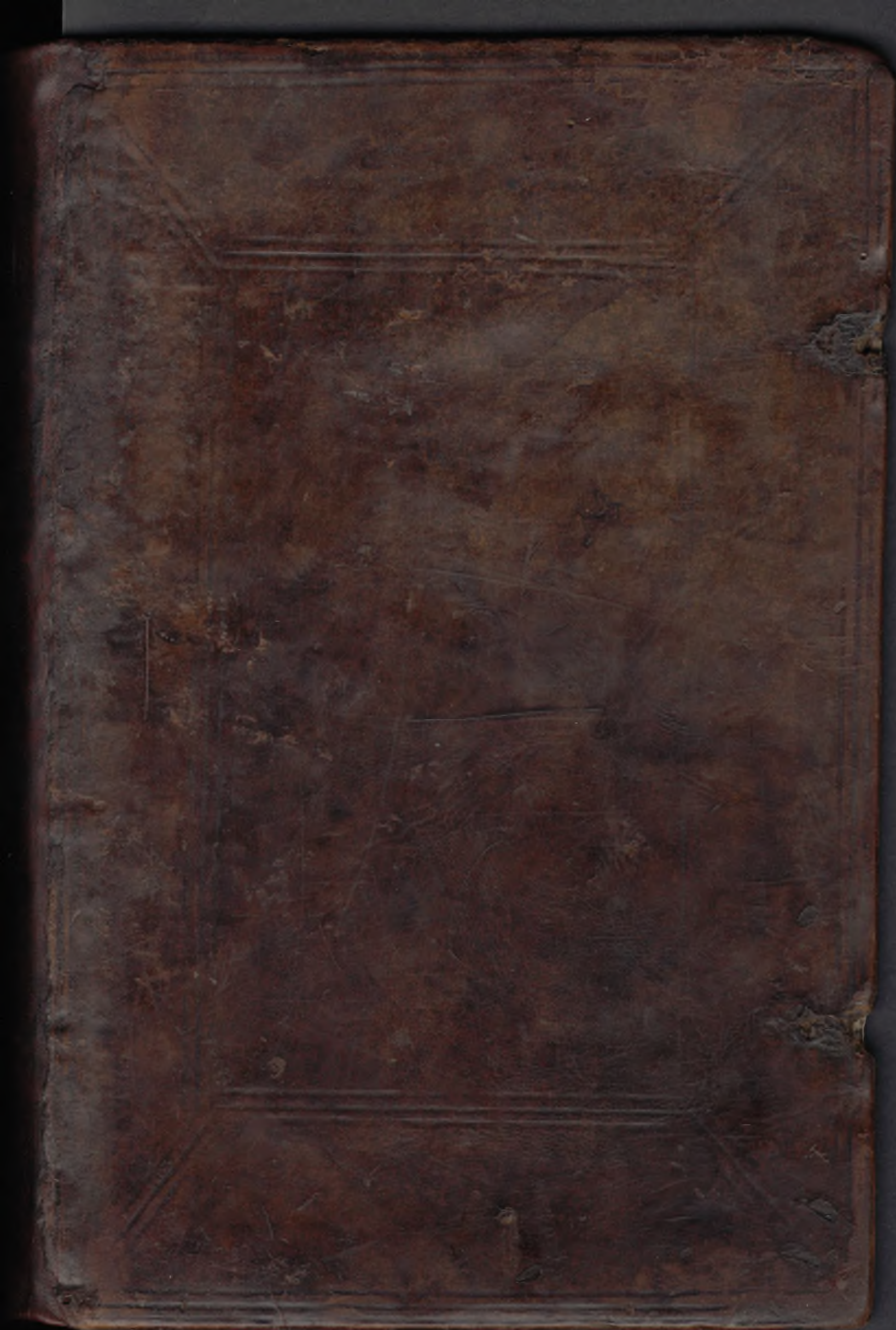




2/7

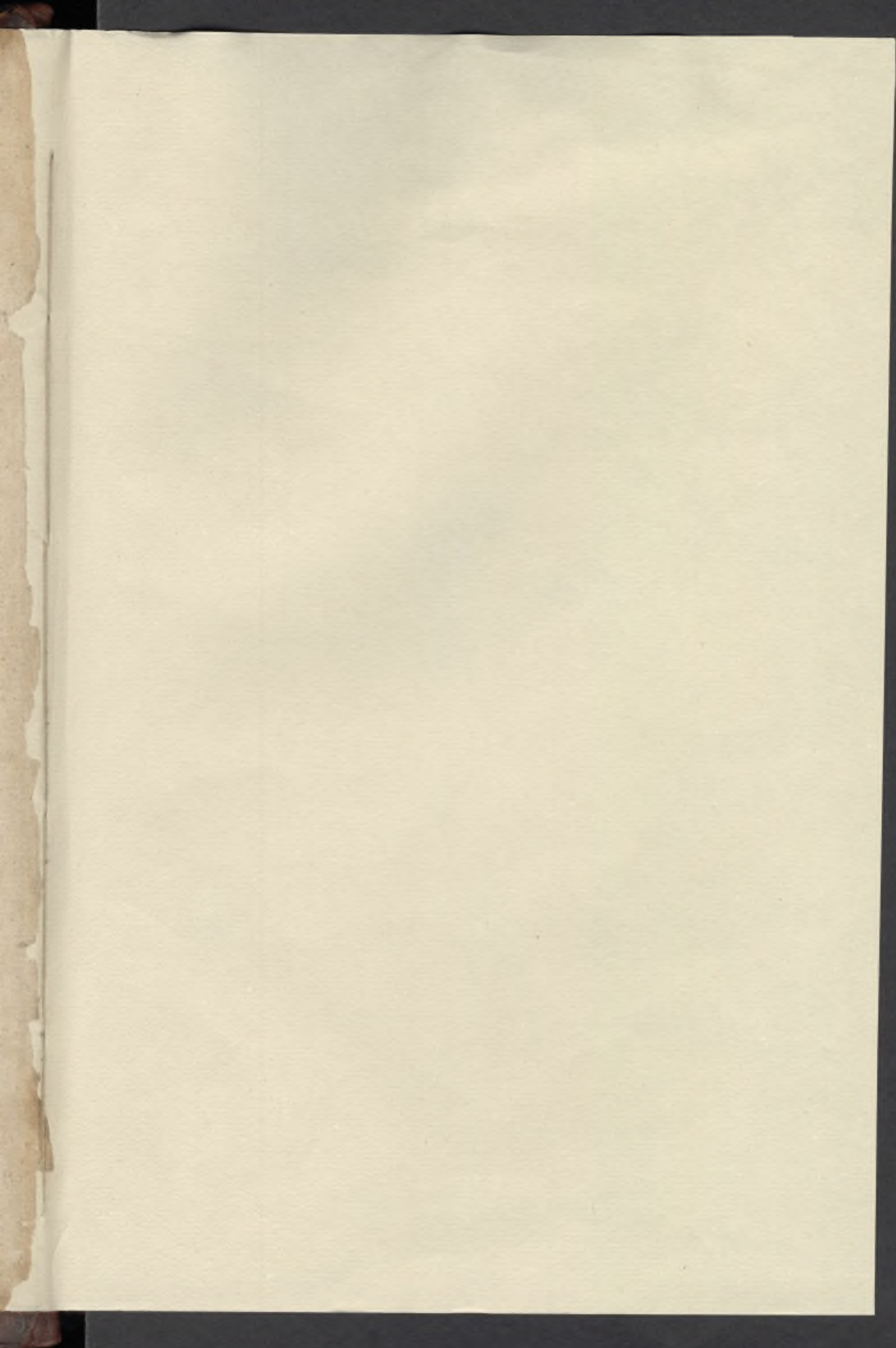
WILBP
Opole

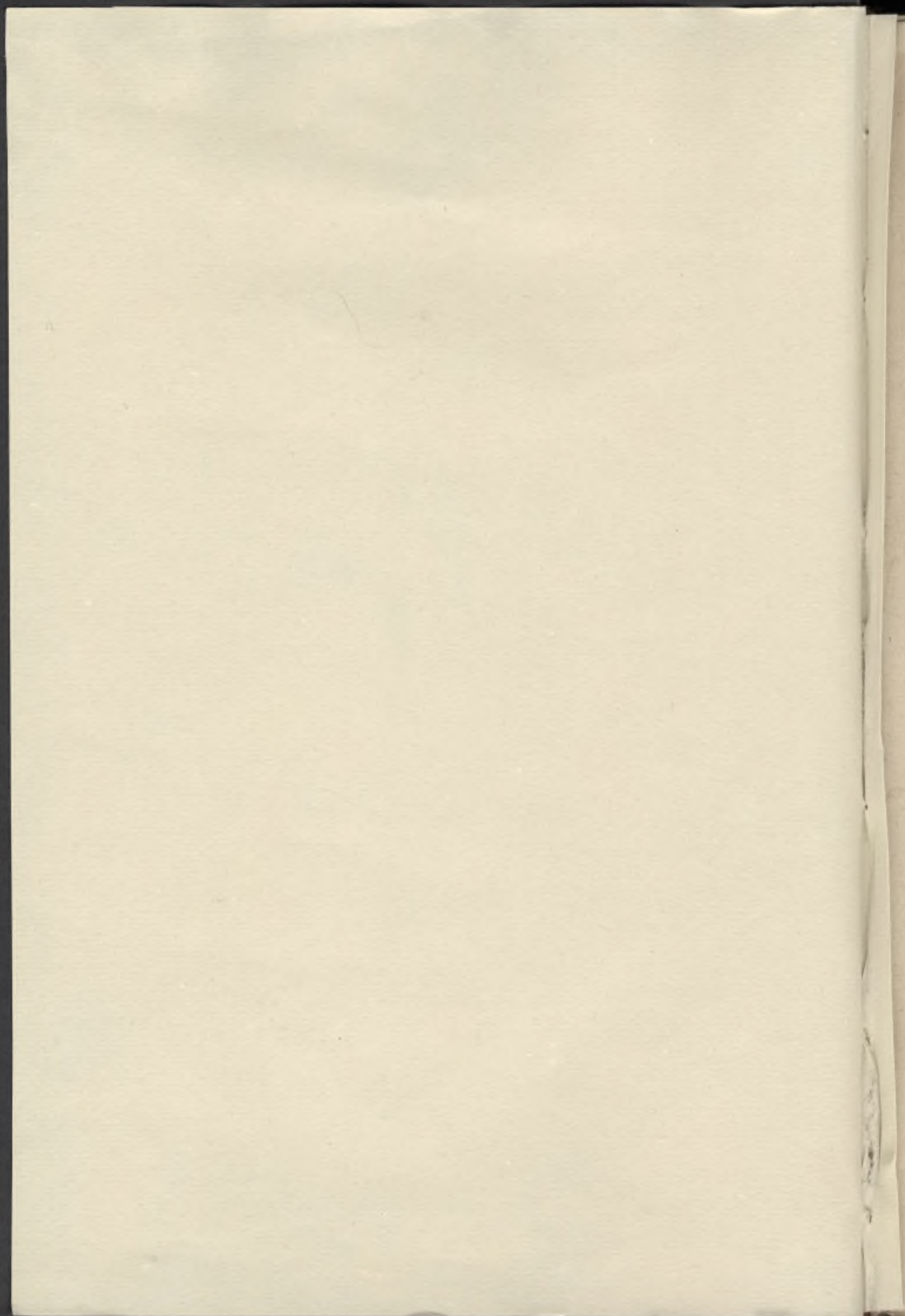
III

703 st.

2/22 704000

K-53/69





STATVTVRVM
ET PRIVILEGIO-
RVM REG. POLO. ME-
THODICE DI-
GESTORVM.

LIBER I.

De Personis Regni.

CAPITVLVM I.

De Regno, Rege, ac Iure Polonorum.

ARTICVLVS I.

IN REGNO Polonorum, sicut vnus REX est, ita vnum IVS esse debet. Qui vsus arque auctoritas IVRIS sit. Qualem REX GEM esse oporteat, & propter quid sit necessarius.

In Regno Polo. sicut vnus Rex, ita vnum Ius esse debet. LEX I.

38. Cvm sub uno Principe & capite eadē Gens diuersa Iura habere nō debeat, ne sit tanquam monstrū diuersa habens capita, expedit Reipub. ut uno & æquali Iure tā Cracouiē. alias Minoris, quā etiam Maioris Poloniæ inhabitatores, & cæteræ Regni nostri Terrę utantur, & iudicentur, ex quo vnus est Princeps omniū & Dominus.

Kazimir. mag. Vissi.
1368. idem repetetur lib. 2. cap. 8. ar. 1.
de moneta Regni.

Similis.

49. Cum omnibus Terris, quas Regni nostri ambitus cōprehendit, velut vnus Princeps & Dominus æqualitēr dominemur: nō est equū ut varijs modis iudicandi, populus nobis subiectus, & sub nostro existens regimine, in varios ritus iudiciorum dilabatur.

Vladisl. Jagel. prope Czeruyensko.
1422.

A

Similis,

Similis, quod omnes Terræ toti⁹ Re-
gni ad vnū Ius cōmune reducuntur.

laiffa. Tagello in
dlna 1433.

Item pollicemur, quod omnes Terras Regni Poloniæ ad unum Ius s²
& unam Legem communem omnibus Terris reducemus: reduci-
musq; adunamus, & unimus tenore præsentium mediante.

Quæ autem Gentes, veluti Regni par-
tes, ad Ius Regni Polo. accesserunt, & quæ in suis Iuribus adhuc persistunt,
vnus Regis dominationem professæ. Vide Libr. 5. de singulis Regni sociis
singula Capitula.

Regum vero constitutiōibus Respu-
& eius Pax continetur. **LEX II.**

mir. Tertius in
dlna 1454.

Regum vero Constitutionibus salus Reipub. consistit, pacisq; sua-⁹²
uitas in illa conseruatur.

Sed constitutiones non vnum, verum
omnes obligent. **LEX III.**

In Rad. 1505.
n Cap. 2. Artic. 5.
repetetur.

Iura communia, & Constitutiones publicæ, non unum: sed commu-¹¹⁵
nem populum adficient.

Quod autem & Rex cū omnib⁹ Re-
gni ordinibus Iuri subfit, Vide infra Cap. 2. Articul. 6.

Ne vero hæc Reipub. cōsociatio dis-
siperetur aut saltem turbetur de Tutoribus ac defensoribus Iurium illius. Vide
infra Cap. 2. Artic. 7. & alia ad Ius pertinentia.

COMMENTARIUS.

In omni Republ. est
cetus hominum, est
Lex, est Lex.

Ex his Legibus apparet, quod in omni Republ. bene constituta tria necessa-
rio concurrunt. Cætus hominum, REX, & Lex. Et homines quidem gratia
utilitatum inter se communicandarum instinctu naturæ consociantur: REX
autē summis imos exæquat: porro Lex modum imperandi Regi, parendi ve-
ro subditis præscribit: præmia virtuti, pœnas vero sceleri proponens. Vt autem
homines gratia alicuius boni consociantur, ita nihil magis inimicum est illorū
cœtibus, quam Regulorum multitudo: nihil rursus inhumanius, quam vnum
vi & potentia fractis Legum repagulis omnibus præesse: hic enim communem
omnium utilitatem ad suam trahit libidinem, illi fidam societatem inter se diu
tenere non possunt: populus autem neq; sub discordibus Principibus concors
esse potest, neq; sub violento beatus. Atq; ita Rex Reipub. partes origine &
lingua, religione & conditione diuersas Legum præscriptis coercet, regit, atq;
in vna societate moderatur. Verum enim vero, vt Rex & Lex propter popu-
lum sunt introducta, ita non foeda seruitus, sed opranda Libertas populo videat-
ur seruire Regi & Legi: tam enim Rex, quam Lex, præscribit cunctis hone-
sta & utilia,

Monarchia Reipub.
utilissima.

seruire Regibus &
Legibus, est libertas
optanda.

sta & vitia, turpia vero & nocitura auertit: ac proinde iuste communibus omnium viribus imperi, atque tolli debet: qui Regi & Legi parere nollit, ac subiici. Illam enim Ciuum societatem Regi & Legi, gratia vtilitatum communium subiectam violat, conturbat, dissipat. Ciuis autem bonus est, qui patriam suam diligit, ac bonos omnes saluos, incolumesque desiderat. Eum etiam oportet æquo & pari iure cum Ciuibus viuere, neque submissum, neque abiectum, nec sese effluentem, tum in Repub. ea velle, quæ sint tranquilla & honesta.

Boni Ciuis descriptio
ex Cicrone.

Propter quid sit necessarius in Republica Rex. LEX III.

Humana conditio dominantis sibi iugo libenter caruisset, & homines libertatē minime abdicassent, si non impunita uicia graui perniciē scelerum redundarent: Ideo Diuina sententia dati sunt Reges populo, & Domini subiectis: ut necessario iusticie, & iudicio, ac Imperio Regum subessent uniuersi, ut cuilibet æquo libramine statera lance appensa, ipsi Reges iusticiam ministrarent.

Kazim. Mag. 1356

Idem libr. 1. cap. 16.
artic. 3. Lege 2.

Qualis debet esse Reipublicæ Rex. Prudens. LEX V.

83. Prudentis & circumspecti Principis est, ex præteritis habere memoriam & intente considerationis oculum ad futura, & tandem ad singula, salubri dispositione dirigere, ut cum omnia prospexerit sapienter, imitetur uestigia prædecessorum laudata.

Kazimir. Tertius in
Priuilegio salinarum
lib. 2. cap. 2. artic. 1.
ponendo.

Pius. LEX VI.

Videatur Folio 121.

Iustus. LEX VII.

89. Kazimirus Tertius, &c. Ad hoc nos omnipotens Deus auctor Iusticiæ, dispensator æquitatis, & Reipubl. pro sua uolūtate directores, Regni fastigio licet immeritos uoluit sublimare, ut ipsam prosequamur Iusticiā, æquitatem sectemur, & in Regno ipso Rempub. dirigamus.

Kazim. Tertius Pa-
tricius 1447.

Amans Reip. & Fortis. LEX VIII.

Sacra Maiestas Regia, pro ea cura quam gerit tuendi Regni sui, Comitia Regni edicit, in quibus communi omnium consilio prouideri posset, ne quid Regnum detrimenti caperet, neue nos imparatos hostis offendens, nec opinantes opprimat. Sed porro, si consilio auerti nequeat, bello propulsetur.

Sigism. Petr. 1544.

Liberalis. LEX IX.

76. Et si ex debito Regalis munificentiae, ad omnium subditorum cōmodum, & profectum, oculo considerationis intendere debeamus, pro-

Kazimir. Magnus in
Priuilegio salinarum

A ij pensior ta.

penfior tamen folertia circumfpectionis ad augmentum Thefaurorū & prouentuum Regni noſtri incumbit, ex quibus Regni & ſubdito- rum noſtrorum commodis debite ualeamus prouidere.

C O M M E N T A R I V S.

Quia homo Diuinū animal eſt, nō libenter niſi melioribus ſe obſequitur.

Quare Princeps debet eſſe.

Prudens.

Pius.

Iuſtus.

Fortis.

Liberalis.

Namq; & pueri lu-
dētes, Rex eris, aiūt,
ſi recte feceris.

Note ſapientis Prin-
cipis.

Pij.

Iuſti.

Fortis.

Liberalis.

Temperantia & mo-
deſtia principis, re-
gulam uiuendi ſub-
ditis faciunt.

Cicero de Republ.

Utm homo ſit animal Ciuille manſuerū, atque gubernationi aliarum creaturas
rum appoſitum, certe ad Iuſticiā, cui Reges præſunt, videtur eſſe factus: Cū
vero idem homo ſit animal prouidū, ſagax, inuolplex, acutum, memor, plenū ra-
tionis & conſilii, præclara quadam conditiōe generatum a ſupremo Deo, men-
temque gerat ex mente Diuina decerptam, non libenter fert imperiū, niſi eitis,
qui ſe in omnibus omniū virtutum actionibus vincat, proximeque ad ſupremā
illam mentem Principis Dei accedat, vt vere dixerit quiſpiam Philoſophus, diſ-
ficilius eſſe hominibus imperare quā beſtiis: hæ enim quolibet facile a ſuis cu-
ratoribus impelluntur, homines non niſi melioribus ſe parent ac obediunt. Itaq;
noſtri Legiſſatores, non illum Regem eſſe voluerūt, qui tantū Natalibus ſit Illu-
ſtris, quod vulgus hominū plærumque ſpectare ſolet: vel aquilino naſo, vt Per-
ſæ: vel obelus, vt Goti: aut procero & macilento corpore, vt Agareni: aut bel-
lator, vt Amilcar Hannibalē filium (tameſſi natalium gloria, formæque digni-
tas Regem cōmendat, rei Militaris vero peritiā Regibus propria eſſe debet)
Verum illū Principatu dignum eſſe iudicauerunt, cui prædictarū virtutum cho-
rus inſit, gubernandæque Reipub. artes teneat. Si enim cæci non eſt, ſed videns
tis, vt ducat: nec cadentis, ſed ſtantis vt erigat: ita rudes, non niſi Prudentis ma-
giſterio libenter paremus: & Pium opinione religionis cœleſtiū ignari, ex anis
mo veneramur: & Iuſto non grauati adſiſti conſidimus: & amantem redæ-
mamus: & Forti facile trepidi dedimur: & Liberalem egeni Iure optimo admi-
ramur: Porro e contrario, Imprudentis Præſecti nos tedet, quod eius voluntas
tes atque conſilia cæca ſunt: Impium execramur vt Dei hoſtem: Iniuſtum ti-
memus vt Tyrannum: Oſorem auerſamur vt exterminatorē: Timidum contē-
nimus vt ſeruituti aptum. Avaro nihil credimus vt omnium prædoni, atque ſic
OMNIVM BONORVM VEL MALORVM TORRENS
A PRINCIPE BONO VEL MALO IN REM PVB. DE-
RIVATVR. Nam vt vis animalis, ita grauiſſimus morbus eſt, qui a capite
in membra deſcendit. Proinde ne erretur in delectu viri Principatu digni. Le-
ges formam optimi Regis deſcribentes inſpiciantur. PRINCIPIS VERO
Sapientis notas tres eſſe arbitramur ſi ipſe ſatis philoſophetur, ſi Sapientibus cō-
uiuat, ſi Sapientes Ciues efficiat: PII Si pro rata parte ſtudet propagandis ve-
ris, eliminandis aut falſis Dei cultibus: IVSTI qui Reipubl. honores ac mu-
nera ex equo omnibus de Repub. bene meritis diſtribuit, cōtra ignauos, vel pro-
poſitis honorum aut donorū præmiis ad virtutem acuiſt, vel ſi omnino ceſſatores
fuerint punit: in Iudicio aut reddit unicuique quod ſuum eſt, omni perſonarū
reſpectu ſublato: AMANTIS qui bonis Ciuiū delectatur, malis condolet:
FORTIS qui vbi trepidatur maxime, ibi verſatur maxime, non minus ſua
ſponte & electione, quā neceſſitate inuitante, vt ſe Rempubl. cōſilio vel
armis tueatur, ac ſi opus ſit morte etiā redimat: LIBERALIS autē qui &
in accipiendo modum, & in dando perſonarū, factorum, rerum, ac munerum de-
lectum ſeruat, ſeruitque in eo ſuæ & Reipub. dignitati. Et ſi aut de TEMPE-
RANTIA, deque MODESTIA PRINCIPIS nulla extat Lex
ſcripta, nihilominus hæ virtutes in Principe tantā vim habent, vt hæ ſolæ, exem-
plo ſui: plus omnibus ſcitis atque decretis, omnes victus Veneriſque libidines,
atque verborū & factorum licentiā frangant in ſubditis, eoſque reuocent ad de-
cori honeſtiſque regulam, in omnibus vitæ illorū partibus conſeruandam: quo-
rum concentus Rempub. ſtabilī, ornat, beat: porro diſcrepantia conturbat, de-
format, euertit,

format, euerit. Sicut autem nauclero, cursus secundus, medico salus, Imperatori victoria, sic Reipub. moderatori beata Ciuum vita proposita esse debet: ut ingenio culta, religione sancta, Iusticia tranquilla, opibus firma, copiis locuples, gloria ampla, ac omni genere aliarum virtutum honesta sit, & illustris: Quod si ipse Princeps vel virtutibus quas enumerauimus destitutus fuerit, vel seruandis populis non fuerit intentus, sed suae tantum cupiditati in suscipiendo Regno fuerit obsecutus: in populo quidem omnis industria atque recti consilii impetus concidet, Respub. vero tempestate suborta: conuertetur. Princeps autem pro gloria decus: proque gratia odium, ex omni functione sua referet: & tantum poenitentia suscepti clauis ducetur, ut si conditionem mutare queat, ne quidem humi facientem Coronam tollere vellet: Insuper memoriam sui nominis post mortem etiam suam proponet exagitantem, quoad vlla bonorum & malorum recordatio inter mortales fiet, de bonisque vel malis Principibus post mortem illorum libera versabuntur Iudicia.

scopus Regiorum Cōsiliariarum felicitas Ciuum esse debet.

Quae mala in Remp. deriuantur, si princeps uirtutibus praeditis destituatur.

ARTICVLVS II.

Omneis Reges Polo. a Senatu & Nobilitate libere sunt electi, & eligendi: ne quis Tyrannus vi Rempub. occupet.

Ac primo omnium Proceres & Nobiles Reg. Pol. Ludou. Regi consenserat ut si in eis in Reg. succederet, Si vero non essent filii, filiae haereditarent. **LEX I.**

40. IN NOMINE DOMINI AMEN. Cum gesta Principum debeant inuolabiliter futurorum memoriae enodari, & confirmationes, libertates, munitiones, Priuilegia, instrumenta, ratificationes, perpetuis temporibus perhennari: Proinde nos Ludouicus Dei gratia Hungariae, Poloniae, Dalmatiae &c. Rex, ad uniuersorum tam praesentium quam futurorum noticiam uolumus deuenire: Quod ex puro animo, & synceris affectibus, Regnum nostrum Poloniae in bono statu & robore permanere anhelantes, licet alias nostris promissionibus instrumentorum, seu Priuilegiorum, Nobilibus ipsius Regni Poloniae fuisset obligati. Quod decedentibus nobis de hac luce, masculinam prolem nostram tantum, & non foemineam deberent habere & sibi recipere nostrum in heredem & successorem Regni Poloniae: demum Baronum, Militum, Nobilium, & aliorum omnium consensu & uoluntate accedente, filias nostras non extante prole masculina sibi in Dños & haeredes Regni praedicti acceptarunt, quas fieri nostros successores, & Coronam Regni Poloniae ipsas uolunt, & uoluerunt obtinere: Tamen in eo casu, quo filium uel filias Diuina nobis prouidente clementia habuerimus, unum ex eisdem masculis: illis deficientibus, unam ex nostris filiabus nunc natis, et extantibus, ac in futurum nascituris: quem, uel quam, nos, uel excellentissima Domina Regina mater, & consors nostra charissima, ipsis assigna-

Ex Ludouici priuilegio Kasouiae dato, 1374.

A. iij. — bimus, &

bimus, & assignabit: illum uel illam habeant pro hærede & successore nostro, & ipsi Regnicolæ assumere teneantur, & habere: prout eisdē per Barones, Nobiles, Proceres, Ciuitateñ. & singulos inhabitatores Regni Polonię fit, & facta est, de nostra uoluntate obligatio omagialis, & promissio, fit & facta est, exnunc prout extunc, & extunc prout exnunc, recipient in Principem, heredē, & legitimū successorem. Et deinde, uel abinde, successores eorundem, uel earundē, locum regiminis habeant obtinere in Regno Polonię prænotato.

**Idē Lud. de cōsensu eorundē Baronū,
Milit. & Nobil. cassat literas de nō eli-
gēda femella in successorē. LEX II.**

Ex eodem Priuilegio Omnes autē alias literas, ordinationes, pacta, instrumēta, & munimen- 41.
ta, data & concessa, per nos & successores nostros parte ex una, ac prædictos Barones, & Nobiles Regni prædicti parte ex altera, quę successi-
onem filiarū nostrarum, Ducem, uel in Ducē, in dicto Regno fieri ex-
cludebāt: de consensu eorundē Baronū, Militū, & Nobilium dicti Re-
gni Polonię cassamus, uacuamus, annullamus, cassas, uanas, uacuas, et
irritas nunciamus: uolentes ipsas carere omni robore firmitatis, præ-
sentibus solum modo perpetuis temporibus ualituris. In quorū omni-
um euidentis testimoniū, firmitatemq; perpetuā præsentibus concessimus
literas nostras pendenti & euidenti Sigilli nostri simplicis munimine
roboratas. Datum & actum Kassouię decima septima mensis Septemb.
Anno Domini Millesimo tricentesimo septuagesimo quarto.

**Post mortē autē Ludou. Proceres Reg,
de electiōe filię ipsius, Iurib. Ecclesi.
bonis, & finib. Reg. sub interreg. defen-
dēdis, ita erāt confæderati. LEX III.**

*Ea confederatio di-
citur Kaptur.*

IN NOMINE DOMINI AMEN. Consonum
rationi, & Sacris Canonibus, esse dinoscitur: ut ea quę pro comuni
utilitate Regni fiunt ac dicuntur, testimonio literarum approbentur.
Proinde nos Vincentius Posnaniēñ. Sandiuogius Calissieñ. Palatini:
Iohannes Calissieñ. Sandiuogius Nakleñ. Andreas Sremeñ. Moyek
Byechouieñ. Cristinus Zbasineñ. Castellani: Suantoslaus Posnaniēñ.
Nicolaus Calissieñ. Succamerarij: Vbislau Pincerna Calissieñ. Lasota
Dapifer, Ioseph de Horodzy sce, Vissota de Kurnik, Kunat Subiudex
Calissieñ. Petrko Dobiczki, Tomislaus de Vyssoty, Dobrogustius
Radomiczki, Dobrogustius Vuloszczyouuski, Szczedzyk Dupniczki,
Petrko

Petrko Sosnyczki, Nicolaus Petrski, Vulodzimir Borzugouuski, Iassek Veleuuski, Simon Gromouuski, Petrik Stanaczki, Meczko Krysztouuski, Nyczko Kackhouuski, Ian Popczycz, Ianussius Iaroglouuski: Albertus de Goray. Ceteriq; Nobiles, Milites, totaq; cōmunitas Maioris Poloniae: Reuerendo in Christo patri, ac dño: domino Io hanni diuina prouidētia Episcopo Cracouieñ. nec non strenuis ac [No bilibus uiris & Dñis, Dobeslao Castellano, Spytkoni de Melszyn Pa latino Cracouieñ. Iohanni Palatino, Iohanni Castellano Sandomini. Iohanni Castellano Voyniceñ. ceterisq; omnibus, & strenuis, & No bilibus. ac toti cōmunitati Terrae Cracouieñ. Sandomirieñ. Siradieñ. Lancicieñ. sub sacramēto nostrae fidei promittimus, pure & sincere ^{promittunt obedientiam filiae Ludouici.} omnem fidelitatē & obedientiā filiae Seren. Principis, ac Dñi: Domini Ludouici sanctae memoriae olim Regis Poloniae & Hungariae, quae nobis pro haerede legitimo in Regnū Poloniae ad manendū dabitur, secundū tenores, prout articulati sunt in literis descripti, per eundem Dominū Regem & suos praedecessores nobis & nostris successoribus datis & concessis inuiolabiliter tenere. A quibus quidē iuribus prout in omnibus, suis clausulis, punctis, & articulis continetur, sub praemissa nostra iurata fide, nunquā desistere uolumus: sed circa eadem totaliter uolumus remanere: promittē. pro successoribus nostris, quod sub fide & honore cū sacramento Iuramenti a praemissis ^{Promittunt se iura sua defensuros.} iuribus nō recedent, sed ipsa iugiter cū praefatis dominis & successoribus earū defensabunt, & tuebuntur: Cāterum, quod absit, si quis aut qui contra aliquod praemissorū ex nostris, aut quispiam aliquis praesumpserit insurgēdo attemptare: omnes unanimiter & concorditer contra ipsos, uel ipsum, promittimus insurgere, & tanquā contra fidefragos, & Iurium nostrorū destructores, totis uiribus nostris anhelare. Et si aliquis ex Baronibus, Terrigenis, & Nobilibus, saepe dicti Regni nostri, uera Iura & Priuilegia nostra iam dicta ipsorum imitator ac defensor fixe & studiose persistens, alterius cuiuscūq; seu quorumcūq; ueluti destructorū, prophanatorū, uiolatorumq; nostrorum Iurium praemissorū, guerras aut inimicitias quomodolibet contraxerit: extunc eidē fauore, auxilio, consilioq; pleno, sub iurata nostra fide asistere, & ab ipsius, uel ipsorū inimicorū aduersitatibus, eū uolumus & sincere promittimus, in omnibus, cum nostris posteris defendere & tueri. Insuper si qui extra fines Regni positi, Ecclesias seu bona Ecclesiae, aut confinia Regni nostri, Rege nondum coronato, molestare praesumpserint, uolumus promittē. sine dolo & fraude, cum ad hoc specialiter requisiti fuerimus, iuxta posse facultatesq; nostras, unanimiter illa defensare. In quorum rei testimonium sigilla nostra praesentibus sunt appensa. Datum & actum feria tertia post festum S. Katerinae in Radomskye sub Anno Domini. 1382.

Nobiles sub Interregno Ecclesias & finem Regni defendunt, uide idem art. 3. proxime sequenti de Interregno & libr. 6. Cap. 1. Artic. 1. de re militari. &c.

Postea

Postea Lithuani fatentur wlad. Iagell-
lonē, maritum Hedurigi filiæ Lud. da-
tum, libere a Polonis in Regem
electum. LEX IIII.

Ex privilegio præla-
torum Lithu. Vilnæ
dato. Anno 1401.
Lib. 5. ca. 1. ponēdo.

Nos Prælati, Principes, Barones, Nobiles, Terrigenæ, Terrarū Lith-
uanix & Russiæ, uidelicet Iacobus diuina prouidentia Vilneñ. Eccle-
siæ Episcopus, Dux Iohannes &c. Significamus quibus expedit uni-
uersis, quomodo eo tempore, quo Prælati, Principes, Barones, & No-
biles, & cōmunitas Terrigenarū Regni Polonię, diuina cooperāte cle-
mentia. Serenis. Principē Dominū Vuladislāū Regem Poloniæ su-
preum Ducē Lithuanix, heredem Russiæ, dñm nostrum graciosis-
simum, de gentilitatis erroribus educētes in Regem & Dominum
sibi assumpserunt.

Itaq; & ipse wlad. Iagello de libera ele-
ctione wlad. seu Cazimiri filiorum
suorum ita scribit. LEX V.

Ex Iagellonis privi-
legio Iedlnē. 1433.

Vuladislāus Dei gratia Rex Polonię, nec nō Terrarū Cracouię, San-
domiriæ, Siradiæ, Lanciciæ, Cuiāuiæ, Lithuanix Princeps, Pomera-
niæ, Russiæq; Dñs & heres &c. Significamus tenore præsentium qui-
bus expedit uniuersis. Quomodo libramine uerę rationis pensantes
intemeratę fidei, & insuperabilis uirtutis constantiā, quibus Incolæ
Regni Nostri Poloniæ in bellis, & certaminibus, quæ cum prosperis,
auspice Dño, nostrorū triumphorū successibus, sepe sepiusq; pro de-
fensione nostra & Regni eiusdē hostiū sustinendo insultus suscepi-
mus, placere nobis meruerūt, & uotis nostris obsecundatiōe fideli, nō
absq; uarijs periculis corporū, & extenuatiōe rerum, deuota subiecti-
one, ubiq; & semper paruerūt: Horum intuitu, & aliorū contēplati-
one meritorū, quæ excelsa dona, nostrę munificentię nō indigne pro-
merentur: Volentes etiā, ut beneuolentiā eorū fidei affectus, quos cū
tanta sinceritate & in filios nostros præclaros Principes Vuladislāū
& Kazimirū dilexerunt: quorū unum quem aptiorem ad regimē Re-
gni cognouerint, quem nostris requisitiōibus admoniti, sibi expleta
uitæ nostrę periodo, pro Rege, Principe, Dño & herede Regni huius
Poloniæ, & Terrarū Lithuanix, & Russiæ, quos præclarus Princeps
Sigismundus Kerstuth. Magnus Dux Lithuanix frater noster cha-
rissimus prout in præsentiarū possidet, & debet ad tēpora uitæ suæ
possidere, &

possidere, & post obitū eius, ad nos, & filios nostros prædictos, ac coronam, uera & hæreditaria successione deuolui: sicut patētibus literis ad hoc confectis est firmatum: deuote & humiliter susceperunt: & corona Regni, sceptrisq; Regalibus, cū solēnitare cēremoniārum debita promiserunt, tanquam uerum, & legitimū successorem, post quam ætatem legitimam habuerit, insignire.

Wladi, ergo tertius de libera sui electiōe ita gratitudinē suā testatur, LEX VI.

Nos Wladislaus Significamus, Quomodo recensentes, & in animo reuoluentes, quanta puritatis affectiōe & fidei integræ constantia, Prælati, Comites, Barones, Milites, Proceres, Nobiles, Burgenses, cæteri q; subditi & Incolæ Regni nostri. Spirituales, & Sæculares, personam nostrā uenerati sunt atq; dilexerūt: ut tandem defuncto foelici memorię genitore nostro charissimo Dño Wladislao. Nos tanquam uerum heredem & legitimū successorem ipsis in Regem & Dominū uoluntatibus concordibus assumpserint, sacro quoq; Regni Diademate insignierint. Cum igitur altissimo dirigēte, uotis eorūdem Incolarum Regni nostri in nostrā Maiestātē deliberate concurrentibus, paternū huius sacri Regni Polonię nacti simus solium, dignū ea propter duximus in ipsos Incolas oculos pietatis nostrę aperire & eis hanc quā actu & opere uelut athletę fideles in nobis exhibuerunt sinceritatis constantiā gratitudine, uti decet, compensare.

Ex privilegio m. d. n. r. scripto Petri 243 dato.

Cazimir, quoq; tertius libere se esse electū ipsdem verbis testatur, LEX VII.

Nos Kazimirus &c. Significamus, Quomodo recensentes & in animo reuoluentes quanta puritatis affectiōe & fidei integræ constantia Prælati, Comites, Barones, Milites, Proceres, Nobiles, Burgenses, cæteri q; subditi & Incolæ Regni nostri Polonię, Spirituales & Sæculares personam nostrā uenerati sunt, atq; dilexerūt: ut tandē decedente foelici memorię Genitore, & fratre, nostris charissimis Regni Polonię Regibus Nos tanquā uerum heredē & legitimū successorē ipsis in Regē & Dñm uoluntatibus concordibus assumpserint, sacro quoq; Regni Diademate insignierint. Cum igitur altissimo dirigente, uotis eorūdem Incolarum Regni nostri, in nostrā Maiestātē deliberate concurrentibus, Paternū huius sacri Regni Polonię nacti simus solium, dignū ea propter duximus, in ipsos Incolas oculos pietatis nostrę aperire, & eis hanc quā actu & opere, uelut athletę fideles in nobis exhibuerūt, sinceritatis constantiā, uti decet, compensare.

Ex privilegio m. d. n. r. scripto Petrico. Anno 1470.

Similiter Iohan. Alber. Rex de sui electione ita scribit. **LEX VIII.**

Petr. 1. 4. 9. 6.

Nos Iohannes Albertus &c. Significamus, Quod superiori tēpore diuino numine, & cōmuni atq; concordī Prælatorū, Baronum, Consiliariorū, & omnium Regnicolarum Regni nostri Polonię fauore, ad regnandū in hoc indyto Regno nostro Polonię, tunc per mortē diuī olim Kazimiri Genitoris nostri uacante, assumpti sumus.

Alexand. vero de sui inauguratione ita scribit. **LEX IX.**

1. 5. 0. 5.

Nos Alexander in noticiam deducimus, quia Dei & saluatoris nostri gratia, Regni paterni dominia conscendimus.

Idem de se.

Ex manu scripto pri-
uilegio Alexan. Ter-
tię Sandomir. dato.

In sacris Maiestatis nostre primitijs Principes Spirituales & Secula- res, ceteriq; Pręlati, Barones, & Regnicolę nostri foelici nostrę aderant coronationi: Nosq; post mortē Ser. Regis Alb. ad hoc indytū Regnum Polon. iure electionis libere, Deiq; optimi fauente clemētia unanimiter elegerunt regnaturum.

Itē Sig. Rex consensu omnium se se electum testatur. **LEX X.**

In priuilegio tempo-
re coronatiōis Crac.
1. 5. 0. 7. dato.

Nos Sigismundus, Significamus. Quod paucis ante diebus omnium Prælatorū & Procerū Regni: immo uero totius Senatus, Nobilitatis, & populi consensu, Diadema capiti nostro impositum est.

Idē Sig. Rex pollicetur Sig. Aug. Regē Pol. creatū, cū venerit ad annos discretiōis Iura cōfirmaturū. **LEX XI.**

Nos Sigismūdus. Manifestū facimus p presentes uniuersis: Quia cū omnes ordies status utriusq; tā Spirituales, quā Seculares Regni nostri. Considerātes horū tēporum motus, ac malignitatē: pręuenireq; uolētes turbas, aut seditiōes omnimodas, quę uacantibus Regnis cōtingere solēt, unanimi cōsensu elegerūt, & coronauerūt in Regē huius Regni nostri nobis cōsentiētibus, Ser. Principē dñm Sigis. secundū filiū nostrū charis. ex spōtanea sua uolūtate nobis uiuētibus: qua fide et affectu in nos sunt, testatū esse uolē. quēadmodū et ante in multis alijs magnis & arduis negocijs, ex mera in nos propēssione et libera ipsorū uolūtate, grata & utilia nobis illorū obsequia cognouimus. Nos ui-

cilissim pro ea obseruantia qua nos & Sereniss. familiam nostrā prosequuntur, & quā abunde declararunt in creando Rege ipso Sere. filio nostro nobis uiuentibus: ea uidelicet conditiōe ut nos absq; ullo impedimēto eiusdē Ser. filij nostri, donec uiueremus, Regno & dominijs nostris frueremur & illis dominaremur: uolētes pro talibus eorū obsequijs nobis utilibus & gratissimis uicissim eis prouidere, ut & ipsi in suis iuribus Priuilegijs, & libertatibus, consuetudinibusq; approbatis absq; ullo detrimēto cōseruarentur, polliciti sumus illis & presentibus literis nostris pollicemur: quod quandocūq; ipse Ser. filius noster siue nobis uiuentibus, siue etiam post mortē nostram ad ætatē legitimā, hoc est ad annos quindecim cōpletos peruenerit, tenebitur illis id totū præstare, quod antecessores nostri Reges Polonię, & nos ipsi præstitimus ex debito, ad quod eius Maiestātē, ut filiū & successorē nostrum tenore præsentium obligamus: uidelicet, quod iurare debet, omnia lura, Libertates, Priuilegia, literas immunitates Regni nostri Polonię, Ecclesiasticas, & Seculares: Ecclesijs, ipsi quoq; Regno Polonię eiusdēq; Prelatis, Baronibus, Nobilibus, Ciuibus, Incolis & quibuscūq; personis cuiuscūq; status & conditionis existē. donatas & concessas per diuos antecessores nostros: Principes, Reges, & quoscūq; dominos & heredes Regni Polonię: præsertim uero per diuos Kazimirū antiquū Ludouicum Vuladisslāū auum Vuladisslaum patrū. Kazimirum patrē Iohannē Albertum, & Alexandrū fratres germanos nostros, patruos uero suos Reges Polonię, & per nosmetipsos patrem eius iustas & legitimas, manu tenere, seruare, custodire, attendere in omnibus conditiōibus atq; pūctis, & omnia illicite ab eodem Regno alienata, aut distracta pro posse suo ad proprietatē eiusdem Regni aggregare, terminos etiam ipsius Regni Polonię non minuire, sed p posse suo dilatare et defendere: & quādiu hoc iuramentū Maiestas sua non præstiterit & huic debito Regio non satisfecerit, ipsi uniuersi Regnicolę nostri ad tradendā illi possessionem & dominium Regni & ad seruandū iuramentū, & ad præstandam fidelitatem & obedientiā suam, eius Maiestati non erunt astricti neq; obligati: uerum quandocūq; supradictis omnibus idem Sere. filius noster in ætate legitima existens satisfecerit, & huiusmodi debitū iuramentum præstiterit, uniuersi Regnicolę & subditi nostri illi post mortem nostram, uti uero & legitimo Domino & Regi suo coronato, omnem fidelitatem obedientiam, & obsequia secundū iuramentum a se illi factum & debitū suum præstare & exhibere tenebuntur. Harū testimonio literarū quibus in fidē Sigillum nostrū est appēsū Datū Crac, in Conuentiōe generali Sabbato proximo ante Domin. Lætare. Anno Domini. 1530. Regni nostri. Anno, 24. Petrus Thomiczki Episcopus & Vicecancel.

Cauet aut idem Rex, ut Regis electio
sit libera. LEX XII.

Nos Sigismundus, Manifestū facimus per presentes uniuersis. Quia licet mos fuerit antiquus Regni nostri, ut decedētibus Regibus, & Regno uacante, dñi Consiliarij status utriusq; cepto inuicē mutuo consilio, Conuentū electiōis generalem statuerent, & illum omnibus mēbris & ordinibus Regni tēpori denunciarent, ut unusquisq; qui uellet ad illum uenire possit. Quia tamē in eligendo Ser. Principe Dño Sigismundo secūdo Rege Polonię, & magno Duce Lithuanie filio nostro charissimo, mos ipse pretermisus fuit, nō data opera, sed quod nobis uiuentibus, & Regno nondū uacante, magisq; diuina ordinatione, quam humano cōsilio, electio ipsa Maiestatis suę contigit, considerātes tantā omnium subditorū nostrorum erga nos, & Ser. familiam nostrā, fidem & affectū ac obseruantia, ut hanc ipsam electionem filij nostri Ser. utcūq; præter ueterem consuetudinē factam approbauerint, & gratā habuerint. Nolentesq; ut per huiusmodi electionem aliquid in posterū mori antiquo derogaretur: Decernimus, ut deinceps quotiescūq; Regem decedere, & Regnum uacare, aut electiōem quomodocūq; celebrari contigerit, Dñi Consiliarij ordinis utriusq; antequā ad electiōem procedant, prius iuxta ueterē consuetudinē, Cōuentum electiōis generalē statuunt, & illum uniuersis Regnicolis & dominijs in tēpore declarent, ac electiōem in eodem Conuentu, iuxta ueterē consuetudinē celebrent. Harum testimonio &c. Datum Crac. in Conu. generali, Sabbato proximo ante Domin. Latare, Anno Domini. 1530. Regni nostri, Anno. 24.

Similis alia cautela.

IN NOMINE DOMINI AMEN. Nos Sigismundus, Significamus tenore presentiū. Cum nullius rei nobis cura sit antiquior. quā ut Regni nostri quieti & tranquillitati non solū quoad nobis uita suppedita uerit. Verum etiā si fieri possit in sempiternū tempus providere possimus. Cumq; nō minus ad nos pertinere existimemus, ea quę in posterū nobis e uita sublati, quā quę superstibus accidere possint: faciundū putauimus, ut pro tēpore, more nostro. iustas & æquas preces Nobilitatis Regni nostri benigne & clementer admitteremus, quibus a nobis summo studio Nuncij illius ex omnibus Regni ditionisq; nostre Territorijs contenderūt, ut ne qui, si quando Interregnū esse contigerit, noui motus oriri possent, constitutione nostra caueremus, decerneremusq; & statueremus, quēadmodum presentibus cauemus statuimusq; & decernimus, de cōsensu totius

tius Regni Senatus, & Nunciorū Terreſtriū, euiternis tēporibus obſeruandū, ut ſi quid de Rege Polonię factū ſit, eumq; ex uita excedere contigerit, ſecundū ueterem morē conſuetudinēq; & ſtatuta Regni, generalia Comitia Regni edicātur ad nouū Regem eligendū, fiatq; electio Regis libera. Ita ut ex omniū Regni Senatorum, Conſiliario-
rūq; Prælatorum, Baronū, Militū, Nobilium, quicūq; Comitia iſta obierint, eiſq; interfuerint cōſenſu & uoluntate, nouus Rex eligatur & denunciatur. Atq; ut diplomati huic noſtro tanto maior fides habeatur, firmiuſq; obſeruetur, ſignū noſtrum illi appendi iuſſimus. Datæ Petricouiæ in Conuē generali ſer. quinta poſt feſtū S. Mathiæ Apoſtoli proxima. Anno Dñi. 1538. Reg. uero noſtri anno. 32.

Deinde Sig. Aug. iā adultus iurat: uiuē-
te tamē patre a gubernatiōe Reg. abſti-
nebit: poſtea literis Iura Reg. Incolar.
cōfirmabit, atq; exequetur. **LEX XIII**

Nos Sigismundus Augustus, Significamus. Quod cū Conſiliarij Regni noſtri Poloniæ, ſingulari quadā propenſiōe erga Ser. parentē noſtrum & Dñm, dñm Sigismundū eius nominis primū Regē Polonię, & erga nos, proſapiamq; noſtrā uniuerſam adducti, anno ab hinc ſeptimo, nos in Regē Poloniæ designarent, eidemq; Regno obediētiæ & fidelitatis lureiurādo nobis dato nos inaugurarēt: recepit eiſ pro nobis, & ſpōndit & literarū monimētis cōſignatis cauit. Idem Ser. parens noſter, quo uolente & adiuuāte hec fiebant, minime tene-
ri eos lureiurādo ſuo, quod nobis præſtitiffent, nec imperio noſtro parere debere, niſi nos ipliſ uiciſſim iuraremus: Nos, omnia Iura, & Pri-
uilegia, Libertates. Literas, immunitates iuſtas & legitimas eiſdem Regni noſtri, Eccleſiaſticas, ſeculares & quibuſuis ordinibus, & homi-
nibus. nemine excepto, a maioribus noſtris Regibus Poloniæ, præſer-
tim uero a diuis Kazimiro antiquo, Ludouico, Vuladiſlao proauo, Vuladiſlao magno patruo. Kazimiro auo, Iohanne Alberto, & Alexā-
dro patruis: & Ser. Sigismundo primo patre noſtro donatas, omnino ratas habituros eſſe, ſeruatu-
ros, & deſenſuros, omniaq; inique ab eodem Regno abalienata atq; diſtracta, pro uiribus noſtris recuperatu-
ros, & ad unionē Regni aggregatu-
ros, nec imminuturos ſines eiſdē Regni Poloniæ, ſed aucturos potius, prolaturuſq; quoad poterimus: atq; id luſiurandū, ut cum deniq; daremus, cū adultiorē ætatē attingeremus, hoc eſt, cū quindecimū ætatis noſtræ annū aggreſſi eſſemus, uerum ea lege tamē, ut nihilominus uniuerſa eiſdē Regni Poloniæ

potestas Imperiū, & Iurisdictio penes Ser. parentē nostrū esset, quo ad is uiueret. Id uero tempus pręscriptū cum aduenisset, iurauimus publice in summo tēplo in arce Cracouiē. quarta die Febr. anni pręsentis, uerbis cōceptis, ad sancta Dei Euangelia, in eam sententiā cuius supra meminimus: & Ser. parentis nostri fidē pro nobis datam liberauimus. Cāterum ut pactis illis & conditiōibus, quibus Regnū ad nos delatū est, stemus: Et ne idem illud Regnū nostrum ullis turbis atq; difficultatibus inuolueremus, memoresq; paternorū beneficiorū, officijq; nostri, atq; beneuolentię singularis erga nos omniū nostrorū subditorum, recipimus, spōdemus, & Regio nostro uerbo pollicemur, primū omnia nos quęcūq; iurauimus, omnibus subditis nostris, Incolis nostris Regni Polonię cuiuscūq; ordinis & conditiōis fuerint, absq; ulla controuersia, seruare, defendere, & exequi uelle. Deinde nihil nos Imperij, neq; Iurisdictiōis in eodē Regno uiuente Ser. parente nostro, nobis esse usurpaturos, neq; coacturos quęcūq; inuitum & recusantem uolūtati iussisq; nostris parere, sed in eiisdē Seren. parentis nostri potestate quoad uicturus est, omnia, nosq; ipsos etiā esse futuros, postremo post obitū etiam, qui utinā sero contingat, Ser. patris nostri, neminē prędictorū subditorū nostrorum nobis parere debere, nisi prius ipsis uniuersis, omnia iura, & priuilegia tam Regni nostri Polonię, & ditionū eius omnia, quā priuatarū personarū aut locorum quorūcūq; priuata, & quasuis libertates, literas, & immunitates a supra membratis maioribus nostris Regibus donatas, quęq; deinceps adhuc a Ser. patre nostro, quam diu uiuet donabūtur, & constituantur literis nostris cōfirmauerimus, atq; iuxta continentia & tenores earundē in debita executiōe posuerimus: quę omnia libenter pro uiribus nostris faciemus & exequemur. Quod ut certū firmumq; sit signo nostro, quo nūc utimur appenso literas has cōsignauimus & manu nostra subscripsimus, Datū Crac. sexta Febr. Anno Do. 1537.

Postremo Sig. Aug. iā Reg. inaugurat⁹,
de sui electiōe, Iurūq; confirmatiōe &
executione, ita scribit, **LEX XIII.**

Petric. 1550. e po-
lonico idiomate in la-
tinum translatus si-
deliter.

IN NOMINE DOMINI AMEN. Ad perpetuam rei memoriam Quando quidē incerta est, neq; satis durabilis memoria humana, consueuerūt prudētes homines scripturę cōmendare, id quod in ęterna memoria posteritatis haberi uolunt. Proinde nos Sigismundus Augustus Dei gratia Rex Polonię Magnus Dux Lithuanie nec non Terrarū Cracouiē. Sandomiriē. Syradiē. Lanciciē. Kuiauiē. Russię. totius Prussię. Masouię. Samogitię. Pomernię. Culmē.

nle, Culmen. Elbingen. &c. Dñs & heres. Significamus presentibus
 literis, uniuersis quorū inter est, presentibus & futuris. Quia cū ante
 uiginti annos, uiuēte adhuc piæ memoriæ Ser. Rege Sigismūdo parē-
 te nostro, unanimi cōsensu Consiliariorū nostrorū tñ Spiritualis quā
 Secularis status, & totius Nobilitatis, aliorūq; statuum Regni, ad Re-
 gnum Poloniæ electi & coronati fuimus: ubi omnes Cōsiliarij Regni
 ordinesq; alij, iuramentū debitæ fidei, nec nō subiectionis, ac obediē-
 tiæ nobis fecerunt: nihilominus ita quod ea nobis præstare nō tene-
 bantur, quā diu Ser. parens noster uiueret, penes quē integra auctori-
 tas & superioritas Regia durare debuit, prout & ad finē illius uitæ du-
 rauit integra. Et quia ætas nostra tū non permittebat, ut debitum lusi-
 urandū secundū antiquam consuetudinē maiorū nostrorū Regum
 Poloniæ facere potuissemus, obligauerat se eo nomine Ser. Rex parens
 noster, ut cū ad etatem integrā perueniremus, lusiurandū debitum fa-
 ceremus, eoq; nos obligaremus, omnia lura, Priuilegia, libertates, lite-
 ras, & immunitates iustas & legitimas ipsius Regni nostri Spirituali-
 bus, Secularibus, & quibuscūq; hominū ordinibus, nullis exceptis, a
 prædecessoribus nostris Regibus, & Principibus Poloniæ, nominatim
 uero a piæ memoriæ Regibus Kazimiro magno, Ludouico, Vuladi-
 slao proauo, Vuladislao antiquo patruo, Kazimiro auo, Iohanne Al-
 berto, & Alexandro patris, & Ser. Rege Sigismundo parente nostro
 datas, in omnibus firmiter tenere, seruare, & tueri: & hoc quodcūq; il-
 legitime ab hoc Regno alienatū, uel ademptum esset iuxta facultatē no-
 stram recuperaremus, & ad unitatē Regni adiungeremus, in nullo di-
 minuendo fines Regni Poloniæ, sed potius augendo, tantū quantum
 poterimus maxime prout iam huic ipsi obligatiōi satisfacimus, quādo
 septimo anno post coronationē nostrī, more solito in Ecclesia lusiurā-
 dum præstitimus, post quod quidē lusiurandū nostrum obligauimus
 nos literis nostris, omnibus subditis nostris datis, quia cū Dñs Deus
 ex hac luce memoratū Ser. Regem parentē nostrū sustulerit, non prius
 ipsi subditi nostri deberent nobis obediētiā, quousq; omnibus in ge-
 nere omnes literas, & priuilegia, tam generales Regni & dominiorū ei
 adnectorū, quam priuatarū personarū, & locorum, omnes libertates
 cōtinentia, alias literas, & immunitates, a supradictis prædecessoribus
 nostris datas, & ab ipso Sere. olim Rege parente nostro quādiu uixit
 dādas, literis nostris cōfirmauerimus, et illas, ita ut in se extāt scripte, in
 bitam executionē, iuxta facultatē nostrā reponeremus. Cum autē eo res
 peruenit, quia Dñs Deus ipsum Ser. Regē parentē nostrū ex hac luce
 sustulit, et iā post hāc liberā electiōem, et coronationē nostrī, governa-
 tio, superioritas, & auctoritas Regni nūc super nos deuoluta est: memo-
 res lusiurandi per nos præstiti & obligatiōis literalis in nosmet datæ,
 Ediximus Conuentū Regni, tam propter alias necessitates Regni, quā
 in primis

*Hæc iurium confir-
matio pertinet pro-
prie ad Cap. 2. Arti-
c. qui confirmationes
iurium continet.*

in primis propter hoc, ut illud ipsum re ipsa exequeremur subditis no-
stris, quod illis uerbo & literis nostris promiseramus: proinde ex istis
causis, omnibusq; rebus bene apud nos, & cū matura deliberatiōe ex-
pensis, postulationibus etiā omniū ordinum Regni in hoc Conuentu
existētium permoti, omnia Iura, statuta, donatiōes, libertates, immuni-
tates, consuetudines, & omnes alias literas, & priuilegia, quocūq; uerbo-
rum tenore cōscripta tam generalia totius Regni, & dominorū ei ad-
herentium, Spiritualia & Secularia, quā specialiter omnibus statibus,
& personis, & locis, generaliter & specialiter nullis exceptis, a Regibus
& Reginis, ac Ducibus, Dñis & heredibus Regni Poloniæ, & Terra-
rum eius, nominatim uero a Regibus piæ memoriæ Kazimiro magno
Ludouico Loisz, Vuladislao proauo, Vuladislao antiquo patruo, Ka-
zimiro auo, Iohanne Alberto & Alexandro patruis, nec nō Ser. Rege
Sigismundo parēte nostro, antecessoribus nostris, iusta & legitima, iu-
steq; & legitime datas & donatas, data & donata. Quæ quidē eius ua-
loris habere uolumus, perinde ac si hic de uerbo ad uerbum inserta fu-
issent, ita prout ipsa in se sonant, nihil eis diminuēdo uel detrahendo,
renouare, cōfirmare, approbare, & ratificare decreuimus: prout præsen-
tibus literis nostris renouamus, cōfirmamus, approbamus, & ratifica-
mus, nec non firma, durabilia, certa, inuiolata, & immutabilia habere
uolumus temporibus perpetuis, ac pollicemur uerbo nostro Regio, &
sub onere iusiurandi per nos præstiti obligamus nos, quia hæc omnia
supradicta Iura, statuta, immunitates, libertates, donatiōes, priuilegia
et literas per antecessores nostros piæ memoriæ et nominatim per Ser.
Regem parentē nostrum legitime & iuste datas & exhibitas, seu data
& exhibitas, firmiter & inuiolabiliter tenere, & iuxta ea subditos no-
stros omniū ordinum tā generaliter omnes quā specialiter singulos
unumquēq; cōseruabimus, & omnibus tenere & cōseruare mandabi-
mus tēporibus perpetuis. Et id quod illis cōtrarium fuerit, neq; ipsi
faciemus, neq; alijs facere permittemus. Quod si aliquādo eueniret ut
uel per nos uel quempiā alium istis ipsis iuribus, statutis, donatiōibus
priuilegijs, literis, immunitatibus, & libertatibus aliquid huiusmodi
fieret cōtrarium, uel si illis derogare, easdēue per nosmetipsos abroga-
re aliqua re uellemus, extunc omne illud nihil firmitatis neq; ponde-
ris habere debet, sed omne illud uigore istius Conuētus nihili, & cas-
sum intelligi debet: prout & nos hoc ipsum annihilamus, & cassamus
& nihili esse inuenimus presentibus nostris literis tēporibus perpetui-
is. Sed quia a nō exiguo tēpore in multis rebus, contra hæc ipsa Iura,
priuilegia immunitates Regni excessum, & illis detritū est: postulan-
tibus Nuncijs Nobilitatis, & cōsilio Consiliariorum Regni nostri ad
hoc accedēte, uisum est nobis esse necessarium, ut hoc ipsum, pro eo ac
debemus, atq; obligati sumus, hic in isto Conuentu reformaremus
& ad priorē

& ad priorem conditionem seu integritatem restitueremus, ac reduceremus, & in debitam executionem reponeremus.

Rex nisi libere elec. ne coron. L. XV.

In primis autem de Coronatione Regum Poloniae, ita prouidimus: & constituimus: Quia nemo coronari ad Regnum debet, donec prius ab omnibus Ordinibus Regni, libere, iuxta Priuilegia Regno Poloniae, & Regibus data electus fuerit.

Idem sigism. Augus-
tus Peiris, 1550.

A R T I C V L V S III.

De Interregno, deque ratione creandi R E G I S noui, si
R E X sine prole decesserit.

**Si Rex Pol. sine ple decesserit, Pol. si-
ne Lithua. Regē ne eligant. LEX I.**

- 127 Prælati, Barones, & Nobiles Regni Poloniae, Rege Polon. sine liberis & successoribus legitimis decedente, Regem & Dominū non debent sibi ipsis eligere, sine scitu & consilio nostro uidelicet Alexandri Magni Ducis, Baronumq; & Nobiliū Terrarum Lithuaniae prædictarū, iuxta tenorem, & contenta priorum literarum.

Ex Priuilegio Præla-
torū Lithu. tempore
Iag. in Hrodli. 1402
dato, & lib. 5. cap.
1. artic. 1. posito dem-
sumptum.

Similis.

- 129 Illo etiam nō omisso: Quod si Vuladislauus Rex prædictus (quod Deus auertat) sine prole decesserit, extunc sine scitu & consilio eiusdē Domini Ducis Vitouudi & nostro pariter, Principes, Prælati, Barones, Nobiles, & cōmunitas Terrigenarū Terrarum Regni Poloniae prædicti sibi Regem & Dñm non debent eligere seu locare. Cum quibus firmitatem, mutuā & constantem seruantes assistentiā in dulcedine fidei & uisceribus Iesu Christi perpetuā & irreuocabilē tenebimus unionē.

Ex Priuilegio præla-
torū, quo per eos
Ducatus Lithu. Re-
gno incorporatus est
prout per Iagellonē
Regem & Vitouudi
Ducem fuit incorpo-
ratus Vilne 1401.

Similis.

- 131 Et uicēuersa Prælati, Barones, & Nobiles Regni Poloniae Rege præfato (quod absit) sine liberis & successoribus legitimis decedent. sine scitu & consilio Illustris Dñi Alexandri alias Vitouudi Magni Ducis Lithuaniae, si superstes remanserit, & nostro eligere nō debebūt, ut aut corroboratiōis & cautelae uberioris omnia præmissa accipiant firmitatem, fecimus Sigillorū nostrorū munimine roborari. Actum in Opido Hrodlo circa flumen Bug in Parlamento seu congregatiōe generali die secunda mensis Octobris. Anno Domini. 1413.

Ex Priuilegio Præla-
torū Lithu. Vilne.

Similis.

- 131 Defuncto Rege Poloniae præfati Prælati & Barones Reg. Poloniae, si-
C ne scitu & 1402.

Ex eodem Priuilegio

ne scitu & consilio Prælatorū & Baronū Magni Ducatus Lithuanie, ad electionē noui Regis nō procedant: sed pariter cū Prælatīs & Baronibus Magni Ducatus Lithuanie, si uocati tēpore congruo uenire uoluerint, Regem & Dñm eligent: quibus ita ut præmittitur stantibus, & in posterum obseruandis, de certa scientia omniū aliorū Prælatorū, Baronum, Procerū, & Nobilium Magni Ducatus Lithuanie fratrum nostrorum, inscriptionē præinsertā prædecessorū nostrorum suscepimus, ratificamus, suscipimusq; & cōfirmamus per præsentēs: obligantes nos nostris nominibus, ac uice omniū Prælatorū, Baronum, Procerum, & Nobiliū Magni Ducat. Lithu. bona fide in uerbo nostro cōstanti & fideli, omni dolo, fraude, & colore semotis, promittimusq; pollicemur ac uouemus, & nostri iuramenti præstiti onere & ministerio strictius nos obligamus, ipsam præinsertam inscriptionē cum reformatione & declaratione articuli de electiōe Sereniss. Dñorum nostrorum, ut præmittitur in omnibus suis articulis, clausulis, punctis, & sententijs firmatam tenere, perpetuoque & inuiolabiliter obseruare.

Sub Interregno fines Regni a Nobilitate defendantur. LEX II.

Ex confederatione dicta Kapiur supra cap. 1. art. 2. posita.

Insuper si qui extra fines Regni positi Ecclesias, seu bona Ecclesiæ, aut Confinia Reg. nostri, Rege nondū Coronato molestare præsumperint Volumus promittē. sine dolo & fraude, cū ad hoc specialiter requisiti fuerimus iuxta posse facultatesq; nostras unanimiter illa defensare.

Sub Interregno nihil rapiatur de Thesauro. LEX III.

Sigism. Crac. 1507.
Idem libr. 1. cap. 10.
de Officio Thesaur.

Ex Thesauro si quis aliquid sustulerit, rapueritue, aut quouis modo in usus proprios conuerterit, præsertim sub Interregno, fraudis & peculatus reus iudicetur.

Ne turbæ sub Interregno orirentur,

Sigismund. August. viuentē patre fuit coronatus. Vide supra Legem 11.

COMMENTARIUS.

Regna quæ Iure successiōis aut hæreditario trāsferuntur, multo magis florēt iis, ubi suffragiis & opibus res agitur: nō solum quod nihil difficilius dediscitur quā regnare: Verūetiam quod noui Reges per ambitionē plerūq; malis artibus ad fastigium enituntur, & vim sepe faciūt Reipub. adscitis Tyranni alicuius præsidii. Nihilominus si stirps Regia deficeret, vel propter naturæ, aut educationis deploratā malignitatē omnino inepta ad Regnū capellendū, calculo omniū bonorum iudicaretur: Primo omniū in eo casu illud expendi solet, num gentilis an

Ex qua gente Rex alienus potius sit eligendus. Qua in re tamen si hominū prudentiū plurimæ occurrant, varientq; sententiæ, ad Dei tamē præceptū consiliū humanum examinandum esse

nandum esse puto, quod tale est. Quum veneris in Terrā quam Dñs Deus tuus
 dat tibi, possederisq; eam, & in ea habitaueris, & dicturus es, Constituā super me
 Regem, quemadmodū omnes gentes quæ circū me sunt: omnino Regem super
 te pones, quem elegerit Dñs Deus tuus: de medio fratrum tuorum cōstitues super
 te Regem, non autē prāficere tibi potes hominē alienum, qui non est frater tuus:
 Modo ne sibi talis equos multos, multasq; mulieres paret, ne recedat cor eius: ne
 que multiplicet sibi multum auri & argenti. Quum autē sederit in solio Regni sui,
 describet sibi exemplar Legis in Libro coram Sacerdotibus Leuitici generis, erit
 que illud penes eum, vt legat in eo cunctis diebus vitæ suæ, vt scilicet discat time-
 re Dominū Deum suum, & seruare omnia verba Legis huius atq; Statuta ista, vt
 faciat ea. Et ne extollat cor suum super fratres suos, neque recedat a præcepto
 que ad dextram, neq; ad sinistram, vt proroget dies in Regno suo, ipse & filii eius
 in medio Israelis. Itaq; ex corpore fratrum Rex eligendus est: si modo dictis vir-
 tutibus polleat. Vere enim in Prouerbis dicitur, Persa Persæ, Atheniensis Athe-
 nensi, amicus est: vt ne quis speret, alienigenam indigenæ æquiorē clementio-
 remq; fore Dominum, quam indigena futurus erat. Sed & forma quoq; eligendi
 Regis a maioribus nostris prætermissa est, modo vt sit Nobilitati æque ac Proce-
 ribus libera cautum est. Sed neq; præscriptum est, quis Senatorū sub Interregno
 haberet auctoritatē indicendorū Polonis ac Lithuanis, aliisq; Regni Ducatibus
 Comitiorū ea causa cogi solitorum. Hoc autē definitum esse oportuit. Scimus eni
 Silestam a corpore Regni sese auulsiſſe, quod in electiōe vnus Regis calculus ip-
 sius fuerat neglectus, vt itaq; tempestiue simili occurratur periculo, optandū esset,
 vt aliquis vir Prima inter Senatores dignitate præditus, altarū gentium more ha-
 beat potestatē Comitiorū mox post mortē Principis sine dolo ac fraude indicen-
 dorum creandi Regis noui causa. In quibus quidē Comitiiis vt multitudo illa Es-
 lectorum, vel ad pauciores redigatur, vel saltē numerus Prouinciārum maior, aut as-
 lioqui insignis virtus candidati vincat, operæ precū esse censeo. Nam qui cōpara-
 ta sibi clientū turba affectati Regni notaretur, cum læsæ Maiestatis reum peragi
 fas est: timendum enim est, ne sub Interregno Respub. a seditiosis intus, extra ve-
 ro ab hostibus discerpatur, aut etiā potentia, largitiones, metus, gratia popularis,
 Iudiciorūque infirmitas, plus in delectu valeat, quā Reip. expediat. Sed illud qd
 est cauendum, ne multi Reges pro vno per seditiōē creentur, aut ne quis affini-
 tatis, alioue lure ad se pertinere Regnū cōtendat, hoc enim libertati contrarium
 est, illud exemplo Græciæ & Hungariæ exitiosum est. Horum enim Regnorum
 Reges, potentia cōpetitoribus inferiores, a Turca præsidia implorarūt: ita vt pau-
 lo post, Et ipsi Regnis exciderent suis, sic totius fere Europæ clade didicimus, il-
 lud Platonis esse verū T Y R A N N V S ex radice tutoria pullulat: & mul-
 titudo Imperatorū perdidit Cariam, N V L L V S autē gerendo Imperio cens-
 featur idoneus, auctore eodē Platone, nisi qui coactus & inuitus tam difficilem fun-
 sci fiat functionē. Quisquis enim affectat Principis munus, is aut stultus est, cum
 non intelligat, quam sollicita, quamq; periculosa res sit recte fungi Principis Offi-
 cio: aut adeo vir malus vt cogitet se sibi gesturū Imperium, non Reipub. Q V O
 C I R C A oportet hunc, qui sit idoneus Regno non mediocribus, sed summis
 virtutibus, quas supra Artic. 4. & in hoc ipso Cōmentario enumerauimus natu-
 ra & instituto acquisitis excellere, vt scilicet omnes Ciues animaduertētes se lon-
 ge infra relictos, in Principe vno reperiant, quod admirētur, imitatiōe exprimant,
 & quasi numen Terreſtre forma & specie omnium mortaliū augustius reuerēan-
 tur. Nec frustra omnibus virtutibus absolutum Principē tam diligenter expeti-
 mus: Neque enim alia breuior, aut efficacior ad corrigendos populū mores via
 est, quam Principis incorrupta vita: contrario vero, nullius pestilentia, neq; citi-
 us corripit, neque latius peruragatur contagiū, quā mali Principis pessimū exem-
 plum, vt vere & grauiter Claudianus Poeta in vtramq; partem scripsisse videatur.

C ij Regis ad

Deuter. 17.

Rex sit indigena, sed
superbia, luxuria, et
auaricia uacet: in te-
ge aut Dei medietur
super fratres suos se
se non extollat, omnia
noq; mandata Dei ser-
uet, ut proroget die-
es suos.

Que forma eligendi
Regis et quis Consti-
tia ei rei edicat,

Quid uincere debet
in Rege creando nouo

Multitudo Regum.

Qui gerendo Impe-
rio dignus est? uel
indignus.

Quamobrem summi
uirtutibus Regem pro-
ditum esse oportet?

Regis ad exemplum totus componitur orbi. Tamen aut Plato Musicorum cantibus mutatis sentiebat Respub. mutari. Nihilominus nos vitam Principis multo maius momentum ad mutationem morum in populo adferre existimemus: tantoque diligentius vitam futuri Regis contemplerur, quanto liquidius videmus, bonum vel malum Respub. statum a bono vel malo Principe derivari: quippe quod potentia eius summa in utramque partem a multis adiuuatur & tam ad bonum administratores, quam ad malum assentatores prestare habet, difficile autem reperias Consiliarium qui hos libertate sententiae a Rege abigat, illos aut nebulo quisquam impedire possit, quominus utrique Regiae voluntati obsequantur viciaque vel virtutes hoc est pestem vel salutem in Rempublicam infundant.

ARTICVLVS III.

De electi Regis Iuramento, Coniugio, Coronatione: Securitate vitae, Honore, in obiectores lenitate, necnon de Personarum, ac rerum in Curia Regia Tutela: Item de Ducum & Consiliariorum Iuramento, atque circa Regem GEM auctoritate generali.

Rex electus Iurat sic. LEX I.

Rex electus Deo testis & iudex interposito, praescribit sibi legem iustitiae, ne potentia eius metuatur: ac fortitudinis, ut in metu illi confidatur.

Ego A. Dei gratia Rex Poloniae, Magnus Dux Lithuaniae, Russiae, Prussiae, &c. Dominus & heres: Iuro, spondeo & promitto ad haec sancta Dei Evangelia. Quod omnia Iura, libertates, Privilegia, literas, immunitates Regni mei Poloniae, Ecclesiasticas & Seculares, Ecclesiarum quoque Regno Poloniae, eiusdemque Praelatis, Principibus, Baronibus, Nobilibus, Ciuibus, Incolis, & quibuslibet personis cuiuscunque status ac conditionibus existentibus, per Diuos praedecessores meos, Principes, Reges, & quoscunque heredes ac Dominos Regni Poloniae. Praesertim uero per Diuos Kazimirum antiquum, Ludouicum, Vladislauum proauum, Vladislauum patrum, Kazimirum auum, Iohannem Albertum, & Alexandrum patruos, necnon Sigismundum patrem meos Reges Poloniae iustas & legitimas, donatas, manu tenebo, seruabo, custodiam, & attendam in omnibus conditionibus atque punctis, & omnia illicite ab eodem Regno alienata, aut distracta, pro posse meo ad proprietatem eiusdem Regni mei aggregabo, Terminos etiam Regni mei Poloniae non minuas, sed pro posse meo defendam & dilatabo, Sic me Deus adiuuet, & haec sancta Dei Evangelia.

Sigis. Rex manu propria Vilnae 1525.

Sigism. de suo coniugio ad Senatum.

Magna ratio Regis Sigism. a Cesare Maximiliano habita. Rex si potest, relinquat reipub. liberos, turpe enim fuerit, ex quo pudoris pudicitiaeque exempla perit, eadem exaturanda tantum libidinis causa ducere uxorem. Regis,

S. Caesarea M. pro eximia sua erga nos beneuolentia, & coniunctione nostra mutua, saepius nos cohortari dignata est, ut rationem habentes uenturi status Regni, Dominiorumque nostrorum, ac Nepotis nostri Ludouici Hungar. Regis, cum masculina prole careamus, & una duntaxat in utroque nostrum spes posteritatis nostrae superest, animum ad ineundum alterum matrimonium induceremus: proposuitque nobis eius M. inter alias neptem suam Illustriss. Leonoram Principem Burgundiae Virginem annorum xvij. cum dote tercentum milliū aureorum, & si fratres eius Carolus & Ferdinandus Reges sine masculina prole, quod absit, decederent, ipsa ut senior in

nior in Principatū Flandriæ & Burgundiæ succederet: Alterū uero illustre Bonam Virgine annorū xix. quæ cū matre sua Domina Isabella filia Alfonsi Regis Aragonū degit in Regno Neapolitano, quæ habebit dotis ducenta millia parata, post mortē uero matris suæ, accessura sunt ei adhuc quingenta millia aureorū: Offertq; eius M. intellecta uoluntate nostra, omnem suam operā, quo ipsum matrimoniū quā maxime ex re & dignitate nostra cōficeretur: promittens insuper eius Cæsarea M. quo testatior esset eius erga nos beneuolētia & affectus, quod cognita uoluntate nostra, & si animus esset nobis secū Viennæ, aut alibi conueniendi, ut id aliquādo negocia Seren. Regis Ludouici, & nostra mutua ualde exigunt, se effecturā esse, ut ambæ prædictæ Virgines illic cōstituerentur, & nos corā utram uellemus, eligere possemus, id uehementer Maiestas sua cupiens, ut nuptias in præsentia ipsius, & de manibus eius auspicaremur, in quibus ipsa adhuc hastis cōcurrere uellet, & id genus stratagemata sua hoc iucundo fini concludere. Nos itaq; cognita Maiestatis suæ Cæsareæ tanta in nos affectiōe, & quod huius rei deliberatio diutius produci nō potest, decreuimus uoluntatē nostram suæ Cæsareæ Maiestati per Nunciū, uel Literas nostras, cū id tātōpere a nobis exigit declarare, ne per longiorē cunctationē tantam rei bene gerendæ occasionem amittamus, & tam fauorabile eius Cæsareæ Maiestatis erga nos Officiū negligere, & paruipendere uideamur. Quia uero tale negociū ad bonū statum Reipub. augendū uel diminuendū plurimū habet momenti inconsultis S. V. nollemus illud aggredi. Quas enixe hortamur, ut in primis consulant, si nobis uxor ducenda sit, nec ne: deinde cū in matrimonio tractando, quemadmodū in omnibus Principū actionibus duo præcipue sint cōsideranda, honestum nostrum, & utile Reipub. perpendant secum diligenter, quæ nobis potissimū his rationibus sit ducenda: & si, ut Cæsarea Maiestas optat, resq; nostræ mutue exigunt, conuenire cū illa debeamus: præscribātq; nobis quā celerius suā sententiā: ut ad tēpus quod res exigit, eius Cæsareæ M. respōdeamus.

Thesaurarius Coronas & Thesauros conseruat. LEX III.

- 1) Statutum est, Quod Thesaurarius Regni Coronas & Thesauros Regni, quæ summa sunt omniū rerum maximarum, conseruet.

Coronæ in Castro Crac. sūt. Lex IIII.

6. In publico Regni nostri Castri Cracou. Thesauro Coronationis Diademata, & alia Regni secretiora, seruari consueuerunt.

Gnesnen. Archiepisc. Regem & Regi-

C

iij

nam coro-

tamen Regina sunt ducenda, uere enim scripsit Ouid. si bene uis nubere, nube pari

Regū conuentus res bus pub. christianis necessarius, ut sese cognoscant, diligant, ac uiuent, quare sapientiā & peregrinarū linguarū peritum Regem esse oportet.

Hic honor q nuptiis sigism. haberi debuit uix illi Regum Europa habitus est.

Occasio rerū gerendarum mater.

Cōiugū Regis ad reipub. statū amplificandum uel diminuendum plurimum habet momenti: ergo de matrimonio Regis consulendum est grauius me.

In matrimonio Regis honestum Regis, & utile reipub. uideatur. Ex cōiugio enim & affinitatib. Regis, magna honestas ac utilitas in Reipub. refunditur.

Alex. Petric. 1564. Idem cap. 9. de Thes.

Idem Rex.

Omnia hæc coronationis insignia, nempe Diadema, sceptrū, aureum pontū, & gladiū, aliq; huiusmodi

nam coronet, nō Cardinal. **LEX V.**

Regi uel Regine, gra-
tia inaugurandi sui
ad Reg. in solū pro-
cedenti, a summis Re-
gni Proceribz solent
preferri.

Ex Kazim. terciū pri-
uilegio 1451.

Dolet Regine in hos-
tis cōtingit, aut etiam
Castri principalibz et
munitis, nō inscribun-
tur, ne Regine iudice
Reg. sibi instituant,
aut alijs instituēdi cō-
cedant facultatē: atq;
ita scindēde Reip. oc-
casione suppedient.

sigism. Augustus Pe-
triconia 1550.

Quantū ad Coronatiōes Regum, & Reginarū Reg. Poloniæ pertinet:
Statuendo decernimus & statuimus, quod nullus alius neq; Dñs Sbi-
gneus Cardinalis ad huiusmōi Coronationē ipsorū Regū & Regina-
rum se de cætero, & in perpetuū intromittet, & Coronabit: præter Ar-
chiepiscopū Gnesn. pro tempore existentē. Circa quas Coronatiōes præ-
fatus Dñs Sbigneus Cardinalis habitu dūtaxat utetur Cardinalatus.
Ceremonijs aut uti debet sicut Episcopus Craco. prout ab antiquo ute-
batur, ubi interesse uoluerit: quod in sua libera erit uoluntate. Regia
Maiestas nihilominus aut Reginalis taliter coronanda per Archiepisc.
Gnesneñ. atq; alios Episcopos coronabitur & coronari debebit.

Similis.

Regem sic ut supra dictum est, libere electum, nemo alius coronare de-
bet, præterquā Dñs Archiepiscopus Gnesneñ. iuxta Priuilegium eius
per Kazimirū Tertiū Anno 1451. datū, cum his Episcopis qui ad hoc
secundum ueterem consuetudinem pertinent.

**Crimē læsæ Maiestatis in persona Re-
gia committitur. LEX VI.**

sigism. Cracou. 1539

Crimē læsæ Maieſta-
tis, quam multiplex
pœna plectatur in-
fra cap. 4. art. 15. de
hereticis Vladisl.
magillo descripsit.

Crimen læsæ Maiestatis, ita postulantibus Terrarū nostrarū Nuncijs
nolumus nisi in persona nostra locū habere, & non in alias quantūuis
publicas personas gereñ, extendi. Si quod aut per quempiam facinus,
uel homicidiū, in his fuerit cōmissum: qui extra personam nostram, uel
Senatoria, uel aliqua publica dignitate, loco, & Officio fungeretur: in
eum secundum Statutum animaduertetur.

Qui corā R. aliquē vulnerau. L. VII. 39.

Honor Regi debetur
quod sit animata Dei
imago: timor quod
gladiū gestet: uestis
gal quod unus pri-
uati oblitur, nō unam
aliquam partem, sed
totam Reip. curet.
Idem infra capit. 15.
art. 6. de homicidijs.

Insuper Statuimus, ut si quispiā coram nobis gladiū, uel cultellum ex-
traxerit, & aliquem uulnerauerit in gratia nostra consistat.

Qui aliqd in Curia furat⁹ fuer. L. VIII. 39.

Si uero in Curia nostra minutas quascumq; res subtraxerit, auris pe-
riculo & priuationi sit subiectus,

**De lenitate Regis Theodosius ad Ruffi-
num Præfectum.**

Si quis modestiæ nescius, & pudoris ignarus, improbo petulantiq; maledictio
uomine nostra crediderit lacessenda: ac temulentia turbulētus obtrektor tem-
porū nostrorū fuerit: eum pœnæ nolumus subiugari, neq; durū aliquid, neq; aspe-
rum volumus sustinere: quoniā si id ex leuitate processit, contemnendū est: Si
ab insania, miseratione dignissimū: Si ab iniuria, remittendū: unde, integris om-
nibus hoc ad nostrā scientiā referatur: ut ex personis, hominum dicta pensemus:
& utrum permitti, an puniri debeant, censeamus.

Absq;

Alia Statuta de furo-
re uide libro 3. capitulo
12, articulo 12.

D E R E G E.
Absq; Senatu Rex nihil in Repu-
blica faciat. **LEX IX.**

Ne Rex Senator. suorum consilium negligat, nuncq; nos commissuros recipimus
ut non communicato cum Senator. nostris consilio ulla de re quicquam statuamus.

Marschalci vero Ceremon. & Curia

sunt Magistri ac Censores. **LEX X.**

Quam vide Capitulo 8. de Officio Marschalcorum.

Thronus Regis iusticia firmatur. L. XI

92. Thronus, splendor, & potentia Regalis, & cuiuslibet Principatus Maiestas, cum dinoscitur inter fideles suos, non solum tutissime roborari, uerumetiam uelut radius naturaliter prominentibus, eis splendere: dum pure fidei & beneuolentiae subditorum meminit, dumq; acumen cunctarum lucubrationum & meditationum suarum pro earundem fidelium suorum quiete, tranquillitate, equitate, & iusticia defigit. Quod fit precipue, dum pro fide & beneuolentia in Regiam excellentiam efferendam sublimandamq; collocata, digna remunerationis brauia suis ipsis tribuet fidelibus: non solum in libertatibus, Iuribus, & Constitutionibus, largiendis, instituendisq; nouis: uerumetiam alijs per alios Reges & Principes pia consideratione institutis conservandis, & confirmandis. Neq; in hoc sublimis errat Regum & Principum meditatio, et enim obseruantia fidei sui trahens originem ex augmento gratiam Iurium & libertatum rationis & naturae ipsius legibus stabilior perseverat, cum fauor et benignitas Principis in suos ostensa subiectos, sic commodari exhiberiq; conspicitur, uti eorum necessitas honestas ac euentuum communium uis creditur pro tempore & in futurum exposcere. Ipsa tandem Maiestas quicquid unquam propterea decreuerit aut instituerit, id ne labentibus saeculis obliuionis confundatur erroribus, consuevit literarum apicibus commendare euerne, perinde ac uiuaciter memorandum & duraturum.

CAPITVLVM II.
De Comit. Reg. & summo Regis Officio.

Si Rex ob id constitutus est, ut regat, & ipse populum regere prudenter, & populus illi obedire equanimiter tenetur. Vnus enim priuati oblitus, non unam quandam partem, uerum omnes Reip. partes se curaturum recepit. Quae quidem regendi ac obediendi harmonia, ut uoluntate populi instituta esse videatur, Rex quotannis cogit Regni Comitibus, in quibus cum Senatu & Legatis Prouincialibus, de summa Reip. & domi forisq; euentibus, sua conferat consilia: litesq; eodem deuolutas dirimat, ita ut in publicis & priuatis actibus semper decernendi ratio, decertandi fortitudinem praecurrat: ingenioq; cuncta agantur non ut: quod illud hominum, hoc beluarum est, vel saltim extremis necessitatibus, reseruat. Et quia nomine Reip. utilitates populi circa animarum salutem, corporum tutelam, rerumq; proprietatem positae comprehenduntur: non obscurum est quin diuinarum & humanarum rerum sapientia Regem a natura, arte, & exercitatione praecunctis

sigism. Augustus Pae-
triciae 1 § 4 8.
Regi iuramentum praes-
tant omnes feudarii
Duces, de quibus lib.
5. praeterea; omnes
Consilarii, aliq; ordi-
nes Reg. de quibus
lib. 1 cap. 3. de Consis-
liarijs & capit. 5. de
Dignitatibus, uideatur.

Iohan. Albert. Petri.

PRAEFATIO.

Comitiorum usus.

Consilio potius quam
ui Respub. est admi-
nistranda.

Sapientem oportet
esse Regem.

pre cunctis subditis, quorum rector ac Iudex est, instructum esse oporteat: si in tractandis his omnibus aberrare nolit. in tanta enim functione inscitia caret excusatione: non solum quod ipsa per se ceca est, verum etiam quod aliorum quoque omnium in Repub. industria, ac studia, ut languidum caput membra sistat. & remoretur.

ARTICVLVS I.

Comitia Regni per quos, per quales, vbi, quando, & de quo sint, ac celebrentur.

Comit. Petric. sint, nisi qd vetet. L. I.

sigism. Crac. 1540.

Cum grauius ferret nonnulli Consiliarii & Nuncii Terrarum Regni nostri ad Conuentum generale Regni Cracouiense sese uocari, praeter ueterem consuetudinem, a loco Petricouien. illos euocando: Deceuiimus Consiliariis nostris & Terrarum Nunciis petentibus, ut non alibi praeter Petricouiam Conuentus generalis celebretur. Nisi causa legitima per nos cum Consiliariis nostris expendenda aliud suaserit faciendum.

Similis.

sigism. Crac. 1543.

Assentimur Dñorum Consiliariorum & Terrarum Nuncius sententiae, & ita relinquimus duraturum, quia Reg. Comitia generalia non alibi nisi Petric. indici & agi debet, pestilentiae & egritudinis Regiae casibus exceptis.

Sed in Lublin aut Parc. Polo. cum Lithuan. Comit. celebrent. LEX II.

lagel. & Vitouudi in
Hrodinensi Priuilegio
lib. 5. cap. 1. art.
2. ponendo repetitur.

Hoc etiam addito specialiter & expresso, quod praefati Barones & Nobiles Reg. Pol. & Terrarum Lithuanie Conuentiones & parlamēta, quando necesse fuerit, in Lublin, uel in Parczouu, & alias in locis aptis, de consensu & uoluntate nostra celebrabunt, pro comodo & utilitate Reg. Pol.

Similis.

sigism. Augustus Pe
triciensis 1550.

Ut tempore foelicis nostri Principatus negocia publica ordinate procedant Comit. generalia et partic. iuxta tempus et loca statuto descripta edicemus

Vt Consiliarii, & hospites a R. M. per Marschal. excipiuntur, quoue ordine locentur, & conciliantur. LEX III.
Quam uide infra Capitulo Tercio.

Qui, quales, & quot Nuncii Nobilitatis

sigism. Crac. 1540.

ad Conuentum sunt mittendi. LEX IIII.

Cum cerneremus numerum Nunciorum Terrestrium qui ad Conuentum generalem destinantur, eo usque processisse, ut Thesaurus Reipub. sumptu in illos necessario plus aequo grauaretur, & magna pars Contributionum publicarum in illos expendere, defensionem Reipub. per hoc minuatur, ac item omnes tractatus & actiones in Conuentibus necessario cum illis agenda in longum traherentur, propter numerosam illorum

multitudinē, quorum plerique in hoc munus sese ingerunt, ut actiones, causas iudiciarias, in iudicijs, & negocia priuata, quæ in Cōuentibus eis incūbunt, possent cōmodius peragere: Propterea Cōsiliarijs nostris cēsentibus in præsētia Nunciorū Terrestrīū, ante conclusionē Conuentus præsēntis edici fecimus, et hac constitutiōe nostra decernimus, ut in Conuētibus particularibus Nunciū ad Conuentū generalē non plures eligantur, quā olim eligebātur, regnantibus foeliciter prædecesforibus nostris. Quodq; nullus Nunciorū eligatur, qui causam & actionem iudiciariā in Cōuentu agendam haberet: per hoc enim & Iudicia Cōventionalia interturbātur, & tractatus Nunciorū plerūq; intermittuntur. Cū utriq; negotio simul satisfacere nō sufficiant.

Cū aut Reip. maxime expediat, ut eius
25. municipes geti sint: Inprimis Cōsul-
tandū est, ut innocēter uiuant, & in uirtutibus cōualescant.

LEX V.

Expedit Reipub. ut subditi quiete uiuant, quod fiet, si nulli noceant, & in uirtutibus conualescant.

Itaq; Constitutiōes seu Inscriptiōes tā
Regni, quā M. D. Lithuaniae, publicā
honestatē lædentes. ne fiant: aut factæ nō teneantur.

LEX VI.

Si quæ aliæ singulares Inscriptiōes, inter nos Prælatos & Barones Magni Ducatus Lithuaniae, ac Prælatos & Barones Regni Poloniae essent: quæ cōmunem utrinq; honestatē læderent, quas antecessores nostri nō tenuerint, tales nos quoq; nō recepimus neq; tenebimus.

24. Generalis aut Regis Iusticia, & erga om-
nes Reipu. partes tutela atq; pacificatio est, ut omnibus pro-
sit: omnesq; eadem æquitate contineat.

LEX VII.

Æquitate Dei suadente, tenemur cuiuslibet iusticiæ & indemnita-
ti prospicere.

100 Dignitas enim Regia iniusticia pro-
phanatur. LEX VIII.

96. Etenim dignitas Regia per iniusticiæ culpam prophanatur.

D

Commenta

*Nullus Confessio
Sect. 69. n. 10
gestit.*

Sigis. Crac. 1522

*In priuileg. prælatorū
Lithua. libr. 5. cap. 1.
ponendo repetetur.*

*Optandum est, ut in
Repub. honestum iū-
gatur utili, quod si
fieri nequeat, uile ho-
nesto præponatur:
quamquam in priua-
tis actionibus & sen-
tiant Philosophi, &
boni uiri faciant cō-
trarium.*

Sigis. Bidgo. 1510.

Alber. Petr. 1496.

De quo consultan-
dum sit in Comitij.

sapientia Consilia-
rijs opus est, quæ de
omnibus ita ut oportet
definiat.

Vt homo in animam & corpus diuiditur, ita in Cōuentu Regni, primū de sa-
lute animæ. Secundo de tutela corporis a Rege religionis & politiæ tutore, nec
non a Spirituallibus & politicis Senatoribus omnis Cōsultatio suscipienda est,
quorum alterū verbo Dei & Euangelij puro, alterum legibus politicis gubere
natur. Sed quoniam sine facultatibus exteriorū bonorum hominē in quouis of-
ficio claudicare necesse est, earū quoque tractatio Regiæ & Senatus prouiden-
tiæ est subiecta: ut ita nostro cōtenti, abstineamus alieno, & omnem materiam
domi & foris litigandi præcidamus. Sic nō de vna parte, sed de tota Repub. in
Comitijs consultabitur, idque sceleriter: Si omnes cupiditatibus vacui, priuatos
rumque obliti, quæ sint publica & cōmunia bona curent. Plurima vero venient
ad Rempub cōmoda, si moderatrix harū omniū rerum præsto sit sapientia, quæ
quidem & res bene prouisas aggrediatur, & nō temere in aggressis perster: Sed
totam se, in religione quidem ad analogiam præceptorū Dei, factorū Christi &
primitiæ Ecclesiæ vsum; in politiā vero ad Iudiciū conscientiæ, & legum, cha-
ritatisque regulā attemperet: in vniuersumque videat, quid facere paret, quæ
futura sit factorū vtilitas, quæue efficiendī potestas: ea ratiōe nihil in Comitij
statueretur, quod quidem posteritati non satis grauiter expensum, vel parum pie,
aut prudenter constitutum videri queat.

ARTICVLVS II.

De Iuribus Regni per R E G E S confirmatis, & eo-
dem exemplo confirmandis.

Ac p̄ncipio Lud. Rex promittit oēs
Incolas Reg. cuiuscūq; cōditiōis fuerit
in libertatib; eorū cōseruare, LEX I.

Ex priuilegio Casso.
1374. fiet tamē eius-
dem mentio infra li-
br. I. cap. 16. de ciui-
tatibus. Item cap. 17.
de Kmeton. & lib. 3.
cap. 1. de fundis No-
bilium.

Omnes Barones, Magnates, Nobiles, Ciuitates, Oppida, Villas, Pos-
sessoriēs eorūdem, populum, & Kmethones, in eorū libertatibus pollice-
mur & spondemus cōseruare: nec eos contra illas intendimus ag-
grauare, uel per quempiam faciemus aggruari.

Similiter wlad. Iagel. cōfirmat omnia
priuilegia, & libertates vniuersis Re-
gnicolis. LEX II.

Ex priuilegio Iagel.
prope Czeruiensko
dato 1422.

Postremo: ut subditi & indigenæ Regni nostri tā Spirituales, quam
Seculares absq; ulla ambiguitate Iuribus & priuilegijs quæ nobis du-
dum a nostris prædecessoribus diuæ memoriæ Regibus Polonia. & a
nobis sunt cōcessa securius uti possent, & potiri, nec aliqua circa eorū
continentiā hæsitatiōe suspendi, omnia & singula Priuilegia, Iura, li-
bertates, & cōcessiones nostras, & nostrorū prædecessorū prædictorū,
quas obtinet sub quacūq; forma uerborū, in omnibus punctis, cōdi-
tionibus,

tionibus, articulis, sentencijs, & clausulis, præsentibus innouamus, ratificamus, approbamus, & robur perpetuum apponimus, & adducimus eisdem.

Idem wladisl. in Iedlnen. Priuile. 1433
dato Priuilegia, & Iura, Incolis Reg.
Pol. data, ita confirmat. LEX III.

50. Ut dignis pro grata uicissitudine Regiæ celsitudinis muneribus compensentur. Omnia Iura & ipsorum Priuilegia quæ dudum circa Coronationē nostram, & alijs post modum momentis & temporibus, ipsis concessimus: uel quæ eis alij Reges & Principes ueri hæredes Regni Poloniæ prædecessores nostri ab antiquis temporibus cōcesserunt, patrocinio præsentis Priuilegij nostri ratificamus, approbamus, renouamus, & cōfirmamus, sub infra scriptorū moderatione articulorū: quorum regulatione si quæ obscura tenor prædictorū Priuilegiorū comprehendit, sensum recipient: latorē, & ambigua omniū dubietate carebunt, per quæ intellectus confundi, & nasci errores consueuerunt.

Idem Rex Priuile. Eccles. Terrigenis,
& Ciuitatibus concessa, confirmat. LEX IIII.

51. Præterea promittimus singulos articulos, & clausulas, in Priuilegijs, nullo uicio falsitatis deprauatis Sereniss. Principū Dñorum Kazimiri & Ludouici, ac omnium aliorum Regum, Ducum, ex uera successiōe hæredum antiquorū Regni Poloniæ Ecclesijs, Terrigenis, & Ciuitatibus concessis nostrorū prædecessorum contentas, præsertim commotum & profectum nostrum, Regniq; Poloniæ sepe fati, & ipsius Incolarum concernentes firmiter & inuiolabiliter obseruare, perpetuis temporibus & tenere.

In eodem Iedlnensi Priuilegio.

Idē Priuile. quib⁹ derogatū est, ad statū priorē reducit, & cōfirmat. LEX V.

In eodem Iedlnensi Priuilegio.

53. Item attendentes quod dicti Regni nostri Incolæ & inhabitatores, in fauorem nostræ Maiestatis, Priuilegijs ipsis, per nos & nostros prædecessores concessis quandoq; derogarunt, eadem ipsorum Priuilegia nostra & prædecessorū nostrorum Regum ac Ducum & hæredū legitimorum & uerorum Regni Poloniæ prædicti ad statum priorē reducimus, reinte-

mus, reintegramus, restauramus, ac præsentis scripti patrocínio confirmamus, ratificamus, & declaramus.

Vuladisslaus autem Tertius ita Iura confirmat. LEX VI.

Petricoula. 1434.

Ex manu scripto
privilegio.

Ex certa nostra scientia præhabita sufficētiſſima deliberatiōe, animo & uolūtate nostra ultronea, ipsis Prælatiſ, Comitibus, Baronibus, Militibus, Proceribus, Nobilibus, Burgenſibus, cæteriſq; ſubditis & Incolis noſtri Regni cuiuſcūq; ſtatus exiſtunt, Spiritualis uel Sæcularis quęq; ipſorum Iura, libertates, ac emunitates, literas, Priuilegia, Eccleſiaſtica & Sæcularia, quæ a diuæ memorię prælibato genitore, ac alijs Regibus, Principibus, Ducibus, & Dñis prædeceſſoribus noſtris Regni Poloniæ ueris & legitimis hæredibus, ſuper quibuſcūq; bonis & libertatibus habere diuoſcūtur & habent ſub quibuſcūq; datis, in uita ſua iuſte & rite emanata, libertates, & emunitates Spirituales & Sæculares in ſe continē. & quas hic uolumus habere pro inſertis, in omnibus earū punctis, poſitionibus, condiſiōibus, articulis, & clauſulis uniuerſis, ratificamus, innouamus, approbamus, & præſentis ſcripti patrocínio cōfirmamus: decernentes illa robur obtinere perpetuæ firmitatis. Promittimus inſuper in uerbo noſtro Regio præſentibus & ſpōdemus, eadem ipſorū Iura, libertates, emunitateſq; literas & Priuilegia, per omnia rata atq; grata habere, & iugiter, inuiolabiliter, perpetue obſeruare, ac eis ſatisfacere cum effectu.

Similiter kazimirus Tertius Iura confirmat. LEX VII.

Kazimirus in Nye-
ſſona 1454.

Nos Kazimirus, Attendentes Conſtitutiōes prædeceſſorū noſtrorum 924
quaſdam in obliuionē deductas, alias reformatiōe, & innouatione, & alias additione egere, ad inſtantiā omnium Nobiliū Regnicolarū noſtrorum, corā nobis conſtitutorū de conſilio Baronū & Conſiliariorū noſtrorū Conſtitutiōes Terrarū. Præfati Regni noſtri duximus præſentibus innouandas, emēdandas, & reformandas in melius, cæteriſq; aliquid adiſciendū cenſuimus, ut Iudices Terrarū Reg. noſtri ipſis in-
nixa, & ex ipſis erudiſiōe ſumpta, in Iudicādo cōſeruent ſtaterā eq̄tatis.

Cōfirmatio Iurū general. LEX VIII

Inprimis igitur pollicemur uerbo noſtro Regio, omnes Regni noſtri 924
Incolas in Iuribus quibuſuis ipſis a prædeceſſoribus noſtris datis integraliter conſeruare.

Similiter

Similiter Iohann. Albert, omnia Iura,
simulque kazimiri in Nyessoua con-
dita confirmat. LEX IX.

92. Licet per alias literas nostras tunc uniuerſis Terris ſublimitatibus & Petriticonia 1496.
ſubditis Regni noſtri conceſſas uniuerſa Iura, Priuilegia, libertates,
& prerogatiuas per Sereniſ. Illuſtriſſimoſq; Reges & Principes Regni
Poloniæ olimque genitorem noſtrum eis conceſſas atq; conceſſa con-
firmauerimus, cum ſacramento iuramenti in foelici Coronatiõe no-
ſtra per nos corporaliter præſtiti. Ibi quoque licet cenſeantur uniuer-
ſa Priuilegia incluſa eſſe ſucceſſiue Regno conceſſa. Tamen cum in
præſenti Conuentione produceretur in medium Priuilegiũ originaliter
continens Conſtitutiões multas nobis & Reipub. Regni noſtri per
utiles in Nyessoua olim per genitorem noſtrum datum, illud ad uota
Prælatorum & uniuerſorum Regnicolarum ſpecialiter confirmatu-
ri decreuimus præſentibus inferendum tenore inſcripto.

Idem Iohan. Alber. Rex de eodem.

96. Quod quidem Priuilegium in omnibus punctis, conditionibus, paſ-
ſibus, & articulis, de certa ſcientia, benignitate & uirtute noſtra innata,
præclarorumq; Baronum, ac Nunciorũ de ſingulis Terris huc conuo-
catorum uniuerſorũ conſilio & uoluntate confirmandũ duximus, &
confirmamus perpetuo tenendum obſeruandumque. Petriticonia 1496.

Idem Rex Iohan. Alber. decernit ſua
Statuta perpetuo duratura, ſimulq; pri-
ora omnia confirmat.

110. Poſtremo uero ut præſentiũ inſtitutorum, confirmationiſq; & ſuc- Petriticonia 1496.
ceſſionis noſtrorum ſeries robur obtineat perpetuæ firmitatis, nec ul-
lo unquam tempore per nos & ſucceſſores noſtros in aliqua ſui parte
quomodolibet ualeat in irritum reuocari: tam præſentia inſtituta no-
ſtra confirmatione antiquorũ continentia, quam alia antiquiora uni-
uerſa per Diuos olim prædeceſſores noſtros Reges Poloniæ ſucceſſiue
edita, præſentibus etiam non inſerta, in omnibus paſſibus, capitulis,
articulis, punctis & clauſulis, approbamus noſtra præſentia: decerneñ.
perpetuo ualitura: Illa uero uniuerſa antiquiora, confirmañ. robo-
rañ, & ra-

rañ. & ratificañ. ut ita perhennis firmitatis uim obtineāt: Super quibus tam nouis præsentibus nostris, quam antiquioribus confirmatis nostras priuilegiales præsentis literas, pendentis retrorsum a dorso Sigilli nostri munimine oboratas, de certa scientia nostra dedimus, & concessimus: per manus Reuerendi in Christo patris Domini Cressai de Kurozuyaki Episcopi Vladislauieñ. & Cancellar. Regni nostri nobis sincere dilecti. Petricouia in Conuentione generali. Anno Domini 1496. feria quarta proxima post festum sancti Urbani. Per nos, & uniuersos Prælatos, Barones, Regnicolas, & Terrarum Nuncios celebrata.

Item Rex Alexā. Statuta herou Reg. Petricou, anno 1503, ædita Maieft. Regia in Lithuania existente, continuat & approbat. LEX X.

Nos Alexander Rex, post foelicem Coronationē nostram Repub. Lithuania tunc exposcente, cum ad Magnū Ducatum Lithuania contuleramus nos: his uero Regni Terris nobis in Ducatu ipso agentibus, dum Conuentionē indixeramus generalē, fuit per uniuersos Regni nostri Prælatos Spirituales & Sæculares ac Terrarū Nuncios, uniuersum corpus Regni etiam absentium nomine per literas nostras & per proclamationes publicas uocatorū, uenientiū, non uenientium repræsentantes, celebrata Conuentio generalis in loco Regni nostri ad id consueto, Petricouia die Dñica Reminiscere, & prorogationē habuit usq; post Dominicā Iudica me Deus &c. Anno Domini 1503. cui Illustriss. & Reuerendiss. olim Dño Frederico Cardinali &c. germano nostro, ad gubernandū Regnum in nostri absentia, per nos olim constituto, in lecto ultimæ ægritudinis decubente, præsidebant Reuerendiss. & Reuerendi in Christo patres, Dñi ac Magnifici, Archiepiscopus Episcopi, Palatini & Castellani cū reliquis ex ordine Reipub. Prælati utriusq; status Consiliarijs nostris, per quos, & uniuersos alios Consiliarios, ac Terrarum Nuncios Statuta, edita sunt per nos, ad uota eorum approbata, infra scripta.

Idem Rex Alexād. reddit causam, propter quā, ita ut videtur excusa, disposuerat, atq; euul-

erat, atq; euulgauerat omnium suorum
antecessorum Statuta.

Sunt igitur uniuerſa hæc ad præſens ſingulare uolumen cõgeſta Pri-
66. uilegia ſupraſcripta, Conſtitutiões Regni Poloniæ, quæ ſub tempore
a Boeſlao Califſienſi, Duce, & a Magno Kazimiro uſq; ad noſtra præ-
ſentia tempora autoritas Principũ pro Regni & Incolarũ eius foelici
ſtatu edidit, cõtinentia : quorum tenores libris Legũ Ciuiliũ ad Reip.
Regni noſtri ſtabilimentũ, utilitatẽq; per dictũ olim Kazimirũ Ma-
gnũ receptorũ anteponimus, eorũq; omnium ſicut uetuſtiora præ-
poſuimus, ac eis clauẽ apperitionis, proceſſum Iuris, & Terminorum
conſeruatiõẽ, cum alijs ſuo loco poſitis, tanquam Iuris uehiculũ, atq;
promulcum, quo tutiſſime per omnes euentus iuſticiæ ueſtitabitur ſa-
lus, aſcripſimus : Sic infraſcriptum noſtrum hoc omnium extremo ſu-
praſcriptorum loco ponimus, Quod licet nihil contineat Conſtituti-
onis nouæ, ueteris duntaxat prohibere ſub ſacramẽti munimine robur,
tamen quia dum in hac Radomiẽſi. dieta cõmuni ſubditorũ conamine,
& inſtantia impetratum a nobis erat, per quod nos reuera potius pro-
uocati & incitati, quam motu proprio perſuaſi ſumus ad iſtud edendũ
commune Priuilegium, per omnes uoluminis paſſus ſupraſcriptum :
fatebimur neceſſario uniuerſis, quibus expedit, præſentibus ac futuris,
infraſcriptum Priuilegium dediffe occaſionem nobis, ut Priuilegia u-
niuerſa ſupraſcripta cenſuram iuſticiæ, ſtatũq; publici perſtringentiã
de Theſauro Regni noſtri publico, ac ex alijs publicis Regni noſtri ſcri-
nijs atque locis quorum ſupra fit mentio ſumpta in manus dederimus
ſubditorum noſtrorum. Quamobrem Priuilegium infraſcriptũ tan-
quam ſpecialiſſimum, & ſubditis noſtris gratiſſimum, duplici ſcilicet
& materiali & ſacramenti Sigillo munitum, non inter indaginum am-
biges ſupraſcriptas, ſed ſpeciali deſcriptione exaratum, atque omnium
ultimum, tanquam ueſtem ac Sigillum præmiſſorum habebit locum,
cuius ſequitur tenor.

Generalis uero cõfirmatio Iurium per
eundem Regem Alexandrum in Ra-
dom conceſſa talis fuit.

IN NOMINE DOMINI AMEN. Ad perpetu-
am rei memoriam Regnantium & Imperantium auſpiciã foeliciora
ſemper eueniunt, dum, quod Sacris ſuis proferunt & promittunt ora-

D

iiiij

culis, pro

culis, pro iure & iusticia consolationeque subditorum fidelium tenendum, Id literis etiam perpetuis firment, & posterorum noticia commendent æuo perpetuo duraturum: Proinde Nos Alexander Dei gratia Rex Poloniae, Magnus Dux Lithuaniae, nec non Terrarum Cracouie, Sandomiriæ, Siradiæ, Lanciciæ, Cuiaviæ, Rursiæ, Prusiiæ, ac Culmeñ. & Elbingeñ. Pomeraniæq; Dominus, & hæres, &c. Significamus tenore præsentium quibus expedit uniuerfis, præsentibus, ac futuris harum noticiam habituris. Quia licet in Sacris Maiestatis Regiæ nostræ primitiis, dum uidelicet Principes Spirituales & Seculares, Cæterique Prælati, Barones, & Regnicolæ nostræ fœlici aderant Coronationis uniuerfa Priuilegia per Diuos olim antecessores nostros Principes, Duces, Reges, & per nos, post fœlicem Coronationem nostram Regno Poloniae eiusque Regnicolis concessa promissimus inuiolabiliter tenere, tamen propter maiorem eorum firmitatem, annuentes uotis Consiliariorum nostrorum, & Nunciorum Terrarum ex uniuerfis Regni Terris in hac Conuentione existentium, eorundem petitionibus & adhortationibus permoti, non per errorem, uel improuide, aut indeliberate, sed ex speciali uirtute, & munificentia Regis nostris, per literas perherines præsentis nostras promissionem illam nostram solidiorem firmioremque efficere cupientes, uniuerisarum Terrarum nostrarum, ac uniuerforum & singulorum Incolarum Terrarum earundem, cuiusuis status, sexus, conditionis, & ordinis existentium, Priuilegia, indulta, munimenta, statuta, donationes, libertates, prærogatiuas, immunitates, & quolibet uenditionum ac donationum Inscriptiones. Sub quibuscumque uerborum tenoribus, modis, consuetudinibus, atque dictis per Illustrissimos ac Serenissimos prædecessores nostros Principes, Reges, Reginas, hæredes, & Duces Poloniae, & per nos ipsos Regno Poloniae, ac prædictis, & alijs uniuerfis Terris iuste & legitime datas, donatas, concessas, & emanatas, ac data, donata, concessa, uendita, & emanata, tentaque & obseruata, quorum & quarum tenores hic habere uolumus pro insertis, in omnibus ipsorum & ipsarum modis, punctis, articulis, clausulis, conditionibus, & consuetudinibus roboranda, confirmanda, & gratificanda, ac roborandas, confirmandas, & gratificandas duximus, & decreuimus, roboramusque, confirmamus, & gratificamus, ac præsentis scripti patrocínio firmamus, & approbamus, illa, & illas, uere, perpetue, indubie, & in æuum, inuiolabilis firmitatis robur obtinere: promittentes sub iuramento nostro, quod in prædicta fœlici Coronatione nostra corporaliter præstitimus, illas & illa, ac quodlibet illorum, illarumque, in omnibus prædictis eorum, earumque modis, consuetudinibus, positionibus, descriptionibus, articulis,

bus, articulis, punctis, & conditionibus, firmiter, inconcusse, & inuolabiliter tenere, habere, & obseruare, tenerique, haberi, & obseruari facere, temporibus perpetuo duraturis. Quod si aliquid contra libertates, Priuilegia, immunitates, & iura præfata Regni fecerimus, illud totum cassum, irritum, inane, nullumque esse uolumus, ac decernimus ipso facto, atque irritamus, & cassamus tenore præsentium mediante. In cuius rei testimonium Sigillum nostrum est præsentibus subappensum. Actum in Conuentione generali Radomienſi Sabbato Inuentionis sanctæ Crucis. Anno Domini Millesimo quingentesimo quinto: Regni nostri Anno quarto. Præsentibus Reuerendissimis & Reuerendis in Christo patribus, Dominis Andrea Archiepiscopo Gnesnenſi & Primate, Bernardino electo Leopoliensſi, Iohanne Cracouiensſi, Vincentio Vuladislauiensſi, Iohanne Poſnaniensſi, Luca Varmiensſi Ecclesiarum Episcopis: Nec non Magnificis, Venerabilibus, & Generosis, Spythkone de Iaroslauu Castellano Cracouiensſi, Iohanne de Tarnouu Sandomiriensſi, Nicolao Gardzina de Lubranth Calisſiensſi, Petro Myſzkouuski de Mirouu Lanciciensſi, Nicolao de Koſczyelec Brzeſtenſi, Nicolao de Krethkouu Iuniuladiſlauenſi, Iohanne de Tarnouu Ruſſiæ, Nicolao de Kurozuanki Lublinensſi, Prandotha de Trczana Rauensſi Palatinis: Iohanne Iarand de Brudzouu Calisſiensſi, Iohanne de Przeramb Siradiensſi, Januſſio Latalſki Gnesnenſi, Iohanne Slupeczki Sandeczenſi, Iacobo de Syeklika Voyniczyensſi, Petro Szaffranyecz de Pyeſzkouoskala Viſſiciensſi, Iohanne Iordan de Zakliczyn Byeczenſi, Staſiſlao de Młodzyeioſi-
cze Radomienſi, Martino Skoſhniczki de Boguria Zauichostenſi, Staſiſlao de Potulicze Myedzyrzeczenſi, Petro de Opalenicza Landensſi, Petro Gorski Naklenſi, Nicolao de Radzikouu Dobrzyneſi, Petro de Nyemiglouy Rauensſi, Paulo de Chothza Polaneczenſi Caſtellanis: Iohanne de Laſzko Eccleſiæ Gnesnenſis & Regni noſtri Cancellario, Iacobo de Szydlouyecz Theſaurario Regni eiſdem, Alberto Gorski Scholaſtico Vuladiſlauenſi, Nicolao de Barthniki Cuſtode Plocenſi Eccleſiarum Secretarijs noſtris: Nicolao Firley de Dambrouicza Vexillifero Cracouiensſi & Capitaneo Lublinensſi, Derſlao Vilczek de Lubyen Leopoliensſi, Alberto Skora de Gay Dobrzyneſi, Staſiſlao de Kazanouu Lublinensſi Succamerarijs: Cæterisque Conſiliarijs & Curieñ. noſtris ad præmiſſa Teſtibus fide dignis,

ſyncere & fidelibus dilectis, Datum per manus eiſ-

dē Venerabilis Iohannis de Laſko Gneſneñ,

Eccleſiæ, & Regni noſtri Cæcellarij

ſyncere nobis dilecti.

Idem Alexā

Idem Alex. Priuileg. Sandom. cōfirmat.

Alex. Crac. 1502.

Hoc Priuileg. cōfirmatum est a sigismundo primo. 1537.

Nos Alexander. &c. Significamus, Quia licet in sacris M. nostrę primitijs dum uidelicet Principes Spirituales. & Seculares, ceteriq; Prælati, Barones & Regnicolę nostri, foelici nostrę aderant Coronationi, uniuerſa Priuilegia per D. olim antecessores nostros uidelicet Ludouicum alias Loisz, Kazimirum antiquū, Vuladislauum auum, & Vuladislauum patruū, Kazimirum patrem, & Iohannē Albertū germanum, aliosq; Reges, Reginas, Principes, prædecessores nostros, eiusq; Regnicolis cōcella, promiserimus tenenda: tamen insuper, ut ipsi pro eorū in nos fide & beneuolentia. perpendant se: proinde gratiarū nostrarū affectus & in præſenti consecutos, & omni tempore consecuturos procul dubio: Qua quidē sua beneuolentia, nos post mortē eiusdem olim Dñi Regis Iohannis Alberti, ad hoc inclytum Regnū Poloniae, iure electionis eorū libere, Deiq; optimi fauente clemētia, unanimiter elegerunt regnaturū: decreuimus ex speciali uirtute & munificētia nostris. per litteras perhennes nostras promissionē illam nostram efficere firmiorem, unde, sicut quibuscūq; petentibus confirmationē Priuilegiorū ab eisde olim antecessoribus nostris habiturū, hætenus dare cōsueuimus. Sic totius Nobilitatis Terrę nostrę Sandomirię, Priuilegia, Inscriptiōes, libertates, concessiōes, exemptiones, prærogatiuas, indulta, & alia munimenta. per quoscūq; Reges, Reginas, & Principes prædecessores nostros eisde simul aut diuim, prædictaq; Nobilitati Terrę Sandomir. data & cōcella, dataq; & concessas, iusta & legitima, iustasq; & legitimas, quorū, quarūq; tenores perinde esse & ualere uoluimus, ac si idem nostris de uerbo ad uerbū inserta inserteq; essent, in omnibus eorū, earūq; tenoribus, passibus, capitulis, cōditiōibus, clausulis, & articulis diximus ex gratia speciali, uirtute, & munificētia Regijs nostris cōfirmanda, approbāda, & roborāda, cōfirmandaq; approbādas & roborādas: prout cōfirmamus, approbamus, et roboramus: decernē. ea & eas perpetui roboris uim habituras tenore præſentiū mediante in eum.

Deinde Sig. omniū iura cōfir. Lex XII.

Cracouia 1507.

Cum rebus tēpora uetustatē afferant, quę numero annorū admirabiliores & sanctiores habentur, eas ne ulla unquā obscurare possit obliuio, & præsertim quę a Regib. & Principib. ad cōmunem subditorū utilitatē fiunt, par & equū est, ut literarū monumētis sempiternę memorię mandētur, quarū adiuuētō ab interitu uēdicentē et immortales fiāt. Proinde nos Sigisf. Rex Pol. &c. Notū facimus uniuerſis, præſentib. & futuris: a quorū cognitiōe præſentiū literarū series nō erit aliena. Quod licet paucis ante dieb. cū omniū Pręlator. & Procer. Reg. immo uerius toti, Senat. Nobilitat. & populi cōsensu, Diadema capiti nostro ipone-ret: lursiurādo de more sanxerim, oīa iura, omnia Priuileg. oēs deniq;

libertates, & immunitates Regni, siue omnibus in genere, siue singulis in specie per Reges, Principes, & Duces, qui nos præcesserunt, ac Regno tanquā Monarchæ, siue Tetrarchæ præfuerunt, ex quacūq; iusta & legitima causa data & donata, siue donatas & datas: rata & firma esse debere: Pro maiori tamē eiusce rei firmitudine ac robore, ut in futurum testimoniū extet, nos non solum boni Principis officio functos sed debito nostro nō minus liberaliter, quā libenter satisfacisse, postquam uoti cōpotes eorum cōmuni consensu, singulariq; erga nos pietate facti sumus, quod bonū, & foelix, & faustum sit nobis & Regni nostro, ut demum hunc ipsorū consensum ad ultimū finem uitæ nobis præferre liceat, uotis & precibus eorūdem, de Prelatorū, Baronum & Procerū immo uerius totius Senatus & Nobilitatis, cuius Nunciū, cū plena facultate, ex singulis Regni Terris ad consultandū nobis cū de futuro statu Regni huc conuenerāt, annuentes cū bona & matura deliberatiōe, omnia Iura, omnia Priuilegia, omnia statuta, & decreta, omnes deniq; dominatiōes, libertates, immunitates, & quascūq; uenditionū & donationum literas, et singraphas sub quocūq; tenore uerborum factas, omnium Terrarū Regni nostri in genere, omniūq; prædictarum Terrarū in specie, omnis generis, omnis gradus, utriusq; sexus hominū & Incolarum, a Regibus & Reginis, heredibus & Ducibus Terrarū Regni Polonię, & præsertim Kazimiro Magno, Ludouico, alias Loisz, Vuladislao auo, Vuladislao patruo, Kazimiro patre, Iohanne Alberto & Alexandro germanis Regibus Polonię, prædecessoribus nostris, iuste & legitime data & donata, datasq; & donatas, quorū & quarum tenores tanti esse uolumus ac si in presentibus literis expresse describerētur, in omnibus ipsorū & ipsarū punctis, articulis, sentencijs, clausulis & cōsuetudinibus, roboranda, cōfirmanda, & ratificanda, roborandasq; cōfirmandas, & ratificandas duximus, & decreuimus, ac roboramus, cōfirmamus, ratificamus, & presentibus literis approbamus illa, & illas perpetuas, indubitatas, inuiolabiles, firmas, & ualidas in sempiternum futuras.

Ad idem ex eodem Priuilegio.

3. Adijcētes Iuramenti circa coronationē per nos præstiti, & facti, auctoritate: omnia supradicta, in omnibus cōsuetudinibus, descriptionibus, punctis, articulis, conditionibus, clausulis & sentencijs firmiter & inuiolabiliter tenere & seruare, teneriq;, haberi, & seruari facere tēporibus per secula duraturis. Quod si aliquid contra libertates, Priuilegia, Iura, & immunitates prædictas Regni fecerimus, derogando, uel abrogando, in toto, uel in parte alicui præmissorum, id totum irritum & inane, ac nullius roboris, nulliusq; momenti esse uolumus.

Vltimo Rex

Vltimo Rex Sigis. Augu. Iura Regni-
colarum confirmat. **LEX XII**

Quam vide Libr. 1. Cap. 1. Artic. 2. de electione Regis Sigis. Aug. Fol. 14

ARTICVLVS III.

De Dignitate, Vsu, Auctoritate, opti-
maque forma Legum.

P R A E F A T I O.

Lex & mens ex uno
fonte.

Lex quid sit.

Forma legum qualis
debet esse.

Cum sine Lege, nec domus vlla, nec Ciuitas, nec Gens, nec humanū vllū ge-
nus stare, nec rerū natura omnis, nec etiā mundus ipse consistere poterit: res-
cte ait Cicero, nihil tam aptum esse ad I V S, conditionēque hominum naturae,
quam est L E X, quo sensu etiā Platō has voces, νόμος id est Lex, & νόος, id
est, mens, ex eodem fonte deriuauit, est enim Lex, sententia mentis diuinæ &
humanae, aeterna & immutabilis, quae bona praecipit, mala autem vetat, siue sit
scripta, siue non. Itaque merito semper vlciscitur Deus violatores sui muneris,
cede, seditione, exilio, vastitate, seruitute, postremo transfert Regna de gente in
gentem, propter contemptū Legum, iniusticiāque, quae Legū praecepta contē-
nens, nō reddit vnicuique quod suum est. Verum enimvero F O R M A I P-
S A R V M L E G V M D E B E T E S S E T A L I S, vt sint iustae, possi-
biles, omnibus vtilis, & sibi consentientes, praeterea quae dubitationes quā minis-
mas, resolutiones autē quam fieri potest certissimas, Iudicibus offerant, alioqui
iniuste, impossibiles, inutiles, & discordes Leges, nō Leges, sed Tyrannicae con-
stitutiones sunt appellandae, & nō tam erudiunt quā impediunt Iudices, seme-
perque reuocantur in controuersia, quoad vel auctoritate Magistratus abrogē-
tur, vel seditione populī frangantur, ad regulamque aequi boni in natura posita
tanquam ad portum applicent.

Quod Lex sit donū Dei, ac veritas: ei
omnes in Repu. vt animae corpus obe-
dire oportet. **LEX I.**

Sigis. Crac. 1507. Quia omnis Lex donum Dei est, huic omnes obedire oportet: ut po-
te sine qua Respub. ueluti corpus sine anima consistere & regi nequeat. 1.

Legis vero vsus, atq; auctoritas, ppter
impares & paruulos, ē inuēta. **Lex II.**

Kazimir. tertius Pe-
trici. 1447.

Sic autem aequitatis fibra seruabitur, si auxilium largiamur impari-
bus, & metū Legum pro paruulis contra insolentes imponamus. 89.

Leges etiā cōdunt, ppter coercendā
audaciā, & innocētiā tuendā. **Lex III.**

Kazi. Crac. 1369.

Propter hoc cōduntur statuta, seu constitutiones, ut humana coerceat
audacia et inter improbos innocētia securitate letetur. Vt ho- 53.

Vt hoīes honeste, innocenter, ac iuste
viuāt, pœnæ legib. addūt. **LEX III.**

53.

Cupientes, ut subditi nostri in Regno nostro degentes, cuiuscūq; sta-
tus & conditionis existant, honeste uiuāt, alter alterū non lædat, & lus
suum unicuiq; tribuatur. Præterea de consilio Vener. in Christo pa-
tris & dñi Iarollai S. Gnesnē. Eccles. Archiepis. nec nō Prælatorum,
Baronū, & uniuersorum Nobiliū nostrorū de Reg. Pol. ad perpetuū
rei memoriā statuta edidimus infra scripta, uolē. ut ipsa statuta in
prædicto Regno Pol. ab omnibus obseruētur: si nostram indignatio-
nem, & pœnas cōtentas in illis, uolunt & cupiūt euitare. Requirit e-
nim plerūq; audacia peruersorū. ut nō simus sola delictorū prohibiti-
one contenti, sed etiam pœnā delinquentibus imponamus.

Kazim. Cr. 1369.

Itē, leges condūtur in suffragiū bono-
rū morū, & euētū definitionē. **Lex v.**

96.

Quāquam tam olim genitor noster, quā cæteri ex ordine prædecesso-
res nostri, cōsideratis moribus, & cōsuetudinibus adolescentū, & ho-
minum uniuersorū, præsertim huic indy to Regno subiectorū, quadā
effrenata sensualitate ductorū, & ad malū declinantū, per quod mo-
rum & iusticiæ subuersio in populo frequenter obrepit, tam in pater-
nō Priuilegio descriptas, quā multas alias in suffragium bonorū mo-
rum, & in ministeriū æquitatis cōmunis, constitutiōes fecerint. Tamē
quā luriū quantacūq; sanctiōes, etiam propensiori congestæ cōsilio,
ad humanæ naturæ uarietate, machinatiōesq; inopinabiles, sepe nu-
mero non sufficiūt: simul quoq; ad decisionē lucidam nodosæ ambi-
guītatis plerūq; contingē. non attingunt: quando quidē, ut constat
e sacrorum canonū decretis, et uetustissimarū Legum præceptis, quo-
rum quamquā additiōes & declaratiōes fiunt nouæ, uix tamē aliquid
adeo certū clarūq; constituitur, quin ex causis, passiōibus, ac casibus
emergentibus nouis, quibus lura antea posita mederi non possunt, in
dubium reuocetur.

Ioh. Albertus Pen-
tricon. 1495.

Legib. Resp. ad Dei honorē, & diutur-
nitatē, in omni euētū regat. **LEX VI**

6.

Perpendimus in Regno & dominijs nostris ad Dei honorē, & ad fœ-
lix, diuturnūq; Regni nostri imperium, singula lure optimo, per di-
uos olim antecessores, ac auum. patruū, genitorem, & germanum no-
stros Reges Polonię, sic ordinata esse: ut leges haberentur Regni per
eos conditæ uetustissime, quibus uniuersi Regnicolæ, & illud ipsum

Alex. Rado. 1505.

E

Regnum

Regnum, in euentibus, & in omni administratione, diuina, ac temporali haftenus regetur.

Propter aut vicia cōprimēda, & iusticiam exercēdā, leg. sūt necessar. Lex VII.

Sigif. Cracou. ex privilegio. 1507.

Cæterum insistentes uestigijs, & exemplis prædecessorū nostrorū, cōsulentium uarijs temporū necessitatibus, & mutatiōibus, per diuersas sanctiōes suas, ut uicia cōprimantur, boni mores adaugeantur, & quod iustum ac rectum in toto Regno exerceatur: Decreuimus, de Prælatorum, Baronum, ac totius consilij, & Nobilitatis nostræ, consensu: nōnulla statuta nostra, perpetuis temporibus, ad communem omnium utilitatem, & necessitatem duratura.

Porro generale legum officiū est, vt calumnijs viā præcludant. LEX VIII.

In Nieſſo. Kazimir. 1454.

Omnis regula Iuris, uiam præcludit calumnijs.

ARTICVLVS III.

Quod omnes Legibus subsint.

P R A E F A T I O.

Quare Magistratus parcat Legibus.

Seruare Legibus, est secundum rationem uiuere. seruitus quid. Libertas.

Interitus illi Regno incumbit, in quo non Lex Magistratui, sed Legi Magistratus præest. Hic enim sæpe minis terretur, vi expugnatur, blanditijs circūuenitur, adulteratur pecunia; Lex contra expers omnium harum affectionum, omnibus semper una & eadem voce loquitur, imosque summis adæquans, pari libertate præmia virtuti, ac vicio poenas irrogat, tantumque uiui Magistratus lingua eget interprete. Cum itaque secundum Leges viuere, sit secundum ipsam rationem viuere; recte libertatem nucupamus parere Legibus, non seruitutē, ut plerique existimant: cum omnis animi debilitas & humilis & fracta timiditas seruitus sit appellanda, Libertas contra, potestas viuendi ut quisque uult, optimæ Iudicio conscientiae, in Legibus conscripto. Sed hic non est prætereundū silentio, quoniam ut in nauigando rēpestati obsequi, ac pro ratione ventorum vela cōtorquere artis est, ut ad portum peruenias: ita prudentissimus Rex, vim artis, Legibus potiore adhibens, non semper in cortice Legū hærebit, neque summum illud ius sequetur, quod neque singulos euentus, neque euentuum multiplices circumstantias circumscribere potuit. Sed τῇ ἐπιείκεια τῇ ἀνέχουσιν, hoc est, æquitate rigorem Legū temperans, quod omni tempore, in omni loco, saluberrimū Reipub. putauerit; gnarus emendator Iuris sequetur. Quo sensu Lege 12 tabularum proditum esse puto illud: summa Lex, salus populi esto: & Princeps noster, Dominus Iurium appellatur: semper tamē Rex ad Leges patriæ, ut pote ex veritate æterna deductas, in gubernanda Reipub. tanquā Naucerus ad tydera in nauigando inspiciet: ne vel specie recti deceptus, ab illis perfide præuarietur: vel ad licentiam sibi & Ciuibus fenestram aperiat. Quando quidē præstat aliquid boni in Reipub. omittere, quā admittere malū. & Aristoteles sentiat Deū imperare, cum Rex Lege imperat: contra beluam Reipub. putat præfici: quoribus Princeps præculcatis Legibus Reipub. ex sua libidine gubernat, ita ut hic Argum

hic Argum Principem esse oporteat, qui & Legibus sine reprehensione satisfas-
ciat, & æquum bonum nullis Legibus comprehensum, verum in sola ratione
vera consistens, sequatur.

Rex propter Iurisdicēdi officium, est

37.

Iurium Dominus LEX I.

Poterit autē quilibet appellare de Terminis etiā Generalibus ad Reg.
Maiestatē, tanquā Iurium omniū Dñm, pro iusticia consequenda.

Sigif. Petric. 1 5 2 3.
Idem infra arti. 8. de
Comitali Iudicio, &
libr. 4. cap. 27 de col-
loquijs.

Sed Iura & libertates Rex seruabit, nec

3.

quitquā contra illas faciet. LEX II.

4.

Adiicientes Iuramenti circa coronationē per nos præstiti, & facti au-
ctōritate omnia supradicta, in omnibus cōsuetudinibus, descriptioni-
bus, punctis, articulis, conditiōibus, clausulis, & sentencijs, firmiter &
inuiolabiliter tenere & seruare, teneriq; haberi, & seruari facere, tem-
poribus per secula duraturis. Quod si aliquid contra libertates, Priui-
legia, Iura, & immunitates prædictas Regni fecerimus, derogando, uel
abrogando, in toto, uel in parte, alicui præmissorū: id totum irritū, &
inane, ac nullius roboris, nulliusq; momēti esse uolumus et decernim⁹

Sigif. Crac 1 5 0 7.
ex privilegio, idem
supra cap. 2. artic. 1.

**Rex, & si sciat vtr foro, nil tamen con-
tra leges faciet. LEX III.**

Cum ita Regni, Reiq; publicæ ratiōibus postulantibus, uitari nō po-
tuerit: quin aliqua fierent contra Leges cōstitutionesq; Regni, quas
publicæ utilitatis causa institutas, parere publicæ utilitati, atq; ad no-
uos casus temporū nouorum consiliorū rationes accommodari nō ini-
quum uidebatur: perspeximus eam rē Nobilitati Regni nostri mole-
stam accidisse, quod uereretur, si sæpius esset a Legibus istis & consti-
tutionibus discessum, ne quis post ea nostri dissimilis oriretur, qui nō
ex Regni Reiq; publicæ cōmodo, sed ex libidine sua cuncta facere in
animum induceret, quæ non tā licita quam animo suo essent collibita,
Legesq; & cōstitutiōes patrias arbitrio suo sibi mutandi uiolandiq;
hoc exemplo potestātē datam existimaret: Quæ quidē res, cum uni-
uersæ Nobilitati Regni nostri usq; adeo molesta esse cæpisset, ut per
Nuncios suos, quos ad Comitata, quæ Petricouia per nos habita sunt
miserat, supplex a nobis contenderet, si quid contra Leges factū uideri
posset, nobis ad Regni gubernacula sedentibus, non id quidē ut irri-
tum esse uellemus, sed prouideremus, & caueremus literis & cōstituti-
onibus nostris, nunquā nos, nostrosq; successores Poloniae Reges de-
inceps quitquā facturos, quod Regni Legibus cōstitutionibusq; ad-

Sigif. Petric. 1 5 3 8.

uersaretur. Nos, qui ne ante ea quidē nisi grauissimis addicti rationibus fieri quitquā passi sumus, quod cū Regni constitutiōibus pugnare uideretur, fecimus non inuiti, ut precibus eiusdem Nobilitatis Regni nostri, quæ nō uisæ sunt ab æquitate abhorrere locum daremus: Itaq; his literis & constitutiōibus nostris cauemus & pollicemur, nūquam nos, nostrosq; successores fieri quitquā passuros, in quo Regni Leges constitutiōesq; uiolatae uideri possent, atq; articulos hos infra scriptos sancte inuiolateq; obseruatuos.

Quando autem Capitanei & Tenuarii

honorū Regaliū pro iniurijs corā Reg. Maiestate uel Iudicio
Terrestri more aliorū Nobiliū conueniendi sint.

LEX III.

Quam infra Libr. 1. Cap. 12. de Capitaneis Artic. 1. Leg. 2. & Libr. 2. de bonis
Regalibus Cap. 1. Artic. 5. & Artic. 6. videatur.

Itē Spirituales in qbusdam causis Iuri
Terrestri subsunt. LEX V.

Quam vide infra Cap. 4. Artic. 8. de Spiritualium Iudicio.

Item Procures & Nobiles Regni, Iuri-
bus Regni subsunt. LEX VI.

Quam vide in 5. 6. 4. 7. sequentibus Articulis.

Quod autē & Ciues similiter Iuri ter-
restri in certis causis subsint. Lex vii.

Infra Cap. 12. de Capitaneis Artic. 11. & Capit. 16. de Ciuibus videatur.

Porro kmetones, assistentia Dōmino-
rū suorū adiuti, possint iniurias suas de Nobilibus in Iudicio Terre-
stri persequi. Sed ipsi corā Dñis cōueniri debent. aut dñi illo-
rum citantur, quod de eis lus non dicant.

LEX VIII.

Quam vide Libr. 1. Cap. 17. inter Statuta de Kmethonibus.

Quinimo & serui Iuri & iudicio Ter-
restri aut Castrensi subsunt. Lex IX.

Quam Libr. 1. Cap. 18. Vide.

Ergo constituti-

Ergo cōstitutiōes publ. nō vnū, sed tō-
tū populū afficiāt, & obligent. Lex x.

Iura communia & constitutiones publicæ, non unum: sed commu-
nem populum adficient.

Alex. Rad. 1505

ARTICVLVS V.

Qui casus Legibus definiuntur, & quæ sint causæ mutanda-
rum Legum, & quod diuersitas Legum
REGNO periculosa est.

Eorū casus, quæ frequēter, nō quæ raro
accidunt, legib. definiuntur. Lex I.

8. Decreuimus, dictorū Iudiciorum seu causarū potissimum in his que
frequenter accidunt decidere & euellere uarietatem.

Kazim. Vist. 1368.

Leges tamen utilitatis publicæ respe-
ctu, variantur. LEX II.

7. Non debet sane reprehensibile iudicari, si secundū uarietatem tempo-
rum, cōsuetudines & statuta humana quandoq; uariētur, præsertim
cum ingens necessitas, uel euidentis utilitas, id exposcit.

Kazim. Vist. 1368.

Nā vna Lex, omnib; nequit esse cōmo-
da: quin aliæ leges alijs personis & tem-
poribus statuuntur. LEX III.

1. Sed nec omnis Lex omnibus una & cōmoda esse possit, quin necesse
sit, alia alijs statui, eaq; pro ratione temporum, & hominum, plerūq;
mutari, ac uariari: recte prædecessores nostri Reges Poloniæ suas quis-
q; Leges & cōstitutiōes, prout res & locus exigebat, cōdere solebant:
que iam pridē collectę, & in unum uolumen reductæ cōspiciuntur.

Sigis. Crac. 1507.

Idē ergo Rex, leges alias moderat, ali-
as addit, nonnullas innouat. Lex IIII

1. Reuoluentes certa foelcis memoriæ Iohannis Alberti & Alex. Regū,
fratrum & prædecessorū nostrorum statuta, nōnihil in illis cōmuni
Prælat. Baron. & Nunciorū Terrestrīū consensu, moderati sumus:
quædam addidimus: & aliqua quæ in usu non erant innouauimus: et
præsenti decreto innouamus, & ratificamus perpetuo duratura.

Cracov. 1507.

Sed quia diuersitas legum periculosa
est, ea tolli, & vna lex de vno negotio
statui debet. **LEX V.**

sigif. Bidgo. 1520.

Diuersitas Constitutionū diuersas inter homines cōtrouersias gene-
rat, & diuersos Iudices causas iudicantes diuersa intelligere & sentire
cogit: Supplicatiōibus itaq; crebris Nunciorū Terrestrīū moti, in pro-
ximo generali Cōuentu futuro, omnibus consuetudinibus, luribusq;
& statutis uetustis ex omnibus Palatinatibus congregatis: reforma-
tionem omniū Constitutionū per deputatos & deputandos Iurispe-
ritos Regni nostri fauente Deo aggrediemur.

COMMENTARIUS.

Que Leges non sunt
mutandæ.

Quando & quibus
mutandi.

Que mutari nō pos-
sunt.

Cause mutandarum
Legum.

Leges minime sunt mutandæ, quæ interpretationē certam, & euidentē uti-
litatem semper habuerunt: Si tamē euidentis Reipub. utilitas hortetur, vt Leges
mutentur: id fieri potest cū publico consensu: vt Medici egrotis pro ratiōe mor-
bi ac viriū mutant medicinā. Leges tamē quæ plurimū æquitatis habent, a mu-
tatione sunt alienæ. Eo enim sensu, & Medicorum, Fabrorū, & Agricolarū Les-
ges durant: quod a peritis, & æquis earum artiū Magistris, quasi æterna decrēta
sunt posita. Certe Plato eas recenset causas mutandarū Legum, nimirum quod
Legumlatores nō semper eundem scopū respiciant: alios enim spectare ait, vt
pauci quidam in Repub. dominantur: alios vt ditescant: alios vt liberi sint: alios
vt non solum libertate fruantur, sed Imperium quoque suum amplificent, & vi-
cinas gentes suæ faciant potestatis. Quod si hic nobiscum videret ipse Plato, &
Rempub. inspiceret nostram, proculdubio clamaret mutandas esse illas Leges,
quæcūque contra expressum mandatū Dei ac sensum communem latæ sunt,
quales videmus Leges nostras de pœna homicidii, & alias huiusmodi. Præterea
quæ politicæ harmoniam conturbant, vt sunt omnes Citatiōes & Appellationes
ad Ro. Curiam a Iudicio Episcoporū Regni interponi solitæ: quasi nostræ gen-
tis Episcopi: vel tam iniqui sint vt nolint, vel tam stupidi vt nesciant, vel adeo
exautorati vt nefas putent, aut cōstitutis in id integerrimis Iudicibus, aut coas-
cta quotannis Synodo, aut alioqui in Comitibus Regni, controuersias fori Spiritu-
alis definire: Ne miseri litigantes ad prodigiū vsque Romanis sumptibus ex-
trahantur, in Rotaque Ixionis rotā versent, & cū Rom. omnia venalia semper
sint, gratis se Iusticiā relaturos existimēt. Nec ipse Philosophus reticeret, vnum
Principem plus satis de summa rerum cōsultationibus districtum, non posse om-
nes omnium Appellatiōes definire: Sed eas Iudicibus in id sumptibus publicis
fouendis, potius committi oportere: Fines autē Regni, vt vel milite mercenario
sumptibus quibus nunc Abbates, alique inutiles Reipub. ventres pascuntur,
conducendo: vel saltem partitis ordine Prouinciis defendātur: expeditio vero
generalis ad bellū, Iustratione equitū annua, ad insolētes casus sit instructa.

ARTICVLVS VI.

DE CONDITORIBVS Legum, & Priuilegiorum.

Rex vt Reipub. Architectus, abusus e
Reg. euellat, & utilia plātet. **LEX I.**

Inter ceteras

Inter ceteras Reipub. curas, sollicitat mentem nostram uehementius,
 70. ut singulares e Regno nostro damnosas obseruantias, & abusus euellamus, & quæ incrementum Reipub. adijciunt plantemus.

Kazimir. tertius Petricon. 1447.

Et primo Cazim. mag. exemplo externorum, suorumq; consilio prouocatus
 leges condit. **LEX II.**

7. Diuus & religiosiss. Imperator Iustinianus. Sed & multi grauissimi
 8. & præclarissimi Romanorū Consules, Tribuni, aut Censores, ferendis Legibus auctores fuere: & a quibus Leges denominatæ sunt, ut Consulares, Tribunitiæ, Iuliæ, Corneliæ: Nam sub Octauiano Cesare suffecti Consules, Papius, & Pompeius, Leges tulere: quæ a nominibus eorū appellantur Papyæ, & Pompeyæ: Sub eodē quoq; Imperatore Falcidius Tribunus plebis Legē tulit. Ex cuius nomine erat Lex Falcidia: Aquilius quoq; Legē condidit, quæ hætenus Aquilia nūcupatur: Sic Iulia, sic Cornelia, sic Catoniana Regula, etiam Legibus a Catone inserta. Quorū omnium nomē quoq; adeo clarum, adeo celebre est: ut non solū Urbem, sed orbem pene totū suis tēporibus præsentia, post ea uero memoria sua, ac splendore illustrauerit. Ex eo nāq; accuratissima illa Inuictissimi Kazimiri Sintagmata, & ordinationes efficacissime. Quibus Romanorū Procerū exemplo, res suas, subditorumq; honestis moribus illustrare uoluit, legitimisq; Iuris muneribus, & belli Iuribus munire, quas limatas & pumicatas, accipere, legere, uolutare, & amplecti sæpius atq; iterū non sufficiat quæso.

Sic & Caz. tertius in Comit. sua ex Sen. & Nob. cōsulto, cōdit statuta. **Lex III.**

89. Sollicitudine nobis Diuinitus cōcessa attenden. Ser. Dños, Principes Dños Kazimirū secundū, & Vuladislau secundū genitorē nostrum charissimū Reges Pol. diuos prædecessores nostros Iura & constitutiones diuinā & humanam pariter iusticiā redolentes, quibus totū Regnum Poloniae in colloquiorū & Iudiciorū processu regulatur, ordinatur, & regitur cōdidisse: nec tamē pro illa sufficienter omnibus quæ in Repub. diriguntur prouidisse: nouas constitutiones, & Iura edita, in generali Petricouien. Conuentu pro festo S. Barthol. Apostoli Anno Dñi 1447. celebrata, præsentī matura deliberatiōe præhabita, laudantibus, approbantibus, & cōsentientibus Prælati, Principibus, Baronibus, & Nobilibus Regni nostri, condidimus, edidimus, & promulgauimus, Quas per uniuersum Regnū nostrū Polonię, & in colloquijs terminisq;

Petricon. 1447.

terminisq; generalibus, particularibus, & quibuscūq; Iudicijs Terre-
stribus, de cætero uolumus & præcipimus obseruari, & praticari;
quarum tenor sequitur, & est talis.

Constitutiōes itaq; nō alibi quā in cō-
uentione decernantur. **LEX III.**

Kazimir. tertius in
Nieffoua. 1454.

Item pollicemur quod nouas nullas constitutiōes faciemus, absq; cō- 95;
muni Conuentiōe in singulis Terris instituenda.

Io. Alb. etiā decernit sua statuta in Co-
mitijs facta, ppetuo duratura. **Lex V.**

Petricou. 1496.

Nos Iohan. Alber. Dei gratia Rex Polonię, cōmuni & diuturna con- 96;
sultatiōe præmissa, cū Prelatis, Baronibus, Nobilibus, Terrarūq; Nū-
cijs, ac subditis uniuersis nostris Spiritualibus & Secularibus, in hac
Conuentiōe generali Petricouien. existētibus, corpus eiusdē Regni, cū
plena facultate absentiu, representātibus; nōnihil mutuantes a statu-
tis præinsertis & alijs diutius sanctitis, nōnihil uero denuo pro casuū
emergentiū nouitate decerneñ. statuta, & constitutiōes nostras infra-
scriptas decreuimus, per nos edendas, & cōstituēdas; edimusq; & cō-
stituimus perpetuis temporibus duraturas, & obseruandas.

Item Alexā. statuta publico consensu
condit & euulgat. **LEX VI.**

Petricou. 1504.

Nos item Alexander Rex posteaquā de Magno Ducatu Lithu. redij- 112;
mus foeliciter, indicta Conuentiōe generali, quā Petrico. pro festo S.
Agnētis. Anno Dñi 1504. celebrauimus & cōtinuauimus usq; ad fe-
riam quartā ante Dñicam Lætare. Anni eiusdem 1504. constitutiōes
certas decreuimus, cū consilio & assensu cōmuni Prelatorū & Cōsili-
ariorū infracriptorū, ac Nunciorū Terrestriu iuxta Regni cōsuetu-
dinem uocatorū, nomine absentiu post uocationē literālē nostrā atq;
ēdicta publica ad eandē Cōuentionem uenientiū, in eaq; constituto-
rum, & aliorū non constitutorū, corpus Regni representantiū: præfer-
tim uero de unanimi uoluntate & laude cōmuni. Reuerendis. & Re-
uerendor. in Christo Pat. Dñorum ac Magnifi. Gener. Venerabil. &
Nobil. personaliter Cōuentioni interessentiū. Andræ Roza Archiep.
Gnesneñ. Iohannis Cracouien. Vincentij Vuladisl. Iohan. Posnaniēñ
Erasmi Ploceñ. Mathiæ Chelmeñ. Eccles. Episco. Spytkonis de Iaro-
slauu Castel. Cracou. Petri Kmita de Wisnicze Palat. Crac. & Mar-
schal. Reg. nostri ac Scep. & Sandecz. Capit. Iohan. de Tarnouu Sand.
Nicolai Gardzina de Lubrancz Callis. Ambrosij Pampououski Sirad.
& Capit. Maioris

& Capit. Maioris Pol. general. Petri Myschouuski de Mirouu Lancici. Nicolai de Kosczyelec Bresteñ. Nicolai de Kretkouu Iuniuula. Iohannis de Tharnouu. Rusie gener. Nicolai de Kurozuanki Lubli. Pauli Kola de Dalenouu Podoliae & Stanislai Kmyta de Visnicze Bel señ. Palatinorum ac Dobrogostij de Ostrorog Posnani. Iohannis Iarants de Brudzouu Calliseñ. Iohannis de Przeramb Sirad, Ianussij Lathaski Gnesneñ. Iohannis de Slupcza Sandecz. & Martini Skothniczki de Boguria Zauichosten. Castel. Iohannis de Laszko Gnesneñ & Reg. nostri Cancel. Mathiae de Drzeuicza Præpositi Skarmieñ. Vicecancel. eiusdem Reg. nostri Alberti Gorski Schola. Vuladisl. Secret. nostri. Et in præsentia uniuersorū Nunciorum de singulis Terris misforum, & consentientiū. aliorūq; quam plurimorū subditorū nostrorum in eadē Conuentiōe existentiū & publicitus consultantiū, quibus cum omnibus ibidem Petricouie eas ipsas ut præfertur cōstitutiōnes nostras scripsimus & condidimus infra scriptas.

Idem Rex Alexan. officiū boni Regis in cōdendis legibus describit. Lex vii.

6. Cum uniuersi Principes, qui uel Monarchiarum, uel dominatum quorumcūq; gerunt gubernacula, admonente eos suscepti cura regiminis, ut populo sibi diuinitus subiecto prouideāt, quos ab iniurijs & molestijs conseruetur, & nouitates euentuum, nouis moribus, nouis quoq; institutis, ac legibus, moderētur: Qui quidē euentus in humano genere toties fiunt, quotiens illud ipsum genus mortalitati subiectum, ætatum curriculis immutari innouariq; contingit, natura ipsa, sic ut antecessores, sic quoq; posteros, in ortū atq; occasum (ueluti in rota) promouente: ac proinde sanctiones edere rationabiles, & suorum mores fideiū præcepto legali temperare, suaq; ipsa præcepta, leges, & instituta, literarum munimine, & publici consensus auctoritate perhennare consueuerunt.

In Conuentione Radom. 1505.

Idē, prædecessorum statuta colligit, & sua cōdit, vtraq; vero euulgat. Lex viii

6. Cum non omnibus patuit quod omnes cōcernit, per quandā etenim, ut ita dicamus, desuetudinem ac inanimaduertentiā & Priuilegia, & libri statutorū, uel in Thesauris publicis, uel in paucorū manibus duratæ conclusa, communi uero populo occlusa, immo incognita hætenus erant: Itaq; in hac Conuentiōe Radomicē. generali. ad quā de uniuersis Regni & dominiorū nostrorū Terris, Prælati, Barones, Terrarumq; & Ciuitatū Nuncij, iussu nostro uenerant: petiti existentes publicitus, ut cōmune edamus toti Regno Priuilegiū statutorum eiusdem Regni

In Radom. 1505.

*Alex. in thesaurum
Regni, ad Capitula,
& Capitaneatus mi-
serat sua statuta.*

dem Regni Legaliū, Prædictorum olim diuorū prædecessorū, ac aui Genitoris, patrui, & olim Iohan. Alberti Germani nostrorū, cum additione aliorū statutorum nostrorū. Illudq; per uniuersa Capitaneatum, & Ecclesiarū maiorū loca daremus originaliter, quo non obscura, sed uulgaris eius & eorū esset cognitio. Nos aut de innata nobis benignitate, & iusticia: nolentes ab olim prædecessorū nostrorū degenerare uirtutibus, qui sicut laudabiles consuetudines & Iura prædecessorum primorū approbabant, & sua scribebāt noua. Sic nos illorū laudabili innitentes cōsuetudini, præsens cōmune statutorū Priuilegiū: Cui inseruimus antiqua & addidimus noua, nonnulla etiā externa, ad eruditionē fidelīū subditorū nostrorum annexuimus, de consilio, scientia, & unanimi uoluntate omniū & singulorū Prælatorum, Spiritualium & Seculariū Consiliariorū, & Baronum, ac Nunciorū Terrarum, & Ciuitatū, qui uniuersum corpus Regni, etiam nomine absentium, per literas nostras & proclamatiōes publicas ad præsentē Cōuentionē uocatorū, uenientiū & non uenientiū indubitanter repræsentarunt: Toti Regno dandū, illudq; in publicum Regni nostri Castri Cracou. Thesaurū, ubi & coronatiōis Diademata, & alia Regni secretiora seruari cōsueuerunt. Tandēq; in loca Capitularia maiorū Regni nostri Ecclesiarū, ac Capitaneatuū Terrestrium ubiq; Terrarū inferendum, in eisq; ut omnibus profit, & cognitum sit, quod ad omnium salutē, necessitatemq; congestū esset, habendum, & omnium necessitatibus petentiū cōmodandum, decreuimus, & decernimus.

Idem cōtinuat processum suum, & decreta in Rad. Cōu. sanctita, LEX IX.

Idem in Rad. 1505

Radomiensem aut Cōuentionem, Nos Alexander Rex Anno Dñi 1505. habuimus & celebrauimus, quæ eo ipso anno pro Dñica Cōductus Pasche per nos indicta propter Cōsiliarios Lithuanie ac Prusie Terrarum expectatos in testimonio præsentīū scriptos, aliosq; magnæ importantiæ euentus, usq; ad diē Sabbati post octauas sacratiss. corporis Christi cōtinuata fuit: In eaq; Reuerendiss. & Reuer. in Christo Patribus, ac Magnif. Venerab. Gener. & Nobilib. Prælatiss. & Baronibus, Consiliarijs nostris, ac Terrarū Nuncijs in fine Priuilegij istius communis scriptis, moderantibus & consentientibus, nostras scripsimus Constitutiones infra scriptas.

Rex Cōstitutiōes in Iure, & cōtra Ius nō faciet, absq; publ. cōsensu, LEX X

Alexander in

Radom. 1505.

Quoniam Iura cōmunia & cōstitutiōes publicæ non unum, sed cōmunem populū afficiunt: Itaq; in hac Radomiē, Cōuentionē, cum
uniuersis Regni

uniuersis Regni nostri Prelatis, Consiliarijs, Baronibus, & Nuncijs Terrarū, equum & rationabile censuimus, ac etiā statuimus, ut deinceps futuris temporibus perpetuis nihil noui constitui debeat per nos & successores nostros, sine cōmuni Consiliariū & Nunciorū Terrestrium consensu: quod fieret in praeiudiciū grauamenq; Reipubl. & damnum, atq; incommodum cuiuslibet priuati, ad innouationēq; Iuris communis & publicę libertatis.

Idem sic cōclulit sua ipsa Radom. statuta publicæ ædita. LEX XI.

Iam uero hic finem faciemus nostris in Radom institutis superscriptis. Quæ omniū uoto cōmuni Prelatorum Spiritualium, & Secularium, ac procerum Regni, & Nunciorum Terrarū constituimus. Anno & die & loco superscriptis presentibus Reuerendis, in Christo patribus Dñis ac Magnific. Venerab. Gener. Nobilib. & famatis, cæterisque quā plurimis Consiliarijs uniuersarūq; Terrarū Nuncijs & Regnicolis nostris testibus, ad premissa fide dignis sincere & fideliter dilectis.

Sig. quoq; Rex, ex publico cōsensu leges suas condidit. LEX XII.

1. Nos quoq; uestigia prædecessorū sequuti, cū ab initio regiminis nostri plerāq; in Conuentibus generalibus de cōmuni Prælatorū: Procerum ac totius consilij & Nobilitatis nostræ consensu, pro cōmuni bono, statu, ac ordine, iuxta rerum & temporū rationem instituisse-mus, ac ea in publicū edi subditi nostri merito exigenter: cum uana sit Lex nisi obseruetur, obseruari aut nequit, nisi innotescat: omnia instituta nostra in unum colligi, & ad omnium noticiam imprimi, & publicari mandauimus.

Sigism. Craco. in coronatione sui. 1507.

Simile in Priuilegio eiusdem Regis Cracou. 1507. LEX XIII

Cæterum insistentes uestigijs & exemplis prædecessorū nostrorum, consulentiū uarijs temporū necessitatibus & mutationibus, per diuersas sanctiōes suas, ut uicia comprimantur, boni mores adaugeantur, & quod iustum est ac rectū in toto Regno exerceatur, decreuimus de Prælatorū, Baronum, ac totius consilij, & Nobilitatis nostræ consensu nonnulla statuta nostra, perpetuis temporibus ad cōmunem omnium utilitatem & necessitatem duratura.

Idem supra Articulus. 2. in fine.

De iisdē nouis cōstitutiōib⁹, solius Re
gis auctoritate nō faciūdis, Lex xiii.

R. Sigism. Petricou.
1 5 3 9.

Retro Lege 9. uidetur.

Constitutiones nouas non nisi cum Consiliariorū & Nunciorum
Terrarum consensu secundū statutum Alexand. Regis faciemus.

Idē Rex de eodē Crac. 1 5 3 9. Lex xv.

Manifestum facimus tenore præsentiū quibus expedit uniuerſis etc.
Quia in proximis Comitijſ superioris anni Terrarū Nuncijs quādā
conceſſimus, quæ magno studio a nobis impetrata cupiebant. Quoni-
am usu cognouerunt ea non eſſe eque utilia, atq; prima fronte eſſe ui-
debantur, abrogari quædam, alia corrigi, nonnulla uero per nos cla-
rius explicari, pleraq; noua etiam addi petebant: Nos itaq; precibus
eorum annuēdo, de nostra Senatorumq; & Consiliariorū nostrorum
ſentencia, articulos hos deſcribi fecimus, atq; auctoritate noſtra Regia
confirmauimus, eos inuiolate obſeruari uolentes.

Idē Rex, de eodē Crac. 1 5 4 0. Lex xvi

Nos Sigismundus Significamus, Quod cum præsentiſ in Comi-
tijs reuiſæ eſſent per nos Conſtitutiōes in proximis ſuperioribus Co-
mitijs in hac ipſa Vrbe noſtra factæ, reductum fuit nobis in memori-
am, quod in ea Conſtitutione quædam obliuione ſeu imprudentia fu-
erunt ommiſſa, quæ ante biennium in Comitijs Petricouienſ. ſtatuta
erant: qua de re cum ordine ſingulos Regni noſtri Senatores & Con-
ſiliarios rogaffeſſemus, ita eſſe una uoce omnes & ſinguli reſponderunt.
Itaq; de conſilio eorum & conſenſu primum, deinde Nunciorū Ter-
reſtrium eam Conſtitutiōem, ita ut fuit anno ſuperiori præſcripta,
ſcribi fecimus. Deinde ea ipſa adſcribi iuſſimus quæ obliuione præ-
termiſſa Senatores noſtri affirmarunt, in eum qui ſequitur modum.

ARTICVLVS VII.

Vt Leges futura reſpiciant, publicentur, homines arment, & exequantur, &
ita ut ſunt ſcripta interpretentur, nec non a R E G E, & om-
nibus Municipibus defendantur.

Cōſtitutiōes latae, uel ferendæ: futura
reſpiciāt, non præterita. LEX I.

Kazimirus 1 3 6 8.

Cum autem Conſtitutiōes & ſtatuta Legem imponant rebus & ne-
gocijs præſentibus, & futuris, & non præteritis: Volumus, ut omnes
noſtræ Conſtitutiōes, nunc in colloquio generali in Viſlicza editæ (et
alibi edendæ) non reſpiciant præterita, ſed tantum modo præſentia,
& futura.

Preterea Conſ

Preterea Cōstitutiones nouæ neminē
adficiēt, donec publicētur. **Lex II.**

- 115 Ne uero per ignoratam Cōstitutionē nouam quispiam colludi uideatur, dum quitquam fieret contra Cōstitutionē, quæ ad cognitionem non esset deducta communem: Idcirco in cōstitutionibus nostris plane procedere cupientes, decernimus: Quod nullus obligatus erit ad nouam Cōstitutionē seruandam, nisi ipsa primum per proclamationem in Regno publicetur.

Alexan. Rex 1505

Alioquin vanæ sunt Leges nisi innotescāt, publicētur, ac obseruēt. **Lex III**

1. Cum uana sit Lex nisi obseruetur, obseruari uero nequit nisi innotescat, omnia instituta nostra in unum colligi, & ad omnium deduci noticiam, imprimi, & publicari mandauimus.

Sigism. Crac. 1507.

Non solū armis, verū etiā legibus decet esse vnūquēq; armatū. **Lex IIII.**

1. Quemlibet hominem, uirumq; integrum, ex instituto quodam decet, non modo armorum esse decoratum, sed etiā moribus & Legibus armatum.

Kazimir. 1368.

Sed Iura frustra conduntur, nisi sint executioni demandata. **LEX V.**

93. Sed frustra esset Iura condere, quæ non essent executioni demandata.

Alber. Petric. 1496

Sic ergo Rex Sig. Augu. Iura omnium exequitur. **LEX VI.**

Omnia instituta, quæ in cōstitutionibus nostris nominauimus, quibus Iura communia & Priuilegia ac libertates Regni reintegrarētur in debitam executionem restituiimus, & literis nostris confirmamus, ac roboramus: Volentes & mandantes, ut ab omnibus firmiter & inuiolabiliter teneantur, prout & nos ea tenere, & iuxta ea subditos nostros seruare uolumus. Ac ultra hoc etiā quodcumq; nobis ostenderetur esse, iuxta Iura communia, statuta, literas, & Priuilegia: id totum tenere, & iuxta hoc subditos nostros conseruare uolumus, & tenebimur: prout & tenemur, & his omnibus finalem executionē facere, uerbo nostro Regio pollicemur, ac nos hisce literis nostris obligamus.

Petriconia 1550.

Quod si etiā nos contra hoc quicquā fecerimus, tum non aliter intelligi debet, nisi quia in hoc ipso contra lusiurandum nostrum excessimus. Et ad maiorem certitudinem & testimoniū præsentēs literas cōscribi mandauimus, & nostro signo consignauimus. Datas & scriptas in Comitibz generalibus Regni, Petrico. Sabbato die festo S. Annæ. Anno 1550. Regni nostri. 21. habitis. Quibus interfuere Consiliarij nostri Spirituales ac Seculares.

Ad mandatū propriū Sac. M. R.

Quod autē leges & Priuileg. in eo sensu in quo sunt scripta, interpretentur. **Lex vii.**

Quam vide Libr. 2. Artic. 4. de literis Regalibus. Et idem Libr. 3. Cap. 8. etiam de literis & Priuilegiis Terrestribus.

DE TUTORIBVS IVRIS P R A E F A T I O.

Tamen si Lex iusta, vt bonus Princeps, sui facti rationem reddere debet: non semper tamen inquiri oportet rationes & facta Regum, ac Legum: Alioquin multa ex his quæ certa sunt, disputatione subuerterentur. Itaque omnes munificipes qui iuri subsunt, & quibus Ius imperat, vetat, vel aliquid permittit: item præmia dat, vel pœnas irrogat: Iura tueri, illaque omnibus necessitudinibus anreferre debent, magna enim & incredibilis Reipub. confusio sequeretur si Leges statione sua mouerentur, Ciuēsque religione earum soluerentur: quod si iniquæ Leges sint, non seditione sed publica auctoritate corrigi debent.

Ac primo omniū Rex, Iura & Libertates conseruet, & tuetur. **LEX VIII.**

Vladisl. Idgel. Cracouie 1458.

Repetetur lib. 1. cap. 4. de spirituali. art. 9.

66. Et si subditorum nostrorum Secularium commodis de benignitate Regia libenter intendimus, Iuraq; & libertates ipsorum contra detestandam malignorum prauitatem, Ditionis nostræ præsidio, conseruamus: multo magis tamen Regis pacifici, dominatoris uniuersorū exemplo, per quem Reges regnant, & Principes dominantur, Ecclesiam suam sanctam, & personas Spirituales, & Seculares, sibi subiectas, in Iuribus, & libertatibus, ac statutis, a sanctis patribus æditis conseruare, & tueri cōuenit: & ipsas ab omni impressionū incurſu præseruare.

Itē omnes Reg. Incol. cōfæderatione dicta Captur, obligant se ea ipsa Iura defensores, quibus subsunt. **Lex IX.**

Vide hoc Priuilegium supra Libro 1. Cap. 1. Artículo 1.

Similis confæ-

Similis confæderatio Principum, tam

Spiritualium, quam Secularium, Baronum, Procerum, Militum, & Nobiliū Regni Poloniæ: contra Regnicolas inobediē. Iurī, cōtumaces, Hereticos, eorūq; fautores. **LEX X.**

Vide hoc Priuilegium infra Cap. 4. Artic. 13. de Hæreticis.

ARTICVLVS VIII.

DE IVDICIO COMITIALI.

P R A E F A T I O.

Sequitur iam vsus Iuris, & Iurisdictionis Regiæ: quæ præcipue consistit in administranda Iusticia Arithmetica, seu commutatoria: quæ quidem reddit vni cuique quod suum est, omni omnium personarum sublaro respectu. Iusticia vero Geometrica seu distributiva honorum personas respicit, & earum merita examinat: de qua Libr. 1. Cap. 4. de Spiritualibus & Cap. 5. de Dignitatibus, ac Libr. 6. de re Militari vide. Certe de Iusticia in genere præclare quidam scriptum reliquit, Regna in quibus non est Iusticia, sunt mera latrocinia, sine qua nihil etiam prodest foris esse strenuum, iuxta illud Val. ab Illustri Viro P E T R O K M I T A sæpe vsurpatum: expugnentur licet Vrbes, corripiantur gentes, Regnis manus iniiciantur, nisi foro & Curia officium ac verecundia sua constiterit, partarum rerum caelo cumulus æquatus, sedem stabilem non habebit. In ministranda autem Iusticia: Sapientia & timor Dei, sola & vnica sunt boni & integri Principis adiumenta: porro, si in omnibus rebus, certe in Iudicando diligentia opus est: hac enim vna virtute, reliquæ omnes virtutes continentur, & quasi quadrigæ gubernantur ab auriga: quippe acrem esse oportet auditorem, qui tot lites dirimere, insidias cauere, & quod rectum sit in tanta turba, & corruptelis, sequi possit.

Iusticia duplex

Quales Ciues Reg. esse debent, inter quos tamen Rex pacem ac Iusticiam tuetur. **LEX I.**

Cum scriptura testante, omnis ætas ab adolescentia sit promptior ad malum, & omnis creatura consistat sub uicio, naturæq; humana facilius labitur ad delicta, ut etiam uicia imitetur. Quamuis enim Dño disponente omnes subditi deberent esse pudici, modesti, iusti, ac pacifici: effrenata tamen cupiditas, eo usq; progressa est, ut nisi a custodibus Iusticiæ frenaretur: tunc profecto concordia & pax inter homines deperirent. Summum autem bonum in hac uita est, Iusticiam colere, & unicuiq; quod suum est tribuere.

Kazimir. Cracouie 1369.

Idem libr. 6. capi. 1. de re Militari, art. 1.

Quia vero Rex in Iudicio loco Dei sedet, ad locum Iudicij armatus non venias. **LEX II.**

Cum Iudiciorum

Iohan. Alber. Petric.
1496. Idem libr. 4.
cap. 9. artic. 1. de ar-
mis ad locum iudicij
non inferendis cum
alijs huiusmodi sta-
tutis.

*Annus ad Ingim
non incipit*

Cum Iudiciorum tribunalia, ad dicendam & discernendam Iusticiam dextere excelsi proprijsime diuinitus fuerint reseruata: Nobis tandē mortalibus, qui uices gerimus sollicitudinū mundanarum commodata: Nos cum in nomine Iusticiæ ueritatem, in ueritate Deum dictum implicite credamus. Statuimus, ut ob reuerentiam Iusticiæ & tribunalis: quod ex parte Dei iudicantibus conceditur nobis, nullus in domum ubi Iudicia Terrestria celebrantur cum armis quibuscumq; uel communibus, uel excogitatis intrare audeat.

A Citatione Regali, in Cancellaria, nihil detur, nihil etiā accipiatur. Lex III.

Idem, ne prædicti nostri subditi in Cancellaria nostra a Notarijs plus iusto grauentur, decreuimus: quod deinceps a Citationibus nihil accipiant.

Sigism. Petric. 1511
Idem infra ca. 9. art.
3. de taxa literarum
Cancellariæ.

Sed in Citationē uerba criminalia, & honorem tāgentia, ne ponātur. Lex IIII

Sigismundus.

Maiestas Regia decreto suo in uim statuti perpetuis temporibus duraturi, omnibus passim tam Procuratoribus quam etiā alijs personis cuiuscumq; status & conditionibus existentibus mandare & inhibere dignata est, ne quispiam Citationē inordinatam & uerba in eadem quæ alicuius honorem & bonam famam tangerent descripta, & ad præsentiam Maiestatis Regiæ, & Iudiciū suæ Maiestatis, & ad quodlibet Iudicium Terrestre, siue Castrense deferre, & de eadem proponere audeat, sub pœna sessionis unius septimanæ in turri, per omnes in contrarium decreti sue Maiestatis præsentis facientes sustinendæ.

Decretū inter Strzals-
kouuski & Kolacz-
kouuski, idem libro
4. cap. 16. artic. 4.

*Pana pœna
in turri*

Sed neque Actor citans aliquem pro illata infamia, uerba ipsa famam suam lædentiā ponat in Citationē expressa, sed tantum generalia illa, nempe: Quia tu coram probis uiris contra bonam eius existimationem locutus es, nonnulla uerba turpia & honorem illius tangentia, de quibus tu scis &c. Nomine quorum coram Regia Maiestate honoris Iudice uult se expurgare, &c. Si & inquantum coram Regia Maiestate ei illa obiciat.

QVOD SI QVIS CITATIONEM REGIAM cancellatam producat, pœna trium marcarum puniri solet, per hoc tamen Actori non negatur facultas delendi ex Citationē quidquid uelit, quando quidem ei licet recedere a Citationē integra.

In Citationē uero ad Conuentū scripta termin⁹ sexta die post ingressum Regis præfigatur. LEX V.

Iohan. Alber. 1496

Item quoniam nonnunquā terminus Citationum confuse scribetur ad Conuē-

tur ad Conuentionem generalem, aut certa diei specificatione non limitatus, aut prolixius assignatus, unde contingebat pauperes nonnullos, non expectato termino defectu expensarum, de Conuentione recedere, sicq; in iniusticia negligi. Hac igitur ratione moti statuimus, quod Citatio ex parte Actoris super reum, quæ debet esse ad Conuentionem generalem, contineat semper terminum seu diem sextam post ingressum nostrum ad locum Conuentiōis, sub pœna trium marcarum. Et hoc propterea, ut lapsa una septimana post ingressum nostrum in locum Conuentiōis, condemnationes, & iudicia exerceantur, ne expensis & impensis magnis homines grauentur.

Sed omnes Citatiōes Regiæ, quatuor vel duab; hebdomadis ante Terminū

in bona citati inferantur, iuxta mansionem Regiam, & iuxta

Citatorum ex Maiori in Minorem Poloniam, uel e

contrario euocationem. **LEX VI.**

Cum uisum esset nobis, & Consiliarijs nostris, onerosum esse Regnicolis nostris, ut nobis in Terris Poloniæ Minoris agentibus, citatis ex cæteris Maioris Poloniæ, terminus breuis, uidelicet duarum hebdomadarum, coram nobis comparendi, in Citatiōibus nostris scriberetur: Nos ad petitionem Nunciorū Terrarum Regni nostri constituimus, ut nobis in Terris Minoris Poloniæ agentibus, Regnicolis Maioris Poloniæ, terminus quatuor hebdomadarū, coram nobis comparendi assignetur. Similiter uero nobis in Terris Maioris Poloniæ agentibus, Regnicolis ex Terris Minoris Poloniæ, etiā quatuor hebdomadarum terminus comparendi præfigatur. Earum uero Terrarū Regnicolis in quibus nos agere contigerit, terminus duarum hebdomadarū in Citationibus scribatur, iuxta ueterem consuetudinem,

Neq; tamen corā Rege, neq; corā Capit. ullus terminus est perēpt. Lex vii.

116 In Maiore Polonia ad uota illarum Terrarū incolarum subditorum nostrorum, decernimus & statuimus, ut coram quolibet Capitaneo non sit Terminus peremptorius in primo termino: ne maioris auctoritatis esse putetur Capitaneus, quam Rex: coram quo non est terminus perēptorius, in primo termino: nisi quis ad hoc se spōce submittat.

In causis etiā criminalibus absente A-

ctore, Rex uel Capitaneus cognoscere non debent: & nemo

absente Actore, nisi confessus, & cōuictus de crimine

in iudicio est condēnandus. **LEX VIII.**

G

Statuimus,

Sigism. Crac. 1510.

*Alexander in Rad.
1505.*

Excepiuntur tamē ab hac Lege Termini peremptorij pro obstaculis libera flumina impediētib; de quib; libr. 2. cap. 3. & pro Teloneis & feodalibus inique extortis de quibus libro 2. cap. 4. uide.

*Kazimir Mag. Visl.
1368.*

Statuimus, quod in causis criminalibus in absentia accusantis seu Actoris, cuius interest: nos uel nostri successores aut Capitanei nostri 37. cognoscere non debemus, nec aliquem hominem condemnare, nisi conuictum Iudicio, & confessum.

Qui propriā causam in Comit. habet,
Legatus Nobilit. ne fiat. **LEX IX.**

Quam vide supra Cap. 2. Artic. 1. Lege 4. Cum cerneremus.

Omnes actiōes Iudicij Terre, corā Re-
ge vētilatæ, in libr. Terr. inscrib. **Lex X.**

Sigism. Augustus Pe-
triciu. 1550.

Idem statut. lib. 1. ca.
9. de Cancell. artic. 3.

Quia etiam Iure communi, diuersis officialibus diuersa sunt negocia adscripta, quicquid ad Terrestria negocia, causasue Iudiciales pertinet quæ in presentia nostra peragi solent, hoc totum in librum Actorum Terrestrium inscribi debet. Alias uero causas & negocia ad Cancellariam nostram iuxta ueterem consuetudinē & statutū Anni 1538.

Communia vero omnibus Iudicijs, &

ad hoc Tribunal etiam pertinentia. Vide Libr. 4. de Actionibus.

**ALIA MATERIA CAUSARVM
COMITIALIVM, EX MOTIONI
BVS IVDICVM DEDVCTA.**

Appellationes, Rex etiam in Comitijs
iudicat **LEX XI.**

Item a sententia Iudicis Terrestris uel Castrensis licet unicuique uerbo ad Colloquia generalia, uel in defectu illorum ad Conuentum Regni appellare.

Hoc statutum a Sigism. Rege Petricu. 1523. factum, præterea quomodo in locum Appellationis Motio Iudicij successit, queue sit formula mouendi Iudicis redarguti, vide Lib. 4. Ca. 25. de Motionibus, & Cap. 23. de Colloquijs.

Sigism. Crac. 1532.

Appellatiōes itaq; seu motiōes, vel in

Comitijs Regni, vel in Terminis generalibus, temporibus iustis celebrari. vna cum principali negocio cognoscantur. Etiam vide hoc Statutum infra Libr. 4. Cap. 17. de Exceptionibus Artic. 1. & Lib. eodem Ca. 27. Ar. 1. de Colloquijs.

Sed a colloquiali decreto iterum Re-
gia Maiestas appellatur. **LEX XII.**

Sigism. Petric. 1533

Idem lib. 1. capit. 2.

arti. 4. Leg. 1. & lib.

4. cap. 27. de colloq.

Poterit autem quilibet appellare de Terminis prædictis generalibus 37. ad Regiam Maiestatem tanquam Iurium omnium Dominum superiorem, pro iusticia consequenda.

Si aliquis

Si aliquis defectus in formula Motionis a parte mouente committitur: ad citationem Regia hic error corrigi solet, ne Terminus parti mouenti desertetur. Similiter si Iudex motus moriatur, pars, pro qua iudicauit a motore ad videndum approbati vel retractari sententiam adicitur.

Quædam etiã causæ a Iudicio Terre:

stri ad Conuentionem Iudicij motu proprio differuntur,

seu potius remittuntur. **LEX XIII.**

Quam vide Libr. 4. Capi. 18. Articuli. 2. Lege 1.

Itẽ causæ pro bonis hæred. vel Regal. pplexæ, ad Conu. remittuntur. **Lex xiiii.**

Quam vide Libr. 2. Cap. 1. Articuli. 4. de bonis Regalibus. &c.

De Appellatiõibus a Duce Prussie ad

Regem fieri solitis. **LEX XV.**

Quam vide Libro 5. Capit. de Prussia.

Causæ etiã ex Duca. Mazo. ad Comit.

deuolutæ, Iure ipsius Duc. iudicabuntur. **LEX XVI.**

- 134 Causæ omnes Nobilium, & quorumuis subditorum nostrorum Ducatus Mazouie ad nostram Maiestatem, & Conuentum Regni, per Appellationes, & quouis alio modo deuolutæ, iudicari non debent alio Iure, & modo: solum consuetudinibus, & Iure ipsius Ducatus, quibus omnes subditi, in eodem Ducatu ab antiquo gaudent, & iudicantur: Appellationesq; huiusmodi fieri & seruari debent iuxta ueterem consuetudinem in Terris Mazouie semper seruari solitam.

Sed Iudic. assessorio, vnus, aut duo Cõsil. vel offic. ex Mazo. adiung. **Lex xvii.**

- 141 Et ne Constitutiõibus, & consuetudinibus Ducatus præfati nostri Mazouie in aliquo derogetur, in Conuentibus præcipue generalibus Regni nostri, ubi causæ per Appellationes, ad iudicium nostrum deuolui solent pollicemur, quod ad iudices, quos iudicandis causis in Conuentu Regni deputauerimus, unum aut duos ex Consiliarijs nostris, aut Officialibus Ducatus illius adiungemus iudices, qui Constitutionum & consuetudinum Ducatus periti fuerint.

Omnes aut causæ, ad Conuentum de-

G ij uolutæ,

heralis farago Co
miorum ex 1. 3.
capi. 28. præj. one
addatur si placet.

Sigism. Petri. 1538.
ex statuto Mazou.

uolutæ, quarta & sexta ferijs septimanatim iudicentur, &
quod post conclusionem Comitiorum non
iudicetur. **LEX XVIII.**

Consentimus; ut causæ ad Conuentum Regni generalem deuolutæ
duobus in septimana diebus, quarta scilicet & sexta feria, per nos de-
inceps cognoscantur, & iudicentur. Et conclusione facta Conuentus,
nemo post ea in causis ad Conuentum deuolutis iudicari debeat, aut
poterit.

Termini Terre, post prouinciales Cō-
uent. ne sint: sub Conuen. tamē Regni,
Acta ponantur. LEX XIX.

*Sigism. Crac. 1543.
idem libr. 4. cap. 23.
de Actorum positioe*

Termini Terrestres post particulares Conuentus fieri non debent:
Nihilominus positio Actorum etiam sub Conuentu fieri potest.

ARTICVLVS IX.

De aliis multiplicibus Regiis Iudiciis, quæ neque ad Comitæ alligantur, neque
cum aliquibus Regni Dignitariis, aut Officialibus communia, sed
mere **REGIA** sunt: & cum his Consiliariis, qui
tantum præsentés sunt communicabilia.

Et primo, qui, & pro quo, sponsione fi-
dei a Rege, vel ab aliquo Regnicola-
rum possunt obligari. LEX I.

*Sigism. Crac. 1539.
Idem infra cap. 18. de
seruit. Item libr. 3. de
Trensis & libro 6.
cap. 3. articul. 8. de
re Militari.*

Ita postulantibus subditorum nostrorum rationibus decreuimus, ut 86.
nullus Nobilis subditus noster, sponsione fidei per nos obstringatur,
nisi lure uictus: Secus erit in exercitio rei Militaris, & ubi nobis. uel
alicui subditorum nostrorum actio interuenerit cum seruitore, facto-
re, administratore, aut subdito suo. Et ubi Reipubl. causa aliquid sit
contra quemuis agendum.

ARTICVLVS X.

De **TERMINO** Curiali seu Verbalí.

P R A E F A T I O.

Curia **REGIS** dicta est, quod in ea publica salus curetur: inde fit. ut om-
nes illi parere, illam tueri, ac omnibus exonerati viciis, ad Archetypon Princí-
pis, reuerenter in ea nos gerere debeamus, quippe quod Princeps sit inter mor-
tales animata Dei imago, ad tutelam bonorum, vindictam autem malorum. pu-
blico armatus gladio qui potissimum in iusto Iudicio, pro iustis contra inius-
tos vibratur.

Procurator

Procurator potest citare verbaliter Cita-
tione. **LEX I.**

13. Statuimus ut Procurator, siue possessionatus, siue non possessionatus habens sufficiens procuratorium, possit in iudicijs comparere, omniaq; agere, & exercere, quæ ipsius principalis causam uel causas attinet seu tangunt, etiam partem citatione uerbali, alias naduornym citare, iudicem mouere, ac alia omnia facere, quæ ad defensionem causæ pertinent. *Idem est libr. 4. ca. 5. de Procuratorum potestate.*

Rex aut, Capitaneus, Palatinus, Iudex, Subiudex, & Officialis, Ministerialem

ad Citandum dare possunt: sed qui lus habeant, & absentes sunt, non citentur nisi per literas: **ATTAMEN CURIA PRÆSENTE VEL IUDICIO REGALI PRÆSIDENTE** potest quis sine litera citari, alioqui non: sed cum quis citatur extra Curiam Regiam, uel extra iudicium iuxta præscriptum statutorum citetur. **LEX II.**

36. Decernimus etiam declarando, quod nos, uel Capitaneus noster, uel Palatinus, uel iudex, uel Subiudex, uel Officialis qui dicitur Vozny, habeant facultatem dandi Ministerialem ad citandum. Ita, quod si qui habent lus, non citentur nisi per literas nostras, uel nostri Capitanei, illiq; per literas duntaxat citentur. Sed Curia nostra præsentem, uel in iudicio nostro generali existente, poterit Officialis ad mandatum nostrum, uel nostri Capitanei, seu iudicis, sine litera citare in hospicio aut in foro. *Kazim. Visli. 1368. Videtur esse abrogatum ab hac lege.*

Sed Citatio Curialis solum Rege in aliqua terra existente fit. LEX III.

25. Quia Terminus ut uocant Curialis alias naduorny rok multis hominibus difficultates afferre solet, propterea quod interdum hi qui negocia publica apud nos obeunt passim & temere ab unoquoq; citari solent, & in actionibus publicis impediri: Statuimus quod deinceps nobis in Terris Minoris Poloniæ existentibus nemo nisi in eisdem Terris domiciliū habens citari ad nos termino Curiali poterit. Et similiter nobis in Terris Maioris Poloniæ agentibus, non nisi ex eisdem Terris Nobiles citari ad iudicium Curie nostre debebunt. *sigism. Petr. 151.*

Qui vero inopinate, ac ex improviso

in Curia, ad Regis uel iudicis audientiam Citantur, debite causa per

Iudicem seu per Actorem exponatur: & deinceps nō solis uer-
bis sed in scripto detur. **LEX III.**

Kazimirus Vislic.

Præterea cum in deliberatione consistat mater uirtutum ipsa discre-
tio, contingit plerūq; , quod aliqui nostri familiares, uel alij quomo- 12.
dolibet in Curia nostra constituti, uel in Iudicio arrestati, inopinate
ad nostram, uel Iudicis audientiam euocantur. Et quæstiones de qui-
bus minime cogitauerunt eisdem mouentur. Ideo parti utriq; prou-
uidere cupientes, & ut dicto modo citati cum bona deliberatiōe & di-
cretionem super propositis respondeant. Neue Actores suis quæstioni-
bus siue causis frustrentur. Statuimus quod cum aliquis in nostra Cu-
ria uel in Iudicio inuentus, & ad nostram, uel nostri Iudicis præsentia-
m fuerit modo præmisso euocatus, Actor, seu ipse Iudex, quæstionem
siue causam debite citato exponere, & in scriptis tradere teneatur, ut
respondeat eidem quæstioni.

**Citationi itaq; Curiali pro hæreditate
quadraginta marcar. termin⁹ ad tres se-
ptimanas: Pro minori uero summa, uel pro iniuria ad
crastinum prorogetur. LEX V.**

Kazimirus Vislic.

Si quæstio fuerit hereditaria uel pro magna pecuniæ summa scilicet
pro quadraginta marc. terminus uidelicet trium septimanarum per
Iudicem eidem assignetur alias si pro minori debito, uel pro iniuria
uerbali in crastinum, terminus prorogetur.

**Sed rā ipsa Citatio verbalis, nō fit pro
graniciebus, neq; pro hæreditate dein-
ceps esse debet. LEX VI.**

Ex consuet. idem lib.
i cap. 14. artic. 1. de
Suec. mer. offic.

Item pro graniciebus atq; pro hæreditate nemo potest citare alium 121
Citatione uerbali alias naduornym rokyem.

**Deinceps tantum, pro summa Citatio-
nes Curiales sint. LEX VII.**

sigism. Petri. 15 17.

Statuimus, quod nemo citari ad nos termino Curiali poterit, nisi 25.
pro summa in Statuto descripta.

Hac lege non uidetur
esse præclusa facul-
tas etiam ex Citatio-
ne curiali agendi pro
iniuria.

**Forma autē citationis Curialis ta-
lis esse solet.**

Citetur Citatione Curiali seu Verbali alias naduornym rokyem. Nobilis A.
B. ad instantiam Nobilis A. B. ut coram nobis uel coram Iudicio nostro Regali
personaliter

personaliter compareat pro eo. &c. & concludatur si iudicialiter responsurus. Quomodo autem talis Citatio per Ministerialem prius a Iudicio additum, & vnum Nobilem Citato in manus detur: & quomodo de eiusmodi quoque Citationis porrectione, vel coram Actis Castren. vel coram Iudicio ipso ante omnem controuersiam ipse Ministerialis recognoscat. Libr. 4. Cap. 12. de Ministerialis um officio, ac Citationum positione vide. Si vero citatus se non sistat Iudicio, in poena contumaciae cōdemnetur. Secunda vero Citatione literali citeretur.

De citatis verbaliter, & in Iudicio Regali tactis. LEX VIII.

- 12) Idem dum aliquis Tactus recedet a Iure, debet condemnari in perlucro pro quo tactus est: sed si pro poena tactus fuerit, & recedet non satisfaciendo pro poena: Ex tunc aliā poenam succumbet uidelicet marcas tres Iudicio, & parti: pro qua statim debet cōdemnari in perlucro.

Si causæ Curiales corā Rege nō terminarentur, remittātur ad distric. Lex ix.

25. Causæ uero Curiales coram nobis non terminatæ, ad districtum rei seu citati remittentur, quas Iudex Terrestris iudicabit, etiam in terminis particularibus pro quacumq; summa, pro qua coram nobis Actio fuerit incæpta. *sigism. Petri. 1519.*

A R T I C V L V S XI.

De Citationibus ac Terminis post Curiam.

Principio a Citati. Rega. in Cance. nihil detur, nihil etiā accipiat. LEX I.

16. Item ne prædicti nostri subditi in Cancellaria nostra a Notarijs plus iusto grauentur, decernimus quod deinceps a Citationibus nihil accipiat. *sigism. Petric. 1511. simile sup. Fol. 48*

Attamē omnes termini Citationū Re

giarum, quatuor uel duarum hebdomadarum sint, iuxta mansionem Regiam, & Citatorum ex Maiore in Minorem Poloniam, uel *sigism. Cracouie 1540.*

e contrario euocationem. LEX II.

Quam uide supra Articul. 8. de Iudicio Comitiali Lege 5.

De eodem.

Citationes & Termini post Curiam uulgo appellati iuxta statuta de formis Citationum ac earum importationibus condita præfigentur. *sigism. Petric. 1538*

Porro aut neq; corā Capitaneo, neq; coram Rege, ul-

ram Rege, vllus est Terminus perem-
ptorius. **LEX III.**

Quam vide Articul. 8. de Iudicio Comitiali Lege 7.

Pro Teloneis tamē inique extortis vt

in omni ita & in Regali Iudicio est Terminus peremptorius, de quibus Libr. 2.
Cap. 4 Stat. Petricouia. Anno 1538. inibi positum vide. Similiter alii Termini
ni natura sua ac obseruatione peremptorii in Statuto descripti.

Præterea de causis criminalibus in ab-

Kazimirus Vissicia. **sentia Actoris neq; Rex, neq; Capitā,**

cognoscere debent, & nemo absente Accusatore seu Actore

nisi confessus & conuictus de crimine in Iudicio

est condemnandus. **LEX III.**

Quam vide supra Articul. 8. de Iudicio Comitiali Lege 8.

ASSESSORES IN IUDICIO REGALI.

Ne Spirituales Iudicijs Sæcularib; se

immisceant, nisi R. M. præsentē, & in

suis causis. LEX V.

sigism. Petri. 1538. Petitionibus Nunciorum Terrestrium permoti, & ad sopiēda odia
quæ aduersus Ecclesiasticos viros, ob quorundā insolentiam, apud Se-
culares excitari contingit: Statuimus ut Ecclesiastici viros, beneficiati,
aut Sacerdotes, non se immisceant deinceps Iudicijs Sæcularibus, neq;
causas procurent, & promoueat Sæculariū personarum. Neq; officia
Notariorum aut Vicenotariorū in Sæcularibus Iudicijs obeant, ad
quos per Iudices Terrestris non admittantur, exceptis causis proprijs,
aut aliarum Spiritualiū personarum, in quibus agēdis procurandisq;
liberam habeant ubiq; facultatem. In iudicijs autē nostris in præsen-
tia nostra, dum ipsi personaliter iudicio interfuerimus, licebit Spiritu-
alibus personis nobis assidere, & consilia præstare.

Porro Iudex & Subiudex, Rege in ter-

ram adueniē. teneantur ad Curiam Regis uenire, & iudicare, causam

tamen pro hæreditate uertentem Regi referent per Regem iu-

dicandā, uel Baronibus cōmitendam. **LEX VI.**

Dum nos contigerit alicuius Terrarum limites subintrare, uolumus
quod Iudex & Subiudex Terræ, infra cuius limites morabimur, in¹⁰
Curia nostra de causis iudicare & cognoscere teneantur: declarantes
potestatem

potestatem eorundem Iudicum: Quod deinceps in quibuscumque causis magnis etiam hæreditarijs, Terminos ultra tres septimanas non possint, nec ualeant assignare: Sed cum quæstio fuerit hæreditaria Iudex uel Subiudex eandem quæstionem teneatur nobis referre, cuius cognitionem in nostra, Baronumque nostrorum præsentia uolumus & decernimus pertractari. Et si aliquo impedimento fuerimus præpediti, tunc sex, uel ad minus quatuor Baronibus per nos Iudici & Subiudici adiungendis, ipse Iudex cum Subiudice una cum dictis Baronibus eandem quæstionem seu causam hæreditariam diffiniendi & cognoscendi habeant plenam facultatem.

De eisdem.

5. Causæ Iudiciariæ Iudici iuxta Statutum committantur.

sigism. Crac. 1507.

Ne aut Referend, Iudicū officia inuadant, sed tantum circa Regem causas audiant. LEX VII.

Referendarij nostri querelis tantummodo, & non Iudicijs secundum statuta Regni intendere debebunt, neque se deinceps Iudicijs Secularibus immiscere poterint, præterquam in præsentia nostra quando ipsi causis cognoscendis interfuerimus personaliter, nobiscum enim assidere, & consilia dare poterint, quos etiam iuxta Statutorum tenorem semper sumus designaturi uacatione occurrente, Iudices autem & Subiudices Terrarum causas audient, & iudicabunt in Curia nostra, iuxta Statutum Kazimiri Regis folio decimo.

sigism. Petri. 1538.

Iudex Terrestr. in præsentia Regis, Palat. uel Capit. in terminis generalibus non redarguitur. LEX VIII.

Infra Libro 4. Cap. 24. Artic. 4 & Cap. 27. de Colloquijs Artic. 6. & alibi vide.

ARTICVLVS XII.

De REFERENDARIORVM officio.

In Curia Regia semper sint duo Iuris

periti alter Spiritualis, alter Secularis. Qui querelas ac preces supplicium audiant, officialibusque Cancellariæ referant, arbitrio Regis, Iure tamen, expediendas: quodque illorum officia, ab Iudicibus Terrestribus ad Curiam Reg. uenientium officijs sint diuersa.

sigism. Crac. 1507
lib. 1. cap. 4. arti. 7.
de Spiritual. offic. in
Republ. & libro 1.
capi. 5. de Dignit. sit
mentio huius statuti.

LEX I.

H

Pro clariori

Pro clariori administratione Iusticiæ, & expeditione querentium: Statuimus quod duo sint Iurisperiti, unus Spiritualis, alter Secularis sequuturi semper Curiam nostram per nos eligendi, qui iurati audiant querentes, referantq; fideliter officialibus Cancellariæ Regni nostri, qui deinde de nostro & successorum nostrorum mandato expeditionem facient, secundum quod Ius & iusticia suadebit, ac ipsorum querentium necessitas exposcet. Sedeant autem audientes querelas, peracta missa nostra, ad horam prandij: & post prandium, usq; ad tempus cenæ, ut liberius consilijs & alijs actionibus nostris intendere ualeamus. Causæ tamen iudiciariæ Iudici iuxta statutum committantur.

Ne autē Referend. Iudicum officia inuadant, sed tantum circa Regem causas audiant. LEX II.

Sigism. Petr. 1538.

Idem supra Articul. 11. Lege 7.

Referendarij nostri querelis tantūmodo, & non Iudicijs secundum Statuta Regni intendere debebunt: neq; se deinceps Iudicijs Secularibus immiscere poterint, præterquā in præsentia nostra quando ipsi causis cognoscendis interfuerimus personaliter, nobiscum enim assidere, & consilia dare poterint, quos etiam iuxta Statutorum tenorem semper sumus designaturi, uacatione occurrente. Iudices autē & Subiudices Terrarum causas audient & iudicabunt in Curia nostra, iuxta Statutum Kazimri Regis folio decimo.

De eisdem.

Sigismun. Augustus Petricouie. 1550.

Iuxta Statutū Anni 1538. Referendarij nostri debent sese cōseruare. **Causas Theuto. Referend. quoq; audient, quas cū Canc. Regi referēt. Lex iij.**

Sigismun. Augustus Petricouie. 1550. Idem de Cancellaria Libr. 1. Capit. 9.

Quia in Iudicijs Theutonicalibus multas causas Nobilitas habere solent. Cum ergo tales causæ obuenerint, tum eas cum Consiliarijs qui circa nos tunc presentes fuerint, iudicabimus: atq; absoluemus. Cancellarię uero officiales, cum Referendarijs audient easdem, & partibus presentibus nobis referent.

ARTICVLVS XIII.

De CAUSIS OFFICII, per motionem ad Regem deuolutis. Nec nō de TERMINIS REGALIBVS.

Ab officio simpliciter ad Regem Iudex Castrensis moueatur. LEX I.

Ab officio ue-

Ab officio uero in causis officij simpliciter ad nos Iudex Castrensis moueatur.

sigism. Petr. 1538.

Causæ officij ad Regē p motionē deuolutæ, cito expediātur: neq; cū Term. Regalib. suspendātur, quorū tamē suspensio publicari debet. **LEX II.**

In grauamen subditorū nostrorum maximum fieri censeñ. ut causæ officij seu ad querelas ad Tribunalia Capitaneorū Regni nostri deductæ, & deinde ad nos per uiam Motionis, seu Appellationis, deuolutæ, cum terminis nostris Regalibus generaliter suspenderentur. Vt pote quia celeri expeditione indigent, ne eorum, qui de iniuriā queruntur iusticia differatur. Statuimus Consiliarijs & Nuncijs Terrarum, ita petentibus, ut huiusmodi causæ officij, seu ad querelas, ab officio Castren. ad nos deuolutæ, nunquā deinceps cum alijs causis differantur ad terminos nostros Regales. Verum iisdem diebus, quibus terminus ex motione uel Appellatione assignatus ceciderit, iudicentur, & expediantur: dilatione generali terminorū nostrorum Regalium non obstañ. Hoc etiam adijcimus ut suspensio generalis terminorū nostrorum Regalium, ita publicetur uniuersis subditis Regni nostri, ut ad illorum notitiam indubitata deueniant, ne de illa ignorantes ad Tribunal nostrum frustra fatigentur, laboribus & impensis sese grauando.

suspensio Terminorum Regalium publicetur.

ARTICVLVS XIII.

Farrago breuis, seu Epitome Regiorū

officiorum, ex toto Statuti corpore descriptorum. Quæ quidem Rex ipse, partim in Comitibus, partim absque Comitibus: Item nonnulla cum alijs Magistratibus cōmuniter, alia uero solus ipse facit, & exequitur.

P R A E F A T I O.

Cum REX pastor populi sit, multitudinēque curarum potius quam alio quo alio excessu Ciuib. superior esse videatur: non solum iudiciaria potestate fungitur (quæ Legum custos est, & inferior Regia Maestate a Platone putatur) uerum etiam Magistratibus in Repub. Regni variis functionibus praefectis Lege imperat, opem fert, aut potius cognoscit, num si satis ad regulam Legū se gerant in officio: tum ueluti speculator summus prouidet: quid decorū, quidue opportunum sit, fieriue possit in Repub. quid contra. Atque hoc est Regiæ Maestatis proprium officium, non tam ut ipsa aliquid in Repub. faciat singulare, quam ut iis qui possunt & debent facere imperet, omnesque in officio contineat, ut corpus Reipub. ex praefectis, & subditis omnibus tamen germanis, in vnā eandemque societatis tutelam conflatum, in officiorum autē uarietate distinctum, ueluti regmen aureum argenteo regmini permixtum, uel ut concens

H ij tus quidam

tus quidam ex dissimilium vocum moderatione concors, & congruens: vnus Regis prouidentia, arte, & Magisterio, saluum sit: & quoad longissime mortalia ab interitu vindicari possunt ab omni conuersione permaneat alienum.

EX LIB. I. CAP. III.

DE SENATORIBVS.

Rex dignitates Ecclesiasticas & Sæculares circa Iura sua conseruat, quas etiam Nobilibus, Terrigenis, iisdemque benemeritis det: Expectatiuis non oneret: neque prouentus earum diminuat.

Vt Senatores Regno, & Regi iurent. Quomodo a Rege per Marschalcos excipiantur & honorentur.

Quo ordine circum Regem locentur.

Cardinalatum etiam aut Legationis officium Spirituales a Pontifice Romano Rege ac Senatu inuito ne ambiant.

Vbi Senatores a REGE concilientur.

Quæ sit generalis omniū Senat. vel tantū circa Regē præsentīū Auctoritas.

REX præcipit, ut Senatores sciant, & exequantur sua officia: aut si ea nesciant, a Rege doceantur.

Si vero Dignitarii & Officiales impoſſeſſionati ſint, vel negligentes: aut si contra Ius ipsas dignitates possideant, REGI per Terrarum Nuncios deferantur, ac si quid deliquerint in officio puniantur Iudicialiter.

Etiam in Senatoribus offensis Crimen læsæ Maiestatis non committitur.

EX LIBR. I. CAP. IIII.

DE SPIRITVALIBVS.

EX ARTICVLO I.

REX dignitates Ecclesiasticas & Sæculares circa Iura sua conseruat, & quibus eas dare debet, vel non.

Sed Archiepiscopi & Episcopi, neque Cardinalatum, neque Legationem Pontificis Romani, sine Regis & Consiliar. consensu ambiant.

Quando Rex Secretarium suum maiorem, vel Cancellariæ Officiales promouere debet, vel non.

EX ARTICVLO II.

De Nobilibus & Plebeis Canonicis Regis officia.

EX ARTICVLO III.

De Plebeis, item Cortisanis, & Iure patronatibus Regis vel Regnicolarū.

EX ARTICVLO V.

Item quomodo Rex Spiritualium bona ac subditos ab omnibus fere exactiōibus, stationibusque faciendis libera fecit.

Eisdemque Spirituales ab Annatis liberos facere studebit.

Maleficos tamen ex Ecclesiis per suos Officiales capit.

EX ARTICVLO VI.

Quomodo fuit inter Kazimirum Regem, & Bodzantam Episcopum super decimatione facta concordia.

Et quod REGI debetur decima, pro qua Spiritualis pecuniam brachiam recipere nollet.

Quod Inscriptiones reemptionales absque consensu Regiæ Maiest. non fiant.

Quodque omnia Salatia & census tam Ecclesiis quam Sæcularibus a Regibus inscripti per Zupparios solui debent.

Ex Articulo

Quod non a Cardinali, verum ab Archiepiscopo Gnesnenſi aliisque Regni
Episcopis, R E X, & Regina coronantur,

Quod Episcopi interesse debent Comitibus & Conuentibus.

Quod Spirituales cum Secularibus in Cancellar. officio pari potestate funguntur.

Quod permissu Regis Episcopi Colloquiis interfuerant.

Item Referendarius vnus Spiritualis sit.

Iniquos Exactores iudicant Episcopi.

Episcopus Cracouienſis. profugis, prout & Cracouienſis. & Sandomiriens. Palatinus
niſalium conductum seu literas publicae fidei dat: & protestationem contra
Regem, & Capitaneum suscipit.

Spirituales tantum circa personam Regiam Iudiciis intersint.

Quod Spirituales Terrestria bona possidentes, & eorum Sculteti cum Rege
ad bellum vadunt.

EX ARTICVLO VIII.

R E X etiam exemplo Vlodislai Iagellonis, debet meditari, vt subditis
suis viam aeternae beatitudinis demonstret.

Et quod vsque missa Regali peracta Referendarii querelas audiant.

EX ARTICVLO IX.

Quomodo Spiritualium bona per Regem a belligeris defenduntur.

EX ARTICVLO XI.

De non creandis Abbatibus sine consensu R E G I S.

EX ARTICVLO XII

Quod Villae & possessiones Monasteriorum adaequantur Villis Nobilium
in soluenda exactione duorum grossorum.

EX ARTICVLO XIII.

Officiu Regis in promouendis literarum studiis. Ex Iagellouis Priuilegio.

EX ARTICVLO XIII.

Auctoritas Regis pro Haereticis, vel contra Haereticos.

EX CAPITVLO V.

DE DIGNITATIBVS.

EX ARTIC. EIVSDEM I.

Rex ex quo genere hominum, vbi, & qua ratione Magistratus seu dignitarii
offi, praeterea Regni ac Prouinciarum Officiales Seculares creat, vel non.

Et quod Regia Maestas, si non quibus oportet, nec qualibus oportet, con-
cedat eos Magistratus: tanquam contra Iuramentum praestitum secus faciens
Reipubl. & Priuilegio communi iniuriam intulisse censenda est.

EX ARTICVLO II.

Iura, Libertates, ac prouentus omnium dignitatorum, & Officialium conseruabit.

Omnia etiam Salaria & census tam Ecclesiasticis, quam Saecularibus perso-
nis, per Reges inscripti a Zuppariis solui debent.

Et quod nullus Dominorum habiturus est censum in Zuppis, praeterquam
in Regeſtris scripti alias collo & bonis talis priuandus est.

Porro super Sacerdotiis alias beneficiis Ecclesiasticis & Dignitatibus Saec-
ularibus vacaturis literae expectatiuae per Regem non sint dandae nec prouen-
tus minuendi.

EX ARTICVLO III.

Attamen Rex dabit literas ad Palatinos & Capitaneos, aliosque Officiales
vt sua ipsa exequantur officia.

EX CAPITVLO VI.

DE PALATINIS.

EX ARTICVLO I.

Palatinis male redargutis quid debetur.

EX ARTICVLO II.

Qua poena Palatinos negligentes sua officia Rex punit.

Neque ergo Palatinus, neque Iudex, neque alius Officialis Iudicia per Prae-
conem iudicia transponet, sub poena centum marcarum.Quod Iudices & Subiudices ac Notarii Terrestris a Rege electi coram Pa-
latino aut Castellano illius Terrae iurant.De processu Iudiciario in vnam formulam redigendo, & ad locorum Palatis
nos per REGEM transmittendo.

EX ARTICVLO III.

Vbi Curiae Regales remotae sunt, Terrigenae possunt pignora recepta, ad Cur-
riam Castellani aut Palatini in Terra illa commorantis propellere.

EX ARTICVLO IIII.

Rex, vt Palatinus, & alii Officiales habet potestatem dandi Ministerialem
ad citandum.

EX ARTICVLO V.

Vt Episcopus, sic Palatinus Cracouien. aut Sandomirien. dabit saluos condu-
ctus profugis, & protestationem contra Regem & Capitaneum suscipiet.

EX ARTICVLO VII.

Qui literas super bona Regalia amittit, coram Capitaneo & Palatino suae
Terrae de amissis protestabitur infra annum: quo decurso, nisi protestabitur, cas-
rebit illarum innouatione.Quod Palatini cum aliis Dignitariis bona Regalia a bonis Regnicolarum
dissimulant.

EX ARTICVLO VIII.

Idem libr. 9. capi. 1.
de fundis Regnicola-
rum.REGES alicubi praesente, non Palatinus sed Marschalcus: In bello ves-
ro cum Capitaneo exercituum precia rebus imponunt

EX ARTICVLO IX.

REX cum Palatino poenam statuit in Ciuem & Plebeium, qui bona Ius-
ris Terrestris possidens, infra iustum spacium temporis ea non venderet.

EX ARTICVLO X.

Coram Episcopo, Palatino, aut Castellano, Exactores iniqui Contributio-
num respondebunt.

EX ARTICVLO XI.

Quae sit potestas Palatini in arrestatores Salis, vel in constituendo precio
Regio Salis.

EX ARTICVLO XII.

Palatini & aliqui Castellani praesertim in Mazouia liberi sunt a solutione
exactionis Regalis duorum grossorum.

EX CAPITVLO VII.

DE CASTELLANIS.

EX ARTICVLO II.

Vbi Curiae Regales iunt remotae Terrigenae possunt pignora recepta ad Cur-
riam Castellani aut Palatini in Terra illa commorantis propellere.

Ex Articulo

EX ARTICVLO III.

Quod coram Episcopo, Palatino, vel Castellano, Exactores iniqui contri-
butionum respondebunt.

EX ARTICVLO III.

Vt Palatini, ita aliqui Castellani præsertim in Mazouia liberi sunt a solu-
tione Regalis Exactionis duorum grossorum.

EX CAPITVLO VIII.

DE MARSCHALCIS.

Quod Marschalci omnium cæremoniarum Curia Regia Magistri sunt,
Aulicos conscribunt, Hospites & Consiliarios excipiunt, precia rebus venalis-
bus Rege præsentem imponunt, foralia exigunt &c.

EX CAPITVLO IX.

DE CANCELLARIIS.

EX ARTICVLO I.

Ex quibus hominibus Cancellarii, & Vicecancellarii a Rege creantur.

EX ARTICVLO II.

Quales literas Regis dent, vel non.

De libris Cancellaria Regia.

Quodque Cancellaria a Rege informatur de temporibus determinatis, quib-
us Conuentus particulares se sequi debent.

Quod literæ de Electione Regis ex Cancellaria dantur.

De consensu REGIS super scultecias, &c.

Ex taxa literarum Cancellaria REGIAE.

EX CAPITVLO X.

Omnia Thesaurariorum officia proprie ad Regem pertinent.

EX CAPITVLO XI.

DE SVCCAMERARIIS.

Si Dignitarii & Officiales Terrestris in possessione, vel negligentes fuerint
in suis officiis quæ illis incumbunt, & præscribuntur: per Nuncios Terres-
tres in Comitibus deferuntur.

Sed pro limitandis bonis, ac pro hereditate nemo potest citare alium Ci-
tatione Verbalis, alias Curiali Termino.

EX ARTICVLO VI.

Quid male redarguto, seu alioqui ad Regem moro Succamerario debetur.

EX ARTICVLO XI.

Quæ sint officia Succamer. in dissimulandis bonis Regalib. a bonis Nobilibus.
Vel quæ potestas Succamerarii Crac. sit in Salinis Bochnen. ac Vielicen.

EX ARTICVLO XII.

Vel in bello.

EX CAPITVLO XII.

DE CAPITANEIS.

EX ARTICVLO I.

Capitanei sint iurati.

Si quis aliquem coram Capitulo, vulnerauerit, æque punitur ac si id cor-
am Rege fecisset.

Sed tamen citis

Sed tamē Crimen læsæ Maiestatis tantum in persona Regia cōmittitur.

EX ARTICVLO II.

Quæ pœna in Capitaneos negligentes sit statuta si non exequantur ea, quæ ad eorum officia spectant.

R E X Terras & quemlibet districtum ingrediens Iusticiam cum Capitaneis faciet expeditam.

Iudex in præsentia R E G I S, Palatini, vel Capitanei, vel in Terminis generalibus non redarguitur.

Vicecapitanei locorum Iudicialium a bello sint liberi.

Burgrabii & Iudices Capitaneorum sint possessionati.

EX ARTICVLO V.

Pœnam centum Marcarum fisco Regio luit, qui Acta Castren. ad Prætorium Posnanien. non dederit, vacatione Capitaneatus interuenien.

EX ARTICVLO X.

Rex in causa inuasionis domus Nobilium quomodo scrutinium facit.

EX ARTICVLO XI.

Inferens alicui Spirituali damnum coram Rege, vel Capitaneo, cui damnis dator subest, tanquam pro Articulo Castren. est conueniendus.

EX ARTICVLO XII.

Vt R E X, ira Capitaneus potest Ministerialem dare ad citandum.

Literæ inhibitionis per R. M. datæ a Iudicio Castren. non suscipiantur.

Vt Rex ita etiam Capitaneus de causis criminalibus in absentia Accusatoris seu Actoris cognoscere non debet, nec nisi confessus aut conuictus de crimine in Iudicio est condemnandus.

Neque coram R E G E, neque coram Capitaneo ullus Terminus est pretemporarius, nisi quis se sponte ad hoc submittat.

Nihilominus a sententiâ iniqua Iudicem Castrensem vel Terrestrem vnus cuique ad Comitâ mouere licet.

EX ARTICVLO XIII.

Motio Castrensis officii ad Regem fit, de eoque ibidem plura.

EX ARTICVLO XV.

An Capitaneus R E G I Homicidas deferat.

EX ARTICVLO XVI.

Si Spirituâlis, aut Prælatus pro decimis minutam pecuniâ recipere nō luerit, Regi decima cedit per Capitaneum recipienda.

EX ARTICVLO XVII.

Qui literas super bona Regalia amittit. &c.

Et qua ratione defendant Capitanei Regalia bona.

EX ARTICVLO XVIII.

Capitanei sub pœna exautorationis, vel centum Marcarum, Palatinorum Constitutiones exequi debent.

EX ARTICVLO XXI.

A quibus Consiliariis saluus conductus dandus est, metu R E G I S aut Capitanei fugientibus.

EX ARTICVLO XXII.

De officio ac potestate Capitaneorum in Colonos e bonis Regalibus, vel e Regno dimittendis, iudicandis, vel captiuandis.

R E X ad Capitaneos dabit literas, vt Statuta de Golothis Inquilinis, & vagabundis condita exequantur.

Ex Articulo

D E R E G E. E X A R T I C V. XXIII.

Ex quorum fundis, & qualiter, sumalia pro Rege Capitanei exigunt.

E X A R T I C V. XXIII.

Omnis Capitanei potestas in Nobiles ex debito Terrestri merentes, siue etiam in Mercenarios Milites qui damna dant, & quomodo Contributiones exigat.

E X A R T I C V L O XXVI.

De foresta R E G I A.

E X A R T I C V. XXVII.

R E X dabit literas, tam ad Dignitarios, quam ad Episcopos, quibus ad satisfactionem suo officio admoneantur.

De brachio Regali, quo Capitanei funguntur in executione rei iudicatae.

Rex poenas suas iudicialiter decretas in subditis suis nemini debet conferre.

R E G I S potestas contra proscriptos, eorumque bona, vel pro illis.

Qui metu Regis, aut Capitanei, ob aliquod crimen de Regno fugierint, saluum conductum ab Episcopo Cracouien. vel a Cracouien. seu Sandomirien. Palatinis petere, & coram illis contra Regem vel Capitaneum protestari possunt, & quod bona maliciose de Regno fugientis, & facientis damna confiscantur, dotalicio uxoris suae salvo.

E X C A P I T V L O XV.

D E N O B I L I T A T E.

E X A R T I C V L O I.

Quod Sculteti, & Kmetones in militarem ordinem per R E G E M in autorentur, & Milites atque Scartabelli appellentur.

E X A R T I C V L O III.

Qui Nobiles captiui, praeterea qui sponcione fidei possunt obligari vel non.

De saluo conductu per Episcopum Cracouien. aut Crac. vel Sandomir. Palatinos profugis dando, & quod protestatione contra Regem & Capitaneum suscipiet.

De Nobili in Ciuitate capto, quando R E X cognoscit.

E X A R T I C V L O VI.

Quod Homicidae Regi poenam carceris debent, tanquam violatae pacis vltori, & quibus Rex vadia vel literas publicae fidei dat.

Et cum R E X, profugorum Homicidarum bona secundum Statut. Sigismundi Anno 1510. conditum confiscat.

Quam poenam fisco luit Episcopus, Palatinus, & Castellanus si Conuentibus Nobilium interesse nolint.

E X C A P I T V L O XVI.

D E C I V I T A T I B V S.

E X A R T I C V L O I.

R E X Ciuitatibus iura confirmat.

Ciuis in Ciuitate residens non tenetur ad sumalium solutionem.

Ciues ac Mercatores quas libertates habeant, vel seruitutes ferant in Salinis Bochnen. & Vielicen.

E X A R T I C V L O V.

Nobilis ab officio Ciuii ob violentiam perpetrata captus, quando Regiae cognitioni subest.

Bona Ciuium aut Villanorum steriliter decedentium ad propinquiores deuoluantur, non ad illorum Dominos.

Ciues quanti redimunt literas in Cancellaria Regia.

EX ARTICVLO IX.

Ciuitatum Incolæ pro Teloneis, Foralibus, Pontalibus, Aggeralibus, ini-
que extortis etiam coram R E G E respondent.

De Regni, ac publicis viis a Mercatoribus ineundis, a Capitaneis vero dila-
tandis, securan. per Regem vero aperiendis, & occludendis, &c.

EX ARTICVLO X.

Si Ciuis, vel Mercator pecuniam minutam pro suis mercibus percipere no-
lunt, merces amittant fisco Regio applican.

Quod Palatini cum Capitaneis sub poenis Regalibus precia & mensuras
rebus venalibus constituent, & fraternitates destruant artificum.

Qui pannos strictiores, vel breuiores solito vendunt, eos ad fiscum Re-
gium, & Palatini amittunt.

Item Palatini prouideant, ne in mensuris, & precis rerum venalium homi-
nes grauentur. Alioqui Palatinus puniet Ciues, si vero ipsemet deliquerit, &
officium suum qualecunque facere neglexerit, centum Marc. a Rege puniatur.

Sed presente alicubi R E G E Marschalcus precia rebus ad Curia neces-
sitate adportatis imponit, & foralia tollit.

In Ciuitatibus & Oppidis, si Sal alienum reperiatur.

R E X literas salui conductus, seu publicæ fidei, ac tutelæ, Ciuibus contra
Ciues: Non contra Nobiles eorumue subditos dare potest.

EX CAPITVLO XVII.

DE KMETONIBVS.

EX ARTICVLO III.

Scultetorum, Kmetonum, Molendinatorum, Seruitorum, Hortulanorum,
a fertonibus aliisque oneribus libertates videantur.

Quod Exactores iniqui coram Episcopo, Palatino, aut Castellano respondeant.

Item libertas omnium Kmetonum a foralibus, & pontalibus, &c.

EX ARTICVLO IIII.

De Scultetis, Molendinatoribus, Aduocatis, & Kmetonibus.

Et quid a consensu in Cancellaria Regia dare debent.

EX ARTICVLO V.

Ipsi itaque fugitiui Kmetones, etiam de Regalibus bonis in termino perem-
ptorio restituendi sunt.

EX ARTICVLO VI.

De Vagis per Capitaneos arcendis, &c.

EX ARTICVLO IX.

Si Kmeto pecuniam brachatam recipere nolle.

Et si Sal externum apud eum reperiatur.

Saluus conductus Nobilibus & Plebeis etiam de Regno fugientibus dandus est.

EX CAPITVLO XVIII.

DE SERVIS.

Qui serui, alięque personę possunt sponcione fidei a Rege, vel ab alio obligari.

R E X literas salui conductus, seu publicæ fidei ac tutelæ, seruis contra
Dominos, aut illorum subditos non dabit, nisi tantum inter Ciues.

Sed quicumque Terrigena se uos illiberos ac fugientes retinet, neque eos in
Curia Regis viciniore manifestat, ei cuius sunt, cum poena xv. restituit.

Ex Libro

D. E. R. E. G. E.
EX LIBRO II.
CAPITVLO I.

De omnibus bonis fisci Regii acquirendis, conseruandis, alienandis, restituendis, ac redimendis: deque literis super eadem concessis: Item per Capitaneos defendendis, ac per Commissarios Iudices limitandis.

EX CAPITVLO II.

De Salinis omnia Statuta.

EX CAPITVLO III.

De Fluminibus Regni ad nauigandum liberis.

EX CAPITVLO IIII.

De Teloneis, & Foralibus Regalibus, ac literis super illa concessis.

EX CAPITVLO V.

De Securandis, dilatandis, ineundis, ac occidendis Regni viis: atque corso, equiteis, & bobus extra Regnum non vendendis.

EX CAPITVLO VI.

De Moneta Regni.

EX CAPITVLO VII.

De Contributione duorum grossorum.

EX CAPITVLO VIII.

Pœnæ etiam in Statuto suis locis descriptæ in Regio fisco esse censentur.

EX LIBRO III.

CAPITVLO I.

ARTICVLO I.

Rex non faciet Stationes in bonis Regnicolarum, neque etiam illorum bona recipiet, nili prius fuerint Iure conuicti: attamen bona maliciose de Regno fugientis, & facientis damna confiscantur: dotalicio vxoris saluo.

Insuper pœnas iudicialitè decretas Rex in subditis suis nemini debet cōferre.

EX ARTICVLO II.

Rex liberat bona Regnicolarum.

EX CAPITVLO VII.

ARTICVLO I.

Quæ sunt ratæ, vel irritæ donationes Regiæ.

EX ARTICVLO II.

A Cancellariæ Officialibus cōtrariè litere, & contra Ius cōmune ne dentur. Tantum Rex potest ad agros mittere, qui recognitionem suscipiant: non autem vlli alii Officiales.

LIBER I. CAP. II.
EX CAPITVLO XI.
ARTICVLO V.

De Termino facionato, & pecoribus, ac foresta Regia.

EX CAPITVLO XII.
ARTICVLO III.

Rex Capitaneos hortabitur literis, vt vagabundos & malefactores coherceat.

EX CAPITVLO XIII.

Episcopus Cracouiens. seu Palatinus Cracouiens. aut Sandomiriens. dabit saluum conductum de Regno ob aliquod crimen metu Regis aut Capitanei fugientibus & protestationem contra Regem & Capitaneum suscipiet.

EX LIBRO III.
CAPITVLO I.

Rex Iudices, Subiudices, ac Notarios, ex quatuor viris a Nobilitate electis, ac praesentatis creat, ac negligentes punit.

EX CAPITVLO III.

Rex curat, vt vniformiter vbique iudicetur, & omnes Terrae totius Regni ad vnum Ius commune reducantur.

EX CAPITVLO VII.

Rex pro sua, & officii causa quemlibet de eius districtu euocare potest.

EX CAPITVLO VIII.

Rex literas Ius & Iusticiam impediens, non dabit: praeterquam illis qui in bello fuerint, vel si Reipub. interim seruiuerint.

EX CAPITVLO XXV.

A sententia Iudicis Terrestris licet vnicuique ad Comitia Regni appellare, seu Iudicem mouere: exceptis quibusdam causis.

EX CAPITVLO XXVII.

Quod Regia seu publica causa licet Dignitariis a Colloquio abesse: Quodq; a decreto Colloquiali licet vnicuique ad Comitia Regni appellare, exceptis quibusdam causis, & temporibus.

EX LIBRO V.

Praescribitur quomodo Rex, ac omnes Regni ordines erga Duces, & illorum Ducatus Regno adscriptos se gerere debeant in omnibus & singulis publicis vel priuatis causis.

EX LIBRO VI.

Rex pacem Regni publicam, ac disciplinam Militarem, tanquam robur Regni custodit: proindeque formam iudicendi atque gerendi belli tenet: Item premia dat, aut poenas ignauis irrogat: & summa ope ad victoriam & pacem conuenit.

Capitulum

De Senatoribus, seu Consiliarijs
Regi circumpositis.

P R A E F A T I O.

Ut omnis Reipub. partes duæ sunt, Religio & Politia: ita Rex noster alterius Tutor, alterius vero gubernator existens: ex Spiritualium quidem dispensatoribus, Archiepiscopos, & Episcopos: Ex Secularium autem Magistratibus Palatinos & Castellanos asciscit sibi Consiliarios: ut ita videlicet fortibus moderati permixti, per opinionis eiusdem consensionem, prouideant, ne ipse Rex tam in religione quam in Ciuili administratione excessu vel defectu peccet, vel alios peccare patiatur. Nam & in cœlesti Monarchia Solem Regem Planetarum & omnium influxionum in hæc inferiora parētem, inter Mercurium oratorem, & Martem bellatorem residere, atque cursu irrequieto volui videmus. Quocirca ad exemplum Solis Rex, alterius consilio & lingua decretorum Dei gnara: alterius vero Legum Ciuiliū prudentia ac fortitudine, pro varietate necessitarum Reipub. sub tempus incidentium, uti debet: ut ita præclare & laudabiliter omnia Reipub. negocia, quo ad Deum & homines, pacē & bello, bonorum ac sapientum consilio gubernentur. Quia quidem conditione Senatoris, Rex a Tyranno differt: hic enim quod vult iubet: quia iuuat, fertur: & se Legibus diuinis ac humanis solum arbitrat. Ille vero meliori sententiæ cōcedit: quod licet illi, libet: & Legibus, hoc est, sententiā vniuersi populi Reipub. seruit, ac præst. Et sicut Tyrannus cauet, ne quis in Senatu suo sit genere, doctrina, ac virtute illustris, opibusque potens, qui libertate dicendi eius libidinis sese opponat: ita e contrario Rex natalibus claros, lingua, & sententiā liberos, facultatibusque viles cooprat sibi socios, quorum auctoritatem reueretur, consilio pareat, auxilio cœtus Ciuium conseruet. Imbelle enim est vnus Imperium, præterea metuendum, & inuisum, ob idque conuersioni facile obnoxium. Proinde Traianus Magistratibus a se creatis dicere solebat, sume potestatem dicendi in Senatu, SI BONVS FVERO PRO REP. ET PRO ME: SI MALVS, PRO REP. CONTRA ME. Econtrario autem Tyrannus, ne vultum quidem liberum sui Magistratus tolerat: Sed vnā uersam Reipub. in prædam sibi proponens, quemcūque cupiditatibus suis obstare viderit, oppugnat. Cum autem noster Senatus vtilia Reipub. & Regi se consultaturum iureiurando obliget, apparet, quia ipse custos Regis est: Ne scilicet quid faciat, vel negligat Rex, quod prohibet, vel iubet Lex, aut alioqui Reipub. damnum non permittit, vel utilitas fieri hortatur: Quocirca Senatoris officii magnitudo exigit, ut parum videri debeat, si Senator tantum sit frugi vir, & innocens, aut priuatim faciendæ rei gnarus artifex. Verum ut Regem, ita Senatorem, Prudentem, Pium, Iustum, Fortem, Liberalem, ac temperatē esse oportet: nimirum ut prudenter, pie, iuste, fortiter liberaliter, ac temperanter cōsulet omnia: & ipse in credita sibi prouincia faciat. Hæc siquidem sunt Senatoriæ laudes, quarum quidem chorus, quod ab animi perfectione proficiscatur, merito boni ac prudentes Consilarii, bellicosissimis etiam viris ab Homero præferuntur: in persona enim Agamemnonis, dicit ille, facilius se posse Ciuitatem Troianorum euertere, si decem Vlysses, aut Nestores in consilio haberet: quam totidem Aiaces aut Achilles fortiter dimicantes: ut facile credamus domesticas fortitudines, maiores esse quam militares, & maiora rerum momenta consi-

Ut Reipub. due partes sunt: ita Rex duos Consiliarios ordines habet.

Tyranni & Regis differentia.

Tyranni & Regis in creando senatu consilium dispar.

Auctoritas senatus Regis libidinis oponeitur, huius enim ille custos est.

Qualis debet esse senator.

Prudens Consiliarius forti preponitur. Prudenti aut Iustus.

Quis etiam Senator
ut oportet inesse.

Repub. noscat se-
nator.

De quibus consulan-
dum est uel non.

Sapiens oratio etiam
necessaria est senatori.

Duo precepta uiro
politico necessaria.

lio quam corporis viribus confici, cum hoc belluarum, illud proprium hominū sit, quo sensu Cicero scripsit: Parua sunt foris arma nisi sit consilium domi: & illud sibi ab inuidis obiectatum. Cedant arma rogæ, concedat laurea linguæ: præsertim autem, si prudentiæ vigilantia sit comes, de qua Poeta canit. Virum Consiliarium non oportet totam stertere noctem. Sed ipsa prudentia tanto inuisior est, quanto maior sit. Si ei detraharur opinio probitatis seu iusticiæ, quæ omni calliditate semota, constanter tribuat unicuique quod suum est, quæ quisdem virtus cum omnes virtutes in se complectatur: ipsa etiam admonet, hæc quoque inesse oportere viro Senatori: Primo, ut consilio adsit, nam gravitatem res habet cum frequenti Senatu peragitur: Secundo ut loco dicat, id est rogatus: Tercio ut modo, nescit infinitus: nisi res dicendi copiam desideret: Quarto ut Repub. noscat: In parte quidem religionis nosse debet, quæ sit Dei voluntas in scripturis reuelata: quid Lex & conscientia exigant a nobis: quid Euangelium peccatoribus conuersis promittat, aut iusticiariis, vel præfractis minetur: An hæc tantum sit vera Ecclesia, quæ audit & custodit verbum Dei: quæ fides eius in Christum viua, quæ mortua: an tantum opera sancta sint quæ Deus præcepit, aut contra: quæ Sacramenta sint diuinitus instituta: & num liceat transgredi præceptum Dei æternum propter constitutiones hominum. In Ciuili autem Reipub. parte nosse debet, quid Respub. habeat Militum, quid armorum, quid valeat ærario, quos socios habeat, quos amicos, quos stipendiarios, quæ quisque sit Lege, conditione, fœdere Reipub. coniunctus: item teneat consuetudinem iudiciorum ac decernendi. Verum meminerit Senator tantum in Consultationem ea vocari, quæ de quocumque consultabili subiecto ratione humana comprehenduntur: suntque, aut saltem esse possunt in nostra potestate, si hoc, vel illo modo tractentur: itaque non capitur consilium de his, quæ a necessitate, natura, casu, fortunaue fiunt: Aut saltem nostras vires superant: nec etiam de finibus harum, vel illarum rerum, sed tantum de mediis, quæ ad ipsos fines perducunt. Porro non solum simplex Reipub. cognitio, aut eorum de quibus consultandum est peritia, verum etiam sapiens oratio, teste ipso Cicerone Senatori est necessaria: qua scilicet regat populos, qua castiget improbos, qua tueatur bonos, qua laudet claros viros, qua præcepta laudis & salutis apte ad persuadendum ædat suis Ciuibus, qua hortari ad decus, reuocare a flagicio: consolari afflictos possit, factaque & consulta fortium & sapientum cum improborum ignominia sempiternis prodat monumentis, hæc autem omnia præstet maxime cum auxilia Reipub. labefactari, conuelliue videat maxime: tunc etiam succurrendum patriæ, eiusque salutem suæ anteponere oportet, tunc suberinde sunt illi tempestates, tunc cum multis audacibus, ac improbis, nonnunquam etiam cum potentibus est dimicandum. In primis autem qui Reipub. præfutura sunt, (inquit idem) duo Platonis præcepta teneant: Vnum ut utilitatem Ciuium sic tueantur, ne quicquid agant ad eam referant, oblitum commodorum suorum: Alterum ut totum corpus Reipub. curent, ne dum partem aliquam tuerentur, reliquas deferant. Ut enim tutela, sic procuratio Reipub. ad eorum utilitatem qui commissi sunt, non ad eorum quibus commissæ est gerenda est. Qui autem partem Ciuium consulunt, partem negligunt, rem perniciosissimam in Ciuitatem inducunt, seditionem atque discordiam. Ex quo euenit, ut alii populares, alii studiosi optimi cuiusque videantur, pauci vniuersorum. Hinc apud Athenienses magnæ discordiæ ortæ: in nostra autem Repub. non solum seditiones, sed pestifera etiam bella Ciuilia: Quæ grauis & fortis Ciuis & in Repub. principatu dignus fugiet, atque oderit, tradetque se totum Reipub. Neque opes aut potentiam consecrabitur, totamque eam sic tuebitur, ut omnibus consulat. Nec vero criminibus falsis in odium aut inuidiam quengquam vocabit. Omninoque ita iusticiæ honestatique adhærescet, ut dum eam conseruet, quamuis grauius offendant, mortemque oppetat potius, quam deserat illa, quæ dixi. Nihilominus

idem alio loco

(idem alio loco) non permanendum esse Senatori in vna sententia rebus con-
uersis, ac honorum voluntatibus mutatis, sed temporibus acquiescendum pu-
rat. Si enim in nauigando tempestatu obsequi, & mutata velificatione ad portu
contendere artis est, potius quam cum periculo cum tenere cursum, quem cae-
peris, sic cum omnibus in administranda Repub. propositum esse debet, cum
dignitate ocium, non id semper dicere, sed idem spectare debet. Et tamen Spe-
culatoris vice ac pene proditoris fuerit, qui improbe consulta, Reipu. etiam no-
citra maligne laudatur, aut saltem toleranda censuerit, si corrigi possent: ali-
o qui ut eos qui sinistra manu pro dextra videntur non cogimus mutare manu-
um consuetudinem, ita et iniquas Leges aliquando ferimus, & ad nonnulla per-
peram facta conuitemus, ut omnis ratio tranquillitatis & ocii in Repub. constet
inperturbata. Cum autem Senatorius ordo omni vicio carere, ceterisque specis
menda esse debet. Cupiditatibus Repub. inficere caueat: haec enim non tantum
priuatas personas verum etiam integras Respub. pessumdederunt, ut Ro. & Co-
stantinopolitani Episcoporum, quis eorum esset maior damnata contentio, vni-
tatem scidit Ecclesiae: Caesaris autem & Pompeii de auctoritate certamen Ro.
imperium euerit: Hungariae vero Proceres dum mutuis odiis tantopere in-
dugent, mutuis vulneribus sese confecerunt. Nec tantum mali est peccare Prin-
cipem, eiusdem Tullii sententia, quamquam est magnum hoc per se ipsum ma-
lum quantum illud quod permulti etiam imitatores illorum existunt: Nam li-
cet videre, si cui vacat replicare memoriam temporum, qualescumque summi
Rerumpub. viri fuerant, tales Respub. fuisse, & quaecumque mutatio morum in
Principibus fuerit, eandem in populo sequi necesse est: idque haud paulo veris-
us est, quam quod Platon placet, qui Musicorum cantibus mutatis putabat Re-
rumpub. mutari statum: Ego autem Reipub. Principum vita victuque mutato,
mores quoque populi mutari puto: Quo perniciosius de Repub. merentur, si
qui sunt viciosi Principes, quod non solum vicia concipiunt ipsi, sed ea quoque
infundunt in homines, neque solum obsunt, quod illi ipsi corrumpuntur, sed etiam
quod corrumpunt, plusque exemplo quam peccato nocent. Insuper etiam vs-
trique Legibus ac praeceptis suis sanctissimis fidem abrogant, cum ipsi a pro-
priis institutis, ac doctrina sua reipsa dissentiant. Quocirca Thebani omnibus
cupiditatibus Senatum debere esse vacuum significabant hoc figmento. Etenim
virum captum oculis, truncis manibus, sellae insidentem, Senatui ponebant ob-
oculos: ut scilicet Senatus oculos ab omni personarum respectu clauderent, ma-
nus a rapinis cohiberent. In consulendo autem sedulum & grauem esse debere
admonerent. Sed non raro etiam vsu venit, quod quamuis Senatus omne pen-
sum suum fidelissime absoluerit, integritas tamen ac diligentia illorum plena si-
multatum videantur: Accedit ad haec, quod sententia Cicer. in omni illorum
functione periculosa sit seueritas, liberalitas ingrata, honores insidiosi, frons ta-
men omnium familiaris & amica: quantoque iracundiae oculiores, tanto blan-
ditiae apertiores: venientes expectantur, praesentes adorantur, absentes variis
criminationibus proscinduntur impune, talem scilicet gratiam suis curatoribus
refert populus, ut omnium miserimam conditionem Reipub. administratorum
merito putemus. Proindeque Plato Philosophus Sapientes a gubernatione
Reipub. solere abstinere dicit, quippe quod populum ad pessima quaeque pro-
pensum videant, quodque deterrimum est, admonitionum impatientem & in-
gratum: nec secus, quam si in plateas effusus assiduus imbribus perfundatur, per-
suaderi tamen non posset, ut se subducatur a pluuia tectaue subeat: gnari itaque
nihil se profuturos, si exeant, illum pluuiis subducturi, quam ut vna compluan-
tur, semet intra tecta continent: habentes satis quando alienae stulticiae mederi
non possunt, si ipsi saltem sint in tuto. Quo sensu & Cicero ad Atticum inquit.
Malo male vehi alio gubernante, quam tam ingratis vectoribus bene guberna-
re. Et alibi dicit. Iam pridem me gubernare debebat, etiam cum licebat: Nunc
vero cum cogar

An est laudanda in
una eademq; senten-
cia perpetua per-
mansio.

scopus omnium in
Repub. consilium cu
dignitate ocium.

Mala tamen si corri-
gi possint non sunt
toleranda.

Cupiditates a sena-
toribus amputandae.

Principum exempla
ad bonum uel malum
Reipubl. mutant.

Thebanorum figmen-
tum cupiditatibus ama-
putandis & sedulia-
tati Senatoribus per-
suadenda utile.

senatus misera con-
ditio.

Quare sapientes a
cura Reip. abstinent.

Esi honorum ambi-
tio reprehendenda sit,
idonei tamen Respu-
blici Magistratus adpi-
scantur, si possunt;
et sic patrie sue ser-
uiant.

vero cum cogar exire de nauis, non abiectis sed creptis gubernaculis: cupio isto-
rum naufragia ex terra intueri, ipse ut ait Sophocles, sub tecto desas audire gus-
tas, dormitante mente. Ut autem reprehendenda est honorum ambitio, similisq;
sit nautis certantibus, uter potius gubernaret: ita e regione, illi qui a natura ad-
iumenta rerum gerendarum habent, abiecta omni cunctatione, adipiscantur
Magistratus, si possunt, & Respub. gerant: neque ingratitude populi deterere-
antur ab officio, neque functionis frangantur difficultate: non solum ob id
quod necessario Respub. est procuranda. Verum multo magis, quod intelligant
se gratum opus Deo facere, locupletissimi namque officinam nanciscantur, in qua
patrie fructuosissime seruiant, charitatis opera exerceant, consilioque salubri,
nec non clauium & gladii potestate ac tutela, pro rata parte unicuique diuinis
tus per Regem credita, publicam pacem tueantur: in qua religio ab impietate,
vita ab occisione, facultates autem a raptu intiolata permaneant: & ad postea-
ritatem, cuius æque ac nostri curam habere debemus, cum gloria ipsorum Reipub.
moderatorum sempiterna transmittantur.

ARTICVLVS I.

Ut Dignitates Iuribus suis gaudeant, ex quibus Dignitarii sint, prouentus suos
habeant, lurent, ordine sedeant, Spirituales neque Cardinalatum neque
Legationes ambiant: Thesaurarius sit Consul: Cancellarii & Referendarii
sententiam dicant: Dux Prusie cum suis commendatoribus Consiliarius
Regni sit. Consilia a Rege honorantur, concis-
liantur, & intra sua officia tenentur: generalis
Consiliorum auctoritas circa Regem.

**Dignitates in Iuribus suis conseruan-
tur, Indigenis dentur, nec in prouen-
tibus diminuantur. LEX I.**

Ex Iagellonis Priuil.
circa 1433.

Plura de spirituali-
bus infra cap. 4. De
secularibus autem ca.
5. uide.

Dignitates in aliqua
terra uacant, non nisi
Nobilibus & Terri-
genis illius terre be-
nemeritis sunt conse-
rende. super bene-
ficijs & dignitatibus
secularibus uacatu-
ris literæ expectati-
uæ non sunt dande-
re: prouentus minu-
endi. Nulli alienige-
ne seu extraneo Ca-
stra uel Cuitates ad
regendam committantur

Dignitates autem Ecclesiasticas & Sæculares Regni Poloniae, æquo
modo circa Iura, & consuetudines, ac libertates ipsorum, quæ & quas
temporibus Serenissimorum Principum Dñorum Kazimiri, Ludouici
& aliorum Regum, ac Ducum, heredum Regni Polonie obtinebant, di-
mittimus persistere & permanere. Quas quidem dignitates cum eas
uacare contigerit nulli extraneo Terrigenæ, nisi Nobili, benemerito,
& in fama laudabiliter obseruato illius Terre in qua dignitas huius-
modi uel honor uacauerit: Terre uidelicet Cracouien, Terrigenam Cra-
couien, Sandomir, Terrigenam Sandomir, & in Maiori Polonia Terri-
genam Polonie Maioris: & sic de singulis Terris Regni Poloniae, da-
bimus uel quomodolibet cōferemus, Super quibus etiam dignitati-
bus Ecclesiasticis & Sæcularibus literas expectatiuas nulli persone da-
bimus in futurum, & quod prædictas dignitates tam Ecclesiasticas
quam Sæculares non debemus minuere, nec etiam suffocare, & posses-
siones, census aut Salaria ad eos pertinentia absq; Iuris debito exami-
ne non auferre,

De eodem, ut

DE SENATORIBVS. De eodem, vt Senatores ex Nobilibus creentur. LEX II.

Quia ordo Militaris primas partes habet in Regno hoc, nullus debet esse in consilio nostro, nisi ex Militari genere tam Spiritualis quam Secularis. sigism. Augustus Poloniae, 1550.

Itaque Consiliariorum Regni Iuramentum tale est. LEX III.

- 161 Ego I. Iuro, Quia Sereniss. Principi & Domino Dño A. Regi Poloniae fidelis ero, pro eiusq; Maiestate & Repub. Regni sui fideliter consulam: Secreta quæ mihi per suam Maiestatem & Consiliarios eius dicentur, contingentia uel Maiestati Regiam, uel Rempub. aut utrūq; nemini in iacturam Regiam & Reipub. pandam: & pro posse meo utilitates Regiæ suæ Maiestatis, Regni, & Reipub. augmētabo: Quicquid uero sciuerō, intellexero, aut sensero, suæ Maiestati Regiæ, Regno, & Reipub. nocibile & damnosum, præcustodiam: & ne fiat, me opponam & illud auertam. Sic me Deus adiuuet, & hoc Sacrum Euangelium, ac Christi sancta Crux.

Archiepiscopi Ecclesiarum.

Gnesnensis, & Leopoliensis.

EPISCOPI

Cracouiē.

Vuladislauien.

Posnaniensis.

Plocensis.

Varmiensis.

Præmissiensis.

Chelmenfis.

Culmenfis.

Camenecensis.

Sed nullus Spiritualium Cardinalatū

ac Legationes Pontificis Romani, sine Regio ac Senatus consensu ambiat, et quod Roza Archiepiscopus Gnesnē. cum Sbigneo

Episcopo Cracouiē. & Cardinali, alternis diebus ad consilium uocabātur. LEX IIII.

Quam uide infra Capit. 4. Artic. 1.

Ordo Palatinorum Regni.

Castellanus Cracoui.

Siradiensis.

Lublinensis.

Cracouiē.

Lanciciē.

Belzensis.

Posnaniē.

Brześciē.

Plocensis.

Sandomiriē.

Innouladislauien.

Masouia.

Calissien.

Russia.

Rauenfis.

Podolia.

K

Palatini

Palatini in Prussia.

Culmen. Marienburg. Pomerania.

Castellanorum vero ordo.

Posnaniē.	Dobrine.	Camene.
Sandomiriē.	Byce.	Gechouie.
Calissie.	Lande.	Crusuicie.
Lubline.	Zauichoste.	Kouale.
Siradie.	Sreme.	Bidgostie.
Gnesne.	Rosperie.	Rogozne.
Lancicie.	Malogoste.	Rypine.
Sandec.	Nacke.	Conarie.
Breste.	Brezine.	Kazimirie.
Voynicie.	Sandec.	Plocensis.
Inouuladislauiē.	Polanec.	Varssouie.

141

Sed ipsorum Castellan.ordo iussu Regis Sigismundi ita erat conscriptus.

Posnaniē.	Rogozne.	Brezine.
Sandomiriē.	Radomie.	Krusuicie.
Calissie.	Zauichoste.	Osuyecime.
Voynicie.	Lande.	Camene.
Gnesne.	Sreme.	Spicimirie.
Siradie.	Zarnouie.	Inouulode.
Lancicie.	Malogoste.	Koualie.
Breste.	Vielune.	Sauloce.
Innouuladislauiē.	Premislie.	Sochacouie.
Leopolie.	Halicie.	Varssouie.
Camenece.	Sanoce.	Gostine.
Lubline.	Chelme.	Visnensis.
Belze.	Dobrine.	Raczyesie.
Plocensis.	Polanec.	Sieprce.
Cernensis.	Premete.	Vyslogrodie.
Rauensis.	Krzyuine.	Rypine.
Sandec.	Cechouie.	Zakrocime.
Miedzyrece.	Nacke.	Czyechanouie.
Vislicie.	Rospirie.	Liuenfis.
Byce.	Byechouie.	Slonensis.
	Bydgostie.	Conari. ter. Sirad.
Conarie, Terræ Lancicie.	Conarie, Terræ Cuiauiē.	Castellani in

Castellani in Prussia.

Culmenfis.

Elbingensis.

Pomeraniæ.

Theſaurarius Regni fungatur aucto-
ritate Conſulari. **LEX V.**

Statutum eſt, quod Theſaurarius Regni, quemadmodum Coronas & Alex. Petr. 1504. Idem capitulo 10. de Theſaurario.
124 Theſauros Regni, quæ ſumma ſunt omnium rerum maximarum cõ-
ſeruat: ſic fungi debeat Conſulari auctoritate.

Cancell. & Vicecancell. quarum dignitatum
Spiritus, vel Sæculi, ſint capaces. **Lex VI.**

Vide infra Libr. 1. Capit. 5. Articuli. 1. de Dignitatibus.

Quod vero & Referendarii Regia M.
præſente habent poteſtatem dicendæ
in Senatu ſententiæ. **LEX VII.**

Vide ſupra Capit. 2. Articuli. 12. de Referendariis.

De Maiori Secretario vide infra Capit. 5. de Dignitatibus.

Item Magiſter alias Dux Prusiæ & ei
cõmendatores in Conſiliarios Regni
aſſumuntur. **LEX VIII.**

145 Sereniſſ. Kazimirus Rex, Nos fratrem Lodouicum Magiſtrum, cõ-
mendatores, & ordinem præſatos in Prussia, omneſq; noſtros ſucceſ-
ſores, in ſuum & Regni Poloniæ Principem Conſiliarium perpetuum,
cõmendatores uero principalioreſ, quos nos Magiſter & ſucceſſores
noſtri pro tempore duxerimus deputandos, in Conſiliarios ſuos, & Re-
gni Poloniæ: & in ſuam & Regni Poloniæ protectionem, ſubiectionem,
& deſenſionem perpetuo duraturam aſſumpſit: pollicens nobis in uer-
bo ſuo Regio, & ſub fide præſtiti iuramenti, pro ſe, & ſucceſſoribus
ſuis Regibus, & Regno Poloniæ, quod nos præſatum Magiſtrum com-
mendatores, & ordinem, Prelatos, Milites, Vaſallos, & ſubditos no-
ſtros in Prussia, noſtroſq; ſucceſſores, affectione Regia tractabit, ho-
norabit, & diliget. Nos Magiſtrum, cõmendatores, & ordinem, ſucceſ-
ſoreſq; Prelatos, Nobiles, Ciues, ſubditos, & Terras noſtras, uelut
Principis Conſiliarii, & unitorum ſuorum, in noſtris Iuribus, & liber-
tatibus, Priuilegijs, munimentis, & limitibus, quæ præſenti unioni, &

Ex pacificatione Ter-
rarum Prusiæ.

K

ij

foederi, aut

foederi, aut eius articulis & conditionibus non contrarietur, conferuabit: ab uniuersis quoque hostibus nostris uexatoribus, & impugnatoribus in Terris quas possidemus Prussiae tuebitur, & defendet.

Locus Ducis Prussiae in consilio Regis Polo, prior a sinistris. LEX IX.

Ex pacificatione Terr.
Prussiae.

Tenebimur quoque nos Lodouicus in praefati Domini Kazimiri Regis, suorumque successorum Regum Poloniae sinistra a parte primarium habere locum, & sessionem.

Forma autem Iuramenti sub qua Lodouicus Magister, & successores eius Sereniss. Dño Kazimiro Regi & successoribus suis, & Regno Poloniae iurare tenebitur talis est. LEX X.

Ego Lodouicus, Magister generalis ordinis sanctae Mariae Theutonorum, Princeps, & Consiliarius Regni Poloniae Iuro, quod ab hac hora, & deinceps, fidelis ero Sereniss. Principi Dño Kazimiro Regi & successoribus suis Regibus, & Regno Poloniae: & profectum illorum fideliter procurabo, & negocijs Regis & Regni fideliter consulam: & secreta quae mihi qualitercumque comunicata fuerint in eorum detrimentum nulli pandam: pacem in super perpetuam, in omnibus suis conditionibus, & articulis obseruabo, & custodiam. Sic me Deus adiuuet, & Christi sancta Crux.

Forma vero Iuramenti per Consiliarios Terrar. Prussiae secundum Ius & necessitatem Terrae, haec est. LEX XI.

Iuro, quod nunquam scienter ero in consilio, auxilio, aut facto, in tuam lesionem, iniuriam, aut contumeliam, aut honorē, quem habes uel habiturus sis: & si contra aliquid audiuerō, pro posse meo ut non fiat impedimentum praestabo: aut tibi quanto citius potero nunciabo. Secreta mihi manifestata, sine tua licentia nemini pandam, uel per quod pandantur, faciam: Similiter tibi & Reipub. consulam, prout uidebitur magis expedire: et nunquam ex persona mea aliquod faciam scienter quod pertinet ad tuam uel Reipub. contumeliam, uel iacturam.

Idem Consiliarii Terra. Prussiae in medio consilij sic iurant. LEX XII.

Ego A. Iuro Sereniss. Domino; Dño Regi Poloniae &c. & successoribus suis

ribus suis fideliter consulere pro honore & statu suo Regali, ac pro-
uentibus suæ Maiestatis, ac pro communi bono Terrarum Prussiae
& Regni Poloniae. Consilium suum secrete tenere, & eum in omni-
bus præcustodire.

Porro Marschalci omnium ceremoniarum in Curia sint magistri. Lex XIII.

112 Officium Marschalci Regni, & Marschalci Curiae, siue uterque, siue alter eorum esset in Curia, debet esse omnium Ceremoniarum & Curien. Magister. Alexand. Petricoviae 1504. Idem cap. 10 de offic. Marschal.

Rex Consiliarios suos, & hospites per Marsch. excipit, ac honorat. Lex xiiiij.

124 Marschalci Regni & Curiae interest, ut semper hospites & Consilia-
rios Regni excipiant, & attendant, ut debitus unicuique honor ex parte
Maiestatis Regie iuxta meritum personae impendatur. Alex. Petric. 1505. Idem lib. 1 cap. 10. de offic. Marschal.

Si in precio rerum & foralibus excederet

Marschaleus, Consiliarii praesentes id ipsum moderentur,
uel alioquin ad consilium generale defe-
rant. LEX XV.

Quam videt Capitulo 10. de officio Marschal.

Rex differētiās inter Spirituales & Sæcu-
lar. Consil. in Comit. cōponit. Lex xvi

55. Cum excitata erant odia multa & differentiæ inter Spirituales & Sæ-
culares personas, Dominos, dioec. Cracou. tandem compactata, erant
congesta inter eos, in Conuentione per Regem Kazimirum magnum,
& in Synodo per Bodzantam Episcopum Cracouien. pro uno tempore
Cracou. quarta mensis Iunii Anno 1369. habitis quibus intererat Ia-
rosslaus Gnesnen. Archiepiscopus Boguria dictus, tunc ex causa illius
differētiæ auctoritate Metropolitica ac primaciali uisitans dioec. Cra-
couien. Sunt autem compactata infra scripta super decimarum liberta-
te, raptu, tempore decimandi, forisandi, per Dominos locorum eas emen-
di, ex aratro percipien. noualium locatione, earum progressione, &c.
Columbationibus, uisitatione Archidiaconorum, super expeditione ad
bellum clericorum, Sæcularium ad lus Spirituale citandorum, Fabri-
ca Ecclesiae, Decima canapi, super interdicto triduano, & simplici: su-
per cessatione a diuinis, salarijs tabellionum: Item de Ecclesijs in bonis
Nobilium erigendis, ut infra sequitur.

K iij

De eodem.

De eodem.

145 l. Petriconia. Kazimirus &c. Significamus tenore presentium, quibus expedit uni-
uersis. Quomodo agentibus nobis hic in Pyotrkouu, pro Repub. Re-
gni nostri Conuentionem generalem, inter cæteras huius Conuenti-
onis ordinationes super differentia quæ inter Prælatos & Barones
Terrarum totius Regni unanimiter ordinatum est, & conclusum: in-
nitendo ordinationibus & conclusionibus aliarum Conuentionum
etiam generalium & ab eis non recedendo.

De eodem.

Kazimir. in Nyeffo-
ua. 1454.

Item promittimus, quod quam cito Deo dante de expeditione inter 93.
Terras nostras nos reuerti contingat, omnes differentias inter Spiri-
tuales & Seculares exortas in Conuentiōe generali sopiemus.

Cum vero inter Regem Cazimirum

Magnum, & inter Bodzantam Episcopum Cracouiē. quædam dubitatio seu
controuerſia etiam super Decimis, aliisque rebus incideret, super Jaroslaum
Gnesnensem Archiepiscopum utrinque compromiserant definiendum, infra
Cap. 4. Articul. 6. de prouentibus & Decimis cleri videatur.

Vt aut inimicitijs præcidatur occasio
Sæculares homines ad forum Spiritu-
alium ne euocentur. **LEX XVII.**

Vide Libro 4. Capitulo 6. Articulo 1. de Euocationibus.

Quia inhibitiōes etiam Spiritualium

ad Iudicia Terrestria dabantur magna ex parte odia mutua
hinc enasci solebant, ideo ne dentur amplius Reges
prohibuerunt. **LEX XVIII.**

Quam vide infra Cap. 4. Art. 8. sed fusius Lib. 4. Cap. 8. Artic. 1. de Inhibitiōibus.

Præterea ne Spirituales Sæcularib. ne-

gocijs ac Iudicijs sese immisceant, Regia tamen Maiestate
presente sententiam dicunt. **LEX XIX.**

Quam vide infra Capit. 4. Articul. 7. de officio Episcoporum in Repub. & res-
peretur Lib. 4. Articul. 1. de Collegis Terrestris Iudicii, & post ea Capit. 5. de
Procuratoribus, & alibi.

DE CONCORDIA SENATOR.
COMMENTARIUS.

Vt Tyrannus discordiis implicat, ita Rex Spirituales & Sæculares Senato-
res, non solum pro his quæ Legislatores supra attigerunt. Verum etiam pro res-
ligione vera vel falsa ad præscriptum verbi Dei; Item pro omni iusto, vel iniusto
ad regulam Le-

ad regulam Legum in Comitibus conciliat, omnesque intra septa sui officii continet: sic enim facile retinetur inter ipsos Senatores concordia: quæ quidem, cum sit tam diuinarum quam humanarum rerum cum beneuolentia & charitate fidelis consensus, procul dubio Reipub. salutis, discordia vero certum venenum est. Cum autem odium, ira inueterata appelletur, certoque discordiæ fomites superpeditet, illud iuxta sententiam Cicer. vel precibus mitigari, vel temporibus Reipub. communique utilitate deponi, vel vlciscendi difficultate teneri, vel vetustate sedari potest: quod nisi sit, Reipub. lætale malum est, a Rege, ut pote Reipubl. custode omni ratione præcidendum. Ipsi autem Senatores vel iniquissimam pacem bello Ciuili anteferendam cogitent. Quamquam enim leuissimis de causis oriantur bella Ciuilia, progressu tamen difficillima sunt, exitu autem semper luctuosissima fuerunt: ita ut omni ratione vitanda sint, atque adeo antequam more incendii vires colligant, vel iniquissimis conditionibus restinguenda videantur.

Generalis Consiliarius, circa Regem auctoritas est: Quod Rex absque illis in Reipub. nihil faciat. LEX XX.

Ne Rex Senatorum suorum consilium negligat, nunquam nos commissuros esse, ut non communicato cum Senatoribus nostris consilio, ulla de re quicquam statuamus. *sigism. Aug. 1548. Idem supra cap. 2. art. 4. Lege ultima.*

COMMENTARIVS.

Quod olim in Græcia Amphictiones fuerunt, Romæ Rota est, in Gallia Parliamentum, in Germania Imperialis Camera Iudicium: Hoc apud nos in Comitibus cum Equestri ordine Senatus. Cuius **GENERALIS AVCTORITAS EST**: Quod Rex sine illis non eligitur, Electus non iurat, non coronatur, non ducit uxorem, non celebrat Comitibus, Iura non confirmat, neque condit, neque dicit: neque bellum indicit, neque fœdera percurit, neque mones tam cudit, neque pecuniam in Militem mercenarium collatam dispensat, neque alia publica negocia tractat: nisi forte aliqui ipsorum Senatorum nolint, vel non possint venire ad præstitutum tempus, de quibus suis locis videantur Statuta. Cuius quidem Senatoriæ auctoritatis moderatio est, ut Principis boni bona consilia, conspiratione facta, ne inficiant: aut obtentu Regii tituli, in perniciem Reipub. abutantur: sed potius bene instituta probent, & meliori sententiæ cedant: utilitatemque publicam omnibus suis commoditatibus & cupiditatibus ducant potiore. *Auctoritas senatorialis. senatoria auctoritas moderatur.*

ARTICVLVS II.

De Iurisdictione omnium Senatorum siue Magistratum Regni speciali. Qui quidem sciunt sua officia: ignari a REGE doceantur: a Rege officii sui admonentur, negligentes per Nuncios deferuntur: in offensis tamen Crimen læsæ Maiestatis non committitur: sed noxa Lege communi eluitur.

PRAEFATIO.

Cum secundum Platonem Regiæ Maiestatis proprium officium sit, non ut ipsa aliquid particulare faciat, sed ut valentibus facere imperet, cognoscatque num recte, vel secus iniuncto sint defuncti officio: sequitur ut & Magistratus sint, qui faciant: & Rex velut inspector omnium facta intueatur. Hæc itaque Senatorum leu

Quid sit Iurisdictio.

Communia omnibus Magistratibus.

Quibus Magistratus Ius dicere nequit.

Quando, & ubi Magistrat. impune non paretur.

In Magistratu duplex natura esse debet.

Magistratus fastus et auaricia uacet.

Senatorum seu Magistratum potestas publico consensu introducta, cum necessitate Iurisdicendi, & æquitatis statuenda, appellatur Iurisdictio: Quæ quidem cum pro varietate ipsorum Magistratum, multiplex sit & varia: Illud tamen unicuique commune est, ut secundum modulum facultatis suæ, in possessionem mittat: & pro se Iudices litigantibus, ad vnum, quosdamue, vel ad omnes actus det. Sed ut in maiorem, vel in æqualem sibi, cum se eius potestati subiiciat, Ius dicit: ita neque sibi, neque uxori, neque liberis, neque libertis, aut seruis suis Ius dicat. Præterea inutiliter dicit Ius in eos, qui se per errorem, ut legitimum Iudicem, adierunt: neque enim consensit in Iurisditionem qui errat: cum nihil tam contrarium sit consensui, quam error, qui imperitiam detegit, ut ait Vlpianus. Sed & extra tempus, vel extra territorium Ius dicenti impune non paretur: idemque sit intelligendum, si aliquid contra expressum mandatum Dei, vel supra Iurisditionem suam velit attemptare. In ipso autem Magistratu duplex natura esse debet erga eos, qui legitime eorum subsunt potestati: ut videlicet sit seuerus erga præfractos, clemens vero erga tractabiles, & qui in spe emendationis sunt. Sed & Magistratus vacare debet fastu, & auaricia: quod fastus leuitatis argumentum esse solet: Auaricia vero scelerati animi indicium est, qui Reipub. præda ditescere nefarium non putat.

Specialis Senator, seu Magistratus auctoritas singula officia respicit. LEX I.

Kazimir. Tertius in Nysseus. 14. 5. 4.

Singula officia suis sunt actibus deputata.

Rex Magistratibus præcipit, ut sua sciât officia: & ea tã pace, quã bello in vsum Reipub. exerceant, alioquin a Regia Maiestate doceantur. LEX II.

omnibus magistratibus communis debet esse prudentia, stulticia enim caret excusatione.

Dignitarij & Officiales sua noscant officia, si uero aliquibus incognita sint, a Regia Maiestate & a Dominis doceantur: eademque tam domi, quam bello debite exerceant: ne per quempiam commodo suo fraudentur Regni Incolæ ordinis deffectu.

Prelat. Petr. 1503.

Magistratus, seu Dignitarij, & Officiales negligētes, literis M. R. sui officij admonentur: per Nuncios Terrestres Regi deferuntur: ac si in officio deliquerint, puniuntur Iudicialiter. LEX III.

Quam vide intra Libr. I. Capit. 5. de Dignitatibus distribuendis, & Capitulo 15. Articulo 7. de officio Nunciorum Nobilitatis.

Et quauis in offensis Senator, crimē læsæ Maiestatis non cōmittitur. Lex IIij.

Quam vide supra Capit. 1. Artic. 4. de Coronatione Regis, Nihilominus tamē si tunc cum funguntur suo officio violentur: iuxta Leges puniuntur. Libro 4. Cap. 9. de Securitate Iudiciorū collectas.

Capitulum

CAPITVLVM III.

De Ecclesia Christi, eiusq; Archiepi-
scopis, Episcopis, Pastoribus, ac Mini-
stris: Itē de Cardinalib⁹, Legatis, Cano-
nicis, Cortisanis, Cursorib⁹, Iuribuspa,
& Monachis: Prætereaq; de Synodis, ac
Schola Cracoui, iuuentutis Po-
lonæ excultrice.

P R A E F A T I O.

Omnia in natura propter hominem a Deo facta sunt, homo autem propter
colendum ipsum omnium rerum parentem creatus est, qui quidem omnis cul-
tus religio appellatur: Reipub. nimirum pars potissima, qua etiam diligentius
Rempub. muniendam esse quam muris maiores nostri semper censuerunt. Cœ-
tus autem hominum qui verbum Dei audit, & custodit, Sacramentisque vitur
diuinitus institutis, Ecclesia Dei dicitur: non vrbē aliqua conclusa, sed per or-
bem Terrarum diffusa: habet caput Christum: Secundum Christum autem,
Rectores & Ministros. Apostolos videlicet, Episcopos, Presbyteros, Pastores,
& Diaconos: Si tamen per ostium intrant ad ouile, vt doceant non vt seducant:
vt seruent non vt furentur: vt pascant non vt deglutiant: vt ministrent non vt
dominentur. Quocirca vocatio spontanea more Aaronis, vel Apostolorum in-
primis illis est expectanda. Nam & Petrus Simoni Spiritus sancti conferendi
potestatem ementi respondit, pecunia tua tecum sit in perditionem: & Orige-
nes, Pharaonis non Christi Sacerdotes appellat, qui opes non opus ex functione
sua expetunt. Quin etiam Iustinianus gradu Sacerdotii deiciendos præcipit,
qui non rogati ad hanc provinciam se obtrudunt: Ex concilii vero præscripto,
ii quos neque clerus elegerit, neque plebs expetuerit, nulla ratione possunt es-
se Episcopi. Sed & ii qui ditiores ambiunt Episcopatus, tenuioribus relictis: se-
cundum antiqua Ecclesiæ decreta, vt auari, & desertores ouilis sui Anathemas
te percelluntur: per gradus enim ad altare ascendendo, hæc reptilia turpitudi-
nem suam detegunt: ambitionisque, ventris, ac Mammonæ misera mancipia
esse deprehenduntur. Cum autem in tribus vniuersa fere Regnorum felicitas
consistat, in diligenti iuuentutis institutione, in prudenti Magistratuum crea-
tione, & in verbi Dei ac Sacramentorum administratione fideli: Princeps bo-
nus ac Electores caueant, ne sacra dent portanda asinis: hoc est, ne iuuentutem
indoctis, Magistratus ineptis, animas autem credant ignavis, qui pro sale habet
animam ne sordescant: alioqui onera illorum ferent. In Ministris enim Eccle-
siæ de quibus solum hic agitur doctrinæ veritas, parque vitæ integritas, non
genus, non pecunia, commodare aulica sunt spectanda. Proinde Episcopo futu-
ro Melchizedek, Aaron, Zacharias, atque Apostoli exemplar sint: vel quale ad
Timotheum & ad Titum a Paulo præscribitur. Qui enim mundum de peccato
incredulitatis arguere, de Iusticia Pharisaica reprehendere, ac de Iudicio blas-
phemo increpare,

Omnia propter ho-
minem, homo pro-
pter Deum.

Religiōis dignitas.

Ecclesia quid est.

Ecclesiæ caput.

Rectores & ministri.

Ministri Ecclesiæ non

cationem expectent,

non autem obrepant

per simoniam.

Homil. 16 sup Genes.

In codice libr. 29.

Vniuersa Regnorum

felicitas in tribus con-

sistit.

In Ministris Ecclesiæ,

quid sit spectandum.

Exemplar episcopi.

Forma boni & irreprehensibilis Episcopi.

Presbyteros quales esse oportet.

Ad Titum 2.

Diaconi quales esse debent.

In delectu Ministrorum Ecclesie non temere a prescripto diuino est discedendum.

Forma Episcopi a Paulo prescripta nihil est addendum, nihil etiam demendum.

phemo increpare, omnesque Satanae munitiones ex professo demoliri tenetur: ipse primum Christum portet in corde suo, Iusticiam fidei vitam operibus testetur, Iudicium mundi falsum esse de Christo scripturis conuincat, ipsumque Sathanam omnis improbitatis choragum sub pedibus ponat, ut sit **IRREPREHENSIBILIS**. Turpe si quidem fuerit, & nulla ratione ferendum, si quis disertus sit in accusandis viciis alienis, ipse vero intercutibus mactetur criminibus. Tum demum autem reprehensionem facilius effugiet, & omnis honestae vitae iaciet fundamentum, si deuotato periculosissimo coelibatus voto, immo vero certissimo conscientiae laqueo, ad exemplum omnium fere Patriarcharum, Prophetarum, & Apostolorum, fuerit **VNIUS VXORIS VIR** (nisi se sponte sua absque periculo vstionis, mollitiei, ac pollutionis castrat propter Regnum Dei) & tum consequetur facile, ut sit vigilans, sobrius, modestus, hospitalis, aptus ad docendum, non vinolentus, non percussor, non turpis lucri cupidus, sed equus, alienus a pugnis, alienus ab auaricia, qui suae domui bene praesit, qui liberos habeat in subiectione cum omni reuerentia, non nouitium, & qui bonum testimonium habeat etiam ab extraneis: Similiter autem & ad Titum scribit huius rei gratia reliqui te in Creta ut quae desunt pergas corrigere, & constituas oppidatim Presbyteros: Sicut ego ordinaram tibi. **SI QVIS** est inculpatus **VNIUS VXORIS VIR**, liberos habens fideles, non obnoxios crimini luxus, aut qui non sunt intractabiles. Oportet enim Episcopum inculpatum esse, tanquam Dei dispensatorem, non praefractum, non iracundum, non vinosum, non percussorem, non turpiter lucro deditum: Sed hospitalem, bonarum rerum studiosum, sobrium, iustum, pie temperantem, tenacem eius qui secundum doctrinam est fidelis sermonis, ut potens sit etiam exhortari per doctrinam sanam, & contradicentes conuincere: Utque se praebat formam bonorum operum, in doctrina, integritate, grauitate, sermone sano, ac irreprehensibilem, ut is qui repugnat rubore suffundatur, nihil habens quod de illo dicat mali. **FORMA VERO DIACONORVM** a Paulo 1. ad Timotheum 3. praescripta haec est. Diaconos oportet esse compositos non bilingues, non multo vino deditos, non turpiter lucri audidos, tenentes mysterium fidei cum pura conscientia, atque hi probentur prius, deinde ministrent: sic ut nemo possit illos criminari. Vxores similiter modestas, non calumniosas, sobrias, fidas in omnibus. Qui quidem Diaconi sint unius uxoris mariti, qui liberis recte praesint & propriis familiis, nam qui bene ministrauerint, gradum sibi bonum acquirunt & multam libertatem in fide quae est in Christo Iesu. Si autem non multi sapientes secundum carnem, non multi potentes, non multi claro genere nati in fidem Iesu Christi vocati sunt. Verum quae stulta essent secundum mundum delegit Deus ut pudesaceret Sapientes: & quae erant imbecilla in mundo delegit Dominus, ut pudesaceret ea quae sunt robusta: & quae ignobilia erant in mundo contemptraque delegit Dominus, ut ea quae non erant, & ea quae sunt obliteraret: **VT NE GLORIE TVRVLACARO** coram ipso: sed si quis gloriatur, in Domino gloriatur: Certe & ad Ecclesiae ministerium promiscue omnes idonei vocandi erant & eligendi: Apud Deum enim non est liber, non est seruus: In Politia namque hoc personarum discrimen est necessarium: non in religione Christi: in qua omnes fideles ex aequo filii Dei sunt, serui autem Christi: inter quos etiam sunt quaerendi, qui fideles aut idonei dispensatores inuenirentur, non quis eorum esset maior, aut Nobilior: ne scilicet filio Fabri, Paruulis, & Piscatoribus successores quaerantur Augusti, Maximi, & Illustres: qui fraude, vi, ferro, pecunia, veneno, pro Principe loco, praebendis, & sacculis decertent. Qui itaque repudiatis hominum constitutionibus ad praescriptum diuinorum oraculorum sese componet. Hic certe beneficia a Principibus in Episcopos, Pastores, & Diaconos collata, possidebit sine querela: Si enim praescripto diuino aliqua potestas quicquam addat, vel dimi-

addat, vel diminuat: & ipsa reprehensibilis erit, & reprehensibilem Episcopum Pastorem, aut Diaconum constituer, cum euidenti diuinorum præceptorum contemptu, Ecclesiæ autem Christi manifesto scandalo, & ruina. Cum autem semel ceperis præscripto diuino ad fingere demerere aliquid: difficile est hanc ipsam sistere licentiam: quin magis ac magis inualeseat & progrediatur, quo ad ob adulterationem mandatorum Dei iram tibi consciscas, in similitudinemque adulteræ repudieris, vel in morem salis infatuati foras eiciare. Certe Iustinianus de castitate Clericorum scribens hoc ait. Si aliquis Presbyter, Diaconus, aut Subdiaconus existens, ducat uxorem, aut concubinam, aut palam, aut occulte: sacro statim cadat ordine, & deinceps idiota sit, num vero hæc Lex diuinis congruat præceptis penes alios esto Iudicium.

In authent. tit. 6.
quomodo oporteat
Episcopos. &c.

ARTICVLVS I.

Episcopatus circa Iura sua conseruantur: quibus dari debent vel non: Cardinalatus & Legatione ambiantur: Gnesnens. Ecclesiæ, in Regno Primatus debetur: cui etiam Culmensis Ecclesia adscribitur.

**Templa & dignitates Spirit. & Sæcul.
circa Iura sua conseruantur, & quibus
dentur. LEX I.**

50. Primo quidem quod uniuersas edes Sacras seu Ecclesias in omnibus eorum uiribus, emunitatibus, & libertatibus ac metis & distinctionibus antiquis quibus temporibus diuorum prædecessorū nostrorum Poloniæ Regum & Ducum fruebantur uolumus omnimode conseruare. Dignitates autem Ecclesiasticas & Sæculares Regni Poloniæ, e quo modo circa iura, & consuetudines, ac libertates ipsorum: quæ & quas temporibus Sereniss. Principum Dñorum Kazimiri, Ludouici, & aliorū Regum, ac Ducum, heredum Regni Poloniæ obtinebant, dimittimus persistere & permanere: Quas quidem dignitates cum eas uacare contigerit, nulli extraneo Terrigenæ, nisi Nobili benemerito, et in fama laudabiliter obseruato, illius Terræ, in qua dignitas huiusmodi uel honor uacauerit: Terræ uidelicet Cracouiens. Terrigenam Cracouiens. Sandomiriens. Terrigenam Sandomiriens. & in Maiori Polonia Terrigenam Poloniæ Maioris: & sic de singulis Terris Regni Poloniæ dabimus, uel quomodolibet conferemus. Super quibus etiā dignitatibus Ecclesiasticis & Sæcularibus literas expectatiuas nulli personæ dabimus in futurum: & quod prædictas dignitates tam Ecclesiasticas quam Sæculares nō debemus minuere, nec suffocare, et possessiones, census, aut salaria ad eos pertinentia, absq; iuris debito examine non auferre.

Agel. in Tedl. 1433.

Ecclesie omnes in suis libertatibus & emunitatibus conseruantur quibus tempore Kazimiri secundi & Ludouici Regum utebantur. Dignitates in aliqua terra uacant, non nisi Nobilibus & Terrigenis illius terræ benemeritis sunt cōferenda super beneficijs et dignitatibus Sæcularibus uacaturis literæ expectatiuæ nō sunt dandæ nec prouentus minuendi.

**Sig. Aug. etiā expectatiuas: Iura patro,
natus, & solida cassat. LEX II.**

L ij

Et quia

Eandem etiam Legē
vide cap. 5. de digni-
tatibus secularibus.

Idem de iure patr. in
fra capitulo eodem
repetitur.

Et quia multum expectatiuarum Iuri communi contrariarum uiuē-
te sanctæ memorię Sereniss. parente nostro, tum etiam nobis ad gu-
bernacula Regni sedentibus, datum est: assentientes postulationibus
Nunciorum Regni, & consilio Consiliariorū nostrorum, omnes ex-
pectatiuas, tam tempore ipsius Sereniss. parentis nostri, quam tempo-
re Regni nostri quacūq; ratione & respectu contra Ius commune da-
tas: similiter etiam & solida, alias communes possessiones: præterea &
Iura patronatus quæ sibi Spirituales in certas personas expedire so-
lent, destruximus, & cassauimus, sic quod nullā uim habere debeant.
Itaq; Ecclesia Gnesn. præponitur Cra-
cou. Cardinalat⁹ & Legatiōe ambiātur
quodq; alternatim Archiep. & Cardi.
ad consiliū accedebant. LEX III.

Quod Episcopatus
Culmen. & Varmiē.
Gnesnensi Ecclesie
adscribuntur, uide
libr. 5. cap. 2. artic. 1.
de Terrarum Prus-
sæ pacificatione.

Ambitione Cardina-
latus Respub. Regni
dissoluebatur.

Alexander Significamus, Quia R. in C. P. Dominus Andreas Ro-
za Archiepiscopus Gnesneñ. et Regni nostri Primas in præsentia Cō-
siliariorū & Prælatorum Spiritualium & Seculariū suas nobis porre-
xit petitiones, ut ex Regestris Cancellarię Sereniss. olim Kazimiri Re-
gis Polonię patris prædecessorisq; nostri Priuilegiū ad Gnesneñ. Ec-
clesiam pertinens, per ipsam olim paternam Maiestatem Regiam dona-
tum atq; concessum transcribere, illudq; innouare, & confirmare di-
gnaremur. Cuius sequitur tenor. Kazimirus: Significamus tenore
præsentium, quibus expedit uniuersis, præsentibus & futuris: Quod
cum inter Terras nostras Regni Polonię & subditos earū, non modi-
ca orta esset differentia, disceptatioq; non mediocris fieret, de & super
Cardinalatu Reuerendiss. in C. P. Domini Sbignei Episcopi Craco-
uieñ. propter quam etiam Respub. Regni ipsius dissoluebatur, & cō-
plurima incommoda capiebat: Nos tandem talem differentiam disce-
pationesq; prout ex debito regimine nostri tenemur, semouere, seda-
re, complanare, & ipsas Terras nostras ad statum reducere debitū uni-
onis uolē. Indictō per nos super ea re potissime perlamento Præla-
torum & Baronum Regni nostri præfati, in hoc loco oppidi Petriko-
uieñ. pro festo Pentecostes seruato, de consilio eorundē Prælatorum
& Baronum nostrorum per nos, ita ut sequitur conclusum, determi-
natum, deffinitum, & decretum existit. In primis autē quod sedes Me-
tropolitana Gnesneñ. Domini quoq; Archiepiscopi, & Primates se-
dis eiusdem pro tempore existentes: in omni Iure, auctoritate, & pote-
state, prærogatiua, iurisdictione, & consuetudine, quas alias Ecclesia
Gnesneñ. ab antiquo supra Ecclesiam Cracouieñ. habuit, & habet: de-
beat in eum conseruari.

Item statuimus

¶ Item Statuimus & ordinauimus quod præfatum Sbigneū Cardinalem, & Episcopum Cracouiē. omnes & singuli Regnicolæ cuiuscumq; dignitatis, status, & conditionis existant, pro uero & indubitato Cardinali tenebunt, & reputabunt, eundemq; ipsius Cardinalatus titulo scribent, intitulabunt, & nominabunt, scribereq; & intitulare & nominare tenebuntur, & sint astricti. Item a modo, & de cætero, neq; Dominus Archiepiscopus Gnesneū, neq; Episcopus Cracouiē. & cæteri Episcopi postulabunt aut petent: sed neq; petere debēt, aut quouis modo impetrare dignitatem Cardinalatus, aut Legatiōes sedis Apostolicæ, absq; consensu nostro, & omnium Consiliariorū Regni. Cæterum ut quæuis impedimenta in consilijs pro bono publico fiendis, cessent, & difficultates amputentur, firmaq; stabilitas consiliorum in Regno ipso nostro permaneat, uterq; Prælatorum prædictorum uadant cum cæteris Prælati & Baronibus ad Conuentiōes pro tempore statuendas, daturi ad Rempub. consilia opportuna. Sed alter eorum una die, & alius altera die, ad consilium ueniat & ingrediatur: quem tum nos uocandum duxerimus: Non uocatus uero in hospicio debet remanere & stare, daturus nihilominus ab inde consilia opportuna, super quibus fuerit requisitus. Præterea hoc præsens decretum in præmissis factum, habitum, & conclusum inuiolabiliter per partes teneri debet, & irrefragabiliter obseruari. Qui uero illud seruare, tenere & ad illud attendere nollet: sperneret, aut minime curaret: Nos contra talem partem præmissa non seruantem, & omnes Consiliarij nostri, atq; Regnicolæ, omnino esse debemus: & non permittere eum propria uti uoluntate. In quorum omnium fidem & testimoniū præmissorum Sigillum nostrū præsentibus est subappensum. Actum in Pyotrkouu in Conue. gener. feria quinta infra octau. Pentecostes. An. Dñi. 1451.

Nullus spiritualium
ambiat titulum Card
inalatus aut legati
onis.

Prælati ex Cancellarijs & Vicecancellarijs sint. LEX IIII.

113 Cancellarij & Vicecancellarij expectantes erunt primi Archiepiscopatum, Episcopatum, Prælaturarum & aliarum dignitatum & beneficiorum proxime, ac primo uacaturorum.

Alexan. Pet. 1504.

Sed ipsa officia copulatiue nō sunt tenenda: & quod Gnesneū. Cracouiē. Vuladislauieū. Posnaniē. Varmieū. uel Ploceū. Ecclesiæ cum officijs Sigillorum

sunt incompatibiles. LEX V.

Alexander Petric
ue. 1504.

113 Item Cancellarius & Vicescancellarius, post pacificam assencionem cuiuscumq; Gnesneū. Cracouiē. Vuladislauieū. Posnaniē. Varmieū. uel Ploceū. Ecclesiarum, Episcopatum, tenebitur officium resignare.

Repetetur capitulu
5. de Dignitatibus.

L iij

Secretari-

Secretarius aut maior vnus sit : in expectatione beneficiorum Cancellario & Vicecanc. successurus. **LEX VI.**

Idem Alexander Per
triconia. 1504.

Secretarius maior etiam sit expectans primus Prælaturarum, dignitatum, beneficiorumque immediate Cancellario Regni & Vicecancellario in talibus & officiis successurus. 113

Attamen Sigism. promotionem Cancellarii & Vicecancel. & Secretar. Maioris in sua reliquit potestate, secundum quod uniuscuiusque merita, ac uirtus, prætereaque Reipub. utilitas poscent. **LEX VII.**

Sigism. Cra. 1507.

Item in Statuto Alexandri Regis: quod est de Cancellario: & Vicecancellario Regni: de Prælaturis & dignitatibus uacantibus prouidendo uolumus & decernimus ut habeatur per nos & successores nostros debita ratio laborum & seruitutis eorum: in nostro tamen arbitrio & successorum nostrorum reponimus, ut pro meritis & uirtute uniuscuiusque, liberum sit nobis, offerente se opportunitate, prout uidebitur Reipub. expedire, unumquemque ad statum & conditionem altiore promouere. Quam moderationem etiam ad Statutum de Secretario primo seu maiore referimus.

Sed Plebei ad maiores Ecclesias non recipiant: quod non sufficiant ipsas Ecclesias, & earum bona, id est possessiones a rapina Militum defendere. **Lex VIII.**

Iohan. Albertus Pea
triconia. 1496.

Idem libr. 6 capit. 1.
arti. 2. de re militari.

Item quamuis per diuos olim Reges Poloniae prædecessores nostros ex antiquo fuerit constitutum, & aliquanto tempore inuiolabiliter obseruatum, ut propter defensionem Ecclesiarum, ac bonorum Ecclesiasticorum in principalibus, uidelicet Gnesne. Cracouie. Vladislauie. Posnanie. & Ploce. Ecclesijs, non susciperentur prout non suscipiebantur ad dignitates, personatus, & officia, ac Canonatus, & præbendas, ignobiles plebeæque personæ: quæ ad defensiones Ecclesiarum in Regno nostro pernecessarias, præsertim propter homines licetiosos, & crebras expeditiones bellicas, parum aut nihil prodesse possunt Ecclesijs: sed duntaxat recipiendi erant Barones, Generosi, & Nobiles, e quibus prompta & facilis Ecclesiarum defensio esset: Tamen cum per dissimulationem quandam in obseruando Statuto & Priuilegio ueteri

uilegio ueteri habitam, quam plures ignobiles ad Ecclesias prædictas his temporibus sumerentur: Ita quod Ecclesiarum bona cernerentur omni defensione destituta: ex indeq; magna in parte uastata, et destructa esse, & in nonnullis locis adeo annihilata, ut non extent domus in possessionibus. Ecclesiæ habitatoribus commodæ: ignobilibus illa minime defendentibus. Simul etiam animaduertentes grauissima, ne dū cleri uerum etiam Regni nostri ac Reipub. incommoda, quæ ex reuocatione beneficiorum uiuente possessore nuper adinuentam. Ac etiam ex pensionibus, personis extra Regnum nostrum Poloniæ genitis, & habitantibus: ut quotidianis experimur effectibus euenire consueverunt: per quas cultus diuinus minuitur, defensio Ecclesiasticæ libertatis adimitur, & abstrahitur facultas personis idoneis Reipub. Christianæ, Regnoq; nostro prodesse uolētibus, Scandalaq; exinde a clero in plebem nobis subiectam oriuntur. Pro tanto nos indemnitati nō minus Reipub. quam Ecclesiarum Regni nostri in hac parte prouidere (uti tenemur) cupientes. Statuimus ut in singulis Capitulis Ecclesiarum superscriptarum ad dignitates, personatus & officia, ac Canonicatus & præbendas recipiantur personæ tantūmodo Regni Poloniæ indigenæ, Nobiles ex utroq; parente, quorum Nobilitatem sic cōstaret probabilem esse, uti in Iure Regni nostri cōmuni Nobilitas irreprehensibilis probari consueuit.

Reseruatō beneficio rum uiuēte possessorē & eo inuito prohibetur ut infra. Pensiones prohibentur sub uno cōtextu.

Nobilis recipiendus sit probabiliter ut in Iure Regni probari cōsueuit.

Quot tamē Plebei, & quales ad Eccle. Cathedr. recipiēdi sunt. LEX IX.

Verum ne quid in ea re actum uideretur esse in odium Plebeorum, quorum conditio, perinde ac ut consueuit prærogatiuis gaudet specialibus in Regno nostro. Iccirco tametsi Nobilium nati uideātur, æque docti & plerūq; doctiores Plebeorum natis, non fueritq; Capitulum quod doctos ac doctissimos Prelatos & Canonicos Nobiles haud cōtineret, non minus necessitati quam etiam honori & decori Ecclesiarū sufficientes, consulereq; scientes atq; solitos, tamen ultra eosdem doctores natorum Nobilium in Capitulis existentium: Decernimus admittendos Plebei generis doctores numero & ordine infra scriptis uidelicet quod in Ecclesijs prædictis in quibus habentur doctores aut lectores Iuris ac Theologiæ ex antiquo, siue etiam nouiter fundati, aut ubi habēdi sunt per nouam foundationem fiendam ad eos datos, unus in Theologiæ, unus in Iure Canonico & unus in Medicinæ facultatibus promoti. In eisdem uero Ecclesijs, ubi non habentur fundati doctores prædicti decernimus non plures quam duos in Theologiæ, duos in Iuriscanonicali & quintum in Medicinæ facultatibus promotos. Qui tamen non aliter suscipiantur per Capitula, quam quos loci ordinarij idoneos,

Ad fundatos doctores Plebeos unus Canonista, unus Theologus, & unus Physicus recipiendi.

In Ecclesijs fundatos doctores nō habentibus duo Theologi, duo Canonistæ, & unus Physicus recipiendi.

Qualiter doctoratus digni censeantur.

*Penā contra impen-
trantes in uita et cō-
tra penſiōes habentes
priuationis et confis-
cationis bonorū &
bannitionis a Regno.*

*Doctores ſane popu-
li, ueri aut diſcipuli
Chriſti miniſterio Ec-
cleſiæ ſint præſciendi
ex quocūq; tan-
tū ordine illi ſint
modo honeſti et ido-
nei ſiant, qui de uera
et falſa doctrina: ali-
iſq; eccleſiaſticis cau-
ſis ad præſcriptū uer-
bi Dei, factorū Chri-
ſti analogiam, et pri-
uatiuæ eccleſiæ exem-
plū, incorrupte iudi-
care poſſent. Illud tan-
tū inter eos uideatur
ne pro ueris doctori-
bus bullati: pro ſacra-
theologiæ prædicato-
ribus matheologi hu-
manorum inuentionū
aſſertores obtrudan-
tur eccleſiis, ſanctaq;
loca occupent, eo eni
ſenſu gloſſatur ſuper
Regulas Cancell. Ro.
Pont. dicit, Quod ſta-
bularius papæ, in aſ-
ſequendis beneficijs
præſertur doctor do-
ctorcello: qui nō tam
doctor, quam dolor
eſſet appellandus.*

dinarij idoneos, & in facultatibus ipſis doctoratu dignos approbaue-
rint, ac ut tales cenſuerint ſub eodem numero recipiendos. Quodq;
nullus ſubditorum noſtrorū aut alias undecumq; fuerit, cuiuſcumq;
ſtatus, gradus, ordinis, conditionis & præeminentiae exiſtat, ac quacū-
q; præfulgeat dignitate: beneficium Eccleſiaſticum quocumq; Regni
noſtri Polonię uel per impetratam in uita poſſeſſoris reſeruationem
nuperrime ad inuentam, uel ſub aliqua penſione annua, etiam ſi tale
beneficium ſibi motu proprio & ex certa ſcientia daretur, aut provide-
retur acceptare ſeu ſibi de eodem ſub ipſa penſione uel alius ex ceſſiōe
Iuris, aut reſignatione cuiuſcumq; extraneæ perſone, que fortalte poſ-
ſeſſionem beneficij ipſius non habeat: ut ſub eo pallio penſiones ipſæ
celarentur, prouideri facere, uel procurare audeat, aut præſumat: Sin
autem aliquis aut aliqui Plebeorum in contrarium præſentis & anti-
qui Priuilegij & conſuetudinis Regni Poloniæ beneficia in Eccleſijs
& Capitulis prædictis acceptare, aut ſe recipi procurare, petereq; præ-
ſumpſerint: Demum etiam ſi aliquis ſubditorum noſtrorū, aut unde-
cumq; fuerit, cuiuſcumq; ſtatus, gradus, ordinis, conditionis, & præ-
eminentiae exiſtens: beneficium uel beneficia Eccleſiaſtica in Regno no-
ſtro uel per uiam reſeruationis prædictæ in uita, uel ſub penſione, ut
horum meminimus, acceptauerit: .r. Et ſimiliter, ſi quiſpiā beneficia
Iuris patronatus noſtri Regij, aut ſubditorum noſtrorū in præiudiciū
& derogatus Iuris patronatus noſtri & ſubditorum eorundē noſtrorū
ex cauſa quacumq; impetrauerit: Statuimus, decernimus, & manda-
mus omni bonorum ſuorum cōmunium & priuatorum mobilium, &
immobilium Secularium, erario ſeu fiſco uel menſæ noſtrę applican-
dorum priuatione, Eccleſiaſticorum uero arreſto, confiſcatione, & ex-
tra Regnū noſtrū bannitione, immediate puniendos. (?) Verum ne
quiſpiā conſtitutiōibus & ordinatiōibus præſentibus noſtris per me-
dia aliarū perſonarū cōtrauenire tentaret: Statuimus et decernimus ſi-
mili multa ſubiacere, & eſſe puniendos, omnes & ſingulos Prælatos
Spirituales, & Seculares, ac Capitula, Canonicos, Plebanos, Vicarios,
beneficiatos quocumq; & Presbyteros omnium Eccleſiarum, nec nō
Tabelliones, & Notarios Regni noſtri Poloniæ, & alias undecumq;
exiſtentes, qui literas quacumq; ſupraſcriptis ordinationibus noſtris
contrarias perſonis extraneis, ſiue indigenis, & alijs quibuiſcuſcumq;
ſtatus, gradus, conditionis, & præeminentiae exiſtant, & qua-
cumq; præfulgeant dignitate, ignobilium prouiſiōes, prædictas quoq;
in uita reſeruationes, cum penſionibus, prouiſiones, & proceſſus de ſu-
per fortalte obtentos, portarent, afferrent, & publicarent, palam autē
priuatim uel qui penſiones huiuſmodi celando illas ſummarie pecu-
nijs redimerent, & prædictas ceſſiones, ſeu reſignationes ſuſciperent,
uel acceptarent: ſeu qui monitoria, cenſuras, priuationes, & ſequeſtra,
ob non ſoluti-

*Qui beneficia Iuris
patronatus Regij uel
Regnicolarum impen-
trant, eadē penā con-
fiſcationis & banni-
tionis decernuntur eſ-
ſe puniendi. Eadem
Lex infra de Iurepa.*

ob non solutionem pensionum etiam motu proprio impositarum in se continentes quarumque auctoritate datis uel concessis, admitterent aut exequeretur, uel ea & eas admitti, exequi, prosequi, foueri, uel promoueri procurare praesumerent, uel auderent, seu aliquis eorum praesumeret, uel auderet: Mandantes praesentium per tenorem atque decreti praesentis publicitus promulgati uigore, constitutiones, ordinationes & decreta praesentia, ab omnibus Praelatis, Capitulis, & uniuerso clero Regni nostri Poloniae inconcussae teneri, obseruari, easque in Ecclesijs publicari, superscriptis tandem earum & eorum uel originalia uel transumpta in Capitulis haberi ne de praemissis quospiam ignorantiam allegaret in futurum.

(?)
Qui contra praesentia statuta fauore daret aut literas contrarias illis exequeretur praelati, clerici, & tabelliones ea de ipsa poena decernuntur puniendi.

De eodem numero Plebeorum ad Ecclesias Cathedral. suscipiendorum. Lex x.

Ad Ecclesias Cathedrales in Regno nostro non suscipiantur in Episcopos, Praelatos, & Canonicos, nisi Nobiles ex utroque parente, & more Nobilium educati: utque Plebeorum certus sit numerus circa easdem Ecclesias. Et qui ex eis ad Episcopatus & Praelaturas euecti sunt, qui non essent ex utroque parente progeniti, & educati more Nobilium, ad altiora non ascendant, sub poena perpetui exilij, & confiscationis bonorum, parentum & consanguineorum eorum qui niterentur uenire, contra huiusmodi ordinationem sub praetextu auctoritatis cuiuscunque. Qua propter praesens & infrascriptum Statutum super hoc publicitus editum, nostris praesentibus, & alijs per nos approbatis praedecessorum nostrorum statutis, ac Priuilegijs perpetuis, ascribimus huiusmodi sub tenore.

Alexan. R. 1505.

Ad Ecclesias Cathedrales ex utroque parente more Nobilium educati recipiendi.

Poena exilij adscripta Plebeis contra statutum ascendentibus.

Simile Statutum Ecclesiarum, seu de Plebeis ad vota Sereniss. Principis Dominae

Elizabeth Dei gratia Reginae Poloniae Genitricis nostrae sanctum: continens, qui, & qualiter ad Episcopatus & dignitates Ecclesiarum recipiendi, ac qualiter Nobilitas talium probetur in futurum. LEX XI.

Alex. Rad. 1505.

Volentes tempore nostri foelicis regiminis obuiare tempestiue periculis dissensionum & seditionum intestinarum, quae omni externo bello sunt grauiiores quarum dissensionum non nulla iudicia iam pullulant, ex eo quod dignitates & loca Ecclesiarum nostri Regni Cathedralium inferioris status homines saepe per ambitionem querere consueuerunt: cum periculo manifesto earundem Ecclesiarum, & dignitatum, & cum prauiudicio nostrae Nobilitatis: quae ab antiquis temporibus laborum & uirtutum suarum officio eisdem dignitatibus Ecclesiasticis semper

Rationes scribuntur permouentes ad decernendum id quod de Plebeis est sanctum.

In Episcopos ac in Cathedralibus in dignitarios, in collegiatis in primos post pontificales homines tantummodo de corpore Regni assumendi, sub poena exilij & confiscationis.

Faciens contra statutum nec non eorum promotores, parentes, propinqui, adiutores, pueros & claudefestinos poena eadem puniendi.

Quod ad Canonice acceptandos privilegium predecessorum approbatur.

Impetrantes beneficia iuris patronatus Regij poene supra scripte subiciantur.

Nobilis ad beneficia habilis decernitur: cuius uterque parens Nobilis ex familia Nobili genitus iuxta morem patrie inter Nobiles uiuens.

Nobiles et habiles ad beneficia censendi etiam ex solo patre nobili et matre plebea, dum modo uiuant ad instar nobilium absque exercitio artificiorum nobilitate infamantium.

cis semper praeficiebatur. Tum quod eadem Nobilitas suis proprijs ceruicibus a casibus bellicis Regnum ipsum defendere consuevit. & astricta est: tum etiam eidem Ecclesiae propter genus & assistentiam suam ipsius inuicem sub pace & defensione debita existerent: quod esse nequaquam posset, si per eos regerentur, qui eadem assistentia & ceteris adminiculis protegendis ipsas carent. Proinde de communi omnium Consiliariorum nostrorum consilio & assensu, atque eiusdem uniuersae Nobilitatis expostulatione, hoc praesenti Statuto & decreto perpetuis temporibus duraturo sanximus, constituimus, & irreuocabiliter decreuimus, ut de cetero ad Cathedrales Ecclesias in Episcopos, in eisdem Ecclesijs in Praelatos: In collegiatis uero Ecclesijs ad principales dignitates homines tantummodo de corpore eiusdem Nobilitatis possint promoueri: Inhibentes strictissime sub poena perpetui exilij, & confiscationis bonorum omnium, cui poenae tam eos qui praesenti constitutioni quoquomodo, uel aliquo colore aliquando audent contrauenire ambiendo ubiuis locorum superscriptas dignitates, uel etiam oblatas acceptando: quam eorum parentes, propinquos, ac promotores, adiutoresque, claudefestinos, ac etiam manifestos subiaccere uolumus. Ita ut cum primum huic decreto aliquis quocumque titulo insignitus, non existens Nobilis, inuentus fuerit contrauenisse, ipso facto praedictae poenae sit subiectus cum eisdem parentibus & propinquis suis. In Canonicalibus uero earundem Cathedralium Ecclesiarum per aliosque Nobiles obtinendis seruari uolumus Priuilegium & decretum alias per praedecessores nostros editum: Adijcimus hoc etiam ne quisquam cuiuscumque generis uel conditionis existat, audeat beneficium quodcumque nostri iuris patronatus quoquomodo impetrare, uel oblatum a quouis suscipere sine nostro consensu sub incurso praefatae poenae exilij & confiscationis suorum bonorum, & parentum, ac propinquorum eius. Et quoniam questio incidere de genere Nobilitatis quod diuerso modo a quibusdam interpretari solet, declaramus quantum ad praesens Statutum attinet cum tantummodo uocari Nobilem & capacem dictarum dignitatum & beneficiorum. Cuius uterque parens Nobilis & ex familia Nobili sit progenitus: Et quod tam ipse quam parentes eius habitauerunt & habitant in suis possessionibus, Castris, Oppidis uel Villis, iuxta morem patriae & consuetudinem Nobilitatis, uiuentes legibus, & iuribus Regni nostri Nobiliu. In quo genere Nobilitatis eos quoque Nobiles appellandos censemus, qui licet matre populari, patre tamen Nobili sunt procreati quorum tamen parentes & ipsi met uiuant, & uixerint, ad instar aliorum Nobilium in Regno ut supra: & non exerceuerint uel exerceant eas artes & actiones, quas communiter Ciues & qui in Ciuitatibus morantur exercere solent, per contrarium enim usum Nobilitas ipsa in popularem & Plebeam conditionem transire solet.

De eodem

De eodē Sig. Aug. Petr. 1550. Lex xij.

Quando quidem in ordine Militari multum situm est Regno: uide-
tur nobis res esse competens & conueniens, ut specialibus Priuilegijs
ac prærogatiuis communiatur: Et quia hoc est Statutis antecessorum
prouisum, ut homines Plebei ordinis ad Primarias seu Cathedrales
Ecclesias ne dentur, sed tantum homines ex genere, alias ordine Nobi-
litis, gentis Polonicae. Quocirca mandabimus Capitulis ut ne illos
inter se supra præscriptum numerum suscipiant.

Sig. quoq; cōfirmat priores leges cōtra
Plebeios & Romanis æditas. Lex xij.

14. Ad tollendas murmurationes uniuersæ Nobilitatis quæ plerumq; *sigism. Crac. 1510.*
fiunt propter Plebeos, qui exquisitis conatibus se ad Ecclesias Cathe-
drales recipi procurant: Decernimus Statuta quæ contra Plebeos &
Cortisanos a prædecessoribus nostris sancita sunt, in suo robore ob-
seruanda: decernimusq; & uolumus, ut eadē debite exequutioni, quo-
tiens oportunum fuerit, etiam per Officiales nostros demandentur,
sub pœnis in Officiales institutis.

Quia Eccles. sunt dotatae propter cul-
tū Dei augen. & doctos viros fouē. Cor-
tisani, pēsonarij, reseruatores, & alij præ-
dones gregis domini, puniā. Lex xij.

Cum magna pars Reipub. nostræ in ordine & statu Ecclesiastico cō-
sistat, Ecclesiæq; Regni nostri per antecessores nostros sint ampliter
dotatae, cum ad diuinum cultum peragendum & manutenendum, tū
etiam ad uiros literatos & idoneos maxime uero Nobiles promouē.
quorum pauci essent quibus uel animus uel facultas adesset literis in-
cumbendi, & alia studia, per quæ emergitur sectandi: nisi bona Ecclesi-
astica non solum facultatem uiuendi, sed etiam opem multis se & su-
os subleuandi præstarent. Vnde Nobilitas Regni quæ potissima est
ipsius Regni portio, & cuius domus ac familiæ partim multiplicatiōe
prolis, partim etiam alijs euentibus, plærūq; extenuari solent, præci-
puum habeat status & prouectionis suæ subsidium & adiumentū: ac
cum successu temporis multi indigni homines uarijs artibus, & præ-
sertim Romanis impetrationibus, sese ad Sacerdotia ingererent, ac il-
la uiris dignis & idoneis Iurapatronatus præriperent: Antecessores
nostri multiplicibus Statutis & pœnis grauissimis collationes suas &

sex menses loci ordinari
riorum liberi.

subditorum suorum Secularium asseruerunt ac defenderunt. Sed cū ordinarij Regni nostri qui & magis debent statui & dignitati Ecclesiasticæ prospicere, & melius sciūt personas Spirituales Ecclesiæ & Reipub. idoneas eligere, hactenus nihil haberent præsidij, quo suas collationes & prouisiones saltem in mensibus suis aduersus Romanas multiplices reservationes, accessus, regressus, & coadiutorias, aliæque id genus impedimenta tueri possent, unde lites & expilationes multarū facultatum sequebantur. Nos inter alia quæ toto tempore felicitis nostri regiminis in Regno nostro reficienda curauimus, hanc indignitatem & incommodum tam Ecclesiarum quā etiam Reipu. considerā. magna cura egimus apud Sanctiss. in Christo patrem & Dñm Clemen-tem septimum sanctæ Romanæ ac uniuersalis Ecclesiæ summū Pontificem, ut quod nōnulla alia Regna & Prouinciæ pro magno & singulari haberent Priuilegio, ac diligentissime obseruarent, eius sanctitas nobis & Regno nostro cum de sede Apostolica, tum etiam de uniuersa re Christiana benemerito concedere dignaretur: ut uidelicet ordinarij, aliæque personæ Ecclesiasticæ perpetuis deinceps temporibus haberent uicissim cum ipsa sede Apostolica sex menses liberos, in quibus nullæ qualescumque reservationes, nulli accessus, regressus, ac coadiutoria, aliæque impedimenta ex Curia Romana, prouisionibus, & collationibus ipsorum obsistere aut illas impedire possent. Quod tandem Priuilegium de gratia ac benignitate eius sanctitatis obtinuimus amplissimis quidem rationibus & clausulis roboratum prout ex tenore ipsius clarius constat. Cuius exēpla ad omnes Ecclesias Cathedrales sub Sigillo nostro transmisiimus. Quia tamē tanta est multorū hominū temeritas, tanta rerum et temporū uarietas, ut nihil tā solidi obtueri ac ordinari possit, quod non turbetur & labefiat in posterum, nisi ui & potestate Principum defendatur ac manuteneantur. De consilio & consensu unanimi omnium tam Consiliariorū quam etiam Nunciorum Terrarū Regni Statuimus & decernimus perpetuis temporibus obseruandum quod quicūque aduersus Priuilegium hoc tam salubre, & tanto labore, & cura nostra obtentum, per derogationes aut quoscumque alios modos quicquam cōmitere, per se, uel summissas personas, aut quouis alio prætextu seu colore, illud in parte, uel in toto infringendo, uel contra illud aliquid tentādo ausu temerario præsumpserit, uel contra illius dispositionem beneficium quodcūque Ecclesiasticum acceptauerit, uel acceptare uoluerit, uel pensionem quamcumque seu aliquam quod tam ex prouentibus beneficij per eum impetrati uel acceptati sibi reseruari procurauerit, cuiuscumque status, conditionis, præeminentia, & dignitatis existat: poenis in Statutis Sereniss. Iohannis Alberti & Alexandri Regum Poloniae germanorum & antecessorum nostrorū contra Plebeos ad maiores Ecclesias se recipi procurantes, & alios

tes, & alios impetratores Cortifanos æditis subiaceat ipso facto: quip-
pe omnium bonorum suorum communium & priuatorum mobiliū
& immobilium Secularium grario seu fisco & mensæ nostræ applica-
dorum priuatione: Ecclesiasticorum uero aresto, & confiscatione: &
præterea extra Regnum & dominia nostra bannitione & proscrip-
tione puniendus. Ne autem extraneis personis contra hoc Priuilegium
aliquid tentandi uia pateat si per submissas personas illi contra ueni-
endi facultas relinquatur: Statuimus & decernimus simili poenæ &
multæ subiacere, & eo modo esse puniendos, omnes & singulos Præ-
latos Spirituales, & Seculares, ac Capitula, tam Secularia, quam regu-
laria: Abbates, Canonicos, Plebanos, Vicarios, Beneficiatos, & quos-
cumq; Presbyteros omnium Ecclesiarum. Nec non Tabelliones. No-
tarios, & quasuis alias Ecclesiasticas & Seculares personas Regni no-
stri, & alias undecumq; existentes, qui literas quascumq; suprascripto
Priuilegio Regni nostri & præsentì ordinationi contrarias personas,
externis siue indigenis, & alijs quibuscumq; cuiuscumq; gradus, condi-
tionis & præminentie existant, & quacumq; præfulgeant dignitate,
aliquas prouisiones in uita, reservationes, cum pensionibus, surrogati-
ones, & quoscumq; processus de super obtentos in se continen. porta-
rent, afferrent, & publicarent, palam & priuatim: aut qui pensiones
huiusmodi, celand. illas summarie pecunijs redimerent, & celsiones, uel
resignationes beneficiorum, seu iuris ad illa competentis susciperent,
uel acceptarent, seu qui monitaria, censuras, procuraciones, & seque-
stra, contra prouisiones ordinariarum ob non solutionem pensionum
etiam motu proprio reseruataram, in se continen. quacumq; auctori-
tate data admitterent, aut exequi præsumerent, uel talium fautores,
executores, procuratores, aut quosuis sollicitatores promouere, fouere
uel illis auxilium uel opem aliquam præbere auderent, uel talia fieri
promouerent. poenis supra expressis subiaceant per locorum Capita-
neos, sub poenis in negligentes Capitaneos conditis, contra tales te-
merarios transgressores irremissibiliter exequen. Datum in Conuen-
tione generali Cracouiens. die sanctorum Fabiani & Sebastiani Mar-
tirum. Anno 1532. Regni nostri. 25.

Tertio Rex Sigism. cōtra Plebeios & Cortifanos statuit, quos etiam ex urbe

Romana ad Sacerdotia, quæ tantopere uenantur sub poena
proscriptionis & infamie reuocat. **LEX XV.**

Statuta de numero Plebeorum ad Ecclesias Cathedrales recipiendo-
rum & de pensionibus submouendis, ac de poena contra Cortifanos
edita, quotiens opus fuerit, exequemur & exequutioni debitæ de-
mandari faciemus.

M iij Corti-

Iiti. LEX XVI.

Idem sigismundus Pe
triconie. 1538.

Quod si aliquis contra dispositionem Statutorum aliquid iure Cortisanico obtineret, proscrip-
tus seu bannitus sit ipso facto, & bona ip-
sius iuxta Statuta confiscentur. Si uero metu poenae praefatae cedit liti,
iuri, & causae, nihilominus ad solutionem damnorum & impensarum
ei, contra quem iure Cortisanico egit, teneatur, & sit adstrictus: Dam-
num uero & expensae iuramento petentis probabuntur.

Cortisani sub poena exilij ad Sacer-
dotia redeant. LEX XVII.

sigism. Petr. 1538.

Cæterum quia aliqui ex subditis nostris iam a multis annis Romae
agunt, & in Regno nostro non pauca Sacerdotia, curam etiam anima-
rum habentia possident eaque plurimum negligunt, & alios hic in Re-
gno manentes quieti & diuinis obsequijs deditos, citationibus ad Ro-
manam Curiam euocant, litibus inuoluunt, & uarie diuexant. Quo-
rum licentia & libido non leuem in animis subditorum nostrorum
perturbationem excitauit. Ideo petitionibus Nunciorum Terrarum,
& clamoribus aliorum subditorum nostrorum permoti & pene co-
acti, Statuimus omnes huiusmodi Cortisanos ex urbe Romana ad Re-
gnum nostrum, & ad Sacerdotia quae obtinent reuocandos esse, & ubi
reuocati per nos infra praefinitum tempus non redierint, proscripti &
infames censeantur. Neque illis reditus pateat deinceps ad patriam.

Idem Cortisani secundum statutum anni
1538, ad Sacerdotia sua reuocantur infra
tempus semestris sub ammissione ipso-
rum ac proscriptione. Lex XVIII.

sigism. Cra. 1540.

Ad petitionem frequentem subditorum nostrorum querimonijs ip-
sorum pulsati quomodo nonnulli subditi Regni nostri Ecclesiastici
ordinis in Curia Romana agentes, ne dum ipsos fratres, filios, seruito-
res eorum, sed etiam seruatoribus nostris non parcent. plerisque mole-
stijs, & turbationibus, expensis & fatigijs inanibus afficiunt: praeter
lus & aequitatem illos molestando: idque potissimum fieri hac ratione:
quia constitutiones Regni nostri iam pridem contra illos editae ad exe-
quutionem debitam non deducerentur, & propterea petissent a nobis
iterum uniuersi ordines Regni nostri ut Constitutiones Conuentus
Pyotrkouien.

Pyotrkouien. Anni 1528. de reuocandis iisdem Cortisanis exequuti-
 oni debitæ demandarem, quod nos iustum & equum esse censemus
 nollemusq; querelas subditorum nostrorum ulterius sustinere: eosq;
 per insolentias Cortisanorum de cætero molestari, ipsosq; Cortisanos
 ad indignitatem nostram & nationis Poloniæ ignominiam in Curia
 Romana huiusmodi malis artibus incumbere de unanimi consilio &
 assensu uniuersorum Consiliariorum & Nunciorum Terrarum Regni
 nostri decreuimus & statuimus ut iisdem ipsi Cortisani subditi nostri
 in Regno & dominijs nostris Sacerdotia obtineant, qui subditis & ser-
 uitoribus nostris temere molestias inferunt, illosq; molestant, ad im-
 pensas & sumptus inanes deducunt, & iura Regni nostri, Priuilegia
 sedis Apostolicæ nobis & Regno nostro concessa, per nos iam iam re-
 uocentur patentibus literis nostris ad Ecclesias illorum mittent, ut in-
 fra tempus sex mensium a tempore oblatarum in Ecclesijs literarum
 nostrarum computant, ad Regna & dominia nostra Sacerdotiaq; sua
 redeant, iuxta constitutionem Pyotrkouien. præfatam. Et nisi redie-
 rint intra tempus prædictum eadem Constitutione Pyotrkouien. cõ-
 tra illos extendatur, & exequatur per locorum Capitaneos, quodq; &
 Sacerdotia illorum distribuantur, & damna passis ex illis satisfactio
 impendatur, iuxta eam ipsam Constitutionem. Præterea de Regno ban-
 niantur, liceatq; nobis & subditis nostris ad illa Sacerdotia alios præ-
 sentare: Ordinarij uero huiusmodi presentatos instituere teneantur.
 Nihilominus tamen nos, uel Capitanei nostri iuxta Constitutionem
 Pyotrkouien. fructus huiusmodi Sacerdotiorum statim post lapsum fa-
 ctale redditus apprehendant, & illos percipiant, de illisq; damna passis
 satisfaciant, & illos non dimittant, nisi alij ad ea præsententur, & in-
 stituantur. Per hanc autem Constitutionem nostram nolumus præclu-
 dere uiam probis subditis nostris, qui causa studij, uel negotiorum ho-
 nestorum curandorum gratia ad Curiam Romanam se contulerint.
 Cum in arbitrio nostro consistat, qui reuocandi illinc fuerint, iuxta
 uniuscuiusque conseruationem.

*Roma malarum ar-
 tium officina.*

*ut nauis Naucleri
 ita ouile præsentia pa-
 storis eger*

*si Annatæ simili-
 bus pœnis ad Roma-
 Curiam efferrî pro-
 biberentur, tanta iam
 ctura pecunie, estima-
 tionis & animarum
 liberarentur.*

ARTICVLVS II.

De Iure patronatus REGIS & Regnicolarum.

Qui Sacerdotia Iurisp. Regi vel Re-
 gnicular. impetiti bona eius cõfiscen-
 tur, & ipse proscribatur. LEX I.

- 101 Si quispiam beneficia Iurispatronatus nostri Regi aut subditorum
 nostrorum in præiudiciu & derogationem Iurispatronatus nostri,
 & subditorum eorundem nostrorum, ex causa quacumq; impetraue-
 rit, Statui-

Alber. Petri. 1438.

*Idem supra Lege de
 numero Plebcoru ad
 Eccles. Cathedr. susci-
 piendoru. Inibi: pœ-*

na cōtra eos qui lites
vas eiusmodi exequu-
rentur, & multa in
bidem ad hunc arti-
culum pertinentia.

rit. Statuimus, decernimus, & mandamus, omni bonorū suorum cō-
munium & priuatorum mobilium & immobilium Sēcularium gra-
rio seu fisco uel mensæ nostræ applicandorum priuatione, Ecclesiasti-
corum uero arresto, confiscatione, & extra Regnum nostrum banni-
tione, immediate puniendos.

De eodem. LEX II.

Alexan. R. 1505. Ne quisquam cuiuscumq; generis, uel conditionis existat, audeat be- 117
neficium quodcumq; nostri Iurispatronatus quoquomodo impetrare
uel oblatum a quouis suscipere sine nostro consensu, sub incursu pre-
fatae poenae exilij, & confiscationis suorum bonorum, & parentum ac
propinquorum eius.

**Iidē Iuriumpā, impetratores in bonis
suis, & amicorū suorū puniūt. Lex iij.**

Alexan. R. 1505. Fit nonnunquam quod Cortisani & Cursores Romani beneficia per
Terrigenas de bonis eorum ad consolationem amicorum uiuentiū & 119
mortuorum fundata impetrant: Sicq; non mediocribus iacturis pau-
perem Nobilitatem pro sui defensione Iuris impendentem afficere cō-
sueuerunt. Quapropter decernimus quod impetrantes beneficia apud
sedem Apostolicā Iurispatronatus nostri, & dominorum, Nobiliūq;
Sēcularium nostri Regni, puniantur in persona, & in bonis: Similiter
amici, & consanguinei impetrantium eorundem.

**Iurapatron, nisi expresse literis Regis
alicui inscribitur Iuri Regio reserua-
tum esse intelligitur. LEX IIII.**

sigism. Crae 1510.
repetitur lib. 2. cap.
3. artic. 4. de redimē-
dis bonis Regalibus.

Vbi specialis mentio in Priuilegio uel Inscriptione de Iurepatrona- 151
tus facta non est, Iuri Regio reseruatū esse cognoscitur.

**Iurapatro, a Spiritualib⁹ in certas per-
sonas obtenta cassantur. LEX V.**

sigismundus Augu-
stus Petric. 1550.

Iurapatronatus, quæ sibi Spirituales in certas personas expedire so-
lent, destruximus & cassauimus, sic quod nullā uim habere debeant.

DE CORTISANIS COM- MENTARIIS.

Quantam calamitatem omnibus Regnis Romano Pontifici addictis Cortis-
ani eius dederint, facile ex omnium Gentium grauaminibus & querelis appa-
ret, ut enim de animarum iactura inestimabili taceamus, reuera isti præbendas
tum accipitres, aut uerius auri & argenti Harpye, uel seruuli Giezi, dum suo vēs-
tri student, nūq;

tri student, nundinationū virus, plaustraque abominationum in Ecclesiam Dei intrant, idque dispensationibus, vnionibus, pensionibus, regressibus, coadiutoris, aliisque artibus mercatorum Babilonis. Quibus cum satis opum corradunt, in conductum Sacerdotum turbam animarum reiciunt sollicitudinem, ipsi autem vel aulicis negociis sese mancipant, vel prouentibus decoquendis student, ministerium Ecclesiae ne digito quidem attingentes: Tantum videlicet ueneni hausit Ecclesia ex opulentia. Inde factum esse credimus, quod & Euangelistae retium ab Apostolis relictorum celebrem faciant mentionem, & Christus tanta diligentia Petri amorem erga se terna interrogatione elicit, ut si se amaret, pasceret oues eius: sciebat enim & Piscatores urbium pro Piscatoribus hominum, & lupos pro Pastoribus olim subintraturos, qui pro ministris dominos se facerent, & oues deglutere pro pastione debebant. Et ut ait Petrus per auariciam facturus sermonibus de animabus hominum mercari: quibus Iudicium iam olim non tardat: neque perditio illorum dormitat, quorum etiam vnus Baal videlicet dementiam Asina humana voce loquuta redarguit, ne mercedem iniquitatis ex maledictione improbus Vates speraret. Recte itaque nostri Legislatores, damnis, vinculis, publicatione honorum, ac exilio istos ipsos Sacrilegos obedientiae filios plectendos esse censuerunt, ut scilicet eos poena Magistratus Secularis terreat, quos diuinae vindictae tarditas inuitabat ad peccandum.

ARTICVLVS III & IIII.

De Honorandis Archiepiscopis, ac vitae illorum, Pastorumque Ecclesiae tutela, ac caede.

P R A E F A T I O.

Si alter alterum honore praeuenire iubemur, certe Pastores Ecclesiae multo magis honorare debemus: Etenim ipsi annunciatione Euangelii parentes sunt animarum nostrarum, Legationeque pro Deo funguntur in mundo: ut Paulus merito duplici honore dignos esse iudicet. QVI BENE PRAE SINT IN VERBO: sicut e contrario Malachias contemptibiles dicit fuisse factos Sacerdotes, quia recesserant a Lege Dei viui, & secuti fuerant somnia capitis sui. SI AVTEM IPSI SACERDOTES honorandi sunt, multo magis securitas vitae praestetur eisdem: vel ob hoc, quod Regnum illorum non sit ex hoc mundo, gladioque, ministris, ac omni vi corporali exarmati sint, & insontes: ob eamque rem publica solum auctoritate & tutela moniti. Verum enimvero quamquam Deus post caedem Abelis non solum Caino, verum etiam Terrae maledixerit: Davidque sanctuarium pollutum fuisse a gentibus queratur: Nihilominus insolens genus vindictae esse putamus, si ab Ecclesiae ingressu, & sacrorum usu omnibus interdicatur, hoc est, ut pius cum impio perdat, cum Sacerdos ob quamcumque causam occideretur, captiua retur, vulneraretur, aut detineretur. Tantum enim reus sceleris est plectendus, non omnibus templi ingressu, ac postremo cultu Dei ipsius, auditione uerbi Dei, & aliis sacris, interdicendum: alioqui talibus dicit Christus: Ve vobis Scribae & Pharisei hypocritae, qui clauditis Regnum coelorum ante homines, & neque vos intratis in illud, neque intrare volentes permittitis. Praeterea politico Magistratui tradendus esse videtur homicida non Episcopo: qui non est rerum Iudex constitutus, multoque minus eidem licet occidere quemquam, aut proscribere, honore uel priuare: quod haec politicae sunt potestatis. Episcopus autem tantum scelera in praefractis excommunicatione vindicat, ut peccatoribus conuersis veniam in Christo repositam predicat, etiam his qui huius vel illius criminis nomine a Magistratu fuerint damnati. Et ut hic taceatur, quod Christus & Apostoli iuberant Magistratibus, quatenus praedicationem uerbi Dei non impediebant: Illud hic non est praetereundum silentio, quod Paulus apud Corinth.

Honorandi sunt Pastores.

Ac defendendis

si caderetur sacerdos quae aequitas sit sentienda.

1. Corinthio. 5.

N

stupri reum ius

2. Corinthio. 2.

stupri reum iubet tradi Satanæ ad interitum carnis quo Spiritus saluus fiat in die Domini Iesu: Nihilominus postea de eodem scribit: sufficit istiusmodi homini increpatio hæc quæ facta est a pluribus, adeo ut ediuerso magis condonare debeatis, & consolari, ne quomodo fiat, ut immodico dolore absorbeatur huiusmodi. Quapropter obsecro vos, efficitur, ut in illum valeat charitas. Nam & in hoc scripseram, ut cognoscerem probationem vestri, an ad omnia obediētes sitis. Ita scilicet Paulus seueritatem debitæ pœnæ, clementia Apostolo digna temperat: & ne peccator sceleris veniam desperet, omnibus modis cauet, ut merito etiam nos huius constitutionis emendationem ad canonem Sacrae scripturæ desideremus. Male enim se res habet si ipsi artifices religionis a suæ artis primis principiis dissentiant, & pro Pastoribus percussores, proque seruis Christi mitibus, incipiant esse Domini feroces.

Qui coram Archiepiscopo turpia verba profert, LEX I.

Kazim. Visli. 1368.

Si quis turpia uerba coram Do. Archiepiscopo protulerit, pœnam eidem D. Archiepiscopo L. alias pyathnadzyesta persoluat.

Si quis aliquem coram eodem vulne- rat, vel gladium vibrat, LEX II.

Kazim. Visli. 1368.

Si quis uero coram D. Archiepiscopo gladium uel cultellum extraxerit, siue aliquem uulnerauerit, siue non: pœna syedmadzyesta puniatur eidem D. Archiepiscopo applicanda.

Si Sacerdos occidatur, capiatur, vulne- retur, aut detineatur, Iaross. Arch. constituit

Iaross. Gnes. Archi.

Præterea ubi Clericus ordinatus, uel Presbyter esset occisus, captus, uulneratus, uel detentus: illius loci Ecclesia, uel Ecclesiæ si fuerint plures, a lure sint interdictæ. Et ideo in eisdem diuinum officium non debet celebrari, quousque malefactor Dño Episcopo tradatur: Qui si comprehendere non poterit, tunc habitatores eiusdem loci præstabunt iuramentum, quod malefactorem deprehendere non potuerunt, nec occasionem effugiendi dederunt. Ex tunc Ordinarius tollet interdictum a lure statutum. Et nihilominus malefactor sit proscriptus, & per quemcunque rapi poterit, dño Ordinario tradatur, & omnino excommunicetur.

De eodē Bodzāta Episc. Crac. similiter.

1369. de eodē in con-

stitutione Bonifa. Pa-
pe ponitur infra &
idem in Iohann. Bulla
ponitur infra de li-
bertate Ecclesiastica
art. proxime sequenti

Præterea ubi Clericus ordinatus uel Presbyter esset occisus, uulneratus, captus, uel detentus: illius loci Ecclesia uel Ecclesiæ si sint plures a lure sint interdictæ: Et ideo in eis diuinum officium non celebretur, quousque malefactor Dño Episcopo tradatur. Qui si deprehendere non poterit tunc habitatores illius loci præstabunt iuramentum, quod malefactorem detinere nequiverunt, nec occasionem aufugiendi dederunt.

Demum Ord.

Demum Ordinarius tollet interdictum a lure statutum, cum tamen nihilominus malefactor sit proscriptus, & per quemcumq; rapi poterit, domino Ordinario ipsemet tradatur, & excommunicetur.

De homicidijs enim & vulnerib⁹ Spiritualib⁹, ac violentijs templorum Iudex Spiritualis cognoscit. LEX III.

Ad Iudicium Spiritualium pertinet iudicare pro Spiritualium homicidijs, & pro uulneribus ad ministerium Ecclesiae ordinatorum: nec non pro violentijs, quae templis, templorumq; ministerio personis destinatis inferrentur: exceptis illis templorum seu Ecclesiarum ministris, qui Ecclesiarum ministri atq; acolyti essent, & uxores postea ducerent: Nec non illis, qui existentes ministri Ecclesiae, non tamē Sacerdotes, ipsimet in tabernis lites quærerent, & nomine harum litium cōuicti essent: n̄ ad Iudicium Spirituale pertinere non debent.

ARVICVLVS V.

De Libertate Ecclesiarum CHRISTI, Spiritualitum,
eorumque subditorum, ac possessionum.

PRAEFATIO.

Libertas propria Ecclesiae Christi, Spiritualis est: illa nimirum spiritus nostri persuasio certissima, qua nos credimus a maledicto Legis, ira diuina, morte aeterna, ac poenis inferni per Christum mediatorem liberatos, fideque in eius promissiones iustificatos, adeoque coopratos in filios Dei, & heredes Regni coelestis, Christus enim factus est pro nobis homo, peccatum, maledictum, ira Dei ac morti obnoxius, ut etiam ad inferna descenderet, quo iram Dei aduersus peccata nostra placaret, mortem morte solueret, nosque a Sathanae dominio redimeret, ut iam liberi a peccato & morte, serui simus iusticiae ac vitae, agentesque gratias Deo, fructificemus opera bona ad quae creati sumus, quoad per fidem, & in bonis operibus patientiam coronam vitae aeternae, & gloriam filiorum Dei immortalem adipiscamur. De qua quidem libertate Prophetae & Apostoli cōcionantur. Verū Constitutiones Regni nostri agunt de Ciuili Ecclesiarum, seu templorum, & Sacerdotum Libertate: quae est facultas agendi, quod quisque velit, lure tamen. Quae quidem Libertas omnino debet illis praestari integra. Ne scilicet domus Dei humanis subsint seruitutibus, vel ministerium Euangelii Sacerdotum curae commissum hereat, ac vi turbetur. Sacerdotes enim omnium ministri, ac salutis procuratores sunt, quam ob causam pii Principes illorum ordinem, primum in Repub. semper esse voluerunt, a seruitutibusque & tributis vna cum illorum fundis fecere exemptos. Quia in re tamen prouidendum est, ne ipsi Sacerdotes functione sua & libertate abutantur, hoc est, ne clauibus suis tantum ad liganda vel soluenda peccata concessis, ad alienos fundos, & quiduis faciendum ostium sibi aperiant: famemque VERBI DEI refundant pro saturitate panis: ut enim hoc taceamus, quod inter alias complures seruitutes populo impositas, stupris, adulteriis, ac fornicationibus, oppida & villas Regni municipum, praetextu istius Ecclesiasticae Libertatis, impune polluerint: certe hoc taceri nequit, quod neglecta, vel adulterata Sacrarum scripturarum

N II veritate aeterna,

sigism. crac. 1549.

Eadē lex infra art 8 de causis fori spiritualis, de sacerdotibus aut in tabernis percussis infra cap. 17. ar. 3 de Kmeton. est mētio.

Hae lex, ut alia istiusmodi, ungetiam uxoris maritus ad altare nō admittit: ut ne quoq; a ministerio Cra. et Mosaiscē. eccles. excluderit maritū, quā ut alios multos, eccles. bē proh dolor, tolerabat moxhū. Cū omnes fere Patriarchae, Prophetae Apost. et purioris Eccl. Epif. pastores, ac diacono fuerint irreprehensibiles, ac sine crimine, quod uide licet unius uxoris inculpati uiri existentes facilius ceteras uirtutes, quas uult Paulus in se Epif. citra omnem incontinentiam, aut concubinatū notari conuequebantur.

Libertas spiritualis Ecclesiae quae est.

Libertas politica spiritualibus est manu tenenda.

Prouidendum ne Spirit. pro libertate corporali seruitutem anime iniiciant: & clauibus suis ad alienos fundos ostium sibi aperiant.

veritate æterna, non raro aniles fabulas misero vulgo, ex Biga, Goscaldo, Vade-
mecum, Dormisecure, Baraleto, aliisque tordidissimis id genus scriptoribus ob-
trudunt: pro cultu vnius Dei, & mediatoris Christi inuocatione, recentes eos-
que innumerabiles Deos, ac Deas, simulque mediatores faciunt: elementis, locis,
temporibus, personis, imaginibus, largitionibus, Monachorum cuculis, aliisque
creaturis sine præcepto Dei excogitatis remissionem peccatorum alligant: aliis
asque præstigiis, partim per impietatem quæ aufert, partim per superstitionem
quæ addit, confingunt: ut iam prædicatio **CRVCIS CHRISTI**
offendiculum ac stulticia, adeoque **CALICIS DOMINI** vsus, &
MATRIMONIUM SACERDOTVM hæresis haberi:
precatio autem dominica, quali sanctorum inuocationi aduersa, ex Ecclesiis
Præmissis, proscribi cæperint. Adeo nihil tam plane præceptum fuit a Chris-
sto, quod partim nugacissimarum vulpecularum interpolatione non fuerit ad-
dulteratum, partim ferocissimorum Aprorum dentibus non videatur esse de-
molitum sed hos illorum dolos, & sæuitiam pii orbi toti prodidere, ut iam facile
relictis cisternis aridis, ad ipsissimum omnis gratiæ fontem Christum Iesum cur-
ramus sitibundi, integris Sacramentis vtamur fragiles: & ipsum Deum ac medi-
atorem Christum inuocemus afiliciti: idque verbo Dei instructi, quod ut malle-
us petram, omne mendacium conterit, quassat, euertit.

**Ne Eccles. Rectores a Sacramēt, vel no-
mine Colūbatiōis pecun, exigāt, Lex I.**

Quam in sequenti proxime Articulo vide.

**Quod sub Interregno Nobil. Ecclesi-
arū bona & fines Regni ab hostibus
defendere teneantur. LEX II.**

Quam vide Libr. 1. Cap. 1. Artic. 2. Lege 3. seu in confæderatiōe dicta Kaptur.

**Bello tamen Turc. ingruent. Spiritua-
les opem ferunt. LEX III.**

Quam Libr. 6. Capitulo 2. Articul. 1. & 2. de bello Turc.

**Alioquin Ecclesiæ omnes in suis li-
bertatib⁹ cōseruentur. LEX IIII.**

Tagel. in Iedl. 1. 433. **Primo quidem uniuerſas ædes sacras seu Ecclesias in omnibus eorū
uiribus, emunitatibus, & libertatibus, ac metis, & distinctionibus an-
tiquis, quibus tempore Dñorum prædecessorum nostrorum, Poloniae
Regum, & Ducum fruebantur, uolumus omnimode conseruare.**

**Super Sacerdotia etiā vt & super digni-
tates Seculares uacatura, literæ expectatiuæ non sunt dan-
dæ, nec prouentus illorū minuendi. LEX V.**

Quam vide Cap. eodem Art. 1. repetetur etiā Cap. 5. de Dignitat.

Præuilegia

Præuilegia Regum antiquorū Eccle-

sijs, Terrigenis, & Ciuitatibus cōcessa, in omnibus suis articulis,
& punctis inuiolabiliter sunt tenēda. **LEX VI.**

Quam vide Libro 1. Capitul. 2. Articul. 1. de Iurium confirmatione.

**Castra, oppida, villæ ac subditi Spiritu-
tualium eadem prorsus libertate, qua
& Nobilium gaudent. LEX VII.**

Inter Nobilium libertates, Libro 3. Capitul. 1. Articulo 1. videatur.

Præterea Spirituales, prout & Nobi-

104 les, habent libertatē Ceruissiam, & alios liquores ad uillas unde
cumq; uelint recipere, ac propinare. **LEX VIII.**

De Nobilium libertatibus Libro 3. Capitul. 1. Articul. 5. videatur.

Præterea Rex, ut in Nobil. ita etiā in

41. bonis Spirit. statioēs nō faciet. **Lex IX**

Quam ibidem de Fundorum libertatibus vide Libr. 3. Cap. 1. Articul. 1.

Quod Spirituales vna cum suis subdi

tis, ab omnibus Teloneis, Foralibus, & id genus Exactio-
nibus sunt liberi. **LEX X.**

Quam Libro 2. Capitul. 4. Articulo 1. & 2. de Teloneis vide.

Attamē Spirit. villæ in soluēdis fuma

lib⁹ adæquant^r villis Nobiliū. **Lex XI.**

Quam Libro 2. Capitulo 7. de Fumalibus vide.

Sed & Bonifacius Papa confirmat Ca-

rolinam Constitutionem pro Ec-

clesiastica libertate.

59. **BONIFACIUS EPISCOPVS SERVVS SER**
60. uorū Dei dilectis filijs beatæ Mariæ Erffordensi, & S. Martini Hin-
gelstadeni, Maguntinē. diocæsis, ac beatæ Mariæ ad gradus Ma-
51. guntinensis Ecclesiarum Decanis, Salutem &c. Iustis & honestis sup-
plicum uotis libenter annuimus illaq; prosequimur fauoribus oportu-
nis. Dudum si quidem foelicis recordationis Honorius Papa Ter-
tius prædecessor noster attente cōsiderans: Quod claræ memoriæ Fre-
dericus Imperator Romanorum semper Augustus, ad laudem Roma-
næ Ecclesiæ,

Bonifacius Papa in-
herendo uestigijs Ho-
norij tertij sui præ-
decessoris cōfirmat.

Honorius Papa ter-
tius confirmat Frede-
rici Imperatoris legē

De his quæ contra Ecclesiasticam disciplinam & sacros canones confingunt.

Ciuitates, loca, potestates, cōsules et alie personæ cōtra libertatē ecclesiæ statuta facientes nisi infra duos menses, post legis imperialis publicationē penitus abolita fuerit illa ipso iure esse nulla decernuntur et irrita et statuarij talium sua iurisdictione priuantur, hic uide, quam insolenter seruius seruatorū tollit omnem potestatem ciuilem, quæ suæ obstat dominationi.

Loca ubi talia statuta tenentur, banno mille marcarū auri fisco imperiali subiace. Cōsules, statutar. scriptores talium statutorū et iudican. secundum ea ipso iure infames efficiuntur.

Bona eorū qui imperialem cōstitutionem contemnūt post annū ab omnibus impune occupantur pœnis alijs saluis.

Ecclesiæ & ecclesiasticæ personæ non sūt exactionibus nec collectis grauandæ.

Inuadens bona ecclesiæ, triplum refundat & banno imperiali subiaceat.

Communitas per annum in excommunicatione propter libertatem ecclesiæ uiolatā persistens, banno imperiali subiaceat. Nullus in causa criminali personam ecclesiæ

Eccelesiæ, & sacri decus Imperij, cupiens ut expurgatis quorundam erroribus, iniquis statutis penitus destitutis: De cætero Ecclesia, & Ecclesiasticæ personæ plena uigeant quiete, & secura libertate gauderēt.

Ac pie et iuste attendens quod quorundam peruersorum iniquitas adeo abundaret, ut non dubitarent contra Ecclesiasticam disciplinam, & sacros Canones statuta sua confingere aduersus Ecclesiasticas personas, & Ecclesiasticam libertatem edita, tali lege huiusmodi statuta iniqua irritauerat, & præceperat irrita nunciari. Et omnia statuta

& consuetudines, quæ Ciuitates & loca, potestates, uel Consules, aut quæcumq; aliæ personæ, contra libertatem Ecclesiæ, uel personas Ecclesiasticas huiusmodi ædere, aut obseruare tentarent: Contra Canonicas uel Imperiales sanctiones, de ipsorum Capitularibus, infra duos menses, post ipsius legis publicationem penitus aboleri facerent: Et si de cætero talia attemptarent illa ipso iure decreuit esse nulla. Et eos sua iurisdictione priuatos.

Nec non locū ubi talia deinceps præsumpta fuissent, Banno mille marcarum auri fisco Imperiali præceperat subiacere.

Potestates uero Cōsules, statuarij et scriptores statutorum prædictorum: Nec non Cōsiliarij locorum ipsorum, qui secundum statuta & consuetudines memoratas iudicarent. Ex tunc essent

ipso iure infames, quorum sententias, & actus legitimos statuerint aliquo modo non tenere.

Quodq; si per annū præfatarum constitutionum inuenti forent contemptores, bona eorum per totum suum Imperium mandauit impune ab omnibus occupari, Saluis nihilominus alijs pœnis contra tales in eisdem generalibus Cōcilijs promulgatis.

Et in super uoluit idem tunc Imperator, quod nulla communitas, uel persona publica, seu priuata, collectas, seu exactiones, angarias, uel per

angarias, Ecclesijs, uel alijs prijs locis, aut Ecclesiasticis personis huiusmodi imponere seu inuadere Ecclesiastica bona præsumat.

Quod si secus faceret, & requisita ab Ecclesia uel Imperio huiusmodi emendare contemneret, triplum refunderet. Et nihilominus banno Imperiali subiaceret, quod sine satisfactiōe debita nulla tenus remitteretur.

Statuerat insuper, quod quæcumq; communitas, uel persona, per annum in excommunicatione propter libertatem Ecclesiæ uiolatā persisteret, ipso iure similiter dicto banno Imperiali subiaceret, a quo nullatenus extraheretur, nisi prius ab Ecclesia beneficio absolutionis obtento.

Et insuper ordinauerat, ut nullus Ecclesiasticam personam, in Criminali quæstione, uel Ciuili, ad Iudicium Seculare trahere præsumat: Contra easdem Canonicas sanctiones, & constitutiones Imperiales: quod si secus faceret, actor a suo iure caderet, & iudicatum non teneret. Et iudex foret extunc iudicandi auctoritate priuatus.

Quodque Iudices temporales qui Clericis & personis Ecclesiasticis iusticiam denegare præsumerent, tertio requisiti, suam iurisdictionem amitterent, pro-

mitterent, prout in dicta Imperiali constitutione plenius continetur. Dictus inquam prædecessor constitutionem ipsam, etiam de consilio fratrum suorum Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalium, qui tunc erant, auctoritate Apostolica approbans & confirmans ipsam mandauit inuiolabiliter obseruari: Nec non statuarios, & scriptores, ac uiolutores prædictos, excommunicatos eadem auctoritate nunciari. Et deinde ad audientiam, diuine memoriæ Caroli quarti, etiam Romani Imperatoris, semper Augusti deducto. Quod non nullæ Sæculares personæ, in potestatibus & officiis publicis constitutæ, uidelicet Duces, Marchiones, Comites, Barones, & alij Domini temporales: Nec non Consules Ciuitatum, Villarum, & Oppidorum, & locorum Rectores in diuersis prouincijs eiusdem Imperij constituti, Dei timore postposito, statuta singularia, & iniquas ordinationes, motu proprio, & de facto, contra ipsas personas Ecclesiasticas, & Ecclesiarum libertates, ac eorum Priuilegia condiderant: illisq; de facto & publice utebantur, contra Canonicas & legitimas sanctiones. Vt pote, quod nulla bona temporalia in potestatem Ecclesiarum transferrètur. Et ne Clerici in sacris ordinibus constituti ad agendum & testificandum in ciuilibus, & maxime in pijs causis aliquatenus admitterètur. Quodq; excommunicati laici, & publice denunciati, in Ciuili foro minime repellerètur. Et insuper prædicti Domini temporales, Consules, & Rectores, per Sæcularem potestatem res & bona Clericorum occuparent, arrestarent, Et oblationes Christi fidelium minuerent, atq; restringerètur. Exactiones & tallias indebitas, de bonis & redditibus Ecclesiarum exigerent, & extorquerent, possessiones Ecclesiarum & personarum earundem deuastarent incendijs & rapinis. Contractus inter Clericos & laicos factos legitime ad libros Ciuitatum, Villarum, & locorum prædictorum inscribere, & sigillare recusatètur. Donataq; et legata ad fabricas & Ecclesiarum structuras: Contra Prælatorum uoluntatem, & aliorum quorum intererat, contra iusticiam tenere & usurpare præsumerètur, in fraudem & odium Clericorum. De bonis etiam & rebus eorundem Clericorum quæ non causa negotiationum sed proprijs eorundem usibus, per eorum Terras ducebant, seu duci faciebant Teloneum exigere, & recipere non uerebatur. Et confugientes ad Ecclesias, & earum cæmeteria inde extrahere, contra Canonicas & Imperiales sanctiones huiusmodi præsumperant, & præsumebant, idem Carolus tanquam Imperator christianissimusq; Princeps. Volens in præmissis prouidere remedio salutari: Et iam de Principum, Ducum, Comitum, Baronum, fideliumq; aliorum Sacri Imperij consilio & auctoritate Imperiali quæcumq; statuta & consuetudines prædictas, tanquam per Canonicas & Ciuiles sanctiones expresse reprobata cassauit, irritauit, & annullauit: ac cassaret, irrita nulliusq; esse ro-

boris penitus

clesiasticam ad iudici-
um sæculare trahere
presumat, alias auctor
ab agendo cadit, &
iudex auctoritate in
dicandi priuatur.
Iudex temporalis qui
clericis iusticiam des-
negat tertio requisita
suum iurisdictionem
amittit.

Honorius tertius præ-
decessor Bonif. de con-
sensu cardinal. caroli.
constitutione approb.
Cõstitutio carolina cõ-
tra uiolutores emuni-
tatis seu libertatis ecc-
clesiasticæ per quam
reuocat seu irritat om-
nia statuta cõtra per-
sonas eccles. facta, cõ-
tra canonicas & legi-
timas sanctiones.
Clerici ad agendū &
testificandū in ciuili-
bus & pijs causis ad-
mittantur.

Laicus excommunicatus
in ciuili foro ab
agendo repellitur.

Domini temporalib.
res ecclesiæ occupare
& oblationes minue-
re non licet.

Idē habetur in cõstitu-
tione Frederici paulo
superius in eadem con-
stitutione.

Contractus inter cle-
ricos & laicos factos
ad libros ciuiles in-
scribantur.

Legata ad fabricam
ecclesiæ & pias cau-
sas non sunt per ali-
quem retinenda seu
usurpanda.

Clerici de rebus quas
non negociandi causa
sed pro eorum usu p-
terras ducunt, telone-
ū soluere non tenentur

Confugientes ad ecc-
uel cæmeteria nulli
et extrahere.

Mandat Imperator ut statuta in præiudicium libertatis ecclesiastica facta omnino reuocarentur.

Laicus diffidans, seu captiuans, spolians, uulnerans uel occidens clericum uel religiosum &c. præter poenas a sacris canonibus et legibus inflictas infamis efficitur & omni honore priuatur.

Hortatur Carol. Prælatos ut legem imperialem per ecclesias & synodos publicarent.

Postulatio cleri Maguntinen. pro confirmatione constitutionis Caroline.

Papa mandat has constitutiones imperiales obseruari inuolabiliter sub poena excommunicationis quam legem diuinam non humanam consequi solet.

boris penitus uoluit uel momenti. Precipiens sub indignatione Imperialis banni uniuersis & singulis Principibus, ac Dominis temporalibus, Consulibus, potestatibus, & alijs in officijs publicis constitutis, quatinus extunc ipsorum statuta, & ordinationes, quæ in præiudicium Ecclesiasticæ libertatis edita fuerant, omnino reuocarent, & de luce tollerent: quodq; secundum ea non iudicarent amplius, nec sententias dictarent, aut eisdem in iudicio uel extra iudicium quomodolibet pro se & contra Ecclesiasticam libertatem potirentur. Pronunciavit insuper & eadem Imperiali decreuit auctoritate, Quod quicumq; laicus cuiuscumq; status uel conditionis existeret, ausu sacrilego, & proprie temeritatis audacia, Sacerdotem uel Clericum Secularem, uel religiosum diffidaret, proscriberet, captiuaret, spoliaret, occideret, mutilaret, aut in carcere detineret, ac huiusmodi maleficia perpetrantes scienter acceptaret, uel fauorem illis præstaret, præter poenas a Sacris Canonibus & legalibus sanctionibus eis inflictas eo ipso redderetur infamis, ac omni honore priuatus, nec ad placita uel consilia Nobiliū admitteretur quouismodo. Hortans insuper & requirens in domino Prælatos in illis partibus constitutos, ut legem Imperialem huiusmodi per eorum Ecclesias, & Synodos publicarent, ne transgressores huiusmodi per simulatam ignorantiam suas ualerent malicias excusare, prout in edita tali lege prædicta plenius continetur. Cum autem sunt exhibita nobis nuper pro parte dilectorum filiorum Præpositi, Decani, & Capituli, ac Clericorum perpetuorum beneficiorum in Ecclesia sancti Petri Figlarien. Maguntinensis diocesis, & Prælatorum, tam Secularium quam regularium, ac cleri consistentium infra limites præposituræ eiusdem Ecclesiæ petitio continebat, adeo quorundam laicorum & Dñorum temporalium in oppido Figlarien. dictæ diocesis infra eosdem limites, ac etiam Figlarien. locis circumuicinis malicia inoleuerit. Quod huiusmodi Imperiales sanctiones transgredi non uerentur, & Ecclesiasticas libertates uiolare præsumant, pro parte Præpositi, Decani, Capituli, Prælatorum, & cleri prædictorum, nobis fuit humiliter supplicatum, ut eis prouidere super præmissis de opportuno remedio dignaremur. Nos igitur uestigijs præfati prædecessoris nostri inherentes, huiusmodi supplicationibus inclinati: Discretionis uestre per Apostolica scripta, Mandamus, quatinus uos, uel duo, aut unus uestrum, per uos uel alium, seu alios, constitutiones prædictas, in dicto oppido, & in alijs locis circumuicinis auctoritate nostra faciatis inuolabiliter obseruari, transgressores uero, ac uiolatores, & contemptores ac sacrilegos prædictos. Nec non contradictores quoslibet, & rebelles, per censuram Ecclesiasticam, appellatiōe postposita compescendo, inuocato ad hoc si fuerit opus, auxilio Brachij Secularis, non obstante si aliquibus communiter uel diuissim, a sede Apostolica sit indultum quod inter-

quod interdicti, suspendi, uel excommunicari non possint per literas Apostolicas non faciendo plenam & expressam, ac de uerbo ad uerbum de indulto huiusmodi mentionem. Datum &c.

Similia Iohannes Papa Olomuncensis
Lutomissensis, & Misenensis Episcopis scribit, inhærendo vestigijs Honorij
tertij sui prædecessoris, in statu Episcopo, & Prælati Ecclesiæ wratislauien.

6. IOHANNES EPISCOPVS SERVVS SERVORUM Dei Venerabilibus fratribus Olomuncen. & Lutomissen. ac Misenen. Episcopis salutem & Apostolicam benedictionem, iustis & honestis supplicum uotis libenter annuimus, illaq; fauoribus prosequimur opportunis, dudum siquidem Honorius Papa Tertius prædecessor noster, attente considerans, quod clare memorię Fredericus secundus Romanorum Imperator semper Augustus, ad laudem Romanæ Ecclesiæ, & sacri decus Imperij, cupiens ut expurgatis quorundam erroribus, & iniquis statutis penitus destitutis, de cetero Ecclesiæ, & Ecclesiasticę personæ, plena quiete uigerent, & secura libertate gauderent, ac pie & iuste attendens, quod quorundam peruersorum iniquitates adeo abundauerant, ut non dubitarent contra Ecclesiasticam disciplinam, & sacros Canones statuta cōfingere, aduersus Ecclesiasticas personas, & Ecclesiasticam libertatem edita tali lege huiusmodi statuta iniqua irritauerat, & præceperat irrita nunciari. Ac omnia statuta, & consuetudines, quæ Ciuitates, & loca, potestates, uel Consules, aut quę cumq; aliæ personæ, contra libertatem Ecclesiæ, uel personas Ecclesiasticas edere, uel seruare temptarent, contra Canonicas uel Imperiales sanctiones: de ipsorum Capitularibus infra duos menses post ipsius legis publicationem penitus aboleri facerent: Et si de cetero similia attemptarent, ipso iure decreuerat esse nulla. Et eos sua iurisdictione priuandos, nec non locum ubi deinceps talia præsumpta fuissent, banno mille marcarum auri præceperat subiacere: potestates uero, Consules, Statutarios, et scriptores statutorum prædictorum, nec non Consiliarios locorum ipsorum, & qui secundum statuta & consuetudines memorata iudicarent: Extunc essent ipso iure infames, quorum sententias, & actus legitimos statuerat aliquatenus non teneri. Quodq; si per annum præfatę constitutionis inuenti fuissent contemptores. Bona eorum per totum suum Imperium mandauit impune ab omnibus occupari, saluis nihilominus alijs poenis contra tales in concilio generali promulgatis.

O

li promulgatis.

Hæc confirmatio cōcordat per omnia cū præcedenti. Ideo summatij hic non adscribuntur, solum hoc admonemus quod ij seruorum insolenter se in libertatem asserunt, obuia quęq; prosternentes.

li promulgatis. Et insuper uoluerat idem Imperator quod nulla communitas, uel persona publica, seu priuata collectas, siue exactiones, angarias uel per angarias, Ecclesijs uel alijs pijs locis, aut Ecclesiasticis personis imponerent, aut inuadere Ecclesiastica bona præsumerent: Quod si secus facerent triplum refunderent: Et nihilominus banno Imperiali subiacerent, quod absq; satisfactione debita nullatenus remitteretur: Statuerat insuper, quod quæcumq; communitas, uel persona, per annum in excommunicatione, propter libertatem Ecclesiæ uiolatam persisteret, ipso iure Imperiali banno subiaceret, a quo nullatenus extraheretur, nisi prius ab Ecclesia beneficio absolutionis obtento: Et insuper ordinauerat, quod nullus Ecclesiasticam personam in criminali questione, uel Ciuili, trahere ad iudicium Seculare præsumeret contra Canonicas sanctiones & constitutiones Imperiales: Quod si secus faceret, actor a iure suo caderet, iudicatum non teneret, etiam Iudex foret extunc iudicandi auctoritate priuatus. Quodq; Iudices temporales qui Clericis uel Ecclesiasticis personis iusticiam denegare præsumerent, tertio requisiti, suam iurisdictionem ammitterent, prout in dicta Imperiali constitutione plenius continetur: Dictus inquam prædecessor constitutionem ipsam de consilio etiam fratrum suorum sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalium, Apostolica auctoritate approbans & confirmans, ipsam mandauit inuiolabiliter obseruari: Nec nõ statutarios, scriptores, & uiolatores prædictos excommunicatos auctoritate Apostolica prædicta publice nunciari: Et deinde ad audientiam diuæ memoriæ Caroli quarti etiam Rom. Imperator, semper Augusti deducto, Quod nulli Seculares in potestatibus, & officijs publicis constituti, uidelicet Duces, Comites, Barones, & alij Dñi temporales, nec non Consules Ciuitatum, Oppidorum, Villarum, & locorum Rectores in nonnullis prouincijs constituti, Dei timore postposito, statuta singularia, & iniquas ordinationes motu proprio de facto contra personas Ecclesiasticas, Ecclesiarum libertates, & earum Priuilegia condiderant, eisq; de facto & publice insistere præsumpserant, contra Canonicas & legitimas sanctiones: Vt pote quod nulla bona temporalia in potestatem Ecclesiasticam transferrentur: Neue Clerici in sacris constituti ad agendum & testificandum in Ciuilibus, & maxime in pijs causis aliquatenus admitterentur: Quodq; excommunicati laici, & publice denunciati, in Ciuili foro minime repellerentur: Et insuper cum prædicti domini temporales, Consules, & Rectores, per Secularem potestatem, res & bona Clericorum occuparent, & arestarent, ac oblationes Christi fidelium diminuerent, & restringerent exactiones, & tallias indebitas de bonis & redditibus Ecclesiarum exigere & extorquerent possessiones Ecclesiarum, & personarum earundem, deuastarent incendijs, & rapinis, contractus inter Clericos & laicos factos legitime

ctos legitime ad libros Ciuitatum Villarum & locorum prædictorum inscribere & sigillare recusarent: donata & legata ad fabricas & Ecclesiarum structuras contra Prælatorum uoluntatem & aliorum quorumcumque intererat, contra iusticiam usurpare præsumerent: Et in fraudem ac odium Clericorum de bonis etiam & rebus Clericorum quæ non causa negotiationis, sed pro eorum usibus proprijs, per eorum terras ducebant, seu duci faciebant teloneum exigere, & recipere non uerebantur: Et confugientes ad Ecclesias, & eorum Cæmeteria inde extrahere, contra sanctiones Imperiales præsumebant. Idem Carolus Imperator tanquam Christianissimus Princeps uolens in præmissis providere remedio salutari, etiam de Principum, Ducum, Comitum, & Baronum, fideliumque aliorum sacri Imperij consilio & auctoritate Imperiali, quæcumque statuta, & consuetudines prædicta, tanquam per Canonicas & Ciuiles sanctiones expresse reprobata cassauit, irritauit, & annullauit, nulliusque esse roboris penitus uoluit uel momenti. Præcipiens sub indignatione Imperialis banni uniuersis & singulis Principibus, & temporalibus Dominis, Consulibus, potestatibus, & alijs in officijs publicis constitutis, quatinus extunc ipsorum statuta, & ordinationes, quæ sunt in præiudicium Ecclesiæ libertatis editæ, omnino reuocarent, & de luce tollerent: Quodque secundum ea non iudicarent amplius: Nec sententias dictarent, aut eisdem in iudicio uel extra iudicium quomodolibet pro se, contra Ecclesiasticam libertatem potirentur, pronunciauit: Insuper & eadem Imperiali decreuit auctoritate: Quod quicumque laicus cuiuscumque status uel conditionis existat, ausu sacrilego & proprie temeritatis audacia Sacerdotem uel Clericum Secularem, uel religiosum diffidaret, proscriberet, difamaret, captiuaret, spoliaret, occideret, mutilaret, aut in carcere detineret: ac huiusmodi maleficia perpetrantes scienter receptaret, uel fauorem eis præstaret; præter poenas a sacris Canonibus & legalibus sanctionibus eis inflictas, eo ipso redderetur infamis, & omni honore priuatus, nec ad placita uel consilia Nobilium admitteretur: Quouis modo hortans in super & in Domino requirens Prælatos in illis partibus constitutos, ut legem Imperialem huiusmodi per ipsorum Ecclesias & Synodos publicarent, ne transgressores huiusmodi per simulatam ignorantiam suas ualerent malicias excusare, prout in ædita tali lege prædicta plenius continetur. Cum autem sicut exhibita nobis nuper pro parte Venerabilis fratris nostri Episcopi Vuratislauien. & dilectorum filiorum cleri, Ciuitatis & diocæsis Vuratislauien. & alijs locis circumuicinis habitantium malicia inoleuerit, quod huiusmodi Imperiales constitutiones transgredi non uerentur, & Ecclesiasticas libertates uiolare præsumunt, pro parte eorundem Episcop. & cleri nobis fuit humiliter supplicatum, ut providere eis super præmissis oportuno remedio dignaremur.

remur: Nos igitur uestigijs dicti prædecessoris nostri inherentes huiusmodi supplicationibus inclinati fraternitati uestre per Apostolica scripta Mandamus, quatinus uos duo, aut unus uestrum, per uos uel alium seu alias constitutiones prædictas in præfatis Ciuitate & diocæsi Vuratislauien. & alijs locis circumuicinis auctoritate nostra faciat inuiolabiliter obseruari: Nec non statutarios scriptores, & uiolatores prædictos excommunicatos publice nunciari, & ab omnibus alijs arctius euitari Apostolica auctoritate faciatis, transgressores ac uiolatores & contemptores ac sacrilegos prædictos. Nec non contraditores quoslibet & rebelles per censuram Ecclesiasticam, appellatione postposita compescendo, inuocato ad hoc etiam si opus fuerit auxilio brachij Secularis, non obstante si aliquibus communiter uel diuissim a sede Apostolica sit indultum, quod interdici, suspendi, uel excommunicari non possint per literas Apostolicas, non facientes plenam & expressam ac de uerbo ad uerbum de indulto huiusmodi mentionem. Datum Romæ apud sanctum Petrum xij Kalendas Martij: Pontificatus nostri Anno tertio.

Contributio etiam pro fabrica Ecclesiæ Cracouen. remittitur.

Bozant. Epif. 1369

Quod etiam pro fabrica Ecclesiæ nostræ Cathedralis medietas reddituum primum a clericis exigi fuerat consuetum, hoc eis tenore præsentium ex nunc sit indultum, & remissum.

Propter libertatis Eccl. defensionē introducti sunt Nobil. Canonici. Lex xij

Quam uide supra Capitulo eodem Articulo 1.

Attamen incendiarij & exustores Iure

Kazim. Visl. 1368.

Polonico non Theutonico etiam si ad illud profugierint, sunt iudicandi: & si ad Ecclesiam effugiant patrocini-um nullū inde sentiant. **LEX XIII.**

Quam uide infra Libr. 1. Cap. 12. Art. 9. de Incendiariis & Lib. 3. Cap. 11. Art. 2.

Qui malefactores ex Ecclesijs seu Cænobijs capiendi sunt. **LEX XIII.**

igism. Crac. 1543.

in infra art. 8. de

is fori spiritual.

Ius cōmune nō permittit defendi ab Ecclesijs seu templis nocturnos segetum, & fundorum, seu agrorum damnatores, liberarumq; uiarum obsessores seu prædones.

De eisdem. **LEX XV.**

Item fures

Item fures publice proclamati, uel ter in regestris conscripti, incendiarij, & libertatis Ecclesiast. uiolatores debent ex templis capi, neque defendi.

Idem infra art. 8. de causis fori spiritual. Idem libr. 3. capit. 12. articulo 3. de furtis.

Annatae ne dentur Ro. Ponti, amplius sed potius in defensionem Reipubli. conuertantur. LEX XVI.

Satisfaciendo postulationibus Dominorum Consiliariorum nostro rum Secularium, & Nunciorum Terrestrialium, mittemus ad Patrem sanctum Papam petita Annata, ut ne eas de Regno efferrī permit- tamus; sed ut remaneant pro defensione Reipub. in Regno. Quod si easdem impetrare non possumus, tum iam exnunc renunciare illi de- bemus, easdem nos neque duros esse, neque efferrī ulla ratione permis- suros.

sigism. Crae. 1443.

De eisdem Annatis.

Sacra Maestas Regia inter alias Legationū causas apud Ro. Ponti- ficem contendet, ut Annatae maneat in Regno ad Reip. tutelam.

Rex Sigism. Crae. 1444. repetitur lib. 6. ca. 2. de bello Tur.

COMMENTARIVS DE ANNATIS.

Quamquam Roma fidem Christi accepit, spoliis tamen omnium gentium, quibus ab initio creuerat, etiamnum uiuit; ita hic Aethyops nāquam pellem mutat, quod enim quondam armis rapiebat, nunc praetextu summi Sacerdotii, post inaugurationem Episcoporum, primi anni fructus (ut dicunt) Annatos ex- xigit: dubium num a Benedicto 13. aut Iohanne 22. siue Bonifacio, circa annū 1400. Ecclesiis Regnorum nonnullorum impositos. Qui quidem annui fru- ctus, quam nequiter dantur a nostris Episcopis, iniquius etiam a Rom. Pontifi- ce extorquentur, ex hoc Basiliensis Concilii decreto liquet.

Roma semper spolijs uiuit.

SACROSANCTA GENERALISSYNOVS Basileensis in Spiritu sancto legitime congregata, vniuersalem Ecclesiam repre- sentans, ad perpetuam rei memoriam. In nomine Spiritus sancti paracleti statu- it: quod tam in Curia Romana, quam alibi, pro, seu in confirmatione electionū, admisione postulationum, praesentationum prouisione, collatione, dispositione, electione, postulatione, praesentatione etiam a laicis facienda, institutione, instal- latione, & in vestitura de Ecclesiis etiam Cathedralibus, & Metropolitanis, Mo- nasteriis, dignitatibus, beneficiis, officiisque Ecclesiasticis quibuscumque, nec non ordinibus, sacra, & benedictione, ac pallio, de caetero nihil penitus ante vel post exigatur, ratione literarum Bullae, Sigilli, Annatarum communium, & mi- nutorum seruatorum, primorum fructuum, deportuum, aut sub quocumque alio titulo, colore, vel nomine, praetextu cuiusvis consuetudinis, Priuilegii, vel Sta- tuti, aut alia quacumque causa, vel occasione, directe vel indirecte solum scriptoribus, abbreviatoribusque & registratoribus literarum, seu minutarum pro ipsorum labore competenti salario soluendo. Huic autem sacro canoni si quis exigendo, dando, vel promittendo contraire praesumpserit poenam incurrat aucterius Si- moniacis infligendam, & in ipsis dignitatibus ac beneficiis taliter obtentis nullum ius ac potestatem acquirat; Obligationes quoque, promissiones, & censurae, ac mae-

Annatae & alij simo- niaci quaestus decreto concilij prohibentur dari & a Rom. Pon- tificis accipi.

Quare ergo tam se- dum tributū damus, & Rom. Pont. illud decipit? cum hic nu- cupetur simoniacum praesertim quod ipsi Simoniaci nullū ius in sacerdotijs acquirūt, ita quod ipsa neq; il- le dare, neq; nostri ac- cipere possunt.

data, & quid in præiudicium decreti huius saluberrimi fieri continget, nullas obtinere vires, atque irrita censeantur. Et si (quod absit) Romanus Pontifex qui præ cæteris vniuersalium conciliorum exequi & custodire canones debet, aduersus hanc sanctionem aliquid faciendo Ecclesiam scandalizet, generali concilio deferatur. Cæteri vero pro modo culpæ iuxta Canonicas sanctiones per suos superiores digna ultione puniantur.

Annatis neque pauperibus subuenitur, neque captiui redimuntur Quod si ipsæ Annatæ prætextu alendorum pauperum, vel redimendorum captiuorum exiguntur: alacritate sane Romanos suos pauperes, redimat etiam captiuos: hæc tenus nemo nostrorum pauperum de tanto retulit quitquam thesauro, neminem etiam captiuum redemptum vidimus: ludus iocusque Romanis harpibus sunt transmontanorum miseriæ: Decimæ autem decimarum dici non possunt,

Decimæ etiam decimarum dici non possunt.

ex si quidem vna cum Leuitico Sacerdotio, Euangelii ministerio prolato cessauerunt: modicum autem fermenti veteris Sacerdotii, totam massam Euangelicæ disciplinæ viciaret, redderetque monstrosam: vt iure optimo negari debeant, & depulsa tam foeda seruitute, in vltus Reipub. conuerti: ne & nos hanc nostræ altricem suo præsidio defraudemus, & prædæ rapacium, ac ludibrio superborum exponamur amplius, quid enim minus attinet emere, quam sacra pauperis Christi? qui quidem non solum gratis accepta, gratis dare iussit verum etiam se pro nobis nec dum genitis morti tradidit: vt insigniter sacrilegum esse oporteat, qui

Mercatura in Ecclesia Dei quam sit sacrilega.

auro & argento illa vendat vel emat a successore Petri, quæ & gratuita, & Ecclesiæ communia sunt, nisi forte vendat ipse, quæ emptor reuendat: mercaturaque Babylonicæ meretricis in Ecclesiam Dei iam sit introducta, & de animabus nostris in hypocrisis & mendacio negocietur. Quod si Episcopus Rom. Petri verus successor est, increpet istos Simonias pecunia impositionem manuum emittentes: & dicat unicuique, pecunia tua tecum sit in perditionem: non emitur Dei donum pecunia: Alioqui si illam ipse Pontifex ab inuitis exiger, negandum est aurum huic Aaroni ex quo faciat vitulos conflatiles: vrbes diripiat, ditetque nepotes, dicendum est etiam illi, quod Christus statim post illam magnificam clauium promissionem dixit Petro, a cruce se dehortanti, vade retro post me Satana, neque enim sapias quæ sunt Dei, sed quæ carnis: Neque in veritate in negotio Euangelii incedis: pascere tibi dictum est, non spolia: dominantur Reges,

Quare Annatæ non sunt dandæ Pontifici Romano etiam si eas exigit.

tur autem non sic: seruum seruorum te appellas, ne sis dominus dominorum: aurum etiam & argentum ne sit tibi, sed claudos in nomine Iesu erige: & si gratis accepisti, ne vendas auro & argento: Iudas enim venditor Christi suspensus crepuit medius, & Episcopatum eius accepit alter: quod si neque Angelis apostatis, neque mundo recenti, neque Sodomæ, ipsique Iudæ Apostolo suo pepercit Deus, sed variis tormentis eos affecit, nec tibi parceret: & vrbs scoriæ excoquet fribusque, prædonibus, ac scortatoribus eam purgabit: ne tantum se efferat supra Deum, & ebria sanguine Martyrum Iesu bellum faciat agno: vincet enim illam agnus. Amen Domine Iesu: vt te Magistrum aliquando audiat, & tua incipiat esse discipula: agnoscatque se debere esse pedilem quam non dominam: omnes enim gentes vino iræ fornicationis suæ potauit, & rapit in præcipitium. Quod si infelix Roma sceleribus suis, atque iniquis constitutionibus repurgaretur: omnes gentes, quæ potestatem suam tradiderunt illi, facillimam correctionem acciperent: & a licentia serendorum dogmatum sibi temperantes, in simplicitate præceptorum Christi, & Apostolicorum scriptorum, moribusque antiquis Ecclesiarum conquiescerent. Amen. Alioqui si Pontifex Rom. primatus ratione, & onera iniusta Ecclesiis imponere, & centones abominationum in easdem inuicere deberet: meminerit quid inter alios Iohan. Chrysost. de eius fastigii ambitione scribat, Quicumque desiderauerit Primatum in Terra, inueniet confusionem in cælo: nec inter seruos Christi computabitur, qui de Primatu tractauerit: nec vnus quisque eorum festinet, quomodo aliis maior appareat, sed quomodo omnibus inferior videatur: quoniam non qui maior fuerit in honore inter homines ille est iustior, sed qui fuerit iustior ille est maior.

Optandum est ut Roma sit Christi Magistri discipula & repurgetur.

Idem in decretis distinctione 40.

Qui in terra desiderat Primatum, inueniet confusionem in cælo.

Articu

**E E SPIRITVALIBVS.
ARTICVLVS VI.
DE SPIRITVALIVM PROVENTIBVS.
P R A E F A T I O.**

Tametsi neque Iarosslaus neque Bodzanta nomine decimarum aliquid oneris municipibus Regni inuitis imponere potuerant. Nihilominus quia ministris Ecclesiae victus praescripto Pauli debetur, praestat eos decimis alere quam *Praestat decimis alere sacerdotes, quam alijs tributis.* alio tributo: non solum quod ea res diuino praeepto consentiat, verum etiam quod haec consuetudo, & receptissima sit, & nostris hominibus, ipsique regioni accommodata. Quod si ocium potius quam negocium ipsi Ecclesiarum ministri agant, compescantur sane illo Pauli praescripto, qui non laborant non manducant: perindeque si infideliter laborent, dematur eis de hordeo: quae quidem *si non faciant uel irregularia extrimulandorum illorum si obseruaretur, certe & diligenter & fideliter fideliter faciant sacerdotum suum facerent officium, & fame experge fierent ad opus, quod saturitate vel indotes suum officium.* remittunt, vel saltem in meritoriam turbam Sacerdotum reiciunt, ipsi soli quiduis aliud agentes, quam ut ignaro populo praedicarent Euangelium Christi. Quia vero omnis alia plantatio, quam non plantauit pater meus coelestis eradicabitur, inquit Christus: opere precium esset, ut omnes fundationes Sacerdotum *Fundationes exigantur ad analogiam fidei, factorum quoque ac praeeptorum Christi, nec non tur ad scripturarum canonem.* ad analogiam fidei, factorum quoque ac praeeptorum Christi, nec non primitiuae Ecclesiae imitationem, exigantur: Cui aureo Canonis nisi responderint, in meliores usus, publica auctoritate conuertantur, omnis etiam idolatriae semper fons fuit fundatorum veritatis diuinae ignorantia, & quaestuariorum auaricia Sacerdotum: qui reputare non solent, quid iubeantur facere, modo accipiant: ita spe mercedis incantatores Pharaoni, Balam Balaaco, obsecuti fuisse: Caiaphas autem a Rom. sibi timuit ne locum eius tollerent: & alii ab aliis hoc etiam tempore metuunt, ne a male cepto cursu pedem referant: nimirum quod timent eos qui occidunt corpus, & magis obediunt hominibus quam Deo.

Et primo ne Ecclesiarum Rectores a Sacramentis pecunias exigant.

57. Rectores Ecclesiarum pro Sacramentis Ecclesiasticis, quae gratis ministranda sunt, nihil exigant: alias ipsos grauiter puniemus. *Bodzante Episcopi.*

De Columbatione.

50. Insuper uolumus quod Columbatio illibere per Rectores Ecclesiarum a suis Parochianis non exigatur de caetero: sed quod quisque sponte petenti dare uoluerit cum gratiarum actionibus tolli debet. *Bodzante.*

Arbitratio Iarosslai Archiep. Gnesne.

53. Ad differentiam inter Kazimirum magnum, & Incolas Regni ex una: & Bodzantam Episcopum Cracouiensem. partibus ex altera, super decimatione, raptu decimarum, locatione decimarum, decimis extortis, decima canapi, Iarosslaus Archiep. Gnesnensem. qui Boguria cognominatur, arbitratus est, & datum est Priuilegium per Regem & Archiepiscopum infra scriptum. *Anno 1369.*

Rex vero assidens arbitranti Archiepiscopo Gnes

piscopo Gnesneñ. secum una statuit sic, ut Archiepiscopi scribuntur § 3.
decreta infra scripta.

Archiep. ergo scribit suum decretum.

Archiepiscopus ag-
greditur prolatione
sui arbitramenti.

Nos itaq; Iarosslaus diuina prouidentia sanctæ Gnesneñ. Ecclesiæ Ar-
chiepiscopus, in Cracouiensi dioecesi in officio uisitationis constitu-
tus, uniuerſis ad quos præſentes peruenerint, uolumus fore notum:
Quod per Sereniss. Principem Dñm Kazimirum Dei gratia Regem
Poloniæ, & patronum nostrum ex una & Dominū Bódzantam pat-
ribus ex altera fratrem nostrum charissimū Episcopum Cracouiēñ.
Quædam dubitatio super decimis, & alijs articulis inferius contentis
fuiſſet hinc inde suborta: Demum eadem partes uolentes ad calculum
concordiæ sine scrupulo conscientiæ peruenire in nos uoluntariæ ex
certa ſciencia, non per errorem, nec aliquo dolo, uel fraude circumuēti,
super infraſcriptis articulis, pro se omnibusq; ſucceſſoribus ſuis con-
corditer ſcientientes cōpromiſerunt, tanquā in arbitrium compro-
miſſariorum, arbitratorum, & laudatorū, deſinitorem, ſeu amicabilem
compoſitorem, dantes & concedentes nobis liberam & omnimodā po-
teſtatem & facultatem, ut poſſimus de plano & ſine ſtrepitu, & ſigu-
ra iudicij ſuper dictis articulis pronuntiare, laudare, deſinire, arbitra-
ri, & ordinare, etiam iuris ordine conſeruato qualitercumq; , prout
nobis melius uidebitur expedire. NOS ITAQ; DEI N O-
mine inuocato & conſilio ſapientum communicato nobiſcum etiam
habita deliberatiōe ſufficienti pro bono pacis & utilitate Eccleſiæ Cra-
couiēñ. ex uigore compromiſſi prædicti laudamus, atq; ordinamus, &
deſiniendo arbitramur, inter Dñm Regem & Episcopum prædictos.

Archiepiscop. decernit
arbitrando.

Eiusdē eſt mentio lib.
3. cap. 6. de iure do-
tium articulo 8.

De raptu decimæ prædialis ſiue per uirum, ſiue mulierem.

Raptor decimæ moni-
tiōe præmiſſa excom-
municetur.

Excommunicationem
per ſex mēſes raptos
re tolerante incolæ uil-
le illius tametiſi nil ma-
li fecerint una cū eo
excommunicentur.
Vxor Nobilis abſen-
te marito decimam
rapiens cenſura Ec-
cleſiaſtica ad ſatisfa-
ctionē eſt compellēda

Pro raptu decimæ prædialis alicuius Nobilis, uel pro cauſa qualicūq; § 4.
rationabili, talis raptor uel malefactor monitione præmiſſa excommu-
nicetur. Si uero in excommunicatione per ſex mēſes perſtiterit, ex-
tunc incolæ in eadem uilla degentes, qui tunc tenebantur decimare ex-
communicentur cum raptore decimæ eiufdem. Vbi autem uxor ali-
cuius Nobilis uiro abſente decimam rapuerit, per cenſuram Eccleſia-
ſticam huiusmodi ad ſatisfactionem condignam contra ipſam pro-
cedatur. Si autem per ſex mēſes in eadem excommunicatione perſti-
terit animo indurato, tunc Kmetones in eadem uilla ubi decima fuit
rapta cum eadem excommunicentur.

De tempore decimæ forſandæ.

Decimam emere cupi-
ens ante feſtū s. Iaco.
forſi faciat, alioquin

Item quicumq; Dominus uillæ in ipſa uilla ſua decimam emere uo- § 4.
luerit, ante fe-

luerit, ante festum beati Iacobi cum Dño decimæ forisfare procuret: Alioquin Dominus decimæ decimam uendēt libere impedimento cessante Domini uillæ illius.

dominus decimæ illam libere cui uoluerit, tiendet.

De decimis seminatorum in hortis.

54. Vbicumq; aratro in hortis aratum uel in campis fuerit, decima plenarie exoluatur, exceptis rapis, papauere, caulibus, cepis, allio, & quæ sunt his similia. In hortis si quis ligonifando plantauerit, decima ab eo nullatenus recipiatur.

Vbi aratro aratur, decima plenarie soluitur demptis rapis, caulib. & sic de alijs Ligonifando plantans non tenetur ad decimam.

De decima Canapi.

- Pro decima Canapi taliter statuimus, quod quicumq; Kmeto arat cum integro aratro, quocumq; boues habuerit seu equos, det quatuor ligaturas Canapi parati, iuxta consuetudinem Terræ antiquam. Quicumq; cum medio, duas ligaturas dare teneatur. Qui autem non arat a decima Canapi debet esse liber, & solutus.

Arans integro aratro quatuor ligaturas canapi parati dabit: medio aratro duas ligaturas.

Super iisdem etiam decimis Bodzanta Episcopus Cracouiē. constituit.

55. Cum excitata erant odia multa & differentia inter Spirituales & Seculares personas Dñs diocesis Cracouiē. tandem compactata erant congesta inter eos in Conuentione per Regem Kazimirum Magnum & in Synodo per Bodzantam Episcopū Cracouiē. pro uno tempore Cracou. quarta mensis Iunij. Anno 1369 habitis: quibus intererat Iarosslaus Gnesneñ. Archiep. Boguria dictus, tunc ex causa illius differentia auctoritate Metropolitana ac primatiali uisitans diocēsim Craco. Sunt autem compactata infra scripta super decimarum libertate, raptu, tempore decimandi, forisfandi per Dñs locorum eas, emendi ex aratro percipiē. noualium locatione, earum progressione, &c. Columbationibus, uisitatione Archidiaconorū, super expeditione ad bellum Clericorum, Secularium ad Ius Spirituale citandorum: Fabrica Ecclesiæ, decima Canapi, super interdicto triduano, & simplici: super cessatione a diuinis, salarijs tabellionum: item de Ecclesijs in bonis Nobilium erigendis, ut infra sequitur.

Idem prociuium supra cap. 3. articulo 3 positum est.

- IN NOMINE DOMINI AMEN. No. 55. uerint uniuersi præsentium noticiam habituri, Quod nos Bodzanta diuina & Apostolicæ sedis prouidentia, Episcopus Cracouiē. Attendentes quod Terræ Lublinenses, Syeczyechoueñ & Lukoueñ, nostræ diocēsis per insultum infidelium Tartarorum & Litanorū, peccatis exigentibus, sint plurimum desolatae. Volentes itaq; ut ad possidendum easdem populus Christianus feruentius inuitetur, ad petitionem instantem Sereniss. Principis Domini nostri: Dñi Kazimiri Dei

Terrarum Lublinē. & Lukouien. uastatarum meminit.

Bodzanta Episcop. ad petitiones Regis de libertat. constituit

*Libertas decimarum
Terris uastatis dona
ta annis 30.*

Condições libertatis

*Excipiuntur decimæ
aliorum nō Episcopali.*

gratia Regis Poloniæ Illustris, de uoluntate & consensu fratrum no-
strorum Capituli Cracouiens. Omnibus & singulis qui in Terris præ-
dictis se locauerint, aut hactenus sunt locati, in uillis prædictis & pos-
sessionibus, in quibus ad mensam nostram Episcopalem decimæ per-
tinebant, a solutione decimæ triginta annorum spacio a data præsen-
tium plenam & omnimodam concedimus libertatem. Ita tamē quod
si libertate durante Dñs præfatus Rex aut procuratores sui: uel Nobi-
lis quomodocumq; in borris suis sitis in Terris prædictis decimam a
suis Colonis receperit, uel pro suis uisibus usurpare uoluerit: extunc
libertate non obstante decima bonorum eorundem ad mensam nostrā
sine contradictione aliqua reuertatur. In alijs autem bonis in quibus
decima recepta non fuerit, libertas permaneat sicut concessa: per hanc
autem libertatem nostram, Monachis & Clericis etiam Sæcularibus
quibuscumq; qui in Terris prædictis, ratione suorum monasteriorū,
ac aliorum beneficiorum Ecclesiasticorū decimas possiderent, aut pos-
sident nullum uolumus præiudicium generari: Sed ipsorum quilibet
circa lus suum permaneat, sicut prius.

**Decimæ sicut ex antiquo de quibusuis
locis dabantur, sic dandæ sunt perpe-
tuo, & de decimis scultetorum. &c.**

*Ubiq; in diocesi
Cracou. decimæ ma-
nipulares tollebantur
ad hoc in posterum
tollantur.*

*Sculteti de quolibet
manso quattuor sco-
tos grossos Pragen.
occ. siōe decimæ pro
festo sancti Martini
dare tenebuntur.*

*Si sculteti plures
manos coluerint de-
cimam manipularem
more uicinarum solu-
uent.*

Cæterum mandamus annuente Dño nostro, Domino Rege prædicto ss.
& ubicumq; per totam nostrā diocēsim in Ciuitatibus, Castris, Op-
pidis, Villis, Prædijs, & possessionibus decimæ manipulatim in cam-
pis hactenus tollebantur, ibi adhuc eodem modo eadem decimæ impo-
sterum tolli debent contradictione cuiuslibet non obstante. Verum
Sculteti uel Aduocati Ciuitatum, oppidorum seu uillarum in quibus
decimæ manipulatim persoluuntur, de quattuor mansis Aduocatiæ
seu Scultetiæ suæ, quos coluerint, proprijs laboribus et expēsis, de quo-
libet mansorum prædictorum in festo beati Martini de mense Nouē-
bre quattuor scotos grossorū Pragen. pro decima nobis soluent. Sed
si plures manos colere uoluerint quam quattuor, aut dictos quattuor
uendiderint, locauerint, aut tradiderint ad colendum: de ipsis debent
decimam manipularem dare in campo, prout alij Incolæ, quorum ui-
cini sunt, consueuerunt soluere.

De tempore decimandi.

*Decimatore tempe-
stiue ad decimandum
non uenien. homines
suas segetes conducēt
relictis quinque ma-
nipulis de qualibet
quingena in cam-
po.*

Et ne labores hominum propter decimatorum desidiam retardentur:
Decernimus ut quilibet in octaua beati Iacobi ad recolligendum suā ss.
decimam uel pro se uel per Nuncium idoneum sit paratus: alias de po-
sitis & relictis in cāpo quinque manipulis de qualibet quingena fru-
menta hominū libere conducantur.

De deci-

56. In Noualibus autē exortis ultra Vissam, & citra metas Russiæ, Hungariæ, progressiue usq; ad limites Terræ, in quibus hucusq; nobis manipulatim decima non dabatur, libertate expleta, de quolibet manso paruo siue magno locato siue locando, ferto grossorum Pragen. in festo sancti Martini prædicto, annis singulis nobis pro decima solui debent prædiali. Aduocati uero & Sculteti Noualium prædictorum, de quatuor mansis aduocatiæ uel sculteciæ seu quos coluerint proprijs laboribus, ut præfertur, de quolibet mansorum prædictorum tres scotos grossi soluantur illi Ecclesiæ pro decima ubi audiunt diuina ac percipiunt Ecclesiastica Sacramenta. Sed si plures quam quatuor coluerint, aut aliqui ipsorum aliquod alijs uendiderint, locauerint, seu tradiderint ad colendum, de quolibet ipsorum unum fertonem grossi, si cut & rustici in festo prænotato nobis pro decima soluant. Et insuper pro gratia quam eis facimus in solutione decimæ ut præfertur idē Sculteti uel aduocati fertones nostros decimales in festo beati Martini superius notato sub iuramento fidelitatis ipsorum rusticorum exigere, nobiscq; uel nostro procuratori infra quindecim dies ante festa immediate sequentes præsentare fideliter & integraliter tenebuntur. Sed tamen ubi in prædictis Noualibus nobis ante decima manipulatim soluebatur, adhuc futuris temporibus perpetuo solui debet, nec ipsam propter hoc remittimus ad fertones.

Ferto grossi Pragen. pro festo sancti Martini pro decima prædiali Episcopo dari debet.

Sculteti de quolibet manso tres scotos Ecclesiæ sue pro decima soluturi. Quod si plures quam quatuor coluerint unum fertonem grossi dare sunt stricti.

Sculteti fertones a Kmetonib. colligant & Episcopo uel suo procuratori infra 15 dies fideliter præsentent.

Vbi decima manipulatim de Noualibus soluebatur semp solueda est in futurū.

De decimis agrorū steriliū circa dlugiepole, & Czorstin, vers' Mysslimice.

56. Verum quia in distinctionibus circa dlugiepole Czorstin sub ea limitatione, uidelicet inter uiam que currit ad Mysslimicze uersus tuardoschino, & inter Slonagora, uersus montem que dicitur Obzdouu in Dunayecz, & ut intelleximus, quod sunt agri steriles, & frigora grādia diutius Terram premunt. Ita quod pauco tempore anni inibi laboratur, uolentes gratiosius cum Incolis districtuū prædictorum ordinare: Statuimus quod Incolæ prædicti, qui iam ibi locati sunt, uel in posterum locabuntur, in festo S. Martini prædicti, pro decima prædiali, de manso quolibet tres scotos grossorū Pragen. annis singulis nobis persoluant. Quam pecuniā Sculteti locorum prædictorū colligent, nobiscq; uel procuratori nostro presentabunt, prout in causa finali superius est expressum: hanc autem solam ordinationē de solutione fertorum pro decima, in locis superius ita expressis, totaliter cum Dño Kazimiro Rege prædicto ordinario permanere, quod deinceps ad Ciuitates, Villas, Oppida, Prædia, possessiones quascunq; totius nostræ

Agrorum steriliū cultores occasione decimæ tres scotos grossi Pragen. pro festo S. Martini Episcopo soluturi.

Quam pecuniā sculteti pro decimis colligunt & Episcopo aut procuratori suorepresentent.

dicentis, ubi manipulatim decima soluitur ab antiquo, nunquam ullo tempore extendatur.

De decimis per Nobiles cultis, aren- datis, aut a kmetonibus habitis.

Est huius statuti me-
tio infra cap. 15. de
Nobilitate inculpata

Tenens bona alterius
in obligatione deci-
mam more solito sol-
uat si dominus agros
Kmetonū seminat de
cimam de eis soluere
tenetur.

Causa Nobilitatis nō
nisi iudicio seculari
diffinitur quæ cogno-
ta ecclesia pro deci-
mæ solutione proce-
dat.

Item decreuimus, quod ubicumq; aliquis Nobilis alteri Nobili, sibi e- 56.
quali, necessitate cogente, hereditatem suam obligauerit, & creditor
agros coluerit: in ea decimam frugū de agris suis soluat illi Ecclesiæ
cui is qui obligauit soluere consueuerat ab antiquo: sed si forte labores
suos dictus creditor uoluerit ampliare, repellendo Kmetones, & exco-
lēn, agros eorum: de agris Kmetonū quos colit, decimam in Gonituuā
soluere tenetur: etiam si Nobilis Kmetoni uel alteri, similiter heredita-
tem obligauerit: idem ignobilis decimā illiberam, cui de iure debuerit,
de agris quos colit, dare sit astrictus. Præterea ne propter causam de-
cimalem iudicem Ecclesiasticū de Nobilitate Nobilem iudicare cōtin-
gat, Statuimus, quod ubi quis clericus petens decimam illiberā ab ali-
quo qui se dicit Nobilem: ipsumq; propter hoc ad iudiciū Ecclesiæ
reuocaret: uolumus ut causa Nobilitatis eius, uel nobis, uel officiali no-
stro per ipsum proposita, clypeoq;, & parentela nominatis per nos uel
officialem nostrū nullatenus iudicetur, sed remittatur ad iudiciū Secu-
lare: ut ibi Nobilitatis questione primitus expedita, doceatur Ecclesia
quo iure talis decima cōferri debet, circa solutionem decimæ prædialis.

De decimis per progressum habendis.

De agris extirpatis
totaliter decima sol-
uenda est.

Demū statuimus & ordinauimus, uolūtate et consensu Dñi nostri Re 56.
gis prædicti ad hoc specialiter accedente: Quod ubicumq; ab antiquis
agris progressiue quispiam syluas, rubeta, uel mericas extirpauit: ille
decimam percipiat de Noualibus a modo ad quem antiquorū agro-
rum decima primitus pertinebat: uerū si a dextris uel sinistris ab an-
tiquis agris aliqui Incolæ fuerint collocati, extirpauerintq; syluas, ru-
beta, uel nemora, uel mericas: prædicti Incolæ de agris ipsorum totali-
ter extirpatis, nobis & nostris successoribus decimā soluere tenentur.

De decima in horto aratri culto, & quod plæræq; a decimatione libera sunt.

Summatum est supra
in constitutionibus do-
mini Archiepiscopi
in constitutione inci-
pien. Ubicumque a-
ratro supra.

Item ubicumq; aratro in hortis, uel in campis aratrum fuerit, decima 57.
plenarie exoluatur, exceptis rapis, papauere, caulibus, raphano, & allio,
& alijs similibus quæ in hortis suis, ligonifando aliquis plantat deci-
ma ab eo de prædictis nullo modo repetatur.

De decima Canapi.

De decima

57. De Decima uero Canapi statuimus, quod quicumq; Kmeto arat cum integro aratro, quocumq; equos siue boues habuerit, det quatuor ligaturas Canapi iuxta consuetudinē Terræ antiquam: Qui autem cū medio aratro arat, tunc duas ligaturas dare teneatur: qui autem non arat, a decima Canapi debet esse liber, & solutus.

De raptu decimæ.

Item circa præmissa, inter sepeditum Dñm Regem & nos Statuimus & ordinamus: Quod pro raptu decimæ predialis alicuius Nobilis, uel
56. pro causa qualicumq; rationabili, talis raptor uel malefactor monitione præmissa excommunicetur. * In qua excommunicatione infra sex menses si perstiterit, & tunc Incolæ in eadem uilla degentes cum decimare teneantur, excommunicentur cum raptore decimæ eiusdem. * Vbi autem uxor alicuius Nobilis uiro absente decimam rapuerit, per censuram Ecclesiasticam usq; ad satisfactionē condignam contra ipsam procedatur. Si uero infra sex menses in eadem excommunicatione perstiterit animo indurato, tunc Kmetones in eadem uilla, ubi decima sit rapta, cum eadem Domina excommunicentur.

De decima in loco villæ Nobis, uendēda

57. Item quicumq; Dñs uillæ in ipsa uilla suam decimam emere uoluerit octo diebus ante festum beati Iacobi, & octo diebus postea, cum Dño decimæ forisfare procuret: alioquin Dominus decimæ libere decimam uendat, impedimento a Domino uillæ cessante.

Quia pro decimis Spirituales Iudices cognoscunt.

Vide infra Articulo 3. de causis fori Spiritualis.

Si Spiritus pecuniam brachatā pro decimis recipere nollet, Regi debet.

Si Spiritus, aut Prælatus, pro decimis pecuniam minutam recipere
57. noluerit, decimam pro qua forisfauit perdet, quæ per Capitaneū aut officiales nostros pro bonis recipietur, & pro nostra utilitate cōuertetur.

Spisne a decimis pecuniarijs nō exigat

19. Itē statuimus ut spisne nō exigatur in exactiōibus, & decimis pecuniarijs, & similiter in exactiōe duorū grossorū, quæ vulgo Regalia, uocant.

Statutū Lutkonis Episcopi Cracoui. ad tempora anni gratiæ.

De aratris decimatur canapi. Et summatur supra in cōstitutionibus domini Archiepiscopi in cōstitutione incipien. pro decima canapi.

Hoc Capitulum superius est summatur in cōstitutionibus domini Archiepiscopi. in constitutione incipien. Pro raptu decimæ.

Quanta uero hæc est impietas, colonos pro domini delicto plectere nonne Deus soluet, quos isti sic ligabunt.

Hoc Capitulum antea est summatur supra in cōstitutionibus domini Archiepiscopi. in cōstitutione incipien. Item quicumque dominus.

Hæc paragra, in Priuilegio Kazimiri tertij lib. 2. cap. 6. artic. 4. de moneta repeti.

Sigism. Petr. 1 § 11.

Quid beneficiatus
successori relinquere
debeat quocumque tem-
pore anni moriatur
in prouentibus &
beneficio.

Statutum Dñi Iohannis Lutkonis Episcopi Gracouien. est: Quod
quilibet Prelatus, Canonicus, Altarista, Plebanus, Vicarius, et ex quo
cumque titulo beneficiatus, curatus, & non curatus in uniuersa dioecesi
Gracouien. si moritur in tribus primis mensibus anni, incipien. a Cir-
cumcisione Dñi, habeat quartam partem omniū introituum iuxta ue-
rum ualorem suorum beneficiorū: Sed successori frumenta æstiuaria
relinquat ad seminandum prædium: Si in tribus secundis mensibus,
habet medietatem: Si in tertijs tribus mensibus, habet tertiam partem
de frumentis hyemalibus, ad quantitatem prædij non seminati succes-
sori relictis. Sed in residuis mensibus habet totum.

Porro inscriptio census in vim reem-
ptionis, alias nauiderkouu personis Spiritualibus, non nisi cum con-
sensu Regiæ Maiestatis prius obtento fieri debet.

Vide Libr. 3. Capitul. 7. de forma inscriptionis in vim reemptionis.

Quod vero tales inscriptiones ad fo-
rum Spirituale pertinent.

Vide infra in Statuto de Iudicio Spiritualium Articulo 8.

Omnia etiam Salaria & census tam Ec-

clesiasticis quā Secul. a Regibus inscripti per Zupparios solui debent. 77.
Vide hanc Legem Lib. 4. Cap. 2. Articul. 1. de Salis fodinis mox a principio.

Quomodo autē Spirituales defendant

a belligeris alijsq; personis bona sua, & præsertim decimas. 77

Prætereaque rem iudicatam exequantur.

Vide infra eodem Capitulo Articulo 9. Iudicia Spiritualium sequente, Præ-
terea Libro 6 Capitulo 3. Articulo 7. de Bello.

ARTICVLVS VII.

De Officio ac potestate Archiepiscoporum, Episcoporum, aliorumque
Spiritualium, in Republica Regni Poloniae, Regis ac Se-
natuconsultu illis permittitur.

Non a Cardinali, verum ab Archiepi.

Gnesneñ. alijsq; Reg. Episcopis Rex electus, & Regina coronabuntur.

Vide supra Capitulo 1. Articulo 4. eandem Legem.

Ne Sæcularibus negotijs Spirituales

sele immisceant nisi forte circa personam Regiam consulijs.

Vide hanc Legem Libr. 1. Capitul. 2. Articul. 11. Lege 5. de Assessores Re-
gis, absurdum etenim Clericis est, immo etiam obprobriosum, si peritos se velint
ostendere disceptationum forensium, Iust. in cod. Lib. 36.

Prætereaq;

Prætereaq; spirit. Refer. fungū officio

Vt supra Libro 1. Capitulo 2. Artic. 12. de Referendariis extat scriptum.

Quod Episcopi debent interesse Cō-
uentibus, & Comitib;

Vide Lib. 1. Cap. 3. de Senatoribus, & Cap. 15. Art. 7. de Nobilitatis Cōuentib.

Insuper Episcopus Cracou, vt & Pala-
tini Cracouiē. & Sandomiriē. profugis saluos conductus dant, &
protestationem contra Regem & Capitaneum suscipient.

Prout de eo infra inter officia Palatinorum Lib. 1. Cap. 6. Artic. 5. de Palat. &
Capitu. 12. Artic. 21. de Capitaneis. Et tamen vsque Lib. 3. Capitulo 14 de Treu-
gis pacis ponetur originaliter.

Item Spirituales cum Sæcularibus pa-
ri potestate funguntur in Cancellariorū ac Vicecancellariorū officio.

Prout Lib. 1. Cap. 5. de Dignitatibus cōferendis infra & Cap. 9. de Cancel. patet.

Quod mendicantes in villis absq; si-
gno Plebanorū, in Ciuitatibus uero absq; signo Ciuiū captiuādi sunt

Infra vide inter Ciuium Capit. 16. Item inter Kmetonū statuta Cap. 17.

Par est libertas spiritualium in bonis
quæ & Nobilium.

Præterea domini locorum mendicatu-

ris literas dabunt, quæ illis loco signorum erunt.

Vide hæc statuta Libro 3. Capitul. 1. Articulo 6. de fundis Nobilium.

Anno 1540. Sigism. Rex statuerat vt

quo ad reuerteretur ex Lituania, Episcopi etiam districtu-
um cum dignitarijs Terrarū Colloquijs interessent.

Vide hoc Statutum Lib. 4. Cap. 27. de Colloquijs Articulo ultimo.

Spiritualiū cum Lituanis, aut cū Pru-

thenis tractatus & pacta, communiter uel diuissim facta.

Lib. 5. Cap. 1. & Cap. 2. de confederatiōe Lituanie ac Prussie cū Regno vide.

Clerici qui bona Terrestria possident

prætereaq; Sculteti Spiritualiū ad expeditionē bellicam sunt obligati.

Libro 6. Capitulo 1. de Bello scriptum est.

Quando omnes Spirituales ad expedi-

tionem bellicam teneantur, Lib. vi. Capitul. ij. iiij. & v.

Item iniquos

Item iniquos Exactores iudicant.

Prout infra Libr. 6. Cap. 3. Artic. 3. patebit de mercenaria Regni defensione.

ARTICVLVS VIII.

De Officio Regis, Episcoporum, Archidiaconorum, & Sacerdotum, nec non Capitaneorum, Nobilium, ac Fraternalitatum in Ecclesia Dei: deque Iudiciis, & Inhibitionibus Spiritualium.

P R A E F A T I O.

Tamen si omnis potestas a Deo sit, ut inquit Apostolus: Nihilominus Episcoporum & Principum potestas necessario discernenda est: hi enim legem Dei in una in utraque tabula concriptam, atque externam disciplinam in coetibus hominum necessariam custodiant, violatores autem illius & contumaces legis corporum poenis coercent: illi autem paenitentibus Euangelium praedicant, Sacramentaque administrant, in quibus est Dominus efficax ad vitam aeternam, contumaces autem excommunicant absque vi corporali. Sed & multa exempla cogunt alteram ab altera seungi: Saul enim Regnum amisit quod tardante Samuele holocausta obtulerat Domino: item Ozias lepra, Oza etiam morte puniti sunt, quod munus Sacerdotum inuasert: Econtrario vero Christus Spiritualis Iudex ac Rex, neque diuisor inter fratres esse, neque Regnum oblatus accipere voluit, quia Regnum suum non esse ex hoc mundo confessus est. Quae quidem exempla militiae Dei & huius mundi Magistratus diuersos, alias etiam atque alias functiones illorum esse ostendunt, & utroque confundi prohibent. Et quoniam satis fere diximus, quam late officium pateat Episcoporum: dicendum sane etiam est, quod Reges abusus in religione tollere, cultum autem Dei verum pro rata parte debent propagare. Nam Abraham se tuamque domum circumcidit, promissiones accepit, filium imolauit. Mose fuit Aaron pro Deo, Aaron illi pro ore: sed & ipse Moses vitulum ab Aarone conflatum combussit, ac multa millia vituli adoratorum crudelissime occidit: Iosue populo Legem Dei legit, & seruandam praecepit: Asa abstulit effeminatos de Terra, vniuersasque sordes idolorum quae fecerunt patres eius. Insuper & Maacham matrem amouit ne esset Princeps in sacris Priapi: Iehu omnes ad vnum Prophetas & Sacerdotes Baal in eius idoli fanum ad sacrificandum dolo conuocatos occidit, & in contumeliam idoli contriti extemplo fecit latrinas: Ioa Rex Iosiae Pontifici & Sacerdotibus interdixit pecunia ordinaria, & illam ad restaurandum faciendumque templum Domini conuerti iussit: Ezechias serpentem aeneum a Mose factum ne amplius adoraretur contriuit: Iosias legit Deuteronomium coram populo, fœdusque percussit cum Domino, nec non vasa dicata Baal, & vniuersae militiae coeli, praeterea excelsa Tephel, altaria idolorum euerit, concussit, comminuit, & omnes Sacerdotes Baal cum pythonibus, & ariolis occidit: Sed & Nabuchadnassar blasphemare Deum prohibuit: item Sergius Paulum audiri iussit: alique Reges aliis temporibus nutritores fuere verae Ecclesiae, & cultus Dei veri ab idolomania demoniorum, vel creaturarum vindices. Econtrario autem reprehenduntur decem Reges Terrae, qui cum meretrice Babilonica scortari sunt: dictum est enim illis, Et nunc Reges intelligite, osculamini filium, attollite portas vestras, & introibit Rex gloriae, item attendite a falsis prophetis, & glorificantes me glorificabo, ut lure optimo I A G E L L O noster sanctissimis Regibus adscribi queat, qui Lituanos imitabili exemplo a caecitate gentili ad lucem Euangelii facto suo & doctrina conuertit. Reges ergo religionis causam curare debent quousque haec & similia sanctorum Principum exempla illos progredi sinunt. Quo sensu etiam Illu. Albertus Dux Prussiae, & Nobilitas Regni per suos legatos, S E R. S I G I S M. A V G. Regem nostrum & Epif.

Principum & Episcoporum in Ecclesia Dei officia diuersa.

Periculosum est alterum alterius inuadere functionem.

1. Regum 13.

Reges in religione re purganda quousque possunt progredi exemplis priorum Regum ostenditur.

Exodi 4.

Exodi 32.

Iosue 8. 23. 24.

3. Regum 15.

4. Regum 12.

4. Regum 18.

4. Regum 23.

Danielis 3.

Apocal. 14. 15.

16. 17. 18. 19.

1. Regum 7.

Iagello sancti Romi.

Regibus confertur.

nostrum & Episcop. Regni ad repurgandam religionem in Comitibus transactis hortabantur: quo scilicet in primis articulo iustificationis peccatorum, tot præstigiis in dulgentiarum & purgatorii, aliisque satisfactionum carnalium adulteratum, ex scripturis recte definiant: scortationem Sacerdotum matrimonio corrigant: sanguinem autem Christi pro aqua fornicaria populo ministrent: aliosque abusus ad amussim scripturarum sanctarum emendant. Nunquam enim Romanæ potencie architecti & custodes permittent Christi dogmata valere in Ecclesia, quæ quidem illorum constitutiones & decreta contra agnum pugnantia euerterent.

Primo omnium Rex, Vlad. Iagel, exemplo pius sit, mediteturque ut subditis suis viam æternæ beatitudinis demonstraret. Lex 1.

125 Debitores sumus Spiritualis alimonie salutaria illis pocula ministrare, quibus præsidentes temporalium commodorum præstamus suffragia, ut quos ad corporis necessitatem sustentamus, salutis etiam ipsis, quantum nostra sufficit facultas, ministeria porrigamus, nedum temporalibus insistimus profectibus uitæ commoda negligere uideamur. Et unde dona benedictionis & brauium expectamus sempiternum, inde uitæ detrimenta sentiamus, & premiis destituti adoptatis nulla laboris nostri commoda consequamur. * Expediit perquirere, & debita attendere ratione: ut dum hominibus impartimur carnis beneficia, meditemur qualiter ipsis coelestia præbeamus alimenta, & quos in hoc seculo transitorijs rerum condimus copijs, illis uiam æternæ beatitudinis demonstramus: quatinus & hic nostræ munificentie cognoscant præsidia, & tandem future gloriæ compendia per exercitia directionis nostræ apprehendant in omnium saluatore: Proinde nos Vladislavus * Significamus * Quomodo Terras Lituaniæ & earum Incolas * feruenti desiderio cupientes in assumptæ fidei deuotione iugiter solidare & fundare: * Ut ipsos altissimus, quo præstante lumen fidei per nostram operam receperunt, ad laudem & honorem sui nominis & eiusdem fidei Catholice augmentum, gratiæ suæ charismate confirmaret: * Cum eos sæpe munificentie nostræ donis refecimus, summopere affectamus Spiritualibus gratijs refouere: & per quæque legitima studia & labores id feruentius mancipare: Qui ut se in fidei constantia commodius exerceant, & crescant de uirtute in uirtutem, iugum seruitutis quo hactenus fuerunt compediti, & constricti de ceruice ipsorum deponimus, & soluimus.

Ex Prælator. Litua.
Vilna 1401 dato,
quod libr. 5. capit. 1.
originaliter pensatur

O sacrosanctum boni
Principis studium.

Lituani ad fidem Ca
tholicam sunt opera
Domini Regis Polon
norum conuersi.

Sed & omnes Lituan. Procures se a Iagello, conuersos esse agnoscunt. Lex II.

128 Proinde nos Prælati, Principes, Barones, Nobiles, Terrigenæ Terrarum Lituanie & repetitur.

Ex Prælat. Lituania
Vilna 1401 dato,
quod etiam in Priuile
libro 5. originaliter

Lituaui fatentur se
per Polonos eruditos
& ad consortiū Ca-
tholicū receptos fu-
isse:

Lituanie & Rusie * Significamus. Quomodo eo tempore quo Pre-
lati, Principes, Barones & Nobiles et cōmunitas Terrigenarum Regni
Polonie diuina cooperante clementia Ser. Principem Dñm Vuladi-
slauum Regem Polonie supremū Ducem Lituanie heredem Rusie
Dñm nostrum gratiosissimū de gentilitatis erroribus educētes in Re-
gem & Dñm suum assumpserunt. * Nos quoq; ipsius uestigia sequē-
tes almi Spiritus gratia eruditos ad ipsorum consortiū catholicum in-
uitantes de tenebris erroris uetusti, per assumptionem sacre fidei or-
thodoxe receperunt. Cum quibus in fide facti unanimes & consortes
ad perfectionem catholicorum operum merito & opportune debemus
per concordiam perpetue aspirare.

**Proinde templa per patronos dotata
per Episcopos consecrentur.**

Bodzanta.

Et ut diuinus cultus nostris temporibus augeatur, promittimus quod
ubicumq; Nobiles continuam sustentationē Presbyteris assignare cur-
rauerint eidem Ecclesiam in bonis suis fundabimus indilate. 57.

**Ecclesiarum vero Pastores ne exigant
pecunias a Sacramentis.**

Bodzanta.

Rectores quoq; Ecclesiarum pro Sacramentis Ecclesiasticis que gratis 57.
ministranda sunt nihil exigant alias ipsos grauiter puniemus.

**COMMENTARIUS DE SA-
CRAMENTIS.**

Causa Sacramen-
torum institutorum.

Quid est sacramentū

Quare Sacramenta
elementis alligata.

Sacramenta pauca,
facilia, sancta.

Christus ut seruaret infirmitati nostrae, certa eaque externa Sacramenta in
Ecclesia suorum fidelium instituit: per quae beneuolentiae suae erga nos pro-
missiones in conscientias nostras obsignaret, ad sustinendum fidei nostrae imbe-
cillitatem. Proinde Sacramentum dicitur visibile signum, inuisibilis gratiae, fide
apprehendendae. Quod si fuisset incorporei, ut ait Chrysost. nuda & incor-
porea nobis haec ipsa dedisset: Nunc quia corporibus insertas habemus animas,
sub uisibilibus spiritualia tradidit, ut nobis ex corpore & anima constitutis sub
elementis corporeis spiritualia dona consignaret, quo sensu Augu. ait, accedat
verbum ad elementum, & fiet Sacramentum: Necesseitas autem ipsorum ex-
teriorum signorum est, teste eodem Augu. ea est quod in nullum nomen religio-
nis seu verum seu falsum coagulari homines possunt, nisi aliquo signaculorum
vel Sacramentorum uisibilium consortio colligentur. Sunt uero ipsa Sacramen-
ta numero paucissima, obseruatu facillima, effectu sanctissima: quibus nouus
Christi populus colligatur, sanctificatur, & in fide ac generatione uitae corrob-
ratur: quatenus ex huius mundi peregrinatione ad coelestem Iherusalem, Deis
que immortalis fruitionem, non pertinet. Et ne tam dantes quam accipientes
haec sacrosancta symbola simonia polluantur, prudenter ac pie hac ipsa constitut-
ione cautum esse uidemus: ut scilicet gratis accepta, gratis populo Christi mi-
nistrentur, & ne pietatem populi Ecclesiarum Pastores in questum conuertant.

Usque missa

Vsq̃ missa Regali pacta Referēd. que,
relas audiāt ad horā vsq̃ prādī. Lex in

Quam vide de hoc Libr. 1. Capitu. 2. Artic. 12. de Referendariorū officio.

COMMENTARIVS DE MISSA.

Post peccatum Adā, tanta fuit ira Dei aduersus genus humanum, vt nisi in fide filii eius in gratiam non reciperetur. Qui quidē filius Dei statim post peccatum nostris parentibus, deinde Abraham fuit promissus: cui promissioni quod Abraham credidit, reputatum est ei ad iusticiam: eiusque iusticiæ signaculum circumcissionem prepucii accepit: quam ceremoniam veniens Christus baptismo commutauit: aptiore nimirum tam gentibus quā Iudæis, tam masculis quā foeminis, tam infantibus quam adultis fœdere seu Sacramento: per quod secū dum veterem hominem cōmorimur, atque consepelimur: secundum autem nouum hominem conresurgimus, atque contriuificamur Christo Iesu: qui quidē a nobis ad dextram patris abiturus, pro eo ac tenerrime nos dilexit, reliquit corpus & sanguinis sui pabulum spirituale: quod quidem nos per baptismum renatos pasceret, vegetaret, ipsius mortis nostri causa perpeſſæ nunquam obliuisci sineret, & solatio esset veluti orphanis, illum nobis quoad fieri potest exhiberet, neque solum in animis verum etiam in sensibus nostris repræsentaret, vt scilicet visis atque gustatis ipsis exterioribus symbolis absentis Domini recordaremur, desolati consolaremur, trepidantes in fiduciam erigeremur, ægri sanaremur, & gustum cœlestis ac immortalis vitæ sumeremus caduci, quoad illi vniremur in re, cui nunc militamus in fide ac spe. Dicitur autem hoc Sacramentum Synaxis a Græcis, a Latinis communio: corpus enim Ecclesiæ ex nobis omnibus componitur, vt panis ex granis, vinum ex acinis, sed contusis prius & pressis charitate, vt iam nullum existat granum, nullus acinus appareat: sic in communitate Ecclesiæ Christi, nemo est suus, sed aliorum: nemo suum per se habet sensum & affectum, sed aliorum, conuersum scilicet in substantiam corporis communis. Si quidem materia seu elementum huius Sacramenti est panis ex multis granis & vinum ex acinis: Forma quæ ex gratiarum actione seu benedictione confectū, est corpus Christi, traditum seu fractum pro nobis, & sanguis Domini in remissionem peccatorum nostrorum effusus: Efficiens, verbum seu præceptum Domini, & minister Ecclesiæ: Finis autem, vt comedatur & bibatur in cōmorationem mortis Dominicæ, & in signum certissimum gratuitæ remissionis peccatorum nostrorum in ipso Christo mediatore nobis pœnitentibus & fidelibus oblata. Quoniam autem hæc cœna Dominica pro omnibus Christi fidelibus est instituta, magna que ex parte preces, laudes, gratiarumque actiones continet, non tam a questuario aliquo Sacerdote, quā a tota Ecclesia integrā sumenda est frequentissime: ne tanta mysteria per sacrilegiū diuidamus, vel meræ cenariis potius obſcure, ipsi autem ea fastidire videamur. Quia tamen Centurio ille qui indignum se confitebatur vt Christus intraret sub tectum eius, & Zachæus qui gaudens excepit illum in domum suam non iurgabantur: sed alter ex abiectione sui, alter ex gaudio parem gratiam reppererunt: Nos quoque in vicio non erimus, si interdum vt indigni abſtinebimus, vel etiam quam frequentissime me gaudentes hanc æscam & potum spirituales sumamus, certe illud semper est necessarium, vt credamus Christum sic nobis coadunatum, sic nos illi vicissim insertos esse, adeoque vnum corpus cum ipso coaluisse, vt quicquid ipsius est, nostrum semper vocare liceat: hinc sequitur, vt nobis spondere audeamus vitam æternam nostram esse, cuius ipse heres est, nec Regnum cœlorum quo iam ingressus est pos-

Ira Dei aduersus peccatum.

Circumcisio Signaculum fuit iusticiæ ex fide.

Circumcisio baptismi commutata.

Mysterium baptismi

Quo consilio Christus abiens sacramentum corporis in pane, & sanguinis sui in uino nobis reliquit

Synaxis qua ratione dicitur.

Quatuor cause huius Sacramenti.

A tota Ecclesia integrum sacramentum est sumendum.

An semper sumenda est cœna Dominica.

gressus est posse magis excidere nobis quam ipsi, rursus non posse peccatis nostris nos (dico pœnitentes & fideles) damnari quam diu ipse non damnatur, cū ea sibi imputari voluit, ac si sua essent: filius enim hominis nobiscum factus, nos secum Dei filios fecit: suo descensu in Terras, ascensum nobis in cœlum strauit: accepta nostra mortalitate, suam nobis immortalitatem contulit: suscepta nostra imbecillitate, virtutem suam dedit nobis: recepta nostra paupertate, ad nos suam opulentiam transtulit: omni iniusticia nostra in se recepta, iusticia sua nos donauit: vt iam nihil restet, nisi vt in hac fide roborati, in nouitate vitæ operibusque sanctis ambulantes, gratias agamus ei qui redemit nos: & tum integrum nobis est, vt muniis Reipub. vel priuatæ secundum vocationem nostram seruiamus. A Deo quippe immortali sunt nobis agendi capienda primordia, quando quidem ab illo omnium rerum principia ducuntur, in iustum robur excrescunt, ac in gloriam ipsius, nostramque vtilitatem ordinantur.

Licet autem officiū Castren. semper de

bet esse paratum, in festis tamen Solennib. & diebus Dominic. causæ officij non iudicentur: ijs enim diebus audiendo uerbo Dei, et orationibus in templo uacandū est. **LEX III.**

Quam vide infra Libr. 1. Cap. 12. Artic. 14 de formula Iudicii officij Castren.

Cum Archidiacon. veritatem doctrinæ Euangel. bonosq; mores Pastorum exploraturus uisitat, nihil exigat.

Bodzante 1989.

Prohibemus etiam Archidiaconis, Præpositis, & alijs Prælati nostrę diocęsis iurisdictionem habentibus, ut uisitando non excedant euectionum numerum a lure diutius institutum: neq; in tempore uisitationis pecuniam exigant a subiectis. 57.

Pensioibus cult⁹ diuin⁹ minuit. Lex v

Quam vide supra Cap. eodem Articul. 1. & 2. Lege, Quamuis.

Licet fraternitates abrogātur officia tamen illorū in Eccles. maneāt. Lex vi.

sigism. Augu. Petri-
cont. 1550. idem
cap. 16. articulo 10.
de Cinitatibus.

Quia fraternitates iam dudū a prædecessoribus nostris sublatae sunt, & nos easdem etiamnum iuxta priora statuta tullimus, & in nihilum conuertimus, præter ordinem & obsequia Ecclesiarum.

Si accusans cum accusante sunt simul

in una Villa, uel una Parochia audiunt diuina, tunc obiectio & annualis præscriptio procedat & habeat locum contra agentem de furto. **LEX VII.**

Quam vide de Furtis Libro 3. Capitulo 12. Articulo 2.

De Iumentis indomitis pascendis sub custodia a

Quam vide Libro 3. Capitulo 11. Articulo 5.

COMMENTARIVS.

Festa hominum sanctorum, quorum fidei in Christum ac syncera confessio-
nis certa testimonia extant, merito celebratur in Ecclesia: non ut illos pro Diis
colamus, aliquid aliud illis præter analogiam fidei scripturæque fines tribua-
mus: sed ut diuinas virtutes per Spiritum sanctum in illis effectas recolamus, &
Deum, ut similes quoque virtutes ad gloriam nominis sui & salutem nostram
operetur in nobis imploremus: hic enim vnicus modus est, quo sancti volunt a
nobis honorari: Sicut & virgo mater ait, Quia respexit ad humilitatem ancil-
læ suæ, ecce enim ab hinc beatam me dicent omnes generationes. Quia fecit
mihi magna qui potens est, & sanctum nomen eius. Et misericordia eius a pro-
genie in progeniem tim:ntibus eum. &cet.

De Iudicijs Spiritualium.

P R A E F A T I O.

Scriptura ministris Ecclesiarum tribuit mandatum baptisandi, docendi Eua-
gelii, remittendi, vel ligandi peccata, aliaque administrandi Sacramenta: præ-
terea iurisdictionem, videlicet excommunicandi eos, quorum manifesta sunt
crimina, & resipiscences rursus absoluedi: reliqua vel humano Iure concessa
habent, vel vi, necessitateue extorta.

**Sæcul. ad Iudiciũ Spirit. pro causis Ci-
uilibus per Clericos ne euocentur.**

57. Præterea uolumus. Quod laici deinceps pro debitis & in alijs causis Boet. ante lib. 4. ca. 6. ne sæcul. ad forũ spiritual. euocetur. hoc statutũ cum alijs sui similibus ponetur
Ciuilibus per Clericos ad forum Ecclesiasticũ non trahantur: nisi forte
sit causa Spiritualis, uel Spirituali annexa, aut debitũ fuerit decimale.

Ipforum tamen Spiritualium certæ cau-

**sæ S. limitum, Kmetonum fugitiuorum, Homicidiorum,
vulnerum, lure Seculari definiantur. LEX IX.**

- 117 Spirituales pro bonis siue iniurijs bonorum luri communi subiecto-
rum lure Terrestri experiantur: Iniuriæ sunt, super limitibus, Kmeto-
nibus fugitiuis, cede, & vulneribus, alias iuxta Statuta Iohannis Al-
berti Regis, de singulis horum disponen. Alex. in Rad. 1505 idẽ de offic. succam. lib. 1. cap. 14. art. 1. repetetur item lib. 1. cap. 17. de Kmeton. nibus fugitiuis.

Proinde Inhibitiones Spiritualium ad

**Sæcularia Iudicia dandæ nõ sunt, & datæ cassantur, nisi cau-
sæ meræ Spirituales essent. LEX X.**

- 108 Item uiam discordiarum inter statum Spiritualem & Secularem, oc-
cassione Inhibitionum quos Prælati Spirituales in lure Seculari ipso-
rum literis & interdictis facere consueuerunt, feruentius exortarum, Ioh. Albertus Pen- trico. 1496. idẽ lib. 4. cap. 4. artic. 1. de Inhibitionibus in- ter alias leges repet-

exoriundarumq; præcludere uolētes: Statuimus, Quod deinceps Prælati Spirituales a talibus Inhibitionibus faciendis penitus cessent: præsertim pro causis ad lus Seculare pertinentibus: exceptis causis luri Spirituali subiectis: de quibus se nullatenus Iudicium Terrestre debeat ingerere.

Quas causas Iudices Spiritualium cognoscent. LEX XI.

sigism. Crd. 1543.

Differentias Iudiciorum inter Spirituales & Seculares personas, sic in præsentibus Comitibus cum Consiliariis nostris utriusq; status & Terrarum Nunciis constituimus: ne amplius alteri alteros ad lus incompetens euocent. Vt itaq; sit definitum, quæ causæ ad Iudiciū Spirituale & Seculare pertinent, per hanc illarum descriptionē Significamus, describimus, & constituimus, cū consensu Dñorum et Prælatorū Spiritualium: Nec non Dñorum status Secularis & Nunciorū Terrestrium. Inprimis ad Spiritualiū Iudicium pertinet iudicare differētiās fidei sanctę Christianę, hereses, schismata, blasphemias cōtra Deum, & Item pro decimis, septem Sacramentis Ecclesię, bene- (apostasias, ficijs, Sacrilegijs, Simonia, fenoribus, Spiritualiū homicidijs, percussionibus, & vulneribus ordinatorum alias consecratorū: Sacrorum nūdinatione, & pro his, qui cōfugiunt sub tutelam templorū, uel Monasticorum Cenobiorum. Exceptis tamē illis, quos lus templis defendere non permittit, ut sunt nocturni damnidatores in segetibus, fundis, uel agris: sicarii alias dispercussores libere iter facientiū, fures publice proclamati, uel ter in Regestris conscripti, incendiarii, & uiolatores libertatum Ecclesiarū: isti & tales debent ex tēplis recipi, neq; defendi.

Videantur de his Leges si singule, singulis locis statuti.

Item ad Iudicium Spirituale iudicare pertinet Incantatiōes et Magias: Cēsus perpetuos Ecclesiasticos, Terrestres & tēporales: reemptiones, Ecclesiarū dotationes alias posuuyathne. Nihilominus de ipsis fundis Ecclesijs dotatis alias o posuuyathnym sic est constitutū: quia si aliquis Spirituality, uel uigore literarum, uel possessionis diuturnę possideret id quod asserit esse Ecclesię dotatū alias posuuyathnym: & ex illo Ecclesia uel Ecclesiastica persona inofficiose, & alicuius ui seu uiolētia esset depulsa, & eo nomine citaret, is debet iudicari iuxta ueterē consuetudinem lure Spiritualiū: excepto hoc, si in termino persona Secularis citata assereret, quia hoc ipsum pro quo citatur, Ecclesiasticū non est, sed tantum adiectum de eius proprio ad Ecclesiasticū (fundum) hoc est, quia hæc persona Spirituality, plus sibi eius dotationis alias posuuyathnego appropriauit, latius, uel longius, quam debet habere iuxta literas foundationis & possessionis: Extunc Spirituality Iudex adiudicando actori hoc quod in literis fundatiōis habet, uel ab eo iuste possideri Dñs agnosceret, uel id super quod legitime doceret, pro reliquo

De fundis Sacerdotiorum.

fundi, illo scilicet

fundi, illo scilicet quod eidem non agnosceret Dñs debet remitti ad Ius Terreſtre: In qua quidem cauſa pro proprietate (fundi) pro limitibus & pro meta, a decreto remiſſionis a Iudicio Spirituali ad Ius Terreſtre, ad ſuperius tribunal Iudicij Spiritualis, uel Romanum appellatio admittere non debet: ſub pœna infraſcripta.

¶ Sic etiam ad Iudicium Spirituale pertineat perſona miſera & derelicta quę manibus ſuis uictũ ſibi emereri neq; elaborare non poteſt.

¶ Item huic etiam Spirituali Iudicio pertinet querere, & iudicare de legitimi uel illegitimi tori liberis, ſeu natalibus.

¶ Item ad Iudicium Spirituale pertinent cauſæ eorum qui ſe ſpontē ſua obligant & inſcribunt in Iure Spirituali, præter inſcriptiones illas quas Kmetones & ſubditi Nobilium facerent inter ſe, corā Iudicio Spirituali, nam tales inſcriptiones inter Kmetones & ſubditos Nobilium a Spiritualibus ſuſcipi non debent. Quod ſi ſuſciperentur, extunc tales inſcriptiones nihil ualere debent.

¶ Sed inſcriptiones & uenditiones decimarũ, pro debito Eccleſiæ, uel Spirituali perſonæ faciend. poſſunt ſuſcipere & iudicare Iudicio Spirituali. Sed hoc debet intelligi de Kmetonibus & ſubditis liberis nō obligatis noſtris Regalibus: ſic etiā de Kmetonibus Spiritualiũ, quibus licebit tales facere, & in ſe ſuſcipere inſcriptiones: tantum a Kmetonibus & ſubditis Nobilium ſuſcipi non debent.

*Ad artic. de decimis
& cap. Kmeton. idē
transferitur.*

¶ Etiam pro percuſſionibus & exceſſibus cōtra Eccleſias & Eccleſiaſticas perſonas conſecratas, præter quā illos Eccleſiæ miniſtros, qui Eccleſiaſtici & accolyti eſſent, & uxores poſtea ducerent, præter etiam illos qui exiſtentes miniſtri Eccleſiæ, non tamen Sacerdotes, ipſi ſoli in tabernis lites quererent, & in illis litibus conuiſti fuerint, hi ad Iudicium Spirituale pertinere non debent.

¶ Etiam ad Iudicium Spirituale pertineant cauſæ Iurispatronatus Plebanatũ, Altarium, Præbendarũ, & aliorum Sacerdotiorũ: adhuc diuortiorum & dotium inter perſonas per diuortiũ ſeparatas. Cognitio tamen ſeu Iudiciũ de dote perſonæ per diuortium ſeparatę, remitti debet ad tribunal Sacrę M. R. ſecundum ueterē conſuetudinem.

¶ Teſtamentorũ uero cauſa utriuſq; Iuris, tam Spiritualis quā Sæcularis debet eſſe: exceptis illis, quæ eſſent in Iure Sæculari facta: ea enim in eodem Iure cognosci debent, niſi forte aliquid in eo Eccleſiæ uel in pios uſus & miſericordiæ opera legaretur: ſed nihil Iuri Terreſtri ſubiectum contra ſtatutum legari debet. Hoc eſt autem Teſtamentũ mixti fori, quod coram publico Notario fieret, uel qui illud propria manu ſcriberet: uel coram aliquibus Teſtibus præſertim Nobilibus factum eſſet: hoc tamen eſſe debet liberũ Nobilibus, non autem Ciuitatũ Incolis: & pro talibus poteſt citare qui uult ad forum Spirituale uel Sæculare ad quod aliquis pertinet, hoc in eis uoluntate ſtat. Sed Teſtamen-

*Teſtamentum mixti
fori.*

tum quod ali-

tum quod aliquis coram nobis, uel coram quocumq; alio iudicio, aut Iure Seculari Terrestri, Castren. Ciuili, Villano, Aduocato, & iuratis faceret: tale omnino ad Ius Spirituale non pertinebit, neq; nomine illius potest quis conueniri coram iudicio Spirituali: excepto si aliquid Ecclesie, & quod contra Ius Terrestre non esset, legaretur: hoc in eius uoluntate erit ad Spirituale scilicet uel Seculare Ius citare: & si qua Spirituales persona aliquem Nobilem, uel Nobilis subditum, ad Ius Spirituale pro alia re, ultra articulos superius scriptos, ad Spirituale Ius extraheret uel citaret: Extunc ibidem eidem euocato pro poena debet dare xiiij marcas pecunie, quae debet in illo decerni in Spirituali Iure sub censuris: a quo decreto poene, appellatio non debet admitti per Spiritualem Iudicem: alias autem omnes causas iudicium Seculare debet iudicare, ita quod si etiam Spirituales haberent aliquid cum Secularibus agere, uel cum illorum subditis: debent in Iure Seculari experiri. Similiter etiam si quis secularis spirituale ad Ius Seculare Terrestre pro his articulis iudicio Spirituali pertinentibus euocaret, talis etiam debet condemnari in poena xiiij marc. Nihilominus per hanc constitutionem nostram nolumus, ut in aliquo derogetur Iuribus & Priuilegijs spiritualium in statutis descriptis: hoc est, ne in illis hoc mutaretur uel destrueretur, quod est plus in illis scriptum quam haec constitutio habet, ita enim cum Consiliarijs nostris & Nuncijs Terrarum constituimus, quia hoc debemus unicuique tam spirituali quam seculari subdito nostro tenere & reformare iuxta constitutiones priores.

Conditio haec totam legem ad priores constitutionis praesertim si sint huc contrariae limitat.

ARTICVLVS IX.

De Raptoribus Decimarum & bonorum Ecclesiae, ac de his, qui Excommunicationum sententias ultra Annum sustinent.

De Raptoribus, decimarum & bonorum Ecclesiae, ac sustinentibus sententias excommunicationum ultra annum. Lex 1.

Hoc est Priuilegium spiritualibus datum, & a Kazim. Tertio confirmatum

De militibus autem in bello spiritualibus bonorum raptoribus, uide lib. 6, cap. 1, art. 4. de militibus damnificantes.

Kazimirus Tertius exordiendo confirmacionem, meminit constitutionem patris sui Vlas-

IN NOMINE DOMINI AMEN. Nos KAZIMIRVS Dei gratia Rex Poloniae Magnus Dux Lituaniae, &c. Ad perpetuam rei memoriam, Significamus per presentes, &c. Et si Regni nostri subditis clementie nostrae, & Regalis prouisionis, in augendis commodis, ac iuribus, immunitatibus, ac libertatibus conseruandis, sinum extendimus: Quanto magis Ecclesijs (unde laus & honor altissimo Iesu Christo omnium creatori salusque prouenit animarum, nec non personis, & membris Ecclesiasticis) id facere & impendere conuenit: Proinde foelicis memorie Sereniss. Princeps Dñs Vladislaus Rex Poloniae, & progenitor noster charissimus & praedecessor iniquitati

66.
67.
68.

for iniquitati hominum occurrendo, & Ecclesiasticę libertati, eiusq; menbris, & personis Ecclesiasticis & Secularibus paci & indēnitati sui regiminis consultius prouidendo, suas certas & patentes literas statuti fecit & condidit huiusmodi sub tenore.

dislai tagel. pro libertate Eccles. & personis Eccle. editari.

IN NOMINE DOMINI AMEN. VVLADISLAUS Dei gratia Rex Poloniae nec nō Terrarum Cracouię, Sandomirig, Siradię, Cuiauię, Lancicia, Lituanieq; Princeps supremus Pomeraniae Russiaeq; Dñs & heres. Ad perpetuam rei memoriā: Etsi subditorum nostrorū Secularium commodis de benignitate Regia libenter intendimus, iuraq; & libertates ipsorū contra detestandam malignorum prauitatem ditionis nostrae praesidio confouemus, multo magis tamen Regis pacifici, Dominatoris uniuersorū exemplo, per quem Reges regnant, & Principes dominantur, Ecclesiam suam sanctam, & personas Spirituales & Seculares sibi subiectas, in iuribus, & libertatibus, ac statutis, a sanctis patribus aeditis, conseruare & tueri conuenit: & ipsas ab omni impressionū incurso praeseruare. Noscat igitur, tam praesens etas quam posteritas futurorū: Quod quamquā sacris canonibus salubriter sancitum, & lege humana utiliter sit prouisum, Quod quicumq; Princeps seu Capitaneus, Baro, aut Nobilis, Miles, aut Vassallus, Et generaliter quęuis alia persona Spiritualis aut Secularis, cuiuscumq; status, dignitatis, gradus, & conditionis existat: * Decimas quas sibi Deus in signum uniuersalis Dominij, pro alimento seruitutis reddi censuit: Nec non domos, tributa, Castra, Villas, munitiões, possessiones, & quęuis bona, ac alias res mobiles, & immobiles, ad Ecclesias, & pia opera, ac religiosa loca, personasq; Ecclesiasticas spectantes: ac etiam pauperum hominū in ipsorum bonis degentium rapuerit inuasit, occupauerit, aut illicite detinuerit, exactionauerit, tallias seu collectas imposuerit, seu iniuste impignorauerit, aut occasione pignoris aliquid extorserit, uel quouis quęsito colore grauauerit, uel rapi, inuadi, occupari, detineri, impignorari seu exactionari mandauerit, ordinauerit, seu ratum habuerit, aut raptorem, inuasorem, occupatorem, & detentorem illicitū, cum re rapta, inuasa, occupata, & detenta cōseruauerit, seu in deffensionē suscepit, aut in bonis eiusdem notoriū damnum uel manifestam offensam intulerit: * Nisi omnia & singula rapta, inuasa, occupata, seu pignorata restituerit: Nec non de iniurijs, & damnis illatis, ac manifesta offensa, condignā emendam, & satisfactionem impenderit: cum ipsorū complicibus, poenis, & censuris Ecclesiasticis debent subiaccere. * Tamen quia nonnullarū personarum Secularium Regni nostri adeo irrepsit & inoleuit iniquitas: Quod poenas & censuras in & contra tales tam a canone quam ab homine promulgatas, in sensum dati reprobū, ultra annum animo indurato, in cōtemptum clauium sanctę matris Ecclesie, animarūq; suarum periculū,

Vladislaus Iagello Priuilegium originale de libertate Ecclesie & personis Ecclesiasticis incipit.

Deus uelut uniuersalis dominator decimas sibi dari iussit.

Raptor, inuasor, & occupator detentor: que bonorum Ecclesiasticorū: & quilibet dans occasionem talia exercendi, poenis & censuris Ecclesiasticis debet subiaccere

De his qui ultra unū annum censuras sustinent Ecclesiasticas

R

statutorumq;

Meminit Vladislav, constitutionum per suos predecessores pro libertate Ecclesiastica sanctarum.

Quos mucro spiritualis a malo non reuocat poena temporalis debet coercere talis debet coercere

Cuiuslibet excommunicationis ultra annum legale excommunicationis nem pro quocumque excessu sustinentis omnia bona mobilia uel immobilia debet per loci Capitaneum apprehendi, & tam diu tenere, quousque de eis per excommunicatum, uel eundem Capitaneum satisfactio personae lese impendatur.

Solutione facta iniuriam passis, & absolutione obtenta, bona praedicta raptori per Capitaneum restituantur.

Mandatum Regis ad Capitaneos.

Capitanei remissi in executione praemissorum Ecclesiasticis censuris sunt feriendi.

Statutorumque praedictorum uilipendium, & scandalum Christi fidelium plurimorum, sustinere non formidant: propter quorum culpam diuinæ ultionis gladius saepius perimit innocentes, unde etiam pullulant hereses, uariaque insurgunt animarum pericula: * Nos igitur Vladislavus, qui intensis desideriis praedecessorum nostrorum exemplo, tanquam tutor & conseruator iurium, libertatum, & Privilegiorum, in Ecclesia personarumque sibi subiectarum, propagationem libertatis Ecclesiasticae, ex debito affectamus, ad executionem debitam statutorum huiusmodi procedere cupientes, cum frustra conderentur leges nisi executioni debite demandarentur: * Ex quo etiam quos timor Dei & mucro Spiritualis a malo non reuocat poena temporalis debet coercere, praesenti nostro Regio decreto de consilio & unanimi Praelatorum & Baronum nostrorum uoto, scientia, & assensu uolumus, decernimus, & firmissime ac irrefragabiliter perpetuo obseruare pollicemur: Statuimusque & ordinamus per praesentes, ut dum aliquis indigena Regni nostri cuiuscumque status & conditionis existat, propter raptum decimarum, uel aliarum rerum Ecclesiasticarum occupationem, aut ratione excessuum quorumcumque, siue etiam in contumacia de non parendo Iuri, & mandatis sanctae Ecclesiae, * Sententia excommunicationis IVSTE FVERIT innodatus ipsamque ultra annum legale pertinaciter sustinuerit nec curauerit ad gremium sanctae matris Ecclesiae redire, et pro excessu debitam emendam exhibere. Extunc anno huiusmodi elapso omnia bona eiusdem excommunicati mobilia et immobilia quae tunc possederit, debent recipi per locorum Capitaneos quibus subiacent & apprehendi, tenenda, & possidenda tam diu per Capitaneos huiusmodi quousque per eosdem excommunicatos uel Capitaneos memoratos de huiusmodi bonis damna, uel ualor rei, ipsis legis uel iniuriam passis plenarie exoluantur. * Quibus solutis bona praelibata praefatis excommunicatis non nisi absolutis, decernimus uiceuersa restituenda per Capitaneos praenotatos. * Mandamus igitur omnibus & singulis Regni nostri Capitaneis & uicesgerentibus eorundem quatinus ad compescendam talium excommunicatorum pertinaciam, duriciam, & temeritatem, praemissa nostra saluberrima decreta executioni debite debeant demandari perpetue & in aeuum, totiens quotiens per Praelatos aliasque personas tam Ecclesiasticas quam Seculares super hoc fuerint requisiti & moniti. Quod si praefati Capitanei, Tenentarii nostri aut loca tenentes eorundem pro tempore existentes in executione praemissorum tardi fuerint uel negligentes: Extunc ipsos omnes pro huiusmodi negligentia per loci ordinarios iaculo anathematis indulgemus feriendos: harum quibus Sigillum nostrum est appensum testimonio literarum: Actum Cracouiae sabbato proximo ante festum Purificationis Mariae Virginis. Anno Domini 1432. praesentibus Reuerend, in Christo patribus Dominis Sbigneo Cracou, & Iohanne Chelmen,

ne Chelmeñ. Episcopis. Nec nō Magnificis et Nobilib. Nicolao de Michalouu Castel. Cracouieñ. Petro de Pyeskouaskala Palatino Cracouieñ. Iohanne Glouacz de Olesznicza Marschal. R. P. & Iohanne de Konyeczpole. ac alijs quam plurimis militibus nostris dilectis. Datum per manus Venerab. Stanislai de Opporouu decret. Doctor. Decan. Cracouieñ. Sed. Apost. Protonot. Regni nostri prædicti Vicecanc. nobis sincere dilecti, ad Relat. Magnifici Iohannis de Konyeczpole. Nos itaq; uestigia progenitoris & prædecessoris nostri prælibati charissimi toto mentis nostræ conatu insequi & amplecti satagentes, literas huiusmodi statutum laudabile in se continentes, cum eorū toto tenore, de consensu & uoluntate Prælatorū, & Baronum, ac Consiliariorum Regni nostri approbamus, innouamus, ratificamus, & cōfirmamus tenore præsentium mediante. Quo circa omnibus & singulis præsentibus & futuris Regni nostri Capitaneis, Tenuarijs, & eorum uicesgerentibus mandamus, quatinus prædictas nostri progenitoris statuti literas in omnibus clausulis, punctis, & conditionibus teneant, et ad unguem perpetuo & inuiolabiliter obseruent. Aliosq; in suis Capitaneatibus tenutis & districtibus ipsis quomodolibet subiectos, suppositos cuiuscūq; præeminentiæ, gradus aut conditionis existant, arceant, & compellant iuxta uim & formam prædictarum progenitoris nostri literarum quotiens tam per Prælatos quā alias personas Ecclesiasticas & Seculares fuerint super hoc requisiti et postulati. Quod si ipsi Capitanei & Tenuarij seu ipsorum loca tenentes pro tempore existentes in præmissorū executione se remissos & negligentes, aut alias quomodocūq; difficiles reddiderint extunc ipsos & eorum quemlibet propter huiusmodi incuriam & contemptū mandatorum nostrorum excommunicationū sententijs & censuris Ecclesiasticis in eos per locorū ordinarios eorumq; uicarios & officiales generales fulminandos & promulgandos subdimus, et subicimus, ac perpetuo subiacere decernimus & obligamus tamdiu procedendum quousq; ad ipsarum executionē literarum curauerint procedere cum effectu. Harum quibus Sigillum nostrum est appensum testimonio literarū. Actum in Conuentiōe generali Pyotrkouieñ. pro festo sancti Adalberti celebrata, feria quarta post festum sancti Georgij proxima, 26 mensis Aprilis. Anno Dñi 1458. præsentibus ibidem Reuerendis, Reuerendisq; in Christo patrib. Dñis Iohanne S. Gnesneñ. Ecclesiæ Archiepi. & Primate, Thoma Cracouieñ. Iohanne Vuladisi. & R. P. Cancel. ac Andrea Posnaniē. Ecclesiarum Episcopis. Venerabilib; Iohanne Luthkonis de Brzezye, V. I. Doctoris Archidiac. Gnesneñ. & Vicecanc. R. P. Nec non Magnificis Generalib. Nobilib. & strennuis Iohanne de Czyzouu Castel. Iohanne de Thanczyn Palatino Cracouieñ. Luca de Gorka Posnani. Stanislao de Ostrorog Califs. Derflao de Rythuany Sandomirien, Pe-

Kazimirus Tertius
statutum paternū cō
firmans mandat omni
bus Capitaneis &
eorum uicesgerentibus
hanc constitutio
nem tenere in omni
bus suis punctis ali
osq; subiectos ad ten
endum compellendos
fore.

subiecit R. M. Ca
pitaneos negligentes
sententijs excommu
nicationum per locū
ordinarios contra eos
fulminandis.

tro de Opporou Lancicieñ. Nicolao de Kosczyelec Brzeſteñ. Palatinis: Andrea Odrouaſz de Sproua Palat. & Capit. Leopoliẽ. Iohanne de Pilcza, Hyncza de Rogouu Siradiẽ. & R. P. Vicethesaur. Petro de Thurouu Sandomirieñ. Petro de Striykouu Vuladiſl. Stanislao de SchydlouyecZ Zarnouieñ. Caſtellanis. Creſlao Voyſzyk de Voycza Cracouieñ. Sandiuogio de Lanczemcze Sandomir. Iohanne Kuropathua de Laczuchouu Lublineñ. Succamerarijs. Nicolao de Brzezye R. P. Maſchalco. Iohanne Krafzka de Lubnicza Califs. Iohanne de Szczekocziny Dapifero Sandomirieñ. Nicolao Lublineñ. Nicolao Pyenyazek de Vithuicze Cracouieñ. Capitaneo, Iohanne de Melſtyn Iohanne de Tharnouu, Iacobo de Dampno Pincerna, Nicolao de Chrzaniſtouu Tribuno Cracouieñ. ac Venerabilibus Iacobo de Syenno Gneſneñ. & Cracouieñ. Iacobo Loth de Dampno Decan. Cracou. Iohanne de Pnyouu decret. Doct̃or. Archidiacon. Iohanne Voyſzyk de Voycza Cuſtode Cracou. Petro Spinek de Benthkouu Gneſneñ. & Cracou. Canon. & alijs quam pluribus fidedignis circa premiſſa. Datum per manus præfatorum Reuerend. patris Dñi Iohanne Epiſcop. Vuladiſl. & Cancel. ac Venerabilis Iohannis Luthkonis de Brzezye V. I. Doct̃or. Archidiacon. Gneſneñ. & Vicecanc. R. P. ſyncere nobis dilectorum ad relationem præfati Venerabilis Luthkonis de Brzezye Doct̃or. V. I. Archidiacon. Gneſneñ. Vicecancel.

ARTICVLVS X. DE SPIRITVALIVM CENSVRIS. PRÆFATIO.

Si Eccleſia eſt beatus ille cœtus hominum, qui verbum Dei audit & cuſtodit: proſecto glorioſum eſt huius Ciuitatis municipem eſſe: e regione autẽ probroſum debet haberi ſocietate & conſortio illius excidere, quod tum demum fit, Si quis non audiuit verbum Dei, neque citra ſpem correptionis cuſtodiat illud. Itaque Petrus Ananiam nomine mendacii: Paulus ob incæſtum quendã Corinthium: & alii veri miniſtri Dei, alios nefarios ob alia crimina excomunicauerunt. Præcipuus autem vſus excommunicationis debet eſſe, ne in Dei nomen, idolatria, Sacilegia, blaſphemia aliaque offenſiones religionis publice emergant ac ſpargantur in populum, vt ſcilicet inter Chriſtianos publica religionis a Deo inſtituta facies exiſtat. inter homines vero conſtet humanitas. Qui enim hæc violant, eis ubique gentium lacris interdicitur, vt ita publica lancinati infamia, ad ſocietatem corporis Chriſti, quod eſt Eccleſia, redeant, ac reuertantur. Quia vero Chriſtus cœcum natum extra Synagoga Iudæorum poſitum illuminauit, argumento eſſe poteſt, multos a Sacerdotibus ſolere ligari, quos Chriſtus ſoluit: & contra multos ſolutos eſſe ab illis, qui apud Deum ligati ſunt: ita vt nõ propter humanarum quarundam traditionũ, verum tantum propter Diuini verbĩ tranſgreſſionem ligatum vel ſolutum eſſe aliquem credere debeamus, eoſque enim Sacerdotes audiendi ſunt, quatenus ex Moſe hoc eſt verbo Dei, facienda vel vitanda præcipiunt: & peccatum oſtendunt, vel Euangelium anuntiant: quod enim iubentibus Pontificibus Iudas Chriſtum vendidit: nouem autem leproſi ad Sacerdotes miſi Chriſto gratiam non reddiderunt: ii ingratiſtudinis, ille perfidia horribili exemplo damnati ſunt.

Iaroslai Gneſe

Quando locuſ eſt
excommunicationis.

Vſus excommunicationis.

Multi ſoluuntur a deo
qui a ſacerdotibus ligantur & contra.

Quatenus ſacerdotibus eſt obediendũ.

Iaross. Gnes. Arch. de Interdicto seruā.

54. Super interdicto seruando, taliter decreuimus quod cum ex casu qualicumq; euenerit in Ciuitate Cracouiē. interdictum Ecclesiasticū teneri, & obseruari: Ciuitas Kazimiria iuxta flumen Vissa, eidem interdicto non debet subiacere, & econuerso.

Cracouia interdicto
supposita Kazimiria
am excludit et econ-
uerso.

De eodem Bodzanta Episc. Cracou.

- Item super interdicto seruando taliter decreuimus: Quod cum ex casu qualicumq; euenerit, in Ciuitate Cracouiē. interdictum Ecclesiasticum teneri & obseruari. Ciuitas Kazimiria quæ est quasi contigua ultra fluuium Vissa, eidē interdicto non debet subiacere & econuerso.

Kazimiria a Craco.
tēpore interdicti di-
scernitur.

De cessatiōe a diuin. ppter excōmunic.

- Statuimus insuper quod ubicumque uel ad quemcūq; excommunicatus a lure, uel Ecclesiam, seu Ciuitatem ingressus fuerit, tunc cessetur a Diuinis ipso tamen de Ecclesia aut Cæmeterio recedente, Diuina licite referuentur, & resumentur.

Excōmunicato pres-
ente cessatur a Diui-
nis: sed recedente Di-
uina resumuntur.

De eodem Bodzanta Episc. Cracou.

- Statuimus insuper. Quod ubicumq; uel ad quemcūq; locum excōmunicatus a lure, uel ab homine uenerit ad Ecclesiam, uel Ciuitatem ingressus fuerit, tunc cessetur a Diuinis, ipso tamen de Ecclesia, uel Ciuitate iam recedente, Diuina licite resumantur.

Exeunte excommu-
nicato statim fit con-
tinuatio Diuinorum.

De Interdicto triduo non tenendo

Iarossa. Archiepisc. Gnesnen.

54. Inter cætera decernimus, & statuimus expresse, quod interdictum triduanum, quod alias seruatur, per omnes Ecclesias, propter aduentum alicuius excōmunicati, extunc per quempiā, & exnunc nullatenus debeat teneri, & obseruari, ne pluralitas plebis deuotæ, propter crimen unius obstinati, salutaribus Diuinis officijs priuetur, & sua orbetur deuotione. Vbi autem sententia sedis Apostolicæ fuit, cui nos legem dicere non possumus, uolumus quod forma mandati, in rescripto posita, diligenter seruetur, & exequatur clausula de interdicto superius triduo præmisso non obstante.

Propter aduentum
excommunicati Ec-
clesia triduo inter-
dicto non est suppo-
nenda.

Interdictum a sede
Apostol. promulga-
tum iuxta formam
rescripti diligenter
est seruandum.

De eodem Bodzanta Episc. Cracou.

58. Inter cætera decreuimus, & statuimus expresse Quod interdictum triduanum, quod alias seruabatur, per omnes Ecclesias propter aduentum alicuius excommunicati, exnunc per quempiā, nullatenus teneri debet nec obseruari, ne pluralitas plebis deuotæ propter crimen unius obstinati, salutaribus officijs Diuinis, & sua deuotione orbetur.

Interdictum triduanum
sublatum.

De excommunicatis in Parochia.

Propter unum excō-
municatum Parochia-
ni non ligantur.

Item etiam uolumus, quod propter excōmunicatum unum, qui uene-
rit ad locum quemcumq; Parochiani non debeant carere Diuinis: Pa-
pali duntaxat excommunicationis sententia, & interdicti obstante.

Si vero excōmunicatio potest obijci

Testibus in causa Seculari productis Lib. 4. Cap. 19. Art. 1. de Testibus ponetur.

De Salario Tabellionum.

Tabelliones pro Pri-
uilegio libertatis ul-
tra sex grossos Pra-
gen. ab indigente nō
exigant, pro citatio-
nibus unum grossum
Pragen. pro cōtuma-
cia duos grossos, pro
aggrauationibus nō
plus quam sex gros-
sos. Pragen. sub pœna ex-
communicationis.

Item statuimus, & præsentibus statuendo ordinamus, ne quis Notari-
us publicus, aut priuatus, Curiae nostrae Episcopalis, aut diocesis Cra-
couien. praedictae, pro libertate, super quacumq; re cōficienda, seu Pri-
uilegio super ea conscribenda, ultra sex grossos Pragen. exigendo
non recipiat, ab indigente quocumq; colore quæsito: pro quibuscumq;
uero quietationibus unum grossum Pragen. Iterum pro sententia cō-
tumacia, duos grossos: Et pro agrauationibus subsequendis, nullate-
nus ultra sex grossos, dictorum Pragen. ab indigē. & praedicta peten-
tibus exigantur, sub pœna excōmunicationis: quam ipsos qui præsenti
statuto, & ordinationibus praemissis contrariū fecerint, subiaccere
uolumus ipso facto. Vt autem praedicta nostra constitutio, ordinatio
seu decretum temporibus perpetuis inuiolabiliter perseueret, ipsam cō-
scribi iussimus, Nostriq; ac Capituli supradicti Ecclesiae nostrae Cra-
couien. Sigillorum appensione muniri. Actum & datum Cracouie 14.
die mensis Iunii. Anno Dñi 1369. præsentibus & ordinantibus Ve-
nerabili in Christo patre & Dño: Domino Iaroslao S. Gnesnen. Eccle-
siae Archiepis. Et Honorab. uiris Dñis Othone Praeposito Gnesnen. si;
Iohanne Decano, Floriano Praeposito, Nicolao Custode Cracouien. si;
Gueslao Vislicien. & Nicolao Scarbimirien. Praepositis Canonici Ec-
clesiae Cathedralis Cracouien. praedictae. Nec non Viltrone Sandomi-
rien. Iohanne Voynicen. Zaruischa Sandecen. Castellanis, Andrea Suc-
camerario. Et Petro Tribuno Cracouien. & alijs fidedignis.

Coloni si ob delictū Domini sui in sen-

sed non portat filius
iniquitatem patris, ne-
que subditus domini
sui, nisi sit facinorosi
illius particeps.

tentia excommunicationis per annum tenentur, etiam omnes possunt de villa
abire quo voluerint: Lex videatur Lib. 1. Cap. 17. Artic. 5. de Kmetonibus.

Vt autem tollantur dubia de Interdi-
catis & excommunicatis pro raptu & in-

uasionem bonorum & personarum Ecclesiae, iuxta Statu-
tum Prouinciae Gnesnen. si;

NOS ALEXANDER Rex ad informationē subditorum nostro-
rum Spiritualiū & Secularium lura Diuina non callentiū decisionem
de corpore

de corpore Iuris. et de libris Ecclesiæ Doctorum super Statuto Prouinciali Gnesneñ. scriptam, per Venerabilem Nicolaũ Kotficz Archidiaconum Posnaniẽ. & Canonicũ Gnesneñ. Iuris Pontificij ac Legum Doctorem collectam congestis per nos Priuilegijs Regni communibus ascriptimus sub ordine infra scripto.

Statutum Prouinciæ Gnesnen. positũ

sub tit. de Rapt. disponit & statuit, quod ij qui decimas, possessiones, tributa, ac bona mobilia ad Ecclesias personasq; Ecclesiasticas, ac eorũ subditos spectantia, rapiunt, inuadunt, occupant, exactionant, iniuste pignorant, extorquent, uel quouis sumpto colore grauant, aut in bonis eisdem notoriũ damnum seu manifestã offensam inferunt, post tres dies (nisi satisfecerint) excommunicationis sententiã incurrunt ipso facto.

Inuasor bonorũ Ecclesiæ est excommunicandus.

Circa quod Statutum, noto primo, id

quod notat Panormitanus in Rubri. de Sagitt. Quod hic rubrum est generalius nigro: Rubrica enim loquitur solum de Raptoribus. Textus uero etiã de illis qui alioquin damnum, grauamen aut offensam faciunt, absq; eo quod aliquid rapiant, auferant & exportent.

Damnum proprie in rebus.

Pro clariorẽ tamen Statuti intelligentiã

præmitto primum quod hoc uerbum damnum proprie pertinet ad res, & est quedam destructio seu deterioratio rerum in bonis nostris consistentium: ut in L. iij. ff. de damno infec. Vbi Iurisconsultus damnum uocat patrimonij diminutionẽ. Verbum uero offensa proprie pertinet ad personam, & est quedam iniuria facta personæ seu in personam quæ hominem ad iustam turbationem inducit, ut dicit bar. in L. cũ filium ff. de hære. insti. Tamen large sumendo uocabula aliquando
70. offensam personæ uocamus damnum. Vnde dicit Alex. in L. iusiurandum P. de Iureiuran. per L. si in duobus P. de Reg. Iur. quod damnum famæ præfertur damno pecuniario. Et econtra damnum rerum uocamus offensam personæ: Vnde dicit tex. insti. de iureiur. quod si cuius bona quasi debitoris, cum tamen nihil debeat, possessa sint: iniuriã admitti manifestum est: & sic large damnum & offensa. unum pro alio possunt poni. Hoc præmisso, quero: qualiter in hoc Statuto capiuntur hæc dictiones damnum seu offensa: utrum stricte & proprie, an uero large: ita quod unum capiatur pro alio, & unum intelligatur in alio. Et respondeo quod capiuntur stricte & proprie: non enim opus est. unum sub alio intelligere, ubi singula ponuntur expresse: quia in certis non in incertis est locus subauditioni: L. continuamus P. de ver. oblig. facit regula in pœnis li. vi. ex quo enim statutum est pœnale, debet fieri stricta interpretatio.

Offensa pertinet ad personam proprie.

Large unum pro reliquo ponitur.

Hic tamen proprie sunt accipiendæ.

In pœnis stricta interpretatio faciendæ.

Secundo præ-

Damnum & offensa, ad rapinam, inuasionem &c. sicut genus ad speciem se habent.

Secundo prænoto, quod damnum seu

offensa habent se ad rapinam, inuasionem, occupationem, & exactionem iniustam, pignorationem, uel extortionem, sicut genus ad species: prædicantur enim de quolibet ipsorum, & ualet consequentia, rapina est, ergo damnum seu offensa est, & non e contra, & sic de singulis. Capió tamẽ hic genus, nõ ita proprie, ut capitur a Dialecticis, sed secundum Legistas: pro eo quod continet sub se plura. Vt notat Panor. in c. pastoralis par. quoniam de rescriptis. Hoc præmisso quero, an istud statutum habeat locum in alijs casibus sub istis uerbis generalibus s. damnum seu offensa tacite comprehensis, ultra casus, qui sunt specialiter enumerati, s. rapina, &c. Et respondeo quod sic per ea, quæ notat Panor. in c. Sedes de rescriptis. In secundo notat, & in quinta columna,

Genus comprehendit species suas.

ubi dicitur, quod quotiens enumeratis speciebus subiungitur genus sub nomine adiectiuo, licet illud genus restringitur, ut non comprehendat nisi species pares expressis: Non tamen restringitur ad species expressas tantum, sed immo comprehendit omnes alias species tacite sub

statutum pronicias se habet locum in casibus sub uerbis generalibus comprehensis.

eodem genere comprehensas: quæ sunt pares expressis. Cum autẽ hic enumeratis speciebus, scilicet rapina inuasionem, &c. subiunguntur dictiones generales, scilicet damnum seu offensa, quibus dictionibus generalibus adiunguntur nomina adiectiua. Nam huic dictioni damnum, adiungitur hoc adiectiuum notum: huic dictioni offensa, adiungitur & hoc adiectiuum manifesta. Dico quod hoc statutum, habet locum etiam in alijs casibus tacite sub eisdem uerbis generalibus comprehensis. Sed

Hoc notabile declarat præcedens.

quero qui sunt isti casus, tacite sub eisdem uerbis generalibus comprehensi: Dico quod sub uerbo damnum infertur, comprehenduntur illi, qui incendunt edificia, quæ sunt in bonis Ecclesiæ: & qui mutilant, aut necant pecora & pecudes. Isti enim licet nihil rapiant, nihil extorqueant &c. tamen quia dant damnum, incidunt in poenam huius statuti. Sub uerbo uero offensam inferunt, comprehenduntur illi, qui in bona Ecclesiæ uenientes, percutiunt homines, familiam, aut subditos Ecclesiæ: Isti enim quamuis nihil rapiunt & nullum damnum faciunt: quia tamẽ

Quomodo damna possunt colorari, uel grauamina.

offendunt, incidunt in poenam huius statuti. Et quia dicitur in tex. quouis sumpto colore grauent: quero quomodo possint colorari grauamina, de quibus in tex. Respondeo & pono exemplum in rapina perc. clericos de immu. Eccle. li. vi. Si quis rapiendo protestatur se id nomine doni, mutui, aut commodati accipere: uel pono exemplum de illis qui ueniunt ad bona Ecclesiarum, & exigunt uictualia, & stationes sub colore hospitalitatis, asserentes clericos pertinere ad hospitalitatem, ut supra de immu. Eccle. in statuto quod incipit. Item cum ad aures. Clerici enim non tenentur ad hospitalitatem Nobilium, diuitum, aut stipendiariorum glo. in l. i. & l. omnia c. de Episcopis, & cle. Sed solum ad illam quæ continet officium pietatis xliij. di. par. i. c. ij. de sup. neg. prel. et per.

Quomodo clerici ad hospitalitatem tenentur.

dec. in c. de Mona

dec. in c. de Monachis de preben. & per. bar. in c. i. de empt. & uendi. Et quia in tex. dictiones adiectivæ adiunctæ uerbis generalibus qualificant ipsa. Nam uerbo damnum adijcitur qualitas notoriæ, uerbo offensa adijcitur qualitas manifesti. * Quæro an istæ qualitates notoriæ & manifesti debeant referri ad casus specialiter enumeratos, & ita qualificent easdē species sicut qualificant genus, uel an unū uerbū generale qualitatem suam conijceret alteri uerbo generali & econtra. Et respondeo quod sic. Moueor per ea quæ notat bar. in l. doli. p. de ser. cor. ubi dicitur, quod quotiens in aliquo statuto enumerantur plura delicta, si circa ultimum adijcitur aliqua qualitas, illa refertur etiā ad delicta prius enumerata etc. facit quod notat Panor. in c. inquisitionem de appell. dicens quod qualitas in fi. dispositionis posita non restringetur, tantū ad immediate præcedentia: sed concernit omnia in dispositione cōtenta maxime ut dicit Phil. in c. ij. requiris c. ti. ex quo non est dare differētiā, quare magis ad unum, quam ad alium referatur per leges ibidem allegatas. Facit quod non idem bar. in l. prætor. par. en. idē p. ui. bo. rap. in illa q. an dicta in præcedentibus intelligātur repetita in sequen. per quæ dico, quod ista qualitas notoriæ, addita uerbo damnum, & qualitas manifesti addita uerbo offensa, referenda est ad singula tam specialiter expressa, quā tacite in uerbis generalibus comprehensa. * Deinde quæro, quomodo hæc dictio manifesta posita in statuto debet accipi, & antequam respondeā, præmitto, quod hæc dictio manifestum in iure, aliquando capitur improprie pro notorio, ut in c. manifesta ij. q. i. & c. quoniā de filiis Presbyterorū & c. ex parte cum c. sequen. de ver. sig. aliquando uero capitur proprie, prout est quedam species de per se, differens a notorio, & habens se in minus quam notorium, & est illud quod procedit ex certo autore, & potest probari xi. q. iij. eorum, & notatur in c. cum olim de verb. sig. c. uenerabilibus ver. Senes autē de sen. exco. li. vi. & in c. uestra de cohabitatiōe clericorū & mulierū per glo. & dec. * Hoc præmissis, respondeo ad quæsitum, quod dictio manifesti hæc debet accipi proprie, pro non notorio. Moueor primo, quia uerba statuti semper debent potius proprie, quam improprie exponi, & interpretari. Si talis interpretatio non est contraria iuri communi, secundū bar. in l. prætor. ait. ut p. de dam. infect. & Panor. c. cum dilectus de cō. sue. Sed certum est quod hæc expositio propria, huius uerbi manifesta, non est contraria: immo persona iuri communi: * Nam secundū lus commune ille qui transgreditur legem in occulto non minus incidit in poenam legis, quā ille qui transgreditur in publico. Vnde dicit gl. not. in cle. de here. in ver. eo ipso: * Quod ille qui percutit clericum in occulto non minus cadit in sententiā canonis, quam ille qui percutit in publico. Et non minus debet declarari excommunicatus dum modo huiusmodi percussio occulta, i. non notoria, possit probari. * Secun-

Notorium & manifestum ad quid referenda sunt.

Manifestum aliquando proprie, aliquando improprie accipitur.

Verba statuti debent proprie interpretari.

Transgressor occultus non minus incidit poenam legis quam publicum.

Percussor cleri in occulto incidit sententiam sicut in publico.

S do moueor

Manifestum debet accipi proprie.

Argumentum ab inconuenienti est in iure ualidum.

De raptore notorio et non notorio exemplum.

Modicus excessus non est curandus.

Aliter procedit contra raptorem notorium aliter contra non notorium.

Oppositio contra istud statutum.

Solutio oppositionis duplex.

do moueor per ea quæ notat Panor. in d. c. Cum olim de ver. sig. ubi dicit quod semper hæc dictio manifesta debet accipi proprie, si materia subiecta hoc patitur. Quod autem materia subiecta huius nostri statuti hoc patiatur, immo requirat propter mentem statuentium. * Probatur per argumentum ab absurdo seu inconuenienti, quod est in iure ualidum, ut dicit glo. in c. dudum de preben. lib. vi. Si enim debent accipi pro notorio, & sic per consequens hoc statutum deberet tantum in casu notorio intelligi, sequeretur hoc inconueniens, quod aliquando ille qui pauca raperet, esset excōmunicatus uigore huius statuti: ille uero qui multa raperet, aliquando non esset excōmunicatus. * Exemplum, ille qui dum dies est, ueniret ad Villam, & uicinis cernentibus, raperet unum equum, esset excōmunicatus: Ille uero qui ueniret de nocte, & alijs uicinis dormiētibz aggredieretur unam domum (& frustra repugnante hospite) reciperet multos equos, oues, boues &c. non esset excōmunicatus: propterea quia factum non esset notoriū. Similiter ille qui solo pastore præsentē & repugnante gregem, totius Villæ, qui ibat in pascuis abigeret, non esset excōmunicatus: quia non posset dici notoriū, quod unus tantum uidit: Sed hoc esset inconueniens, & cōtra mentem statuentium qui uoluerunt per hoc statutum prouidere, ne bona Ecclesiarum & pauperum hominum in eis degentiū siue occulte siue notorie raperentur, & damnificarentur immo forte ex mente statuentium possit argui, quod hæc uerba notoriū damnum, seu manifesta offensa non essent in hoc statuto posita, ad differentiam occulti damni seu offensæ clandestinæ. Sed potius ad differentiam modici damni, & personæ offensæ, ut sit sensus, damnum notorium id est notabile, & offensa manifesta id est non paruula. Quia modicus excessus non esset curandus secundū glo. in c. reuera de conse. di. ij. ver. mortui & l. iij. pro hac expositione fac. tex. in c. ex parte Ade. de resti. ubi raptores propter notorietatem famulos uocat notabiles: tamen quia alibi non reperio huius expositionis fundamentum, non sequor eum, sed sequor primā expositionem, & capio hoc uerbum manifesta proprie pro non notorio quod probari potest: Et concludo quod hoc statutum habet locū tam in raptu, damno, offensa, notorijs quam in notorijs. Quamuis autē uigore huius statuti tam notorius quam manifestus id est non notorius raptor incidit in excommunicationē, tamen aliter procedetur cōtra notorium, & aliter contra non notoriū, ut infra subiiciam. Oppono tandem contra istud statutum, & arguo illud non esse ualidum, primum ex eo, quod in ipso non præmissa monitione fertur excōmunicationis sententia ipso facto, quod est contra c. sacro de sen. exco. c. Romana par. sed nec in specie e. ti. li. vi. Respondeo primo quod ex diuersis non inferitur l. Popinianus P. de mino. sed dictū c. sacro, in alio casu loquitur s. de excōmunica. quæ fertur ab homine non nisi pro cōtumacia, ut di-

tumacia, ut dicit glo. xi. q. iij. c. Epif. A lure tamē seu statuto fertur etiā ex delicto ut in c. si quis xvij. q. iij. Secundo respondeo, quod immo in hoc statuto saltē tacite excōmunicationē p̄cedit monitio. Nā ut dicit Io. an. in c. ij. ne cle. uel mo. in nouella. super glo. ij. quādo cūq; in Synodo aliquid mandatur uel prohibetur sub p̄cna, illud mandatū seu prohibitio habet loco monitionis. ita quod contra faciens. incurrit p̄cnam, absq; alia monitione quod dictum Io. an. allegat & sequitur rota sub ti. de dolo & com. in nouis deci. incipien. Item extra rotam. Hoc idem uoluit Panor. in c. i. de rap. ij. not. dicens quod immo per Synodalem statutum excōmunicatio potest fieri pro delicto absq; monitiōe quod statutum tacite admonet. Circa hanc secūdam solutionē possit dubitari, de ratione differentiæ, quare supra in statuto Prouinciali sub titulo de immu. Eccle. par. qui cum administrorū quasi in eisdem terminis fertur excōmunicationis sententia ipso facto & tamen ibi cauetur ut p̄mittatur monitio priusq; incidat in eandem. In statuto uero isto nihil cauetur de huiusmodi monitione p̄mitten. Respondeatur quod licet cōditores legis, aut statuti possint ferre excōmunicationis sententiā ipso facto, monitiōe non p̄missa, non tamen tenentur immo possunt etiā p̄figere terminum ad satisfaciendū. Ita ut delinquens non incidat eandem sententiā nisi tunc factus fuerit contumax ut in c. iij. de rap. ij. responso. Quare tamē conditores legis aut statuti hoc aliquando faciunt aliquando non, non semper potest dari ratio. l. non omnium p. de legi. Verum quo ad hoc statutum nostrum & illud quod est positum sub ti. de immu. Eccle. credo possit hac dari ratio differentiæ. Cum illud de immu. Eccle. aliud habet fundamentum, quia enim in turba, uel exercitu, non facile potest sciri priuata persona quæ committit raptum Vnde ne propter hoc impune spoliaretur bona Ecclesiæ illud statutum fecit p̄uisionē, & uoluit puniri illum, qui est principalis in exercitu, & qui habet potestatem ducendi, & locandi exercitum, ubi uult, & ponunt non proprie pro damno, sed secundū c. si. de iniu. ideo quia dat occasionem damni faciendo stationē in bonis Ecclesiæ, quæ utiq; sine damno fieri non potest. Vnde quia facere stationem non est culpa, quæ ipso suo genere esset peccatum: uoluit dictum statutum non excedere terminos c. reprehensibilis de appel. sed uoluit eum prius moneri antequā incideret in huiusmodi sententiā ipso facto prolatam. Secus in hoc nostro statuto quia enim raptus est peccatum ipso sui genere grauissimū, & lure Diuino per decalogū prohibitum, ergo merito in ipso seuerius procedendū. Oppono secundo contra hoc statutum & arguo illud esse insufficiens, ex eo, quod in ipso nihil cauetur ut saltem iudex p̄mittat citationē contra raptorem antequam sententialiter declaret eum incidisse in dictam excōmunicationis sententiā, quod uidetur esse contra c. caueant iij. q. ix. cōtra

Per synodale statutū
excommunicatio po-
test fieri pro delicto
absq; monitione.
Dubitatur de ratione
differentiæ.

Responso ad dubiū.

Delinquens non ince-
dit sententiā nisi cū
factus fuerit con-
tumax.

Raptus est peccatū
suo genere grauissi.

Secunda oppositio
contra statutum.

solutio ad prædicta.

In notorio nō est citatio præmittenda.

In nō notorio citanda est pars & probatio recipienda.

Quando delictū est notorium fieri potest declaratio.

solutio ad argumētum.

l. i. par. item cum P. quæ sen. siue appel. & insti. de pen. temere liti. par. omnium autem. Pro solutione sciendum est, quod Panor. in c. peruenit primo de appel. ponit hanc questionem, an ille qui pro aliquo delicto incidit in sententiam excommunicationis a canone aut statuto latū ipso facto debeat necessario citari, ad uidendum declarari se incidisse in eandem. Et dat hanc distinctionem, quod autem delictū non est notorium & debet necessario citari, aut est notorium, & tunc non oportet eum citari. Quo ad primam partem scilicet quando delictum nō est notorium, dicit ibidem Panor. quod tunc citanda est pars, & recipiendæ sunt probationes super facto & deinde constituto de facto, procedendum est ad declarationem pro hoc allegat c. cum secundū leges de here. li. vi. & tres glo. in hac materia ualde non uidelicet in cle. præsentī et de censi. in ver. constitit, cle. i. de pen. in ver. cōmode, & in c. sacro de sen. excom. in ver. constitit. Et in hac prima parte huius distinctionis puto fundatam decisionem rotæ, sub ti. de lit. contestatio. vij. in ordine in nouis deci. quæ dicit quod priusquam declaretur aliquis incidisse in canonem, Si quis suadente: debet prius uocari & debet cognitio summaria præmitti. Loquitur enim in casu non notorio, prout ex luribus, & glo. in ea allegatis potest cognosci. * Quo ad secundam partem distinctionis scilicet quando delictum est notorium, dicit Panor. ubi s. quod poterit fieri declaratio. Non præmissa aliqua citatione allegat c. reprehensibilis de appel. ubi hoc idem tenet hosti. allegat etiā c. quoniam de filiis presbit. facit ca. bone. titu. de elec. c. cum sit Romana de appel. c. euidencia de accu. cum si: hoc tamen debet intelligi de notorio, quod est notorium ita ut constet delinquenti nullam defensionē competere. Nā dicit idem Pano. in c. cum olim de re iudi. post glo. & in c. uestra de coha. cle. prope finem. Quod lura quæ dicunt quod in notorijs non est opus citatione debent intelligi de tali notorio in quo constat absenti nullam defensionē competere. Alioquin ubi esset dubium an absenti competit aliqua defensio uel excussatio, opus est præmittere citationē ut patet glosa in c. quæ lotharius ij. q. i. allegans par. quando ea cau. & questione. * Soluendo ergo argumentū dico hoc statutum non posse redargui de insufficientia quod in eo nihil dicatur de præmittenda uel non præmittenda citatione. Expressio enim eorum quæ de lure tacite insunt nihil operatur l. non recte c. de fideius. In hoc enim recipit tacite supplementum a lure cōmuni secundum glo. in l. scimus par. in computatione ver. sed hæc c. de lure deli. super qua glo. dicit Bal. quod si statutum loquitur indefinite de hereditatibus non distinguendo, si fecit inuentarium uel non, aut si hereditas sit soluendo, uel non: Tamen intelligetur & fiet distinctio secundū lus commune. Sic ergo & statutum nostrum quamuis nihil dicat de citatione præmittenda, uel nō distinguetur: tamē secundū lus commune ita ut aliter in notorio & ali-

ter in non no-

ter in non notorio procedatur secundū præfatam distinctionē. * Vltimo quero, quis Iudex possit aut debeat adiri super executione huius statuti: Et qualiter hoc statutum debeat practicari, si ille qui raptum commisit non moratur in diocæsi in qua deliquit. Et dico quod tam Iudex domicilij sub quo moratur, quam Iudex delicti, ut in l. i. & in autē. qua in prouincia c. ubi de tri. agri. oportet. Nam ratiōe delicti quis sortitur forum, sicut & ratione domicilij iij. q. vi. c. i. & de for. con. c. si. Est ergo in optione damnum passi, utrum malit adire Iudicē sub quo delictum est commissum, an uero Iudicem ad quem se delinquens transtulit. Sed si ergo accedit Iudicem delicti, & delictum est ita notoriū ut appareat delinquenti nullam excusationē seu defensionem cōpetere ut si dictum est, tunc raptore non citato poterit coram Iudice delicti inducere testes de tali notorietate, uidelicet quod in Oppido aut Villa in qua raptus huiusmodi est commissus uicinia tota scit, ut in c. cum delictis de pur. ca. uel illius uiciniæ ad minus decem homines secundū Panor. in c. uestra de cohabi. cle. & mu. Et probatur hoc per testes fide dignos ad minus duos secundū glo. in c. deus par. quando ij. q. i. Deinde probata notorietate raptore similiter non citato poterit eum obtinere declarari incidisse, in excōmunicationū sententiam, a statuto prolatā.

Demum si uoluerit ut raptor in loco in quo agit domiciliū habeatur pro excōmunicato summarie probabit (ut dicit textus statuti) coram Iudice domicilij huiusmodi declarationē. Hæc autē probatio summaria poterit fieri per literas declarationis emanatas a Iudice qui declarauit. Nam & si per testes etiam probari posset sicut & alia sententia. Tutius tamen & facilius probatur per literas ut pulchre decidit rota de re iudi. in nouis deci. incipien. Item fuit dubitatum, & est xix. eo ti. Et sic probata huiusmodi declaratione Iudex domicilij faciet raptore denunciari & uitari ut in statuto dicitur. Si uero delictum non est notorium, tunc aut raptorem prius quam se transtulit de loco delicti apprehendit citatio secundū c. proposuisti de foro com. Tunc postea contra absentem, poterit procedi, etiam ad excōmunicationē, ut notat Panor. in di. c. si. de foro com. Tamen ad uidendū iurare testes & ad alios actus fiet citatio in audientia, alias per edictum. Nam ex quo semel fuit apprehensus personaliter, sufficit postea citare per edictum prout colligitur ex deci. rotæ de sen. excō. in no. incipien. Item si pronuncietur circa medium, aut citatio non præuenit raptore in loco suo, in quo deliquit. Et tunc est quæstio inter doctores an Iudex delicti possit eum uerbaliter alias per literas citare in alia diocæsi: Et quidam legistæ sicut Ty. tenet quod sic quia executio citationis non est actus iurisdictionalis, & ideo potest fieri secundum eum ubicūq; & ad cle. pastoralis de re iudi. quæ facit in contrarium. Respondet quod ibi errauerūt Canonistæ. Sed bar. in l. prima p. de requi. reis saluat illam cle. & dicit eā

Mouetur questio.

Ratione delicti sortitur quis forum, sicut & ratione domicilij.

In notorijs raptore non citato potest ad declarationē procedi per Iudicē delicti.

Probatio summaria potest fieri per literas emanatas a Iudice qui declarauit.

Iudex domicilij potest raptorem denunciare probata declaratione.

Contraraptorem citatum & contumacem ad excōmunicationē est procedendū.

Apprehensus semel personaliter postea per edictum citatur.

Errant interdum Canonistæ.

S iij habere lo-

habere locum in territorijs in quibus sunt iurisdictiones distincte, quarum una non pendet ex alia: uel dato quod pendeat, nihilominus habet locum si minor uult citari in territorio maioris cui subest: quia tunc non potest propter maioris reuerentiam quem debet potius requirere ut ipse citet. lo. an. in addi. specu. in ti. de com. iudi. ade. p. in versi. Sed quomodo in glo. quæ incipit, an ratione delicti uidetur sentire contra dictam cle. Quod uidelicet unus iudex possit citare in territorio alterius ubi hoc per aliquod statutum particulare non esset prohibitu. Alij Canonistæ in dicta cle. & in dic. c. fi. de fo. com. Et ibi panor. tenent quod non potest citare, quo ad distringendu seu excommunicandu personam quos sequitur rota in ti. de iudi. in nouis deci. incipien. Si queritur utrum ubi determinat & declarat. * Quod etiam si crimē sit leue in quo scilicet non habet locum remissio, tamen iudex delicti non poterit citare delinquentem extra territorium constitutu, sed scribet ad iudicē domiciliij qui ad hanc requisitionē citabit eum ut compareat coram iudice delicti. Et illa citatio arctabit eum, ita quod postea ualebit sententia contra absentem lata sic s. dictum est. Itaq; propter opiniones præmissas uideretur bene consultum esse. Quod ex statuto saltem provinciali Episcopus qui habet iurisdictionē delicti possit etiam citare in diocesi alterius etiam comprouincialis. * Si uero damnum passus eligeret addire potius iudicem sub quo delinquens habet domiciliu, citabit coram ipso delinquentē. Et eo negante delictum quia iudex domiciliij nō potest cogere testes qui sunt in alia diocesi c. ut animarū de consti. li. vi. nisi hoc haberet consuetudo li. iij. p. de testi. Et item quia difficile foret, damnum passo testes ab eorum negocijs euocare, & sumptuosum in aliam diocesium deducere c. constitutus de fideius. * Scribet ergo iudex domiciliij ad iudicem delicti ut testes examinet, & depositiones eorum notet. denunciabitq; delinquenti, ut uadat pro termino pro quo iurare debebunt & deponere, ut legitur & notatur in dicto c. constitutus de fideius. Et apud spe. in ti. de testi. p. qualiter ver. scribet autem. Et ibi si erit delictum notorium sufficiet testes inducere super notorio, si uero non notorium oportet inducere super facto. * Iudex ergo delicti receptis attestationibus transmittet eas iudici domiciliij: * Et iudex domiciliij receptis attestationibus ad sententiā declarationis procedet delinquente citato uel non citato, sicut supra dictum est. Non obstat lex iudices & autē. apud eloquentissimū C. de fi. instru. & glo. in c. testes iij. q. ix. in ver. præsentibus ubi dicitur quod in causis criminalibus requiritur præsentia testium. nec potest iudex eorum absentiu examinatio- nem alteri committere. Hoc enim intelligitur in causis criminaliter intentatis, in quibus agitur ad pœnam ordinariam præsertim corporale, in quam aliquando opus est testes torquere l. edictum ff. de questi. Et ideo opus est eorum præsentia, Sed in causis ciuilibus nō facile itur ad

questiones.

Iudex delicti non potest citare delinquentem extra territoriu sed scribet ad iudicē domiciliij & illi citabit eum.

Delinquens potest citari coram iudice domiciliij.

Testes examinentur per iudicem delicti præsentem delinquentem.

De attestationibus mittendis ad iudicem domiciliij.

De sententia ferenda

In causis criminalibus requiritur præsentia testium.

In ciuilibus non facile itur ad questiones.

Fol que rñōes. Cū aut per hoc statutū agat nō ad poenā ordinariā, sed ad sa- **Fol. 143**
tisfactionē dāni illati. Et si sic causa criminalis, qā tamē ciuiliē intentat, *in causis criminalibz
ciuiliē intentatis, re-
quiritur ius ciuile.*
regratur ius ciuile. Attamē etiā in causa criminali, possit fieri cōmissio
receptiōis testiū. ppter necessitatē imminētē. Si testes sunt forēses, &
nolūt uenire. Alioquin, si nec solus iudex possit testes cogere, nec alteri
cōmittere eorum examinationē, adimeretur facultas puniēdi nocentes. *Crimina non debent
manere impunita.*
Et sic publica utilitas negligere, in eo, qd crimina, remanerēt ipunita.

A R T I C V L V S X I.

Omnia quę ambitu cōis regunt, ppter hoīem sunt ordinata, homo aut ppter co- *De Monachis & Mo-
nasterijs.*
lēndū Deum factus est. q non solū homini ut dñō rationali vniuersa illa subiecit, **P R A F A T I O.**
verū etiā ut diuinitatis suę participi regni cōlorū hereditatē promissit: siquidē ad
præscriptū suū creaturis uterē, se q vnum ut pore tā bñficū amaret, tam sapi- *Omnia propter homi-
nem creata sunt, hos
monachos propter colē-
dum Deum factus est*
entē coleret, tam potentē timeret: & si forte peccaret, poenitentia pfessā, in ME-
DIATORē Christū crederet, deincepsq dignos poenitentię ac fidei faceret fructus.
Inde ergo fit, ut tot diuinis scripturis vocemur ad mundi cōtemptū, qd præterit: &
ad mortificationē carnis, qd Deo recalcitret si luxuriēt: præterea ad dilectionē
Dei & pximi, qd vtroq nihil homini naturalius nihil etiā diligētius præceptū es-
se videat. Atq hic finis hominis præcipuus est, hæc vita qd cōlestis ut est, ita re- *Finis hominē & via
ta cōis*
cte appellat. ut scilicet quis cōsiliis, vits, totaq pestilentię cathedra dimissa, in ipsa
LEGē Dñi, nō aut in fabulatiōibus iniquorū meditare, die ac nocte, hoc vnum
quippe necessariū est, siue qd tā hoc modo gustū inuisibilis Dei etiānum terreni
hauriamus, siue qd id a nobis perpetuē mutatiōi obnoxius auferri nequeat. Huius
igī pietatis exercendę causa publicę scholę a pñs erectę apparēt. quę parti Mo- *Monasteriorū origo
ex quibus causis*
nasteria a custodia solitariorū, parti cōnobīa a cōmuniōe vitę ac rerū fuerūt nu-
cupata. Verumenimvero qā homo solus viuere neq̄ perpetuo, quia ve homini soli
est: quin etiā officinā exercendę charitatis in pximum nō haberet, si cōetus hoīm
fugeret: SOCIetas aut prior, arctior, naturalior, tutior, ac etiā sanctior nulla est, quā
viri & mulieris: sine qua (vere castratos & cōtinentes semper excipio) NON est
BONum homini esse soli: quin ut cū ea crescat, ac multiplicet, mutuoq adiutorio
viuat, & salutē suā opere, eorū CONIugū Deus ut paranympus in paradiso cō- *Cum homo animal so-
ciabile sit, societas illi
aptior nulla, quam
cum muliere.*
fecit, eisq bñdixit, adeo ut nō solum ex virgine viro despōsa natus sit, verū etiā nū-
ptis in Chana cū Mariā matre interfuerit qd CHRISTUS. in illorūq societate &
amore, cōiunctio & amor Christi ac Ecclesię adumbren. REBUS etiā ut homo
erga se sobrie, erga pares iuste, erga inopes pie uterē, Deus mādauit. Insuper LI- *Dignitas & usus con-
iugij qui t*
BERTate summa, quā Dei vel cōscientię præceptū vel aliqñ charitatis ratio nō
restringeret, vti permisit. Ita vxoribus, rebus ac etiā libertate vti sunt Adam, Enoch, *Rerum vtendū qui
modus esse debet*
Enos, Noach, Lot, Iob, Abrahā, Isaac, Iacob, Iud, Ioseph, Mose, Aaron, Iosue, Ge-
deon, Dauid, omnes sacerdotes, Prophete, & (ut a discursu cū necessario li- *Libertatis Eu-
gelij
ce qui modus*
beri erāt) Apostoli, ac in primitiua Ecclesia Episcopi Presbyteri ac Diaconi. Quæ
cum ita sint, me hercle nescio, num pium magis an audax sit, CASTitatē Licet fortassis pium,
perpetuā, vitroneā PAVPeritatē, ac qbusuis etiā hominū mandatis OBEDientiā audax tamē facinus
iureiurādo votere. Et ut demus multos ea pie vouisse, & sua pmissa forsā præstitisse, est castitas, paupe- *Vota castitatis, pau-
peritatis, & obediē-
tię præstitū difficilia*
ritate, Difficilia tamē esse ea vota inde apparet, qā (tacebo enim cōsuetudinē pugnas-
atq etiā cōtra Legem querelas) istorū CONTinentiū infamē sobolē passi execra-
mus, CONtemporū mundi castra, oppida, rura, tum pompas, pphanas spectamus *am mouere.*
vel e cōtrario mendicitatē prætextu religiōis, phibitam, bonūq viris indignā cō-
miseramur. Iidem etiā OBEDientes ne qdem Episcopi eorū minus Magistras *Vota castitatis, pau-
peritatis, & obediē-
tię præstitū difficilia*
tū potestati diuinitus vtiq cōstabilitę subesse volūt. Hos scilicet (bona cū gratia
dicā) barbarissimos & solecos in suis iuramētis isti vtaris cōmittunt, Icarisq & Pha-
eronis calum experiunt, dum ultra vires imis relictis summa tentant: & cū essent
diuinitus facti liberi, sese tot capistris, scire nefas, pietatis ne, ocis, an opū causa sim-
pliciant. Nec mirū qd in tāta præceptorū copia offendunt, Adam enī cum adhuc
perfectio potiret arbitrio vnum præceptū in paradiso seruare nō potuit, ppter ea q
duriores cōstitutiōes mitigādę essent, siqdem & Lex Dei ob id solū Euāgelio celi *Tot leges Monachos
tū difficilissimū est
præstare.*
sit, qd eam nemo fecit. ita ut etiā iudæi gratiæ asperatores, Legis aut zelatores
exci virtute ipsiusmet Legis tanq furiosi suomet gladio pereāt. Si enī ex operibus
Legis iustificaremur, frustra Christus esset mortuus. Qd si Legi Dei iustificatio
nostri detrahā qd cōstitutiōibus ac mandatis hoīm enī tribuendū ē: quādo qdem

Vota an sunt prae-
standa?

Mala et impia per
se vota non sunt tenenda

Quae uouenda atque
reddenda sunt?

Utrum tot schismata
monachorum conciliantur

In christianitate se-
ctis loci non est.

Perf. et a quibus fu-
it abstinendum?

Imperfectis quid fa-
ciendum?

An, et quando uxores
ac res dimittenda?

Monasteriorum usus
qui esset utilis?

obseruari illorum nihil promittit, nihil tamen debet. Et tamen deo Deo atque eius. Sol
bet conscientiae iudicium sit: certe ut vota (nisi sint minorenna, uirginum, aut uxores
rum, quae ex Dei praescripto a uiris & tutoribus irritari possunt) praestent, aut sal-
tem redimant, vel unius Iephthe admonemur exemplo: qui parua ex hoste victoria
voti reas unicam filiam occidit. Ananias etiam & Zephira quod promissam substantiam
non dederunt in comune, a Petro morte percussi sunt. Nisi forte Deus neque a fertili
sterilitate exigat, ne semen in se, praecreationi aptum opprimat, aut ne saltim in illicita
Venerem prouoluat: neque fidelem dispensatorem res proprias dimittere iubeat, ne vel in-
strumenta benefaciendi miseris abiciat, vel ipse turpi mendicet, alienaue necessa-
rio concupiscat: neque Evangelicos redigat in seruitutem, ne vel propter mandata hominum
transgrediat praecceptum Dei, vel saltim ne mandatis hominum frustra Deum colat. Quod enim
mala per se vota non sunt praestanda, inde admonemur, quia Nabuchodonosor impie-
tres pueros statuam contemnentes in ignem proiecit, Herodes autem Iohannem scelerose
occidit. At quanto melius fecerunt, Ahasuerus qui promissam Iudaeorum internecionem
mutauit, Magi qui illuserunt Herodi, & Petrus qui in terna etiam negatione Christi
non permansit. Quae cum ita sint uouemus utique & reddamus ea quae Dei ac na-
turali praeccepto respondent, suntque in nostra potestate, neque uouentium saluti insidias
tur. Sed ne in perfectis uiris aliquid imperfectio inesse temere forsan iudicemus,
illud credo sine piaculo optare possumus, propter quod unius etiam Pontificis primatus
in Ecclesia fuit approbatus, ut tot schismata Monachorum conciliarentur, ne dicant,
Ego sum Francisci, ego Dominici, ego Benedicti, ego autem sum Carmelita: ut olim
Corinthii dicebant, Ego quidem sum Pauli, ego autem Apollo, ego uero Cephe, et ego
Christi. Quibus omnibus Paulus dicit, dissistis Christum: nunquid quod horum mors
tuus est pro uobis? non secus tamen etiam apud Iudaeos Lege Dei humanis traditionibus
obliterata ante natum Christum Essenorum, Phariseorum, & Saduceorum sectae fue-
rant subortae: ueritatem atque dogmatibus differentes, sanctimoniam tamen externam ex
aequo studio. Atqui minor cura externarum rerum nobis esse debet, quam Iudaeis fu-
it. In Christo enim non est mas non est foemina, non est Iudaeus non est Graecus, non est li-
ber non est seruus, non est coniunx non est coelebs, non est diues non est pauper. peris
deus non est solitarius non est sociabilis, multoque minus uertis haec vel haec alique res
externae humanitatis inuentae inter Christi seruos differentiam constituent. quod omnes
peccauerunt, & omnes egent gratia Christi: ex quo pro omnibus mortui, nisi qua-
tenus ratio necessarii ordinis atque decorum illam permittit vel imponit. Quod cum ita
sit, cur ergo perfectio suae tantum sanctitatis nuper quidam Monachi arrogauerunt, ut
non solum olei seu bonorum operum quae ipsis forsan supersunt Laicos fecerit partici-
pales, uerum etiam & Reges nonnullos cuculis suis indutos sepelirent: quasi ita deum
Satan nihil iuris in animam demortuorum haberet. si hoc genere iustitiae & sanctitas
eis fuissent inuenti. Nonne sic erecta suorum inuentorum iustitia, iustitiam quae ex fide
in Christum est oppresserant? & sua nescio qua doctrina dignitati Politicorum offi-
ciorum dignitas institutorum detraxerunt. Quas ob res his quae forte tantam perfectio-
nem capere non possunt, necesse uotis illigati sint, consultus esse puto, ut postea in Mo-
nasteriis alibiue satis philosophati fuerint, coniuges, possessores, ac etiam liberi potius quam
semitambusti coelibes, ex alieno dices, vel egent: uirique aut hominum serui sint, & mone-
ant, ac uocati suae diuinis praecceptis ornatae nauis respondeant, in eaque uelut mili-
tes in statione tot sanctorum exemplis persistet. Ne si fertiles coelibatu sectentur, egentes
res abiciant, liberi in seruitutem se det: aliena dona sectantes propriis excidant, amantesque
periculum pereant in illo. At tamen ita solliciti sumus erga uxores, ac res: ut ne ab audien-
do uerbo Dei vel a meditando in illo auocemur, quinimo si causa Christi posulet,
uirique tot sanctorum exempla dimittamus non gratati. Alioquin felix tunc coniugis, fas-
cultatibus atque adeo uirque ipsius iactura fuerit: quae pro coniuge amissa Deo nos coniungat:
pro facultatibus, relictis, aut distributis, coelestes diuitias prebeat: pro uita uero mortali in-
mortalis & eternam donet. Quocirca Monasteria, ipsa, non praeda magnatum, non indocto-
rum caueae, non harum uel illarum sectarum receptacula, sed uerarum uirtutum, ac Euangelii Chris-
ti schola, praetereaque inopum hospitalia fuisse a principio uerissimile est: aut certe quod
esse debet, ex quibus tam Ecclesiis, quam politicis gubernandis inuentus, probe instituta, uotorum
autem, hoc est laqueorum conscientiae nescia emittat: ad illarum homines aliquibus calamitatibus
attriti recipiant. Qui quod usus Monasteriorum, si mansisset, aut etiam non esset, certe neque
multitudo illorum nos offenderet, neque facultatibus illis contributar, nos peniteret, si itaque
capitis damnares. Anania,

nā, qui hos ceteris substantia semel promissa defraudarent: acciperemus enim inde viles Ecclesiae & politici viros, & vicissim tanquam ad publicam dietam remitteremus, cladibus confectos: ut quantum Reipub. in his decessisset, tantum accessisset illorum suffectione: utrobique autem plebs Domino pararetur perfecta, siue in his qui operantes salutem suam in fide adhuc vineam Domini excolerent, siue in illis qui mox hinc tam brabium accepturi, quam nos in tabernacula sua recepturi emigrarent. Sed in his omnibus rebus iudicium Episcoporum, ac Magistratus expectandum est, ut tanti omnium rerum abusus, quam minimo tumultu corrigantur: & tanta sectarum diuersitas, ad analogiam Euangeliconum praeceptorum, quoad fieri poterit optime, uniat: reformeturque, ne alioqui vnicam proram & puppim salutis nostrae Christum suis factionibus, nuperrimeque natis deliriis reuocent in dubium: atque ea re, hereticis, vel etiam infirmis, male suspicandi de Christiana veritate, quam vnā & simplicem esse oportet, tot sectarum capita, occasionem suppeditent.

Monasticarum sectarum diuersitas esset unienda atque corrigenda.

Conuentus Lubien. Abbatem electū Regi praesentet. LEX I.

74. IN NOMINE DOMINI AMEN. Nos Albertus Abbas patientia diuina, Iohannes prior, Venceslaus Praepositus in antiqua Gostin. Martinus custos, & Iohannes de Krobya: Fratres Conuentus Monasterij in Lubin, Polnaniē. dioc. nostro & totius dicti nostri Conuentus nominibus, Significamus tenore praesentium quibus expedit uniuersis & singulis, tam praesentibus quam futuris, harum notitiam habituris. Quod quamquam de iure & consuetudine post cessum vel decessum Abbatis cuiuslibet praefati Monasterij nostri Lubinē. ad nos nostrumque Conuentum futuri Abbatis Canonica electio spectat & pertinet. Post uero Canonica & legitimā electionem, per nos nostrumque Conuentum, in fratrem Conuentus nostri Canonice factum ante confirmationem prouisionē, & consecrationē, prout ex debito tenemur, eundem fratrem electum per se, uel per alium fratrem, Conuentus nostri. Sereniss. Principi et Domino: Dño Kazimiro Dei gratia Regi Magno Duci Lithuanie, Russie, Prussie Dño & heredi, &c. & eius successoribus debitum honorē exhibentes tanquam patrono & Dño gratiosissimo representare. Nec non huiusmodi electionē Abbatis futuri intimare, & notificare spondemus, ac etiam a sua Serenitate, & successoribus legitimis, humiliter uotum petere, & consensum gratiosum postulare & impetrare, prout ad hoc de iure, & consuetudine tenemur: in quē sua Serenitas benigna pietate prebebit uotum gratiosum & consensum. Ad cuius quidem electi nostri prouisionē, confirmationem, & consecrationem absque consensu praefati Serenissimi Dñi Regis, uel suorum successorum nullo modo procedemus, nec procedere uolumus, donec prius desuper consensus Regius fuerit nobis benigniter datus. In quorum omnium & singulorum fidem & testimonium praemissorum, praesentes litteras per Nuncium publicum scribi procurauimus. Sigillisque Abbatis, & Conuentus

Abbas & Conuentus fratrum Monasterij in Lubin pollicentur Abbate Canonice electum praesentare Regi pro adipsando consensu Regio.

Muniuntur littere sigillo Abbatis & Conuentus totius.

T

& Conuentus

& Conuentus nostri fecimus cōmuniri. Actum & datum Posnan. die Mercurij, 9. mensis Iulij. Anno Dñi 1460. Indictione octaua, Pontificatus S. in Christo patris, Dñi nostri piij P. secundi, anno secundo, in Castro in Sala superiori Castri præfati Posnaniēn. hora uesperorum. Præsentibus ibidem Reuerend. Magnific. & Generosis Dñis Andrea Dei gratia Episcopo Posnaniēn. Iohāne de Brzezye utriusq; Iuris Doctore, sacri Pal. Apost. causarū auditore, Archidiac. Gnesneñ. & R. P. Vicecancel. Stanislao de Ostrog Palat. Iohanne de Czarnkouu Gnesneñ. Petro de Gay. Califs. Castell. Stiborio de Ponyecz Succam. Posnaniēn. & Capit. Maioris Polonię generali, Sandiuogio de Lazizanię Succamer. Sandomiriēn. Nicolao Tomiczki Vexilifero Posnaniē. & Petro Dunin de Praukouicze, Marsch. Curia Serenifs. Dñi Kazimiri Regis Polonię, & alijs quāpluribus testibus circa præmissa.

Nec Episcop. Posnan. ad consecratio-
nē Abbatis Lubien. procedat, nisi R.
M. ad idem consentiat. LEX II.

Andreas Episcopus Posnaniēn. Significamus tenore præsentiu, quibus expedit uniuersis. Quomodo uolentes Regiā Maiestātē ad futura tempora, prout tenemur ex debito honorare, promittimus præsentibus & spondemus quod exnunc et in antea ad nullius electi in futurū Abbatem Monasterij Lubieneñ. dioc. nostræ qui per fratres Conuentus illius Canonice electus fuerit prouisionem, consecrationē, ac etiam cōfirmationem procedemus nisi prius per Capitulū Conuentus sui post electionem Canonicam de eo factam, Serenifs. nostroq; gratiosissimo Dño Kazimiro, aut suo successori Dei gratia Regi Poloniæ, Magno Duci Lithuanix, Rusiæ, Prusiæq; Dño & heredi præsentatus fuerit, & in ipsum Serenitas sua consenserit. Harum quibus Sigillum nostrum præsentibus est subappensum testimonio literarū. Datum Posnanię feria quinta post octauas gloriosissi. V. Marię proxima. Anno Domini 1460. præsentibus ibidem Reuerendis. in Christo patre D. Iohāne Dei gratia Episcopo Vuladislauieñ. & R. P. Cancellario. Nec non Magnific. & Generosis Dñis Luca de Gorka Posnaniēn. Stanislao de Ostrog Califsieñ. Palatinis Petro de Gay Califsieñ. Iohanne de Czarnkouu Gnesneñ. Castellanis. Et Petro de Ponyecz Succamerario Posnani. Et Capitaneo Maioris Pol. generali testibus circa præmissa.

Poloni ad Monaster. Reg. (nisi Priuil.
Germanicor. obstēt) suscipiant. Lex iij.

reriorum tollere cupientes, ad quæ fratres gentis duntaxat Germanicæ suscipi solent, in contemptum Polonicæ nationis. Statuimus, ut quisque Dñorum Episcoporum in sua diocesi uideat Priuilegia talium Monasteriorum. Et si eisdem Priuilegijs id non sit expressum ut soli Germani ad dicta Monasteria suscipiantur, prouideat, ut promiscue Poloni & Almani deinceps recipiantur.

Abbates tamē & Præpositi Monaste, ex Nobilib, aut si ñ defuerint, ex Plebeis modo sint Poloni, creentur. Lex iiij.

Frequentibus magnisque petitionibus atque clamoribus subditorum nostrorum permoti, cernentes omnia Monasteria ferme in Regno nostro ex munificentia & liberalitate, non solum antecessorum nostrorum Poloniæ Regum atque Principum, sed etiam Baronum, & Nobilium facultatibus, bene dotata esse, & nunc quoque Nobilitatis fauore plurimum indigere. Cauentes etiam, ne noua dogmata ex Germania ad Regnum nostrum, præsertim uero ad quædam Monasteria in ditionibus nostris, per homines nationis illius inferantur: Et ne Monasteria ipsa, quæ iam magna ex parte desolata cernuntur, ad interitum, ob defectum personarum, deueniant. Statuimus ut deinceps futuris perpetuis temporibus nemo in Abbatem cuiuscumque Monasterij in Regno nostro, aut etiã in Præpositum eligi debeat, aut possit, nisi qui sit natione Polonus. Hac cautione adiecta, ut si in eodem Monasterio aliquis ex Nobili genere procreatus & idoneus Monachus reperiatur, in Abbatem ante alios eligi & recipi debeat, atque per nos loci ordinario præsentari. Vbi uero nullus Nobilis idoneus in eodem Monasterio reperiretur, tunc ex alio Monasterio eiusdem ordinis & religionis uir Nobilis & idoneus erit diligendus, seu postulandus. In defectu autem Nobilis idonei, licitum erit et liberum, Plebeum idoneum natione Polonum in Abbatem eligere, de cuius idoneitate & natione loci ordinarius Episcopus nos per literas suas certiores reddet, ut sciamus, quæ et qualem ei præsentare debeamus.

Simile de Abbatibus, & quod in nonnullis Monasterijs, nunc Germani, nunc Po-

loni, in Abbates eligantur. Præterea ut Polonis ad Monasteria Germanicorum ingressus pateat. **LEX V.**

De Abbatibus decretum per nos factum in superioribus Anni Comitibus ratum sumus & firmum semper habituri. Nec præsentabimus quæquam loci ordinariū, nisi quem Nobili loco natum, & secundum dispositionem Statuti Pyotrkouien. Anni Dñi 1538. electum cōperiemus.

T ij

Quod si

sigism. anno 1538.

sigism. Crd. 1539.

Quod si quis non legitime fuerit electus dābimus operā, ut Dñi Episcopi, electionem nullam huiusmodi esse pronuncient. Ac de alio idoneo, ut Statutum disponit, in locū illius sufficiendo sint solliciti, certas tamen ob causas, uisum est nobis, ut in his Monasterijs, quæ partē bonorum suorum extra Regnum habent, quædam fieret uicissitudo: ut alternatim Abbates nunc Germani, nunc Poloni eligerentur. Dominis autem Episcopis curæ erit, ut in quæ Monasteria soli Germani reciperentur, in ea quoq; Polonis pateretur aditus & ingressus.

Monachorū Abbates ex Nobilib, sint, quod vero neq; in Ecclesia, neque in

Politia aliud habent officium, Scholas Nobil. puerorum instituunt. **LEX VI.**

*Sigism. Augu. Petri
conu. 1550.*

Ut donatiōes Monasteriorū conseruari possint facilius, renouandoq; Statutum Anno 1538. conditum. Statuimus ut nemo in Abbatem eligatur, nisi Polonici, Nobilis, ex patre & matre, generis, & homo idoneus. Quod si in eo Monasterio in quo Abbatia uacabit, non reperiretur professus, idoneus, Nobilis, inibi assidue & antiquitus habitans, ut ex eadem diocæsi, in qua est Monasteriū Nobilis idoneus, status Spiritualis eligatur & postuletur in Abbatē. Cumq; sic eligeretur in professus, debet per nos loci ordinario præsentari, & postea per illum institui uel confirmari in Abbatiam, & (Regulam) profiteri.

*Quod etiam Abba-
tes ex decreto synodi
salariorum lectoribus des-
beant, uide capitulo
eodem, articulo 12.
de synodis.*

Et quoniam non est tantus numerus Monachorū in Monasterijs, quantus fuerat antea, tenebuntur Abbates certum numerū Nobilium puerorum fouere in Monasterijs, & illos inibi hominibus doctis artibus liberalibus dare instituendos, iuxta quod unicuiq; Abbati Domini Episcopi illorum locorum consignabunt, & nominabunt.

**Villæ Monasteriorū adæquantur vil-
lis Nobil. in soluēdis fimalib. Lex vii.**

Sigism. Petri. 1511.

Quam Libro 4. Capitulo 7. de Fimalibus Articulo 1. vide.

**Quod malefactores, neq; templa, neq;
Monaster. defendere possunt. Lex viii.**

Sigism. Crac. 1543.

Quam uide supra Cap. eodē Art. 8. de Iudicio seu causis fori Spiritualis.

**Porro de Monaster. Polonicis in Ter-
ris Prussiae bona sua habentibus.**

Videatur Lib. 5. Capit. 2. de Terrarū Prussiae cum Regno confederatiōe.

Articulus

DE MONIALIBVS & earum bonis.

P R A E F A T I O.

Si Paulus de Virginibus præceptum non habuit, sed tantum consuluit, certe Virginitas perpetua suaderi non præcipi debet, tantominus per votum a qualibet Virgine exigere potest, casum enim Icaris & Phaetontis quærit, si quis ultra suas vires aliquid præsumit: & tentat ille Deum qui proprium donum contemnit, alienum autem per præcipitia sectatur. Illud tamen naturæ iucundum est spectaculum, quod ita numero, mensura, ac pondere masculinum & foeminam creauit Deus, ut gregibus Monachorum cœtus etiam Monialium ubique fere iuxta habitet: quas si una quæque mulier suum maritum petat, & sequatur: nisi lex naturæ contraria prohibeat. Quia vero infinitis fere regularum deliriis excarnificantur miserræ, & conscientias suas sauciant: serio profecto essent in eam rem intendendi Episcoporum oculi, ne ob quamcunque humanarum præceptiuncularum transgressionem diris deuocantur: quas quidem voluit Christus etiam ab omni feruitute & maledicto legis Mosaicæ, in libertate spiritus, & tranquillitate conscientiae sibi seruire: ne aliquanto melior Iudæorum causa videretur, qui legi Dei subfunt, quam illarum, quæ sæpe vanissimis hominum præceptis, cum fremitu cordis, & lachrymis, conscientiaeque scrupulo seruire coguntur.

Moniales in bona Paterna & Materna succedunt, ea tamen alienare nequeunt,

sed ex illis censuum pecuniariorum medietate a consanguineis quoad uiuant, potiantur. **LEX I.**

Statuimus etiam, quod sanctimoniales, ordinem aliquem a sede Apostolica approbatum professæ, tametsi mundo & bonis temporalibus renuntiauerint, nihilque proprii habere possint: Quia tamen non sunt ubique debito modo prouisæ, & concessum sit illis ex indulgentia sedis Apostolicæ, ut succedere possint in bona Paterna & Materna ad se reuoluta, de illisque libere, cum auctoritate superiorum suorum disponere, quia multæ querelæ subditorum nostrorum ad nos deferebantur, qui indigne ferebant, quod ipsæ sanctimoniales succedere deberent in bonis suis paternis et maternis, ad eas post mortem parentum aut consanguineorum earum deuolutis, lureque illas, ab eiusmodi successione re pellere nitebantur: Volentes huiusmodi querelas cohibere, & easdem sanctimoniales in bona gratia & fauore consanguineorum illarum conseruare, illarumque necessitatibus benigne prospicere. Statuimus & ordinamus de consilio & consensu Consiliariorum Regni nostri, status utriusque, & Nunciorum Terrestrium quod Moniales ipsæ, ordinem regularem professæ, & in Cænobijs ac claustris manentes, succedere quidem possint ad bona paterna & materna quæ ad eas deuoluta legitime fuerint, alienare tamen illa a consanguineis, & propinquis, aut in alias personas quoquomodo transferre, nullo modo ualeant, sed cum primū ad eas aut earum aliquā, ea ipsa bona deuoluta fuerint, lure legitimæ

sigism. Crac. 1527.

Eiusdem mentio in
fra capitulo 12 articulo 17. de Capit.
officijs.

successionis ac deuolutionis proximiores consanguinei seu agnati & cognati earum illa tenere, earumque possessionē adire debebunt, et ex illis medietatem omnium censuum & prouentuū pecuniariorū illis, & cuilibet illarum soluere erunt astricti, uita illarum durante. Reliquam uero medietatem prouentuum pecuniariorū, simul ac fructus omnes ex bonis illis proueniē. pro se retinebunt, & ex illis onera Reipublicæ Regni & Bellicæ expeditionis sustinebunt.

Si sint tantum prædia, & id generalia Episcopus cum Capitaneo constituit pensionem.

¶ Quod si bona ad Moniales ipsas deuoluta, nullos prouentus pecuniarios habuerint, essent tamen in illis prædia, seu piscinæ, seu molen-dina, uel prata, uel syluæ cæduæ, aut mellificia, aut agri, qui locari possint, & aliæ id genus utilitates, quocūque nomine censeantur, in eo casu Episcopus & Ordinarius loci, seu eius in Spiritualibus Vicarius, cum Capitaneo Terræ seu districtus illius. in quo bona eiusmodi consistūt, disquirent diligenter, quantum ex eiusmodi bonis prouenire in anno possit, illaque & obuentiones seu utilitates, quæ ex illis, annis singulis prouenire possent, diligenter taxabunt ac estimabūt, & ad quamcūque summam illa taxauerint. consanguinei prædictarū Monialiū, qui bona eiusmodi tenebunt, soluere illis, & cuilibet earū respectiue, medietatem eiusdē summæ quotannis, absque omni contradiciōe tenebuntur.

Propinquus Monialis per 3. menses sustinens excommunicationem ob retentionē pensionis, cadit ab usu bonorum: & relinquatur facultas moniali cui uellet bona sua arendan.

¶ Et si ijdem consanguinei in soluendo negligētes & remissi fuerint & moniti literis monitionis Dñi Episcopi seu loci ordinarij aut eius in Spiritualibus Vicarij seu Officialis, illis satisfacere de bonis illarū temere noluerint, ac demum propterea excommunicati. tres menses censuras Ecclesiasticas sustinuerint, extunc libertatem & facultatē habebūt Moniales predictæ bona sua huiusmodi alteri cuipiā consanguineo, aut etiam externo locandi seu arendandi. pro arbitrio suo ad uitam suam, post mortem uero illarū eadem ipsa bona earum, ad proximiores illarum consanguineos rursus deuoluentur, & deuolui debebunt.

Intra viginti annos Moniales bona hæreditaria repetant. LEX II.

Sigism Petr. 1579 erit eiusd. m. m. uirio libr. 2. cap 6. arti. 8. d. prescriptionibus foeminarum.

¶ Præscriptio Virginibus Monialibus ad bona hæreditaria repetenda, fiat a professione religionis uiginti annorum. Aequum enim uidebatur favore religionis, ut cum illis præscriptio statui debuit, & nuptæ decennium habeant, ipsæ ut sponsæ Christi, & quæ in claustris cōclusæ & educatæ, tam cito rerum suarum cognitionem habere non possunt, duplum habeant.

ARTICVLVS XIII.

DE SINODIS.

P R A E F A T I O.

Si semini bono, hoc est verbo Dei, inimicus homo non superfeminaret sua Zizania, m.

Zizania, minus imposturarum, minus etiam dissidiorum haberemus in religione Christiana: centuplum autem fructum, agricolæ coelestis, pro simplicis granis, ut Terra bona, refunderemus, & fœneraremur. Nunc quia Satan cum suis membris lucida Dei præcepta obfuscat, castra adulterat, sancta execratur, omnes autem ut Euam tentat, & mendacissimis persuasionibus ad transgressionem illorum impellit: nihil mirum videri debet, quod tantum bellorum in vitam mortalium inuentum sit, ut Iudæi, ac Turcæ Christum saluatorem promissum ac datum, etiam nunc execrentur: ferroque, igne, ac vastitate eius discipulos occidant. Quin etiam ea Christiani populi fragilitas est, ut sit scissus inter se, neque pari sinceritate Evangelium illius amplectatur: adeo, ut multi etiam nunc ad vocem instigatoris Anglicæ cum Petro ter negent se illum nosse: cum Thoma non credant resurrexisse, nisi viderant: cum duobus illis discipulis dicunt falso se putasse, quod ille redempturus erat Israel: Non pauci cum Saulo zelo traditionum suarum illum persequantur, ne dicam cum Herode rideant: cum Iudæis autem secundum legem, decreta, ac statuta sua crucifigant: bona pars cum Caiapha a tumultu, & a Romanis: neque minor cum Pilato a Cæsare sibi metuunt. Quia vero discipuli ac Zelatores veri ipsius Christi semper ducuntur ad Reges & Præsides propter nomen eius, qui Sapientiores videri volunt, cum Nicodemo nocte ad illum veniunt, ad tempus credunt, & in tempore tentationis recedunt, metuunt enim animæ suæ a Iudæis, quam ita perdunt: Porro qui sapientissimi sunt, propter charitatem & Politicæ tranquillitatem retinendam melius esse arbitrantur, ut nonnulla Christi dogmata reticeantur, alia etiam per contrarias abrogentur constitutiones: quasi Regno mundi inimica: sic ploratus & fletus piorum, mundi autem gaudia & turbarum metus electos etiam concutiunt, ac sæpenuero abducunt a veritate. Sed & multis iam inde sæculis & ipsimet discipuli contendunt quis eorum esset maior: per parentesque suos ac Principum gratiam cum filiis Zebedæi ad dextram & sinistram Christi obrepunt, non desunt prohi dolor qui Iudæ sacculos ac præbendas captantes vendant Christum triginta argenteis, & cum crucifixoribus vestimenta eius diuidant inter se, aut sortiantur de illis: ut hic præteream superstitionum myriadas vel gentilium, vel Iudæorum imitatione prava inuectas: ut etiam omnem magnum prouentum omnibus sæculis hæreticorum, in morem prothæi in omnes formas se mutantium, quotidieque orientium & occidentium, qui tametsi alii fuerint ad petram, semper tamen reliquias dimittunt paruulis suis, cum itaque Christus ipsimet discipulis etiam nunc sit lapis offensionis, nihilque reliquum faciat ille serpens, ut omni genere doli atque fraudis insidietur calcaneo illius, probanda sane est consuetudo, quod Episcopi Ecclesiæ Christi annis singulis conveniant, & conuellendis tot zizaniis, offendiculis auariciæ & ambitionis morbis heresibus, iniquis constitutionibus, & mendacissimis fabulis, a Sathana in Ecclesiam Christi sparsis, iustam dent operam: ut scilicet omnes Principes, apertis portis, Evangelium Regis gloriæ, in sanctis scripturis reuelatum, fide amplectantur: ut hoc esse debet. nis Sacramentis in populum Christi in autorentur. Cætera autem quæ veram religionem, eiusque Politicam, concordiam, ac morum sanctitatem adiuuarent: iuxta analogiam præceptorum Dei præscribant, decenter enim omnia, & secundum ordinem debent esse in Ecclesia, morumque diuersitas, atque ingeniorum, & ludiciorum pugna, in statam quandam formam, legibus adhibitis, sunt redigenda: quas quidem leges si demas, statim suis nervis Ecclesias deformari, ac dissipari: communiterque ipsam laxari & humanitatis & moderationis vinculis contra se verti necesse est. Et tamen tanta poena obseruare suas traditiones adigant, ut intra suos fines consistent: neque quicquam Iuris in sauciendas hominum conscientias usurpent: præceptorum enim Dei transgressio, in eaque induratio, excommunicatione lancinetur: statutorum autem Politicorum damno, aut potius oburgatione amica multetur contemptus: ne scilicet cum austeritate ipsi pastores ouibus imperare, & grauius onera illis alligare, videantur. Quod enim hoc tempore ita sit,

Ecclesia Diaboli nascitur ex zizanijs uerbo Dei superfeminatis.

Et Christiani scissi sunt inter se, quin aliqui alij suicijs peccant.

Conditio perpetua Christi discipulorum.

Lapsus discipulorum etiam sunt proprii.

Quæ materia in Synodis esset tractanda.

studium Episcoporum hoc esse debet.

Diuinorum, non autem humanorum præceptorum transgressio, excommunicatione est plectenda.

Dei preceptorum
transgressio hoc tem
pore leniter, hominū
autem constitutiones
uoluntate grauissime
uindicantur.
Hoc tempore contra
fieri quotidianis exco
plis ostenditur.

pore ita sit, reticere non possumus: Scortatio siquidem seu concubinatus Sacer
dotum, isque non nisi ædita prole deprehensus, tribus tantum marcis redimitur,
ut testantur acta vite. Coniugium autem legitimū ac honorabile, quo tot scorta
tiones excludendæ erant, & quod tantum exauratione recentiora concilia, &
Iura Ciuilia in Sacerdotibus puniunt, prohi dolor, excommunicatione, infamia, ex
auratione, honorū publicatione, exilio, carcere, ac ipsa etiam morte plectitur:
Imagunculae lignæ fractor cæde, calicis argentei sur igne, dant supplicium: oc
cisor autem hominis ad imaginem Dei creati, decem marcis numeratis, profes
sæque certa pænitentia in utroque foro absoluitur. Porro fures sanguinis Iesu
Christi, cuius usu Noui testamenti gratia obsignatur in nobis, in summo sunt ho
nore, ac precio: ipsius autem sanguinis ne mentio quidem haberi præcipitur, ita
ut hoc zelo motus quidam Episcopi (quem quidem ego hic honoris causa non
nomino) ad quendam Commendariū scripserit, Commendarie fœdasti, & ster
corifasti, & sicut canis latrasti de utraque specie populo danda: prætereaque or
atione Dominica pro impetranda gratia Spiritus sancti populo interdixit, asse
rens inde hereseos occasiones nasci, & salutationē Virginis Mariæ, ac inuocati
onem sanctorum frigidescere: Cum autem ad triginta Plebanos concubinariorum ei
quidam descripserit admonens, ut tantam abominationē tollat ex Ecclesia: re
scripsit, Hon. uestra taxat alios, utinam sit ipsa Deifica, faueremus ei, sed melius
esset, ut se respiceret, quod eadem etiam sit circumdata infirmitate, prætereo hic
multa eius generis, ne studio nocendi non corrigendi illa recensere videar. Neq;
tamen hoc præteribo, quod Decreto Concilii Basiliens. & Episcopi qui dant Põ
tificibus Roma. Annatas, & illi qui eas accipiunt, Simoniaci atque Anathema
esse pronuntiantur, nullumque Ius in Sacerdotio empto hos dare, illos autē ac
cipere decretum est. Et tamen hanc seruitutem seruimus, ut non nisi multo auro
Romam missis institutos habeamus, feramusque Episcopos. O tempora, o mores
quibus etiam Euangelii scripturam, & Petri factum contra asferre piaculum sit
capitale, canonibus nescio unde natis, omnia deuastantibus, illudque ad compa
randam potentiam a ministerio translaturum, tantum crepantibus: Quisquid li
gaueris, vel solueris: & illud, non obstantibus Apostolicis constitutionibus: at
que illud Tyrannidis compendium, appellatione postposita: adeo ut si ipse Chris
tus cum Apostolis ueniret, & sua ipse dogmata contra asferret: atrocior for
san supplicio pœnas daret, quàm dedit Iudicibus, Anna, Caiapha, Herode, ac Pila
to: tantus zelus omnium est pro religione, siue vera siue falsa. Et quàmquā sen
tio quanto cum periculo hæc scribo, scribo tamen, prætereaque lachrymis char
tas rigantibus obtestor Ecclesiæ nostræ Episcopos, ut in Synodis suis, non tam
de auctoritate, dignitate, decimis, aliisque ventris sui prouentibus retinendis
sint solliciti: hæc enim sponte adficiuntur, si quod cardo negotii est, Regno, hoc
est Euangelio Iesu Christi, factis, dictis, ac scriptis querendo, & propagando es
sent intenti: idque uerbi Dei magisterio: quod quidem omnes hominū inuentis
ones, ut lucerna tenebras dispellit: Omnes munitiones Satanae ut malleus pes
tras conterit: omnes controuersias de religione suscitatas, ut gladius anceps car
nem diuidit a spiritu: omninoque, ut nota certissima, Ecclesiam Dei a Synago
ga Diaboli secernit: cui uerbo Dei aliquid addere vel demere est plane Deum
prouocare, ut nos arguat præuaricationis, inueniatque mendaces. Et tamen hoc
de traditionibus, secundum analogiā uerbi Dei receptis, sentiendum est, quod Au
gust. scripsit: Quæ toto (inquit) Terrarum orbe seruantur, vel ab ipsis Apo
stolis, vel Conciliis generalibus, quorum est saluberrima in Ecclesia auctoritas, sta
tuta esse, intelligere licet: sicuti, quod Domini Passio, & Resurrectio, & in cœlū
Ascensio, & aduentus Spiritus sancti anniuersaria sollemnitate celebrantur: & si
quid tale occurrerit, quod seruetur ab vniuersa, quacūque se diffundit, Ecclesia.
Quo loco cauendum est, ne nuperrima inuenta, in aliquo orbis angulo recepta,
vel nomine Catholicarum traditionū censeantur, vel referantur ad ipsos Apo
stolos: ita tamē

Magis probandū est
amicus, qui uiciosas
Reipu. partes expro
bratione sanare cupit
quam qui adulatione
excæcet.

Auctoritas seu regu
la uerbi Dei est ob
seruanda.

Quid sentiendum est
de traditionibus, in to
to orbe receptis.

De particularibus
traditionibus.

stolos: ita tamen boni, vel mali illis appellatio conueniet, si ad ædificationem, vel quod absit, ad destructionem, ex verbo Dei introductæ esse iudicabuntur. Non est enim oneranda Ecclesia nouis traditionibus, quinimmo retinenda est eius LIBERTAS, quæ quidem est persuasio certissima, quæ nos credimus, a iugo, seruitute, & maledicto legis, per Iesum Christum Legis impletorē, & pro nobis execrationem, atque adeo peccatum factum, liberatos: gratisque per fidem in illum iustificatos, & pacatos: ita ut iam, neque lex terrens, neque peccatum damnans, neque mors peccatores absorbens dominetur nobis: quin liberi a lege, (pædagogia tamen eius est necessaria) & a peccato, quod lex ostendit: serui autem gratiæ & iustitiæ, quam nobis communicat Christus: in sanctitate & iustitia seruimus ei, qui redemit nos: tantum abest, ut decretis hominū, de adiaphoris æditis, contemptu scandaloso excepto, obstringamur: ita ut peccari non putemus mortaliter, si illis satisfacere nequeamus, vel nos non debere teneri illis affirmemus. Si enim circumcisionē, ac legem, periculose quis tanquā ad salutē necessaria adserat, iuxta Paulum ad Rom. & Gal. 2.3. & 5. periculolius etiam suas inuentiones tanquā necessarias ad salutem putet esse obseruandas: illis constitutionibus quæ Politiam, concordiam, & ordinem Ecclesiæ confirmarēt, semper exceptis: quæ quidem quamquā adiaphororū etiam titulo cōmendari debeant, ad humanitatis tamen, & charitatis regulam, si exigantur: magnopere necessariæ sunt, & ædificandæ Ecclesiæ perutiles, ac proinde sine piaculo violari non possunt.

Ecclesia non est oneranda nouis subinde constitutionibus, sed libertas eius retinenda. Liberi enim sumus a Lege.

Liberi ab hominum decretis.

Quæ tamē constitutiones sunt utiles, &c. proinde obseruandæ.

Leges autem Synodales, quæ huic operi seruire videbantur cum alibi, tum Artic. proxime sequenti sunt positæ.

ARTICVLVS XIII.

De SCHOLA seu Gymnasio Cracouiē.

P R A E F A T I O.

Si ita, ut cōstamus ex animo & corpore, animi eque ac corporis curam habere remus: omnesque morbos huius, atque illius, sentiremus: profecto sanandæ mentis eque ac cuticulæ curandæ daremus operam. Quod si tales natura nos genuisset, ut ipsa animæ incommoda intueri, ac perspicere, eademque optima ducē cursum vitæ conficere possemus: haud erat sane (teste Tullio) quod quisquā rationem ac doctrinam requireret, quum natura sufficeret: nunc vero paruulos nobis dedit igniculos, quos celeriter malis moribus, opinionibusque deprauatis, sic restringimus, ut nulquā naturæ lumen appareat. Sunt enim ingenis nostris semina innata virtutum, quæ si adolescere liceret, ipsa nos ad beatam vitā natura perduceret. Nunc autem simul atque æditi in lucem & suscepti sumus, in omni continuo prauitate, & in summa opinionū peruersitate versamur, ut pene cum lacte nutricis errorem suxisse videamur. Quum vero parentibus redditi, deinde Magistris traditi sumus, tum ita variis imbuimur erroribus, ut vanitati veritas, & opinioni confirmatæ natura ipsa cedat. Accedunt etiā Poetæ, qui quum magnam speciem doctrinæ, sapientiæque præ se tulerint, audiuntur, leguntur, ediscuntur, & inhærescunt penitus in mentibus. Quum vero accedit eodem quasi maximus quidam Magister, populus, atque omnis vndique ad vicia consentiens multitudo, tum plane inficimur opinionū prauitate, a naturaque ipsa desciscimus, ut nobis optimam naturam inuidisse videantur, qui nihil melius homini, nihil magis expetendum, nihil præstantius honoribus, imperiis, populi gloria iudicauerunt, ad quam fertur optimus quisque, veramque illam honestatem expetens, quā vna natura maxime inquit, in summa inanitate versatur, confectaturque nullā eminentem effigiem virtutis, sed adumbratam imaginem gloriæ. Quum autem

Non ita sentimus animi morbos, ac corporis.

Paruulos naturæ igniculos statim restringimus.

Malis opinionibus, quas quidē trahimus

A Nutricibus.

A Parentibus.

A Magistris.

A Poetis.

A populo & multitudine.

Ab ambitione.

ipſa Iuuentus Reipub. ſeminarium ſit, talemque ſperemus Rempub. fore qualem
Iuuentus Reipub. ſe ei Iuuentutem parauerimus, certe nullum munus Reipub. afferri maius, melius
minarium, quibus uti poſſit, quam ſi ipſa diuitiis tot ingenii ſui peſtibus, quas enumerauimus:
artibus ſit inſtituenda. bonas protinus, & conſeruandae Reipu. vtilis opinionones teneris adhuc & ſequas

Omnes homines natu
ra ſcire deſiderant. tuendum Reipub. ſtatim adferant vtilitatem. Et quamquā omnes, teſte eodem
Cicerone, trahimur ad ſcientiae cupiditatem, in qua excellere pulchrū putamus,

Sine Magiſtris bone
artes diſci nō poſſunt neſcire autem & malum, & turpe ducimus: nulla tamen eſt facultas adeo captui
humano expoſita, & peruiā, quae quidem citra Magiſtrorū, quaſi Ducū, operam
edifici queat, tantum abeſt, vt orbis ille diſciplinariū Diuina quaſi virgula nobis
quiduis aliud agentibus contingat, atque inſundatur. Quocirca pie ſane, & pru-

Magello ſcholam Cra
couien. erexit quod
ſciuit boni Regis in-
tereſſe ut ſapientes Ci-
ues efficeret. denter I A G E L L O R E X Scholam atque Gymnaſium Cracouiē.

tanquam emporiū ſeu officiānam quandam bonarū literarum erigendam cura-
uit, in quo Iuuentus noſtra culturam ingenii ſui accipiens, tam Eccleſiis quam
Politiciis regendis domi ac foris, pace ac bello, dignos ſe viros faceret. Et ne pii Re-

gis ſacroſanctū inſtitutum inopia Magiſtrorum intercideret, eiſdem Sacerdotia,
Villas, cenſus, domos, vna cum libertatibus, praeſeruiſque multis vt tum po-
terat munifice largitus eſt, vt huius inprimis Principis Neophiti beneficio, reli-

gio Chriſtiana, in Regno Poloniae conſtabilita: Muſae autem Solymis Hebra-
icae, Athenis Graecae, & Roma Latinae euocatae, hoſpicioque a noſtra gente ex-
ceptae fuiſſe videantur. Cum autem noſtrae Iuuentuti a Regibus ſatis abunde

ſuppeditata ſint omnia, quae quidem ad culturam ingenii facere videbantur: ſu-
per eſt, vt ipſi Iuuenes ſibi proponant, quod nullus aliter ſeſe extollere, & Diuina
mortalis attingere poteſt, niſi ſepoſitis corporis gaudiis, excolendo ingenio ius-

ſtam dederit operam: tam diu autem quiſque dare debet, quam diu laborum
ſuorū fructus immortales, vt ipſe animus eſt immortalis, nō referat, fieri enim nō
poteſt, vt animus ocio atque libidini deditus, amore, deſiderio, cupiditate, copia,

inopia etiam nonnunquam impeditus literis operam dare poſſit. Quas quidem
peſtes, ſi lubrica illa aetas deuitari: tum non aſtra, non fortunam, non fata, non
denique daemones malos accuſabit, ſed ipſam induſtriam vel ſocordiam, virtutē

vel vicia, quae a teneris annis inſtillantur, tam bonorū quam malorum omniū
fontes eſſe diſcet, atque confitebitur. Sed vt Quintil. talem vult ſibi dari puerū
qui uictus fleat, victor gaudeat: ita nemo magnus, neque ſatis doctus, ſine aliquo

afflatu diuino vnquam fuit: optimus autem & grauiffimus quiſque confitetur
ſe multa ignorare, & multa ſibi etiam atque etiā eſſe diſcenda: ac proinde nū-
lam aetatem ad diſcendum ſeram eſſe putabit: vt ſcilicet omnis vitae noſtrae ra-

tio ita tranſmittatur, quo magnam ſtudiorum noſtrorum vtilitatem, e maximis
in Religionē & Politiam meritis collatis, poſteritati reliquiſſe iudicemur. Quia
vero Simon Maricius Pilzneſ. ſatis erudite, copioſe, & vtiliter de Scholis ſeu

Gymnaſiis inſtituendis earumque in Repub. magna vtilitate hoc tempore ſcrip-
ſit, de iſdem plura ſcribere hic neque opus eſt, neque vacat.

Quo ſtudia noſtra
ſunt dirigenda. wladis. Iagello Rex Scholā ſeu Gym-
naſiū Literariū Craco, erigit. LEX I.

Wladislaus Rex Poloniae, &c. Significamus quod cum ſupernae di-
ſpenſationis prouiſione, de gentilitatis erroribus ac tenebris ad lucem
& ſui nominis agnitionē eduxit miſericorditer: & tandem ad Regale

dignitatis faſtigium exaltauit: ad hoc curam noſtram diligentiae pre-
ſtantius extendimus, ut quos olim in erroris uetuiſta caligine conſtitu-
ti ſocios tenebrarum habuimus, ſignanter Indigenas Terrae noſtrae Li-

thuaniae, per

Ex bibliotheca Gym
naſij Cracouien. des
ſumptum eſt hoc Pri-
uilegium.

ethuanix, per assuefactionem & exercitiū piorum operum, sine quibus ipsa fides uacua fore noscitur, eo magis in filios lucis conuertamus: id tamen horum ope pariter & opera, quorum animos in fundamentis scripturarū peritos esse noscimus, & artibus uirtuosis Reipub. stabilitas semper salubribus proficit incrementis. Videmus equidem, & certo certius experimur, qualiter Parisia per conuocationē & congregationem peritorum & prudentū Franciam irradiat: Patauium cum Bononia totam Italiam clarificant: Praga Bohemiam illuminat: Almania Vxoniam illustrat: profecto ad hoc summi dispositione præsidij plurimarum gentium & diuersarū regionum obtinuimus Principatum, & Regni Polonię prædicti recepimus Diadema, ut ipsum Regnū doctarum personarū studijs illustremus: Quorum doctrinis ignorantix cecitate sublata de medio, Regnum ipsum in tempore nostri regiminis foelicis, ceteris regionibus possumus coequare: non dubitantes id ipsum Regni nostri subditis salubriter profuturum, in Ciuitate nostra Cracouiē, in qua studium uigeat generale, in qualibet licita facultate, ut pote in THEOLOGICA, Iuris Canonici, Phisicæ, Legū, & artium liberalium facultatibus, nominandū, eligendum, constituendū ponendum, ordinandum, & erigendum dignum duximus: & tenore præsentium facimus, & instituimus, temporibus perpetuis duraturum Sitq; ibi scientiarum præualentiū Margarita, ut uiros producat consilij maturitate conspicuos, uirtutum ornatibus redimitos, & uariæ facultatis doctrinis eruditos: fiatq; illic fons doctrinarū irriguus, de cuius plenitudine hauriāt uniuersi, literarū cupientes imbui ornamenti.

Scopus studiorū magno & excellētissime cipe dignorum.

Rex præscribit artes in schola Cracouiensi prælegendas.

Finalis causa scholæ Cracouiensis.

**Hāc Gymnasij erectionē Papa cōfirmat
Sed in eo Theol. prælegi vetat. Lex ij.**

Vrbanus Episcopus Vlodislao Regi Poloniæ: Cum nuper tu ad utilitatem Incolarum Regni tui Poloniæ, & aliarum partiū uicinarum laudabiliter intendens, in Ciuitate tua Cracouiē, studium generale in qualibet licita facultate duxeris ordinandū, ac omnibus & singulis Rectoribus uniuersitatis, Doctoribus, Magistris, Scriptoribus, Stationarijs, & eorum familiaribus, ad Ciuitatē prædictam causa studij huiusmodi se transferentibus, & ibidē morantibus nonnulla certa Priuilegia duxeris liberaliter concedenda: Quæ dilecti filij Consules, Scabini, Iurati dictæ Ciuitatis, perpetue tenere & inuiolabiliter obseruare promiserunt: Prout tam in tuis quam dictorū Consulū, Scabinorum, & Iuratorum, patentibus literis hinc inde confectis, tuoq; magno & ipsorum Sigillis pendentibus munitis plenius cōtinetur: Nosq; tuis in hac parte supplicatiōibus inclinati, de fratrum nostrorū consilio, per alias nostras literas duxerimus statuendū, ac etiam ordinandū, ut in dicta Ciuitate huiusmodi studiū existat generale: Illudq; perpetuis

temporibus inibi uigeat, tam in Iuris Canonici, & Ciuilibus, quam alia qualibet licita, præterquã in THEOLOGICA FACULTATE: & quod legentes, & studentes ibidem, omnibus Priuilegijs, libertatibus, & immunitatibus concessis Doctoribus legentibus, & studentibus commorantibus in studio generali, gaudeant: & utantur.

COMMENTARIUS.

Optandum sane est, ut tota Ecclesia fidelium quacumque se diffundit dicat ore Petri successoris, Tu es Christus, filius Dei uiu: omnesque mortales vno ore glorificent Deum, & patrem Domini nostri Iesu Christi: Sed si Urbanus iste Theologiã discere vetat, quam ex Cathedra Petri inculcare debebat: ergo Nabuchodonosor Babilonicus Rex sanctius egit, qui Deum Danielis, Zizdrac, Misac, & Abdenago, cognoscendum atque colendum præcepit: Sergius etiam gentilis Paulum audiri iussit: sed & Iob in media cruce Dei cognitionẽ oburgatoribus suis inculcauit: Quum autem summus Pontifex tantopere cauit, ne ex Theologiæ tractatione ignarus populus Deum cognosceret, & Christi beneficia in Regno Poloniæ propalarentur (quod fortassẽ eius potentia ac decretis videbantur aduersa) mirum non est si etiam hoc tempore, crucis Christi aduersarii, tantas tenebras luci Euangelicę offundant, ut neglectis canonicis scripturis quæ Hebraice, Græce, & Latine in Scholis prælegi debebant: repudiatis etiã purioris notæ Theologis, soli Scristæ, Tomistæ, Albertistæ, Occamistæ, itẽ Olcot, Bricot, Tartaretus, Biga, Goscaldus, Dormisecure, Pomerius, Vademecum, Trumbeta, historia Lombardica, Conformitates, Alanus, Paratus, Floretus, Baraletus, & id genus impurissimorum scriptorum legantur in Scholis, regnẽt in Ecclesia: decretalibus autem & Echnicorum scriptis nempe Platonis, Aristotelis, Ciceronis & Senecæ, quinimo Luciani, Esopi, & Ouidii, Plauti & Terentii præceptis vita humana formetur. Itaque longo tempore fuit alium silentium, quæ sit vis ac differentia legis Mosaicæ & Euangelii Christi: omisssaque prædicatione pænitentia ex lege, fideique in Christum mediatorẽ, & regenerationis nostræ ad bona opera, tot rationes remittendorum peccatorum repertæ sunt, ut etiam locis, temporibus, statutis, aquæ lustrati, personis, votis, venalibus operibus, & cuculis Monachorum, cultui diuorum atque diuarum, aliisque monstrosis mediis alligarentur: Item pro Sacratu Cruoris calice, aqua ignaris populis: pro vxoribus autem scorta data sint miseris Sacerdotibus: pro Dominica autẽ precatione, & Psalmis, precatiuncula monstrosa sint obiecta: torque alia abominationes desolationis, & fabulę in Ecclesiæ Dei, pro sancta & canonica disciplina irrepserint: potentia ne dicam Tyrannide impiorum pessima quæque stabiliẽte, optima autem extinguẽte. Quod cum ego homo adolescens vidissem, parum absuit, quin dementatus fabulis istorum Theologastrorum ad Iudæos profugerim: satius ducens legi Dei solius cum Iudæis niti, quam fabulosa religione stultissimorum sacrificorum teneri: donec ex Mose, Prophetis, Psalmis, Euangelis, & purioris notæ Theologis, promissiones de Christo Iesu didici: & beneficia ipsius gustauit: reque ipsa edoctus sum, quod Psalter ait, quam dulcia sunt labiis meis eloquia tua Domine, super mel ori meo. Iniqui autem narrauerunt mihi fabulationes, sed non ut lex tua, ac statim inter Ciuitatem Dei, & Ciuitatem Diaboli discrimen ille Psalmus me docuit: Beatus vir est, qui impiis, peccatoribus, ac derisoribus missis: in lege Domini meditatatur die ac nocte, & ne erremus in doctore, Spiritus sanctus dixit de filio Dei IPSVM AVDITE: qui quidem rediturus ad Patrem, Apostolis suis mandauit, ut prædicent Euangelium, non vni certe genti, sed omni creaturæ: Itaque non illi beati sunt, qui Ius Canonicum Paparum, aut Ius Ciuile Imperatorum discunt, ac seruant: sed qui audiunt verbum Dei, et custodiunt illud: animæque famem, illius pastu propellunt: hoc inquam verbum traditionibus

traditionibus hominum obrui nequit, semper enim consurgit obrutum, resuscituratur sepultum, & post crucem maiore cum gloria resurgit, manetque in æternū: idque per confessionem & ministerium contemptarū in speciem personarum: nempe infantium, Piscatorum, Publicanorum, Mulierum peccatricū, Latronū, & ut ita dicam, Meretricum: ut inimicus & ultor destruantur: & sit totus mundus Deo subiectus.

Itaque Bonifacius Theologiam per Urbanū exclusam reuocat. LEX III.

Exhibita nobis nuper pro parte Regis Vladislai & Reginae petitio continebat, ut in eorum Ciuitate Cracoe ex statuto ac ordinatione sedis Apostol. ab olim fuerit, & sit in utroque iure, & alia qualibet licita facultate, studium generale: itaque pro parte ipsius Regis ac Reginae predictorum nobis iterum fuit supplicatū: ut in Ciuitate predicta statueremus, & ordinaremus huiusmodi studium generale, etiam in ipsa Theologia: Idcirco statuimus, & ordinamus, quod in ipsa ex tunc, & semper, perpetuis futuris temporibus, sit, ac esse ualeat, etiam in eadē Theologia huiusmodi studiū generale. Et nihilominus de uberioris dono gratiæ concedimus: quod Studentes, & Legentes pro tempore, in ipso studio, in eadem Theologia, Baccalaureatus, licentiæ, uel Doctoratus gradum ibidem suscipientes, omnibus Priuilegijs, libertatibus, prerogatiuis, & indulgentijs gaudeant, & utantur, quibus in eadem Theologia studentes, legentes, & similes gradus Parisijs suscipientes gaudent: ac etiam quomodolibet potiuntur.

Permittitur legi Theologia.

Quod autem præter varia Sacerdotia, ac prærogatiuas, varijs in locis Magistris concessas: alicubi tres, alicubi quinque Doctores etiam Plebeio ordine nati, ad Ecclesias Primas in Regno Cathedrales recipiendi sunt. LEX IIII.

Quam uide supra Capitulo eodem Articulo 1. Lege 9.

Nam Eccle. dotatae sunt propter cultū diuinū, & ppter doctos retinēd. Lex V.

Cum magna pars Reipub. nostræ in ordine & statu Ecclesiastico consistat, Ecclesiæque Regni nostri per antecessores nostros sint ampliter dotatae, cum ad diuinum cultum peragendū & manutenendū, tum etiā ad uiros literatos & idoneos, promouē. quorum pauci essent, quibus uel animus, uel facultas adesset literis incumbendi: & alia studia, per quæ emergitur, sectandi: nisi bona Ecclesiastica non solum facultatem uniendi, sed etiam opem multis, se, & suos subleuandi præstarent.

Sigism. Crac. 1532.
idem supra capi. eodem arti. 1. lege 14.

Itaq; Synodi Petricou. Decretū de Lectorib; Salaris Episcop. & Abbatum fouendis, tale est. **LEX VI.**

Tempore Petri Gam
rati Archiepiscopi.

Pro reformanda uniuersitate Cracouiē. matre nostra, & prouētibus Lectorum augendis, & aliunde uocandis: Legiste, & duobus literarū humanarum Professoribus Reuerendissi. Dñs Archiepiscopus Gnesneñ. inherendo deliberationi in proxima præterita Synodo factæ. promisit in hac sacra Synodo se daturū centum ducatos auri in auro, ratione Ecclesiæ Gnesneñ. Ratione uero Ecclesiæ Cracouiē. similiter centum auri in auro ducatos: Kuiauiē. centū florenos in moneta per mediam sexagenam: Et Ploceñ. similiter etiam centū: Posnanieñ. similiter centum per mediam sexagenā, ex decreto & ordinatione Synodi. Reuerendiss. Dño Posnanieñ. & reliquorū Dñorum Episcoporū Nuncijs consentientibus, dare & soluere debebūt: Ad quod capitula Ecclesiarum prædictarū consensus suos præstare polliciti sunt: attento, quod hoc sanctum propositū in totius Regni utilitatē publicam uergere dinoscatur: & quod absentes Dñi Episcopi admoneantur uigore præseñ. Synodi, ut decretum præsens exequatur, & capitulorū consensus obtineant, sub pœna centum aureorū Vngaricaliū per Synodum, seu alias Reuerēdis, Dñm Archi. a singulis exigēda, ad unius anni decursum.

Abbat. quoq; Magist. salar. dē t. **Lex vii**

Domini uero Abbates in eodem Synodo præsentēs propter absentiam aliorum Abbatum, & Religiosorū, & quod ea de re cum fratribus suis tractatus & consilia non habuerunt, distulerunt hoc negotium in aliam deliberationem, & responsionem.

Petetur Regia M. vt Lectoribus aliquem censum consignare vellet.

Debent autem Dñi Archiepiscopus, & Episcopus precibus supplicibus diligenter instare apud Sac. Regiam Maiestatem, ut & eius Maiestas ad tam sanctum & laudabile ac necessariū opus de suis prouentibus aliquem censum perpetuū prædictæ uniuersitati constituat.

**Ergo in Magistros & Baccalaur. inau-
torandi non expilentur. LEX VIII.**

Quoniā uniuersitas seu Schola generalis Cracou. famatissima in amplitudine nominis sui, propter nonnullas nouas, & ægre tolerandas consuetudines

consuetudines, promouendorūq; ad aliquos gradus insolitas depacti-
ones, quæ in ipsa hac nostra tempestate, per incuriam temporū pede-
tentim decrescere uidetur, cum magno dedecore & iactura Reipublice:
Placuit Synodo, ut Reuerendis, in Christo patres, Dñi Archiepisco-
pus Gnesneñ, ac Cracouieñ. & Premisliēñ. Episcopi moderni Craco-
uiam descendentes, reformationē faciant, uigore breuis Apostolici ad
hoc habitū. Omnesq; illas ineptias in ea natas tollant, et depellant, faci-
antq; in omnibus ita bonam reformationē. Quo Schola ipsa pristinae
claritudinis restituatur, & Scholares promouendi releuentur ab exco-
gitatis & superuacaneis impensis circa promotiōes suas: Et presertim,
ut ordinatio fieret noua ad collegiaturas & lecturas, talis scilicet, quæ
in eruditiōe faceret conditionē meliorem. Quod si forsā omnes eo de-
scendere non possint, duo uel unus eorum id faceret, Aut si forsā nul-
lus, ipsorum eo descendere posset: Deputarent aliquos uiros dignos &
doctos antiquarum consuetudinū illius Scholę gnaros ad hoc facien-
dum, & quicquid facient, tota illa uniuersitas æquo animo suscipere
debeat, & teneatur.

Scholis maioribus Magistri & Bac- calaurei præficiantur. LEX IX.

Quoniam Ecclesia Dei sicut pia mater prouidere tenetur, ne pauperi-
bus qui parentum opibus iuuari non possunt: studendi & proficiendi
oportunitas subtrahatur, ut sic Respub. & Ecclesia doctrinis illumine-
tur, & uirorum eruditorū ingenijs decoretur: Hoc sacro approbante
Concilio decernimus, ut locorū ordinarij, non solum in Metropolita-
narum, Cathedraliū, & Collegiatarum Ecclesiarū Scholis, Rectores,
Magistros in artibus seruēt & foueant, foueriq; et seruari faciant. Ve-
rum etiam in Oppidis maioribus, & minoribus Oppidis Baccalarios
ubi Magistri sustētari nō possunt. In alijs uero locis inferioribus Scho-
lares maturos idoneos & doctos, prouidentes ut Rectores Scholarum
seruent in Scholis idoneos bene morigeratos, & minime licentiosos di-
scipulos, quos dirigant bono regimine & laudabili disciplina. Si autem
aliqui essent ex eis incorrigibiles, eosdem Ordinarijs uel eorum Offi-
cialibus deferant puniendos.

Scholastici uero vagi ex Scholis pel- lantur. LEX X.

Scholares uagos, eos uidelicet qui Scholam derelinquerint, remisseq; et
licētiōse uixerint, ex Ciuitatib. & Oppidis esse propellendos statuimus.

Porro & filiū kmetonum, si plures fue-
rint, ad serui-

rint, ad seruitia, & præsertim ad studia literarum, uel artificiorum, sub
literis Testimonialibus Capitanei, seu sui Domi-
ni mittantur. **L E X XI.**

Quam & alias huiusmodi vide infra Libro I. Capitulo 16. Articulo 6. de
Filiis, Filiabus, ac Viduis Kmetonum.

Liberum etiam sit unicuique ex Regno

proficisci discendarum literarum, ab Ecclesia permis-
sarum, causa. **L E X XII.**

Quam vide infra Capitulo eodem Articulo 15. de Hæreticis.

De libertate Scholasticorum.

Cracouia 1401.

VVLADISLA. IAGEL. REX POLONIAE &c.
Vniuersis & singulis Clericis, Laicis, & Scholaribus cuiusque ordinis,
conditionis & status existant, & signanter Rectoribus uniuersitatis,
Doctoribus, Magistris graduatis, Baccalaureis, Studentibus, Scriptori-
bus, Stationarijs, & Bedellis, ac eorum familiaribus, quibuscumque, qui se
gratia studij in Ciuitate prædictam Cracouiensem, contulerint, & ibidem
moram traxerint, Articulos subscriptos in præsentis Cyrographo con-
tentos, irrefragabiliter tenere promittimus & seruare. Quos etiam fa-
uoribus gratiosis prosequi uolumus, ipsosque & eorum quolibet in suis
Iuribus, Priuilegijs, libertatibus, immunitatibus, Statutis, gratijs, & con-
suetudinibus singulis, quæ in studijs generalibus tenentur & seruan-
tur, seruare, tenere, defendereque uolumus ac teneri. Omnesque & singu-
los Clericos, Scholares, Studentes, Laicos, &c. ad præfatam Ciuitatem
Cracouiensem, causa studiorum ut præmittitur temporibus futuris accedentem.
in accessu ad eam & recessu ab ipsa, cum omnibus eorum rebus, scilicet,
Equis, Libris, Vestimentis, Lectisternijs, Vtensilibus, Pecunijs, et Sup-
pellectilibus, ab omnibus damnationibus, solutionibus, passibilibus,
Pontialibus, Castris, custodijs, Gabellis, pedagijs, pedibus, Decimis et
oneribus, quocumque nomine censeantur, ex certa nostra scientia exe-
mimus, ac Auctoritate Regia liberamus. Voleñ, quod a prædictis Scho-
laribus, seu Studentibus, qui sibi per seipsos, per amicos, aut per qual-
cumque personas promissiones facere uoluerint, in esculentis, ac poculen-
tis, ac uictualibus ad usum uitæ spectantibus, in bladis frumentis, Fa-
rina, Braseo, Ceruisia, Terciali, & quacumque alia, Vino & alijs potioni-
bus, lignis & alijs necessarijs per aliquas Terras, quas Regni & Domi-
norum nostrorum complectitur amplitudo nulla penitus Telonea, &
dationes requirantur, seu decime. Nec eos Carnifices, Pistoris, & Mo-
lendinatores aggrauent, & perturbent. Ab ipsis Scholaribus, & Studen-
tibus, pro macellis emolumentis, & Pistrinis, plusquam a Ciuibus, & In-
colis Ciuitatis Cracouiensem, exigere, & extorquere præsumen. Ne autem
sub habitu, uel nomine Studentium a Mercatoribus uel alijs fraus in
premissis ualeat exerceri. Volumus in hac parte, ut iuxta qualitatem
personarum iur

personarum iuramento ipsarū credatur. Si aduentibus prouisiōes huiusmodi merito uisum fuerit exigendū, ut testimonia literalia Rectoris uniuerſitatis, Studiū supradicti, ab ipsis recipiantur, quibus in hoc casu fidem ab omnibus uolumus plenariā adhiberi. Preterea, si aliquis Studentum, aut Scholariū, ad Ciuitatem Cracouiē. ratione studiū proficiens, in Terris Regni nostri, per prædones uel maleficos, spoliatus, prædatus, aut damnificatus fuerit in rebus & bonis suis quibuscumque publice uel occulte, cum plena, & totali diligentia operam apponemus & apponi faciemus, ut prædicti malefici & prædones, per Officiales Regni nostri inquirantur. Et ablata eorundem Scholariū, seu Studentū ab eis repetantur, per ipsosque Officiales nostros tales malefici pro possibilitate corrigantur. Et ut ordo debitus & rigor ordinatus in Studio generali prædicto Cracouiē. per Scholares iugiter obseruetur. Volumus, ut omnes Scholares, & Studentes, Cracouiā accedē. ibidē causa Studiorum moraturi, proprium Rectorem habeant, qui in Ciuilibus causis ipsos doceat, iudicet, habeatque Iurisdictionē ordinariam super omnes. Cui sub onere Iuramenti debitam obedientiā præstare, & honorem exhibere teneantur. Nec ullus unquā in eisdem Ciuilibus causis Studentes, & Scholares uniuerſitatis Cracouiē. cuiuscūque status, et conditionis fuerint alibi coram Iudice alieno Ecclesiastico, uel Seculari audeat conuenire. A sententiā autē Rectoris prædicti nullus appellare ualeat uel supplicare, aut restitutionē, in integrum petere. Et si appellatum fuerit ipsius appellatio non recipiatur, nec appellans per aliquem Iudicem Ecclesiasticum, uel Secularem audiatur. Sed Rectoris sententia in suis clausulis inuolabiliter obseruetur. Verum tamen, se de nullitate, uel iniusticia argueretur eadem Rectoris sententia, per Consiliarios uniuerſitatis, de ipsius Iuribus et iusticia cognoscatur. Et quod Iuridicum fuerit, per ipsos in ea decernatur. Insuper Rector prædictus, Scholares, & Studentes suos, in causis & criminalibus leuioribus, ut potest pro capillatione, offensioneque cum palmo, uel pugno ad effusionem sanguinis, ac contentione qualibet non enormi habeat iudicare. Nec ob hoc ipsi Scholares & Studentes, uel eorum familiares, atque serui, ad extranea Iudicia euocentur & trahantur. Si autē quod Deus aufferat Studentes, Scholaris, uel alius prædictorū in furto, adulterio, stupro, homicidio, aut aliquo crimine Capitali, & ignominioso, notum ac fuerit deprehensus: illorum cognitio non debet ad Rectorem pertinere, sed statim criminaliter deprehensus Scholaris, si Clericus fuerit, ad Episcopale Iudicium remittatur: Si uero Laicus, nostro Iudicio subiacebit: Etiam quilibet Scholaris, Laicus, Bedellus, Stationarius, aut ipsorum familiaris si de crimine homicidij, incendij, adulterij, membrorum mutilationis, aut letali uulnere, uel quocūque nefario excessu fuerit accusatus: Extunc non secundum consuetudinē patriæ aut Regni nostri, nec secundum

X

statuta ipsius.

statuta ipsius. Sed iuxta leges per nos ad Iudicem deputatum crimina-
liter accusatus, debet iudicari. Quinimo per proborū hominum atte-
stationes ad expurgationem illati criminis admittatur. Porro si aliquis
Scholaris uel Studens, aut quicūq; prædictorum, pro quocūq; crimine
excessiue magno siue paruo fuerit inculpatus, nullus ipsum capere,
uel retinere audeat, nisi cum Rectoris familia, & de ipsius requisitione
speciali. Item si Rector contra aliquē de sua Iurisdictione iuste processerit,
& secundum formam statutorū ipsum de uniuerſitate excluſerit;
Studiorūq; commodis priuauerit, ad requisitionē ipsius Rectoris ta-
lis priuatus de Ciuitate utraq; tam Cracouiē. quam Kazimirien. &
alijs de nouo locandis. Et Cracouię ac Kazimirię in posterum adiun-
gendis, per Aduocatos, Ciues, & Incolas earundē protinus expellatur:
Nullusq; talem in suo hospicio, aut mansionē, seu domicilio audeat col-
ligere, & fouere, uel necessarijs uitæ in uictu, & amictu aliquid mini-
strare. Si autem Scholaris, uel Studens, uel alius de prædictis sententiæ
uel mandato Rectoris non paruerit, & Rectori suo contumax fuerit,
& rebellis ad requisitionē eiusdem Rectoris, teneatur Aduocati, & Cō-
sules Ciuitatum prædictarū eorum familiam mittere ad dicti rebellis
pertinaciam compescendam. Hæc autē statuta in præſen. literis contē-
ta, sub pœna decem Marcar. grossorum Pragen. quæ fisco Scholarīū
debent aplicari, statuimus firmiter obseruanda, Qua pœna statutorū
præscriptorum, & subscriptorū punire uolumus transgressores. Statu-
imus etiam, ut quotiescūq; aliquos scholares in qualibet facultate, per
Doctores seu Magistros, ad priuatum examen more consueto poni cō-
tingerit, super illos Cancellarius noster, qui tempore fuerit tanquam
supremus approbandi ipsum examen omnimodā potestatem habeat.
Item ordinabimus prædictis scholaribus unum Campforem uel Iude-
um in Ciuitate Cracouiē. qui habeat sufficientē pecuniā, ad mu-
tuandum ipsis super bonis oppignorañ. qui de usura non plus exiget
nisi unum grossum de Marca qualibet infra mensem. Demum statuta
per Doctores & Magistros uniuerſitatis prædictæ Cracouiē. conden-
da, quæ hic non poterunt contineri quæ in aliorum studiorū uniuer-
ſitatibus, iuxta possibilitatē seruari poterint. Volumus pro ipsorum
studio confirmare. **E T V T D O C T O R E S** Magistri licentiati Bac-
calaurei, studentesq; uniuerſitatis Cracouiē. prædictę eorum lecturas
exercitia, & actus doctrinarū liberius, & magis commode ualeāt & po-
terint exerceri, pro habitatione Magistrorū, & pro quotidiano, ac cō-
muni congressu studentium, & scholarīū uniuerſitatis studij prædicti
Cracouiē. domum nostram, quæ Stephani Panczyrz fuerat, & uoca-
batur, quam & Gersdoff olim Ciuis Cracouiē. habebat in platea s.
Annæ sitam, prout in eius latitudine, longitudineq;, & amplitudine
est limitata, & distincta. Decreuimus assignandam ipsam ab omnibus
solutionibus.

Iudeus Campfor
scholariorum.

Domus Collegio eris-
gendo co- tur.

solutionibus, tributis, Exactionibus, Iudicijs, Iuribus, et consuetudinibus, impositione onerum, & angariarum, liberañ. quam uniuersitati prædictæ appropriamus, incorporamus, adiungimus perpetue & in euum, nihil Iuris in ea & domini pro nobis, & successoribus nostris reseruantes, quam eisdem Iuris, libertatibus, & gratijs. Et signanter in libertate fugitiuorū, & alijs quibus Deo dicatè fruitur Ecclesiæ uti, frui uolumus, & gaudere per ipsos Doctores, Magistros, & Collegiatos, tenendam, habendam, & perpetuis temporibus possidendam.

Frederici autem Imperatoris ea est de Prærogatiua Schol. constitutio.

Omnibus qui causa studiorū peregrinantur Scholaribus, & maxime diuinarum atq; sacrarum legum professoribus, hoc nostrę pietatis beneficium indulgemus: ut ad loca, in quibus literarū exercentur studia, tam ipsi, quam eorum nuncij ueniant: & in eis secure habitent. Dignū namq; existimamus, ut cum omnes bona facientes, nostram laudē & protectionem omnimodo mereantur, quorū scientia totus illuminatus mundus, & ad obediendum Deo, & nobis eius ministris, uita subiectorum informatur, quadam speciali dilectione eos ab omni iniuriā defendamus: Quis enim eorū non misereatur: qui amore scientię exules facti, de diuitibus pauperes, semetipsos exinaniunt, uitam suā multis periculis exponunt, & a uilissimis sæpe hominibus (quod grauiter ferendum est) corporales iniurias sine causa perferunt: Hac igitur generali & in perpetuum ualitura lege decernimus, ut nullus de cetero tam audax inueniatur, qui aliquā Scholaribus iniuriā inferre præsumat, nec ob alterius cuiuscumq; prouinciæ delictum, siue debitū (quod aliquando ex peruersa consuetudine factum audiuius) aliquod dānum eis inferat: scituris huiusmodi sacrę constitutionis temeratoribus & etiam ipsis locorum Rectoribus qui hoc uindicare neglexerint, restitutionem rerum ablatarum ab omnibus exigendā in quadruplum: notaq; infamię eis ipso Iure irroganda, dignitate sua se carituros in perpetuum: Verumtamen si litem eis quispiam super aliquo negotio mouere uoluerit: huius rei optione data Scholaribus, eos coram Dño uel Magistro suo, uel ipsius Ciuitatis Episcopo, quibus hanc Iurisdictionē dedimus conueniat. Qui uero ad alium Iudicem eos trahere tentauerit: etiam si causa iustissima fuerit a tali conamine cadat.

In Codice Capituli.
Folio 143.

Hec constitutio hic
ponitur non ut teneatur,
sed ut sciatur.

ARTICVLVS XV.

De HAERETICIS, Schismaticis, & Apostatis.

PRAEFATIO.

Credimus Satanæ versutia primos nostros parentes ita lapsos fuisse, ut omnis natura eorum corrupta fuerit, nosque omnes qui ex illis ducimus originem, non

X

ij

solum corpus

solum corpus morbis, senio, atque mortis obnoxium trahamus: Verum etiam in anima ignorantiam pro scientia, Dei contemptum pro cultu, proque zelo verorum bonorum ad omne genus malorum propensionem, fere cum lacte materno sugamus: inde fit, ut prævalente semine serpentis, omnibus sæculis tot Caini Ab initio fuit Dei & quor Abeles, tot Ismaeles quot Isaaci, tot Esau quot Iacobi, tot Pharaones quot Diaboli Ecclesia, & Moyfi, tot Saules quot Dauides, tot Iudæ quot Petri, tot Sinistri quot dextrique sit differentia latrones fuerint: ita Ecclesia Dei esse nequit, quin Synagoga Diaboli ibidem utriusque, sit: ex hominibus quidem ambæ conflata, & paribus fere passibus semper ambulantes, sed dis diu pason inter se pietate diuersæ: hæc enim commentitiam, falsam, verboque Dei aduersam habet religionem: a Cain incipiens, per omnium sæculorum Idolatras, Iudeos, Gentes, Turcas, Infideles, Hæreticos, & Apostatas, impiosque Christianos, sub iugo Satanae militat: Illa reiectis omnibus hominum fabulis, verbum Dei purum audit, & custodit: hoc est omnes promissiones de Christo credit, venientis doctrinam amplectitur, venturi præmia expectat ab Abel sumens exordium, per Patriarchas, Prophetas, Pios, Reges, & Apostolos, ad hæc usque tempora decurrit, regnatque in medio inimicorum, donec reliquæ Israel conuertantur, denturque omnes gentes in hereditatem, & possessionem Christo: qui caput atque artifex salutis illius est. Quia vero harum Ecclesiarum, dum in hoc sæculo peregrinantur, tam lucta est perpetua quam infirmitas propria: fit ut & iusti frequenter cadant, & impii ad Dominum conuertantur: ut nihil mirum sit, quod hi recipiant correctionem interdum, impiorum vero Ecclesia oporteat hereses esse, ut ii qui electi sunt fiant probati. Est autem Hæreticus qui impios errores contra auctoritatem verbi Dei, & promissiones de Christo agnitas, semel, vel bis admonitus, defendere non cessat: & blasphemias voces in ipsam religionem verbo Dei tanquam basi superædificatam iactare non veretur. Schismaticus autem, qui tantum a ritibus Ecclesiæ hominum traditione constitutis recedit, ab illisque variat. Apostata vero qui fidem in Christum Iesum Catholicam semper professus est, post ea tamen ab ipsa discedit, & verbi Dei doctrinam tanquam stultam deridet, & insectatur. Et Schismatici quidem hoc tempore a Canonistis contra primitivæ Ecclesiæ morem nucupantur, qui a traditionibus Rom. Ecclesiæ dissentiant: ut Græci, Alexandrini, & Antiocheni: quod enim fidem in Christum Iesum retinuerunt inconuulsam, merito religiose de illis sentire debemus: tantum abest ut ob leues rituum mutationes, ab unitate Ecclesiæ Catholicæ præcendantur, putemusque illos contra nos esse, cum nobiscum sint: idemque quod & nos retineant fundamentum: Porro Hæreticos, & Apostatas, temeritatis suæ, ac perfidiæ poenas tulisse grauissimas videmus: Primo enim omnium Satan auersus a Deo carceribus perpetuis alligatus est: Adam præcepti præuaricator paradiso pulsus: recens mundus ob idolatriam, ut filii Dei ob vetustas nuptias diluvio absorpti: Sodoma conjugii prophanatrix incendio exusta: Vituli adoratores a fratribus caesi: Nadab & Abihu alienum ignem offerent, coelesti igne exusti: falsi Prophetæ a veris, & a Regibus piis sæpe crudeliter percussi sunt: Sed & Saul exauratione, Ozias lepra, Oza vero morte, puniti fuerunt: quod muntus Sacerdotii intulerant: postea Iudæi respuentes Christum, horrendo exemplo, omnibus gentibus in seruitutem dati videntur: Quin & Petrus cum non sciret ea, quæ Dei sunt, sed quæ carnis, audit, vade retro post me Satana, offendiculo mihi es: Arrius autem Diuinitatem Christo demendo, Sabellius hypostasios Diuinæ Triados confundendo, Machometus autem Christum passum negando: præterea alii omnes Hæretici, & Apostatæ, ob suos errores circa fidem naufragauerunt, iustamque damnationem sibi acquisiuerunt: veritatem enim Dei in suo detinuerunt mendacio: Secundum quod & Paulus scripsit hominem peccatorem, filium perditum, Dei aduersarium, elaturum se aliquando supra omnem qui dicitur Deus, adeo VT IN TEMPO DEI sedeat ostentans seipsum Deum, mutabitque tempora & leges, reuelandum tamen suo tempore, & a Domino conficiendum

Impiorum Ecclesia
hereses esse oportet.
Hæreticus quis?

Schismaticus.
Apostata.

Schismatici impune
a ritibus discedunt.

Hæreticorum & Apostatarum
varia poena.

Antichristi in Ecclesia
Dei se suri nota
2. Thessa. 2. descripte

conficiendum spiritu seu verbo oris sui: perindeque etiam BABYLON fornicaria habitatio dæmoniorum facta, nomine bellicum agno suscepti, iusto supplicio damnatur. Tam immane scilicet flagitium est ad vocem Dei obdurare cor, per superstitionemue addere, vel per impietatem auferre aliquid ipsi verbo Dei, aut ab eo præuaricari perfide. Scelus enim ariolandi est, & quasi Idolatria simpliciter verbo Dei nulla tropologia deflexo, aut difficultate implicito obedire nolle, neque apprehendere filium, de quo dixit Spiritus sanctus, IPSVM AVDITE: nimirum fidelem Magistrum ignari discipuli, liberalem Dominum serui venundati, sollicitum pastorem oues errantes. * Quocirca & Christus ipse, leuius quiddam Sodoma & Gomorra futurum dicit, quam Tyro & Sydoni verbum salutis non recipientibus. Insuper & poenam in homines ceruicofos constituit dicens: Si quis non audierit, talium scilicet discipulorum, serutorum, & ouium Christi Ecclesiam: sit tibi sicut Ethnicus, & Publicanus: hoc est vitetur, ut palme a communione fidelium præfractus, incendioque destinatus æterno, quo sensu etiam Paulus dicit, Hæreticum post unam atque alteram admonitionem deuota, ut potest subuersum. Quippe, quod neque præcepto Christi obedit, neque facto eius mouetur, neque primitiue Ecclesie exemplum, ac vestigia sequi dignum putat. Sed quia placuit, ut Hæretici læsa quoque Maiestatis rei sint, ac propterea honoris, ac corporis poena, tum honorum publicatione plectantur, ut in mandato Iagellonis scriptum extat: merito non vnus Episcopi, eiusque Officialis qui ratione clarum, honoris, corporum, ac facultatum Iudices competentes esse non possunt, verum multo magis Regia, ac totius Senatus cognitioni subsunt: qui tam grauem multiplicemque causam diiudicare queant, pro eo, ac ex officio tenentur: religionisque curam habere debent: ut supra in præfatione super Artic. 8. probauimus copiose. Quemadmodum etiam ipse Iagello de hac ipsa Regis in Hæreticos auctoritate testatur, in confederatione inquiring: Iura tamen nostra Ducalia, & Terrestria in nullo per hoc violando, nec ab eisdem recedendo: ita ut grauati Iudicio loci ordinariorum Episcoporum, ad Regem, & Regni Conuentum appellare queant, tanquam in causa mixti fori. CVM AVTEM cor humanum sponte sua ad malum sit propensum, nec animales homines intelligant quæ Dei sunt, sed quæ carnis: apparet, quia fons omnis impietatis, hæreseos, seu Apostaseos, est incredulitas verbo Dei: pertinacia in male intellecto: & per contemptum ab illius vero sensu discessio. Sed neque est dissimulandum, quod sicut fons seditionis in Ciuitate est Magistratum contemptus: ita hæreseos etiam origo superbia est, quæ non vult obedire Sacerdoti: ut Ro. Tribuni plebis Senatui contemnendo, cum patribus certasse, & seditiones multas excitasse leguntur: In Ecclesia vero Iudaici populi Aaronem spernendo Nadab, & Abihu alienum ignem obtulerunt Domino: Saul, Ozias, & Oza Ius Sacerdotii sibi usurparunt: porro Maria murmurauit. Sed tamen absit, ut e contrario, vel Magistratui leges violanti assentiamur, vel Sacerdotibus scripturas peruertentibus credamus: alioqui sancta hic erit superbia, beata etiam infidelitas: siquidem & Tribuni plebis Imperium Senatus ab extrema austeritate prohibebant, nec non reliquum libertatis populo tuebantur, multaue comoda Reipub. periculo capitis sui asserebant: Et verbi Dei strenui Zelatores, superbia Sacerdotum frangendo, ignorantiam erudiendo, & abusus, tum fabulas introductas, ac mendacia, prætereaque turpitudinem vitæ obiurgando: quicquid reliquum verbi Dei in Ecclesia est, ab interitione conseruauerunt: Sacerdotes enim interdum pro verbo Dei narrant somnia capitis sui, proque Euangelio Christi ritus novos viuendi, orandi, ac traditiones hominum introducunt: quibus simplicem religionem Christi in tot sectas scindunt: non raro quippe egreditur Satan, & est spiritus mendax in ore Prophetarum: ut prophetent mendacia, Sacerdotes applaudant manibus, populus autem faciat sic, teste Iere. ut merito Christus hoc genus Sacerdotum appellet, Sal infatuatum, Duces cæcos, adeoque lupos ouium vestimentis contextos: scilicet, ut etiam

Roma secundum Petrum 1. Petri 5. secunda dum Irenæum contra Iudeos: Ihero. super ca. 47. Esai. & in prologo super Marc. & secundum Primasium in comment. super Apoc. Hæretici & Apostasæ merito puniuntur, quia uerbo Dei non credunt, addunt, uel demunt illi aliquid: ab eoue præuaricantur.

* Auctoritas uera Ecclesie in Hæreticos. Cur puniendi sunt Hæretici aureus Canon examinandum dogmatum ostendit. Hæretici Regie quosque cognitioni sunt subiecti.

Fontes impietatis hæreseos & apostaseos ex parte uerbi Dei treb. Ex parte sacerdotum quartus.

Ut Magistratui ita sacerdotibus obediendum est, sed usque ad aras.

Quare non semper credendum ac obsequendum est Sacerdotibus.

*Episcopi & Magi-
stratus habeant zeli
pietatis sed secundum
scientiam: Ne s. dece-
pti specie recti, pios
pro impijs perse-
quantur.*

ciantur, vitentur, & detecta fraude a caulis ouium abigantur. Ii enim omnes pugnant contra ea principia, & artes: quibus Ecclesiam acquisiuit sibi Christus. Et tamen hec omnia plerumque potentia, non vite innocentia: praestigiis non puritate doctrinae retinere, ac nouis decretis, & Tyrannide os orbi claudere volunt. Si autem Christus & Apostoli vite sanctimonia, & doctrinae puritate hoc Regnum acquisiuerunt: certe successores illorum si pugnant cum illorum principijs, diu stare, & amplius Christo illudere non poterint. PROINDE VIDE-
ANT Episcopi ac Magistratus ne specie recti decepti, aut piorum vili specie, vel paucitate offensi, illos nomine impietatis, haereseos, aut apostaseos temere im-
petant: Lot enim vt Haereticus a Sodomitis inuasus est: Ioseph vt falsus vates a fratribus venditus: Daniel in lacum Leonum ob cultum vnius Dei, vt inobe-
diens, & laesa Maiestatis reus, a Babilonijs coniectus: Iob in media cruce, vt im-
pius ab amicis obiurgatus: Dauid cum Goliath conflixurus vt contemptus irris-
sus: Esaias, Ieremias, & omnes fere Prophetae a Regibus, vel a Pontificibus, vt
Haeretici, & Reipub. turbatores caesi sunt: Christus autem mox natus ab Hero-
de inusitatis puerorum caedibus ad mortem quaesitus: post ea a Scribis & Pha-
risaeis, Principibus Sacerdotum & Praesidibus populi, vt daemoniacus, & affectari
Regni reus tanta fuit grauatus inuidia, vt Pilato Ethnico, mitius cum eo agere
volenti metum superioris potestatis incuterent, dicentes, si hunc dimittis non es
amicus Caesaris: Nec dissimili errore in Apostolorum & Martyrum proscriptioe,
imo etiam occidione putabant se obsequium praestare Deo: Sic illa foetida se-
pulchra religionis candore dealbata, fucum religionis praetextendo, religionem
veram euertebant, & vt traditiones suas constabilirent, mandatum Dei tam ceci-

*Que probra & tor-
menta etiamnum me-
bra Christi perferant*

quam audaces & superbi transgrediebantur: vt nihil mirum sit, quod etiamnum
veris Christi ministris a Pseudoepiscopis ac Magistratibus impijs obiciantur
saepe illa, filii fabri sunt, filios tamen Dei se faciunt, cum sint vini potores, cum pu-
blicanis comedunt, nec ieiunant, sabbata contaminant, demonium habent, con-
mouent gentem, contradicunt Caesari, templa destruunt, sic loquuntur Pontifi-
ci, blasphemant, quid adhuc testibus egemus? rei sunt mortis, crucifigantur, ete-
nim secundum statuta nostra debent mori, sed non in die festo, ne forte tumultus
fieret in populo: expedit enim vnum mori, ne forte veniant Romani & tol-
lant gentem, & locum nostrum: & huiusmodi alia, adeo Christianae assertores
doctrinae inferorum portis semper fuere, & erunt scandalum, mors, ruina: haere-
dibus autem Regni coelestis, pax, resurrectio, & vita: siquidem & ipse Christus
offensionis & salutis petra est, & signum cui omnibus saeculis, omnes Herodes,
Annae, Caiaphae, Pilati, & Pharisaeorum omnis fex contradicunt, & vt Pharao
praestigiis mandato Dei, ita hi Christi Euangelio gladiis, fustibus, ac lanceis, res-
gumque edictis, exterminium parant: adeo scilicet Diabolus, vt fortis armatus,

*Episcopis & Magi-
stratibus aperte im-
pia iubentibus non est
obediendum: Quod
enim nouem leprosi
& Iudas plus obedi-*

custodit atrium suum, ne perdantur opera eius. Talibus praesidibus cum se decem
leprosi mundati, iussu Christi ostenderent, tantum vnus Samaritanus ad Christum
reuerfus est ab illis: de talibus etiam cum Iudas putaret dictum esse a Christo,
quaecumque vobis dixerint facite, Christum eis prodidit, vt scilicet illorum Po-
tius litiam conseruaret, & dignitatem, ac prouentus tueretur: cum ita demum & Sa-
cerdotibus leprosi, & Iudas Pontificibus obedire debuerant, si eis ex Mose alijs
uerunt Ecclesiae, quam quid praecepissent: & quod Christus eos iusserat facere, mandassent faciendum:
Deo: male mutilati sunt alioquin ab illis, vt a lupis attendere debuit vterque: plusque eos obedire oportuit
Deo quam hominibus: quod iis proprium est labi & errare, quia mendaces
sunt: Deus autem in verbo suo verax est, nec falli potest, quia sapiens: nec falles-
re solet, quia aeterna veritas est. Hoc itaque errore deuitato, iam facile inter lepra
& lepram, veram vel falsam doctrinam, Christi Ecclesiam & Antichristi Syna-
gogam, Ciuitatem Dei & mancipia Diaboli, discrimen haberi potest: haec enim
habent (vt toties repetamus) adulterinam, humano cerebro inuentam, ac falsam
doctrinam: perindeque Sacramenta humanis traditionibus, augmentis vel
detrimento

*Qua cautela obedi-
endum est Ecclesiae.
Iterum discrimen ue-
rae & falsae Ecclesiae
describitur.*

detrimento constuprata: semper autem timent, ne scilicet Romani venientes, & tollant gentem, & locum eius: Illa meditatur in lege Domini, vnumque hoc necessarium putat, vt audiat verbum Dei, & custodiat illud: Etiam si ipsa Roma veniat, diripiat gentem, & locum eius tollat: adeoque ipse Satan, tum presentem intentent omnia mortem. Et quamquā post Petrum Romae, velut in arce omnium gentium munitissima, siue Dei consilio, siue totius fere orbis consensu, propter prerogativam Petri, in remedium Schismatum, & boni ordinis causa, summus Episcopus est constitutus: absit tamen, vt Ecclesiae sanctae possessionem hereditate, ac sanguine, obuenire Romae, aut in eius multitudinis consensu arbitrio consistere, praescriptione in illa perhennare, credamus: aut illud iactemus Ecclesia Ecclesia Romana, vt olim templum templum Domini: Si enim neque Satanæ coelum, neque Adamo paradysus, sed neque Cain, Ismaheli, Esau, sanctis patribus nasci profuit: Heli Aaronique summi Sacerdotii, aut Saulo Regia, vel Iudae Apostolatus dignitas, aut gentibus multitudo ad electionem suffragata est. Sed reprobationis aleam, praetereaue infidelitatis, & operum malorum mercedem tulerunt omnes: certe neque hoc tempore alicui loco Ecclesia vera ex necessitate alligari potest: neque etiam caro & sanguis Regnum Dei possidebunt, tantominus successio, possessio, praescriptio, vlliusue prerogativa Principatus, vineam Domini sibi usurpabit: quin malis omnibus repudiatis, aut etiam male perditis ad agricolas facientes fructum dignum illius pertineat, ita vt quotquot Christum vere annuauerint, eiusque praecepta seruauerint, illius discipuli sint: Sanctuarium autem, portamue auream, item Romam, Papam, Cardinalem, Episcopumue, aut ipsam vniuersam quae apparet Ecclesiam cum suis bullis, decretis, Iuribus, Priuilegiis, immunitatibus, ac prouentibus errori praeter exere, aut illis obsequi profuerit nihil, si cum illis repudiemur, aut etiam electi, quod absit, pro VERBI DEI tritico paleis inuentionum: cum prodigoque filio a patre discedentes siliquis porcorum pascamur, vt Iure optimo apostaticum potius, quam Apostolicum dici deberet, quod Apostolorum doctrinae non congruat: non Christi vicarii, sed potius aduersarii putandum esset, si quid Christo contrarium, quocumque praetextu stabiliat. Neque hic pecudes pastoribus insultaremus, nisi dictum esset nobis, ATTENDITE a falsis Prophetis, lupis rapacibus, & caecis Ducibus: quo consilio, & ipsi Petro statim post magnificam illam clauium promissionem in exemplum omnibus pastoribus, a Deo descendentibus Christus dixisse videtur, vade retro post me Satana, neque enim sapias quae Dei sunt, sed quae carnis: & Paulus illi restitit in faciem, cum non in veritate Euangelii incedere visus erat. Quod si quem tantus amor illius vrbis teneat, & Rom. Ecclesiae moueat auctoritas, tenet & me, mouet & me, age sane abundet hic vnusquisque suo sensu: at saltem in prospectu habeamus quod maior est vrbe, orbis, & Dei, quam hominum, & Angelorum auctoritas: praesertim quod Babylon, Roma scilicet, vt supra docuimus, iuxta vaticinium Iohannis in Apoc. casura erat: quia a vino irae fornicationis suae potauit omnes gentes, & Reges Terre scortati sint cum illa: ac proinde grauissimo illic Epiphonemate clamatur, HIC PACIENTIA SANCTORVM EST, QVI CVSTODIUNT MANDATA DEI, ET FIDEM IESV. Quae duo, si Roma hodie seruat: omnino discipulam Christi, & eius preceptorum seruatricem imitemur: sin minus, procul a fornicatricis exterminio fugiamus: Alioqui causa non est, cur ipsa Babylon male audiat: si absque scelere pro mandatis Dei, & fide Christi, mandata hominum sufficit: aliusue cuiquam creaturae praeter Christum confidat. QVIN ETIAM si non verbi Dei auctoritas & custodia, sed successio, praescriptio, multitudo, atque ipsa, si diis placet, felicitas hominum Ecclesia Dei in hominibus constituunt: Quid vetat quo minus Gygantes diluuiū absorpti, nomine filiorum Dei commendati: vel post illos ipsi Iudaei, nomine tot Patrum archarum, Prophetarum, immo & Christi Iesu affinitate, ipsiusque templi, & Cistatis sanctae

Roma summus Episcopus est.

sed tamen neque hereditate, neque sanguine, neque multitudine, neque praescriptione possessionem uerae Ecclesiae obuenire putemus.

14. 15. 16. 17. 18. 19. Apocal.

Qua conditione Romanam imitemur.

si non uerbum Dei constituit Ecclesiam, quae sequeretur absurdum.

Cum distinguere de-
beamus inter hominē
et ordinem, non agi-
mus hic de operibus
Sacerdotū bonis uel
malis, quibus quam-
quam cōtaminatur,
nō tamē euertitur mi-
nisteriū. sed tantum
de uera uel falsa do-
ctrina quæ a Sacer-
dotib9 diffunditur in
populum.

✱

Lex et Euangelium
sonare debent in Ec-
clesia et quæ sit dis-
ferentia utrique ob-
ter adnotatur.

Quæ ratione rem et
titulum Catholice Ec-
clesiæ consequi poter-
imus.

Disimilitudinē morū
et Iudiciorum ad re-
gulam charitatis exi-
gere oportet, quous-
que ad amūssum uer-
bi Dei corrigantur.

VIS VERBI
DEI MAGNA.

Verbum Dei relictis
magis est amplectendū.

uitatis sanctæ celebratissima possessione præ omnibus gen-ibus illustres: Tur-
cæ autem nomine Semichristianismi, tantæque potentia, & tot successibus for-
midandi, titulum ipsius Ecclesiæ, ac electionis vendicare possent: velut & ii ven-
dicant, qui Christum professi, præceptorum Christi hostes sunt: comedentesque
panem eius, cum Iuda magnificant supplantationē super eum: cum omnes, om-
nes inquam maledicti sint, quicumque declinant a mandatis Dei, mercantur de
animabus nostris in hypocrisis & mendacio, lupi pro pastoribus sunt, narrantque
sibi fabulationes. ✱ Sed non ut lex Dei, & Euangelium Christi: Quæ duæ res ut
sunt diuinitus proditæ, perpetuo in Ecclesia vera Christifidelium sonare, ac recte
secari debent: quippe quod Lex sancta sit, conuertat animas, sapientiam præstet
paruulis, peccatum ostendat, ducatque nos, ut Pædagogus, ad Christum: unicum
mediatorem Dei & hominum. Euangelium autē conuersis præbet veniam, paru-
ulos in filios Dei inuocatur, peccatum abolet, iusticiam donat, idque ex fide in
Christum gratis, sine operibus legis, donum enim Dei est, ne quis gloriatur: sed
ut totus mundus fiat Deo subiectus: & ad bona opera renatus, gratias agat ei qui
redemit illum de potestate tenebrarum, & de manu exactoris: ut iam omnes per
fidem in Christum simus filii lucis, liberi a pœna peccatorum nostrorum, in salu-
tem Sacramentis a Christo institutis, velut militie Christianæ sacrosanctis sym-
bolis, inuocatori, consignati, & sanctificati: ita ut amplius non sit Iudæus neque
Græcus, non sit Antiochenus neque Romanus, tantominus autem Papista aut
Lutheranus, neque enim hic aut ille pro nobis mortuus est, sed unusquisque suū
Episcopum seu Pastorem candide recognoscens de Iesu Christo appellationem
Iesuanorum atque Christianorum, a susceptione autem Euangelii illius Euange-
licorum nomen capiamus. & portemus, ut ea ratione tot sectas vnientes, aut sal-
tem per charitatem concilianres, tam titulum quā rem Ecclesiæ Catholice con-
seruemus, in fundamento verbi Dei, ipso angulari lapide Christo Iesu, in corpus
& vnitate sanctæ Ecclesiæ superædificati. Quæ quidem vnitas in tanta dissimili-
tudine morum ac Iudiciorum facilius seruabitur, si referantur omnia ad regulam
charitatis, quæ quidem & reprehensionem iustam fert, & infert: præterea que
vicia nonnulla, & abusus, aliquotisque tolerat: & vtriusque correctionem ad as-
sumum verbi Dei, optat.

Magna si quidem VIS IPSIVS VERBI DEI EST: hoc et enim
per contemptos in speciem homines plantatum, adhuc contra summa hæretico-
rum ingenia, & dialecticorum calliditatē, nec non Tyrannorum sauciiciem seipsum
defendit: ita ut neque sapientia eleuari, neque dicendi vi euerti, neque igne ac
ferro aboleri potuerit: Sed velut petra maneat immotum, oppressum ut palma
consurgat, victorque regnet in medio inimicorum in æternum: illorum sapientiā
infatuans, subtilitatem irridens, vim autem frangens: omnem altitudinē in præ-
ceps deiecit: ut nihil humanis viribus fieri, sed omnia verbo Domini consistere,
viuere, ac cœlo & Terra diutius perhennare: ei vero aduersa conciderē, & extas
bescere, neque secus ac Ephimera animalia, vno die nasci & mori credantur.

Quocirca causa nō est, ut ex mortuis aliquem venturū expectemus: relictisue
fontibus verbi Dei de cisternis Hæreticorum aridis bibamus: aut a præcepto Dei
propter hominum traditiones & mandata discedamus: quibus non tantum frus-
tra Deus colitur, sed & illa ut pannos menstruata, vel ut aquam vino mixtam,
scoriamue argento additam abominatur: quippe quod dixit Dominus, non quæ-
res ex mortuis veritatem: neque facies quod tibi bonum videtur, sed quod mihi:
Et non declinabis ad dexteram vel ad sinistram: sed Regia via incedes: auferē-
daque sunt argumenta, ubi de fide tractatur: piscatoribus siquidem creditur, non
dialecticis: inquit Ambrosius, ita ut quicquid (Eusebio teste) non sit secundū
verbum Dei, per illos mundo annunciatum, prophanum, ac abominabile esse, ne-
que ad religionis rationem, neque ad vitæ æternæ spem, neque etiam ad iustifi-
cationis, aut expiationis verum usum attinere, sed ludicrum quoddam specta-
culum censerī

culum censerī debeat. Quo sensu & Cyprianus epistola octaua, inquit: adulterū est, impiū est, sacrilegum est, quodcumque humano furore instituitur, ut dispositio Diuina violetur: Procul ab huiusmodi hominum contagione discedite, & sermones eorum veluti cancer & pestem fugiendo vitate, premonente Domino, atque dicente: Cæci sunt, & duces cæcorum. Quin etiam Angelorum prædicationem cum Paulo anathema putemus, si vel aliam legem constabiliant, vel Euāgelium aliud quam quod in scripturis sanctis recepimus, prædicare non dubitēt: tentat enim nos Dominus Deus, num credamus, & faciamus ea, quæ ille præcipit, & num diligamus se: quod tum demum ei probauerimus, cum sermones eius seruabimus: Et ne putemus nos desolatum iri, idem dicit Christus, & pater meus vnum quemque talem diligit, & ad eum veniemus, & mansionem faciemus apud eum: ut scilicet tutela, atque præsentia sanctæ Trinitatis quisque nostrum confirmatus, portis inferorum bellum dicere non dubitet: & tanquam malleo conterente petras, verbo Dei, omnes munitiones illarum demoliat, ac præcipiter: tantum abest, ut ad horam illis cedat, & signa tantī Imperatoris ad falsam testiū criminationem, vel Ancillæ ostiariæ inquisitionē transfuga deferat: Nemo siquidem coronabitur, nisi qui legitime certauerit, & quam fidelis fuerit Magistri sui discipulus, coram Regibus, & Præsidibus, contraque eorū adicta, si Deo aduersarentur, viuens & moriens re ipsa fecerit testatum. Deus autem omnis solatii & pater Domini nostri Iesu Christi apud Esai, dicit: Ego ego is sum, qui vos consolor: Tu vero quis es ut hominem mortalem, aut filium hominis, qui reddetur ut fenum, timeas: obliuiscare autem Domini factoris tui, qui cælos extendit, & Terræ fundamenta fecit: ita ut nihil dubium sit, quin nos ex omnibus persecutionibus, etiam in medio Sodome ut Lotum educat: de ventre cæti ut Ionam exaudiat: & in medio leonum ut Daniele seruaret: & de manu persequentium nos ut Dauidem subducatur: ut neque capillus capitis nostri absque voluntate illius, a millibus etiam populi frementis, meditantis inania, & conuenientis in vnum aduersum Dominum, & Christum eius, decidat in Terram: quippe quod ille sit vir bellator, & Dominus omnipotens nomen eius: viri autem dolosi, & impii, non dimidient dies suos: sed in momento oculi aut diluuiū ut Gigantes absorbeantur: aut igne sulphureo ut Sodoma conflagrent: aut ab Angelo percutiente ut exercitus Sennacherib in cinerem conuertantur: V E R B V M autem Domini manet in æternum, cæloque & Terra diutius consistat: cui qui credit & custodit illud, habet vitā eternam, qui vero non credit neque seruat, iā iudicatus est.

Fugere debemus docentes contra dominū.

Cur verbo Deo inhaerendum.

In media cruce Christi adest suis.

Constantia in seruis Christi requiritur.

Animat Dominus suos ad ferendam crucem.

Impios poenæ certissime manent.

Aeternitas atque utilitas uerbi Dei.

Quod Pontifex Gregorius, reprobatur

172
173

certos Articulos Iuris Saxonici, & Maideburgen. tanquā Iuri Diuino contrarios. **LEX I.**

Quam vide infra Capitulo 16. de Ciuitatibus Articulo 3.

Wlad. Iag. contra Hæreticos & fautores eorū in Vyelun cōstituit. **LEX II.**

75. Vuladislauus Dei gratia Rex Poloniae: Nec non Terrarum Cracouię, Sandomirię, Siradię, Lancicię, Cuiauię: Princeps supremus Lithuanie, Pomeranię, Rusięque: Dñs, & heres, &c. Significamus tenore presentium quibus expedit uniuerfis, præsentibus, & futuris, harum noticiam habituris: Quod cum sub dissimulatione præterire non debemus, immo arcemur Diuine legis perpetuis institutis pestiferos Hæreticorum errores,

Eiusdem mentio infra cap. 12. de Capis Officijs articulo 17.

Hoc mandatū pijs Regibus utile est religioni cōseruandæ, quæ quidem non solum uerbo Dei, uerum etiam Magistratus gladiuenda est ab audacibus: si modo Magistratus caueat, ne

lo traditionum huma-
narū, ueram Christi
doctrinam fustibus,
gladijs, et lanceis ob-
runt.

Hereticus uerbo Dei
in sensu Catholice Ec-
clesie intellecto, ac
iure conuictus here-
ticos, & de heresi su-
spectus, ac fautor ha-
reticorum capiatur,
ac puniatur.

Qui de Bohemia ue-
niūt per inquisitores
hereticæ prauitatis
debent examinari.

Omnia bona Hereti-
ci thesauro Regio
confiscantur.
Proles Hereticorum
perpetuo infamis ef-
ficatur.

Non debent mercato-
res ad Bohemiam du-
cere res uenales.

rum errores, quos in Dei contemptum, & in Christianę fidei detrimē-
tum, & enervationem, Politicęq; iacturam, iniqua peruersorum corda
conflauerūt: etiā quacūq; oporteret nos subire pericula, a finibus no-
stris propulsare, & in gladio deicere: ut qui censura Ecclesię non ter-
rentur, humana seueritate mulctētur: maturo consilio Prælatorū, Prin-
cipum, & Baronum nostrorū habito, & consensu & etiam de certa ip-
sorum & nostra scientia, presentibus decernimus, & pro firmo constā-
ti, atq; irrefragabili edicto teneri præcepimus. * Vt quicūq; in Regno
nostro Polonia, & Terris nobis subiectis, Hæreticus, aut heresi infectus
uel suspectus de eadem, fautor eorum, uel director repertus fuerit, per
nostros Capitaneos, Consules Ciuitatū, et alios Officiales, ac quoslibet
subditos nostros, siue in officijs siue extra uiuentes, uelut Regiæ Maie-
statis offensor capiatur, & iuxta exigentiam excessus sui puniatur. Et
quicumq; uenerint de Bohemia, & intrant Regnum nostrum ordina-
riorum suorum examini, aut Magistrorū hæreticę prauitatis ad hoc a
se de Apostolica deputatorū, uel deputandorū subdentur: comprehen-
si. * Si quis autem Incolarum Regni nostri, cuiuscūq; status, dignitatis
gradus, aut conditionis fuerit: hinc ad festum Ascensionis Dñi pro-
ximum redire de Bohemia neglexerit, noluerit, uel contempserit, pro
conuicto Hæretico censeatur, & pœnis subiaceat, quæ Hæreticis infligi
consueuerunt: Nec amplius ad Regnū nostrum reuertatur moratu-
rus. * Et nihilominus omnia bona ipsorum mobilia, & immobilia, in
quibuscumq; rebus consistentia publicentur, thesauro nostro confi-
scanda, prolesque eorum tam masculina quam foeminea omni ca-
reat successione perpetuo & honore: nec unquā ad aliquas assumatur
Dignitates, uel honores, sed cum patribus & progenitoribus suis sem-
per maneat infamis: Nec de cætero gaudeat aliquo Priuilegio Nobili-
tatis, uel decore. * Inhibemus etiam sub eisdem pœnis omnibus merca-
toribus, & alijs hominibus cuiuscūq; conditionis fuerint, ut a modo et
in posterum nullas res uenales, præsertim plumbum, arma, esculenta,
& poculenta, ad Bohemiam ducere præsumant, uel portare. * Quo cir-
ca uobis omnibus, & singulis Capitaneis, Burgrabijs, Procuratoribus,
Magistris Ciuium, Consulibus, & alijs Regni nostri Officialibus, &
subditis quibuscumq; ad quos præsentibus peruenerint, Mandamus, qua-
tinus præsens edictum nostrum custodire fideliter, & firmiter debeatis
& ubilibet in Ciuitatibus, Villis, & alijs quibuscumq; locis publicis, &
priuatis: & specialiter ubi tractabuntur ludicia, & ubicumq; contige-
rit aliquam multitudinem hominū confluere, palam uocibus Preconū
faciatis proclamare, ut nullus ualeat prætereignorantiam præmis-
sorum. Harum quibus Sigillum nostrum appensum est testimonio li-
terarum. Datum in Vyelun, die Dominica ludica me Deus, Anno
Domini Millesimo, quadringentesimo, uigesimo quarto.

Confoedera-

Confœderatio Principum tam Spiritu- tualium, quam Sæcularium, Baronum,

Procerum, Militum, & Nobilium. &c. Regni Poloniae, con-
tra Regnicolas inobedientes Iuri, contumaces, & He-
reticos, eorumq; fautores. **LEX III.**

76: Nos Principes Spirituales & Sæculares, Barones, & Comites, Proceres,
Milites, Nobiles, Ciuitates, totaq; cõmunitas Regni Poloniae singula-
riter singuli, & uniuersaliter uniuersi, eodem animo, eadẽ uoluntate,
scientia, consensu, & ratihabitione, omnes unanimiter Significamus
tenore præsentium quibus expedit uniuersis, præsentibus, & futuris,
noticiam præsentiam habituris: Quomodo consideratis nonnullis di-
sordinationibus, quæ in ipso Regno Poloniae suboriri inceperant. Vi-
sis literis prædecessorũ nostrorum Polnaniae, Petrikouig, & in Gedlna
factis, circa easdem literas & earũ Articulos (sub quacũq; forma uer-
borum extant confecti) remanere uolumus usq; quaq; & spondemus,
& præcipue circa hunc Articulũ. * Quod quicumq; existens indigena
Regni Poloniae, habens in ipso Regno Poloniae bona, uellet aliquas in-
obedientias contra Ius Terrestrẽ cõmune, aut etiã guerras, nobis & ei-
dem Regno Poloniae damnosas alicui mouere, sine licentia Dñi nostri
Regis gratiosissimi, & consilij sui, & in Iure Terrestrẽ cõmuni nollet
contentari: * Aut etiam Hereticales errores facere, uel promouere uel-
let, contra talem seu tales cuiuscũq; status, gradus, conditionis, & præ-
eminentie fuerint, siue Spirituales, siue Sæculares, & in eorum destru-
ctionem consurgere uolumus, & promittimus, sub fide & honore no-
stris, absq; dolo & fraude nec ipsis auxilio, consilio, uel fauore patroci-
nari uolumus, sub fide & honore nostris, etiam si sanguine, affinitate,
& quacumq; propinquitate forent nobis, aut alicui nostrum coniuncti,
nec pro eis loqui uolumus aliquod uerbum, sed eos & eorũ talem quẽ
libet punire uolumus, & promittimus. * Iura tamẽ nostra Ducalia &
Terrestria in nullo per hoc uiolando, nec ab eisdem recedẽ. Harum
quibus Sigilla nostra cum subscriptione nominatim nominũ nostro-
rum in pendulis Sigillorum sunt appensa testimonio literarũ. Scriptũ
& datum in noua Ciuitate Korczyn, feria sexta ipso die sancti Marci
Aposto. & Euang. generali tũc parlamẽto celebrato, Anno Dñi 1438.

Vt liberũ sit unicuiq; ex Regno pro-

ficisci, bonarum literarũ, uidendi, seruiendi, aut exercendi se causa, in
artibus ab Ecclesia admissis: Qui tamẽ in Articulis ueræ doctrinæ, &
religionis Christiane, in fundamẽto scripturarum ædificatę,
propter nouas, & Diuinis præceptis cõtrarias doctri-
nas discederẽt, animaduersiõi subsint. **Lex iiij.**

Y

ij

In eo cum

Est mentio eiusdẽ cõ-
fœderatiõis supra ca-
pit. 2. artic. 7. lege 10
de Iuribus defendẽd.

De his qui nolunt in
Iure Terrestrẽ contẽ-
tari sed uiolenter pro-
cedere.

De Haereticis uel eorũ
fautoribus puniendis

Protestatio qd̃ pro-
pter infractionẽ pœ-
narum nolunt a Ius-
ribus Ducatum &
Terrestriũ recedere
& illa uiolare.

Sigism. Crac. 1543.
Idem supra art. 5. de
libertate sacerdotum
& Scholasticorum.

In eo cum Consiliarijs nostris & Nuncijs Terreſtribus conuenit nobis, ut liberum ſit unicuique noſtrorum ſubditorum de Regno noſtro exire ad quamcumque regionem uellet, uidendi, ſeruiendi, & ſe in bonis moribus, ac honeſtis diſciplinis exercendi cauſa: & propter bonas literas ab Eccleſia admiſſas: Alioqui ſi quis rediens ex aliena prouincia, qualeſcumque nouas doctrinas, aut libros propagare, ſubminiſtrare, & uti illis uellet: Is iuxta antiqua lura, & Priuilegia Regni debet ſe iuſtificare.

Spirituales autem, ut miniſtri Eccleſiæ in verbo Dei, pro differentijs religionis, Hæreſi, Blaſphemijs, Apoſtaſia, alijsque huiusmodi, iudicent. **LEX V.**

Sigism. Crac. 1542.
Eadem Lex habetur
ſupra eodem cap. 4.
articul. 8. de articulis
ſpiritalis fori.

Inprimis ad Spirituale iudicium pertinet iudicare differentias religionis ſanctæ Chriſtianæ, Hæreſes uidelicet, Schiſmata, Blaſphemias contra Deum, & Apoſtaſias: pro decimis, ſeptem Sacramentis Eccleſiæ, Beneficijs, Sacrilegijs, & Symonia.

CAPITVLVM V.

De creandis Magiſtratibus ſeu Dignitatibus Regni Poloniæ Politicis, Palatinis & Caſtellanis.

Nec non de Officialibus Regni, Marſchalcis, Theſaurarijs, Cancellarijs, Secretarijs, ac Referendarijs.

Item de Terrarum Officialibus, Capitaneis, Succamerarijs, Iudicibus, Tribunis, Vexilliferis, Pincernis, Dapiferis, Venatoribus, & alijs huiusmodi.

P R A E F A T I O.

Quando quidem illud lus in cōfeſſo eſt, ut vxor viro, malus bono, liberique patrie ſubſint poteſtati: non difficile colligimus, eodem Iure, a Sapientioribus, luſtioribus, Fortioribus

bus, Fortioribus, inferiores: ipsasque Respub. debere gubernari: quod scilicet alios aliis perfectiores natura generet: alterique ad seruiendum, alteri ad imperandum, a natura ipsa procreati esse videantur. Quin & ordinis ratio requirit, ne in Repub. omnes sint æquali potestate, sed vnus tantum sit Princeps: aut certe quidem pauci summa rerum potiantur: quorum eminentiæ qui resistit, ordinationi Diuinæ resistit: vt inquit Paulus: De quo etiam Petrus ait: subiecti esto: re omni humanæ creaturæ propter Deum, siue Regi tanquam præcellenti, siue Ducibus tanquam ab eo missis ad vindictam malorum, laudem vero honorum. Quos quidem Principes, pro eo, ac gladium gerunt: esse & Dominos, & beneficos, denique iniustos desuper potestatem habere, Christus testatur: immo dii, ratione Diuini officii appellantur: Melchisedech ergo, Dauid, Iosias, & Ezechias Regnis: Ioseph, & Daniel Satrapiis: Mose, Iosue, ac Iudices libero populo, approbante Deo præfere: ita vt furiosi homines amplius dubitare desinant, num Magistratus gerere & subitici: iudicare, ac bellare homini Christiano liceat. Et TVONIAM genti nostræ, post Aristocratiam Palatinorum, sub Interregno infelicitè tentatam, Monarchia placuit maxime: Itaque prisce Reges, vt dominationem suam redderent augustiorem, ex sententiâque populi regnasse videntur, in primis autem omnibus Respub. munis satisfacerent, retinuerunt veteres Magistratus, ex Sapientissimis, Iustissimis, ac Fortissimis viris creati, ac sufficiliter: Qui quidem secundum Regem pro rata parte essent publicæ innocentie, modestie, honestatis, ac tranquillitatis, protectores, ac vindices: parique studio, communi salutis, ac paci prospicerent: causas fratrum suorum, magnorum & paruum, Ciuium & peregrinorum audirent, & iudicarent: vt scilicet homines in societate viuant, ne alter alterius vitæ insidietur, sed vt ad iusticiam se componant omnes, proprio sint contenti, ab alieno abstineant, illudque Ius naturæ valeat inter eos, quod tibi vis alteri fac: interque homines ipsos constet humanitas. Atque ii Magistratus apud nos communi appellatione Dignitarij vocantur, quod tantum hominibus dignis pateant, indignis negentur: Senatores vero ab ætate: patres ab amore, & cura: Porro Consiliarij ab officio de Repub. consultandi: alij autem Magistratus inferiores, iidem ab officiis suis quibus funguntur denominationes suas acceperunt. Et quoniam superius in præfatione super Tertiū Caput attigimus, quodnam Senatorum sit circa Regem officium: Hoc Capite de creandis illis agetur. Quo loco illud dicendum esse arbitror, quod in primis comparat auctoritatem Magistratui apud populum, si oblati scilicet non ambitione quesitus honos illi obuenerit. Etsi enim sacrosancta res sit fungi Magistratu: miserrima tamen est ambitio, honorumque contentio: ita vt probus vir, non nisi oblatus accipiat, quod si etiam negentur, non exigat acerbe. Si tamen verum fateri volumus, putamus nequaquā fieri posse, quin virtus sequatur si honores illius proprii deterioribus & indignis conferantur: Nescio enim quomodo ipsa virtus tenebras fugit, illiusque benefacta in luce se collocari volunt, & quasi proprium præmium ac pabulum, honorem & gloriam expetant: quæ duo si demas ipsi viri tui quasi corpus subtrahito cibo marcescit, desperationeque præmiorum frangitur, & malis inuidendo indignatur, fursit, & extabescit. Quanto enim honestissima quæque matrona fuerit, si præ impudico scorto negligetur, tanto vehementiores iras concipit, & neglectus, vel interitus sui poenas expetit: vt nihil mirum sit, quod sapientissimi ac fortissimi quique seditiosissimi fuerint, proindeque Respub. suas secum euerterint, in qua nullos honores benefactis suis sperabant. Quæ pericula vt in Repub. nostra deuitentur, constitutum est, ne domesticæ vir tutis honores proprios alienigenis largiantur: Nullius etiam domicili homines in indigenas ne sumant imperium: sed neque Duces dominationem sibi assestant: tantoque minus inferioris ordinis, & qui defenduntur, Magistratus Militum proprios capient: vt ea ratione scilicet, Iusticia honorum ac Magistratuum distributiva a Rege tanquam præmiorum ac poenarum fideli dispensatore adseruetur. Sed vt

In Repub. alios alijs præesse oportet.

Ordinis ratio exigit ut in Repub. sit prior & ultimus.

Deus approbat Magistratum superioritatem.

Omnes formas Politiarum Deus approbat Tyrannide excepta.

Magistratus nostri ex quibus viris, & propter quid creentur

Dignitarij quare uocentur uel Senatores, Patres Consiliarij.

Ambitio Magistratum miserrima.

Valde seuit neglecta uirtus ac seditiosa est

Quibus dantur uel non dantur honores apud nos.

seruetur: Sed ut ipsos Milites qui Rempub. tuentur, ad munia capeffenda hoſti-
ribus excitet: præſertim quod apud Reges heroasque Polonorum peregrina-
etiam, atque adeo reliquorum omnium virtuti, alia, eaque iuſta præmia proponi
ſoleant: ita ut indecorum eſſe videatur, ſi per ambitionem, ipſorum Municipum
proprijs honores occupent: ne alioqui Rempub. deferant, aut quod abſit, euer-
tant: in qua ſuæ virtuti præmia nulla, nullos etiam honores paratos eſſe, ſed ve-
traque ambitioni illorum proſtare videant. Cum vero Iuſticia ſit humana ſoci-
etatis vinculum, porro Iuſticiæ fundamentum fides: non eſt hic prætereundum,
quod ipſam fidem tria Magiſtratu ad populum comparant: nempe Prudentia,
Iuſticia, & Beneuolentia: Et Prudenti enim Magiſtratu inſipiens populus cre-
dit, & Iuſto adſcriptus confidit: & Beneuolo libenter ſe committit. Ut autem Ma-
giſtratus ipſe omne penſum ſuum tanta fide, atque diligentia abſoluere debet,
ut is ordo omni vicio vacet, cæteriſque ſpecimen ſit: Ita e contrario Ciuibz ob-
temperandi, atque imitandi recte facta illorum, neceſſitas incumbit. Nam & qui
bene imperarit, teſte Cicerone, paruerit aliquando neceſſe eſt: & qui modeſte
paret, videtur qui aliquando imperet, dignus eſſe: oportet enim & eum qui pa-
ret, ſperare ſe aliquo tempore imperaturum: & illum qui imperat, cogitare bre-
ui tempore ſibi eſſe parendum. Nec vero ſolum ut obtemperent obediantque
Ciues Magiſtratibus, ſed etiam ut eos colant, diligantque, æquiſſimum eſt: pro-
indeque Plato Titannum e genere putat eos ducere originem, qui quidem, ut il-
li coeleſtibus, ſic hi aduerſentur Magiſtratibus adeo ex modeſto imperio, & fide-
li obſequio, ſeu ex præfectis & ſubditis, ut ex fidibus intentis & remiſſis harmo-
nia, omnis Reipub. laudabilis conſtat moderatio, & diuturnitas ſperatur. Quod
ſi quis non pareat Magiſtratu legitime imperanti, ita ſane manſuetudo atque
clementia in ipſo Magiſtratu probanda erit, ut adhibeatur Reipub. cauſa ſeueri-
tas, ſine qua nullus Magiſtratus geri, nulla etiam prouincia adminiſtrari bene po-
teſt. Sed omnis animaduerſio atque caſtigatio contumelia vacet: cauendumque
eſt ne ſumendæ vindictæ potius, quam Reipub. cauſa, is qui deliquit, caſtigatus
qualis illa eſſe debeat fuiſſe videatur: neue maior ſit poena quam culpa: nec vna de cauſa alii plectan-
tur, alii nō appellentur quidem: ſed omnis poena, ut & præmium, inter nimium
& paruum conſiſtat: ſemperque Magiſtratus leges imitari debent, quæ quidem
cum irasci nequeant, ſola æquitate ad irrogandas poenas ducuntur, hac ratione
quippe Magiſtratus ſuperbia, faſtidio, arrogantiaque vacare: eundem autem vul-
tum, ac frontem retine iudicabitur: nihilque licenter, nihil crudeliter, libidinoſe
nihil, ſed ad æquitatis trutinam omnia facere: quantoque fuerit ſuperior, tã-
to ſe ſubmiſſius gerere dicetur. Quippe quod fugienda eſt Magiſtratu inuidia
populi, tamenſi vel nullo commerito contracta, vel ad nocendum inefficax vide-
ri poſſit: quod ſcilicet maximorum hominum ingenia fatiget, ſeminaque om-
nium turbarum, quali virus, in Rempublicam infundat.

ARTICVLVS I.

Dignitates & Officia quibus danda, quibus non: Noui Tribunatus abrogan-
tur: Dignitarii iurent: Nec plures vel pauciores creentur illis
que Iuſticionarii non ſurrogentur.

Magiſtrat⁹, ſeu Dignitat⁹, & Officia, nul-
li extraneo hoſpiti, ſed Indigenis No-
bilibus ſunt danda. LEX I.

De Ludouici decre- Item promittimus, quod tales Honores, & Dignitates, ut pote Palati- 41.
to Dignitates & Of- natus, Ca-
ficia, nulli extraneo
hoſpiti danda.

Non ſolum Magiſtra-
tus bene imperare,
uerum etiam Ciues be-
ne parere debent.

Cōtra cōtumaces ad-
hibenda eſt ſeueritas.

Omnis animaduerſio
vacet contumelia, &
qualis illa eſſe debeat

Fugienda eſt inuidia
populi.

natus, Castellanus, Iudicia, & Succamerarius Officia, & his similia, qui uel quæ, usque ad uitam conseruari consueuerunt, alijs quibuspiam hominibus extraneis, hospitibus, non conferemus: nisi talibus qui sint Regnicolæ Terrarum eiusdem Regni, in quibus huiusmodi Dignitates, uel Honores consistunt: Quas etiam Dignitates, & omnia Officia, ac singula uolumus in eorū Iuribus, prout fuerunt, tempore Sernisi. Principum Dñorum Vladislai aui, & Kazimiri auunculi nostrorū, Regum Poloniæ conseruare plenarie. * Promittimus quod nullū Baronem, Militem, seu Nobilem, uel alium quemcūq; cuiuscumq; conditionis existat, extraneum hospitē, seu alienigenam, præterquā natione Polonum in Capitaneū præficere debemus, nisi talem qui sub eadem corona de gente Polonica sit oriundus: dūmodo non descendat de stirpe Ducali, * Cæterum promittimus, quod nullum Castrū seu fortalitium Regni Poloniæ alicui Duci, uel Principi, aut descendenti de genere Ducali regendum, & tenendū committemus, pro tempore, uel in æuum: * Deinde spondemus Castra & Ciuitates sæpe dicti Regni, de quibus Honores & Iudiciales sedes procedunt, hæc uidelicet, Cracouia, Byecz, Sandecz, Wislicza, Voynicz in Terra Cracouiē. Sandomiria, Zawichosth, Lublin, Syeczyechouu, Lukouu, Radom: In Terra Sandomiriē, ac Castrum Lanciciē. in Terra Lanciciē. in Terra Siradiē. Pyotrkouu: Item in Terra Cuiauie Brzeszye, Kruszuicza, Vladislauia: Item in Polonia Maiore Polnania, Myedzyrzecz, Sbanffyn, Calisz, Nakyel, Konin, & Pyzdry nupata, nulli alteri nisi Terrigenis seu Capitaneis in eodem Regno consistētibus conferemus. * Alia autē Castra quæcūq; hospitibus uel alijs quibuscūq; uoluerimus nos & nostri successores habebimus, & habebūt liberā cōferendi facultatē.

Lodouici decreto nullus nisi natione Polonus in Capitaneū eligendus, non tamē de stirpe Ducali.

Lodouici decreto nulli Duci Castra Regis committantur.

Lodouicus enumerat loca Capitaneorum non nisi Terrigenis Regni conferenda.

Lod: Castra non enumerata cum iam dictis conferenda consueuerunt quibus uellet.

Dignitates circa Iura cōseruantur, quæ Nobilib. Indigenis dentur. LEX II.

50. Dignitates autē Ecclesiasticas & Seculares Regni Poloniæ equo modo circa Iura, & Consuetudines, ac Libertates ipsarū, quæ et quas temporibus Sereniss. Principū Dñorum Kazimiri, Ludouici, & aliorū Regum, ac Ducum heredum Regni Poloniæ obtinebāt, dimittimus persistere, & permanere. * Quas quidem Dignitates, cum eas uacare contigerit, nulli extraneo Terrigenæ nisi Nobili bene merito, & in fama laudabiliter conseruato, illius Terræ in qua Dignitas huiusmodi uel Honor uacauerit: Terræ uidelicet Cracouiē. Terrigenam Cracouiē. Sandomiriē. Terrigenā Sandomiriē. & in Maiori Polonia, Terrigenam Poloniæ Maioris: & sic de singulis Terris Regni Poloniæ dabimus, uel quomodolibet conferremus. * Super quibus etiam Dignitatibus Ecclesiasticis & Secularibus literas expectatiuas nulli personæ dabimus in futurum, & quod prædictas Dignitates tam Ecclesiasticas, quam Seculares

Ex Priuilegio Jagel. in Gedina 1433.

Dignitates in aliqua Terra uacant. non nisi Nobilibus, & Terrigenis illius Terræ benemeritis sunt conferendæ.

Super beneficijs & Dignitatibus secularibus uacaturis literæ expectatiuæ non sunt dandæ, nec proueniunt minuendi,

Nulli alienigena seu
extraneo Castra uel
Ciuitates ad regendū
committantur.

quam Seculares non debemus minuere, nec etiā suffocare, & possessi-
ones, census, aut salaria ad eas pertinentia, absq; Iuris debito examine
non auferre. * Item quia per Tenuarios Castrorū & fortaliciorū ali-
enæ gentis & extraneæ nationis Regnum in se & in suis partibus cre-
brius periclitari contingit, pro eo, & ex eo, nulli Ducum, & de Ducali
genere descendenti, seu extraneo alienigenæ cuiuspiam, aliquod Castrū,
fortalicium, aut Ciuitatem ad regendū pro tempore, uel in æuum da-
bimus, assignabimus, aut quomodolibet conferemus, nec etiam aliquē
taliū in Capitaneum, aut Tenuariū Terræ alicuius aut Terrarū Re-
gni nostri prædicti præficere uolumus, nec etiam surrogare.

Kazimir. Tertius in
Nyssoua, 1454.

**Dignitates & Officia Indigenis, hære-
ditaria bona habentib⁹, benemeritis, æ-
tate, intellectu, ac prudentia, bene vi-
gentibus, danda sunt. LEX III.**

Dignitates et officia
indigenis & heredi-
taria bona habentibus
in Terris danda.

Item cum Indigenæ pro suis meritis, & uirtutibus forensibus, sint me-
rito præferendi: pollicemur per præsentis quod Dignitates, Castella- 92.
natus, & Officia in Terris uniuersis Regni nostri, personis benemer-
itis, ætate, intellectu, & prudentia bene uigentibus, & Indigenis, distri-
buemus, dabimusq; Dignitatē illi personæ, quæ illius Terræ Indigena
fuerit, in qua Dignitas ipsa uacabit, habueritq; hereditaria ibidem bo-
na, ut uiam murmuri & displicentijs præcludamus.

Prælat. Petr. 1503.

**Dignita. & Officia Incol. Terrar. posses-
sionatis cōferant⁹, alioq nō pareat inue-
stito, & Rex cōtra Iuram. facer. Lex i. ij.**

Dignitates et officia
Incolis Terrarū posses-
sionatis conferan-
tur, alioquin non pa-
reatur inuestito, &
Rex cōtra Iuramen-
tum faceret.

Vnanimi Dñorum Spiritualiū & Seculariū ac Nūntiorū Terrestri-
um in hac Conuentiōe Pyotrkouien. congregatorū decreto comuni 111
constitutum est, antiquo statuto innitendo, Quod Dignitates & Offi-
cia Terrestria per Maiestatem Regiam Incolis tantūmodo Terrarum
possessionis & idoneis cōferantur: secus factū non seruetur, nec ille
cui Dignitas uel Officium contra præmissa collata fuerint, eadem Di-
gnitate seu Officio uti permittatur, neq; ei ulla præstetur obedientia:
Regia autem Maiestas tanquā contra Iuramentū præstitum secus fa-
ciens rei & Priuilegio communi iniuriam intulisse censeatur.

Alexa. Rad. 1505.

**Dignitates & Officia non dabūtur, nisi
in Terra possessionis. LEX V.**

Innitentes Stas

119 Innitentes Statuto Nyessouien. & alijs predecessorū nostrorum decre-
tis rationabilibus, præsenti nostro sancimus Priuilegio, & promitti-
mus pro nobis & successoribus nostris: Quia nos, successoresq; nostri,
Dignitates & Officia Terrestria, non dabimus, nisi possessionatis in
Regno, Terrisq; illis, in quibus sunt huiusmodi Dignitates & Officia,
sub pœna in Statuto per Prælatos Pyotrkouia suprascripta.

Dignitates & Offi-
cia non dabuntur nisi
si in Terra posses-
sionatis.

**Dignitar. & Officiales impossessionati
ad satisfaciendum Officijs stringuntur
priuationis pœna. LEX VI.**

Alex in Rad. 1505

119 Cum essent nonnulli per fauorē Officia præsertim Capitaneatuū Di-
gnitatumq; aliarum in Terris ab eorum domicilio remotioribus asse-
cuti: obtinentesq; illa propter suam absentia occasiones pariunt scan-
dalorum in eorum Iurisdictionibus cōmitti solitorū, nemine cohercen-
te prauam adolescentū & aliorum hominum licentiā. Qua propter sta-
tuimus quod in singulis Regni nostri Terris & Districtibus Capita-
nei, Officiales, Dignitarij locorum sint possesionati: auisandi nostris
literis ut satisfaciāt Officijs suis. Quod si trina uice auisati Officijs su-
is intendere non curauerint, priuentur Officijs & Dignitatibus, sintq;
ipso facto priuati, ideo admonendi ut possesionati sint, ut frequentius
uisitent loca, in quibus Dignitates habent, & Officia.

Dignitarij & Offici-
ales impossessionati
ad satisfaciendū Of-
ficijs astringuntur pri-
uationis pœna.

Dignit. & Officia, sint posses. Lex vii.

6. Nouæ & antiquæ Constitutiones decernunt Dignitarios & Officiales
Terrarum illic possesionatos esse debere, ubi Dignitates ipsas & Of-
ficia obtinent.

Sigism. Cra. 1507.

**Si impossessionato ob meritū Digni-
tas data fuerit, infra medium annum
possessionem quærat. LEX VIII.**

10. Aequitatem circa uetustas Constitutiones seruando, demandabimus
deinceps illud Statutū debitæ exequutioni, ut quibus Dignitates &
Officia Terrestria conferremus, possesionati sint. Et si cui impossessi-
onato ob aliquod insigne meritum Dignitatē uel Officiū dederimus
idē teneatur esse possesionatus ab accepto Officio in medio anno sub
ammisione Dignitatis uel Officij: Eos autem qui nunc impossessio-
nati essent, & Dignitates uel Officia tenerent, si se hinc ad medium an-
num possesionatos non fecerint Dignitate uel Officio priuabimus.

Sigism. Cra. 1510.

**Iterū pœnæ cōtra imposses. Capitan. &
eorū Officiales statuūtur. LEX IX.**

sigism. Petr. 1519. Capitanei & eorum Officiales sint in Terris ubi ipsa Officia gerunt 26.
possessionati, iuxta antiquum Statutum. Alioquin suis Officijs per
nos priuari debebunt.

**Nullus etiā Iudex potest effici Capit.
illi⁹ Terræ cuius est Iudex. LEX X.**

*Tagello in Czeruyen-
sko 1422.
Eadem lex lib. 4. ca.
n. de Iudice repetetur* Item cum ex hoc non modica subditis nostris contingant dispendia,
si Iudices in Terris in quibus præsunt Iudicijs, in Capitaneos præfici- 43.
amus, propterea exnunc & in antea, nolumus aliquem Iudicem ullum
Terræ illi in Capitaneum præponere, in qua Iudicio præsidet, & Iudi-
cij obtinet potestatem.

**Palat. etiam & Castel. in Capit. nō sunt
cōstituēdi, præter Capit. Crac. Lex XI.**

*Kazimir. Tertius in
Nyszowa & in Op-
poki. 1454.* Item cum singula Officia suis sint actibus deputata, pollicemur, quod 92.
in nullis Terris Regni nostri Palatinum aut Castellatum in Capita-
neum præficiemus, præter Capitaneum Cracouiensem.

**Dignitates cū Capitaneatib⁹ eiusdem
loci compati se nequeunt: Prætereaq;**

Extraneis conferri non debent, sed Indigenis, ueram ac hæreditariam
inibi possessionem habentibus, alioqui talis monitus in Con-
uentione generali, uel Particulari, nec Officium re-
signans, infamis erit. **LEX XII.**

sigism. Petr. 1538 In collatione Dignitatum & Officiorū Statuta Regni deinceps obser-
uabimus, ita quod Dignitarios in Capitaneos loci illius non præficie-
mus, præsertim cum Iuribus Regni prouisum sit: ut nullus Castella-
nus uel Palatinus illius Terræ Capitaneatū in quo Iudicia celebran-
tur, obtineat: Proinde quicumq; ausus fuerit aliquid accipere contra
præsentem ordinationē, & antiquam Regni constitutionē, ubi moni-
tus in Conuentione generali, aut Particulari, huiusmodi Dignitatem
aut Officium resignare neglexerit, infamis sit ipso facto.

¶ Prætereā pollicemur, quod iuxta Priuilegiū Vladislai Jagellonis
Folio 51. quando Dignitates uacare contigerit, nulli extraneo Terrigenæ,
nisi Nobili illius Terræ, in qua Dignitas huiusmodi uel Honor ua-
cauerit, Terræ uidelicet Cracouiē, Terrigenæ Cracouiē. Sandomi-
riē, Terræ, Sandomiriē, & in Maiori Polonia Terrigenæ Poloniæ
Maioriter

Maiores: & sic in singulis Terris Regni Poloniæ, deinceps dabimus, & **¶** Ad euitandas uero fictiones, quæ de possessione habenda euenire solent, Statuimus deinceps obseruandū, quod Dignitates, Capitaneatus, & alia omnia Officia Terrarū, non alijs cōferri possint, & debeant, nisi illis qui antehac haberent, non fictam aut coloratā sed realem ueramq; bonorum hereditariorū possessionē, in illa Terra in qua Dignitas uel Capitaneatus uacauerit, si ad illa assequenda habilis esse uoluerit.

Iterū sub pœna cōfiscat. bonorū ac infamix alienige. a Dignit. exclud. Lex xiiij

Nulli deinceps quiterno tempore alienigenæ, aliqua Castra & Dignitates Regni concedemus, neq; successores nostri concedent, & quicūq; contra præsentem constitutionē aliquod Officium seu Dignitatē obtineret, & monitus quæ obtinet non resignauerit, bona ipsius confiscari, & ipse infamis effici debet.

Sigism. Petr. 1538.

Iuxta ea Statuta deinceps Dignitates & Officia conferentur. LEX XIII.

Quia Dignitates & Officia post Conuentū proxime præteritū, iuxta antiquam consuetudinē, per nos collata, nō licet nobis abrogare, & ab eis quib; collata sunt amouere, & auferre: q; talis deturbatio & degradatio personarū insigniū, nomini eorum notam inureret, essetq; intestini odij & dissidij non leue incentiuū. Ideo in futurum dum uacabunt, per cessum uel decessum præsentium possessorum secundū Statuta Regni nostri futuris temporibus illa personis idoneis conferemus.

Sigism. Petr. 1538.

Ergo de Dignitatibus & Officijs Nobilib. Possessionatis iuxta Statutū anni

1538. in Comitiorum initio dandis. Et si impossessionati, uel negligentes fuerint in suis Officijs, quæ incumbunt illis, & quæ hic præscribuntur, per Nuncios Terrestris in Comitijs deferēdis ultimo statuit. **LEX XV.**

Sigism. Petr. 1543.
Est eiusdē statuti mentio, lib. 1. cap. 6. de Palat. cap. 7. de Castell. cap. 12. de Capitane. artic. 1. & cap. 14. de succamer. Item lib. 4. cap. 27. de Colloqui. & lib. 1. cap. 2. de Comit. Item lib. 2. cap. 1. artic. 6. de Commis. ut ij omnes sint possessionati, & sua exequantur Officia.

Satisfaciendo postulationibus Nunciorū Terrestriū subditorum nostrorum, relinquimus in robore Statutū nostrum Piotrkouien. in Conuentu generali conditū, Anno 1538. illudq; tenere et exequi uolumus & ne negocia Terrestria negligenter, tenebimur deinceps huiusmodi Officia & Dignitates in principio Conuentus, priusquā ipse Conuentus generalis inchoabitur, hominibus idoneis, possessionatis, Indigenis illarum Terrarū, iuxta Priuilegia & Statuta distribuere, hi uero Palatini. Castella-

Z ij

tini. Castella-

mini, Castellani, Dignitarij, & alij Officiales Terreſtres per nos dati ſufficientem poſſeſſionē hereditariam & non fictam habere debent: & in iſſis Palatinatibus et diſtrictibus proprijs Cōmiſſiones, Colloquia, & alia Iudicia, & debita Officiorū ſuorum explere & exequi debent: niſi fortasſe Legatione, ſeruicio Reipub. uel noſtræ Maiestatis Regiæ fuerint impediti: quod ſi negligē, & impoſſeſſionati fuerint: iuxta Priuilegia & Statuta tū in Conuentu futuro debent priuari iſſis Officijs ex delatione Nunciorū Terreſtriū illius ſui Palatinatus, uel diſtrictus: qui quidem Nuncijs tenebuntur inſtigare in Conuentu contra talem Officiale & Dignitariū: qui quidem talis fuerit: & hoc Statutum iam debet eſſe & ualere contra talem pro monitione.

Rex neq; Caſtra, neq; Tenutas vllas niſi ſi Pol. Nobilib. poſſeſ. credet. LEX XVI.

ſigifm. Auguſtus Pe-
triconiæ 1550.

Quandoquidem ſumus Rex Polonię, neq; Caſtra neq; Tenutas ul-
las concedere uolumus: niſi Poloniſ, Nobili Genealogia ortis, iſdem
que poſſeſſionatis, & hoc iuxta Priuilegium R. Ludouici.

**Sed Expectatiuas Iurapatron, & ſolida
caſſat, neque ea dabit. LEX XVII.**

ſigifm. Auguſtus Pe-
triconiæ 1550.
Eandem etiam legem
uide capi. 4. art. 1. de
Epiſcopati. & cap.
10. de Cancellar.

Et quia multum Expectatiuarū Iuri communi contrariarū uiuente
ſanctæ memorię Sereniſ. parente noſtro, tum etiā nobis ad governa-
cula Regni ſedentibus datum eſt: aſſentientes poſtulationibus Nunci-
orum Regni, & conſilio Conſiliariorū noſtrorum, omnes Expectati-
uas tam tempore iplius Sereniſ. parentis noſtri, quā tempore Regni no-
ſtri quacūq; ratione, et reſpectu contra Ius cōmune datas: Similiter etiā
& ſolida, alias cōmunes poſſeſſiones: præterea & Iurapatronatus quæ
ſibi Spirituales in certas perſonas expedire ſolent, deſtruximus & caſ-
ſauimus ſic quod nullam uim habere debeant, quæ quidem neq; nos
neque ſucceſſores noſtri dare debemus.

**Omnes tamen Aduitalitates ſunt
ſeruandæ. LEX XVIII.**

ſigifm. Petr. 1538.

Aduitalitatum literæ a nobis conceſſæ per omnia ſecundum earum
tenorem per nos ſeruabuntur.

**Eadem Aduitalitates & conſenſus ra-
ta eſſe debent. LEX XIX.**

ſigifm. Auguſtus Pe-
triconiæ 1550.

Attamen Aduitalitates et conſenſus omnes iuxta Statutum in robore
relinquimus, & quæ Iuri communi non ſunt contraria.

De Officialib.

Marschalcatu, Cancellariatu, & Vicecancellariatu, de quibuscumq; Terris hominibus sunt dandi. LEX XX.

Item pollicemur quod Cancellariatu, Vicecancellariatu, Marschalcatu, & alia Officia Curiae distribuemus indistincte uiris idoneis, siue fuerint de Terris Maioris Polonie, siue Craco. (alias) Minoris Pol. Kazim. Tertius in Nyesoua & Opoki 1454.

In Cancellariatu & Vicecancellariatu, Regni alter sit Spiritualis, alter Sæcularis. Lex XXI.

Petitionibus Baronum & Nobilium Regni nostri annuentes perpetuo decreuimus Statuto, ut in futurum in Cancellariatu & Vicecancellariatu Officijs cum aliquod eorum uacare contigerit, nos & successores nostri ad unum ex illis Spiritualem personam, & ad aliud Sæcularem preficere debeamus, propter actiones que interdum tales eueniunt, quod Spirituali persone earum executionem committi non conuenit. Sigism. Cra. 1507. Eiusdem est mentio lib. 1. cap. 4. artic. 7. de spiritual. offic. in Republica Regni.

Cancellarius & Vicecancellarius expectant, sint Archiepiscopatu & Dignitas. Lex XXII.

Qui Cancellarius & Vicecancellarius expectant, erunt primi Archiepiscopatum, & Episcopatum, Prælaturarum, & aliarum Dignitatum & Beneficiorum quæ proxime ac primo uacabunt. Alex. Petr. 1504. cap. 4. de spiritual. statuta hæc recensentur.

Sed ea ipsa Officia Cancellariæ cum Episcopatibus & pari modo Officia Sæcularia copulatiue non teneantur. Lex XXIII.

Item Cancellarius, & Vicecancellarius post pacificam assentionem cuiuscumq; Gnesnen. Cracouiensem. Vladislauien. Posnaniensem. Varmien. aut Plocensem. Ecclesiarum Episcopatum tenebitur Officium resignare. Et pari modo de Sæcularibus istud Officialibus intelligatur: ut & ipsi Palatinatu aut Castellanatu assensu, Officio cedant. * Illudq; Rex de cetero conferre debeat, cum consilio Consiliariorum in Conuentione generali. Alex. Petr. 1504. Idem supra cap. 4. ar. 1. de Episco. cl. clero, quod uidelicet Gnes. Cracouiensem. Vladisl. Posnan. Varmien. & Plocen. Ecclesia cum officijs sigillorum sunt incompatibiles.

De Maiori Secretario, qui in benefic. Cancellarius & Vicecancellarius succedat. Lex XXIV.

Propter multiplicationem Secretariorum cum quilibet Notariorum, ac etiam Cubiculariorum intrans Regis cameram, Secretarii nomine se appellet: Alex. Petr. 1504.

Statutum est communi Maiestatis Regiæ Prælatorū, & Baronū consensu, quod unus sit semper Secretarius, sciens secretas expeditiones publicas: Qui etiam ad ea intromittetur secreta quæ Cancellario & Vicecancellario Regni penduntur: Qui etiam sit expectans primus Prælaturarum, Dignitatum, Beneficiorumq; immediate Cancellario Regni & Vicecancellario in talibus & Officijs successurus.

Promotio tamen Cancellarij, & Vicec.

& Secretarij Maioris pro meritis uirtuteque cuiusvis: &

ut Reipublicæ expedierit in Regia potestate relinquitur. **LEX XXV.**

Sigism. Crd. 1507. supra de Electioe Episcop. cap. 4. arti. 1. hæc duo statuta sunt posita.

Item in Statuto Regis Alexandri quod est de Cancellario & Vicecancellario Regni de Prælaturis & Dignitatibus uacantibus prouidendo uolumus & decernimus ut habeatur per nos & successores nostros debita ratio laborum & seruitutis eorū: in nostro tamen arbitrio & successorum nostrorū reponimus, ut pro meritis & uirtute uniuscuiusq; liberum sit nobis offerente se opportunitate: prout uidebitur Reipu. expedire unumquēq; ad statum & conditionem altiore promouere. Quam moderationem etiam ad Statutum de Secretario primo seu Maiore referimus.

Itaque eadem Cancellar. Officia secundum Statutū distribuant. **Lex xxvi.**

Sigism. Petr. 1538.

Officia Cancellariæ nostræ secundum Statuta Regni nostri de hoc ædita futuris temporibus deinceps distribuemus.

Num Officiales Cancellar. ad Dignitates aliquas sint promouēdi. **Lex xxvii.**

Sigism. Crd. 1540. statuit ad futura Comititia.

Cum delatum esset ad nos, & Consiliarios nostros per Terrarū Nuncios indecorum esse, ut Officiales Cancellariæ nostræ Regiæ qui rationes actionum & expeditionū nostrarū & negocia Reipub. habent curæ, infima loca in ordine Senatorio retinerent: eo quod quadā constitutione nostra cautum esset, quominus Dignitatibus & Honoribus quibusdam cum Sigillis simul pro eorū meritis & arbitrio nostro augerentur: Essetq; a nobis petitū de Cancellario ad aliquā Dignitatem prouehendo, nos & Consiliarij Regni nostri æquum censeñ, ut uterq; Officialium Cancellariæ nostræ pro eorum meritis, & arbitrio nostro, Honoribus & Dignitatibus augeantur, constitutiōe prædicta contraria non obstañ. postulationi illorum non grauati acquieuiimus, una cum Consiliarijs nostris quia tamen nonnulli Nuncij Terrarū asserēbant negocium hoc delatum esse ad nos, Consiliariosq; nostros absq; unanimi omni

unanimi omni Nunciorum consensu: propterea petierunt, ut hac de re absq; illorum consensu nihil perpetui statueretur. Nos uero attenta temporis angustia alijs negocijs arduis distenti, nolimus super ea re cū ipsis Nūcijs disceptare, uerū illā ad futurū Reg. conuentū reiecim⁹.

Noui Tribunatus abrogantur, veteres autē benemeritis Militibus sunt conferendi. LEX XXVIII.

Decernimus ut noui Tribunatus, quicumq; sunt a nobis, ubilibet instituti, non diutius quam ad mortem modernorū possessorum durent: quibus ex hac uita sublati, Tribunatus quoq; ipsi extincti censeantur: Nouos uero deinceps nullos constituemus, & antiquos benemeritis, aut emeritis Militibus conferemus.

Dignitat. etiā & Officia, neq; plura, neque pauciora sint. LEX XXIX.

Dignitates & Officia nulla omnino multiplicabimus, neq; reddemus pauciora, nisi quam sunt lure instituta & conscripta.

Iuramēt. Dignitar. Reg. LEX XXX

Quam uide Capitulo 3. Articulo 1. Lege 3. de Senatoribus.

Itaque Iusticionari⁹ tanquā suprascri-

ptis Dignitatibus & Officialibus cōtrarius, in nulla Terra Regni Poloniae est instituendus, seu per Regem surrogādus. LEX XXXI.

51. Item spondemus quod in nulla Terra totius Regni Poloniae Iusticionarium constituere uolumus, uel quomodolibet surrogare.

A R T I C V L V S II.

De Prouentibus omnium Dignitatum, & Officiorum per Regem conseruandis.

P R A E F A T I O.

Sī Respublica est utilitas omnium, omnino inciuile uideri debet, ne dicā absurdum, si curatores illius egeant: nihilque aliud quam cura a: que periculū ex omni functione redeant ad illos. Quā oneri honor, labori etiā merces respōdere debeant. Alioqui quisque promptior esset ad rem priuatim faciendam, quā ad munia publica obeunda: quod omnes malunt sibi esse bene, quam alteri: his geatque omne opus, in quo nec industriae praeuium, nec ignauiae poena sunt proposita. Quod si Lex operis permitteret, recenseremus profecto hic, quod muna & onera in Repub. nostra inaequaliter distincta sunt, quale est, quod aliqui Abbates ociosi, uel Praepositi per centum fere Villas possident: Imperator autē exercitus, uel Senator, nescio quo merent, ac Reipub. tantilo seruiunt stipendio:

vicu. nque tan

Nihilominus Magi-
stratus Remp. quæ-
stui sibi nō proponat

Habere quæstui Rē-
publicam turpe.

utrumque tandem Iusticia distributiva negligitur: certe Magistratus pro eo ac-
gerunt personam suarum Prouinciarū, ita utilitatem Ciuum tueantur, ut quis
quid agant ad eam referant, obliti commodorū suorum: nec vnā quandā pars-
tem Reipub. ita curent ut reliquas deferere videantur: ut enim tutela, sic pro-
curatio Reipub. ad utilitatem eorum qui commisi sunt, non ad eorum quibus
committitur, gerenda est. Quocirca ut caput est in omni procuratione negotiū
& muneris publici, ut cupiditatis pellatur vel minima suspicio: ita nullum viciū
retrius est, quam auaricia, præsertim in Principibus, quorum fidei Reipub. cre-
dita est: habere enim quæstui Rempub. est populi damnis dīlescere: quod quis-
dem non modo turpe, verum etiam periculosum, sceleratum, ac nefarium est:
Neque aliter id est intelligendum, quam si quis in medio foro, quod in latebris
Sylvarum præ pigricia fortasse non potuit, ipsius populi agat prædonem.

**Iura ac Libertat. & Prouētus omniū Di-
gnit. & Officior. Rex cōseruat. Lex 1.**

Ex Privilegio Iagel-
lon. & Edsen. Eadē lex
supra de libert. spiri-
tualium cap. 4. art. 5.

Dignitates autē Ecclesiasticas & Seculares Regni Poloniæ equo mo-
do circa iura & consuetudines ac libertates ipsarum, quæ & quas tem-
poribus Sereniss. Principum Dñorum Kazimiri, Ludouici, & aliorū
Regum, & Ducum heredum Regni Poloniæ obtinebant permitti-
mus persistere, atque permanere.

Prouentus Dignit. nō minuat. Lex 2.

Ex eodem Iagello
ad Privilegio.

Prædictas Dignitates tam Ecclesiasticas quā Seculares non debemus
minuere, nec suffocare. & possessiones, census, aut salaria ad eas perti-
nentia, absq; iuris debito examine non auferre.

Omnia etiam Salaria & census tam Ec-

clesiasticis quam Secularibus personis per Reges inscripti a
Zuppario solui debent. **L E X III.**

Cuius est mentio Libro 1. Cap. 1. u. 4. Articulo 6 de Decimis Spiritual. sed tam-
men videatur Libro 2. Capitu. 2. Articulu. 1. de Salinis mox a principio.

Ibidēque quod nullus Dominorū ha-

bicatus est Censum in Zuppis præterquā in Regestris scripti, alias collo. & hoc si-
nis priuatus est. Vide Lib. 2. Cap. 2. titulo sequuntur iura Dñorum in Zuppis.

A R T I C V L V S III.

Omnes Magistratus sciant, & exequantur sua Officia: literis ta-
men ad id hortabuntur, a Rege conciliabuntur, nec al-
ter alterius Prouinciam inuadat.

**Om nibus Magistratib. cōmuniter præ-
cipit, ut sua sciant Officia, & ea tam pa-**

1503. Præla. Petr.
& de Officio Palat.
in constituendis rerū
precij cap. 16. art. 9
ponetur idem & li-
bro 6. cap. 1. de Bela-
lo articulo 5.

ce quam bello exerceant in utilitatem Regnicolarū, alioqui
ignari a Regia M. doceantur. **L E X I.**

Dignitarij &

Dignitarij & Officiales sua noscant Officia, si uero quibus incognita sunt, a Regia Maieſtate & Dominis doceantur: Eademq; tam domi quam bello debite exerceant: Ne per quempiam commodo ſuo fraudentur Regnicolæ, defectu ordinis.

Et nihilominus Rex dabit literas ad Palatinos & Capita, alioſq; Officia, vt ſua ipſa exequant officia. LEX II.

In petitione facta de exequendis Officijs Palatinorum, Capitaneorū, ſigifm. Crac. 1532. & aliorum Officialium Terreſtrium: Etſi ſciamus expreſſe eſſe ſuper Eiuſdem fit mencio. eo ſcripta Statuta, poenafq; in illis contra negligentes ſua Officia eſſe infra cap. 12. art. 27. adhibitas, nihilominus tamen Nunciorū & Nobilitatis Regni noſtri petitioni ſatisfaciendū, dabimus ea de re literas noſtras ad prædictos Palatinos, Capitaneos, & alios Dignitarios, ſeu Officiales, quibus ad ſatisfaciendum debito ſuo illos commonebimus.

De conciliandis autem a Rege, in Comitibus Senatoribus Spiritual. & Secul. & qua ratione futuris inimicij præciditur occaſio. LEX III.

Quam vide ſupra Capitulo 3. Articulo 3. de Senatoribus.

Neue Spirituales Iudicij Sæcularib. ſeſe immiſceant. LEX IIII.

ſigifm. Petr. 1538.

Quā vide Lib. 1. Cap. 4. Art. 7. de Officijs Episcoporum, in Rep. & alibi ſæpius.

CAPITVLVM VI.

De Palatinis eorumque Officio ac poteſtate.

P R A E F A T I O.

In Politia ergo, ſecundum Regem & Religionis Antiftites, primus ordo Caſtellani Cracouiē. & Palatinorum eſt: qui quidem Palatini, olim Officiales & Aelici Imperatorii dicebantur: apud nos vero ſunt Senatores Regni, ex Eques Qui ſunt Palatini, ſtri ordine ad conſulendum de pacis & beſſi muniis, per Regem creati, atque in publicum conſilium cooptrati: de quorum quidem circa Regem Officio & auctoritate quod in Præfatione paulo altius ſuper Capitul. Tertiū diſſeruimus. hoc loco plura dicere non oportet, niſi fortalſe hoc, quoniam reſtituta Reipub. Monarchia Palatinorum poteſtas diminuta eſt: & tantum ad certa Officia redacta. Quæ ergo ſit Palatinorum poteſtas in Equeſtrem ordinem, in collegas Iudicij Terreſtris, in ipſiſque Iudicijs Terreſtribus, & Caſtrenſibus, Colloquiis, nec non

in Prouincialibus ac generalibus Regni Comitibus: Insuper in bonis Regalibus dislimitandis, seu eorum adnexis cognoscendis: Prætereaque in bello, cuius Duces sunt. Item in censendis mercatorum mercimoniis, & Opificum operibus: Iudicandisque Iudæis infra Sigillatim patebit.

ARTICVLVS I.

Quæ Palat. sint Officia in Senatu. Quæque fuit olim in Iudiciis.

Generalia Palatinorū Officia inquantum sunt Consilarii Regi circumpositi supra Capitul. 3. videantur.

De Iudiciis Palatinorū. LEX I.

Kazim. Vissie. 1368.
Palatini Terrarū suos Iudices Terrestres sunt habituri.

Item ut Palatini certo numero suorum Iudicum sint contenti, Statuimus, quod secundum tempora antiquiora Palatinus Sandomiriens. uno & Palatinus Cracouiens. pariter uno, suis Iudiciis contententur.

Sed Iudex in præsentia Regia Palati-

Kazim. Tertius Vissie. 1368.

ni uel Capitanei, uel in Terminis generalibus, non potest redargui. LEX II.

32.

Quam vide Libro 4. Capitulo 27. de Colloquiis Articulo 6.

Duo Camer. Palatini, & Succamer. Iudices particul. olim præsidebāt. Lex III.

Tagello Cracouiens. & Varsa. 1423.
Idē lib. 4. cap. 2. art. de Terminis particularibus, & cap. 5. de Procuratoribus art. 2. In primisq; lib. 1. cap. 14. de succamer. eiusdem est mentio.

In Terminis Particularibus Camerarij Iudicum & Subiudicū. Item alij duo Camerarij uidelicet Palatini, & Succamerarij eligēdi. per eorūdem ad illos adiungendi, sine quibus Iudex & Subiudex & Camerarij eorum non habeant iudicandi facultatem, prædicti etiam Camerarij seu Officiales Iudicij sic locandi: non debent alias causas nisi proprias procurare, uel ad procurandum se de Iudicio leuare.

Palatinis eiusque Camerarijs redargutis quid debetur. LEX IIII.

Kazimir. Vissie.

Cum aliquis arguit alias Nagani sententiā Palatini & cuilibet Palatino pelliceas Mustellinas & Camerarijs autē istorū & aliorum omnium nostrorum Dignitariorū per sex scotos & absq; omni contradictione, & antequam ad aliquam audientiam admittatur dare, & satisfacere teneatur.

Sed Alber. Rex postea statuit, vt Iudex cum Subiudice ac Notario Terminos iudicent: aliorum qui inter-

Petriconie 1496.

esse debuerant: similiter Camerarij sui, & Camerariorū eorū-

dem, absentia non obstante. LEX V.

Iudiciorum

96. Iudiciorum Terminis intersint, & illis præsideant illi qui ad Iudicia celebranda ratione Dignitatis aut Officij pertinent. * Si uero non interessent, neq; alium a se substituerent, nihilominus Iudex cum Subiudice Terminos & Iudicia iudicabunt, non obstante absentia illius, & illorum, qui interesse debuit, & debuerant: & similiter Camerarij sui Camerariorumue eorundem.

Eadem lex lib. 4. de Collegis Iudicij Terrestris repetitur.

ARTICVLVS II.

De Officio ac Potestate Palat. in Iudicijs posterius ipsis iniuncto, tum in Iure condendo atque Comitibus.

Quod in Palatinatib. Posnan. calissie. resignationes coram Capitan. Maioris

Poloniae perpetue sunt, atq; in Sirad. Lancicieñ. & Gostineñ.

Districtibus coram actis Castreñ. facte. **LEX I.**

Quam vide Libro 1. Capitulo 12. Articulo 4. de Capitaneis.

Palatini Officia sua exerceant, & ne Iudicia eorū incuria temporibus debitis negligantur. LEX II.

Hac lex repet. lib. 4. de Iudicij Terrestr. formula cap. 2. ar. 1.

9. Querelis communiter omnium subditorum nostrorum finem imponere uolentes, decernimus & auctoritate nostra mandamus, ut Palatini Officia sua exerceant * & ne Iudicia ipsis non curantibus, cum detrimento communis Iusticiae, temporibus debitis negligantur. * Vbi uero Palatinus deliquerit, & Officium suum qualecūq; neglexerit, promittimus ipsum puniendum centum marcis fisco nostro applicandis: quoties de hoc compertum fuerit.

Porro neq; Palatinus, neq; Iudex, neq;

74. alius Officialis Iudicia per Praeconem indicta transponet sub poena centum Marcarum. **LEX III.**

Quam vide Libro 4. Capitulo 2. Articulo 2. de Iudicio Terrestr.

Iudices autem & Subiudices, ac Nota-

rii Terrestris a Rege electi, coram Palatino, aut Castellano illius Terrae iurant. **LEX IIII.**

27. Iudices Terrestris * Subiudices, Notarij sint iurati & in primis Terminis Terrestribus Iuramentum praestent sub poena priuationis Officij * & hoc coram Palatinis suis aut Castellanis illius Terrae.

sigism. Petr. 1519. Idem tamen ponitur lib. 4. cap. 1. art. 1.

Notarij soli per se Iudicijs assideant, nō

a ij per suffectos

per suffectos Vicarios: alioquin Palatini Conuentum Nobilitati ad
eligendum nouum edicant: nisi Reipublicæ negocio uel
infirmirate excusentur. **LEX V.**

Quæ Libro 4. Capitulo 1. Articulo 1. videatur.

Notarij Terrarum etiam circa positio-

nem Librorum præsentem esse debent: alioqui electio ad Palat.

& Nobilitatē de more deuoluitur. LEX VI.

sigism. Petr. 1519.

Eiusdem mentio lib.

4. cap. 1. art. 1. sed re

petetur lib. 4. cap. 22.

de Actorum positio-

one articulo 1.

Notarij Terrestres sint præsentem circa Positionem Librorum Terre-
strium, & moniti secus faciē. pœna Statuti puniantur. Et Electio de
more ad Palatinum & Nobilitatem deuoluitur.

De Processu Iudiciario in vnā formu-

lam redigendo, & ad locorum Palatinos, per Re-

gem transmittendo. LEX VII.

Quam vide Libro 4. Capitulo 3. Articulo 1. & alias huiusmodi.

Sed de eisdem Iuribus & consuetud.

sigism. Bidg. 1520.

Regni a Iurisperitis Palatinatum necessario conferendis Sigismund. hoc Sta-
tuit. Etiam videatur Libro 4. Capitulo 3.

sigism. Cra. 1543.

In resciscendo homicidij autore, ac in

Colloquijs iudicando, quid Palatini cum Castellanis ac

Dignitarijs agere debent. LEX VIII.

Quam vide Libro 1. Capitulo 15. Articulo 6. de Homicidijs Nobilium.

Itē quod Palatini Colloqualib. seu Ge-

neral. Iudicijs interesse debent. Lex ix.

Quam vide Libro 4. Capitulo 27. de Colloquijs.

Itē Conuentionib. Particularib. Lex x.

Quam Libro 1. Capitulo 15. vide.

Item Comitjs Regni. LEX XI.

Quam vide Libro 1. Capitulo 2. Articulo 1. de Comitjs.

A R T I C V L V S III.

De Officio Palat. in pignoratione, & pœnis.

Kaxi. Vissi. 1368.

Iudex, Palatinus, Castellanus, ipsorum

Offici les, aut maleficiorū Iudex, qui

Oprauunc 2a dicitur, cum pro pœnis ludicialibus, per eos latis

aut pro alijs excessibus aliquem Nobilē pignorant, quā-

to tempore pignora seruare debent. LEX I.

Causa fiet

Cuius fiet mentio inter Officia Castellani. Capitul. 7. Atramen Libro 4 Capitulo 10. Articulo 2. de antiquo Iuris processu ab Alexandro conscripto, vna cum alijs eiusdem generis ponetur.

De eisdē pignorib. & q. ad Curia Palatini vel Castellani pelli possunt. Lex ij.

32. Item ubi Curie nostre sunt remotæ, Terrigenæ nostri possunt pignora recepta, ad Curiam Castellani aut Palatini in Terra illa commorantis propellere.

52. **Sed lite pendente concordiam tentantes a pœnis quibusvis absoluuntur. Palatinorū, Castellani. Iudicum & Subiudicum. LEX III.**

Quam vide de Castellanis Capitul. 7. Articulo 2. idem Libro 4 Cap. 21. Artic. 1. de lite pendente, & Lib. 1. Cap. 12. Artic. 27. de executione rei iudicæ ponetur.

ARTICVLVS III.

De Palat. Officio ac potestate in Ministeriales.

Palatini tamē soli habent Ius creandorum Ministerialium. LEX I.

32. Hoc etiam specialiter declaramus, quod Officiales uel Ministeriales alias Sluzebniki, nullus nisi Palatini instituere, & eos iudicare, propter afflictione, aut uulneribus, uel capite eorundem pœnas exigendi, uel leuandi: omnimodam habeant potestatem.

Iuramentū Ministerial, quādo tonduntur per Palatinum. LEX II.

163. Ego B. Iuro, quia exnunc & in antea fidelis ero Sereniss. Domino meo Regi, & c. negocia Iudiciorū mihi commissa, & credita, & citationes fideliter faciam: super quibuscumq; negocijs postquā in testimonio requisitus fuero, fideliter recognoscā: non amore, odio, precio, uel favore, sed pro Deo & Iusticia: nec ero consentiens cuiquam maliciæ, quæ posset quoquo modo opprimere ueritatem, obediens etiam ero Iudicio Regali, omnia mihi commissa per Dños Palatinos, & alios Officiales Iudicij Terrestris fideliter recognoscā: nec promouebo falsam causam, & omnia mihi commissa fideliter, absq; dolo, & fraude, promouebo. Ita me Deus adiuuet, & omnes Sancti.

Rex, Palatinus, Capitaneus, Iudex, ac

Ministerialis, & Subiudex, uel Officialis, habet potestatem dandi Ministerialem ad citandum. LEX III.

Kazi, vislic, 1368.
Alia statuta de foresta Regia infra de Offic. Capita. cap. 12. artic. 26. gener. aut. 12. sed usq; lib. 3 cap. 11. art. 5. de Termino factionato, & foresta Regia art. 6 ponetur lre de antiq. pignor. antiquum Iuris processum subsequen. lib. 4 cap. 10 alia statuta huiusmodi uide.

Ex Priuilegio Iagellonis ledln.

De Offic. tamen Minister. infra uide lib. 4. cap. 12. artic. 1. & alibi sparsim: neque enim hic ponit, & illuc suo loco moueri poterant.

Kazi. Vistie. 1368.
Huius legis crebra fi-
stmetio nempe quod
est multis communis.

Decernimus etiam declarando, quod nos, uel Capitaneus noster, uel 37.
Palatinus, uel Iudex, uel Subiudex, uel Officialis, qui dicitur Vozny,
habeant facultatem dandi Ministerialem ad citandum.

ARTICVLVS V.

De Officio Palat. erga Profugos.

Vt Episcopus, sic Palatinus Cracoui, aut

Kazi. Vistie. 1368.

Sandomiriensem. dabit Profugis saluos Conductus duorum mensium, ip- 35.
sos seruabit, & gratiam Regis illis quaeret: uel alioqui prote-
stationem contra Regem, & Capit. suscipiet. LEX I.

Quam infra Lib. 3. Cap. 11. Artic. 1. de Treugis pacis, seu tal. conduc. dandis, de
Regno fugientibus vide. Et crebro alibi eiusdem fiet mentio Lib. 1. Cap. 4. Art.
7. de Offic. Episcop. in Repub. Item de Offic. Capit. Cap. 12. Artic. 21.

ARTICVLVS VI.

De Officio Palat. circa Acta Castren. vacan. Capitaneatibus.

Vacantibus Capitaneatibus. Libri Castræ,

Alber. Petr. 1496.

Iudiciorum in Prætorijs, sub clauibus Palatini, Iudicis Ter- 109
restris, & Capitaneorum seruandi. LEX I.

Quam vide de seruandis libris Castræ. Cap. 12. Artic. 5. de Capit. Offic.

ARTICVLVS VII.

De Officio ac potestate Palat. in bonis Regalibus.

Qui literas super bona Regalia amit-

Alber. Petr. 1504.

tit coram Capitaneo, & Palatino suæ Ter- 115
ræ, de amissis protestabitur infra annum: quo decurso, nisi pro-

testabitur, carebit innouatione. LEX I.

Quæ sub Officio Capitanei repetetur: Attamen Lib. 2. Capitulo 1. Artic-
culo 4. ponetur de bonis fisci Regal.

Quod autem & Palatinus cum alijs Di-

gnitarijs bona Regalia a bonis Regnicolar. dissimulat. LEX II.

Quam vide Libro 2. Capitulo 1. Articulo 6. de Commissarij Iudicio.

ARTICVLVS VIII.

De Officio ac potestate Palat. in Ciues. Mercatores
ac Opifices, tum in bello.

Palatinus cracoui, consules craco. eligit

ex Iure & consuetudine antiqua.

TAMETS I Palatini cum Capitaneis precia, formam, mensuram, ac pondus
rebus venalibus constituunt, vt de eo omnia Statuta scribentur infra Capit. 16.
de Ciuibus:

de Cíuibus: A T T A M E N p[re]sente alicubi Rege Marschalcus, vt infra
habetur Capitulo 8. de Officio Marschalci: I N B E L L O vero cum Cas
pitaneo exercituum precia rebus imponunt: vt apparebit Libro 6. Capitulo 1.
Arti. 5. Q V O D quidē Palatini instante belli necessitate faciūt maxime.

Sed quæ sint Palatinorū in Bello Of
ficia Libro Sexto patebit.

A R T I C V L V S I X.

De Officio ac potestate Palat. in Cíues & Plebeios
honorum Terrestrium emp[re]s.

Rex cum Palat. p[re]nam statuit in Cí
uem & Plebeium qui bona Iuris Terre

Ioh[ann]es Albertus Pes
triconia. 1496.

105 stris possidens, intra iustum spacium temporis ea non uenderet: &
106 quod Iudices Terrestris & Castreñ non suscipiant Inscr
ptiones illis faciendas. Et si secus fecerint huiusmodi

Inscriptiōes erunt irritæ. &c. L E X I.

Cuius & aliorum similium fit mentio Libro 1. Capitulo 12. Artículo 4. de Ius
dicio Castreñ. Attamē de libertate Nobiliū fundorū ponetur Lib. 3. Ca. 1. Ar. 3.

A R T I C V L V S X.

De Officio ac potestate Palat. in Exactores ini
quos, & Monetæ exportatores.

Corā Episc. Palat. aut Castel, exactores
17. inq[ue] contributionū respōdebūt. Lex I

sig[illu]m Petri. 1511.

Cuius fit mentio Capitulo 4. de Episcopis, & fiet Capitulo 7. de Castellanis
sed Libro 6. Capitulo 3. Artículo 3. de Contributionib[us] ponetur.

Palat. cū Capit. Monetarijsq[ue] custodiāt
ne Moneta de Reg. exportet[ur]. Lex ij.

Quam vide Libro 2. Capitulo 6. Artículo 6. de Moneta.

A R T I C V L V S XI.

De Officio ac potestate Palat. in Salem Regni.

102 Arrestatores Salis si excederēt cōtra Sta
103 tutum arestando: per Palatinos Terræ illius si sunt possessio

Albert. Petr. 1496.

nati, iudicabuntur: si imp[er]fessionati detinebuntur

usq[ue] ad p[re]næ solutionē. &c. L E X I.

Que vna cū alijs omnib[us] de Salinis factis Lib. 2. Cap. 2. Art. 2. ponetur.

Palatini prouidebūt, vt Sal nauib[us] ad

sig[illu]m Petri. 1511.

uectum ius

uectum iusto precio uendatur a Mercatoribus. LEX II.

Quæ etiam Libro 2. Capitulo 2. Articulo 2. de Salinis ponetur.

ARTICVLVS XII.

Palatini liberi a Fumalibus, dotes moderatas Filiabus dent, Iudæos iudicent.

Palatini & aliqui Castellani, præfer-

sigism. Cra. 1507.

tim in Mazouia liberi sunt a solutiōe Exactiōis duorū gros. LEX I

Quæ Capitulo 7. de Castellanis, & Libr. 2. Capitul. 7. Artic. 1. de Fumalibus ponetur. Eiusdem tamen fiet mentio Lib. 5. Capit. 4. Artic. 3. de Mazouitis.

De dotanda filia Palatini. LEX II.

Quam Libro 2. Capitulo 6. Articulo 1. de Virginum dotatione vide.

De potestate Palat. in Iudæos. Lex in.

Quam vide in huius Libri ultimo Capitulo de Iudæis.

CAPITVLVM VII.

De Castellanis.

P R A E F A T I O.

Castellani uisitata magis nostris hominibus, quam proprii & latina significatōe, dicuntur Praefecti seu primi Castellanos hoc est Nobilitatis, quæ in Castellis, id est, Oppidis, aut vicis suis habitat. & in Militia præsertim obeunda ipsi suis Castellanis iuxta præscriptum legum obsequitur. Et Grammaticis quidem sua constet ratio vocis, nos hac parte usum Magistrum, & receptum vocis significatum sequimur, intelligimusque Castellanos esse in Regno Poloniae Senatores ex Equestri ordine creatos, qui proximum a Palatinis honorem obtinent habentque pace ac bello pro rata parte circumscripta Officia: quæ de re Caput Tertium de Senatoribus supra videatur. Quia vero in uno quoque Palatinatu Castellani plures sunt, factum esse ea causa uerisimile est ut ita Rex quam plurimos Equestris ordinis Primates honestet, sibi que deuinciat, ii vero econtra Regem consilio iridem suo, ac opera, exequendisque Officiis legitime imperatis adfuerent, ornent, fulciant. Inde uero arguitur Regum Poloniae clemens, moderatus, & iustum semper fuisse Imperium. Quod suorummet Ciuum consilio pacis: belli uero tempestate armis utuntur in externos: cum Tyranni contra faciunt. Etenim cum externis consilia captant, iisdemque armantur contra suos. Quæ itaque ipsis Castellanis Officia pace, belloque incumbunt, infra Sigillatim adnumerantur.

Regum Poloniae clemens moderatus iustumque semper fuit Imperium.

ARTICVLVS I.

De Officio ac potestate Castellanos in Comitibus & Iudiciis.

Quod sit Officium Castellani, circa Regem in Senatu. LEX I.

Quæ Libro 1. Capitulo 3. de Senatoribus videatur.

Castellani

Castellani Crac. Sand. aliorūq; Iudicia
quib; in locis debebāt celebrari. **Lex ij.**

12. Quia plerumq; habentes Iurisdictionē, a casu, & pro libito suæ uoluntatis consueuerunt ad Iudicium acceptare uel eligere sibi loca quolibet indeterminate, & ideo ut quisq; suis Terminis sit contentus. Statuimus quod Cracouiē. Castellanus in tribus duntaxat locis, uidelicet in Cracouia, in Andrzejouu, & in Wyeliczka sua debet, & tenetur Iudicia pertractare: alias tanquam a non suo Iudice quicquid factum fuerit, uel iudicatum nullam habeat facultatem. Idem de Castellano Sandomiriē. & alijs fieri statuimus.

Prohibētur Castel. & Iudices ac Subiudices, ne decernant, aut dent citationes sine certo Actore. LEX III.

14. Prohibētes nihilominus Castellanis, & quib;libet Iudicibus, & Subiudicibus: Quod deinceps sine certo Actore, & causa expressa non debent decernere, nec dare aliquas citationes.

Kazj. Vislic. Idem 4.
cap. 5. de Procuratoribus.

Qui arguit sententiā Crac. Sand. & Lublin. Castel. aut ipsorū Iudicū, uel Camerarij, qd vniciq; soluet. LEX IIII.

28. Cum aliquis arguit alias Nagani sententiam Castellani Cracouiē. tunc pelliceam Hermellinam alias Gronostaiouy. Castellanis autem Sandomiriē. & Lublineē. pelliceas Mustellinas alias Popyelicze. Camerarijs autem istorū & aliorum omniū nostrorum Dignitatorū per sex scotos. Iudicibus uero Castellanorū, per mediam Marcam. * Alijs uero Castellanis per sex scotos Marc. absq; omni contradiciōe. Et antequā ad aliquam audientiā admittatur, dare & satisfacere teneatur.

Kazj. Vislic. 1368.

Item de redargutiōe sentēciæ a Castellano, uel ab eius Iudice, uel Subiudice Terrestris lata. LEX V.

Kazim. Vislic. infra lib. 4. cap. 24. art. 25. de redargutis subiudicibus eadem Lex ponetur.

32. Ut redarguens sententiam Subiudicis non debet audiri, nisi prius illi tres fertones, uel pelles Vulpinas, curauerit assignare: quæ eidem Subiudici cedunt, si se iuste comprobauerit iudicasse. Si uero Iudicibus Castellanorum obijciat aliquis falsitatem sententiæ, audiri minime tene-

Redarguens sententiam subiudicis non est audiendus nisi tres fertones aut tres pelles Vulpinas subiudici reponat. Et idem intelligi debet de Ca-

atur donec eis pelles Agnellinae fuerint praesentatae, quas pro se obtinebunt. Si similiter suum Iudiciū ostenderint fuisse iustū. Et id quod de Iudice praemisimus, & de Castellano etiam censuimus sentien-
*stellanis & de Iudi-
 eibus corum valore
 poenarum seruato.*

Castellanorum Iudices pro capite iudicabant, LEX VI.

Kazim. Mag. Vislic. 1368. Decernimus quod pro capite quolibet Castellanorum Iudices quilibet
 bet in sua Castellania iudicandi & cognoscendi habeant facultatē, 11.

De homicidio incerto Castella- nia non agat, LEX VII.

Kazim. Visl. 1368. Si ignoratur homicida: Officium, pro capite neminem culpabit, sed
*Idem statut. repite-
 tur infra lib. 1. ca. 15* consanguinei inquirent, & culpent, sed dum ignoratur quis commisit
*art 6. de Homicidijs
 Nobilium.* homicidij immanitatem, decernimus, quod Castellania de hoc aliquā
 non moueat quaestionem, sed consanguinei & proximiores culpabilē
 inquirentes causam dum poterint, persequantur iuxta Iuris formā.

In resciscendo vero homicidij autore,

sigism. Crac. 1543.

ac in Colloquijs iudicando, quid Palatinus cū Castellanis ac
 Dignitarijs agere debent. LEX VIII.

Quam vide Libro 1. Capitulo 15. Articulo 6. de Homicidijs Nobilium.

Quod kmeto occidens kmetonē pro poena homicidij Castellaniae in qua ho-

micidium fuerit commissum, uel ei in cuius Iurisdictione delictum &
 homicidium hoc est perpetratum, quatuor Marcas: consanguineis ue-
 ro siue amicis proximioribus interfecti sex Marcas persoluat. 22.

Qui si non fuerit soluendo & captus fuerit poe-
 na Capitali puniatur. LEX IX.

Quam Libro 1. Capitulo 17. Articulo 2. de Kmetonibus vide.

Item quod Castella. etiā colloqalib. seu generalib. Iudic. interesse debet, Lex x

Quam vide Libro 4. Capitulo 27. de Colloquijs.

Item Conuentionibus Particulari- bus vt intersint, LEX XI.

Quam vide Libro 1. Capitulo 15. Articulo 7. de Nobil. Conuentibus.

Item dissimitandis bonis Nobilium, & Regalium

DE CASTELLANIS.
& Regalium intendant, LEX XII.

Quam Libro 2. Capitulo 1. Articulo 6. vide.

Quod autem Iudices, Subiudices, No-

27. tarij Terreſt. electi corā Palat. aut Caſtel. illius iurāt. **LEX XIII.** *ſigism. Petr. 1519.*

Quam vide ſupra inter Officia Palatini Libro 1. Capitulo 6. Articulo 1. ſed tamen infra Libro 4. Capitulo 1. ponetur iterum.

A R T I C V L V S II.

De Officio Caſtellan. in Pignorationibus.

Iudex, Palatinus, Caſtellanus, ipſorum

Officiales aut maleficiorū iudex qui dicitur Oprauucza cum pro poe- *Kazimirus Viſſicie.*
 nis ludicialibus, per eoſdem latis, aut pro alijs exceſſibus ali-

9. quem Nobilem pignorant, quanto tempore pigno-
 ra ſeruare debent. **LEX I.**

Quam Libro 4. Capitulo 10. Articulo 2. poſt antiquum proceſſum Iuris vide,
 & fuit eiuiſdem mentio ſupra de Officijs Palatini Capitulo 6. Articulo 3.

Præterea qđ ad Curia Palatini, aut Ca

32. ſtel. pignora pelli poſſunt. **LEX II.** *Kazi. Viſſie. 1368.*

Quam ſupra etiam vide inter Officia Palatini Capitul. 6 Artic. 3. & Libro 3.
 Capitulo 11. Articulo 4. de uſu Sylvarum & Artic. 5. de Pecoribus & damnis da-
 tis, ac foreſta Regia, & Libro 4. Capitul. 10. poſt antiquum Iuris proceſſum.

52. **Sed lite pendēte concordia tentantes a**

poenis quibus ſuis Palatinorum & Caſtellanorum aliorum-
 que ludicum abſoluuntur. **LEX III.**

Quam ſupra de Palat. Et Lib. 4. Cap. 21. Artic. de lite pendente ponemus.

*Ex Priuilegio Iagela-
 lonis lednen.*

A R T I C V L V S III.

Item quod coram Episcopo, Palatino,

17. uel Caſtel. Exaſtores iniqui contributionū reſpondebūt. **LEX I.** *Supra inter Offi. Epi-
 ſcop. & Palat. ſu-
 it mentio eiuiſdem, at
 tamen libr. 5. capi. 3.
 art. 3. de Contributin-
 onibus ponetur.*

Quam Libro Sexto Capitulo Secundo vide.

Quod ſit Officium & quæ poteſtas Ca-

ſtellani in bello, LEX II.

Quam Libro 6. de Bello vide Articulo 3.

A R T I C V L V S IIII.

Vt Palatini, ita aliqui Caſtellani præ-

ſigism. Crao 1507.

sertim in Mazouia, liberi sunt a solutione Exactionis duorum grossorum. **LEX I.**

Culus mentio fuit supra Capitulo de Palat. sed Libro 2. Capitulum 7. Artic. 1. de Contribu. sumal. ponetur: & fiet eiudem mentio Li. 5. Ca. 4. Ar. 3. de Mazouitis.

CAPITVLVM VIII. De Officialibus Regni, ac inprimis de Marschalcis Regni & Curiae.

PRAEFATIO.

Regiae Maiestatis amplitudo, Senatus populique tanta corona, omniaque Reipublicae munia Iure suo exigebant: ut post ordinem Senatorium essent singulares Magistratus, quibus quidem Regia Maiestas veluti i supremis Magistris ad specimen ipsius Regni quodam modo amplificandum; suae personae Dignitatem augustiorem faciendam, Curiamque gubernandam videretur. Atque ii sunt Regni & Curiae Marschalci: Qui quidem ut omnes ad Reuerentiam Regiae personae flecterentur, Regem cum Scipionibus antecedunt: Imperata statim domi forisque, pace ac bello faciunt, ne forte mora peccaretur: Negociorum item, ac litium in Curia incidentium Iudices, seu arbitri sunt: Duellique iussu Regis committendi, aut dirimendi habent facultatem: Praeterea in Comitibus Senatoribus dicendae de re propositae sententiae vices distribuunt: Aliaque pace ac bello faciunt, quae loci, ac temporis alicuius ratio, ad Dignitatem Regni & Regiam fieri postulat, secundum quod de his omnibus Constitutiones infrascriptae doceant liquidius.

ARTICVLVS I.

De Officijs Regni & Curiae Marschalcorum. **LEX I.**

Officia Regni & Curiae, praesertim autem Marschalcorum, haecenus teuta erant ex consuetudine quadam, licet enim quodlibet eorum suum ¹¹² ¹¹³ singulare sciat onus ac debitum. Tamen quia uel propter concurren- in uno duos Officiales, uel quia descriptum non fuerat quid eorum quilibet attentare debuit, committebantur errores, & negligentiae in his, quae Officialibus illis uidenda, agendaque incumbunt, ac inter eos ipsos dissensiones mutuae: quapropter rationabiliter censendum est, Quod Officium Marschalci Regni, & Marschalci Curiae, siue uterque, siue alter eorum esset in Curia, debet esse omnium Ceremoniarum, & Curien- Magister: quorum & utriusque istorum hoc erit Officium, ut Curien- conscribant, soluant, Registra teneant: & sciant diligentes & negligentes: malos & bonos: & non obsequentes, non sinant in Curia foueri: sed permoneant, ut tales a Curiae seruitio alienentur: Semper hospites & Consiliarios Regni excipiant, & attendant ut debitus cuique honor ex parte Ma-

Inter Marschalcos discordia tollitur.

Marschalci Ceremoniarum & Aulae Magistri.

Hospites & Consiliarios excipiant. Idem lib. 1. ca. 3. de senato.

ex parte Maiestatis Regiæ iuxta meritum personæ impendatur. Vtq;
scandala & excessus aut moderentur, aut eliminent, aut emendent ani-
maduersione iuxta meritum, aut demeritum adhibita: Sicq; omnia cō-
stituant, prouideant, & dirigant, tam in Aula, Curia, Domibus, Came-
ris, & mensis Regijs, quam alijs Officijs, & Officialibus ad Eque-
strem ordinem Maiestatis Regiæ pertinentibus ad quod tribuitur ei
facultas plena, instituendi, destituendi, & omnia cum meliori conditi-
one, ac cum consensu & auctoritate Maiestatis Regiæ faciendi. Et li-
cet Marschalcus Regni eam habere auctoritatē consueuerit, ut eo pre-
sente Marschalcus Curia de nulla administratione incumbētis Of-
ficij se intromittat. * Tamen quia Marschalcus Regni sapius abesse
consuevit a Curia: Vt igitur absente eo sciret Marschalcus Curie pro-
sequi aut exequi, id quod bono ordine per Marschalculū Regni rectum
erat in Curia: Constituimus, quod ista Officia, aut inuicem debito Of-
ficij indifferētia: Sic uidelicet, quotiens Marschalcus Regni esset in Cu-
ria, semper ad omne Officij exercitium, & actionem uocare debet Mar-
schalcum Curia: eo sciēte omnia facturū Officio Marschalcatus in-
cumbentia. * Recedens uero de Curia tradet Regestra, & administra-
tionem Officij Marschalco Curie: in quo Marschalco Regni auctori-
tas summa sit ad omnia suprascripta: Eo uero absente, in persona mi-
noris sit eadem, nec minor auctoritas, quā eam Regni Marschalcus in
Curia personaliter existens habere consuevit. Cui quidem Marschalco
Magistratum Curia dirigē. & in ea personaliter existente, ratione
administrationis (sui Officij) adscribitur perceptio foralium, & au-
ctoritas imponendi precij rebus uenalibus ad necessitatem Curia im-
portatis. * Ea autem foralia percipiat moderatius quam facere cōsue-
uit: & non aliter quam communi lure & consuetudine in Ciuitatibus,
& Oppidis illis ad quæ uentum esset, percipi consueuerunt. * De foro
tamen Campestri reseruatur hæc facultas ad Campiductorē generalē,
ut communi consilio precium rebus tribueretur, & tam domi quā fo-
ris agente Rege, quicquid uel Marschalcus uel Campiductor ad pre-
cia rerum, aut communē ordinationem seruandam constituet, debebit
constitutionē per publicationem intimare. * Si uero Marschalcus in
precio rerum & foralium excederent modum, habeant faculta-
tem Consiliarij in Curia præsentis illud moderandi, sibi
quoq; præcipiendi: quibus si Marschalcus parere no-
luerit, extunc tanquam inobediens ad com-
munē auctoritatē consilij generalis
proxime futurā deferatur.

Marschalci scandala
moderentur, eliminēt
aut emendent, ani-
maduersione iusta.
Domus, Aula, Cam-
re, mense, & ordi-
nis Equestris Magia-
stri sunt.

Absente Marschalco
Regni administrabit
Marschalcus Curia.

Recedens de Curia
Marschalcus Regni
tradat Officiū Mara-
schalco Curia.

salaria Marschalci.

Foralia Marschalci
habitus talia quas
lia in Oppidis sunt
solita dari.
Imperator exercitus
foro Campestri im-
perabit.

In precio rerum &
foralibus excedente
Marschalco: Consilia-
rij præsentis diffi-
cultates constituunt.



b in

Capi-

CAPITVLVM IX.

De Thesaurarijs seu Quæstorib. Regni
P R A E F A T I O.

Bene consulta, iusteque imperata, inopia impediuntur. Cum frustra quid bene consulere, sine auctoritate etiam imperaretur, si optime consulta ac iustissime etiam imperata inopia Principis impediri contingat: Itaque ut in æconomia sunt Condi ac Promi: ita in Regno nostro Quæstores ac Thesaurarii sunt instituti: Illorum enim Officium in conquirendis cōdendisque rebus ac pecuniis fisci, horum in dispensandis promendisque versatur & consistit. Et in conquirendis quidem iusticia ac decorum illud obseruatur, & unde oportet, quid a quibus oportet, item quantum, quando, & qualiter ad fiscū, velut ad communem omnium ventrem accipere oportet, accipitur: In dispensandis vero is modus retineatur, ut in quid oportet, in quos oportet, quantum etiam, quando, & qualiter, ut membris corporis dare oportet, detur: vtroque enim in extremis facile, periculose tamen erratur. Etea quidem quaquaersum videre, fuerit Regi providentiæ proprium: Certe ne segnius provideat, vel hoc vnum admonet, quod inique accepti vindex est Dominus, quæ autem iuste accipiuntur, ut in vltus Regni seruentur, opus est. Thesauri enim secundum benevolentiam subditorum, sunt instrumenta ac nerui, adeoque Alpha & O. potentia Regiæ: Nam Rex, nisi sit priuatis ditior: neque amicis beneficus esse poterit. Nec hostibus Regni formidabilis. Nec item præmia virtuti dabit, nec penas sceleri, quin ob inopiam, perindeque ob contemptum Regiam eius Dignitatem atque auctoritatem in omni Officio ac functione claudicare oportet. Respublica vero quamuis erga illum bene adfecta sit, Attamen ex tempore ad illa veluti mendicanti suppeditare nequit, & eam ob rem quæ ad emendanda delicta, aut ad vitanda statim pericula requirunt, dare non potest: Ira vero Principis in hostem, quantumuis contumeliosum, sine viribus vana est. Militaris etiam peritia in eodem, sine repentino Milite, ut ars Musica sine Organo: Miles autem sine stipendio, ut corpus sine anima inuria sunt. Ne itaque in alterutram partem Regius fiscus inclinet ac peccet: prudenter ab antiquis Regibus Officia Quæstorum & Thesaurariorum præscripta sunt.

ARTICVLVS I.

De Officio Thesaurariorū. LEX I.

Antiquis Regni constitutionibus introductum est rationabiliter, & necessario: ut Thesaurarius Regni & Vicethesaurarius Curie semper essent: prout hac tempestate usque in præsens istud fieri consuevit. Verum quia nulla fuit unquam constitutiōe ordinatū, quod cuilibet incumbere debeat ex Officio. Itaque statutum est, quod Thesaurarius Regni quemadmodū Coronas & Thesauros Regni, quæ summa sunt omnium rerum maximarū, conseruat: sic fungi debeat Consulari auctoritate. Ipse quoque Thesaurarius ex sua tanquā Priuilegiata auctoritate expeditiones, condictamina, et rationes faciet stipendiariorū, Curienfium, & omnium quibus ratione seruitutis, aut Reipub. aut Maiestatis Regiæ aliquid debetur. * Ipse autē Thesaurarius Regni sit unus Magister Monetarum

Thesaurarius Regni Coronas & Thesauros Regni conseruat.

Consul sit, accepti et expensaratiōe teneat.

Thesau. magister Monetarū sit, & quod eius sit salarium.

gister Monetarum

gister Monetarum pro tempore cudendarū, qui satis superq; est dotatus censibus Zupparum: Ipse habeat omnem Monetæ curam: habeat quoq; probatores, sculptores suos, quos ipse salariet, & ipse salarietur quattuor Marcis septimanatim: quod salarium ex medio floreni incussione accrescenti percipiat, & ex eodem medio floreno reliquis Monetariæ Officinæ operarijs, & uniuersa alia necessaria ad Monetariam pertinentia soluet & comparabit. Et quicquid ex eodem medio floreno resultauerit solutis salarijs & impensis procudendis Monetis, id totum ad utilitatem Regiæ Maiestatis ac Reipub. tribuatur. * In Curia uero Vicethesaurarius tanquā Thesaurorū Curie Secretarius, sit uir, probus, modestus, & discretus, qui per Maiestatem Regiam pro tempore constituetur, & tenebitur: a Curia nūquā remouendus: qui absente Regni Thesaurario, omnes pecunias reddituum Regaliū, & alias undecumq; ad Maiestatem Regiam datas in Thesaurū recipiat: & illas cū consilio Officialium & Consiliariorū Curie dispensabit, mandāte Maiestatis Regia. Et omnia alia faciet cum Curienſibus, & stipendiarijs, quæ Thesaurario Regni incumbunt. * Eo tamen Thesaurario Regni presente, Vicethesaurarius Curie nihil eorū attentabit quod ad Thesaurariū Regni pertinet. Sed cum scientia & consilio Thesaurarij Regni dispensabit: & faciet quicquid debet. * Sit autē iuratus & idoneus ad rationes publicas tam Terreſtres quā priuatas Regias: sic ut omnibus rationibus absente Regni Thesaurario, ac etiam præſente intereſſet: & earum Regestra ſeruaret, Dispensatores inſtitueret, utiles & inutiles deſtrueret, faceretq; cum illis rationes, ut Maiestas Regia, & quilibet eum intelligat diligenter attendiſſe, ne pecuniæ Maiestatis Regie inaniter, infideliter, aut prodige diſpenſetur.

Vicethesaurarius absente Thesaurario ſurrogatur ad Thesaurarij Officia.

Præſente Thesaurario Regni Vicethesaurarius ſuperſedebit ab executione officij Vicethesaurarij ſit iuratus.

Sub Interregno nihil etiā a quoquā eſt rapiendū de Theſauro. LEX II.

3. Ex Theſauro ſi quis aliquid ſuſtulerit, rapueritue aut quouis modo in uſus proprios conuerſerit, præſertim ſub Interregno, fraudis & peculatus reus iudicetur.

*ſigifm. Crac. 1507
idem lib. 1. cap. 1. ar.
3. de Interregno.*

Palatini cum Capitaneis, Monetæque Præfectis cuſtodiant, ne Moneta de Regno exportetur. LEX III.

*ſigifm. Auguſtus Per
triconie 1550.*

Quam vide vna cum alijs ſui ſimilibus Libro 2. Cap. 6. de Moneta Art. 6.

De bonis autem & prouentibus fiſci

Regalis, Liber Secundus tractat.

Capitulum

CAPITVLVM X.

De Cancellariorum Officijs.

P R A E F A T I O.

*Necessitas inuenit
Scribas seu Cancellarios.*

si iniusta a Principibus petuntur, quod Cancell. est Officium

Cancellarius quid sit & quod eius est Officium.

Si vocem Principis omnes & vbique, & semper, exaudire possent: mortalitasque ab interitu satis tuta fierent: neque decreta significare neque momentanea gesta Principum, literis fidei memoriae custodibus commendare opus esset. Vt ergo alia omnia necessitas inuenit, ita usum Scribarum, seu vt hoc tempore dicunt Cancellariorum, introduxit. Qui quidem Principis imperata vel verba omnibus significarent, & acta Officio styli vindicarent ab obliuione. Sed quia saepe praeter mentem Legum multa a multis vt fiant, vel ne fiant, apud Principem petuntur: Non semper etiam Princeps is quibus oportet, quid, pro quo oportet, quantum oportet, qualiter & quando oportet, largitur, adimereue studet. Idcirco inter alia Cancellariorum Officia legibus cautum est, ne Cancellarii Literas ullas dent, quae quidem Constitutionibus Regni omnino aduersarentur: Decreta quoque non secus nisi quam legitime lata fuerint, adnotent: generaliterque videant ne quiqua uersum in Sigilli usu septa Legum transilientes, in Rempub. cum Principe peccent. Quod quidem si ipsi Cancellarii bene cauerint, tum vero iuste Cancellarii, seu quod huic nomini aequipollet Concisores, Dilaniatores, Dispunctores, Brasores, Delectoresque rerum malarum nuncupabuntur: Econtrario vero Sartores, Tectores, Conseruatoresque in Repub. Iusticiae: Item oculi, mens, lingua, ac manus Principis, iuste ac merito appellabuntur, de quibus omnibus & singulis illorum Officijs infra scriptae Constitutiones docent abunde.

ARTICVLVS I.

De Cancel. ac Vicecanc. Reg. ac maiori Secretario creandis, & pmouendis. Lex 1.

Quam vide supra Libro 1. Capitulo 5. Artic. 1. de Dignitatib. conferendis.

ARTICVLVS II.

Cancellar. Officiales exaequantur: Literas literis ac Iuri contrarias ne dent: Causas Theuto. audiant, & referant: quibus etiam Secretarius in Officiis succedat.

Cancellar. ac Vicecanc. Officia pari auctoritate sint, & copulentur. LEX I.

Alex. Petric. 1504.

Cancellarij autem & Vicecancellarij Officia a modo Officij auctoritate, executione, expeditione, & consuetudine sic ordinabuntur quod cenſeantur inuicem copulata esse. 113

Idem Alexander Petrico 1504. Idem lib. 2. de bonis Regul. cap. 1. & lib 3. ca. 4. art. 2. de acquisitione reru ex contractibus.

Porro literis literas contrarias, & contra Ius comune, ac constitut. ne det. Lex ij.

Ipsique literis

113 Ipsiq; literis literas contrarias alter contra alterum, ac contra Ius Regni commune, non extradant.

Quæ literæ Iuri contrariæ, sunt intelligendæ. LEX III.

Idē Alex. P. 1504.

113 Cancellar. & Vicecancellar. literas super donationibus & Inscriptionibus bonorum nemini dent, aliter quam Constitutiones Regni continent. Literæ etiam Iuri contrariæ intelligantur, Inhibitiones ad Iudicia, quæ emanant absq; necessitate Reipub. Item Commissiones inter personas, nisi Granicierum, Diuisionis, uel de consensu partium essent: Item Liberationes ab expeditione bellica.

Libr. 4. cap. 8. de Inhibitionibus uide.

De Commissionib. uide de libr. 2. artic. 6.

Quæ tamen personæ liberantur ab exped. bellica libr. 6. cap. 1. articulo 3. uide.

Expectatiuæ Iurapa. & solida cassantur neq; in Cancellar. dabuntur, præter cōsensus & aduitalitates. LEX IIII.

Et quia multum expectatiuarū Iuri communi contrariarū, uiuente sanctæ memorię Serenissi. parente nostro, tum etiā nobis ad gubernacula Regni sedentibus, datum est: assentientes postulationibus Nunciorum Regni, & consilio Consiliariorū nostrorum, omnes Expectatiuas, tam tempore ipsius Serenissi. parentis nostri, quam tēpore Regni nostri quacūq; ratione & respectu contra Ius cōmune datas, similiter etiam & solida, alias communes possessiones, præterea & Iurapatronatus quæ sibi Spirituales in certas personas expedire solent destruximus, & cassauimus, sic quod nullam uim habere debeant: quæ quidem neq; nos, neq; successores nostri dare debemus. Attamen aduitalitates & consensus omnes iuxta Statutum in robore relinquimus, & quæ Iuri communi non sunt contraria.

sigism. Augustus Peticionis 1550.

Eadem lex supra cā.

4. art. 1. de spirit. cō. cap. 5. de Dignitatibus politicis.

In Curia Regia duo sint Iurisperiti,

sigism. Crde. 1507.

5. alter Spiritualis, alter Secularis qui audiāt & Cancellariæ Officialibus referant querelas hominū. LEX V.

Quam uide supra Capitul. 2. Articulo 12. de Referendaris.

Causas Theut. Cancellarij & Referendarij quoq; audient, quas simul etiam Regi referant. LEX VI.

Quia in Iudicijs Theutonicalibus multas causas Nobilitas habere solet. Cum ergo tales causæ obuenient, tum eas cū Consiliarijs qui circa nos tunc præsentibus fuerint, iudicabimus, atq; absoluemus: Cancellariæ uero Of-

sigism. Augustus Peticionis 1550.

Lib. 1. cap. 2. art. 12. de Referendaris eadem lex.

ria uero Officiales, cum Referendarijs audient easdem, & partibus presentibus nobis referent.

Secretarius maior etiam intromittetur

ad ea secreta, quę Cancellar. & Vicecanc. pandentur, eisque in Officio succedet. **LEX VII.**

Quam uide supra Cap. 5. de Dignitatib. conferen. & Secretario maiori.

ARTICVLVS III.

De Libris & Literis Cancellarię.

Libri seu Regestra Cancell. ad probationē sup bona nihil valeāt. LEX I.

sigism. Petr. 1538.
Horum 4. statut. est
mentio libr. 2. cap. 1.
art. 4. de literis super
bona Regalia.

Quoniam magno detrimento afficeretur permulti Regni nostri subditi, ubi Libri seu Regestra Cancellarię, quibus magni momenti Priuilegia, & alia hominū lura, & munimenta fideliter inscripta sunt, suspecta, aut fide carentia censeri debeant, sicuti hactenus pro uarietate opinionum putatum est, & ab aliquibus desideratū, ut abolerentur & cassarentur: Nos itaq; uolentes quosdam metu non admodū necessario liberare in presenti Conuentu decreuimus, neminē ex subditis nostris debere, aut posse inquietari, molestari, aut etiam periclitari super bonis quibuscūq; quę per Literas ex Libris Cancellarię nostrę sumptas & descriptas, quod fuerint Regalia probari possent: tales enim Literas, quo ad eum effectum molestandi aliquē ex subditis nostris, nullius roboris & momenti esse uolumus, & decernimus.

Libris uero Cancellarię quid est inscribendum. LEX II.

sigism. Petr. 1538.

Cæterum ut deinceps futuris temporibus Libri ipsi Cancellarię nostrę tanto diligentius & scribantur, & seruentur: Volumus & firmiter decernimus, ut Cancellarius & Vicecancel. Regni nostri ipsi soli Libros eosdem in sua custodia diligenter adseruent, habeantq; semper unum, uel duos Notarios, uel Scribas iuratos, qui omnia Priuilegia, Decreta, Recognitiones, & alia quę ad necessitates, & securitates hominum coram nobis fiunt, & sub Sigillis nostris conceduntur sincere, & fideliter, in Libros huiusmodi seu Regestra deinceps inscribant.

sigism. Augustus Petriconie 1550.
Eadem lib. 1. cap. 2.
art. 8. Lege 10.

Omnes actiōes Iudicij Terrestris corā Rege ventilatę in Libr. Terrestr. inscribant, alię in Canc. absoluāt. LEX III

Quia etiam

Quia etiam iure communi, diuersis Officialibus diuersa sunt negocia adscripta, quicquid ad Terrestria negocia, causasue iudiciales pertinet, quę in pręsentia nostra peragi solent, hoc totum in Librum Actorum Terrestriũ inscribi debet. Alias uero causas & negocia ad Cancellariam nostrā iuxta ueterē cōsuetudinē & Statut. An. 1538. (remitti uolum9)

Dabuntur Nobilitati literę ex Libris Cancellarię. LEX III.

Quod si aliquis subditorũ nostrorum casu aliquo aduerso, aut fortu-
ito literas a nobis emanatas, & Libris Cancellarię nostrę inscriptas, perdiderit, amiserit, aut alioquin uiciatas habuerit, Officiales Cancellarię nostrę tenebuntur & debebunt, omnibus talibus, cum petierint, sine ulla difficultate, et renitentia, alias literas ex Libris nostris, nō mutato priori tenore descriptas, sub Sigillo nostro dare & extradere.

Sigism. Petr. 1538.

Si literę in Libris Cancell. nō sint, vel suspectę allegarentur. LEX V.

Verum ubi literę ex Libris Cancellarię extractę, allegarentur suspectę, Regestriscq; seu Libris Cancellarię comprobari propter antiqui-
tatē nō possent, tũ iuramento producētis, ut moris est, cōprobari debēt.

Sigism. Petr. 1538.

Literę Cōmissar. possunt Libris Can- cel. inscribi, ex eisdēq; describi. Lex VI

Liberum erit etiam unicuiq; literas Cōmissariorum super limitibus
ad Libros Cancellarię nostrę inducere, quas casu uel necessitate po-
stulante, Cancellarij nostri, sine ulla difficultate, sicut inscribere, ita e-
tiam describere, & literas petentibus eiusdem tenoris sub Sigillo no-
stro, una tantum sexagena pecunię pro eis accepta, sine ulla difficulta-
te dare debebunt & tenebuntur.

Sigism. Petr. 1538.

Hoc statut. lib. 2. ca. 2

art. 6. de Commiss. 10

dictio repetetur.

Cancellaria informabitur de temporib; bus determinatis, quibus Conuentus Particulares se sequi debeant. LEX VII.

Quam Libro 1. Capitulo 15. de Nobiliũ Conuentibus uide.

Sigism. Crac. 1510.

Literę ex Cance. Nūcijs dādę. Lex viij

Dabuntur Nuncijs in Cancellaria nostrę literę, qui eas poposcerint.
Sculteri, Aduocati, & Molendinatores

Sigism. Crac. 1515.

15. Regij, Sculterias, Aduocatas, & Molendina sua, absq; consensu Regis
seu Dominorum suorũ, alienare, & obligare non debent, nec

Sigismundus 1510.

c ij

possunt: a

possunt: a quo quidem consensu Regio quid Cancellaria accipere debet. **LEX IX.**

Quam infra Capitulum 17. Artic. 3. de Scultetis vide, & Libro 2. Capitulo 1. Artic. 4. de Literis super Regalia bona fit mentio eiusdem.

Taxa Literarum Cancellariae. **LEX X.**

sigism. Petr. 1511.

Partes huius statuti

suis locis etiam sunt

accommodatae.

Item, ne praedicti nostri subditi in Cancellaria nostra a Notariis plus iusto grauētur, decernimus, quod deinceps a Citationibus nihil accipiant, a Procuratorio tres grossi: A literis Commissionis cum Mandato x. grossi: A literis Consensus super bona nostra Regia duo floreni, ab alijs uero Inscriptionibus communibus duae sexagenae, item a quibuslibet Literis clausis sex grossi: A literis perpetuis in Pergameno cum Serico sexagenae quinque soluantur: Praedictam autem taxam Literarum nostrarum obseruandam decreuimus fauore Nobilitatis Regni nostri, quam in hoc speciali prerogatiua condonare uolumus. Ciues uero, Iudaei, & homines Externi soluent Literas iuxta arbitrium & uoluntatem Cancellariae nostrae. 16.

Idem de Ciuibus &

Iudeis uide.

Cancel. taxam Liter. ne excedat. **Lex XI.**

sigism. Augustus Petr.

triconia, 1550.

Cauendo, ne Nobilitas grauaretur circa receptionem et scriptionem quarumcumque Literarum, Renouamus Statutum, ut Cancellaria conseruet se iuxta hoc ipsum Statutum. Seren. olim parentis nostri, de eo conditum.

Officia Cancellariae de Restibus Bel-

licis uide Libro Sexto Capitulo primo.

CAPITVLVM XI.

De reliquis Curiae Officialibus.

COMMENTARIVS.

Præter Senatores, & tam Regni quam Regis Officiales supra descriptos, est in Curia Maiestatis Regiae magnus aliorum Officialium numerus: ut sunt Secretarii, quasi consilij publici auditores, & discipuli: Gladifer potestatis Regiae demonstrator: Necnon Dapiferi, Incisores, ac Pincernae, Mensae & Culinae Regiae Magistri: Succamerarii, & Cubicularii, Regii Cubiculi custodes: Praeterea, Praefectus, Vexillifer, Tribunus, item Equisones, & Agazones, Regii Equitatus Magistri: Item Pedites ad custodiam Regii corporis semper expediti: multaque insuper alia Officialium, & Aulicorum caterua: de quibus

hic tacemus, quod Leges publicae de illis nihil agunt,

sed arbitrio Regis instituuntur ac multiplicantur:

vel pro ratione loci, temporum, & necessitatum

destituuntur ac diminuantur.

*

*

*

CAPITV.

CAPITVLVM XII.

De Capitaneis.

P R A E F A T I O.

Quæ de Quæstoribus Regni supra diximus, eadem fere de Capitaneis, vel de Præfectis Arcium, ac Prouinciarij putemus esse dicta. Capitanei enim præcipui sunt illi Quæstores seu Exactores pecuniarum, quæ fisco Regni, ex Prouincijs inferuntur: Thesaurarii autem adseruatores, ac dispensatores illarum, iuxta rationem vniuscuiusque Officii inibi vtrisque compendio præscriptam ac demonstratâ. Sed quia Reipub. quoque intererat, vt quædam Crimina, quæ hominum pacem turbant, & dissolunt societatem, repentino, seu iure, & quæ si in militia Castrensi Iudicio cohibeantur: Consensu totius Regni, ipsis Capitaneis nempe Officialibus, & veluti Brachijs Regalibus, illa ipsa crimina, iudicandi atque corrigendi potestas data est. Ne si ob Iudiciorum Terrestrium longa intervalla protelarentur, impunitate sibi promissa, amplius etiam radices agerent, in bonorumque perniciem grassarentur, cum nemo ab iniuria tueretur, iusta etiam cum auctoritate vindicaret nemo. Itaque ex vniuerso Iuris corpore adnumerauimus Articulus Capitanealis seu Castren. Officii, & quoad fieri potuit optimo digessimus ordine, tam eos qui ad Iudicium eorum (Castren. nuncupatum) spectant: quàm eos qui ad Officii illorum cognitionem pertinent: & similiter illos, quos absoluta quodammodo potestate, seu citra Actionum Ceremonias ac processum, Iure tamen, ex hac, vel illa causa faciunt ac exequuntur. Ne scilicet ipsi Capitanei & quos non oportet, vel plura, aut alibi, secusue quam oportet, iudicent, ac præter Ius atque fas sive subiciant potestati: postremo vero omnium rem Iudicam tam exequuntur, & quæ Iure Actorum sunt, tradunt.

ARTICVLVS I.

Capitanei ex quibus hominibus sint, Iurent, Iuri subsint, a vi tamen ipsi, & ipsorum præsentia sint tuta, sed non pœna violatæ Maiestatis.

Quibus hominib⁹ dandi sint Capitaneatus, & quibus nō dandi. LEX I.

Quæ vna cū alijs huiusmodi supra Cap. 5. Art. 1. 2. & 3. de Dignitat. videatur.

Iuramentū Capitaneorū. LEX II.

163 Ego B. Iuro quia fidelis ero in Castro A. B. illudq; seruabo fideliter Sereniss. Principi & Domino, Dño Regi Sigismundo Poloniæ, & successoribus suis legitimis Regibus Poloniæ: tranquillitatem & securitatem viarum, ac iusticiam tuebor, aliaq; munia mihi seu Capitaneali Officio incumbētia sine dolo & fraude exequar: Sic me Deus adiuuet, & Christi Iesu sancta Crux.

Hoc Iuramentū Capitaneis quidem Terrarum Prussie seruit Attamen & Capitaneis Castrorum Regni accommodari posse uidetur, præsertim cum Iuramentū illorum nō extet scriptum in statuto.

Capit. & bon. Reg. Tenutarij corā Rege vel Iudice Terr. cōueniāt. Lex iij.

Quā vide Lib. 2. Cap. 1. Art. 5. de bonis fisci Reg.

c iij Si quis

Kazim. Vist. 1368

Hoc statutum supra
lib. 1. cap. 1. art. 5. de
securita. uita, ac ho-
norand. Rege etiam
positum est.

Alexander in suo lu-
ris processu.

Si quis tamē aliquē corā Capitan. vul-
nerauerit, eque punitur, ac si hoc corā Rege faceret. **LEX III.**

Insuper statuimus, si quispiam coram nobis gladium uel cultellū ex-
traxerit, & aliquem uulnerauerit, sine gratia puniatur: Si uero extraxe-
rit & non uulnerauerit, in gratia nostra consistat: Et idem si corā Ca-
pitaneo nostro hoc factum fuerit decernimus obseruandum.

Capit. n. sedi Regali præsides Lex v.

Capitaneus sedi Regali in Officio Capitaneatus præsides,

Nihilomin⁹ crimē læsæ Maiestatis, tan-

tū in psona Regia locū habet, Lex vi.

Quam Libro 1. Capitulo 1. Articulo 4. Lege 4. vide.

ARTICVLVS II.

Capitanei sint possessionati, uisitent Capitaneatus, & in illis Officia exerceant
sub pœna, Rex de Capitan. Iusticiam faciet, Iudex in præsencia Capitanei non
redarguitur: Vicecapitan. quidam a bello liberi, Sed sint cum Iudi-
ce Castren. possessionati, Attamen Iudex & Norar. Ca-
stren. ac Vicecapit. ex Notar. Terr. esse nequeunt.

Porro ut Dignitarij aliq, ita Capita. sint
possessionati, & uisitēt loca suarū Iuris-
diction. in eisq, officia sua exerc. Lex 1.

Alex. in Rad. 1505
Idem supra de Digni-
tatib. conferend. cap.
5. attamen postero-
ra Statuta parim e-
andem, partim aliam
pœnam irrogant Ca-
pitan. negligentibus
sua facere Offic. ut
apparet, libro 1. ca-
pitulo 5. articulo 1.

Cum essent nonnulli per fauorem Officia præsertim Capitaneatum
Dignitatūq, aliarum in Terris ab eorum domicilio remotioribus as-
secuti, obtinentesq, illa, propter suam absentia occasiones pariūt scan-
dolorum, in eorum Iurisdictionibus cōmitti solitorū, nemine cohercen-
te prauam adolescentū, & aliorū hominum licentiā: Quapropter sta-
tuimus, quod in singulis Regni nostri Terris & Districtibus, Capita-
nei, Officiales, Dignitarijq, locorū sint possessionati, auisandi nostris
literis, ut satisfaciant Officijs suis: Quod si trina uice auisati Officijs
suis intendere nō curauerint, priuentur Officijs, & Dignitatibus, sint-
que ipso facto priuati: ideo admonendi sunt, ut possessionati sint, ut
frequentius uisitent loca in quibus Dignitates habent, & Officia.

Wigism. Cra. 1507.
sunt tamen & alie
alibi pœne in Capit.
iuxta delicti quali-
tatem sancte.

De pœna Capit. negligentū exequi, ea
quæ ad eorū officiū pertinent. Lex ij.

Ut Officiales & Dignitarij diligentius intendant exequutioni & Iu-
diciorum, & administrationū eis incumbentiū: innitendo prioribus
constitutio-

Constitutionibus, Decreuimus, ut quotiens Capitanei in exequendis
ijs quę ad ipsorū Officiū pertinent negligētes reperti fuerint, si in o-
bligatione bona Capitaneatū suorum teneant, puniantur poena Cen-
tum Marcarū de eorum summa eis defalcandarū: Si autem in liberis
bonis Capitanei extiterint, priuatione Officij Capitaneatus uolumus
esse puniendos.

**Rex Terras & quēlibet Distric. ingre-
diēs Iusticiā cū Capit. faciet. Lex iij.**

93. Item pollicemur. Quod semper in aduentu nostro in Terras quascūq;
nostras, in quolibet Districtu, quem foeliciter ingressi fuerimus, omni-
bus petentibus Iusticiam fieri cum Capitaneis nostris, ipsam expedi-
te faciemus.

Kazim. in Nyssoua

1454.

**Iudex in præsentiā Regis Palatin. vel
Capitanei vel in Terminis generalir-
bus non redarguitur. LEX IIII.**

Quam uide Lib. 1. Cap. 7. de Palat. & Lib. 4 Cap. 27. de Colloquiis Ar. 6.

**Vicecapitanei locorum Iudicialium
a bello sint liberi. LEX V.**

Sigism. Cra. 1538.

De Bellica expeditione Libro 6. Capitulo 1. Articulo 3. ponetur.

**Burgrabij, & Iudices Capitaneorū sint
etiam possessionati. LEX VI.**

6. Cum nouæ & antiquæ Constitutiones decernant Dignitarios & Offi-
ciales Terrarum illic possessionatos esse debere, ubi Dignitates ipsas,
& Officia obtinent: de Iudicibus tamen & Burgrabijs Capitaneorum
nō uidetur quicquā hactenus esse constitutū. Quapropter decernimus
quod Iudices & Burgrabij sint possessionati in illis Terris in quibus
a suis Capitaneis constituti Officia exercent.

Sigism. Cra. 1507.

**Capitan. Vicecapit. & Iudices sint pos-
sessionati, alioqui Nuncij Terrestr. in-
stigabunt contra eos. LEX VII.**

Capita. Vicecap. & Iudices Castren. ubiq; debēt esse possessionati sub
poena amissionis Officiorum Capitanealiū: contra quos Capitaneos,
Vicecapita.

Sigism. Cra. 1543.

Idem lib. 1. cap. 15.

art. 7. de Offic. Nunciorum Terrestr.

Vicecapitan. & Iudices, Similiter etiam Nuncij illius Terræ instigare debent, ac tenebuntur.

Iudex & Notar. Castren. & Vicecapit.

ex Iudice uel Notar. Terrestr. ne sint: Sed tamen ipse Iudex Castren. & Vicecapit. sint possessionati. **LEX VIII.**

sigism. Augustus Pestricoute 1550.
Idem lib. 4. ca. 1. ar. 1.

Quia quodlibet Officium habet sua negocia amplius non debet tenere Iudices & Notarij Terrestris, Castren. Iudicia, uel Notariatus, una cum Terrestribus: Sed tamen Iudex Castren. & Vicecapita. possessionati esse debent.

A R T I C V L V S III.

Etiam de Iudice & Notario Castrensi.

Iudex Castr. elect⁹ corā Capit. aut Vicec. in primis Term. Castr. iurēt. Lex I.

Iudices * Castren. sint Iurati, & in primis Terminis Iuramentū præstent sub pœna priuationis Officij coram Capitaneis, seu Vicecapitaneis locorum.

De eodem. LEX II.

sigism. Crac. 1532.

Iudices Castrenses sint Iurati iuxta tenorem Statuti super eo conditi; & Officia illis incumbētia diligenter curent, & per semetipsos expleāt.

Porro Notar. Castren. possunt esse ex

sigism. Petr. 1538.

Idem lib. 1. cap. 4.

artic. 7. de Spiritual. in Republ. Offic.

Spiritualibus quod Capitanei pro eorundem excessibus respondent. **LEX III.**

Verū tamen Capitaneis licebit habere Notarios Spirituales, quādoquidem ipsi pro excessibus Notariorū respondere tenebuntur et erūt astricti.

sigism. Petri. 1538.

Idem lib. 1. cap. 4.

artic. 7. de spiritual. in Republica Offic.

Sed Notarius Castren. ex Iudice uel Notar. Terre. esse nequit. LEX IIII.

Quam vide supra Articulo 2. Lege 8.

A R T I C V L V S IIII.

Iudex Castrensis consideret ætatem, discretionem, & valetudinem, item fidem; & statum personarum recognoscentium: Recognitiones tamen Castren. tantum Anno durant: præterquā in quatuor Palatinatibus & Gostynin.

Capit. & Iudi. castr. cōsiderēt ætatē, discretionē, & valetud. recognosc. Lex I.

Notandum

44. Notandum, quod Iudicio præfidentes debent diligenter intendere & considerare personam recognoscentē aliquam Inscriptionem, si habeat debitam ætatem, aut discretionē bonam: quod si aliter, non suscipiatur Inscriptio: Etiam debent considerare si est sanus corpore, tunc potest scribi si sanus mente & corpore: sed si æger corpore existat, compos tamē rationis: prout est in re scribatur, ita uidelicet æger & lāguēs corpore, tamen sanus mente & compos rationis.

Repetetur idem statut. li. 2. cap. 7. de cō tractib. & lib. 3. de Iudice Terrestr.

Nam nulli Officiales, sed tantū Rex ad ægrotos mittere, & recognitionē ab illis suscipere poterit. Lex ij.

Quam vide Libro 4. Capitulo 3. de Iudicio Terrestr.

Si Fallator, & Collusor sub alieno nomine sig. fu. Petr. 1518.

mine falso aliquid cuipiam recognoscat, uel in fraudē partis causas procuret, poena Inuasiōis domesticę puniatur. Lex iij.

Quam vide Libro 3. Capitul. 7. Articuli. 2. de Inscriptionibus in fraudem factis: est tamen mentio eiusdem Libro 1. Capitul. eodem Articuli 10. de poena Inuasiōis domesticę. Et Libro 4. Capitulo 3. Articuli 1. de Officio Iudicii in suscipiendis recognitionibus. & Libro 4. Capitulo 5. de Procuratoribus.

Rex cum Palatin. statuit pœnas in Ciuem & Plebeum, qui bona Iuris Ter- Alber. Petr. 1405.

- 105 **restris possidens, intra iustum spacium temporis ea non uenderet, &**
106 **quod Iudices Terrestris & Castren. non suscipiant Inscriptiones illis faciendas. Et si secus fecerint huiusmodi Inscriptiones erunt nullæ. Lex iij.**

Quam Libro 1. Capitulo 6. Arti. 9. de Palat. & Libro 4. Cap. 1. de Iudicio Terrestris: sed Libro 3. Cap. 1. de Libertate Fundorum Nobiliū ponitur Art. 3.

Sed Inscriptiones Castr. euanescent, nisi infra annū ad Ter. Libr. trāser. Lex v. Albertus 1496.

97. **In Libris & Iudicijs Castren. si quæ inscribentur Inscriptiones, aut ex causa, aut necessitate hominum: ille ad Librum Terrestrum transferatur ante Anni decursum unius, quo decurso nullius roboris censeantur esse, in Libro Castren. sine translatione relictæ.**

De qua quidē præscriptiōe Actor. Castren. iterū Rex Albe. statuit. Lex vi. Albertus 1496.

- 109 **De Castren. uero Librorum præscriptione meminimus satis supra dictum circa**

dictum circa Tribunalia Capitaneorū loca, sic ut ibidem specialiter colligitur, quam diu Inscriptiones in eis contentę sint ualiturę.

De eodem Rex Sigismūd. innitendo Statuto Alberti. Lex vii.

Sigism. Crac. 1507.

In primis Statutum Iohannis Alberti quod hactenus non fuit in executione positum de Inscriptionibus in Librū Castren. inductis, ut infra unius Anni decursum ad Librum Terrestrē transferantur. Alioquin nullius roboris esse censeantur, approbamus & in futurū ab omnibus obseruandū decernimus: uolentes ut si quę deinceps Inscriptiones seu Resignationes corā Capitaneo factę fuerint, nisi infra unū Annum in Librū Terrestrē transferātur, sint nullius roboris & momēti.

Pœna tamen trium Marcar. irrogatur Inscriptionē Castren. ad tempus præfixum non transferenti. Lex viii.

In consuetud. Terr. Cracouien.

sed tantum earū Inscriptionum fieri debet transportat. quę sunt mere Terrestris iudicij.

Item cum aliquis inscribit alicui in iudicio Castren. Inscriptionem, et promiserit seu obligauerit se eam Inscriptionē inducere in Librū Terrestrē, aut Regalem, & nō compleuerit ad tempus, prout se inscripsit: Succumbens pœnam iudicio trium Marcarū, & totidem parti, istud facere teneatur sub uadio, seu sub pœnis in obligatiōe contentis, quod in iudicio Castrensi se facturum inscripsit.

Sed resignatiōes ac Inscriptiones quę corā Capit. Maior. Pol. in Palat. Posna, & Calissi. fiunt, perpetuę sunt. Lex ix.

Sigism. Crac. 1510.

Decernimus ad petitiones Nunciorū Maioris Polonię, ut Resignationes, & Inscriptiones, Reformationesq; corā Capitaneo Maioris Polonię generali more antiquo fiant in Palatinatibus Posnaniē. & Calissiē. duntaxat.

Etiam Inscriptiōes coram Officio Castr. Sirad. & Lāc. factę sint ppet. Lex x.

Sigism. Crac. 1519.

Inscriptiones & Resignatiōes bonorum in Terra Siradiē. & Lanciciē. coram iudicio & Officio Castr. factę, sint firmę, & ualidę, ac robur perpetuę firmitatis obtineant, sine quauis introductione in Librum Terrestrē, quemadmodū in Capitaneatu Maioris Polonię obseruatur.

In Terra quos

In Terra quoq; Gostin. tam Libri Ca-
streñ. quā Terrestr. ppetui sunt. Lex xi.

In Terra Gostineñ. rationabili quadā persuasione adducti de consilio
Senatorum & Nunciorū Regni assensu Constituimus & decreuimus
ut non secus Castreñ. quam Terrestr. Libri & Inscriptiones in illis fa-
ctæ sint authenticæ, & robur habeant perpetuæ firmitatis, quemadmo-
dum id antiquitus fuit obseruatum.

sigism. Cras. 1540.

A R T I C V L V S V.

Acta Castreñ. antiqua ubi seruentur vacante Capitaneatu; Re-
lationes illis inscribantur: & quid generaliter
Capitanei Iudicent.

Libri Castr. in Prætor. sub clauib; Pal.
Iudic. Ter. & Capit. seruādi sunt. Lex i

Eiusdem fuit mentio
supra inter Officia
Palat. cap. 6. artic. 6.
& lib. 4. cap. 3. art.
3. de seruandis Lib.
bris Terrestribus &
Castren. fiet.

109 Verum quia in nonnullis Capitaneorū nostrorum locis. & præsertim
Capitaneatu Maioris Poloniæ consueuerūt inferri Libris Castreñ.
Inscriptiones indifferenter uniuersæ. Hi quoq; Libri per successores
Capitaneorū in priuata loca deferri, quibus subditi nostri Inscriptio-
nes & Literas non nisi cum difficultatibus, & nonnunquā grandi pre-
cio coguntur extrahere: nonnunquā uero propter nimiam depactationē
non obtinere: quod sit contra omnem Iuris, iusticiæ, & æquitatis com-
munis rationem. Quapropter statuimus perpetuo obseruandū, ut in
omnibus Terris Regni nostri uacationibus Capitaneatuū generalium
& Particularium per cessum aut decessum cōtingentibus, Libri Castreñ.
eorundem cedentiū & decedentiū Capitaneorum de locis Capitanea-
tuum uacantiū quoquam minime deferantur, sed sub testimonio re-
ponantur in Prætorijs in Cistis ad hoc specialiter deputandis, quæ cla-
uibus Palatini & Iudicis Terræ illius in qua Capitaneatus consistit,
& Capitanei pro tempore existentis claudi & aperiri debeant.

Rex antiquos Libr. Castrē. cōquiret &
in Prætorijs reponet sub clauibus Pa-
latin. Iudic. & Capitan. Lex ij.

109 Quoniam autē ad hanc ipsam Constitutionē mouebamur iacturis et
iniurijs subditis nostris ob carentiā Librorum eorundē Annis supe-
rioribus contingentibus. Idcirco licet omnis Constitutio cōmuniter ad
futura referatur, tamen quia Libri Capitaneorū præteritorū continēt,
ut uerisimile est, non priuatam successorum Capitaneorū illorum præ-
teritorum,

Alber. Petr. 1496.
Etiam huius sit mens-
tio inter Officia. Pal.
lib. 1. cap. 6. art. 6. &
lib. 4. cap. 3. art. 3. de
seruandis Libr. Ter-
restr. & Castren.

Capitanei salaria a
Literis prædecessorū
Capitaneorū exigant
consueti, nō oneran-
tia cōmunē populū.
statuta Alberti Re-
gis scribuntur & re-
feruntur ad futura.

territorum, sed cōmunem necessitatē: Idcirco promittimus, uolumus, & debemus omnes & singulos Libros etiā uetustiores, quoscūq; , ubicū- que, apud quoslibet subditos nostros Spirituales, & Seculares, cuiuscū- que status & cōditionis existentes, intellexerimus esse, auctoritate Regia nostra rehabere, mandareq; , & efficere eosdem præteritorū Capitaneorum tam cedentiū & decedentiū, quam aliorū uiuentium reponi in Cista uel Cistis specialibus, quę cum eisdē Libris in Prætorijs Ciuitatum obseruabuntur fideliter, sub tribus clauibus prædictis, uidelicet Palatini, & Iudicis Terrę illius, ac Capitanei pro tempore existentis. Quę tandē Cistę & Libri aperiantur in Terminis Iudiciorū Terrestrium & literę ex eisdem sub titulo & Sigillo eiusdem pro tempore existentis Capitanei quibuscūq; petentibus extradantur. * Pro quibus præteritorū Capitaneorū literis ipsi pro tempore existentes non aliter salaria præsumant exigere, quā exigere consueuerunt pro Actibus coram eis gestis, atq; scriptis. * Id autem, & quicquid præsentibus, & alijs his insertis, & non insertis Regni Statutis, sancitum est, ad futuros uolumus euentus referri.

Libri Capitani Maioris Polon, siue cū moriuntur, siue immutātur Capitanei

Generales, in Prætorio Ciuitatis Posnanię. ponantur
sub pœna Centum Marcarum. Lex iij.

sigism. Crae. 1510. **Errores** uetustos abolere uolentes, & Statuta ob id condita approbantes, decernimus, ut Capitanei Maioris Polonię Generales, siue post mortem siue per immutationē, Libros Actorum Officij sui, suos, & quoscūq; alios prædecessorū suorum, iuxta Constitutionē uetustā in Prætorio Posnanię in conclaui reponāt & restituant: & Mandamus sub pœna Centum Marcarū, ut omnes quicūq; Libros quorūcūq; Capitaneorū, eorum qui Capitaneatū Maioris Polonię quondam administrarunt, infra hinc ad festum S. Iohannis Baptistę proxime futurum restituant, & in Prætorio reponant. ut præmissum est, Capitaneus autē modernus sit obligatus facere diligentia in exquirendis Libris huiusmodi. Quos quidem si qui restituere noluerint, toties quotiens moniti fuerint, pœnam Centū Marcar. fisco nostro applicandam soluere irremissibiliter teneantur: Si uero quis eiusmodi Libros se non habere contenderit iureiurando id probare tenebitur, quod eos non habeat neque de eis scit.

In consuetud. Terr.
Cra. 1505. Hoc sta-
tut. repet. lib. 4. cap.
12. art. 1. de Minis-
terialib. & eorum res
cognitionibus.

Etiā testimonia Ministerialiū Libris Actor. Castren. inscribantur. Lex iij.

Si alicui necesse fuerit Ministerialē producere ex alia Terra in aliam Terram, &

Terram. & non poterit Ministerialem educere, tunc illū debet ducere ad Iudicium Castren. illius Districtus ubi est Ministerialis, ibiq; idē Ministerialis facere debet Recognitionē, & ille cui debet Recognitio esse, Literas accipiat a Iudicio illo, ubi fit Recognitio, ad aliud Iudiciū ad quod ducendus erat Ministerialis: Quæ Litere sint sub Sigillo Iudicij illius uel Capitanei, ubi recognouit, & tandē talibus Literis credendū erit, uti Ministerialis personaliter stetit, & recognouisset.

Egens testimonio Ministerialis alterius Districtus, ducat Ministerialem ad Iudiciū Castren. cuius est Ministerialis, & quis quid recognouerit, rem statim sub Sigillo ad aliū Districtum et adhibebitur fruct.

1. Quatuor, aliosque omnes Articulos in Statuto Sigillatim infra expressos, & collectos.
2. Querelas.
3. Facionatos Terminos, de quibus Libro 3. Capitulo 11. Articulo 5. videatur.
4. Cortisanos de quibus Libro 1. Capitulum 4. Artic. 1. & 2. Item Spiritual. in quibusdam causis Capitulum eodem.
5. Stipendiatos Milites de quibus Lib. 6. Cap. 3. Artic. 7. & Lib. 1. Ca. 4. Art. 8. & 9. de Spirit. Iudicio ac bonis.
6. Ciues, de quibus Libro 1. Capitulo 16.
7. Iudicata exequuntur, de quo infra Capitulo eodem Articulo 27. 28. 29. 30.

Tuendis bonis Regalibus.

Veniunt vero prout Violatores, Maleficos,
dinaria potestate, Monialiū bona, Bannitos,
& fere circa Iudicij Colonos, Fures,
cui strepitum: in Vagos, Larrones,
Profugos, & Incendiarios,
Mendicos, os, & alios.

Qua tamen Lege, & præscripto vnū quodque præmissorum faciant, infra Sigillatim patebit.

ARTICVLVS VI.

De quatuor Articulis a Capiteano Iudicant.

Quatuor Articulos Capitaneus seu eius Iudex Iudicabit. Lex 1.

- Relatum est nobis, Quod Capitanei nostrarum Terrarū cōmuniter
45. Causas quascūq; quæ minime ad eos dinoscuntur pertinere Iudicant, sententiant, & discernunt: Volentes igitur imponere eis modū Iudicandi, Decernimus, Quod Capitanei Terrarum nostrarū, non debeant alias Causas præter infra scriptos Articulos Iudicare: scilicet pro Violentia Foeminarū, Pro Deprædatione stratae publicæ, Pro Incendio, & Immissione ignis, pro uiolenta inuasiōe Domicilij alicuius: aliarum autē Causarum minime Iudicandi habeant facultatem.

Agel. Cras. 1423.

De eodem, quod quatuor Articulos Capitaneus Iudicat. Lex 2.

93. Item Statuimus quod Capitanei nostri nō Iudicent indistincte, præterquā quatuor Articulos: pro Concussione uia Regiæ, ubi Mercatoribus violentia

Kaximirus in Nyssou. 1454.

ribus uolentia infertur: pro Incendio: pro Inuasionem domus uolentia manu: & Oppressionem Fœminarum.

De eisdē quatuor Articulis iuxta Statutū Nyessou. Iudicandis. Lex iiij.

Alber. Petr. 1498.

Item ad tollendos nonnullorū Capitaneorum abusus & decreuimus ut ipsi Capitanei & iudicent Articulos quatuor duntaxat, in Priuilegio præinserto descriptos.

97.

Alioquin nullitas sit Iudiciū Capitaneū si qd ultra 4. Artic. Iudicauerit. Lex iiij.

Alber. Petr. 1498.

Et nihilominus si quid ultra Articulos quatuor iudicarent & id irritum & inane esse uolumus & decernimus.

97.

In Causis a Iudicio Capitaneū alienis impune nō paret vel Term. progat. Lex v.

Sigism. Crac. 1532.

Attamen pluresiam Artic. Iudicio Capitaneū sunt subiecti ut infra patebit.

Volumus & Statuimus ut Capitanei præter Articulos in Statuto expressos nullas alias Causas iudicent. Quod si etiam quis uel non cōparuerit, uel ex ignorantia Iurisdictionis Capitanei prorogauerit. Et si quid in contrarium fecerint eorum Iudiciū nullitatis uicio cassetur.

ARTICVLVS VII.

Primo omnium Capitaneus de Violationibus Mulierum Iudicat.

Kazim. Vist. 1368.

Huius fiet mentio lib.

3. cap. 6. arti. 2. & 3.

de Raptu Mulierum

pro qua non Capit.

sed Rex iudicat.

Capitan. ergo de violationibus Virgīnū, & Oppressionem Viduarum, & Maritarum Iudicet. Lex i.

Virgines & Mulieres

opprimunt uita in gratia Princ. pis

erit, sed Mulier aut

Virgo istud calum-

niose asserens puni-

tur.

Quicumq; itaq; Virgini, seu Viduæ, uel Coniugatæ, in Campo, Sylua, Domo, aut ubicūq; opprimendo uolentiā fecerit, & Virgo seu Mulier euadens uolentiā oppressoris, si infra triduū ad Villam uiciniorē ueniens, seu in Villa existens ad Villanos clamauerit, plorando uel lachrymando, narrandoq; sibi uolentiā esse illatam, & signa oppressionis in ea apparuerint manifesta, et subsequenter iurauerit, in gratia nostra amicorumq; eius idem oppressor existat. Et hoc si de eius clamore dicti Villani fuerint protestati: Si uero Virgo de oppressionem aliquē accusauerit calumniose, & in ea signa nō apparuerint oppressionis, Extūc si is quem accusauit cum sex suæ conditionis hominibus se expurgabit, ipsa calumniatrix, cuiuscūq; status & conditionis existat, poena debita castigetur.

Hoc Statu-

Hoc Statutum non obstat illi quod Libro 3. Capitulo 4. Articulo 5. ponitur, Titulo. Quod si Virgines nobiles Tutor neglexerit maritare. &c. quamquam ad istud respicere videatur. ut ex illo ipso Statuto apparet.

kmetones alibi se de Villa transferāt, si

Domini uxore aut filii. vni' oppri. L. ii

Infra Lib. 1. Cap. 17. Artic. 5. de Kmetonib. duo Statuta de eo similia videantur.

A R T I C V L V S VIII.

Item Capitaneus iudicat pro depredatione Stratae publicae (ut Vuladi. Iagel. paulo supra scribit) vel alias pro concussione viae Regiae ubi Mercatoribus violentia inferitur (ut Kazimirus in Nyessoua itis dem paulo supra Articulo 6. constituit).

Nam & Iudices & Burgrabij itinerantes defendunt. Lex i.

sigism. Crac. 1507.

6. * Decreuimus * quod Iudices & Burgrabij ipsos Terrigenas, & subditos nostros, itinerumque ac itinerantium securitatem, iuxta iuris formam a violentiis iniuriantium defendant.

Similis quoque Lex extat in iuramento Capitanei, artic. 1. lege 2.

Quae itaque poena est spoliis, aut furti in Strata publica commissi. Lex ii.

Quam vide inter alia Statuta Libro 3. Capitulo 12. Articulo 1. & 2. de Violentiis & Furtis ordine congesta.

Kazim. Viss. 1368.

Palatini cum Castellanis rescire debent de autore homicidii, an non in defensione sui, vel in via sit commissum. Lex iii.

sigism. Crac. 1543.

Quae videatur Lib. 1. Capitulum 15. Artic. 6. de Homicidiis Nobilium.

Quia depredatores quoque hominum

in liberis uis debent ex Ecclesiis & Coenobijs Monasteriorum accipi. Lex iiij.

Quam vide Libro 1. Capitulo 4. Articulo 8. de Causis Iudicii Spiritualis.

A R T I C V L V S IX.

Capitaneus pro Incendio iudicat.

Poena Septuaginta, hoc est, xiiij. Mar-

car, pro Incendio est decernenda. Lex i.

15. **Ut itaque certa mensura & regula de poena quae consuevit nostro fisco, decernenda est poena septuaginta pro Incendio.**

sive nostrae

sive nostræ Camera applicari, quæ Syedmdzyesy ath dicitur habeatur. Statuimus, quod in quatuor Casibus (alias in Statuto) infrascriptis & non in pluribus nostræ Camera applicetur. Primus Casus est pro incendio, ut dum aliquis de incendio accusatus iuxta formam iuris legitime se non poterit expurgare.

Fit eiusdem mentio supra lib. 1. cap. 4. ar. 5. de liberat. Ecclesia. & fit adhuc lib. 1. cap. 16. de Ciuib. & lib. 1. cap. 17. arti. 9. de Kmetonũ delict. & postea lib. 3. cap. 11. art. 7. de Incendiar.

Incendiarij & Exustores Iure Poloni, nō Ciuili etiā si ad illud profugierint

sunt ludicandi: & si ad Ecclesiam effugiant, patrociniū nullum sentiant. Lex ij.

Ex Lege Imperiali clara luce nobis constat: Quod Incēdiarij & Exustores domorū, horreorum, aut quorū uis bonorum uoluntarij, morte crudeli & turpissīma puniantur. Quibus etiā inuentis, si ad Ecclesiam effugiant, patrociniū ex hoc nullum debeant obtinere, propter criminis damnati seuiciem: Consueuerūt enim hactenus huiusmodi malefactores, ut manus ludicum iusticiā exequi uolentiū effugiant, ut plurimum, in Ciuitatibus uel Villis Theuthonicalibus permanere, ut actiōnem contra illos propositā elidant per iuris Theuthonici defensionē. Et sic sepius talium malefactorū crimina remanent impunita: Proinde nos de nostrorū Baronum & Procerū consilio, Statuimus quod accusati de crimine Incendij sive Exustionis etiā inuenti in Ciuitatibus aut Villis Theuthonicalibus, extra forum ipsorū trahantur, & in Iure Polonico corā Iudice competentī tenebuntur respondere, ac sententiarī, seu puniri pœna digna iuxta cōmissi criminis commercitum.

De Aruipirio & Incēdio Syluar, Lex iij

Incendiarij Borra, syluarum, & Gayorum, quamuis infames non efficiuntur tamen iure Polonico cōmittuntur ad redimant

Frequenter euenire solet. Quod Nobiles seu Plebei Borram, Syluam, aut Gayum dictum zapustha cuiuscūq; ex industria intrantes, aut casu Caumathæ alias pozarem succendūt. Si de hoc per Dñm Villæ fuerint inculpati, Tales non alio Iure nisi Iure Polonico sicut Incendiarij debent ludicari. Et licet honori ipsorū per hoc minime derogetur, nihilominus tamen conuicti, si fuerit Kmetho & non habet unde soluat, redimat saltem uitam decem Marcis, sicut pro Capite Plebei dari est consuetum.

Nullus Terrigena possessionatus pro

aliquo excessu, nisi Iure conuictus captiuandus est, excepto in Incendio comprehensus. Lex iij.

Lagel, Crac, 1428.

Quam uide Libro 1. Capitulo 15. de Nobilium personis Articulo 3. Attamen fiet eiusdem mentio Libro 3. Capitulo 11. Articulo 2. de Incendiaris.

Quia Incen-

Quia Incendiarij etiam ex Ecclesijs & sigism. Cras. 1543.

Monasterijs accipiendi sunt. Lex v.

Quam vide Libro 1. Capitulo 4. Artic. 11. de Abbatibus, & Monasterijs.

A R T I C V L V S X.

Pro Inuasionem Domus Capitaneus Iudicat.

Qui inuadit Domum alterius manu violenta, & vulneratur, & alios vulnerat in Domo. Lex 1.

Kazimirus Vislicia.

17. Petrus deposuit contra Iohannem, quod sibi quatuor inflixisset uulnera, Iohannes uero fatetur, hoc se fecisse ex eo, quia manu armata Domum ipsius inuasisset, & in eadem inuasionem matrem, aut sororem, uel uxorem, seu filiam sibi uulnerasset. Quod uulnus refert per Ministerialem conspectum uel uisum fuisse, obtulitque se probaturum: Tamen Ministerialis interrogatus per Iudicem negauit se predictum uulnus uidisse, uel conspexisse, & quia post negationem ipsius Ministerialis, idem Iohannes mox predictum uulnus matri sue illatum per alios idoneos testes, qui dictum uulnus uiderunt, & conspexerunt, se offerebat probaturum: Nos in tali & simili casu decernimus, eundem Iohannem ad producendum testes de calumnia fore admittendum.

Accusans aliquem pro uulnere, si accusatus fatetur se fecisse circa Domum Inuasionem, in qua accusans nonnullos in Domo uulnerat: si Ministerialis non fatebitur uisa uulnera uulneratorum in Domo, accusato testes ad probandum iure dantur.

De Domus violatione, & in ea violenta uulneratione, ac Homicidio, & uolatoris Complicibus. Lex ij.

Alber. Petr. 1496. si uero Nobilis facit uiolentiam in Ciuitate uide infra libr. 1. cap. 15. de Nobilib.

- 106 Item cum frequentius uiolatores Domorum suas defensiones Iudiciarias deponerent in multitudine cautelarum, per quas nonnumquam Rei absoluebantur ab Instantijs Actorum: unde Statuimus, Quod si quis intrans Domum alicuius manu uiolenta hospitem, aut uxorem, uel filium aut familiarum ipsius interfecerit: aut etiam enormiter uulnerauerit: talis si citatus fuerit ad Iudicium Gastrensem, non aliter conuinci debeat nisi testibus decem octo nominatis: e quibus electis sex Nobilibus, bonae famae, & possessionatis illius Districtus, aut Palatinatus, ubi tale crimen fuerit patratum: Actor cum eisdem praestito Iuramento Actionem obtinebit: & Reus uti uiolator securitatis domesticae uita priuabitur. Complices uero antiquam retineant Constitutionis Iurisdictionem, animaduersionemque. Ne tamen quispiam personam iustam & innocentem pro tali, aut alio crimine calumniose culparet, Exindeque culpatus deputetur

uiolator libertatis, et quietis domesticae uita priuandus: si sex testium & Actoris Iuramento fuerit conuictus.

Complices uiolationis domesticae antiquo Iure uincendi. Calumniose pro uiolatione domestica citans, infamis & cauterisandus pronuntiandus est.

Violator domestice
libertatis extra Res
gnum fugiens infas
mis est, & occidendus

turri recludendus in tali casu nos & successores nostri (priusquā Iuramentum præstabitur ab Actore) & citatū ad deputandum in turrim festinauerimus. Scrutabimur, & scrutabuntur: sci recte debemus & debebunt ueram positionē rei, culpe, & calumniatoris: quo in calumnia comperto, Nos ut talem ex debito auctoritatis nostræ infamem pronuntiabimus: & insuper in facie cauterisari mandabimus. * Sed si uiolator ipse patrato crimine de Regno fugierit, ipso facto infamis pronuncietur, & habeatur: in Collo si eius copia esset puniendus.

Quod scrutiniū præmittatur Iuramento, & Statutū Mazouie, & ratio ipsa indicat: finis enim omnis Litis est Iuramentū. Itaque Statutū Conradi Ducis tale est. Capitaneus debet dare ex Officio & mittere Preconē cum duobus Nobilibus ad videndū damnum, et violentiā domesticā: & ad inquirendū si culpatus, vel culpatus laborant publica infamia de accusato & patrato scelere: eo premisso facto & examinato, denūcians & accusans & damnum passus citato Inuasore ad Iudiciū Capit. cū testibus integris honestis, & bonę famę Iurare debebit, quod talis inculpatus fecit hanc violentiā domui suæ, & damnum intulit, & talis taliter cōuictus perdit. &c.

sigism. Anstus Pet
triconie 1550.

Scrutinium Regi reseruatur, Scrutatores autem Iurati sint. Lex ii.

Scrutinia Statuto Regis Iohannis Alberti personæ tantū Regiæ sunt credita: circa quæ ita nos cōseruabimus, sicut Statuto describitur: Scrutatores autē Iurati esse debent, sub quo Iuramento scrutari debent diligenter ab hominibus Iuramento obligatis, ueritatē rei seu facti.

Iohan. Albertus Petric. 1496. Huius et duorum sequent. Statutorū fiet mencio lib. 1 cap. 18. de Seruis.

Si vero quis culpatur, quod familiaris suus Domum violauerit. Lex iii.

seruitor cuiuspiam uiolans Domū, arrestandus apud Dominū decernitur: & Dominus iusticiam ministrabit de eo, uel pro eo solus ipse respondet.

Cum uero aliquis homo cuiuscumque status existens culpatus fuerit, Quod ipsius familiaris uolentiam domesticā fecerit, ut scilicet descriptum est, hospitem-uxorem, filios, aut familiarē eius inuadens manu uiolenta in Domo eadem interfecerit: in eo casu illum uiolatorē apud suum Dñm per Nobiles & Ministerialē arrestari decernimus: cum quo taliter culpato Dominus suus Ius ministrare tenebitur, & si personaliter requisitus Ius ministrare denegauerit: extunc pro eo respondebit Dominus secundum Iuris ordinem.

Iohan. Albertus Petric. 1496.

Si seruitor uiolator Domus fugierit, quid cū Domino est faciendū. Lex v.

Dominus seruitoris post uiolationē commissam Domus fugientis, cum testibus dubiterius Iuramento se purgabit, de nō prestita occisione.

Talis autem familiaris si aufugerit per Nobilesque arrestatus non fuerit, Dominus suus pro ipso citatus non aliter se innoxium de crimine tali expurgabit, nisi Iuramento per eum cum duobus testibus simul prestito, quod ui-

fitto, quod uidelicet nec suo scitu, nec consensu, neque mandato, aut uoluntate crimē id est commissum: neque dedit aufugiendi occasionē seruitori.

Quomodo contra seruos possessionatos uel impossessionatos Inuasiōis domesticæ, Necis, aut uulnerum, aliorumue Criminum

Reos sit procedendum. Lex vi.

Crebro iam experti Constitutionē seu Decretum quod Ostrogi nomine inscribitur subditorū nostrorū ratiōes grauare: ne deinceps querelis & offensionibus mutuis aliqua subsit occasio: & ut per æque diuiti ac pauperi iusticia ministretur, Statuimus, ut si quispiā aliquē Dominorum uel Nobiliū subditorum nostrorū citauerit, quod scitu, mandato, & uoluntate sua, quidpiam per seruos, ministrosque eius ad iniuriam sibi factum fuerit, Dominus seu Nobilis iusticiā cum eiusmodi seruis suis ministrare tenebitur: cum apud eum fuerint arrestati per Ministerialem & Nobiles. In defectu uero iusticiæ is ipse Nobilis seu Dominus citatus pro his duntaxat respondere, & se purgare debebit. Quæ attinent uiolentiā Domus & personæ Inuasiōē, uel Nobilis alicuius necem, seu uulnerationem, iuxta tenorem Statuti per Regem Albertum super hac re conditi.

sigism. Crde. 1532.
Facien est eius mentio
lib. 1. capi. 15. de
vulneri Nobili. Sed
usque lib. 1. cap. 18.
de seruis repetetur.

Palatini cum Castellac Dignitatibus rescire debent de autore homicidii, simul

quē rationem & modum eiusdem, nempe, an non in defensione sui, in uia, in hospicio, uel circa Inuasiōē domesticā commissum sit.

Et si solus Dñs fuit circa eandem Inuasiōē. Lex vii.

Quam uide Lib. 1. Capitulum 15. Articulus 6. de Homicidiis Nobilium.

Si quis uero fallator & collusor sub alieno

nomine falsas Recognitiones fecerit, aut procurauerit

pœna Inuasiōis domesticæ puniatur. Lex viij.

Quam inter Formas Contractuum Libro 3. Capitulum 7. Articulus 3. uide: Pretereaque Lib. 4. Capitulum 5. Articulus 3. de Procuratoribus eiusdē sit mentio.

sigism. Patr. 1538.

De Inuasiōe Nobilium in Domo aliena

46. Statutū Ducatus Mazou, tale est.

Quicumque Nobilis aliquem aliū Nobilem uolenter inuaserit in Domo Kmetonis, seu in aliquo alio hospicio, in Ciuitate, aut Villa, eo personaliter tunc existente: & ibidem eum percusserit, aut occiderit, Inuasor talis debet iudicari tanquam pro Inuasiōe Domus propriæ, iuxta Statutum Ducis Conradi. Si uero talis Inuasiō fuerit in Domibus Nobilium personarū, extunc Actio pro huiusmodi Inuasiōe competit illi cuius est Domus: Ille autem qui per dictum Inuasorē percussus est, pro uulneribus suis, aut amicis eius pro capite suo Actio cōcere nit, iuxta Statut. Duc. Conradi.

1536.

Hoc statutum paulo
supra Statuto Regis
Alberti Artic. eodē
Lege 2. est adscriptum.

Articulus

Farrago aliorum Articulorum Capitaneali Iudicio
posterioribus subiectorum.

Kazimir, Tertius in
Opatorzec.

Qui infert Spiritu. damnū, corā Rege, 68.
vel Capit. cui subest, cōueniat. Lex i.

Quam vide supra Capitulo 4. Articulo 8. & 9.

sigism. Cra. 1543.

Iudicium item Castren. decernit pœ-

nam xxvij. Marcarum pecun. in eos, qui euocant Sæculares,
pro re mere Sæculari ad forum Spirituale. Lex ij.

24

Quam vide Libro 4. Capitulo 6. Articulo 1. de Euocationibus.

Quod autem hæc pœna 28. Marca, po-
steriore Statuto, Anni videlicet 1543. sit ad pœnam 14. Marcar. coarctata in
foro Spirituali definienda: vide supra Cap. 4. Art. 8. de Causis Spirit. fori.

De Impossess. & eorū foro multiplici.

Circa exēptionem bonorum Regaliū

Impossessionatis etiam uades pro se statuentibus pecu-
niæ ne arrestentur. Lex iij.

Quam vide Lib. 2. Cap. 1. Artic. 4. de exēption. bonis Regalibus.

Impos. etiā possunt esse Procur. L. iij.

Quam vide Libro 4. Capitulo 5. de Procuratoribus Articulo 4.

De Impossessionatis Homicidis de
Regno profugis. Lex v.

Quam vide Libro 1. Capitulo 15. de Nobilitate Articulo 6.

Nobiles qui Ciuitates incolunt incre-
pati a kmeton. expurgent se. Lex vi.

45

149. No. Idem infra
de Nobilit. inculpa-
ta cap. 15. repetetur.

Nobiles qui in Ciuitatibus residen. Ceruissiam propinant, aut forte
aliij uagi in Terra nihil habentes, si forte etiam per Kmetones increpā-
tur tales teneantur se expurgare. &c.

Sed mere Impossessi. & qui nō subsunt

Ex consuetud. Ter-
re Cracouien.

Iurisdictioni Ciuili, vel alicui alteri,
Capitaneus etiam Iudicat. Lex viij.

122

Si Imposse-

Si Impossessionatus seu Odardus alias Golotha cuiuspiam reus esset in aliquo, respondebit cuilibet in Iudicio Castrensi. pro re qualibet. Item si aliquis culpabilem in aliqua sua re Impossessionatum hominem arre-
stauerit apud possessionatum, quam arrestationem facere debet cum Mi-
nisteriali ueniens: tunc ille possessionatus citatus tenetur in una septi-
mana illum Impossessionatum coram Capitaneo statuere. Qui Impos-
sionatus statutus coram Capitaneo fideiussores pro se daturus, seu ses-
surus est: quia parebit Iuri. Et si idem possessionatus illum Impos-
sionatum non statuet, tunc solus ipse possessionatus respondebit Acto-
ri pro re, pro qua Impossessionatus est culpatus.

Persona uagæ gene-
raliter respondebit u-
nicuique in Iudicio
Castrensi.

Possessionatus apud
quem est arrestatus
Impossessionatus per
Ministerialem: si nō
statuerit ipsum Impo-
sionatum: responsa-
debit pro eo solus
Actor.

**Contra vero Impossessio, qui non po-
test arrestari, ponendæ sunt citatiões**

in Parochia, ubi erat prius possessionatus, nihil tamen
bonorum hæredi noceant. Lex viij.

122

Item si homo impossessionatus non posset arrestari in aliquo loco, tunc
in qua Parochia aliquando erat possessionatus, in illa contra eum de-
bent poni Citatiões, ibique Ministerialis clamabit quod contra talē A. B.
impossessionatum Citatiões ponuntur, quæ talium Citationum in Paro-
chijs positio hæredi bonorum illorum ubi est Parochia, nihil nocere debet.

Contra Impossessio-
nationem qui non po-
test arrestari ponenda
sunt Citatiões in
Parochia ubi erat
prius possessionatus.

**Quod uero Palatini Iudicant Imposse.
qui arrestant, Sal, in Statu, peccant. Lex ix.**

Quam uide Libro 2. Capitulo 2. Articulo 2. de Salinis, fuit eiusdem mentio
supra Capitulo 6. de Palatinis.

Porro Impossessionati, & nomine cri-

minum aut aliquarum iniuriarum uicti aut condemnati in Iudicio
si illico non satisfecerint, & recesserint capiantur, Lex x.
Quam uide inferius Articulo sequenti.

**Præterea si quis obligauerit se Iudicio
alieno, seu Castrensi fisci, fisciat, Lex xi.**

123 Item si quis renunciabit Terræ & proprio Districtui, debet responde-
re ubi renunciat, se inscripsit: & cum super tali res obtinebitur Iudica-
ta, alias perlucrabitur: Idem qui lus perduxit, remittetur & equitabit
ad Capitaneum illum, sub quo manet Victus: Capitaneus tandem il-
le executionem faciat rei Iudicatæ, alias illorum Perlucrorum in alio
Districtu Iure obtentorum.

Ex conf. Ter. Cræ.
Infra cap. eodē art.
27. de Executione Iu-
dicati, & iterum inter
statut. de nō euocan-
d. hominib. extra Di-
strictum lib. 4. cap.
7. artic. 1. Idem.

Qui renūciat Terræ
proprioq; Districtui
cogitur respondere in
Districtu, ubi renū-
ciatio est inscripta:
tandē obtenta re Iu-
dicata Capitane sub
quo manet victus fa-
ciat executionem huius-
modi Perlucrorum.

Quin etiam Capitanei locorum Iudi-

c

in

cent ac exe-

cent ac exequantur Statuta & poenas in illos statutas, qui Aggeribus, Obstaculis, uel Molendinis, liberam in Fluminibus Regni impediunt nauigationem. Lex xij.

Quæ infra Art. 18. reperitur. sed vñ Li. 2. Ca. 3. Ar. 1. de Fluminib. Reg. ponetur.

sigism. Petr. 1518. **Item vt alij Iudices, ita etiam Iudex**

Castrensis iudicare potest Teloneatores iniquos præter lus & Libertatem aliquid exigen. Lex xiiij.

Eius fiet mentio infra Capitulo eodem Articulo 13. de Officio Capitanei, sed ponetur Libro 2. Capitulo 4. Articulo 2. de Teloneis.

kmetones pro debitis in Ciuitatibus 99.

Alber. Petr. 1490.

Contract. non arrestentur in Ciuitatibus: sed in loco Domicilij, seu in Villis iusticia de illis petatur: quam iusticiam si Dominus loci de eo Kmetone ministrare nollet, iure impetendus est: alioquin poena sex Marcar. in Ciues secus faciētes decernitur per Capit. uti pro iij. Artic. iudic. Lex xiiij.

Quæ infra Capitulo 16. Articulo 9. de Ciuib. ponetur. Inter Artic. vero Kmetonales eiudem fiet mentio Libro 1. Capitulo 17. Articulo 4.

sigism. Petr. 1523.

Vt Terrestr. ita etiā Castr. Iudiciū pro fugitiuo kmetone Iudicat. Lex xv. 34.

Quā Li. 1. Ca. 17. Art. 8. vide, simulque omnia Statut. de repetēd. profugis.

sigism. Crd. 1540.

In Maiori Polonia Tenutarius bonorum coram Iudicio uel Officio Castrensi Conuentus pecuniam recipit. Lex xvi.

Quam Libro 2. Capitulo 9. Articulo 7. de bonis exemendis vide, & Libro 4. Capit. 23. de Actorum Positione eiudem fiet mentio Articulo 1.

Castrense Iudiciū Iudicat pro poena

si quis pecus de damno abactum ad fideiussoriam cautionem non dimiserit. Lex xvij.

Quæ simul & aliæ omnes Lib. 3. Capit. 11. Articulo 4. de usu Sylvarum: Ite Articulo 5. de Pecoribus, & per illa damnis datis, ad Forestamque Regiam depellendis, vel per Fideiussoriam cautionem eliberandis videantur.

Quod si aliquis ex quacūq; causa Iudic.

Castrensi subiectus in Termino concitato nō paruerit (ut in omnibus Artic. Castren. iudicij fit) recte Vadia Triplicata interponatur contra eū, & ulterius procedatur. Lex xviij.

Quæ Articulo sequenti de Concitatione videatur.

Item Iudex Castren. Iudicat ob nō paritionē rei Iudicatæ p̄scribēd. Lex xix

Quæ infra Ca. eodē Ar. 27. 28. 29. & 30. de Executiōe rei iudic. videatur.

Sequitur formula Capitanealis Iudicii propria: Nam eas obseruationes
Processus Iudiciarii, quas in aliquo Iuris gradu cum Terre-
stri Iudicio habet communes, ex Libro 4. facile
quisque petet, ac mutuabitur.

93. **Primo itaq; Capitanei Iudicent Terminos** Kazimirus in Nye-
boua. 1454.

in sex hebdomadis ante vnā hebdomadam publice prædicen. Lex i.

Item Statuimus quod Capitanei nostri Iudicia sua non Iudicent in
arctiori tempore, nisi in sex hebdomadis: Quodq; ante hac ipsorum
Iudicia huiusmodi ante unam septimanam præconiscentur, & procla-
mentur: locusq; huiusmodi Iudicio talismodi proclamatione publi-
ce designetur.

97. **De eodem, quod Capitanei in sex hebdo** Albert. Petr. 1496.

madis Iudicent Iudicia: & si illos abesse ex iusta causa con-
tigerit, possessionatos Iudices substituant pro se,
sub priuatione Officij. Lex ij.

Hæc autem Iudicia celebrabunt (Capitanei) in sex septimanis qui-
bus personaliter interfint, & quotiens non interessent, constituent Iu-
dicem Nobilem, possessionatum, in eodem Capitaneatu Domiciliū ha-
bentem, causasq; & Iudicia discernere scientem: quod faciant sub pri-
uatione Capitaneatus: Cui poenæ subiicientur, quotiescumq; causa
quacūq; priuata impediti Iudicij non interessent: excepto, quod pro-
pter necessitates, aut Actiōes Reip. uel nostras, interesse nō ualerent.

97. **Capitanei etiam non in priuatis, sed** Albertus Rex Polya-
conie. 1496.

**in consuetis ac publicis locis Iudica-
bunt: sub poena nullitatis. Lex iij.**

Item ad tollendum nonnullorū Capitaneorū abusus, dum uidelicet
relictis Capitaneatuū locis consuetis in quibus Iudicia exercere con-
sueuerunt nonnunquā Tribunalia Iudiciorū suorum in locis ab Of-
ficio ipsorum alienis constituunt: decreuimus & Statuimus, ut ipsi Ca-
pitanei Terrarum ac Districtuum non in alijs Iudicent locis quā Ca-
pitaneatum proprijs, alias in quibus Iudicia esse consueuerunt: Ar-
ticulos tamen * duntaxat in Priuilegio Iuris cōmunis descriptos.

Alioquin nullitas est Iudicij Capitanealis, si quid

nealis, si quid vel non in tempore, vel non in loco Iudicauerit. Lex iiij.

Albertus 1496. Et nihilominus si quid in alijs temporibus, & locis inconsumetis, ludicarent: id irritum & inane esse uolumus, & decernimus.

Cum aut Criminal. fere causas Capit. Iudicet, quisque pro receti crimine intra annum & 6. hebdom. Action. intet. L. v

Alex. Rad. 1505. Querebantur subditi nostri Maioris Poloniae, praesertim de Capitaneatu Polnaniens. Citationibus Capitanei se uehementer grauari: Quam obrem decreuimus, quod ad Capitaneum citari nemo debet nisi pro receti crimine. Tempus aut recetis Criminis, sit annus & sex hebdomade.

Causae vero Officij non debent differri ad Terminos Castren. sed sine celebra

tionem illorum Iudicentur. Lex vi.
 sigism. Petr. 1528. Eiusdem mentio super lib. 1. cap. 4. ar. 8. Debebit aut Officium Castren. unicuique semper paratum esse, in receti crimine, in ministranda Iusticia, & exequenda re Iudicata: exceptis duntaxat festis Solennioribus, & diebus Dominicis: non expectatis Terminis Castren. quae causae non debent differri ad Terminos Castren. sed sine celebratione Terminorum debent exequi.

Vt Rex, ita Capitaneus potest Ministerialem dare ad citandum. Lex viij.

Kazim. Vissl. 1368. Eiusdem statuti fit mentio etiam cap. 6. de Pal. Offic. & lib. 4. cap. 12. de Ministr. Decernimus etiam declarando quod Nos, uel Capitaneus noster, uel Palatinus, uel Iudex, uel Subiudex, uel Officialis qui dicitur Vozny habeant facultatem dandi Ministerialem ad citandum.

Sed deinceps Citationes Castren. Titulo & Sigillo Capita. consignabunt. Lex viij.

Alex. in Rad. 1505. Repetetur libro 4. de Actionibus. Conformare cupientes Terras Capitaneatus Maioris Poloniae Terris aliorum Capitaneatus Regni nostri, Statuimus quod in Maiori Polonia Citationes Iudicij Terrestris deinceps non emanabunt sub Titulo Capitanei, sed sub Titulo nostro, & successorum nostrorum, & Sigillo Terrestris: Super autem Iudicij Capitaneatus sub Titulo & Sigillo Capitanei emanare, & dari debebunt.

Quod si pen-

Quod si pendente causa Capitaneus moritur, vel mutatur, ex consuetudine obseruatur, vt noni vel successi Capitanei Titulo, & Sigillo Rei ab Actoribus aditentur ad illum punctum, in quo cessarunt eorundem causæ.

Qui Inhibitionis Literas producit, & Iudex Terrestris aut Castrensis eas

suscipit, poenis xliij. Marcar. feriantur, nisi forte Reipub. causa absentem ac illas producentem excuset. Lex ix.

Volumus, ut nullæ in posterum Inhibitiones ad Iudicia dentur, fiatq; in hoc executio Statutorum Regni nostri, & his qui huiusmodi Literas in Iudicium produxerit, poena quatuordecim Marcar. parti aduersæ puniatur, Similiter Iudices tam Terrestris quàm Castren. huiusmodi Literis Inhibitionum, in præiudiciū Partium parentes, & locum dantes, quatuordecim Marcar. poena plectantur. Exceptis causis eorum qui in seruitijs Reipub. puta Legationis, aut ubi aliquis per nos Exercitui contra hostem nostrum, etiam extra Regnum præfectus fuerit, quorum causæ ad unius Anni spacium, si tanto tempore fuerint in seruitio nostro, suspēdi poterūt, iussu aut declaratione nostra, p. Literas Iudicio faciēda.

Sigism. Petr. 1538.
Alie Leges de non suscipien. inhibitionib. lib. 4. cap. 8. ar. 1. de inhibitionibus omnes ponentur.

Idē lib. 6. de re Milit.

Vt Rex, ita etiam Capitaneus de cau-

sis Criminalibus in absentia Actoris cognoscere non debet, nec nisi confessus, aut conuictus de Crimine in Iudicio est condemnandus. Lex x.

37. Statuimus, quod in Causis Criminalibus in absentia Accusantis seu Actoris cuius interest, Nos uel nostri successores, aut Capitanei nostri cognoscere non debemus: nec aliquem hominem condemnare nisi conuictum Iudicio & confessum.

Kazim. Vissl. 1368.
Idem lib. 1. cap. art. de Iudicijs Regalib.

Quod tamē uerba Criminalia in Citationē etiā Castr. ponend. nō sunt. Lex xi.

Quæ videatur Libro 4. Capitulo 16. Articulo 4.

Quilibet tamē Citatus existēs pro de-

13. lictis aut Criminibus quibuscumq; respondere per se debet, non referendo se ad præceptorē cuius iussu id fecerit, neq; se etiā Priuilegijs defendēdo. Lex xij.

Quæ Libro 3. Capitulo 13. Articulo 1. de Crimine falsi, & Libro 4. Capitulo 16. Articulo 4. de Exceptionibus videatur.

Sed si quis citatum euincat in aliquo

Crimine, pro illo respondebit: alias Principalis ipse respondere compellitur. Lex xliij.

Quæ Libro 4. Capitulo 16. Articulo 4. videatur.

f

Nec coram

**Necq̃ corā Rege, necq̃ corā Capit. vllus
Terminus peremptorius est, nisi quis
sponte se ad hoc submittat. Lex xiiij.**

Alex. in Rad. 1707
Idem lib. 1. cap. 2. ar.
de Iudicijs Reg.

In Maiori Polonia ad uota illarū Terrarū Incolarum subditorū no- 116
strorum, decernimus & Statuimus ut coram quolibet Capitaneo non
sit Terminus peremptorius in primo Termino: ne maioris auctorita-
tis esse putetur Capitaneus, quā Rex: coram quo non est Terminus per-
emptorius in primo Termino, nisi quis ad hoc se sponte submittat.

Pro Teloneis tamen inique exactis, tā

in Castrensibus, quam in omnibus Iudicijs, Terminus
est peremptorius. Lex xv.

sigism. Petr. 1538.

Quæ Libro 2. Capit. 4. Articul. 2. de Teloneis condito videatur.

**Si quis malum Procuratoriū corā Ca-
pit. ostēderet, sex scotos luet. Lex xvi.**

Idem uide infra lib.
4. cap. 5. de Procura-
toribus articulo 3.

surreptitium & in-
sufficiens mandatum
Procuratiōis produ-
cēs, luet poenas quas
per se soluet, & non
Principalis suus.

Item aliquis manifestans se cum Procuratione in Iudicio, si malū Pro 121
curatorium seu Procurationē habuerit. Luit poenam in lure Terrestri
trium Marcar. In lure uero Castrensi sex scotos: quam solus ipse Pro-
curator soluet, non Principalis suus, alias nō ille a quo causam dicit.

De primo, & secundo Termino: Item de Dilationibus, Exceptionibus omni-
bus, & Controuertendi modis in eisdem Iudicijs fieri solitis Libro 4. Capitulo 14
15. 16. 17. aliaque alibi ibidem etiam Iudicio Castrensi cum Terrestri com-
munia videantur.

**Quod si Coadiutores citati per Prin-
cipalem non interceduntur. Lex xvij.**

Quæ Lib. 4. Cap. 16. Art. 3. & 4. de Actionibus ponitur, sed tamen abrogan-
tur hæ poenæ a Coadiutoribus solui solitæ ibidem.

Coram Capitan. æque, ac coram Iudi-

Kazimirus Tertius.

cio Terrest. Cōtrouersia, ante respōsionē admittūtur: & quod
altercatio in Iudicijs superflua est, phibita. Lex xvij.

94

Quæ inter Iudicia Terrestria Lib. 4. Cap. 17. Artic. 3. videatur.

Repositio seu suspensio Terminorum

Terrestrium & Castren. non debet fieri, alioqui Nuncij Ter-
rarum in Comitijs hoc nomine negligentia Iudi-
ces accusabunt. Lex xix.

Quæ infra Capitulo eodem Artic. 4. de Officij Castren. Iudicio: & Libro 4.
Capitu. 18. Articul. 2. de Suspensionibus Terminorum ponitur.

Iudex Ter

Iudex Terrestris in tertijs Terminis,

Castren. uero in Sedecim septiman. debebat enūciare, seu expedire in-
terrogationem: cui nulla partiū debet interesse. Lex xx.

Quæ Lib. 4 Capi. 18. Artículo 1. de Deliberationibus ponetur.

Sed deinceps semel controuertāt par- tes, semel etiā Iudex deliber. Lex XXI.

Statuimus, ut non nisi semel Iudex Terrestris, uel Castrensis, uel Suc-
camerarius deliberet: Similiter & Capitaneus, uel Vicecapitaneus, se-
mel etiam ad duas septimanas in causa Officij & Castren. ad alios Ter-
minos Castren. deliberet: sub poena trium Marcar. pecuniæ parti suc-
cumben. pro qua Capitaneus tenebitur iusticiam facere parti uel corā
nobis, uel coram Iudicio Terrestris: alias ubi parti libuerit poenam ip-
sam persequi. Post quam quidē Deliberationē ludicis, Capitanei, uel
eius Officij iam nulla pars poterit suam Controuersiam meliorare, uel
locupletare tantum Decretum audiet ex illa Controuersia super quam
deliberatum est. Sed quia Statuto nouo cautū extat, Quia ante prola-
tionem sententiæ, hoc est ante Decretum, potest Pars suam Contro-
uersiam uel Causam meliorare, hoc debet intelligi, quia hæc melioratio
Controuersie debet fieri semel in Termino peremptorio, hoc est tum,
quando iam Iudex recipit sibi ad deliberandū seu ad interrogandum.
Nam si Pars deberet causam suam aliquoties meliorare, Iudex uero
itidem super eadem aliquoties deliberare: tunc magna Iusticiæ compe-
rendinatio fieret & admitteretur.

sigism. Crac. 1544.
Idem lib. 4. cap. 18.
articulo 1. de Delibe-
rationibus.

Controuersia semel
facta, neque melio-
rari, neque locuplet-
tari debet.

Actores vero usq; in fine Terminorū Terrestrium uel Castren. condemnē-

tur. Alioqui condēnatis ante tēpus condemnatiōi statutū, ta-
lis condemnatio nihil nocebi. Lex xxij.

Quæ Libro 4 Capitulo 15. Artículo 3. videatur.

De Imposses, uel criminū victis, aut cō- demnatis in Iudicio, nisi illico satisfac- cerint, & recesserint, capiēdis, Lex xxij.

Kazim. Visl. 1368.

9. Quia Victus tenetur Victori satis-
facere de euictiōe condemnatis, ne-
que de Iudicio prius recedat, nisi sa-
tisfaciat pro eo, in quo est condem-
natus. Quidam tamen rebellione

Victi aut condemnati in Iudicio illi-
co satisfaciunt: si recedunt, capiuntur
victoribus dandi. A quibus si fugiunt
libertati dantur, nisi furtū esset iudica-
tum, quod semper soluendū est collo.
Quippe quod in criminalibus causis

f ij aut inobedie

aut inobediētia ducti, nescitur quo animo de Iudicio recedunt condemnati, pro debito nullam satisfactionem aduersarijs impendentes.

Quapropter uolumus quod tales inobediētes de malicia ipsorum cōmodum non reportent, Quin postquam conuicti fuerint in Iudicio ad manus suorum aduersariorum ligati tradantur: Et si in captiuitate manentes effugerint, a potestate ipsorum sint liberi, & absoluti ipso facto, & omni debito quod tenentur & obligantur: præter debitum furti, quod semper cōdemnati soluere tenebuntur.

Libro 9. cap. 12. art. 2. de Furtis idem.

& appellat, Fideiussores statuatur de lite prosequenda, si natura causæ appellatorem tolerat. Nam & in Ciuilibus causis Victus si comparet, ne satisfacit iudicatus poena 14 Marcar. punitur, vel si respondet, & succumbit in causa, temereq; a Iudicio recedit in poena 14. Marcar. condemnatur, & iam recta tam in summa Principali, quam in damnis, ac poenis, itur ad executionem: In Criminalibus autem Causis multo magis idem fit. Quarum nomine si Rei conuincuntur, capiendi sunt illico iuxta hoc Statutum Kazimiri.

In Articulis Castr. ex Terminis cōcitatō astito recte vadia interponūt. L. xxiii.

Sigism. Petr. 1523. Idem infra art. 14. de Iudicio Officij Castr. Progressus in Iudicio Castren. talis debet obseruari secundū materiā subiectam in Articulis dumtaxat Castrensis ubi statim ex Terminis cōcitato ad satisfaciē. astito, addatur Ministerialis ad intromittendum cum Triplicatis uadijs.

Nihilomin⁹ a sentēcia Iudicis Castr. vel Terrestris licet unicuiq; uerbo ad Colloquia generalia, vel ad Conuentum Regni appellare. Lex xxv.

Sigism. Petr. 1523. Idem lib. 4. cap. 25. art. 1. de Motionibus uideatur. Casu uero quo aliquis lure Victus existens sententiā Iudicis suscipere noluerit, Volumus id pro lure obseruari, ut liceat unicuiq; a sentēcia Iudicij Terrestris uel Castren. non per uiam motionis Iudicis, sed simpliciter uerbo appellare ad Terminos Generales, tempore Quadragesimæ annis singulis, totiens quotiens in locis ad id deputatis celebrandos: Quibus Terminis Barones Regni uidelicet Palatinus, Castellanus, & ceteri

quarū exitus est mors, mutilatio mēbris, status, vel honoris diminutio, exilium seu bannitio. bonorū confiscatio & poenę alię huiusmodi, si Reus in secundo Terminis non cōparet, in Lucro cōdemnatur: postea concitatur ad satisfaciendū illi poenę in qua est cōdemnatus: & si cōparet, seruit illi desensio in Terminis cōcicatorio fieri solita: si uero Criminis cōuincitur, fit in instāti executio. Quod si neq; in Terminis cōcicator. sistit se, mox Iudex remittit lure victorē ad loci Capitaneos pro executione reali faciēda. Quos etiam Rex literis suis iubebit hoc ipsum facere. Si autē in Terminis secundæ Citationis perēptorio paret, & Criminis cōuincitur, nec appellat: fit statim executio realis absque ulla concitatione. Si autē Impossessionatus sit,

37.

37.

nus, & cæteri Dignitarij, & Officiales Terræ illius interesse tenebuntur sub pœnis in Statuto contentis. Et in defectu Terminorū Generalium Pars Appellans contra Appellatā in Conuentiōe Generali Regni, extunc in proximo celebranda causam hanc suā uigore Appellationis suæ huiusmodi poterit prosequi, & iusticiam suam experiri, Iudice a quo prouocatū seu Appellatum fuit, sine quauis reprehensione remanente. Nihilominus Iudiciū a quo appellatur, tenebitur Partibus litigantibus dare in scripto Propositiones, & Responsiōes, & eorū Cōtrouersias ex Actis suis, Terminūq; præfigere, in Terminis Generalibus uel in defectu Terminorū, coram Regia Maiestate prout supra.

Vt eadē Appellatio seu Motio Iudicis Castrensis, omisso Capitaneo ad Regni Comitria fiat. Lex xxvi.

Quia uero non infrequenter accidere solet, quod ob longam Capitanei absentiam a Capitaneatu, uel alias ob causas homines in Iudicio Castren. grauati in assecutione iusticiæ negliguntur, aut retardantur: decernimus, ut deinceps in Causis Iudicij a Iudice Castren. omisso Capitaneo ad Conuentiōē Generālē iuxta priora Statuta Motio fiat.

Sigism. Petr. 1538. Porro formulam mouendi Capit. aut Iudicis eius, siue p. Procurat. siue per Principalem, id fiat, uide lib. 4. cap. 25. art. 1. de mouendo Iudice Terr.

Si retractabit sentēcia Iudicis Castre.

27. honori Iudic. nihil noceat. Lex xxvij.

Et nihilominus ut Terrestrīū, ita Castrensiū Iudicum sentēcia: si quando retractata fuerit, Honori & bonæ existimatiōi illorū nihil nocebit.

Sigism. Petr. 1519. Idem statut. repetitur lib. 4. cap. 25. de Redargutiōibus seu Motionibus Iudicum Terrestrium.

Sed Rex Sigismund, ob suum in Lith

uaniam discessum, in unū annum statuerat, ut a Castren. Iudicij decreto, ad Colloquia Motio fieret. Lex xxvij.

Quam uide Libro 4. Capitulo 27. de Colloquiis Articulo 7.

Cracouie 1540.

Literas Castren. Capitanei uel eorum Iudices subscribant. Lex xxix.

27. Ad obuiandum uero futuris falsitatibus, uolumus & decernimus, ut sicut Notarij Terrestris omnes Literas Iudicij Terrestris manibus proprijs subscribunt: ita Castren. Literas subscribant uel soli Capitanei, uel eorum Iudices Castrenses.

1512. Libro 3. cap. 3. art. 2. de Literis ac priuilegijs lib. 4. cap. 17. art. 3. idem repetitur.

Quæ uero sunt Salaria Iudicis, prætereaque Notarij Castrensis, pro Nembranis, Decretis, Inscriptionibus, ac Literis Pargameneis, & Papiraceis: & quod Notarij pro Labore quærendi nihil accipere debent, uide Libro 4. Cap. 26. de Officio Collegarū Iudicij, ac Partīū peragēdo Iudicio, ac de Saliariis per omnes Cap. Artic.

f. iij Artic.

Qui Capitanei etiam Querelas Iudicant.

P R A E F A T I O.

Quia de Iure possessorio Lites promptam definitionem desiderant. Idcirco data est potestas Prouinciarum Capitaneis, qui eas citius etiam diiudicent, quam eas, quae ad Iudicium Castrorum spectant, appellantur autem nostro more Officii Causae. Quod Capitanei proprium sit Officium restituere spoliatos vel quibus extra Controuersiam hereditas debetur, mittere in possessionem. Quas itaque Causas seu ut ita dicam materias Capitanei Officia Iudicant, vel a quibus, & qua forma, aut quo fine introducantur Sigillatim patebit.

Capitaneus pro expulsionione e Dotalicio, & pro recenti crimine, tantummodo

per modum Querelae Iudicet, & quod tempus recentis criminis

Alex. in Rad. 1505

Annus sit, & sex dierum Hebdomadae. Lex i.

Querebantur subditi nostri Maioris Poloniae, praesertim de Capitate 116
neatu Posnaniensi. Citationibus Capitanei se uehementer grauari: Quam obrem decernimus quod Capitaneus citare non debet ad Querelam nisi pro Expulsione Domini Dotalicialis, & pro Recenti crimine. Tempus autem Recentis criminis sit Annus & sex Hebdomadae.

De eisdem Literis per Capitan. in tribus casibus ad Querelam dandis. Lex ii.

Ex consuetudinibus.

Pro diuisione bonorum inter pariter ius succedendi habentes, etiam coram Commissariis disceptatur, de quibus lib. 2. cap. 1. art. 6. uide: et eiusdem fit mentio lib. 3. cap. 5. art. 1. de bonorum diuisione inter fratres.

Primo cum aliquis Dominam Dotem habentem expellit ex Reformatione: Secundo cum frater fratri diuisionem consentire non uult. Tercio cum aliquis aliquem expellit ex pacifica Tenuta. 121

Sed de Dominabus Dotalicionibus, & de alijs personis, e posse bonorum pacifica uolenter expulsis, haec lex intelligi debet. Lex iii.

sigism. Crac. 1507.

Hoc Statutum de Citationibus Capitaneorum ad Querelam dandis uolumus intelligi de Dominabus Dotalicionatis, ut scilicet pro ipsarum, & aliarum personarum de pacificis possessionibus expulsionione uolente liceat Capitan. Citationem dare. Reliquum eiusdem Capituli approbamus. 2

Quod autem Dotes non inscriptae sunt nullae: quodque solum Crimine debetur his Mulieribus, quae non habent Dotem reformatam. Lex iiij.

Quae ponitur Li. 3. Ca. 6. de Iure Dotium Ar. 4. una cum alijs omnibus generis eiusdem.

Alex. Petr. 1505.

Si Mulier post mortem Mariti existit in possessione

In possessione reformatorum bonorum, ac moritur: datur in-

tromissio ipsa per loci Capitaneos Consanguineis

119

eiusdem mortuæ Mulieris. Lex v.

Quæ Lib. 3. Cap. 6. Art. 5. de Iure Dotium post mortem viri vide.

Capit. tamē pro expulsiōe e particula *sigism. Crac. 1539.*

fundi nō iudic. sed Iudex Terr. Lex vi

Quam etiā vide Lib. 3. Cap. 6. Art. 5. de Iure Dotium post mortem viri.

Cum violenter aliquis expellitur de *sigism. Crac. 1543.*

bonis, quid ipse, uel Officiū Castrense facere debent, Item si Tuto-

res bona puerorum uenderent, aut si citatus pro uiolenta ex-

pulsiōe ad munimēta sibi Dilationē reciperet, Lex viij.

Quam etiā Libro 3. Capitul. 6. de Iure Dotium Artic. 25. vide.

In Maiori Polonia Tenuarius bono-

rum coram Iudicio uel Officio Castrensi conuentus

pecuniam tollit. Lex viij.

Cuius Capitulo eodem Artic. 11. fuit mentio: sed ponetur Libro 3. Capitulo
9. Articulo 7. de exemendis bonis.

Quod etiā Officiū Capitaneale Iudicat *sigism. Crac. 1538.*

pro Telon. præter Ius extortis, Lex ix

Cuius fuit mentio supra de Iudicio Castren. Articulo 11. ponetur autem Li-
bro 2. Capitulo 4. de Teloneis Articulo 2.

ARTICVLVS XIII.

De Formula Iudicii coram Officio.

Officiū Castr. debet semp esse paratū *sigism. petr. 1529.*

37. Debeat autem Officiū Castren. unicuiq; semper paratū esse in Re-
centi crimine, in ministranda Iusticia, & exequenda re iudicata: Exce-
ptis duntaxat Festis Solennioribus, & diebus Dominicis, non expecta-
tis Terminis Castren. quæ Causæ non debent differri ad Terminos
Castren. sed sine celebratione Terminorū debent exequi.

*Idem fuit supra cap.
12. art. 12. de formula
Iudicij Castren. &
iterum infra art. 27.
de Executione rei iu-
dicatæ ponetur.*

Forma Citatiōis seu Innotescētiæ Ca-

stren. ad querelam talis est. Lex i.

N. de N. Capitaneus, N. tibi Nobili N. de N. Innotescimus Nobilē
N. de N. contra te corā nobis in querela deposuisse, quomodo tu

55. sum de pacifica possessione bonorum (hoc uel illo Iuris Titulo habi-
turum & possessurum) expulisti, & uiolenter eiecisti. Quare uigore
Regio & no-

**uel ad diuisionem
bonorū A. B. illi tecū
cōmunium & pari
Iure successionis spe-
ctant. cōsentire nō uis*

*Quæ sunt huic iudi-
cio cū Castr. atq; Terr.*

Regio & nostri Officii Capitaneatus mandamus quatinus coram nobis aut Officio nostro Castren. N. feria secunda post festum N. in Castro N. (ad Instantiam & instigationem eiusdem N.) compareas querelis præfati N. & ad alia pro tunc tibi obijcienda (& declaranda) respondurus. Quod siue comparueris siue non, Nos ad ea quæ ad Officium nostrum spectant procedemus pro damnis uero exinde secutis: Nec nõ pro uulneribus sibi per te tunc temporis illatis (si illata sunt) speciales sibi cõtra te reseruat Actiões in foro cõpetenti. Datũ in Castro N.

Termini querelarũ Castren. nõ transponantur, sed in duab⁹ septim. Iudicẽtur, & de Dilationib. in eisdem. Lex ij.

Termini ad Querelam uigore mandati facti, non transponantur si-
mul cum alijs Terminis, sed semper in duabus septimanis ludicentur:
& non habeant Dilationes nisi unam: hoc est, in secundo Terminò tan-
quam peremptorio ludicari possunt, hæc tamen Constitutio modera-
bitur & concordabitur per Commissarios supradictos, in omnibus
deinceps Terris obseruanda.

Officium semel etiam deliberat postea decernit. Lex iij.

Quam uide supra in Formula Castren. Iudicii Cap. 12. Art. 12. Prætereaque
infra de Formula Executionis Art. 27. Item Cap. 14. de Officiis Succamerarii.

Vt Terrestrium vel Castren. ita etiam Officiorum Termini neque reponi, neque suspendi debent. Lex iij.

Repositio & suspensio Terminorũ Terrestrĩũ, & Castren. esse non de-
bet: ita quod Citationes & Causæ hominũ nullo modo, neque etiam ge-
neraliter debent suspendi per Iudices ad alios Terminos. Quicũq; autẽ
Iudices, & Capitanei, uel Vicecapitanei, tales suspensiões Iudiciorũ sua
sponte fecerint, iuxta Statutũ debent puniri: excepto si tales Repositi-
ones ex consensu partiũ fecerint, & propterea Vicecapitanei & Iudices
Castren. ubiq; debent esse possessionati sub pœna ammissiõis Offici-
orum Capitanealiũ: Contra quos Capitaneos, Vicecapitan. & Iudices
Similiter etiam Nunciũ illius Terræ instigare astringuntur.

Post asstitum Termin. Concitat. tripli- cata interponuntur. Lex v.

rest. cõmunia: ut scilicet sint cõcordes in-
ter se: Sigillũ propriũ:
Importatiões Citatio-
nam tẽpẽstine: Minis-
terial. recognitiones
Dilationes: modi con-
trouersiũ, pbandi,
testificandi, condem-
nandi, seu ut in hoc iu-
dicio dicitur, asstitan-
di, uel euadendi, decer-
nendi, a Decr. mouendi
et cetera huiusmodi
uide supra ar. 12. &
lib. 4. Neq; enim huc
adferri poterant om-
nia compendio.
sigism. Petr. 1519.
Quæ dilatiões citatis
uel Actorib. conces-
dantur, uide infra li.
4. ca. 15. ar. 1. 2. & 3.
de Dilationib. Alia
etiam quæ sunt com-
munia Iudic. Terre.
uel Castren. ex illis locis
petes, et huius Iudicio
accommodab. in hoc
tamẽ illa ab istis disse-
rui qd hic tantũ ad 4
septim. dantur Dilati-
ones, illic longiores.
Quod si munimenta
intra 4. hebdo. pars
nancisci non poterit,
adferat Literas Iudic.
uel Capit. ex cuius As-
stitis munimenta debe-
bat adferre, ad Officiũ:
qd scilicet neque
Term. celebrati, neque
Acta fuerint reposti-
ta, et obtinebit ulterio-
rem dilationem ad
producenda muni-
menta sibi præfixam.
sigism. Petr. 1543.

37. Talis autem progressus debet observari in Iudicio Castren. secundū materiam subiectam in Articulis duntaxat Castren. nempe quod statim ex Termino Concitato astito, addatur Ministerialis ad intromittendum cum Triplicatis Vadijs.

sigism. Petr. 1523.
Idem supra artic. 12.
de Concitatioe Castr.
ad satisfaciē.

Vsus tamen alicubi
iam obtinuit, ut pri-
mo interponatur uer-
bum Centū uiginti
Marc. postea tripli-
catum.

**Motio vero Officij, quæ etiā libera est
vnicuique grauato, ad Regiam Maiest.
fit simpliciter. Lex vi.**

sigism. Petr. 1538.
Formula Motus lib.

4 cap 25 de Motio-
nibus iudicis prescri-
pta est.

Ab Officio in Causis Officij simpliciter ad nos Iudex Castr. moueat.
Causæ Officij ad Regem per motio-
nem deuolutæ, cito expediantur: neque cum Terminis
Regalibus suspendantur. Lex vii.

sigism. Crac. 1540

Quam Libro 1. Capitulo 2. Articulo 13. Lege 2. vide.

Sed idem Rex Sigism. ob suū in Lit-
uaniam discessum in unū annū statuerat, ut ab Officij decre-
to ad Colloquia Motio fieret. Lex viii.

sigism. Crac. 1540.

Quam Libro 4 Capitulo 27. de Colloquijs Articulo 7. vide.

De eodem. Lex ix.

Rex Sigism. 1543.

Causæ Officij debent in suis consuetudinibus conseruari, & Motio
ad nos in illis fieri: Quod si tum a Regno abfuerimus ad Colloquia
cum negotio principali fiat.

ARTICVLVS XV.

Alia Capitanei Officia in vulneratos, & homicidas: Iudiciorū & Con-
uentuū turbatores, & pixidiferos: Quæ omnia citra Iuris
solutum strepitū ex Iuris tamen prescripto Capit.
facere ac exequi solent.

Quod vulnera Iudicio Terrestr. uel Ca-
pitan. Officio ostendantur. Lex i.

Sigism. Crac. 1510.

Quam vide infra Cap. 15. Artic. 5. & 6. de Nobil. vulner. ac homicidijs.

12. **An etiā Capit. homic. Regi deferat, &
ut homic. in fūdo Tur. sedeāt puid. L. ij**

Sigism. Crac. 1510.

Quam infra Li. 1. Ca. 15. Ar. 6. de homicid. vide, & omnia Stat. ad idē faciētia.

Quod Capita. punitet turbatores Iudi-
ciorum & Conuentuum, armaque tollet, & quæ poena sit, si ip-
se solus pacificator existens turbas ciet. Lex iij.

g

Quæ Libro

Quæ Libro 4. Capitulo 9. Artículo 1. de Securitate Iudiciorum, & Conuentuum ponetur, attamen fit etiã mentio illius Lib. 1. Cap. 15. de Conuentibus. Ar. 7.

Capitan. prouidebit, ne uel Equites,
uel Pedites Pixides deferant, præter
quam in Terris Russiæ. Lex iij.

sigism. Petr. 1519.

Idem lib. 6. capitulum 1.

articul. 1. de Bello.

Nemo deinceps tempore pacis siue Eques siue Pedes Pixides breues
quas Rucznicze uocant deferre audeat: ab hac tamen Constitutione
Terras Russiæ liberas esse uolumus, quæ parata arma contra insultus
hostium habere semper solent, & debent.

ARTICVLVS XVI.

De potestate Capitanei in Cortisanos, Decimatores, Excommunicatos, Monachorum bona, & Hereticos.

Cortisan. Roman. quatenus capita. Iudicat, & audaciã illor. cohib. pscript. Lex i

Quam supra Lib. 1. Cap. 4. Art. 2. & 3. de Cortisanis, & Clericis vide.

Quas Decimas capita. tollunt. Lex ij.

Idem lib. 1. cap. 4. art.

6. de Prouentibus Cler.

& Decimis & repositur

lib. 2. cap. 6. articulo 4. de Moneta.

Si Spiritualis aut Prælatus pro Decimis minutam pecuniam recipere
noluerit, Decimam pro qua forisauit, perdet: quæ per Capitaneos aut
Official. nostros pro nobis recipietur, & pro nostra utilitate cõuertet.

Capitan. sustinen. censuras vltra annũ

cogit satisfacere Iudicato. Lex iij.

Quam Libro 1. Capitulo 4. Artículo 9. & 10. de Spiritualibus Iudiciis vide.

Capitaneus cum Episcopo, eiusue Vi-

cario Monialibus ex fructibus fundi illarum hæreditarij, pensionem annuam constituit. Lex iij.

Quam vide supra Libro 1. Capitulo 4. Artículo 12. de Monialibus Lege 1.

Hæretici & fautores eorum qualiter p

Capitan. in uita & bonis ipsorum puniendi sunt. Lex v.

Quam supra Libro 1. Capitulo 4. Artículo 15. de Hereticis vide.

ARTICVLVS XVII.

De Officio ac potestate Capitaneorum in Ciuibus, Mercatores, & Opifices.

De Nobilibus in ciuitate captis Capitaneus etiam cognoscit. Lex i.

sigism. Crac. 1527.

Quam infra Cap. 15. Art. 4. vide. Attamen inter Leges Ciuū fiet mētio eiusdē.

Capitaneus etiam Bidgostien. Oppi- *Alex. Petric. in Rad.*

119

danos cohercet, ne Nobiles uendere frumenta prohibeant,

sub poena quatuordecim Marcar. Lex ij.

Quæ ponetur Libro 3. Capit. 1. de Libertatibus Nobiliū Art. 4 sed Lib. 1. Ca. 16. de Ciuib. attingitur. & iterum Lib. 5. Cap. 2. Artic. 6. de Ciuitatib. Prussiae.

Ergo neq; Capitanei, neq; ciuitatum

Officiales prohibebūt, quominus Nobiles, aut extra Regnū eue-
hant sua frumenta, aut aduenientib. aduenis uendāt. Lex iij.

sigism. Crac. 1532.

Quæ Capitulo 16. de Ciuibus Art. 11. attingetur, sed inter Nobilium fundorū Liberrates Libro 3. Capitulo 1. Articulo 4. ponetur.

Quod vlnatim, aut talentis non mercē

sigism. Crac. 1537.

tur in Villis, Capitaneus prouidebit: exceptis tamen pecori-
bus & pecudibus ac frumentis. Lex iij.

Quam infra Capit. 16. de Ciuibus vide Artic. 9. & fit etiam mentio eiusdem Capitulo 16 de Kmetonibus Capitulo 17. Articulo 4.

Quod autē neq; Iudæis istuc ipsum

sigism. Petr. 1539.

facere licet. Lex v.

Quæ videatur Libro 1. Capitulo ultimo de Iudæorum Mercimoniis.

Sed in foro ciuitatū publico ne sint

Kazimir. Tertius in Nyssoua.

95. prohibitiones Capitaneus uideat: Alioqui idem Capitaneus
poenam trium Marcar. Ciuibus irrogabit. Lex vi.

Quæ Capitulo 16. de Ciuibus Articulo 10. ponetur.

Vt in Nundinis ciuitatū Leopoldien.

sigism. Petr. 1538.

Lublineñ. Polnaniēñ. & Varssouieñ. aliorumq; Oppidorum
libera sit uenditio rerum per ulnas & talenta, poena
Centum Marcar. Rex cogit. Lex viij.

Quam infra Capitulo 16. de Ciuibus Articulo 10. vide.

Etiam capitan. cum Palatino & alijs Di-

gnitarijs, mēsuras, pondus, formas et precia rebus Mercatū ex-
positis, uel Mechanicis imponit. Lex viij.

Quam Capitulo 16. Articulo 10. de Ciuibus vide.

Quodq; Capitan. Palatini constitutio

nes exequi debet, sub poena Exautorationis, uel Centū Marc. Lex ix.

Prælati Petricouie.

Quæ etiam Capitulo 16. Articulo 10. videatur.

De viarum uero publicarū latitudine

g ij

emetiēda

emetienda. Item de frequentatione, securitate, ac occlusione
custodiēda, per locorū Capit. & eorū Notar. Lex x.

Quam vide infra Capit. eodem Artic. 20. sed latius Lib. 2. Cap. 5. omnia Statuta simul. super his rebus congesta. & Teloneis coniuncta ponuntur.

ARTICVLVS XVIII.

De Officio ac potestate Capitaneorum in Colonos e bonis Regalis
bus dimittendos, Iudicandos, vel Captiuandos. Item de
filiis Kmetonum Vagis, Profugis, Mendicis, Fur
ribus, ac Malefactoribus.

Capitan, Tenutari, Ciues Regn, Ter.

Kazimir, Tertius in rigena ac Spirituales profugos, sub poena triū Marc. restituāt. Lex i. 95.
Byeshota 1406, Quam vide infra Capitulo 17. Articulo 4. de Profugis.

kmeto fugitiuus tā de Regalibus, quā

non Regalibus bonis in peremptorio Termino repetitur, & quod Ca 108

Alber. Petr. 1496.

pitanei non mittantur a loco iudicij, nisi prius pro poenis ca-
uerint, alioqui poena xiiij. Marc. percellantur. Lex ij.

Quam vide Capitulo 17. Articulo 5. de seruitutibus Kmetonum.

Itaque Coloni fugitiui tam per Capi-

Sigism. Crac. 1505 taneos quam per Officiales Ciuitatum, propter concordiam seruandam restituantur, praeter Inquilinos, Lex iij. Quae ibidem uideatur. 6.

Pro kmetonibus fugitiuis in Iudicio

Terrestri vel Castr. agitur. Lex iij.

Quam vide & omnia huiusmodi Statuta Capitulo 17. Articulo 8. & Libro 4.
Capitulo 11. Articulo 3. formam Citationis pro Kmetone Profugo.

Alber. Petr. 1496.

Filij kmetonū si plures fuerint, ad stu

dia Literarū seu Artificiorū, uel ad seruitia mittantur, sub Lite- 66.

ris testimonialibus Capitanei, seu Nobilis. Alioqui si

unus sit filius, uel huius Violator Statuti, un-

decumq; extradatur. Lex v.

Quae infra Capitulo 16. Articulo 6. ponetur.

kmetones, Hortulani, & eorū filij, a Do-

Sigism. Crac. 1532.

minis suis profugi, per Capitaneos, uel per Officium Ciuile capti-

uentur, Dñs aut eisdē repetens xij. gros. soluat. Lex vi.

Quam vide Libro 1. Capitulo 16. Articulo 7. de Vagis.

Laicos melsis tēpore de Regno in Si-

Iohann. Albertus Pe-
triconie. 1496.

lesiam uel Prussiam exire Capitanei, locorumue Do-

mini prohibeant. Lex vii.

Quae Libro 1. Capitulo 17. Articulo 7. de Vagis videatur.

Rusticos extra

Rusticos extra Regnum laboratum, Prelator. Petr. 1503

112 Capitaneus non mittet. Lex viij.

Quæ Capitulo 17. Articulo 7. de Vagis videatur.De fugitiuis ad Silesia Cap. arcē d. L. ix sigism. Petr. 1538.Quæ Capitulo 17. Articulo 7. de Vagis ponetur.Porro Rusticos vagos Castren. vel Ci sigism. Petr. 1519.uile Officium detineat & folsis Ciuitatū aut Arciū mancipent. Lex x.Quæ infra Capitulo 16. Articulo 7. de Laicis vagis videatur.29. Simile quod Octofos, Vagabundos, nul sigism. Petr. 1523.liscq; seruitijs aut artibus addictos Capitanei locorum perquir-
rent, & eosdē Nobil. in suis bonis coherceri permittāt
alioqui citati, illos statuent. Lex xi.Quæ ponetur Capit. 17. Artic. 7. & Libro 2. Capit. 11. Art. 6. de Furtis.Rex ad Capitan. dabit Literas, vt Sta-
tuta de Golothis, Inquilinis & vagabū
dis condita exequantur. Lex xij.Hac ratione, in petitione de Golothis & Inquilinis uagabundis facta
constituimus, & decernimus, ut Statuta super his iam dudum condita
per Capitaneos locorum diligenter exequantur: ad quos etiam admo-
nitionis causa literas dari faciemus.

Mendici certo numero vbiq; fouendi

103 sunt, & sub signis Ciuium, in Ciuitatibus: Plebanorum ue-
ro in Villis mendicent: alioqui in manus Capitan-
orum uel Dominorum tradantur. Lex xij.Quæ Capitulo 16. Articulo 7. de Ciuitatibus videatur.Alber. Petr. 1476.

ARTICVLVS XIX.

De Officio ac potestate Capitan. in bona Regalia.

115 Qui Literas super bona Regalia amit-

tit, coram Capitano, & Palatino suæ Terræ de amissis protestabitur,
infra annum, quo lapso nisi protestabitur carebit innouatiōe. Lex i.Quam vide supra Capitulo 6. de Palat. Officiis Articulo 7. attamen Libro
2. Capitulo 1. Articulo 4. & 5. repetetur.

Item qua ratione defendant Capitan.

Regalia bona & quod sit illius in Iudicio Cōmissar. Officiū. Lex ij.Quā vide Lib. 2. Cap. 1. Artic. 4. & 6.g iij ARTIC.

Officia Capit. circa Salinas, Flumina, Telonea, ac Vias.

Capitaneorū omnia Officia circa Salinarios prouentus. Lex i.

Quæ Libro 2. Capitul. 2. Artic. 2. de Salinariis prouentibus videatur.

Circa Flumina Regni. Lex ii.

Quæ Libro 2. Capitulo 3. videatur.

Circa Telonea aquatica & Terrestr. noua & vetera & foralra. Lex iii.

Quæ Libro Secundo Capitulo Quarto videatur.

Item in securan. dilatan. ineun. ac occluden. Regni uis, atq; Corio, Equireis, & Bobus extra Regnum non pellendis. Lex iiij.

Quæ Libro Secundo Capitulo Quinto videatur.

ARTICVLVS XXI.

Officia Capitanei circa Monetam.

Capitan. monetā Swidnicen, atq; aliam falsam, e Regno excludant, Brachatā accipere cogant, & ualorem Aurei Hungaricalis custodiant. Lex i.

Quæ Libro 2. Capitulo 6. Articulis omnibus videatur.

ARTICVLVS XXII.**Quod Capitanei exigant pœnas fisco debitas, vide Libro 2. Capitulo 8. de Pœnis.****ARTICVLVS XXIII.**

De rebus male usurpatis auctoritate Capitan. repeten.

De facionato Terminō corā Capitan. 123
in una septimana præfigi solito, & hoc si Res aliquæ arrestatæ non extraduntur. Lex i.

Quæ Capitulo 11. Articulo 5. videatur una cum aliis ad id facientibus.

De foresta Regia, & de Pignoribus acceptis, et general. omnia Offic. Capit. eiusue Offic. Castr. de eo collec. L. ii
Quam vide infra Libro 3. Capitulo 11. Artic. 4. de usu Sylvarum & Pomeriorum: Item Articulo 5. de Pecoribus, & per illa damnis datis, & ad forestam Regiam depellendis, vel per fideiussoriam cautionem eliberandis.

De Treugis pacis seu saluo conductu

35.
36.

ab Episcopo Cracouiē. seu Cracouiē. Sandomiriē. ue
Palatinis dandis de Regno ob aliquod crimen, metu
Regis aut Capitanei fugientibus. Lex i.

Kazi. in Viss. 1368.

Cuius Libro 1. Capitulo 4. de Episcopis, Articulo 7. fit mentio. Item Capitulus
lo 6. de Palatin. Attamen Libro 3. Capitulo 14. de Treugis pacis ponetur.

Porro Capitan. saluos conductus Ter-

116 rigenarum Oppidan. Kmeton. aut Seruis, non dabunt: sed tamen cui-
que conquerenti patrociniū Iuris debetur. Lex ij.

Alex. 1505. in Rad

Quæ Libro 3. Capitulo 14. de Treugis pacis videatur.

ARTICVLVS XXV.

Omnis Capitaneor. potestas in tuēdis

Finibus Regni ab externis, Libro 5. singulis Capitulis descripta habetur.

ARTICVLVS XXVI.

Omnis capitaneorū potestas in Nobi-

les ex debito Terrestrī merentes, Libro 6. Capitulo 1. 2. & 3. videatur.

ARTICVLVS XXVII.

De vltima Executione Rei Iudicatæ per Capitan. faciē.

Qui renunciat Terræ, proprioq; Distri-

ctui, cogitur respondere in Districtu in
quo se responsurum obligauit: tandem obtenta re Iudicata Capitane-

us sub quo manet, uel alioqui bona Perlucris obnoxia habet Victus,
faciet Executionem huiusmodi Perlucrorum, quæ sub Sigil-

lis Iudicij Capitan. Officio ostendi debent. Lex i.

123 Item si quis renunciat Terræ & proprio Districtui, debet responde-
re ibi, ubi renunciañ. se inscripsit: & cum super tali Res obtinebitur Iu-
dicata, alias Perlucrabitur: Idem qui Ius perduxit, equitabit ad Capi-
taneum illum sub quo manet Victus: Capitaneus tandem ille Execu-
tionem faciat Rei Iudicatæ: alias illorum Perlucrorum in alio Distri-
ctu Iure obtentorum.

Ex consuetud. Terra
re Cracouiē. Idem
supra cap. eodem ar-
tic. 11. de Art. Castr.
et lib. 4. cap. 7. ar. 1
de Euocatiōibus ex-
tra proprium Distri-
ctum.

Ne aut capitanei, & eorū Burgrabij, cū

109 sint a Regia Maiestate dotati, ubiq; ab Intromissione in bona, uel so-
lutiones, uel munera recipere audeant, Ministeriales uero dū-
taxat salarijs gaudebunt, arca id dari cōsuetis. Lex ij.

Alber. Petr. 1496.

Item quoniam

Item quoniam subditis nostris, uel ex Re Iudicata siue alias Perlucris uti Iudicialiter dici consuevit: siue per Emptionem, aut Resignationē, Donationem, Deuolutionē, aut alia ratione bonorū Intromissiones petentibus Officiales nostri uidelicet locorū Capitanei Vicecapitanei. & Burgrabij eorundem consueuerant a qualibet Intromissione solutiones extorquere insolitas: Cum uidelicet pro parte Capitanei decem Marcæ, & pro parte Burgrabij una sexagena Polonica, per eos qui intro-mittebantur iussu Capitaneorū dari consueuerant. Nos cernē. istud introductum esse sine lure, quinimmo cū grauamine subditorū nostrorum, decreuimus, & Statuimus, ut cū Capitanei nostri salarijs & intro-itus specialibus ac in certis locis de Mensa nostra prouentibus Regalibus fuerint, prout sunt, dotati ubiq;: quorū ratione, sicut ad exercenda debita eis annexa Officia, sic ad omne Iusticiæ ministeriū eis incumbens, & dandas eas Intromissiones obligantur: propter quod a modo in perpetuum, prædicti Capitanei & Burgrabij eorundē, in uniuersis Regni nostri Terris, pro tempore existentes, aut prædicta, aut alia forsan exquisita, uel exquirēda salaria, uel munera, pro Intromissionib. a subditis nostris exigere, extorquereq; non debeant: a quorū solutione eisdem subditos nostros in hac parte, de speciali nostræ benignitatis gratia absolui-mus euiternæ. Tamen uolumus ut circa easdem Intromissiones debita Ministerialiū salaria soluantur iuxta morem solitum.

Capitanei & Burgrabij ab Intromissionib. salariū habebunt, iuxta Statutum superius Regis Alberti. Lex iij.

Alex. in Rad. 1505 Capitanei introligantes quemquā in bona de Brachio Regali non recipiant decem Marcas, Similiter Burgrabij sexagenam: alias iuxta Statutū Iohannis Alberti Regis, quo istud prohibetur, se conseruent. 116

Quin omnes Capitanei suorum Districtuum Perlucra exequantur, sub poena centum Marcarum. Lex iiij.

Alex. Rad. 1505.

Propter differentias inter Capitaneos Terrestres & Particulares Districtuum pro Executione Perlucrorū nonnūquā excitatas, cum eorū alter in alterū Executionē differret, consueuerant negligi subditi nostri in effectu habendo Iusticię, iam pridem decrete: Iccirco Statuimus quod Capitanei Districtuū tenentur & debent exequi omnia Perlucra, contra omnes sui Districtus subditos sub poena Centū Marc. 119

Similiter Rex Sigism. centū Marcarū,
vel alioqui

uel alioqui Exautorationis poenam statuit, contra Capitaneos negligentes exequi ea quæ ad eorum Officiū, & generaliter ad alias pertinent administrationes. Lex v.

3. **Ut** Officiales & Dignitarij diligentius intendant executiōi Iudiciorū & administrationū eis incumbentiū, innitendo prioribus Constituti-
onibus, decreuimus, ut quotiens Capitanei in exequendis hijs, quæ ad ipsorum Officiū pertinent negligentes reperti fuerint, si in obligatione bona Capitaneatuū suorum teneant, puniantur poena Centū Marcarum, de eorum summa eis defalcandarū: Si autē in liberis bonis Capitanei extiterint, priuatiōe Officij Capitaneal. uolumus esse puniēdos.

sigism. Crac. 1507
Supra etiam idē pos-
itum est cap. eodē.

Deinde Rex Sigism. poenam 100. Mar-
carum inter Victorē & inter Reg. Ca-

meram diuidendam statuit in Capitaneum, qui neglex-
rit exequi rem Iudicatam. Lex vi.

36. **Quod** si aliquis Capitaneus in facienda huiusmodi executiōe negligēs
37. esset, aut remissus: extunc Victori totiens quotiens succūbet poenam
quinquaginta Marcarū pecuniæ usualis, & aliam similē poenam no-
stræ Regiæ Maiestati: pro quibus poenis in præsentia nostræ Regiæ
Maiestatis citatus in primo Terminō tanquā perēptorio parere, ac pro
poenis præmissis parti, & fisco nostro Regio luitis satisfacere similiter
totiens quotiens tenebitur, & debet: Et nihilominus sub eisdem poe-
nis exequutioni satisfacere teneatur, ad maximum in duabus septima-
nis gradus superius expressos explendo.

1 5 2 3.

Sed idē Capit. negligē. executionē iam
parti totā poenā 100. marc. succūb. L. vii

sigism. Petr. 1538.

Quia Capitanei in executiōe rei Iudicatæ solent esse negligentiores in
detrimentū eorum, qui Iusticiam habent, & sententiā obtinent, quibus
prouidere uolentes, decernimus ut poenā Statuti ab huiusmodi Cap-
itano executionem negligente nobis debitam, Pars Actorea totam
assequatur, & habeat.

De eodem. Lex viij.

De eodem sigism. Au-
gustus Petr. 1550.

Volentes cauere ne grauetur Nobilitas renouamus Statutum, ne Of-
ficiū Castreñ, aliquid accipiat ab Intromissione.

**Rex tamē dabit līteras tā ad Dignita-
rios quā ad Capitaneos, quibus ad satis-
facien. debito suo admoneant, Lex ix.**

sigism. Crac. 1532.
Idem etiam supra ca.
5 art. 3. de Dignitas
tibus conferendis.

In petitione facta de exequen. Officijs Palatinorū, Capitaneorū, & aliorum Officialium Terreſtriū: & ſi ſciamus expreſſe ſuper eo eſſe ſcripta Statuta, poenasq; in illis contra negligē. ſua Officia eſſe adhibitas. Nihilominus tamē Nunciorum & Nobilitatis Regni noſtri petitioni ſatisfaciē. dabimus ea de re literas noſtras ad prædictos Palatinos, Capitaneos, & alios Dignitarios, ſeu Officiales: quibus ad ſatisfaciendum debito ſuo illos commonebimus.

Nam Officium ſemper debet eſſe paratum, in recenti crimine, in miniſtranda

Idem lib. 1. ca. 4. art. 8. de Offic. Episcop. in Eccles. Christi 112 lib. 1. cap. 2. artic. 12. de formula iudicij Caſtr. & art. 14. de forma iudicij coram Offic. Capitanei. **da luſticia, & in Exequenda re ludicata, præter feſta ſolenniora, & dies Dominicos. idq; nō expectatis Terminis Caſtreñ. Lex x.**
Debet autē Officium Caſtreñ, unicuiq; ſemper paratū eſſe in recenti crimine, in miniſtranda luſticia, & exequenda re ludicata: exceptis duntaxat feſtis ſolennioribus, & diebus Dominicis, non expectatis Terminis Caſtreñ. quæ Cauſæ non debēt differri ad Terminos Caſtreñ, ſed ſine celebratione Terminorum debent exequi.

Sed lite pendēte concordia tentantes a poenis quibufuis abſoluunt. Lex xi.

Ex Prinil. Jagell. 100 dlnen. idem lib. 1. ca. 6. de Palat. art. 3. & lib. 1. cap. 7. artic. 1. de Caſtellanis. **Item ſi qui Terrigenæ, aut quivis aliq; Incolæ Regni Polonię prædicti, pendente lite in iudicijs, pro quibuſcūq; Cauſis, concordare uoluerint: a poenis noſtris ac ludicum & Subiudiciū, Palatinorum, & Caſtellanorum eoſdem liberos facimus, & ſolutos.**

Nā Capit. Terrigen. tantū Iure victos ad ſolutionē poenar. cōpellāt. Lex xii.

Sigism. Crac. 1507. Item etiam lib. 4. ca. 21. art. 1. de lite pendente ac ludicata. **Capitanei, ipſorumq; Iudices, & Burgrabij ad ſolutionem poenarū, quæ ex ludicato debentur, Terrigenas compellant.**

Nihilominus poenas Iudicialiter decretas ſubditis ſuis Rex nemini debet conferre. Lex xiii.

Ex Prinil. Jagell. prope Czer. eſt eiſdem mentio libr. 3. cap. 1. art. 1. de libertatib. ſundorū Nobilitatis. **Præterea ut inter Nobiles Regni noſtri & alios ſubditos iurgia, contentiones, diſſidia, ſtrages, & homicidia ſubmoueātur: quæ poſſent ueriliſimiliter ſuboriri, cum poenas noſtras, quæ nobis de iudicijs noſtris proueniunt familiaribus uel alijs ſubditis noſtris ad eorū importunas petitiones ab illis concederemus exigendas, qui ad illas nobis cōdemnantur: Proinde præſenti ſcripto pollicemur, nunquā alicui huiuſmodi poenas in**

di poenas in subditis nostris dare, assignare, & deputare, ex quacumque causa uel ratione, sed eas per Officiales nostros pro nobis faciemus exigere: aut eas illis qui nobis ad eas sunt obnoxij pia mansuetudine indulgere, uel alias de exactis disponere iuxta nostram Regiam uoluntatem.

Pro poena autem, obligatioe, aut fideiussione

Dñi, subditus Villanus pignorari non debet, sed Dñs. Lex xiiij.

Quam uide Libro 1. Capitulo 17. Articulo 3. de Kmetonibus.

Kazimir. Magnus
Vistul. 1368.

Sed poenae ob literae dictionis vni⁹ ali-

32. osque huiusmodi defectus, & a Coadiutoribus solui solitae cassantur: Exceptis poenis post Decretum negocij Principalis fieri ac decerni solitis. Lex xv.

Quam uide de Exceptionibus Libro 4. Capitulo 16. Articulo 3. & est eiusdem mentio etiam Libro 4. Capitulo 21. Articulo 1. de Lite pendente ac Iudicata.

Sigism. Pete. 1523.

ARTICVLVS XXVIII.

**Qualiter Capitanei locorum procedant
Brachium Regale extensuri in execu-**

tione Rei Iudicatae seu Perlucrorum, Alexander Rex
ordine infra scripto docet. Lex i.

Hac ratio exequenda
de rei iudicata in Po-
lonia Maiore obser-
uatur.

3. In primo processu Regalis Brachij, loci Capitaneus sub cuius iurisdic-
4. tione Pars Victa esset, pro prima uice, cum parte Victore rem Iudica-
tam seu Perlucra in scripto sibi repraesentata, aut cum suo Procuratore
Ministerialem cum duobus Nobilibus ad bona partis lute conuictae
diriget, & praesertim ad talia bona super quibus Perlucra censentur es-
se lute obtenta: sed ut in stylo iuris nostri dici consuevit, perducta: &
super quibus Processus Iudiciarius uidelicet Pignoris, & Intromissio-
nis continuabatur: Qui quidem Ministerialis ueniens ad bona huius-
modi, si in eisdem fuerit praesens Dominus loci, uidelicet lute conuictus,
aut suus Officialis, uel Vuldarius illorum bonorum, & coram Kmetoni-
bus iuxta continentiam & exigentiam Perlucrorum Victorem in ipsius Per-
lucris de Brachio Regali auctoritate Capitanei loci coram Nobilibus in-
tromittet, dabitque ei Intromissionem realem, & obedientiam Kmetonum con-
signabit: inhibendo lute conuicto, quod non audeat Victorem de cetero
in possessione & Intromissione isto modo sibi data impetere, & inua-
dere quouismodo, sub Vadio M. M. quod Vadium sit literale, sub titu-
lo loci Capitanei summam fere similem Perlucrorum non excedens, in quibus
Intromissis bonis Victorem intromissum iuxta consuetudinem relin-
quet, aut saltem eam ipsam possessionem sibi tradet. Quae de Brachio Re-
gali Intromissio pro prima uice facta, & Vadij interpositio ex recogni-
tione Ministerialis & Nobiliu in Actis Castren. debet modo & ordi-

Vadium interpositum
non excedat summam
Perlucrorum.

h n ne iuris re-

Primum & secundū
Vadium Actori de-
betur, nō Capitaneo.

ne Iuris recognosci, alias reponi & actuari sufficienter. Vadium tandē illud etiam si pro secunda uice interpositū esset, ubi Capitaneo nullam facit fatigam, partī debetur, non Iudicio neq; Regiæ Maiestati: ea ratione, quia Pars ipsa Ministerialē & Nobiles in suffragium Brachij Regalis impensis conducit priuatis.

Si Intromissio isto modo data esset, aut adēpta, aut impedita violenter, Victus pro Vadio cōdemnatur. Lex ij.

Posteaquā Victor intromittitur de Brachio Regali, si casu quocumq; uiolento eius Intromissio seu possessio uiolatur uel irritatur: necessario Victus ille seu Conuictus contra quē processum erat, ad Iudicium Castreñ. citandus erit pro Vadio: & in uno ac primo Terminō siue cōparuerit, siue non, in Vadio condemnatur, omnibus Dilationibus & subterfugijs prætermisissis.

Pro secunda uice Intromissio de Brachio Regali. Lex iij.

Si possessio seu Intromissio, sic ut supra scriptum est, Vadio non obstante irritabitur seu uiolabitur: tunc præmissa ista citatiōe & condēnatione pro Vadio prædicto, de quo supra, iterū Ministerialis secunda seu altera uice cum Nobilibus & Actore aut suo Procuratore per Capitā. debet ad talia bona modo priori pro secunda uice mitti, & omnia prout in prima Intromissione fuerunt, secunda uice faciet, hac ipsa secunda uice de Brachio Regali tam in Perlucris quā in Vadio Intromissionem dando, iuxta continentia Vadij & Perlucrorū: dataq; Intromissione duplicabit Vadiū, ut scilicet Vadium literale maiorem dupliciter summam continens daret, & relinqueret interpositum inter intromissum Victorem & Victum.

Si Intromissio pro secunda uice data irritaretur. Lex iij.

In quantum ipse Iure conuictus adeo rebellis proteruus & uiolator Iuris communis Regni esset, Sic quod Intromissionē pro prima & secunda uicibus, de Brachio Regali datam contēnendo uiolare præsumeret: extunc prout prius pro Vadio ad Castrum citetur. Et similiter præmissis præmittendis ut supra scriptum est absq; omni indulto Dilationum, excusationumq;, in primo Terminō siue comparuerit siue non, in Vadio peremptorie & Iudicialiter condemnatur.

Pro tertia uice

Pro tertia vice personaliter Capit. executionē finalem ita facit. Lex v.

Demum post primam & secundā uices prædictas si iterum Victus ageret rebelliter se manu seu Brachio opponendo Regali, mouebitur Capitaneus personaliter de sede Regali (cui in Officio Capitaneatus præsidet armatus & prouisus) sic ut temeritatē uiolatoris uinceret: ibitque cum Ministeriali, & cum Victore ad bona huiusmodi cum Perlucris: sicque Victorem auctoritate Brachij Regalis, & sui Officij accitis ut præfentes essent: hi scilicet, Victor, aut factor, aut Villicus prout supra coram quibus modo supradicto Ministerialis primis uicibus intromittebat, pro tertia uice realiter intromittet Victorem in Perlucris & in Vadijs pro omnibus uicibus interpositis, eiectione abinde manu potenti Victo. Præterea ne Capitaneus frustratur impensis per id ad eum factis, immediate dabit & relinquet Vadium literale inter partes Triplicatum: Quod quidem ibidem relinquet saltē Kmetonibus illud dando, pro quo Vadio si expediet Processus sit, sic ut supra ad condemnationē, Executionem aut eam ultimam, Capitaneus eque bene per alium, ut per se, faciet, si commodè potest: sin aliter, tunc ibit solus ipse Officij debito satisfactorius: habebit tamen secum Ministerialē, & Nobiles Capitaneus siue per se siue per alium istā facere executionē Perlucrorū, in bonis, in quibus Perlucra sunt obtenta seu perducta faciendo. Cumque daturus est Intromissionē huiusmodi in Perlucris, & in Vadijs, si bona ualorē Vadorū et Perlucrorū ferre possunt, faciet Intromissionē, dando unū Laneum possessionatū, de quo una Marca annuatim proueniret. in quibuslibet decem Marcis; Si autē Lanei non sunt possessionati seu Censuales, tunc Intromissio detur, in agros in quibus duodecim Cori Siliginis seminari consueuerunt, aut seminari uerisimiliter possent, agros uidelicet intelligendo, pro Marca Censui annui. Et si tam possessiones, quā agri, & alia huiusmodi, in quibus bona sunt (intelligēda) & in quibus executio Perlucrorū faciendā esset, deficiunt: eaque Victus non haberet: tunc ipso iure conuictus, propterea quod iuris processum ad hæc ultima Iuris puncta temere sustinuit, capiatur in persona, sitque eius captiuatio relaxanda uel non relaxanda, in uoluntate Victoris, usque ad satisfactionem, pro Perlucris & pro Vadijs faciendam.

Capitaneus tenet sedem Regalē, & quā auctoritate pro tertia uice iure Victorē intromittit.

Capitan. per uices gerentem potest exequi iudicatum.

Laneus agri datur in decem Marc. Perlucrorum. si Lanei agrorum non sint.

si victus nulla bona haberet, captiuatur.

Instructio ad finalem possessionis assignationem. Lex vi.

4. Cum hæc fiunt in prima, secunda, & tertia uicibus, ut sunt abunde suprascripta: Eam quicunque loci Capitaneus seruabit instructionē, circa suā ipsius, aut sui uices gerentis, uel alterius nomine suo de Brachio Regali

h

iij

missi execu

Qua uerborum for-
mula Capitaneus Vi-
ctoris in bona Victi
intromittit.

missi executionem, in loco hereditatis, seu Villæ, uel bonorū Perlucra-
torum constitutus ipse Brachij Regalis Executor, uocabit Conuictū. si
est præsens, uocabit etiam Kmetones: præsertim illos in quos est Intro-
missio danda. quibus declarabit seu declarari faciet Perlucra & Vadia;
alias notificabit ea: Simul etiā literas Perlucrorū seu Executoriales co-
ram Ministeriali & Nobilibus eis ostendet, intimabit, & publicabit.

Sic quoque Capitaneus per se, aut alius nomine Capitanei dicet, audi ea,
& attende Ministerialis: Ego Capitaneus iuxta Officiū, aut alius sic,
Ego iuxta Officiū Dñi M. Capitanei, de Brachio Regali Nobili P. de
G. in eius Perlucris & Vadijs trado Intromissionē in istam Villā D.
uel ista bona P. aut in istum Kmetonē, seu Laneum, uel in istum, aut
istos agros, dicetque Capitaneus (si per se intromittit & interpono Va-
dium C. Marcarū per istas literas, aut alius nomine Capitanei Vadiū
siue Regium, siue Capitanei tenens dicit. Et istud Vadiū Centū Mare,
per Maiestatem Regiā, uel per Dñm Capitaneū interpositum, in hijs
literis scriptum. tibi Ministerialis do, & tu tandē iuxta Officium tuū
istud Vadiū Conuictio notifices, & ei sibi iuxta consuetudinē iuris il-
lud des uel in domo hic sua relinquant, quod tamen Vadiū sit Tripli-
catum, ut supra scriptum est. Dices uero quod ipse Cōuictus se in bo-
na ista, ad quē Victore intromisi, nec per se, nec per submissas personas
intromittere debeat, neque intromittat, in eisque Victore nullis molestia-
tionibus seu turbationibus uel impedimentis aggrediatur: Vobis autem
Kmetonibus uniuersis istorū bonorū incolis mando, ut ipsum Dñm
P. de G. pro uestro Dño habeatis, sibi que obediatis, tanquā uestro Dño
subditi que eius sitis, usque ad totalem solutionē & satisfactionē omnium
Perlucrorū & Vadorum: & hæc omnia coram te Ministerialis & co-
rā uobis omnibus, qui estis præsentibus testificor. Eñciatque Conuictū de
bonis, & pace facta Victori in bonis Perlucratis, exeat de bonis Capit.

**Si Victus se, ac bona sua defenderet:
non kmetones, sed ipse proscribatur,
& capiatur. Lex vii.**

Nihilominus si non obstante isto Processu, & Intromissione tot uici-
bus data, ac Vadijs tot uicibus interpositis, luri & Brachio Regali Vi-
ctus non pareret, aut se defenderet, & Intromissionē, & pacificam pos-
sessionē non admittendo: Tunc Capitaneus seu Vicegerens eius in
hac parte, non inferat ullā Victi Kmetonibus uel seruatoribus eius ui-
olentiam, nec sinat quenquā uerberari, aut uulnerari: Sed ipse Victus,
cum familia, & coadiutoribus suis tanquā iuris pacisque cōmunis Vio-
lator, atque destructor capiatur, suntque captiuandi, infamisque et infames
reputentur, & censeantur, etiā in corpore, iuxta Maiestatis Regiæ uo-
tum per Ma-

tum per Maiestatem Regiam puniendi: Et si capiuntur, teneantur usque quo satisfactio Victori detur pro Perlucris & Vadijs.

Ad idem. Lex viij.

Si idem Iure Conuictus, & alij eius Complices nō possent capi, detine-
riq; : tunc Conuictus de bonis illis citandus erit, in quæ in Perlucris ultimum Vadii Capi-
pitaneo cedit.
non est data Intromissio, pro Vadio ultimo, & finali, quod Vadiū ple-
narie cedit pro Capitaneo, & ad uidendū & decernendū illum proscri- Proscribuntur Iuri
inobedientes, una cū
suis familiarib. &
Complicibus.
bi, & proscriptum tanquā rebellē, & Iuris Regni transgressorē & uio- Rex proscriptos li-
ris suis capi ab omni-
bus iubet.
latorem banniri. Præmissa uero bannitione, & ipse, & familiares Cō-
plicesq; sui capiantur per Capitaneū, uel per alium eius nomine: Quā-
obrem dabit Maiestas Regia cōtra tales literas patentes, uniueris qui-
bus expedit, bannitionē publicando, & quibuslibet subditis mandan-
do, ut tales bannitos capiant, & locorum Capitaneis dent.

Ad idem. Lex ix.

Si uero non est possessionatus, alijs bonis: tunc ipsa Citatio, per edictū Impossessio nati par
edictum euandi.
contra ipsum & contra suos Complices possit expediri.

Ad idem. Lex x.

Et si comparuerit in Termino primo, qui sibi & omnibus talibus de- Omnibus Iure Vici
Terminis debet esse
peremptorius.
bet esse peremptorius, & finalis, nullam habens Dilationē: Extunc in
Vadio sententietur. Et si habuerit bona aliqua, in eodem Vadio reci-
piantur, & pro rebellionē teneantur: Captiuētur aut si non cōparuerit
seu non cōparuerint, tunc ipse & sui Complices tanquā rebellis Iurisq;
Regni uiolator decernatur, de Regno banniendus, proscribendus, & ca-
piendus. Et solus ipse Iudex proscribat sui decreti prolatiōe mediante.
Et ibidem statim proclametur bannitus, & proscriptus capiendus. Et Proscriptorum om-
nes fautores sui pro-
scripti & infames.
non solum ipse, sed etiam sui familiares, ac alij dantes ei auxilium, con-
silium, & fauorē: & præsertim in domibus eum cōseruantes: tales om-
nes sunt proscripti, captiuandi, & infames, ideoq; capiendi: cōtra quos
literæ dabuntur uniuerales, patentes, antedictæ, per Territoria, & ad
alios Capitaneos Regni porrigendæ.

ARTICVLVS XXIX.

In aliquibus Terris sic fit ex cōsuetu-
dine Executio Rei Iudicatæ. Lex i.

5. Si in Lucro condemnatus Rei Iudicatæ non curat satisfacere. tūc con-
citatur ad satisfactionē Perlucris & poenis, & si in Termino non com-
paruerit & nullam per Actorem in processu causæ cōmissam allegaue-
rit nullitatem, tunc datur Ministerialis de lure ad intromittendum in
bona, in Per-

bona, in Perlucris. & poenis ad Actorem pertinētibus. Et Iudiciū mittit ad pignorandū pro medietate poenarū ad Iudiciū pertinentiū. Et si non admittit Intromissionē Reus, tunc Burgravius vadit, & intromittit receptis secum duobus Nobilibus & Ministeriali: si uero Reus non admittit possessionē bonorum, ex Intromissione, tunc Capitaneus sua in persona vadit, & dat Intromissionē Actori, in bona, & imponit Vadium mandans Reo, ut Actore in possessione per eum assignata non impediatur sub Vadio per eum imposito. Et totiens quotiens Actor petit Intromissionē, totiens ostendit literas adiudicatorias sibi per Iudicem, & Subiudicem datas, & Capitaneus intromissum in possessione tueri tenetur. Si uero id non exequetur, tunc in eodem Vadio per eum in Reo imposito, & M. R. & Actori succumbet.

ARTICVLVS XXX.

In Minore vero Polonia & Russia Executio Rei Iudicatae, ex præscripto Sigismundi Regis ita fit.

Si citatus Iure victus admittit Actori seu Iure victori Intromissionē. Lex 1.

Si citatus Iure victus (cum ex remissione a Iudicio per Ministerialem requiretur) consentiet Actori siue Victori Intromissionē, & admittet pacificam possessionē in bona super quibus Perlucra perducta sunt: dando sibi in loco bonorū, in præsentia Incolarū possessionem, & eorū obedientiam: extunc Ministerialis post factam Intromissionē, faciet Recognitionem cum Nobilibus ad Acta Castreñ. Districtus illius, quod Victus talis admisit Intromissionem & possessionem in bona præfata, sic ut præmissum est, perlucrata. Quam possessionē si deinde Victor impedire quouis modo niteretur, huius possessionis defensio ad loci Capitaneum pertinebit, tanquā uiolenter expulsi & spoliati.

Si victus tam post decretū quam post Astitutionē Terminī Cōcitati Intromissionem negat. Lex 2.

Si uero Victus Intromissionē Victori denegauerit, tam post tale ut præmissum est decretum, quā etiam post Astitutionē Terminī Concitati contra non cōparentem, extunc idem Ministerialis qui fuit Victori de Iure ad Intromittendū additus cū Nobilibus sibi adiunctis, corā loci Capiteano aut eius Officio Castreñ, facere debet personalē relationem, præfatum scilicet N. Iure conuictū parti se uincenti Intromissionem Iure decretam temere denegasse. Extunc idem Capitaneus loci, & eo absente suus Vicegerens, uigore præfatae remissionis de Iudicio

Terrestri fa-

Sigism. Petr. 15 23.

si victus tam post decretum, quam post Astitutionem Terminī Concitati negat Intromissionem: literis innotescētie citabitur per Officiū ad uident. Victorem aut Astitutionem Brachij Regalis intromitti.

35.

Terrestri factæ, citabit Victum literis suæ Innotescentiæ, ad uidendū & audiendum se Victore præfatum, in bona talia, ex vi Perlucrorum Iure Terrestri obtentorū, & in summa siue summis ibidē expressis auctoritate Brachij Regalis intromitti sub hac forma.

Forma Innotescentiæ Capitane. Lex iij

35. Tibi Nobili N. Innotescimus Prouidū N. Ministerialem Terrestrē N. cum certis Nobilibus secum cōparentibus corā Officio nostro Castreñ. personalem fecisse relationē. Quomodo dum nuper additus fuisset a Iudicio Terrestri N. Nobili N. Actori Iure uincenti ad intromittendū ipsum uigore suorum Perlucrorū in Iudicio A. B. ex causa hac, uel illa, legitime obtentorū, in bona tua hereditaria N. quorum Perlucrorum literas sub Sigillis eiusdem Iudicij Terrestris coram nobis & Officio nostro obtulit & produxit, prout hoc ipsum Iudiciū Terrestrē illum ad nos & Officiū nostrū, tanquam Brachiū Regale, remisit: & tu existens Iure conuictus tanquā rebellis Intromissionem in dicta bona temere sibi denegasti, quo facto executio ipsorum Perlucrorum ad Brachium nostrum Capitaneale, quin potius Regale cuius uice fungimur in hac parte, est deuoluta, propter quod tibi mandamus uigore Regio & nostro ex Officio, ut coram nobis, aut nostro Vicegerente, siue Officio Castreñ. feria tali & tali, N. in Castro N. legitime compareas ad uidendum & audiendū Nos auctoritate Brachij Regalis in uim executionis præfata partem Iure uincentem in bona tua prædicta, iuxta Perlucrorum eius continentiam potenter intromitti, tuerique, prout ad nostrum pertinet Officiū: alias contumacia tua non obstante, nos ad ea quæ nobis ex Officio nostro incumbunt procedemus. Datum in Castro N. feria N. proxima. Añ.

Quod si vict⁹ in Termino Innotesc. ad mittit Intromissi. nihilomin⁹ Vadijs Tripli. onerat⁹ ne Introm. irritet. L. iij

35. Quod si talis Victus, ad talem auisationē loci Capitanei, in Termino sibi præfixo coram Officio Castreñ. cōparuerit, & metu poenarū, siue
36. Vadiorum interponendorū, Victori Intromissionē, & possessionē in talia bona se daturum obtulerit: Extunc loci Capitaneus Ministerialem addet, & ibidem Vadia Triplicata super Victū imponet, ut in instanti ipse Victus Victori in bona præfata, in quibus talia Perlucra perducta sunt Intromissionē de facto daret, & pacificam possessionem re ipsa quoque admitteret, nec cum in ipsa possessione quouis modo inquietaret, per se, uel summissas personas, sub eodē Vadio Triplicato.

Sigism. Petr. 1523.

Perlucra quæ per decretū Iudicis acquiruntur fortissima sunt: Si aut per contumaciam citati obtinentur, & in aliquo Iuris gradu, in materiali, fortali, efficiente uel finalis causa claudicant: etiam si Victor bona illo Iure quæ sita obtineat: Nihilominus intra annū et sex hebdomad. pro illis Perlucris male obiectis citari & iniusticia cōsumi poterit. Quin etiam in Executione rei Iudicate, nō prosequutio Actionis infra fatalia hoc est 3. annos & 6. menses, exceptio de non petendo, soluti, si plus petatur quam sit iudicatum, præterea si formula executionis non obseruaretur contra Actorem opponi possunt, sed tamē Actor quamq. a Term. absit, eua di non pōt: Nam in Executione rei Iudicate Officiū sumit, aut potius inuat partes Actoris contra Reū, quoad illi det iudicatu, & tamē bona Iure Perlucrorum possessa, nulla prescriptione alienantur ab herede.

Sigism. Petr. 1523.

Idem fit, si victus in Termino Innotescen-
tiae non comparet. Lex v.

Et idem faciet Capitaneus si Victus in Termino Innotescen-
tiae non comparuerit, quod uidelicet cum Triplicato Vadio Victorem intro-
mittet: Cuius Vadij medietas pro Victore, & reliqua medietas pro
Capitaneo loci cedere debebit. Et propter hoc Officialis Castren-
s. ab Intromissione huiusmodi nihil recipiet a Victore.

Si victus non admittit Intromissi intra
duas hebdom. Term. obseruaf. Lex vi.

sigism. Petr. 1523.

Capitaneus sub iam expressis poenis executioni satisfacere teneatur,
ad maximum in duabus septimanis gradus superius & inferius ex-
pressos explendo.

Officium exequendo rem Iudicatam
semel deliberat. Lex vii.

Quam vide supra Articulo 12. de Formula Iudicii Castrensis.

In causis vero Iudicii Castr. ex astito
Termino Concitato, cum Triplicatis
Vadijs intromittitur Actor. Lex viii.

sigism. Petr. 1523.
supra idem de for-
mula Iudicii Castr.
articul. 12. & 14.

Similis etiā progressus debet obseruari in Iudicio Castren-
s. secundū materiā subiectā in Articulis dūtaxat Castren-
s. ubi statim ex Term. Cō-
citato astito, addit Ministerialis ad intromittendū, cum Triplic. Vadijs.

Si autē victus Victori Triplicata Va-
dia inferenti Intromissionē negat, aut

datam impedit, Triplicata Vadia Officium in eo decernit,
& eundem de bonis ui eijcit. Lex ix.

Quod si talis Victus Victori possessionem non admiserit, uel quouis
modo præpediuerit: extunc loci Capitaneus (audita de eo relatione
Ministerialis & Nobilium) & Vadia Triplicata super eodē decernet.
Postea mouebitur manu forti & armata, & tenebitur ipsum Victorem
in bona partis Victæ intromittere, eundem Victum de bonis præfa-
tis potenter eijciendo.

Attamen bona dotalicio Vxoris aut al-

terius per-

terius personæ legitimo Iuri subiecta
a Perlucris libera sunt. Lex x.

Idem de Iure dotium
lib. 3. cap. 6. artic. 4.

35. Si uero quis in aliquo alio bona quæcūq; Iuris decreto fuerit affec-
tus, in quibus scilicet bonis, Vxor eiusdem Victi habuit Reformatio-
nem suam dotaliciale, talem Reformationē uolumus illęsam perma-
nere. Et talis conuictus pro Golotha debet reputari Iure Golotharū
deinceps conueniendus: casu quo executioni rei Iudicatę cōtraueniret.

**Si victus post decreta Vadra Tripli-
cata non permittit se de bonis eiꝝ, ex.**

tunc ad Instigationem Actoris per Officiū ad Iudiciū
Castrense ad Banniendum citatur. Lex xi.

- Quod si Victus esset adeo fortis, quod per Capitaneū sua temeritas nō
36. poterit prohiberi: quod uidelicet Brachio Regali contrauenire nitere-
tur: extunc in instanti debet citari per Officiū illud Capitaneale ad
Iudiciū Castren. peremptorie, ad audiendum se, uti rebellem. & Iuri
communi Regni contrauenientem, de Regno ac dominij sibi subie-
ctis banniri, & proscripsum pronunciari.

sigism. Petr. 1523.

**Si metu bannitiōis victus cædit bonis,
similibus Vadijs onerat. Lex xij.**

Quod si in tali Termino comparuerit metu bannitionis & proscrip-
tionis, debet satisfacere pro Vadijs interpositis, & Capitaneo, & parti; &
possessionem pacificam sub Vadijs similibus nō præpedire Victori.

**Sed in causa bannitiōis vt pote Crimi-
nali Actor quoq; stet psonaliter. L. xij.**

Quam vide Capitulo eodem Artic. 12. de Formula Iudicii Castri. Crac.

- Complices etiam omnes Victo patro-
cinantes proscribuntur. Lex xij.**

36. Similiter & omnes Complices eidem Victo palam patrocinales, ci-
tari debebunt ad banniendum, & de Regno una cum ipsorum præfato
Principali Iure conuicto proscribend. se decerni: contra quos prout eo-
rum Principalem Officiū Capitaneale procedere debet.

Qui præter Iure Via-
ctum aliquod Ius pos-
soriū habet in bonis
quæ posterioribus pa-
lucris posita oneran-
tur, uel etiam si quis
par Ius, uel etiam po-
sterius, tēpore habea-
at bona fide quæstui-
uel Iudicialiter obiecto-
tum, possessioneq; fir-
matum: secundo Iure
re Victori cōplex cē-
seri non potest. et aliq.

Impossess. uero cōprehēdē. sunt. L. xv.

36. Qui uero essent impossessionati per Officiū illud Castren. compre-
hendantur,

i ij

bona Victi non sufficiunt ferendis Perlicris utriusq; Victoris a posteriore victore persona lute uicti oneratur: si aut bona quo ad ualorē hereditatis sufficiunt, equitas hoc sua dat, ut prior possessor secundo uictori debitū soluat: aut ipse debitam sibi pecuniam ab illo recipiat, ut ita unusquisque quod suū est, a debitore ferat.

hendantur, & in turrim coniciantur, quorum punitio in arbitrio & gratia nostra consistat.

Si bannitus defenderet sua bona, Nobilitas contra illum tanquā violatorē Iuris communis, & Magistratū contemptorē cum Capitaneo moueatur, & de bonis eiiciatur, captiueturq; cum Cōplicibus in turrim coniciendus. Lex xvi.

Et statim post factam bannitionem, in quantū idem Victus bona sua lute amissa defenderet, executioni Brachij Regalis se opponere. Extunc iuxta Regni Statutū uniuersa Nobilitas Terræ Districtus eiusdem in quibus bona Victi consistunt, una cum Capitaneo loci mouebitur, cū apparatu bellico contra Victū rebellem, ita quod poterit de bonis suis

Et si talis rebellis poterit in persona sua cōprehen- (repelli & reijci. di, talis cum Complicibus suis comprehendatur, & mancipatus turri includatur, & ipsius uita in gratia nostra consistat.

Porro de Literis salui cōductus per Episcopum Cracouiensem, vel Palatinū Cracouiensem, aut Sandomiriensem, dandis, ob aliquod crimen metu Regis aut Capitanei fugientibus, & protestationē contra Regem & Capitaneū suscipiendis, & quod bona maliciose de Regno fugientis, & facientis damna cōfiscantur, dotalicio Vxoris saluo, Lex xvij.

Quam vide Lib. 3. Cap. 14. de saluo conductu, seu Literis publicę fidei.

CAPITVLVM XIII. De Succamerariorum Officio ac potestate.

P R A E F A T I O.

Succamerariorū prisci & recentiora Officia.

Termino, quę olim sacra fuisse.

Cum olim Reges quotannis Prouincias Regni obibant, verisimile est Prouinciales Succamerarios Cubiculi Regij fuisse custodes. Certe hoc tēpore Succamerarii inter alia pacis bellique munia de finibus regundis ex Lege iudicant, & cognoscunt: ut ita cupiditas humana suo contenta sit, alieno abstineat: neq; de comuni diuidendo serat certamina. Quo sensu & gentilitas nugax, multiplicandorumque Deorū & Dearum studiola, Termino nihil animatum, sed tantum libo, farina, fruge, & mola falsa sacrificabat: quia is Deus pacificus, & pacis custos haberetur, a cædeque immunis esset: ob idque incruentum sacrum ei cōstituit, ac lege sanxit, ut is qui Terminum exarasset, ipse & boues Deo sacri fierent: apud nos vero Termini exarator damni dati reus ex lege dissipatorum Terminorum tenetur.

A R T I C V L V S.

Ex quo hominū statu Succamerar. cre-
entur, Et si Impossess. vel negligen. fu-
erint in suis Officijs, quę illis incūbunt, & prescribunt. Lex i.
Quam vide Libro 1. Capitulo 5. Articulo 1. de Dignitatibus conferē.

De securitate autē Iudiciorum etiam
Succameralium. Lex ii.

Quam vide Libro 4. Capitulo 9. de securitate Iudiciorum.

De differētia limitū inter bona Rega-
lia, & Nobilium Terrestria: non Terrestre Iudicium, neq; solus Suc-
camerarius: sed Commissarij Regij cognoscunt. Lex iij.

Quam Libro 2. Capitulo 1. Articulo 6. de bonis fisci Regal. vide.

Sed causę Spiritualiū scilicet Limitū

Kmetonum fugientium, homicidiorū, ac uulnerum Iure Ter-
restri seu Seculari definiantur. Lex iij.

117 Spirituales pro bonis siue iniurijs bonorum Iuri communi subiecto-
rum, Iure Terrestri experiantur: Iniurię autē sunt super Limitibus,
Kmetonibus fugitiuis, Cæde & uulneribus, alias iuxta Statutum lo-
hannis Alberti.

Alex. in Rad. 1505
De spiritualibus lib.
1. cap. 4. art. 7. Item
de uulneribus Kme-
tonum cap. 17. art. 2.
eadē lex posita est.

Pro Limitibus fundorū Spiritual. etiā

Iudiciū Terrestre Iudicat. Lex v.

sigism. Petr. 1543.

Quam vide Libro 1. Capitulo 4. Articulo 8. de Iudicio Spiritualium.

Tutor aut vt nihil ppetuū de hæred.
puero, disponet, sic neq; illā limit. L. vi

Kazim. Vist. 1388.
Idem lib. 3. de Tutor-
ria potestate repet.

33. Cum pater decesserit pueris relictis ipsis ad annos legitimos nondum
educatis, Tutor ipsorum non potest hereditatē ipsorum uendere, nec
gades limitare, nec ipsam hereditatē aliquo modo perdere: quia si secus
fieret, pueri ad annos discretionis peruenientes, hereditatē suam a pos-
sessore uiceuersa habere, & lucrari possint: nec ipsis aliqua prescriptio
allegari possit.

sed neq; Tenentarius
aut Domini dotalis
cialis bona sua Iuri
subiecta limitare pos-
sunt.

Hic ergo Processus in causa limitādo-
rum bonorum obseruetur. Lex vii.

i iij

Et licet ua-

sigism. Petr. 1523. Et licet uarij fuere quoq; modi in bonorum utrinq; hereditariorū li- 39.
mitatione hucusq; in Terris nostris Cracou. Sandomiriē. Lublineē.
Rusſiæ, Belzeē. ac Podoliæ, Territorijsq; earundē Terrarū pro iure
obſeruati: tamen nos conformem deinde limitationē bonorū eiufmo-
di hereditariorū fieri, ac in omnibus Terris prædictis pro conſuetudi-
ne obſeruari cupientes, de unanimi Baronum noſtrorū conſilio pari-
ter & aſſenſu Nunciorū Terrarū prædictarū, ſtatuimus, & ordinamus
ut quilibet citans in Ius Terreſtre pro graniciebus faciendis taxam pe-
cuniariā non ponat, ſed ſimpliciter Actor citabit Reum pro actoratu
alias opouoczſtuo ſub hac forma.

sigism. Petr. 1523. **Forma Citatiōis Terreſtris cōtra prin-**
cipalem ad facien. limites. Lex viij.

*Uſu obſeruatur, ut A-
ctio Limitū prius de-
ſiniatur quam inus-
rit, ſi quæ ſunt occa-
ſione regundorum ſi-
nium ultro citroq; il-
late, niſi enim prius
appareat cuius ſit ſu-
dus iſte uel ille, de in-
iuria cognoscerequit
ſecus eſt de iniurijs,
quæ a Limitum nes-
gocio nō dependēt.* Qui te citat ad faciendum granicies ſeu limites inter bona ſua N. he- 53.
reditaria Villæ N. ab una, & tua etiam hereditaria Villæ N. partibus
ab altera: & attendendū ſibi N. decerni actoratum uigore præſentis
Citationis iudicialiter reſponſurus. Datum.

**Contra uicinos uero ſeu collaterales, ſi
ſint ſimul cum Citato, neceſſario tam
ad Terreſtre quam ad Campeſtre Iudiciū citandis ſic eſt proceden-**
dum, ne in campo Limitationem impediāt. Lex ix.

sigism. Petr. 1523. Si uero eſſent alij Nobiles habentes uicinas hereditates, quarum pari- 41.
etes adiacerent, & eſſent contigui hereditatibus inter quas tales grani-
cies fieri deberent, putarentq; ſe habere intereſſe ex ui contiguitatis ad
tales granicies, tales etiam uicini collaterales etiam per Actore pro uno
& eodem Termino cum Principali ad Iudiciū Terreſtre adcitentur, &
ſimiliter prout cum Principali ita & cum eis per Actorem procedetur
ne in Termino Campeſtri granicies poſſent impedire.

**Talis eſt ergo forma Citatiōis ad Iudi-
ciū Terreſt. cōtra uicinos haben. cōtigu-
os pariet. cū hæred. ſeu bon. limitā. L. x.**

sigism. Petr. 1523. Citat uos ad aſpiciendum parietem ueſtrum ſi quem uos habere præ- 42.
tenditis Villæ ſeu hereditati ipſius N. contiguum, quæ bona ſua hæ-
reditaria præfatus N. uult diſtinguere, & diſlimitare graniciebus, ſi-
gnisq; metallibus, cum bonis N. Nobilis N. hereditarijs: pro quibus
graniciebus citauit præfatum N. tanquā Principalem, & uos adcitāt
tanquā collaterales, ut ſtaretis & Actoratum ſibi N. Actori agnoſcere
tis, uel eundē

tis, uel eundem Actoratū attentaretis sibi decerni per Iudicium contra præfatum N. Principalem, & uos tanquam collaterales: ad præmissa Iudicialiter responsuri.

Si Citat⁹ nec in primo, nec in secūdo Term. cōparuerit, tūc Actor cū adiudicatiōe Actorat. ad cāpū remitt. Lex xi.

40. Si uero Citatus in primo Terminō non paruerit, in pœna contumacię *sigism. Petr. 1523.*
SI AUTEM in secundo & peremptorio Terminō (condemnetur, idem Citatus nō paruerit, in Lucro Actoratus, per Actorē condemnetur: per quam condemnationē iam obtinebit Actoratū contra Citatum decreto Iudiciali accedente.

FACTA IGI tur tali condemnationē ip̄s Lucro Iudiciū remittet Actorem cum obtentione Actoratus ad campū, ad Succamerariū Terrestrē, siue eius Officiū ueluti exequutorē proseguēde huius limitatiōis.

ARTICVLVS II.

Itaq; post Citati cōdemnationē, Acto-

ris uero Iure uincētis a Iudicio Terrestrī ad Campestre remissionem, sequitur Processus in Campo. Lex i.

40. **Post hoc aut Succamerarius** per suam literalē Innotescentiā seu Citationem, debet Citare partes ad sui, siue Officij præsentia, ad locum Limitum siue differentia, pro certo Terminō, peremptorie Terminū assignando: mandando Reo cōdemnato, ut compareat ad instantiā Actoris, ad uidendū & attentandū ipsum Actorem iurare cum Testibus su per iusta ductione, & sipatione granicierum. *sigism. Petr. 1523.*

Talis aut est Citatio ex Offic. Succam. ad cāpum p⁹ cōdemnati. Citati in Lucro, in Iudicio Terrestr. obtēto. Lex ii.

54. **N. N. Succamerarius N. N. tibi Nobili N. heredi de N. Mandamus** quatinus coram nobis, aut Camerariō nostro, feria secūda post festū sancti N. nunc instans proxima, in loco Campestri inter bona hereditaria Nobilis N. dicta N. & tua etiam hereditaria dicta N. ubi uidelicet præfatus N. Actor Nos, seu nostrū Camerariū locabit, compareas ad attentandum & uidendū ipsum ducere nos siue Officiū nostrū, ducereq; & sipare granicies, scopulos de Terra erigendo, & alia signa metalia siue granicialia faciendo, attentaresq; & aspiceres ipsum cum Testibus præstare Iuramentū tanquam Actorē super uera & iusta ductione & sipa- *sigism. Petr. 1523.*

ctione & sipatione præfatarū granicierū, prout præfatum Actoratum contra te obtinuit condemnādo te in Lucro Actoratus in Iudicio Terrestri N. in Terminis iam præteritis, cum quo Actoratu ad Nos, siue nostrū Offic. ad campū est remissus, præmissa Iudiciali. attēatur. Dat.

Sed forma ad citatiōis Succamerariālis contra eosdem collaterales, siue habentes

parietes contiguos & uicinos post remissionem fieri solitæ talis est. Lex iij.

N. Succamerar. uobis Nobilibus N. & N. &c. heredibus de N. Mandamus quatinus coram nobis, aut Officio nostro Succamerariāli, in loco Campestri, inter hereditates N. Nobilis N. Actoris ex una, & N. Nobilis de N. Citati partibus ex altera, ubi uidelicet præfatus Actor N. Nos seu Officiū nostrū locabit feria tali & tali. &c. ad instantiam præfati N. Actoris cōpareatis, qui uos ad citat alias prypozyua ad aspiciendum parietem uestrū & ad uidendum attentandūq; ipsum uigore Actoratus contra præfatū N. Principalē & contra uos tanquam collaterales in Iudicio Terrestri N. obtenti ducere Officiū, & prosequi granicies seu limites, faciendo scopulos, & alia signa metalia circa talia fieri consueta; & attentandum ipsum iurare cū Testibus super iusta sipatione granicierū. Ideo ut staretis & præmissa Iudicialiter attentaretis; quia nos non obstante uestra absentia siue cōtumacia ad præfatam limitationem ex Officio nostro procedemus. Datum.

Condemnatus in Iudicio Terrestri, in campo ad cōtrouertendū non admittitur,

quin imo non obstantibus quibusuis etiā documentis Literatorijs uel Signis euidentioribus, si quæ Reus pro tunc ostenderit, Actoris tamen arbitrio, ductiōi ac iuramēto cū Testibus standū est. Lex iij.

sigism. Petr. 1523.

In quo quidem Terminio Campestri nō licebit Citato aliquas controuersias facere corā Succamerario, uel eius Officio, super Actoratu: quē iam in Iudicio Terrestri amisit, sed Actor ducet Officiū iuxta suā uoluntatem, & suam conscientiā, facietq; granicies scopulos sipando, & alia signa metalia faciendo, non obstante quauis contradiciōe Citati, nec quibusuis documentis Literatorijs, uel signis euidentioribus, si quæ pro tunc ostenderit: Quibus finitis circa finalem & aciale scopulum iurabit Actor cum sex Testibus sibi in genere similibus super uera & iusta limitatione, ita uidelicet, quod nihil Terræ & hæreditatis Citato ademittit, & ab eo alienauit.

Porro si condemnatus etiā in campo

non paruerit,

non paruerit, idem fit: quin ubi Actor præstiterit Iuramentum cum Testibus, Succamerar, decernit Limites ppetuo duraturos. Lex v. Quod si in tali Termino Campestri Citatus non cōparuerit, sed con-
 40. tumax extiterit: Nihilominus Succamerar, uel eius Officiū tenebitur Actorem sequi & facere granicies iuxta ductionē ipsius: nihilominus circa ultimum & aciale scopulum Actor iurabit cum Testibus, nō obstante absentia Citati, tantūmodo in præsentia Officij Succamerarij. Quas granicies, sic ut præmissum est, factas, & Iuramento Actoris cōprobatas, Succamerarius aut eius Officiū decernet perpetuo duraturas, & tenendas.

sigism. Petr. 1523.

ARTICVLVS III.

Si vero ex consensu, vel etiam ex con-

trouersia partium sit Remissio ad campum, Citatio Succamerarij talis esse solet.

P. de N. Succamerarius T. C. Tibi Nobili N. heredi de N. Regio et nostri Officij uigore Mandamus quatenus corā nobis, seu Officio, aut Camerario nostro, in loco Campestri graniciali inter bona hereditaria N. Nobilis N. de N. tanquā Actoris ex una, & tua etiam hereditaria N. partibus ex altera, feria M. post festum M. ad instantiā præfati N. Actoris personaliter & peremptorie cōpareas, qui te citat ad campū, & Ius nostrum Succamerariale, prout es remissus ad Ius nostrū Succamerariale Campestre graniciale per Iudiciū Terrestre C. pro facien. Limitibus, inter bona N. ipsius Actoris hæreditaria & C. bona tua etiā hæreditaria, & ad uidendū alteri uestrum, aut alioqui ipsi Actori decerni Actoratū: alias iuxta Citationē ipsius Actoris literalē, & remissionem Iudicij Terrestris C. latius canen. Iudicialiter limitationem bonorum præfatorum sis attentaturus, Datum.

Similis etiā Citatio cōtra collaterales.

Qui uos citat ad campum, & Ius nostrum Succamerariale prout es remissus de Iudicio Terrestri C. ad Ius nostrū Succamerariale Campestre graniciale, ad attendendū & aspiciendum parietē tuum, si quem te hæreditati N. ipsius Actoris prætedis habere contiguū: Quæ bona sua hæreditaria ipse N. Actor uult distinguere & dislimitare Limitibus signisq; metalibus a bonis C. Nobilis C. N. hæreditarijs, ex Citationē literali Terrestri, qua te citauerat & præfati Citationē adcitatur, ad aspiciendum parietē tuum, si quem te hæreditati ipsius Actoris prætedis habere contiguū. Quæ bona ipse uult Limitibus signisq; metalibus distinguere & dislimitare a bonis N. Nobilis N. hereditarijs, alias iuxta eandem Citationē originalem ipsius Actoris, remissionēq; Iudicij Terrestris C. latius canen. Iudicialiter parietē tuum sis attentaturus, Dar.

k

Quod autē

Quod autem Iudicia Succamerar, vt &

Capitanealis Officij (cum utraq; sint Rei Iudicatæ Executoria) intra duas hebdomadas fiunt, usu obseruatur.

**Quæ Dilationes ad campum Cita-
to admittuntur. Lex 1.**

40.

*sigism. Petr. 1523.
De Dilationib. uide
lib. 4. cap. 15. de se-
cundo Termino.*

Poterit autem Citatus Terminum talem Campestrē uera infirmitate differre, similiter & pro Maiori & non aliter.

**Primo aut omnium Succamerar. in ne-
gocio Limitatiōis naturalem Limitē**

spectet, nempe riuolum, aut fluuium interfluentem, seu Alueum nouū, & antiquum, alias Rzeczysko hereditates limitantē. Lex ij.

8.

*Kazimir. Magnus
Vistie, 1368.*

*Fluuio inter Villas
seu hereditates exis-
tente, si granicies nō
sunt de iure facti, flu-
uius limitabit: idem
fluuio naturaliter in
nouum alueum auer-
sus, idem facit: sed si
quispiam in suū Rus-
eum cōuertit, sua ia-
ctura erit, ut uicinus
loci Dominus in Rus-
se iustus, & rippam
habeat, & in rippa
as in fluuio limitem.*

Crebra altercatione inter nostros subditos super Limitibus in hereditatibus ipsorum distinguendis graues suscitatur quæstiones, ex quibus augentur expensæ, & labori nimio interdū supponuntur discordantes. Et quia fluuij & fluuiorū Aluei, ut plurimū inter hereditates, possessiones, & Villas fluunt, & habentur: Vnde si quæ Villæ, aut hereditates inuicem conueniūt, aliquo fluuio uel Riua mediante. Si inter easdem hereditates non sunt Limites de iure facti, tunc illa quælibet hereditas suam teneat rippam illius fluminis seu Riui ad ipsam hereditatem protensam: Et idem fluuius seu Riua pro Limite semper sit habendus. Qui fluuius seu Riua si etiam obmisso primæuo Alueo per alia loca suum diuertit meatum seu defluxū, sine ministerio hominis, sed propria uirtute naturali, Nihilominus eiusdē fluuij primæuus Alueus, ubi ante decursus aque fuit, uerus Limes hereditatū illarum erit: In quo antiquo fluuio, seu Riua, alias antiqui fluuij Alueo, homines utramq; Villam seu hereditatē illam inhabitantes, licite suas facient piscaturas, prout faciebant tunc, cū aqua suum primæuum, seu antiquū cursum in eodē antiquo Alueo habuit. Sed si fluuius seu Riua huiusmodi per hominis industriā auersus esset ab antiquo cursu & alueo, ut in alium nouum influeret alueū, tunc ille nouus alueus hereditates limitabit: dabit quoq; sic ut antiquus ille alueus dare consuevit unam rippam uni hereditati, alteram alteri quam alluit. Quo casu dum per hominis industriam sit fluminis auersio una hereditatū ipsarum, illa uidelicet in qua remanet antiquus alueus, omnem & integram habeat proprietatem in alueo, & rippis antiqui fluminis seu Riui.

**Præterea, eū qui notabiliora signa Li-
mitum ostēdit, Succamerarius sub ho-**

nore & conscie

nore & conscientia admittat ad probandū : deficientibus autē signis ex utraq; parte, Actori cū Testibus probatio deferatur, Lex iij.

De Limitib. aut nostrorū Nobiliū taliter duximus providendū, quod *legell. Craco. 1423*

41. si contigerit aliquem litigantē pro Limitibus docere, uel ostendere scopulos dictos Kopeze ad minus tres, aut alia signa notabilia in campis uulgariter yviazdy. In syluis uero signa ad instar crucis facta, ut est moris : Extunc Succamerarius noster illum qui meliora & notabiliora signa seu scopulos ostenderit, discernens, sub honore & conscientia debet & tenebitur mittere ad probandū. Vbi aut utraq; Pars signis notabilibus inter hæreditates careat, extunc Actor ad probationem Limitum cum Testibus, prout de lure est, admittatur.

Item possessiōis Præscriptio animaduertenda est. Lex iij.

44. Ex consuetudine & lure antiquo seruabatur. Quod uendens hæreditatem, emptorem per tres annos & tres menses ab impetitione quacūque ad interueniendū & liberandū eundem sit astrictus: Sed quia multotiens contingit, Quod uicini illius uenditæ hæreditatis quorū Limites etiam ipsam cōtingunt infra præfatos tres annos, & tres menses emptorem uexare postponunt, donec Venditor & intercessor præscriptione emptionis euadat, qua elapsa primo emptorē pro Limitibus inquietare non formidant, licet uenditioni præsentēs extiterint. Ea propter uolumus, & Statuimus, Quod cum aliqua hæreditas emptori per Venditorem ostenditur, uicini illius hæreditatis per emptorē cum Ministeriali euocentur, ut illi ostensioni intersint. Qui si uenire noluerint, sic per Ministerialem uocati, & infra tres annos & tres menses possessori quæstionem pro Limitibus non mouerint, tunc possessor ad probationem suæ emptionis cum Testibus admittatur, præscriptioneque tanti temporis iuuabitur.

Porro cuiusmōi Literæ locū habēt, uel

non habent, in negotio Limitatiōis honorū, & de Succamer. Literis in dislimitatione bonorum Regaliū ualituris, exceptis scopulis & crucibus de lure factis. Lex v.

Quæ videatur Libro 2. Capitulo 1. Articulo 7. de Commissariati Iudicio.

Succame. Terminū Partibus nō trāspōnat nisi cōsentiat, aut causa subsit. L. 6.

- 108 Cum aut plerūq; Succamerarij aut eorū Camerarij transponerēt Limitationes granicierū, aut fauore quodā, aut Partis unius necessitate accedente, altera nolente, exindeq; cū negligentia per Dilationes fauorabiles in Limitatione granicierū cōmitteretur. Nos huic errori pro-

k ij uidentes de-

*legell. Craco. 1424.
Hoc statutū li. 3. cap.
7 ar. 2. fol. 500. de
uenditiōe ac obligatiōe
hæreditatis res
peletur.*

Qui uendit hæreditatē debet uicinos per Ministerialem uocare, ad ostendendū illius hæreditatis Limites emptori, qui si uenire noluerint, & triennio ac tribus mensibus Possessori pro Limitibus quæstionē nō mouerint, Possessor ad probationem suæ emptionis cum Testibus admittatur.

Quod si horū quatuor signorum nihil sit, cacumina, uel tractus perpetui montiū, aut ualles, et paludes, uel alioqui uoluntariæ priorum hæreditū dislimitationes aut usufructus, aliaq; huiusmōi signa a succamer. uideantur, ut id quod proximū sit iusticiæ ex equo bono utrinque de Limitibus statuatur, sed tamē & illud hic nō erat omittendum, quod ex iuriscons. cōmuni sensu, ligo, ac securis bonis uicini illata Limites non efficiant.

Iohann. Albertus Per
triconia 1498.

uidentes decreuimus & decernimus perpetuo obseruari. Quod a mo-
do Succamerarij omniū Terrarū totius Regni Terminos graniciales
per semetipsos pro suo uelle, contra Iuris ordinē trāspōnere nō debeant
sub pōna xliij. Marc. in eo qui aliter fecerit per nos exigenda: excepto,
qđ accederet ad id cōsensus Partiū, aut causa interueniret legitima.

Si Testi ignobilitas obijciatur. Lex viij

sigism. Petric. 1523.

Eiusdē sit mentio lib.

4. cap. 19. de Testib.

Et iterum lib. 6. cap.

1. artic. 7. de promissis

milium,

Si uero Citatus aut Victus aliquē Testiū inductorū in Termino Cā-
pestri super Nobilitate culpauerit, uolens per hoc Limitationē ipsam
Actori impugnare uel prāpedire, extunc pro tali culpato dabunt te- 41.
stimonium alij Testes, uidelicet illi quinque, simplici uerbo, quod est pos-
sessedionatus, habet uidelicet bona Terrestria, & habetur pro Nobili in-
ter uicinos, & seruicia bellica cū Nobilitate obit: Ac tale testimonium
sufficiet sibi pro tunc, quod uidelicet debet admitti ad Iuramentum cū
Actore prāstandū: Tamen Succamerarius reseruabit sibi cū inculpato-
re Iuridicam Actionem in foro competenti prosequendam.

Si Ministerialis mutet formā Iuramē-

Kazim. Vistie. Idem

lib. 4. capitul. 19. de

Testibus.

At si Officialis alias Vozny aliter formam Iuramenti (ti. Lex viij.
Testibus dixerit, quam est mandatum, & de hoc conuictus Iudicio fu- 37.
erit, perpetuo de Officio deponatur.

ARTICVLVS III.

Postremo Succamerar. decreti sui seriē
siue cōtumace Citato, siue p Litiscōte-

stationē facti, p patentes Literas Iudicio Terr. significabit. Lex I.

sigism. Petric. 1523.

Cuius quidem decreti, & totius Processus talium granicierū seriē Suc- 40.
camerarius per suas patentes Literas referet Iudici Terrestri in Termi-
nis Terrestribus extunc immediate celebrandis, Quas Literas Succa-
merarij per Actorem prāsentatas, Iudicium Terrestre ad Acta Terre-
stria acticabit ad perpetuam rei memoriam.

ARTICVLVS V.

Succamerario uel eius Camerario ini-
que moto quid debetur. Lex I.

Forma uero redar-

gendorum Iudicum

lib. 4. cap. 25. ar. 1.

Cum aliquis iniuste arguit, alias Nagani, sententiam Succamerarij:
sex Marcar. pōna illi soluitur. Camerario uero illorū, ut aliorū om- 28.
nium Dignitariorū per sex scotts absq; omni contradictione. & ante-
quā ad aliquā audientiam admittatur dare, & satisfacere teneatur.

Moueri potest Succamerarius ad Regem, si inique decernat Actoratum,
uel Literas interpretetur, uel in formula suā Executiōis, in aliquoue alio euident-
er peccet.

ter peccet. cui Ministerialis, vt & Officio Castrenſi, intra duas ſeptimanas Terminum præſtigat. Similiterq; ex iisdem Cauſis Camerarius moueri poteſt ad Succamerarium ſuum: cui quidem Terminus in eodem differentiari loco, intra duas ſeptimanas præſtituitur. Qui quidem Succamerarius ſi ob grandem aliquam cauſam ad locum differentiari (ſui nimirum Iudicii proprium) pro eodem tempore venire nequeat, & ob ſui abſentiã Terminum Partibus præterlabi patiatur, Actor Reum Innoſcentia Succamerarii ad Terminum lapſum intra annum & ſex hebdomadas additet, & Cauſam Limitũ regundorũ proſequat, donec ſinat. SI AVTEM SVCCAMERAR. REDARGVITVR, ET eiſdem ſententia per Regem retractetur ad ſimilitudinẽ Iudicium Terreſtrium & Caſtrenſium redargutorũ, eius quoq; famæ & bonæ exiſtimatiõis nihil nocebit. Quod Statut. Sigismund. vide Lib 4. Cap. 25. Artic. 4. de Motiõe Iudiciũ.

ARTICVLVS VI.

Oli Succam. p vna die duas, vel tres hæreditates limitas, mediã Marc. Si vero

pluribus diebus, unam uel plures limitauerat, tres Marcas, duas ſecures, & duo foſſoria tollebat, Lex I.

37. Pro Limitatione hæreditatũ etiam ſi pro una die duas, uel tres hæreditates inter eoſdem Dominos Succamerarios limitauerit, & conſumauerit, recipiat mediã Marcam: Sed a pluribus diebus, ſiue plures limitauerit hæreditates, ſiue unam limitauerit, tres Marcas & duas ſecures cũ duobus foſſorijs lure ſuo tollat.

Karim, Viſic. 1363

Sed iam Succamer. vel eorũ Camerarij, 3. Marc. a ſingulis Limit. recipiãt. L. 2.

40. Item de ſalarijs Camerariorũ Terreſtrium unam atq; cõmunem Terris omnibus Conſtitutionẽ faciendam decreuimus & Statuimus, ut in omnibus Terris Regni noſtri Succamerarij Terrarũ, una cum Camerarijs ipſorum, non plus quam trium Marcarũ arram ſeu notam, pro graniciebus Limitatis accipiant ubique.

Ioſann. Albertus Pertriconia 1496.

ARTICVLVS VII.

Ne ergo aliquis ſigna finium regundorum legitime poſita temere diſiciat, vel alioqui in alieno fundo erigat. Et minorenni quidem cohæredi Citato Actio reſeruatur pro eius rata parte: At Kmeto ne Limites factos ex quacumque cauſa tranſcendendo, vel ſecurim in alienas ſyluas inferat, vel porcos impellat: Ac proinde & ipſi vicini in feris agitandis, & de alluionibus uſurpãdis, intra fines ſui Iuris ac fundi vtrinque ſeſe continere tenentur.

Ne quis erectos ſcopulos temere diſiciat: alioquin a quolibet ſcopulo A-

ciali tres Marc. pecuniæ luet, ab alijs uero scopulis & signis metalibus disiectis per sex scotos. Et tamē tenebitur Officiū Succamerarij intra octo septimanas educere, ad restaurandū illos sub poena xiiij.

Marcarū Parti & totidem Iudicio soluenda. Lex ij.

sigism. Petric. 1523. Si quis autem scopulos erectos, uel alia signa metalia, uel in parte uel 41. in toto disiecit, annihilaueritque uiolenter, talis Violator a quolibet scopulo Aciali luet Parti contra se agenti per tres Marcas pecunię usualis: Ab alijs uero scopulis disiectis & signis quibuscumq; metalibus destructis & annihilatis luet per sex scotos.

¶ Et nihilominus teneatur idem Violator Officiū Succamerarij ad locum granicierū uiolatarū sumptibus suis educere, & eosdem Limites a se disiectos restaurare, & de nouo erigere, quod facere tenebitur post auifationem per Ministerialē & Nobiles ex parte talem iniuriā pasci infra octo septimanas sub poena xiiij. Marcarū Parti & totidem Iudicio succumbenda, qua poena soluta in alijs octo septimanis tenebitur granicies, ita ut præmissum est restaurare: & sic totiēs quotiens ipsas granicies restaurare renuerit, & noluerit totiēs xiiij. Marcas præfatas Parti & totidem Iudicio succumbet ad soluendum, in quibuslibet octo septimanis.

Neue quis e cōtrario signa Limitū sua priuata auctoritate in alieno fundo erigat, alioqui, a quolibet scopulo Aciali per tres Marcas, ab alijs uero per sex scotos soluet. Et tamē Officiose eosdem intra octo septimanas demoliet sub poena xiiij. Marc. Parti & Iudicio totidē. Lex iij.

sigism. Petric. 1523.

Et si quis in solo alieno siue in hæreditate aliena sine Succamerario & eius Officio signa granicialia suapte sponte & temere crexerit, & fecerit: talis etiam pari modo a quolibet scopulo Aciali tres Marcas, & ab alijs per sex scotos prout supra succumbet ad soluendū: Et nihilominus scopulos & signa omnia metalia taliter inofficiose facta, officiose per Officiū uidelicet Camerarij destruet, dissipabit, & annihilabit, ita ut in posterū nullū præiudiciū Parti iniuriam passæ ex eorū uestigijs euenire posset: quod facere tenebitur sub poena xiiij. Marcar. Parti & Iudicio totidem. Et similiter contra talem procedetur in octo septimanis prout & contra uiolentum destructorem granicierum, ut supra descriptum est.

Si Citati cohæredes essent minores, Limitū causa nihilomin⁹ procedit: at-

sigism. Petric. 1523.
Eius statuti mentio
lib. 3. cap. 4. art. 1. de
Tutoria & fratris
senioris potestate.

tamē reseruatur minorennibus illis Actio a Succamer. pro portione illorū, si se grauatos iniuria olim existimabūt, Lex iij.

Si uero plu-

41. Si uero plures essent participes seu consortes unius & eiusdem heredi-
 42. tatis Citati per quēpiam alium pro faciendis graniciebus, & inter tales Citatos essent aliqui coheredes minores æque Citati: extunc cōtra tales Iudicium procedet tam Terreſtre quā Officiū Succamerarij, non obſtante ipſorū minorenitate: ad quā quidem Limitationē Iudiciū et Officiū Succamerarij procedet. Nihilominus Succamerar. uel eius Officiū reſeruabit eis Actionē pro eorū intereſſe cum Actore graniciorum, cum uidelicet annos diſcretiōis aſſequentur: tunc licebit illis Iure agere cū illis a quibus putarent ſibi præiudicari; tamē nō niſi pro ſorte & intereſſe ipſos concernente agent.

Si kmeto in aliena Sylua Limites uel

Terminos transgrediendo ligna uel uenſilia in alicuius

Sylua uel Gayo inciderit, Lex v.

Quam uide Lib. 3. Cap. 9. Artic. 3. de quarumcūque arborum exciſione.

Sed ſi quis porcos alienos intra ſuorū

bonor. Limit. inuenerit, quoties eos maſtare uel abigere debeat. Lex vi

Quā uide Lib. 3. Cap. 9. Artic. 4. de uſu Syluarū ex conducto uel uolēto.

Ibidem de feris, alluuiionibus, & id ge-

nus rebus in controuerſiam inter uicinos frequenter uenientibus.

ARTICVLVS VIII.

Quæ autē ſint Officia Succamer. in di-

ſlimitandis bonis Regalibus, a bonis Nobiliū Lib. 2. Cap. 1. Artic. 6. uide.

Porro, quæ in Salis fodinis Bochnenſi-

bus & Vieliceñ. etiam Libro 2. Capitulo 2. uideantur.

ARTICVLVS IX.

Quæ item ſunt, aut potius fuerunt Of-

ficia Succamerariorum, aut Camerariorum in Iudiciis Terreſtribus uide Libro Quarto, Capitulo Secundo, Articulo Primo.

Quæ uero Officia illorum ſunt in Col-

loquiis Dignitariorum Libro 4. Capitulo 27. uide.

ARTICVLVS X.

Quæ denique ſunt Succamerar. Officia

in Bello, Libro vi. Capitulo i. Articulo vi. uideatur.

CAPITV.

CAPITVLVM XIII.

De Venatorib., Dapiferis, ac pincernis.
Item de Equisonibus, Tribunis,
ac Vexilliferis.

De Venatorib., Dapiferis, ac Pincernis.

Nulla Lex scripta extat, usu tamen obseruatur, Quod præter Officiũ quod debent Regi in aliquam Prouinciã, quam ipsi incolũt ingresso.

Bona Regalia cum alijs Dignitarijs dis-
limitant; de quo Libro 2. Capitulo 1. Articulo 6. & 7. videatur.

Et Colloquijs præsumt, de quibus vi-
de Libro quarto, Capitulo septimo.

Quod autem noui Tribunatus abro-
gantur, vide Libro 1. Capitulo 6. de Dignitatibus.

Tribuni etiam, Dislimitationi & Col-
loquijs memoratis intersunt.

Item Vexilliferi pace, itidẽ ipsis Disli-
mitationi & Colloquijs præsumt: Bello vero Vexilla exercitibus præferunt, de
quo Libro 6. Capitulo 1. Articulo 3. & 4. de re Militari vide.

CAPITVLVM XV.

De Nobilib. seu Equitib. Regni.

P R A E F A T I O.

In hominum genere
nulla differentia.

Ingenium tamen do-
ctrina ac uirtus dif-
ferentiam constitu-
unt in illo.

Quamquam in hominũ genere tanta sit cognatio, & consanguinitas, vt in eo
nulla differentia queat assignari, quod omnes homines vna et eadem desin-
tio contineat, omnes quippe summus ille Iupiter Optim. Max. Deus ad imago-
nem suam fecit rationales, Diuinitatisque suae scintilla impertiit, ac proinde om-
nia probra alteri ab altero dicta in Deum auctore generis humani recidant. Quia
tamen alii alijs ingenio, doctrina, ac virtute præstant: sitque his natura mater,
illis nouerca: atque adeo Nobilitate & ignobilitate inter se differant animæ: eo
sit, vt homines sibi ipsis inuicem præsent, atque subsint: alterique ad imperandũ,
ad seruiendum alteri, a natura, instituto, & mentis dignitate varia facti esse vides-
antur: ob idque appellentur alii Nobiles, siue liberi, qui alijs imperare possint:
alii ignobiles, seu serui, qui imperata faciant. Cum vero Nobilitas sit Dignitas
seu celebritas

seu celebritas nominis, maiorum vel propriis in Rempub. meritis acquisita; hoc sensu inter alios Rerumpub. conditores, Romulus quoque in duos Ordines populum Rom. diuiserat Plebeium videlicet & Senatoriū: illorūque progeniem Patricios seu Optimates, humiliorū vero & inopum Plebeios appellauit: hisque agriculturam, mercaturā, & opificia: illis artes bonas, Magistratus, & Iusgerendi belli iniunxit: & ne confunderentur, eosdē, Equi, vestium, ac Iure annulorum, aliisque insigniis distinxit. Ita hæc ipsa Nobilitatis prærogatiua aut Nataliū, aut proprię virtutis beneficio, Principis Diplomate insignitæ, quæritur. Natura enim nos docet, plurimū interesse, a quibus parētibus quisque genitus sit. Nam

Nobilitas quid sit, et quæ uniuscuiusq; in Rē pub. meritis paratur.

Naturalis Nobilitas.

Fortes creantur fortibus, & bonis:

Est in iuuentis, est in equis patrum

Virtus: nec imbellem feroces

Progenerant aquilæ columbam.

Principes etiā, vt pote præmiorum ac pœnarū in Repub. arbitri, illos qui Diuinarum & humanarū rerum prudentia, Iusticia, fortitudine, liberalitateue excelsa a Principibus stētia Rempub. adiuant, generique humano profunt, Natalibus restituunt, ad gradumque Nobilitatis inautorant: Natalibus scilicet alicuius adscribentes ipsos, vel eisdem stemmata conferentes noua, vt suam ipsorū incipiant familiam, sintque Plebeiorū ordine exempti. Et quamquā Iudicio omnium sapientum præclari sint thesauri maiorū virtutes: Genus tamē, & proauos, & quæ nō fecimus ipsi, vix ea nostra putant ipsimet sapientes: Quapropter quicquid inest boni in ipsis maiorum virtutibus, hoc præcipuū est, quod illas, quasi facem domi accensam, posteritas in omni Officio virtutum habeat, quam sequatur. Cum quorum quidem gestis ac gloria, si sua gesta atque gloriā conferre, atque etiā præferre illis poterit, id vero magnæ & excellentis fœlicitatis instar esse iudicamus: quæ admodum Stheneus gloriari solebat,

Maiores virtutes quos loco habende sunt.

Maiores superat uirtutis gloria nostræ:

Alioqui quicūque Nepotes, sint tantū Tyrfigeri, non Bacchi: degenerarintque a suorum parentū virtute, & gloria: Talibus inquit Poeta grauissimus Iuuenal.

Tota licet ueteres exornent undique cæræ

Atria: Nobilitas sola est atque unica uirtus.

Ac vt vnusquisq; propria, non aut aliena uirtute laudē quærat, idem Poeta ait.

Ergo, ut miremur te, non tua: primum aliquid da

Quod possem titulis incidere præter honores:

Quos illis damus, & dedimus, quibus omnia debes:

Te si quidem tantum censi laude tuorum

Pontice noluerim, sic ut nihil ipse futuræ

Laudis agas: miserum est alienæ incumbere famæ:

Ne collapsa ruant subductis tecta columnis:

Stratus humi palmes uiduas desyderat ulmos.

Quod si etiam ipsi Nepotes prauis facinoribus sese contaminent,

Incipit ipsorum contra se stare parentum

Nobilitas, claramque facem præferre pudendis.

Vt autem infimæ fortis hominum vicia cum autoribus latent, ita

Omne animi uicium tanto conspectius in se

Crimen habet, quanto maior qui peccat habetur.

Quia vero ita comparatum est, vt generosissimus quisque semper Nobilitati faveat, & quia uile est Reipub. Nobiles homines esse dignos maioribus suis, &

quia valet apud nos illustriū virorum Senex de Repub. meritorum memoria: Ita certe nemo nisi malignus inuidet, si quis humili loco ortus virtute duce, fortuna etiam comite, præclarisque in Rempub. meritis iter sibi ad Nobilitatis decus aperiat, & palmam in medio positam, quæ Vincenti debetur, tanquā brauiū virtutis & laborum suorum, ignauis præcipiat. Proindeque Themistocles cum ei generis humilitatem quidam obiceret, confidenter respondit: Ego posteris meis lucem excito, & meum genus incipiam, tuum vero in te definit: Similiterque Marius aduersis vulneribus ac cicatricibus contra Nobilitatē solas imagines maiorum & stemmata iactantem sese gloriabatur: Quo sensu & Anacharis Scyia barbariem patriæ suæ defendendo, cuidā dixit: Patria mihi dedecori est, tu vero patriæ. Ipse quoque Cicero de se dicit, Satius est me meis gestis florere, quā maiorum opinione niri: & ira viuere, ut ego sim posteris meis Nobilitatis initiū & virtutis exemplum. Quapropter & Iuuenal. de eodem ita scribit.

Hic nouus Arpinas ignobilis (quem) Roma parentem
Roma patrem patriæ Ciceronem libera dixit.

Et ne quis gloriā maiorum labore partam, in se, exemplo Terentiani Thraonis verbis transmoueat,

Sit miser inflatus, plenusque Nerone propinquo:

Audiat eiusdem Poetæ censuram grauissimam,

Malo pater tibi sit Therſites, dum modo tu sis

Aacidæ similis, Vulcaniaque arma capeſſas:

Quam te Therſite similem producat Achilles.

Porro ne quenquā vanissima Nobilitatis opinio, si virtute careat, adeo reddat insolentem atque inflatum, ut etiam putet se non obscuram cum omnibus mortaliū libus natiuitatis suæ habere originem. Hic idem Poeta sub nomine Nobilitatis Rom. omnes simili tumoris & arrogantiae morbo laborantes perstringit.

Et tamen ut longe repetas, longèque reuoluas

Nomen, ab infami gentem deducis aſylo:

Maiorum primus quisquis fuit ille tuorum,

Aut pastor fuit, aut illud, quod dicere nolo.

Cum itaque Nobiles partim generentur, partim fiant: utriusque si possunt virtute sese Plebeiis anteferant, non fastu: propriis factis, non alienis: præclaris in Rēpub. meritis, non nudis stemmatibus: ne scilicet nomen sine re portent, & titulos operum vacuos, cum nihil aliud habeant, stultis, ut fumos sine luce caligantiū oculis obspargant. Sed ut omnis peregrinis exemplis, iam tandem de Statu nostræ Nobilitatis agamus: certe, & vix vsquam alias gentiū Natales Nobilitatis diligentius a culpatis exiguntur, & Plebeiis etiam, si merita sua in Rempub. ostendant, expediri ad Nobilitatis honorem iter patet. Atque eo factum esse videmus, quod Respub. nostra non ab originum antiquitate, non auri, argenti, gemmarumque prouentu, non etiam munitionū robore, verum Nobilitatis vigilia, copiis, ac virtute, est, habeturque illustris, opulenta & inuisa: Si quidē & consilio, quod ei cum Rege ac Senatu in Comitibus est commune, omnes casus subito auertit: & armis contra vim hostiū adhuc Rempub. feliciter defendit: erga socios atque summam innocentiam & æquitatem retinuit. Quam quidem operam ut ipsi Reipub. probet, turpe habetur Nobili & Patricio viro apud nos, vel non vacasse literis, vel domi, forisue non militasse: tantum abest ut artibus quæſtuariis, quod circa virtutem non versentur, citra diminutionē capitis ei vacare liceat. Nec iniuria, inertissimi siquidem Nobiles sunt, quibus præter nomen nihil videtur esse additamenti: Et si tantum superbia, opibus, aut nudis stemmatibus, non rerū gestarum gloria Plebeios anteeant. Ut aut Nobilitas alacrius suadet virtutis ergo, amplissime prerogatiuæ eidem sunt in nostra Repub. propositæ, quarū paucae ex multis infra Artic. 6. attinguntur.

ARTICLE

De Nobilitate Regni
Poloniae,

Respub. Regni Poloniae
Nobilitatis suae
virtute commendatur.

studia Nobilitatis
Poloniae.

De Nobilitatis Dignitate, Qui sint Nobiles, & quod filii
Sigilla patrum dum viuunt, non portent.

Nobilit. potissima pars est Reg. Lex i *sigism. Crac. 1532.*

Nobilitas Regni, potissima est ipsius Regni portio.

**Nobilitatē probare volens, sex Testes
producat, duos de sua genealogia, & qua-
tuor ab auis & matre. Lex ii.**

Kazim. Vist. 1368.

Nobilitatis stirpes ex progenitoribus eorū ducunt originem semper,
Quorū nati progressum de genealogia sua approbare fideli testimo-
nio consueuerūt. Si quis itaq; dicat & asserat se Nobilē aut Illustrem,
ceteris Nobilibus hoc negantibus: ad probandā suæ genealogiæ Nobi-
litatē debet inducere sex Nobiles uiros, seniores duos de sua stirpe ge-
nitos, ut hi duo iurati dicant, quod sit eorū frater, & de domo ac stirpe
eorum paterna procreatus: de secunda & terciā genealogia etiam per
duos Testes producendo.

**Itaque Nobilis est, cuius vterq; parens
Nobilis ex familia Nobili genit⁹, iux-**

taque morem patriæ inter Nobiles uiuit: Vel etiam qui ex patre No-
bili & matre Plebeia nascitur, dum modo uiuat ad instar Nobilium
absq; exercitio artificiorū mechanicorū Nobilit. infamatiū. Lex iij.

*Alex. in Rad. 1505
Idem supra fol. 90.*

- 117 Et quoniā quæstio incidit de genere Nobilitatis quæ diuerso modo a
quibusdā interpretari solet: declaramus ergo quantū ad præsens Sta-
tutum attinet, eum tantūmodo uocari Nobilē, & capacem Dignitatū
& Beneficiorū, cuius vterq; parens Nobilis, & ex familia Nobili sit pro-
genitus: & quod tam ipse quā parentes eius habitauerūt & habitāt in su-
is possessionibus, Castris, Oppidis, uel Villis, iuxta morem patriæ &
consuetudinē Nobilitatis uiuentes legibus & Iuribus Regni nostri No-
bilitium. In quo genere Nobilitatis eos quoq; Nobiles appellandos cen-
semus, qui licet matre populari, patre tamē Nobili sunt procreati: quo-
rum tamē parentes, & ipsimet uiuant, & uixerint ad instar aliorū No-
bilitium in Regno, ut supra, & non exercuerint, uel exerceāt eas artes &
actiones quas cōmuniter Ciues, & qui in Ciuitatibus morantur exerce-
re solent: per contrariū enim usum Nobilitas ipsa in popularē & Ple-
beam conditionem transire solet.

Ciuiū ad Militarem ordinē inautora-

sigism. Augustus P
triconia 1550.

tio quomō rata esse debet vel nō. **L. iiii**

Ciues qui Terrestria bona habent, cū pro illis citabūtur ab aliquo, cōseruabimus nos iuxta lus: Quorū alij etiam Nobilitate se defendere nō possunt, Qui literas super Nobilitationē suā obtinentes, suscipiūt in se negocia, quæ ad statum Militarē non pertinent: Quæ quidē sunt Statuto descripta: quorū nullus se talibus liter. in Iudic. defendere poterit.

Porro quod Sculteti & kmetones etiā

in Militarem ordinem per Regem in autorentur, & Milites atque Scartabelli appellantur. **Lex v.**

Quam vide supra inter vulnera Nobilium Articulo 5. & 6. ibique obiter tractatur de hac Nobilitatis differentia *καταμύση*, id est Scartmos Græce, Latinis significat agilitatem, pedem, saltationē motum, cursum, hinc apud nos Scartabelli ex Græca & Latina voce (vī puramus) dicti sunt vel pedites, vel agiliores Equites, in bello ad omnē vsum currendi vel recurrēdi celeres, atq; expediti.

Filij dū viuūt patres propriū Sigillū

Kazi. Vislic. 1368.

Vsus tamē excipit cōmunis ab hac lege filios Magistratu aliquo insignitos, uel pconiugiu, e patria potestate emancipatos.

non habeāt, nec portent, vna enim per-

sona esse Iurisdictione cēsent, **Lex vi.**

Quia filij cum patribus una persona Iurisdictione censentur. Ideoq; Statuimus, quod uiuentibus patribus filij duntaxat Sigillo paterno utantur, & aliud portare, uel habere non præsument.

ARTICVLVS II.

De NOBILIVM infamatione.

Kazim. Visl. 1368.

si Nobilis Nobilē infamia affecerit, neq; mox reuocauerit, neque probauerit, solus uat uituperato pax nam sexaginta marcarū: similq; poena ē puniendus, asseuerans, alicuius matrem meretricem et cogendus est ad reuocationem.

Qui paratus est in aliū dicere, illū omni uicio nactuū esse decet quod si quis dicat ea quæ uelit, audiet quæ nolit. Nam & ratione uti atq; oratiōe prudenter, & agere qd agas considerate, omniq; in re quid sit uerū uidere, dicere, & tueri bonū uirum decet.

Si Improperauit Nobilis Nobili asserēdo illum esse filiū meretricis. Lex 14

Cum omnis scurrilitas uerborū & turpiloquiū homines ad rixas prouocans apud uirtuosos homines non immerito debeat euitari, atq; nisi metu poenæ (quamquā aliqui prohibētur a talibus & refrenātur) nequeunt alias prohiberi: Vnde uolumus, ut si quispiā linguam suam nō refrenans, Nobilis Nobili improperauerit, asserens eum esse filiū meretricis, & statim non reuocat, aut negat quod dixit, neq; probat eū esse talem, ut assererat: pro uituperio illius, quem sic uituperauit, ratione poenæ soluat sexaginta Marcas grossorū, ueluti ipsum occidisset: Idem dicimus si matrem ipsius meretricē nominauerit nec probauerit, quod asseruit: in similem poenam ipsum decernimus incidisse, & reuocando debet dicere, id quod sum locutus, mentitus sum sicut canis.

Qui vituperat Nobilē, & postea negat,

iurabit se

45. Si quis Nobilis, aut asserens se de Nobili genere procreatū, dicat, quod aliquis sibi impar existens in generatione, uituperosa uerba intulisset: tunc ille reus eidē (Nobili) equalis non existens, & negans se improprietatem fecisse, proprio Iuramento ab increpatione eius absoluitur.

Sed kmeto non potest nocere vituperio Nobilitati alicuius, qui Expeditionem

bellicam seruit, ac Iudicijs Terrestribus subest nisi cum simili increpatione audisset aliquē æque Nobilem eum uituperasse, & non expurgatum, sed Nobiles in Ciuitate residentes expurgent se de obiectis. Lex iij.

Infra de Nobil. in Cēuit. manentibus cap. 18. huius etiam statuti fit mentio cap. 17. de Kmetonib. & postea li. 6, ca. 2. de Bello

46. Kmeto uero non poterit aliquē Nobilem, uel pro Nobili se gerente ratione Nobilitatis suæ increpare, nisi forte idem Kmeto audierit per alium Nobilem ipsum increpatū esse. Et ipse se de huiusmodi improprietate minime expurgauit. Hoc tamē uolumus intelligi, de illis Nobilibus, qui in Expeditione belli seruiunt, & Iudicijs Terrestribus subsunt: nō autē de illis Nobilibus qui in Ciuitatibus residentes Ceruissiam propinant, aut forte alij sunt uagi, in Terra nihil habentes: tales enim teneantur se expurgare.

41. **Si Nobilis in probatione Limitum nomine Nobilitatis culpatur. Lex iij.**

Quā uide supra Capitulo 13. Articulo 4. de Offic. Succamerarii: & fiet eiusdem mentio Libro 4. Capitulo 19. de Testibus.

Si Nobili occiso post mortem ignobilitas obijcitur. Lex v.

Quæ infra Sexto Articulo videatur.

Causa Nobilitatis non nisi Iudicio Sæ

56. culari definitur: qua cognita, Ecclesiarū Ministri i. Sacerdotes pro decimæ solutione procedant. Vide Bodzantæ Episc. Constitutionem Libro 1. Capitulo 4. Articulo 6. de Prouentibus Cleri Fol. 116.

De legitimis tamen Natalibus Spirituales Iudicant. Lex vi.

Spirituali tamen Iudicio pertinet quærere & Iudicare de legitimi uel illegitimi tori liberis, seu Natalibus.

Sigism. Crac. 1543. Idem libr. 1. capitu. 4. artic. 8. Lege 11.

Propter hæc scelera Nobilitas infamat

1. Propter crimen læsæ Maiestatis de quo supra Capitulo 1. Articulo 4.
2. Qui Iuri parere nollit Libro 1. Capitulo 2. Artic. 7. de Tutorib. Iuris.
3. Propter Præshytericidium de quo Capitulo 4. Articulo 4.
4. Propter hæresim de qua Capitulo eodem Articulo 15.
5. Propter domesticā Inuasionē & rei Iudic. nō paritionē de qua Li. 1. Cap. 12.
6. Propter parricidium de quo infra Articulo 6.
7. Propter furta & prædationes de quibus Libro 3. Capitulo 12.
8. Propter incendia, calūnias, & alia huiusmodi in Statuto suis locis descripta.

ARTICVLVS III & IIII.

De Nobilium legitimis Iudiciis, libertate omnium commigrandi, deq;
non captiuandis Nobilibus bonæ famæ, vel alioqui nisi lu-
re victis, aut publice criminosis.

Kazim. Visl. 1368.

Vt aut Rex, ita etiā Capitaneus de cau-

sis criminalibus in absentia Accusatoris seu Actoris cognoscere nō de-
bent: nec nisi confessus, aut conuictus de crimine, in Iudi-
cio condēnandus est. Lex i. Quā uide supra Fol. 49.

Ex Priuileg. Iagell. Le-
dren. 1433.

Null⁹ etiam Terrigena possessiona-

Leg. 12. tab. cautetur,
ut VIS ABSIT,
nihil enim teste Cice.
exitiosius ē Rebusp.
nihil tam contrarium
Iuri & legib. nihil mi-
nus Civile & huma-
nū, quam cōposita et
cōstitutā Rep. quic-
quam agi per uim: et
priusq̃ de causa legi-
time cognoscatur ra-
pi aliq̃ captiuū: nisi
forte magnitudinem
alicuius sceleris leges
repente obruere per-
mittant.

tus, pro aliquo excessu, nisi sit Iure cō-
uictus, captiuandus est. Lex ij.

Cæterum promittimus & spondemus, Quod nullum Terrigenā pos- 51.
sessionatum pro aliquo excessu seu culpa capiemus, seu capi mandabi-
mus, nec aliquam uindictā in ipso faciemus, nisi Iudicio rationabiliter
fuerit cōuictus, & ad manus nostras uel nostrorū Capitaneorū per Iu-
dices eiusdē Terræ in qua idem Terrigena residet præsentatus.

Similis, quod Rex nō captiuabit quē-
quam, nisi Iure conuictum.

Inprimis igitur pollicemur uerbo nostro Regio, omnibus Regni no- 92.
stri incol. * qd' nullū captiuari faciemus nisi fuerit prius Iure cōuict⁹.

Similis.

sigism. Augustus Pæ-
triconie 1550.

Captiuari etiā nullus Nobilium debet nisi Iure conuictus iuxta Sta-
tuta & Priuilegia.

Attamen ter in Regestris maleficorū
descriptus capi poterit. Lex iij.

Quam uide Libro 3. Capitulo 12. Articulo 2. & 3. de Furtis & spoliis vna
cum aliis Legibus eandem limitantibus.

Fur autem

Fur autē, Latro, Incendiarius, homicida, Raptor Virginū, Villarum depopulator, & prædo ubiq; detinentur: Similiter qui de se debitā

cautionē facere nollēt, iuxta delicti quātitatē. Lex iiij.

Valadisl. Iagello in ledina 1433.

51. Illo tamen homine qui in furto, uel in publico maleficio, ut pote, Incendio, homicidio uoluntario, raptu Virginum, & Mulierū, Villarū depopulationibus, & spolijs, deprehenderetur: Similiter illi qui de se nollent debitam facere cautionem, uel dare, iuxta quantitatem excessus, uel delicti duntaxat exceptis.

Supra Libro 1. Capitul. 12. Artic. 9. de Incendijs fit eiusdem mentio. Et infra Lib. 1. Capitul. 15. Artic. 6. de homicidijs, & iterum Lib. 1. Capitul. 16. de Ciniibus: & iterum Lib. 1. Capitul. 17. Artic. 3. de Kmetonibus, & Lib. 3. Cap. 6. Artic. 3. de Raptu Virginum, & Lib. 3. Cap. 10. Artic. 2. de Fideiussurionibus, & Lib. 3. Capitul. 12. de Violentijs, de furtis uero eodem Capitul. Artic. 2.

Qui sint etiam ex Templis & Cænobijs capiendi. Lex v.

sigism. Crae. 1543. Idē lib. 1. cap. 4. art. 8 de causis spirituales fori, & alibi fit mentio partium eiusdem statuti.

Ius commune non permittit defendi ab Ecclesijs seu Templis nocturnos segetum, & fundorū, seu agrorū damnatores, liberarūq; uiarū obseffores, seu prædones. Item fures publice proclamatos, uel ter in Regestris conscriptos, incendiarios, & libertatis Ecclesiasticæ uiolatores: tales enim debent ex Templis capi, neque defendi.

Nobilis obligari etiā sponsione fidei ne q̄t, nisi sit Iure uictus, aut militet, seruiat, subdit⁹ sit, uel Reip. causa posc. L. vi

sigism. Crae. 1540 Idem supra fol 52. & eiusdem fit mentio cap. 18. de seruis, & lib. 6 cap. 1. art. 7. de Bello, & iterū lib. 6. cap. 3. artic. 3. de mercenario Milit.

Ita postulantibus subditorū nostrorū rationibus, Decreuimus, ut nullus Nobilis subditus noster sponsione fidei per nos obstringatur, nisi Iure uictus: Secus erit in exercitio rei Militaris, & ubi nobis, uel alicui subditorum nostrorū Actio interuenerit cū seruitore, factore, administratore, aut subdito suo. Et ubi Reipublicæ causa aliquid sit contra quemuis agendum.

De eodem.

Sponsione fidei nullus Nobilis possessionatus obligari debet a nobis neque ab ullis Officialibus nostris tantum iuxta descriptionem Statuti Anno 1540. conditi.

sigism. Augustus Pertrouie 1550.

35. **De Treugis pacis siue saluo conductu**

Kaz. Wislic. 1368.

36. per Episcopum Cracouiē, aut Cracouiē, uel Sandomiriē, Palatinum dans

latinum dans

latinum dandis de Regno ob aliquod crimen metu Regis, aut Capitanei fugientibus: & protestationē contra Regē suscipient. Lex viij.
Quæ videatur Libro 3. Capitul. 14. Articulo 1. de Treugis.

Sigism. Crac. 1527.

Nobilis circa violentiā in Ciuitate captus, absq; Capitan. iudicari nō debet: & quod pœna 60. Marc. pecun. a Ciuibus iniuste capto debetur. Lex viij.

Idem cap. 12. de Capitan. prateraque inter Ciuitatū leges cap. 16. art. 5. erit, hic tamen cōmodius ponitur.

Quoad uolentias quæ in Ciuitatibus & Oppidis Regni nostri committuntur attinet, si quispiam Nobilis uolentiā ipsam perpetrauerit, et in Ciuitate, seu Oppido, Ciuem, uel hominē aliquem uerberauerit: aut iniuriā aliquam per uolentiā cuiuspiam intulerit, detineri quidē seu cōprehendi ab Officio Ciuitatis poterit, sed iudicari & ad pœnā condēnari, non nisi sub præsētia Officij Castreñ. debebit.

Sigism. Petr. 1538.

De eadē captiuitatē Nobiliū in Ciuitatibus ob violentiā perpetratam.

Statuimus ut Nobiles, secundū Statutū Thorunij editum, pro admittis criminibus in Ciuitatibus & Oppidis captiuentur, & qui Officio Capitaneali digni pœna uidebuntur, in Ciuiū potestate relinquātur: Qui uero iudicabuntur ab Officio Capitaneali, utcumq; Ciuibus dissentientibus, pœnā non promeruisse: in custodiā Officij Castreñ. tradi debēt, usq; ad cognitionē nostram super eiusmodi detentorū excessibus faciendam. Quod si nos decreuerimus aliquē iniuste detentū esse, eūq; per sententiā nostram liberū fecerimus, Ciues pro huiusmodi iniusta detentione pœnam detento sexaginta Marcarum pecuniæ soluere tenebuntur, sintque astricti.

Statuti aut formula Thoruniae per nos ann. M.D.XX. editi in hæc uerb. seqt.

Quia Nobiliū & Ciuitatū Regni nostri damnosa fuit exorta differentia, super his Nobilibus, qui in recenti crimine pro uolentiā in Ciuitatibus & Oppidis capiebantur. Proinde nos tam graui negotio ad præsens propter Prussie bellicam occupationē pro perpetua ordinatiōe intendere nō ualentes, nihilominus prouidētes tranquillitati subditorū nostrorū, de unanimi consilio Consiliariorū nostrorū omniū & Nunciorum Terrestrīū Regni Statuimus, & ordinamus, Quod dū aliquis Nobilis in Ciuitate nostra uel Oppido nostro, aut aliquorū Spirituum & Seculariū subditorū Regni nostri, pro crimine uolentiæ, per Officiū Ci-

Officiū Ciuile captus fuerit, extunc talis Nobilis pro uiolētia captus detineri debet in Prætorio Ciuitatis, uel Oppidi, ubi capietur: Quo facto Officiū Ciuitatis, uel Oppidi illius, ubi talis uiolator captus fuerit nullum penitus iudiciū faciet, nec aliquā poenam exiget de eodē Nobili, nisi prius ad eorū requisitiōnē Capitaneus uel Vicecapitaneus Castreñ. illius Iurisditiōis nostræ Regalis, sub quo talis Ciuitas uel Oppidum situm fuerit, præsens interfuerit eidē Ciuili Iudicio: quod ministrari & fieri debet pro uiolētia contra dictū Nobilē: & ubi Capitaneus uel Vicecapitaneus noster ad unam sententiā cum Officio illius Ciuitatis uel Oppidi, ubi talis Nobilis detētus fuerit, concordati fuerint: extunc præfatus Nobilis iuxta huiusmodi sententiā Capitanei nostri aut eius Vicecapitanei, ex Officio Ciuilibus condēnari & puniri debet. Si uero talis Capitaneus noster uel eius Vicecapitan. non poterit se concordare super sententiā cum Officio Ciuili, contra talem Nobilē: extunc ipse captiuus interea tēporis in decenti captiuitate Ciuili detineri debet, tam diu donec a Maiestate nostra Regia informationē Capitaneus noster & illa Ciuitas uel Oppidū habuerit, quomodo talis Nobilis captiuus sentēciari & puniri deberet, præscriptiōe tanti tēporis non obstante, qua se prædictus captiuus tueri nō ualebit. Si uero in aliqua Ciuitate uel Oppido Officiū Ciuile contra præmissa aliquid attētauerit, extunc per Capitaneū nostrū Castreñ. sub cuius Iurisdictione & Districtu talis Ciuitas uel Oppidū consistit, Proconsul pro tēpore existēs cum uno Consule capi, & decollari, & capite priuari debent.

De eodem.

In Statuto Thoruneñ. Anno 1538. conditi est sufficienter descriptū, Quomodo se debent conseruare Ciues circa captiuationē Nobilium. Quod in omnibus teneri debet.

Statutum Regis Alberti supra Capitul. 12. Artic. 10: positum declarat, quod tantum ob uulnerationē alicuius in domo Nobiliū crimen Inuasionis domesticæ cōmittitur. Vel etiam ob uolentiā Mulierum de qua Libro 3. Capitulo 6. Articulo Secundo & Tercio uide.

Liberum est Nobilibus cū eorum ser-

uitoribus exire de Regno, sed non collecto exercitu, neque hereseos discendæ causa. Lex ix.

Quæ Capitul. 4. Articul. 15. de Hereticis posita est, & iterum Libro 6. Capitulo 1. de re Militari ponitur.

A R T I C V L V S V.

De Vulneribus N O B I L I V M.

Vulnera aut quomodo olim per Ministerialē conspiciebātur, & per testes to-

m

tales probat

Sigism. Augustus Pa
tricius 1550.

tales probabantur, & quod uulneratus luet poenam, si uulnera non probauerit pro quibus citat. Lex i.

Kazi, in Nyef. 1454

Item Statuimus, Quod si quis citabit seu euocabit aliquē ad Iudicium pro uulneribus, Ministerialis ad instantiā uulnerati uulnera conspiciat debite, qui super Ministerialis recognitionē uulnerū suorum coram Iudicio, debet docere testibus totalibus super uulnera sua. * Qui si docere non poterit, extunc idem uulneratus luet Iudicio Regalē poenam dictam septuaginta alias syedmnadzyescza, & parti aduersarē poenā dictam quinquaginta alias pyatnadzyesczya.

Sed iam non Ministeriali verum Officio Capitaneali, aut Iudicio Terrestris

Eiusdem Stat. mentio
libr. 1. cap. 12. artic.
15. de alijs Officijs
Capitanei.

uulnera ostenduntur, quorum Actorū Rescripto, atq; cū duobus Testibus Actoris Iuramento uulnera probentur. Lex ii.

sigism. Petr. 1538

Præterea accidere frequentius solet: ut citati pro capite, aut uulneribus, ad euitandā poenam pro capite aut uulneribus debitā uicissim Actores multis Citatiōibus pro uulneribus citare solent. Ad extirpandā igitur, hanc impediendā iusticię artē: Statuimus ut uulneratus cruentis uel liuidis uulneribus, uulnera in recenti quamprimū potuerit Officio Capitaneali quodcūq; proximius percussio fuerit, aut Iudicio Terrestris illius Districtus, ostendat, & testata per se faciat, quæ sic ostensa, & eorū qualitas in Acta Castren. aut Terrestris in Terminis Terrestris illius Districtus inscribatur: & eo testimonio, uelut authentico & sufficienti Actor Reū, tuto & citra calumniā in foro Iudicij Terrestris mettertius, cū sibi similib, iurans more antiquo cōuincere poterit.

Kazimirus in Nyef
Soua 1454.

De Nobilibus aut kmetonibus Spiritualium uel Nobilium occisis uel uulneratis

Horum duorū status
torum fiet mentio in
ter Ciuiū art. cap. 16.
art. 5. & inter Kmeton,
cap. 17. artic. 2.

in Ciuitatibus, Ius Polonicum est dicendum. Lex iii. Item Statuimus, quod Ciues Ciuitatū nostrarū Nobilium & Spiritualium, pro uulneribus, & homicidio, Ius Polonicū hominibus Villarum nostrarū Spiritualium & Nobilium ministrare tenebuntur.

De eodem.

sigism. Petri. 1538

Decernimus ut deinceps secundū antiquas Regni nostri Constitutiones de occisis seu uulneratis Nobilibus, aut eorū Kmetonibus, in omnibus Ciuitatibus & Oppidis nostris Regijs Spiritualiumq; & Secularium Dñorum, non Iudiciū Ciuile sed Terrestre & Polonicū seruetur & locetur: Vbi uero Ius Ciuile fuerit a Ciuibus in hac re seruātū poena quatuordecim Marcarū pecuniæ Ciues ipsi parti soluen. puniatur, Iure Terrestris totiens quotiens opus fuerit perēptorie exigenda.

Actori itaq;

Actori itaque pro membrorum mutilatione incumbit cum duobus Testibus

Kazim. Mag. Vislic.

probatio, licet anno integro tacuerit. Lex iij.

20. Petrus conquestus est de Iohanne, quod ipsum quatuor digitis in manu mutilasset: Quod Iohannes se fecisse negavit: Et quia idem Petrus pro eadem mutilatione post annum elapsam satisfactionem habere petebat, Nos itaque in tali casu eundem Petrum mettercium pronunciamus iuratum, quod predictam mutilationem digitorum quatuor habuit a Iohanne.

Mutilato petenti satisfactionem pro mutilatione, si mutilator negat, et mutilatus post annum decursum petebat, decernitur iuramentum cum duobus mettercio prestandum, quod ab illo accusato mutilationem haberet.

Qui vulnerat aliquem vitam suam defendendo. Lex v.

Kazim. Mag. Vislic.

17. Accepimus, quod Petrus insequendo Mathiam grauer in platea uulnerauit: Quod cum Mathias in iudicium deduxisset, Petrus licet confiteatur se Mathiam uulnerasse, tamen assererat se hoc fecisse necessitate compulsum, per ipsum Mathiam, qui ab initio & antea ipsum Petrum uulnerauerat. Quod idem Petrus offerebat se probaturum. Nos itaque in tali casu decernimus ipsius Mathie probationem esse admittendam super eo, quod dum in platea Petrus ipsum Mathiam insequeretur uulnerauerit, cum dictus Petrus non vitam defendendo sed iniuriam sibi alias illatam ulciscendo Mathiam noscitur uulnerasse.

Qui uero occidit infra artic. 6. uide per uerum quia &c.

Qui ex initio alterius uulnerat vitam defendendo, hoc si poterit probabit. Alias uulneratus proprio iuramento uulnera obtinebit.

Estimatio mutilationum ac uulnerum Nobilibus inflictorum. Lex vi.

Kazim. Magnus Vislicie 1368.

22. Militem mutilans in pede, manu, uel naso, quindecim Marcas: In pollice uero mutilans octo Marcas: Digitum uero quolibet alium amputans tres Marcas grossi. ipsi mutilato, uel in digito laeso ut supra dicitur soluere teneatur: Pro qualibet autem uulneratione predictorum membrorum uulnerato poena, quae dicitur pyatnadzyesta persoluatur.

Mutilatio in pede uel naso 15. in pollice 8. Marc. In digito alto 3. Marc. cum poena pyatnadzyesta soluenda est.

De eadem mutilatione, uulnerumque estimatione maiori.

22. Ut uiolentorum audacia refrenetur, Statuimus quod dum Miles parem sibi Militem & mutilauerit, pro mutilatione membri cuiuslibet xxx: & pro simplici uulnere xv. Marcas soluere teneatur.

Idem Rex Kazimir.

De percussioibus Militum ac Nobilium sine sanguinis effusione. Lex vii.

Kazim. Mag. Vislic.

27. In percussioibus Militum & aliorum nostrorum subditorum istum in poenis modum

m ij nis modum

nis modum exigendis uolumus obseruari, si Miles Militi, aut Nobilis Nobili plagam uel ictum dederit absq; sanguinis effusione, Nobili cui illata fuerit talis percussio poena quæ dicitur pyathnadzyesta per inferentem & lædentē debet assignari: Si autē illi inferatur qui non habet lus Militare tūc Marca grossorum pro tali uulnere debet solui

De Villano Militi aut Nobili plagam inferente, & quæ sit Nobilitatis diffe-

rentia, atque ob merita in Rempub. inauكتورatio, Lex viij.

Kazimirus Vislicia. Militi pro una plaga uel pluribus a Kmetone facta uel factis poena quindecim alias pyathnadzyesta percussio. Et Iudicio alia simul poena persolui teneatur. Si uero fuerit baculo cruentatū uulnus, illatū sicut pro gladiali uulnere declaramus satisfaciendum. ^{29.}

De eodem.

Kazimirus Vislicia. Itē Militi Slachczye pro uulnere decem Marce, Scartabello uero quinque Marce. Sculteto uel Kmetoni factis Militibus tres Marcas Statuimus pro uulneribus esse persoluendas. ^{29.}

Si Plebeus occiderit aut uulnerauerit Nobilem, qui dederit, uel nō dederit illi occasionē inuadendi se. Lex ix.

Hoc Statut. sigismū.

Grac. 1532. factum
fuit ad triennū fiet
eiusdem mentio arti,
de homicidijs Nobil.
& capitulo 17. de
Kmetonibus.

Plebeus Nobilē occidens cui nullā causam uel occasionē se inuadent, Nobilis præstiterit, nec initiū contentiōis uel percussionis cū eo fecerit, poena capitis puniatur: Vulnerans uero Plebeus Nobilē cui similiter occasionē se uulnerandi Nobilis nō prębuit, poena capitis puniatur: hoc tamē intelligi debet de uulnere graui, ex quo sequitur mutilatio uel inualiditas alicuius mēbri Nobilis uulnerati. Quod si nulla ex huiusmodi uulnere mutilatio & inualiditas mēbri consequetur, poena pecuniaria secundū antiquū Statutū Plebeus puniatur. At ubi Nobilis causam & occasionē occisiōis uel uulneratiōis suæ Plebeo prębuerit, punietur Plebeus secundū antiqua Statuta de uulnerato uel occiso Nobili cōdita. Vt aut constare Iudici possit data, nec ne fuerit Plebeo causa uel occasio uulnerandi Nobilē: quilibet Nobilis Plebeū de uulnere aut nece accusans probare teneatur suo & duorū sibi similiū Nobilium corporali iuramēto, id quod asserit uerū esse, expresse hoc uerbis nuncupans, quod nō ex initio a se facto, neq; causa aut occasione per se data Plebeus illū uulnere seu nece affecerit: alioquin Nobilis in huiusmodi probatiōe deficiens nō poterit Plebeū in poenā superius expressam conijcere. Nihilominus tamē Plebeus uulnerās quomodocūq; aut occidens No-

occidens Nobilem poena in antiquis Statutis præscripta punietur, hoc autem Statutū cum sit poenale, ad tres duntaxat annos ualere, & obseruari debere decernimus.

Licet uero amicus amicū iocando seu ludendo vulnerauerit, læso pro uulnere satisfaciatur. Lex x.

29. Item Bartholdus deposuit cōtra Andreā, quod ipsum uulnerasset, Andreas cōfessus est ipsum Bartholdū uulnerasse, dicēs se inuitū & nolentem fecisse, solatiq; causa prout amici plerūq; assolent facere iocando. Nos igitur audita ipsius Andree cōfessione, attēdentes q; ludus nō debet se extēdere ad aliquā lēsiōē seu uulneris offēsiōē, ipsum Andreā in tali casu decernimus Bartholdo ad uulneris satisfacti, condēnandū.

Kazimirus Vislicie.

Genus iocandi non profusum nec immodestum, sed ingenuū & facetū esse debet: in ipsoq; ludo & ioco aliquid probi ingenij lumen eluceat, tantum abest, ut in hijs ad aliquam turpitudinem uel damnum prolabor.

De morfu canis ex incitati, alicui. L. xi.

24. Egidius cōquestus est, quod canis Falconis ex incitatiōe seu impulsione ipsius Falconis taliter illū læsit et momordit, q; ex illo morfu ostēdebat & asserēbat se claudicare, Falco uero eandē incitationē seu canis impulsione negabat. Et quia Egidius Actor hoc nō poterat cōprobare. Nos in tali casu declaramus, q; Falco p̄iuramentū p̄priū debet se expurgare.

Kazim. Mag. Visli.

Cane alicuius lædens te aliquem in deffectu probationis læsiari debet iuramēto Domino canis se expurgantis.

De extinctiōe candelæ & vulne, incus. L. xii.

24. Querelam Egidius proposuit cōtra Falconē, quod dum in domo ipsius Egidij facta fuisset in sero cōtentio quedā, ipse Falco superueniens candelā suffocauit & extinxit, qua extincta Egidius nescit, nec scire potest, per quē in illa contentiōe & discordia fuerit uulneratus: Licet Falco extinctionē candelæ cōfiteatur, tamē ipsum Egidium uulnerasse negat. Nos itaq; a prædicto Egidio Actore iuramēto recepto, q; in prædicta candelæ extinctione nescit per quē uulneratus sit, ideo Falconem prædictum, quia extinctiōe candelæ uulneri præstitit occasionem, in uulnere duximus condēnandum.

Kazim. Mag. Vislie.

Vulnerat⁹ in discordia admittet ad Iuramentū eum quē acusat, & hoc si ille

17. Citatus ipsum Actorem semet uulnerasse assereret, alioqui Actori probatio esset decernenda. Lex xiiij. Querelam Petrus deposuit de Iohāne, Quod ipsum uulnerasset, Iohānes uero cōstanter asserēbat, q; Petrus se ipsum uulnerasset, quod offerebat se legitime probaturū. Nos autē in tali casu duximus distinguendum: Quod si in contentiōe & discordia Iohannes asserit Petrū se ipsum

Kazim. Mag. Vislie.

si Citatus asserat Actorem se ipsum uulnerasse, datur ei probatio, sed extra discordiam uulneris allegatum, iuramēto uulnerantis probabitur.

m iij sum uul-

sum uulnerasse, tunc Iohannis probationes sunt admittendæ: Si autem extra omnem contentione & discordia Petrus esset uulneratus, tunc ut est moris, dicimus Petri Iuramentum fore & esse admittendum.

Famulus aliquem pro domino in contentione uulneras, non est culpatus. Lex xiii.

Kazimir, Magnus. Item Statuimus quod quotiescunque aliquos cuiuscunque conditionis uel status existant contedere contingerit, & famulus Dominum suum uiuando, exempto gladio, uel cultello aliquem uulnerauerit, pro eo indignationem uulnerati uel amicorum ipsius nullatenus incurrat.

De amputatione membri Tyrannica.

Ex Statuto Maz. an ni 1536. conditi. Obseruatur ab antiquo in isto Ducatu, Si Nobilis alteri Nobili manum, aut pedem, uel aliquod membrum more Tyrannico extendendo amputauerit: talis lute conuictus in Iudicio Terrestris, aut Castrensis. & per partem laesam plenis Testibus coniuratus, duplicatum ualorem membri abscissi parti laesae soluere debet: & in poena preterit mylosna quae ualeat sexaginta Marcas Polonicae pro fisco Principis Terre condemnari debet: Si autem Kmetoni id factum fuerit per aliquem Nobilem, talis si Testibus plenis se non expurga uerit, simili poena sexaginta Marcarum puniri debet, & Kmetoni pro manu, aut pede, & alio membro principali eo modo abscisso, decem Marcas Polonicae soluere tenebitur.

Frumetorum nocturni Fures deprehensi in crimine, equos, & omnia quae secum

uexerint perdet, & si in resistentia occidatur, nullam poenam occisor incurrit, et si uulnerauerint uel occiderint defensorum soluant. Lex xv.

Kaz. Vislic. Idem in fra artic. 6. de homicidijs & alibi. Et licet Canonica sanctio depopulationes agrorum magno odio habeat, Tamen temerarios a malo non reuocat nisi addatur torques collo ipsorum, & temporali disciplina impie puniatur, propter quod Statuimus, ut si alicuius Militis, Praelati, Ciuis, aut alterius hominis simplicis familiaris frumenta de nocte Kmetonum, uel quorumcunque receperit, licitum sit Domino frumenti, aut suis seruis, uel amicis, ipsa defensare: & equos rapientium, uel alias res pro se libere tollere. Et si tunc quempiam occiderint, impunitum uolumus hoc ipsum pertransire, Dominum uero illum de cuius Dominio tales exiuerunt depopulatores in poenas nobis pyathnadzyesza decernimus incidisse. Et si uulnerauerint, uel occiderint frumentorum defensorem, soluant uulnera lesio, uel caput pueris, aut amicis, cum poenis prenotatis.

Qui coram Maestate Regia, Capitaneo, Archiepiscopo aliquem uulnerauerit, gladium extraxerit, turpibus affecerit uerbis, aut aliquid furaretur. Lex xvi.

Quam uide Folio 22. & 98.

Sed uulneras in praesentia Militis, ma-

nus perforatione puniatur. Lex xvij.

39. Vbi uero coram Milite quis gladiū uel cultellū extraxerit, neminē tamen uulnerādo, sit in gratia Militis : Si aut uulnus intulerit, decernimus quod manus sua perforari poterit, & debeat.

Kazimirus Magnus

Qui corā Iudicio gladium extraxerit

uel quempiam uulnerauerit, aut uiolauerit Iudiciū. Lex xviij.

Quæ Libro 4. Capit. 9. de Securitate Iudiciorum videatur.

41. Ludouici Regis Decreto Castror. Te

Ludouicus in Privil.

nutarij corā Capitaneis & ludicibus respōdeant, attamē Rex reseruat sibi Actionē sanguinis de Capitaneis seu Tenutarijs. Lex xix.

Quam uide Libro 2. Cap. 1. Arti. 5. de Tenutariis iniurias inferentibus.

Forma Citatiōis p vulnerib. Lex xx.

51. Pro eo, quia tu fecisti super ipso initiū litis, & intulisti sibi uiolenter tria uulnera cruenta, & duo liuida : Quæ Officiū Castrense, uel Terrestre Iudiciū, in tempore uidit, quæ uulnera pensat sibi ad quadraginta Marcas pecuniæ, uel prout ius decernet: pro quibus uult te conuincere, Iudicialiter responsurus. Datum feria A. B. post, uel ante, festum S. A. B. proxima. Anno Domini.

sigism. Petr. 1523.

A R T I C V L V S VI.

De Homicidiis N O B I L I V M.

P R A E F A T I O.

Et si maioribus nostris mitiores poenæ semper fere placuerint, ita ut ob atrocissimā etiā delicta uitæ humanæ pepercerint: magnitudo tamē sceleris, quod in homicidiis voluntariis admittitur, nisi poena capitis nequit satis elui. Si enim Cain tā horrendo supplicio propter casum fratrem fuit damnatus, quamquā tum præter cōscientiæ Iudiciū nulla scripta lex se occidere uerabat: quāto maius huius tēporis homicidis debetur, qui tot diuina & humana Iura trāsgressi, exempla etiā poenarū memorabilia contēnentes, innocentē sanguinem, quoties libitū est effundunt, atque proterunt. Nihilominus quia leges nostræ exigua pecuniā, & carceris annua poena, uitā redimere homicidæ permittūt: quando reprehendere eas nobis nō licet, iniquitas tamē earū utēque excusatur, quod partim Regiis partim Capitaneorū vadiis interpositis, uita unuscuiusq; Nobilis munitur aduersus audaces. Nec destituūtur nostri Legislatores exēplo in illustri loco posito, Romani enim ex Legibus 12. tabularū iniurias, ac etiā cædes cōstituta pecuniā redimi statuerant, donec L. Neratius quidā improbus atque immani uicor-
dia uir, pro oblectamēto habere cepit os hominū liberorū manus suæ palma uerberare, quemcūque aut depalmauerat, ei statim secundū 12. tabul. quinque & uiginti asses numerabat: & ne cuiquā læso in numerando tardus ac negligens esse uideretur, seruū cum crumena assū plena in hos usus circūducere solebat: cuius memorabilis insolentia effecit, ut istius legis iniquitas antiquaretur, iniuriis que ac cædibus æstimandis Senatus edicto Censores ac recuperatores darētur. Sic itaque Rom. Legū suarum prauitatē statim correxerūt, simulq; suppeditarunt, nobis etiā occasionē statuendi, ut huiusmodi in nostra gente quoque uerberationes, Neratii

L. Neratii petulantia

rones, Neratii feueriore aliquanto animaduersione, quā ea quæ est Legibus descripta, plecterentur: vix enim est tam inops quisquā, quem quidē a Coloni decem, a Nobilissimī aut cuiusque viri cæde centū viginti pecun. Marcæ, & annus carcer deterreāt: si hunc vel illum obstare suæ cupiditati putauerit.

Ministerralis ad uidendū occisum uocatus uno grosso contentus sit, sed Exuias ne tollat. Lex 1.

Kazimirus Vislicia.

Consuetudine iniquissima Ministerialiū extitit obseruatū, quod dū ad aliquē in uia, uel alias occisum uocabātur, ipsum uestibus in quib9 fuerat occisus, lure ipsorū q̄ ipsi kruaune nominabāt, expoliabant: unde cū afflictis non sit addenda afflictio, eisdē Ministerialibus prohibemus, ne de cætero quoslibet occisos spoliare seu exuere præsumāt: Sed tantūmodo unico grosso contētentur, quē decernimus eis dandū pro labore, per eū, qui ad aliquē occisum procurauerit eisdē uocari, donec eadem homicidij quæstio totaliter fuerit diffinita.

Vnus de homicidio accusetur, Cōplices uero expurgēt se de obiect. Lex ij.

Kazi. in Visl. 1368.

De homicidio accusatus iuramento Afloris uincitur: reliqui Complices Testibus expurgabūtur.

Item si plures, puta duo, uel tres, aut quatuor de homicidio accusentur, Licet antiquitus per iuramentū accusatoris omnes pœna homicidij puniebantur: Nos tamē huiusmodi iuramentū restringentes, Statuimus, quod unus tantūmodo per Iuramentū Actoris de homicidio cōdemnetur & puniatur. Cōsortes uero eiusdē accusati per probos & idoneos Testes de homicidio & uulneribus se teneātur expurgare: alias in expurgatione deficientes puniantur.

Kazimirus Vislicia.

Idem libr. 1. cap. 7.

art. 1. de Castellanis.

Castell. olim Iudic. p capit. iudic. L. iij. Statuimus & declarātes, Quod pro quolibet capite Castellano Iudices, quilibet in sua Castellania, iudicādi & cognoscēdi habeāt facultatē.

Sed de illis qui fortuito, aut ignoto casu, aut ab incerto autore mortē incidūt

Officium pro capite neminem culpabit, sed consanguinei Rerum inquirent, & culpent. Lex iij.

Kazimirus Vislicia.

Idem supra lib. 1. ca.

7. artic. 1. de Castell.

Pauo infra hæc duo

statuta a Rege Sigis.

explicantur Lege

Quamuis &c.

Item quacūq̄ morte casuali, uel inopinata cōtigerit aliquē de hac mi- grare luce, puta de arbore cadēdo, uel in aqua mergēdo, aut quouis alio modo: Statuimus qđ pro tali homine sic decedēte penitus nulla quæstio moueatur. Item dū ignoratur quis cōmisit homicidij immanitatē, Decernimus quod Castellania de hoc aliquā non moueat quæstionē sed consan-

sed cōsanguinei & proximiores culpabilem inquirentes, causam dum poterint, prosequantur iuxta Iurisformam.

Filio etiā illegitimo matris vagabundæ caput est soluendum. Lex v.

Kaz. Ma. Vis. 1368

22. Laurētius cōqueritur de Martino, qd' sibi matrē interfecit, Martinus respondit, quia Laurētius non fuit de legitimo patre siue toro procreatus: & asserbat eum esse filiū vagabundæ mulieris: Nos in tali, & simili casu, caput matris exoluendum filio, & obtinendū decernimus.

Fratricidæ, parricidæ, sororicidæ nō succed. in bona occisor. & infam. iudi. L. vi

Kazimirus Vislicia.
Fier eiusdē mentio li.
2. cap. 2. artic. 2.

22. Et licet Lex tam Noui quā Veteris Testamēti Fratricidiū, & alia sæua crimina grauitè puniat & damnet: Tamē quidam uelut hostes proprii sanguinis & honoris, Legis pœnam minus formidātes, Fratricidiū committunt, Sorores etiā uel proximos occidunt, ut ex eorū morte bona hæreditaria lucrētur: Volumus itaq; ut unde bona hereditaria & lucra habere cupiūt, inde damnis afficiantur aut puniātur in quo peccauerint Ideo omnes Regnicolæ & Nobiles Regni nostri Fratres aut ipsos cōsanguineos interimētes, in hereditaria succedere possēsiōe non ualebūt nec ullū ad eā accessum obtinebūt: quinimo sentēciamus ipsos, & ipsorum filios & priuamus omni legitima taliū hereditariū portioē, in quibus bonis seu hereditatib. aliq; cōsanguinei, licet remotiores in linea obtinebūt successione: quos etiā (in aggrauationē culpæ ipsorū, propter immanitatē criminis) omnes Fratricidas & Parricidas infames pronūciamus, & inhabiles ad aliquos honores promouendos.

que nullum elementorum uitæ ac mortui attingunt, ne rerum parentem naturam contactu sui polluisse videantur.

Leges non solū eos parricidæ reos iudicant, qui parētes, aut liberos occiderint: Verū etiā qui fratrē, sororē, maritū, vxorem, generū, nurum & similes personas, quæ cognationis aut beneficii necessitudine ita nobis deuincti sint, ut merito eas parentū aut liberorū loco habeamus, interfecerint: ferunt autē Romulū ideo nullam pœnā in parricidā constituisse, quia existimauit fieri nō posse, ut q; tam immane admitteret flagitiū: neque sexcentis quidē annis post eum Romæ tam dirū nefas quisquā perpetravit: sed sicut alię omnes res tēpore sūt deteriores, ita posteriorib. sæculis nullū scelus tam lædū, tamq; immane fuit, q; homines prius perpetrare ausi non fuerint, quā Legislatorum illi pœnā prouiderint. Iubent itaq; leges parricidā primo cedi virgis donec sanguis e corpore defluat, deinde culeo insui cū cane, gallo galinaceo, vipera, et similia, atq; ita in mare, aut in flumen prolici. Cicero autē ita rationē huius pœnæ explicat, qd est tā cōmune quā spiritus uiuū, terra mortuū, mare fluctuātibus, litus eiectionis: ita uiuunt tamen parricidæ dū possunt, ut ducere animā de cœlo nō queant: ita moriūtur, ut eorū ossa terram non tangerent: ita iactantur fluctibus, ut nunquā alluantur: ita postremo eiciuntur, ut ne ad saxa quidē mortui conualescant: omnino

Iure sancitum est, et
seruari cōuenit, ut
occidens cōsanguineum
licet iure ipse
sibi successurus sit, nō
ipse occidat, sed
men cū solus ipse casu
su quocumq; occidit,
successionis iure priuatur.

Pro Milite vero occiso olim tantū tri-
ginta Marcæ dabantur. Lex vii.

Kazim. Mag. Vislic. Quamuis occidens hominē secundū Dei & Legum sanctiōes esset Ca-
pitali pœna plectendus, Nos tamē rigorū illū temperā. Statuimus
q̄ occidens Militē xxx. Marc. parētib. pueris, uel amicis occisi p̄soluat. 22.

Mox abrogata hac æstimationē tanq̄ ini-

Kazim. Mag. Vislic. qua caput Milit. 60. marc. redim. L. vii.
Vt uiolentorū audacia refrenetur. Statuimus quod dū Miles parē sibi
Militem occiderit, pro capite sexaginta Marcas soluere teneatur. 22.

Tantundē dabatur, si Villanus Militē
occidebat, & quanti æstimabatur caput

Scartabelli, uel Militis ex Sculteto aut ex Kmetone creati. Lex ix.
Est & eiusdem men-
tio cap. eodē art. 1. Pro Capite Militi famoso alias Slachczye sexaginta Marcas: Scarta-
bello triginta Marcas: Militi autē creato de Sculteto uel de Kmetone 29.
quindecim Marcas, a Villano occifore Statuimus esse p̄soluēdas.

Licet nullus Terrigena possessionat⁹ 51.

Ex Privil. Jagellonis
1 4 3 3. pro aliquo excessu, nisi sit lure cōuictus, captiuādus est. Attamē * 52.
homicida * si deprehenderetur, ab hac lege excipitur, Lex x.
Quam uide supra Articulo Quarto.

Frumētor, nocturni Fures deprehensi

Kazim. Visl. 1368. in crimine equos & omnia, quæ secū uexerint perdēt, & si in resistentia 27.
occidantur, nullā pœnam occifor incurrit, & si uulneraue-
rint, uel occiderint deffensores soluant. Lex xi.

Quam uide supra Artic. 5. de vulneribus Nobiliū. Idem Capit. 16. Artic. 5.
de Ciuibus, & Capitulo 17. de Kmetonibus Artic. 2. & postea Libro 3. Capit.
12. Articulo 1. & 2. de Violentia & Furtis.

Porro Rex Albert. Petrico. 1406. Ma-
iorē hoc est duplicē pœnā homicidis

Hoc stat. hodie est in
usu, & aliud infra
positū 543. cōditiū

Homicida Nobiliū cō-
tum uiginti Marcas
det: & per annū ac
sex hebdom. in turri
sedeat, etiam si con-
cordiam inuat.

si homicida fugiat
infamis sit.

irrogat: prætereaque in Carcere sessionem decernit. Lex xij.
Item de homicidio Nobiliū casuali q̄ a diuersis diuersimode refertur 107.
casualiter perpetrātū, Statuimus, quod homicide huiusmōi pro Capite
soluant centū uiginti Marcas, & per unum annū & sex septimanas cō-
uicti lure in turrim deputētur: Nec turris correctionē ullo modo eua-
dant, etiā si cū amicis occisi concordia inierint. * Si uero talis homici-
da timens turris correctionē de Regno fugierit, siue possessionatus si-
ue non, in-

ue non, infamis ipso facto perpetuo pronuncietur, per Ministeriales proclamationibus mediantibus publicandus.

De homicidio in sui defensione casu præsertim in via commisso. Lex xiiij.

107 Verum quia cōtingit sepe numero casualē homicidā minime esse reum homicidij, q̄ uim ui repellēdo euenit, Idcirco specialiter declaramus statuentes, ad eos ipsos Nobiles & Nobiliū homicidas, ut cū quispiā aut uiam aut transitū alterius obsidēs occideretur per illū cuius transitum uoluit præpedire, aut euntē molestare. In tali homicidio, Citato homicidæ sex testes sufficiāt se expurgāti: & conuictus nō plus quā sexaginta Marcas communes pro Capite soluet sine turri.

Alber. Petr. 1496.

Via præpeditore aut insidiatore interimēs sex Testibus se purgabit. Conuictus uero pro capite, Marc. soluet sexaginta absque turri.

De homic. in via publ. facto. Lex xiiij.

107 Sed idē aut uix aut trāsitus, publici præpeditore aliū sub tutela cōmunis securitatis uix euntē temere interficiens, centū & uiginti Marcas cōmuniter curren. exoluet: punitionēq; turris sustinebit ordine p̄tacto

Alber. Petr. 1496.

In uia publica interimens Nobilem, & solutionem & turrim sustinebit.

De homicidio in defensione bonorū aut subditorum commisso. Lex xv.

107 Præterea tamen de casuali homicida in itinere se tuēti, sic ut supra definiuimus. Tamen insuper Statuimus, ut alius homicida casualis, aut bona, aut suos defendens, si cōmittet homicidiū, licet non uoluntariū: Nihilominus uictus lre, poena carceris nō perpeffa, centū & uiginti Marcas communes pro occiso exoluere teneatur.

Alber. Petr. 1496.

Qui bona aut suos defendens Nobilē interimat solutionem nihilominus non turris pœnas debeat.

Spirituales etiam Iure Terrestris agunt pro cæde, & vulneribus. Lex xvi.

Quæ videatur supra de Spiritualib. Libr. 1. Cap. 4. Artic. 8. Item de Officio Succamerar. Cap. 14. Artic. 1. Itē repetetur Cap. 17. de Kmeronib. fugitiuis.

Alex. in Rad. 1505.

Sed pœna cōtra homicid. a Capit. deferendos est Statuta, siue sit possession.

12. siue non, attamen duntaxat ad quinquenniū durabit. Lex xvij. Homicidia uolūtaria & notoria, quæ postposito Dei timore, ac cū nostro dedecore in Regno nostro inoleuerūt, ut a temerarijs omni iusticia atq; publica honestate procul pulsa, diuersis modis in diuersi ac cuiuslibet status ordinis ac dignitatis homines crebris uicibus, impune, prout hoc triēnio hætenus a tēpore nostrę fœlicis Coronatiōis patrata sunt, petiti a Cōsiliarijs Regni nostri status utriusq; uniuersis, & a Nuncijs

sigism. Crac. 1510.

n ij hic ex om.

hic ex omnibus Terris cōgregatis, cōpescere, punire, & remouere uolē.
 De omniū p̄fatorū Consiliariorū nostrorū consensu & approbatiōe
 ad quinq; annos hinc duraturū tale Statutū cōdidimus, in omnes no-
 xios irremissibiliter exercendū, uidelicet, cū contigerit q̄ aliquis homo
 Nobilis hominē Nobilē in domo, siue in strata publica, aut in loco ali-
 quo, data opera interfecerit: promittimus & spōdemus ueteri Statuto
 de simili homicidio tantisper quādiu istud ut p̄missum est durare de-
 bet, abrogato, talē homicidā cum primū a Capitaneo, in cuius Capita-
 neatu scelus patratū fuerit, cū Castellano uel Iudice uel Succamerario
 eiusdē Terræ nobis nunciatū fuerit, siue aliūde ad nostrā cognitionē
 uenerit, ad nostrā p̄sentiā ubicūq; cum Curia nostra tunc foeliciter
 constituti fuerimus, literalī Citatiōe aduocare: Citatio uero ab oblatiōe
 per duos Nobiles & Ministerialē continebit in se Terminū sex hebdo-
 madarū: Cūq; talis homicida corā nobis cōparuerit, & de eius facinore
 nobis ut p̄missū est cōstiterit, eundē irremissibiliter carcere turris an-
 no & sex hebdomadarū spacio puniemus & punire promittimus: in
 primo Terminō tanquā peremptorio cōtra ipsum sentēcia promulga-
 ta, a quo Terminō nequaquā eidē ad Terrā seu Districtū appellare li-
 cebit. Et cū homicida ut p̄missū est carceris pōnā expleuerit, tene-
 bitur proximis interfecti centū uiginti Marcas pecuniarū pro Capite
 incontinenti soluere, aut in bona equiualētia realē dare intromissionē,
 aut tā diu in carcere sedere, quā diu nō soluerit. Et si cōtingeret q̄ ho-
 micida Citatus corā nobis non cōpareret, si idē extiterit possessionatus
 bonis suis omnibus per nos Fisco Regio applicadis priuabitur, & deni-
 que erit obligatus ad subeundā pōnā p̄fatā cum in manus inciderit
 & cū punitus per nos sufficiēter fuerit & Capitis preciū persoluerit,
 bona sibi per nos recepta restitui debēt. Similiter si homicida imposse-
 sionatus, & Citatus pro crimine huiusmōi per literas nostras in Paro-
 chia ad quā pertinet cotumaciter corā nobis non cōparuerit, debet pu-
 blico edicto infamis pronūciari & hostis patrie iudicari: & quicūq; ta-
 li fauores p̄stiterit ipsum apud se seruādo, & secū cōseruationē habē-
 do, infamis habendus est tā diu quā diu se nō expurgauerit, et ea pōna
 puniendus quā ille ferre debuit. Si uero talis homicida carcere inclusus
 ibidē moreretur, nō tenebitur successoribus solutionē pro Capite im-
 pendere: Capitanei aut siue oppignoratos siue liberos Capitaneatus
 habentes si nobis tales homicidas tēpestiue nō detulerint a nobis pōna
 irremissibili puniētur, uidelicet cogētur illi qui oppignoratos Capita-
 neatus habent soluere nobis centū Marcas pecuniarū totiēs quotiens
 ante sex menses nobis eiusmōi homicidas nō patefecerint, facinusq; ip-
 sum subticuerint: Liberos aut Capitaneatu priuabimus: Capitaneo ue-
 ro se expurgādi proprio iuramēto q̄ ei de tali homicidio nō constiterit
 concedemus, ubi id opus esset, facultatē: Super homicidio aut q̄ alicui
 se defendendo dū inuaditur per aliquē cōmittere acciderit, talem pro-
 gellum teruas

gressum seruabimus uidelicet Citabimus homicidā ad præsentiā nostram ubicūq; tunc fuerimus, eundēq; cum cōparuerit iuxta qualitatem homicidij cōmissi ex arbitrio nostro iudicabimus, seu expurgationem eidē decernemus. Si uero Citatus nō cōparuerit, ita puniendū declarabimus, ut est in articulo homicidij uolūtarij, & notorij pmissum.

De homicid. ante cōmissis, superiore Statuto quinquennali uindicandis.

Sigism. Crac. 1510.

13. Decreuimus etiā omniū Consiliariorū & Nunciorū cōsensu & consilio, a tēpore foelicis nostræ Coronatiōis usq; hactenus omnes homicidas eiusmodi, ut præmissum est, modo prædicto aggrediendos, & puniendos, ne maledictis temperasse uideamur.

Hoc ipsū superi⁹ Statu, cōtra homic. anno 1523, ad 4. annos renouat. Lex xviij

Sigism. Petr. 1523.

30. Quia post intermissū Statutū nostrū de homicidijs in magnā audaciam & insolentiā subditi nostri acti, passim homicidia absq; ulla Dei & humanitatis ratione cōmittūt, nec iam quisq; etiā in Tēplis, ne dum domibus tutus esse possit. Voleñ. hanc enormē licentiā coercere, Statutū ipsum nostrū in Conuētū Petricouien. de anno Dñi 1510. cōtra homicidas editū, sed postea intermissū, in omnibus punctis & toto eius tenore uigori & auctoritati pristinae restituiimus, illudq; ad quatuor annos proxime sequentes debite executioni demādari uolumus.

Rursus ann. 1538. istud etiā Statutū, & delatio in eo cōtenta a Sigis. Rege re-

assumitur, intra annū exequendū, adiuncto eo, ut homicidæ in fundo turris sedeant. Lex xix.

Sigism. Petr. 1538.

Ad refrenandā licentiosorū hominū audaciā ad necādos homines plus nimio promptā, de consensu Senatorū Regni & Nunciorū Terrarum Statutū super delatiōe homicidarū reassumendū, & innouandū duximus, illudq; exequemur ad decursum unius anni; eo adiuncto q; homicidæ delati, & per nos ad pœnā carceris condēnati, pœnā huiusmōi in fundo turris sustineāt ad unius anni & sex septimanarū decursum integre: a qua per nos absolui & liberari non debent, neq; poterint, & Capitanei locorū diligenter prouidebūt, ut homicidæ nō aliter quā in fundo turris pœnitentiā peragant: Concordia etiā cum Actore inita nihil eos iuuante. Contrafaciētes pœna Centū Marcarū parti Actoreæ soluenda mulctari, atq; Capitaneatu ipso priuari per nos debebunt.

Postremo uero Rex Sigism. Crac. An-

no 1529. Statutū suūm Anni 1538. proxime positū cōtra homicidas
latū abolet: & Statutū Reg. Alb. supra positū in usum restituit. L. xx.

Petierūt a nobis Nunciū Terrarū nostrarū ut occidendorū hominum
pœna non sit eius asperitatis, quę præterito Petricouien. Statuto cir-
cumscripta est, Nos eorū precibus uicti, quādo hoc illis ut peterēt equū
uisum est, decretū Anno proxime superiori Petricouie de homicidijs
de nostra Senatorūq; & Consiliariorū Regni nostri sentēcia factū in-
terdicimus, & abrogamus: atq; id ualere uolumus, q̄ eadē de re a Sere-
niss. Iohanne Alber. fratre nostro olim Rege fuit constitutum.

Crimē aut Iæſæ Maiestatis solū in per-

Sigism. Craec. 1539. sonam Regiā cōmittitur, supra videatur Libr. 1. Cap. 1. Artic. 4. ut tuto Rex
regnet: & repetetur idē Lib. 2. Cap. 1. Artic. 6. de Cōmissariorū securitate.

Quod homicidia Statuto R. Io. Alb.

Sigism. Craec. 1543.

*Eiusdem fiet mentio
de Tutoria potestate
& de pupillis lib. 3.*

*cap. 4. artic. 1. Eius-
dem mentio li. 1. ca. 6.
de Palat. Itē cap. 7. de
Castell. & ca. 12. ar.
10. de Inuasiōe dos-
mus. Item lib. 4. cap.
27. de Colloquijs.*

*Tutor agere potest
pro Capite.*

*Pueri & successores
homicidę respondent
pro Capite.*

*Pueri occisoris reli-
ti respondere tenebūtur. Pro alijs uero causis, cum pater Citatiōe occu-
tenduntur prosequi As-
tionē paternam, hu-
ius legis integrę est
mentio lib. 3. cap. 4.
de Tutoria potestate
artic. 1. lege ultima.*

*Causa homicidij ob
quas circūstantias re-
mittenda est ad Col.*

plectātur, Tutures pro capite agāt. Pa-

latinus tamē cū Dignitarijs in Colloquijs scrutabūtur, Si in uia,
hospicio, domo, uel in Templo cedes facta sit. Lex xxi.

Tamen si hortatu Senatorū nostrorū inter Nuncios Terrestres hæc fu-
it disceptatio orta, ut aliter homicidia uolūtaria & casualia præterea in
Templis, in domibusue cōmissa expenderētur: Nihilominus postremo
in hoc stetit, ut Statutū Regis Io. Alberti de eo conditū in robore cō-
seruaretur, hoc eidē adiecto. Quia cū aliquis occideretur pater minorē-
nium puerorū, tunc Tutor tam inscriptus, quā cōsanguineus, aut cō-
gnatus, pro Capite occiso agere iuxta luris formā, & probationē quæ-
cumq; pueris cū haberēt annos discretiōis seruiret, talē quoq; pro Ca-
pite eodē facere debet: & postea pueris illis de eadē pecunia Capitis ra-
tionē reddere cū ad annos discretiōis perueniēt, tenebitur. Quod si etiā
ille homicida post facinus homicidij perpetratū moreretur, priusquā
ad ludiciū attraheretur: tū pueri & alij successores eiusdē homicidę tā-
tum euadūt sessionē in turri, sed non recipiē. sibi dilationē ad annos
discretiōis, in primo Terminō tanquā perēptorio citati pro mercede Ca-
pitis, illi Tutori, uel illis quibus pater, uel cōsanguineus fuerit occisus,

respondere tenebūtur. Pro alijs uero causis, cum pater Citatiōe occu-
patus moreretur, tunc pueri minorēnitate etiā sese tueri nō poterint.
Sed si pater nō fuisset Citatus, pueri obtinebūt dilationē ad annos di-
cretiōis iuxta Statutū. Quod si etiā homicida uiueret, & lure cōvince-
retur, talis in fundo turris sedere debet nemine excepto, sine aliqua in-
dulgentia illius (Capitanei) apud quē ille homicida pœnā huiusmōi
sustineret: Et ne postea reus in hac cōuictione euaderet pœnam, inno-
cens aut patiatur: cōmuniter enim ditior cōuincitur. paupere dimisso:
in hoc casu Palatinus illius Terræ, in qua huiusmodi homicidiū per-
petratum fu-

petratū fuerit cū Castellanis & alijs Dignitarijs ac Officialibus Terrestribus illius Terre, in Colloquijs scrutiniū facere debet de culpa, uel innocētia illius homicidæ: ut ea cautella innocēs pro fonte non patiatur. Sic etiā Palatinus cū Castellanis Dignitarijs & Officialibus Terrestribus scrutari debet de tali homicidio, si q̄ accideret cum quis defendē, uitā suam occideret quemquā in uia, in hospicio, uel in domo, de nocentia uel innocētia eius secundū Inuasionē uel inequitationem istius occisi: & si circa occisionē Dñs solus fuit, uel nō fuit: & ibidē posteaquā cognouerit Palatinus cū alijs Dignitarijs & Honorarijs Terrestribus homicidā condemnabūt ad id q̄ eius culpe lure debetur: hoc est, iuxta decretū probatiōis per ludicē factum condēnabunt illum ad turrim. Etenim ludex decernē. probationē Actori, cū cōtrouersia partem, quæ se ad hoc, & tale scrutiniū traheret, ad iudiciū Colloquiū remittere tenebitur. Quod si aliquando circa litem Dñi sui famulus aliquē occiderit, tum iuxta Statutū Dñs debet culpari & non seruus.

Si famulus circa litē Domini sui occiderit aliquem.

De eodem. Lex xxij.

Quia in Regno nostro multa homicidia inualuerūt, propterea renouā. Statutū Regum Io. Alberti patris, & Sigism. patris nostri Statuimus, quia unusquisq̄ homicida posteaquā cōuictus fuerit annū & sex hebdomadas in fundo turris sedere debet, & nos huiusmōi sessionē nulli remittere debemus: Quibus autē homicidis Capitanei de ea pœna aliquid remitterēt, alias szfolgoualiby, ut ex illis pœna iuxta Statutū Sereniss. parentis nostri Anno 1540. conditū recipiatur. Quod quidē non solum de his qui tēpore nostri Regni homicidia cōmiserūt, uerū etiam & de illis qui hoc ipsum facinus tēpore Sereniss. parentis nostri commiserunt intelligi debet, tantum ut lure sint conuicti.

Sigism. Augustus Polesie 1550.

Fortassis legen. est 1510. huius enim anni statutū est paulo ante positū Lege 17. statutū autē 1540. de eodem nō extat.

Si vero aliquis circa domus Inuasionē

vulneratur, aut occiditur, vulneratur, aut occidit: Supra videatur Capitulo 12. de Officijs Capitanei Articulo 10. de Inuasionē domestica.

Cum Nobili occiso post mortē igno-

bilitas obicitur, Actor mettertius illius Nobilitatē confirmat, & ita tandem pœnam lucratur, ut inter Vaglenski & R. M. decreuit.

Si Plebeus vulnerauerit aut occiderit

Nobilem, qui non dederit vel dederit occasionem inuadendi se. Vide superiori Articulo de vulneribus Nobilium Statutum Triennale.

Quod si e cōtrario seruitor alicui⁹ No

bilis Plebeū percusserit, aut vulnerauerit, vide Cap. 17. Art. 2. de homic. Kmet.

51. Forma Citatiōis pro capite. Lex xxij

Pro eo, quia tu occidisti patrē ipsius Nobilē N. de N. quā occisionem Ministeriali

Sigism. Crac. 1532

Ministeriali Terreſtri N. de N. & Nobilibus obduxit, & ſuper te proteſtatus eſt: quod caput patris ſui præſati penſat ſibi ad Centū uiginti Marcas, & ad poenā carceris, aut prout iudiciū decernet, & uult te pro eodem conuincere, iudicialiter reſponſurus. Datum.

Præſcriptio uero agēdi pro capite trium annorum eſt. Lex xxiiij.

Kaxim. Viſl. 1368. Vt calumnijs malorū hominū uia præcludatur, cōſueuerūt enim quidam homines litigioſi calūnioſe uiros innocentes de crimine homicidij ꝑꝑ. cōmiſſi ante multos annos queruloſe accuſare, cuius probatio uel expurgatio propter facti uetustatē haberi nō poteſt. Vnde ſtatuiſmus, ut ſi quis de crimine homicidij uult accuſare, uel agere cōtra aliquē poenā pro capite ſibi cupiens uendicare & obtinere, antequā tres anni elabentur a die criminis cōmiſſi, hoc in iudiciū deducat. Alias tribus annis elapſis petenti & agentī pro poena capitis obſtabit præſcriptio, & exceptio præſcriptionis.

De eadem præſcriptione.

ſigism. Auguſtus Pertriconie 1550. Præſcriptio currere debet pro capite iuxta Statuta.

ARTICVLVS VII.

De Conuentibus ac Officio Nobilitatis.

P R A E F A T I O.

Quæ fuerit occaſio indicendorum Nobilitati Conuentuum. Quia in libera Repub. non facile uolēti populo reſiſtitur, ſi nihil iuris aut pās rum ei impertias: populusque ſit belua centū capitū, ſi eius cui maxime confidit, caret Magiſterio. Idcirco Reges Polo, quibus ſemper mire Imperiū placuit, ex ſententiā quoq; populi Rempub. gubernant, ut Cōuenticulis cōſpirationibusq; omnem præcluderent occaſionē, antequā Comitīa magna celebrent, Prouincijs libus Dignitariis & Nobilitati prouinciatiim præſtituūt Conuētus: in quibus de utilitatibus uel damnis, acceſſiōibus uel detrimentis, adeoq; ſalute uel occaſu Reipub. vnde cūq; imminentibus ad eos per Legatos referāt: eoſdē pro Officio atq; que auctoritate hortātes, ut ſcilicet Nuncios ſuos ad Comitīa mittāt, ea de re vna cum Rege & Senatu cōſultaturos: uiciniſimque ſignificēt, ſi ipſa Reipub. Symmetria qua parte ſui in illa Prouincia luxata ſit: QVO SACRA quidē ad regulam uerbi Dei, & veteris Eccleſiæ uſum: POLITICA uero ad Legum, & rationis trutinā, ſuffragiis cōmunibus ad utilitatē publicā corrigantur. Quod itaq; apud Lacedæmones Ephori, apud Cretenſes Coſmi, apud Athenienſes Demarchi, apud Rom. Tribuni Plebis fuerūt: hoc in noſtra Repub. ſunt Equitum Legati. Et merito certe Nobilitas id habet prærogatiuē, & plebi enim præeſt, & onus belli in ſe ſuſtinet, mediūque obtinens ordinē. neque plebem ad ſeditionē, neq; Magiſtratus ad Tyrannidē aſpirare permittit: quin omnes Reip. motus ad Regulā Juſti & æqui cū Rege ac Senatu redigit. Quod ſi aliquis uis nō probatur tāta Equeſtris ordinis Legatorū poteſtas, is cogitet ſulmen eſſe ubi reſignant ira & poteſtas: & multa licere ſibi uelle illum, qui multa poteſt, ſi nemo ſit qui eius libidini ſeſe opponat: Cogitet etiā e regione vim populi multo ſauiorē eſſe, multoque uehementiorē, qui quidē quod Ducē habet interdum lenior eſt, quam ſi nullū haberet. Dux enim ſuo periculo progredi cogitat, populi impetus periculū ſui

Uſus Legatorum Nobilitatis multiplex.

tus periculi sui rationem non habet: Quod est aut tam desperatū Collegiū, in quo nemo e decem sana mente sit: vt inquit Tullius: Concessa itaq; Legatis parte publici consilii, restinguitur omnis seditio: HABETVR SIQVI-DEM TEMPERAMENTVM QVOTENVIORER Cum PRINCIPIB. AEQVARISEPVANT. IN QVO VNO REIPVB. EST SALVS.

ARTICVLVS VII.

Cancellaria informabit de præstituē-

dis Conuentionū temporibus, & quod sunt tēpora determinata intra

8. quā, Conuentus Particulares sese sequi debent. Lex i.

Sigism. Cra 1507.

Prouidentes ut Cōuentus Particulares debito modo celebrari, dū op- Idem supra lib. 1. ca. 10: de Cancellaria ar-
ticulo 1. lege 7.
est, ualeant: Promittimus dare Cācellariæ informationē, ut eos oportu-
nis locis & debitis tēporibus literis præscribāt, & præsertim ut Con-
uentum Srzedē, duabus septimanis ante Colensem, & subinde Pe-
triciouē, octo diebus constituere meminerint.

Cōuent. in Radzieiow Brzeſt. & Iuno-

wlad. Terris deinceps ē indicēd. L. ii.

9. Petitioni Terrarū Brzeſtē. & Iunouladiſlauiē. consentiētes, Con-
stituimus, ut utriq; Terræ unum Conuentū Terreſtrē in Radzyeiu
celebrandum deinceps instituamus.

Sigism. Crae, 1510

Vnus Particular. Cōuentus in Terra

Sandomir. est celebrandus. Lex iii.

26. Vnus dūtaxat Particularis Conuētus in Terra Sandomir. iuxta an-
tiquā cōsuetudinē celebretur. Conuētū Skrzynne. qui ex speciali cō-
cessione nostra annis superiorib. agebatur, abolito penitus & ſublato.

Sigism. Petr. 1519.

De eodem Sigism. August. Lex iiij.

Vt tēpore foelicis nostri Principatus negocia publica ordinate proce-
dant Comitua Generalia & Particularia iuxta tempus & loca Statuto
descripta edicemus.

Idem lib 1. capitul. 2.
articulo 1. lege 4.

Qui, quales, & quot Nuncii Nobilita-

tis ad Conuentū ſint eligendi. Lex v. Quam uide Folio 24.

Ciuitatū etiā Nuncij propter quid ad

Conuentionem Regni mittendi ſunt. Lex vi.

Quam uide ſupra Folio 41. & 42. Lege Octaua.

Pœna ſtatuitur cōtra Episcop. & Palat.

atq; Castellanos ad Conuētus Terreſtres non uenie. Lex viij.

Decreuimus

Sigism. Cra. 1510.
Eiusdem mēto lib. 1.
cap. 4. de Episc. art.
7 eodem lib. 1. cap.
6 artic. 2. de Palat. et
cap. 7. de Castellanis

Decreuimus etiā quod Episcopi, Palatini, Castellani & ceteri Officia-
les teneantur interesse Cōuentibus Terrestribus. & in Maiori Polonia Co-
len. & in Terris Cracouiē. Noue Ciuitatis Korczyn, sub pœnis: Epi-
scopi nāq; soluturi sunt pro pœna Marcas quadraginta, si se legitima
excusatiōe in eodē Conuētū non excusauerint: Palatini uero & Pri-
marij Castellani soluere tenebūtur, si se temerarie absentauerint, & le-
gitima excusatiōe se ibidē in Conuētū nō excusauerint Marcas uigin-
ti: Similiter Castellani minores soluēt pro absentia decē Marcas Fisco
Regio applicandas, si se nō excusauerint, non uaga, sed legitimi impe-
dimenti excusatiōe: & pœnæ præfatæ Fisco nostro Regio irremissibi-
liter applicabuntur.

Hæc tria sigism. sta-
tuta uidelibr. 4. cap.
9. art. 9. de securita-
te iudiciorū & Con-
uentuum.

Capitan, aut puniat turbatores Iudici-
orum & Conuentuū, armaq; tollat, & quæ pœna sit si solus ipse paci-
ficator existens turbas cieret. Lex viij. Quamuis &c.

Idem Rex statuit pœnā contra viola-
tores Consiliariorū & Nunciorū ad Conuētus publicos, siue ex illis
proficiscentiū, aut in eisdem cōmorantiū, quod & de uiolatoribus lu-
diciorū ordinariorū siue cōmissar, est intellig. Lex ix. Itē cōtra eos.

Tercio idem etiā Rex pœnas statuit cō-
tra eos qui turbant Cōuentus. Lex x. Statuto hoc præfenti &c.

Inter alia, hæc quoque mandantur
Nūciis a Nobilitate.

Vt sub Interregno cum Senatu Regem eligant, de quo supra Libro 1. Capis-
tulo Primo, Articulo Secundo & Tercio per totum.

Electum coronēt, omniāq; alia quæ circa personā Regis ab illis quoq; gerenda
sunt, faciant, ut Capitulo 1. Articulo 4. describitur.

Iurium confirmationē postulent, ut patet Capit. 2. Artic. 2. & 6.

Et si quid cōtra leges, & libertatē, honestatēq; publicā, ac bonū Regni ordinē
tā a superiore potestate quā ab inferiorib. ordinib. publicē sit, ex eā bono agēt.

Generalis Senatoriæ auctoritatis supra fol. 79. descriptę, p rata parte sint pars
Annatæ, tanquā Simoniacæ mercatura ne dentur, prouideant, (icipes.
de quibus Folio Centesimo.

Dignitates & Officia Regni ut his tantum dentur Nobilibus quibus Iure
debentur, custodiant.

Negligentes aut Magistratus, aut in Leges peccantes, Iudiciaue sua suspē-
dentes, R. M. deferant.

Præterea bona Fisci ut Principi constent, nempe possessiones, & Salis fodinę:
flumina ut ad nauigandum pateant.

Telonea ut iusta sint, viæ Regni occludendæ aut aperiundæ sint, ac Moneta
num sit cudenda, &c. pro rata parte videant.

De vnione Ducatum & finibus Regni regundis cum Rege agant.

De Pace ac Bello tractent.

In primis aut Nobilitatis Legati inter se dispiciant, ne ii qui se primos omniū
rerum esse

rerum esse volunt, in publico negotio suum agant: malignitateue bene consulta rescindant, aut contra male consulta constabulant: multos enim ambitio vexat, pluresque avaricia, nonnullos superbia atque ostentatio, bonam partem ira, alioque tempore vlciscendi difficultas: Nec desunt quos omnium rerum nouatio delectet, quique faciant mala, ut quae sibi sperant, eueniant bona: ita ut Nuncios acres, & sui, & collegarum suorum Iudices esse oporteat, si in Officio suscepto claudicare nollent, & Reipub. bene consultum esse cupiant.

CAPITVLVM XVI.

De Ciuitatibus.

P R A E F A T I O.

Haecenus de Rege, Magistratibus, ac Militibus Reipub. egimus: superest ut de his hominibus qui Reipub. quae sunt faciunt, deguntque in Ciuitatibus, tractemus: de quarum quidem Ciuitatum origine, ac condicione, hic meminisse non fuerit praeter institutum. Nam aliquanto tempore mares vxoribus ac liberis suis imperitalie contenti, solitaria vitam ducebant, ex quorum propagacione pagi coaluerunt, ex his aut Ciuitates bene viuendi gratia collatae sunt: quod enim hominibus data sit ratio, & oratio, facile coibant in vnam societatem: in qua quidem societate ipsa ratione, & oratione, in explicanda mutua voluntate, iusto vel iniusto, utili ac damno, iucundo aut tristi, horumque cognatis inter se ipsos utebantur, & tam consensione animorum quam coniunctione domorum Ciuitates effecerunt. Et Ciuitatis quidem appellatione, Philosophi, non aliquem certum locum vallo, aut menis septum, verum in rebus Respub. quam longe lateque patent, intelligunt. Quia tamen verba rebus, Leges etiam Rebuspub. omnem praeterea disputationem antiquorum moribus nostris accommodari oportet, non e contra, Ciuitatem in Repub. nostra intelligimus esse, Ceterum hominum Iuris, ac utilitatum, tutelaeque communione sociatum. In quo quidem caeterum quia necessarius est Sacerdos, qui Sacra ministrat: Miles, qui defendat: Agricola, qui ex elementis atque animalibus victum parat: Mercator, qui res utiles adferat, superfluas efferat: Opifex, qui res vtilibus hominum necessarias transformet: apparet, quia tot partes erunt Ciuitatis, quae quidem sufficiens esse debet. Cuius quidem Ciuitatis qui particeps esse nolit propter sufficientiam, Deus est: qui vero propter mores, belua. Et Sacerdos quidem, ac Miles, specialibus praerogatiuis gaudent, de quibus supra egimus: omnibus tamen Ciuitatis Incolis proprium est, ut ex aequo, alias secundum dignitatem, ac merita, omnes liberi sint, ac sibi ipsis serui: utilitatibus aut damnis communibus participant: libera etiam & non sollicita suae rei custodia quisque gaudeat. Itaque Ciuitas nequit esse beata, si seditione intestina laboret, quibusdam vtilis quibusdam damnosa sit, vel Leges ac Iudicia iaceant in illa, aut praedehostium exponatur: Sic enim de pace, diuinitis, potestate repetundorum bonorum, postremo de libertate, ac de vita sua periclitaretur. Cuius autem is habeatur, qui Magistratus gerere potest in Ciuitate: Cuius vero bonus ille est, qui patriam suam diligit, a quo Iure cum Ciuibus viuunt, sapienter praest, aut equanimiter subest, semper aut publice salutem consulit, periculumque atque adeo mortem pro Repub. adire non reformidat. Respub. si quidem est nomen vniuersae Ciuitatis, qua vniuersa Ciuium bona continentur, quae etiam vna omnes charitates complexa est, cui etiam vitam suam ultro donare potius, quam naturae inuitus reddere bonus Cuius debet. Quo circa extra dubitationem est, quia neque mulieres propter imbecillitatem sexus, neque decrepiti propter exoletam, neque pueri propter imperfectam aetatem, neque serui propter abiectam conditionem, neque vagi propter incertum domicilium, Ciues esse possunt: Sed Ciuium adiutrices, exempla, ac seminaria, tum felicitis vitae instrumenta, &

Origo Ciuitatum.

Ratio, & oratio, homines ad ciuilem societatem impellunt.

Ciuitatis appellatione Respub. a Philosophis intelligitur.

Ciuitatis appellatione quod hic intelligimus: Ciuitatis partes qui homines constituent.

Ciuitatis vinculum Iusticia.

Quae Ciuitas nequit esse beata.

Iusticia Ciuis in ea qualitate posita est.

Ciuis qui? Ciuis bonus qui?

Respub. Ciuitatis quid est?

Magistratus in Ciuitatib. democratici, et in quos habeant potestatem.

Populi in Magistratus potestas.

Rerum uenaliū et mechanicarū Censores.

Qualis locus Ciuitati sit eligendus, ut omnibus rebus abundet, et sit fortis.

An mēijs Vrbes cingende sint.

Editus locus Ciuitatis est querendus. Muri quanti.

Portæ quales.

Arcium cōmoda uel incommoda.

Aedes priuatorū et publicas quales esse oporteat.

Palestræ ac Theatra, scholæ et Bibliothecæ in Ciuitate sint: ne in Officio prudentiæ claudicet.

Ciues pulchris nominibus appellentur.

Cœlibes in Ciuitate ne sunt, ut sit casta,

menta, & sex Ciuitatis sunt habendi: Ciuitatis enim, ut & corporis, partes homines geneas esse oportet. Quia uero in Ciuitatib. nostris popularis hominū status est, Agricola, Mercatores, & Opifices Magistratus gerunt in illis: qui in Aristocras- tia, propter viles artes quas exercent, Ciues esse nō possent: solū tamen in suos Ciues merā, in Nobiles autē, & eorum subditos, nullā, vel saltem propter violentiā cōmissā cum Capitaneis suis mixtam habent potestatem. Et ut vulgo etiā tollerabilis sit illorū potestas, non solum Ciuib. ab illorū sententiā superius tribu- nal appellare, diēque illis dicere, fas est: verum etiā rationem publicarū cōtribu- tionum exigere, ac male gestarū rerum reos peragere licet: prætereaq; tam ipsi Ciues quā eorum Magistratus rerū uenaliū & mechanicarū superiores Cens- sores recognoscunt, ne ceteri scilicet Regni Ordines, a Mercatoribus quidē cal- liditate circūueniātur, ab Opificibus autē grauentur rerum, quas faciunt, caritate: de quibus omnibus partim Leges infra scriptę disponunt, partim mores Ciuitatū solennes sunt. **E T Q V A** Nquā non muri, sed viri Ciuitatē cōstituant: ut tamē Ciues facilius cōmoda consequātur, quibus carere non possunt: incōmoda vero declinent, quibus cōfici solent: de situ Ciuitatis, atque ædificiis, aliisque id genus, ut pauca dicamus locus hic exigit. Optimus ergo Ciuitatis situs est in solo fertili, salubri tamē: quique nō procul a mari, aut a flumine nauigabili absit, per quā necessaria aduehātur, superflua efferātur: talis enim Ciuitas difficilius obsi- detur, cum & Terrestrib. & naualibus copiis ad obsidionē illius esset opus. Nam quod Plato aiebat, Vrbes nō debere mēiis cingi, q; securos ac imbelles viros ea res efficiat, hoc perinde est, ac si melius dirutis, aut etiā nullis parietibus habitari, & potius scutorum quā murorū obiecta semper cōfligi existimet, quamquā Mar- tis aleam dubiā esse intelligat. Editus autē locus, humili, vel plano præstat: hic enī multo, ille nullo, aut paruo sumptu muniendus est: humiles etiā muri Ciuitatis, scalis admotis, facile hosti victoriā tradunt: alti nisi sint lati, machinis deiciūtur: ad quos quidē muros, si propter loci siccitatē, accessus pateat, aggeres illis ante- ponātur, qui ab arietibus, machinis, & suffolsiōibus, defendāt: nō autē inepta col- locatione sui prodāt muros Ciuitatis. Turres vero sint rotundę, aut multorū an- gulorum, q; non facile possint lædi: cum quadratas machine celerius dissipent, quod angulos arietes tundendo paruo negotio frangant. Portæ quoque Urbis ne sint directę, sed flexę, & tortuosę, quāq; fraudes suorum tegāt, hostium dete- gant: Arces autē urbibus impositę, aut libertatem tuentur, si iustis præsidibus dē- tur: aut seruitutem imponunt, si iniustos habeāt Dominos: semper denique hos- tibus ad Urbem iter aperiunt, nisi sint natura loci, opere, & copiis munitę. Por- ro si priuatorū aedes augent Urbis dignitatē, certe publica ædificia, portus scilicet fora, porticus, balnea, theatra, inambulatōes, & quę supra enumerauimus, ad ra- tionem firmitatis, utilitatis, ac honestatis facta: inprimisque Tempia, quasi orans- di & audiendi verbi Dei domus, augustam reddunt Ciuitatem. Et si in Ciuitate sunt Palestrę, & Theatra, in quibus corpora iuuentutis ad militiā, ac ludi ad vis- tandam intemperantiā & ocium exercerentur: multo magis Scholę ac Biblio- thecę ut omnium scientiarū ac virtutū fomenta, & ingeniorū pabula institui de- bent: ut scilicet ex æquo Musica cum Gymnastica semper in Ciuitate discantur, artesque liberales cōiungantur militiæ. Quia uero harum omnium rerum neruus est pecuniā, singuli Ciues Symbolū suum, aut operā ad publica opera annis sin- gulis cōferant: utque boni Ciues bonis sufficiātur, plus Iuris Respub. in educan- dis filiis habeat, quā habent parentes: quos etiā senio, vel clade aliqua confectos alere, Atheniē. Iure non teneātur, si se nō liberaliter dederint instituendos: qui quidem q; ex ebriis sæpe nascantur, nihil mirū est, si aureis patribus aenei filii (ut inquit Plato) aut potius ex feculētis lutei succedāt. Neque illud negligendū est, ut Ciues pulchris nominibus appellentur, turpia enim cognomina ita detrahunt ut pulchra multum addunt Ciuium honestati: Nam quod in Ciuitatibus Cælis bes olim lege 12. tabul. manere non permittebātur, hæc lex hodie exoleuit: mul- ti enim hoc

ti enim hoc tempore Caelibes in Ciuitatibus viuunt: proindeque nomine scortationis, & concubinatus, ne dicā adulterii quemq; appellare ioco, magnæ urbanitatis: seruo, multis Ciuibus fuit capitale. Quæ quidem scortadi licentia vbiq; que grassatur impune, medietatem Reipub. male constitutā esse fateamur oportet: quippe quod in ea coniugiis & pudicitia mulierū non perinde bene prospectū est: tota enim Respub. diuiditur in viros & foeminas: vt scilicet naturæ quoque sententia cōpellamur, quo vnusquisque vir habeat suam coniugem. & vnaqueque mulier suum virum: quippe quod neutri ipsorū est bonum solum esse, absq; communis vitæ adiutore, castitatis custode, & ad propagationem sobolis suffragatore necessario.

ARTICVLVS I.

De Libertatibus Ciuitatum.

De Libertatib. omnium Ciuitatum a Rege electo confirmandis. Lex I.

Quam vide supra Folio 20. & 26. vsque ad Fol. 32. & 36.

6. Ciuiū etiā Nūcū ad Cōuēt. mittūt. L. ij.
7. Vide Folio 41. Lege 8. &c.

Ciuis in ciuitate residens non tenetur ad fumaliū solutionem. Lex iij.

Quam vide Libro Secundo Capitulo Septimo de Fumalibus.

Ex Privilegio Vladi.
Iagellonis.

Ciues ac mercatores omnium vel aliquarum Ciuitatum quas libertates ac cōmoda habeant, uel seruitutes ac incōmoda, in Salinis Bochnen., & Vielicen., uel in depositorijs Salis perferant. Vide Libro ij. Capitulo ij. de Salinis.

ARTICVLVS II.

De instituendis Magistratibus Ciuitatum.

Palatinus Cracouien. in ciuitate Crac.

Succamerarius vero Cracouien. in Vieliczka, & in Bochnia, vt habetur in Officiis Salinarū Succamerariū cōcernentibus, in alijs vero Ciuitatibus partim Capitanei, partim hæredes, alicubi Ciues, Consules creant, & eligunt.

Pleriq; in Ciuitatib. Cōsules iurant, se Regi fideles futuros, tunc turos honorē atq; cōmodū Reg. neq; pmissuros dissensioes fieri in Ciuit. Ciues uero iurant se Regi fideles futuros, cōsultatui obsecuturos, circa lura, Priuil. et plebi scita stat. (si uero mercat. sin.) cōmercia quoq; cum extraneis mercatori. in fraudē et damnu teloneorū, Iurū, & depositoriorū non habituros.

Forma Iuramenti a Consulibus Ciuitatum præstandi. Lex i.

163 Ego N. iuro quia Sereniss. Principi & Domino Dño A. Regi Poloniae &c. & suis legitimis successoribus, Regibus, primoq; Coronatis, fidelis ero, suæq; Serenitatis honorē, statum Regiū, & cōmodum Reip. Coronæ, & Ciuitatis N. pro posse meo procurabo: suam Serenitatem de omnibus dānis, quæ sciuerō, anisabo, & ea manifestabo fideliter. Sic me Deus adiuuet. &c.

o iij Articulus

De I V R E Ciuitatum Polonicarum Theutonico.

**Si Actor Iure Theutonico agit, nō eo-
dē, sed suo Iure recōueniatur. Lex I.**

Kazi. in Vist. 1368

De Iure Ciuili seu
Thetoni. remissio de-
bet esse ad Iudicē cō-
petentem in reconu-
tione. Ius aut Theu-
ton. continetur in li-
bro communiter spe-
culum saxonum nū-
cupatum.Cum Actor forū Rei undiq; sequi debeat, uolumus q; si quis in Iudi-
cio Iuris Theutonici cōtra Reum suā dirigat actionē, & uiceuersa pro-
ponat cōtra eundē Reus: ibidē ille Actor super aliqua quēstiōe simili,
uel inquali re recōueniri non poterit. Sed ipse Reus suā litē aut cau-
sam corā Iudice competenti cum uoluerit, agitabit.**Præuilegiū Iuris Theut. Prouincialis. su-
premi Castri Craco. per kazimir. Ma-**gnum constitutū quod Vlad. Jagello, & Vladislaus Jagellonis Reges
confirmarūt, cuius Tribunal in Castro Cracouiē. ad quod in causis
tam magnis quā paruis Iuris Ciuilis prouocat, & appellat. Lex ij.Confirmatio prima
Vladislai tertij Hun-
gariæ & Pol. Regis.**IN NOMINE DOMINI AMEN,** Nos Vladislaus Dei gratia Rex Polonię, Hūgarie, Dalmatię, Croacię, Rascię, Ser-
nię, Nec nō Terrarū Cracouię, Sandomirię, Siradię, Lancicię, Cu-
iauię, Lithuanięq; Princeps supremus, Pomeranię, Russięq; Dñs,
& heres, &c. Ad perpetuā rei memoriā, Significamus tenore præsentū
quibus expedit uniuersis, præsentibus, & futuris præsentū noticiā ha-
bituris. Quomodo pro parte Famatorū Aduocati, & Iuratorū Iuris no-
stri supremi Theutonici Prouincialis Castri Cracouiē, oblata peti-
tio cōtinebat in effectu, quatinus exinnata nostrę benignitatis clemē-
tia, diuę memorię Sereniss. Principis Dñi Vladislai Regis Polonię
nostri immediati prædecessoris & genitoris chariss. Literā Pargame-
neam, ratificatiōis Præuilegiij Illustris Principis & Dñi Kazimiri Re-
gis Polonię. &c. de & super institutiōe Iuris supremi Theutonicalis
Prouincialis in Castro nostro Crac. uice & loco Iuris Maydēburgen.
æditi, & cōcessi, factā & donatā, Sigillo sancti genitoris nostri mediocri
in cordula Sericea impendē, sigillatā, sanam, saluā, & integrā, non ui-
ciatā, nō cancellatā, nec in aliqua sui parte suspectā, sed omni prorsus
uicio & suspectiōe carentē, & pro parte eorundē Aduocati & Iurato-
rum corā nobis præsentatā cōfirmare, ap. pbare, ratificare, & innouare
dignaremur. Cuius quidē Literę una cum cōtentis in eadem tenor de
uerbo ad uerbum sequitur, & est talis.**IN NOMINE DOMINI AMEN,** Ad perpetuā
rei memoriā, Non cōuenit, ut insperatis sortis casibus profectus rerum
subijcerētur, & pia uota cū cadente fortuna deputerētur, quorū uiuax
esse debetAlia Vlad. 142 con-
firmatio Præuilegiij su-
per Iure Theutonico
per Kazimirum Ma-
gnum dato.

esse debet assertio, & cōstitutio perpetuo subsistere robore firmitatis. Proinde nos Vladislaus Dei gratia Rex Poloniae, nec nō Terrarū Cra-
couie, Sandomirie, Siradie, Cuiavie, Lancicie, Lithuanieq; Princeps
supremus, Pomeranieq; Dñs & heres. &c. Significamus tenore præ-
sentiū quibus expedit uniuersis, presentibus, & futuris, præsentium no-
ticiā habituris. Quomodo licet dudū diuę memorię Dñs Kazimirus
Rex Poloniae prædecessor noster Regali prouisiōe, & cōmuni utilitate
suadēte, in Regno Polonie Ius Theutonicū supremū instituisse, & or-
dinasse, ut omnibus oppressis & grauamē corā Iudicibus Secularibus
Iudicij eiusdē Theutonicalis patiētibus, tutū ad illud appellādi, & euo-
candi patuisset refugiū: Ne subditi Regni nostri: ob defectū Iuris su-
premi ad Terras alienas per loca incognita, nō sine grauibus periculis,
damnis, & expēsis pro Iusticia recurrere cogerētur. Quēadmodū ante
huiusmōi Cōstitutiois decretū, & hec talismōi Cōstitutio, tēpore fœ-
licis nostri regiminis, sub rati habitiōe nostra, & hactenus tēta fuisset,
custodita, & seruata, in & sub forma, per certa capitalia tradita, & lite-
ris autēticis sub appendētib; Sigillis Maiestatis eiusdē Regis Kazimi-
ri confirmata. Tandē huiusmōi Literę apud Iudices & Cōserua-
tores præfati Iuris, nescitur qua sorte, & utiq; infauista perierūt, dignū
itaq; arbitrātes hęc concessiōe, & Cōstitutiōe ex toto ut antea uiri-
bus debere subsistere, præfatas Literas, & Priuilegia, quarū tenor de co-
pijs sumptus originalibus, in certis codicib; dictorū Iudiciū remāsit in-
teger cōseruatus. Renouamus, innouamus, ac robur ipsis in uigore per-
petuo adiūcimus: Volentes, ut in omnibus suis capitulis, sentēcijs, pū-
ctis, cōditioibus, & articulis, iugem semper & irrefragabilē obtineāt fir-
mitatē. Prouidētes specialiter, ut quotiescūq; Ciuitates in hac Priuile-
gij copia descriptę, & cōtentę, uel eorū aliqua in huiusmōi supremi Iu-
ris Iudicio causam, uel causas proprias, uel suorū coincolarū, & conci-
uium corā Iudicio præfati Iuris per appellationē introductas habuerūt,
illis amotis & exclusis, alię Ciuitates pro eis ad Iudiciū cū alijs rema-
nentibus surrogētur. Tenor autē prædictarū Literarū & forma siue co-
pia sumpta ex originali, ut præfertur, sequitur & est talis.

IN NOMINE DOMINI AMEN. Quia huma-
na cōditio dominātis sibi iugo libēter caruisset, & homines libertatem
minime abdicassent, si nō impunita uicia graui perniciē scelerū redū-
dassent: Ideo diuina sentēcia dati sunt Reges populo, & Dñi subiectis,
ut necessario Iusticię & Iudicio ac Imperio Regū subessent uniuersi, ut
cuilibet æquo libramine statera lance appēsa ipsi Reges iusticiā mini-
strent: Et proinde Nos K A Z I M I r u s Dei gratia Rex Poloniae. Nec
non Terrarū Cracouie, Sandomirie, Siradie, Lancicie, Cuiavie, Pome-
ranieq; Dñs, & heres Russiae: ad extollēda iustorū præconia, & trans-
gressorū insolētias reprīmēdas, animaduertē, in nostro Regno, contra
decorē &

*Priuilegiū quod Ma-
gnus Kazimir, super
Ius Maydemburgē.
pro Tribunali Crac.
sub Maiestatis Sigil-
lo concesserat, perie-
rat, sed illud de oris-
ginalibus copijs Vla-
disl. regell. innouat.*

Olim de Regno in Iu-
re Theutonico appel-
labatur in Renum ad
Maydemburg.

Per nouē fertones la-
torū grossorū ab or-
tilogio in Maydemb-
burg olim dabatur
ultra expensas.

Non est concessa au-
toritas a Regia Ma-
iestate appellandi ex-
tra fines Regni Polo-

Rex Kazimir. Mag.
celebrans synodū &
Cōuentionē cū Archi-
epif. Episcop. quorū
nomina hic descripta
sunt: Itē cū Abbatib.
omnibusq; alijs tam
spiritualib. q̄. secula-
rib. Prelatis, Cōsilia-
rijs, Dignitarijs, &
Officialib. Ciuib. &
Villanis Reg. suis ita

decorē & honorē eiusdem Regni nostri, præterq; scientiā nostrę Regie
Maieſtatis uersari corruptelas: Quod cū Aduocati, Sculteti, Scabini, Iu-
rati Iudiciorū bannitorū Iuris Theutonici, litigantibus in Iudicijs eo-
rum bannitis cōtendentibus, sentēcias interlocutorias, & diffinitiuas,
in causis quā pluribus promulgāt. ¶ Dicti contēdeñ. ad partes remo-
tas Rineñ. uidelicet in Maydemburg Ciuitatē, cui nullo Iure subsunt,
& ultra fines Regni nostri appellatiōes, & prouocatiōes interponunt,
nostrę Maieſtatis proprio Solio & Tribunali, nec nō proprii Principis
& Dñi Iure & iurisditiōe omisis, & contēptis, & in detrimentū Reg.
nostri, damnū, & Regnicolarū nostrorū grauamē. ¶ Aduocati uero
Sculteti, & alij Scabini Iurati prædicti nostri Regni a cōtendentibus e-
isdem, pro emēdis sentēcijs, & Scultetis in Maydemburg per nouē fer-
tones latorū grossorū Pragensiū, & nōnullas summas pecuniarū pro
expensis exigāt, & extra Regnū nostrū in Maydemburg pro prædictis
sentēcijs emēdis transmittūt, per quę honorī, decorī, iurisditiōi, Solio,
Tribunali illibatis nostris prædictis, detrahatur, & turpitudini reser-
uatur, & q̄ deterius est, dicti Aduocati, Sculteti, Scabini, Iurati iurisditi-
onem Theutonicaliū, cū more litigātes iusticię reddere deberēt com-
plementū, difficiles se in hoc reddētes, ad Ciuitatū nōnullarū dicti Re-
gni nostri Cōsules, Aduocatos, Scabinos, Iuratos. ¶ Quibus nulla a
nobis super Iure supremo, & dandis sentencijs Iuris Maydēburgeñ. a
nostra Regali Maieſtate nulla prorsus fuit, uel est, eis specialis ad talia
loca ipsorū extra eorū loca cōstituta ultra terminos iurisditiōis eorū
attributa potestas ad uendendū Ius supremū nostro Solio & Tribuna-
li de Iure duntaxat annexū, & sentēcias aliquas dandū extra fines eorū
iurisditiōis ad alias Ciuitates, Villas, & loca, nulla eis a nostra Regia
Maieſtate autoritas est cōcessa, sed ex quadā temeritate contēdeñ. corā
eis, in causis tā magnis quā paruis, pecunias ponere cōpulerunt nō pau-
cas: pro quibus sentēcijs a dictis Ciuitatū Regni nostri Cōsulib. Aduo-
catis, Scabinis, Iuratis, nulla prorsus ad hoc autoritate fruētibus sentē-
cias extraxerūt, & Ius emerūt, q̄ uiribus caruit, & nō subsistebat, inson-
tesq; cōtendentes deludebāt sumptibus, laboribus, impēsis, & expensis
fatigando, minus iuste: cōtra quā in Regno nostro clamor ascēdit, &
insinuatio manifestauit, q̄ quidē Maieſtas nostra fama deferēte, & cla-
more incitāte, sine periculo pertrāsire, & sine scādalo tolerare oculis cō-
niuentibus nō potuerat. ¶ Cum Reuerend. in Christo patrib. Iaro-
slao Archiep. Gnesneñ. Bodzanta Crac. Sbilutho Vlad. Iohāne Posna.
Nicolao Ploceñ. Iohāne Lubuceñ. Episcopis. Nec nō Abbatibus, Præ-
positis, Decanis, Archidiaconis, ceterisq; Prelatis & Canonicis tā Cathedra-
lium, quā Collegiatarū & aliarū Ecclesiarū capitulis, & beneficiatis, tā
Secularibus, quā Regularib. exēptis & nō exemptis: Nec nō Magnific.
Castellanis, Palatinis, Camerarijs, Succamerarijs, Iudicibus, Subiudi-
cib. Baronib. Militib. & Nobilib. Cōsulib. Aduocatis, Scabinis, Iuratis
Ciuitatum

Ciuitatū Scultetis, & Officialibus Villarū, & locorū singulorū uniuersis, Synodū, Conuentionē, & Conciliū celebrauimus: De quorū omnium & singulorū consilio, appellatiōes, prouocatiōes, in dictis iudiciis faciēdas, a litigantibus prae dictis, pro pecunijs prae dictis emēdas, exigēdas admittendū: sentēciasq; & Ius in Maydemburg emendū: & ad Ciuitatē aliquarū dicti Regni Iudicibus, Aduocatis, Scabinis Iuratis, Ius aliquod absq; nostra speciali autoritate per quospiā Iudices, Aduocatos, Scabinos, Iuratos litigātes emendū, & recipiendū sentēcias, aut Ius aliquod, & receptis aliquo aliter standū, aut ea pro Iure habendum, sub poena amissiōis omniū bonorū suorū, autoritate nostra Maiestatis Regiae inhibemus. ¶ Volētesq; prae dictis nostris Regnicolis dāna, grauamina, fatigas, & sumptus remouere: profectū quoq; & utilitatē eis nostro quoq; Regio, & Regie Maiestatis honorē, & decorē ampliare, Libros Iuris Maydemburgē, ordinauimus, & in Thesauo nostro Cracouiē, deposuimus, in eodēq; Castro nostro Cracouiē, cōstitui-mus Ius supremū Theutonicale, Prouinciale, uice & loco Iuris Maydēburgen, de libris eiusdē promulgari debere sentēcias, & Iura per Aduocatū nostrū, & septē Scultetos, seu Aduocatos, & Iurati dicti Iuris Prouincialis peritos Iuris prae dicti. ¶ Quos nostrae Maiestatis Procura-tor generalis, qui pro tēpore fuerit, dicti Castri Terre nostrae Cracoui-una cū Aduocato nostro & locis infra scriptis inter Aduocatos, & Scul-tetos, seu alios Iuris peritos potiores duxerit recipiēdos, nominādos, eli-gendos, & ad loca, tēpore uitae eorū, pro Iudicio nostro supremo Prouinciali Castri Cracouiē, banniēdo, more consueto. ¶ Tēporibus cōpetētib; & locis, uidelicet de Bochnya, & Vyeliczka, de Robczyce, et Lipnicza, de Myślimicze, de Ilkusz, de Volbram Ciuitatib; ¶ Aduo-catis de Lipnik, de Sulossoua, de Irzmanouicze, de Przecinya, de Sādr-man, de Balyń, de Czubrouicze, Scultetis Maiestatis nostrae Regiae de Bodzanou, de Igomia, de Lapsycze, de Skauina, de Rybna, de Łyszki, Tiniceń, de Brzeszko, de Gonou Brzeseń. Abbatū, de Lubocza, de Pobyednik, de Tubicze, Suerineń, Prepositi monasteriorū, Aduocatis, & Scultetis, nec nō alijs locis. ¶ Scabinis, & alijs honestis & circūspe-ctis personis in dicto Iure Maydēburgen, peritis, & qui sede Scabinali fuerint digni, q; sint septē in numero semp prae sidētes perpetui, & qd' septenarius numerus nō excedatur: ad q; quidē Iudiciū nostrū supre-mū Prouinciale, Theutonicale, Castri nostri Cracouiē, & Aduocatū nostrū, necnō Aduocatos, Scultetos & alios septē prae sidentē, eidē nostro Iudicio loco prae dictarū prouocationū, & appellationū in Maydēburg prorūpi cōsueuerūt, licitū erit eis ab omnibus Iudicib; Aduocatis, Scul-tetis, Scabinis Iuratis, tā Ciuitatū quā Villarū quibuscūq; cōtendentib; & litigantibus, appellare & prouocare & corā eisdē prosequi, finire & decidere suā appellationē, seu super eisdē, & alias per simplices pro-positiōes, siue appellatiōes, Ius & sentēcias postulare, de Libris nostris

tuitat nullus Regni-
cola sub ammissione
omnium bonorū suoz
rum alibi appellet, q;
ubi constitutū est, ut
delicet Cracou.

Liber Iuris Maytēz
burgen, cū literis eius
dem Iuris repositus
est in Thesauo Reg-
gio Cracouien.

Procurator generalis
Crac una cū Aduoca-
to eligit Iuris peritos
de locis infra scriptis
ad Ius prae dictū Tri-
bunalis Cracouien.

De quibus locis de-
bēt eligi Iudices Iuris
supremi de Bochnya
uidelicet, Vyeliczka,
Robczyce, Lipni-
cza Ciuitates, Myśli-
micze, Ilkusz, Vol-
bram.

septem scabini per-
petui prae sidentes in
Iudicio.

Tam Iure q; moribus
obseruatur, ut a sen-
tēcia Consulū directe
ad R. M. appelletur:
A Iudic. uero scabi-
nali Cuius, appell. ad
Ius supremū Castri.
Crac. inde aut ad Iud.
Cōmissariāle Regale
sex Cuius, ultimo pro-
catur. Quod quidem
Iudic. sex ciuitat. i. p.
festos, tanisl. in Ma
10, 2, p. s. Michal, 3.

prof. Pur. Vir Mar.
fieri solet quotannis.
Nihilom. liberū est ap
pellanti a Scabin. tam
Iuris sup. q. sex ciui-
tat. Iud. declinare, si
litteras inhibitiōis Re
gie adferat, potiusq;
coram Rege, uel eius
M. cōmissarijs de lite
uelit experiri.

De Iure supremo Ca
stren. licet appellare
ad Tribunal Regie
Maieſtatis.

Commissary eligendi
de Ciuitatibus per du
os in numero.

septem Scoti pro sen
tencia dandi, pro Fi
ſco medium, & pro
præsiden, medium.

De poenis Iudicij.

Prerogatiua Aduo
cato & scabinis per
Regem concessa.

De Aduocato & Sc
abinis sigillo Regio ci
tandis ad præsentiam
eiusdē R. Maieſtat.

Nomina testium nūc
præsentium.

prædictis Iuris Maydemburgeū. quibus sentēcijs, & Iuri per eosdē pro
mulgatis, auctoritate nostrę R. M. decernimus, uel ut legi standū, uel
tanquā legē obseruandū. ¶ Nisi aliqui cōtendentū prædictorū duxe
rint super suis quęstiōibus, & causis, Ius melius & sentēcias meliores,
in oppositū ipsorū promulgatorū Iuris & sentenciarū proponendū,
extūc eisdē ab ipsis ad Tribunal & Soliū nostrę Maieſtatis licebit ap
pellare, & infra tēpus, dicti Iuris Maydēburgen. librorū nostrorum.
¶ A nobis super eorū prouocatiōe obtinere certos Cōmissarios, quos
uolumus & decernimus fore Cōsules Ciuitatū, unde ipsi appellātes no
minauerint, alteri parti nō suspectos, de qualibet Ciuitate per duos Cō
sules, uidelicet de Cracouia, & Sandecz: de Bochnya, & Vyeliczka: de
Kazimiria & Ilkusz: qui ex nostra speciali cōmissiōe decidēt appellati
onē, & finem negocij, appellatiōes & ipsi causę imponēt. Et ne præfati
Aduocatus noster, & alij Aduocati, Sculteti, Scabini septē prædicti per
petui, præsidē, circa Iudiciū nostrū, & Iura prædicta dāda, & laborādo
dies suos in uanū exponāt, & litigātes prædicti laboribus, fatigis & ex
pensis more pristino grauētur. ¶ Cōstituimus obseruandū in antea,
pro qualibet sentēcia danda, dūtaxat per septē scotos, uidelicet pro Fi
ſco nostro medietatē, aliā prædictis præsidētibus septē Scabinis: Inter
ipsos pro labore ipsorū diuidēdos, præter Notarij Salariū, memorialia,
& Priuilegiorū litteras eorū dandas, de quibus iuxta eorū moderatio
nem disponere debebūt, ratiōe onerū leuandas. ¶ De poenis autē dicti
Iudicij nostri, pro nobis Aduocatus noster quatuor poenas, & quintā
pro Scabinis prædictis exigere debebit: & ut præfati Aduocatus noster
& septē Scabini dicti Iudicij nostri supremi, eo fortius, & cū exacta di
ligētia Iudicio supremo prædicto, & sentēcijs promulgādis diligētius
inſistāt & cōtinuent. ¶ Ipsos Aduocatū, & Scabinos, Maieſtas nostra
extollere uolēs prerogatiua fauoris & gratiæ specialis, eximimus & li
beramus, ab omnibus exactiōibus, tributis, cōtributiōibus, & alijs col
lectis laboribus, seruitijs, expeditiōibus, ad quascūq; partes per nos &
per nostros successores fiēdis, & obedientijs quibuscūq; tā nostris, quā
ipsorū Dñorum, nec nō a Iudicijs & Iurisditiōibus ipsorū Dñorū Ca
stellanorū, Palatinorū, Iudicū, Subiudicū, Camerariorū, ceterorumq;
Officialiū Terrestriū, nec nō Aduocatorū, Cōsulū, Scabinorū, & qua
rumcūq; potestatū, quibus nulla ratiōe obediāt, neq; citati in magnis
uel paruis causis corā ipsis cōparere & respōdere tenebūtur. ¶ Sed dū
taxat cum ad præsentia nostrā, & per speciale Sigillū nostrū citati fue
rint, tūc corā nobis, aut corā speciali Cōmissario nostro ad hoc depu
tando, respōdere tenebūtur Iure suo Maydemburgen. & quilibet eorū
respondebit. ¶ Vt autē præmissa omnia robur obtineāt perpetuę fir
mitatis, præsens Priuilegiū de cōsilio & consensu prædictorū omnium
assessorū nostrorū scribi & Sigilli nostri Maieſtatis Regalis maioris
appensiōe fecimus cōmuniri. Actū & datū Craco. Anno Dñi 1356.
in crastino

in crastino sancti Francisci. Presentib. præfatis Archiepiscopo & Episcopis: Nec nō Magnificis uiris Dñis Iura Castellano, Imramo Palatino, Andrea Iudice Craco. Vilczkone Sandomir. Raphaele Villicien. Petro Sandecen. Castellanis, & alijs quā pluribus testibus fidedignis. ¶ Petitiōibus itaq; præfatorū Iudicū & cōseruatorū præfati Iuris Theuton. supremi benigniter acclinati, & subditorū nostrorū cōmodis & profectibus cōmoniti, huiusmōi Literas, cōstitutionē, gratiā, & concessionē, grata & rata habent, atq; firma auctoritate nostra Regali robur ipsis apponimus, & Sigilli nostri maioris cōmunitiōe firmamus. Harū tenore mediante. Actū feria quinta post conductū Paschæ Anno Dñi 1421. præsentibus Reuerēdis. in Christo patrib. Dñis Nicolao dictę Gnesne. Ecclesię Archiep. & Primate: Alberto Cracou. Andrea Posnan. Iacobo Plocen. Iohāne Chelmen. Ecclesiarū Episcopis: nec nō Magnificis ualidisq; uiris Cristino de Ostrou Castellano Craco. Sandiuogio de Ostrog Posnan. Iohāne de Tarnou Crac. Nicolao de Michalou Sandomir. Mathia de Vansosye Calissien. Nicolao de Opporou Lancicien. Iacobo de Konyeczpole Siradien. Mathia de Labissyn Brzeszen. Iohāne de Koszyelecz Gneueonien. Palatinis: Michaelē de Czyzou Sandomir. Mistino posnan. Martino de Denou, Cristino de Kozyeglouy Sandecen. Floriano de Korythnicza Villicien. Iohanne de Szczekoczyn Lubline. Castellanis. Sbigneo de Brzezye Reg. Polonię Marschalco: Petro Szaffranyecz Succamera. Cracou. Andrea Cyolek de Zelechou Dapifero Sandomir, & alijs quā pluribus fidedignis nostris fidelibus dilectis. Datū per manus Reuerēd. in Christo patris Dñi Alberti Episcopi Crac. supremi Cancellarij, & Iohannis Decani Craco. & Vicecancellarij Regni Polonię sincere nobis dilectorū. ¶ Nos uero Vladislaus Dei gratia Rex præfatus de cōsilio Consiliariorū nostrorū ad latus nostrū tunc assistent. petitiōibus taliter corā nostra Maiestate oblati, tanquā iustis, rationabilibus & rationi cōsonis acclinati huiusmōi Literā ratificatiōe, innouatiōe Priuilegij præscripti, cū contentis in eodē, cōfirmamus: ratificamus, ap. pbamus & innouamus, decernētes ipsam in omnibus suis pūctis, clausulis, cōditiōibus & articulis, robur obtinere perpetuę firmitatis, per præsentē. Harū quibus est appensum Sigillū nostrū testimonio Literarū. Actum in Insula Cyepel, Oppido Konin, alias Racze, die Dñico post festū sancti Stanislai, tempore Maij proximo. Anno Dñi 1444. presentib. ibidē Venerabili, Magnificis, Strēnuis & Generosis Laurētio de Ederuar Regni Hūgarię, Nicolao de Layssoki, Luca de Gorka Posnan. Hinkone de Pomorzany Terrę Podolię Palatinis: Nicolao de Zakrzou Marschalco Cresslao de Voysslek de Voycza Dapifero Curie nostrę: Petro de Szamoruly: Paulo de Syenno: Nicolao Czeslau; & Hinkone de Balicze familiaribus nostris, & alijs fidedignis testibus circa præmissa. Datum

Vladislaus Rex confirmat Priuilegium supra scriptum.

per manus Magnificorū Iohannis de Konyeczpole Cancellarij, & Petri de Sczekocziny Vicecancel. Reg. Polonię syncere nobis dilectorū.

Causas Theut. Referēd. quoq; audiāt,
quas cū Cancel. Regi referēt. Lex iñ.

Quam vide supra Folio 58.

Gregorius aut Roman. Pontifex repro-
bat certos articulos Iuris Saxonici &

Executio iusticie ac
Iuris Diuini exaltat
catholicam fidem.

In quadam parte seu
certis artic. summus
Pontifex damnat le-
ges saxonum.

Corruit genus huma-
nū, quia Adam uersu
bo Dei nō obediuit.

Diabolus hostis inuidus
inter puriss. triticū &
Zania, inter sacra pro-
phana, inter sincera
fermentū, inter recta
iniqua seminat.

Præsules & præses
tim successores s. Pe-
tri debēt euellere loli-
um, & seminata Dia-
bo. uerb. Dei aduersa

Humane salutis cōtra-
ria pastor euellere, et
irrita reddere debet.

Inferius notantur ar-
tic. Iuris Theut. cano-
nib. legib. ac scriptis
Iuris sacris contrarij.

Maydemburgē, tanquā Iuri Diuino (alias Canonico) cōtrarios.

GR Egorius Episcopus seruus seruorū Dei, Venerabilibus fratrib; Archiepiscopo Rigēsi, eiusq; suffraganeis, salutē & Apostolicā benedi-
ctionem. ¶ Ad Reuerentiā Dei extirpationē errorū, & exaltationem

catholicæ fidei atq; iusticiæ, & animarū salutē. ¶ Quædā execrabilia scripta, leges seu speculū saxonū appellata, multa examinatione & matu-
ritate, in hac parte præhabita autoritate Apostolica reprobamus, dāna-
mus & decernimus irrita, & innania, & carere omni robore firmitatis,

prout cōtinetur in nostris Literis eo nomine cōfectis. Quarū tenor est
GREGORIVS EPISCOPVS seruus ser-

uorum Dei ad perpetuā rei memoriam, Saluator humani generis Dñs
noster Ihesus Christus, cuius licet indigne uices gerimus. ¶ Cernēs ip-

sum genus humanū, qd ad delicias paradisi creauerat, ex lapsu protho-
plasti Diabolica fraude deceptū, per peccatū innobedientiæ corruisse:

¶ Et quia futurorū præscius præuidebat inter statutū purissimū tri-
ticum, hostē inuidū seminaturū Zania, & inter Sacra prophana, inter

syncera fermentū, et inter recta iniqua, hostilibus callidisq; machinatio-
nibus & astutijs positurū: cultores agri sui uidelicet beati Petri Princi-

pis Apostolorū. ¶ Cui & successoribus suis per eundē tradidit ple-
nissimā potestātē aliorū Apostolor. & discipulorū successores scilicet

Ecclesiarū Præsules, qui super natū euellerēt loliū, ne inficeret semen
bonū: Ideoq; ad nostrū principaliter aliorūq; Prælatorū Ecclesiæ san-

ctę Dei spectat Officiū, ut animarū salutē solerti sollicitudine intendē-
tes, & agrū huiusmodi prout expedit sepius expurgātes: * Ea quæ no-

uerimus humane salutis cōtraria, studio pastoralis sollicitudinis euella-
mus, sane fide digna, & ad modum molesta, pluriesq; inculcata, relatio

plurimorū ad nostrū perduxit auditū. Quod in Saxonia, & nōnullis
alijs partibus quædā detestabilia scripta, leges seu speculū saxonū uul-

gariter nūcupata. ¶ Et inferius annotata, apud nōnullos Nobiles at-
que Plebeios reperiūtur, quæ Iudices & incolæ partiū earundē, omisis
Canonibus, alijsq; scripturis Sacris cōtemptis, quæ nature legibus, ac

Ciuiilibus & bonis moribus procul pulsas, & longis retroactis tēpori-
bus obserua-

bus obseruariūt, & obseruant etiā de præsenti. ¶ Ex quorū quidē obseruātia, Deus offenditur, proximus grauatur, uera iusticia & equitas dissipatur, Canones & leges cōtemnuntur. Etenim iudiciū enormiter subuertitur, ueritas impugnatur, cōtra bonos mores & legē naturę agitur, dehonestatur honestas, libertasq; Ecclesiastica cōculcatur, & q̄ est deterius, Apostolica denegatur potestas, & ueritati Catholicę fidei derogatur. Nos igitur de his tanto dolētes amarius, quāto exinde illa seruantiū animę longioribus tēporibus strictioribus laqueis fuerūt alligati. Et propterea paternis desiderātes affectibus, tot & tā tīs malis periculis obuiare. ¶ Ne nobis prædicta dissimulātib. sanguis per ipsa peccantiū de nostris manibus a Dño requiratur, ipsa scripta seu leges, quæ nos mature uidimus, & per nōnullos ex fratribus nostris Sanctę Romanę Ecclesię Cardinales, & alios in sacra pagina magistros, ac utriusque iuris doctores diligēter examinari fecimus. ¶ Habita super eis deliberatiōe matura, tanquā falsa, temeraria, iniqua & iniusta, & in quibusdā hæretica & schismatica, & cōtra bonos mores existētia, periculo faq; animabus, de ipsorū fratrum nostrorū cōsilio, authoritate Apostolica, tenore præsentiū reprobamus, dānamus & decernimus irrita, et inania, & carere omni robore firmitatis, nec non processus & sentencias si quas forsan ipsarū reprobatarū scriptarū legū prætēxtu fieri cōtingit, in posterū penitus nō ualere. ¶ Vniuersis Christi fidelibus per Apostolica scripta Mādāmus, quatinus ipsis scriptis, & legibus reprobatis, de cætero non utātur: Sed Dñi Terrarū tam Ecclesiastici, quā Sæculares, suos uti subditos non permittāt: alioquin contrariū præsūmētes, cuiuscūq; præeminētię, dignitatis, status, uel cōditionis existāt, etiam si Pontificali, uel Imperiali, aut Regali, uel alia qualibet præfulgeāt dignitate excōmunicationis sententiā incurrere uolumus ipso facto. ¶ Et ut reprobatio, dānatio, & mandatū nostrū huiusmodi tam salubrē effectum irrefragabiliter cōsequatur, uniuersos & singulos Dñostemporales, tā Ecclesiasticos quā etiā Sæculares per præsentes requirimus, & rogamus, ut per eorū constitutiōes, & statuta perpetua, ordinēt & mandent sub grauioribus tēporalibus pœnis. Quod nullus subditorū suorum deinceps utatur his reprobatis scriptis, seu legibus memoratis, ipsa scq; in contrariū facientes taliter exequantur quod eorū scriptorū seu legum detestāda iniquitas de Terris eorū totaliter extirpetur. ¶ Nulli ergo hominū omnino liceat hęc paginā nostrę dānatiōis, prohibitio nis, cōstitutiōis, mandatī, uolūtatis, & requisitiōis infringere uel ei ausu temerario cōtraire. Si quis autē hoc attentare præsumpserit, indignationē Dei omnipotentis & BEATORVM PETRI & PAULI Apostolorū eius se nouerit incursurū. Datum Aumion Sexto Idus Aprilis. Pontificat. nostri Anno Tercio.

pta sunt: sed indignat. Pet. & Paul. indignationi Dei addere, tam supflūū est, q̄ superstitiosum: si enim dū uixerūt, inter manus carnificū nulla indignatione succēsi fuisse legūtur, multo minus post mortē toties quoties uult Rom. Pont. indignantur, atq; ferociūt, ita ut prætēxtu arbitrer, si populū ad Limina ipsorū Pet. & Paul. spe indulgētiar. etiamnum alliceret, q̄ indignatione eorundē Apostol. metu pœnarum ab illis abigeret, adeo nihil simulatum, diuturnum esse potest, quin qd' Limina quæstum, terribilē indignationis potentiam oleant, a nasutis deprehendantur.

Deus obseruantia cōstitution. seu consuetud. uerbo Dei cōtrariū offenditur, & proximus grauatur, & totus perit pueriturq; ordo bonus.

De manu pastorū regitur sanguis peccata.

Bene recēditos et mature digestos artic. iuris Saxon. alias Theut. Papa auctorit. uerbi Dei reprobāt, dānat et irritos decernit

Mandat Pont. uniuersis Christi fidelib. ut de cætero dictis legibus reprobatis nō utantur sub anathematis uinculo.

Adhortatur Pōt. Sp̄ritual. et sæcul. ut p̄ sua statuta perpetua mandēt sub panis corporalib. qd' nullus utatur reprobatis legibus saxonici iuris.

Indignationē Dei omnip. incurrēt, si quis præsenti Apost. cōstitution. cōtrauenierit: qd' quidem etiam de alijs cōstitutionib. uerū est si ex cathedra Mosi, uerboq; Dei depromē

GREGORIUS EPISCOPVS SERVVS SERVORVM Dei, charissimo in Christo filio Carolo Romanorū Imperatori, & semper Augusto, Salutē & Apostolicā benedictionē. Fili charissime, iā longū tempus est, & præteritū, q̄ de erroribus & de execrabilitate quorundā scriptorū detestabiliū, quę leges seu speculū Saxonū appellātur. Quibus nōnulli de partibus tuarū Imperij & Regni Terrarū, uti, seu potius abuti dicebātur. ¶ Per fidedignas & intelligētes personas fuimus informati, & petitū fuit a nobis, ad quos spectat de talibus providere, ut super eis ad salutē animarū provisionē adhibere dignaremur. Nos scripta ipsa mature uidimus, & per nōnullos tā fratres nostros sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinales, quā per alios in Sacra Theologia solennes Magistros, ac utriusq; Iuris Doctores, examinari fecimus diligēter, & illa ex eis quę falsa, temeraria, & schismatica, cōtra bonos mores existētia, & periculosa nimīū animabus fore reperimus, auctoritate Apostolica reprobamus, cōdemnamus, & decernimus irrita & innania, & carere omni robore firmitatis, prout ex nostris Literis inde cōfectis, quarū tenorē presentib. inclusum: Quasq; Venerabilib. fratribus nostris Maguntinē. Colonienē. Stremenē. Madeburgenē. Pragēsi & Rigēsi Archiepiscop. eorūq; suffraganeis dirigimus, uidere poteritis plenius cōtineri: Quare deuotā excellentiā tuā, quę sancta, iusta, & honesta ueneratur & colit, ac cōtraria detestatur: Requirimus & rogamus attēti- us quatinus in publicatiōe dictarū Literarū, & ut pareatur cōtentis in eis, digneris pro reuerētia Dei, & Apostolicę sedis, & nostra, dictaq; animarū pro salute, & reformatiōe morū tuæ Imperialis & Regalis potestatis fauorē efficaciter impartiri. Datum Auiniou Idus Octobris: Pontificatus nostri Anno Tertio.

Quatuordecim articuli erronei, Iuris

saxonici seu Theutonici & Maydēburgenē. per sedē Apostolicā condēnati, tanquā Iuri naturali & Diuino cōtrarij: quos etiā nos Alexāder Rex Apostolico decreto inniteñ. reprobamus, condēnamus, nulliusq; roboris & momēti decernimus ppetuo, ac per quoslibet Iudices, & subditos nostros ubilibet in dominijs nostris consistentes districtius sub pœnis nostris eosdem teneri inhibemus.

1. ¶ PRIMUS articulus cōtinet, Quod quicquid homo fecerit extra Iudiciū, quantūcumq; hoc sit notoriū, se liberare poterit per suum iuramentū: nec cōtra talē ualet aliquod testimoniū. ¶
2. SECUNDUS articulus, Papa nō potest, nec aliquis alius Dñm Imperatorē excōmunicare post quā cōsecratus est, & unctus: nisi solū in tribus casibus. Si dubius sit in fide, si repudiat uxorē suam legitimā, si destruat Ecclesiā. ¶
3. TERTIUS articulus, quod excōmunicatio neminē debilitat in Iure Terræ seu feudi, nisi sequas

nisi sequatur Regularis proscriptio. ¶ Quartus articul. q̄ Papa non potest aliquo modo lus cōdere, uel statuere, per quod ualeat lus nostrū hoc est Statutū Terræ, uel feudi Saxoniciū deteriorari. ¶ Quintus articul. quod nulla sentēcia tā iusta dari potest in Saxonē corā Rege, uel Iudicio Regali, quin si uelit Saxo, talē sententiā reprehendat, testās in manum suā dextrā, et maiore cōmunitatē: met septimū pugnare uolens, cōtra septē alios pro dicta sentēcia: tunc ubi maior pars triūphaue rit, talis sententiā obtinebit. ¶ Sextus articul. q̄ si quis fuerit interfectus in spolio, uel furto, pro quo cōsanguineus interfecti se præbeat ad duellū, talis per duellū repellit omne testimoniū, nec talis mortuus sine duello poterit uinci seu cōuinci. ¶ Septimū articul. quod si duo dictāt in Iudicio simul cōtrarias sentēcias, tunc quicūq; taliū habuerit maiore sequelā, talis sententiā obtinebit. ¶ Octauus articul. q̄ quicūq; fuerit appellatus ad duellū secundū istius libri formā, talis non potest denegare duellū, nisi appellās eū sit minus bene natus quā appel latus. ¶ Nonus articul. q̄ quicūq; perdit lus suum ratiōe furti, uel spoliū, talis accusatus secūdo de furto uel spolio nō potest se liberare lu ramēto suo, sed dilationē habet ad ferrū ignitū, aut aquā bulientē, uel ad duellū: huius quidē articuli pars ultima, quæ ad ferrū ignitū, & cæ tera electionē cōcedit, est erronea. ¶ Decimus articul. quod quicūq; co gnouerit aliquā feminā si postea ducat eā in matrimoniū, nunquā ex ea poterit prolem legitimā generare. ¶ Undecimū articul. quicūq; cognouerit publice uxore alicuius uiuēte marito, si post mortē mariti illius talis eā ducat in uxore, nunquā ex ea prolem legitimā generabit. ¶ Duodecimū articul. quod heres nō tenetur de furto uel spolio per petrato per illū, cui succedit in hereditate, respōderet: q̄ erroneū est, sal tē in foro cōscientiæ. ¶ Tredecimū articul. quod quicūq; succinctus cū gladio clipeū tenens nō potest de ligno, uel lapide pollicis ulnā quā tum ad altitudinē habentē, supra dextrariū scandere: talis nō potest ce dere, dimittere, uel infeudare, uel etiā mobilia bona alicui dare: sic q̄ iste custoditus sit, qui talia post mortē dantis expectat. Iste articul. est er roneus inquantū elemosinas, testamēta, & alia pietatis opera prohibet. ¶ Quartusdecimū articul. est, quod nullus sine licētia suorū hære dum, & sine Iudicio bānito, q̄ Saxonice dicitur, geheget ding, potest da re proprietatē suam, uel suos homines: Et si talia daret alicui, heredes acquirēt ista per Iudiciū, ac si dans illa mortuus esset. Isti duo articuli sunt erronei inquantū Elemosinas & alia pietatis opera prohibent. ¶ Hæc in quadā extrauagāte beati Gregorij Papæ noui ponūtur, & reprobata sunt, pro eo, quod nō continent conditiōes suppositas ad le gē requisitas, sed magis militāt cōtra pietatem & salutē animarū.

C O M M E N T A R I V S.

Sive in religione, siue in Politia, ea est summorū Magistratū vel maxima utis *Magistrat. nihil ueritas, ut ex Principe loco dispiceret, ne quid a quoquā tentaretur, quod quidē bo Dei, ac legibus cō cum verbo trarium fieri pmitat*

4.

5.

6.

7.

8.

9.

Contra rationem est
et contra naturam
per ferrum ignitum
se expurgare. Natu-
ra enim ignis est age
re in paties bene pra
dispositum ergo re-
probatur.

10.

11.

12.

13.

14.

Pontifices non quæ-
cūq; uelint scita Prin-
cipum impetant.

Modus restituendæ
atq; conseruandæ cō-
cordiæ inter Princi-
pes & Pontifices at-
que adeo in tota Ec-
clesia.

cum VERBO DEI, vel cū Legibus in natura positis pugnaret; qua ratione
vigiles, Pastores, Sacerdotes, atq; adeo dū merito, ut sunt, ita nuncupantur. Si ita-
que hic Gregorius Saxonū leges dānat, q; verbo Dei aduersentur, nihil sane Of-
ficio suo vel dignius, vel vñibus mortaliū accomodatius præstare potuit: Ve enī
illis futurū dicit Esai. qui scribūt leges iniquas, nec tā opere meretur dici leges,
quibus ad pacē & laudem Dei gubernetur, quā coniurationes, quibus ad faciendū
Deo bellum instruat Ciuitas. Quanquā ergo hæc diligētia sit per se plus satis
laudabilis, attamē ea in re prouideāt Pontifices, ne vel Principū scita de Ciuilib.
negociis edita, vel suis Canonibus citra auctoritatē scripturarū confectis aduersa
impetant: ita enim & inuadere alienā melle, & tantū dominatiōis suæ apicem
prætextu Christi tueri viderētur: cū & exēplo Christi potestati Ciuili, excepta
libertate euangelizandi, subesse debeāt: & nihil minus quā seruos seruorū per
insolētiā leges Principibus ponere cōueniat: q; enim istuc ipsum sæpe excōs-
municatiōibus cruentis tentarūt, Ecclesiā Christi sciderūt: Regū etiā ac popu-
lorū volūtates primo quidē mirifice terruerūt, postremo tamē ab se alienarūt:
Deniq; ipsam Europā fatali quodā studio recuperandæ libertatis incenderūt, ita,
ut hoc tēpore multorū populorū sanguine religiōis causā fuso, intestina odia im-
mortales radices altissime egisse videātur. In qua quidē orbis parte, Saxonia, que
suis leges cōdemnatas adhuc tulit, prima nostro sæculo iugū dominatiōis Ponti-
ficiæ excussit, & ut reliquæ quoq; gentes factū eius imitarētur plausibile dedit
exemplū: Iusticiā quippe Christi diu oppressam erigēdo, indulgentiarū merca-
turā eiecit: Calicē autē sacrati cruoris pro aqua, populo: Vxorē vero incōtinentib.
Sacerdotibus, pro scorto restituit: omninoq; se a nundinatiōe Sacerdotiorū &
Episcopatuū vindicant. Quæ tamē omnia, ut ne in neruū erumperēt, & Pontifi-
cibus iam olim debuit, & Saxonibus nostris hoc tēpore illud dictū Ethnicī Poes-
tæ probari deberet, dimidiū plus toto: ne scilicet vtrinq; summū lus persequēdo,
summā iniuriā in sese admittāt. Quæcūq; enim bona Papatus Romanus ad ea
vsq; tēpora cōseruauit, omnino in controuersiā non erāt retrocanda: e regione
autē, si qua bona Saxonia ex scripturis profert, cū bona gratia essent admittenda:
quæ vero neutra hic vel illic essent introducta, per charitatē vtrinq; tolerari de-
buerūt: ut ea mitigatiōe contentionū, Ecclesiæ cōcordiā faciretur, quæ quidem
nōn secus quā medicina, ex ablatiōe superfluatorū, additiōe vero necessariorū cōs-
sistit: ea quippe ratione nō hic vel illic tantū, sed a Solis ortu vsque ad occasum
laudabile esset nomen Dñi: cuius quidē vniuersitatis pars nō erit, qui vel scan-
dalizaretur in Christi præcepto: vel maligno aliorū fratrum odio fuerit infectus,
charitateque quæ infirmis condolet, vacuus, a corpore Christi quod est vniuers-
salis Ecclesia, tanquam membrum viciosum sese præciderit.

ARTICVLVS III.

De Personis Iuri Ciuili, hoc est Theutonico subiectis.

Iagell. Crac. vide us-
tramq; legem de No-
bilit. capitul. 15.

Quod Nobilis in Ciuitate residens ad 46.
uituperationem Plebei expurgat se. Lex I.

Quodq; etiā illi in genere Nobilitatis
sunt qui ex patre Nobili, matre uero Plebeia nascuntur si modo more 117
Nobiliū uixerint. Nam per artes & actiōes, quas cōmuniter Ciues ex-
ercent Nobilitas transit in popularem & Plebeia conditionē. Lex ij.

Nobil. possūt habere dom. in Ciui. L. 3

sigism. Augustus Po-
triconia 1550.

**Quo Nobiles tāto faciliore uiuendi rationē habere queant, ut eisdē li-
berum sit in**

berum sit in Ciuitatibus areas, domos, & promptuaria, alias Spichle-
rze emere admittimus: ita ut hoc ipsum eisdē negari nō possit: tali ta-
men ratiōe, ut ne Iurisdictionē Ciuilem deuitent, & omnia debita, & one-
ra Ciuilia ex illis arcis, & domibus seruiētia, subeant.

ARTICVLVS V.

Quod aliquādo Consules Ius suum in alterius status homines extendunt, vel etiā
am suo excidūt, impuneq; occidūt, Ceruissas libere vendūt, vel absque
Tributo braxant, in bona succedunt, Chirographis non res-
stantur, & quanti literas in Cancellaria redimunt,
nihil etiā inuiti vendunt.

**Cōsules Ciuitatū quā potestatē in hæ-
reticos declaratos habeant. Lex I.**

Supra Capitulo 12. Articulo 15. de hæreticis videatur.

Nobilis etiā ab Officio Ciuili ob vio-

lentiam perpetratā captus cōdemnari nō poterit absq; Capitanei ad-
sensu. Alioqui capto iniuste poenā sexaginta Marca. luent. Si uero de-
collaretur Proconsul cum Consule plectantur. Lex ij.

Quā vide supra Cap. 15. de libertatib. & homicidiis Nobil. Art. 4. & 5.

Sed pro vulneratis seu occisis Villa-

nis in Ciuitatibus Ius Polonicum est dicendum. Lex iij.

Quam vide supra Cap. 15. Artic. 5. & infra Capitulum 17. de Kmetonib.

Quod Burgrabij vel Procōsules exacto-

rem a quietationib. gros. exigentē, in hospicio arrestare poterūt. L. iiij.

Vide Libro 2. Capitulo 7. de Fumalibus.

Incendiarij domorū & horreorū si ad

23.

Ciuitates pro tutela confugerint, extra forum ipsorū trahan-
tur, & Iure Polonico puniantur. Lex v.

Quā vide supra Ca. 12. Ar. 9. inter Art. Capit. & Li. 3. Ca. 11. Ar. 2. de Incēdiariis.

Frumentorū aut nocturni fures depre-

henſi in crimine, equos, & omnia quæ secū uexerint, perdent: & si in re-
sistentia occidātur, nullā poenā occisor etiā si Spiritualis, Nobilis, Ciuis

Kmeto, uel familiaris sit, incurrēt: Quod si uulnerauerint, uel
occiderint deffenſorem, soluant. Lex vi.

Fuit Capitu. 15. Artic. 6. de Nobilium homicidiis. Idem repetetur Libro 1.
Ca. 17. de Kmeton. Art. 2. sed originaliter ponetur Lib. 3. Ca. 12. de Futtis Art. 2.

104 Spirituales etiā & Sæculares Regnico-

le ceruissas propinatum undecūq; accipere, easdē braxare, & alios quos

q

uelint Liquo-

Sigism. Thor. 1520

Et iterum Petricouia

1538.

Kazimirus Vislicia.

Kazimirus Vislicia.

Albert. Petr. 1496.

uelint Liqueores ad suos usus habere possint, Capitaneis eos non impedituris. Lex viij. Quæ Lib. iij. Cap. i. Artic. v. ponetur.

Sigism. Petric. 1511.

Nobiles Reg. coquētes ceruistiā in Ci. 17.

uitatibus & Oppidis ad usum suum domesticū, immunes sunt a soluenda contributione. Lex viij.

Quæ Lib. 3. Ca. 1. & Lib. 6. Ca. 3. Art. 2. de mercenaria Reg. defensione ponetur.

Kazim. Meg. Vislic.
Fiet eiusdem mentio
cap. 17. inter Kmeto.
statut. articulo 3.

Bona Ciuium aut Villanorū steriliter

decedentiū, ad proximiores deuoluūt, nō ad illorū Dños. Lex ix.

Ciuiū & Rusticorū
absq; prole morientis
um habentiū tamē cō
sanguineos, dantur
derelicta bona con
sanguineis: & calix
pro marca cū media
parochie ad dispen
sandū sanguinē Do
mini populo necessa
rius assignetur.

Abusuā cōsuetudine noscitur esse obseruatū, Quod cū aliqui Kmeto- 21.

nes, seu Rustici, uel alij Ciuiles homines, absq; prole de hac luce decedunt: ipsorū omnia bona mobilia & immobilia, nomine uulgarī pusczyzna dicta, Dñi eorundem cōsueuerunt occupare: Vnde nos eandē consuetudinē, ut uero contrariā, & absurdā, reputātes: Statuimus qd de bonis eorundē decedentiū, si tantū reperiatur in eisdē bonis, Calix pro Marca cū media Ecclesie Parochiali dandus cōparetur: Reliqua uero bona ad proximos cōsanguineos, uel affines, cessante quolibet impedimento, deuoluantur prout equitas & iusticia suadent.

De perpetuitate uero censuū in domi-

Sigism. Crac. 1532.

bus uel in rebus solo adnexis inscriptorū, quid sit sentiendū. Lex x.

Quam uide Libro 3. Capitulu. 7. Artic. 2. de forma Contractuum.

Sigismundus 1543.

Ciues & Oppidani ne manu sua Testa-

menta scribāt. Lex xi. Quā Fol. 127. & Lib. iij. Ca. ij. uide de Testa.

Quo salario Ciues redimunt Inte-

Sigism. Petric. 1511.

ras in Cancellaria. Lex xij. 16.

Ciues * soluent literas iuxta arbitriū & uoluntatē Cancellarie nostrę.

Sed nullus pabula pro equis in via, in

Villis, in Tabernis, aut etiā in solitarijs locis uolēter accipiat, ad uendendūue nolētes cogat: quin unusquisq; re sua pro libitu suę

uoluntatis utatur. Lex xij.

Quam uide infra Capitulo 17. Articulo Quarto.

ARTICVLVS VI.

Ciues bona Iuris Terrestris non querant, uel alioqui militent, comme-
atum Regi mittāt, neq; suo lure alienos dediticios protegāt.

Ciues Oppida ac bona Iuris Terrestr. 105.

possidere nō debent. Lex I. Quam infra Lib. iij. Artic. iij. uide.

Alex. in Rad. 1505.

Quod tamē Ciues bona Terrestria pos-

fidētes a Bello nō liberāt. Lex ij. Quę infra Li. vi. ponetur de re Miſi.

Prætereaq; currū cū cōmeatu & pediti- sigism. Crac. 1507

bus ad Bellū Regi mittunt. Lex iij. Quam Libr. vi. uide.

Ciues etiam Regi profugos dominis

suis restituant. Lex iiij.

Quę infra Capitulo 17. de Kmetonibus Artic. 5. 6. 7. ponetur.

Quod autē vnus ex kmetonū filiis, de-
bet a Dño suo seruiendi uel potius discendarū literarū uel artificiorū
gratia, cū Literis Testimonialib. Capitanei, aut Dñi sui dimitti: & qua
ætate, uel quomō id fiat, aut quādo uiolator huius Stat. extradañ. L. v.

Quam Capitulo 17. Articul. 6. de Kmetonum filiis uide.

ARTICVLVS VII.

Vagi non foueantur in Ciuitatibus, aut alioqui capiantur ad faciendos aggeres
& fossas Ciuitatum, & Caſtorū, in idque a Capitaneis inquirantur;
mendici etiā signa Ciuitatū deferant, baiuli autē ad molen-
dina, & fora extra Regnum, mittantur.

Laici, dietim, horatim, aut septimana- Albert Petr. 1496.

tim seruiētes, uel sine Literis Testimonialib. adueniēti. nō foueantur
in Ciuitatibus sub pœna xiiij. Marcar. Nam inquilini pro il-

lis seruitijs septimanalibus sufficient. Lex i.

99. Item quoniā propter Laicos propria domicilia nō habentes, qui septi-
manatim seruire, & salaria septimanalia habere cōsueuerūt, sit defectus
seruitorū in Villis, & prædijs bonorū tam Maiestatis Regie, Spiritu-
alium & Seculariū personarū, quicq; in Ciuitatib. & Oppidis fouētur
incōſiderate: nō animaduertēdo quibus Officijs uictū querāt, qui ex in-
de certis tēporibus prædatū, certis uero tēporibus seruitū exeūt, in Vil-
lis mēsis tēpore salaria exigētes grauiā: Statuimus, ut sub pœnis qua-
tuordecim Marcar. totiēs quotiēs secus factū eſſet, soluendis, Ciues &
Oppidani nostri, & quorūlibet subditorū nostrorū cuiuscūq; status et
conditiōis existiētū, nō foueant in Ciuitatib. & Oppidis homines ta-
les, qui ad annū integrū seruitiū nō haberēt, aut Officiū aliquod non
gererēt, de quo uictū colligerēt: & similiter illos qui absq; Literis Te-
stimonialibus a Dñis locorū recipiēdis illuc se cōferant. Et licet Offi-
cia quedā sint inter illos, quæ ipsi Ciues pro eorū uictu habere, gerere
que cōsueuerūt, per labores & suffragia septimanaliū seruitorū: pro il-
lis septimanalibus seruitijs inquilini domorū assumātur, per quos sup-
pleatur defectus apud illos, qui nō diutius quam pro certis diebus ser-
uitores conueniunt.

serui, aut laici pro-
hibentur foueri, qui
non haberent aut ser-
uitia ad annū condu-
cta, aut Officia: uel
qui uenirent ad loca
absq; literarum testi-
monio.

Inquilini deputantur
ad seruitia septimas
nalia.

Ne furta & Iatrocinia multiplicent, va,

gi ultra triduum sine seruitio aut artificio in Ciuitatibus manent. per Ciuile, uel per illorū bonorū ad quæ diuerterint Officiū, uel possessorem capiantur ad faciendos aggeres, & fossas Ciuitatum, uel Castrorum purgandas. Lex ij.

sigism. Petr. 1519.
Idem cat. 17. art. 7.
de Vagis & idem infra lib. 3. cap. 12. art. 3. & 4. de Furtis.

Rustici uagi qui ad diē tertiū post suum in Ciuitates uel Oppida ingressū seruitio siue artificio se nō applicuerint, uolumus & statuimus ut per Officiū Ciuile capiātur, & detineātur, uinctiq; cōpede ad faciendos aggeres & fossas Ciuitatū uel Arcium adhibeātur: ne & furta, uel latrocinia ex eis multiplicētur, & Nobilitas seruorū, & laboratorū penuria prematur: id quod & alijs omnibus in bonis suis facere licebit.

Kmetones uero, Hortulani, & eorū filij

a Dominis suis profugi, per Capitaneos, uel per Ciuile Officiū capiātur, Dñs uero eosdē repetens duodecim grossos soluat. Lex in.

sigism. Crae. 1532.
Idem cap. 17. articulo 7. de Vagis.

Consulētes cōmoditati rei cōmunis domesticæ Regni nostri, qua plerumq; fugitiuorū Colonorū, seu Kmetonū, uel filiorū eorū malicia ita defraudatur, ut multi subditorū nostrorū ex defectu laborantiū & seruitorū in laboribus necessarijs negligātur: Statuimus & decernimus, ut quicūq; Colonus, seu Kmeto, Hortulanus, seu quicūq; alius subditus, uel filij eorū, inuito & inscio Dño suo, in alienas Prouincias fugiē, se trāsferāt, per Capitaneos, & eorū uices gereñ. deniq; per Officiales Ciuitatum & Oppidorū ad quæ deuenierint capiātur, & capti operis similibus adhibeātur tā diu donec Dñs detenti, uel detentorū illos inuentos reperierit: repetēte enim Dño subditū, & docēte illū esse suum, Capitanei & eorū uices gereñ. uel Ciuitatū & Oppidorū Officiales, illum extradere debebūt irrecuse: receptis prius ab eo qui subditū suū repetit duodecim grossis, quos illi pro opera & diligentia in detinē. subdito adhibita soluendos esse decernimus.

Generaliter uero omnes ociosos, vaga-

bundos, nullisq; seruitijs aut artibus addictos, Capitanei locorum perquirēt, & eosdē Nobiles in suis bonis coerceri permittāt,

alioqui citati eos statuent. Lex iij.

sigism. Petr. 1523.
Idem supra cap. 12.
& infra ca. 17. art. 7.
de Vagis & iterū lib. 3. ca. 12. de Furtis art. 3. repetetur.

Item ad cōtinenda furta & uagos homines coercēdos Capitanei locorum diligēter curabūt homines ociosos, & uagabūdos, nullisq; seruitijs, aut artificijs addictos, in suis Capitaneatib. perquirere, & cohibere: Nobiles uero in bonis suis tales coerceri per Capitaneos permittāt, alioquin citati illos coram Capitaneis statuere teneantur.

Alber. Petr. 1496.
Fuit mēto huius Sra. lib. 1. cap. 4. art. 7. de Officio Episcopo, in Rep. Nec nō cap. 12. de Capitan, art. 18. et

Mendici uero sub certo numero in Ciuitatibus, & Villis habeātur, & sub signis Consulū in Ciuitate, aut Plebanorum in Villis mendicent: Alioqui in manus Capitaneorū, uel Dominorū tradantur. Lex v.

Item cum

Item cū uiderētur in hoc inclito Regno nostro mendicātes Laici, & foeminae in tanta multitudine esse, ut dari nō possit Regnū (Iudicio corū qui multas orbis partes peragrarūt) frequentia continēs mendicantiū tantā, inter quos plures cōstat laicos & foeminas bonarū uiriū esse, possecq; cōpetenter manuū labore uictū quāerere, dūmodo illos & illas lex super id stringeret, nō uoluntas, per quā, seu ut uerius loquamur, desideriam quandā, ut primū in eis barbe a mento dependerēt, & cani uiderentur pili, postpositis domicilijs, in eleemosinarū suffragijs, ac impetratiōibus, residuum uitae ponūt, scādala nōnunquā cōmittentes, nōnunquā uero ubi prece nō impetrāt, dolis obtinēt. ¶ Qua propter instar legū optimarū municipalium in plerisq; Christianis dominijs sanctitarū, Statuimus, ut in Ciuitatibus, Oppidis, & Villis Regni nostri, non plures mendici habeantur, quā quot cōmunitates & Dñi locorū decernāt habēdos: quibus in locis, Ciuitatibus, & Oppidis, Cōsulatus pro tēpore existens: in Villis uero Plebani sub quorū Parochijs Villae cōsistunt, & locorū Dñi signa imponāt, sub illis ad designandū numerū eorum quos habēdos duxerint, mēdicaturos: ¶ Qui uero absq; signis reperiētur, decernimus ad seruitia capiēdos, aut in manus Capitaneorum nostrorū tradēdos, a quibus illos pro laboribus Castrorū nostrorum Turcis & Tartaris cōmetaneorū, fossatarūq; successiue recepturi sumus. ¶ Poterint tamē & ualeāt Dñi locorū his quos emeritos ac ad nulla Iuris Officia ualētes cognouerint, suas ad peregrinādum illis Testimoniales Literas concedere, sub quarū emmunitate etiā signa nō habentes admitti debeant ubique elemosinas petitori.

In Ciuitatibus & villis sub certo numero mendici habendi, sub signo Fl. banorū, aut Consulū mēdicaturi

Absq; signis mēdicantes capiuntur ad labores Castrorum.

Domini locorum mēdicatur. literas dabūt.

A R T I C V L V S V I I I.

Ciues Telonea prāter Ius ne exigant, Mercatores impune obstacula rumpunt, uis proficiscantur, parem cū maritimis Mercatoribus habeant libertatem.

Ciues pro Teloneis, Foralib, Pōtalib.

Aggeralibus, & id genus Vectigalibus, prāter Ius cōmune a Nobilitate eiusue subditis extortis, tam corā Re. Maiestate quā corā Terrestribus & Castrensib. Iudicijs ac Officijs (ut & alij Teloneatores) respōdere tenētur. Lex I.

Quae Libr. 2. Cap. 4. de Telon. Articulo 2. & 3. videatur.

Et si Mercatores Telonea soluant, atta.

90. men quādo cū suis mercibus per flumina defluunt uel ascendūt, nō tenentur ad ullam solutionē ob rupturā obstaculorum. Lex ij.

Quam Libro Secundo Capitulo Tertio vide.

De vñs uero a Mercatorib, ineundis, &

a Capitaneis dilatandis, securādis, per Regē aut aperiendis, & ocludē-

q ij dis, atq;

dis, atq; corio & equireis, bobus, ac equis, alijsq; rebus extra Regnum per Mercatores nō uendendis: Ac Iuramētis, quod non illorū sint merces, quas euehere solent, præstandis. Lex iij.
Quam Libro Quinto Capitulo Tertio vide.

Quod Mercatores Regni Poloniæ ea.

dem libertate, qua maritimæ Ciuitates gaudent, potiantur:

Vide Libro 5. Capitulo 2. de pacificatione Terrarum Prusiæ.

ARTICVLVS IX.

De contractibus Ciuium seu Mercatorum cum personis Iuri Terrestri subiectis.

Si Ciues aut Mercatores dāt mutuo aliquid Terrigenis. Lex I.

Kax. in Visli. 1368.
Mentio fiet eiusdem lib. 2. cap. 9. art. 6. de commodato.

Terrigena debitor existens Ciui per testes uineitur ad debiti solutionem, alias negantem Terrigenam iuramentum ab impetitione absoluet.

Finem litibus imponere cupiētes, Statuimus ut si quis Ciuis, aut creditor, pannos, aut alias res, seu mercātiās, alicui Terrigenæ mutuo cō- 16.
cesserit, præter literā obligatiōis, in qua cōstare posset de debito suo: Ciuis agens probabit per testes talem contractū initum secū: Et probans ludicialiter obtinebit: alias reus negans debitū per proprium iuramentum præstitum ab impetitione agentis absoluetur.

Qui mutuāt, nec habēt Inscriptiōem, Iuramēto negāt, mutuar, absoluūt. L. ij.

Idem de mutuatīs personis lib. 3. ca. 9. art. 6. de commodato.
Consuetud. Craco.

Item si aliquis alicui pecuniā mutuauerit, & Inscriptiōem non habue- 123
rit citaueritq; mutuariū, tunc mutuarius alias citatus Iuramento præstito ab instantia petentis & debiti petitione absoluetur.

Iccirco Mercat, debita in Regestris ad-

sigism. Cra. 1540.

notata a Nobilibus ante trienniū petant, inter se aut ueterē de soluen-
dis & repetendis debitis retineant consuetudinē. Lex iij.

Statutū de Regestris Mercatorū, illorū Iuramento cū testibus firmā-
dis, in robore cōseruato: hoc adiecto, ut Mercatores ipsi debita in Rege-
stris eorū scripta a Nobilibus intra triū annorū decursum repetāt: A-
lioquin lapso triennio debitū huiusmodi repeti non poterit a Nobili;
iuxta illius Statuti dispositionē, obstante triennali præscriptiōe: Verū
lure cōmuni reum in foro suo cōuenire debebit: hoc aut duntaxat in-
telligitur ubi Mercatori cū Nobili esset actio: Mercatores enim inter se
ueterē suā retineāt obseruantia in soluēdis & repetēdis eorū debitis.

Sed si Nobilis nō soluit debitū Ciui,

aut alicui alteri pro tēpore præstituto: Fideiussor neq; damnū det, neq;
etiam ob

etiam ob hoc illud sustineat, sed conuicto debitore iudicialiter
det pignus illius creditori. Lex iij.

- 38 Quia ex facilitate obligatiōis ad magna dāna plerūq; homines deue-
niunt: lure tenendū est, Quod si quis fideiussit pro aliquo suo amico,
pro certa pecuniā quātitate, alicui Ciui uel alteri cuiūq; cuiuscūq;
status uel conditiōis existat: Illo tūc non solvente, in Termino adueni-
ente, & statuto, fideiussor nō debet propter hoc ad hospiciū in obstagi-
um subintrare, aut aliqua damna facere nō solventis in destructionē.
¶ Sed si est paruum debitū detur ei pignus, & distrahatur: Si autē ma-
gnum, possessio debitoris pro ualore debiti per fideiussorē apprehēda-
tur, tradatque illi cui debitum dare tenetur.

Kazim. Visli. 1368.
Idem una cū alijs lib.
2. cap. 10. art. 1. de fi
deiussione conditis.

Debitū paruum si sit
erit, pignus ad distra-
hēdū: si magnū, pos-
sessio principalis per
fideiussorem creditori
concedatur.

**Kmetones etiā ne arrestentur in Ciuita-
tibus, sed in loco domicilij in Villis**

- Iusticia de illis petatur. Quod si Dñs loci iusticiā de eis ministrare nol-
let, lure impetēdus est, alioqui poena sex Marc. in Ciues secus faciētes
decernitur per Capitan. uti pro quatuor artic. iudicādi. Lex v.
99. Item propter deordinationē Kmetonū. dum uidelicet tanquā nulla le-
ge astricti, quidā eorum in superbiā efferūtur, preciosis uestiūtur, ex-
pensasq; sumptuosas & alia faciūt, quā illorū conditioni minime cō-
ueniūt, sicq; debita inter Ciues cōtrahunt excedētia bona Kmetonalia,
pro quibus tandē debitis Ciues cōsueuerūt Kmetones in Ciuitatibus
& Oppidis arrestare, detinere, aut citare, lure illo ommissō ad qd' Kme-
to pertinet domicilij ratione: Statuimus ad præcludendā debitorum
Kmetonaliū uiam, ut Ciues pro debitis quibuscūq; quacūq; ratiōe cō-
tractis, etiā in libro Ciuili inscriptis, uel nō inscriptis, Kmetones citare,
arrestare, detinereq; nō debeāt, neq; possint in Ciuitatibus, & Oppidis
prædictis, sed pro eisde decernimus Kmetonē in lure hereditatis, quam
incolit, conueniendū iuxta formā iuris. ¶ Et si Dñs loci iusticiā mi-
nistrare differret, essetq; occasio Ciui cōtra Dñm pro iusticia cōquerē-
di, tūc Ciuis Dñm loci cōueniat pro iusticia lure, ad quod Dñs loci il-
lius hereditatis ratione uidebitur pertinere: Sub poena sex Marcar. in
Ciue secus faciēte exigenda, pro qua Ciues ad loci Capitaneos citabū-
tur, per mediū & parti & iudicio soluēda, atq; lure Terrestris repetēda:
& nihilominus Ciuis ad damnorū solutionē, et rerū cum Kmetone re-
ceptorū restitutionē Villæ illius Dño unde Kmeto fuerit, sit lure præ-
sentis constitutiōis obligatus: quo in casu locorū Capitanei habeāt fa-
cultatē illos iudicandi, non obstāte quod in præinserto Priuilegio qua-
tuor duntaxat articulos sunt cognituri.

Albert. Petr. 1496.
fuit eiusdem mentio
fol. 222. & fuit capi-
tulo 17. artic. 4.

A R T I C V L V S X.

Vsus Mercatorū & artificum in Repub. necessarius, in Polonia Nundinæ pro
Germanicis

Germanicis instituitur, simulque veteres cōseruantur: itaque ne mercetur in Villis, Iudæi etiam modū mercandi teneant, vadiaque sua ad cōmunitatē referant: In foris aut nullæ prohibitiones sint, libere etiā per talenta & vlnas mercetur, pondera & vlnæ cōæquātur, rebus venalibus CENSORES preficiuntur, modii in Prætoris sint, fraternitates artificū tolluntur, super Emporiis literæ reuidebūtur, Apothecæ reuideātur, aromatis precii statuitur, brachata pecunia a Ciuibus & Mercatoribus recipiatur, sed Sal ne inferatur externum,

Mercatores, & artifices, res necessarias adferant, & facient. Lex I.

28.

sigism. Petr. 1523. Mercatores, artifices, & alij (huiusmodi) rebus ad usum humanum necessarijs mercantur.

Nūdinæ in Pol. p german. institut. L. ij

sigism. Crac. 1524. ad decennium constituerat. SIGISMUNDUS, uniuersis subditis nostris, cuiuscūq; status, & cōditionis fuerint, in Regno nostro ubilibet existētibus, Syncere & fideles dilecti: Non incognitū est uobis, Nos propter uarias ac multiplices iniurias & grauamina, quæ ex Slesia & Marchia Regno & subditis nostris inferūtur, omnia itinera in ipsam Slesiam & Marchiam de consilio uniuersi Senatus nostri, & instātia Regnicolarū nostrorū, ad decennium, a festo Resurrectiōis Dñi proxime futuro cōputant. inhibuisse, simul ac uobis strictissime mādasse, ut hoc toto decēnio nemo uestrum auderet illuc in Slesia & Marchia res uel merces aliquas tā grandes quā exiguas, cuiuscūq; qualitatis fuerint, præterquā Sal nostrū, uehere, & inferre, sed nec ad alias quascūq; remotiores partes easdē res & merces de Regno nostro per ipsam Slesia aut Marchia ducere, & boues etiā ad alia aliqua bona extra ipsum Regnū nostrū, præterquā ad ea quæ per nos designarētur, quouis modo, prætextu uel colore pellere præsumeret, nedū sub amissiōe ipsorū boum & mercū, uerū etiā omniū bonorū suorum cōfiscatione: Proinde cū ipsum festū Resurrectiōis Dñi iam appetat, a quo executio eius inhibitiōis ac edicti nostri inchoari debet, cōsulere uolētes tā subditorū nostrorū quā etiā hominū externorū commoditati, Nundinas seu fora annua publica, pro uēdendis & emēdis bobus, in Oppidis Regni nostris infra scriptis in finibus eius existētibz, loco Nūdinarū in Germania & Slesia prius agi solitarū, designādas, & instituēdas duximus, designamusq; ac instituimus presentibus literis nostris: uidelicet in Maiori Polonia in Oppido SRZEM quatuor fora annalia, primū scilicet pro festo S. Erasmi loco Nundinarū in Budsteth pro festo S. Iohānis Baptiste agi solitarū: Secundū pro festo Visitatiōis gloriosiss. Virg. Mariæ, loco Nundinarū Herfordiensium pro festo S. Iacobi celebrari consuetarū: Tertiū pro festo S. Laurentij, loco Nundinarū in Geruasth pro festo S. Bartholomei teneri cōsuetarū:

Quaternæ Nundinæ
in SRZEM.

fuetarū: Et quartū pro festo S. Hedwigis, loco aliarū Nundinarū Budstethensium pro festo omniū sanctorū institutarū. In Minori uero Polonia in Oppido KRZEPICZE similiter alia quatuor fora annalia, pro ipsis etiā bobus uendēdis & emēdis instituimus. Primum pro feria secunda proxima post festū Ascensiois Dñi, pro Nundinis in BRZEK pro festo S. Trinitatis teneri cōsuetis: Secundū pro festo diuisionis Apostolorū loco Nundinarū in Nissa pro festo S. Iacobi agi solitarū: Terciū pro festo S. Augustini loco aliarum Nundinarū in BRZEK pro festo Natiuit. S. Mariæ institutarū: Et quartū pro festo S. Francisci Cōfessoris, pro Nundinis in Suidnicza ad festū S. Galli agi solitis, quo locorū & uiarū cōpendio, & pascuorū copia, quę circa prædicta duo Oppida maior quā alibi suppeditari fertur, possint facilius tā subditi nostri ad pellēdos illuc boues, quā etiā ipsi homines externi ad eos in iisdē locis emēdos, ac inde cōmodius expellendos adhortari: Conseruātes nihilominus, prout cōseruamus præsentibus in robore suo omnia alia & singula fora, in alijs Ciuitatib. & Oppidis Regni nostri alijs quibuscūq; tēporibus in uenditiōe & emptiōe ipsorum boum dudū agi & celebrari solita. Inhibētes præsentibus ne quispiam cuiuscūq; status, cōditionis, aut præeminētiæ existat ad alia remotiora loca extra Regnū nostrū, boues ipsos pellere præsumat sub pœna superius expressa & grauissima indignatiōe nostra. Ne aut de præfatis Nundinis in Oppido SRZEM quater in anno & in KRZEPICZE tot etiā uicibus pro emēdis & uendēdis bobus per nos institutis Nundinis in Germania & Slesia prius celebrari solitis correspondētib; quispiā suam ignorantia prætēdens, pœnā eandē incurrat Mandamus uobis locorū Capitan, ac Ciuitatū & Oppidorū Procon, & Conf. ut eas ipsas Nundinas diebus forensib; ac festis circa Ecclesias parochiales per publicas proclamatiōes ad uniuersorū & singulorū quorū interest noticiā deduci faciat, pro debito Officij uestri, & gratia nostra, non aliter facturi. Datum Crac. feria quarta proxima post Dñicam Palmarū Anno Dñi. 1524. Regni nostri Anno 18.

Quaterne in KRZE
PICZE.

Antiqua fora con
seruantur.

Sed ne ergo vlnatim aut talētis merce-

tur in Villis Capitanei prouideant, exceptis tamen pecudibus
& pecoribus ac frumento. Lex iij.

10. Prouidere uolētes indēnitati Oppidorū & eorū subditorū, in quorū præiudiciū mercata in Villis fieri cōsueuerūt: Statuimus & decernimus ut Capitanei locorū mercata in Villis per publicas proclamatiōes exerceri prohibeant, & maxime, ne in Villis & cæteris locis quibus fora ex Priuilegio nō sunt cōcessa, ulnis, & talento, fiat rerū uenditio: secus facientes per rerum uenditioni expositarū receptionē puniant: exceptis frumento, pecoribus, pecudibusque.

sigism. Crac. 1507

Eiusdem mentio de
Capitan. fol. 235. c.
cap. 17 de Kmeton.
articulo 4.

Hec tria Statuta Sigism. 1538. lib. 1. capi. de Iudæis ultimo repetuntur.

Neque etiam Iudæis hoc facere licet. L. 4.

Item cum Christianis Iura Regni mercaturas, & fora in Villis facere prohibeant, multominus hoc Iudæis licere censemus, imo sub grauissimis poenis, ne talia audeant eis interdiciamus & prohibemus sub amissione rerum omnium, iuxta antiquum Statutum confiscandarum.

Quinimo modus mercandi Iudæ, statuitur sed tamen pactis cum ciuitininitis stent. L. v

Volumus præterea, ut Iudæi non habeant liberam mercandi in omnibus rebus facultatem: Sed modum per nos statuendum in mercimonijs ad uictum querendum, ubique in Regno nostro teneant, & diligenter obseruent. Atque etiam pacta & conuentiones quas cum nonnullis Ciuitatibus maioribus Regni nostri habent, in toto teneant.

Vadia Iudæis concessa ad communitatem sunt referenda. Lex vi.

Quia etiam ad prouidendum securitati eorum Iudeorum, & ad compescendam licentiosorum audaciam, eisdem Iudæis in aliquibus locis contulimus uadia ad magnas summas se extendentia, quæ quidem non ad singulares & priuatas personas, sed duntaxat ad communitatem, aut aliam multitudinem Ciuilem, per conspirationem, tumultum, & seditionem, ad perniciem & interitum Iudeorum excitatam, extendi debere uolumus & declaramus.

Kazimir. 2. in Nyesso. et Opoki 1454 idem inter Capitaneum lib. 1. cap. 12 artic. 1.

Itaque in foro Ciuitatis. prohibitiones ne sint

Forum in Ciuitatibus & Oppidis cuiuslibet sit liberum, in quo nulla signa Ciues proponere presumant. Capitaneum trium Marcarum poenam habiturus de Ciuibus signa in foro ponentibus.

alioquin Capitaneus poenam trium Marcarum Ciuibus irrogabit. Lex viij.

Item quoniam in emptiōibus & uenditiōibus rerum equalitas est seruanda: Statuimus ut Ciuitates nostræ, & omnes aliæ, non faciant prohibitiones in foris pro utilitate sua, & incommodo aliorum, aliqua signa in foro prohibitionem designantia extendendo, sed unicuique uenienti ad forum liberum sit uendere, & emere, rem suam ad placitum suum. ¶ Quod si ipsi Ciues contrarium fecerint, habeat Capitaneus noster ipsos puniendi in poena trium Marcarum facultatem.

Palatini vero prouideant, ut omnes res

libere per talenta & ulnas in Nundinis Ciuitatum uendantur,

Priuegijs Posnani. aliorumue non obstantibus. Lex viij.

Sigism. Crac. 1507.

Licet Priuegia Ciuitatibus & Oppidis pro Nundinis habendis dari consueti, liberam facultatem contineant mercandi, uendendi, & emendi: tamen quia delatum est ad nos per querelas subditorum, quod non obstante eadem libertate Mercatores Posnanienses prohibere consueuerint, ne tempore Nundinarum ex-

narum ex-

dinarū externi Mercatores, & qui nō sunt Ciues Posnaniēn, minutim ac per talenta, & ulnas merces suas uenderēt : Considerātes hoc fieri in præiudiciū Priuilegiōrū Regni, pro eisdē Nundinis dari consuetorū : Statuimus, inhibētes, ne in futurū per eosdē Ciues Posnan. aut quoscūq; alios libertas eorundē Priuilegiōrū impediatur : Dantes facultatē negociatoribus ad fora & Nūdinās ueniētibus negocia exercēdi, mercesq; suas uēdendi, ad libras, talentū, & ulnas, & prout poterint : Quod ut obseruetur inuiolabiliter ipsis Palat. puidendū cōmittim⁹.

In Nūdinis etiā Leopoli, Lublin. Posn. *sigism. Petr. 1538.*

& Varssauieñ. alijsq; libera sit omniū rerū per talenta, & ulnas, uenditio, sub pœna Centū Marcar. Lex ix.

Inniētes priori Statuto decernimus, ut libera sit uēditio rerū omnium per talēta & ulnas in Nūdinis Ciuitatū & Oppidorū, præsertim in Leopoliēn. Lublineñ. Posnaniēn. & Varssauieñ. Ciuitatibus, & in alijs omnibus in Regno cōsistentibus. Quod si Ciuitates ipsę, præmissis cōtrauenerint, citatæ ad præsentia nostrā præmissorū occasiōe, ubicumq; fuerimus cōstituti, perēptorie in pœna Centū Marcar. ubi aliqua earūdem ad minus tribus testibus cōuicta fuerit, irremissibiliter eandē cōdemnabimus : cuius medietas pro fisco nostro Regio, altera uero pro parte instigante spectare debet. Huiusmodi uero libertas incipere debet a proximo festo sancti Iohannis Baptistæ.

Rerū tamen externarum nihil est inportandū, præter ea quibus Respubl. carere nequeat. Nihil etiam est exportandum, qd incolis & Regno sit necessarium.

Pōdus etiā & mēsurā Crac. cū Posn. sint

æqualia, Leopoli. vero cū Lubl. Lex x. *sigism. Crac. 1507*

Vt æqualitas seruetur in Regno pōderis & mēsuræ Statuimus quod pondus statere & similiter ulna Cracouiēn. cū Posnaniēn. sint perpetuo æqualia. Pondus aut & ulnā Leopoliēn. ac Lublineñ. ex rationabili causa in suo statu remanere uolumus.

Mensura Ploc. Posn. exæquat. Lex xi.

Librā & pondus quā adæquari Nuncij Terrę Plocen. librę & ponderi Ciuitatis nostrę Posnaniēn. petierūt, Palatinus, Capitaneus, Castellani, cæteriq; Officiales Terrę Plocen. aduocatis ad se Ciuibus, & Mercatoribus Ciuitatis nostrę Plocen. illā mādato nostro cōequabūt, & equiualentē constituent, prout eis melius & cōmodius uidebitur.

sigism. Crac. 1532.

Palat. & Capitan. cū alijs Dignit. pōde-

ra, mēsuras, & ualorem rebus uenalib. imponant : Mechanicorūq; fraternitates ne sint. Lex xij.

sigello Cracou. & Variæ 1422.

Ad præcludendā uiam fraternitatibus quas mechanici Ciuitatū obseruant: Statuimus, qd Palatinus & Capitan. cū alijs Dignitarijs Ter-

Mechanicorum hæc præcepta sunt, ne qd duo artificia tractet, unū enim ab uno os

plime efficitur: ad cō-
stitutū diem faciant
opus promissum, ne
quid corrūpant, ne-
ue pluri quam equū
sit uendant, in uniuersū
sumq; semper laudē
iusticię sequantur.

rae illius singulis annis in certa die mēsuras tā frumentorū, quā pan-
norum, & aliarū rerū Terrestrīū, quę ad forū per Kmetones adducū-
tur, & quę in Regno inueniūtur, precio indicere & corrigere debeant
iuxta consuetudinē diutius obseruatā, ut circa easdē mēsuras, & pre-
cia, fraudes nō cōmittantur: Et si amplius cōtra hanc nostrā constitui-
onē dictę fraternitates in quibuscūq; Ciuitatibus inter Mechanicos
inueniātur seu reperiātur, tunc illi Mechanici, inter quos talis frater-
nitas fuerit reperta, poena septuaginta Marcarū alias syemdyesyath
Camere nostrę applicandam nouerint se incururos.

Kazimir. Tertius in
Korczyn 1447.

Palatinus cuiuslibet
Terrę habet faculta-
tem uenditionē mo-
derandi ne Nobiles
grauentur in uendēdo.

Precia rerū ex æquo bon. moder. L. xiiij.

Item plerūq; Ciuitatēses & Oppidani Mercatores, & artifices, Nobi-
les & aduenas per inordinatā uenditionē cōsueuerūt grauare & oppri-
mere, ideo Statuimus, qđ Palatinus cuiuslibet Terrę habeat facultatē
huiusmodi immoderatā uenditionem moderandi, & ad bonum ordi-
nem ponendi & constituendi.

Ciues reniten. ordinati. puniāf. L. xiiij.

Idem Rex.

Item si Ciuitatēses et Oppidani aliquo decreto in Statuto Palatini cō-
trarios & inobediētes se exhibuerint huiusmōi Palatinus habebit fa-
cultatem renitentem suo Statuto & ordinationi puniendi mutilandi
iuxta antiquam consuetudinē.

Mensura, precia, ac modus venden- di constituatur. Lex xv.

Idem Rex in Nye-
ssoua. 1454.

Itē uolumus, ut quilibet Palatinus in suo Palatinatu habeat potesta-
tem in singulis Ciuitatibus artificibus quibuscūq; etiā pincernis cer-
tam mēsurā & modū uendēdi res suorū artificiorū cōstituere ne Ter-
rigene nostri & eorū homines eorū uenditiōibus aggrauētur. Quod-
que prefatus Palatinus annis singulis tenebitur facere sub poena ma-
gna Regali in Terris singulis cōsuecta cōtra nō facien. per nos statuen.

Precia & mēsurę rebus uenalis. cōsti- tuāf. & fraternit. artific. ne sint. Lex xvi.

Ioh. Alb. Petr. 1495
Palatini Terrarū res
bus Terrestrīb. seu in
Regno natis ac labo-
ratis precia, & mē-
suras imponant, a sei
tis sibi Capitane. &
Dignitat. aliquibus.

Itē quemadmodū REX Vladislauus prædecessor noster in Conuē-
tione Vartheni, recēsendo artis Mechanicę homines uenditiōe rerum
non ex æquo utētes, legē desuper instituit singularē, sic nos sciētes ra-
tionabiliter atq; cōsulto factā constitutionē illam, decreuimus appro-
bandā & ratificandā, approbamusq; & ratificamus, Statuētes, qđ Pala-
tini Terrarū in singulis Palatinatū suorū Terris ascitis sibi Capita-
neis locorū, & Dignitarijs, quos cōmode habere poterint, singulis an-
nis, & certis

nis, & certis diebus, tã frumentorũ, quã pannorũ, & aliarũ rerum Terrestriũ, quę ad fora per Kinetones ducũtur, & quę in Regno nostro inueniũtur, precia atq; mēsuras indicere, instituere, moderari, & erigere debeant secundũ consuetudinē antiquã, prouidēdo ne circa easdē mēsuras & precia fraudes cōmittantur. ¶ Quodc; iuxta illud Mechanicorũ Kazimiri Statutũ fraternitates destruãtur. ¶ Si tandē Palatinus ipse, aut aliqui Palatinorũ nostrorũ illius antiqui atq; præsēntis Statuti nostri executionem facere postposuerint, & in uidendis insti-
 tuendisq; eisdē precijs negligētes aut incurabiles fuerint, seu aliquis e-
 orum fuerit: Extũc talis negligēs Palatinus pro pœna suæ huiusdem negligētiæ, equum ambulatorē nobis dare debeat, & tenebitur, totiens quoniens negligentia in præmissis cōmiserit, eadem pœna per nos suc-
 cessoresque nostros puniendus.

Fraternitates destrue
 de iuxta stat. Kazi.

Palatini precia rebus
 nō imponentes equũ
 Regi pro pœna de-
 bituri, pro omni uita
 ce negligentia.

Palat. cōstitut. a Capit. exequat. L. xvij.

Palat. Petr. 1503.

- 111 Dignitarij & Officiales sua noscāt Officia, si uero quibus incognita sunt a Regia Maiestate & Dñis doceãtur: Eadēq; tam domi quã in bello debite exerceãtur, ne per quempiã cōmodo suo fraudētur Regnicolæ, defectusq; ordinis grauaminibus Mechanicorũ & monopoljs Mercatorum grauētur. Et quicquid Palatini ex Officio cōstituerint, præsertim in Ciuitatibus, id Capitanei ex Officio exequat. sub pœna amissionis Officij. Si autē obligatorius esset, Centũ Marcas de inscriptis summis amittat, totiens quoniens negligentia conuictus esset.

Palatini precia rebus
 imponant, quorũ cōs-
 titutiones Capito. ex-
 equantur sub pœna.

Precia rebus uenalib. ad instar externa- rum gentiũ constituantur. Lex xvij.

Alex. in Rad. 1505

- 113 Quãuis de precio & ualore rerũ uenaliũ satis superq; cōstat scriptum esse, & in nostris superioribus, & antecessorũ nostrorũ Priuilegijs: Tamē cū fortasse per negligentia nō fiat executio decretorũ, ideo nos iterũ iterũq; decreuimus & Statuimus, Quod Palatini in suis Palatinatibus precia mercanciarũ, & rerũ uenaliũ cōstituent, perdiscētp; ueris testimonijs & documētis precia rerũ qualia sint in tēporibus externis, unde adducũtur, et iuxta hoc etiã cōstituent iusta estimatiōe facta: contumaces uero & contēptores huiusmodi constitutionũ per Palatinos factarum puniantur pœna amissionis mercium.

Palatini rebus precia
 constituent quę sub
 amissione earum alia
 ter nō uendantur.

Palatino Cōsules assistent, & illius cō- stitutiones exequantur. Lex xix.

- 4 Ne Consules Ciuitatũ & reliqui Ciues negligētes & inobediētes sint in exequēdis constitutionibus super precijs rerũ uenaliũ factis uel fiendis, Statuimus, ut ijde Consules & Ciues Palatinis p quos precia mer-

Sigism. Crac. 1507.

cium & rerū reliquarū imposita fuerint, uel imponētur, assistentiā facere teneātur, & executioni auxiliū præstare, quotiēs opus fuerit. Quod si sub quouis colore facere neglexerint, pro quolibet excessu poena Centum Marcar. pecuniarū puniantur, cuius tertiā partem Palatino, reliquas duas pro nobis reseruamus.

Panni strictiores uel breuiiores ad fiscū

sigism. Crac. 1507.

Reg. & Palat. amittuntur. Lex xx.

Quia posset fraus cōtingere in textura pannorū, qui in Regno uendi solent, non modo in diminuēda bonitate, sed etiā mensura lōgitudinis & latitudinis: Statuimus, q̄ si quis uel strictiorē pannū, uel breuiorem quā sit consuetū, uendere ausus fuerit, poena falsi puniatur: Et nihilominus uniuersum pannū illius generis ipso facto amittat, cuius tertiā partem Palatino, nobis aut reliquas duas cedere uolumus.

Palat. prouideāt, ne in mensuris, & pre-

cijs homines grauētur: alioqui Palatinus puniet Ciues, Si uero ipsemet Officiū suū facere neglexerit Centū Marcar. a Rege punietur. Lex xxi.

sigism. Crac. 1507.

Querelis cōmuniter omniū subditorū nostrorū finem imponere uolētes, Decernimus et auctoritate nostra mādamus, ut Palatini Officia sua exerceant circa artificia ordināda, Statuto ueteri innitēdo, & in alijs rebus ad suum Officiū pertinētibus cōmuni utilitati & iusticiæ prouideant, ne in mensuris, & precijs homines grauētur. * Qui quidē Palatini formā artificibus rei fiendæ & preciū imponere debent: Si quis uero alia inusitata forma res mechanicas habere uoluerit, eas sic soluet, ut cū artifice cōuenire poterit. Hęc aut cōstitutio non solū in nostris Ciuitatibus, & Oppidis, sed etiā in omniū Spiritualiū & Seculariū cuiuscūque status & conditiōis existāt per Palatinos fieri debet, facta uero per Cōsules Ciuitatū & Oppidorū seruari, custodiri & exequi debet: Qui quidē Cōsules trāsgressores quatuordecim Marcis puniētur Palatino soluēdis: Palatinus aut Cōsules Officiū negligētes sibi cōmissum totiens quotiēs deliquerint Centū Marcis puniet, quarū duas partes fisco nostro applicamus, & tertiā partē Palatino damus. Vbi uero Palatinus deliquerit, & Officiū suum qualecūq; neglexerit, promittimus ipsum puniendū Centum Marcis fisco nostro applicandis, quotiens de hoc compertum habuerimus.

Idem fol. 187. lib. 4. cap. 2. de actiōib.

Mensura ergo & precia cōstituta, ut a

sigism. Petric. 1511.

Mercatorib. seruētur, Palat. cū Capitan. prouidebūt. Lex xxij.

Item, ne subditi nostri a Mercatoribus & artificibus nimīū grauētur, Statuimus ut mensura antiquitus cōstituta a Mercatorib. seruetur,

nec eam ali-

nec eam aliquis audeat facere breuiorē: Contrariū faciētes a Palatinis & Capitaneis iuxta Statutū puniantur: Et similiter fiat de precijs rerū ut illa Palatini constituāt, & transgredientes puniant.

Palati. Officia sua in cōstituēdis rebus

uenalibus diligenter exerceāt (præsertim ingruente belli necessitate) neq̃ eos Capit. impediāt, sed omni ope sua adiuuēt. Lex xxiij.

28. Quia Mercatores, Artifices, & alij qui rebus ad usum humanū necessarijs mercantur, eas ipsas res pro arbitrio suo & hominū necessitate, præsertim ingruente expeditione bellica, plus æquo estimare & uēdere solent, in magnū Nobiliū & totius populi grauamē: Volumus ut Palatini Officia sua in constituēdis rebus uenalibus diligēter iuxta uetus Statutū exerceant, quos Capitanei locorū in eisdē Officijs obeūdis minime impediāt, sed illos omni ope sua adiuuēt: utq̃ Palatini ita precia rebus imponāt, ut nō pluris uendātur post emissas literas restium, quā alias per Mercatores & artifices uendi consueuerunt.

Sigism. Petri 1523.
Idem lib. 6. de re Militar.

Fraternitat. etiā fuerūt permissæ, si mo-

do Palatini cū Dignitarijs & Officialib. precia & estimationē rebus Mechanicis ex æquo bono constituant. Lex xxiiij.

De cōmunitatibus quas fraternitates seu Cechy in Ciuitatibus & Oppidis uocāt, nō uisum est nobis cū Senatu quicquā immutare, nam & ille ipse cōmunitates seu fraternitates post ueterū Statutorū decreta ubiq̃ reperiūtur, hucusq̃ toleratæ, & nouis ac antiquis literis & Priuilegijs roboratæ, & subditi cuiuscūq̃ status Regni nostri ex eorū ordinatiōibus, Priuilegijs, rationabilibus roboratis nihil incōmodi sustinere uidentur, ubi per Palatinos & alios Officiales seu Dignitarios illis abuti nō permittātur: Quamobrē cū Senatu uniuerso Statuimus & decernimus, ut deinceps Palatini cū Dignitarijs & Officialibus ad hāc Prouinciā obeundā sibi adiunctis, prouideāt, iuxta tenorem & decreta Statutorū de precio rerū uenaliū & salario Mechanicorū antea conditorum: ne quicpiā contra equitatē & dispositionē Statutorū tam in rebus uenalibus ad cōmunem omniū usum necessarijs, quam in operis & precio artificum Mechanicorum soluendo admittatur.

Sigism. Crac. 1532.

Itaq̃ de Palat. Vicecapit. ac Ciuiū negligentia super taxatiōe rerū statuitur

& quod Ciues Regij trāsgredientes constitutionē quatuordecim Marcar. a Palatino, uel si fuerint Dñorum, a suis Dñis puniātur: alioqui Palatinus negligēs in cōstituēdis, aut de trāsgressoribus iusticiā nō ministrās, Centū Marc. a Rege puniānt. Lex xxv.

Sigism. Petr. 1538.

Consentiētibus Regni nostri Ordinibus decernimus, ut de rebus in Ciuitatibus

Ciuitatibus & Oppidis taxadis, Palatini ipsi dispositiōi Statutorum omnino satisfaciāt, & quā hactenus admittebāt nullā deinceps in hoc cōmittant negligentia: Nam alioquin liberū erit unicuiq; negligentia Palatini nobis deferre. Vbi uero ignorāte Palatino per negligentiam Vicepalatini taxatio rerū predicta intermitteretur, Palatino debet deferri Vicepalatini negligentia: Verū si Palatinus sciens eiusmodi negligentia cōmitti, Officiū suum in ordinē non redegerit, resq; nō taxaue- rit precio illis cōstituto, citatus ex Officio perēptorie pœnam Centum Marcar. pecuniæ luere debet: cuius medietas pro fisco Regio, alia uero pro parte instigante spectare debet.

¶ Vbi uero constitutiōi Palatini Ciues, uel Oppidani quicūq; con- trauenien. plus ab aliquo emente extorserint, citati pro hac iniuria, si erunt Ciuitatū nostrarū Incolæ ad Palatinū loci illius, uel eius uices- gerentē pœnā quatuordecim Marcar. pecuniæ luent & succūbent, si per Actore fuerint cōuicti: Si autē Spiritualiū Baronū, uel Nobiliū sub- diti fuerint, ad eorū Dños, uel ipsorū locum tenētes citati, & rei in hac parte reperti, condēnari in pœna quatuordecim Marcar. totiēs quoti- ens de inobediētia prædicta cōuicti fuerint, debebūt. Quod si Palatin. loci ad querelā huiusmodi Iusticiā ministrare cū Ciuibus & Oppida- nis neglexerit, citatus ex Officio, pœnā Centū Marcar. modo præmis- so luere debet: Domini uero Spirituales & Seculares in simili casu Ius- ticiā ministrare negligētes, pro non administrata Iusticia, citati ad Ius Terrestre peremptorie pœna quatuordecim Marcar. pecuniæ puniā- tur, cuius media pars Iudicio, alia parti actoreæ cedere debet.

De eodem. Lex xxvi.

Sigism. Crac. 1543. Domini Palatini iuxta Statuta antiqua debēt ex Officio suo provide- re, unusquisq; in suo Palatinatu, incipien. a Ciuitatibus & Oppidis nostris Regijs, postea Spiritualiū & Seculariū Dñorum, & aliorū sub- ditorum nostrorū, ut res Mechanicæ, modij, mensuræ, ulnæ, uenditio frumentorū, ceruissiarū, & aliæ res sub constitutionē cadeñ. iuste con- seruari, & uenderetur: & quicūq; eius cōstitutiōibus aduersaretur, uel eas non admitteret, talis debet puniri pœna Centū Marcar. pro qua executionem debent facere ipsi Palatini.

Modij publici in Prætorio sint, ven- ditor vero mensuret. Lex xxvij.

Sigism. Augustus Pe- triconia 1550. Quia pauperes homines qui cū frumētis ad fora equitāt, propter di- uersitatem modiorū nō parū grauantur, propterea cōstituimus ut in Prætorijs modij sint iuste mēsuræ, qui etiā gratis debent dari homini- bus ad mēsuranda frumēta, æqualiterq; alias royno, sine ulla fastigi- atiōe mēsurari debēt, hoc est ad amussim seu regulā alias pod Strych: prætereaq;

prætereacq; non emptor sed uenditor mensurare debet: alijs autem modis omnino ne mensuretur.

Pauperes uero baiuli etiā extra Reg. ad fora proficiscantur. Lex xxvii.

Liceat uero hominibus pauperibus & in ipsis Regni limitibus cōstitutis & libere ire ad fora Ciuitatū & Oppidorū uiciniorū Regno nostro non subiectorū, ad eaq; inferre tantum carniū, & aliarū rerum uenaliū, quantū humeris seu lacertis proprijs sustinere & portare possit.

Fraternitat. artificū tollunt. Lex xxix.

Frequētibus uniuerſæ Nobilitatis & eorundē Nunciorū, uniuerſorumq; subditorū Regni nostri querelis permoti Statuimus uniuerſa contubernia, quæ & fraternitates artificū appellātur, omniaq; incōuenientia in eis, in damnū & iniuriā subditorū Regni nostri excogitata, in omnibus Ciuitatibus & Oppidis Regni nostri tollēda & ammouēda esse, quēadmodū nos ea decreto nostro in hoc Conuētū sustulimus.

De eisdem.

Quando quidē fraternitates Ciuitatū libertatē Nobiliū offendunt, Mandamus Palatinis, ut unusquisq; in suo Palatinatu custodiat hoc, & diligens sit ne ipsæ fraternitates seruentur in detrimentū libertatis Terreſtris: & quicūq; huic edicto aduersarētur, tales Palatini ad se citare, & pœna Centū Marcar, quoties hoc cōmitterent, punire debent: Pro quibus ad Capitaneos pro executionē remittāt, & Capitaneus tenebitur executionē facere sub amissione Officij: pro quo debet deferri coram nostra Maieſtate Regia per Palatinū, & Palatinus similiter negligens cōsimiliter etiam puniri debet.

De eisdem.

Quia fraternitates iam dudū a prædeceſſoribus nostris sunt sublatae, & nos easdē etiam nū iuxta priora Statuta tollimus, & in nihilū conuertimus, præter ordinem & obsequia Ecclesiarum

De Emporijs Ciuit. Rex statu. L. xxx.

Quamquā postulati fuimus a Nuncijs Terrarū ut Ciuitatū Emporia alias Sklady tollerētur, attamē quia Ciuitates quæ ea ipsa Emporia seu deſitoria a maioribus nostris habent lure Priuilegiorū eadē habere uidentur, quæ quidē Priuilegia eisdē tenere iurauimus (atq; idcirco hoc responsi Cōſiliarijs nostris & Nuncijs Terrarū dedimus) Quia cōtra Iusiurandū nostrū nullius literas & Priuilegia frāgere, & mutare nō possum⁹, et nolum⁹, nisi fortasse illorū ad id accedat cōsens⁹

De eisdem.

Sigism. Augustus Petricouie 1550.

Quia ordo Equestris queritur sese grauatur Emporijs (ideo) Cives debet reponere Priuilegia sua & literas in Comitibus futuris (super eadem) & ibidem quod quidem iustissimum intellexerimus, hoc ex nostri Senatus consulto faciemus.

Sigism. Petri. 1523.

Doctores Medici Apotecas & Aromatarias quotannis reuideant. Lex xxxi.

Medicina intendit, ut sanitas adsit, ablatioe supfluatorum, additione uero necessarior. Pro inde Medicus cognoscat, quibus reb. uel praesens sanitas conferretur, ut est ratio dicere: uel absens reducat, ut sunt purgationes, remedia, & auxilia. Ars enim medici est salubritas, uel in salubritate, uel neutrorum cognitio. Quocirca deuitatis in salubritate, ac neutris, medicus noscat, si in Apothecis, Pharmacia quantitate sint sufficientia, qualitate bona, deinde cui, quando, & qualiter affecto profutura, nec ne: Omnia enim medici praecipita iuxta Gal. in primis uera esse debent, secundo utilia, tercio medicinae principijs consentientia.

Quia plerique sunt Aromatarii, qui non habitis rebus ad medicinas necessarias, unam pro alia ponere solent, uel ex rebus uetustis & euaporatis ipsas medicinas conficiunt: unde plerique homines uenire solent in magnum uitae suae discrimen. Statuimus & decernimus, ut deinceps Doctores medicinae in Ciuitatibus ubi degunt Apothecas & Aromatarias diligenter singulis annis reuideant, eisque ipsi Aromatarii omnia exponere & ostendere teneantur, sub poena priuationis Apothecae: Doctores uero tales Aromatarios, uel contumaces, uel non habentes res necessarias, & ualentes, nobis, uel Consulatui deferre, & manifestare tenebuntur sub gratia nostra.

Quae Aromata in quo sint precii. L. xxxij.

Considerantes nos plerisque Mercatores domesticos & etiam externos per monopolia, qui Constitutiones suas Aromatum, & rerum omnium exoticarum precia magis indies augere, in magnam uniuersorum subditorum nostrorum grauamen, Regnumque nostrum pro libito suo emungere, in quo frequentior usus ipsorum Aromatum, & aliarum rerum praedictarum, quam alibi esse solet: uolentes ea ipsa precia earundem rerum ad certos moderandis fines reducere, & ad communem Reipublicae utilitatem contemperare, multorum potius quam paucorum comodo consulentes. Statuimus & decreuimus in Consuetu generali Petricouien. proxime praeterito, de consilio nostrorum Consiliariorum illic nobiscum existentium, ut tam ipsa Aromata, quam etiam uina propinatoria a festo Resurrectionis Domini proximo futuro, hoc ad summum precium uendantur, ac emantur: uidelicet libra Piperis octo grossis: libra Croci una sexagena: libra Zinziberis octo grossis: libra Cariophilorum media sexagena: libra Cinamoni media sexagena: libra florum Muscati etiam media sexagena: unus lapis Zuccari una sexagena & quindecim grossis. Olei Oliuae unus lapis quadraginta grossis: lapis Amigdalorum Venatarum tribus fertionibus: lapis uero Amigdalorum quae ex Gedano afferuntur triginta grossis: Lapis Vuarum passarum minorum triginta grossis. Vuarum uero passarum maiorum lapis quindecim grossis: Lapis Risi decem octo grossis. Vna libra Cimini uno grosso: Vini Sermien. una quarta uno grosso cum medio: Vini uero Terrestris Hungarici una quarta uno grosso ad sum-

Sigism. Crac. 1524.

Libra Piperis, Croci, Zinziber, Cariophil. Cinamom. flor. Mus. Lapis zuccari, Oliuae Amigdalor.

Vuarum passarum.

Risi. Cimini.

ideo omittendus est labor, aut in illo parando, atque cōseruando, diligētia remitte-
tenda: postremo omnium ut pax adsit, ab iniuriis inferendis mouendisq; tere-
minis agrorum cultores abstineant, de quibus omnibus infra scriptæ Cōstitutio-
nes, partim summū lus, partim ipsam æquitatem redolentes disponunt. Ratio pacis cōser-
uanda.

A R T I C V L V S I.

De Villarum Iure Theutonico & Polonico: Villarum Sculteti etiā Iuri supre-
mo præsent, ad quod & Kmetones appellant: homicidæ tamē & Incendiarij
Iure Polonico plectuntur: quot Plebei ad Ecclesias Cathedrales suscipiendi sunt:
filij Kmetonū ad seruitia, literarū, vel artificiorum studia, quomodo, & quando
mittendi: Kmeto tamē neq; infamare potest Nobilem, neque bona
Iuris Terrestris acquirere: Dñs de suo Kmetone Ius dicit.

Nobiles qui habēt Priuilegium Iuris The-

utonici in suis Villis, si illis abusi, Polonico uero usi sunt, nō po-
terint Iure ipso quo abuti cōsueuerunt, se tueri. Lex I.

Kazim. Visl. 1368.

23. Cum secundū patrum sanctorū decreta lex decernat illos amittere Pri-
uilegiū auctoritatē, qui cōcessa sibi nō utūtur potestate, plures sunt no-
stri Milites Ius Theutonicū habentes in multis ipsorū Villis, ex nostra
aut nostrorū prædecessorū gratia, eis facta, & tamen Iure Theutonico
omisso, secundū Ius Polonicū se regunt in quibusdā: Statuimus, quod
si in aliqua Villa abusi sunt Iure Theutonico, amplius contra agentes
per Ius Theutonicū non poterint se defensare: Quapropter uolumus,
quod si crimen est cōmissum, illo Iure quo Villa eadem usa fuerit, il-
lud tenebitur iudicare, simul & terminare.

Villarū quoq; Sculteti Iuri supremo

Cracouiē, præsent, ad q; & a Kmetonib. appellatur. Lex ij.

Quam supra Capitulo 16. Articulo 3. de Iure Ciuitatū vide.

Homicidæ tamē & Incendiarij Iure Pol. iud. L. 34

Quæ infra Articul. 2. & Libro 3. Capitul. 11. de Incendiariis videatur.

Similiter & kmetones pfugij. Lex iij.

Quam vide infra Articulo Octauo.

Quātus numerus Plebeiorū ad Eccle-

sias Cathedrales recipiendus est, uel non. Lex v.

Quam vide supra Capitulo Quarto Articulo Secundo.

Quod aut kmetonū filij sunt a domin.

suis discendarū literarū, uel artificiorum, aut seruitiorum gratia, cum
literis Testimonialib. mittendi, & qua etate, uel quomodo id fiat. L. vi.

Quam vide infra Articulo 6. de filiis Kmetonum.

kmeto nō potest culpāre seu vitupera-

re Nobil. expeditionē bellic. seruientē, et qui subest ludic. Terref. L. viij

Quā vide supra Cap. 15. de Nobilibus.

Plebei

Pleb. etiā bon Iur. Ter. agr. nō pos. L. 8

Quam Libro 3. Capitulo 1. vide de rebus ac fundis Nobilium.

Quo modo Dominus Cum aut aliquis Citatur, quod. pro hac vel illa iniuria Iusticiā de Kmetone suo dicit Ius de Kmetone non administraverit: In primo Terminō offerat se illā facturum: alioquin in lez & num Polon. uel Theutonicum.

cundo Terminō cum pœna triū Marc. parti. & alia Iudicio faciet. Si aut Ius Polonicum de Kmetone dictus est: Iudicem & Subiudicē Nobiles ac Notariū, more Iudicii Terrestris locet: Si autē Theutonicū, Aduocatū cum Scabinis pro Iudiciis faciat: corā quibus Iudiciis partes cōtrouertant Iudicialiter, & si qua senserit se esse decreto illorū grauata, a Iudicio quidem Terrestrī ad Iudicē Terrestrē mouetur seu appellatur: Ab Aduocato autē & Scabinis ad Dominum Villæ ipsius: inde ad Ius supremum appellandum est. Ipsa autē causæ conditio indicat, quo Iure sit definienda, Polonico ne, an Theutonico.

ARTICVLVS II.

De vulneribus & homicidiis Kmetonū, vbicumq;, & quacūque ratione illis, vel cuiquā ab illis cōtingentibus, & inflicis. Prætereaq; de Scultetorum & Kmetonum in militarem ordinem inauctoratione.

Qui vulnerat kmetonē eidē Marc. dett

Dño uero Kmetonis alterā, uel si uulnerans & uulneratus duorum Dñorum fuerint, inter eosdē diuidať. Lex I.

Kazim. Visl. 1368. Vulnerans Kmetonē eidem uulnerato unam Marcā, Dño aut ipsius, si uulnerans & uulneratus unius Dñi fuerint, unam Marcā integram 22. ipse uulnerās pro pœna soluere teneatur: Si uero uulnerās & uulneratus duorū Dñorū fuerint, inter ipsos Marc. huiusmōi pœnalis diuidať.

Pro vulnere uero liuido kmetoni sex

Scoti dantur. Lex ij.

Kazimirus Vislicie. Pro uulnere liuido & sine sanguinis effusione, * si inferatur Kmetoni, 27. sex Marcę alias pœna sex scotorum per inferentem debet solui.

Sed duæ læso, tertia uero pars pœnar. p vulner. kmetona l. decret. Iud. cæd. L. 3.

Kazimirus Vislicie. Vt pœnarū distinctio & legitima diuisio habeatur, si Kmeto uulneratur cum sanguinis effusione, aut percutitur enormiter, de omnibus pœnis, pro uulneribus aut percussionibus sentenciatis, duas partes læso, 27. terciam autē Iudicio ubi causa agitur dare demandamus.

Militi ex Scult. uel kmet. creato quid dandū p capite, uel p uulnere. Lex iij.

supra inter Nobiliū vulnera & homicidia idem. Militi creato de Sculteto, uel Kmetone quindecim Marcę pro capite, * 29. ipsiq; Sculteto uel Kmetoni factis Militibus, tres Marcas pro uulneribus Statuimus esse persoluendas.

Si uero Kmeto

ideo omittendus est labor, aut in illo parando, atque cōseruando, diligētia remittenda: postremo omnium vt pax adsit, ab iniuriis inferendis mouendisq; rebus agrorum cultores abstineant, de quibus omnibus infra scriptæ Cōstitutio-
nes, partim summū lus, partim ipsam æquitatem redolentes disponunt. Ratio pacis cōser-
uanda.

ARTICVLVS I.

De Villarum Iure Theutonico & Polonico: Villarum Sculteti etiā Iuri supre-
mo præsent, ad quod & Kmetones appellant: homicidæ tamē & Incendiarij
Iure Polonico plectuntur: quot Plebei ad Ecclesias Cathedrales suscipiēdi sunt:
filij Kmetonū ad seruitia, literarū, vel artificiorum studia, quomodo, & quando
mittendi: Kmeto tamē neq; infamare potest Nobilem, neque bona
Iuris Terrestris acquirere: Dñs de suo Kmetone Ius dicit.

Nobiles qui habēt Priuilegium Iuris The-

utonici in suis Villis, si illis abusi, Polonico uero usi sunt, nō po-
terint Iure ipso quo abuti cōsueuerunt, se tueri. Lex I.

Kazim. Visl. 1368.

23. Cum secundū patrum sanctorū decreta lex decernat illos amittere Pri-
uilegij auctoritatē, qui cōcessa sibi nō utūtur potestate, plures sunt no-
stri Milites Ius Theutonicū habentes in multis ipsorū Villis, ex nostra
aut nostrorū prædecessorū gratia, eis facta, & tamen Iure Theutonico
omisso, secundū Ius Polonicū se regunt in quibusdā: Statuimus, quod
si in aliqua Villa abusi sunt Iure Theutonico, amplius contra agentes
per Ius Theutonicū non poterint se defensare: Quapropter volumus,
quod si crimen est cōmissum, illo Iure quo Villa eadem usa fuerit, il-
lud tenebitur indicare, simul & terminare.

Villarū quoq; Sculteti Iuri supremo

Cracouiē. præsent, ad qd & a Kmetonib. appellatur. Lex ij.
Quam supra Capitulo 16. Articulo 3. de Iure Ciuitatū vide.

Homicidæ tamē & Incendiarij Iure Pol. iud. L. 3.

Quæ infra Articul. 2. & Libro 3. Capitul. 11. de Incendiariis videatur.

Similiter & kmetones p̄fugij. Lex iij.

Quam vide infra Articulo Octauo.

Quātus numerus Plebeiorū ad Eccle-

sias Cathedrales recipiendus est, uel non. Lex v.

Quam vide supra Capitulo Quarto Articulo Secundo.

Quod aut kmetonū filij sunt a domin.

suis discendarū literarū, uel artificiorum, aut seruitiorum gratia, cum
literis Testimonialib. mittendi, & qua etate, uel quomodo id fiat. L. vi:

Quam vide infra Articulo 6. de filiis Kmetonum.

kmeto nō potest culpare seu vitupera-

re Nobil. expeditionē bellic. seruientē, et qui subest ludic. Terres. L. viij

Quā vide supra Capi. 15. de Nobilibus.

Plebei

Pleb. etiā bon. Iur. Ter. agr. nō pos. L. 8

Quam Libro 3. Capitulo 1. vide de rebus ac fundis Nobilium.
 Quo modo Dominus Cum aut aliquis Citatur, quod, pro hac vel illa iniuria Iusticiā de Kmetone suo
 dicit Ius de Kmetone non administraverit: In primo Terminio offerat se illā facturum: alioquin in 1^o
 & num Polon. uel cundo Terminio cum poena triū Marc. parti. & alia Iudicio faciet. Si aut Ius Po-
 Theutonicum. lonicum de Kmetone dicturus est: Iudicem & Subiudicē Nobiles ac Notariū,
 more Iudicii Terrestris locet: Si autē Theutonicū, Aduocatū cum Scabinis
 pro Iudiciis faciat: corā quibus Iudiciis partes cōtrouertant Iudicialiter, & si
 qua senserit se esse decreto illorū grauatā, a Iudicio quidem Terrestrī ad Iudicē
 Terrestrē mouetur seu appellatur: Ab Aduocato autē & Scabinis ad Dominum
 Villæ ipsius: inde ad Ius supremum appellandum est. Ipsa autē causæ conditio
 indicat, quo Iure sit definienda, Polonico ne, an Theutonico.

ARTICVLVS II.

De vulneribus & homicidiis Kmetonū, ubicumq; & quacūque ratione illis, vel
 cuiquā ab illis cōtingentibus, & inflictis. Prætereaq; de Scultetorum
 & Kmetonum in militarem ordinem inauctoratione.

Qui vulnerat kmetonē eidē Marc. det.

Dño uero Kmetonis alterā, uel si uulnerans & uulneratus du-
 orum Dñorum fuerint, inter eosdē diuidat. Lex I.

Kazim. Visl. 1368. Vulnerans Kmetonē eidem uulnerato unam Marcā, Dño aut ipsius,
 si uulnerans & uulneratus unius Dñi fuerint, unam Marcā integram 22.
 ipse uulnerās pro poena soluere teneatur: Si uero uulnerās & uulnera-
 tus duorū Dñorū fuerint, inter ipsos Marc. huiusmōi pænalis diuidat.

Pro vulnere uero liuido kmetoni sex

Scoti dantur. Lex ij.

Kazimirus Vislicie. Pro uulnere liuido & sine sanguinis effusione, * si inferatur Kmetoni, 27.
 sex Marcę alias poena sex scotorum per inferentem debet solui.

Sed duæ læso, tertia uero pars pœnar. p
 vulner. kmetona I. decret. Iud. cæd. L. 3.

Kazimirus Vislicie. Ut pœnarū distinctio & legitima diuisio habeatur, si Kmeto uulnera- 27.
 tur cum sanguinis effusione, aut percutitur enormiter, de omnibus pœ-
 nis, pro uulneribus aut percussionibus sentenciatis, duas partes læso,
 terciam autē Iudicio ubi causa agitur dare demandamus.

Militi ex Scult. uel kmet. creato quid
 dandū p capite, uel p uulnere. Lex iij.

supra inter Nobiliū
 vulnera & homici-
 dia idem.

Militi creato de Sculteto, uel Kmetone quindecim Marcę pro capite, * 29.
 ipsiq; Sculteto uel Kmetoni factis Militibus, tres Marcas pro uulneri-
 bus Statuimus esse persoluendas.

Si uero Kmeto

Si uero kmeto seu Rusticus aliū occi-
dat, iam non tres Marc. ut olim, sed Castellaniæ uel Dño quatuor, sex
uero amicis occisi pro capite soluet: aut alioqui si non fuerit
soluendo, capite plectitur. Lex v.

Kazim. Visl. 1368.

21. **Licet antiquitus fuerit obseruatū,**
Quod Kmeto KMETONEM
OCCIDENDO Solutis tri-
bus Marcis grossor. a pœna homici-
diij liberabatur: Tamen quia huius-
modi pœna nō sufficiebat ad debitā
delicti correctionē: Vnde nos Statu-
imus, q̄ Kmeto occidens Kmetonē,
pro pœna homicidiij Castellaniæ in
qua homicidiū fuerit cōmissum, uel
ei in cuius Iurisdictione delictū & ho-
micideiū hoc est perpetrātū, quatuor
Marc. Cōsanguineis uero siue ami-
cis proximioribus interfecti sex Mar-
cas persoluat. Qui si nō fuerit soluē-
do, & captus fuerit, pœna capitali
puniat. . . .

Hec lex durius punit inopes homi-
cidas, quā diuites, qui quatenus ha-
bent, q̄ dent, occidere possunt: graui-
us autē puniēdi erant diuites, quā te-
nues: q̄ alteri maiore audacia occidāt
iniuriis addāt contumeliā, exēploq̄
sui multos ad peccandū alliciant: al-
teri semper meticulosi sint, plerūque
ultro sese dedāt supplicio, & nemo il-
lorū scelus rapit sibi ad imitandū. In
quacūq̄ vero Repu. non solū honor
diuitiis habetur, verum etiā ob illas
impunitas scelerū promittitur: ibi &
certamē de uirtute restringitur inter
Ciues, & improbi elata ceruice in
omne nefas grassantur: in vniuersum
autē omnīū studia ad auariciā potius
quā ad uirtutē vel innocentia defle-
ctunt. Cū enim uicia prosint, putant
se peccare, si qui recte faciāt: Si igitur
homicida inops capite plectitur,

locuples uitā non redimat: Vt enim in Iudicio neque stare pauper, neque diues
sedere debet, iuxta D. Iacobi præceptū: ita neque pauperis neque diuitis perso-
na est accipienda, quin æqualiter reddendū est unicuiq̄, quod Iure naturali &
Diuino debetur, pauperis & diuitis discrimine sublato.

De kmeto, occiso, deq̄ diuisione pœnar.
si occid. aut occis. diuer. sint dom. L. 6

Kazim. Visl. 1368

22. **Si uero quispiā Kmetonē occiderit, decem Marcas soluere teneatur:**
quarū sex uxori seu pueris, si superstitēs fuerint, & residuæ quatuor
Marcae Dño occisi exoluātur: Si uero occisus fuerit Dñorum duorū,
tunc dictæ quatuor Marcae inter Dominos sunt diuidendæ.

Pro vulneratis aut uel occisis Villa. in
Ciuitat. Ius Pol. est dicēdum. Lex viij.

Kazimirus in Nye-
Bona 1454.

95. **Item Statuimus, quod Ciues Ciuitatū nostrarū Nobilium & Spiritu-**
alium pro uulneribus, & homicidio, Ius Polonicū hominibus Villarū
nostrarum Spiritualium & Nobilium ministrare tenebuntur. Idē supra capit. 16.

Vt pro Nobilib. ita pro kmetonib. in
Ciuit. occisis Ius Polo. est locandū.

sigism. Petr. 1538.

Decernimus, ut deinceps secundū antiquas Regni nostri Constituti-
ones, de occisis seu uulneratis Nobilibus aut eorū Kmetonibus in om-
nibus Ciuitatibus & Oppidis nostris Regijs, Spiritualiūq; & Secula-
rium Dñorum, non Iudiciū Ciuile, sed Terreſtre & Polonicū ſeruetur
& locetur. Vbi uero Ciuile lus fuerit a Ciuibus in hac re ſeruātū. pœ-
na quatuordecim Marcar. pecunię Ciues ipſi parti ſoluen. puniantur,
Iure Terreſtri totiens quotiens opus fuerit peremptorie exigenda.

De Villano Militi plagā uel vuln⁹ in-

ferente, ſicq; Plebeus occidat Nobilē, uel uulnerauit. Lex viij.

Quam ſupra Cap. 15. inter Nobiliū vulnera uide.

sigism. Crac. 1532.

Quod ſi ſeruitor alicuius Nobilis Ple-

beum percufferit aut uulnerauerit. Lex ix.

Quam infra Capitulo 18. de ſeruis uide.

Licet nullus Terrigena poſſeſſionat.

pro aliquo exceſſu, niſi ſit Iure cōuictus, captiuandus eſt: Attamē fur,
latro, incendiarius, homicida, Raptor Virginū, depopulator, & præda-
tor, ſi deprehendūtur, ubiq; detinētur. Similiter qui de ſe debitā
cautionē facere nollēt iuxta delicti quātitatem. Lex x.

Quam uide Capitulo 15. Artic. 4. de Nobiliū libertatib. & vulnerib.

De eiſdem, qui etiā a Templis & Mo-

naſterijs defendi non debent. Lex xi.

Quam uide Capitulo 4. Articulo 8. & Cap. 15. uide.

Frumentorū aut nocturni fures depre-

Kazim. 3. Viſlicie.

henſi in crimine, equos & omnia quæ ſecū uexerint, perdent. Et ſi in re/
ſiſtencia occidātur, nullam pœnā occiſor, etiā ſi Ciuis, aut Kmeto fuerit
incurrit: q; ſi uulnerauerint aut occiderit deſenſorē, ſoluāt, Lex xij.

Quam Libro 3. Capitulo 11. Articulo 2. de furtis uide.

Quod uero vulnera etiā kmetonū Iu-

dicio Terreſtri uel Caſtreñ. Officio propinquiōri oſtendantur ſi ea a
Nobili uel Kmetone ſubdito Nobilis alicuius habeat. Lex xij.

Quā uide Lib. 1. Cap. 15. Artic. 5. & 6. de Nobiliū vulnerib. & homicidiis.

De Tēplorum uero ædituiſ laicis vul-

neratis in taberna. Lex xiiij.

Quam infra Articulo 4. & ſupra Folio 127. uide.

Si Nobil. kmeto. amput. mēbr. Tyrān.

Ducatus MaZouie.

1 5 3 6.

Obſeruetur ab antiquo in iſto Ducatu ſi Nobilis Kmetonī manum, aut pedem,
uel aliquod membrū more Tyrannico extendendo amputauerit: talis ſi reſtib.
plenis ſe non

plenis se non expurgauerit, poena sexaginta Marcarū pecuniæ fisco Principis applicanda puniri debet, & Kmetonī pro manu, aut pede, & alio membro principali, eo modo abscisso decem Marcas Polonicales soluere tenebitur.

A R T I C V L V S III.

Scultetī, Kmetones, Molendinatores, Tabernatores, Seruitores, & Hortulani Dñorum, liberi sint ab omnibus seruitutibus Regiis, ac cōtributionib. a Teloneis, Pontalibus, Aggeralibus, & Foralibus: ad res vēdendas nō coguntur, excepto pro Castreñ. cōmeatu: pro Dño non pignorentur: in bona succedūt: neque in Spirituali, neque in Ciuili foro Nobiliū Kmetones se obligāt: frumēta sua in Ciuitatibus mensurent: baiuli extra Regnū ad fora & molendina vadāt: ne capriuentur: corā Villano Officio testamenta conficiant: neque pro Domino a Ministerialibus citentur.

51. De Scultetor, kmetonū, Molēdina, Tabern, Seruit. & Hortul. libertate. Lex I

Quam vide Libro 2. Capitulo 7. de fimalibus: quorum nomine tantū de laqueo per duos grossos Regi pendunt.

Ex Priuil. 122. tedl. 1433. Etusdē mentione lib. 3. cap. 1. art. 1. de Nobil. fundorum libertatibus.

Libertas vero kmeton. a cōtributione fertonū & sex gros. & qua ratiōe sit soluēda, si fortassis cōcedere ē. L. ij.

Quam Libro 6. Capitul. 3. de mercenario Milite vide.

De libertate etiā kmetonum a Telone

is Pontalibus & Foralibus. Lex iij.

Quam Libro 2. Capitulo 4 de Teloneis vide.

Præterea nullus pabula pro eīs in via, hoc est in Villis, Tabernis, aut locis so

litarijs, uiolenter recipiat: aut ad uendendū cogat nolentes: quin unusquisq; re sua pro libito suæ uoluntatis utatur. Lex iij.

39. Cum itaq; omnis uiolētia nō immerito uarijs iuris sanctiōibus prohibeatur & coerceatur, Maiestas igitur Regia equū censuit subditorum cōmoda in his præsertim prouidere, Statuimus ideo, ut transeuntes per uiam ad Dños ipsorū, uel in proprijs etiā negocijs procuradis, siue sint Principes, Milites, aut alterius status, & cuiuscūq; conditionis homines existant, pro se expensas, aut pabula equorū, in Villis, Tabernis, aut locis solitarijs nō recipiāt, aut aliquā uim inferant uēdere nolentibus, aut a uenditiōe se retrahentibus: Sed unusquisque libere utatur re sua pro libito suæ uoluntatis.

Kazim. Visl. 1368.

Si tamen kmetones cōmeatum ad Castra conducere nolint. Lex v.

Quam vide Libro 6. Capitulo 1. Articulo 4. de Bello.

s ij

Villanus

Villan. quoq; nō pignoret p pœna, ob-
ligatiōe, aut fideiusso, cautiōe dom. L. 6

Kazim. Vist. 1368.
Eiusdem statuti fiet
mentio lib. 3. cap. 10.
artic. 1. de fideiussor-
ia cautiōe.

Ex iure Diuino debet obseruari, q; iniquitas unius alteri nō debet o-
besse: Hoc Statuto igitur ordinamus, quod pro pœna, obligatione, aut
fideiussoria cautiōe Militis, aut superioris, alteriusq; cuiuscūq; Kme-
to, uel subditus, nō debet impignorari, uel quouis modo astringi. Sed
si Miles, aut quiuis alius, aliquo, & quocūq; debito, aut obligatiōe, uel
fideiussione sit astrictus & obligatus, ille de suis proprijs bonis & re-
bus, prout æquum est, soluat, & satisfaciat creditori.

Nam si pignoratur Villanus pro deli-

cto Domini, potest ab illo recedere. Lex vij.

Quam vide infra Capitulo eodem Articulo 5.

Kazimirus Visticia.

**Bona si quidē Villanor, prout & Ciuiū
ad proximiores deuoluūtur. Lex viij.**

Abusiua cōsuetudine noscitur esse
obseruatū, quod cū aliqui Kmetones
seu Rustici uel alij Ciuiles homines
absq; prole de hac luce decedūt, ipso-
rum omnia bona, mobilia, & immo-
bilia, nomine uulgarī puszizna, do-
mini eorundē cōsueuerūt occupare:
unde nos eandē cōsuetudinē, ut ue-
ri contrariā & absurdā reputantes:
Statuimus, q; de bonis eorundē de-
cedentiū, si tantū reperiatur in eisde
bonis, Calix pro Marca cū media Ec-
clesiæ Parochiali dādus cōparetur,
reliqua uero bona ad proximos, cō-
sanguineos, uel affines, cessante quo-
libet impedimēto deuoluātur, prout
æquitas & iusticia suadent.

Aurum & argentū Ecclesiæ, Res
ipubl. est Thesaurus: si ita necessitas
cogat, ad tuendā illam, uel captiuos
redimendos, inopieue fouendos, ne-
cessarius: ideo pio studio sit, si vs-
nusquisq; facultatibus suis q; potest,
& quandoeūq; potest, præcepto huius
ius legis decidat, & in hos vsus cōse-
rat, præsertim q; paternarū, & calicū
pius vsus est in Ecclesia Dei: ex pa-
tenis enim corpus ad manducandū,
ex calicibus sanguis Dñi populo ad
bibendū distribuitur, in memoriam
mortis Dñi, in qua & corpus occisū,
& sanguis de corpore effusus fuit: ac
proinde utraque ipse Christus Iesus
sensibiliter in nostris oculis, gustu, ac
iugi memoria versari, diuidi, edi scilicet
ac bibi grauissimo præcepto, ac
exemplo, voluit: donec veniat.

In Iudicio Spirituali Nobil. kmetones

sele non obligent, nisi forte sint Regij uel Spiritualiū. Lex ix.

Quæ Folio 127. videatur.

kmetones etiā pro debitis inscriptis a

Ciuib. ne arrestentur sub pœna quatuordecim Marc. a Capit. Ciuib.
irrogan, Sed ne quoq; mēsuris frumentorū in Ciuitatibus circumue-
niantur,

niantur, ipsi sua frumenta mensurent. Lex x.

Quæ Capitulo 16. Articulo Nono videatur.

Quin baiuli etiam extra Regnum ad
Molendina & fora eant. Lex xi. Quæ videatur Artic. sequenti.

Quod si aliquis alien. kmet. capti. L. xij.

Quam vide Libro 3. Capitul. 11. Articul. 5. de facionato Termino.

Testamentū vero corā Villano Officio *sigism. Cra. 1543.*
factū, non corā Spirit. sed corā Seculari Officio cognosci debet. Lex xij.

Quam vide supra Folio 127.

Quin etiā Ministeriales dominos cita
turi, omisis eiusdem Ville Villanis in pace, & tranquillitate, ad domū
seu portam eiusdem Dñi uadant: Nisi forte Villani cū Dño
sint culpabiles, extunc itidem citentur. Lex xiiij.

Quæ Libro 4. Capitul. 12. de Ministerialium Officio videatur.

A R T I C V L V S I I I I.

De variis seruitutibus & cōtractibus Aduocatorū, Scultetorū, Villicorum, Molendinatorum, Tabernatorū, Mellificum, & generaliter omnium Kmetonum, ne
ue quisquam etiam Iudæus in Villis vlnatim meretur: præter pecora, pecudes, & frumenta.

Scultet. nō vendat potētiori Scultetiā
suā absq; consensu domini. Lex I.

30. Cum Officiū Scultetorū semper existat seruale, et ad nutum Dñorum suorum stare, & facere Iure teneātur: indecens est, ut maiores, aut potēiores personæ in Scultetias aliquas præter Dñorum uoluntatē assumantur. Iccirco fuit uisum nostris Baronibus, ut nullus Miles, aut alius quis cumq; Illustris emat aut acquirat sibi in aliqua Villa Scultetiā, præter illius Villæ possessoris, siue Domini, siue patroni uoluntatē, factā aut emptionem contra hoc Statutum decernimus irritam & inanem. *Razim. Visl. 1368. De uulneratōe Militis ex Sculteto creat. uide supra artic. 2.*

De Scultet. inutili aut rebellī. Lex ij. *Vladisl. Jagell. Cracou. & Vari. 1423*

46. Inutilem Scultetū Dñs in hæreditate habens, aut rebellē, Dominus potest recipere Scultetiā suam uēdere. Qui si emptorē non habuerit, nec habere poterit: Tunc ille hæres cū dicto Sculteto debebūt, & tenentur accedere ad iudiciū Terreſtre, & recipere duas eligendo personas sagaces, neutri partium suspectas, qui ualorē Scultetiæ ad summā taxantes unam, eidem Domino seu heredi soluere nūciabunt: & sic Dominus soluta taxa illa pecuniali pro se Scultetiam obtinebit. *scultetus inutilis seu rebellis scultetiā nō dat, alias Dominus scultetiam soluet taxam per personas de iudicio Terreſtri datas.*

Eadē lex corrigitur in verbo recipere.

Sed neq; Sculteti, Aduocati, & Molēdi

natores, Scultetias, Aduocatias, & Molēdina sua, absq; cōsensu Domi-
 norū suorū cuiquā alienare & obligare debent: sub amissiōe

Sigismund. 1507.

summe in eis inscripte, Dño uel Regi cessuræ. Lex iij.

Est eiusdē mentio lib.

2. c. p. 1. art. 4. de bo-

nissculmetis Regal.

Sæpenumero Aduocati, Sculteti, & Molēdinatores, luri Dñorum per 15.

ignorantiā detrahare cōsueuerant: nāq; uendebant, uel oppignorabant

Aduocatias, Scultetias, & Molēdina, in toto, uel in parte, absq; cōsensu

Dñorum suorū. Quapropter cōstituimus, ne hoc amplius facere aude-

ant, sub amissione summe pro qua uēdiderint, uel oppignorauerint,

fisco Dñi sui: in bonis uero nostris, nobis applicandæ. Petētibus autē

ad oppignorādū cōsensum nō negabimus, sine tamē incōmodo nostro

Cū aut Rex suis ad alienatio, cōsent, in

Idem Rex eodē anno

Cācel, qd dādū est a liter, cōsens, L. iij. 15.

Et Cancellaria non debet amplius recipere a Consensu, quam a Cen-
 tum florenis quindecim grossos.

De Scultetis uero tā Spirit. quā Sæcul.
personarū ad bellum ituris. Lex v.

Quæ Libro 6. Capitul. 1. Articul. 2. de re Militari ponetur.

Officiū Sculteti, est ius inter suos Cītes dicere, & Heri sui, imprimisq; belli mu-
 nia obire. Quæ singula si præstare nequeat (nō autē si fundus eius utilis sit He-
 ro ut olim Dauidi uinea Naboth) huius præcepto legis ordine suo mouetur, &
 ne solos tantum Sculteros leges nostræ inutilitatis accusare uideantur: Episcopi
 qui que inutiles, uel negligētes, legibus plectuntur: Si quidē & annatarii Epis-
 copī pro simoniacis habendi sunt, ut supra de Annatis Cap. 4. Artic. 5. docui-
 mus: & qui vno Sacerdotio plura occupāt, ex decreto Ecclesiæ tanq; auari & am-
 bitiosi anatema percuntur: generaliter autē, ii qui nesciunt, uel nō laborāt,
 uel infideliter laborāt, ex præscripto Pauli nō comedant. Quod si etiā laborent,
 decimas intra tempus lege designatū tollant: ne decumanorū negligentia miseri
 homines de frumentis suis, ut fit sæpissime, periclitentur. Similiter autē & Politici
 Magistratus si quid peccāt in suo Officiō, ad iustam accusationē, uel p̄cepis sus-
 biciuntur, uel exautorantur. Quocirca bonorū uirorum querelæ sedari possunt
 de impunitate Magistratuum suscitaret: quippe q̄ non vna Reipub. pars, sed om-
 nes legibus nostris curatæ atque cōstabilitæ sunt, ne eas quaqua uersum luxari
 cōtingat, nisi quod, ut Muscæ telis Aranearum tantū capiuntur nō accipitres, ita
 ubique legibus tennes tantum plectuntur ob leuissima delicta: diuites aut in vis-
 cio etiā defenduntur: tantū abest, ut tutum sit eos alicuius criminis appellare.

Si Villicus, seu familiaris p dominum

Hoc statut. lib. 3. ca.

12. artic. 6. de furtis

repetitur.

de aliquib. rebus ablati, culpā, cū sex Testib. se expurgat. Lex vi. 30.

Præterea cum Dñs contra suum Vuladariū, aut contra aliū familia-
 rem, pro ali-

rem, pro aliquibus rebus, uel iniurijs, mouerit quæstionē: Tunc ipse Vuladarius, aut familiaris, Domino suo non defferendo iuramētum, teneatur se cum sex Testibus expurgare.

Sculteti uel kmeton, a domino pfugit,

& quater ad iudiciū uocati, nec redeuntis, bona per Dñm loci accipiuntur, & quid faciendū sit, si possessori Sculteti minetur. Lex viij.

46. Cum aut Scultetus, uel Kmeto, de agro suo, & hereditate sua absq̃ culpa Dñi fugierit, talis profugus debet per Dominū in Iudicio maiori, & bannito, ter, & ex superhabūdanti quarto, ut ad suā redeat hereditatem, euocari: Qui si non redierit taliter uocatus, Dñs Villæ cū protestatione poterit suā hereditatē per alium locare, cōtumacia illius non obstante. ¶ Et si is profugus minas incusserit possessoribus agrorum qualescūq̃, tenebitur Dominus sub quo degerit, requisitus, lus Poloniale poscētibus cū eo ministrare: alias ille sub quo fuerit cōtradicens poenam pyathnadzyesczya incurrer, totiens quotiens contra hanc Cōstitutionem fecerit, quoquo modo soluendam.

*Sagell. Crac. 1423.
Idem infra articu. 5.*

*Loci Dominus pro
profugo ius Poloni-
cale nō ministrans in-
currat poenam quinq̃
decim.*

Molēdinator multor, fratrū, seu domi- nor, cōmun, omnib, se iustificet. L. viij.

- Franciscus, Falco, & Henricus, tres fratres habentes unū Molendinatore: Henricus tercius frater super quibusdā ipsius Molēdinatoris excessibus corā iudice deputato dato uel electo debito modo ipsum Molendinatore iudicare præcepit: demū frater alter Falco ueniēs cōqueritur de Hērico, q̃ ipsius Molendinatore iudicasset, & cōdemnasset. Nos itaq̃ attēdentes q̃ licet cuilibet de lure prosequi suā iniuriā, declaramus ipsum Henricū iuste & debite (Molēdinat, p sua parte) iudicasse.

*Kazimirus Vislicie.
Eiusdē lib. 2. cap. 4.
artic. 4. de tutoria et
fratrum seniorū au-
toritate fit mētio.*

*Fratribus aliquot ue-
num Molendinatore
habētibus, si unus eo-
rum cōtra Molēdin-
atorem pro sua ini-
uria aliquid decerni
procurat, ratū erit.*

In Molendi, & Taber, intromis, ne de- tur, nisi forte desint aliæ posses, Lex ix

- Item in Tabernā, & in Molendinū nullus debet Intromissionē dare, excepto quod aliā possessionem non haberet, extunc potest dare Intromissionem in Tabernam, & in Molendinum.

Ex Consuetudine.

*Taberna uocabulum
declarat omne utile
ad habitandū edifici-
um, inde tabernacu-
li & cōubernales di-
cuntur, instructam autē
tabernam sic accipie-
mus, quæ ex rebus et
hominib, ad negocia-
tionem parata cōstat*

Baruli etiā extra Regnū ad Molendi- na & fora eant, Lex x.

Liceat uero hominibus pauperibus, & in ipsis Regni Limitibus cōstitutis, molere frumenta sua in Molēdinis sibi uicinioribus, etiā extra fines Regni nostri sitis: sitq̃ eis liberū ire ad fora Ciuitatū & Oppidorū uiciniorum Regno nostro non subiectorū: ad eaq̃ inferre tantum car-
nium, & ali-

sigism. Crac. 1540.

nium, & aliarum rerum uenaliū, quantū humeris seu lacertis proprijs sustinere & portare possint.

Tabernator luit poenā mediæ Marcæ, 87.

si minutā pecuniā p pabulis accipere nollit: Kmeto, uero fertonē. L. xi.
Quam Libro 2. Capitulo 6. de Moneta uide.

Sed Aeditui siue Tēpli ministri laici

Sigism. Crac. 1541. in Tabernis litigañ. eoq; nomine cōuicti, ad forum Spirituale nō pertinent. Lex xij. Quam uide Folio 127.

Plato ait vinū a Dijs datum esse hominibus ad vindictā malorum. Ebriosi enim Iudiciū rationis una cum sanitate corporis amittūt, spontaneā insaniam contrahunt, denique facultates suas more Charybdis absorbent. Proindeque apud Iralos infame est ebrium uideri, apud Turcas parum nō Capitale, apud Mazouitas uero Nobilis etiā in Taberna percussus Iure Spirituali exarmat: ad cuius exemplum profecto dignū esse uideretur, quo in Ebrios omnes Magistratus publice animaduertat: non solum quod ipsimet sese corrumpunt, bonisque Dei abutantur, uerum etiā quod ingluuie sua caritatē rerum inducunt, si tamē tot malis, quę ebrietatem cōsequuntur sponte, aliquid peius Magistratuū edicto addi potest.

Sed kmeto qui in alieno nemore habet 46.

Iagello Cracouie &
Varta 1423.

mellificia, etiā tributa soluet Dño nemorū, & eiusdem quoq; ad exemplum Molēdinatoris pro rata portione obediet potestati. Lex xij.
Quę Libro Tercio Capitulo Vndecimo Articulo quarto uideatur.

Libertas kmetonib; propter syluas extirpan, a prudētib; cōceditur. Lex xiiij.

Sigismund. Crac. &
Varta Iagell. 1423.

Quia libertas ad hoc per Sapientes est inuēta, ut syluę, & nemora, ubi 46. modicę sint utilitates uel proueniunt, extirpētur, & ad ampliores utilitates reducātur. Vnde si quis Kmeto in sylua ubi Villa locari debeat libertatē accipiat, nō poterit de suo agro, nisi illū extirpauerit, se mouere: quo extirpato, facere poterit quod lus Terrestris, aut illius hęreditatis exquirat, & deposcit, circa suam motionem.

kmetones uero unū diem plus minusue septimanatim laborent. Lex xv.

Sigism. Toru. 1520

Ex Registris Cancellarie Regie,

Item cōmoditatibus subditorū nostrorū consulere uolē, de omnium Cōsiliariorū nostrorū status utriusq; ac Nunciorū Terrarū Regni nostri consilio & consensu: Statuimus & decernimus perpetuo obseruañ. Quod omnes & singuli Coloni seu Kmetones omniū & singularū Villarū, tam nostrarū quā subditorū nostrorū, cuiuscūq; status existentiū, qui prius diem in septimana nō laborauerūt, nobis & Dñis ipsorum de quolibet laneo unum diem septimanatim laborēt, & ad laborandum

randum sint astricti, demptis his Colonis, qui censu pecuniario, aut frumentario, seu quacūq; alia cōtributione, uel datione, Dñis suis labores iam antea recōpensarunt : & hoc specialiter prouiso, q̄ hæc Cōstitutio non extendat se cōtra hos Colonos, qui ratione posselsi agri plures for- tasse dies in septimana Dñis suis & nobis laborare cosueuerūt, nā hæc lex pro his tantū constituta est, qui minus quā diem in septimana no- bis, & Dominis suis, laborare soliti erant.

Similis.

22. Statuimus & ordinauimus, q̄ omnes Kmetones omniū Villarū no- strarum Regaliū, Spiritualiū, & Seculariū subditorū Regni nostri, se- cundum decretū Conuentiōis Thoruneñ. generalis proxime præterite, debent Dñis suis laborare unum diē in septimana : exceptis Villis no- stris de super priuilegiatis, quæ expresse speciali Priuilegio docerent, quod loco laborum censum pecuniariū auxerunt : tales duntaxat Pri- uilegijs gaudebunt, alij, ut præmissum est laborabunt sigism. Bida. 1520

Ne etiā vlnatim aut vlnis mercetur in

Villis Cap. puidebit, Exceptis tamē pecorib. pecudib. ac frumēt. L. xvi
Quæ Folio 237. & Capitulo 16. de Ciuibus Artic. 9. videatur.

Et q̄ neq; Iudæi hoc facere possunt.

Capitulo ultimo de Iudæis vide.

A R T I C V L V S V.

Vnus aut duo Kmetones de Villa anno quolibet dimittātur ab hærede, in cer- tis autē casibus omnes abire possunt: sed profugus, in Terrestri, Actorū repositionis, & Castreñ. Iudicio peremptorie repetitur.

**Vn^o aut duo tantū kmeto. vno anno a-
bire possunt, quādoq; omnes. Lex I.**

24. Cum ex separatiōe subditorū bona Dñorum suorū sapius annihilā- tur, & desertātur, nulla præsertim legitima causa ad hoc persuadente: Ob id uisum fuit nobis ac nostris Baronibus huic periculo non segni- ter obuiātibus, cū quibus una Statuimus, q̄ non plures Kmetones, aut Incolæ, de una Villa in simul ad aliā Villā possint recedere, nisi unus, aut duo, præter Dñi illius Villæ, in qua degunt, uoluntatē. ¶ Nisi in casibus hic exceptis, ut si Dñs Villæ opprimat filiā aut uxore sui Kme- tonis: aut si pro excessu seu culpa heredis ibidē Villani bonis ipsorum depredātur: uel in sentēcia excōmunicatiōis per annū durant sui Dñi ex delicto. In talibus casibus non tantū tres, aut quatuor Villæ eiusdē Incolæ abire possunt, sed & omnes ibidem habitantes recedant, quo unicuique placebit.

Kazim. Visl. 1368.

De libertate Kmeto-
nū supra art. 3. eius-
dem fit mentio.

Kmetonibus cōcessū
quod unus de Villa
tantummodo aut duo
mitti debeant anno
quolibet.

Iure concessū est Kme-
tonib. qd' se alibi de
Villa transferant si
Dominus uxore aut
filiam opprimat. si
p culpa Domini præ-
dantur, ac etiam per
annum excōmunican-
tur ex delicto Dom.

Kmeto a Do-

Kazim. Magnus Vis
slicie 1368.

Kmeto profugus de
cuius mora constat p⁹
annū non restituitur:
tres tamē Marc. pro
pœna & censum re-
tentum Domino pri-
ori soluet.

si ob austeritatem do-
mini redire noluerit.

In lure Theutonico
uendat.

Kmeto fugiens si ali-
quas res in domo di-
miserit Dominus illas
pro se usurpabit.

Kmeto agro nō uen-
dito fugiens cū pœna
quindecim restituitur

Kmetones libere re-
cedent propter excō-
municationē, oppres-
sionē mulierū, & pi-
gnorationem occasi-
one Domini.

Huius mēto lib. 1. ca.

4. art. 9. de excōmu.

Huius mentio li. 1. ca.

12. artic. 7. de uiola-
tione Virginum.

De eo lib. 3. cap. 9. ar-
tic. 4. de commodato
mutuo, & debitis.

Kmeto septa & do-
mo reformata reces-
dat.

Kmeto pro tribus an-
nis libertatis totidem
seruiet.

Kmeto iuris Theuto-
nici tot censui soluat
quot annis liber erat
& locet pro se aliū,
& agros seminet.

kmet. a domin. suo pfug. infra annū re-
petat. & quādo, ac quomō reced. lib. L. ij

Præterea declarādo Statuimus, q̄ cū a nobis siue a quocūq; alio Dño nobis subdito Kmeto auffugierit, absq; culpa sui Dñi: idē Kmeto fugiens nullū lus acquirat, tã diu donec Dño suo de mansiōe ipsius nō constabit. Secus si Dño suo de māsione ipsius cōstiterit, & infra annū ipsum lure nō repetierit: extūc post annū si ipsum repetere uoluerit, minime sibi hoc facere licebit: qui profugus si propter austeritatē seu rancorem Dñi sui redire timens, etiā lure cōuictus noluerit: extūc decernimus, quod idē fugiens Dño suo tres Marcas pro pœna, & censum annualem integre, quē alias soluebat, soluere tenebitur: & per hoc a Dño suo fugitiuus liberabitur antedictus: hoc tamē in lure Terrestri non Theutonico intelligi uolumus. ¶ Quando uero in lure Theutonico Kmeto residet idē fugere seu recedere nō potest, nisi hēreditate uēdita, uel loco sui Kmetonē æque diuitē collocet, aut agris ex toto extirpatis, hyemalibusq; & æstiuilibus seminatis, Dño resignando, recedere poterit pro libito. ¶ Adjicientes, q̄ si Kmeto huiusmodi in noctis tēpore recesserit fugitiue, res quascūq; in domo dimiserit fugiēdo, Dñs ipsius pro se potestātē habeat retinēdi. Et nihilominus Dñs qui Kmetonem hunc fugitiuū secum retinere p̄sumpserit, priori Dño restituere teneatur cū omnibus rebus quascūq; attulit ad eundē, & cū pœna quæ dicitur pyathnadzyesta. ¶ Culpe uero propter quas a Dño suo fugere licitū sit Kmetoni, sunt istæ: Prima quādo Dñs propter suū excōmunicatur delictū, & ob hoc Kmetones Ecclesiastica priuantur sepultura: Itē secunda, quādo Dominus Villæ in quocūq; loco suā Villanā oppresserit uiolēter: Et cū primū de hoc cōstiterit ne dū parentes oppressæ, uerū etiā omnes Villani, ubi hoc scelus cōmissum fuerit, quacumq; hora recedēdi liberā habeāt facultatē, nec oppressor huiusmōi seu Dñs Villæ ipsos detinere audeat, seu in aliquo molestare: Idem liceat ipsis Kmetonibus facere cū ob culpā sui Domini pignora de eis fuerint recepta, tunc absq; quolibet impedimento possunt fugere ab eodē. ¶ Sed p̄missis nō existentibus, Kmeto nequaquā recedat a Dño suo, nisi domo, bene bona relicta, & decēter septa: solum in necessitate Dñi iuxta cōsuetudinē hactenus obseruatā. ¶ Et si antea libertatem habebat, tot annis Dño suo seruiat (ab ipso minime recedēdo) quot annorū libertate gaudebat: & hoc quādo in lure Polonico sedet Kmeto. ¶ Quādo uero Kmeto lure Theutonico est locatus, idē nequeat recedere ullo modo nisi tot annis censum exoluat, quot annis habuit libertatē. Nec tūc hoc sibi liceat nisi æque diuitē loco sui Kmetonē cōstituāt, & agris suis in toto excultis, seu extirpatis & seminatis hyemalibus & æstiuilibus, tunc recedere permittatur.

Sculteti uel

46. **Sculteti uel kmeton, profugi, & quater** Vuladisl. 1 agello Cra
conte 1423.
ad iudiciū uocati & non redeuntis: bona per Dñm loci accipiuntur, &
quid faciendum sit, si possessori agri sui minetur. Lex iij.
Quam supra Articulo quarto uide positam.

**Profugi ergo ab omnib. præfectis resti-
tuantur sub pœna sex Marc. Lex iij.** Kazim. Mag. in Nye
Bou. et Opoki 1496

97. **Item Statuimus, ut Tenitarij bonorū nostrorū, Ciues Ciuitatum no-
strarū, & Terrigenę, ac etiā Spirituales, homines profugos, illis, a qui-
bus fugierint, requisiti, restituāt, & ad eorū restitutionē teneantur se-
cundū iuris Terrestris consuetudinē. Quod si requisiti nō fecerint, nec
profugos restituere curauerint, extunc luant pœnā trium Marcar. pro-
fugos petenti, & iudicio trium: & nihilominus soluta pœna huiusmo-
di profugos restituere sint astricti.** Homines profugi per
Tenutarios, & ciues
sub pœna triū Marc.
pari & iudicio sunt
restituendi.

- 103 **Profugi in perēptor. Term. repet. L. v.**
Quæ infra Articulo Octauo uideatur.

**De mittend. ergo kmetonib. cōsuetudo
cuiuslibet Terræ obseruetur. Lex vi.**

28. **Item de missione Kmetonū, pro qua diuersi diuersimode, & quisq; pro
sue Terrę cōsuetudine optabat per nos diffiniri, uolumus, & decerni-
mus, consuetudines super mittendis eis obseruatas non esse immutan-
das, sed obseruandas ubique,** Alber. Petri. 1496.

Vnus tantū kmeto de una Villa in ali-
am trāsserri pōt, anno quolibet, sub pœna ab herede dimitt. Lex viij.

- 103 **Item innitendo Constitutiōi Magni Kazimiri Regis prædecessoris no-
stri Statuimus, ut quēadmodū ex cōsuetudine fieri cōsueuit, sic etiam
perpetuo obseruetur, quod nō plures quā unus Kmeto annis singulis se
de una Villa in aliam trāsserre poterit, lure atq; licite: ubi uero quispi-
am Kmetonē unum prædictū mittere nollet, in pœna succūbet consue-
ta: quæ antiquitus in Terris singulis in hac parte contra secus facien-
tes decerni consueuit.** Alber. Petri. 1496.

- Hæc lex Iohan. Alb. de fugitiuis repe-
tēd. in Russia quoq; obseruet. Lex viij**

7. **Ad supplicationē Terrarū Russiæ uolumus, & decernimus ut de om-
nibus fugitiuis Statutum Regis Alberti obseruetur.** Sigismundus Craco-
uia statuit. 1507.

**Fugitiui tā per Capita, quā per Ciues
restituātur prāter Inquilinos. Lex ix.**

sigism. Crac. 1507. Ut cōcordia inter omnes pāssim cōseruetur, Statuimus, ut Coloni qui desertis agris a Dñis suis ad Inquilinatus Ciuitatū & Oppidorū fugiunt, cum reperiuntur, Dñis suis uel per Capitan. uel Ciuitatū Officiales, restituātur sub pōenis Regalibus: uel cogātur desertos agros alijs possessoribus idoneis loco sui collocare. Reliquos uero Inquilinos sine iniuria cuiuspiam manentes tolerandos decernimus. 9.

De eisdē kmetonib. restituēd. Lex x.

sigism. Crac. 1543. Si quis alicui acceperit Kmetonē possessionatū, uel heredem, uel etiā si ad aliquē Kmeto profugeret, tunc debet illū restituere cū bonis eius omnibus, & nō poterit illū Kmetonē redimere decē Marc. pecunig, uel ulla alia summa, quod si noluerit illū restituere nisi ex decreto Iudicij, tūc cum pōena in Statuto descripta tenebitur illū restituere, cū uxore, cum pueris, & cū bonis illius omnibus. Quod si Kmeto moreretur, tūc illius omnia bona debēt restitui, cū uxore, & pueris, nec non cum pōena.

ARTICVLVS VI.

De filiis Kmetonū, si plures sint, ad seruitia, & literarū, uel artificiorū studia, sub literis testimonialibus Dñorum, ante 12. annos aetatis illorū: deq; filiabus, ac Viduis Kmetonū, ad maritos possessionatos: uel e cōtra de Viris ad possessionatas Mulieres dimittendis.

Filij kmeton. si plures fuerint, ad seruitia, & prāsertim ad studia literarū, seu

Iohan. Albertus Pertriconia 1496.

Eiusdē est mētio lib.

1. cap. 4. art. 5. de li-

bertatib. Sacerdotū,

et de scholasticis lib.

1. cap. 4. art. 14. &

cap. 12. art. 18. de Ca-

pitan. et lib. 1. cap. 16

art. 6. de Ciuitat. &

lib. 1. cap. 18. de ser-

uis, & lib. 6. cap. 1.

art. 2. de Bello.

Filij Kmetonū ad stu-

dia aut seruitia qua-

liter de villis mittēd.

artificiorum, sub literis testimonialibus Capitan. seu sui Domini, mittantur: alioqui si unus filius sit, uel huius uiolator Statuti, undecumque extradatur. Lex I.

Item prouidētes licentiā tam adolescentū Plebeorū, quā desertationi bonorū, cum adolescentibus de Villis a proprijs parētib. exeuntibus Villae desertātur propter defectū laboratorū in agris locandorū: & insuper, aliqui sub colore artificiorū discendorū a patrib. euntes ad stipendia & societates malas se cōserunt, sic quoq; furantur, prādātur, & in moribus deprauātur: Statuimus, qd tantūmodo unus filius de Villa a patre recedere possit ad seruitia, & prāsertim ad studia, aut literarum, aut artificiorū: reliqui manēat in hāreditate cū patrib. Cum uero recessurus esset, licentiā, & literas testimoniales a Dñis locorū accipiat: cum quibus tanquam emancipatus iret ad artificia, uel seruitia.

*Filijs Kmetonū de uil-
lis literae testimonia-
les dandae.*

¶ Istud quoq; Statutū decernimus ad bona mensae nostrae Regalis, ac Spiritualiū, & Seculariū personarū, nullis exceptis, sic quod Capitanei,

Tenutarij q;

Tenentarijque bonorum nostrorum, licentiam, & literas testimoniales dent recedenti: in alijs uero bonis Domini locorum istud faciant. Et si unicus fuerit, ille in hereditate maneat, & laboret in domo cum parentibus, uel in eadem hereditate, quam parentes incolunt, aut domiciliu, aut seruitiu, aut uictum acquirat. ¶ Quod si aliquis adolescens Villanus præter istud decretu fugiens repertus fuerit, siue in Ciuitatibus & Oppidis, siue a-

Filij Kmetonū cōtra Statutum facien. sine turis strepitu reddendi & puniendi erunt poena quatuordecim Marcarum.

libi ubicunque, extunc Domini loci Illius (Domino) a quo fugit sine Iuris strepitu restituatur, sub poena quatuordecim Marcar. Et nihilominus illi qui cum retinuerint, poena, totiens quotiens secus fecerint, soluta, ad restitutionem sint astricti.

Idē gratia discendarū literarū uel artificiorū, ante 12. annum mittātur. Lex ij.

Prelat. Petr. 1503.

Item quod Kmetonū filij similiter non poterint de hereditate in qua patres tres eorum morantur, sine scitu & consensu Domini sui recedere, nisi qui discendarū literarū gratia anno quocunque ante duodecimū suae ætatis annum, uel anno quocunque ætatis causa artificiorū, exire uoluerint: qui etiam Dominis suis requisitis id facere debent. Et qui exiuerint Dominis nescientibus, uel inuitis, perdant fortem patrimonij sui: & denique restitui debent.

Filij Kmetonū ut in statuto Iohan. Albe. habetur, in bonis patris mansuri sunt.

Qui aut exiuerint, dominis nescientibus, uel inuitis, pdant fortem patrimonij sui, et denique restitui debent

Eadem lex confirmatur.

Statutū quod de filiis Kmetonū antehac conditū est, in robore reliquimus.

sigism. Crac. 1507

Lex de eridē filiis kmeton. absque consensu dominor. non dimittendis, ad futurū

Conuentū suspenditur, & quod FILIAE, uel VIDVAE KMETONUM, ad maritum possessionatū dimittatur libere, uel im-

sigism. Biago. 1511

possessionatus Vir circa eā manere debet. **Lex iij.** Item propter moderationē Statuti Sereniss. olim Domini Iohan. Alberti fratris, & prædecessoris nostri, de filiis Colonorū de Villis absque consensu Dominorum, & heredum non dimittendis, quod non nullis Consiliariis nostris parū equum & libertati cōmuni contrariū uidetur, ex iusta causa, de uolūtate & consilio Consiliariorū nostrorū, ad futurum Conuentum generalem suspendimus.

¶ De FILIABVS uero eorundē Colonorū propter matrimonia (quæ libera esse uolumus) Statuimus, quod si quis non possessionatus duxerit filiam alicuius Kmetonis possessionati, apud illā in possessione manere debet: Et similiter impossessionatę filię, apud possessionatos maritos remaneant in matrimonio collocatę: Idem de VIDVIS obseruandum censemus.

impossessionati coniuges possessionatos sequuntur.

De Vagis, ac peregrinis Kmetonibus, vel filiis illorū extra Regnū laboratū per Capitaneos non mittendis, sed arcendis, & capiendis, ab hæredibusque redimendis. Item de ociosis inquirendis, per Regemq; Capitaneis, vt exequantur Statuta contra Golorhas, adhortandi.

Laici qui tēpore messis in Prussia, &

Silesiam, uel alicubi extra Regnū exirent, captiuētur per Capitaneū, & impune applicentur Regnicolarum laboribus. Lex I.

Iohan. Albertus Petriconte 1496.

Eiusdem mentio lib.

1. cap. 12. artic. 22. de Capitaneis.

Eadem lex lib. 5. ca. 4. de Mazouin.

Quoniam plures Laici & Mulieres de Terris Mazouig. & alijs Terris Regni Poloniae Silesiam & Prussia messis tēpore se transferre cōsueverunt: quo fit, ut in Terris Poloniae laboratores & seruitores haberi nō possunt foeliciter: Itaq; Statuimus, ut omnes tales de Terris Poloniae, & Mazouiae extra Regnum laboratū euntes per Capitaneos, Tenuarios, atq; Nobiles, & locorū Dños, officialesq; impune retineantur, re-tentique laboribus Regnicolarum applicentur.

Praelat. Petr. 1503.

Est eiusd. m. mentio capit. 12. artic. 18.

Rustici de Regno nō exeant pro iuuandis aliorū laboribus: ali-
oquin a quocūque ca-
pitentur.

De eisdē Rustic. extra Reg. laboratū p Capi. & p alios locor. dom. nō mit. L. ij.

Item ne Rustici extra Regnū exire possent, pro iuuandis aliarū Pro- uinciarū laboribus, per Capitaneos ubiq; prohibeātur: Quin & alijs quibuscūq; erit licitū eos impune retinere, & ad usus suos, etiā sine mer- cede ad unum mensem redigere, ita tamē quod mense exacto ad pro- pria reuertantur.

De fugitiuis ad Prussia, Lex iij.

Quam vide Libro 5. Capitulo 2. de Prussia.

De fugitiu. ad Silesia Capi. arcē d. L. iij.

Sigism. Petr. 1538.

Volumus, ut Capitanei Arciū finitimarū Rusticos omnes ex Polonia in Silesiam uel Hungariā fugientes, aut se confereñ. transire non per- mittant, sed eos cōtineant, & arceāt, secundū Statuta Regni nostri.

Rustici vagi intra tridui nulli se ser-

uitio, aut artificio applicantes per Officiū Ciuile capian- tur ad laborandum. Lex v.

Sigism. Petr. 1519.

Hec eadem Statut. fu-
pra cap. 16. de Ciui-
tat. art. 7. posita sunt

Rustici uagi, qui ad diem terciū post suum in Ciuitates uel Oppida ingressum seruitio siue artificio se non applicuerint, uolumus, & Sta- tuimus, ut per Officiū Ciuile capiātur, & detineātur, uinctiq; cōpede ad facieñ. aggeres & fossas Ciuitatū uel Arcium adhibeātur, ne & fur- ta, uel latrocinia ex eis multiplicētur, & Nobilitas seruorū, & labora- torū penuria premat: id q; & alijs omnibus in bonis suis facere licebit.

Kmetones,

kmeton, Hortulan, & eorū filij a domi

nīs suis profugi capiātur per Capitan. uel per Ciuile Officiū,

Dñs uero eosdē repetens xij. grossos soluat. Lex vi.

Consuleñ. cōmoditati rei cōmunis domesticæ Regni nostri, quę plæ- sigism. Crac. 1532.
rumq; fugitiuorū Colonorū, seu Kmetonū, uel filiorū eorum malicia
ita defraudatur, ut multi subditorū nostrorū ex defectu laborantiū, &
seruitorū, in laboribus necessarijs negligātur: Statuimus & decernim⁹
ut quicūq; Colonus, seu Kmeto, Hortulanus, seu quiuis alius subditus
uel filij eorū, inuito & inscio Dño suo in alienas Prouincias fugieñ. se
transferant, per Capitaneos, & eorū Vicesgereñ. deniq; per Officiales
Ciuitatū & Oppidorū, ad quæ deuenerint, capiātur, & capti operis si-
milibus adhibeātur, tā diu donec Dñs detenti uel detentorū illos inuē-
tos repetierit: repetēte enim Dño subditū, & docente illū esse suum. Ca-
pitanei, & eorū Vicesgereñ. uel Ciuitatū & Oppidorū Officiales illū
extradere debebūt irrecuse: receptis prius ab eo, qui subditū suum repe-
rit, duodecim grossis: quos illi pro opera & diligentia in detineñ. sub-
dito adhibita, soluendos esse decernimus.

Nam ociosos, vagabūdos, nullisq; serui

tijs aut artibus addictos Capit. locorū perquirēt, & eosdem Nobiles in
suis bonis coerceri permittāt: alioqui citati illos statuēt. Lex vii.

Item ad cōtinenda furta, & uagos homines coercēdos, Capitanei lo- sigism. Petri. 1523.
Idem libr. 3. cap. 12.
ar. 3. præterea de fur-
tis idem repetetur.
corum diligenter curabūt homines ociosos, & uagabūdos, nullisq; ser-
uitijs, aut artifijs addictos, in suis Capitaneatibus perquirere, & co-
hibere: Nobiles uero in suis bonis tales coerceri per Capitaneos per-
mittant: alioquin citati illos corā Capitaneis statuere teneantur.

**Rex aut dabit literas ad Capita. vt de
Goloth. & Inqlin. statut. exequā. L. viiij**

In petitione de Golothis & Inquilinis uagabūdis facta, cōstituimus & sigism. Petr. 1532.
decernimus, ut Statuta super his iam dudū cōdita per Capitan. locorū
diligēter exequātur, ad quos etiā admonitiōis causa literas dari faciem⁹

A R T I C V L V S VIII.

In Terrestrī, seu Actorū positione, in vel Castreñ. Iudicijs, Kmetones,
uel eorū filij, famuli, uel seruitores profugi repetuntur.

Pro kmeton. fugitiu. vt vi receptis, in

Iudic. Castren. corā Capi. pced. Lex I. Idem libr. 4. cap. 22.
de Actorum positi-
one uideatur.

88. Item uolumus & decernimus, ut causæ pro Kmetonibus fugitiuis in Kazim. lag. in Noua
Ciuitate 1451.
Iudicio Castreñ. corā Capitaneis experiātur, sicut illorū qui recepti fu-
erunt uiolenter.

Sed dein-

Sed deinceps corā Iudicio Terreſtri, a-

ut poſitiōe Actorum fugitiui perēpto
rie repetuntur. Lex ii.

Alber. Petri. 1496.
Eiusdem mēio lib 1.
cap. 12. ar. 11. & 18.
de Capit. ſed li. 3. ca.
23. de Actorū poſiti-
one repetetur art. 1.

Pro fugitiuis Kmeto-
nib. ad Iudicia Ter-
reſtria citandū erit.

Pro fugitiuis Kmeto-
nib. prius Termin-
ſit peremptorius.

Notarius cū Camera-
rijs pro fugitiuo iu-
dicabunt & ſenten-
ciabunt.

Pro fugitiuis tamē, tametſi uideatur ſatis ſuperq; deſſinitū in Statuto 98.

Magni Kazimiri quod teneri decernimus, tamē quia nō uidetur quic-
quā deſcriptū eſſe qualiter in citando procedendū eſſet: Iccirco Statui-
mus, ut pro Kmetonibus fugientibus a die datæ præſentiū in futurum
citentur qui citādi ſunt ad Iudicia Terrarū. ¶ In quibus Iudicijs Ter-
reſtribus in primo Termin- tanquā peremptorio cōparere & respon-
dere citati tenebuntur: Et ſi Termin- nō celebrarētur, tunc cū Termini-
nus ipſe penderet partibus, nihilominus, nō obſtante abſentia Iudicis,
Subiudicis, & aliorū Dignitariorū, Officialiūq; Iudicijs præſidere ſo-
litorum. ¶ Notarius & Camerarij qui intereſſent poſitiōi librorū fu-
gitiui Iudicium iudicabunt, ſentenciabuntque.

Profugi in peremptorio Termin-
repetuntur. Lex iii.

Alber. Petri. 1496.

Kmeto fugiens ubiq;
Iure Polonico medie
ante reſtituatur, ſine
dilatōe: pro quo ci-
tati in primo Termini-
no uti perēptorio re-
ſpondebūt, niſi uera
infirmi-
tas excuſaret
citatos.

Item, licet iam de Iudicijs Kmetonū miſſis, uel nō miſſis, non nihil dif-
finiuerimus: Tamē quia reſtat diſſiniendū de fugitiuis, Iccirco decerni-
mus & Statuimus, quod ſi Kmeto cuiuſpiā ſubditorū noſtrorū, Spiri-
tualiū & ſeculariū, fugæ medio ſe tranſtulerit in bona alterius, ſiue e-
tiam noſtra: Noſq; per eum, aut eius nomine, cuius Kmeto erat, requi-
ſiti exiſtentes, demandaturi ſumus Capitaneo, Burgrabio, aut Tenu-
tario noſtro, ad quemcūq; Kmeto profugit Kmetonē reſtitui Iure me-
diante. Quod quidē miniſtrari uolumus Polonicū ſecundū Statuta
antiquiora, & ſub poenis in eis ad id deſcriptis, eo quoq; modo ac ſecū-
dum idem Statutū ſub poenis illis Statuti antiqui quilibet Regni in-
digena cuiuſcūq; ſtatus & conditiōis exiſtat profugū Kmetonē reſti-
tuere teneatur: uidelicet Iure Polonico locato, et ſecundū illud eū ipſum
Kmetonē repetenti Iuſticiā miniſtrando ſine dilatione: Et ſi pro eodē
profugo Kmetone citari cōtingat quēpiam Nobilē, aut aliū ſubditum
noſtrū cuiuſcūq; præeminētię, dignitatis, conditiōisq; exiſtentē, cita-
tus in primo Termin- tanquā perēptorio reſponſurus eſt: cui dilatio-
nis inducię aliter cōcedi nō debeāt, niſi quis eius nomine uera infirmi-
tate expoſcenti eas cōcedi flagitaret. ¶ Cui etiā legi, atq; Iuri, Capita-
nei noſtri ſubiacebūt: ſic quod Iure conuieti, uti Terrigene, poenis in
antiquis Statutis contētis pro Kmetone profugo puniātur, non mittē-
di a loco Iudicij, niſi prius pro poenis cautionē præſtiterint, ſeu ſtatue-
rint ſufficientē: Si uero a Iudicio reſceſſerint poenis nō fideiuſſis, decer-
nimus poena

Capitanei Regij eos
dem Statuto iudican-
di pro Kmetone res-
ſtuen. ſub poenis aut
ſolutis aut fideiuſſis
circa Iudiciū alias ma-
iore poenam debeant

nimus poena

nimus poena maiori nostra quatuordecim Marcar. puniē: Ad cuius solutionem nos illum cōpellemus impendendā, simul cum Kmetonis restitutione realiter faciēda.

Spirituales pro fugitiuis kmetonib. cæ

de & uulneribus, lure Terreſtri experiantur, iuxta Statutum Regis Alberti. Lex iiij.

Alex. Rad. 1506.
Idem ſupra inter art.
ſpirituālib. 1. cap.
4. art. 8. & lib. 1. ca.
13. de Offic. ſuccam.
& cap. eodem art. 2.
de Kmeton. uulnerib.

- 117 Spirituales pro bonis, ſiue iniurijs bonorū luri cōmuni ſubiectorū lure Terreſtri experiātur: Iniurie ſunt ſuper Limitibus, Kmetonibus fugitiuis, cede, & uulneribus, alias iuxta Statutū Iohan. Alberti Regis.

Sed kmeto ob bellū Prutenicū pfug⁹, in Iudicio Caſtr. repetitur. Lex v.

12. Quoniā æquitate Dei ſuadente tenemur cuiuſlibet iuſticiæ & indemnitati proſpicere, huius Statuti decreto ſancimus, ut nemo audeat profugum Kmetonē alicuius Eccleſiaſtici ſeu etiā Nobilis ſuſcipere, qui a Dño ſuo ob præſentis belli inſlictā ſibi calamitatē fugeret: ſed ſine ſtrepitu iuris quilibet teneatur ad requiſitionē ſuo Dño ſiue Eccleſiaſtico ſiue ſeculari ſponte reſtituere: Si uero requiſitus quiſpiā talem Kmetonem profugū reſtituere nolle, & ſe permiſerit ad Iudiciū Caſtreñ. trahi, in primo Termino cōuiſtus cū poena eundē reſtituere tenebitur: Et Iudicio Caſtreñ. licebit in primo Termino pro huiusmōi Kmetonibus iuſticiam facere, & q̄ iuſtū eſt decernere: quæ præſens Conſtitutio de Kmetone fugitiuo duntaxat ad unius anni decurſum durabit.

ſigifm. Bidg. 1520.
Eſt eiſdem menſio
lib. 5. cap. 2. art. 3. de
diſlimitan. a Regno
Lithuan. & Præſie
Ducatibus.

In unum annum dū
rauit hæc lex.

Quin etiā deinceps pro fugitiuis kme

tonibus nō in Villis hereditarijs, ſed in Iudicio Terreſtri aut Caſtr. arreſtatiōe illorū facta perēptorie agat. Lex vi.

ſigifm. Petr. 1522.
Idem ſupra lib. 1. ca.
12. de Capitan. art. 2.

39. Item pro Kmetonibus fugitiuis, nō in Villis hereditarijs, ſed in Terminis Terreſtribus ſiue Caſtreñ, perēptorie, iuxta Statutū, cauſæ omnes iudicentur: arreſtando ipſos profugos Miniſteriali & Nobilibus in bonis eorū, ad quos domicilia ſua Dominis ſuis inuitis tranſtulerint, iuxta conſuetudinem antea obſeruatam.

Sed ipſi pfugi, eorū filij, aut ſeruit, cū repetē, ampli⁹ arreſt. nō debēt. Lex viij

ſigifm. Petr. 1538.

Statuta de arreſtatiōe Kmetonū, neminē ad ſui obſeruationē deinceps ſtringere debent. Sed antiquiora de repetēdis fugitiuis Kmetonibus, ſine arreſtatione in robore cōſeruamus. Hoc idē lus ad filios Colonorū, & famulos, ſeu ſeruitores fugitiuos, per Dños repetēdos extendimus.

Sigismundus Petric.

Forma Citiatiōis pro kmetone pfugo.

52

Eadē est formula
pro filio uel serui-
re Kmetonis.
Si citatus negat se ha-
bere Kmeton. p quo
citatur, aut salū cita-
tiōē Actoris illū in
bonis suis nō praeue-
nisse aserit, iuramen-
to id iuxta estimati-
onē in citatiōe posi-
tam doceat.

Pro eo, quia tu non uis sibi extradere laboriosum N. Kmetonē ipsius
de Villa N. ad Villam tuam N. cū uxore, liberis, pecoribus, pecudi-
busq; ac eius bonis omnibus ad te profugien. & in eadem apud te resi-
dentem, quem sibi pensat ad A. B. Marcas pecuniæ, & totidem dam-
ni: ludicialiter responsurus.

ARTICVLVS IX.

De Kmetontum variis delictis, & de Regno profugis.

kmeto vel aliquis alius in sylua aliena
ligna excidens deprehensus. Lex I.

Quam uide infra Libro 3. Capitulo 11. Artic. 3. de syluarū excisoribus.

Kazimirus Magnus.

Incendiarū domorū, horreorū, & sylua-
rum, si ad Ciuitates, uel Tempa, seu Cænobia Monachorū, pro tutela
confingierint: extra forum ipsorū trahantur, & Iure Polonico
(Castrensi) plectantur. Lex ij.

Quā uide supra de Capit. Cap. 12. Art. 9. & iterū Li. 3. Ca. 11. Art. 2. de Incēdiar.

Albert. Petr. 1496.

Quæ pœna irrogatur kmetoni, si sal ex-
ternum apud eum reperiatur. Lex iij.

Quam uide Lib. 2. Cap. 2. Art. 2. contra eos qui sale extraneo utuntur.

Kazimirus Vislicia.

kmetones si violentiā, uel spolia, uel
furta cōmittant. Quodq; uicini requisiti ad insequendū furē pro auxi-
lio, si illū insequi noluerint, ad solutionē furti cōdemnent. Lex iiij.

Quam Libro Tercio Capitulo duodecimo uide.

Albertus Petricouiz.

Saluus cōductus Nobilib. & Plebeis e-

tiam de Regno profugis a Rege dandus est: Quodq; saluū conductū

PUBLICARI oporteat: Attamē CAPITANEI locorū sal-

Alexan Rad. 1505

uos cōductus Terrigenarū Ciuib. Oppidanis, Seruis, aut Kmetonib,
nō dabūt: sed unicuiq; cōquerēti patrociniū iuris debet. Lex v.

Quæ Libro 3. Capitulo 13. de Treugis videatur.

CAPITVLVM XVIII.

De Seruis.

P R A E F A T I O.

Alijs libertas, serui-
tus alijs utilis est.

Si natura, quin potius naturæ auctor Deus, alios liberos, alios seruos fecit: cer-
te iis qui ad libertatē facti sunt utile est liberos esse, contra iis qui ad seruendum
procreati sunt,

procreati sunt, omnino expedit alienæ subesse potestati. Et si autem ipsa natura in hac præsentia ipsius corruptione aliis sit mater, aliis nouerca: Ipsa tamen neque ita perpetuo sui similia gignit, quin tempore degenerent, & sint filii Heroum noxæ: neque e contrario aliis ita maligna est, ut cura atque diligentia corrigi nequeat, & si at ex Rhetore Consul: Quocirca neque præsentia libertate quemquam efferri, neque dura seruitute defici, sed potius moderate utramque sortem ferre oportet: quoad ipse naturæ parens, in more supputatoris, quæ calculorū velit, extollat, vel deficiat, & si ille velit, nulle, vel vnum, aut etiā nihil repræsentare iubeat. Sed ne erratur in vocis multiplici significato, seruū hic intelligimus, non illū qui captus est in bello, neque eum qui se venundauit, neque illum qui voluptatibus aut peccato turpiter seruiat, aut etiam operi alicui perpetuo sese addixit: sed eum qui cum esset liber, sponte sese, idque ad certum tempus tantū, dedit alienæ potestati, precii participandi gratia, qui quidem inter possessiones, thesauros, aliaque instrumenta felicitis vitæ, est primus, si sit bonus: sin minus, contra. Cum autem in seruilibus ingenii difficile sit inuenire temperiē, velocitas enim illorū procurrit in facinus, iegnities figurā benignitatis imitatur, & quantum ab agilitate recedit, tantum aliena est a scelere. Certe ille seruus ad opus faciendū idoneus erit, qui neque segnis, ac timidus: neque nimis celer, ac fortis sit: vtrique enim illorū extrema in vicio sunt. Nam si imperiū non ferunt, illi bene ferre nequeunt. Quāobrem qui mediū inter hos sunt, præpositi ac subditi, ad omne opus militare & domesticum, Ciuile & Rusticum, constituentur. Et eos quidem qui subīnt ac imperata faciāt, rudiores, iuniores, viliioresque: illos vero qui præfuturi sint, seniores, honoratioresque, ac literatos esse oportet, ut habeant quo illis præstent, & inter cōseruos suam tueantur dignitatē. Vtrisque autem, licet pro ratione personarum non æqua, tria tamen cōmuniter debentur a Domino opus, cibus, premiū aut pœna: Opus enim sine cibo ac præmio violenta res est: Porro cibus ac præmium sine opera, seruis quidem insolentiā, Dominis vero interitū pariunt. Itaque primū seruis sua proponantur exercitia, & operæ: Ut vero cibus & præmium tanquā seruitutis autoramenta, aut alioqui pœna cessatoribus certa sit, Dominus curet. Viciatur enim hæc æconomix harmonia, si qua parte contra sit. Et quia infima sit conditio fortunæque seruorum, his sane vtendum est, ut ait Cicero, ut mercenariis ad operam exigentia, & iusta præstanda: danda tamen opera est, ut ne Dominus semper rigidum se ostendat seruis, modo ne comitate illos corrumpat, nimiaque indulgentia ex ministris faciat Dominos: Aurea mediocritas in eo seruabitur, si Dominus patremfamilias se, seruos vero familiares nuncupabit: item si honestiores donis, conuictu aliisque beneuolentiæ testimoniis, pro ratione meritorū, sibi deuinci at: Sic, hos quidem cōtumelia deditiōis exonerabit. Inferiores vero ut pluris faciant ipsos præfectos, docebit. Prætereaque ad par decus extimulabit: atque ita vtrisque sensum seruitutis liberalibus Officiis eximens, seruos in opere, amicos in fide, utrosque autem possidebit cōcordes. Quos etiā ad operas acuet, si sæpe quid faciant videat, & si aliquādo abfuerit, se visurum breui polliceatur. Si vero iniusti Heri delinquant, ac pœnæ deduntur, ad frugem redeunt, simulque audaciam reprimunt aliorū a peccādo. Sed tamen quid de vtrisque legislatores nostri senserint & quibus legibus utrosque colligarint, ex infra scriptis apparet Constitutionibus.

ARTICVLVS I.

Filii Kmetonū si plures sint, ad seruitia sub literis testimonialibus mittantur: Serui decem septimanis ante bellicā expeditionē recedant: quisque citatus respondere debet nō referendo se ad præceptorem nominatū: Et si quis alium euincat: pro famulo homicida Dñs in contentiōe adiutus respondeat: complices homicidii se expurgent: & quid cum Dño faciendū, si Seruitor domus inuasor fugierit: Dominus tamen pro seruo Golotha satisfaciat: pro seruo vero inuasore domus fugitiuo se expurget: pro leuioribus autem iniuriis & damnis Iusticiā de seruis

Generosissimi degen-
nerant & e contra.

Libertatem & serui-
tutem moderate fer-
re decet.

Quo sensu hic seruus
accipiendus est.

serui instrumenta fœ-
licis uitæ.

Ingenia seruorum uaria.

Qui serui optimi.

Serui qui præesse, uel
subesse debent, qua-
les sint.

Tria debentur seruis
opus, cibus, & præ-
mium uel pœna.

Qualem Dominū esse
oportet erga seruos.

Qua ratione ad ope-
serui extimulantur.
& ad frugē redeunt.

faciat impoffessionis: poffeffionari vero iure cōueniantur: Serui fponfione fidei obligantur: Capitanei literas publice fidei Seruis cōtra Dños ne dent: Serui in Ciuitatibus non horatim. fed annuatim cōueniantur: Vagi fine feruitio vbiq̃ue capiantur: Serui illiberi ac fugientes retinendi, in Curiaque Regia manfiftandi, ac reftituendi funt: Sed Serui alieni non captiuentur: paffor ouium ne oues perdat: Seruitores Kmetonū in triplici foro repetuntur: Serui furē infequantur: Seruitor culpatus metextus fe expurgat: mifer vero operarius ad lus Spirituale pertineat.

Iohannes Albertus.

Filij kmetonū, fi plures fuerint, ad feruitia, & præfertim ad studia literarū, feu artificiorū, sub literis testimonialibus Capitanei feu fui Dñi mittantur. Alioqui fi unus filius fit, uel huius uiolator Statuti, undecumque extradatur. Lex I.

Quæ vide fupra Lib. I. Cap. 17. Art. 6. de filiis ac filiabus & Viduis Kmeton.

Alex. Rad. 1505.

Sed decē feptimanis ante bellicā expeditionē ueniā abeundi petāt Serui, alioqui funt infames. Lex ij.

Quæ Libro 6. Capitulo 1. de re Militari videatur.

Kazimirus Viflicie.

Quifq̃ citatus refpōdere debet, nō re- 13.

ferendo fe ad præceptorē nominatū, cuius iuffu id fecerit, neque etiam Priuilegijs fe defendat. Lex iij.

Quam Libro 4. Capit. 16. de exceptionibus Artic. 4. vide.

Et tamen fi quis citatū euincat in aliquo crimine, pro illo refpōdebit: alias Principalis nō liberat. Lex iij.

Quæ ibidem videatur Cap. 16. de exceptionibus Articulo 4.

Ex confuetudin.

Quod fi coadiutores citati per principalem nō intercederētur. Lex v. 122

Quæ Libro quarto Capitulo sextodecimo videatur.

Nihilominus famuli in contentiōe do-

minum iuuantes non funt culpandi. Lex vi.

Quæ fupra Cap. 15. Art. 5. & 6. de vulneribus & homicidijs Nobiliū videatur.

Kazimirus Viflicie.

Porro cōplices homicidij accusati per

probos & idoneos Testes, de homicidio, & uulneribus teneātur fe expurgare, alias in expurgatiōe fui deficientes, puniētur. Lex viij. 22.

Quæ ibidem Capitulo 15. Articulo 5. videatur.

Sigism. Crac. 1543.

Quodq̃ dominus culpādus fit fi famu-

lus Dominum iuuans in contentiōe aliquē occiderit. Lex viij.

Quæ Libro 1. Capitulo 15. Articulo 6. videatur.

Iohannes Albertus.

Si tamē dominus citatur pro inuafiōe

domestica per

domestica per Seruum facta: Et si Dñs culpatur pro ipso seruitore domus uiolatore, qui profugit. Itē si seruator domus uiolator fugierit, quid sit cum Domino faciendum. Lex ix.

Quæ supra Capitulo 12. Artic. 10. de inuasiōe domestica videatur.

**Dominus pro damno per seruū Golo-
tham illato satisfaciat. Lex x.**

28. Itē si famulus alicuius dictus Golotha, aut alias Oblomek, uicino Domini sui, aut alicui alij damnum intulerit, aut iniuriatus fuerit, Dominus ipsius pro ipso satisfacere teneatur. Kazim. Vist. 1368.

Quomodo aut contra seruos possessio-

natos, uel impossessionatos, inuasiōis domesticæ, necis, aut uulnerum, aliorumue criminū, uel damnorum, in frugibus, pratisque reos sit procedendum. Lex xi. sigism. Crac. 1532.

Crebro iam experti, Constitutionē seu decretū, quod Ostrogi nomine inscribitur, subditorū nostrorū rationes grauare, ne deinceps querelis & offensionibus mutuis aliqua subsit occasio, & ut per æque diuiti ac pauperi iusticia ministretur: Statuimus, ut si quispiā aliquem Dñorū uel Nobilium subditorū nostrorū citauerit, quod scitu, mādato, & uoluntate sua, quidpiam per Seruos, ministrosq; eius, ad iniuriā sibi factū fuerit, Dominus seu Nobilis iusticiā cum eiusmodi Seruis suis ministrare tenebitur: cū apud eum fuerint arrestati per Ministerialē & Nobiles: In defectu uero Iusticiæ, is ipse Nobilis seu Dñs citatus pro his duntaxat respondere, & se purgare debebit, Quæ attinent uiolentiam domus & personæ inuasiōē, uel Nobilis alicuius necem, seu uulnerationem iuxta tenorem Statuti per Regem Albertū super hac re conditi. De alijs uero iniurijs, ut puta de percussione aut uulneratiōe Plebei alicuius, Item de seminum uel frugū in agris, & graminū in pratis conturbatione, conculcatiōe, depastione, & alijs id genus minoris momenti cōmissis, Si alter alterū in hunc modū citauerit, quod scitu, mandato, & uoluntate illius aliqua istiusmodi iniuriā per unū, uel plures Seruos non possessionatos affectus fuerit: Statuimus, ut qui iniuriā passus fuerit, iusticiā sibi ministrari a Serui uel pluriū Seruorū Domino postulare: Dominus uero Seruorū illam ministrare tenetur: si arrestati Serui apud Dominū suum per Nobiles & Ministerialē Terrestrem fuerint. Quod si uero inculpati de crimine unus uel plures cuiuspiā Domini Serui fuerint possessionati: illos Actor iniuriā passus, & nō Dñm illorum de cōmisso crimine in ludicio & foro cōpetenti conueniet. Dimidium eius statuti cap. 12. art. 10. de Inuasiōe domus est positum: reliqua etiam medietas suis locis accommodabitur.

Qui serui, prætereaq; aliæ psonæ pos-

sunt sponsione fidei, a Rege, uel ab alio, obligari. Lex xij.

u iij

Ita postu-

Sigism. Crac. 1540
Idem libr. 1. capit. 2.
art. 9. de Iudicijs Regijs &c. & alibi.

Ita postulantibus subditorū nostrorū ratiōibus, decreuimus, ut nullus Nobilis noster sponſione fidei per nos obſtringatur, nisi lure uictus: secus erit in exercitio rei Militaris, & ubi nobis uel alicui subditorum nostrorum actio interuenerit cū seruitore, factore, administratore. aut subdito suo. Et ubi Reip. causa aliquid sit contra quēuis agendum.

Capitan. locorū saluos cōductus Terri

genarum Ciuibus, Oppidanis, Seruis, aut Kmetonibus non dabūt cōtra Dominos, illorumue subditos: prāterquā inter ipsos Ciues:

Sed unicuiq; cōquerenti patrociniū iuris debet. Lex xij.

Quam uide Libro 3. Capitulo 13. de Treugis pacis.

Albertus.

Serui non horatim, nec dietim, neq; se

ptimanatim, sed annuatim in Ciuitatibus cōueniantur. Lex xiiij.

Quæ supra Capitulo 16. de Ciuitatibus uideatur.

Porro vagi intra triduum sine seruitio in

Sigism. Petr. 1523.

Ciuitatibus manentes, per Ciuile, uel per illorū bonorū ad quæ diuertunt Officiū captiuentur ad laborandum. Lex xv.

Quæ supra Cap. 16. de Ciuitatib. & Cap. 17. Art. 7. de Vagis uideatur.

Sed quicūq; Terrigena seruos illiberos

ac fugiē. retinet, neq; eos in Curia Regis uiciniori manifestat, ei cuius sunt cū poena xv. restituit. Lex xvi.

In gello Cracouie &
Varta 1423.

In Lege Imperiali cōtinetur, quod Serui illiberi, aut ancillæ, non possunt, nec ualeant de manibus Dñorum suorum liberari, nisi per eosdē fuerint manumissi & libertate donati. Sed quia multotiens tales illiberi manus suorū Dñorum subterfugientes, & euadere uolentes, apud alienos Terrigenas & uicinos latitāt & obseruātur: Et sic tali modo Dominos suos postponentes & euadētes, ad propria (non) reuertuntur: Ex quorū fuga Domini non modica damna percipiūt, ac si hereditatē perderent: cum Seruos illiberos Dñs ubi uult locare potest, acquirendo hæreditatē nouam per ipsos erigendā. Vnde si apud aliquē tales de cætero latitabunt, aut seruabūtur: Idem debet eosdem retinere, & in Curia proximiori Domini Regis protestari. Quod tales habet retentos & seruat. Quod si ille facere omiserit, & Dñs seruorū per testes approbauerit contra ipsum illiberum Domino, cuius fuerit, soluere tenebitur, cum poena pyathnadzyesta.

Quod si qs alienū seruū captiu. L. xviij

Quæ Libro 3. Capitulo 11. Artic. 5. de Terminō facionato uideatur.

De pastore Ouium. Lex xviij.

Quam uide Libro tercio Capitulo 11. Articulo 5.

Fili, famu-

Fili, famuli, ac seruitores kmeton, sine

arrestatione in Terrestri, Actorum positione, uel Castren.

Iudicijs repetuntur. Lex xix.

Quam vide Capitulo 17. de Kmetonibus Articulo 8.

Si Serui furem insequi nollēt, aut in se- Kazimirus Vislicia.

quenti infamiam obijciāt, infames sunt habendi. Lex xx.

Quæ Libro 3. Capitulo 12. Articulo 4. videatur de furtis.

Quod si Vladarius seu familiaris de a- Kazimirus Vislicia.

liquibus rebus ablati culpatur, cū sex testib. se expurgāt. Lex xxi.

Quæ Libro 3. Capitulo 12. Articulo 4. de furtis videatur.

Ad Ius Spirit, miser opari⁹ ptin. L. 22.

Quæ Capitulo 4. Artic. 8. de causis fori Spiritualis videatur.

sigism. Crac. 1543.

CAPITVLVM XIX.

De Vagis, ac Philistæis.

COMMENTARIVS.

Quando quidem Respub. aliter stare nequit, nisi ut quisque certo generi vitæ sit addictus: Iure igitur nostro Ciuili, Vagi sunt serui omnium ad quorum bona seu Iurisdictionē perueniunt, ne scilicet hinc inde vagantes, pacificis hominibus insidiantur, & velut morbi hæc vel illa Reipub. membra infestent, quæ suuare suo itidem labore ac industria debebant. Ac proinde Leges de Vagis, velut Reipub. morbis, curandis, atque corrigendis æditas, vide supra Libro 1. Capitulo 12. Artic. 18. de Officio ac potestate Capitaneorū in Vagos, & profugos: Item Capitulo 16. Articulo 6. & 7. de Ciuitatibus: Item Capit. 17. de Kmetonibus Articulo 6. 7. 9. Item Libro 3. Capit. 1. Artic. 1. de Nobilium fundis. Quod si Leges nostræ tantopere animaduertunt in Vagos & ociosos homines gentis nostræ, etiam si ii vel bellicis vel domesticis vsibus sese interdū accōmodant: multo magis in Philistinos, Cyganos apud nos vocitatos, ex instituto vitæ vagos ac erroneos animaduerrere debuerāt: ne videlicet tanta impunitate quos cum ꝑ diuertunt furentur, hominibus simplicibus dolis atq; omnibus præstigiis imponant, & victum qui tantū operariis debetur eumentiantur, ac præripiant, sepe etiā vi prædentur: ne scilicet illud Saryrici Poetę in leges nostras, quadret.

Vagi omnium suar serui.

Vagi Reipublicæ sunt morbi.

Philistini quoq; essent alicui in Republica operi addicendi.

Dat ueniam coruis uexat censura columbas.

Aut illud Dauidis, quod absit, videbas furem currebas cum illo, & cū adulteris ponebas portionem tuā: Quam notam ut effugiamus, omnino isti ipsi circulatores ac circūscriptores cōpedibus essent ad opus aliquod rusticū, vel mechanicum, aut publicū alligandi: ne in Repub. nostra potiore sint conditiōe externi quā indigenæ, Philistini quā Poloni, & impunitas nostros quoq; operarios ad societatem illorum amplius etiā sollicitet. Nam quod se conditiōe nescio cuius pænitentia ex professo vagari asserunt, plane mentiuntur, & quā veterem Adamum exuerint, in fidemq; mediatoris Christi sint erecti, prætereaq; ad bona opera res generati, vel Talpæ vident: ut hoc obiter attingam, pænitentię rationē non pugnare cum Po-

Philistini falso pænitentiam oberratio- bus suis prætexunt.

gnare cum Politicis vitæ Officiis, sed in illis maxime exerceri: si quidem & primi parentes nostri mox post acceptum Euangelium de semine muliebri caput serpentis contrituri, Adam quidem ad operandum terram in sudore vultus sui: Aëva vero ad pariendos liberos in dolore, ex præcepto Dei ab Cherubim gladio pulsi abierunt: ita ut Philistæos hic pretextus excusare nequeat, quin alicui generi vitæ addicantur, societateque hominum labore suo iuvent, a turbandis autem illis omnino abstineant.

CAPITVLVM XX.

De Mendicis.

P R A E F A T I O.

QVia nullus mortalium in eo foelicitatis gradu constitit, quin si arbiter nostræ vitæ velit, redigatur ad bacillum & manticam: ac sit inops Irus, qui modo Crepusus erat: Idcirco nihil humanius, nihil vtilius, nihil denique sanctius in Republ. constitui poterat, quàm Xenodochia, Prochotrophia, Gerontotrophia, Nolotrophia, Orphanotrophia, ac Brephetrophia, & id genus alia loca pietatis sunt instituta: in quæ quidem, velut ex pelago sæuientis fortunæ in portum, peregrini, pauperes, senes, ægroti, orphani, & infantes expositi, prætereaque furiosi, demones, leprosi, contagiosi, perpetuisque morbis obnoxii, & si quæ sunt aliæ miserabiles in Republ. personæ reciperentur: neque enim sacrificia, sed misericordiam vult Dominus: quàm quia amici Iobo, diues autem Lazaro non præstiterunt, horrendo exemplo sunt damnari: quin & Christus Iesus, qui etiamnum in personis verorum pauperum peregrinatur, alget, esurit, sitit, & tenetur captiuus, ipse sibi esse bene, vel male factum in die tremendi Iudicii recogniturus est. Quod quidem cum ita sit, certe mirum videri debet, quod in nostra gente (humanitatis aliqui nomine ubique commendata) inhumanitas ea esse cernitur, quoniam illud omne genus inopum ad certas domos, quarum plurimæ sunt, non recipitur, vel saltem per Magistratus non cogitur: sed partim viciatim & ostiatim mendicantes cernas, partim in fimo & luto vlceribus plenos, non raro etiam validos iacere, & clamoribus prætereuntes disruciare videas, & audias: cum & veris tantum ac indigenis pauperibus illud beneficium maxime impendendum erat, & curati, vel validi ad aliquid opus poenis etiam erant adigendi: utque ex illorum grege omni petenti dandum est, ita pessime facit, qui pietate sua falsis pauperibus ad ignauiam primus occasum onem porrigit: vtilius enim esurienti panis tollitur, si de cibo securus communia vitæ Officia deferat, quàm eidem frangitur, ut seductus aliis oneri esse incipiat. Inferendi itaque essent in eam rem oculi Episcoporum, & Magistratum, ac omnes veri & indigenæ pauperes in domos essent recipiendi, vestiendi, pascendi, potandi, & visitandi: contra suppositicii & alienigenæ (nisi pro his causa iusta subsit) pelendi, & operibus mancipandi: Caput autem eius reformatiōis esset si Magistri Hospitalium & domesticos sæpe lustrarent, ac distinguerent: & de vicis vere ægrotos ad Hospitalia compellerent, Planos autem illos hominibus illudentes foras pellerent: Et si præterea hebdomadatim rationem eleemosinæ facerent Parochis: tanta scilicet impietas est carnem despiciere nostram in fratribus, ut pauperes negligisse, sit occidisse: illis etiam aliquid subtraxisse, sacrilegii instar esse censeatur. Ne ergo ipsimet Magistri ac seniores Epulonem, vel Iudam imitentur caueant: alter enim istorum ob Lazarum neglectum post mortem sepultus est in inferno, alter vero ob furta eleemosinæ, Christumque proditum suspensus crepuit medius.

Mendici qua

Hospitalia sanctissimi
mo consilio sumi in-
stituta.

Christo in persona
verorum pauperum
benefacimus, vel nō.

Mendici veri essent
in hospitalia recipi-
endi, erronei autem pel-
lendi.

Magistrorum hospi-
talium Officia.

Mēdici qua ratiōe in Ciuitat. & Villis fouēdi ac distinguēdi sint. Lex I.

Item cum uiderētur in hoc inclyto Regno nostro mendicantes laici & 103
fœminæ in tanta multitudine esse, ut dari nō possit Regnum, ludicio
eorū qui multas orbis partes peragrarūt, frequentia continens mendi-
cantiū tantā: inter quos plures cōstat laicos & fœminas bonarū uiriū
esse, posteq̃ cōpetenter manuū labore uictū quērere, dummodo illos &
illas lex super id stringeret, nō uoluntas, per quā, seu ut uerius loqua-
mur, desidiā quandā, ut primū in eis barbæ a mento dependēt, & ca-
ni uiderētur pili, postpositis domicilijs in eleemosinarū suffragijs, ac
impetratiōibus residuū uitæ ponunt, scandala nonnunquā cōmitten-
tes, nōnunquā uero ubi prece nō impetrant dolis obtinēt. ¶ Quapro-
pter instar legū optimarū municipalium in plerisq̃ Christianis domi-
nijs sanctitarū, Statuimus, ut in Ciuitatibus, Oppidis, & Villis Regni
nostri, non plures mendici habeantur, quā quot cōmunitates, & Domini
locorū decernāt habendos: quibus in locis Ciuitatibus & Oppidis Cō-
sulatus pro tēpore existens, in Villis uero Plebani, sub quorū Paro-
chijs Villę consistunt, & locorū Domini signa imponāt: sub illis ad de-
signandū numerum eorum quos habēdos duxerint mendicatuos.

¶ Qui uero absq̃ signis reperientur, decernimus ad seruitia capiēdos, aut in manus Capitaneorū nostrorū tradendos, a quibus illos pro la-
boribus Castrorū nostrorū Turcis & Tartaris cōmetaneorū, fossata-
rumq̃ successiue recepturi sumus. ¶ Poterint tamē & ualeant Dñi
locorum, his quos emeritos, ac ad nulla lurs Officia ualentes cognoue-
rint, suas ad peregrinandū testimonial. literas cōcedere: sub quarū emu-
nitate etiā signa nō habētes admitti debeāt, ubiq̃ eleemosinas petitori.

Iohan. Albertus Pen-
triconia 1 4 p 6.

In Ciuitatibus & vil-
lis sub certo numero
mendici habendi sub
signo Plebanorū aut
Consulū mendica-
turi, de eodē fol. 119

Absq̃ signis mēdican-
tes captiuentur ad la-
bores castrorū, huius
mentio libr. 6. capit.
1. de re militari.
Domini locorū men-
dicaturis literas das-
būt, de quo etiam lib.
3. capitul. 1. articul.
6. fit mentio.

CAPITVLVM XXI.

De Iudæis.

P R A E F A T I O.

T Amēsi vniuersæ creaturæ de summa Dei prouidentia testificētur abunde,
Iudaicus tamē populus singularem curā illius de genere humano declarat:
Namque summæ beneuolentiæ, ac furoris sui argumēta, in hac fere vna gente
Dominus edidit, & omnibus gentibus seculorū omnium fecit testata. Si quidē
de Iudæis dicit Elai. 5. Vineā Domini exercitū domus Israel est. & vir Iehuda
plantatio delectationū eius: testeturque alibi Dñs per Prophetas sollicitudinem
suam de illa, inquiens, etiā si mater obliuiscatur infantis sui, aut uirgo ornamen-
torum suorum, aut sponsus sponsæ suæ: se tamen non obliuiscetur Israelis: Sed
quid ergo est, quod hæc Vineā tantopere sit desolata, isti que filii, ac etiam spon-

In Iudæico populo
singularis Dei pro-
uidentia apparet.

Cause beneuolentiæ
Dai erga Iudæos ac-
tæ.

x sœ, sint nūc

sa, sint nunc in cōspectu Domini pro spuris, ac pro repudiatis. Expectauit quippe Dominus, vt faceret vvas. & ecce labruscas: expectauit iudiciū, & ecce oppressio: expectauit iusticiam, & ecce clamor: dereliquerunt enim Deum Sabaoth, & secuti sunt deos alienos: a planta pedis vsque ad verticem capitis, nō fuit in eo sanitas: Prophetæ prophetauerūt mendacium, Sacerdotes applaudebant manibus, populus autē secutus est illos: Sacerdotes nō dixerunt, vbi est Dominus: & qui tenebant Legem non cognouerūt Deum, sed & pastores prauaricati sunt in illum, & Prophetæ vaticinati sunt in Baal, & secuti sunt ea quæ nihil prodesse potuerunt. Quia Reges, Principes, Sacerdotes atque Prophetæ eorū dicebant ligno pater meus es tu: & lapidi tu me genuisti, atque sic iuxta numerū Ciuitatū fuerunt dii Iehuda, vt dicit Ieremias. Corruit itaque Ierusalem, & Iehuda cecidit: eo quod lingua atque conatus eorum fuerint contra Dominū, vt exacerbarent oculos Maiestatis eius: peccatum suum sicut Sodoma prædicauerūt, & nō cælauerunt: Ita iniquitates diuisionē fecerūt inter illos & Deum Sabaoth: peccataque illorum absconderunt faciem eī, vt non exaudiat. Quin etiam postea quam nulla spes correctionis in illis superfuit, misit Dominus (inter alios) Prophetam suum Esai. ad eos dicens, vade, & dic ad populum istum, audiendo audire, & ne intelligatis: & videndo videte, & ne sciatis: Obstina cor populi huius, & aggraua aures eius, atque oculos eius obline, ne forte videat oculis suis, & audiat auribus suis, & cor eius intelligat, & si conuerteretur sanatio fiat ei: idque donec deuastatæ fuerint Ciuitates, & fuerint absque habitatore, & domus absque homine, & Terra redigatur in solitudinē. Non solum quippe misera gens maledicta legis in se tot prauaricationibus accersiuit, de quibus omnes Prophetæ clamant, verum etiam Messiam Iesum primis parentibus statim post peccatū nomine seminis muliebris, deinde Abraham, ac Dauidi, illique promissum, cū omnibus beneficiis sui Euangelii repudiavit, ac postremo immanissime crucifixit: propter quod extremo fere supplicio, quasi ad petram allisa, ac in exemplū ineffabilis gratiæ, ac horendæ iræ per omnes gentes dispersa est. Cum autē tot calamitatibus exiliū ac seruitutis admoneri debuit, vt rediret ad cor: legisque maledictis oppressa ex gratia iusticiæ expeteret: etiānum fremit aduersus Dominū, & aduersum Christum eius: cum ipse sit filius Dei, in Zion prædicans præceptū Domini: quem quidē filium, quia suscipere ac osculari noluit, dedit ei Dominus nos omnes gentes in hæreditatē, & terminos Terræ in possessionem: ita Christus in offendiculum Iudæis, in lucem autē nobis gentibus datus est: vt iam non tantum notus sit Dominus in angustiis Iudææ, verum magnum sit eius nomen in gentibus, ab ortuque Solis vsque ad occasum laudabile sit nomen Domini, & omnis lingua confiteatur Deum patrem, & quē ille misit Iesum Christum, nouæ, & quæ sursum est cœlestis Ierusalem, ex viuis lapidibus architectū: peccatūque ex lege, ac gehennæ ex maledicto, pro nobis triumphatorē, ac Dñm: ita, vt iam neque lex accusans, neque peccatū condemnans, neque mors absorbens nobis dominetur: sed per Euangelium in spem vitæ eternæ erecti, gratias agamus ei qui nos de potestate tenebrarū redemit, asseruitq; in filios Dei ac Regni cœlestis hæredes: nō ex meritis nostris, quæ nulla sunt: sed ex misericordia sua, cuius non est numerus: nō ex operibus, inquam, quæ fecimus nos, sed gratis ex fide in ipsum Christum mediatorem Dei & hominum, qui iustificat nos: & qui, vt dicit Esai, repudatus est cōtempus, cæsus, mukkeh elohim .i. percussus Deus, atque adflatus: Ipse vero vulneratus est propter iniquitates nostras, & attritus propter scelera nostra, super quo Dominus posuit omnes iniquitates nostras, qui etiam expers omnis doli quasi pecus ad occisionem ductus est, & quasi ouis ante tonsorem suū non aperuit os suū, quin etiā pro iniquis (crucifixoribus sui) rogauit. Itaque Christus Iesus postquā Israel cæcus offendit, inuentus est ab his gentibus qui illum non quæsierunt, & qui populus eius non erat, factus est populus ipsius misericordiam consecutus. Quo circa, pro eo, quod Prophetarū oracula, & Apostolorum ocula

Christus lapis offensionis Iudæis, salus autem gentibus.

Esaiæ testimonia de passione Christi.
Ita Petrus Galatinus transtulit lib. 8. cap. 24. de arcanis ueritatibus ac fidei catholice disputans contra Iudeos.

lorum oculata testimonia a Iudæis accepimus: hoc tempore illorum patrū pro-
 trimentis, ac iam omnium gentiū seruis, vicissim dicimus: Venite, & ascendamus
 in montem Domini, in domum Dei Iacob, & instruet nos de viis suis: quoniam de
 Zion exiit Lex & verbum Domini de Ierusalem: domus Iacob venite, & ame-
 bulabimus in luce Domini Dei vestri: neque tamē volunt nobis duces esse, ne-
 que comites: ut scilicet omnis sanguis veniat super illos, & sint inexcusabiles,
 quia cum luximus, non planxerunt nobiscum: neque cum cecinimus illis, salta-
 uerunt: sed odio maligno Christi fascinati videntes nō vident, audientes nō au-
 diunt, aggrauatumque cor gerūt, ne intelligant, & sanentur. Quia vero hæc brus-
 ta sanguine Abraham, & legis possessione gloriātur insolentissime: habeant sane
 quo se præferant nobis, si Dñs Deus antequā fuit Abraham ad Abel non res-
 pexit: si Enos non inuocauit nomen Domini: si Henoch non tulit Dominus: si
 Noe non inuenit gratiam corā Domino: si Lot non excepit Angelos hospicio:
 si Iethro Sacerdos Madian, focer autē Moyse non obtulit holocausta Domino su-
 per liberatione Israel: si Rahab non agnouit Deum Israelis suum esse Deum: si
 Dauid Ruth Moabitidis non fuit pronepos: & si Iobis sanctimoniā non ipse
 met Deus corā Sarana prædicauit: Si Ninivitis quoque conuersis non est mis-
 fertus Dominus: si denique Malkizedek non fuit Sacerdos Dei altissimi, a quo
 Abraham etiā accepit benedictionē: & si præter ea ipse Abraham non in præ-
 pucio inuenit gratiā: & si non iam ex nobis gentibus, quasi ex lapidibus, Domi-
 nus fecit ipsius Abraham filios, ut idem vere pater multarum gentium sit, atq; fo-
 re dicebatur. Qui enim ex promissione atq; ex fide Christi sunt, ii tantum pro-
 prie in semine Abraham censi debent: successio enim beneficium promissionis
 est, non sanguinis: alioqui Ismael in filiis Abraham, & Esau in filiis Isaaci propter
 circumcisionē reputandi erant: Nūc autē in Isaac & Iacob resedit benedictio,
 Ismaele & Esau reiectis: ut planum sit Iudæos quoque a promissionibus excidisse
 ob perfidiam, quoad Deus misereatur illis, eos resuscitet, & oculi suo aggreget, ne
 in tam clara luce beneficiorū Christi caligent. CIRCUMCISIO si quidē,
 Iusticiæ illius quæ Abraham cōtigit ex fide erat signaculum: ut scilicet vnus A-
 braham pater esset præpucii & circumcisionis. Quod si circumcisio fide Christi
 caret, signū est, sine re: ut Hedera suspensa vino sublatō. Iam etiā vniuersa L E-
 GIS SACRIFICIA Sacerdotio Christi secundum ordinem Melchises-
 decī instituto, ut vmbra veritati, cesserunt: partem quoque Legis MOR A-
 LIS, & si naturæ nostræ, nisi esset corrupta, insit, testimonio tamē Christi Iohā.
 7. nemo fecit. IVDICIALIS autē pars Legis arbitrio Regum & gentilium
 legum cōmutata est: ita ut Iudæi legem habentes, viuant extra legem: & tamen
 ex illa iusticiam sectantes, ad iusticiam nō perueniunt: quod enim illam factis
 non præstāt, ad cōdemnationem suā, ipsam faciunt: ut si fures funem, quo pende-
 ant, superbissime ostentent. Quorum postremū si negant, Cōstitutiones quoque
 infra scriptæ eos vanitatis ac mendacii redarguūt: & quod nō solum Sacerdote,
 verum etiam Rege ac Iudice careant, ac sinē lege sua viuant, apparet.

Et si autē Iudæi Rerumpub. sint ipsissimæ pestes, nam religiōis, immo Dei nos-
 tri sunt professi inimici ac blasphematores: in Politia etiam Ciues foenoris
 exugunt, in cōtractibus simplices circumueniūt, victum præripiūt inopibus: ne-
 que se tātum, verum etiam Monetam circumcidūt, efferūt, conflāt, & tāquam ca-
 nes famelici circumeūtes Ciuitates, nihil non audēt, ut ex alienis dispēdiis sua fa-
 ciant cōmoda, ut se ab interitu, inopia, & seruitute vindicēt: Nihilominus in Re-
 pub. Christiana, ut Zizania in tritico, ferēdi sunt: nō tam quod suum quæstum
 Principibus faciāt (magno etiam Reipub. damno id cōstat) verum potius quod
 pro exemplo gratiæ, & iræ Dei, versentur inter nos: quodq; nos oleastri existē-
 tes in illorū hæreditariam stirpē insiri simus, ipsi quasi naturalibus Oliue ramis
 præfractis: ab illorūq; Patriarchis, & Prophetis, Legē: deniq; a Messia, & Apo-
 stolis Euangelium recepimus, ita, ut nihil solidi, nihil veri, nihil sancti in religiōe

Gentes conuerse hor-
 tantur Iudæos, ut ad
 Christum ueniant.

Multi in præpucio
 placuerunt Deo.

Qui in semine Abra-
 hæ censi debent.

CIRCUMCISIO
 SIO.

LEGIS sacrificia.

Pars Legis Moralis.

Iudicialis pars legis.

Quamquam Iudæi
 sint Rerumpub. pes-
 tes, ferēdi tamē sunt

Que utilitas ex Iudæis
 ad nos derivatur.

*Iudei conuertentur
ad Christum.*

Esa. 59.

Esa. 60.

*Signa & cause, quæ
Iudeis persuadeant
Messiam uenisse.*

Gene. 3.

*Zarobh hebraice. i.
semen eius: in qua di-
tione punctus huius
re inclusus ad semen
mulieris referri debet
re significat.*

49.

Esa. 60.

Malach. 4.

Psalmo 86.

Esa. 60.

Esa. 66.

quoque nostra esse censeamus, quod quidē ab ipsis Iudeis per præceptum, exēplū, aut saltem analogiam fidei nō sit profectum: quodque promiserit Deus se illos sub uesperam, hoc est, sub finem mundi ad cōmunem nobiscū Messiam cōuersurum: si enim Dominus gentes sine fœdere, sine lege, ac bonis operibus, in donum salutis æternæ uocauit, certe non est abbreviata manus Domini, ut Israel etiam saluare nequeat: neque est aggrauata auris eius, ut nō exaudiat: & redemptorē, qui iam in Zion. & ad eisdē qui iam in Iacob ab iniquitate resipuerunt, excipiant: surgēt ergo Iudei ac illuminabūtur, quoniā uenit iam Lux eorum, & gloria Domini super eos orta est. Quod quidē ne cæcitas eorūmet negare audeat, istuc ipsum pro signo certissimo habeāt, quia iam semē solius mulieris, vel ut dicit Esa. Virginis uenit Christus Iesus: cuius quidē Natiuitas primo in genere fuit propo sita, post ea per Abraham ad certā gentē restricta, tandē per Iacob Patriarcham ad Tribum Iehuda fuit alligata: ac proinde Diabolus de aliis populis & Tribus securus, mirabili crudelitate ac insidiis hanc unam lineam ex qua Christus erat nasciturus persecutus est, donec Christi tēpore ad extremā mēditatem fuit redacta, factaque tanquā desperatus truncus, unde nec folia nec fructus expectātur, ut etiā pauper Maria longe ab Ierusalē in ignobili Oppido Nazareth uixerit: quæ quidē cum ab Abraham de Tribu Iehuda per Dauid certissime descendat, in eius semine sunt benedictæ omnes gentes, aut alioquin in nullo alio: omnes enim alii Abraham & Dauidis posterī persequebātur, non aut cōuertebant gentes ad Dominum: si quidē hoc beneficiū a solo Christo erat gētibus expectandū. Cuius quidē calcaneo Satan ita insidiabatur, ut recens natus, præ Herode fugeret in Aegiptum: Ad similitudinē etiam Aeuæ in crapula, auaricia, & superbia secundū humanitatis calcaneū tentatus, scripturis quasi signis collatis tētatoris caput cōcruiuit, nihilominus ab instituto victū nō reiecit, nō longe enim post prælium aduersarius redintegravit, sed tanto insidiosius quāto potētius: actis enim in furorē Iudæorū Pontificibus, senioribus, ac discipulo eiūmet Iuda, illum cruci affixit: ignarus cōsiliū Dei, qui tantogloriosius vincere solet, quāto uolētiores hostes sibi deligit ad prælium: ut etiam Pharaonē, Item Herodē, Annam, Caiapham, & Pilatum omnesque omniū ætatum Nerones in id indurasse credatur, quo ex acriore pugna illustrior uictoria reportaretur: agnoscatque Dominus uir pugnator, & omnipotēs nomē eius. In hoc itaque semine Abraham repromisso, iam sunt benedictæ omnes gētes: ablatum est quoque sceptrum de Iehuda, & Scriba, seu Legislator de fœmore eius, quia uenit Shiloh. i. Messias. & ipsi aggregati sunt populi: & gentes iam uenerunt ad lumen ipsorum Iudæorū, & Reges ad splendorem eorū orierēt: ut iam ab ortu Solis usque ad occasum magnū & terribile sit nomen Dei in nobis gentibus, & in omni loco incensum offeratur nomini Dei atque oblatio munda, vel Dei ipsius apud Malachiam testimonio omnes (inquit etiam Dauid) gētes quascūque fecit Dominus uenerunt iam, & adorauerūt Dñm & glorificauerūt nomē eius: ut Turcæ etiam ac Scytæ confiteantur Christum Virginis Mariæ filium, Spiritūque Verbum, ac mentē Dei fuisse, miraculaque omnia quæ in Euangelis legimus fecisse credāt: Diuinitatis gloria, & passiōis ignominia, quæ duo carnales capere nō poterāt, exceptis. Propterea miseri Iudei leuent per circuitum oculos suos, & nisi sint cæci, videant, quia omnes gentes congregatæ uenerunt ad Ciuitatē illorum, quæ nō angustiis uerbis alicuius, sed orbis totius finibus clauditur, & illā ædificauerūt, atque impleuerūt: assumpsitque iam sibi Dñs ex gentibus Sacerdotes, & Leuitas: nec iā amplius Sol per diem, & splendor Lunæ per noctē, sed est Dñs in lucē, & Deus in gloriā illorum perpetuā: clammemusque omnes, Pater noster qui es in cœlis: & gloria in excelsis Deo. Quod si illi ad nos, immo ad suā hereditatē, quasi postliminio ex captiuitate, reuertī nolunt: & quod pater nos, uelut prodigū filium receperit, indignatiōe fremūt: nobis quidē triste erit carere coheredibus uineę cœlestis, fratribusque natu grādiōribus orbari: at ipsi tāto iustius se perituros sciāt, quāto diligētius Dñs Deus eos per Patriarchas, per

triarchas, per Prophetas, ac per ipsummet filium suum, per Apostolos per nos denique gentes, velut eorum abortiuos fratres quibus nunc seruiunt: reuocavit ad salutem, in solo Christo parabilem.

ARTICVLVS I.

Ea fuit maiorum nostrorum tam in gestis suis, quam in Legibus scribendis, incuria: ut IOHANNES A L A S K O Archiepiscopus Gnesnens. & Alex. Rex Regni Cancell. qui primus Leges Regum Pol. ordine, quo ab uno quoque Legislatore conscriptae sunt, euulgauerat, scripserit, infrascriptas BOLES LA I de Iudaeis Constitutiones primas fere omnium in Polon. Leges extitisse, ad Iusticiam inter Christianos & Iudaeos Regnicolas conseruandam, cuius quidem Priuilegii autoritas quoniam ad priuatum Terrarum Maioris Poloniae Dominatum, & non ad vniuersas Regni Terras referunt (Neque enim Monarchiae Boleslaus praefuit) idcirco tantum per Magnum K A Z I M I R V M fuerunt confirmatae: A L E X A. aut Rex quamuis illi per Iudaeos interponeretur, promittereturque Aurum vis magna, easdem confirmare noluit. Sequitur itaque.

161 Priuilegium libertatis & Iuris Iudaeorum

164 per Boleslaum Ducem Maioris Poloniae Protavum Kazimiri Magni
165 Poloniae Regis in Kalisz in crastino Assumptiois Virgin. Mariae, An-
166 no Domini M. CC. lxiiij. editum. Tandem Cracou. in die beatorum Dyo-
167 nysij & sociorum eius, Anno Domini M. CCC. xliij. per dictum Magnum Kazimirum Regem Poloniae, & eiusdem Boleslai pronepotem confirmatum. Quod nos A L E X A N D E R Rex non confirmando confirmatione speciali, sed ad cautelam defensionis contra Iudeos, Priuilegium Regni in istum codicem congestis ascribi mandauimus, atque sic eius sequitur tenor

Non confirmatur statut. hoc per Regem sed propter cautelam hic inscribitur.

Boleslai Ducis pro Iudaeis Constitutiones

IN NOMINE DOMINI AMEN. Ne decreta Regia cum fluxu temporis a memoria deciderent hominum, digne prudentum ratio stabilivit, ea apicibus literarum propter futurorum noticiam commendare. Q V A propter nos Kazimirus Dei gratia Rex Poloniae, Nec non Terrarum Cracouiae, Sandomiriae, Siradiae, Lanciciae, Cuiaviae, Pomera-
niaeque Dominus, & heres. Noticiae uniuersorum tam praesentium quam futurorum praesentibus declaramus. Quod cum nostra nostrorumque Baronum praesentia accedent. uiri idonei nostrique fideles Iudaei Terrarum nostrarum nobis Priuilegium Ducis Boleslai diuinae memoriae quondam Ducis Poloniae Protavi nostri charissimi. super Iuribus suis ostendissent, supplicarunt humiliter, ut ipsum Priuilegium nostro Regio insigni innouare & confirmare dignaremur: Priuilegium autem eiusdem de uerbo ad uerbum talis tenor extat.

IN NOMINE DOMINI AMEN. Humani generis actiones nisi uigeant uoce testium, aut testimonio literarum celeriter transeunt, & prorsus a memoria relabuntur. Igitur NOS BOLES LAUS Dei gratia Dux Maioris Poloniae notum facimus tam praesentibus quam futuris, ad quorum noticiam deuenierit praesens scriptum. Quod Iudaeorum nostrorum per totum districtum nostri Domini constitutum, Sta-

x

iiij

torum, Sta-

Tantummodo in districtu Maioris Poloniae censendum est istud Priuilegium obseruandum ut declarat hoc in prohibitio Dux Boleslaus.

torum, Statuta & Priuilegia, quæ a nobis obtinuerunt, de uerbo ad uerbum, prout in sequenti serie continentur, taliter duximus declaranda.

Christian. nō debet admitti ad testimonium, cōtra Iudæ, nisi pbet p Iudæ, & chris.

Primum quidē Statuimus, ut pro pecunia, aut pro quacūq; re. mobili, uel immobili: aut in causa criminali, quæ tangit personā, aut res Iudæi: nullus Christianus contra Iudæum nisi cum Christiano & Iudæo in testimonium admittatur.

Si Christ. p pignorib. citat Iudæ, & ille nō cōfiteatur, Iudæ' p Iuramēt. euadat.

Item si Christianus Iudæum impetit, asserens quod ei pignora sua obligauerit, & Iudæus diffiteatur, & Christianus Iudæi simplicibus uerbis fidem noluerit adhibere: Iudæus iurando super-equiualente sibi oblato suam intentionem probabit, & transeat absolutus.

Si pro minori pec. asserit Christ. se Iudæo pign' obligas, Iud. p Iuram. pbet.

Si Christianus obligauerit Iudæo pignus, asserens quod Iudæo pro minori pecunia obligauerit quam Iudæus confiteatur: iurabit Iudæus super pignora sibi oblata, & quod iuramento probauerit, Christianus ei soluere non recuset.

Si Iudæus dicat Christiano se aliquid mutuassee, Christ. iuramēto se expurga.

Item si Iudæus Christiano testib. nō assumptis dicat se pignus mutuassee, & ille negauerit, sup hoc Christian. solius sui iuramēto se expurget

Iudæus p pignore oīa pōt recipere, exceptis uestib. sacris, & madefact. sāguin.

Iudæus recipere poterit nomine pignorum omnia quæ sibi fuerint obligata, quocumq; nomine uocentur, nulla de his requisitione facta, exceptis uestibus sanguinolentis, & madefactis, & Sacris uestibus: quas nullatenus acceptabit.

Iudæ. cōtra chris. iurab. q nesciebat pignus furatū, aut ablat. dū obligabat ei.

Item si

Fol Item si Christianus impediret Iudæum, quia pignus quod Iudæus habet ei furtim, uel per uolentiā sit ablatum: Iudæus iuret super illo pignore, quod cū recepit furtim ablatū uel raptim ignorauerit: hoc in suo iuramento implicito, quanti sit pignus huiusmodi obligatū probabit: & sic expurgatione facta Christianus sortem & usuram ei persoluet, quæ medio tempore accreuerunt.

Si Christianus aliqd apud Iudæū impignorauit, & Iudæus suū cū illo amittiturabit Iudæus, & absoluet a petitis.

Si aut Iudæus per casum incendiū, aut per furtum, aut per uim res suas cum ablatis sibi pignoribus amiserit, & hoc cōstiterit, & Christianus qui hoc obligauerit nihilominus eum impedit, Iudæus iuramento se proprio absoluet.

Ciuitas nil agat cū Iud. nisi Princ. uel Palat. p reatu uero pson. sol. Princ. iud.

Item si Iudæi inter se de facto discordiā mouerint aut guerram, Iudex Ciuitatis nostræ nullam iurisdictionē sibi uendicet in eosdem: Sed nos tantummodo, aut noster Palatinus, uel eius Iudex iudiciū exercebit: Si autem reatus uergit in personam, Nobis tantūmodo hic casus referuabitur iudicandus.

Pro uulnere Iudæi pœna debetur Principi & Palatino ac Iæso.

Item si Christianus Iudæo uulnus qualitercūq; infligerit, reus nobis & nostro Palatino pœnam soluat, secundū quod nostram gratiā poterit inuenire nostræ Camerae deferendā: & uulnerato satisfaciatur procuratiōe uulnerū, & expensis: ut Iura Terræ nostræ requirūt & exigūt.

Pro capite Iudæi pœna debetur Principi uidelicet confiscatio bonorum.

Item si Christianus Iudæū occiderit, digno iudicio puniatur, & omnia rei mobilia & immobilia in nostram transeant potestatem.

Pro plaga Iudæi non sanguinolēta, pœna debetur Palatino & Iæso satisfactio.

Item si Christianus Iudæum ceciderit, ita tamē ut sanguinē non effundat, per

Pro Nobili uero capite tantum 120. pro Kmetonis aut tantum 10. Marce pec. dantur. O iniquitate Cōstitutionum.

fundat, per Palatinum requiratur secundū Terrę nostrę consuetudinem ab eodē, & percusso seu læso satisfaciat, quemadmodū in Terra nostra est consuetū. Si uero pecuniā habere non poterit, idem pro cōmisso, sicut iustum fuerit punietur.

De Teloneo a Iudaeis exigendo.

Iudai liberū transiū per Regnū habituri Teloneis solutis quę antiquitatis termino muta dicuntur.

Vbicumq; Iudeus Dominiū nostrum transierit, nullus ei aliquod impedimentum præstabit, nec molestiā inferat, aut grauamen: Sed si aliquas merces, aut aliquas res duxerit ex quibus muta debeat provenire: per omnia mutarū loca ipse quoq; Iudeus non nisi debitam soluat mutam: quam solueret unus Ciuium Ciuitatis illius in qua Iudeus eo tempore commoratur.

De ductione Iudaeorum mortuorum.

Iudæis funus ducentibus nihil Teloneis exigatur, alias exasior ut prædo puniatur.

Si Iudæi iuxta suam consuetudinē aliquē ex mortuis suis, aut de Ciuitate in Ciuitatē, aut de Prouincia in Prouinciā, aut de una Terra in aliam deduxerint, nihil ab eis per Notarios nostros uolumus extorqueri: Si autē Notarius aliquid extorserit, ut prædo uolumus puniatur.

De dissipatione Cæmiterij.

Christianus uiolans Iudæorū Cæmiterij grauitèr puniatur et bona sua cōfiscantur.

Item si Christianus Cæmiteriū eorum quocūq; modo dissipauerit, aut inuaserit: uolumus ut secundū Terrę nostrę consuetudinem & iura grauitèr puniatur, & omnia sua nostræ Camerę proveniant, quocumque nomine nuncupentur.

Pro violentia Saholæ Iudaeorum.

Iactans super scholam Iudæorum duo talenta piperis Palatino soluet.

Si aliquis temerarie iactauerit super Scholas Iudæorū, nostro Palatino duo talenta piperis uolumus ut soluat.

Item de pœna Iudicis cōtra Iudæum.

Pœna iudiciaria Iudæor, iacta piperis.

Item si Iudæus Iudici suo in pœna pecuniaria quæ Vandel dicitur reus inuentus fuerit, pœnam talenti Piperis quæ ab antiquo est imposita, soluat eidem.

De cōtumacia Iudæi qua pœna puniat

Iudæus pro contumacia pro qualibet citatione pœnas soluat

Si Iudæus per edictum sui Iudicis uocatur ad iudiciū, & primo, & secundo non uenerit: pro utraque uice pœnam quę consueta est ab antiquo, persoluat: Si ad terciū edictum non uenerit, pœnam quæ sequitur soluat Iudici memorato.

Si Iudæus Iudæū vulnerauerit, pœnā iuxta Terræ cōsuetud. Iudici soluet.

Item si Iudæus

Item si Iudeus Iudeum uulnerauerit, poenam Iudici suo secundū Terræ nostræ consuetudinem soluere non recuset.

De occulta Iudæi interfectione.

Si Iudæus clam fuerit interfectus, ut per testimoniū contestari nō possit: is qui eum interemit, si post inquisitionē suspectum habere ceperint Iudæi: Nos Iudæis contra suspectum Iudæi occisorē patrociniū iusticiæ adhibebimus Iure mediante rei.

Pro occulta Iudæi interfectione si quispiam suspectus esset.

De violētia manuali in Iudæū, Ius Terræ poenam & Iudiciū docet.

Item si Christiani alicui Iudeo manum iniecerint uiolentam, secundū quod Ius Terræ nostræ exegerit, punientur.

Percussor Iudæi Iure cōmuni aggrediendus

De potestate Iudicis.

Item Iudex Iudæorum nullā causam mortā inter Iudæos in Iudiciū deducat, nisi fuerit per querimoniā inuitatus. ¶ Item Iudæi circa Scholas, uel ubi elegerint debent iudicari.

Iudæi iudicabuntur ex querela circa scholam.

De accrescentia vsurarum.

Item si a Iudæo Christianus pignus suum absoluerit, usura sc̃p̃ nō persoluerit, easdē si infra mēsem nō dederit, illis usuris accrescant usurę.

Mense decurso usura debentur.

De hospitacione Iudæi.

Item nullum uolumus in domo Iudæi hospitari.

Iudæi neminem hospitabunt.

De literis & possessiōe bonorū immobilium.

Si Iudæus super possessiones, aut literas bonorū immobilium pecuniam mutuauerit, id quoq; ille cuius res est probauerit, Nos Iudæo & pecunias, & literarum pignus abiudicari Statuimus.

Mutatio super possessiones & literas prohibita Iudæis.

De Iudæorum pueris.

Item si aliquis uel aliqua puerum Iudæis abduxerit, uolumus condemnari ut fur.

Puerum Iudæis abducens uti fur censeatur

De potestate Iudicis.

Item si Iudæus receperit a Christiano pignus, & per spaciū anni tenuerit: si pignoris ualor mutuata pecuniā non exceſſerit, Iudæus Iudici suo pignus demonstrabit. Si uero pignus bonū non fuerit, Palatino nostro uel suo Iudici ostendet, uel postea uēdendi habebit libertatem: Si idem pignus antequā annus transierit suo Iudici demonstrabit, si quidem pignus apud Iudæū diem & annū remāserit, nulli super hoc postea respondebit.

Pignus per anni decursum non redemptum Iudici ostensū uendatur p Iudæū

y. Iudæi nō

Volumus ut nullus Iudæum super solutione pignorum in suo feriato die audeat cohartare.

De ablatiis pignorib. Iudæis per aliquē.

Christianus per uim pignus auferens, uti uolator camere principis est puniendus.

Item quicumq; Christianus per uim abstulerit pignus suum a Iudæo, aut uiolentiam in domo suo exercuerit, ut dissipator nostræ Camere grauius puniatur.

In Scholis iudicētur eorū excessus.

Iudæus in loco Iudæi cōsuetudo iudicandus nisi ad præsentiam Principis aut Palatini uocatus fuerit.

Item contra Iudæum non nisi in Scholis, uel ubi iudicātur omnes Iudæi in Iudicio procedatur: exceptis nobis & nostro Palatino qui eos possumus ad nostram præsentiam euocare.

De impetitione Iudæi per Christianū pro puero interempto.

Iudæus pro occisione pueri Christiani accusatus tribus Christianis & tribus Iudæis testibus uictus, si de cetero pro usu Christiani sanguinis non culpandus.

Iuxta Constitutiones Papæ, In nomine nostri patris sancti districtius prohibemus, ne de cetero Iudæi singuli in nostro Dominio cōstituti debeant culpari, quod humano utatur sanguine: cum iuxta præceptū Legis ab omni prorsus sanguine se Iudæi cōtineant uniuersi. Sed si aliquis Iudæus de occisione alicuius pueri Christiani per Christianū fuerit culpatus, tribus Christianis & totidē Iudæis cōuinci debet: & postquam conuictus fuerit, tunc ipse Iudæus tantūmodo poena quæ sequitur puniatur crimine pro cōmisso. Si uero ipsum testes supradicti, & sua innocentia expurgabit: poenam Christianus quā Iudæus pati debuerat, pro calumnia non immerito sustinebit.

Talis in calumniatorum Christianorum statur.

Aequalis pecunia siue debitū semper Iudæo reddatur cum usura.

Item Statuimus ut quicquid Iudæus mutuauit siue aurum fuerit, siue denarii, siue argentum: idem sibi solui, uel reddi debet, cum usura debita, quæ accreuit.

De equis obligatis.

Iudæi luce diurna equos oppignoratos recipiant, accusati quod furatos recipere iuramentis se purgant.

Volumus ut Iudæi equos qualescūq; generaliter omnes manifeste atque in luce diurna pro pignore recipiant. Si aut aliquis equus apud Iudæum furatus per Christianū aliquē inueniretur, Iudæus se iuramento proprio expurgabit, dicens quia eundem equum manifeste, & in die pro tanta, quantam dedit pecuniam, impignoratum habuit, & credebatur non furatum.

De falsa mo-

De falsa moneta quaerendum.

Item inhibemus, ut Monetarij in nostro Dominio cōstituti Iudeos cū falsis denarijs, uel rebus alijs, soli absq; nostro Nuncio, uel nostri Palatini, seu absque Ciuibus honestis, quoquo modo detinere uel capere non præsument.

Iudei pro falsitate monete non nisi cum Nuncio Principis aut Palatini capiendi.

De clamore Iud. in nocte p violentia.

Statuimus, quod si Iudeus aliquis compulsus nimia necessitate noctis tempore clamauerit, & si uicini Christiani præstare nō curauerint auxilium oportunitum, nec uenerint ad clamorem, quilibet uicinus suus Christianus triginta solidos teneatur.

Vicinus Christianus Iudeo nocte uiolentiā acclamanti, si non accurrit triginta solidos soluet.

De comparatiōe & emptiōe victualiu.

Statuimus etiam ut Iudæi uendant omnia libere & emāt, panem tantum, similiter ut Christiani: prohibentes uero, poenā nostro Palatino pro eo soluere tenebūtur. Et ut omnia que premissa sunt perpetue robur obtineant firmitatis, presens instrumentū cum testiū annotatione ipsis pro cautela dedimus cū Sigilli nostri munimine roboratū. Huius uero rei testes sunt Comes Arbeldus Palatinus Calissien. Comes simul Castellanus Gnesnen. Comes Iankalis, Comes Mathias Castellanus Ledenen. Comes Czhostans Pincerna Calissien. Comes Derlaus Venator Ledenen. & alij quā plures Barones Terre nostre. Actum in Ciuitate Kalisz, in crastino die Assumptiōis beatę Marię Virginis. Anno Domini 1264. octauo Kalendas Septembris.

Iudei ut Christiani victualia emendorū libertate gaudebunt, sub poena Palatini.

¶ Nos igitur Iure ipsorū diligēter cōsiderato, & inspecto, Statuto predecessorum nostrorū confirmare, eo magis quā monere, aliquo modo discernē. benemeritis ipsorū desyderijs fauorabiliter inclinati. Exnunc prædicta omnia innouamus, roboramus, & ratificamus, in titulū perpetuę firmitatis, in horum aut euidentiā presentes sunt nostro Sigillo insignitæ. Actum Cracouię die beatorū Martyrum Dyonisij & sociorum eius. Anno Dñi 1334. presentibus his Nobilibus nostris Spicimiro Castellano Cracoui. Nisczinio Sandomirien. Nicolao Palatino Craco. Andrea Venatore, Krziuofande Succam. Craco, & alijs multis fidedignis. Datū per manus Sbignei Præpositi & Cancel. nostri Crac.

Kazimirus Rex cōfirmat Priuilegiū Boleslai non ad totum Regnum pro Iudeis

ARTICVLVS II.

Parentes filiorū contractibus cum Iudæis factis non obligātur: Iudæi exigant vsuras septimanatim: ad literas uero obligatorias, neque super bona, sed tantum super pignus pecuniā dent: triennio prescribunt: Libertates tamē illorum Iuri Diuino & Terrestrī contrarię reuocantur.

Parentes filiorum contractib. etiā circa

aleam, aut cum Iudæis factis non obligantur. Lex I.

y ij

Vt noxius

Kazim vislucie, idē
supra lib. 3. cap. 10.
art. 2. de fideiussorib.

Vt noxius ludus taxillorum abiciatur, per quem, sæpius iusti patres 25.
propter filiorum excessum de bonis eorū pelluntur, & absq; ipsorū cō-
meritis ad nimiam deducuntur paupertatē: Statuimus, ut si filius quis/
quam utrisq; parentibus uiuis, & sanis ludo amiserit aliquā pecuniæ
quantitatē: prædicti ludētis parentes non tenebuntur ipsi uictori pro ip-
sorum filiis uel filio ad pecuniæ perlusę satisfactionē. Idemq; dicimus
de ludæis, si mutuarēt pecuniā tali filio, superstitibus dicti filij parenti-
bus & sanis: Quod uidelicet eius parentes non teneantur de mutuo, nec
aliquo modo compelli debeant, nec possunt: sic etiam dicimus de omni
cōtractu inito cum filio familias, quod nō ualet, cum sit in paterna po-
testate cōstitutus (inueturq; Senatus consulto Macedoniano) propter
quod nō habet alicuius rei Dominiū, uel aliquā possessionis traditionē.

**Iudæi exigāt vsuras septimanatī: Si ve-
ro ad literas obligator, pecunias dēt ad
nullā vsurā tenebitur mutuarij. Lex ij.**

Cum in usurarū uoragine sit insatiabilis appetitus, extorsioiq; pecu- 26.
niarum quidā terminum nō imponunt. Proinde statuit nostrorū Ba-
ronum & Nobiliū auctoritas, quod Iudæi fidei nostrę Christianę ue-
ri inimici, Christianis pecunias ipsorum mutuantes, nō plus de usura
qualibet septimana exigere debēt, nisi tantū unam quartā alias unum
grossum a Marca debent, & tenebuntur cum gratiarū actione recipere.
Et si aliqui Iudæi per nouas deceptiones ad literas obligatorias pecuni-
as eorum mutuarēt, & per duos annos suum debitorē sustinerent pro
usura accrescente, et pro summa principali debitorē ad iudiciū nō pro-
uocantes: Extūc ipso facto usuram ultra duos annos accrescentē amit-
tere debent, in sorteq; principali, & summa capitali sola & absq; ullis
usuris debent esse cōtenti, neque per eandē literā obligatiōis obligantē
poterint ad maiorem summam compellere, neq; obligatus tenetur sta-
re, uel obseruare ipsis suā obligationē, uel promissū, ultra se hoc extēdēs

**Quod si q̄s Christ. uel Iudæus credi-
tor, pro suo debito aut alioqui suo Iu-
re, tribus annis & totidem mensib. taceat: & postea emptorem heredi-
tatis ab illo debitore suo acquisitæ quasi propinquior remo-
uere uellet: silentium illi imponatur. Lex iij.**

Quam uide Libro 3. Cap. 9. Artic. 3. de propinquitare redimenda.

**Ergo Iudæi pecuniā super literas ne
dent præter pignus. Lex iiij.**

Porro cum

Porro cum Iudaice prauitatis intentio super hoc uersetur, ut Christi-
 36. anorum bona & diuitias semper deprimant & euellant: Conuenit igitur non immerito statuere, ut nullus Iudæus amplius alicui Christiano in Regno nostro a modo constituto suas pecunias super literas obligationis præstet, aut mutuet, sed tantum ad pignus sufficiens præstare ualebit, secundum consuetudinem antiquitus reseruatam.

Kazimirus Vislicie.
 Horum quatuor sta-
 tutorum fit mentio lib.
 3. cap. 8. artic. 4. de
 literis & privilegijs.
 Et iterum lib. 3. cap. 9
 art. 6. de obligatiōib.

Similis.

Peruersa Iudaica perfidia, cum semper sit & est Christianis contraria & inimica, & non solum in fide nec in corpore, uerum etiam in direptione bonorum & facultatum attractatiōe, quam studiosissime intendit. Quamuis in Constitutiōe eiusdem Capituli quod incipit Porro. &c. sit eis prohibitum quod dare non debeant hominibus cuiuscumque status aut conditionis existant pecunias super literas & Inscriptiōes, sed tantum super Vadia & pignora: tamen hoc ipsi minime aduertentes pecunias super literas & Inscriptiōes dare non cessant, etiam contra Iura & Canonica & Ciuilia: quæ arctissime hoc prohibent. Ideo uolentes nostris subditis Terrarum nostrarum subuenire gratiose, prout ex religione christiana tenemur, & debemus: De cætero prohibemus, ne Iudæi super literas & Inscriptiōes pecunias mutuent: sed solum super pignora ut superius in eodem Capitulo est expressum. ¶ Si quis igitur Iudæorum tales literas de cætero aut Inscriptiōes exhibuerit, aut super easdem pecunias dederit: extunc tales literæ aut Inscriptiōes debent esse nullius ualoris uel roboris: nec recipiens pecunias huiusmodi tenebitur procedere ad earundem solutionem.

Kaz. Vislic. 1423.

Iudæi triennio præscribunt in obligatiōib. & Inscriptiōib. * Sed nihil super

bona dent, libertates quoque eorum Iuri Diuino & Terre-
 stri contrariæ penitus reuocantur. Lex v.

Item cum infideles non debeant ampliori prærogatiua gaudere quam
 95. Christi Dei cultores, nec serui debent esse melioris conditionis quam filij
 96. Statuimus quod Iudæi potiatur Iuribus iuxta Constitutiōes Vartheñ.
 prout alij Nobiles Terrarum nostrarum quantum ad præscriptiōes ut uidelicet utantur præscriptione trium annorum in obligatiōib. & Inscriptiōib. ipsorum. Nec poterint dare aliquam summam pecuniæ super obligationem aliquorum bonorum aut super literas Inscriptiōum: Quod si dederint contra huiusmodi prohibitionem Statuti, eo ipso pecuniam perdant, obligatioque & Inscriptio huiusmodi eo ipso sint nullæ. ¶ Literas etiam quascumque super libertate ipsis Iudæis in Regno nostro dependentibus per nos post diem Coronatiōis nostre concessas, & Iuri Diuino

Eiusdem mentio lib.
 3. cap. 8. arti. 4. de
 literis & privilegijs.

Kazimir. Tertius in
 Nyssona 1454.

no ac Constitutiōibus Terreſtribus cōtrarias penitus reuocamus, abo-
lemus, eaſq; nolumus fieri alicuius roboris uel momenti: quā reuocati-
onem & obligationē eorū in Regno noſtro per proclamationē publi-
cam omnibus innotefcere faciemus: eaque omnia rata grataq; habere
promittimus, & inuiolabiliter obſeruare, ac ab alijs obſeruari faciemus
præſentiū noſtrorū qbus Sigillū noſtrū appēſum eſt teſtimonio liter.

ARTICVLVS III.

Iudæi literas Regias arbitrio Cancellariorū ſoluant, pignora in Libros
ſuos inſcribant, alioquin ſi non ſiſtunt euictorē ſuſpendūtur.

Iudæi arbitrio Cancellariorū Regias literas ſoluunt. Lex I.

Sigism. Crac. 1511.

Idē cap. 10. de Cane. * Iudæi ſoluēt literas iuxta arbitriū & uoluntatē Cancellarię noſtrę. 16.

Pignora nō cōſpiciātur p ſeniores Iu-
dæor, ſed in libros eorū inſcribā. Lex ij

Sigism. Crac. 1532.

De conſpiciendis per ſeniores Iudeorū pignoribus ad Iudeos allatis,
non uidetur nobis factū cōueniens. cū ſinguli pignorantes id maxime
uitare, & cauere ſoleant, ne in egeſtate & indigentia ſua cuipiā delegā-
tur: ſed mandabimus, ut res oppignoratę, & dies earū oppignoratiōis
ſecundum ueterē conſuetudinē in libros Iudeorum inſcribantur.

De eodem.

Sigism. Petr. 1538.

Iudæi pignora inſcribant in Libr.

Cæterum pignora debebūt inſcribere in Libros ſecundū Statutū no-
ſtrum Cracouię in Conuētū Regni generali. Anno Dñi 1532. editū.

Iudæi ſi nō ſiſtit euictorē ſuſpēd. L. iij

Sigism. Petr. 1538.

Idem libro 3. cap. 10.

12. de Iuris.

Quoniam uero nimia furum licentia & pluralitas, eo maxime creuiſ-
ſe uidetur, quod fures ipſi habeant rerum furto ablatarū apud Iudeos
tutam uenditionē. Cui malo ut obuiari poſſit ex conſilio Senatorum
Regni noſtri, & poſtulantibus Nuncijs Terrarū decreuimus, decerni-
muſq; ut ſi Iudæi pro re furtiua ad ſe delata euictorē ſtatuerē non poſ-
ſent, aut nollent: in ludicio ad hoc citati, poena furcæ ipſi, ut culpæ par-
ticipes & conſci, puniri debent.

ARTICVLVS IIII.

Iudæi nullis præſint Officijs, moderate mercentur, pactis cum Ciuiſ
tatibus initis ſtent, glaucas mitras deferant itinere excepto,

Yadia illorū cōtra cōmunitarē ſunt reſerēda, villas
tim ne mercētur, equos & cures ne educāt.

Iudæi neque

Iudæi neque Teloneis, neque vllis Officijs præfint. Lex I.

Statuimus inuiolabiliter obseruandū, Iudæos Teloneis quibuscumq; præfici non debere, neq; posse: indignū & Iuri Diuino contrarium censē. eius generis homines aliquibus honoribus & Officijs inter Christianos fungi debere.

sigism. Petr. 1538.

Quin etiā mod⁹ mercandi Iudæis statuatur, Sed tamen pactis cum Ciuitatibus susceptis stent. Lex ii.

sigism. Petr. 1538.

Hoc statut. repetitur

libr. 1. capitu. 16. de

Ciuitatibus artie. 9.

Volumus præterea, ut Iudæi non habeant liberā mercandi in omnibus rebus facultatem: Sed modū per nos statuendū in mercimonijs ad uitctum querendū ubique in Regno nostro teneant, et diligēter obseruēt: Atque etiam pacta & conuentiōes quas cū nonnullis Ciuitatibus maioribus Regni nostri habent, in toto teneant.

Glaucis mitris insigniti prodeāt in publicū, sub pœna vnus floreni, nisi forte in itinere sint. Lex iii.

Et quoniam Iudæi relicto ueteri instituto, proiectis signis, per quæ a Christianis dignoscebātur, uestitū Christianis per omnia similē sumperunt, ut inter Christianos dignosci non possint: Statuimus perpetuo obseruandū, ut omnes & singuli ubique in Regno nostro Iudæi, signa, hoc est Bireta, aut capellos, seu aliud capitis tegmentū coloris glauci alias Zolte ubilibet locorū deferant: Viatoribus exceptis, per uiam enim & itinera licebit illis signa huiusmōi deponere, aut occultare.

Idem libro 2. capi. 5. de vijs.

Quod si quispiā ex Iudæis uti transgressor huius legis nō deferens capitis tegmentū glauci coloris, Palatino loci, aut eius Vicepalatino, seu Iudici secundū morem Terræ cuiuslibet delatus, & ibi conuictus fuerit, soluere cogatur toties quoties Constitutiōi contrauenerit præsentis unius floreni pœnam, cuius medietas Palatino, seu Vicepalatino, seu Iudici, & alia medietas instigatori cedere debet.

Vadia Iudæis concessa, non ad priuatas personas, uerum ad cōmunitatē Ciuilem sunt referenda. Lex iiij.

Idē Rex Pet. 1538.
Eiusdem mentio lib.
1. cap. 16. articulo
9. de Ciuitatibus.

Quia etiam ad prouidendū securitati eorundē Iudæorū, & ad compe-
scendam licentiosorū audaciā eisdem Iudæis in aliquibus locis cōtuli-
mus Vadia ad magnas summas se extēdētia, quæ quidē non ad sin-
gulares & priuatas personas, sed duntaxat ad cōmunitatē, aut aliā mul-
titudinem Ciuilē, per conspirationē, tumultū, & seditionem, ad perni-
ciē & interitū Iudæorū exercitatā, extēdi debere uolumus, et declaram⁹

Iudæi ne villat, mercim, exerceāt. L. V

sigism. Petr. 1538.
Eiusdem mentio lib.
1. cap. 12. art. 17. de
Capitan. & lib. 1. ca.
16. art. 9. de Ciuitibus,
& lib. 1. cap. 17. ar-
ticulo 4. de Kmeton.

Item, cum Christianis lura Regni mercaturas & fora in Villis facere
prohibeant, multominus hoc Iudæis licere censemus, immo sub grauissi-
mis pœnis, ne talia audeant, eis interdicimus, & prohibemus, sub am-
missione rerum omnium iuxta antiquū Statutum confiscandarū.

Equi per Mercatores vel per Iudæos

sigism. Augustus Pe-
tricius 1550.

educi, neq; cutes per Cerdones, aut Vector, de Reg. euehi debēt. Lex vi
Quam vide Libro Secundo Capitulo Quinto de Viis.

ARTICVLVS V.

**Regnicolarū Iudæi in Regia defen-
sione nihil sibi promittant. Lex I.**

sigism. Cr4. 1539

Quin Nobiles in Oppidis aut Villis suis Iudæos habent, per nos licet
ut soli ex eis fructus omnes & omolumēta percipiant, Iusq; illis arbi-
tratu suo dicant: uerum ex quibus Iudæis nullum ad nos commodum
peruenit, eos uti Iudæorum Iure non permittimus per nos & anteces-
sores nostros concessio: neque de iniurijs eorum deferri ad nos uolu-
mus, ut, ex quibus nullum commodum sentimus, hi etiam nullum in
nobis præsidium habeant collocatum.

ARTICVLVS VI.

Iuramentum Iudæorum contra Christianos.

Qualiter Iudæi iurare debent.

Iurabit Iudæus pro
magnis summis ut sūt
quingenta Marc.
Argenti super Roda-
le, uel ad Principē uo-
cotur pro re minori
ad hostium scholæ.

Statuimus quod nullus Iudæus iuret super Rodale ipsorū nisi sit pro
magnis causis, quæ se extendunt usq; ad quinquaginta Marcas Argē-
ti: uel sit ad nostram præsentiam euocatus. Pro minoribus uero causis
iurare debet ante Scholas ad hostium dictæ Scholæ.

Forma Iuramenti Iudaici.

Quod Iudæus debet conuerti contra Solem seorsum, & stare nudipes
super unam sedem, indutus pallio aut clamide, & pileum Iudaicū de-
bet in capite habere: & si lapsus fuerit ter, tot idem amittit fertones. Si
quarto, manet reus in causa, tunc dicat is qui sibi Iuramentū narrare
debet seu præ-

debet seu prædicere, Helia Iudæe, ego te moneo per has tres * literas, per hanc Legem quã Dñs dedit Moyſi in tabula lapidea in monte Synai, quod liber iſte, aut Rodale hoc, uerum & iuſtũ ſit, ſuper quod tu Iudæe iurare debes huic uero Chriſtiano pro tali culpa ſiue cauſa pro qua duxit te ad Iudicium. ET PRAEDICETVR ei iuramentum ſic. Quod tu in hac cauſa non es reus, pro qua hic Chriſtianus te culpatur, ita te Deus adiuuet, ille, & idem, qui coelum & Terram fecit, aerem, & rorem, montes cum uallibus, flores & gramina: & ſi tu reus ſis, quod te lepra & uenenũ inuadat, quæ precibus Helizei Naaman Syrum dimiſit, & Giezi inuaſit: & ſi tu reus ſis, quod te ignis coeleſtis comburat, & morbus inuadat caducus, & fluxus ſanguinis: & ſi tu reus fueris, quod tu pereas in anima tua, & in tuo corpore, & in tuis rebus, & ut tibi accidat ſicut uxori Loth accidit, quæ mutata fuit in ſtatuum Salis, quando Sodoma & Gomorra periit, fiat & tibi. Et ſi tu reus es, ut nunquã ad ſinum Abrahæ uenires, ubi Chriſtiani, Iudæi, & gentiles ante creatorem omniũ rerum reſurgẽt: & ſi tu reus es, quod te Lex Moyſi deleat in monte Synai quam Dominus dedit Moſi, quam ſolus Deus digito ſuo ſcripſit in tabula lapidea: Et ſi tu reus es, quod te confundat omnis ſcriptura, quæ ſcripta eſt in quinque libris Moſi: Et ſi tuum iuramentũ non eſt iuſtum, nec mundũ, atq; uerum, quod te Adonai deleat ſuæ Diuinitatis potentia, & te ſuſcipiant Dyaboli, & deducant te in æternam damnationem in ſecula ſeculorum, Amen.

* Quatuor credo, nempe ihub, ichona, nomẽ Dei, tetragrammaton a Græcis, a numero literarum appellatum.

Leges Impator, Chriſtiano, quæ apud nos deſiderantur, de Iudæis, hæ ſunt.

Iudæi irruentes in cõuerſum ad Chriſti cultum ſunt cõcremandi.

Iudæis, & maioribus eorum, & Patriarchis volumus intimari, quod ſi quis poſt hanc Legem, aliquẽ, qui eorum ſeculem ſugerit ſectam, & ad Dei cultum reſpexerit, ſaxis, aut alio furoris genere (quod nunc fieri cognouimus) auſus fuerit attentare: mox flammis dãdus eſt, & cũ omnibus ſuis participibus cõcremandus.

Imper. Conſtanti. 4. ad Euagriũ præſec. præſ. Dat. 15. Kalen. Nouẽbr. Conſtantino. 4. 8. & Conſtantino Ceſ. 6. Conſ. cod. lib. 1. de Iudæis ual. 12.

Immunitas antiquitus Iudæis cõceſſa per hanc legem reuocatur.

Iuſſio qua ſibi Iudaicæ Legis homines blandiuntur, per quam eis ciuiliũ munierum dabatur immunitas, reſcindatur.

Imper. Grat. Valent. & Theod. 333. Hypatio Dat. 18. Kalẽ. Maij Mediolani Merobande 2. & ſaturmino Conſ. lib. 1. cod. titulo 13.

Iudæi non poſſunt habere aliquem honorem H. D. bar.

Hac ualitura in omne æuum Lege ſancimus, neminẽ Iudæorum quibus omnes adminiſtrationes & dignitates interdictæ ſunt, nec deſenſoris Ciuitatis fungi ſalem Officio, nec patriæ honorem arripere: ne acquiſiti ſibi Officii autoritate

Imper. Florẽt. præſ. præſ. preto. libro 1. titulo 13.

muniũ aduers

muniri aduersus Christianos, & ipsos plarūque Sacrae religionis antistites, veluti insultantes fidei nostrae, iudicandi vel pronunciandi quamlibet habeant potestatem. Illud etiam pari cōsideratione rationis arguētes praecipimus, ne quae Iudaica Synagoga in nouam fabricā surgat: fulciendi veteres permīssa licentia quae ruinam minatur. Quisquis igitur vel infulas acceperit, quāsitis dignitatibus nō porciatur: vel si ad Officia vetita irreperit, ab his penitus repellatur: Vel si Synagogam extruxerit, cōpendio Catholicae Ecclesiae nouerit se laborasse: Et qui ad honores & dignitates irreperit, habeatur ut antea cōditionis extremae, & si Honorariam illicite promeruerit dignitatē: Et qui Synagogae fabricā ceperit, non studio reparandi, cum damno quinquaginta librarū auri fraudetur ausibus suis: Cernat praeterea, bona sua proscrip̃ta, mox poenae sanguinis destinādus, quasi qui fidem alterius expugnauit peruerſa doctrina.

**Mācipia Christiana Iud. interdicuntur
& statim libera frūt: mācipia vero alterius
sectae eis sūt pmissa, sed eos ne circūcid.**

Imper. Constan. ad Eu. Priu. Praet. praef. Dat. idib. Aug. Constantinop. Cōstantio. a. 7. cōstante Cas. 6. con. lib. 1. titulo 14 Iudaeus seruum Christianum nec cōparare debet: nec largitatis, vel alio quocumque titulo cōsequetur. Quod si aliquis Iudaeorū mācipiū vel Christianum habuerit, vel sectae alterius, seu nationis crediderit, ex quacūque causa possidēdum, & id circumciderit: nō solum mācipii damno multetur, verum etiam capitali sententia puniatur, ipso seruo pro praemio libertate donando.

Iudaei ad Eccles. cōfugien. nō prius suscipiantur, quam debita soluerint, vel crimine se purgarint.

Imperatores Aread. Honor. 44. Archo. lae praefecto Augu. stali. Dat. 15. Kal. Iul. Constantinop. Cesa. rio Attico Conf. cod. lib. 1. de paganiis titulo 15. Iudaei qui reaturali quo vel debitis fatigati simulant se Christianae Legi velle cōiungi, ut ad Ecclesias cōfugientes euitare possint crimina, vel pondera debitorū, arceantur, nec ante suscipiantur quā debita vniuersa reddiderint, vel fuerint innocentia demonstrata purgati.

CAPITVLVM XXII.

De Paganis.

PRAEFATIO.

Cum Regi Polonorū pareant quoque gentes, partim semichristianae, ut Samogitae: partim Machometi anilibus deliriis infectae, ut in Lithuania Tartari: Bona pars gentili cecitate etiānum occupata: ut Ceremysi in oris Russiae. Opere precium quoque fuit hoc loco de iis Leges (cū patriae nullae sint) Christianorū saltem Imperatorū subtexere: ut exemplū ab illustri loco mutuatum Principibus nostris suppeditet consiliū, quod pro ratione personarū, temporū, ac locorū, in suū, ac illorum subditorū vsum accommodent. Nam & si Turcae, ac Scythae in nostro quoque Regno obuersentur, cum Iure Ciuitatis careant, sed ut hospites sunt: ab huius loci Legibus omnino excluduntur: sed ad Librum quintū, & ad Capitulum 6. de Hospitibus ac externis referuantur.

Christianis

Christianis nō licet paganos offēdere, nec eorū bona rapere sub pœna dupli.

Christianis qui veræ sint, vel esse debēt, specialiter demādamus: vt Iudeis ac paganis quiete degētibus, nihilq; tentantibus turbulentū legibusq; contrariū, non audeant manus inferre, religionis autoritate abusi: Nā si contra securos fuerint violenti, vel eorū bona diripuerint: nō ea sola quę abstulerint, sed conuicti, in duplum quę rapuerint restituere cōpellentur: Rectores etiā Prouinciarū. & Officiales Principales cognoscāt, se, si non ipsi talia vindicent sed fieri a popularibus hæc permiserint, vt eos qui fecerint, puniendos.

Imp. Honor. & Theod. Asclepiodot. præf. præf. præf. Na 7 idib. lun. Asclepiodoto et Mariano Conf. cod. lib. 1. de pagan. tit. 14.

Agentes, & cōsentiētes, ac ministri idolatriæ puniuntur pari pœna.

Nemo venerādi adorādiq; animo delubra, quę olim iam clausa sunt, referet: Absit a sæculo nostro infandis execrandisq; simulachris honorē pristinū reddi, redimiri fertis templorū impios postes, profanos aris accendēdi ignes, adoleri in iisdē thura, victimas cēdi, pateris vina libari, & religionis loco existimari sacrilegium. Quisquis autē cōtra hanc Serenitatis nostræ sanctionē, & cōtra interdicta sanctissimarū veterū Constitutionū, sacrificia exercere tētauerit: apud publicū Iudicē reus tantī facinoris legitime accusetur, & cōuictus proscriptionē omniū bonorū suorum, & vltimū supplicii subeat: Conseci etiā criminis, ac ministri sacrificiorū eandem pœnā quæ in illū fuerit irrogata, sustineāt, vt hac legis nostræ seueritate perterriti metu pœnæ desināt sacrificia interdicta celebrare. Quod si vir clarissimus Rector Prouincię, post accusationē legitimā, & post crimē in cognitiōe cōuictum, tantū scelus dissimulauerit vindicare: quinquaginta libras Auri ipse Iudex, quinquaginta etiā Officium eius confestim fisco nostro inferre cogatur.

Imper. Valē. & Mart. aa. Palladio præf. præf. Datum pridie id. Nouemb. Martiana 4. & Adelphio Conf. cod. lib. 1. de paganis titulo 14.

Cuilibet licet de hoc crimine accusare, & domini in quorū prædijs cōmittitur scientes, puniuntur pœna hic scripta.

Nemo ea quę sepius pagane superstitiōis hominibus interdicta sunt audeat percontare, sciens q; crimen publicū cōmittit, qui hæc ausus fuerit perpetrare: In tātum autē huiusmodi facinora volumus esse rescanda, vt etiā si in alieno prædio, vel domo, aliquid tale perpetretur: scientibus videlicet Dñis, prædiū quidem, vel domus, Sacratissimis luribus erari addicatur: Dñi vero, pro hoc solo, quod scientes consenserint sua loca talibus cōtaminari sceleribus, si quidē dignitate, vel militiā quadā decorantur, amissiōe Militiæ, vel Dignitatis, nec non rerū suarū proscriptione, plectetur: priuatæ vero conditionis vel Plebeia cōstituti, post cruciatus corporis, operibus Metallorum, aut perpetuo deputantur exilio.

Imper. Leo & Anthemius aa. Dioscoro præf. præf. cod. lib. 1. titulo 14. de paganis.

¶ Libri Primī Statutorum Finis.



Chirurgus the first of the order

the first of the order

the first of the order

the first of the order

the first of the order

the first of the order

the first of the order

the first of the order

the first of the order

the first of the order

the first of the order

the first of the order

the first of the order

the first of the order

the first of the order

the first of the order

the first of the order

the first of the order

the first of the order

the first of the order

the first of the order



S T A T
T O R V M R E
G N I P O L.

L I B E R I I.

De Iure, ac reb⁹, seu fundis fisci Regij.

P R A E F A T I O.

A D S P E C T A B. E T M A G N I
ficum Dominū Laurentiū Spytek Iordan de Zakliczyn, & in
Melstyn hæredem, Castellatum Sandeczeñ. & Re-
gni Poloniae Thesaurarium. &c.

Cum iam Libro Primo de Iure personarū Leges absoluimus, superest, ut de re-
bus quæ vñbus hominū sub sunt agamus. Summa aut rerum diuisio in duo ve-
luti genera diducitur. Aliæ siquidē sunt Diuini Iuris, aliæ humani: Diuini Iuris
sunt, res sacræ & religiosæ. Quin etiā sanctæ res sunt, veluti muri, & portæ Ciui-
tatum. Quæ vero Diuinæ & sacræ res sunt, hæc nullius in bonis esse possunt. Res
aut quæ humani Iuris sunt, aut publicæ sunt, aut priuatae: Publicæ, nullius in bo-
nis esse debent, q̄ sint cōmunes toti populo, qualia sunt bona fere omnia fisci Re-
gii: Priuatae, singulorum propriæ existunt: de quibus Libr. Tercio agemus. Vt
aut Thesaurus alicuius Reipub. ærariū dicitur, ita Patrimoniū, seu pecunia Res
gis publicæ, fiscus: Cuius prouentus sunt ex hominibus, ex animantibus, postre-
mo ex elementis, ac primo omniū ex hominibus, ut Mercatoribus, Opificibus,
Agricolis, Seruis, Vagis, Iudæis, & gentibus, multiplex prouentus fisco redit.
Item ex animalibus tam feris, quā cicuribus, in fundo Principis natis & educa-
tis: Postremo omniū ex elementis, ex hisque quæ sua sponte gignuntur in visce-
ribus Terræ, ut ex Auri, Argenti, Cupri, Stanni, Plumbi, ac ferri Metallis: item
ex lapidicinis, laterificinis, salinis, aliisque mineris seu fructibus ex visceribus Ter-
ræ prolati: præterea ex his quæ super Terram nascuntur, vel fiunt: ut sunt pra-
ta, fata, arbores fructiferae, & cædæ: ac ædificia. Item ratione securi transitus a
variis mercibus varia vectigalia, & Telonea: ratione vero cōtractus foralia: simi-
liter ex aqua vectigalia aquatica, nauigia, pontalia, aggeralia, littoralia, emolu-
menta, cannalia, piscaria, atq; res ad littus eiectæ ad fiscum redeunt. Sed & aeris
& ignis varios vsus mortales inuenere, steriliaque elementa suæ cupiditati ser-
uire coegerunt. Item ex Monetæ accrescentia, ex iudicato, vel edicto transgressio
pœnæ: Item testamentis legata, pecora vaga, & a nullo occupata. Item feuda, de-
uoluta, caduca: Item bello quæ sita, aliq; modi istius plura sunt in Principis The-
sauro: qui quidem q̄ pecunia dicitur numerata, & in casus repentinos reposita,
in hoc plane Principibus cōuenit, ut repente exigant, quæ fisco illorū quacūque
causa debentur. Etenim fiscus more ieiunij ventris ad preces obsurdescit, nec quæ-
rit vnde habeas, si illi debes, nisi quod dare oportet, ut semper præsto habeat, vñs

Res Iuris Diuini &
humani.

Res humani Iuris

sunt duplices.

Publicæ.

Et priuatae.

Fiscus Principis æra-

rium dicitur populi.

Ex hominibus.

Ex animalibus.

Fisci prouentus ex ele-
mentis.

Farrago prouentus
um fisci.

Fiscus non patitur
moram.

AA

de Mercena-

de Mercenariis veluti membris tribuat. Publicani aut et Quæstores ne forte peccare se putent, si in exigendis publicis pecuniis acres, in reddendo vero fideles sint. sciant præcepto Christi se cogi, ut dent Principi quæ Principis sunt, & ea quæ Dei sunt, Deo. Porro qua ratione Princeps cõseruet, alienetq; vel recuperet bona fideis, Legibus definietur: Nam providendū erat, ne aut illiberalis, aut prodigus sit: sed ut liberalitatis modū retineat: qui consistit maxime in pecuniæ usu: nempe, ut, ubi, quid, quando, & a quo accipere oportet, accipiat: & e regione, ubi, quid, quando, & cui dare oportet, det: semperq; magnificentiā Principe dignam, in omnibus operibus, magnis ac parvis, publicis ac priuatis, seruet: pro Regni, & suæ personæ dignitate: cõtraria enim horū, in vicio sunt: & tam Regno damosa, quā Rege indigna. Nam q̃ veteres Philosophi partim laudabāt, partim damnaabāt opes: vario respectu mihi quidē isthuc fecisse videtur: iustū enī vel iniustū in acquirendis, usum vero vel abusum in fruendis illis respiciebāt: Opes autē ipsas veluti instrumēta beatæ vitæ, e regione aut inopiam miseræ parentē cõsentis enter affirmabāt: si quidē (ut tantū illustria exempla sequamur) Abraham, Loth, & Iob magnas substantias habuere, præterea Ioseph, Dauid, & Salomon, aliique pii Reges locupletissimi fuerāt: facultatibus tamē ius ad laudem Dei illarū opū ficem vii fuisse legūtur: ut fanaticorū delirya merito cessare debeant, qui in dubium reuocāt, liceat ne Christianis gerere Magistratus: aut propriū quicquam possidere: cum, & Magistratus pios Deos appellent scripturæ: & opes bene paratæ bene etiā dispensatæ nō leue momentū ad omnes res bene gerendas afferant: quarū quidē, affluentia ut necessaria esse ostēdatur, a Græcis *ὀψία*, a Latinis substantia dicūtur, ideo, quod ipsæ opes quodā modo essentia, e cõtrario inopia quædam inanitas sit hominis. Et si autē iuueni aut stulto viro idem diuitiæ sint quod gladius furenti: illiberali etiā cantari soleat, q̃ habes, ne habeas: Nihilominus omnibus in genere opibus carere pessimū est, quippe quod pueros prostare cogit indigentia, viros furari, mendicare senes, liberos seruire, Reges hostiū sequi libidinē: aliaque omnia sine adminiculis diuitiarū facile vicia concipiunt. Quosens illud apud Græcos est iactatum, **QUI CARET ARGENTO MORTVVS INTER VIVOS OBAMBVLAT**: quod quidē si etiā de priuatis verū est, multo tamē verius dici potest de Principibus, qui quidem ut præsentē pecuniā possunt, quæcūque volunt, sic in nullo nō claudicant Officio, si non habeant q̃ numerent iis, quorū opera ad Reipub. utilitatē uti cupiant, ita ut magna in primis necessitas incūbat Principibus Thesuros habere in promptu publicos, ex quibus semper in Rempub. liberales, hostibus autē pares aut etiā superiores esse queāt. Quia vero Princeps propter summas ac difficiles Reipub. functiones eo se demittere nequit, ut acquirendis, retinendis, & dispensandis Thesauris ipsemet vacet: Quæstores seu Thesaurarios, quasi quosdā condos ac promos huius magnæ domus suæ, quæ Respub. dicitur, constituit: ut vicibus illorum hac parte defungantur. Qui quidē Magistratus q̃ in solerti redituū persuestratione, iusta acquisitione, tutela fortis, ac liberali dispensatiōe maxime consistit, te potissimum **IORDANE TAM RE QVAM NOMINE AVGVSTVS REX** noster dignum esse iudicauit, cui hanc functionem delegaret: & ingenii enim acuminē tantū vales, ut frustra quis tibi ætatē virilem ingressō cana capita præposuerit, & Iusticiā, fortitudinē, ac liberalitatē tantū te cōmendantī populo, ut nemo fere homo sit, qui de te iuste queratur: tibi quæ Iure tua, vel fisci sunt, eripiat: vel alioquī tuo beneficio, aut saltem Officio tibi non fuerit deuinctus, atque hęc quidē laudēs ut verē Senatoriæ, ita tibi proprię sunt. Nam genus tuū Nobile cum multis tibi cōmune est: nisi quod & patrem Voyniceñ, & patruū Sandeczeñ, Castellanos: Præterea vterinū fratrem Sta. Odrovassum Podolię, ac Socerum Nic. Syenyaiū Belzeñ. Illustres habere Palatinos, raræ cuiusdam felicitatis videri possit: præsertim vero q̃ non solum domesticū splendorē

Publicani exigant ea quæ fisco debentur.

Ut Princeps in Rep. possit esse liberalis, ac magnificus, legibus nostris prouisum est.

Laud & reprehensio opum unde profecta sunt.

Psi opes possideant ac gerant Magistrat.

Et si iuueni de stulto obfusi facultates, indigentia tamē omnes mala mala docet.

Miserū est egere priuatiū, miserius principem.

Principes ergo habeant Thesuros.

Thesaurariorū Officia de quibus lib. 1. capitulo 9. egimus.

Apostrophe ad obis galicam iordanam.

splendorem illorū adæquasti, verū etiam fortitudinē Militari disciplina assequi contendis: Ad primū enim Nunciū Braczlauū nuper capti, dimissis omnibus impedimentis pergere illuc destinas, quo incendiū Reipub. restingueres: nisi hostis barbarus (proh dolor) præda onustus e finibus Regni excessisset: & hæc illius fuga, te cum Illustribus viris Petro Kmita a Visnicze, & Iohāne a Tanczyn Comitibus, Cracouiē. & Sandomir. Palatinis, mercenariū Militem (nisi Rex ratum habeat) vestro sumptu cōscribere, potius quā vosmet contra fugitiuū hostem proficisci iurasset, quo quidē tempore dubio nobis te non modo prudentē Senatorem, iustum, ac liberalē Questorē, verum etiā patriæ amantē Ciuem, belloque animosum fore Ducē cum primis ostendisti. Quæ quidē virtutes, vt ad iustum robur excrescant, & in Rempub. eodē successu quo ceperunt refundātur, nos optare, te vero præstare par & equū esse putamus: ne scilicet cum tibi a Deo & a natura suppeditata sint omnia, nos nobis optando, tu vero negligendo defuisse videamur.

CAPITVLVM I.

De Rebus, ac bonis fisci.

ARTICVLVS I.

De vsu Thesaurorum Regionum, deque Castris consiruendis, ac reparandis.

Rex Thesauros colligat, vt in Remp. possit esse liberalis. Lex I.

76. Et si ex debito Regalis munificentiae ad omniū subditorū commodū & profectum oculo cōsiderationis intendere debeamus, propensior tamen solertia circūspectionis ad augmentū Thesaurorū & prouentū Regni nostri incumbit, ex quibus Regni & subditorū nostrorum cōmodis debite ualeamus prouidere.

Kazimirus Tertius, Idēlib. I. cap. I. ar. 2.

Thesaurariorum vero Officia, Libro Primo Capitulo nono uideantur.

Per quē Castra pace vel bello construenda, reparāda, ac tuenda sint. Lex ij.

Quæ Libro 6. de Bello Capitulo 1. Articulo 1. videatur.

ARTICVLVS II.

De alienādīs, vel non alienandis bonis Regalibus: per Cancellariosque contra Ius non inscribendis: deque Stationibus, ac bonis Reginae obligatis: nec nō Castrorū, & prædiorū Regaliū seruīs, ac laboratorib.

Donatio Regalis Militib. in bello fa-

AA ij cta, morte

cta, morte donatoris & donatarij, etiam
absq; literis confirmatur. **Lex I.**

Idem lib. 3. cap. 7. de
contractib. & lib. 6.
cap. 1. art. 7. de bello

Hoc Statuto perpetuo declaramus obseruandū, qđ donatiōes fixę & fir-
mę debeāt permanere. etiā si Priuilegiū super eisdem donatiōibus con-
cessum non fuerit: dū modo, & saltem morte donatoris uel eius cui do-
natio facta fuerit confirmetur: p̄sertim his qui nobiscū seu cum no-
stris successoribus uiriliter in bello pugnantes fuerint interfecti: do-
natio recipiat perpetuam firmitatem.

**Alioquin Rex non alienet Terras
Regni Pol. Lex ij.**

Ex Priuilegio Ludo-
mici Kassoua dato.
1 3 7 4.

Sed quia Corona Regni p̄dicti per has successiōes posset aliquo mo-
do diuidi, rumpi, uel quouis modo uiolari promittimus, bona fide abs-
que omni dolo cuiuslibet fraudis, sub Sacramento fidei nostrę, ipsam
Coronā Regni Polonię semper saluā & integram ac illibatā conserua-
re. Et nullas Terras, uel partes earum ab ipsa alienare, uel minuere: sed
eam augere, & recuperare, uelut in Coronatiōe nostra sumus & fui-
mus obligati nostris munimentis.

Facit ad hunc locum
iurandum Regis,
lib. 1. cap. 1. artic. 4.
scriptum.

**Inprimisq; bona ad p̄curationē gene-
ralē Crac. spectantia ne obligētur. L. iij.**

Vladislaus Jagello
1 5 4 0.

Vladislaus Dei gratia Rex Polonię, Lithuanieque Princeps supre-
mus, Dñs & heres Russię, &c. ac electus Regni Hungarię, &c. Si-
gnificamus tenore p̄sentium quibus expedit uniuersis, Quomodo de-
bita animaduersiōe huius Regni nostri dicti Polonię beneficia, in quo
& educati, & Regij honoris culmine insigniti sumus, in animo reuol-
uentes: Volentesq; ipsa beneficia de ipso Regno suscepta omni cura ip-
si Regno & Coronę Polonię statū & stabilimentū procurañ. refun-
dere: qđ maxime tunc uidemur agere, cū ipsius Regni bona, & possesi-
ōnes, in libero & inobligato ordine, & statu, ut possumus p̄seruamus
Igitur p̄misimus, spopōdemus, ac in uerbo nostro Regio promittimus,
spondemus, & p̄sentis nostri patrociniō scripti Nos obligamus, om-
nia bona, possesiōes, Ciuitates, Castra, Oppida, Villas, Molēdina, pi-
scinas, lacus, & alia bona quibuscūq; specialibus uocitētur nominibus
seu uocabulis, quę ad p̄sens & hactenus ad p̄curationē Cracouiē.
generalem spectāt, & pertinent, p̄pter Regni nostri sepe fati Polonię
necessitatē, & firmum ipsius stabilimentū in libera cōseruantia & ino-
bligata seruare, stare, tenere, & habere uolumus. Ita qđ nulli hominū cu-
iuscūq; status, & condiōis, aut p̄geminētia fuerit, dicta bona, uel eo-
rum aliquid,

rum aliquid, quod ad procuracionē Cracou, generalē ad hactenus pertinet, ita ut præfertur inobligata cōseruabimus, & libera pro huius Reipub. & Regni Poloniæ statu profectu cōseruam. stare promittimus. Harum quibus Sigillum nostrū est subappensum testimonio literarū. Datū Crac. sabbato proximo ante Dñicam Iudica, Anno Dñi 1440.

Terra etiam Sandomiriensis amplius ne obligetur Lex nñ.

85. Kazimirus Dei gratia Rex Poloniæ, Magnus Dux Lithuanix, Rus-
86. się, Prusiięq; Dñs, & heres, &c. Significamus tenore præsentium quibus expedit uniuerfis: tam præsentibus quā futuris. Quomodo attenden. si dei constantiā & eximie affectiōis in nos, & Rempub. Regni nostri deuotionē, per Magnificū Iohannē de Rythuyany Palatinū Cracou. Mi-
litem & Consiliariū nostrū sincere dilectū, rara & singulari liberalitate mōstratā: per quā Iohan. ipse Palatinus, & uoluntatē germani sui olim Derflai Castellani Cracouiē. & Capitanei Sandomir. impleturus, & beneuolentiā propriā erga nostrā personā primū, deinde erga Rempub. Regni nostri & Zelum singularem ostensurus, Terrā Sandomiriē. cum Castro, Ciuitate, ceterisq; Oppidis, & Villis, Teloneis, pontalib. & uniuerfis censibus, prouētib. & introitibus, ad illā quoquo modo pertinen. relaxando, & dimitten. simpliciter, & nude, notabiles pecuniarum summas, quas a nobis & germano nostro Dño Vladislao Hūgarix & Poloniæ Rege, in dicta Terra Sandomir. Castro, Ciuitate, Oppidis, & Villis, uterq; eorū habebat obligatas, et inscriptas: literas quoque diuersas nostras, & præfati germani nostri Dñi Vladislai Regis, in quibus inscriptio & obligatio præfatarū summarū cū causis & respectibus denotata, & expressa ad liquidū cōtinebatur, in potestātē nostram. ¶ Per manus Venerabilis Stanislai de Kuroszuyaki Regni nostri Vicecancell. restituit: de Terra quoq; prædicta Sandomir. Castro, Ciuitate, Oppidis, & Villis effectualiter, & ad integrum nihil sibi, aut successoribus suis Iuris, proprietatis & dominij in eisdē relinque. ex-
cesserit, spontanea, ultronea, & mera sua uolūtate, pro Regni sui augmento, & profectu. ¶ Ne itaq; casu aliquo sinistro quod Deus auferat, uel euentu uoluntatē suam optimā, in augmentū Regni nostri & Reipub. ordinatā, cōtingat quoquo modo infringi, uel deformari: tenore præsentium in uerbo nostro Regio promittimus, pollicemur, & nos fide bona astringimus, inscribimus, & obligamus: q; præfatam Terrā Sandomiriē. Castrū, Ciuitatē, Oppida, & Villas, in toto, uel in parte, per ipsum Iohannē Palatinū nobis resignatā, et donatā, nulli hominū cuiuscumq; conditiōis, status, uel eminētię, in quacūq; nostra, & Regni nostri necessitate, euentu, uel successu, aut casu infeudabimu, inscribemus
AA in uendemus,

Iohannes de Rythud
ny Palatinus Craco.
& Derflaus Castell.
resignant Terr. Sando-
mir. Regi Kazimiro Tercio.

De resignatione Ca-
stri & terræ Sand.
Regi facta per ma-
nus Venerab. domini
stanislai de Kurosz-
uyaki R. P. Vicecan.

Promittit Rex ter-
ram sand. nō amplius
se obligaturum.

uendemus, donabimus, obligabimus, locabimus ad tēpus, & ad uitā, in perpetuū, uel alias quoquo modo: nec aliquā summā pecuniarū, parua aut magnam, etiam ad extenuationem, arendationem, uel locationem, aut sub nomine extenuationis, arendæ, uel locationis, in eadem Terra, & Castro, Ciuitate, Oppidis, & Villis, aut aliquo præmissorum, in parte, uel in toto, inscribemus, uel inscribi cōsentiemus, scienter, uel ignorāter, directe, uel indirecte, uel quauis exquisita causa, occasiōe uel colore: omnes tamē occasiones colores, artes, causas, calliditates, fraudes ingenia, quacūq; subtilitate excogitatas, scriptas uel interpositas, nulli hominū cuiuscūq; conditiōis, status, sexus, uel præeminētiæ existat, qui contra præsentē nostram ordinationē in toto, uel in parte, excesserit, aut illi cōtrauenerit, aut illā uiolauerit, nolumus in aliquo suffragari, aut in excusationē, & purgationē sui sceleris, suæq; præuaricatiōis, poenę & reatus trahi. Si aut præsentī nostræ promissiōi, pollicitatiōi, astrictiōi in scriptiōi, uel obligationi cōtrauenerimus, & eā uiolauerimus, in toto, uel in parte, & aliquā infeudationē, inscriptionē, donationē, uenditionem & obligationē, de dicta Terra Sandomir, eiusq; Castro, Ciuitate, Oppidis, & Villis, cēsis, Teloneis, & quibuscūq; eius redditibus fecerimus: Extūc talē infeudationē uolumus & decernimus esse cassam, & irritam, nec ullū unquam posse & obtinere robur, uelut eam quę in dānum Reipub. Regni nostri procederet, lesionē & offensam. ¶ Sed & personā cuiuscūq; status & conditiōis existeret, quę inscriptionē, & infeudationē super dicta Terra Sandomir, Castro, Ciuitate, Oppidis, & Villis, a nobis uel successoribus nostris susciperet, læsæ Maiestatis, læsæq; Reipub. ream esse decernimus, nostrūq; ac Regni nostri Poloniæ publicū hostem & fraudatorē declaramus, habebimusq; facultatē Nos & successores nostri, Quin & Cōsiliarij Regni nostri habebūt hominē tam impium, & ambitiosum a præfata Terra Sandomir, Castro, Ciuitate, Oppidis & Villis, aut parte earū, quamcūq; occupauerit, absq; omni lure, & strepitu iudicij, ammouēdi, & expellendi tanquā cōmunis boni hostem, & perturbatorē. In cuius rei testimoniū Sigillū nostrum præsentibus est subappensum. Actum in Conuentiōe generali Petricouien. feria quinta ante Dñicam Esto mihi. Anno Dñi 1478. præsentib. Reuerendis, & Reuerēdis in Christo patrib. Dñis Iacobo sanctæ Gnesnē. Ecclesiæ Archiepiscopo. & Primate, Sbigneo Vuladisslauiē. & Andrea Varmien. Episcopis: Nec nō Magnificis, & Generosis, Mathia de Buyn Posnaniē. Iacobo de Dambno Sandomir. Nicolao de Kuthno Lanciciē. Palatinus: Iohāne de Ostrog Posnaniē. Barptolomeo de Iuanouicze Calissien. Petro Dunyn de Praukouicze Siradiē. Castellanis: Cæterisq; Dignitarijs & Officialibus Regni nostri & Curien. quam pluribus. Datum per manus Venerabilis Stanislai de Czuros uanki Regni Poloniæ Vicecancellarij.

Qui pecunias ad Terram Sandomir. dederit, debet tanq; patriæ destructor reputari.

Crimē læsæ Maiest. quam multiplici poena plektatur, uide li. 1. cap. 4. art. 15. de Hæreticis.

Immo amice

Immo amittat pecuniā q̄ eā dederit sup
p Terras & Capitaneat. p̄cipa. Lex v.

93. Item cū bona & possessiōes mensæ nostræ Regalis, ne dum pro perso-
na nostra, sed & pro tuitiōe ac cōseruatione Regni totius sint a prin-
cipio ordinata: pollicemur, quod nō ponemus in obligationē pro pecu-
nijs, Castra, & Terras principales, seu Capitales, in quibus Capitanea-
tus consistunt: Et si quis a nobis huiusmodi Terras aut Castra sic in
obligationem receperit pecunias per eum datas eo ipso amittat.

Itaq; bona Regalia si necessitas Reip.
vrgeat nō alibi quā in Cōuentione ge-

nerali cum ad sensu Consiliariorū sunt inscribē, idque semper cum
extenuatione: Alioquin honoris & pecuniæ amissionis pœ-

114 nam secus faciēns perpetiatur. Lex vi.

Quoniā de bonis mensæ Regalis status Regius etiā specialē consueuit
habere prouisionē, & illis nō habitis necessario status Maiestatis Regie
publicis auxilijs deberet sustentari, tot uero onera in Regno cōtingunt
ferenda, ut etiā publicis auxilijs impossibile esset satisfacere, & proui-
dendo statui Regio, et necessitatibus occurrentibus: ut igitur successiue
euinci ualeant bona mensæ Regiæ, Statutū est, & per Maiestātē Regiā
approbatū esse debeat, q̄ bona Regalia dum exemētur, uel si quopiam
modo deuoluētur ad Regiā Maiestātē, amplius non impignorabūtur,
neq; donabūtur per Maiestātē Regiā nisi in generali Conuentiōe pro
Reipubl. necessitate Cōsiliarij cōsentirēt obligāda, donanda, uel inscri-
benda: propter quod Regia Maiestas nemini amplius ad summas pri-
ores in bonis Regalib. adscribet quidquā: Et si inscriptionē fieri cōtin-
gat etiā in generali Conuentiōe Dñis Cōsiliarijs consentiētibus, Nihil-
ominus perpetuo obseruandū decretū sit, q̄ nemini aliqua bona men-
sæ Regalis Maiestas Regia deberet inscribere, & cōditiōe extenua-
tionis. Qui uero cōtra p̄sens Statutū pecuniā super bona Regalia de-
derit, ille perdet & honorē & pecuniā quam habet inscriptam.

**Thesaur⁹ quoq; Regi⁹ velut patrimo-
nium Reipubl.** cum alijs intēpestiuis largitionibus in damnum atque
adeo in fraudem Reipublicæ fieri solitis tum multitu-
dine Nunciorum exhauritur. Lex vii.

Quam uide Lib. 1. Cap. 2. de Comitibus Artic. 1. Lege Cū cerneremus.

**Ergo Cancellarij litteras contra Ius cō-
une & Constitutiones, ne dent,** Lex viij.

Cancellarij

Rozimir, Tertius in
Nyssona 1454.

idem lib. 6. de Bello.
Appellatione mensæ
Regiæ intelligim⁹ om-
nes sumptus quibus
status & Dignitas Re-
gia pace belloque sus-
tinetur.

Nonnullarū Terrarū
& Castrorū princi-
palium habetur men-
tio lib. 1. cap. 5. art.
1. de Dignitatibus.

Rex Alexander Pes-
triciouia 1504.

Alex. Petr. 1504.
Idem lib. 1. cap. 10.
art. 2. de Cancell. &
lib. 3. cap. 7. artic. 1.
de Contractibus.

Cancellarij & Vicecancellarij * literas cōtra Ius Regni nō extradant, 113
ut (pote) literas super Donatiōibus, & Inscriptiōibus bonorū nemi-
nī dent. aliter quam Constitutiōes Regni continent.

Si Rex nō dedit alicui expresse in Pri

uilegio uel in Inscriptiōe stationem, Iuri Regio re-
seruata esse cognoscitur. Lex ix.

Sigism. Crac. 1510.

Vbi specialis mentio in Priuilegio uel in Inscriptiōe * de statione fa- 15.
cta non est, Iuri Regio reseruata esse cognoscitur.

**Porro de bonis Regalib. a Regina no-
mine hypotecæ possessis, ea est ordi-
natio constituta. Lex x.**

Plurimum interest Regni huius, ut ne qua fiat bonorū præsertim im-
mobiliū alienatio. Nos itaq; imposterū ratiōibus illius prospicere cu-
pientes, Quoniā Serenissima cōiunx nostra quedā Castra, Oppida, &
Villas in Regno nostro hypotecæ seu cuiusuis obligatiōis nomine ob-
tinet, & possidet: Ne usu aliquādo uenire possit, ut hæc ipsa a Regni
corpore diuellantur: Statuimus & decernimus, ut præfecti Castrorum
eius Maiestatis sint Poloni, Indigene, Nobiles, atq; hij in ea Prouincia
ubi Castrum est possessionē habētes: Qui ita se nobis iuramēto, & suc-
cessori nostro Regi obstringant, ut nō teneātur nisi nobis & successori
nostro Regi pro tēpore existenti, post mortē, quæ procul absit, Serenif-
simæ cōiugis nostræ, Castris solis cedere: neq; prius tamē cedent, quā
si, q; absit, nos, uel filius noster Sereniss. Rex Sigismund. August. nulla
prole masculina successiue relicta decesserit: Ita enim solutis realiter &
cum effectu summis in præfatis Castris ac bonis ad hæc pertinetibus
obligatis, siue per Regē, si exemēdo esse possit: siue per Nobiles, quibus
redimendi & exemēdi hac in re uigore præsentis Statuti ac Cōstituti-
onis nostræ damus & facimus potestatem, filiabus nostris ex Sereniss.
Domina Bona Regina cōiuge nostra charissima procreatis, ac earum
successoribus legitimis, ipsi Castrorū Capitanei, Regi tūc tēporis exi-
stenti, uel Nobilibus qui pro redemptiōe bonorū summas pecuniarum
reposuerint. Realiterq; præfati Capitanei, & cæteri bonorū suæ Maie-
stati obligatorū præfecti, in manibus suis Castra, Oppida & Villas te-
nebunt, quā diu præfata summæ filiabus nostris, & earū successoribus
seu alijs quibusuis personis iuxta ordinationē & dispositionē Sereniss.
coniugis nostræ, si quā illi facere uidebitur, realiter repositæ & perso-
lutæ non fuerint. Interim uero de prouētibus bonorū dictorū filiabus
nostris, & earū successoribus, aut alijs personis respondebūt. Neq; ta-

men bona

men bona ipsa ab eis redimi poterint priusquā in matrimoniū elocata fuerint. Post elocationē uero tenebitur quaelibet earū summā se cōcernentem: uel iuxta ordinationem Maiestatis suae, si quam, ut prēmisiū est fecerit, accipere.

Quod aut vagi & mendici validi ad Ia

bores Castrorū & prädiorū Regaliū capiātur per Capitan. Lex xi.

Quam vide Lib. 1. Capit. 12. Artic. 18. de Capitaneis. Item Lib. 1. Capit. 16. Artic. 7. de Laicis vagis, & Lib. 1. Capit. 17. Artic. 7. de Vagis, & Capit. 20. de Mendicis, & Libro 6. Capit. 1. de re Militari.

A R T I C V L V S III.

Bona fisci testamento reddi possunt.

Testamēta non de immobilib. & hære-

ditarijs bonis, ne defensio Reipub. minuatur, sed solum de mobilibus uel de Regalibus propter cōmodum Reipub. in toto uel in parte con-

sigism. Petr. 1504.

duntur. Alioquin Testamenta cōtraria huic legi non sunt cōfirmāda, & si cōfirmarētur impugnētur. Lex l. & ij.

Idem Petric. 1519.

Quas vide Lib. 3. Capit. 2. de successionibus ex Testamento.

A R T I C V L V S IIII.

De literis super bona fisci amissis, consensibus Regiis, modo redimendorum bonorum fisci, Literis reuident. interpretant. tenendisque, vel non tenendis: quodque secundum illas sit iudicandum.

Qui literas super bona Regalia amiserit,

coram Palatino suae Terrae, & Capitaneo, de amissis protestabitur infra annum, alioquin carebit innouatione, Probatio aut coram Regia Maiestate fieri debet. Lex l.

Alex. Petri. 1505.

115 Qui literas ad bona Regalia amissas diceret, ac de amissis infra annū a perditione literarū computandū euident ac legitimū testimoniū seu protestationē nō fecerit, quā protestationē corā Capitaneo & Palatino suae Terrae faciat: ille anno post amissas literas decurso non obtinebit renouationē, neq; probationis uiam habiturus est perpetuo: Probationem uero amissarum literarū faciet coram Regia Maiestate.

Eiusdem mentio libr.

1. capi. 6. articulo 7.

de Palat. Offic.

Sculteti, Aduocati, & Molendinator. Re-

gales scultetias, aduocatias, & Molendina sua, absq; consensu Regio uel alias Dñorum suorum alienare & obligare non debēt, nec possunt, alio-

sigism. Cras. 1520.

qui ea perdēt, a quo cōsensu quid etiā Cancel. accipere debeat. Lex ij.

Quā vide Li 1. Ca. 17. Ar. 4. de Scultet. eorūq; libertatib. Officio, ac seruitutib.

Cōsens⁹ dati ad exemē. ne reuoc. L. in.

Sigism. Augustus Per
triconie 1550.

Sigism. Petr. 1538.

Redempturus bona Re
galia, ante 6 hebdo
madis possessorē illo
rū citet, totidmq; ad
migrandū imperiat.
Præterea homini pos
session, aut etiam im
possession, uades sta
tuen. pecunia ne are
stetur. sed si quis ip
sum exemptū nomine
damni dati accuset,
iudicio Terrestri cū
eo experiat.

Exceditur etiam exe
mendo dilatio ad mu
nimēta. Quod si ap
pellet citatus ad Re
gem, atiam n. omis.
accipiūt ad se pecun
repositam, & mittit
in possessione exempto
rem, cū rem sibi ad

loci capitā, si & in
quantū intromissioni
exemptus contradicat
si autē literæ sint du
diæ ac pplexæ, pote
rit exemptus etiam a
Regia sententia ad
conuentū Reg. appel
lare, deindeque per
eum, iuste sibi cōpeten
tem a cōm. ssar tollat

Sigism. Crac. 1507.

Plura de Literis &
priuil. priuatis et hæ
reditat si cūlpenant:
& qd actis Terrest.
nō inscribantur quas
dem auctoritat. in l. mi
tatis qd habeant, item
qd iudeis oppignos
vari non debeant, ut
de lib. 3. cap. 8. ar. 1.
de literis & priuil.

Sigism. Crac. 1510.

Eiusdē sit mentio li.
3. cap. 8. de literis &
priuilegijs.

Consensus omnes dati iuxta Statutū, in robore cōseruamus, qui qui
dem luri communi non essent contrarij.

Modo redimēdor, bonor. fisci. Lex nñ.

Quoniam circa redemptionē bonorū nostrorū Regaliū euenire solet,
quod Tenuarij de quorū manibus bona redimūtur, grauamina, & dif
ficultates perferre coguntur: Ad quæ amouēda, statuimus, ut in redē
ptione bonorū nostrorū Regaliū, siue ea pro mēsa nostra, siue per quē
piam aliū de consensu nostro redimātur, nō seruetur deinceps arresta
tio pecuniarū homini possessionato, similiter & impossessionato fide
iussores pro se statuenti. Sed si quispiā subditorū nostrorū ex illis bo
nis redemptis se iniuriā aut damnū ab eo, qui exemptus est, accepisse
prætendat: pro tali iniuria, seu damno, lure Terrestri cum eo experia
tur. Deinde ut ad migrandū, quod Rumouanye uocāt, quilibet, de cu
ius manibus, siue per nos, aut aliū quempiā bona nostra redimuntur,
tempus sex septimanarū liberū habeat, quo tēpore licere debet exempto
omnes & singulas res, & bona quęcūq; mobilia propria euehere, expel
lere, & exportare. Præterea huiusmōi bonorū redemptio fieri debet in
districtu proprio, quādo per aliū quā per nos redimūtur, & Terminus
Citationis pro redimēdis bonis, siue per nos, siue per quēpiam alium de
consensu nostro redimantur, debet esse sex septimanarū a tempore po
sitionis ipsius Citationis.

In redēptione bonorū fisci qualiter li tere & Inscriptiōes reuiderē. & ualide uel inualide pronūciandę sunt.

Et quod grauato Regia sentēcia licet ad Cōuentū appellare, Lex v.
Ad tollenda dubia & cōtrouersias superfluas amouēdas quę oriri pos
sunt ex diuersitate Inscriptiōnū bonorū nostrorū: Statuimus, ut cum
eadem bona redimere uoluerimus, reuideri debent literæ Inscriptiōnū,
& quæ licite, iuste, & legitime inscripta sunt, aut cōtra, cognoscatur, &
decernatur per nos & Cōsiliarios nostros. Quod si quis huiusmodi co
gnitiōe & decreto grauātū senserit, liberū sit ei cognitionē grauaminis
per appellationem deferre ad Conuentum generalem.

An vero generaliter, vel specificē, lite ræ & Inscriptiōes in bonis Regis sint

interpretandæ, & quod generales Inscriptiōes nulla specificatiōe coar
ctatę omne dominiū transferūt in possessorē, & ut omnia cō
plectuntur: ita possessori tribuunt. Lex vi.

Ambiguitates abolere uolētes quę plerūq; dum Inscriptiōes super bo
nis Regalibus seu Priuilegia corā nobis reproducūtur, emergebāt: De
terminamus

3.

15.

terminamus innicēdo ueteri cōsuetudinī dudū practicatæ, quod quæcumq; specificata in Priuilegio uel Inscriptiōe nominatim fuerint, illa eadē tenenda sunt, eandēq; specificationē, si quæ generalitas sequitur ad præfatā specificationē dūtaxat referēda est, & nō ad alia: Sed ubi specialis mētio in Priuilegio uel in Inscriptiōe de Teloneo, de curru bellico, de exactiōe duorū grossorū, de statioe, & lure patronatus facta nō est: Iuri Regio reseruatū esse cognoscitur. Inscriptiōes aut quæ generaliter fiunt nihil specificādo, sed omne dominium in personam transferendo, omnia in se complectuntur, & possessori attribuunt.

partes huius statuti
certis capitulis huius
libri sūt accomodate

**Hæc aut interpretatio simplex, & non
detorta esse debet. Lex vii.**

Priuilegia publica & priuata nō debent interpretatione aliqua in alium quam sonant sensum uerti, sed ita ut in suis tenoribus scripta sunt, & non aliter intelligi debent.

Sigism. Petr. 1538.
Idem infra lib. 3. ca.
2. de lucris & priui.

Porro aduitalitat. cōcessæ, seruē. L. vii.

Aduitalitatis literæ a nobis concessæ per omnia secundum earum tenorem per nos seruabuntur.

Sigism. petr. 1538

Similis.

Aduitalitia omnia iuxta Statutum in robore conseruamus, quæ quidem Iuri communi non sint contraria.

Sigism. Augustus per
triconie 1550.

Quod aut libri seu Regestra Cancellariæ

ad probationē super bona Regalia nihil ualeant & quid, ac quomodo libris Cancellariæ sit inscribendū & uel ex illis describendū, pretereaq; si literæ in libris Cancellariæ non sint, uel suspectæ allegarentur. Lex l. ij. iij. & v.

Sigism. petr. 1538.

Quæ uide Libro 1. Capitulo 10. Articulo 4. de Cancellar.

Ibidemq; de taxa seu æstimatione literarum Regiarum in Cancellaria soluē. Lex x.

Cōmissarij circa exemptionē ne bona

accipiant alia, quam quæ sunt in literis inscripta: generaliter aut, ne Iudicij sui fines excedāt, alioqui nihili esset illorū iudicatū. Lex xi.

Statutum & sancitū est quia Cōmissarij in causis Iudicij sui non debēt recedere a Statuto cōmuni, & facultate illis circūscripta: uidelicet circa

Sigism. Crac. 1549.

limites faciendi, exemptionē bonorū, uel diuisionē (bonorū inter personas etiā remotas par tamē lus succedēdi habentes) facien. Et ne morem gerant ullis informatiōibus huic Statuto contrarijs, quod si quid

Idem articulo sexto.

BB ij contra Sta.

contra Statutū facerent, id nihili esse debet, nullaq; informatio illos excusare poterit. Præterea nulla bona circa talem exemptionē accipere debent, tantum ea, quæ in literis obligatorijs essent descripta.

De securitate vitæ Commissariorum.

Vt Commissarij ab increpatione & a vi Plebeiorū uel Nobilitatis tuti sint Capitaneus providebit. Lex xij.

Quam vide infra Articulo Octauo.

ARTICVLVS V.

Quando Tenuarii vel Capitanei pro iniurijs priuatis, honorū, vel publicis, aut sanguinis, corā Rege, vel Iudicio Terreſtri respondeāt. Quodque Nobilitas ad reponendas literas super bona sua hæreditaria coram Capitaneo res ponere non cogitur, nisi sint Regalia: alioqui res dubia ad Comitā remittatur.

Castrorū Tenuarij corā Capitan. & Iu-

dicibus respondeāt: Attamē in causa sanguinis Capitanei seu Tenuarij Iudicio Regio subsint. Lex I.

Ex Priuilegio Ludo. Kassonia 1374. Decernimus quod ipsi Burgrabij seu Rectores Castrorū & homines ipsorum corā Capitaneis, Iudicibus, Subiudicibus Regni prædicti qui pro tempore fuerint citati cōpereant & respondeāt de le querulātibz prout cæteri Nobiles & homines quicūq; Regni prædicti. ¶ Dum modo causa ultionis sanguinē nō requirat cuius cognitionē pro nobis & nostris successoribus reseruamus specialiter.

Tenuarij bonorū fiscī quomodo p in-

iurijs sunt lure Terreſtri conueniē. Et quod pecora de damnis abacta, ad cautionem libera mittant. Lex ij.

Kazimir in Nyssona & in Oppok. Huius statuti sit mentio lib. 3. cap. 11. art. 5 de pecoribus de damno abactis.

Item Statuimus, ut Tenuarij bonorū mensē nostre Regie, si uicinis aut alijs hominibus iniuriati fuerint, teneantur stare Iudicio Terreſtri postquā fuerint per iniuriā passos euocati. ¶ Et si pellant pecora aut pecudes ad domos aut Curias Regales occasione differētiæ granicierū, aut ratione destructiōis seminatorū, tenebuntur dare ad cautionē fideiussoriam super decretū Dñorum, iuxta consuetudinē Terræ diutius obseruatā: quod si secus fecerint, luent pœnas sicut alij Nobiles: quæ pœnæ poterint peti & exigi ab eis etiam in pecunijs si quas habuerint in bonis Regalibus inscriptas.

Sed Capitan. pro iniurijs nomine I-

sigism. Petr. 1523. mitū illatis corā Rege respōdeb. L. iij.

Quoniā impediri plerumq; solent & differi limites inter bona nostra Regia, & bona Incolarū Regni nostri tam Spiritualiū quā Seculariū: Statuimus,

Statuimus, ut Capitanei & Tenuarii nullis iniurijs afficiant subditos nostros ratione limitum: & si quis illorum id fecerit, ex Officio Capitaneali coram nobis respondebit.

Capitan, itaq; quādo ex Officio suo ali

quid cōmittunt, aut quando modū in defensiōe bonorū Regaliū excēdunt, coram Regia Maiestate, alioquin, si quid ut priuati cōmiserint, in foro cōpetenti respondeant. Lex iiij.

Capitanei locorū de iniurijs uicinis suis, uel Capitaneatus sui subditis illatis respondere tum demū corā nobis debebūt, quādo ex Officio suo aliquid admiserint, uel in tuendis bonis nostris modū exceſſerint: Si quid uero ut priuati cōmiserint, in foro cōpetenti respōdere cuilibet de se querenti tenebūtur: Præterea si etiā Capitanei nostri sub prætextu defensiōis bonorū nostrorū grauē alicui subdito nostro in eius bonis iniuriā intulerint, & post hac cū bona nostra a bonis subditorū nostrorum limitabūtur deprehensum fuerit Capitaneū nostrū in hīs bonis, quæ nō erant nostra, sed eiusdē subditi nostri, iniuriā illi aut damnum intulisse: Is ipse Capitaneus damnū a se Nobili & subdito nostro in eius bonis factum resarcire teneatur.

Sigism. Petr. 1532.

Propterea Capitanei debent esse possessores nati ut lib. 1. ca. 5. de Dignitatib. descriptis est ut scilicet de suo iudicialiter soluant, si quid uel ut priuati, uel ex Officio sibi credito peccet. Adeo bona Magistratū apud Ciues, ut Tutorū apud pupillos in pigore sunt: quatenus se omnibus, quos alia qua adfecerint inturia, non iustificat.

Nobilitas aut ad reponen. literas corā

Capitaneo super bona hæreditaria non cogitur, nisi omnino bona Regalia esse appareant. Lex v.

Querela subditorū nostrorū permoti, qui se plerūq; grauari sentiunt cum per bonorū Regaliū Tenuarios seu Capitaneos ad exhibendū literas super bona eorū hæreditaria, & perpetua illorū proprietate, eo prætextu, tanquā bona ipsa Regalia essent, adiguntur: Decernimus & Statuimus, ut nemo Capitaneorū seu Tenuariorū nostrorū aliquē ex Regni nostri Incolis ad exhibendū huiusmodi literas cōpellere audeat, nisi ipse Capitaneus uel Tenuarius iudiciū certū, uel literas quascūque habuerit, ex quibus bona illa esse nostra Regalia & non hæreditaria cōſpicere possit. In tali enim casu, possessor bonorū illorū super sua proprietate literas exhibere & producere teneatur.

Sigism. Crae. 1532. Eiusdē fit mentio lib. 3. cap. 8. de literis & Priuilegijs.

De eodē, quod literas & Priuilegia ne-

mo ponet super bona, quæ hæreditaria putata sunt: nisi doceretur omnino Regalia esse, alioquin res antiqua & perplexa ad

Conuentum remittatur. Lex vi.

Ad literas & Priuilegia reponēda super bonis quæ hæreditaria putata sunt, nemo cogi debet, aut poterit, nisi in causis manifestis & claris, quando scilicet doceretur sufficienter Regalia bona omnino esse. Vbi uero res esset nimis antiqua, perplexa, & dubia, tum negotium tale &

Sigism. Petr. 1538. Idem lib. 3. cap. 8. de literis & Priuilegijs.

causam non alibi, quam in Conuentu Regni generali cum Consilia-
rijs nostris iudicabimus.

ARTICVLVS VI.

Commissarii quatuor Articulos iudicant, nempe, pro diuisione bonorum inter
fratres: pro dissimitatione bonorum Regalium: de consensu Partis
um: & Literas Telonei reuideant.

Capita, bona Regalia defendat vsq; ad

sigism. Crac. 1539.

dissimitationē, ex Commissione per Nobiles expediēda. Lex I.
Constituimus, ne deinceps præfecti Arciū, & Ciuitatū nostrarū, sed
soli Nobiles Cōmissiōes obtineāt ad fines terminān. Ita tamē, ut nihi-
lominus præfectis siue Capitaneis nostris sicut ueteri more receptū est,
& Statuto cauetur, liceat bona nostra defendere ad declarationem us-
que finium.

*Ex privilegio Iagel.
prope Caeruyensko.*

Idcirco Rex, neq; negabit, neq; differet
dissimitat, bonor. Nobitat, a suis, L. ij.

Item, nolumus a modo, nec debemus alicui petēti nostrā Maiestātē gra-
nicies limitū seu granicierū huiusmodi cū bonis, Villis, & hæreditati-
bus nostris distinctionē denegare, uel differe: dum modo per uim &
uiolentiā id non exigatur a nobis.

Ergo Cōmis. dētur Terrig. petēt, L. iij.

Iagel, in ledl. 1433.

Item promittimus, quod omnibus Terrigenis cū bonis & hæreditati-
bus nostris granicies postulañ. ac petēñ. non denegabimus.

Quæ sint literæ & cōmissiōes cōtra Ius

*Alex. petri, 1504.
Eadē perag. suprali.
1. capit. 9. artic. 3. de
Cancellaria.*

Regni, & quæ legitimæ, Lex iij.

Literæ Iuri contrariæ intelligantur & commissiōes inter personas, ni-
si granicierum diuisionis uel de consensu partium essent.

Cōmissiōes sup dissimitatiōe Regali,

Alex. in Rad. 1505

um, Prætereaq; super diuisiōe bonorū, inter fratres seu proxi-
miores, uel cōsentiētib. partib. cōcedendę sunt. Lex v.

*De iure familie hers
ciscunde: hæredita-
tis diuidunde uide
infra lib. 3. capit. 5.*

Auctoritatē iudiciariā ubiq; illibatā conseruare cupientes. Statuimus
quia nos successoresq; nostri nullas dare debemus cōmissiōes, non
dabūtq; successores nostri, nisi super limitibus nostrorū bonorū, & di-
uisione bonorū hæreditariorū inter fratres, & proximiores, aut quæ
essent de consensu partiū; alias datæ, nullius sint roboris uel momēti.

Quin etiam

Quin etiā cōmissiōes Regiæ inter re-

motos par lus succedendi habent. dabuntur: alioquin ad Iudiciū Terre-
stre remittantur super propinquitate definienda. Lex vi.

Commissiōes in alijs casibus, quā qui in dispositiōe Statuti cōtinen-
tur, dari prohibemus, & datas nullas esse volumus, & decernimus. Cō-
missiōes tamē ad diuidendū bona tam inter fratres germanos, quā inter
alios quosuis consanguineos, qui ad aliqua bona par lus succedendi
habent, quantūcūq; remotos locū habere debere declaramus, & decer-
nimus. Quod si quis repellere uolens eū, qui diuisionē bonorū petit, ne-
gat eum esse cōsanguineū, uel lus succedēdi ad bona huiusmodi habe-
re, in tali casu Cōmissarij a diuidendis bonis supersedere, & decisionem
controuersiæ super propinquitate & successione ad Iudicium Terre-
stre remittere debebunt.

Tres tantū articuli Cōmissarij iudicēt,
neq; informatiōib. morē gerāt. Lex vii.

Statutū & sancitū est, quia Cōmissarij in causis Iudicij sui non debēt
recedere a Statuto cōmuni, & facultate illis circūscripta: uidelicet circa
limites faciendos: exemptionē bonorū: uel diuisionē (bonorū inter per-
sonas etiā remotas par lus succedendi habētes) faciendā. Et ne morem
gerant ullis informatiōibus huic Statuto cōtrarijs. Quod si quid cōtra
Statutum facerēt, id nihili esse debet, nullaq; informatio illos excusare
poterit.

Commissarij etiam ad conspiciendum

Teloneorum literas dentur. Lex viij.

Qua n vide Libro 2. Capitulo 4. Articulo 1. de Teloneis.

Olim solū duo Dignitar. seu Officiales

& Succamerarius ad dislimitationē bonorū dabantur. Lex ix.

93. Preterea pollicemur, quod omnibus petētibus a nobis limitationē, seu
distinctionē limitū, inter bona mensæ nostræ Regalia, & bona peten-
tium, cōsentiemus & dabimus duos Dignitarios, seu Officiales, & Suc-
camerarij: qui nomine nostro potestatem habebūt limites faciendi.

Sed deinceps 5. sint Cōmissar. Lex x.

107 Item cum inter bona nostra inscripta, uel nō inscripta, & subditorum
nostrorū nostris cōuicina, nonnūquā iniuriæ, & oppressiōes, nonnun-
quā etiam cedes cōmitterentur, & fierent difficultates plurimæ: pro li-
mitatiōe granicierū nostris aut Capitaneis aut Tenuarijs, sub umbra
Regij no-

sigism. Crac. 1532.

De iisdē causis supra

cap. 10. ar. 2. de Can

cel. item fuit eiusdē

mentio li. 1. ca. 12. ar.

13. de querelarij lite

vis a Cap. dandis: &

lib. 3. ca. 5. de diuisi

one bonorū inter fra

tres mē. 10 fiet eiusdē.

sigism. Crac. 1543.

sigism. Crac. 1544.

Kaz. in Nyess. 1454

Albert. Petr. 1495.

Capitanei sub um-
bra Regij nominis
multa mala faciunt
vicinis Nobilitati.

Regij nominis nostri honorūq; nostrorū, subditos nostros uicinos aut opprimētib; aut limitationē granicierū difficultantibus: Idcirco ex innata nobis uirtute & benignitate Regia, propter omnē subditorum nostrorū iusticiā, & pacē, ex hac parte habendā, promittimus, quia quib;libet subditis nostris cuiuslibet status & conditionis existētib; granicies ex parte honorū nostrorū petentibus, Nos & successores nostri secundū Statuta antiqua, ad discernendū æquitatē, Cōmissarios illius Terræ & districtus in quibus bona limitāda consistunt, uidelicet duos Dignitarios & duos Officiales cum suo Camerario deputabimus, & deputare debeant.

Si defint in proprio districtu Dignitarij, mutuentur ex vicino. Lex xi.

Sigism. Petr. 1523.

Si aut Dignitarij ad limites ipsos designādi essent pauci in illa Terra, seu Palatinatu, in quo limites fieri debent, aut forte essent absentes, eo casu, ex uicino Palatinatu, uel etiā ex remotiore, Cōmissarios designabimus ad ipsos limites faciendos: nō alios tamen, nisi tales, qui in illis Terris ubi limites essent faciendi possessionati fuerint.

Quod Dignitarij omnes sint possessionati Commissarijsq; iudicijs uacent sub priuatione Officij excepto seruitio Reipublicæ. Lex xij.

Quam Folio 180. de Dignitatibus uide.

Sigism. Petr. 1511.
Idem lib. 1. cap. 10. de
Cancellar. artic. 3.

Decem grossi dandi sunt in Cancellaria pro literis commissiōis. Lex xij. 16.

Item ne prædicti subditi nostri in Cancellaria nostra a Notarijs plus iusto grauētur, decernimus, quod deinceps tantū accipiātur a literis commissiōis cum mandato decem grossi.

Capitan. seu Tenuarij honorū Regali.

um ad limitationē bonorum exeat, & Cōmissarios expensis prouideat, si libera bona possidet. Lex xiiij.

Iohann. Albeatus Pe-
triconia 1496.

Capitaneo seu Tenuario honorū nostrorū mādabimus, ut pariter cū Cōmissarijs eisdem ad limitandū bona eadem exeat, descendat, & Cōmissarios expensis prouideat, in his præsertim bonis quæ habemus libera, & sine obligatione.

Innotescētia Cōmissarial. vna cū mādato ad Capitaneū per Ministerialē & duos Nobiles inferenda sunt, duabus heb-

duabus hebdomadis ante limitationē, ita, ut tam de tempore quam de loco certum Capitaneum faciant. Lex xv.

Preterea Commissarij nostri predicti duabus septimanis antequā simul conuenient ad facien. limites, Capitaneū seu Tenuariū nostrum de tēpore, & loco sui Conuētus, certiores facient per Ministerialē & duos Nobiles, ac etiā per literas suas proprias, & mandatum nostrum.

sigism. Petr. 1523.

Forma Innotesceniarum.

Nos A. b. c. d. e. Commissarii Tibi A. B. Capitaneo, seu Tenuario bonorū Regaliū A. b. c. Innotescimus nobis oblatas esse literas S. M. R. quibus nobis cōmittere ac mādare dignata est, vt bona eius Maiestatis Regalia tui Capitaneatus, vel Tenuatē A. b. c. in ipsa cōmissiōe latius expressa ex vna, & bona A. b. c. Nobilis A. b. c. hæreditaria parte ex altera dislimitaremus, & ab inuicē scopulis, & aliis signis metalibus, distingeremus: de qua cōmissione tibi in Termino fidē faciemus. Quocirca mādamus tibi, vt ferria A. B. corā nobis, in loco differenziarū, videlicet A. B. nupato, inter bona Regia, & ipsius Nobilis sito, legitime, personaliter, ac perēptorie cōpareas: negociū ipsum dislimitandorū prædictorū bonorū Iudicialiter attentaturus. Certificādo te, quod siue comparueris, siue non: Nos ad ea quæ nobis, & nostro Officio Commissariali incumbunt, procedemus tua contumacia in nullo obstante. Dat.

Bona A. b. c. & Nobilis A. B. fratris tui A. B. hæreditaria, & quale ius ad successionē ipsorū bonorū habētis, parte ex altera: diuideremus, de qua commissiōne, etcet.

In A. B. ipsis bonis vestris hæreditariis legitime.

Diuidendorum.

Bona A. B. tenuatē tuę quę Nobilis A. B. a te vigore cōsensu Regii, eo nomine habiti, corā nobis exempturus est, illi in possessionē transferemus, de qua commissiōne tibi fidem, etcet.

In A. B. ipsis bonis tenuatē tuę legitime. Exemendorum.

Similis etiā Innotescētia fit, in quacūq; alia causa, ex cōmissione de cōsensu partiu obtēta, iudicāda: de p̄tis tamē vel additis iis sentēciis quas vnaquęque causa respuit, vel flagitat.

A R T I C V L V S VII.

Neque Capitanei, uel Tenuarii absentia, neque Inhibitiones limitationem impediunt, neque Assessores, neq; Cōcommissarii, neq; reuifores dandi sunt, neque appellatio a decreto Commissariali admittenda est: Flumina, literæ, signa, seu testimonia, & alia possibilia indicia a Commissariis videantur: limites vero facti, ne a Capitaneis vi destruātur: literas Commissariorū quid inseri debet, quæ etiam confirmatiōe non egent, nisi forte pars velit eas libris Cancellariæ inscribi, & describi.

Olim Capita, ad facien. limites venire negligēt. 28. Marc. punirebātur. Lex I.

Itē quia ex querelis Nobilit. accipimus multos dānis affici negligētia

CC

Capitaneo-

sigism. Petr. 1511.

Quia coram Cōmissarijs perceptoris terminus est, nec etiam appellatur a decreto illorū, dilatiōes quoque nullae cōceduntur, ne illis Cap. partem maligne frustretur, & extrahat,

Capitaneorū, & Tenuariorū bonorū nostrorū, qui per Iudices Commissarios accersiti ad limitanda bona nostra cū bonis prædictæ Nobilitatis uenire recusant: huic igitur incōmodo occurrere uolentes, Statuimus, ut si deinceps Capitanei, uel Tenuarii nostri accersiti uenire neglexerint ad eosdē limites faciēdos, poena uiginti octo Marcar. per nos puniantur, quarū medietas parti, reliqua medietas nobis, & successoribus nostris cedere debet.

Sed deinceps Inhibitiōib. Commissariale Iudiciū non impedietur, nec assessores, uel Cōcōmissar. ad faciēdos, reuiforesue post factos limites dabuntur, nec a decreto Cōmissariali Capitanei appellabūt, tanto minus impediet limitatiōis negociū, si cū senibus suis abfuerint. Lex ij.

sigism. Petr. 1523.
De Inhibitionib. uero uide omnia statuta libr. 3. capit. 8.

si Commissarij fungentur suam iurisdictionem in alter utrius partis solo, nihil iuris addit, uel minuit.

Nos uero deputatis Cōmissarijs nostris qui faciāt limites, ac illorū Iudiciū, Inhibitiōibus nostris nō impediemus: Assessores, seu Cōcōmissarios, nec etiā Reuifores post factos limites, designabimus: sed quicquid Cōmissarij nostri decernēt, illud ratum & firmū esse debet. Preterea cū Cōmissarij nostri conueniēt ad locū limitū, siue Capitaneus seu Tenuarius noster exiuerit, siue nō: eduxerit senes, aut non: ipsi Cōmissarij nihilominus limites ipsos prosequi, & finire debebūt. Capitanei nostri, ac etiā illius qui queritur de iniurijs limitū contradiciōne, seu motione, & appellatiōe, ac etiam absentia minime obstante.

Quid sit in limitandis utrinque bonis de

Fluuijs interfluentibus tenendum. Lex iij.

Quā uide Li. 1. Ca. 14. de Offic. Succam. Art. 3. aliaq; ad hūc locū necessaria

Licet maiora Regni flumina Regia

sint ut apparet infra Capitulo Tercio.

Ad usū tamē fluuior. bona Reg. & Nobil. determinatia vicini admittā. L. iij.

sigism. Crde. 1507.

Attamen ne grauētur subditi nostri uicinia bonorū nostrorū per Capitaneos, Statuimus, ut cū fluuius aliquis nostra & eorundē subditorū bona determinat, quæ ipsius fluminis rippis utrinque adiaceāt, libere admittātur iisdem ipsi subditi nostri ad usum eiusdem fluuij, iuxta latitudinem bonorum suorum adiacentium.

Flumina si desint interfluentia, senum

Johannes Albertus Petricone 1496.

testimonio Cōmissarij stent, uel si discordes senes fuerint, suo proprio, aut si & ipsi Cōmissarij secum dissideant, plurimum Iudicio limitetur, Capitanei contradiciōne nō obstante. Lex y.

109 Qui quidē Cōmissarij postquā exiuerint, debent ex utraq; parte senes
aduocare, a quibus recepto iuramēto iuxta eorū recognitionē, & testi-
monium, ad limitationē procedent. Si uero ipsi senes discordes fuerint,
extunc Cōmissarij iuxta suas cōscientias, concordādo discordias senū,
secundū eorū priuatum iudiciū limitationē ipsam prosequētur, & ter-
minabunt: ubi autē & ipsi Cōmissarij discordarēt, uolumus, quod ex ip-
sorum sentēcia qui plures in uoce cōcordes fuerint, auctoritas atq; po-
testas depēdeat diffinita terminandi: nostrorū Officialiū, uidelicet Ca-
pitanei, aut Tenuarij, contradictione non obstante.

Porro limitatiōes bonorū nō secundū

litteras & signa in eis descripta, sed iuxta ipsorum senum
testimonia fieri debent. Lex vi.

Sigism. Petr. 1512.

26. Quia multæ literæ & Priuilegia reperiri solent partim abusa, partim
etiam incerta: Statutū Sereniss. olim Dñi Regis Alberti renouamus, ut
uidelicet limitationes bonorum fiant, nō secundū litteras & signa in eis
descripta, ad instantiā petentiū, & re oculis non subiecta, sed iuxta senū
testimonia: præsertim cū illius Maiestas tā benignā & liberalem Con-
stitutionē fecerit, ut cognitionē bonorum nostrorum Dignitarijs &
Officialibus Regni subditis nostris committeret.

De quibus & qualib; literis hoc Statu-

tum intelligendū sit, & de quibus non, declaratur. Lex vii.

Sigism. Crac. 1532.

Declarā. Statutū de limitibus bonorū non secundū litteras & signa
in eis descripta, sed secundū senū testimonia facien. Statuimus, intelli-
gere tum demū literariā probationē in limitatiōe bonorū non proce-
dere, cū literæ antiquatæ, seu datæ, ac emanatæ, re oculis non subiecta:
uel etiā in abusum redactæ, aut incertæ cōperientur. Cum uero literæ
Cōmissariorū nostrorū signa metalia, & limitationē bonorū nostrorū
cum bonis Nobiliū uicinorū in se contineñ. per nos cōfirmatę, uel lite-
ræ sub titulo & Sigillo Succamerarij, uel Iudicij Terrestris limitationē
bonorū utrinq; hereditariorū subditorū nostrorū in se contineñ. fue-
rint coram nobis, uel alias ubilibet in Iudicijs productę, literis huius-
modi ubiq; fidem indubiā adhibendā fore, & limitationē bonorum
tam nostrorum quam hereditariorū iuxta illarum continentiā firmā
esse & ualidam decernimus.

In dissimilitatiōe bonor. Deus, itē signa,

testimonia senū, & alia possibilia iudicia spectāda sunt. Lex viij.

Cæterū ad tollendas difficultates in faciēdis limitibus, Statuimus, ut
Cōmissarij nostri Deum solū præ oculis habentes, nulli partiū faueñ,
cōspectis inprimis signis metalibus, & rei ueritate diligēter inuestiga-
ta, tam ex se-

Sigism. Petr. 1538.

ta, tam ex senū, etiam si opus fuerit, Iuratorū testimonijs, quā alijs possibilibus indicijs, limites inter bona nostra Regalia & hæreditaria pro arbitrio & conscientia sua constituent.

Capit. & Tenutar. violētias Nobilib. in

limitibus nō inferāt, neue a Cōmissarijs factos ui destruāt. Lex ix. 26.
 Capitanei & Tenutarij bonorū nostrorū uiolētias Nobilitati in limitibus non inferant, nec eosdem limites per Cōmissarios nostros factos ui destruunt.

Post dislimit. Capit. nō faciāt iniurias: sed & kmet. a fūdis ab limit. abstīn. L. x.

Itaq; ne amplius in disceptationē reuocetur, quod semel per Cōmissarios nostros quos ad dislimitandū bona nostra Regalia & Nobiliū dāmus, definitur. Statuimus, ut post dislimitationē bonorū nostrorū Regalium & Nobiliū, iniurias, Capitanei nostri, aut Officiales in fundis Nobilium nō faciant. Sed & subditi nostri talibus fundis ablimitatis, neque apīsteriorum, neque ulla alia ratione, uti debent.

Deinceps aut Iteræ ipsorū & Cōmissariorū super dislimitatiōe dandæ, cōfir-

matione non egent: & quod cōmissio, cum mandato illis inferi, pretereaq; obsignari debeant. Quod si parti libebit libris etiā Cancellar. inferātur: indeq; exscribātur data una grossorū sexagena. Lex xi.

Petitionibus subditorū nostrorū inducti, permittimus, ut in arbitrio sit subditorū nostrorū petere & obtinere a nobis confirmationē super literis limitū æditis, a quinq; Cōmissarijs per nos secundū Statuti tenorem deputatis, Quæ quidē literæ, quibus cōmissio & mandatū nostrum fuerit insertū, & Sigilla Cōmissariorū apposita, auctoritatem & robur perpetuū obtinere debebūt, etiā si nulla desuper interueniat confirmatio nostra. ¶ Liberū erit etiā unicuiq; literas Cōmissariorū super limitibus ad libros Cancellarię nostrę inducere, quas quidē casu, uel necessitate pustulāte, Cancellarij nostri, sine ulla difficultate, sicut inscribere, ita etiā describere, & literas petētib; eiusdē tenoris sub Sigillo nostro, una tantū sexagena pecuniæ pro eis accepta, sine ulla difficultate dare debebunt, & tenebuntur.

A R T I C V L V S VIII.

Porro quæ pœna est a Sigis. Rege statuta contra uiolatores Consiliariorū, & Nunciorū ad Conuētus publicos, siue ex

sigism. Petr. 1519.

sigism. Augustus Petr. 1550.

sigism. Petr. 1538.

Idem supra de libris Cancellarię postum est lib. 1. cap. 10. ar. 3.

cos, siue ex illis proficiscentiū, siue in eisdē cōmorantium: hæc etiam de uiolatoribus Iudiciorum, & Iudicum ordinariorū, siue Cōmissariorum est intelligendum. Lex I.

13. Item contra eos quorū licentia eo usq; progressa est, uti iā promiscue, siue in uis publicis, siue in Villis, & Oppidis, non solū priuatas sed etiam publicas personas uiolare non formidāt: Itaq; taliū hominū insolentiam cohibere, cohercereq; uolētes, cū consilio omniū Regni Consiliariorū Statuimus, & decernimus, ut quicumq; Prælatos, Barones, & Cōsiliarios Regni status cuiuslibet, & item Nuncios, siue nostros, siue Terrestres, nostra ac Reipub. negocia obeuntes, ad Conuētus publicos, siue Terrestres, siue generales proficiscentes, & in iisdē Cōuentibus manentes, siue ab eisdē in domos suas redeūtes, quatuor septimanis ante Conuentus, & post alijs quatuor septimanis, siue in uis, siue in Villis, & Oppidis, quoquomodo inuadere, & uiolare ausus fuerit: crimine læsæ Maiestatis reus iudicabitur. Idem uero de ijs qui in Iudicijs, siue ordinarijs, siue cōmissarijs, Cōmissarios, Iudices, uel Officiales publica officia exercentes uiolare præsumpserit, taliter erit intelligendū, ut eisdē criminis læsæ Maiestatis obnoxij iudicentur.

*sigism. Crae. 1510.
idem lib. 4. ca. 9. art.
1. de securitate Iudiciorū Terrestriū, &
lib. 1. cap. 15. art. 7.
de Conuentu secus
ritate fuit eiusdem
mentio.*

Abrogatur infra.

Iam crimē læsæ Maiestatis, nisi in persona Regia committitur. Lex ij. Quæ Folio xxij. uideatur.

De honore itaque ac securitate vitæ Commissariorum. Lex iij.

Quod si quis homo Plebeius, in negocio, & Iudicio limitū uel aliquo- cumq; contra Cōmissarios inueheretur uerbis, illosq; inhonoraret: talis turri, uel alioqui selsione dimidio anni puniri debet, cuius poenę executionem Capitaneus illius loci faciet sub poena in Statuto descripta contra illos qui executionem facere negligeret.

*sigism. Crae. 1543
De qua poena folio
240. uide.*

¶ Quod si quis etiā Plebeius arma corripere, & uibrare, licet etiā neminem uulneraret: collo luat poenas: quod etiā Capitaneus exequatur. Nobilitas aut pro talibus excessibus iuxta Statutum puniatur.

A R T I C V L V S IX.

Sed de Commissarijs ad limites inter Regnum, & Magnū Ducatum Lithuanie. Et inter Ducatus Prussie, Silesie, & Marchie:

Vide Libro quinto suis Capitulis.

CC iij CAPITV.

LIBER II. CAP. II.
CAPITVLVM II.

De Metallis, & Salis fodinis.

P R A E F A T I O.

Et si natura rerum parens non sit ita solo nostro iniqua, ut nobis, auro excepto argentum, stannū, plumbum, aliaque Terræ Metalla, seu mineras, ac fructus negarit: Nihilominus quia Leges nostræ de horum prouentu, mercatu, atque uilitate silent: sed tantū Leges earum fodinarū, in moribus operariorū, atque fisci rationalium procuratorū & Quæstorum consistunt: meminisse hic earū potius quam scribere de illis aliquid potuimus. Itaque sequitur.

A R T I C V L V S I.

De S A L I S fodinis.

Statuta de Salis fodinis, p kazimi. Ma:
gnū ædita, & a kaz. tercio cōfirm. Lex I

IN NOMINE DOMINI AMEN. Ad perpetuā rei memoriā, Ne error obliuionis gestis sub tēpore uersantibus pariat ^{76.} detrimentū, alta Regū & Principū decreuerūt consilia, ea literarū apicibus & testiū annotatione perhennari: Proinde nos Kazimirus Dei gratia Rex Poloniae, nec non Terrarū Cracouiæ, Sandomirig, Siradie, Lanciciæ, Cuiouiæ: Magnus Dux Lithuaniae, Pomeraniæ, Rursiæ, Prussiaeque Dñs, & heres: Significamus tenore presentium, quibus expedit uniuerfis, presentibus, & futuris, harū noticiā habituris. Quod & si ex debito Regalis munificentiæ ad omniū subditorū cōmodum & profectum oculo cōsideratiōis intendere debeamus, propēsiō tamē solertia circūspectiōis ad augmentū Thesaurorū & prouentuū Regni nostri incumbit, ex quibus Regni & subditorū nostrorū cōmodis debite ualeamus providere. ¶ Cū igitur Zuppæ nostræ Bochnen. & Vyeliczen. pars nobilis prouentuū, & Thesauri Regni existit, quæ hactenus propter nimiam & continuā Nobiliū, & diuersarū personarū frequentationem & Salis elaborationē, in nobili sui parte, desolationē & iacturam susceperūt: ex quo neque Zupparij, neque sui Officiales regimini, laboribusque intendere ualuerūt, hospitū curæ, procuratiōisque intēti: & nisi eis tempestiue subueniatur, uerendū est, ne ruinā & iacturā totalem subeāt, & patiātur. ¶ Volētes igitur huiusmōi ruinæ & iacturæ subuenire, ut circūspecti Principis est, ex præteritis habere memoriā, & intente cōsideratiōis oculū ad futura, & tandē ad singula salubri dispositiōe dirigere, cū omnia prospexerit sapienter: Imitādo igitur uestigia prædecessoris nostri diuæ memorię Dñi Kazimiri Regis Poloniae, qui præfatū Thesaurū Zupparū in capite, & in mēbris, ac omnibus prouentibus, ordi-

Zuppe & Bochnen,
& Vyeliczen. sunt
partes notabiles The-
sauri Regni Poloniae

Prouidet Rex ruinis
& iacturis Zuppar.

uentibus, ordine, dispositiōe, & terminis ordinauit, statuit, & regulauit atq; perpetuis tēporibus huiusmōi ordinationē et regulationē tenendā seruandā, & custodiendā sub pœnis in eis contētis statuit, & diffiniuit

77. Ne igitur nos, aut quempiā subditorū nostrorū ab huiusmōi ordinatione et dispositiōe recedere, aut eidē per ignorantia cōtrauenire cōtingat

¶ Statuimus, & presenti edicto in robur maioris firmitatis declaram⁹ ipsius Dñi Kazimiri Regis præfati Statuta, & ordinationes, quæ in nostro hucusq; seruata sunt Thesau^o, in omnibus, & per omnia secundū regulationē, ordinationē, & dispositionē suā debere teneri, & obseruari perpetuis tēporibus duraturis, quorū & nos tenorē constitutionū, & articulorū, ex certa scientia & maturo cōsilio super hoc cōmunicato, in omnibus suis punctis, articulis, cōditiōibus, & clausulis, ratificamus, approbamus, & cōfirmamus. ¶ Hoc specialiter addito, & expresso: quod omnia salaria, & census, tñ Ecclesiasticis quā Secularibus personis per prædecessores nostros, imperpetuū, ad tēpus uel ad uitā inscripti, ac ab antiquo per Zupparios pro tēpore solui soliti, & literæ iuste & legitime quomodolibet emanate, in suo debēt persistere robore, & firmitate.

Kazim. 3. uult ut statuta Zuppar. per Kazim. 2. edita, & hucusq; tēta, adhuc in posterū teneantur perpetue, ex matura deliberatione Regis et consiliarior. suorū

Census in Salinis spiritualib. uel secularibus inscripti solentur.

¶ Ne autē successu tēporis quocūq; colore, arte, uel ingenio, Statuta & ordinationes prædictas cōtingat a quocūq; in dubiū reuocari, & de harū cōtinentia & tenore cōcipere hesitationē, ipsas præsentibus inferēdas duximus, & inserimus, quarū tenor sequitur, & est talis.

Propter tollēdam hesitationē et dubiū de præfato statuto Kazim. secūdi, illud idē hic per Kazim. 3. inseritur, in eum ut sequitur modum.

IN NOMINE DOMINI. Nota quod sub anno incarnationis Dñi 1368. Istud præsens Regestrū est scriptū feria sexta post Conductū Paschæ in Castro Cracouiē. ad perpetuā rei memoriā ob reuerentiā Dei omnipotētis, nec nō beatæ Virgi. Marię eius genitricis gloriosæ, nec nō ob merita omniū sanctorū atq; sanctarū, & ad mādātum Illustrissī. Principis ac Dñi Domini Kazimiri Dei gratia Regis Polonię, Sandomirię, Cracouię, Siradię, Lancicię, Cuiauię, Pomerniæq; hæredis conscriptū per manus Notarij Dñi Dymetrii protunc Vicethesaurarij.

¶ Item ob istā causam istud Regestrū est cōpilatū propter malam consuetudinē perpetuis tēporibus euitandā, & ut consuetudo Zupparū Dñi Regis Kazimiri, ac sui totius cōsili per suos legitimos successores perpetuis tēporibus teneatur. Nam idē Dñs Rex Kazimirus nihil fecit in Regestro addere siue minuere sed fecit Regestrū cōscribere, & omnes consuetudines diligēter antiquas perpetue notare, prout antiqui Zupparij, Primus uidelicet Porinus Gallicus Albertus, qui mensurā minuti Salis minorauerūt: Petrus Vynricus, Gotfridus Gallicus, Dñs Adam presbiter, & Nicolaus Zupparius tenuerunt.

Causa compilationis Regestri Zupparū.

¶ Et hoc propterea fuit factū, quia in emptiōe Zupparū Trudla Hensel, Buta Lesko Iudeus, Barthko monetarius, Arnoldus Velkyer propter remanētias Salis, in resignatiōe Zupparū ac aliarū rerum, ibidē scilicet in Zuppis existentiū, uicissim fortissime litigauerūt: quia

Alia causa compilationis huiusmodi Regestri.

nesciuerunt

In compilatione huiusmodi Regestri Zupparum interfuit consilium Regis & spirituale & seculare.

nesciuerunt in Zuppis modum, formam, siue consuetudinem: & ob hanc causam fuerunt uocati protunc antiqui Zupparij uidelicet Petrus Vynricus Dñs Adam presbiter, Gotfridus Nicolaus Zupparius, qui rexerunt Zuppas tempore Dñi Regis Kazimiri, ut modus regiminis Zupparum sub iuramento eorum perpetuis temporibus teneatur. ¶ Item in compilatione huius Regestri fuit uocatum consilium Dñi Regis, uidelicet Spirituale & temporale, cui fuit data plenimoda potestas Dñi Regis, ut taliter presens Regestrum conscriberetur, propter ueram bonam antiquam consuetudinem conseruandam, ac propter utilitates Thesauri dicti Regis, ac suorum legitimorum successorum, ac totius Regni perpetuis temporibus debeat conseruari.

Inter quos Regestri conscriptores.

Enumerantur nomina eorum qui interfuerunt compilationi Regestri. Et primo Dominorum spiritualium.

Primus fuit Dñs Florianus Episcopus Crac. Item Dñs Vilck Cancellarius Crac. Item Zauissa Archidiaconus Crac. Item Ianko frater Simonis Vicecancel. Item Bodzanta Procurator generalis, item Dñs Michalko Canonicus Crac. protonotarius Dñi Regis. Item Symko Notarius Dñi Regis. Item Iohannes Ielithkouit qui tenuit protunc monetam ad fideles manus, cum Leskone Iudæo.

Ex Sæcularibus vero.

Nomina Dominorum secularium.

Primus Dominus Iohannes de Melstyn Castellanus Craco. Item Dñs Neorza Palatinus Crac. Item Dñs Vafroski Subiudex Crac. item Msczuuius de Quilina Succamer. item Dñs Otto de Pileza, item Suyatossaus Vicethesaurar. item Dymetrius Thesaurar. Item Malocha antiquus Procurator, item Szczepanko Magister murorum.

Nomina antiquorum zuppariorum, Magistrorum montium, Stigariorum, &c.

Enumerantur nomina antiquorum Officiorum Zupparum.

Primus Czyndel Stigarius de montibus Kuthnis, item Thyczkracz de Thanczyn, item Bernardus Stigarius de Hungaria, item Stigarius Kazimiriensis. Item antiqui Zupparij uidelicet Petrus Vynrici, item Gotfridus Gallicus, item Dñs Adam presbiter, item Nicolaus Zupparius, item antiqui Zupparij rexerunt Zuppas ad manus fideles eis commissas, tempore Domini Regis Kazimiri, & illic sub iuramento omnem consuetudinem per eos traditam Dominus Rex Kazimirus cum toto suo consilio uidelicet Spirituali ac temporali perpetuis temporibus seruandum confirmauerunt.

Pro confirmatione Regestri fuerunt uocati moderni Zupparij quorum nomina exprimentur.

¶ Item ad Regestrum per Dñm Regem ac suum consilium fuerunt uocati moderni Zupparij confirmandum primo Trita, item Lesko Iudæus, item Henselburg, item Barthko monetarius, item Arnoldus Velkyer.

Pro formatione Regestri fuerunt uocati

¶ Item ad Regestrum formandum fuerunt uocati Vicezupparij, Magistri montium, Stigarij ambarum Zupparum, qui omnes consuetudines Zupparum regendarum

regendarū sciuerūt. Primus fuit Albertus Magister pontiū frater Hā-
konis de Myenselmicz, item Iohannes Paulini Vicezupparius de Vye-
liczka, itē Rorezek Carpentarius montiū, itē Gysko Stigarius de Vye-
liczka, item Nicolaus Stigarius de Vyeliczka, itē Czandicz de Opauia
Vicezupparius de Vyeliczka, itē Penacus Magister montiū de Bochnya,
item Dñs Iohannes Prebēdarius de Zuppa Bochnen. itē Czku-
funf Carpētarius montiū de Bochnya, itē Bulleyn Magister montiū
de Bochnya, item Iohannes Prokendorff Stigarius de Bochnya, itē Ku-
tha Magister montiū de Bochnya, item Petrus Verusch Stigarius de
Bochnya. ¶ Item primo & principaliter & maxime super omnia Do-
minus Rex Kazimirus cū toto cōsilio prius nominatā consuetudinem
Regestri cōfirmauerūt, quod nullus Dñorum siue sit magnus siue par-
uus, siue Castellanus siue Capitaneus, præsumat Zuppas uisitare: cau-
sam assignauerūt, quia uenerat Dñs Neorza Palatinus ante Zuppam
& mīdauit sibi dari prælibationē, extūc Dñs Rex resciscens irascebatur
sibi plusquā ad duos menses, ita quod uix illi uenia per Dños fuit im-
petrata. Et sic Dñs Rex sub pœna colli ac bonorū damādat, quod nul-
lus Dñorum per amplius præsumat Zuppas attētare. Nam quādo No-
biles ad Zuppas ueniūt, tunc Zuppar. utilitates Dñi Regis nō potest
tam diligenter aspicere, propter impedimentū Dñorū Zuppas uisitanti-
um. Ideo statutū est quod Nobiles nunquā debeant Zuppas uisitare,
nisi sit prius de maxima gratia Dñi Regis. ¶ Item statutū est, quod
nullus Zuppariorū sub pœna colli ac bonorū suorū aliquē equū No-
bilitatis siue Dñorum ad Zuppas præsumat acceptare, & ipsum pabu-
lare: exceptis equis Regalibus, rationē assignauerūt, quia pecuniæ Dñi
Regis in rationibus Zupparum quæ proueniunt minorarentur.
¶ Item statutū est, quod quādo Zuppæ per Dñm Regem dantur ad
fideles manus, quod nullus Zupparius qui tenet Zuppas ad manus fi-
deles præsumat absq̃ licentia Dñi Regis aliquē Dñorum ad Zuppas
intromittere, & ei necessaria cum suis equis & familia ministrare.
¶ Itē statutū est, quod nullus Zuppariorū qui tenet Zuppas ad ma-
nus fideles, soluat bancū salis per sectores incisum, nisi per tres gros.
Tragarijs uero non cōputatis. ¶ Item statutū est, quod Zupparius
qui tenet Zuppas ad fideles manus bancū per Dñm Regem donatum
Principibus, Nobilibus, siue quibuscūq̃ personis cōputatis, non debet
aliter Dño Regi ad rationē ponere in Zuppa Vyeliczen. nisi per quin-
que gros. In Zuppa uero Bochnen. per sex gros. Tragarijs cū Nota-
rijs & sectoribus inclusis. ¶ Item si Dñs Rex aliquē Nobilē donaue-
rit cum sale cētenariato, ac thinis, tunc Zuppar. qui tenet Zuppas ad
manus fideles omnes centenarios debet conscribere, & eos rationalibus
in ratione enotare. ¶ Item si Dñs Rex aliquē Principē, uel Nobilē,
uel claustralē minuto sale donauerit, tūc Zuppar, qui tenet Zuppas

Official. Zupparum
quorum nomina his
narrantur.

Nemo salinas uisitet.

Rex Domino Neo-
rza Palatino Craco.
ob praelibationem in
Zuppis irascitur.

Equi Nobilitū (præ-
terquam Regis) in
Zuppis non statu-
tur seu pabulentur.

Zupparius ad fideles
manus Zuppastenēs
sine consensu Regis
nemini necessaria mi-
nistret in expensis.

Ab incisioe banci sa-
lis non nisi 3. gros. se-
ctorib. sūt dandi Tra-
garijs non cōputatis.

Bancus donatus per
Regem in Zuppa Bo-
chnen. pro 6. In Vye-
liczen. uero p 5. gro.
est per Zuppar. in ra-
tione ponendus, Nos-
tarijs, Tragarijs, &
sectoribus inclusis.
De centenarijs dona-
tis in Zuppis.

Mensura salis minus
ad fideles
ti cuiusq̃ donata dun-
taxat 4. gros. est in
ratione taxanda.

sal in thinis donatum
non est in ratione cō
putandum.

De depositor, Craco.

De Boch, Mercator.

Ciuiſ Bochneſen, con-
ceditur ſal commune
propter piſtores etc.
ad depoſitoriū Cra-
cou, ducendum.

Cētenarij ſalis ad Hū-
gariam 4. groſ. detur
flor. aut non niſi per
7. ſcottos groſſorum
recipitur.

Cētenar. ſalis pro 4.
groſ. ad terram Czyp-
ſenſem detur, flore.
p 8. ſcottis groſſor.

Centenar. ferri Hun-
garici in Zuppi nō
niſi per 7. ſcottos eſt
ſoluendus.

Veſtores ſalis Vye-
li. ad Hūgar. ducētes
ſal in mētis uendē.
quos cū ſale pōnt.

Sal pro terra Czyp-
ſenſi ſi in ſandec
uenditur ſal & equi
amittantur.

Pro quolibet equo Re-
gio unius coretiſ aue-
ne dietim cū feno &
ſtraminibus ſufficiē-
tib. dari debet.

Pro quatuor equis
Regijs anſ equiſ ſua-
lens per Zupparium
eſt tenendus.

Elemoſinarij in Zup-
pi non ſunt ad rationē
per Zuppar. pōndēdi.

ad fideles manus, nō debet aliter menſuram cōputare niſi per quatuor
groſs. in ratione. ¶ Item ſal quod datur Nobilibus, ſiue clauſtralib.
per Dñm Regem in thinis: Zuppar. qui tenet Zuppas ad manus fide-
les nō debet illud Dño Regi cōputare ad rationē, quia non eſt de lure.
¶ Item ſtatutum eſt, quod nullus Zupparius debet ſolus ſal uendere
in depoſitorio Cracou. neq; aliquis ſamulus Zupparij, ſed Zupparius
debet ſal uēdere mercatorib. ſaſſatorib. tā de Cracouia, quā mercato-
ribus id eſt Ciuiſ de Vyeliczka, & illi Ciues de Vyeliczka debēt ha-
bere plenimodā poteſtatē ſal uēdendi in depoſitorio Cracou. ¶ Item
ſtatutū eſt, quod Bochnē. mercatores ſalis habeāt plenimodā poteſta-
tem ſal mundū deducere ad partes alienas, uidelicet in Mazouia, Ruſ-
ſiam, & Sileſiā, nec nō Lithuaniam, nec nō uerſus Lublin. ¶ Itē ſtatu-
mus, quod Ciues Bochnē. ſiue mercatores ſalis debēt habere plenimo-
dā poteſtatē ſal cōmune ducere ad depoſitoriū Craco. propter piſto-
res panū, & etiā propter uectores de alienis partibus ueniētes. ¶ Item
ſtatuiſmus ex mādato Dñi Regis Kazimiri quod ſal ad Hungariā non
debet alio modo dari, niſi quilibet cētenarius per quatuor groſs. in flor.
aureis: & floreni alio modo nō debent recipi niſi per ſeptē ſcottos groſ-
ſorum, cauſa eſt iſta, quia Hungaris cōcutitur unus bācus ſalis, qui ua-
let duas Marcas: poſtea quādo cōcuſſus fuerit, uix ſoluet unū florenū
cum medio ad Hungariā, & illud eſt damnū Zupparū & illud tangit
Zupparū Vyeliceſ. ¶ Itē ſtatuiſmus, quod ſal quod datur de Zup- 79
pa Bochnē. ad Czypſenſem Terrā, quilibet cētenarius debet dari per
quatuor groſs. in flor. aureis. Et quilibet florenus debet recipi per octo
ſcottos groſſorū. ¶ Itē ſi ferrum adducetur de Hungaria ad Zuppas
pro ſale cētenariato, tūc ſtatutū eſt, quod quilibet centenarius ferri per
Zuppariū nō debet alio modo recipi niſi per ſeptē ſcottos. ¶ Itē ſta-
tuimus, quod homines qui recipiūt ad Hungariā in Zuppa Vyeliceſ.
ſal centenariatū, & ſi illud ſal ad Hungariā nō deduxerūt, ſed in grani-
ciebus illud ſal uēdiderint: Extūc equos cū ſale ubi reperti fuerint per-
dere debent, omni occasione poſtergata. ¶ Itē ſtatuiſmus, quod ſi ho-
mines ad Terrā Czypſenſem ſal de Zuppa Bochnē. receperint, & ſi in
Sandecz, uel in alijs graniciebus uēdiderint, eandē poenā debeant tole-
rare. ¶ Item ſtatuiſmus, quādo equi Dñi Regis mittūtur ad Zuppā,
tunc Zupparius aſſumptis equis pro quolibet equo debet dare unum
coretū auenę dietim, & de feno, & ſtraminibus omnē neceſſitatē, & nu-
merū equorū fideliter cōſcribere. ¶ Itē ſtatuiſmus, quod quādo acci-
piunt equos Regales ad Zuppā, tūc Zupparius tenetur ad quatuor e-
quos ſeruare unū ſubagazonē bene ualentē, & eidem omnia neceſſaria
in uiſtu & amiſtu miniſtrare, & illa fideliter cōſcribere, conſcripta ra-
tionalibus enodare, ut illi cōſiderent quo ſumma pecunię Regalis deue-
nit. ¶ Itē ſtatuiſmus, quod pauperes elemoſinarij qui ſint in numero
ſex in Zuppa

sex in Zuppa Vyeliceñ. & totidē in Zuppa Bochnē. cū pane qui datur omni die pauperibus post missarū solennia, nō debent poni ad rationem. Illud enim est confirmatū propter animas patris ac matris Dñi Regis Kazimiri nec non aliorum suorū progenitorū & eisdem pauperibus debet annuatim tribui conueniens amictus.

Sequitur venditio zupparum.

Item statuimus, quod si fuerint Zuppe uēdite per Dñm Regem ac suū consiliū, tūc ille qui Zuppas emerit, debet sal, quotquot inuentū fuerit, diligēter cōscribere, & illud conscriptū iuxta Statuta consilij acceptare. ¶ Item statuimus quēlibet bancū non aliter a Dño Rege acceptare in Zuppa Vyeliceñ. omnibus cōputatis, uidelicet capisterijs, cordis canapeijs, suberinis, nō aliter nisi per quinq; gros. In Bochnya uero nisi per sex gros. ¶ Itē statuimus, Sepi quotquot lapides inuenti fuerint, nō debent alio modo cōputari pro parata pecunia nisi secundū exigentiā fori: In minuto uero sale quilibet lapis per sex gros. ¶ Itē statuimus, quod ratio laminarū ferrearū debet cōputari qualibet sexagena per unam Marcā in minuto sale. ¶ Item statuimus, quod cunei ferrei quotquot in Zuppis reperti fuerint, nō debent alio modo cōputari nisi quilibet per mediū grossum. ¶ Itē statuimus, quod cordæ suberine alio modo nō debent computari nisi quilibet per octo scottos. ¶ Item statuimus, quod cordæ canapei alio modo nō debent cōputari nisi quilibet lapis per sex gros. ¶ Itē statuimus, quod quilibet Zupparius qui emerit Zuppas a Dño Rege tenetur tantū reddere de perceptis salis, in numero sepi, ac aliarū omniū rerū quantū assumpsit, & si post resignationē Zupparū sui regiminis tantū sicut percepit nō dimiserit, extunc omnia debet soluere Dño Regi cū parata pecunia, prout in sale banco, ac minuto, ac aliarū rerū extitit enodatū. ¶ Item statuimus, quod qui emerit Zuppas a Dño Rege non debet fouere Nobiles ac Dños, prout prius est conscripiū, causa, ne mala cōsuetudo ex eo cōmittatur. ¶ Itē statuimus, quod quilibet Zupparius qui emerit Zuppas a Dño Rege, nō debet aliter dare bancū salis de sexcentarijs, nisi per alterā dimidiā Marcā. ¶ Itē statuimus, quod bancū salis de octo centenarijs, Zupparius suis mercatoribus salis, ut puta Regnicolis, nō debet alio modo dare nisi per duas Marcas. ¶ Itē statuimus, quod Zupparius extraneis hominibus, uidelicet de Terris alienis, super dicas unum bancū salis de octo centenarijs nō debet in cariori foro dare, nisi per duas sexagenas. ¶ Itē statuimus, quod quilibet Marca iuxta statuta facit in dicis sex mensuras minuti salis, & hoc fecimus statutū salubre fideliter contaxatū, ut emptores salis habeāt incrementū, Rex uero plenimodā utilitatē. ¶ Item statuimus ex mandato antiquo Dñi nostri Regis Kaz. quod si Dñs Rex aliquē Principē, Nobilē, claustralem,

DD

ij

aliquo ban-

Emens Zuppas sal inuentū conscribat, et iuxta Statuta consilij acceptet.

Bancus salis in Bochnya per 6. gros. per Dominū Regē accensatur, in Vyelicka per 5. gros. omnib. cōputatis scilicet capisterijs cordis canapeijs suberinis.

Lapis sepi nō debet aliter cōputari p parata pecun. q̄ in foro in minuto uero sale quilibet lapis p 6. gr. Cunei ferrei in Zuppis reperti non nisi per medium grossum computandi.

Zuppas emens tantū reddat salis, sepi, ferri, & aliarū rerū quantū percepit: alias tenetur D. Regi pecunia parata soluere omnia.

Bancus salis de octo centenarijs nō nisi p duas Marcas Regni colis detur.

Bancus salis de octo centenar. nō nisi per duas sexagenas extraneis debet dari.

sex mēsuræ salis minuti faciunt marcā unā iuxta statuta. Bancus salis alicui donatus non nisi p mediā marc. mēsuræ salis minuti per 4. gros.

Centenar. in Vyel. per
6. gros. in Bochn. per
8. gro. Thima in u-
tracq; Zuppa per fer-
tonem D. Regi in ras-
tionem computandi
In resignatiōe Zup-
pae. Salis in Bochn.
non nisi pro 6. gros.
D. Regi ē cōputandus
Zuppar. in resigna-
tiōe sui regiminis nō
nisi tricentos bancos
ad forū Crac. deduce-
re potest, alias sale et
omnib. bonis per Re-
gem priuandus est.
Zupparū in Vyelicz-
ka bancū nō nisi per
5. gross. in Bochnya
uero per 6. gross. D.
Regi cōputabit. sepo
et alijs large cōput.
Elemosinarij per Re-
gem stabili non sunt
in ratione per Zup-
par. emptorē cōput.
Emēs Zupp. non plu-
res equos q̄ in contra-
ctu expressū est tene-
tur recipere, et pro
quatuor equis famu-
lum realem tenere.
Equis præter dietū
dandū pro quolibet
unus coretus auenæ
fenu et stramina iux-
ta forum in ratione
computanda.
Pro quatuor equis
famulus deputetur cui
expēse per 6. gross. se-
ptimanatim sunt com-
putanda.
Statio Regi et Regi-
ne per Zuppar. in u-
tracq; Zuppa annua-
tim danda, et Regi
centū, Regine quinq-
uaginta florenti do-
nandi.
Zuppa non remissio-
quam pro 18. millib.
Marcarum uendi de-
bet.

aliquo banco salis donauerit: Zupparius nō debet aliter cōputare ban-
cum Dño Regi nisi per mediā marcam, mensurā minuti salis per qua-
tuor grossos, centenariū in Vyeliczka per sex gros. in Bochnya per octo
unam Thimā in utracq; Zuppa per fertonē. ¶ Item statuimus, quod
quilibet bancus salis qui exciditur in Bochnya alio modo nō debet cō-
putari Dño Regi in resignatiōe Zupparū, nisi per sex gros. omnibus
computatis. ¶ Itē statuimus, quod quilibet Zupparius qui Zuppas
emit a Domino Rege, in resignatiōe sui regiminis nō debet, nec tenetur
de sale bācato plus deducere, nisi tricētos bancos ad depositoriū cōmu-
ne, id est forum Craco, si aut plus deduxerit ubicūq; repertū fuerit, siue
in domibus, siue in cauernis, siue in stabulis. Illud sal totū debet recipi
pro Camera Dñi Regis: & Zupparius debet omnibus bonis priuari,
nisi excepto quod Zupparius haberet de mādato Dñi Regis. ¶ Item
statuimus, quod quilibet Zupparius, siue sit ille qui ad fideles manus
tenet Zuppas, siue sit emptor Zupparū, non debet Dño Regi bancū cō-
putare nisi per quinq; gross. in Vyeliczka, in Bochnya uero per sex, se-
po, & omnibus alijs rebus largo modo cōputatis. ¶ Item statuimus,
quod elemosinarij per Dñm Regē Kazimirū stabili per Zuppariū qui
emerit Zuppas nō sint in ratiōe cōputandi. ¶ Item statuimus, quod
Zupparius qui emit Zuppas nō tenetur plures equos Regales ad Zup-
pas recipere, nisi quantū in conuentiōe Zupparū est expressatū, & ad il-
los equos qui sunt in emptiōe expressi, ad quatuor equos unū famulū
realem cōseruare, & eidem famulo uictū & amictū ordinare, & illa non
debent poni ad rationē Regalē. ¶ Item statuimus, si plures equi Re-
gales ad Zuppā adducti fuerint, quā expressatū est in uenditiōe Zup-
parū: extūc pro quolibet equo debet dari unus coretus auenæ per dia-
riū cum feno & straminibus, & illud cōputari sicut in foro emptū fue-
rit. ¶ Et pro quatuor equis unus famulus, & famulo expēsas tribu-
ere, & illas cōputare septimanatim per sex gros. & illa debēt poni ad ra-
tionē. ¶ Itē statuimus perpetuis tēporibus, quod quilibet Zuppari-
us qui emerit Zuppas, debet Dño Regi dare necessaria omnia, & Do-
minæ Regine, & toti familiæ, & pabulare equos, & alia necessaria dare
semel in anno in utracq; Zuppa: & Zupparius tenetur donare Dñm
Regem cū centū flor. aureis, & Dominā Reginā cū quinquaginta: &
illa nō debēt poni ad rationē Zupparū. ¶ Itē statuimus, quod Zup-
pæ non debēt remissius uendi, nisi pro decē & octo millibus Marcis: me-
dietas grossorū, medietas quarteriū siue usualis monete: sicut sunt uē-
ditæ proprio ore per Dñm Regē Kazimirū Trutloni, Leskonī Iudæo,
Henselburg, Barthkonī monetario, & Arnoldo Velkyer, quia in una
septimana fuerat quadruplex mutatio Zupparum, quia unus alium
in pecunia superauit.

Sequuntur

Sequuntur Iura Officialium.

Salaria cuilibet Officiali septimanat, danda enumerantur.

Item statuimus Iura Officialiū, primo Vicezuppario datur media Mar-
ca qualibet septimana: Item Stigario in Bochnya unus ferto: Itē Stiga-
rio in Vyeliczka septem gros. Item Pensatori septē gros. in Vyeliczka,
& tertia pars pensæ: Itē Pensatori in Bochnya sex grosi & quarta pars
Carbariatus: Item in Vyeliczka Carbario septē gros. item Procurato-
ri in Vyeliczka septem gros. & omnes parvæ cutes: Itē Procuratori in
Bochnya sex gros. itē Pincernę duos gros. item Viceprocuratori duos
grossos: Item cuilibet Sagittario quatuor gros. Itē Coco quatuor gros.
Item Subcoco duos gros. item illi qui lauat scutellas duos gros. Itē Por-
tulano duos gros. Itē Camerario qui sal furatū tenptat quatuor gros.
Item Vicethesaurario qui cisticulā portat duos gros. Item Calefactori
duos grossos: Itē illi qui tegit mēsas duos gross. Item illi qui sylvas cu-
stodit quatuor grossos. ¶ Item statuimus omnibus prædictis Offici-
alibus annuatim dari duplicia uestimēta: uidelicet æstivalia & hyema-
lia, & quolibet mense unicuiq; sotulares. ¶ Itē statuimus, quod qui-
etationes Principū, Nobiliū, Dñorum presbyterorū, & cuiuscūq; cō-
ditionis extiterint, Zuppario nō debent presentari: exceptis quietatiōi-
bus salis, quia tunc illas quietatiōes salis Zupparius tenetur expedire.
¶ Item statuimus, quod Dimetrius Vicethesaurarius omnes quietati-
ones Principū, Nobiliū, Dñorum, ac cuiuscūq; cōditionis extiterint, in
pecunijs debet expedire, & pecuniā a Zuppario recipere, & ab omnibus
Capitaneis procuratoribus totius Regni Pol. & illam ad Thesaurū de-
ponere, & eā distribuere, prout sibi Dñs Rex cōmiserit, & demandabit.

Duplicia uestimenta
scilicet æstivalia &
hyemalia Officialib.
danda.

Quietantie salis dun-
taxat per Zuppariū
sunt expediende.

Quietantie pecuniarum
per Vicethesau-
rar. sunt expediende.

Sequuntur Iura Dominorū in zuppis, quæ nō debent poni ad rationem.

Centum Marcas pro
Capitulo Craco.

Centum Marcas pro
Capitulo Gnesnen.

Item Capitulū Cracouiē, debet habere Centum Marcas. ¶ Itē Ca-
pitulum Gnesneñ, debet habere Centum Marcas. ¶ Item Præbēda-
rio in Zuppa Bochnēñ, uidelicet S. Stanislai quibuslibet quatuor tem-
poribus datur duæ Marce, & nō plus: & debet habere unū famulū in
montibus, & unū famulū ad altare ministrantē. Qui Præbēdarius &
famulus debent habere uestimentū a Zuppario unum in anno & nul-
lum equum in Zuppis seruare debet.

Præbēdarius Zuppa
Boch. quolibet quars-
tali anni 2. Marc. habe-
beat, & unū uestimē-
tū in anno cū famulo
Plebanus Boch. septi-
manat. 1. marc. habe-
Pleban. in Vyeliczka
unum coretum salis
minuti habebit.

¶ Item Plebano in Bochnya datur omni septimana una Marca.

31. ¶ Item Plebano in Vyeliczka datur omni septimana unus coretus
minuti Salis.

Plebano de Collocelarij
rij 5. Marc. cū 8. ul-
nis panniet una Thu-
na dantur.

¶ Item Plebano de Collocelarij dantur quinq; Marce cum octo ul-
nis panni breuis de Thuna.

Plebanus in Nyepo-
lomicze 4. lapides ca-
re & totidē sepi ans-
nuatim habet.

¶ Item Plebano in Nyepolomicze datur annuatim quatuor lapides
sepi & totidem ceræ,

DD

iij

Item

Vicar. Eccl. Crac ca-
thedr. 66 mensur. Sa-
lis minuti annuatim.
Hankoni cū suis succ.
p magisterio in Vyl.
super carbar 30. mar-
cas perpetuo dantur
annuatim.

sal bancatū pro Mo-
nialib Vuratsla.
sal bancatū & minu-
tū pro Castris R. M.
nō ponēdū in ratione

Nullus Dominor. ha-
bitur9 censum in Zup-
pis praterq in Regi-
stro scripti alias collo-
& bonis priuand9.

Zuppar. ratioe intro-
uisionis succam. de-
bet unū stamē panni
Ma. hlicen. alias de-
cem Marcas dare.
Succamer nō ad Zup-
pas sed hospiciū de-
scēdas necessarijs hic
descriptis puidend9

succamer. non iudis-
cet hominem in Zup-
pis manentem.

Equū in Zup. succa.
nō stabilit prater es-
quum sui famuli de-
tribus marc. quo de-
ficiēte Zuppar. aliū
loco eius ordinabit.

succamer. pf. 5. to-
han. Bapt. Consul. in

Vyel & seniores sea-
ctores. in Bochnya ue-
ro pro festo Circūci-
sionis Domini eligat.

Nullus Zuppar impedi-
at nec intret prater
Vicethesaurar. qui in

quatuor equis pro pe-
cunijs ueniens potest
intrare sub pœna bo-
norum & colli.

Item Vicarijs Ecclesiæ Capituli Cracouien. dantur annuatim se-
xaginta sex mensuræ Salis minuti.

Item Hankoni dicto Steberin de Vyeliczka & suis ueris & legitimis
heredibus & successoribus iure hæreditario suo pro magisterio ibidem
in Vyeliczka super carbaria damus triginta Marcas singulis annis tē-
poribus perpetuis duraturis & ista non debent ad rationem poni.

Item Sal bancatum quod datur Monialibus Vuratslauiam.

Item Sal ad Castra Dñi Regis siue bancatū siue minutum ista om-
nia non debent poni ad rationem.

Item in præsentia totius cōsiliij Dñs Iohannes Castellanus Cracou.
cum fratre suo Dño Raphaele herede de Tarnouu mōstrauerūt qual-
dam literas magistratus montiū in Bochnya uidelicet super montem
Cracoui. in quibus literis cōtinebantur quod deberēt habere septima-
natim unā sexagenā grossorū quæ literæ per Dñm Regē Kazimirū ac
totum cōsiliū omnimode fuerūt annullatæ. Et ideo præcepit Dñs Rex
quod perpetuis tēporibus nullus Dñorum debet aliquē censum habe-
re in Zuppis nisi illi qui sunt in Registro cōscripti & finaliter per con-
siliū cōfirmati. Nam illi qui secus fecerint collo & bonis debent om-
nimode priuari.

Sequuntur Iura Succamerarij.

Item statuimus quod Succamerarius quando Zuppariū introvisat ad
Zuppas tunc Zupparius ratioe sui Officij tenetur sibi dare unū stamē
Machliceñ. Si uero Zupparius stamē non habuerit tunc loco staminis
debet sibi dare decē Marcas. Item statuimus quod Succame. nō de-
bet intrare Zuppas ne ipsas impediatur sed debet descendere ad hospiciū
& necessaria sibi per seniores sectores uidelicet una mensura auenæ, o-

cto pulli, sexagena panis, mediū quartale carniū bouinarū cū potu de-
beant ministrari qua hoc statutū est ut Zuppa per eū non impediatur.

Item statuimus, quod Succamer. nullū hominem in Zuppa perma-
nentē præsumpserit iudicare. Et nullū equū in Zuppis stabilire
nisi equū sui famuli Camerarij de tribus Marcis si idem equus serui-
cijs Zupparū defecerit, extūc Zupparius loco illius equi debet aliū or-
dinare. Item statuimus, quod idē Succamerar. ad festū S. Iohannis

Baptistæ debet eligere Consules in Vyeliczka & seniores sectores. In
Bochnya uero in festo Circūcisionis Dñi, & illos iuxta Iura corū iudi-

Item statuimus, quod nullus siue sit magnus siue paruus (care,
Vicethesaurarius cū quatuor equis dum uenerit pro pecunijs a Zup-
pario assumendis sub pœna colli & omnium bonorum.

Sequuntur Iura zupparij.

Item statui-

Item statuimus quod nullus Zuppariorū de se querulanti debet respondere nisi corā Dñō Rege dum per ipsius annulū fuerit euocatus.

¶ Item statuimus, quod nullus uiuentiū debet iudicare familiā Zuppæ, nisi solus Zupparius.

Sequuntur Iura Sectorum.

Itē statuimus, sic uolentes, quod in utraq; Zuppa uidelicet Vyeliczeñ. & Bochnēñ. tantūmodo debēt laborare sexaginta Sēctores, qui nominantur in uulgarī Stolniczy, famulis hospitalibus inclusis, & nō plus: Causa est ista, quod si plures laborarēt, mōtes Sale citius euacuarētur.

¶ Item statuimus, quod idē Sēctores debēt laborare cōtinue a festo S. Martini usq; ad festū Penthecostes: Si autē necessitas fuerit, tūc debent laborare a festo S. Michaelis usq; ad festum prenotatū. Et idem Sēctores debent obedire Zuppario & Stigario quotiens fuerit opportunum.

¶ Item statuimus, si aliquis Sēctorū rebellando Sal suum destruxerit, extunc Stigarius debet eū punire, sibi montes abnegādo, tā diu quousque a Zuppario & Stigario ueniā impetrabit. ¶ Item statuimus, quod omnes Tragarios rebelles quotiescūq; crimen cōmiserint, seu laborare noluerint, extunc idem Stigarius debet eos laboribus destituere, & alios loco ipsorum ad labores ordinare.

Sequuntur Iura Magistrorū montiū.

87. Item statuimus, quod Magister montiū nō debet aliquē censum habere de Zuppis, neq; septimanalē, neq; annualē, nisi tantūmodo famulos quos ab antiquo in montibus habuit, & eos proprijs pecunijs salariare secundū consuetudinē montiū, pecunijs quas & de bipenne acquisiuit.

¶ Et Carpentario montiū, loco ipsius qui proprijs manibus laborat in montibus, debet dari septimanatim unus ferto cū uictu & amictu prout cæteris Officialibus.

¶ Item statuimus, quod in quolibet monte debēt poni duo fornatores pro Sale querendo, & illud quod per fornatorē in omnibus quatuor angulis acquisitū fuerit, debet obseruari cū optimis parietibus Salis.

¶ Et quādo Sēctores proprijs laboribus fecerint, tūc Zupparius una cū Magistro montiū debet eis fornaces cū parietibus largiri, & nulla munera ab eis dē acceptare, quia illud est donū Dei & non Magistri montiū. Harū testimonio literarū quibus Sigillum nostrū est appensum.

¶ Nos uero Sbigneus miseratione Diuina sanctę Romane Ecclesię tituli S. Priscę Presbiter Cardinalis & Episcopus Crac. Vuladislauus Dei gratia S. Ecclesię Gnesnē, Archiepiscopus & Primas, Iohannes eadē gratia Vuladislauieñ. Andreas simili gratia Posnan. Episcopi Ecclesiarū: Iohannes de Czyzouu Castellanus, & Capitan. Iohannes de Tanczyn Palatinus Cracou. Lucas de Gorka Posnaniē, Iohannes de Oleśnica Sandomir, Albertus de Male

Lancicieñ,

Zuppar. non nisi coram Rege de annulo suo citari respōdeat. Familia Zuppe duntaxat per Zupparium iudicanda.

sexaginta sēctores alias stolniczy in utraq; Zuppa laboribus deputantur.

Iniciū laborū a festo S. Martini ad f. Penthecost. necessitate imminēte a festo tandē Michael. ad festum prenotatum.

Sēctor sal destruens p stigariū puniendū.

Tragarij negl gens uel rebellis per stigarium puniendū.

Magister montiū nullum censum de Zuppis habiturus.

Carpentario septimanatim ferto cum uictu & amictu debetur

Duo fornatores in quolibet mōte p sale querendo ponendi.

Sēctorib; proprijs laboribus, de ferentib; Zuppar cū magistro montiū debet eis fornaces cū parietib; largiri

Cōsiliarij Reg. Pol. approbant statuta p Kazim. Tercium cōfirmata sigillorum appensione.

Iudices.

succamerarij.

Vexilliferi.

Lancicieñ. Iohannes de Krethkonu Brzeſteñ. Palatini: Iohannes de Konyeczpole Regni Pol. Cancell. Predburius de ibidē Caſtellan. Sandomir. Creſlaus de Kurozuianki Lublin. Laurētius Zaremba Siradieñ. Petrus Skora de Gay Calisſieñ. Stanislaus de Oſtrorog Gneſneñ. Nicolaus de Oſſolin Voyniczeñ. Nicolaus de Vurzymou Breſteñ. Petrus de Czurouu Sandeceñ. Hincza de Rogouu Roſperieñ. & Regni Pol. Vicetheſaurari. Nicolaus de Virbyaſko Dobrineñ. Gregorius de Branice Radomieñ. Iohannes de Bnyn Myedzyrzeczeñ. Nicolaus de Viſnicze Leopolieñ. Nicolaus de Zakrzouu Viſlicieñ. Stephanus de Opporouu Brzezineñ. Petrus de Striykouu Iuniuuladiſlauiē. Iohannes de Bobrka Byeczeñ. Albertus de Michouu Zauichosteñ. Nicolaus de Prochnice Premiſſieñ. Iohannes de Kurhahnyzet Halicieñ. Borko de Oſicno Nakleñ. Caſtellani: Nicolaus de Brzezye Regni Pol. Maſchalculus. Iohannes de Pilca. Bartoſſius Obulecz de Bora Cracoui. Nicolaus de Vyſmutouu Sandomir. Thomas de Sobota Lancicieñ. Iudices: Petrus Szaffranyecz Cracou. Iohannes de Czarnkouu Poſnaniē. Nicolaus Pouala de Magniſſouu Sandomiriē. Petrus de Brudzouu Calisſieñ. Iohannes Kuropathua de Lacuchouu Lublineñ. Michael de Laſſothki Dobrineñ. Nicolaus Bola Iuniuuladiſl. Succamerarij: Iohannes Byezad de Morsko Cracou. Nicolaus de ibidē Sandomir. Nicolaus de Noykouu Sandeceñ. Vexilliferi: Nicolaus Subiudex Sandomir. Cæteriꝫ Prælati, & Barones, Dignitarij, Nobiles, & Proceres, in hac Conuentiōe generali Petricouieñ. cōgregati: Innitentes approbationi, confirmatiōiꝫ præfati Sereniſſi. Dñi noſtri Regis Statutorū ſupradictorum Sereniſſi. Dñi diuꝫ memorię Regis Kazimiri, eadem Statuta uelut hic habentur inſerta, per omnia approbātes, in omnibus punctis, articulis, & clauſulis, firmiter attēdemus, cuſtodiemus, & ſeruabimus, & nunquā illis uerbo aut factō cōtraueniemus. Vnde et Sigilla noſtra præſentibus iuſſimus appendi, in robur firmitatis & testimoniū omnium & ſingulorū præmiſſorū. Actum in Conuentiōe Petricouię feria quinta infra octauas feſti Penthecoſtes. Anno Dñi 1451. præſentibus Dominis ſupradictis. Datū per manus Magnificorū Iohannis de Konyeczpole Regni Pol. Cancellarij prædicti Petri de ſczekoczin eiufdē Regni Vicecancellarij nobis ſyncere dilectorum.

Similis alia confirmatio prædictorum de Salinis Statutorum.

83.

IN NOMINE DOMINI AMEN. Ad perpetuā rei memoriā, Ne error obliuionis geſtis ſub tēpore uerſantibus pariat detrimentū, alta Regū & Principū decreuerūt cōſilia ea literarū apicibus, & teſtium annotatiōe perhēnare. Proinde nos Kazimirus Dei gratia Rex Po-

tia Rex Poloniae, nec nō Terrarū Cracouiæ, Sandomirię, Siradię, Lancicie, Cuiavię, Magnus Dux Lithuaniæ, Pomeranię, Russiæq; Dñs & heres, Significamus tenore presentīū, quibus expedit uniuerſis presentibus & futuris, presentīū noticiā habituris. Et si ex debito Regalis munificentię ad omniū subditorū cōmodū & profectū oculo considerationis intēdere debeamus, propensior tamē solertia circūspectiōis ad augmentū Thesaurorū & prouentūū Regni nostri incūbit, ex quibus Regni & subditorū nostrorū commodis debite ualeamus prouidere.

Vsus Regiorum Thesaurorum.

Cum igitur Zuppæ nostrę Bochnen. & Vyeliczen. pars notabilis prouentūū & Thesauri Regni nostri existit, quæ hactenus propter nimiam & continuā Nobiliū & diuersarū personarū frequentationē, & Salis elaborationē, in notabili sui parte desolationē & iacturā susceperunt. Quodq; neq; Zupparius neq; sui Officiales regimini & laboribus intendere ualuerūt, hospitū uoluntati intenti: Et nisi eis tēpestiue subueniatur, uerendū est ne in ruinā & iacturā ponatur: Volētes igitur huiusmodi ruine & iacturę subuenire, ut circūspecti Principis est, ex preteritis habere memoriā, & intente cōsideratiōis oculū ad futura, & tandem ad singula salubri dispositiōe dirigere, ut dū omnia prospexerit sapienter, imitantes uestigia predecessoris nostri diue memorię Domini Kazimiri Regis Poloniae qui præfatū Thesaurū Zupparū in capite, & in membris, ac in omnibus prouētibus, ordine, dispositiōe, & terminis ordinauit, & regulauit, atq; perpetuis tēporibus huiusmodi ordinationem tenendā, seruandā, & custodiendā statuit & diffiniuit: Ne igitur nos, aut quemquā subditorū nostrorū ab huiusmōi sui ordinationē & dispositiōe recedere, aut eidē per ignorantia cōtrauenire cōtingat: Statuimus, & præsentī edicto in robur maioris firmitatis declaramus, ipsius Domini Kazimiri Regis Statuta, & ordinationes, quæ in nostro Regali seruantur Thesauro, in omnibus, & per omnia secundū regulatiōem, & ordinationē suā debeāt teneri, perpetuis tēporibus duraturis, Et quæ quidē Statuta hic habētes pro insertis in omnibus suis punctis articulis, cōditionibus, & clausulis, ratificamus, approbamus, & confirmamus. Harū testimonio literarū quibus Sigillū nostrū est subappēsum.

Rex debet esse Prudent.

¶ Nos uero Vladislaus Dei gratia sanctę Gnesnen. Ecclesię Archiepiscopus & Primas: Iohannes eadē gratia Vladislauien. & Andreas simili gratia Posnaniēn. Episcopi: Nec nō Iohannes de Czyzouu Castellanus & Capitan. Craco. Lucas de Gorka Posnan. Iohannes de Oleśnica Sandomir. Albertus de Male Lancicie. Iohannes de Krethkouu Brzeste. Hryczko de Pomorzany Podolię Palatini: Iohannes de Konyeczpole R. P. Cancellar. Predburius de ibidē Sandomiriēn. Iohannes de Pilcza, Stanislaus de Ostrorog Gnesnen. Nicolaus de Borzymouu Brzeste. Petrus Skora Calissien. Laurētius Zaremba Siradien. Creslaus de Kuroszuianki Lubline. Nicolaus de Ossolin Voy-

Nomina omnium & singulorū Regni Prælatorum, Dignitatorum, & officialiū supra scripta statuta Zupparum approbantur.

necen. Petrus de Curouu Sandeczen. Nicolaus de Virbisko Dobrin.
 Gregorius de Branicze Radomiē. Iohannes de Byn Myedzyrzecen.
 Nicolaus de Visnicze Leopoliē. Nicolaus de Zakrzouu Vislicien.
 Stephanus de Opporouu Brzezine. Petrus de Striykouu Iuniuulad.
 Iohannes de Bobrka Byecen. Albertus de Michouu Zauichosten. Ni-
 colaus de Prochnik Premisl. Iohannes de Kuiahnicze Halicien. Borko
 de Ossieczno Nakle. Castellani: Bartolseus Obulecz de Gora Cracou.
 Nicolaus de Vyssmutouu Sandomir. Thomas de Sobota Lancicien.
 Iudices: Iohannes de Czarnkouu Posnan. Petrus de Opporouu Lan-
 cicien. Petrus de Brudzouu Calisiē. Iohannes Kuropathua de Laczu-
 chouu Lublin. Michael de Lassotki Dobrin. Nicolaus Kola Iuniuula-
 dist. Succamerarij: Iohannes Brzyzath de Mokrsko Craco. Nicolaus de
 ibidem Sandomir. Nicolaus de Moykouu Siradien. Vexilliferi: Nico-
 laus de Pankouu Subiudex Sandomir. Cateriq; Prælati, Barones, Di-
 gnitarij, Nobiles, & Procures in hac Conuentiōe generali Petric. cōgre-
 gati. Innitentes approbatiōi, cōfirmationi, præfati Sereniss. Dñi Regis
 Statutorū supradictorū Sereniss. diuę memorię Dñi Regis Kazimiri
 eadem Statuta uelut hic habētur inserta per omnia approbātes, in om-
 nibus punctis, articulis, & clausulis, firmiter attēdemus, custodiemus,
 & seruabimus, et nunquā illis uerbo aut facto cōtraueniemus. Vnde et
 Sigilla nostra præsentibus iussimus subappēdi, in robur firmitatis. &
 testimoniū omniū, & singulorū præmissorū. Actū in Conuentiōe Pe-
 tricou, feria quinta infra octauas Penthecostes. Anno Dñi 1451. præ-
 sentibus Dñis supradictis. Datū per manus Magnificorū Iohannis de
 Konyeczpole, Regni Polonię Cancellar. & Petri de Szczekoczin eiusdē
 Vicecancellarij nobis sincere dilectorum.

84.

Puniantur ergo omnes qui Sale exter- no vterentur. Lex ij.

Albert. Petr. 1496.
 Particule istius stat-
 uti uarijs personis
 sunt accommodatæ.
 Et etiam adscriptæ.
 est eius mentio lib. 1.
 ca. 6. art. 11. de palat.

Hic insertū est de Sa-
 le statutū ut continet-
 tur in stat. Kazimiri

Item licet genitor noster statuerit, & certi tenore Priuilegij super Sal-
 forense scripti, quod Terris infertur quibus nō esset inferendū, quali-
 ter uidelicet arrestandū, qualiterq; in arrestatiōe agendū esset: Tamen
 cum modernis tēporibus Officiales excedere uiderētur limites sui Offi-
 cij, ac cōstitutiōis, & Priuilegij illius, nō nihil cōmittentes temere & in-
 iuriose etiā cōtra tenorē Priuilegij: Idcirco Statutū illud, tanquā offici-
 osum, & rationabile, his nostris de uerbo ad uerbū decernimus necessa-
 rio inferendū sic uidelicet. ¶ Quia cōsiderantes Thesaurū Regni no-
 stri cōmunem in Zuppis Cracouiē. cōtinuo decrescere, & minui, pro-
 pter Salis forēsis & aduenticij in Regnū nostrū, & præsertim in partes
 Maioris Polonię licētiosam introductionē: quod Incolis illarū partiū
 passim & liberē præter ueterē ordinationē ad usum eorū cōmunē pro-
 pinabatur

102

pinabatur in detrimentū Reipub. & Zupparū Vyelicziē. & Bochnē. destructionē: Igitur cū consilio cōmuni Consiliariorū omniū nostrorū ad infra scriptā deuenimus sententiā, & ordinationē, ut Sal Vyelicziē. & Bochnē. Zupparū per omnes Reg. nostri Incolas cuiuscūq; status existant edatur, & propinetur. ¶ Nec quispiā extraneū Sal, in domo, uel hereditate sua audeat habere, comedere, uel conseruare sub poena xliij. Marcarū. totiens quotiēs repertū fuerit, irremissibiliter persoluenda: Terras tamē Rufsie (ubi Sal propriū est) ab hac obligatiōe & Statuto uolumus esse exceptas. ¶ Quæ quidē poenæ per Capitaneos locorū pignoratiōe mediante exigātur, more cōsuetō, usq; ad intromissionem in ea bona in quibus Sal forēse repertū esset: quæ intromissio teneri debet, usq; ad integram satisfactionem poenarū, & damnorum. ¶ Quod si apud quēcumq; Nobilē, Spirituale, uel Sēculare, cuiuscūq; status & cōditionis fuerit, quotiescūq; p̄fatū Sal prohibitū, in domo uel in curia repertū fuerit, ille toties irremissibiliter dicta poena Regali xliij. Marcarū puniatur, & ad solutionē eius, modo quo supra, cōpellatur. ¶ Si uero apud Kmetonē inuentū fuerit, toties quotiēs id fecerit, idē Kmeto pari poena puniatur: Vbi uero mediāte pignoratiōe poenā soluere nō curauerit, extūc hāredis cōtradictiōe nō obstante (qui taliter subditos suos tenere debet ut nō sint poenales) bona dicti Kmetonis per Capitaneū poterint, & debēt cōfiscari, ad poenę ualorē extimāda: residuū uero quod superesset, in bonis relinquatur p̄ Kmetone: Vbi uero bona Kmetonis nō sufficerēt pro poena soluēda: Extūc idē Kmeto debet mancipari, & uinculis detineri, usq; ad debitā poenę exolutionē. ¶ Casu uero quo in Ciuitatibus uel Oppidis apud quascūq; personas Sal tale cōpertum fuerit habitū, comestū, uel propinatū, & conseruatū: Consules dictarū Ciuitatū in simili xliij. Marcarū poena puniantur, quæ Ciuitates & Oppida cū eorū Incolis eum inter se ordinē seruent, ut extraneū Sal in detrimentū Reipub. Regni nostri apud eos non habeatur, propinetur, uel conseruetur, clam, uel aperte.

Q V A P R O P T E R Nos Iohannes Albertus Rex decernimus, ut eo ipso ordine decreti paterni Statutū de Sale obseruetur euiterne. Et si illi qui ad recipiendū, alias arrestandū Sal, pro tēpore deputātur, aliter in reperiēdo, arrestādoq; Sale, & trāsgressores puniēdo processerint: extunc decernimus secusfaciē. poena xliij. Marcarū puniēdos, pro quā corā Palatino Terrę lociq; illius, cōparere, respondereq; & iuxta decretum eius illā Palatino soluere debeāt, more Terrestris Iuris exigendam: & si Impossessionati fuerint, habeat, & habeat Palatinus ipse facultatem eos captiuandi, detinendiq; tanquā Iuris, æquitatisq; cōmunis uiolatores: nō mittendo eosdem donec aut poenam illam soluerint, aut cautionem pro se dederint ad soluendum.

sal aduecticiū sub poena 14. Marcarum prohibitū Terris Rufsie exceptis.

Poenæ Salis qualiter exigenda per Capitaneos.

Poenā 14. Marcar. in eum apud quem sal repertum esset.

Poenā contra Kmetonem pro sale apud eum reperto.

In Ciuitatibus et Oppidis si sal repertum esset eandem debeant poenam.

Arrestatores salis si excederent cōtra statutū arrestando per Palatinos Terrę illius iudicabunt, & destinebuntur, usq; ad poenę solutionem.

sigism. Crac. 1510.
Eiusdem & aliorum
statutorum generalis
mentio lib. 1. cap. 12.
artic. 20. de Capit.

Sal externū Capit. nō admittāt. Lex iiij.

Nouas adinuentiōes abrogādo, de cōsilio Cōsiliariorū nostrorū que an
te actis tēporibus cōstituebātur Thesauro cōmuni cōtrarias, Salē Cra-
couiē. in pristinū statū, & ordinē, statutis uetustis inniteñ. reducendū
decernimus, ne Zuppæ Cracou. periclitētur in detrimentū Reip. atq;
ideo inniteñ. uetustis Cōstitutiōibus Mādamus omnibus Capitaneis,
quatinus debitū officiū sui exerceāt in prohibēdo peregrino, et extraneo
Sale, quodcūq; duceretur ad ea loca ubi usus Salis Cracou. esse consue-
uit: sub pœnis super Capitaneos tam oppignoratos Capitaneatus ha-
bentes, quam liberos iam pridem constitutis.

Joann. Albertus Pes
uia 1496.

Sed in Maiori Pol. & Curauia vectores Sal libere ducāt, & vendant. Lex iiij.

Vectores. etiam non
compellantur ad de-
ponendū sal in cistas
sub pœna 14. Marc.

Item crebris moti querelis subditorū nostrorū super Caristia Salis, in
Terris Maioris Polonię, & Curauię, sepius cōtingeñ. tametsi certi ue-
ctores ad certa loca cū Sale minuto ire, illudq; in cistis Oppidorū depo-
nere cōsueuerunt: Tamē abolentes cistarū earundē depositoria statui-
mus, ut uectores Salis ubiq; sine arrestis & prohibitiōibus Sale ducto
eant, illudq; uel in cistis deponēdo, uel nō deponēdo, aut in curribus ip-
sis tenēdo, ubi eis uidebitur, faciendū, diebus et horis cōsuetis iusto pre-
cio in Ciuitatibus, Oppidis, atq; Villis uendāt emētibus ubiq; adeo li-
bere, ut in nullis locis ad ponendū cogi possint: Saluis tamē foraliū so-
lutiōibus pœnā certam xiiij. Marcarū cōstitueñ. ab illis, qui aut uectu-
ram, aut uenditionem ipsam prohibere niterentur, per nos nostrosque
Capitaneos exigendam.

Rex autē deuehat Sal ad illas Terras ad

quas nauibus demiti solet, quod ut Nobilitati iusto precio
uendatur Palatini prouidebunt. Lex v.

sigism. Petr. 1517.
Eiusdem lib. 1. cap. 6.
de Palatin. art. 11. sit
mentio.

Item promittimus copiā Salis nos esse deuecturos ad omnes illas Ter-
ras ad quas nauibus deportari solet, ut quęq; prędictarū Terrarū Sale
antiquitus uti solito, & nūc copiose uti possit, & ut iusto precio a mer-
catorib. Nobilitati, & uulgo, uēdatur: Palatinor. cura erit, puidendū.

sigism. Bidg. 1520.

Licet aliæ merces Ducis Stolpē. in Re

gnum sint admittendæ, Sal tamen non admittatur. Lex vi.
Quam uide infra Capitulo 5. de Viis Artic. 4. Lege 1.

sigism. Bidg. 1520.

Sal externū ac marinum ne in krayna

quoq; & Paluki inferatur Capita. puidebūt: Ruthenico uero Sali Bid-
gostię depositoriū, simulq; æstimatiq; imponitur. Lex viij.

Etiam innis

Etiam innitētes ueteri Statuto de extraneo sale edito cōmodo fisci nostri Regij, & Reipu. prouidētes prohibemus usum salis extranei cuiuscumq; tam Halleñ, quā Grandinofi, hoc est Krupyaſtey, quod per mare adduci solet in locis uniuersis Terrarū Maioris Polonię, In quibus ex antiqua cōsuetudine uti solitū erat eodē sale: deinceps uero sele nostro Regio Ruthenico loco illius extranei utātur, ita tamē quod Ruthenici salis depositoriū Bidgostię cōstituemus, ut ex eodē Bidgostien. depositorio, ad loca illa, in quibus extraneo sale uti solitū erat, precio porrigatur, de quo ita cōstituimus, ut in eodē depositorio singule Tunne salis bene referte, tante quātitatis ut sal nostrū Regiū Thorunij uendi solet, una scilicet Polonicali Marca pecunię emātur. Quia uero huiusmōi porrectio salis Ruthenici ad depositoriū Bidgostien. nō poterit tā propere fieri, cōcedimus, & admittimus, ut interim sale illo solito extraneo utantur, quo ad illius tandē usum uetare cōmiserimus, & Capitaneis eum submouere preceperimus, ut pote quū salis Ruthenici sufficientia huc ad depositoriū Bidgostien. cōuecta fuerit: Publicatū uero esse debet sex septimanis antequā usus salis illius extranei cessabit, ut illud omnes diuenderēt, nec eo amplius uterētur: tali modo, ut a die publicationis post decursum sex septimanarū nemo illud in Regnū inuhere sub omniū bonorū & merciū suarum amissione, & nec quisquā eo uti audeat sub pœna xiiij. Marcarū pecuniarū, per eos apud quos repertū fuerit, irremissibiliter soluendarū. Etiā considerātes, quod licet constitutū fuerat, ut in Krayna & Paluki uniuersi Incole sale de Zuppis Cracouien. uti deberēt: compertū tamē habētes, raro, uel potius nunquā sale ipso nostro Cracouien. sed extraneo uulgariter Krupyaſta dicto uti, non sine incōmodo nostro, & præiudicio Zupparū nostrarum. Itaq; statuimus, ut deinceps ipsi subditi nostri de Paluki & Krayna, sale nostro Ruthenico, ad instar aliorū subditorū nostrorū, ubi sal Saxoniciū uēdi cōsueuerat, p̄cio superi⁹ exp̄ſſo, utantur, sub pœnis superi⁹ exp̄ſſis.

Rex Salis copiam det. Lex viij.

Salis uenditionē, & eius subministrationē recepimus ita nos procura- *Sigism. Crac. 1532.* tuos esse, ut & sal precio solito uendatur, & copia illius quo ad fieri poterit, ubique habeatur.

Similis.

Sufficientia Salis omnia Dominia nostra prouidebimus, iuxta lura *Sigism. Augustus Pol. riconis 1550.* eo nomine conscripta.

Attamen tunna Salis trāsmarini in scapham Gedano recipitur. Lex ix.

EE iij

Tametsi

sigism. Augustus Per-
triconia 1550.
Idem capitulo 3. de
fluminibus.

Tamen si uero Statutis Regni prohibitum est, ne sal transmarinum in Re-
gnum inferatur: Nihilominus indulgentes in ea re subditis nostris, per-
mittimus illis ut in scaphis, quae Gedano reuertuntur, ad usum nautarum
seu familiae circa easdem existetis, tunc salis recipiat in quolibet scapha,

CAPITVLVM III.

De Mari, ac fluminibus Reg. Pol. am-
bientibus & perfluentibus.

PRAEFATIO.

Fines Regni Poloniae
quam longe lateque
patent.

Regnum Polonorum in Sarmatia, ab oriente ponto Euxino: ab occidente versus septentrionem inclinante Sarmatico mari: a meridie Istulae, Danubio, Pruth, Shani, & Tyrae alias Nestri fontibus, Carpatibus seu Sarmaticis montibus Scepusium quoque includentibus, a Septentrione uero Borystene seu Nipro flumine, quam longissime a Smolensko, Homya, & Starodubo ad pontum Euxinum defluit clauditur, atque terminatur. Nam Oczakouien. Capuen. & Moldauii Euxini accolae, Regi Kazimiro Tercio se dediderunt: Altera uero ex parte Prussia, in ipsius Sarmatici Oceani littore posita, etiamnum Polonis tributaria est. Inter Carpatum autem seu fontes fluminum memoratos, & inter ipsum Borystenem, quicquid soli est, Iuris Polonici ac Lithuanici esse, nemo rerum peritus ambigit. Quo loco non abs re illud quoque commemorabo, Quod ex iisdem montibus Carpatibus circa Leskam Illustris uiri PETRI KMITAE Oppidum hereditarium flumina in diuersas partes decurrunt: & ne statim post primum ortum hinc inde confluerent, Castro

Castro Dobromil in
vertice sarmaticae pos-
situm.

DOBROMIL HERBERTONVM de Fulstin hereditario, ut res ipsa arguit, in editissimo totius Sarmaticae monte, quasi vertice, posito dirimuntur. Etenim ex una parte Castri fluuius Vyar, in flumen Shanum a Premisla proxime labentem, & ad Istulam versus mare Sarmaticum decurrentem, influit: Struyaz uero itidem fluuius alteram partem ipsiusmet Castri praeterfluens in fluuium Tyran ad Euxinum perlabentem, incidit. Indeque maria ab sese plusquam ducetis miliaribus germanicis distantia, in quae dicta flumina dilabuntur, naturales terminos Regni Po-

Dubium quae gentes
sarmaticae ante Po-
lonos incoluerint.

lonici constituunt. Licet ob uetustatis caliginem penitus incertum sit, num Sarmaticam fere incoluerint, ut Herciniae syluae eam intermedianis amplitudo arguit: num aliud genus hominum, quos Strabo, Plinius, Ptolomeus, & Ouidius enumerant, inhabitauerint: an potius germani, ut origines, ac muri multorum Oppidorum, in illisque acta publica germanice scripta, nec non Iura in Ciuitatibus & Villis adhuc germanica testificantur, tenuerint, antequam Poloni seu Lechitae eandem occupauerint. Vtque res sese habet, certe Poloni unum autorem generis sui recognoscere non possunt. Non solum quod tota Regio in duplicem Poloniam, & Mazouiam: praeterea in

Quae gentes hodie
sint in sarmatia.

Lithuaniam, Samogitiam, & Liouoniam: nec non in Rusiam, Podoliam, Voliniam, & Podkuciam: item in Prussiam, Cassubiam, & Pomeraniam diuisa sit: Verum etiam ex circumiectis gentibus, in hanc quam uocamus solam Poloniam homines confluisse uerisimilimum est: quod quidem stemmata familiarum externa, peregrinarum rerum affectatio, item tot Iura quot Prouinciae, tot Plebiscita quot hominum Ordines, testantur abunde. Quicunque autem mere Poloni sunt, a Lechoque ducunt originem, extra

Mere Poloni a Graecis
eius suam ducunt ori-
ginem.

omnem controuersiam, sicut & Croatae, Bosnenses, Serui, Rasci, Siculi, Rutheni, Mosci, ac Bohemi, per Sclauos a Graecis qui a Iaphet deducunt originem: id ita esse non solum similitudo habitus, uerum multo magis sermo harum gentium uernaculus

Graeco magna

*Si nauis amittitur
mercibus saluis,
si nauis redimatur,
uel diripiatur a pi-
ratis,*

*si nauis facta sit de-
terior, aut si depre-
matur.*

*De conductâ & lo-
cata nauis.*

deteriores propter factum res habere cœperit. Quod si nauis leuandę causa mer-
ces in scapham trāsferuntur, & scapha perit: habet etiā locum cōtributio, secus
si nauis, cui fidebatur magis, pereat: & scapha quę periculo exponebatur, remas-
neat salua. Amisſe vero nauis damnū nō fartitur per eos, qui merces suas ex nauis
fragio liberarunt. Nam hanc æquitatē tunc admitti placuit, cum iactis remedio
cereris in cōmuni periculo salua naue conſulrum eſt. Si autē nauis a piratis redē-
pta ſit, omnes cōferant: quod vero prædones abſtulerint, is perdit cuius fuerit:
nec conferat quicquā is qui ſuas merces redemerit. Quod ſi nauis, cōſeruatis mer-
cibus, vetuſtate, fluctuū impetu, ictuue fulminis deterior facta ſit: nō ſit cōtribu-
tio. Niſi hoc fiat voluntate eorū, qui vehuntur, metu maioris detrimenti: certe cū
depreſſa aut deiecta eſſet nauis, quod quiſq; ex ea ſuum ſeruauit, ſibi ſeruat, tan-
quam ex incendio ereptum. Præterea ſi ea condi-
tione nauem conduxifti, ut in
ea merces tuæ portarentur, eaſq; merces nauita nulla neceſſitate coactus, in nauē
deteriorē (cum id ſciret te fieri nolle) tranſtulit, & merces tuæ cum ea nauē per-
rierunt, in qua nouiſſime vectæ ſunt: habes ex cōducto & locato cū priore nauis
ta actionem. Alioquin cōtra, ſi modo ea nauigatiōe vtraq; nauis periit: cum id ſi-
ne dolo & culpa nautarū factum eſſet. Idem Iuris erit, ſi prior nauita publice
retentus, nauigare cū tuis mercibus prohibitus fuerit. Idem Iuris erit, ſi quum ea
conditione a te cōduxiffet, ut certā pœnam tibi præſtaret, niſi ante conſtitutū di-
em merces tuas eo loci expoſuiſſet, in quem vehendas eas locales, nec per eum
ſtaret, quominus id faceret: remiſſam ſibi eam pœnā ſperaret. Idem Iuris in eodē
genere cognitiōis obſeruabimus, ſi probatum fuerit nauitā morbo impeditū na-
uigare nō potuiſſe. Idē dicemus, ſi nauis eius viciū fecerit ſine dolo & culpa eius.

ARTICVLVS I.

Poloni per mare Sarmaticum, & per flumina
Regni libere nauigant.

Quæ libertas ſit Polonis in mari Sar-

matico, quodq; res ad littus eiectę, ſi Dñm nō habeāt, ſiſco cædāt. Lex I.
Quam Libro 5. Capitulo 2. de Ducatu Pruſiæ vide.

Ne quid in fluminibus publicis nauig-
ationem impediāt. Lex ij.

Kazi. 3. Petr. 1447.

*Fluuij enumerantur
in ſtatuto qui liberi
eſſe debent ad nauig-
andum,*

Inter cæteras Reipub. curas ſolicitat mentē noſtrā uehemētius, ut ſin- 91.
gulas e Regno noſtro dānoſas obſeruatiās & abuſus euellamus, & quę
incrementū Reipu. adiiciūt, plantemus: Sane, & ſi flumina noſtra Re-
gni noſtri Polonię, Iſtula, Nepr, Striy, Nareuu, Vartha, Dunaiecz, Vi-
ſloka, Bug, Buki, Vyeprz, Thyſzmyenicza, Sannida, Proſſnia, et quęcū
que alia in Regno noſtro conſiſtentia, cum ſuis alueis Regia & noſtra
ſunt, nec poſſit illa quiſquā lure priuato uēdicare: plures tamē numero
obſtaculis & ſepibus clauſerint mercatorib. per illa tranſitū, pluris eſti-
mantes capturā piſciū, quā bonū publicū, & abundantia rerum neceſ-
ſariarum. Vnde ſolenni deliberatiōe præhabita, decreuimus flumina
prædicta, & eorum alueos, aliunde tranſeūtibus, infra, & ſuſum, cū
quibuſcūq; nominibus rerū uenaliū eſſe debere libera. ¶ Et propte-
rea omnes

rea omnes homines cuiuscūq; conditionis existant, per præfata flumina facientes ascensum, uel descensum, cū rebus eorū. & mercibus cuiuscūque speciei, generis, uel maneriei existāt, prohibemus. occasiōe qualicūque, & signanter ruptiōis obstaculorū, ad solutionē Telonei, uel damni cogi: cū non sepibus sed retibus piscandū sit. ¶ Vbi tamen aliquē obstaculi delectat utilitas, portas cū illo latas faciat, quæ trāseuntibus liberum præbeant nauigiū. ¶ Si quis aut huius nostrę constitutionis saluberrimę temerarius uiolator extiterit, & aliqua a transeuntibus, quocūq; colore, uel arte, aut ingenio, exigere præsumpserit: iubemus ablata ad integrū restitui, & transgressorē sine quauis dilatiōe in primo Terminō conuentū pœna quæ dicitur polonice Syedmnadzyesta per Capitaneū loci uolumus mulctari. ¶ Iura aut hæc præmissa in obstacula quoq; nostra Regia in quibuscūq; locis existāt uolumus extendi, & hęc constitutionē a nostris obstaculis Regalibus in primis inchoari: ut nulla sit grauis iussio quæ constringit & Principem.

Mercatores cum suis mercibus per flumina descensum uel ascensum facientes, non tenentur ad Telonei solutionē, propter obstaculorū rupturam. Obstacula faciens in flumine, portas latas in eis relinquat. Exactor pecunie in obstaculis ad restitutionē integram compellitur, alias pœna 14. Marcar. mulctatur. Obstacula Regia huius constitutioni subdantur.

Similis ne ob rupturā obstaculorū extorquatur aliquid. Lex iij.

Item approbātes Cōstitutionē paternā super nauigatiōe fluuiorū sanctam, decreuimus eius Statutū præsentī nostro super fluitatiōibus in nouandū: sic uidelicet, quod & si flumina Regni nostri uidelicet Vistula, Nepr, Striy, Nareuu, Vartha, Dunayecz, Wisloka Bug, Vycprz, Thysmyenicz, Shan, Druancza, Brda, Nida, Prosnia, Notecz, & alia in Regno nostro existētia cū alueis eorū nostra fuerint, nō possit quispiam illa lute priuato uēdicare: tamē cū, ut a Nuncijs Terrarū accepimus, per nōnullos (multo plures estimantes capturā pisciū, quā usum publicum, & abundantia rerū necessariarū) subditos nostros (quorū bona supra rippas fluuiorū situantur) adeo fuerint clausa obstaculis multis, & sepibus, ut mercatores nauigātes illac fluitare nō possent: Idcirco ad tollendū errorē, & impedimēta, circa fluitatiōes fluuiorū prædictorū liberas cōmitti solitū, atq; solita, supplicibus subditorū omnium petitis satisfaciētes, Statuto præsentī decreuimus, & decernimus, fluitationes & nauigationes in fluuijs præscriptis, & in cæteris alijs Regni nostri, alueisq; eorū, sursum, & infra, cū rebus quibuscūq; uenalibus, cuiuscūq; generis, speciei, differētiæ, & maneriei fuerint, quomodocūque nominatis, uel nominādis, nauigādis, nauigaturisq; ipsa quoq; flumina, & alueos debere esse libera, atq; liberos omnes & singulos homines cuiuscūq; conditionis existētes, hisdē fluminibus ascensum, aut descensum facientes, cū rebus eorū uniuersis prædictis. ¶ Prohibētes præ-

Alber. Petr. 1496.

Flumina in Regno quæ esse debeant nauigantibus libera.

De obstaculo alias taxati in fluuijs nauigantibus.

Pœna decernitur cōtra eos qui depacta rēt nauigantes in fluuijs.

De obstaculis in fluuijs bonorū Regaliū.

pibus sed retibus piscandū sit, ut tenet usus. Vbi autē quēpiā habendū obstaculi delectat utilitas, in, & de illo latiora hostia solito cōstituatur, per quæ pateat tutius & liberius nauigiū nauigare uolentibus. ¶ Cuius nostræ Constitutiōis si quispiā temerarius uiolator fuerit, aut de nauigantibus solutiones aliquas, colore, arte, aut ingenio quocūq; exigerit: eas iubemus & decernimus integre restitui: transgressorēq; , qualibet excusatiōe & dilatione cessante, corā loci Capitaneo conuentum, pœna syedmnadzyesta per eū ipsum Capitaneū puniri. ¶ Quā Constitutiōnem etiā in nostra obstacula uolumus extēdi, & ab illis primū executionē eius inchoari, ut exinde ualidior uideatur esse iussio, quæ cōstringat & Principem.

Fluuij obstaculis purgentur.

Albert, Petr. 1496.

Nauigatio decernitur libera etiam circa Torun uersus Gedanum.

Et quia frustra esset Iura condere, quæ nō essent executioni demādata: 98. Idcirco promittimus Statutū præsens nostrū exnunc promouere ad effectū celerius consequendū: & efficere auctoritate nostra ut fluuij purgentur, & illis Regnicolæ nostri libere fluitabunt.

Torunen. nauigationem Gedanum ne impediant. Lex iij.

Rex Albert. pollicetur purgare fluitationem ab impedimentis to Torunen.

Quodq; Torunen. non impediāt, neq; arrestent, aut retineāt nauigantes, illisq; uiolentias ullas facere nō præsument, a quibus eos tueri pollicemur: sic ut Gedanū quisq; libere atq; secure fluitet per Torunen, minime prohibitus aut prohibendus.

Similis.

sigism. Petr. 1511.

Item licet antiquis Statutis constitutū est, ut fluuij Vistla, Wartha, & alij debeāt esse liberi & nauigabiles, cōtumacia tamē quorundā subditorum nostrorū factū est, quod hactenus propter sepēs quæ obstacula uocant, & Molēdina in ipsis fluminibus facta, sunt imperiū & libere nauigatiōi minime patentes: Ideo Statuimus, ut prædicta flumina sub pœna sexaginta Marcarū purgentur: & in eis hostia fiant, per quæ naues onustę & trabes cōtextę, siue strues, quę uulgo Traffy uocātur, libere deuehi possint: quod sub eadē sexaginta Marcarū pœna hinc ad medium quadragesimæ fieri debet. Quod si secus quis facere auderet, tunc ad nostrū iudiciū citatus, in primo Terminō tanquā perēptorio cōdemnari debet in prædicta sexaginta Marcarū pœna: cui etiā pœnæ noua obstacula in iisdē fluminibus facientes uolumus subiacere.

Libera nauigat. p Capi. defendat. Lex v

sigism. Crac. 1512.

Postulantibus Terrarū Nūcijs, ut libera sit nauigatio fluuiorū in Statutis dudū

tutis dudū descriptorū, respondendū ex unanimi cōsensu Consiliari-
orum nostrorū duximus, respondemus, decernimusq; præsentibus, ut
fluuiorū in Statutis dudū super hac re cōfectis expressorū, & aliorum
nauigabiliū, obstacula, aggeres, & alia quęuis impedimēta, cuilibet sur-
sum deorsumue nauiganti, peruia reddātur: & ut contra secus facien-
per locorum Capitaneos executio Statutorum & poenæ in illis descri-
ptæ extendantur.

Similis.

Flumina omnia, sicut est in Statutis descriptū, ad demittendum fru-
menta, & omnia labore facta, ac merces, libera esse debent.

Sigism. Augustus Pa-
triconus 1550.

Qui Gedano reuertūtur tunnam Salis

Sigism. Augustus Pa-
triconus 1550.

grandinosi in scapham impune recipiunt. Lex vi.

Quam superiore Capitulo vide.

ARTICVLVS II.

Flumin. Regijs vicini subditi vtāt. L. 1

4. Ne grauentur subditi nostri uicinia bonorū nostrorū per Capitaneos, Statuimus, ut cum fluuius aliquis nostra & eorundē subditorū bona
determinat, quæ ipsius fluminis rippis utrinq; adiaceant, libere admit-
tantur ijdem ipsi subditi nostri ad usum eiusdem fluuij, iuxta latitu-
dinem bonorum suorum adiacentium.

Sigism. Crac 1507.
Idem lib. 2. cap. 1. or-
di. de Cōmiss. iudic.

CAPITVLVM III.

De Regni vñs securan. dilatandis, inez-
undis, reficiun. ac occludendis: atq; co-
rio, Equiteis, & bobus extra Re-
gnum non emittendis.

P R A E F A T I O.

Quia omnes homines simul habitare. & absq; mutuo cōmercio viuere neque-
ant: vias esse oportet, per quas vltro citroq; Ius eundē, ambulādi, agendī, ducendī,
trahendī, & ferendī per fundū alienum vniciūq; esset liberū: citra tamē fructuū
lesionē, inde via quasi ita ab eundo dicitur. Viæ autē aliæ sunt Regiæ, Militares,
Consulares, Publicæ, seu Urbicæ: aliæ vicinales: aliæ Rusticæ. REGIÆ exis-
tum ad mare, aut in urbem, aut in flumina publica, aut ad aliam publicā viam ha-
bent: estq; in illis publicū solum relicū. ac certis finibus latitudinis, ab eo qui Ius
publicū di habuit circumscripū: vt ea publice iretur atq; cōmearetur. Harū ergo

Regiæ viae.

FF ij viarum

Aedilium Curulium
Officia.

Viciuales.

Præfeciuiarum apud
Romanos & apud
Colonos.

viarum pertinet cura ad Capitaneos locorum, qui loco Aedilium curulium sunt: quorum auctoritate aui sunt peruia, ipsæque viæ a sicariis defenduntur, ædificiis aut roboribus proiectis impeditæ, vel cloacis infectæ purgantur, arctæ dilatantur, natæ palustres sternuntur, ex aqua restagnare inundatæ siccantur, cliuosa planantur, curuæ rectificantur, corruptæ reficiuntur, ex re populi interdum clauduntur, vel asperiuntur. Semper autem ratione horum omnium Principi, vel heredibus fundi ex beneficio Principis vectigalia cedunt, atque ob id inter res fisci omnis tractatio de viis a nobis posita est: tametsi viæ omnium sint. Quo loci subnectenda nobis videbatur Lex Papiniani ex dig. nouo de Officio Aedilium curulium cõscripta: Quæ talis est. Aediles curules curam gerant per urbem publicorum itinerum, ut cõplanentur: neue effluxiones damnum dent ædibus: & ut ponticuli sint quocumque loco opus fuerit. Curæ item habeant, ut si priuati parietes, cum alii, tum domestici, qui in publicam viam feruntur, ruinam minentur, ædium domini eos, ut oportet, demoliantur, ac reparent. Quod si vel non demoliantur, vel non reparent, multam in eos dicant, quousque vicium emendauerint. Procurerit etiam ne quis publica itinera perfodiat, aut aggeribus congestis obruat, neue quid in publico itinere exedificet: si minus factum erit, seruus quidem flagellis a quocumque qui eum deprehenderit, cedatur: liber vero ædilibus indicetur: ædiles autem lege in eum animaduertant. & quod factum est opus, destruant. Preterea ut ante suas quisque ædes, publicas vias reparet, repurgetque ita aquagia, quæ sub dio sunt, ut ne quid impedimento sit quo minus eat vel agatur. Quod si qui cõductis ædibus habitant, ædium vero Dominus eas non reparet, ipsi autem reparauerint, eum sumptum in pensionem reputabunt. Procurerent insuper ne quid ante Officinas propositum sit, præterquam si fullo vestimenta ab excoctioe ad auram recreet, vel faber rotas exponat, ut tamem ita illa collocet, ne impedimento sint ducendo vehiculo: sed neque rixari in itineribus, neque stercorea proiicere, neque morticina, aut pelles iactare permittant. VIAE VERO VICINALES quæ quandoque in Regias exitum habent, quandoque in Villam, vel coloniam propinquam, quandoque sine villo exitu intermoriuntur, & euanescent. Sunt autem & ipsæ publicæ, si ex collatione priuatorum fiant: atque ideo cõmuni opera reficiuntur, nec altero vetante ab altero destrui, aut etiam negligi possunt: seruiunt enim hic alteri cõtra alterum variis ex causis damni dati actiones. Certe qui viam publicam reficit, aperit, vel purgat: ad veterem altitudinem, latitudinem, breuitatem, aliasque cõmoditatem illam restituat: Alioquin deteriore illius cõditionem facere non potest. RVSTICAE autem seu priuatae sunt quibus quisque ad agros, ad sylvas, vel etiam ad viccos vicinos cõmigrat. Quarum utilitas vel damnum ad vnum tantum pluresue vicinos redit, & apud Rom. quidem quatuor viri erant Aediles Curules: apud nos vero sunt Capitanei qui curam viarum gerunt. Ac proinde cum nuper ego a munere Notariatus respirassem, & Procapitanei quoque Cracouiens. loco ac Officio fungerer, Regia Maiestas viarum quoque mihi iniunxit curam. Quod quidem munus libenter, ac pro Officio debui, me obiturum recepi: non solum quod per se honestum ac necessarium sit, Verum multo magis quod Magistratum in Republica arbitro parere fuit necesse.

ARTICVLVS I.

Capitanei securitatem viarum defendant, obfessor viæ partem non impune occiditur, Iudæi in viâ mitras mutant.

Capit. securitatem viar. defendant. Lex I.

sigism. Crac. 1507.

Huius totius Capit.

est generalis mentio

lib. 1. ca. 12. art. 20 de

Capit. Officio, de po-

na uero prædonibus

furiis infligi debi-

ta vide lib. 3. cap. 12.

art. 1. 2. 3. & 4. de

uolentijs, furtis, ac

spolijs.

Decernimus & ut in illis Terris, in quibus Iudices ab eorum Capitaneis Officia exercent, ipsos Terrigenas nostros, & subditos nostros, itinerumque, ac itinerantium securitatem iuxta Iuris formam a uiolentijs iniuri-

Si ergo

Si ergo Nobilis viæ obfessor occidatur

tantū 60. Marc. pec. pro capite soluatur, sine poena turris. Lex ij.
Quam vide Libro 1. Capitulo 15. Articulo 6.

Iudæi in itinere glaucas mitras muta-

re possunt si uolunt. Lex iij.

Quam vide Libro 1. Capitulo 21. de Iudæis Articulo 4.

ARTICVLVS II.

Latitudo viæ publicæ ac vicinalis.

Domin⁹ mericæ in triginta vlnis ex v-

traq; parte uig remoueat glandes, uel depascat, cum porci con-
ductorum pelluntur ad glandes. Lex l.

Quā vide Lib. 3. Ca. 11. Art. 4. de usu syluarū ex cōducto vel ex uolento.

Latitudo vero publicarū viarum per

Capitaneos cū duobus ex Equestri ordine uiris est cōstituēda. Lex ij.

De uia quoq; sæpe fuit disceptatū, dum alij seminañ, alij edificañ. par-
tem illius occupare dicerētur, non sine graui euntium atq; agentū in-
iuria: ut itaq; hæc quoq; de uia publica occasio disceptandi tolleretur,
recipimus nos datis ad præfectos arcū & Ciuitatū literis mandatu-
ros illis, ut singuli corū adiunctis sibi duobus ex Equestri ordine uiris in-
dustrijs & rerum peritis, latitudinem uia ubiq; constituent, & deter-
minent, secundum dispositionem Statuti de hoc editi.

ARTICVLVS III.

Mercatores vias publicas ne declinent, sed nemo etia
am pabula uolenter in via recipiat.

Mercator. p veteres vias trāseāt. Lex I

91. Item prohibemus omnibus Mercatorib. ne cū rebus & mercimonijs
suis audeant per nouas uias & loca transire, sed iuxta Constitutionē
diuæ memoriæ Dñi Kazimiri Secundi nostri prædecessoris antiquas
stratas obseruent, alias omnes decreto huic contraueniē. permittimus
& decernimus a Capitaneo nostro capi, & bona eorum omnia & sin-
gula nostro infiscari Thesauro.

Ne viæ publicæ & Telon declinē. L. ij.

7. Ipsi etiā Capitanei prohibitori sunt negociatorib. quod nō nisi uijs cō-
suetis, & publicis stratis, Telonea & publica loca nō declinādo uadant,
sub rerum quas per obliquas uias uexerint priuatione.

Pabula ne in via recipiātur violē. L. iij

Kazim. Vist. 1368

Quod si quis pecori-
bus in via damnum de-
derit uide infra cap.
5. artic. 2. lege 5.

Cum itaq; omnis uolentia nō immerito uarijs Iuris sanctiōibus pro-
hibeatur, & coherceatur: Maiestas igitur Regia equum censuit subdi-
torum cōmoda in his præsertim prouidere, Statuimus ideo, ut trāseun-
tes per uiam ad Dños ipsorū. uel in proprijs etiā negocijs procurandis,
siue sint Principes, Milites, aut alterius status, & cuiuscūq; conditiōis
homines existant, pro se expensas, aut pabula equorū in Villis, Taber-
nis, aut locis solitarijs non recipiant, aut aliquā uim inferant uendere
nolentibus, aut a uenditione se retrahentibus: Sed unusquisq; libere u-
tatur re sua pro libito suæ uoluntatis.

ARTICVLVS III.

Via publicæ in Marchiam, Silesiam, uel in Hungariam a R. M. ex usu Reip.
partim omnino, partim cum certis rebus Mercatoribus clauduntur,
uel aperiuntur sed non honesti exercitii causa proficiscētib.

Nō p Marchiā sed p Glogouiā cū mer-
cib. eatur, Sale Ducis Stolp. except. L. I

sigism. Bidg. 1520

Eadē parag. fuit lib.
2. cap. 2. art. 2. de sa-
le Ducis stolpen, non
admutendo.

Constituimus etiā in eodē Conuentu occludendū esse transitū tam u-
niuersis Regni subditis quā etiā extraneis Mercatoribus per Marchiā,
omnesq; negociatores sub omniū ipsorū bonorum amissiōe in et extra
Germaniā cum quibuscūq; mercibus, & bobus uia præfata ire non de-
bent, sed ea uia per Glogouiā, & alia loca, qua antiquitus ire solitū est.
Sed quoniā in Terras Dñi Ducis Stolpeñ. per nouam Marchiā ire hinc
inde solitū fuit, Nos aut nolentes, nec nostris, nec ipsius Dñi Ducis Stol-
peñ. subditis, & alijs Mercatoribus, negociationē & transitū hinc inde
prohibere: Volentesq; quantū possibile fuerit hoc prohibere, ut nemo
tam in Regnum nostrū ueniens, quā etiā ex eo trāsiens aliqua loca Do-
mini Marchionis attingeret, & hic scire nō ualentes debitā locorū posi-
tionem per quæ transitus utrinq; cōmodius posset constitui, Cōmitti-
mus Magnifico & Famatis Lucæ de Gorka Castellano Posnaniē. &
Capitaneo Maioris Poloniæ generali, cū Consulib. Posnaniē. cōsti-
tuere, & publicare transitū. & loca, per quæ tam ex Regno nostro per
Terras & Dominia ipsius Dñi Ducis Stolpeñ. quā etiā ex eius Terris
& Dominijs cū mercibus (Sale tamē excepto) & pro alijs rebus pro
quibus ex usu uel necessitate eos in Regnū nostrum uenire cōtigerit,
eadem uia, & nō alijs obliquis trāsitus pateat, sub merciū & equorū se-
cus facientes priuatiōe, qui uiam ipsam euitātes ubiq; locorū prohiberi
& arrestari poterint. Quā huiusmōi Constitutionē præfato Dño Du-
ci Stolpeñ. ipse Magnus Lucas de Gorka literis suis declarare debe-
bit: ut subditis suis hæc publicari faciat, præcipiatq; pro bona uicinita-
te ut se in ea re hoc modo gererent, & cū Dominia sua attigerint, ut si-
militer eis per ipsa uiam constituat, & designet qua possent transire.

In Silesiam

In Silesiā cū mercib⁹ progredi, vel trā
sitū permittere Capitale est. Lex ij.

Et quia nō uerentur plurimi prohibitionē uie in Silesiā, multiplicibus modis transgredi, in contemptū decretorū & mandatorū nostrorū, & in pessimū inobedientiæ exemplū: Volētes tā custodes quā etiā negociatores hāc ipsam prohibitionē nostrā transgrediētes cohercere, Statuimus cū uniuersis Consiliarijs & Terrarū Nuncijs, quod quicūq; deinceps cōpertus fuerit eandē prohibitionē nostrā transeundo cū mercib⁹, aut frumentis qualibuscūq; in Silesiam ultra fines Regni nostri transgressus esse, & capite, & bonis omnibus puniri debebit. Qui uero nō fuerit in transgrediēdo deprehensus, sed uel furtim, uel cōniuentia Capitaneorum trāsgressus, & de hinc domū reuersus, si testibus idoneis cōuictus fuerit eā transgressionē cōmisisse, poena capitis punietur. Si autē quispiā Capitaneorū permiserit aliquē contra ipsam prohibitionē nostrā in Silesiā transire, & Capitaneatus sui Officio priuari, & alia que nobis cōdigna uidebitur animaduersione puniri debebit. Si uero fuerit Capitaneus, qui bona nostra habuerit oppignorata, perdere debebit absq; ulla spe ueniæ, summas omnes pecuniarū, quas in ipsis bonis nostris habuerit inscriptas, eademq; bona ad nos ipso facto deuolui debent. Quod si Burgrabijs, Vicecapitaneis, aut Notarijs Capitanei modo supradicto excesserit, & idoneo testimonio cōuictus fuerit, quod aliquē contra prohibitionē nostrā transire in Silesiam permisisset, quousq; colore uel prætectu, illū eius Dñs uel euincere uel ad poenam capitis & honorū nobis extradere debebit. Proindeq; huic Constitutioni & decreto nostro uniuersi homines tam nostri quā subditorū nostrorum Spiritualiū & Seculariū subiacebūt, nec quisquā exēptus esse debebit.

Reg. Incolis via in Hūgar. & Siles. vel
ecōtrario inhībetur, nō externis. Lex 3.

Ad euitādas magnas inseguritates, iniurias, & deprædationes quas subditi nostri ab Incolis Regni Hungarie, & Ducatus Silesiæ, annis superioribus incurrerūt, & adhuc sustinere coguntur: de consensu omnium Ordinum in hoc Conuētu congregatorū, interdiciamus & seuerè prohibemus, ut nemo subditorū nostrorū ad Hungariā & Silesiam cū mercibus, aut pro mercibus, & rebus quibuscūq; ire et proficisci, aut inde ad Regnum nostrū merces quascūq; inuehere audeat, sub amissionē rerum & mercium earundē. Relaxatio autē eiusdē occlusionis, a nobis fieri nō potest, nisi in Conuētu Regni generali. Verū permittimus, ut Nobilitas et Mercatores, boues quos hachyeme aluerunt extra Regnū ita ut prius usq; ad fe-

usq; ad festum Sanctę Trinitatis proximū depellere possint & ualeāt. Liberū tamē erit Hungarię & Silesię Incolis cū rebus et mercibus quibuscūq; interea ad Regnū nostrū uenire. & ex Regno cū alijs quibuscūq; rebus sine quouis impedimēto, ad sua redire, nō obstante huiusmodi occlusiōe, quę duntaxat ad subditos nostros pertinere debet. Hęc autē prohibitio relaxari nō debet per nos, ut supra diximus nisi in generali Conuētū Regni cum consilio Ordinū tū in Conuētū existens. Neq; ulli subdito nostro libertatis literas contra prohibitionē (tium, huiusmodi ad Hungariā & Silesiam, uel inde cū rebus & mercibus cōmeandi & trāseundi cōcedemus, quas etiā cōcessas effectū carere, & res quascūq; ab huiusmodi impetratoribus libertatis ductas, fisco nostro fore applicandas uolumus, & decernimus.

Cerdones coriū externis hominib; nō vendant neque mittant. Lex iiij.

sigism. Petr. 1538.

Prohibemus ne Cerdones quicūq; in Regno nostro sunt, cutes elaboratas, hoc est coriū ab illis paratū extra Regnū nostrū ad externas nationes mittant, aut externis euehendū uendere p̄sumant, sub amissione eiusdem corij, & p̄cna nostra Regali.

Egrex extra Reg. ne pellātur. Lex v.

Interdictū esse uolumus omnibus & cuilibet, ne quispiā audeat greges equorum seu equireas extra Regnū nostrum ad externa Dominia depellere sub amissione equorū huiusmodi, & p̄cna nostra Regia.

De nō euehendis mercib; in Silesiā uel

in Hungariā sine professiōe Telonei primū Statutum tollitur, hoc uero rursus de non transgrediendo Teloneo in unum annum cum p̄cna constituitur. Lex vi.

sigism. Crac. 1539.

Gravioribus nostrorū hominū iniurijs, magnisq; & alijs causis adacti, cunctis Regni nostri Ordinibus flagitañ. Statutū illud quo p̄cna peculatus rei decernebatur, qui uestigal Regni ex bobus debitū fraudāñ, licentia sine professiōe boues extra Regnū propellerēt tollimus & abrogamus, edictū autē huiusmodi promulgari in ea re ad Conuentum proxime futurū duraturū fecimus: Ne quispiā in Hungariā aut Silesiam merces uehere, neue boues aut iumenta agere nō soluto Teloneo impune possit. Si quis cōtra faceret omnia quę exportasset abegissetq; ex comisso tolli iussimus, nobisq; loco p̄cne cedere, quod si publicani seu Teloneatores nostri merces aut boues huiusmodi assequi non possent, tū uero ut existimatio fieret decreuimus, ut quāti boues aut res hę fuissent quas cōtra nostrū edictū euehere aliquis exportare, aut abigere ausus

gere ausus esset, tantū cōmissi poene loco nobis siue publicano seu Teloneatori nostro numerare cogeretur: sin aut exportasse se aut abegisse negaret, recēti re nō conuictus neq; deprehensus, si Nobilis est, tenebitur iure iurādo dato se expurgare una cū alijs æque Nobilibus: Si Plebeus, probatio cōtra illum Teloneatori decernetur. Et hæc Constitutio seruari debet, usq; ad alium Conuentum proxime futurum.

Illud interdictū de nō ingredien. Hū- garia, uel Silesia, & de nō importan. in

Poloniā mercibus cōtinuatur: mitigatur tamē poena in Capit.

executionem huius Statuti negligē. Lex vii.

sigism. Crac. 1540.

Potentibus Nuncijs Terrarū interdictū de non uehendis per nostros homines in Hungariā & Silesiam, & rursus nō importandis in Poloniā mercibus, firmitus custodiri decreuimus cū uniuerso Ordine Senatorum Regni nostri, decretum illud quā diu durauerit ab uniuersis subditis nostris firmiter obseruari: quodq; Capitanei & Teloneatores custodiā debitam negligētes uel eorū cōniuentia aliquē transire permit- tentes, cōtra tenorē institutiōis prædictę puniātur poena Centū Marcarū in negligentes Capitaneos iuxta Statuta, cuius mediū fisco nostro Regio, altera medietas ei qui Capitaneū uel Teloneatorē contrariū admittentē nobis detulerit, et cōtra eū sufficiēter pbauerit cedere debebit.

Proinde Mercatores Reg. si extra Re-

gnū proficiscātur, iurabūt nō esse suas merces, quas uexer. Lex viij.

Et quoniā pleriq; Mercatores subditi nostri ad eludendā Constituti- onem seu edictū de nō euehendis extra Regnū, ac nō inuehendis in Re- gnum mercibus editū uarijs ingenijs uti cōsueuerunt, prætendētes res & merces huiusmōi esse proprias Mercatorū in Hungaria, Silesia, & alijs Regni cōfinijs agentiu, per illos seu illorū Notarios & factores in Regno emptas esse: cū tamē plerūq; deprehēduntur esse propriæ subdi- torum nostrorū, quorū opera & impensa ex Regno euehūtur: ad præ- cludendā itaq; huic elusiōi uiam ita decernimus Consiliarijs Regni & Terrarū Nuncijs censentibus, ut huiusmōi Mercatores subditi nostri qui merces extra Regnū euehere procurāt corporale præstent iuramē- tum in manibus Teloneatorū nostrorū, quia tales merces non sunt eo- rum propriæ, nec in illis aliquod cōmercium, uel interesse habent, sed sunt propriæ eorum quorū esse asserūtur, uidelicet Mercatorum extra- neorum in Terris extraneis agentium. Et aliter, tales merces dimitti nullatenus debent sub illarum amissione.

Sed illi qui inter cameras & fines Re-

GG

gni manentes

sigism. Crac. 1540.

gni manētes, in Oppid. ultra cameras existētib. aliquid emūt. Lex ix.
De illis uero Regnicolis qui intra Cameras & fines Regni cum Silesia, Hungaria & alijs confinjs Regni agūt domiciliū, & in Oppidis ultra Cameras existētibus aliquid emūt, non tenētur cū illis ad Cameras descendere. Verum Teloneatores diligēter custodiant in Regni finibus ne in Hungariā, Silesiam, & alias uicinas Terras expellātur, uel educātur: cōtra facientes uero deprehensi boues, iumēta & res huiusmōi amittere debent. Si quis uero Teloneatorū alicui hominū quicpiā receperit priusquā Cameram prēterierit, res sic receptas restituere, & pœnas in Constitutiōe Petricouien. editas idē Teloneator incurreret: Hęc aut Cōstitutio de Mercatoribus & ad reuendendū emētibus intelligenda est: & non de his Regnicolis qui ad usum propriū quicpiā emerēt. Per hęc aut Constitutionē nostrā nolumus derogatum iri edicto de prohibito transitu in Hungariam & Silesiam facto, quod alia Constitutione nostra mandauimus firmitus obseruari.

Sed pauperib⁹ ad Molēdina & fora sem

per ire, ad eaque tantum rerum quantum lacertis poterint
ferre & referre licet. Lex x.

sigism. Crac. 1540.

Eiusdem mētis lib. 1.
cap. 16. art. 7. de Cī-
uibus, & cap. 17. de
Kmetouibus.

Liceat uero hominibus pauperibus, & in ipsis Regni limitibus cōstitutis, molere frumēta sua in Molendinis sibi uicinioribus etiā extra fines Regni nostri sitis, sitq; eis liberum ire ad fora Ciuitatū & Oppidorum uiciniorū, Regno nostro nō subiectorū, ad eaq; inferre tantū carniū, & aliarum rerū uenaliū, quantum humeris seu lacertis proprijs sustinere & portare possit.

In Siles. & Hungar. ingressus phibetur quousq; de iniurijs utrūq; cognosc. L. xi

sigism. Crac. 1543.

Cum de occlusiōe uiæ in Silesiam disceptaretur, tamenli subditorū nostrorum postulatiōes apud nos factę erāt uarię, Nihilominus ex comuni Consiliariorū nostrorū & Nunciorū Terrestrīū cōsilio, in eo statu reliquimus negociū, ut hęc occlusio & inhibitiō uiarū tam diu duraret, quoad iniurię & damna pro quibus cū subditis Regis Romanorū subditi nostri utrinq; experiri debēt, itā in Silesia quā in Hungaria sartirentur: & per Cōmissarios utriusq; Regni iuste finiretur & compensarentur, & tamē hoc quoq; cōstituimus, ut melius hęc inhibitiō uiarū prouideretur: ut uidelicet Capitanei in cōfinio existentes sub amissiōe Officiorū suorum diligenter hoc custodiāt, ut prēter hęc inhibitionem subditis nostris nihil facere neq; illuc equitare permittant, hoc insuper adiciendo, ut uectores nostri theutonicorū merces neq; ex Polonia neq; in Poloniā ducant: sed ut ipsi Mercatores Theutonici suas res & mercimonía tam

cimonia tam in Poloniā quā ex Polonia ducant & uehant. Et quicūq; Capitanei hanc inhibitionē diligēter obseruabūt, tales mercimoniorū in pœnam cōmissi cadentiū a transgressore Constitutiōis accipiendarum medietatem habebunt, alteram uero pro nobis tollemus.

Ne eq̃ uel cutes extra Reg. educ. L. xij

Equi per Mercatores, uel per Iudæos educi, neq; cutes per Cerdones, aut uectores, e Regno euehi debent. Quicūq; uero euehere uellent, per Capitaneos detineri debent, qui hoc diligenter custodire debent, iuxta decretum Statutorum antiquorum.

*signif. Augustus Per
triconie x 50.*

Attamē liberū est vnicuiq; de Regno

exire non cum exercitu, sed honesti exercitiij causa. Lex xij.

Quam uide Folio 171.

CAPITVLVM V.

De Vectigalib; ac Teloneis, & cōmissis.

P R A E F A T I O.

Supra diximus, Pronentus nomine Vectigaliū, Teloneorū, Foraliūq; nucus patos, deberi fisco ex Mercatoribus, qui adferendis necessariis rebus in Regnū, efferendis aut inde superfluis, totos sese addixerunt. Etsi aut ex Apostoli p̄ces pro, vectigalia iuste reddi iubentur: non iniuria tamē mediūsfidius illa sunt instituta. Si enim Principis interest pacem publicā Terra mariq; tueri, liberos trāsitus facere, vias publicas reficere, iusti vel iniusti alere censores; ex his causis aliquid emolimentū ad eius fiscum redire necesse est, vt videlicet facultates habeat Princeps, quarū p̄sidio piratas, sicarios, & p̄ædones, submoueat: libertatem cōmigrandi tueatur: itineribus reparandis sumptus faciat: Ipsosq; Iudices egere prohibeat: vt interim taceamus, quod iustissime pars lucri a Mercatoribus in eam Rempub. deciditur, in cuius salutē conseruandā ipsi nihil opere, nihil cōsiliij, parum etiā auxiliij conferant: sed tantū in ea sub inuiolata Principis tutela de faciundis suis cōmodis sint solliciti. Contra Sacerdotibus, & Equitibus, Colonisq; omnibus ab his oneribus libertas facta rectaq; esse debet: nimirum, quod Sacerdotes Rempub. verbi Dei ac sacramentorū administratione fidei sanctificent, Equites facultatibus ac iugulis etiā suis defendant, omnes aut Coloni ex elementis atq; animalibus reliquis Reipub. Ordinibus in sudore victum parent. Nihilominus neq; noua vectigalia a quoquā temere institui, neq; antiqua p̄ter ius exigi debent, alioquin vtriq; peccato pœnæ sunt legibus descriptæ. Iniuriū enim est, tenuitatem alicuius patriæ, causa iusta non existente, publico locupletari damno.

A R T I C V L V S I.

Iudæi Teloneatores nē sint, Telonea vero nemo sibi temere instituat, qui literas super Telonea amittunt, a Rege nouas petant, quarum tamen magna pars callatur.

G. G

ij

Iudæi Telo-

sigism. Petr. 1538.
Idem libr. 1. cap. 21.
de iudeis.

Iudæi Teloneis nō præficiantur. Lex I.

Statuimus inuiolabiliter obseruandū. Iudæos Teloneis quibuscumq; præfici non debere neq; posse: indignū & iuri Diuino contrariū censē. eius generis homines aliquibus honoribus & Officijs inter Christianos fungi debere.

Telon. p^o mortē wlad. data cassat. L. ii.

Kazimi. Jagello Petr.
triconie 1447.

De Teloneis Terra
sandomir. supra lib.
2. cap. 1. art. 2. de terra
sandom. uide.

Telonea insuper omnia post mortem Dñi Vuladislai genitoris nostri, 90.
sub quacūq; uerborū forma, qualicūq; occasione, in Terris, aut aquis concessa, tanquā Rem. pub. grauiter ledentia, cassamus, annullamus, & illorum exactionem districte de cætero prohibemus.

Telon. nemo sibi temere instituat. L. iij.

Kazimi. Jagello Petr.
triconie 1447.

Item de his qui Telonea per Terram recipiūt depositum est. Quod lura eorū coram Regia Maiestate requisiti producāt super talibus Teloneis, si quæ habent, & si quis taliū Telonea exigentiū inuentus fuerit lus aliquod non habere, sed propria temeritate ductus exigebat talia: Extūc per præsentis Conuētus decretū bona sua ubi talia exigebat Telonea amittere debet merito pro Regia Maiestate cōfiscanda: Contra quos nihilominus Dñs Rex iudiciū locabit, & præsidētes illi sententiam ferre debeant iuxta dispositionem articuli præsentis. 91.

Similis.

Rex Alexan. in R.
dom. 1505.

Quoniā depactatio quilibet alieno seu priuato lure cōmissa cōmunē 118
lederet ut uerissimile est libertatē, Idcirco pro tuendo lure cōmuni libertatis Regnicolarū uniuersorū cōmuni accedēte cōsensu, Statuimus, quod noua Telonea nemo Sēculariū & Spiritualiū in bonis suis constituet, neq; cōstituere audebit sine licentia & cōsensu donatiōe q; nostra & Consiliariorū Regni in Conuentiōe generali. Si uero quispiam secus fecerit, talis lure cōuictus per nos successoresq; nostros iuxta nostrum & Consiliariorū nostrorū arbitrium priuatiōis bonorū illorum pœnam sustinebit, In quibus uolūtate sua ac priuatis lure & auctoritate suis, tanquā nostris Teloneorū solutiones sibi cōstituit de subditis nostris libertate iuris communis gaudentibus

Qui aut non habēt aut amittūt Literas

sigism. Petr. 1519.

super Telonea diu possessa, gratiā in eo Regiā quērent. Lex iij.
Non habentes literas aut illas amittētes super Telonea longo tempore possessa, quērent in ea re gratiam nostrā & successorum nostrorū. 27.

Literæ Vectigalium reuideantur, & si

iniquæ fuerint, abrogentur. Lex y.

Quoniam ita

Quoniā ita multa sunt Vectigaliū siue Teloneorū genera per quos uis instituta, ut his persolueñ. grauiter se nostri homines premi querantur: Nos eorū ratiōibus prospicere atq; grauaminibus his exemere cupiē. certos quosdam nostros Cōsiliarios designauimus, qui Vectigaliū istorum rationē diligenter inspicerēt, & seriem cuiusq; Priuilegij super Teloneis, Pontalibus, aggeralibus, annotarēt: Vt nos cognitis omnibus & singulis cōcessionibus, cū consilio Senatorū nostrorū & assensu Nūciorum Terrestrīū, cum primū eius rei faciēdæ facultas nobis dabitur, quæ iusta & legitima uidebūtur ea cōfirmare, quæ e contra iniusta ea abrogare possimus: prouidereq; ne in posterū onera aliqua imponerētur hominibus præter lus & equum: neue ullæ postea similes querimonix ad aures nostras perueniāt. Quæ tamē Priuilegia exhibita & ostensa esse non poterunt ante Conuentū futurum, in Conuentu exhiberi & reuideri poterunt.

sigism. Crac. 1539.

De qualib⁹ literis sit hoc intell. Lex vi

Teloneares literę de quibus in aliquot Comitijis præteritis disceptabatur, ut scilicet eæ quęcūq; inutiles & damnosæ Reip. fuerint, tollerētur: necessariae autē relinquātur: eo modo in præsentibus Comitijis cōstitui- mus, ut ex illis terminatiōibus seu signatiōibus quę in Cancellaria nostra per aliquot annos factæ fuerāt, Cōmissiones ad Districtus conscriberentur, quarū autoritate ante Comitia prima per Cōmissarios ad Cācellariam censura adferatur, uel mittatur, quo locorū aliquod Teloneū aggerale, uel pontale est necessariū, utile, uel damnosum Reip. sed hoc intelligi debet de his literis & Teloneis, aggeralibus, & pontalib. quę cumq; fuissent ad placitum nostrū, uel ad uitam (possessorū) obtentę: Nam perpetuitatis literas, Priuilegia, & possesiōes antiquas in Teloneis, aggeralibus, & pontalibus, infringere & mutare cuiquā non uidebatur esse iustum. Eorum autē Cōmissariorū consciētix, sicut & in limitum (causis) astringi debet. Posteaquā autē a Cōmissariis adferretur censura de illis locis, in quibus illis uideretur Teloneū, aggerale, aut pontale iustum uel iniustū, tum nos cū Consiliariis nostris & Nunciis Terrarum iuxta censurā Cōmissariorū aliquas prædictarū literarum tollemus, nonnullas uero moderabimus, & relinquemus: quomodo scilicet tum necessitas ac utilitas Reipublicæ postulabit.

sigism. Crac. 1543.
Est eiusdem mentio
lib. 2. cap. 1. artic. 4.
et 6. de Commissar.
iudicij formula.

Teloneū nisi expresse literis Regijs inscribitur, Iuri Regio reseruatur. L. vii.

51. Vbi specialis mentio in Priuilegio, uel in inscriptiōe de Teloneo * facta non est, Iuri Regio reseruatum esse cognoscitur.

sigism. Crac. 1510.
Idē sup. li. 7. cap. 1.
artic. 4. de literis su-
per Regal. bona fuit.

A soluendis tamē Teloneis Terreſtribus Nobilitas liberaliſſime eſt exempta,
& Teloneatores ſecus facien. tam de bonis, quā perſonaliter citantur *
& ſiue ſint poſſeſſionati ſiue impoſſeſſionati, qualiter ſint
citandi in Statuto decernitur.

Nobil. libera eſt ab omnib. Telon. L. I

*Tohann. Albertus Pe-
triconie 1496,
Eiuſdē ſtatuti eſt mē-
tio lib. 3. cap. 1. ar. 2.
de libertate Nobiliū.*

Item licet Nobiles per alios prædeceſſores noſtros Reges Poloniae, &
eorum Priuilegia, atq; Statuta, liberati fuerint, ut Telonea, uel de Sale, ¹⁰⁰
uel de rebus omnibus in domos, aut de domibus eorū ductis nō ſoluāt
ſub poenis certis cōtra Teloneatores ſtatutis atq; in Priuilegijs deſcri-
ptis: quia tamē inoleuit præiudicialis cōſuetudo, ut Teloneatores præ-
miſſis nō attentis, Telonea de Nobilibus exigere nō uerentur: contra
quos pro poenis nō diffinitū erat, qualiter Nobilis Teloneis grauatus
iniuriæq; affectus pro poenis acturus eſſet. Idcirco extēdentes libertates
in hac parte Nobiliū, Statuimus, ut tā de Sale, quā rebus alijs cuiuſcū-
que generis fuerint, aut in domos Nobiliū ductis, ubiq; in Regno no-
ſtro Telonea minime exigātur. ¶ Alioquin Teloneatores ſecus faci-
entes tā pro poena in Priuilegijs prioribus deſcripta, quā pro damnis
Nobili in hac parte illatis, Iure Terreſtri ad quod pertinent ratiōe poſ-
ſeſſionū, quas uidebūtur obtinere poſſidereq; quotiēs neceſſitas expo-
ſcet cōueniantur. Ipſi uero ſi impoſſeſſionati fuerint perſonaliter cita-
buntur, & citati in Iure eodē Terreſtri cōparere reſpondereq; tenebū-
tur, cōtra quos ſic agendū procedendūq; erit: ut fieri cōſueuit Iudicium
cum impoſſeſſionatis, obtentis tandē perlucris illa Capitanei locorum
exequātur iuxta Iuris formā & antiquā conſuetudinē: libertatibus &
exemptionibus Teloneatoribus dari conſuetis minime eos aut excipi-
entibus, aut tutantibus in præmiſſis.

*Teloneatores ſecus fa-
cientes & poſſeſſio-
nati & impoſſeſſio-
nati qualiter citabū-
tur in ſtatuto decer-
nitur.*

Nemo Telonea & foralia ex Spiritual. & Nobil. eorūq; ſubditis exigat. Lex ij.

Alber. Petr. 1496. Item ſit fortasſe ſæpius, Quod Capitanei locorū, aut quia aduenæ, aut ¹⁰⁴
Capitanei aut loco-
rū Domini nulla Te-
lonea ac foralia exi-
gent a Nobilibus &
ſpiritualibus & ſi-
militer a Kmetoni-
bus ut infra,
quia nouicij uel impoſſeſſionati exiſtētes, tanquā Iuriū & conſuetudi-
num localiū ignari nouas introducūt cōſuetudines, introitus ſtatuen-
tes & exigentes incōſuetos, & in nōnullis Capitaneatibus ſtringentes
ſubditos noſtros Spirituales ſecularesq; ad recipiēdas in domos & ta-
bernas ceruiſias Oppidorū noſtrorū in Capitaneatibus cōſiſtentiū quo
plurimū arctari uidetur libertas cōmunis: Vnde neceſſario Statuimus,
quod ubilibet locorū noua & incōſueta Telonea foraliaq; per Capita-
neos alioſq; Dignitarios & Officiales noſtros a ſubditis noſtris cuiuſ-
cumq; ſtatus & cōditionis exiſtentibus, præſertim uero a Nobilibus ad

fora non

fora non propter mercaturam sed in priuatis actionibus uenientibus.

¶ Ac etiā Kmetonibus, pecora, & pecudes res quoque alias priuatas cuiuslibet generis domestica cura cōparatas ducentibus, uendentibusque, aut pro usu domestico ementibus, exigi non debeant: prout præsenti Statuto exigenda prohibemus.

*Kmetones a pecori-
bus & rebus domes-
ticis in foro nec tel-
lonea nec foralia sol-
uant de cetero.*

Mulctātur q̄ exegerint Telon. Lex inq̄.

2. Statutum de libertate Nobilitatis a soluēdis Teloneis per omnia approbamus, & insuper poenā dupli adijcimus in secusfaciē. ut scilicet quantū aliquis Teloneator a Nobilitate uel Spiritualibus personis a Teloneo absolutis pro Teloneo extorserit, eius duplū soluat: quā poenam Iudex Spiritualis loci illius de Teloneatore Spiritualis per censuras Ecclesiasticas: Secularis uero loci Capitaneus de Secularibus Teloneatoribus, absq̄ processu iuris, cognita rei ueritate exigat. Quod si ipsemet Capitaneus Teloneū exigeret, si bona Capitaneatus in obligatione tenuerit Centum Marcas de summa in illis bonis inscripta amittat: Si uero sine obligatiōe bonorū Capitaneatū habuerit, priuatione Officij puniatur. & nihilominus utroque modo Capitaneatum gerens iniuriā passio duplum eius quod recepit, restituat.

Sigismund. in Coronatione sui. 1507.

Nec Telonea nec foralia a Nobil. & eorum subditis exigantur. Lex inq̄.

29. Quia Nobilitas queritur Teloneatores modū Telonei excedere, uolūmus, ut ipsi Teloneatores nostri tam aquatica quā etiā Terrestria Telonea exigentes, quādo aliquid ultra debitū a Nobilitate exegerint, id totum citati unicuique refartire & restituere cogantur: Foralia etiā iuxta antiquā consuetudinē & Statuta Regni non exigant a Nobilitate & eorum subditis, cum frumenta & res suas domesticas ad uictum spectantes uendunt aut etiam emunt aliquid pro usu suo domestico.

Sigism. Petr. 1523.

De eadē ipsa a Teloneis, foralib⁹, pontalibus, libertate postremo definitur: Statutis prioribus in quantū aliqua parte contrariū disponunt, fere antiquatis. Lex v.

Quoniā magnis & frequētib⁹ querelis subditorū nostrorum obrui-
mur ob multiplicia grauamina, quę Teloneorū quorūcumq̄ Præfecti
aut Exactores subditis nostris, etiā his qui Militaris ordinis sunt, infer-
re noscuntur, ideo ad coercendā eorū licentiā, facilemque cuiuslibet iusticię
administrationē assequendā, Statuimus, ut quęcūq̄ Priuilegia poste-
riora Ludouici Regis Priuilegio uniuersę Nobilitati dato priuatis
personis uel Ciuitatibus super Teloneis, Pontalibus, uel Aggeralibus
concessa essent, cōtra publicā Nobilium libertatē in præsenti Conuētu
per nos cassa-

Sigism. Petr. 1538.

per nos cassaretur & annihilaretur, uerū ne quis in ea Priuilegiorum abrogatione præter equū & iustum grauari se prætere ualeat, uisum est, ut collatis Priuilegijs melius appareat qualiter aliquo Priuilegio publice libertati derogetur, prius illa dispiceremus: quod etiā in presenti Conuētu magna ex parte fecimus, atq; ea Priuilegia quę uidebantur publice libertati aduersari abrogauimus, alia uero quę ad cōmodum & necessitatē publicā transeuntium cōcessa sunt, in robore reliquimus. Simile iudiciū de reliquis omnibus huiusmodi Priuilegijs in proximo futuro Conuētu sumus facturi, & per edictū publicū proclamari mādabimus, ut omnes in eo ipso Conuētu cum huiusmodi Priuilegijs suis peremptorie compareāt: alioquin Priuilegiorū suorum usum perpetuo amissuri. Neq; deinceps ullus in huiusmodi Teloneis percipiēdis Priuilegijs suis uti debeat aut poterit sub amissiōe bonorū, nisi qui literas nostras in presenti uel futuro Conuentu ea de re obtinuerit.

spirituales & Nobiles cum subditis Telonea ne dent.

Quia uero ab omnibus Teloneis Pōtalibus & Aggeralibus alijsq; huiusmodi exactiōibus certæ personę & Ordines Regni nostri publicis & antiquis Priuilegijs exempti esse noscuntur, decernimus ut Prelati, Barones, & Nobiles ac eorū subditi, cum rebus quibuscūq; suis proprij laboris, ultro citroq; per Regnū cōmeantes, dispositiōi Priuilegiorū super exactiōibus præfatis concessorū nō subiaceāt: sed perpetuis temporibus a solutionibus quibusuis huiusmodi sint liberi & immunes.

Qui Teloneatores esse debent.

Statuimus insuper & decernimus ut deinceps futuris tēporibus Teloneatores nostri omnes sint Nobiles possessionati Seculares & Christiani. Exceptis locis istis in quibus Capitanei & Præfecti Arciū & Ciuitatum nostrarū habent in cura & possessiōe sua Telonea nostra. Nam ipsi pro Teloneatoribus haberi & reputari debēt. Quicūq; aut ex Teloneatoribus cōtra libertatē Nobilitatis aliquē Nobilem aut eius subditum exactiōe Telonei, foralis, pontalis, aggeralis, seu cuiusuis excogitatae exactiōis indebite onerauerit: & aliquid ab eo per se uel per aliū

Publicanus iniustus ubicūque conueniri potest.

exegerit seu extorserit: pro tali iniuria citari peremptorie poterit ubilibet, pro arbitrio eius qui iniuriā passus fuerit, ut uel ad Terrestre, uel ad Capitaneale illius loci iudiciū, siue ubicūq; locorū talis Teloneator, siue in Curia nostra Regali repertus, & citatiōe Curie citatus fuerit, tū ibidem sine quauis exceptiōe respondere tenebitur, tanquā pro articulo Officij, qui Terram & Districtū nō habet, & cū cōuictus fuerit Teloneator in aliquo iudiciorū prædictorū iniuriam fecisse in exigēdo aliquo Teloneo forali, pontali, aggerali, &c. primū omniū restituere debet illud quod exegit: deinde ei a quo citatus fuerit in poena quatuordecim Marcarū pecuniæ, & trium iudicio seu Officio cōdemnari debet.

In his uero

In his uero iudicijs Nobili citato admitti debet expurgatio, ita uidelicet ut Teloneator Nobilis iuxta quantitatem summam & damni præstet corporale iuramentum, quod nihil exegit, nec per se, nec per quēpiam alium, quod esset contra Priuilegium & libertatem publicam.

Publicanus Nobilis expurgat se iuramēt.

Is etiā modus repetēdi a Teloneatoribus indebite exigētibus in aquaticis & pontium Teloneis præsidētibus tā in Regno, quā generaliter omnium Terrarū & Palatinatuū Regno Pol. subiectorū seruari debebit.

Similiter & de Capitaneo loci, qui in debita exactiōe aliquem onerauerit, hoc quod superscriptum est, erit obseruandum.

Quoniam autē cōtingit in plariscq; locis & fluminibus pontes extrui, ubi prius trāsitus non admodū difficilis fuit, & nūc quoq; pateat, discernimus ut liberū sit unicuiq; fluuiū aut locū quem Brod uulgariter appellant trāsire, si uolet declinare pontē. Quo casu cogi nō debet, neque poterit ad solutionē pontalis. Nemo tamē debet huiusmodi trāsitus seu Brody, atq; transeuntes modis quibuscūq; & ingenijs impedire, aut destruere sub pœnis superscriptis.

De pontibus et pontalibus.

Quod si Præfectus seu exactor alicuius Telonei, pontalis, aggeralis, foralis, aut cuiuscūq; præstatiōis in bonis Dñorum Spiritualium. Secularium, aut Nobiliū quorumcūq;, a quocūq; cōtra libertatē publicam aliquid exegerit, & extorserit: eo casu Dñs ipsius tenebitur corā iudicio seu Officio præfato huiusmodi exactorē etiā apud ipsum nō arrestatum statuere, & cauere debet, quod ipse Teloneator seu exactor luri parebit, & lure cōuictus satisfaciet parti modo premissō. Vbi uero huiusmodi Teloneator seu exactor conuictus seu cōdemnatus damnū & pœnas præfatas soluere nō posset, tūc actori damnū passō per Dñm in manus ibidē instanti tradi debet. Quod si Dñs Teloneatorē seu exactorē suū corā iudicio uel Officio suo modo premissō citatus nō statuerit, tum in instanti ipse respondere, & uictus lure parti satisfacere, sine quibusuis exceptionibus, & appellationibus tenebitur.

Exactor Telonei per dominum iudicio statuendus est.

Item in arbitrio & libertate Actoris erit, uel exactori plebeo citato expurgationem admittere, uel ipsi soli iuxta quantitatem summam super danno illato probationem facere.

Probatio uero seu expurgatio tali modo fieri debet quod Teloneator Nobilis iuret iuxta quantitatem summam. Plebeus uero & ignobilis pro summa decem Marcarū metsecundus, pro maiori autē summa metseptimus iurare debet quod uidelicet nihil ab actore cōtra libertatē publicam exegit & extorsit.

Qualis expurgatio Nobili uel Plebeo publicano seruit.

Ciuitates quoque in
iudicijs subsunt præ-
dictis.

Ciuitatū etiā & Oppidorū Incolæ, ubilibet in Regno cōstituti, eidē le-
gi subiacebūt, quod uidelicet modo suprascripto ad præfata Iudicia seu
Officia citari eodēq; modo Iuri parere, & respondere, ac cōdemnati satis-
facere tenebūtur: & ipsi Ciues præfati Procōsul scilicet cū Consulibus
suos Teloneatores seu Exactores corā præfatis Iudicijs, & Officijs simi-
liter statuere debebunt, & tenebuntur.

In defectu uero statutiōis soli respondebūt, & Iure uicti parti satisfac-
ient, ut supra de alijs constitutū est. Neq; poterint ipsi Ciues a præfatis
Iudicijs seu Officijs se excipere seu eximere, aut ad Ius suū Ciuile, uel ad
quodcūq; aliud reuocare, uigore Priuilegiorū suorū Iurium, cōsuetu-
dinum, aut libertatū eis cōcessarum, quibus omnibus in hac parte dun-
taxat derogatur, quod in hac causa quæ mere ad Officiū seu Iudicium
Regale pertinet, Priuilegia in contrarium disponentia, merito illis suf-
fragari non debeant.

Foralia a pecoribus
ne dentur.

Ad coercendā uero licētiosam foraliū exactionē, Statutū olim Seren-
i Iohannis Alberti eodē Artic. Lege ij. contentū in robore conseruandū
decernimus, quo cautū est, quod a Kmetonibus pecora & pecudes res
quocq; alias priuatas cuiuslibet generis, domestica cura cōparatas ducē-
tibus, uendentibusq; aut pro usu domestico ementibus, nulla Telonea
foraliaq; exigī debent non obstante Statuto nostro de rebus Mechani-
cis disponente quod quo ad hæc seruari non debet, quod infra Artic-
ulo sequenti Lege secunda uideatur.

Qui damnum dant
in uia.

Quia frequēter accidit damna in bonis a trāseuntibus inferri, & pro il-
lis transeūtes nonnūquā plus equo grauari. Statuimus, ut hi qui in pos-
sessiōibus suis damnum se recepisse prætēderint ab aliquo eorū qui pu-
blico itinere pecora pecudesq; egerint, uel cū curribus & equis iter fe-
cerint, damnum huiusmōi sibi illatū cum Ministeriali Terrestri & duo-
bus Nobilibus illud cōspiciat & testetur. In defectu uero Nobiliū uel
Ministerialis cū quatuor uel ad minus duobus Plebeis iuratis Ville il-
lius, seu uicine, & quod illi Ministerialis, Nobiles, uel Plebei iurati, pro
damno dandū decreuerint exigat. Pro qua exactione, si in Iudiciū cita-
tus fuerit, illē qui eō modo, ut suprascriptū est damnum se accepisse pro-
testatus fuerit, iuramento suo proprio iuxta recognitionē illorum qui
damnum conspexerint, Actorem euadat.

Sed foralia Marschalc⁹ habiturus est ta-
lia qualia in Oppid. dari solēt. Lex vi.

Quæ supra Libr. 1. Cap. 8. de Officio Marschalcorum uideatur.

ARTICV.

Telonea Terreſtria & aquatica tantum Mercatores dent, item foras
lia quedam Mechanici Nobilium ſoluāt, non Nobiles.

104 **In Maiori Polonia & Cuiuſa vectores** *Albert. Petr. 1496.*

Sal libere quo uolūt (ſaluis tamē Veſtigalib.) ducāt & uendāt. Lex I.
Quam vide paulo ſupra Capitul. 2. Artic. 2. Libri eiufdem.

Merces etiā ne in Sileſiam vel in Hun

gariam euehantur ſine profeſſione Telonei. Lex ij.

Quæ infra Capitulo 5. Articulo 4. videatur.

**Itaq; Spiritualiū & Nobiliū factores in
Terra & aqua iurēt, quod res nō emptas**

neque lucroſas, ſed proprii laboris & domeſticas ducant, ſeu
efferant, quo factio Telonea nō ſoluent. Lex iij.

Alexand. Petr. 1504.

118 Cum frumētis & ſtruibus uel alio mercaturæ genere nauigātes nō mi-
nus ſoluere debeāt Telonea, ut ea ſoluunt Terreſtri itinere negociātes
& tam iſti quā illi iuramēta præſtabūt in locis Teloneorū, quod res &
merces non ſunt emptæ lucri gratia, ſed per eos de proprijs collectæ: a
quibus proprijs ſit liber quilibet Spirituality & Secularis, ſiue Terra ſi-
ue aqua merces proprias ſui laboris ſeu domeſticas duceret. Conſtitu-
tiones enim Teloneorū tam nouæ quā antiquæ ad Mercatores tantū-
modo, ſiue Nobiles ſiue ignobiles, Spirituales & Seculares referuntur.
Hæc tamē iuramenta factores curruū ſeu nauigiorū, uel ſtruum, & ſca-
pharum præſtituri ſunt in abſentia patronorū ſeu Dñorum ſuorū.

Similis.

10. Teloneum aut aquaticū ſoluendū per Nobiles iuxta Statutū antiquū
relinquimus: ut uidelicet frumentū ducens, per ſe uel factorē ſuum iu-
ret, quod cum frumentis proprii laboris nauigat, & hoc Teloneatores
obſeruabunt poena ſub noſtra. *ſigifm. Crac. 1510.*

Similis.

Item Statuimus id quod antiqua etiā Conſtitutiōe eſt cautū. Ne Re-
gni noſtri Nobilitas a frumentis & rebus proprio & domeſtico labore
queſitis ad ulla Telonea noſtra ſoluenda ſit obligata: a quorū ſolutiōe
ipſam liberam eſſe uolumus. Hoc tamen prouiſo, ne dolus & fraus
cuiquam in hac parte patrocinetur. *ſigifm. Petr. 1512.*

Semel iurati literis credatur. Lex iiij.

Nolentes grauari ſubditos noſtros minus neceſſarijs iuramētis quibus
etiam no- *ſigifm. Crac. 1540.*

HH ij

etiā nomen Saluatoris nostri quadā cōtumeliā affici uidebatur, cum in singulis Teloneis aquaticis fluitātes iurare cogerētur, eas res & merces quas fluitatiōe demitterēt: eorū laboris proprii esse: decreuimus, & Statuimus, Consiliarijs & Nuncijs Terrarū Regni nostri ita petētibus & consentibus: ut cū aliquis cū rebus & mercibus fluitans, uel illius seruator Nobilis, iurauerit in primo Teloneo Capitali, res & merces Domini sui existeret: eiusq; iuramenti literas significatorias sub titulo, & Sigillo, uel ex actis illius Officij, ubi iurauerit, exhibuerit, in alijs Teloneis iurare non teneatur: sed illis literis significatorijs ubique stetur, & fides adhibeatur.

Similis superioribus. Lex v.

sigism. Crac. 1543. Tametsi multū disceptabatur, quod Teloneis aquaticis Nobiles subditi nostri grauaretur. Qui quidē sese, ut sunt, liberos cū bonis suis non solum a Teloneis Terrestribus, uerū etiam aquaticis liberos esse existimant. Nihilominus nos nolētes in eo cuiquā subditorū nostrorū quicquam detrahēre, & iniuriari: sic eam controuersā in his Comitib; definimus, ut quicūq; putaret se ab aliquo in aqua affectū esse iniuria: ut ad præsentiā nostrā (eo nomine damnidatorē) citet: nos aut in illo Terminō citatiōis pollicemur cognoscere, ut quicūq; sine lure, sine Priuilegijs & illegitime res cōtra libertates subditorū nostrorū Nobilitatis Regni Poloniæ detineret, debitā multā ferat, ut ne postea id in se admittat. Quod aut ad nos attinet, promittimus subditos nostros Spirituales & Seculares in libertatibus eorū cōseruare, neq; Telonea aquatica ex eisde accipere, iuxta Statuta & antiqua Priuilegia: & hoc ab omnibus rebus proprii illorū laboris, iuxta antiquā consuetudinē & obseruationē. Cum quibus quidē rebus Nobilis qui a Dño suo defluet, præstabit iusiurandū corporale iuxta Constitutiōes priores, ut ne post ea in alijs locis iurandi necessitas illi imponatur.

Suspensio libertatum a soluendis Teloneis relaxatur. Lex vi.

sigism. Crac. 1532. Cæterum cōsiderantes subditorū uniuersi Regni detrimentū, relaxauimus de cōsilio & cōsensu uniuersi Senatus Regni nostri & Nunciorum Terrarū suspensionē libertatum, quæ erat ad quinquennium facta, a soluendis Teloneis antiquis omnibusq; ad pristinū statum restitutis ipsam suspensionem penitus sustulimus.

Et si debitor Telon. in districtu cōueniatur, teloneat. tamē Regi satisfac. L. vii.

sigism. Crac. 1532. Permoti iniurijs subditorū nostrorū quibus se per nostros uestigaliū seu Teloneo

seu Teloneorū Prefectos eorūq; ministros affici propterea querebantur, quod pro pecunia ratiōe Telonei seu uestigialis solueñ. extra Distric-
tum & forū eorum cōpetens ad præsentiā nostram Regiā euocarētur.
Prouidere uolumus, ne in posterū Prefecti uestigaliū Teloneorūq; no-
strorum, aliquē subditorū nostrorū status & cōditionis cuiuscūq; ca-
mieram Teloneo soluendo institutā transire permittāt, nisi soluto prius
Teloneo uel uestigali nobis & fisco nostro Regio debito: ut hoc modo
ocasio subditos nostros ex eorū Districtu & foro cōpetenti euocandi
submoueatur. Alioquin Præfecto Telonei nostri solutionē ipsius Te-
lonei cōtra mandatū & prohibitionē nostrā cuiuspiam deferenti incūbat
necessitas illud ipsum Teloneū seu uestigal debitū in Districtu & fo-
ro debitoris cōpetenti repetere, nobis uero litispēdētia huiusmōi minī
me obstāte de pūetib. Telonei et uestigaliū nostrorū integre respōdere.

**Reuenditores ac Mechanici Nobili-
um foralia soluant. Lex viij.**

29. Quicumq; ad reuendendū aliquid emūt in Ciuitatibus uel Oppidis, sigism. Petr. 1523.
illi foralia solita & licita soluere tenebūtur: a rebus uero Mechanicis,
quas subditi Nobiliū ducūt ad Ciuitates & Oppida, ut puta rotis, scu-
tellis, cantaris, & alijs id genus, foralia moderata accipiantur iuxta
antiquam consuetudinem.

**Telonea, foralia, mēsuralia, Spirt. & No-
biles, eorūq; subditi ne dent. Lex ix.**

Militaris & Spiritualis status, eorūq; subditi, ex munificentia & Pri- sigism. Augustus Per-
triconia 1550.
uilegijs maiorū nostrorū ea gaudeat libertate, ut nulla Telonea, nulla
etiam uestigalia aquatica, foralia, mēsuralia alias pomyerne: similiterq;
& illorum homines ab his omnibus rebus quæcūq; domi illorum na-
scuntur, soluere sint astricti.

ARTICVLVS III.

Nobilitas quoq; Terrarū Russiæ pari

modo ab omni Teloneorū & foraliū solutionē est libera. Lex I.

Ad supplicationē Terrarū Russiæ uolumus & decernimus ut * No- sigism. Crac. 1543.
bilitas Terrarū illarum sicut in alijs Terris Regni a solutione Telone-
orū & foraliū sit libera, atq; exempta, & in alijs eadē gaudeat libertate.

ARTICVLVS V.

DE NOVO TELONEO.

HH

iij

Mercatores

Mercatores qui nouum Teloneū trans-

grediuntur, una cum fautoribus suis tanquā pro crimine peculatus in rebus & bonis puniantur. Lex I.

sigism Crac, 1510. Cum in eos seuerius animaduerti oporteat qui in fraudē reddituum Reipub. licentiosius delinquūt: Decernimus Consiliarijs nostris consentibus, quēlibet, quicūq; Teloneum ad utilitatē Reipu. institutū puta a bobus, a cutibus & alijs rebus similibus transire & fraudare ausus fuerit, boues extra Regnū expellendo, & cutes educendo Teloneo non soluto, puniendū pro tali excessu, & crimine peculatus in bonis & rebus ad nos citatū, iuxta arbitriū nostrum, nec minus eos quorū permissione fauore & cōsilio presertim Officiales & Terrigenas in finibus unde quaq; resideñ. pro huiusmodi fraude, ut supra, puniemus: quando quidem faciētes & cōsentientes pari poena puniendi sunt. Et hoc Statutū se extendere debet nō solum ad futura, sed etiā ad prāterita. 14.

Hoc idem nouū Teloneū solū ab his

rebus quæ extra Regnū aguntur uel ducuntur est exigendū: non autē ab his quæ intra Regnum uenduntur, uel macātur. Lex ij.

sigism. Crac, 1540.

Omnes Regnicolæ, & alijs homines, quicūq; etiā externi boues, iumēta, & res alias a quibus Teloneū nouum soluendū est, in Regno ementes, & illa uersus limites Regni ducentes, aut pellentes, teneātur sese manifestare in Cameris Teloneatorū deputatis, & in eisdē Cameris Teloneum debitum soluere: si huiusmodi boues, aut iumēta, uel res alias ad reuendendū, & extra Regnum pellendū emptę fuerint. Ab his uero rebus quæ ad usum propriū, uel ad macāndū in Regno, & uendendum intra fines Regni emptę fuerint Teloneū solui non debet. Quod si quis cum huiusmodi bobus, iumentis, aut rebus alijs in Regno emptis Cameras prāterierit, se in illis non manifestando: res huiusmodi amittet, & licebit Teloneatoribus eas arestare, & recipere.

Nobiles & Spirituales a Telonei noui solutione eximuntur. Lex iij.

sigism. Augustus Pecznicus 1550.

Quandoquidē homines Militaris & Spirituales status eorūq; subditi ex munificētia & Priuilegijs maiorū nostrorū ea gaudeat libertate, ut nulla Telonea, nulla etiā uectigalia aquatica, foralia, mensuralia alias pomyerne, similiterq; & illorū homines ab his omnibus rebus quęcūque domi illorū nascuntur, soluere sint astricti: Proindeq; nos uolentes in hoc initio Imperij nostri gratiā erga subditos nostros status Militaris declarare, facimus quoq; eis hanc libertatē, Quia Teloneū nouum in limitibus Regni exigī solutū, nobis ab hoc tēpore ipsimet status Militaris &

litaris & Spiritualis, a bobus qui in domibus illorū educarētur, uel etiā ab emptis, quicūq; frumētis illorū saginati fuerint soluere nō tenebuntur: super quibus bobus ipsimet, uel factores illorū, qui huiusmodi boves agent, in Cameris iusiurandū facere tenebuntur: ut ne scilicet in eo circumuētio aliqua fieret, sic uidelicet qualiter in aquatico Teloneo Nobilitas sese cōseruare solet, per factores, seu seruitores illorū, quod quidē etiam & de boario tributo alias opouolouuczyznye debet intelligi.

CAPITVLVM VI.

De Moneta.

P R A E F A T I O.

Cum nullus homo sibi satis esset, alterq; alterius opera & facultatibus egeret, *Quae cause fuerint peccandi nūmorū* saepe etiā alter in alterū delinqueret: ne operas pro operis, res pro rebus, ac talior nem pro delictis homines sibi reddere cogerētur: aurum, argentū, & æs, a Magis stratu publice signari cœpit, quod quidē homines sibi ipsis inuicem pro his quæ dicimus persoluerēt. Atque hæc est Iusticia Arithmetica seu cōmutatiua, quæ in Iusticia Arithmetica proportiōe operarū, rerum, ac delictorū tota cōsistit: versatur enim in contractis & Geometrica. bus, ac Iudiciis Ciuilibus, & noxalibus, ut Geometrica seu distributiua Iusticia personarū merita examinat, quæ quidē duplici Iusticia societas Ciuilis cōtinetur. Namq; operarū ac rerum cōmuniō, & si a nonnullis Philosophis laudata sit, hæc Operarū ac rerū cōmuniō perniciosa. beatq; speciem virtutis excellentis, cōsensu tamen omnium gentium uti absurda explosa est: ad hanc enim Scyllam omnes virtutes naufragarētur, quod cōmunis bus rebus minus prouideremus: in illis etiā bonis præmia, malis vero pœnas reddere: aut fortes in tuendo bono cōtra malū: tantominus liberales esse possemus. Ita ut (operibus pietatis exceptis, auariciæ etiā freno impōsito) operas pecunia emere, rerumq; proprietatē tueri, ac delicta emendare multis in Repub. maxime expediat: ne, si contra fiat, confusio omnium rerum subsequatur. Quia vero Contrahens & Iudicia secundum naturam sunt. Lor cum Abrahamo substantias suas diuiserunt, aliq; cum aliis de rerum proprietate egerunt, antequā dixit Deus per Moysen, non cōcupiscas: argumento est secundū naturā esse legitimos contractus, & Iudicia: quæ duo circa ipsas operas, res, uel delicta maxime versantur, & cōsistunt. Et si aut incertum sit, quis metallum publice signare cœperit: certe de hoc inter omnes constat, nomine pecuniæ omnes res censeri: quæ sub numero, pondere, & mensura: in stipulationē simpliciter, aut in diem, ac locum certū, sub conditiōeq; veniunt: quādo quidem veteres res pecuniæ appellatiōe omnes res significari disimierunt, & hoc etiā tempore, nisi stipulata redderētur, quasi iam numerata pecunia petatur. Quod ergo omnes res sub æstimationē nummi recidunt, Moneta nō nisi Regis & Senatus consulto cūditur: qui vero priuatim illam percusserit, raserit, vel quacūq; ratione adulterauerit, legis pœna tenetur. Porro cum pecuniæ obediant omnia, magnaq; sit pars felicitatis illa abundare, ut scilicet pro ea vitæ necessaria haberemus, voluntatibusq; perfrueremur licitis: querendæ illius variis rationes tentarunt, ac etiānum tentant. Qui tamē in cumulanda quærēdaq; pecunia auream mediocritatem sibi statuerunt, satagūt, ut accepti & expensi ratioes illis cōgruant: Sed ita, ut & in accipiēdo iusti, & in dando liberales, ac etiā, si fieri potest, magnifici sint, & esse videantur. Si enim circa horum extrema quis oberrauerit, alias etiam virtutes quantumuis maximas, in se obsecratas iri certo habeat persuasum.

Moneta Reg. Poloniæ vna fit. Lex I. ^{32.}

Kazim. Vist. 1368. Ex quo unus Princeps est omnium & Dominus, Statuimus de consilio & assensu nostrorum Baronum & Procerum, quod una moneta in toto Regno nostro debeat haberi: quæ debet esse perpetua, & bona in valore & pondere: ut per hoc cæteris sit acceptior & gratior.

sigism. Crac. 1510. Ut in Ducatu Lithuanie & Prussie æqualis moneta recipiat huic rei Conuentus prestitui debet. Lex II.

Quã vide Lib. 5. Cap. 1. Art. 8. de vniõe Ducatũ cũ Regno. lege. Cũ cõpertũ.

ARTICVLVS II.

Sed Rex non cudet Monetam absque consensu. Lex I.

Vladisl. sigello pro pezeruyen. 1422. Inprimis pollicemur, quod a modo, & in antea, nunquã absque consilio, 49.
suaſu, consensu, & annuentia speciali Prælatorum & Baronum Regni nostri monetam nunc currentem in Regno nostro, uel aliam extraneam, aut de nouo inuentam cudere faciemus, aut cudi permittemus: & cudentes iuxta ipsorum demerita poenis legis affligemus: ut per hoc damna, & importabilis subditorum nostrorum penuria, per cuius abusum, hæc ubique in Regno nostro abundauit, tempore nostri regiminis foeliciter auferatur.

Meminit statutorum Kazimiri Magni Vislicie aditorum. ¶ Quemadmodum diuæ memorię Dominus Kazimirus olim Rex Poloniæ antecessor noster hoc ipsis concesserat, & in Libro Terreſtri quæ cum Prælatiſ & Baronibus ſuis quondã Viſlicie in Conuentione generali edidit & pro memoria ſempiterna dereliquit.

Sine consensu Baron. moneta ne cudatur

Vladisl. sigell. tedl. 1433. Item promittimus pro inclytis filiis nostris prædictis, quod postquam dante Domino unus illorum in Regem electus, sceptrum Regni Polonię amplectetur, monetam ex quocumque genere metalli absque consensu & consilio Spirituali Prælatorum & Baronum in Regno Poloniæ cudere non permittet, quemadmodum nos sine ipsorum consensu & consilio huiusmodi monetam cudere nolimus neque culimus. 51.

Similis.

sigism. Augustus Protriconia 1550. Volentes nos in eo maioribus nostris adæquare, pollicemur quia monetam præter consensum Comitiorum iuxta lura eo nomine conscripta non cudemus.

Thefaura. Reg. magister fit monet. L. 1

Vide Libro 1. Capitulo 9. de Officiis Thefaurariorum.

Palat. cū Cap. monetā efferri phib. L. 1. n

sigism. Augustus Pe-
triconia 1550.

Palatini cum Capitaneis monetæque Præfectis custodiant, ne mone-
ta de Regno exportetur.

A R T I C V L V S IIII.

De pecunia brachata & falsa. Lex I.

87. Kazimirus Dei gratia Rex Poloniæ, Magnus Dux Lithuanie, heres

Kazimir. 3. Idg. Pe-
triconia 1451.

88. Rursiæ. &c. Significamus tenore presentium quibus expedit uniuersis,

Quomodo agentibus nobis in Pyotrkouu pro Repu. Regni nostri Co-
uentionem generalē, inter ceteras huius Conuentionis ordinationes, su-
per differētia, quæ inter Prælatos & Barones Terrarū totius Regni fu-
it, unanimiter ordinatū est & cōclusum, innitēdo ordinatiōibus & cō-
clusiōibus aliarū Conuentionū etiā generaliū & ab eis non recedendo.

¶ Quod pecunia minuta brachata indifferēter per totum Regnū no-
strum Poloniæ, & Ducatū Mazouie, tā pro nostris quā etiā Prælato-
rum, Principū, Baronū, Nobiliū, & cuiuslibet status hominū prouēti-
bus, ut pote Teloneis, exactionibus, cōtributionibus, censibus, decimis,
necnō pœnis, memorialibus, arris, seu notis notariorū, resignatiōibus:
Item mercibus, & singulis rebus uenalibus, sine contradiciōe tā per nos
seu nostros Officiales, quā etiā Prælatos, Principes, Barones, Capitane-
os, Nobiles, & quoslibet Regni Poloniæ & Ducatū Mazouie Incolas
& subditos, modo dudū statuto, uidelicet nouē denarios pro quolibet
medio grosso lato cōputando, recipiatur, & exigatur.

Decernit & in Re-
gno & in Mazouia
brachatam minutam
pecuniam recipi.

¶ Nisi forte alio
quis de lure pro censibus, & decimis ferialibus, debeat exigere latos
grossos monetę pragen, quorū quilibet pro eisdē latis gros. pecuniā mi-
nutā brachatā iuxta cursū cōmunē inter Mercatores currentē debet
recipere, seu exigere, et tenet sub pœnis infra scriptis. ¶ Quicūq; Regni
nostri aut Ducatū Mazouie cuiuscūq; status incola, et subditus ipsam
brachatā pecuniā minutā recipere noluerit, aut contēpserit: Si Prælatus
aut Spiritualis persona fuerit, quæ pro decimis eandē pecuniā minutā
recipere noluerit, decimā pro qua forsauit, perdet: quæ per Capitaneū
aut Officiales nostros pro bonis recipietur & pro nostra utilitate con-
uerteret. ¶ Si aut fuerit Nobilis, pro primo excessu decem Marcas:
pro secundo, similiter decē: & pro tercio, alias decē: pro quarto uero tri-
ginta Marcas pro fisco nostro soluat, pro quibus Capitaneus in bona
eius se intromittat, & teneat eadē ad persolutionē triginta Marcarum.

Excipit ubi ex ford
aut de lure lati gros.
debent exigi.

De pœnis pecuniam
brachatam recipere
nolentiū tam spiritus
aliū quam seculariū.

De pœnis Nobilium.

De poenis Ciuium.

¶ Si uero in Ciuitate aliqua pecunia minuta brachata pro quibuscūq; rebus uenalibus, siue in hospicijs, siue in foro, non reciperetur: extunc ipsa Ciuitas pro tribus primis excessibus pro quolibet excessu soluat decē Marcas: pro quarto uero excessu soluat triginta Marcas, pro Thesauro nostro Regio cōuertendas. ¶ Quod si Mercator pro mercibus

De poenis Mercator.

suis quibuscūq; & cuiuscūq; generis aut speciei eandē pecuniā minutā brachatā recipere noluerit, in ualore p̄dicto, uidelicet pro medio grosso lato nouē denarios computādo, aut plures in minuta pecunia quā in medientibus pro mercibus suis exigere uoluerit pecunias, extūc omnes ipse res & merces eidē recipiantur, & pro Thesauro nostro cōuertantur.

De poenis Kmetonū.

¶ Itē Kmetones pro rebus suis pecuniā minutā recipere recusantes & nolētes pro quolibet excessu in fertone puniātur irremissibiliter ab eisdem exigendo. ¶ Item Tabernatores in Villis qui pro rebus suis uidelicet uictualibus & pabulis recipere noluerint minutā brachatā pecuniam, pro quolibet excessu quilibet in media Marca puniatur irremissibiliter ab eodem exigē. ¶ Volentes insuper Reipub. prouidere ne

De poenis Tabernat.

habeant malefactores occasionē importandi falsam monetā in Regnū nostrum, Statuimus & ordinamus de unanimi p̄dictorū nostrorum Consiliariorū uolūtate, Quod apud quēcumq; cuiuscūq; status hominem in una Marca duo grossi falsi fuerint reperti, ipse cuius Marca fuerit, Marcā perdet: apud quē sex grossi falsæ monetæ in una Marca inuenti fuerint, talis iuxta priores cōclusiones puniatur. ¶ Inter creditores uero habētes inscriptiōes super mediātes, taliter est statutū. Quod quilibet taliū pecuniā sibi ante hanc dispositionē inscriptā, iuxta continentiam literarū suarū libere exigat in moneta in ipsa inscriptione expressa. ¶ Deinceps uero nō nisi minuta pecunia, uel simpliciter Marcæ monetę & numeri Polonicaliū inter creditores inscribātur, et in minuta pecunia quauis debita exigātur & soluantur duntaxat nouē denarijs pro medio lato grosso cōputatis. ¶ Statutū est insuper, omni

De poenis falsariorū.

De moneta obligata in literis soluenda ante constitutionem.

De minuta pecunia post constitutionem recipienda.

De negligentibus Capitaneis per Regiam Maiestatem puniendis.

unanimi uolūtate, quod Capitanei nostri quorūlibet locorū facere exactam diligentiam tenētur, ut p̄dicta minuta pecunia recipiatur, & puniant modo p̄missio omnes & singulos dispositiōis p̄dictæ contemptores: alias Capitanei ipsi nostri p̄dictā dispositionē introducere, & inobedientes coercere & punire negligētes, per nos tanquā rebelles & mandatorū Regaliū cōtemptores puniātur. Datū in Pyotrkouu feria quinta proxima post festum Penthecosten, Anno Domini 1451. Sigillo nostro p̄sentibus subappenso.

Ad idem.

Nos uero Prælati, Barones Maioris Polonię, Siradien. Lancicien. Cuiawien & Dobrineen. Terrarū in euidentiā consensus et uoluntatis omnium p̄missorū Sigilla nostra p̄sentibus etiā fecimus subappēdi.

Eadem p̄.

Eadē pecun. brachata vbiq; recipiatur.

De minuta pecunia brachata Statuimus, ut per uniuersum Regnū capiatur cōmode. Quod pro medio lato grosso nouē denarij minutæ & brachatæ pecunię recipiātur. Ad latos autē grossos pragenses, qui eos in suis obtinēt censibus, fiāt additiōes secundum cursum cōmunem inter Mercatores currentē. ¶ Si autē aliquis præfatā pecuniam minutā recipere recusauerit, si Nobilis fuerit, pignoretur per Capitaneū in pecoribus quotiens excesserit: Si uero Cuius aut Mercator pro suis mercibus recipere renuerit, merces amittere debet fisco nostro Regio cōfiscandas: Si Kmeto, captiuetur & turri imponatur. ¶ Verū tamē si in ipsa pecunia minuta duo grossi falsi apud quempia in una Marca reperti fuerint, talis Marcam ipso facto amittat: Si uero in una Marca sex grossi de falsa ut præfertur moneta fuerint inuenti, capite puniatur.

STATVTVM IN SVPER EST, ut Capitanei ubicumq; locorum exactam & diligentē habeant curam, ut præfata pecunia minuta recipiatur: & cōtrariētes modo præmissō puniantur: Negligētes Capitaneus. Dñs Rex puniet, tanquā contēptores laudi præfati & decreti.

ARTICVLVS V.

Tempore kazimiri Magni in Salis fo-

dinis Bochnē. & Vyeliczeñ. Aureus Hungaricalis per septē scotos grossorum pro Sale accipiebatur. Lex I.

Quam vide Libro eodem Capitulo 2. Articulo 1. de Salis fodinis.

Aure⁹ Hūgaricalis 30. gross. æstima. L. ii.

Item cū cerneremus uarietates cōmitti multas in ualore auri florenorū cum quilibet prout unicuiq; libet illos pro priuato estimati iudicio, interdum minorē, interdum maiorē estimādo: quod sit nō absq; Reipub. incōmodo: Itaq; ordinare cupientes, ne in futurū pro & super ualore ipso florenorū errores cōmittantur. Statuimus & decernimus, ut in Regno nostro ubiq; ualor floreni certus uidelicet mediæ sexagenæ habeatur, obserueturq; euiterne poenam constituen. triginta florenorū Hūgaricalium ab illis, qui per alium ualorē, aut uendere, aut emere florenos uiderentur per locorum Capitaneos irremissibiliter sub priuatiōe Capitaneatuū exigendam, nostro inferendā ærario, pro auro argentoq; ad monetariam nostram comparandis.

Postea 32. gross. aureus æstimatur. L. iij.

Cum ex auri cōgerie operū sit incrementū. Quod quidē tantominus haberi cōsuevit, quanto maiori uendētur, ut igitur subditis nostris utcumq; opitulemur ad accessiōes opulentiores, quæ ex auri fiunt copia:

II ij decernimus

Kazimi Petr. 1447

Pecunia minuta brachata in Regno recipiatur, sic quod non uem balen. pro medjs ante dentur, lati autē grossi. iuxta Mercatorū cursū reueantur Nobilis pecuniam minutam: nolēs recipere p Capit. pignoretur. Cuius mercator merces amittit pro Rege cōfiscandas: Kmeto uero turri recludat. Si duo grossi in Marca falsi reperti fuerint Marca ipsa amittitur: Si sex grossi in alicuius Marca de falsa moneta reperiuntur, ille capite puniatur.

Contrauenien. Statutis per Capitaneos loci, capitanei autē negligētes p Regē puniuntur.

Iohann. Albertus Petricone 1496.

Floreni ualor ad mediam sexagenam cōstitutus, & poena cōminatur 30 flor. per capitaneos, exigēdorū.

Alex. Rado. 1505.

Valor floreni triginta duobus grossis cōstitutus.

Nunc aut iam ad 53
gross. ascendit.

Decernimus & Statuimus, quod ualor floreni Hungaricalis triginta duos grossos non excedat: aliter emens & uendens puniatur iuxta Cōstitutionem Petricouien. anni præteriti, alias iuxta Constitutionem Alberti Regis fratris nostri.

ARTICVLVS VI.

Moneta Suidnice, p̄scribitur. Lex I.

sigism. Crac. 1527.

Et quia moneta Suidnice, quæ uniuerso Regno nostro inestimabile iacturam facit, & detrimentū hactenus cohiberi nō potest ignorātia simplicium hominū, & licentia eorū qui decreta & prohibitiones nostras transgrediuntur, decreuimus cū uniuerso Senatu Regni nostri, nō solum prorogandā & custodiendā diligētius occlusionē uiæ in Silesiam, sed etiā eandē monetā prorsus ex Regno extirpandā, ita quod deinceps, nemo illam recipere, expendere, aut in Regnū & Dominia nobis subiecta inferre audeat, sed quisq; intra hunc annū, alias hinc ad duodecimā diem Martij anni futuri, illam extra Regnū exportet aut permutet per modum cābji, aut rerū emptiōis, seu quocūq; negociatiōis genere, sub poena nostra Regia quatuordecim Marcarū, & amissione huiusmodi pecunię. Et qui illā intra hoc tempus permutare & alienare a se nō posset, expendat illam & permutet intra spaciū huius anni, sed nō carius, quam quēlibet eius mediū grossum per quinq; denarios, aut ad officinam nostram monetariā portet, pro qua dabitur bona moneta, & soluentur similiter illi pro quolibet medio grosso Suidnice, quinq; dena-

Moneta aliena splē-
dor & decus Maie-
statis R. minuitur.

rij. Post exactū aut annū, ea ipsa moneta per quā splendor & decus Maiestatis nostræ Regiæ imminuitur, omniūq; Statuū & Ordinum hominibus, nō mediocre damnū infertur nullo modo recipiatur, sed tāquam falsa ac noxia ab omnibus uitetur, & apud quemcūq; hominem cuiuscūq; status & conditiōis reperta fuerit, & perdere illā debeat, et poena quatuordecim Marcarū puniri: sic quod apud quemcūq; duo grossi illius in una Marca inuenti fuerint, totam illam Marcā perdat, absq; spe alicuius ueniæ. Constituemus etiā custodes in finibus Regni qui custodiāt & diligēter inquirent, ne deinceps ea ipsa moneta Suidnice, in Regnū inferatur. Qui quidem custodes, apud quemcūq; illam inuenerint, recipere eam possint, & debeant.

Custodes etiam in fi-
nibus Regni ne infe-
ratur, constituētur.

Numularij seu brac-
catores Oppidatim
constituendi.

Quia uero præter ipsam externā monetam Suidnice, magna etiam uis falsæ monetæ, tam in Regno nostro quam etiā alibi excusa est, & excuditur in maximū damnū & detrimentū Reip. ipsius Regni & Dominorum nostrorū: Proinde ne malefactores cudēdi illam deinceps, & importandi in Regnū occasionem habeant, prouidebimus & braccatores constituemus in Ciuitatibus & Oppidis, qui illam signent & notā seu signū percussione illi imponant, quo facilius cognosci ab omnibus & uitari possit.

Capitanci

Capitanei aut locorum exactam diligentiam facere debebunt, ut predicta Constitutio tam de Suidnice. quam etiam falsa moneta ab omnibus strictissime & inuiolabiliter obseruetur.

*Capitanei supradicta
exequantur.*

Ad corrigenda aut tam enormia facinora, & tantas falsitates, a quibus etiam nec Nobiles aliqui, ut ea est huius temporis malignitas, sese continent. Statuimus, quod accusatus seu inculpatus de falsa moneta, aliquis uir Nobilis cuiuscumque status & dignitatis citari debet ad presentiam nostram ex Officio nostro, & si convinci poterit per duos testes Nobiles, in simili crimine falsae monetae deprehensos, & condemnatos, ac ultimo supplicio affectos, qui confessi sint illum reum eius criminis esse, & falsam monetam cudisse, aut consiliu, auxiliu, patrociniu ad illam excudenda praestitisse, ac in ea confessione perseverauerint, & morte sua confirmauerint, talis poena capitis plectetur, bonaque eius confiscabuntur, quae nos pro nobis & filio nostro Regio retinebimus ad precludendam uiam calumnijs hominum, & nemini illa conferemus: alias uita, salus & status eius ipsius Nobilis inculpati & hoc modo conuicti erit in gratia nostra Regia. Si uero testes contra illum testificantur, non fuerint Nobiles, sed alterius inferioris ordinis, & conditionis, domestici seu externi, qui in eo ipso crimine deprehensi, & contra illum testificantur, & non reclamantes, seu confessionem suam non reuocantes, ultimo supplicio affecti fuerint, in eo casu Nobilis ille accusatus seu inculpatus, expurgabit se, cum decemotto uiris Nobilibus bonae fame sibi in genere similibus quos non ipsi deligemus exter decemotto, hoc est quinquaginta quatuor testibus Nobilibus, quos ille qui se expurgaturus est, statuere coram nobis debet in sex septimanis, a die indictae & decretae sibi huiusmodi expurgationis, qui si in probatione & in sui expurgatione defecerit, pro conuicto habebitur, & poena falsi punietur. Si uero in se expurgando non defecerit, absolui a crimine illi obiecto debet: ubi tamen post hac de hoc ipso crimine falsae monetae, & quo se semel modo praemisso expurgauerit, accusatus, inculpatus, & testimonijs hominum Civilis, Plebeae, aut alterius conditionis conuictus modo supradicto fuerit, ad aliam expurgationem non admittetur, sed ut falsarius poena debita punietur ac bona eius confiscabuntur, caputque, uita, & salus eius erit in gratia nostra Regia: Citatus aut literis citationis nostrae de falsa moneta comparere coram nobis debet, non reuocando se ad Districtu: & si in primo Terminio non comparuerit, citabitur secunda citatione, & Terminus tam primae quam etiam secundae citationis, debet illi assignari & praefigi in quatuor septimanis a die positionis & executionis eiusdem citationis, qui si in secundo Terminio non comparuerit pro conuicto habebitur, siue is

fuerit possessionatus, siue non: debetque banniri de Regno, & bona eius confiscari. Et praesens Statutum durabit ad uitam nostram,

Decretum per Conuentū generalē Petricouien. 1534. de moneta factum.

Vniuersi Senatores & Terrarū Nuncij attēdentes monetā quę in Terris Prusis cuditur adeo auctā & noxiam esse, ut diutius sine ingenti detrimento Regni tollerari nō possit, Statuerūt, & decreuerūt unanimiter iterū Sacre Maiestati Regię humillime supplicandū, ut Maiestas sua ipsam cusionē monetę ubiq; tam in Terris Prusis quā etiā alibi sistere mandaret, & quāuis Maiestas sua Regia iā de cessanda ipsa cusionē suam benignā & propensam uoluntatē declarare dignata sit, tamē quia Illustrissimus Dux Prusis ab illa cudēda desistere recusat, & indignum uideretur antequā ille cesset Maiestatē Regiā desistere debere: requiritq; Maiestas sua consiliū qua ratiōe ille cōtineri deberet: omniū unanimis est sententia. Quod cū neq; Illustrissim. Princeps neq; Regię Ciuitates in Prusia ullam unquā aliam facultatē habuerūt, neq; habent, monetā æqualē monetę Regni, & quā a Regnicolis recipi deberet, cudendi, nisi a Maiestate Regia nouissime concessā: Sua uero Maiestas ut ex lure Regni ipsam facultatē monetā cudendi nō nisi de consensu & decreto Senatus Regni sui habeat, neq; illā sibi Maiestas sua ut iustissimus Princeps hactenus usurpauit, ita hac facultate maiorem & ampliorē facultatē alijs cōcedere iuste non potuit, neq; illi eam sibi usurpare possunt, cū id nō solū luribus Regni, sed etiā transactiōi & superioritati Regię, contra ipsorū iusiurandū & tenorē transactiōis plane repugnaret. Proinde supplicant uniuersi etiā atq; etiā, ut sua Maiestas Regia habita ratiōe tanti detrimenti Regni sui, iam tandē & suam, & aliorū quoq; omniū cusionē eiusmōi monetę in Regno recipiendę sisti iubeat: & rebelles lure & potestate sua Regia coherceat. Porro cū uniuersi Regnicolę persuasum habeāt, eam ipsam monetā esse deprauatam, & preceq; equo uilioris: Mandare dignaretur sua Maiestas Regia, ut tam Pręfecti & Procuratores rei monetarię, quam etiam Ciuēs qui eā cudunt in futuro proximo Conuētū Regni se sisterent, & se palam iustificarēt, & ut interim in præcipuis locis & Ciuitatibus probatio ipsius monetę fieret: ne cū antecessores Maiestatis suę tales excessus & peculatū impunitū non sinebant, etiā magnis Regni Proceribus: nunc his modernis Pręfectis, & Procuratoribus, in ea opinione & suspitione hominū existentibus, aliqua ob hanc causam sinistra existimatio, graues querimonie, ac demum aliquę turbę inter homines excitarentur, quę hac potissimū ratione sopiri posse uidentur.

Moneta Pruthenica abrogetur, aut more antiquo cudatur. Lex n.

Sed ex eo quoque magnū ad Remp. Regni incōmodum peruenire uide-
mus, quod quū nos iam inde ab aliquot annis nūmos cudere desieri-
mus, Prutheni tamē in instituto suo perseverauerūt. Quare facturos
nos recipimus, & serio mādamus Prussig Ciuitatibus, ut si uelint mo-
netam cudere quēadmodum Priuilegia eorū in se cōtinent, uetera illis
signa imprimant, nostro uero signo uti nō audeant, quod nisi dicto au-
dientes fuerint edicto cauebimus, ne quispiā quos ipsi cōtra uoluntatē
nostram sub signo nostro nūmos cuderint his utatur, eosque omnes Re-
gno nostro eicieñ. atque exterminandos curabimus.

sigism. Crac. 1532.

De Moneta Pruthenica. Lex iij.

De moneta Ducis Prussig & Ciuitatū Pruthenicarū una cum Con-
siliarijs nostris & Terrarū Nuncijs Constituimus, ut hæc illorū mone-
ta deponeretur per eos Procures qui in Statuto ad id sunt designati ad
iustum pondus seu ualorē ac mensurā ipsius monetæ, & hoc ut sine dā-
no Reipub. fieret. Nolumus enim ut aliquis alius id damni ferat, nisi is
qui utilitates ex ea percipiebat. Proindeque huius rei realis executio ad
hoc tempus esse debet.

sigism. Crac. 1543.

Pol. ad externā monet. nō cogātur. L. 4.

Volentes nos in eo adæquare maioribus nostris, pollicemur. Quia Re-
gni nostri subditos ad ullam aliam aliorum nostrorum Dominiorum
monetam non cogemus.

*sigism. Augustus Pos-
tronie 1550.*

CAPITVLVM VII.

De Contributione fumalium.

P R A E F A T I O.

Vsq̃ue adeo Reges Poloniæ ab omni specie Tyrannidis recesserunt, ut nō so-
lum Equitibus Conuētus habere Prouinciales permiserint, pro rata parte eorū
consilii sui fecerint participes, fundorūque hæredes esse iusserint, de quibus omni-
bus suis locis egimus: Verum etiā Domini sui, subiectiōis aut illorum, tria tantū
reliquerint symbola: fumaliū scilicet pensionē, iudicandi auctoritatē, & onus bel-
li secum ferendi. Potentiæ aut & Prouentū ordinariarum tantū sibi relique-
runt quantū Regibus moderatis sufficere putabant, maximā enim potentiam
ac opes in libertate & subditorū suorum gazis ponebant, quibus quidē Thesau-
ris illi adiuti, pace fœlices & copiosissimi, bello uero potentissimi fuerunt: ita ut
neque ullis Principibus domestica tranquillitate ac splendore adhuc fuerint in-
feriores, neque tot hostibus quibus cingimur armis vnquam succubuerint. Vnde
euidenter apparet, quia non ARCES, NEQUE THESAURI,
PRAESIDIA REGNI SVNT: VERVM AMICI,

*Reges Pol. tria tantū
Domini sui symbola
reliquerunt.*

quos neque armis cogere, neque auro parare queas:
officio, fide, ac liberalitate parantur.

ARTICV.

Fumalia Kmetones tantum solunt, non Sculteti, neque Molendinatores, neque Seruitores, neque Ciuēs, tam de Villis Nobilium, quam Monasteriorum: Aliquorū Palatinorū & Castell. Mazouie exceptis.

Tātū 2. gros. de laneo Regi debet. L. I.

Ex Priuil. Ludouici
Kassonie 1374.
Idem libro 3. capitu.
1. de libertate.

Ludonicus liberat
Polonos ab omnibus
datijs, laboribus, ser-
uitijs.

Ludonic. duos gross.
de laneo mensa. Re-
gali reseruat pro fes-
to sancti Martini
soluendos.

Ideo ob merita fideliaque seruitia facta, & uoluntates uniuersitatis ipso-
rum, quæ nobis, & nostris pueris utriusque sexus facto fideli omaggio 40.
præstiterunt, & imposterū loco & tempore fidelia seruitia sunt parati
dante Dño exhibere, eos speciali fauore prosequendo, Ciuitates, Castra,
possessions, Oppida, & Villas, Incolas Villarū totius Regni Poloniæ
inhabitantes ipsorū Baronū & Nobiliū omniū, absoluimus, liberamus,
& eximimus ab omnibus & singulis collectis, donatiōibus, siue tribu-
tis, tam generalibus quā specialibus quocūque nomine censeantur, & ab
omnibus seruitijs, laboribus, uexatiōibus, angarijs, præangarijs in re-
bus & personis cōmittendū pure & simpliciter solutos & absolutos es-
se uolumus ac exemptos. ¶ Sed his tantū uolumus esse cōtenti quod
duo grossi usualis monetæ in dicto Regno currētis, quorū quadragin-
ta octo Marcam faciunt polonicalē de quolibet manso, uel sorte locatis
uel posselsis, singulis annis, nobis, & nostris successoribus, in festo beati
Martini Confessoris in signum summi Domini, & recognitionē Co-
ronæ Regni Poloniæ exoluantur.

Cōmuni moneta uel prage. soluā. L. ij.

In Priuil. Vula. 14.
gell. prope Czeru-
yno dicto.

Insuper licet collectores nostri per Terras nostras Cracou. & Sandom. 49.
pro exactiōibus nostris uulgariter krolestuuo nuncupatis in signum
subiectionis & ueri Domini nobis solui ibidē in moneta currenti &
consuetis grossis pragen. a Kmetonibus receperint, & nostro in fisco ue-
rint Thesauro, ne tamen hoc ualeat imposterū dictis Terris parere ali-
quod detrimentū, uel luribus eorundē derogare, decernimus & edicto
perpetuo Statuimus, ut a modo in dictis Terris Cracouien. & Sando-
mir. non alia nisi currens & cōmunis in Regno moneta pro huiusmōi
exactionibus nostris exigatur: Hoc prouiso, quod si aliqui subditi no-
stri in dictis Terris a suis Kmetonibus pro ipsorū censibus grossos pra-
gen. receperint, uel recipere uoluerint, illi etiā Kmetones ad soluē. no-
bis similes grossos pragen. pro exactionibus nostris per nostros col-
lectores arceantur.

Kmetones fumalia dēt, nō Sculteti, mo- lēdin. tabernat. seruitor. & hortul. L. iij.

Ex Priuil. Vula. 14.
gell. in Iedln. 1433.

Kmetones uniuersi
in Regno ab omnib.

Absoluimus insuper & perpetuo liberamus omnes & singulos omniū 51.
nostrorum

51. nostrorum Terrigenarū Kmetones ab omnibus solutiōibus, contribu-
tionibus, & exactiōibus, uecturis, laboribus, equitaturis, poduodis, di-
ctis angarijs, grauaminibus, frumentorū datiōibus dictis Szep uulga-
riter, præterquā duos grossos monetæ usualis, polonialis, & in Regno
Poloniæ cōmuniter decurrētis. Quos quidē duos gros. quilibet Kmeto
prædictorū Terrigenarū de quolibet laneo possessio soluet, etiā si illum
plures personæ possideant. ¶ Scultetis eorū & Seruitoribus quos ab
huiusmōi solutione duorū gross. uolumus esse liberos, & exemptos, nec
non Molēdinatoribus, Tabernatoribus, & Hortulanis nō habentibus
nec colētibz agros, hoc est mansos, seu laneos integros, uel medios dū-
taxat exceptis atq; demptis, singulis annis in futurū in festo Sancti Mi-
chaelis Archāgeli usq; ad diē S. Nico. soluere sit astricti. Si aut prædicto-
rum Molēdinatorū, siue Tabernatorū, aut Hortulanorū aliquis inte-
grum laneum agrorū coluerit, tunc ad solutionē duorū gross. Si uero
mediū laneū, ad soluendū unum gross. similiter monetæ prædictæ no-
bis sint astricti. ¶ Ad quos quidē duos grossos monetæ præscriptæ ali-
as Serenissimo Principi Dño Lodouico Hungariæ & Poloniæ Regi
soluere libere se submiserūt. ¶ Quod si infra præfixū terminū nobis
aliqua Villa pecuniā huiusmōi soluere neglexerit, Extunc exactor no-
ster quē pro tollenda eadē exactiōe duxerimus deputandū, in eadē Vil-
la unum bouem, ratiōe nō solutionis, absq; spe restitutiōis, habebit re-
cipiendi omnimodā facultatē. Si uero infra quatuordecim dies post e-
iusdem bouis receptionē eadē Villa, & quēuis alia, dictam pecuniā non
soluerit: Extunc exactor noster duos boues consimili modo sine spe re-
stitutionis recipiat atque tollat.

exactiōib. & soluti-
onib. frumētarijs &
pecuarijs, & a la-
borib. & poduodis
absoluitur, ad soluti-
onem uero duorum
grossorū obligantur.

Sculteti & seruitores
necnō molēdinatores
tabernator. hortula-
ni agros nō colentes,
a solutione duorum
gross. excipiuntur.

solutio duorū gross.
Ludouico Regi Hun-
garie & Pol. per Re-
gnicolas est libere cō-
cessa.

Villa exactiōne non
soluente pro festo S.
Nicolai per exactorē
in uno boue: infra 14
dies sequen. in duob.
bobus sine spe restitu-
tionis pignorat.

Ciues fumalia non soluent. Lex iij.

51. De Ciuitatibus aut antiquis & nouis tēpore regiminis nostri locatis,
Sic Statuimus, quod ille Ciuis, seu Oppidanus, qui Ciuitatē cū uxore,
filijs, & familia inhabitat, & agrū solus uel per suū Hortulanū aut A-
gricolā colit nō tenetur ad prædictā poradlne pensionē: Sed si ante Op-
pidū uel Ciuitatē residet, soluat præfatā poradlne pensionē, ac si in Vil-
la resideret, nō obstante quod ad ius & iurisdictionē eiusdē Oppidi seu
Ciuitatis pertinere, uel cum eis onera sufferre perhibeatur.

Vulad. Jagell. in Teal.
Priuil. 1433.

Rex nō expetet cōtributiones a subdi- tis præterquā duos grossos. Lex v.

93. Item pollicemur, quod a modo nō expetemus aliquas solutiōes, aut cō-
tributiones fertonū, aut sex grossorū, a Terrigenis uel eorū hominibus:
sed in solutiōe duorū grossorū de quolibet laneo debemus esse cōtenti,
iuxta ueterem consuetudinem.

Kaz. in Nyef. 1454
Idem lib. 6. cap. 3. de
mercenaria Reg. de
fensione.

De integro agri laneo p duos tantū mo do gros. in monet. Regia dētur. Lex vi

Iohann. Albertus Pe-
triconie 1496.

Exactio fumaliū seu
poradine nō aliter q̄
de integro agri laneo
per duos tantū modo
gros. in moneta Re-
gia cōmuniter currē.
et non de omib. aut
parte linei ubique
soluendo.

Item Statuimus ut moneta in Regno cōmunis currens uidelicet medi-
orum grossorū in exactiōibus duorū gross. quæ a nōnullis Regalia, ac
poradine, a nōnullis uero podymne dici cōsueuerunt, recipiatur ubiq̄:
Quarū licet quiditas ipsa nominis significet, atq̄ indicet solutiōis con-
suetudinē, Tamē cū intellexissemus in aliquibus locis introduci quas-
dam priuatas cōsuetudines in Exactiōibus huiusmōi, quæ fortasse in
aliquibus locis de laneo per fertonē, in aliquibus uero præsertim in Ha-
licien. Terra nō absq̄ præiudicio & grauamine subditorū nostrorum
de qualibet agri parte tantū quantū exactoribus placuit, recipiebantur,
& soluebantur. Idcirco tametsi certis prædecessorū nostrorū Priuilegijs
ac eorū & Regni Statutis, & cōsuetudinibus, constitutū approbatūq̄
fuerit, quod per duos grossos debeāt solui, tamen nos specialiter propter
succrescentes eos errores perimēdos, Statuimus, quod exactiōes ipse du-
orum grossorū nō confuse, uel de domibus, uel de agri partibus, sed de
quolibet agri laneo seu manso integro per duos gross. moneta nostra
Regia in Regno cōmuniter recipi solita, sicq̄ & nō aliter solui debeant,
in eum in omnibus Terris, Districtibus & locis Terrarū nostrarū.

Fumalia nisi expresse alicui inscriban- tur, sunt Regia. Lex vii.

sigism. Crac. 1510.

Idem lib. 4. cap. 1. ar.
4. de literis super bo-
na Regalia.

Vbi specialis mentio in Priuilegijs uel in Inscriptiōe de * exactiōe du-
orum grossorum facta nō est, luri Regio reseruata esse cognoscuntur.

Monasteriorū Villæ vt Nobilium fu- malia soluant. Lex viii.

sigism. Petr. 1511.

Idem lib. 1. cap. 4. ar.
1. de raonal. bus.

Item grauaminibus quorundā Monasteriorū prouidere cupiētes: Sta-
tuimus ut exactiōem duorum grossorū ita soluant Villæ & possessi-
ones ipsorum sicuti Villę Nobiliū eam soluere consueuerunt.

Intra libert. a cē sib. ne fum. dētur. L. ix.

Iohann. Albertus Pe-
triconie 1496.

Idem lib. 6. cap. 3. ar.
2. de mercenaria Res-
gu. defensione.

Item in exigendis ceteris exactiōibus antiquis aut pro tēpore laudatis
uolumus & Statuimus, Exactores adeo rationabiles atq̄ discretos esse,
ut de hominibus causa quacūq̄ præcedente, a censibus annuis liberatis,
interim donec libertas non uidebitur expirata esse, exactiōes ipsas lau-
datas laudandasque exigere nō præsumant, neque possint.

Pal. & aliq̄ Castel. liberi sint a fum. L. x

Licet uniuer-

6. Licet uniuerſi Dignitarij Terrarū & præſertim in Mazouia ſuppli-
cauerint, ut liberi ſint a ſolutiōe exactiōis noſtræ duorū groſſorū: Nos
tamē libertatē ipſam dictæ exactiōis nō ſoluēde Palatinis duntaxat &
Castellanis loco Palatinorū Caſtellanatus obtinētibus damus, conce-
dimuſq;: uolumus tamē quod in ſingulis Terris & Capitaneatibus lo-
corum Capitanei Cenuſ & Prouētus quoſlibet tēpore prædeceſſorum
noſtrorū, & præſertim in Terris noſtris Mazouia Ducū tempore per
Dignitarios percipi ſolitos eiſdē Dignitarijs Terreſtrib. exoluant.

Sigism. Crac. 1507.
Eiuſdē mentio lib. 1.
cap. 6. art. 12. de Pa-
lat. & cap. 7. de Caſ-
tella. poſtremo uero
lib. 6. cap. 4. artic. 3.
de Duca. Mazouia.

ARTICVLVS II.

Pignorando pro exactiōib⁹ Regali-
bus quid recipiendum. Lex I.

- Item Statuimus, quod quotieſcūq; per Capitaneos noſtros aut eorum
94. Viceſgereñ. Impignoratiōes fieri contingat ex decreto luris Terreſtris,
aut pro Exactiōibus Regalibus: ut nō exigant ipſi Capitanei pluſquā
illud quod pro pignore recipitur: quod pro ſuis pignoratoribus aut
Miniſteriali conſueuerūt ipſi pignoratores facere, quod omnino fieri
prohibemus.

Kazim. in Nyeffoua
idem lib. 4. cap. 10.
artic. de pignoratiōe
bus ponitur ſimul cū
alijs huius ſarınæ ſta-
tutis.

ARTICVLVS III.

Exactor deſcriptional. ne exigat. Lex I.

51. Memoratus etiam Exactor pecuniarum prædictarum prætextu notæ
quod napiffne dicitur nihil exigat atque tollat, & nihilominus literis
ſuis Kmetones quietet de ſolutis.

Vulad. Jagel. in tedl.

Similis.

- Item uolumus & decernimus ne pecuniæ ſiue inſcriptionales ab exa-
88. ctione noſtra Regia deinceps recipiantur & exigantur.

Alioquin exactor arreſtetur. Lex ij.

- Item Statuimus, Quod Burgrabij aut exactores Regales ſeu Capitanei
95. noſtri non exigant ſpiſſne de hominibus tam Nobiliū quā Spiritualiū.
Quod ſi ſecus fecerint nec poſſeſſionati fuerint, in hoſpitij eorum per
Burgrabiū loci aut Preconſulē arreſtentur, donec acceptū reſtituant,
poenam trium Marcarū luant ei a quo huiusmōi ſpiſſne exegerint.

Kazimir. Jagello in
Korezyn 1451.
Pecunia & inſcripti-
onales ab exactiōe
Regia nullatenus ex-
xigantur.

Kazimir. 1454.
ſpiſſne per Capitan.
Burgrabios, exacto-
res non exigendū ali-
as cū poena triū Mar-
car. illud reddant.

Similis.

- Item Statuimus ut ſpiſſne non exigatur in Exactiōibus pecuniarijs,
19. & ſimiliter in Exactiōe duorum groſſorum quæ uul-
go Regalia appellantur.

Sigism. Petr. 1511.

De Pœnis ac Iure frisci.

PRAEFATIO. Ne libertas nostrorū municipū atrocitate pœnarum funesta potius quā legibus munita esse videatur: tanta est Regum Polonię in Imperio moderatio, tanta in omni Iudicio æquitas, vt Licitorē de Ciuitate, Carnificē de foro, crucem de campo sublata iri vellent: Si qua ratione natura humana, non solum præmiis ad virtutē vt calcaribus excitari, verum etiā & pœnis a scelere tanquā frenis coherceri potuisset. Ac proinde maiores nostri Reipub. Principem vt præmiorum ita pœnarum arbitrum esse voluerūt, ne quid quisq; velit proposita sibi impunitatis spe ausit, & faciat. Et præmiorum quidem multa sunt genera, quorū præcipuum est honor, libertas, Ciuitas, opes, tutela, & si qua sunt alia huiusmodi legibus ac moribus nostris cōprehensa: E regiōe vero pœnarum octo genera sunt, damnū scilicet, vincula, verbera, talio, ignominia, exilium, seruitus, mors. Quas quidē pœnas non reddidisse sceleri, est quadā contumelia afficere ipsam virtutē: quæ irascunda ac etiā seditiosa esse solet, nisi & iusta sibi præmia tanquā brauium propriū reddantur: & scelus videat Iudicio publico condemnatū, ac proinde pœnas legibus nostris præscriptas attingeremus hic, nisi magis in rem lectoris esse iudicaremus, vt ex huius Libri propriis locis petat, quæ pœnæ debentur alicui delicto, siue in personam siue in rem: publicam scilicet & priuatā, quæq; circa vtrāq; sunt ac versantur, admissō. Nam tituli ipsarū pœnarum hic in vnum locum redigi commodè nequibant, quod iam suis locis tractati sint: neque ipsæ pœnæ bene distingui poterāt, quod perplexæ sint, & legibus ipsis partim sanctiuntur, partim abrogantur. De ipsis tamen pœnis nulli donandis, verū potius per Capitaneos eligendis Leges generales videantur Libro 1. Cap. 12. Artic. 27. de Executiōe rei Iudicare, prætereaq; crimina legibus nostris nō cōprehensa, ex Codice Iuris Ciuilis subiungemus, vt Legum exempla in illustri loco posita, quid etiam apud nos fieri in similibus casibus oporteat, præmonstrent. Rex tamē Poloniæ meminerit se nō seruorum Imperiū, Verum Equitum Regni Regē esse: atque idcirco admittiores pœnas semper propendebit, atramentoque suos maiores non sanguine Leges Regno conscripsisse, recordabitur.

¶ Ob debitum Viri res Vxoris ne confiscentur.
Cod. lib. 9. tit. 12. Ob debitum Viri, vel Ciuile munus (a marito male gestum) res Vxoris qui pignori capiunt vim contrahere videntur.

¶ Fiscus quando respondet Creditoribus
Item fiscus ex debito succedens pro parte Creditoribus confiscati respondere prorata tenetur, prætereaq; illis confessiōibus vti potest, quibus vti poterat dānatus.

¶ Vbi quis deliquit in Officio ibi puniatur.

Hac lege credo anis quam nudauerit cum custodia competenti ire præcipimus, vt non solum quod in aduersū est in quē eius non dicam domesticus, sed manipularius, & minister acceperit: Verum etiam quod ipse a Prouincialibus nostris rapuerit, aut sustulerit, in quadruplum pilatæ Prouinciæ reū exoluat inuitus.

¶ Iudex corruptus pecunijs puniatur.

Idem.

Omnes cognitores & Iudices a pecuniis atque patrimonii manus abstineant: neque alienum iurgium putent suam prædam, etenim priuatarum quoque litium cognitor, idemque mercator, statutam legibus cogetur iurare iacturam.

¶ Rectores Prouinciarum sic iurant.

Sancimus eiusmodi viros ad Prouincias regendas accedere, qui ad honoris instiguiā, nō ambitione, vel præcio, sed probatæ vitæ & amplitudinis tuæ solent testimonio pro-

monio promoueri: ita sane, vt quibus hi honores per sedis tuæ, vel per nostræ fuerint electionē commissi, iurati inter gesta depromāt, se pro administratiōibus sortiēdis neq; dedisse quipiā, neq; daturos vnquā postmodū, siue per se, siue per interpositam personā, in fraudem legis, sacramentiq; aut venditiōis, donatiōisue titulo, aut alio velamento, cuiuscūq; cōtractus: & ob hoc (exceptis solis salariis) nihil penitus tam in administratiōe positos, quā post depositū officium, pro alio quo præstito beneficio tempore administratiōis quā gratuito meruerunt accepturos. Et licet neminē Diuini timoris cōtemnendo iusiurandū arbitramur immemorem, vt salutē proprię vllum cōmodum anteponat: tamē vt ad salutis timorem etiam necessitas periculi subiungatur: si quis ausus fuerit præbita sacramēta negligere, non modo aduersus accipientē, sed etiā aduersus dantem accusandi cunctis tanquā crimen publicum concedimus facultatem, quadrupli pœna eo qui conuictus fuerit modis omnibus feriendo.

¶ Crimen peculatus Capitale.

Iudices qui tempore administratiōis publicas pecunias subtraxerunt, lege Iulia peculatus obnoxii sunt, & Capitali animaduersiōi eos subdi iubemus. Iis quoq; nihilominus qui ministeriū eis ad hoc adhibuerunt, vel qui subtractas ab his scientes susceperunt, eadem pœna percellendis,

¶ De Seditiosis.

Si quis cōtra euidentissimā iussione[m] suscipere plebem, & aduersus publicā disciplinam defendere fortasse tentauerit: multam grauissimam sustinebit.

¶ De famosis libellis.

Si quis famorum libellum, siue domi, siue in publico vel quocūq; loco ignarus repererit: aut corrumpat priusquā alter inueniat, aut nulli cōfiteatur inuentum. Si vero nō statim easdem chartulas vel corruerit, vel igni cōsumpserit, sed vim earum manifestauerit: sciat se quasi authorē huiusmodi delicti seueræ sententiæ subiugandū. Sane si quis deuotiōis suæ ac salutis publicæ custodiā gerit: nomen suum profiteatur & quę per famosum libellū persequenda putauerit, ore proprio edicat: ita vt absq; vlla trepidatiōe accedat, sciens quidē quod si assertiōibus suis veri fides fuerit opitulata, laudem maximā & præmium a nostra clementia consequetur. Sin vero minime hæc vera ostenderit, iusta etiam pœna plectetur. Huiusmodi autem libellis alterius opinionem non lædat.

¶ Liber homo ad perpetuos carceres ne damnetur.

Incredibile est quod allegas liberum hominē vt vinctulis perpetuis contineretur, esse damnatum. Hoc enim vix in sola seruili conditiōe procedere potest.

¶ Legibus non clamoribus Præses seruiat.

Vanę voces populi nō sunt audiendę: Nec etenim vocibus eorum credi oportet, quando aut noxium crimine absolui, aut innocentē condemnari desiderant.

¶ Non facile pœna remittatur.

Non remitti pœnā facile Reip. interest, ne ad maleficia temere quisq; profiliat.

¶ Sententia non reuocetur.

Pœnā etiam sua dictam sententia præsidi Prouinciæ reuocare non licet.

¶ Pœna nisi confesso non est irroganda.

Qui sententiā laturus est, temperamentū hoc teneat, vt non prius Capitalement in quempiā promat, seueramq; sententiā, quā in adulteri, vel homicidii, vel malefici crimine, aut sua cōfessione, aut certe omniū qui tormentis, vel interrogatiōibus fuerint dediti, in vnū conspirātes, cōcordantesq; rei finē, cōuictus sit: & licet in obiecto flagicio deprehensus, vt vix etiā ipse ea quæ cōmiserit negare sufficiat.

¶ Pœnæ tantum suos teneant authores.

Sancimus ibi esse pœnam, vbi & noxia est propinquos, notos, familiares, procul a calumnia sum mouemus: quos reos sceleris societas non facit. Nec enim affi-

nititas vel amicitia nefarium crimen admittunt. Peccata igitur suos teneant aures, nec ulterius progrediatur metus quam reperitur delictum, & hoc singulis quibusque Iudicibus intimeretur.

¶ In iussu Principis nulli Iudici licet confiscare.

Nulli Iudicium liceat (exceptis his qui in summa administrationis sunt positi potestate) proscriptiois tempestate totius substantiae aliquem percellere, nisi ad nostras aures hoc ipsum referatur.

¶ Non nisi exulis bona confiscantur.

Bona fisco citra poenam exilii perpetuam adiudicari sententia non oportet.

¶ Bona proscripti describantur, & ad fiscum referantur.

Si quis intra Prouinciā pro qualitate delicti stylum proscriptiois incurrerit, per ordinarii Officii sollicitudinē bonorum eius indago diligentissime celebretur, ne quid rei priuatae comodis per gratiam atque colludū furto subducatur, & plena descriptio comprehendat, quod spaciū, & quod sit ruris ingenium, quod aut incultum sit, aut colatur, quid in vineis, oliuetis, aratoriis, pascuis, syluisque fuerit inuentum: qua etiā gratia, & quae amenitas sit locorum, quis in aedificiis ac possessionibus sit ornatus: quodue mancipia in praediis occupatis, vel urbana, vel rustica, vel quarum artium generibus imbuta teneantur: quot sint censuarii, vel coloni: quot bouum exercitiis Terrarū atque vomeribus insistentiū, quot pecorum & armentorum greges, & in qua diuersitate numerati sint: quantum auri & argenti, vestitum, ac moniliū, vel in specie, vel in pondere, & in quibus speciebus, quidue in apothecis sit repertū, tunc demum omnia ea quae velle nos perspicis, inquisitione constructa, rationalis rei priuatae tradantur Officio aut Palatinis super hac causa missis, nostro necessanda patrimonio. Mox vero ad nos sub literis publici Iudicis sigillatim de omnibus nominatimque referatur, procul dubio negligētia multanda. Nam si quid post factam a praedicto Officio inuestigationē rationalis rei priuatae cui inquisitio secunda mandata est, amplius fortassis inuenerit: Officium fraudulenter ea condemnatione ferietur, ut aliud tantum quantum fuerat subtractū, ex propriis facultatibus inferat.

¶ Qui sibi mortem consciuit ob criminis publici timorem, bona eius confiscantur.

Eorum demum bona fisco vendicantur, qui conscientia delati, admissique criminis, metuque futurae sententiae, manus sibi intulerunt. Ea propter fratrem, vel patrem tuum, si nullo delato crimine, dolore aliquo corporis, aut tedio vitae, aut furore, vel insania aut aliquo casu suspendio vitam finisse constiterit: bona eorum tam ex testamento, quam ab intestato ad successores pertinebunt.

¶ De eodem.

Bona eorum qui in custodia vel in vinculis vel copedibus decesserint, heredibus eorum non auferuntur, siue testato, siue intestato decesserint. Eius bona qui sibi mortem consciuerit, non ante ad fiscum coguntur, quam prius constiterit cuius criminis gratia manus sibi intulerit. Eius enim bona qui sibi ob aliquod admissum flagitium mortem consciuit, & manus intulit fisco vendicantur. Quod si is tedio vitae, aut pudore aeris alieni, vel valetudinis alicuius impatentia id admisit: non inquietantur, sed suo successori relinquantur.

¶ Quando fiscus conuenit debitores suorum debitorum.

Multa principalia sunt rescripta, quibus cauetur, non aliter fiscum debitorum suorum debitores conuenire, nisi principales debitores defecerint, vel ex ratione fisci nomina facta liquido approbentur, vel ex contractu fiscali debitores conueniantur.

¶ Quando Thesaurus pertinet ad inventorem, vel ad fiscum.

Si in locis ficalibus, vel publicis, religiosive aut in monumentis Theauri reperti fuerint, Diui Principes constituerunt, ut media pars ex his fisco vendicaretur.

Item si in

Ex dige. nono de iure
re fisci.

Ex eodem.

Item si in Principis possēsiōe repertus fuerit: dimidiā eque partē fisco vendicari. Deferre autē se nemo cogitur qui Thesaurū inuenerit: nisi ex eo Thesaurō pars fisco debeatur. Qui autem in loco fisci Thesaurum inuenerit, & partem ad fiscum pertinentem suppresserit: totum cum altero tanto cogitur soluere.

¶ Fiscus quando priuati iure utitur.

Fiscus cū in priuati ius succedit, priuati iure pro anterioribus suę successiōis tēporibus utitur. Ceterum posteaquā successit, habebit Priuilegium suum.

¶ Bona ad fiscū pertinet, quę creditoribus supersunt.

Non possunt vlla bona ad fiscum pertinere, nisi quę creditoribus superflua sunt: Idem enim honorum cuiusq; esse intelligitur, quod ari alieno superest.

¶ Qui possunt in fiscum deferre, & qui non.

Deferre nō possunt mulieres propter sexus infirmitatē: Itē clarissimi viri propter dignitatē: Item dānati, ne desperari ad delationē facile possint sine causa cōfugere: Item veterani, propter honorē & merita militię: Item milites propter honorē stipendiorū: Item Tutores vel curatores causam pupillorū vel adolescentum suorum. Poterit tamen causam cōmunem sibi cum fisco quicquid deferre, nec per hoc famosus est, licet in causa sua non obtinuerit.

¶ Sed delator non probans, simulq; mandator puniuntur.

Non tantū delator punitur, si nō probauerit: sed & mādator, quē ipse exhibere debet.

¶ Bona in fraudem fisci alienata reuocantur.

In fraudē fisci nō solum per donationē sed quocūq; modo res alienatę reuocantur. Idemq; iuris est, & si non queratur: Aequę enim in omnibus fraus punitur.

¶ Qui soluit fisco pro alio, habet Priuilegium fisci.

Qui pro alio a fisco cōuentus debitū exoluit: nō inique postulat persecutionē bonorum eius, pro quo soluit: in quo etiā adiuuari per Officiū solet. Fiscalibus debitoribus petētib; ad cōparandam pecuniā dilationē negari nō placuit. Cuius rei estimatio ita arbitrio iudicātis cōceditur, vt in maioribus summis nō plus quam tres mēses, in minoribus vero nō plus quā duo prorogētur. prolixioris autē tēporis spaciū a Principe postulandū est. Si Principalis rei bona ad fiscū deuoluta sunt, fideiussores liberantur: nisi forte minus idonei sint, & in reliquū nō exolūtę quantitatē accesserit. Si plus seruatiū est, ex bonis debitoris a fisco distractis, iure ac merito restitui postulatur. Cōductor ex fundo fiscali nihil transferre potest, nec cypressi materiā vendere, vel oliuē, nō substitutis aliis: ceterasq; arbores pomiferas cedere, & facta eius rei estimatiōe in quadruplū cōuenitur minoribus 25. annis, neq; fundus neq; vectigalia locanda sunt ne aduersus ea beneficio etatis utatur.

¶ De sententiam passis & restitutis.

Restitutio a Principe concessa damnato, restituit eum in pristinum statum etiā quo ad honores & bona: si de utroq; in edicto Principis caueatur.

CAPITVLVM IX.

De ærario.

Vt fiscus patrimoniū Principis est in Monarchia, ita ærarium dicitur pecunia populi in Aristocratia vel Democratia. Et si aut vix vsq; gentiū forma Reip. aut sanctior, aut stabiliior repereri queat, q̃ apud nos est: quod Senatus populusq; pro magna parte publicę potestatis sunt cū Rege participes: perindeq; bona fisci amitti nō possunt, quod tantū vsui Principis sunt permissa: Nihilominus tamē quia funiculus duplex (vt dicitur) fortior est, nō raro maiores nostri ultra fiscū, ærariū quoq; tanq; neruū Reip. fortissimū instituere sunt conati: ad quod inferrētur Annate, & alii huiusmōi Cēsus, nō sine grādi Simoniacę lepre nota nūc Romā perferri soliti: pretereaq; bona ab inutilissimis quibusdā vetricibus obsesta verius quā

COMMENTARIVS.

sepe Polo, ærariū instituere conabantur.

Qui prouentus in ærariū essent referēdi,

Exempla ararii domesticæ.

Reipu. nemo quiq̃ dat, tametsi omnes ex ea prædas agunt.

Difficiles casus ostendunt fidem in Rempub. municipum.

possessas: similiterq; res ob aliquod insignis scelus dānatorū publicatæ: Insuper, ex ultro nea liberalitate quotacūq; portio facultatū ab omnibus Reg. statibus quot, annis cōferendarū. Cuius quidē pecuniæ, vt in omnibus Prouinciis ex omnibus statibus quæstores essent iurati, ita vt tantū in repētinis, eosq; magnos Reip. casus seruariētur, esset magnū operē precii hoc quippe cōsilio Episcopi & ipsorū Canonici recens in auctorati cōferunt symbolū suū in templorū gazophilaciā: hoc etiam Cītes & Oppidani Cīuitate donati in cōmune dant, quod ex plebiscito dare iubētur. Sola Respub. Regni mater cōmunis omniū nō habet, quod quidē illi quisq; ex hac vel illa causā det: quamq; beneficio eius cōtere omnes Reg. partes viuūt, aluntur, & cōsistunt, tenues si quidē paupertatē, dītes libertatē pretextunt: qui vero remotiores sunt a cōfinio hostiū, operas suas illi pollicentur, & bellū crepant, ita Reip. quē in medio est, si qd ei dandū veniat, ab omnib. deseritur: porro si quā spes lucris affulserit ex ea: Deus bone, quā turmati corui prædē inhiāt. Et ad opima quidē sacerdotia, vt se appellāt, obe diētīe filii, seruitores, & curiē. Capellani cōuolant: & hæc, vel illa iura prerogatiuas, & bullas afferūt, iaciūt, pretendūt, ad Cīuiles aut Magistratus aucupādos, sūguis vetus, cīcinati, & ornāmēta Curīe cōcurrunt, auitasq; familias, & merita plerūq; (excipio dignos (Thraconice apportant: vt modo Reip. Magistratib. & famē domesticā expleāt, & sui loci atq; ordinis municipēs titulis & opibus male cōgestis anteeāt. Quod si qd dandū, vel faciendū esset Reip. causa: multos euestigio illos oratores, nullosq; magnificos videas: quin præfractos statim dños, ex illis obedientīe filiis cernas: illos aut meritos patricios statim refrixisse mirere: neue nihil ad excusationē sui adferre videātur, alteri dicūt, religio nobis est ne veniāt Rom. & tollāt locū nostrū: alteri, præstat dimidiū Reg. ferro igniq; vastari, quā vel latū vnguē de libertate periclitari: cuius qdē sumus colūne, et æresignani. Et egdē sētio q̃sto hæc cū odio scribo, necessitas tamē publica me quoq; sic queri cogit. Vidi enī vidi in multis, id quod scribo verū esse: præserti vero cū nuper fama capti Braczlauii, Rege tū in Lithuanā agente, nos omnes rei nouitate perculsit, alius enī alio visus est prudētior ad excusationē sui, quominus vel obuiā hosti sese corripere, vel militib. numeraret stipendiū. Quos ad fortiss. vir IOhānes a Tarnouu Comes Castell. Crac. Sādomiriā ad primū Nūcium in Rusiā, pfectus, Illustri viro PETRO Kmita a Visnicze Comiti Pal. & Capit. Crac. pfectionem eodē cū Magnif. viris L. SPITEK Iordano Sādec. Valētino DAMBIENSKI Byecen. Castell. aliisq; Nobilib. viris adornātis, significauit hostes finibus excessisse, frustra illos instituere expeditionē. Quo audito Illustr. Heros, IOHANN. a Tanczyn Comes Palat. Sandom. quasi alter nostrē Reip. Nestor, ne hostes in orā Reg. omni presidio nudatā reuenterentur, primus omniū censuit, ac cōscribendū esse militē persuasit, si Rex ratū nō haberet, suo & ipsorū Procer. stipendio per mille florenos cōferendo: asseuerans se fortunas, honorē, ac vitā etiā ipsam, suq; posteritatis, ipsi Reip. ferre accepta: ac pro inde iustum esse, vt cū vtilius per occasionē nequeāt, parte fortunarū eidē seruiāt. Cum ergo & innumerī alii eiusmōi euentus doceāt, ararii vsum in Rep. ad multa pernecessariū esse, dabunt mihi veniā boni viri, si quibusdā hic intēpest ue queri videbor. Nisi enī tum dicti heroes suo stipendio militē in oras Reg. misissent, fortasse hostis negligentes iterum etiā atq; iterum impune fuisset adortus: & dormientibus nobis, vel alioqui circa aliquid aliud occupatis, quoties voluisset prædas egisset, cum magno Reipub. dedecore: atq; tot animarum, corporum, & rerum inæstimabili damno, ac iactura.

¶ Libri Secundi Statutorum Finis.



T O R V M R E.

G N I P O L.

L I B E R I I I.

De Reb⁹ ac fundis Regni municipū.

P R A E F A T I O.

A D S P E C T A B. E T M A G N I.

ficum Dominū Iohannem Ocyeski Reg. Pol. Vicecancellar.

Succamerariū & Burgrabium Cracouicē. San-
deceñ. & Clstin. Capitaneum.

Q Vī prudentia, fortitudine, aut liberalitate insigni bello pacēde Rempub. sus-
tant: iis inter alia prēmia virtutū, agrī quoq; in priuatam vīum dari solent,
vt scilicet bonis eius Reipub. viuant, cū ingenio, robore, aut opibus erant viles.
Quia vero bonos bonis propagari solere videmus, beneficiū hoc in posteritatem
quoq; ipsorum parentū Principes transmitti, & eandē iure Nobilium ac Reipu.
militum censerī, ac dici voluerūt Quibus quidē Nobilibus ne eosdem agros ipsis
met Principes recipiāt, vel Spirituales prece, vel etiā Ciues merce praeipiāt, les-
gibus est prouisum: nimirū quod beneficium Principis ratum esse decet: alteri
autē vitā suā instituto a militia huius mūdi abhorrent: porro alteri priuatis que
stibus intenti, Reipub. munia sua deq; faciunt. Alioqui si cōtra fieret, solius Prin-
cipis diuitiā, paupertas vero militū, Reipub. fraudi essent: & ipsa Respub. fortis-
bus nudata, imbellibus autē plena, vel praeda tot hostium pateret, vel suis met viris
bus agitata cōcideret facile. Cum vero & virtus studio ac labore paretur, & ipsa
prēmia virtutis in medio posita sint: Si qui āgre ferunt se infra positos esse, con-
tentant sane ad virtutē, & ferent brauium. Namq; & Nobiles, si potius que stu-
diis quā militiā artibus se dedāt, diminuūtur capite, & ipsius militiā prerogatis
uis excidunt: Et si autē Spirituales, Principum ac ipsius Nobilitatis beneficio fun-
dos etiā possideant: Neq; tamē ad hāeredes illorū transeunt, neq; ab Ecclesiis as-
sueantur, ne videlicet aliquādo ministeriū Ecclesię ob inopiā Sacerdotum si sta-
tur, pauperum alimonia pereat, studiosorū absorbeantur sumptus, aut etiā ingrus-
sente vi maiore, ad tuendā Ecclesiā, redimendosq; captiuos necessariā, alio quam
fuerunt institutā, cōuertantur facultates. Porro quāuis militiē humanā finis est
erga patriā charitas: nō impiē tamen & stipendiū, vt causa propter quā militas
mus, finis proponi poterit. Nihilominus in militia Christi secus se res habent, to-
ros enim addici oportet vni Christo: prater quem alia omnia aestimari debent,
vt stercora. Alioquin si quis Sacerdotio nomen suum dederit, vt & licentius vis-
uat, & paupertatē suā, suorumq; coaceruatis per fas perq; nefas possessionibus
locupletet: audiat Origenem cōtra se grauissime detonatē. Vis (inquit) scire ex patrimonio diti-
quid intersit inter Sacerdotes Dei, & Sacerdotes Pharaonis? Pharaō Terras cō-
scere Christi.

LL

cedit Sacer-

Hōmūa 16. super ca
put Genesios 47.

Prof: Et pauperem
Christum hoc tempo-
re pauciores sequere
tur discipuli, si par-
tim Maria Magd. sua
anguēta, partim he-
rodes suū chlamidē ei
deiraxissent.

sed habet nūc succe-
sor Petri tantū auri
& argenti, quantum
nullus in mundo Mo-
narcha.

Quales oporteat esse
sacerdotes in summo
oio, ac opibus.

Res priuātē alię cor-
porales, alię incor-
porales.

Acquiruntur res no-
bis iure Gentium.
Et iure Ciuili.

cedit Sacerdotibus suis: Dominus autē Sacerdotibus suis partē non concedit in
Terra, sed dicit eis: Ego sum pars uestra. Obseruate ergo qui hęc legitis, omnes
Dñi Sacerdotes, & uidete quæ sit differentia Sacerdotū, ne forte qui partē habēt
in Terra, & Terrenis cultibus ac studiis vacant, nō tam Dñi quā Pharaonis Sa-
cerdotes esse videātur. Ille enim est, qui vult Sacerdotes suos habere possessiones
Terrarū & exercere agri nō animę culturā, ruri & nō Legi operā dare. Christus
autē Dominus noster Sacerdotibus suis quid præcipit, audiamus. Qui nō abrenū-
ciauerit, inquit, omnibus quæ possidet, nō potest meus esse discipulus. Contremis-
co hęc dicens, Meus enim primo omniū, meus inquā ipse accusator existo, meas
condemnationes loquor. Negat Christus suum esse discipulū, quē viderit aliquid
possidentem, & eum qui nō renunciat omnibus quæ possidet. Et quid agimus?
quomodo hęc aut ipsi legimus, aut populis exponimus, qui nō solū non abrenun-
ciamus his quæ possidemus, **SEDET ACQVIRERE VOLVMVS**
EA QVAE NVNQVAM HABVIMVS ANTEQVAM
VENIREMVS AD CHRISTVM. Nunquid nam quia nos redar-
guīt cōscientia, regere & non proferre quę scripta sunt possumus? Nolo duplici-
ti criminis fieri reus. Confiteor hęc palam, populo audiente, confiteor hęc scri-
pta esse, etiā si nondum impleſſe me noui. Sed ex hoc saltem cōmoniti festinemꝰ
implere, festinemus transire a Sacerdotibus Pharaonis quibus Terrena possessio
est, ad Sacerdotes Dñi, quibus in Terra pars nō est, quibus portio Dñs est. Talis
enim erat & ille qui dicebat: Tanquā egentes, multos autē locuplerantes. Vt nihil
habentes, & omnia possidentes. Paulus hic est, qui in talibus gloriatur. Vis audire
quid etiā Petrus de se ipso pronunciet? Audite eum cū Iohanne pariter profiteſ-
tem, & dicentem. Aurum & argentum nō habeo, sed quod habeo hoc tibi do. In
nomine Iesu Christi surge, & ambula. Vides Sacerdotū Christi diuitias, vides ni-
hil habentes, quāta & qualia largiuntur. Istas opes largiri nō potest Terrena pos-
sessio. Quæ quidē Origenis verba cum vera sint: certe Sacerdotes Dñi, in libera-
tate, seruitutem; in ocio, labores cogitent: nō fratres ditent, sed quos oportet ius-
uent Ecclesiæ diuitiis, ipsi professam retineāt paupertatē. Etenim pro ouibus suis
is semper vigilēs excubare, & quę possident, agnoscere debent esse aliena: ita vt
ex functiōe sua nihil nisi onus & sollicitudinē reportēt: ex gazis etiā Ecclesiæ, ni-
hil nisi prouidentia ac fidelis omnium rerum dispensatiōis lucri faciāt mercedē:
vt eo modo scilicet militiæ Coelestis ac Terrenæ diuersa omnino præmia cōspici
possint, atq; expectētur: & sint verę, vt dicuntur, Spirituales. Nam & ipsi milites
si suas opes in stipendiū militiæ illis datas turpiter profundant: quasi proditiōis
rei tenentur, aut enim rapto, aut misere illos militare egestas cogeret, ita vt ex æ-
quo Reipub. intersit ne quis scilicet vel malos querendarū opum modos tenter,
vel re sua abutatur. Cum autē iam de rebus Diuinis Lib. 1. Cap. 4. & publicis Li-
bro 2. egimus: nunc de rebus priuatis agamus. Quæ quidē sunt aliæ corporales,
aliæ incorporales. Corporales sunt, vt fundus, vestis, aurum, argentū deniq; & alię
res innumerabiles. Incorporales, quæ tāgi nō possunt: vt sunt Iura vtendi, si uen-
di, & obligatiōes, nec ad rem pertinet, quod in hæreditate res corporales contri-
nentur: nā & fructus, qui ex hæreditate percipiūtur, corporales sunt: & id quod
ex aliqua obligatiōe debetur nobis, plerumq; corporale est: veluti fundus, homo,
pecunia. Sed ipsum Ius vtendi, fruendi, & obligatiōis: incorporale est. Eodem nu-
mero sunt Iura prædiorū urbanorum, & rusticorum: quæ etiā seruitutes vocan-
tur. Acquiruntur vero nobis res, partim Iure gentiū, vt occupatiōe, captiuitate,
inuentiōe, natiuitate, alimētiōe, specificatiōe, accessiōe, plātatione, satiatione, cultu-
tura, traditiōe: partim Iure Ciuili, vt usu capione, præscriptiōe, donatiōe, testas-
mento, legato, fidei cōmissio, successiōe, arrogatiōe, adiectione: & horum modis
similibus. Porro cū Clarissime vir, & Nobilitas generis tibi antiqua cōtigit, & tā
exercitato sis ingenio, vt omnibus fere honoribus ac Magistratibus sapienter ius-
ste, fortiter,

st, fortiter, ac liberaliter, vbiq; aut moderate, magnaq; cum gratia bonorum omnium, sis defunctus: tibi hunc Librū dedicare volui, vt in eo s. recognoscas, num tot Magistratum ac Ordinum Officia, fundorūq; & actionum Iura, satis foeliciter ex ipsis legibus descripserim. Quis enim in expendendis patriæ legibus te Aristarchus oculatior esse potest: quo neq; Iurisconsultus acutior, neq; in dicenda sententia Senator prudentior, neq; in obeundis legationibus, dādisue responsis Orator eloquentior, neq; in Sigilli vtrū Cancellarius fidelior fuerit quisquā. Ad hec enim summa fecerunt tibi gradum inferiores bene gesti Magistratus: vt neq; Notarium, neque finium regundorū arbitrum municipales Cracou. neq; aliæ Prouinciæ tibi credite meliorem Præfectum adhuc desiderent, quibus quidem omnib; munis magna cum laude gestis, facile es consecutus, vt & Sapientiss. Rex olim SIGISMVNDVS te magna cum omnium spe & expectatiōe Ducem Equitatus sui Regii cōtra Moldauos præfecerit, & Castell. creatum in suum cōsiliū cooprarī, deindeq; moriens Serenissimæ Bonæ cōiūgi suæ relictæ Curia te Magistrum & quasi Tutorē fecerit. Quod quidē tanti Regis de te præiudiciū tantum valuit, vt SIGISM. AVGVSTVS aliis functiōibus te exautorasset, quo legibus satisfaceret: Cancellarium aut, hoc est animā Reipub. suūq; fecerit Thesaurum, ad ferenda secum Regni onera fidissimū. Quæ quidē tua functio, & si se quaqua versus per omnes Reipub. partes diffundat: circa res tamen municipum, de quibus hic Tercius Liber est, præcipue cōsistit, & versatur, ac proinde tuo patrociniō tutus prodibit, quando quidē Regni municipales tuæ prudenter, equitati, & erga se beneuolentiæ valde cōfidunt: futurū sperans, vt ne quidē Momus habeat quod quidē reprehendere queat in eo, si tuo calculo fuerit satis cōprobatu.

Apud populum tria
fidem conciliant.

CAPITVLVM I.

De Reb⁹ ac fundis Regni municipū.

ARTICVLVS I.

Fundi Spiritualiū & Sæculariū Nobiliū sunt liberi ab omnibus seruitutibus, oneribus, & tributis Regiis, præter fumalia. Quos quidē fundos Rex nemini accipiet, nisi Iure victis, aut de Regno maliciose profugis: pœnas tamen Iudicialiter decretas nemini conferet.

Generalis Iurium confirmatio, supra

Libro Primo Capitulo Secundo uideatur.

Fundi Baronum & Nobiliū liberi ab
omnibus oneribus. Lex I.

40. Ideo ob merita, fideliaq; seruitia factā, & uolūtates uniuersitatis ipsorū, quæ nobis & nostris pueris utriusq; sexus, facto fideli omaggio præstiterūt, & imposterū loco & tēpore fidelia seruitia sunt parati, dante Dño, exhibere: eos speciali fauore prosequēdo: Ciuitates, Castra, possessiones, Oppida, & Villas, Incolas Villarū, totius Regni Poloniae inhabitantes ipsorū Baronū & Nobiliū omnium, absolūimus, liberamus,

Ludou. Kass. 1374
Idem lib. 2. cap. 7. de
fumalibus.

Ludouicus liberat Po
lonos ab omnibus da
tijs, laborib; seruitijs.

LL ij & eximimus

Ludouic. duos groß.
de laneo mense Re-
gali reſeruat Pro fe-
ſto ſancti Martini
ſoluendos.

& eximimus ab omnibus & ſingulis collectis, donatiõibus, ſiue tributis tam generalibus quã ſpecialibus, quocũq; nomine cẽſeantur: & ab omnibus ſeruitijs, laboribus, uexatiõibus, angarijs, præangarijs, in rebus & perſonis cõmittẽda, pure & ſimpliciter ſolutos & abſolutos eſſe uolumus ac exemptos. ¶ Sed his tantũ uolumus eſſe cõtenti, quod duo groſſi uſualis monetæ in dicto Regno currẽtis, quorũ 48. Marcã faciunt Polonicalem, de quolibet manſo, uel ſorte locatis, uel poſſeſſis, ſingulis annis, nobis, & noſtris ſucceſſoribus, in feſto beati Martini Cõfeſſor. in ſignũ ſummi dominij, & recognitionẽ Coronę Reg. Pol. exoluãtur.

Rex ſtationes apud Barones & Nobiles non faciet. Lex ij.

Ex Ludou. eodẽ Pri-
uileg. K. ſſon. 1374.

Præterea ſi per Regnũ illud quocũq; tẽpore nos & ſucceſſores noſtros procedere cõtigerit, deſcẽſus ſuper Barones, Nobiles, Milites, ipſorũq; 41.
populum, Kmetones ſeu luagiones nõ faciemus, cõtã ipſorũ uoluntatem: nec aliquid occasione dicti deſcẽſus exigi faciemus ab eiſdẽ. Quod ſi alias pro faciẽdo deſcẽſu diuertere nõ poſſemus: extunc pro noſtris ſumptibus & pecunia nos procurari in uiũtualibus & alijs neceſſarijs faciemus. ¶ Inſuper omnes Barones, Magnates, Nobiles, Ciuitates, Oppida, Villas, poſſeſſiões eorundẽ, populũ, & Kmetones, in eorũ liberatibus pollicemur & ſpondemus cõſeruare: nec nos cõtã illas intendimus aggrauare, uel per quẽpiam faciemus aggruari.

Ludouic. promittit
omnes incolas Reg-
ni cuiũq; conditionis
fuerint in libertatib.
eorum cõſeruare.

Similis.

Vlad. ſigell. in Pri-
uileg. K. ſſon. 1433.

Item pollicemur quod nullas ſtatiões, ſeu procuratiões, uel deſcẽſus, in Ciuitatibus, Villis, & hereditatibus, Curijs, ac prædijs Eccleſiarũ, Nobilium, & Terrigenarũ noſtrarũ faciemus. Si uero caſualiter, oportunitate & neceſſitate nos cogẽte, ſtationẽ in bonis, Ciuitatibus, Caſtris, aut Curijs Eccleſiarũ, Nobiliũq; nos facere cõtigerit: Extunc nil ui uel potentia recipere faciemus, uel quomodolibet facere, & recipi permittemus: Immo quocq; neceſſaria noſtris pecunijs, p̄prijs uolumus cõparare

Cuiaui. & Dobryn. ab auenæ trib. lib. L. 3

Vlad. ſigello Tcdln.
1433.

Item omnes Incolæ Terrarũ Cuiauiẽ. & Dobryneĩ. de auena ſolita quã nobis ſoluere cõſueuerunt, ad decẽ annos duntaxat nobis reſpõdere ſint aſtricti, quibus euolutis, ab huiusmõdi auena liberi ſint, & exẽpti. 52

Ruſſia etiã a tributo auenæ libera. L. 4.

Adm.

De auenæ uero contributionibus nobis ad tempora uitæ noſtræ, ſola Ruſſia reſpondebit. 52

Porro quod a ſolutiõe Teloneorũ, pon-

alium & foraliũ

talium & foralium Spirituales, & Seculares, una cum suis subditis, li-
beri sunt : nisi forte mercaturam exercent. Lex v.

Quam Libro Secundo Capitulo de Teloneis vide.

Rex nulli, nisi Iure victo, bon. reci. L. 6

43. Item ut gratia uberiori cōsolentur a nobis, etiā nos fide & seruitijs am- Vulsd. Tagell. ex Pris
uilegio prope Czern
nyeniko 1422.
plioribus prosequatur, promittimus, quod exnūc, & de cetero, nunquā
alicuius subditi Regni nostri cuiuscūq; dignitatis, eminētiae, status, aut
gradus fuerint, bona hereditaria recipiemus, cōfiscabimus, recipi, uel cō
fiscari faciemus. ¶ Nec se de eis per nos uel Officiales nostros, uel ali-
os quoscūq; homines, intromitemus, uel intromitti faciemus, pro qui-
buscūq; excessibus, aut culpis, nisi prius super hoc praecedat iudiciū no-
strorum, quos ad hoc deputauerimus, cum nostris Prælati, Baroni-
bus, matura cognitio & sententia sequatur.

Similis.

Nulli aut bona seu possessiones recipiemus, nisi fuerit iudicialiter per
iudices competē, uel Barones nostros nobis condemnatus.

Similis.

9. Inprimis igitur pollicemur uerbo nostro Regio. Quod * nulli bona re-
cipi mandabimus * nisi fuerit prius iure conuictus.

Sed bona maliciose de Regno fugien-

35. **tis & facientis damna cōfiscantur : dotalicio uxoris saluo. Lex viij.** Kazim. V. 13 58
36. Quam uidet infra Cap. 6. Artic. 4. de iure dotiū, & Cap. 14 de Treugis.

Infup poenas Iudicialiter decretas in

43. **subditis suis Rex nemini debet conferre. Lex viij.** Ex Priuileg. Tagell. pro
pe Czernyemko.
49. Quā vide Lib. 1. Cap. 12. Artic. 27. de forma exequendæ Rei Iudicatæ.

A R T I C V L V S II.

Ne Ciues & Plebei bona Terreſtria possideant, nisi forte Ciuium cōmunitates,
alioquin si ad Nobilium gradum sunt literis Principis inuictorati, mi-
litent, neque se negociis vilioribus mancipient.

Ciues & Plebei bona Iuris Terreſt. pos- siden. vendāt, nec ea acquirant. Lex I.

- 105 Item Statuimus, quod Ciuibus & Plebeis undecūq; existentibus, Op- Iohann. Albertus pen
triconie 1496.
106 pida, Villas, prædia, & bona alia luri Terreſtri ſuppoſita, emere, tenere,
posidereq; ppetuo, uel obligatorio modo liceat minime: ex eo, quod in
profectiōibus bellicis, & aciebus ordinatis, locū inter Nobiles cōperen-
tem nō haberent. Quodq; illi bonis talibus habitis, occasiones querere Eiusdem lib. 1. cap. 6.
art. 9. de Offic. Pal.
et cap. 12. art. 4. de
Capit. et uerum lib.
1. cap. 16. art. 6. de
iuris ſui menſur.

LL iij consueuerūt,

Ciues & plebei nulla bona Terrestria possidebunt: & si resignaretur illis, sit resignatio irrita et inanis. consueuerunt, se a bellicis expeditionibus liberandi: et insuper, cum ipsi domos & bona in iure Ciuili sita Nobilibus non admittant resignari: eadem uicissitudine & illis bonorum in iure Terrestri sitorum exceptio uidetur esse non ab re prohibenda. Quodque Iudices Terrestres & Castrenses. Inscriptiones huiusmodi in fauorem & personas Ciuium fiendas non admittant, admittereque non presumant: & si secus fecerint, extunc quicquid inscriptum fuerit contra Constitutionem huiusmodi, id irritum, nullum, & inane decernatur esse Statuto presenti mediante. ¶ Et quod illi, qui iam in effectu bona Terrestria usurparunt, illa hinc ad decursum temporis, quo commodum istud facere possent, uendere teneantur sub poenis, quas ex illis secus facientibus iuxta arbitrium nostrum, & Palatini Terrarum, in quo illa consistunt, exacturi sumus irremissibiliter.

Ciues bona Terr. posside. militet. L. ij.

Alex. in Rad. 1505. Cum Mercatores, negociatores, & Ciuitatum Incolae fortunatiores sunt 118
Libertas a bello ciuilibus data non tenenda decernitur, communiter ad opes per industriam assequendas: quibus aucti bonis Ciuilibus, bona etiam Terrestria accumulantes, consueuerunt a bello absolutiones obtinere: ut quemadmodum per industriam bona assequuntur, sic etiam libertate maiori quam Nobilitas in eis potiretur, quod etsi priuata sua rei domesticæ cura faciât commendabiliter: tamē quia istud in Repub. abusus & dissensionem pareret: quando quidem Nobilitate sanguinis profusione Rempub. & Terrestre tranquillitate tutate, fortunati Ciues fortunas Terrestres occuparet, & Nobiliū uictum usurparēt. Et nihilominus ab oneribus publicis per industriam ut sit, se eximerēt: Non indignū ergo cum Prelatis, Consiliarijs, Baronibus, & Terrarum Nuncijs censuimus, Quod Ciues habentes bona hereditaria Terrestria ad expeditionem bellicam obligata, non sint excepti & liberi ab eadem bellica expeditione, quotiens fuerit instituta, literarumque Maiestatis Regie absolutoriae ab huiusmodi expeditione datæ uel dandæ locum non habeant, alias prout in Priuilegio Alberti Regis fratris nostri supra scimus latius esse constitutum.

Modo exemedor. Ciu. de bonis terr. L. 3

Sigism. Petr. 1538. Antiquis Constitutionibus prædecessorum nostrorum innitentes, & subditorum nostrorum petitionibus permoti, decernimus, ut Ciues & Plebei secundum Statutorum prohibitionem, bona hereditaria Terrestria deinceps non emant, & Inscriptiones quæ in Iudicijs Terrestribus illis super hoc factæ fuerint, sint ipso facto nullæ. Iudex uero Inscriptionem admittens, poenam Centum Marcarum incurrat, ab eo ex Officio exigendam. Bona autem quæ hactenus Ciues ipsi possiderunt & possident, tenebuntur infra tempus quatuor annorum illa cuiuscumque uoluerint Nobili & indigenæ Regni uendere, sub amissione eorundem bonorum, quæ modo præmissis per nos uendi, & pecuniæ pro defensione Regni conuerti debebunt. Ita tamen quod

men quod ea bona ad hunc modū uēdita poterint proximiores eorum Nobiliū qui ea uendiderāt & alienauerāt, pro eadē summa, pro qua uēdita erāt, infra annū, a tēpore uenditiōis factæ redimere: Hoc tamē extēdi nō debet ad Ciuitates & cōmunitates earundē, quæ bona hereditaria Terrestria uigore Priuilegiōrū antiquorū in cōmune obtinēt. Secus de Priuilegijs, quæ ante Statutū Iohann. Alber. Regis cōcessa sunt.

Ciuitatum cōmunitates possunt bona Terrestria tenere.

Similis.

De Ciuibus & Plebeis bona Terrestria nō possessuris executionē Statutorū facere uolumus. Inprimisq; Statuti anno ab hinc quarto facti, & iā nōnullas personas eo nomine ad nos citauimus literis nostris.

Sigism. Crac. 1543.

Qui Ciues bona Terrestria tenere possunt, uel non. Lex iij.

Ciues qui Terrestria bona habēt, cum pro illis citabūtur ab aliquo, cōseruabimus nos iuxta Ius: Quorū aliq; etiā Nobilitate se defendere non poterint. Qui literas super Nobilitationē sui obtinētes, suscipiūt in se negocia, quæ ad statū Militarē non pertinent: Quæ quidē sunt Statuto descripta: quorū nullus se talibus literis in Iudicijs defendere poterit.

Sigism. Augustus Poloniae 1550.

ARTICVLVS III.

Regni municipes frumenta sua vendant ubiq; cui uelint, demittant quo uolunt, & demissa Gedanī libere vendāt, aut aliq; Gedanī. literas ostendāt, quibus doceāt quod tantū ipsis Ciuib. ea frumēta uēdere cogantur.

Necq; Capitan. neq; Ciuitatū Officiales

prohibebūt, quo minus Nobiles aut extra Regnū euehant sua frumēta, aut uenientibus aduenis libere uendant. Quocirca ut & Bidgostia libere illa uendāt Capit. sub pœna xiiij. Marc. providebit. Lex I.

Sigism. Crac. 1532.

Quam uide Libro 1. Capit. 12. Articul. 17. de Capitaneis, Sed Libro 1. Capit. 10. 16. Articulo 11. de Ciuibus ponitur.

Fluuij etiā ad nauigād. liberi sūt. L. ij.

Quam uide Libro 2. Capitulo 3. de Fluminibus.

Gedan. Priuilegiū doceāt, quod Nobil. cogatur illis frumēta sua uēdere. Lex iij.

Grauius questi sunt nobis Nobiles Regni nostri de magnis difficultatibus quibus in frumētī uenditiōe premi se a Gedanē. Ciuibus & subditis nostris dicebāt. Qui plerūq; in has eos angustias adducūt, ut quāti ipsi uelint frumēta distrahere cogantur: dum præcisa sit potestas alijs ea quā Ciuibus Gedanē. uendendi, horū itaq; clamoribus assiduis uicti, facturos

Sigism. Crac. 1539.

cti, facturos nos polliciti sumus, ut in his quæ proxime habituri sumus Comitibus Gedaneis, exhibere lura sua & Priuilegia mandamus: quibus nixi, liberam cui uelint frumenta uendendi facultatem Nobilibus Regni nostri non permittunt.

ARTICVLVS III.

Nobiles primo omnium salutem subditorum suorum pro rata parte curent: hæreticos in bonis suis ne foueant: domus suas possideant ab inuasoribus: & furibus: in Villis ne mercantur: præter pecudes, pecora, & frumenta, ac quosuis liquores: a Ceruicibus ducillia etiam ne soluant.

Vt Rex, ita Nobiles quoque prius sint: me

diteturque ut subditis suis uiam æternæ beatitudinis demonstraret. Lex I. Quam uide Lib. 1. Cap. 4. Artic. 8. de Officio Regis, Episcoporum, Archidiaconorum, & Sacerdotum, nec non Capitaneorum, Nobilium, ac fraternitatum in Ecclesia Dei.

Proinde templum per Nobilem, seu patronos

dotata per Episcopum, consecratur. Lex II.

Et ut Diuinus cultus nostris temporibus augeatur, promittimus, quod^{57.} ubicumque Nobiles continuam sustentationem presbiteris assignare curauerint: eisdem Ecclesiam in bonis ipsorum fundabimus indilate.

Idem folio 122. positum est, ibidemque ne Ecclesiarum pastores existerent pecuniam a Sacramentis administratis: quæ utique omnino ita ut sunt præcepto Diuino instituta, ab Apostolisque, & primitiua Ecclesia usurpata, dari, & sumi debent inuiolabiliter: citra ullum superstitiosum augmentum, vel impium detrimentum. Sed & pius Parochus in Ecclesia sua scelera, pro eo atque potestatem habet ea corripiendi, grasse fieri non patietur: vicissimque seniores Ecclesiarum pro eo atque a pseudoprophetis & lupis cauere iubentur, vel falsitatem doctrinæ, vel turpitudinem uitæ, negligentiam uel sui pastoris Episcopo deferre tenentur, ut ita Ecclesia Christi utrinque sit absque ruga & macula: ueritatisque doctrinæ per morum sanctimonia in ea respondeat. Ne alioqui & intempestiui silentii Sacerdos luat poenas, & Domini fundorum malum ac dedecus publicum bonis Ecclesiarum pascere cogantur.

Hæretici, itaque in bonis Nobilium non foueantur. Lex III.

Quæ Libro 1. Capitulo 4. Articulo 15. de Hæreticis videatur.

De inuasionem domus Nobilium uiolenter

ita, Folio 217. uide.

In Curia Nobilium, nihil furantur. Lex II.

Si uero quis in Curia Militis alicuius minutas quascunque res subtraxerit, auris periculo & priuationi sit subiectus.

Ne tamen uoluntatem, aut talentis merces

tur in Villis, Capitaneus providebit: exceptis pecoribus, & pecudibus, ac frumentis. Lex V.

Cuius mentio Fol. 235. sed ponitur Fol. 315.

Spirituales

Bodzanta.

De iure patronatus, uero Nobilium a Cortis Janu defendendo: & nisi ipsi Cortis Janu redeant, & resideant in suis sacerdotibus proferendis uide de fol. 93. 94. 95.

Kazim. VIII. 1368.

Idem infra capit. 13.

art. 3. de furtis.

39.

Spirituales & Sæcul. in bonis suis cer-

uissas propinatū undecūq; accipere, easdē braxare, & alios quos uelint
liquores ad usus suos habere possunt, Capit. eos nō īpedituris. Lex vi.

- 104 Abusum illum quo ad recipiēdas in Villis de Ciuitatibus & Oppidis
nostris ceruissas, quarū Spirituales & Seculares subditi nostri speciali-
ter in Bresten, Iuniuladisl. & Radzyeioiuen. & in alijs quoq; Terris, &
Distri. tibus cōpelluntur: tollimus & abolemus: perpetuo decernentes
statuentesq; illos, & alios ubiq; locorū in Regno nostro cōstitutos sub-
ditos nostros, Villarū Dños, eorūq; subditos in hac libertate cōseruā-
dos: ut liceat cuiq; ceruissas & liquores alios undecūq; recipere, sumere,
in Villisq; & locis alijs ditiōis eorū braxare, & braxari facere, ac unde-
cumq; maluerint aut uoluerint sumere, habere, propinare, & uti frui li-
bere, absq; omni, nostri, & Capitaneorum nostrorum prohibitionis,
arrestī, ac pene formidine.

Alber. Petr. 1436.

Mentio eiusdem fol.
101. & 305.Indul. spirit. & sa-
cul. Regnicol. in vil-
lis ceruissas undecūq;
recipere propina. & al-
ios habere liquores
ad usum domesticum
communem.**Nobiles si in Ciuitatib. ceruissā ad suos
usus coquū t. ducillia nō soluāt. Lex vii**

Sigism. Petr. 1511.

17. Quia Nobilitas Regni nostri multa onera Reipu & presertim deffen-
sionis cōtra hostes sustinet: Statuimus, ut quicūq; in Ciuitatibus & Op-
pidis ad usum suum priuatū domesticū ceruissam braxauerint, dūmo-
do id non in fraudem fiat: ad soluendam contributionem dictam Czo-
poue minime teneantur.

Huius mentio fol. 306.

ARTICVLVS V.

Quæ sit potestas Municipi in subditos suos, itē in vagos & ociosos: ve-
rosq; ac falsos mendicos in bonis eorū diuersantes.

Spirituales & Sæcul. domini quā habēt

potestatem in Kmetones aliosq; subditos suos. Lex I.

Quam Lib. 1. Cap. 16. de Ciuib. & Cap. 17. Artic. 7. de Kmetonib. vide,

Vagi vltra tridū sine seruitio in Ciui-

tatib. manē. per Ciuile Officiū, uel per illorū bonorū ad que
diuenterint possessorē, capiātur ad laborandū. Lex ii.

- 28 Rustici uagi qui ad diē terciū post suum in Ciuitates uel Oppida in-
gressum seruitio siue artificio se nō applicuerint: uolumus & statuim⁹
ut per Officiū Ciuile capiantur, & detineātur, uinctiq; cōpede, ad faci-
endos aggeres, & fossas Ciuitatū, uel Arcium adhibeātur: ne & furta &
latrocinia ex eis multiplicentur: & Nobilitas seruorum & laborato-
rum penuria prematur, id quod & alijs omnibus in bonis suis facere
licebit.

sigism. Petr. 1519.

MM

Vi furta

Vt furta prohibeantur Capitan, ociosos

& uagabundos perquirent: Nobiles uero in bonis suis tales coherceri permittāt: aut alioqui citati illos corā Capitan. statuēt. Lex iij.

sigism. Petr. 1523. Item ad cōtinenda furta, & uagos homines cohercēdos, Capitanei locorum diligenter curabūt homines ociosos, & uagabūdos, nullisq; seruitijs aut artificijs addictos in suis Capitaneatibus perquirere, & cohibere. Nobiles uero in bonis suis tales coherceri per Capitaneos permittant, alioquin citati illos coram Capitaneis statuere teneantur.

In Ciuitatib⁹ & Villis, sub certo numero

mendici quoq; habendi sunt, sub signo Plebanorū: aut Consulum

Albertus Petricou. mendicaturi, alioqui absq; signis captiuētur ad labores Castrorū, attamen & Domini locorū mendicaturis literas dabunt. Lex iiij.

Quam Lib. 1. Cap. 16. Artic. 7. & Cap. 20. de Mendicis uide.

Nobiles quas libertates habent in Salinis

nis Regalibus vel non, uide Libro 2. Capitulo 2. de Salinis.

CAPITVLVM II.

De successione in bona ex Testamento, vel Codicillis.

P R A E F A T I O.

Cum Testamentū siue sit scriptum, siue enunciatiuū corā fide dignis Testibus, est voluntatis nostrae iusta sententia de eo quod quis post mortē suam fieri uelit, cum institutiōe heredis: morituri aut homines plerumq; difficiles, & morosi, legum, bonorū morū, ac etiā pupillorū quos relinquūt vel superstitiose vel parū memores, nō raro furiosi, inepti, & sui impotes fiunt: ob eas causas plerisq; uide-

Quare Testamēta a nonnullis irritabantur & quare rata esse debeant. batur, nō permittendā esse morituris, & iā agone mortis perculsis, libere testandi facultatē. Nihilominus quia Iuriscōsulti ecōtrario putauerūt, quod nihil scilicet hominibus magis debeat, quā ut supremę voluntatis, postq; iā aliud uelle non possunt, liber sit stylus: & licitum, quod iterū nō redit, arbitriū. Quocirca placuit

Qui testari nō possūt lege cauēri, ut exceptis impuberibus, filiis familias, uxoribus, furiosis, natura mutis, vel surdis: item seruis, monachis, monialibus, bello captis, obsidibus, nisi essent a latronibus & illegitimis hostibus capti: Itē læsæ Maiestatis reis, hereticis, pros-

Rata sit testatoris donatio. scriptis, prodigis, & omnibus illis quibus interdictū est bonis, aut in mortē propter flagitia dānatis libere quisq; testari de suis bonis possit: ita ut quod moriturus alicui semel Testamēto dederit, id ab eo inuito, cui dedit, auferri nequeat: ex

Quibus legare non possumus. diametro enim pugnat secum, recte accipere, & reddere inuitū. Reis tamen scelerum legare prohibemur: ut deportatis, in metallū damnatis, hæreticis, apostatis, collegiis illicitis, spuris, læsæ Maiestatis reis, vel aliis omnibus qui legata apprehendere lege prohibentur. Et tamē ne facultates militū tā facile de familia in

De quibus rebus mortuorum testari potest, & de quibus non. familiā transferātur in fraudē heredum: ad eā æquitatem nostri legislatores dēflexerunt: ut morituri nō de bonis fundi ac hereditariis, sed tantū de mobilibus & Regaliis

& Regalibus in fauorē fisci testentur. Inutiliter tamē alicui priuato summa pecuniaria bonis hereditariis inscripta legaretur. Perindeq; , si quis post mortē suā scribat futurū aliquem sibi heredē, nec ei det viuis ipsius hereditatis possessionē, pro Testamento enim talis inscriptio reputatur. Quia vero testatorū ambulatoria est voluntas vsq; ad mortē : licet enim nō nudis verbis sed tamē æque solenni scripto posteriore tollitur Testamentū quoties testatori collibitū est : ita vt tantum illud Testamentū ratum sit, quod quidē testatoris morte cōfirmatur. Magis stratus autē sequi, nō cogere debēt voluntates hominū ad cōficiunda Testamenta: Nihilominus rumpitur Testamentū si testatori sterili nascatur posthumus filius, cuius spe exciderat : item si diminuat capite, damnatusq; sit: & si hæredes metu onerum recusent adire hereditatē, quā quidem si facto inuentario occeperint, ad ferenda onera tenētur : etiā si minus acceperint, vel si Iure cōmuni adire legata prohibeātur. Quia vero sepe accidit, vt vel domo peregre proficiscamur, vel solennitatibus Testamentorū careamus : Iure est receptū, vt codicillis etiā manu nostra propria scriptis, vel verbo enunciatis, perinde ac solenni Testamēto testari queamus : adhibitis tamē testibus ad minus quinq; , ne scilicet leuibus ex causis iudicia vltimarū voluntatū euertantur, casusq; amicis impediatur copia gratificandi de bonis quæ morte testatoris essent relinquēda: si modo cōsistant intra naturam & formā Testamentorū: quibus fere per omnes circūstantias similes sunt. Solennitatibus tamē Testamentū magna ex parte liberatur, si in præsentiā Principis, ab eoue missorū fiat, & recognoscatur. Sed semper in assignatiōe legati proprietās in verbis, in rebus autē veritas obseruetur : vt quid sit, cuius sit, quale sit, quantumq; & vbi sit, intelligatur, alioqui pro nō legato est habendū, si in ambiguo scripto, vel certa voluntas, vel vera & libera legati proprietās nō colligitur. Sed tamen cōditio adnexa Testamento, vel codicillis : omnia illa sic demū rata esse debere ostendit cum hoc, vel illud heres faciat : si modo in potestate hæredis sit, qd' facere iubeatur, ac proinde casualis, vel per naturā, leges, ac bonos mores impossibilis cōditio, pro nō cōditiōibus habentur : neq; obstant, quin simpliciter voluntati testatoris satisfiat. Etsi autē cōtingit plerūq; iustis de causis rumpi, vel mutari testatorū voluntates, Nihilominus in interpretandis illis naturalis iusticia, testatorisq; propensio & benignitas, ex præsumptiōe necessitudinis, familiaritatis, aut Officiorum spectetur, in vniuersum vero rigida humanior sententiā in ambiguo scripto est preferenda. Quī etiā inofficiosum Testamentū, nō Iure ipso, sed Officio Iudicis aliquādo ad querelā de inofficioso Testamēto infirmatur : nempe si Testamentum factum sit cōtra pietatis Officiū, vt puta cōtra parentes, vel liberos, qui sibi ipsis debent mutuū Officiū, & pietatē. Quocirca si etiā omnes Testamenti solennitates obseruatæ fuissent, quia tamen iniustum est & cōtra pietatis Officiū, Iudicis Officio & auctoritate rescindi solet. Hæc autē ipsa querela cōtra inofficiosum Testamentū tribus dat, descendētib; , ascēdentibus, & collateralibus. Descendētib; , vt filiis, filiabus : nepotibus, & neptibus naturalibus & legitimis : vel etiā tantū legitimis, vt adoptiuis : cōtra patrem. Vel si naturales tantum fuerint filii, cōtra matrem. Nisi fortassis iustis de causis exhereditati fuissent vel præteriti. Ascendētib; etiā datur querela cōtra inofficiosum Testamentum liberorū : præsertim matri cōtra filium naturalē. Pater enim, vt pote illegitimus : multoq; magis avus paternus, repelluntur. Naturales vero & legitimi parentes Iure similem instituunt querelā : præsertim cōtra filium paganū, & nō militem, emancipatū tamen : nisi filius iustis de causis parentes exheredet : vel in Castris peculium quæsierit : de quo arbitrata suo testari potest. Vltimo Collateralibus cōpetit querela inofficiosi Testamēti : vt puta fratribus, sororibus, vel saltem consanguineis .i. ex eodē patre natis cōtra fratrem : præsertim si turpis persona sit pro eis instituta, alioquin Testamentū valeret, si autē fisco, vel Ecclesiæ legata seruiret : Omnino sanguis proprius fisco præponendus esse videtur : nisi de rebus fisci testatum sit,

Quod ratum est, vel irritum Testamentum.

Eadem uis codicillis rum quæ testamētor.

In assignando Legato circumstantiæ designantur.

Conditio adnexa Testamento.

Quid spectandum in uoluntatibus testatorum interpretandis.

Quinetiam inofficiosum Testamentū ob iustas causas solet impugnari a descendētib; , ascēdentibus, & collateralibus.

Qui dicitur intestatus

statum sit. Et frater egenus Deo est anteposendus, qui enim Deū quē nō videt diligere, ac vestire se dicit: fratrem autē quem videt algentem & egentē negligit, mendax est. Proindeq; dicit Aug. Qui vult Deū instituere heredem, filium vero exheredare, aut fratrē negligere, alium querat pro cōsilio nō Augustinum. Nūi fortasse frater defunctus fratris, vitę vi: famę criminibus obiectis: aut etiā substantiā rapina fuisset insidiatus. Omnino autē intestatus dicitur, qui Testamentū non fecit: aut fecit quidem, sed nō iure: aut iure fecit, sed id postea ruptum, irritūque factum est ex causis supra memoratis: aut nemo ex eo hæres extitit.

ARTICVLVS I.

Testamento tantū mobilia, vel etiā Regalia bona legari possunt, item Plebei ac Nobiles curam quo Iudicio testari debent: & cuius fori sit vnum quodq; Testamentum.

Testamēta nō de immobilib. & hære-

Sigism. Crac. 1507.

Idem lib 2. cap. 1. ar.

3. de bonis Regalib.

Et tamen eiusdē fiet

mentio libr. 6. cap. 1.

artic. 2. de Bello.

ditarijs bonis, ne deffensio Reipu. minuatur, sed solū de bonis mobilibus aut Regalibus conduntur. Lex I.

Pietatē Sanctā opprimere nolentes, sed eā summo fauore prosequi cupientes. Decernimus ut Testamēta cōdantur iuxta ueterē Constitutionem ex more antiquitus seruato de bonis mobilibus: Immobilia uero bona tam hereditaria quā oppignorata (ne defensio Reip. minuatur) Testamentali ordinatiōi subiecta minime esse debent, secus de bonis Regalibus: eadē enim propter Reipub. cōmodum nobis in parte uel in toto Testamento legari poterint.

Testam. cōtra hoc Stat. facta irrita. L. ij.

Sigism. Petr. 1519.

Testamenta cōtra Statutū per nos antea editū, condita, deinceps non cōfirmabimus, & quæ cōfirmata sunt iure impugnari debebunt.

Licet Ciuiū & Villanorū bona ad pro-

ximior. deuoluūtur: moriētes tamē possunt Ecclesię dare calices. Lex iij.
Quæ habetur Folio 332. de Kmetonibus.

De foro, ac forma Testamētor. Lex iij.

Sigism. Crac. 1543.

Idem folio 127.

Testamentorū uero causa utriusq; Iuris, tam Spirit. quā Sęcula. debet esse: exceptis illis, quæ essent in iure Sęculari facta: ea enim in eodē iure cognosci debent, nisi forte aliquid in eo Ecclesię uel in pios usus & misericordię opera legaretur: sed nihil iuri Terrestri subiectū cōtra Statutum legari debet. Hoc est autē Testamentū mixti fori, quod corā publico Notario fieret, uel qui illud propria manu scriberet, uel corā aliquibus testibus præsertim Nobilibus factū esset: hoc tamē esse debet liberum Nobilibus, nō autē Ciuitatū Incolis: & pro talibus potest citare qui uult ad forū Spirituale uel Sęculare ad quod aliquis ptinet, hoc in eis uoluntate stat. Sed Testamentū quod aliquis corā nobis uel corā quocumq; alio Iudicio, aut iure Sęculari Terrestri, Castreñ, Ciuili, Villano,

Aduocato,

Aduocato, & Iuratis faceret: tale omnino ad Ius Spirituale nō pertinebit, neq; nōmine illius potest quis cōueniri corā Iudicio Spirituali: excepto si aliquid Ecclesiæ, & quod cōtra Ius Terreſtre nō eſſet, legaretur: Hoc in eius uolūtate erit ad Spirituale ſcilicet uel Sgulare Ius citare.

Tantū Rex ad ægrotos mittat, Lex v.

Occurrendo difficultatibus hominū que crescere poſſent, cōſtituimus. Quod nullū Officiū ad neminē debet æquitare, propter ſuſcipiendas Inſcriptiōes, & recognitiōes qualeſcūq; neq; ſuſcipere ullam recognitiōem ab ullo ordine hominū, tantū circa acta, cum fiet perſonaliter cōſtitutus ad Acta ſanus mente. Quod uero attinet ad perſonam noſtrā, hoc ita relinqui debet, ſicut ad hoc tempus obſeruabatur, quia circa perſonam noſtram liberum erit nobis mittere ad unumquēq; eo indigentem, ex ægritudine decumbentem.

ſigism. Auguſtus Per
triconie 1550.

De fidei commiſſis.

Fidei commiſſum dicitur, quod fidei hæredis inſtituti, aut ab inſtato venientis, a teſtatore cōmittitur alieri dandum, puta ſi teſtator rogat hæredem, ut alicui hæreditatem ab eo aditam reſtituat: aut ſeparatim res ſingulas indicat illi dandas. Cum aut eodem fere Iure fidei commiſſa, quo & legata relinquimus, adimimus, præſtamus, tranſmittimus, perimus: ſimiliſq; propemodū ſit utrorūq; ratio apud nos, & ad Capitulum de Teſtamento legatis referri, & illorum Iure debere cenſeri arbitramur, ut fruſtra quis longiorem ſermonem de eiſdem hic a nobis deſideret.

CAPITVLVM III.

De patre viduo, & digamo, eiūſq; in pueros poteſtate.

P R A E F A T I O.

Si natura hos inſeuit nobis igniculos, ut omnes procreatiōi liberorū ſtudeamus: procul dubio & ipſa natura in eos quos progeniuit nobis tradidit poteſtatem, præſertim quod ea poteſtas adeo cōiuncta ſit beneficio, ut hac ſublata, pueri ipſi antequā adoleſcerēt, ne qdem viuere poſſent. Acquirunt igitur poteſtatē patres in liberos, aut iuſtis nuptiis, aut adoptiōe, aut arrogatiōe, aut ſi ex cōcubina (non aut ex inceſtu) nati fuerint, per cōtractas nuptias: vel pontificis, aut Principis ſummi remedium, & clementiā legitimiatiōe, Cuius quidē patrie poteſtatis uſus late patet. Habet enim pater uſumfructū in bonis ſuorum liberorū: a quibus in Ius etiā abſq; eius uenia uocari nequit: occupat etiā pater hæreditatē infantis ab alio inſtituti: filiusfamilias aut nō obligatur ex mutuo abſq; patris cōſenſu: non poteſt etiā teſtari, cauſa mortis donare, nuptias cōtrahere, aut ſibi deligere Tutorem, patre recuſante: quin a patre obiurgatur: propter quod tamē cōtractus fieri utrinq; prohibentur: niſi forte tempore famis magnæ obligare, vel etiā vendere illum cogatur, quin ut pater liberis, ita liberi patrē alere, ac etiā honorare legibus ſunt aſtricti: E cōtrario uero amittitur patria poteſtas, ſi pater moritur: capis

Naturalis eſt patrum
in filios poteſtas.

Acquiritur patria
poteſtas.

Patrie poteſtatis uſus
late patet.

Amittitur patria
poteſtas.

MM

iii

te diminuis

*Cause propter quas
exheredat pater filiū*

*Parentes a liberis etis
am iustis de causis ex
heredantur.*

*Adoptiuorū filiorū
rat o eadem.*

*Fratres a fratribus
possunt prateriri.*

*Triplex ratio hered.
1. Descendentium.*

*Descendentū heredū
sunt species quinque.
1. Liberi.*

*2. Legitimi seu ado
ptui.
3. Naturales.*

4. spurij.

5. Incestuosi.

*SECUNDA ra
tio est Ascendentium
quorum etiam quinq
que sunt species.*

re diminuitur: aut ob flagitia designata iure Ciuitatis priuatur: poenaeue addi
citur sempiternae: vel si Ecclesiastica aut Politica filius insignitur dignitate. Quo
loco causae quoque propter quas exheredat pater filiū videntur esse recensendae:
puta, si graui iniuria: aut etiā verberibus filius patrem afficiat: eiusue vitæ vi, aut
veneno insidietur: criminaliter illum, odio, aut similitate, nō aut Reip. causa, accus
set: cum maleficis, incātatoribus, aut mimis. & histrionibus cōuersetur: nouer
cam, aut concubinā patris sui cōstupret: parentis famā grauiter ledat: pro patre
fideiubere nolit: parentē cōdere Testamentū prohibeat: si filia prostituat pudis
ciciā, cui parentes nubere, ac dotem nō negent: si mente captos aut furiosos pa
rētes filius negligat: prece, vel precio captos nō liberet: si bis aut ter monitus he
resim cōtra apertum verbum Dei, & sensum Ecclesiæ Catholice in eo tueretur, ac
defendit. Sed & parentes etiā a liberis licite exheredantur, puta si pater malignis
tate animi liberos prodat, & periculo vitæ obiciat: venenis, aut incāmentis li
berorum vitæ insidietur: nurui, aut cōcubinæ filii stuprum inferat: testadi licen
tiam filio emācipato adimat: furore correptū negligat: hæresim tueatur: & alia
huiusmodi crimina cōmittat. Appellamus aut filios, etiā adoptiuos: qui ius filio
rum voluntate mutua sortiti sunt. Aliae vero personæ, vt fratres, prateriri possunt
a fratribus: præsertim, si illos re, verbo, aut ingratitudine offenderint. Iura enim na
turæ scelere non sunt violanda.

IN SVCCESIONE vero ad bona hæreditaria, triplex ratio hæredum
habetur. Prima est DESCENDENTIŪ, vt filiorum, filiarū: nepotum, neptiū: pro
nepotum, & proneptiū. Qui quidē primi hæredes ita dicuntur, vt excludāt alios
omnes. Sed neque refert, num in potestate parentū, siue emācipati fuerint. Eorum
aut Descendentium sunt species quinque: Primi sunt Naturales & legitimi, ex ius
tis nuptiis procreati: vt liberi, quod aut dicitur de filiis & filiabus: idem sentien
dum est de nepotibus, & neptibus: pronepotibus, & proneptibus. Succedunt etiā
nepotes & pronepotes in bonis aui, & auie. cū patruis, & auunculis, amitis, & ma
terteris, in stirpem: & nō in capita, quippe qd' eā partē accipiunt, quā parens eos
rum accepisset, si vnus sit, siue plures. Secundo legitimi tantū, vt adoptiuū: & hi tām
tum succedunt in bona paterna, & nō materna. Tercio Naturales tantū, vt ex
concubina: vel durabus liberis personis extra matrimoniū nati, & tales nisi quid
pater eis inscribat, aut nisi Principis, vel Pontificis beneficio natalibus restitua
tur: vt nō fuerint in patria potestate, ita a successiōe in hereditatē paternā repels
luntur: sed tantū maternā hereditatē accipiunt. Similiterq; Nepotes, & nepres
ex eisdem procreati. Quarto Spuriū qui incerto patre, certo aut scorto nati sunt:
ac proinde hæredes tantū sunt matris, nō patris, quem ostendere nō possunt.

Quinto ex incestuoso, & prohibito cogitu nati, vt sunt ex patre & filia: ex fratre
& sorore: vel ex adulterio nati, quibus quidē de iure Ciuili ne alimēta quidē des
bentur, cum sint omni substantia parentum indigni, nō habeātq; nomen filiorū,
vt neq; progenitores illorum parentum: nisi fortasse ea ratiōe, quæ brutorum pul
liti talium patrum progenies nomen filiorum meretur. Hoc nimirum Dei & na
turæ sensu cōmuni, vt inter homines Sanctarum nuptiarum & verecundiæ for
ma retineatur inuiolata: cōcubitus autē vagi, & scelerati, publica ignominia ac
damno cōdemnētur. SECUNDA, si defuerint Descendētes, ASCENDē
tium ratio habetur: vt parentum vtriūq; sexus, secundum graduum prerogatiuā:
vt s. pater præferatur auo. Quorum quidē Ascendētium tot etiā sunt species,
quot sunt descendētium: correlatiuorum enī eadē est natura. Quinq; si quidem
parentum etiā sunt species. Naturales & legitimi: legitimi tantū: naturales tan
tum: incerti: & incestuosi. Et Naturales quidē ac legitimi, salua gradus preroga
tiua, succedunt, ita s. quod extantibus patre & matre, diuiditur inter eos hæredis
tas filii defuncti: exclusis auis, post mortē vero patris & matris, vocatur aui & a
uie vtriūq; parentis in successiōe: & datur auis paternis vna dimidia pars: &

auis mater-

avis maternis altera, etiā si sint dispares numero, neq; enim sexus hic attenditur; nec etiā, vtrum defunctus in potestate patris fuerit, vel einācipatus. Tantū autē legitimis seu adoptiis, rationē diuersam habent: matres enim quia adoptare nō possunt, adoptiis nō succedunt, quod autē ad patrem attinet, adoptio patri naturali per vulgaria ius suū auferre nequit. Quod si pater Naturalis mortuus est, fratres defuncti cum patre adoptiuo succedūt mortuo. Qui quidē si nō sunt, pater adoptiuus succedit in solidum: iuxta definitionē Iuriscons. Porro filio naturali, tantū mater, nō pater, nisi fortassis ex Testamēto succedit. Multoq; minus Spuriis patres succedūt; qui demonstrari nō possunt. Incestuosis autē nunquā parentes succedunt, quādo qdē ob immanitatem libidinis parentū etiā appellatiōe seie priuauerunt. **TERCIO COLLATERALIVM** est respectus, qui quidē si descendentes, & ascendeñ. defuerint, in successiōe vocantur: tam fratres scilicet, quā sorores vtrinq; cōiuncti in capita: fratrum vero & sororū liberi in stirpes. Sed & ipsorum fratrum tot sunt species, quot diximus esse filiorū, & parentū. Naturales enim & legitimi fratres, fratribus vitā functis succedūt in capita: liberi vero defunctorū fratrum, vna cū eis in stirpem, exclusis fratribus cōsanguineis, & vterinis. Quod si fratres nō extent, sed cōsanguinei, vel vterini tantū, liberiq; ex fratre cōsanguineo, vel vterino: succedūt defuncto, eo modo quo iā diximus, exclusis patruis, & auunculis defuncti: licet eiusdem gradus sint. Ita tamē quod cōsanguinei in bonis paternis, vterini vero in bonis maternis praeferantur. Sed legitimi fratres sibi inuicem nō succedūt, patribus enim tantū, & nō familiae adoptantur, quocirca neq; cognatis patrum succedere possunt. Naturales autē fratres succedūt sibi ipsis, si matrimoniū fuerat inter parentes eorū subsequutum: Vel per rescriptū Principis aut Pontificis, quo ad successiōem ius legitimorū liberorū sunt cōsecuti, sed & si non fuerint quoquo modo legitimati: seruatur tamen illa in eis regula. Quod fratres & sorores vtrinq; cōiuncti ex altero tantū parente, excludunt eos qui sunt coniuncti. Fratres autē vulgo querunt, qui tantum vterini sunt, succedunt sibi ab inuicē ab intestato, quū sint cognati. Porro de incestuosis fratribus querendum non est, quum inter eos nulla sit successiō, nec alicuius Iuris participatio. **QUANDO A** Vterum nec ascendeñ, neq; descendeñ, neq; etiā fratres & sorores, vel fratrum & sororū liberi, sed remotiores gradu extant: tunc vocantur ad successiōem omnes, qui sunt gradu proximiores, & habet tunc locum regula. Qui prior est gradu, potior est iure. Et si plures eiusdē gradus extiterint, vocantur simul in capita, id est secundū personarū numerum. Neq; hoc casu attenditur, vtrum illae personae, vnde originē cognatio traxit, fuerint fratres vtrinq; cōiuncti, vel ex altero parente tantum, cum haec vinculorū cōiunctio iuxta sententiā Iuriscons, tantum in successiōe fratrum, & sororū, eorumq; liberis, & nō in vterioribus gradibus spectetur. Nec etiā distinguitur, vtrum masculi sint, vel foeminae, emancipati, nec ne. Hinc sequitur patruū, & auunculū: amitā, & materterā esse eiusdē Iuris. Item patruū magnum, & auunculū magnum: amitā magnā, & materterā magnā quoq; esse eiusdē Iuris. Item sequitur, amitā siue materterā ex vno parente tantum, excludere amitā, & materterā magnā &c. ex vtroq; parente. Item amitā magnā, vel materterā magnā, excludere filios patruū magni, siue auunculi magni: & liberos amitae siue materterae ex vno parente tantū, excludere nepotes auunculi ex vtroq; parente. Item sequitur, auunculū siue materterā ex altero parente tantū, propiores esse filiis patruū ex vtroq; genere. Durat autē successiō in ascendētib; & descendētib; vsq; in infinitum, neq; prefigitur certus gradus ordo. In collateralibus autē durat vsq; ad decimū gradum: Et si in decimo gradu nemo extiterit, hereditas vacat, & cedit fisco. **REPELLVNTVR** tamē a successiōibus, Primo, diminuti capitis diminutiōe maxima, & media. Sed hoc casu hereditas defertur aliis cognatis. Secundo, si parens damnatus esset crimine perduellionis, desinerent liberi eius sui heredes esse. Tercio, is qui duxit uxorem cōtra

TERCIA ratio
Collateralium quorū
quidem species etiam
sunt quinque,

Quando neq; ascen-
dentes, neq; descen-
des, neq; etiam Colla-
terales extant, sed tan-
tum remotiores gra-
du. Melioris hinc
definitio.

In ascendētib; &
descendētib; atque
Collateralib; successiō
quatenus durat.

Qui a successiōib; repelluntur.

decreta Iuris,

Per quid rursus ha-
redibus subueniatur.

decreta Iuris, repellitur a successione illius uxoris. Quarto, is cuius negligentia & culpa testator defunctus est. Quinto, qui non vindicauerunt Iure necem defuncti. Hoc tamen casu SUBVENITVR hæredibus. Primo si Iudicis iniquitate occidens absolutus fuerit. Secundo si hæredes fuerint minores 25. annis. Tercio, si authorem reperire non potuerunt. Sunt & alii modi, propter quos a successione quis repellitur quos vide per totum titulum. C. & ff. de iis, quibus ut indig. Istis autem casibus omnibus habet locum regula: Quod aufertur indigno, si tamen indigno applicatur fisco.

ARTICVLVS I.

Pater viduus ne det pueris suis bona illorum materna, nisi forte ad secundas conuelet nuptias. Sed & filius non emancipatus pro patre militet.

Kazim. Magnus Vi-
slicie 1368.

Pueri orbatæ matre, bona materna a patre non repetant. Lex I.

Pueri matre moriente bona materna a patre non repetant, & in eo ingratitudinem patri non ostendant, antequam ipse pater ad secundas nuptias conuolabit, nisi uelut famæ suæ prodigus bona & hereditates illas communes indebite dissiparet.

Ex communi usu in Regno nostro extitit obseruatum. Quod moriente matre pueri omnium bonorum a patre suo tollunt medietatem, pro portione & 26. hereditate materna: propter quod sepe ipsi filii in teneris annis existentes rebusque suis consulere non ualentes, sic receptam hereditatem inutiliter consumere, expendere, & dissipare consueuerunt: patri denique de pietate et beneficiis ingratitudinem exhibentibus: impellunt plerumque etiam eundem uergeri ad inopiam: sicque uicissim sentiunt incommoda & iacturas. Quare equum uisum extitit nobis, & nostræ militiæ: ut matre moriente filii non petant bonorum & hereditatis maternæ deuolutæ portionem & successionem a patre, donec ad secundas nuptias conuolabit: nisi tunc uelut famæ suæ prodigus bona & hereditates illas communes indebite dissiparet.

Vulad. tagel. Crac.
& Warthe 1423.

Digam⁹ pater det filiis bona mater. L. 2.

Pater ad secundas nuptias conuolans in bonis suis remanet, filius primæ uxoris portione quam post eam fuit assignata.

In quadam Constitutione nostri prædecessoris decretum extitit, uidelicet in 43. Capitulo Ex communi usu &c. Quod moriente matre puerorum patre cum alia contrahere uolente, pueri a patre petere ualeant portionem maternam. Et ideo considerantes in eadem Constitutione, quod propter ingratitudinem patri factam per filios, & depressionem status sui, quam a filiis nonnunquam in tante partis bonorum receptione & priuatione patiebatur. Et quia multoties filii ad inopiam uergentes ad patrem conuolabant, & recurrebant: qui superiora animaduertentes eisdem succurrere non curabat, nec uolebat: unde inter utramque partem rancor et displicentia oriebatur. Quibus incommodis obuiare cupientes, exnunc Statuimus: Quod pater habens filios dum post mortem genitricis eorum ad secundas nuptias conuolauerit, non tenebitur, nisi forte uelit sponte, prædictis filiis suis portionem hereditariam assignare: dum modo dissipator bonorum non existat: sed usque ad mortem suam in bonis hereditariis quibuscumque dominari & manere ualebit, & poterit: assignata duntaxat prædictis filiis suis portione quam post matrem ipsorum ratione dotis seu nuptiarum tulit, & recepit. Non e-

ubi autem plures sunt filii, quorum alij sunt adulteri, alij uero minores: Adulteri portio bonorum maternorum, uti præmittitur, iuxta distributionem ab aliorum fratrum portionibus separata, pro patre dari & assignari debet: aliorum uero filiorum minorem portionem usque ad prædictam ætatem apud patrem remanent.

95. **Non emancipat^r filius pro patre, & fra-**
 ter pro indiuiso, seu indiuisis fratribus, ad bellū p̄ficiscitur. Lex iij.
 Quæ Libro Sexto Capitulo Primo ponetur.

Kazimirus in Nyeß.

ARTICVLVS II.

Scelera filii nō in patrem: neque fratris in fratrem deuoluuntur. Sed
 neque parentes filiorum contractibus tenentur.

39. **Pater non tenetur ferre iniquitatē filij**
 uel frater fratris aut cōsanguineus cōsanguinei nec e cōuerso, nisi iu-
 dem existens particeps criminis nequeat se expurgare. Lex I.
 Quam infra Libr. 3. Capitul. 13. Articulo 1. de falsariis vide.

Kazimirus.

- Quod vero parētes nullis omnino cō-**
 tractibus filiorū suorum, etiā circa aleā factis obligātur. Lex ij.
 27. Quam infra Capitulo 10. de fideiussoria cautione vide.
 28.

De Parricidijs uero
supra libro 1. capi-
tulo 15. uide.

ARTICVLVS III.

De Parricidis, Scortis, & Spuriis.

Parricidæ, fratricidæ, sororicidæ infā-
 mes sunt. & ab omni successione remouendi.

Item quod filio exoluitur caput matris uagabundæ.
 Videatur Libro 1. Cap. 15. Articulo 6. de homicidijs Nobilium.

CAPITVLVM III.

De tutoria potestate & pupillis, præte-
reaq; de fratribus ac Virginibus.

P R A E F A T I O.

Quia nō solum ad procreandā, verum etiā ad tueandā prole iure naturali tras-
 himur omnes: iure quoq; Ciuili permīssum est, ut quisq; moriturus, quē velit mas-
 xime, tutorem liberorū suorum, aut heredum institutorū. faciat: quo ad per ætas-
 tem seip̄os regere, a vijs, & ab omni iniuria tueri queāt. Est igitur Tutela, vis &
 potestas in capite libero, ad tuendū eum qui propter ætatē se defendere nequit,
 iure Ciuili data, aut permīssa: ita ut pupillus subesse, Tutor aut onus tuendi iube-
 re cogatur. Esi aut Tutela liberorū paterno Testamento, Codicillis, scriptoue pu-
 blico, aut agnatōe, cognatiōeue, aut fraterni amoris fiducia, aut iure patrociniū,
 aut cū quis intestatus, orbisq; amicis decelsit Magistratus prospiciētia & aucto-
 ritate iniungitur: Nihilominus Officiū Tutelæ capessere nequeunt: mulier pro-
 pter sexus imbecillitatē nisi & mater sit & uidua permaneat, præterea beneficiis
 muliebribus renunciet: seruus propter vilem conditionē, nisi forte natalibus re-
 stituatur: Minorennēs propter ætatis iridem defectum: natura furdi, muti, fatui,

Vnicuiq; liberum est
tutorem pueris suis
instituere.
Quid est tutela.Tutela quomodo
iniungitur.Qui tutores esse
nequeunt.

perpetuo egri, dementes, furiosi, & quicūq; ipsi soli tutoribus egent: item capitis seu status diminutionē. hoc est in familia, Ciuitate, & libertate mutationē passus: vt si se venundari patiatur, ab hoste capiatur, a patrono in seruitutē reuocetur, vel ab Iudice in metallū, aliudue genus pœnæ cōdemnetur: si enim omnes & alii huiusmodi, nō solum conditionē mutasse, verum etiā ciuilitate mortui esse videntur.

Omnes Tutores propter suspicionē a tutela remoueri possunt.

Qui cogitur ad onus tutelae, & qui excusantur ab ea.

Liberti Officium.

Tutor omnes res pupilli in Inuentarium referat.

Tutor quantam diligentiam in rebus & educatione recta pupilli adhibeat.

Pupillus sine Tutoris auctoritate nemini obligatur.

Finis tutelae.

Finis tutelae quod Tutor pupillo debet, & contra, utriusque sibi reddant.

Omnes tamē in genere Tutores, ab agnatis, vel cognatis accusati, propter suspicionem a tutela remoueri possunt: vt si fraude, vel culpa administratiōis suae Cōficia intermittat: iusta alimenta pupillis negent: aut etiā vitæ pupillorū propter luculcentiam infidientur. Similiterq; & illi, qui propter prodigalitatē, aut fortunæ inclementiā, ad extremā egestatē peruenierint: neq; de indemnitate satis dare possent. Vt autē agnati, aliiq; omnes quos enumerauimus, ad onus tutelae Magistratus auctoritate cogi possunt: ibi quippe debet residere onus, vbi speratur successus emolumentū: Ita nōnulli onus tuendi iure possunt recusare, puta propter ætatem exactā, aduersam valetudinē, pauperiem magnā, multitudinē liberorum, imperitiā literarū, Reipub. causa absentiam, onera aliarum tutelarū, inimicitias capitalis, iniurias atroces, militiā publicā docendi munus, Magistratus magnitudinem, administratiōem rerum Principis, aut fisci, trāslatum domiciliū, aut propter regionum distantiam, aliaq; similes causas. certe, si libertus supina quadā negligentia intermittat petere tutorē liberis patroni sui, subit periculum deserti obsequii, & ob ingratitudinē in seruitutē retruditur. Tutor ergo quocūq; iure sit constitutus, primo omnium præsensibus testibus, ab aliquo Iudicio destinatis, in Inuentarium describat omnes & singulas res pupillorū. nō solum vt pupillus rerum suarum indicem habeat, ipseq; Tutor se cōtra pupillum tueatur, verum etiā vt idē Tutor, si pereant chirographa vel instrumēta pupilli, vtatur his cōtra debitores quasi admonitoribus seu repertoriis. Tantā autē diligentiam Tutor in rebus pupilli adhibeat, quantā paterfamilias rebus suis bona fide gestis adhibere solet, nec tantum vitæ honorūq; Tutor, verum etiā morum formator, & ingenii puerilis cultor existat, ac proinde & mercedes præceptoribus det, & libros necessarios, alimenta; seruīs pupilli, pro facultate patrimonii, nataliūq; dignitate pupillo supeditet. Insuperq; pro eo promittat, soluat, & litem intendant. Sed neq; res pupilli ociosas esse patiatur, quin illis prædia, vel vsuras legibus permissas, cōparet, debita exigat, ipseq; sua resoluat, & alia omnia quæ in rem pupilli esse putauerit, faciat bona fide ac diligenter. Nihil minus enim Tutori cōuenit, quā pupillum, qui eius fidei vel a natura, vel a patre, vel a Magistratu creditus est, aut recta institutione, aut iustis prouentibus fraudare: ac proinde ne bona pupilli quoquomodo alienet. Lege prouisum est, nisi forte dotem sorori pupilli in eis cōstituatur, alia enim publica & priuata onera de fructibus, partim in rem pupilli, partim in rem Tutoris versis, ferre debet. Quocirca & pupillus licet cōmoditatem aliquā percipere queat, attamen sine Tutoris auctoritate, atq; approbatiōe personali, absoluta, nullaq; conditione intorta, nequit obligari: ita vt etiā neq; hæreditatē adire, neq; bonorum possessionē petere, neq; fidei cōmissum agnoscere, tāmōminus ipsimet Tutori obligari possit, ne scilicet vel colore utilitatis alicuius ille eius damno multetur, vel ab eo cuius fidei creditus est circūueniatur. Finis autē Tutelae, aut pubertate pupilli, aut arrogatiōe ipsius in alienā potestatem, aut morte Tutoris, vel pupilli, aut si Tutor diminuatur capite, deficiatue datæ tutelae cōditio, aut si remoueatut Tutor propter doli mali suspicionē. Finis vero Tutelae, Tutor reddat rationem suæ administratiōis corā Iudice: alioqui pupillo cōtra Tutorē directia, pro nō reddita ratio: e regione vero Tutori cōtra pupillū, quasi ex cōtractu, de restituendo eo qd' eius nomine impedit, actio seruit. Ac propterea Tutor et pupillus habent inter se quodā mutuo licet tacito cōtractu, bona obligata: quatenus alter alteri nō iustificetur: neque quod debet reddere, reddat.

Et licet Tutela pubertate pupilli finitur, cum tamē puberes ad 25. ætatis sue ann-

num non-

num nondum censeantur habiles, & idonei, ad gerenda sua negotia, presertim ve-
ro bona alienanda: dantur eis Curatores. Tutor itaq; primo datur personæ pupile
li, Secundo rebus: Curator primo rebus, secundo personæ: huic volenti, illi inuis
to. Sed mulieribus, furiosis, mente capris, natura surdis, mutis, perpetuo morbo
laborantibus, & prodigis qui furiosis equiparantur, hi ipsi Curatores, aut legitimi
ex agnatis cognatisve propinquiorebus, aut a Magistratu, dantur. Finitur aut om
nis Curatoria facultas cum iuuenis ad 25. ætatis annos adoleuerit, ægroti sanati
fuerint, & prodigi frugales esse ceperint, porro vidua mulier, & si sola obligari
potest, litem tamen cōtestari nequit, absq; Curatore, de quibus quidē Tutelis, &
Curatiōibus, acquirendis, gerendis, & finiendis: leges infra scriptæ disponūt, quæ
quidem ea sunt æquitate, ac prouidentia latæ, vt ne quis vnquam Tyrannus ex
radice Tutoria pullulare queat.

Curatores quibus
dantur, & in quo a
Tutorib. differunt.

Finitur Curatoria
facultas.

ARTICVLVS I.

Pupilli cū matre subsint Tutori, nec in Iudiciū trahantur, sed neq; prescribunt,
Tutor etiā bona illorum ne alienet, vendat, limitet, aut perdat: alioquin in ea res
stituuntur: immo & fratres vno minorenni existente non respondent,
nisi in quatuor casibus. Tutor etiam agat pro capite
patris pupillorum occisi.

**Pupil. in Iudicio ne respōdeāt, sed cū
matre tutori a patre dato subsint. L. I.**

Vulad. Jagell. Cracv
1 4 2 3.

43. Orphanitati puerorū nostrorū subditorū consulere gratiose cupien-
tes, qui interdū per patres, ipsis ad annos pubertatis minime educatis,
casu mortis relinquuntur. Et sic multotiens per nōnullos in Iudiciū e-
uocantur, & uexantur; qui ætate, & discretiōe carentes, litem cōtestari
nequeunt, neq; Causas acticare, neq; defendere. Et quamquā antea hoc
ad certam ætatē sit restrictum, ut uidelicet masculus ad quintūdecimū
annum: femella uero ad duodecimū, compelli nō possint, neq; alicui
infra hoc tempus teneātur respondere. ¶ Tamē alijs diuersis grau-
minibus multotiens opprimūtur, quare Statuimus, quod pater uiuens
possit & ualeat pueris suis, & uxori, si ipsa affectauerit, cōstituere certos
Tutores, quos uoluerit, de quibusq; maior sibi fides & cōfidentia appa-
ruerit: qui tueri & curare eosdem poterint usq; ad annos superius al-
legatos: nec eosdem Tutores post mortem constituentis proximiores
a tutela poterint remouere.

Ætas masculi anni 15
ætas femellæ anni 12

Pater uiuens potest pu-
eris & uxori Tutores
res constituere, quos
etiam proximiores a
tutela nequeunt rem-
mouere.

Pupil. nec respōdēt, nec præscrib. L. ij.

31. Si impuberes cuiuscūq; pueri ante legitimā ætatem ad Iudicia trahan-
tur super hereditaria questione, aut alia quacūq; cōtrouersia, & ob de-
fectum ætatis cū Actore litem cōtestari, seq; tueri nequeūt: propter qd
& plærūq; infantilis ætas & puericia cōsuevit offendi. Quare Statui-
mus, ut ex interlocutiōe Iudicis eadem litiscōtestatio usq; ad ætatē de-
bitam illorū puerorū prorogetur: & Dilatione pendente aliquot anni
effluere consueuerūt: deinde pueris legitimā attingētib; ætatē, Si que-
stio eadē spondent.

Kazim. Magnus Vis-
lucie 1368.

Minorennes litem cō-
testari non possūt: sed
obtainent iure dilatio-
nem ad responden-
dum in ætate perfec-
ta in qua tandem re-
spondent.

idem de præscriptiōe puerorū infra art. 3. v. de. Eiusdem mentio infra cap. 9. art. 2. de præscriptiōe hæred. & lib. 4. capitulo de cautionibus.
 stio eadem ipsis innouatur: ijdem pueri contra se agentibus exceptionē
 Prescriptionis, aut tantæ taciturnitatis illorū annorū quibus iudicati
 non fuerunt, obicere & opponere minime ualebunt. Sed tantū utantur
 istius temporis Præscriptiōe, si qua fuit apud ipsos, uel eorū progeni-
 tores, anteq̃ fuissent primo ad iudiciū tracti sup̃ eadē causa, et euocati.

**Tutor bona pupil. ne vēdat, limitet, aut
 pdat: pup. vero in trib⁹ casib⁹, resp. L. 3.**

*Kazim. Magnus Vi-
 slicie 1368.*

*Tutor nihil perpetuū
 de hereditate puero-
 rum disponet. Nec ip-
 si minores citati re-
 spondent. Iudex ta-
 men eorū annos cōs-
 putabit. In tribus ta-
 men casib⁹ minores
 citantur, ac re-
 spondent.*

1.

2.

3.

Cum pater decesserit pueris relictis, ipsis ad annos legitimos nōdum
 educatis, Tutor ipsorū nō potest hereditatē ipsorū uendere, nec gades
 limitare, nec ipsam hereditatē aliquo modo perdere, quia si secus fieret,
 pueri ad annos discretiōis perueniētes, hereditatē suam a possessore ui-
 ceuersa habere & lucrari possint, nec ipsis aliqua præscriptio allegari
 possit. ¶ Citati etiā respondere nō tenentur, sed per iudicem anni æ-
 tatis eorū computētur. Tamen in casibus infra scriptis iuridice requisi-
 ti cōparere tenentur. Primo, si aliquis patri ipsorū hereditatē aliquam
 suam obligasset, & ipsam a pueris redimere uellet: tūc pueri pecuniam
 obligatam recipere tenentur pro eadē hereditate, quamuis annos legiti-
 mos non haberent. Item si quis pro parte ipsorū cautionē incideret si
 deiussoriam, & uiuente patre ad iudiciū fuerit prouocatus, tunc pueri
 respondere, uel soluere tenentur, fideiussorē liberando, nō expectando
 annos ætatis. Tercio si pater pro aliqua hereditate citatus fuisset ad-
 huc uiuens, etiā pueri respondere teneantur pro eadē hereditate.

Sigism. Crac. 1543.

Si Tutores vendant bona pupillorum

ab Officio Castreñ. in bona reponantur. Lex iiij.

Cuius mentio Fol. 237 Cap. de Capitan. sed infra Cap. 6. de Iure dotiū Ar 5 ponit.

Immo etiā fratres adulti, vno minore:

ne existēte, pro cōmuni causa respōdere nō debēt: In causa ue-

ro limitū, quę ratio minorenniū habēda sit. Lex v.

Quā supra Libr. 1. Cap. 14. Artic. 8. de Offic. Succamer. vide.

*Consuetudin. Terra
 Cracout. 1505.*

*Tenantur filij etiam
 minores, patrem mor-
 tuo, tueri cum, cui bo-
 na hereditaria sunt
 impignorata per pa-
 trem: ex alterius enim
 incommodo nemo si-
 bi debet quærere cōs-
 modum.*

Pupil. tamē pro patre tueātur. Lex vi.

Item cum aliquis bona hereditaria uēdet, aut obligabit siue impigno-
 rabit alicui: & inscribet se pro defensiōe: & in hoc priuaretur uita, filij
 eiusdē defuncti debent tueri residentē in bonis hereditarijs, & si annos
 discretiōis nō haberēt, neq̃ debet dari eis ad annos discretiōis dilatio.

Tutor siue sit datiuus, siue naturalis, a-

gat pro capite occisi patris pupillorū, & quod etiā pueri occisoris reli-
 cti prosequi tenentur Actionem paternam. Lex viij.

Quam Folio 287. vide Cap. de Nobilibus.

ARTL

Frater fratris minorēnis bona ne alie-

net. debita uero patris ex communi soluat. Lex I.

89. Inprimis si quidē attendentes, qd' plures filij primogeniti uel seniores, parentibus defunctis, licenter, & sine aliquo metu, uel respectu substantiā paternā sumptu prodigo effundunt: & quæ in splendorem & augmentū domus eorū parentum uirtutibus, obsequijs, uel meritis collecta fuere, mutuo in incontinentia diminuūt: caliterq; fratres in puerili etate positi bonis paternis quorū eis equa debetur portio, fraudantur.

¶ Quocirca perpetuo Statuimus & decernimus edicto, & inuiolabili prohibemus decreto, ne filius senior, aut primogenitus possit, & ualeat bona fratrum suorū sub quocūq; colore, arte, uel ingenio ultra portionē eum tangentē indebitare, uendere, obligare, alienare, dare, distrahere. ¶ Nisi forte debitorū onus per parentes contractum illud exigeret, & exposceret: Sed nec pro solutiōe huiusmodi debitorū licebit sibi aliquid uendere, obligare, aut distrahere. Nisi ad id seniorum domus suæ accesserit consiliū cōsensus, & uoluntas: & pecunia ex uenditiōe proueniens summam debitorū non excedat. ¶ Vbi uero parua aut nulla parentū extiterint debita: tenebitur frater senior deductis suis congruis oneribus, impensis, & expensis, censum & prouentus ex bonis prouenientibus fideliter ad soluendū huiusmodi parua debita cōuertere: & omnia residua cōseruare, inter ceteros fratres æqualiter partienda. ¶ Si quid aut in contrariū huic decreto nostro factum fuerit, totum id irritum decernimus, & inane. Sic enim æquitatis libra seruabitur si auxilium largimur imparibus, & metum legum pro paruulis, insolentibus imponemus.

ARTICVLVS III.

Minorēnes ubi annos discretiōis attin-

gent, pro iniurijs acceptis agant, præscriptiōe illis non obstāte, quæ usq; ab annis discretiōis illis currit. Lex I.

24. Infantibus præsertim egenis succurere & prouidere uolentes, Statuimus, ut si aliquibus patre mortuo per quempiā iniuria fuerit illata, uen-

NN in nientes ad

Kaz. lag. Pet. 1447

Eiusdem statuti mentio libr. 3. ca. 9. art. 1. de uenditione ac obligatione hereditatis

De fratre prodigo Maz. Sigism. Varssouia. 1536.

Frater in domo cōmuni, & bonis indiuisibilibus aliorū fratrum residens, nō potest, neq; ei licet bona fratrum suorum quoscūq; colore, arte, uel ingenio indebitare, obligare, alienare, & distrahere, præter portionē suā. Nisi forte debitorum inscriptorum onus, per parentes iuste contractum, aut dotandarum sororum, uel amitarum necessitas, aut honorum huiusmodi defensio id ex postulauerit.

Filius senior non potest bona fratrum minorum præter portionē eam concernentē obligare, uendere, distrahere, uel quouis modo alienare.

Debita parentum adis inscripta de bonis uenditis cū consilio amicorum sunt soluenda

Debita parua de censuum & prouentuum pecunijs sunt persolueda; residua pecunia inter fratres æqualiter diuidenda reseruata.

Factum contra statutum sit irritum et inane

Legū in Repub usus,

Kazim, Magnus Viciſcie 1568,

nientes ad annos discretiōis possint iuridice agere cōtra iniuriātes. Et exceptio præscriptionis eis opponi nō poterit: nisi tunc ætate legitima in eis cōpleta. Et si infra tempus debitum agere neglexerint pro iniurijs olim eis illatis: tunc obstat eis exceptio præscriptionis, propter negligentiam allegatam.

ARTICVLVS IIII.

Puberibus pupillis bona resignantur, ea tamen sine amicis, quasi Curatoribus ad 25. ætatis annum ne alienent, communem potestatem in communib. bonis fratres habeāt, sed alter alterius peccata ne portet.

Sed licet Tutores debent resignare bo-

Consuetud. Terra
Cracou. 1505.

na pueris postquā nacti fuerint annos 15, tamen pueri ante annum 24. nō possunt illa bona alienare, absq; cōsensu amicorū. Lex I.

Interest enim Reipu.
ne quis adolescēs præs-
crip. re sua male us-
tatur.

Item quemadmodū ex Statuto cōmuni Tutores tenentur resignare bo- 102
na puerorū, dum habebunt annos quīdecim: Pueri uero bona sua acci-
piendo, uti debent eis, Sic nihilominus lure sit prouisum, prout fieri
consueuit, quod ipsi pueri bona uendere, obligareq; non debeant, sine
consensu amicorū, consanguineorū, donec habebunt annos uiginti-
quatuor transactos.

Kazimirus Vislicia.

In cōmuni molendinatore fratres cō-
munem habent potestatem. Lex ij. Quæ Folio 335. uideatur.

Sed ut pater nō tenetur ferre iniquita-

Kazimirus Vislicia.

tem filij, ita frater fratris, aut consanguineus cōsanguinei: nec e con-
uerso, nisi itidē existēs particeps criminis nequeat se expurgare. L. iij.
Quæ supra Capitulo 3. Articulo 2. uideatur.

ARTICVLVS V.

Virgo post desponsationē suā intra tres annos & menses totidem rationem petat,
de quibus fructibus Tutor pupillis rationem reddit: & quantū delin-
quat si nubilem virginem non maritet.

Virgo orphana post despōsationē sui

Kazim. Magnus Vi-
slicia 1368.

tribus annis & totidē mensib. præscribit cōtra Tutorē suū. Lex I.

Eiusdem mentio in-
fra cap. 6. art. 8. de
præscriptionibus.

Franciscus neptim suā Luciam in infantili ætate constitutā orphanā,
cum bonis Centū Marcas ualētibus, tuendam & seruandā in suam ac- 19.
cepit curam, tempore uero procedente, ipsam dum adhuc esset minoren-
nis, de uiginti duntaxat Marcis dotatā marito tradidit. Deinde stando
cum marito post quatuor annos eadē Lucia pro residuis bonis hare-
ditarijs restātibus ultra prædictas uiginti Marcas Francisco suo auū-
culo, & Tutori, mouet quæstionē. Franciscus autē respondit, quod lon-
go tempore post contractū matrimoniū, per quatuor annos uidelicet,
nunquam

nunquā fuit monitus pro rebus, uel pro bonis prædictis. Nos itaq; talibus uolentes casibus prouidere, declaramus & Statuimus, quod prædicta Lucia postquā cum marito fuerit, siue steterit per tres annos & tres mēses, infra eosdem ad causam nō prouocādo, siue sit minor annis, siue maior, de cætero nō poterit, nec debebit agere pro quibuscūq; bonis, uel rebus residuis: obstante sibi Terminō trium annorū, & trium mensium taciturnitate, & præscriptione.

Tutor de censibus ac iumētis indomit- tis rationem reddit. Lex ij.

33. Multotiēs cōtingit, quod pueris in orphanitate cōstitutis, aliqui quā- Exim. Magnus Vis
sicut 1368.
si eisdem cōpatientes, ipsos nomine tutorio in curā recipiunt, & tutelā.
Tandem ipsis ad ætatē legitimam ueniētibus, a Tutore solent exigere
rationem de bonis, & rebus mobilibus, & immobilibus quibuscūq;. Reliqui enim fructus
bonorū in onera edu-
candorū pupillorum
impenduntur.
Vnde de cōsilio Baronū nostrorū Statuimus, quod Tutor peractis tē-
porib. de nullo rationē facere teneat, nisi de censib. & iumētis indomitis.

Si Tutor nubil. uirgin. nō maritat. L. 3.

4. Astutiæ & dolositati hominū peruersorū, qui omnia in peius cōuerte- Ulad. Iage. 1423.
re & interpretari nō formidant, uiam præcludere cupientes: Sancimus, Virgines ubi quas
tutor negligit maris-
tare possunt sibi de
maritis, cū consilio ta-
men amicorū seu pa-
truorū, prouidere.
quod quicūq; nomine Tutorio aliquā, uel aliquas, puellā, uel puellas,
Iure affinitatis, cum bonis hereditarijs ipsas ex successiōe paterna con-
tingentibus seu cōcernentibus, iam puberes atq; nobiles ad despōsan-
dum seruant, eas nolētes maritari, in hunc finē, ut bona ipsarū diutius
ualeant obtinere seu possidere: Decernimus, quod tales uirgines, sic ut
premittitur adultæ, poterint & ualeāt de maritis sibi ipsis prouidere, si-
ne eiusdem patruis seu Tutoris uolūtate & assensu. Tamē cum cōsensu
& cōsilio aliorū amicorū, aut patruorū, aut auunculorū: nec in bonis
ipsarum priuari poterūt, uel fraudari: non obstante quadā Constituti-
one nostri antecessoris, quæ incipit. Quicūq; uero uirginē. &c.
ut supra de uiolationibus uirginum Fol. 214.

CAPITVLVM V.

De familia herciscūda, seu cōmuni diui-
dendo inter fratres: ac citatione, actio-
nibusque fratrum, ac sororum.

P R A E F A T I O.

Si Abraham & Lot substantiā suā diuiserunt, atq; adeo in diuersas orbis
partes se-

Bona cōmunia debent partes necessarum ab se, ne ob rerum cōmunionem clientes ipsorum iurgari cōtingat: & si etiā Iosue 12. tribubus Terrā promissionis iussu Dei diuiserat: reuera re diuidi exemplū, et hoc tempore pręstat, ut fratres etiā germani familiā atq; bona cōmunia diuisione probatur.

Cōmunio enim verū homini christiano nō est precepta.

Quando rerum cōmunio est permissa.

Res per quas personas diuiduntur.

Quę res ad diuisionem conferuntur & quę non.

Diuisio inter duos facta, tertio nō preiudicat, tantum cre-

ditur.

Si pater uni filio edidat sortem.

partes necessarum ab se, ne ob rerum cōmunionem clientes ipsorum iurgari cōtingat: & si etiā Iosue 12. tribubus Terrā promissionis iussu Dei diuiserat: reuera re diuidi exemplū, et hoc tempore pręstat, ut fratres etiā germani familiā atq; bona cōmunia diuisione probatur. dant inter se: ne qua ratio ob morum, rerumq; inēqualitatē, vel vitę suę insidiarentur, vel saltem perpetua serant certamina. Nam quod olim Ierosolimę Apostolis erant omnia cōmunia, iusseritq; Christus gloriosum illum adolescentē vendere sua omnia & dare pauperibus: id tum valde fuit necessariū, ut scilicet pauperes etiā nouitate Euangelij excitati, & Apostolos sequētes haberent, unde viuerent: & ut Iuuenis opiniōe legalis Iusticię falso se proximū dilexisse agnosceret, quibus de affluentia opum suarū nihil impartiretur. Nam id ita intelligi debere, vel inde agnoscimus, quod & Christus ipse habuerit loculos, ex quibus sibi necessaria cōparauit: & pietatē in egenos cōmendans, tantū cōcupiscere alienū prohibuit, ut etiā Apostolus pronunciauerit, fures alienarū rerum Regnū Dei nō possessuros: nisi fortassis in magna difficultate annonę, victum, aut vestimentū fur impune furatur, ac surripiat: quo sese a fame & miseria extrema defendat, tum enim ad legē naturalem recurritur, quę tempore necessitatis, omnia cōmunia esse iubet. Cum ergo nemo vllō Iure in societate vlla manere cogatur, diuisio cōmunium bonorum, testatoris, patris, Iudicis auctoritate, vel cohere dum, quicq; ab illis emerint, mutuo cōsensu fit, ad quā & si vniuersa mobilia ac immobilia relicta deferuntur, peculium tamen Castrense, propter militiā, vel propter literas sumptus, a patre filio familias data, in diuisionē nō veniunt. Quę quidem diuisio inter duos hęredes facta, tertio: tantum minus creditoribus pręiudicat: inter ipsos tamē fratres suum oportet effectum. Quod si pater vni partē hęreditatis donauerit, liberum est illi, ea tantum potiri: a reliqua vero successiōe excidere, aut suam in cōmune dare, atq; cum fratribus de cōmuni ferre partem. Qui vero propter scelera successiōe excidunt, aut quomodo pręscriptiōe diuisio ratificatur, quę sit conditio fratrum citantium, seu citandorum, Leges nostrę infra scriptę demonstrant.

ARTICVLVS I.

Coram quo Iudicio fratres cōmunium bonorum diuisionem persequuntur.

Fratricidę infames sunt, & successione in bona excidunt. Lex I. Quę Folio 287. uideatur.

Quod si frater cū fratre bona cōmunia diuidere non vult, ad Officiū Capitanei citatur. ut patet Folio 230. vel ad Iudicium Cōmissariāle, si modo par Ius succedendi ambobus seruiat, ut patet Folio 385. Alioquin Iudicio Terrestri lis dirimitur.

ARTICVLVS II.

De diuisiōe fratrum per amicos, vel per patrem facta: de diuisionis, vel indiuisionis fratribus citandis: & si ipsi citant, causę cadunt.

Diuisio per amicos facta, tribus annis, & tribus mensibus ratificatur. Lex I.

Razim, Magnus Vice 1368.

Diuisio per amicos inter fratres facta, licet ad pręsentiam Iudicis

Cum omnis dissensionis & discordię, sit mater ipsa cōmunio: in qua etiam fratres & quidam germani existentes, ad odia & lites nō modicas sapius prouo-

30.

sæpius prouocatur: ad quas euitandas, ne in periculū uitæ utrinq; incidunt, cōsueuerunt plerūq; homines uiuere, & stare in domibus proprijs separatim, de parte bonorū siue hæreditatū, quæ ipsos cōcernit. habita diuisione ab inuicem, interuentu ipsorū amicorū, & licet ad Principem noticia ipsius diuisionis nō fuerit deducta, tamē quia sæpe cōtingit, quod ex aliquorū uita actiua & bona procuratiōe negligētes, & in ratione dissoluti, domos proprias & bona hæreditaria reformare nō curātes, domos reformatas, & hereditates ad utilitatē deductas lure pro se ipsis obtinere nituntur, fratres, aut amicos ipsorū, ad iudicia protrahentes, & sic quilibet paterfamilias timore isto, & abusu percussus, & a reparatiōe bonorū se subtrahit & domorū erectiōe. Quare ut a tali torpore & pigritia tales retrahamus & excitemus, utq; bene laborantes & procurantes aliquod cōmodum inde reportēt, Statuimus nostra auctoritate, ut quicūq; fratres, uel amici cōsanguinei aut remoti, sexus utriusq; ab inuicem separati fuerint uel diuisi: & in hac separatiōe, uel diuisione steterint per tres annos, & per tres menses in taciturnitate, ad iudicium nō prouocātes (nisi causa legitima assignetur, uel allegetur, propter quam præscriptio legitima impeditur) a repetitione seu uendicatione partis hæreditatis fratris sui, uel amici, præscriptione obiecta, legitime excludentur.

dicij nō fuerit deducta, tamē trium annorū & trium mensium præscriptio perhennatur.

Diuisio per patrē inter liberos ex duabus vxoribus susceptos rata sit. Lex ij.

43. Cum uero pueri primæ uxoris portionē suam æqualē a patre eis sponte ex diuisione perpetua oblata obtinuerint: tunc portio secundæ uxoris filijs, aut filiabus eiusdem, cedere debet integraliter.

Vulad. Jagel. Crac. & Varthe 1423.

Frater diuisus nominatim, indiuisus generaliter citentur. Lex iij.

Kazim. Magnus V. s. l. c. 1368.

19. Quāuis negocia mortua & finita, tanquā & quasi cōtra naturā suscitare difficile est, & retractare: reperiuntur tamē nōnulli qui coloribus exquisitis mortua & finita negocia moliuntur & conantur refricare: in hoc uidelicet, Quod licet aliqui fratres, seu sorores cū fratre sint in bonis paternis ab inuicem separati, & diuisi: tamē si cōtingat, quod aliquis fratrum eorundē, in quæstiōe hæreditaria, recipiat cōtra se sententiā diffinitiuam: post modū alter ipsorū accedēs ad præsentia iudicis, allegat se cōtemptum, & ad eandē quæstiōē, tanquā illum cuius intererat, nō uocatum: postulans ex hoc debere eandē sententiā retractari. Et sic huiusmodi sententia per talē petitionē cōsuevit retractari. Vnde nos uolentes, quod in huiusmodi litibus certus finis habeatur, Statuimus, quod

Fratribus diuisis existentibus, si aliter illorum citatur, & perdit causam: nō poterint alij sui fratres diuisi sententiam impugnare, commode tamē agere possunt pro parte quilibet ex diuisione pertinente,

De indiuisis pari mo-
do decernitur, sit ta-
men citatio per Mi-
nisterialē, ut in prior
i Statuto cōtra eum
qui habet interesse,
idelicet cōtra absen-
tem fratrē indiuisum
si non cōparet citatio
ille indiuisus senten-
tia contra eū prolata
perpetuo decernitur
ualitura.

ubi partes uel sorores fuerint ab inuicē in bonis paternis diuisi & sepa-
rati: Si cōtingat unū ipsorū in hæreditaria quæstiōe contra se diffini-
tiuam sententiā reportare: alteri ipsorū post modū sit penitus interdi-
cta potestas infirmādi seu redarguendi sententiā eandē. Sed pro parte
hæreditaria duntaxat ipsum cōtingente mouēdi quæstionē plenā habe-
at facultatem. ¶ Si uero huiusmodi fratres, uel sorores cū fratre non
fuerint in bonis paternis ab inuicē separati, & diuisi: Si ad annos legi-
time ætatis peruenerūt, & habentes plenā discretionē, Volumus quod
in hæreditate pro qua quæstio agitur, uel uentilari speratur, per Mi-
nisterialē, ut in alia Constitutiōe docetur, Terminus Citatiōis iuxta e-
dictum publice apponatur: citando, ut si quis sit qui habet, uel habere
possit aliquod lus in dicta hæreditate, uel ad hæreditatē: aut sua quo-
modolibet intersit: die protūc assignata ueniat, & cōpareat, lus suum
ostensurus: alias si post talē Citationē, eo cuius intererat nō comparen-
te, diffinitiuā sententia super eandē hereditatē proferatur: cuilibet post
modum uenienti, & uolenti eandē sententiā impugnare, reficere, seu
innouare: ut in casu præcedenti sit interdicta potestas hoc agendi. Sed
ipsam sententiam decernimus habere perpetuum robur.

**Si uero senior frater causam perdit, iu-
nior eam ne renouet. Lex iiiij.**

Lazim. viij. 1368. Falco pro hæreditate agebat cōtra Henricū: Henricus autē opposita^{20.}
longi tēporis præscriptiōe, ac ipsam præscriptionē ut debuit probauit:^{21.}
iudex autē ipsum Henricū absoluit ab eadē petitiōe, silentiū Falconi im-
ponendo: post hæc ueniens Nicolaus iunior frater Falconis, refricat, &
innouat eandem quæstionē. Nos itaq; finem litibus imponere cupien-
tes, declaramus eundē Nicolau fratrē iuniore prædicti Falconis non
esse audiendū, & sententiā ludicis transire in rem iudicatam.

**De finibus uero inter Villas ponendis
& regundis. Vide Libro Primo Capit. xiiij. de Offic. Succamer.**

CAPITVLVM VI.

De Statu Mulierum.

P R A E F A T I O.

Quando quidem Dei præcepto ita cōstitutum est, ut ex æquo mares & foeminae
nas natura procreet, tantūq; sit mulierū quātum virorum: procul dubio Respub.
ex dimidia parte bene uel male cōstituta est, in qua leges de mulieribus bonæ uel
malæ sint, sublato enim, uel neglecto, aut plusquā oportet oppresso, locupletatoue
sexu foemineo: genus humanū periret, in vagos cōcubitus effunderetur, sociis uis-
ta barbara

tae barbara seruitus imponeretur, vel saltē praesidia Reipub. pessum irent. Quae quidem omnia, quā vel cogitatu immania scelerosaque sint, nemo non sentit. Ac proinde Leges de mulieribus, ita ut oportet in Repub. cōseruandis, audiamus.

ARTICVLVS I. & II.

Sororicidae infames sunt, successiōeque excidunt, mulierum etiā oppressores, ac raptores plectuntur, nisi forte Tutor nubilem virginem non maritet, aut vidua nubat.

PRAEFATIO.

Principio itaque Leges nostrae cauent, ne sorores, multis alioqui iniuriis ob sexus imbecillitatem expositae, a fratribus, spe lucri, occidantur, denique ne a quocunque per vim opprimantur, aut alioqui rapiantur inuitae. Cædi enim proximū crimen est, expugnatio pudicitiae. Quae quidem ita omnis in Repub. honestatis fons est, & origo: ut Iusticia vinculum ac fundamentū ipsius a Sapientibus esse dicitur. Et quia locus hic exigat, ut singula nefarii coitus formae attingantur, sciendum est, adulteriū proprie cum nupta, vel mariti cum soluta solere committi: propter quod matrimoniū dirimitur. Est enim sacrilegii instar, propriū virum, propriāque uxorem habere, non vereri tamē, vel incōcessos ignes experiri, vel alienū torum expugnare. Ac proinde de si vir in scelere deprehendatur, capitale illi est, mulier vero repudiatur. Quin immo in odiū tāti delicti, patri Leges permittunt, ut si in domo sua, vel generi sui, adulterum in ipso scelere deprehendat, vtrumque occidat in continenti. Perindeque marito aut etiā uxori facere hoc ipsum licet, praesertim, si prius mæcho, adhibitis testibus denunciauerit, ut abstinere a colloquio, & cōsuetudine suae uxoris, aut viri, similiterque stuprum, quod in puerū, virginē, vel viduā committitur, capitale est. Qui vero sciens commisit Incestum, quod sit cum sanguinis, affinitatis, vel religionis contumelia, poena adulteriū puniatur. Porro si ignarus, vel absque luris contumacia id commisit, poena mitigatur. Quod si quis ex adulterio uxoris quæstum faciat, aut deprehensam in adulterio uxore retineat, lenocinii reus est, poenaeque adulteriū plectitur. Raptus autē mulierū capite itidem eluitur: nisi mulier se rapi, & dote potius priuari, quā raptorem capite plecti permittat. Certe fornicationē cum prostituta admissam Leges nostrae non puniunt: quin etiā priuatim, & quibusdā Magistratibus publice Lenocinio quæstum facere licet impune. Qui quidē tamen si maxime necessarium malū hoc esse causentur, proindeque permissum affirmēt, potius quā ut deteriora veniant: cum tamen omnibus usus cōiugii liber sit, quo vstioni humanae medicetur: mediūfidiū omnibus istis, qui sibi vel Regnū, vel etiā more Heliogabali triumphū ex scortis, quæstus gratia, instituunt, vel incendiū Sodomae, vel saltem illud coeleste oraculum meruendū est: Scortatores, adulteri, molles, auari, & huiusmodi alii, Regnū Dei non possidebūt. Et si autē cōcubinatui eadē poena diuinitus sit cōstituta: neque enim praecepto Diuino respondet. Nihilominus cum externā habeat speciem cōiugii, reuera autē illud euerrat, Iure Ciuili tolerabilior est: quod cōcubina neque sit publicum scortū, neque pellex: ac proinde seruit ex ea procreatis spuris, vel per futuras nuptias: vel Principis, aut Pōtificis beniguitatē, legitimatiōis beneficiū, cum illud ex alio prohibito cogitū natis deneget.

Sororicidae infames sunt, denique successione in bona excidunt.

Lex I. Quae Folio 281. videatur.

Qui virginē aut mulierē oppressit, ei9

uita in gratia Regis consistat. Sed si mulier calumniose istud asserat, uiceuersa puniatur. Lex ij.

OO

ij

Et si quis

Pudicitia omnis honestatis in Rep. fons & origo. Iusticia uero ipsius vinculum atque adeo fundamentū est. Quae poena adulter.

Mæchus.

Stupri, Incestus.

Lenocinijs.

Raptus.

Fornicationis.

Concubinatus.

Et si quis subditā suā violauerit. Lex iij.

Vtramque vide Folio 214.

Raptor mulierū captiuetur. Lex iij. 52.

Quæ Folio 271 videatur.

Raptor sit infamis, rapta vero si consentiat, dotem perdat. Lex v.

Iohann. Albertus Pe-
triconia 1496.

Item de raptoribus Virginū & foeminarū ita uolumus esse obseruan- 107
dum, ut talis raptor Virginis, si lure cōuictus fuerit, secundū antiqui-
ora Statuta honore; & foemina rapi se cōsentiens bonis omnibus here-
ditarijs, & quibuscumq; alijs ipsam cōcernentibus rebus, doteq; perpe-
tua, priuentur perpetuis temporibus.

Eadem Lex interpretatur.

sigism. Crac. 1531.

Ad submouendā dubitationē quæ circa Statutū de raptu Virginū &
foeminarū conditū oriri sepe solet: Visum est nobis, & Senatui nostro,
per præsens Decretū illius intelligentiā ita declarare. Vt cū raptor Vir-
ginis, aut mulieris, uiduæ, seu cōiugatæ, ad præsentiā nostram pro ra-
ptu cōmisso citatus fuerit: tum demū secundū antiquiora Statuta, lure
esse cōuictus in priuatione honoris intelligatur, cū Virgo, aut mulier,
uidua, seu cōiugata, in præsentia nostra cōstituta cōfessa fuerit sibi per
raptorem citatū uim fuisse illatā: & se cōtra eius uoluntatē & consen-
sū per illum esse raptā, per hanc enim raptæ Virginis, uel mulieris, ui-
duæ, seu cōiugatæ cōfessionem: raptor citatus ad extendendā contra se
pœnam priuationis honoris censeatur esse sufficienter cōuictus lure, ali-
oquin rapta Virgine, uel muliere, uidua, seu cōiugata, per expressum in
præsentia nostra cōfistente & affirmante se non per uim citati esse raptā
sed uoluntate & cōsensu suo proprio undecūq; abductam: citatus de
raptu a pœna Statuti honoris priuationis liber esse censeatur. Virgo ue-
ro seu mulier, uidua, aut cōiugata, ad quarū omniū personas & nomi-
na legem hanc diu statutā & obseruatā pertinere & extendi uolumus
ac declaramus, post factū huiusmōi uoluntatis & cōsensu sui confes-
sionē, bonis omnibus hæreditarijs, & quibuscumq; alijs ipsam cōcernenti-
bus bonis, & rebus, doteq; sibi debita, perpetuis tēporib. priuabūtur.

Tagello Craconia.

Quod si Tutor nubilē virginē marita- 43.

re negligit: possunt sibi de maritis, cū consilio tamen amico-
rum seu patruorum prouidere. Lex vi.

Quæ superiore Capite videatur.

Vidua vero potest, cui uelit nubere, si-

ne amicorū consensu. Infra vide Cap. eodē Art. 5.

In Articulis

De sponfalibus, arris, donis sponfalicijs, pignoribus, nuptijs, earūq; impedimentis, affinitatibus, uxorū conditione, diuortijs, ac Iure Dotiū.

P R A E F A T I O.

Cum ita liqueat masculinum & foeminā ab Opifice omnium rerum factos esse, non ut vagis libidini more pecorū indulgeant, ac polluantur, verum ut ex eorum cōiunctione, & legitimis nuptijs species generis humani in pudicitia & sanctitate ad colendū Deum cōseruetur; alterq; auxilio alterius indiuidua cōiuetudine adiuetur. Restat igitur ut dicamus, quā anteq; coeāt nuptiae sponfalia premittuntur, hoc est cōditio ac repromissio quēdā futurarū nuptiarū, quae tum cōiunguntur, cum cōsensui animorū cōiunctio quoq; corporū subsequitur. Duae vero sunt sponfaliorū species, Nuda scilicet cū sponfus & sponfa inuicē sese obligāt ad contrahendum matrimonium, nulla interueniente arra: firmata, cum aliqd nomine arrae, aut pignoris loco, vel vtrinq; vel tantū parte ab altera datum est: aut saltem Iusiurandum intercessit. Et si aut nuptiae nondū sint, vel etiā nō subsequantur, sponfalia tamē fieri possunt: Nam & septennes illa cōtrahunt per verba futurum cōsensum promittentia: idq; publice, aut clam: inter praesentes, vel absentes: per nunciū, vel per literas: Neq; enim in sponfalibus necessaria est stipulatio. Sed satis est nudum interuenire cōsensum, quibuscūq; tandē verbis ille sit expressus. Sed si fuerint in potestate parentū, vel Tutorum: illorum quoq; cōsensus requiritur, nō magis honestatis, quā necessitatis causa. Iure poli si quidē magis, quā Iure fori matrimonia cōstant. Si enim Dñs Deus adduxit Euam ad Adam, certe parentes, vel qui pro his loco Dei sunt, etiā requirendi sunt, ut suam Euam Adamo adducāt. Quocirca, ut legitimis nuptijs nihil celebrius, nihilq; clarius esse debet, ita clādestine de sponfationi, sineq; praesentia hominū factae, si ea manifestis indiciis & testimonijs probari nequeat, tantū Iura infensa sunt, ut publice facta sponfalia illi praesententur. Si enim cōtrahentium volūtas forte ex aliqua occasiōe vel offensiōe mutetur, Iudici nō possit fieri fides ad statuendū Ius inter eos, qui cōtracta sic sponfalia esse cōtendunt, & hoc propter obscuritatē cōtractus vtrinq; initi, nisi ex ligda & legitima probatiōe Iudici de ipsis sponfalibus cōstet, neq; aliud legitimū impedimentum inter cōtrahentes intercessisse deprehēdatur. Quāuis aut sponfalia hoc fiant proposito, ut matrimonium ea sequatur: tamen cōtrahentes cogi ad illud nequeunt, nisi eo nomine Iusiurandum fuerit interpositū: idq; si pure fuerint contracta. Nam in cōditionalibus sponfalibus obligatio matrimonii cōtrahendi transis per manet suspensa, donec extet cōditio: nisi forte conditionalē sponfaliorū cōsensum concubitus, aut cōsensus per verba praesentis tēporis secutus sit. Sed & talis cōditio sponfalibus apposita, quae pugnet cum matrimoniorū Iure, pro nulla habetur: ut si quis mulieri promittat se ducturū illam, si foetum cōceptum extinguat veneno: nō aut viciat sponfalia inhonesta, vel impossibilis cōditio: si modo sacrosancti matrimonii legibus nō aduersetur. Et si aut sponfalia futurum matrimonium respiciunt, vtrq; alter alterum, quā diu libitum est, nō colludet: ac proinde, si tempus in sponfalibus appositū effluerit, liceat impune alias nuptias quarere: vel si certum tempus praestitutum nō est, si volet, in eadem Prouincia degenrem, biennio: in alia, triennio expectet. Nam morbus, vel casus aliquis violentus, qui ante cōtractas nuptias reddat ad procreandā sobolem inutilē: item fornicatio: praeterea spontanea renunciatio: ignota cognatiōis diuulgatio: & flagiciose contrahendarū nuptiarū quā sita opportunitas: posterius matrimonium omnibus sui partibus cōsummatum: votumue religiōis causa sponte factum: in primis aut dissensio: ut aliam quālibet societate, sponfalia dissolunt. Sed tamen nō sine auctoritate Es

Qui sit finis matr^{monij}.

sponfalia aliquando nuptijs praemittuntur.

spons. duae species.

sponfalia absq; nuptijs possunt esse.

Qui, & quomodo spons. contrahunt.

Desponsatio clandestina Iuri inimica.

spons. conditione aliqua suspensa.

Quando, & quibus de causis sponfalia dissoluantur.

Donationū nuptialium
quatuor species.

Quando restituuntur
arrae, seu spons. mune-
ra, & per quos.

Omissis spons. Solen-
nitatib. sepe matrimo-
nium contrahitur per
uerba de presenti in-
ter personas coniu-
gio habiles.

Qui contrahere nus-
puias non possunt.
Ex parte naturæ,
Cognatiōis spiritualis,
Sanguinis.

Affinitates coniugij
quærentur.

Ex parte religionis
propter uim, metum,
incestū, rapiū, scelera

Ad tempus matrimo-
nia impediuntur,
Vel perpetuo.
Ex parte politiæ.

Intra annum luctus
nubere infame.

Polygamia dñatur.

ritate Episcopi, ne vel aliquis sibi ipsi Ius dicat, vel licentia spondendi magnis er-
roribus suppediet occasione. Nisi causa dissoluendorū sponsalium tā sit notoria,
ut nulla egeat probatiōe: ut fornicatio, & nōnullæ aliæ ex memoratis causis. Et
quia quatuor sunt species donationū nuptialium: due ante nuptias, arra uidelicet,
& sponsalicia largitas: donatio propter nuptias alypheiya .i. contrados, seu
dotalicium dicta: & donatio post nuptias. Arra ergo cum sint pignus seu donas-
ria a sponso & spōsa sibi ipsis utrinq; vel tantū alteri ab altero data, fidei causa: si-
militerq; sponsalicia munera, ex mera liberalitate tributa: in simplum, duplum,
vel si ita cōuenit, etiā in quadruplū restituuntur a persona per quā stetit, quomis-
nus nuptiæ subsequeretur. Alioquin cessat repetitio arrarum. & sponsaliorū mu-
nerum: si alter ex sponsis moriatur, aut causa intercessit, quæ omnino nuptias cō-
trahere, aut cōtractas prosequi prohibet: de eaq; causa sciuit is qui arram, vel mus-
nera dedit. Idemq; iudicandū est de pignoribus, si qua data sunt futurarū nuptias
rum causa. Sed omissis sponsaliorū solennitatibus, saepe etiā matrimoniū cōtras-
hitur per uerba de presenti inter puberes, eosue qui tali sunt corporis habitu, ut
procreare queāt: etiā si sint natura surdi, muti, aut aliquo vicio matrimonio non
aduersante obnoxii. Nam impuberes, sine interuallo furiosi, natura aut incanta-
mētis frigidi & impotentes, cōtrahere non possunt. Licet uero paternitas, frater-
nitas, cōpaternitas, & alię cogitatiōes Spirituales iuxta Canonistarū sententiam,
matrimoniū impedire dicantur: cum tamē cōtra Christianā charitatē, & Officia
pugnent: quibus alter alterum in amplectenda fide Christiana iuuare tenetur:
omnino matrimonia impedire nō possunt, secus est in cognatiōe sanguinis: taci-
to enim quodā naturæ instinctu ita instructi sumus, ut necessitudines sanguinis,
abiq; fœditate & verecundia cōcubitu violare nō liceat. Licet enim hoc antiquis
patribus propter generis humani paucitatē licuit: multiplicatis tamē hominibus
id ipsum Diuina uoce est interdictū. Quippe quod nuptiæ sint Ciuitatis semina-
ria, charitatisq; societatis, ac necessitudinū omnium inter familias quoddā auto-
ramentum, seu glutinū: ut id in quā plurimas familias diffundere, & easdē affinis-
tatibus, quasi duarum cognationū finibus cōiungere, generi humano maxime ex-
pediat. Sed ipsa affinitas rāum eas personas, quæ nuptias cōtraxerunt impedit,
quominus iterum ex eadē familia cōiuges ducant, inde est, quod pater cum filio
matrem cum filia: & duo fratres duas sorores ducere possunt. Nam cōsanguinei
uiri & mulieris nō cōiunguntur inter se uinculo affinitatis: sed tātum illi cōiungū-
tur sibi ipsis qui matrimonio sunt copulati. Ut aut per legitimū cōiugium, ita quo-
que per Concubinātū, aut alium illicitum coitū cōtrahitur affinitas. Prohibetur
etiā matrimoniū inter personas religiōis diuersę, ut inter Christianos & Iudæos,
item vi vel metu, qui possit in constantē virum cadere, extortum. Præterea inter
adulterio vel nece prioris vxoris pollutos. Crimē aut Incestus, cum cognata ultra
4. gradū cōmissum, matrimoniū cōtrahendum, nō iam contractū impedit. Quod
si quis rapiat inuitā, redditur ea libertati pristinæ: raptor uero subicitur pœnæ
capitālī. Eandē vim impediendi censentur habere publica pœnitentia, cœdes Sa-
cerdotum, & alia huiusmōdi crimina. Etiā matrimonia ad tēpus impediuntur rati-
one feriarum Ecclesiæ: perpetuo uero, ratiōe cōsanguinitatis. Sed & politica or-
dinatiōe matrimonia impediuntur inter adoptantē & adoptiuā: præsertim si sit
in eius potestate: item inter Tutorē & pupillā: inter virum & filiā vxoris diuortio
separatę. Nam apud nos nulla dignitas, vel uilitas, impedit nuptias, ut autē bonis
moribus & bonæ famę aduersetur, si mulier intra annum luctus nubat: ita ad uis-
tandā polygamiā coniunx cōiugem peregre: uagantē, aut etiā captiū, ad mortē
usq; expectet, & si enim aliquot Patriarchę plures simul & semel habebāt uxores,
aut etiā cum vxoribus plures cōcubinas: illos tamē, uel sanctitas uitæ singularis,
uel potius temporis ratio, mysterium uel nobis ignotum excusat, certe Apostolus,
ut in cōsortio vnius vxoris exemplar cōtinentiæ Christianis poneret ob oculos,

atq; cōmen-

atq; cōmendaret: Ecclesiæ Christi Episcopum, irreprensibile alioqui futurum, oportere vnus vxoris virum esse dicit, ita vt id prudenter hoc tempore fiat, quia omnium matrimonia pro contiōe renunciātur, ne scilicet clam, aut captiose cōtrahantur, illa vero omnia, quæ vel mutuae beneuolentiæ, vel maiorum solēnitatum causa, in cōtrahendis matrimoniis fiunt: sicut est dotis promissio, arra, spōsalia largitas, donatio propter nuptias, benedictio nuptialis, etiā si nō interueniūt: tamen subsistit matrimoniū mutuo cōsensu cōtractum. & si enim dos, vel mulieris patrimonium, propter ferenda onera matrimonii debetur viro: attamē nihil ad substantiā matrimoniū operatur. Quod si quis formæ, ætatis, ordinis, familiæ, opū, & huiusmodi aliarum causarū, in ducenda vxore habet rationē: nō raro peruerse agit. Porro q; ducit suā concubinā instrumētis testetur se matrimoniū cum ea cōtraxisse vt liberi scilicet legitimorū parentum habeant testimonium. Si vero tot & tantæ res videndæ atq; etiā exhauriendæ sunt ei qui ducturus est vxorē, mediūsfidius nō minore cura vxor a viro est retinenda, atq; gubernāda, ne enim moliter, ac in omnem licentiā dissolute mulieres viuunt, viri prouideāt: vbi enim hoc eis licet, in ea Rep. diuitias haberi in precio oportet, stulti etiā huius sexus cupiditas, nisi imperio viri subsit, regere conatur. Nihil autē refert, vt ait Aristoteles, vtrum mulieres ipsæ gubernent, an eos qui gubernāt a mulieribus gubernari, certe iactatur iam falsim illa sententiā Cicer. quæ quidē ostendit, quā scdum sit liberum hominē mulieri seruire. An ille mihi, inquit, videtur liber, cui mulier imperat: cui leges imponit, præscribit, iubet, verat quod videtur: qui nihil imperanti negare potest, nihil recusare audet. Si poscit dandum est, si vocat, veniendum: si eicit, abeundum: si minatur, extrinsecendū. Ac proinde quidā Poeta bene cecinit quæ harmonia æqualitatis inter virum & vxorem seruari debeat.

Inferior matrona suo sit Prisce marito:

Non aliter fiunt fœmina uirq; pares.

Et Imperator qdem Cōmodus vxorem dignitatis esse nomen, Socrates patientiæ cotem aiebant. Certe Metellus Numidicus grauis ac disertus Orator, cum censor esset, & ad populum de ducendis vxoribus oraret, aiebat: si sine vxoribus possemus Quirites esse, omnes ea molestia careremus: sed quoniā ita natura tradidit vt neq; cū illis satis cōmode, nec sine illis villo modo viui possit: saluti perpetuæ potius quā breui voluptati consulendum esse videtur. Si autē vir, id quod Tiberius Gracchus fecisse legitur, periculo vitæ suæ pro cōiuge exponeret: sine dubio Minias Lacedæmonas facile inueniet: quæ viros suos ob affectati Regni suspiciōe captiuos, quasi supremo allocuturæ, vestibus suis indutos, deceptis custodibus, carcere dimiserunt: sese autē pro illis mortī obiecerunt. Quod si vir adulteretur, is impudenter pudicitia exiget ab vxore, quod enim quisq; Iuris statuit in alterum, ipse eodē Iure utatur: & sua quisq; lege cōdemnator. Certe Theophrastus ait, minore molestia deformem haberi, quā formosam seruari: nihil enim tutum est, in quo totius populi vota suspirāt: quādo qdem alius forma, alius ingenio, alius faciendia, alius liberalitate sollicitat: & tādē aliquo modo expugnatur, quod vndiq; lacessitur, vt ait Hieron. ac proinde Ennius Poeta dicebat, fœminas esse ducendas, quæ sint incolumi pudicitia, & quæ stara seu mediocri forma esse cernuntur vt autē in fœminis venustas, ita in viris dignitas grata esse solet. Sed qui viduā ducit, eum duplicem laborē insumere oportet: primum vt dedoceat alterius viri mores: secundum, vt suis moribus cōsuescat. Cum autē iuniores viduas vult nubere Paulus: certe quinquagenariæ aut sexagenariæ si nubāt, libidinis notātur. Aetas enim vtriusq; cōiugum sibi respondeat: ita vt vir, si cœlibatus nolit affici ignominia, intra 36. annum ætatis suæ ducat: virgo autē intra 18. nubat: semperq; viri ætas mulieris ætati in duplo respondeat. Neq; cum ea minis, cōtumelia, verberibus que agat: est enim hoc seruile, & indignum familiari societate: quinimo obduratur plagis cōiuges, secreta præterea matrimoniū intra cubilis parietes delitescant, male enim

Episcopus continentiæ exemplar.

Publicetur matrimo. Quæ ad substantiam matrimoniū nihil o perantur.

Qui ducit suam concubinam.

Gubernatio uxoris difficilis.

Commoda & incōmoda uxorum.

Si cupiet coniunx ut redametur, amet.

Vir sit exemplum pudicitie.

stata forma uxor ducenda.

Viduam qui ducit, opus laboriosum aggredditur.

Ætas coniugum sibi ipsis respondeat.

Liberaliter uxor habenda.

Vir secreta cubilis ne producat.

Ne uir blandiatur uxori, uel eam intempestiue obiurget.

Vices economie inter uirum & uxorem partiendae.

Duo mulierum ornamenta.

Artissima est coniugum societas.

Magistratus erat Athenis qui uxores cum uiris dissidentes reconciliabant.

Ex libr. 5. Codicis leg. 8.

Quibus de causis uxor diuortium petere potest, ex lege Civil.

male enim sibi & pudicitiae uxoris suae consulit uir, qui ea prodit, quae tacenda sunt. Duo uero precepta in re uxoria semper obseruet: unum, ut cum uxore blanditiis agat nunquam; alterum, ut praesentibus extraneis eam nunquam obiurget. Hoc enim uersanae est, illud ueracitatis. Sed & uir credat coniugi omnia quae intra parietes domesticos sunt: eorumque dispensationem permittat: Illa praestet sedulitatem domi, maritus autem industriam foris: Illa filios nutriet, uir autem instituat: sciatque paterfamilias quaerere, quae ad usum familiae spectant, uxor parca sit, & parca tueatur. Frustra enim susciperetur querendi labor, ubi nulla parcendi ratio esset: & turpe esset patremfamilias foris querendi studio laborare, cum autem domum quasi in portum tranquillitatis se recipit, iterum vexari. Itaque & suppellectilem uxor suo loco disponat: & victum frugaliter dispenset. In primis autem rumor malum vitet, quae enim semel male audit, difficile secundam populi famam recuperat. Duo quippe sunt mulierum ornamenta: prima, modestiae, pudicitiae, pudorisque laudes: Haec siquidem dotis inopiam augent, deformitatem ad pulchritudinis speciem redigunt, ignobilitatem illustant tantum, denique alios omnes defectus implent, ut etiam uicia excusant. Secunda matronarum ornamenta sunt, liberi: qui in cognitione Dei uera doctrina instituantur, & gustum coelestis uitae in hac etiam mortalitate hauriant. Porro tam arcta est uiri cum uxore coniunctio, ut alter coniugum reluctante altero, neque se addicere religioni, neque ob fœditatem corporum, lepraue ipsam separari possit, quin etiam mulier maritum sequi tenetur, quocumque proficiatur: praesertim si ante contractas nuptias sciuit has esse negociationes uiri, ut peregrinari hinc inde cogatur: consensisse enim ad huiusmodi peregrinationem uidetur. Sicut autem pactis poenarum ad contrahendum, ita nec pactioibus ad dissoluendum matrimonium cogi quisque potest. Quos enim Deus semel coniunxit homo ne separet. Quod si quid molestiae inter coniuges apud ueteres incidebat, sacra faciebat uxor in templo Deae Virioplacae. Athenis uero erat Magistratus, qui (quod apud nos amici uxoris peragunt) dissidentes viros cum uxoribus sine iurgio ac offensa reconciliabant, utcumque tandem est probrosum tam coniunctionis soluere uinculum: admittitur tamen diuortium inter coniuges, propter fornicationem, siue adulterium carnale, uel si alteri ab altero uitae certissimum imminere phetur exitium, uel si alter coniugum ab altero impotentiae mox ab inito matrimonio conuincatur, tunc enim permittitur potenti, alteris iungi nuptiis. Alioqui si coniunx matrimonio semel consummato, morbo, uel aliqua alia uolenta causa reddatur impotens, matrimonium non dissoluitur: sed potens hoc ipsum in impotente uicium sicut alia omnia infortunia, perferre, cogitur ad mortem. Quod autem de impotentia diximus, idem de aliis perpetuis impedimentis est sentiendum, propter quae matrimonium nunquam extitisse iudicatur. Nefariae uero nuptiae quae scilicet sunt inter ascendentes & descendentes, contra Iura sanguinis contractae, itidem pro non nuptiis reputantur, quin etiam poenis plectuntur Canonici. Porro cum in aliis omnibus, tum in matrimonii causis magnae solennitates diligenter obseruandae sunt, ac proinde in dirimendis illis omnium circumstantiarum religiola debet esse obseruatio: tutiusque semper est semel per uerbum Dei coniunctos conciliare, ac relinquere: quam statutis hominum separare. Solutionem etenim matrimonii (in Codice scribitur) difficilior esse debere, fauor imperat liberorum, sed sicut dissolui matrimonia prohibemus, ita aduersa necessitate pressum, uel pressam, quauis infausto, attamen necessario auxilio cupimus liberari. Si qua igitur maritum suum adulterum, aut homicidam, aut ueneficum, uel certe contra nostrum imperium aliquid molientem, uel falsitatis crimine condemnatum inuenerit: si sepulchrorum dissolutorem, si sacris aedibus aliquid subtrahentem, si latronem, uel latronum susceptorem, uel abactorum, aut plagiarum, uel ad contemptum sui, domusue suae, ipsa inspiciente cum impudicis mulieribus (quod maxime etiam castas exasperat) coetum ineuntem: si suae uitae ueneno, aut gladio, aut alio simili modo insidiantem: si se uerberibus (quae ab ingenuis aliena sunt) afflicentem probauerit: tunc repudii auxilio uti necessario ei permittimus libertatem &

causas dis-

causas dissidii legibus cōprobare. Vir quoq; parī sine claudetur, nec licebit ei sine
ne causis apertius designatis propriā repudiare iugalem. Nec vilo modo expel- *Quæ causæ diuortij*
lat, nisi adulterā, vel veneficā, aut homicidā, aut plagariā, aut sepulchrorū dislo- *uero seruiant contra*
lutrīcem, aut ex sacris edibus aliqd subtrahentē, aut latronum faultrīcē, aut extras *uxorem.*
neorum virorū se ignorante, vel nolente, cōiūtia appetentē: aut ipso inuito sine
iusta & probabili causa foris scilicet pernoctantē, vel circensibus, vel theatralibus
ludis, vel arenarū spectaculis: in ipsis locis in quibus hæc assolent celebrari, se pro-
hibente, gaudentē: vel sibi veneno, vel gladio, aut alio simili modo insidiatricem,
vel cōtra nostrum imperiū aliqd machinātibus consciā, seu falsitatis se crimini
immiscerentē inuenerit, aut manus audaces sibi probauerit ingerentē: tunc enim
necessario ei discedēdi permittimus facultatē, & causas dissidii legibus cōproba-
re. Secuto tamē diuortio, prudens Iudex æstimabit, vtrum apud patrē, an apud *Post diuortij a quo*
matrem liberi morari, ac nutriri debeāt. Si enim pater causam diuortij præstitit, *parente liberi sunt*
apud matrem ad secundas nuptias nō venientē liberi nutriātur, patris expensis: *alendi.*
Si vero cōtra, tunc apud patrem matris locupletis expensis, nisi pater minus sit
idoneus: tunc enim apud matrem locupletē nutriātur, nam quēadmodum locus-
pletes filii matrem alere coguntur egentē, ita iustum esse putamus, & a matre fia-
lios pasci. Quod autē de matre & filiis indigentibus dicimus, hoc quoq; in omni-
bus ascendētibz, & descēdentibus personis, vtriusq; naturæ, putamus esse ob-
seruandum. Secuto vero diuortio, mulier dotem suā a viro repetat, nisi aliud pa-
ctum fuerit: vel si vxor sua sponte abortum fecerit: cōmune lauacrum cū viris libe-
dinis causa habuerit: vel viuentē marito alium sibi fieri procurauerit, propter hæc
enim crimina Ius quoq; repetendæ dotis amittit. Sic ergo de mulieribus despon-
san dis, elocandis, fouendis, & diuortijs, liberisq; nutrīdis, sentimus debere obser-
uari. Dotis autē appellatiōe venit, quicquid rerum mobilium immobiliūue a mulie-
re, vel ab amicis, eius nomīne, marito datum fuerit, æstimatum, vel inæstimatū:
vt donec matrimoniū inter eos duret, apud illum maneat ad sustinēda matrimo-
nii onera. Attamen Bartolus cōtendit, nomen dotis nō res, sed Ius quoddā tenens
darum rerum significare: sicut hæreditas, nō dicuntur res hereditariæ: sed Ius suc-
cedendī in vniuersum Ius quod habuit defunctus. Quæ vero donat vxori marie-
tus, siue ante, siue intra, siue post nuptias: Atytpherya .i. contrados. seu dotaliciū
dicitur: ad cōpensationem dotis, & amoris cōfirmādi causa introductū. Itaq; dos,
& donatio propter nuptias, vt quātitate, & qualitate summe æstimatę cōuenit: *Dos, & dotaliciū in*
ita parī Iure cōsistunt, tanq; reciprocarū donatiōes, nisi quod ipsa donatio morte *quo conueniant, vel*
xoris extinguitur: dos vero si sterilis decessit mulier, ad eius proximiores: si habuit *differant.*
liberos, ad eosdem deuoluitur. Dotes vero cōstituuntur, aut voluntarię ab his
qui mulieri nihil debent, sed tantū pietate adducti ei beneficiūt: vt orphanę a
patronis, vel a Magistratu, aut necessarię, vt a patre, fratribz, Tutoribus, vel Cur-
ratoribus assignatę. Si enim omnes coguntur pro dignitate nataliū, & facultatis
bus, cōstituere dotem illis puellis, quæ ipsorū fidei creditę sunt. Promittūtur ve-
ro dotes, nuda pollicitatiōe, si sponte offerātur: stipulatiōe seu pacto, in certū diem
ac locum, sub cōditione re aliqua: fideiussione bonorū virorum interposita: traditi-
one dotis præsentī, acceptilatiōe, si extinguitur obligatio facta: remissione dotis:
delegatiōe, si mulier aliquem debitorē dotis cōstituat: aut testamento. Quocūq;
autē modo dos cōstituatur, semper maritus æstimatā, aut inæstimatā, autentico in-
strumento, propter memoriā se tulisse testetur: simulq; dotaliciū in bonis suis cō-
stituat. Odiosum namq; esse videtur, si mulier fideiussores de dote conseruanda
exigat a viro, cui se ipsam credidit. Et licet dominiū dotis penes mulierem manes
at, cōmodum tamē, & periculū dotis æstimatę, quā diu cōstat matrimoniū, pe-
nes virum est. Dos enim plane transit in cōtractum venditionis: nam maritus sit *Dominiū dotis circa*
debitor summe, vel precii æstimatę dotis. Qui autē promisit dotem, semper ad es- *mulierem, utilitas &*
uictionem tenetur. Inæstimatę vero dotis, vilitas quidē ad virum, persecutio ve- *periculū penes utrū.*

ro & damnum ad uxorem spectat. Quāvis vero maritus nō directum, sed vtile do-
minium in rebus dotalibus cōsequatur: soletq; ipsum dominū variis pactis extē-
di, aut contrahi: nihilominus in rebus dotalibus, tam dolum, quā culpam pręstare
cogitur: quia sua causa dotem accepit: rantiq; requiritur ab eo diligētia in custo-
diendis vel conservandis rebus dotalibus, quantā in rebus suis habet, & exhibet.
Atq; ob eam rem bona mariti tacito quodā cōtractu sunt obligata uxori, duran-
te matrimonio: adeo ut si vir mulieri, cōsistente ipso matrimonio, dotē reddat: in-
utiliter restituisse censeatur, nisi forte ideo dos reddita sit mulieri, ut aēs alienum
solueret: aut idonea prędia emeret, in possessionē viri recisura: vel ut parentibus,
aut fratribus cōsuleret: vel eos ex captivitate hostili redimeret: aut si appareat vi-
ri facultates ita esse diminutas, ut vix ad restitutionē dotis sufficiant. Nam & hęc
causa est, propter quā maritus Ius tenendę dotis amittat. Quin etiā cōstante ma-
trimonio, dos aliquādo petitur, puta si maritus proscribatur, capitis damnetur, bo-
nae eius creditoribus addicatur, vel fisco. Nam tum si quis horum conetur res
inuadere a marito in dotem datas: potest mulier eas sibi vindicare. Quod autē di-
cimus de dote, idem de donatione propter nuptias est accipiendū, quatenus scilicet
mulier vivit, pręter dotem autē si quid mulier in aedes mariti detulerit: id ea-
tenus sit mariti, quatenus illi dedit vxor. Nam si nō constat de voluntate mulie-
ris: non transeunt sic res ad eum translatae, in dominū mariti: etiā si illi forte tra-
ditae sint. Plerumq; enim traduntur, ut maritus eas custodiat, itaq; reddit eas tā-
quam depositum, cū mulier eas exigit. Vocatur autē res sic datae Græco & vsitato
vocabulo nunc Parapherya, quasi propter, vel iuxta dotem datae. Concludimus
ergo super causa matrimonii, Quia ad illius constitutionē omnia Iura cōcurrunt.
Est enim Iuris Divini, quo ad institutionē: quia Deus illud in paradiso instituit,
est Iuris naturalis, quo ad cōiunctionem: est Iuris gentium, quo ad cōsensum: est
Iuris Civilis, quo ad stipulationes, & pacta dotalia: est postremo Iuris Canonici,
quo ad solennitates, renunciationē scilicet, ferias, sponsalia, benedictionē Sacer-
dotis, & introductionē, ad Ecclesiam, ac proinde si quod aliud Ius, a quocūq; tan-
dem sit inuentum, aliquā personam matrimonii cōmodis egentem, matrimoniū
contrahere prohibeat: illud Iudicio Pauli Apostoli vere dæmonia-
ca doctrina debet appellari.

ARTICVLVS III.

De filia per patrem exdorata: aut per fratres germanos, vel (quod olim
licuit) per patruales exdoranda: deque pueris ex duabus
vxoribus procreatis, vel per patrem diuisis.

**Virgo si fratres germanos, vel patru-
ales habeat, dotetur. Lex I.**

Kazim. Magnus Vi-
slicie 1368.

Filia mortuo patre,
per fratres maritis
tradantur: dote assis-
gnata, deficientibus
filijs, bona hereditas
ria ad filias deuolu-
untur.

Fratres patruales bo-
na obtinere uolentes,
secundū taxam bo-

Item Statuimus, quod cū aliqua dominicella maritatur, aut nuptui a-
licui traditur: dos seu donatio in pecunia parata sufficiat, quæ in præ-
sentia amicorū ei assignetur: bona uero hereditaria corā Regia Maie-
state debeant assignari. ¶ Etiā Statuimus, quod si quis Militū aut
Nobilium de hoc seculo migrauerit, habens filios, uel filias: tunc filiae
per fratres maritis tradantur: Dote tamē eis more cōsuetō assignata. Si
autē filios nō habuerit sed filias, tunc filiabus omnes possessiones cedant
paternae. ¶ Et si fratres patruales huiusmodi hereditates obtinere uo-
luerint, tunc Milites secundū ipsorū cōscientiam prędictas hæredita-
tes taxabūt.

29.
30.

res taxabunt. Et a die taxatiōis huiusmodi dicti fratres patruels sororibus infra annum parata pecunia (secundū quod fuerint taxata hæreditates) persolvere tenebuntur. Et si in tēpore unius anni neglexerint solvere: tunc filia hæreditates perpetue possidebunt.

norum pecunias sororibus pro dote soluent, alias infra annum bona eadē sorores possidebunt.

Virgo a patre dotata, nil pl⁹ petat a fratribus, alioqn ipsi dotēt, vel cōsang. L. ij.

Kazim Magnus Vnslacie 1368.

Statuimus etiā, quod postquā aliquis nostrorū Nobiliū filiā suā uiuens nuptui tradiderit, & dotē sibi assignauerit cōpetentem, ipso tandē defuncto eadē plura a fratribus repetere nō poterit. ¶ Si uero patre mortuo, filia uel filius remanserint solutæ, neq; per patrē dotatę: Si filia fuerit Palatini, & possessiones fuerint multæ, eidē Centum Marcæ pro dote per fratres assignētur, ubi uero possessiones pauca, & filię multæ, uel una hereditas, fiat æstimatio in ualore: & pars cōtingens cuilibet sorori per patrē nomine dotis pecunia persoluatur. Et idem sentimus de filiabus inferiorū Nobiliū a Palatino: quod cū eas in uita tradiderint maritis, dote eisdem similiter assignata cōpetenti: illis de hac luce sublati, fratribus quæstionē pro maiori hæreditate mouere nō poterint. Fratres uero uterini cuilibet sorori quadraginta Marcas solvere teneantur: si possessiones sint multæ, ut præfertur. Si uero pauca, fiat æstimatio, ut supra. Et pars cōtingens cuilibet sorori in pecunia, per fratres exoluatur. Fratribus uero uterinis nō existentibus: idem uolumus de patruelibus esse intelligendū. ¶ Et patruelibus nō existentibus, tunc quilibet de eisdē armis, & signis, cōsanguinitate saltē proximior, in bonis hæreditarijs seu patrimonialibus succedere poterit: sororibus dotatis, ut superius est descriptū. Et interim quot sorores non fuerint matrimonialiter copulatæ, earū hæreditates patrimoniales quocumq; modo uocitētur, prædicti fratres possidebūt, quousq; eas nuptui tradēt & dotent modo præmisso. Hoc specialiter declarādo, prout etiā superius præmissimus, quod cū pater in uita sua aliquā nuptui tradiderit, eo debeat contentari, quod sibi pater assignauerat, dum adhuc uiueret in humanis: nec fratribus pro dote aliquā poterit mouere quæstionē. Sed contentari debet eo, quod illi parentes ipsius uiuentes, & sui cōpotes existentes sunt largiti, adijcientes, quod fratribus, seu mortuis, seu existentibus, filię in hereditatibus non succedant: sed contentētur dote eis tradita, ut superius continetur.

Filia per patrē dotata, eo moriente nō petat plus a fratribus.

Baronis filia, mortuo patre indotata, Centū Marcis per fratres dotetur, aut bonis æstimatis sors ei datur æqua pecuniaria pro dote, quod etiam intelligitur procedere in filiabus inferiorum Nobilium.

Parentibus uita functis, fratres dotatis sororibus, possident hæreditates. si cōsanguinitate non superstitierint, extunc de eisdem armis saltem cōsanguinitate proximiores, eas dotabunt.

Sed iam filia, si fratribus germanis carent, hæreditant. Lex ij.

47. Vt uiam dubijs præcludamus, interdū contigit filias post obitū patris & PP ij carentes

Vulad, Isagell, Crae, & Varibz 1423.

si filia germanis fra-
tribus carent patre
mortuo debetur illis
successio hereditaria
non obstante pacto,
de non petendo cum
suarum maritis facto.

carentes fratribus germanis in bonis hereditariis remanere: quas solent
patruum, uel amici proximiores, nomine tutorio obseruare, in hunc finem.
Quod ipsas quibuscumque conditionibus siue pactis de hereditatibus ex-
cludant, uolentes ipsis pecuniam, cum maritatur, assignare. Eisdem igitur
de nostra clementia providere cupientes. Statuimus deinceps, Quod si
mariti earum taliter pecuniis a patribus, uel amicis, aut Tutoribus rece-
ptis, ex pacto de non receptione honorum ipsas concernentium astrinxerint
qualitercumque, siue per fideiussoriam cautionem, uel alio quocumque modo tale
pactum interuenerit, aut aliquis fuerit astrictus: illud decernimus irri-
tum fore & inane, utque prefatae filiae redeant ad earum hereditarias por-
tiones, non obstantibus pactis, aut cautionibus quibuscumque: sed sponte
prefatae filiae bona sua hereditaria, si ipsis placet, uendendi, ut antea ha-
beant facultatem, & omnimodam potestatem.

Vulsa. 1. agel. Crac.
& Varthe 1423.

Filij prime uxoris,
mortuo patre, soror-
es ex secunda uxore
maritabunt: assignata
eis dote competenti, bo-
nis maternis duntaxat
exceptis.

Pueri prime uxoris
diuisi a patre et por-
tionem suam tenentibus.
Portio pueri secunde
uxoris integra de-
betur.

Idem supra ca. 5. ar. 2.

**De pueris ex duabus vxoribus precreatis do-
tandis, uel per patrem diuidendis. Lex iij.**

Declarantes Statuimus, Quod si contingerit patrem cum secunda uxore fi-
lios non habere, sed filias: & cum prima habuerit filios, extunc patre mor-
tuo, puerorum praedictorum pars aliqua secunde uxoris filios non continget,
sed filij siue filius prime uxoris superstites sorores suas iuxta consuetu-
dinem Terrae maritabunt, assignata ipsis in pecuniis dote competenti: bo-
nis maternis duntaxat exceptis, si ea ipsae praedictae sorores habuerint:
quae pro ipsis debent remanere. ¶ Cum uero pueri primae uxoris por-
tionem suam aequalem a patre eis sponte ex diuisione perpetua oblata
obtinuerint: tunc portio secundae uxoris filijs, aut filiabus eiusdem, ce-
dere debet integraliter.

**Sorores honeste a fratribus seruentur, alio-
quin suam sortem tenebunt.**

Ex Statut. Maxou.
sigismund. 1536.

Licet ex antiqua consuetudine istius Terrae sorores germanae non hereditant in bonis
paternis, & quibuscumque aliis fortibus, respectu fratrum suorum germanorum, pueros
quosque ipsorum: Sed semper sunt apud eos in dote alias na posagiu. Nihilominus
qua diu eas maritis non tradiderint, debent seruari, & prouideri per fratres germa-
nos, & eorum pueros, secundum conditionem ipsarum in domo, et bonis paternis: nec eas
inde valebunt eicere. Et si frater esset adeo austerus contra sorores suas, & multis
iniuriis ac molestiis eas afficeret, nec curaret ut eas maritis traderet: tales sorores
possunt confugere ad amicos, & consanguineos suos, ut eis frater ediuideret portio-
nem honorum ipsas concernentem. Quod si facere nollet, ex Officio Principis Ter-
rae debent dari, & mitti Commissarij ad faciendum iustam diuisionem inter dictos fra-
tres, & sorores: quae in eisdem portionibus vadio conuenienti debent pacificari. Et
poterint dictae sorores prefatas portiones suas sole per se tenere, & possidere, aut
apud aliquem consanguineum cum eisdem portionibus manere, donec maritum assump-
plerint. Quibus praedicti fratres dotes competentes ex prefatis bonis dare debebunt

hoc tamen

hoc tamen excepto, quod predictę sorores portiones honorũ quas ex diuisione cũ fratribus facta tenuerint, vendere, & alienare quouis modo a fratribus suis germanis, & eorum pueris non valebunt: iuxta Terrę consuetudinem.

Deficientibus fratribus sorores ad bona paterna reuertuntur.

56. Ex cõsuetudine antiqua obseruetur, vbi fratres, & eorũ pueri, ac successores eorum legitimi deficiunt, & sine prole decedunt: sorores ipsorũ germanę succedũt, & hæreditant, redeuntq; ad bona paterna, & fratrũ suorum: etiã si abrenunciata fuerint, & maritis tradita. Et si fuerint alię sorores in eadẽ domo, & bonis prædictis, nondũ maritata: tenentur illę sorores maritata dotem, quã ex illis bonis receperunt, prius restituere, & importare, ac cum aliis sororibus nondũ maritatis equaliter diuidere, anteq; sortem honorũ eas cõcernentem apprehendant.

Ex statut. Maxon. sigismund. 1536.

ARTICVLVS III.

De Iure Dotium viuentibus maritis inscriptarũ, vel non inscriptarũ: ac de obligatõibus coniugum mutuis: aut alicui alteri fieri solitis, quodq; criminibus maritorum, perlucrisque super illis obtentis, dotes non viciantur, deque Diuortijs.

- 121) **Vxor vir, suo nil inscrib, sine amic. L. 1.**

Consuetud. Terrę Craconien. 1505.

Item uxor marito suo nihil inscribat sine consensu amicorum, & si inscribit, illud nullius roboris sit.

Bona tamẽ sua ad tempora suę vitę sic inscribere possunt. Lex ij.

sigism. Petri. 1523.

47. **Comparentes personaliter corã Iudicio Nobiles N. de N. & N. de N.**

Huius mentio infra cap. 7. art. 2. de forma contractuum.

48. coniuges sani mente & corpore existentes, & usi amicorũ consilio, publice & per expressum recognouerũt quia omniũ honorũ suorũ hæreditariorũ, & obligatoriorũ, mobiliũ & immobiliũ, quę nũc habet, & in post habebũt, inuicem & mutuo cõcesserunt sibi usumfructũ ad tẽpora vitę suę, tali uidelicet modo, quod si prefatum N. priusq; predictã N. mori cõtigerit, extunc ipsa N. bona omnia tam mobilia quã immobilia prædicti N. obtinebit, & possidebit, cũ omni Iure, dominio, & proprietate, nihil excipiẽdo: illisq; utifruetur ad tempora duntaxat vitę suę, post mortẽ uero prædictę N. bona prefata tam mobilia quã immobilia totaliter pleno Iure ad successores predicti N. de

Et si vile est amorẽ ac fidem cõiugalem modis omnibus tueri, atq; etiam augere: Nihilominus Reip. interest, ne mulieres plusq; oportet a viris distate, vel licenter ac dissolute uiuant, vel in educandis liberis suis, præsertim si secundo marito nubãt, aut scortentur, sint negligentes: vel Reip. dũ tempus belli est, inutiles, ita vt Reip. expedire videatur, quo dote sola sint cõtente: talesq; inscriptiões ad vitam ex re liberorũ, ac Reip. arbitrio Magistratus moderẽtur. Quãq; vero dotes & ipsa aduitalicia mulieribus in Repu. nostra facta testaq; sunt: Rex tamen Sigis. decreuerat nõ posse vxores quicq; titulo donatiõis a maritis ultra dotem, & cõtra dotem, ipsumq; aduitaliciũ habere, nisi forte ab inscriptiõe dotali recedere, ipsoq; dono potiri maluit.

PP. iij

uoluentur, sine quouis impedimēto, & cōtradictione successorū pręfate N. Et similiter si cōtigerit prędictā N. prius mori quā ipsum N. extunc pręfatus N. bona omnia tam mobilia quā immobilia pręfate N. obtinebit & possidebit, cū omni iure, dominio, & proprietate, & omnibus eorundē bonorum pertinētis, illisq; utifruetur ad tempora uitę duntaxat suę: post mortē uero prędicti N. bona pręfata quęcūq; ipsam N. cōcernebant, ad successores prędictę N. totaliter deuoluentur, sine quouis impedimēto & cōtradictiōe pręfati olim mariti successorū.

Quod si vir alienat bona, doti & dota-

licio vxoris suę subiecta, requiritur v-

sigism. Petr. 15 23.

xoris ipsius consensus: cum duobus amicis de linea paterna ad talem inscriptionem ratificandam. Lex iij.

Idem lib. 3. cap. 7. ar. 2. de formula uenditionis.

Et si uenditor haberet uxore cuius reformatio extenderet se ad talia bona uendita, cōstituetur per maritum ad Acta, & cum cōsensu amicorū ad minus duorum, ex linea paterna consanguineorū, consentiet ad talem inscriptionem, quo ad eius reformationem.

De eodem.

sigism. Crac. 15 43.

Si uero is qui uenderet, obligaret, aut quocūq; alio modo inscriberet, alienaretq; bona sua, habuerit uxorem: tum eandem tenebitur cū amicis eius ad renunciationē doti eidem inscriptę adducere: quę adducta, recognoscet se Inscriptioni suę dotali renunciare cū amicorū consensu.

Fuga & crimina etiam viri dotalici-

um non viciant. Lex iij.

Kazim Magnus Vislicie 1368.

De aliquo crimine accusato; & profugo, Episcopo, aut Palatino dabit saluū conductū ad duos mēses, ut gratiam Regis querat, postq; admitti ad iustificandū, alios Palatinum eum ad metas Regni conducat extra Regnū per annū mansitans, & gratiam absq; infamia queritabit.

Statuimus, quod si aliquis corā nobis, uel nostro Capitaneo, de aliquo crimine, uel maleficio fuerit accusatus, & ad ostendendū suam innocentiam per nos uel nostrum Capitaneū nō fuerit admissus, & ob hoc ipsum fugere cōtingat, & ne huiusmodi fuga ad infamiā reputetur: Idem fugiens corā Reuerendis, in Christo patre Episcopo Cracouiē. aut Palatino Cracouiē. aut Sandomiriē. protestabitur, quod nos, aut Capitaneus noster, ad expurgandū ipsum admittere noluimus, & tales pręnotati, aut Palatinus noster illius Terrę, profugo, treugas duorū mensium dare poterit: & ipsum profugū seruare, infra quod tempus, idem Palatinus apud nos uel nostros successores eidē profugo querat gratiam, & fauorē, ut ipsum ad iusticiā admittamus. Quę si prędictus Palatinus nō poterit obtinere, quod eundē uidelicet ad expurgandum suam innocentiam admittere nollemus, extūc Palatinus ad metas Terrę suę illum cōducere tenebitur. Qui a tempore conductus Palatini infra annum Terrę, Regno, & Terrigenis nocumenta inferre non debet.

Vxore sua

VXOR E sua in bonis suis pacifice infra annum prædictū dimissa in quiete, quo anno euoluto, infra quē gratiā nostrā semper quærere debeat. Et si ipsam inuenire nō poterit, & præfatus profugus aliqua nocumenta Regno uel Terrigenis intulerit: propter hoc infamis nō debet reputari, nec ipsum per Terrigenas captū ad mortem nobis, aut nostro Capitaneo dare tenebūtur: nec propter hoc indignationē aut offensam nostram incurrāt Terrigenæ supradicti. ¶ Si uero maliciose, & absq; culpa contigerit aliquē profugere, & luri parere noluerit, & profugendo nocumenta Regno aut Terrigenis intulerit: bona ipsius immobilia, præter dotaliciū uxoris, Camerae nostrę perpetue applicētur. Mobilia uero inter nos & Barones nostros per mediū diuidantur. Et si captus fuerit per quempiā, in gratia nostra cōsistat: nec propter captiuitatem eius per amicos debet aliqua indignatio, uel inimicicia occulta, uel manifesta, suboriri. VXOR uero sua in dotalicio suo remanebit, prout superius est notatum: uel IPSVM VENDER E liberam habeat facultatem.

Bona maliciose de Regno fugientis, & factentis damna, confiscantur, dotalicio uxoris saluo.

Nec perlucris super viro obtent,
subsunt. Lex v.

38. Si uero quis in aliquo alio bona quæcūq; iuris decreto fuerit assequutus, in quibus scilicet bonis uxor eiusdē Victi habuit reformationē suā dotalicialē: talē Reformationē uolumus illēsam permanere, & talis cōuictus pro Golota debet reputari: Iure Golotarū deinceps conueniendus: casu quo executioni rei iudicatæ contraueniret.

sigism. Petr. 1523.

Diuortia Spiritual. cognoscāt. Lex vi.

Ad Spirituale Iudiciū pertinere debet negociū diuortij. Nihilominus cognitio de dote & Inscriptiōibus dotalibus inter personas per diuortium separatas, ad Regiā M. iuxta antiquā cōsuetudinē debet remitti.

sigism. Crac. 1543.

Idē li. 1. cap. 4. ar. 8. de causis fori spirit.

ARTICVLVS V.

Vidua indotata, vel dotata, quid post mortē viri sui de bonis mobilibus, vel immobilibus tollat: bona tamē dotalia non limitat: item si uxor prius moriatur, quā vir: vel si secundo nubat, aut dotem vendat, aut si vidua, eiusque cōsanguinei, possessione bonorum dotalium vi deficiantur: & quo modo pueri diuersarum coniugum dotalicia matrū suarum coequent, antequam bona paterna inter se diuidant.

Dotes nō inscriptæ nullæ sunt. Lex I.

- 108 Item præcidere cupientes consuetudinē, nō quidē cōmunem, sed in certis Terris seruata, pro Dotibus foëminarū nō inscriptis, quas Dotes nō nullæ personę post foëminas steriles, lure expetebāt, per testiū tantummodo probationē: nulla Inscriptiōe, alias Reformatiōe in Actis habitata. Statuē

Iohann. Albertus Patricius 1496.

ta. Statuimus quod a modo Dos quæ non fuerit corā nobis, aut in Libris, seu Actis inscripta: alias iuxta iurisordinē & antiquā consuetudinem reformatā; nullius debet esse ualoris, & momenti.

Ex consuetud Ter-
re Cracou. 1505.

Indotata mulieri 30. marc. soluūt. L. ij.

si uir nō faciens Re-
formationem uxori,
quam in statu puella
existente accepit
coniugē, moriturus fu-
erit; Extunc eidem ux-
ori aut 30. Marc.
pro Crinili debent da-
ri, aut possessio ha-
bens de censu annu-
atim tres Marcas.

Item dū aliquis copulat sibi matrimonialiter Virginē seu puellā, & pri-
uatur uita Dotem nō reformā. eidē uxori: extunc talis uxor accipiet
pro Crinili Marcas xxx. aut possessionē ubi triū Marcar. esset prouē-
tus habebit, tam diu, donec sibi persoluetur Crinile tenendā, quæ quidē
Vidua nō tenetur æquitare de bonis, in quibus eam maritus morte re-
liquit, alias odumari, usq; quo dabūtur ei, aut triginta Marce pro Cri-
nili: aut trium Marcarum prouentum alias censum sibi constituent
mariti successores.

**Vidua dotata quid tollat, & si secun-
do nubat. Lex iij.**

Kazim, Magnus Vi-
slitz 1368.

Vxor, moriente ma-
rito, circa dotem &
parafernalia reman-
ebat: qua mortua, ad
filios bona deuoluūt.

Statuimus, quod marito mortuo, uxor circa donationē, & Dotem, &
quælibet parafernalia, in pecunijs, gemmis, lapidibus, & uestibus su-
perextantibus & remanētibus debeat remanere. Ipsa aut mortua, ad li-
beros si ipsos habuerit, prædicta omnia bona deuoluantur. ¶ Quæ
mulier habendo pueros, si aliū uirum receperit, uel recipere uoluerit: de-
cernimus, quod tantūmodo ad eosdem pueros omnia bona paternalia
integraliter, cū alia parte ipsos in diuisione cōcernente quorūlibet bono-
rum maternalium, in quibuscūq; rebus cōsistant, absq; aliqua cōtradi-
ctione deuoluātur: & cum alia residua suorum bonorū parte maritum
accipiat, iuxta suam uoluntatem.

¶ Coæquentur Dotes inter fratres diuersarū coniugum.

Ex statut. Mazou.
1536.

Quando vnus Nobilis habet plures vxores, & omnes habent æqualia dotalicia
in summis pecuniarū. Extunc pueri quotquot fuerint ex dictis vxoribus omnia
paterna bona inter se diuidere debent æqualiter, secundū capita: dotalicijs hu-
iusmodi ad partē repositis. Si uero alicuius vxoris dicti Nobilis dotaliciū maius
fuerit, tenentur pueri aliarū vxorum dotaliciū hoc maius pueris eiusdem vxoris
adæquare ante diuisionē. Et si aliqua vxor dicti Nobilis nō haberet dotaliciū,
pueri eius circa diuisionē tenebuntur partem pecuniarū quæ super eos concer-
net imponere, coæquando scilicet dotalicia aliarum vxorum.

Vidua dote, & cōtradote potiat. L. iij.

Magell, Crac. 1423.

Vxor marito mor-
tuo in bonis dotis &
dotalicij tantum re-
manebit: Reliqua bo-
na pueris, & pro-
pinqvis resignatura.

Ad abolendā damnosam consuetudinē, quæ hætenus inter subditos
nostros solū ex cōmuni usu seruabatur, quod uxor marito mortuo, in
sede uiduali, cōtra quandā antecessoris nostri institutionē: quæ incipit,
Statuimus &c. remanens: omnia bona possidebat, propter quod nōnul-
la bona pueris, uel proximioribus per inaduertentiā, & malam ipsorū
procuracionē anihilabantur, & desolabātur. Vnde talibus obuiare uo-
lentes, Statuis

lentes, Statuimus de cetero, quod uxor, marito mortuo, tantū Dotem, & dotaliciū habeat, alia uero bona in quibus Dotem & dotaliciū nō habuerit, pueris, uel proximioribus tenebitur resignare.

Vidua, quæ bona mobilia tollit. Lex v.

Idell, Crac. 1423.

42. Licet etiā antiquitus per antecessores nostros in quodā Capitulo statutum sit, Quod marito mortuo, uxor donationē, & Dotem, & quælibet parafernalia, uidelicet in gemmis, argento, uestibus, & pecunijs habeat, & teneat: Tamē quia nō modica damna per hoc pueris euenire solebant, Qua propter de cōsilio & cōsensu Prelatorū, & Baronū nostrorum omnimode Statuimus: Quod uxor marito mortuo, solū circa parafernalia domestica remaneat, Thesauro uidelicet, pecunijs, & argento equis magnis, cū omnibus armis acquireis exceptis, quæ omnia ad pueros deuoluātur. ¶ Declarantes insuper, quod talis mulier circa omnia pecora, & quæuis alia, quæ in dote sua, & dotalicio fuerint, una cū equis uestigalibus, quibus tēpore mariti sui uehebatur, remaneat: demptis uestibus, & equis paruis, in ualore triū Marcar. mariti defuncti: quæ in æqualem sortem seu portionē, dominæ cum pueris cedere debebunt, & diuidi cum effectu.

Vxor post mortē uis
ri circa paraferna-
lia remaneat pecun-
ia & argento, equis ma-
gnis & armis ad pu-
eros & propinquos
deuolutis.

Vestes mariti, equi
parui, inter uiduam
& pueros diuidan-
tur: habiura uidua e-
quos quibus uiuente
marito usa fuit.

Si mulier pri⁹ moriatur, uel con. L. vi.

112. Dotium solutionē (mortua existēte muliere cui uiuēti inscripta erat) dubia impediēbant hactenus duplici ratiōe: una, quod uiuente marito premortuæ uxoris cōsanguineis solutiones Dotis petentibus, aliqui possessionē adiudicandā putabant, in bonis uiuēti mulieri reformatis, quorū superuiuens maritus possessor esset: altera, muliere post maritū antea sibi prēmortuū moriente, & in possessione dotalicij usq; ad ultima uitæ tempora existente, post eiusdē mulieris uiduæ mortis obitum cōsanguineis eiusdē mulieris uiduæ mortuæ solutionē Dotis petentibus, nōnulli putarunt, ut cōsanguinei dictæ mulieris uiduæ mortuæ Dotis solutionē lure repeterēt: nōnulli decidebāt, cōsanguineos in possessione cōseruandos. Quapropter nos cū Consiliarijs, & Terrarū Nuncijs, dubia ipsa absoluimus, decernentes perpetuo tenendū. ¶ Quod dum mulier premortua esset, habens Dotis, & dotalicij reformationē: Dos a marito superuiuente lure mediāte exigatur, quæ maritū decernimus sic potiri possessionē in bonis per eū olim mulieri uxori suæ uiuēti reformatis, uti uiuente ea potitus erat, & possidebat: de quibus omnibus suæ olim uxoris cōsanguineis, Dotē petentibus, lure respondebit. ¶ Sed prēmortuo existente marito, mulier per eum morte derelicta, si possidebat usq; ad ultima uitæ suæ tēpora bona sibi per olim uiuēte maritū reformatata: quandoq; ipsa mulier post mortē mariti sui mortem obiret, existēs possessor reformatiōis suæ: sic debebitur possessio bonorum re-

Alexand. in Radom.
505.

si mulier habens do-
tis & dotalicij suorum
Reformationē mor-
tua fuerit, priusq; ma-
ritus: solutio reforma-
tionis lure p consan-
guin. mulieris a ma-
rito est repetenda. Eo
in possessione bonorū
reformatorū reman-
ente.

Mulier post mortem
mariti existēte in pos-
sessione reformato-
riū bonorū, datur posses-
sio ipsa per loci Ca-
pitaneos cōsanguineos
eiusdē mulieris
moriēte co-

QQ

norum re-

norum reformatoꝝ cōsanguineis mortuæ illius mulieris, ut eā mulier uidua possidebat: quā possessionē, Statuimus, absq; iuris strepitu, cōstito duntaxat de lure reformatiōis, & de possessione per mulierem ad tempora uitæ habita, dandam per loci Capitaneos his, quibus Dotis debetur redditio.

Bona nomine Dotis possessa, a mulierib;

bus non limitantur. Vide supra Libro 1. Capit. 14 de Offic. Succamer.

¶ Dotes steriliū mulierum ad cōsanguineos reuertuntur, in possessione tamen bonorū dotaliū nō præscribunt.

Ex statut. Mazou.
sigismund. 1536.

Dotalicia mulierū Nobiliū, Literis Principū aut Libris Terrestribus firmata, quæ nō fuerint exoluta, aut quomodolibet extincta: si tales mulieres absq; prole decesserint, aut si proles earū extingueretur, possunt per veros hæredes dictarum mulierum, super quos huiusmodi dotalicia spectāt & pertinent, lure & iudicias liter queri & repeti secundū iustam deuolutionē. Neque in talibus dotaliciis diuturnitas, & præscriptio Terrestris nocet, quādiu illa bona in quibus dotalicia huiusmodi inscripta sunt, apud hæredes illius legitimos, a quo dictum dotalicium processit, successione naturali permaneant.

¶ Dotes etiā alienari possunt, sed in eis possessores nō præscribūt.

Ex statut. Mazou.
sigismund. 1536.

Si aliquæ viduæ & mulieres Nobiles dotalicia sua alicui vendiderint, aut quouis modo, & titulo perpetuo inscripserint, possunt semper redimi, & liberari a propinrioribus, & hæredibus legitimis illorū, qui huiusmodi dotalicia predictis viduis, & mulieribus vxoribus suis inscripserūt, & reformauerunt in bonis suis, soluta summa pecuniarū veræ Dotis in dicto dotalicio expressa, præter przyuyaneck. Nec in tali venditiōe dotaliciorū emptorē præscriptio Terrestris iuuare potest.

De mulierib; alijsue personis ex bonis

suis violenter pulsas. Capitaneus cognoscit, ut habetur Libr. 1. Cap. 12. Artic. 13. de formula iudicii in Causis Officii fieri soliti: Nihilominus quod Capitaneus tantum iudicat si mulier dotaliciata, alijsue quispiam bonorū suorum possessor toto fundo, non aut certa aliqua ipsius fundi particula depellatur, & qua ratione spoliatos possessione bonorū, ad eadē restituat. vide infra Cap. 11. Artic. 7.

ARTICVLVS VI.

De secundis nuptiis, bonisq; a Domina dotalicali secundo maritata redimendis.

De mulierib; secundo nuptis, ac bonis dotalicij redimendis. Lex I.

sigism. Petr. 1523.

Eiusdem Statut mē-
tio libr 3. cap. 23. de
Actorū Positione.

Cum primū mulier sedem sibi uidualē per secundas nuptias uiolauerit, Volumus, quod talis poterit citari, aut in iudiciū Terrestre: uel ad Actorum Terrestriū primā & proximā Positionē. Et talis quidē uidua citata, in primo Terminō nō cōparens, poenā cōtumaciæ luet, Parti & iudicio exoluendā. In secundo uero Terminō sicut peremptorio tenebitur citata cū Literis suis Reformatorijs legitime cōparere, ad tollendū pecunias a Parte se redimēte, in Literis suis Reformatorijs per expressum contentas,

sum contentas, & cōdescendere bonis illis redēptis Parti se redimentī, dando illi Reemptori certos pro se fideiussōres bene possēssionatos. Nobiles, in hunc modū, quod ea muliere defuncta, dotaliciū alias przyuia⁹ nek ad successores primi mariti deuoluetur, uel potius restituetur.

SI V Ero talis mulier citata in secūdo Termino nō paruerit: extunc Iudiciū illud dabit illi Redimenti bona illa Reformatoria in possēssionem, & pecunias ad redemptionē pertinentes, iuxta Inscriptiōis Reformatorie continentia, in Cancellaria Terrestrī cōseruabit, tam diu, quousq; ipsa Domina Dotalicialis in Iudiciū rursus ueniens, certos pro se fideiussōres, super Dotalicio eius ad propinquos primi mariti reuertēdo, modo suprascripto statuerit: auisando Citatiōe sua literali illū Reemptorem, & euocando eum ad hoc idem Iudiciū, ad leuandū pecunias Dotis & Dotalicij suorū predictorū, & ad suscipiendū a se prēfatos fideiussōres super Dotalicio suo prēnominato, post mortē suā reuertēdo.

SI V Ero quis in aliquo alio bona quacūq; Iuris decreto fuerit assignatus, in quibus scilicet bonis uxor eiusdē Victi habuit Reformationem suā dotalicialē: talē Reformationē uolumus illegam permanere.

ET T Alis Conuictus pro Golota debebit reputari, Iure Golotarū deinceps cōueniendus, casu quo Executiōi rei Iudicatæ contraueniret.

si contumax sit mulier, datur Actori possēssio bonorū, quā tamē ad Cancellariā pecuniam dotis & dotalicij dabit, quam cum mulier habere uellet, uicissim sui Reemptorē citat, ad uidendū, et pecuniam dotis a se tolli, & de restituendo dotalicio fideiussōres sisti.

idem 251. fol. de Executiōe rei Iudicatæ

ARTICVLVS VII.

Cum mulieres citāt, uel citantur, corā

Officiali Iudicis Procuratorē suę Causę constituūt. Lex I.

Quam Libro 4. Capitulo 5. Articul. 1. de Procur. uide.

ARTICVLVS VIII.

De Præscriptionibus & delictis fœminarum.

Virgo desponsata agat contra Tutorē

infra tres annos, & totidē menses, alioqui præscribit. Lex I.

Quam uide paulo supra de Tutoris potestate Capitulo 4. Artic. 5. de præscriptionibus uero virorum infra Capitulo 9. Articulo 2.

Mulier maritata decēnio præscribit. Lex II.

18. Mulier maritata ad aliquā hereditatē dicens, & credens ratiōe Dotis, uel quolibet alio modo se lus habere, & ad eam pertinere: si infra decem annos nō curauerit, uel neglexerit pro eadē hereditate quæstionē intetare: ita quod infra idem tempus decē annorū tēpore pacis, & cōcordię, patiatur possessorē pacifice et quiete possidere: extūc decernimus, Quod eadem mulier ab omni Iure hæreditatis eiusdē se agnoscat cecidisse.

Sed uidua sexēnio præscribit. Lex III.

Vidua eodē modo asserens aliquā hereditatē ratiōe Dotis, uel quomo-

QQ ij dolibet alio

Præscriptio est Ius capiendorū bonorū ex certa diuturnitate tēporis a Magistrato introductū, ne rerum dominia essent in incerto. Quæ itaq; præscriptiōe tenetur, etiam bona conscientia coram Deo tenentur. Cū enim Magistratus diuinitus approbatus sit: approbata est & Præscriptio a Magistratu iustis de causis ordinata.

Kazim. Magnus Viflicia 1368.

Kazim. Magnus Viflicia 1368.

Vidua sex annos præ
scriptionis habebit
sub eisdem iusticiam
pro bonis petitura
alioquin nihil unq̃ pa
cis tempore petere
possit.

Per Tartaros raptis
nulla unq̃ præscri
ptio opponatur idē
libro sexto.

Kazim. Magnus Vi
slicie 1368.

Præscriptio viduarū
sex annorum, Maris
tata decem.

De uirorū præscrip
tione hæc quoq̃ parag. res
petetur.

dolibet alio iure ad se pertinere, quam hereditatē alius possidet. si in fra
sex annos tempore pacis & cōcordiæ sustinuerit, uel passa fuerit, posses-
sorem ipsam hereditatē quiete possidere decernimus, quod uidua sen-
tiat se ab omni iure illius hereditatis cecidisse: ipsi uero possessori rati-
one Præscriptiōis in eadē hereditate plenū ius sit acquisitū. Volumus
tamē & declaramus, Quod præmissæ Præscriptiōes tēpore pacis & cō-
cordiæ uendicent sibi locū. Tempore autē guerarū seu discordiarū, nul-
latenus sibi locū debeant uēdicare. Sed tunc oportebit se salubri reme-
dio eiusdē Præscriptiōis prouidere, iuxta discordiā guerarūq̃ qualita-
tē. ¶ Sicut & captiuis per Tartaros nullā uolumus fieri præscriptionē

De eisdē viduar. & maritar. præscripti.

Cum realis distinctio personarū habeatur, inter quas, quedā personæ
liberæ, ut uirorū: aliæ autē, ut mulierū, quæ minus libere agere possunt
in iudicio super rebus & hereditatibus, ipsis debitis & obligatis: Pro-
pter quod Statuimus * ut uiduis sex annorū Præscriptio propter fra-
gilitatem sexus apponatur. Mulieri autē maritate cū non habeat suis
us potestātē liberā propter maritū, decē annorū opponat præscriptio.

De maritarum præscriptiōibus.

Nuptæ decennilem habeant præscriptionem.

Præscriptiōes in Russia eadē. Lex iij.

Præscriptiōes Terrestris quæ in alijs Terris Regni nostri currunt, eti-
am in Terris nostris Russiæ currere uolumus, & decernimus, præter eas
Terras & Districtus in quibus propter hostilitatē iudicia celebrari &
agi non possunt, nec celebrabuntur.

Eadem in Terris Drohic. Bielscen. &

Mielnicen Præscriptiones de quibus Libro 5. videatur.

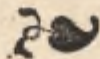
Si mulier etiā rapiat decimā quomodo

ad satisfactiōē compellitur. Libr. 1. Cap. 4. Artic. 6. de Prouent. cleri vide.

ARTICVLVS IX.

De bonis vero Monialiū, ac Præscripti-

onibus, Libro 1. Capitulo 4 Artic. 12. de Monialibus vide.



De acquisitiōe rerum ex Contracti-
bus siue de rebus creditis.

P R A E F A T I O.

Vt successio, ac diuisio rerum, ita quoque Contractus Iure naturali, gentium, Di-
uino, ac Ciuili constat, cum enim homines alter alterius rebus egerent, suis autem
abundarent: aut res rebus cōmutabant, aut certo precio emebant: ne scilicet viui
suo necessarias rapere, ob easque tranquillitatem publicā inter se violare cogerentur.
Itaque Iure humano adductus Abraham quadringentis siclis argenti agrum sepe-
liendae Sarae necessariū apud Ephron emit, ante quā Dñs dixit per Moysen: non
concupisces rem proximi tui, quo quidē praecepto Deus, id quod in natura ho-
minis ingeneratū fuit, & vnumquēque res suas habere praecepit: & ab alienis ab-
stinere grauissime vetuit, simulque formulas Contractuū atque Actionū a Magistra-
tibus politicis, ad mutuā elementorū huius mundi cōmunionem, praescriptas, san-
cte obseruandas significauit. Quae potestas ut penes Magistratū politicū esset per-
petua: Christus inter fratres diuisor esse noluit, nimirū ne is qui nō ex hoc mun-
do Regnū, ac ministros sibi querebat, huius mundi Magistratuū Prouinciā sibi,
suisue arrogasse videretur. Esi autē cōtrahere homini Christiano licet: attamē om-
nes Contractus iudicio ratiōis, quae nostris mentibus tanquā dedicatū aliquod si-
mulacrum a natura indita est, respondere, atque cōsentire debent, hoc sensu quip-
pe & Christus ait: quaecūque vultis ut faciant vobis homines, & vos facite illis. Ac
proinde & vsurg, quo I naturae Contractuū sint cōtrariae, prohibentur apud Lu-
cam Cap. 6. mutuum date, nihil inde sperantes, quibus quidē preceptis, & licis-
torum Contractuū rigorem ad regulam aequi bonique in natura positi Christus res-
perauit: & quid in illis omnino fieri nō liceat, prohibuit.

Contractus itaque est duorū, pluriumue, occasiōe alicuius rei, vel facti, propter iis al-
terius rei, vel precii cōuentiōe ad cōmunicationē rerum, vel operatū. Iure introdu-
cta. Et licet Contractus, conuentiōisue verbum, lata eius significatiōe, sit genera-
le: ad omniaque pertineat, de quibus homines, qui inter se agunt, & quasi ex diuersis
animi motibus in vnū cōcurrunt, negotiū cōtrahendi, transigendique causā: nuls-
lusque est Contractus, obligatioque nulla, quae nō habeat in se conuentiōē siue re,
siue verbis fiat: Nihilominus species Conuentiōnū sunt, promissio, pollicitatio,
votum, stipulatio, pactum. Promissio enim, proprie est solo offerentis animo ali-
cui priuato: pollicitatio vero Reipub. votum autē Deo, obligatio facta, ut autē ii-
tantum homines qui sui iuris sunt promittendi, pollicendi, aut vouendi habent
potestatem: ita tantū res, quae vel per se honestae, vel viles, vel saltem sint in eorū
qui promittunt potestate, sunt promittendae, alioqui in inhonesto, vel impossibi-
bili promisso, fides est rescindenda: & in turpi voto mutandū est decretum: etiam
si Iureiurando forte cōfirmata sint, tam enim promissio, & pollicitatio, cum a vo-
luntate cōsultra nō temeraria proficiantur, honestā causā promissi habere de-
bent in se, quā votum piam, voluntatiq; Dei respondentē. Insuper actiones ex nu-
do promisso, nulla s. scriptura, vel fideiussione firmato (praesertim ratiōe fundos-
rum) apud nos gignuntur nullae: nisi quis fortassis Nobilis vir propter delictum
sponsiōe fidei, ex iusta causa, ab eo qui habuit potestatem, fuisset obligatus. Votum
etiā pro d. mali suppediat causam, rescindatur: ut si quis coelibem se victurū vo-
ueret & tamen scortetur: vel se occisurum aliquē iuret, ut Herodes Iohannem ne
peierasse videatur. Quorū alter omnino sequi debet Ius naturale cōiugii, ne scor-
tando peres

Contractus omni in
re sunt introducti.Contractus etiam in
re Diuino sunt instit.Quales debent esse
christianorum cōtract.

Cōtractus definitio.

Contractuū seu Con-
uentiōum formae ac
species.Promissio.
Pollicitatio.
Votum.Votum an aliquando
rescindendum est?

tando pereat: alter aut iusiurandū itidem examinare tenetur, num cū Dei voluntate cōsentiat. Quid enim minus potest placere Deo, quā peccando velle religioſum videri: miserabilis etiā sit omnis neceſſitas (iuxta Ambroſii ſententiā) quę homicidio ſoluitur. Licita vero ſoluuntur promiſſa, facta præſtatiōe promiſſi: aut ſi accuſabilis obſtet neceſſitas ne præſtetur, excuſatiōe: aut cū ex præſidium Ecclēſiæ diſpenſatiōe, cōmutentur: aliarūue rerum præſtatiōe redimuntur. Libera mur eodem modo, & ab obligatiōe pollicitationū, ſi illa remittatur, diminuatur, vel partiantur: niſi cauſa ſubſit, quę vniuerſas præſtare vetet. Stipulationis vero deſcriptiōe, quia obligatiōis noſtris legibus cōprehenſa naturā refert maxime circa formulā obligatiōis vide. Non diſſimilis etiā pacti eſt natura, nam a pace, pactum, & pactio dicitur, duorū ſ. plurimūue in idē placitum & cōſenſus. Proindeq; vt contractus, ita pacta dant legem iis, qui ſuper quacūq; re, vel facto perſonali honeſto, poſſibili, pure, in diem, aut ſub condiōe aliqua inter ſe pepigerunt. Vnde etiā actiōes vltro citroq; tanq; ex fonte deducuntur. Pacta enim cōuenta, quę neq; dolo malo, neq; aduerſus leges, plebiſcita, ſenatus cōſulta, edicta, decreta Principum, neq; quo fraus cuiq; eorū fiat, facta erunt: ſunt ſeruanda. Fides aut fundamentū eſt ipſorū pactorum, inde dicta, quod fiat ita, de quo vtrinq; eſt definitum, ac tranſactum. Perſonalia tamē pacta, cū perſona viuunt, & extinguitur: realia vero ſucceſſores etiā obligāt, ita vt neq; Magiſtratus Reip. pacto gratus ito aliquē liberet. Inſuper ſi fuerit pacto pœna adiecta, is qui illud violet, eius nomine iudicio cōdemnetur. Pacta tamē priuatorū, & ſi ipſos paciſcentes ligant, neque tamen Reip. præiudicāt, neq; tributa, ſeruitutesue eius opprimunt. Sed non omnes paciſci poſſunt: vt furioſus, propter mētis inopiā: pupillus, propter ætatis defectum: ſcœmina, quod ſui iuris nō ſit, niſi fuerit vidua: prodigus, ſi curatorē habeat: ac ſeruus, ſi paciſcatur vt Dño noceat, nō vtile ſit: & omnibus aliis huiuſmodi perſonis, quominus paciſcatur, nihil magis obſtat, quā aliena poteſtas, cui ſubſint præſertim ſi damno ſuo, ſuorūue ſuperiorum paciſcatur. Sed & multa pacta non valent, ratione rerum, quas natura fieri negat, ſuntq; factu impoſſibilia: cōtra leges Diuinas, & humanas, in fraudemq; earū facta: vel mere cōtra bonos mores, naturæq; & publicā honeſtatē: item dolo, fraude, vi, metuq; incuſſo geſta: caſue cōbuſta, mortua, merſa, erepta, vel amiſſa. Sed obligatiōes pactorū, nō ſolum exceptionibus quę ex facti circūſtantiis emergunt, tolluntur: ſed aliis quoq; modis, quibus generaliter extinguitur omnes obligatiōes: videlicet ſolutiōe, acceptilatione, cōpenſatione, & aliis modis ſoluendi debiti. Sed & hoc omnibus pactis eſt cōmune, vt priora reſcindantur, vltima ſeruentur, præſertim, ſi vel nominatim de eo in toto, aut in parte: de ſubſtantia videlicet totius pacti, vel eius accidentibus, conſenſus vtrinq; interceſſit: aut mere prioribus cōtraria ſint. Sed quia leges noſtræ tantū de cōtractibus occaſiōe fundorū fieri, atq; cōſcribi ſolitū, agunt: idcirco omiſſis ſubtilioribus deſcriptiōibus pactorū, quę infinita ſunt, ſingulas Contractuum formas ſigillatim, atque ordine perſequamur.

ARTICVLVS I.

Rex quæ bona fiſci, & quomodo, ac vbi donare, uel obligare poterit, aut non.

Itē, quod donatiōes per Regē militibus factæ, etiā ſi literis nō adnotarētur, ſint modo morte donatoris, & donatarij confirmatę, ratę ſunt.

Vide Libr. 2. Cap. 1. Huius etiā ſit mentio Libr. 6. Cap. 1. Art. 7. de Bello.

De bonis

non. Vide Folio 99 & 452.

ARTICVLVS II.

Cancellaria in scribendis Inscriptiōibus leges Regni nō violat: Iudices vero in suscipiendis recognitiōibus Contractū sint prudentes: at non ipsi, sed Rex mittat ad ægrotos: porro formæ Contractū cum earū omnibus circumstātiis seruentur: præterea ab Inscriptiōibus ne prouocetur: possessio aut bonorum in bona per Ministerialem apprehendatur.

Cācel. literis literas cōtrar. aut cōtra I^o cōmune, & Constitutiōes nō det. Lex I Alexan. Petr. 1504

- 113 Cancellarij aut et Vicecancellarij * literis literas cōtrarias, alter cōtra al^o idē lib. 1. cap. 10. art. 2. de Cancell. Offic. terum, ac contra I V S R Egni cōmune, non extradāt: ut literas super Donationibus, & Inscriptiōibus bonorū nemini dent, aliter quam Cōstitutiones Regni continent.

- Ergo in suscipiendis recognitiōib^o, Iudices diligenter cōsiderare debēt ætatem, discretionē, & bonā, uel aduersam corporis ualetudinē, eius qui facit aliquā Inscriptiōē. Lex ij. sigism. Petr. 1523. idē lib. 1. cap. 12. artic. 4. de Capitan. & lib. 4. cap. 3. ar. 1. de Iudiciū Officio in suscipien. recognitiōib.
44. Notandū quod Iudicio præsidēs, debēt diligenter intendere & cōsiderare personā recognoscentē aliquā Inscriptiōē, si habeat debitā ætatem, aut discretionē bonam, quod si aliter, nō suscipiatur Inscriptio. Etiam debent cōsiderare, si est sanus corpore: tūc enim potest scribi sanus mente, & corpore: sed si æger corpore existat, compos tamen rationis: prout est in re, scribatur: ita uidelicet, æger & languens corpore, tamen sanus mente, & compos rationis. Omnibus etiam Contractib. adhibetur Testes, instrumenta, nō nunq̃ etiam fideiussores, & alia huiusmodi parerga.

Tantū Rex mittit ad ægrotos. Lex iij. sigism. Augustus Periconia 1550.
Nulli Officiales, sed tantum Rex ad ægrotos mittere, & Recognitiōnem suscipere poterit.

Parētes filior. Cōtractib. nō tenēt. L. 4.

Quam vide Capitulo Decimo Articulo Secundo.

Iudæi vero super bona Terrestria ne dent pecuniā. Lex v. Vide Libro Primo Capit. de Iudæis.

Formula cōmutatiōis bonorū. Lex vi. sigism. Petr. 1523.

46. Comparētes personaliter corā Iudicio Nobilis A. hæres de B. ex una, si nō in proprio Districti
47. & Nobilis C. de D. partibus ab altera: sani mente, & corpore, composcendo a Terra A. & Districtu suo B. ac Iudicio se bonaq; sua incorporando, &c. scribatur.

Quia cōmutatio res
rum apud primos ho-
mines in usu fuit: an-
teq̃ aurū, argentū, &
et a Magistratu pu-
blice signatū in cōtra-
ctibus haberi cœpit,
de ipsa cōmutatione
rerum primo est ag-
dum: ut pote cōtras-
tus antiquissimus, in
quo quidē non pecu-
nia, seu merces, ut in
uenditione fit: uerum
certa res pro re, cer-
tasq; species pro spe-
cie datur, & quodā
modo p̃ compensati-
onem accipitur, ut ui-
nū pro uino, uel alio
quin pro uino triticiū.
Vt autē nemo nisi res
suas proprias commu-
tare poterit, ita alie-
nas tam obligatione
stricta alienare ne-
q̃, quin a uero domi-
no reposcantur, atq;
ideirō, is qui dedit,
eum cui dedit nomis-
ne dati euincere o-
bligatur.

Et sciendū est, quis a
tempore possessionis
per Ministerialem as-
signatē currere inci-
pit p̃scriptio, pro-
pterea recognitio Mi-
nisterialis de data In-
tromissionē est diligen-
ter in Acta publica
inscribenda.

inter se fecisse bonorum hereditariorū perpetuam & irreuocabilē com-
mutationem: dantes sibi inuicē bona pro bonis, & Terram pro Terra,
ita uidelicet quod predictus A. dedit & cōmutauit sua bona h̃redita-
ria, uidelicet Villam B. cum ipsius Villæ totali h̃reditate, cumq; om-
ni lure, dominio, & proprietate, ac titulo hereditario: cum prædicto C.
de D. Qui quidē C. pro eiusdem A. h̃reditarijs bonis uidelicet Villa
B. præfatis: Villam suam D. etiā cum totali ipsius Villæ h̃reditate il-
li dedit & cōmutauit, cumq; omni lure, dominio, & proprietate, ac titu-
lo h̃reditario, ita quod præfatus A. prædicta bona uidelicet Villā D.
cum suis successoribus tenebit, habebit, & hereditarie possidebit: ita la-
te, longe, circumferentialiterq; , prout dicta bona seu h̃reditas præfatæ
Villæ D. in suis metis, & limitibus ab antiquo est distincta, & limita-
ta, cū omnibus & singulis utilitatibus, antiquitus ad ipsa bona D. spe-
ctantibus, & generaliter attinentijs uniuersis, nullis prorsus exceptis.
Et similiter prædictus C. prædicta bona sua uidelicet Villam B. cum
ipsius Villæ B. totali h̃reditate, cumq; omni lure, dominio, & propri-
etate, tituloq; h̃reditario, una cum legitimis suis successoribus tenebit,
habebit, & hereditarie possidebit: ita late, longe, circumferentialiterq;
prout dicta bona, seu h̃reditas Villæ B. in suis metis, & limitibus, ab
antiquo est distincta, & limitata, simulq; cum omnibus & singulis uti-
litatibus, & attinentijs antiquitus ad ipsa bona B. pertinentibus, nul-
lis omnino exceptis. Et iam præfati cōmutantes A. & C. dederunt sibi
inuicem in præfata bona sic cōmutata realem Intromissionē, & actualē
possessionē, per Ministeriales Terrestris quoscūq; , dandā & assignan-
dam. Et debent, tenebunturq; se, & suos successores inuicē occasiōe præ-
missorum bonorū sic cōmutatorum tueri, defendere, & inuicem se eli-
berare, pacificareq; ab omnibus prioribus oneribus, Inscriptiōibus, Ci-
tatiōibus importatis, & importandis, lucris, perlucris quibuscūq; , & ge-
neraliter ab omni impetitiōe, omnium personarū, status & sexus utri-
usq; , luridica, per P̃scriptiōes Terrestris, prout scilicet ad aliquā per-
sonam P̃scriptio pertinet, sub DAMNIS Terrestribus: uel VADIO
Centum Marcar. pec. Pro quibus DAMNIS, seu VADIO
alter ab altero, occasiōe præmissorū citatus, eiusue successores citati, ad
Iudiciū Terrestre E. uel Castren. F. in primo Terminō, tanq; in perē-
ptorio stare, cōparere, & remotis omnibus generaliter Exceptiōibus, Di-
latiōibus ex quacūq; causa, uel etiā Quietatiōe, de lure fieri, dari, & ad-
mitti solitis: alijsq; omnibus luris beneficijs: nec nō Motionibus Iudi-
cum respōdere, atq; a Iudicio nō recedendo decreto Iudicij parere, euin-
cere scilicet, proq; omni alio Iudicato satisfacere tenebitur: & successores
eius tenebuntur, totiens quotiēs ipsis uel ipsorū successorib. opus fuerit.

Formula venditiōis p̃petuæ. Lex viij.

Comparens

45. Comparens personaliter corā Iudicio Nobilis A. de B. sanus mēte & corpore existens publice & per expressū recognouit, quia bona sua hæreditaria uidelicet Villā B. cū totali ipsius Villæ hereditate, & omnibus ad eā pertinentibus, & quouis modo spectantibus, & proueniētib: nihil Iuris, domini, & proprietatis, & quorūuis usufructuum prædictus A. in præfatis bonis B. pro se & suis successoribus reseruādo, seu excipiendo, ita late, et longe, circūferentialiterq; prout præfatorū bonorum Villæ B. hereditas se in suis metis & limitibus extēdit: Nobili C. de D. pro E. Marcis pecunię monetæ & numeri Polonialis uendidit perpetue, & in eum resignauit: ita prout solus præfata bona B. habuit, tenuit, & possedit: nullis eorundē bonorū utilitatibus exclusis: per præfatum C. & eius successores, cum omni Iure, dominio, proprietate, ac titulo hereditario: utilitatibusq; uniuersis & singulis, ita quod generalitas specialitati nō deroget, & e cōtra, perpetue & in æuum tenenda, possidenda, & ad usus beneplacitos cōuertenda. Et iam exnūc prædictus A. præfato C. dedit realem Intromissionē, & actualē possessionē, per Ministerialē Terrestrē F. de G. uel alioqui aliū, quēcumq; habere poterit, in prædicta bona, uidelicet Villā B. & eius hereditatē totalem, utilitatesq; uniuersas. In quorū omniū pacifica possessione debet prædictus A. & eius successores, præfatu C. cū suis successoribus occasione præmissorū bonorū B. eo modo sibi uenditorū tueri, euincere, & eliberrare, pacificareq; ab omni impetitiōe iuridica, ab omnibusq; personis status, & sexus utriusq; per Præscriptiōes Terrestris, prout ad quālibet personā Præscriptio de Iure pertinet, totiens quotiens sibi C. opus fuerit, sub DAMNO Terrestris: uel sub VADIO C. Marcar. nulla re exquisita ipsum euadēdo. Pro quibus damnis seu Vadio &c. ut supra. ET SI Venditor haberet uxore, cuius Reformatio Dotis extenderet se ad talia bona uendita, cōstituetur per maritū ad Acta, & cum cōsensu amicorū, ad minus duorū, ex linea paterna consanguineorū cōsentiet ad talem Inscriptionē, quo ad suam Reformationem.

Vēditor, ostēdat hæreditat. limit. & intra 3. annos & 3. mēf. emptorē tueaf. L. 8.

44. Ex consuetudine & Iure antiquo seruabatur. Quod uendens hæreditatem, emptorē per tres annos & tres mēses ab impetitiōe quacūq; ad interueniendū & liberandū eundē sit astrictus: Sed quia multotiens cōtingit. Quod uicini illius uenditæ hereditatis, quorū Limites etiam ipsam cōtingunt, infra præfatos tres annos & tres menses emptorē uexare postponunt, donec uenditor & intercessor præscriptiōe emptiōis euadat: qua elapsa primo emptorē pro limitibus inquietare nō formidant, licet uenditiōi præsentēs extiterint. Ea propter uolumus & Statuimus,

RR

Quod cum

sigism. Petri. 1523.

Vendita bona possūt per propinquiores amicos infra tres annos & sex menses reuocari.

Ne scilicet uendat aliena.

Intromissio.

Venditor ergo nō tenetur defendere emptorem a ut & potentis, sed tantum ab impetitione iuridica.

Nam bona dotalia maritus inuita muliere alienare prohibetur, nisi illa cū amicis suis ex paterna linea descēdentibus cōsentiat, ne sexus mulieris fragilitas uel prodigalitate, uel nequitia uirorū, ad repētā nā deducatur inopiā

Iagell. Craco. 1423. Idem Folio 259.

Qui uendit hereditatem debet uicinos per Minister. uocare ad ostendendū illius hæreditatis limites emptori, qui si uenire noluerint, et trienio ac tribus mensib. possessori p limitibus quaestione non mouerint, possessor ad probationē suę emptiōis cū Testib. admittatur.

Quod cū aliqua hæreditas emptori per uenditorē ostenditur, uicini illius hereditatis per emptorē cū Ministeriali euocentur, quod illi ostensionī intersint. Qui si uenire noluerint sic per Ministerialē uocati, & infra tres annos & tres menses possessori quæstionē pro limitibus nō moueant, tunc possessor ad probationē suę emptiōis cū Testibus admittatur, præscriptioneque tanti temporis iuuabitur.

De uēditiōe bonorū, cōsang. testē. L. ix.

Kazim. Mag. 1368.

In probatiōe bonorū uenditorū, cōsanguinei, qui cōmuniter in contractib. mediant, licite testificabuntur.

Conradus a Dominico domū uendicabat, & ad suā intentionē probādam Conradus sex Testes iuxta iudicis mandatū produxit. Quorum primus Testis Iacobus, alter Petrus ipsius Conradi cōpater, & mediator, seu amicabile cōpositor in eadē causa: quē ipse Dominicus, cū Testes in iudicio secundū consuetudinē nominarētur, neglexit impugnare, nec huiusmōi consanguineitatē obijcere, demū circa Testium luramentum opponēdo prædictus Dominicus, testimoniū dicti Petri, propter præfatā consanguineitatē cōstanter asseruit nō ualere: & sic dicebat se causam eandē obtenturū. Nos cōsiderantes, Quod amicales cōpositores seu mediatores cōsanguinei esse cōsueuerūt Declaramus in tali casu testimonium prædicti Petri pro Conrado ualiturum.

18.

Qui emit Villā, nec maiorem partem eius soluit. Lex x.

Emens Villam & maiorem partem non soluens, firmatur trienniorū & triennium mēsum possessione, ut cogatur uenditor eam nolens, & neglegentiam non spernere solutionem, & Contrarium non reuocare.

Franciscus uendit Gregorio hæreditatē pro Centū Marcis, pro qua ipse Gregorius statim quadraginta Marcas exoluit, residuā pecuniam promittens in certis Terminis per annos soluturū. Et sic idem Gregorius per quatuor annos pacifice & quiete, nō facta totali solutiōe tenuit & possedit prædictā hæreditatē: Demū prope finem quartī anni idē Gregorius emptor reliquā pecuniā offert se daturū, & soluturū Francisco uenditori: Franciscus uero nititur & querit quod possit rescindere & reuocare eandē uenditionē, cum per tantū tempus sibi totalis solutio nō fuit facta, nec subsequuta: Quapropter nos Statuimus, & declaramus, propter quietam & pacificā possessionē habitā per tres annos & tres menses uenditionē prædictā perpetuā habere firmitatem, obstante tanti temporis taciturnitate & præscriptione.

19.

Kazim. Magnus Vislicie 1368.

Qui tribus annis & tribus mensibus pro propinquitatē silet, sileat perpetuo, hoc idē intelligitur in debito post triennium repetente hereditatem ab emptore.

Emptor Villæ cōtra propinquos, creditores, impetitoresque uendentis, triennio & tribus mensibus præscribit. Lex xi.

De cætero Statuimus, quod cū aliquis emens hereditatē, & ipsam tenēs tribus annis et tribus mensibus pacifice & quiete, Et si ipsam aliquis cōsanguineus, uel affinis, post prædictos annos impediatur, uolens ipsum ab eadem em-

33.

eadem emptione per proximitatē uidelicet repellere: Statuimus quod ex quo quidē proximior tacuit tribus annis & tribus mensibus prænотatis, ut a modo nō sit ei licitum predictā acquirere hoc modo hæreditatem. ¶ Hoc etiam uolumus intelligi, quo si aliquis creditor diceret: hæc hereditas est mihi propinquior quā tu tenes, quia uenditor ipsius fuit mihi prius debitus, antequā ipsam cōparasti. Si talis cuiuscūq; cōditionis fuerit Christianus, uel Iudæus, & tacuit tribus annis & tribus mensibus, silentiū sibi perpetuū pro eadem hæreditate imponatur.

C O M M E N T A R I V S.

¶ Vt in permutatiōe res pro re datur ita in emptiōe pro rebus datur certum precium, rerum autē vendendarū necesse est eam esse conditionē, ut eas natura, leges, moresq; patiantur esse in cōmercio hominū, alioquin irrita emptio rei habetur, quæ in nostro patrimonio haberi nequit, ut sunt res sacræ, religiōsæ, publicæ, & furtivæ: si enim aliquis sciens emat, aut vendat rem alienā, vel furtivā: etiā furti teneretur. Quod si quis vendat rem sibi cum alio cōmunem, valet venditio pro ea parte quæ illi cōpetit ex diuisiōe rei cōmunis. Sed ita Legibus Romanis emere priuato purpuram, ut bona Iuris Equestris apud nos plebeiis nō licet: multoq; minus cuiq; arma hostibus vendere permissum est, venduntur uero res, non modo corporales, sed etiā incorporales: uelut sunt actiōes, hæreditates, seruitutes. Requiritur autē in venditiōe, ut species rei vendendæ certo demonstretur: uel numero, pondere, aut mensura cōprehendatur: venditorq; certā summā pecuniæ, & nō aliam rerū species pro precio cōstituatur. Nam empti & venditi fides sine quantitate pecuniæ expressa, nulla est, alioquin nō valet venditio si precium in alicuius cōtrahentium arbitriū: ac voluntatē fuerit relatum, necesse est enim cōtrahentes in venditiōe de precio cōsentire, modo enim cōsensum sit, nil refert, num statim, aut paulo post numeretur pecunia: uel etiā alio modo venditori satisfiat. Sæpe autē in corpore, in nomine, in materia, qualitate rei venditæ, ac quantitate precii, aliisq; circumstantiis: quin etiā in specie cōtractus a cōtrahentibus erratur: ut si ego vendā, mutuem, vel cōmodem, tu putes dono tibi esse datum, iis enim modis obligatio mutua rescinditur, & si uero finalis causa emptiōis est, ut res vendita emptori tradatur: nihilominus nō impeditur venditio, etiā si res nō fuerit statim tradita. Et ut cōtrahentiū incōstantia cōrreatur, si emptor arram dedit, perdit eam, si a cōtractu nulla causa legitima recedat. Si uero venditor tradere rem uenditam recusat, fas est eum in duplū, aut alioqui in pœnam vallarā cōdemnari Iudicis Officio. Sæpe uero ita cōuenit, ut si emptor nō soluat precium ad tēpus prestitum, res inempta, & nō vendita habeatur, nihil autē interest utrum ipse Dominus tradat alicui rem suam, an voluntate eius alius quispiam, cui eius rei possessio sit permissa. Cum autē venditio perficitur, omne cōmodum vel incōmodum rei venditæ spectat ad emptorē: nisi sub conditiōe emptio sit facta, tū enim ante cōditionis euentū res perit, vel corrūpitur venditori, cuius intererat illā cōseruare saluam, quousq; fuisset tradita, perindeq; si res vendita apud venditorē eo casu periret, quo apud emptorē erat peritura. Postremo si res vendita, vel propter delictum venditiōis, vel per uolentiā superioris publicetur: tum venditor tenetur ad restituendum precium, item si mora, culpa, aut dolo vēditoris res vendita pereat: periculum est venditoris, nihilominus de fortuito casu venditor nō tenetur: nisi forte secus fuerit cōuentū. Certe si res furtivā, aut saltem illibera, vendita sit. & postea Dominus in Iudicio repetat eam ab emptore, probetq; causam sui domini: tum si res vendita euincatur ex causa quæ venditiōnē præcessit, periculū est venditoris, si emptor eo nomine cōueniat venditorē. Si uero euincitur ex causa quæ ven-

Idem intelligas si quis
lus quodcūq; putat
se ad aliquam heredi-
tatem habere, nec in-
tra triennium & tres
menses agit. Nisi for-
tassis ob beneficiū lon-
gioris præscriptionis
aliæ persone impu-
ne tacerint.

Quæ res in uenditis
onem sint adducens
de, & quæ non.

si quis rem sibi cū al-
liquo communem uen-
dat.

Quæ res a quibus es-
mi uel uēdi nō possūt
Res incorporales eti-
am uenduntur.

In uenditione quid re-
quiratur ex parte re-
rum, uel pecuniæ.

In uenditionis circum-
stantiis sæpe erratur

Lex arrarum.

si uenditor rem tradi-
dere nolit.

Etiā per alium tra-
ditur res uendita.

Post uenditiōnē con-
moda uel incōmoda
ad emptorem perti-
nent, nisi specialiter
de eo fuerit cautum.

si res uendita casu
pereat, ex commissio-
ne uel in publicetur.

si uicio uēditoris res
uendita pereat.

si res aliena sit uēditæ

Fructus rei vendita
ad emptorē pertinet.
Quando uenditio re
scinditur, uolentibus,
uel etiam inuitis con
trahentibus.

si in uenditione inter
cesserit dolus uendi
toris uel emptoris.

ditionem subsecuta est, emptoris sit periculo, ut si seruus venditus, quod desertorē militiæ prodiderit, eripiat, emptoris periculo dominicā euadit potesta tem. Fructus aut rei vendita post perfectum contractū ad emptorē pertinet, nisi aliquouſq; emptor penes venditorē illum esse uoluerit. Rescinditur aut uenditio nis contractus utroq; uolente: nisi fortassis res tradita, preciiq; sit persolutū: alioqui quod suum est reddendū esset utriq;. Venditio etiā Legibus Romanis rescindi tur inuito altero ex contrahentibus: si intra sex menses utiles emptor tale aliquod uicium in re empta deprehēderit, ut nullo modo empturus fuisset, si cōpertum id ante habuisset. Isto enim casu, emptori aduersus venditorē actio redhibitoria das tur: qua cogitur rem venditā recipere, & reddere si quid precii eius rei nomine ab emptore est solutum. Item rescinditur uenditio emptore inuito, si conditionē pa cti nō præstiterit: rescinditur & propter pactum cōditionis in diem: ut si quis ita vē dat fundum Centū aureis, si intra menses duos meliorē cōditionem aliquis pro eo non obtulerit. Non debet aut rescindi uenditio, cum res vendita est, quā per leges vendere non licet: aut ab eo empta est, qui se obligare nō potuit, tales enim uen ditiones ipso Iure sunt nullæ. Quod si interuenerit dolus emptoris, uel venditoris, inconfesso est malæ fidei emptionē esse irritam: præsertim si quis dolo inducat ali quem, ut emat, uel vendat: cum id nō erat facturum citra eius persuasionē, tū enim Iure nulla est emptio. Alioqui si quis maior annis 25. pluris emat, uel minoris vē dat, quā oportuit: nō auditur. Nemo enim tam negligens atq; supinus esse debet, ut rei familiaris, quā uenditurus est, precium ignoret: neq; tam temerarius, ut rem ignoram nullo adhibito cōsultore emat, est aut imprudentia & supinitas hominū damno etiā excitanda, ut discant cautius mercari. Sed ne rursus licenter decipe rentur homines, hic modus legibus cōstituatur, ut si quis decipiatur ultra dimidiū iusti precii, iuste illi videatur actio dari aduersus decipientē, atque hæc in uenditiōis contractu necessario erant adferenda.

Formula inscribēdi census in uim re emptiōis alias na uiderkow personis

sigism. Petr. 1523.
Eiusdem mentio lib.
1. cap. 4. artic. 6. de
prouentib. spiritual.

Spiritualib. cū cōsensu R. M. prius obtēto fieri soliti. Lex xij. 45.
Comparēs personaliter corā ludicio, Nobilis A. de B. hæres, sanus mē- 46.
te & corpore, publice & per expressū recognouit: quia innitendo con
sensui Sacre R. M. ad infra scripta obtēto, honorabilib. uiris C. D. E. F.
& c. prædicatoribus Euangelij Iesu Christi, ministris sacramentorū, &
Cantoribus, Ecclesiæ G. H. modernis, & pro tēpore existentibus, duo
decim Marcas pecun. census anni, pro trecentis Marc. pecun. monetæ
& numeri Polonialis, perpetue & in æuum, in uim tamē reemptionis,
alias na uiderkouu, uendidit, & inscripsit, ac uendit & inscribit, & super
bonis suis hereditarijs, uidelicet Villa l. ac Kmetonibus, tabernatorib.
& alijs quibusuis Incolis præfatæ Villæ l. quas quidē duodecim Mar
cas pecun. prædictus A. & eius successores, tenebitur, seu tenebuntur, sin
gulis annis pro quolibet festo Sancti K. præfatis honorabilib. uiris C.
D. E. F. modernis, & pro tēpore existentibus, per propriū Nunciū mit
tere, & ab illis etiā quotannis post solutionē literas acceptilationis seu
quietationē recipere. Idem tenebitur, præsentibusq; se obligat, præfatus
A. cum Kmetonib. eiusdem Villæ Incolis ad Acta Spiritualia Vicarij
sue Officia.

siue Officialis in Spiritualibus L. pro festo Sancti M. proximo stare, & se ad solutionē cum præfatis Kmetonib. præfati census annui duodecim Marc. sub censuris Ecclesiasticis obligare. Et iā prædictus A. prædictis Ecclesiæ G. ministris, dedit realem Intromissionē, & actualem possessionem in præfatum censum, teneñ. habēñ. & pacifice possidendū. In cuius possessione pacifica, etiā præfatus A. obligat se & suos successores, occasione præfati census, ab omnibus Inscriptiōibus prioribus, Citationibus importatis, & importandis, lucris, perlucris quibuscumq; si quæ sunt, & ab omni, omniū personarū, status, & sexus utriusq; impetitiōe iuridica, prædictos ministros modernos & pro tēpore existentes tueri, euincere, & liberare, ita quod præfati Ministri moderni & pro tempore existentes possent pacifice & integre quolibet anno præfatum censum duodecim Marc. sic ut præmissum est, percipere, sine quouis impedimēto. Quæ omnia superius expressa, & in præsentī Inscriptiōe contenta, præfatus A. tenebitur & sui successores tenebuntur cōplere sub Vadio N. uel O. Marcar. prædictis Ministris & eorū successoribus soluendo. Pro quo Vadio ad Iudiciū Terrestrē uel Castreñ. P. Citatus, uel successores eius citati, in primo Terminō tanquā peremptorio stare debet, siue debent, nulla re exquisita, siue iudiciaria siue extraiudiciaria illos euadendo, uel Terminū differendo, sub amissiōe suæ causæ, sed in eodē Terminō tenebitur & tenebuntur prædictos Ministros ab omnibus impedimentis euincere, liberare, & omnibus in præsentī Inscriptiōe contentis satisfacere. Quod si noluerit, aut neglexerit, uel eius successores neglexerint: tunc in instanti pro præfato Vadio in lucro cōdemnari, ac pro eodē satisfacere tenebitur, siue tenebuntur: & satisfaciēñ. pro præfato Vadio, utiq; omnia cōtenta complere debebit, & debebunt: totiens quotiens præfati Ministri censum præfatum ad tempus prædictum habere non possent, nec eis esset ratiōe prædictorum omnium satisfactum, plenarie & in toto.

Quinetiā Iudiciū Spiritu. iudicat pro

censibus perpetuis Ecclesiasticis Terrestrib. & temporalibus reempti-
onalibus, proque fundis Ecclesiæ dotalibus. Lex xij.

Vide Libro 1. Cap. 4. Articulo 8. de Causis fori Spiritual.

Cens9 ppetui solo annexi ratific. L. xiiij.

Pluries per subditos nostros sollicitati sumus, ut literas reponi mandarem super census perpetuos domorū; & in defectu literarū, liberā cuiq; potestatē faceremus eisdem Censui perpetuos domorū, seu quorumuis locorū, solo annexos, uni ab altero redimendi, & perpetuitate oneris pro certā summa pecuniaria inter se instar reemptitorū Censuū cōmutandī. Nos & si nunquā assentiri eiusmōi petitiōi uoluimus: quia

sigism. C. 1532.

RR iij

tamen

tamen hucusq; ab ea ipsa petitiōe, quę multā in se cōtinere uidetur iniquitatem, illos cū nō uulgari molestia & fastidio nostro nō cessare experimur: prouidere uolentes, ne in posterū uni ab altero, quod nō esset æquum, repetēdi: uel literarū super Censui perpetuos diuturnitate tēporis abolitarū productionē exostulādi occasio (dissidiorū inter subditos nostros subministratrix) præbeatur. Statuimus & decernimus, cum assensu & consilio totius Senatus nostri, ut nemini subditorū nostrorum cuiuscūq; status & cōditionis extiterint, liceat quomodocūq; directe, uel indirecte, reemptionē perpetuorū, & solo annexorū Censui deinceps uerbo uel facto cōtra ueterem illorū possessionē attētare, quos perpetuos esse, sola ueteri & diuturna possessiōe, & circa uenditiones, uel Inscriptiones bonorum, ad Censui perpetuos soluendos obligatorum mentione probari decernimus.

Qui mutuatur, nec habet inscript, iuramē

Ex consuetudine, 1505.

Item lib. 1, cap. 16, ar.

9, de Ciuili contract.

to negātis mutuarij absoluitur. Lex xv

Item si aliquis alicui pecuniā mutuauerit, & Inscriptionē nō habuerit, citaueritq; mutuariū: tunc mutuarius, alias citatus, iuramento præstito ab instantia petentis, & debiti petitione absoluetur.

Frumentum mutuatum intra quatuor annos repetatur. Lex xvi.

Kazim. Magnus Vislicie 1368.

In repetendo frumento mutuato quatuor anni prescriptionem donant & imponūt.

Franciscus Gregorio mutuauit uiginti mensuras tritici, quas pluries monitus nō restituit. Gregorius autē quęsiuit ab ipso Francisco quādo sibi predictū triticū mutuasset: Respondit quatuor annos esse elapsos. Nos ipsi Francisco imposuimus silentiū, propter tantī temporis decursū, & suam taciturnitatem.

Si Ciuis, aut Mercator dat aliquid mutuo Terrigenis. Lex xvij.

Kazimirus Vislicie.

Quam inter Ciuium & Mercatorū leges Lib. 1. Cap. 16. Artic. 9. uide.

Cum veri Mercatores gerant quasi publicū officium. Itaq; rationariis eorū libellis tanquā publicę scripturę creditur, nihilq; in illis præter contrahentiū consensum scriptum esse præsumitur. Verum si in Enchiridio eorū memorię causa aliud scriptum esse apparet, id non magis te obligat, quā si quis dicat te sibi debere Centum. Nam ad inducendā obligationē necesse est consensum utriusq; partis extare, aut saltem uerisimiliter præsumi, atq; eo sensu apud nos rationaria sua, iuramēto suo pprio cū duobus Testib. si reus debere se neget, Mercat. cōfirmat.

De equo in accōmodatiōe læso. L. xvij.

Kazim. Magnus Vislicie 1368.

Equus accōmodatus, & læsus: duabus scē

Nicolaus deposuit querelā contra Mathiā, Quod licet sibi equum suū sanum ad certam uiam tanquā amico accōmodasset, Tamē Mathias eūdem equum

dem equum sibi restituit claudicantē: Mathias uero respondit, bona fide eundē equum tanquā proprium equitalse, & seruasse, nec sciret unde sibi ueniret talis læsio: Nos autē in tali casu declaramus, prædictum equum infra duas septimanas quiete, & absq; labore, per eundē Mathiam obseruandum. Qui equus si infra prædictū tempus non cōualuerit: extūc pro eodē equo, prout poterit amicabiliter secū cōponere teneat.

uetur quiete septimanis per la dentem, per quas si non conualuerit, fiat compositio amicalis pro eo cū accommodante.

C O M M E N T A R I V S.

Cum ergo cōmutando & vēdendo, mutuādisq; & accōmodandis facultatibus, uita mortalium ab egestate defenditur: par est, ut mutui cōmodatī, & vsurarum: item Reemptionū: præterea precarij, depositi, & sequestrī: locati, & mandati naturam dispiciamus. Mutuū enim propriē dicitur, ab eo, quod de meo tuum sit: vel quod res eiusdem generis, eodē numero, ut pecunia: eadē mensura, ut frumentū: pondere eodem, ut crocum: pure, vel in diem, redduntur gratuito. Neq; res tantū dantur ad uendū in mutuo, ut sit in cōmodato, sed omnino dantur in usum eius qui accipit: aliæ uero generis eiusdem restituitur. Cum autē mutuū nō contrahitur, nisi utroq; contrahentiū cōsentiente: qui cōtrahere legibus nō permittuntur mutuare nō possunt. Ad probationē uero mutui, vel instrumentis literarū, vel saltem Testibus opus est. Sed & permagnū referre dicunt Iurisconsulti, ut probetur in cuius usum uersum sit, quod mutuo datum est. Namq; & a liberis potest repeti, quod patrifamilias inopi mutuo datum sit: quia illud in alimenta eorū uersum esse præsumitur. Quod si quis mandato alicuius productio mutuo aliquid accipiat: perinde est, ac si ipse mandator accipiat, alio qui si creditor nudā tantum fidem perentis secutus sit, putaritur inter eum qui accipit & inter illum cuius nomine accipit mutuū esse ad mutuo aliquid accipiendū uoluntatē: tum is solus cuius sis dem secutus est, tenetur. Periculum uero rei mutuatae, nō spectat ad mutuantem, sed ad eum qui accipit. Nam casus aduersæ fortunæ nō liberat generis debitore: ita, ut si tibi mutuo data pecunia casu quocūq; pereat, ad eius tamen restitutionē teneris. Quod si plures mutuo rem acceperint, obligatio inter eos diuidenda est numero, & nō per portiones: sicut sit, cum debetur species, quia in mutuo quātitas rerum obligatur. Mutui autē obligatio tollitur ipso iure, iisdem de causis, quibus alias supra in genere omnes obligationes dissolui diximus, ut autē nihil bono viro dignius est, quā succurrere lapsis: ita nihil inhumanius est, quā cum mutuo inopibus esset benefaciendū, tum vsurarum pensioes ab illis pacisci. Ac proinde & veteres Romani furē dupli, scēnatorē quadrupli puniebāt: antequā dixit Christus, mutuo date, nihil inde sperantes: Nescierintq; bono viro hoc quoq; proprie inesse, ut ne det pecuniā suam ad vsuram. Vsurā autē est, ob rei mutuatae in usum alterius ad præstitutum tempus pensio stipulata. Idcirco uero exigi prohibetur, quia & mutuū in usum eius qui mutuo accipit, redigitur: penesq; ipsum solum eius est periculum: & quia cōtra naturam est, ut nummus nummū generet: inprimis autē charitatem proximi a Deo præceptā, gratuitumq; benefaciendi officium euerit. Et quanquā tantopere sit charitas præcepta, usura uero prohibita, nihilominus diuinitum hominū impietas, pauperū uero egestas, legillatores adiegerūt, ut nomen vsuræ, nimirum odiosum, ex mutui cōtractu tollerent: rem tamen ipsam, conquisitis coloribus uestitam, fieri permitterēt: censueruntq; vsuram tantū pensionem esse, ex mutui usu stipulatā. Et ergo si aliquid pro usu rei cuiuscūq; accipiamus, illud vsuram nō dici, puta si pro rei locatæ, aut cōmodatæ usu aliquid accipiamus. Nemo enim cogitur de proprio esse beneficium, si nolit. Nam si cōmodatum dicitur, cum res eadem, mobilis scilicet vel immobilis, usibus alterius cōmodata, nobis in eodē numero, & specie redditur: ut fundus, uestis, equus, liber: utiq; in ipsa re cōmodata retinemus dominiū, perindeq; & periculū, ac in mutuo, dominium, & per

Contractibus rerum penuria tollitur.

Mutuū.

Qui mutuare non possunt. Probetur mutuum.

si quis mutuo quicq; accipiat alicuius mandato.

Periculum rei mutue at non ad dantem, uerum ad accipiens tem pertinet.

si plures aliquid mutuo accipiant. Mutui obligatio dissoluitur.

Vsurarum exactores inhumani.

Vsura quid est? Quare usurae exigere prohibentur.

Ex usu rei locatæ uel cōmodatæ licite utilitatem paciscimur.

Cōmodatū quid est?

Naturales verū acces-
siones licite petuntur.

Quæ nihilominus us-
uræ permittuntur.

si utilitates naturales
plures sint quam usu-
ra hæc tamen prohi-
betur, illi permittuntur.
Quomodo mutui con-
tractus in alios trans-
sit Contractus.

Quare Contractus
Reemptionis licitus est

Quare sceneratores
tolerantur in Rep.

Quante usuræ prohi-
bende sunt, uel per-
mittende.

Centesimæ.
Trientales.

Commodatum pre-
cario confertur.

minium, & periculum transferuntur in utentē: penes autē mutuatorē sine periculo
semper residet utilitas, quorum quidē duorum contractū natura utriq; contraria
est: ac proinde alter illorū iustus, & ferendus est: alter omnino prohibitus. Nec ue-
nimus enim est dubium, quin naturales rerum accessiones, utilitates, et pensiones, quæ pro-
pter moram loco interesse in bonæ fidei iudiciis in obligationē veniunt, ac petū-
tur, licite accipiantur, & exigantur. E contra vero illicitæ sunt accessiones, quæ ex
mutuo stipulantur. Et tamen iure Cigili & Canonico usuræ quedā permittuntur,
si eandem incertitudinē & periculum fructū mutuator accipiat in se, quā & mu-
tuarius sustinet. Adeo vero naturales probantur utilitates, ut si Villa mihi certa pe-
cunia obligata plures etiā utilitates ferat, quā ex usura habiturus eram, iuste tas-
men eas tulisse iudicabor, potuit enim evenire, ut minus emolumentū ex Villa sen-
tirem, & tamē coactus fuisset stare pacto. Itaq; sæpe fit, quod mutui contractus
ratione conventionis in alium transit contractū: ut cum pro re pecunia accipitur,
sit emptio: aut si res pro re, sit permutatio: aut si aliquid pro usu rei, & tum sit lo-
catio: Si vero res permittitur pro re credita, tum fit contractus innominatus: vides
licet, do, ut des. Ac proinde cum creditū naturā mutui excedit, id quod pro usu
rei extra sortem datur, usura dici nequit: quæ solum in puro mutuo committitur:
quod omnino fieri debet gratuitum. Quocirca & Contractus Reemptionis licitus
esse cœpit, ob hoc, quia Dñs Censum Villæ, aut aliquā servitutem vendit: co-
gitq; nequit, ut pecuniā restituat, quā diu illa uti cupit. Licite ergo hic dat, emptor
vero accipit Censum, vel servitutes. Usuræ itaq; ipsam his & his Contractibus ius-
riscō sulti vestire solent, ut si Adam nuditatem suam foliis fici operiebat. Et tamē
ut lupanaria in Ciuitate, ita Leges Ciuiles casibus hominū accommodatæ in Rep.
tolerant sceneratores: ut Iudæos, & impios Christianos: qui miseria aliena sese dis-
tant, fame pascunt, nuditate operiunt, ociosiq; fructus expectant. Usuræ autē ma-
xime sunt, Centesimæ: ut scilicet in annum a Centum aureis, nomine usuræ 12. au-
rei dentur. Quia vero tales usuræ graues sunt, apud moderatos viros trientales in
usu habentur, puta tertia pars Centesimarū, ut a Centum aureis 4. vel saltem 6.
aurei ad maximū 8. pro conditione scilicet hominū, & lucrorum ex mutuo acces-
sentium: vel damnis ex mora secutis: quāq; in ipso mutuo usuræ iure Diuino om-
nino exigī ut diximus prohibentur. Cum in reliquis Contractibus, licet aliquid
ultra sortem de usu rei stipulari: quæ dominū nostrū penitus nō euasit, & nostro
periculo in usu nostro possidetur, atq; retinetur. Contulimus iam commodatū cū
mutuo, utilitatesq; ex utroq; ad nos pertinentes: restat, ut commodatum cum pre-
cario cōferamus. Atq; hoc repetendū est, quia commodatum dicitur alicuius rei ad
aliquem specialem usum, siue gratis, siue precio, facta cōcessio: Precariū vero est,
quod precibus petentis utendū cōceditur, tam diu, quā is qui cōcessit patitur, itaq;
que neq; in comodato, neq; in precario, transfertur de minū, nisi hoc inter utriq;
differt, quia in precario, tam apud eum qui dedit, quā apud eum qui accipit, do-
minium manet: ut scilicet accipiens naturaliter, dans ciuilit̃ possideat, neq; enī
duo in solidum possidere possunt. E contrario vero cōmune cōmodato cū pre-
cario hoc est, quia per utrumq; res mobiles, & immobiles: corporales, & incorpo-
rales cōceduntur, mobiles & corporales, ut pecunia: immobiles, ut fundus: Incorpo-
rales, ut ius agendi, eundi, ducendi per fundum cōcedentis. Quod vero usu con-
sumitur, dari comodato nequit: nisi forte hac conditione tradatur, ut consumetur.
Datur autē comodatum ad certum tempus, ultra quod, si comodatarius utatur, ex
hoc delicto obligatur, ut si tibi comodem vestem ad pompam, tu autē cum ea pe-
regre abeas. Commodatum itaq; repeti non potest, nisi usu finito: Precarium vero
repeti potest, quādoq; libet: etiā si forte ad certum tempus datum sit. Præterea
obligatur comodatarius leuissima culpa: nisi casu damnū datum sit. Is vero qui
rem precario habet, tantum de dolo & lata culpa tenetur. Postremo tollitur obli-
gatio comodati, & precarii, reuocatione rei datæ: item morte eius cui concessa est,

non autē mor-

non aut morte cōcedentis. Sed quia cōmodato & precario, natura depositi atq; sequestri confinis est: de his quoq; hic agamus. Depositum quippe dicitur, quod ad custodiendū alicui datur. Sequestratio vero est, rei litigiosæ depositio: quæ fit a pluribus, ea conditiōe, vt victori restituatur. Depositū aut alterius fidei traditur ad custodiendū, & restituendū: at in sequestratiōe res tantū litigiosæ deponitur, & si aut depositi ea sit natura, vt proprietates, & dominia maneant apud deponentē: nihilominus liberū est pactis licitis aliud depositario permittere, puta si depositor depositario permittat re sua vti tanquā propria: vt pro ea tantumdē eiusdē generis redderet. Sed & videtur tacite cōcessum in deposito depositario dominium: si depositū nō obsignatū, aut cōclusum detur ad seruandū. Differt tamē a cōmodato, quia in hoc, est vsus penes accipientē ad certū tempus permissus: in illo, depositi fidelis restitutio semper exigī potest. Quod si depositarius propter custodiam aliquid pro opera sua, vel loco, a deponente accipiat: locatio dicitur. Non solū aut per nos ipsos, verum etiā per quos in genere solemus acquirere, deponere licet. Proindeq; & domini ex deposito obligantur, si quid apud aliquē, per eos qui illorū negociis præsunt, deponitur. Res aut omnes deponi possunt, quæ a priuato alienari possunt, & sit depositum, cū res traditur ad custodiā. Alioqui si tradatur ad perferendū alio, mandatū erit, nō depositum. Adhibentur etiā deposito instrumēta publica: priuatis enim nō creditur, nisi tres Testes sese illis subscripserint. Depositarius etiā semper potest recusare, quominus depositū custodiat: at sequester officium suum deponere nequit, nisi iustissima causa interueniente. Regulariter aut res deposita, aut sequestro cōmissa, nō est in periculo custodientium: nisi id expresse caueatur: aut si quis vltro se obtulerit ad recipiendā rem deponentis. Vtraq; aut obligatio tollitur, restitutiōe depositi: vel si res deposita, aut in sequestro cōmissa, eo casu apud depositariū & sequestrem pereat, quo peritura erat, si apud deponentem aut committentem mansisset.

Depositum sequestro conferitur.

Locatio quid differt a deposito.

Formula donatiōis ppetuæ. Lex xix. *sigism. Petr. 1523.*

47. Comparens personaliter corā Iudicio Nobilis A. hæres de B. sanus mente & corpore existens publice & expresse recognouit, Quia bona sua hereditaria uidelicet Villā C. cū totali ipsius Villæ hereditate, ac cū omni iure, dominio, & proprietate, tituloq; hereditario: necnō cum omnibus ad ipsa bona pertinentibus, & quouis modo spectantibus utilitatibus uniuersis: nihil iuris, domini, & proprietatis, & quorūuis usufructuū, ac utilitatū, in prædictis bonis, pro se & suis successoribus reseruando, seu excipiendo: ita late, & longe, circūferentialiterq; prout præfatorū bonorū hereditas se in suis metis & limitibus extendit: & prout ea solus tenuit, habuit, & possedit, Nobili D. de B. eiusq; legitimis successoribus dedit, donauit perpetue, & in æuum, irrevocabiliter per præfatū D. & eius successores tanquā ueros & legitimos hæredes prædicta bona tenenda, habenda, & perpetue possidenda, ad ususq; beneplacitos cōuertenda. Et iam prædictus A. prædicto D. exnunc dedit realem Introiūsiōnē, & actualement possessionē, per Ministerialem Terrestrem F. de G. in præfata bona &c.

vt permutatio, ita donatio sunt irrevocabiles contractus.

Et fiat tuitio sub eo tenore toto, sicut in Inscriptiōe perpetuæ Cōmutatiōis superius cōtinetur. Nisi quod in donatiōe tuitio tantū sub dāmnis Terrestribus: nō sub Vadio solet esse, in Cōmutatiōis aut & Venditiōis Contractib. liberū est onus tuēdi inscribere, sub Vadio, vel pœna. qd horū quisq; in se suscipere veller.

SS

Sed non sem-

COMMENTA Sed nō semper res, pro re: preciumue pro merce dantur: verū etiā amor & grātia in alter virius locum succedunt: tantūq; valent, vt facultates nostras, iis quos

RIVS.

Ex amore donatiōes vel amamus, vel gratia prosequimur, donemus potius, quā vendamus, aut cōmūtemus. Et si aut donatiō, sit rei licite, nullo cogente, mera humanitate ac liberalitate facta collatio. Nihilominus & ille donat, qui familiaris sui virtute, fide, atque

Donatio quid est. officiis prouocatus, ei aliquid de suo largitur: cōsimiliterq; is, qui dando remunerationes expectat. Inde tamē apparet, quia Donationū, alia est pura, & simplex,

Donationum alia est rationes expectat. Inde tamē apparet, quia Donationū, alia est pura, & simplex, pura, alia cōditional.

quae ea mente fit, vt quod quisquā det alii, statim velit fieri accipientis, nec villo casu ad se reuerti cupiat: Alia cōditionalis seu imperfecta fit, quando aliqua causa, vel modus, vel tempus, vel cōditio donatiōi adiiciuntur. Causa, vt si cū aliquo paciscaris te alteri Centū donare, quod eius fidem in summo sis expertus periculo.

Modus, vt si quid alicui dones, vt tibi alimenta ministret donec viuas. Tempus, vt cum alicui datur fundus, hac lege, vt ipso mortuo ad donatorē, vel ad hāredes eius redeat. Cōditio, cum in incertū euentum alicuius rei aliquid donatur: vt si

Donationes inter viuos, mihi nascatur filius, donem vxori purpurā. Non dissimiliter etiā diuiduntur ipsae donatiōes, in eas quae fiunt inter viuos, & hae temere reuocari nequeunt, si semel traditiōe rerum, & instrumentis publicis perfectae fuerint: Et in donatiōes metu

Et causa mortis, & causa inortis fieri solitas, & hae, quia post mortem donatorū res donatariis addicunt, ad exemplum legatorū redigi solent per omnia, propterea quae tantum de mobilibus, & rebus fisci vtiliter fiunt, non aut de rebus fundi, vt supra Cap. 2. diximus, donator enim magis se res donatas habere volebat, quā donatariū hāres

Qui donare non possunt. dem. Et si aut liberalitas virtus pulcherrima sit, tamq; res mobiles quā immobiles, ram corporales quā incorporeales, aliaq; huiusmodi, si modo in cōmuni hominum cōmercio sint, donari solēt: quibus tamē legare, aliove Iuris titulo alienare sua nō licet, neq; donare possunt: vt vxor viro, filius familias patri subiectus, pupillus tutori, seruus domino: item furiosus, monachus, prodigus, captiuus, & similes alii: surdis & mutis exceptis, nulli donare possunt, quatenus aliene subsint potestati. Qui

Semel donata tradere cogimur. aut sui Iuris est, semel donata tradere cogitur, etiā si illum facti poeniteat. Nihilominus cōtra eos qui donare possunt, datur etiā querela: vt liberis cōtra patrem, inofficiosa donatio, nomine inofficiosa donatiōis: puta, si eis relictis donauit substantiā suam alienis.

Immodica. item immodica donatio rescinditur, aut saltem moderatur: vt si quis omnia sua donet alicui, nihil vero sibi relinquat. Fraudulenta aut omnino rescinduntur, veluti si quis in fraudē fisci, vel creditorū donet sua cuiuspiā, aut si vir vxoris, tutorue

An propter ingratitudinem donatio rescindatur? pupilli bona alienet. Et quamq; ingratitudo donatarij teterrima est, propter eam tamen donatio nō rescinditur: nisi forte vel manus violentas donatori iniectae, vel acri cōtumelia illū affecisse cōvincatur: vel si libertus neget officiū dñō, a quo accepit beneficiū: vsq; adeo vt & res pro pecuniā donata quæ sitas amittat. Quod

si donatori sterili nascantur liberi? si donatori nascantur liberi, quorū spe exciderat, cū donaret: donatio quidē non rescinditur, sed tamē liberi ad legitimā portionem bonorū ex æquitate sunt admittendi: quamq; non desunt Iuriscōsulti qui putent donationes in tali casu omnino debere rescindi: cum nō sit verisimile aliquē alienas successiōes suorum puerorū necessitatibus anteponeere voluisse: ita vt & D. Augustinus liberos in successiōe huiusmodi Donationū Ecclesiis etiā, ac pauperibus personis anteponat: Iurisq; naturalis potiore quā Ciuilis, aut eleemosinæ rationē sequendā esse putet. Sed & donatio evanescit propter cōditionem donatiōi adiectam, neq; impletam, atqui vt cōditio adposita impleatur, sufficit quoquomodo effectum eius dari, vel etiā per æquipolens rependi. Nihilominus mater donationē reuocare nequit, si ad secundas nuptias cōuolauerit, vel turpiter vixerit: nisi fortassis donatarijus vitæ eius insidietur, aut facultates eius irreparabili damno affecerit.

Conditio donationi adnexa. Sed illud postremo omnium sciendū est, quod omnes reuocationes personales sunt, neque enim ad hāredes donatorum transeunt,

Mater an donationē reuocare queat?

Omnes reuocationes sunt personales.

Formula obli-

Formula obligationis cum traditione possessionis. Lex xx.

43. Comparens personaliter corā Iudicio præsenti Nobilis A. de B. heres, ^{sigism. Petr. 1523.} sponte, publice, & expresse recognouit: Quia Nobili C. de D. eiusq; posteris bona sua hereditaria uidelicet Villā E. in M. Marcis pecuniæ bonæ monetæ numeri Polonialis obligauit, inscripsit, & præsenti Inscriptiōe inuadiat, obligat, et inscribit, ad festū Natiuitatis Christi proxime uenturū: & a festo Natiuitatis Christi proximo, in defectu exemptiōis, & summe præfatæ solutiōis, ad aliud festū Natiuitat. Christi: & sic ab anno ad annū annis se sequētib; usq; ad plenariā & integram præfatæ summæ M. Marcar. exolutionē, & prædictorū bonorū E. exemptionē: per ipsum C. D. prædicta bona cū omni iure, dominio, proprietate: ita etiā longe, late, et circumferentialiter: cū omnibus & singulis eorundē bonorū utilitatibus, fructibus, attinentiisq; uniuersis: prout scilicet eadē solus tenuit, habuit, & possedit: nihil omnino iuris, dominiij, uel utilitatū in præfatis bonis E. pro prædicto A. de B. & eius successorib; quibusuis reseruā. seu excipiendo: modo ac titulo obligatorio usq; ad exemptionē teneñ. habēñ. possideñ. & utifruēñ. Et iā si bi prædictus A. dedit, & dat exnunc in præfata bona E. realē Intromissiōem, & actualē possessionē, per quemcūq; Ministerialē Terrestrem, iam exnunc de iure additū acceptandā: nec debet prædictus A. & eius successores prædicto C. & eius successoribus in præfata bona obligata Intromissiōē impugnare: aut data Intromissiōe, in eisdē iniuriari: aut quouis modo pacificā possessionē præpedire, quinimo debet ac tenebūtur ipsum C. & eius successores occasiōe bonorū præfatorū, ab omnibus oneribus, iuribus, & Inscriptiōibus prioribus, etiā dotis & dotalicij Nobilis F. cōsortis suæ: Citatiōibus, Concitatiōibusq; importatis, & importandis, lucris, & perlucris quibusuis: & generaliter ab omni impetitiōe iuridica, in omnibus Regni Iudicijs, per omnes Præscriptiones Terrestres, prout ad aliquā personā sexus & status utriusq; Terrestris Præscriptio spectat & pertinet, tueri, defendere, euincere, & eliberare, indemnemq; reddere, totiens quotiēs sibi aut eius successoribus intra tēpus huiusmodi obligatiōis opus fuerit, sub Vadio aliarū M. Marcarū. Pro quo Vadio, uel Vadijs si se occasiōe prædictor, citare ad Ius Terr. G. uel Castr. H. pmiserit, aut successores eius pmiserint: extūc in primo Termino Citatiōis tanq; perēptorio, cōdemnari in lucro poterit, uel alioqui si paruerit, reiectis omnibus exceptiōibus super accessorio, uel principali: dilatiōibus, etiā ueræ infirmitatis: pro maiori: ad munimenta: necnō ad quietationē, nisi forte ad Acta proprii Districtus peteretur, dari solitis: omnibusq; alijs ex quacūq; causa dilatiōibus: & allegatiōibus uni-
- SS ij uersis: da-

uerfis: dare Intromiffionē, iniuriāq; per fe uel fubmiſſas perſonas in præfatis bonis illatā ad ſimplicem Actoris aſſertionē ibidē reſarcire, ab aliorumue impetitiōe intercedere, euincere, eliberare, indemnēq; redde- re debet ac debebunt: uel ſi præmiſſa in toto uel in parte nō fecerit, ibi- dem in inſtanti per Iudiciū, nō pœna triū Marcar. ſed ipſum Vadium debet in eo, uel in eis, decerni. Pro quo quidē Vadio ſeu Vadijs Iudiciū iuridicis motiōibus etiā, alijsq; omnibus generaliter remedijs, & dif- fugijs reiectis, ipſe Viſtus Victori a Iudicio ſub pœna quatuordecim Marcar. nō recedendo, iuxta formā Iuris ſatisfacere tenebitur, & ſuc- ceſſores tenebūtur, quo ſoluto, & in executionē deducto, utiq; præſenti Inſcriptiōi, & in ea omnibus cōtentis ſatisfacere cū ſucceſſoribus ſuis tenebitur, toties quoties ipſi C. D. & eius ſucceſſoribus opus fuerit.

Formula inſcribendi debiti ad certum diem obligati. Lex XXI.

ſigifm Petr. 1523. Comparens perſonaliter corā Iudicio Nobilis A. de B. ſponte, publice & expreſſe recognouit, quia Nobili C. de D. M. Marcas pecuniarum ^{47.} certi & liquidi debiti, ſiue mutuatae pecuniae monetæ & numeri Polo. debet & tenetur. Quas quidē hinc ad feſtum Natiuitatis Chriſti pro- xime uenturū ſe cū ſuis poſteris eidē redditurū, et ſoluturū obligat. Ca- ſu quo nō ſoluerit, aut ſoluere neglexerit: extūc in craſtino eiufdē feſti Natiuitatis Chriſti proxime uenturi debebit, tenebitur, præſentibusq; ſe obligat, ipſi C. D. dare realē Intromiſſionē, & pacificam poſſeſſionē, in Villam ſuam hereditariā (ſiue obligatoriā) dictam E. per Miniſte- rialeſ quemcūq; ſibi præfatus C. D. elegerit, iam nunc per Iudiciū præſens additum ſibi ad intromittendū * & data ſibi Intromiſſiōe, & pacifica poſſeſſione, tenebitur, ac tenebuntur ipſum C. & eius ſucceſ- ſores occasione bonorū præfatorum ab omnibus &c.

Vel ſi de lapſu here- ditatis perpetuo inter partes cōuentum fu- erit, ita ſcribatur. Propter nō ſolu- tionē præfatae ſummæ ad tem- pus prædictū lu- re hereditario vigore lapſo per- petui, tenen. ha- ben. & poſſidē- dam &c.

Sed quod neq; filij patrū bona, neq; ipſi
patres Iudæis bona ſua literis obligare poſſunt.
Vide Libro 1. Capitulo 21. de Iudæis.

Kazim. Magnus Viſ- ſicie 1368.

Modus obligatoriæ præſcriptiōis in-

Exēptor bonor. quot annis in parochia, uel in Iudicio aut Di- gnitatorū Colloquio tam obligationem q̄ ſummam notiſcet: ſic enim etiam p an- nos 30. ius proprie- tatis redimendæ non perdet; alioqui ſi hæ-

terrumpēdæ, ac ex emendorū obligatorū bonorū. Lex XXII.

18. Si uero aliquis dedit bona quēdā hereditaria in obligationē ſeu pignora- tionē, Volumus & decernimus, quod idē ſic obligans, aut eo deficiēte eius cōſanguinei, aut proximiores in gradu, corā Iudice noſtro, ſi ſaltem ipſius præſentiā habere poterint: uel in parochia illa ubi impignorata illa hereditas ſita eſt: aut præſertim in Colloquio generali faciat fieri pu- blice ſemel ad minus in anno unam proteſtationē, & denunciationē o- bligatae illius hereditatis, nomenq; & ſummā pecuniae pro qua impi- gnorata extat

gnorata extat, exprimere faciat, qua protestatiōe sic facta & denuncia-
tione dictus obligans, aut proximiores eius in gradu, ut premissum est,
infra triginta annos redimendi & liberandi predictā hæreditatē plenā
et liberam habeant facultatē, Quod si nō curauerint uel neglexerint per
cōtinuos quindecim annos dictam facere protestationē, ab omni lure
hæreditatis sic obligatæ sentiant se cecidisse.

Similis.

- Quamuis præscriptio possesiōis siue hæreditatis in pecunijs obligatæ
44. seu impignoratæ in quibusdā literis nostris ad decem octo annos serua-
batur, & currebat: quibus transactis eadē possesio per mutuatorē pe-
cuniæ solebat perpetuo obtineri, uisum tamē fuit nobis & nostre mili-
tie equum, consonūq; rationi: Quia talis brevis præscriptio nō sine pa-
cto fuit obseruata. Vnde exnunc Statuimus, in præfatis obligatiōibus
præscriptionē triginta annorum esse obseruandā, quibus, infra quin-
quenniū, aut decenniū, uel cum sibi placuerit coram Iudicio in Actis
suam obligationem poterit innouare.

Vulad. 1. gello Cras
conie 1 4 2 3.

Præscriptio 30. ans
norū in obligatione
hæreditatis cōceditur
si infra quinquenniū
aut decenniū in Actis
iudicij innouetur.

Interim subditus pro pœna, obligatio-

Kazimirus.

ne, aut fideiussoria cautiōe Dñi nō est pignorandus, sed Dñs, & quod
omnes Villani possūt de Villa recedere, si pignorētur, Lex xxij.

Libro 1. Capitulo 17. Artículo 3. vide inter Kmeton. Leges.

Notari⁹ cū Camer. pro exēptiōe bono- rū vt pro kmet. pfugo iudicēt. L. xxij.

Iohann. Albertus Pes
triconie 1496.

- Statuimus, ut pro Kmetonibus fugientibus a die datæ præsentium in fu-
98. turum citentur, qui citandi sunt ad Iudicia Terrarū. ¶ In quibus Iu-
dicijs Terrestribus, in primo Terminō tanquā peremptorio cōparere et
respondere citati tenebūtur, Et si Termini nō celebrarētur, tunc cū Ter-
minus ipse penderet partibus: nihilominus nō obstante absentia Iudi-
cis, Subiudicis, & aliorū Dignitariorū, Officialiūq; Iudicijs præsidere
solitorū. Notarius & Camerarij qui interessent Positioni Libri fugiti-
ui Iudicium iudicabunt, sentenciabuntque.

Pro fugitiuis Kmeto-
nib. ad Iudicia Ter-
restria citandū erit.
Vt supra de Kmeto-
libro 1.

Pro fugitiuis Kmea-
tonib. primus Termi-
nus sit peremptorius.

- Eandemq; auctoritatē in absentia Iudicis & Subiudicis habituri sunt
98. in Causis, Citationūq; Terminis, pro bonorū Exemptiōibus præfixis:
99. sic, ut reempturus bona pecunias corā Notario & Camerarijs reponat:
quas Notarius ipse cū Camerarijs decernat recipiendas, & Exemptio-
nem faciendā, quorū decreto si fortasse reniteretur exemendus, & de o-
bligatiōe cedere nollet: nihilominus ipsi cū Libro Iudicio præsidentes,
pecunijs iuxta tenorē obligatiōis receptis, ad Cancellariāq; Terrestrē
repositis, decernant Exemptionē esse factam, simulq; exemptori bonorū
possessionē assignandā: quā iuxta formā Iuris addendo Ministerialem

Notarius cū Camer.
pro fugitiuis iudica-
bunt & sentenciabūt
similiterq; pro exem-
ptione bonorum.

De Actorū positione
sit eiusdem mentio.

ad intromittendū parti pecunias reponenti assignabūt. Quod si nō fuerit admissa Intromissio, Exemptorē remittent ad Loci Capitaneum pro Executione decreti facienda.

In Maiore tamē Polo, Tenutarius bo-

norū etiā corā Iudicio uel Officio Castreñ. cōuenitur. Lex xxv.

sigism. Crac. 1540. Eiusdē fit mentio lib. 1. cap. 12. de Capita. Iud. artic. 11. & lib. 4. cap. 22. de Acto. positiōe.
 Consiliarijs Nuncijsq; Maioris Polonię Terrarū nobis recēsentibus, in Terris illis ueteri cōsuetudine receptum esse, itaq; semper obseruatū, ut ad redimēda bona reempticia seu obligata, aut reformata, ad Iudiciū seu Officiū Castreñ. unicuiq; liceat citare bonorū huiusmodi possorē ad tollendū pecuniā, & de bonis cedendū. Nihilominus tamē plārosq; cōsuetudini huiusmōi reluctare, & cauillis, ac exceptiōibus uarijs in possessiōe bonorū redimendorū sese cōfouere. Proinde uniuerfis Cōsiliarijs, & Terrarū Nuncijs Regni nostri cēsentibus, Statuimus, ut cōsuetudo illa in omnibus, & per omnia obseruetur, uimq; Statuti obtineat, liceatq; bona sua cuilibet redimere uolenti, ipsorū possessorē, ad tollendū pecuniā ad Iudiciū seu Officiū Castreñ. citare, citatusq; pecunias teneatur recipere, forum Castrense non declinando.

Vulad. Jagello Crac. couia 1423.

Si hæres quasi obligatar, citef. L. xxvi.

Possessori alicuius hereditatis quasi in obligatiōe eam possideret citato, præsens tim si utraq; pars literatorijs testimonijs forte destituitur, in eūbit probatio, Actore a probatiōe repulso
 Ad præcludendā uiam calumnijs per nos prouisum est, Quod si quis uellet quempiā pro hereditate impetere, dicendo, possessorē eandē in obligatiōe, aut pignoriatiōe possidere, & tenere, quā fortassis legitime & libere possidet. Quod tunc possessor Actore repulso ad probationē cū testib. admittatur. Et maxime, ubi utraq; pars literatoria & legitima testimonia super huiusmōi possessionē non habuerit. In tali itaq; casu possessoris probatio admittatur.

Kazim. Viss. 1368.

In exemēdis bonis Terminus peremptorius est. Lex xxvii.

Alioqui heredi Actor in Termino peremptor. adjudicatur hereditas, aut res obligata: Reo pro ipsa citato nō cōparente pecunia tamen restituitur.

Si quis ad Iudiciū citat aliquē pro hereditate, aut pecuniā obligata, & ipsum ad Iudiciū euocauit: Et si tunc Reus in Termino peremptorio non parebit Actor lucrabitur nominatā pecuniam, aut hereditatē: pecunia nihilominus Reo restituta.

Idē li. 4. ca. 14. de Terminis primo & li. 4. ca. 23. de Act. positi.

Circa exēptio. an pecu. arrestāda. L. 28.

eiusdē fit mentio.

Item homini possessionato non debēt pecuniā arrestari, excepto, si minorem possessionē habeat, quā illud pro qua citatur, tunc enim pecuniam fideiubebit ex arresto: quia uidelicet parebit luri, & iudicatis.

Consuetud. 1505.

Qualis pecunia est accipiēda. L. xxix.

Ex Kazim. 3. Priuil. Idem li. 2. cap. de moneta, cuius etiam mentio lib. 1. cap. 12. de Capitan. fuit.

Quicūq; Regni nostri, aut Ducatuū Mazouię, cuiuscūq; status Incolā, & subditus,

86.

87.

la, & subditus, brachatam pecuniā minutā recipere noluerit, aut cōtem-
pserit * Si fuerit Nobilis pro primo excessu decē Marcas, pro secundo
similiter decē, & pro tercio alias decem, pro quarto uero triginta Mar-
cas pro fisco nostro soluat. Pro quibus Capitaneus in bona sua se in-
tromittat, & teneat eadem ad persolutionē triginta Marcarum.

87. Statutum. Quod quilibet taliū pecuniā sibi ante hanc dispositionē in-
scriptam iuxta continentia litterarū suarum libere exigat in moneta, in
ipsa inscriptione expressa. ¶ Deinceps uero nō nisi minuta pecunia,
uel simpliciter Marcæ monetę & numeri Polonicaliū, inter creditores
inscribantur: & in minuta pecunia quæuis debita exigantur, & soluā-
tur, duntaxat nouem denarijs pro medio lato grosso cōputatis.

Kazim. 3. supra de
moneta lib. 2. cap. 6.
ar. 4. duo isti articu-
li repetuntur.

De minuta pecunia
post constitutionē re-
cipienda.

Inscriptiōib. ne cōtradicator, nec ab eis

Iudex moueatur. Lex xxx. Quam in fine huius Articuli uide.

A cassatiōe inscrip. vn^o gros. Lex xxxi.

Statuimus, ut Notarij Terrestris, & Castren. a cassatiōe Inscriptionis
non nisi unum grossum ratiōe memorialis, & pro nota exigāt, sub pœ-
nis in Statutis prioribus, contra eos sancitis.

Sigism. Crac. 1532.
idem libro 4. capi-
25. articulo 3.

Sed Tenentarius honorū qui seminat agros desertos, predialibus exceptis non te-
netur statim cōdescendere de segetibus post exemptionē heredit. bona sua redi-
menti, sed tantummodo annuum Censum illi dare tenetur.

COMMENT.

Quia itaq; homines sine mutuo auxilio in Ciuitate viuere nequeāt, alter ve-
ro alteri ex sola æquitate naturali inutiliter obligatur, ut agrorū medico si
nihil certi de mercede cū eo paciscatur: inde fit, ut obligationū Ciuiliū variegatę
species sint, inter mortales introductę. Est igitur obligatio, iuxta Aretini diffinitio-
nem, in Institutionib. Iustiniani contentā, Iuris vinculum quo necessitate astrin-
gimur ad soluendū aliquā rem secundū nostrę Ciuitatis Iura. Nascuntur autē ob-
ligatiōes ex cōtractu, vel quasi ex cōtractu: aut ex maleficio, vel quasi maleficio.
Ipsarū uero obligationū ex cōtractu quatuor sunt species: aut enim re cōtrahun-
tur, aut uerbis, aut literis, aut cōsensu. **RE C O N T R A H I T U R** obligatio, ueluti ex
mutui datiōe, mutui autē obligatio, ut supra diximus, in his rebus cōsistit, quę pō-
dere, numero, mensuraue cōstant, ueluti, uīno, oleo, frumento, pecunia numerata,
aere, argento, auro, quas quidē res, aut numerando, aut appēdendo, in hoc damus,
ut accipientiū fiant, quandoq; aut nobis nō eēdē res, sed alię eiusdem naturę, &
qualitatis reddātur. Vnde etiā mutuū appellamus, quia ita a me tibi datur, ut ex
meo tuum fiat, atq; ex eo cōtractu nascitur actio, quę dicitur cōdictio. Similiter
& ille obligatur, nō secus ac si mutuū accepisset, qui accepit id quod sibi nulla ra-
tione debebatur, ab eo, qui per errorem ac ignorantia soluit. Ac proinde datur ac-
tioni cōtra eum propter repetitionē cōdicticia actio. Nihilominus hæc species
obligatiōis non cōsistit ex cōtractu, qui enim soluendi animo dat, magis negociū
distrahere quā cōtrahere uelle uidetur. Item is cui res aliqua datur cōmodato, te-
netur cōmodati actiōe. Sed is ab eo qui mutuū accepit longe distat. Namq; non
ita res datur, ut eius fiat: & ob id de ea ipsa re restituenda tenetur. Et is quidē qui
mutuū accepit: si quolibet fortuito casu amiserit, quod accepit: ueluti incendio,
ruina, naufragio, aut latronū hostiumue incurſu, nihilominus obligatus remanet.

De obligationibus.

Vnde obligati, orta.

Quid est obligatio?

Obligatio est obligatio?

Obligatio est obligatio?

Obligatio est obligatio?

Obligatio est obligatio?

Obligatio est obligatio?

Obligatio est obligatio?

Obligatio est obligatio?

Obligatio est obligatio?

Obligatio est obligatio?

Obligatio est obligatio?

Obligatio est obligatio?

Obligatio est obligatio?

Obligatio est obligatio?

Obligatio est obligatio?

Obligatio est obligatio?

Obligatio est obligatio?

Obligatio est obligatio?

Obligatio est obligatio?

Obligatio est obligatio?

Obligatio est obligatio?

Obligatio est obligatio?

Obligatio est obligatio?

Obligatio est obligatio?

Obligatio est obligatio?

Obligatio est obligatio?

Obligatio est obligatio?

Obligatio est obligatio?

Obligatio est obligatio?

Obligatio est obligatio?

Obligatio est obligatio?

Obligatio est obligatio?

Obligatio est obligatio?

Obligatio est obligatio?

At is qui

præcedat casum: &
hoc si gratis concedit
alias si cum mercede,
esset locatio. Aretin.

Commodatum proprie quid?

Deposarius obligatur re, & tenetur de dolo, hoc dicit Aret.

Creditor ex pignore recepto obligatur re & tenetur solum de leui culpa. Angelus Aretinus.

Verbis obligatio qua solennitate fit?

Omnis stipulatio fit pure, in diem, uel sub conditione.

Tam facta, quam res in stipulationem ueniunt.

si duo promittant.

seruus pro domino: & filius pro patre stipulantur.

Quæ res in stipulatione non ueniunt, uel uenire non possunt.

Qui promittere non possunt.

Conditio impossibilis nunciat obligationem.

At is qui utendū accepit, sane quidē exactā diligentīā custodiendē rei præstare iubetur: nec sufficit ei tantā diligentīā adhibuisse, quantā suis rebus adhibere solitus est, si modo alius diligentior poterat eam rem custodire. Sed propter maiorem vim, maioresue casus nō tenetur, si modo nō ipsius culpa, is casus interuenit. Alioquin si id quod tibi cōmodatū est domi, peregre tecum ferre malueris, & vel incuriū hostiū, predonūue, vel naufragio amiseris: dubium nō est, quin de re restituenda ea re tenearis. Cōmodata autē res tunc proprie intelligitur: si nulla mercede accepta, vel cōstitutā, res tibi utenda data est: alioqui mercede interueniente, locatus tibi vñs rei videtur: gratuitū enim debet esse cōmodatum. Præterea & is apud quē res aliqua deponitur, re obligatur: teneturq; actiōe depositi: quia & ipse de ea re, quā accepit, restituenda tenetur. Sed is ex eo solo tenetur, si quid dolo cōmiserit: culpæ autē nomine id est desidīe ac negligentīæ nō tenetur. Itaq; securus est qui parum diligenter custodiā rem furto amisit: quia qui negligentī amico rē custodiendā tradit, nō ei, sed suæ facilitati id imputare debet. C R Editor quoq; qui pignus accepit, re obligatur: quia & ipse de ea re quā accepit restituēda, tenetur actiōe pignoratīcia. Sed quia pignus vtriusq; gratia datur, & debito ris, quo magis pecunia ei credatur: & creditoris, quo magis ei in tuto sit creditum placuit sufficere: si ad eam rem custodiendā exactam diligentīā adhibeat: quā si præstiterit & aliquo fortuito casu rē amiserit, securū esse: nec impediri posse pro credito. V E R B I S vero obligatio cōtrahitur ex interrogatiōe & responsiōe, cū quid dari, fieriue nobis stipulamur, ex qua duæ proficiunt actiōes, tā cōdictiō certi, si certa sit stipulatio: quā ex stipulatu, si incerta sit, quæ hoc nomine inde vtitur, quod stipulum apud veteres firmū appellabatur: forte a stipite deductum. In qua re talia verba solent adhiberi, spondes: spōdeo, promittis: promitto, fide promittis: promitto, fideiubes: fideiubeo, dabis: dabo, facies: faciam. In qua quidem stipulatiōe nihil interest quacūq; lingua cōtrahentes utantur, si modo de rebus, vel factis in stipulationē deductis, vna & concors fiat sententia. Sed & omnis stipulatio fit, aut pure: & tum statim perī potest quod est stipulatū, aut in diem, ac locum, & tunc tota dies tribuitur arbitrio satisfaciētis, tantūq; in loco præstituto petitur, aut sub conditiōe, & tunc in aliquē casum obligatio differtur: proinde a spe incerta & euentu tota pender. Neq; res solum, verum etiā facta, ut ait idem ipse Aretinus, si modo ad præstandū, vel faciendū possibilia sint, in stipulationem deduci solent: ut si stipulemur aliquid fieri, vel nō fieri. Et in huiusmōi stipulationibus optimum erit pœnā subicere, ne quātitas stipulatiōis sit in incerto, ac necesse sit actori probare, quid eius intersit. Si autē duo promittāt, singuli in solidum tenentur. Attamē si vnus soluit, totā perimit obligationē, seq; ac socium vna liberat. Nec solum Dñs, aut pater, in rem suā: verum etiā seruus, aut filius familias, ex persona Dñi, aut patris, in vtilitatē alterutrius habent ius stipulādī. E regiōe vero, pater filio, & filius patri stipulatur: alter enim alteri acquirit. Inutilis tamē stipulatio est, si vel ab eo stipuleris qui iuri tuo subiectus est, vel si is a te stipuletur: ut Dñs cum seruo, vel pater cū filio nihilominus filij familias aliis obligari possūt, ut emancipati præsertim. Ut autē omnem rem quæ dominio nostro subiicitur in stipulationē deducimus, siue sit illa mobilis, siue soli: ita de re, quæ in rerum natura nō est, aut esse nequit, inutiliter stipulamur. Perindeq; si rem sacrā, religiosam, publicam, per se liberā nos daturus stipulemur. Quæ enim natura sui dominio nostro exempta sunt, in obligationē nostra temeritate venire nō possunt. Præterea inutiliter stipulatio fit, si in substantiā, quātitate, vel in qualitate rei cōtrahentes dissentiāt, aut si alter pure, tu sub cōditione promittas, vel cōtra. Item neq; omnis no mutus, neq; surdus promittere possunt: nec enim alter eloqui, alter audire possunt verba stipulatiōis, multo minus furiosus vllum gerit negociū, quia nō intelligit quod agit. Pupillus autē etiā cum Tutoris auctoritate nō obligatur, alius tamē ei potest obligari. Sed & cōditio impossibilis cui natura impedimēto est, quo minus existat,

nus existat, viciat stipulationē: vt si digito cœlum attigero, dare spondes? Stipulatio etiā non cōtrahitur inter absentes. Quod si instrumento præsentes fuisse ostenduntur, ei statuitur: nisi probetur cōtrarium. Post mortē etiā, vt hoc fiat, vel ne fiat: detur, aut nō detur: recte stipulamur. Omnes autē stipulationēs de rebus, vel facis conceptæ, pœna appositæ, vel fideiussoribus adhibitis corroborantur. Verū istis stipulationes ex turpi causa promissæ, rescinduntur: vt si quis homicidiū, vel faciles stipulationes ex turpi causa promissæ, rescinduntur. Porro L I T E S pi causa promissæ, rescinduntur. ris obligari receptum est, ne de sententiā nostra tā partes cōtrahentes, quā iudex sint incerti. C O N S E N S V etiā omnes obligationes fiunt, vt in emptionibus, venditiōibus, locatiōibus, conductiōibus, societatiōibus, & mādatis, apparet, de quibus suis locis dicitur. Atq; ita sunt absolutæ species obligationum ex contractu. O B L I G A T I O N E S vero ex Q V A S I C O N T R A C T U, proprie sunt cum quis negotia absentis gesserit. Tunc enim vltro citroq; inter eos nascuntur actiōes, quæ appellatur negotiorū gestorum: sed Dñō quidem rei gestæ aduersus eum qui gessit, directā cōpetit actiō: negotiorū autē gestorū, cōtraria: quas ex nullo cōtractu proprie nasci manifestum est. Quippe ita nascuntur istæ actiōes, si ne mandato quisq; alienis negotiis gerendis se obtulerit, ex qua causa, hi, quorū negotia gesta fuerint etiā ignorātes obligantur. Idq; vtilitatis causa receptum est, ne absentiu (qui subita festinatiōe coacti nulli demandata negotiorū suorū administratione peregre profecti essent) deferrentur negotia: quæ sane nemo curaturus esset: si de eo, quod quis impendisset, nullam habiturus esset actionē. Sicut autē is qui vtiliter gesserit negotia dominū habet obligatum, ita & e contra iste quoq; tenetur, vt administratiōis reddat rationem: quo casu ad exactissimam quisq; diligentia cōpellitur reddere rationē. Nec sufficit talem diligentia adhibere qualem suis rebus adhibere solet: si modo alius diligentior eo cōmodius administraturus esset negotia. Tutores quoq; qui tutelæ iudicio tenentur: nō proprie ex cōtractu obligati esse intelliguntur: nullum enim negotiū inter tutorem & pupillū cōtrahitur. Sed, quia sane nō ex maleficio tenentur, quasi ex cōtractu teneri videntur. Hoc autē casu mutuae sunt actiōes: nō tantū enim pupillus cum tutore habet tutelæ actionē: sed ex cōtrario tutor cum pupillo habet contrariā tutelæ: si, vel impenderit aliquid in rem pupilli, vel pro eo fuerit obligatus, aut rem suam creditoribus eius obligauerit. Item si inter aliquos cōmunis res sit sine societate, veluti quod pariter eis legata donataue esset: & alter eorū alteri, ideo tenetur cōmuni diuidendo iudicio: quod solus fructus ex ea re perceperit, aut, quod socius eius solus in eam rem necessarias impensas fecerit: nō intelligitur ex cōtractu proprie obligatus esse: quippe nihil inter se cōtraxerunt: sed quia ex maleficio nō tenentur, quasi ex cōtractu teneri videntur. Idem Iuris est de eo, qui coheredi familiæ herciscundæ iudicio ex his causis obligatus est. Haeres quoq; legatorum nomine nō proprie ex cōtractu obligatus intelligitur (neq; enim cū hærede, neq; cum defuncto, vllum negotiū legatarius gessisse proprie dici potest) & tamē quia ex maleficio nō est obligatus: quasi ex cōtractu debere intelligitur. Item is, cui quis per errorē nō debitum soluit, quasi ex cōtractu debere videtur: adeo enim nō intelligitur proprie ex cōtractu obligatus esse, vt, si certiorē rationem sequamur, magis (vt supra diximus) ex distractu quā ex cōtractu possit dici obligatus esse: nam qui soluendi animo pecuniā dat in hoc dare videtur, vt distrahatur potius negotiū quā cōtrahatur. Sed tamē perinde is qui accipit obligatur, ac si mutuum ei daretur: & ideo conditiōe tenetur. Addendū est & hoc præterea, quia nō solum per nosmet nobis, verum etiā per filium patri acquiritur: ita vt vsumfructum quidē habeat pater, proprietatem autē filio seruetur: quatenus scilicet est in patris potestate, multoq; magis per seruos tā proprios quā cōmunes cum aliis domini acquiritur. E cōtrario vero tollitur omnis obligatio, ipso Iure: quādo scilicet ita exstinguitur, vt nulla eius vestigia maneāt, quibus herere videatur. Id vero

An inter absentes stipulatio fit?

stipulationes pœna ad posita corroborantur.

stipulationes ex turpi causa promissæ, rescinduntur.

stipulationes ex turpi causa promissæ, rescinduntur.

stipulationes ex turpi causa promissæ, rescinduntur.

obligationes ex quibus nascuntur actiōes, quæ appellatur negotiorū gestorum: sed Dñō quidem rei gestæ aduersus eum qui gessit, directā cōpetit actiō: negotiorū autē gestorū, cōtraria: quas ex nullo cōtractu proprie nasci manifestum est. Quippe ita nascuntur istæ actiōes, si ne mandato quisq; alienis negotiis gerendis se obtulerit, ex qua causa, hi, quorū negotia gesta fuerint etiā ignorātes obligantur. Idq; vtilitatis causa receptum est, ne absentiu (qui subita festinatiōe coacti nulli demandata negotiorū suorū administratione peregre profecti essent) deferrentur negotia: quæ sane nemo curaturus esset: si de eo, quod quis impendisset, nullam habiturus esset actionē. Sicut autē is qui vtiliter gesserit negotia dominū habet obligatum, ita & e contra iste quoq; tenetur, vt administratiōis reddat rationem: quo casu ad exactissimam quisq; diligentia cōpellitur reddere rationē. Nec sufficit talem diligentia adhibere qualem suis rebus adhibere solet: si modo alius diligentior eo cōmodius administraturus esset negotia. Tutores quoq; qui tutelæ iudicio tenentur: nō proprie ex cōtractu obligati esse intelliguntur: nullum enim negotiū inter tutorem & pupillū cōtrahitur. Sed, quia sane nō ex maleficio tenentur, quasi ex cōtractu teneri videntur. Hoc autē casu mutuae sunt actiōes: nō tantū enim pupillus cum tutore habet tutelæ actionē: sed ex cōtrario tutor cum pupillo habet contrariā tutelæ: si, vel impenderit aliquid in rem pupilli, vel pro eo fuerit obligatus, aut rem suam creditoribus eius obligauerit. Item si inter aliquos cōmunis res sit sine societate, veluti quod pariter eis legata donataue esset: & alter eorū alteri, ideo tenetur cōmuni diuidendo iudicio: quod solus fructus ex ea re perceperit, aut, quod socius eius solus in eam rem necessarias impensas fecerit: nō intelligitur ex cōtractu proprie obligatus esse: quippe nihil inter se cōtraxerunt: sed quia ex maleficio nō tenentur, quasi ex cōtractu teneri videntur. Idem Iuris est de eo, qui coheredi familiæ herciscundæ iudicio ex his causis obligatus est. Haeres quoq; legatorum nomine nō proprie ex cōtractu obligatus intelligitur (neq; enim cū hærede, neq; cum defuncto, vllum negotiū legatarius gessisse proprie dici potest) & tamē quia ex maleficio nō est obligatus: quasi ex cōtractu debere intelligitur. Item is, cui quis per errorē nō debitum soluit, quasi ex cōtractu debere videtur: adeo enim nō intelligitur proprie ex cōtractu obligatus esse, vt, si certiorē rationem sequamur, magis (vt supra diximus) ex distractu quā ex cōtractu possit dici obligatus esse: nam qui soluendi animo pecuniā dat in hoc dare videtur, vt distrahatur potius negotiū quā cōtrahatur. Sed tamē perinde is qui accipit obligatur, ac si mutuum ei daretur: & ideo conditiōe tenetur. Addendū est & hoc præterea, quia nō solum per nosmet nobis, verum etiā per filium patri acquiritur: ita vt vsumfructum quidē habeat pater, proprietatem autē filio seruetur: quatenus scilicet est in patris potestate, multoq; magis per seruos tā proprios quā cōmunes cum aliis domini acquiritur. E cōtrario vero tollitur omnis obligatio, ipso Iure: quādo scilicet ita exstinguitur, vt nulla eius vestigia maneāt, quibus herere videatur. Id vero

si contractu proprie sunt inter absentē do

minum & negotiorum gestorem.

si contractu proprie sunt inter absentē do

minum & negotiorum gestorem.

si contractu proprie sunt inter absentē do

minum & negotiorum gestorem.

si contractu proprie sunt inter absentē do

minum & negotiorum gestorem.

si contractu proprie sunt inter absentē do

minum & negotiorum gestorem.

si contractu proprie sunt inter absentē do

minum & negotiorum gestorem.

si contractu proprie sunt inter absentē do

minum & negotiorum gestorem.

si contractu proprie sunt inter absentē do

minum & negotiorum gestorem.

si contractu proprie sunt inter absentē do

minum & negotiorum gestorem.

si contractu proprie sunt inter absentē do

minum & negotiorum gestorem.

si contractu proprie sunt inter absentē do

minum & negotiorum gestorem.

T T

ro fit his

ro fit his maxime modis, videlicet, solutiōe, acceptilatiōe, nouatiōe, delegatiōe, compensatiōe, cōfusiōe, depositiōe debiti cōsignati, interitu speciei debitæ, violentia creditoris ante morā debitoris in rebus creditis cōmissa, nudo consensu & nudo pacto, ac præscriptiōe. Sed his tamē modis non pariter quælibet obligatio tollitur. Nam solutiōe, nimirū traditione rei debitæ, quæ quidē sit corporalis, obligatio tollitur. Itaq; cum res incorporales, qualis est seruitus, nequeat tradi: manifestum est earum obligatiōes per solutiōem nō dissolui, attamē quasi traditiōe, quæ fit per diuturnā patientiā, obligatio seruitutis videtur solui posse, vt qui cōcedit alicui, vt nō præstet quā debeat seruitutē, certe sua patientia cedere de suo iure videtur. Tum demū aut res soluta liberationē præstat, cum pro solido a suscipiente re habetur. Nam si soluas ei cui nō debes, aut vbi, & quādo nō oportet: aut sub cōditione, quæ liberationē faciā impediāt, male soluis. Acceptilatiōe aut soluitur etiā obligatio, quādo quis id quod illi debetur, cum nō sit solutū accepisse se profiretur, atq; recognoscit. Est enim acceptilatio imaginaria quedā solutiō, qua quis ita remittit alteri debitum, quasi esset solutum. Potest aut quis vel totum, vel partem debiti, quasi acceptā remittere: nisi forte res in stipulationē deducta diuisionem nō recipiat. *Quamuis vero & Apocha* speciē habeat acceptilatiōis, tamen hoc interest, quod Apocha nō detur nisi soluto debito: cum acceptilatio fiat etiā eo non soluto. Nouatiōe etiā tollitur obligatio, quæ est prioris debiti in aliā obligationem vel Ciuilem, vel naturalē transfusio, atq; translatio, aut vnus eiusdē que propter præscriptiōem interrumpendā conditiōe, diē, aut fideiussoribus adiectis renouatio. Finitima nouatiōi est Delegatio, cum aliquis vice sua alium dat reum creditori volenti: vel si de euictione sibi tenetur, etiam inuito. Porro Cōpensatio nō ita tollit obligatiōem, vt eam tantum innouet, aut in aliū transferat, sed eā relatiōe alterius obligatiōis remouet. Est enim Cōpensatio, debiti ac crediti inter se cotributio, præsertim si mutuus creditorū assensus accedat. Inuito enim nim creditore pro me alium debitore obficere nō possum. Confusiōe etiā, sublata dicitur obligatio: cum casu quodā obligatus in obligatoris, vel e cōtrario, ius veniat: vt si reus stipulanti, vel e diuerso stipulator reo, succedat, atq; obligetur: prior tollitur obligatio. Depositioe aut debiti cōsignati liberatur obligatus, si in eo loco in quo cōstituta est solutiō creditori offerat debitum, & ipse illud accipere recuset. Nam isto casu, si debitum corā testibus, vel Iudicio, vel Officio deponat, ipso Iure liberatur: neq; potest causari quod fuerit in morā. Liberat nos quoq; obligatiōe speciei debitæ interitus eius, si nulla nostra culpa, nec post faciā moram istud eueniat. Sed & propter violentiā extinguitur obligatio, si quis rem debitā ante diem solutiōis debitori auferat: & eo inuito eam sibi vsurpet, in hoc enim casu leges permittunt, vt tali violatori nō solum res rursus recipiatur, sed ius quoq; quod in ea habuit amittere eum iubent. Sed & nudæ conuentiōes anteq; precium numeretur, vel res tradatur, nuda contrahentium dissensiōe rescinduntur, accidit vero nō infrequenter, vt naturaliter obligatio soluatur, ciuilitate aut maneat: vt si creditor nudo pacto polliceatur se credita nō petiturum. Eo enim casu naturalis obligatio extinguitur, ciuilis tamē remanet. Nam debitum Iure ciuili contractū, nisi eadem Iuris ciuilis solennitates in extinguendo adhibeantur, nō censetur esse remissum. Itaq; creditor potest Iure experiri cū debitore, & actiōe crediti ab eo exigere debitum legitimis obseruatiōibus cōtractum. Nihilominus exceptiōe pacti conuenti de nō petendo Actor depelletur. Atq; ita obligatio quæ pactotenus ipso Iure propter colligatiōem ciuiliū obseruationū ab initio cōtractus adhibitarum non fuit dissoluta, per exceptiōem demum extinguitur. E cōtrario vero aliquando ciuilis tollitur, remanet vero naturalis: vt si te pro debito imprudentia, vel iniquitas Iudicis absoluat. Hic enim licet auctoritate Iudicis liberatus sis, nihilominus tamē mentis Iudiciū, & cōscientia tenet te obligatū. Quocirca si solutas post latam sententiā, illud quidem repetere nō potes, tanq; indebite solutum.

Nihilominus

Nihilominus si creditor ex naturali illa obligatiōe, quæ iam quoq; extincta est, ciuili denuo petat abs te creditum, exceptiōe rei Iudicatæ potes te aduersus eum rueri. Idem fere fit pluribus aliis exceptiōibus, quæ causa doli, metus, Iuris iuradi, & ex multis aliis causis opponuntur. Postremo obligatiōes tolluntur Præscriptiōe, ita ut si creditor obligatas res intra triennium & sex menses nō apprehendat, ac ut saltem intra hoc tempus pro eis debitori litem nō dicat, beneficio Iuris sui cadat. E cōtrario vero si debitor per longissimā, quæ est triginta annorū, Præscriptiōem, creditorem rebus suis vti permittat, Iure suo hæreditario quod ei in rebus competit, cadat perpetuo. Ac proinde Leges nostræ de obligandis, exemendisq; ac præscribendis rebus, infra tempora præscripta ex æquitate summa conditæ obseruentur.

De debitis rerum aut pecuniarū verbalibus, & inscriptis: pignorib; ac hæreditate iudicialiter acquirenda, & in eandē ratione debiti inscripti possessione accipienda.

Debitori siue intra siue extra Regnum

sit, quomodo decē octo hebdomadē ad soluendū indulgētur. Lex xxxij.

37. Cū ob graue debitū rixę plerūq; ut pote, sexaginta, trecentarū, aut plurimum Marcarū suscitentur: qđ tantū debitum breui tēpore prouideri, ac inopinate, & subito solui nō possit: ex gratia conferendū Statuimus, ut decem & octo septimanis Terminus inclusiuus ad soluendū statuatur, et obseruetur: Pro primo Terminō sex septimanę, pro secundo alię sex, pro tercio ultimæ sex septimanæ. ¶ Hunc etiam Terminū, dum quis extra Terrā sit, & citatur, pro Terminō perēptorio eidem ad Iudicium præfigendū declaramus: alias Iudex ad diffinitiuam procedat sententiam, huiusmodi contumacia Citati non obstante.

Si quis pro hæreditate, debito, aut ali-

quibus rebus non inscriptis, in Terminō perēptorio se non sistit, condemnatur. Lex xxxij.

16. Statuimus, quod si aliq; super capitali et hæreditaria quæstiōe, primo, & secundo citatus non cōparuerit, a Iudicioq; se cōtumaciter in Terminō sibi assignato absentauerit: tunc ob Contumaciā eiusdem citati, Auctor in Terminō perēptorio per Iudicē admittatur sententia diffinitiuā mediante in uerā eiusdē hæreditatis possessionē, & ab omni Iure eiusdē hæreditatis, & ipsius qualibet uenditiōe per Iudicis sententiam reus decernatur, & pronūcietur cecidisse. ¶ Si autē quæstio erit personalis, puta pro pecuniā debita, aut quibuscūq; rebus obligatis, & primo, ac secundo Terminō citatus cōtempserit, uel in Terminō parere neglexerit sibi assignato: decernimus, quod tunc creditor quarūlibet rerū obligatarū sibi post certum Terminū per sententiā Iudicis præfixū distrahendi, & alienandi, auctoritate Iudicis plenā habeat facultatē. ¶ Ita tamē quod si auctoritate præmissa res obligatæ, distractæ, et alienatę minoris ualoris inueniātur, & existant tēpore alienatiōis, quā fuerit pecuniā obligata seu credita: et ipse creditor pro summa pecunię per ipsum

Præscriptiōe.

Extra Terram agentis citato, Terminus decē octo septimanarū conceditur, aliat Iudex ad sententiam procedat, citati contumacia nō obstante.

Kazim. Magnus Vislicie 1368.

Si in causis pro hereditatis proprietate motis, in perēptorio Terminō citatus sit cōtūmax, hæreditatē perdat: & auctori intromissio decernitur.

Eiusdem est mentio lib. 4. cap. 15. art. 2. In pecuniarū debito, & aliarum rerum, citato in perēptorio Terminō non cōparente, distrahendas res Iud. decernet.

Cum pignora distrahuntur ex decreto Iudicis, creditor nō excedat conditiones & summas in obligatiōe nominatas.

simpliciter & sine aliqua cautione credita Vadiū receperit, sufficiat creditori Vadiū, qui nulli alteri quā sibi ipsi quod simpliciter Vadiū receperit, imputabit: sed si conditionē creditor apposuerit, circa res obligatas maioris uel minoris quātitatis: Si pro minori pecuniā res obligatas alienauerit, debitor per Iudicē decernatur creditæ pecuniæ summā adimplere. Si uero pro maiori summa pecuniæ res alienauerit obligatas, residuum quicquid fuerit ultra summā creditam debitori creditor restituere teneatur.

Sed rā pro re qualibet, & pro debito inscripto bona dentur. Lex xxxiij.

In Consuetudinibus
Cracou. 1505.

Item cum aliquis citatus fuerit pro quacūq; re, pro qua nō inscripserat se, ipse aut citatus nolens admittere se damnificari, dat circa Iudiciū Intromissionē: tunc suscipiēda est Intromissio per citantē. ¶ Sed si citatur aliquis pro re, uel pro debito inscripto, sic quod inscriptionē fecerat, quia debuit soluere nō dando Intromissionē, sed principale seu originale debitū soluturus esset, prout se inscripsit. Talis si citatur in Termino nō satisfaciens, Si Intromissionē Actori dare uellet, cui Intromissioni dādæ citatus in sua inscriptione abrenūciauit: decernendū est. Quod citatus nō aliter quā cum triplici poenā triū Marcarū Intromissionē dabit in re debita, usq; ad satisfactionē, & pro ipsa re principali, & pro poenis faciendā, quā Intromissionē Actor cum triplicata trium Marcarum poenā recipere teneatur.

De debitis aut Nobiliū cum Mercato
ribus contractis. Vide Folio 310.

Quod si Victus neq; pign^o, neq; bono:

rū possessionē det, quin discedit rebelliter a Iudicio nō facta etiā fideiussione pro debito: poenā xiiij. Marcar. punitur.

Vide Libro Quarto Capitulo 22. Articulo Secundo.

COMMENT.
De Pignoribus.

Quæres pignori dari
tur, uel non.

Pignus appellatum est a pugno, quia res quæ a debitore in pignus datur, creditori manu traditur, ut sit pro debito obligata. Idemq; fere est hypotheca: ut ne in rebus paruis anxie differentias assignemus. Et tā mobilia quā immobilia, præterea tam corporales quā incorporales res, in pignus dantur: ut prædia, redditus, seruitutes. Nihilominus urbanorū prædiorū seruitutes perpetue, ut sunt stillicidii, & tigni immisio, ab hac lege excipiuntur. Nec solum nostras, verum etiā alienas res, si debitæ nobis fuerint pignori dare possumus. Ita tamē ut Dño earum saluū suū Ius in eis maneat, nisi forte de alienandis secus fuerit cōuentum. res enim mere alienas pignori dare nō possumus. nisi forte in hunc casum, si scilicet venerint in nostram potestatem. cōsimilique ratione foetus pecorum pignori dari possunt. Contrahitur etiā pignus tacite. Nam bona tutorū, & curatorū pupillis: parentum, liberis in aduenticiis rebus: mariti bona, uxori pro dote: defuncti, legatariis: cōductorum, locatori: & alia huiusmodi in pignoris rationē veniunt. generaliter vero obligatiōes p

Pignus contrahitur
tacite.

gationes pignorum pro ratione contrahentium cōstringi vel extendi solent, ita vt etiam debitor cadat proprietate rei, si intra praeſtitutū tempus nō redemerit eam. Illa tamē cōuentio flagicioſa eſt ſi ita conuenit, vt pro noſtro debito ſubditorum, aut municipum noſtrorū bona ſint oppignorata, ſi nos ceſſemus illud ſoluere. & vocantur hodie tales pignorationes Repreſſalīe, quae quidē nullo Iure ſunt licitae, niſi ſi à Magiſtrato, qui habet Ius cōdendae legis, cōcedantur aduerſus ſubditos, vel vicinos, qui recuſant, aut manifeſte neglgāt debitore ad ſoluendū cogere, vel anis maduertere in delinquentē. Creditor etiā nūc potest ſibi pignus viſturpare, niſi dominiū eius a Iudice ſibi impetret: ita tamē, vt debitor illud repoſcat intra tempus, intra quod vnā quāq; rem reperere de Iure aſtringitur: niſi cadere eius proprietate velit. Soluitur vero pignoris obligatio ſolutiōe, acceptilatiōe, & aliis huiusmodi ratioibus in ſuperiore Cōmentario de modis ſoluendarum obligationum recenſitis.

Repreſſalīe pignorationes quando permiſſae?

Creditor niſi iubente Magiſtrato dominiū in pignore non acquirit.

Formula locatiōis & conductionis, ſeu Arrendae. Lex xxxv.

50. Comparens perſonaliter corā Iudicio Nobilis A. de B. heres (ſiue Tenutarius) publice & expreſſe recognouit. Quia bona ſua hæreditariā (ſiue obligatoriā) uidelicet Villā C. Nobili D. de E. M. Marcis pecuniā bonae monetae & numeri Polonicae locauit ſeu arrēdauit, ad tres duntaxat annos a feſto Sancti F. proximo cōtinue ſe ſequen. quas M. Marcas praeſatus C. praeſicto A. tenebitur ſoluere ad quodlibet feſtū Sancti F. in loco G. Et praeſatus A. tenebitur praeſatū D. quietare ad Acta Caſtreñ. G. Diſtrictus eiufdē & ſic quolibet anno uſq; ad expirationem praeſatae arrendae, quae quidē bona praeſata, uidelicet Villam C. praeſictus D. Arrendarius tenebit, poſſidebit, illaq; utiſruetur uigore praeſatae arrendae, & nullo alio Iure, cū omni Iure, dominio, omnibuſq; uſufructibus ad praeſicta bona quoquo modo ſpectantibus, & utilitatibus ex illis proueniētib; uniuerſis, nullis exceptis, ex nunc uſq; ad decurſum triū annorū, & non ulterius, prout ſupra eſt expreſſum. Et iā praeſatus A. dedit ipſi Conductorī ſeu arrendario D. realem poſſeſſionem in praeſata bona C. tenebiturq; ipſum tueri, protegere, in praeſatis bonis arrēdatiſ, ab omnib; onerib; Iurib; Inſcriptiōib; Citatiōib; dāniſ, & ab omniū perſonarū ſtatus & ſexus utriuſq; omni impetitione iuridica, uſq; ad expirationē praeſatae arrendae, ſub damno Terreſtri, uel Vadio, pro quo ſi ſe citari, ut ſupra. Et hic idem ſtans praeſatus D. Arrendarius etiā recognouit ſe arrendaſſe praeſicta bona apud praeſatū A. iuxta continentia praeſentis inſcriptiōis, quae bona recognouit nō alio Iure, tantūmodo Iure Arrendae praeſictae, ſe tenere, & poſſidere. Poſt cuius Arrendae expirationē praeſatus A. uel eius ſucceſſores inequitabūt in dictam Villam C. & nullam in eo uiolentiam facient.

ſig. m. Petr. 1523.

De Locatiōe & Conductione ac Emphiteuſi.

Locatio & Conductio proxima eſt emptiōi & venditiōi, iſdem enim regulis Iuris cōſiſtunt. Nam & emptio & venditio, ita demū cōtrahitur, ſi de precio cō-

COMMENTARIVS.

TT iiq trahi intellē

Locatio quid est?

trahi intelligitur, sic quoque Locatio & Conductio coaluisse videtur, si merces sit constituta. Et Locatori quidem competit locati actio, Conductori vero conducti. Duplex autem est, temporalis nimirum, quae fit ad certum tempus, eaque apud nos retinetur nomen locationis: & perpetua quae dicitur *Emphiteusis*. Est autem locatio & conductio, personae, vel rei, pro mercede in pecunia numerata, vel conventa, ad usum facta concessio. Pro mercede in qua ad differentiam commodati: quod est gratuitum. In pecunia numerata dico, quia si conveniatur, ut tua res tui detur mihi pro mea, non esset locatio, verum potius contractus innominatus, facio, ut facias: do, ut des. Dico etiam ad usum, qui extemporarius est, ad differentiam emptioris & venditoris: in qua res non solum conceditur ad usum, verum etiam dominium transfertur perpetuo, si vendens fuit verus Dominus. Ac proinde conductor cauet de restitutione rei finito tempore in contractu praestituto. In hac actione locati, praestatur dolus, lata & levis culpa. Ideo si res conducta dolo, vel culpa conductoris periret: periculum conductoris esset: sub culpa comprehenditur, primo imperitia, secundo error, tercio negligentia, ut si vestes des fulloni poliendas, quas corruperet, mutaret, vel amitteret fullo. Absit autem ille demum a culpa, qui omnia praestitit, quae diligentissimus quisque observaturus erat. Certe in actione locati, merces praestatur, & res finito usu restituatur. Nam si exacto lustro locator in rebus suis manere conductorem pateretur, relocasse censetur.

Actiones ex conducto.

Ex conducto vero datur actio, puta, si re vel persona non liceat uti quam quis conduxit, vel quia possessio totius agri, vel partis eius, non praestatur conductori: aut domus non reficitur: aut aliquid simile ex pactis non fit, quo casu, conductor potest agere quominus mercedem soluat, praesertim si ipsemet conductor sit in culpa, vel si cum posset non prohibuit. Nam si prohibere non potuit, agit conductor pro remissione pensionis: puta propter insignem sterilitatem, vim fluminum, graculorum, stirpium, hostium, vredinis, aestus solaris insoliti, terrae motus, incendii. Eademque actione conductor contra locatorem agit, si servum, furem, vel viciosum, vasaue viciosa, scienter, siue ignoranter locaverit ad vendendum. Alioqui is qui conducit praedium rusticum ad colendum, tenetur prospicere, ne intempestiva, aut negligenti cultura fundus fiat deterior, exceptisque casibus superius expressis, vel horum similibus, si damnum fuerit modicum, conductor illud ferat, citra remissionem pensionis utrinque constitutae, quia per hoc damnum modicum lucrum illi non aufertur. Secus fit cum partiarario conductore. Nam ille quicquid accidit fundo societatis, quasi iure societatis lucrum & damnum cum locatore partitur, & dividit. Ut autem in omnibus obligationibus propter privatam affectionem, licet contrahentibus aliquid invicem sibi per pactum remittere, aut aliquid addere illis, quae regulariter in obligatione cuiuscunque contractus venire possunt. Ita quoque permittitur, ut utroque inter locatorem & conductorem, etiam pericula, ad quae alioqui obligantur, pactis removeantur aut recipiantur ab illis. Nam leges latae sunt ut succurratur illis, qui nolentes, non qui ultro in se bonaque sua graviores conditionem iuris recipiunt. Altera vero pars Locationis est *Emphiteusis*, Contractus scilicet per quem Dominus retento dominio directo, & civili possessione, utile dominium & naturalem possessionem rei immobilis in *Emphiteuta* eiusque heredem transfert: habetque nomen a Graeco *Emphiteuta* quod in plantam significat. Ut si praedium meum perpetuo alicui fruendum tradam, id est, quamdiu pensio, siue redditus pro eo locatori praestetur: tum liberum est, ut ipse conductor, eiusve successores hoc praedium vendant, donent, dotis, alioque iuris titulo obligent. Sin autem de periculo fuerit pactum inter nos, tunc si quidem totius rei interitus evenierit, ad me fundi Dominum hoc redadat periculum: sin autem particularis, ad *Emphiteutam* huiusmodi damnum veniet. Dico primo in definitione, dominium directum transferri in utile dominium *Emphiteutae*, ad differentiam emptioris, in qua tam utile quam directum dominium per traditionem transfertur: si modo is qui vendit fuerit rei verus possessor. In *Emphiteusi* autem non directum, sed tantum utile dominium transfertur. Secundo, ad differentiam locationis temporalis, in qua neque dominium, neque possessio transfe-

Emphiteusis quid est?

runtur. Pre-

riuntur. Præterea inuenire est, & alias inter Locationē & Emphiteusim differē-
tias: siquidē Locatio fit ad certum tempus, Emphiteusis verō est perpetua. Itē Cō-
ductor rem locatā alienare potest, irrequisito etiā Dño: Emphiteuta vero præter
annuos suos redditus fundū ipsum nō nisi cōsensu Dñi accedente alienat, qui etiā
propinquior est ad redimenda illa bona, præ alieno. Dico in deffinitionē rei immo-
bilis, in rebus enim mobilibus Emphiteusis esse nequit: vt in locatiōe, quæ tam in
rebus soli quā mobilibus fit. Dico, vt singulis annis pensionē soluat: ad differen-
tiam feudi ratiōe cuius vasallus cum suis successoribus masculis iuxta præscriptū
seruit. Nihilominus est & alia differentiā inter vtrumq; horū. quod Emphiteuta
bona sua inuito Dño, seruato Iuris ordine, alienare potest: vasallus nō potest. Dis-
co ad hæredes eius, ac differentiā vsusfructus, qui nō transit ad hæredes, sed vna
cum vsufructuario extinguitur, nisi secus fuerit conuentū. Beneficiū tamen Em-
phiteusis, nisi pensio iuxta pacta ad certum tempus soluatur, interit.

inter Emphiteusim et
feudum quæ sit diffe-
rentia?

De Vsusfructu, Vsu, & habitatione.

Hic rursus occasio nos inuitat, vt aliquid de vsusfructu, de vsu, deq; habitatione
dicamus. Ac primo, vsusfructus est Ius alienis vtendi fruendiq; rebus, salua ip-
sarum rerum substantia. Quod qdē Ius cū sit in corpore, eo sublato, & ipsum quo-
que tolli ac perire necesse est. Cum ergo in quolibet fundo duplex Ius sit, propri-
etariū ac vsusfructuariū: proprietariū hæres, vsusfructuariū vsusfructarius ha-
bent. Constituitur autē vsusfructus nō tantū in fundo & ædibus, verū etiā in seruis
& iumentis, exceptis tamē aliis rebus, quæ ipso vsu cōsumuntur, ac pereūt, vt vi-
num, oleum, frumentū, vestimenta. Quibus quidē proxima est pecunia numera-
ta: namq; ipso vsu, assiduq; permūtatiōe quodā modo extinguitur: sed cōmunis
vtilitatis causa cōsensu omnium fere gentiū receptum est, in pecunia quoq; quin-
imo & in aliis rebus, quæ vsu ipso cōsumuntur, vsusfructū cōstitui, ita tamē vt eō
nōmine de hæredis indēnitate careatur: ita scilicet, vt pecunia, vel res, vsusfructus
arī flant: hæredi vero de restitutiōe tantæ pecuniæ, quāta fuerint æstimatæ sa-
tis detur, ad certū tempus, vel si vsusfructuarius moreretur, capiteue diminueretur.
Atq; ea æquitatis ratiōe in his rebus, in quibus natura ipsa vsusfructū fieri non
permittebat, Magistratus, per cautionē quasi vsusfructū cōstituit. Sed is qui quo-
cumq; tandem modo vsusfructū cōsecutus est, eo vtatur boni viri arbitrio, neq;
licet cuiq; re vsusfructuaria pro libidine abuti, cū detrimento proprietariū. Propter
reā si quis in prædio rustico habeat vsusfructū: licet quidē illi percipere quicqd
vel sponte vel cultura hominū in eo nascatur, sed suo tamē quodā modo, vt si ha-
beam vsusfructū in cædua sylua, licebit quidē mihi in ea cædere arbores, sed ita
vt eam nō penitus ad solitudinē deducā, aut arbores glandarias, fagarias, idq; ge-
nus alias fructiferas, omnino, præter vel domus, vel nauigiorū, vel aliorū instru-
mentorum, lignorū, asserumue venaliū moderatā necessitatē, exterminem. Si ve-
rō nō sit sylua cædua, tantominus in ea grandes arbores, sed tantū pedamenta, &
ramos ex illis sumere mihi licebit. Vsusfructuarius enim causam proprietatis de-
teriorē facere nō debet, meliorem tamē facere potest etiā hærede inuito. Itaq;
venas lapidicinarū & metallorum vsusfructuarius inquirere potest, si modo agri-
culturæ nō noceat. Debet enim vsusfructuarius tanq; bonus paterfamilias fructus
agri querere: nō cum detrimento proprietariū questū suū sectari. Sic & in præ-
dio urbano si quis habeat vsusfructū, pertinent qdem ad eum omnes obuentiones
quæ ex ædificiis, areis, cæterisq; huiusmōi sunt: non autē licet quicq; in illis face-
re, quod qdem nocēat proprietario. Sicut nec proprietarius quicq; in eo facere
potest, quod obstat cōmoditati fructuariū. In re vero mobili si quis vsusfructū ha-
beat, omnino exigitur ab eo, ne eā sua sauitia aut ferocitate corrumpat, aut per-
dat. Itaq; si rusticorum vsus tibi legatus sit, secundum cōditionem ac leges eorū
iisdem vtēre, nec librarium rus mittas ad saxa portādā, nec athletā latrinis purgā-
dis præponas, nec scænica veste alibi quā in scæna vtare. Licet tamen vsusfructu-
ario, vt vel

COMMENT.

Quid est vsusfructus?

In quolibet fundo du-
plex Ius est.

In quibus rebus usus-
fructus est, vel non?

In pecunia, & rebus
mobilibus an potest
constitui vsusfructus?

Vtendum sane usus-
fructu, non abutendū

Si in prædio urbano
habeat quis usum
fructum.

Si quis in re mobili
habeat usumfructū.

*Vsufuctuarius ad
que onera teneatur,
uel non?*

*Cautio ab vsufuctu
ario exigi potest per
propriarium.*

*Finitur vsufuctus
morte naturali, uel
cuius, uel cessione us
fufuctuarij.*

*Iuris consolidatione.
Rerū consumptione.*

*Vsus iisdem Regulis
procedit quibus vsus
fuctus, minus tamē
Iuris habet.*

*Et si vsus ad aliū nes
queat transferri, usu
arius tamē hospitem,
uxorē cū liberis, li
bertis, ac seruis: & us
xor maritum recipere
possunt.*

*Vsus in seruo, iumen
to, uel pecore, quas
tenus se extendit.
Habitatio est Ius dis
tinctū ab vsufuctu
& usu: & ideo qui
illam habet, locare po
test. Aretinus.*

ario, ut vel ipse fruatur, vel vsufuctū alteri vendat, vel locet, vel precario cōces
dat, vel donet. Nam & per illos suo Iure uti videtur, cum eius voluntate fruuntur.
Sed quoniam omnis fructus rei ad vsufuctuariū pertinet, tenetur etiā ad onera
quā dā rei fructuariā: modica tamē. Nam si prædium vetustate corrumpitur, vel extir
ratur: nō cogitur illud reficere. Licet alioqui facta tecta ædificia habere, arbores
subserere, tributum, vel stipendiū, vel alimenta ab hærede relicta præstare teneas
tur. Item seminariū & instrumenta rustica renouare cogitur, ut finito vsufuctu
restituatur. Quocirca hæres a fructuario exigere potest satisfactionē de fruendo
fundo boni viri arbitrio. FINITVR aut vsufuctus morte vsufuctuarii, &
duabus capitibus diminutionibus, maxima, & media: & nō utendo per modū ac tem
pus concessum permissa facultate: item si cedat Iure suo Dño proprietatis: nam
cedendo extraneo nihil agitur: e contrario aut si ipse vsufuctuarius proprietatē
rei adquisierit, tum enim Ius extemporariū perpetuo cedit, eaq; res cōsolidatio Ius
ris appellatur. Quod si ædes incendio fuerint cōsumptæ, vel etiā terræ motu, vel
vicio suo corruerit: itidē ipsum vsufuctū extinguī necesse est: adeo, ut nec areæ
vsufuctus debeat. Cum aut aliquo modo præmissorū vsufuctus fuerit finis
tus, tum heres reuertatur ad proprietatē rei, & ex eo tēpore nudē proprietatis in
cipit plenā habere potestatē. Quibus aut modis vsufuctus cōstituitur, ac finitur:
iisdē etiā nudus V Sus cōstituitur, atq; definit. Nisi quod minus Iuris esse in vsu,
quā in vsufuctu, ait Iustinianus. Is enī qui fundi habet vsu, nihil ulterius habere
intelligitur, quā ut oleribus, pomis, floribus, feno, stramentis, & lignis ad vsu
quotidianū utatur. In eodē quoq; fundo hætenus licet ei morari, ut neq; Dño fun
di molestus, neq; his per quos opera rustica fiunt impedimēto sit. Præterea nec vsu
li alii Ius quod habet aut locare, aut vèdere, aut gratis cōcedere potest. Cum is q
vsufuctum habet hæc omnia facere possit. Item is qui ædium vsu habet, hæ
cenus Ius habere intelligitur, ut ipse tantū inhabitet, neq; hoc Ius ad aliū trans
ferre potest: adeo, ut vix receptum sit, ut hospitem ei recipere liceat: cū vxore tamē
liberisq; ac libertis suis, immo etiā aliis personis liberis, quibus pro seruis utatur,
Ius habet habitadi. Quod si ad mulierē vsus pertineat, cū marito ei habitare licet.
Item is ad quē vsus serui pertinet, ipse tantū opera atq; ministerio eius uti potest,
ad aliū vero nullo modo Ius suū trāsferre ei cōcessum est. Idem scilicet Iuris est &
in iumento. Sed si pecorū: vel ouium vsus legatus sit, neq; lacte, neq; agris, neq; las
na utetur vsuarius: quia ea in vsufuctu sunt. Plane ad stercorendū agrum suū pe
corib. uti potest. Quod si alicui HAbitatio legata, siue aliquo modo cōstituta sit,
neq; vsus neq; vsufuctus videntur esse constituta: sed quasi propriū aliquod Ius
cōcessum esse apparet, in factorq; magis quā in Iure cōsistit. Is tamē qui habitatio
nem habet nō solū in ea habitare cū familia sua, etiā si capite diminuatur, verum
etiā aliis eā locare potest, si modo deteriorē habitatiōis cōditionem nō faciat: idēq;
vsq; ad mortem suam. Nec enim transmittitur ad hæredes Ius habitan
di, sicut nec vsufuctus, nec vsus.

De Societate ac Mandato.

Societas quid est?

Et quamuis Legislatores nostri de Contractu societatis ac mādātū etiā nihil
scripserunt: quia tamē aliarū gentium Legislatores egerūt de illis copiose, turpe
videbatur nobis eorū illustria deferere exēpla, & nos nostris angustiis cōtineri. Est
igitur SOCIETAS, duorū pluriumue cōuentio, honeste cōtracta, ad vberios
rem quæstū, & cōmodiorem vsu faciundū, ex rebus in lictos Cōtractus vel ne
gociatiōes incidentibus. Quocirca si ita cōuentum est nō inique sit in ipsa socie
tate, ut in vtrumq; sociorū, par lucrū, par quoq; damnū redundet. vel ut ad vnum
qdem duæ partes, lucri, & dāni, ad alterum terciā refundatur. Quorundā enim ita
preciosa est opera in societate, ut nō iniquū esse videatur, qui meliore cōditiōe
in societatem admittatur. Inde fit, ut alter pecuniā cōferat, alter operā: & tamē ex
æquo lucris participant. Opera si qdem sæpe valet pro pecuniā, Quin etiā cōues
niri potest,

niri potest, ut quis lucri partē ferat, damni vero ferre nō teneatur: præsertim si in alia re lucrū, in alia damnum sit illatum. tū enim lucris prioribus, posteriora damna cōpensantur. illudq; solum, quod superest, in lucro esse reputetur. Diximus vero honeste cōtracta, ne quis putet in maleficio societate vllā esse posse. Item in reb; in cōtractus incidentiū, ut si aliquod lucrum ex emptiōe vel venditiōe, locatione & conductiōe, harum vel illarū rerum, mobilium vel immobiliū, descendit. Non autē hereditates, legata, donatiōes causa mortis in societatem istā incidunt: Hæc enim nō ex questu, nec opera, sed ob meritū quoddā accedunt. multoq; minus in societatem veniunt quælitæ ex prohibitis, turpibusue causis. Nam societas ipsa semper fere fit inter negociatores honesti lucri causa. Illud certe in confesso est, quia particula adiecta in lucro, tacite videtur quoq; adiecta esse in damno, & e cōtra. Soluitur autē societas 1. propter quācumq; causam renunciatiōe tempestiua: qua soluta lucrum quoq; quod post renunciatiōem acquiritur, nō cōmunicatur. Nisi forte aliquis callide in hoc societati renunciauerit, ut aliquod lucrum ex ipsa societate imminens atq; obueniens solus habeat, sociisq; præcipiat: cogitur enim hoc cōmunicare. Secus est, si quid aliud lucrifaciat, quod nō captauerit, vel ex hac societate nō fuerit profectum. 2. morte vnus ex sociis. 3. interitu rei. 4. capitis vnus sociorū diminiutiōe maxima, media, vel minima. 5. ob aliquod delictū publicatione bonorū alterius ex sociis. 6. si vnus ex sociis mole debitorū grauatus bonis suis cesserit, & ideo propter publica & priuata debita substantia eius veneat. Quod si reliqui in societate perseuerent, noua videtur incipere societas, non anti-qua cōtinuari. Socius autē socio, ac hæredes hæredibus alterius, res lucraq; adferre necnō dāna simul ferre tenentur. Quin etiā de negligētia, desidia, atq; culpa socius socio respōdere tenetur. Hæc tamē nō ad exactissimā diligentiā sunt exigenda. Sufficit enī talē diligentiā cōmunibus rebus adhibere sociū, qualē suis rebus adhibere solitus est. Nā qui parū diligentiē sociū sibi assumit, de se queri, sibiq; id im-prudētiæ imputare debet. Atq; iam hic esset dicendum de mādato, sed quia eius vsus, apud nos tantū in Actionibus forēsis familiarissimus est. Idcirco ad Libr. 4. Cap. 5. de Procuratoribus eius tractationem differimus.

Soluitur societas.

1. Renunciatiōe.

2. Morte vnus.

3. Interitu Rei.

4. Capitis diminiutiōe vnus sociorū.

5. Publicatione bonorū.

6. Cessione bonorū.

si post aliquem ex memoratis casib; maneat in societate.

An de negligētia socii teneatur socius.

De forma ac validitate omnium obligationum in genere. Lex xxxvi.

Ad effugiēdas difficultates in Inscriptiōibus, & Citatiōibus, quas uari homines, & eorū Procuratores, in longū, inutiliterq; trahere, simplicitatē uero iuris, ac iusticiā impedire solent: cōstituimus, quia Inscriptiōes Reemptionales, Cōmutatoriæ, Donatoriæ, Obligatoriæ ad certū tempus, & debitorū, in certā diem fieri solitæ, bonorū utendorū, inter coniuges Aduitales, & Arrendatū, aliæq; huiusmōi obligatiōes, sint iuxta formulas ipsarū Inscriptiōnū in Statuto cōscriptas, ita, ut si etiā breuiter in Actis scriberentur, debēt tamē ualere, & hoc ita, ut quilibet uendendo bona sua, uel quocūq; modo inscribēdo, aut oppignorando, cōparens corā Iudicio recognoscat, Quia bona sua, hoc est, hanc, uel illā Villam uēdit huic, uel illi Nobili, & successoribus eius, hac uel illa pecunia, cum omni lure, proprietate, & dominio, sicut eandē solus habuit: utq; dat realē Intromissionē perpetuo per Ministerialē hunc, uel hūc hoc adiecto, sicut latius in formula Statuti descriptū est. Quod si prædictus uenditor, inscriptor, alienatorue bonorū haberet uxore: tū eam tenebitur cū amicis eius adducere, ut cedat de reformatiōe Dotis & Do-

Sigism. Crac. 1523.

Omnes obligatiōes ad exemplū formularū in statuto deliniantur sicut & scribuntur.

Uxores ad cōsentientem adducantur per eos qui bona sua alienant.

Tutio sub qua pces
na scribi debet.

Contra tenorē obli-
gationum nihil fiat,
nihil dicatur.

Citatis pro debito di-
latio tantū ad Quie-
tationis ostensionem
deur.

talici sui, & hanc recessione faciet, & recognoscet iuxta formulā uen-
ditionis superius in Statuto contentā cū cōsensu amicorū suorū. Qua-
rum quidē Inscriptiōnū tutionē, ac deffensionē, unicuiq; liberū erit fa-
cere sub damnis Terrestribus, uel sub Vadio prout scilicet inter partes
cōtrahentes fuerit conuentū. Contra tales uero Inscriptiōes Obligatio-
nū, & Oppignorationū quarūuis, iam nullus locus nulli hominum, ne
Procuratoribus quidē, ad dicendū erit reliquus: nec quisquā cōtrouer-
siam, atq; cōtradictionē cōtra easdē instituet ac faciet, sed duntaxat eis-
dem Inscriptiōibus satisfacere, & easdem implere iuxta obligationē te-
nebitur, nullā motionē ludicis faciēdo, pro quibuscūq; tandē debitis in-
scriptæ, & quacūq; tandē tutionē roboratæ fuerint. Sed neq; ullam di-
lationē, atq; procrastinationē debitor habebit, nisi fortasse corā certo lu-
dicio demonstraret, & allegaret Quietationē sui ratiōe satisfactiōis pro
eodem debito inscriptā. In tali enim casu semel ad futuros Terminos
beneficio Dilatiōis uti debet. Quā quidem satisfactiōē, & Quietationē
sui tenebitur comprobare in futuris Terminis, ex eisdē Actis, ad quē se
reciperet, sub amissione suæ causæ.

COMMENT.

Obligatio per obliga-
tionē nō nouatur, es-
tiam si noua persona
interueniat, uel obli-
gatiōi aliquid adda-
tur, uel detrahatur:
naturalib. enim et ex
pressis uerbis debet fi-
eri nouatio nō p sub-
audiū seu extrinsecū
uerborum intellectu.

Delegatio inuito de-
bitore fieri nōquit, sed
iurium cessio inuito
ipso debitore fieri
potest.

De Nouatiōibus, Delegatiōibus, ac Cessione Iuris.

In nouādīs obligatiōibus hoc Iure nostro obseruatur, ut si quis creditor aliquid
mutuo, uel cōmodato, alioue Iuris titulo debitori dederit: quātitatē uel rei debitæ
auctā a creditore receperit: uel ipsemet diminuendā esse crediderit: uel conditio-
nem, seu tempus in obligatiōe expressum paulo produxerit: uel cautionē mino-
rem acceperit: prior cautela suo loco nō mouetur, sed porro stat, præscriptiōq; ab
ea currere incipit, posteriore uero cautela incrementū ei accedit, nisi fortassis ip-
se creditor specialiter remiserit priorē obligatiōē, seu cautelā: secunda uero esset
cōtentus. Delegatiō aut fit, cū ego creditor meū debitore pro me meo creditori
ad soluendū tantumdē pecuniarū obīcio, ad cuius cōtractus stabilitentū, tamen
si necessarius sit cōsensu mei debitoris, ne fortassis & mihi, & meo creditori, vnū
& simplex debitū ex cōtractu soluere cogatur: nihilominus donare, uel vendere
meum debitū, super quocūq; creditore, uel cedere omni Iuri meo, inscio, atq; etiā
meo debitore possum, ita ut cessionarius omni meo Iure quodcumq; mihi
seruiebat uti cōtra te debitore meum queat. Et tamē actiōes meæ vigore obliga-
tionis pro iniuriis contra te directæ, nisi uel cessionario vendantur, uel
expresse aboleantur, saluæ mihi remanent.

Formula uero Cessionis hæc est.

Comparens personaliter corā Iudicio præsentī Nobilis A. de B. spō-
te publice ac expresse recognouit. Quia de omni Iure suo, ac Inscriptio-
nibus suis perpetuis (uel obligatorijs) in Actis quibuscūq; contentis,
a quibuscūq; personis, quacūq; ex causa, in & super bonis C. habitis u-
na cum tutionē in eodē Iure ac Inscriptiōibus contenta, latius in se ca-
nente, nihil Iuris, dominiij, proprietatis, ac usumfructuū ex eisdē Iurib.
ac bonis prædictis sibi & suis successoribus relinqueñ. sed prout ea so-
lus tenuit, habuit, & possedit, Nobili D. E. & eius successoribus cessit,
prout iam exnūc cedit, ac resignat, aliāq; omnia ipsius Iuris ac Inscripti-
onum suarum beneficia, bonorūq; dominiū, ac utilitates uniuersas in
eundem

eundem D. & eius successores transfudit perpetuo, & in ævū. Et iā ipse A. eidē D. dat realem Intromissionē & actualement possessionē tam in hoc ipsum Ius seu Inscriptiōes, quā in bona prædicta, per Ministerialem Terrestrē quemcūq; iam exnūc de Iure additū ad intromittendū: præfata bona C. uigore ipsius Iuris celsi ac Inscriptiōnū originaliū teneñ. habēñ. & utifruēñ. perpetuo ac in ævum (uel alioqui usq; ad exemptionem eius uel successorum ipsius realiter faciēñ.)

Repetendū hic etiā esse videtur, quia omnes obligatiōes fiunt, aut pure, aut in diē, aut sub condiōe. Si pure fiunt. & tūc statim debetur id quod in obligatiōe veniit. Si in diē, tū expectandus est totus diēs, præstādis his rebus, vel factis, quæ in obligatiōe deducuntur. Condiōis aut obligatiōi adiectæ ea est natura, ut ea postposita, neglecta, vel omiſsa (ut finalis quædā causa actui deficiens) perficiēdam rem interdum impediāt, suspendat, vel iā perfectā irritet, ac perimat. Illud quoq; postremo addā, omnes formas Contractuū nullis legibus posse cōplecti, qd' infinitæ sint. Proindeq; nostri Legislatōres sufficere arbitrati sunt, qd' tantū summa illarū genera deliniarūt verius, quā conscripserunt. ex quibus tamē apparet, quia in quolibet fundo duplex est Ius, dominiū fundi, & vltusfructus, ut paulo supra dixi. Proindeq; & duplex Iudiciū de eo cognoscit, de altero Iudex Terrestris, de altero plærūq; Capitaneus, præsertim si per vim adimatur.

COMMENT.

Omnis obligatio aut pure fit, aut in diē, aut sub conditione. Natura conditionum obligatiōi adnexarū. Omnes Contractuum species non posse legibus cōplecti. In quolibet fundo duplex Ius habemus.

De Euictionibus.

COMMENT.

Absolutis utrūq; formis Contractuū, ordo postulare videtur, ut aliquid dicam⁹ de Euictiōibus rerū, quas aliis tradimus, quo libere iis perinde ac nos ipsi utātur. Quæ qdem Euictiō inde in vsum introducta esse creditur: qd' plærūq; hominum res vel alienas, vel natura liberas, vel iā antea aliis quacūq; de causa obligatas in contractū deducerēt, impūneq; iis quibus eas tradere videbātur, illudebant. Itaq; LEGIB. QVÆ SVNT PECCATI ET ERRORIS FLIAE, statutum est: ut etiā veri rerū suarum Dñi citra æstimatiōis læsionē de Euictiōe cauerent solēniter. Sed ne valde dura necessitas euictoribus imposita sit. Principio venditor hæreditatis nō tenetur de Euictiōe rerum singulariū, cum emptorē vniuersitate hæreditatis iā potiri cōstet. Is enim iā agere tenetur nomine iniuriarū cōtra vsurpatōres violentos, possessorēsue illarū illegitimos: nisi aliud nominatim tam de rebus ipsis, quā de sumptu litis, ac etiā periculo vtriusq; vel alterius tantū, inter cōtrahentes cōueniret. Proindeq; neq; a vi, neq; ab actiōe finium regundorū euictor intercedere tenetur, multoq; minus intercedit ob eam rem, quā emptor in obligatiōe per omnes præscriptiōes prius tenuit pacifice. Itē si emptor sciens fundū alienū, aliūve obligatū, vel natura sui rem liberā cōparauit nec de Euictiōe cauere sibi fecit, nomine euictiōis agere nequit: secus si ignorans emit. Sic enim Iure Euictiōe fundi petet quāti sua interest, vel saltem pecuniā numeratā. Ipsi vero Emptori tā venditoris quā sua Iura suffragari nō est ambigendum. Alioqui & venditoris, & eius fideiussoris hæredes, per tēpora præscriptiōnū, tam a se, quā ab aliis tueri Emptorē cū eius posteris obligatur: quos enim de tuitiōe tenet Actiō eosdē de nō petendo repellit Exceptiō. At pro seruo mortuo, vel re perēpta, euictiōis Actiō frustra intenditur. Quod si vere liberū hominē quis ignorās vendiderit, ac postea de eo edoctus, fauore libertatis ei recuperandæ, ipsimet venditiōi cōtradicit: nō quāti Emptoris interest, sed tantū ad restitutionē numerati obligatur. Perindeq; si prædiū emisti liberū, ac postea creditor tui venditoris syngraphā protulit priorē, quā tu dissoluisti: tenetur venditor de Euictiōe & ad præstandū rātundē quātum dedisti. Quod si etiā inter cōtrahentes perfecta sit venditiō, nō dum tamē numerata pecunia: inter ea aut hæreditas in quæstionē vocetur, vel mancipia vendita libertatē appellent: quādo qdem Euictiō in ipso Iurmine cōtractus imminet, & desideretur: nisi venditor caueat, vel satisdet: emptor

Euictionum usus uno de introductus.

Leges peccati & erroris filie, etiā a bonis iuris euictionem exigunt.

Venditor hæreditatis non tenetur de euictis one rerū singularium

Neq; a vi, neq; a lite finium regundorū, neq; pro re ante ea præscriptiōib. firmata. Neq; pro re, quam sciens alienam emptor acquisiuit.

Emptori & sua & venditoris Iura suffragantur.

Pro seruo mortuo, vel pro re perēpta, euicere nō tenemur. Si quis ignoranter liberum hominē vendat, & post ea cōtradicat.

Si fundus emptus nec dum tamen solutus in controuersiam reuocatur.

*Coheredes heredem
euincere tenentur.*

*si fundus abs te em-
ptus, prius fuit obli-
gatus.*

*Tria faciunt cessare
euictionis periculum.*

vel ad integrū, vel ad residuū precii solutionē nō est cōpellendus: sed porro hære-
ditatem velut iure pignoris obligatā tenebit, quousq; venditor sponte sua, vel ab
Iudice coactus, de iure venditorio cauebit, vel satisfabit. Illud etiā vsu venit, vt cū
auus paterue tuus tibi prædiū donaret, de Euictioneq; eius cauit: potes aduersus
coheredes tuos ex causā stipulationis agere pro euictione, pro portione scilicet hæ-
reditaria illos cōtingente. Alioquin si nudū interuenit pactum, neq; donator neq;
successores eius ad Euictionē sunt astricti. Quod si fundus abs te emptus prius
ab venditore fuit obligatus, nō dumq; tibi traditus sit, actiōe empti facile cōseque-
ris, vt a creditore, dissoluto ei per te vel tuū euictorē debito, liberetur. Idem etiā fit
et si aduersus venditorē ex venditō actiōe precium petentē exceptionē doli opo-
posueris. Illud memoratū vtile est, Quod tria cessare faciunt periculum euictionis,
si scilicet emptor citatus dilationē ad euictorē cōueniendum ab Iudice non ob-
tinuerit, quin sese suo periculo defendere cōperit: per absentiaue seu contuma-
ciā suā, absente suo venditore: aut etiā per Iudicis iniquitatem ruerit in causa.

CAPITVLVM VIII. De Fideiussoribus.

PRÆFATIO.

*Vnde fideius. orit.
Fideiussor quid est?
Fideiussorū species.*

*Quibus in obligatiōi-
bus fideiussores assu-
mi possunt?*

*Si quis oblatum fidei-
ussor accipere nolit
Qui fideiussores esse
nequeunt?*

*Fideiussor quid præ-
stare debet?*

*In criminali causa fidei-
ussio locum non
habet.*

*Si creditor pro eodē
debito & pignora et
fideiussionē accepit.*

si plures fideiubeant

*si fideiussor pro Reo
soluat.*

*Fideiussor an sit cons-
ueniendū prius, quā
Reus? uel contra.*

*Modus cōueniendi et
succedendi fideiussoris.*

Quod si iis cum qbus cōtrahimus, vel propter tenuitatem fortunarū, vel pro-
pter iurgadi libidinem, domiciliumue nullum, aut remotum parum credimus, si
Fideiussores pro se sistunt, qui qdem eorum obligationem in suā recipiāt fidem,
principalī debitore manente nihilominus obligato. Sunt aut fideiussorum specis
es, mādator, sponzor, & promissor, Quarū definitiōes ac differentiæ ex etymolo-
gia ipsarum vocum facile internoscūt. Licet vero in omnibus obligatiōibus fides
iussores assumi possunt, oblatum etiā fideiussorem recipere quisq; tenetur, aliōq;
datur cōtra eum iniuriarū actio, tam ei a quo exigitur, quā illi qui vt fideiuberet,
est cōductus. Nihilominus de iure obseruatur, qd miles, clerici, & fœminæ, fides
iubere nō possunt: nisi renuncient suis Priuilegiis. Item seruus, quia Iuri stare ne-
quit. Item ille qui nullas, vel paruas possessiōes habet, & omnes illi qui de iure, vel
facto in Iudicio cōueniri nequeunt. Item cauillosi, & rixosi, aliōq; migraturi a fi-
deiussione reiciuntur. Nam fideiussor omnino prestare debet stipulata. Nec se so-
lum verum etiā hæredem obligat. Quod si ipsemet reo succedat, nō iā vt fideiussor,
verum vt hæres & successor rei est cōueniendus. Illud est familiare, quod pōt
fideiussor præcedere obligationē, vel sequi. Qui qdem exilio, aliaue calamitate
rei, sese tueri nō potest, quominus fideiussum præstet. Attamē pro maleficio fidei-
ussor accipi nō potest, si capitali pœna, nō pecuniaria multa plectendū sit: ad pœ-
nam enim capitis, nec etiā ad duriores condiōes fideiussor obligatur quā suus
principalis. Quod si creditor pro eodē debito, & pignora, & fideiussorē accepit: li-
cet si malit fideiussorem cōuenire pro ea pecuniā pro qua se obligauit, sed ius pi-
gnorū in eum transferre debet: nisi forte in alia causa eadem pignora & hypotecas
habeat obligatas. tunc enim nō prius trāsferet omnia pignora, quā omne debitū
sibi exoluatur. Quod si plures sint fideiussores, quotquot erunt numero, singuli
tenentur in solidum, etiā si de eo nihil sit in obligatiōe expressum. Itaq; liberū est
creditori, a quo volet solidum petere: præsertim si cæteri tempore litis cōtestatæ
soluendo esse nequeat: nisi in obligatiōe vnus quisq; tātum pro rata parte cauerit.
Quod si fideiussor pro Reo, aliisue fideiussoribus soluat, ipsos vna secum ab Actore
re liberat: sed tamē recuperadi expensī causā habet cum eo eisue mādari, & qua-
si societatis Iudicium. Tamen si vero ratio iudicet, vt præsentē Reo fideiussor non
cōueniatur, prius quā Reus siue in totum siue in partem minus idoneus reperia-
tur: nihilominus vsus obtinuit, vt si a Reo primum petas, fideiussorem omisisse vi-
deare. Si aut fideiussorem cōuenisti, ipso postulāte, Iudex ei tempus definiat, in-
tra quod sibi cōueniat Reum; ipsum tamē fideiussorē in subsidiū a causa nō libe-
rando, quō

rando, quo tempore transacto, intercessor acceptis a fideiussore suo Actionibus, vel alioqui si non fuerit soluendo, ipsemet obligatioi satisfaciet. Certe si obligatio in essentialibus sui partibus nouata est, fideiussor liberatus esse non dubitatur: multoq; minus vel Notarius, vel testis instrumenti ex fideiussione obligatur. Sed neq; mandator obligatur, si creditor pignus a debitore, ut ei mandator iubeat, non accepit: formaue fideiussiois non seruauit. In stipulationibus etiam fideiussorum quae cumq; scripta sunt, videntur omnia solenniter acta esse.

Qui creditori mandauit ut crederet, quo casu non obligatur.

ARTICVLVS I.

De debitorum fideiussorumq; & creditorum mutuis obligationibus, debitorumq; per illos solutionibus: necnon haeredibus, vel subditis fideiussorum: deq; verum balium fideiussionum valore, & praescriptione.

Iudicatio satisfiat, vel fideiubeat. L. I.

Quae Libro 4. Capitulo 22. de Condemnatis videatur.

Si fideiōr dicat soluisse debitore credi

29. Nicolaus Matiae mutuauit decem Marcas, pro quibus Matias Laurentium dedit fideiussorem. Et post aliquot dies idem Matias debitor ipsi Nicolao creditori in absentia Laurentij fideiussoris eandem pecuniam exsoluit, & ut debuit, restituit. Tempore uero procedente praedictus Nicolaus creditor Laurentium fideiussorem praefatum traxit pro dicta pecunia ad iudiciū, seu ad causam. Et quia idem fideiussor in iudicio constitutus assererat praedictam pecuniam per Matiam debitore principalem fuisse persolutam: Nos in tali casu decernimus probandam factam fuisse solutionem.

Kazim. Visl. 1368.

¶ Quod si debitor creditori partem debiti soluat, fideiussore nesciente: ad residuum tamen debiti obligatur.

81. Praeterea damnosa consuetudo in Terris nostris seruabatur, quod cum aliquis pro pecuniarum vel aliarum rerum debito fideiussor extiterat. Et si principalis debitor aliquam partem eiusdem debiti suo creditori exsoluerit, in absentia fideiussorum eiusdem, ipso facto ipse fideiussor ab ipsa cautione fideiussoria fuerat absolutus. Ideo eandem consuetudinem excludere. Statuimus quod quauis in absentia & sine scitu fideiussorum ipse debitor suo creditori de aliqua parte ipsius debiti satisfaceret, nihilominus dictus fideiussor ad solutionem remanentiae ipsius debiti ratione suae fideiussoriae obligatur.

Ex statut. Maxou. 1407.

Fideiussor cōuincit principale. Lex 3.

38. Praeterea Statuimus, quod quilibet fideiussor illo negante pro quo fideiussum fuerit, si debitum fuerit xx. Marc. solus: Si uero fuerit 40. metsecundus: In maiori uero pecuniae quantitate mettercius ipsum debitum pro quo fideiussum fuerat, fideiussor, & duo alij firmabunt proprijs iuramentis. ¶ Enā Decernimus quod nullus fideiussor pro illo pro quo fideiussit in iudicio equum, & bouē obliget: alias si obligauerit, ad restitutionem damnorum principalis debitor procedet, si praesertim processerit de eius uoluntate.

Kazim. Visl. 1368. Si principalis citatus debitum negat, fideiussor si erant 20. Mar. solus, si 40. metsecundus, si maiori quantitate mettercius iurabit. Et qd' fideiussor equum, uel bouē, alias res sui principalis obligare prohibetur: alioqui ad damni restitutionem tenetur.

Si reus non soluit, fideius. qd agit. Lex 4.

VV

lii

Quia ex

Kazim. Magnus Vislicie 1368.

Principali debitor non soluent, pro Termino fideiussor non debet damnum sustinere.

Est eiusdem mentio libr. 1. capi 16 de Cibus articulo 9.

Debitum paruum si fuerit, pignus ad distrahendum: si magnum, possessio debitoris per fideiussorem creditori concedatur.

Kazimirus Vislicie.

sigism. Crac. 1540

Sed fideiussio uerbalis pro rebus, summis pecuniariis, aut contractibus, nisi sit libris Actor, publicis inscripta, post annum & 6 hebdomadas eas nescit.

Et tamen fideiussio uerbalis exceditur in successores, si pro ea pauper fuerat citatus, dum iuxta. Ipsa tamen fideiussio uerbalis ad res immobiles, fundum uendendum, uel resignandum se extendit.

Quia ex facilitate obligationis ad magna damna plerumque homines deueniunt, iure tenendum est, Quod si quis fideiussit pro aliquo suo amico pro certa pecunie quantitate alicui Civis, uel alteri cuiusque, cuiuscunque status uel conditionis existat: Illo tunc non solvente, in Termino adueniente, & tempore statuto, fideiussor non debet propter hoc ad hospiciu seu diuersoriu subintrare, aut aliqua damna facere in destructione non soluentis. ¶ Sed si est paru debitu, detur ei pignus, & distrahatur. Si aut magnu, possessio debitoris pro ualore debiti per fideiussore apprehendatur, tradatque illi cui debitu dare tenetur.

Hæredes fideiussoris minores citati respondent. Lex v. Quam uide Folio 471.

Sed Villanus pro poena, obligatione, ac fideiussione Domini non pignoretur. Lex vi. Quam uide Folio 338.

Fideiussiois verbalis præscriptio. L. 7.

Sæpe fieri edocti sumus multas contentiones & controuersias exoriri inter subditos nostros ex eo, quia fuit incertu, quo ad robur habitura esset cautio uerbalis per fideiussores uerbotenus facta. Volentes igitur eam dubietate declarare, Statuimus Consiliariis & Nunciis Terrarum ita petentibus, & consentibus, ut huiusmodi fideiussiones uerbotenus factæ, pro rebus, seu summis, & contractibus quibusuis, non ulterius robur firmitatis obtineant, duntaxat per unu annu & sex hebdomadas, quibus currentibus huiusmodi fideiussiones per illosmet fideiussores ad Acta Castren. Terrestria, siue nostra Regalia inferantur, aut coram nobis recognoscantur. Tunc enim sic ingrossata robur debite obtinebunt firmitatis secundum Terrarum, & lurium Castren. consuetudinem.

ARTICVLVS II.

De Contractibus filiorum familias, ac Fideiussoribus ex Ludo illicitis.

PRÆFATIO.

Quia libido iuuenum nihil non licere sibi putat, facultatibus affluentia ad scelera accenditur: idcirco legibus quoque nostris interminatu est, ne sumptus ac prodigalitas illorum, uel parentibus, uel fratribus, uel fideiussoribus, uel ipsismet adolescentibus omnino fraudi fiant. Cum enim ab ipsis necessariis suis adiumenta luxu ac sceleribus suis sperent atque petant, æquum omnino esse uidetur, ut ab illis ipsis nihil referant ac lucrentur. Quod aut prodigalitas, & alieni concupiscentia agmen omnium malorum in uitam mortaliu inferant, notius est ex quotidianis exemplis, quam ut dici oporteat. Tales enim semper ad res nouas intenti sunt, ut scilicet aliena clade ruinas patrimoniisui expleant: & ut habeant quod semper dent, semper locupletibus insidiatur: seditionibus capita facti, uel Respub. precipitant, quo inter imbecilliores Tyrannidem suam post ea confirmant: uel si ita res poscat, malunt, ut communi omnium rerum potius, quam priuato incendio conflagrent. Quod quidem ne in Respub. Romana usu ueniret, notatus est a Censoribus. Duronius quidam, quod legem de coercendis conuiuiorum ac uestium sumptibus lata Tribunus plebis abrogauerat, ita inquit, Freni sunt nobis inieci Quirites nullo modo perpetiendi, constructi.

Libido iuuenum concitanda.

Quanta mala ex prodigalitate iuuenum in Remp. deriuantur.

In Rep. nostra opus esset conuiuiorum, ac uestium, & id genus sumptuum Censoribus, qui Duronios luxu perire uolentes compererent.

cōstricti. q̄ si nunc amaro seruitutis vinculo. Lex enim lata est quæ nos iubet esse
 frugitabrogemus igitur istud horridę vetustatis rubiginæ oblitum imperiū. Etenim *Libertatis sacrum nos*
 quid opus est libertate, si volentibus luxu perire nō licet? hæc ita Duroniū dices *men sepe ab impro-*
 re solitum accepimus. Nō intelligebat siquidē ille bonus vir, quod male viuatur in *his licetia pretegitur*
 Repub. in qua nihil licet: pessi me, in qua quicquid cuiq; collibitū sit, liceat impu- *An nihil, uel omnia*
 ne. Ignorabat etiā, quia libertas potestas est viuendi rectæ ratiōis iudicio. Quod in Rep. *licere debet?*
 quidem si ita est, indulgere voluptatibus corporeis erit seruitus bono viro nō fe- *Libertas ac seruitus*
 renda. Si enim affectus corporei regnāt, animus suo imperio excidit, nō secus atq; *quid sint?*
 eū aurigā quadrigæ effundāt in præceps, vt aut frugalitas eos est ad virtutem, ita
 in symposiis, ludis, atq; iocis, aliisq; luxus ancillis huiusmodi, nō solum temporis *In symposiis naufragi-*
 rei omniū carissimæ, facultatūq; iacturam facimus, verū etiā omnium bonorū as- *grium omniū uerorū*
 nimi, atq; corporis naufragiū nullis æstimandū mercibus, tanq; ad scyllam, patie- *bonorum tanquā ad*
 mur. Nihilominus tamē quia homines sumus, & nihil humani a nobis alienū pu- *scyllam accipimus.*
 rare debemus, vt ait noster Terentius: moderatis & bono viro nō aspernādis gau- *Quodnam tēpus, &*
 diis, tum demum vt somno, locus erit, cum seriis negotiis defatigamur, vel potius *qui modus gaudios-*
 fecerimus satis. Seriorū aut negotiorū multiplex mediūfidiū materia sese ape- *rum esse debet?*
 rit, siue quis animū suū pro eo ac diuinus est, diuinisq; cibis pascitur, ad cogno- *seriorum negotiorū*
 scendū colendūq; ipsū n̄ vniuersū parentē ac moderatōrē Deum, in vsusq; Reip. *materia multiplex a*
 futuros excolendū destinēt: siue corpus exercitiis honestis, & patriæ necessariis *parque utilitas.*
 assuefaciat: aut si postremo ipsas etiam facultates sibi suorūq; vsibus necessarias *Erga Deum.*
 quærere incipiat. ita enim fiet, vt vita hominis gustu cōlestiū delibata, vitā bea- *Erga patriam.*
 tam in hoc etiā corporis ergastulo viuere incipiat: meritis quoq; in Rempub. & *Erga se suosque.*
 patriā suam tantum laudis & gloriæ cōsequatur, vt in hac varietate fortunę quę
 eūq; tandem cōtingat, iucundū tamē lucis huius fructum sibi esse putet: præter
 rea corpus sanum exercitio ad iustā senectutē perducatur: ac postremo præter tot
 tantaq; meritorū suorum decora liberis suis externarū facultatū etiā parerē præsi-
 dia. Quæ singula cum vel mediocriter obire cōperit, tunc vero experietur vitam
 hominis, si longissimā etiā cōtingat, breuem admodū videri: tantum ahest vt aliis
 quid eius in symposia, ludos, atq; iocos decidat. E regiōe vero si breuissimā etiā pe-
 riodus ipsius vitæ detur, longa admodum esse videatur, si illius vsurā in res nihili,
 aut aperte malas quis impendat. Bene vero iniicitur capistrum adolescentū cur-
 piditati, si statim a puericia iis studiis ad quæ vel naturæ bonitate, vel instituto pa-
 terno sponte sua propendent, mācipentur, formentur, & summa diligentia assue-
 fiant. Quāto enim quisq; illorum meliōre sit ingenio a natura, tanto perniciosius
 or Cuius futurus est, si malā, vel suæ naturæ contrariā ac repugnātem insti- tutio-
 nem fuerit sortitus. Derelicto siquidē naturæ suæ cōtrario studio, ad id tandē quo
 propendet violenter reuoluitur, ita sæpe fit, vt nisi iustus ingeniorū Iudex ac æ-
 stimator culturā cōpetentem adhibeat, ingeniosi statim ad homines circumtrenti-
 endos, fortes ad vim, liberales ad prodigalitātē, moderati ad torporem & segnicitē,
 alacres ad symposia, aliiq; ad alia virtutibus proxima vicia defleāt. Quocirca si
 parentes, si deniq; Reges suas Respub. eaq; omnia bona quæ Rerūp. appellas *Parentum ac Regum*
 rione veniunt, salua fore, & quodā modo post mortē suam sempiterna manere vo- *interest curare, ut ius*
 lunt: permagni eorum curare refert, quibus nā artibus quisq; iuuenum (qui sunt *uentus recte institua-*
 Reipu. seminaria) statim ab ephebis imbūatur: nō secus atq; agricolarum inter- *manere cupiunt.*
 est, quod genus seminum alicui agro cōmittant: vel mangonum, quā culturam &
 exercitationē alicui equo adhibeant: si vtiq; volunt alteri vt seges ex agris, alteri
 vt præcium, vel vsus equorū votis suis atq; expectatiōi respondeant.

Parentes Iusorū filiorum Contracti- bus non tenentur. Lex I.

25.

Vt noxius ludus taxillorū abiciatur, per quē sæpius iusti patres pro-
 pter filiorū excessum de bonis suis pelluntur, & absq; ipsorū cōmeritis

ad nimiam des-
 state constitutis.

Kazim. Magnus Via-
 slicit 1368.

Parentes nulla damna
 ludorum, usurarum,

aut mutationū, seu
 contractū exoluent

pro filiis in sua pote-
 state constitutis.

Idem libro 1. cap. de
Iudeis.

ad nimiam deducuntur paupertate: Statuimus, ut si filius quisquam utrisque parentibus uiuis & sanis ludo amiserit aliquam pecunie quantitatem, predicti ludentis parentes non tenebuntur ipsi Victori pro suis filiis, uel filio, ad pecunie perlusae satisfactionem. Idemque dicimus de Iudeis, si mutuaarent pecuniam tali filio superstitibus dicti filii parentibus & sanis. Quod uidelicet eius parentes non teneantur de mutuo, nec aliquo modo compelli debeant, nec possunt: sic etiam dicimus de omni Contractu inito cum filio familias, quod non ualet, cum sit in paterna potestate constitutus (iuueturque Senatus consulto macedoniano), propterea quod non habet alicuius rei dominium, uel aliquam possessionis traditionem.

Nec lusor nec fideiussor eius obligatur

Kazim. Visl. 1368.

Qui ludit taxillos ad
prestandum, & si ui-
ctus fuerit ad satisfac-
tionem uictori non te-
netur, nec ipsum pos-
terit admonere debi-
ti, neque fideiussorem
fideiussit, tantominus
uerbis probrosis ad-
ficere, alioqui poenam
duplicem soluet moni-
tor, hoc ita fit ideo ut
studia & opes milis-
tarium uiros, non in
dedecus, detrimendum,
ac scelera: sed ad dis-
gnitatem, defensionem,
uirtutesque in Repub.
promouendas insus-
mantur.

Ad precludendam lusoribus taxillorum malicie subtilitatem, (tur. Lex ij. 28.) qui consueuerunt cum inebriatis, aut ad iracundiam prouocatis, & deductis nouam taxillorum ludi formam adinuenientes, super credito, aut obligandis rebus etiam, & impignorandis quibusuis pecunijs, equis, bonis, & hereditatibus ludere, eosque sibi debitores taliter facere, spoliare bonis, & maliciose amouere. Qui tandem sic ludis exuti, & ad inopiam deducti, ut plurimum ad uicia deteriora labuntur: propter quae ultio ludicialis iuxta ipsorum comerita a nobis consuevit in talibus exerceri. Quare ad hoc malum euitandum, quo praesertim nostri Nobiles rebus abundantes, strenuitati dediti, pro defensione Regni fortius peruigilet, Decernimus, quod deinceps nullus Terrigena noster cum alienigena cuiuscumque status aut conditionis existat in Regno nostro ludat taxillos ad praestam, aut creditum, seu credentiam: Sed tantummodo pro pecunia parata. Quod si quispiam contra hoc Statutum uenerit temerarie, ipso iure non ualeat creditum, nec ad aliquam solutionem, seu satisfactionem Victus Victori tenebitur, nec fideiussor datus ab ipso uinciente poterit pro debito conueniri. Si quis uero contra ueniens Statuto, proque pecunia sic credita acriter monuerit suum debitorem, cum uerbis turpibus, uel eius fideiussorem: quotiescumque maledixerit, & improperauerit pro debito praelibato, totiens illi pro sua uerecundia poenam pyathnadzyesta soluet, & nostro Iudicio nihilominus aliam similem poenam pro inobedientia assignabit.

Kazim. Magnus Vis-
slicie 1368.

si filius non emancipa-
tus ludit ac perdit ali-
quid: ex sua sorte de-
falcatur. Porro qui
ludit cum filio non e-
mancipato, pro equis
& alijs rebus, nullum
ius inde acquirit: cum
enim negotijs libero
ac bono uiro dignis
defatigamur, luditan-
tum modo concedun-
tur solatii causa.

Si filius Iudit ac perdit aliquid. Lex iij.

Filius nondum emancipatus, in paterna constitutus potestate, nec a fratribus diuisus uel separatus, si globos, uel tesseras, aut quolibet alium ludum 28. damnosum ludendo, aut alia exercendo, aliquid perdiderit: talia omnia & singula per ipsum deperdita uolumus & decernimus, quod in ipsius partem seu sortem computentur. ¶ Nihilominus tamen decernentes, quod siue taxillis, aut scacis, uel in quibuscumque alijs ludis lucrosis ipsis ludentibus pro pecunijs, equos, aut alias res lucratas, seu in huiusmodi ludis acquisitas, mutuos fideiussores interposuerint, monendi, requirendi, petendi, seu uen-

di, seu uendicandi, nō obstante qualibet fideiussoria cautiōe, seu obligatiōe, penitus nullū lus ex prædictis ludis sit acquisitū. ¶ Sed duntaxat quoslibet ludos habere cōcedimus, & uolumus, gratia temporis deducendi, & causa solati, & exerciti, habendi.

Quod si quis amic⁹ amicū Iudēdo, seu

locando uulnerauerit, pro uulnere satisfaciat. Lex iij.

Quam uide Lib. 1. Cap. 15. Art. 5. & 6. de uulnerib. & homicid. Nobiliū.

Nobilis quando fideiussores nō sistit

in causa criminali, captiuetur. Lex v.

Quam Libro 1. Capitulo 15. Articulo quarto uide.

De fideiussiōib. vero ex dāno illato cō-

tractis. Lex vi. Quam uide xi. Capit. Articulis iij. iij. v. vi.

CAPITVLVM IX.

De Literarum obligatiōe.

Sed ne Contractus hominū vel obliuīōe, vel dissensiōe, vel pericatia contra-
hentium facile irritentur: eosdē in Literas referre solemus. Quam quidē testis
monio & auctoritati ita statuit, ut semel cōscripta frustra quis vel vi præsumere,
vel argutiis circumuenire, vel negatiōe pessundare conetur. Alioquin
PRÆFATIO.
Cur obligationes in
Literas referantur.

Actorum Libris nisi gesta fideliter insint,

Et fido calamo diuiderentur agri.

Communis statim cunctos inuolueret error,

Et male confusum, tum sine luce chaos.

Mox pugnae, caedes, furor armatusq; colubris

Inde cicerentur, concuterentq; solum.

Quanta fides ergo ac uigilantia debet inesse

Actorum Scribis, ludicq; foro?

Quos quidē versiculos ego cū nuper Notarij Cracouiē. Officio fungerer ex tē-
pore dictaui, et Actis ut vocāt, Terrestribus libenter praefixi. Porro Literarum
quæ pariunt obligatiōē duæ sunt species. Quædā testantur debitum esse con-
tractum, & dicuntur Syngraphæ. Quædā vero debitū solutū docent, & dicuntur
Apogæ. utraq; aut a publica persona scribētis capiunt auctoritatē, & pondus.
Nam priuatis Literis in nostra gente adeo nō creditur, ut ex chirographo etiā
non nisi ad decē Marcas pecuniæ Nobilis obligetur. Hoc nimirū cōsilio, ne re-
rum dominia facile a militaribus uiris alienentur. Inter Mercatores vero, quia &
ipsi publicū officium gerere videntur, & chirographis, & rationariis eorum fides
habetur: quasi nihil in eis sine expresso ac utili contrahentiū cōsensu gestum esse
praesumatur, ut supra diximus. Sed & publicæ Literæ ut sint efficaces ad gignē-
dam obligatiōē, necesse est, ut cōtineant res quæ honestati, legibus, & cōsuetu-
dini nō aduersentur. quibus etiā testes subscribi mos est, nec reuocantur nisi præ-
stitione soluti, aut saltem cōsensu creditoris: alijsque modis, quibus cæ-
teras obligationes solui superius admonuimus.

Publicarum Literarū
duæ sunt species.

Priuate literæ chiro-
graphæ & Mercatorū
rationariae quo
loco?

Publicæ literæ de quib.
etiam rebus sint
conficiendæ: & quæ
ratione rescindantur.

De Iure, quod se aliquis habere credat, vtendo: deq; Literis ac Priuilegiis Terre-
stris, corā Capitan. nō reponē. interpretādis, culpatis, ad Acta nō inscribē-
dis: itē in Limitatiōe bonorū nihil valituris, & Iudeis nō dandis.

Iura abusu euanescent. Lex I.

Kas. B. Vist. 1368. Secundū patrum sanctorū Decreta Lex decernit illos amittere Priui-
legij auctoritatem, qui concessa sibi nō utuntur potestate.

ITAQVE omne Ius etiā hereditariū, praescriptū, put ad quālibet personā,
rem, vel Actionem, pertinet extinguitur. Vide de singulis Praescriptiōibus suis
locis, & praesertim Capitulo sequenti.

¶ Iura absq; possessione post tres annos inutilia.

Ex stat. Duc. Maz. Quicumq; habuerit aliqua Priuilegia, Iura seu munimēta, siue etiā Inscriptiōes,
sig. Varß. 1536. & lapsus perpetuos, in qualibuscūq; summis super bona aliqua hereditaria. Et si
infra tres annos a data huiusmōi Iurium, & Inscriptiōnū perpetuarū, siue a lapsu
perpetuo nō apprehēderit possessionē dictorū bonorum, neq; se per Ministeria-
lem Terrestrē in eadē bona intromiserit, ac ipsa bona realiter & in effectu non
possederit: Talis ab huiusmodi Priuilegiis, Iuribus & Inscriptiōibus quibuscūq;
perpetuis cadet, & tam Iura praedicta, quā etiā summas pecuniarum in eis con-
tentas amittet perpetue, & in æuum.

Literas corā Capitan. ne ponas. Lex ij.

Stgif. Crae. 1532

Ad reponend. lite-
ras coram capitaneo
super bona heredi-
taria nemo cogitur.

Querela subditorū nostrorū permoti, qui se plerūq; grauari sentiunt,
cum per bonorū Regaliū Tenuarios seu Capitaneos ad exhibendū Li-
teras super bona eorū hereditaria, & perpetuā illorum proprietatē, eo
praetextu tanq; bona ipsa Regalia essent, adigūtur: Decernimus & Sta-
tuimus, ut nemo Capitaneorū seu Tenuariorū nostrorū aliquē ex Re-
gni nostri Incolis ad exhibendū huiusmōi Literas cōpellere audeat, ni-
si ipse Capitaneus uel Tenuarius iudiciū certū, uel Literas quascūq;
habuerit, ex quibus bona illa esse nostra Regalia & nō hereditaria co-
noscere possit. In tali enim casu possessor bonorū illorū super sua pro-
prietate Literas exhibere & producere teneatur.

Stgif. Petr. 1538.

Similis.

Literas & priuile-
gium nemo ponet super
bonis, quae hereditas
ria putata sunt, nisi
doceretur omnino bo-
na Regalia esse, ali-
oquin res antiqua et
perplexa ad conuen-
tum remittatur.

Idē positum est. l. 2
ca. 1. 4. de literis u-
na cum alijs infra po-
sitis.

Ad Literas & Priuilegia reponenda super bonis, quae hereditaria pu-
tata sunt, nemo cogi debet, aut poterit, nisi in causis manifestis & clavis,
quādo doceretur sufficiēter Regalia bona omnino esse. Vbi uero res ef-
fet nimirū antiqua, perplexa, & dubia: tum negociū tale, & causam non
alibi, quā in Cōuentu Reg. generali cū Cōsiliarijs nostris iudicabimus.

Quod aut Libri seu Regestra Cancel-

lariae ad probandū super bona Regalia nihil ualent, & quid sit Libris
Cācellarię inscribendū, deq; taxa seu aestimatiōe Literarū Re-
giarum in Cancellaria soluenda. Vide Folio 202.

Si falsitas Literis obijcitur. Lex iij.

Vt deinceps

Ut deinceps calumniarū iniquitas & periuriorū licentia refrenetur, & cohibeatur, statuendū duximus & Statuimus præsentibus, ut qui in Iudicio Literas parti eius aduersæ de falsitate suspectas producit, parte cōtendente, & postulante: Actis Iudicialib. Terreſtrib. illas cōprobare teneatur, ad quæ Acta, cum producens Literas se retulerit, ac remitti postulauerit, dari illi debet Dilatio ad primos Terminos Terreſtres, actionem introductā immediate conſequen. In quibus si docuerit Literas suas esse in Actis, cōprobare illas alijs modis probationū nō teneatur. Cū autē producens Literas Actis Terreſtrib. probare illas nō suffecerit, in hoc casu nominare ibidē is ipse producens teneatur decē & octo testes Nobiles possessionatos, bonæ integritatis fidei & famæ uiros: ex quibus per eum qui suspectas de falsitate asserit esse Literas uiri sex diligentur. Qui simul cū ipso producen. eiusmōi suspectas Literas iureiurā, illas non esse falsas, sed legitime ex Actis Iudicialib. emanatas cōprobare debebūt. Si uero producens Literas Actis illas ueras & legitimas esse probauerit, ille tum demū qui temere falsitatē Literis obiecit xiiij. Marca. pecun. cōmunis poena parti applicāda puniatur, & ultra hoc in tribus Mar. pec. Iudicio ibidē statī soluedis cōdemnetur. Vbi uero Acta & Libri Iudiciorū nō extarent, siue incendio absumpti, seu ui ac iniuria hostili, uel quocūq; alio fortuito casu deperditi: satis esse censemus, ut in eo casu Literas de falso suspectas probet quisq; & purget secundū cōsuetudinē antiquā, hoc est, suo & duorū testiū Nobilium possessionatorum bonæ ac nō inculpatae famæ corporali iuramēto. Ad obuiandū uero futuris falsitatibus, Volumus & Decernimus, ut Notarij Terreſtres omnes Literas Iudicij Terreſtris manibus proprijs subscribāt. Literas uero Caſtreñ. subscribāt, uel soli Capit. uel eorū Iudices Caſtr.

Literis ex Libr. Terreſtr. extractis, nil

Ad precludendā uiam dolis in detrimentū hominū excogitatis, Decernimus, ut Literæ ad Libros Terreſtres inſcriptæ, et post ea ex Libris denuo deſcriptæ, nō aliter in Iudicijs faciant fidem, nisi, cum originales fuerint productæ.

Similis.

Multas & magnas sæpe fraudes admitti cognouimus, dum quidam adulteratas Literas profereñ. ut hæc in Libros Terreſtres inſcriberetur, obtinuerant, quæ simul atq; inſcriptæ fuerant, exemplar sibi perijſſe fingent. exemplū ex Actis Terreſtribus dari postulauerūt: atq; eo tanquā robur & auctoritatē habent. intrepide utebantur. Quare fraudi huic & calliditati obuiā uenire uolent. Statuimus hac lege nostra, deq; Senatorū & Conſiliariorū noſtrorū ſentēcia: ut nullæ deinceps Literæ in Libros Terreſtres inſcribātur, nisi quæ in alijs Libris Terreſtrib. inſcriptæ esse probari poſſint. Si enim quas inſcribi q̄s cupit, quæ quidē alibi inſcriptæ non re-

sigism. Crac. 1532.

Cum aut aliquis obijcit falsitatē literis producentis, Libris actus Terreſtrib. easdē uel altoqui, siue in Actis nō sint, siue Acta cōbusta fuerint, cum Testib. uerificat producentis.

Quare Notarij Terreſtres Capitanei uero, uel eorū Iudices Literas Caſtreñ. subscribant.

De eo latius lib. 4. ca. de Offic. Collegarum Iudicij pacto Iudicio

sigism. Petr. 1538.

(p) batur. Lex iiij.

sigism. Crac. 1539.

Literæ ergo nisi antea fuerint aliquibus Actorū Libris inſcriptæ, in Acta etiam Terreſtria non inſcribuntur.

pte nō reperiantur, eas inscribi uetamus. Quod si contra hāc Constitutionē inscriptæ fuerint, eiusmodi Literas nullū pondus habere uolumus. Cæterū quæ Literæ alicuius Inscriptiōis ex Libris Terrestribus descriptæ sint: ut non nisi ante acceptæ Literæ, ut fieri solet originaliter factæ, in Iudicijs fidem faciant, decernimus.

sigism Crdc. 1538.

Literæ qualiter sūt interpretandæ. L. v.

Priuilegia publica & priuata nō debent interpretatiōe aliqua in alium quam sonant sensum uerti, sed ita ut in suis tenoribus scripta sunt, & non aliter intelligi debent.

Quid generaliter sentiendū est de ge-

neralitate uel specificatiōe in Priuilegijs et Inscriptiōib. cōtēta. Fol. 381. uide

COMMENT.

Quia omnes Contractus & Obligatiōes ex cōuentione legem partibus imponunt, suntq; ueluti matrices actionū: in interpretandis illis parū ciuile esse puto, nisi tota obligatiōe perspecta, vna eius particula proposita, iudicare, vel respondere. Sed & benignius Obligatiōes sunt interpretandæ, quo voluntas earū cōseruetur. Porro in ambigua voce scripti, ea est potius accipienda significatio, quæ uicio caret, præsertim aut cum voluntas obligatiōis ex circūstantiis certa colligi potest. E contrario uero in fraudē obligatiōis ille mihi facere uidetur, qui saluis obligatiōis uerbis aut in alienā, proximamue significationē detortis sētenciā illius circumuenit, aut euerit. Fraus aut obligatiōi tūc fit, cū id fit, quod illa fieri uetat: vel cum non fit, quod illa fieri præcipit.

Quod aut neq; bona Reg. neq; Nobilium secundū Literas sunt limitanda. Vide Folio 259. & 390.

An aliquis Iudæo Literis obligatur.

Vide Folio 361. & 364.

ARTICVLVS II.

De Inscriptiōibus in fraudem oppressorū per faciōrosos, ac etiā creditorū per debitores factis: per falsatorēq; recognitis: item per Procuratores neq; cassandis, neq; recognoscendis, pecuniisue nō tollendis. Et quod liberi homines in Actis

Spiritualiū, vel extra municipiū suum poterint se obligare: uerum tamē

ad euitandas calumnias uulnera non Preconi sed Iudicio

Terrestri vel Castrensi Officio propinquiori ostendantur.

PRÆFATIO.

Atqui non semper uera necessitas cogit, fidesue sincera inuitat homines ad alienationē bonorum suorum: multos enim reperias, qui quidē ut impune, vel saltem citra iacturā bonorū suorum licentius mala faciāt, bona sua amicis scelerū suorū consciis, vel ad tempus, vel quasi perpetuo obligāt, ut eadem rursus patratīs pro libidine, & si fieri poterit, etiā abolitis ex sententiā suis faciōribus, repetant. Sūt, qui corā Iudicio suppositas personas ad recognoscendas obligatiōes sibi in alienis bonis utiles per fraudem sistunt, bonorū illorum ueris heredibus insciis, & nihil tale sibi metuentibus. Proindeq; in Repub. nostra legibus cautū est, ut & Res nihil doli atq; fraudis in ipsorū bonorū resignatiōe intercessisse iureiurando probent: & ut Iudices in cognoscendis personis sese obligantib. Argo etiā oculatiōes sint: uel ut alioquin Actoris & Iudicii circumuentiones pœnis percellātur. Quis quidem, aut similis error, ne sæpe cōtingat, uetitū etiā est, ut ne Procuratores mātariū uel

Aliquorum uia fere est consiliū in alienandis facultatib. suis.

Iudicium in recognoscendis persona nihil non scrutetur, ac uideat.

datari vel nouis inscriptiōibus Dños tuos onerent, vel veteribus exuant: quin so-
 li tantū Dñi nō modo in municipiis propriis, verū etiā in Spiritualiū, aliarumue *Procurator nihil no-*
 Prouinciarū Iudicio sese utcūq; velint, obligent: obligatiōesq; sibi seruientes dis- *uum de Inscriptiōib.*
 soluant. Neq; hic comemoratu fuerit alienū, quod debitores quoq; in fraudem *domini sui disponat.*
 suorum creditorū res suas alienare Iure Ciuili prohibentur. Alioqui permittitur
 ipsis creditoribus, vt quod eis ex bonis per creditores alienatis legitime debetur, *Ne debitores in frau-*
 ex eisdem bonis, & personis obligatis, quā in ipsa bona locumq; earū successēs *dem creditorū bona*
 runt, Iudicio persequatur, adeo enim prior obligatio ipsum debitore bonaq; obli- *sua alienent.*
 gata tenet, vt opprimi posteriore nequeat, quin etiā semper illi cedat, & tanq; in
 fraudem facta rescindatur, aut saltem in alia bona personāue obligatis transfer-
 rur, etiā si pater filiæ in dotem, vel filio in hæreditatē det eadem: præsertim vero
 si ipse debitor primo creditori nō esset solvendo. Hoc tamē certū est, quia filius q;
 de bonis paternis nihil possidet, a creditorib; paternis cōueniri nequeat, nisi fors-
 rasse vt dicimus possideat aliqua bona paterna quæ sibi fuerunt alienata in frau-
 dem creditoris. Quæ qdem impostura cum vnā rem pluribus oppignoret, dissi-
 mulando in posteriore obligatiōe, quod eadem aliis pignori tenentur, iuste cri-
 men stellionatus in Iure Ciuili appellatur: nec nisi oblato p̄ioribus creditoribus
 debito, eluitur. Sed ne quis calumniator vulnerū quoq; suorum quasi quandam *Vulnerum Mercatorū*
 mercaturā exerceat, nostris etiā prouisum est legibus, ne amplius a Præconibus, *ribus itū est obuiant,*
 verum potius ab ipsis etiā propinquiorū Iudiciorum collegis vulnera cælorū cō-
 spiciantur, eorumq; testimonio vera fuisse vulnera cōprobentur. tantū enim cæ-
 dendorum hominū libido, vaframentaq; & artes quærendarū opum inter morra-
 les inualuerunt. vt Legislatores in dies alia atq; alia eisdem remedia quærere, &
 quasi obices opponere pœnasq; pœnis cōmutare cogantur.

Inscriptiōes in fraudē factæ quomodo

Sæpe cōtingit circumueniri subditos nostros per (probādē. Lex I.
 5. Inscriptiōes bonorū in fraudē eorundē, & in impedimentū iusticię cō- *sigism. Crac. 507*
 tra delinquentes factas. Quapropter Statuimus, ut cum actio, & lis iu-
 dicialiter alicui intentata fuerit, pro quouis delicto: si reus ille resignati-
 one & inscriptiōe bonorū in Iudicio tutari se uoluerit, & si perpetua fu-
 erit Inscriptio, probabit eandē Inscriptiōem per iuramentū cum sex te-
 stibus suæ conditiōi paribus, quod nō in fraudē partis, aut administra-
 tionem & executionē iusticiæ, occasiōe delicti obiecti, illā fecerit. Si uero
 ad certum tempus eadem Inscriptio facta fuerit, cum duobus testibus
 nullo dolo factam esse iurabit.

Si qs alteri9 noīe falso recognosc. L. ij.

Quia impunitas magna dedit hominibus in malū propensis ad falsi- *sigism. Crac. 1538.*
 tates & collusiōes admittendas audaciā, ut nō uereantur per submissas *Huius mentio libr. x.*
 personas, aut in Iudicijs, aut apud Libros Terrestris certas recognitiōes *cap. 2. ar. 10. de inu-*
 nomine earū personarū quas sæpe cōtingit longius abesse a loco Iudicij *uasiōe domestica.*
 facere, & procurare, in detrimentū, & perniciē ignorantū. Quam licen-
 tiam refrenare uolentes, Statuimus ut omnes tales ubi sufficienti testi-
 monio conuicti fuerint pœna Statuti de inuasiōe domus Folio 218.
 expressa puniantur.

Procurator ergo nil de Inscriptiōib;

bus disponat, Lex iij. XX iij Statu.

sigism. Petr. 1511.
Repetetur lib. 4. ca.
5. de Procura ar. 4.

Statuimus ut Procurator siue sit possessionatus, siue non possessionatus, licet habeat sufficiens procuratoriū * Inscriptiōes tñ nec nouas faciat, nec de antiquis quietet, nec pecunias tollat inscriptas: sine præsentia sui Principalis, seu Actoris.

sigism Crac. 1543.
Idem lib. 1. ca. 4. ar.
8. de causis Iudicij
Spiritualium.

Si quis in foro Spiritua. obligat se, pa-

Etiam ad forū Spirituale pertinet eorū Iudiciū qui se (reat, Lex iij. sua sponte in Spirituali Iure obligant, & inscribunt.

Itē qui renūciat Terræ, proprioq; Di-
strictui: cogitur respōdere in Districtu, in quo se responsurū inscripsit, tandem obtenta re iudicata, Capitan. sub quo manet Victus, faciet executionē huiusmodi perlucrorū. Lex v.

Quam vide Libr. 1. Capit. 12. Articul. 27. de Executiōe rei Iudicatæ.

Vulnera Iudicio Terrestris vel Ca-

strensi Officio ostenduntur. Lex vi.

Quam vide Libr. 1. Cap. 15. Artic. 5. de Vunerib. & homicidiis Nobilitū.

CAPITVLVM X.

De Possessione ac Præscriptiōibus.

PRÆFATIO.

Postquā superioribus explicauī Capitibus, ut in tāta temporis angustia, festi natione, ac turbis me obruentibus potui: quā nā ratiōe ex Testamento, vel ab In testatis, tum ex Contractib. res acquirimus: Superest, ut de reliquo acquirēdi mo do, Vſucapiōe videlicet, seu Præscriptiōe agamus pari cōpendio. Quæ quidem duo quoniā ex possēsiōe diuturna gignuntur, ac robur capiunt: res quoq; exigite ut eius definitiō tractatiōi illorū præmittatur. Est igitur possēsiō Ius insistenti rei corporali, quæ nō prohibetur possideri. Itaq; ad verā rei possēsiōnē requiritur, ut rebus insistamus, & quasi pedem imponamus, iisq; corporalib. Res enī in corporales, ut sunt seruitutes, nō proprie, sed quasi possidentur. Item dicimus, quæ nō prohibeātur possideri, ad differentiā rerum publicarū, sacrarum, & pupillorū quæ possideri nō possunt: vel ad differentiā earum rerum quarū possēsiōe omni no prohibemur. Est autē possēsiō duplex, Naturalis, & Ciuilis. Naturalis est, quæ qdem tātum in præsens respicit Ius fructuum per se vel per alium percipiēdorū, sicut videmus in vſufructuario, vſuario, fœudario, & aliis huiusmōi qui tātum natu ralem ac præsente possēsiōnē fructuum habent, nō proprietatis: nisi fortassis res nullius antea fuerit, & tum fiet propria occupātis: præsertim si hæres eius in tra Præscriptiōes nō fuerit repertus. Et quamq; Naturalis possessor nequit se cō tra Ciuilem tueri: nihilominus si Naturalis possessor vi a vero Dño vſu bonorum spoliatur, naturalem possēsiōnē ab Officio Castren. recuperat prius, quā proprie tatem ille adeat. Spoliatus enim possēsiōe, ante omnia est in illā restituendus.

Amittitur naturalis possēsiō.

Amittitur vero hæc ipsa Naturalis possēsiō, in rebus mobilibus, si res in aqua de mergatur, si vi aut clam surripiatur, & si fera animalia euadendo nostrā potestātē ad naturalem libertatē reuertātur. nec dissimiliter eadē possēsiō in rebus soli, in undatiōe, hostili ademptiōe, possessoris in Capite diminutiōe, & Iudicato, aut vſu finito perditur. C I V I l l i s autē possēsiō distinguitur a naturali in eo: quia hæc ha bet proprietatis, emphiteuseos, fœudi, soli Dñs; & is cuius bona occupātur, cum

Ciuilis possēsiō quid est.

abest. Hic

abest. Hic enim ausens amittit naturalem possessionē, civilem tamē retinet; quip-
pe quod causa retinens Civilis possessionis, est ipse conatus animi, quē aliq̄s reti-
net in mente, ut possessionem legitime sibi seruientē de facto, vel naturaliter amis-
sam nūc vel paulo post recuperet. Ideoq; hæc possessio dicitur Intellectualis, pro-
pterea quod in animo & intellectu cōsistit. ut si Princeps aliquis possessionē alicu-
ius Prorincię per uim pellatur, tamēti enim hic naturali possessionē vi deiciatur,
civilem tamē retinet, quā diu adnūtur, ut naturalē recuperet. Sed ut possessio
Vfucationē in mobilibus, Præscriptionē vero in immobilibus bonis operetur,
necesse est, ut sint quæsitæ res bona fide, veroc; titulo, seu actu, aut modo per quē
dominia rerū solent transferri: puta Legatiōe, Donatiōe, Emptiōe, & similibus ti-
tulis, quā quidē rem ut etiā reuera possideat, exigitur. E contrario siq̄dem vel nul-
la, vel male fidei, nulloc; titulo possessio, ad vfucationē, Præscriptionēue nō suffra-
gantur. itaq; res furtivæ, & vi occupatæ, ac præceptæ nō vfucapiuntur: nisi forte
lis post 30 vel 40. annos, ita tamē ut iis palā utatur possessor, ut actoris negligentia
imputetur, quod pro eisdem tātō temporū intervallo scienter siluerit. Alioquin
talium rerū possessor ad poenā etiā ac restitutionē obligatur. nisi forte possessor
credat sibi a vero Dño esse traditas, vel saltē bona fide a se quæsitæ doceat: hic enī
restituta re, poenā euitat. Nam hoc ipso bonæ fidei possessor, a possessore male fi-
dei distinguitur. Quin etiā a bonæ fidei possessore exigitur, ne emat ab eo quē
sciebat impuro luxu breui consumpturū pecuniā: ut si quis a pupillo, vel prodigo
aut furioso, sine Tutoris, vel Curatoris auctoritate prædiū emat: aut accipiat ali-
quid a quoquā, quod natura sui alienari nequeat. talibus enim nō prodest verus
titulus, aut bona fides ad vfucapiendū: nisi forte iusto errore facti sit ductus, puta-
ritq; cum sanæ mentis, vel iustæ ætatis, aut verum hæredē esse. Sufficit enim in
initio possessionis bonā fidem habuisse. neq; enim ex scientia rei alienæ, processu
temporis subsecuta, vfucapio interrumpitur. Ut aut̄ is qui precario possidet, cum
voluntate Dñi rem tenet, vfucapere nō videtur: ita & illum qui rem violenter ce-
let, eandem acquirere nō posse arbitror. Possessio enim propria, & libera esse de-
bet, quæ vfucationē parere debeat. Item ut res vfucapiatur, oportet, ut siue per
acquirentē, siue per traditorem eius possessio cōtinuetur per tempus, quod cuiq;
rei vfucapiendæ legibus est definitū. Tempus verō totū ad extremū diem defer-
tur, & supputatur: quā qui attigerit pacifice, is demū præscribit. Nam Præscri-
ptiōes repertæ sūt, ne perpetuo fraudi esset bonæ fidei possessori sua ignorantia,
& in infinitū proderet negligenter res suas curantibus. Itaq; fauore possidentis &
odio negligentis, vtile, & ex tranquillitate publica, Legislatoribus visum est, ut cer-
tum temporis spaciū repetendi res suas omnibus cōstitueretur: ne si liberū esset
repetere quādoquē libuisset, dominia rerū essent incerta. Sunt aut̄ ipsæ vfucap-
tiones seu Præscriptiōes ex parte MATERIALIS causæ introductæ, ut fun-
di, (nisi Dotalis sit, aut in summa pecuniaria quæsitus ex iudicato) item frumen-
torum, sepis, aggeris, itaq; in rebus incorporalibus, ut in seruitutibus, per se Præ-
scriptio nō procedit: nisi quatenus in rebus in quibus hærent, acquiruntur, vel a-
mittuntur. Præscriptiōes vero ex parte EFFICIENTIŪ causarū seu Personarū
sunt diuersæ, ut Spiritualiū, Fisci, Virorū, Pupillorū, Mulierū, Virgīnum, Monia-
lium, Maritarū, & Viduarum, ac postliminio reuersorū. Ex parte aut̄ FORMAS-
lis causæ sunt, ut si litē suā post annum quis nō prosequatur, illa cadit: nisi causa
Reipub. absit. Porro FINALIS causa Præscriptiōis est, ut acquiratur ius hæredita-
rium, ac dominiū possessori in rebus, vocaturq; omnes huiusmōdi Præscriptiōes
Temporales, quod certis temporū spaciis circumscriptæ sint, ab eisq; robur cōci-
piant. Interrumpitur vero vfucapio seu Præscriptio, si quis possessionē desiciatur,
ita ut naturaliter possidere desinat, aut si pro ipsa partem debiti vel fœnoris soluat
aut si pro ea litem cōtestetur. Nam ea quālibet actionem temporalē facit perpe-
tuam. Item si inter præcedentes possessores fuerit aliquis qui rem nō possederit,
civile possessionē exciderit, & si præscribēs quoq; nō statim a suo autōre rē ipsam
in possessionē acceperit. Itaque si mediis aliquis ex autoribus nō possederit,

Ad incipiendam in
rebus ueram posses-
sionem, bona fidei, ue-
riusq; titulus aquis-
di, primo requiruntur.

Nulla, male fidei, nul-
loq; titulo possessio
ad præscriptionē nō
suffragantur.

Exceptio ab hac legē

A bonæ fidei posses-
sore quid summo iu-
re exigitur?

Qui precario possi-
det, & qui celat ui-
am præscribit?

Ad præscriptionem
continua possessio re-
quiritur.

Quo debet esse rati-
o temporis in præ-
scriptionem suppu-
tandi?

Præscriptiones quo
consilio sunt intro-
ductæ?

Ex quatuor causis
quasi sonibus præ-
scriptiones dicuntur.

Quibus nam de cau-
sis præscriptio inter-
rumpitur? expulsio-
ne solut ione, ius cō-
testatione,
possessionis interrup-
tione.

præceden-

Probanda est Presc.

An Deus approbet
prescriptiones.

præcedentiū autorū possessio nō prodest sequenti, nec iuuatur autoris iui possessio-
ne, nisi ipse quoq; rei plenā habeat possessionē, & iustum titulum quo illa bo-
na acquisiuit. Cōmune enim ac verum illud verbum est, sine possessionē continua
scilicet Præscriptio nō procedit & possessor male fidei nullo tempore præscribit.
Atqui nihil impedit hāc ipsam accessionē temporum, si res a nō Dño sit empra,
aut tradita: si modo cōstet de voluntate Dñorum, aut de auctoritate & potestate
eorum, a quibus eas res sumus cōsecuti. Cæterum in rebus publicis, sacris, & mi-
norenniū: Præscriptio verius cessare, seu nō existere, neq; incipere: quā interrup-
pi quasi coepta, dicitur: nisi forte longi temporis Præscriptio publice & bona fide
possidentis iuffragetur, vt supra diximus. Hoc familiare Præscriptionē alleganti
visu venit, quod nisi eam ab acquisitionē veri tituli trāsiisse Iudicio probauerit, rem
alienā se tenere cōfiteatur. Et quia Deus quoq; Leuitici cap. 25. nō solum omnes
Contractus politicos, verum etiā domū iusto titulo venditarū Præscriptiōes an-
nales approbat: certe sine scrupulo cōscientiæ res mere alienas bona fide quæsi-
tas Iure Præscriptiōis Legibus præfinitæ tenere possumus. Videtur enim hæres
in vlcupationem illorum cōsensisse, quod pro eisdem infra tempus definitū a Ma-
gistratu nihil egit iuridice, cuius qdem Magistratus trāquilatē publicā prouis-
dere interest, quæ tum certa esse videtur, cum qlibet res suas possideat: aut saltem
aliquo casu alienatas Iudicialiter tempori repetat, ac persequatur.

ARTICVLVS I.

Possessor nudus nudo Actore propinquior ad probandum, Possessor etiā cōtra
Ius Actoris tribus annis & totidem mensibus præscribit, sepis & aggeris Prescrip-
tio, item virorum, & faminarū, Actorum, facinorum, actionum, aliæ
que multæ Præscriptiōes hic continentur.

Vulad. Iagello Cras
conu. 1423.

Idem Folio 513.

Possessori alicuius hæ-
reditatis quasi in obli-
gatione eam posside-
ret citato, præsertim
si utraq; pars literato-
rijs testimonijs forte
te destituitur, incūm-
bit probatio, Actore
a probatione repulso

Possessor nudo Actore potior. Lex I.

Ad præcludendā uiam calumnijs per nos prouisum est, Quod si quis 44
uellet quempiā pro hereditate impetere, dicendo, possessorē eandē in o-
bligatiōe, aut pignoratiōe possidere, & tenere, quā fortassis legitime &
libere possidet. Quod tūc possessor Actore repulso ad probationē cum
Testibus admittatur. Et maxime, ubi utraq; pars literatoria & legiti-
ma testimonia super huiusmōi possessionē nō habuerit. In tali itaq; ca-
su possessoris probatio admittatur.

Possessor cōtra Ius Actoris tribus annis & mensibus præscribit. Lex ij.

Kazim. Visl. 1368.

Possessor triū annorū
& triū mensū nul-
lo Iure uincitur, nisi
constaret, quod inte-
rim nō potuit aliquis
ipsum possessorē Iu-
re conuenire.

De Iurijs præscripti-
one uide supiore ca.

Cum Præscriptio propter segniciē & pigriciam Dñorum sit instituta.
Proinde Statuimus & Decernimus quod si aliquis credit uel reputat 18.
se habere aliquod Ius ad aliquā hæreditatē, quā aliquis præsentialiter
possidet: si infra tres annos & tres menses tempore pacis & cōcordiæ su-
stinet & patitur pacifice ipsum possessorē possidere eandē hereditatem:
ita tamē quod licet possit de facili infra prædictū tempus & spaciū tri-
um annorū & mensū ad ipsum possidentē uenire, uel corā Iudice con-
uenire eundē: tamen immotā eandē reliquit quæstionē, & passus est pos-
sidentem, extūc ab omni Iure hæreditatis quomodolibet sibi cōpetente
censemus eundē post decursum triū annorū & triū mensū cecidisse.

Seps duobus

19. **Seps duobus annis præscribit. Lex iij.** Kaz. M. Vifl. 1368.

Franciscus deposuit querelā cōtra Egidiū, Quod in ipsius hereditatē & fundum posuit sepes, & intra illos sepes omnes fructus quos fecit & facere poterat percepit. Egidius autē respondit, quod idē Franciscus in eadem Villa die ac nocte præsens est, & fuit cū ipso & per duos annos, tacuit tamē nec unquā admonuit ipsum Egidiū unico uerbo pro sepi- bus prænotatis amouendis. Nos itaq; attendentes desidiā seu pigriciā ipsius Francisci, declaramus in hoc casu ipsi Francisco duorum anno- rum obstare Præscriptionem. Sept in alieno rure posita, per duos annos non impugnata, biennij silentio per- petuabitur. Eadē est præscriptio aggeris al cubi in fū- do erecti.

Virorum, Viduar. ac maritarū præscri-

Cum realis distinctio personarū habeatur: inter quas (ptio. Lex iij. quædā personæ sunt liberæ ut uirorū, aliæ autē ut mulierū minus libe- ræ: quæ agere nō possunt in ludicio quādo uolunt super rebus & here- ditatibus ipsis debitis & obligatis. Propter quod Statuimus, ut uiris tā- tum & masculis præscriptio triennalis currat. Viduis uero sex annorū præscriptio propter fragilitatē sexus apponatur. Mulieri autē maritatae cum nō habeat sui ipsius potestatē liberā propter maritum, decem an- norum opponatur præscriptio. Kaz. M. Vifl. 1368. Præscriptio uirorum triam annorū, Vidua- rum sex, Marita- rum decem. idem de mulieribus 424. folio.

- Præscriptio vero Monialium videatur Folio 350.
- Præscrip. Actorum Castren. 209.
 - Præscrip. Actorum Succamerar. 260.
 - Præscrip. Nobilium captorum Fol. 272. Occisorum 288.
 - Præscrip. Mercatorum ad repetenda debita 310.
 - Præscrip. Kmetonum repetendorum Fol. 338. & 345.
 - Præscrip. Iudæorum Folio 264 & 365.
 - Præscrip. Pupillorum 470 & 472. Folio.
 - Præscrip. Virginis orphanæ contra Tutorem suum Fol. 473.
 - Præscrip. Diuisionis bonorum inter fratres 475.
 - Præscrip. Mulieris oppressæ ac violatæ 214.
 - Præscrip. Tutitionis in bonis venditis 500.
 - Præscrip. Eius qui emit Villā & maiorem partem intra triennium & tre- mestre non soluit. Folio 501.
 - Præscrip. Emptoris Villæ contra propinquos venditionē reuocantes 501.
 - Præscrip. Frumenti mutuati 505.
 - Præscrip. Equi commodati ac læsi eodem.
 - Præscrip. Bonorum obligatorum 512.
 - Præscrip. Fideiussionis verbalis Folio 519.
 - Præscrip. Furti variarumq; iniuriarum & pecoris abacti ad forestāq; Re- giam ducti Capitulo sequenti videatur.
 - Præscrip. Recentis criminis Folio 230.
 - Præscrip. De bonis uolenter expulsoꝝ vide Libr. eodem Cap. 12. Art. 7.
 - Præscrip. Actoris infra annū nō prosequētis suā causam Libr. 4. Cap. 17.
 - Præscrip. Perlucrorum Folio 249. in glossa videatur.
 - Præscrip. Nō currit Reip. cautela absentib. vide Lib. 5. in fine de Legatiōib.

Eadē præscriptiōes in Russia. Lex v.

Præscriptiones Terrestris quæ in alijs Terris Regni nostri currūt. etiam in Terris

Sigism. Crac. 1532.

Idem supra fol. 49^o

tiam in Terris nostris Russiæ currere uolumus. & decernimus, præter eas Terras & Districtus in quibus propter hostilitatē iudicia celebrari & agi non possunt, nec celebrantur.

Eadem in Terris Drohic, Bielscen. & Mielniceñ. Præscriptiones, de quibus Libro quinto uideatur.

Præscrip. tēpore belli & captiuor. L. vi.

Kazim. Magnus Vis
sicia 13 6 8.

Volumus tamē & declaramus. Quod præmissæ Præscriptiōes tempore pacis & cōcordiæ uendicent sibi locū. Tempore autē guerrarū seu discordiā nullatenus sibi locū debeant uendicare. Sed tunc oportebit se salubri remedio eiusdē præscriptiōis prouidere iuxta discordiā guerra-

Per Tartaros captis
nulla unquam præ-
scriptio opponatur.

rumq; qualitātē, ¶ Sicut & captiuis per Tartaros nullam uolumus fieri Præscriptionem.

CAPITVLVM XI.

De Iniurijs, violentijs, ac damnis.

PRÆFATIO. Cum iam Iura Personarū, rerumq; Fiscī, & Priuatarū, adnumerauimus: ratio methodi exigit, ut de Iniurijs, violentijs, ac damnis eadem quoq; persequamur. Frustra enim in Rep. vel Personis Officia distribueretur, vel Dominis rerū proprietas Iure addiceretur: nisi simul pœnæ cōtra iniuriosos, violentos, ac damnificos edicerentur, ut ea ratione scilicet, **PROPOSITIS PRÆMIIS ac PŌENIS**, vnus quisq; sese intra **SEPTA** sui Officii, quasi in statioe, cōtineat: tantūq; cupiditati suæ frena imponat, ut suo cōtentus uiuat, abstineat aliēno. Quocirca nihil a societate Ciuili alienius, nihil maiore odio dignius, quam bene cōstituta Rep. agi quicq; per iniuriā, ac vim, damnoue afficere quemq; Ciuium, quos omnes naturæ cōsensio, propter utilitatē cōmunes in vnā Ciuitatē cōgregauit. Porro ipsius Reip. necessitas in tot ordines uelut classes distinxit. certisq; functionibus alligauit. Cum autē **INIURIA** inde dicatur, quod non Iure fiat: ad vimq; & damna referatur: admonendus esse Lector uidetur, illā solere fieri re, uel uerbis. **RE**, cum manus nobis, rebusq; nostris inferuntur. **VERBIS**, cum corā, uel literis falso alicuius cōuicio, probro, cōtumelia, libellisue famosis laecelsimur, aut cū etiā præter Iuris præscriptū aliqd ab aliquo Magistratu sit, ac decernitur. Inde q; **INIURIVS** dicitur, qui uerbis, re, aut sententia facere qd cōtra Iuris ordinē audet. Ac proinde si quis quocūq; horum modo peccat, corā Iudice cōpetenti cōuentus, dat pœnas, ne quid cuiq; libeat, facere, rapere, dicere, scribere, decernere uel liceat impune. Quod si etiā iniuriarū reus non conueniatur, uel ab Iudice pœnæ nō dedatur: suo pte tamē testimonio, Iudicio, ac cōscientiæ remorsu iniquitatis accusatur perpetuo. & vultures Tici in se nasci nocte dieq; experitur. Alioqui si tantū pœna, metusq; supplicij, nō ipsa turpitudine, præceptiq; naturalis ac Diuini transgressio nos ab iniuriā inferenda, facinoribusq; patrādis deterreant: nemo me hercle esset iniustus, nemo calamitosus: sed porro isti ipsi iniuriosi, prædones, criminatores, ac Iudices Cambysis, uti plerūq; sit, promissa sibi impunitate, in medio scelerum & iniusticię triumpho, & boni uiri ac foelices esse possunt. & hoc nomine cōpellari gauderēt. Qui quidē, etsi ipsius cōscientiæ carnisicinā uel ebrietate ad tempus extinguāt, uel spe impunitatis mitigent, uel præsentia raptorū cōsolentur: Deus tamē scelerū ultor, grauitate uindictæ tarditatē pœnæ cōpensabit. Eodem enim sensu & Poetæ laneis id est tardis pedibus Deū **incedere**

incedere dicunt, & statim appensam gestare manu, prætereaque memoræ esse fandi atque nefandi non mentuntur. SED quia omnis iniuria ab animo nocendi proficiscitur, neque impubes, neque furiosus, & horum similes nomine suorum delictorum sed eorum Curatores ac Tutores obligantur pro illis. Potest tamen dici hoc illorum delictum in C V L P A, quæ quidē etiā contra æquum & bonū per negligentiam admittitur. Quāvis autē culpa dolo maligne animo iniuriandi præterque vacet, ex ea tamē, non secus ac ex iniuria, ratione damni dati quis obligatur: ut tanti scilicet condemnatur, quanti res rapta vel corrupta tunc veniebat. Quod si iniuriæ VIS accedat, sub genus tamē iniuriæ datæ redigitur, nisi quod vis severius quā negligentia, vel ignorantia culpa vindicatur. Etenim in inferenda vi, additur iniuriæ quædam contumelia & contemptus. Proprie tamē dicendo, solum in cæso homine libero, seruo, ac etiā pecore committitur, hæc enim absque vi non ceduntur. FORTUITUM autē peccatum cum non a proposito nocendi proficiscatur, vel Dei præcepto de homine casu cæso, remittitur: nisi forte Reip. intersit illud vindicari, ut incendiū: ne scilicet aliquis vel spe impunitatis malicia, vel in curandis rebus suis ex lata culpa tantum peccet, ut etiā vno momento Ciuitates integras in cineres redigat, campusque sit ubi Troia fuit, ut inquit Poeta. Sed audiamus nostras Leges de nonnullis iniuriis, violentiis, ac damnis conscriptas, ut ad earum Analogiam aliæ quæque iniuriæ harum similes vindicentur, neque enim singulis peccatis singulæ pœnæ edici poterant. Quod plures sint res, quā verba: & casus, quā Leges, quæ etiā nullæ fierent, nisi casus in vitam hominum acciderent, & ferendis Legibus occasionem porrigerent. Ac principio quod ad INIURIAS PERSONALES attinet, nempe quomodo crimen læsæ Maiestatis tantū in persona Regia committatur: Et quomodo ab vno quoque Magistratu litigantibus coram ipsis fiat iniuria: Item quomodo verbis, vulneribus, homicidiis, ac etiā in Officio, aliisque omnibus causis: Nobiles, Cives, Clientes, Serui, Vagi, ac Iudei in sese, vel in alios peccent. Libro primo singulis Capitulis videatur. Similiterque de omnibus REBUS FISCALIBUS Libro secundo qui vult, inueniet.

Qui iniuriarū teneri non censentur.

Culpa quid est? & quomodo ex ea quis obligatur?

Vis severius quam culpa vindicatur.

Fortuitum peccatum quando obligat non ad pœnam, vel non.

Ad analogiam peccatorum Legum omnia fere delicta emendantur.

De iniuriis personarum lib. 1. singulis capitulis, videatur.

De iniuriis fiscalibus, libro 2. vide.

A R T I C V L V S I.

De Iure domini, ac possessorio: deque his, qui violenter possessione bonorum deiciuntur, per Capitaneos restituendis.

Tamen si dominiū & possessio ita sese consequuntur, ut vix fere usque de aliquo illorum agatur, quin simul incidat alterius questio. Nihilominus quia sepe ita fit, ut alterius sit dominiū, alterius vero in eisdem bonis usus fructus: Iuriscōulti hæc ipsa iura tantū diuiserunt, ut nihil omnino commune secū habere videatur. Cum ergo iura quibus res tenemus duo sint: Dominiū videlicet, atque possessio: in consensu est, quia Actiones quoque quæ ex utrisque Iuribus proficiscuntur, duplices sunt: Possessio videlicet, & dominiū seu rei petitoria. Quo sensu in nostra Rep. constitutum est, ut alteras Capitaneus, alteras Iudex Terrestris cognoscat. Ac proinde non raro vix venit, ut alteri ius in re consecuti, ad aliud peruenire nequeamus. Et quidē quantū ad ius Possessorium attinet: Nihil omnino interest, an corpore, vel animo, si modo Iuris aliquo titulo deiectus fundum possederat: e contra nihil etiā refert, an per se, vel per familiā suā quis deiciat, vimque inferat, aut factum ratū habeat. Certe Actor recuperata per Officiū Capitaneale possessione, res quoque omnes mobiles, quas in fundo, vel in domo, ex quacūque causa, tunc cum deieceretur habuit: vel postea ex occasione deiectionis ibi illi perierint, Iudicio, ut vocatur, Terrestris recuperat. Prædo enim interitu rei non liberatur, etiā si sine eius dolo perierit. Sed statim post vim admissam in culpa esse censetur, sed & omnes fructus quos deiectus percipere potuisset, si deiectus non esset, cum omnibus rebus ex quacūque causa ad se pertinentibus restituere illi cogitur. Quare & fructuarius restituitur ob eam causam unde vi pulsus fuit. Et licet condemnatus deiectionis non moretur infamia Iuris, tamē nihilominus apud bonos & graues viros infamiam non euitat, itaque

PRÆFATIO.

Iura domini, ac possessionis quare sint distincta?

Ad illustrandū hunc locum necessaria est cognitio formulæ Capitaneæ Iudicij coram Officio lib. 1. ca. 12. ar. 13. cōtem. s. Iuris possessori for. Vis per quos fieri potest?

Deiectus possessio, unde cum fundo res quæque omnes mobiles, quas amisit recuperat. Fructuar. etiam restituitur, unde ut pulsus fuit.

entat. Itaq; expulso datur etiā actio in heredes, sed tantū in id, quod ad eos peruenit: aut etiā quod dolo malo factum est, quominus ad eos perueniret. Verum enim uero diligenter est Actor prouidendū, an rem statim vendicare, vel eius possessionē petere prius malit. Cum autē possessio habet per se magnas commoditates, utilius est aduersariū ad onera petitoris cōpellere, quā illo possidente petere. pręsertim quod minus difficilis est eius probatio, quā domini. Et tamē ne quis vel Actor prouideat an Actor, vel Officio Capitanei illudat. Scrutiniū de vero possessore inquirendo rem statim uendicare ante sententiā de restituēdo in possessionē spoliato, pręmittitur. Causa igitur possessionis prius terminetur, quā de dominio agatur. Alioquin si quis per imprudens fionem petere debeat, tiam primo fundū petat nō possessionē: is de via valde deflectere. & aduersarium gerunt nuperrime quasi quodā Iure possidere palā cōfiteri videtur: frustra; post institutā rei uendicationē ad possessorium Ius recuperandū niteretur. nisi forte palā petitiōi sue vēsi quis primo fundū dicatoriā domini renunciauerit: vel sententiā Iudicis ei petitiōe sit interdictum: uēdicet, nō possessionē. aut si etiā probabiliter ignorasse videatur se possidere rem cū institueret eius uēdicationem, id quod fieri potest, si quis ignoret eum cui succedit, rem quā ipse petat, per aliū possedisse: ac se successorē postremo vi esse ab ea deiectū. in eo enim casu, potest Actor impune ab rei uendicationē desistere, & ad possessorium regredi: deq; retinenda possessionē, quā habuit ille cui successit, cum aduersario experiri.

Idem Actor simul potest agere Iure petitorio, & possessorio simul, dum modo ipse Actor nō sit sibi in Citationibus edendis cōtrarius, alteraq; alterā ne uiciet. Et tamen post restitutionē possessionis, Capitaneus Vadio interposito prohibet, ne deiector molestus sit restituto in possessionē naturalem: Iure tamē utriusque partis super actionem petitoriā fundi illæso. Quod si q; pro retinenda possessionē agat, & citatus opponat domini exceptionē, aut directē petat se declarari dñm, vel ediuerso: nulla obstat cōtrarietas, quominus pariter audiatur, quia alter possessorem, alter dñm se esse cōtendit, quæ simul euenire possunt, ut pote ab se diuersa. Quia tamen is qui se dñm esse dicit, utiq; fatetur, quia concertator suus possidet: Quocirca in definitiōe litis, merito pręcedit questio possessionis, ita ut Iudex prohibeat illum in sua possessionē turbari, ab eo, a quo Iure petitorio est conuentus, donec probabit suū dominium. Neq; enim licet Dño turbare possessorem in sua possessionē propria auctoritate, etiā si eius iniuria teneat illā. Itaq; exceptio domini, nō obstat quominus deiectus ad retinendā possessionē cōtendat, si modo ei Iure debeat. Spoliatus enī ante omnia est restituendus. Si vero utraq; pars de possessorio actiōibus cōcurrat, & altera ab altera se spoliatā esse queritur: de utraq; spoliatione cognoscitur. Sed ita ut qui prior appellat, agat prior. hic enim in reconuentiōibus ordo est seruandus. Cum autē possessio bonorū admittitur, extrā dubium, cōmoda & incōmoda hæreditaria, itemq; dominium rerum, & quæcumq; in his ipsis bonis sunt, possessori tribuuntur. Si qdem hæc omnia bonis sunt cōiuncta. In omnibus enim utilitatibus utendis possessores vice heredum sunt habendi, finium regundorū, aliisq; huiusmodi hæreditariis actiōibus, exceptis. Bonorum autē nomine hic intelligas oportet vniuersitatē bonorū post hunc, vel illum mortuum, vel Iure victum acceptā: atq; ideo Iure optimo suscipienda sunt eorūdem cōmoda & incōmoda. Nec obstat, siue soluendo sint bona, siue nō sint: siue damnum habeāt, siue lucrū: siue in corporibus sint, siue in actionibus: quominus hoc loco proprie bona appellentur. Hæreditatis autē, bonorū possessionē, nō ut rerū possessio est accipienda. est enim Iuris magis quā corporis possessio. Deniq; & si nihil corporale in hereditate sit, attamen hæreditariā bonorū possessionem rectē nucupamus. Bonorū igitur possessionem Ulpianus dicit esse Ius persequendi, retinendiq; patrimonii, siue rei, quæ cuiusq; cum is moritur, fuerit. Quæ quidem bonorū possessio nō alibi quā pro tribunali ab Iudice dari debet. Neq; enim vel decretum de plano interponi, neq; causa cognita bonorū possessio alibi quā pro tribunali dari potest. Sed sicut inuitis dari & acquiri nequit, ita per nosmet ipsos vel per alium illam acquirere solemus, alioquin si sine meo scitu ac mādato bonorum possessio nomine meo petita sit, mihi tamen cōpetit, si ratum habuero, quod nomine meo

Expulso datur actio

in heredes expulsos

vis, nomine earū res

rum quæ sint in rem

illorum uerse.

Actor prouideat an

rem statim uendicare

uel potius eius posses

sionem petere debeat.

gerunt nuperrime

inuenti qui usus?

si quis primo fundū

uēdicet, nō possessionē.

aut si etiā probabiliter

ignorasse videatur se

possidere rem cū

institueret eius uē

dicationem, id quod

fieri potest, si quis

ignoret eum cui suc

cedit, rem quā ipse

petat, per aliū poss

edisse: ac se successorē

postremo vi esse ab

ea deiectū. in eo enim

casu, potest Actor

impune ab rei uendi

cationē desistere, &

ad possessorium re

gredi: deq; retinen

da possessionē, quā

habuit ille cui suc

cessit, cum aduersa

rio experiri.

Idem Actor simul po

test agere Iure peti

torio, & possessorio.

ciet. Et tamen post

restitutionē posses

sionis, Capitaneus

Vadio interposito

prohibet, ne deiec

tor molestus sit

restituto in posses

sionē naturalem: I

ure tamē utrius

que partis super

actionem petitoriā

fundi illæso. Quo

d si q; pro retinen

da posses

sionē agat, & cita

tus opponat domi

ni exceptionē, aut

directē petat se

declarari dñm, vel

ediuerso: nulla ob

stat cōtrarietas,

quominus pariter

audiatur, quia al

ter possessorē, al

ter dñm se esse cō

tendit, quæ simul

euenire possunt,

ut pote ab se di

uersa. Quia tamen

is qui se dñm esse

dicit, utiq; fatetur,

quia concertator

suus possidet: Quo

circa in definitiōe

litis, merito prę

cedit questio poss

essionis, ita ut Iud

ex prohibeat illum

in sua possessionē

turbari, ab eo, a

quo Iure petitorio

est conuentus, do

nec probabit suū

dominium. Neq; en

im licet Dño turba

re possessorem in

sua possessionē

propria auctorita

te, etiā si eius in

iuria teneat illā.

Itaq; exceptio

domini, nō obstat

quominus deiec

tus ad retinendā

possessionē cōten

dat, si modo ei

Iure debeat. Spo

liatus enī ante om

nia est restituend

us. Si vero utraq;

pars de possessori

o actiōibus cōcurr

at, & altera ab al

tera se spoliatā

esse queritur: de

utraq; spoliatio

ne cognoscitur. S

ed ita ut qui prior

appellat, agat pri

or. hic enim in

reconuentiōibus

ordo est seruand

us. Cum autē pos

sessio bonorū ad

mittitur, extrā

dubium, cōmoda

& incōmoda hæ

reditaria, itemq;

dominium rerum,

& quæcumq; in

his ipsis bonis

sunt, possessori

tribuuntur. Si qd

em hæc omnia bo

nis sunt cōiunct

a. In omnibus en

im utilitatibus

utendis possess

ores vice hered

um sunt habendi

. finium regund

orū, aliisq; hui

usmodi hæredi

tariis actiōibus

, exceptis. Bon

orum autē nomi

ne hic intelligas

oportet vniuers

itatē bonorū

post hunc, vel

illum mortuū,

vel Iure victum

acceptā: atq; ideo

Iure optimo sus

cipienda sunt

eorūdem cōmo

da & incōmoda.

Nec obstat, siue

soluendo sint

bona, siue nō

sint: siue dam

num habeāt, siue

lucrū: siue in

corporibus sint

, siue in action

ibus: quominus

hoc loco proprie

bona appellent

ur. Hæreditatis

autē, bonorū

possessionē, nō

ut rerū posses

sio est accipien

da. est enim Iur

is magis quā

corporis posses

sio. Deniq; & si

nihil corporale

in hereditate

sit, attamen hæ

reditariā bonorū

possessionem

rectē nucupam

us. Bonorū igit

ur possessionem

Ulpianus dicit

esse Ius persequ

endi, retinendi

q; patrimonii,

siue rei, quæ

cuiusq; cum is

moritur, fuerit.

Quæ quidem

bonorū possess

io nō alibi quā

pro tribunali

ab Iudice dari

debet. Neq; en

im vel decretum

de plano inter

poni, neq; causa

cognita bonorū

possessionis

alibi quā pro

tribunali dari

potest. Sed sicut

inuitis dari &

acquiri nequit,

ita per nosmet

ipsos vel per

alium illam

acquirere sole

mus, alioquin

si sine meo

scitu ac mād

ato bonorum

possessionis

nomine meo

petita sit, mihi

tamen cōpetit,

si ratum habu

ero, quod

nomine meo

nomine meo fuit gestum, nisi forte antequam raturum habeam moriar: tunc enim neque mihi, neque heredi meo competet. Vt autem actionem, ita bonorum possessionem pupillo seruientem Tutor repudiare nequit, petere enim non repudiare ei est concessum nihilominus si ipse Tutor bonorum possessionem pupillo petierit, & plus incommodi quam commodi hanc bonorum possessio habeat: Tutor Iudicio tutelae tenetur, prodesse enim non obesse debet Tutor, qui quidem maiorem etiam prouidentiam in rebus pupilli, quam in suis habere tenetur. Idem de furioso intelligimus. Caecos tamen surdos, ac mutos, si modo intelligat quid rerum agant, ipsosmet pro competentibus possessoribus habendos esse putamus. Econtrario vero, siue per se, siue per alium quempiam, puta uxorem, liberos, familiares, vel seruum, Impubibus & furiosis exceptis, possessionem dare quis potest. Quocirca si se absente impugnetur, excusari ignorantia nequit, ita enim quisque etiam abesse sua domo debet, ut Iuri semper satisfiat, nisi forte iuratus probet contrarium se mandasse, vel intra tam breue tempus mandare iusta de causa non potuisse, si poena electio Iudicis vallata deuitare cupit.

Certe in his bonis quae caduca esse dicuntur, posthumis, furiosis, & postliminio reuersis, fiscus, ut pote successor ultimus, possessione posterior est. Quibuscumque autem Lex capere hereditatem prohibet, ut proscriptis, capite damnatis, vel diminutis: eisdem & bonorum possessione est interdictum. Qui etiam Inscriptionem falsam esse dicit, videtur bonorum possessionem agnoscere, si de viribus illius certus esset. Si autem is cui bonorum possessio ab altero est postulata, furere ceperit: tantumque rati habis-
tio eius fuit desiderata, ratum habuisse videtur. Rati habitio enim ad confirmatio-
nem prioris postulatiōis pertinet. Quod si duo vigore Iurium seu Actionum suarum, ad possessionem bonorum contendant: ei qui Citationem prior importauit, debetur. Si vero alter ex vi suae prioris inscriptionis, bonorum possessionem, in Iudicio Ter-
restri quod tardius peragitur, petat: alter vero ex inscriptione posteriore, in Iudicio
Castrensi, quod celerius peragitur, ad eorundem bonorum possessionem contendat: Priori Iure Victori est assignanda. Secundus autem Iure Victor, licet priorem obligationem
habuerat, in eisdem quoque bonis, si priori Iure Victori, quantitate, vel qualitate suis
superfuit, vel in aliis bonis eiusdem debitoris liberis, vel alioqui in persona eiusdem
Iudicatum suum exequatur, quod quidem quia posterius est, licet ex priore Inscr-
ptione deduceretur, eo esse deteriore conditione videtur, tantisper enim quasi li-
bera bona debitoris fuisse creduntur, quantisper ea Iudex creditori non addixit.

Atque sic praedicta multa fuisse accepti, ego autem priorem creditorem potius quo-
que Iure esse debere non dubitare, ne in fraudem creditorum suorum debitores ho-
na iam pignori data subinde aliis atque aliis creditoribus impune alienarent: & stel-
liones isti ipsi credulitati hominum illuderent. Illud quoque usu obseruatur, quia in
successionibus naturalibus post propinquas gradu personas, ut post patrem, matrem,
vel germanos fratres, aut sorores, immediate descendunt. Intromissio in posses-
sionem non est de necessitate per Ministerialem accipienda: videntur enim tales in
suis propinquis possedisse. Quae quidem Ministerialis auctoritas in acceptandis bo-
nis post steriles, vel remotas gradu personas deuolutis, aut Iure quaesitis, periculosa
se omitteretur, quippe quod tales inualuisse bona viderentur, si eis hoc nomine lis
diceretur. Sed filius possessionis non capax, sicut mortuus, non obstat sequentibus
in gradu, quominus possessionem apprehendant. Idemque intelligendum est, si pater
poenae seruus efficiatur, & restitatur postea. Quod si aliquis ex liberis adoptes-
tur, durante huiusmodi adoptione, succedit prout adoptatus est, ea finita, succedit
prout naturaliter vocatus est. Sed posthumos quoque hic praeterire non possumus,
his enim etiam nondum natis, si modo tempore mortis paternae in utero fuisse probetur,
datur possessio: per Tutores ipsorummet futuros, vel alios per Curatores, a ma-
tre, vel Magistratu eligendos, apprehendenda. Quod si mulier posthumum futuri vi-
xor defuncti viri, vel ex eo praegrans fuisse negetur: nuptiis, atque conuersatione ho-
nesta ostensis in possessionem mittitur. Idemque est, si mulieri status controversia mo-
ueatur, fauorabilior enim causa est partus, quam pueri, partus enim in hoc fauetur,
ut in lucem Respub. Citius producat: puero vi in familia inducatur, inquit Vlp.

An Tutor vel Curator possessionem pupillo vel furioso seruientem recusare queat?

Per quos dari potest bon. possessio?

Posthumis, furiosis, & postliminio reuersis fiscus est posterior Qui bono pos. non capiunt?

Qui obligat. culpatur si is qui bon. pos. per alium postulauit, furem ceperit? si duo ad una bona possidenda concurrant

An omnis bonorum pos. per Ministerialem accipienda?

si filius possessionis non sit capax?

si pater poenae seruus efficiatur?

si aliquis ex liberis adoptetur?

Posthumis nondum natis datur bonor. pos. si mulier uel uxor fuisse, uel ex marito coepisse negetur? uel eidem controversia status moueatur?

Si aut (idē aut) marer posthumi in bonorū possessionē mittatur. ea sola sine quibz
 si uenter in bon pos. bus se sustinere. & ad partum usq; perducī nō posset, tumere ex bonis deber. Et
 mittatur, quatenus u- in hanc rem Curator constituendus est, qui cibū, potum, vestitū. & lectum mulie-
 ri debet bonis maris eri præster pro facultatibus defuncti, & dignitate eius. atq; mulieris. Diminutio
 ti fuit aut ad hos sumptus fieri debet primū ex pecunia numerata, si uero ea nō fuerit,
 Ex quibus bonis vi- ex his rebus quæ patrimoniu onerare magis impendio, quā augere fructibus e-
 tius ueniri esset as- sueuerunt. Eligitur aut Curator mulieri, aut ex iis qui Tutores dati sunt posthu-
 signandus? mo, aut ex necessariis, affinibusq; aut ex substitutis, aut ex amicis defuncti. aut
 Ex quibz Curator ex creditoribus sed is utiq; qui idoneus videbitur. at si de personis eorū quæ stilo
 mulieri eligatur? moueatur, vir bonus eligitur. Quod si nondū sit Curator cōstitutus, quia plerūq;
 si Curator mulieri aut non petitur, aut tardius petitur, aut serius datur: res hereditarias hæres insti-
 nondū sit dat9, quid tutus, vel substitutus obsignare nō debet: sed tantū numeratas mulieri det. Porro
 faciat hæres substi- ad custodienda ea, quæ sine custodia salua esse nō possunt, ut sunt pecora, custos
 tutus? ab hærede ponatur. Et si nondū mensis facta sit, fueritq; cōtrouersia quātum frugū
 Curator res posthu- atur, hæc omnia cessant. Attamen Curator res conscriptas accipiat, siue eas uen-
 mi conscribat. dat, siue posthumo, hæredibusue institutis eas seruet. Tandiu aut uenter in pos-
 Quamdiu, ubi, & cū sessione esse debet, quādiu nō pariat, aut abortiatur, aut certum sit eā nō esse præ-
 quibus uenter in bon. gnantem. Quod si sciens se prægnantē nō esse, quid cōsumplerit: de suo id eam cō-
 poss. esse debet? sumpsisse arbitror. E regione uero sumptus ab ea facti bona fide, nō repetantur. Has
 bitatio quoq; si domū uita defunctus nō habuit, cōducenda erit mulieri. Insupe r
 & seruis ei necessariis secundū dignitatē cibaria præstanda sunt. Curator uero uen-
 tris alimenta mulieri statuere debet, nec ad rem pertinet, an dotē habeat unde sus-
 tentare se possit, quia videntur, quæ ita præstantur, ipsi præstari qui in utero est
 Curator debitorum qui quidem sine flagitio vel fame necari, vel negligi nō possit. Quin & ipse Cur-
 rationem habeat. ator uentri datus, soluendi eius debiti rationē habere debet, eius aut præcipue,
 quod sub pœna, aut pignoribus preciosis ex obligatiōe paterna creditoribus debe-
 tur. Quod si uentris nomine mulier in possessionē missa sit, adulteriūq; rea peragat-
 Posthumo bon. poss. tur, differendā esse accusationē putamus, ne quod præiudiciū fieret nato. Iste
 debetur, quoq; posthumus quocūq; tempore editus, si modo ante mortem testatoris con-
 ceptus fuisse probetur, bona possidere incipit. Nam uenter propter eum mittitur
 in possessionē bonorū. Qui qdem missus non fuisset, si ei nato bono-
 rum possessio negari debuisset.

Ne quis res quoq; suas vi repetat. L. I.

Kaz. M. Vist. 1368

Recipiens uiolenter

rem ab aliquo tene-

bitur ad restitutionē

cū pœna 6. Marc.

Mantelum siue man-

tile dictio ex manus

& tela cōposita, qua

si mappa a manibus

tergendis dicitur. Est

que genus penule mi-

litaris, siue torax, reg-

men, uel palium mes-

taphorico.

sigism. Crac. 1539.

Si quis mantelum suum, uel aliā rem propriā quamcūq; alicui uiolen-
 ter, autoritateq; propriā receperit, iure repetendo: cum pœna sex Mar-
 carū eandē restituere teneatur, de proprietate aut rei Actio utrisq; par-
 tibus salua est reseruanda.

Si quis ergo vi bonorum possessione
 expellatur a Capitaneo restituitur. Lex ij.

Quā uide fol. 230. de formula Capitane. Officii in iudiciādo. & fol. 493. de statu muli-
 Sed pro parte fundi Capitane. nō iudi-

Crebris sæpe subditorū nostrorū Nobiliū querimonijs (cat. Lex iij.
 sollicitati, ut in Capitaneorū iudicijs, & Officio, nihil in illos statuere
 permittamus, quā quod & deceat, & ad illorū iudiciū, & Officiū, in
 Articulis iudicij & Officij statuto expressis pertineat, decreto presentis
 Conuentus sancimus: ut Capitanci iniurias de rebus minutis, iugero,
 prato & id

prato & id genus particula uniuersitatis bonorū nō iudicent, sicut de uiolenta expulsiōe: Et ut cesset mos ille scribendi, & citādi, cum dictiōe præsertim. Sed Officiū & Iudiciū suū intra metas Statuti de articulis Iudicij, ac Officij Capitan. expressas, tantūmodo iudicādis cōtineāt.

Intra annū & 6. hebd. olim pulsi bonis

Consuetud. Cracow.

Quam uide Libr. 1. Cap. 12. Artic. 13. de formula Iudicij corā (agebāt. Lex iij. Capit. Officiō Fol. 230. 231. &c. Hæc enī iniuria illa Iuris forma est definiēda.

Nūc quomodo pulsi restituātur in bo-

Quia negociū de uiolenta expulsiōe de bonis inter ho- (na. Lex v. mines uehementer motū est, & increbruit, adeo, ut iniquis iustum, nō cēns innocentē reum peragat, bonisq; depellendo citet in spem probationis, quæ ex cōsuetudine Iuris bonis expulso seruit, ut bona eius intercīpiat, tametsi fortassis nūc in possessiōe eorūde bonorū fuit, nec Literas ullas seu Priuilegiū super eadē acquisiuit. Quocirca nos huiusmodi licentię ire obuiā, & eandē intercīpere uolētes, id illi remediū cū Senatoribus nostris & Terrarū Legatis reperimus, ut hī qui se expulsos seu deiectos bonis affirmāt, ad Officiū Castren. in quo eiusmodi bona sunt posita, in recenti ad maximū infra mēsem (facturi eo nomine protestationē si uolēt) cōfugiant, & pro expulsiōe deiectores citēt. Nihilominus Officiū ex cōtrouersia Partiū, descendendo in illa bona, Scrutinij seu inquisitionē a uicinis illis bonis adiacentibus facere, & testimoniū ab eis sub onere cōscientiæ & bona fide Nobili: a Kmetonibus aut illorum bonorū sub corporali Iuramēto inquirere debet de hac expulsiōe, si ita scilicet facta sit, nec ne? & quis ante hanc expulsiōē, uel mensem, illorū bonorū possessor fuit: num uidelicet expulsus, aut Citatus. Qui quidem Kmetones tenebūtur narrare quis eorū illos tenebat, cui cēsum dabāt ante hoc tempus, quisue eisdē imperitabat. Et iuxta hanc testificationē in utrāq; partē, Officiū huius negocij iudiciū seu decisionem faciet. Præter pueros illos quorū fortassis patruī uel Tutores Iure tutelæ usi, dum minorēnes adhuc essent, illa ipsa eorū bona uendidissent, aut alienassent, cōtra eorū Ius & iusticiā. Talibus enim pueris, postq; ad annos discretiōis peruenerint, Officiū tenebitur iusticiā facere: tametsi nō in recenti facto ad hoc ipsum Officiū cōfugierint. Ne eo modo scilicet Tutores bona puerorū perdāt, neue quis ab eisdē incerta bona eniat. Quod si Citatus reciperet se ad munimēta, debet narrare ad qualia munimenta se recipiat, unde, & ex quibus Actis producenda: tum enim nō ulterior debet ei dari dilatio, nisi ad Terminos próximos illorū Actorū ad quæ se receperit. Quod si aliud quicq; postea ostenderit, extunc causam suā amittere debet, indeq; Actor pro damnis, quęcūq; hac depulsiōe sua Reus fecerit, ad Ius Terrestre iuxta Statutū remitti debet.

A R T I C V L V S II.

De Pratis,

sigism. Crac. 1543.

Qui ergo habet in inscriptione cum Intromissione, tametsi fortassis bona locauerat uicq; hac lege possedisse censendus est, postquam locatio est finita.

scrutinij usq; quic

si Tutores pupillorū bona alienarent?

An reo danda sit dilatio ad munimenta?

De Pratis, Graminibus, ac Feno; Item de Agris & Segetibus, de Hortis ac Plantis, ex empto, vel vi in alieno fundo demessis, depastis, cultis, consitis, receptis, concalcatis, nocte dicue per Dños vel seruos furatis, deq; eisdem seruis ob furta capris, vulneratis, vel occisis. Præterea de Chartis & scriptura, Tabulis & pictura, Aedificiis & materia, Dominio & vñ fructu, Thesauris & alieno solo, Clauib. & domo, præterea de rerū quarūvis Incensorib. plectēdis.

Rex. M. Visl. 1368

Prati demessor, pbet se emisse. Lex I.

Accusato de falcastratiōe alicuius prati, & cōfidenti se illud falcastrasse: propter emptionē factā apud Vuladariū accusantis iam uita functum, incumbit probatio accusato,

Bartholdus deposuit querelā cōtra Andreā. Quod pratiū ipsius falcastrasset, & gramina abscidit. Andreas licet sit cōfessus prædictū pratiū se falcastrasse, tamē adijciendo proposuit, quod idē pratiū Vuladarius Bartholdi pro certa pecunia sibi falcastrandū uendidisset. & pro eodem prato pecuniā idem Vuladarius recepisset, quē tamen mortuū asseribat. Nos aut cōsiderantes confessionē prædicti Andree, & morte ipsius Vuladarij: in tali casu decernimus, eundē Andream probare prædictā prati emptionem, & solutionē, taliter ut præmittitur esse factam.

Rex. M. Visl. 1368

Curru feni uiolenter receptus, tribus scotis soluitur, cum duplici poena pyath. Iudici, et parti altera

Feni currus vi raptus quanti. Lex ij.

Item pro curru feni uiolēter recepto damnū inferēs soluat huic cui abstulerit tres scotos, cum poena pyathnadzyesta. Et pari modo ludicio, seu Iudici prædictā poenam in cuius Iurisdictione hoc perpetratur idē perpetrans soluere teneatur.

Idem Rex. seminator agri alieni seminatis careat, cum poena pyathn.

Qui vi colat, aut cōferat alienos agros.

Si quis excolat, uel seminet agros alicuius uiolenter, semine careat in eisdem agris seminato, cū poena pyathnadzyesta. (Lex iij. 28.)

Si fata, vel prata seru⁹ possessionat⁹ vel impossessionatus cōculcet. Lex iiij. Quam uide Folio 349.

Rex. M. Visl. 1368.

Cassulam cuiusuis grani in die recipiens in Iudicio 6 Marc. poenam, & parti poenā pyath. soluet, in nocte aut recipiens fur iudicatur.

Qui alienas fruges capit in die vel nocte.

Item pro una cassula cuiuscūq; grani in die recepta poena (cū. Lex v. 29.) nā Iudicio sex Marcarū et damnū passio quindecim alias pyathnadzyesta recipiens soluere teneatur. Si aut tempore nocturno id factum fuerit, tunc furtum esse decernimus & declaramus.

Si frugū nocturn⁹ fur capiatur vel occidat.

Rex. M. Visl. 1368

Idem folio 278. Frumentorū nocturni fures deprehensi in crimine, equos, et omnia quæ secum uexerint, perdunt. Et si resisterint, pro occisis nullam poenam occisor incurrit.

Et licet Canonica sanctio depopulationes agrorū magno odio habeat, tamē temerarios a malo nō reuocat nisi addatur torques collo ipsorū, & temporali disciplina impie puniātur: propter quod statuimus, ut si alicuius Militis, Prælati, Ciuis, aut alterius hominis simplicis familiaris, Kmetonū, uel quorumcūq; frumenta de nocte receperit, licitum sit Dño frumenti, aut suis seruis, uel amicis ipsa defendere, equos rapientiū, uel alias res pro se libere tollere. Et si tūc quēpiam occiderint impune uolumus hoc ipsum pertransire, Dñm uero illū de cuius do-

cuius dominio tales exiuerūt depopulatores in poenā pyathnadzyesta nobis decernimus incidisse. Et si uulnerauerint, uel occiderint frumentorum defensorē, soluāt uulnera læso, uel caput pueris, aut amicis, cum poenis prænotatis.

De fure, depastore, ac demessore graminum, feni, frumenti. Lex vii.

33. Præterea Statuimus, quod si quis in alterius Villa, uel possessiōe, in feno, in frumento, aut in campis furtū fecerit: iudicio cōuictus damnum passo satisfacere, & Dño Villæ in qua huiusmodi furtū cōmissum est, ipse fur poenam soluere teneatur. ¶ Depascentes uero & incidentes gramina falce, in tunica, uel pallio impignorentur.

Idem Rex.
Fur feni, frumenti,
damnum cum poena
soluat.

Depascenti, aut inci-
denti gramina falce,
tunica recipienda.

Nocturni dānidatores in frugib. & fundis alijsq; huiusmōi malefici etiā ex Tēplis & Monaster. capiāt. L. vii.

Quam uide Libro primo Capitulo quarto Articulo octauo.

Tametsi nihil interest, nū quis a paupere, uel a locuplete furetur: utriusq; enim res ex æquo cōcupiscere prohibemur. Nihilominus boni iudicis arbitrio est res linquendū, an furti cōdemnare eum debeat, qui extrema fame coactus sibi uel suo animālī furetur pabulū, quo miser esurienti impleat animā. Quod quidē sit in sterili regiōe, uel in summa annonæ caritate. Quorū postremū ne accidat: anis maduertendū esset in eos e cōtrario, qui uel frumenta coemunt attenuandę onerandę annonnę causa, uel illa supprimunt, æquis uel precii vendere nolunt, ut paulo post etiā carius vendant. huiusmōi enim reuēditoribus negotiatiōe merito interdici solet. Locupletibus aut inuitis iuste frumenta uenum exponi possent. Summę tamē necessitati hoc extremū remediū esset reseruandū. ne uel Mercatores in officio mercandi impediātur, uel locupletes de rerum dominiis, leui ex occasione periclitentur.

COMMENT.
An in sterili regione,
uel famis tempore su-
randum sit?

Reuēditores de frue-
mentorum suppresso
res puniendi essent.

De plantarū destructiōe uel euulsiōe. Lex ix.

27. Statuimus & decernimus, Quod si aliquæ plantatiōes iam insertæ & radicatę euellātur, & extirpentur, etiā si fuerint propriæ ipsius extirpātis, qui (domo aliqua discedens) debet mediētātē illarū plantationum dimittere in solo, seu area: poena sex Marcarū teneatur.

Kaz. M. Vifl. 13 68

si quis in translatiōe
domicilij plantas iam
insertas destruat, uel
euellat, poenam sex
Marc. soluet.

Hæc Lex intelligi debet de plantis, quæ iam radices egerunt, nam eo casu, etiam alienæ plantæ solo cedunt, alioqui, eius cuius fuerāt, permanent. adeo enim proprietas plantæ cōmutatur, ut si meam terrā premar, pro ea parte mea sit: si uero in cōfinio arbor succrescens in meū fundū agat radices, mihi sit cū vicino cōmunis. Eadē quoq; ratiōe frumenta mala fide lata, cedere solo intelligūtur, secus qui ali enū fundum sua impensa bona fide cōseuit. Scriptura etiā chartæ, & pictura tabulæ cedunt: si mala fide illas scriptor, uel pictor cæperat, secus si bona fide, & ex pacto fuerat conuentū. Tunc enim tam charta scripturæ, quā tabula picturæ, ut uiliōres carioribus cedunt. Ad hæc quoq; Legem quasi generalē referri possunt illæ. Si quis speciē nouā ex aliena materia faciat, eius Dñs efficitur: præsertim si possit ad pristinā reduci, ut uas ex aliqua preciosa materia factum. Qui uero partim ex sua, partim ex aliena materia faciat aliquid: illā speciē sibi quærit, ut si quis ex suo uino & alieno melle faciat mulsum, aut ex lana uelamentum. datur tamen cōtra usurpatore Actio iniuriarū. Nisi forte uoluntaria, uel fortuita specierum, ut uini, aut olei cōmixtio faciat rem esse cōmunem, secus, si casu eę res

COMMENT.
Plantarū alieno solo
inseriarū ratio quæ?
Frumentorum quæ?
scriptura & charta
ucl pictura & tabula
quæ?

Si quis ex aliena ma-
teria speciē nouam
faciat?

Si quis partim ex sua
partim ex aliena ma-
teria faciat? uel si
res misceat?

Aedificiorū, & materiae, quae debet esse ratio?

Usufructuarij quae?

Thesauroꝝ quae?

Clauum quae?

miscantur quae segregari possunt, ut frumentū, & greges, certe, si quis ex aliena materia sibi aedificauerit, Dñs aedificij est habendus: aedificij enim solo cedit, sed duplum pro materia est solueñ. ne aedificia diruere cogatur. Qui enim de sua materia scienter aedificauit, videtur ad alienationē materiae suae cōsensisse. Quod si quis bona fide ex sua materia in alieno solo aedificet, tantisper Dñm fundi repellet, donec sibi tam in materia quā in fabros persoluat expensa. Ita etiā bonae fidei possessor facit fructus suos, si forte a solo fuerint per eū eiusue Procuratores separati. Quocirca si eos nō recolligat, ac moriatur: nō haeredibus suis, sed Dño fundi eos relinquet. Fructuarij etiā & tantū pecorū quantū accepit relinquere, & in locum demortuorū capitū ex foetu submittere, sed & arbores pro arboribus sufficere debet. recte enim colere, & quasi bonus paterfamilias creditis uti debet. Thesauros etiā si in fundo proprio, sacro, vel religioso reperies: tui sunt. si in publico, vel alieno: cum Principe vel haerede fundi, nisi secus fuerit conuentū, communes. Traditionē autē clauum potestas domus, atq; eorū quae intra sunt, tradita esse intelliguntur.

De incensorib, aut domorū, horreorū,

aut quorūvis honorū: nec non aruorū, syluarūq; plectendis, & si Plebei fuerint ac fugiant, in Ciuitatib. Iure Pol. iudicandis. Si vero Nobiles fuerint, captiuan- dis: vtrisq; aut ex Ecclesiis & Monasteriis recipiendis, ac poenae dedendis. Vide Libro 1. Capitulo 12. de Capitan. Articulo 9. Folio 216. de fortuito tamē incensio, vide in Praefatione huius Capituli.

ARTICVLVS III.

De quarūcumq; A R B Orum in syluis alienis excessioe.

Kazim. Visl. 1368 De quercu excisa, aut lignis cōmuni.

Qui in alienis syluis Quidā de sua audacia multū praesumentes, intrantesq; (bus. Lex I. 26. quercū axi aptam ex syluam uel gayum alicuius praeter Dñi uoluntatē, quercus & ligna ex- 27. ciderit, aut de lignis cidunt meliora: nullā poenam ex hoc sequi posse praetēdentes. Ideo Sta- cōmuni bus currū im- tuimus, ut si quis inciderit quercū in bonis alicuius Dño inuito ad axē pluerit inuito domi- ualentē, uel de minoribus quercubus, uel alijs lignis currum impleue- no: poenam L. domi- rit: poenā quē dicitur pyathnadzieſta illi soluat, in cuius dominio sunt no syluae succumbat, incisa. Statuimus etiā quod pro qualibet arbore fructifera seu pomifera & si arbore fructi- excisa, duodecim grossi duntaxat passo damnum cum poena pyathna- feram inciderit: ultra distam poenam pun- dzyeſta exoluantur. nitur in 12. grossis.

Kazim. Visl. 1368 Ne in alienis syluis ligna quis secet.

In alterius sylua ar- Statuimus etiā, Quod quicūq; habens cū aliquo limites, uel (Lex ij. 34. bores incidentes, pro terminos trāsgrediendo, ligna, uel utensibilia in alicuius sylua uel ga- 35. prima uice securim, yo inciderit: is cuius sylua fuerit, incidentē prius in securi. Secūdo, in pro secunda tunicam pallio, uel tunica. Tercio, in bobus, uel equis, seu in uno equo impi- pro tertia iumentum gnorare poterit sine poena. Sed si impignorauerit, in duobus bobus, uel perdet, equis: unum pro se obtinebit, & aliū bouem, uel equū super fideiussori-

Excidēs quercus far- am cautionē dimittat: & signū in arbore ubi impignorauit illū, facere, riue alienas, fertone & incidere teneatur. ¶ Si uero quis in gayo alterius furtiue unā, uel pro qualibet soluat, duas quercus inciderit: pro qualibet quercu sex scotos. Si uero tres in- cum poena triū Marc. ciderit, tres fertones illi in cuius gayo hoc fecit, cum tribus Marcis pro plantas minores ex- cidens, quatuor sco- poena, & tos soluet,

pœna, & Iudicio alias tres Marcas soluere teneatur. Et si tantū propa-
gines uel plantas minutas exciderit, quatuor scotos ipsum incidentem
soluere oportebit. Et idem uolumus esse tenendū de quercubus syluarū
seu in syluis aquaticis circa quaslibet aquas. ¶ De quercub. uero me-
ricarum, uulgariter dambroua, duos scotos quilibet ipsam incidēs per-
soluat. Si autē propagines, seu ramos inciderit, solū modo pignora ab eo
recipiantur. ¶ Si quis autē arborē cū apibus succiderit passo damnum
Marcam, & Iudicio alterā. Qui uero sine apibus, tamē ad apes aptatam
arborē succiderit, passo damnum Marcā mediam, & Iudicio pariter me-
diam conuictus exoluat.

A quercu uero meri-
carū 2. scoti soluatur

Qui arborē cū apib.
succidit, Marc. damn.
passo, alteram Iudis-
cio: pro arbore uero
sine apib. reparatam
tamē ad apes, mediā
Marcam soluat.

Capiat̃ preciosorū lignorū excisor. L. 3

46. Prima Constitutiōe, in Capitulo, Statuimus. &c. nescitur esse ob-
seruatū: Quod cū aliquis Kmetonē, uel quempiā in sua sylua arresta-
uerit: eundē pro prima impignoratiōe in securi tantū pignoraabit, pro-
ut scilicet in eodē Capitulo est descriptū. Et quod diuersę sint syluę, in-
ter quas aliquę reperiuntur in quibus sunt arbores magni ualoris & pre-
cij, ut est taxus, uulgariter Czufsz, & alię huiusmōi: his igitur attentis,
quia pignora debēt præcellere in ualore res pro quibus accipiuntur:
Equū uisum est nobis, & nostris Baronibus. Quod si aliquis syluam
intrans tales arbores, uel his similes inciderit, poterit per heredē & Do-
minū syluę capi, & ad fideiussoriā cautionē petentibus assignari. Nō
enim uidetur consonū & sufficiens esse, ut pro tā notabili damno syluę
pignus recipiatur, solumq; in ipso pignore ipse deprehensus puniatur.
Et similiter de Gays ubi pauca sunt syluę obseruetur.

vulad. regel. Craco,
& Varibz 1423.

Arbores singulares,
& magni ualoris, uti
est taxus, incidentes, ac
deprehensus, debet ad
cautionem dari: quia
non sufficit pignora-
ri talē. simile intelli-
gitur si inuentus fue-
rit in gayz ubi pauca
syluę fuerint.

A R T I C V L V S III.

De syluis glandarijs, fagarijs, & porcis.

Statuimus, Quod quādo aliquis habēs syluā uel mericā a se (Lex I.
85. distantē porcos suos, uel scrophas, per bona alterius inter media & uici-
na uoluerit ducere seu pellere ad eandē syluā, id facere nō poterit per bo-
na alterius, nisi per uia quę ducit ad syluā suam. Et idem dicimus esse
per omnia obseruandū de eo, qui pro suis scrophis uel porcis pro pre-
cio conduxerit syluā glandibus abundantē, uel fagis, & bona alterius
sint inter media inter syluā huiusmodi, uel mericā. ¶ Is ergo per cu-
ius bona pecudes huiusmōi Dñi, qui mericā uel syluā cōduxit, peli de-
bebunt, ex utraq; parte uia ad triginta ulnas glādes proprias prius col-
ligat, seu depascat: ut sic prædictus cōductor mericę uel syluę prædictas
scrophas uel porcos absq; suo dāno, seu offensa, poterit pellere ad eandē

Kaz. M. Vist. 1368

Porcos seu scrophas
ad glandes pelles, nō
per bona alicuius, sed
per uiam debet pellere.

Domin. merica in 30
ulnis, a uia remouen-
bit glandes.

Si alienos porcos in tua sylua reperias.

Statuimus etiā, Quod quicūq; scrophas proprias ad glandes (Lex II.
85. syluę alterius depulerit, hic cuius sylua fuerit, pro prima uice porcum
ZZ 11 unum: sec

Kaz. M. Vist. 1368.

Inueniens porcos in
glandib. suis prima ui-
ce unū, pro secūda du-

os mactabit, tertia uice eos ad Cur. R. M. uiciniorē depellet, per mediū cum Rege diuidendos. Vbiq; aut mactati fuerint, signabitur arbor, ad quam pores cadetur De Apibus in alieno nemore habitis uide infra articulo 6.

unum: secunda uice si inuenerit, duos porcos mactare poterit & ualeat: & tertia uice si inuenerit, omnes scrophas pellere poterit ad Curiā nostram uiciniorē, eandem nobiscum per mediū diuisurus. Ita tamē, qd' ubicūq; prædictos porcos infra suos limites mactauerit, signum in arbore facere teneatur. Et si pars aduersa damnū ibidem illatum esse negauerit, tunc impignorans tenetur signum in arbore incisum & factū exhibere. Et hoc proprio suo iuramento firmare uidelicet, ibidem porcos esse inuentos.

ARTICVLVS V.

De abigeis animalium quorumlibet, seu de uendicatione rerum custodiā nostram nuperrime effugientium, Terminorum facietenus dato: Nec nō de animalibus cicuribus vi ablati, & damno dato per uicinum vel Capitaneū abactis, sub custodia pascendis, ad Villam impellendis, vulneratis, in comodatione læsis, a fideiussore debitori non accipiendis, alea non perdendis, furatis, & pignori tantum recipiendis.

PRÆFATIO.

In Repub. nostra uia sunt Iudicia.

Verbales Termini propter cito rem officio exhibendam introducti.

Quare notatiōes rerum sunt in usu?

Primus Terminus Citationis uerbali.

Secundus Terminus & processus in eo qualis?

Tametsi de Iure domini & possessorio supra Artic. 1. nisi fallor, copiose egimus: præsens tamē Lex exigit, ut de eodem etiā aliquid agamus. Legislatores enim nostri secundū uarietate causarū, maturā, vel repentinā cognitionē ac uindictam desiderantiū in Rep. nostra, cōplura Iudicia statuerunt. Quorū quidē alia sunt tardissima, ut Terrestria; alia matura, ut sunt Castrenā, alia etiā iis uelociora, ut sunt Officiū Castrenā, alia uelocissima, ut sunt Termini uerbales: iūq; duplices, alii enim sunt corā Rege, de quibus Fol. 53. egimus: alii corā Capitaneis, de quibus Lex præsens agit. Verbales ergo seu facietenus Citationes inde sunt introductæ, quia sæpe fures: aut alioqui uolenti prædones animalia nostra de stabulis, vel pascuis abigere: vel seruos de agris, itinere, domoue propria capere: aut res quascūq; mobiles ex nostra possessione, ac potestate rapere: casuue amissas die nocturne tollerere, & quasi captiuis tenere nō reformidāt. Quæ quidē animalia, vel res, ita Domini persequi solent: ut uestigii abactorū, ac prædonū insistere, & ea ipsa quasi oculis ac facietenus tenere existimētur. Idcirco ut recuperandæ possessioni eorum omnium præsentissimū esset auxiliū, placuit, ut pro talibus animalibus, vel rebus custodiā nostram nuperrime effugientibus, nō scripta Citationē, sed tantū per Ministeriale quemcūq; rei ad Capitaneū loci uerbo citentur, ac uocentur. Qui qdē citati ne ipsa animalia, vel res, negent, abscondāt, mutant, aut corrumpāt: animalia auriculæ: res aut quacūq; parte earū incisionē: vel alioqui alia consignationē per Ministeriale notari solent. ut ita notata corā Capitaneo intra unam septimanā listantur: & exhibeantur. Quod si reus vel præuenta notari nō permittat, vel notata non listat, neq; exhibeat: utroq; vel altero tantū nomine, in pœna cōtumaciæ iuxta Ministerialis citationē (quæ ad Acta inscribatur cum ualore animalis vel rei iuxta formā citationū) cōdemnatur. Secundus aut Terminus eidem detentori ex citationē, seu citationibus secundis Literalibus Castrenā, primas citationes per Ministerialem recognitas, & in Acta relatas, iuxta formā Querelarū solitā insertas cōtinentibus, intra duas hebdomadas præstituitur. In quo si reus nō cōparet, inherendo Statuto de restitutione alienæ rei, in pœna triū Marcarū parti, & totidem Iudicio: in tantūq; si notari præuenta nō permisit, cōdemnatur. Quod si in Termino Cōcitorio ad satisfaciendū etiā absit, ibidē post Termini astitionē Actor super utraq; citationes remittitur ad intromittendū in bona citati, recte (ut fit in Artic. Castrenā) cum Vadiis triplicatis: hoc est 18. Marc. pecun. ne sub eo Vadio Intromissionē in pœna sex Marc. parti & Officio sigillatim decreta, & seruiente, impediatur. Quod si impediatur, Vadiū decernitur in reo. prætereaq; fit ulterior executio usq; ad banniendū: toties quoties aliqd prædictorū notari, seu ut ita loquar, ar-

quar, arrestari, vel facionari nō permittat: aut corā Officio cōtumaciter nō sistat, neq; exhibeat. Quod si reus animal vel rem praeuentā sistens, ac exhibens, suam si reus exhibeat rem propriā esse asserat: cū poena tamē sex Marcarū quodlibet eorū restituat possessor praeuentam & dicat ri, praesertim si illius rei verus possessor fuisse appareat, & probetur, super dominio suam esse propriam, aut seu proprietate animalis, vel rei: nec nō pro fructibus tempore possessionis in prius de iure possessoris interruptae proueniētibus: simulq; pro viciatiōe rei ex facto, vel lata culpa detentor sorio quam de proprietate ac fructibus iudicetur.

ris subsecuta, partes ad Iudiciū Terrestre Capitaneus remittat: praesertim si in Cisi prietate ac fructibus iudicetur.

ratioe pro eisdem fuit actio reservata. Nec solum fructus peti possunt, qui ex animalis, vel re intercepta prouenerunt, sed qui etiā prouenire potuerunt, si nō fuisset detenta. In fructu vero vel damno pecorū, sunt foetus, lac, lana, & labor. Seruorū vero census, & opere. Est aut in hac actiōe perpetua Iuris regula, Quod possessor bonae fidei lucretur fructus ante litis contestationē perceptos: male vero fidei possessor, tenetur de fructibus perceptis, tam ante quā post litis contestationē, etiā si Fructus post rei uenditionē peti possunt.

habeat titulum. Nam & titulus bona fide quæsitus a reddendis fructibus tantū liberat ante litis cōtestationē perceptis: verum a reddendis iisdem fructibus post litis contestatā perceptis nō liberat. Quocirca bonus titulus, scripto, testimonio, vel alioqui iureiurādo ab reo est probandus. Neq; tamē ob id vicissim seuerē Capitaneus ab Actore ipso requirat, ex qua causa rem possideat, quā petitur: siue enim ei cōmodata sit, siue cōducta, adeoq; siue habeat titulum possessionis suae, siue non: hoc est, siue sit possessor, siue eam tantū habeat in sua custodia, si modo Actor probare queat eam esse suā, ex quacūq; causa acquirendi iusti dominii: tunc detentor iniquus necesse habebit ea restituere. Quinimo si dolo malo fecit reus, quominus in eius potestate esset res, quā petitur: potest ab eodem tanquā a vero possessore peti. Nam qui in rem cōueniuntur, illi & doli & culpæ nomine cōdemnantur: sed diuerso Iudicio. neq; enim Capitaneus, sed Iudex Terrestris de ea culpa cognoscit, ut Lex de Villanis & vicinis furem insequi nolentibus Cap. sequenti Artic. 3. ponenda, eo nomine poenę dedendis documento esse potest. Atq; hæc de animalium ac rerum a non Domino, & iniusto possessore vendicandis tradere sufficiat, saluo semper aliorum meliore iudicio.

Ne qs vi boues alienos recipiat. Lex I

Kaz. M. Viss. 13 6/8

28. Cum alicui quatuor boues fuerint recepti uiolenter, & de huiusmodi uiolentia fecerit protestationē, Volumus quod pro huiusmodi negligentia bouum, & laborum, pro qualibet septimana quatuor scotos damnū & iniuriam passō cū poena pyathnadziesta, & Iudicio aliā similem poenam soluere illator iniurię teneatur.

Recipiens boues uiolenter, a quolibet boue septimanatim scotum soluet: insuper Actori soluat poenam pyath, & aliā Iudici

Hī boues, similiterq; alię res si facieteneantur, & arrestentur Cap. iudicat. Lex ij

Consuetud. 1 5 0 5.

123. Item Terminus facietenus datus, alias qui facionatus dicitur, in una septimana dari debet, sic dum res aliqua arrestatur cum Ministeriali, tunc si nō restituit ille apud quem fit arrestatio, ponit Terminū Ministerialis illi apud quē est arrestatio facta cōparendi coram Capitaneo in una septimana,

¶ Vsu Magistro ita hoc Statutum explicamus.

si res arrestate mox non extraduntur, Terminus per Ministerialis ei, apud quē facta est arrestatio, unus septimane præfigiuntur facietenus.

Item Terminus Facietenus datus, qui alias facionatus seu Verbalis dicitur, in una septimana dari debet, sic, & pro eo scilicet, cū res aliqua animata vel inanimis quocūq; calu nostrā nuperrime elapsa potest statē ita inuestigatur, ut quasi facie teneri videatur, & cū Ministeriali arrestatur: tunc si eā nō statim ille detentor illegitimus apud quē arrestatio facta est, restituit

ZZ in it: eidem

It: eidem detentori illegitimo apud quem est arrestatio facta. Ministerialis Terminum, verbis ad instar Citationis scriptæ cōceptis, ponit. & assignat: ut videlicet cum illa re corā Capitaneo in vna septimana cōpareat, & super Iure possessorio cum Actore Iudicialiter experietur. Deinde vero super domino rei Partes ad Iudicium Terrestre remittantur.

Quin & Villani furē insequi nolentes
quasi rē ipsi p̄didissēt, cōdemnātur. Vide Capitul. sequenti Artic. iij.

K. 12. M. Visl. 1368

De pecore de feminib. abactō. Lex iij.

A pecore quolibet in damno pars quarta denariorū decernitur pro depascitū feminibus soluenda.

Vt quilibet de proximi indemnitate uigilet, a damnisq; & iacturis diligentius caueat inferēdis. Statuimus, Quod si quis alterius semina iumentis, uel quibuscūq; pecoribus maioribus depascat: quod ille homo cuius pecora reperta fuerint, pro quolibet iumento uel pecore, unā quartā denariorū dampnū passo soluere teneat.

Ex consuetudine, ab equo seu equa vnum grossum, a boue medium grossum. similiter a vacca: a quatuor pecudibus vero grossum, a quatuor serophis grossum. similiter a quatuor aucis: ab equo autem in compede ferro reperto in damno duos grossos forestaliū q̄libet soluere teneat.

K. 12. M. Visl. 1368

Pecora quādo ad forestā R. dātur. L. 4.

Iumenta in damnis abacta, non domi feruntur, sed in Curiam Regis uiciniorē pelenda decernuntur.

Adeuitandū aut quālibet altercationē. Decernimus, Quod ad proximiorē Castellaniā seu Curiam Castellaniæ, siue fuerit Regalis, siue alterius cuiuscūq; ludicis, iumenta dampnū passus depellendi habeat facultatem. Ita tamē, quod sub testimonio uicinorū in propria domo iumentis siue pecoribus per noctē seruatis, in crastino ad proximiorē Curiam Castellaniæ prædicta iumenta depellere teneatur.

Si pecus triduo detineatur. Lex v.

Consuetud. 1505.

Qui quocūq; modo abacta pecora nō dat intra triduum ad forestam Regiam, puniatur poena triū Marc.

Quod si aliquis alicuius pecora habuerit quocūq; modo, & ea nō dederit ad forestam Regalē, alias do Obory ad diem terciū: tūc si apud eum arrestabūtur per Ministerialē & per duos Nobiles, citatus in Castro respondēbit, & restituet pecora cū poena triū Marcarū. Sed Iudex Castri pro dāno partes nō iudicabit, sed eas remittet ad Terrē Iudiciū.

Si pec⁹ e dāno abactū ad fideiuf. nō def.

Consuetud. 1505.

Pro pecore in damno abactō, detento, & ad cautionem fideiuf. foriam nō restituto: admonitus ad Iudiciū Castre, pro poena decernenda citatur. Pro damno uero illato partes ad Iudiciū Terrestre remitti debent.

Itē si aliq; alicui pecus detinet alias Zaymie de dāno, et noluerit (L. vi.) illud dare ad fideiuf. cū fuerit monitus per Nobiles & Ministerialē: pro tali nō datiōe debet citari ad Ius Castreñ. & luens poenā triū Marcar. debet dare pecora ad fideiuf. cū deducetur prius, quia illud dare noluit ad fideiuf. Fit aut istud ideo, ut ne pecora destruerentur propter longuā detentionē. Item ea ratiōe, quia Iure Terrestri non cito adiri posset restitutio pecoris illius abacti, pro poena aut illa Iudiciū Castreñ. iudicabit, sed pro damno illato Iudex Castri partes ad Ius Terrestre remittit.

De eodem,

De eodem.

Item si quis pecus alienū in damno abegerit, aut simpliciter seruauerit teneatur illud dare intra tridū ad forestā Regiā, alias do Obory. Vbi si aderit Dñs pecoris, dabitur sibi ad cautionē fideiussoriā, & pro damno remittentur partes ad iudiciū Terræ. ¶ Si autē Dñs pecoris nō esset, tūc cum pecus daretur ad forestā Regiam, tūc iste qui seruat abactum pecus, effideiubebit illud, qua fideiussioē facta, dandum erit ei uiceuersa ad seruandū in cautionē fideiussoria, ad duas septimanas: quibus decursis iterum pecus præsenterit in foresta, & iterū Burgrabius foreste restituet ei pecus in cautionē fideiussoria per alias duas septimanas. ¶ Fieri autē istud potest ad alias tercias duas septimanas, uidelicet, pro tercia uice fideiubendo, & qualibet uice abactor seu cōseruator pecoris dabit Burgrabio fertonē iuris Regij. ¶ In ultimis duabus septimanis cōseruatori in cautionē præfixis. Si Dñs pecoris ueniet, dandū sibi erit pecus in cautionē fideiussoria. Pro damno uero remittātur partes ad Ius Terrestrē: si nō ueniet Dñs pecoris, tūc cōseruator pecoris præsenterit pecus Burgrabio in foresta habebit medietatē pecoris, tanq̃ lūre lucratam, & medietas debetur mēse Regiæ, seu ad mēsam Regiā. ¶ Cum autē sit ipsa pecoris diuisio inter partē Regis, & partē cōseruatoris: cōseruator, & pro damno, & pro illis tribus fertonibus pro lūre Regio in foresta datis, medietate contentus sit pecoris, seu pecudum.

Si Tenuarij bonor. Reg. pecora de dā-

Item Statuimus, ut Tenuarij bonorū mense nō- (nis abigāt. Lex vii). stræ Regiæ, si uicinis, aut alijs hominibus iniuriati fuerint, teneantur stare iudicio Terrestris postq̃ fuerint per iniuriā passos euocati. ¶ Et si pellāt pecora, aut pecudes, ad domos, aut Curias Regales, occasioē differentię granicierū, aut ratioē destructiōis seminatorū, tenebūtur ea dare ad cautionē fideiussoriā, super decretū Dñorum iuxta cōsuetudinē Terræ diutius obseruatā. Quod si secus fecerint, luent pœnas, sicut alij Nobiles quæ pœne poterint peti, & exigi ab eis, etiā in pecunijs, si quas habuerit in bonis Regalibus inscriptas.

Iumenta quatenus pascēda. Lex viii.

Statuimus, Quod omnes habentes iumēta indomita, a uigilia Sancti Adalberti usq̃ ad festū Sancti Michaelis illa sub custodia pascere teneantur, alias qui secus fecerit, extimatiōe damni cōuictus, iudicio & dānum passo cū pœna unius Marcæ ad soluendū sit astrictus. Sed deniq̃ ipsa iumēta damnū patiens ad suā domū propriā pellere nō præsumat.

Pastor oues ad Villā impellat. L. ix.

Præterea de Villanorū pastore Egidius deposuit, Quod ouē ad gregē impulsam

Cōsue. Ter. Cr. 1505

orro si pecus ad forestam Regiā datur, attamen per eum dominū casus sit propriū nō effideiubetur: rex per ipsum pecoris abactorem, cum totidem fertonib. iuris Regal. Burgrabio dandis effideiubetur, & iterum Burgrabio ter præsenterit, postea uero absolutis teriti effideiussione. & totidem presentationib. inter abactorem & Burgrabium diuidatur.

Kazim. in Nyskous & Opoki 1454.

Tenuarij bonor. Regalium, qualiter promiurij lūre sint cōueniendi?

Tenuarij pecora de segetib. aut granicieb. abacta, super cautionem libera mittant. Alioq̃ in pœnis morte Terrigenarum succumbent.

Huius mentio fol. 237 Idem uero 383.

Kazim. Visl. 1368 Cuius iumenta tempore aestatis inferunt dāna in segetib. pœna unius Marcæ puniatur & damnū soluāt

Kazim. Visl. 1368 Accusatore pastorem conueniente pro oue,

et pastore affirmante eius reductionem fieri debet iuramentum pastoris.

Kaz. M. Vist. 1368

Pro vulneratis, seu interemptis iumentis, aut poledris, poene serie statuuntur.

impulsam, & custodie pastoris commissam, de grege amissa, nec per pastorem sibi esse restitutam dicit: pastor uero assererat se ouem predictam una cum alijs ad Villam reduxisse. Nos in tali casu decernimus, pastorem, hoc uidelicet quod ouem cum ceteris ad Villam impulit, iuramento firmare debere.

Si quis vulnerat, aut occidit iumentum. L. x.

Statuimus insuper, Quod interficiens iumentum indomitum cuiuscumque, quatuor Marcas: poledrum uero interficiens, tres Marcas: & ubi iumentum ictu, uel plaga, culpa alicuius lesum fuerit ad dorsum, Marcam cum dimidia, & pro poledro secundum annum quinque Marcas huiusmodi ictum uel plagam inferens soluere teneatur. Vbi uero tertium, quarti, uel quinti anni poledrum uulgariter Zrebca occiderit, iuxta quod passus damnum super aestimatione eiusdem poledri occisi iuramento suo firmauerit, satisfacere teneatur.

De equo comodato ac laeso, vide fol. 505

¶ Ne Equum uel Bouem debitoris sui fideiussor in iudicio obliget, fol. 528.

¶ Equi ludo scacorum non amittuntur. Vide Folio 531.

Frumentorum tamen nocturni fures in crimine deprehensi, equos, & omnia quae secum habuerint perdunt.

Vide Capitulo eodem Articulo secundo.

Quod si vicini requisiti furem equi insequi noluerint, illum damnum passio soluatur. Vide Capit. xij. Art. iij.

Præscriptio pro pecoribus, vel iumentis,

Kaz. M. Vist. 1368.

Passus damnum furto in pecoribus infra annum, in equis aut iumentis infra biennium ad iudicium euocet: alias non nisi cum testibus ad agendum admittitur.

tis, ui, uel furto ablati. Lex xi.

Statuimus insuper, Quod passus damna per furtum, uel spoliū, in pecoribus: uel pecudibus, uel rebus minutis, infra annum tantummodo euocandi ad iudicium quem uoluerit habeat facultatem. Sed in iumentis, & equis, uiolenter, uel furtive ablati, infra duos annos: post annos uero supra dictos ad agendum non nisi cum Testibus admittatur.

Pecora pignori captum ad Pala, uel Castell.

Idem Rex.
Idem cap. de Pala.
et Castell. et Capit.
et iterum lib. 4. cap.
10. ar. 1. post antiquum
iuris processum pos-
netur.

Item ubi Curiae nostrae sunt remotae, Terrigenae nostri possunt pignora recepta, ad Curiam Castellani, aut Palatini in Terra illa commorantis propellere.

De cane alieno recepto, vide sequenti articulo.

ARTICULVS VI.

De animalibus feris, Ceruis uidelicet, Apris, Onagris, & id genus aliis, nec non Canibus alicui uis receptis: aut Leporibus, Apibus, Piscibus in alieno fundo quaesitis, uel furatis,

Tamen si ho-

Tametsi homo in hoc pulcherrimo cœli theatro, ac elementorū vsura, sit quis-
 dam œconomus, atq; adeo Dñs omnium animantium ab opifice rerum positus: Nis-
 hilominus vt Iure naturali ac Ciuili fundorū dominia eorūq; fructus, inter ipsos
 homines sunt distincta, ita quoq; & feræ, quodā modo sunt diuisæ. Etenim inuis-
 to Dño nefas sit cuiq; alterius fundū ingredi venandarū earum causa. de quo Le-
 ges inrapositæ sunt cōditæ. Secundū autē quod sunt tria elementa, in quibus anis
 malia vsui hominū necessaria viuunt, degunt, & generantur: vt pote, terra, aqua, &
 aer: ita triplex est venatiōis forma, terrestris, aquatilis, & aerea. Neq; nunc dicam
 quā multiplices insidias capiendis feris homo repererit, hoc enim esset arenā nu-
 merare: illud naturæ opus dignū memoratu, dignū etiā admiratiōe est, quod ho-
 mo cūcūq; sibi nōnullis feris, earundē auxilio venatur alias, ita cū canibus qua-
 drupedes in terra, cū vermiculis pisces in aqua, cū falconibus & accipitribus aues
 in aere capit, & prædatur: pariterq; cum illis diuidit prædā. Licet vero siue vtili-
 tates, siue potius miseriæ venatorū Tragediis, atq; etiā carminibus variis sint des-
 cantatæ, ne dicā irrisæ: ex venatiōe tamē maximā vtilitatē militariū viris solere
 venire, proptereaq; charā illis esse debere arbitramur. Quod similitudinē scilicet
 magnā cum re bellica teneat. In ea si quidē vnus quasi summo Imperio præfici-
 tur, cuius dicto omnes pareāt: ille hostem excursiōibus prouocat, exploratores in
 speculis disponit, insidias abdit, apertū martem dissimulat, alteros canes in loris
 quasi in statioe milites cōtinet, alteros qui hostem vestigēt, atq; laceffant, præmit-
 tit: quæq; ad fugā patent diuortia obseruat, per saltus & arua padites cū venabus
 lis præmittit, loca plana & aperta equitū alis præcingit, cornuū strepitu, & clamo-
 re multiplici, progressū receptūq; canit, prædæ atq; victoriæ signa dat, prædā ad-
 uentantē aut euadentē significat, castra mouere indicat: In vniuersūq; nihil nō
 illic fit, in quo verū prælii forma nō exprimitur. Nam & niues ac æstus, famē &
 sitim, laborē & vigiliā iuxta venatores tolerāt: tantūq; auditate prædæ feruntur,
 vt equitando, currendo, proiliendo, montes superādo, ad mille pericula obdure-
 scant: in simulatoq; prælio ad verū certamē exercitatiores, & feris congregiando
 in hostes quoq; promptiores reddūtur. Et quamq; præter has vtilitates tales vi-
 ri minime etiā male cogitantes sunt, nihilominus sicut in omnibus rebus ita in ven-
 natiōe modus quidā est adhibendus: ne studio eius nimio vel cultum animi, in Res
 pubq; officia negligamus, vel etiā a feris quandā morum & corporis cōtrahamus
 feritātē: vt interim taceā, quod venatiōi dediti domesticas quoq; curas plerūq;
 intermittunt, & cū Acteone a suis met canib. dilacerantur, atq; cōsumunt. Certe
 piscatio minus vtilitatū habet, exercitatiōis autē ingenuo homine dignæ, prorsus
 nihil. insuper pisces male nutriunt, ipsi autē piscatores semper argent. nudiq; ac in-
 opes esse apparēt. vt causa nō sit cur piscatio bono viro sit exercenda, nisi per eos
 homines, qui nihil industriū, nihil etiā forte vnq; sibi ad gerendū proponunt, sed
 semper stagnis, lacubus, ac etiā fluminibus immersi piscatiōi indulgēt. Sed quos
 niam feræ, vt sunt, bestię, volucres, pisces, & omnia animalia, quæ in mari, cœlo,
 & terra nascuntur, in nullius peculio esse possunt, ideo simul atq; ab aliquo capte
 fuerint, Iure gentiū statim illorū esse incipiunt: vt ex sententia Aretini tradit Ius
 stinianus. Quod enim ante nullius est, id naturali ratiōe occupanti conceditur.
 Nec interest feras, bestias, & volucres, vtrum in suo fundo quis capiat, an in alio
 no: plane qui alienum fundū ingreditur venādi aut aucupandi gratia, potest a do-
 mino, si is præuiderit, prohiberi ne ingrediatur. Quicqd autē eorū cœperis, eorūq;
 tuum esse intelligitur, donec tua custodia coercetur. Cum vero tuā euaserit custo-
 diam, & in libertatē naturalē sese receperit, tuum esse desinit: & rursus occupantis
 sit. Naturalē autē libertatem recipere intelligitur, cum vel oculos tuos effugerit,
 vel ita sit in cōspectu tuo, vt difficilis sit eius persecutio. Quocirca feram, tametsi
 vulneraueris, nisi tamē persequendo eā cōtinue cæperis, erit occupantis. Nec dis-
 similis Apium ratio est, si enim in arbore tua cōsederint, anteq; a te alueo inclu-
 dantur, nō magis tuæ intelliguntur esse, quā volucres quæ in arbore tua nidum fe-
 cerunt, ideoq; si alius eas incluserit, is earū Dñs erit. Fauos quoq; si quos effecer-
 rint, eximere

PRAEFATIO.

Homo est huius mū-

di economus.

Inuito domino causa

uenandi alienum fuit

dum ne ingreditur.

Triplex est uenatio-

nis forma.

Venatio quod aere

prelio simili sit, mis-

laribus uiris utilis

sima est.

In uenatione modū

est adhibendus.

Piscatio semper utilis

habita.

Fera nullius sunt pro-

pria. Idecirco occupa-

pantium sunt.

Aper occupanti cono-

ceduntur, & earū fa-

ui: potest tamē domi-

nus fundi prohibere

rint, eximere quilibet potest. Plane integrare, si prauideris ingredientē fundum tuum, poteris eum iure prohibere ne ingrediat. Examen quoque quod ex aluco euolauerit, eousque tuo euolauerit, eousque intelligitur esse tuum, donec in conspectu tuo est. nec difficilis persecutio eius est, aliogen occupatis sit. Pauonū quoque & columbarū, fera natura est: nec ad rem pertinet quod ex consuetudine euolare & reuolare solent. Nam

Pauonum, columbarum, & ceruorum fera natura est, & animalium reuertendi habere desisse creduntur, quando reuerti desinunt. & Apes idem faciunt quarū constat ferā esse naturā. Ceruos quoque quidā ita māsfuetos habent, ut in syluā ire & redire soleāt: quorū & ipsorum ferā esse naturam nemo negat. In his aut animalibus quæ ex consuetudine abire & redire solent, talis regula comprobata est, ut eousque tua esse intelligatur, donec animū reuertendi habent. Nam si reuertendi animū habere desierint, etiā tua esse desinunt, & fiunt occupantiū. Reuertendi aut animū videntur desinere habere, tunc cū reuertendi consuetudinē deseruerint. Gallinarū aut & anserū nō est fera natura. id quoque

Gallinæ & anseres quamuis conspectum exierint, non desinunt esse nostræ: & qui animo lucrandi ea retinet furtum facit. ex eo possumus intelligere, quod aliæ sunt gallinæ quas feras vocamus: Item alii sunt anseres quos feros appellamus. Ideoque si anseres tui aut gallinæ tuæ aliquo modo turbati, turbataque euolauerint, licet conspectum tuum effugerint, quocumque tamen loco sint, tui tuæue esse intelliguntur. & qui lucrandi animo ea animalia detinet, furtum committere intelligitur.

Fera acta, vel canes ne vi capiātur. L. I.

Vulad, Iagello Crae. & Variha 1423. Nonnullæ displicentiæ seu cōtrouersie inter nostros subditos & Nobiles in uenationibus oriuntur, ex eo, quod aliqui feras agitas, aut canes aliterius recipere nō formidant, nec uerentur. Vnde Statuimus, ut si quis imposterum ceruū, aprum, aut onagrū alterius agitatum, uel captum, uel, aut occulte, aut canes alienos ceperit, aut rapuerit, & pro se usurpauerit: talis usurpans pro ferinis, siue canibus, tres Marcas pro pœna, & alias tres Marcas illi cuius fera fuit soluere sit astrictus.

Lepores in alieno fūdo quādo venant.

Vulad, Iagello Crae. & Variha 1423. Cum aut Leporū uenatores solent pauperibus hominibus (Lex ij.) non modica inferre nocumēta, bona eorū & fruges cōculcando: ea propter statuendo inhihemus, Quod a festo Sancti Adalberti usque ad cōgregationē omniū frugum hyemaliū & æstiuāliū de campis in bonis alterius absque uoluntate eiusdē uenari non præsūmāt. Alias passo damnū pœnam trium Marcarū pecuniæ talis nouerit se luiturum.

De mellificis in diuersis nemorib. ha-

Vulad, Iagello Crae. & Variha 1423. Mellificia in nemoribus seu Borris alterius Dñi Kmetis (Lex iij.) tones tenentes, aut iure hereditario possidentes, & sub alio degentes, de tributis alias Dany seu melle respondere tenentur Dño nemoris, in quo huiusmodi mellificia habentur, quod si in solutiōe tardi fuerint, tūc Dñs poterit pro tributo suo iudicare, & impignorare illos, & Dñs sub quo deget nō debet eum defendere, sed cū eodē iusticiam petenti tenebitur ministrare, ut de cōmuni molendinatore etiam in Libro priori est prænотatum Folio 335.

Si quis apisteria succidat. Lex iij.

Kaz M, Visl 1368. Si quis aut arborem cū Apibus succiderit, passo damnū Marcā, & ludio alterā: *Arborem cum Apib. succident, Marcā dā nū passo alteram ius*

dicio alterā: Qui uero sine Apibus, tamē ad Apes aptatā arborē succide-
rit, passo damnū Marc. mediā, & iudicio pariter mediā cōuictus exoluat

dicio soluere, pro ara-
bore uero sine Apib.
reparatam tamē ad
Apes mediam Mar-
cam soluet.

Fur apīū & mellis quomodo expurga-

Petrus traxit Iohannē ad iudiciū, asserēs, quod apes seu (tur. Lex v.
mellificia ipsius tēpore nocturno furtiue ad domū propriā deportasset,
17. quod se offerebat probaturū. Iohannes uero negabat se hoc fecisse. Sed
dicebat propriū suū mel, ut decuit, in domū suā propriā portasse.
Tandē Petrus per iudicē pluries interrogatus, si per eos qui uidissent
apes seu mellificia sua per Iohannē recipi, & in suā domum deportari,
intentionē suā posset probare: Petrus respondit, quod tales Testes de-
uisu nullo modo posset habere. Nos itaq; statuendo decreuimus, in ta-
li casu, iuramentū Iohanni imponendū. Si alias fuerit bonæ famæ, & si
pro expurgatiōe sui asserat, qd' propriū suū mel in domū deportabat.

Kaz M, viij. 1358.
Accusatus quod mel
aut Apes furatus fue-
rit, si bona fame est
& asserit proprium
mel suū tulisse, iura-
mento se expurgat,
actore usum furtum
non probante.

De alueis piscarijs, deq; alluuiōib. L. vi.

Quæ Folio 258. uideatur.

Quodq; retibus nō sepibus sit piscan-

dum. Folio 412. uideatur.

De furto Piscium. Lex vii.

38 Præterea Statuimus, Quod si quis in alterius Villa, uel possessione, in
lacu, piscina, in aqua fluenti, furtum fecerit: iudicio cōuictus damnum
passo satisfacere, & Domino Villæ in qua huiusmodi furtum commis-
sum est, ipse fur pœnam soluere teneatur.

Kaz. M. viij. 1358.
Fur in lacu, piscina,
& flumine damnum
cum pœna soluat.

De Alluuiōibus, paludibus, & pascuis.

Quamuis fluminis naturalē cursum opera nostra auertere Legibus prohibemur,
tamen ripā aduersus fluminis impetū cuius munire est integrū. Quod si fluuius
derelicto priore alueo aliū sibi faciat, ager quē circueit, prioris Dñi manet. Si uero
paulatim alteri auferat, alteri aut applicet, id extra cōtrouersiam Iure alluuiōis
non fisco, uel ærario, sed ei queritur, cuius fundo accrescit, nisi quod si qui ea quo-
que ratiōe locupletatur, uel diminuuntur patrimonio: tributorū etiā præstationē,
uel diminutionē agnoscere debent. Porro ea quæ paludibus, uel pascuis antea fu-
erunt adscripta: si sumptu, ac opera possessorū ad meliorē frugem quoquomodo
deducta fuerint, nō solum ipsorum et possessorū propria esse, uerum etiā nomine
horum fructuū nō debere census nouos eisde imponi arbitror, ne scilicet sumptus
ac diligenter ipsiusmet possessoribus fraudi fiant.

COMMENT.

ARTICVLVS VII.

De Occupationibus, ac Inuentionibus.

Eas itaq; res Iure occupamus, quas quidē, quod nullius ante essent, primū om-
nium possidemus: ut sunt omnia animantia, quæ in terra, mari, & cœlo nascuntur.
Res aut nullius esse dicuntur, aut nostro ac hominū instituto, aut factio, aut tem-
pore, aut casu. Nostro uel hominū instituto res nullius esse possunt, ut sunt res
sacræ, publicæ, & liber homo. hæc enim occupatis esse nequeunt. Factio homi-
nis res nullius sunt, quæ cum essent propriæ, domini sui negligentia pro desertis

PRAEFATIO.

Quæ nullius sunt oes-
cupantis sunt.

Quæ res nullius sunt
hominum instituto,
Factio.

aa ij atq; dereli-

Tempore.
Casu.

atq; derelictis haberi cæperunt, ut si quis agrum colere definat, vel nulla cura possidendæ rei tangatur: tales enim occupantiū fiunt. Tempore nullius censentur res, quarū possessor vetustate tēporum ignoratur. Casu res nullius habetur, quæ quodā euentu in incerta posselsiōe esse cæperit, non tamē desunt, quibus debeatur: ut est hereditas nondū adita; quæ aut nullius eo modo esse videtur, occupantium nō est: quāvis enim possessore carere videatur, attamē statim ut mortuus est is, a quo relicta est, hæredis esse fingitur. Porro inuenimus res, cum aliud agētes in illas casu incidimus, unde homines primo terrā occupasse cū vacua esset. Insulas autē nauigando, quas ante ignorabāt, inuenisse dicuntur. Inventionum autē ea iura esse putantur, quia inuentoris sit illud, quod alterius nō est, donec enim rei inuentæ dominiū probari a quoq; potest mihi id vindicare nō possum. Ac proinde si quis aliquid lucri, ut frumentū: vel metus, ut hostiū: vel quocūq; alio respectu, custodiæ causa defodiat: neq; dum eius depositiōis memoria exoleu erit, nō cedit inuentori: sed furtum cōmittit qui sibi id præter Dñm vindicat. Consimiliq; ratione, nec naufragio expulsum, nec salutis causa naui eiectum, aut casu aliquo præter Domini voluntatē perditū, Iure inuentiōis nobis vindicare possumus.

Quas res inuenire
censentur?
Iura Inventionum.

Quæ iure inuentiōis
censeri nequeunt?
Deposita seu deposita.

Thesauri in proprio
fundo inuenti, domi
no cedant.

Thesauri in loco sa
cro, vel publico in
uenti.

Thesauri in loco pri
uato inuenti.

Thesauri arte magis
ca reperti.

Thesauri ab seruo
vel a cane inuenti.

Thesaur. cedit Em
phiteutæ.

Bona fide possessori.

Vsufuctuario, hy
potecario, & marito

Item Thesaurus a Dño loci data opera, vel fortuito inuentus, cedit inuētori. Nam cum ignoretur a quo sit depositus, naturali æquitate Dño loci videtur reddendus tanq; res quæ in nullius bonis sit. Quod si quis Thesaurum in loco sacro vel publico inueniat, dimidio inuentor, dimidio vero Ecclesia propter pios vsus, vel fiscus Reip. causa potiuntur. Quod si quis inuentum neget, loco pœnæ totum, cū altero tanto Ecclesiæ vel fisco cedit. Similiterq; Thesaurus in loco priuato, non data opera, sed fortuito inuentus, inter inuentorē & Dñm fundi diuiditur. Nam si Dñs sciat, vel querere permittat, ei inuentū acquiri nō est dubitandum. Ecōtra vero Thesaurus arte magica inuentus, totus fisco cedit, quia inuentor indignus sit, qui illā possideat, quod arte religiōi cōtraria illum quæsierit. Quod si Dñs industria serui, vel canis sui rem repererit, ei cedit. Cum aut Emphiteuta omnes fructus fundi percipiat, Thesaurus inuentus etiā ad eum, nō autē ad Dñi fundum pertinet, qui quidē tantum Iuris habet in illo quātum sibi a principio reseruauit. Eadem ratiōe & illi, qui bona fide, & cum titulo præscripsit fundum, Thesaurus in eo inuentus cedere videtur, & non Dño directo. sequitur enim Thesaurus fundum. Similiterq; & vsufuctuarius, hypotecarius, ac maritus, si in fundo ipsi in vsum fructum, hypotecā, aut vsum dato thesaurum inueniāt, mea quidē opiniōe, illis cedit, nisi sit perhennis, ut minera metallorū quæ fundum sequatur, neq; ab eo queāt auferri, in vsum fructumq; temporālē computari non possint.

Kaz. M. Viss. 1368

Si inuētor inuenta neget, iuret. Lex I.

De inuentione alicuius rei accusatus, quā se negat inuenisse, proprio iuramento expurgatur.

Item Martinus deposuit cōtra Nicolaū, Quod cū agros coluisset proprios, bursa eidem cecidisset, in qua fuissent tres scoti. Nicolaus uero seminans bursam inuenit eandē cum eisdē tribus scotis, & eos monitus restituere nō curauit. Nicolaus aut negauit se prædictā bursam inuenisse, vel pecuniam habuisse. Nos itaq; in tali casu ediximus, ut idē Nicolaus proprio se iuramēto expurgaret, quod non inuenit, nec habuit pecuniam eandem.

CAPITVLVM XII. De Violentijs, prædis, ac furtis.

PRAEFATIO.

Tametsi in baptismo veterem Adamū ita occidamus, solenniꝝ iureiurādo ei dem renunciemus, ut eo deposito corpori Christi ad facienda opera bona inseramur, quæ

mur, quæ Deus præcepit, ut ambulemus in illis: nihilominus concupiscentiæ A-
dami radix adeo hæsit in nobis, tantumque viciorū in nobis procreat, ut omni-
pens pater scelera nostra vindicando iam fere vniuersam iræ suæ officinā cōsums-
perit: contrario vero ignoscentia & miserationibus suis ad quiduis audendum a nobis est relictus.
nimos suppeditare videatur. Eo enī prauorum audacia plerumque progreditur, vox prauorum.
ut subinde sese ad flagicia Satyrici Poetæ versu exhorrentur.

Aude aliquid breuibz Gyaris & carcere dignum,
Si uis esse aliquid: uilet quem sæua pudebunt.

Quocirca ne Deus iterum facinorosos velut Gigāes diluuiū absorbere, vel ut So-
domam incendio perdere, vel ut Iudæos hostili gladio dispergere, vel ut Adamum
paradiso huius denique mundi incolatu ad antipodas relegare cogatur: gladium su-
um dedit Magistratibus, quo secundum Leges, ad analogiā preceptorum Dei cō-
dendū ad pacem bonorum, vindictā vero malorum vteretur. Iudicioque suo Iudi-
cium Dei anteuerrāt. Et iure quidē istuc ipsum fit, Quemadmodū enim quis ex
cōtractu obligatur, ita quoque si quis lædit alium, eidē ex illa iniuria, seu delicto cō-
setur esse obligatus, ut superiore Capite egimus. Ac primo ex violentia, quis ob-
ligatur, quæ quidē quod corpus, vel res alienas, vi clam, vel aperte inuadat, om-
nia fere peccata sub se cōprehendit. Primo tamē Siccarios & Veneficos cōple-
ctitur, quorum alter telum, alter toxicum fraudulenter ad perniciē hominum oc-
cultat, vel vendit. Similiterque & illos qui dolo falsum testimoniū in perniciē al-
terius dicunt, aliosque huiusmodi, qui nomine alicuius maleficii rei tenentur. Quo-
rum omniū nō solum factum, ac exitus, verum etiā voluntas & apparatus in mas-
leficiis ipeclāda sunt, ac puniēda. Sub hoc quoque genus violentiæ Prædones &
Direptores possunt redigi. Prædones enim sunt qui alienas possessiones infestant,
& vi depopulantur, sicut faciunt Abigei, qui pecora ex pascuis vel armentis sub-
trahunt. Nam qui bouē aberrantem abducit, nō abigeus sed fur esse videtur. Pos-
sint & inter Prædones numerari, qui furtim alienas arbores succidunt, alienasque
possessiones infestant. Itē illi qui ex incendio, ruina, naufragio, rate, aut naui expu-
gnata, vi aliquid diripiunt: Hi enī adeo improbi sunt, ut ex alieno periculo lumes
re occasionē prædandi, alienaque miseria pasci nō reformidant. Non dissimiles istis
sunt Expilatores qui ita vestibus homines exuunt, ut ne pilum quidem illis faciant
reliquit. Qui tamē hereditatē, nec dū ab ullo possessā expilat, criminis quidem ille,
at nō furti reus tenetur. Porro Plagium committitur, cum quis alienis liberis vel
seruis persuadet, ut nescientibus parētibz, aut Dñis aufugiant, aut cum alijs fugi-
tium seruū, aut liberū hominē tanquam suū vendit, cū sciat esse alienū. Quorum
quidem plagiariorū poena semper est capitalis: Nisi probabiles causæ ac circūstan-
tiæ facti nequitia extenuent. Porro Furtū est fraudulēta rei mobilis inuito ipsi-
us Dño lucri sui causa cōtractatio. Quæ quidem definitio, & si satis indicat, qui no-
mine furti teneatur, vel nō: Has tamē generales de furtis regulas addā. Quia si quis
agnoscit se rem furtiuā emisse, eā pro precio retinere nequit, quinimo, nisi bona
fide se emisse probet, Dño rei suspectus habetur. Multo magis autē possessor rei
furtiuæ autorem suū nominare tenetur, si utique omnem suspicionē euitare cupit,
quæ a bono viro debet esse remota. Licet vero is qui aliena vendit Dño rei non
præiudicat, nihilominus si eā cōtractat, furti reus esse videtur. Similiter & ille qui
pecuniā ad alium perferendū accepit, doloque nō totā partem eius reddit, furti
reus esse censetur. Eoque magis furti reus est publicanus, qui dolo malo indebitū
extorquet, ac sibi usurpat. Ac proinde rei furtiuæ, vel vi possessæ, periculum ad
furem & violentū pertinet: nisi morā offerendo purgauerint. Ipsa etiā res furti-
ua, vel plagio abducta, usucapi nequit. Sed & nouerca rea furti est, si post hære-
ditatem per pupillum aditā de ea aliquid tollat, secus si quid accipiat antequā pupillus
bona apprehendat, tunc enim nō crimen expilatæ hereditatis, neque furti, sed ac-
tionem iniuriarū ipsi nouercæ arbitror esse intentandā. Qui autē recipit in suā
custodiā res furtiuas, vel si pastor efficitur lupus, furti quoque tenetur. Nam alter

Veteris Adami con-

cupiscentiæ radix in

nobis est relictus.

vox prauorum.

Pœna sceleribus ne-
cessario sunt a Ma-

gistratu irrogandæ.

Obligatio, ex delicto

ex violentia.

Inter uiolentos sicut

carthi, Venefici.

falsi Testes.

Prædones.

Abigei.

Arborum succisores

& possessionum in-
uadores.

Direptores ex peri-
culo occasionem præ-

dandi accipiunt.

Expilatores uestium
uel hereditatis.

Plagiarij.

Furtum quid est?

Qui agnoscit se rem
furtiuam emissee?

Qui rem alienam uide-
dit, & contractat?

Qui accipit perferē-
dam pecuniā, nec

reddit.

Publicanus indebitū
extorcor.

Res furtiuā usucapi
nequit.

Quando furti tene-
tur nouerca?

Furum receptor,
& pro pastore lupus

an fures sint?

quali ex societate, alter etiā ex perfidia obligatur. Quod si seruus fureretur aliquid si seruus infcio, vel infcio Dñi, Dominus pro eo obligatur ad soluen. estimationē rei furtiue: vel si cōfco domin. fureretur hoc nolit facere, integrum ei est noxium seruū, aut familiā noxæ dedere, a fctōrīq; addicere. Alioqui si sceleris sit conscius, cum suo & singulorū seruorū suorum nomine potest cōueniri. Sed Dñi propter delicta seruorū criminaliter cōueniri nequeunt: neq; rursus Dñi dedere noxæ seruos possunt, si scientibus illis delicta cōmiserunt. quin etiā si hoc casu serui ad pœnam rapiantur. Dñi tamen coguntur præstare estimationē damni. Idemq; de animantibus nostris cicuris si pauperiē fecerint, intelligendū esse arbitramur, quod de seruis. Quod si nautæ, caupones, si nautæ, caupones, aut stabularii hospiti quitq; furentur, in duplum reddere, aut alioqui cōuicti cāpote exoluere delictū tenentur. Leuiores aut furta seruorū patresfamilias coercēt. Certe si quis materiā furatā ædificio suo inserit, nō ad ipsiusmet, sed ad restitutōnem dupli obligatur. Sed Actio criminalis quæ pœnam illatura erat, non transit ad hæredes.

si quadrupes paupe-
riem fecerit.

si nautæ, caupones,
aut stabularij furen-
tur.

si q; materiā furetur
Actio criminalis tan-
tum obligat auctore.

ARTICVLVS I.

De violentiæ, spoliūm, ac furtorū variis formis: ratione personarū, rerū, locorū, temporū, ac modorū: deniq; inficiatione. conuictione, confessiōe, ac supplicio inter se differentib; ac distinctis.

De vi in via publica cōmissa. Lex I.

Kazm, Magnus Vi-
slicie 1368.

Vt itaq; certa mensura & regula de Poena, quæ cōsueuit nostro Fisco, siue nostræ Cameræ applicari, quæ syedmdzyesyat (seu 14. Marc.) dicitur, habeatur. Statuimus quod tantū in casibus in Statuto descriptis, & non in pluribus nostræ Cameræ applicetur, nempe ubi aliquis de uiolentia, siue spolio publicæ stratæ accusatus fuerit, & defecerit in sui expurgatione. Tunc enim uolumus quod in præmissō casu ea pœna nostræ Cameræ applicetur.

Si die forensi in via sit vis. Lex ij.

Kaz, M. Visl. 1368

Duodecim Testibus
expurgatur accusato
de spolio in uia pu-
blica die forensi cō-
uictus.

Martinus cōqueritur de Nicolao. Quod die forensi in uia publica sibi de pera octo scotos uiolēter recepisset. Nicolaus uero negabat, iniuste q; se ab eo accusari asseribat, cum eandē pecuniā nō amississet, nec sibi recepta fuisset, uolens se tantū sex Testibus de hoc expurgare. Nos in tali casu decernimus cū duodecim Testibus fide dignis, & non paucioribus fieri huiusmodi expurgationem.

Præterea null⁹ pabula pro equis in via

hoc est, in Villis, Tabernis, aut locis solitarijs, uiolenter recipiat: aut ad uendendū cogat nolentes: quin unusquisq; re sua pro libito suæ uoluntatis utatur. Lex iij. Quam uide folio 331.

Kaz, M. Visl. 1368.

Violētus nisi cōuincatur, expurget se.

Pro uiolentia accu-
satus iuramento se
purgabit, si Actor
non probauerit.

Præterea, ut Calumnijs uia præcludatur, Statuimus, quod si (Lex iij. aliquis bonæ famæ in Iudiciū pro quibuscumq; uiolentijs euocatur, Actor teneatur quod asserit cōprobare, alias Reus tantūmodo proprio iuramento se ualeat expurgare,

Si uim faciat

Si vim faciat diues inopi. Lex v.

28.

Itē cū pauper diuitē pro uiolentia citat, diues per Testes debet, & poterit se expurgare, alias iuxta uiolētis qualitātē debita poena est multādō

Kaz. M. Visl. 1358. Diues pauperi uiolē-
tiam inferens, aut tes-
tib. expurgetur, aut
poena multetur.

Si quis clā vel vi ablata reddit. L. vi.

24.

Egidius proposuit cū querela, Quod cū in uia dormiuisset, Falco su-
perueniens taliter dormiēti gladiū recepit, & peram in qua fuerūt tres
scoti grossorū. Et quāuis gladiū & peram sibi restituisset, tamē tres sco-
tos nō restituit, ipsos pro se usurpādo: Falco uero Reus quāuis de gla-
dio & pera cōfiteatur, et se eadē restituisse fatetur, tamē prēdictos tres sco-
tos se habere negat. Vnde nos attēdentes quod nullus debet res alienas
attrectare Dño rerum inuito, prēdictū Egidium Actore in tali casu de-
cernimus ad iuramentū fore admittendū. ¶ Quod si accusato de fur-
to, sed non cōuicto, adhibito certo numero testiū fuerit indicta purga-
tio. Et is si unius testis testimonio defecerit, propter hoc infamis nullo
modo habeatur, sed passio damnum satisfacere teneatur.

Kaz. M. Visl. 1368. Qui inuito domino
clam uel aperte res
auferet, posteaq; res-
tituit. Et si quid sup-
plendū reperitur, iu-
ramento actoris des-
bet stari.

Accusatus de furto se
expurgando si in iu-
rio teste defecit ino-
famis nō habetur sed
restituere teneatur.

Pro furto in vna parochia intra annū

16.

Si aliqui fuerint eiusdē Parochie, seu Districtus, & de (agas. Lex vii.
furto quarūlibet rerum unus aliū ad iudiciū uoluerit euocare, Statui-
mus, quod infra annū tantum modo ad hoc faciendū liberā habeat fa-
cultatē. Si uero secus facere uoluerit, annoq; elapso eandē moueret que-
stionem, tunc Accusatus rationabiliter per idoneos testes teneatur, &
potest se comprobare in facto esse innocentem.

Kaz. M. Visl. 1368. Accusatio pro furto
fieri debet infra an-
num inter personas
de una parochia, aut
Districtu, anno decur-
so accusatio per testes
se expurgabit.

Cōtra remotiorē intra trienniu. L. vii.

31.

Cum furta & latrocinia propter criminis immanitatē, & inflictionem,
seu formidinē poenę pro delicto cōmisso impēdētis per maleficos in-
terdum plurimū occultātur. Itaq; noticia criminis breui nō potest pro-
palari & manifestari, & sic furta quādoq; remanēt impunita, et cum cō-
tra tales Actio proponitur, aut opponitur, tūc per exceptionē pręscri-
ptionis annualis uolunt & nitūtur se tueri. In detestationē itaq; crimi-
nis & maleficiorū, decernimus, ut si quis de furto aut latrocinio in lu-
dicio accusetur, Si Accusatus cū Accusante sunt simul in una Villa, uel
in una Parochia, audientes simul diuina, tūc obiectio & exceptio annu-
alis Pręscriptiōis procedat & habeat locū cōtra agentem de furto. Si autē
Actor & Reus sunt ab inuicē distantes, nec taliter, ut pręmissum est,
uicinitate cōiuncti: nō alia Pręscriptio uel exceptio agentē de furto re-
pellit, nisi tantū triennalis, ut imputent etiā suę pigriciei omnes desides
& lenti, qui in sui damni recuperatiōe minime curauerant uigilare.

Kazim. Magnus Vi-
slic 1368.

Accusatus de furto et
si est in eadē uilla an
ut parochia cū accu-
satore habet annuas
lem pręscriptionem
cōtra agentem, alio-
quin triennalis prę-
scriptio cōceditur di-
stantib. ab inuicem.

De graminū, feni, ac frumētū, & casula-
rum furtis. Vide Capitulo xi. Articulo ij.

Pręscriptio

Præscriptio vero pro pecorib. pecudibus, uel iumentis, ac equis, ui, aut furto ablati, supra Cap. xi. Ar. v. uide.

De furto Apium, mellis, aut piscium,

Etiam supra Capitulo xi. Articulo vi. uide.

Fur licet fugiat, reus manet. Lex ix.

Kaz. M. Visl. 1368.

Fures tamen si captiuitatē effugierint, attamen debitum furti, qui in eo fuerint condemnati, semper soluere tenebuntur.

ARTICVLVS II.

Qui Prædones ac fures infamia, captiuitate, ac extremo etiā supplicio adficiendi sunt, vel non. Et quod boni viri nomine furti ac latrocinii accusati, pro varietate, ac iteratione criminis, & famæ integritate, vel tantum proprio, vel etiam cum Testibus Iuramento expurgantur.

Vagi raptores infames sint. Lex I.

Kaz. M. Visl. 1368.

Vagabundi raptores bonis & honore priuantur.

Sunt nonnulli qui per indiscretionē uictum longi temporis breui hora cōsumunt, tandemque assumunt sibi extra propria occasionē uagandi, & taliter uagantes aliena rapere nō formidant: ut igitur tales a qualibet occasione uagandi, & rapiendi, saltē formidine poenę retrahantur. Statuimus, quod taliter uagantes & rapinas cōmittentes quibuscumque bonis ipso forum quæ habent ipso facto sunt priuati. Et si cōtigerit huiusmodi fugitiuos nostræ gratiæ recōciliari, uolumus nihilominus quod inter suos pares, ut infames habeantur.

Sed vir bonæ famæ furti notatus expur

Kaz. M. Magnus Visl. 1368.

Vir celebris, & bonæ famæ, nulla suspitione notatus, accusatus de crimine furti, uel latrocinii, proprio se iuramento purgabit.

Ut uiri famosi & iuste uiuentes aliqua speciali prærogatiua apud nos inter cæteros nostros fidedignos consolentur: Statuimus de nostra Baronū nostrorū uoluntate, ut si quis miles, uel alius uir Nobilis, cui aliqua quæstio de eo prius in Iudicio mota nō fuit, de furti, uel latrocinii crimine accusetur, fas sibi sit, propter bonā præsumptionem apud uicinos de ipsa habitā, proprii iuramenti præstatione a tali accusatione se expurgare.

Si quis prædo fugiat, prædones seruet,

Kaz. M. Visl. 1368.

Si Nobiles patris rapinis, ex libidine sua e Regno fugierint, tandem interuentu amicorū in gratiam Regiam fuerint assumpti, remissa poena, tenebuntur tamen respondere cōuenientibus se & nihilominus infames declarantur.

Sæpius cōtingit, Quod quidā de militari prosapia (ac redeat. Lex iij. 26.) procedentes, ueluti prodigi honoris & famæ suæ, furta siue latrocinia cōmittentes, fiunt profugi nostri Regni, sua spontanea uolūtate: & sic occasionē querentes mala cōmittere nō formidant, pro quibus in irā nostræ indignatiōis incidūt. Tandem de cōmissis furtis & cæteris actibus malis poenitentia ducti, amicorū suorū intercessiōe mediante, nostram consueuerūt implorare clementiā, & sic nostræ gratiæ de nouo insinuantur. Volumus itaque quod licet nostra ira sit dimissa eis, & poena: nihilominus pro

lominus pro furtis, & damnis, uiris bonis & iustis illatis tenebuntur iudicialiter respondere & satisfacere iuxta definitionem per deputatum iudicem factam uel faciendam. Et nihilominus tales infames reputamus, neque alijs Nobilibus, qui nunc profugi extiterunt in fama & sublimitate honoris posse adæquari. ¶ Statuimus etiam tales qui occulte insidiando inhabitatoribus Regni nostri fures, & profugos, aut prodigos seruāt, eis hospiciū præbēt, aut partiuntur cū eis rapta, & male cōquisita, hoc facto infames esse, imparesque uiris probis & bonis debere reputari.

*Furibus profugis
& prodigis hospicia
præbentes, & portio-
nem ac sortem cum eis
habentes, censentur
infames.*

Kaz. M. V. 11. 13 & 8.

Furti enī uel spoliū ter cōuict⁹ infamis

14. Statuēdo declaramus, quod si quis tribus uicibus de furto, uel spolio, in iudicio cōuictus extiterit, etiam si rem furtiuā, seu ablatā restituerit, is infamis remaneat perpetuo, nec eidem portæ pateat Dignitatum, nullaque donaria in uestibus, aut alijs rebus penitus cōsequatur. ¶ Quod si accusato de furto sed non cōuicto adhibito certo numero Testium fuerit indicta purgatio, Et is si in unius Testis testimonio defecerit, propter hoc infamis nullo modo habeatur, sed passio damnum satisfacere teneatur.

Cōuictus tribus uicibus de furto etiam si restituerit infamis erit perpetuo.

si accusatus de furto, se expurgando, in uno teste defecerit, infamis non habetur, sed restituere teneatur.

Nobilis fur, capiatur. Lex v.

Ex Priuil. Iagellon.

81. Nullus Terrigena possessionatus pro aliquo excessu, nisi lure cōuictus, captiuandus est * illo tamen homine qui in furto, uel publico maleficio * deprehenderetur excepto.

*1 4 3 3.
Idē li. 1. ca. 25. ar. 4.*

Quomodo fures ac prædones expurgentur.

89. Licet cuncta lure detestemur scelera, & omne quod ini-
90. quum est Regius horreat auditus, sed ea maxime quæ spoliatorū & furum aguntur in Repu, dolo, arte, uel uiolētia, incōmoda: hæc enim tāto rigidiorē cōtra se incitant censurā, quāto magis hactenus multiplicata est eorū nequitia: Et propterea hoc firmamus edicto, ut quilibet cuiuscumque conditionis existat, notatus, culpatus, infamatus de furto, uel spolio, teneatur suā innocentiam equali ordine, uel grauitate, & testium numero, ac si Nobilitatē suā probaturus esset, clarificare, purgare, & demonstrare, alias uolumus eum tanquam furem puniendū. ¶ Illi autē tantum modo uolumus prodesse purgationis beneficiū, qui semel, aut bis, et ad maximū ter, de furti, aut spoliū fuerit notatus uel culpatus scelere. Eū autē qui quarta uice culpatus fuerit relinquimus Legibus plectendum.

*Kazim. Iagello Pe-
triconie 1 4 4 7.*

Infamatus de furto, numero testium (ac si Nobilitatē probaturus esset) se purgabit, alioquin profusus reputatus punitur.

*Culpatus quarta uice de furto legibus re-
linquitur plectendus.*

¶ Purgationē autē huiusmodi factururus, sine turba, aut tumultu, sed cū purgatoribus sui dūtaxat ueniat. Si qui uero ultra cōpurgatores suos uenire presumpserint, omnes decernimus honore priuatos. ¶ Omnium autē de furto uel spolio culpatorū & cōtumaciter in primo, secūdo uel Termino cōparere nolentiū, bona Thesauro nostro infiscamus Regio: mandātes omnibus Capitan. ut de illis se nostro nomine intromittant, & illorū realē apprehendāt possessionē.

Purgandus nō cū turba, sed cū cōpurgatoribus. ueniat, alioquin omnes honore priuantur.

Bona culpatorū & se primo ac secundo cōtumaciter absintatum Thesauro Regio confiscantur.

bb Qui No-

Alexa. Rad. 1505.

Ter in Regestris res
pertus uti male fime
capiuandus decer-
natur.**Qui Nobiles capiendi sint, uel nō. L. 7.**

Quāq; pœne esset intendē. obprauā adolescentiū Nobiliū multitudi-
nē, quorū hac tēpestate adeo aucta est licētia, ut etiā iāq; pdigiose istud
cōmissum esset, quod nō posset coherceri eorū temeritas, constitutiōib;
antiquis decernētib; nullū captiuandū fore, nisi lure uictus esset: At-
tamen innitendo ueteri p̄decessorū nostrorū instituto, decernimus,
nullum Nobilē captiuandū esse, qui bonę esset famæ, nisi lure prius fu-
erit cōuictus. Non censebitur uero bonæ famę esse quilibet ter in Rege,
stris maleficorū descriptus. Is ergo uti malæ famę absq; Iuris processu,
præsēntis duntaxat Statuti patrociniō capi, detineriq; poterit.

Ad biennium hæc Lex prorogatur.

Sigism. Crac. 1507

In Statutis Radomiensib;. Statutū, de his qui suspecti fuerint in crimi-
ne, qui uidelicet ter in Regestris maleficorū reperti fuerint, ut infames
esse censeantur, non in perpetuum, sed ad duos annos robur suum ha-
biturum decernimus.

Sigism. Petr. 1510.

Eadem ad quinque annos prorogatur.Hæc Lex quinquen-
nio nō exoleuit, cum
enim nō est alia de co-
ercendis maleficijs,
hanc usque retinuit, et
retinet.

Statutum Sereniss. olim Alexandri Regis de malefactoribus, & p̄edo-
nibus, siue ipsoꝝ fautoribus, in Radomiē. Conuētu quondā editum,
ab hinc ad quinq; annos exercendū, etiā & exequendū Consiliarijs no-
stris id ipsum suadētib; & petentibus promittimus, & pollicemur. De
quibus etiā Capitanei locorū nos certiores facere teneātur Regestra exa-
minum nobis tradendo sub pœna præmissa.

**Qui sub Interreg. de Thesauo aliquid
furatur. Lex viij.** Quam uide Lib. i. Capitul. i. Articulo iij.

Hi ex Tēplis ac Monaster. capiātur adSigism. Crac. 1543
Idem lib. i. cap. 4. ar.
8. Lege ii. positū est.

Ius Regni hos maleficos a Tēplis defendi nō per- (suppliciū. Lex ix
mittit, ut sunt qui noctu in segetibus, fundis, uel agris damna dant: itē
Siccarij alias dispercussores libere iter facientiū, fures publice proclama-
ti, uel ter in Regestris cōscripti, incendiarij, & uiolatores libertatū Eccle-
siarum: isti & tales ex Tēplis recipi, neq; defendi debent.

Pater tamē p̄ scelere filiū nō tenetur, nec

Kaz. M. Vist. 1368

Pater pro excessu fi-
lij, & e contra (nisi
sit particeps criminis)
nō est puniendus.

Cum dicit scriptura, Quod filius nō portabit ini- (e cōuerso. Lex x.
quitatē patris, nec e conuerso. Ideo Statuimus quod pater pro nequā fi-
lio, & e conuerso, minime coherceatur, uel puniatur. Et idē de fratrib;
germanis, uel quibuscūq; cōsanguineis declaramus fore seruandū, nisi
pater de culpa filij, uel filius de culpa patris, aut frater de culpa fratris
participando in crimine delatus uel accusatus se nequierit expurgare,
quia tunc secundū exigentiā culpæ puniendū esse crimen decernimus.

Sed cōmittēs

¶ Sed committens crimen secundū magnitudinē eiusdem percellatur, & puniatur in bonis mobilibus, seu in parte hæreditatis sibi cōtingente, nobis & nostræ Curix applicanda.

Committens crimē, secundū quantitatem criminis in bonis suis est puniendus.

ARTICVLVS III.

Capitanei, Nobiles, & Ciuitatū Consules ociosos inquirant, & laboribus mancipent, Prædones autē & fures, furumq; socios captiuent, ac Quæstiōibus primo, post ea, fontes supplicio dedant, idq; vt faciant, Rex vt Reip. custos, & fontium vltor Capitaneum hortabitur. Sed & Kimerones requisiti ac Serui furem persequantur, villici & familiares culpati expurgentur. Iudei vero, similiterq; et alii, nisi pro re furtiua euictorem statuunt, suspendantur.

Et iuste quidē, vt præmia virtutū, ita pœnas sceleri Magistratus irrogat: Nihilominus frustra pœnas pœnis cumulat, seuerioresq; seuerissimis addit, nisi primo omnium prouideat publice, quo bonis ac sobriis patribus boni ac sobrii filii nascantur: deinde vt statim a teneris annis ad virtutē, prætereaq; ad certum vitæ genus, atq; artem exercendā alligentur. Quod quidē genus vitæ suæ si quis temere relinquat, vt non secus, ac si miles statioe sua cedat, Legum animaduersioni sublit. Quo sensu maioribus nostris placuisse credo, vt vagi, similiterq; & mendici validi ac erronei, quocūq; diuerterint, inquirantur, & nisi intra triduum, alicui artificio, vel seruitio sese addicant, per Capitaneos, Nobiles, Ciuitatūue Consules, ad exercendā hanc artē quā norint, vel alioq; ad sodiendos aggeres, aliosue labores exercendos, publice, & priuatim captiuentur. Aliter enī Ciuilis societas cōseruari neq; nisi vt quisq; nolit, velit, certo generi vitæ sit addictus. Licet autē homicidæ, ac sicarii, nō nisi capite scelus suū exoluant: Nihilominus si dignitas naturæ humanæ, similēq; miseria plerūq; ad furandū impellens expendatur: certe nō ab re fuerit, si mitiore in speciem, reuera autē atrociorē pœna furtū plecteretur. nempe secundū magnitudinē criminis, ad exemplū captiuorum Scytarū, temporaria, vel æterna seruitute. Vt ita fures publicis operibus Castrorū, Ciuitatū, vel Villarum compedibus addicerentur potius, quā protinus, velut pecora macerentur. Nam & Moses Legislator durissimus alioq; furem tantum quadrupli: Romani autē tanti fœneratorem, furem autē ipsum tantū dupli condemnabant. Eset enī sceleratis, mea quædem opinioe, publica seruitus morte obscura tristior, & Reip. cōmodior, & gratia Evangelii longe cōuenientior: citiusq; hoc exēplo fortassis quā macratioe inhumana alii a furto cohiberentur: dum æternis probris amicorū & inimicorū pateret, atq; perpetuis laborū cruciatibus vexaretur. Quod si sic habiti etiā recalcitraret, tum demum velut indomitæ beluæ, quos catena & carcer nō coaceret, trucidari possent. E contrario vero patientibus omnis spes vitæ, vel libertatis, beneficio Principis, aut Senatus cōsulto recuperandæ nō præcideretur. At in summa difficultate annonæ cum quis egens panē, vel nudus lacerā vestem abundanti surripuerit, nō tam actioe furti tenetur, quā is qui venum eumentibus nō offert, vel etiā pereuntibus gratis sua nō cōmunicat, in culpa est. Hoc enim sensu Christus iuueni illi locupletari dixisse creditur, si vis perfectus esse, vade, vade omnia, & da pauperibus. Occidit enī, qui cum posset tempore famis nō pascit, vel tempore frigoris nō vestit, in aliisq; calamitatib. nulla charitate erga proximū cōmouetur. Quod si forte tāta sit in reo sceleris immanitas, vt neq; pecunia solui, neq; carcere domari, neq; verberibus corrigi, neq; infamia deici, neq; talioe rependi, neq; exilio abigi, neq; seruitute vinciri, sed porro primo quæstiōibus, post ea & morte eluēda Magistratū videatur: certe in quæstiōibus sagaces atq; integri Iudices sint. Primo enim seruus nō est torquendus cōtra Dñm præsentē, vel præteritū: similiterq; cōtra patrem, matrēue, aut Tutorem suū Dñi: nec Libertus cōtra patronum, nisi forte in Principis vitā cōspirauerit, vxorem, aut socium occiderit, idq; ex probationibus aliunde accersitis verum esse appareat. tantūq; minus pro Dño serui sint torquendi. Et licet veneficæ, vel parricidæ, aliæq; huiusmōdi fœmine torqueantur:

PRAEFATIO.

Danda est Magistratui opera, ut boni boni nascantur.

Deinde ut quisq; ab ephibis certe arti addicatur.

Vagi ut morbi Reip. publicæ captiuentur.

Furta seruitute potius, us quā furca aliquo usq; plecterentur.

Furtum quando esset remittendum.

si alia pœnarū genera eluendo crimini nō sufficiant, tunc demū ad quæstiōes & crucem est ueniendum. seruus cōtra quos torqueri non potest.

ad torturā tamē liberi hominis nō est perueniendū, nisi præcedant verissimilima indicia, ac probatiōes, vt dicitur, luce clariores. Nihilominus milites veterani, & eorum filii, necnō Decuriōes, cæteriq; in dignitate aliqua positi, etiā præcedentibus indicis torqueri, plebeiōrūq; pœnis addici nō debent: etiā si nō emeritis sitis pendis cesserint; nisi forte a militia ignominiose fuerint dimissi. Iudices autē criminum, nō a tormentis, (crudele enim hoc esset & inhumanū) verum ab argumētis verissimilibus atq; probabilibus, a persona, & factō Rei trahendis, initium peruestigādē veritatis capiant. Atq; cum iā Reus patratum a se scelus cōfiteatur, ne tormentorū acerbitate coactus sit falsa loqui, ex causis & circumstātiis facti est cognoscendū, tantōq; minus fidei eidem habeatur, si vel custodem, vel captiuatorē sui, aut virum bonæ famæ quasi criminis adiutorē culpet: nisi res manifesta dictis habere fidem, & extremum suppliciū criminibus irrogare suadeat. Sed ne quis odio, vel stulto errore aliquē tormentis obiciat, omnino nō nisi Accusatore præsentē Reus torqueatur, nec nisi euidentia facti, vel suamet cōfessione cōuictus necetur. Quod si Accusator pœnitentia forte ductus actionē criminalē, vel ad diem præstitutū, vel intra Iuris præscripta tempora nō prosequatur, pœna talionis vt pote tergiversator percellatur, velut in crimine violatæ domus solet obseruari. Nisi forte in Reo infamia grauissīma esset pœna, in Accusatore vero propter obscuritatē suā leuis & ludica, tum enim infamia illius nō nisi morte huius esset respondenda. Ac proinde Accusator satisdet de lite prosequenda. Nam si in Ciuilibus causis Actores temere litigātes pœna pecuniaria mulctantur, quāro iustius in Criminalibus id vsu veniat? Aliter enim homines, iidemq; innocētes viri a vitiis aduersariorū suorum tuti esse nō possent. Sed impune tormentis atque cruciatibus, vt pecora ad lanienā, infamique obicerentur.

Quia ociosi ex Ciuitatib. sæpe seruitū,

sæpe prædatum exeunt: ideo nō foueantur in eis absq; annuo seruitio, & testimonialibus Literis. Sed per Capitaneos & Officiū Ciuile & bonorum hæredes capiantur ad laborandum.

SIMILITER & Kmetones, Hortulani, ac eorū filij a Dñis suis profugi per Capitaneos, uel per Ciuile Officiū capiantur ad laborandū.

GENERALITER q; omnes ociosos, uagabūdos, nullisq; seruitijs, aut artibus addictos, Capitanei perquirant, & eosdē Nobiles in suis bonis coherceri permittant, uel alioqui citati illos statuāt.

PERINDE q; mendici sub certo numero in Ciuitatib. & Villis habitēt, & sub signis Consulū in Ciuitate, aut Plebanorū in Villis mēdicent. alioqui in manus Capitaneorū uel Dñorum tradantur.

EX hoc enī præcipue genere hominū prædones sunt ac fures. De quibus Leges vide Libr. 1. Cap. 16. Artic. 7. fol. 307. 308 & 309. & de Vagis ac Philistæis fol. 351. necnō de veris & falsis mēdicis discernendis fol. 352.

Rex autē Capit. hortabitur, ut tales co-

Licet omnes Dignitarios ad exequēda sua Officia, in- (herceāt. Lex I. primis tamē Capitaneos nostros, Literis nostris ad satisfaciendū debito suo cōmonefaciemus, præsertim in inquirendis Golotis & Inquilinis uagabūdis: cōtra quos ut Statuta super his iam dudū cōdita per ipsos Capitaneos locorū diligenter exequantur, ad eosdem etiam admonitionis causa Literas dari faciemus.

Si uicini

Si uicini furē insequi noluerūt, Lex ij.

20. Nagoth deposuit querelā cōtra suos uicinos, Quod cum equus tempo-
re nocturno fuisset sibi subtractus, Idem Nagoth cū instantia requisiiuit
& petijt suos uicinos Villanos, ut per uestigia eundē furem sequi ue-
lint, sibiq; esse auxilio, quo a fure suum equū habere posset. Villani ue-
ro furem insequi recusarūt, & ita Nagoth prādictū furem cū equo a-
misit. Nos itaq; in tali casu declaramus Villanos ad soluendū equum
prādicto Nagoth esse condemnandos.

Kaz. M. Vifl. 1368.
Fit eiusdē mentio lib.
1. cap. 17. articulo 2.
de Kmetonibus.
Vicini requisiti ad in-
sequendū furem pro
auxilio si insequi nos
luerunt ad solutionē
furti condemnantur.

Serui furē inseq nolētes infames. L. iij.

- 116 Cum hac tēpestate familiares ubiq; se excusarent, quia cū Dñi eorum
ad insequendos fures maleficos aut hostes nō irent, ipsi quoq; eosdem
maleficos insequi nollēt, qua quidē re nō mediocre dabatur patrocini-
um nequā hominibus manus euadētibus eorū per quos cōmode pote-
rant detineri. Quapropter Statuimus, ut quicūq; seruorū siue famulā-
tium iubentibus Dñis fures & malefactores quoscūq; insequi & appre-
hendere noluerint, recusauerintq; perpetuo sint infames. Qui aut fures
insequentibus & apprehēdentibus infamiā obijcerent, eandem poenam
infamiā incidant eo facto.

Alexan. Rad. 1505
serui qui iubentibus
domini maleficos nō
insequuntur, infame
sunt. Et eodem
decreto subiacent illi,
qui insequentibus infa-
miam obijcerent cul-
pam.

Si Villic⁹ seu familiaris p dominū de

30. aliquibus rebus ablati culpatur, cū sex Testib. se expurgat. Lex iij.
Præterea cum Dñs contra suū Villicū aut cōtra alium familiarē pro
aliquibus rebus, uel iniurijs, mouerit quēstionē: Tunc ipse Villicus aut
familiaris Dño suo nō defferendo iuramentū, teneatur se cum sex Te-
stibus expurgare.

Kazimirus Viflicia.
Idē sol. 334. de Kmet-
tonib. & 351. de ser-
uis sic mentio.

Iudæ⁹ si euictorē pro re furtiua nō sta-

Cæterū Iudæi pignora debebūt inscribere in Li- (tuit suspēdat. L. v.
bros secundū Statutū nostrum Cracouiæ in Conuētū Regni generali
anno Dñi 1532. æditum, supra Libro primo Cap. de Iudæis positum.
QV Oniā uero nimia furū licentia & pluralitas, eo maxime creuisse
uidetur, quod fures ipsi habeāt rerum furto ablatarū, apud Iudæos tutā
uenditionē. Cui malo ut obuiā iri posset, ex cōsilio Senatorū Regni no-
stri, & postulātibus Nuncijs Terrarū, decreuimus, decernimusq; ut si
Iudæi pro re furtiua ad se delata, euictorē statuere nō possent, aut nollēt:
in Iudicio ad hoc citati, poena furcæ ipsi, ut culpæ participes & conscij
puniri debent.

Sigism. Petr. 1538.

Idem cum alijs lib. 1.
cap. 21. de Iudæis fo-
lio 366.

Eos p pignore accipiatur si furtū redi-

37. Volumus, quod Officiales alias Ministeriales quan- (matur, Lex vi.
do pro furto pignorant, habeant bouem mediocrem.

Kazim. Magnus Vif-
licia 1368.
Idem libro 4. cap. 12.

De Falsarijs & Calūniatorib. Præuarica
toribus & Tergiuersatorib. Incanta-
toribus, & Mathematicis.

PRAEFATIO. Prædones ergo aperta vi vt Leones ad cecidendū, econtra fures te cta fraude vt vulpeculæ ad rapiendū, opportunitatibus inuitati ferūtur. Porro Falsarii & Calūniatores eundē quoq; finem cōsecratur, sed via diuersa. Nam Falsarius dicitur impostor, qui imitatione veri suum cōpendium alterius dispendio per dolum querit. vt si qs instrumenta publica aut priuata deleat, aut eis aliquid addat cōtra eorum quorū interest voluntatē, falsum dicat testimoniū, monerā radat, vectigalia trāsgrediatur, vnā rem duobus vendat, mercesue alienas, vel suas, in quātitatē, vel qualitate deteriores tradat, mutetue nomē suum in damnū alterius. Quorū qdem omnium audacia iuxta criminis cōditionem aliis atq; aliis coercetur pœnis. Non tamē imputatur illi crimē falsi, qui sine dolo malo aliqd fingit, idq; ipsum sibi licere putat impune. Dolus enim malus quo falsarii vtūtur dicitur omnis calliditas, fallatia, machinatio, ad circumueniendū, fallendū, decipiendūq; alterum adhibita. Cum autē bona fides ab omnibus pariter exigat ne quē circūueniamus, recte ex delicto illi obligari iudicatur, qui in fraudē aliorum aliqd machinati sunt, laudentq; vituperāda, vt inde aliqd lucri eis accedat. Ac proinde in tantū possunt cōueniri, quātum lucri ad eum peruenit, si ciuilitē nō criminaliter cōueniantur.

Calūniator quis est? Calūniator vero est, qui sciens falsa crimina alteri intendit in Iudicio. Neq; tamen Calūniator est censendus, qui nō probat quod intendit. Nam inquisitioni Iudicis cōmittitur, vt videat, an Actor iusto errore ductus crimen intenderit, qd probare nequeat; an euidentē calūniā accusationē suscepisse deprehēdatur. Nam tantū propter euidentē calūniā aliquis est pœnē dedendus, nō propter eā quæ ex aliqua suspiciōe alicuius præsūmitur. Vt tamē in patrandis aliis flagitijs, ita in Calūniā destinatus conatus factus est æquandus. Neq; enim debet prodesse ei, per quem nō stetit, quominus nihil defuerit. Est autē legitima Calūniatori pœna talio, vt videlicet eidem pœnæ subiiciatur, cui Reus fuerat subiiciendus, si fuisset criminis cōuictus. huic est confinis Præuaricator, qui in Iudicio deserte sua causa partes Aduersarii tuetur. Dicitur autē abusive ille Præuaricator, qui in Iudicio cum Aduersario colludit falsas probatiōes Aduersarii admittens, veras dissimulat. Quod si facit, vt in causa euictor euadat, de existimatiōe integritatis periclitatur. Sin autē vt suus Dñs causa cadat, doli Reus tenetur. vt enim iuste bella sunt gerenda, ita etiā bona fide a bonis viris est in Iudicio disceptandū. non quo quacūq; tandem via vincant, sed vt quod sit iustum æquum teneāt. Cadmēa enī victoriā plus nocet victori, quā victo. sua enim quēq; fraus vt ait Cicero, & suus error maxime vexat, suum quēq; scelus agit, amentiaq; afficit, suæ malæ cogitationes conscientiaq; animi terrent. Hæ sunt impijs assiduæ domesticq; furia, quæ dies noctesq; pœnas a sceleratis repetunt. Confinis est Præuaricatori Tergiuersator, qui nō impetrata abolitiōe, in vnīuersum ab accusatiōe publica vel priuata desistit. Quod quidē in causis Ciuilibus est Actoribus liberū: In Criminalibus sane pœna talionis coercendū. ne quis, cui, quit quid velit criminis citra iniuriā impune intendat. Sed & Incantatores, Ariolos, Magos, aliosq; huiusmodi maleficos, & Veneficos, sub hunc quoq; titulum redigimus, qui quidem si vel saluti vel fortunis aliorum circumeundo dæmoniacis artibus insidiātur, & sint noxii, vna cum suis sectatoribus iuxta Leges citra respectū dignitatis tormentis subiiciuntur, & igni postremo cremantur. Excipiuntur tamē Mathematici ab hac animaduersione, qui

uersione, qui quidem syderū motus, positiones, & qui ex illis sequuntur effectus, quamq; in inferioribus corporibus habeāt vim & operationē inquirunt, & tempe-
 pestates futuras elementorūq; affectiones prædicunt. Animorū tamen nostrorū
 hos vel hos motus, ac etiā fortunas nostras, item tempora & momenta, superstici-
 ose magis & arrogāter, quam pie & vere sese prædicturos promittunt. Quæ vel
 pater cœlestis abdidit in sua potestate, vel hominū momentaneo arbitrio religit.
 Proptereaq; ipsi Mathematici malā opinionem suæ arti atq; odium conciliant, Quare Mathematici
 quod scilicet fines artis suæ transgressi, audacter de his pronunciant, quæ a sensu
 bus & ab experientia hominū aperte dissentire videntur. male audiunt.

ARTICVLVS I.

Calūniatrices, falsæ, & inordinatæ Cita-

tiones locū in Iudicijs non habeāt. Falsarij uero, & autores huiusmo-
 di Citationū per Dignitar. Iudicijs præsideñ. sunt puniēdi. Lex I.

Quam Libro 4. Capitulo 16. Articulo 3. & 4. vide.

De calūnia, calūnratore, & calumniato.

94 Cum omnis Iuris Regula uis præcludat calūnijs, statuendū (Lex ij.)
 censuimus, Quod si cōtigerit, ut cuipiā obijciatur calūnia, calūniatorq;
 ab antiquo nūcupetur, quia uidelicet procurauit, aut procurat causam
 calumniosam. (ipse calūniator) luet calumniato, cū se purgauerit, pœ-
 nam trium Marcarū, & Iudicio trium. ¶ Talis aut purgatio ipsis ca-
 lumniatis duntaxat tribus uicibus est indicenda. Si uero quarta uice q;
 culpatus fuerit de opere, seu crimine calūniæ, amplius ad purgationem
 admitti nō debet. Sed (si cōuictus fuerit) pro suo scelere nares sibi præ-
 cidi debent, ad instar equi castrati. Et eo ipso sit honore priuatus, nec lu-
 re Nobiliū peramplius, aut eodem aliquatenus se tueri potest.

Kazim. in Nyeßoué
 & Oppoki 1454.

Cū calumniatus se
 purgauerit, luet ei ca-
 lumniator pœnam 3.
 Mar. & totidē iudic.

Sed si citatus Actor
 obijceret, quia calū-
 niose me pro eo uel il-
 lo citas: Actor præsti-
 to iuramēto, & hono-
 rem suū tueri, & cau-
 sam lucrari propior
 erit. & hoc ideo ita
 solet decerni, ut ne ci-
 tati ad cōuicia facile
 prouant, sed ut iuri-
 dice Actori respondeāt

Qui innocentē calumniose pro inua-

sione domestica Citauerit. Lex iij.

Quam Libro 1. Capitulo 12. Articulo 10. de Inuasiōe domus vide.

Si quis Nobilem pro vulneribus aut

homicidio falso culpauerit. Lex iiij.

Quam Libro 1. Capitulo 15. Articulo 5. & 6. de homicidijs vide.

Eodē modo, si fœmina falso, & calumni-

ose aliquem pro uiolatione sui accusauerit. Lex v.

Quæ Libro 1. Capitulo 12. Articulo 7. de Violat. fœm. videatur.

De Falsarijs uero mensurarū, ponderū,

& pannorum, aliarumq; rerum uenaliū. Lex vi.

Quam Libro 1. Capitulo 16. Articulo 10. de Mercatoribus vide.

Porro de falsarijs monetæ Libro secun-

do Capitulo de Moneta uide.

Calūniatorib. tribuē
 cibis purgatio est cō-
 cessā, pro quarta cen-
 scatur infamis, igno-
 bilis, & nares præci-
 sas habeat.

Eiusdē lib. 4. ca. 5. ar.
 2. de Procuratorib.
 fit mentio.

Prætereaq; de falsarijs Teloneorū seu

commisſis Libro 4. Cap. de Teloneis. per omnes Artic. Et iterū Capit. 5. de Reſgni viis per omnes itidem Articulos vide.

De falsarijs Inſcriptionū, & procuratio-

num Libro 3. Capitulo 8. Articulo 6 de acquisitione rerum ex Contractibus, & iterum Libro 4. Capitulo 5 de Procuratoribus vide.

Itē ſi quis obijcit falſitatē Literis pro-
ducentis. Lex viij. Quam uide Libro iij. Capitul. viij. Artic. i.

Quilibet pro delictis ac criminib. ſuis
reſpondeat. Lex viij. Quā uide Lib. iij. Cap. xvi. Ar. iij. de Except.

EuiCTOR p crimine reſpōdeat. Lex ix.

Quam Libro 4. Capitulo 16. Articulo 4. vide.

Si coadiutores citati per principalē nō
interceduntur. Lex x. Quæ Lib. primo Cap. xvij. de Seruis uideat.

Quin pater pro exceſſu filij, & ecōuer-
ſo, niſi ſit particeps criminis non puniatur, quin qui committit crimē,
ſecundū quantitē criminis in bonis ſuis uel etiam in corpore eſt puni-
endus. Lex xi. Quæ ſupra Capi. xij. Artic. ij. uideatur.

¶ De extraordinarijs Criminibus.

COMMENT. Sed quia cor hominis eſt abyſſus profunda, tantūq; viciorū ex ſe profert quo-
ridie, vt nulla ratiōe vel numerari, vel nominibus ſuis appellari queāt, tantū abeſt
Plura ſunt delicta,
quam iura.
vt Legibus cōprehendi, pœniſq; deſcriptis ſigillatim coherceri poſſint. Ideirco
placuit Legumlatoribus, quaſi remiſſiōe generali, eorum cenſurā atq; coercionē
nobili Iudicis officio cōmittere. Neq; enim ſolū natiōes integræ, verum etiā &
Nationum & Ordī-
num peculiaria uicia.
ſinguli fere ſtatus hominū, immo etiā quiſq; mortaliū peculiaribus morbis labo-
rant, ac infeſtātur. vt enim taceā de natiōibus: certe omnes Ordines hominū in
Repub. noſtra expendēdo, facile quiſq; animaduertet, quia alii ſunt morbi Præ-
ſidium, & Nobiliū; alii Ciuium, & Plebeiōrū. Quibus quidē ita laborāt & ſunt ob-
noxii, vt citius eos tollas, quā malo ipſo liberares. inq; officio moderato: ū viro-
rum cō-
ſtituas. Ac proinde Iudicis cognitiōi proponendū eſt, vt pro conditiōe in ſui vel
alterius Ordinis hominē admiſi, pœnā in cōuictos ſtatuat, ita tamē vt quoad ſies
ri poteſt, particularia crimina ſub genus aliquod Legibus cōprehenſum redigan-
tur: aut ſaltem ex æquo & bono, ac vtilitate Reipub. euidenti coerceantur.
Particularia crimina
ſub certum aliquod
genus criminū Legib.
comprehenſum redi-
gantur.

CAPITVLVM XIII.

**De fide publica, deq; ſentenciā paſſis,
ac reſtitutis, ſeu de Treugis pacis.**

PRAEFATIO.

Tameſi iuratus Rex Reip. noſtræ præeſt, vt ne ſumma potentia eius timea-
tur: Lege etiā tenetur, a Senatu inſuper coerceatur, ne quicqd velit arbitrari ſuo
faciat.

faciat: Quia tamē propter tenues defendendos Leges cōduntur, Magistratusq; instituntur, maiores nostri preter ea, Episcopū Cracouiē. & Cracou. & Sando-
 miriē. imo & omnes alios Palatinos, tanq; supremos Aduocatos, velut olim Ro-
 mæ Tribunos plebis cōsulari, Regiæ, & Capitaneorū opposuerunt potestati, vt
 scilicet quisq; profugorū, publica fide ab illis munitus, sublato omni timore, corā
 ipso Rege suam causam libere diceret, & si forte facto, vel in aliquo Iuris gradu
 ab Iudice aliquo sit oberratū, in integrū peteret restitui. Quo quidē in Rep. no-
 stra instituto, quid prudentius? iustius? deniq; humanius excogitari potuit? nō fa-
 cile inuenio, profecto quoties mecū sensum huius Legis penitus examinō, toties
 in Repub. nostra summā Ciuū libertatē, cum summa Principis potentia cōiun-
 ctam, & his quasi intermediatorib. conciliatā demiror, veneror, atq; colo. tantū as-
 best vt metuā ne vnq; in Repub. nostra, vel populus ad seditionē ob iniurias, vel
 Princeps eiusue Capitanei ob potentiā, in perniciē Ciuū, more Tyrannorum
 obuia quæq; pstermentū, grassent, & feratur. cū vtrinq; innocentie tuēde atque
 Iusticie conseruandæ tantopere studeatur. Et fontes quidem ea poena,
 quæ cuiq; delicto Legibus est assignata, a Principe & Capitaneis plectendi sunt:
 nihilominus ne errore, odio, ira, cupiditate, aliisue cōsultoribus pelsimis peccēt,
 & vt omnibus profugis ab iratis ad placatos, sub tutela ipsorū Regni Procerū pro-
 uocare sit integrum, his cōstitutioib. est prouisum. Atqui ea est Regum nostro-
 rum in Imperio moderatio, ea etiā in Iudiciis æquitas, vt nō solum a scitis illorum
 litigantes nō dissentiat, verumetiā nostro sæculo nō vidimus, qui se nō suo prius
 quā Regis calculo cōdemnarit. Erga profugos etiā ita Reges nostri clementer se
 gerunt, vt ipsimet eosdem auctoritate sequentiū Legum, si ab reliquis Magis-
 tratis, vel ab aduersariis opprimantur, data illis fide publica, cum suis Capitaneis
 tueantur, & defendāt. Qua qdem Lege Prouinciā Legati freti in Comitibus an-
 ni huius fidem atq; patrociniū Regis, ac vniuersi Senatus, pro quibusdā patriciis
 & Presbyteris imploratūt. quorū alteri ob vsum Eucharistie sub vtraq; specie, iux-
 ta institutū Christi: alteri ob legitimū matrimoniū ab Episcopis hæreseos fuerāt
 condemnati, postularuntq; vt deinceps causa hæreseos, nō ab vno Episcopo, quod
 quidē & Conciliis apparet esse prohibitū, verum ab omnibus Episcopis, & Rege
 cum Senatu integro, idq; in Comitibus Regni, tanq; in causa vtriusq; fori discute-
 retur. Sed quia ratio operis nostri postulat, vt summa tantū genera huius tituli
 paucis attingamus, hoc itaq; missis aliis faciemus. Ac principio in proscribendis
 Reis est hoc sciendū, Quia sententiā proscriptionis ab eo qui nō habet Iurisdicti-
 onem, vel præter causam, Iurisue solennē formā lata, ipso Iure nulla est putanda.
 Item calamitas matris vel patris nō nocet filio antea cōcepto: licet etiā postea in
 lucem edatur. Sed neq; liber homo damnetur ad perpetuos carceres, vel ad me-
 tallum, opusue publicū. Licet ætas nullum excuset, quominus delictū puniatur.
 Exulum etiā bona cōfiscantur, vel aduersario Iure victori cedunt. Ad clamorem
 aut populi Iudex nō debet illicita perpetrare, quin Legibus iudicet, ita tamē, ne
 sententiā ipsemet postea corrigat, vel eandē iuste in reprehensionē vocari expe-
 riarur. Sed ad poenalem sententiā nō peruenitur, nisi Reus fuerit cōfessus, vel
 probationib. clarissimis cōuictus. Et tamē nemo signāndus est in fronte, quia ho-
 mo creatus est ad imaginē Dei, quæ de industria ab homine deformari nō debet.
 Tantūq; poena debet tenere eos, qui delinquūt, præterea tantū exilii, vel carceris
 poena Reus est afficiendus, nunq; vtroq; simul. Generaliter aut nullus Iudex bo-
 na Fisco addicere potest, nisi forte solus Princeps, ex causa in Comitibus integro Se-
 natu examināda. Publicatis autē bonis, Rei obligatiōes transferuntur in Fiscum.
 Atqui nō est Principi nostro ea inhumanitas sequenda, quin bona proscripti li-
 beris, præsertim nō emancipatis, pro rata parte simul cum Fisco partiatur. Multoq;
 magis omnia dotalia bona, tam ante, quā intra, & post nuptias a marito uxori da-
 ta ab oneræ sententiæ libera esse permittat. Cōsimiliterq; aliis omnibus quibus
 bona noscuntur esse obligata Fiscus nihil præiudicat. Quod si quis nō metu, ne-
 que conscientia vllijs intentati criminis, sed ex infania, vel doloris impatientia
 mortem sibi

Quo sensu Senatores
 quasi Aduocati pro-
 fugorū sunt instituti?

Duo signa Reip. bene
 constituta retinemp.

Regum Polon. summa
 moderatio.

Rex etiam inique op-
 pressis patronus esse
 debet.

Que demū sententiā
 proscriptionis rata
 esse debet?

An proscriptio pas-
 tris nocet liberis?

Liber homo ad per-
 petuos carceres ne
 damnetur.

Exulū bona cui cedūt
 Iudex quid attēdat?

Quando ad poenam
 est procedendum?

Nemo signetur in
 fronte.

Quos poena tenere
 debet?

Qui Iudex bona
 confiscat?

Quæ bona fiscus non
 capit?

Bona eorum qui sibi
 mortem consciscunt,
 cui cedunt?

mortem sibi

mortem sibi cōficat, hæreditatē suā ad liberos transmittit, non ad Fiscū. Quod si Princeps sententiā si Princeps sententiā passum in pristinū statum restituit, etiā quo ad honorem passos in integrum militiæ, & bona, hoc est in integrum restituisse illum videtur. nisi forte expressa restituit.

Lex ob aliquod maleficiū id fieri veret, aut Princeps ex indulgentia tantū aliqd Conditio & præor horum, nō totum restituat. Certe vt Actor proscriptus & restitutus potest ad pri- gatiua restituti quan- gatiua restituti quan- ore m redire Actionē, ita etiā nequit se tueri cōtra suos creditores. Quin etiam

restituto damnato filii recidunt in eius potestatem, proptereaq; Testamenta illo- rum irritantur. Cōtractus tamen per eos interim legitime celebrati, rati remanent. eorumq; Tutela expirat, si pater probos habeat mores. & nō aliter. Gesta præter rea per filium tempore proscriptiōis paternæ valida sunt. Sed Tutor & Curator dati filio proscripti, patre restituto, deponunt officiū Tutelæ & Curæ: patriq; ea cedunt, nisi pater esset prodigus. & viciorū seruus. tunc enim neq; Tutela, neque Cura finitur: neq; Ius administratiōis ad patrem reuertitur, vt luctuosior sit filiis paterna restitutio, quā fuerit eius deportatio. Generaliterq; vñ obseruatur, quia quitquid proscriptio abstulit, restitutio redintegrat. nisi sit aliqua causa ab extrinseco impediens.

ARTICVLVS I.

Omnibus Oppressis, ac Profugis tam Magistratus contra Regem & eius Capitaneos, quam Rex contra omnes subditos patrociniatur. Si modo Lite- re publicæ fidei publicetur. Quas etiā Cancellariū ne irritet.

Aduocati cōtra metū Regis vel Capit-

Kazim. Magnus Vi-
slicia 1 3 6 8.

idem positiū est libr.
3. ca. de statu mulier.

De aliquo crimine ac-
cusato & profugo,
Episcop. aut Palatin.
dabit saluū conductū
ad duos mēses, ut gra-
tiam Regis querat,
postq; admitti ad iu-
stificandū se, alias Pa-
latinus eum ad metas
Regni cōducet. extra
Regnum. per annum
mansit, & gratis
am absque infamia
quæritabit.

Statuimus, Quod si aliquis corā nobis, uel nostro Capi- (tanei. Lex I. 35.
taneo, de aliquo crimine, uel maleficio fuerit accusatus. & ad ostenden- 36.
dum suā innocentiam, per nos, uel nostrū Capitaneū nō fuerit admissus,
& ob hoc ipsum fugere cōtingat, & ne huiusmōi fuga ad infamiā repu-
tetur: Idem fugiens corā Reueren. in Christo patre Episcopo Cracou.
aut Palatino Cracou. aut Sandomir. protestabitur quod nos, aut Ca-
pitaneus noster ad expurgandū ipsum admittere nolumus, et tales præ-
notati, aut Palatinus noster illius Terræ, profugo Treugas duorū mē-
sium dare poterit, & ipsum profugū seruare: infra quod tempus idē Pa-
latinus apud nos, uel nostros successores eidē profugo querat gratiam,
& fauorem, ut ipsum ad iusticiā admittamus. Quæ si prædictus Palati-
nus nō poterit obtinere, quod eundē uidelicet ad expurgandū suā inno-
centiam admittere nollemus, extūc Palatinus ad metas Terræ suæ illū
conducere tenebitur. Qui a tēpore Cōductus Palatini infra annū Ter-
ræ, Regno, & Terrigenis nocumēta inferre nō debet, uxore sua in bo-
nis suis pacifice infra annū prædictū dimissa in quiete. quo anno euolu-
to, infra quē gratiā nostram semper querere debeat. & si ipsam inueni-
re non poterit, & præfatus profugus aliqua nocumēta Regno, uel Ter-
rigenis intulerit, propter hoc infamis nō debet reputari, nec ipsum per
Terrigenas captū ad mortē nobis aut nostro Capitaneo dare tenebun-
tur, nec propter hoc indignationē aut offensam nostrā incurrāt Terri-
genæ supradicti. ¶ Si uero maliciose & absq; culpa cōtigerit aliquem
profugere, & luri parere noluerit, & profugendo nocumēta Regno, aut
Terrigenis intulerit, bona ipsius immobilia, præter dotaliciū uxoris Ca-
meræ nostræ

Bona maliciose de Re-
gno fugienti & fa-
cientis damna confis-
cantur dotalicio ux-
oris saluo.

meræ nostræ perpetue applicentur. Mobilia uero inter nos & Barones nostros per mediū diuidantur. Et si captus fuerit per quempiā, in gratia nostra cōsistat. nec propter captiuitatē eius, per amicos debet aliqua indignatio, uel inimicitia occulta, uel manifesta suboriri: uxor uero eius in Dotalicio suo remanebit, prout superius est notatum, uel illud uendendi liberam habeat facultatem.

100 Omnib. pfugis publica fides est dāda. Iohann. Albertus Pettriconius 1496.

Item quoniā cōtingit sæpius Regnicolis casu cōtingenē. alias (Lex ij. Extra Regnum si quispiam propter insecuritatem uitæ in Regno habitum se transferat, dandus est saluus cōductus: ut sub eo se expurgaret, ac ut iusticiā peteret. Eiusdē mentio libr. 1. ca. 16. ar. 12. de Ciuib. & capi. 17. ar. 9. de Kmet. delictis.) propter insecuritatem uitæ, extra Regnū necessario egredi: Idcirco ne Dignitas Regia per iniusticiæ culpā prophanetur, Volumus, Statuimus, & decernimus, ut Regnicolis Nobilibus, uel Plebeis, cuiuscūq; status, & conditionis existentibus, sexus utriusq; in securitate personæ, casu quocūq; eis cōtingente, & istud exigente, extra Regnū se cōferentibus, saluus cōductus, & affidatio, per nos, & successores nostros dari debeat petentibus, ut sub libertate publica, uel se expurgarēt, uel iusticiam peterent, eamque ex se redderent accusati.

Capitanei tamē saluos cōductus subditis cōtra dominos ne dent. Lex iij.

116 Conquerētibus Prælati & Proceribus Maioris Poloniæ, Quod cum quodā despectu & leuitate eorū hactenus Capitanei Posnaniēn. saluos cōductus Kmetonibus illorū & Terrigenarū dare cōsueuerāt: Statuimus cōmuni sensu, quod de cætero Prælatorū, Baronum, Procerum, & Terrigenarū nostrorū subditis Kmetonibus, Ciuibus, Oppidanis, aut seruis, Capitanei locorū saluos cōductus dare non debeat: sed ad lus cōmune in euentibus recurrendū decernimus Kmetonibus talibus & quibilibet cōquerentibus, sic ut cuiq; iuris patrociniū debeat.

Saluus cōductus ne subditis cōtra domi-

nos, uel eorum subditos detur, sed tantum inter Ciues. Lex iiij.

Ex mutuo colloquio ac consensu Dñorum Consiliariorū, & petitione Nunciorū Terreſtriū, sic est constitutū, quia Literæ publicæ fidei, alias Zelazne listy, & salui cōductus amplius dari nō debent a nobis famulis contra Dños illorū, status & ordinis Militaris: nec etiā contra subditos illorū in damnum eorundē, sed nobis & Cōsiliarijs nostris liberū erit hoc facere, tales uidelicet Literas dare subditis nostris, status Ciui- lis contra Ciues, iuxta arbitriū nostrum, tamen cōtra Nobiles & subditos illorum, nullas dabimus.

De eodem. Lex v.

Literæ publicæ fidei, seu salui cōductus alias Gleithy nullę, quęcūq; cō-
trarię iuri et statuto essēt, dari debēt: et si q̄s eas obtineret, hę sunt nullę.
Saluus cō- sigism. Augustus Pettriconius 1550.

Saluus cōduct⁹ tamē publicē, Lex vi.

Sigim. Crac. 1539

Ut in utrāq; partē circa rationē salui cōductus & securitati eorū quibus inimiciā denunciantur, prouideatur: ut illi quos poena manet salui conductus calumnijs nō inuoluatur innocē. Statuimus, ut nullius salui conductus poena incuratur, nisi qui fuerit publicatus, & qui illo uelit sese palam tutari.

Cācellaria aut literis literas cōtrarias, &

contra ius commune, ac Constitutiōes ne det. Lex vij.

Quam uide Libro primo Capitulo 9. de Cancellaria Articulo 2.

De iusto uel iniusto Exilio.

COMMENT. Cum in omni Repub. aduenae & noui homines nō nisi ob aliquā singulārē uirtutem Iure Ciuitatis donentur, profecto e cōtrario nō nisi ob aliquod maleficiū insigne Ciues Iure ipsius Ciuitatis a Magistratu eximi, eorūq; destitui debent, ut ciuitas spem restitutiōis perpetue uertere solū cogantur. Licet uero exiliū per se triste sit, quod est scelerū poena; multa tamē prēter ea incōmoda illud cōsequuntur, paupertas scilicet, ignominia, & cōemptus, in primis autē necessariorū qui cōmōde deferri nequeunt cura perpetua, cōtinua querela, & certa calamitas. Quē quidem omnia si qua ratiōe detrahi possent, nihil sane esset, qd' exilium tantopere sit pertimescendū, mutatio etiā loci minus grauis uideretur, qd' genus humanū assidue discurrat, atq; sic sua transferat domicilia, ut nemo fere mortaliū sit, qui intra paucos annos sedes suas atq; etiā patriā semel uel aliquoties nō mutarit. Quod si etiā rerum naturā penitius inrospiciamus, nō autē in ignominia vocabulo heremus pertinaciter, ipsum exiliū quantum demū a perpetua peregrinatiōe differt, quē qdem tamen obscura debet uideri iis, quorū industria, aut fortitudo in patria poterat esse illustris: nō solū tamē plurimarū rerū cognitionē uel inuitis obtrudit, uerum etiā multas occasiōes benemerendi de patria, illustrandiq; sui nominis causas frequēter suppeditat, quas perpetua domi māsio nunq; fortassis attulisset. Ac proinde semper habitare domi, aliquāto poena terribilior est quā peregrinando multos mores hominū, multas uidere & vrbes, quae duo Homerus in suo Vlyse praedicat. Cum autē nō solum flagicio, uerū etiā sepiissime uirtuti exiliū indicatur, malicijs bonos, impijs pios mulciēt hoc infortunio: tales omnē orbem Terrarū unā urbem, & fortib; ubiq; esse patriā cogitēt, simulq; exēplis sapientiss. ac fortiss. uirorum tā in sacra quā in prophana historia celebratorū suā sortē cōsolentur. quorū admodū pauci in patria sunt sepulti, uel saltē naturalē mortē obierūt: sed partim iniustissime patria pulsi ut Solon, partim ferro percussi sunt ut Abel, Esaias, Iheremias, Iohānes, Christus cū Apſistali etia bestiis obiecti fuere, ut Daniel. Porro nō nulli gētiles tēdio malorū uoluntariā mortē sibi cōsciuerūt, ut Socrates, Seneca, & Cato. Adeo enī semper uirtus excellēs inuidiosa fuit. ut eā Tyrannorū furor inuicis poenis ad necē usq; fuerit persecutus. Expēdat prēterea diligenter, quia uel in patria exiliū est, si in ea uirtuti nullus sit locus, nullq; honor: Qui etiā scelerati et impij, quib; Legib; exiliū debetur, sunt exules quamq; solū nō uertāt, semper enim furijs agitātur, semper cōscientia carnificinā suā in eos exercet, & nocte dieq; scelus ponit illis ob oculos, ut se fugere uellent maxime, si qua ratiōe possent, q; uiuāt ad poenā nō ad uoluptatē. Ac proinde exules pensculatis omnibus exilijs ac miserie suę causis, habeāt persuasum, quia exiliū nō tam suppliciū est, quā profugiū, portusq; supplicij: nec tā se pelli ab iniurijs, quā fugere illos cogitent. si qdem ob uirtutē aliquā nō ob scelus ad eā calamitatē fuerint coniecti.

Libri Tertij Statutorum Finis.

R V M R E G N I P O L O:

N I A D B I V D I C I I S

& A C T i o n i b u s T e r r e s t r i b u s , P O S i t i o n e A c t o -
r u m & D i g n i t a r i o r u m C O L l o q u i j s .

L I B E R I I I I .

A D M A G N I F I C V M E T G E N E R O S V M

Dños, V A L e n t i n u m D E m b y e n s k i d e P y o t r k o u i c z e C a s t e l l . B i e c z e ñ .

& B u r g r a b i u m C r a c o u . n e c n o P E T R V M D E M b y e n s k i

I V d i c e m T e r r æ & C a s t r i C r a c o u i e ñ . g e n e r a l e , f r a -

t r e s g e r m a n o s , a f f i n e s s u o s l o n g e c h a r i s s i -
m o s a c h o n o r a n d o s .

P R A E F A T I O .

C Vm iã de Personarũ Officiis, Rebusq; Fiscis, ac Municipiis, tres Libros absol-
uerim, affines mihi longe charissimĩ: superest vt agam sequenti Libro de Ius-
diciis, & Actionibus. Ita demũ enim Respub. (quę est vita Regni) omnibus sui
partibus perfecta erit, atq; satis munita: si Iure & æquitate suum quisq; in ea fas-
ciat Officiũ, suũ etiã quisq; possideat, vt neq; tenuiores propter imbecillitatem
fraudentur officio, neq; locupletibus ad sua tuenda vel recuperãda obsit inuidia.

Iure imi summis ex-
æquantur.

Namq; & Iura in hũc vsum diuinitus sunt inuẽta, vt semper ac omnibus vna vos
ce loqueretur, omnibus ex æquo iuberent honesta, prohiberent aut cõtraria, ac vs-
nicuiq; redderet quod suũ est: Et omnia Iudicia distrahendarũ cõtrouersiarum,

Vfus in Republica
Iuris quĩ

aut puniendorũ malefactorũ causa, in Rep. sunt instituta. vt recte credamus om-
nis nostrę libertatis fundamentũ atq; consociatiõis vinculũ positũ esse in Iure &

Iudiciorũ usus quĩ

Iudiciis. Quæ duo si q̃s violet, is nō modo Iudiciorũ vincula reuellere, verũ etiã
vilitatis vitæq; cõmunis Officia turbare, ac præterea rerũ proprietatẽ audacissĩ-

Grande flagitium est
Iura & Iudicia ul-
olare.

mis quibusq; prodere, indeq; quasi ruptis repagulis ad vim omnes cohortari vi-
detur, ad quã ne deuenire sit necesse, vnanimi populi cõsensu Iudiciũ Principi, ab

Princeps in Rep. Iu-
dex ordinarius est.
ceteri Iudices sunt ab
eo delegati.

eoq; Iudicibus constitutis est creditũ: vt si quis re vel verbo alterũ offenderet, vel
nō faceret quod facere debuerat, reus lege teneretur. Princeps itaq; Ordinarius

Iudex est, quod ex Iurisdictione sibi publice cõmissa Ius habeat de litibus Ciuium
cognoscendi. Qui vero ab eo delegata potestate vtuntur, appellantur delegati.

Quorũ qlibet si sapientis Iudicis existimationẽ cõsequi cupit, meminisse debet,
tantũ sibi esse permissum, quantũ cõmissum sit & creditũ: neq; tantũ sibi soli fas-

Sapiens Iudex quos
rũ meminisse debet.

cultatẽ esse creditã, verũ etiã fidẽ habitã esse, cogitare: ita vt omnẽ potestatẽ de vi-
ta atq; fortunis Ciuium iudicãdi, vltro citroq; data fides moderetur, & coerceat.

Iudex iniudicando
quid uidere debet?
sapientia Iudicis mlti-
plex esse debet.

Ac proinde Iudex diligẽter animaduertat, qua lege Reus ab Actore cõueniatur,
vel defendatur, quæue res in quæstionẽ vocetur. Quo quidẽ Officio vt citra re-

prehensionẽ defungi posset, magni atq; sapientis etiã Iudicis est nosse Legum vo-
luntatẽ, æquitatis regulã, præiudicata, morẽq; decernendi, inprimisq; religionis

sanctitatẽ: libidinem aut, crudelitatem, metum, omnesq; reliquas cupiditates abiice-
re. & si enim fortassis a regula iusticiæ casu, vel cõsilio, ad tempus deflectat, vt sibi

Non solũ aff. & b. uis
eiosis Iudicem uacuu
uerũ etiam uerborum
pensulatorẽ esse de-
bet.

commodet vel amico gratificetur, cõscientia tamẽ bene vel male facta semper ex-
agitat, & facinus admissum vlciscitur. ita vt magna necessitas Iudici sit imposita

videre etiã quibus verbis pro tribunali vtatur, ne quod verbum minus moderate
glatum, ab aliquaue cupiditate prolapsũ esse deprehendatur. Omnino enim des-

ponenda est tā aduersarij quā amici persona cū IUDICIS induitur. Quippe quod Iudex inter mortales DE Ilocum ac Officiū retinet. Quē qdem ne sūis Thebani Magistrastra cupiditate cōtaminet, apud Thebanos in foro proposita fuit imago Principis tui suo quid spectant oculis velata, ne Princeps personā in Iudicio acciperet: Senatorū vero imagines dum offerebant, erant propositę truncis manibus, ne Consiliarij seu Iudices muneribus corūperentur: iidemq; pingebātur sine pedibus, vt laborē in iudicādo his ambagibus admoniti toleraret: quo sic in eo officio Areopagitarū, vel etiā Rhadamanti, Aesci, Vfus Arbitrorū & atq; Minois integritatē prestarent. Quod autē de Iudicibus dicimus, idem sentimus & de Arbitris, & Cōpromissariis Iudicib. qui qdem ad Iudiciū ordinariorum Cōpromissariorū q; cōmodum, etiā sunt in qualibet Rep. introducti. & hoc quū sententię illorū se parituros, Actor & Reus promissio, aut etiā poena interposita, sponte sua obligant, Generale omnium Iudicium officium, vt impensarū atq; curarū molestias vitarent. Omnīū tamē Iudiciū officiū est generale, lites dirimere, grauaminaq; secundū æquitatē, in singulis cauiarū circumstantiis, & principiis naturalīū preceptorū animaduertendā tollere, vt per hoc omnium publico bono & trāquilatī cōsuletur. Si itaq; pulsatur quis hac vel illa iniuria, officiū Iudicis legitimī implorer, vt eius auctoritate, atq; sententiā cōsequatur, quod suū esse, sibiue deberi putat. Et dicitur ab ea actiōe, seu Iure perseque di Actor. Qui vero in litem pro quacūq; re adducitur, etiā si nullā debeat, nihil etiam in se admittat, dicitur Reus. Ita tres personę ad Iudiciū quodlibet concurrunt, Iudex, Actor, & Reus. Sed quoniā ii omnes, nō facile iustum ab iniusto, factūq; ab nō facto secernere, sub quāue Legem līs redigenda sit conicere possūt, vel quod pars partē omnibus insidiis oppugnare solet, vel quod moles opinionum Iuri assutorū verī cognitionē impedit. Idcirco iudicādi Formula cōscripta est: quā vnusq; illorū, vt pote Actor perseque do, Reus se defendendo, Iudex vero iudicando, sequantur. Non solū autē ob id, vt quā paucissima suę cōiectationi relinquant, verū etiā ne prudentiores se Legibus scriptis, aut Cōsuetudinib. Regni faciant. Porro cū particulares Casus definiri nō poterāt, quod infiniti sunt, vniuersales cōscripti extāt, sub quos illi plerūq; vel natura Causę poscente, vel Constitutionū inopia cogente redigūtur. Et quoniā Naturalis via est vnū quodq; per causas, Materialē, Formalem, Efficientē, & Finalē cognoscere, MATERIALIS causa Actionū deducitur ex Iure Naturali, Gentili, & Ciuili: contractus, vel quasi contractus: item ex maleficio, vel quasi maleficio: & id genus fontibus, & obligationibus, ex quibus Actor putat ac cōtendit Reum sibi, hoc vel illud debere, ac reneri. Ex quo fonte profecta est illa diuisio cōmunis omnīū generaliter Actionū. Quarū alię sunt in Rem, vt cum res aliqua, poena, vel vtrūq; simul, ex hoc vel illo Iure, causa, obligatiōe, facto, vel quasi quodā maleficio, petitur: & appellantur huiusmōi Actiōes Ciuiles. Alię vero in Personā, vt cum cuipiā, nō pro re, sed p crimine capitali in Personā Actio intenditur, appellaturq; Criminalis, seu Noxalis, & ex maleficio nata Actio huiusmōi. FORMALIS vero causa docet nos inuestigare, quomodo, & apud quē Iudicem, quibusq; verborū adminiculis Actio in animo cōcepta, sit proferenda in forum: preterea vtrū premature, an tarde nīmis agatur: Item vt intra tempus de Iure statutū, propositio seu ipsa Citatio insinuetur Reo, idq; ita vt oportet, & per quē oportet: & hoc vt omnifariā ordo seruatur in agendo, tam a Partibus quā ab Iudicibus, aliogn periculose erratur, ab vtriusq; in forma Iudicii, & ipsius Actiōis. EFFICIENTIS autē causa Actiōis, quia ad personā Actoris & Rei refertur, primo cōstituenda est, vt scilicet sit qui agat, utq; agere possit iuridice. Neq; enī agit, qui nō est: neq; vtiliter aget, qui Iure agere nō potest: quod si etiā agere poterit, nō aget tamē cōtra illos qui nō habent Ius sistendi se in Iudicio, neq; litem cōtestari possunt. Porro FINALIS causa omniū potissima (propter quā illę tres sunt, ac suscipiunt) cōtinet Actiōis exitum, qui cōtingit per adiudicationē petiti, vt pote per cōdemnationē Rei in luro, vel absolutionē ipsius a causa. Quā in re illud omniū cogitari solet, vtrum Reus facilis ad cōuincendum sit, & num Victus habeat vnde soluat Iudicatū, inanis est enī Actio, quā excludit, vel potentia aduersarij, vel inopia debitoris: nisi quis forte velit

forte velit proscribere Reum, quod nō sit soluendo, aut ob crimen scire in illius corpus. Quibus qdem fontibus omnīū Actionum cōstitutis, & expensis mature, facile est tā Actori, materiā, formā, & finem Actiōis inuenire; quā Reo ex iisdem met fontibus cōtra illum se tueri: perindeq; Iudici, qd iustum est, ex vtrinq; pro ductis & allegatis decernere. aliogn si omnes ignorent, quā methodum in Actiōe instituenda, perimenda, vel dirimēda, sequatur. huc atq; illuc fluctuādo toto cōe lo errabunt, priusq; quod rectum, ac iustum est vtrobiq; ac scopum cōtrouersiae animaduertāt. Sed me de his apud vos viri praestantissimi differere, nisi ratio operis suscepti me excusaret, insignis cuiusdā vanitatis esse videretur. Ea etenim Iuris peritiā vobis cōsensu omnīū tribuitur, vt vestrae domus oracula Ciuiū habeantur. Quod qdem vel ex eo verum esse apparet, quia cum vterq; vestrum sibi ac suis in agro paterno, remoti ab omni cōtentōe forensi, alieni etiā ab omni ambitōe Curie aliquādiu vīueretis, te VALENTINE Castellane rure tuo nīl hīl tale sperātem, Inprimis Illustris vir PETRVS KMITA ad gerendam praefecturā Cracou. sibi Collegā & adiutorem, vt olim Romanus populus Quintium arātem ad Dictaturā, vocauit: in qua funciōe cum singularis ingenii, virtutisq; & memorabilis tempore magne illius in ea vrbe pestilētiā fortitudinis exēpla edideris, nō tam creatus quā summo Nobilitatis cōsensu ad Notariatū Crac. nobis spectantib. raptus extitisti. Quae qdem admiratiō tui concors intra duos fere menses effecit, vt D. olim SIGISMVN DVS Rex te auditorē supplicū, seu Referendarīū sacri sui Palatii: deinde vero SIGISM. AVG. Castellanū hoc est Senatorē Regni, & Burgrabium id est Custodē Castrī Cracou. pleno Senatu renūciauerint. In quibus qdem omnibus Magistratib. ea moderatiōe te gessisti, atq; etiānum geris, vt neq; Ciuem aegorem, neq; Iudicem inregriorē, neque Senatorem gratiorē, neq; Consiliariū prudentiorē te quisq; adhuc viderit: Bello autē Ducem fortissimū fore omnes sperent. Quibus qdem praeclaris tuis dotibus primo fratrem tuum PETRVM Iudicem ad imitationē tui tantum excitasti, vt quem tibi Deus ac natura fratrem germanū dedit, eundem omnibus ingenii dotibus proximum habeas, virtutib. autē veris, humanitate in suos, gratia apud Nobilitatem, in iudicando eqtate, ob idq; inter suos aequales auctoritate certe parem. Quae quidem tuae vitae ratio ac disciplina nō solum tā eximium fratrem, liberosq; tuos magnae spei iuuenes, verum etiā ex fratrib. & sororib. nepotes adeo excoluit, vt etiā alii insignes viri tuę curę se dederēt. inter q̄s primo Generosiss. vir Stanisl. SZAFFRANYECZ de Pyeskoua Skafa & Seczemīn, naufragium omnium fere rerū suarū in iuuentute sua passus, accepta in vxorem tua filia, cōsilio & auctoritate tua rem paternā ab iniustis possessorib. cum animi cultura recuperauit: Ego autē paulo post BARBARA tua nepte ex optimo viro FOELICE fratre tuo procreata in cōiugem itidem Dei & tuo beneficio sumpta, tandem turpitudinem, laqueos, ac mille pericula vitae Coelibis euasi, preterea autē certum viuendi genus, totq; alia bona in hac vna Nepte tua reperi, vt omnīū fere rationum & deliberatiōnū mearū cōpendium te duce & autore quaeuisse, ac etiā Dei munere inuenisse videar. Vt itaq; te Petrus Kmita vicinis, Nobilitas Kmitae, vtrisque autē Diui Reges cum Repub. praeiuerunt, & ad capeffendos Magistratus coegerunt: ita tu vicissim varia beneficia in nos omnes tibi addictos refundis, vt nemo fere in hac regiōe sit, qui nobiscū aliqua necessitudine nō cupiat esse tibi coniunctus, & tā apud summos quā apud infimos tui nominis cōmemoratiōe & gloria nolit esse cōmendatus. Quod qdem studium & si mihi sit cum illis cōmune, certe hoc soli mihi propriū est, Quia hunc Librum Quartū de Iudiciis nostris cōgestum, tuo Iudicio subiectū, tibiq; tanq; forensiū scriptorū Aristarcho aut Triboniano Curie sagaciss. cōsecratum esse volui. Qua in re duas mihi utilitates proposui, alterā vt potissimū censurā tuā Liber hic subdatur, vt scilicet calculo tuo cōs probatus aut dānatus in manus hominū euulget: alterā autē vt officia mea erga te ita omnib. in illustri loco testata facerem, quo facultatē potius quā voluntatē tibi gratificādi nobis defuisse omnes norit, & quā grato animo me familiā tuę cōiunxerim, vel aetas sera nepotū intelligat.

Vfus ac methodus in
staram quatuor caus
sarū tam Iudici quā
Reo, & Actori est
necessaria.

Apostrophe ad Damp
binos.

Valentinus Dembin
us quomodo hono
res fuerit consecutus,
& quomodo se gess
erit in illis.

Petrus Dembinus
Iudex Crac. imitator
fratris sui.
Imitatores virtutis
Valentini & affines.

Stanislaus Szaffra
nyecz.

Exēplo V. Dembinū
digni cogendi essent
ad capeffendos Ma
gistratus, q̄ppe quod
alijs, non sibi se ges
sturos illos intelligāt

De creandis Iudicū Collegis.
ARTICVLVS I.

Iudex, Subiudex, & Notarius quando, vbi, & ex quibus, per Palatinum & Nobilitatem eligantur, vel iurent: & quod soli per se Iudicia celebrent, suaq; Officia exequantur propter iusticiā populo ministrandam.

Kaz. M. Visl. 1368

Idē inter officia Pal.
lib. 1 ca. 6. videatur,
& ca. 7. de Castellis
norum Iudicibus.
Palatini Terrarū su-
os Iudices Terrestres
habeant.

Palatini suos Iudices habeant. Lex I.

Item, ut Palatini certo numero suorum Iudicum sint cōtenti, Statuimus, quod secundū tempora antiquiora Palatinus Sandomiriē. uno, & Palatinus Cracou. pariter uno, similiterq; alij Palatini omniū Terrarum in Regno nostro existentium suis Iudicibus contententur.

Vnus sit Iudex in qualibet Terra. L. ij.

Idem Rex.

Quia propter multiplicitatē Iudicum, prout experientia nos edocuit, in causis super eodē facto uarie & diuersimode plerūq; sententiæ proferēbātur: Ideo uolentes certū numerū statuere Iudicū, & occurrere uarietati predictæ, Statuimus, quod unus in Cracou. & alter in Sandomiriē. Similiterq; alij in alijs Terris Regni Iudices nostri habeantur.

Iudices in suis Terris resideāt. Lex iij.

Iohann. Albertus Per-
triconia 1496.

Iudices in suis Terris
residere teneantur.
alias anno post non
residentiam uel post
mortem decurso no-
uus eligatur.

Item cum nonnulli subditi nostri aut domicilia propria, aut seruitiorū suorum Officia Terris in alijs obtinentes, Iudicatus Terrarū in quibus nō resident, occupare, & Officij ministeria negligere se penumero uidentur: Nos super hoc consultationē habentes generalē cū Prælati & Baronibus uniuersis, decreuimus statuendū, ut in singulis Terris Iudices Terrarū residere, & iusticiā petentibus ministrare per se & personaliter teneantur. Alioquin si interim Iudicij nō præessent, nec in Terra residerent, extūc anno decurso (aut si morerētur quanto ocus fieri potest, per Palatinū) & Nobilitatē Terræ illius eligantur, iuxta consuetudinē antiquitus institutam.

Officiales Iudicū in Conuētu eligantur

Alex. Rad. 1505.

Officiales Iudiciorū
eligantur iuxta uet
cōmune Priuilegiū,
Iuramentum tamen
præstet, substitutosq;
non habeant.

Officiales Iudiciorū eligantur in Conuentiōibus (ac iurent. Lex iij. Terrestribus iuxta consuetudinē diu obseruatā, alias iuxta Constitutiones in Iohann. Alberti Regis Priuilegio scriptas, electiq; præsent nostri præsentis Statuti uigore Iuramentū, nec habeāt substitutos, excepta infirmitate sub amissione Officiorum.

In primis Termin. corā Pal. uel Cast.

Sigism. Petri. 1519.

Iudices Terrestres, & * Subiudices * sint iurati, & in Ciurent. Lex v. primis Ter-

primis Terreſtribus Terminis Iuramentū præſtent, ſub poena priuationis Officij, Terreſtres uidelicet Iudices, ac Subiudices coram Palatinis ſuis, aut Caſtellano illius Terræ.

SIMILIS.

ſigism. Crac. 1532.

Iudices Terreſtres necnō Subiudices Terreſtres ſint iurati, iuxta tenorem Statuti, ſuper eo conditi.

Iuramentū Iudicis & Subiudicis.

Ego A. Iuro. Quia iuſte ſecundū Deum, Ius ſcriptū, æquitatē, & partium cōtrouerſias iudicabo, recognitiōesq; ſuſcipiā. diuitis & pauperis, amici & inimici, Ciuis & peregrini diſcrimine ſublato. Et neq; fauorē neq; odium, neq; præmium neq; poenas mihi propoſita curabo, ſed in iudicādo ſolū Deum, & Ius ſcriptum, æquitatē, partiū cōtrouerſias, & recognitiōes: in hiſq; omnibus cōſcientiæ meæ Iudiciū ſequar, & audiā, aliāq; negocia mihi incumbētia fideliter, & pro poſſe meo faciam. Sic me Deus adiuuet, & ſancta Chriſti crux.

Etiam Camerarij Palatini & Succame-

rarij Iudicijs olim præſidebant. Lex vi.

Vulad. ſigello Crac.
& Varibz 1423.

45. In Terminis Particularibus Camerarij Iudiciū, & Subiudiciū: Item aliq; duo Camerarij uidelicet Palatini & Succamerarij, ſunt eligendi: ac per eoſdem ad illos adiungendi: ſine quibus Iudex & Subiudex & Camerarij eorū non habeāt iudicandi facultatē. Prædicti etiā Camerarij, ſeu Officiales Iudicij ſic locandi, nō debebūt alias cauſas niſi proprias procurare, uel ad procurandum ſe de Iudicio leuare.

45. Sed deinceps Iudex cū Subiudice p ſe

Idem Rex.

Ac bonum & cōſultum eſſe uidetur. Quod Iudex (iudicent. Lex vii.) uel Subiudex Particularibus Terminis perſonaliter cū poſſint, præſideant: ſicut in Maiori Polonia eſt conſuetum.

88. Nō p Camerarios ſed p ſe Iudicijs præ

Kazimir. Tertius in
Korczyn 1452.

Iterum decreuimus, quod Iudices & Subiudices pro- (ſideāt. Lex vii.) prijs in perſonis & nō per Camerarios Iudicijs teneantur præſidere.

Iudex & Subiudex
non per Camerarios
ſed p ſe Iudicijs præſideant.

Iudex cū Subiudice, ac Not. ſine Camer.

96. Iudiciorū Terminis interſint, & eis præſideāt illi, qui (iudicēt. Lex ix.) ad Iudicia celebrāda ratiōe Dignitatis aut Officij pertinēt. ¶ Si uero

Iohann. Albertus Pa-
triconie 1496.

97. non intereſſent, neq; aliū a ſe ſubſtituerēt, nihilominus Iudex cū Subiudice Terminos & Iudicia iudicabūt, nō obſtante abſentia illius, & illorum qui intereſſe debuit, & debuerāt: & ſimiliter Camerarij ſui, uel Camerariorū eorundē. ¶ Tamē ad minus Iudicijs & Terminis eiſdē Iudex cū Subiudice & Notario intereſſe teneantur. Pro quibus ſi aliq; eorundē trium Officialiū Terreſtriū nō uenerit, aut omnes nō uenerit: extūc puniendus, puniēdiq; erunt quatuordecim Marc. poena FiſcoRe

Iudex Subiudex &
Notarius ſub poena
14. Marca. pec. ſint
in Iudicijs.

gio irremissibiliter applicanda: uera infirmitate, & Reipub. negocijs exceptis, si eis impediti ad iudicia uenire non possent, uel eisdem non interesset.

Alexa. Rad. 1505.

Idem supra eodem
Capitulo.

Sigism. Crac. 1532.

Nec habeant substitutos, infirmitate ex- 118

Officiales iudiciorum non habeant substitutos, excepta. Lex x. pta infirmitate, sub amissione Officiorum. SIMILIS.

Iudices Terrestres necnon Subiudices iuxta tenorem Statuti super eo conditi officia illis incumbencia diligenter curent, & per semetipsos expleant.

Iudex, Subiud. ac Not. a Nobil. eligantur

Sigism. Augustus Pe-
triconia 1550.

Vt in omnib. reb. libertas Nobiliu conseruetur, libera electio Iudi (L. xi. cis, Subiudicis, & Notarij illis esse debet. Nos aut nemini alij tale Officium dabimus, nisi uni ex his quatuor uiris, qui quidem ab omnibus generaliter fuerint electi, & nobis patentibus illorum Literis declarati.

Vulad. Isagello pros

pe Czeruyen. 1422

Idem supra li. i. ca. 5.
de Dignitatibus.

Iudices Capitanei ne sint. Lex xij.

Item cum ex hoc non modica subditis nostris contingant dispendia, cum Iudices in Terris in quibus praesunt iudicij, in Capitaneos praeficimus: propterea ex nunc, & in antea, nolumus aliquem Iudicem ullum Terrae illi in Capitaneum praepone, in qua iudicio praesidet, & iudicij obtinet potestatem.

Sigism. Augustus Pe-
triconia 1550.

Idem sol. 208. de Ca-
pitaneis.

Iudices ac Not. Terr. Castr. ne sint. L. 13

Quia quodlibet Officium habet sua negocia amplius non debent tenere Iudices & Notarij Terrestres Castrensia iudicia uel Notariatus una cum Terrestribus.

Vt Iudices ita Notarij eligantur. L. xiiij

Kazim. in Nyszowa
Oppoki 1454.

Ad Notarium instituendum quatuor uiri sunt eligendi de quibus unus quem uult constituet Maestas R.

Vacante aut Notariatu Terrarum in qualibet Terra, Terrigenae illius Terrae ubi Notariatus uacat in Conuentione Terrestri nominabunt quatuor personas idoneas pro eodem Officio aptas, prout de iudicib. & Subiudicibus seruari solitum est. Ex quibus quatuor sic nominatis personis uni illorum conferemus Notariatum ad placitum nostrum.

Ex Spualib. neq. Notar. neq. Vicenotar.

Sigism. Petr. 1538.

Idem lib. i. cap. 4. ar. 7. de officio Episcoporum in Republica positum est.

Petitionibus tamen Nunciorum Terrestrium permoti, & ad sopianda odia quae aduersus Ecclesiasticos uiros ob quorundam insolentiam apud Seculares excitari contingit: Statuimus ut Ecclesiastici uiri beneficiati, aut Sacerdotes, non se immisceant deinceps iudicij Secularibus, neq. Officiu Notariorum, aut Vicenotariorum in Secularibus iudicij obeant, ad quae per Iudices Terrestres non admittantur. SIMILIS.

Sigism. Augustus Pe-
triconia 1550.

Quia quodlibet Officium habet sua negocia, ideo Spiritualis persona Notarius Terrestris esse nequit.

Notarij

27. **Notar. quoq; electi corā Pal. aut Castel.** sign. Petric. 1519. In officij Palatini & Castell. idē Statutum positum est.

Terrestres quoq; Notarij sint iurati, & in primis Ter- (iurēt. Lex xvi.
restribus Terminis Iuramentū præstent, sub pœna priuationis Officij
videlicet corā Palatinis suis, aut Castellano illius Terræ. SIMILIS.
Notarij Terrestres sint iurati, iuxta tenorē Statuti super eo conditi. sign. Crac. 1532.

Iuramentum Notarij.

Ego A. iuro. Quia iuste secundū Deum, Ius scriptū, æquitatē, & Partiū cōtrouersias iudicabo, consulā Iudici, fideliterq; Partiū recogni-
tiones, cōtrouersias, affectatiōes seu protestatiōes iuridicas, uel Iudicis
decreta in Librū Actorū Terrestriū inscribā, & inscribi curabo: diuitis
& pauperis, amici & inimici, Ciuis & peregrini discrimine sublato. Et
neq; fauorē neq; odium, neq; premiū neq; pœnā mihi proposita cura-
bo: sed in iudicando, cōsulendo, & scribendo, solū Deum, & Iusticiā san-
ctam, & equitatē, Partiū recognitiōes, cōtrouersias, ac Iudicis sentēcias,
in hisq; omnibus cōscientiæ meæ Iudiciū sequar, & audiam, aliaq; ne-
gocia mihi incumbētia fideliter, & pro posse meo peragam. Sic me De-
us adiuuet, & Sancta Christi crux.

Notarij p se in Iudicijs resideāt. L. 17.

61. Item Notarij Terrestres ad Officiū Notariatus promoti semper soli Iu-
dicijs, & nō per alios uel subscribas uel surrogādos resideāt, ubi cōmode
potuerint, alias liceret habere eis substitutos quos Baronibus, Iudicibus
Terrarū, in quibus Officiū huiusmodi possidēt substituendos presen-
tare teneantur. Et quod tales sint bonæ fame, & a dictis Baronibus, &
Iudicibus ad Officiū huiusmōi approbati. ¶ Alias nobis continuo
hoc ipsorū Officiū alijs habilioribus, & magis assiduis est conferen-
dū, nulla aut leuis causa nisi ardua absentia Notarij. poterit excusare.
Vulad. Ingeleto 1519.
Notarij Terrestres
per se in Iudicijs resi-
deant, alias ex causa
rationabili substitu-
tos ad arbitrium Ius-
dicum, & aliorum
Nobilium habere pos-
sunt.
Notarius negligent
priuatur officio &
alius in locum eius
substituatur.

Notarij Vicenot. habere possunt circa

Notarij iuxta tenorē Statuti desuper cōditi Officia illis (se. Lex xvij.
incumbētia diligētē curent, & per semetipsos expleāt. Attamē eisdem
substitutos seu Vicenotarios, qui in scribēdo dūtaxat illos adiuuēt, ha-
bere permittimus, hoc expresso, ut ipsemet præsētia sua tam Iudicijs
Terrestribus, quā Repositiōi Librorū, & alijs iuridicis Actibus intersint
& Literas & Rescripta quacūq; ex Actis Terrestribus in pergamento
& papiro extradenda, manu sua subscribant. sign. Crac. 1532.
Notarij Iuridici An-
tionibus intersint,
& omnes Literas ma-
na sua ac nomine cō-
signent.

Pœna absentis Notar. nisi absit ex cau-

Quia inanima duertētia Notariorū multæ negligētiæ (sa. Lex xix.
fiunt, itaq; renouantes antiqua Statuta cōstituimus, ut soli Notarij Iu-
dicijs absideāt, & litigantiū causas absoluāt, non per suffectos Vicarios.
Quod si in eo negligentes fuerint, Palatini Terrarū Nobilitati diem no-
uæ electiōis sign. Augustus Po-
briconie 1550.

Reipub. causa & as-
gritudo absentia No-
tarij excusant.

uæ electioni præstitueret tenebuntur, ad eligendū nouum Notariū, ex-
cepto si Notarius Reipub. causa sit occupatus, uel ægrotet.

CAPITVLVM II.

Vt certo tempore ac loco iudicetur.

ARTICVLVS I.

Terminus proprie di Iudiciales Termini olim quolibet mense, post ea quater in anno celebrabantur:
attur signū, quod as postremo tantū ter, pro quartis vero Colloquia: idē certis locis peraguntur. Qui
grū ab agro diuidit, qdem Iudiciales Termini ne forte intermittantur, Palatini provideant.

a teredo dictū, quod Iudicia semel in mēse celebrabāt. L. I.

he partes maxime te De Terminis aut Particularibus, simplicibus, Quia uexatiōi & tur- 45.

rantur, hinc Termin. batiōi nostrorū pauperū Militum sumus cōpassi: taliter duximus pro-

pro fine accipitur. uidendum. Quod prefati Termini Particulares nō pluries, nisi semel in-

Terminare uero, idē fra mēsem in q̄libet Districtu, seu Iurisdictione, alias Pouiat fieri debebūt

quod finire, definire, Sed deinceps tantū in anno quater fie-

cōcludere hanc uel il Item uolumus & decernimus, qd' Iudicia Terrestria qua- (bāt. Lex ij. 87.

lam rem, seu causam ter in anno, iuxta priorem concessione & admissionē, ad euitandū ina-

lag. Cr. et Var. 1423 nes expensas & fatigas, celebrentur. SIMILIS.

Kazim. Tertius in Quoniā crebriuscule cōtingit Iudicia nō teneri Terrestria, propter ab- 96.

Korczyn 1451. sentias eorū, e quorū auctoritatibus generalis dependet administratio

Iudicia Terrestria in iusticiæ: Idcirco statuendū putauimus, & Statuimus, ut in singulis Ter-

anno quater tantum ris Regni nostri Iudicia Terrestria quater in anno celebrentur.

iuxta priorē cōcessi- In Russia vero sic sunt Iudicia dispo-

onē, ut expensis par- Insuper ordinauimus, & pro cōsuetudine obseruari uo- (lita. Lex iij.

catur, celebrentur. lumus, ut in Terris Russie sexties in anno Termini Terrestres celebrē-

Iohann. Albertus Pe- tur. Nec licebit Iudicibus & alijs eiusdē officij Officialibus suapte spō- 43.

triconie 1495. te sine legitima causa, uel legali impedimēto, puta belli, aut Conuentio-

Iudicia Terrestria nis generalis Terminos differre, sed tēporibus inferius deputatis & as-

seu termini quater in signatis, sub pœnis cōtra Iudices negligētes, & sua officia nō exercentes

anno celebrentur. statutis, ipsi Termini Terrestres celebrētur. Quorū prima celebratio e-

sigism. Petr. 1523. rit primo die feriali post festum Epiphaniarū, si fuerit Iuridica: quā ui-

Termini Terrarum delicet dies Dñicus aut aliquod festum celebre nō præpediret. Secunda

Russie sexties annu- celebratio post festū sancti Mathiæ Apostoli in Vere, etiā die feriali Iu-

atim celebrabantur, ridica proxima. Tercia celebratio erit prima seu proxima die Iuridica

nisi legale impedi- post festum Sancti Adalberti. Quarta celebratio post festū Sancti Iohā-

mentum obstiterat. nis Baptistæ etiā proxima feriali die Iuridica. Quinta post festū Sancti

Barptolomei Apostoli feria proxima Iuridica. Sexta prima die post fe-

stum beatorū Simonis & Iude Apostolorū Iuridica: & sic quotānis ob-

seruabitur.

feruabitur. Sed quia in Ciuitate Premisliēn. ubi Iudicia Terrestria celebrantur, Nundinæ siue annuale forū pro festo Epiphaniarū peragitur: propter quod Termini quiete nō possent eodē tempore iudicari. Ea propter Termini Terrestres Premisliēn. postponētur una septimana post tempus celebratiōis Terminorū in alijs Terris, uidelicet incipiendo primā celebrationē prima die post octauas Epiphaniarū. & sic deinceps post Terminos Leopoli. semper in una septimana celebrabūtur.

Premisliæ Termini post festū Epiphaniarum una septimana postponūtur, propter Nundinarum celebrationem. Post Terminos Leopoli in una septimana

Iudicia vbicq; vsq; ad Cōuentū particu-

Quoniā abusu quodā inoleuit, Iudicia Terrestria (larē sint. Lex iiij. nō celebrari, mox ut Literæ de Conuentu generali statuto emittūtur, quod sit cū magna iusticię negligētia. Proinde Statuimus, ut deinceps futuris temporibus, nō obstantibus Literis huiusmodi & Conuentus generalis publicatiōe, Iudicia Terrestria ubiq; celebrentur, usq; ad Cōuentum Particularem in uno quoq; Palatinatu institutum.

sigism. Petr. 1538.

Postremo sic Iudicia & Colloquia sunt

Visum est nobis, & Cōsiliarijs nostris satis esse, ut tã- (disposita. Lex v. tum ter in anno Terrestres Termini celebrarētur: idq; si aliqua legitima causa nō impediatur. quarta pars uero anni, ut ad iudicāda Colloquia cōuertatur. & hoc propterea, ut Colloquia in Terra Sandomir. quolibet anno semel fierent, idq; in tribus locis iuxta ueterē consuetudinē, incipiendo feria secunda in Autūno post festum S. Francisci, primo Sandomirig, postea Radomij, ultimo Vislicia. Similiterq; in Cracou. Lublin. & alijs Palatinatib. ac Terris ipsi Termini Terrestres & Colloquia eodem modo celebrari debēt. hoc est, ter Termini Terrestres, quarto aut Colloquia. Perindeq; & in Palatinatu Russiæ ter Termini Terrestres, quarto aut Colloquia celebrari debēt. hoc est, incipiendo Terminos Terrestres Leopoli. feria quarta post festum S. trium Regū. Postea uero in alijs Districtibus ordine iuxta ueterē cōsuetudinē. Alij uero Termini Terrestres feria quarta post festum S. Adalberti. Porro tertij Termini Terrestres post festū S. Margarethę. Atq; ad eundē modū in alijs itidē Districtibus. Ipsa uero Colloquia Leopoli feria quarta post festū Exaltatiōis S. Crucis incipiētur. Postea simili ordine in alijs Districtib. ut Premisliæ, & Haliciæ. Porro in Districtu Chelmeñ. Termini Terrest. iuxta consuetudinē celebrari debēt. Colloquia aut, post Colloquia Haliciēn. ut scilicet Palatinus obire illa poterit. In Lublineñ. aut Terra in tribus locis cōsuetis, in quarto uero loco in Busko Termini seu Iudicia Terrestria peragi debēt. Ipsa uero Colloquia tantū Belszæ post festū Exaltatiōis S. Crucis peragātur. Ipsis aut Colloquijs Literę nostrę quibus Comitibus edicemus, impedimento esse non debent.

sigism. Crac. 1543. Repetetur hoc Statutum infra ca. 27. ar. 3. de Colloquijs. Dispositio Terminorū & Colloquiorū in Terra Sandomir. In Terra Craco, Lublin. & alijs.

In Russiā.

Quod si Iudices, Subiudices, & Notarij Terrestres propter uerā infirmitatem a Terminis Terrestrib. abfuerint, propterq; illorū absentia Termini, quomi-

si aliquis Collegarū Iudicij ab Iudicio abfuerit.

mini, quominus procederēt, impedirentur, tum in futuris proxime Terminis anteq̃ in suis locis cōsidebunt, tenebūtur pręstare Iusiurandum corporale: quod uera & nō ficta infirmitate ab his Terminis absuerint. Nisi forte seruitijs Reipub. uel Legatiōibus occupati fuissent, propter quę ipsis Iudicijs interesse non potuissent. hęc enim illorum absentiam excusarent.

Certis locis Iudicia sunt. Lex vi.

Kazim. Magnus Vis
silia 1369.

Quia plerūq̃ ij qui habent Iurisdictionē, a casu, & pro libito suę uoluntatis cōsueuerunt ad Iudiciū acceptare uel eligere sibi loca quęlibet indeterminate. Quocirca ut unusq̃q̃ suis Terminis sit cōtentus, Statuimus, quod dūtaxat in locis solitis & descriptis quilibet Iudex sua debet & tenetur Iudicia pertractare. alias tanq̃ a non suo Iudice, quicquid factum fuerit, uel iudicatum, nullā habeat facultatem. Idemq̃ de omnibus Iudicijs fieri Statuimus.

Palat. videāt ne Iudicia negligāt. L. vii.

sigism. Crac. 1507.

Idem lib. 1. cap. 6. ar.
8. de Palatinis.

Querelis cōmuniter omniū subditorū nostrorū finem imponere uolētes, decernimus, & auctoritate nostra mādamus, ut Palatini officia sua exerceant, & ne Iudicia, ipsis nō curantibus, cū detrimento cōmunis iusticię, temporibus debitis negligātur, ubi uero Palatinus deliquerit, & officiū suum qualecūq̃ neglexerit, promittimus ipsum puniendū Centum Marc. Fisco nostro applicādis, quoties de hoc cōpertum fuerit.

ARTICVLVS II.

Ergo Termini sint perēptorij. Lex I.

Kazim. Tertius in
Korezyn 1451.

Eiusdem cap. 27. de
Colloquijs sit mētio.

Item uolumus, quod reclamatio Terminorū nō debet esse deinceps, nec sit necessaria. Sed Termini Partibus assignati iudicabūtur. Quia Termini erunt perēptorij, pro partibus cōstitutis ac litigātib. celebrandi.

Nemo Terminos transponat. Lex ij.

sigism. Petr. 1538.

Eiusdem mentio fuit
lib. 1. capi. 6. articulo
de Palatinis.

Terminos procla-
mātos qui transpone-
ret, poena Centū Mar-
car. punietur.

Ne subditi nostri in assequenda Iusticia impediātur, aut negligantur. Statuimus, ut Iudicia Terrestria, quę fuerint Preconis uoce publicata, per Palatinos locorū transponi in aliud tempus non debeāt, neq̃ possint. Vbi uero Palatinus, aut Iudex, seu alter Officialis ea ipsa Iudicia proclamata, ut nō celebrentur, quomodocūq̃ siue trāspofuerit, siue aliter impediuerit, talis poena Centū Marcar. pecunię puniatur, cuius medietas nobis, altera parti ea in re iniuriā sustinenti cedit.

CAPITVLVM III.

De Officio Iudicis generali.

Quia Iudex est uir bonus, Iuris dicendi & æquitatis statuendę peritus ad id munus publicę auctoritate uocatus. Idcirco officia hęc adnumerata faciat, & fideliter exequatur.

ARTICVLVS

Vt Iudicium oculate Recognitiones suscipiat, nec aliter illas nisi quā sunt recognita & legitime in Acta scribi curet, ad ægrotos tamē nō nisi Rex mittat.

Iudices qd in recognoscēte videāt. **L. 1** sigism. Petr. 1523.

44 Notandū, quod Iudicio præsidentes debēt diligenter intēdere & cōsiderare personā recognoscentē aliquā Inscriptionē, si uidelicet habeat debitam ætatē, aut discretionē bonam. quod si aliter, nō suscipiatur Inscriptio. Etia debent cōsiderare, si est sanus corpore: tūc potest scribi sanus mente & corpore, sed si æger corpore existat, cōpos tamē ratiōis: prout est in re scribatur, ita uidelicet, æger & languens corpore, tamen sanus mente, & compos rationis.

Idem libr. 1. cap. 12. art. 4. de Iudicio Castren. & idem lib. 3. cap. 7. ar. 2 fol. 498. De famulis recognitionū uerarū, & per collusionē factarū, Minorēnes enim & furiosi, item aliena subditi potestati bona sua alienare nequeunt.

Tantū Rex mittet ad ægrotos. Lex n.

Occurrendo difficultatibus hominū, quæ forsan suboriri possent, Statuimus, Quia nulli Officiales debent ad quemcūq; equitare suscipiēde Inscriptiōis, seu Recognitionis alicuius causa: neq; suscipere debebūt ullius Recognitionē cuiuscūq; status hominis, dūtaxat circa Acta, cū fiet personaliter cōstitutus ad Acta sanus mente. Quod aut attinet personā nostram, hoc ita relinqui debet prout fuit ad hoc tempus conseruatum. Quia circa personā nostram mittere nobis liberū erit ad unūquēq; ea re egentem, & infirmitate decumbentem.

sigism. Augustus Pertrouia 1550. Eiusdem Legis part folio 498.

De Inscriptionibus in fraudem factis.

¶ ET si quis alterius nomine falso recognoscat.

¶ QVODq; Procurator nihil de Inscriptiōib. disponat.

¶ ET si qs in Spūali foro se obliget uel in alio Districtu, ut pareat.

Quodq; vulnera Iudicio Terrestris uel

Castrensi ostendantur. Vide Folio 536. & 537.

Quodq; Iudices Terrestr. & Castri, nō sus-

scribāt Inscriptiōes honorū Plebeiis faciūdas, aliogn erūt nullę. fol. 456. videat.

Iudices cū Subiudicib. prouideāt, vt

Inscriptiones diligenter per Notarios in Libros inscribantur.

Infra Cap. 25. Artic. 1. de Officio Colleg. Iudicii peracto Iudicio vide.

ARTICVLVS II.

Iudiciū Ter. omnes causas iudicat, nec solum Curiales Citatiōes terminat, verum etiā in Curia Regia Iudiciis præsider.

Iudiciū olī tantū p paruis summis iur-

68 Itē decernimus, quod Iudices & Subiudices pro sum- (dicabat. Lex I. mis Centū Marcar. triginta Marc. excedētibus nullo pacto iudicabūt.

Kazimir. Tertius in Korezyn 1451.

dd ij Sed iam

Sed iā Iud. oēs causas iudicat. Lex ij.

sigism. Petr. 1533.

Volumus aut ut liceat unicuique aliū quempia pro quacūque summa pecuniae, uel iniuria hereditaria, & personali, aut bonis quibuscūque, toties quotiens uelit, citare ad iudiciū Terreſtre. ubi citatus parere responde- reque tenebitur & debebit, non excipiendo se ad Terminos generales ob summe magnitudinē. Vel potius licebit iudicibus Terreſtribus etiā pro magna summa iudicare: cum licebit unicuique partiū (a ſententia ini- qua iudicis mouere) atque appellare.

Etiā Curia I. causas Iud. finiat. Lex iij.

sigism. Petrie. 1519.

*De Terminis Curiali
uide fol. 52. & 53.*

Causae uero corā nobis (ex Termino Curiali) nō terminatae, ad Dis- trictū Rei seu Citati remittentur, quas Iudex Terreſtris iudicabit etiam in Terminis Particularibus pro quacumque summa, pro qua corā nobis Actio fuerit incepta.

Quod aut & in Curia Regia Iudex iu- dicat. Lex iij. Quam uide Libro primo Capitulo ij. fol. 59.

ARTICVLVS III.

Vnus sit liber Actorum. Lex I.

*Kazim. in Nyeffos
ua 1454.*

*Liber iudiciorum sit
unus in quolibet Dis-
trictu Terra.*

Item Statuimus, Vt pro iudicijs iuste expediendis, & negocijs in Iu- dicio deductis scribendis fideliter, fiat unus Liber iudiciorum seu Ac- torum in quolibet Districtu.

ARTICVLVS IIII.

Libri Actor. Terreſtr. vel Caſtrenſ. sub

*Vulad. Jag. Crac. &
Vartha 1423.*

tribus clausuris ſeruentur. Lex I.

*Liber Actorum Terre-
ſtrium sub tribus
clausuris habeatur ſci-
licet iudicis, ſubiudi-
cis, & Notarij Terre-
ſtris. Idē infra cap.
27. de Colloquijs.*

Et quia Barones Terrarū noſtrarū in iudicijs Colloquiorū generaliū personam noſtrā reſeſentāt, corā quibus causae hereditariae, & alię ma- iores agitantur, & tractantur, & ſententiae per eoſdē latae robur accipiūt firmitatis, ac ſi noſtra in praesentia agerentur, corā quibus etiā Reſignati- ones bonorū magnorū peraguntur, & aliae causae per eoſdē deſinitae in ſpeciali Libro coſcribuntur. Vnde cū maiori pondere diligentiusque, & cautius debeāt obſeruari, Volumus quod Liber praenotatus, seu Acta Colloquij generalis, sub clausura triū clauium a modo coſeruetur. Qua- rum unā Iudex, aliā Subiudex, tertiā uero Notarius Terreſtris habeāt, & conſeruent. Nec liceat uni ſine alijs clauſurā praedictā aperire.

Similis.

*Kazim. in Nyeffos
& Oppoki 1454.*

Item Statuimus, ut Libri Terreſtres Actorū Iudicialiū ſeruentur, iux- ta Statuta Variēſia, sub tribus clauibus, quarū unam Palatinus habe- at, aliam

at, aliam Iudex, & terciam Notarius.

SIMILIS.

Decernimus, ut Libri Terreſtres, ubiq; locorū in Regno noſtro, ſub trib, clauib, ſecundū Statutorū diſpoſitionē, in bona cuſtodia ſeruēt.

Libri etiā Caſtr, in Prætorijſ ſub clauib:

bus Palatini, Iudicis Terreſtr. & Capitaneorū ſeruētur. Lex ij. Quam vide Libro 1. Capitulo 12. de Capitaneis Artic. 5. fol. 211. fuit tamē eius mentio Libro 1. Capitulo 6. Articulo 6. de Palat. officio.

Albert. Petr. 1496.

ARTICVLVS V.

De Literis ex Libris Terreſtrib, extra:

Ad præcludendā uiam dolis, in detrimentū hominū exco- (ctis. Lex I. Porro que Literæ in gitatis, decernimus, ut Literę ad Libros Terreſtres inſcriptę, & poſtea Acta inſcribi non deſ ex Libris denuo deſcriptę, non aliter in Iudicijs faciant fidem, niſi, cū bent ſupra lib. 3. cap. 9. ar. 1 fol. 534. vide, originales fuerint productę.

ARTICVLVS VI.

De præſcriptiōe Librorū Terreſtriū &

Item dubia declarantes ſuper Librorū Terreſtriū & (Caſtreñ. Lex I. Libri Iudiciorū præ Caſtrenſiū præſcriptiōibus, Statuimus, Quod Libri Terreſtres Præſcrip- ſcriptionem habeant ptiones habeāt, ſic ut Statuta antiquiora Kazimiri Magni, & aliorum antiquitas introduc- ſuſceſſorū eius cōtinent. de Caſtri uero præſcriptiōe meminimus ſatis ſtam. ſed Caſtr. tane- ſupra dictū eſſe circa tribunalia Capitaneor. loca, ſic ut ibidē ſpecialiter ſummo ad uerum de- num ut ſupra de iudi- colligitur, quā diu Inſcriptiōes in eis contentę ſint ualiturę.

Iohann. Albertus Po- triconia 1495.

Libri Iudiciorū præ- ſcriptionem habeant antiquitas introduc- ſtam. ſed Caſtr. tane- ſummo ad uerum de- num ut ſupra de iudi- dicio Cap. li. 1. ca. 12.

CAPITVLVM III.

Vt vno Iure omnes iudicentur.

PRAEFATIO.

Vinculum omnis Reip. eſt Iuſticia: quę quidē virtus quod aliena eſt, in pro- Iuſticia eſt nunculum bisq; & egenis uiris maxime eluceſcit: illa ipſa & honores Reipub. tantū dignis Reip. quę in probis diſtribuit, ut Libr. 1. Cap. 1. 3. 4. & 5. egimus: & in Iudicio Contractibusq; red- honeſtandis, & in- dīt unicuiq; quod ſuum eſt, omni Perſonarū diſcrimine ſublato. In cuius admini- uandis egenis maxime eluceſcit. ſtratione, ut quā minimū coniectatiōi Iudicium relinquatur, Iudex nō recedat ab Iure ſcripto propter æquitatē. quamq; enim teſte Cicer. Iudices gratia vel odio, Iudex ab Iure ſcrip- ignorantia vel calliditate, aliisq; modis ſeduci, labi, & errare quęat: Lex neq; gra- pto propter æquitas tia inſecti, neq; potentia perfringi, neq; pecunia adulterari poteſt: ſed omnibus tem non ſcriptam an- vna voce loquens, & imos ſummis exæquat, & reddit unicuiq; quod ſuum eſt. ut recedera debeat. cauſa nō ſit cur certa Lex, ob incertā æquitatē deſeratur: & cur Iudex ſapientior Que demum æquis rem ſe Legibus ipſis oſtentet, cum ipſe nō ante Leges incedere ut magiſter, verū ſas ſit ſequendæ. eas ſequi debeat ut diſcipulus: niſi forte diuturno & cōſtanti uſu ipſa æquitas ſit

dd iij terit ſi in

Iudex uideat ut
Legi & equitati sa-
tis fiat.

terit, si in verborum cortice haerere uoluerimus: consiliū autē reconditū, seu mentē, & rationē illius negligamus. Quippe quod nō ex verbis pendet Ius, sed verba ier-
uiunt & accommodantur hominū cōsiliis & casibus in Iudiciū deductis. Ac proin-
de neq; verba in Iudiciū deducuntur, sed tantū res ipsæ quarū utiq; causa illa ipsa
verba in Leges sunt relata. Quocirca Argum hic esse Iudicem oportet, ut uideli-
cet, & Legi scriptæ satisfiat per eū: & si ipsa aperte nō aduersetur, æquitatē sectes-
tur, ne si in alterutrā partem vehementer declinet, austeritate vel remissioe in of-
ficio integri & sapiētis Iudicis peccet: & litigātes a foro ad vim cōfugere cogat.

ARTICVLVS I.

Vno Iure, vnīs etiam cōsuetudinib; ac similibus præiudicatis omnes Terrę totius
Regni iudicetur. Et quia Iuris processus necdū fuit cōciliatus, priora Statuta pos-
teriorib; cedāt, quoad cōciliantur, & fiat vna Lex de vno quīs negotio.

Vniformiter, & Iurib; iudicetur, Lex.

Kazim. Magnus Vis-
slicia 1368.

Causas Rex descri-
bit ob quas præcepta
quædam Iuris scribit

Præceptum Regis Ka-
zimiri perpetuum ad
inhabitantes Regni
promulgatum.

Kaz. M. Visl. 1368.

In omnibus Regni Po-
loniæ Terris sicut us-
nus Rex & Dominus
ita vnū Ius debet es-
se. Idem lib. 1. cap.
1. artic. 1.

Vulad. Iage. prope
Czeruyensko 1423

In omnibus Terris
Regni Pol. subiectis
vnum Ius, vna con-
suetudo Iudicij des-
bet obseruari.

Nos itaq; K Azimirus Secundus Dei gratia Rex Poloniæ necnō Ter-
rarum Cracou, Sandomir, Siradiæ, Lancic, Cuiavię, Pomeraniæ, Rus-
siæq; Dñs & hæres, una cum Prælati, Baronibus, ceterisq; Nobilibus,
& subditis nostris, animaduertētes, & proinde reuoluētes. ¶ Quia iux-
ta temporū antiquitatem in Terris & dominio ditiōi nostræ subiectis,
causæ plerūq; in Iudicijs nō uniformiter, sed secundū animorū, & sen-
suum diuersitatē, hominū etiā excrecente malicia & improbitate, uarie
& diuersimode uentilātur, decidūtur, & diffiniūtur: Ex qua uarietate
Actiones siue causæ, nonnūq; post multiplices uexatiōes, altercatiōes, &
contentiōes, remanēt indecise, & quodā modo immortales. Quapropter
ad laudē Dei omnipotētis, beatissimęq; Mariæ Virg. totiusq; cœlestis
Curia, & ad profectū, cōmodum, & utilitatē nostrorū subditorū, de-
creuimus dictorū Iudiciorū seu causarū (potissimū in ijs quæ frequē-
ter accidunt) decidere & euellere uarietatē. ¶ Volentes & Statuētes,
Quod deinceps perpetuis tēporibus hæc eadē Statuta & Constitutiōes
habeātur, exerceātur, & obseruētur per omnes & singulos Iudices, Offi-
ciales, ac eorū ministros, reliquosq; nostros subditos, & Terrarum no-
strarū inhabitatores, Nec quisq; audeat illis quouis modo temere con-
trauenire, sub graui nostræ indignationis aculeo.

In R. Pol. vnū omnib; Ius sit, Lex ſq;

Cum sub uno Principe & capite eadē gens Iura diuersa habere nō de-
beat, ne sit tanq; monstrū diuersa habens capita, expedit Reip. ut uno
& æquali Iure tam Crac. seu Minoris quā etiā Maioris Poloniæ inha-
bitatores, et ceteræ Regni nostri Terrę utantur, & iudicentur. Ex quo
unus Princeps est omnium, & Dñs. SIMILIS.

Ceterum cū omnibus Terris quas Regni nostri ambitus cōprehendit,
uelut unicus Princeps & Dñs æqualiter dominemur, nō est æquū, ut
uarijs modis iudicandi populus nobis subiectus & sub nostro existens
regimine in uarios ritus Iudiciorū dilabatur. ¶ Propter ea perpetuo
edicto Statuimus, ut omnes & singuli homines Regni nostri cuiuscūq;
conditiōis,

8.

32.

49.

conditiōis, status, dignitatis, aut gradus fuerint, causas in Iudicijs nostris Terreſtrib. proponen. uel proponere uolen, ſingulariter ſinguli, & generaliter uniuerſi, eodem Iure, modis, Conſuetudinib. & ritibus nobilibus per Regnū noſtrū potiātur, nec audeāt Iudices Sedibus & Tribunalibus Iudiciorū noſtrorū præſidentes alios modos, ritus, & cōſuetudines, circa Terminos & ſentēcias obſeruare, niſi illos quas Regū Poloniæ Statutorū Liber & Cōſuetudines Regni doceāt, & informen, ad quē ſemper recurrāt. Quicquid aut per ipſos aliter fuerit iudicatum, & ſentenciātū, irritū remaneat, & nullius roboris uel momēti. **SIMILIS.**

92. Item pollicemur quod omnes Terras noſtras Regni Poloniæ, etiā Terram Ruſſiæ includendo ad unum Ius & unā Legem cōmunem omnibus Terris reducemus, adunamus et unimus, tenore præſentiū mediāte.

Ex Priuileg. Vladisl. Jagell. ledne.

Omnes Terræ ad unum Ius reducantur.

Legibus iudicetur. Lex in.

94. Huiusmōi aut Iudicia iudicentur ex Libro Statutorū Regis Kazimiri diuę memorię, & ex Statutis in Vartha (alibiq; ab alijs Regibus) cōfectis & conficiendis. **SIMILIS.**

Kazim. 3. in Nyeffo ua & Oppo. 1454. Iudicia ſecundum Statuta exerceantur.

92. Iudices Terrarū Regni noſtri Conſtitutiōibus innixi, & ex ipſis eruditione ſumpta, in iudicando cōſeruent ſtateram æquitatis.

Kazimir. 3. in Nyeffo 1454.

De ſimilib. ſimiliter iudicetur. Lex 4.

Kaz. in Nyeff. 1454.

93. Et cum in aliqua cauſa in Iudiciū deducta, ſuper aliquo articulo audita propoſitiōe, & reſponſiōe, fuerit in Iudicio ſentenciātū, uolumus, ut illa ſentencia in Librū Actorū inſcribatur, ut poſtea ſuper eodem Articulo, uel ei ſimili, ſimilis ſentencia proferatur.

ſentencię inſcribantur Libris Iudiciorū, ut in ſaturum pari modo caſus ſimiles iudicentur.

Cōſuetudines Terr. Craco. p Iure ſint.

120. Quāuis nos ALEXander Rex perſcripſerimus ſuperius (Lex v. omnes paſſus ac Priuilegia Iuſticiæ cōmunis, per olim prædeceſſores noſtros Duces, atq; tandē Reges Poloniæ, ad Iuſticiā cōmuniter miniſtrandā Regnicolis in iſto inclyto Regno noſtro conceſſa, ſub tempore quibus cū Iudices Terrarū Iuſticiā & negocia Iudiciaria abſoluere dirigereq; cōſueuerunt: Tamē quia ultra hęc quęlibet Terrarū ſuas ſpeciales habere cōſueuit Conſuetudines. ¶ Idcirco Terræ Cracou. eas, quæ in ipſa approbatæ ſunt, præſentiū cōmuni Iuris Terreſtris Regni noſtri corpori adſcripſimus, eaſq; approbauimus, & pro Iure perpetuo tenendas decreuimus, adſcribimusq; approbamus, & decernimus præſentium per tenorē. Quæ quidē Conſuetudines huic Libro ſuis locis ſunt accommodatæ.

Alex. in Rad. 1505

Confirmat Rex Cōſuetudines Terrarū approbatas perpetuo tenendas.

Conſuetudines Iuris teneantur.

- Puncta ſupraſcripta nos ALEXander Dei gratia Rex ex cōſuetudinibus tam Terreſtris quā Caſtreñ. Iudiciorū Terræ Cracou. collegimus, quæ Iuri

Alex. in Rad. 1505

quæ Iuri corporis ascripta decernimus in Terra Cracou. pro plebiscito priuato Terræ eiusdē tenendo perpetua. Quod decretū nostrū etiā uniuersis alijs Terris præsentīū tenore innotescimus, cōsultīue hortān. ut pro Iustitiæ cultu, conseruatīōeq; aut istas approbēt, aut instar istarū suas conscribant. Sic tamē ut cum reliquæ Terræ suas conscribent Cōsuetudines, primū eas nobis, uel successorib. nostris offerāt, per nos in stilum congruentē redigēdas: quas tandē in stilū redactas, nos, uel successores nostri ad Libros Statutorū Regni in Terra ipsa, de qua Cōsuetudines nobis porrectæ essent, existentiū, in xij. folijs prædictis fideliter scribendas restituemus, successoresque nostri restituent, per appositū Maiestatis Regiæ decretū emēdatas, moderatas, & approbatas.

Iuris pcessus a Sigis. cōditus seruetur.

Sigism. Crac. 1507. Adiecimus ergo nos formulā processus Iudiciarij in cōpen- (Lex vi. 1.
dium & modū unum per Iuris peritos iussu nostro reductā, ac per nos, & Consiliarios nostros approbatā, & obseruari decretā, ut quæ iam in tantū Labyrinthū cesserat, quod cautelarū, nodorū, tricarū, et captionū rabulariū, neq; modus esset, neq; finis: nūc a quouis perdisci, & agi citra difficultatē, & ullas ambages possit, utq; deinceps unicuiq; uia iustitiæ suæ cōsequendæ faciliōr & celerior per ipsum Iuris processum pateat, & sit communis.

Idē pcessus Nobilitati mittitur, L. vii.

Sigism. Crac. 1511. Quod ad diuersitatē Consuetudinū Processus Iudiciarij attinet, qui in 16.
omnibus Regni Terris diuersus est, ut in unam aliquā formulā redigatur, promissimus, & præsentibus Literis pollicemur, quod designabimus in Terra Cracoui. aliquot ex Nobilitate uiros Iuris Terrestris peritos, qui reuisis prædictis omniū Terrarū Cōsuetudinib, per Palatinos ad nos mittendis, possint eundē, & uniformē ubiq; Iuris processum inuenire & cōscribere, quē nos demū ad Palatinos transmissuri sumus, ut illi cū Castellanis, Officialibus, & reliqua primaria Nobilitate illū reuideant, & examinēt, usq; ad futurū generalē Conuentū: in quo nos tandem id quod omnibus æquabile uidebitur approbabimus, & cōfirmatum in omnib. Reg. nostri Iudicijs perpetuo seruandū statuemus.

De cōciliandis iisdē Statutis. Lex viii.

Sigism. Bdg. 1520. Diuersitas Constitutionū diuersas inter homines cōtrouersias generat, 21.
& diuersos Iudices causas iudicantes diuersa intelligere & sentire cogit: Supplicatiōibus itaq; crebris Nunciorū Terrestrīū moti, in proximo generali Conuentu futuro omnibus Cōsuetudinib. Iuribusq; & Statutis uetustis, ex omnibus Palatinatib. cōgregatis, reformationē omnium Constitutionū per deputatos & deputādos Iuris peritos Regni nostri, fauēte Deo, aggrediemur; Doctoribus etiā Iuris Pontificij & Legū adhibitis, qui

*Pugnantia Constitutio-
num Reip. pernicio-
sissima est, iniusti-
cia cōuestienda, sed
tūq; serenda appo-
sitis.*

hibitis, qui a loco Conuentiōis generalis proxime celebrandæ nō discedant, donec eandē Regni Iuriū & Constitutionū debitā emendationē fecerint, & tales per nos deputatos, & deputādos expensis nostris prouidebimus. Alios autē uiros Iurisperitos, quos Nobilitas ex Palatinatib, adiunget suis expensis prouidebit, ita tamē quod omnes Palatini Terrarū sub pœna in Constitutionibus nostris expressa Cōsuetudines Terrarum pro eadem proxima Conuentione nobis præsistent.

Vna sit Iudiciorū forma, sublata cōtra-

Et si iam antea publicis exigētibus ratiōibus & cōmuni omniū suadente cōmoditate, decreueramus in pluribus Regni nostri generalibus Cōuentibus, ut omnia Regni Iura, & dudū obseruata quęuis Statuta, a certis designatis Iurisperitis tam Spiritualibus quā Secularibus personis, recenserētur, utq; in illis cōtrarietas omnis, & noxia dubitandi occasio tolleretur. Quia tamē multis interueniētibus impedimentis, quæ ex pluralitate designatarū personarū sero hinc inde conuenientiū, & plerūq; inuicē dissentientiū, cōtingebant, hæc res, utcūq; in aliqua parte inchoata hucusq; ad exitum perducere nō potuit, Nos ut necessitati cōmuni, & simul in perficiēdo maturius opere, dignitati nostræ cōsulamur, Primā Iurisperitorū designationē ad pauciorē numerum redigentes, cōmuni omniū Cōsiliariorū nostrorū cōsilio decreuimus & decernimus præsentibus, ut sex tantūmodo ex utroq; statu uiri inferius descripti sint, ad eam ipsam expensionē & correctionē Iuriū designati, qui huc Cracouiā ad diem primā Maij proxime uerturi cōuenientes Statutorū Iudicialiū obscuritatē, Priuilegijs & alijs Statutis ad Iudicia nō pertinentibus intactis relictis, illustrēt, ambiguitatē tollant, & omnia quæ illis ad æquanimitatē in Iudicijs seruandā necessaria uidebuntur, in consonantiā reducāt, reiectis & abrogatis singulis clausurarū nodis, ex quibus in posterū dubitatio, quæ hucusq; Iudices redderet perplexos, suboriri posset. Quod cū ab illis erit factū, amplius decernimus, ut forma Statutorū, & Iuris Iudiciarij per dictos sex uiros emendati, in plura exemplaria redacta, ad Conuētus Particulares deferatur, illicq; in præsentia Dignitatorū Officialiū & reliquorū Nobiliū personarū, nō tumultuarie, sed cum attentione omniū perlegatur, subindeq; Nuncijs e medio Nobiliū, sic ut dictum est, congregatorū, eligantur, qui forma Statutorū & Iuris emendati ad generalē proxime tunc futurum Conuentū relata, uel assentiri omniū nomine dictæ emendatiōi, uel illā pro necessitate rationabilius instituere, cū nostro totiusq; Senatus cōsilio & auctoritate possint, ut tandē pro incertis certæ, & pro incōmodis cōmodæ Iudiciariæ Constitutiones efficiantur, & ne amplius per incertā interpretantium contentionē ab administranda æqua litigantibus Iusticia Iudices remorētur. Sunt autē per nos designati Iuriū & Statutorū prædictorū Correctores, ex Maiori Polonia Generosus Nicolaus Nyemo-

Sigism. Crac. 1532.

ADLECTOR
REM. IAC. P.Cum tam pium studi
um sapientiss. princi
pis, ac labor ipsorumcorrectorū, nescio
quo falo interierit,nihilq; fere utilitatis
Reip attulerit: D. Sigism. Aug. idem nego
cij, disponend. arū scilicet methodice Legū
patriæ, mihi denuocredidit. Quæ quidē
mea lucubratiōes siindem in casū reci
dent, uti spero, facileme exempla magnos
rum uirorū tuebor,

atq; etiam cōsolabor.

Quod uidelicet me
canēte nemo falsauit.

ieuski Iudex Iuniuszadisl. & Generosus Mathias Krzyzanowski Sub-
iudex Poseniensi. Ex Minori uero Polonia Generosus Iohannes Pye-
nyazek de Kruslowa Iudex Cracou. & Generosus Bernhardus Maczie-
jowski Iudex Sandomir. Referendarij nostri. Quibus adiuximus Spiri-
tuales duos Iurisperitos, uidelicet Venerabiles Nicolaum Zamosciski
Scholasticum Lanciciensem. & Georgium Myszkowski Canonicum Craco-
uiensem Secretarios nostros.

Consuetudines quoque
ad concilianda statu-
ta profunt.

Quoniam autem in Regno nostro non solum scriptae Constitutiones, sed & Con-
suetudines inueteratae pro Lege in pluribus locis obseruantur, Statuimus
ut singuli Palatini Consuetudines sui quisque Palatinatus conscribant, &
huc Cracouiam ad primam Maij mensis die ad nos mittant. Illas enim sicu-
ti & reliqua Iura Correctorum Iudicio commitemus, ut aequae in his, ut in
reliquis Statutis aequanimitas & uniformis Iudiciorum modus, contra-
rijs, & obscuris, ambiguisque interpretationibus reiectis, statuatur.

Alioquin posteriora Statuta seruētur, quo

Bigl. Crac. 1543.

Statuta posteriora in omnibus forensibus cau- (ad conciliabunt. Lex x.
sis teneantur usque ad futura Comititia, ita ut iuxta posterius Statutum om-
nes causae Terrestres, Castrenses, & Commissariales iudicentur, reiectis inte-
rim ad partem alijs omnibus prioribus Statutis prius factis, & posteri-
oribus Statutis fortasse contrarijs. Etenim in futuris Comitijs debemus
cum Dominis Consiliarijs nostris, & Nuncijs Terrarum hos querere modos,
quibus non iusticia hominum constabiliretur, differentia autem Statutorum co-
ciliaretur. Quod si fortassis in primis & proximis Comitijs nihil tale fe-
cerimus, tunc hoc Statutum de tenendis Statutis posterioribus conditum
eiusque durare debet, quoad in aliquibus Comitijs cum ipsis Consiliarijs
nostris & Terrarum Nuncijs aliquid salubrius eo nomine constituere poterimus.

CAPITVLVM V.

De Syndicis, Aduocatis, & Procuratoribus.

PRAEFATIO

Ratiōe & oratiōe se
cernimur a brutis.

Vsus rationis & ora-
tiōis in foro quis?

Sicut sola ratioe secernimur a brutis animantibus, quae Deus abiicit ad pastum,
ita facultate intelligendi atque eloquendi homo homini praestat, & stulto intellis-
gens. Cum autem ratio & eloquentia in omnibus rebus plurimum valent, tum in foren-
sibus negociis frustra quis vel iustissima nitatur causa, nisi haec ipsae rerum humana-
rum pulcherrimae Reginae praesto sint. quarum quidem altera iustae causae probationes
inueniat, inuentasque disponat ordinate: altera vero vel Reum Lege accuset, vel
excuset, ex Naturalique, Gentili, ac Ciuili Iure diserte, ac etiam eloquenter argumen-
tando, refellendo, & concludendo, Iudicem doceat, quid potissimum in lite sequi, vel
vitare debeat: ita ut scelera fraudesque nocentis subiiciantur odio Ciuili, iustoque des-
dantur supplicio: e contrario autem innocentia Iudiciorum poena liberetur. & praemiis
ornetur. Quae quidem facultas sicut ab magno ingenio, ab arte etiam varia, & usu dis-
uturno queritur: ita non cuiuspiam triobolaris rabulae, sed olim fuit eximiorum Orato-
rum atque Iurisconsultorum propria: qui de Iure sese adeuntibus publice responde-
bant, publice virtutes laudabant, publice etiam accusabant scelera. Quo sensu vere-
res Oratores

res Oratorem Iurisperitū Imperatori cōferre nō dubitarūt. quippe quod vterq; in periculis patriæ & amicorū versetur. Oratores enim Iurisperiti ambigua facta causatū explicando, item spem, honorē, vitā, ac fortunas litigantiū cōtra iniuriōs suos ratiōe ac oratiōe defendendo, nō minus generi humano profunt, quā si præliis ac vulneribus patriā parentesq; ac posteros ab hostibus seruarēt. Sed quia apud nos omne fere Oratorū & Iurisper. Officiū in Syndicos, Aduocatos, & Procuratores forenses translatum est, dimissis illis excellentibus viris, de his ipsis mediocribus & priuatis nostris pauca dicamus. Ac primo illud, quia Syndicus est, qui alicuius Ciuitatis, Vniuersitatis, aut Collegii causam defendit: quasi in defensionē cōmunis causæ incumbens. Aduocatus vero ille est, qui quocūq; studio, cōsilio, aut opera potest patrocinatur causæ clientis in Iudicio, vt cōmode & cū dignitate peragatur. Procurator autē ille proprie est, cui administratio rerū omniū ab aliis quo credita est. Attamē hoc loco Procuratorē intelligi volumus illum, cui specia- liter data sit procuratio actiōis iniuriarū: & qui negocia mādato domini, seu clientis, in forensi, vel arbitrali Iudicio adnūciat. Procurator ergo vel omniū rerū, ac semper: vel vnus rei, & ad certū tempus potest esse: secundū quod sit per Literas Principis, per eum cuius causa est, cōstitutus. Vfus autē Procuratorū propter eos introductus est, qui rebus suis ipsimet, ex quacūq; causa interelle nolūt, vel nequeunt, illisue agendis occupari, vel sufficere nō possunt. Porro cū præcipue circa Accusatiōes & deffensiōes Syndicorū, Aduocatorū, & Procuratorū versetur officium, procul dubio Ars dicendi, item Iuris Naturalis, Gentiliū, ac Civilis præcepta, horumq; omniū vsus ac æquitas illis cognita esse debēt. Ridiculus enim ille litis Patronus est, qui ordiri, item proponere, ac diuidere illā nesciat. Præterea Legibus, Cōsuetudinibus, Præiudicatis, aliisq; ratiōibus in lite ipsa, ex causis Efficiente, Materiali, & Formali litis, cōfirmare suā sententiā ignoret. Porro aduersariorū ex iisdem, seu aliis fontibus dicta, per cōmodam inficiationē, extenuationem, interpretationē, seu auersionē, aliisq; modis cōfutare nequeat: atq; hæc omnia summātim cōcludendo: Iudicem ad summū Ius, vel æquitatē, hoc est elementiore interpretatiōe, seu emendatiōe Iuris diserte cohortari, & vt est in prouerbio, vti foro nō possit. Quia tamē differt, vt est in prouerbio, Dausne loquatur an Herus: perindeq; NEQVAM AN BONVS vir dicat, interest: certe opiniōe virtutis idē Procurator cōmendatus esse debet. Citius enim, & plus bono, quā nequā viro credit Iudex, quod huius omnia verba cōficiat, & ad decipiendum se cōposita suspicatur: illius autē vera, certaq; oracula, & ad declarandā causam producta, esse credit. Ac proinde Rhetores negāt quēq; bonū esse Oratorē, nisi idē sit vir bonus: huius enim oratio simplex, grāuis, & cōlidens est: quia veris, ac vbicūq; & semper se æqualiter habentibus nititur: Illius autē cōtorta, leuis, & titubans: quia falsis, ac pro tempore, & loco cōfictis probatiōibus superædificatur. Idcirco Demosthenes Græcorū facile Princeps Orator, cū aliquādo cōcionaretur, Phocionēq; aduenientē videret, dixisse fertur. En oratiōis meæ malleus, & bipēs nīs aduenit. Nimirū significans, pauca verba illius viri boni, plus valere ad persuadendam, quā alterius, suorūq; argumentorū acervos. Cum itaq; aliquis vsum dicendi aliquē, beneficio naturæ, item arte, & exercitatiōe, cōsecutus fuerit: amore Iusticiæ asserendæ, tuendiq; clientis gratia, nō libidine iurgadi, cōflandæq; pecuniæ, ad hoc munus accedat, & nō verisimilia, (quæ solā in dubiis, cōiecturisq; locum habent) nec aperte falsa, defendat. sed quæ vera vel falsa in causa esse scit, ac sentit, corā Iudicio, tanq; in conspectu Dei, publice dicat. neq; tā suo, suiq; clientis quā Iudicis periculo, veritatē dolis, mendaciis, periuriisq; euertat. Ita boni Oratoris, ac integri viri existimationē cōseruabit, & litibus amputandis fecerit magnū cōpendium. Alioquin (vt vltionē a Deo paratā taceamus, nostræ quoq; ætatis sexcenta exempla prætereamus silentio) certe pecuniæ a Procuratoribus per iniquitatis ac doli nundinationē cōgeste, (bonos viros, & iusta illorū salaria excipimus) vel nullos omnino, vel nunq; fœlices hæredes habebūt. Nihil autē ea laude illaudabilius est, QVAM ABVNDARE NVMMIS, EGERE

Oratores Imperatores
ribus cōferuntur.

Oratorū officium in
syndicos, Aduocatos
& Procuratores trā
slatum est.

Syndicus.
Aduocatus.

Procurator.

Facultas Procura-
toris quomodo, &
quatenus datur?

Vsus procuratorum
propter quas causas
est introductus?

Procur. officii circa
quid versatur?

Ars dicendi & Iuris
peritia propria Pro-
curator, debet esse.

Procurator debet esse
se uir bonus, dicendi
peritus.

Vir dicendi ad asse-
rendam miserorū Ius-
ticiā est cōuertenda.

Bonus Procur. clari-
dicat clienti suo man-
la causa nitenti, si fa-
tebere, causam: si ne-
gabis, animam per-
des. Attamē publice
uel ad transactiōe
uel cessionem amicā
contendat cum illo.
non aut prauaricetur

Nonnullorum Procu- tare: indeq; vulgo dici bonorū extortor, Iuris cōtortor, Legum proditor, clientis ratorum techna & ac Reipub. depeculator, Iuris cōtrouersi peruersi & inuersi cōsultus, protrimen- encomia,

*Ad Petrum Dembi-
nium post Nicolaum
Thasieczki Iudicem
Crac. creatum apos-
trophe,*

BONA FAMA & virtutibus: & nihil preclarum, nisi de pane lucrando cogi-
tum fori, tam captionū quā cautionum, tam excipularū quā formularū callentis-
simus, ex alienisq; miseris mendacio atq; impostura Pluto. Cum vero huiusmodi
Aduocati publice puniri deberent, quod vel sapientis. Iudicem dicendo circūue-
niant citius, quā corrumpāt pecunia, pro dolor, multi hoc hominū genere armā-
tur: vt simplas lites duplcent, perelaplas Citatiōes reuifificent, cōmententur per-
lucra, numerent Triplicata Vadia, & de fortunis, vita, atq; honore Ciuū impune
negociētur. Quocirca ego cū primū post mortē Nicolai Thasicii Iudicis, & in Re-
pub. nostra ætate grauis, Nestoris, te P E T R E D E M B I N I Iudicem Cracou. re-
nunciatū salutauī, hoc Tetraſtichon tibi primo pro tribunali sedenti adscripsi,

Venalis si te oppugnauerit ira Patroni,

Et rotet in fratrem uerba dolosa suum.

PETR E caue a recto flectas: REX, atq; SENATVS,

CHRISTVS erit Iudex Iudicij tui.

*Coercenda est Pro-
curatorum utilitigā-
di licentia.*

Et si enim omnia nature, artis, & exercitatiōis adiumenta ad eā prouinciā attuler-
ras, vt omnīū maxime dignus viderere, qui N. Thasicio succederes: amor tamen
meus erga te, & veneratio quædā singularis hæc me tibi tum occinere coegerāt.
Quod scilicet impense fauebā, quo omnī expectatiōi de te cōcitare res-
pondes: metuebā aſt ne tui nominis claritas alieno pollueretur cæno. Vt enim Pro-
curatorū vsus nō ad turpe ipſorū cōpendium, nō ad perniciē innocentū, circūue-
niendosue Iudices: sed ad exercendū ingeniū, ad tuendos bonos viros, Iudicesq;
inprimis informādos est introductus: ita nisi imposturarū, ac vitlitigandī illorum
licentia mature aliqua pœna hoc tēpore reprimatur, reuera olim tot definiendis
causis, sæpe sola surgandi libidine vexandorūq; hominū causa susceptis, nulla for-
ra ſufficient: tantū abest, vt vnus PRINCEPS appellatiōnū Iudex, tot capti-
onum centones retexere, tot etiam insidiarum latebras discutgre,
ac ita vt oportet, diiudicare queat.

ARTICVLVS I.

Qui volunt, ignorant, vel egent Procuratorib; vtantur illis, cū potestate corrigēdi
vel quisq; suam causam agat. Mulieres tamē in hospicio Procuratores
constituunt, sed non in maritorum causis.

Kaz. M. Vist. 1368

Qui vult, Procuratore vtatur, Lex I.

*Iure habēdi sunt cau-
sarum aduocati, Pro-
curatores, aut prolo-
quutores, ab eis qui-
bus expedit.*

Quia cuiuslibet sua defensio & tuitio (cū Iuris sit naturalis) nō est dene-
ganda. Ideoq; Statuimus, quod in Iudicijs nostri Regni quilibet homo
cuiuscūq; sit status & conditiōis potest & debet habere suum Aduoca-
tum, Procuratorem, seu Proloquutorem.

Kazimir, in Nyssos
ad 1454.

Ignaris, & egentib; Procur. detur, Lex II

*Qui suam causam ne-
scit exponere, aut
Procuratore caret,
Iudex ex officio ei
procuratorem det.*

Si quis uero in Iudicio constitutus rem debite suā proponere nesciuerit,
aut in lingua impeditus fuerit, nec amicū pro eo loqui volentē poterit 94.
habere, Iudiciū ibi sedens ex suo officio sibi petenti Procuratorē idone-
um deputare debebit.

Ea vero quæ Procuratores præsentibus iis quorū causæ aguntur, allegant: per-
rinde habenda sunt, ac si ab ipsis dominis litium proferatur. Error tamē Procura-
toris per Principālē ante sententiā Iudicis reuocari potest. Sed & Iudex potest
supplere & proferre, quod qdem minus a litigatoribus dicatur. Iuri aut ac Legis
bus conuenire intelligat.

Qui tamē

Qui tamē velit, suā causam agat. Lex iij

Omnis qui Procuratore careret, poterit suā causam corā Iudicio exponere, uel controuersia & defensionē suā facere, sepositis atq; reiectis in partem captiunculis poenarū, quas captiōes Iudex permittere nō debet, nisi hoc custodire, ut unicuiq; iusticia ministretur.

sigism Crac. 1543
idem repetitur infra
cap. 16. art. 3. de moe
do controuertiendi in
Iudicio.

Mulieres in hospicio Procuratorē cō-

10. Ut dominarū habitatio propter fragilitatē sexus a (stituūt. Lex iij).
coetibus uirorū omnimode sit distincta, & ne ad causas uocatae premāt se in turmis & cōuentibus masculorū, Sanxit nostra auctoritas de praesenti, ut si quae Domina siue Virgo citans aut citata uenerit ad Terminum sibi praefixum, Iudex praesidens Iudicio Officialē suū cum eius aduersario ad hospiciū illius Domine mittere teneatur: corā quo Actionē siue defensionem suā causae Aduocato uel suo Procuratori cui placet in toto delegabit.

Kaz. M. Viss. 1368
huiusdem mentio fuit
libr. 2. cap. 6. art. 7.

Domina aut Virgines
ad Iudicia citatae
in hospiciū cōmode
procuratorē constituunt,
& cause actionem
Iudice super id
uocorē & aduersariū
dirigente cōmittent
uel Aduocato uel Procuratori.

At si mulier cōpareat pro marito, qui ex probabili & Reipub. necessaria causa ablit, neq; eum legitime defenderit, potest maritus petere restitutionē in integrum aduersus sententiā corā se latā, per mulieres enim aliena negocia, nō aliter agi possunt, nisi Actiones in rem & propriū lucrum earū mandatae sint eis.

ARTICVLVS II.

Qui procurare nequeunt.

Camerarij causas ne procurent. Lex I.

45. Palatinorū & Succamerariorū Camerarij, quod Iudicij Terrestribus etiā olim intererāt, alienas nō procurabāt, nisi forte suas causas.

sigism Crac. 1423.
idem supra fol. 579.

Neq; Notarij neq; Vicenot. causas pcur

Precauendo difficultatibus hominū, prohibemus ne uel (rent Lex ij).
lus Notarius & Vicenotarius apud hoc Iudiciū circa quod resident in officio causas ullas procurent.

sigism. Augustus Poles
triconie 1550.

Nec Spūales etiā pcurēt, nisi causas p-

Petitiōibus Nunciorū Terrestriū permoti, & ad sopiē- (prias. Lex iij).
da odia, quae aduersus Ecclesiasticos uiros, ob quorundā insolentiam apud Seculares excitari cōtingit. Statuimus, ut Ecclesiastici, uiri beneficiati, aut Sacerdotes nō se immisceant deinceps Iudicij Seclularib. neq; causas procurent & promoueāt Seclariū personarum ad quas per Iudices Terrestres nō admittātur, exceptis causis proprijs, aut aliarū Spiritualium, in quibus agendis procurandisq; liberā habeāt ubiq; facultatē.

sigism. Petr. 1538.

Procurator calūniosus ter expurgetur,

24. quarto nares incidatur. Lex iij. Quā uide supra Libr. iij. Cap. xij. Artic. 1. fol. 569, de crimine falsi aut calumniæ.

Kazim. Tertius in
Nyskova 1454.

Qui a patrocinio
causarum repellatur.

Stanislaus Vapenij
commentaria.

In Rebusp. bene cōstitutis amittit causam qui potentioris adfiscit sibi patro-
cinium, vel eidem in fraudē ac terrorē aduersarii sui causa cedit: ut hac pœna pro-
posita Iudiciariæ lites potius suo ordine decurrerēt, quā potentiorum illegitimis
præfidiis nitātur. Ac proinde D. Sigism. Aug. Rex noster mirabilē de se cōstitū-
tione opinione, quod in Lithuania quendā Senatorē suo familiari aperte suffragan-
tem loco ac ordine tanquam Consiliariū suspectum monisse ferebatur. Quas
les aut pro suis familiarib. Procerū suffragatiōes esse vel nō esse oporteat. Nobilis
vir Stanislaus V A P Ouius in quodā suo cōmentario prudenter sane descripsit.
ne scilicet in Repub. nostra aliquis Iudicis & patroni simul partes agat. Porro etiam
repelluntur ab officio Procuratoris surdi, muti, cæci, impuberes, mulieres, infideles
Christo. & qui de quocūq; parte litis cū Actore paciscuntur, ut enim Tu-
tores sic Procuratores rebus pupilli & clientum insidiari nō debent: Item reticiū-
tur a procurandis causis Iure ipso. & legitimi Iudicis sententia, ex graui & legitima
aliqua causa infames legitime facti. Ac proinde Procurator qui ab aduersario
per vim vel insidias gladio aut fustibus ceditur, aut qua parte sui mutilatur, per
hoc nō infamatur, nisi iniuste litigasse, ob idq; iustā pœnā tulisse cēseretur. Quia
tamen nemo sibi de quocūq; Ius dicere debet, certe iniusticiæ, nō vī, sed corā Iudice
erat ab aduersario cōuincendus: si facinus suum inultum abire, Procura-
torem autem aduersarii puniri volebat.

ARTICVLVS III.

Sine mādato, vel Actore ne qs procuret, vel citet: Senior tamē frater pro causa cō-
muni, & Tutor pro capite parentis pupillorū, perindeq; negociorū gestores do-
minorū, necnon mariti vxorū, similiterq; Dñi seruorū causas agunt. Insufficien-
tes aut mandatarii, falsarii, & collusores puniātur. Procuratores ergo sint Iurati,
diligentes, ac fideles, alioquin de ipsis Ius dicatur clientibus.

Sigism. Petric. 1511.

Procurium mādātū trib. gros. venit. L. 1

Idem lib. 1. cap. 9. ar.
3. de taxa Literarum
Cancellarie.

Item ne prædicti nostri subditi in Cancellaria nostra a Notarijs plus
iusto grauentur, decernimus quod deinceps a Procuratorio, tantum
tres grossi accipiantur.

Sine Actore ne qs pcuret, vel citet. L. ij

Nulla Citatio detur
ubi Actor non esset,
qui aliter procura-
fieri, 15. pœnam des-
beat.

Huius mentio infra
Quod calumniatri-
ces felse & inordina-
te Citationes locum
in Iudicijs nō habent

Præterea quicūq; præidentes, aut ipsorū Officiales, uel eorū familia-
res aliquos maliciose laboribus & expensis grauare uolentes, cupiētesq;
& laborātes emungere & extorquere aliquid pecuniarū, aut rerū ab in-
nocentibus pro uexatiōe redimenda, quāuis penitus nihil habeāt causæ
seu quæ stiōis aduersus eosdē, faciūt & procurāt diuersas citatiōes, fin-
guntq; & dictant causas: Idcirco Statuimus, quod si quis citauerit, uel
procurauerit aliquē sine legitimo Actore uulgariter przez pouoda cita-
ri, taliter citans uel procurans talē citationē pœnā pyathnadzyesta sol-
uere Citato teneatur, prohibētes nihilominus Castellanis & quibuscūq;
Iudicibus & Subiudicibus, quod deinceps sine certo Actore & causa ex-
pressa nō debēt decernere nec dare (nec audire) aliquas Citatiōes.

Si senior frater causam perdat, iunior
eā ne renouet. Lex iij. Quā supra Lib. iij. Cap. v. Ar. ij. fol. 477. uide.

Tutor agit p capite patris occisi pupil-
lorum. Lex iij. Quam Lib. 1. Cap. 1. Art. 6 fol. 286. uide.

Insuffis

Insufficiēs mādātarius punitur. Lex v.

12) Item aliquis manifestās se cū procuratiōe in iudicio, si malū Procura-
toriū seu procuratiōē habuerit, luit poenā in iure Terreſtri triū Mar-
carum; in iure uero Caſtreñ, ſex ſcotos, quā ſolus ipſe Procurator ſoluet
non Principaliſ ſuus: aliaſ non ille a quo cauſam dicit.

Mandatum tria in ſe habeat, nomen cōſtituentis, cōſtituti, & cauſae cōmiſſae
in genere vel in ſpecie: & quod cōſtituens ratum habere velit, quodeūq; cū Pro-
curatore fuerit geſtum. Ille uero dicitur habere mandatū qui vltro & gratis alte-
rius negociū ſuſcipit agendum, proſciſcitur enim mādātī obligatiō ex libera ob-
ſequendi voluntate, qui enim coactus neceſſitate, vel legitima poteſtate, aut ex
pacta mercede gerit alterius negociū illi iure, aut metu, hic uero ex locato obtē-
perant. Et tamē ſi mandator aliqd cōpenſandi officiī cauſa promittit, aut dat, nihil
ominus mādātī obligatiō exiſtit: multoq; minus remuneratiō impedit obligatiō-
nem mādātī. Porro Mandatum cōtrahitur quinq; modis, ſiue ſua tātum gratia a-
liquis tibi mādēt, ſiue ſua & tua, ſiue aliena tātum, ſiue ſua & aliena, ſiue tua et alie-
na. At ſi tua tantū gratia mandatū ſit, ſuperuacūū eſt mandatum: & ob id nulla
ex eo obligatiō, nec mādātī vtrobiq; Actiō naſcitur. nō tam enī mandatum quam
dicitur cōſiliū. At mandato rei turpiſ, vel cōtra bonos mores, nō eſt obſequen-
dum: nec eiſ nomīne mādātarius obligatur. Nunq̃ aut mādātarius excedat ſines
mandatī, licet illud & in diem differri, & ſub condiōe fieri poteſt. Re quoq; inte-
gra mādatum poteſt reuocari: perindeq; re integra mādatum ſinitur mandantiſ,
vel mandatiarii morte. Ipſum quoq; mādatum poteſt ab initio reſpui, ſed poſtquā
eſt ſuſceptum, debet tempeſtiue executiōi demādari: niſi ex iuſta cauſa, et cōgruo
tempore reuocetur, reuocatur uero mādatum propter inimiciāſ, furorē, & muta-
tioneſ condiōis: qua minus idoneus ad ſuſtinenda mādātī negocia mādātarius
efficitur. Quod ſi Procurator incertum mādatum producat, de ratiſ habitione cau-
ere tenetur, ſi tātum poſſeſſionē habeat. Quae tamē exceptiō procuratoriā niſi
ante litem conteſtatā opponatur, inutiliter obſiſcitur. Quod ſi forte falſus Procura-
tor inueniatur, reddit Iudiciū retro nullum: tātum abeſt vt in praſens cōtro-
uertere permittatur. At ſi quis bona fide negocia abſentiſ geſſerit, vltro citroq; in-
ter eos naſcitur Actiōes, quae appellātur negociorū geſtorum, ſed Dño qdem ad-
uerſus geſtorē directā Actiō, geſtori aut cōtra Dñm cōtrariā. Quippe ita naſcun-
tur obligatiōes huiuſmodi, ſi ſine mandato quiſq; alieniſ negociis gerendis ſe ob-
rulerit: ex qua cauſa, hi quorum negocia geſta fuerint, etiā ignorātes obligantur:
Idq; vtilitatis cauſa receptum eſt, ne ex ſubita feſtinatiōe, vel grandī cauſa abſen-
tium deferrentur negocia, quae ſane nemo curaturus eſſet, ſi de eo quod quis im-
pendiſſet nullā habiturus eſſet actiōē. ſicut autē is qui vtiliter geſſit negocia do-
minum habet obligatum, ita quoq; negociorū geſtor ad exactiſſimā diligentiam
adminiſtratiōis ſuae reddat rationem, neq; enim ſufficit talem diligentiam adhibere
qualem ſuis rebus adhibere ſolet, ſi modo alius diligentior eo cōmodius admini-
ſtraturus eſſet illa negocia, caſu violento ſemper excepto. Multo magis autē ma-
ritus poteſt agere pro vxore etiā ſine mandato, dum modo caueat de rato in qua
cumq; vxoris cauſa: ne mulieres periculo pudoriſ Iudiciis virorum intereſſe cogā-
tur, ſin aut mādatum ſuſceperit, licet maritus ſit, id ſolum in rē vxoriſ exequi de-
bet, quod procuratiō producta eidē praſcribit. At qui mater in cauſa pupilli ni-
hil agat, ſed ei Curatorem perat: quod alterius ſuſcipere deſenſionem
eſt virile, & vltra ſexum muliebreſ.

De falſatore & colluſore pcuratore. L. 6.

Quia impunitas magna dedit hominib. in malum propenſis ad falſita-
tes & colluſiōes admittēdas audaciā, ut non vereātur per ſummiſſas &
ſubornatas 10,

Conf. Ter. Cra. 1505

Idem lib. 1. cap. 12. de

Iudicio Caſtreñſi.

ſurrepticiū & in-

ſufficiens mandatum

procuratiōis produ-

cens luit poenas quas

per ſe ſoluit & non

Principaliſ ſuus.

COMMENT.

Mandatum tria in

ſe habeat.

Qui obligantur man-

dato?

Mādātī obligatiō cō-

trahitur quinq; mo-

dis iuxta Aretini ſen-

tentiā.

Mandato turpi non

eſt parendū, honeſti

uero mandati ſines

nō ſunt excedendi.

Quando mandatum

reuocatur?

ſi incertum manda-

tum proferatur?

ſi falſus Procurator

inueniatur?

Negociorum geſto-

rum condiō.

Mariti uxorum cau-

ſas agant, cum, vel ſi

ne mandato.

Mater non agat nos

mine Pupilli.

Sigim. Petr. 1538.

Idē lib. 3. ca. 9. fo. 516

Fit autē mentio eiūdem

de inuaſione dome-

ſtica lib. 1. cap. 12. ar.

ſubornatas 10.

subornatas personas, ut in Iudicijs, aut apud Libros Terreſtres, certas Recognitiões facerēt, nomine earū personarū quas ſepe cōtingit longius abeſſe a loco Iudicij, & Procurare, in detrimentū & pernitiē ignorantium. Quam licentiā refrenare uolentes. Statuimus ut omnes tales, ubi ſufficienti teſtimonio conuicti fuerint, poena Statuti de Inuaſione domus expreſſa puniantur.

ſigifm. Crde. 1543.

Hac Lex ueteris in exequendo Iudicio ſanctiſſima eſt. quod non niſi iuratos patroni adhibeat cauſis, ne ſcilicet uel ſcientes ſuſciperent, uel ſucceſſu tēporis reſcientes proſequerentur iniquā cauſam. Iuſtam uero ut ſumma fide defenderēt, eadē enim uox Procuratoris quæ et Legislatoris eſſe debet.

Aſſimatio damnorū p Iudices moderetur.

Procuratores huius ſtatuti tranſgreſſores Regi delati ab officio procurandā cauſarū deponuntur.

Qui ab hac Lege excipiuntur.

Literas Iuramenti ſuſferat Procurator.

Qui Procuratores debēt eſſe iurati. L. 7

Procuratores mercenarij, qui mercede cōducti hominū cauſas in Iudicijs cōmuniter procurāt, ne amplius difficultates & cōperendinationes in Iure facerēt, debent eſſe iurati: Quia iniuſtas cauſas neq; ſuſcipere, neq; eis cōſulere, neq; illas promouere debent in gratiā alicuius partis. Præterea æſtimatiões pecuniales quas pro iniurijs uel damnis in citatiōibus ponūt, debēt ita moderari, & ad eū ualorē redigi, quāti damnum ualet: ne ob hoc probatiōibus, & teſtibus homines grauaretur. Iudex autē qui Iudicio præſidet debet proſpicere, & animaduertere in talem, & punire illū, ſicut eſt de inordinatis Citatiōibus ſtatuto deſcriptū. Quod ſi certo cōperientur aliq; Procuratores huius Statuti tranſgreſſores & audaces, extūc debent per Iudicem ad nos remitti. Quod ſi decreto noſtro Regio tranſgreſſiōis reus reperietur, extūc ei officio procurandi in omnibus Iudicijs noſtris Regalibus, Terreſtribus, & Caſtreñ. inhiberi debet. Hoc autē intelligi debet, præter illos qui cōſanguinitatis, aut amice conſuetudinis Iure ducti, amicorū: necnō præter famulos qui Dñorum ſuorum cauſas procurarēt, neq; cōmuniter in Iure cauſas dicerēt: deniq; præter illos, qui ipſimet ſuas proprias cauſas Iudicialiter agerent: tales enim huic Statuto ſubdi nō debēt. Attamē Procuratores Dñorum, tametſi Dño aliquis eorū ſeruiat, & eius cauſas procuret, ſi modo cōmuniter Procuratoris officiū exerceat, eo nō obſtante, tenebitur hoc luſurandum præſtare, & Literas autenticas Iuramenti ſui ab Iudicio Terreſtri accipiēdas habere: eū qbus Literis ubiq; fides habebit ei indubia.

Procurat, ſint diligētes & fideles. L. 8.

ſigifm. Auguſtus Pertriconia 1548.

Edicimus, ne cū inordinatis Citatiōibus, & Actiōibus, Procuratores ad Iudiciū accedāt, ſi uolunt poenā Statuti euitare. item ut uocati ſecūdum Regeſtrū præſto ſint: ſi quidē in uocādis Perſonis iuxta Regeſtrū nos cōſeruabimus. Quod ſi quis uocatus abſuerit, cōdemnari permittetur. Etenim ſtudioſe extrahūt cauſas, ut nō ſolum Iudices prouinciales, uerum etiā Regia Maieſtas Aſſeſſoresq; ipſius non tum quādo uolebāt, ſed quādo Procuratorib. libebat iudicabāt. Quocirca ſi quis Procurator negligentia, uel nequitia nō cōtrouertendo cū aduerſario permitteret Principālē ſuum cōdemnari, is autē Principalis tali damno affectus eo nomine quereretur, extūc ibidē corā Iudicio, uel in Comitijs adminiſtrabitur de eo iuſticia, non ſecus atq; de ſeruitore: etiam ſi fuerit poſſeſſionatus.

Procuratores ex inſuſticia ne licem proſtrahant, neq; præuocentur.

ARTICV-

De ptate Procurator, in Ciuilib, vel cri-

- Item antiquū Statutū equa moderatiōe inter- (minalib. causis. Lex I. sigism. Petric. 1511.
 13. pretantes, Statuimus, ut Procurator siue possessionatus, siue nō possesi- Eiusdē Statuti sit mē-
 onatus, habens sufficiens procuratoriū, possit in Iudicijs cōparere, om- tio lib. 3 cap. 7. ar. 2.
 niaq; agere, & exercere quæ ipsius Prīcipalis Causam, uel Causas atti- de formulis inscripti-
 nēt, seu tangunt: Etiā partē citatiōe Verballi, alias naduornym citare, & onum, item lib. 4. c. 4.
 Iudicē mouere, ac alia omnia facere, quæ ad defensionē Causæ pertinet; 25. de Motionibus.
 præter Inscriptiōes. quas nec nouas facere, nec de antiquis quietare, nec
 pecū. tollere inscriptas poterit, sine prēsentia sui Prīcipalis, seu Actoris
 PROCURATOR in Citatiōe verba criminalia ne ponat fol. 43. vide. Quæ sit potestas Pro-
 NEVE SINE Actore criminaliter accuset, folio 49. vide. curatoris in crimina-
 Citatus tamē criminaliter potest per Procuratorē Iuri parere, ac respōdere: exces- lib. causis uel etiā in
 pto eo, si Citatus de Iure esset criminis cōuincēd & eius noīe in persona puniēd. Ciuilib. absente clero
 SED NEq; Procurator absente suo cliente a causa sponte in Iudicio recedat, te, & an mortuo san-
 vel de ea transigat illamue ad aliud forū transferat. Quod si sententiā contra se larium deturq;
 tulit, Iudicem mouere. non ramen motionem ipse prosequi tenetur.
 QVOD SI PROCURATOR moreretur, salarium eius annuum, vel alioqui
 tantū temporis quanto seruiuit, hæredibus a cliente debetur.

CAPITVLVM VI.
Ne Sæculares ad forū Spirituale euo-
centur nec e contra.

Iam satis liquet ex premisis, Leges esse ob id introductas, vt inter homines cer- PRAEFATIO.
 ta sit vniciq; viuendi disciplina, & vt quisq; Lege veluti cōmuni sponsiōe obli- Causa Legū cōditas
 gatus suum faceret officiū, suoq; cōtēntus viueret: tam aut officiis quā rebus alie- rum, & Magistratus
 nis abstineret, vt s. illa ipsa IVsticia inter mortales cōstaret, quæ qdem ita vniciq; um introductorū est
 q; Ius suum ac dignitatē tribuit, vt omnes virtutes in se cōplectitur: atq; propter- IVSTICIA.
 ea Hespero & Lucifero admirabilior esse a Sapientib. prædicatur. Sed quia frus- vt rei & iura diuina
 tra Ius in Repu. fuisset conditū, nisi simul essent per q̄s illud redderetur: Itaq; ses- & humana diuer-
 cundum quod res diuine & humane diuersæ sunt, ita quoq; Iuris diuini ac huma- sa sunt, ita etiam Ma-
 ni, necnō Magistratū Iuri vtriq; reddendo necessariorū est magna diuersitas, ob gistratū diuinū & hu-
 idq; in duas partes diuidunt. Quarū altera Regnū Christi, mundi altera appella- mani a se diuersi ex-
 tur. Tamen enim prior omniū Melchisedech idem erat Rex & Sacerdos: nec- istsunt.
 valde longo post interuallo Moyses tā in temporalib. Israeli quā in Spiritualibus In ueteri Lege sape
 Aaroni præfuit, ipsumq; Aaron ac filios eius cōsecrauit in Sacerdotes, ad quem idem fuerunt sacers-
 præterea sermonū Dei fuit interpret: Deinde vero Dñs difficile & ambiguū Ius- dotes qui & Reges,
 dicium inter sanguinē & sanguinē, causam & causam, leprā & leprā ad Sacerdos & contra sape alij
 res Leuitici generis referri, & obedire Sacerdotis decreto iussit: Postea vero Sa- atque alij.
 muel fuit Sacerdos & Princeps populi in tēporalib: postremo etiā tempore Ma-
 chabeorū reductum erat Regnū ad Sacerdotes: Nihilominus luce Euangelii per
 Christū allata, Sacerdotioq; Christi secundū ordinem Melchizedech instituto,
 Christus omnes suos fideles Regale Sacerdotiū esse voluit: Ministros tamē Euā- Christus Rex cœli
 gelii sui nō tantū prophanis functiōibus impediri vetuit, verū etiā patrem, matrē, & terra, Regib. hus-
 vxorem, & liberos, si ita res poscat, relinquere, substantiāq; suā vendere, ac dare ius mundi se, suosque
 ff pauperibus subiecit.

pauperibus. baculo autē & pera esse cōtentos. Quin etiā rātopere vñ quēq; illorū sese abnegare debere praecepit, vt etiā listi ante impios praelides, subesse illis, cenā sumq; dare Cēsari iusserit: omninoq; exemplo sui ministros nō Dños esse mādāuerit: quod Regnū suū nō fuit ex hoc mundo, in ministerioq; & cruce non in Imperio & gloria consistat. propter quod nō solum ipse prae Herode Regno suo stulte timente fugit, a turba Regem se creari, diuisorēq; inter fratres cōstitui noluit, verū etiā cum caperetur ad suppliciū, Petrum ad recōdendū gladiū suū coegit, & in media criminantiū, blasphemantiū, cādentium, ac postremo crucifigētiū se turba os suū nō aperuit: atq; ideo & veros suos discipulos a carnis gloria & mundi illecebris ad solius Spīritus curā toties reuocauit, deq; ambitōe dextrae & sinistrae, maioritatis, primī accubitus, magisterii, & solitudine ventris obiurgauit. Post cuius ascensionē in cōelos, Paulus Apostolus eius ipsius Christi militē negotiis secularib; implicari, relictoq; verbo Dei ministrare mensis, ac cōlestib; cōsecratum prophanā dominatiōē affectare crimen praeuaricatiōis esse iudicas

Regnū Christi in con- uit. Christus si qdem Regnū suū nō in carnis gloria, quā adeo ignominiose cruci adligi voluit: nō in vlla rerum externarū affluentia, cum in pauperū persona etiānum esurire, sitire, nudari, & vagari credatur: & opes tantas esse spinas appellet vt diuites difficile in Regnū cōlorū ingressuros prophetet: verū enim uero in cōscientiis hominū, quarū fidem respicit, regit, & inhabitat, fundatū iri volebat. Vt scilicet mens humana, expensa magnitudine irae Dei erga peccatū, perpetua scelerum pēnitentia quateretur, iugi mortificatione carnis ipsi sacrificaret, fide autē eius Euangelio adhereret, praeerea operū piorum fructu certā faceret vocatiō-

Leges Regni Christi, nem sui. Quod qdem Regnum ipsius pro Legibus habet **VERBVM DEI,** est uerbum eius & & traditiōes Ecclesiae, nō cōtra, sed ad analogiā factorum, & praeceptorū Christi traditiōes. ad hāc vsq; tempora transmissas. Porro Magistratus, seu uerius Dispensatores, ac **Magistratus Regni** ministri ipsius Regni sunt, Prophetā, Apostoli, Episcopi, Doctores, Pastores, & **Christi sunt ministri** Diaconi, qui iram Dei propter peccata populo anūciāt, ad renouationem uitae Ecclesiae, quorum of- omnes vocāt, quos peccatorū pēnitent, iis Euangelium de beneficiis crucis Christi **ficia attinguntur,** predicāt, illudq; sacramentis obsignāt, & ad fructus bonorū operum adhortātur, nimirum vt illis certā facerent vocatiōē sui in spem & gloriā filiorū Dei. Corporis autē & externarū rerum potestātē, administratiōē, & tutelam Magistratibus Politicis tanq; sua functiōe inferiorē relinquunt, si modo sine grandi peccato eo fungātur officio, in primisq; nihil ab eis in genere religiōis uerā, nimirum contra praeceptum Dei expressum fiat, & exigatur, vt ita plus Deo quā hominibus obedire uideātur. Alioq; tunc Christus Pastores super Regna & Reges cōstituit, & Piscatores Monarchis praeponit, atq; exulibus omnem potestātē anūciatione ire Dei ligare praecepit, vt uidelicet ueritatē cōlestis doctrinē cōtra Reges & Praefides huius mūdi Verbi sententia, prodigiis, ac postremo iugulis suis tueantur, & defendant: cōtumaces autē & inobedientes suę uoci cōmuniōe fidelium pellant, quoad resipiscāt, & ad Dñm Deum, eiusq; Ecclesiae sanctę cōmuniōē reuertantur.

Ciues Regni Christi sunt ciues ipsius Regni Christi sunt, qui de iis omnibus audiunt Verbum Dei, & si portae etiā inferorū ingruāt, corde ei credunt, ore cōfitentur, opere autē custodiant illud: quo sic pie quo ad Deum, iuste quo ad proximū, & sobrie quo ad corpus uersantes in terris gustum æternorū bonorū haurire incipiant in cōelis.

si ministri Regni Quod si forte e cōtrario Sal hoc infatuatū fuerit, & lux obscurata, proq; Pastorib; Christi delirare incipiunt, a Magistratu suarum transgrediātur praeceptū Dei, praeextuue pastoralis officii dominantur Politico aliquousque gregi, aut Baal mercedē ex maledictis, ludæq; loculos ex altaribus consecretur, uiccuersa emēdantur atq; adeo de animab; nostris in hypocrisis ac mēdacio negociētur, tātasq; functiōes cum Simone emāt ut vendant, aliq; huiusmodi in se admittāt, tunc vel defendi sunt Episcopis, & cōcilio, vel aliq; exempla illustria supra de officio omniū ordinum in Ecclesia Christi fol. 120. recitata, Magistratib; Politicis in repurganda religiōe, emendandisq; Ecclesiae Pastorib; in vniuersum sunt imitāda. Ne uidelicet cæci cæcos sequātur, falsa prophetātib; manibus applaudāt, vel postremo pro

Quare falsi Ecclesiae ministri sunt emendandi

ministis

ministris verbi Dei Tyrānos experiātur. Neq; enim Lucifero Angeli, Adam E-
 uae, vituli adoratores Aaroni, Heli filiis suis, nouem leprosi Sacerdotib. Iudae A-
 postolo Ierusalē Pontifices, Pontificib. ministri, Turcae Machometo, aliq; cæci
 sectatores cæcis ductoribus impune ad preuaricationē mandatorū Dei obsecuti
 sunt: sed vna cū ducibus suis iusto Dei Iudicio perierūt, aut saltem turpe iugum
 dominatiōis illorū duxerunt, nempe qd' obsequi Saranæ ac Phariseis potius quā
 resistere, hominibusq; falsa prophetātib. obedire magis quā Deo vero adherere,
 & scortari cū meretrice Babilonica libentius quā custodire mādata Dei & fidē
 Iesu maluerint. Atq; hāc Regni Christi rationē, & ministrorū ipsius Iurisdic-
 tionem ex scripturis sanctis hausimus, saluo semper meliori priorū ac eruditorū iudicio.
 Porro e cōtrario Regnū huius mundi ignorat hęc omnia, duntaxat enī cor-
 porum salutē, rerumq; proprietatē per Leges, Reges, ac vtriusq; ad ministros, &
 Iudices tuetur, cōtraq; cōtumaces gladio defendit, in primis aut gloriā huius mun-
 di, honorē, potentia, ac opes summū bonum esse ducit, de gloria vero Dei ppagā-
 da, & potentia, beneficiisq; predicādis nihil omnino sollicitum est: de vita etiā æ-
 terna nō cogitat, ob idq; Legē ac Euangelium Dei nescit, crucem ridet, vel viciolissimā
 trāq; llatem tuetur, in scelera latentia nō inquirīt, sed tantū subditis domi-
 nat, ab eisq; censum accipit, & animę bona susq; deq; faciens, tantū omnium bono-
 rum externa larua, Iusticiaq; forensi, ac felicitate extēporanea est cōtentum: sem-
 perq; sibi occinīt illud Epicureorū, ede, bibe, lude, post mortē nulla voluptas: & il-
 lud, sunt fabula manes. Porro q in hoc mundi Regno optimi atq; sapientiss. fue-
 runt, vt Socrates, Plato, Isocrates, Legillatores, & Romani, censebāt demonē sem-
 per venerādum, Ciuitatis presertim, vt ira & in Demones pii, & Legib. morigeri fu-
 ille viderent. Nā solus fere omnium Trismegistus Mercurius Deū creatorē cœli &
 terre in suis dialogis serio admirari, atq; cōstanter credere ceperat. Tā stulta est et
 inhumana hominū sapientia sine cognitiōe verbi Dei, & Euāgelii Christi: cuius
 viceuersa sectatores mundo & carnī stulti & cōtempti esse vident. Et hęc vtriq; so-
 la per se sic se habēt, qd' vel ex Ecclesia Dei, & Ethnicorū Philosophorū factis at-
 q; scriptis facile apparet, vt nulla ratioe inficiari queāt. Quia tamē oculos cæcorū
 per Christum ita illuminatos esse agnoscimus, & tā Leges in verbo Dei cōdi, quā
 Reges diuinitus dari credimus; nō ita Regna Christianorū Dei Iurisq; diuini ex-
 xortia sunt ac ignara, qn omnia corpora nostra templa Spiritus sancti esse agno-
 scamus, rebusq; omnib. in gloriā creatoris vtamur. Ac proinde ad Legum diuina-
 rum prescriptū, ad exemplarq; Mosi in mōte ostensum, in his omnib. dirigimur:
 vt nō solum inter hoies cōstet humanitas, verū etiā vt domiciliū ipsius Dei esse vi-
 deamur: & ita sancte peregrinemur in terris, vt cōuersatio nostra cœlis digna esse
 appareat: & Resp. nostra nō tā ex huius mundi, quā ex filiis Dei cōstituta credat.
 Quapropter & ministri religiōis & Magistratus Christianę Politie solis functiōis
 bus, officiis, ac rata parte curarū ab sese distinguunt: quin alteri alteros iuuāt, ho-
 norant, & sibi ipsis iucunda quadā harmonia subsunt & presunt, mutuocq; sese in
 bono laudāt, vel in malo obiurgāt, nō aut reuera ex diametro secum pugnant, &
 sunt aduersi: vtriq; enī ppter populī salutē ac tutelā sunt diuinitus instituti. Nihil
 ominus ne vnq; alter alterius Iurisdiccionē sibi temere vsurpet, inuadat, & arro-
 get: his legibus est interminatū. Vt enī repetamus hoc, Ecclesię Christi ministris
 rātum ea quę ad animarū salutē vel cōdemnationē pertinent, sunt credita: vt aut
 gladium suum exēplo Petri in vaginā cōuertant a Christo iubent: nisi forsan exē-
 plo Phinees etiā gladio visum, vel exēplo Pauli Sarana auditum incœstū plectāt:
 Petri aut imitatiōe sacrilegos Simones obiurgent, vel mendaces & fures Ananis
 as & Zaphiras aliqñ mortī tradāt. Gladius enī Regum pprius est, quē ad pacē bo-
 norū, metum vero malorū portāt: & tā in corpore quā in substantia fontes puniūt:
 verā aut doctrinā, itē innocentes defendunt: qd' eos Iudicio ac sapientia prestare,
 osculari filium Dei, verēq; Ecclesię nutricios & hospites itidē agere oportet, ne in-
 tereāt: vel ne saltem more infidelium Ciuitati Dei preesse iudicent. Quod autē Spi-
 rituales in Tēporalib. habent Iurisdiccionē, ea ipsis cum substantia Ecclesiis bene-

Regnum huius mun-
 di solum per se, Re-
 gno Christi est cons-
 trarium.

Qui in Regno muns-
 di optimi fuerūt.

Omnis sapientia sine
 cognitione Dei est
 stulticia.

Regna tamē christia-
 na Regno mundi ra-
 tiōe corporū, & res-
 rum, ad Regnū Chris-
 ti multū accesserunt.

sanctius quiddam
 christiani Reges quā
 Reges huius mundi
 in instituenda Repu-
 blica habent cōsiliū.

Ministri religiōis &
 Magistratus Politici
 in christianis Regnis
 non sunt inter se cō-
 trarij.

Summa potestatis Sa-
 cerdotum & Politia-
 eorum Magistratū.

Temporalis spiri-
tualiū iurisdic-
tio os
pes subsecuta ē,
propria illorū pos-
testatem attriuit,
fortitudinē effemi-
navit.

ficio Principum magis quā lūre diuino obuenit: Est autē ad hoc vtiq; tempus in-
violata, q̄ppe qd' animarum salutē illis credere, rerum autē Ecclesiæ in pios vsus
collatarum dispensationē, ac etiā de eisdem iudicium eripere, inciuile maioribus
nostris videbat. vt causa hoc tempore nō sit, propter quā autoritas alterutrius iu-
risdictiōis eleuet: vel trāsgressis finib. a maiorib. positis vtraq; confundat. Si modo
quæuis illarum intra suos fines atq; cācellos cōsistat, neq; sīs trāsgressis in alienā
messem imittat falcē, aut etiā in forma, efficiente, vel fine, p̄priaū functionē
delinquat, aut peccet. De hac tamē Temporalī Iurisdic-
tione, hoc quoq; licet fortas-
sis parergon, hic bona cum gratia addere placuit. Quia tametī Salomō impensæ
in templum & Sacerdotes Dñi factæ, Zachæus autē hospitalitatis, Magdalena &
Ioseph effusorum vnguentoru in pedes & corpus Iesu, prætereaq; illi qui sub stā-
tiam suā ad pedes Ap̄lorum proficiebāt liberalitatis nominib. laudent: raptores
autē, & obtrectatores horum, & mendaces, p̄missores puniti fuerint: Altaris q̄ppe
ministri ex altario, pastores de lacte, vinitores de vite vtātur. verum tamē si volu-
mus dicere id qd' res est, magnæ opes Ecclesiæ veneno esse cœperunt Sacerdoti-
bus. Nāq; cum opibus alienā Iurisdic-
tionē affectādo suā propriā modo nō, piece-
runt. Quinimo cum Noach de fructu vitis inebriari, cum Epulone Lazaros con-
temnere, dextrā & sinistrā cum filiis Zebedei ambire, & certare cum Ap̄lis quis
esset illorum maior, cum Iuda oculos affectare, cum Simone sacra mercari, auro-
q; & argento habito claudos prættere, adeo vt stellæ cœli in terrarum ima cade-
re, a fructuq; frumenti incrassati disciplinā, p̄icere cœperint: vt Ecclesia Christi lō-
ge nunc in ea omniū rerum translitate peiora a domesticis & a falsis filiis patiat,
quā olim in medio certamine, paupertate, fuga, atq; cruce ab externis & Tyānis
passa fuisse legitur. vt D. Gregor. Nazianz. & Bernardus aliq; eā calamitatē de-
plorant. Futurum tamen Dei beneficio omnes speramus, vt ii speculatores post
tot scādala vulneraq; Ecclesiæ Dei opibus cōcessis in rem veræ Ecclesiæ vtī, non in
res carnis & huius mundi abuti, & ad sobrietatē priscā, officiaq; propria relictis
retibus ac spinis redire, hoc est, ad archetypon Christi Iesu eiusq; Ap̄lorum effin-
gi incipiāt: & si fortasse oculū, manū, vel pedem, atq; ipsas diuitias habent, que
illos deteriores faciūt, eruant, abscindāt, & proficiāt ab se, vt vocatiōi & aratro suo
intenti dignos se agricolas vineæ, ac Regno sui Dñi aptiores præstent & exhibe-
ant. ne valde carnaliter nō spiritualiter, ira nō gratia, traditionibusq; suis solum &
libidine, nō Verbo neq; voluntate Christi tantum munus gerere, parti a zelatori-
bus veritatis, partim ab reprehensorib. Momis dicātur: quin ipsi potius vt Spiritu-
ales diiudicent omnia, a nemine aut iudicentur. Alioq; nihil minis, nihil pœnis, ni-
hil edictis, nihil interdictis, nihil ex cōmunicatiōibus ac etiā proscriptiōib. & cæ-
dibus nihil proficient. Si enim taceāt serui, iumenta loquent, lapidesq; clamabūt:
quoad filii patrem, serui Dñm, creatura creatorem factis referāt: doctrināq; eius
amplectātur: Deniq; Reges attollāt portas suas, vt introeat Rex gloriæ, cuius nu-
tu creatum est, stat, & cōflagrabit hoc quod cernimus, quodq; in the-
sauris Dei & naturæ nobis abdītum latet, vniuersum.

ARTICVLVS I.

Ne quis Sæcularis pro causa Ciuili ad

forum Spirituale euocetur, nec e contra. Lex I.

Bodzan, Episc. 1359
Laici in Causis Ciui-
libus ad ius Spiritua-

e per Clericos ne es-
scentur.

dem lib. 1. ca. 4. ar-
ticulo 7. de spirit.

Alexan. Rad. 1505.
Causæ sæculares in

Præterea volumus, Quod Laici deinceps pro debitis & alijs Causis 57.
Ciuib. per Clericos ad forū Ecclesiasticū nō trahātur: nisi forte sit Cau-
sa Spūalis, uel Spūali annexa, aut debitū fuerit Decimale. SIMILIS.
Quamuis in antiquioribus Statutis & Priuilegijs cōstat uetitū esse, ne
Spirituales Iudices arrogarēt sibi Causarū Sæculariū iudicandi faculta- 112

tem; tamen

tem: tamē cum clamore communi pulsaremur, quia nō obſtātibz Cō/
ſtitutiōibz antiquis Sæculares personæ plærūq; euocantur ad Spi-
ritualia Iudicia p negotio Sæculari: Quapropter decernimus & Statuim⁹
quod Iudices Spirituales Sæcularia Iudicia non exerceant, neque iudi-
cent in futurum.

SIMILIS.

Concordiā quæ mater incrementi est cōſeruare uolentes inter Spiritu-
ales & Sæculares personas, prohibemus deinceps, ne Sæculares personæ
10. sexus utriusq; Iudicijs Spiritualibus se implicent pro re Sæculari, uel
11. debito contracto, uel cōtrahendo, nec aliquis Sæcularis Sæcularē pro re
mere ſæculari in Ius Spirituale conuenire audeat.

SIMILIS.

Vt ordo debitus in Iuribus & Iudicijs obſeruetur, & temeritas nō nul-
lorum in euocādis hominibus ad Iudicia impertinētia coerceatur. Sra-
24. tuimus, Quod Sæcularis Sæcularē ad forum Spirituale pro re mere ſæ-
25. culari citans, aut actioni ſuæ personæ Spirituali cedens, pœna 28. Mar-
car. puniatur: cuius media pars nobis, altera parti aduerſæ cedit. Quæ
quidem pœna Iudicio Caſtreñ. repetetur. Pœna uero cōtra Spirituālē
euocātem Sæcularē pro re ad forū Eccleſiaſticū nō pertinente in Syno-
do generali proxima cōſtitui debet. & interim Dñi Epīſcopi Officia-
libz ſuis cōmittere & prouidere tenebuntur, ut Sæculares personæ ad
Iudiciū Spirituale pro re mere Sæculari non euocentur.

Quæ aut cauſæ foro Spūali cōpetūt. L. 2

Quam uide Libr. 1. Cap. 4 Articulo 8. folio 125. & 126.

Si quis se in Iudicio Spirituali parere

obliget, pareat. Lex iij. Quam folio 127. uide.

E cōtra uero hæ cauſæ SpirituaItū Iu-

re Terreſtri definiuntur. Lex iiij. Quam uide folio 125.

Ne ergo alteri alteros hinc inde euo-

cent. Lex v. Quam uide Libr. 1. Cap. iij. Artic. viij. fol. 128.

CAPITVLVM VII.

Ne quis extra forū ſuum euocetur.

Vt omni peccato in proximū cōmiſſo, Deum & ipſum proximū noſtrum of-
fendimus, nimirum, qd' Dei præceptum præuaricemur, & fratrem lædamus: ita **P R A E F A T I O**
ipſi peccato eluendo atq; coercendo duæ ſunt Iurisdicōes diuinitus inſtitutæ, omne peccatū in pro-
ut ante paulo diximus, Spiritualiū nempe & Politicorū Magiſtratuū, quorum ximum duabus turis
alteri tantum internā cōſcientiā reſpiciunt, expenduntq; num peccatorem ſatis diſtinctionib. coercetur.
ſcelerum poeniteat, uel nō: ut ſic ira propter impoenitens cor peccatori, uel gratia **et quid ſit propriū**
Dei per Chriſtum propter cōuerſionem & fidem in illum eidem annuncietur. **uniuscuiusq; officiū**
Alteri aut duntaxat externam in Repub. cōuerſationem intuentur, ut ſcilicet
publica pax maneat, fides in cōtractibus ſeruetur, ſuo quiſq; cōtentus uiuat, abs
ff iij ſtineat alie

Genera pœnarū criminalium. si teneat alieno: & si q̄s damnum det, vel quocumq; nomine alteri obligatur, soluat: vel alioq; enorme scelus vinculis, verberibus, talione, ignominia, exilio, morte, vel

servitute dependat, ut sic quo ad Deum cōscientia pura, quo ad proximum innocenter vivamus, ad PIETATEMq; & mutuā IUSTICIā facti esse iudicemur. Et quamq; unicuiq; IVDICI Iurisdictio publice data in Cives, vel ad penas ratione

Jurisdictio quid sit, Personarū, delictorum, contractuum, vel rerum cōpetit: Ipsaq; potestas, & Iuris dominantis communicatio. ppter trāglitatem publicā, & qualitatemq; omnium est in

quis eius est usus? troducta: sed & nulli animantiū, at solius hominis ppria esse apparet: qui q̄dem & suā iniuriā DEO, hoc est Iudici, relinquit vlciscendā. & is qui deliquit sententia

Iudicio disceptare aliena emendat: ne ad vim vi repellendā, nō ad rationis praelidia more belluarum feratur: a quibus, hac ipsa forensi disceptatione excepta, robore corporis, armis in

proprium est hominis, aduersa, præterea architectandorū cubilium, obseruatione astrorū, salubris victus, ac medicinæ etiā peritiā, aliisq; multis modis superamur. Nihilominus tamē misera hominis cōditio esset, & nulla ratione expetēda, si quoq; se vertat extra prouinciam domicilii sui, unicuiq; Iudici sublit, & per aliena raptetur fora: Hoc enī non

Nemo quēquam extra forum domicilij sui iure cōueniat, Legibus esset viuere, sed in morem ferē venatorib; ad prādā exponi. ut quādoq; q̄s, & ubicumq; libeat, alter ab altero litibus excarnificetur. Quocirca in Repub.

quis est ordinarius Iudex? Sed quāuis is sit unicuiq; ordinarius Iudex, in cuius Territorio, vel Diocēsi quis domicilium habeat, & apud eum cōueniri quēq; regulariter sit necesse, Sed & A-

Nihilominus plurib; Iurisdictiōib; homo subditur, ac primo ratione se oportet, quod q̄dem pprie versatur circa verā vel falsam doctrinā, dispēsationes vel nundinationes sacrorum, matrimonia, vota, decimas, necnō circa ea quæ ad cō-

alib; subest, seruationem Ecclesiastici ordinis, ac externos ritus pertinent, & canonicè sunt ordinata. In q̄bus omnibus omnino audiendū sunt Spirituales, nisi qd mere contra

Ratione persona. præceptum Dei, & eius catholicū intellectum exigāt, plusq; sibi obediri velint, q̄ Deo, cuius illi fideles ministri nō aduersarii esse debent. Itē, ppter cōditionē per-

Iudici vero loci subsumus ratione delicti, sonē subest q̄s alieno foro, ut clericus ipsorum Spiritualiū: Porro, ppter naturā cau-

sa, ut status seu natalium, vel rerum fisci ac publicarū, vel Magistratus ratione ali-

cuius delicti cōuenitur q̄s in alieno, Principis videlicet, foro. Ratione vero delicti

& criminaliū causarum cognitiōi Iudiciali subiectorū, illi Iudicio in cuius Iurisdic-

tionē est facinus criminale admissum, vnusq; subicitur: ut id liquet exemplo

Nobilium, violentiæ in Ciuitatib; commissæ, vel alicuius maleficii, reorum; idq; vbi

uis odio scelerū receptum est, ne fortassis impunita manerent. Et tamē si crimin-

is reus euadat locum commissi delicti, in foro domicilii sui cōueniatur. Vagus autē,

si Plebeius sit, ratione nullius domicilii omnis loci Magistratū subest Iudicio: Si

Ratione necessitudinis Nobilis, Dñorum suorum tantum, vel Capitaneorū. Ratione vero arctissime neces-

situdinis etiā alienum seq̄ q̄s forū, ut vxor, viri: & filii familias, patris foro subsunt

Sed & ratione Contractus alicuius de rebus mobilibus cōsumatū, si qd ex eo nō pres-

statutur emptori apud Iudicē loci venditor cōuenitur: & vicissim venditor emptorē

ibidem recōuenit, si pacto nō stat. Absurdum enī esset alterum ab altero domi suæ

quæri, & dāno affectum Iudicia ordinaria expectare. Atq; ratione Bonorum suorū

di, vel iniuriarum in eisdem factarum pprio Iudici, in cuius Iurisdictione bona consi-

stunt, vnusq; nostrū subicitur. Ita ut quæcumq; Actio tibi ratione fundi com-

petat, Iudicem puinciae legitimū te adire oporteat. Nisi fortassis Reus ex con-

tractu in quocumq; Iudicio, vel corā Arbitro electo sistere sese, vel suos successores

res pmittat, atq; pœna interposita obliget. His itaq; modis volentes & nolentes ad

nō ordinarium Iudicem traducimur. Ac proinde acturus q̄s, p̄cipio secum statu-

at oportet, ad quē Iudicem causam suā deferre debeat: ne exceptione incōpetens

tis Iudicis ab agendo etiā luita pœna repellat. Qui aut nullā potestatem appellare,

nulli etiā Iudicio subesse velit: sed vel temere sibi de aduersario Ius dicunt, vel Iudi-

cio parere nolunt: ii ordinationē diuinā recognoscere, etq; subesse nolūt: & ut Pla-

to ait, ex ge-

to ait, ex genere Titanum sunt: qui post tot patrum suorum supplicia, ut Poeta aiunt, aduersus cœlum etiamnum bellum gerere nō reformidant.

Floriti parere o o
portet.

ARTICVLVS I.

Nemo contra Ius suum, vel extra Districtum euocetur: neq; etiā Reconuentus in alieno foro respondeat: sed semper Actor Rei forum sequatur, nisi sit Regia vel Officii causa, vel nisi q̄s sponte sese alieno, vel etiā Spūali Iudicio subdat.

Ne q̄s citetur cōtra suū Priuileg. L. I.

- Statuimus, quod cū aliquis cōtra suum Priuilegiū in qualicūq; causa citatur, & exhibet suum Priuilegiū in Iudicio, amittit grossorū sexagenam, quā Iudex ab exhibente pro se tollit: At si Actor iurare renuerit quia nesciebat Reum quē citauerat fuisse priuilegiatū, soluet Reo dictā sexagenā, sic uti premittitur amissā. Sed idem Actor si uelit iurare se nesciuisse Reum fuisse priuilegiatū, & prouisum tali Priuilegio: præstito huiusmōi Iuramēto, sexagenā illā nō soluet Reo quē citauerat.

Kaz. 21. Vist. 1368.
Priuilegiato seu exēpto contra suū Priuilegium citato, & sexagenam amittente: Actor si iurare noluerit, quod nesciebat fuisse priuilegiatum, sexagenam soluet.

Actor recōuent⁹, nō nisi in suo foro re-

- Cum Actor forum Rei undiq; sequi debeat. Volu- (spōdeat. Lex ij. Kazim. Vistie. 1369.
mus, Quod si quis in Iudicio Iuris Theutonici, uel alterius cuiuscūq; cōtra Reum suā dirigat Actionē, & uiceversa proponat cōtra eundē Reus: ibidem ille Actor super aliqua Quēstiōe simili, uel inæquali reconuenire nō poterit. Sed ipse Reus suā litem, aut causam corā Iudice competentem cum uoluerit, agitabit.

Idem folio 294.

Euocator, punitur: & forum Rei sequa-

- Ad Iudicia seu Terminos si aliquis de proprio Distri- (tur. Lex iij. Iohā. Alb. Pe. 1499
ctu in alium se euocantē quereretur, extunc euocans decernatur puniendus sex Marcar. poēna per medium & Iudicio & Parti euocatę soluenta. Et insuper euocatus cum adiudicatione poēnæ ad proprium remittatur Districtum.

Euocans aliū de suo in alium Districtum poēnam 6 Marcar. soluet, & nihilominus euocatus remittatur ad suum Districtum.

SIMILIS.

Tametsi hoc iā sit Iure cōmuni descriptū, attamē & nunc Statuimus, quia nemo quemq; debet euocare ad ullū Iudiciū pro Causa quę quidē ad illud Iudiciū nō pertineret, sub poēna in Statuto descripta.

Sigism. Augustus Policonia 1550.

Ne ergo q̄s euocetur, præter Reg. & of-

- Itē Statuimus ne quis audeat quēpiam extra Districtum suū euocare, præter Regiā & Officii causam, quā nō habet Districtum. Contrariū faciens quatuordecim Marcar. poēna puniatur.

Sigism. Petric. 1511.
Regia causa sit, quā Rex ratione Resp. uel rerū sit et la forum alicuius: Officii uero, quā aliquis litigatū Magistratui quōcūq; in exercendo officio cōtra se peccant, intentant.

Si tamē q̄s alibi se obliget, pareat. L. v.

- Item, si quis renūciabit Terræ & proprio Districtui, debet respondere ibi ubi renunciando se inscripsit, et cum super tali res obtinebitur iudicata, alias perlucrabitur, idem qui Ius perduxit remittetur ad Capitaneum illum

Conf. Ter. Cra. 1505.
Renunciens Terræ proprioq; Districtui cogitur respondere

In Districtu ubi veni-
ciatio est inscripta,
tandē obtemperat re ius
dicata, Capitaneus sub
quo manet victus sa-
ciat executionē huius
modi Perlucrorum.

um illū sub quo manet Victus. Capitaneus tandē ille executionē faci-
at rei iudicatę, alias illorū Perlucrorū in alio Districtu Iure obtentorū.
Etiā si quis se in foro Spiritualī obli-
get, pareat. Lex vi. Quam uide fol. 127. de Iudicijs Spiritualiū.

CAPITVLVM VIII.

De Inhibitionibus Iudiciorū.

ARTICVLVS I.

Nec Spirituales, nec Rex Inhibitionibus ordinaria Iudicia sistant, nisi pro eo,
qui Reipub. causa absit. alioquin & proferens Inhibitionē, & Ius
dex eandem suscipiens punientur.

Spūales ne Iudicia Sæcularia Inhibiti-

Albert. Petric. 1496. Item uiam discordiarū inter statum Spirituale (onib. turbēt. Lex I. 109
idem folio 125. & Sæcularē occasiōe Inhibitionū, quas Prælati Spirituales in Iure Sæcu-
Inhibitiones Ecclesi- lari suis Literis & Interdictis facere consueuerunt, feruentius exorta-
sticæ ad Iudicia sæ- rū, exoriundarūq; præcludere uolētes, Statuimus, Quod deinceps Præ-
cularia dari solite, ce- lati Spirituales a talibus Inhibitionib. faciendis penitus cessent: præsertim
ssent, nisi cause mere pro causis ad Ius Sæculare pertinētibus. exceptis causis Iuri Spūali sub-
spirituales essent. iectis, de quibus se nullatenus Iudiciū Terrestre debet ingerere.

Kazim. 3. sigello in
Korezyn 1451.

Literæ ius & iusti-
ciam impediētes non
sunt dande præterq;
illis qui in bello fue-
runt uel Reipu. negos-
cijs intendunt.

Eiusdem mentio libr.
1. cap. 9. ar. 2. de Of-
fic. Cancell.

Kaz. in Nyess. 1454
Idē li. 1. ca. 9. de Canc.
Inhibitiones ad Iudis-
cia danda sint nullæ.

Nec Rex Iudicio inhibeat, nisi qs Re

Item decernimus, quod a modo & deinceps Li- (ipu. causa absit. L. ij. 88.
tere Ius & iusticiā prohibentes in grauamē & præiudiciū iusticiā quæ-
rentibus nō dabuntur, nec cōcedentur, nisi illis qui in bello fuerint, aut
rebus et negocijs Reip. intēdūt: tēpore medio q̄ huiusmōi onera ptulerūt

Regiæ Inhibitiones sint nullæ. Lex in.

Item pollicemur. Quod nō dabimus Literas prohibitorias iusticię, aut
has per quas posset impediri aut differri Iudiciū in præiudiciū alicuius 93.
Partis, Actoris, aut Rei. Quod si aliquādo huiusmōi Literas de Cācel-
laria nostra per importunā alicuius instantiā, aut quouis modo emana-
re cōtigerit, sint eo ipso nullæ, Iudicesque per huiusmodi Literas mini-
me ab iudicando desistere sint astricti.

Ergo Cācell. Inhibitiones ne det. L. iij.

Alexand. Pe. 1504.
Idem libr. 1. cap. 9. de
Cancell. ar. 2.

sigill. Crac. 1532.

Literæ aut Iuri cōtrariæ intelligātur, Inhibitiones ad Iudiciū, quæ ema- 113
nant absque necessitate Reipub. SIMILIS.

De Inhibitionibus Iuri cōmuni & Statutis Regni cōtrarijs nō concedē-
dis, Mandabimus, ut Cancellariæ nostrę præsidē. in contrariū Statu-
torum illas

torum illas nemini cōcedant: & si cōcesserint, illæ iuxta Statutorū præscriptum nullæ censentur.

Quin etiā is qui Inhibitiōis Literas p:

ducit, aut Iudex eas suscipit puniāt: nisi q̄s Reip. causa absit. Lex v. Volumus ut nullæ in posterū Inhibitiōes ad Iudicia dentur, fiatq; in hoc executio Statutorū Regni nostri, & is qui huiusmōi Literas in Iudicium produxerit, pœna quatuordecim Marcar. parti aduersæ puniatur. Similiter Iudices tam Terrestres quā Castren. huiusmodi Literis Inhibitionū, in præiudiciū Partium parentes, & locū dantes, quatuordecim Marc. pœna plectātur. Exceptis Causis eorū qui in seruitijs Reipub. puta Legatiōis, aut ubi aliquis per nos Exercitui cōtra hostem nostrum, etiā extra Regnū præfectus fuerit, quorū Causæ ad unius anni spaciū, si tanto tēpore fuerint in seruicio nostro, suspendi poterūt, iussu aut declaratiōe nostra per Literas Iudicio faciēda. SIMILIS.

Quandoquidē de Inhibitiōibus sunt antiqua Statuta, iuxta hæc tã Cancellaria nostra: quā Iudicium uel Officiū sese cōseruare debent. Quod si aliquod Iudiciū uel Officiū aliter sese cōseruaret, extunc pœna Statuto descripta puniri debet.

Sigism. Petric. 1518.

Sigism. Augustus P. P. 1550.

CAPITVLVM IX.

De Securitate Iudiciorū & Cōuentuū.

SI HOMO EST MAGNVM MIRACVLVM, vt ait Trismegistus Mercurius, reuera nihil admirabilius in eo reperas, quā quod in tā angusto & fragili corporis sui ergastulo ratiōe vigeat, oratiōe aut res suas cōficiat. Atq; ita sit, vt altera harū facultatū, nō modo res humanas peruideat, earū ordinē & cōsequētiās teneat, verum etiā ad fructiōnē immortalis DEI erigat: altera aut facultate cōsequitur, vt res bene, pūfias eloquatur, cōsiliū suū de eis explicet, & si qd ei cum alio de sententiā, factis, vel rebus parum cōueniat, Iudicē appelet: a vi aut inferenda absteineat in vniuersum, quod hæc belluarū sit propria, nō hominū: quorū p̄prium est ratiōe & cōsilio gubernari, nō imprudētia neq; temeritate ferri: & verbis de omni etiā cōtrouerso disceptare, nō viribus decernere. Quā qdem hominis conditionē ne forte luxari, ab eaq; deflectere cōtingat: vbiuis gentium Magistratus diuinitus sunt instituti: q̄ ea omnia de quibus aliquis ambigat, habet atq; suū Ciuē ex quacūq; causa obligatū, prudentia sua diiudicet, iusticia addiscant, auctoritate vero summa tueātur, & defendāt. Quē qdem in genere humano Magistratū ordinatio, certissimū est signum inter nos habitātis DEI, qui utique homines per hoies hic diiudicat, pœnisq; subicit: nō solum vt ne iudicentur ab illo, verum etiā vt angelos ipsos secundū scripturarū promissionem iudicent. At si alter alteri sine peccato vim nō infert, vel honorē nō impendit: quo tādē supplis eiō ille dignus erit, q̄ Magistratū, hoc est vicarium Dei munere fungentē inhonorat, aut etiā petulātibus verbis laceffit, eoq; magis sanguinariis manibus pulsaret eloqui nō possum. Hoc tamē Lectoris admonendū causa dicā: quia ille haud scio an nō merito parricidii reus teneat, qui Iura dantē, Legesq; interpretantē Magistratum aut Iudicem cōtumelia adficiat, verberibusue, qd absit, pulset. Neq; enī hic priuatus priuatū iniuriā adficiat, vel cēdit, quod aliq; inexpressibile p̄ficulū in Cas

PRAEFATIO.
Omnis commendatio hominis ab ratiōe & oratione proficiscitur, usus enim eorum late patet.

Inter hominē & beluam quid interest?

Usus Magistratum & Iudiciorum longe maximus.

Inhonorare, eoq; magis pulsare Magistratum crimen magnū.

In qua Civitate vivit
dum esset sapienti, ac
bono viro: ex qua ve
ro fugiendum?

ino fuit, sed Magister, hoc est moderator vniuersi populi, id vero est, vniuersam
Remp. euertere, quin imo Dei ipsius iugum excutere tētat: ut ne regnet super il
lum. Si autē Sapientes in illa demū Civitate viuendum sibi esse putāt, cui persuas
sum sit, omnium rerum vindicem & moderatorem esse Deum: nullus ergo perire me
lius est, quā pulso omni timore Dei, p̄ligatis etiā Legibus ac vindicibus innocē
tiae, in Repub. cuncta agi per vim, sineq; armorū p̄sidio viuere nō posse: cū sum
ma p̄sidia vnicuiq; in religiōe cuncta tuentis atq; regentis Dei, in Legum aq̄
tate, ac Magistratū Iudiciū posita esse debeāt. Vbi autē metus Dei nullus est, itē
Leges ad reprimendā audaciā nihil valent, Iudiciū p̄terea sanctitas oppressa
iacet, ibi Civitas nō est: Respub. etiā nulla esse potest. Quod scilicet hāc ipse in
nocentiae arae, Iusticiae oracula, Reorū etiā vnica asyla, hoc est, omnia bona quae
appellatiōe Reip. veniunt, p̄phanata, euerfa, atq; cōculcata esse videntur. Porro
cum & loca ipsorū Iudiciū sacrosancta esse debeāt: hoc Tetraſticho eius Locī
ingeniū nuper ego descripsērā, cum me līterationib. curis liberiorē pro se ad gerē
dum munus Praefecturae Cracouien. Illustris vir PETRUS KMIRA suffecerat.

Loca publicorū Iu
diciū etiam veli
giosa esse deberent.

Verbera, uincla, iugum, proscriptio, talio, damnum,

Mors cum ignominia sedibus hisce manent.

Ne timeas tamen haec Hospes, sint terror iniquis:

At contra fiant gaudia summa probis.

Premium & suppli
cium duo Dī in Re
pub. necessarij.

Ac paulo post altius meditatus, quia ipsi duo Dī, p̄miū nempe, & supplicium,
quālibet Rempub. cōtinent: eiusdem fere argumenti aliud Tetraſtichon, iuditer
quidem, hoc est more meo, sententia tamen, nisi fallor, verum, etiam in Dicaſti
on Capitaneale Cracouien. adscripsi.

Hic habitat metus, horror, imagoque pallida mortis:

Hinc nam supplicio noxia turba datur.

Hic habitat quoque libertas, spes, uita, uoluptas:

Hinc statuuntur enim p̄mia certa bonis.

Iudex qua ratiōe po
pulum a se ad Iudi
cium reuocet?

Iudex minimum sibi
licere putet.

Iudex in iudicandis
causis, quorum me
minisse debet?

Ar̄ tractandorū ho
minū Iudici tanq̄
communi omniū ma
gistro necessaria.

Ac proinde Leges nostras de securitate Iudiciū recenseamus, ut ne q̄s a foro ad
vim cōfugiat, vel in Iudicii Collegas inciuiliter irruat, in locū ipsius Dei irreligi
osius verſetur. Vel ne e cōtra Iudex, qui Iuris dicendi creditā ab omnibus habet
potestatem, p̄culatis Legibus, quicquid velit in litigātes statuere integrū sibi ar
bitretur: & ex sua libidine, nō ex cōsensu populi in Leges relato, lites dirimere tē
tet. Ob id enī neq; sibi Ius dicere debet, neq; vxori vel liberis suis, neq; libertis vel
coeteris quos secum habet: ut inq̄t Vlpianus. In Ciuiū autē Causis diiudicādis me
minisse debet se Iuris aequabilis decernendī gratia eo loci calculis atq; sententia
Ciuū collocatū esse: quod q̄dem Ius recte p̄stabit, si se tunc demū populo su
periore esse putauerit, cum Leges sibi pro magistro recognoscat. Verum enī ve
ro, ut quidā scripsit, quo honestius sanctiusq; est duci quā trahi, vltro obedire quā
cogi, amari quā metui: eo magis bono Iudici curē esse oportet, ut suae ditiōi fideiq;
creditos per omnem occasionē scita ratiōe cōmodisq; decretis aduēcat, vltro suas
cogitatiōes eo reducere, ne vlla in re vilitatē ab honestate seiungāt, tum ut id sal
tem ex vniuersali Iusticia in mors trahat, ut nihil magis cōtra naturā esse arbitre
tur, quā quēq; sui cōmodi causa nocere alteri. Quo sic Iudex raro summū Ius dis
cat, atq; boni Chirurgici exēplo ferro & vstiōibus nunq; nisi coactus vtatur: sem
per autē aegritatem exacerbatīs litigātium animis instillet, & velut lenioribus em
plastris vulneribus caſorū medeatur. Cum enī prudentis, Iusti, ac beneuoli ho
minis opinione ea ratiōe cōquiret: tum vero facile vel ferocissimis mitatē, inius
tissimis aegritatē, & efferatis moderationē persuadebit, in omniq; Officio suo sum
mam fidem, cum summa auctoritate, & beneuolētia emerebitur, & cōquiret. Et
ne Iudex vlla acceptiōe personarū integritatē suā suiūq; muneris sanctitatē tradus
cat, inprimis autē Deo exprobrat, qui fecit diuitem & pauperē: meminerit qd D.
Iacobus de ea re scripsērāt, Si Christianū Iudicem se p̄stare cupit. Si introierit
(inquit) in Cō

Tribus uirtutibus tu
dex fidem sibi apud
populum acquirit.

Iudex in Iudicio ne
sit acceptor Perso
narum.

(inquit) in Conuentū vestrum vir aureum annulum habens, in veste cādida: introserit aut & pauper in sordido habitu: & intendatis in eum qui indutus est veste præclara, & dixeritis ei, Tu sede hic bene: pauperi aut dicatis, Tu sta illic, aut sede sub scabello pedum meorū. nō ne iudicatis apud vosmetipsos, & facti estis Iudices cogitationū iniquarum? Audite fratres dilectissimi, nōne Deus elegit pauperes in hoc mundo, diuites in fide, & hæredes Regni, quod repromisit Deus discipulis suis? Vos aut exhonoraſtis pauperē. Nonne diuites per potentiā oppriment vos, & ipsi trahunt vos ad Iudicia? Nonne ipsi blasphemāt bonum nomen quod inuocatum est super vos? Si tamē Legem perficitis Regalem secundū scripturas, Diliges proximū tuum sicut te ipsum: benefacitis. Si autē personā accipitis, peccatum operamini, redarguti a Lege quasi transgressores.

ARTICVLVS I.

Ad Iudiciū, seu Conuentus, cum strepitu, clamore, armis, vel pixidibus nemo veniat: multoq; minus illud inhonoret, armis impetat, vel cruentet. vt ita secure vnicuique Ius dicatur.

13. Nemo ad Iudiciū cū strepitu accedat.

Plærumq; fit, Quod aliqui propter Causas cōsanguineorū, (Lex I. uel familiarū suorum, ad Iudicia uenientes, per strepitū, & importunā suam acclamationem, & infestationē, sententiā seu uictoriā Causarū reportare cōsueuerunt: unde super hoc prouidere uolentes, Statuimus, Quod deinceps nemo cuiuscūq; status uel cōditionis existat, propter Causam cōsanguinei, uel familiaris, aut seruitoris, ad Iudiciū uenire tali modo, non seruata quadā reuerentiā, & discreta decentiā, præsumat. Quod si quisquā contra facere præsumpserit, poenam quæ dicitur L. nostræ Cameræ applicanda puniatur.

Ketz. M. Vist. 1368. Ad Iudiciū cum clamore uenientes, & per assistentiam uincentes, poenam L. in ant Regie Camere applicandam.

Tantū ad petēd. Citationē Iudiciū ac-

Si quis aut eo tempore quo Iudices præsideāt, ad locū in quo præſident, præterq; ad petendā Citationē, uel de speciali ipsorū Iudicum licētia & mandato, quauis præsumptiōe uel temeritate intrare præsumpserit: absq; aliqua remissiōe poena quæ dicitur L. per Iudices puniatur.

Ketz. M. Vist. 1368. Ad Iudiciū nemo accedat, nisi ex cōsensu Iudicij, uel pro citatione: sub poena L.

De inhonorato Iudicio. Lex iij.

Item si quis Iudiciū inhonorauerit, aut posuerit se in mensa, ubi iudicatur: poenam trium Marcar, succūbet, pro qua debet satisfacere sub alia poena quatuordecim Marc, ab Iudicio non discedendo.

Consuetud. Cracon.

Violēti etiā p quēlibet famulū citātur

Possibilitas hoc dictat ratiōis, Quod Iudices in exercēdis suis Iudicijs habeāt suos certos Ministeriales seu Officiales: Quapropter Statuimus, quod penitus nullus Iudex per aliquā aliam personā, quā per certum suum Officiālem seu Ministeriālem faciat & expediat suas Citationes. Milites aut superiores, per Literas: Excepto hoc, si aliquod crimen in Iudicio, uel in Curia Iudicij, recenter & de nouo cōmittatur: tūc

Ketz. M. Vist. 1368. Per Ministeriāle sum per fit Citatio. In recenti tamen crimine fit etiā per familiarē

pro huiusmodi crimine per quemlibet familiarem contra tales liceat fieri Citationes. (gladium extraxerit. Lex iij.

Punitur, qui corā Iudicio cultellū vel

Mazow. Magni
ficia. 1368.

Vi Vt itaq; certa mensura & Regula, de poena quæ cōsuevit nostro Fisco siue nostræ Camerae applicari, quæ syedmadzyesta dicitur, habeatur: Statuimus quod Camerae nostræ applicetur, ubi aliquis Iudiciū nostrū paruipēdens, corā Iudicio cultellū, uel gladiū extrahere pręsumpserit.

Qui in Iudicio, vel corā eo vulneraue-

Kaz. M. Vist. 1368.

Est etiam mentio lib.
2. cap. 15. artic. 5. de
vulnerib. Nobiliū.
In iudicio cultellū ex-
trahens, in gratia Re-
gis erit. Vulnerans
aliquem poenam 70.
luat, et l. 15. soluat

Statuimus etiā, Quod si aliquis in Iudicio cultellū extra- (rit. Lex v. 32.
xerit, neq; aliquē uulnerauerit, ut talis deniq; in gratia nostra cōsistat.

¶ Si uero gladium, uel cultellū extraxerit, & uulnerauerit aliquē, poe-
na quæ dicitur septuaginta puniatur. Et illi quem dehonestauerit, poe-
nam L. soluere teneatur. (ceretur. Lex vi.

Violator Iudiciū vltra hāc poenā, incar-

Kaz. 3. in Kor. 1451.

Violans Iudiciū iux-
ta poenam statutam
punitur & 12. septis-
manis in carceribus
recluditur.

Vt uiolentiæ & inuasiōes in Iudicijs coerceantur, & uiæ calumniatorib. 87.
amputentur, decernimus, Quod si quis ausu temerario Iudiciū inuase-
rit, & uiolentiā cōmiserit, in Causa sua quā coram Iudice habet, uel ha-
biturus est: secundū poenā statutam punietur, & duodecim septimanis
mancipetur, & carceribus recludatur.

¶ Si ex litigantibus alter alterum percutiat.

Ex statut. Mazow.
uia. 1535.

Quando aliquis Terrigena citat alium pro quacūq; Causa, percusseritq; Citatum, 7.
stando secum in Citationē: Extunc Citatus pro huiusmodi percussione tenetur res-
pondere ad Citationē percussor, nō obstante Citationē eius priore: Et si se iustum
& percussoris infontem nō fecerit, Causam pro qua percussum citauerat, totaliter
perdet. Et nihilominus vulnera percusso soluere debebit, iuxta Statutum & Cō-
suetudinē Terræ. Et idem est intelligendum de pluribus Citationibus.

Similiter si Citatus percusserit Actorem, pendente Citationē indecisa, testis 8.
busq; plenis se nō expurgauerit, Causam pro qua erat citatus, perdet: & simplici-
ter in amissione debet condemnari, vna cum solutione vulnerum Actori: iux-
ta Consuetudinē Terræ.

Puniuntur qui arma in domū Iud. infer-

Albert. Petric. 1456

Nemo in domum ubi
Iudicia celebrantur cū
armis intrare audeat
sub poena 14. Mare.
Arma uero Capitane
us aut officialis Iudi-
cio pręsident tollit.

rent, ea uibrarent, uel aliquem uulnerarent. Lex viij.

Post præmissa instituta nostra, cum reuoluissēmus puncta Statutorū 106
in Conuentiōe proxime præterita, in qua primū post felicem Corona-
tionem nostrā has cum subditis nostris consultatiōes habuimus, publi-
citus per nos sancitorū: quoniā tunc ex tempore facta, ad præsentē die-
tam reseruata erant interpretāda: Idcirco de cōsensu & consultatiōe cō-
muni, amputatis alijs quæ uidebātur aut onerosa multum, aut supersti-
ciosa, aut æquitati nō quadrātia, de illis infra scriptis duntaxat Consti-
tutiōes approbauimus, & approbamus perpetuo duraturas. In primis,
Cum Iudiciorū tribunalia ad dicendā & discernendā iusticiā dexteræ
excelsi pro-

Agere magnā cum
reuerentia Iudiciū
fit ad eundem.

excelli propriissime diuinitus fuerint reseruata, Nobis tandē mortalib. qui uices gerimus sollicitudinū mundanarū, cōmodata: Nos, cum in nomine iusticiæ ueritatē, in ueritate Deum implicite credamus: Statuim⁹, ut ob reuerentiā iusticię & tribunalis quod ex parte Dei iudiciātibus nobis cōceditur, nullus in domū ubi Iudicia Terrestria celebrātur, cum armis quibuscūq; uel cōmunibus uel excogitatis intrare audeat: secus faciens poēna quatuordecim Marc. per Iudiciū puniatur. Cuius arma Capitaneus, uel Burgrabius Terrestris, si Iudicio præsideret, aut Officiales Iudicio præsidentes pro se tollent. ¶ Quod si quis ausu temerario in Iudicio gladium, uel cultrum, uel lanceā exerere, uibrareq; præsumeret, 60 Marcar. pecuniarū in Terra currentiū Iudicio exoluat. ¶ Quod si aliquem uulnerauerit, collo priuetur. Tales quoq; uiolatores per loci Capitaneum, uel Burgrabium detineatur, incarcerationi usq; ad satisfactionem & solutionem poenarum superscriptarum.

vibrans gladiū in Iudicio eo, Marc. Iudicio soluat, et tales per Capitā, aut Burgrabium detineantur, aut incarcerationi usque ad satisfactionem. Vulnerans aliquē circa Iudiciū poēna capitaneus puniatur.

Iudicia vel Cōuentus violare, præserti

Quāuis in Cōstitutiōibus nouis diuine (Capitaneis, capitale. L. viij. moriæ Sereniss. Iohannis Alberti prædecessoris & germani nostri charissimi prouisum fuerit, qua poēna afficiendi sint, qui cum insolentia & manu potenti ad Iudicia ueniunt, quia nō solum in Iudicijs, sed etiam in Conuentiōibus generalib. & Particularib. ac Conuētibus, qui de nostro uel Consiliariorū nostrorū mandato fiunt, uariæ contentiōes, & ex ijs etiā seditiones, impediētes ac interrūpentes eorundē Conuentuū publicas cōsultatiōes oriri cōsueuerūt: Statuimus & decreuimus (quo maiori seueritate huic incōmodo amouendo cōsulatur) quod si quis in armis, uel cum armis, insidias & seditionē uiolentiā præsferentibus ad præfatos Conuentus, aut Iudicia uenerit: tanq; pacis cōmunis uiolator poēna, capitis puniatur. quā si forte fuga euaderet, bona eius cōfiscētur. Et hoc Statutū ad personas cuiuslibet status, conditiōis, & præeminentiæ extendimus, præsertim uero in Capitaneos, qui cū aliorū securitati, prouidere debeāt, si quid tale in oppositū, & cōtra hoc statutū cōmiserit merito eadē poēna, aut etiā seueriori puniendos esse decernimus.

sigism. Crac. 1507. Hoc Statutum est in usu, fit autē eiusdem mentio folio 252. de Conuēt. Nobil. simul que aliorum duorum proxime positorum.

Senatores vel Legatos violare infame.

Item contra eos, quorū licentia eo usq; progressa est, uti iam (Lex ix. promiscue, siue in uis publicis, siue in Villis, & Oppidis, nō solum priuatas sed etiā publicas personas violare nō formidāt: Itaq; taliū hominum insolentiā cohibere coercereq; uolētes, cum consilio omniū Regni Consiliariorū statuimus & decernimus, ut quicūq; Prælatos, Barones, & Consiliarios Regni status cuiuslibet. Item Nuncios, siue nostros, siue Terrestres, nostra ac Reipub. negocia obeuntes, ad Cōuentus publicos, siue Terrestres, siue generales proficiscētes, & in iisdem Conuētibus manentes, siue ab eisde in domos suas redeuntes, quatuor septimanis ante

sigism. Craco. 1510. Idem lib. 2. cap. 2. ap. 6. de poēna contra uiolatores Commissariariorum constituta.

De crimine læsæ Ma-
iestatis uide infra Le-
ge 13. alia fol. 22. su-
pra de Regis.

Conuentus, & post alijs quatuor septimanis, siue in uijis, siue in Villis, & Oppidis quoquo modo inuadere, & uiolare ausus fuerit: crimine læsæ Maiestatis reus iudicabitur. Idem uero de ijs, qui in Iudicijs, siue ordinarijs, siue cōmissarijs, Cōmissarios Iudices, uel Officiales publica officia exercentes, uiolare præsumpserit, erit intelligendū: ut eisdem criminis læsæ Maiestatis obnoxij iudicentur.

Qui in Cōuētu gladiū stringat, aliquē

sigism. Bidgo. 1520.

Statuto hoc præsentī etiā sancimus, quod q- (uulneret uel occidat. L. x cumq; in Conuentib. rixas facientes gladios euaginauerit, poena Marcar. uiginti Polonical. puniatur: Si uero aliquē uulnerauerit, extūc poena Statuti antea promulgati puniatur. Sed si aliquē occiderint, poena capitis puniatur, & cōtra tales Capitanei locorū inquisitionē, & executionem facere debēt, sub poena Centū Marcar. Polon. Hi uero qui crimine patrato aufugerint ex Regno, sunt banniendi, & infames pronūciandi, prout & infames eos declaramus.

Qui in Iudicio, anteq; & post illud bel-

lum faceret, reus uiolati salui conductus habebatur.

sigism. Petrie. 1518.
Abrogatur hæc Lex
per sequentem.

Ad præcludendā uiam audacię hominū, qui ad Iudicia, ubi summa pax & tranquillitas esse debet, non solum ipsi armati, sed etiā magnis cateruis stipati, uenire, atq; ibidem in locis Iudiciorū nō solum rixas aut cōtentiones, sed etiā pugnas & bellum facere præsumūt. Statuimus ut in omnibus Regni nostri locis ubi Iudicia aguntur, toto tempore Iudiciorum, atq; ante Iudicia octo diebus, & post alijs octo diebus, plena & omnimoda securitas fiat, ad ea ipsa Iudicia ueniendi, & in illis negocia sua curandi, domumq; propriā tuto cuilibet redeundi. Quod si quispiam huiusmōi libertatē & securitatē publicā sub præscripto tempore, quomodocūq; & in quacūq; persona uiolauerit, talis puniri debet, nō secus quā si saluum conductum nostrum Regium uiolauerit.

De securitate Iudicior, quæ Lex est te-

sigism. Craco. 1519.

Quoniā interest omniū ut ad Iudicia tuto uenire, atq; (nēda? Lex xi. absq; ullo metu uersari in illis liceat, quū non alibi pax maior & tranquillitas requiratur, quā ubi Iudex, & alię publicæ personæ præsent: alij uero pro iusticia lus petunt. Volumus hac de re decretum nostrū obseruari. Quod anno Dñi 1507. Crac. factum per nos fuit tempore scelicis Coronationis nostræ: Quod uero Petricouię in proxime præterito Conuentu ea de re factum, abrogamus, & tollimus.

Crimē quoq; læsæ M. tātum in Rege committitur. Lex xij. Quā uide Lib. I. Ca. I. Art. iij. de Rege fol. 22.

Qui autē corā Rege, vel Capitan. Ar-

chiepiscopo,

chiepisc. uel Milite gladiū extraxerit, uel aliquē uulnerauerit. L. xiij.
Que fol. 22. de Rege, fo. 98. de Archiep. fol. 206. de Capit. fol. 279. de Milite videat

Capit. ergo pixides deferri phib. L. 14.

27. Nemo deinceps tempore pacis seu eques, siue pedes, pixides breues quas
Rucznicze uocant deferre audeat. ab hac tamē Constitutione Terras
Rusiae liberatas esse uolumus, quæ parata arma contra insultus hosti-
um habere semper solent, & debent.

sigism Petric. 1719.

Idem de Capitaneis

folio 234.

CAPITVLVM X.

De Actionibus.

Restat, ut Iudicio vnde quaq; instructio & munitio, de Actionibus in Iudicio as-
pirari solitis loquamur. Actio autē est Ius ac modus persequendi in Iudicio legis-
mo id quod unicuiq; ex quacūq; causa debetur. Porro ut ex matrice foetus, ita ex
obligatiōe Actiōes deducuntur. Quæ qdem in duo summa genera diuiduntur.
Aliæ enī sunt in Personā, aliæ in Rem. In personā Actiōes sunt, quibus Reum
ex hoc vel illo Iure, cōtractu videlicet, vel quasi cōtractu: vel ex maleficio, vel qua-
si maleficio nobis obligatiū esse ad faciendū, vel dandum aliqd cōtendimus. Et huius-
iūsmōi Actiōes propriē appellātur conditiōes. In Rem vero Actiōes diriguntur
contra illum, qui qdem & si nullo Iure Actori sit obligatus, nihilominus cōtra eū
de quacūq; re ab ipso possessa cōtrouersia seu questio mouetur. & huiusmōi Acti-
ōes propriē rei vendicatiōes, seu petitiōes appellātur: veluti si quis rem aliquā
petat quā alius possideat, suamq; nō aut illius, vel saltem sibi cū illo cōmunem esse
cōtendat. Perindeq; si Actor petat Ius in fundo, ædibusue alterius, vtendi fruēdi,
per illumq; eundi, agendi, vel ex fundo vicini aquā ducendi, ædes altius tollendi,
prospiciendiue, vel proficiendi aliqd, vel immittendi tignū in ædes vicini: vel con-
tra aduersarius cōtendat. & neget. Semper tamē illi Actio cōpetit, qui hoc vel hoc
petat, & sibi ex hoc vel illo Iure deberi cōtendat: nō ei qui possidet. Mixtæ etiam
Actiones ex vtriusq; deducuntur: quæ scilicet tā in Rem quā in personā dantur, vt
est Actio familiæ heriscundæ, cōmuni diuidundo, & finitū regundorū. itqdem his
Actiōib. & res nostras petimus a possessore ad diuisionē cōferri, & personas quas
si ex cōtractu obligatas ad diuidendū eas nobiscū cōtendimus. Cum enī nulla ibi
potest esse petitiō, vbi nulla est obligatiō, vbi aut nulla petitiō, ibi nulla Actio pos-
test cōstitui: proinde apparet, quia Actio presupponit aliquod Ius, vel obligatiōē
Obligatiōis aut sunt causæ 4. vt diximus. Contractus, quasi cōtractus: delicta, quas
si delicta. Contractus fiunt 4. modis, Re, Verbis, Literis, & Consensu. ex Cōtracti-
bus qui Re cōtrahuntur, oriūtur Actiōes, nempe cōdictio certi, cōdictio indebiti,
actio cōmodati, depositi, & pignoris. Ex Verbalī Cōtractu oritur Actio ex stipus
latu. Ex Literarū obligatiōe oritur Actio de nō numerata pecunia. Ex Consensu
oriūtur Actiōes ex empto, vendito, locato, cōductio, pro socio, mandati: Ex quasi
cōtractu oriūtur Actiōes negociorū gestorū, tutelæ, cōmuni diuidundo, familiæ
heriscundæ. Ex delictis oriūtur 4. Actiōes, furti, vi bonorū raptorū, damnorū, &
iniuriarum, atq; hæ obligatiōes ex delicto subdiuiduntur. quæ dā enī oriuntur ex
delicto, siue facto proprio cuiusdā: quæ dā vero ex facto seruorū: siue lasciuia ani-
malium suorū. Ex quasi delicto oritur Actio personalis in factū, atq; sic obligatiō-
nes & Cōtractus sequitur Actio. Hoc autē est cōmune in Actiōibus edendis, vt rē
quā petimus, omnibus circūstantiis ita depingamus, vt in indiuidui significatiōe
accipiatur, exempli causa, vt in Libello indicetur, inter quos vicinos fundus sit pos-
situs: & an totū, vel partē eius: item an hæreditariū, vel possessoriū saltem, aut vs
describatur.

PRAEFATIO.

Actio quid est?

Actiōes in Personam

Actiōes in Rem.

Actiōes mixtæ.

Actio presupponit
aliquod Ius, vel obligatiōem.

Omnes res vel factū
in indiuidui signifi-
catione in Citationē

trumq; Ius

Persequi iudicium
dicimur.

Actio quid sit & re
petitur.

Heredi Actoris ser-
uitus agendi, uel co-
petas actiones profe-
quendi, contra Reum
uel heredem ipsius.

Sententia definitiua
uel transactione lites
sopiantur.
Si qui, in fraudē cre-
ditorum res suas alio
enaret.

Qui plus petit, deo
novo petat.
Iudicio tria persequi
mur, re, poenam, uel
utrumque simul.
Iudicij tres sunt partes
Cuius quid sit.

Necessario Reus cita-
tione est cōueniendus.

Sine permissu Iudicis
nemo citatur.
Instantia Actoris Ci-
tationi inferitur.
Citatio quare scri-
pta esse debeat.

Citatio triplex est.
Scripta.

Viua.

Citatio realis omniū
est persona cum suis
speciebus.

truncq; ius in eo petas. Omnino enim in Libello siue mobilis siue immobillis re-
petatur, ita describenda est, ut manifeste de ea cōstet: nec possit alia res eius descri-
ptione cōprehendi. Cum aut Iudicis sententia, id quod petit Actor cōsequitur:
non amplius agere, sed ita persequi iudicatum dicitur. Quia vero nō nisi ordinarius
Iudex de lite cognoscit, & statuit: nō videtur ille agere qui temere hic vel alibi si-
ne certa actiōis forma queritur. Actio enī, est ius ac modus, hoc est data Legibus
facultas, cōstitutaq; forma in Iudicio petēdi, nō quantum cultq; videatur, sed quā-
tum illi deberi Leges ex hac uel illa causa existimant. Quae qdem Actio cum ad
Iudiciū introducitur, cogitur Iudex secundū Actiōis propositae formā pronunciat
are. Et quia haeres propemodū eadem sit persona cum defuncto, omnino omnes
huiusmodi hereditarie Actiōes, quae uel cōpetebant defuncto, uel etiā fuerunt coeptae ab eo,
heredi seruiunt, ab eodēq; cōtinuantur. Sed & Actiōes in Personā Rei, ob quā-
cumq; causam uel delictum, priuatum praeseri nō publicum, semel in Iudiciū de-
ductae ab herede Actoris cōtinuantur. Porro haeres Rei defuncti si in rem cōue-
niendus esset, nō tanq; successor, sed tanq; possessor cōuenitur. Si aut cōtra illum
continuāda esset Actio, tanq; cōtra heredē Citati, & honorū possessorē Actio
cōtinuat. Qui etiā si nihil ad heredem ex maleficio defuncti Rei peruenierit, tamē
si lis per eum anteq; moreretur, cōtestata sit: haeres tenetur. Omnes enī Actiōes
qualescūq; tandē sint in Iudiciū semel deductae saluē permanent, quoad sententia
Iudicis definitiua, uel transactione sopiātur. Qui tamē pro causa criminali trāsigit,
confiteri crimen, & illud in se recipere uidetur. Quod si q; in fraudem creditorū
rem suā alicui tradiderit, creditores eo nō obstāte, rem traditā, quasi tradita nō es-
set, petent, quasi in bonis debitoris māssisset. Qui uero causa, re, tēpore, uel loco p̄-
petit, summo Iure oli lite cadebat, hoc tempore uero tātum Termino cadit, & de-
novo iuxta formā & exigentiā Iuris petere cogitur. Persequimur aut Iudicio tria rē,
poenā, uel utrumq; simul. Cum aut reales & personales actiōes persequunt rē, ex-
cipitur tamē ab hac Lege actio depolisi, incendio, tumultu, ruina, uel naufragio a-
missi. Porro Iudicii tres partes esse existimo, primā, quae a Citationē usq; Litiscō-
testationē perducitur. Secundā, quae a litis cōtestationē ad cōclusionē in causa usq;
extendit. Terciā, quae a cōclusionē ad sententiā diffinitiuā executionē usq; cō-
tinuatur. Ac principio sciendū est, Quia Citatio nihil aliud est quā uocatio Rei
legitima. Iuris experiundi causa de eo quod Actor petit, cum praestitutiōe diei, q;
in legitimo Iudicio appareat. Itaq; nisi q; euocetur ad defensionē sui, nō pceditur
cōtra illum Iudicialiter. Si enī extra Iudiciū Iure naturali omnes vim ui repellere
iubemur, multo magis unusq;sq; pro cōseruationē ac defensionē sui Iuris in Iudicio
admitteretur, ita ut altera auris Iudicis Actori, altera ipsi Reo reseruet. Ac proinde
Citatio fundamentū est Iudiciarij ordinis, cui omnis Actiōis persecutio innititur.
Et quāq; Citatio sit Iuris naturalis, regulariter tamē nō deberet aliq; citari, nisi
hoc pars litigans ab Iudice petat: cui solennitati nuper successerūt mēbrana, q; 9
hec auctoritas publice impertitur ad citandū. Inferitur etiā Citationi Instācia .i.
solicitatio apud Iudicē Actoris. Scripto etiā causa potius quā uiua uoce explicat,
propter uitandā perplexitatē, uel Rei circumuentionē. Porro ne q; causetur se fe-
stinata citationē obrutum, oli, quinimo & adhuc alicubi rer: certe in Minori Polo-
nia bis duntaxat Reo lis per citationē denunciatur, ut ad defensionē sui Iudicio se sis-
stat, nisi per contumaciā causa cadere malit. Si modo die festo ab iudicādo Iudex
superseadeat, diebus enī festis audiendo Verbo Dei & cultui diuino vacādum est,
non litibus dirimendis. Citari tamē die festo quis poterit. Citatio aut triplex est,
nāq; alia sit scripto, ut sunt Terrestris, Castren. & Regia Citationes: & tales in do-
mum, uel in bona citati inferuntur cū publicatiōe solenni. Quod si Castren. Cita-
tio cōtra impossessionatos sit, ad ualvas parochie ipsorū, aut domos eorum qui ip-
sos cōseruant inferē. Alia uero Citatio uiua uocis denunciatione fit, ut est Verba-
lis seu Curialis Citatio, de qua supra egimus. & talis in manus citatorum, quos
cumq; loco, & tempore traditur. Aliae uero Citationes sunt reales, quando scilicet
Reus pro crimine praeseri ita citatur, ut etiā ducatur ad Iudicem, q; se iustificet.

Hoc uero

Hoc vero genere Citatiōis vti nō licet in Ciuilib. causis, nisi cōstet Reum vagum esse, fugāq; meditari. Et Actori qdem priuata potestate prehendere Reum nō licet, vt ab eo extorqueat debitū: quinimo neq; Iudex ab Actore cogitur, vt Reum causa debiti ipsius prehendam, nisi sit ante citatus, & cōtumax. Hoc tamē in vñu haberi cōpit, vt si cessent debitores soluere quod debēt, ad instantiā creditoris publici Iudicis auctoritate phibentur, ne quo abeāt, vel saltem merces suas asportent, priusq; satisfecerint creditorib. suis, dicebaturq; olim hoc genus citatiōis iniectio manuum, hodie Arrestatio corporis, vel bonorū nūcupatur. Cuius Legis analogia repressalię pignoratīōes a Principib. sunt permisse, vt videlicet a Ciuib. debitoris exiguatur, cuius nomine ad instantiā Actoris Reum cōdemnare noluerint. Sed & vltimū refugiu debitoribus est, si creditoribus suis cedāt bonis, & de paupertate Iusiurandū præsint. Quod si postea aliqd acquisierit, quantū poterit, soluet. inhumanum enī esse videtur, vt spoliari fortunis suis in solidum damnenē. Et tot qdem modis Rei ad instantiā Actorum corā Iudicio cōueniuntur. Tamen si aut Legibus nostris est sanctissime prouisum ne in criminali causa Rex vel Capitaneus absq; præsintia Actoris cognoscat: Nihilominus tamē in notoriis & publicis criminib. Iudex nō rogatus ex officio citare, aut aliq; captiuare, sed nō nisi cōfessum aut re ipsa cōuictum cōdemnare potest aliquē. Quod si e cōtrario nesciat quē citare debeat, & tamē rei æqtas ac dignitas facti id exigat, tum generali citatione omnes ex qbus autorem sceleris cognoscere posset ad Iusiurādum vocat, & detegere cogit, & si forte certo resciat, de ipso sumit suppliciu. ita qppe nullum scelus abire posset impunitū ne modo Iudex æqui, prudentis, & moderati inq; sitoris septa transiliat. Et ne summum Ius persequendo, iniurius fiat. Prohibentur autē certis poenis Citatiōes inferri in bona innocentū, vel in Cīnes alterius Territoriū, vel Iurisditiōis. Prohibentē etiā citari quēdā personæ, ppter religiōis, vel Magistratus reuerentiā, aut ppter necessitudinis vinculu, vel ratiōe pcreationis, aut ciuilib. alicuius beneficii causa, vel propter mentis inopiā, ætatis imbecillitatē, vel ppter rerum publicarū quibus incumbunt & occupantē sanctitatē. His addimus eos, qui sunt in aliena potestate, vt sunt filii familias, serui, pupilli, furiosi, & qui datis curatōribus subsunt. Pater enī, maritus, & Dñs, cōueniunt nomine filii familias, vxoris & serui, pro ea parte qua sufficit eorum peculiū. possumus etiā solos tutores & curatores noīe illorum qbus præsunt citare, sicut licet illis eorundē nomine aliquem in Ius vocare, per se, vel eorum quibus præsunt, nomine. Sed ne plura & limatiora de hac materia scribā, partim domesticæ occupatiōes, partim importunitas Typographi me prohibent: & quæcūq; tandē in mentem veniunt, ita ex tempore scribere cogunt, vt vix relectiōi vnā interdum horulā me impertire permittant. Recoquat igitur hæc olim melius, qui plus ocii, plus etiā doctrinæ habebit, nos quod possumus candide nostris hominibus cōmunicamus, neq; solum nullo præsio prouocari, verum etiā summis periculis, aut saltem inuidiæ eius officii causa expositi damus, nihilq; tale expectatib. obicimus.

ARTICVLVS I.

Vt leges & solēnitates Citatiōis æden-

dæ per omnes ipsius Causas Materialem uidelicet, Formalem, Efficientem, & Finale seruentur.

39. Vnusq; libere utatur re sua pro libito suæ uoluntatis.

Kaxi, M. VI. 1368.

21. Alioqui licet cuilibet Iure prosequi suas iniurias, de quibus uide Libro iij. Capitulo xj. xij.

Kaxi, M. VI. 1368

Nam Iura quoq; abusu euanescent uide Libro iij. Cap. ix.

Præscriptio autē propter segniciem & pigriciā Dominorū & Actorum est instituta uide Lib. iij. cap. x.

h h

Quas

Aluand. Rad. 1505
In Capitaneatu quo-
que Maioris Pol. sint
Citationes Terreſtris
Iudicij ſub Titulo Re-
gio ut in ceteris Re-
gni Pol. Terris.

Sigism. Petric. 1523.
De Titulo Regio qua
tum in Citatione eſt
ponendum.

Idem Rex.
Citatio Terreſtris ſi-
gil, diſtric. coſignatur
Idem Rex.
In citatione exprima-
tur nomē Actoris, &
Rei, ac rei.

Sigism. Petric. 1523.

Actor declaret inten-
tionem ſua citationis.
Citatio ad domū uel
bona citati legitime
importatur.

Cōſus. Ter. Cr. 1505.
Abrogata eſt hæc cō-
ſuetudo per proximam
ſequentem Legem.

Conſ. Ter. Cr. 1505
Citatus cupiens uide-
re citationē interci-
ſam, ab Actore eſt ſi-
bi præſtanda: & ſi di-
ſcordant interciſe, A-
ctor perdit cauſam.
Abrogata eſt hæc
quoque conſuetudo.

Quas Cauſas etiam Iudiciū Terreſtre cognoscit: Supra Capitulo iij. Articulo ſecundo folio 586. uide.

Conformare cupientes Terras Capitaneatus Maioris Polonię Terris aliorū Capitaneatuū Regni noſtri, Statuimus, Quod in Maiori Polo-¹¹⁶ nia Citationes ad Iudiciū Terreſtre deinceps nō emanabūt ſub Titulo Capitanei, ſed ſub Titulo noſtro, & ſucceſſorū noſtrorū: & Sigillo Terreſtri. Ad Iudicia autem Capitanealia ſub Titulo & Sigillo Capitanei emanare, & dari debebunt, ut ſupra Libro I. Capitulo xij. de Capita-

neis extat præſcriptum.

Igitur pro cōſuetudine uolumus obſeruari, ut in Citatione Terreſtri^{32.} ſufficiat ponere tantū de Titulo noſtro Regio, uidelicet, Sigismundus Dei gratia Rex Polonię. &c. & non plus. (obſignata.

Item quod eadē Citatio Terreſtris Sigillo Terreſtri ſui Diſtrictus ſit^{32.}

Item ut in ea Citationē exprimat^{32.} nomē Actoris, & Rei, & pro quo Re-^{32.} us fuerit citatus: ita ut citatus intelligat propter qd ſit p Actorē euocat⁹

In Citationē enim eſt exprimendū nomē Actoris, & Cauſę ſub pœna^{14.} de quo uide ſupra Capitulo v. Artic. iij. Lege ij. folio 596.

Attamē ſi quis in eiſmōi ſua Citationē omiſerit Titulū uel nomē Actoris, aut Rei: uel ſi Citatio ipſa Sigillo adulterino fuerit obſignata, talis^{32.} Actor luendo, ſoluendoq; ibidē mox pro huiuſmodi inſufficientia ſue Citationis ſex ſcotos parti, & totidē Iudicio, in inſtanti ibidē proponere poterit ex eadem ſua Citationē: inſufficientia illa non obſtante, & citatus tenebitur ſibi ad obiecta reſpondere.

De Citationis uero importatione per Miniſterialem in domum ſeu bona citati. uide Capitulo ſequenti.

Vbi autē debite nō intellexerit Reus Citationē, tenebitur Actor ibidē coram Iudicio in ſua propoſitione ſuam intentionē Citato declarare.

Pœnæ a coadiutorib⁹ olim ſoluebantur.

Item ſi aliquis citabitur cum Coadiutoribus, et ipſe citatus nō interceſſerit, alias nō recuſabit Coadiutores: qd uidelicet nō dicet, Coadiutores^{122.} non intercedo mihi ſimiles, & diſſimiles: & alia Pars interponet, alias ZALOZY gy: et ex eo, qd ipſos Adiuutores nō recuſauit, alias nō interceſſit. Iuet pœnam a quolibet Coadiutore ſibi ſimili tres Marcas, & a diſſimili ſex ſcotos, idque tam in Iure Terreſtri, quam Caſtrenſi.

Ob diſcordiā uero interciſarū amitte:

Item cū aliquis fuerit citatus ad quodcūq; Ius, & Pars (baſ olī Cauſa.^{123.} uult uidere, ſi concordāt Interciſę: tunc Citationes cōponendę erunt.^{124.} Et ſi ſunt cōformes earū Interciſę, ualet Citatio: Nam ſi Interciſę uniformes nō ſint, alias ſi nō concordāt: tunc Actor amittit Cauſam ſuā, ex eo quia præſumitur falſificatio commiſſa. (rogatæ.

Sed iā iſtarū pœnarū captiōes ſunt ab-

Item ad abo-

Itē ad abolendā iniquā cōsuetudinē in Terra Szochaco. & alijs Ter. R. nostri in qb. Citatiōes ob immutatā Literā, uel Dictiōē, uel mutā, seu mancā in ea scriptā propositionē, uel propter INTERRISAM cassari solent cum amissiōe Cause: Statuimus, ut eiusmodi Cōsuetudo ut pote perniciosa, nō teneatur: nec deiceps alicui ullū afferat nocumentū. propter indecentias uero & defectus Citatiōis correctus Actor poena consueta pōt meliori citatiōe Causam releuare denuo, & icipere. SIMILIS. Omnes autē alias poenas accessorias uidelicet propter defectū Literę u-
 32. nius, aut totius Dictiōis: uel alterius cuiuscūq; defectus in Citatiōe: siue ex quacūq; alia causa quā Citatus Actori obijceret, uolens Dilatiōibus & Diffugijs laborare: etiā a COadiutoribus antea solui solitas penitus annullamus: exceptis poenis post decretū negocij Prīcipalis fieri solitis. Sigismundus Augustus Dei gratia Rex Polonię Magnus Dux Lithuanie, Rūsię, Prūsię, Mazouię, Samogitię, &c. Dñs & heres. Tibi A. B. C. nostro D. ex officio tuo C. D. deq; omnib. bonis tuis mobilibus & immobilibus ubilibet in Regno nostro habitis & possessis, Iuribus aliarum personarū in eisdē nihil nocendo, Mandamus, ut Crac. uel ubi tunc cum Curia nostra foeliciter cōstituti fuerimus corā nobis Consiliarijsq; nostris nobis protūc lateri nostro assessuris feria E. F. proxima ad instantiā G. H. legitime ac personaliter cōpareas, citat te pro eo, quia tu præsident in loco Officij tui C. D. a nobis tibi credito & cōmisso, in causa iudiciali inter eundē G. H. Actore ex una, & inter I. K. citatum ex altera partibus, occasiōe L. M. mota latius in se canente, eundē G. H. Actorem circa horā N. O. cōtra Iuris & Iudiciorū formulā, nō expectato scilicet tēpore debito, quo iuxta Statuti dispositionē Actores euadi debent, neq; etiā præmissa solenni uocatiōe sui per Ministerialē, loco etiā ac forma iuris incōpetenti, in euasione ipsi I. K. cōdemnare: Sed neq; arrestare eidē ipsam cōdemnationē, motionemq; ab ea interponere, & in Acta scribere permisiisti, in magnum grauamen & præiudiciū ipsius. prout de eo Acta tua C. D. uel alioqui protestatio ipsius G. H. corā Ministeriali Terrestri P. Q. & Nobilibus multis facta, & in recēti corā Actis R. S. latius uereq; recognita canūt, & testificātur. Quā iniuriam pensat sibi cōtra te ad T. V. Marcar. pec. numeri & monetæ Pol. & totidem damni, prout hæc omnia tibi latius in Termino declarabuntur iudicialiter sis responsurus. Datū X. feria Y. proxima. Anno Dñi Z. **¶** Similisq; Citatio ipsius Magistratus fieri solet ab Reo, si e cōtrario Iudex præter tēpus locū ac solēnitates iuris illū cōdemnari in Lucro pmitteret: uel alioqui si causam ad suum forū de Iure cōmuni non pertinentem, exceptiōe ipsius Rei nō obstante, iudicaret: aliquidue aliud in Officio sedens cōtra Iuris præscriptū, & bonos mores, cōtra alterutram partem faceret, exceptiōes uidelicet, allegatiōes, motiōes, protestatiōesue facere, uel scribere, phiberet: secusue q̄s factę auditeq; fuerāt scriberet: et alia huiusmodi, abusus sui Officij auctoritate, præter Iuris præscriptum & æquitatem designaret.

Sigism. petric. 1511.

Sigism. Petric. 1513.

Formula Citatiōis ex OFFICIO.

Formula Citatiōis ad
 Lenis Magistr. ex eius
 officio, cuius forsas
 sis functione abusus
 contra quēcūq; litigā
 tum delinqueret: ut
 enim tutorū apud pu
 pillor. ita Magistratū
 bonā apud ciues
 pignori posita esse ui
 dentur, nam utriq; de
 suo refundūt, si quid
 alienū rapiant, aut q̄
 quam præter Ius &
 fas in suo officio cō
 mittā, hoc autē a mo
 rito fit, ut quisq; in
 summa potestate mi
 nimum sibi licere ar
 bitratur, alioqui si q̄
 ut priuato delinquat
 ad iudiciū Terres
 tre aliudne sibi pro
 ratione causę compen
 tens citatur, & con
 uenitur.

Cū uero ita Magistra
 tus citatur, aduersari
 us etiam ad profes
 quēdam motionē (si
 tamē sit aliqua Ius
 uisula interposita, uel
 si cōditio causę hoc
 exigeret) pro suo in
 teresse ad Principis,
 uel propriū illius for
 rū ad eandē causam
 solet additari.

Farrago Citation. Regiarū ad instantiā Instigatoris Regii, seu Fiscī Procuratorū.
 Citat te, quia tu postposito boni Ciuis & fidelis subditi Officio, hoc uel illud in & contra personā nostrā Regiā dixisti, uel quod absit, machinatus es: per quod hanc uel illā poenā Statuti cōmeruisti. prout tibi latius in Termino declarabitur. uel pro hoc aut illo Nobili occiso poenā carceris nobis & Reipub. debitā nō sustinuisti. Iudicia, Cōmissarios, Conuētus, uel Legatos nostros uiolasti. Bonis Fisci his uel his hoc uel illud dānum intulisti. Ex illisue pecunias a nobis tollas. Exactiones Censurā de bonis nostris, uel pensionē retinuisti. Sal prēter prohibitionē nostrā publicam huc uel illuc intulisti. Mare nostrū piratis armaisti. Res ad litus eiectas occupaisti. Flumina nauigabilia impediisti. Vias nostras infedisti coarctasti, interclusisti, inundaisti, deterioraisti, auertisti. Equireas, uel boves extra Regnū prāter publicū decretū egisti. Vectigalia, ac Telonea noua instituiſti. ex cōmissioq; ad nos deuoluta ui accepisti. Monetā falsam cudisti, uel intulisti. Has uel illas poenas ex ludicato nobis & nostro Fisco proueniētes nō soluiſti: uel ob crimen peculatus, famosorū libellorū, uel ob aliud facinus incurristi. Virginē, Viduā, uel uxore huius uel illius rapuisti, & uiolasti. Literas publicæ fidei huic uel illi per nos datas, missas, Conuētus, belliue denūciatiuas retinuisti, & accepisti, fidem sponſiōe obligatā fregisti. collecto exercitu Castrum huius uel illius hostiliter turbādoq; pacē Reg. publicā expugnaſti, uel illū ad hostē Regni, prāterue decretū Comitiorū extra Regnū eduxisti. Statiōe profugisti, consilia tibi credita, tormēta, arma, pixidariū puluerē, exercitiū Castraue, aut Oppida nostra hostibus prodidisti in publica expeditiōe, uel accepto stipendio non meruisti, & id genus alia.

¶ Citatio pro improprio bonę famę uel Nobilitatis ad poenā Statuti uel alioqui per Regē decernendā. ex Lib. I. ca. xv. ar. ij. facile elicit.

Formulæ Citationū Terreſtrium.

Citatio pro vulneribus habetur Libr. I. Capit. 15. Artic. 5. folio 279.

Citatio uero pro capite Nobili occiso Libr. I. Cap. 15. Artic. 6. folio 288. uideat.

Citatio pro Kmetone profugo Libr. I. Cap. 17. Artic. 8 fol. 346. est cōscripta.

Citatio a Kmetone siue alio quouis subdito pro iniuriā.

SIGISMUNDVS Augustus Dei gratia Rex Polonię. &c.
 Tibi Nobili A. hæredi de B. alijsq; omnibus bonis tuis mobilibus & immobilibus, per te quocūq; lure possedis, iuribus aliarū personarum in eisdē nihil nocendo: Mandamus, ut in Terminis C. in D. proxime celebrañ. ad instantiā Laboriosi E. de F. legitime & personaliter cōpareas. Citat te pro eo, quia tu in hæreditate G. recepisti sibi uiolenter bonum ualoris triū Marcar. pecunię, et ipsum in totidē damnificasti, iudicialiter responsurus. & Dñs ipsius præfatus C. stat pro poena sua triū Marcarum iuxta præfatum A. subditum suum. Datum.

A Kmetone, siue quis alio subdito, pro non administratiōe Iustitię.

Pro eo, quia tu nō uis sibi iusticiam ministrare cū Laborioso A. Kmetone & subditis

rone & subdito tuo de Villa tua B. qui sibi excidit robora diuersi generis nempe C. D. E. F. in sylua ipsius in hæreditate Villæ G. quā non administrationē iusticię pensat sibi ad H. Marcas pec. & totidē dāni.

Citatio a Minorennibus adultis contra Tutorem.

Citat, seu citant te, quia tu existens ipsius Iure naturali, seu inscriptionis paternæ, aut datiuo Tutor, nō fecisti sibi hætenus rationē de bonis mobilib. & immobilib. uestibus uidelicet, auro, argēto, pecu. suppellectili domestica, equis, bobus, uaccis, ouibus, capris, prædijs, &c. post olim A. B. patrē ipsius legitimū in tuam tutelā & administrationē assumptis quorū etiā omniū rerum publicū & autenticū inuentariū nō fecisti in damnum ipsius Actoris, seu quondā pupilli tui. Quæ omnia pensat sibi cōtra te ad C. D. Marcas pecunię & totidē damni uel prout Ius decernet, quæ tibi latius omnia in Termino declarabūtur iudicialiter sis re-

¶ Similis etiā Citatio fit a pupillo cōtra eundē Tutorē (sponsurus. pro nō reddita ratiōe de cētib. cuiuslibet anni & iumētis indomitis. etc.

¶ Citatio pro limitibus faciendis supra Lib. I. cap. xiiij. uideatur.

Citatio pro diuisione bonorum communium.

Pro eo, quia tu non uis cū ipso diuidere bona hæreditaria A. B. quorū medietas ipsum C. cōcernit, & ipse tecū eadem diuidere uult, quod sibi pensat ad B. Marcas pec. & totidē damni iudicialiter responsurus.

¶ Similiter Citatio fratrum ad instantiā sororū pro nō soluta dote, uel alioqui paternis & maternis bonis non exdiuisis, facile ex Libro iij. capitulo vj. Articulo iij. folio 486. formabitur.

¶ Perindeq; Citatio cōtra mulierē secundo nuptā pro bonis ab hærede ex obligatiōe dotis & dotalicij redimēdis, sine difficultate cōficietur

Citatio pro bonis propinquitatē deuolutis.

(ex folio 494.

Citat te pro eo, quia tu possedisti & tenes propinquitatē ipsius uidelicet Villam A. & eius hæreditatem, ad quā ipse est propinquior, quā tu, & hoc post Nihilē olim B. patruum suū germanū. quæ bona præfata extimat sibi ad C. Marcas pecun. & in totidē ipsum damnificasti, prout tibi latius in Termino declarabitur, iudicialiter responsurus.

Pro redimēdis uero bonis a propinquo uenditis.

Citat te pro eo, quia tu tenes & possides bona A. B. a Nobili C. D. fratre, uel patruo, alioque propinquo ipsius tibi uendita. ad quā tenendā ille est Iure naturali propinquior quā tu, ideo ut stares, Inscriptiones tuas legitimas ostenderes, pecun. ab eodē reciperes, et de bonis eisdem ipsi cōdescenderes, iudicialiter sis responsurus. Datum.

Citatio pro redimēdis bonis obligatis.

Citat te ad recipiendū pecu. q̄s te in bonis ipsius hæreditarijs, uidelicet Villa A. pretendis habere inscriptas, & ideo ut stares, & Inscriptiones tuas corā Iudicio ostenderes, & pecunias reciperes, sibiq; tanq; heredi de bonis ipsius præfatis iudicialiter cōdescenderes. Datum.

h h iij

Citatio

Eadem Citatio fit ad Officiū Castr. uel iudicis Commissariæ. & cōcluditur sic Citatio Castr. ideo ad præfata tam diuisionē faciend. per nos ex officio nostro diuisiones dari, & nostro Vadio Capitaneali eandē firmari. Vel si corā Commissarijs causa agatur, ideo præfata diuisionē per nos in bonis præfatis iudicialiter fieri, & in defensione ratihabitiōis eiusdem ad loci Capitaneū remitti propter executionē ipsius faciendam, iudicialiter sis responsurus, & attentaturus. uide fol. 231. & 388.

Folio 501. de eo uideatur.

Huic redemptioni ut occurratur, uenditor res honorū uel summas emptori augere solent, uel Titulo donationis, cōmutationis uel bona eidem inseribunt, ne redimi a propinquiore possint.

Citatio suprascripta potest fieri etiā ad Actorū positionē nō expectata celebratione Terminorū & hoc fiet in arbitrio Actoris.

In Maiori tamē Polonia Tenutarius etiā coram Iudicio uel Officio Castrensi conuenitur, ut ex folio 231. & 513. apparet.

Porro quæ Actiōes ex singulis Contractū formis, a quouis cōtrahentiā singl ac deduci poterint, facile iudicare potest is, qui vim, naturā, ac conditiōes vn: uis cuiusq; Contractus seu obligatiōis penitus teneat, atq; introspiciat: vt sunt a nobis Libr. 3. Cap. 7. per omnes Articulos & eorū Cōmentaria digestæ atq; cōscriptæ. Frustra quis enim Actionem instituturū sese paret, qui Cōtractum seu obligatiōem, vel quasi obligatiōem (nimirum fontem Actiōis qua aduersarius Reus tenendus est) penitus ex ipso 7. præsertim Cap. non peruideat.

Citatio pro debito Verbalī.

Pro eo, quia tu non uis sibi soluere A. Marcas pecuniæ monetæ & numeri Pol. certi debiti tibi mutuatas, quas debuisti atq; bona fide cōdixisti sibi soluere ad tempus iam præteritū, & non soluisti: & in totidem ipsum damnificasti. Iudicialiter responsurus.

Citatio pro debito inscripto sine Vadio.

Pro eo, quia tu non uis sibi soluere A. Marcas pecun. certi debiti quas iuxta obligatiōem B. C. debuisti sibi soluere ad tempus iam præteritū, & non soluisti, prout de hoc Inscriptio in Actis B. C. latius canit, & in totidem ipsum damnificasti. Iudicialiter responsurus.

Citatio pro debito si Vadium obligatiōi sit appositum.

Qui te citat pro eo, quia tu nō attenta tua Inscriptiōe A. B. qua te ipse C. D. inscripsisti & obligasti cum tuis posteris soluturū, uel ad Acta E. F. repositurū G. H. Marc. pecun. ad tempus I. K. proxime præteritum, idq; sub Vadio totidē summæ facere debuisti, & nō soluisti necq; reposuisti, prout de eo tam tua Inscriptio quā Protestatio ipsius C. D. eo nomine in actis præfatis facta latius in se testificatur. propter quod Vadiū præfatū L. M. in Inscriptiōe contentū eidem succubuisti ad soluendum: pro quo te citat, & prout tibi latius in Termino hæc omnia declarabuntur, iudicialiter sis responsurus.

Citatio pro cautione fideiussoria.

Pro eo, quia tu sibi fideiussisti pro Nobili A. de B. soluere C. Marc. pecun. ad tempus iam præteritū. quas C. Marc. nec ipse A. Principalis, nec tu tanq; pro eo fideiussor soluisti: pro quibus te citat, & in totidem ipsum damnificasti. Iudicialiter responsurus.

An aut Actor de Iure possessorio, uel hæreditario prius agere: uel si Reo usucapione, ac præscriptiōe se tueri expediat: uide Libr. 3. Cap. 10. Certe de Iniuriis, uolentiis, ac damnis: quicq; ex maleficio, uel quasi, obligantur: Cap. 11. uide: ad qd Capitul. etiā infra scriptæ Citatiōes referuntur: ut ad earum Archetypū aliq; quoq; formentur. Quod si fortassis Capitanei Regii ea mala dent, uide Libr. 2. Cap. 1. de Rebus Filci Articulo 9. folio 383. & 384.

Citatio pro receptione Feni.

Pro eo, quia tu recepisti sibi uiolenter decem cassulas feni in prato ipsius hæreditario Villæ A. laboris ipsius. Quod fenum pensat sibi ad B. gross. & totidem damni. Iudicialiter responsurus.

Citatio

Aliæ Citationum formule pro huiusmodi iniurijs facile formari poterint ex lib. 3. cap. 11. de iniurijs, uiolentijs, ac damnis.

Citatio pro conculcatione & depastione frumentorum.

Pro eo, quia tu immisisti de industria, & uiolenter familiā tuam cum equis & pecoribus in & super hæreditatē ipsius A. & cōculcasti sibi frumenta diuersi generis laboris ipsius, quæ sibi pensat ad B. Marc. pecu. & totidem damni. Iudicialiter responsurus.

Citatio pro excisione syluæ, aut mericæ.

Pro eo, quia tu uiolenter excidisti sibi robora in sylua ipsius nēpe quercus &c. in hæreditate A. ualoris B. Marc. pecuñ. & in totidem ipsum damnificasti. Iudicialiter responsurus.

Citatio pro arboribus fructiferis.

Pro eo, quia tu excidisti sibi uiolenter A. arbores fructiferas uidelicet B. & C. in hæreditate ipsius Villæ D. ualoris E. Marca. aut prout Iudicium decernet, & in totidē ipsum dānificasti. Iudicialitē respōsurus.

Atque ex Cap. 12. de Violentiis, prædis, ac furtis Actiones deducuntur. Porro cōtra falsarios, calumniatores, præuaticatores, & diuinatores mathematicos; ex Capitulo 13. itidem propriæ Actiones deduci possunt.

Adcitatio ad Citationem translapsam.

Qui te concitat alias przypozyua ad paratā Citationē Trāslapsam, quæ sibi est translapsa in Terminis Terrestrib. in B. iā præteritis, qua te citauerat, pro eo, &c. Et inseratur Citatio; & cōcludat. iudicialitē respōsur.

Adcitatio ad paratā Citationē patris, fratris, vel cuiuscūq; antecessoris mortui cuius Citationi Terminus nondum uenerat.

Qui te concitat alias przypozyua ad paratā Citationē Nobilis olī A. patris prædicti Nobilis B. legitimi, qua te præfatus olim A. pater ipsius citauerat, uidelicet pro eo.

Hee adcitatio seu reuiuificatio causa sit intra annū & sex septimanas, etiam si Actoris uel citati successores essent minores.

¶ Et inseratur Citatio patris, & taliter cōcludatur. Et præfata Actio concernit prædictū B. tanq; filiū legitimū prædicti A. ideo ad præmissa prædicto B. tanquam successori iudicialiter responsurus.

¶ Quod si e cōtrario Pars citata moritur pendente & indecisa causa, si citatus moritur.

Actor tenetur cōtra pueros & successores eius Citationē & causam per Cōcitationem reuiuificare intra annū & sex hebdomadas. Alioqui si id Actor facere neglexerit, causam totā pro qua Actio inter eos uertebatur ut supra est scriptum, perdet in perpetuū secundū cōsuetudinē Terræ.

¶ Si uero plures fuerint Actores, & similiter Rei in una Citationē (antiquā. si plures Actores, uel Rei morerentur). Et si aliquis eorū pēdente Citationē ex utraq; parte moreretur, uel plures, aut omnes morerentur: Extūc Actores superstitēs a se, & successoribus defunctorū participū suorum, uel successores Actorum: contra Reos etiā uiuentes, aut hæredes, & cōtra successores defunctorū, Citationē huiusmodi & causam reuiuificare tenētur, totiens quotiens id acciderit, usq; ad finē causæ. Nam si quis moritur in Citationē existens, moritur Citatio sua & Actio nisi fuerit reuiuificata per Citationē contra hæredes, & successores mortui.

¶ Si aut Pars habēs Actionē ad quodcūq; Iudiciū pendente moritur si alteruter litigantium infra Terminos moreretur & intra Terminos, uel eo die quo dicta Actio debuit iudicari: Extūc Pars aduersa siue sit Actor, siue Reus: nō debet prosequi Causam huiusmodi propter

Consuetudo.

propter mortē Partis suę in eisdē Terminis & Iudicio ubi pendebat: nisi pręmissa concitatiōe cōtra successores mortui iuxta cōsuetudinē Terrę. Si uero in tali casu attentaret Terminū, & causam prosequeretur contra defunctum: hoc Partem prosequentē non releuabit. quin cum laruis, hoc est, cum mortuis luctari uidebitur.

Si duo uel tres Actores citent terciū sigillatim pro una & eadem re: prius de potestate iuris sui inter se experiantur, quā Reum impetant.

Consuetudo.

¶ Quandoquē aliquis citauerit aliū pro aliqua re, aut bonis aliquibus, aut debito: & alia Pars eundē similiter citauerit pro eadē re, citatus nō tenetur, nec debet cogi ad respondendū utriq; Citatiōi, & Partibus diuersis, donec Partes actoreę de Iure suo prius inter se experiantur: quæ illarū sit propinquior & maius interesse habeat ad huiusmōi debitū, aut bona, & res alias, pro quibus dictę Citatiōes uertuntur, & interea citatus pacem habere debet a prędictis Citatiōibus, aut utraq; Pars actorea ad unā Citationē se inscribat, & unum Actore se cōtra prędictū Citatū faciat, nec alio modo Citatus ad responsionē dictis Partibus, & Citationibus earum debet compelli.

Actor interceptor Actionis rejicitur.

Consuetudo.

¶ Si quis citauerit aliū, reuocando aliqua bona ab eo, uel alias pro quacūq; alia causa, & ex aliqua occasiōe Iuridica Citationē uel alioquī Terminū amitteret Iudicialiter: & tandē aliquis alius pro eisdē bonis, & eadē causa partē prędictā citauerit, uolens Actori primo uisū agendi in pręmissis pręcludere: extunc in tali casu cōsuetudo Terrę obseruat, Primū Actore locū habere ut causam inceptā cōtinuet Citationē alia meliori, & hoc infra fatalia de Iure cōcessa, nō obstante Citationē Actoris secundi, quæ modo suprascripto locum non habet in Iudicio, donec Actor primus actionem inceptam ad finem deduxerit.

Qui errat in persona possessoris.

Consuetudo.

¶ Quicūq; in tempore a Iure cōcesso ponit Citationē in aliquibus bonis cōtra possessorē pro aliquo debito, aut onere in illis bonis inscripto, uel reuocando aliqua bona prędicta propinquitate, credens illum possessorē esse & heredē prędictorū bonorū: si per heredē uerū aut per citatum, talis Citatio impugnaretur, eo quod Actor errauit in proprio nomine uerī heredis: nō nocet Iuri suo error huiusmōi, etiā si talis Citatio fuerit secunda: quin luendo pœnā solitā propter Citationis importationē illicitā, poterit causam inceptā Citationē alia meliori cōtra uerū heredē illorū bonorū prosequi, & cōtinuare iuxta Iuris formā.

De cognomine triennio pręscripto.

Consuetudo.

¶ Si quis alio nomine seu cognomine quā proprio, quod sibi in Baptismo impositū est, per trienniū uocaretur: Talis poterit in Citationibus scribi isto cognomine, & in testimoniū quodcūq; tanq; proprio nomine absque omni obiectione & iacturę causę.

Consuet. Ter. Craco.

Citatio super Citationē

onē nō ponatur pro

una re: nisi uiolentiā

iteretur.

Consuetudo.

¶ Item si quis importauerit Citationē super Citationē pro una re, 122 tunc luens pœnā triū Marcarū Iudicio, & totidē Parti: Citationē unā destruat, seu una Citatio eiusdem sit nulla.

Si uero aliquis existens cū alio in Citationē pro aliqua causa, aut uiolentiā: & nō terminata ea iudicialiter, facit partē aliā nouā uiolentiā, aut iniectiōnē

injectionē in eadem bona, pro quibus prima Citatio penderet indecisa: Extunc potest talis citari alia noua Citatiōe pro secunda uiolentia, & iniectionē, faciendo mentionē in ista Citatiōe secunda de prima, hoc uidelicet modo: stando mecū in Citatiōe priori pro eisdē bonis, siue pro eadē uiolentia, & nō finito lre pro eadē Citatiōe priori: Et hoc facere potest licite, quotiens in eisdē bonis uiolentiā nouā fecerit, Citatiōibus prioribus nō determinatis, neque lre finito pro eisdem absque iactura causæ, & Citationum priorum.

- ¶ Item si Actor amiserit Citationē ante cōtestationē litis, siue ante sigism. Petric. 1523.
 41. Terminos ad quos citauit Reū: extunc poterit citare Reum alia Citati- si Actor emittit Citationem, ante, uel post Litiscōtestationē: uel denuo citet, uel ex officata sua propositiōe prosequatur suam causam, nulla poena inde secutura.
 one ad instar prioris: quę quidē tametsi in sua narratiōe a prima amissa discrepauerit, si modo eundē effectū in se cōtineat, & summā: talis citatio habebit locū in Iudicio: nec Actor ob hoc aliquā poenā luet, sed citatus eque sicut ad illā primā amissam sibi respondere tenebitur. Nec etiā poterit citatus Actori obijcere quod dedisset Citationē super Citationem. Et idē erit obseruandū, si post cōtestationē Litis ipsam Citationem amiserit, nam poterit etiā ad citare, siue denuo citare sine aliqua poena. Et si idē Actor habuerit Citationē siue Propositionē acticatam, extunc ualebit sibi pro Citatiōe: & nō tenebitur Citationē citato ostēdere, sufficiet enī Adcitatio illius. Et si citatus amiserit Citationē, extunc Actor post propositionē suā ad postulationē citati tenebitur sibi accommodare suam Citationē ad respondendū, quam restituet Actori post responsionem faciendam.

Si Citatus Citationem amittat

¶ Quando Nobilis, uel quiscūq; alius receperit subditis & Kmetonibus alterius res aliquas, uel retia, aut aliqua alia iumenta aquatica, Pro quibus causis Kmetonum Domini agere debent.
 in fluuio, uel in alijs locis pro quibus inter partes prædictas cōtrouersia fuerit mota: Non Kmetones illi pro tali uiolentia, & iniuria, sed Dñi eorum agere debent, quia actio hereditaria est, quæ non cōpetit Kmetonibus. Et similiter intelligendū est de alijs bonis uidelicet syluis, borris, gajis, mellificijs, limitū uiolatiōe seu transgressiōe, & his similibus, præsertim in confinio bonorum indilimitatorū positis. Consuetudo.

- ¶ Qui te concitat alias prypozyua ad paratā Citationē, & Actionē sigism. Petric. 1523.
 & ad paratum Terminū: Si Terminus est translapsus, tūc scribatur, ad Cum pater, aut filius antecessoris, ante litē cōtestatam, uel post: siue scripto Termino aut condemnatione Reo mortuus fuerit.
 43. nes Actus ludiciarios Nobilis olim A. patris prædicti B. & ad eū punctum in quo cessauit causa morte præfati Nobilis olim A. patris prædicti B. ad quā Actionē ipse B. est propinquior, & eum cōcernit tanq; filium post patrē: prout Citatio & Processus causę ipsius in Actis Terrestribus C. latius disponit, uidelicet occasiōe D. E. Ideo te cōcitat alias prypozyua ad attentandū ipsum procedi ad ulteriores gradus, & Processus ludiciarios. Et si nondū erat Litiscōtestata, cōcludatur: ad præmissa Iudicialiter responsurus. Sed si post cōdemnationē in Lucro, uel post latā sententiā, extūc ita cōcludat: in præmissis iudicialit̃ attēaturus ipsum cōtra te per ulteriores gradus, pcessurū.

Porro de Citationibus. Comitalibus. Libr.

1. Cap. 2. Artic. 8. fol. 47. de Verbalibus aut & Curialibus Capituli eiusdem Art. 9. fol. 53. & 55. Item de Citationibus Castrensis Libr. 1. Cap. 12. Artic. 12. fol. 2:4 Item de Citationibus Succamerariis Libr. 1. Cap. 14. Artic. 1 & 2. fol. 254. 258. Postremo de Citationibus Factionatis Libr. 3. Capitu. 11. Artic. 5. de Abigeis animalium folio 551. vide, & alibi de aliis.

Notarius a sigillatis membranis recipiet per medium grossum. 39

COMMENT. Apparet itaque ex precedentibus, quia Libellus seu Citatio, ut in Praefatione huius Libri diximus, quatuor causas in se complectitur. Materialē. i. rem seu causam in Iudiciū adductā, quae semper ex aliqua Rei obligatiōe, vel quasi: ex delicto, vel quasi: est petenda. Atque ita appellatiōe Materialis causae duo continentur, facti narratio, & Ius quod inde colligitur Actori cōpetere ad agendū. Complectitur etiā Libellus causam Formalem. i. legitimā sic vel aliter petendi formulā. Efficiens. i. nomē Actoris, Rei, & huius vel illius Iudicis, finalem. i. intentionem seu cōclusionem Actoris legitimā, ut ei scilicet Reus ea Lege, aut illa obligatus, hoc vel hoc det, aut faciat. E cōtrario vero Reus ex eisdem causis quasi ex communi armamentario munimenta sui petit, & depromit, quibus se aduersus Actorem tueatur, ac defendat. Si eius Citatio in aliqua causarū, vel earundē legitima coherencia titubauerit. Offertur aut Libellus Reo ab Actore, primo ut Actor Reo Ius suū ac intentionē suā declarat. Secundo propter Reum, ut deliberare possit, an dare vel facere quod petitur ab eo, vel incertam Iudicii aleam experiri malit, Tercio propter Iudicem, ut sciat qualiter debeat formare sententiā: quae utique secundū petitiōis formā est ferenda. E cōtrario vero sine certa Actiōe, & mandato Principis, nemo Iudicialiter aduersariū cōuenire potest. Certe si Actori duplex Actiō cōpetit, qua agere malit, expeditissimā sibi eligat. ut si Actiōne furti intentaturus sit, in manu habet, an criminaliter ad poenā agat, vel Civiliter rem persequatur. Quod si dubitemus quo Iure Citatus possideat rem, duae Actiōes simul proponantur in vno & eodē Libello, cum hac protestatiōe, qd' altera harum processuri simus ad cōsequendum id, quod nobis debetur, postq' ex cōgressu aduersarii cōperierimus, qua potissimū nobis sit expensundū. Alioquin ineptitudo Libelli, si scilicet in aliqua predictarū 4. causarum insigniter claudicat: vel si inter se nō cohereant, ita ut certa sententiā ex eo formari nequeat, ab Iudice reicitur, & ut denuo legitime citet Reum, potestas ei relinquitur. Nihilominus ante litiscōtestationē licet Actori emendare Libellum, hoc est, demere ei quantū voluit ex ipso: item obscura verba eius illustrare, ambigua proprie efferre, & intentionē ipsius cōfirmare: si modo emendatiōe, forma, & alię essentialis ipsius causae nō mutentur. & Reo nihil ea re prejudicetur. Quibus quidē omnibus ita ut oportet cōfectis, Actor ex Libello tantum petere debet, quantū sua intersit: Post litem tantum inchoatā, cōmune negociū etiā absentibus quibuscūq' litis cōsortibus insolidū ab aliis sine mandato agi potest: si modo ii qui praesto sunt, de rati habitiōe illorū caueant: vel si Rei sint, Iudicatū solui satisfactiōe firmauerint. Sed & illud festināti pene exciderat memoria. Quia nō omnes suo etiā nomine versari in Iudiciis possunt: Nam furiosi, ac dementes: item surdi, muti, captiui, serui, impuberes, nisi per suum Curatorem, Dñm, aut Tutorē: praeterea Lenocinī, vsurarū, furti, spoli, alteriusue sceleris damnati, infamiaue ob grande aliquod aliud flagiciū in Deum, Principē, Magistratū, Ciuem, vel Rempu. de Iure notati: eoq' magis publica sententiā Iudicis legitimā cōdemnati: aut ex cōscientia delicti transactiōe rei facti, locum standi in Iudicio nō habent. Alioqui ab incōpetenti Iudice, cōpromissario arbitro, non publico Iudicio, vel ob alienū delictum, aut grauis quā Leges volunt infamiae cōdemnati: vel qui prouocauerūt a sententiā, restitutiue in intergrum infames esse de Iure nō videntur. Ac nisi quis illorū hoc modo nominis ac fame integritatē per legitimā Iudicis cōdemnationē amissā iusta ratiōe recuperauerit, locum standi in Iudicio nō habet, multoq' minus Aduocatus aut Procurator cuiuscūq' esse potest: nisi forte parentū, patroni, liberorū, vxoris, sororū, pupillorum, su-

lorum, furioforū, & aliarū quarundā miserabiliū personarū: quarum vt patrociniū
 suscipiamus, pietatis Christianæ ratio exigit a nobis. Porro ii qui infamia facti
 infames esse dicuntur, vt sunt illi quorū existimatio vel ab Iudice extra causam
 per increpationē oneratur, aut notatiōe per patrem in Testamento perstringitur,
 aut si etiā pater a filio, vel patronus a cliente suo iniuriæ, aut etiā fraudis cōdem-
 nantur: ab Iudicio nō excluduntur. Quāuis enī tales omnes opiniōe hominū non
 effugiunt infamiæ notā, honor tamē iis Personis (patris inquā & patroni) tantus
 tribuitur, vt ne sint, & habeantur infames: præsertim quo ad standū in Iudicio. nisi
 quod repelluntur a querela inofficiosi Testamēti, & Dignitatibus. quæ quod di-
 gnis tantū dandæ sint, & qui nunq̃ alicuius delicti conuicti sunt: inde nūcupan-
 tur & habentur sacrosanctæ. Porro de Citationē, seu Celsionū viciis in quæ Re-
 us, vt coruus in cadauer, aut hostis in negligentiam Ducis intentos ha-
 bent oculos infra Capitulo sedecimo vide.

De Citationē seu Cel-
 sionum viciis infra
 cap. 16. videatur.

CAPITVLVM XI.

De Ministerialiū institutiōe, ac Officio.

ARTICVLVS I.

Ministerialis a Pal. institut⁹ adsit Iudicio, qui citet: nec verberetur. Lex I.

Kaz. M. Viss. 1388
 Ministeriale Palatini
 creabit.

Æquitas hoc dictat rationis, ut Iudices in exercendis suis Iudicijs ha-
 33. beat suos certos Ministeriales seu Officiales. Quos quidē Officiales, uel
 32. Ministeriales, si defuerint, nullus nisi Palatini instituere, & eos iudica-
 re, proq̃ afflictione, & uulneribus, uel pro capite eorundē poenas exigere,
 uel leuare, omnimodam habeant potestatem.

Qui Ministerial. per-
 cussit tunc cū Offi-
 cio suo legitime fun-
 gitur, uoluit Iudicij
 Reus ex cōsuetudine
 iudicatur, de quo su-
 pra cap. 9. de securi-
 tate Iudicij.

Iuramētū Ministerial, quādo instituū:

Ego B. Iuro, quia exnūc & in futurū fidelis ero (tur per Pal. Lex ij. Idem lib. 1. cap. 5. ar.
 Sereniss. Dñō meo Regi & c. negocia Iudiciorū mihi cōmissa, & credita, 4. folio 189. de Pal.

163 & Citationes fideliter faciā: super quibuscūq̃ negocijs, postq̃ in testimo-
 nio requisitus fuero, fideliter recognoscā, nō amore, odio, precio, uel fa-
 uore, sed pro Deo & iusticia: nec ero cōsentiens cuiq̃ maliciæ, quæ pos-
 set quoquo modo opprimere ueritatē, obediens etiā ero Iudicio Regali,
 omnia mihi cōmissa per Dños Palatinos, & alios Officiales Iudicij Ter-
 restris fideliter recognoscā: nec promouebo falsam causam, & omnia mi-
 hi cōmissa fideliter, absq̃ dolo, & fraude promouebo. Ita me Deus ad-
 iuuat, & Sancta Christi crux.

Forma literarū Pal. Mi dari solitarū.

PETRUS KMita Comes in Wisznicze Palat. & Capit. Cracouien. ge-
 neral. Reg. Pol. Mag. Marsch. necnō Premisl. Scepus. Coleñq̃ Cap.
 VNiuersis & singulis in Palatinatu nostro Cracou. existentibus, Iuris
 Terrestris municipibus, Significamus tenore presentium: quia cū atten-
 di i i j dissemus

dissemus iusticiā hominū foresem ob Ministerialiū paucitatē solere negligi, aut saltem difficile expediri: ne nostro Officio, illorū aut utilitati hac parte deesse uideamur, prouidū A. B. de cuius uirtute, industria, ac integritate, cōplurium bonorū uirorū accepimus testimonia, in Ministerialem Terrestrē Cracou. creandum atq; tondendū duximus: prout creamus & tondimus in Dei nomine per præsentes, ab eodēq; lusiurādum fidelitatis suscepimus, ipsiq; eo nomine has præsentes Literas nostras dedimus: simulq; cōcessimus illi potestātē, omnia Ministerialis Officia ubiq; in Palatinatu nostro Cracoui. legitime exequēdi. Quocirca uobis denunciamus, ut eo A. B. tanq; uero, creato, iurato, & fideli Ministeriali in omnibus uestris iudicijs, attestatiōibus, alijsq; omnib. Iuridicis actibus utamini, saluo semper ipsius salario debito, & cōpetenti: & si, quod absit infideliter suū fecerit Officiū, poena. In cuius rei testimoniū præsentes Literas nostras Sigillo nostro cōmunitas eidē dedim⁹.

Ergo p Mlēm Iudex citet, ni sit crimē

Kazi. M. Visl. 1388.

Idē li. 4. ca. 9. fo. 609

Per Ministerialem

semper sit Citatio a

tamen in recenti ex

cessu, sit etiam per s

miliarem quēcumq;

Quapropter Statuimus, quod penitus nullus Iudex (cōmissum. Lex iij) per aliquā aliam personā quā per certū suum Officialē, seu Ministeria-^{32.} lem faciat & expediat suas Citatiōes: Milites aut superiores per Literas. Excepto hoc, si aliquod crimen in iudicio, uel in Curia iudicij recenter & de nouo cōmittatur: tunc pro huiusmodi crimine per quēlibet familiarem contra tales liceat fieri Citationes.

At ne citēt Mlēs Iudice irrequito. L. 4.

Kazi. M. Visl. 1368.

Ministeriales sub pœ

na priuatiōis Officij

& bonorū, non citēt

Iudice irrequito, as

lias cauētiōis pœ

nam formident.

Flebili querela sæpius recepimus, quod Ministeriales per Terrā girantes & cursitantes, pauperes Villanos, uel Religiosorū Villas, aut pau-^{12.} peres Milites, ceterosq; subditos nostros, fatigandi uel uexandi modos^{13.} exquisitos adinuenerūt: Ita quod si alicuius Villę pauperes Milites, aut Villani Religiosorū, eos pro beneplacito ipsorū Officialiū quibuscumq; expensis nō pertractāt, nec procurāt: iīdem Ministeriales ipsos pauperes Nobiles, aut Villanos, sine culpa seu causa, & absq; iudicis pcepto citant, sola libidine uexandorū illorū, Terminosq; eis pro libito suę uoluntatis assignāt. Sicq; iīdem pauperes Milites seu Villani uolentes redimere huiusmōi uexatiōes & molestatiōes sepissime de certa pecunie summa cum eisdē cōponunt: unde nos huiusmōi malicię & machinatiōi obuiā ire uolentes, Statuimus, Quod deinceps Ministeriales sub pœna priuatiōis sui Ministerij, & priuatiōe omniū suorum bonorū, absq; speciali iudicis mandato aliquē citare non præsūmāt: alias prēmīssam pœnā, & in facie aduersionē, & notationē nō immerito debēt formidare,

Alij quoq; Mlēm addūt, & q mos citā-

Kazi. M. Visl. 1368.

Rex, Capit. Pal. Cas

stell. iudex, subiudex

& Notar. & quilibet

Officialis Minister

ialis ad citandū dant

Decernimus etiā declarando, Quod nos, uel Pala- (di olī fuit. Lex v. 37.) tinus, Castellanus, Capitaneus noster, uel Iudex, Subiudex, Notarius, uel quilibet

uel quilibet Officialis habeant facultatē dandi Ministerialē, qui dicitur Vozny, ad citandū. Prohibentes nihilominus horum quibuslibet iudicibus. & eorū Subiudicibus: Quod deinceps sine certo Actore, & causa expressa nō debent decernere nec dare aliquas Citationes. Sed & ij qui habeant lus aliquod in his uel illis bonis, libertateq; cōmuni gaudent, nō citentur nisi per Literas nostras, uel nostri cuiuscūq; legitimi Iudicis, illiq; per Literas duntaxat citentur. Sed Curia nostra præsente, uel iudicio nostro generali existente, poterit Officialis ad mandatū nostrū, uel nostri Capitanei seu Iudicis, sine Litera citare in hospicio, aut in foro. ¶ Extra Curiam nostrā, uel Iudiciū nostrū, si quis citari debuerit, non in domo Militis, sed apud Vuladariū siue Scultetū edictum citatoriū proponatur, Actore præsente, uel eius nuncio, ei cōtra quē Actio fuerit dirigenda, causa Citationis per quem citatur exposita, & assignato sibi certo Terminō comparendi.

SIMILIS.

Quoniā ex modo Citationis nō nulla grauamina & oppressiōes per nostros Iudices seu Officiales nostris subditis euenire cōsueuerūt. Et ideo eisdem grauaminibus & oppressiōibus obuiam ire uolentes, Statuimus quod Ministeriales siue Officiales per nos, seu quoslibet Iudices deputandos fore & esse in hunc modū formandā uel faciendā Citationē, qd ipse Ministerialis cum suo solito baculo accedere debet ad Dñm Villā, pro quocūq; etiā excessu fuerit citandus, & omisissis eiusdē Villæ Villanis in pace, & in tranquillitate illis relictis, ad domum seu ad portā eiusdē Dñi suo baculo tangendo, & clamādo, eundē citet, Literasq; Citationis porrigat, exponendo nihilominus in dicta Citationē cōtenta: de cuius uidelicet Iudicis mandato, & ad cuius instantiā, & propter quā causam fecit eandē Citationē. ¶ Si autē eiusdē Villæ Villani. & ipse Dominus Villæ fuerint simul culpabiles, uolumus, quod eodē modo tangēdo portā cuiuslibet Villani seu Kmetonis et clamādo faciat simili modo, ut præmissū est, Citationē. Qui Villani si nō fuerint culpabiles in delicto sui Dñi, uolumus & prohibemus omnino, quod per eandē Citationē quomodolibet nō grauentur, nec fatigētur. ¶ Tamē plerūq; in cōtemptum & odium Dñi Villæ, & ex rancore, cōsueuerunt aliqui Villanos indebite fatigare & molestare: Quare huic morbo mederi uolentes, Statuimus, Quod quādocumq; ipsos Villanos absq; iusta & legitima ratiōe citatos & uocatos esse cōstat, quod ille extrahens Citationem, & qui hoc maliciose procurat, puniatur poena quæ dicitur L. Et eodem modo uolumus fieri Citationē prædictā, ubi sine delicto Dñi Villæ ipsius fuerint Villani cōmuniter uel diuim culpabiles, uel delicto obnoxij, ita quod ad portā tangendo quēlibet ipsorū citare teneatur mō et ordie superius expresso, cessante qualibet oppressiōe supra scripta.

Citati cohæredes ter per Ministerialē

in Parochia citatur ad prosequendā cōmunē causam, uide infra ca. xvi.

ii ij Deinceps

di facultatē habent. Qui ius habent, & absunt, nō nisi per Literas citentur. At Curia præsente, uel iudicio Regali præsidente, olim sine Litera Rei citabantur, sed iam in locū huiusmodi citationū successerūt citationes Curiales seu verbales Literales tamen de quibus lib. 1. ca. 2. ar. 10 folio 52. 53.

Kazi. M. Visl. 1368. Ministeriales cū baculo Citationes ad domos citatorū deferāt clamant citando, & citationem porrigant Quod ad Citationes Kmet attinet, est aboulitū; Domini enim citati, de illis ius dicunt & iusticiam faciunt, fit mentio huius statuti lib. 1. ca. 17. ar. 3. de Kmeton. libertatibus & seruitutibus.

Cum Villani citabantur, in euiuslibet domo portā tangebāt Ministeriales. Cum Villani maliciose citabantur, poena decernebatur L.

Deiceps Mlis cū Nobili vno citet. L. 6.

Consue. Ter. Crac. si moreretur Ministerialis, iniurato Nobili de positione Citationis creditur.

Quando Ministerialis cū Citationē equitat, tunc sufficit eū Nobilē habere unum. Qui quidē Ministerialis propter mortē suam cum uno Nobili in persona Actoris misso debet ponere Citationē indifferenter, uel apud Nobilē citandū in Curia eiusdē, uel apud Aduocatū, aut Kmetor nem, siue apud Hortulanū, publicando nihilominus Citationis positionem in Curia Nobilis citati, quæ si defuerit in eadē Villa, extūc Villanis idipsum idē Ministerialis notificabit, ut ad noticiā citati deueniret.

Mos citandi ex desertis bonis.

Citationis importatio precedat Terminum una septimana.

CIn Villis uero desertis, possessionatis deficientib. Citatio in lignū recisum posita terræq; infixæ publicet, uel in Villa uiciniori, uel in Parochia eiusdē Villæ desertæ. Ita tamē ut positio Citationis præcedat Terminum una integra septimana.

Sed im possessionatus in Parochia uel in bonis hospicij sui citetur. Lex viij. Quam folio 231. uide.

Cons. Ter. Cr. 1505.

Citatio cōparēs in iudicio, si cupiat uidere Minist. qui citauit eū non cogitur respondere nisi uiso Ministeriali. Quo si Actor protunc careret ad statuendū Minist. ei datur dilatio.

Reus ne respōdeat, nisi Mlēm videat.

Item cum aliquis aliquē citauerit pro aliqua re: Pars citata (Lex viij. dicet, Domine Iudex, uolo uidere Ministerialē qui Citationē portauit, & cū Ministerialē uidebo, uolo respōdere id quod Iuris erit. Extūc non tenebitur respōdere donec uidebit Ministerialē, qui Citationē portauit. Et si Actor protunc nō habebit Ministerialē, potest sibi differre, alias accipere ad proximos Terminos pro Ministeriali statuendo.

Relatio Ministerialis ex alio Districtu

pro personali recognitione ualet. Lex ix.

Cōsu. Ter. Cr. 1505. Qui eget testimonio Ministerialis alterius Districtus, ducat Minister. ad iudiciū Castren. cuius est Minister. & quicquid recognouerit, remittatur sub sigillo ad alium Districtum, & adhibetur ei fides.

Sigism. Crac. 1543

At si alicui necesse fuerit Ministerialē producere ex alia Terra in aliam Terram, & nō poterit educere ipsum Ministerialē: tūc illū debet ducere ad iudiciū Castren illius Districtus, ubi est Ministerialis, ibiq; idē Ministerialis debet facere Recognitionē, et ille cui debet Recognitio esse, Literas accipiat ab iudicio illo, ubi fit Recognitio ad aliud iudiciū, ad quod ducendus erat Ministerialis, quæ Literæ sint sub Sigillo iudicij illius, uel Capitanei ubi recognouit. & tandē talib. Literis credendū erit, perinde ac si ipsemet Minister. psonaliē stetit, et recognouisset. **SIMILIS.** Relatio Ministerialis corā quibuscūq; Actorū Libris de positione Citationis facta, uolumus, ut tantū ualeat, quantū personalis Recognitio eiusdem Ministerialis ualere debet. nisi quod recognoscat in eisdē Actis tempus & locū positę Citationis, et cui eandē Citationē publicauit in bonis, & cū quibus Nobilib. aut Nobili hoc fecerit, iuxta Statutum.

ARTICVLVS II.

Vēditor uel obligator bonorum det p

Mlēm Intromiss. in bona alienata. Lex I. Quā uide li. 3. ca. 7. ar. 2. lege 36. fo. 524.

Quandocūq; enim aliquis acquirit bona aliqua hereditaria siue Titulo perpetuo, siue obligatorio, aut ex re iudicata, siue quocūq; alio modo, de necessitate Iuris per Terrestrē Ministerialē propriū ab Officio Terrestris receptum debet induci, & intromitti in talia bona manifeste, ut nullum lateat noui Dñi in illis bonis possessio, qui aliquod lus, aut interesse habere se pretendat ad eadē. Et hæc Intromissio ex Recognitione Ministerialis debet inscribi & induci in Librū Terrestrē seu Castreñ. in Districtu proprio, ubi prædicta bona cōsistunt. A qua Intromissiōis inscriptiōe omnis Præscriptio, & diuturnitas Terrestris in omnibus bonis perpetuo Titulo acquisitis accipit initiū, & firmitatē. Quæ quidē Intromissio licet ab antiquo nō obseruabatur cōmuniter, de cōsensu tamen cōmuni omniū approbata est, & instituta, initiumq; uigorē, et necessitatē præsertim in omnibus perpetuitatib. iam ab Anno 1543. accepit, & habebit in perpetuū. Vt supra Lib. iij. Cap. vij. Artic. ij. Legge xxxvj. folio Dxxiij. constitutum habetur.

Alia testimonia p Mlēm cū duob. No

- 123 Sed cum Actor aliquis testificatur aliquid corā Ministeriali, seu per eum: tunc Actor ipse Nobiles duos habiturus est cum Ministeriali. (bilib. sint. L. ij. Consu. Terr. Crae. & pro poena falsi. Lex iij.

Salaria Ministerialis a Testib. & furib.

57. Item uolumus, quod Officiales ab uno producente Testes habeāt quatuor scotos: a poena uero quæ dicitur L. bouem: Et quando pro furto pignorant, bouem mediocrem. Kerz. M. Vist. 1368. Officiales a producēte Testes 4. scotos: pro poena quæ dicitur L. bouem: pro furto pignorado etiam bouē mediocrem tollant.
57. AT si Officialis aliter formā iuramenti Testibus dixerit, quā est mādātū: & de hoc cōuictus iudicio fuerit, perpetuo de Officio deponat. Idem Rex. Officiali formam iuramenti Testibus mutam, et cōuictus, perpetuo ab Officio deponitur.

Quod uero fuit, vel etiānum sit Ministerialiū Officiū in cōspiciendis occisis, vel vulneratis. Lib. 1. Cap. 15. Artic. 5. & 6 vide. Porro quod circa testificationem iniuriarum, vel violentiarū, in omnibusq; Citatiōibus, Motiōibusq; exequēdis, ac Visionibus seu pignoriōibus Iudicialiter decretis aliisq; Officiis Ministerialis peragendis, partim suis locis descriptum habetur, partim moribus Iudiciorū, ac Regni Cuius obseruatur. Atqui Ministerialis Recognitiones, & Attestatiōes, tantum in omnibus sui Palatini Iudiciis habent locū, in Causis uidelicet Iuris, ut dicitur, Terrestris. At si quid vel inter solos Spirituales, vel Oppidanos, aut Kmetones negotii intercedat, protestandūq; veniat: non Ministerialis, uerum proprii illorū Tabelliones, & Testes Iurati Ministerialis Officia seu vices obire atque implere debent.

COMMENT.

CAPITVLVM XII.

Quādo, & quō sit iudicād. & cōdēnādū.

ARTICVLVS I.

Mane &

Mane & sobrie, prudēter ac reuerēter, si

ne acceptione Personarū & iuste, ordineque ex Registro ad finem iudicetur, atque condemnatur. Lex I.

Lex M. vii. 1368.

Iudicia duntaxat mane, & ante prandia celebrantur.

*Reuerēter quisq; ueri-
fari debet in iudicio.*

Praua cōsuetudine noscitur esse obseruatū, Quod sine temporū & horarum differentia & distinctiōe per Iudices Iudicia celebrabātur. & ita pleriq; nō aliter ad causas ueniebāt pertractādas, quā post prandiū repleti & inebriati: propter quod Iudiciū parui pende-
batur, reuerentiaq; Iudicis minime obseruabatur, nec ad ueritatē aliq; habebatur respectus. Itaq; decernimus & uolumus, ut certis tēporibus siue horis, & cum debita animi discretiōe Iudicia pertractētur, & obseruentur. & quod deinceps Iudices diebus Terminorū, & ad iudicandū cōsuetis, a mane usq; ad horā nonā siue ad meridiē in quibuscūq; Cau-
sis præsident, & Causas pertractēt. Et si primo die Terminorū ad horam meridiei omnes Litigantes in Causis & Litibus ipsorū nō poterūt expediri, uolumus, quod absq; alicuius Causæ læsione, aut ad detrimen-
to, diebus proxime sequentibus præsidente duntaxat ad horam prædictam omnes & singuli Litigantes debito modo secundū ordinem in-
frascriptum expediantur. **S I M I L I S.**

Idem Rex.

*In Iudicijs non cetero-
uatim audiendi sunt
Citati: sed per Nota-
rium uocati ad audien-
tiam admittantur.*

Et ut facilius, & sine clamore, uel strepitu, Causarū expeditio habeatur Statuimus, quod ad locū audientiē, in quo Iudices præsident, non secū-
dum merita personarū, nec secundū maioritātē uel minoritātē Causarū, sed secundū ordinē Litigantiū tantū modo Actor uel Reus uoca-
ti accedentes per Iudices audiātur & expediātur. Ordinem autē in uocā-
do ipsos Litigātes ad præsentiā ipsorū Iudicum taliter duximus descri-
bendum. Quod Notarius Causarū sub poena priuatiōis sui Officij, nō
aliter quā secundū ordinem Citationū Litigantes per Ministerialē uo-
candos pronūciabit seu nominabit. Ita quod qui prius ad Causam pro-
uocauerit, prius nominetur, & expediatur. Et sic deinceps, uidelicet, qui
secundo loco, similiter loco sequenti, & taliter donec ad extremos proce-
datur. Quod si altera Partiū uocata se præsidentib; non exhibuerit, siue
quouis casu fuerit impedita, & tribus uicibus euocata: Tunc mox Pars
aduersa, quę fuerat præsens, de audientia remoueat: Et alij Litigan-
tes secundo loco inscripti nominētur, & ad audientiā euocentur. **E**t
nihilominus Pars quę fuerat præsens, & tribus uicibus euocata: Si cir-
ca extremā horam meridiei, Iudice quasi surgere uolente, primo, secun-
do, & tercio, hoc est tribus uicibus euocata nō curauerit parere, extunc
uel in Lucro, si Reus: uel in euasiōe, si Actor fuerit, cōdemnetur.

*Condemnatio nisi in
extrema diei hora fi-
at, proclamatione ter-
ante meridiem, & ter
post meridiem præ-
missa.*

Si Procurator litem ptrahat, aut Prin-

cipalem suum condemnari permittat. Lex ij.

Quę supra Cap. de Procuratoribus folio 698. videatur.

COMMENT:

*Ut omnia alia, ita
quoq; Iudicia ordine
sunt peragenda.*

Si omnia diuina & humana negocia ordine cōstant, & gerūt: e cōtrario uero ordine sublato res omnes turbantur, atq; etiā pereunt: Iudicia ipso ordine geri,
& a primo

& a primo usq; ad postremū cōtinuari oportet. quemadmodū singulas fere circūstantias eius sacrosanctæ functionis Legillatores nostri attigerunt. Sed & ad ordinem Iudiciorū pertinet, vt si alicui Actori hereditatē, aliquidue aliud petenti, statim, generis, aliaue huiusmodi quæstio obiciatur: ea ipsa quæstio prius quā hæreditatis, rei, vel facti in controuersia positi, ab eodem, vel alioqui ab alio Iudice cōpetenti definiatur. Similiterq; prius de Crimīnali quā de Ciuili Causa est pronūciandum: ita vt finis Crimīnalis negotiū initium Ciuili quæstioni tribuat. Quocirca interea dum huiusmodi quæstiones pendent, Rei nō possunt de crimine suos recōuenire Aduersarios. Certe ne post lapsum quinquennii de statu vita functionum dubitetur, & tam a Fisco, quā ab alio quoq; inquiratur: perindeq; ne vxoris, aut liberorum ipsius status in quæstione vocetur, sanctioribus Legibus est prohibitū. Quæstio vero status, vel in vita, vel post mortē alicui moueri solet: vt sciat quē habeat successorē. In dubiis autē status conditionibus, tempus mortis, & cōmunis opinio sunt inspicienda. ita vt etiam Contestatio Litis apud Iudicem incōperentem hanc ipsam Præscriptionem nō interrumpat.

Qui sit ordo in cōphoscendis Actionib, Ciuilibus & Crimis nalius.

Rel criminum recōueniri non possunt. Post quinquennii de statu mortui quæstio moueri prohibetur, & cur illa moueri solet?

In dubijs status conditionibus quid spectandum?

CAPITVLVM XIII.

De Processu Iudiciatio antiquo.

In confesso est apud Sapientes, Leges ex moribus populi originē cœpisse: neq; enim seruarent, nisi prius cōsuetudine Ciuitatis fuissent approbatæ. Ne igitur ego nouas Leges condere, non antiquas recolligere viderer: Processus Terminorum antiquitus receptos, hoc loci incōuulsos præmittere volui: ne fortassis in nostri operis æconomia, vel fidem, quæ sincera est: vel diligentia, quā tanto sudore etiā inimicis probare videor, aliquis desyderet. vt ita scilicet suum cuiq; per me sit pulchrum, futurū tamē cōfido, vt si quæ prouinciæ ea Terminorū obseruatione vtantur, dimissis tot Labyrinthis illorū, ad vnā, eandēq; cōpendiosiorē formulā Terminorum cōsentiant. ne in Repub. tot formæ Iudiciorū sint, quot sunt fere prouinciæ: & vt dicitur, quot homines tot sententiæ. Si qua enī alia res seditiōi, iniuriis, violentiis, immo etiā Tyrannidi aliquo honesti tituli cōuestiendæ occasionē suppeditat: certe Iuris ac Iudiciorū diuersitas atq; pugnantia id fere sola efficit. Cum enī neminē tam audacem, tam etiā effrontem inuenias, vt sese omnino male & iniuste quitq; facere agnoscat, quin ipse aliqua specie honesti sese ad facinus duci prætendat, ac tandem Iudici adductum probet: id vero magis atq; alacrius faciet, si alicubi gentiū hoc vel illud per suæ alicuiusue Ciuitatis Iura atq; Leges licuisse, vel etiānum licere cōfirmare queat. vt causa nō sit, quin si quibus hoc ipsum inutile est, ad vnum, eundemq; simpliciorē ipsius Iuris ac Iudiciorū processū publica cū auctoritate accedat: vt videlicet vna & eadem voce omnes omnium Regni prouinciarū Iudices cum Ciuibus loquerent, & paribus temporū interuallis disceptantibus Iura dicerent. Quod si fortassis hæc nō satis magna causa esse videretur, quæ dissidia tollat, & ad vniōnem coherteretur: at illa sufficiat, quod Princeps, qui Appellationū est Iudex, tot differentias Iuris & Terminorū vnus memoria complecti, tantoq; minus iudicando obseruare queat, quin cōmuni, & vñtata magis ratione, ac præiudicatis, de Litibus in quocūq; Actionum cardine ad se deuolutis, statuat: & id quod est in cōtrouerso definiat, quippe quod generalē sententiā de similibus rebus tenere, & vniuersalē Iusticiā tueri in Repub. vehementer expediat: Particulares vero, vt sunt infinitæ: ita cognitioni humanæ nō sunt subiectæ, quas qui etiā anxie cōsecrari cupiat, is nihil aliud quam arenam numerare, vel hydræ capita refecare velle videretur.

PRAEFATIO. Ex moribus Ciuitatis Leges originem acceperunt.

Quare antiquus Iudicij processus his preponitur.

Quæ incommoda in Remp. veniunt ex terminorum diuersitate?

ARTICVLVS I.

kk

Processus

Processus Iudiciarius antiquus.

Quamuis fere in uniuersis Terris Regni Poloniae diuersa obseruentur tempora celebrandorū Terminorū seu Iudiciorū Terreſtriū, prout in quibusdam, quater in anno uidelicet super quaelibet quatuor tempora, in aliquibus uero crebrius Iudicia fiunt: Tamē qualitercūq; obseruetur differenter cōsuetudo ipsa temporū, Nihilominus Sereniss. Dñs noster AL Exander Rex decreuit scribendā cōseruandorū Terminorū, & totius Processus Iudiciarij instructionē: per quā instructi essent Iudices ad seruandū rectum & cōformem ordinē in Terminis cōseruandis, & Processu Iudiciario, sic ut infra sequitur. **I. TERMINVS.**

Differtur simplici infirmitate per Citatū. Et si in eodem primo Terminō Citatus non compareret, extunc in primo Terminō condemnatur in poena Contumaciae, alias in poena nō paritiōis. **II.**

Differtur per Citatum uera infirmitate, & in tercio Terminō cū duobus Testibus uera infirmitas Iuramento probatur: sic ut nec Iudex neque Actor dubitaret Reum tūc infirmum fuisse, sit etiā istud, quia si secundo secunda Citatiōe citatur Citatus: tūc eandem Dilationē uerē infirmitatis habet Terminus ipse secundus. **III.**

Sæpius autē cōtingit terciū Terminū alia uera infirmitate differri, sic, quia diceretur in Terminō sic iacet, ita iacet: & adhuc non cōualuit. Nihilominus tamē in quarto Terminō cum duobus testibus Iuramentū facere debet, sic quia tūc erat infirmus, & ex ipsa infirmitate nō cōualeſcens, in ipsa infirmitate tunc infirmus iacuit. **AD IDEM.**

Non cōstat uero in Iudicijs Terreſtribus & Regijs Regni Poloniae plures unquam fieri Terminorū Dilationes, itaque de Terminorum obseruatione hactenus sit dictum. „ „ „

Idē Iudiciari⁹ Processus fit alibi alius.

In Terris nōnullis Regni Poloniae, in quibus Termini Iudiciorū Terreſtrium fiunt singulis quatuor septimanis, plures Dilatiōes fiunt, Processusq; longior fit Iuris. Sic, quia duo Termini simplici infirmitate per Dilationē concedūtur. Sed expletis eisdem duobus Terminis simplici Infirmitate prorogatis, alij Termini, prout de uera Infirmitate, & Maiori: ceterisq; ut supra scriptū est de Terminorū cōseruatione, usq; ad sententiæ diffinitiuę prolationē, & primę Pignoratiōis decretū, obseruantur. Attamē in eo fit iterū differens Processus, quod in illis Terris in quibus singulis quatuor septimanis Termini iudicātur, ter datur de Iudicio ad Pignorationē successiue. Similiter ter ad Intromissionē datur, & postea remittitur ad loci Capitaneū, de quo supra Lib. I. Cap. xij. Articulo xxviii. folio 243. & 244. & cete.

In aliqb. Terris sic ex usu obseruatur.

Primus

5. Primus Terminus differtur simplici Infirmirate, Secundus uera Infirmirate, & tercius etiā Infirmirate: in hæc uerba, iacet, sicut iacet. Et dum comparet ad respondendū in Termino peremptorio, tunc Citatus debet iurare, quod uere fuit infirmus. **AD IDEM.**

Et si Citato nō differtur Terminus Infirmirate, & neq; per se neq; per Procuratorē cōparet in Iudicio, tunc cōdemnatur in pœna Contumaciæ. & datur Ministerialis in Iure Actori ad auisandū Reum, ut ueniret ad alios Terminos immediate celebrādos, & diceret, quare sup se Terminō astare permisit: q si cām nō dixerit, iterū tunc cōdemnat per Actorē in toto secundū Citationem. Et Iudiciū decernit solutionem Parti sub pœnis Iudicialibus, uidelicet sub tribus Marcis pecun. Actori in quatuor septimanis. **AD IDEM.**

Item si nō fecerit solutionē in quatuor septimanis, tunc scribitur cōtra Citatum pœna sex Marcar. ut supra dictum est in communi Terminorum conseruatione. **AD IDEM.**

Porro reliqua exequendę taliter rei Iudicatę formula supra posita est Libr. I. Cap. xij. Artic. xxix. folio 247.

In alijs qbusdā Terris fit sic etiā ex cō.

6. Per Infirmiratē recipiūtur Termini, & Citatus iurat solus (suetudie, sine Testib. quod fuit uere infirmus: & si Terminus nō differē sibi Infirmirate, tūc Actor cōdemnat eum in Cōtumacia pro primo Terminō, & adcitatur Literali Adcitatiōe ad Citationē originālē in Adcitatione insertā: & in secundo Terminō ex Adcitatiōe similiter cōdemnatur Reus in pœna Cōtumaciæ: & adcitatur secundo ad Citationē originālē, & ad Adcitationē: & si non cōparet, tunc cōdemnatur per Actorē in toto, secundū Citationē. Et decernitur satisfactio pro rebus citatis. Et scribuntur pœnæ, & proceditur ad finem, sicut in ista immediate seu proxima cōsuetudine est descriptum. **AD IDEM.**

Fit etiā Terminus pro Maiori, qui nulli denegari debet, & pro primo, pro secundo, & terciō recipi potest: sed recipiens huiusmodi Terminū ad alia Iudicia, Iudicis, & Subiudicis illius Iudicij, ubi dixit se pro Maiori habere Actionē, Literā ad Iudiciū portare debet, cum descriptione sufficientis testimonij, de Iudicio altero, in quo pro Maiori habuit: prout de hoc in cōmuni infra scripta Terminorū cōseruatione est informatio abundius exarata. Si enim in Litera testimoniali nō sufficienter descriptū esset id, pro quo in alio egit Iudicio, tūc causam istam perdet, prout infra scribetur Capitulo sequenti.

Porro de Dilatiōibus, Exceptionibus, & modo cōtrouertendi, usq; ad diffinitivam sententiā: infra Cap. 15. 16. 17. 18. 19. &c. de Concitatiōe vero ad satisfaciendum Cap. 24. Preterea Formula Executiōis rei Iudicatę Libro I. Capit. 12. de Capitaneo triplex habetur, Articulis 28. 29. & 30.

ARTICVLVS II.

kk ij

Mos an.

Mos antiqu⁹ pignora^{di} p^{ro} pœnis Iudic^{is}

Karl. M. Vist. 1368.

Iudices aliquē pignos
vantes, seruabunt in
tegrum pignus in æ
state per duas septi
manas: in hyeme per
8. dies. Alioquin si di
straxerint interim,
preciū dabunt cum
pœna L. pignoro,
qui animalis ualorē
probare debet iura
mento.

Ut in rapinis aut pignorib. nostrorū subditorū aliquis mo⁹ (cialibus. 9.
dushabeat, & obseruetur, Cōsueuerūt enī hactenus auari Iudices & eo
rum Officiales, ut postq̃ pro pœnis, aut mulctis in Iudicio cōdemnatis,
aliquos pauperes, aut Nobiles cuiusuis status impignorent, statim pi
gnora & spolia diuidant, nullā gratiā & beneuolentiā pignorato faciē
tes. Ad succidendā itaq̃ & amputandā hāc cōsuetudinē perniciosā,
eamq̃ obseruari amplius nolentes ac prohibentes, Statuimus, ut si quis
Iudex, Palatinus, Castellanus, aut ipsorū Officiales, uel maleficiorū lu
dex qui Opraucza dicitur, aut alius quicūq̃ pro pœnis Iudicialib. per
eos latis, aut alijs excessibus, aliquē nostrū Terrigenā diuitē uel paupe
rem Nobilem uel simplicē impignorauerint, uel pignorare iusserit: pi
gnora in equis, pecudibus, aut in alijs substantijs quibuscūq̃ sic recepta
nō distrahendo, uel minuendo, Si fuerit in æstiuo tempore, duabus se
ptimanis integris: Si aut̃ hyemali tempore, octo diebus illibata per re
cipientē debeāt obseruari: siue iuste pignorati fuerint, uel indebite rapi
na in eos cōmissa. Et si extūc per illū, uel illos, quorū, uel cuius sunt pi
gnora: pro cōmissis pœnis nō fuerit illis qui pignorauerūt satisfactum,
uel suā innocentia nō ostenderit: Tandē licitū sit illis qui pignora deti
nent illa distrahere, diuidere, & pro libera ipsorū uoluntate cōuertere.
Quod si tales Iudices, aut alijs superius nominati sue auaricię nō parcē
tes infra prædicta debita tempora inter se diuiserit, aut dissipauerint,
uel etiā alienauerit unum animal de prædictis, damna passo iuxta ualo
rem animalis deperditi, quod suo cōprobabit iuramēto, cū pœna L. te
nebuntur restituere. Hoc itaq̃ Statutū salubre, propter nostrorū Iudi
cum & Procuratorū rapinā enormē, quā sæpius cōmittūt, ad ipsos, &
ad Iudices eorum extendimns, & promulgamus.

PIGNORA PRO CONTVMACIA AC POENIS

Karl. M. Vist. 1368.

In pignoratione pro
Contumacia a Domis
nis duo boues: a Vil
lanis per unum reci
piantur.

Ista pignoratitio seu
alia pœne pro Con
tumacia abrogata sūt
per sigism. R. capi
sequenti ponent.

Pro secunda Contu
macia eadem sit qua
supra pignoratio.

Experientia nos edocuit, quod quādoq̃ nō Cōtumaces pro Contuma
cibus, uel ipsi Cōtumaces etiā, modum, & illud quod iustū & æquū est, 14.
excedendo, pro Cōtumacia puniūtur, & grauātur: In eo uidelicet, quod
cum in aliqua Villa pignora recipiūtur, ubi sex boues fuerint recipiēdi
triginta, uel quadraginta recipiebātur: Et anteq̃ ad locum debitū depel
lebantur, per modum rapinę in nō modicā pauperū destructionē, diui
debantur, & cōsumebātur: Ideoq̃ ad subueniendū huic morbo pestife
ro, Statuimus, & ordinamus, certā quandā mensurā & obseruantia, ui
delicet quod pro prima Cōtumacia punienda, Ministerialis cū duobus
famulis Iudicis ad Villā accedens, sicut alias præmissum est, Si Dñs Vil
læ tantūmodo fuerit culpabilis, in duobus bobus duntaxat impigno
retur: Si aut̃ Kmetones aut Villani extiterit culpabiles, & citati Cōtu
maces, quilibet eorū tantūmodo in uno boue pignoretur. ¶ Et idem
decernimus pro secunda Cōtumacia esse faciendū, & obseruandum.

Si aut̃

¶ Si aut̃ tercio Dñs cum Villanis fuerint Cōtumaces, decreuimus qđ Cōtumax causam pro qua dinoscitur esse citatus perdat, & cedat ab ea per sententiā Iudicātis. ¶ Declarātes nihilominus, quod dicti boues pignorationi per ipsos Iudices in estate duabus septimanis, in hyeme uero diebus octo, absq; aliqua distractiōe obseruētur. Volentes deniq; & decernentes quod dicti boues pignorati sine poena cuiuslibet Cōtumaciæ tantūmodo nobis & Iudici nostro applicētur. ¶ Decernimus etiā & Statuimus, quod si predicto Ministeriali deputato ad eandē pignorationē cū familia ipsius Iudicis Villa pignoranda per Dñm Villæ, & Villanos nō permittatur pignorari, iuxta predictā seu premissā imitationē, uel si ipsa pignora habita per eosdē Dñm, aut Villanos, in Villa, uel ante Villā, seu in uia recipiātur uiolēter, dolum & rebellionē eorum puniendo, uolumus, quod poenā L. quę dicitur xy. alias ijdē rebelles nobis & Iudici soluere teneant. Et nihilominus cū alia poena Lxx. eadem pignora denegata, uel uiolenter ablata, integraliter obseruare aut assignare teneātur. Qui si in dandis pignorib. prædictis, & in satisfaciendo de poenis prædictis fuerint dolosi, & rebelles, ita quod forte Iudex propter potentiā eorundē ad puniendū & pignorandū eosdem pauesceret, uolumus & decernimus quod poena Lxx. dicta nostræ Cameræ applicanda puniantur.

A D I D E M.

15. Præterea, quia per frequentē & immoderatā pauperū pignorationem pleriq; plurima damna & oppressiōes multiplices patiunt, uidelicet in eo, quod cateruatim, & in turmis nō per modū iusticiarię potestatis ad aliquā Villā pignoratores accedētes dānabiliter, & interdū absq; Iudicis mandato, & sine culpa Dñi Villæ, uel Villarū cōmittere plurimas præsumūt rapinas, pretextu pignorationis: Qua propter super hoc prouidere uolētes, Statuimus, Quod deinceps Iudex uel Subiudex ad impignorationē faciendā nō plures quā duos familiares cū Ministeriali mittant. Et quod sine culpa, uel causa, aut nō condēnatos, seu cōuictos, aut in Iudicio nō cōfessos, ipse Iudex uel Subiudex nō præsumat nec permittat pignorari. Quod si ipse Iudex uel aliqui alij quauis auctoritate, uel potius propria temeritate, uel præsumptiōe, pignorare uel potius rapinas cōmittere præsumāt: præcipiēdo decreuimus, quod pecora, uel quilibet alias res ratiōe impignorationis ablata, & recepta, Iudex Dño Villæ uel Villanis Villę eiusdē asserentibus se indebite & contra iusticiā esse pignoratos, remota & cessāte qualibet difficultate, eadē pignora integraliter & ex toto, præmissa tamē & recepta fideiussoria cautiōe, restituere teneātur. Termino eidē Villæ Dño aut Villanis pignoratis ad ostēdēdum suā innocentia & iusticiā assignato. Et nihilominus ut audacia & temeritas pignorantiū restringat, decernimus, quod dum præmissō modo patefacta fuerit eorū innocentia, Iudex & Subiudex qui tenēt Iurisdictionē, ab omnib. & singulis qui fuerint in dicta impignorationē uel potius rapina, quiue auxiliū præstiterunt. Et a qualibet illorum in

Tercio Cōtumax causam perdit pro qua citatur.

Pœna Cōtumaciæ seu pignus in estate post duas septimanas: in hyeme post octo dies distrahetur.

Qui nō admittit pignorationē, aut eam admittit poenam 15. soluat: & nihilominus pignora det: alias Camera poena Lxx. decernatur.

Kazl. M. Vist. 1368

Ad pignorationē duo familiares & Ministerial. tercius duntaxat mittantur. Alias men nō condēnat, nec confess, fit a pignoratione liber: alias Iudex ad cautionē fideiussoriam pignora reddat, & cognita innocentia restituat. Pignoratores quoque quilibet eorum poenam 15. pignoratione soluant.

Kazim. M. VI. 1368.

Eiusdē mēto fuit de

Pal. lib. 1. ca. 6. & de

Cast. ca. 7. & de Cap.

pit. ca. 12. ar. 25. gene

ralitor. sed tamē li. 3.

ca. 21. ar. 5. latius has

betur folio 551.

Kazim. in Nyess. 1454

Pignorando quid lo

corum Capitanei re

cepturi sunt.

Cōsu. Ter. Cr. 1505.

Qui obtinet in aliquo

rem iudicatam, alias

perlucrat: bis ab Intro

missione percussus,

bis repercutientē in

pignore condemnat.

Et tercio per Capi.

intromittitur cū in

positione Vadij.

speciali recipiant pœnam xv. Domino Villæ pignorado, damnūq; pas
so persoluendam.

A D I D E M.

32.

Quod si alicubi Curia nostræ sint remotæ, Terrigenæ nostrī possunt
pignora recepta ad Curia Palatini & Castellani in Terra illa commo
rantis propellere.

A D I D E M.

Item Statuimus, Quod quotiescūq; per Capitaneos nostros aut eorū
uicesgerentes impignoratiōes fieri cōtingat ex decreto Iuris Terrestris,
aut pro Exactiōibus Regalibus, ut nō exigāt ipsi Capitanei plus quam
illud quod pro pignore recipitur, quod pro suis pignoratorib. aut Mi
nisteriali consueuerunt ipsi pignoratores accipere, quod omnino fie
ri prohibemus.

A D I D E M.

Cum aliquis super aliquo rem habuerit iudicatam, alias perlucratus
fuerit lus, & dabitur ad brachiū Capitanei: Extūc ille qui perlucratus
est, duabus uicibus debet ire ad pignorandū, & duabus uicibus ad In
tromissionē, & pro qualibet percussione debet cōdemnare pro pigno
re, & pro Intromissione: & post hoc Capitaneus debet destinare cum eo
aucto ritate sua aliquē suo nomine, & intromittere Victorem, Vadiūq;
imponere tenebitur.

A D I D E M.

Sed pro pœna, obligatiōe, aut fideiussoria cautiōe Militis, aut superio
ris, alteriusue cuiuscūq; Kmeto uel subditus nō debet impignorari, uel
quouis modo astringi: sed ille de suis proprijs bonis & rebus soluat &
satisfaciat. supra Lib. I. Ca. xvij. Art. v. fol. 338.

A D I D E M.

Formula uero antiqua & noua Exequēde rei iudicatæ Lib. I. Cap. xij.
Articulo xxviij. xxix, & xxx, folio 24. & c. uideatur.

C A P I T V L V M X I I I I .

Hoc Iuris processu re

cētori in Minori Po

lo, & Russiæ utimur

De pcessu Iuris nouo, & Terio primo.

A R T I C V L V S I .

Actori Terin9 prim9 pemptori9 ē. L. 1.

Kazim. M. VI. 1368.

Actore non cōparet

te Reus absoluitur.

Cum Actoris sit Officiū, ut faciat & procuret ad Causam Reum citari:
Reo itaq; in Terminis cōparente, Actore uero totaliter se absentante,
decernimus ob Contumaciā Actoris, quæ est maior quam Rei, ipsum
Reum Causam obtinuisse.

15.

Idem Rex.

Actor in primo Ter

mino non cōparent,

ab actione cadit cum

pœna septem Marc.

¶ Quinimo si Actor in primo Termino nec per se, nec per aliū suum
Nunciū paruerit, ab actione sua cadat: cū pœna septē Marcar.

37.

¶ Atqui in Terminis Castreñ. uel Terrestribus usq; in fine Actores
debent euadi seu cōdemnari. si enī Citatus prius cōdemnaret Actorem,
anteq; lus admittet alios Actores cōdemnari: Actori cōdemnato, Con
demnationē tamē sui per Ministerialē & Nobiles tēpestiue arrestāti, lu
dicialitq; proponēti, nihil nocebit Condēnatio huiusmōi.

122

Por

Conf. Ter. Cr. 1505.

Actori condemnato

ante tempus condem

nationi statutū, cons

- ¶ Porro simplex Infirmitas Actoribus non cōuenit: eo quod Actores
 33. semper habent Terminos peremptorios: & propter hoc semper debent
 esse ad comparandum parati.

ARTICVLVS II.

Oli nō, nūc impune Re9 in primo Ter-

- Si Reus parere in Termino sibi assignato nō cu- (mō ē cōtumax. L. I.
 15. rauerit, Actore per se, uel suū Nunciū cōparente: decernimus, quod pro
 huiusmōi Cōtumacia Reus duorū boum poena mulctetur.

37. ¶ Vel alioquin si ipse Citatus cōparere nō curauerit, uel cōtempserit,
 pro primo Terminō octo scotos pro poena soluere teneatur.

42. ¶ Nos uero uolumus id obseruari de Terminis Particularib. Quod
 primū Terminū per simplicē infirmitatē subditi nostri trāspōnere ua-

- ¶ Citatus ergo ut euadat poenae Contumaciae luitiōnē, po- (leant,
 33. terit sibi differre primum Terminū simplici infirmitate.

- ¶ Verūenimvero quia nusq̃ in Statuto descriptū est, quo pacto poe-
 na Cōtumaciae super Partibus Citatis exigi debeat (nā tantūmodo in
 Statuto Magni Kazimiri de receptiōe & pignoratiōe duorū boum tra-
 ctatur) cui Statuto per abusum tam longi temporis est abrogatū, pro-
 ptereaq̃ nullū robur & firmitatē habere dinoscitur, Ideo Sacra M. R.
 decernere dignata est, quia p̃fatae poenae a Condemnatiōe in Contu-
 macia, a nulla Parte Citata, in nullis Iudicijs, tam Regalibus, quā Ter-
 restribus etiā & Castren. per Iudiciū, neq̃ per Partem Actoreā, neq̃ pe-
 cunijs, neq̃ pignoratiōibus exigi, nec quouis modo recipi debebūt, nūc
 & in posterum decreto p̃senti mediante.

38. ¶ Quinimo uolumus, ut quilibet Actor cōdemnans Citatū absentē
 in Contumacia, soluat duntaxat duos grossos pec. quorū unus cedit
 Notario, & alter gros. Iudicio p̃sidenti. FORMA Cōdemnatiōis in poena Con-
 ¶ Nobilis A. B. Actor Nobilē C. D. Citatum per Ministerialē lu-
 tudumaciae.
 ridice clamatū in poena Cōtumaciae super Citationē suam E. F. oc-
 casione G. H. ualoris I. K. latius canentem, condemnauit.

ARTICVLVS III.

Si qs in primo Terminō respōdet, & te-
 mere ab Iudicio discedit. Lex I. Quā uide infra Cap. xviij. art. iij.

ARTICVLVS IIII.

De quibuscūq̃ Terminis peremptorijs,

Ac primo OBLIG Atarius Citatus peremptorie pecuniā tollat.

Vide Libro 3. Capitulo 7. Artic. 2. folio 513.

Item pro KMETONE profugo Citatus perēptorie eum restituat.

Vide Libr. 1. Cap. 17. Artic. 8. folio 344.

Item I V

demnatio nihil nocen-
 bit. Idem de Condem.
 infra ca. 15. ar. 4. ui-
 de. mentio fuit lib. 1.
 cap. 12. ar. 12. de Iu-
 dic. Castren.
 sigism. Petrie. 1521.

Kazi. 33. Visl. 1358.
 Res non comparan-
 te, boum duorū poe-
 na pro Contumacia
 multabatur.
 Kazimir. Visl. 1368

Vulad. 149. Cr. 1423.
 (leant, sigism. Petrie. 1523.

Decretum
 sigism. Cracou. 1537

sigism. Petrie. 1523.

Consuetudo.

Item IVSTICIA peremptorie administratur, alioquin Reus cum poena triū Marc. Parti & triū Iudicio ex secūdo Terminō illā ministrabit. Item pro TELONEO inique extorto citatus Exactor peremptorie respondeat. uide Libr. ij. Cap. v. folio 416.

Item pro OBSTACVLIS in fluminibus nauigabilib. factis Reus peremptorie respondeat. uide Libr. ij. Cap. iij. Artic. 1. fol. 412.

In nullo Iudicio Terminus est peremptorius, nisi quis sua SPONTE se ad hoc submittat. uide folio 226.

Kazi. M. Vist. 1368

Est etiam eadē Lex

fol. 518 habuit uero

locum tam cum Ter-

mini Terr. intra sex

hebdom. celebraban-

tur. Hodie Reo ab-

sentinibil omnino su-

ffragatur, nisi quis

Reip. causa absit, &

eo nomine Literas in-

hibitiōis R. ad Iudi-

cium in Terminō pe-

remptorio, lūis sisten-

de causa mittat. de

quo supra cap. 8 so-

lūo 606. uide.

¶ Porro, cum quis extra Terrā sit, & pro Terminō peremptorio cita-
tur: eidem xyij. septimanarū Terminū inclusiue, pro primo uidelicet 38.
Terminō sex septimanas: pro secundo alias sex: pro tercio ultimas sex
præfigendū declaramus. Quod si intra hæc tempora nō paruerit, Iudex
ad definitiuā sententiā procedat huiusmōi Cōtumacia nō obstāte.

Hæredes tamē Rei obligati, neq; extra Districtum euocari, neq; peremptorie con-
ueniri possunt: Quantū enim ad hæc duo attinet, personalē hanc esse obligas-
tionem, non hæreditariā Iuriscons. putant: ita ut hæredes præter Ius cōmune il-
la obligari nequeant, secus si pater, aut antecessor alius illorū, eo nomine fuisset
cum uideret extra Districtum cōuentus. tunc enim successores ad citati ibidem,
idque peremptorie causam cœptam prosequi tenerentur.

CAPITVLVM XV.

De secūdo, ac iā pemptorio Terminō.

ARTICVLVS I.

Formula Citationis secundæ.

Sigism. Petric. 1523.

Citat te secūdo, prout te cōdemnauit in Terminō primo in Terminis
Terrestribus in A. iam præteritis, in poena Cōtumaciæ, iuxta suā pri- 54
mam Citationē, qua te citauit, pro eo &c. Et inseratur Citatio origina-
lis, & concludatur, Iudicialiter responsurus, Datum. &c.

Celeritas inimica Iudicio. Lex I.

Kazi. M. Vi. 1368.

Licet in pluribus casibus celeritas cōmendetur, tamen eadē celeritas in
Iudicijs & Causis expediendis rationabiliter quādoq; non est obseruā- 16.
da, sed potius amplianda, & dilatāda: Ex eo quod IVDICANTEM
CVNCTA OPORTET RIMARI.

PRAEFATIO.

De Dilationibus

Dilatōis quare sunt

permisse, & quare ea

rum sit conditio?

Ne Litigantes facile de Causis suis periclitaretur, permisse sunt eis Dilationes,
id vero est, temporis quæ ad Iudiciales Actus perficiendos cōceduntur, proroga-
tiones. Quæ quidē sunt introductæ, in primis, ob tenerā Rei AETATEM, cui vs-
nusquisq; bonus vir patrociniū debet: vel ob VALEtudinē aduersā, quā quēq;
tueri par est: vel ob insignē aliquē CASum, qui ad res mortaliū mutandas pluri-
mum potest: vel ob MINisterialis absentia, q; eius copia nō semper haberi potest:
vel propter MALus aliquod alibi negociū, quod potius quā minus curare expe-
dit: vel propter MVNimentorū Causæ inopiā, quæ securi Litium nō semper ad
manum habemus: vel quod REIP. causa peregre abesse cogimur, quod nos no-
straq; omnia ei debemus. Quocirca de singulis harū Dilationibus sigillati Leges
videre oportet.

videre oportet. nimirum ut ita Iudex Actori, quod eius esse putat, addicere fecerit, ne ea septa magna ex æquitate posita transillat. Quod si in SEQUENTI Terminio Dilatationi suæ non satis fecerit ille protelator, Causa cadit. Porro si EXTRA Regnum Instrumēta Causæ petenda sint, duplum temporis differentiæ, ac eo nomine Iurato, impertienti esse videtur. PENDENTE aut quacūq; Dilatatione, Iudicis Officiū cōquiescit. Nihilominus tā feriati quā nō feriati dies in Dilatationis tempus cōputantur. Quod si Iudex Dilatationē, cum eius causa forte desit, denegat: statim ad ulteriora procedat. Eo magis vero post CONCLUSIONē in Causa, siue præcellerint Dilatationes, siue non: nulla Dilatio est cōcedenda. Sed & illud fuit in transcurso su attingendū, quia FISCUS in Dilatationibus Iure cōmuni utitur. Quæ quidē Dilatationes, quoad fieri potest maxime, COERCENTUR, & AMPUTANTUR: Ita ut nisi natura Causæ postulet, atque exigat, SEMEL ipsa Dilatio detur, nō amplius, ne Lites excrecant in immensum.

DILATIO I. PROPTER MINORENNITATEM A Citato, uel consortibus eius est petenda. de qua Libr. iij. Capitul. iij. artic. i. de Tutoria potestate & pupillis uide fol. 470. 471. &c.

Ibidēq; apparet in quibus Causis Minorēnes respōdere tenent uel nō;

DILATIO II. PROPTER INFIRMITATEM.

Peruersa cōsuetudo in transpositione Terminorū Particularium a nostris subditis hactenus obseruata extitit, unde diuersa iuramēta, & per-
 42. iuria oriebantur, ac Infirmitates fictiue allegabantur: Vnde talibus obuiā ire, & iniquitati uia præcludere uolentes, de unanimi cōsensu Prælatorum, & Baronū, ac Nobiliū nostrorū, talem ordinē in prædictorū transpositione Terminorū uolumus a nostris subditis fore obseruandum, ut prædictis periurijs obuiā eatur, illicitęq; Dilatationes amputent. ¶ Quocirca uolumus id de Terminis obseruari Particularib. quod in eis primum & secundū Terminos per simplicē infirmitatē subditi nostri transponere ualeant. Tertiū uero Terminū etiā absq; allegatiōe Ministri Ecclesiæ per uerā infirmitatē possunt, & debēt prorogare. ¶ Et in quarto finaliter corporale Iuramentū præstare debebit, quod nō fictiue tunc infirmabatur, si supuenerit. Sin aut eum, qui Terminū procurat sibi differri, cōtigerit in eadē infirmitate morari, & diutius perseverare: tunc quarto iterū prolongari poterit, & Procuratorē certum eo nomine mittere non postponat, alioqui causam amittat.

¶ At nos decernimus, Quod omnes huiusmodi Terminorū Repositiones seu Dilatationes inutiles, cassentur, & minorētur. Nam Repositio &
 83. Dilatio Terminorū si fieri debet, aliter nō fiat nisi uera infirmitate allegata. Et ille cuius nomine talis Dilatio proposita extitit, iurabit eū Testibus met tertiū quia pro illo tempore & die fuit infirmus.

¶ Ergo in Iudicijs nō recipiātur Dilatationes Terminis, præterq; uera infirmitate: de qua etiā per Iuramentū in secundo Terminio ac Terminis constare, ibidemq; Citatus cōparere, & respōdere debebit.

¶ Consimiliterq; si aliquis alicui se inscribet quacūq; rem euincere, seu ratificare alias gysczycz, & inscribet se Terminū nō differre, alias non reponere: talis nō potest simplici infirmitate Terminū differre

11 alias reponere

Vulad. leg. Craco. & Varthe 1423.

In Terminis Particularib. 1 & 2, Terminis simplici infirmitate, 3, uero uera olim prorogabatur.

In quarto Terminio Iuramentū indicēbatur proroganti.

Kaz. 3. in Cor. 1451. Terminorū Dilatio

non nisi uera infirmitate allegata, permittitur: Iuramento eius cuius nomine proposita est, cum duobus testibus cōprobanda.

Kaz. 3. in Nye. 1454.

Cōf. Tor. Cr. 1509 Inscriptus Terminus non potest differri nisi uera & Iuramento cōfirmanda infirmitate.

alias reponere, excepta uera infirmitate: pro qua tamē debet iurare iuxta Statutum, quia scilicet uere tum infirmabatur.

¶ Eundem igitur secundū Terminū tanq̃ peremptoriū, poterit differre reponereq̃ idem Citatus uera infirmitate a Deo permiffa, per certum Nuncium suū, Nobilem possessionatū eiusdē Terræ, ad iudicium missum: iurabit tamē mettercius dictus Citatus in Terminis sequētib. cum alijs duobus paribus suæ conditionis, quod tūc temporis fuit infirmus uera infirmitate a Deo permiffa, quādo sibi Nobilis A. Terminū uera infirmitate a Deo permiffa reposuit.

Si is qui reponit Terminum, neget se Nuncio suo Repositionē huiusmodi petere, cōvisisse.

Si uero Citatus reponens in Termino ad præstādū Iuramentū sibi assignato non cōparuerit, permiseritq̃ se in Lucro cōdemnari, & postea cōparens in Termino Concitatorio ad satisfaciendū negaret se reponere illi Nobili cōmisisse, extūc iuxta suā negationē mettercius iurare debbit, quod illi Nuncio suo repositionē hāc Terminī minime cōmiserit. Præstito autē huiusmodi Iuramento idem Citatus ibidem mox respondere teneatur super Citationem Actoris.

Si autē dictus reponens, qui negauit hanc Terminī peremptoriū Repositionem, super suā allegatā ægritudinē modo præmisso nō iurauerit, uel se a Termino huiusmodi Iuramenti absentauerit, talis succumbet in Causa sua ipso facto.

In utenda dā. infirmitatis idem licet Actori, quod & Reo, præter quam in infirmitate simplici.

Uteriores uero Dilatiōes eiusdē infirmitatis penitus a modo abrogatæ.

Significat. Craco. 1532.

¶ Idē quoq̃ uolumus de Actore intelligi. Cum liceat Actorī quod & Reo: præter simplicē infirmitatē (qua primus Terminus possit differri) quæ Actoribus nō conuenit, eo quod Actores semper habent Terminos perēptorios, & propter hoc semper debēt esse ad cōparendū.

¶ Ab ipsa uero Dilatiōe Terminī ob uerā infirmitatē, non nisi unus grossus ratiōe Memorialis, pro nota a Notario exigatur, sub poenis in Statutis prioribus contra illos sancitis.

Consuetudo.

¶ Sub genus autē infirmitatis solent referri & illa accidentalīa impedimenta, ut uel cōmode differamus Terminū, uel etiā impune ab iudicio absumus: si modo id iurati ad exemplū uerę infirmitatis cōfirmemus, & ea ratiōe perueniamus uel ad proponendū, uel ad respondendū denuo: ut sunt maris tēpestas, & fluminū inundatio fractura pontiū uel nauigior. pestis, funus domesticū, insult. Latronū, carcer public. uel priuat. & alia huiusmōi, ppter quę aliqs sistere se iudicio in Term. neq̃at.

DILATIO III. AD STATVEND. MINISTERIALEM Actori ab iudicio est danda, qui in futuris Terminis de posita Citationē uel quapiā alia re præsens, uel si ex alio Districtu fuerit, per Relationē suam testetur. uideatur supra Cap. xj. artic. j. fol. 628.

DILATIO III. PRO MAIORI.

Kazimir, Tercius.

Ille cuius nomine Dilatio pro Maiori negocio scilicet, in alio iudicio peo eadem die uertenti & habito postulata existit, Literis iudiciū more Terreſtri ex Libris Actorū extrahendis probabit. Quia pro illo Terminū, in hoc

no, in hoc uel illo Districtu habuit Actionē, uel Terminū pro Maiori

¶ Quocirca cū aliquis differt Terminū pro Maiori, dicens, (causa, *Consuetud. Cracou.*

124 propter Maiorem Actionē. Attamē Terminū adueniente ipse differens Terminū, probabit Literis testimonialib. iudicialibus, quia pro Maiori causa habuit tunc Actionem. quibus si caruerit, amittet Causam pro qua Citatus Terminum Maioris negocij causa differebat.

1. **¶** Quartum Terminū iudicia cōseruant interdū pro Maiori (qui q̄ ad Dilationē sit ultimus) qui Terminus pro Maiori potest differri ante ueram infirmitatē, aut post. Quā quidē Dilationē pro Maiori lus cō-

mune diffinit sic, Cum in alio iudicio Terræ cuiuscūq; Regni Poloniæ eodem die, pro negocio Maiori Terminū haberet Citatus, Attamē quā-

documentū Terminus pro Maiori recipitur, sit ultimę Dilationis. Cuius etiā natura & proprietas isto modo declarabitur: Citatus, isue qui Terminum pro Maiori reponit, eodē die debet habere corā alio iudicio Terminum pro Maiori summa, quā sit Actio, in qua qdē sit Dilatio ob matius alibi negociū. Et debet notari istud in Dilationē pro Maiori, uidelicet, ubi est Actio, cum quo ex nomine, pro quāta summa, corā quo iudicio, ueniēte enī Term. Dilationis, is q̄ differt, debet portare Literas ab illo iudicio ubi tūc se afferebat pro Maiori Actionē habuisse, sub Sigillo illius iudicij: in q̄b. Literis cōtineatur Actio, cū q̄, & pro quāta summa tunc causa Maioris momenti uertebat. Quas testimoniū Literas si producet Citatus in Terminū per Dilationē sibi dato: nō succūbet in causa, quia Dilationē pro Maiori satisfacet. Sed si Literas huiusmōi nō portauerit, aut portatas in aliqua parte eorum quæ debeāt cōtineri, ut p̄fertur, insufficientes produxerit: tūc Citatus Actionē suā amittit, et totalit̄ pdit.

¶ Qui Reip. causa absit, ad imitationē harū Legum, Literis Regijs dat̄ ei Dilatio, donec illū abesse cōtingit, uide supra ca. 8. de Inhib. fo. 606

¶ His uero qui ex causa uoluntaria absunt, ut Literarū bonarū, Militiæ, seruitij, uel peregrinatiōis gratia; uel ex necessitate imposita, ut exilij, uinculorū, uel captiuitatis: datur quoq; Dilatio magis ex equitate quā ex summo Iure. quasi & ipsi etiā pro Maiori causa abesse uideant̄.

Consuetudo.

DILATIO AD MVNIMENTA.

Poterint tamē & Actores in faciendis documentis habere Dilationē, *sigism. Petris. 1525.*
33. cum Citato idipsum sit permissum.

¶ Sed ad Inscriptionē Citato, nisi ad Q̄vietationem Dilatio non est concedenda, uide Libr. 3. Capit. 7. Artic. 2. fol. 525.

sigism. Craco. 1541.

¶ Qui uero recepit se aliquā suam exceptionē uel allegationē probaturū aliqb. munimētis, nec probat: q̄ lucrari uoluit ipsam causam pdit.

Consuetudo.

ARTICVLVS II.

DE CONTVMACIA Rei in Terminū SECVNDO.

Ut in hac Ciuili societate vnusquisq; nostrum innocēter uiuat, diuinitus sante PRAEFATIO. dati iudices, qui insolenter facta coercerent, uel etiā restituerent rapta iniuste.

II ij Ac proinde

Ac proinde si quis semel atq; iterum in Iudiciū hoc vel hoc nomine vocetur, nec
pena in peremptorio termino contumacis. tamē in Termino peremptorio se sistat, ac defendat: iam tum facti vel debiti Res
us habetur, semel enim is & Iudicem contempsisse videtur, & se teneri agnoscit.

Quo in genere & ille Iure optimo est habendus: qui in Iudiciū adductus in facie
Iudicii se nolle respondere, sed simpliciter appellare cōteste: ur. Aut si compare
at, taceat tamē, & nihil omnino agat, proferatq; Iuridice: id vnum cogitans, ut Ac
toris postulata irritet. Quod si Procurator, Tutor, vel Curator, accepto in iuā cu
ram hoc onere, se nō sistant, aliove modo Contumaces sint: ipsi tenen
tur, nō Dominus, non Pupillus, non etiam adolescens.

¶ Is qui pro hereditate, debito, aut aliquib. rebus nō inscriptis in Ter
mino perēptorio se nō sistat, cōdemnetur, uide Lib. 3. Cap. 7. fol. 518. 16.

¶ Itaq; si Citatus cōparere nō curauerit uel cōtempserit in Termino
peremptorio Causam perdat, & ab Actione cadat cum pœna. 17.

¶ In secundo aut Terminis quilibet Citatus compare
re & respondere debet. 18.

¶ Quocirca si Citatus in secūdo Termino, ut pote perēptorio, temere,
sineq; repositione Termini nō paruerit: Actor eum cōdemnabit in Lu
cro, iuxta cōtinentiam suę Citatiōis. Attamē in talem Condemnatio
nem Citatio debet inseri, siue actuari. 19.

¶ At ipsa Pars quę fuerat absens, nō nisi circa extremā horam meri
diei, Iudice quasi surgere uolēte: primo, secundo, & tercio, hoc est, tribus
uicibus, euocata, uel in Lucro, si Rea: uel in Euasione, si Actorea fuerit:
quod scilicet parere non curauit, cōdemnetur. 20.

Quod tēpus & quę
solennitates Condē
nationi apte

ARTICVLVS III.

Quod duob. modis res Iudicata obtine

Rem itaq; Iudicatā duobus modis scimus Iure obtineri, (tur. Lex I.
aut cum sit per sententiā definitiuam, aut cum Citatus in Termino pe
remptorio in Lucro cōdemnatur. 21.

ARTICVLVS III.

De iuste vel iniuste condēnatis. Lex I.

Cum aliquis aliquē iniuste (hoc est, etiā tum sedente Iudicio, uel non in
legitimo Termino, uel non clamatū, uel nōdum Condemnationē per lu
diciū ac uel Ministerialē edicta) cōdemnauerit: Condēnatus per Mi
nisterialē ab Iudicio addendū arrestabit Cōdemnationē in Libro, red
detq; Aduersario suo saltē memoriale quod dedit, ut secū cōtrouertat,
alioqui si is qui cōdemnauit illud recipere, & de Lite experiri nolit, ci
taueritq; eundē Cōdemnatus pro iniusta Cōdemnationē: tunc ille qui sic
cōdemnauit, debet luere poenā triū Marc, et Condemnationē describere.
Sed si Condemnatus non arrestauerit Cōdemnationē, tunc ille qui cō
demnauit, potest describere sine poena. 22.

¶ Atqui in Terminis, in quibus Cōdemnationē edicūtur, Castreñ.
uel Terrestris, usq; in fine Actores debēt cōdemnari. Si enī Citatus pri
us cōdem
122.

Consu. Ter. Craco.
idem folio 636.

Iniuste cōdemnatus
arrestat cōdemnatio
nē in Libro, & si eo
nomine agat contra
cōdemnantē, Condē
natus luet poenam 3.
Marc, & describetur
condemnatō de Li
bro, alias sine poena
describetur.

us cōdemnaret Actore, anteq̃ lus admittet alios Actores cōdemnari: Actori cōdemnato, Cōdemnationē tamē sui per Ministerialē tēpestiue arrestati, Iudicialiterq̃ proponēti, nihil nocebit Cōdēnatio huiusmōi.

Actori ante tempus
condemnato, nihil cō
demnatio nocebit.

¶ Qualis uero sit Concitatio ad satisfaciendum post Condemnationem in Lucro uide infra Capitulo 24.

CAPITVLVM XVI. De Reo cōparente, & Exceptiōib. eius.

Quod si Reus sistat se Iudicio, & sentiat se debere id quod petitur ab eo, omnis no si boni viri existimationē retinere vult, Deiq̃ Iudiciū ac suæ cōscientiæ morsus reformidat, virtute sua potius adductus, quā Iudicis pœna coactus, der, vel faciat id quod Iure debet: neq̃ more Prothēi se in mille formas rerum mutet, quo vincula Actoris effugiat. Alioqui si tuta cōscientia Actoris petacitatē coercere, contraq̃ eum se tueri potest, integrum ei est. Vt autē Actoris arma Actiōes sunt, ita Rei Exceptiōibus illorū intentionē excludunt: Inde q̃ Reus, inquantū Exceptiōe sese defendit, dicitur quoq̃ pro rata parte Actor. Cōueniunt vero in hoc Actio & Exceptio, quia vti Actor suā Propositionē, ita Reus suam Exceptionē probat. Exceptiōes autē sunt triplīces, Declinatoriæ fori, quæ scilicet forum mutant ratione Iudicis: quia fortassis Iudex est alienus, atq̃ incōpetens, sine Collegis iniuratus, bannitus, infamis, minor 25. annis, repetundarū damnatus, surdus, murus, furiosus, mulier, dignitate ob delictum spoliatus, hereseos vel apostaseos legitimis ex causis legitimocq̃ Iudicio cōuictus, vel Iudæus. quæ quidē, Exceptiones ante omnem Litis contestationē sunt preponendæ. alioqui qui coram eo litigare cœpit approbasse illum videtur, nisi fortassis ignorauerit.

PRAEFATIO.
Flagitiosum est genus
hominum quod non
nisi Iudicis pœna cor
actum iuste facit.
Actoris & Rei dis
uersa arma.

Exceptiones sunt tri
plīces.
Declinatoriæ fori ex
parte Iudicis.

Exceptiōes etiā colliguntur ex persona Actoris, quod cum sit minorennis sine Tutore agat, propter prodigalitatem bonis ei sit interdictum, Principis decreto infamis, periurii conuictus, celsit Liti, non appellauit, appellationēue non est profectus, Libellum non dedit, nō cauit de Lite proseguenda, vel pœna soluenda, pepigit se non acturum, doli in eadem causa conuictus, capite ob crimen diminutus propter seruitutem ad agendū inhabilis, Criminis læsæ Maiestatis Reus, ab illegitimo hærede institutus, coniunx sit, seruus Rei sit, vel patroni libertus, aut filius patris, in causa præsertim criminali, nisi forte agat pro Castreni peculio, alimentis, emancipatiōe iusta intercedente causa, & si cum reuerentiā factum patris arguat: Item si Actor furiosus sit, Ciuilitè & Criminaliter simul pro eadem causa agat, proscribitur sit, absq̃ superiori potestate neq̃ conuenire neq̃ cōueniri potest, vt Conuentus Monachorū absq̃ suo Abbate, & e cōtra: Itē si ante tempus agat, vel pro aliena causa agat, si plus petit causa loco re tempore, sibi Ius dicit de homine libero, quia idem repetit qui vendidit, Impuberi quæstionē status mouet, præposistere agit. Si quis prius de proprietate agat quā de violentiā, quod transegit, pepigit, vel cōpensauit cum Reo: Si Actor petat ab Reo quod non possideat, causam in Libello non exprimat, contrarias Actiōes edat, propter cōtumaciā sit euasus, non egit intra tempus. Si Virgo viuente patre, vel mulier viuente marito agat pro rebus dotalibus, si causam præscriptiōe abolitam suscitāt, absq̃ mandato consortis Litis agere incipit, vel post inceptam causam pro ipso consorte Litis satisfacere non vult, si Clericus accuset Criminaliter vel contra apud incōpetentem Iudicem, si incertam neq̃ suis circumstantiis satis definitam rem petit, desertam Litē post tempora de Iure cōcessa redintegrat, & alię huiusmōi. Vt autē nemo inuitus agere potest, vel accusare, ita qui agere cœpit suo periculo causam non prosequitur.

Exceptiones ex parte
Actoris.

ET MVLTAE quidem Causæ sunt, quæ quidem Actorem ab Lite retrahere debent. Quarū prima est propter Evangelici Consilii auctoritatem, vt ei qui voluerit tuam tollere tunicam, & tecum in Iudicio contendere, dimittas & pallium. Item propter D. Pauli scriptum iniquientis, si Secularia Ius

Quæ retrahant Acto
rem ab instituenda
Actione?

Mathei 5.
1. Corinth. 6.

Aetoris Officium.

*In omni Actiōe quid
est spectandum?*

*Ex parte Rei Exce-
ptiones etiam decli-
natoria fori.*

*Ex parte Procura-
toris Exceptiones.*

*Mulier in quibus Cau-
sis procuratrix esse
potest.*

*Que alia in Procura-
tore videnda?*

*Exceptiones contra
Proo, ex parte Con-
stituentis.*

Ex parte Mandati.

dicia habueritis, peccatū est in vobis, & vos cōemptibiles facietis. Secunda, quia cogitur Actor Litem prosequi Aduersario instante, hinc fit vt Actor habeat tem-
per Terminos peremptorios, quando quidē ad hoc se debuit antea prapareare.
Tercia vero causa multo maxima, quia Litis euentus, vt aleæ, vel belli, semper est
dubius. Nihilominus si Actori litigandū est, primaria quatuor officia incumbere
sibi meminerit. Quorum primū est, vt cum amicis, quorū tempore necessitatis
pauci fideles reperiuntur, prius consulat, & deliberet, an sibi agere expediat, vel
non. Secundum, vt videat num probare possit, quod intendit. Tercium vt praparet
Testes, & Aduocatos fideles, quorum mendacibus promissis non decipiatur.
Quartum, vt prius amice & in charitate premoneat eum quē Actiōe pullare cō-
tendit. In omni vero Actiōe inspiciendæ sunt illæ quatuor Causæ, quæ rerū om-
nium effectrices sunt, vt est Materialis, Formalis, Efficiens, & Finalis. de quibus
supra diximus abunde. Ex his enī apparet, ex qua causa scilicet nascitur Actiō, si
quidem ex obligatiōe, & personalis dicitur: vel rei detentiōe, & realis appellatur.
Ex quo Iure proficiscatur, nempe ex Iure Terrestrī, vel Castrenī: hinc aliæ Acti-
ones Terrestris, Castrenī aliæ dicuntur. Item cui cōpetat, aduersus quē, quidue
in ea veniat. Quodq; Iudicis Officium ex ea nascatur. Sed ego iterum ad simulā-
dum cupressum delabor, fortassis præter institutū. Ex parte vero Rei in
Ius vocati, & se defendere volentis, dantur Exceptiōes: quia huic vel illi Iurisdic-
tioni ratione sexus, ætatis, intellectus, valetudinis, artis, personæ, status, officii,
huius vel illius Causæ non subest: Vxor enim nō nisi viro suo subest, præterq; in
Causa Criminali: minores Tutori, furiosi & valetudinarii Curatoribus, scho-
lastici Magistris, Clerici Episcopis, Magistratus Principi, Milites Imperatori, No-
biles Capitaneis alijsq; Iudicibus, Oppidani Proconsulibus & Aduocatis, Colo-
ni & serui Domini suis, & alii alijs suis superioribus subsunt: qui quidem omnes
ratione diuersarū Causarū diuersum itidem forum sortiuntur, vt pote Spirituale
& Seculare, idq; Civile vel Criminale, ordinariū vel repentinū, pro ratione scilicet
Causæ in Iudicium adductæ. Ex parte autē Procuratoris Exceptiōes seru-
unt Reo, si Procurator sit minorennis, nunciū, aut negociorū gestor tantū, isq;
possessionatus vel impossessionatus. Item si Procurator Mandatum sufficiens ha-
beat ad Causam vnā, vel plures: in genere vel in specie, ad vnum annū vel mul-
tos: & num intra fines facultatis Procuratorię se cōtineat, ac de rati habitatione ca-
ueat. Item an habeat facultatem alium substituendi pro se, si ad Iudicia vel tantū
ad negocia gerenda datus sit, an sit vir vel mulier. Mulier tamē ad procurandum
admittitur, si sit in rem suam constituta, vel parentis sui, vel filiorū, vel fratris, vel
alterius consanguinei. Item videndū est, nū ad vnum actum, vel plures, in Causa
Ciuili vel Criminali sit Procurator cōstitutus, in qua Procurator agere vel defens-
dere nequit, nisi Reo incumbat expurgatio. Item in Causa status constitui nequit.
Item si sit reuocatus, quia post vnum alter cōstitutus est, vel quod alter prius
Causam hanc occupauit, præsertim si in Procuratiōis Instrumento cautum sit,
quod melior sit cōditio occupantis. Item si Sacerdos sit, Monachus, vel infamis,
qui qdem nisi pro miserabilibus vel cōiunctis personis, aut pro Ecclesia dicāt ad
procurandū nō admittuntur. Item si sit in Magistratu, potentior, Fiscus, vel Res
publica, furiosus, Causæ ignarus, amisit Ciuitatem, vel libertatē, redemptor Litis,
non habeat Mandatum, vel Mandatū sit infinitum, vel certa species sit in Man-
dato eius, & ipse super alia agit, si Mandatū fuit ante Litem reuocatū, si resigna-
uit Procuratiōi re integra, quod falsus vel calūniosus sit. Item si a Monacho for-
lo sit cōstitutus: qui absq; suo superiori Actiōne mouere nequit, nec e contra, si
a bannito sit, si a minorenni, ab infami, læsæ Maiestatis Reo, vel mortuo, furioso,
vel mente capto, vel prodigalitatē damnato, vel liberā bonorū administrationem
non habente. Item si Procuratoriū Instrumentū sit quacūq; parte sui insufficiens
vel tantū ad Ciuiles Causas, vel tantū ad agendum, vel tantū ad defendendū. nā
in Mandato Procuratoris debet cōtineri nomen Cōstituentis, Constituti, contra
quem, & in qua Causa cōstituitur: quodq; ratum habebit Dñs, quodcūq; eius no-
mine gesserit.

mine gesserit: & corā quo Iudice, an Delegato, vel Ordinario. Paria vero sunt dicere, nō esse aliquē Procuratorē, vel nō posse esse. SED quia sunt etiā **CON-
IVNCTÆ** personæ quæ sine Mandato pro alio agere permittuntur, vt sunt liberi, fratres, cōsanguinei, affines, liberti, & coniuges, aut Clerici in Causa suæ Ecclesiæ. **Contra Canonicas personas Exceptio = num farrago.**
Contra quos sic excipitur sigillatim, quia fortassis non est cōiuncta persona, neq; cognatus, neq; agnatus, neq; cōsanguineus, neq; affinis, aut minorennis, vel pro minorenni agit, vel nō cauit de rato, vel cōtra voluntatē Principalis agit, vel natura Causæ nō admittit Procuratorē, vel mulier sit, aut ab Euāgelio Christi apostata.
Contra **DEFENsorem** vero, qui absq; Mandato se alicuius defensionī offert, excipitur id quod cōtra Principālē personā, vel Procuratorē eius obici potuisset, & præsertim si nō cauit de soluendo Iudicato. E contrariō aut cōtra **EXCVSatorē** (qui scilicet venit ad proponendū Causas absentia alicuius, qui nō poterat vel ratione sua, vel ratioe Causæ Procuratorē cōstituere, vel qui ita vocatus erat vt personaliter veniret) excipitur, quod videlicet sit simplex Nunciū, potuissetq; eadem opera mitti Procurator. **Contra Syndicum** aut (qui est Procurator vniuersitatis vel Collegii alicuius) excipitur, quod nō sit cōstitutus ab Vniuersitate, vel Collegio licito, vel a duabus partibus Curia, aut Collegii, vel saltem a maiori parte: quin aliqui nō fuerint vocati, sed cōtempti in cōstitutioe ipsius. Nam in talibus casibus nomina singulorū debent esse scripta, vel si nomina absentium sint inscripta, vel inhabilis ad agendū sit, quia sit propter iustā causam excōmunicatus, Miles, minor, vel mulier, nec solēnter cōstitutus, præsertim ab Rectorib. iuste excōmunicatis, vel Mandatū sit reuocatum, vel nō sit cōstitutus de cōsensu Episcopi, vel alterius præfecti legitimī. Non dissimiliter fere cōtra **AECONomū** (cui videlicet Ecclesiastica res mandata est) excipitur, nempe quia non sit cōstitutus autoritate Episcopi, vel Prælati, non vult Capitulo vel Episcopo reddere rationē, & alia huiusmodi de quibus supra Cap. 5. de Procuratorib. egimus. **Contra Aegrotorū uel orphanorū aliores.**
& cōtra **NOSOTrophon** & **ORPHAnotrophon** aliosq; huiusmodi excipitur, quod nō fecerint inuentariū, minorennēs sint, turpes vel suspectæ personæ, interdictum sit eis administratiōe. **Contra TVTorem** vero vel Curatorem excipitur, quod neq; naturalis neq; inscriptus neq; datius Tutor sit, aut Curator: nec Pupilli negocia, dignitas, ægritudo, ætas, aut valetudo illius hoc postularunt, vel quia non recepit Tutelā intra annum. Item cōtra **DATiuum** Tutorē opponitur, qd alius sit Testamentarius, vel legitimus, quod sit datus ab eo qui dare non potuit, nepe ab Iudice cuius Iurisdictiōi pupillū nō sit subiectus, nec satis dedit rē pupilli saluam fore, & dubitetur an sit Tutor vel Curator, an gestio vel administratio sit illi cōmissa. Quocirca nō audietur nisi caueat de rato. Generaliter vero cōtra quēuis Tutorem excipitur, quod sit minorennis, capite diminutus, vel quod nō fecit, vel infideliter fecit inuentariū: vel si vidua sit, quod secundo nupsit: vel si auiā, qd senio deliret. prout de multis harū causis Lib. 3. Cap. de Tutoribus disputauī, nisi fallor, sufficienter. Postq; aut Exceptiōes cōtra Iudicem, Actorem, vel Reū, Procuratorēue illorū, aut cōtra aliquā Causam Libelli effectricem, vel quacūq; alia ex causa supra memorata, ante Litiscōrestationē consumptæ, probatq; fuerint: aut si nullæ seruiant, vel si potius odio serendarū Litium amputentur, ne maliciose illis videamur abuti: tum vero proferendæ sunt **EXceptiōes DILAToriæ** seu temporales, quæ quidem solutionē rei in toto vel in parte, ex Contractu seu pacto, ex Legis dispositiōe, aut Iudicis sententiā, in aliud tempus vel locum differūt, ac prorogant: ne Actor scilicet loco ac tempore plus petat. Est aut hoc Exceptiōibus propriū, vt & ante Litiscōrestationē præmittātur, idq; tum, cum Actor suam intentionē fundauerit: & ea quæ Reus in ipsa asserit, necessario probet: ne maliciose Litem extrahere, Iudiciū vero defugere videatur. Alioqui grauitas Iudiciorum nō patitur, vt Actor & Reus quasi velitaria quarūuis Exceptiōnū pugna sese exerceant, quousq; libeat. Ac proinde ab Iudicis decreto super Accessoriis lato appellare nefas est: quinimo vt partes super Principali negocio, velut stataria pugna, cōfligant, coguntur: nisi quasi **Contumaces** malint periclitari de illo.

ARTICV-

Accessorijs faciendū est modus, ideōq; ab sententiā Iudicis sumper illis lata non appellatur.

Farrago Exceptionum.

Exceptio, est conditio
adnexa causa, qua
uel Reū eximit a dam-
natione, uel minuit,
uel differt damnatio-
nem. Quæ quidē omnia

munimenta plerūq; ex
Mater For. Effic. &
Fin. & alijs accidenti-
bus. Citationum cau-
sis depromuntur.

Consuetudo.
si tamen ante Litis-
contestationē ab eue-
cedit, impune id fiat
secundū quod & con-
denatio mala, si spon-
te expungatur, impu-
ne id fit, ut superiore
cap. scribitur ar. 4.
folio 642.

Kaz. in Korc. 1451.
Falsarij Citationum
per Dignitarios Iudi-
cij presidentes puni-
entur.

sig. Aug. Petr. 1550.

Conf. Ter. Cr. 1505.

Nemo propter erro-
rem data, Tituli, di-
gnitatis, proprii no-
minis, & aliquem ali-
um defectū in Citati-
one commissū debet
amittere causam, sed
tamen punitur, de ac-
tibus uero uicij ipsarū
Citationū uide ca. 10,
ar. 1, folio 616.

Ne Reus Actorē proponētē, uicissimq; Actor Reū respondentē impe-
diat: ordo ac sanctitas Iudiciorū prohibēt, & cōtra faciētes poenis coer-

Reus ne respondeat nisi prius uideat Ministerialē, eiusue (cent.
Relationem. uide 628. & de Dilationibus folio 640.

Postea Exceptiōes fori Declinatoriæ Reo seruientes cōtra Actorē ra-
tione Personarū, Rerum, Iniuriarū, & Actionū ex Lib. iij. Cap. vij. fol.
603. ne q; extra forū suum euocetur, præmittuntur. quæ quidē ex folio
617. & 618. aliundeque aliæ petuntur.

Si Actor uel Reus amiserit Citationem uide folio 623.

Quod si e cōtrario Citatio super Citationē pro una re importare- 123
tur. uide fol. 622. ibidemq; alia eius generis multa.

ARTICVLVS II.

De Citatiōib; calūniatorijs & uiciosis.

Item uolumus & decernimus, Quod calumniatrices, & falsæ Citatiōes ss.
ac inordinate, locum in Iudicijs nō habeant, pro quibus iuxta quali-
tatem excessus Dignitarij Iudicio presidentes habebunt facultatē eosdē
Calumniatores & falsas ac inordinatas Citatiōes offerentes punien-
di, corrigendi, & mutilandi.

Qui procurauit aut procurat Causam calūniosam atq; eo nomine
culpatur beneficiū expurgatiōis tribus uicibus habebit. quarto conui-
ctus naribus præcis notetur. uide hoc Statutū Lib. iij. Cap. xij. Art. 1.
folio 569. de crimine falsi, aut calumniæ. mentio aut huius Statuti est
supra Capit. v. Art. ij. de Procuratoribus folio 595.

Vt ergo et Procuratores iurent se falsas Citatiōes nunq; adiuturos;
& quod iniuriæ ab Iudicib; estimēt, uide supra Ca. ij. de Proc. fo. 598.

Tametsi contra Citatiōes calumniatorias, quæ uehementer incre-
bruerunt, sint Leges editæ: quia tamē in hoc dubitatū fuit, ubi nā tales
Citatiōes deberēt cognosci. Quā quidē dubitationē nos præcidere uolē-
tes, ita cōstituimus, quia pro talibus Citatiōibus nō alibi cognoscendū
est, nisi apud illud Iudiciū uel Officiū apud quod producētur. Nihilo-
minus duntaxat eo tempore cū Pars hac iniuria grauata eo nomine A-
ctionē instituere uolet. Appellatio aut seu Motio ad nos, pcedere debet.

Atqui pro data Titulo, pro proprio nomine nemo debet Causam
amittere. Et si aliquis defectus esset in Citatiōe, aut in Concitatiōe, su- 123
cumbens poenā triū Marc. soluet, & denuo debet citare si uult. Quod si
in uerbo Litera deesset, aut si Litera abecedarij male scriberetur, isto
nihil amitteret aliqua Partium.

Omnis ergo qui Procuratore careret, poterit suā Causam corā Iu-
dicio expo-

dicio exponere, uel Controuersia & defensionē sui facere, sepositis atq; reiectis in partem captiunculis poenarū, quas captiōes Iudex permittere nō debet, nisi hoc custodire, ut unicuiq; iusticia ministretur.

32. ¶ Vbi autē debite nō intellexerit Reus Citationē, tenebit Actor ibidē corā Iudicio in sua propositiōe suam intentionē Citato declarare.

Ut autē occasio calumniarū, iurgiorū, ac Iuramentorū præcidatur, Iudex vero fiat certior, de quanam, quali, quanta, & cuius loci iniuria iudicare debeat, tā Actori quā Reo datur etiā Dilatio in duabus septimanis ad videndum seu potius ostendendū Ministeriali & Nobilibus talem vel talē, hoc & hoc loco factā iniuriā: qua demonstrata, tum primū Partes controuertunt in sequentibus Terminis pro iniuria, si scilicet talis & tanta eoq; loci illata sit, qualem, & quantā, ac ubi Citatio continet. Quod si super proprietate fundi nō cōcordent, suspenditur Actio si super proprietate iniuriarū, quoad de proprietate fundi Actione vel finitū regundorū, vel vendicatio fundi partes dissentioria experiant. Porro facta iā & in Iudicio per Ministerialē recognita Visio si super proprietate Pars respondere super Citationem. Si vero Visio cum Citationē originali in eius uisio Citationis non sententialibus non cōcordat, hoc est, cum Citatio pro istis bonis vertitur, & Visio in excipitur. aliis bonis demonstrat, & aliter quā Citatio disponit: ex ista causa sequitur amissio si uisio cum Citatione Citatiōis & Causæ. Quod si aliqua Pars diem pro Visione assignatū non ne nō concordet? attentauerit, neq; cū predicto Minister. in loco & Termino Visionis cōparuerit, si Pars aliqua uisio talis ex Recognitione predicti Officii in perditione Causæ pro qua Visio fieri debet nem non attente? buit, cōdemnari solet. Si vero una Pars aliā minis aut aliquibus violentiis a Visione repelleret, vel verbis inhonestis & cōtentiosis inuaderet, præsertim vero uulnerauerit, violati Iudicii reus haberi debet. Si vero Actor in Visione coram si in uisione uis fiat. eodem Officio exarationē aut alias violentias secundū Citationē suam nō monstrauerit, Reus a tali Citationē debet absolui, ex sola Recognitione Ministerialis ad ipsam Visionem deputat. si in uisione iniuria non ostenditur?

ARTICVLVS III.

De Crīnalib. causis, Euictiōib. & absētib.

- Statuimus, qd' in Causis Criminalib. in absentia Accusantis seu (L.I. 37. Actoris cuius interest, Nos, uel nostri successores, aut Capitanei nostri cognoscere non debemus: nec aliquem hominē condemnare, nisi conuictum Iudicio, & confessum.

¶ Maiestas Regia decreto suo in uim Statuti perpetuis temporibus duraturi, omnibus passim tā Procuratorib. quā etiā alijs Personis cuiuscumq; status & conditionis existētib. mandare & inhibere dignata est, ne quispiā Citationē inordinatā, & uerba in eadem quæ alicuius honorē & bonam famā tangerent descripta, & ad præsentia Maiestatis R. & Iudicium suæ Maiest. & ad quodlibet Iudiciū, Terrestre siue Castreū deferre, & de eadē proponere audeat sub poena selsiōis unius septimanæ in turri, per omnes in contrariū decreti suæ Maiestatis præsentis facientes sustinendæ.

De Euictiōib. in crīali uel ciuili cā. L. ij

- Contingit etiā, quod cū aliqui pro quibusdā criminib. & delictis ad nostram audientiā euocantur, nominatī Dños & quoslibet suos superiores, allegantes, Quod auctoritate & mandato suorū Dñorū & superiorū huiusmodi crimina & delicta cōmiserunt, Verūtamen quāuis de aliquibus temporib. cuius iussu fecerit.

Et huius mentio li. 1.
cap. 18. de seruis &
lib. 3. cap. 13. ar. 2. de
crimine falsi.

In Crim. causa Reus
statim ut conuincitur
sceleris, luit poenas.
Quod si etiā in Ter.
Cōsit. ad satisfaciēd.
absit: uiceremissionis
in causa Ciuili fieri
solite, Rex Literis
suis Capitane. iure ui
cium comprehendēd.
iubet.

Kaz. M. Vist. 1368.
Euincens aliquem in
aliquo crimine, pro
eo respondebit; alias
principalis responde
re compellitur.
Eiusdem mentio li. 1.
cap. 18 de seruis, &
lib. 3. cap. 3. de crimi
ne falsi.

Maleficus Crimina
tor quomodo sit cō
ueniendus.

Kaz. M. Vist. 1368.
Citati & in Iudicijs
nominati, si respon
dere noluerint, & iu
risdictionē Regis de
clinarent, pro conui
ctis decernuntur.

DILATIO
VI. AD EUI
CTOREM.
Consuetudo.

Kazim. M. V. 1368.
Parte aliqua Citatis
existente, & allegan
te quod propter abs
entiam cohæredis in
remotiorib. agentis,
nō esset responsurus;
decernitur ille absens
citandus in Parochia.
Huius mentio supra
ca. 11. de Minister.

temporibus cōtra rationē fuerit obseruatū, quia huiusmōi malefacto
res per eandē nominationē a pœna liberabātur, quæ nominatio cōtinet
in se errorē intolerabilē, ex eo, quod directē cōtrariatur p̄cepto diuino.
proinde nos attēdentes, quod peccata teneāt suos tantūmodo autores, &
secundū canonicā equitatē, nominatio in delictis nō uendicat sibi locū,
nec liberat delinquentē ostensio auctoris delicti. Statuimus, quod citati
pro quibuscumque criminib. & delictis in nostro Iudicio iudicent & respō
dere teneant, & cōuicti debita pœna puniātur: nō obstāte p̄dicta qua
libet nominatiōe. Etiam si super hoc Priuilegijs nostris, uel nostrorum
p̄decessorū essent cōmuniti. Quæ quantū ad hoc, ut perniciosa & er
ronea cassamus, irritamus, & reuocamus.

¶ Quotiescūq; in Iudicio in Causis criminalib. seu quibuscūq; alijs
magnis & paruis quispiā cōuentus fuerit, qui Dñm aut criminis aucto
rem nominauerit, aut sociū, eiusq; mādato se fecisse affirmauerit: & ille
tunc principalis ueniens ad Iudiciū ipsum liberabit, asserens ipsum id
fecisse suo mandato. Statuimus, quod ille Citatus libere ab Iudicio disce
dere poterit, Actioq; huiusmōi dirigi debet contra Dñm, & criminis
auctorem: qui protinus & ex cōtinenti respondere tenetur, alias primus
ille, qui Citatus est, respondere compellatur.

¶ Quod olim pœne soluebantur a Citato qui Coadiutores non in
tercedebat: hodie uero non. uide supra folio 616. & 617.

Quod si forte Actor uolens se expurgare de criminibus sibi ab aliquo obiectis,
Citet sui Criminatorē, ne in Citationē ipsemet illa ipsa crimina recenseat: sed ita
Citet, Quia tu nescitur qua ex causa famam malā de eo spargis, & conuictis illum
afficis, &c. ideo ut stares & si quid mali de eo scis, illud corā nobis tanq; honoris
Iudice cōpetenti ei obiciās. de qbus ipse sese tibi iuxta Statutū purgare offert.

¶ In hæreditarijs uero, & alijs quibuscumque quæstiōibus citati, & in no
stro Iudicio nominati, tales si nostrā Iurisdictionē declinare uoluerint,
nolentes easdem quæstiōes in se recipere: Decernimus, quod extūc p̄æ
dicti Citati cuiuscūq; status & conditiōis existāt habeant pro cōuictis.

¶ At si ex Munimētis in Terminō ab Reo productis, appareret eū pos
se habere EuiCTORē: uel etiā in quauis alia causa prouocaret quis ad ip
sum EuiCTORē sibi in genere similem, ad cōueniendūq; illū dari sibi pe
teret Dilationē: eadē Dilatio datur ipsi, idq; ad Terminos per unos Ter
minos, ad conueniendū scilicet ipsum EuiCTORē. Qui quidē nisi persona
liter se corā illo Iudicio in Terminō legitimo sistat, & onus Causæ seu
Citationē in se recipiat, in Reum Actio est dirigenda. Quod si etiā Eui
CTOR Citationē recipiat, Actor tamē principalē nō obmittit. si uidelicet
EuiCTOR nō fuerit soluēdo Iudicato, de q Li. iij. ca. vij. art. ij. fo. 526, uide

De absentibus Citandis.

Cum aliquis pro hæreditate citatur, & cōparens in Iudicio maliciose
opponit, Quod Petrus uel Mathias in remotis partibus est cōstitutus, 14.
cohæres eiusdem hereditatis, cum tamen forsan idē Petrus uel Mathias
nihil Iuris habeat ad eandē: Ideo ille Citatus dicit se nō teneri respōde
re pro eadē hæreditate, Propterea quod Petrus & Mathias cohæredes
sui agerēt

sui agerent in remotiorib. Quapropter Statuimus, quod taliter Petrus uel Mathias in Iudicio nominatus, de mandato Iudicis in aliquo eminenti loco, uel circa Parochiā de qua Parochia est hæreditas pro qua eadem quæstio mouetur per Ministerialē tribus uicibus publice proclamando, ad prosecutionē seu defensionē Causæ ad certum locum & Terminum debet citari. Quo non cōparente ipsius cōtumacia seu absentia non obstante ad decisionem seu definitionem Causæ licite per sententiam diffinitiuam procedatur.

38. ¶ Porro cum quis extra Terram sit: & pro Terminum peremptorio citatur: eidem 18. septimanarū Terminū inclusiue, pro primo uidelicet Terminum sex septimanas: pro secundo alias sex: pro tercio ultimas sex præfigendū declaramus. Quod si intra hæc tēpora nō paruerit, Iudex ad definitiuam sententiā procedat huiusmodi cōtumacia nō obstante.

¶ Ab Accessorijs quæ nō important perpetuā amissionē principalis causæ, sed tantū perditionē Terminū, aut ab Citationē libertatē, Iudex moueri non debet: sed in eius decreto Partes cōquiescere tenentur. Alioquin a talibus Accessorijs quæ in se cōtineant Lucrum, uel amissionē principalis Causæ, pro qua quis citaretur, in tali casu, si cui Decretū Iudicis displiceret, potest Iudicē Mouere ad Colloquia iuxta cōsuetudinē Iuris, & Statutorū antiquorū de Motiōibus cōscriptorū dispositiōem. In Colloquijs autē mouens debet esse paratus cū suis probatiōibus, ut super negotio principali citra oēs Dilatiōes iuxta Iuris formā in eisdē experiat.

CAPITVLVM XVII. De Litis cōtestatiōe & except. pēptorijs

Cum iam Exceptiōes Accessoriæ cōsumuntur, nec quicquid prohibebit, quominus super negotio principali Partes secum experiantur: Dimissis uelitatiōibus, ad Litis cōtestationē quasi seriā pugnā, est perueniendū. Quæ qdem ita dicitur, quæ hinc inde apud Iudicem negotii principalis sit narratio, & cōtraria cōtestatio, cū iam scilicet rem ipsam Actor petit, & Reus se defendit, Quod ergo Rhetores statim seu Constitutionē Causæ, hoc Iuriscōsulti Litis cōtestationē appellant. Quo in conflictu Reus omni ratiōe studet, ut propositionē Actoris, negatiōe ac Iuramentis euadat: uel Exceptiōe perimat: nepe quod nō debeat, uel sit res Iudicata, transacta, soluta, præscriptiōe exoleta, & si cōtra Iura & Cōstitutiōes Reg. aut obligatiōem petatur. Quarū qdem & huiusmodi aliarū omnium defensionū Reus potest mentionē facere etiā ante Litis cōtestationē, cum protestatiōe hac, quod noller sibi eas petire, tum, cum super principali negotio fuerit disceptandū. Certe Exceptiōes falsæ Causæ, satisfactiōis, cōpensatiōis, & acceptilatiōis sunt extra omnem cursum Exceptiōnū. Nam eæ etiā post sententiā opponi atq; probari possunt, semperque turentur Reos, aduersus Actores. Eiusdem generis sunt omnes modi, quibus Ius in re aut persona cōstitutum extinguitur. Porro si Reus se debere id quod petitur agnoscat, & se quasi dedat Actori, nō Litis cōtestatio, quæ quidem ob luctam contrariā litigantiū ita dicitur, sed spontanea cōfessio facti, & quasi deditio Victori, est appellanda. Quod si Reus neq; se cōfiteri, neq; negare dicat: talis responsiō æquanda est taciturnitati, cōdemnariq; potest in solidum, tãquàm is qui cōfiteatur se teneri. Diserte quippe est respondendū Actori, & uidendū, num ad unā partem Libelli respondeat Reus, uel ad integrum Libellum. Si qdē narratio atq; petitiō in Libello sunt, sicut antecedens & cōsequens in Enthymemate. Itaq; refert sane quatenus istorū alterum neget cōuentus, ut enim cōstare

Kazi, M. Visl. 1368.
Est etiam eadem Lex
fol. 518. & iterū fo.
638 habuit uero locū
tum cū Term. Terr.

intra 6 hebda celebra
bantur. Hodie Reo
absenti nihil omnino
suffragatur, nisi qd
Reip causa absit, &
eo nomine Literas in
hibet. R. ad iudiciū in
Term. peremptorio,
litia sistenda causa
mittat, de quo supra
cap. 8. fol. 605. uide.

AB ACCES
SORIJS NE
APPELLE.
sigism. Craco. 1543.
idem infra capi. de
Colloqu. repetitur.

PRAEFATIO.
Litis cōtestatio est
Iudicij secunda pars
usq; ad conclusionem
Litis cōtestatio quid
est.

Quæ Exceptiōes etiam post sententiā obijci solent.

Si Reus se teneri agnoscat.

Si Reus neq; se fateri neq; negare asserat.

Diserte & distincte Reus Actori respon
deat.

nam ij possit

Qui prescriptionem opponit,

Si Reus respondere cesset uel respondere incipiendo temere recedat?

Actoris & Rei in litigando officia, atq; ad confirmandum utriusque intentionem adiumenta,

In sanctiorib. Iudiciis Iusiurandum tam ab Actore quam ab Reo solet exigi propter uitandam calumniam,

Impunitas Reipubl. perniciofa.

Consu. Ter. Cr. 1507

et Actor citatus condemnauerit una uice nec prosequeretur causam infra annum & septim. Reo etiam nihil faciente; Actor perdat causam, nisi aliqua necessitate imminente per illa tempora Iudicia fuissent suspensa,

possit de Lite, necesse est diserte exprimi, an dicat omnino ea inter se non coherere, an vero alterum neget ex altero sequi. sit enim saepe, ut narratio in Citationem vera sit, ex ea tamen petitio non sequatur. Qui vero Prescriptionem opponit, non negat Ius petendi seruire Actori, sed illud iam exoleuisse contendit: Ac proinde talis non tollit Litē, sed eam contrarii Iuris allegatione sistit. Itaque caute est utendum Exceptis one Prescriptionis: nisi leni legitime probet, nocet: si quidem Reum debitorem constituit. Quod si Reus cesset respondere ad Causam, vel facta responsione ab Iudicio discedat, hīs contestata habetur: & Actor in eius possessionem mittitur, neque vero recedat, an per Litis autores, vel per illorum, alterutriusque ipsorum Procuratores fiat Litis contestatio. Ea vero facta, Actio proposita sit perpetua, & incipit deberi vius rae, seu fructus rei petita. Et ut hoc quoque loco summa Actoris & Rei Officia attingam, vel potius repetā, Actor iniurias vel delicta exponit, poenāque eis secundum hanc vel illam Legem irrogari ab Iudice petit: praeterea de industria, non casu: exemplo malo, non priuato Reum peccasse affirmat. & si etiā errore factum extenuetur, exaggerat aliāque argumenta, & probationes, ex aliis locis, tanquam sedibus, petit. Locus si quidem est argumenti sedes: Argumentum autem est, ratio quae rei dubiae faciat fidem. Porro Definitio, id de quo quaeritur, definit, & quasi euoluit. Ductur etiā argumenta ad Causam necessaria ex his rebus quae quodam modo affectae sunt ad id, de quo quaeritur. nempe ex coniugatis, ex genere, ex forma, ex similitudine, ex differentia, ex contrario, ex adiunctis, ex antecedentibus, vel consequentibus, aut repugnantibus, ex causis vel effectis, postremo ex comparatione maiorum, parium, aut minorum, de quibus omnibus Aristoteles Cic. & Boet. in suis Topicis videantur. Reus contra nihil horum se patrauisse ostendat, aut se honeste, iuste, legitime, & cum utilitate Reip. fecisse doceat ex iisdem Locis, quos attigimus, qui quidem Reo itidem seruiunt ex contrario illorum vsu: vel alioqui per imprudentiam, casum, vel infortunium, vi, ac necessitate se peccasse ostendendo factum extenuet. Insuper Leges tantum contra eos latas esse interpretabitur, qui data opera in eas deliquerunt, non casu, vel inuiti. Plura & limatiora super ea re ne scribam, prohibeor summis difficultatibus, quae me undique circumuallāt, modoque non obruunt: Typographus autem, ne horula quidem expectare uult, sed qualibet schedula atramento fere madida sub praelū rapit. Ac proinde ea quae eo loci uolueram adferre, quasi mihi erepta et se queror. Tenere tamen me non possum, quin addam illud, Quia in sanctioribus Ius iusiurandum tam ab Actore quam ab Reo Iusiurandum solet exigi. ab Actore quidem quod se bona fide causa existimet, quam in Iudiciū adducit: ab Reo autem quia non nisi iustis ac Iuridicis Exceptionibus, & Dilatoriis: uterque autem quia probationibus ueris non calumniis, necessariis non superuacaneis sit usus. Quae forma Iudiciorum in Respub. quoque nostra vehementer, mea certe quidem opinione, esset necessaria: ad exemplum scilicet Procuratorum Iuratorum, & ad exemplum eorum qui in fraudem oppressionem bona sua inscribunt, vel Actione cedunt alicui. & hoc ideo ne alter alterum dolo tenet, imperitiae molester, tergiversatione eludat, atque ita sumptus exhauiat: Sed porro ut Actoris cupiditas cohibeatur, Reus autem citra villas prestigias decet aut faciat, quod iure debet, alioqui impunitas tantum iurgandi, ac postremo bellandi licentia excitabit, quam armis potius reprimere, quam Legibus sedare cogit Magistr.

ARTICVLVS I. (fronū,

Farrago Exceptionum pēptoriar. & respō

Si aliquis aliquē citando, cōdemnauerit una uice, & ulterius nihil faceret, usque ad decursum unius anni & sex septimanarū. ¶ Item si etiam aliquis aliquē citando, in Termino nihil faceret contra Partem Citatam, Et si etiā Pars Citata nihil faceret, sicque Termin⁹ lapsus esset, alias prezelznal by: Pretereaque si Actor intra cursum eiusdem temporis unius anni & sex septimanarū ad Terminū lapsum nihil faceret, neque ad citare: tūc decurso isto tempore amittit Actor id pro quo citabat. Exceptis quod Iudicia

Iudicia ex aliqua necessitate suspensa fuissent. in tali enī casu Citationi Actoris prorogatio longi temporis nihil nocebit.

¶ Porro de uarijs uariarū personarū ac Rerū prescriptiōibus, quę etiam in cōtrouertendo Actoribus obijci, atq; Causam interimere solent: suis locis, & præsertim Libr. iij. Cap. x. Artic. 1. fol. 539. uide.

¶ Item peremptoria Exceptio est. Si quis se debere, aut fecisse quitq; confiteatur: sed soluisse, aut lure fecisse dicat, atq; probet.

¶ Si Reus alleget se calūniose esse Citatū uide Li. iij. Ca. xij. fol. 569.

¶ Atqui cū Actor queritur super Citatū, post pro-
122 positionē aut, alias post querelā dicet, si id Reus negabit, uolo id probare, prout ius decernet, nullū ius omittendo: & Reus simpliciter negauerit. Extunc propinquior est Actor suā propositionē probare quā euadere Reus. ¶ Sed si etiā dicet Citatus, uolo id euadere, alias odbycz nullum ius omittendo, prout ius decernet: tunc Citatus erit propinquior euadere, exceptis Artic. in Statuto scriptis: pro qb. Actorī pbatio debet.

¶ Quia uero simplici Minuta nihil probari pōt, sed tantūmodo Lite
122 ris, aut Minuta sub Sigillo, aut Libris coram Iudicio.

¶ Idcirco tametsi Notarijs Terrestrib. substitutos seu Vicenotarios, qui in scribendo duntaxat illos adiuuent, habere permittamus: hoc tamen expressū sit: ut ipsimet presentia sua tam Iudicijs Terrestrib. quā Repositōi Librorū, & alijs Iuridicis Actibus intersint, & Literas, ac Rescripta quacūq; ex Actis Terrestribus in Pergameno & papyro extradenda, manu sua subscribant.

¶ Quod si etiā aliquis aliquē prouocauerit in Lite pro corylo, alias
123 zalaſzka, hoc est, pacisci uoluerit pro perditione ac pro lucro Causę: siue etiā pro trib. Marc. pec. siue pro sex scotis prouocet ad corylū: in tali casu prouocatus arbitriū habebit eligendi, ut sumat corylum siue pro Lucro, siue pro tribus Marcis, siue pro sex scotis, siue pro nihilo.

¶ Item Statuimus, quod in Iudicijs Terrestrib. & Capitaneorū controuersię alias vvspory possunt fieri ante responsionē, alias przedode-
94 przam per Reū factā. ¶ Post responsionē uero Rei super Propositione Actoris Iudex amputatis controuersijs & altercatiōibus superfluis unicuique Partium faciat iusticiam expeditam.

¶ Cum iam super Citationē, Adcitationē seu Concitationē ad satisfaciendū Partes cōtrouertentium si aliqua Partiū ab Iudicio postularēt, poterit ab Iudicio ad partem cū Aduocatis seu amicis suis ad cōsiliū secedere: idq; Propositione Actoris exaudita. Interea uero alię Causę in Iudicio peragi poterint. ita tamē ut rursus ex illo consilio redeundo Citatus responsionē faciat. Quilibet tamē qui Procuratore careret, poterit suā Causam corā Iudicio exponere, uel cōtrouersię & defensionē sui facere, sepositis atq; reiectis in partē captiunculis poenarū, quas captiones Iudex permittere nō debet, nisi hoc custodire, ut unicuiq; iusticia administretur. Sed & cōtrouersię Partiū plus iusto maiores & longiores ab Iudicio suscipi nō debent: tametsi minores & breuiores fieri possint: hoc est propositio Actoris, cū eius probatiōibus Literatorijs: si

Consuetudo,

Con. u. Ter. Cr. 1505
Vt uero Actor contra Citatū simpliciter negentē propior est ad probandā iuridice suam propositionem, ita Citatus, uolens euadere propositionē Actoris, & ostendens se probaturū iuridice cōtrariū, propior est in probatione quam Actor.

Consu. Ter. Cracou.
Minuta non sigillata nil probatur.

Sigism. Craco. 1532.
Idem lib. 3. ca. 9. ar. 1
de Literis ac Priuilegijs fol. 534. & li. 4. ca. 1. ar. 2. de credend. Iudicij Colleg. fo. 582

Cō. T. Cr. 1505

Quod si quis aliquē prouocet ad corylū hoc est ad paciscendū de lucro Causę, aut perditione 3. Marc. ad ut 6. scotis, prouocatus, habebit potestatem sumendi illum uel non.

Kaz. in Nyef. 1454.

Cōtrouersia ante responsionē admittantur, & quod altercatio superflua est in Iudicijs prohibita.

Sigism. Craco. 1543.

Reus exaudita propositione Actoris, poterit secedere ab Iudicio cū amicis ad cōsiliū de responsione faciendā. Idē li. 4. ca. 5. de Proc. fo. 535

quale & quanta
Controuersie audiri
& scribi debent.

quidē sese eas ostensurū reciperet, ex parte autē Rei responsio super Citationē, uel Exceptio, hoc est disceptatio necessaria super aliquo Accessoriorū ante responsionē super negotio principali fieri solita, Item definitiua sententia, & si res præterea poscat, Replicatio Actoris, postea Duplicatio Citati: similiterq; Actoris Triplicatio, ac postremo Rei Quadruplicatio suscipiatur, nō amplius. Quæ quidē omnia quilibet Iudex moderabitur, ut ne Cōtrouersia in longum trahatur, tametsi breuiores esse poterint: in facilibus præsertim Causis, quando nō disceptatur de probationibus contrariarum Literarum.

Vi Citationes ita cōtrouersie qui ita uoluerint, polonice scribantur.

Vt autē Citationes, ita cōtrouersia, & responsiōes, ac etiā Decreta, si quis fortassis ita uoluerit, polonice scribatur, & in præsentia Notarij Terrestris in loco Iudicij, quēadmodū & Inscriptiōes Terrestris in Acta inscribantur, propter quod Notarij Terrestris debent circa Acta sedere, sub amissione Officij sui.

sigism. Craco. 1543.
Idem lib. 3. cap. 7. folio 525. repetitur.

¶ Porro cōtra Inscriptiōes obligationū, & oppignorationū quarūuis, iam nullus locus nulli hominū, ne Procuratoribus quidē, ad dicendum erit reliquus: nec quisq; cōtrouersia, atq; cōtradictionē cōtra easdē instituet ac faciet, sed duntaxat eisdē Inscriptiōibus satisfacere, & easdē implere iuxta obligationē tenebitur, nullā Motionē Iudicis faciendo, pro quibuscūq; tandē debitis inscriptæ, & quacūq; tandē tutione roboratæ fuerint, Sed neq; ullā Dilationē, atq; procrastinationē debitor habebit, nisi fortasse corā certo Iudicio demonstraret, & allegaret Quietationē sui ratioē satisfactiōis pro eodē debito inscriptā. In tali enī casu semel ad futuros Terminos beneficio Dilatiōis uti debet. Quā quidem satisfactiōē, & Quietationē sui tenebitur cōprobare in futuris Terminis, ex eisdem Actis, ad quæ se reciperet, sub amissione suæ Causæ.

Citatis pro debito Dilatio tantum ad Quietationis ostensionem detur.

sigism. Petric. 1523.
Iudex a Partib. inquirat, an habeant aliqua munimenta.

¶ Debeat autē Iudex præsidens a Partibus cōparentib. ante sententiæ prolationē inquirere, an haberēt aliqua sua Munimenta, uel documenta, defensiōesq; Iuridicas ad Causæ prosecutionē opportunas: ne homines simplices ruditate sua in Causis suis succumberent.

Ante sententiæ prolationē Partes possint producere suas allegatiōes, quas uellent.

LICEat enim utriq; Partiū introducere res subsidiarias, & Verbales, & Literatorias, ante prolationem sententiæ.

Capitones Memorialium abrogantur.

ET PROtestatiōes Memorialiū captiosæ: nullū deinceps robur habeant, quæ solebant fieri ante prolationē sententiæ: sed pro Re principali decreta tantummodo Memoriale soluantur.

QVIN liceat utriq; Parti omnia, quæ opus habet allegare, reponereq; ante sententiæ prolationem.

sigism. Petric. 1523.
sed si quis in Terminis primo, uel etiam secundo respondet, & succumbens in Causa ab Iudicio rebelliter discedit, in poena 14. Marc. Actori condempnatur, et iā recta, iā in summa principali ac damnis, q̄ in poena ad Intromissionē procceditur. Idem infra cap. 22. repetitur.

¶ Si uero Citatus personaliter corā Iudicio, siue in primo Terminis, siue in secundo paruerit, factaq; responsiōe ad obiecta Actoris, in Causa sua succubuerit, & nihilominus ab Iudicio rebelliter recesserit, Victori pro Re decreta siue Lucrata nō satisfaciendo, talis rebellis in poena quatuordecim Marc. pecun. cōdemnetur: & illi Victori addetur Ministerialis ad intromittendū eū in bona Cōuicti uigore Perlucrorū eo modo acquisitorū: idq; tam in summa principali, quā etiā in dānis, & poena expressa, & procedetur contra Victū. prout supra Lib. I. Capit. xij. art. xxvij. xxix. & xxx. fol. 24. &c. de Executiōe Rei iudicatæ. Si

C Si Citatus pro Vadio, poenis, aut damnis, ea euadere uult: ante decretum dicat: euadendo Vadiū, poenas, ac damna: restituo, do, facio, satisfacio: tunc cum poena L. id faciet. alioqui Vadio, poenis, uel damnis erit obnoxius. Et ne Actori ipse Reus illudat, ut intra duas septimanas Actori satisfaciatur Terminus Reo præstituitur. Si uerō non satisfecerit, reseruatur ipsis Partibus. Term. pro Cā principali ad Term. pxiē fut.

Vt aut pro varietate Personarū, Rerum, Iniuriarū, variæ Libellorū formæ Actoribus cōpetunt: ita quoque Reis variæ defensiones Actorum causam inficiētes seruiunt. Quarū quidem hic mentionē facere potius, quā eas huc coaceruare malui. Alioqui omnes fere Leges de singulis iniuriis conditæ, & a me in locos cōmunes digestæ huc erāt cōferendæ. Si quis autē sentiat se debere id quod petitur ab eo, neq; tamē nisi coactus præstat: is est audaciss. vir. Neq; enī solū hic corā Accusatore sui ipudēter cōparet, & qd' intolerabilius ē, in iudicio cōfidenter versat: verū etiā De iudiciū cōtemnit, cōscientiæq; eruciatur, nō viciur, vt s. in diuino ac hum. foro p̄donē, in media etiā luce furē agat. Quia tamē aperta vi neq; vt leo, recta fraude vt vulpecula insidiat, q̄ & Actoris vincula effugiat, & iudici illudat, ac postremo Deum inspectorem occæcet, & quantum in sese est sibi ipsi hominem dāx infert vim: ne cōscientiæ verba respondeāt. Prætereaq; quantū sibi permitteret in tenebris, ac in solitudine, abunde satis designat. Quocirca ei cui iudicia sunt cōmissa, iuxta Cicer. consiliū, necessaria est ORATIO & SAPIENTIA, qua regat populos, qua stabiliat Leges, qua castiget improbos, qua tueatur bonos, qua laudet claros, qua in exemplū proponat iustos viros, qua præcepta laudis & salutis apte ad persuadendū edat suis Ciuibz, qua hortetur ad decus, reuocet a flagicio, consoletur adflictos, facta & cōsulta sapientum, fortiū, ac iustorū, cum improborum ignominia, nisi resipiscant, prodāt Actorū sempiternis monimētis. Id vero vt eo loco nūc scribā, tamē si nōnullorū Litigantū improbitas decantata me cōmonefecit, locusq; iste inuitauit. Incredibilis tamē dolor, quem ex malorū ac bonorum dissimilibus præmiis semper fere capio, adegit: ob id autē maxime, quia quotidiana exempla iam fere in mores hominum, proh dolor, sunt translata, tantūq; profunt scelera (utinam autē fallar) vt omnino is in sese peccare videatur, qui recte quitq; faciat. Namq; iā & ipse ob editionē huius ipsius mei operis, quasi violator Reip. ac religiōis Reus peragor: ab his utiq; fortals. q̄ quidē ipsam Rēp. ac religiōē sibi proposuerūt in quæstū. ita vt si q̄s in vtriusq; morbos

oculos inferat, statim putet de suo corio fieri Comitā.

CAPITVLVM XVIII. De Iure deliberandi, differendi Terminū, & alio transferendæ Causæ.

QUOD SI IUDEX bonos ab iniuriis asserere, malos cōtra desperatiōe frāgere cupit: cogitādū ei sane est, ne in tam sancta prouincia vel imprudentia erret, vel iniusticia delinquat: Neq; enim Magistratū gerere, verumēniū recte gerere gloriosum esse existimet, ne autē festinationē errori prætexat, placuit maioribus nostris, vt iudici detur iustum deliberandi spaciū, intra quod super quæstione dubia superiores Magistratus adeat, Iuriscōsultos roget, & ad Legū amulsiū omniū sententias exigat: ne si forte suo, vel aliorū errore adductus deliret: decretū eius superioris iudicis cēsura cum aliq̄ pudore ipsius corrigatur. Procurator autē qui in iudicio cōparet, & si sit Dñs Litis, eius tamē potestas tantū ad cōtrouertendū, audiendū decretum, iudicem mouendū, aliosq; Actus iudiciales exercendos sese extendit. atqui vt a Causa recedere, de eaue transigere sua sponte: ita eam nisi sit possessiōnatus differre, tātomīnus in aliud forum transferre poterit absq; suo principali. vt supra fol. 599. attigimus. Quin & Iudex Ordinarius de Causa cognoscere, sententiāq; de ea ferre cogitur. Nam Iudex Appellationis,

nisi hoc

Consuetudo.
Si quis se debere confiteatur id quod Actor petit.

COMMENT.
Farrago defensionū unde Reis petēda est.

si quis sentiat se debere id quod ab eo petitur, neq; nisi coactus præstat, lerna malorum hic uir putandus est.

Proinde iudici necessaria est ORATIO & SAPIENTIA, qua bonos laudet, malos obiurget.

PREFATIO.

Ne Iudex in sua functione imprudentia uel iniusticia peccet, datur ei spaciū deliberandi super quæstione difficili, ne se sententia sua pudeat.
De Procuratoris potestate in Lite differenda, & in aliud forum transferenda.

nisi hoc oneris subire velit, non tenetur: tantum enim præiudicatum, si bonum fuerit, approbat: si minus, retractat: atque ideo ad ulteriores gradus ad quos ipse de Iure non tenetur, in Lite faciundos, Partes ad forum Ordinariū remittit.

ARTICVLVS I.

Oli nō, nūc Iudex Ter. & Castr. sēl de:

Consu. Ter. Cr. 1505 Si quæstio perplexa & difficilis in Iudicio oboriatur, (liberet, Lex I. Iudex Terr. olim in *tercijs* unq; Term. Castr. uero in 16. septis manis debebat enunciare seu expedire in *interrogationem*, 121) Iudex accipiat sibi spacium aliquod temporis ad interrogandum superiores se Magistratus, uel Iuriscōsultos de ipsa quæstione dubia in Iudiciū adducta: atqui ulterius cunctationē suā protrahere nō potest, nisi ad terminos. In tercijs aut Terminis Deliberationē expedire, & sententiā suā dicere teneat: Iudex aut Castrē in sedecim septimanis ad maximum debet expedire sententiā ex Interrogatione conceptā. alioqui si alteruter nō expediuerit ipsam sententiā: potest Iudex eo nomine tempore medio ad interrogandum habito, & præterito, cōmonefieri: Cum aut sit Interrogatio, Partes nec interesse interrogatiōi, nec eam audire debent.

sigism. Craco. 1543. Nos tamē Statuimus, ut nō nisi semel Iudex etiā Terrestris, deliberet: post quā quidē Deliberationē Iudicis, iam nulla Partiū poterit suā *Idem de Capi libr. 1. cap. 12. folio 227.* Controuersia meliorare, uel locupletare, tantū Decretū Iudicis audiet ex illa Cōtrouersia, sup quā deliberauit Iudex, faciundū. Sed quia Statuto nouo cautum extat, quia ante prolationē sententiæ, hoc est, ante Decretum, potest quælibet Pars suā Controuersia uel Causam meliorare, hoc debet intelligi, quia hæc melioratio Cōtrouersie debet fieri semel in Term. pēptor. hoc est tū, quādo iā Iudex recipit sibi spacium tps ad Deliberandū seu ad Interrogandū. Nā si Pars aliqua deberet Causam suā aliquoties meliorare, Iudex uero itidē sup eadē aliquoties deliberare: tūc magna iusticiæ comperendinatio fieret, & admitteretur.

Oli Iudex, nūc nō nisi Partes sibi dif-

sigism. Petric. 1533. ferunt Terminos, aut in aliud Forum transferunt. Lex ij. Iudiciū motu proprio, ex certis respectibus, Causam inter Nobiles A. 43. Actorē & B. Citatum occasione C. D. uertentē, ad Terminos proximos Terrestris differt, cum toto ipsius Cause effectu, Partibus præfatis Terminum assignando in præfatis Terminis Terrestris. hic in C. proxime celebrandis, talem qualē hodie habere debuerunt, nullius Partis Iure læso, immo utrique Partium integre conseruato.

in Ter. Reg uel Cos ET IN SIMILI forma trāsferēbat Causa ad Cōuentionē R. generalē. 43. *utijq; usitata.* Nobiles A. de B. Actor, & C. de D. Citatus ex cōsensu ipsarū Partium 44. uel alioqui Nob. E. F. ab Actore, & G. H. a Citato possessionati Procuratores, uel negocij gestores, personaliter stantes scribunt Terminū ad Terminos proximos Terrestris (uel ulteriores) iuxta ipsarū Partiū Citationē, uel Citationes, & totum Actoris Processū, & effectū Cause, occasione I. K. inter eos uertentē, talem qualem hodie habere debuerunt, earundem Partium Iure illæso, immo in toto conseruato.

sigism. Craco 1543. At deinceps Repositio & suspensio Terminorū Terrestrīū esse nō debet: ita.

debet: ita quod Citationes & Causae hominum nullo modo, neque sigillatim neque generaliter debent suspēdi per Iudices ad alios Terminos: Qui cumque aut Iudices, tales suspensiones Iudiciorum sua sponte fecerint, iuxta Statutum debent puniri: excepto si tales Repositiones ex consensu Partium (uel eorum Procuratorum, siue Negociorum gestorum possessionatorum) fecerint, & propterea Iudices ubique debent esse possessionati, sub poena amissionis suorum Officiorum, contra quos Iudices, si id admiserint, Nuncij illius Terrae si generaliter, uel alioqui Partes si quarum Causam specialiter distulerint, instigare poterint, & astringuntur.

Termini Terrae Iudiciorum priuata auctoritate neque reponi, neque suspendi debent. idem lib. 1. cap. 12. de Capitaneis fol. 232.

CAPITVLVM XIX. De Lrarū ac Testiū pbōib. ac expgōib.

Tametsi Litigantes, ut athletae, omni conatu sese petunt, quo Actor quidem Reum sternat, Reus contra manus eius effugiat: Nihilominus fieri nequit quin Iudex utriusque Causam tanquam vires peruideat, & qua parte sui verae ac firmae, falsae ac imbecillae sint, teneat: si sit certaminis eorum speculator paulo attentior. Ac in controuertendo quidem Litigantes argumenta duxisse oportuit, quae artificiosa a Cicer. dicuntur, primo a definitione, postea a partitione, dehinc a notatione, a coniugatione, a genere, a forma, a similitudine, a differentia, a contrariis, ab adiunctis, a consequentibus, ab antecedentibus, a repugnantibus, a causis, ab effectibus, a comparatione maiorum, minorum, & parium. Qui quidem omnes Loci in ipsa Causa de qua ambigitur, haerent: intraque illas quatuor causas, ut rerum omnium, ita Citationis quoque effectrices, nempe Materialem, Formalem, Efficientem, & Finalem concluduntur. Quod si fortassis probationes ex his Locis quasi sedibus depromptae ad probandum Actoris firmitatem propositionem, vel Reo ad depulsionem illius sufficere omnino non videantur: Tum vero ad argumenta, quae extra Causam posita sunt, & artis expertia appellatur, est confugiendum. quorum in genere sunt Probationes quae petuntur ab Literarum Instrumentis (quod instruit Iudicium, & de re gesta testatur, ita dictis) Quibus quidem auctoritas peritur a Titulo & Sigillo Principis, & Cancellarii consignatione: vel alioqui ab Iudicis testimonio, ac subscriptione Notarii: aut Capitanei, eiusque Iudicis: alteriusque qui Iurisdicendi publicam habet potestatem: et si praeterea res, locus, tempus, ac Testes, aliaque solennitates usitatae sufficienter adnotent. De quarum quidem Literarum vi, usu, repositione, veritate, falsitate, acquisitione, & interpretatione, supra Lib. 3. Cap. 9. fol. 532: Porro de Contractibus Nobilium & Kmetonum cum Mercatoribus, & Registris illorum, Lib. 1. Cap. 16. Art. 9. fol. 310. vide. Priuatis autem Literis (nisi fortassis inter Mercatores aliter obseruetur) in Iudiciis Terrarum locus non est: Prototypo etiam, illi scilicet primae ac subitaneae annotationi recognitionis, eatenus creditur, quatenus ad Acta publica non refertur, secus se habent Testamenta de quibus Lib. 3. Cap. 2. fol. 46). videatur. Certe usus publicarum Literarum praecipuus is est, ut Libelli petitionibus suffragentur, & aduersario occasio nem contra dicendi praecedat: vel e contra postulationem Actoris differat, aut etiam elidant. Quae quidem Literarum testimonia, si vel dubia, vel nulla fuerint utrinque pro ducta, Tum vero vel Actor probat quod affirmat, vel Reus quod negat cum Testibus elidit. Ita si quidem more Iudiciorum nostrorum comparatum est, ut vel in minimis Causis homines amplissimi testimonium de sua re non dicant: ne vel inimicis pateat via, quae perditae odissent, tollendi: vel auarum alienis bonis quibus oculum adiecerint, insidiandi. Sed neque ii ad testificandum admitti solent quos negotium de quo agitur, vel directe respicit: vel oblique futuri commodi spe, vel incommodi timore concernit. Quibus quidem exclusis, non etiam qualis qualis persona ad testificandum potius habet, quin ex Cicer. opinio ad fidem Iudicio faciendam quaeritur in persona auctoritas, quam utique aut natura, aut tempus affert. Naturae auctoritas in virtute inest maxime: In tempore autem multa sunt quae afferant auctoritatem, ingenium, opes,

PRAEFATIO.

Iudex non difficile iudicium coniecit sententiam, si videat argumenta artificiosa, ex quibus locus ducitur.

Argumenta extra Causam posita, & artis expertia primo ab Literarum Instrumentis ducuntur.

Usus Instrumentorum praecipuus quic

si Literarum Instrumenta dubia aut nulla fuerint uel Actor suam propositionem uel Reus suam depulsionem Testibus confirmat.

Nemo Testis sit in causa propria.

Qui ad testificandum non admittitur.

Personae auctoritatem uel natura uel tempus affert.

In aliqua arte etiam
peritis creditur.

Necessitas.

A perturbationibus
nisi aliquando elicitur
veritas.

A fortuitis.

A fama.

Qui in iudicio Te-
stes esse nequeunt.

Testes sint rogati,
vel alioqui compello-
lantur.

Quando ante Liti-
contestationem Te-
stes examinantur.

Ut fides et peritia in
Teste requiratur, ita
de omnibus circumstan-
tiis personae, rei, vel
facti consentienter sunt
examinandi.

Quas ob causas cons-
tra Testes excipitur.

Iuratur ad religionem Te-
stibus est ponenda ob
oculos.

Iuraturi Christiani
quid tangant digitum.

etas, fortuna, ars, usus, necessitas, nonnunquam etiam concursio rerum fortuitarum. Nam & ingeniosos, & opulentos, & ætatis spacio probatos, dignos quibus credatur, putamus non recte fortasse, sed vulgi opinio mutari vix potest, ad eamque omnia dirigunt, & qui iudicant, & qui existimant: qui, cum rebus his excellunt, ipsa virtute excellere videntur. Atque hi ad testificandum in iudiciis adducuntur. Et quæque in aliis nulla spectes virtus est, tamē (ut idē ait Cic.) eis creditur, si opinione artis ac scientiæ præstent. Necessitas etiā multis facit fidem, ut si verberibus, tormentis, aut igni fatigati aliquid dicunt, veritatē ipsam dicere arbitremur, de quo supra Libr. 3. Cap. 12. Artic. 3. de Violentis fol. 565. nos egimus. Quin etiā & illis quæ a perturbationibus animi veniunt, nempe dolore, cupiditate, iracundia ac metu: Nonnunquam etiā ex pueris, somniantibus, imprudentibus, aut insanis elicitur veritas. Concursio aut fortuitorum facit sæpe fidem: cum videlicet interuenimus tunc cum aliquid clam proferretur, celatū ageretur, dicereturue occultum. Insuper fama, licet veris falsa remisceat, est tamē quoddam vulgi testimoniū. sed hæc in cōiecturalibus iudiciis tantum locum habent. In iudiciis tamē nostris pueri, furiosi, senio delirantes, mulieres, nullis natalibus, quibus interdictū est bonis, periuri, infames, iusta de causa excommunicati, prodigi, Monachi, inimici, socii vel particeps criminis, domestici, liberti, & serui contra Dñm, ascendentes vel descendentes pro se, vel contra se non ferunt testimoniū. Item vnus Testis nullus Testis habendus est. Et si aut Testes debent esse rogati, absentes tamē possunt cogi per Iudicē suum ad perhibendū testimoniū. Licet vero alibi etiā ante Litiscōt. Testes producant, apud nos tamen, non nisi ex sententia Iudicis cōstituantur, parum valent: nisi timeatur de morte eorum propter infirmitatē vel seniū, vel de absentia diuturna, vel agatur de alicuius crimine per modū inquisitionis, vel nomine finium regundorum, vel legati et fidelis cōmissi, vel timeatur de illorum variatiōe: & de aliis huiusmodi rebus. Porro ut in vno quoque Teste fides requiratur, ac rei de qua testificaturus est peritia, ita in omnibus aut saltem essentialibus circūstantiis concors testimoniū est exigendū a Testibus, iisque iuratis, nisi fortassis Iusiurandū illis remittatur, habeaturque pro præstito. Quocirca tamen Testes, vel Aduersarii, vel Iudicis minis non sunt a testificando absterrendi, nihilominus sine vilo examine ac interrogatiōe exacta ad Iusiurandū illos admitti, prophana cuiusdā audaciæ, ad peierandūque occasio esse videtur. proponendū enim est, eos iuratos, quia neque odio, neque fauore moti, neque præmissis aut futuri cōmodi spe illecti, sed solius veritatis amore ducti, ad ferendum testimoniū venerint: quodque ad ea omnia, de quibus interrogabunt, secundū veritatem quā ipsi in sua cōscientia nouerint, respondebunt. Requirit ergo Iudex a Testibus, vel alioqui ab eo ad id subdelegatus de personæ ætate, vel facti, aut rei antiquitate, qualis, quanta, ubi, & quādo fuerit: & quomodo ad eius cognitionem peruenerint, & quæ fuerit causa scientiæ eorum: tam diuque sunt virgendi, quo ad suam turpitudinē non detegant, si quā occultent, si enim mendaces fuerint, diu sibi cōstare non poterint. Excipitur autē contra Testes si ex numero illorum sint, quos inhæribiles esse diximus: vel alii qui testificari Legibus prohibentur, aut si variarint sua dicta, discordesue sint in suis attestatiōibus. Præsertim autē illa, quod videlicet Testis sit inimicus, vel cō inimicis habitet, sit cōspirator, vel cōiurator, sit cō sanguineus, familiaris, & domesticus, fur, raptor, adulter, infamis, dignitate ob turpitudinē deiectus, iuste excommunicatus, mulier, impubes, mutus, surdus, furiosus, cui bonis interdictū est intestabilis, Monachus, socius criminis, libertus, seruus, preciiu recepit, instructus sit, obscure vel cōfuse dicat, audita loquitur, non visa, Iudæus sit vel infidelis, non super interrogata testificat, non reddit causam testimoniū sui, titubauit in suo dicto, verbosus sit, simili crimine laboret, in eadē causa fuit Procurator, Actor vel arbiter sit, adulator, vel histrio vilis, non nouit personas, sit infelix rei, discordent Testes de loco, tempore, personis, clericus sit, Testis sit & Accusator, criminis famosi damnatus, vel aliquid aliud huiusmodi. Porro cum iam Testes inculcati esse videbuntur, tum vero omnibus simul Iusiurandi religio est ponenda ob oculos: & si enim homines latere posset eorum periurium, in somnē tamē Dei oculum non latebit: vltorūque erit periuriū ille qui dicit, non dices falsum testimoniū. Ac proinde in more obseruatur, ut Iuraturi Christiani scripturas Euangelii, vel signū crucifixi Christi dextra tangant: quasi aduocarent in testimoniū Christum Iesum Iudicem suum.

Iudicem futurum viuorū & mortuorū, a quo præmia veri, vel poenā falsi sibi mer
imprecantur. Et quāq; iusiurandū aliquando fit voluntate Iurantis, frequenter
ex sententiā Iudicantis, nō huncq; necessitate imponitur, cum Iudex necessario
Iurare aliquā Partium cogit, ut rei veritatē expiscetur: quodcūq; tamē horū præ
statut, finem Liti imponit, cogitq; Iudicem sibi ita credi, ut statim vel condemna
soriat vel absolutoria ferat sententiā. Nam periurii solus Deus ultor est, nisi de fus
iuris Actibus peferetur. Recusandi aut Iuramenti iusta est causa, si is cui defera
tur, Instrumentis vel Testibus antea rem probarit. Plura ne scribam, ob futuram
persecutionem animus curis ingentibus æger non patitur.

*Triplex ē iuramentū.
Iuramentum finem
Liti imponit.
Post iuramentū sta
tim fertur sententiā
cōdemnatoriā, uel ab
solutoriā.
Quando recusatur
Iuramentum.*

A R T I C V L V S I.

Si Literis falsitas obijciatur, pducētis

Testib. cōfirmātur. Lex I. Quā uide Li. iij. ca. ix. ar. j. de Lris fo. 534.

Si vn⁹ Testis defuerit expurganti se de

furto aut spolio. Lex ij. Li. iij. ca. xij. art. ij. de spolijs & furtis fo. 563.

Si Testi excōmunicatio obijciatur. L. 3.

Per experientiā didicimus, quod sententiā Excōmunicatiōis in produ
17. cendis Testibus maliciose plerūq; cōsuevit opponi: Ex qua oppositione,
pullulabat oppressio ueritatis, unde circa eandē exceptionē sic duximus
statuendū: Quod cū aliquibus Testibus producēdis fuerit obiecta excep
ptio Excōmunicatiōis, producens Testes eosdem absq; suæ Causæ testi
one, alios Testes, si potest nominādi & producēdi plenā & liberam ha
beat facultatē. Si uero nō poterit alios Testes nominare uel habere, præ
ter eos quibus obijcitur sententiā Excōmunicatiōis, Volumus, quod is
ad cuius instantiā fuerint Excōmunicati, debito modo scilicet, cū suffi
cienti fideiussoria cautiōe, uel iuratoria depositiōe, cum reuerentia aut
satisfactione requiratur, & petatur, quod eisdem Testibus Excōmuni
catis ad perhibendū tantūmodo Testimoniū & subueniendū ueritati (ne
ueritas opprimatur) beneficiū absolutiōis impendat. Quod si Excō
municator premissio modo petitus pro testimonio perhibendo benefici
um denegaret absolutiōis huiusmodi, postulātes ueniā & absolutiōnē
quantū ad Deū censeantur obtinere. Volumusq; & decernimus, quod
extunc absq; uulneratiōe Causæ testimonia eorundē Testium per Iu
dicem recipiantur, & habeant ipsorum testimonia firmitatem.

*Kacz. M. Vif. 1368.
si Testibus in causa
productis obijciatur
excōmunicatio, nec
producent alios ha
beat, obijciatur illi
absolutio ad cautionē
aut promissionem.
Quæ si non esset cō
cessa, censeantur ab
soluti esse, testimonia
eiusque uelut idonea
perhibeant.*

218 **In probatiōe bonorū venditorū cōsan**

guinei, qui cōmuniter in Contractib. mediatores sunt, licite testificabū
tur. Videat Lib. iij. cap. vij. art. iij. fol. 501. de Rebus creditis.

*Kazimirus Vifilio.
De probatiōe uero
possessionis per Testes
uide lib. 3. ca. 18. ar.
1. folio 539.*

Si Testis Limitū nomine Nobilitatis

fuerit culpatus. Vide Li. j. ca. xiiij. art. iij. de Officio Succam. fo. 160.

sigism. Petric. 1523

Quomō uero Nobilitas p Testes pbet

Vide Lib. j. cap. xv. artic. j. de Nobilitate Regni inculcata.

na ij Notarij

Notarij p Testiū depositiōib. 3. gros. ac

Kaz. M. Vi. 1368

Statuimus, quod Notarij Terreſtres a Teſtibus produ- (cipiāt. L. iij).
cendiſſi ſcribere & ſignare eorū dicta oportebit, recipiāt tres groſſos.

37.

Idem Rex.

Officiales vero a pducēte Teſtes 4. ſco:

37.

De eodem ſi mentio
ſupra cap. 12. ar. 1. de
Min. ſterialis officio.Item volumus quod Officiales ab uno quoq; pro- (tos tollāt, Lex v.
ducēte Teſtes, habeant quatuor ſcotos.

Idem Rex.

Forma Iuramēti ne mutetur. Lex vi.

At ſi Officialis alias Vozny aliter formam Iuramenti Teſtibus di-
xerit, quam eſt mandatum, & de hoc conuiſtus ludicio fuerit, perpe-
tuo de Officio deponatur. (turum recepit.

37.

Conſuetudo.

Cauſa cadit, q nō pbat id, quod ſe pba:

Si quis in Citationē uel in Cōtrouerſia ſua recepit ſe probaturū aliqd,
eaq; de cauſa retulit ſe ad Librū Actornm, lus aliquod, Miniſterialis
Recognitionē, Teſtes, ad aliudue aliquod ſummū Cauſæ ſuę fulcimē-
tum: neq; eo probat, quo Cauſam ſuam lucrari uoluit, perdit.CAPITVL. XX. (pœnis.
De Lite penden. p Arbitros trāſacta, ac

PRAEFATIO.

Præſtat Arbitri quā
Iudicis ſententiā aus-
dire.Arbiter ſemel electus
reſci nequit.ſi in duos compro-
mittatur.Qui proprie dicitur
Arbiter.Numero impari Ar-
bitros eſſe oportet.

Quia Litis, ut alia, aut belli, incertus eſt euentus, certiffima aut alterutrius litigantium miſeria: is mediufidius rebus ſuis optime cōſultum iri cupit, qui conſentiat Aduerſario ſuo, & ex æquo ac bono cum eo tranſigat de Lite, potius quā aleam Iudicii experiatur. Arbitri enim ob id in auxilium Iudicium Ordinariorū moribus hominū ſunt recepti, qui inter diſceptantes acceptis vadib, vel Vadio interpoſito, ex æquo bono de Lite ſtatuunt. Et ab initio qdem nemo cogitur Arbitrum ſuſcipere, ſed ſuſceptū recuſare nequit, etiā ſi grandī aliquo vicio ſit obnoxius. Si aut in duos cōpromittatur, alter ſine altero ſententiā ferre nō poteſt, niſi adiectum ſit, eos poteſtatē habituros in ſolidum. Ut aut cōditio Arbitri inſpiciatur tempore cōpromiſſi, Ita in Iudicem Ordinariū illius Cauſæ nō ſolet cōpromitti: quod alia corā Arbitris, alia corā Iudice iudicandi ratio eſt, tamenſi & is Arbitr proprie dicitur, qui inter Partes Iudicis aſſumit Officiū: nō qui amicabiliter cōponit, alioqui niſi Arbitr ſententiā ferendā habeat poteſtatē, cōpromiſſum nō valet. Impari aut numero ſunt Arbitri eligendi, ne duo vel quatuor forte ſecum diſſentiendo, ſententiā irritent, quæ a Parte maiori lata, eſt ſequenda: ſi tamē pōderentur calculi, nō tantū numerent. Duorū ergo ſententiā, diſſentiente tercio, ſi modo adſit, valet. Quæ etiā neq; mutari, neq; ex cauſa erroris forte admiſſi, corari poſſit. Alioqui ſententiā incerta, nulla eſt. Arbitr etiā ſuper pœna pronuntiare nequit, Si aut per Arbitrum ſtet, quominus ferat ſententiā, cogitur pati, ut denuo in ſe Partes cōpromittant, alioqui ab Iudice Ordinario eſt ad id cōpellendus. Si aut Terminuſ prorogatur, fideiuſſores denuo promittāt, vel ſimiles alii adhibeantur. Et cōpromiſſum qdem heredes nō obligat, niſi ſecus fuerit cautū, ſententiā tamē ad heredes porrigitur, etiā ſi fuerit iniqua, nullaq; illorū mentio premitatur, niſi fortaliſ alter illam tranſire ad ſuos heredes nollit: tunc enim neq; etiā ad alteriū tranſiret. Quod ſi Pars aliqua in Terminuſ abſit, vel Arbitrum impediāt: pœnam interpoſitā Pars præſens & cōſentiens lucratur, nō Cauſam: niſi ita fuerit conuentū. Legatuſ aut cogitur corā Arbitro litigare, in illis præſertim caſibus, in quibus corā Ordinario Iudice cogeretur, & nō aliter. Ut vero Iudex, ita Arbitr in re ſua nemo eſſe poteſt, Cōpromiſſum etiā ſimpliciter a Partibus factum non eſt

factum, nō est ad futuras Lites trahendū. Quod si Arbitrarius efficiatur ostendaturq; esse inimicus Partis, exceptiōe doli ab officio submouebitur: Porro nihil ultra potest Arbitrarius, nisi ad quod se Partes sua sponte submiserunt: alioqui impune illi nō pareat. Arqui de causa meri & mixti imperii, vel de causa status nequit cōpromitteri. Transactio etiā metu facta, qui potest cadere in cōstantem virum, non valet. *De quibus causis lra* *si prohibemur* militerq; cum eo, qui dolo inductus sit ad transigendū, inualida est transactio. Nō si tamē eo dolo qd' q's metuebat concertatorē fore superiorē in causa; ob hoc enim ipsum transactio inuitur. Prohibemur tamē transigere super nōnullis causis puta super matrimonio dissoluendo, quod cū publice semel cōtrahitur, nō separatur ab homine. Item de rebus Ecclesiasticis quæ speciē haberent Simonia. Super Criminalibus etiā causis, nomine quorū publice poenā sumi interlit, non transigitur: nisi fortassis accusator illud probare nequeat. Quod si Reus transigere cupit, prodat crimen suum. Legitime vero facta transactio æquipollet Iudicato: quæ etiam non dissolvitur, nisi Partium cōsensu. Nisi vero legitime sententiæ Arbitri pares atur, ad Capitaneū tanq; Ordinariū rei Iudicatæ executorē Iure victor remittat.

ARTICVLVS I.

Quod Lite pēdente impune cōcordia

inuitur, poenæ aut legitime decretæ tantū pro Rege per Capitaneos exiguntur. Vide Libr. I. Cap. xij. Artic. xxvij. folio 242.

Vsu etiā obseruatur quia Lite pendente nihil in causa innouari pōt. Mediatōres & Arbitri possunt esse consanguinei. Vide Libro tercio, Capitulo septimo, Articulo primo, folio 507.

De Arbitris ab Iudicio datis, uel sponte receptis.

Mediatōres & Arbitri de Iure dati inter aliquas Partes pro quacūq; Controuersia cōponenda, aut diuisione facienda: Si postea ad Iudiciū pro recognoscenda cōpositione per eos facta per aliquā Partem fuerint vocati Iudicialiter, tum debet eis plena fides adhiberi absq; omni Iuramento. Et sufficit Parti Arbitros & Mediatōres ex sua parte locatos ad Ius producere. Si vero aliquæ Partes extra Iudicii autoritatē per certos Arbitros suos concordiam aliquā inter se fecerint, tum si Pars Citata eandem concordiam neget, aut affirmet cōtra Actorem, educit se Arbitris suis sicut cum aliis Testibus. Et hoc ita est intelligendū, si nō fuerit Vadiū in tali cōcordia per Arbitros appositū. Nam in tali casu Actor seu Pars probans concordiam cōtra Partem negantē docet Arbitris suis, & Testibus supplet, mediā re Iuramento tam Arbitrorū quā Testium, & isti Mediatōres possunt esse fratres & consanguinei inducentis, iuxta consuetudinem Terræ.

Consuetudo equitatis plena,

CAPITVLVM XXI.

De Actorum Terrestrium Positione.

Tamet si Reip. fortassis expediret, vt ad Libros publicorū Actorum, & in quos libet Municipio, & semper pateret accessus: nihilominus quia e contrario hec ipsa facultas in stata tempora est distributa, reprehendi non debet. Neq; enim Iudex Prouinciæ cum suis Collegis perpetuo, & vbicq; ipsis Libris assidere: & vbiq; hominum seruire potest, credere aut suffectis personis hanc Prouinciā per Leges non potest. Idcirco ad remediū huius ipsius moræ, & Actorum Castreū annuus vigor, & Librorū Terrestrium post singula Iudicia statis temporibus Repositio introducta sunt. Cui quidē Actorū Repositioi Notarius cum Camerariis preest, & tantum Recognitiōes cōtrahentiū suscipit, deq; profugo Kmetone, exemendisq; bonis obligatis cognoscit. Quæ qdem formula seu species Iudiciorū publicorum Capitulo de Condemnationib. & sententiā merito fuit præmittenda: quod in eadem itidem Condemnationes exercentur, & sententiæ dicuntur, de quibus sequenti agitur Cap.

PRAEFATIO.
Cur Actorū Terrestrium Repositio introducta est?

Qui præsumt Actorū Terrestrium Repositioi, quid agatur in ea?

Positio Actorū publicetur, Lex I.

Vulad. 129. Cracon. & Variba 1423. Et quia ex Actis Terreſtribus, ſeu ex Libro nōnulli Literas habere & 45.
extrahere tempore debito cupiunt: Quapropter prouidendū eſt, Quod
Iudex debeat per Miniſterialē publice, quādo opus fore uiderit, procla-
mare, quod in tali Diſtrictu, Loco, & die tali, Liber ſeu Acta ad extra-
hendas Literas aperiētur, Quocirca iſs, q̄ eas habere uellēt, ſeu affectēt,
Ex Stat. ſigif. 1543. ¶ Positio uero Actorum Terreſtriū etiam ſub tempus (pateant.
Comitiorum Regni celebrari debet.

ſigifm. Petric. 1519. Notarij poſitiōi Actorū interſint, L. ij. 25.
Notar. Ter. circa Po- ſitionē Lib. praeſentes eſſe debēt, alioqui po- na ſtat. puniuntur, et Electio ad Pala. & Nobilit. deuoluatur. Notarij Terreſtres ſint praeſentes circa Poſitionē Librorum Terreſtri-
um, & ſi moniti ſecus fecerint, poena Statuti puniātur, Et Electio de mo-
re ad Palatinum & Nobilitatē deuoluatur. SIMILIS.
mentio li. 1. cap. 6. de Pal et li. 4. ca. 1. ar. 1. de Notar. offic. Notarij praeſentia ſua tam iudicijs Terreſtribus, quā Poſitioni Libro-
rum, & alijs luridicis Actibus interſint.

ſigifm. Craco. 1532. Quæ eſt Notarij & Camerarior. ptās, L. iij.
10h. Alb. Petr. 1496. Terminos uero ac eorū iudicia Statuimus in Terris & Diſtrictus ſin-
Termini iuxta con- ſuetudinē celebrētur. gulis, ſic ut cōſueuerunt, teneri celebrariq̄. At ubi pro aliqua uice cele- 97.
brari nō poſſent, pro qua celebrāda erant: nihilominus pro eiſdē die &
loco, in quibus ipſa iudicia fieri cōſueuerunt. Volumus & decernimus,
ut totiens quotiēs iudicia celebrāda erāt, ad minus. ¶ Notarius Ter-
reſtris perſonaliter ſub eadē poena, per eum, ſi ſecus fecerit, ſoluēda, quā
ad Iudicem & Subiudicē abſentes cōſtituimus, una cū Camerarijs, ſi ce-
teri Officiales uenire nō poſſent, cōſtituatur cum Libris iudiciorū. Co-
ram quib. Notario ſ. & Camerarijs homines ad Librū ueniētes Inſcri-
ptiones facient in Libro, aut deſcribant: prout cuiſlibet inſcribendi uel
deſcribendi neceſſitas incumbet.

Etia p kmetone pfugo in Actorū Po-
ſitione iudicatur. De quo Lib. I. Cap. xvij. Art. viij. fo. 147. de profugis
Kmet. & fol. 512. de Exemptiōe bonorū uide. SIMILIS.
ſigifm. Craco. 1543. Camerarij cum Notarijs iudicēt pro Kmetone profugo iuxta Statutū,
etiā ſi Poſitio Actorum intra Comitiorū Regni celebrationē cōtingat.

Etia pro exemēdis bonis hic iudicatur
Vide de eo omnes Leges Lib. iij. Cap. vij. Art. I. fol. 512. & 513.
SIMILITER pro bonis redimēdis de manib. D. Dotalicialis ſecūdo mari-
tatæ, hic iudicari poteſt. de quo uide Libro iij. Capitulo vi. Articulo
vi. folio 497. de ſecundis Nuptijs. SIMILIS.

ſigifm. Craco. 1543. Camerarij cum Notarijs iudicent pro exemptiōe bonorum iuxta Sta-
tutum, etiam ſi id fieri intra tempus Comitiorum Reg. contingat.
In Maiori

In Maiori vero Pol. Tenuarius bono:

rum, etiā corā Iudicio, uel Officio Castreñ. cōuentus pecuniam recipiet. Vide hoc Statutū supra Libr. I. Cap. xij. de Capitan. Articulis Art. xi. & Lib. iij. Cap. vij. Art. i. fol. 53. idē de exemēdis bonis obligatis.

Quod aut licet grauato & a sentēcia No

tarij mouere, & quod, nisi moueatur sentēcia eius transit in rem iudicatam. Vide infra Capitulo xxv. Artic. i. de Motiōe iudicum.

CAPITVLVM XXII.

De Condemnatiōe ac Sentēcia.

Atqui ne alteruter litigatorū sistere se cesset, vel iuste sentēciæ metu, vel ut **PRAEFATIO.**
 Aduersariū Dilatiōibus fatigaretum Actor Reum quouis modo cōtumacem, aut **Condemnatiōes uel Es**
 etiā nihil Iuridice agentem, aut si non probet quod assererat, vel se probaturum **uisiones cur introdu**
 recipiebat, post Iudicis edictum, in Lucro Causæ, damnisq; cōdemnet, aut e con **ue sint & quando**
 trario iisdem de causis Reus ipse Actorem euadat, ne Lites trahantur in infinitū. **locum habent**
 Iniusta tamē Condemnatio, vel Euasio sedente adhuc Iudicio arrestari potest, ut **locum habent**
 supra diximus: cum ea protestatiōe, quod cum Aduersario Iure experiri cupiat.
 Post ea tñ Actor Reū pro Lucro, quā Reus Liber pro pœna septem Marc. pec.
 ad satisfaciendū pro futuris Terminis: vel alioqui intra tempora ab Iure definita,
 concitet: ne Lucrum utriusq; irritetur. Quod si fortasse Partes cōpareant, tum ve **si Partes cōpareant**
 ro Iudex (Iuris æquabilis decernendi gratia constitutus) pensculatis omnibus **qua prudentia, equi**
 circumstantiis (ut sunt illæ, quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quādo) **late & grauitate tua**
 Index sit pronior ad absoluendū quā ad condemnandū Reum: si qdem nihil A **lex ferat sentēciā**
 ctiori debeat. alioqui non exempla, neq; præiudicata, sed veritatis, Legum, iusti **locum habent**
 rationes, atq; Partium Cōtrouersias secutus, id quod de causa sentit, vel pro toto,
 vel pro interesse, diserte, mature, & grauitate decernat: ita, ut neq; superiorē Iudicē,
 neq; etiā cōscientiæ suæ remorsum, inprimisq; Dei Iudiciū nihil reformidet. Cū
 aut Iudex siue bene, siue male semel officio suo defungatur: sentēciā suam, anteq̃ **sentēcia anteq̃ effen**
 quā illam efferat, vel statim atq; extulerit, in Librum Actorum ab Notario refer **ratur, uel statim pos**
 ri curet: ne vel obliuione obliteretur, vel vaframento muretur aliquo. Quod si ab **ita quam fuerit elas**
 ea aliqua Partium non appellauerit, in rem aut Actio dirigitur, satisfiat sentēciæ **tu, scribatur.**
 per traditionē possessionis intra duas hebdomadas. Quæ si denegatur, Iure victor **sentēcia Iudicis sa**
 ad Capitaneū sub quo bona Iure victi cōsistunt, remittitur, propter Iudicati ex **tis fiat intra duas die**
 ecutionem faciendā. Si aut contempto Iudicio Iure victus discedit, neq; audit cō **rum septimanas.**
 tra se Decretum, pœna insuper 14. Marcar. punitur: & nihilominus intra duas se **si Iure victus ab Iud**
 ptimanas satisfaciit Iudicato, vel alioqui a Loci Capitaneo satisfacere cogetur. Si **dicio discedat**
 vero in personā dirigitur Actio, hoc est, quia Reus hoc vel illud nō fecerit, aut nō **si in personā Actio**
 soluerit: itidem intra duas dierū septimanas facere, vel soluere tenetur, nisi vero fe **dirigitur**
 eerit, vel soluerit, Terminus ad futura Iudicia propter Lucrum decernendū Acto **In Causa Criminali**
 ri cōseruatur. At in Causa Criminali statim atq; Reus sceleris personaliter fuerit **statim Reus sceleris**
 conuictus, si in corpore sit puniendus, pœnæ addicitur: vel alioqui si abest, ad hanc **conuictus dat pœnas**
 ipsam pœnam sustinendam concitatur. Hoc certum est quia in omni Actione **aut saltem ad eas suq**
 statur condemnatiōi, vel sentēciæ, a qua nō sit appellatum, etiā si fortassis contra **sinendas concitatur.**
 absentem, in defensum, & ignorātem feratur: si modo fuit legitime Citatus. Quod **Qua deum senten**
 si fortassis sentēcia die festo, vel extra tempus, ac locum legitimū, cōtraq; formā, **cia rata sit uel nō**
 ac ordinem Iudiciorū feratur, est nulla. Quod si etiā sentēcia nō contineat in se **et tantum pro inter**
 condemnationē Rei, vel absolutionē, aut saltem æquipolens, nō habetur pro dif **esse Actor agit**
 finitiua. At si Iudex Partes ad concordia hortetur, ab Liteq; reuocet: neq; sentē **esse Actor agit**
 ciam ferre, neq; Actionē tollere videtur. Valet aut sentēcia de futuro, si depen **esse Actor agit**
 deat ab Iure, quod est de præsenti: si modo certam quantitātē rei quæ petitur cō **esse Actor agit**
 tineat. Quod si pro interesse suo Actor agit, pro interesse quoq; Reus cōdemne **esse Actor agit**

*Interesse quid, & q
multiplex sit*

tur. Interesse aut, est æstimatio damni emergentis, aut Lucri cessantis, ratio ali
cuius cessatiōis, aut facti, contra pactum, vel bonos mores; vel alioqui culpa debi
toris proueniens. Secundū aliorū aut sententiā Interesse dicitur, iusta alicuius vs
tilitas. Interesse aut aliud est publicum, aliud priuatum. Publicū, est reparatio sta
tus publici læsi propter cessatiōē, vel factum alicuius iniustū contingens, quæ
commode æstimari nequit. Priuatum vero est omne quod nō est publicum & æ
stimari potest: sed & in Ciuitate Interesse quoddā publicū consistit, vt pote, quia
interest publice cloacas purgari. Item in Criminalib. vt pote quia inrerest crimin
na non remanere impunita. Dicitur etiā Interesse tam Reip. quā priuatū, vt hoc
vel illud scelus ultione coerceatur, vel damnū refundatur, æstimetur, petatur, aut
iudicetur, atqui omnis prolixitas Interesse tam in damno æstimādo, quā in Lucro

*si non a cōpetenti iu
dice aliqd iudicatur.*

petendo, vel Legibus, vel Iudicis arbitrio coerceatur. Tantū aut valet Iudicis pros
prii auctoritas, vt tam in publicis quā in priuatis rebus sententiā a non suo lata
Iudice, sed tantū ad certā rem delegato, vel alioqui ab eo dato a quo dari nō debue
it, vel contra Ius diuinū & naturale pronunciata, etiā nulla appellatiōe interpōsi
ta, nulla sit, firmitatēq; Iudicati non habeat. (Sententiā enim est, rei aptæ, coram

sententiā quid est?

cōpetenti Iudice, in dubiū versæ, rite, Iudicialiter, interlocutorie, vel definitiue

*De poena Iudicis cor
rupti.*

cum assignatiōe Causæ humana veritas declarata) E contrario vero si Iudex pec
cunia corruptus, siue in priuata, siue in publica, siue etiā in fiscali Causa, male ius
dicauerit: amittat Actionē is qui diffusus iustæ Causæ in corruptela pecuniæ spē
posuit, quod qdem si Iudici obiectum fuerit, Iuramentoq; se expurgauerit, delas
tor Lite cadit. Alioqui nisi Iudex sese expurgauerit, crimē agnoscere, & poenam
tam sibi quā datori vel promissori consciscere viderur. Quod si rite omnes circū

*sententiā a quo rescin
di potest, uel nō pōt.*

stantiæ & solennitates in iudicando obseruatæ fuerint, etiā ipse Iudex sententiā
suam, vel antecessoris sui retractare nō potest: nisi fortassis ex iusta causa restitua
tur in integrum, et ab appellatiōis Iudice, vel cōsensu Partium: nō aut rescripto

*In sententiā fiat men
tio fructuum alias
damnorum.*

Principis retractetur. Cum aut post laram sententiā Iudicis Officiū expiret, om
nino si Iure victori bene consulendū est, in ferenda sententiā Iudex iuxta Citati
onem faciat mentionē fructuum amissorum, vel, vt nos dicimus, damnorū ex rei
occupatione, vel facti nō prestitutione secutorū: Ac proinde sententiā cōprehendā
tur, vel alioqui ad Iudicem propriū æstimatio illorū remittatur. pretereaq; pœ

*Victus pœnis adigas
tur ad satisfaciendū
iudicato.*

næ minores maioribus premittant, quibus victus eiusue heredes præstare iudis
catum coganē. præsertim si mala fide possedit, vel nō fecit, aut, quāuis bona fide
possedit si ante Litem contest. non reddidit, vel non fecit. post absolutum enim

*De fructib. & Lit
um expens.*

Iudicium, non licet alterā Litem consurgere ex Litis primæ materia recens des
nita. certe si Actor Criminalē Causam non prosequat, pœna talionis punitur. si
aut a Ciuili destiterit, in expensis Litis & aliis dispendiis alibi gentium cōdemnas

*Rei Iudicata stans
dum est.*

tur, ne scilicet temere vel dolo quis litiget. Et ne Lites crescāt in immensum, Res
bus iudicatis stādum est: nisi fortasse cōdemnatus probet Actorē possidere id qd
furto, alioque modo amississe videbatur. sic enim contra iudicatum exceptiōe doli
opposita sese tueretur. Res tamē inter duos acta terciō nō præiudicat. ne tum qd
dem si nostro nomine aliquid, sine tamē nostro mandato, aut ratihabitione fece

*si Iudex in supputa
tione summe pecu
niarie errauerit?*

rint. Si vero Iudex in supputatiōe seu quātitate summæ pecuniariæ quæ peteba
tur, augmento vel detrimento eius, errauerit, Partesq; ratum habuerint, statur eis
sententiæ. Nec dissimile est ab eo, quod Actor & rem, & pœnā, seu vadium vñō

*Res & pœna uno Li
bello peti possunt.*

Libello petere poterit. propter Instrumenta vero denuo reperta nō retractat sen
tentiā. Qui vero petit Dilationē ad soluendū, is vtiq; sententiæ cōsentire viderur.

*si post sententiā in
Instrumenta reperian
tur noua?*

quod si etiā appellauerat, appellatiōi renunciare viderur. Porro Liber Actorum
publicorū etiā mortuo, vel ex causa remoto Iudice, fidem facit: qd Actorum Li
ber fidem publicā habeat. At si ita forte vsu veniat, vt Aduersarius Iudicē circū

*Libris Actorum cre
ditur.*

ueniat, quo minus rectum curuo dignoscat: tum læsus omnino cogitet, conscien
tiam ipsiusmet Aduersarii, ac Deum, tam iniuriæ suæ quā doli semper fore Iudis

*si Aduersaris iudi
cem circūueniens de
lictū impune ferat?*

ces, ac ultores: se aut breui acerbitate iniuriæ aliunde leuatū iri: vt appareat in nu
meris gradibus læso iniuriosum miseriorē, istumq; præ illo maiore cōmiseratione
digniorē esse. Et quāuis res Iudicata vel cōdemnatiōe, vel absolutiōe Rei cons

*Qui & qua ratione
restituuntur in integrū*

tingat. Attamē cōplures sunt casus, propter quos vel obligatiōe irretiti, vel Iudic
cio victi restituunt in integrū. vt minores, furiosi, serui, & vxores, si quid sine

Tutoris,

Tutoris, Curatoris, Domini, ac viri auctoritate alienarent, vel Litem cōtestarentur. Restitutio tamē concessa eisdem, nō prodest Fideiussori, vel eorū Curatorib. legitimis. At frater senior si pro communi cum fratribus agens causa cadat, iunior eam ne renouet, vt supra Lib. 3. Cap. 4 fol. 477. diximus: finium regundorū Actione excepta, vt etiam supra Lib. 1. Cap. 14. fol. 262. est expressum. Perindeq; & in aliis Causis restitui nequit minor, si veniam ætatis a Principe Iudici intimatā impetrauit. Sed & maior succedens minori defuncto, similiterq; & ii qui Reipub. causa absunt, vel in carcere, aut ab hostibus detinentur, ac reuersi, infra tempora de Iure statuta habent restitutionis beneficium, pro ratione Causæ in Ordinario vel Principis foro Actione rescissoria petendum.

ARTICVLVS I.

De Re Iudicata antiquo Processu Alex.

1. Rem qdē Iudicatā, duobus modis scimus in Iure obtineri, aut enim
2. hoc fit, per sententiā definitiuā, aut cum Citatus, in Termino perēptorio in Lucro cōdemnat: de qua Cōdēnatione supra uideat ca. xv. ar. iij. fo. 642

Alex. in suo Iuris antiquo Processu.

Ad Idem.

Si per sententiā diffinitiuā, tunc fit etiā dupliciter, aut fit præsens Citatus circa Iudiciū, aut sit absens, sed per Procuratorē cū Procuratorio sententiā diffinitiuā contra se Iure decernente scit reportari: Si præsens erat Citatus, cōtra quē sententia diffinitiuā promulgatur: tunc, aut satisfacit, ut Iuris est Rei Iudicatæ: aut rebellis a Iudicio absq; paritione recedit. Si satisfactorius aut sententię pariturus est: faciet istud cōmode, aut per cautionē fideiussorialē, aut per certam Inscriptionis obligationem, aut per bonorum obligationem. AD IDEM.

Iste Processus in executione sententiæ reo fertur ad illam executionē quæ lib. 1. ca. 12. ar. 28 fol. 243. extat conscripta.

Si autē rebelliter a Iure recedit nulla satisfactiōe Rei Iudicatæ, aut paritione facta: extunc per Actorem cōdemnatur in poena triū Marc. quæ dicitur pyathnadzyesta Parti, & alia poena simili Iudicio: Propter quā rebellionē Rei Iudicatæ, quod Iure cōuictus non satisfecit: Sed ab Iure rebellis recessit, cōdemnatur uno & eodē actu Regiæ Maiestati in poena xiiij. Marc. quæ dicitur syedmadzyesta. Et Ministerialis datur Victori de Iudicio ad pignorandū eundē conuictū in bonis suis, in Perlucris, & poenis suprascriptis. AD IDEM.

Adueniente tandē proxime futurorū aliorum Terminorū tempore, Actor corā Iudicio Ministerialē statuet, & recepta a Ministeriali Recognitione, petit iterū dari Ministerialē ad Intromissionē, cui petēti dat idē Minister. in Perlucris ad Intromis. in bona cōuicti. AD IDEM.

In alijs proxime futuris Terminorū Iudicijs, tanq; in ultimo & finali Termino, si Ministerialis corā Iure recognoscet, quia Intromissio ad quā fuerat per Iudiciū additus, denegata fuit: tunc primum datur ad brachium Regale, & de illo Iudicio ubi Causa agebatur remittitur Actor cum suis Perlucris ac Literis executorialib. ad loci Capitaneū, ad intromittendū eum de brachio Regali. AD IDEM.

Si autē Citatus non est præsens circa Iudiciū, sed suus Procurator cū Procuratorio, cū sententiā diffinitiuā contra ipsum promulgatur: tūc

Concittatio ad satisfaciendū propter quid sit introducta;

insuper fit unus Terminus essentialis, uidelicet Concittatiōis. Quē in aliquibus Terris Regni sic interpretatur uulgari uti latinū sonat: In alijs uero dicitur uulgari nostro przypowvyezczony ad satisfaciendum pro Re Iudicata, seu Perlucratis, & Iure acquisitis, ea ratione, quia fortasse nollet scire cōuictus in Iudicio absens de Re Iudicata. Ideo Concittatio ad hoc est in Terminos Iudiciorū introducta, tanq̃ monitio & auisatio (ut ille s. qui est cōuictus, & cōtra quem absente, sed per Procuratorem suum cōparentē, in sui absentia sententia diffinitiuā prolata fuit) pareret Rei Iudicatę, & pro conuictis satisfaceret.

Ad Idem.

In quo Concittatiōis Terminō si cōparet, decerni cōsueuit ut Rei Iudicatę satisfaciatur: satisfacere aut̃ debet, sic, ut prius est descriptum.

Ad Idem.

Et si rebellis recedit, extunc cōdemnetur ut prius cōtra rebellem est descriptum. Et fit Processus in Executiōe Rei Iudicatę, ut supra scriptū est, ad brachium usq̃ Regium, de quo infra uidebitur.

A R T I C V L V S I I .

**Alter Proceſſus in exequēda Re Iudicata
In iudicādo ac decern. Iudex qd videat**

Kaz. M. Vifl. 1368.

¶ Cum in Causarū processibus apud iustos Iudices nihil habeat odium uendicare, uel fauor usurpare, timor præualere, aut premiū iusticiam euertere: sed gestāt staterā in manibus æquo libramine lances appendentes, ut in cōcipiendis & ferendis sentencijs solum Deum præ oculis habeant, nec uelut famę suę prodigi, & persecutores honoris, cōtra suam conscientiam & iusticiam per gratiam aut per sortes quitquam faciant Partis in grauamen.

**Pro surrepticia Citatiōe decernit̃ solū
mō pœna, & nō cōdēnatio & pœna simul**

Conf. Ter. Cr. 1505

Item dum aliquis postulat, & condemnationē alias odbyczya, & pœnam pro Citationē mala: non condemnatio, neq̃ utrumq̃, sed pœna duntaxat decernatur petenti.

124

**Sentencię inscribātur, deq̃ similibus
causis similes sint.**

*Kaz. in Nyss. 1454.
Idem cap. 3. 47. 2.*

¶ QVOCIRCA cum in aliqua Causa in Iudicium deducta super aliquo Articulo audita propositiōe & responsiōe fuerit in Iudicio sentenciatur, quod illa sententia in Librū Actorū inscribatur, ut postea super eodē Articulo, uel eius simili, similis sententia proferatur.

Quod im-

Iudicio cōuictus capiatur. Vide Lib. I. Cap. xij. Artic. xij. folio 227.

Iudicato ſatiſſiat, vel fideiubeatur non recedendo ab Iudicio.

15. **¶** Alioquin cū aliquis iudicatus, & cōdemnatus, iuſſuſq; ſatiſſacere Kaz. M. Viſi. 1468.
uel ſufficientē fideiuſſoriā cautionem facere cōtempſerit: Et de Iudicio
per ſuam rebellionē diſceſſerit, non præſtita prædicta cautio: Volumus
quod prædicta poena in præmiſſo caſu noſtrę Camerę applicetur.

Similis.

34. **¶** Si uero Citatus perſonaliter corā Iudicio ſiue in primo Termino, ſigim. Petric. 1523.
ſiue in ſecundo paruerit, factaq; reſponſiōe ad obiecta Actōris in Cauſa idem ſupra cap. 17.
ſua ſuccubuerit, & nihilominus ab Iudicio rebelliter reſceſſerit, Victori art. 1. folio 552.
pro re Decreta ſiue Lucrata nō ſatiſfaciendo: talis rebellis in poena xiiij.
Marca. pec. cōdemnetur: & illi Victori dabitur Miniſterialis ad intro-
mittendū eum in cōuictis ſiue Lucratis, in bona Conuicti, tam in ſum-
ma principali, quā etiam in damnis & poena expreſſa: & procedet cōtra
Victum, ut ſupra Lib. I. Cap. xij. de executione rei Iudicatę.

Si Vict⁹ etiā tact⁹ diſcedat ab Iudicio.

121. **¶** Quod ſi inſup aliq; Iure uictus per Miniſterialē tactus recedet a Iure, Conf. Ter. Cr. 1505.
ſatiſfactione Victori nō impenſa, ut præmiſſum eſt: debet cōdemnari
in Perlucro, pro eo toto pro quo tactus eſt. ſed ſi pro poena tactus fuerit
& recedet nō ſatiſfaciendo pro ea: extunc aliam poenā ſuccumbet, uide-
licet Marc. tres Iudicio, & Parti alias tres. pro quibus ſtatim debet con-
demnari in Perlucro.

Olim quidem debitum conſeſſum in decemocto ſeptimanis ſoluebatur.

37. **¶** Quia uero ob graue debitum rixę plarūq; ut pote ſexaginta, trecen- Kaz. M. Viſi. 1508.
tarum, aut pluriū Marc. ſuſcitantur: quod tantū debitū breui tempore
prouideri, ac inopinate & ſubito ſolui nō poteſt. ex gratia cōferendum olim debitori conſeſ-
ſo induciæ 18. ſepti-
man. ad ſoluendum
concedebantur.
Statuimus, ut decem & octo ſeptimanis Terminuſ inſiſſiuſ ad ſoluē-
dum ſtatuatur & obſeruetur, pro primo ſ. Termino ſex ſeptimanę, pro
ſecundo alię ſex, pro tercio ultime ſex ſeptimanę.

Sed iā Victori in bona Intromiſ. datur.

124. **¶** At iā cum aliq; Citatus fuerit pro quacūq; re pro qua non inſcri- Conf. Ter. Cr. 1505.
pſerat ſe, ipſe aut Citatus nolens admittere ſe damnicari dat circa Iu-
diciū Intromiſ. tūc ſuſcipiēda eſt Intromiſſio in 2. ſept. per Actorem.
¶ Sed ſi citatur aliquis pro re, uel pro debito inſcripto, ſic quod Inſcri-
ptionē fecerat, quia debuit ſoluere nō dando Intromiſſionē, ſed princi-
pale ſeu ori-

pale seu originale debitū soluturus esset, prout se inscripsit: Talis si citatur, neq; in Termino satisfacit: Si Intromissionē Actori dare uellet, (quā qdē Intromiss. ne det, ipse Citatus in sua Inscriptiōe abrenūciauit) decernendū est, Quod Citatus nō aliter quā cū triplici poena triū Marc. Intromissionē dabit in re debita, usq; ad satisfactionem, & pro ipsa re principali, & pro poenis faciendā: quā Intromissionē Actor cum triplicata trium Marcar. poena recipere teneatur.

Ipse vero Actor mox post Decretum, presente Reo Victo iuret super damnis, vel si sit Reus cōtūmax, vel per Procuratorē paruit, id in Term. Cōcitationalio faciet. Cum iure uictus Victori Intromissionem dederit uel non, statim post Decretū uel in Term. Concit. uide Cap. xxiii. de Concitatione.

Iudex Partib; de oblita sentēcia Inter:

rogantibus mox respondebit, si eius memor fuerit, uel in crastinum responsum differat.

Kaz. M. Vist. 1368. ¶ Adhucimus hoc etiā, quod quādo super Iudicato dubitaretur, & ad 32. Iudicem interrogandū Partes sese reciperent, etsi ipse Iudex in memoria teneat qualiter iudicauit, statim sententiam dicere, uel in crastinum differre teneatur, nisi iam esset Libris Actorū inscripta.

Sentēcia transit in Rem Iudicatam a qua non fit Appellatio.

Kaz. M. Vist. 1368. ¶ Petrus agebat contra Mathiam Iudicem, quod in Causa quam 20. coram ipso habuit, iniustam & iniquam sententiā contra se promulgasset, a qua tamē sententia quādo ipsam Iudex idem tulit Petrus non prouocauit, nec appellauit: Nos itaq; huiusmōi sententiā Iudicis, quæ non fuit aliqua prouocatiōe suspensa, Declaramus transiisse in rē Iudicatam: Insuperq; prædictum Petrū ad poenam debitam pro Iudicibus spectantem condemnamus.

De memoriali uero pro re decreta Iudicio dari solito, uide infra Cap. xxvj. de alijs salarijs Colleg. Iudicij.

Consuetudo.

¶ Sed Actiōes pro finibus regūdis, & pro redemptione bonorū hæred. Condemnatione uel Euasione non sistuntur.

Allegatiōes etiā Partiū post sententiā factæ locū nō habent in Iudicio.

Consuet. a Maxouis
et mutua.

¶ Postq; uero aliqua Pars a sententia alicuius Iudicis appellauerit, & nouas allegatiōes, ac replicas in sua appellatiōe post latā sententiā fecerit, ac inscripserit, quæ ante sententiā ab eadē Parte in deductione Causæ dictæ & productæ nō fuerint: tales nouæ allegatiōes Partē appellanti iuuare non possunt, neq; eas Iudex superior, ad quē appellatū est cōsiderare & iudicare debet, duntaxat illas, quæ in Actiōe ista ab utrisq; Partibus productæ & allegatę sunt ante sententiā: ex quibus dictus Iudex superior sententiā factā approbare uel retractare tenet.

Statuimus

¶ Statuimus quod pro Iudicijs iuste expediendis, & negocijs in Iudicium deductis scribendis fideliter, fiat unus Liber Indiciorum seu Actorum in quolibet Districtu. Ut cum in aliqua Causa in Iudiciū deducta, super aliquo Articulo, audita propositiōe & responsiōe, fuerit in Iudicio sentenciatur: illa ipsa sentēcia in Librū Actorū inscribatur, ut postea super eodē articulo, uel eius simili similis sentēcia proferatur.

¶ Quia etiā Iure cōmuni, diuersis Officialibus diuersa sunt negocia adscripta, quicquid ad Terrestria negocia, causasue Iudiciales pertinet, quæ in præsētia nostra peragi solent, hoc totū in Librum Actorum Terrestrium inscribi debet. Alias uero causas & negocia ad Cancellariā nostrā iuxta ueterē cōsuetudinē & Stat. An. 1538. remitti uolumus.

¶ Liber Terrestris cōpleto Iudicio remanere debet in loco, ubi factū est Iudiciū, tribus diebus pro dandis copijs Actorū petentib. eas.

CAPIT. XXIII. & XXIII.

Si Reus in Lucro cōdemnatur, concitetur ad satisfaciendum.

ARTICVLVS I.

SI Reus contumax fuerit in Lucro cōdemnatus per Actorē, tum uero per eundem debet cōcitari (alias ma bycz przypowyyeszon) ad satisfaciendū sibi pro his omnibus, pro quibus ipsum Citatū cōdemnauit in Termino peremptorio, in hanc sentēciam uidelicet.

SIGISMUND. AVG. &c. Qui te concitat alias przypowyyesza, ad soluendū & satisfaciendū sibi pro his omnib. pro qbus te cōdemnauit in Termino peremptorio in Terminis Terrestribus in B. iā proxime pręteritis iuxta suā Citationē in Lucro pro toto, qua te citaue- rat pro eo &c. & inseratur Citatio: & concludatur, loco responsurus, Iudicialiter satisfactorus.

¶ QVocirca in Concitatiōe non Iudicialiter respōsurus, sed iudici- aliter satisfactorus scribi debet, & tam de Iure, quā de cōsuetudine scri-

¶ QV i te concitat, alias przypowyyesza ad satisfaciendū & soluendū sibi Centum Marcas pec. per Iudiciū Terrestre A. in Terminis Terrestribus, in A proxime pręteritis ei super te decretis: & ad attendendū ipsum iurare super damnis exinde secutis: ideo ut stares & pro pręmissis omnibus ac pro pœnis ei satisfaceres.

¶ Quod si ipse Citatus in tali Termino Concitato nō cōparuerit, ex- tunc Actor faciet Astitionē Terminī Concitati, ex qua Astitione obti- nebit damnū iuxta suā æstimationē in Citatiōe expressam: quā habebit iā cōiunctā cū summa p̄cipali siue cōsēntiali in Citatiōe expressa sine lu- Tandem in eisdē Terminis: & in cōtinenti, debet ipsi Actor (rameto- ri Iudiciū addere Ministerialē Terrestrē tanq̄ Victori ad intromittē- dum eum in bona Citati siue Victi in summa Perlucrorū, tam summe

Kaz. in Nyss 1454
Liber Iudiciorum sit
unus in quolibet Dis-
trictu Terrarum sen-
tencię inscribantur:
ut in futurū parimo-
do casus similes iudi-
centur.

sig. Ang. Petr. 1550.
Omnes Astiōes Iudic-
ij Terrarum Re-
gentiā in Librū
Terr. inscribantur,
ut in Cancellaria
absoluantur.
Idem lib. 1. ca. 10. ar.
3. de Canc. fol. 203.
Kaz. in Nyss. 1454
Peractio Iudicio Li-
ber tribus dieb. in lo-
co Iudicij aperiendus.

sigism. Petr. 1529.

sigifonandus.
Formula Concitatiōis
post cōdemnationē
Rei in Lucro.

Conf. Terr. Crac.

Formula uero Conci-
tation. post latam sen-
tenciā hac est. licet
fortassis, non necessa-
ria, nam recte post
sentenciā inter prę-
sentes Partes latā, Vi-
ctor remittitur ad in-
tromittendū, ut supra
est descriptum.

sigismund. Pe. 1523.
si Concit. in Termi-
no non cōparuerit

principalis, quā damni, & poenis inde secutis: quæ poenæ concernūt A-
ctorem & Iudiciū ex Cōdemnatione in Lucro, & ex Aftitione Terminī
Cōcitati: & dabit ei Iudiciū Literas Perlucrorū: ipsumq; in defectu ad-
mittendę Intromiffiois ad loci Capitaneū, seu Capitaneos remittet.

Sed si Citatus in Termino Cōcitato cōparuerit, & uoluerit attētare A-
ctorem iurare super damnis: extunc licebit Actori super summā damni
iurare siue super integrā, siue etiā super minorem: quod erit in eius ar-
bitrio, non tamen augendo summam in Citationē positam.

sigism. Petric. 1523.

in prima Instantia
statur recognitiōi Mi-
nisterialis de possiōe
Citationis. In Termi-
no Conc. R. sig. de-
creuerat, quod Cons-
titutus propior est lu-
vamento proprio do-
cere quia de Citationē
nesciuit, quam Actor
Ministeriali probare.

¶ SI uero quis Cōcitatus cōparens negauerit se de sui Citationē sci-
uisse, casu quo Ministerialis Actori ad testificandū deesset protūc circa
Iudiciū, talis negans tenebitur iurare quod talis Citatio super quam
condēnatus est, nō peruenit ad eius noticiā, nec sibi de ea quitq; constat.
& nihilominus mox ibidē Actori respondere tenebitur super contenta
Citationis, & si postulauerit ab Actore Citationē ad respondendū, A-
ctor tenebitur ei communicare Citationem suam.

Conf. Ter. Cr. 1505.
Cōcitatus per Acto-
rem ad satisfaciendū
non potest se excusare,
nisi in casib. h. c. ex
pressis, unde apparet
quia in hoc Term. A-
ctor tenetur Concita-
to ostendere totum
Processum Causæ.

¶ CVM aut iam de Termino inter Partes cōuenerit, ipse cōcitatus
ad satisfaciendū nō potest aliquid sibi in auxiliū recipere contra Actor-

rem: excepto, si Condēnatio minus iusta esset in Perlucro: uel si nomen
Cōcitatus per Acto-
rem ad satisfaciendū
non potest se excusare,
nisi in casib. h. c. ex
pressis, unde apparet
quia in hoc Term. A-
ctor tenetur Concita-
to ostendere totum
Processum Causæ.

aliud esset scriptum in Citationē, quā in Concitationē. Nam si Concitatio
esset mala ex cōditionib. supius descriptis, tunc Actor amittit id, pro quo
¶ SED nemo propter errorē datę, Tituli, Dignitatis, & (citauit.
proprij nominis, abecedarij, aliorūue leuium defectuum in Citationē,
uel in Concitationē cōmissorum debet amittere causam. uide hoc Statu-
tum simulq; alia eiusmodi Cap. xvj. & xvij. de Exceptionibus.

Kaz. M. Vifl. 1368.
si quis iussus satisfac-
cere pro iudicato nō
satisfecit, nec fidei-
bet, quin rebelliter a
iudicio discedit.
Fuit eiusdē mentio li-
3. ca. 10. ar. 1. de Fide-
iussorib. fol. 528
li. 4. ca. 22. de Con-
demnatis iudicialiter
positum est.

¶ QVOD si aliquis iudicatus & condēnatus iussusq; satisfacere, uel
sufficiētē fideiussoriā cautionē statuere, hoc facere cōtempserit, & de i-
dicio per suā rebellionē discesserit, non præstita prædicta cautione, uo-
lumus quod poena xiiij. Marcar. nostræ Cameræ in eo applicetur.

sigism. Petric. 1521.
si victus dabit Intro-
missionē, referat Mi-
nisterial. ad Acta Ca-
streñ. sin minus Ca-
pitaneus defendet.
idem li. 1. ca. 12. artic-
ulo 30. folio 248.

¶ SI ergo Citatus Iure uictus (uigore decreti siue in Terrestri, Ca-
streñ, Colloquiali, Regali, aut etiā Conuēntionali Iudicio obtenti per
Ministerialē requisitus) cōsentiet Actori siue Victori Intromissionē,

& admittet pacificā possessionē in bona super quibus Perlucra perdu-
cta sunt, dando sibi in loco bonorū in præsentia incolarū possessionem,
& eorū obedientiā: extunc Ministerialis post factā Intromissionē faciet
Recognitionē cum Nobilibus ad Acta Castreñ. Districtus illius quod
Victus talis admisit Intromissionē, & possessionē in bona præfata, sic
ut præmissum est, Perlucrata. Quā possessionē si deinde Victor impe-
dire quouis modo niteretur, huius possessionis defensio ad loci Capita-
neum pertinebit, tanquam uiolenter expulsi & spoliati.

Idem positum est
supra li. 1. ca. 12. ar.
30. folio 248.

¶ SI uero Victus Intromissionē Victori denegauerit, tam post tale
ut præmissum est Decretū, quā etiā post Aftitionē Terminī Cōcitati,
contra non cōparentem: extunc idem Ministerialis qui fuit Victori de
Iure ad intromittendū additus cū Nobilibus sibi adiunctis coram loci
Capitaneō aut eius Officio Castreñ. facere debebit personalē relationē,
præfatū scilicet N. Iure cōuictum, Parti se uincenti Intromissionē Iu-
re decretam

re decretam

redecetā temere denegasse. Extunc idem Capitaneus loci, & eo absente
suus Vicegerens uigore præfatę remissiōis de Iudicio Terreſtri factę
citabit Victum Literis suę Innotescentię ad uidendū & audiendū se
Victorem præfatū in bona talia ex ui Perlucrorū Iure Terreſtri obtē-
torū, & in summa siue summis ibidē expressis auctoritate brachiū Reg.
¶ **V**LTERior ergo Executio rei Iudicatę uideatur Li- (intromitti.
bro I. Capitulo xij. articulo xxx. folio 243.

¶ **S**ENTencia uero transit in rem Iudicatā, a qua non est appellatū.
Vide supra cap. xxij. & infra de Mōtionibus cap. sequenti.

¶ **M**EMoriale aut unum soluatur in Termino Cōcicatorio a decre-
to, additiōe Ministerialis, & remissione ad brachium Regale.

32. ¶ **S**ED in nostra præsentia, uel corā nostro Capitaneo, uel quādo ge-
nerales Termini tenentur, Palatinisue uel Baronibus præsentibus, Iu-
dex iudicans non potest de malo Iudicio redargui: cum non ipse solus,
sed cæteri, & plures iudicant Causas in Iudiciū introductas.

VS VETIAM obseruatur, Quod Res Iudicata si intra triennium & sex
menses executioni non mandatur, expirat: nam non Liti sed quodā modo Priuile-
gio æquipollet, quod qdem non nisi triennio & sex mensibus expirat. Sed & il-
lud hic fuit addendū, illas solas sententiās requirere executionē, quibus Pars Par-
ti condemnata est ad aliquid dandum, faciendū, præstandū, patiendum, postquā
in rem Iudicatā transferunt, neq; in illis talis aliqua hæret nota, propter quā, tan-
quam adulterina reprehendi possint: nec casus ratio exigat, ut ab ea recedatur. De-
inde & si nihil prorsus sit uicii in sententia: neq; casus requiratur, ut contra rem Iu-
dicatam aliquid fiat, tamen ea nonnunq; intermittitur ratione eorum, quæ post
latam sententiā conrigerunt, ut si inter Partes transactum sit, aut obligatio de
qua iudicatum est, nouata sit, per aliud genus pacti: In eo si quidem casu intermit-
tatur Executio, quia Partes eius petitionē ultro inuicē remississe videntur. Quod
si etiam Executor male exequendo, modum excedat, impeditur Executio, quia
Pars contra quam ea fiunt, appellare potest ab eo grauamine. Quod si cum quo-
piam actum sit Actione personali, qui non habet alia bona, in quibus Executio
fieri possit, quam Feudalia, aut ex quocūq; alio contractu in alienis bonis habeat
usufructum, ita ut, Dominis eorum nō condemnatis, occupari ad exequendā
sententiā non possint: tum debet Victori permitti per Iudicem, ut ipse tam diu
fruat illis bonis, donec ex eorū usufructu ei Iudicatū soluat, Iure heredis illeſo.

CAPITVLVM XXV. De Appellatiōib. seu Motiōib. Iudiciū.

Tametſi plus satis molestiarū litigantes ab sese mutuo perferunt, nihilominus
is qui cōdemnatur, & ad superiorem Iudicem appellat, duplex negotiū ex sim-
plico etiam Aduersarios ex vno sibi facit. Namq; & cum Aduersario & cum Iudice
sibi res futura est: utcūq; tandem sit, certe Appellatiōis remediū admodū necessa-
rium est, ut eo, vel imperitia vel iniquitas Iudicem corrigatur. Appellatiō quip-
pe est Iurisdictionis inferioris Iudicis, per legitimam inuocationē superioris, hic
in eodem Iudicio factam suspensio. Appellandi uero gradus hi apud nos obser-
uantur, ut ab Ordinario ad Colloquia Provincialiū Dignitatorū, inde ad Regni
Conuentum appellemus. Cum ergo Appellatione succurratur innocentie op-
pressæ: utiq; temeritas eorū, qui vel ob magnitudinē Causæ, vel quod sint Literis
Principis adiuti, vel contumaces firerunt, licentia appellandi nō foueatur: sed ne-
que illis, qui de futuro grauamine sibi superstitiose timeant, aut etiam ab interlo-
cutoria sententia Iudicis, quæ non contineat in se diffinitiuā, appellent, ab Exe-
cutionisq; Iudice, nisi inique sententiā interpretetur, Appellatio est permittēda.

sigism. Craco. 1543.

Kazi. M. vi. 1368.
Iudex Terreſtri in præ-
sentia Regis, Palatini
uel Capi, uel in Ter-
min. generalibus non
redarguitur.

Consuetudines.
Res iudicata quam
diu durat?
Quæ sententiæ sint
exequendæ, uel nō?

Ab Executoris malo
Processus potest fieri
Motio.
si Victus non habeat
hereditaria bona,
sed tantum usufruc-
tum?

PRÆFATIO.
Qui appellat duplex
onus subit.
Appellatio propter
quid fit?
Appellatio quid fit?

Quib. Appellationis
beneficium non est
imperitandum?

Cur Motio Iudicij
pro Appellatione sit
introducenda?

si formula mouendi
paulum uiciata sit?

Quib de causis impu
gnatur Appellatio?

Quod est studium
Appellantis?

Qua poena male ap
pellantis, uel bene Ap
pellantis?

Libellus Appellator,
quid in se continere
debet?

Gradus Appellationis
Pendente Lite nihil
innouatur.

si qd nomine pluriū
facinorū sit condem
natur?

si in criminalib. cau
sis Victus appellet?
Partes ad Iudicē in
definita Appellatione
non remittantur.

Qua sententia per se
nihil ualent?

si alter, uel uterq. lis
agitator moreretur.

Sed neq. iis beneficium Appellationis impertiendū esse uidetur, quos statim dā-
natos puniri oportet, ut sunt insignes latrones, vel seditionū concitatores, vel sa-
ctionū duces: aut qui sponte sua se debere cōfiteantur. Semper aut. assignet Iudex
causam per modum protestationis quare Appellationē non admittat. Ne aut. Iu-
dex impune de Causis hominū quicqd collibitum ei sit, statuatur, pro Appellatione
Motio Iudicij apud nos nuperrime est introducta, cum praefixiōe Terminū cor-
ram Iudicio superiori, iuxta Leges comparandi. Quae quidem formula Legibus
praescripta si forte vel mouentis inscitia, vel aliquo errore uiciaretur, tam Iudex
redargutus, quā Pars pro qua iudicauit, singulis Citationibus ad forum competens
adicitetur, ad uidendū talem vel talem retractari sententiā. Impugnata aut. Appella-
tio, si in hoc vel hoc casu Appellatio nō esset admittenda: aut non debito tem-
pore, loco, & ordine esset appellatum. Certe is qui appellat, vel retractari ut malā,
vel mitigari ut grauem sententiā poscit, semper uero inclementiā Iudicis accusat,
idē ex allegatiōibus ante sententiā factis. Si aut. Appellans ab appellatiōis Iu-
dice itidem cōdemnetur, ad poenam dictā Kocz loco expensarū tenetur. Quod
si forte pro Appellante fuerit pronuntiātū, Iudicem pudere suae sententiā Le-
ges iubent, ut deinceps in decernendo summa prudentia cū aequitate utatur. Qui
enim ex imperitia male iudicauit, quasi ex delicto tenetur, quod in Iudice, ut in
Imperatore stulticia caret excusatiōe. Certe Libellus Appellatorius personā Ap-
pellantem, Iudicis appellati, & Iudicis appellatiōis, mentionēq. ipsius sententiā,
locum itē, ac tēpus cōparendi continere debet. Quae qdem Appellatio, ut ab de-
legato ad Ordinariū, ita ab Ordinario ad superiores, postremo ad Principē fit:
ab eo uero appellare capitale est. Porro pendente Appellatiōe siue illa sit recepta
siue non, medio tempore quo prosequi debuit, nihil innouari oportet. Cuius etiā
tanta auctoritas est, ut etiā bonis, prouincia, ac ordine nō arceatur is, quae quis su-
it per sententiā amissurus. Integer enim status, integra etiā causa esse uidetur Vi-
cti, Appellatiōe interposita. Quod si quis nomine pluriū facinorū cōdemnatus
sit, ac propter quā dā appellauerit, propter quā dā uero nō omnino differenda est
poena, si propter grauiora appellauit. At si in Criminalibus Causis Victus appella-
let, carceri mancipetur, quo ad uades sistat de Appellatiōe prosequenda, uel alioe
qui in fida custodia transmittatur ad Iudicē. Iudex aut. Appellatiōis nuncq. Pars
tes ad eum remittat Iudicem, qui alterā grauauit, Appellatiōe nō cognita: quin
ipse iuste uel iniuste iudicatum fuisse pronunciet, ac tum demum remittat. Atq.
sententiā sine Appellatiōe rescinditur, si mere cōtra Dei praēceptum, iuraue Res-
gni (non aut. de lure Litigatoris) uel contra mortuum, uel cōtra hominē prouin-
ciae alienae lata fuerit: aut si sententiā propter rerū naturā Victus parere nō pos-
sit, aliosue manifestos errores in se cōtineat. Quod si Appellator uel Appellatus
Appellatiōe non definita moreretur, alterutrius hāeres intra tempus Iudicem &
Partem ad prosequendā Appellationē adicitet, ne causa cadat. Res uero
inter duos acta tercio non praēiudicat.

ARTICVLVS I.

Appellare, seu Iudicē mouere liberū.

KAZ. M. VI. 1368.
Nisi appelletur, sen
tentia transiit in rem
iudicatam, & qui iu
dicem postea accusa
uerit, de sententia in
iusta poenam dabit,
pro iudice statutam.

KAZ. M. VI. 1368.
Iudicem iuste iudicem
alioqui ab illi graua
to superiore iudicem
appellare fas est.

Petrus agebat contra Mathiā Iudicem, quod in Causa quā coram ipso^{20.}
habuit, iniustam & iniquā sententiā contra ipsum promulgasset, a qua
tamē sententia, quando ipsam Iudex idem tulit, Petrus nō prouocauit,
nec appellauit. Nos itaq. huiusmōi sententiā Iudicis, quae non fuit ali-
qua prouocatiōe suspensa, declaramus transiisse in rem iudicatā, praē-
dictū Petrū ad poenā debitā alias pro Iudicib. expressā condēnantes.

¶ S Tatuimus ut si aliquis Iudex Ordinarius uel delegatus, timore^{32.}
Dei postposito utiq. sententiā tulerit contra aliquē clientulū, alteri Par-
ti ipsum condemnando, super hāreditate aut alia re certa in Iudicium
deducta: propter hoc Pars dānata ad superiorem appellet.

Volumus aut ut liceat unicuique alium quempiam pro quacunque summa pecuniæ, uel iniuria hæreditaria, & personali, aut bonis quibuscunque totiens quotiens citare ad Iudiciū Terreſtre: ubi citatus parere responde-
 31. reque tenebitur & debebit: non excipiendo ſe ad Terminos generales ob
 34. ſumme magnitudinē. Vel potius licebit Iudicibus Terreſtribus etiam
 pro magna ſumma iudicare, cū liceat unicuique Partiū appellare.

¶ CASV uero quo aliquis Iure uictus exiſtens ſententiā Iudicis ſu-
 37. ſcipere noluerit, Volumus id pro Iure obſeruari, ut liceat unicuique a
 ſententia Iudicij Terreſtris uel Caſtreñ. non per uiam Motiōis Iudicis
 ſed ſimpliciter uerbo appellare ad Terminos generales, tempore Qua-
 dragēſimæ annis ſingulis, totiens quotiens locis ad id deputatis celebrā-
 dos: quibus Terminis Barones Regni uidelicet Palatinus, Caſtellanus
 & cæteri Dignitarij & Officiales Terræ illius intereſſe tenebuntur ſub
 poenis in Statuto contentis. Et in deſpectu Terminorū generalium, Pars
 appellans cōtra appellatā in Conuentiōe generali Regni extunc in pro-
 ximo celebranda cauſam hanc ſuā uigore appellatiōis ſuæ huiusmodi po-
 terit proſequi, & iuſticiā ſuam experiri, Iudice a quo prouocatū ſeu ap-
 pellatū fuit ſine quauis reprehendiōe remanente. Nihilominus Iudiciū
 a quo appellatur tenebitur Partibus litigantibus, dare in ſcripto propoſi-
 tiōes & reſponſiōes & eorū cōtrouerſias ex Actis ſuis Terminūque præſi-
 gere in Terminis generalibus, uel in deſpectu Terminorū coram Regia
 Maieſtate prout ſupra.

¶ SED q̃a Iudiciū incuria & negligētia frequēter euenire ſolet, quod
 ſententiæ cōtra Iuris & cōſuetudinis diſpoſitiōē ab eis feruntur: ad pe-
 titiōē Nunciorū Terrarū, Motionem Iudicis, que olim in uſu fuit, &
 nunc quoque in Maiori Polonia ſeruatur, in uſum priſtinum reſtitui-
 mus, ubique in Regno noſtro ſeruandam.

Verum, ne quis Iudicem mouens, ob ignorantia formulæ, ea in re ſer-
 uari ſolitæ, in Cauſa ſua labatur & ruat, eā hic uolumus adiungere.

Pars ergo cōtra quā lata fuerit ſententia ſeu Decretū, per uerba infra
 ſcripta, Motionem faciet dicens.

DOM Ine Iudex, Decretū hoc ſeu ſententiā tuā tanquā iniquā & iniuſtā
 pro Iure nō ſuſcipio: ſed te moueo ad (Colloquia generalia Palatinatus
 proprij A. uel in eorū deſpectu ad) Cōuentū generalē R. proxime cele-
 Motione hoc modo facta Miniſterialis mox, ſine quauis ad- (brādū.
 ditione eiſdē ab Iudicio, diem Iudici in Colloquijs primā, uel ſi nō fu-
 erint, in Conuentiōe generali proxime celebranda ſextā, ad cōparendū,
 cum Decreto ſeu ſententia ab eo lata, aſſignare poterit, & debebit.

Et hæc omnia, puta Motio & Termini aſſignatio debite in Acta Iudi-
 ciorum per Iudiciū & Notariū inſcribi debent. Reliqua uero in robore
 ſuo ſecundū antiquū Statutum cōſeruamus. Pars uero Motionē faci-
 ens non plus quā unum groſſum pro ijs ſoluere tenebitur.

¶ PRO Curator aut habens ſufficiens Procuratoriū, etiam poteſt
 38. Iudicē Mouere, ac alia omnia facere, que ad deſenſiōē Cauſe p̃tinet.

In q̃b. cauſis Motio nō eſt admittēda.

Primo pro Procur.

Sigismund Pe. 1523.
 Idem ſupra lib. 4. ca.
 3. ar. 2. de poteſtate Iu-
 dicij Terr. in Iudicā-
 do.

Sigismund Pe. 1523.
 Eum de ſi. mentio in
 ſra ca. 26. de Colleg.
 Iudic. Offic.

A ſententia itaq; Ius
 dicis Terr. & caſtr.
 licet unicuique, ut olim
 mor erat, uerbo ad
 Colloquia generalia
 uel ad Conuentū Re-
 gni appellare.

Controuerſia den-
 tur Partib. ex Actis.

Sigismund Pe. 1528.
 Rurſus Motto in
 dicum redargutorū
 reſumpta eſt, in quo-
 uis Iudicio, ex præ-
 ſcripto huius ſtatuti
 in hanc formam ſa-
 cienda.

FORMVLA
 MOVENDI
 IUDICIS.

Sigismund. Pet. 1511.
 Procurator poteſt Iu-
 dicem mouere.
 Idem ſupra lib. 4. ca.
 5. ar. 4. de poteſtate
 Procur.

Primo pro Teloneis & Foralibus inique extortis.

Item pro administratione Iusticiæ.

Ac pro redimendis bonis obligatis, nisi hæreditas esse prætendatur.

Et si quis sponte sua in Inscriptione Appellationi renunciauit.

Quin etiã Citatus ad Inscriptionē ne prouocet. uide li. iij. ca. vij. fo. 519.

Generaliter uero a sententijs Interlocutorijs, Decretis & alijs Accessorijs, per quæ Partes se grauari prætenderent, ab Iudicibus Regni ante sententiã definitiuã appellari non potest. Nisi a Decreto fundatiõis Iurisdictionis, ubi Iudex aliquē ratiõē Districtus, Personæ, Priuilegij, uel Causæ suę Iurisdictioni nõ subiectum iudicare uellet, de quibus Excep. uide supra Libro iij. Capitulo xvi. Articulo iij. folio 649.

Quæ olĩ, uel nũc datur pœnæ Iudicib.

Kaz. M. viij. 1368. Cum aliquis arguit sententiã alicuius Iudicis, pel- (male redargutis? 18.
Iudici redarguto pel-
licium dabatur. licium mardurinũ: Camerarijs aut̃ istorũ per sex scotos pec. absq̃ om-
ni contraditiõē, & anteq̃ ad audientiã admittat̃, dare & satisfacere te-

Kazim. M. vi. 1368. ¶ ET quia moris est in Iudicio Polonicali, quod Iudex a quo (neat̃.
Cuiuslibet Iudici pro in-
iusta sententiã culpa-
to, Pars culpans tres
Marcæ, aut tres pelles
mardurinas det; sed
si Iudex cõvincatur
iniusticiã, eas cũ pœ-
næ 15. suffusus rubo-
re Aduersario restitui-
t. tur.
Idem Rex,
Iudex de sententiã re-
dargutus, si Collegas
iudicantes habuerit,
illis probabit, quia in-
iuste iudicauit; uel si q̃
redarguit, 3. Marcæ
soluat, aut pelles det,
uel alioquin probet
6. Testib. Iudici in di-
gnitate similib. iniu-
ste esse iudicatũ aboli-
tum, præter ultimum
paragraphũ de pœnâ
sigism. Petric. 1523.
Vltimo omnũ de pœ-
nâ ipsa Iudicibus re-
dargutis debita con-
stituit, ut Parti apud
Iudicium appellationis
iusticiæ cedat.

¶ Iudex a quo (neat̃. prouocatur. & cuius sententiã per Partem impugnatur, nõ prius teneat̃ 32.
tur suam defendere sententiã, nisi prius per Partem tres Marcæ, aut pel-
les mardurinæ sibi assignet̃. Quocirca ut parilitas in pœnis habeat̃, si
idem Iudex uincatur per Partem cõdemnatã, pelles, aut tres Marcas re-
ceptas cum pœnâ xv. suffusus rubore eidem suo Aduersario restituat,
qui ad superiorem ob falsam sententię pronuntiationē euocauit.

¶ STA Tuimus insuper, Quod si Litigator dixerit in nostra nostro-
rumq̃ Baronũ præsentia, uel absentia, Iudicẽ in Causa sua inique & p- 32.
peram processisse, uel iudicasse: Iudex per suos Collegas, qui secũ præsi-
derũt in eodẽ Iudicio statim probare debẽbit, quia iuste & legitime iu-
dicauit. Sin aut̃ is qui arguit de falso sententiã probare uoluerit, ipsum 32.
Iudicem, ut præmittitur, inique sententiã protulisse: id probare teneatur
per sex Testes similis dignitatis, cuius noscitur esse Iudex, is aut̃ q̃ redar-
guit sententiã Iudicis, ut est dictũ, nullatenus audiat̃ donec Iudici
tres Marcas uel pelles dederit mardurinas, quas idem Iudex pro se iu-
dicat̃. ¶ IT B M uolumus, ut cum sententiã redarguta (dicialit̃ obtinebit.
per Iudiciũ Appellatiõis fuerit reprobata, Victus Appellati Actori seu
Victori ratione expensarũ tres Marc. pec. exoluat, quæ alias Iudicibus
redargutis, & uictoriã reportantibus, in uim emendę soluebãtur: ita qd̃ 37.
si sententiã, a qua appellatũ est, retractabitur, & destruetur: extũc Ap-
pellas suas tres Marcas rursus accipiet, quod si talis sententiã approbabit̃
& cõfirmabitur, Appellãs amittet tres Marc. quas Victor accipiet.

Porro cũ Iudex culpat̃ fuerit pro ali-

qua Causa, illa duntaxat suspensa, alias omnes iudicet.

Kaz. 3. in Kor. 145. Item si quis cõtra Iudicem quiq̃ acceptauerit, eumq̃ culpauerit, ali- 87.
as Ruszy: extunc solũ modo illa Causa in qua Iudici derogauerat, nõ
debet iudicari: alię uero omnes Causæ corã eodẽ Iudice uertẽtes, eo nõ
obstante, iudicentur. Sententiã

27. **S**ENTencia quoq; Iudicis Terrestris aut Castren. si quādo redarguta & retractata fuerit, honori & bonę existimatiōi ipsorū nō nocebit.

Sigism. Petric. 1519.
Idem supra lib. 1 ca.
12 de Motione Iud.
Castren.

De Subiudicib. vel Notarijs redargutis

28. Cum aliquis arguit sententiā Subiudicis, ei pellicium uulpinū: Camerario aut ipsius sex scotos pecun. absq; omni contradiciōe, & antequā ad aliquam audientiā admittatur, dare & soluere teneatur.

Kaz. M. Visl. 1368.

AT deinceps si quis redarguet sententiā Subiudicis, non debet audiiri, nisi prius illi tres fertones uel pelles uulpinas curauerit assignare, quæ eidē Subiudici cedunt, si se iuste cōprobauerit iudicasse.

Kazim. M. V. 1368

PORRO cum aliquis arguit sententiā Notarij, extunc cuilibet Notario Terrestris pellicium uulpinū absq; omni contradiciōe & anteq; ad aliquā audientiā admittatur, dare & satisfacere teneatur.

Kazim. M. V. 1368

CAPITVLVM XXVI.

De Officio ac salario Iudicis, Subiudicis, Notarij, & Litigatiū pacto Iudicio.

Kaz in Nyesh. 1454.
Libri triduo post iudiciū peractum manent aperti.

24. Liber Terrestris cōpleto Iudicio remanere debet in loco, ubi factū est Iudiciū, tribus dieb. & hoc pro dādis Copijs Actorū q̄ eas peterent.

27. **I**VD EX cum Subiudicibus prouideant, quo Inscriptiones iuste & diligenter per Notarios in Libros inscribantur, & nō mutantur: ad quod et ille q̄ Actionē habebit, & res sua illi erit curæ, intendat.

Sigismund. Pe. 1519.
Iudices cōsubiudicib. una cū Partiib. prouidere debēt, ut Inscriptiones diligenter per Notarios in Libros inscribantur.

QUOD si Notarius Terrestris inscribere in Acta Iudiciaria, ea quæ Iudex cū Subiudice decernendo perceperūt, noluerit, uel ipse Notarius rebelliter de sede Iudiciaria abierit, acticare nolens ea quæ ad Officiū eius pertinebāt, per quod Partibus aliquid poterit pręiudicari: talis Notarius p̄ Iudiciū R. M. delatus priuatiōe sui Officij punietur.

Sigismund. Pe. 1523.
Si Notarius cōtrouersias uel Decreta inscribere nollit, aut de sede Iudicij abierit, ad Regem delatus, deponitur.

VT aut Citatiōes, ita Controuersias, Decreta, & Inscriptiones, liberū est unicuiq; Polonica lingua scribere: Hoc tamē perpetuū sit, ut tam Inscriptiones Terrestris quā illa omnia in loco Iudicij, presente Notario Terrestris, in Acta polonice uel latine inscribātur. Propterea q; Notarij Terrestris debent assidere Actis, sub amissione Officij sui.

Sigismund. Cra. 1543
Omnia latine uel polonice scribantur.

AD obuiandū uero futuris falsitatibus, uolumus & decernimus, ut Notarij Terr. omnes Lrās Iudicij Terr. manibus proprijs subscribāt.

Sigismund. Cra. 1532

NO Tarij ergo Terrestris omnes Literas & Rescripta quę cūq; ex Actis Terr. in Pergameno & papyro extradētur, manib. suis subscribāt.

Notarij Terr. omnes Literas subscribant.

Sigismund. Cra. 1532

De salarijs Collegarum Iudicij

27. Notarij Terrestris non plus nisi mediū grosū pro membranis, iuxta antiquam consuetudinem sub poena xliij. Marc. recipiant.

Sigismund. Pe. 1519.

De taxa mēbranarū.

39. **I**P S Ergo Notarius a Sigillatis mēbranis accipiet p̄ mediū gros.

Sigismund. Pe. 1523.

Idem supra.

19. **A** C O N D e m n a t i o e u e r o i n p o e n a C o t u m a c i e d u o g r o s . s o l u ā t u r .

Sigismund. Pet. 1511.

38. **I** T E M u o l u m u s u t q u i l i b e t A c t o r c o d e m n a n d o C i t a t u ā a b s e n t e m i n C o t u -

A c o d e m n a t i o n e i n c o t u m a c i a d u o g r o s s o l u a n t u r .

tem in Contumacia soluat duntaxat duos grossos, quorum unus cedit
 sigism. Petrie. 1523. Notario, & alter grossus Iudicio præfidenti.

Kaz. M. Vist. 1368. **¶** AT si Notarij Iudiciorum Terminos peremptorios inter Partes scri-
 Pro signaturis testi- bunt: pro nota & signatura in medio grosso a qualibet Parte contenti. 37.
 norum peremptorios
 mediū gross. accipiant **¶** QVO Circa Terrestres Notarij in omnibus Terris Regni nostri,
 Vulad. leg. Cracou, uidelicet Maiori Polonia, Siradia, Lācicia, Cuyauia, Dobrzyn &c. pro 45.
 & Varthe 1423. notis æqualiter accipiant sua salaria, secundū quod Notarij Cracou. &
 Notarij pro una Ins- Sandomir. Terrarū recipiunt, uidelicet pro una Inscriptiōe usq; ad fi-
 scriptiōe ad finē cau- nem Cause unū gross. aut in principio mediū, & in fine mediū grossū.

se unū gross. accipiat **¶** ITEM Statuimus, ut Notarij Terrestres in Iudicijs nō exigant a 94.
 Kazim. in Nyssona NOTis præterq; in primo Termino mediū grossum, & in ultimo tan-
 & oppoki 1454. tundē: aut a Notis totius Cause recipiāt unū grossum, pro LECTura
 Notarius pro Notis uero quā fecerint in Iudicijs nihil penitus exigere debebunt.
 grossum recipiet, pro
 Lecturis uero nihil **¶** SO Pientes cōtrouersiā quæ in Iudicijs Sæcularib. euenire solet de 12.
 penitus exigat, quæstu Notariorū Terrestrium, relinquimus in robore Statutum Re-
 Hoc idē statutu Rex gis Kazimiri in Oppoka factum.

sigism. Cracou. 1510 **¶** ET quia multæ querele fiebant ad noticiā nostrā deductæ contra
 confirmat. Notarios Terrestres, quomodo ipsi a NOTis, & ACTicatiōibus Cō- 38.
 sigism. Petrie. 1523. trouersiarū, & aliarū quarumcūq; rerum plus solito subditos nostros
 Notarij Terrestres depactare de facto cōsueuerint: Similiter a QVÆrēdis NOTis Actis lu-
 ab una causa ex una dicialibus insertis. Quapropter Statuimus & ordinamus, Statutis Re-
 Citatione grossū unū gnū uetustioribus inherendo, Quod singuli Notarij Terrestres ab una
 accipere tenentur. CONTRouersia & Causa nō plus percipiāt, quā per unū gross. Talis aut
 Causa & Controuersia debeat intelligi ex una Citatione eaq; breuis.

Kaz. M. Vist. 1368. **¶** AT Qui Notarij Iudiciorū a TESTibus producēdis: si scribere, & 37.
 Notarij pro Testium signare eorum dicta oportebit, recipiant tres grossos.
 depositiōib. tres gros- **¶** QVO salario pro Literis, uel Notis Notarij Terrestres & Castr.
 sos accipiant. contenti esse debeāt, tametsi Statuta per nos & antecessores nostros cō-
 sigism. Craco. 1532. dita sufficienter declarent, quia tamē nō ipsi Notarij ultra modū prescri-
 A Dilatione & Ins- ptū, a Dilatiōe Terminī uera INFirmitate, uel CAssatiōe Inscriptiōis cui
 scriptionis cassatione iuspiam, solutionē memorialis per quatuor grossos exigūt: Statuimus
 unus gross. soluat. ut Notarij Terrestres & Castr. in exigendo salario, a Notis, Literis, &
 item a Notis, Literis, alijs Inscriptiōibus modū in Statutis de super cōfectis expressum ob-
 & Inscript. quidē: seruēt: A Dilatiōe uero Term. uera INFirmitate, uel CAssatiōe Inscri-
 ptionis nō nisi unum grossum ratiōe Memorialis, & pro nota exigant:
 sub pœnis in Statutis prioribus contra eos sancitis.

Kaz. M. Vist. 1368. **¶** L Icet aut pro redimēda pauperū uexatiōe dudū solutio dicta uul-
 Porro pro Memori- gariter Czesne aut Pamyethne quæ cōsueuerat Iudici præfidenti, seu a- 19.
 ali in Causis hæredi- liquā causam diffinienti applicari, fuerit sublata & extincta: Tamē ea-
 tarijs uel non hæredi- dem solutio exquisito colore sub alio nomine quod dicitur Pamyeth-
 tarijs magnis quatu- ne dinoscitur esse innouata: quæ dicitur esse cōtra prædictā solutionem,
 or gross. In minorib, & eam transcendere cōprobatur. Vnde circa hoc modū imponere uo-
 uero Causis duo gr- lentes, decernimus, quod in Causis hæreditarijs uel nō hereditarijs ma-
 sunt solvendi. gnis Iudex pretextu solutiōis prædictæ Pamyethne ultra quatuor gross.
 exigere & recipere nō præsumat. In minoribus uero Causis tantūmodo
 duos gross. exigendi facultatē habeat.

- ¶** OFFiciales uero aut Camer. seu Subiudices Terminorū Particularium nō debent a Causis minoribus, quas usq; ad ualorem triginta Marc. & infra cōputamus pro Memoriali alias Pamyethne, siue alio nomine Przy syezne plusq; duos grossos recipere: a maioribus autē Causis quæ ultra xxx. Marc. se extendūt quatuor gros. recipiēdi habeant.
- ¶** PRO Visum est insuper, Quod postq; unā quāq; (facultatem, quæstionē corā Iudicio exposita dictam Zaloba aliquis edixerit, etiam si plures personæ sint, pro Parte quarū quæstio agitur, tantū unū Memoriali, iuxta antiqua Statuta quatuor grossi soluantur.
- ¶** SED Protestatiōes Memorialiū captiosq; nullū (morale exigat, deinceps robur habeant, quæ solebant fieri ante prolationē sententiæ: sed pro re principali decreta tantummodo Memoriale soluatur.
- ¶** ST Atuimus, ut a Condemnationē in Lucro quatuor grossi, & pro Memoriali, iuxta antiqua Statuta quatuor grossi soluantur.
- ¶** QV Ocirca uolumus, ut Victor soluat a quolibet Decreto pro se lato Iudicio quinq; grossos, quorū tres Iudici, & unus Subiudici ueniet: Notario uero similiter unum grossum ab eiusdem Decreti acticatione soluere quilibet teneatur.
- ¶** QVIN imo ipsi Iudices Terrestrēs nō plus ratiōe Memorialis accipiant nisi quinq; grossos a Decreto satisfactiōis in Termino Concitatorio, ab additione Ministerialis ad intromittendū, & remissionē ad Capitaneū, si Intromissio Victori non esset admissa: & hoc sub pœna quatuordecim Marcar. Parti & nobis alia:

Taxa Literarū Iudicij Terrestr. & Castr.

- ¶** Quia uero Notarij Terrestrēs & Castrenses alicuius Actū siue Inscriptionem in Libro Terrestris seu Castr. quereñ. Nobilitatē immo dicitur taxare pro labore quærendi cōsueuerunt: Statuimus ut ipsi Notarij nihil posthac exigere audeāt pro labore quærendi. Pro Literis uero Pergame- neis cū appensis Sigillis decem grossi. salario sint cōtenti. ex quibus sex Iudici, duo Subiudici, & duo Notario Terrestris cedāt: A papyreis uero Literis sub Sigillis Iudicis & Subiudicis unus grossus.
- ¶** ITEM pro Litera Iudiciali Sigillis Iudicis & Subiudicis obsignata decē grossi dentur, prout in qbusdā Terris hactenus fuit obseruatū.
- ¶** ITEM Notarius recipiet a Minutis extractis non Sigillatis per unum grossum.
- ¶** AT Qui simplici Minuta nihil probari potest, sed tantūmodo Literis, aut Minuta sub Sigillo, aut Libris coram Iudicio.
- ¶** STATutū per nos Cōsiliariosq; nostros status utriusq; & Nūcios Terrestrēs, de salarijs Iudicū, Subiudicū, & Notariorū Terrestrīū editum, in suo robore permanere, & in executionē extendi uolumus, & præsenti Constitutione districtius exequendū mandamus.
- ¶** QVOD si Notarius ultra præmissā ordinationē cōtra uim Statutorum quidpiā ab aliquo depactauerit: talis eidē depactato, id quod iniuste extorserit, restituere teneatur cū pœna trium Marc. & Iudicio totidē exol-

lagel Cracou. 1423.
In Terminis particu-
laribus a summa 30.
Marc. 2. grossi, a ma-
ioribus 4. recipiendi
sunt pro memoriali.
idem Rex.
Propositione una, si
ei fuerit a pluribus
personis introducta:
unū memoriale dan-
dum est.
Sed. 2. gism. Pe. 1523.
Protestatione ac me-
moriale ante decre-
tum abrogata. idē supra.
idem Rex Per. 1511.
De Memoriali.
De eodem id. in Rex
Bericou. 1523.
sigismund. Cr. 1543
Tantum 5 grossi solu-
untur ratione Me-
moriale in Terminis
Concitatorio.
sigismund. Pe. 1512.
Vnde mentio eiusdem
lib. 1. cap. 12. ar. 12.
de Iudice & Nota-
rio Castrensi.
sigismund. Pe. 1523.
Pro Litera Iudiciali
obsignata decē gros.
sigismund. Pe. 1523.
A Minutis nō sigilla-
tis unum grossum
Conf. Ter. Cr. 1505.
Minuta non sigillata
nihil probatur. supra
idem.
sigismund. B. d. 1520.
confirmat statutū de
salario Officialiū tu-
dij Terrestris.
idem Rex Pe. 1523.
Sua Constitutiones
contra Notarios ad
tas pœna adiuncta
confirmat.

*Idem Rom. sig. in d.
Periculis 1518 de
sistem Notarijs Ter-
restribus.*

totidē exoluenda, in qua peremptorie debet idem Notarius condēna-
ri & satisfacere Victori mox teneatur sub alia poena xliij. Marc.

¶ **DE CERNIMUS** omnino habere uolentes, ut Constitutiones de No-
tarijs Terrestribus dudū editæ, iam exnunc debitā per omnia executi-
onem habeant, & accipiant, atq; futuris temporibus dispositio illarum
in omnibus seruetur, & manuteneatur.

*Sig. August. Pe. 1550
Iusta & permissa (a
Iuris a Notarijs exi-
guntur.*

¶ **CAVENDO** ne Nobilitas nostra grauaretur circa receptionē &
scriptionē quarūvis Literarū, renouamus Statutū, ut Terrestris Nota-
rii cōseruent se iuxta Statutū Sereniss. olī parentis nostri: Propterea q;
iuxta illud salaria recipiāt a Mēbris, Citationibus, & Cōdemnationib.

Iohann. Albertus.

Antiqui Castri, Libri aperiātur in Ter- 109

minis Terrestribus & Literæ ex eisdem solito precio petentibus extra-
dantur. Vide supra Lib. I. Cap. xij. Artic. v. folio 211.

sig. in, Craco, 1539.

¶ **CAPITANEALE** q; ludiciū nō plus a Re ludicata, seu scripturis qui-
busuis Iudicialib. exigat, quā qd' in Iudicijs Terræ similib. exigi solet.

CAPITVLVM XXVII.

De Colloquijs Dignitariorū Terre- strium Iudicialibus.

PRÆFATIO.

*Colloquia quid sint
& quis eorum sit
iuris.*

Colloquia Dignitariorū sunt Iudicia secunda, in quibus primores cuiuslibet
Terræ Magistratus cōmunibus suffragiis quouis anno in sua quiq; prouincia col-
loquuntur, & cognoscunt, Num quēlibet sententiā Iudiciū Terrestris & Castri-
suum, a qua ad Colloquia sit appellatū, iuste, & in omni gradu Iuris ad præscriptū
Legum lata sit. Horū autē Iudiciorū varia est utilitas, & quod prouincialis Magis-
tratus, & nō alius quispiā Iusticionarius peregrinus alicunde obtrusus, de Munis-
cipum Lite iudicat: & quod Comitā Regni multitudine Causarū exonerantur.
Nam Litigantes plerūq; Iudicio Dignitariorū stant, nō raro etiā concordia me-
tu dubii euentus maiorisq; sumptus secum transigunt: vel alioquin, Si qua Pars
appellat ad Comitā, præiudiciū suum atq; sententiā (siue approbando siue retras-
tando prioris Iudicis Iudicatis) significant: ut Princeps cum vniuerso Senatu fas-
cilius videat, quid in prima instantia Iudex, quidq; in secunda Prouincialis Ma-
gistratus de Lite senserint. Atq; ita per illorū præiudicata, si recta sint, inter illos
controuertentiū laqueos ad cognitionē iusti & æqui peruenit: ac illud decernit
vtrinq;. Quæ itaq; sit causa Materialis, Efficiens, Formalis, ac Finalis ipsorū ge-
neraliū Terminorū, seu Colloquiorū: ex Statutis methodico or-
dine digestis, liquidius apparebit.

A R T I C V L V S.

Colloquia necessaria sunt. Lex I.

*Kazimir. Iagel. Pe-
tricius 1447.*

Assidua Colloquiorū, siue Terminorū generalium celebratio, pacis cō-
munis conseruatio, & cuiuslibet dissidii (quod quidē hominum in Re-
publica tranquillitatem inficit) exclusio est. 90.

*sig. in d. Pe. 1511.
Paul. a committitur
damna Colloquiorū
in, commissione.*

¶ **MVLTE** negligentie, multaq; errata & damna sūt inter subditos
nostros per omissam generalium Iudiciorum, quæ Colloquia uulgo
appellantur, obseruationem. 18.

Quid in

Quid in Colloquiis fiat, ac iudicetur. L. 2.

45.

Primo corā Baronibus in Colloquio præfidentibus RESIGNationes magnorum bonorum peraguntur.

Iagell. Cracou. 1413.

18

¶ IT E M Obligatores bonorū etiā in Colloquijs se suarū bona pro hac uel illa summa, huic uel illi obligasse protestentur, Præscriptiōis interruptendæ causa. uide Libr. iij. Cap. vñ. Artic. ij. folio 511.

Kaz. M. Vifl. 1368.

37.

¶ A S E N t e n c i a Iudicis Terrestris & Castr. licet unicuique uel ad Colloquia generalia, uel in defectu illorū ad Conuentionē Regni appellare, seu Iudicem mouere. de quo uide supra cap. xxv.

sigismund. Pa. 1523.

¶ D E Appellatiōib. seu M O t i o i b. quæ a sententijs seu decretis Iudiciorum Terrestr. Castr. ac aliorū quorūuis, ad Term. generales, tempore quadragesime (alias tēpore legitimo) celebrādos: uel ad Conuentū generalē Reg. nostri extūc proxime celebrañ. fieri solent, declaramus, & ita obseruari decernimus: ut tam appellanti quā eius Parti aduersæ liceat Appellationē seu Motionē prosequi in Conuentione generali, uel Terminis generalib. quod illorū post Appellationē factā prius celebrari cōtigerit: iuxta normā in Processu Iudiciario noui Stat. descriptā.

sigismund. Cra. 1532.
Appellatiōes seu Motiones uel in Comitibus Regni, uel in Terminis generalibus, ut olim mos fuit tēpore Quadragesime celebrantur iuxta statutum prosequuntur.

¶ A B Accessorijs quæ nō importāt perpetuā amissionē p̄cipalis Cause, sed tantū perditionē Terminī, aut ab Citatiōe libertatē, Iudex moueri nō debet: sed in eius Decreto Partes cōquiescere tenentur. Alioqui a talibus Accessorijs quæ in se contineant Lucrū, uel amissionē p̄cipalis Cause, pro qua quis citaret, in tali casu, si cui Decretū Iudicis displiceret potest Iudicē mouere ad Colloquia iuxta cōsuetudinē Iuris, & Statutorum antiquorū de Motiōib. cōscriptorū dispositionē. In Colloquijs autē Mouens debet esse paratus cū suis probatiōib. ut super negocio p̄cipali citra omnes Dilatiōes iuxta Iuris formam experiatur in eisdem.

sigism. Craco 1542.
si quis ab Accessorijs lucrum uel amissionē Cause continentibus ad Colloquia Iudicem moueat
Idem libro 4. capitulum 16. folio 549.

¶ Q V I ad Colloquia a Iudicijs appellat, uolumus, ut teneatur ibidem pro re capitali Iure experiri: quod quidē etiā uolumus de Appellationibus ad Conuentū intelligi. Et ne Nobilitas per Iudicia grauaret, uolumus, ne amplius Iudex poenā Kocz accipiat nisi unā, ab una causa. Nihilominus tenebit Iudex sententiā suā p̄sonaliter expurgare in Colloquio.

sig. August. Pa. 1550

¶ C A V s æ uero Officij in suis Cōsuetudinib. permanere (loquij. debent. Quod si fortasse a Regno abfuerimus, etiam ad Colloquia illas cum p̄cipali negocio per Motionem deuolui uolumus.

sigism. Craco. 1545.
Idem li. i. cap. 12. art. 14. de Offic. Motiōe.

¶ E T I A M Palatini cū Castell. ac Dignitarijs HOMIcidij auctorem rescire, & in Colloquijs ex remissiōe Iudicū iudicare debet. &c. uide supra Libr. i. cap. xv. artic. vi. de Homicidijs Nobilium.

Vlad. Iag Craco.
& Varha 1423.

Qui Dignitarij Colloquijs præsent, & Li-

44. Et quia Barones Terrarū nostrarū in Iudicijs Colloquiorū generalium personā nostrā representant, corā quibus Cause hærent, & alię maiores agitantur, & tractantur: & sententiæ per eosdē latæ robur accipiunt firmitatis, ac si nostra in p̄sentia agerent: corā quibus etiā Resignatiōes bonorū magnorū peraguntur, & alię Cause per eosdē definitæ in speciali Libro cōscribunt: unde cum maiori alicuius pōde-

Quia in Colloquio Barones personam Regiam representant, & quod maiores causas cognoscant, ob id & tanq̄ coram Rege tractantur, robur accipiunt: statuitur itaq; ut Liber Actor. Ter. ac Colloquialium sub 3. clausuris habeatur: scilicet Iudicis, sub Iudicis, & Notarij Terrestr.

re debeant diligētius & cautius obseruari: Volumus, quod Liber prænotatus, seu Acta Colloquij generalis sub clausura trium clauium a modo cōseruetur. quarū unam Iudex, aliā Subiudex, terciā uero Notarius Terrestr. habeāt, & cōseruent: Nec liceat uni sine alijs clausurā prædictā

¶ **IT** Aq Colloqa assignata ubilibet celebrabūtur, mors (aperire. uero, infirmitas, absentia unius, aut duorū Dignitariorū ad sedē Colloqualem spectantiū celebrationē Colloquij nō debebūt impedire. defe- 88. ctu uero aliquo ex his imminēte, habebunt plenā facultatē & potestatē alij Dignitarij Colloquio præsidentes in loco absentiu, & deficientiu alios Terrigenas, uiros idoneos, legales, & possessionatos cū plena potestate surrogandi: qui habebunt plenā potestatē iudicādi, tam diu, quousq; de defectibus, & de absentia Dignitariorū p nos prouisum fuerit.

¶ **AD** Colloqa celebranda Palatini, Castellani, Capitan. Iudices, cæteri Dignitarij & Officiales Regni nostri tanto diligētius dare operā 90. tenent, quāto ad id sunt ex onere Dignitatū & Officiorū suorū strictius obligati. Quocirca præsentī edicto & autoritate Regia omnib. Palatinis, Castellanis, Capitan. Iudicib. Subiudicibusq; districtē præcipimus, & mandamus, ut Colloqa & Terminos iuxta vires suas & tempora in omnib. Terris & Districtib. Reg. nostri Polonię sine aliqua interruptiōe celebrent, & illis personaliter (nisi forte aliquē grauis languor corporalis, aut in rebus publicis Reg. ardua Legatio excusauerit) intersint: nec aliquē nisi in duobus casib. prædictis de absentia uolumus excusari.

¶ **I**n quibus nihilominus casibus præcipimus omnib. egritudine grauatīs, aut Legatiōe Regni oneratis, ut locū suum possint, teneantur, & debeant per idoneā personā aliam supplere, & illi uices suas per Literas cōmittere: atq; eo modo Colloquiū integrū esse censemus, perinde ac si principalis interesset.

¶ **S**i quis aut Colloqo & Terminis generalib. interesse, aut in locū suum surrogare personā idoneā neglexerit: cōueniri eum per illū, uel illos, quibus propter absentia suā administratio iurisdicte dilata est, corā nobis iubemus: ut nostra sententia & Decreto ad soluendū omnia damna, quæ Actores ex defectu Colloquij aut Terminorum generalium contraxerint, condemnetur.

¶ **O**Mnes Officiales qui Iudicijs præsidere cōsueuerunt, personaliter Colloquijs intercedere tenebūtur, & sint astricti: exceptis Palatino 93. & Capitaneo, qui dum Conuentiōib. aut negocijs Regijs impediti fuerint, uice sua surrogare Terrigenas possessionatos, & prudentes, seu iurisperitos. Ceteri uero præsidentes in Iudicijs, ut Iudex, Subiudex, & Vexillifer semper personaliter interesse debebūt: præterq; si aliquis eorum infirmus esset, aut Legatiōe Regia, seu Reg. fungens alicubi mitteretur. nam tunc pro uno semel poterit aliū in Iudicio ponere uice sua alias semper extra casus istos, interesse personaliter sint astricti.

¶ **I**N Terminis generalib. Barones Regni, uidelicet Palatinus, Castellanus, & cæteri Dignitarij, ac Officiales Terræ illius, interesse tenebūtur, sub poenis in Statuto contentis.

¶ **D**IGNitarij & Officiales nisi Colloquijs intersint, excepta Reip. & Regis

Kaz. 3. in Kor. 1451.

Hæc itaq; colloquia morte, infirmitate, et ut absentia unius aut duorū Dignitariorū non obstant, celebrantur: loco quorum alij surrogandi sunt, donec de alijs prouisum fuerit.

Kaz. 1461. Pe. 1447

Palatini, Castell. ap. Iudices, & reliqui Officiales Colloquio generali interesse tenentur: nisi graui infirmitate, uel Reipub. Legatione fuerint impediti.

Egritudine uel Legatione oneratis, admittitur substitutus idoneus.

Absens a Colloquio tenetur ad damna solutionē illi, cui iustitia ob hoc ē neglecta

Kaz. in Nyss. 1454.

Qui Dignitarij debent interesse qualiter & quia se substituent ad Iudicia Terminorum

Iudex, Subiudex, Vexillifer Terminorum præsidere debent nisi essent infirmi aut Legatione fungentes, & tamen pro se bonos uiros semel substituant.

Sigismund. Pe. 1523.

Sigismund. Cra 1543

& Regis causa, ab Nūcijs Terreſtribus in Comitib; deferantur. Vide Libro primo, Capitulo quinto folio 179.

Quoties, quādo, & vbi Colloqua fiūt: L. 4. cap. in Reg. 1454

19. Statuimus quod Termini generales fiant tribus vicibus in anno quolibet, idque in ſingulis Terris.

18. **¶** ST Atuimus ut Palatini generalia Iudicia, quæ Colloquia uulgo appellātur iudicent præmiſſa in binis Terminis præcedentibus proclamatione. Ita ut in tercijs Terminis deinceps iudicentur.

17. **¶** IPSI uero Termini generales tempore Quadrageſimæ annis ſingulis toties quoties in locis ad id deputatis celebrentur.

¶ VISVM eſt nobis, & Cōſiliarijs noſtris ſatis eſſe, ut tantū ter in anno Terreſtres Termini celebrarētur: idq; ſi aliqua legitima cauſa nō impediāt. quarta pars uero anni, ut ad iudicāda Colloquia cōuertatur. & hoc propterea, ut Colloqa in Terra Sandom. quolibet anno ſemel fierēt, idq; in tribus locis iuxta ueterē conſuetudinē, incipiendo feria ſe-
cunda in Autumno poſt feſtum S. Franciſci, primo Sandomiriæ, poſtea Radomi, ultimo Viſlicie. Similiterq; in Cracou. Lubli. & alijs Palatinatib; ac Terris ipſi Termini Terreſtres & Colloqa eodē modo celebrari debent, hoc eſt, ter Termini Terreſtres, quarto aut Colloqa. Perindeq; & in Palatinatu Ruſſie ter Termini Terreſtres, quarto aut Colloquia celebrari debēt. hoc eſt, incipiendo Terminos Terreſtres Leopoli, feria quarta poſt feſtum S. triū Regum. Poſtea uero in alijs Diſtrictib; ordine iuxta ueterem conſuetudinē. Alij uero Termini Terreſtres feria quarta poſt feſtū S. Adalberti. Porro tercij Termini Terreſtres poſt feſtum S. Margarethæ. Atq; ad eundē modū in alijs itidē Diſtrictib; bus. Ipſa uero Colloqa Leopoli feria quarta poſt feſtū Exaltatiōis S. Crucis incipientur. Poſtea ſimili ordine in alijs Diſtrictib; ut Præmiſſiæ, & Haliciæ. Porro in Diſtrictu Chelmeñ. Termini Terreſtr. iuxta conſuetudinē celebrari debēt. Colloquia aut, poſt Colloquia Halicieñ. ut ſcilicet Palatinus obire illa poterit. In Lubli. aut Terra in tribus locis cōſuetis, in quarto uero loco in Buſko Termini ſeu Iudicia Terreſtria peragi debent. Ipſa uero Colloquia tantū Beſſe poſt feſtum Exaltatiōis S. Crucis peragantur. Ipſis aut Colloquijs Literæ noſtræ quibus Comitia edicimus, impedimento eſſe non debent.

Quod ſi Iudices, Subiudices, & Notarij Terreſtr. propter uerā infirmitatē a Terminis Terreſtrib; abſuerint propterq; illorū abſentiā Termini, quominus procederēt, impedirent, tum in futuris proxime Terminis anteq; in ſuis locis cōſidebunt, tenebunt præſtare luſiurandū corporale quod ob uerā & nō fictā infirmitatē ab hijs Terminis abſuerit. Niſi forte ſeruiſſ; Reip. uel Legatiōibus occupati fuiſſent, propter quæ ipſis Iudicijs intereſſe nō potuiſſent, hæc enim illorū abſentiam excuſarent.

Perindeq; Palatini, Caſtellani, Dignitarij, & alij Officiales Terreſtres, qui Colloquijs intereſſe tenent: ſi forte in aliquib; Colloquijs præſentes nō fuerint, in alijs proxime ſequētib; Colloquijs, priuſq; in loco ſuo re-

pp in ſidebunt,

*Sigismund. Pe. 1511.
in binis Terminis Colloquia proclamantur
in tercijs uero ſemel
in anno celebrentur
& Palatino.
Sigismund. Pe. 1523*

*Postremo Iudicia
Terreſtria & Colloquia ſic ſūt ordinata.*

*idem ſupra libr. 4.
cap. 2. ar. 1. fol. 583*

debeant iurare debent, quia in præteritis Colloquijs propter hanc uel illam infirmitatem non fuerunt. Nihilominus absentibus illis, in loco Palatini, Primus illius Palatinatus Castellanus, in Castellani uero loco idoneus aliquis homo statuto descriptus per alios huius Iudicii Collegas collocet. Quocirca absentia nonnullorum non obstante, per alios Dignitarios & Officiales Terreſtres Colloquia celebrantur: ne iusticia hominum negligatur. attamen priores iurisiurandi conditiones intelligi debent, præter eum, qui Reip. quocumque seruitio, uel Legatione occupatus fuerit: propter quod Colloquijs interesse nequeat, & absentia illius excusetur.

sig. August. Pe. 1550

¶ QVIA Colloquia generalia uidemus esse necessaria, uolumus, ut quolibet anno celebrentur in locis solitis: neque a Palatinis ad alia tempora transferantur. quod si ea non celebrarentur, poenis Statuto descriptis peccarent.

De Ternis Colloquiorum & transpositionibus.

Vulad. 149. Craco.
Varia 1423.

Peruersa consuetudo in Terminor. Colloqui generalis transpositione (L. v. a nostris subditis hactenus obseruata extitit, unde diuersa iuramenta, & p. iuriaoriebantur, ac infirmitates fictiue allegabantur: Vnde talibus obuiare, & iniquitati uiam præcludere uolentes: de unanimi consensu Prelatorum & Baronum ac Nobilium nostrorum tale ordinem in prædictorum transpositione

Abrogatum est, hoc statutum.

In ipso Colloquio generali et in primis Terminis simplicibus, secundum uera infirmitate provocabatur: pro qua in Terminis, tercio iurabat transponens.

Terminorum uolumus a nostris subditis fore obseruandum, ut prædictis periurijs obuietur, illiciteque Dilationes amputentur. ¶ Decernimus igitur, quod Termini Colloqui generalis taliter in Iudicijs Terrarum nostrarum in posterum transponi & obseruari debeant: uidelicet, quod PRIMUM Terminum per simplicem infirmitatem prorogent. SECUNDUM uero per ueram infirmitatem absque confessione & allegatione Sacellani transponant: pro qua infirmitate in tercio Terminis, si supuenerit, iuramentum corporaliter præstare teneant: quod tunc uera infirmitate fuerat innodatus. ¶ Si autem in ea-

Quod si durauerat infirmitas: poterat tercio Terminis, agrotis differri. Procurator tamen comparebat, alias causam amittebat. Actor in Colloquio I. Terminis uera infirmitate transponet.

dem infirmitate casualiter perduraret, tunc TERCIO poterit iterum facere prorogare eundem Terminum: quia scilicet prout iacebat in ipsa infirmitate, hucusque non conualuit. Et nihilominus in Colloquio QVARTO generali parere studeat, aut Procuratorem certum transmittere non postponat, alioquin Causam amittat. ¶ Sed ACTOR Terminum Colloqui generalis aliter transponere nequeat, nisi primum per ueram infirmitatem.

Kaz. 3. in Kor. 1451
Non reclamatur etiam Terminis generales: seu Colloquia, quod finit deinceps Partium utriusque peremptoria.

¶ ITEM uolumus, quod reclamatio Terminorum non sit deinceps, nec est necessaria: sed Termini & Colloquia Partibus assignatis iudicabuntur. quia Termini & Colloquia Partibus qui habent assignatum Terminum iudicabuntur, quia Termini & Colloquia erunt peremptoria pro Partibus constitutis celebranda.

Kaz. in Nyss. 1454.
Termini generales seu peremptorii esse debent.

¶ STATUIMUS quod Iudicia peremptoria seu Termini generales fiant in anno quolibet in singulis Terris.

sigismund. Cr. 1543

¶ QVOCIRCA Repositio seu suspensio Colloquiorum fieri non debet, ita quod Citationes & Causae hominum nullo modo, neque sigillatim, neque generaliter, per ipsos Iudices ad alia Colloquia suspendantur. Quicumque autem Iudices Colloquiorum tales suspensiones Causarum sua sponte fecerint, iuxta Statutum debent puniri (uel alioquin Pars non consentiens ad Comitibus appellat) excepto si tales Repositiones ex consensu Partium facte fuerint. Quia

¶ QVIA Colloquia generalia uidemus esse necessaria, uolumus, ut quolibet anno celebrentur in locis solitis: neq; a Palatinis ad alia tempora trāferant. Quod si ea nō celebrarēt, poenis Stat. descriptis peccant.

sig. August. Po. 1550

Ex Colloquijs ad Comitā appellatur

Rez. M. VIII. 1368.

¶ Nos quidē Statuimus, quod in nostra pręsentia, uel corā no- (Lex vi. stro Capiteano, uel quādo generales Termini tenētur, Palatinis uel Baronibus pręsentibus, Iudex iudicans non possit de malo iudicio redargui: cum non ipse solus, sed ceteri, & plures iudicant supradicta.

Iudex in pręsentia Regis, Palatini, uel Capitanei, uel in terminis generalib. redargui nō potest.

¶ NIHILominus poterit quilibet appellare de Terminis prędictis generalibus ad Regiam Maiestātē, tanquam Iuriū omni Regni Dominiū superiorem pro iusticia consequenda.

sigismund pot. 1523.

sed a Decreto ipsius

Colloquiorū ad Reg.

Maies. hoc est, ad Co-

mitia Regni appella-

latur.

¶ QV Ocirca ex Colloquijs Appellatio ad Comitā Reg fieri debet.

De eodem sig. Aug.

petricute 1550.

¶ D E T E Rminis seu Iudicijs generalibus, quę uulgo Colloquia

nuncupantur, celebrañ. Statuta omnia de super edita in robore cōser-

Porro Rex sigism.

Cyae 1540 ob suum

in Lithuaniam disces-

sunt de Colloquijs ab

Episcopi ac Dignis

causis celebrari et de

hęcis moris alia

quousq; sistenda seu

coherenda, paulo die

uersus in annum unū

quoad redisset, stan-

tuerat.

uamus, ac illa in singulis Terris iuxta eorundē Statutorū ordinationē,

& ueterem cōsuetudinē celebrari mandamus semel ad minus annis sin-

gulis: Quia uero propter nostrū in Magnū Ducatū Lithuanie egressū

negociarū Ducatus illius, quę forte nos in illo diutius, quā uellemus

distinebūt, Appellatiōes seu Motiones a Iudicijs Terrestris. & Castr.

seu etiā Officio Castr. ad nos factę remanerēt longo tempore indecisę,

per hocq; multorū subditorū nostrorū iusticia negligere. Statuimus,

ut interim donec nos ex Magno Ducatu Lithuanie redierimus eius-

modi Iudicia generalia bis in anno celebrētur. Quibus & Dñi Episco-

pi singuli in Districtu sedis Episcopatus sui, Palatini, Castellani, cete-

riq; Dignitarij, & Officiales, Iudices, & Subiudices Terrestris interesse

teneantur sub poenis in illos Statutis, nisi uera infirmitas, Legatio, uel

Reip. seruitium illos excusaret. In tali enim casu, licebit sic impedito in

locum suum aliū idoneum surrogare: In quibus quidē Iudicijs genera-

libus omnes Motiōes, Appellatiōes, & alia id genus tam a Terrestris.

quā a Castr. Iudicijs, ac etiā ab Officio Castr. quę ad nos seu ad Con-

uentum generalē sunt factę, & iam ante nostrū in Lithuaniam egressum

non fuerint decisę: Ac item interim donec in Magno Ducatu illo nos

agere contigerit cadentes, iudicari, & terminari debebunt. Et quicquid

per Iudicio illi pręsidentē, iudicatum & decretū fuerit, id totum per eos-

dem Iudicio pręsidentes ac locorū Capitaneos in exequutionē deduci

debet. Licebit nihilominus unicuiq; a Decreto & sententia Iudiciorum

generalium ad Conuentū generalē Regni primū post nostrum in Re-

gnum reditum celebrañ. appellare. Sed huiusmodi Appellatiōe non ob-

stante, exequutio Decretorū fieri debet, ut supra. Illecq; pro quo iudica-

tum fuerit in possessione bonorū illi adiudicatorū inducendus, & in ea

tuendus erit. Vbi tandem in Conuentu generali nos cum Consiliarijs

nostris sententiā & Decretū a quo appellatū fuit iustum esse cognoue-

rimus, illud approbabit. Ediuerſo uero ubi per nos & Consiliarios

nostros fuerit retractatum & infirmatū, bona omnia & res illę quę per

huiusmodi

huiusmodi sententiam fuerint adiudicata alicui Pars rursus restituetur illi, prout in Conuētu generali tulerimus sententiā, simul cum fructibus inter medio tempore perceptis, & damnis inde secutis. Iuramento damna passi æstimandis. Tempora uero celebrandorū huiusmodi generalium ludiciorū uolumus iuxta Statutorū dispositionē obseruari.

Statuta de Colloquijs in Executionē po

Idem Rex sigismundus
per litteras 1538.

Hæc itaq; Statuta de Colloquijs generalibus celebrantur. Lex viij. brañ, immo uero de omnibus Personis, Rebus, ac ludicijs Regni edita: & quæ non sint posterioribus expresse abrogata, in Executionem ponere, & illa exequi per edicta nostra mandabimus.

**Frustra enim Iura cōderentur, nisi
exequantur. Lex viij.**

98.

Johann. Albertus per
litteras 1494.

Nam frustra iura conderentur, nisi per Magistratus ius dicentes, & per Ciues obsequentes essent in Executionem deducta.

A D S I G I S M. A V G. R E G E M
P O L. P O P V L V M ꝓ P O L O N V M
D E C A S T I C H O N
P E R O R A T I O N I S
I N S T A R.

Quas latebras prædonibus auia sylua ministrat,
Has rabulis præbent dissipta iura fori.
Iudicij formam scripsi, discedite Caci
Ex antris: uester proditur ecce dolus.
Sumite iam laqueum rabulæ: iam scribere dicas,
Et Causas poterit dicere quisque suas
At tu Rex AVGuste, PATres, cum CIVibus, æqui
Sumite, quæ uobis munera mitto, precor.
Munera si referā pro munere nulla uicissim:
Gratia, mi magni muneris instar erit.

Iuris ac Statutorum Regni Polonię Methodice dige-
storum Libri Quarti Finis.



I V R I S, STATVTORVM

AC PRIVILEGIORVM REG.

Pol. De PROVINCijs seu DVCATibus Regno
Pol. unitis, ac EXTERNis. Item de PACE,
ac LEGATIONibus.

LIBER V.

AD SERENIS. AC POTEN-
TISS. PRINCIPEM D. D. SIGIS. AVG.

Dei gratia Regem Poloniae Magnū Ducem Lithuaniae;
Rusiae, Prussiae, Mazouiae, Pomeraniae, Samogi-
tiaeque, &c. Dominum ac haeredem.

PRÆFATIO.

Posteaquā, Serenissime Rex, tibi, qua fide ac diligētia maiore poterā, posui
ob oculos, quanā Lege quisq; in Regno tuā M. viueret, quid vel tu publice
nomine Fiscī haberes, vel tuus populus priuati ratione Munitorū suorū posside-
ret, aut quo demū Iure suas quisq; iniurias persequeretur: superest, vt eodē ordi-
ne de singulis agam Prouincijs, quā qdem parti hāreditario Iure possesse, parti
aequitate allecā, nōnullā Iure feudi deuolutā, quā dā certis pactis, nullā autē vi
Regno ac M. tuā ditiōi accesserunt. Hunc autē ordinē me in digerendis Legibus
patriā seruare oportuit, Sereniss. Rex, vt prius Resp. Regni tui spectāda tibi ex-
poneretur, Postea vero quo Iure socij, nobis ipsis cōiunganē, & adhārescāt, tuā
vero M. vna nobiscū subsint, planum fieret. Et quoniam nō postrema mihi cura fuit,
vt descriptiōe Regni tui, optimū genus Reip. reliquis etiā gentibus appareret:
nihil cuiquā mirū erit, si tot gentes Regno tuā M. accesserint, insuper etiā sum-
ma fide semper in officio perstiterit. Duabus qppe artibus Maiores tuā M. in
gubernādo propagādoq; Regno suo vti fuisse memorant, FORTitudine nimis
sum, ac IVSTicia summa: quibus facile effecerūt, vt tot gētes ipsi tuo Regno cir-
cumiecās, parti rebellantes praelio deuicerint, parti summa aequitate in fide retin-
uerint, cōplures ab iustis possessorib. libere, vel certis pactis oblatas in suā fidem
acceperint. si enim in gubernando ac etiā in propagādo ipso Regno tantū altera
harum virtute vti fuissent, vel ob METVM malū DIVTVRnitatis CVSTO-
dem sese desertos, vel ob FACILitātē absq; rigoris temperamento CONtēptos
vidissent. At cum vtriusq; carū virtutū rectum cursum tenerēt, tot tātasq; res cō-
fecerunt, & ad hāc vsq; tempora tuā M. trāsmiserunt incolumes: vt vix vlli aliū
Christianorū Principū tam varius populus, tot etiā nationes, ac tuā M. subsint:
quibus quidē tamen non Ius, non mos, non genus, nō lingua, non etiam religio
communis inter seipsos sit: in eo tamen mirifice consentiunt, vt tuā Maieitati
subsint, ac seruiāt, te etiā vna nobiscū suum profiteant Dñm, atq; Regem. Et Res-
pub. qdem aequae ac Ciuitates magnae a Sapientib. nō admodū probant, siue quod
in eis multa & varia ingenia esse oporteat, quā Remp. facile cōturbent: siue quod
ab vno Principe, vt magnae naues a nauclero, bene gubernari nequeāt: indeq; fa-
cile sit, vt nunq; nō agitent, ac postremo repente quadā vi factorū occulta, vel ab
externis, vel a mutuis viribus cōcidant. Ita Assyriorū, nō dissimiliter Græcorum,
perideq; Macedonū, ac postremo Romanorū res publicae diu variis adflicte ma-
lis, postremo tandē ciuilibus belis cōuulsa, ac deleta sunt. Quasi his quē ad sum-
mum gradum rerum humanarū ascēdunt, negatum sit stare diu, IN SEq; MA-
gna ruant,

Breuis cōmemoratio
priorū 4. librorū de
Rep. Pol. methodice
conscriptorum.

Quo Iure tot Prouin-
ciae Regno Polon. accē-
serunt.

In Polon. optimū est
genus Reipub.

Quibus artibus Pol.
Regnum suum pros-
perauerunt.

Regi Pol. multae ac
variae gentes subsunt.

An Respub. magnae
sint probandae.

Reges Pol. dispari
modo ab alijs Prin-
cipibus Prouincias
querebant.

De pietate propaga-
da, & iusticia domi-
& foris colenda, a
nostris in Comitibus
consultatur.

Poloni semper pro-
uinciarum suarū stu-
dent ornamentis,

Lithuania quantum
bonorum a Pol. acce-
pit, uel eis de atulit.

Russia.

Prussia.

longe, longe, inquā alia causa quærendi, multū etiā diuersa retinendi imperiū ra-
tio illis populis fuit, quā quæ vel maioribus M. tuæ fuisse, vel in tua Maiestate in-
esse videtur. Inuito illi bello vicinas gentes laceſſebāt, iniquissimis etiā cōditio-
nib. deuictas retinebāt in officio, qn etiā angustiis huius orbis se inclusos querebāt,
quod nō haberent, quo ulterius suum Imperiū proficere potuissent. Cōtra tui ma-
iores nunq̃ nisi lacessiti hostiū incurſiōes reprimēbāt, in rebellātes aut̃ socios pri-
mum multa fortitudine, mox in deuictos maiore etiā clementia sunt vsi: adhuc,
extera Regna nunq̃ appetiuerūt, quinimmo oblata aliquoties repudiarūt, præ-
ter ea quæ ab hæredibus ac iustis possessoribus ultro sunt delata. Quæ q̃dem om-
nia verissima esse mecum cōſitebitur is, qui q̃dem morem nostrorū Comitiorum
teneat, in quibus primo omnium de SALUTE animarum, & IVSTICIA, PA-
ceq̃ Regni, ab omnibus Regni Ordinibus publice consultat: vt Libr. 1. Cap. 2. de
Comitiis Regni tui ostendimus. quo s. nō solum ista Ciuili, verum etiā Christiana
iusticia sanctificati, nō magis huius terrenæ quā cœlestis Ciuitatis incolæ ver-
sari, & tranquillam agere vitā in Rep. nostra videant. Quæ sane tria prohibent, ne
quid a nostris impie contra Deum, iniuste in suos, vel libidinoſe in exteros fiat: qn
vt cōtra fiant omnia, summo studio ab omnibus contendit. Quod cum ira sese ha-
beat, apparet, quia Maiores tui non solum earū Prouinciā, quæ in fide stabiles
manserunt, verum etiā illarum quarū perfidiā armis vlti sunt, semper studebāt
ornamentis: Et tamē hæc omnia, nō solum Legibus Comitiorū nostrorū, non tan-
tū deniq̃ Instrumētis eo noīe publice cōfectis, quæ utiq̃ ad faciendā fidē suffice-
re poterāt: verum etiā exemplis notis, quorū vulgo receptior est auctoritas, planē
faciam: idq̃ breuiter, vere, & citra villas ambages. LITHVANIA ipsa posteaq̃
I Agellonis & ALEXANDRI VITOVVDI Ducum suorū auctoritatē secuta, in societas
rem Regni Pol. cōcessit, quantum boni hausit a Polonis: nō cultum verum Dei ac
Christi pro igne sacro ac serpētibus: nō literas & humanitatē pro inhumana bar-
barie: nō stemmata, pro incertitudine generis: nō deniq̃ iuris æquabilis ac liberi-
tatis gustum, pro Tyrannide ac pecuina seruitute: non pacem deniq̃ perpetuam
pro bellis eternis: & alia huiusmodi sexcēta cōmoda. Porro ne ē cōtrario Lithuan-
nos in nos itidem cōtulisse nihil, & omnino quasi parcos hospites αγγελοὺς esse
arbitremur, multa bona me hercle ex illorū societate ad nos esse deriuata fateri
cogimur, quæ si etiā nulla sint, vt sunt certe plurima, an vnus VULAD. I Agello non
satis retulit huius officii ac liberalitatis magnā gratiā? Is enī ea omnia quorū ru-
dimenta a nobis accepit magno cū tēnore nobis ipsis statim reddidit. Namq̃ &
erectione Scholę Crac. Literis vniuersam Polon. illustrauit, & acceptā a nobis reli-
gionem mirifico incremento propagauit, Insuper Cruciferos rebellātes vno atq̃
altero cōſpectu in perpetuū Polonorū iugum retrusit. Ille deniq̃ VVLADISLAV tu-
um Magnū patrū, & KAZIMIRI auum, ALBERTI item & ALEXANDRI patrū
os, Item SIGIS. vere patrem patriæ appellatū, postremo TE eius filium tā re quā
homine AVGVST. Reges Polonię: quinimo VVLADISLAV tuū patrū Hunga-
ris & Bohemis, eiusq̃ filiū LVDOUICUM nostra memoria calamitate Turcici belli
absorptum edidit. Ille deniq̃ multas affinitates Imperatorū, Regum, atq̃ Ducum
Polonis cōciliauit, & vt omnes cādide fateri debemus, ille vniendē ipsius Lithuan-
nię, ille cōstabiliendē in fide Russiæ, ille retinēdæ Prussiæ, ille postremo omniū
bonorū in Polonia Dux & author fuit. de quibus q̃dem rebus omnibus tā diplo-
mata vetusta, quā vīua etiā num testimonია ultro citroq̃ datorū, & acceptorū be-
neliciorum habent: ita vt verum sit illud, quod dicitur cōmuni prouerbio, manus
manū lauat, vir virū seruat, & Regna mutuo sibi auxilio sunt & ornamento. Quid
dicam de Lithuania cōfini Russiæ: quæ q̃dem posteaq̃ Polonorū armis succubu-
it, & se hæreditariā illorum Prouinciā agnouit, an nō & religiōis itidē suæ tutelā
quā lacerari indies videbat, & libertatis certā rationē cuius nomen etiā ignora-
bat, immo vero cum esset sine Lege, sine Rege, sineq̃ sociis, Ciuitatem accepit?
Quid etiā de Prussia Prouincia Pol. hæreditaria cōmemorem? nōne tum primū
cum a Maioribus tuis Dñis aut̃ suis armis victa est, omnia fere ornamenta acq̃si-
uit: quis enī angulus Terrarū ipsa Prussia nunc pacatior est: q̃ a quadrigentis se-
re annis fuit domicilium BELLIS fructiferum magis, ex illa vastitate: q̃s popu-
losior, ex illa

lossor, ex illa solitudine, q̄s liberior, ex illa adueharū Cruciferorū seruitute? Atq; hæc tāta D. oli SIG. tuus pater fecit, vt omnino iā iustissimū esse multis videatur, ne in Regno tuo beneficis beneficiarij, Ciuib. aduenę, victorib. aut victi meliore sint conditiōe ac fortuna. cœtera enī prudens silentio prætereo. Quid ego hic loquar de Zatorien. Oszyuyacziem. ac Syeuyerien. Ducatib. qui tuo Reg. certis pactis adiecti sunt: de q̄bus quidē ita me Deus amet, id qđ Poeta de Agricolis dixit, ego de eis bona cum illorum gratia vsurpare possim.

Zatorien. Oszyuyacziem.
ac Syeuyerien.

O fortunatos sua si bona norint, tuos Silesitas.

Non solum enim eis clementer imperas, verum etiam vt exemplo Magnificorum BONERONVM & Comorouiorum, aliorumq; suorum quondam municipum, a veteri illa sua seruitute ad libertatē tuorum Ciuium veniēt, libera lissime dederis optiōē: ne si inuitos accedere iubeas, peride te a seruitute multiplici ad libertatē adductos, atq; illi quos in specu natos, & educatos Plato fingit si ad solē extraherent, quæri atq; ægrefere possit. Certe rediret nunc libens ad corpus tui Regni Vratissauia, rediret Pomerania, Moravia, Marchionatus, & tota Silesia, ac Lusacia, aliæq; Prouincię illis vicinæ, quæ qđem parti per seditionem, parti per dotalia pacta, paulo ante ducentos annos a Reg. tuo sese auulserunt: res darent inq; omnes, si qua daretur reuocare gradum. nō enim quātum possunt, sed quātum iubent quotannis, idq; aliquoties, nō magis in externa & Ciuilia bella, quā in præsidia suæ quicq; Ciuitatis alenda conferre miseri cogunt. propter quas angustias multos illius gentis per Poloniā nunc oberrare videas, qui vertere solē velint, si hic domicilium qualecumq; quāticumq; possent mercabile reperiāt. Ecce lices quoq; sunt nunc Scepusien. qui ab hoc tēpore quo certis pactis in Ius tuorū Maiorum cœcesserunt, Dei ac tuæ tutela securi audiunt Hungarię plācium & ruinas, has tamē nō sentiunt: vident flammā in vicinia, ipsi etiā tuti a fumo sunt: partim enī fœderib. inclusi, partim tuis præsidis tecti, atq; muniti, in tāto vicinæ tumultu pacati degunt. At e contrario ingemiscunt nunc Capuenses, & nobiscum expostulāt, qđ olī Kazimirus auus tuus supplices in suā tutelā nō receperit. Iustius etiā aliquāto quiritant Hungari & Bohemi peritū sortis suę presentis, qđ eos D. SIG. tuus pater post infelicē casum LVdovici Regis illorum ultro sese dedentes in suos subditos nō suscepit. Omnium aut maxime luget nunc ad suos itidē casus ter infelix Valachia, quæ qđem tamen Dñs suos cœdendo, & vicissi iugulū illis proferendo, mutuis vulnerib. quasi laniena ciuili cōcisa collapla sit, nullum tamē acrius vulnus accepit, quā qđ tuæ M. subdita esse nō potest, quā qđ se recipere in tuā fidē nō vis, quā qđ frustra tuā limina supplex terit, quā qđ postremo qualescūq; in Reg. tuo latebras habere neq; domi enī Dñs ex Christiano Machometes arbitrato suo quē vult illius Ciuē indicta causa obtruncat, ultra autem Turca cuncta occupat, citra vero tu indignos esse putas, quos suscipias in subditos, quos defendas, q̄bus deniq; tuto fidas. Nā & a Kazimiro tercio auo tuo post solennē deditione sæpe preuaricati sunt, & Iohan. ALbertum patrum tuū præstito homagio fraude in sylua redeuntē adorsi sunt: & toties suli victiq; a Sigism. omni genere fraudis atq; doli redintegrabāt prælia, ita hi piscatores toties icti nō sapiebāt, neq; Phryges emendabant plagis. Ac proinde tu, vel Iuramēta illorū per iuria esse credis, vel sero sapientes nō accipis, ex illorūq; tuum nō vis fieri periculum: sed porro in exēplum perfidię illos exponi, ac multē prostare pateris. ne cœteræ Prouincię tibi addictę lenitate tui Imperij abuse, cōsimili furore, atq; vecordia aliquādo insaniāt: & Meti ob perfidiā ætis in diuersum quadrigis a Tullo descripti exēplum suscipi deq; faciāt. Et ita qđem se res habet, qā NVLLA PESTIS EFFICACIOR EST AD NOCENDVM, QVAM FAMILIARIS ET DOMESTICVS INIMICVS, & qui per speciē amicitia decipit, ac sese dedendo inuadit. Ira gens quæ sanguinis, originis, Iurisq; cōmunionē, & Imperij vnitatē cōfociata est, quasi quoddā propugnaculū, & vt Demosthenes de amico aiebat, ALTER EGO putari debet. Quo qđem in genere sunt tuis Polonis medius fidius nostri MAZONITÆ. ii enī, tamen post Pyastum per septingentos fere annos suis Ducibus, suis moribus, suis deniq; Legib. vti sunt: antiquissimum tamē Polonorum genus, atq; adeo fratres esse negari nō possunt, quorum qđem Duces posteaq; extincti sunt, Iure feudi ad tuum Reg. accesserunt, fidēq; semel datā æternum seruabunt. Insuper pro salute Reg. tui vitā ipsam effundere sunt parati. Hi enim sunt

Scepusium.

Capuenses.
Hungari & Bohemi.

Valachia.

MAZONIA.

Externæ gentis socii
sicut Pol. ambiunt.

Regnum Pol. quare
perpetuum fore spe-
retur?

Duo signa Reip. bes-
ne constituta retine-
tur in Polonia.

Resp. domi bene &
consentienter cõposi-
ta contra hostem mu-
nitissima redduntur.

Exemplis seu victoriis
domesticis, ipsiq;
aeris. mis docetur.

Hostium sepulchra
est Polonia.
Poloni ad bellum sem-
per expediti.

Regni tui perpetui socii, hi fideles subditi, hi Thesæi, hi cor, quibus etiã tecum eũ
cõmunis salus, vnum & cõmune periculum. Atq; tot & tantæ gẽtes quæq; his per-
mixtæ sunt, vt Græci, Itali, Germani, Armeni, Iudæi, & Scytæ, Reg. tui implẽt
& integrat. Porro qd hic ego vicinas & externas gentes referã, quæ sceleratam
Reg. tui stupent. societate expetunt, immo Ciuitatẽ etiã ambiunt: quare tandẽ
quia s. vbertatẽ glebe illorum tui Reg. amplitudo cõpensauit, Thesauris adfluen-
tia & commoditas victus nostri adequauit, vini copiam temperies cœli repe-
dit, Castra etiã ac Vrbes dulcedo nostræ pacis vicit, ingenia quoq; ipsorum & fortu-
nas omnes nostræ libertatis magnitudo superauit, deniq; Cæsaris desiderium
Imperii tui clementia ac moderatio excussit. Cum igit̃ tantis beneficiis Ciues & so-
cii Reg. tui mutuo sese afficiãt, tot deniq; malis desertores vestri pateãt, te autem
malis puniendis, bonis aut̃ honestandis præfectum esse sentis, facile sane efficis, vt
ex tot gentib. Sarmatiæ vna Ciuitas sit, subditi etiã tui loco filiorum tibi sint, ex-
terni etiã parti ad fœdera perpetua, parti ad Ciuitatẽ tuam inuicent. Ac proinde
omnes qui stabiliendarũ vel cõuertendarum Rerump. causas tenent, vere diuinet
Reg. Polonorum immortale futurum. causas enĩ ac semina æternitatis cõstanter
retinet atq; fouet. quæ sunt illa: voluntaria nimirũ tot gentium ad Reg. accessio
Iureiurando cõfirmata, vtilitatesq; cõsociatiõis euidentissimæ: cõtra defectiõis pœ-
næ paratæ. Præterea in genere religiõis verẽ omnes fere cõsentimus: vt causa nula
la sit, cur aliqua gens ad seditiõem, vel tua M. ad vim cõfugere debeat: qd̃ intra &
extra mutuis beneficiis quasi catenis quibsdã cõglutinata, Lege etiã omnia ordi-
nata pacata, circumscriptaq; sunt: & si q; hãc symmetriã, septaq; Iuris trãsiliat, vi
publicã experit. Cum autẽ in Imperio tuo ea voluntariũ cõsociatio, ea cupiditas
tum moderatio, si freni libidini positi sint: ecquis vnq; hostis foris positus tã potẽs
esse poterit, vt tibi tuisq; formidãdus sit, si post Dei auxiliũ ita cõcordes Ciues
inter se, in primis autẽ tui amantes inuaserit: nõne vtriusq; amor fidissimus murus:
cõcordia etiã firmissima catena futura est: hæc enĩ duo quãtum in summis etiam
periculis valeãt, nõ ipsorum Poetarũ fabulis de Geriõis tricorporei exemplo, nõ
Scytæ cuiusdã memorabili aliq; cõcordiæ in fasciculo sagittarum infractio para-
digmate: verum potius domesticis exẽplis, si idemq; nobis omnib. tãto notiorib;
quãto recentiora sunt & veriora, planum faciã. Quæ hæc enĩ virtus fuit Vuladis
slai sagell. proauis tui, qui solius Reg. sui virib. vniuersę Germaniæ exercitũ Ma-
gistri Prusiæ partes secutum ad Choynicũ fudit, ac deleuit: vt etiã ad octogita
millia cataphractorũ cecidisse in vno prælio memorenĩ. Cum aut̃ neq; armis, neq;
robustis equis, nec deniq; affluentiã cõmeatus illis nostri pares fuere: Nihil enĩ
Germano Milite armatius, nihil equitatu illorum robustius, cõmeatus etiã in exer-
citu eorũ ad delicias vsq; esse oportet: cõtra apud nostros hæc omnia, si nõ tenu-
ia, certe qdem mediocria esse solent. Quid ergo aliud nostris Maiorib. in periculis
constantia ac tantum etiã robur in prælio suppeditalle putemus, quã concordia
summã inter ipsosmet cum summa erga Principẽ beneuolentia, & amore: quibus
quidẽ præsidii illi adiuti, muniti, & animati: scutati armatis, velites statariis, tenu-
es affluentib. eminus primũ Lithuani cum Scytis omni genere incursionum, &
telorum: mox Poloni cominus hastis, lanceis, gladiis, & maleis cõgredi, atq; cõsis-
gere nõ dubitarunt: vt nõ prius prælio desisterint, quã nostri quatiendo, illi vapu-
lando fessĩ, noctis præsidio vtriq; quicuerit, atq; sint seruati. præteribo hic de in-
dustria innumeras alias tuorum Maiorũ illustres victorias parua manu quẽstas,
ne adulandi causa eo loci cõmemorari a me viderent: illas quarum triumphis in-
terfuimus, exẽpli gratia paucis perstringã. An nõ ad Horsam ad 60. millia Mos-
corum a nostrorũ perexiguo, ne dicã, ab hoste irriso exercitu fusa, fugataq; sunt:
an non circiter viginti millia Scytarũ ad Visnyouecz a valde mediocri nostros
rum equitatu sunt delata: an nõ a quatuor millibus Militũ citra vel vltra 24 Mol-
dauorum ad Obertinum Duce IOHanne TARNouio profligata esse memini-
mus: vt etiã parum abfuit, quin post exercitum disiectũ tormẽtaq; erepta, Mol-
dauus ipse capereĩ in fuga. Inde q; coeperit vulgo solere cantari. Germanis Prusi-
am, Moscis Horsam & Starodubũ, Scytis Visnyouiciũ, Moldauis Obertinum,
sepulchra esse, ac etiã Dei munere fore, si qd cõtra perrexerint. Quæ persuasio est
iam a multis sæculis nostrorũ hominũ occupauit mentes, nihil mirum est, si cam-
pestres fere

pestres fere degant, vrbes mænibus raro cingāt, domos potius ligneas quā Castra muris exaedicēt. Omnia enī post Deum sua praelidia in seipſis ſuorūq; animorū cōcordia ſita eſſe volebāt. Si qd autē ſit, qd quidē quaſi inferiores hoſtibus a bello deterreret, iuſticiā cauſae pro ſupplemēto virium ducunt, & cōſigunt. idq; nō vlla mercede cōducti, qd apud alias gētes incredibile eſt: verum gratis pro patria, cuius libertate gaudent: & pro Rege, quē loco patris habent, faciunt. Quae qdem ſingula cum ita ſeſe habeāt, ſœlicem te Ser. Rex exiſtmes, qui huiusmōi Ciuib. imperes: beatos ecōtra nos putemus eſſe quib. te Rege regi cōtigit: Nā amore, oſſicio, ac meritis erga te ipſimet nobiſcū pace belloq; certamus: & tu nihil niſi qd opt. Rex a bonis Ciuib. Dñs a ſubditis, deniq; pater a filiis poſtulare ſolet, exiſis. Et quāq; omnes fere accolae & incolae nobiſcū cōſiteant te poſſe ad ducenta milia eq̄um, totidēq; peditum, tempore neceſſitatis ex tuis Prouiciis ſine vllō ſtipēdio armare poſſe: ſunt tamē nōnulli, qui propter ea tuā poteſtatē extenuent, quia in tuo Reg. illud Tragicū Tyrāni nō vſurpaſ, QVA IVuat Reges eant: & illud Satyricū, SIC VOLO, ſic iubeo, ſit pro ratioē voluntas. Quod cōiūcium libenter queſo Ser. Rex a calcitronib. iſtis Aſinis excipias: nō intelligunt enī, omne Imperium ſtabilius eſſe, qd voluntate Ciuiū adiungitur, quā quod vi geritur: Verum quoque illud eſſe neſciunt,

Imparum Regis Pol.
qua parte a ſtulis cō
ſoribus imbelles eſti
matur, ea eſt fortis
ſimum.

Iuſticia & pietas ualidae ſunt Principis arces,

Nulla Tyrannorum uis diuturna fuit.

Deniq; ignorāt nō ſolere te bella gerere, niſi iniuriā vlciscendae cauſa, idq; ſi ita tempus ferat, Patrib. populorū autore, qd enī illorū ſeruadorū gratia, ipſimet inſuper Ducib. atq; Militib. bella geris, iuſtum eſſe putas, vt in partē cōſili vocent ſi de quib. tu ſtatuas, quorū deniq; copiis, ac iugulis impetus hoſtilis retundēdus ſit: Neq; enī pro externis bellare, neq; itidē tu externis armari ſoles, ſed pro tuo populo, tuismet Ducib. & Militib. ſecundis aleā belli experiris. Quocirca qd cōſiſti, cum tuis Ciuib. certamen pſequitor longe ſanctiſſimū, Legib. impera, com modis Ciuiū ſtude, patrē etiā te nobis preſta, tot populis pro glutinatore ſiſti in eoq; ad extremū perſiſte, huic perſuaſiōi immorere. Cum enī te ad hunc modum geres, an erit quiſq; Polyphemus qui defugiat auctoritatē tuā: q ſuiſmet bonis aduerſet: qui deniq; amorem, timorē, & obedientiā fideli ſubdito, morato Ciue, ac hono etiā ſiſto dignā tibi nō preſtet: Cum tu vnus priuati oblitq; omnīū noſtrum curā geras, noſtris ratioſibus pūideas, nobis ſeruādis ſiſ ſollicitus: omnis deniq; potentia tua & amplitudo Reg. tui non eo ſpectet, vt terrori nobis ſit, verū eni uero vt ſaluos ac ſœlices in pace & tranquillitate perpetua nos dirigas. Quo genere viriſtutem & ſi tantorū Regum dignum te nepotem multis argumentis declaravi, vt in eo tamen maſtus ſiſ, & quotidie incrementa capias, nos a Deo Opt. max. ſup plices optare, te vero preſtare par & æquū eſſe putamus: q ſic dulces Imperiū tui proceſſus ad extremū videas, nomen tuum immortalitati cōſecres, & qui vitę noſtræ ſcopus eſt, Reg. tui habenis, villicatioeq; tua, vt ita dicā, defunctus, Reg. coeſteſtis conſors atq; Ciuis eſſe incipias: gratia vtiq; ipſius cuncta tuentis atq; regentis Dei, qui te ad hoc faſtigium euexit, in tantis mundi turbinib. pacatum

Exhortatio.

adhuc defendit, & ducem populis ſuis ad charitatē ac cōcordiā inter ipſos in gloriā nominis ſui confirmandam, magna prouidentia conſtituit.

D E F E V D I S C O M M E N T.

Et quoniā nōnulli Ducatus, quos memorauimus, iure feudī ad Reg. Pol. deuoluti ſunt, quidā etiā illo adhuc a vaſallis, obtinent ea quae apud Iuriſcōſ. legimus de ſucceſſione in feuda, hic obiter adnotabimus, citra tamē ſacrarū Regni Cōſtitutionum praeiudiciū. EST IGITVR FEVDVM beneficiū, qd ita ex beneuolentia datur alicui, vt proprietates qdem fundi penes dantē remaneat, vſusfructus vero eius ad accipientem tranſeat, ad ipſiusq; ſucceſſores maſculos, vel etiam ſi ita fuerit conuentū ſœminas, perpetuo, vel aliquādiu pertineat: ad hoc, vt ille & ſui hæredes fideliter Dño ſeruiāt: ſiue illud ſeruitium quale eſſe debeat exprimaſtur, ſiue indeterminate ſit promiſſum. Sicut autē omnis ſui Iuris Princeps, ſiue ſit

FEVDum quid eſt?

Qui bona ſua dare, vel accipere poſſunt in feudum.

hoc primum Rege eiusq; successoribus, tam Literarū quā armorum gloria flores, amplissimiq; Regni nomen habere cœperit. Qualisq; & quātus hic vir fuerit in Magistratu declarauit. Habuit autē fratrē Alexandrū Vitovvdum in rebus gerendis quasi Thesaurū. Hic enim loco fratris Lithuanis Magnus Dux relictus, adiecit suo & fratris Ducatui Ducatū Plescouēsem, Ducatū Nouogrodien. & Ducatum Smolenscē. quī an incuria Principum, an perfidia præsidiōrū a Moscis intercepti, Lithuanisq; detracti sunt, scire nō possumus. certe quī nostrorū Principum velit, haberet satis materiæ ad parandā sibi gloriā, atq; adeo nominis immortalitatē, in recuperanda defectrice Silesia & Pomerania ab vna parte Reg. & in repetēdis istis Ducatib. quos dicimus a Moscis esse interceptos, parte ab altera: Itē Oczakouio a Seytis, nisi qd' interdū iniquor etiā pax iustis. bello est anteferēda.

ARTICVLVS I.

Magn' Ducat' Lithu. Reg. Poloniæ in

VVLad. 1 Agel et vi
toudi in HRODLO

125 IN NOMINE DOMINI AMEN, Ad p' (corporat. L.I.

1400.

126 petuam rei memoriā, Debitores sumus Spiritualis alimonix salutaria

Idem lib. 1. ca. 4. art.
8, folio 122.

127 illis pocula ministrare, quibus præsidentes temporaliū cōmodorū pre-

stamus suffragia: ut quos ad corporis necessitatē sustentamus, salutis etiā ipsis quāntū nostra sufficit facultas ministeria porrigamus: ne dū temporalibus insistimus profectibus, uitę cōmoda negligere uideamur. Et unde dona benedictiōis & brauiū expectamus sempiternū, inde uitę detrimenta sentiamus, & præmijs destituti adoptatis nulla laboris nostri cōmoda cōsequamur. ¶ Expedit perquirere, & debita attendere

Rex etiam debet mon-
diari ut subditi suis
uiam æternæ beatitudi-
nis demonstret.

ratioe, ut dū hominibus impartimur carnis beneficia, meditēmur qua- liter ipsis cœlestia prębeamus alimēta: & quos in hoc sęculo trāsitorijs rerum cōdimus copijs, illis uiam ęternæ beatitudinis demonstremus, quatinus & hic nostrę munificentię cognoscāt præsidia, & tandē futu-

rę glorię cōpendia per exercitia directiōis nostrę apprehendāt, in om- nium SALUatore. PROinde Nos VVLADISLaus Dei gratia Rex Poloniæ, necnō Terrarū Cracouię, Sandomirię, Siradię, Lancicię, Cu- iauię, Lithuanie Princeps supremus, Pomeranię, Russięq; Dñs & he- res, &c. Et ALEXANDER alias Vitovvdus Magnus Dux Lithua- niæ, necnō Terrarū Russię Dñs & heres &c. Significamus tenore pre-

sentium quibus expedit uniuersis, presentibus & futuris præsentiū no- ticiam habituris, Quomodo Terras Lithuanie & earū Incolas nostrę subditos dominio, in quos sępe liberalitatis nostrę manū extēdimus, & profectui ipsorū intendentes, multa frequentia, statum & conditionem corū semper studuimus facere meliorē. ¶ Feruenti desyderio cupiē- tes in assumptę fidei deuotiōe iugiter solidare & fundare. ¶ Ut ipsos altissimus quo prestante lumē fidei per nostrā operā receperunt, ad lau-

Capit Lithuanos in
fide catholica nouis-
ter assumpta solidare.

Lithuani ad fidē ca-
tholicam sunt opera
domini Regis Poloa-
norū conuersi.

Concedit Rex Pol.
Lithuanis, uelut no-
uis Christianis, priui-
legia, gratias & li-
bertates catholicis de-
ri solitas.

mentia, ipsis

Magnus Ducatus Lithuanie cum alijs Terris sibi annexis Reg. Pol. est incorporatus, ut communibus, uiribus hostibus, communibus, facilius ac fortius resistere possint.

Ecclesie Lithuanie Catholice in libertatibus & emunitatibus suis conseruantur.

Barones & Nobiles Lithuanie, Romane Ecclesie subiecti & Nobiles Lithuanie eadem libertate cum Polonis a quibus arma sumptus gaudebunt.

Nobiles Lithuanie Catholici succedunt in bona paterna eodem iure quo & Pol.

Resignatio bonorum seu commutatio cum consensu principis est facienda.

Morto parentum seu eorum liberi non priuentur bonis suis hereditarijs.

mentia, ipsis libertates, immunitates, gratias, exemptiones, & Præiulia dari catholicis solita, iuxta continentiam articuloꝝ subscriptoꝝ, tenore præsentium cõcedimus, & largimur. Et primo quauis eo tẽpore quo almo Spiritu inspirante fidei catholice recepta & cognita claritate, Coronam Regni Poloniæ assumpsimus pro Christiane religionis incremento, & bono statu & cõmodo Terrarũ nostrarũ Lithuanie prædictarũ, ipsas, & cum Terris ac dominijs ipsis subiectis & connexis. ¶ Præfatio Regno nostro Poloniæ appropriauimus, incorporauimus, cõiunximus, uniuimus, adiunximus, cõfæderauimus, de cõsensu unanimi nostro, & alioꝝ fratru nostroru, & omnium Baronu, Nobiliu, Proceru & Boyaronu eiusdem Terræ Lithuanie uoluntate accedente, & assensu: Volentes tamẽ Terras prædictas Lithuanie propter hostiles insultus & insidias Cruciferoru, & eis adherentiu, ac alioꝝ quorumcuq; inimicorum, qui præfatas Terras Lithuanie & Regnũ Poloniæ demoliri nituntur, & in ipsoꝝ destructionẽ machinantur, in certitudine, securitate & tutela melioribus reponere, & eis perpetuũ cõmodum procurare, easdem Terras quas semper cum pleno dominio, ac iure mero, & mixto, hactenus habuimus, & habemus usq; modo a progenitorib. nostris & ordine geniture tanq; Dñi legitimi, Baronu, Nobiliu, Boyaronu uoluntate, ratihabitione, & cõsensu adhibitis, Prædicto Regno Pol. iterum incorporamus, inuisceramus, appropriamus, cõiungimus, adiungimus, cõfæderamus, & perpetue annectimus: decernentes ipsas cum omnibus earum dominijs, Terris, Ducatibus, Principatibus, Districtibus, proprietatibus, omniq; iure mero & mixto Coronæ Regni Pol. perpetuis tẽporibus irreuocabiliter, & irrefragabiliter semper esse unitas. ¶ Cõterum omnes Ecclesias Terrarũ Lithuanie prædictarũ tam Cathedralis quã Collegiatis Parochiales, & Conuẽtuales uidelicet Vilnen. & cõteras in eis erectas, & erigendas, fundatas, & fundandas in omnib. ipsarum libertatibus, immunitatibus, priuilegijs, exemptionibus, & cõsuetudinibus uniuersis cõseruamus. Harũ serie mediante iuxta cõsuetudinem Regni Poloniæ. ¶ Barones etiã, Nobiles, Boyari Terrarũ nostrarũ Lithuanie prædictarũ, donatiõibus, priuilegijs, & concessiõibus ipsis per nos datis, impartitis, & collatis, duntaxat Catholici & Romane Ecclesie subiecti, & quibus clenodia sunt cõcessa gaudeant, participant, & fruãtur, prout Barones & Nobiles Regni Pol. suis potiuntur & fruuntur. ¶ Item Barones & Nobiles prædicti bona ipsoꝝ paterna pari iure obtineãt, sicut Barones Regni Pol. sua noscuntur obtinere, & donatiões nostras super quibus Literas obtinent, a nobis efficaces & fulcitas perpetui roboris firmitate similiter obtinebũt, & libera habebunt ipsa uendendi, cõmutandi, alienandi, donandi, & in usus suos cõuertendi facultatẽ: nostro tamẽ consensu ad hoc specialiter accedente. ¶ Sic tamẽ quod ipsa alienando, cõmutando, uel donando corã nobis uel nostris Officialibus iuxta consuetudinẽ Regni Polon. resignabunt. ¶ Item post mortẽ patrum liberi nõ debent bonis hereditarijs priuari, sed ea cũ suis successoribus possidere, prout Barones & Nobiles Regni Poloniæ

gni Poloniæ sua possident, & in usus cōuertunt beneplacitos. ¶ Si-
militer uxoribus suis dotalicia in bonis & Villis quas ex successiōe pa-
terna, uel concessiōe nostra perpetua habuerint, uel sunt habituri, pote-
runt assignare, prout in Regno Pol. assignantur. ¶ Filias aut, sorores,
cōsanguineas, & affines suas præfati Barones & Nobiles Terrarū Li-
thuanie copulare poterūt uiris duntaxat Catholicis, & tradere cōiugio
iuxta beneplacitū suæ uoluntatis, & iuxta consuetudinem Regni Pol.
ab antiquo obseruatā. ¶ His aut libertatū concessiōibus nō obstāti-
bus Barones ad constructionē & erectionē Castrorum, uias expeditio-
nales facere, & tributa dare iuxta antiquā consuetudinē astringantur.
¶ Hoc specialiter expresso, Quod omnes Barones & Nobiles Terrarū
Lithuanie, fidelitatē & debitam ac Christianā fidei constantiā nobis
uidelicet Vladislao Regi Poloniæ, & Alexandro alias Vitovvdo Ma-
gno Duci Lithuanie, & successoribus nostris tenere debebūt & seruare
prout Barones & Nobiles Regni Pol. suis Regibus tenere soliti sunt, &
seruare: super quo Barones Boyarones, & Proceres Terrarū Lithuanie
prædicti iuramentū nobis iam præstiterūt, prout clarius in Literis ip-
sorum, quos cum Baronibus Regni Poloniæ sibi inuicem cōcesserunt,
continetur. ¶ Pari modo sub fidei sacramento, & sub bonorū suorū
amissione, nullis Principibus aut Baronibus uel alijs cuiuscūq; cōditi-
onis hominibus Terris Regni Poloniæ aduersari uolentibus, consilia,
fauorē, & auxilia ministrabūt, uel præstabant: sed eos tanq; Hostes
Terræ & Dominiorū Lithu. Totis Viribus prosequantur & ad nul-
lum aliū respectū habebunt, nisi ad nos, & ad nostros successores, pro
ut hāc ipsam Barones & Nobiles prædicti pro se & pro suis posteris p
fidei sacramentū cautionē præstiterūt & fecerunt. ¶ Item Dignitates
Sedes, & Officia prout in Regno Pol. institutæ sunt, instituentur & lo-
cabuntur: in Vilna scilicet Palatinus & Castellanus Vilnē. & demū
in Troki, & in alijs Locis, ubi nobis uidebitur expedire, iuxta nostræ
beneplacitū uoluntatis perpetuis temporibus duraturis. ¶ Et huius-
modi Dignitarij non eligantur nisi sint fidei Catholicæ cultores, & sub-
iecti S. Romanæ Ecclesiæ, nec etiā aliqua Officia Terræ ppetua, ut sunt
Dignitates, Castellanus, &c. nisi Christianæ fidei cultoribus conferā-
tur, & ad consilia nostra admittantur, & eis intersint, dum pro bono pu-
blico aliqui tractatus celebrantur. Quia sepe disparitas cultus, diuersi-
tatem inducit animorū, & consilia patent talibus diuulgata, quæ tradū-
tur secrete obseruanda. ¶ Item omnes quibus huiusmodi libertas &
Priuilegia cōceduntur, nūq; nos VLadislau Regē Poloniæ & ALE-
xandrum Vitovvdū Magnum Ducem Lithuanie quo adusq; uixe-
rimus, & nostros successores Reges Pol. & Duces Lithuanie, a nobis
& nostris successoribus statuendos & locandos deserant, uel recedāt ab
eisdem, sed sub fide & honore pariter & onere iuramenti, fideliter & fir-
miter nobis & successoribus nostris adhibebūt fauoribus cōsilijs, & au-
xilijis perpetuis tēporibus & in æuum. ¶ Hoc etiā addito quod præ-
dicti Barones & Nobiles &c. Lithuanie post mortem Alexandri alias

Lithuani dotalicia in bonis suis possunt uxori-
bus assignare. Filias & sorores uir-
is duntaxat Catho-
licis Lithuani maria-
tabunt.

Lithuani ad tributa
& alia consueta solu-
enda astringantur,
libertate nō obstantē.

Lithuani fidelitatē
suis Principibus sub
iuramento seruati-
ri sunt.

Lithu. aduersarijs
Regis Pol. cōsilia &
auxilia ne ferant.

Lithuani pro se &
suis posteris iurant.

Dignitates prout in
Polonia Regno insti-
tuendæ.

Ad Dignitates non
nisi catholici eligen-
di & ad consilium
admittendi sunt.

Lithuani Regi Pol.
& Duci Lithu. perpe-
tuo adhaereri sunt.

Lithuani nullū Prin-
cipem nisi per Regē
Pol. electū pro domi-
no suscipiunt.

Poloni Rege sine li-
bertate decedente, non de-
bet sibi Regem sine con-
silio Lithuanie eligere.
Idem libro primo.

Cultores fidei Chris-
tiane duntaxat liber-
tatem concessu gau-
debunt.

Littere circa Coro-
nationem concessa Li-
thuanis per Vladis-
slau confirmantur.

Constitutiones neces-
sarias in Lublin aut
Petrozou uel Polo, cum
Lithuanis celebrantur.

Eliguntur & nomi-
nibus propriis specifi-
cantur domini Lith-
uanie de quibus ar-
mis & domibus No-
bilibus Polo insignia
sumpsere clenodia.

Vitovvdi Magni Ducis moderni nullum habebunt aut eligere pro Ma-
gno Principe & Domino Lithuaniae, nisi quem Rex Poloniae, uel ipsius suc-
cessores cum consilio Prelatorum & Baronum Pol & Terrarum Lithuaniae
duxerint eligendos, statuendos, & locandos. ¶ Similiter Praelati Ba-
rones & Nobiles Regni Poloniae, Rege Poloniae sine liberis & successo-
ribus legitimis decedente, Regem & Dominum non debent ipsis eligere sine
scitu & consilio nostro uidelicet Alexandri Magni Ducis Barconum &
Nobilium Terrarum Lithuaniae praedictarum, iuxta tenorem & contenta pri-
orum Litterarum. Praeterea praedictis libertatibus, Priuilegiis, & gratiis
tantummodo illi Barones & Nobiles Terrae Lithuaniae debent uti, & gau-
dere, quibus arma & clenodia Nobiliu Regni Pol. sunt concessa, & cul-
tores Christianae religionis Romanae Ecclesiae subiecti, & non schismatici,
uel alij infideles. ¶ Item omnes Litteras quascunque Regno Pol. & Ter-
ris Lithuaniae ante octo uel septem annos, ac post uel circa Coronatio-
nem nostram concessimus & dedimus tenore praesentium confirmamus, rati-
ficamus, approbamus, & robur perpetuum imponimus eisdem, habent. ip-
sas praesentibus pro insertis. ¶ Hoc etiam addito specialiter, & expresso,
quod praefati Barones & Nobiles Regni Polo, & Terrarum Lithuaniae
Conuentiones & Parlameta quando necesse fuerit in Lublin uel in RAR-
czow, & alias in locis aptis de consensu & uoluntate nostra celebrabunt
pro comodo & utilitate Regni Pol. & Terrarum Lithuaniae praedictarum
meliori. ¶ Praeterea nos Alexander alias Vitovvdus de consensu Se-
reniss. Principis Domini Vladislai Regis Polo, fratris nostri charissimi
eligimus ad arma & clenodia Nobiliu Regni Pol. Terrarum nostrarum Li-
thuaniae Nobiles infra scriptos, quos ipsi Regni Pol. Nobiles simul cum
omnibus, qui ex eorum stirpe originem suam ducunt, ad fraternitatis & co-
sanguineitatis consortia receperunt. Et primo Nobiles Lelyua, Mony-
uid Palatinum Vilnensem, Item Zadora, Palatinum Iauvnu Trocensem, Ravva,
Minigal Castellanum Vilnensem, Lyssy, Sunigal Castellanus Trocensem, Ja-
strembey, seu Lazanky, alias Bolesthy, Nagora uocatos, Nemir, Tramb-
ki, Hostikonem, Topory, Butrym, Item Labancz alias Skrynscy, Goli-
gut, Poraye, Nicolaum Bylymin, Dambno, Korevvam, Odrowasz, Vy-
schegerd, Vaduicz, Petrum Mondigerth, Dria, Nicolaum Tawvtigerd,
Habdanyecz, Iohannem Gastoldi, Polkoza, Volczkonem Kukua, Grifo-
nes, Butovvdum, Srzenyaua, Iadaldum, Pobodze, Kalonem, Grzymala,
Iohannem Rymouidouicz, Zaramba, Ginet Konczeuicz, Pyrszchala,
Dauvxa, Nouina, Nicolaum Boynar, Dzalesza, Volczkonem Kokutho-
uicz, Kopacz, Gedoruoch, Rola, Dangyel, Sirokomla, Iacobum Myngyel,
Cattus Marinus, Voysznar Vilcoleuicz, Pouala, Georgium Sangavv.
Item Pomyan, Saka, Doliua, Naczkonem, Sarza, Tuerbuth, Dolanga,
Monstuild, Bogoria, Stanislaum Vissygin, Ianina, Voyszym Danczyko-
uicz, Bichaua, Monstold, Svinka, Andream Devvkethouicz, Rolda, Mi-
nimund Sefnikouicz Sulima, Bodyuil. Item Nalancz, Koczani, Lo-
dza, Myczusch, Gelithoue, Gerdud, Korczakoue, Czuppam, Byala, Moy-
dylonem Czuszolouicz, Vanzyk, Koyczani, Sukouicz, Czolek, Ioha-
nem Euil

nem Baile Godzamba, Stanislaum Buthovv touicz, Osmorog alias Generalh, Surgutēs de Kyefzlinn. &c. ¶ Quibus quidē armis, clenodij; & proclamatiōibus, prædicti Nobiles, Proceres & Boyari Terrarū Lithuaniae extunc & in post ea perpetuis temporibus ubilibet gaudeāt, potiantur, prout ipsis præfati Nobiles Regni Pol. uti frui cōsueuerunt & potiri. ¶ Ut autē corroboratiōis & cautelae uberioris omnia præmissa accipiant firmitatē, presentes fecimus Sigillorū nostrorū munimine corroborari, presentibus & cōsentien. ac ratū habē. Reuerēdis in Christo patribus Dñis Nicolao Gnesneñ, Archiepiscopo, Alberto Cracouiē, Iohanne Vvladislauieñ, Petro Poznan, Iacobo Ploceñ, Nicolao Vllneñ, Iohanne Electo Leopoliē, Metropol. Mathia Premisl, Michaele Kiouieñ, Gregorio Vylodimir, Sbigneo Kameneczeñ, Electo Ecclesiarū Episcopis Chelmeñ, & coeteris Ecclesijs uacant. Necnon Magnificis, Validis, & Strennuis Cristino Crac. Castell. Iohanne de Tarnovv Craco. Nicolao de Michalovv Sandomiriē, Sandiuogio de Ostrorog Poznañ. Mathia de Vanfossē Callis, Iacobo de Konyeczpole Siradiē, Iohanne Ligeza Lancicieñ, Mathia de Labissyn Brzešteñ, Ianussio de Kosczyelecz Gnevvcouieñ, Palatinis, Michaele de Bogumilouicze Sandomir. Iohanne de Szekoczyn Lubliñ, Dobeslao de Olesznicza Voyniceñ, Florianio de Rokithnicza Vislicieñ, Cristino de Kozyeglouy Sandec, Martino de Kolikouo Gnesneñ, Clemente de Mocrsko Radomieñ, Domarath de Kobelany Bieceñ, Mosticio de Staslovv Poznañ, Ianussio de Tuliskovv Calissieñ, Martino de Kalinovv Siradiē, Petro de Vvlofcho-ua Dobrzyñ, Alberto de Koscyol Brzešteñ, Iohanne de Lankossyn Lancicieñ, Cristino Krussuicieñ, Iohanne de Lacuchovv Zauichosten. Martino de Lubnicza Brzeziñ, Stanislaio Gamrath Polaneczeñ, Iohanne de Bogumilouice Cechouieñ, Mathia Korh Nakleñ, Grottone de Iankouicze Malogost, Iuano de Obichovv Szremeñ, Ianussio Furman Miedzrzeczeñ, Castellanis, Sbigneo de Brzezye Regni Pol. Marschalco, Petro Szaffranyecz Succamer, Martino de Vyroczimouo Vexillifero Cracou, Paulo de Bogumilouicze Cracou, Nicolao de Strzelcze Sandomir, Nicolao de Czarnkovv Posnañ, Iaka Calissieñ, Andrea de Ludbranc, Cuiavieñ, Petro de Vidaua Siradiē, Nicolao de Suchydol Lubliñ, Petro de Thur Lancicieñ, Iudicibus, Actum in Oppido Hrodlo circa flumen Bug in parlamento seu congregatiōe generali die secunda mensis Octobris sub Anno Dñi 1413, datum per manus Reuerend. in Christo patris D. Episcopi Cracou. supremi Cancellarij Regni Polo, nobis sincere dilecti. Scriptū uero p manus Cyolkonis Canonici Sandomiriensis secreti nostri Notarij.

Nomina Dominorū
tam spiritualiū quā
secularium in consilio
presidentium exo-
primuntur.

Prælati Lithuan, incorporāt se Regno

Pol. ac Regi Pol. se subiiciūt, quē una cū Polonis eligēt. Lex ij.

118 IN NOMINE DOMINI AMEN. Tunc enim multis er-
129 rorum & dubiorū incōmodis prudenter occurrimus, cum gesta ætatis
nostræ Literarū apicibus & Sigillorū appensiōibus perhēnamus: Pro-

Tempore Vvladislaui
Iagel de Ducatu Ma-
gno ad Regnū assum-
pti, 1401.

rr ij inde nos

stro patruo charissimo Iura, Literas, & priuilegia quæ a nobis & sociis memoria genitore nostro dño VVLADISLAO Rege Pol. super Ducatu Magno, & quibuscūq; bonis & libertatibus sub quibuscūq; datis & tenoribus existunt, quæ hic habere uolumus pro insertis, in omnibus earū punctis, conditionibus, positionib. particulis, & clausulis uniuersis, ratificamus, innouamus, gratificamus, approbamus, & presentis scripti patrocinio cōfirmamus: decernē. ea robur obtinere perpetue firmitatis Promittimus in super in uerbo nostro Regio presentibus & spondemus easdem ipsius Literas Iura & priuilegia rite & iuste emanata per omnia rata atq; grata habere, & incōcussa iugiter & inuiolabiliter obseruare, & de eis satisfacere. Harū quibus Sigillum nostræ Maiestatis est appensum testimonio Literarū. Datum in Oppido Pyotrkov in parlamento generali, feria tertia proxima post festum S. Lucie Virginis. Anno domini 1438, presentibus ibidem Reuerēdis. & Reuerēdis in Christo patribus Dñis Vincentio S. Gnesnē. Ecclesiæ Archiepiscopo & Primate, Sbigneo Cracou. VVLADISLAO VVLADISLAUIEN. Episcopis, & Andrea de Byn Electo cōfirmato Ecclesiæ Posnañ. ac Magnificis, Nobilibus & strennuis uiris Iohanne de Czyzov Castell. Cracouiē. Dobeslao de Senno Sandomir. Martino de Slavykov Calissien. Alberto de Male Lancicien. Iohanne de Lichni Brzesten. Iarando de Grabye Iunivladislauiē. & Petro Odrouasz de Sproua Leopoliē. Palatinis. Dobrogostio de Szamotuly Posnañ. Clemēte Vtropka de Strzelcze Sandomir. Laurentio Zaramba de Kalinoua Siradien. Castellanis. Iohanne de Olesznicza Marschalco, & Andrea de Lubino Thesaurar. Reg. Pol. & alijs Dignitarijs, Baronibus, Militibus, & Nobilibus, Testibus circa præmissa. Datū per manus Magnifici & Generosi uirorū Iohannis de Konyeczpole Cācellarij, & Petri Voda de Szczekoczin Vicecancel. Regni Poloniæ nobis sincere dilectorum.

Ad Relationē Magnifici Iohannis de Konyeczpole R. P. Cācel.

Tēpore Iohā. Alb. Regis Pol. & Alexandri Magni Ducis Lithu. Barones &

Cōsiliarij Magni Duc. Lithuanix cōfirmant Inscriptiōes per antecessores eorū cū Regno Pol. factas. Lex iij.

Prælati uniuersi, Consiliarij, quorum nomina hic describuntur, & tota cōmunitas Magni Ducatus Lithuanie, adscribunt se Regno Pol.

IN NOMINE DOMINI AMEN. Ne gesta ætatis nostræ tempus & uetustas aboleret, inuentū est, ut ad memoriā posteritatis Literarū apicibus, & testium annotatiōe deducantur: Proinde Nos Prælati, Barones, Nobiles & uniuersitas Terrigenarū Magni Ducatus Lithuanie, uidelicet Albertus Vilnen. Iohannes Luceorien. Martinus Mednicen. Ecclesiarum Dei gratia Episcopi: Nicolaus Radziuilouicz Palatinus Vilnen. & Magni Ducatus Cancellarius, Dux Alexander Iurgeuicz de Holssani Castell. Vilnen. & Capitan. Grodnen. Iohannes Iurgeuicz de Zabrzeze Palatinus Trocen. ac supremus Magni Ducatus Mar-

tus Marschalcus, Stanislaus Ianouic Castellanus. Troceñ. & Capitaneus Terrę Samogitarũ, Georgius Paczouic Poloceñ. Gregorius Oficzko-
uic Curie Marschalcus & in Merec, Nicolaus Nicolai Radziuilouic
Pincerna Ducalis & in Byelsko, Iacobus Dououynouic Drohieñ. Sta-
nislaus Potrafskouic Lideñ. Iohannes Lithaor Nouogrodeñ. Stanisla-
us Michaelis Pothkouic Brzesteñ. Albertus Ianouic Vexillifer et Cau-
neñ. Nekrasz Voloithkouic in Belzyca, Petrus Radyuilouic Succame-
rarius & in Eyxyschki, Niemira Grzymalic Mielniceñ. Nicolaus Iun-
dylouic in Dubicza, Georgius Montontouic, Alexander Motigordo-
uic Capitanei, Marschalci, & Tenuitarij: Significamus tenore presentii-
um qbus expedit uniuerfis, Quomodo licet uniões & foedera inter hec
dominia uidelicet Regnũ Pol. & Magnũ Ducatum Lithuaniae, Ter-
rasq; eisdẽ subiectas, a temporibus lōge retroactis sub Rege Pol. Vvla-
dislao alias Iagello & sub Magno Duce Lithuaniae Alexandro alias Vi-
tovvdo inita & cōstituta hucusq; inuiolate seruētur. Postq; uero Se-
reniss. Principes Dñi nostri gratiosissimi super ipsa dominia, in Regē
Pol. Sereniss. Dñs IOHAN. ALBER. in Magnũ uero Ducem Lithu-
aniae Ser. Dñs AL Exander Dñi nostri gratiosiss. diuina dispositione
assumpti sunt, placuit Pręlati, Baronibus, & Nobilib. Regni Pol. fra-
tribus nostris, similiterq; ipsi nobis iam defacto fecerunt, & per nostras
nouas Literas, & Inscriptiões antecessorũ nostrorũ super huiusmōi fœ-
deribus cōfirmaremus. Quarũ qdem Literarũ uerbum de uerbo tenor
sequit̃, & est talis. **¶ IN NOMINE DOMINI AMEN.**

Ad perpetuā rei memoriam. Sator rerum omniũ cuius oculus penetrat
uniuersa, & scientia nunq; extinguitur, in rebus humanis quas obliui-
onis caducis momētis cōstat subiacere, ut memoria earũ remaneat, ap-
ices Literarũ alti cōsilij prouidentia ordinauit: quarũ pręsidio, rerũ or-
dinatiões, pacta, & tractatus cōseruantur. Proinde nos MONiuitus
Palatinus Vilneñ. Iauinis Palatinus Troceñ. Mingal Vilneñ, Sungal
Troceñ. Castellani: Nyenir Ostyk, Butrym Golognith, Nicolaus Bi-
lim, Koreyoua, & Vissygert, Petrus Montigerd, Nicolaus Tavytigerd,
Iohannes Gastovvdy, Volczko Kulua, Bussyovvdy Iadath Ralo, Iohā-
nes Rimouidouic, Ginenth Konczeuic Doxa, Nicolaus Byeinar, Vol-
sko Kochutouic, Iacobus Mingel, Voyssnar Virkolouic, Gregori9 San-
gavv, Saka Nacko, Verbuth Monstyuild, Stanislaus Vysygin, Voy-
schin Damenkouic, Monstold, Andreas de Vknethouic, Munimunth
de Sefnikouic, Roduil, Koczanus, Miczuch, Gerdud, Czuppa, Voydzi-
lo Kossylouic, Koczanus Sukouic, Iohānes Eyuild, Stanislaus Buthovv-
thouic, Surgutes de Ressynki. &c. Significamus tenore præsentiũ qui-
bus expedit uniuerfis præsentibus & futuris præsentiũ noticiā habitur-
is, Quod, quia Serenissimorũ Principũ dñorum, VVLadislai Regis
Pol. &c. & AL Exandri alias Vitovvdi Magni Ducis Lithuaniae do-
minorũ nostrorũ gratiosiss. cōcessione & indulto, Arma, quibus uti in-
solitum fuit nobis, cōtraria cōsuetudine obfisteñ. ad insigniendũ nomi-
nis Nobilitatisq; nostrę titulum, a Baronib. Nobilibus & Proceribus
suis ordine

*Inserlio antiqui prin-
cipis tēpore Vula-
dislai Iagell. & Vi-
tovvdi aditi.*

Communes hostes & amicos Poloni cū Lithuanis sunt habituri.

Arctissimum vineuū Pol cum Litha. religionis unitas & cetera huiusmodi.

Se & suos posteros domini Litha. obligant supra & infra scripta tenere sub iuramento.

Vniuersi modis inter Polonos & Lithuanos nos præscribunt.

Idem libro 1. cap. 1. de Interregno.

suis ordine geniture cōtraxerunt, recipimus, & ad gratias, libertates, & immunitates, priuilegia, & exemptiones, & multa alia beneficia & prerogatiuas, quæ nobis per dictos dominos gratiosos Vvladislau Regē Pol. & Alexandrū Magnum Ducem Lithuanie munifica sunt cōcessa largitione, & Literarū patrociniū munita, interuētū ipsorū & studio promoti extitimus, & prouecti, promiserūtq; suis patentibus Literis adhuc qua poterint diligentia bonum cōmodum & profectū status nostri & honoris ubilibet pmouere, & nūq; in ADVersitatib. nostris & necessitatibus nos deserere, sed semper cōtra omniū inimicorū nostrorū insidias & insultus auxilijs, consilijs, & fauoribus suis prosequi & iuuare: horū intuitu uolē, tot beneficiorū merita cōpensare, & ipsis dignas uices pro eis impendere, ne disparitatis in nobis aut ingratitude cōtagia, & inæqualitas Literarū cernerētur uendicare: sed ut semper unanimis idemptitas inter nos remaneat, & uoluntas animorū: Sicut idē cultus & religio fidei obseruatur, uniuersaliter uniuersi & singulariter singuli nostris nominibus, ac uice omniū Nobilium, Boiaronū, Procerum & Incolarū Terrarū Lithuanie bona fide in uerbo nostro constanti, & fideli omni dolo fraude & colore amputatis & remotis, promittimus pollicemur, uouemus, spondemus & iuramenti nostri ministerio strictius nos obligamus. Nunquā præsatos Prælatos, Barones, Nobiles & Proceres Regni & ipsum Regnū Pol. prædictū in omnibus eorū necessitatibus & aduersitatib. deserere, sed semper ipsis cōtra OMnium INimicorum eorū insidias & insultus consilia auxilia & fauores fideliter ministrare. Et nulli lites, bella, aut guerras præter scitū, & uoluntatem, & cōsensum, consiliū requisitionē ipsorū, & eorum successorū indicare, facere, uel mori præfatosq; dños Vvladislau Regem Pol. & Alexandrū alias Vitovvdū Magnū Ducem Lithuanie & eorū successores Reges Polo. & Duces Magnos Lithuanie nullis temporibus DESERERE, quoquomodo sed semper ipsis sine dolo & fraude fideliter ADHÆRERE omni cōsilio auxilio & fauore. Præterea promittimus, prout supra, Quod defuncto præfato dño Vitovvdo Magno Duce Lithuanie nūq; ELIgemus, assumemus, & recipiemus in Magnū Ducē Lithuanie uel dominū, nisi quē præfatus Dñs Vvladislau Rex, si uita potietur longiore, uel eius successores, & Prælati, Barones, Nobiles et Proceres Regni Pol. duxerint eligendū, statuendum, uel locandū. Et uiceuersa Prælati, Barones, & Nobiles Regni Pol. Rege præfato quod absit sine liberis & successoribus legitimis decedē, sine scitu & consilio Illustris domini Alexandri alias Vitovvdi Magni Ducis Lithuanie, si superstes remanserit, & nostro, ELIgere nō debebūt. Ut aut corroborationis & cautelæ uberius omnia premissa accipiāt firmitatē, fecimus sigillorū nostrorū munimine roborari. Actum in Oppido Hrodlo circa flumen Bug, in parlamento seu congregatiōe generali die secunda mēsis Octobris Anno dñi 1413. Proinde Nos Prælati, Barones, Proceres & Nobiles Magni Ducatus Lithuanie præfati, præuidentes, quia uetustate temporū multa in ambiguitatē ueniunt, per quā ne quid incommodi

commodi cueniat, dignū censuimus prouidere: Volentes igitur ne articulus de ELECTiōe SERenifs. dñorum nostrorū tam REGis Poloniz quā Magni DVcis Lithuaniz in preinsertis Literis breuitate uerborum cōtextus, aliquid ambiguitatis in posterū inducat: Cupientesq; prefatos Prælatos, Barones, & Proceres Regni Polon. in ipso Articulo ELECTiōis pares nobis ut dictū est efficere. ¶ Adijcientes declaramus. Quod defuncto Magno Duce Lithuaniz sine scitu & cōsilio Prælatorum & Baronū, Procerum & Nobiliū Regni Pol. fratrum nostrorum, ad ELECTiōē Magni Ducis noui nō procedemus, sed cum ipsis pariter, si uocati tempore cōgruo uenire uoluerint, Magnū Ducem & dñm eligemus. PARiformiter defuncto REge Pol. prefati Prælati & Barones Regni Polo. sine scitu & cōsilio Prælatorū & Baronū Magni Ducatus Lithuaniz ad ELECTiōē noui REGis nō procedāt, sed pariter cū Prælati & Baronibus Magni Ducatus Lithuaniz si uocati tempore cōgruo uoluerint, Regem & dñm eligent. Quibus ita ut premittitur stantibus, & in posterū obseruandis, de certa scientia omniū aliorū Prælatorū, Baronum, Procerum & Nobiliū Magni Ducatus Lithuaniz fratrum nostrorū inscriptionē præinsertā prædecessorū nostrorū, suscipimus, ratificamus, suscipimusq; & cōfirmamus per presentes. OBLigam. se nostris nominibus ac uice omniū Prælatorū, Baronū, Procerum & Nobiliū Magni Ducatus Lithuaniz, bona fide in uerbo nostro constanti & fideli, omni dolo, fraude, & colore remotis, promittimusq; pollicemur ac uouemus, & nostri iuramēti præstiti onere & ministerio strictius nos obligamus: ipsam præinsertā Inscriptionē cum reformatiōe & declaratiōe Articuli de Electiōe Serenifs. dñorum nostrorum, ut premittitur, in omnibus suis articulis, clausulis, punctis & sententijs firmatū tenere, perpetuoq; & inuiolabiliter obseruare. Et si quæ alię singulares Inscriptiones inter nos Prælatos & Barones Magni Ducatus Lithuaniz ac Prælatos & Barones Regni Pol. forent, quæ cōmunem utriq; honestatē lederent, quas antecessores nostri nō tenuerint, tales nos quoq; nō recepimus, neq; tenebimus. Vt aut omnia præmissa perpetuę firmitatis robur obtineant, præsentibus Literis Sigilla nostra subappendi iussimus. Datū Vilnæ in Conuentiōe generali quarta & uigesima mēsis Iulij in uigilia S. Iacobi Apost. Anno dñi 1499.

¶ De capta ac repetēda Smolensko Sig. ad Imp. fragmentū Epistolę. Quantū ad res Magni Ducatus Lithuaniz attinet, quæ nos plus iusto exercēt ita scire dignetur Maiestas uestra. Arx nostra Smolensko, toties ab hoste nostro Moscorū Duce armis petita, totiens variis artibus & dolis tentata, cum superioribus annis longe maioribus uiribus, maioreq; apparatu oppugnaretur: tamē strenue & uiriliter se defendebat, in fideq; stabilis permansit. Nunc ignoramus, quo facto, nulla insigni oppugnatione cōcussa, nulla memorabili clade, vel strage accepta, præterea frumento, ceterisq; rebus ad victum pertinentibus omnifariā abundans, uanissimis tandem pollicitatiōibus illecta, scelere, & perfidia quorundā, cū militum mercenariorū, tum primorū eiusdem regiōis Nobiliū, portas hosti aperuit, eiq; sese tradidit. Nos ea re ita, ut decuit, permoti, & pene obstupescēti, implorata diuina ope cum gentibus nostris, quas Dei benignitate, & numero, & uirtute non contempnas habemus, illuc proficiscimur. Iamq; in procinctu sumus, fretiq;

Non debent domini Lithuaniz magnū Ducem sine scitu, consilio, & consensu domini Poloniz domini Regem Poloniae absq; scitu, consilio, & consensu Lithuanorū eligere.

Idem lib. 1. cap. 1. ar. de interregno.

Non sunt tenende Inscriptiones quæ cōmunem lederent honestatem.

mus, fretiq; diuino auxilio, dabimus operam, ut nostra primum vindicemus, & tandem iniurias illatas viciscamur.

ARTICVLVS II.

De Regni Ducatibus ad ferenda onera vniendis.

PRÆFATIO.

Quamq; inter Polonos & cœteras gentes quę eis vario iure cōfederatę sunt, tot mutua beneficia & necessitudines, quasi quędā sacrosancta vincula intercesserint, & iam ex diuersis populis quasi vnā Ciuitatem fecerint, ut in participandis aliquibus cōmodis vel leuandis cōmunibus oneribus alteras alteris meliore vel deteriore esse conditiōe nō deceat: Nihilominus præsens rerum facies, & bellorū vis Regno vndiquaq; imminentiū hortatur, atq; exigit, ut omnes Prouincię, tametsi suis quolibet Iuribus domi censeantur, bello maiore ingruente, cōmunibus viribus hosti eant obuiā, quis enim Deus sponsor illis erit, ut se saluas & incolumes fore credant, si quod absit, re male gesta semel a Polonis peccetur in prælio? An nō abissimile peditiōis fuerit, societatis necessitudinē, vniōis vicula, atq; etiā am deditiōis officiū pręferre: laborū autē, sumptuū, & periculorū nolle fieri participem? sed vel quasi in portu expectare, quid de pugnantis Mars cōstituatur: vel saltem quasi cum funda stare post principia, euentum periculi expectando? Quod si etiā illa ipsa vniō nō intercesserit, at certe satis iusta causa cōmunibus viribus tuendi Regni esse putatur: naturę & Reipub. consortiū: idq; inter fideles Christi: quibus si desit fides erga proximum, frustra etiā nomen eius sine re potestant: superstitiose etiā nomine socios, reuera autē alienos sese appellant. Quod si hæc vel illa Prouincia hanc vel hęc libertatē prætendat, neq; se teneri ad bellum dicat, omnino hæc libertas quasi Reipub. insidiosa temporis rescindenda esse videretur: ne si tum disceptetur de ea cum iam esset pro summa rerū cōsiliendum, ad seruitutē æternā nobis, quod absit, iter aperiat. Si enim Lithuani sponte sua se omnia fere onera tuendi Regni nobiscū diplomatibus suis submiserūt: quare tandem excusatiōe ipsimet hodie, alięue gentes vti possunt? quę vel in solo Polono cōfederunt, vel Regno sese addixerūt: quominus hoc faciant, nemo sanus videt. Adde quod nisi illarū quoq; Nobilitas gladium pro Repub. vibret, suarq; copias copiis Regni, tanq; membrū capitis adiungat: de dignitate etiā sua ac officio nō mediocriter periclitetur, ac excidat, ut iusta causa dari nequeat, propter quā, vel Ciuib; focis, vel hæredibus adueniē, vel emptoribus ex cōtractu quęriti opem ferre non teneatur, sed cōtra ociosi & securi in laborantes ac bellantes speciare: vanis tamē titulis militię turgere, & pręrogatiuis Nobilitatis frui debeant. SI ENIM PALATINUS Transiluanicę temporis suos exercitus LVDOVICO Regi Hungarię iam contra Turcam in acie ad Moaczouit stanti, & dimicanti coniunxisset: fortassis Rege saluo, ac triumphatore, Hungaria etiānum incolumis staret: quę non magis potentia hostium quā inobedientia Ciuiū nunc discerptra, & in æternā seruitutem, nobis, proh dolor, neq; illam iuuantibus, neq; despecta nostra illius exemplo emendantib; redacta esse videtur.

Rex Ducat' ad ferēda onera Regno vni-

sig. Craco, 1510. Cum cōpertum ab omnibus habeatur, quod VIRTVS (niat. Lex I. VNITA, FORTIOR SOLIDIORq; esse cōsuevit ipsa diuisa: promittimus nos operā daturus, ut Magnū Ducatū Lithuanicę, Terrasq; Prussicę, & alias Terras in finibus Regni cōsistentes ad VNIONem redigamus, Et quantū possibile factu erit, onera omnibus cōmunia communiter ferenda, simulq; Monetā æqualē cōmuniter recipiendā imponemus: pręsertim cū Conuentū utrisq; dominij; pręfatis ad hoc perficiendum constituerimus. SIMILIS.

non sig. Craco, 1539. Cum varijs exemplis doceamur, vires in unū collectas multo plus posse quā dispersas: & uideamus quod VNITA VIRTVS MVLTOfortior est,

FORTIOR est, quā diuisa. Id nos diligētius animo nobiscū reuoluen. cum uideamus Regno nostro maiora nūc & grauiora quā unq̃ antea pericula impēdere, quo facilius ea a nostris nostrorūq̃ cervicibus propulsare possemus, omnia nos facturos pollicemur, ut quibus possimus honestis ratiōibus, Ducatus nostros Lithuanie, Zathorie. & Oszyvaczine. atq̃ una Terras nostras Prussie eo adducamus: ut quū in Regni nostri periculo suū quoq̃ periculū agi uideant, neq̃ hoc ruere possit, quin illae quoq̃ Terrae eodē labefactae motu cōcidant: omnes suas uires cū Regni uiribus cōiungant. Quo, si potens hostis uim aliquā nobis inferre conetur, coniunctis **ANIMIS & COPIIS** in unum collectis facilius eam arcere possimus.

SIMILIS.

Cum subditi nostri Regni Polonie ex Comitibz generalibus ante annū *sigism. Crac. 1541.* Petricouiae habitis, tam per Nuncios, quā per Literas, nobis tum Vlnae agentibus, a nobis peterent: ut dominiū nostrū Magnus Ducatus Lithuaniae, cū Regno Pol. uniretur, tam bello cōtra cōmunem hostem sustinēdo, quā etiā in alijs negocijs & pactis antiquis, uiciniae ac fraternitati hinc inde cōseruandae causa pernecessarijs: Et quāuis cum pro ratione postulatiōis ipsis respondiſsemus, attamē cū in praesentibus Comitibz Regni cōsultando de perpetua defensiōe cōtra potentes hostes utriusq̃ dominiū nostri tam Regni quā ipsius Magni Ducatus Lithuaniae cum Cōsiliarijs nostris & Terrarū Nuncijs longiorē defensionem Regni, nisi annuā cōstituere nō potuimus: praetereaq̃ ad Cōsiliarios Magni Ducatus nostri Lithuaniae intimauiſimus, ut illi etiā hoc anno cōsimilē defensionē, cum Regno nostro Polo. cōtra cōmunes hostes in finibus tenerēt: Interim aut pollicemur Cōsiliarijs nostris, & Nuncijs Terrarū Regni Polonie: Quia hoc anno subditos nostros Magni Ducatus Lithuaniae adducere uolumus, ut cōsimilē defensionē cū Regno Polonie cōtra cōmunem hostem in finibus tenerēt. Quod aut ad pacta, seu Inscriptiōes, & Conuētus ipsius Ducatus & Regni cōmunes attinet: in eo nihil certi adhuc facere potuimus. Quando quidē Cōsiliarios ipsius Ducatus circa nos nō habuimus, attamē hoc responsi Cōsiliarijs nostris & Terrarū Nuncijs dedimus, quia cū aliquid utile, dignū, & perpetuum in Regno cōstitueretur: facilius nobis esset apud Cōsiliarios nostros Magni Ducatus ipsius hoc obtinere, ut illi similiter, causa Reipu. suae & Regni, ad cōsimiles Constitutiōes cōsentirent, quod cū fiet, pollicemur subditis nostris Regni Polonie, quia uolumus Cōsiliarios nostri Magni Ducatus Lithuaniae ad hoc ducere: ut illi etiā in omni re, nō minus sibi, quā Regno utili, in bonoq̃ ordine, & Constitutiōibus, ac defensione eisdē cōformiter conuenirent, iuxta pacta, seu Inscriptiōes, ac Priuilegia antiqua inter utraq̃ dominia facta, & recepta.

¶ **AN** hec unio sortita sit suū effectū. uide Li. vi. ca. ij. de re Militari.

Terra Drohicien. Iuri Polōico adscri-

IN NOMINE DOMINI AMEN. Ad per- (bi. Lex ij.
petuam rei memoriā. Ordinatiōes Regum & Principū pro subditorū
ss ij cōmodo

commodo quomodolibet facit, ut potissimum firmę ac stabiles essent, ita Literarum munimentis, quę testium fidedignorum annotatione perhennari consueuerunt. Proinde nos SIGISM. Dei gratia Rex Polonię, Magnus Dux Lithuanie, Samogitieque Dominus & heres. Significamus tenore presentium quibus expedit uniuersis, presentibus & futuris, harum noticiam habituris. Quod licet Nobiles & Terrigenę nostri Districtus Drohicieński, de speciali concessione predecessorum nostrorum huius Magni Ducatus nostri Lithuanie Ducum, Iure Terrestris Polonico, more Nobilium Terrigenarum in Regno nostro Polonię degentium gauderent, & uterentur, haberentque de super Literas & munimenta eorundem predecessorum nostrorum, uidelicet Sereniss. olim Principum felicis recordationis, KAZIMIRI genitoris, & ALEXANDRI germani nostrorum charissimorum Polonię Regum, & huius Ducatus Lithuanie Ducum, successiue concessa: Quia tamen in eisdem Literis seu Priuilegijs coram nobis ad presens originaliter productis & exhibitis, multa conperimus articulatim superuacaneę descripta, quę in Libris Statutorum Regni nostri Polonię specificę & per expressum continentur, & iuxta nonnulla, quę in perniciem, iacturam, & oppressionem non modicam eorundem subditorum nostrorum fuere adiecta: Hoc idem Ius Polonicum eisdem subditis nostris Nobilibus & Terrigenis priuilegiatis & non priuilegiatis, hoc est, Ius habentibus & non habentibus, Districtus prefatus Drohicieński, presentibus & futuris, eorumque successoribus, coniunctim & diuim, de certa scientia & gratia fauoreque speciali Ducatibus nostris, de nouo iterum dandum & conferendum duximus, damusque & conferimus in omnibus punctis, articulis & conditionibus, prout in Libris Statutorum Regni Polonię latius continentur, in eodem Districtu nostro teneant, & obseruant, omnes & singulos articulos Iuri predicto Polonico ac iusticie quomodolibet contrarios, in Literis & Priuilegijs prefatis predecessorum nostrorum predictorum, uti prefertur, expressos & specificatos, oppressionem huiusmodi subditorum nostrorum prefatorum in se continere, & in nihilum redigere, cassareque & mortificare, ac extinguere, perpetuo & in æuam, tenore presentium mediante. Præter illum articulum, quo median. prefati predecessores nostri Officiales seu Ministeriales uulgo Lithuanico Dzyeczkye nuncupatos, contra ipsos Nobiles & Terrigenas eiusdem Districtus, nunquam deinceps fore dandos, prohibuerant: Quos quidem Officiales primo expressos, nos quoque dandos esse presentibus prohibemus quomodolibet in futurum: uolent, & districte precipient, ut omnes & singuli Officiales Terrestris & Castren. Districtus predicti Drohicieński, pro tempore existentes, quilibet eorum pro suo interesse, Nobiles & Terrigenas nostros predictos ad cuiuscunque instantiam uidelicet tam Nobilis quam ignobilis, Rutheni, Iudæi, Armeni, Christiani, & Pagan, Citatos ac Literis Citationum intercisis, non nisi sermone & caracteribus latinis iuxta consuetudinem Iuris Terrestris Polonici conficiendis legitime euocatos, pro causis tam paruis quam magnis, nullis exclusis, secundum hoc idem Ius Polonicum & ordinationes in Libris Statutorum Regni nostri Polonię specificę contentas, non aliter quam nunc & in futurum iudicarent

iudicaret temporib. æuiternis. Et quauis Iure ipso Polonico laudabiliter prouisum sit, ut in singulis Terris eiusdē Regni nostri homines possessionati & indigenæ ex incolis cuiuslibet Terræ, seorsum, & nō extraneæ personæ singulis officiorū Terrestrīū & Castrensiū in casu uacationis præficiantur in hætenus: pro maiori tamē cautela & securitate prædictorū subditorū nostrorū Drohicieñ. præsentī priuilegio nostro id ipsum singulariter instituimus & ordinamus, ut in eodē Districtu Drohicieñ. huiusmodi Officiales Terrestrēs per liberā electionē indigenarū, & uniuersorū Nobiliū cōventionaliter cōgregatorū, de Iure cōmuni Regni fieri solitā, ad eadem officia sua totiens quotiens per decessum uacatura, nō nisi cum ratihabitōe nostra Ducali successorūq; nostrorū Magni Ducatus Lithuaniae Ducū, Castreñ. uero pro arbitrio nostro dūtaxat ex eisdem Incolis & indigenis Districtus prædicti Drohicieñ. per nos & successores nostros Lithuaniae Duces, dūmodo uterq; ipsorū Officialiū Romanæ religiōis essent, deinceps instituerētur, de omnibus & singulis Causis subditorū nostrorū prædictorū corā se legitime exortis, motis, & mouendis, statutis a Iure temporibus, modo præmissō cognituri, confirmā, esse: Nihilominus in hoc moribus & cōsuetudinibus approbatis & approbandis Terræ Cracou. tam diu, quoadusq; omnes aliæ cōsuetudines Iudiciariæ uniuersarū Terrarū Regni nostri prædicti per nos uel successores nostros Poloniae Reges, aut eos quorū interesset inuicē cōsequarētur. Casu uero quo aliquis Terrigenarū nostrorum Drohicieñ. prædictorū, aut quispiā alius in Iudicio Terrestrī uel Castreñ. Drohicieñ. sententiā contra se latā reportauerit: qua mediante crederet sibi quomodolibet præiudicatū iri: Extunc instituimus et ordinamus ut in eiusmodi præiudicio liceat unicuiq; taliter cōdemnato, a sententia Iudicis & Capitanei nostrorū prædictorū uelut iniqua & erronea ad nos & successores nostros Lithuaniae Duces, cū Parte sua aduersa legitime appellare, & corā nobis successoribusq; nostris cū eadem Parte aduersa iusticiā suam experiri meliorē, Iudici & Capitaneo illēsis, quietisq; propterea manētibus, prout in Terris Mazouie, & præsertim in Terra nostra Ploceñ. teneri & obseruari est cōsuetum. De pœnis uero Iudicialibus per partes uictas legitime luitis, ad sortem nostrā, & successorū, Officialiūq; nostrorū, & etiā partis uincentis, ex ui perlucrorum, uel quomodolibet aliter spectantib. per Officiales nostros Castreñ. & Terrestr. presentes & futuros Drohicieñ. exigendis, ac de Kmetonibus eorundē Terrigenarū nostrorū Drohicieñ. foueñ. manu teneñ. Mellificijs quoq; seu Apiasterijs ac iniuriarijs & damnis quomodolibet inde secutis, & iusticia uicinis, cum subditis Nobiliū & Terrigenarum pro quacūq; re ministranda, cuiuscūq; ritus utrinq; aut cōditionis essent, necnō captiuandis & nō euocandis ad quodcūq; Iudiciorum nostrorū eisdē Terrigenis de proprio eorū Districtu Drohicieñ. pro quibuscūq; eorū excelsibus totoq; processu Iudiciario ac Inscriptiōibus & alijs rebus quibuscūq; per singulos Iudices & Capitaneos nostros Drohicieñ. pro tempore existentes, non aliter uolumus obseruari, nisi

quemadmodū Iure ipso Polonico iuxta Constitutiones predecessorum nostrorū in toto Regno nostro hactenus teneri & obseruari solitū est, ac consuetū. Ordinamus etiā ac instituimus, ut in singulis Citationibus Literalibus Terrestribus Sigillū Terrestre Districtus Drohiciē. infra depictum equum sellatū uno homine armato, Litera S ad perpetuam memoriā nominis nostri præcincto, in se cōtinens, applicaretur, subimprimereturq;: totiens quotiens fuerit oportunū. Quod quidē Sigillum supra descriptū præsentī priuilegio nostro ipsi Districtui Drohiciē. & Incolis eius pro tempore existentib. quo ad præfatā necessitatē iudiciariam, ac pro armis Terrestrib. Drohiciē. de nostræ celsitudinis clemētia tribuendū, concedendūq; duximus, prout tribuimus & cōcedimus perpetuis tēporibus, per eos quorū interest obseruandū. Vt itaq; præmissa omnia per nos cōcessa robur obtineāt perpetuę firmitatis, præsentē Literas nostras scribi Sigilliq; nostri Magni Ducatus Lithuanie iussimus & fecimus appensiōe cōmuniri. Actum & datū Vilnē die dominico Letare. Anno Dñi 1516. præsentib. ibidē Reuerēdo in Christo patre Dño Alberto Episcopo, ac Magnificis & Generosis Nicolao Radziuilouic Palatino Vilnē. & Cancellario, Gregorio Oficzkykovic Troceñ. & Marschalco Curie, Alberto Gastold Poloceñ. Iohanne Zabrzezinski Nouogrodeñ. Palatinis. Andrea Douoy nouic Succamerario, Georgio Hlinicz Capiteano Brzešteñ. Iohanne Sczytovic, Nicolao Iundylouic, & Iohanne Hlebouic Marschalcis: Cœterisq; Dignitarijs & Officialibus Curie nostrę circa præmissa testibus fidedignis sincere nobis & fidelib. nostris dilectis, Datū per manus præfati Magnifici Nicolai Radziuilouicz Palatini Vilnē. & Magni Ducatus Cancellarij sincere nobis dilecti.

Sigismund, Rex significat.

Relatio eiusdē Magnifici Nicolai Radziuilouic Palat. Vilnē. & Magni Ducatus Lithu. Cācell.

Itē Bielscen. District⁹ Iuri Polōico ad:

IN NOMINE DOMINI AMEN. Ad (scribit. Lex iij. æternam rei memoriā, SIG. AVGVST. Dei gratia Rex Polonie, Magnus Dux Lithuanie, Rusiæ, totiusq; Prusiæ, Samogitiæ, Mazouie. &c. Dñs & hæres. Significamus tenore præsentium, quibus expedit uniuersis præsentibus & futuris harū noticiā habituris. Quia cum in hoc Conuentu generali ex clementia nostra singulari ad petitiōes supplicationesq; uniuersorū Ordinū, Magni huius Ducatus nostri priuilegia omnia & singula a maioribus nostris habita omniū hominū incolarū eiusdē approbauerimus, id quod ex Literis seu diplomate nostro super ijs per nos illis dato & cōcesso uidere est. Tamē cum esset nobis specialiter supplicatū nomine uniuersæ Nobilitatis Terræ Bielsceñ. & Territoriorū eius per quosdā e medio eorū uidelicet Iohannē Myenski, & Martinū Vissenski Ialbrzyk, huc ad præsentē Conuentū missos. Quia quāuis habeant Priuilegiū ex concessiōe Sereniss. olim AL Exādri Regis Poloniæ,

gis Poloniæ, & Magni Ducis huius Ducatus nostri Lithuanie patrui nostri desyderatissimi quibus illis permissum fuerat, ut cōsuetudinib. & Iure Polonico uterētur & gauderent, prout & hactenus usi sunt & gaudebant. Sed quia in eiusmodi Priuilegio essent quædam, quæ a Iure, Legibus, & cōsuetudinibus Polonicis discrepāt & diuersa sunt. Quare summo studio a nobis orauerūt, ut sublati exceptiōibus eiusmodi omnibus, quæ a Iure, Legibus, & cōsuetudinibus Iuris Polonici, quæ ipsi sic utuntur, discreparēt, & discōuenirent, potius illis permitteremus, ut in uniuersum, & ut dicitur totaliter, & plene cōsuetudinibus & Iuribus Polonicis uterētur ipsi & eorū posterī perpetuo. Quorū nos supplicatiōibus clementer annuentes, & inherēn. maiorū nostrorū Magnorum Ducum Lithuanie uestigīs, uolentesq; eisdē obligatiores & alacriores ad optime de nobis & Reipu. huius Magni Ducatus nostri Lithuanie bene merendū facere. Cum uniuerso Senatu nostro decernimus, ut deinceps semper perpetuis temporibus uniuersa Nobilitas Incolæ Terræ Bielsceñ. & eius Territoriorū seu Districtuū omniū gaudeant & utantur Iuribus, Legibus, & cōsuetudinibus Polonicis, perinde atq; Nobilitas Terræ seu Districtus Drohicieñ. ex speciali concessiōe maiorū seu prædecessorū nostrorū foelicis memoriæ Magnorū Ducum Lithuanie ex prærogatiuis ipsis datis, cōcessis & legitime emanatis, quas & hic uolumus habere pro expressis, hactenus utitur & gaudet. Decernē. insuper omnes alios quoscūq; abusus isthuc cōtra Leges, Constitutiōes, & Iura Polonica hactenus existē. & siue ex Priuilegijs aut cōsuetudine seu potius desuetudine aliqua, aut improbitate etiā aliquorū Officialiū, aut cuiusuis Magistratus, siue quacūq; alia ratiōe exceptos, specificatos uel reseruatos, & introductos esse tollendos, & abrogā. prout eosdem & per præsentē tollimus & abrogamus perpetuo. Voleñq; deinceps semper futuris perpetuis tēporibus uniuersos & singulos Dignitarios seu Officiales Terrestrēs & Castreñ. & alios quosuis præsentēs & futuros iam cōstitutos & in posterū constiueñ. nō aliter se debere, nec posse gerere erga illorū Territoriorū incolas, quā secundū præscriptū Iuriū, Legum & Consuetudinū Polonicarū præsentīū & futurorū quibus Districtus Drohicieñ. gaudet. Alioqui si qd in contrariū fuerit in præmissis per quempiā hominū attentatū, id decernimus nullū & inualidum, eiusq; modi attentatores, poenis seu mulctis in Iuribus Polonicis cōstitutis & cōtentis, puniendos & mulctādos semper perpetuo. In quorū omniū fidem & testimoniū præmissorū, Sigillū nostrum est appēsum. Datū Vilnæ in Conuentiōe generali die uigesima tertia mensis Februarij. Anno dñi 1547. Præsentibus Reuerend. in Christo patribus & Magnificis dñis Strenuis ac Generosis militibus. Paulo Vilneñ. Georgio Luceorieñ. Venceslao Medniceñ. Episcopis. Iohanne Hlebo- uic Palatino Vilneñ. Cancellarioq; nostro, & tenutario in Bobroysko & Borystow, Gregorio Osszykouic Castellano Vilneñ. Tenutario Vpiteñ. Iohanne Iurionie Duce Dubrouiceñ. Palatino Troceñ. Tenutario Mobilouieñ. Hieronymo Chodkieuicz Castellano Troceñ. Capitanio Samogi-

taneo Samogitieñ. Nicolao Iohannis Radziuil Marschalco Terreſtri Tenutario Szovyleñ. Stanislao Douoyno Poloceñ. Alexandro Chodkieuic Nouogrodeñ. Stanislao Petri Kiſzka de Cyechonouiecz Vitebliẽ. Palatinis. Andrea Sanguskouicz Duce de Koſſyr Capitan. Luceorieñ. Iuano Harnostay Marschalco Curie, & Theſaurario Terreſtri Preſecto Slonimeñ. Nicolao Georgij Radziuil pocillatore, Iohanne Iohannis Radziuil Structore menſæ, Stanislao Nicolai Kyeſgal Dapiſero, Gregorio Chodkyeuc Succamerario, Nicolao Petri Olechnouicz Gladifero, Nicolao Andruſſouicz Preſecto equiſonũ noſtrorũ, Tenu-
tario Ozenſi & Perelomeñ. Nicodemo Iohãnis a Cyechonouiecz Mel-
niceñ. Nicolao Alberti Narbuth Kreueñ. & Mozireñ. Preſectis, Mar-
ſchalcis alijsq; Officialibus, Dignitarijs, ac Conſiliarijs noſtris fide-
libus nobis ſyncere dilectis.

¶ SIMILITER Diſtriſtus Mielniceñ, Regno Polonię incorporatus eſt, eius tamen Priuilegiũ copiam habere non potui.

ARTICVLVS III.

Lithuaniam a Mazouia Comiſſarij diſſi-

ſigifm. Craco. 1510. Prouidentes difficultatibus & grauaminib. ſubditorũ (mitet, Lex I. noſtrorũ Regni & Magni Ducatus Lithuaniae, quę occaſiõe granicie-
rum inter eadẽ dominia & Mazouiam tum inter Magnũ Ducatũ & Re-
gnum ſæpe cõtینگunt, Volumus & decernimus, ut quotiens opus fue-
rit per nos Comiſſarij deputet, & mittatur noſtris expenſis prouidẽ-
di, ad faciendas eaſdẽ granicies & iniurias cõponendas, occaſiõe illarũ,
hinc inde exortas, quatinus abſq; querentiũ onere Iuſticia eis mini-
ſtretur.

DE EODEM.

Ex ſtatuto Mazon. Dietæ & Iudicia antiqua inter Ducatus Lithuaniae, Pruſſiæ, & Mazouia, in lo-
cis ſolitjs pro omnibus iniurijs & violentijs ſubditorũ ex vtraq; parte fieri debent
de cõetero, & innouari, iuxta antiquã conſuetudinẽ & Proceſſus Terreſtres.

CAPITVLVM II.

De Ducatu ac Terris Ruſſiæ.

¶ PRÆFATIO. Et vetuſtis Polonorũ annalibus & linguę ſimilitudine docemur, Lechi a quo
Poloni, & Czechii a quo Bohemi ducũt originẽ, fratres fuiſſe Ruſſi a quo Ruſſi-
ſia, & Pruſſi a quo Pruſſia ſunt appellatæ. Tameſi ergo vtraq; Prouincia, parti
ſtirpe propriorũ Ducum deficiente, partim eorum poſteris Iure belli ſubactis, ad
corpus Regni Pol. pertineat: Ipſa tamẽ Ruſſia nõ minus cum VVLAD. IAG-
gellone & ALEXandro Vitovvdo vltimis fere Ducibus Lithuaniae atq; ſuis ſpõ-
tanea ad Regnũ acceſſione, Regum Poloniae hereditaria, ac propria eſſe vide-
tur. Atq; ob id ita præ cõeteris Ciuitatẽ Polonã accepit, eiq; coaluit, & eſt VNI-
ta, vt magis nomine, quã re ipſa a Polonis in cõmunicatione Ciuitatis, & viſu Ius-
ris diſtinguatur. Qua de re Conſtitutiões Regni ex illorũ conſenſu confectæ viſ-
deantur. Nam linguã, ſcripturam, ac religionẽ ad Archetypum Græcorũ adhuc
retinent, cum noſtri Maiores, hæc Aboriginũ cõmunium munimenta hæredita-
ria deferentes, Latinos potius in his omnibus ſunt ſecuti. Noſtræ autẽ & Ruthe-
nicæ gentis ad Chriſtum conuerſio fere in ea tempora incidit, quibus vniuerſalis
Eccleſia quatuor orbis Terrarũ partibus definita, ob Calicem ſacra-
ti cruoris, &
uxorem

ARTICVLVS I.

Russia vno Iure cum R. Pol. gaudeat.

52. Item pollicemur, Quod omnes Terras nostras Regni Polonię (Lex I. etiam Terrā Russiæ includendo (saluis tamē auenæ cōtributiōibus, de quibus nobis ad tempora uite nostræ sola Russia respondedit) ad unū Ius, & unam Legē cōmunem omnibus Terris reducemus, reducimusq; adunamus, & unimus, tenore præsentium mediante.

Ex Privilegio Vula-
di, tagell, tsdlu.

Russia omnib. Reg. libertatib⁹ fruatur.

sigism. Craco. 1507.

7. Ad supplicationē Terrarū Russiæ uolumus, & decernimus, (Lex ij. ut de omnibus fugitiuis Statutū Regis Alberti obseruet: & quod Nobilitas illarū Terrarū sicut in alijs Terris Regni a solutione teloneorū, & foralium sit libera, atq; exēpta, & in alijs eadem gaudeat libertate.

Confirmatur statut.
Alberti Regis de fugi-
tiuis in Russiam &
de exemptione Nobi-
litis eiusdē Terræ a
solutione teloneorū &
foralium.

Alia ergo omnia Statuta Regni Inco-

lis seruiencia, Russiæ quoq; municipibus seruiunt, quæ suis locis in hoc Libro uideantur.

.. .. (tur, Lex iij.

Nusquā, nisi in Russia pixides deferā-

27. Nemo deinceps tempore pacis, siue eques, siue pedes, pixides breues, quas Rucznicze uocāt, deferre audeat: ab hac tamē Constitutiōe Terras Russiæ liberas esse uolumus, quæ parata arma contra insultus hostium habere semper solent, & debent.

sigismundus.

Idem lib. 6. de re Mi-
litari.

Terra Belzen. Regno adscribitur. L. 4.

IN NOMINE DOMINI AMEN. Ad perpetuā rei memoriam. Quoniā acta mundi auida subito detergeret obliuio, nisi ea Li-
terarū soliditas, & testium adnotatio memoriæ cōmendaret æuiternæ.
Proinde Nos KAZimirus Dei gratia Rex Poloniæ, necnō Terrarum
Cracouiæ, Sandomiriæ, Siradiæ, Lanciciæ, Cuiouiæ, Magnus Dux Li-
thuanie, Russiæ, Prussięq; necnō Culmen. Elbingen. Kinigszbergen.
& Pomeranię heres & Dñs. Significamus tenore præsentium quibus ex-
pedit, uniuerfis & singulis, præsentibus & futuris, harū noticiam habi-
turis. Quomodo recensentes, & in animis reuoluentes, quāta puritatis
affectione & fidei integre cōstantia, Barones, Milites, Nobiles, Terrige-
næ, et Proceres Terræ Belzen. sincere, grate, et fideles nostri dilecti Per-
sonam & Regnū Maiestatis nostræ uenerati sunt, ad nos tanq; Dñm
naturalē hæredem, uerum & legitimū ac indubitātū successorē suū, &
ad Coronā Regni nostri Poloniæ, a qua transactis temporibus excide-
rant, uiceuersa redierunt, & accesserūt: seq; Regno & Coronę tanquam
pars suo toto inuiscerauerūt, uniuerunt, incorporauerūt, & appropria-
uerunt.

*Terra Belzen. Reg.
et in protectione Re-
gis adscribitur.*

*Rex Villas Terræ Bel-
zen. ne alienet.*

*Iura Incolis Terræ
Belz. confirmantur.*

*Terra Belzen. ne cui-
quam obligetur.*

*Capitaneus Belzen.
Cuius sit.*

*Dignitates conse-
uantur.*

nerunt. Quæ quidē Terra Belzen iusto titulo Iure legitimo hereditario
& succedaneo, Nos & nullū alium cōtingebat atq; cōtingit, & concer-
nit: Horū itaq; Terrigenarū Belzen. fidelitatis cōstantia, zelo dilectiōis,
maturitate consilij, & sagaci prouidentia, Regali consideratiōe merito
digestis & reuolutis ac debite pensatis, & intuentes ad eorum statū, ho-
norem, cōmodum, salubrēq; profectum, pio & sincero mentis affectu:
Quēadmodū ex asūptę dignitatis nostrę debito tenemur, & p officio
solicite aspirantes, ipsos in nostrā & successorū nostrorū manu tuitionē
& protectionē Reg. & Coronę reassumpsimus, incorporauimus, appro-
priauimus, & uniuim⁹, tenoreq; presentū reassumimus, incorporam⁹,
annectimus, appropriamus & unimus perpetuo & in æuū. Promittē
ipsos & eorū quēlibet in omnib. ipsorū Iurib. libertatibus, emunitatib.
gratijs, prerogatiuis, dignitatibus, honoribus, & officijs tenere & obser-
uare. Inprimis itaq; pro prædicta eorū fideli & iusta adhæsiōe & sub-
iectione Iure defendere, agere, manutueri, & eos euincere, cōtra quācū-
q; personam cuiuscūq; Dignitatis Imperialis, Regalis, aut Ducalis fue-
rit, aut cuiuscūq; status, conditiōis, & præminentię extiterit, dum per
quempiā uexarētur, seu impeterent, quo modo pro ipsorū huiusmodi
adhæsiōe, similiter ab insultibus uiolentijs bellis & alijs molestijs quib-
libet protegere, defensare, tueri, & realiter ac effectiue opponere, in-
tercedere & liberare. ITEM Terrā nostrā Belzen. cum ipsius Distri-
ctibus LVBAcouien. LOPaczyen. SCHEvlozieen. GRABouiceen. &
HRODleē. saluam & integrā, prout fuit & in hætenus est cōseruata
suis limitibus, metis & terminis dudū tentis, obseruabimus, tenereq; &
obseruare uolumus, nullos Districtus aut Villas ab eadē remouēn. ali-
enaē. seu diminuen. Item omnibus personis tam Ecclesiasticis quā Se-
cularibus Ciuitatū & Oppidanis Priuilegia ipsorū per antecessores no-
stros Reges & Duces data & cōcessa iusta legitima & sufficientia rite &
rationabiliter emanata, ac in nulla sui parte uiciata seu suspecta confir-
mamus, ratificamus, & approbamus per præsentēs. Vbi uero aliquib⁹
personis forent per uoraginē ignis absumpta, seu casu infortunij amissi-
sa, & de hoc persufficiens testimoniū probatū fuerit præmissa innoua-
re, atq; dare uolumus, & spondemus. Item ex quo ex obligatiōe & In-
scriptiōe pecuniarū Capitaneis in aliqua Terra inscriptarū sæpius In-
digenæ eiusdē Terræ uarijs grauanti modis, oppressiōibusq; & mole-
stijs afficiuntur: pollicemur, quod præfatā Terrā Belzen. in pecunijs nul-
lipiā obligabimus, aut inscribemus ullo unq; tēpore. Quod si per obli-
uionem aut aliū casum quemcūq; nos inscribere cōtingeret, talē inscri-
ptionē præsentibus extunc prout extunc cassamus, annullamus, ac nul-
lius roboris esse & fieri decernimus per præsentēs. Item nullū extra-
neum cuiuscūq; cōditionis existat, in Capitaneū Terræ Belzen. præfi-
cere, & præferre debemus, nisi Terrigenā eiusdē Terræ possessionatū.
Itē uolumus omnimode Dignitates, honores, officia, in Terra Belzen.
consistentes, & cōsistentia æquo modo circa Iura & Consuetudines ip-
sorum, quæ & quas temporibus prædecessorū nostrorū Regum & etiā
Ducum obtinebant cōseruare in eodē numero & permanere. Quas q-

dem Dignitates & officia dum uacare cōtigerit, nulli extraneo nisi Indigenæ bene cōseruato illius Terræ, in qua Dignitas aut officium uacauerit dabimus, & conferemus. Item quod nulli Terrigenæ de Terra Belzeñ, & ipsius Districtibus ad alias Terras seu Districtus euocentur, sed penitus iuxta consuetudinē aliarū Terrarū Regni nostri iuribus ipsorū, & libertatibus utantē, & gaudeant. Item Conuentiōes, Colloquia generalia, Termini particulares, & Iudicia iuxta ritū & consuetudinē in talibus dudū tentam & obseruatā in Terra præfata. Quemadmodū in alijs Terris Regni nostri debent habere progressum & processum. Item nullus Terrigena possessionatus per nos aut Capitaneos nostros nisi iure cōuictus captiuetur, iuxta Priuilegia aliarū Regni nostri Terrarum & cōsuetudines. Item omnes & singuli Kmetones Spiritualium & Seculariū personarū in dicta Terra consistentiū de quolibet laneo possessio pro festo Sancti Martini singulis annis exactiōē alias podymne per duos grossos monetæ & numeri cōmuniter in Regno curreñ, nobis & successoribus nostris dabūt, & exoluent more Terræ Leopoliē. & aliarum Regni nostri Terrarū. alias autē Collectas & exactiōes in Regno nostro insolitas & incōsuetas, Eciā si tempore Ducum huiusmodi fuissent in frumētis, bladis, aut auena, uel pecunijs exactæ, uel solutæ, de nostra Regia benignitate cassamus & annullamus. Item cuilibet Terrigenæ nostro limites & granicies cū bonis nostris Regalibus habere petenti dare tenebimur, ipsas a signis metalibus & scopulis cōsuetis distinguē, uolumus iuxta modū aliarū Terrarū in Regno obseruatū. Item quandocūq; Terra nostra Leopoliē. ad bellicā expeditionē se mouerit, aut necessitate incumbente eundē procurauerit, Præfata etiā Terra nostra Belzeñ. seu Nobiles & Terrigenæ eiusdē cum ipsis Leopoliensibus quotiescūq; fuerit necesse tenebunt & debebūt ac omnino sunt obligati pariter & astricti proficisci, bellicose, & transire, & nō alias, eo tamē iure & modo quo Terra Leopoliē. ad expeditiones se mouere consueuit, & solita est. Animaduertendū autē præfatos Nobiles Terrigenas & Proceres ad nos tanq; ad Dñm & hæredem ipsorū legitimū affectum habere specialem, horū prætextu, uolentes ipsos fauore nostro speciali prosequi & eorū Kmetones quoslibet præfatā Terram Belzeñ. inhabitantē. ab omnibus & singulis exactiōibus, angarijs, præangarijs, Castrorū ædificijs, & pontiū laboribus, & reparatiōibus eximimus, absoluimus, ac liberos & absolutos facimus perpetue. Secundū morem aliarum Regni nostri Terrarum, Præterea generaliter & singulariter omnes alios articulos libertates & iura alijs Terris Regni nostri data & concessa, & præsertim Terræ nostræ Leopoliē. si quæ hic omissa forent, pro insertis habere uolumus, & habemus. Eademq; extendimus & referrimus ad Terram Belzeñ. In cuius rei testimoniū Sigillū nostrum præsentibus est appēsum. Actum in Brzesczye feria tertia festorū solennis Paschæ. Anno dñi 1462. Præsentibus Reuerendo patre Dño Iohanne de Brzesczye iuris utriusq; Doctoris Electo Ecclesiæ Cracou. & Regni Pol. Vicecancell. necnō Magnificis et Generosis Petro de Opporov Lancicien. Nicolao

de Kosczyelec Brzeſteñ. Palatinis. Iacobo de Dambno Regni Pol. Vice-
thesaurar. Nicolao de Borzyſſouicze Zauichofteñ. Sbigneo Bank de
Gora Malogofteñ. Caſtellanis. Nicolao Spoth de Vola Sandomirieñ.
Ianuſſio Koluczski Iunivlad. Vexilliferis. Iohanne de Oſtrorog Iuris
Doctore. Nicolao de Brudzyeuo Subpincernæ Califfieñ. & Capitaneo
Breſteñ. Iaroſlao Brzozoglouy Subiudice Iunivladisl. Stañſlao Mar-
ſchalkouicz de Brzezye & Iohanne Szynouiec de Zandouicze Curien-
ſibus noſtris & alijs pluribus fide dignis teſtibus ad præmiſſa. Datum
per manus eiufdē Reuerendiſs. patris dñi Iohannis de Brzezye Electi
Eccleſiæ Cracou. Regni Pol. Vicecancell. ſyncere nobis dilecti.

Ad Relationē eiufdē Reueren-
diſs. patris dñi Iohānis de Brze-
zye Iuris utriuſq; Doctoris Ele-
cti Eccleſiæ Crac. R. P. Vicecācel.

CAPITVLVM III.

De Terris & Ducatu Pruſſiæ.

PRÆFATIO. Quanq̃ vero Pruſſum (a quo Pruſſiā dici legimus) Lechi authoris noſtræ
gentis fratrem fuiſſe. & eas Prouinciās ita inter ſe diuiſiſſe, nihil dubitemus: nō
minore tamē argumento Pruſſiā Iuris Polonici ſemper extitiſſe, inde apparet:
quod longe poſt Lechi & poſt Gracci familiā extinctā, Interregnūq; Palatino-
rum, Leſko tertius Dux & Monarcha Poloniæ, ante Pyaſti etiā tempora viginti
& vni filiis ſuis Terras maritimas, nempe Rugiam, Caſſubiam, Pomeraniā, Hol-
ſatiam, Sgorzelitiā, iam Brandeburgum, Myedzybozen quæ nunc eſt Meinde-
burgum, Lymam nunc Lymburgum, Bukouiecz alias Lubecum, Lukovv nunc
Meckelburgum & Pruſſiā eſt partibus. Quod quidem & alii omnes Reges Po-
lonorū, & ſæpe & libere fecerūt, vsq; ad tempus, quo Marianis Mililibus ex Hi-
ſpaniis pulſis Ius vtendæ illius Prouinciæ dederunt, vt fideliter cōtra infideles eis
ſuppeditas ferrent. Tametiſi autē cœlum & ſolum illi boni Cruciferi verterint, inge-
nium tamē & fidem mutare nō poterant: namq; pro hoſtibus hoſpites, pro exte-
nis dominos ſuos omni genere doli atq; fraudis impetere nō deſierunt: quoad Re-
ges Poloniæ perfidioſum illud genus militum, cum ſecus nulla ratione reuocari
ad officiū ſuperbi, in fideq; cōſtabili perfidi potuerunt (vt Hercules Anteu)
multis cladibus attritos, ferro tandē ſuſtulerunt, & Ius ſuum antiquū ac hæredita-
tarium in Pruſſia, abolita nefaria religione, recuperarūt. Et tamen ne D. Sigism.
non æque pius parcēdo ſubiectis, ac fortis debellando ſuperbos videretur ex cō-
ditionibus pacis ſponte ſua partē ipſius Prouinciæ, Illuſtri Principi, ac fortiſſimo
viro domino Alberto Marchioni Brandeburgeñ. ex ſorore nepoti ſuo, in feudū
conceſſit: ſimulq; pro infœlicis religiōis titulis, Ducis titulo eandē foeliciter inſi-
gniuit. Et quoniā feudū ſeu beneficiariū fundum certis cū ſolennitatibus con-
ferri paulo ante dixi, & ſolere dari vidimus: ea quæ de hoc genere cæremoniæ
in Cōmentarijs Cancellariæ Regiæ tradita reperi, huc, vt i arbitror
non intempeſtiue, adicienda eſſe putaui.

Mos præſtandi Omagij Regi Polon.

Cum aliquis Princeps Regi præſtiturus eſt Omagia, Rex Coronatus
in Solio ſuæ Maiestatis reſidere, & ad latus ſuum habere Prælatos, &
Barones, Conſilij Regni ſui debet. ad quē Princeps præſtiturus Oma-
gia cū ſuis Baronibus & Omagilibus, & Vaſallis, Banderium habens
in manibus

in manibus ad sedem Solij Regalis uenire & procedere dedet eques. Et descendens iuxta solium ex equo suo, atq; cum reuerentia ad Regem, Coronāq; Senatus eius accedendo, ista uerba in hunc modū proferre, uel saltem in hanc sententiā dicere tenetur. **SERENISS. REX.** Ego Serenitati uestrae Omagiū facio & præsto cum omnibus Terris & hominibus nostris, & peto tuitionē Serenitatis uestrae, & circa lura, & in lure meo Ducali, & Dignitatibus cōseruari. Post hæc aut sic tacto signo Crucis iurare astringitur, **CLEMENTISS. REX.** Ego Omagium præsto & promitto sine dolo & fraude V. S. & Coronæ Regni Polonię cum omnibus Terris & hominibus nostris fidelitatē, & esse fidelis &c. sic me Deus adiuuet, & hæc sancta Christi Crux. Quo facto, Rex ipsum accipere in suā tuitionem, & ista uerba ad præstantē Omagium dicere, debet. Nos accipimus te in nostrā protectionē, & circa omnes Dignitates, & circa omnia lura Ducatus tui tanq; Principē nostrū relinquimus, ac post ea, osculetur eum & recipiat Rex de manibus Principis Banderium, & illud frangatur, & proiciatur extra sedem. Omnes aut Vassalli & Omagiales Principis Omagia facientes, debent etiā post eum transire, usq; ad sedem Solij Regalis, portantes singuli in manibus uexilla parua, seu minora. Et eadē etiā Iuramento præstito post uexillū Principis proiectū ad terram proicere debent. Itaq; Banderiū Principis præcedere, Vassallorū uero sequi ipsum debet. Post hoc aut Rex debet recipere a Principe recognitionē facti Omagij literalē sub Sigillo Ducali.

Pax & cōcordia, inter Vvladislau, Regem Pol. & Conradū de Iungingē, Ma-

gistrum Prussię, ratione finium regundorum. Lex I.

IN NOMINE SANCTAE ET INDIVIDUAE
132 Trinitatis, Amen. Frater Conradus, de Iungingen, Magister generalis Ordinis Beatę Marię, hospitalis ierosolimitan: de domo theutonica: V uersis præsentibus & futuris, præsentium noticiā habituris, Salutem, & rei gestæ ad perpetuā memoriā cognoscere ueritatē. Cum auctor pacis, ad unitatis & pacis spiritū, suis rigorosis mandatis quotidie nos inuitet. **¶** Dignū arbitramur, ut inueteratę displicētę, guerrę, & offensæ, cōtra Sereniss. Principē, & Dñm dñm Vvladislau Regem Pol. supremū Ducem Lithuanie, & hæredē Russię: suosq; progenitores, quo ad Terras Lithuanie, & Russię, per nos nostrū quoq; Ordinē, intuitu orthodoxę fidei, diutius exagitate, in pacem perpetuā, remissionē, & concordiam cōmittentur. **¶** Hinc est, quod nos de expresso consensu cōpreceptorū nostrorū, cum dicto Sereniss. dño Vvladislao, anno, die, & loco, infra scriptis. Certū terminū placitorū cōcorditer, celebrauimus: super pace inter nos & Terras Ordinis nostri ex una: & supra dictū dñm Regem, & Terras suas, uidelicet, Lithuania & Russiā, parte ab altera: facienda perpetuo & firmāda, uarijs præmissis tractatibus, tandē (ut sequit) cōcordauimus in hunc modū. **¶** In primis promissimus, & præ-

Magister ordinis de consensu cōpreceptorū suorū inuit cōcordiam cum Rege Polonia pro die & tempore hic expressu.

Magister Ordinis
promittit seruare per
petuam pacem cum Re
ge Pol. & suis succe
ssorib. Christi fidelib.

Magister Ordinis nō
debet cū aliquo inire
ligam contra Regem
Pol. & suos succe
ssores catholicos in Ter
ris Lithuan. & Rus
siae, iniuria & rancore
res etiā dimittitur.

Limites & termini
inter Terras ordinis
teuthonici & Terras
Rusiae & Lithuanie
distinguantur modo
hic contento.

Renunciat Magister
& Ordo alijs termi
nis & omnibus be
nis ad Nouohrod per
tinentibus.

sentibus bona fide promittimus, quod ex nūc & in antea tenebimus pa
cem inuiolabilem, & concordiam cum supra dicto Magnifico dño Vladi
slao Rege Poloniae, suis catholicis heredibus, & successoribus, ac Prae
latis & Ecclesijs, omnibus quoque Terris suis per Lithuaniam & Rusiam
Terrarūque incolis perpetuis temporibus obseruare. ¶ Nec unquam uolun
mus, & debemus, aliquā ligam inire, aut facere, contra dictum Vladi
slaum, suos quoque Catholicos successores Terrarū Lithuaniae, & Rus
siae cum dominis, aut alijs hominibus, & rancore quolibet postposito:
Omnes & singulas iniurias nobis, & nostris per se, uel per alios quomo
dolibet illatas, remittimus, penitus & offensas. ¶ Insuper Limites, &
terminos inter nostros, & dicti dñi Regis Terras: uidelicet, Lithuaniae
& Rusiae, distinguimus, & modis distinguimus infra scriptis. In
primis incipiendo in quadā Insula Savvin, dicta uulgariter, sita, in flu
uio dicto Memla, habente in se Insulam Romeyveider, Quae quidem In
sula tota apud Ordinē permanebit temporibus affuturis: ab hinc directe
progredien. ad fluuiū dictum Noruelle, in decliuio seu uille cōtinuae,
sub sylua dicta Heyligenualth: Ab hinc dictum fluuium sequendo in
medijs fluctibus, usque ad Vyssilten, ascendendo ab hinc linealiter &
directe eundo ad quendam lapidem magnū dictū Roda, iacentē in fluuio
dicto A. & Roda uulgariter nūcupatum, ab isto lapide, ascendēdo sup
stagnum dictum Sinarden: ab hinc directe eundo, usque ad uiam uulgarit
nūcupatā, Der Brengelischeyveg, ab hinc directe usque in Nouenrichen,
ab hinc linealiter procedēdo uersus finē seu aciē mericę, dictę uulgarit
Heyde, ad locū, ubi fons oritur: a dicto fontis ortu procedendo, per direc
tū in solitudinē quandā, cōmuniter Vilenisse dictā: ubi fluuius Eglos
se, ortum habet, ab hinc directe eundo, per mediū dictę solitudinis, usque
ad terminos & gades illorū, de Ploschkov: & hī omnes termini siti,
sunt uersus Liuaniam, Ascendendo uero uersus Prussiam, termini subscri
pti, per dictum Ordinē perpetuo, sine quolibet contradiciōis obstacu
lo, habebuntur: Incipiēdo a supra dicta Insula Savvin, in directū proce
dendo, usque ad fluuiū dictum Suppe, ab hinc procedendo ad locū ortus
sui, ab hinc progrediēdo usque ad fluuiū, qui effluit a lacu dicto Mothen
sehe, & dicitur cōmuniter Methensly, ab hinc per descensum fluuij, usque
in fluuiū dictum Beber, deinde dictū fluuiū sequendo usque ad miliarē
prope fluuiū, qui Nare dicitur: & ab hinc directe eundo, usque in dictum
fluuiū Nare. ¶ Cōterū pro nobis nostro Ordine, omnibus nostris
successoribus, renunciamus omni impetitione & lure, quae in praedictis
dñi Regis Vladiislai Terris, uidelicet Lithuaniae & Rusiae sitis termi
nos superius expressos uersus dictas Terras, habuimus, uel habere uide
bamus: in super Terrę & dominia, de magno Nouohroden, qualitercūque
sue per nos: nostrū Ordinē: aut per supra dictū Sereniss. dñm Vyla
dislaum, aut per suos coniunctim, & diuissim acquestae fuerint: uel alias
qualitercūque ad nostrū Ordinē deuenerint, eandem ac eadē dictus dñs
Rex obtinebit: nec unquam bona fide quominus easdē detineat impiede
mus. ¶ Præterea uolumus quod hoīes sepe dicti dñi Regis, & suorū
successorū

successorū in Terris Lithuanie & Rusiæ cōstituti, in omnibus Terris Ordinis, mercari & negotiari libere ualeāt: absq; teloneis, alijsq; exacti-
onib. q̄s etiā defendē tenebimur, sicuti nostros, saluis tamē teloneis ab olī
institutis, ac quibuscūq; edictis nostris editis, & edendis in Terris Or-
dinis quibus nostri artantur, & dicti dñi Regis, suorūq; successorū ho-
mines per Lithuanā, & Rusiā sunt artati. ¶ Item ordine nostro in
expeditiōe cōmuni cum prenominato dño Rege, & suis successoribus:
& ipsorū hominibus per Rusiā & Lithuanā, existente, quotquot ipsi
captiuauerint, suos habeant ut captiuos. ¶ Excessus quoq; per dicti
domini Regis: suorūq; successorū homines in predictis Terris, qualiter
cumq; cōmissos, Capitaneus exercitus eorundem: eosdem libere iudica-
bit. ¶ Excessus uero cōmunes per utriusq; exercitus homines cōmis-
sos, Capitanei utriusq; exercitus, simul & communiter iudicabunt.
¶ Nullos in super armigeros, dños, milites, uasallos, uel alterius cuius-
cumq; generis homines, etiā si Christifideles fuerint: in damnū seu pre-
iudiciū, dicti Magnifici dñi Vvladislai, aut suorū unq; per Terras no-
stras, scienter ire permittemus: sed impediemus & prohibebimus iuxta
posse. ¶ Deniq; omnes proscriptos, seu bannitos, de supra dictis Ter-
ris, præfati dñi Regis nō recipiemus ad Terras nostras: maxime qui in
sui uindictā, homicidia uel incendia, eiusdē dñi Regis uel suorū succes-
sorū, hominibus in premissis Terris Lithuanie cōminantur, & Rusi-
æ. ¶ Præterea per Terras dicti dñi Regis: suorūq; successorū Catho-
licorū, uidelicet Lithuanie & Rusiæ, cōtra quoscūq; nūq; traducemus
exercitum, aut traducere per quemcūq; faciemus, nisi expresse fuerit de
uoluntate dicti dñi Regis, suorūq; successorū: qua obtenta damnū ne-
quaq; ipsis, ac ipsorū hominibus inferremus. ¶ Præterea promittim⁹,
quod nullos fratres, & consanguineos ipsius domini Regis fugitiuos,
seu alios quoscūq; erroneos, per quos dñs Rex & Regnū Pol. ac Terre
Lithuanie & Rusiæ possent molestari, durāte pace, debemus ad Ter-
ras nostras recipere uel fouere. ¶ Omnia uero singula premissa, in ar-
ticulis premissis, & eorū quolibet cōtenta, bona fide promittimus, pro
nobis totoq; ordine nostro, firmiter ac inuiolabiliter obseruare; nec un-
quā cōtraueniemus, aut cōtraueniē. procurabimus per quoscūq; arte,
ratiōe, ingenio, de lure uel de facto: cōsilio, uel auxilio, publice uel occulte.
¶ In quorū omniū euidentis testimoniū, & fidem, de & super om-
nibus premissis, presentes literas nostri maioris Sigilli, munimine mā-
dauimus cōmuniri. Datum in fluuio dicto Vissa, prope Castrum Ra-
cyanz diocesis Vvladislau. feria quinta proxima ante festum S. Trinit-
atis. Anno dñi M. CCCC. iij. Harum rerū testes sunt, Reuerēdi in
Christo patres & Dñi, dominus Arnoldus Episcopus Culmen. & do-
minus Iohannes Episcopus Pomezanie. ac honorabiles & Religiosi
uiri fratres Ordo & commendatores.

Privilegiū pacis & cōcordiæ p Vvladi-
slau Iagellōis, tūc Pol. & postea Hūga-

Homines de Russia et
Lithuania libere mer-
cari possunt, absq; te-
loneis in Terris Ma-
gistri Ordinis.

Ordo quandoq; cū
Rege Pol. pro tēpora
existenti in communi
expeditione fuerit,
quoscūq; captiuauerit
pro suis habebit.
Excessus per homines
Regis qualitercūq;
perpetratos Capitaneus
exercitus indicabit.
Excessus per homi-
nes hinc inde cōmu-
niter cōmissi per Cas-
pitan, utriusq; exer-
citus iudicandi.

Armigeri milites, uas-
alli & alias quicūq;
que homo in damnū
Regū, nō permittens
ur transire per Ter-
ras Ordinis.

De Reg. Pol. banniti
per Magistrū in suis
terris ne foveantur.

Per Terras Rusiæ
& Lithuan. catholi-
corū Magister Ordinis
nō traducet exer-
citū cōtra quēcumq;
absque cōsensu Regio-

sanguine iuncti Regi
fugientes ad terras Or-
dinis per quos Regnū
posset molestari non
debent ab ordine sus-
cipi & foueri.

Magister Ordinis
pro se & pro toto
ordine promittit om-
nia supra dicta ser-
uare.

Muniuntur litera ma-
iori Sigillo Magistri
ordinis.

ria Regē in Brzesce Cuiaviae facta.

cum Paulo de Rusdorff Magistro Prussiae, quae facta erat Anno dñi 1436. Praesentibus Magno Duce Lithuaniae Sigism. eiusq. filio Michaeli. Item Ducibus Stolpeni & Mazouiae, & uniuersis de Regno, & de Magno Ducatu Lithuan. Praelatis. Baronib. & Cōsiliarijs, in fine Priuilegij subscriptis. quod sic sequit̃. Lex ij.

IN NOMINE DOMINI AMEN. Ad perpetuū rei memoriam: Cōuenit actus hominū, qui uetustate cadunt. & successu temporis in obliuionē uertunt̃, solidis scripturarū & testiū fundamētis cōmendare, in quorū custodia nullis marcescūt tēporibus, sed semper iugis phennatiōe memoriē incōmutabiles seruant̃. Proinde nos **VVLADISLAUS** Dei gratia Rex Polonię, necnō Terrarū Cracouię. Sandomirię, Siradię. Lancicię, Cuiuię. Lithuanie Princeps supremus: Pomeranię, Rursię. &c. Significamus tenore praesentiū, quibus expedit uniuersis praesentibus & futuris noticiā praesentiū habituris: Quomodo cū diuini dispensatiōe cōsiliij, huius Regni recepimus gubernacula, ad hoc q̃q. tantū in Terris obtinuimus principatū, ut propensiori cura, & uigilantia nostra, semper studia extēdamus, per quę pacis desyderāda trāquil-litas inter Christifideles: ex quorū discordia: nō solum Terrarū & Urbium: sed Prouinciarū atq. Regnorū resultāt excidia, prout in plerisq. lugenda atq. calamitosa exempla mortalibus exhibēt argumenta. procurari queāt & procurata auctore pacis, de throno suae ineffabilis Maiestatis, atq. potentiae concludi, & medijs salutaribus stabiliri ac extolli foelicibus incrementis. ¶ Et attendē. quod nō nisi in pace pacis opifex Deus perfecte coli ualeat: & ea nihil in mūdo exoptari possit preciosius, aut desyderabilius cōcupisci. Hinc est quod nos nō absq. interna cōpalsione: & graui cordis amaritudine recēsent̃, quot & quāta mala ex guerris & dissensiōibus procedāt: quotq. ex contentiōib. & bellis, si ea mortales agant, odia hominū: nō sine etiā animarū & eternae salutis dispendijs, ac excidijs Ciuitatū Prouinciarūq. & Terrarū ac in illis degentiū interitus subsequant̃. Diuinus deperit cultus, & sanguinis effusio oritur. Cūq. taliū discordiae atq. bella: non solū se suosq. sed etiam alios plurimos tractura sunt, uerisimiliter in precipicium & ruinam. ¶ Propterea supremis affectibus exoptātes, ut nō crescant iurgia, sed iuxta magistrā honorū omniū charitatem, quae nihil sapit extraneū, nil asperum, nil cōfusum, immo propria uirtute nutrit concordia, dissociatos iungit, pacē & unitatem cōsolidat. Ad laudē & gloriā omnipotētis Dei, & Beate Marię Virginis Gloriosę, totiusq. Ierarchie cōlestis. propagatiōe fidei, cultum iusticie, & religiōis Christianae salutiferū incrementum, a guerris deflendis, excidijs, displicētijs, odijs, rancoribus, et offensis, Inter nos **Vvladislau** Regē Pol. &c. **Sigism.** Magnū Ducem Lithuaniae &c. predictos, & Inclitū **Kazimirū** germanū nostrū **Semouitū** **Kazimirū**, **Vvladislau**, **Boleslau**, **Mazouię** ac **Boguslau** **Stolpen**. & **Pomeraniae** Duces, Regum Pol. Terrasq. nostras Magni Ducatus Lithuaniae, Rursię,

Pax qua nihil preciosius est, cōmendatur

Charitatis cōmendatio.

uanie, Ruffie, Mazouie, Stolpen. et Voyeuoda Moldauie, et alia domi-
nia nobis subiecta ex una: & Magnificū ac Religioſum dñm Paulū de
Ruſzдорff Ordinis Beatę Marię Theutonicorū Ieroſolimitani, & Or-
dinem ſuū ac Terras eiſdē Ordinis, Pruffiæ, Almaniæ, Liunioniæ, &
alias omnes ei ſubiectas parte ex altera: nouiſſime graui offeſſiōe, & ia-
ctura exortas: noſtrę mentis propoſitū retrahere decreuimus: & ea quę
durantibus huiuſmōi controuerſiarū & guerrarum turbiniſ: circa
bonum Reipub. ſunt diruta & deſtructa, per pacis integritatē ad ſtatū
cupiē. reducere quietū & tranquillū. Cum eiſdē Magiſtro: fratribus et
Ordine ipſius Terris Pruffiæ, Almaniæ, & Liunioniæ ſubditis, & ſequa-
cibus eorundē perpetuę pacis: & inuiolabilis fœderis unionē: elegimus
aſſumpſimus. ſuſcepimus, & iniuimus, eligimusq; ſuſcipimus, aſſumi-
mus, & iniuimus tenore præſentiū mediante omni tēpore perpetue dura-
turam. Quā ſub fide & honore ac iuramētis corporaliter præſtitis: ſine
dolo & fraude promittimus uigore præſentiū obſeruare. & ut ipſa u-
nio cū tanta deliberatiōe & maturitate cōcepta, ad firmū & conſtantem
ordinē iugiter obſeruandū reducatur: ipſam per articulos infraſcriptos
omnino duximus regulandū. ¶ Inprimis qđ inter nos Regē Magnū
Ducem, & Duces prædictos, Regnū Pol. Magnū Ducatum, & Terras
Lithuanie, Samogitarū, Ruſſiæ, Mazouie, Stolpen. & Voyeuoda Mol-
dauie, & aliorū dominiorū & ſubditorū noſtrorū ab una: & prædictū
Magiſtrū generalē & Ordinē: Terras & ſubditos ipſius, tam in Pruffia
Almania, quā Liunia & noua Marchia, parte ex altera: omnes diſſen-
ſiōes, cōtrouerſie, & damna inter partes hincinde facta: diſmiſſa & totali-
ter ſopita debent eſſe: Nec illorū de cōterō aliqua mentio, aut memoria,
& ſignāter in querelis, aut in detractiōe Partiū: corā quibuſcūq; per-
ſonis habeatur aut fiat: Sed nec una Partiū ad infamiā alterius Partis
ſuggeret, cōſentiet, auxiliū dabit, & fauorē, publice uel occulte, & quan-
tum in ea Parte fuerit, dilatiōes et detractiōes huiuſmōi fieri nō admittet
ſed potius prohibebit. ¶ Item quod omnia bona Eccleſiarū, Gnezñ.
Vladislauiē. Ploceñ. & Poznañ. Pręlatorū, Abbatū, Monaſteriorū,
Conuentuū, & aliarū quarumcūq; perſonarū ſeculariū & Religioſa-
rum: quę ſunt in Terris Ordinis prædicti ſituata, debent circa lura om-
nia: ſcđ Eccleſiaſtica quā ſecularia, & omnes aliquas cōſuetudines, quę-
ſtus, decimas, Caſtra, Villas, prædia, curias, & alias utilitates, emolimēta
& prouentus quibuſcūq; nominibus nūcupentur cōſeruari, nec aliqb.
nouis cōſuetudinibus, ſeruitiis & oneribus aggrauari. Quodq; eadem
bona nō alienentur, nec pro eorū alienatiōe inſtetur per partes ſine con-
ſenſu Pręlatorū ſpiritualiū, Omnes autē cenſus, decimas, prouentus, &
alias obuentiōes qualeſcūq; in Terris Ordinis cōſiſteñ. q̄s & quas Ma-
giſter & Ordo Reuerēdiſ. in Chriſto patribus Dñis Archiepiſc. Gne-
zneñ. Vladislauiē. & Ploceñ. Episcopis, alijsq; Pręlatis ſecularibus
& Regularib. Regni Pol. per bienniū ſubleuauerūt. plene & integre re-
ſtituant, & reſtitui faciāt. medietatē infra hinc ad feſtū Purificationis
Marię, reliquam uero ad feſtum Paſchæ proxime aſſuturū in Ciuitate

*Diſſenſiōes & con-
trouerſie inter Reg.
& Magiſtrum vni-
ſue ſopunda.*

*De damnis reſarcien-
dis, & decimis Regis
latis Polonie per Ma-
giſtrum ſoluendis.*

De non ferendis sup
pccis & auxilijs co
tra Regnū Bolesław
svvidrygal.

De non ferendo au
xilium per Polonos co
tra Magistrum.

Drumagnea medius
fluvius limes inter Re
gnū & Terras Or
dinis.
In loco Lubicz non
fi. molendinum.

Thorunen quittatiōibus de solutiōe a præfatis Prælatiſ vacaptis & qd
bona & decimæ Reuerēd. patris dñi Vvladislai Episcopi Vvladislau.
nouiter & quomodolibet arrestata relaxent. ¶ Item ut omnis suspi
cio & hostilis respectus hinc inde inter nos & parit̃ Magistri generalis
& Ordinis sui in toto euellant̃, Volumus quod ligæ, cōfoederationes,
& Inscriptiōes quęcūq; sunt uel fuerūt inter Magistrū generalē, præce
ptores per Almaniā & Liuoniā & Ordinē ipsorū, Prælatos, Nobiles,
Ciues, & subditos ipsorū, cum Duce Bolesław alias Svvidrygal, Præla
tis Ducibus, Boyaris & subditis Terrarū Lithuanie, Samogitię et Rus
siæ factæ, debent esse cassæ, inanes, irritæ & in nihilū redactæ. Ipsiq; Ma
gister & Ordo, Prælati, Nobiles, Ciues & subditi ipsorū, debent præfa
tum Ducē Svvidrygal, deserere & dimittere perpetuis temporibus, &
nuncq; eidem aut alteri cuiq; Magno Duci Lithuanie & Russię aux
ilia & cōsilia cōtra nos & successores nostros, & Regnū nostrū, ac etiā
præclarū Principē dñm Sigism. Magnū Ducem Lithuanie modernū,
Magnūq; Ducatum Lithuanie præstabūt, nec aliquas ligas, suggesti
ones, & cōfoederatiōes in damnū nostrū, aut Regni facient in perpetuū
cum eisdē, immo nec aliquē aliū tenere & reputare debent pro Magno
Duce Lithuanie & Russiæ, nisi qui cū nostro cōsensu, & Regio (quē
admodū præfatus Dux Magnus Sigism. modernus est electus, iuxta di
spositionē dudū factā inter Regnū Polo. & Terras Lithuanie) electus
sit & positus in Ducatū, nec etiā permittēt ipsum Svvidrygal de Terris
seu per Terras & dominia Ordinis: ipsorū damna aut impedimēta Re
gno Coronæ nostris, Ducatui Magno Lithuanie, & Ducatibus prædi
ctis inferre, nec ipsum publice uel occulte, per se uel submissas personas
iuuare aut subleuare quismodo. ¶ Item ut huiusmōi pacē perpetuam
& concordia sub certiori attentiois firmitate & robore custodiamus &
seruemus, promittimus, sine dolo & fraude, sub fide & honore ac onere
præstiti iuramenti: Quod ad nullius hominis uiuētis requisitiōē, in
ductiōē, suggestiōē, persuasiōē uel mandatū, etiā quacūq; dignitate
præfulgeat, Papali, Imperiali, uel Regali, aut cuiuscūq; cōgregatiōis le
gitimę personarū Ecclesiasticarū uel Sęculariū, debemus uel poterim
us cōtrauenire ipsis in parte, uel in toto, expresse, manifeste, uel occul
te, per se uel aliū seu alias quascūq; personas submissas Spirituales uel
Sęculares, neq; eas taliter aut quocūq; modo uiolare, etiā si modernus
Imperator, aut successores sui Imperatores personaliē cum exercitu cō
tra Magistrū & Ordinē se mouerent, nō debemus ei nec successores no
stri assistere ope, cōsilio, auxilio uel fauore. ¶ Item quod medius flu
uius Dryvancza sit limes inter Regnū nostrum & Terras Ordinis: nec
fiat in eodē fluuiō aliquod molendinū in limitibus & rippis cōmunib.
¶ Et præcipue in loco Lubicz dicto, in quo alias factū fuerat, sic quod
idē fluuius suum antiquū meatū habeat: Quodq; residuū aggeris una
cum pōte maneat, sine omni clausura diurna et nocturna pro strata pu
blica, nec nouū ibidē molendinū deinceps erigat. ¶ Quo per descen
sum intrantē flumē Vissla, iterū descēdendo p Visslam inferius ipse me
dius fluuius

dius fluvius Vissa erit iterū limes inter Regnū Polo. & Terras Magistri & Ordinis Prussiae, cum omnibus suis Insulis, piscaturis, luribus, & obuentiōibus uniuersis, nullis exclusis penitus & exceptis: usq; ipsa medietas praedicti fluij Vissa tanget locum limitū, quē quondā Sereniss. Princeps dñs Kazimirus diuæ memoriæ Rex Pol. cum Magistro Prussiae dicto Duszmar, inter Terras Bidgostien. & Pomeraniae certis Literis, & signis notabilib. limitauit, descripsit, & distinxit. ¶ Castro laszenyecz in Terris Ordinis remanente. ¶ Ita tamē quod Castrum Nyessoua cum territorio suo & Villis Murzynouo, Orloyuo, Noua-vyysz, & alijs uillulis, molendinis, & usibus ad dictū Castrum, & territorium, cum omnibus Castri territorij ac Villarū praedictarū borris, syluis & utilitatibus: aquis quoq; & earū decursibus cum pleno & totali dominio, ac cū medietate nauigij in flumine Vissa, & eius prouentibus & Insulis ac piscaturis, luribus, libertatib. omnibus & singulis ad ipsa spectantibus ab antiquo, nullo penitus alicui praeter nos, & Coronā Regni Pol. Iure in eisdē Castro & territorio ac Villis reservato, remaneat circa nos, & Coronā Regni Pol. perpetue & in æuū. ¶ Sic tamē qd nulli subditorū saluo censu debito, & solui consueto, per hanc cessione in luribus ipsorū in Insulis, & molendinis praedictis generetur. Et si nos in luribus ipsorū ipsos tollerare noluerimus: extunc licitū sit nobis iuxta antiquā taxam prout ab antiquo inter se uendere consueuerunt huiusmodi lura comparere & soluere: quēadmodū Sereniss. Princeps diuæ memoriæ dñs Vvladislus genitor noster charissimus, & Corona Poloniae pacifice & quiete tenuit, a tempore cōcordiae circa locum Melno iacentē, in Terris Ordinis, inter Castra Radzin, et Rogozno circa flumen Ossa, die sancti Stanislai Episcopi & martyris de mense Septembri factae, ad receptionē & occupationē eorundē per Magistrū & Ordinē de anno dñi 1431, attemptatā. ¶ Specialiter addito & expresso, quod omnibus hominibus, & mercatoribus cum quibuscūq; rebus, cuiuscūq; generis pręij, uel ualoris existant proficiscentib. liberum sit uendere huiusmodi res seu merces absq; impedimēto & cōpulsā, & stare siue manere cum eis, aut eas in Ciuitate Nyessoua locanda cōseruare, uel transire cum eis quo placebit, siue per terram: siue per fluiū Vissa infra uel supra uel in Thorun, aut alia loca in Terris Ordinis constituta. Item incipiendo ab eo loco, in quo praedicti limites per dñm Kazimirū Regē Pol. & Magistrum Prussiae facti, & in eorundē Literis expressi terminantur & desinunt in procedēdo ulterius, usq; ad introitū fluminis Nothesz siue Byrzuennik obseruabimus istū modū & ordinē. ¶ Quid si de praedictis limitibus poterint bonae famae tres homines pro parte nostra & Coronae, & tres pro parte Magistri & Ordinis electi, uisus utriusq; Partis Literis, luribus, & posselsiōibus, & alijs legitimis documentis concordare stabunt limites taliter cōcordati. ¶ Vbi aut non possent electi illi homines boni cōcordare, extunc sortes ab utraq; parte mittantur, quamcūq; aut partē sors contigerit sic emissā, Pars reliqua quā sors ipsa non tetigit, debet sex personas quas placebit de Parte praedicta eligere, quae

Mediū Vissae limes inter Reg. Pol. et Terras ordinis ubi Brusanenza influit descēdendo per Vissam.

Castrum laszenyecz pro ordine.

Nyessoua castrū cū Villis Murzynouo, Orloyuo, Noua-vyysz pro Regno.

De redimendis turibus per Regē iuxta taxam antiquam.

De transitu Mercatorū libero in Terras ordinis.

De concordia super limitibus tenenda.

De sortibus mittendis super limitibus.

De sex personis iura-
turis super limitibus
pro Parte quam fors
non tangit.

De pōte in fluuio dra-
ua per Regē restau-
rando, Magistro ne-
gligente,

De cōpositoribus &
testibz casu quo fors
Magistrū & Ordinē
tetigerit,

De limite in medio
fluminis Byrzuennik
& Notesz ppetuo in
Regnū & Terrā No-
uę Marchię,

De Teloneo & pō-
te pro Magistro &
Ordine,

De piscatura libera
per mediū miliare sus-
pra & infra.

De nō erigēdo aliquo
fortalicio in Byrzu-
ennik,

De Episcopo Lubu-
cen. pro iudice per u-
trāq; parē el gendo,

gere. quæ personę sic electę: postq̃ iuramēto corporali limitē inter Par-
tes predictas, sic de limitibus discrepantibz firmauerint: limites illi, sic iu-
ramento firmati, pro signis & limitibz inter Regnum Pol. & nouę Mar-
chię perpetue remanebūt. Testes aut̃ illius Partis cui sortes aduenerūt,
in processu limitū predictorū Castra, Ciuitates Partiū predictorū ex
hac sortium accessiōe nō attingent nec mouebunt: aut pro sua parte ali-
qualiter uendicabūt, sed Partes superius expressę Castra, Ciuitates ab
antiquo tentas, absq̃ impedimēto sortiū obtinebunt. ¶ Ita tamē qđ
pons in fluuio Drava circa Ochczeth cum libero trāsitu perpetuo ma-
nebit. hoc addito, qđ si in parte Magistrī seu Ordinis cesserit, & in eius
structura negligētia cōmissa fuerit, licitum sit nobis aut Capitaneis no-
stris huiusmōi pontem nouū cōstruere, & antiquū reformare: quotiens
fuerit opportunū. ¶ Et ne in posterū de huiusmōi personis & testibz
supra scriptis aliqua difficultas oriatur, nos Reuerend. in Christo patrē
dñm Franciscū Episcop. Varmieñ. & honorabiles ac religiosum Volff
de Sauszenn cōmendatorē in Ostrode, & strenuū Iohannē de Saylen
pro huiusmodi cōpositoribus, & honorabilē ac religiosum Conradū de
Erbinghavvschen, Hermanū Reussop Thoruñ Hēricū Forrothdaneñ.
Pręconsules cum supra scriptis, Episcopo Cōmendatore, & Iohāne pro
testibus in casu, quo fors Magistrū & Ordinē tetigerit, duximus nomi-
nandos & eligendos, qui ad faciendū prēmisa cū nostris, per Magistrū
& Ordinē nominatis & electis, conueniāt nostri in Bydgostiā, ex parte
Ordinis in Syvece, in crastino Natiuitatis Marię proxime uenturo, ali-
unde huiusmōi limites sicut pręmittitur distinguēdos, ulterius proces-
suri. ¶ Postq̃ aut̃ uentum fuerit per limites prędictos, sic ut pręmit-
titur distinctos iuramento, quādo limes ille fluuiū Notesz & Birzuen-
nik insiliet, ipse fluuius Birzuennik medius erit limes perpetuus inter
Regnū Pol. & Terrā nouę Marchię, & iterum ubi Birzuennik cū No-
tesz confluit, medius fluuius Notesz erit limes: ita quod Ordo & subdi-
ti eius, ipsum flumen ascēdendo dimidiū miliare, & descēdendo simili-
ter medium miliare, ac uersus Regnum dimidiū miliare pro pascuis pe-
corū, & pecudū quorumcūq; ac pro receptione argillę, calcis, lapidū, li-
gnorum, tam pro igne quā edificijs Castri & Oppidi liberum habeant
usufructum, & similiter homines & subditi Regni & Coronę dominio
& proprietate apud Regnū nostrum remanētibz. ¶ Teloneum aut̃
aquaticū & terrestre cum ponte & ipsius structura, secundū antiquam
consuetudinē absq̃ ampliori augmento prędicti telonei, apud Ordinē
remanebunt. ¶ Piscaturā etiam pręfatus Ordo solus liberā in eodem
flumine Birzuennik seu Notesz, ascēdendo & descēdendo ut pręmitti-
tur per mediū miliare, a ponte qui ducit uersus Poloniā obtinebit, eo
saluo quod Villa Trzebyessow in suis limitibz piscandi liberam habe-
at facultatē. ¶ Hoc adiecto quod in eodē dimidio miliari ascēdendo
& descendendo fluuiū Birzuennik, & etiā uersus Regnum similiter per
medium miliare, aliquod fortaliciū nō erigatur. ¶ Item postq̃ ueniū
fuerit ad limites per aquam ubi fluuius Birzuennik siue Notesz taliter
procedendo

procedendo inferius, ut supra dictum est, uersus Lanczberg super differentiam ibidem ex opposito predicti Oppidi cōsurgente, Pars utraq; uidelicet Nos & Magister ac Ordo elegimus nobis pro Iudice Reuerend. in Christo patrē dñm Christoferū Episcopū Lubuczeñ. in quē Partes ipse de alto & de basso cōpromittent, & ad festum S. Trinitatis proximum ibidem circa Lanczberg adducant, & productis corā eo Iuribus & probationibus legitimis in termino seu terminis cōpetentib; ab utraq; parte laudum, & pronunciationē quā usus consilio sapientū super omnibus differentijs inter Regnum & Oppidū predictum Lanczberg tulerit, ambæ Partes huiusmōi sententiā suscipere, laudare, emologare, & seruare sub fidei puritate tenebunt. ¶ Volumus etiā & decernimus per præsentes, quod teloneū & depositum uulgariter & ablata, Magister & Ordo restituere teneatur. ¶ Et si aliquis subditorū, de Terris aut dominijs nostris uellet ad Terras Ordinis ratione incolatus se trāsfere, licite poterit, & libere recedere absq; quouis impedimento aut arresto personæ, & bona sua uendere, aut de eis disponere iuxta beneplacitum libere uoluntatis. pari modo uolumus de bonis in Terris Magistri & Ordinis ablatis seu occupatis obseruari. ¶ Item omnes coadiutores & adherentes, qui in fauore nostri & Regni nostri Polon, coadiutorum & subditorū nostrorum, Magistrū & Ordinē Prusis diffidarunt, ab omni impetitione Magistri & Ordinis predicti sint liberi et soluti. ¶ Item omnes apostatę Ordinis predicti in Regno nostro & Terris Lithuanis, Samogitarū, Mazouis, Russis, & Stolpeñ. & alijs dominijs Regni nostri & Terrarum predictarū cōmorantes, ne diutius in suis peccatis tollerentur, de Regno nostro & dominijs nostris predictis, per nos & Officiales nostros exire cōpellantur, & deinceps hijs & alij in eisdem nullatenus foueantur. ¶ Item quod nullus Mercator, seu alius homo cuiuscūq; conditionis existat, aut bona ipsius propter delictum seu debitum alterius arrestetur, molestetur, uel turbetur, nec etiam captiuetur. ¶ Item si uectores & aurigę bona seu merces Mercatorum pro precio ducentes telonea seu loca datiarum præterierint, ipsi duntaxat in rebus & equis suis proprijs puniantur, & quod propterea bona Mercatorū, non debent occupari nec detineri. ¶ Itē sylua Babsko circa Fredelanth in Districtu Nakleñ, impignorata Ordini pro certa summa redimi poterat per impignorantem uel per Regnum soluta summa Ordini, pro qua extat obligata, & in Literis desuper confectis continetur. ¶ Item datio siue exactio dicta Funthomeczol super qua prisca temporibus & hactenus, controuersia inter Magistrum & Ordinem ac Mercatores Terrarum Polonis, Magni Ducatus Lithuanis, et Ducatum predictorū uertebatur, & pendebat ex certis causis indecisatale ponimus ordinē. Quod Mercatores Regni Ducatus Magni & Ducatum predictorum, præter alia quæcumq; grauamina & solutiones imposterum imponēdas quibuscumq; nominibus nuncupentur, respōdeant Ordini de eadē duntaxat, si aliquando contigerit ipsos cum bonis suis in nauibus proprijs nauigare ultra mare. ¶ Ita tamē quod si Ci-

De Thedonso p. Mag.
gistrū ablato & ora
dinē restituendo.
De libero trāsitu Ina
colarū hinc inde facie
ndo pro placito.

De coadunatoribz Ma
gistris diffidantibus lin
bere mittendis.

De apostatis a Res
gno pelon, pellendis.

De non errandis
Mercatoribus ratione
culpe alienae.

De poena uictorū tea
lonca non soluentū.

De silua habfco redimenda per Regnum vel impignorantem.

Exactio Funthom-
cxol per Mercatores
soluenda.

si Ciuitates maritimæ
a teloneo libere sint
Mercatores Regni
Polo eadem libertate
potantur.

De restitutione per
priori Mercatorib.
facienda uel non.

De exactione Lobeg
gal et Fyrken non exi
genda.

De telonei noui in Re
gno Pol. non institu
tione.

Telonea antiqua sal
ua permanent.

De collectore ex ultra
que parte eligendo an
nuatim uicibus alter
natis.

De solutiōe famulos
rū et nauū reparati
ōe cōmuni pecunia.

De seruitijs alterna
tim impendendis, et ex
pensis prouidendis.

Capitaneus super in
frita exequenda ne
gligens, officio pri
uatus, alia iuramē
to purgandus.

Cōmendator negli
gens ab officio depo
nitur, substitutus in
fritam facturis.

uitates maritimæ libertate & absolute uia iuris fuerint ab eadē, quod
Ciues, Mercatores & indigenæ Regni & Terrarū Pol. Lithuanie. Ma
zouie, Russie, a solutiōe huiusmōi sint similiter liberi & excepti. ¶ Et
illa omnia quæ ab eis a tēpore, quo præsens pax perpetua est firmata, ra
tione huiusmōi exactiōis sunt recepta, integraliter restituant per Ord
nem prædictū Mercatorib. Regni, Ducatus Magni, & Ducatū prædi
ctorū uiceuersa absq. recusatiōe & renitentia, qualicūq. interruptione,
cōsuetudine, præscriptiōe, & diuturnitate nō obstantib. Si uero per con
cordiā extincta fuerit, ad restitutionē receptorū minime teneant. Aliæ
aut omnes & singulæ exactiōes, quibuscūq. uocitent nominib. a Mer
catoribus Terrarū Regno Pol. Ducatū Magno Lithuanie & Ducati
bus prædictis subiectarū, ut præfertur indigenis in Terris Magistro &
Ordini subiectis. ¶ Et specialiter exactio quedā dicta Lobegal et Fyr
ken nullatenus de cōterō exigat. ¶ Nec nos Rex Dux Magnus Li
thuanie, Duces Mazouie, & Stolpe. imponemus aliquod nouū thelo
ueum in grauamē & præiudiciū duntaxat subditorū Ordinis prædicti,
& si quod nouū est impositū in Terris nostris & Ducatibus prædictis a
tempore cōcordiæ circa locū Melno factę, omnino deponatur. Telone
is & depositis antiquis semper saluis. ¶ Item cum medietas nauigij
circa Thorun supra dicti, cū medietate pecuniarū de ipso prouenientū
nobis uigore prius habite & præsentis cōcordiæ, in perpetuū heredibus
& successoribus nostris debeat. ¶ De collectore pecuniarū ex ipso sic
inter nos existit conuentū, ordinatū, & cōclusum, quod is qui per nos et
successores nostros ad ea fuerit deputat, cōueniat cū cōmendatore Tho
runen. pro tempore existenti, Vno anno in Oppido Thorun, & alio in
Nyessoua, & sic semper uicibus alternatis collectore huiusmōi singulis
annis simul cōstituant. ¶ Qui sub præstito iuramēto pecunias quas
collegerit diebus dominicis in manus utriusq. præsentet equali portiōe
diuidendas solutis præcis famulorū & reparatiōe nauū de cōmuni. Et
si alteri Parti ille collector pecuniarū nō placuerit, anno elapso tam Ca
pitaneus siue ad ea deputatus, quā cōmendator cōuenientes ut supra, a
lium eligant quotiens fuerit opportunū. ¶ Seruitia uero per famulos
nauigij prædicti quę Szaruek appellant fieri consueta partibus prædi
ctis, similiter alternatis septimanis & paribus uicibus impendant: & tūc
Pars quolibet in sua septimana ipsis prouideat de expensis, modo & for
ma sicut hactenus est eis prouisum. ¶ Item si aliqui de Terris Regni
nostri Ducatus Magni, & Ducatū prædictorū subditis Ordinis in
iuriam intulerit, & super eo Capitaneus uel alius Officialis noster requi
situs iustitiā nō fecerit, extūc pro negligētia huiusmōi ab officio est de
ponendus, nisi de innocentia sua iuramēto proprio & corporali se pur
gauerit. ¶ Similiter ex alia Parte, si cōmendator uel Officialis Ordinis
prænominati, in reddenda iustitia in præmissis negligens fuerit, pari
modo destituat: Et nihilominus successor iustitiā taneatur facere expe
ditam requirenti. ¶ Si uero is qui pro iustitia ratiōe delicti, uel alias
requirit, simplex fuerit Terrigena, & iustitiā facere recusaret aut negli
geret, extunc

geret, extunc damna iustitiā requirēti, per Capitaneū seu cōmendatorē de bonis Terrigenę prędicti cōpensentur & soluant, nisi simili se purgauerit iuramēto. ¶ Item si per aliquē subditū, indigenā uel aduenā alicuius nostrū, casu & uentu Inscriptiōi seu paci huiusmodi perpetue fuerit in aliquo derogatū & cōtrauentū, ut pote rapinę, spolia, incendia, uastatiōes, prędę, uel homicidia, aut aliqua maleficiorū genera, in dominijs & Terris nostris alterutris patrata fuerint & cōmissa: propterea pax prędicta cassari, irritari nō debet: sed in suo robore, & firmitate permanebit. Nec propter hoc Pars cuius subditus maleficiū huiusmodi cōmiserit, censetur fore deierans seu periurans. ¶ Prędicti autē delinquentes & malefactores, pro ipsorū excessibus, per Capitaneos seu Officiales utriusq; nostrū iudicialiter puniant: & ad satisfactionē plenā & debitā arcebunt & cōpellentur. ¶ Itē ut Capitanei, Palatini, Cōmendatores, Officiales seu Iudices Partis utriusq; ad administratiōē iustitię fortius inducant: Et ne aliqua grauis displicētia inter nos Regem Ducem Magnū, & Duces prędictos ex una, Magistrū, Ordinem & Terras subiectas sibi pręnominatis & subditos eorundē parte ex altera, imposterū ualeant exoriri singulis annis, Nos Rex pręfatus duos ex cōmendatorib; uiros boni testimoniij & cōscientię in festo Pentecostes, & similiter Magister & Ordo duos Palatinos, aut alios partis cōditiōis, in pręfato festo de Terris nostris prędictis eligāt, & sibi quāto citius poterint huiusmōi electiōes personarū scriptis insinuent. ¶ Qui in festo S. Michaelis cōueniētes uno anno in Nyessoua, alio in Thorun, & tactis sacrosanctis Euāgelijs, fauore, timore, & odio exclusis, de iustitia faciēda punient Iudices, ac Officiales in administratiōe iustitię remissos & negligentes: & iura municipalia loci delicti Partibus legis facient. Nihilominus iustitiā congruentē, uel Partes secundū æquitatem, & bonā iustitiā cōponent, & omnia faciant quę pro cōseruatiōe huiusmodi iurate pacis perpetuę uiderēt expedire. ¶ Pari modo inter Samogitiā & Prusiā uno anno in Veluna, & alio in Regnyth: Inter Lithuaniam & Liunioniam uno anno in Huspole, & alio in Dymborg alias in Nouyna. Inter Nouā Marchiā & Maiorē Poloniā, uno anno in Syrakouo alias Czyrk, alio in Dreszno: Inter Terrā Dobrineń, & Prusiam; uno anno in Rypin, & alio in Brodnicza: Inter Terras Mazouię Ducis Vvladislai & Prusiā, uno anno in Dzoldovv, & alio in Mlaua: Inter Vysznam & Prusiā, uno anno in Vyszna, et alio Ianusburg: Inter Terras Ducis Bolkonis & Prusiā, uno anno in Czychanovv, & alio in Nidborg, per omnia uolumus & decernimus obseruari. Inter Ducatum Stolpeń, & Prusiā, uno anno in Stolp, & alio anno in Rythavv: Inter Nouā Marchiā & Terram Stolpeń, uno anno in Recz, & alio in Sathyn nisi Partes de alijs locis fuerint concordēs. ¶ Item ne circa limites displicētię seu cōtrouersię suscitari ualeant. Volumus limites de quiennio in quinquennium ubi opus fuerit innouare. ¶ Item liber sit transitus & uia omnibus Mercatorib; ac Incolis Terrarū, & dominiorum Ordinis cum suis mercantijs, frumentis cuiuscūq; grani, & rebus quibuscūq;

Roquisitū de iustitia ad damni solutionem compellendū, propter excessum unius pax perpetua nō est infirmanda.

Delinquentes, per Capitaneos ad satisfactionem compellendos.

Duos cōmendatores & duo palatini eligendi pro iudicijs & officijs remissis puniendis.

Vno anno in Thorun, alio in Nyessoua cōueniētes.

De limitib; de quiennio in quinquennium innouandis.

De libero transitu mercatorum per Terras & flumina.

De damnis & iniurijs
hinc inde sopien-
dis & extinguendis.

De soluendis nouem
millibus & quingens
tis florenis per Ma-
gistrum.

De consuetudine ue-
teri per omnia ob-
seruanda.

De sopienda con-
uersa super demoliti-
one domus Episco-
pali, ante Gdan, k.

quibuscūq; & cuiuscūq; conditiōis, uel manerii existant; sine impedi-
mento uel angaria, per Terras & maria, aquas & flumina quocūq; ascē-
dendo, in & ad Regnū Pol. Terras Lithuanie, Samogitarū Mazouie,
& Rursiæ: & descendendo per ipsum Reg. atq; Terras prædictas, ac p
ipsa flumina seu aquas usq; ad maria, & transmare in nauibus paruis
siue magnis, uacuis siue oneratis imperpetuū quomodocūq; & quouies-
cūq; uoluerint, absq; aliquo arresto uel impedimēto cuiuscūq; & spe-
cialiter Oppidanorū in Thorun. Quas qdem merces, frumēta, & res, ut
præscriptū est, si præfati Mercatores seu Incolæ Ordinis ducentes, uen-
dere aut stare in aliq; locorū seu Ciuitatū ad portū, siue rippā prædictā
aquarū siue maris situatorū, seu situatarū uoluerint, est & debet esse in
ipsorū arbitrio & uolūtate. Si uero uēdere noluerit, possunt absq; om-
ni impedimēto ire seu ascendere uel descēdere quo eis placuerit cū rebus
prædictis, ut superius est expressū. Theloneis & antiquis depositis pro-
ut supra saluis. ¶ Item omnia damna, iniuriæ, displicētiæ, impensæ,
& expensę Prælatorū eorūq; Ecclesijs, & Capitulis, ac Abbatibus, Pri-
oribus, Conuentib. Monasterijs, personis Ecclesiasticis, Sæcularib; & a-
lijs quibuscūq; per nos, subditos, coadiutores, & adherentes nostros, in
Terris Prussie & extra, illata quomodolibet & facta in omnib. guerris
præteritis, & e cōtra per sæpe dictū Magistrū & Ordinē, ac exercitus ip-
sorū Prælati in dominijs Reg. nostri constitutis sint sopita, auctoritate
præsentīū penitus & extincta, ita quod prætextu eorundē per Prælatos
iplos, aut eorū aliquē suis aut Ecclesiarū, Capitulorū, Conuentuū, siue
Monasteriorū suorū nominib. Magistro et Ordini prædicto, uel alijs
supra dictis, questio, causa, actio, uel impetitiō de lure uel de facto, nul-
lo unquā tempore moueat. ¶ Item Magister & Ordo prædicti, tene-
bunt nobis ratiōe cōcordiæ præsentis, dare & soluere nouē Millia flore-
norū cū quingētis Hungaricalib. iusti & boni ponderis, aut eorū ualor-
em in moneta Pruthenicali bona, noua. medietatē in dñica Lētare, &
aliā medietatē in festo S. Martini Episcopi in Thorun proxime affutur-
is, pro rata cuiuslibet solutiōis Literas quantitas tenebunt assignare.

¶ Item circa Iudices, Iudicia, mercācia, emendas uel uendēdas, & circa
uictualia cōparanda, & thelonea antiqua soluēda, rationabilis cōsuetu-
do tempore bonę memorię Vitovvdi Magni Ducis Lithuanie tenta,
in Lithuania, Samogitia, & Rursia incōcuisse seruet, & quantū fieri po-
terit, iuxta ritū Catholicorū in melius reformet. ¶ Item ne circa hāc
concordiā perpetuā aliqd impostertū relinquat, quod possit mentes &
subditos Partiū prædictarū tam Spūales quā Sæculares, ad lites & odiā
quecūq; prouocare in futurū, causam Ecclesie Vyladislau. & ipsius E-
piscopi, super demolitiōe domus Episcopalis ante Oppidū Gdan in
præteritis guerris per Oppidanos Gdanen. attēptata, quæ in Curia Ro-
mana & Constātiē. ac Basiliē. Cōcilij per annos plurimos pendebat
indecisa, duximus de cōsensu Partiū, & uenerabilis Capituli Vyladissa-
uien. per mediū cōcordiæ sopiendā. Ita uidelicet, quod Magister & Or-
do pro Oppidanis Gdanensib. Reuerend. in Christo patri dño Vyladi-
slao moderno

flao. moderno Ecclesiae Vyladislau, Episcopo mille ducetos florenos Hūgaricales boni & iusti ponderis, pro media parte huiusmodi summe in festo Carnispruij, & uno stamine Bruslien, boni operis in Oppido Thorun, & pro alia media in festo S. Michaelis ibidē proxime affuturo, ratione demollitiōis domus prēdictae soluent, & expedient cum effectu, & absq; excusatiōe aliquali. Dñs uero Episcopus prēdictus & Capitulū eius, eosdē Oppidanos Gdaneñ. & Ordinē ab impetitiōe sua debet dimittere absolutos, & causam huiusmodi extinguere, nunq; ipsis de cōterro per se & successores suos intentandū, Quā ordinationē prēfati dñs Episcopus & Oppidani publice & solēniter emologarūt, solutiōe facta dñs Episcopus prēfatus cū Capitulo suo, super quolibet solutiōe quitabit sufficientib. Literis Magistrū, Ordinē, & Oppidanos ante dictos.

¶ Item Magister generalis & Ordo omnē exactā & extremā diligentia faciet, quod Magister Almanie infra unum annū maius suū Sigillum huic cōcordiae perpetue appendet, quod si facere nollet, sed cum aliquo dño Spirituali uel tēporali ratiōe honorū ab eodē dño obtentorū Regi, Regno Pol. & Ducatibus premisis, ac eorū subditis bella moueret: Extunc Magister generalis, & Magister seu praeceptor Liunionae, & fratres Ordinis per Prussia & Liunionā, absq; dolo & fraude sub fide & honore praestiti iuramenti, eidē Magistro Almanie: necnō illis dñis sub quibus cōsistunt, ac alijs quibuscūq; hominib. per se uel alias, publice uel occulte, directe uel indirecte, cū gentibus armorū pecunijs, armis, aut alijs auxilijs quibuscūq; consilio uel favore, nō debent neq; possunt subuenire aliquo excogitato ingenio uel colore, quod si contrariū fecerint & id legitimis documētis probatū fuerit, quod tūc subditi eorū ab omnibus omagijs, iuramentis, & subiectiōib. liberi & soluti esse debent in hoc casu, donec ad obseruationē pecis perpetue reuertent. ¶ Itē nos Vyladislau Rex prēdictus, Oppidum Arnshzvald alias Chosieczno, quod exercitus patris nostri, bonae memorię dñi Vyladislai acquisiuit, & cuius possessionē huc usq; habuimus pacificā, Magistro & Ordini infra hinc & dñicam Letare proxime uenturā, cum curijs, Villis, & alijs omnibus coherentijs ad prēdictū Oppidū spectantib. restituere tenebimur & debemus. Nobiles insuper de Nouauedel & Felkemburg, cum Oppidis, Castris, & omnib. bonis suis in noua Marchia consistentib. qui patri nostro prēdicto fidelitatē & omagiū, exercitu nostro in noua Marchia existente praestitērāt: ad Magistrū & Ordinē absoluti primo a nostris omagijs & iuramentis, ratiōe honorū prēdictorū duntaxat nobis factis, infra hīc & prēdictū terminū dominicę Letare reuertant. Qualitercūq; aut ipsi Nobiles & Oppidū Arnshzvald ad possessionē Magistri & Ordinis accesserit, siue de manibus nostris aut nostrorum, siue etiā alijs modis quibuscūq; quod per hoc huic articulo satisfacere censeamur, prouiso tamē quod Magister & Ordo eosdē fauorabiliter & benigne recipiāt, et de uita ac bonis assecurent: quēadmodū de huiusmodi assecuratiōe per Magistrū et Ordinem in festo Purificationis Marię proximo debet eisde prouideri, et in Castro Raczyansz huiusmodi Litera assecura-

De sig. li. maioris
Magistri Almanie ap-
pensiōe pro concor-
dia firmanda.

De non ferendi sup-
pectis per Magistrū
& Ordinē, alias
subditi a iuramentis
praestitis absoluantur

De oppidi Arns-
szwald Magistro res-
titutione.

ra assicuratiōis presentari. ¶ Item Castrum Nyessoua. cū Districtu
De Castris Nyessoua & medietate nauigij. ut supius est expressū. Magister et Ordo infra hīc
cum Districtu resti- & dominicā Letare proximā, ad manus Reuerē. in Christo patris dñi
tatione.

Forma Iuramēti su-
per concordia facta
præstati.

De Literis per Nos
biles & uires hinc
inde dandis.

Forma Literarum re-
uersaliū hinc inde dan-
darum.

Omnes uiolationes
Treugarum &c. in-
ter partes prius factas
& cassantur.

Vladislai Episcopi Vladislau. nomine nostro debent tradere restitu-
ere, & assignare cum effectu. ¶ Item ut hæc cōcordia cum tāta matu-
ritate cōcepta. habūdantiori cautela ualeat ab utraq; Parte fortius & at-
tētius custodiri: promittimus bona fide, attente, & fideliter in uerbo no-
stro Regio. absq; dolo & fraude, corporali præstito iuramēto, huiusmōi
concordiā in omnibus suis articulis, atq; punctis obseruare. ¶ Et ut
propensiori uigilantia ipsius capitula attendant, decernimus formā Iu-
ramenti sub uerbis & tenore infra scriptis. Ego N. Iuro, quod hæc cō-
cordiā obseruabo: nec cōtraueniā ei facto auxilio, cōsilio, uel fauore: sic
me Deus adiuuet, & hæc sancta Christi crux. Et quod omnes Reges
successores nostri & heredes, infra annū Coronatiōis suæ, seu suscepti
regiminis: Similiter Dux Magnus Lithuanie modernus, ad requisitiōē
alterius Partis per Nuncios speciale mandatū habē. huiusmōi pacem
perpetuā Iuramentis firmare & stabilire teneant. Quodq; de decennio
in decenniū per Prælatos, Duces, Palatinos, Cōmendatores, Terrigenas
atq; Ciues, tam nostrarū quā Ordinis Partiū & prius nō iuratos, debet
nouis Iuramētis solidari. ¶ Itē ut Pars cōtra Partem metu animad-
uersiōis præsentis ad bella & prælia nō confurgat, Statuimus decernētes
Quod nostri Prælati, milites, Ciues, & tota cōmunitas debeant & tene-
antur Terrarū Magistri & Ordinis Prælati, Nobilib. Militibus, Ciuib.
& toti cōmunitati dare certas nostras Literas, & pares siue reuersales ab
ipsis sub eadē forma recipere, quas tā nos quā præfatus Magister & Or-
do utriusq; subditis nostris, dare promittimus & debemus. ¶ Ipsiq;
subditi nostri, subditos Magistri & Ordinis, & ecōuerso subditi Ordinis,
subditis Regni nostri dare & præsentare tenebunt in dñica Letare
proximæ uētura, sub hīs uel similibus uerbis. Quod si nos uel successores
nostri, stante huiusmōi pace perpetua, Magistro & Terris Ordinis
uellemus aut conaremur huiusmōi guerras aut bella mouere, nō debēt
nobis subditi nostri consentire: nec in hoc obedire aut parere: quinimo
erūt ab omnibus nostris omagijs, Iuramētis, & subiectiōib. liberi & so-
luti, donec in hoc casu Nos & successores nostri, ad obseruantiam pacis
perpetuæ reuertemur. ¶ Item omnes uiolatiōes Treugarum ac pacis,
foederū, stipulationū, cōtractuum si quæ inter Partes prædictas in guer-
ris præteritis accidissent, uigore præsentis cōcordiæ, annullamus, & cassa-
mus. ¶ In cuius rei testimoniū Sigillū nostrū, quo ad præsens utimur
cum infra scriptorū Illustriū ac præclarorū dñorum, fratrum nostrorum
charissimorū, Ducum Baronūq; Militum, Procerū & Ciuitatū Sigil-
lis præsentibus sunt appensa, uidelicet Sigism. Magni Ducis Lithua-
niæ prædicti, Semowiti, Kazimiri, Vladislai, Boleslai, Mazouiae, Boguo-
slai, Stolpeñ. Michaelis præfati dñi Sigism. Magni Ducis Lithuanie
nati Ducum: Necnō Reuerendiss. ac Reuerendorū in Christo patrum
dñorum, Alberti S. Gnezñ. Ecclesiæ Primatis, & Iohannis Leopoliē.
Archiepiscopo.

Archiepiscoporum: Sbignei Cracou. Stanislai Posnañ. Vvladislai Vvladislau. Stanislai Plocen. Mathiæ Vilneñ. Iohannis Chelmeñ. Pauli Kameneceñ & Andreę Vvladimir. Episcoporum: Andreę Vvladimirovic. Chebdogoldouic. Iorgij Syemionouic Rusię Ducu: & Magnificorum Nicolai de Michalovv Cracouiē. Castell. Sandiuogij de Ostrorog Posnañ. Petri de Pyeskovaskala Cracou. Iohānis de Czyzovv Sandomairieñ. Martini de Kalmova Siradiē. Iohānis de Lychyn Bresteñ. Iarandi de Brudzevo Iuniyvlad. Ostyk Castellani Vilneñ. Dolgerth Vilneñ. Lulusch Troceñ. Iohānis Manzyk de Dambrova Leopoliē. Petri Odrovansz Podolię. Stanislai Grod de Szrensko Plocen. Iohānis Głowac de Lauzenicze Czyrneñ. Pauli de Radzimovv Belzeñ. Palatinorum: Martini de Slamko Posnañ. Dobeslaj de Syenno Sandomir. Petri de Zirniki Calisieiñ. Laurentij Zaramba Siradi. Petri de Bnino Gnezñ. Alberti Malski Lancieiē. Floriani de Korythnica Villicieiñ. Domarath de Kobelany Lubliñ. Nicolai de Vorzunouo Brzesteñ. Christini de Kozeglouy Sandeceñ. Iohānis de Tanczyn Voynicieñ. Przedborij de Konyeczpole Rosprierieñ. Nicolai de Virzbiesko Dobrineñ. Iohānis de Balicze Radomieñ. Barthosij de Gostyn Nakleñ. Martini de Vyrzyska Iuniuulad. Clementis de Strzelcze Bieceñ. Vincetij de Szamotuly Miedzyrzeceñ. Dobrogostij de Kolno Cameneñ. Przedpelkonis de Kopydlovo Landeñ. Dzik Przybislai Zarnouieñ. Varsy de Ostrovv Zaruchosten. Pauli de Biskupice Malogosteñ. Alberti de Pakoscz Szczemeñ. Mathiæ Brzezineñ. Iohannis de Kalinova Sandeceñ. Petri de Chelmpo Lanecieñ. Nicolai de Lubstovv Krusvicieñ. Stanislai de Skarslevo Biechouieñ. Iacobi Przekora Cechouiē. Przybislai Kovaleñ Nicolai Kielbassa Bydgostiē. Iakusij de Strzygi Ripinē. Paskonis de Gostauice Konarieñ. Iohānis de Vlonovo Rogoznē. Hrickonis Kyerdeiouic Leopoli. Nicolai de Vissnicze Przemisliē. Petri de Smolice Sanocēñ. Michaelis de Buczacz Halicieñ. Iohannis de Oleśnica Marschalci: Andreę de Lubino Thesaurarij Regni Pol. Andreę de Czechouice Plocen. Vigandi de Oskolonga Cyrneñ. Dobrogostij de Nouydvvor Varslouieñ. Pauli de Lessno Sochacouiē. Adę de Rythlo Gostineñ. Markusij de Popyen Rauē. Nicolai Maldrzyk de Starogrod Belzeñ. Castellanos: Petri de Pyeskovaskala Crac. Petri Kordibog Posnaniē. Andreę de Zelechovv Sandomiriē. Dobrogostij de Szamotuly Calisieiē. Clemētis Scheliga de Ianouice Siradiē. Stanislai Byelavski Lancieiē. Andreę Dunin Brestē. Stanislai Iuniuulad. Volckonis Rokatouic Leopoliē. Sandkonis de Senovv Przemisliē. Czurilonis de Stoyance Halicien. Ianussij Kerkeiouic Kameneceñ. Nicolai Grzymalca Sanocēñ. Stanislai Kanymir Chelm. Petri de Kampa Plocē. Andreę de Radzieiouice Sachacou. Nicolai de Brzozovv Gostineñ. Iohannis Tabass de Zaluski Rauē. Succamerariorum: Marcissij de Vvroczimouice Cracou. Theodorici de Modzychod Posnaniē. Stanislai Slanka de Lapsovo Sandomir. Nicolai de Plessevo Calis. Zegothæ de Monkovo Siradiē. Petri de Oporouo Lancie. Vaskonis de Sluzeyo Brestē. Nicolai de Kossczyelec Iuniuulad. Derflai de Vy

Jakye Lubl. Georgij de Lassodki Dobrinē. Iohannis de Vinnica Leop.
 pol. Iacobi de Zakouice Haliciē. Andreæ Vyzga Plocē. Iohannis de
 Regleuice Cyrne. Iohānis Rogala de Vangrzynovo Vissogrodē. Der
 slai de Podolye Zakrocin. Vexilliferorū: Pauli de Bogumilouice Cra-
 cou. Abrahæ de Zbanſſyn Poſnaniē. Iohannis de Sprova Sandomiriē.
 Troiani de Lekna Calissie. Petri de Vidaua Siradiē. Adæ de Thur Lā-
 ciciē. Andreæ de Ludbranc Brestē. Mathiæ Figa de Ossnyca Iuni-
 vulad. Alexij de Plonnik Dobrinē. Iohannis Kielcouie Lubli. Stanis-
 slai de Davidouo Leop. Petri de Grochouiec Præmisl. Iohannis Ko-
 la Haliciē. Stanisłai de Strzegouo Plocē. Alberti de Chebdzino Cyrn.
 Zylani de Vinnica Vysogrodē. Zemak de Smogorzeuo Cychonou.
 Salsyni de Sczauino Gostinē. Iacobi de Glovno Rauē. Salsyni de Vi-
 rzyska Belze. Iudicū: Iohānis Farurey Cracou. Bienyakonis de Ban-
 dleuo Poſnaniē. Iohānis Pouale Sandomir. Sigismūdi de Margonino
 Calissie. Stephani de Oporovv Lancic. Cristini de Kosczol Brestē. Io-
 hānis Boybuski Iuniuulad. Demetrij de Chodorovv Leop. Misykro-
 uski Præmisl Dapiferorū: Ianussij de Kobelany Cracou. Samborij de
 Malochouo Poſnaniē. Petri de Krzyzanouice Sandomir. Thomkonis
 de Mirza Siradiē. Voienski Brsestē. Kaczkovski Iuniuulad. Nicolai
 de Felsten Leopoliē. Venatorum: Iacobi Klicze Pincernæ Siradiē. Sko-
 ra Poſnaniē. Bogossij de Krussovv Calissie. Andreæ de Brzezye Brest.
 Iohannis de Zimnauoda Leop. Subiudicū: Nicolai de Brzeſſe Crac.
 Raphaelis de Goluthovo Poſnaniē. Iacobi de Baranovv Sandomiriē.
 Stanisłai de Ostrorog Calissie. Nicolai Koluczski Iuniuulad Clemētis
 de Banczyce Lancic. Nicolai de Szarlei Brestē. Subdapiferorū: Iacobi
 Lublinē. Kyelez Siradiē. Iohānis de Lassothki Dobrinē. Iacobi de Ma-
 lice Leop. Tribunorū: Stanisłai Liganſſyc. Spiikonis de Meſſtin. Pe-
 tri de Kurov. Nicolai de Krolikouo. Przedpelcy Moſſczyc de Kosmin
 Milai de Miloslavv. Ianussij de Tuliskouo. Nicolai de Grandi. Petri de
 Zauady. Miſczv. de Barczeyv. Iakussij de Vroniauy. Iohannis de
 Zychlino Nicolai de Slessyno. Vincentij de Pnieua. Temkonis de Se-
 botha. Thluk de Strijkovv. Raphaelis de Tarnoyv. Iohannis de Pilcza.
 Skarpkonis de Gora. Nicolai de Michovv Nobiliū & Procerū Craco.
 Poſna. Calissie. Leopoliē. Plocē. Varſſouie. Stolpe. & Stargardē.
 Ciuitatū. Postq̃ aut Deo fauente annos discretionis attigerimus,
 promittimus & spondemus iuramentū præstare & appendere seu ap-
 pendi facere presentib. Sigillum nostræ Maiestatis. Actum in Brzeſſe
 Vyladiſlauie. die octis sabbato in uigilia Circumciſiōis Dñi. Anno
 eiusdem 1416. Datum per manus Magnifici & Venerabilis Iohannis
 de Koniecpole Cancellarij, & Vincentij Roth Custodis Gnesne. Can-
 toris Cracou. Regni Pol. Vicecancellarij sincere nobis dilectorū.

**Magister Prusiæ promittit pacē fer-
 uare cū Regno Poloniæ perpetuā.**

Nos frater

14) Nos frater Paulus de Ruzsdorff Ordinis Beate Mariæ domus Theutonicorū Ierosolimitan. Magister generalis. Significamus tenore præsentium quibus expedit uniuerſis, Quia nunq̃ nos, nec ſucceſſores noſtri Sereniſs. Principi & Dño dño Vvladiſlao Regi, aut Regno ſuo Poloniæ guerras mouebimus, aut bella: ſed pacem perpetuā & concordia inter prædictū dñm Regem, Regnū, & adhærentes ſuos ab una: Nos, Ordinem & adhærentes noſtros ab altera partibus, de anno dñi 1436. in uigilia Circumciſiōis Dñi in Ciuitate Brzyſk conceptā & firmatā, cuſtodiemus & ſeruabimus inconcuſſe, in omnibus ſuis articulis atq̃ punctis promittētes, quod ſi nos uel ſucceſſores noſtri, ſtante huiusmōi pace perpetua, ſupra dicto dño Regi, aut Regno Pol, uellemus aut conaremur huiusmodi guerras, aut bella mouere, non debent nobis ſubditi noſtri conſentire, nec in hoc obedire aut parere: quinimo erunt ab omnibus noſtris omagñs, iuramentis, & ſubiectionibus liberi, & ſoluti, donec in hoc caſu nos & ſucceſſores noſtri, ad obſeruationē pacis perpetuæ reuertemur, quos in huiusmōi caſu abſoluimus ab omnibus omagñs, promiſſiōibus, & iuramentis nobis factis, ut præfertur ipſo facto per præſentes. In cuius rei teſtimoniū & fidem firmiorē, Sigilli noſtri appenſione præſentes fecimus cōmuniri. Datum in Caſtro noſtro Marienburg ipſa die dominica Lētare. Anno dñi 1436.

Erunt liberi ſubditi
Ordinis ab omnibus
omagñs, iuramentis,
& ſubiectionibus, ſi ma
giſter pacem perpe
tuā nō ſeruauerit.

Condições pacis perpetuæ in Terris Prusiæ ultimo factæ.

IN NOMINE DOMINI AMEN. Ad perpetuam
rei memoriā. Cum inter humanæ uoluntatis deſyderia, quæ in aliquē
citra Deum, finem, atq̃ rerū omniū opificem dirigunt, nulla res opta
bilior, nulla gratior, quemadmodū quotidianis experimur effectibus,
nulla deniq̃ humano generi & que ſalutaris neceſſaria, iucundior, & u
tilior, quā pax habeatur in ortu redemptiōis dñi noſtri Ieſu Chriſti, ho
minibus bonæ uoluntatis denunciata per angelos, & in reſeſſu ad patrē
coetui apoſtolico, & uniuerſis apoſtolorū ſequacib. geminata, donatiōe
relictā & repromiſſa. Proinde nos frater Ludouicus de Erlichauſen, Ma
giſter hoſpital. domus ſanctæ Marię Theutonicorū Ieroſolimitan. in
Pruſſia. Significamus tenore præſentiū quibus expedit uniuerſis, tam
præſentibus, quā futuris præſentiū notiā habituris. Quomodo attē
dentes quales ſint uerę pacis fructus, & quanta belli pericula, qualisq̃
uaſtitaſ diſcordiæ ſubſequatur, ad laudē omnipotētis Dei, & intemera
tę Virginis Marię glorioſę, totiusq̃ cœleſtis Ierarchię propagationē,
fidei cultum, iuſticię & religiōis Chriſtianię ſalutiferū incrementū: Or
dinis quoq̃ noſtri decus & ſtabilimentū, & guerrarū ac litium deſlen
dis diſcriminibus, & diſſenſionū ac odiorū amfrañtib. diſplicētis, & ſin
gulis offenſis quæ inter Sereniſs. Principē dñm Kaſimirū Dei gratia
Polonię Regem Magnū Ducem Lithuanie, Ruſſiæ, Pruſſiæq̃ dñm &
hæredem Illuſtres Principes dños Kaſimirū, Boleſlaū, Conradum, & Ia

Enumerantur bonæ
quæ ex pace, & ma
iæ quæ ex bello con
nue ſolem.

De controuersijs &
damnis &c. sopitis
non innouandis, nec
ad memoriam reuo-
canda.

nastiū Mazouię, & Henricum Stolpeñ. Duces: & Reuerendū patre do-
minum Paulū Episcopū, Ecclesiā & Capitulū Varmieñ. Stephanum
Voieuodā Moldauię, Regnū Pol. Terras, & alia dominia eidē dñō Re-
gi & Regno subiecta ex una: & nos Fratrem LVDouicū Magistrū ge-
neralē, Pręceptores, Cōmendatores, & Ordinē, ac Terras eiusdē Ordī-
nis, in Terris Prussię parte ab altera cōsistē. fuerāt exorte, animos no-
stros ad semitas pacis & cōcordiæ cōuertimus: fluctus quoq; bellicę tē-
pestatis hactenus inter nos uigentes sedandos & abolendos duximus, &
ea quę durantibus huiusmōi guerris & controuersiarū turbīnibus di-
ruta fuere, deformata, & distracta per pacis integritatē ad statū cupient
tes deducere quietū & tranquillū, per meditationē, operā, & interuentū
Reuerēdis. in Christo patris dñi RVDolphi Episcopi Lauantini, se-
dis apostolicę Legati, a sanctiss. dñō nostro PAVlo Papa n. ad inter-
ripiendū bellū huiusmōi specialiter destinati, cū eodē dñō KAZimirō
domino Rege, Regno Pol. Ducibus, Principib. Dominis, Terrisq; Co-
adiutoribus cohęrentibus, subditis & sequacibus eorū perpetuę pacis &
inuiolabilis fœderis cōclusionē & cōsumationē elegimus, assumpsim⁹,
inuiimus, suscepimus, eligimusq; assumimus, & inimus tenore præsen-
tium mediante omni tempore & perpetuo duraturā, quā sub fidē & ho-
nore & iuramētis corporalit̃ pręstitis sine dolo & fraude promittimus
uigore præsentium obseruare. Et ut ipsa PAX & CONcordia cū omni
maturitate & deliberatiōe cōcepta, ad firmū & constantē ordinē iugiter
seruandū deducat, ipsam per articulos infra scriptos duximus regulan-
dum. ¶ In primis quod inter præfatū Sereniss. dñm KAZimirū Re-
gem, Duces prædictos, Regnū Pol. eiusq; Terras, Episcopū Varmieñ.
Capitulū, & suā Ecclesiā Russię, Prussię, Mazouię, Stolpeñ & aliorū
dominiorū suorū ab una: & nos prædictū MAGistrū generalē, Cōmē-
datores, & Ordinē, Terras, & subditos nostros in Terris Prussię parte
ab altera: omnes cōtrouersię, dissensioēs, hostilitates, inimicię diffida-
tiones, infamię, & damna inter partes hincinde facta dimissa & totalit̃
sopita debent esse: Nec eorū de cœtero aliqua mētio, aut memoria, & si-
gnanter in querelā, aut in detractiōē Partiū, corā quibuscūq; personis
habeat, aut fiat in quocūq; iudicio Ecclesiastico, uel Seculari, uel extrat
Sed nec una Partiū ad infamiā alterius suggeret auxiliū, dabitue fauo-
rem per se aut submissam personā, quouis quęsito colore, publice uel oc-
culte: & quantū in utraq; parte fuerit, delatiōes & detractiōes huiusmōi
fieri nō admittet, sed potius prohibebit. ¶ Item ad abolendas omnes
displacentias, odia, simultates, & quaslibet hostilitates, quę inter præfa-
tum Sereniss. dñm KAZimirū Regē, suosq; prædecessores Reges, & Re-
gnum Pol. ab una: & Nos. prædecessoresq; nostros Magistros genera-
les Prussię, & Ordinē nostrū partibus ab altera: occasiōe Terrarū Po-
meranię, Culmeñ. & Michalouiēñ. frequentius annis superioribus us-
que ad bellorū grauia discrimina cōsurgebant: & ut pax ipsa firma, sta-
bilis, atq; perpetua, nō ex ore tantūmodo, sed ex corde, pure, nō fictē, syn-
cere, nō simulate, inter præfatū Sereniss. dñm KAZimirū Regē, & Re-
gnum Poi,

gnum Pol. Duces, Episcopū, Ecclesiā, & Capitulū Varmien. adherētes, & Coadiutores: nosq; Magistrū, Cōmendatores, & Ordinē prādictos proueniāt: Terra Culmen. cum suis Castris, Ciuitatib. Oppidis, & fortalicijis uidelicet Thorun ueteri & noua, Byrzglavv alias Byrgelavv, Starugrad alias Haldensz, Chelm alias Culmē, Dumiszlayv alias Vonczelavv, Lypno alias Leipe, Koyale alias Schonensch, Rogozno alias Roghussen, Koprzyvno alias Eugelszberg, Radzin alias Reden, Grudzancz alias Graudencz, Golub alias Golavv, Papovv, Brodnica alias Stroszberg, Olandberg alias Luterberg, Brathyan alias Nouoforo, Laszskin alias Leszzen, cū omnibus suis pertinētijs, & Villis eorū quę pertinebant ad iudiciū & Banderiū Culmen. & cū tota Terra Michalouien. nihil excipiēdo. ¶ Itē tota Terra Pomeraniæ iuxta antiquos Ter-

Nomina Castrorum & Ciuitatū &c. ad Regnum Pol. pertinentium per tollēndū primum.

143 minos suos, cū uniuersis Castris, Ciuitatib. Oppidis, & munitiōibus in ea cōsistentib. uidelicet Gdansk, Puczko, Lauenborg alias Laumberg, Heyle alias Hella, Lobe alias Kossiczyn, Grebin alias Grabino, Dirflav alias Tsczovv, Meue alias Gnyevv, Stargard, Nouemberg, Noue, Svviecze alias Svviēcz, Mosthek alias Osyek, laszenicz alias leszeniecz, Kryssavv, Klissovv, Slochavv alias Olechovv, Konicz alias Choynicze, Fredelandt, Hamersthin, Bievvthavv alias Buthovv, Thuczol alias Tucha la, Schobouicz, Schonck alias Skazeuo, Baldenburg, & cum Nariga fluuijs, aquis, mari, & piscaturis, quę sunt in cauda maris, alias Hab, Villis, portibus, insulis, & pertinētijs uniuersis, ac dominio uniuersali, directio, & utili, mero & mixto ad pręfatū Sereniss. dñm Regē KAZimirum, & Regnū Pol. pertinebāt, & spectabāt, pertinere & spectare debebūt, donatiōibus, renūciationib. celsiōibus, appropriatiōib. per Reges, Principes, Barones, Nobiles, Ciuitates & subditos Regni Polo. ex quacūq; causa uel occasiōe de Terris prędictis iure, proprietate, & dominio ac titulo earum quomodolibet, & quotiescūq; etiā iuramento corporali interueniente, in fauorē nostrū & Ordinis factis, & Apostolica, Imperiali, uel quacūq; alia firmitate roboratis nō obstantib. quibuscūq; quas per pręsentem unionē & foedus annullamus, cassamus, abolemus, tollimus, extinguimus, & mortificamus, illisq; perpetuo derogatū esse uolumus & derogamus. Quibus qđem Terris POMeraniæ, CULmen. & MICHALouien. Nos MAGister LVDOuicus, Cōmendatores, & Ordo Domus Theutonicorū prādicti, & illarū Iuri, pprietati, titulo, & dominio quomodolibet & ex quacūq; causa nobis & Ordini nostro cōpetenti renūciatiōe & celsiōe perpetua, irreuocabili, & spontanea de certa & expressa sciētia pro nobis successorib. & Ordini nostro cedimus & renūciamus.

¶ Nos quoq; & Ordinē nostrū Terris pręfatis Pomeranię, Culmen. & Michalouien. in perpetuū abdicamus, & omnes Inscriptiōes, donatiōes, renūciationes, celsiōes, resignatiōes, cōfirmatiōes, priuilegia, instrumenta, uenditiōes, emptiōes, lauda, arbitria, sententias, pronūciationes, munimēta & decreta in fauorē nostrū & Ordinis super Terris prādictis per summos Pontifices, Imperatores, Reges, Principes, Duces, Marchiones, Comites, & quascūq; personas Ecclesiasticas uel mūdanas cuiuscūq; con-

De Terris Pomeranię, Culmi. & Michalouien. ad Regnū Pol. pertinentibus renūciatis per Magist. Iur.

Iuseūq; conditionis, dignitatis, preeminentiæ uel tenoris existât cōfectas, decretas, & cōcessas cassamus, abolimus, extinguimus, ac morificamus, & illis pro nobis successoribusq; nostris & Ordine nostro nō per errorem coacte aut improuide, sed libere & spontance ac de certa scientia ppetue cedimus, & renūciamus, & lus omne quod nobis Magistro & Ordini in præfatis Terris quomodolibet cōpetebat in dñm KAZimirum Regem & Regnū successoresq; eius Reges Pol. perpetuo transferimus per præsentis, & militares Nobiles, Vassallos, Cives, Terrigenas, & q̄scūq; subditos Ecclesiasticos & Seculares Terrarū, Ciuitatū, Districtū, & locorum prædictorū ab omni nostra fidelitate, omaggio, subiectione, iuramento & qualibet sponsione dimittimus & absoluimus & præsentū tenore relaxamus.

De spectantibus ad Magistrum & Ordinem piscaturis scilicet teloneis antiquis, & sic de alijs enumeratis.

¶ Excepto quod Piscatores in Hab a sine aquæ & piscaturarū Episcopi & Capituli Varmieñ. & ex opposito in mari falso: Item partē Nergie a dicta aqua & piscaturis Ecclesiæ Varmieñ. per transuersum Nergie usq; ad dictum mare falsum, & a dicto transuerso per descensum Nergie usq; in profundū cū Villis Syvyczye, Miwendorff ac Curia Mitulhoff cū iurisdictione & utilitate hoc ipsū profundū cum piscatura sturionū & teloneo antiquo, Nos Magister & Ordo habebimus & possidebimus. Quā quidē portionē Nergie cum prædictis Villis & Curia præfatus Sereniss. dñs Rex nobis Magistro & Ordini de speciali sua gratia perpetuo cōtulit & assignauit. ¶ Reseruata tamen Maiestati suæ totali uenatione super dicta portione Nergie, prout et super tota Nergia illā sibi reseruauit. Hoc etiā adiecto, quod nos Magister & Ordo nullū Castrū aut munitionē super dicta portione Nergie nobis donatæ edificare aut edificari facere neq; nouū teloneū aut grauum imponere ualeamus aut debeamus.

Reseruatur pro Regi Maiestati uenatio, sup tota Nergia.

De Castro & Ciuitate Marienburg cū duobus mole ad Regnam Poloniæ pertinentibus.

¶ Item ex bonis certis re spectibus nos mouentib. & pro præsentis pacis stabilimēto Castrū & Ciuitas Marienburg cum duabus insulis magna uidelicet & altera parua quæ dicitur das Fyßannyse, Herverder, & cū integritate lacus Drussen, & cum suis omnibus piscaturis, piscationibus, & Villis & cum Districtu Scharffau & omnibus alijs attinentijs & Villis suis, eo tamen excepto, quod Villæ Haldendorff & Alepin quæ pertinet ad Holand & Kulheborny & Horndorff quæ ultima sola militantiū est, & pertinet ad Preusschenck, habeāt facultatē in lacu Drussen pisces pro suo beneplacito piscandi iuxta morem antiquū. ¶ Item Castrum & Oppidū Stum cū omnibus antiquis suis iuribus, coherentijs, & pertinentijs uniuersis.

Castrum & Oppidum Stum.

Elbing utraq; cum Districtu Villarū, limitibus, & iure ad Reg. Pol. spectare debent.

¶ Item Ciuitas Elbing utraq; uetus & noua cū Districtu Villarū limitibus & iure & cū Oppido Tholkmyth & eius Districtu & suo officio syluarū & nemorum alias Valdanpith & cum sex Villis Tenute & Castri Holanth uidelicet Pylomen, Myslothyno, Berthkom, Kamersdorff, Vielkielcz, & Przeusslemeret, & cum quinque Villis quæ ad Oppidū & Districtū Molhnuzen pertinebāt, uidelicet magna Staban parua Staban, Schonemor, Pomerendorff, & Volffder. Itē Oppidū & Districtus Krishburg alias Drzgon cum suis libertatib. Militarib. Nobilibus, Vassallis, Villis, lacubus, molendino & Castro, Ita tamē quod demoliat

144 moliatur Castrū & cum pertinentijs eiusdē uniuerſis, incipiēdo ab uno latere Oppidi prædicti Kriſchburg, & descendendo a flumine Szroge, usq; ad lacum Drussen. Curia tamē Dolesczeth cum ipsius molendino apud nos & Ordinē nostrū remanente. Ab alio uero latere dicti Oppidi ascēdendo & trāseundo usq; ad finales granicies dicti Oppidi Kriſchburg, & Villæ Haldenstadt mutuo se cōtingentes: eadē Villa a sinistris & in ditiōe nostra & Ordinis remanēte: ab inde uero directius eundo ad Ecclesię Pomezanieñ. fines proximiores, ubi omnia & singula sub dictis finibus ad partē Castrī Marienburg consistentib. Villa Moyſterberg iterū in parte nostra & Ordinis remanēte cū Curijs, allodijs, & quibuscūq; alijs pertinētijs ad dictū Castrū Marienburg spectabūt et pertinebunt. Cœtera uero alia omnia & singula ad Cameratū & generaliter ad Districtū Kriſchburg usq; in præsens pertinētia pari modo cum Oppidis & allodijs militaribus Terrigenis, Villis, Piscaturis, aquis, nemoribus, & alijs singulis pertinētijs spectabūt ad Castrū nostrū & Ordinis Preſſemark perpetuo & in æuū pro prædicto Sereniss. dño Rege & Regibus & Regno Pol. remanebūt. Ita quod Castra: Ciuitates, Oppida, Districtusq; prædicti exnūc & de cœterō uigore præsentis uniōis & fœderis ad lus, proprietatē, sortem, & titulū Regni Pol. pertinebūt et spectabūt pertinere & spectare debēt perpetuo & in æuū. ¶ Nos q̄q; Magister Ludouicus, Cōmendatores, & Conuētus prædicti pro nobis et nostris successorib. Castris, Ciuitatib. Oppidis, insulis, lacubus, piscaturis, piscatorib. Cameratibus, & Officijs prædictis & illorū Districtibus & Villis perpetua & irreuocabili renunciatiōe de certa & expressa ſcientia, luri q̄q; sorti, proprietati, titulo, & dominio q̄cumq; & ex qualicumq; causa nobis Magistro, Cōmendatorib. Officialib. & Ordini nostris in illis cōpetentibus per nostras præsentis patentes Literas cedim⁹ & renūciamus, & omne lus quod nobis Magistro & Ordini ac Cōmendatoribus nostris in Castris nostris, Ciuitatib. Oppidis, insulis, lacubus piscaturis, & Villis prædictis cōpetijt & cōpetere potuit, in præfatum Sereniss. dñm KAZimirū Regem, successores suos, & Regnū Pol. trāſferimus & applicamus. Milites quoq; Nobiles, Vafallos, Terrigenas, Ciues, & quoslibet subditos Ecclesiasticos Sēculares præfatorū Districtū, Terrarū, Ciuitatū, & locorū ab omni fidelitate, iuramēto, omaggio subiectionē, & qualibet sponsiōe præsentium tenore absoluimus, dimittimus, & relaxamus. ¶ Cœtera uero Castra, Ciuitates, Districtus, fortalicia, Villas, & dominia in Terris Prussię tam in terris quā in aquis existentia uidelicet Kyenyczsberg Castrū cum tribus Ciuitatibus: licē Castra & Oppida Lochsteth Varczeñ. Girmavv, Pobethen, Rydauth, Schoken, Raymen, Kremythen, Valdavv, Topyavv, Thabekavvithen, Narbekthen, Inſterburg, Allenburg, Vonsdorff, Gerdaven, lbugirburg Nordemburg, Labyavv, Lavvkysken, Thyſſakh, Ragyethe, Roschiften Vinthburg, Memel, Brandenburg, Krovvczeburg, Fredelanth, Barthē, Laczevv, Balge, Herlibail, Synnhen, Landisberg, Prevvſchenlavv, Bartensteyn, Sireſten, Zrnisburg, lkeyn, Roſtemburg, Like, lohansburg,

Magister & Ordo renunciant omnibus iuribus, proprietatibus, & dominijs in Castris & Ciuitatib. enumeratis sibi competentibus.

Castra, Ciuitates, Districtus & c. pro Magistro & Ordine spectantia.

Holand, Ryboskath, Molhyrzen, Morung, Bassen, Heyno, Ortolsburg, Ostorrode, Hoensteyn, Nyeyndenburg, Scholgavv, Iehenburg, Dengsflavv, Prensemark, Libemole, & Salefath & quacūq; alia Castra, Ciuitates, Oppida, Districtus, Territoria, & Villas cum eorū subditis, militibus, Terrigenis, & Vasallis, aquis, nemorib. lacubus, & alijs pertinentijs & luribus uniuersis quibuscūq; censent nominib. Nos Magister, Cōmendatores, & Ordo perpetuo & in æuū, quiete, & pacifice absque omni præfati Sereniss. dñi Regis & successorū suorū Regum & Regni Pol. impedimento, perturbatiōe, & molestatiōe possidebimus, & illorū plenum habebimus usum & dominiū. De quibus qdem Castris, Ciuitatib. Oppidis, Terris, Districtib. Villis, Militib. Terrigenis, et Vasallis & illorū quoq; luriū & titulo, proprietate, & sorte, dominio si qd' præfato dño Regi & Regno Pol. quomodolibet & ex quacūq; causa cōpetijt uel cōpetere potuit præfatus dñs Kazimirus Rex ex certa & expressa scientia pro se & successorib. suis Regibus & Regno Pol. sponte & deliberato animo nobis Magistro successoribusq; nostris Magistris, Cōmendatorib. Conuētui & Ordini nostris in Terris Prussiae celsit & renunciavit, ac omne lus si quod suæ Maiestati & successorib. suis Regibus & Regno Pol. exēptione & quibuscūq; causis alijs in præfatis Castris, Ciuitatib. Terris, Districtib. Villis, Militib. et Vasallis quomodolibet cōpetijt in nos Magistrū successorēq; nostros, Cōmendatores, Cōuentum, & Ordinē per renunciationē & cessionē perpetuā & irreuocabilem transtulit & illud nobis sponte, libere, & de certa scientia applicauit, & omnes Milites, Vasallos, Nobiles, Terrigenas, Ciues, et quoslibet subditos Ecclesiasticos & Seculares Terrarū & locorū prædictorum ab omni fidelitate, iuramento, subiectiōe, & qualibet sponsiōe absolutos dimisit & relaxauit. Episcopatus insuper & Ecclesia Sabien. cum suis Castris, Ciuitatib. & Oppidis uidelicet Phisshausen, Tyremberg, Lobodavv, Pouonden, Ingemburg, Zolavv, & Nuvenhusch cū omnibus Vasallis, Villis, & pertinentijs suis uniuersis sub ditiōe nostra & Ordinis nostri perpetuo cōsistet & permanebit. ¶ Itē ordinamus et Statuimus, Quod super omnibus piscaturis Reythel appellatis uulgariter sub præsentia Capitanei Marienburgen. & factoris nostri a nobis destinādi in Castro Marienburg annis singulis in magna feria quita debet fieri arendatio, & Literæ super omnibus Reythel sub dñi Regis et nostro signetis arendatorib. debeant dari, & medietas pecuniarū ex huiusmōi arenda prouenientiū nobis debeat cedere, altera uero medietas dño Regi prouenire, lure Episcoporū Varmien. & Sambien. & Capitulorū eorundē coeterarūq; aliarū personarū & locorū libertatē ex antiquo Reythelorum habentiū p omnia saluo. Quibus Literas sup Reythel præfatis & quātitate illorū absq; omni pecunia libere uolumus cōcedi. Item ne pax ipsa foedus & unio tanta maturitate firmata & cōclusa possit in posterū humana malignitate infringi, aut aliquibus fallacijs, dolo, & ingenijs uiolari, præfatus q; Sereniss. dñs Kazimirus Rex & successores sui Reges & Regnū Pol. Prelati, Principes, Barones, et subditi Regni

De Arendis super piscaturis alias Reuntel sub sig. Ro. Polo. & Magistri faciendis.

dicti Regni eiusdē de nobis Magistro, Cōmendatorib. & Ordine Prus-
siae Prælati, Militibus, & subditis nostris: Nos uero Magister successo-
resq; nostri, Cōmendatores, & Ordo, Prælati, Milites, & subditi nostri
Prussiae de dicto Sereniss. dño Rege Kazimiro Regibus & Regno Pol.
Principibus, Baronib. subditis eiusdē plenā confidentiā & securitatem
omni hostili respectu in præsens & in posterum deposito teneamus.

¶ Præfatus Sereniss. Kazimirus Rex nos fratrem Lodouicū Magistrū,
Cōmendatores, & Ordinē præfatos in Prussia, omnesq; nostros successo-
res in suum & Regni Pol. Principē Consiliariū perpetuū: Cōmenda-
tores uero principales, quos nos Magister & successores nostri pro
tempore duxerimus deputādos in Cōsiliarios suos & Regni Polo. & in
suam & Regni Pol. protectionē, subiectionē, & defensionē perpetuo du-
raturam assumpsit. Pollicēs nobis in uerbo suo Regio, & sub fide præ-
stiti iuramētī, pro se et suis successorib. suis Regib. & Regno Pol. Quod
Nos præfatū Magistrū, Cōmendatores, & Ordinē, Prælatos, Milites,
Vasallos, & subditos nostros in Prussia, nostrosq; successores, affecti-
one Regia tractabit, honorabit, & diliget. Nosq; Magistrū, Cōmenda-
tores, & Ordinē successoresq; Prælatos, Nobiles, Ciues, subditos et Ter-
ras nostras uelut Principis Consiliarij & unitorū suorū in nostris lu-
ribus & libertatib. priuilegijs, munimentis, & limitib. quæ præfati uni-
oni & foederi aut eius articulis & conditiōib. nō contrariant, cōserua-
bit, ab uniuersis quoq; hostibus nostris, uexatorib. & impugnatoribus
in Terris quas possidemus Prussiae tuebitur & defender. ¶ Tenebit
quoq; nos Ludouicus Magister præfatus & quilibet successor noster
in officium Magisterij assumptus, & assumendus, post sex menses a die
assumptiōis in Magisteriū præfato Sereniss. Kazimiro Regi & suis suc-
cessorib. Regibus Pol. personaliter representari & illic pro nobis Com-
mendatorib. & Terris quas habemus in Prussia sibi & successorib. suis
Regibus & Regno Pol. præstare debite fidelitatis, & de obseruāda præ-
fati pace, & nunc petenda absolutiōe seu relaxatiōe iuramenti, nec cō-
cessa uti aut cōcedenda, iuramentū ac in præfati dñi Kazimiri Regis su-
orumq; successorū Regū Pol. sinistra parte primariū habere locū et ses-
sionem. ¶ VI Idem dño Kazimiro Regi successorib. suis Regibus Re-
gno Polo. nos nostrosq; successores, Cōmendatores, Prælatos, Milites,
Vasallos, & subditos Terrasq; omnes nostras a nobis nūc possessas &
in posterū possidēdas conq̄litas & cōquirendas etiā in Terris pagano-
rum extra Terras Prussiae dicto dño Kazimiro Regi & Regno Polon.
perpetuo cōnectimus, iungimus, unimus, & inuisceramus, ea conditiōe,
& respectu, ut nos præfati Ludouicus Magister nostri successores Cō-
mendatores & cōuentus, Prælati, Barones, Milites, Terrigenæ, & perso-
næ singulæ tam Ecclesiasticæ quā Sæculares & omnes Terræ nostræ at-
q; hoīes in illis degētes in Prussia simus amplius & de cōterō cū præfa-
to Ser. dño Rege Kazim. successoribusq; suis Regib. et Reg. Pol. unū &
indiuiduū corpus, una gēs, unus popul9, in amicicia, foedere, et uniōe,
nullū aliū post Sūmū Pōt. q̄ præfatū dñm Kaz. Regē et successor. suos

De Magistri & cō-
mendatorum in Con-
siliarios Regni Polo.
assumptionis.

De Magistri post 6.
menses representati-
one & iuramento fi-
delitatis patrando.

De loco Magistri in
consilio Regis Polo.
priori a sinistra.

*Prutheni una gens cū
Polonis sint, quibus
etiam contra omnes
hostes assistere tenen-
tur.*

*Magister nullos con-
tractus seu fœdera
facere, nullis etiam
bella mouere sine Re-
gis Pol. consensu de-
bet.*

Reges Pol. pro nostro capite & superiore recognitū: ita ut teneamur & simus obligati nos successoresq; nostri præfatū dñm Kazimirū Regē et successores suos Reges & Regnū Polo. siue in prosperis siue in aduersis nunq; deserere: sed sibi & successorib. suis Regibus & Regno Pol. contra omnes hostes & aduersarios suos Regni sui Pol. more aliorū Principū, Prælatorū, Baronū Regni Pol. assistere: eosq; in guerris & in aduersitatibus nostris potentijs adiuuare cōsilijs, auxilijs, & suffragijs opportunis. ¶ Nec sine suo & successorū suorū Regum Pol. ipsi quoq; sine nostro & Consiliariorū, Cōmendatorū, Prælatorū, et Militum nostrorū Prussię speciali & expresso cōsilio, uoluntate, & cōsensu, cum quibuscūq; personis quacūq; præfulgeāt dignitate, celebrabimus, statuemus, aut firmabimus aliqua fœdera, inscriptiōes uel contractus, publice uel occulte, per se uel submissas personas: sed nec nos Magister, Cōmendatores, nostriq; successores bella aliqua cōtra Catholicos siue præfati domini Kazimiri Regis & successorū suorum Regni Polonię speciali mouebimus consensu.

Forma aut iuramenti qua nos Lodouicus

Magister et successores nostri Magistri Sereniss. dño Kazimiro Regi & successoribus suis Regibus & Regno Polonię iurare tenebimur, talis erit,

Ego LVDOVICUS Magister generalis Ordinis sanctę Marię Theutonicorū, Princeps & Cōsiliarius Regni Pol. Iuro, quod ab hac hora & deinceps fidelis ero Sereniss. Principi dño Kazimiro Regi, & successoribus suis Regibus, & Regno Pol. et profectū illorū fideliter procurabo, & negocijs Regis & Regni fideliter consulā, & secreta quę mihi qualitercūq; cōmunicata fuerint, in eorū detrimentū nulli pandā, pacem insuper præsentē in omnibus suis conditiōib. & articulis obseruabo & custodiam: sic me Deus adiuuet, & hæc sancta Christi crux. ¶ Item ut per præsentis pacis unionē & fœderis singula odiorū & iuramentorū nubila possint funditus euelli, cū præfato Sereniss. dño Kazimiro Rege & Regno suo Pol. pro bono pacis deuenimus, & illud inter nos cōcordauimus, quod EPISCOPATUS CVLMEŃ. ad Ecclesiā GnezneŃ. redeat, a modo & deinceps præfatę Polonię & GnezneŃ. Ecclesię, & ut tanquā principali sit in omnibus obediens et subiecta, de regulari in secularem, fauore & auctoritate Summi Pontificis, ad quod tam nos Ludouicus Magister & Cōmendatores nostri expressum præbuimus & præbemus cōsensum, transferendi: quę etiā cum sua diocesi tam omnibus Castris Ciuitatib. Oppidis, & munitiōib. uidelicet, Chelmska alias Kulmensch, Lubawa alias Lubaw, Kurzathnik alias Kurnik, Varmbrzeszno alias Fredeke, Et omnibus Districib. Nobilib. Vasallis, Villis, & pertinentijs uniuersis sub præfati dñi Kazimiri Regis et Regni sui Pol. cōsistet perpetua ditiōe, patrociniō, & defensione. ¶ Ite cōcordauimus quod Varmien. Ecclesia & eius Pontifex pro tempore cū suo Venerabili Capitulo Varmien. exnunc, & de cœtero cum omnibus suis Castris, Ciuitatibus, Op-

*Episcopus ut Culmē.
Ecclesię GnezneŃ. sue
bijcitur.*

*Episcopatus etiam
Varmien. ad Regnū
pertinet.*

ribus, Oppidis, & munitiōib. uidelicet Helfzberg, Bronsberg, Vormedith, Serburg, Vartemberg, Refzchel, Bysschoffsteyn, Allesteyn, Gekteskath, Melizak, Vartenberg, Franvenburg, & Bysshoysburg cum omnibus Districtib. Nobilib. & Vasallis, Villis, pertinentijs & attineyjs suis in præfati dñi Kazimiri Regis & successorū suorū Regum & Regni Pol. ditione, subiectione & protectione consistent. ¶ Et nos Ludouicus Magister, nostricq; successores, Cōmendatores, & Ordo eius ditioni, subiectioni, & protectioni expresse renūciamus, & omne lus quod nobis in prædicta Ecclesia, Episcopatu, & Capitulo quomodolibet hætenus cōpetebat, in præfati Sereniss. Regem dñm Kazimirū successores suos heredes Reges & Regnū plenarie transfundimus, & transferimus per præsentis. ¶ Item concordatū & ordinatū est de speciali nostra Ludouici Magistri, Commendatorū, & cōuentus nostri cōprobatione & consensu: Quod Venerabilis dñs Vincentius Kielbassa Cōsiliarius & Secretarius præfati Sereniss. dñi Regis Kazimiri ad Ecclesiā præfatam Culmeñ. per ipsum dñm Kazimirū Regem nominatus, & ad eandem sua intercessiōe dante Dño promouendus Ecclesiā, & sedem Pomezanieñ. Episcopatus, quāuis hætenus in capite & membris regularem in cōmendam ad uitæ suæ duntaxat tempora per dispositionē & ordinationem habeat Apostolicā, & illā cum suis Castris, Ciuitatib. fortalicijs uidelicet Praybuth alias Reffenberg, Quedzyn alias Marieverder, Biskupicze alias Byssovsverder, Kyslnelcz alias Frenstath, Smenber alias Sardzen, & Rossemberg, cōterisq; eius Districtib. & pertinentijs obtineat: Ipsamq; in Spiritualib. & temporalib. administret: Ecclesia prædicta Pomezanieñ. remanēte nihilominus in suis membris interim regulari. præfato aut Vincentio Kielbassa morte absumpto ad præfatam Ecclesiā Pomezanieñ. regularis persona nostri Ordinis in Pontificē eligetur, & substituet, Sanctiss. dñi nostri Papæ gratia & fauore accedē, gaudebitq; dñi Regis protectione consistens in nostra & Ordinis nostri tam religiōe quā ditione. ¶ Item quoniā post sedatos fluctus bellicæ tempestatis nulli magis nos primū cōuenit quā Ecclesijs & earū ministris cōpati, & cōmisereri, quatinus supremus sedatio uberiorē firmitatem paci conditæ infundat. Quocirca ordinamus & decernimus & statuimus quatinus omnia Castra, fortalicia, Ciuitates, Oppida, Castella, munitiōes, Ecclesiarum loca, & Ville: & signanter Franvenburg, Vormedith, Vartemberg, Melzak, Lobavv, Rossemberg, Mariemverder, & Schonemberg, quomodolibet a nobis & nostris ac præfato Ser. Kazimiro Regi & suis possessa, occupata, & incastellata quocūq; nomine uocentur suis Pontificib. Capitulis, Prælatib. Abbatib. Monasterijs, & signanter Varmieñ. Culmeñ. Pomezanieñ. & Sambieñ. Episcopis & eorum Ecclesijs, tam Cathedralib. quā conuētualib. Collegiatis & earum Capitulis, Conuentib. hospitalib. absq; aliqua conditione, diminutione, depactatione, solutiōe, uel arresto cum omni sua suppellectili, bombardis, ornamentis, & pertinentijs uniuersis: infra hinc ad festum Natiuitatis S. Iohannis Baptistæ proximè uenturū reddant uiceuersa. Omnes

Renūciatio Iuris & proprietatis per Magistrum in Episcopatu Varmienfi.

Episcopatus Culmeñ. in titulum & Pomezanieñ. in cōmendā per Vincentium Kielbassa tenendus.

Restitutio. Cāstro, Ciuitatum, Oppidorum &c. Ecclesijs & Pontificib.

De captiuis hinc inde
libere mittendis.

in super Pōtīfices, Abbates, Capitula, Prælatos, Prepositos, Canonicos, Curatos, & nō Curatos, & alios Beneficiatos, q̄ nō sunt de Ordine nostro, in eorū loca, iura, libertates, & possēsiōes, quæ & quas ante mortā guerrā possidebāt, restituimus, & tenore præsentīū reintegramus: exceptis Castris & Ciuitatib. prædictis in prædicto festo S. Iohānis Baptiste restituendis. Quod si dicti Prælati Sereniss. dñō Regi, aut Ciuitatibus, uel Oppidis ingrati uel suspecti sint, permittant, quod permittēt, aut Vicarios idoneos instituāt, aut pensionē honestā auctoritate superioris reseruandā dimisso atq; renūciato titulo suscipiāt. ¶ Item omnes captiuos in præsentī guerra per nos Magistrū, Cōmendatores, Capitaneos, gentes nostras, coadiutores, & adherētes captos siue sint depactati siue non, ab omni captiuitate & sponsiōe uigore præsentis fœderis absoluiamus, & tenore præsentīū relaxamus, quæ absolutio & libertas per Sereniss. Kazimirū dñm Regem, Duces Mazouia, & Stolpeñ. Episcopum Varmieñ. Capitaneos & Officiales, & omniū eorundē coadiutorum, & adherentiū, quocūq; nomine uocitēnt, nullo excepto, debet præstari, & impendi, nec depactati aut taxati debēt obligari ad aliquā solutionem præmissam, quæ nondū est soluta, etiā si depactati dedissent pro se de solutiōe aliquā cautionē. ¶ Item ordinamus, decernimus, & ita-

De Mercatoribus et
eorum libero transi-
tu per terrā & aquas.

tuimus, quod omnes Mercatores tam Regni Polo. principaliorū dominiorū & Terrarū eorundē & Episcopatus Varmieñ. suiq; Capituli, q̄ Terrarū Prussia in ditione nostra & Ordinis cōsistentes sint ubiq; in terris & in aqs tuti & securi, & nullæ eis de cœtero molestiæ inferant, nec cogantur nisi solitis & ueteribus seruatis itineribus & locis ambulare, aut ad aliquā Ciuitatē, Castrum, & locum sub prætextu cuiuscūq; constitutiōis uel edicti cum rebus & mercibus suis cuiuscūq; maneriei existant de cœtero applicari, præterq; in Kinsberg, iuxta cōmendationem desuper factā, super qua speciales a nobis Literæ emanauerunt.

De nouis Teloneis
hinc inde non institu-
endis.

¶ Item quoniā per Mercatorū industriā, & rerum uenaliū importationē, Respub. nobile accipere cōsuevit incrementū: Statuen, decernimus & spondemus, quod nulla Telonea, deposita, gabellas, foralia, siue quascūq; alias censuatiōes locis & personis in Terris Prussia et dominis eis subiectis & cōsistentib. imponemus de nouo, aut imponi permittemus, tā in terris quā in aquis: sed tantūmodo utemur impositis. Quod q̄dem Ser. Kazimirus dñs Rex successoresq; sui Reges, Duces, & Episcopi præfati in suis etiā Terris obseruabūt. ¶ Item ut charitatis & unionis amplior certitudo inter Sereniss. dñm Kazimirū Regem, Regnum suum Pol. subditos & adherēnt. ab una, & nos Magistrū, Cōmendatores, & Ordinē in Prussia ab altera partibus iugiter & inconcusse perpetue perseueret: Statuimus et ordinauimus, quod deinceps et a modo ad Ordinē nostrū sanctę Marię Theutonicorū in Terris Prussia personæ idoneæ et Ordinis capaces etiā ex subditis quibuscūq; Regni Pol. et principalīū et dñorum eius assumant: Ita tamē qd' nos Magister et Cōmendatores ultra mediā partem de illis assumere nō teneamur: ad easdē quoq; personas in distribuēdis Cōmendarijs et Officijs

De Polonis ad Or-
dinem assumendis eis
tra medietatem.

Ordinis iuxta

Ordinis iuxta medietatē dictā bonum respectū habere tenebimur. Magister uero eligetur uir magis utilis & idoneus secundū Ordinis regulam & instituta. Qui cū Princeps & Cōsiliarius Sereniss. dñi Regis & Regni sit, nō debet sine cōmerito scituq; Sereniss. dñi Regis p Comendatores & Conuentū de Magistratu amoueri. ¶ Item ut huiusmodi pacem perpetuā unionē & concordia sub certiori attentioe firmitate & robore custodiamus, promittimus sine dolo & fraude ac sub one re prestiti iuramēti, quod ad nullius hominis uiuētis auctoritatē et potestātē, etiā quacūq; dignitate praeſulgeat, Papali, Imperiali, Regali, uel Ducali, aut cuiuscūq; congregatiōis legitime, personarū Ecclesiasticarū aut Seculariū, ad impetrandū praeſentis pacis, uniōis, foederis, & cōtractus, in toto uel parte, expresse, manifeste, uel occulte, per se aliū uel alias quascūq; personas submissas Spirituales uel Seculares, dissolutionē, remptionē, cassationē, et irritationē, recurremus, aut recursum habere poterimus, aut nos induci, persuaderi, requiri, uel nobis mādari ad uiolationem praeſentis pacis & foederis per aliquā potestātē Papalē, Synodalem, Imperialē, Regalē, Ducalē permittemus, neq; impetrabimus abſolutionē & relaxationē iuramēti prestiti, neq; utemur impetrata, aut etiā motu proprio cōcessa, uel cōcedenda. QVOD SI CONTRARIUM FECERIMVS, CENSEBIMVR FIDEFRAGI & PER-

147 IVRI. ¶ Item quod subditi Ser. dñi Kazimiri Regis & Regni Polo. ac Terrarū praeſictarū undecūq; & cuiuscūq; gradus, status, & conditionis fuerint, q causa negociatiōis, uel alia, ad Terras quascūq; nostras Prussiae & Ordinis uenerūt per subditos nostros & extraneos cuiuscūq; status gradusue fuerint impediri, cōueniri, uel arrestari non debent. ¶ Sed in Regno Pol. & Ducatibus atq; Terris eiusdē si qd actiōis habuerūt, Actores iuxta Terrarū lura municipalia illos cōueniant, et quaelā huiusmōi sopiant. Delinquens tamē in loco delicti deprehensus, & cōtrahens de cōtractu recenti in loco cōtractus poterit cōueniri. sed si de loco ubi cōtraxit recesserit publice uel occulte, corā ludice suo cōueniat. ¶ Item ordinauimus, Quod ubicūq; qs reperiatur rusticos uel Colonos suos, qui propter guerras aut alias ab eo recesserūt, possit eos repetere, q & sibi dimitti & restitui debet cum eos requisierit. ¶ Item quod nullus Mercator seu alius homo cuiuscūq; conditiōis existat, aut bona ipsius propter delictū seu debitū alterius arrestetur, molestetur, turbetur, nec etiam captiuetur. ¶ Item si Vectores aut aurige bona seu merces Mercatorū pro precio ducentes telonea seu datiarū loca preterierūt, ipsi dūtaxat in eorū rebus & equis suis proprijs puniant. & quod preterea bona mercatoria nō debent occupari nec detineri. ¶ Item si per aliquē subditū aut indigenā alicuius nostrū Inscriptiōi seu paci perpetuae praeſenti fuerit in aliquo derogatū & conuentū, ut pote, si rapinae, spolia, incendia, uastatiōes, praeda, uel homicidia uel aliqua maleficiorū genera in Terris & dominijs nostris alterutrū perpetrata fuerint et cōmissa, propter ea praeſicta pax, unio, cassari & irritari nō debet, sed in suo robore & firmitate permanebit. Nec propter hoc Pars cuius subditus huiusmōi

Qualis Magister eligendus sit, & quod sine cōmerito deponi nequit.

De iuramento praestito super fidelitate non rumpendo.

De Mercatorib. aduenient coram proprio ludice cōueniendis.

Delinquens in loco delicti potest conueniri similiter in contrahitu recenti.

De rusticis & colonis fugitiuis temporariae restituendis.

Nullus ratione delicti alterius est arrestandus seu turbandus.

Vectores pro precio ad telonei solutionē obligantur, & puniuntur.

De pace propter culpam unius non uolanda.

*Castra quomodocūq;
intercepta iun. u. ce.
uersa R. p. per Ma-
gistrum restituenda.*

*De Castris et Ciuitati-
bus sithum, Nouumfori,
Culmen & sic de alijs
resignandis.*

*De offensa Ciuium
remittenda & iurib.
antiquis per Regem
confirmandis.*

tus huiusmodi maleficiū cōmiserit censēbitur fore deierans & periturus. Prædicti autē delinquētes & malefactores pro ipsorū excessibus per Capitaneos siue Officiales utriusq; nostrū iudicialiter punient, & ad satisfactionē plenā & debitā arcebuntur & compellent. ¶ Item promittimus tenore præsentium & spōdemus in uerbo nostro, & sub onere præstiti iuramenti, per nos pollicemur, quod ad occupandū Terras, Castra, Ciuitates, Oppida, Villas, & quacūq; loca dñi Regis Ducū & Episcopi prædictorū & omniū subditorū suorū subeorū ditione consistentium tam Ecclesiasticorū quā Sēculariū. ¶ Quinimo si aliquo casu p quemcūq; hostem aut insidiatorē Regis, Ducum, Episcopi, & Capituli prædictorū Castrum aliquod Ciuitas uel fortaliciū fuerint dolo, fraude, uel uolentia intercepta uel occupata, aut aliqua loca incastellata, qđ Deus auferat: nullatenus debemus aut poterimus Castrū, fortaliciū, Ciuitatē, aut loca sic intercepta, occupata, uel incastellata, etiā si sponte uel ultroneq; illius uel illorū nobis offeratur deditio, quomodolibet & sub quocūq; colore suscipere: sed tenebimur & astringemur ad cōquisitionē & recuperationē cuiuslibet Castri, Ciuitatis, & fortaliciū in Terris Culmen, Pomeraniæ & Prusiæ intercepti & occupati, expugnati et incastellati per nos & nostras potentias, una cū potentijs Sereniss. dñi Kazimiri Regis dñorum Ducum & Episcoporū & Terrarū suarum & subditorū prædictorū cōsurgere, & de manibus hostilibus eripere, ac in potestatē & ditionē Sereniss. dñi Regis Kazimiri, Prælatorū, Principū, & subditorū prædictorū restituere uiceuersa tenebimur. ¶ Item nos LUDOUICUS Magister Cōmendatores & Ordo prædicti Castra et Ciuitates Sithum, Nouumforū, Chelm alias Kulmen, antiquū Castrum alias Heldenus, Brodnica alias Stroszberg, Kryszburg alias Dregon, quæ hactenus fuerūt in nostra possessiōe & ditione cum uniuersis suis Districtibus et pertinētijs, salua dispositiōe quo ad Kryszburg superius expressa, præfato Sereniss. dño Kazimiro Regi & Regno Pol. aut eorū factoribus & Officialib. dimittere & resignare cum Villis, Oppidis, coherentijs, pertinētijs eorū uniuersis, nihil excipiēdo, & dictorū Castrorum atq; Ciuitatū præfato Sereniss. domino Regi Kazimiro et Regno Pol. aut eorū factoribus & Officialib. infra hinc & festum Natiuitatis S. Iohannis Baptistæ proxime uenturū effectualē, liberalē, & expeditā tradere possessiōē, siue autē de manibus nostris & nostrorū et ex nostra cessione, siue etiā alijs quibuscūq; modis præfata Castra & Ciuitates in manus & potestatē domini Kazimiri Regis & Regni Pol. deuenierint, quod per hoc huic articulo, Nos Magister, Cōmendatores, conuentus, & Ordo censēbimur satisfacere. ¶ Prouiso & etiā ante omnia saluo, ut Sereniss. dominus Kazimirus Rex Polonię prædictus Ciues & subditos Ciuitatū prædictarū benigne suscipiat, & omnē offensam ex corde illis, nunq; uerbo uel facto ipsam reminiscendo, dimittet, & de bonis ac uita illos per speciales suas Regias Literas in manibus nostris tradēdas assecurabit, iura eorū, libertates, & immunitates antiqua ex antiquis duntaxat cōfirmando. Quod idē & nos Ludouicus Magister Cōmendatores &

dadores & Ordo de Ciuibus & subditis Ciuitatū Holanth, Bassenheym, Medenburg, & Molitze facere tenebimur. Quarū etiā Ciuitatum Holanth, Bassenheym, Myedenburg, Molhyrzen, et cameratuū Borden von præfatus Sereniss. dñs Kazimirus Rex & Regnū Polon tenebitur nobis Magistro Cōmendatorib. & Ordini nostro infra hinc & prædictum festum Natiuitatis S. Iohannis Baptiste liberā, realem, & expeditā dimittere possessionē, exceptis sex Villis Districtus Holanth, & quinque Villis Oppidi & Districtus Molhuzeñ. quæ superius sunt nominatæ. ¶ Volumus aut quod omnes uenditiōes, donatiōes, alienatiōes, *De uenditionibus & alienationibus Castrorum & Ciuitatū &c. annullandis.*
 148 libertationes, et Inscriptiōes inde et super Oppidis, Villis, Castris, quæ Nos Ludouicus Magister Cōmendatores & Ordo, dicto dño Sereniss. Kazimiro Regi prout supra assignare tenemur, huiusmōi guerris durātib. quouis modo factę, sint cassę, irritę, & nullę, quas et sic ex nostra certa scientia cassamus, irritamus, et annullamus. ¶ Item ordinauimus, quod omnes profugi, spoliati et exules, militares uidelicet Nobiles & Terrigenę tam de Regno Pol. Ducatib. dominijs, & Terris præfati Sereniss. Principis Kazimiri Regis & Regni sui et Episcopatus Warmien, quā de Terris Prussię & Ordinis prædicti quibuscūq. possit redire ad propria, & de bonis suis dimissis disponere pro beneplacito suę uoluntatis, ad q̄rum quietā & plenā possessionē tenebimur illos & proximiores illorū admittere & defendere admissimus. Non obstañ. quod huiusmōi bona eorū per nos alijs quibuscūq. personis sint ad uitā, aut ad tempus, uel imperpetuū, obligata, donata, uel inscripta. Quas q̄dem obligationes, donatiōes, uenditiōes, & Inscriptiōes cassamus & irritamus reuocamus & annullamus nulliusq. roboris esse uolumus per præsentēs. ¶ Tenebimur q̄q. Nos LVDonicus Magister, Cōmendatores, et *De indignatione reamittenda, & licentia transferendi incola in terris,*
 successores nostri illos habere in gratia & fauore, nec unq. uerbo aut facto eorū reminisci hostilitatis, nec de illis unq. aliquā summę ultionē, per nos uel submissam personā, publice uel occulte, directē & indirectē, aut quouis quęsito colore: quibus etiā plenam damus licentiā de Terris & dominijs nostris ad Terras Regni Principatuū & dominiorū prædictorum ratiōe incolatus se transferre, & bona sua mobilia & immobilia uendere, & cōmutare, & de eis libere disponere pro suo arbitrio, beneplacito, & uoluntate. Ciues etiā utriusq. Partis qui de Ciuitatib. uel Oppidis expulsi uel banniti fuerāt, aut alias ab eis recesserāt publice uel occulte, debent ad illos, & ad illa ire, & admitti. Bona quoq. eorū quę ante inchoationē huius dietę uendita uel donata alijs non sunt, debent eis restitui. Et si ad domos uel bona uendita aut donata redditum habere uelint, dato precio per emptorē exposito, aut quod pro donatis per Cōsulatum loci taxabitur, restitui debent eisdem, saluo etiā eo. Quod possessiones in ædificijs uel alijs oneribus occasione dictorū dominiorum uel bonorū exposuerūt, quod similiter iuxta dictamē Cōsulatus loci restituere debēt, anteq. huiusmōi domus ipsis uel bona restituant. ¶ Itē ut præsentis pacis, foederis, & uniōis cōclusio abundantiori cautela custodiat per nos Magistrū, Cōmendatores, & Ordinē omnes Episcopos Commē-

De iuramento per
Magistrum, Ordinē,
ceterosq; subditoru
nueros prestando.

pos. Cōmendatores, Vicecōmēdatores, Aduocatos, Milites, Nobiles & ceteros Magistrat. et Officia in Ter. nostris Prus. obtineñ. ¶ Itē Magistri Consulum, Consules Ciuitatū nostrarū Kunzberg, Knerpau, Lembenycht, Holanth, Noyderburg, Passenheim ac omnes & singuli fratres Ordinis militares Prussie iurabūt pacem presentē seruare inuiolabiliter, & inconcussē, nec ei cōtrauenire quacūq; occasione, nec dispensationē uel relaxationē iuramenti petere, renūciando omnibus exceptionibus tam iuris quā facti, maxime, quod causa metus perditionis omnium bonorū, aut absq; consensu sedis Apostolicæ, cui ordo immediate subest, seu quod non uocatis Magistris Almanie & Liunionie, & absq; eorū scitu, uoluntate, & cōsensu & contra Statuta & cōsuetudines Ordinis præsens concordia & unio celebrata & acceptata sit, & alijs nō obstantibus quibuscūq;. ¶ Item ut huiusmōi pacē perpetuā & concordiam sub certiori tenore, attentiori firmitate & robore in omnibus suis capitulis, conditiōibus, articulis atq; punctis custodiamus et seruemus: Et ut pax ipsa fœdus & unio ab omni suspiciōis genere sit circumscripta pro illius subsistentia & robore adijcimus, Quod Sereniss. dñs Kazimirus Rex Pol. & nos Ludouicus Magister, Cōmendatores, Cōuentus & Ordo per nostros hincinde factores & procuratores quos in solidum & irreuocabiliter præsentiū tenore cōstituimus, Venerandū uidelicet patrem dñm Iodocum Episcopū Oziliē, Ordinis procuratorē generalem, & Magnificū, Venerabiles, Egregios, Nobiles & circūspectos uiros Iohannē de Ostrog Militem utriusq; Iuris Doctore Castellānum Miedzyrce, Magistrū Sanduogiū Theologiæ professorē Prepositum Monasterij Klodauien, Ordinis Canoniorū regulariū, Antonium de Furliuo decretorū Doctore Cameræ Apostolicæ clericū, Andream de sancta cruce, Antonium de Kafarellis sacri palatii Apostolicæ Aduocatos, Barptolomeū Kielbassa Canonicū Gnezne, Magistrū Henricū, Gurdeman Decanū Ecclesiæ S. Andreæ Colomien, procuratorem causarū, Magistrū Fabianū Hanco decretorū Doctore Canonicum maiore & Scholasticū S. crucis Vyratisslauien, Ecclesiarū coram summo Pontifice dño nostro Sanctiss. Papa cōfitebimur, p̄fitebimur, recognoscemus & q̄libet nostrū profitebitur & recognoscet præfatam unionē, fœdus, pacem, & concordia Nos spontaneē, libere, sincera uoluntate sine dolo & fraude celebrasse, ordinasse, confecisse, & cōsumasse. Et omnes articulos, capitula, modos, & ordinē quibus pax ipsa & concordia confecta, cōsumata, & regulata est, ad præfati Reuerendiss. dñi patris Rudolphi Episcopi Lauentini Apostolici Legati exhortationē, 149 persuasionē, & mediationē, & de nostra mente, scitu, uoluntate, cōsensu & beneplacito ultroneis processisse. ¶ Instabimusq; petemus, laborabimus, instare, petere, et laborare debemus, et tenebimur sine dolo et fraude quatinus summus Pontifex dñs noster præsenti unionē, fœdus, pacem & concordia per interpositionē sui specialis decreti, de certa sue sanctitatis scientia emanandā, Et per Literas Apostolicas siue bullas in omnibus ipsius articulis, capitulis, modis, ordinatiōibus, atq; punctis acceptet, ratifi-

Nomina procuratorum
hincinde iurati
constitutorum.

De Apostolica confirmatione super concordia facta p̄ced.

plet, ratificet, gratificetur. Et ad perpetuā rei memoriā cōfirmet, poenam quoq; & censurā ad quā nos summittimus adijciat, & apponet in præsenti pacis, unionis, & fœderis uiolatorē & transgressorē & cōtrariatorem, cum supplicatiōe defectuū si qui sunt in præsenti fœdere, ordinatione, & Inscriptiōe comissi, & cum derogatiōe Statutorū & consuetudinū Ordinis etiā iuramēto firmatorū, aut auctoritate Apostolica uel Legatorū eius, uel quacūq; alia confirmatorū, quibus fortasse cauere, quod in magnis & arduis rebus Ordinis uocatio et cōsensus Magistrorum Almanis & Liouoniæ debeat interuenire, ac etiā cum cassatiōe allegatiōis metus, quę per nos Magistrū, Cōmendatores, Conuentū et Ordinem prætendi possit, cum ad pacē præsenti cōficiendā aduocationē Reuerēdis, dñi Rudolphi Episcopi Lauentini Legati Apostolici sponte uenerimus, & in singulos tractatus, conditiōes, & conclusiōes pacis, atquā nobis proficuos & utiles nostrū ultroneū prębuerimus cōsensum.

¶ Quam qđem concordia, unionē, et fœderis perpetui cōclusionē, Nos Frater Ludouicus de Erlichhauē Magister generalis, cū Cōmendatorib; Conuentu, & Ordine nostris pro nobis successoribusq; nostris & Conuentu adiutoribus adherentibus & subditis nostris, de certa scientia, in omnibus eius articulis, conditiōib; atq; punctis approbamus, acceptamus, & præsentiū tenore pro subsistentia perpetua emologamus, saluis alijs quę cōtra præsenti pacis & uniōis ordinationē eius articulos, conditiōes, capitula nō sunt, nostris et nostri Ordinis iuribus, libertatib; & priuilegijs. Quę pręfatus Sereniss; dñs Kazimirus pro se & successoribus suis Poloniæ Regib; approbat et cōfirmat. In cuius rei testimoniū pręfati Reuerēdis, D. patris D. Rudolphi Episcopi Lauentini sedis Apostolicę Legati, ac nostrū, Magistri generalis Sigilla, cum proprię manus eiusdē dñi Rudolphi Episcopi & Legati, & Notariorū publicorū subscriptiōe sunt appensa. Et nos Frater Hēricus de Plaven hospitalarius supremus & Capitaneus in Prayschenmarkt & Morug. Vilhelmus de Pingē Cōmendator in Osterrode, Vlricus de Kinsberg in Ilavv, Vitus de Gych in Brandenburg, Iohannes de Narbe, Ziffrius Vlch de Schavarczburg in Balga, Georgius de Rannung in Rein Vlricus de Ottemberg in Lick Capitanei: Stephanus de Strothberg Vicecōmendator in Kenczberg, Vlricus de Zolendorff, et Vilhelmus Geyer in Lochstet et Schoken Castrorū prouisores: Iohannes de Klauiczeyn, Iohannes Stertuncz, Balthasar Nykierzycz, Iohannes de Lako, Nicolaus Sperlink, Casper Materne, Pruske de Huer, Bartholomęus Rayoske, Georgius de Bole, Matheus de Dornyk, Nicolaus de Grebin Nicolaus Kyskiol, Guntherus de Hozendorff, Hieronimus de Hogenдорff, Iohannes Tholke, Nicolaus Raschavv, Iohannes de Dyvon, Matheus de Lethen, Iohannes Przebendorski, Michael de Hermanhayn, Osvaldus de Sparvyn, Ludouicus de Epingen, Marcus de Federavv, Thomas de Berthlzin, Georgius Portegal, Rugelhardus Roppe, Martinus de Pokarben, Sigismūdus de Freven, Iacobus Gvvanth, Arihyvicus Domenhayv, Iohannes Thimonis, Ambrosius de Borehamth, Phi-

Magister confirmat
pa cum perpetuam.

Philippus Vayffel, Iohannes Bandyn, Guntherus de Lanvv, Nicolaus de Nothenthofen, Mathias Rokothe, Iohanes Zeleger, Michael Hundyrmarg, Matheus Kolhaffe, Petrus de Thyrenberg, Thomas Lenharth, Nicolaus Layffreuange. Nos etiā Ciues Ciuitatū & Oppidorū uidelicet antiqua Knyepavv, & Lambenycht, Konieczsberg, Bartensten, Velavv, Kastenburg, Heyligenbgil, Fredelanth de Schipemffil, & Nicolaus Dei gratia Episcopus & Capitulū nostrū Ecclesiæ Zambien. promittimus & spondemus, Quod Venerabilis & Magnificus Frater Lodouicus de Erlichhausen Magister, & sui successores Ordinis nostri, Magistri generales, singuli, præsentē concordia & perpetuū foedus, pacem, atq; conuentionē cum Sereniss. Principe domino Kazimiro Rege Polon. Regno ac sibi inuisceratis, Prælatis, Principib. & subditis uniuersis mutuā, conclusam, & firmā custodiā attendent, implebūt, & obseruabunt. Nos quoq; omnes & singuli prædicti ipsam custodiemus, attendemus, obseruabimus, & implebimus in omnibus suis cōditionibus, articulis atq; punctis. Et in euidentiā præmissorū literā præsentē Sigillorum nostrorū ac Bulla Cōuentus et Ordinis de speciali Magistri generalis atq; fratrum omnium & Conuētus consensu appensiōe ordinauimus roborari. Actum & datū in Thorun anno dñi 1466 inditiōe 14. die uero dñica decimanona mēsis Octobris, hora terciarū de mane uel quasi, 15^o Pontificatus Sanctiss. in Christo patris dñi & D. nostri Pauli diuina prouidentia Papæ secundi, anno ipsius tercio. Præsenibus Venerabilib. uiris Egregijs, Serēniss. Nobilib. & Spiritualib. dño Paulo de Glovina Decano Cracou. Petro de Pnyevy Præposito Vvladislaw. & Canonico Gnezñ. Iacobo de Schodek decretorū Doctore Præposito Premiſlien. & Iohanne Dlugosz Custode Vislicien. Canonicis Cracou. Henrico de Opporovv utriusq; Iuris Doctore Archidiacono Gnezñ. Mathia Raczyansz, Vinkler decretorū Doctore. Paulo de Panczlouicze, Iohanne Hoffeman, & Mathia licenciatis in decretis, Iohanne Stankonis medicine Doctore Canonico Vvratisslaw. Bernardo de Czmenberg & Schonemberg in Kulmenhaldensz de Straszbberg, Iohanne Skaski in Frandensburg & Melzak, Georgio de Sflyuyen in Ilavv et Vonsdorvv Capitaneis: Iohanne Schiling, Iohāne Thimonis, Philippo Veyffel Nobilibus de Schambia, Iohanne Folmar, Michaele Tronmyer, Nicolao Kosschelin, Luca Reychenſen Consule Ciuitatis Vvratisslaw. & quā pluribus alijs fidedignis testibus ad præmissa uocatis specialiter & rogatis.

subscriptio Rudolphi sedis Apostolicæ Legati manu propria ¶ Et ego Rudolphus Dei gratia Episcopus Lauentinus Sacrosanctæ sedis Apostolicæ et Sanctiss. D. nostri D. Pauli diuina prouidentia Papæ secundi ad germaniā Legatus missus præfatus, Quia præmissa omnia tractaui, concordauī, & dum per partes acceptarent, emologarentur, & iurarent, interfui: Ideoq; pro meliori euidentiā ac testimonio hic me manu propria subscripsi huiusmōi concordia et foedus approbādo, atq;

subscriptio Notarii p. biter ad concordiam promissam. ratam & gratā habendo, Lauētinus Episcopus manu propria. ¶ Et ego Iohannes Eyich de Attendarij Clericus Colonien, dioc. Apostolica & Imperiali

& Imperiali auctoritatib. Notarius, praefatus Reuerendiss. in Christo patris & dñi domini Rudolphi Episcopi Lauantineñ. & Legati Apostolici, ac coram eo scriba, Quia praefertis concordia & perpetue pacis et articuloꝝ & capituloꝝ in eadē concordia expressoꝝ publicatioꝝ & insinuationi Partiu hincinde concordia acceptatioꝝ, & emologationi, exceptioni, renunciatioꝝ, promissione, & iuramenti praestatioꝝ, omnibusq; alijs & singulis praemissioꝝ dum sic ut praemittitur per praefatum dñm Reuerendiss. D. Rudolphu Episcopu Lauentinu & Legatu Apostolicu, ac coram eo, & per Sereniss. Principē D. & D. Kazimiru Regem Pol. &c. & suos ex una, ac Magnificu D. Lodouicu de Erlichhausen Magistru generalē Ordinis beatę Marię Theutonicoru & etiā suos ab altera partibus, agerent. & fieret, una cū prenominaſtis testibus praesens interfui. Eaꝝ omnia & singula prout in praetactis concordia & articulis continetur fieri uidi & audiui. Ideoꝝ praefertis Literas concordia & perpetuae pacis cum earu articulis & capitulis manu alterius, me aliunde legitime occupato, fideliter scriptas atq; confectas, subscripsi, publicaui, & in hanc publicā formā redegi, signo & nomine meis solitis et cōsuetis una cum dicti Reuerendiss. dñi Legati, Magistri generalis, & Cōmendatorum praedictoru, Sigilloru appensioꝝibus, ac cū Notarijs infraſcriptis signaui in fidem & testimoniū omniū & singuloꝝ praemissoru rogatus & requisitus. ¶ Et ego Stanislaus Franke de Rakowice Clericus dioc. Vyladislauie, publicus Imperiali auctoritate Notarius ut supra.

Alterius Notarij publici subscriptio.

¶ Et ego Paulus Iohānis de Gessowe Clericus dioc. Gnezneñ, publicus Imperiali auctoritate Notarius &c. ut supra.

Tercij Notarij publici subscriptio.

Oratio ad Dñu Paulum Summū Pon-

tificē, nomine Maiest. R. pro ratificāda pace ppetua habita.

105 Beatissime pater, & dñe gratiosiss. fideiū omniū pastor & rector, factu
151 rus apud tuam Maiestātē, & hunc Reuerendissimoru patrum dñorum
152 Cardinaliū insignem coetū nomine Sereniss. Principis dñi Kazimiri Dei gratia Regis Pol. Magni Ducis Lithuaniae, Russiae, Prussiae dñi et haeredis uerba, & iussioꝝes tuę sanctitati expositurus, circumspiciens: nō cōmoueri non deniq; fluctuare animo meo nō possum, magnopere mecum reputans, quā maximū, & quā amplissimū munus mihi mandatū sit. quāq; hoc tempus, haec dies, hic locus, uirum quā aliū qui ego sum, dicendi nempe peritū, desideret, cui & amplior ubertas sermonis: & feratior cōtingit libertas ingenij. mihi etenim hac in eminentissima frequentia, hoc in amplissimo collegio, apud tuā sanctitatē nunq; alias uisam, apud uicarium Christi peroranti, mens atq; animus cōtrahit stuporem. Quis enim est tam facundae atq; uiuacis memoriae? quis tanta ingenij, aut dicendi polleat facultate, qui in hoc pulcherrimo cōfessu, & huius frequentiae corona, dignitatē & excellentiā tuam metuendo, non fiat hebetior? non fiat obtusior? Te tamē sciens clementissimū, sagacissimum, & eruditissimū. & uerum nostrę religiōis parentem, in singulos etiā fauore propensiore, ac beniuolētia multa propiciū, animū resumo,

Auctoritate & no-
mine domini Kazim-
iri Regis Pol. dicit se
Ora or presentē ora-
tionem agere.

qui me non tantū firmat, ut fidenti & quieto animo dicam, sed etiam
prouocat, & impellit, uehementerq; cogit, ut magna & hilari mente ag-
grediar, apud diuinas aures tuas benignissime acceptū iri, quod quicq;
dixero cōfidens & eominus possum ingenio, & magis mihi, et ignoran-
tiæ meæ parsurū nō ignoro, præsertim cū non meo sed præfati Herenifis,
dñi Principis Kazimiri Regis auctoritate & nomine mihi incumbat
dicendū, quē tua sanctitas, etiā dum illam minor haberet status. Et de-
inde in hac tua ad summū sacerdotiū diuina quā humana euectione,
sacra foelicis recordatiōis dñi Eugenij Papæ quarti prædecessoris & a-
uunculi tui imitata uestigia, peculiari animo fouit, extulit, & dilexit:
ac suos & Regni profectus sui & cōmoda singulari studio & cura pro-
mouit, et procurauit, ipseq; Illustris. Prīceps dñs Kazimirus Rex Pol.
præfatus, quā primū te ad Culmē dignitatis Apostolicę fauore diuino,
& patrum cōscriptorū uniformi & mirifico consensu, diuinis trahenti-
bus meritis cognouit sublimatū, uniuersæ primū Reipub. Christianæ
maximis hætenus impressiōibus barbarorū uexatę, deinde suis, & Re-
gni sui, & dominiorū suorū rebus optime sperare coepit: postq; te scie-
bat natura, ingenio, atq; uirtute, & tam optimarū artū studio, quā in-
nocentia excelluisse: pro fidei quoq; & religiōis nostrę incrementō, & po-
puli Christiani libertate uendicanda, magno semper animo, magnoq;
zelo flagrasse. Qua propter Illustris, ipse Rex tantis bonis, & supernæ
tibi collatis, & a natura ingentis in uniuersum catholicū Orbem in suū
um quoq; Regnū principatus & dominia redundantibus, & redunda-
turis, singularissimo zelo uelut deuotiss. filius affectus, & per Oratorū
suorū ex bonis & necessarijs respectibus hætenus missorū sanctitati tue
publicā obedientiā uerbis, nō præstitit: rebus tamē ipsis & operibus te
coluit, & recognouit, te uicariū unicū, & indubitatū summi Dei in ter-
ris tenuit, reputauit, & credidit: iustissimis etiā tuis tā exhortatiōib. quā
mandatis obedienter paruit. Requisitus siquidem tuæ sanctitatis Literis,
& deinde Reuerēdis. in Christo patris dñi Rudolphi Episcopi Lauē-
tini tuæ sanctitatis ad germaniā Legati & Oratoris sermonib. & Lite-
ris, quatinus bellū atrox & diuturnū cū Magistro & Ordine Crucife-
rorum ordinis sanctę Mariæ Theutonicorū hospitalis Iherosolimitani
hætenus cōtinuatū, dirimeret, & sibi a bellorū stridore tēperaret (quā-
uis armis, & potentia, fauore hominū, insuper & successuū fortunæ se
sciret multo superiorē, & pene iam uictorē) monitis tamē tuæ sanctita-
tis, & imperio, potius quā suæ foelicitati & successib. defferendū & au-
scultandū duxit: & ad dietā super plantāda pace pro die prima Septem-
bris apud Thorun per dictū dñm Rudolphū Legatū indictā persona-
liter aduenit: sicq; adueniens se in conditiōes æquas pertrahi consensit.

Commendatur domi-
nus Rudolphus Epi-
scopus Lauētinus O-
rator & Legatus ses-
dis Apostolicæ a mal-
itijs uirtutibus.

In cuius qdem pacis ordinatiōe & tractatu dñs Rudolphus Episcopus
Lauentinus, caste, sincere, integre, inter Partē utramq; duobus prope
mensibus uersatus, fructū est amplissimū suæ missiōis cōsecutus: Tan-
tam nimirū de se uirtutē, tantā industriā exhibens, quantā in terris om-
nibus, qui rem hanc fuisse aggressi, neq; uidere potuimus, neq; sentire,

Talem insuper

Talem in super in pace componenda, talē in dirimendis difficultatibus, talem in dissoluendis nodosis disceptatiōib. talem in admonendo, talem in persuadendo gessit, ut Parti utriq; gratissimā fuerit eius fides, modestia, & integritas. Cuius modestiæ & integritatis signum hoc uel pro maximo documēto tua sanctitas accipiat, Quod singula dona quibus a Sereniss. dño nostro Rege honoratus erat, recipere cōstantissime recusauit. Et quāuis ab insignibus & grauib. uiris a Rege ad illū ea causa destinatis sollicitaret, ut ex donis ipsis aliqua saltem grata accipere in animum induceret: iterūq; atq; iterū, ne quicq; uexatus: aspernatus tamen omnia, & expetitiōis frequentē instantiā, & petentiū dignitatē repulit. Itaq; Pater beatissime nomine prædicti Illustriss. Regis nostri, Prælatorū, Principū, & omniū subditorū suorū, quos ambitus Regis Polonici cōtinet, maximas tuæ sanctitati, quemadmodū iustum & condignum est, gratias agimus, maiores habemus, quāuis illas satis & ornate agere nullatenus possumus, agit, & Venerabilis Magnificusq; uir dominus Lodouicus de Erlichausen Magister generalis Ordinis prædicti, cum Sereniss. Rege dño nostro & Regno perpetuo foederatus, & unitus, agunt, & Præceptores, subditiq; sui, tuo fauore, tuo beneficio in dudum exulante pacē reducti. Sed neq; solum Illustriss. ipse Rex Pol. suiq; optimates subditi & Proceres, prædictusq; Magister generalis & Ordo, uerū uniuersæ uicinæ nationes & populi tuæ sanctitati gratias immortales ferre gestiunt. Nec est ex tot linguis & populis, qui nō probet, qui nō laudet, qui miris laudibus nō efferrat, qui te beato æuo & gloria immarcescibili perfrui nō optet: qui populū Catholicū maxima leticia affecisse, & in singulos pacem diffudisse nō dicant, nō sentiant: quę illam generalē studiorū, illam bellorū perniciē sustulit, extinxit, & pacē cunctis desiderabilē æquis cōditiōibus perfecit: quā perficere sine te nemo alius potuit. Cum aut is Pontifex & Legatus iocundissimā pacis amenitatē tua auctoritate & nomine confecit, disiunctissimos populos odijs prope maioribus certantes quā uiribus ad pulcherrimā et uniformem idemptitatē reduxit (quorū solidū glutinum Magistri & Ordinis Oratorū nos cōcomitantiū nostrisq; præcatiōib. fauentiū corā testatur conspectus) eum inquā hominē, uel ut uerius dicamus, terrestrē pacis angelū, summa fide, summa probitate cōtinentiæ, innocentia, puritate, nobilissimis quoq; moribus, Partis utriusq; beniuolentiā & existimationē consecutū, tua sanctitas carum habeat, & sublimem: quēadmodū dignus & meritis est, precamur, decoret. pacēq; confectā, pro solidiori illius subsistentia, sua auctoritate suiq; apostolici interpositione decreti approbet, & in singulis suis cōditiōib. & articulis (id enī Pars utraq; deposcit, precat, & desiderat) suis Literis cōfirmet. ¶ Rex aut clarissimus noster, dudūq; tibi & sedi apostolicę deditissimus, præstitā tibi alias obedientiā iterū atq; iterū præstat, & innouat. Tecq; unicum, summū Pontificē, uniuersalisq; Ecclesię uicariū indubitātū Iesu Christi per nos humiles Oratores suos profiteē, & recognoscit. Rogans humiliter & deprecans sanctitatē tuā, ut ad defensionē catholicorū, exterminium barba-

Diferit de pace inter Regem Polo. & Magistrū Prusię per Legatū confecta.

• 13

minium barbarorū, atq; in augmentū religiōis, quo coepit zelo & studio, intendat, ipsum Regem, Regnū suum, et Illustrissimā coniugē suā, natos, Prælatos, Principes, & subditos: singulariter quoq; præfatū dominū Lūdovicū Magistrū & Ordinē suum, principatus, & dominia ipsorū habere uelis singulariter recōmissos, q se tuæ sanctitati, omniaq; sua, beniuolos & deuotissimos exhibent, tuæ q; fidei & obedientie se submittūt, grato & prono animo facturos singula quęcūq; spectare uiderint in tuę sanctitatis & sacrosanctę uniuersę Ecclesię honorē, statū, beneplacitū, & augmentationē: ad laudē indiuiduę Trinitatis tuęq; beatissimę sanctitatis.

Et quāq; Priuilegiū Bresten. pacis ex reuersalibus Literis in Thesauro existentib. præsentī cōmunī Priuilegio ascriptū fuerit, cōtinens condiōes dictę Pacis eas, quę infra scriptę sunt: Tamē quia scribunt puncta & condiōes in uno, quę nō continetur in altero: Idcirco NOS ALEXander Rex articulos eiusdē PACIS BRESTen. ex Priuilegio Ducatū Mazouię sumptos, in omnem euentum, ac cōmunem subditorū nostrorū instructionē decreuimus superscriptis ascribēdos, sic ut sequitur.

*Firma concordia
perpetua,*

In primis per prædictos dños Regem & Duces Pol. Terras Lithuanie, 152
Samogitarū, Russię, Mazouię, & Stolpeñ. & alias dominiorū ipsorū, 153
& subditos ab una: & prædictū Magistrū generalē et Ordinē, Terras 154
& subditos ipsius, tam in Prussia & Almaniam, quam Liuania & noua 156
Marchia parte ex altera: omnes dissensiōes, cōtrouersię, & damna inter
Partes hinc inde facta dimissa & totaliter sopita debent esse. Ne illorum
de cōterō aliqua mentio, aut memoria, & signanter in querelis, aut in
detractiōe Partiū aliqua corā quibuscūq; personis habeat, aut fiat: Sed
nec una Partiū ad instantiā alterius suggeret, cōsentiet, auxiliū dabit
& fauorem publice uel occulte, & quantū in ea parte fuerit, delatiōes &
detractiōes huiusmōi fieri nō admittat, sed potius prohibebit. ¶ Itē
quod omnia bona Ecclesiarū Gnezneñ. Vladoislau. Ploceñ. Posnañ.

*Bona uniuersa quorū
uis Ecclesiarum in ter
ris Ordinis existen
tia debent esse salua.*

Prælatorū, Abbatū, Monasteriorū, Conuentuū, et aliarū quarumcūq;
personarū Seculariū & religiosarū, quę sunt in Terris Ordinis sita, de
bent circa lura omnia tam Ecclesiastica, quā Secularia, & omnes anti
quas consuetudines, quęstus, decimas, Castra, Villas, prædia, Curias, &
alias utilitates, emolimēta, & prouentus, quibuscūq; nominib. nuncu
pentur, conseruari, nec aliquibus nouis cōsuetudinib. seruitijs & onerib.
aggrauari. Quodq; eadē bona nō alienent, nec pro eorū alienatione in
stetur per Partes, sine cōsensu Prælatorū speciali. Omnes autē census, de
cimas, prouentus & alias obuentiōes qualescūq; in Terris Ordinis cō
sistentes, quos & quas Magister & Ordo prædictis Reuerēdis, patrib.
dñis Archiepiscopo Gnezneñ. Vlado. & Ploceñ. Episcopis alijsq; Pręla
tis Secularib. & Regularib. Regni Pol. per bienniū subleuauerat, plene
& integre restituant, & restitui faciant: medietatē infra hinc ad festum
Purificatiōis Marię; Reliquā autē partem ad festū Pasche proxime nūc
uenturum

uenturum in Ciuitate Thorunē. ¶ Item de Limitibus Ducū Mazouiae hoc statuimus, quia remanere debent circa Literas quas habent. Et similiter qui in Literis nostris & Ordinis super eisdem Limitibus continent. & ubi in Literis limites descripti non fuerint, ad eosdē firmandos praefati Duces suos Cōsiliarios destinare debēt, similiter & Ordo. Quae uero Partiū euidentiori testimonio, uel alijs legitimis probationibus suos limites probauerit, & suas esse granicies docuerit: haec remaneat circa ipsas. Et in casu quo utraq; Partiū granicies & limites legitimis probationibus probare non posset, stabit in optione Magistri, an uelit iurare pro eisdem granicieb, uel dñm Ducem admittere ad iuramentū pro eisdem. Cum Duce aut Boleſlao limites alias ut prius facti, pro quibus nō est discrepantia, renouent. ¶ Item Terrę Samogitarū & Sudorū propter bonū pacis debent apud nos & Regnū Pol. ac Ducatum Lithuaniae sub limitibus suprascriptis remanere perpetue & in æuū. ¶ Item a fine limitum Ducū Mazouiae incipiendo a flumine Lyk, & uado dicto Kamyonibrod, qui iacet in superiori parte eiusdem fluminis Lyk, altius quā isti lacus Braywo, Thoczylow: & ab illo directe eundo per solitudinē usq; ad locū qui dicitur Rohoth, ita quod medietas eiusdē lacus remaneat in Terris dñi Ducis Lithuaniae, & reliqua medietas in Terris Ordinis, & ab illo lacu directo tramite per desertum usq; ad quandā arcam dictā Mernusk, & a Mernusk eundo directe usq; ad locum qui uocāt Dywischicz: Ita tamē quod idem lacus remaneat totus in parte Ordinis: Et ab eo lacu quo directius iri potest ad ortum seu summitatē fluminis dicti Lepnicza (per) eundem fluuiū descendendo usq; ad consumationē eius, ubi intrat in fluuiū Scheschupa, procedēdo per solitudinē usq; ad rippam fluminis Memel, & ex opposito fluminis dicti Svvyanta, ubi idem fluuius Svvyantha intrat fluuiū Memel predictum: Et hoc quo ad Terrā Sudorū, tandem (per) fluuiū sursum ascendendo per duo miliaria, & ab illo loco (per) illum fluuiū descendendo, transeundū est per solitudinē quo directius iri potest usq; ad fluuiū Iura: Relinquendo fluuiū Memel in sinistro latere ubiq; per duo miliaria, Et dictū fluuiū Iura ascendēdo unum miliare, A quo loco Iura fluuius deferendus est, & transeat per solitudinē, relinquēdo fluuios Memel, & Rufsna lacum qui dicitur Hap, & Castrū Memel in Samagitto Klupedo appellatū, undiq; a sinistro latere per tria miliaria: & sic transeundū est usq; ad littus Maris salis. Et haec sunt granicies Terrae Samogitarū & Prussiae. ¶ Inter Liuoniā uero, Samogitiā, et Rufsiam limites sunt incipiendi a flumine dicto Helge, ubi dictus fluuius intrat mare. per eundē fluuiū ascendendo sursum ad antiquos limites inter Samogitiā, Lithuaniam, Rufsiam ab una, & Liuoniā ab altera partibus, tentos & obseruatos. Non tamē ad illos limites qui signati sunt eo tēpore quādo Ordo Terram Samagitarū tenuerat, sed ad illos qui antiquitus inter Terras praedictas sunt seruati. ¶ Item datia siue exactio Funtovczol super quae priscis temporib. & haecenus cōtrouersia inter Magistrum & Ordinē, ac Mercatores Terrarū Regni Pol. uertebatur, et sem-

De limitibus in
Mazouiam & Prus
siam.

De Terris samogita
tarum & cet.

Limites samogitiæ et
Prussiae describuntur

De limitibus inter Li
uoniā, Samogitiā
& Rufsiam.

De exactioe Fun
tovczol per Merc
tores soluenda uel nō
soluenda.

De exactione Lobeg.
g. lib. & Firhen nullatenus imponenda.

De libero transitu
Mercatorum per flumina & mare supra
& infra.

De fugitiuis suscipi-
endu per Magistrum
& iusticiam exponen-
dis: causa fuge per
Literas R. Maiestatis
allegata.

per pendebat ex certis causis indecisa, talē ponimus ordinē: Quod Mercatores Regni præter alia quęcūq; grauamina & solutiōes in posterum imponendas, quibuscūq; nominib. censeant, respondeant Ordini de eadē duntaxat, si quando illos cōtigerit cum bonis suis in nauibus proprijs nauigare ultra mare. Ita tamē, Quod si Ciuitates maritimæ libertatē & solutæ uia iuris fuerint ab eadem, quod Ciues, Mercatores, & Indigenę Regni & Terrarū Polon. Lithuanix, Mazouix, & Russix a solutione quoq; huiusmōi sint liberi & exempti. Et illa omnia ab eis, a tempore q̄ præsens pax perpetua est firmata, ratione huiusmōi exactiōis sunt recepta, integraliter restituentur per Ordinē prædictis Mercatoribus Regni uiceuersa absq; recusatiōe & renitentia: qualicūq; interruptiōe, cōsuetudine, præscriptione, & diuturnitate temporis nō obstante. Si uero per concordia extincta fuerit, ad restitutionē receptorū minime teneantur. Aliæ aut omnes & singulæ exactiōes quibuscūq; nominib. uocitentur, a Mercatoribus, & Terrarū Regno Pol. subiectarū ut præfertur indigenis, in Terris Magistro & Ordini subiectis. ¶ Et specialiter exactio quædā dicta Lobegalib. & Firhen nullatenus de cœtero imponantur. ¶ Item liber sit transitus & uia omnibus Mercatorib. & Incolis Regni Pol. & Terrarū Lithuanix, Samogitarū, Mazouix, Russix, & Stolpeñ. cum suis mercantijs, frumentis cuiuscūq; grani, & rebus quibuscūq; & cuiuscūq; condiōis uel maneriei existāt, sine impedimento uel angaria per Terras, & maria, aquas, & flumina quęcūq; ascendēdo, in & ad Regnū Pol. Terras Lithuanix, Samogitarū, Mazouix, et Russix: et descendēdo per Terras dominiorū Ordinis, & per ipsa flumina seu aquas usq; ad maria et transmare in nauibus uacuis siue oneratis, magnis siue paruis, absq; aliquo arresto & impedimēto Ciuitatū seu Oppidorū, & specialiter circa Thorun, quocūq; et quotiescūq; uoluerint. Quas q̄dem merces, frumenta, & res, ut præscriptū est, si præfati Mercatores siue Incolæ Regni nostri Polon. & Terrarū suprascriptarū, ducentes, uendere aut stare in aliquo locorū seu Ciuitatū ad portum seu rippā prædictarum aquarum siue maris situatorū, siue situatarū uoluerint, est, et debet esse in ipsorū arbitrio & uoluntate. Si uero uendere noluerint, possunt absq; omni impedimēto ire seu ascendere uel descendere quo eis placuerit cum rebus prædictis ut superius est expressum. ¶ Item si aliquādo cōtigerit quod subditi nostri tam Spūales quā Sēculares cuiuscūq; condiōis existant, status uel ordinis, uolendo pacis perpetuæ præsentis concordie foederibus cōtraire, uel alijs causis legitimis occasiōe prædicta emergentibus fortasse indignationē nostrā incurrerēt, & formidine pœnæ ac metus qui cadit. in constantē, recurreret ad Magistrū & Ordinē, exposita causa metus, tenebitur Magister & Ordo talem et taliter ad dominia Ordinis fugientē suscipere, & fouere, ipsumq; fugientē ad iusticiam exponere, causamq; sui recessus corā nostra Maiestate per suas Literas uel nuncios allegare: ita quod nos post intimationē Magistrī & Ordinis tenebimur in termino competentī circa limites de parte nostra duos Barones aut Milites de nostris ponere, & Magister de suis tondē:

Qui taliter

Qui taliter ex utraq; Parte electi, cognita sui recessus causa, debebūt de ipso bonam facere iusticiā, & iuxta merita causae corā eis introducte, tali personae fugienti de pace & securitate per declarationē suā apud nostram Regiā Maiestātē cum bonis conditionibus asscuratiōi suę providere, ita quod nos propter hoc, contra personā predictā fugientē, ad aliquam ultionē, parendo declaratiōi illorū iudicū electorū, nō consurgamus: Sed cum pristinis fauoribus, sicut & cōteros subditos complectemur. ¶ Item & subditi nostri, & Magni Ducis, & Terrarū nostrarū predictarū, undecūq; & cuiuscūq; gradus, status, uel conditionis fuerit: qui causa negociatiōis uel alia ad Terras nostras Prussiae, Lithuaniae, uel alias uenerint, per nos & subditos nostros, ac extraneos cuiuscūq; gradus, status, aut conditionis fuerint minime impeti, cōueniri debēt, uel arrestari: sed in Polonia, Lithuania, Mazouia, Russia, seu Terra Stolpe si quid Actiōis habuerint iuxta Terrarū lura municipalia huiusmodi contractiōis sopiant. Delinquens tamē in loco delicti deprehensus, & cōtrahens de contractiōe recēti in loco cōtractus poterit cōueniri. Sed si de loco ubi cōtraxit recesserit, publice uel occulte, corā iudice suo cōueniat. ¶ Item si fures, incēdiarios, uel alios malefactores quoscūq; de dominijs Regni nostri quibuscūq; ad Regnū nostrū, Ducatus, et Terras nostras predictas fugere cōtigerit: extūc Terrigenae & quorū interest, de Terris & dominijs Regni nostri licēter eosdem sine omni impedimēto insequi libere ubicūq; poterūt. Quibus etiā Capitanei, Tenuarii, Terrigenae, iudices, Officiales, & subditi dominiorū nostrorū prefatorū quicūq; super hoc fuerint requisiti, debent praeſtare auxilia, cōsilia, & fauores ut malefici huiusmōi capiant: captiq; iuxta lura municipalia Regni nostri legitime puniant. Et si capi nō poterint in Regno & Terris nostris saepe dictis per nos & subditos nostros, ut alias nullatenus sustineant seu foueant. Teneaturq; utraq; Pars illis sine fraude & dolo in suis dominijs incolatū prohibere, aut in metis Terrarū, quos huiusmōi tangit negociū, exhibere de eis iusticię cōplementū. De malefactoribus aut de Terris Ordinis Prussie et Lithuanie ad Reg. nostrū cōfugientib; similis æquitas habeat. ¶ Item neutra Partiū debet aliquē, uel aliq; etiā subditos alterius Partis in suis dominijs fouere ac tolerare, q; alteri Partis, eius subditis, aut subdito diffidare uelit, aut uelit, ac diffidāt, damna irrogant, seu infidelitatē cōmiserint, uel alias graues inferrēt molestias, imo & inimicis Parti aduersae adherere possit: eos per Terras suas permittere in praeiudiciū & offensam alterius sine dolo & fraude quoquo modo. ¶ Item omnes coadiutores & adherētes qui in fauorē nostri et Regni nostri Pol. coadiutorū, & subditorū nostrorū Magistro & Ordini Prussiae diffidarūt, & ab omni impetitiōe Magistri & Ordinis predicti sint liberi & soluti. ¶ Item omnes Apostotē Ordinis predicti in Regno nostro, & Terris Lithuania, Samogitarū, Mazouiae, Russiae, & Stolpeñ. & alijs dominijs Regni nostri & Terrarū predictarū cōmorantes, ne diutius in suis peccatis tolerant: de Regno nostro et dominijs nostris predictis per nos & Officiales nostros exire cōpellant. & deinceps

iste articulus prænissus est in concordia vulad. tagellonis.

Actio sequitur forte.

De malefactoribus ad Regnum confugientibus capiendis & puniendis.

De diffidentibus prout neutram partem in suis dominijs fouendis.

De diffidentibus Magistro & Ordini non impediendis.

De Apostatis non fouendis habitum est superius.

De Mercatorib; caus
sa del. Et alieni non
arrestandi ut supra.

De vectoribus ut
supra.

De limitibus inter Du
cem stolpen & Ma
gistrum faciendis.

Iste articulus concor
dat cum superiori.

Littere reuersales
hinc inde danda.

hij et alij in eisdē nullatenus foueant. ¶ Item quod nullus Mercator seu alius homo cuiuscūq; conditionis existat, aut bona ipsius, propter delictum seu debitū alterius arrestet, uel turbetur, nec etiā captiuet. ¶ Item si Vectores & aurigæ bona seu merces Mercatorū pro precio ducentes telonea seu loca datiarū præterierit, ipsi duntaxat in rebus et equis proprijs puniant. Et quod propterea bona Mercatorū nō debent occupari, nec detineri. ¶ Item Illustris Princeps dñs Boguslaus Dux Stolpen. ab una, Magisterq; & Ordo prædicti ab altera partibus, ad distinguendum & reformandū limites inter Ducatū Stolpen. prædictū & Terrā Ordinis in Pomerania nuncios ex utraq; mittāt in festo Ascensionis dñi proxime nūc futuro, ubi dū cōuenerit Pars dñi Ducis eliget duas aut tres personas de parte dñi Magistri & Ordinis, Et e cōuerso dominus Magister & Ordo duas aut tres personas similiter de parte Ducis: Quæ personæ sic electæ præstito corporali iuramēto, uisis Partiū liris, Litteris, aut legitimis documētis, differētijs huiusmōi, si cōmode poterint, terminabūt: Si uero nō possent, extūc eligent unū unanimi cōsensu pro Iudice: qui habēdo Deum & Iusticiā præ oculis, quæstionē prædictā inter Partes iudicialiter, quāto breuius poterit, terminabit. Cuius decisiōi Partes beniuole obediēt & parebūt. ¶ Item ut huiusmōi pacem perpetuam & concordia sub certiori attentionis firmitate & robore custodiamus & seruemus, promittimus sine dolo & fraude, sub fide & honore, quod ad nullius uiuentis hominis requisitionē, inductionē, suggestionē, persuasionē, uel mandatū, etiā quacūq; dignitate præfulgeat, Papali, Imperiali, uel Regali, aut cuiuscūq; congregatiōis legitime personarū Ecclesiasticarū uel Sæculariū debebimus uel poterimus cōtrauenire ipsis in toto uel in parte, expresse, manifeste, uel occulte, per se seu aliū uel alias quascūq; personas submissas, Spūales uel Sæculares, neq; eas talit̃ aut quocūq; modo alio uiolare: Etiā si Imperator personalit̃ cū exercitu se cōtra nos, Regnū nostrū, aut Magnū Ducatū Lithuanie moueret. Nō debebimus ei nec successores nostri assistere, ope, cōsilio, auxilio, uel fauore. ¶ Item ut omnia præmissa certiori cautela munita iugit̃ permaneāt, et ut Pars cōtra Partē metu animaduersionis præsentis cōcordie ad bella & prælia nō cōsurgat, Statuimus decernētes. Quod nostri Prælati, Milites, Nobiles, Ciues, & tota cōmunitas debeat & teneat Terrarū Regni Pol. Prælati, Baronib; Militib; Nobilib; Ciuib; & toti cōmunitati. ¶ Dare certas nostras Litteras, & pares siue reuersales ab ipsis sub eadē forma recipere, quas tā nos quā præfatus Ordo utrisq; subditis nostris dare promittimus, & debemus. Ipsiq; subditi nostri easdē subditis dñi Magistri & Ordinis, & e cōuerso subditi Ordinis subditis Regni nostri dare & præsentare tenebunt in termino sub his uel similibus uerbis. Quod si nos uel successores nostri stante huiusmōi pace perpetua, Magistro aut Terris Ordinis uellemus aut conaremur huiusmōi guerras aut bella mouere, nō debent nobis subditi nostri cōsentire, nec in hoc obedire aut parere. Immo erūt ab omnib; nostris omagñs, iuramentis, & subiectionib; liberi et soluti, donec in hoc casu nos ad obseruationem hu-

tionem huiusmōi pacis perpetuæ reuertemur. ¶ Item si aliqua noue
dissenſiões, diſplicētiae, damna, ſiue diſcordiæ inter nos, Lithuaniae, Sa-
mogitarū, Mazouie, Terras Ruſſiæ & Stolpeñ. ex una: ac Magiſtrū &
Ordinē prædictū tam per Ruſſiā quā Liūoniā emerſerūt, uel aliqua Par-
tium præſenti concordiae ſuadente dyabolo cōtrauenire quouis modo
præſumpſerit, Extūc Pars læſa alteri tenebitur & debet Nuncijs aut
ſcriptis huiusmōi iniurias & diſplicētias ſeu aliquod præmiſſorū ſigni-
ficare. Et tandē ambæ Partes efficere & ꝑcurare ſine dolo & fraude qđ
Conſiliarij ipſarū Partiū ad certos locū & diē cōueniant cōpetentes, q
huiusmōi diſplicētias & iniurias ſecundū Deū & Juſticiā, omni fauore
& odio poſtpoſitis, tractent, cognoscāt, terminent. et decident. ¶ Item
omnes uiolatiões Treugarū, pacis, foederis, ſtipulationū, & contractūū
ſi quę inter Partes prædictas in guerris prædictis accidifsē: uigore præ-
ſentis concordiae caſſamus, & annihilamus.

De conuenione Cō-
ſiliariorū ſuper dam-
nis hinc inde exortis
& decifione eorū.

Caſſantur omnes ui-
olatiões pacis & fo-
ederis f. lla.

FINIUNT ARTICVLI EX PRIVILEGIO

Ducatuū Mazouiae de pace Breſteñ. ſumpti.

SIGILLA PENDENTIA AD LITERā PACIS Perpetue,

SIGILLVM Maieſtat. Regie.

Lanciciē.

Cameneç. Ruſ.

Item Magni Ducis Lithuaniae.

Breſteñ.

Cameneç. Pod.

SIGIL. DVCVM MAZ.

Vladislau.

Lublinenſis.

Semouiti.

Vilneñ.

Voyniczeñ.

Kazimiri.

Troczeñ.

Byeczenſis

Vladislai.

Ploceñ.

Radomienſis

Boleſlai.

Varſſouieñ.

Landenſis.

SIGILLA

Leopoliē.

Roſperieñ.

Item quatuor Ducū Lithuaniae.

Cameneceñ.

Brzezineñ.

Item Boguſlai Ducis Stolpeñ.

Belzeñ.

Konarieñ.

SIGILLA ARCHIEPISCOP.

SIGIL. CAST.

Rupineñ.

Gnezneñ.

Poſnaniē.

Goſtineñ.

Leopoliē.

Sandomirien.

Rauē.

SIGILLA EPISCOP.

Califſien.

Szochacouiē.

Cracouiē.

Gneznen.

Cziechonou.

Vladislauieñ.

Siradiē.

Koualeñ.

Ploceñ.

Lancien.

Kruſſuicē.

Poſnaniē.

Breſteñ.

SIG. OFFIC.

Vilneñ.

Vladislau.

Maſch. Reg.

SIGILLVM

Miedzyrzecen.

& Officialiū

Item Caſtellani Cracouiē.

Vilneñ.

Regni Polo.

SIGILLA PALATINO.

Troczeñ.

SIG. SVCC.

Cracouiē.

Ploceñ.

Cracouiē.

Poſnaniē.

Dobryneñ.

Poſnaniē.

Sandomirien.

Czyrneñ.

Sandomiriē.

Califſien.

Varſſouieñ.

Califſien.

Siradiē.

Leopoliē.

Gnezneñ.

AAA iij

Siradiē.

Siradien.	Siradien.	Varssouien.
Lancicien.	Posnaniē.	Leopolien.
Bresten.	Lancicien.	Dobrine.
Vladislauie.	Bresten.	SIGIL. SVBPINCER.
Ploce.	SIG. SVBDAPIFER.	Cracouien.
Czyrne.	Cracouien.	Posnaniē.
Varssouien.	Posnaniē.	Lancicien.
Leopolien.	Sandomirien.	Bresten.
Camenece.	Calissien.	SIG. OFFICI. CVR.
SIGIL. VENATOR.	Gnezne.	Marschalci.
Brzesten.	Siradien.	Succamerarij.
Czyrne.	Lancicien.	Thesaurarij.
Vladislauie.	Bresten.	Magistri cognē.
Varssouien.	Vladislauie.	Pincernæ.
SIG. GLADIFEROR.	Ploce.	Incisoris.
Cracouien.	Czyrne.	Dapiferi.

Liber trāsit⁹ omnib⁹ Mercatorib⁹ & In-

colis Regni Pol. & Terrarū Lithuanie, Samogitie, Mazouie, et Rusie cum omnibus mercantijs per terras, maria, & transmare in perpetuum per Terras Cruciferorum tam Prussie, quam Li-

uoniae permittitur.

Frater Paulus de Ruzsdorff Ordinis beatae Mariae domus Theutoni-¹⁵⁸
corum Iherosolim, Magister generalis, Significamus tenore presentis¹⁵⁹
um uniuerfis, Quomodo inter coetera nostrae synceritatis & benignita-
tis studia, quae ad subditos & subiectos dominiorū Ordinis nostri qua-
dam humanitate libenter gerimus, diebus noctibusq; meditantes in ani-
mo fatigamur, ut ipsis tranquillitatis remedia, pacis dulcedine & requiem
procuremus opulentia. Igitur conuenientib. nobis una cum Praelatis &
Preceptorib. coeterisque Ordinis nostri fratribus, ac strenuis Militibus,
et prouidis Ciuibus, fidelibus nostris dilectis infra scriptis, feria sexta in
crastino Ascensionis Christi & diebus sequentibus, in Rippa fluminis Vi-
sla, in hereditate Nyessoua Vladislau. dioc. ex opposito Cppidi nostri
Thorun ex una: & Sereniss. Principe Magnificoq; dño VVLADISLAW
Rege Pol. &c. factae, & inite, contentos ipsis articulos praefatae concer-
diae in nullo penitus contrauenientes, sed ipsos magis ac magis approba-
tes & confirmantes per capitula, distinctiones, et clausulas infra scriptas, de-
clarauimus & elucidauimus ac tenore praesentium elucidamus. ¶ In-
primis si quidem Quod uia libera est, & debet esse, omnibus Mercatorib.
& incolis Regni Pol. & Terrarū Lithuanie, Mazouie, Rusiae, et Samo-
gitarum traeseuntib. cum eorum mercantijs & rebus quibuscumq; per Prus-
siam & Liuania & alias Terras Ordini subiectas, antiquis tamē telone-
is & depositis siue modis deponendi merces consuetudinib. & obseruarijs
alijs semper saluis, prout in articulo octauo Literae unionis & concordie
perpetuae quae sic incipit, Item omnes Mercatores &c. est expressum.

Item liber

Elucidat Magister
general. infra scripta

Via debet esse libera
omnibus Mercatori-
bus Pol. Lithuanie,
Mazouie, Rusiae, et
samogitarū per Ter-
ras Ordini subiectas.

Item liber sit transitus & uia omnibus Mercatoribus & Incolis Regni Pol. & Terrarū Lithuanie, Samogitarū, Mazouie, & Rusie cum suis mercantijs. frumentis cuiuscūq; grani, & rebus quibuscūq; & cuiuscūq; conditionis uel maneriei existāt, sine impedimēto uel angaria per Terras & maria, aquas & flumina quęcūq; ascēdendo in & ad Regnū Polon. Terras Lithuanie, Samogitarū, Mazouie, & Rusie: & descēdendo per Terras dominiorū Ordinis nostri, ac per ipsa flumina seu aquas usq; ad maria & transmare in nauibus magnis siue paruis in perpetuū, quęcūq; seu quotiescūq; uoluerit: quas qdem merces, frumēta, & res: ut scriptum est, Si præfati Mercatores seu incolæ Regni Pol. & Terrarū superscriptarum ducentes uēdere aut stare in aliquo locorū seu Ciuitatū ad portum seu rippam prædictarū aquarū siue maris situatarū uel situatorum uoluerit, est, & debet esse in ipsorū arbitrio & uolūtate. **S**i uero uēdere noluerint, possunt absq; omni impedimēto ire seu ascēdere uel descendere quo eis placuerit cum rebus prædictis, ut superius est expressū.

Item de datia, Pfundtzol uulgariter dicta, Cōsiliarij dñi Regis prædicti proposuerūt, Quomodo prædicta Datia sit noua, & deposita fuerat, neq; eo tempore extitit, quādo pax & cōcordia est facta & firmata, neq; prædicta Datia imposita fuit ad longa tempora, sed tantū ad pacificandū mare eo tempore quo Regina Dacie Margaretha cum Alberto Rege Suetie tenuit guerrā. Ex aduerso Cōsiliarij Ordinis nostri dixerunt, quod hoc teloneū Pfundtzol fuit ante istā pacem & concordia perpetuam, nec unq; fuit depositū, nec articulus in litera concordie positus continet, quod aliqua telonea deberēt deponi: Sed demonstrat, quod nulla noua telonea sunt instituenda: propter quā discrepanciā & dubium sic est cōclusum.

Quod de cōterō prædicta Datia Pfundtzol, & eius solutio suspendat, & sit suspensa: nec ad ipsius solutionē Mercatores dūtaxat & incolæ Regni Pol. & Terrarū prædictarū teneant, tādū quoscūq; cognoscatur & discutiat, an secundū dispositionē & tenorē Articuli octauī, a capite de quo supra est facta mentio, debeat deponi, quo ad Mercatores & Incolas Regni Pol. & Terrarū prædictarū.

Item quod omnes Mercatores & incolæ Regni Pol. & Terrarū Lithuanie, Samogitarum, Mazouie, & Rusie, a solutione cuiusdā pecunie uulgariter Lobegeld nuncupatę, quę a frumēto in Gdansk recipiebāt, perpetuo sint liberi & exempti, nec ad eius solutionē de cōterō teneant.

Item omnes Mercatores & incolæ Terrarū et dominiorū Ordinis nostri in Terris Regni Pol. duntaxat. Dobryneñ. Cuiauieñ. Lancicieñ. Siradieñ. & in Polonia in Ciuitate Gnezneñ. tantū libere possunt pannos uendere, & per ulnas incidere in foris annalib. Ciuitatū seu Oppidorū prædictorum: possunt etiā emere & ducere frumēta, pecudes, & pecora ac quascūq; alias res in foris septimanalib. quibuscūq;.

Item quod teloneū & depositū uulgariter Niderloge, circa Landisberg, & Castrū in noua Marchia, quę dicuntur de nouo imposita, suspendant: nec a Mercatoribus & Incolis Regni Pol. exigantur seu recipiant: sed dentur ad fideiusforiā cautionē tamdiu quousq; dñs Rex & nos Magister ad limitandū

Non solum per Terras sed etiam per maria & quacūq; flumina libere transitus Mercatoribus Regno Polo, subiectis debet esse.

Possunt etiam frumentis alijsq; reb. absq; omni impedimento incolæ Regni & Mazouie & Lithuanie ire quorsum eis placuerit.

De datia dicta Pfundtzol prosequitur.

Mercatores & incolæ Regni Pol. Maz. Lithuan. & samogitie non tenentur ad soluendū Pfundtzol.

Mercatores & incolæ Regni Pol. Lit. Maz. & Rus. a solutione Lobegeldi quę a frumēto in Gdansk recipiebatur perpetuo debet esse liberi.

Mercatores & incolæ Ordinis Cruciferorum in certis Ciuitatib. Regni Polo. possunt libere uendere pannos, & alijs rebus negociari. De deposito alias Niderlog seu sklah sit mēis ubi deponitur & ubi datur.

granicies

grancles inter Poloniā et nouam Marchiā nostros Nuncios transmittimus, & ibidem nos Magister & Ordo prædicti recepta primitus informatione & impositione nouitatis telonei & depositi prædictorū per dictos nostros Nuncios, id quod nouū & inconsuetū fuerit deponemus et tollemus. ¶ Item de uectura salis de Prussia per Terrā Dobrineñ. suspensum est usq; ad responsionē dñi Regis Polonię. &c. ¶ In quorū omniū testimoniū & euidentiā pleniorē Sigiliū nostrū præsentib. est appensum, præsentib. & tractatibus Reuerēdis in Christo patrib. & dominis dñis Iohāne Culmeñ. Gerardo Pomeraniē. Ecclesiarū Episcopis, Venerabilib. & Generosis Ordinis nostri fratrib. Luduigo de Landtze Marſchalco supremo Henrico Holt supremo hospitalario in Elbingo. Nicolao Iorlicz supremo Trapiario in Krisburg. Martino Kemeraier in Thorun, Iodoco Hoenkirchen in Tuchola Cōmendatorib. Egregij. q; & Religiosis Ordinis nostri professis. Actum & datū in Rippa fluminis Villa in hereditate Nyessoua Vylad. dioc. ex opposito Oppidi nostri Thorun, feria quarta infra octauas Ascensionis Christi. Anno Domini. 1424. .i. .i. .i.

Cū wladisla⁹ Iagel. tandē q; kazimirus

suus filius Terras Prusię per Cruciferos de corpore Regni occupatas uterq; eorū recuperarat, & eas reuiniuit suo corpori Regni, a q; per Cradinem dismembrate erāt, restituēdo eas ad corpus Regni: sue incorporatiōis Literas dedit. habent q; in Terris Prusię pro Priuilegijs Terrę, de qbus infra scripta puncta sunt transumpta: quę licet sint in Priuilegio incorporatiōis Terrarū, quod habetur in Thesauro Regni: Tamen quia nōnulla sunt hic quę in Priuilegio incorporatiōis nō uident cōtineri, Idcirco præsentia pūcta scienda sunt propter iusticiā incolarū Pruss. ad qd cōmuni se referre cōsueuerūt.

De Nobilib. & Ciui-
u. bu. Prusię n. iure
eorum conseruandis.

PR Omittentes insuper pro nobis & heredibus successoribus nostris, 156
Quod præfatos Barones, Nobiles, & Ciues, & singulos Incolas Terra- 157
rum nostrarū prædictarū Prusię, in iuribus, libertatib. Literis, munimentis eorū, quę a Principibus Spiritualib. & Sęcularibus Regibus & dñis Terrarū prædictarū obtinent, cōseruabimus fouebimus, defendemus, nec unq; ea uiolabimus aut præuaricabimur, aut uiolari aut præua-

De priuilegijs amissis
& alijs nouis dandis

ricari quomodolibet permittemus. ¶ Si aut alicui Ciuitati, uel priuarę personę Priuilegiū amissum fuerit, aliud de cōsilio Cōsiliariorū Terrarū illarū gratiose dabimus & largiemur: dum modo in hereditatis & honorū, quorū a nobis petet Literalis innouatio, petens fuerit in pacifica cōtinua & præscriptionē habent. possessiōe. ¶ Ut aut nostrę li-

De abrogatione exa-
ctiōis Fundczal uul-
garię dicta abro-
ganda.

bertatis, æqtatis, & iusticię dexterā in his subiectiōis eorū & nostrę acceptiōis foelicibus dante Dño primitijs sentiant, in uniuersos & quēlibet eorū effusam & immutatiōe Principū cōmutatā etiā & sublatā deprehendet oppressiōne, datā quę in uulgarī Fundczal dicitur. ¶ Itē omnia telonea in aquis & terra, noua & antiqua obseruantia in Terris duntaxat Prusię quomodolibet instituta. ¶ Item in Terra Pomera-

De Teloneis abro-
gatis.

nię exacti-

ranie Exactione siue datia, quæ portus alias Marzard ueteri institutione Ducu Pol. uocabatur, Regia munificentia tollimus, abrogamus, deponimus, ac solutione illarum temporibus perpetuis resolvimus, dimittimus, & relaxamus, in ullo unquam tempore per nos aut successores nostros Reges Pol. ex quacumque causa aut occasione instituenda aut imponenda.

De datia quæ portus alias Marzard dicta est abrogata.

¶ Item licet Magister & Ordo occupatione Terrarum prædictarum omnia bona & merces quarumcumque manieriarum, diuina permissione naufragium in mari passorum, uelut propria ex naufragio, quasi iuris sui facta occupabant: Nos tamen qui Rex Catholicus sumus, & sorte huiusmodi & naturali & diuino iure sedis Apostolicæ decreto damnata, uelut crudelē & iniustā execrantes, pollicemur, quod res & bona cuiuscumque ponderis aut ualoris existant, earum personarum quæ maris naufragio periclitabuntur, nunquam per nos aut Officiales nostros uelut nostras aut iuris nostri petemus aut requiremus, sed illas absque aliquali diminutione per eos quorum ante naufragium fuerunt, aut eorum propincores, demonstratione euidenti propinquitatis probantibus, colligendas, & in usus conuertendas beneplacitos decernimus: contrariæ consuetudini aut iuri uel potius corruptelis pro nobis et successoribus nostris renūciando. Nisi forte nullus bonorum huiusmodi extaret iustus hæres & successor, quoniam in casu illo bona ex naufragio habita nostre potestati uolumus subiacere. ¶ Item omnes militares Nobiles, Ciues, & Incolas Terrarum prædictarum in ius, conditionem, & proprietatem Regni Pol. translatos et inuisceratos, hac etiam prosequimur prærogatiua. Quod Dignitates & Officia hactenus illic consistentia & imposterum constituenda, item tenutas Ciuitatum & locorum in Terris prædictis nulli extraneo aut forensi, sed proprio indigenæ iuxta obseruantiam aliarum Terrarum Regni nostri conferemus. ¶ Item omnes

Quando ad Regem, et quando ad proprios quores uenire debeant res naufragio aditus ecclesiarum.

De Dignitatibus & Officiis incolarum Prussie conferendis.

De Causis notabilibus, cum Consiliariis Prussie tractandis.

De Literis Prussie per Reges in sua integritate conseruandis.

Causas notabiles dictas Terras concernentes cum Consiliariorum consilio Terrarum prædictarum tractabimus, terminabimus, & definiemus. ¶ Item Terras prædictas sub nostro regimine & Regni Pol. corpore consistentes in suis antiquis gradibus, limitibus, terminisque conseruabimus, tuebimur, et defendemus, nec terminos & gades Terrarum ipsarum in aliquo diminui uel picitari uelut Regni nostri partes indiuiduas ullatenus patiemur. ¶ Item cum Terræ ipsæ & homines ipsas incolentes uarijs hactenus Legibus siue iuribus uidelicet Maydeburgen, & Culmen, Polonicali, hæreditario, & Pruthenico, in decidendis quibusuis & eorum quaestionibus & administratione iusticiæ utebantur: quod etiam illis sub nostro principatu & regimine uolumus firmum esse & perhene, ea licentia attributa, ut liceat cuicumque de uno iure in aliud, sine tamen aliorum præiudicio quo uoluerit transmigrare. ¶ Item cum monetæ, iustam, fidelē, ligam pondusque habentes, cussio, Terrarum quamlibet, uehementer, & Nobilitatem fecundet: uolumus, ut in quatuor locis Terrarum prædictarum uidelicet Thorun, Elbing, Gdansk & Konigsberg, dumtaxat guerra durante, fidelis & iusta, imaginem nostram & subscriptionem tituli nostri continens, cudatur moneta: præfatorum Militarium, Ciuium, Terrarum prædictarum impensis. Pace aut suffragante & habita, tantum in Thorun & Gdansk sine præiudicio

De licentia habita, ut de iure suo quisque in aliud quod uellet se transferat.

De monetis in quatuor locis cudendis tempore guerra sed pacis tempore per Regem.

De gubernatore has
bendo in Terris Prus-
sie.

Libertas mercandi in
Regno Prusie cō-
ceditur, & transitus
mercatorum ad exter-
na loca.

privilegiū Thorunens. Ciuitatis, nostris Regijs eudantē impensis. Proui-
so tamē quod Moneta ipsa in pondere & grano & liga debita nullatenus
minuatur. ¶ Item quia nos pro bene gerendis rebus dominiorū
in uaria sæpe loca a Terris prædictis distantia necesse est facere descen-
sum, Ne igitur per nostrā absentia Terræ ipsæ aliquod cōtrahere possēt
periculū, uel periculationē, Nobiles uiros pro illius tuitione & guber-
natione, de eorū legalitate, fide, & merito cōfisi, ad nostræ dūtaxat bene-
placitū uoluntatis ac cū consilio Prælatorū, Cōsiliariorū, Ciuitatū ma-
iorum prædictæ Terræ deputabimus: ad quos in nostri absentia super
quolibet deffectu & euentu habeat recursus, providētia, prouisiōe, au-
ctoritate & decreto eorū supplendus, & emēdandus. ¶ Item Mercatoribus
Terrarū prædictarū Prusie in Regnū Ducatus & dominia
nostra uenientib. hanc prærogatiuā & libertatē de cœtero uolumus cō-
seruari, ut q̄uens illos in quacūq; loca, Ciuitates, & Oppida Regni do-
miniorū nostrorū uenire cū mercibus eorū, cuiuscūq; speciei uel mane-
riei existit, cōtingat: licitū erit eis huiusmodi merces in loca, testudines,
& cameras aut tecta (q̄rum illis libera præstari debet arrendatio) depo-
nere, & pro suo arbitrio exponere in uenaliatē, stratasq; omnes uersus
Hungariā, Russiā, Morauia, Slesiam, Austriā, Saxoniam, Valachiā libe-
ras habeant. depositis tamē teloneis & stratis antiquis Ciuitatū Regni
& dominiorū semper saluis. Harū qbus Sigillū nostrū est appensum te-
stimonio Literarū. Actum Cracou. feria quarta Cinerū. Anno domini
1454. præsentibus ibidē Reuerēdis. in Christo patrib. & Magnificis
dñis Sbigneo Dei gratia tituli S. Priscę Pręsbytero Cardinali, & Cra-
couien. Iohāne Vvladislau. Andrea Posnanien. eadē gratia Episcopis,
Iohanne de Czyzow Cracouien. Luca de Gorka &c.

Iuramentū Magistrī generalis in Prus- sia, & Cōmendatorum eius.

Ego L. Magister generalis Ordinis sanctę Marię Virgin. Theutoni-
corū, Princeps, & Cōsiliarius Regni Pol. iuro quod ab hac hora & de- 162
inceps fidelis ero Sereniss. Principi dño K. Regi & successorib. suis Re-
gibus, & Regno Pol. & profectū illorū fideliter procurabo, & negocijs
Regis, & Regni fideliter cōsulam, & secreta quę mihi qualitercūq; com-
municata fuerint in eorū detrimentū nulli pandā: pacem insuper per-
petuam in omnibus suis conditiōibus & articulis obseruabo & custo-
diam. Sic me Deus adiuuet, & hæc sancta Christi crux.

Forma Iuramētī p Cōsiliarios Terrarū Prusie, secundum ius & necessitatem Terræ.

Iuro quod nuncp̄ scienter ero in consilio, auxilio, aut facto in tuam læ- 162
sionē, iniuriā, aut contumeliā, aut honorem quē habes uel habiturus sis,
& si contra aliqd audiuerō pro posse meo, ut nō fiat impedimentū præ-
stabo, aut tibi quāto citius potero nunciabo, secreta mihi manifestata si-
ne tua lē.

ne tua licentia nemini pandam, uel per quod pandat faciam. Similiter tibi & Reipub. consulam prout uidebitur magis expedire, & nunq̃ ex persona mea aliquid faciam scienter, quod pertinet ad tuam uel Reipublicæ contumeliā uel iacturam.

Forma Iuramenti in scripti quo Cōsiliarij Terrarū Prus. in medio cōsiliū iurāt.

162 Ego A. Iuro Sereniss. domino dño Regi Pol. &c. & successoribus suis fideliter cōsulare pro honore & statu suo Regali, ac prouētibz sue Maiestatis, ac pro cōmuni bono Terrarū Prussiae & Regni Pol. cōsiliū suū secreta tenere, & eū in omnibus p̃cūstodire, Sic me Deus adiuuet, & hæc sancta Christi crux.

Consules Ciuitatū earundē & Terrarū

ac Nobiliū cōmunitas in folio Maiest. iurabūt, forma in scripta.

163 Ego N. Iuro. Quod Sereniss. Principi & dño domino A. Regi Polo. &c. & suis legitimis successoribz Regibus. primōq̃ coronatis, fidelis ero suæq̃ Serenitatis honorem statum Regiū, & commodū Reipub. Coronæ, & Terrarū Prussie pro posse meo procurabo, suā Serenitatē de omnibus damnis quæ sciuerō, auisabo: & ea manifestabo fideliter, Sic me Deus adiuuet, & hæc sancta Christi crux.

Capit. & Tenuarij Terr. Prus. sic iurāt.

Ego B. Iuro. Quia fidelis ero in Castro Tenuarū mearū, illudq̃ seruabo fideliter Sereniss. Principi & dño domino &c. Regi Pol. & suis legitimis successoribus Regibus Pol. tranquillitatem, & securitatē uiarū, & iusticiam tuebor, & generali seu supremo Terrarū Prussiae Officiali obediens ero. Sic me Deus adiuuet, & hæc sancta Christi crux.

Iuramentum Burgrabij Gedanen.

Ego N. Iuro quia fideliter Ius Regiū tuebor, & quicqd ad Ius & personam Maiestatis Regiæ pertinet, attendam, & attentabo, agam, & procurabo ut æque bene pauperi, sicut diuiti iusticia ministretur. Sic me Deus adiuuet, & hæc sancta Christi crux.

Nicolaus Episcop. Varmien. cum suo

Capitulo facit obedientiā Kazimiro Pol. Regi, successoresq̃ suos ad eā faciendā Regibus Pol. pro tempore existentibus astringit, & obligatos facit: iuramentorūq̃ modū & formā per eos ipsos successores suos Episcopos Prælatosq̃ & Canonicos ac quancūq̃ personā Ecclesiasticā beneficiatā Ecclesiæ & dioc. Varmien. circa receptionē beneficij cuiuslibet faciendorū dat & inscribit, contentaq̃ omnia in Inscriptiōe

pacis perpetuæ facere promittit.

159 IN NOMINE DOMINI AMEN. Ad perpetuā rei memoriam, Nos Nicolaus Dei & Apostolicę sedis gratia Episcopus Varmien. Signi

miē. Significamus tenore præsentium, quibus expedit uniuersis, præsen-
 tibus, & futuris, harū noticiā habituris. Quomodo destructiōi bonorū
 subditorūq; Ecclesiæ nostræ Varmien. quæ per armorū gentes facta est
 sitq; usq; eo condolentes, ac ipsos subditos nostros paci reddere optatæ
 cupientes: Recensentes Episcopatū nostrū & Ecclesiā uigore perpetuæ
 pacis medio Reuerēdis in Christo patris dñi Rudolphi Dei gratia nūc
 Vvratislau. tunc uero Lauantini Episcopi sacrosanctæ sedis Apostoli-
 cæ Legati inter Sereniss. Principē & dominū dñm Kazimirū Dei gra-
 tia Pol. Regē Illustriss. Magnū Ducem Lithuanix, Russiæ, Prussiq;
 dñm & heredem &c. dñm nostrū gratiosissimū ex una: necnō Magni-
 ficū & Venerabilē dñm Magistrū generalē Ordinis beatę Mariæ Vir-
 gin. domus Theutonicorū Iherosolim. in Prussia partibus ex altera ini-
 tæ, ordinatæ, factæ, dispositæ, & celebratę, Literisq; ac Sigillis atq; iura-
 mentis corporalib. hincinde per partiē utrāq; munitæ & obfirmatæ, de
 corpore inclyti Regni Pol. existere: cui hucusq; restitimus propositū
 nostrū reuocātes. ¶ Præfatū Sereniss. D. Regem Pol. ac suę Sereni-
 tatis successores Reges Pol. futuros, pro nobis & successoribus nostris,
 cum Venerabili Capitulo Ecclesię nostrę prædictę uigore mādati in cer-
 tas personas hoc plenarie per ipsum Capitulū dati & concessi, quod in
 manibus præmemorati Sereniss. dñi Regis & suæ Serenitatis Consilia-
 riorū reliquimus, recognouimus, recognoscimusq; præsentib. esse dñm
 & protectorē Ecclesię nostræ cum Castris, Ciuitatib. ac Vassallis nostris,
 gratiaq; a sua Serenitate congesta, Innitēdo præfatæ pacis perpetuę di-
 spositioni & ordinatiōi & ab ipsa in nullo descēdendo, Nos Ecclesiā, Ca-
 pitulum, subditosq; nostros tam Spūales quā Sēculares ad corpus & u-
 nionē præmemorati inclyti Poloniæ Regni reuocamus, & reducimus,
 sub articulis infra scriptis. ¶ Ad q̄rum obseruationē firmiorē Nos, Ec-
 clesiam, Capitulū, & subditos nostros, ac etiā successores obligamus: eos-
 dem articulos perpetuo seruatuos. Quorum q̄dem articulorū tenor de
 uerbo ad uerbū sequitur & est talis. ¶ In primis quod glibet Episco-
 pus Varmien. successor noster futurus, seu alij omnes pro tempore exi-
 stentes, in perpetuū infra tres menses a die receptiōis Literarū Aposto-
 licarū prouisiōis Ecclesiæ Varmien. tenebūt, seu tenebūtur personaliter
 uenire ad præsentia Regiæ Maiestatis & suorū successorū, dum modo
 in Terris Prussix essent cōstituti, aut in illorū absentia in Castrū Ma-
 riemburg, & ibidē in manibus Episcopi, & nō alterius, quem ad hoc sua
 celsitudo designauerit, in Ecclesia maiori ad altare summū sub præsen-
 tia Palatini Mariemburgen. & Capitanei ac etiā Magistrorū Ciuium
 de Throun, Elbing, & Gdano præsentium & in futurū existentium teneā-
 tur Iuramentū facere. Quod & nos Nicolaus fecimus, sub ea quę sequi-
 tur forma, & in Castrū præfatū descendere sub tempore descriptio aui-
 sati: Casu uero quo unus uel plures descriptorū interessē impediretur,
 Nihilominus in manibus dicti Episcopi corā præsentibus qui conueni-
 rent, Episcopus seu Episcopi in futurū existentes Varmien. iurare tene-
 bunt in hæc uerba. ¶ Ego N. Episcopus Varmien. promitto & iuro,
 quod exnunc

Episcopus & Capitu-
 lum Ecclesiæ Varmi-
 en. Regem Pol. pro
 tempore existentem re-
 cognoscunt suum uerū
 esse dominum.

Obligat se & succe-
 ssores suos Episcopus
 Varmien. uniuersosq;
 subditos suos tanq̄ u-
 nitos Regno Pol. ad
 tenendos articulos in-
 fra scriptos.

Quilibet Episc. Var-
 miē. pro tempore ex-
 istens a die recepti-
 onis suæ ad Ecclesiā
 infra tres menses te-
 nebitur iurare Regi
 Pol. pro tempore exi-
 stenti in manib. uel R.
 M. uel alicuius Episc.
 a Rege ad id deputa-
 ti in Mariemburg.

quod ex nunc & in antea fidelis ero Sereniss. dño meo Kazimiro Regi Pol. eiusque successoribus Regibus & Regno Pol. tanquam dño & protectori Ecclesie mee ac etiam Capituli: sue Serenitati & Regno assisiam, necnon eius successoribus. uti sue Serenitatis Consiliarius contra quolibet inimicum, cum quibus nullus tractatus, foedera, aut inducias faciam sine sue Maiestatis consensu, Inscriptionemque pacis perpetue in omnibus capitulis et punctis ac etiam Inscriptionem per meum antecessorem dñm Nicolaum Episcopum Varmien. cum consensu Capituli factam inuiolabiliter tenebo, consilium mihi creditum ad sue Serenitatis damnum non reuelabo, omnemque machinationem quam praticari subodorauero, in prauiudicium & commodum Regie Maiestatis successorum aut Regni Terrarumque & Ciuitatum Prussie de corpore inclum Regni Polon. existentium, pro quibus fideliter consulam, precustodiam tempestiue, & auisabo. Sic me Deus adiuuet, & haec sancta Dei Euangelia. ¶ Casu autem quo aliquis Episcopus Varmien. pro tempore existens iuramentum fidelitatis iuxta formam & tempus prescriptum prestare non curaret, Exiit Vassallis & subditis predictae Ecclesiae Varmien. licebit cum honore, & impune ab obedientia dicti Episcopi ui iuramenti firmata resilire, & R. M. usque quo iurauerit adherere. ¶ Item quod hinc & in perpetuum Vassalli & subditi Ecclesiae Varmien. cuiuscumque status & conditionis existant de Terris & Ciuitatibus, tam nostri Episcopales quam Capitulares, de decennio in decennium iuramentum fidelitatis Regie M. successoribusque & Regno Pol. ac etiam de obseruanda pace perpetua atque articulis in presentibus Inscriptione contentis renouare tenebunt, in manibus Consiliariorum R. M. ad hoc deputandorum temporibus, perpetuis & quaternis. Cuius quidem decennij initium incipiet & transibit a die praestitionis iuramenti per praefatos Vassallos & coeteros subditos Ecclesiae praescriptae in proximo faciendi. ¶ Praeterea submittimus & presentibus obligamus Nos & successores nostros cum Capitulo Ecclesiae nostrae Varmien. quod in futuris electionibus pro tempore existentibus, siue postulationibus, Episcoporum dictae Ecclesiae Varmien Capitulares eiusdem R. Maiestati et suis successoribus personam gratam eligere tenebunt. ¶ Item quod quilibet Praelatus & Canonicus dictae Ecclesiae Varmien. infra unum mensem a die receptionis suae, siue representationis in Ecclesia, alias dum modo possessionem fuerit consecutus, iurare similiter tenebunt fidelitatem suae Serenitati, & obseruantiam perpetuae pacis iuxta tenorem inferius descriptum in manibus Episcopi & Capituli Varmien. qui per suas patentes Literas de cuiuslibet Canonici seu Praelati iuramento supremo Dignitario R. Maiest. in Prussia plenam fidem facere tenebunt. Cuius quidem iuramenti tenor sequitur in haec uerba. ¶ Ego N. Praelatus uel Canonicus Ecclesiae Varmien. iuro & promitto, quod ex nunc & in antea fidelis ero Sereniss. dño meo domino Kazimiro Pol. Regi Illustriss. eiusque successoribus Regibus & Regno tanquam dño & protectori Eccl. Varmien. Inscriptionemque pacis perpetuae ac Capitulorum per dñm Nicolaum Episcopum Varmien. de consensu Capituli descriptorum inuiolabiliter tenebo. Sic me Deus adiuuet &c. ¶ Item quod tam dñs Episcopus quam Capitulum pro tempore existentes

Forma iuramenti quod Episcopus Varmien. pro tempore existens debet iurare Regi & Regno Polonie.

Licet subditis mense Episcopali Varmien. ab obedientia dñi Episcopi resilire & Regi Pole. adherere si item Episcopus ipsi domino Regi non iurauerit.

Omnes etiam Vassalli & subditi Eccl. Varmien. iurare debent R. Maiestati perpetuis temporibus infra quodlibet decennium.

Abque consensu Regis Capitulum Varmien. non debet eligere Episcopum.

Quilibet Praelatus & Canonicus Eccl. Varmien. infra unum mensem debet iurare domino Regi in manibus Consiliarij superioris in Prussia.

Forma iuramenti Praelatorum & Canoniceorum Varmien.

Aduocatus Ecclesiae Varmien. tenetur ubi

Aduocatū, quotiēs praeficere aut immutare dñs Episcopus uelit, siue Capitulū, aut administrator Sede uacāte, non aliū deputent, nisi pro parte subditorū R. M. eorū etiā qui sub ditione Ecclesie Varmien. cōsistunt, qui sic deputatus iurare similiter tenebit Regiæ M. modo superius expresso, dum talis hoc ipsum prius nō iurasset. Itē casu quo Magister generalis nullo facto iuraret, siue cū Regia Serenitate hinc dissideret, & ad arma contra eū & Ordinē iam exnūc, uel in futuris temporibus ueniretur, aut cū alijs qbuscūq; hostibus. ¶ Extūc nos Nicolaus Episcopus tenebimur & nostri successores tenebunt esse auxilio & cōsilio suæ Serenitati totiens q̄tiens opus fuerit, sicut Consiliarius suæ Serenitatis, cum Castro, Ciuitatib. & Vasallis tam nostris Episcopalis, quā Capituli. Ita uidelicet quod sine omni contradic̄tione Castra & Ciuitates Ecclesie prædictę, gentibus Regijs pateāt, & apperiant. & singulis nos submittemus periculis, nostriq; successores se submittēt, cū sua Serenitate. ¶ Nec tractatus, fœdera, uel ligas aut ullas inducias cū hostibus faciemus, ac nostri successores faciēt, absq; scitu & cōsensu R. M. & successorum eius. ¶ Item q̄ties beneficia cū cura uel sine cura in dioec. nostra Varmien. uacare cōtigerit. Extūc circa institutionē beneficiati nos Nicolaus Episcopus & nostri successores aut noster & ipsorū successorum nostrorū uicarius tenebimur, seu tenebunt, siue tenebit recipere Iuramentū a q̄libet eorū de obseruanda pace perpetua, & tenenda fidelitate R. M. & Regno Pol. Postremo & finaliter præsentibus adiicimus. ¶ Nosq; & successores nostros obligamus, quod subditis tam nostris Episcopalis, quā Capitularib. omnibus & singulis liceat in causis militariibus, feudalibus, Ciuilib. & criminalib. siue quibuscūq; alijs Secularibus ad Regiā M. prouocare, in causa grauaminis, & defectu iusticie, querulari, & appellare ad suosq; successores Reges Pol. temporib. perpetuis. Obseruato tamē prius ordine prouocationis in causis Ciuitatēlib. ad Ius Culmen. Lubucē. Maideburgen. & cœteris quibus gaudent, in qbus eis nō præiudicabit. ¶ Hoc tamē specialiter expresso, quod q̄ties aliquē ad R. M. prouocare cōtigerit, extunc corā nobis Episcopo & successoribus nostris cautionē faciet, qua tenus, casu quo appellationē non fuerit prosecutus infra tēpus, per nos Nicolaū Episcopū & nostros successores iuxta causæ & circūstantiarū qualitātē limitandū, aut in causa succubuerit, poenā amissiōis causæ & solutiōis expensarū Parti aduersæ incurrat. Quæ omnia & singula scilicet scripta nos Nicolaus Episcopus Varmien. præfatus, cū Capitulo, Vasallis, & omnibus subditis nostris, firmiter, ille se, & inconcussē tenere, exequi, & inuiolabiliter perpetuo obseruare promittimus, ac nos, successoresq; nostros, et Capitulū nostrū prædictū, cum Vasallis, & subditis Ecclesie nostrę generaliter uniuersis, tenore præsentium obligamus. In q̄rum omniū fidem & euident testimonium præmissorū præsentēs Literas nostro atq; Capituli nostri Sigillis iussimus et fecimus cōmuniri. Datū in Conuentiōe Petricouien. generali die Iouis quintadecima mensis Iulij alias ipso festo Diuisionis Apostolorum. Anno domini 1479.

Episcop. Varmien. debet esse auxilio & consilio domino Regi, non modo contra Magistrum & Ordinem, sed etiam contra quemlibet hostē.

Episcop. Varmien. non debet aliquas fœderes ligas absq; scientia & consensu Regiæ Maiestatis.

Omnis beneficiatus in dioec. Varm. tenetur iurare Regi Pol. seruare fidelitatem in manib. Episcop. su.

Tam Episcopalis q̄ Capitular. mēse Varmien. subditi in causis omnibus secularibus debent appellare ad Regiam M.

subditi Ecclesie Varmien. appellati ad Regē, & nō prosequens appellationē amittit causam, et solvere debet expensas aduersæ Parti.

ARTICVLVS II.

Postiores tractatus de pace in Prussia intra
& extra confecta continet.

Cum aut bellū Pruthenicū recrudue-

rat, Maximilianus Imperator cōcordias inter Regem Pol. & Magistrū
Prussiae cōfirmat: Quē etiā ad Omagiū Sigm. Regi Pol. prestā-
dū hortat, simulq; Gedanū, ac Elbingū ex bāno dimittit.

Maximilianus diuina fauente clemētia Electus Romanorū Imperator
semper Augustus, Germaniae, Hungariae, Dalmatiae &c. Rex, Archi-
dux Austriae, Dux Burgundiae, Brabantiae &c. Comes, Palatinus &c.
Tenore presentium recognoscimus, & profiteamur: Quod cum inter alia
quae nobis curae, cordiq; sunt, summopere cupiamus uera, sincera, atq;
fraterna unione ceteris Principibus Christianis coniungi, ac quantū in
nobis est, omnes ad sanctae pacis & cōcordiae foedera reducere, & cohori-
tari: ut tandē cōcordibus armis & uiribus Christianis ferocissimi eius-
dem nominis hostes debellari, & exterminari possent: Vt hinc quieti,
tranquillitati, ac stabilimento uniuersae religionis ad incrementū & pro-
pagationem Christiani nominis consuleretur.

Vienne 1515.

Cumq; Sereniss. dñs Rex Polonae in ea semper uoluntate fuerit, ut cū
Sacra Imperiali Maiestate in optima amicitia & beneuolentia fraterna
uiuat, & maneat: suamq; Maiestatem tanq; fratrem maiorem & cōsanguine-
um charissimū etiā obseruet, ac ueneretur: Placeat igitur Maiestati no-
strae Celsareae, ut res & negocia inter eundē Sereniss. Polonae Regē, &
Magistrum Prussiae, ac Ordinē suum, in ea forma & modo remaneant,
quemadmodū extāt utrinq; cōscripta, & obseruabant ab annis retroa-
ctis tempore felicis memorie Friderici Imperatoris, & Sereniss. dñi Re-
gis Kazimiri. Nec Magistrū Prussiae eiusq; Ordinē subtrahere uolu-
mus ab his quae debent suae Serenitati, & Regno Polo. & quae praedeces-
sores eius Magistri faciebant neq; auxiliū neq; consiliū ei prestabimus
in damnum & detrimentū suae Serenitatis et Regni sui. Item quod ad Ci-
uitates Gdaneū, & Elbingeū, attinet quae hactenus bannis & alijs mo-
dis luri Sereniss. Regis & Regni Polo. noxijs grauabant, Nos exnunc
iam easdē Ciuitates ab iisdem bannis absoluimus, & liberos esse decer-
nimus, ac id ipsum iudicio Camerae nostrae Imperialis Literis nostris de-
nūciabimus: Mandabimusq; ut easdē Ciuitates a praeteritis bannis ab-
solutas dimittat, & in futurū ex quibuscūq; causis ad cuiuscūq; inflā-
tiam nunq; eas audeat bannire, uel quouis modo infestare: nullūq; lu-
diciū contra easdē Ciuitates & earū similes a nostra Imperiali iudicij
Camera deinceps institui, & fieri permittemus. Quos duos articulos
nos summa fide promittimus inuiolabiliter obseruare, adimplere, & exe-
qui, neq; illis quoquo modo cōtrauenire. Harū testimonio Literarū no-
strarū sigilli nostri Imperialis munitioe roboratarū. Datū in Ciuitate
nostra Viennē, die xxij. mensis Iulij. Anno domini 1515.

Fragmentum

Fragmentū Legatiōis Sigis. Regis ad

Leonem X. Papam, & Carolum V. Imperatorem de bello Pruthenico iam uigente.

In Summa S. & M. uestra accipiant.

Ex Thorun 28. Iulij
1520.

Introducitur fuisse ipsum Ordinē ad Terras Prusiæ & loca ac ditionem illā et a Principibus Poloniæ datā, hac conditiōe, ut se cōtra vim infidelium, quibus undiq; septi erāt, iuuaret: & cū illis vna militaret. Qui firmatis illis rebus suis & radicib. bene actis, cepit sensim occupare latius Terras ipsorū Principum Poloniæ, & illos pro infidelibus armis impetere. Vnde cum multa essent utrunq; acta prælia, multi item tractatus & cōcordiæ secutæ, nihil tamē vnq; adeo firmū & certū cōfici potuit, ut nō Ordo ipse per omnem occasionē illud infringeret, ac violaret. Ad extremū post ingentē belli molem, quæ per Sereniss. olim Reges autē & parentem Maiestatis domini mei & Ordinē ipsum agitata fuit, qua tantū impendii fuit factum, tantū sanguis Christiani fusum, quātum nulla ratiōe possit æstuari: subsecuta fuit solennis cōcordia, Pauli secundi Summi Pontificis auctoritate, ipsiusq; Legati, ac aliorū Principum mediō. Quā etiā Ordo ipse sensim labefactare cepit. Dehinc modernus dñs Magister nulla de causa totū dissuit, & irritū fecit.

Quocirca hic Ordo ad hoc vnū fundatus esse videtur, vbi vbi sit ut omnia misceat & perturbet. Sed cum illum olim Regna Hispaniæ & Angliæ ac nō nullæ aliæ gentes, uti rem noxiā penitus exterminarūt, nescimus quo lato nostro sit, ut nos soli qui pro tota re christiana ingentem vim infidelium solis viribus nostris arcemus, nec vnq; ab hoc labore & bello requiescere possumus, hunc obicem domesticæ pacis habere, & tantā eius insolentiā perpeti cogamur, ne liceat nobis citra inuidiā quod licitum est aliis, hanc calamitatē vel excutere vel saltem cōpescere. Verum confidimus virtuti S. & Maiestatis vestræ quod si nostrā & illi dñi Nepotis nostri cōiunctionē & officia cordi habent, si recte statui Christiano consuitum iri, & eum ab infidelibus defendi cupiunt, cum qbus, utcumq; hic distinemur, milites tamē nostri quos in illis finibus habemus assidue & feliciter dimicant, operā & fauorē suum nobis prestabūt, quo tandē hac molestia & impedimēto domestico carere, et arma nostra p cōmodo rei Christi liberiq; exercere possemus.

Leo X. PP. Sigism. I. Regi Poloniæ.

CHARISSIME IN CHRISTO fili Salutem & Apostol. Bened. Dilectus filius Iohannes Theobaldus Cuius Florentinē, quem, & Venerabilem fratrem Zachariā Episcopū Gardiē. Nuncios nostros alias ad Maiestati tuam destinauim⁹, nuper ad nos reuersus, nobis retulit, quo amore & quāta humanitate Regia Maiestas tua eos venientes exceperit, ac semper tractauerit, ipsumq; deinde recessurum benigne ac liberaliter dimiserit. Quod ut nobis gratum & acceptum fuit, ita valde & supra modum displicuit, ab eodem Iohāne intellexisse, bellum inrer te & dilectū filium Albertū ex Marchionibus Brandeburgē. hospitis lis domus beatæ Mariæ in Prusia Magnum Magistrū bellum, quod pluribus Literis ac monitiōibus per dictos & alios Nuncios nostros variq; vestrum nostro nomine factis, extinctum, vel saltem sedatū, ac sospitum esse credebamus, adeo reclus descendere cōpisse, ut inde populorū strages, & deuastatiōes, ac innumera scandala qualia pluribus ab hinc annis acciderūt magnopere timenda sint, ac formidāda. Et nobis qdem persuademus Maiestati tuā ad huiusmodi bellum, ex quo nulla laus vel virtus sperari: ignominia vero & ingens damnum formidari debet, innitā trahi a bellis illis cōtra infideles & Schismaticos. ex quibus maximā & immortalē gloriā sibi cōparauit: Non possumus tamē soliti eius mansuetudinē ac bonitatem nō desiderare, erga eum præsertim, quem filii loco habere, & cuius iuueniles impetus patientia quadā potius & consilii maturitate delinire deberet, quā vi frangere ac non sine magna rerum prope omnium confusione destruere. Quamquā si vera sunt, quæ nobis nunciatur, & quæ vix credere possumus, ipsum videlicet Albertū nō suos tantū sed cōplures alios Germaniæ populos pro se cōtra Maiesta-

tra Maieſtatem tuam cōuocallē, ac tantū cōparallē exercitum, vt illi vix reſiſtere poſſis, quin Regni tui Ciuitates & loca Tartariſ ac Moſcouitiſ aliſq; infidelibꝯ & ſchiſmaticiſ cōfinia ſolitiſ ac neceſſariſ præſidiſ quaſi denudare cogariſ, propter quod Maieſtas ipſa tua nō nullā iracendi ac vim vi repellēdi cauſam habet. Ac propterea ipſum Albertū per aliaſ noſtraſ ad pacem & concordia cum Maieſtate tua ineundā ſerio monemur. Præterea ad chariſſimū in Chriſto filiū noſtrū Carolum Rom. ac Hiſpaniarū Regem Catholicū in Imperatorē electū ſcribiſ mus, eum hortanteſ vt pro cōcordia inter voſ cōponenda laborare, eamq; per Oratoreſ ſuoſ procurare velit, ac etiā dicto Zachariæ Epīſcopo & Nuncio cōmittiſ mus, vt pro eadē pace cōponenda noſtro nomine operari, atq; efficere debeat: Spe ramuſq; Omnipotentē Deum ſua clementia permiſſurū fore, vt pia deſideria noſtra nō alio quā ad publicā totiuſ Chriſtianitatiſ pacē & quietem, eiꝯq; ſanctæ fidei cōſeruationē & exaltationē tendentia ſœlicem fortitanē euentum. Quod autē ad Maieſtatē tuā attinet, te fili noſter chariſſime hortamur, ac per vlcera miſericordiæ Dei noſtri rogamuſ, vt ſi vlla vnq; in re prudentiā, aq;ratem, ac manſuetudinē tibi a natura inſitaſ oſtendiſti, nunc illiſ erga Nepotem tuum vti veliſ; ac ſatiſ habent Regnū tuum defendere, ac tutari: noliſ vltēriꝯ progredi, ac eiꝯdem Alberti ſineſ ingredi temperes, ac abſtineas: nō ignaruſ potiꝯrē ac magiſ Regiam virtutē eſſe iniuriarū obliuiſci, quā eaſ viciſci velle: ac ex omnibuſ victoriſ nullā maiꝯrē eſſe quā ſe ipſum vincere. Tua igitur Maieſtaſ ita ſe geret, vt quē admodum omneſ ſingularē eiꝯ virtutē & præclara geſta iure ac merito prædicāt, veriſq; preconſiſ & laudibuſ in cœlum tollunt, ita etiā eiꝯdem pietatē & continentia atq; animi moderationē digniſ ac veriſ laudibuſ proſequāt. Quod ſi Maieſtaſ tua vt ſperamuſ, fecerit, magno cœteriſ Principibuſ exemplo erit: qua ipſi etiā temperatiā ac modeſtia vti debeāt. Et corā Chriſto Redemptore noſtro, qui ſa ligno cruciſ pendens Deum patrē pro cruciſigentibuſ ſe rogauit non paruum ſibi meritum acquirēt. Nobiſ inſuper, qui eam tantq; peculiarem filiū noſtrum in viſceribuſ charitatiſ ſemper geſimus, rem gratā & nunq; obliuiſcendā faciet. Datū Romę die 26 Decēbris. Anno dñi 1521. Pontificatuſ noſtri Anno 8.

Ad Sig. Legatio Orator. Car. V. Cæſar.

SERENIſſime Rex, Cum Maieſtaſ Cæſarea nō ignoret, quanto ſtudio & amore Maieſtaſ veſtra quondā ſœlicis memoriæ diuū Cæſarem Maximilianū auum ſuum colendiſſimū. ipſamq; inclytā domū Auſtrię ſit proſecuta. Non ſine graui animi diſplicētia & perturbatiōe Maieſtaſ Cæſareę, pernicioſum iſtud bellum inter Maieſtatē veſtrā, & Albertum Principē Magnū Pruſiæ Magiſtrū nuper exortum accepit: Cum ob eiꝯ fraternū in Maieſtatē veſtrā amorē, & eiꝯ ſœlicitatē & proſperitatē haud ſecus atq; propriā ſemper exorat: Tum qđ Magno Magiſtro ſine Principū & totiuſ Nobilitatiſ Germaniæ offeſſa, qui illi atq; eiꝯ Ordini plurimū ſunt affecti: atq; ex debito officii ſui penitus deeſſe vix poſſent. Quibuſ accedit huiꝯ belli immanitaſ atq; crudelitaſ, eo quod inter Chriſtianoſ & eoſ qui tam arctiſſimo ſanguiniſ vinculo cōiuncti ſunt geritur. Nec minꝯ etiā Reſpub. Chriſtiana ex hoc bello patitur diſpendiū ac detrimentū. Quippe cum in occulto non ſit quā late hinc Moſci & Tartari, illinc Turcę & Valachi ampliſſimā Maieſtaſ veſtræ ditionē ambiant, eiꝯq; lineſ cōſingant, ſitibundis faucibuſ illiſ perpetuo inhiantes, immaniſſimæ atq; inſatiabileſ beſtiæ, omnibuſ mortalibuſ inſenſi, ac perpetui Chriſtiani nominis hoſteſ. cum qbuſ quā ſtrenue atq; ſœliciter Maieſtaſ veſtra ſæpenumero ſit cōgreſſa, iſdemq; potētiſſimiſ hoſtibuſ ſeſe Regniq; ſui vires veluti totiuſ Chriſtiani Orbis antemurale & vnꝯcuſ propugnator obiecerit, eoſ nō ſine ſuorū ſanguine fuderit, & paruiſ copiis innumeroſ illorū exercituſ Chriſto duce proſtrauerit & proſtigauerit, tot inſigneſ Maieſtaſ veſtræ victoriæ nō ſine eiꝯ celeberrima fama & nomine atq; immortalī gloria late per vnꝯuerſum orbem ſparſa vberiuſ teſtatur: Inde ſit, quod talem ac tantū Principē de Reſpub. Chriſtiana optime meritū a tam honeſtiſ & ſœlicibuſ Rerump. ſtudiſ atq; ſucceſſibuſ ad priuata atq; inſterna bella trahi, hoc eſt vnꝯuerſorū ſalutē & cōmodum priuatiſ cōtentiōibuſ turbari atq; impediri, Chriſ-

Christianorum arma paulo ante hostibus suis formidabilia & pernicioſa vna, inſuper ſe
dimicare, & quæ prius in hoſtem exercebant nunc in fratrem Chriſtianum ſequi,
quis non doleret? quis non deteſtaretur? quæ Reip. Chriſtianæ calum in tanto diſcri-
mine ſatis deplorare poſſet? arreſtis auribus & votis intentus nunc eſt Tarratius
veteris cladis a Maieſtate veſtra receptæ haud immemor atq; vltiſſis ſitibundus,
exitum rei cautius obſervat Moſcus, expectat hoc idem Turca & Valachus, ut cõ-
ciſis ac debilitatis inteſtinis inter ſe bellis Chriſtianorum viribus infuſa barbarorum
ſuorum multitudine fractos & inualidos obruat, & maiore ſpe ac minore ſui pe-
riculo penitus excindant.

Hic bellorum Chriſtianorum tam expectatus ſiſis, hæc illa inſignis pro qua certas-
tur gloria, hæc tam opima Chriſtianis detracta ſpolia, paulo poſt etiã hoſtibus ſu-
is præda futura: Quãvis Deus ſua miſericordia (ut precamur) hæc mala longius
abefſe faciat. De humanis tamẽ caſibus humano more loqui aliquando præſtat.
Nec ſatis probe rebus ſuis cõſulunt, qui arridenti fortunæ, & potentiæ ſuæ fidus
cia freti, ac tutiores ſibi viſi, quodvis periculi cõtemptores, aduerſantis fortunæ
imperum (quæ dicto citius ſubinde mutatur) non formidant, non obſervant, non late
proſpiciunt. Quod ſepe cum multorum pernitiæ bellorum docuere euentus: quorum
ut initia ſeruida, & ſpe victoriæ tumida, ita exitus ſolent eſſe variis & incertiſſimis,
hæc apud ſe Maieſtate Cæſareæ altius penſante, & pernitiem quæ & priuatis &
publicis rebus ex hoc bello oriri poſſet accuratius animo verſante, vltimum eſt, & p-
fraterno ſuo in Maieſtatem veſtrã amore, & qua in Rempub. afficitur ſollicitu-
dine, poſteaq; nunc Deo aſpirante Imperii Coronã & moderationẽ ſœliciter ſus-
cepiffet, nihil amplius temporis prætermittere, ſed præſenti malo auctoritate ſua
interpoſita occurrere, & ad huius belli incendia reſtinguenda omnem curã impẽ-
dere ſeſe debere, ne recens malum longius ſerpat, & grauior viſ belli ingruat. Quã-
do qdem ſero adhibita remedia non nunq; ſoleant eſſe difficiliſſima, & minus vtilia:
voluitq; eius rei cauſa nos ad M. veſtrã proficiſci, ut vna cum Sereniſſ. Hungarię
& Bohemię Regis Oratoribus etiã ad hunc finem ad Maieſtatẽ veſtrã deſtina-
tis, negocium iſtud ſuæ Cæſareæ Maieſtatis nomine ſolliciti curaremus, & quan-
tum fieri poſſet, Deo annuente, ad tranquillos exitus, & honeſta media pacis, vel
Induciarum reduci ſtuderemus.

Hortatur igitur eam ob rem Maieſtas
Cæſareæ, quo maiore ſtudio poteſt, Serenitatẽ veſtrã, velit ſuæ Cæſareę Maieſtas-
tis & Reip. cõtemplatiõe arma deponere, & iſis tractatibus locum dare, publicũq;
cõmodum ſuo priuato anteferre, utq; etiã iuſta forte cauſa ad hoc bellum ſuſci-
piendum ſibi videatur, puocata, plus etenim gloriæ & laudis apud vniuerſos ſibi pa-
riet, ſi veluti Chriſtianis. Princeps, quod nomen etiã vsq; nunc immaculatũ apud
cunctos retinuit, ab iſis, quæ forte ſibi licere exiſtimat, Reipubl. amore abſtinue-
rit: omnes Maieſtati veſtræ plurimũ debebunt, quæ omniũ cõmodis ſua poſthab-
uit. Erit quoq; iſtud perpetuũ virtutum ſuarũ etiã apud poſteros monumentũ,
quando honeſtis cõditionibus inita cum Magno Magiſtro pace, ad priora & in-
termiſſa bellorum ſtudia cõtra inimicos fidei reuerſet, in quibus arceſendis & ſubigẽ-
dis plus ad victoriã præcul dubio a Deo auxilii & fauoris a Chriſtianis Principib.
eſt habitura. Talis triumphus Maieſt. veſtrã adhuc manet, hæc erit victoriã Ma-
ieſtare veſtra & tam Chriſtiano Principe digna, quæ non Chriſtianorum ſed eorum-
dem hoſtium ſanguine fuſo apud cunctos mortales clara & celebris habeat. & a
Deo, in hac vita ſœlicem Regni moderationẽ conſequat, & alibi æternis premiis
& perpetua immortalitatis Corona donetur. Dabitq; Maieſtas veſtra maiorem ac
certiorem Maieſtati Cæſareę de ſe ſpem atq; expectationẽ quodvis fraterni of-
ficiũ ab ea poſſe impetrari, quãdo in hac re, qua nihil optatius nunc habet, ho-
neſtis ac fraternis votis ſuis ſe videbit minime fruſtratã. Hoc tametiã Maieſtati ve-
ſtræ, Principi alioquin & pace & bello clariffimo atq; expertiſſimo, & cui diuina
quædã inſita eſt prudentia, omniũq; virtutũ cõſumata integritas, a M. Cæſareæ
Principe adoleſcente perſuaderi forte ſuperuacaneũ videri poſſit: fraternus tamẽ
amor & vehemens in M. veſtrã ſtudiũ diutius ſilere non potuit, atq; ſollicita in
Remp. cogitatio M. ſuam Cæſareã impulit, ut ei cõſilium daret, a quo accipere &
petere deberet: atq; ea ſuaderet, quæ non tam exiſtimaret eſſe ex Maieſtatis veſtrę

re & digni-

re & dignitate, quā ex totius Reip. Christianae salute necessitate & tranquillitate. Ad hæc, si vti M. Cæsareæ est firma spes atq; expectatio. Maieſtas veſtra animū applicare & fraternis ſuæ Cæsareæ M. exortatiōibus acquieſcere voluerit, Nunc, aut quicumq; alio tēpore opportuno, quæ ad præſens negotium ſpectabūt, iuxta cōmiſſionē noſtrā Maieſtati veſtræ latiſ declarabimus & exponemus, inſtellectaq; circa hæc M. veſtræ deliberatiōe, ad Magnum Magiſtrū Pruſiæ nos recipiemus: pariter huic Maieſtatis Cæsareæ mandata, voluntatē & in reſcindendo hoc bello deſideriū declaraturi, & alia iuxta cōmiſſionem noſtrā acturi: ſperantes excellentiā ſuam & Maieſtatis Cæsareæ voluntatem, & honeſta media pacis, & Induciarum nequaquam ſpreturam.

Quantū vero ad nos attinet, & ſi cognoſcamus hanc rem grauē atq; difficiliſimā ingeniorum noſtrorū vires longe excedere, poſtq; tamē M. Cæsareæ nobis hanc prouinciā imponere placuit, eo alacriore animo hāc utcumq; grauē ſuſcepimus, quo ſeruitutis noſtræ deuotionē M. veſtræ in hac re oſtendere ex animo deſideramus. Nihil ſtudiū & laboris, quantū ingenium noſtrū cōſequi poteſt & negocia ipſa admittent prætermiſſuri: quo M. veſtræ dignitari & cōmodo quā maxime conſulatur. Deum Opt. Max. omnibus votis precan. dignetur huic negotio ſuam miſericordiā aſpirare, & ſœlicib. auſpiciis ſœliciores tribuere ſuccellus, & exitus: vt tandem cōcordibus armis & animis Chriſtiani Principes inter ſe conueniant, in exterminiū & perniciem hoſtiū ſui nominis, atq; ſtabilitatē ac incrementū & perpetuam tranquillitatem ſuæ Reipublicæ Chriſtianæ.

Carolus V. Rom. Cæſar Alberto Mar-

chioni Brandeburgē, Magiſtro Cruciferorū in Pruſſia.

VENERABILIſ Princeps cōſanguineæ chariſſime, Cum nos nutu Dei Opt. Max. a quo omnia ſunt cōmunibus Principū Electorū ſuffragiis in Regem Romanorum, futurūq; Imperatorē electi ſimus, noſtri officiū eſſe duximus, pacem & concordia Chriſtianorū Principum procurare: quo facilius cōcordibus armis atq; animis expeditio cōtra Chriſtiani nominis hoſtes ſuſcipi poſſet. Et cū intelligam⁹ inter Sereniſſ. Regem Poloniae fratrem noſtrum chariſſimū, & deuotionē tuā iuxta Iuramento quodā præſtando nō nihil differentia ad eſſe: cuperemus plurimū huiusmōi diſcordiā ſedari, præſertim cum edocti fuerimus Cæsareā M. præclariffimæ memoriæ dñm atq; auum noſtrum colendiſſimū ad te quoq; ſuper ea re Literas dediſſe. Quapropter hortamur deuotionē tuā magnopere, vt dicto Sereniſſ. fratri noſtro debitum, & præſertim quod prædeceſſores tui Regibus Pol. præſtare ſoliti ſint, etiā præſtes, & te erga eum ira exhibeas, vt iunctis armis iſthic fidei hoſtibus occurrere, & terrori eſſe poſſis: & ſi qd forſan diſſidii inter eundē Regem & te adhuc remaſerit, daturi ſumus operā cum primum in Germaniā venerimus, quod dante Deo prope diem futurū ſperamus, vt huiusmōi inter vos quaerſtio amice & pro dignitate vtriuſq; cōponatur. Quare nobis pollicemur, quod p tua & fratrum tuorū in nos obſeruantia, nobis in hac re ſatiſfacies: quod quidē

erga deuotionem tuā vniuerſumq; iſtum Ordinem benigne & omni gratitudine recognoſcemus. Datum &c.

Pax perpetua inter Sigism. I. Regē &

Regnum Pol. & Magiſtrū Pruſſiæ eiſq; Ordinem Crucifericum Cracou. 1525. conſecta.

IN NOMINE DOMINI AMEN, Ad perpetuam rei memoriā, omniū rerū quæ ſempiternæ ſunt futuræ, nulla firmitudo certior excogitari poteſt, quā ea quæ ſit Literarū monumētis prodita ad memoriā poſteritatis. Cœtera enī facta humana, quantūcumq; memorabilia, alijs modis quā Literis æternitati cōſecrata, aliquot qdem ſeculorum decurſu durare poſſunt: Quæ vero Literarū officio memoriæ mā-

CCC ij dantur, nun-

Aglerant arbitri pa-
cis inter Regem sig-
no Alberti Magistru.

dantur, nunq̃ intereunt. ipsaq̃ uetustate sũt augustiora. Proinde Nos
SIGISMD. DEI gratia Rex Pol. Magnus Dux Lithuanie, necnō
Terrarũ Cracouiæ, Sandomiriæ, Siradiæ, Lanciciæ, Cuiavia, Rusiæ ac
omniũ Terrarũ Prussię, Pomeraniæ, &c. dñs & heres, Manifestũ faci-
mus uniuersis: Quia cũ acta essent plurima bella inter predecessores no-
stros Reges & Regnũ Pol. ac Magistros & Ordinẽ dictũ S. Marię The-
utonicorũ in Prussia: de proprietate ipsarũ Terrarũ Prussię certantes,
eaq̃ nō penitus extincta inter nos, & Illustrẽ dñm Albertũ Marchionẽ
Brandeburgẽ. & Magistrũ ipsius Ordinis recrudiissent, cum magno
Reipub. christianę incōmodo & detrimẽto: Proindeq̃ & Summus Pō-
tifex, & Cæsarea M. Serenissimusq̃ Nepos noster dñs Lodouicus Hũ-
garię & Bohemię Rex, nos ad ineundas quadriennales inducias & ar-
bitralẽ cognitionẽ subeundã hortati essent & induxissent: Qua demum
magnis impedimẽtis nō secuta, & tẽpore Induciarũ expiratẽ, uenissent
ad nos Illustrẽs Prĩcipes dñs Georgius Marchio Brandeburgẽ. in Si-
lesia Ratiboriẽ. Iagendorff: in Prussia Stetiniẽ. Pomeranię, Cassuba-
rum, Sclauorũ, Dux: Burgrabius Nurembergẽ. & Prĩceps Rugię. Et
Fridericus Dux Legniceẽ. & Brigeẽ. ac inferioris Slesię Capitaneus
necessarij & affines nostri charissimi de pace & cōcordia stabili ac firma
sedulo agentes, Tandẽ post multos tractatus & ratiōes utrĩq̃ expensas
ad infra scriptas cōditiōes & capitula ipsius pacis & concordię deueni-
mus omniaq̃ & singula cōdiximus & utrĩq̃ firmauimus in hũc q̃ seq̃.
IN NOMINE SANCTÆ & indiuiduę Trini- (tur modũ.
tatis amen. Nos **GEO**Rgius Dei gratia Marchio Brãdeburgẽ. in Si-
lesia Ratiboriẽ. Iagendorff, in Prussia Stetiniẽ. Pomeranię, Cassuba-
rum, Sclauorũ &c. Dux, Burgrabius Nurembergẽ. & Prĩceps Rugię.
Et nos **FRID** Ericus eadẽ gratia Dux Legniceẽ. & Brigeẽ. ac inferi-
oris Slesię Capitaneus recognoscimus & Significamus omnibus & sin-
gulis præsẽtem concordia seu contractũ uisuris auditoris siue lectoris.
Quia nos ex infra scriptis sequẽtibus ratiōibus, quæ nos tanq̃ Princi-
pes christianos promouerũt, eandẽ sequẽtẽ cōcordia & contractũ inter
Sereniss. & excelentissimũ Principẽ & dñm dñm **SIGIS.** Regem Pol.
& suæ Maiestatis heredes, & successores Reges Regni Pol. ex una, & Il-
lustrissimũ Principẽ & dñm dñm **ALB**ERTũ Marchionẽ Bran-
deburgẽ, Theutonici Ordinis generalẽ Prussię Magistrũ & eius Or-
dinem militarẽ Terrigenas & Ciuitatẽses ex altera partibus, cōcepimus,
tractauimus, & cōposuimus. Et inprimis id præcipue ac potissimũ cō-
siderãtes, omnes dissensiōes, bella, cōtentiōes, & cōflictus inter Regiã M.
& dñm Magistrũ eiusq̃ Terrarũ Incolas hũc ortas & emanatas esse, eo,
QVOD NON VNVS PRINCEPS hereditarius omniũ Terrarũ
Prussię gubernator hucusq̃ extitisset, dictaq̃ Prussia diuersorũ Pro-
cerum capitibus gubernata esset, unde Terrarũ ipsarũ Incolæ pernicio-
sis inter sese bellis & cōtentiōibus digladiabanẽ, & prælia cōmoueabant:
ex quibus magna effusio christiani sanguinis damnac̃ et nocumẽta in-
colis orphanis & uiduis plurima sunt illata. Similiter cōsiderãtes quod
præfatus

Quæ fuit causa tot
belloꝝ in Prussia?

præfatus dominus Magister frater & auunculus ac sororius noster retroactis temporibus, quando Officio Magisterij fungeret multifarias fatigas & labores hucusque subiuit apud omnes status christianorum Principum, uidelicet Summos Pontifices, & Cæsareā M. sacrum Romanū Imperiū, & Electores Imperij necnō apud Nobilitatē Germaniæ, eosdemque omnes sæpius requirent. operā diligentē impendit, sperās eisdē inuigilantes, quo ipse seditiōes & cōtrouersias ac dissensiōes secundū cōtinentiam infra scripte perpetue pacis per Sereniss. Maiest. foelicis record. KAZimiri Regis olī Thorunij cōfectæ, & iuxta cōpromissum in proximo quadriennio per Cæsareg Maiest. & Regiæ Serenitatis Vngariæ Oratores in præsentia Sanctiss. dñi Leonis Papæ Legati &c. Thorunij factū cōponerent & cōcordarent, id tamē ex interueniētib. bellorū moribus, & coeteris uarijs admodū arduis negocijs, quibus Cæsarea M. & Sereniss. dñs Rex Hungariæ hactenus impliciti ac distracti fuerūt, hucusque impeditū & indiscussum permāsit: Nos tamē cōsiderant. huiusmōi ordinationē optimā fuisse, cōpromissum paucis diebus ad finē et terminum ultimū deducere studuimus. Nam ubi negocia indiscussa permāssissent, formidandū fuit ne R. M. & Regnū Pol. ac Magister cū Terris Prussię iterū ad maiores armorū tumultus, prælia, & cōtentiōes ac humani sanguinis effusionē redirēt, in damnū & iacturā totius Reipubl. christianæ. Ad præcauendū igit huiusmōi mala & incōmoda, pacisq. studio intendētes, quo in futurū perpetua christiana pax inter R. M. et eiusdē Maiestatis heredes successores Regni Pol. Reges, & inter Magistrum Prussię & eiusdē Terrarū Incolas utrinque interuenire ac disponi possit: Considerātes etiā qd & nūc Reuerēdus dñs STATilius Præpositus Vespriemē. Sereniss. Regis Hungariæ dñi domini nostri clementissimī tanq. dicti cōpromissi arbitri internuncius pacis, ac missus Orator ad Sacrā M. Regiā Polonię ac Magistrū Prussię fratrem et auunculū ac sororiū nostrū, quo se ad concordia & ipsum contractū per nos factū beneuole submitteret, & gratiose ac benigne eidē cōsentirent, rogauit & requisit: Nos tanq. mediatores, recōciliatores pacis, ex supradictis causis et ratiōibus sequētes Articulos quos, salubri uia cōcordię intendētes, christianos, decentes, idoneos cognouimus, inter Sacrā M. Regiam, & dñm Magistrū, utriusque accedente cōsensu fecimus & disposuimus, & prout infra continetur ordinauimus & confecimus.

I N P R I M I S, Quod omnes dissensiōes in ijs bellis inter R. M. dñm Magistrū, Duces Mazouię, Episcopos Varmien. & Culmen. & coeteros omnes eorūque subditos exortæ, per sequentiē trāsactionē in uniuersum sublateg sint, & neutri Partiū in malo reminiscēdo imputari debēt. **I T E M** quod Loca, Castra, & Oppida cū omnibus attinētijs & pertinentijs in his bellis utcūque alias utrinque intercepta cū Bombardis maioribus quemadmodū in prima occupatiōe Arciū & Oppidorū inuentæ sunt, restitui: Bombardę etiā Vnciales quas Hokenbuchs uocat, eo pacto ut penes modernos Officiales restabāt, similiter reddi debēt, Si uero quę Bombardarū maiorū deesset, debent Officiales per iuramēta interro-

gari, ut medijs eorū iuramentis dicant, quid illic inuenerint. Quod aut Bombardas in Castro Hollando demolito inuentas attinet, debent sine diminutione ad manus Illustris domini Marchionis Alberti restitui.

¶ Præterea debent omnes & singuli ex Nobilitate, Ciuibus, & Colonis, omnis promissionis & iuramenti quibus presentibus bellis aut citra alias circa hæc tempora a suis ad alienos dñs se contulerunt & obligarunt, liberi & soluti esse, & reputari.

¶ Cœterū quod ad neglecta seruitia attinet, debet a Regia Maiestate & Duce de Prussia, illis qui ea neglexerūt ex gratia condonari, & bona seu possessiones eorū reddi. Cœterū quod liberos eorū attinet, q̄ cōdemnati ob perpetratū facinus pœnas dederūt, bona immobilia utrinq̄ red dantur, & patrum facinus honori puerorū nihil noceat: nec apud quē-

¶ Item debet Regia Maiestas illis de Nevv- (piā in aliq̄ præiudicet, marki, similiter Marchio Albertus Gilzenburgen, & Hoenstrinen, nec non omnibus Ciuitatib. Ecclesiasticis & Sæcularib. Nobilibus & Plebeis utriusq̄ partis subditis, qui ex timore defecerint, parcere & condonare: nullaq̄ indignatione reminisci, nec cuiq̄, ut hoc uindicet, permittere: sed ex clemēti uoluntate sub utrisq̄ hinc inde sigillis & Literis sententiam ferre, quod hoc ipsis & liberis eorum in nullam dehonestationem, aut incommodum uergere debeat.

¶ Itē qđ ad Ecclesiasticorū bona & iurisdictionē attinet, debet Dux Prussiae ad requisitionē Ecclesiasticorū unicuiq̄ iusticiā, ut christianū equum & iustū est, administrare. Cœterū bona redditus & cēsus sub Duce Prussiae sibi Episcopatū Varmien, uel eosdē Ecclesiasticos attinēs, debent uicissim ex omni parte restitui. Si uero Dux uel Nobiles sui curatos, uel alios in Ecclesiastica beneficia collocare uellēt, qui hominib. christiane prouiderēt, eos Episc. iuxta antiquā cōsuetudinē instituere ac in-

¶ Itē si possent dñi Pōtiffices cōstanter docere, Quod (uestire debent, Ecclesiastici in Terris dñi Ducis cōmorantes secus quā christiani ac cōtra ordinationē & cōstitutionē uniuersalis sanctę Ecclesię christianę se gererent: debet dominus Dux una cum dñis Episcopis iuuare, ut tales debita castigatione emendentur.

¶ Item si quispiā Ciuiū aut Rusticorū duos annos ante proxime gestum bellum usq̄ huc dño suo se subduxisset, et absq̄ uolūtate eius aufugisset, repetiti debent dñis suis sine omni medio restitui & exinde nulla partiū alterutri suos detinere. Qui aut ui ab utraq̄ parte abacti sunt n̄ debent publicis mandati Literis ad dños suos dirigi, seu remitti.

¶ Item debet dñs Albertus Marchio R. M. & Regno Pol. iuramentum, uti naturali & hereditario dño suo, præstare: & se in posterū erga eius R. M. in omnibus sicut Principem Vassallū erga dñm suum hereditariū de lure decet obedientē exhibere. Debet præterea Marchio Georgius suo & fratrum nomine uexillū cōtingere. Debent similiter Marchiones Kazimirus & Iohannes Sigillis et Literis suis intra annum huiusmodi contractum agnoscere, & acceptare.

¶ Item debet Regia Maiestas ex aduerso Marchioni Alberto infra scriptas Terras

scriptas Terras, Ciuitates, Castra, & Vicos uidelicet tria Oppida & Castrum Königsbergk, Lochsteten, Vargen, Girmayv, Pubetten, Rudavv Schokken, Kaymen, Kremitten, Vvldavv, Tapiavv, Taplavv ken, Narbetten, Insterburgk, Allenburgk, Venstervv, Gordauen, Angerburgk, Mordenburgk, Labiavv, Layvkisten, Tillsseth, Ragnet, Rossiten, Vinthergk, Mymel, Brandenburg, Krevvezburgk, Fredlantt, Demenavv, Bartten, Letzen, Balge, Heylige, Beyhell, Zintten, Layvdsbergk, Prevschevylavv, Bartenskyn, Scheften, Saynsburgk, Reynn, Rastenburgerk, Lieck, lehansburgk, Hollandt, Liebstadt, Mulhavvfen, Mormige, Passenheym, Ortelsburgk, Osterode, Hogenstayn, Neidenburgk, Soldavv, Ilgenburgk, Schippenbeil, Teyvvschtheylavv, Prevvschmargk, Lubemul, Salffelt, Rifenburgk, Marienverder, Tirembergk, Labtavv, Schonbergk, Bovvunden, Iorgenburgk, Resenburgk, Gordensche, Nevvhavs, Freyentadt, Solavv, Visschhausen, Bisschovvuerder, Medenavv, tanq̃ Duc in Prussia in legitimū & hereditariū feudū conferre, & eiusmodi infeudationis Literas ab uno fratre ad aliū & eorum hēredes tanq̃ super indiuiso feudo iuxta tenorem transactionis conficere.

¶ Item si quādo memorati quatuor Principes & Marchiones ALBERTUS, GEORGIVS, KAZIMIRVS, IOHANNES, & eorundē legitimi feudī hēredes omnes sine legitimis feudī hēredibus decederēt, tunc & nō antea debent suprascriptae Terrae Prussiae ad R. M. & Regnū Polo. hereditarie redire & recidere. Si vero filiae superessent hēc debent Ducalis dotis pecunia a Regia Maiestate absolui & prouideri.

¶ Item debet R. M. Marchionē Albertū suos hēredes & omnes Incolas suprascriptarū Terrarū Prussiae in eorū priuilegijs huic transactioni & superioritati Regiae Maiestatis non repugnātibz, conseruare : & alias ab iniqua uiolentiā defendere & manutere.

¶ Item debēt tam Ordinis quā Nobilitatis & Ciuitatū predictarum Terrarū Prussiae Mandatarij Nuncij pro se hēredibusq̃ & successoribz suis cōsentire, & inscribere, quod seipsos hēredesq̃ & successores suos post obitū quatuor predictorū Principū & suorū legitimorū feudī hēredum ad R. M. & Regnū Polon. ac ipsius hēredes debita fidelitate & subiectione uti ad eorū naturālē ac hēreditariū dñm, & nullū aliū tenere debeāt, & uelint. Ita deniq̃ quod Regia Maiestas suprascriptas Terras Prussiae cum aliquo linguā Germanicā callenti, & in eodē Ducatu bene possessionato, qui omnia officia administret, procurare debeat. Et si Maiestas Regia Cōsiliarios suos deputauerit, quod Nobiles & Ciuitates Ecclesiastici & Seculares omniū Ordinum Terrarū Prussiae Duci ex Prussia Iuramentū prestare debeant, quod tunc ex singulis Districtibus duo ex Nobilitate, ac Ciuitatibus nomine aliorū omniū, quemadmodum hic praesentes se inscripserūt, Literis quoq̃ & Sigillis suis huiusmodi concordiam recognoscere debebūt, & quum Principi de Prussia Iuramentū praestabūt, quod tūc medio huiusmodi eorū prestito iuramento, etiam hanc concordiam se seruatueros promittant.

¶ Item quod Princeps de Prussia primū & proximū locum in Cōsilijs, Ter-

filij, Terrarū Comitibz, & publicis cōuentibz, apud R. M. habere debet.

¶ Item quod Princeps ex Prussia heredesq; & successores Principes ex principatu & Terris Prussiae praedictis nihil uendat: uerū si ad hoc ingens urgeret necessitas, debebūt hoc Regiē M. tanq; dño suo hereditario ante unum annū prius denūciare. Quod si Maiestas sua emere nollet, extūc ipse Princeps uendendi habeat potestātē: Regalibz tamē Regiē M. feudi & obsequiorū iuribus saluis. Et prēterea si Dux ipse Prussiae urgente necessitate premereēt, poterit Arces & Oppida sua Vassallis suis locare & impignorare ut eadem Terrae unitae & indiscisse quemadmodum nunc sunt, permaneant.

¶ Item quod ad obsequium attinet, ex quo Terra Prussiae in magnum detrimentū peruenit promisit R. M. Marchioni Alberto sex annorū libertatē se ex gratia daturā. Vbi autē Regia M. & Regnū Pol. a quibzlibet cuiusuis dignitatis aut cōditionis illi fuerit, occasiōe huius transactionis & cōcessiōis feudi impugnareēt: extūc Dux in Prussia cū successoribus in propria persona una cū omnibus suis subditis pro summis uiribus Regiā M. etiā intra hoc sex annorū libertatis spaciū adiuuare & illi cōsulere sit obligatus. Similiter Regia M. & Regnum Poloniae erga Ducem in Prussia & ipsius Terras in hoc casu facere debebit.

¶ Si autē cōtingeret quod Regia M. aut Regnū Pol. extra hunc cōtractum ab infidelibus, & alias urgeretur, & Regia M. Poloniae in propria persona cū omnibus suis subditis in Castra proficiscerēt: tunc Dux in Prussia cum successoribus suis obligatus esse debet Regiā M. cum centum instructis equis, usq; ad terminos Terrarū Prussiae insequi.

¶ Si uero Dux in Prussia a Regia M. ultra fines transire requisitus fuerit, extūc huiusmōi centū eqtes instar aliorū Maiestatis suae equestriū militū Regijs stipendijs militare debebūt. Casu autē quo Regia M. urgenti necessitate plures quā centū equites a Duce in Prussia educi desideraret, quotquot centenariū numerū excederēt, a tempore exitus domiciliorū suorū, Regio stipendio, ut praemissum est, militabūt. Si uero in facultate Ducis ex Prussia nō fuerit plures quā centum equites educendi, non debet propterea ipsum Maiestas Regia ulterius urgere.

¶ Item quod ad iurisdictionē inter Regiā M. & Principē Prussiae attinet, ita obseruandū est, si cōtingat quod R. M. Principē, aut uicissim Princeps ipse R. M. in causis personas utriusq; partis cōcernentibz. conuenire uellet, debet Maiestas Regia Consiliarios suos Marienburgi aut Elbingi collocare, Iuramentisq; quibus suae Maiestati obnoxij sunt absoluerē, & rursus ad iuste iudicandū obligare. Et quicqd tunc a praedictis Cōsiliarijs Regiā M. & Principi pronunciatū & decretum fuerit, ratum esse debbit, & sine contradictione seruari.

¶ Si uero quispiā de sorte seu cōditione Principis Secularis, aut Ecclesiastici status in Prussia supradictū Principē de Prussia super quauis re cōuenire prætenderet, debbit M. Regia sex ex Cōsiliarijs suis & Princeps in Prussia totidē ex suis ad iudiciū, ut praemittitur, obligare, & Iuramentis astringere: & quicqd ipsi aequū esse decreuerit, & pronūciauerint, ei

- ciauerit, ei utraq; Pars acquiescere, et sine ulla tergiuersatione id ratū habere.
- ¶ Si autē aliquis qui de sorte Principū nō fuerit, cōtra Ducem in Prussia quampiā actionē instituere uellet, hoc corā Vassallis Principis facere debet. quos Princeps ipse collocare, & ad iudiciū obligare tenebitur. Si quis autē occasione huiusmodi iudiciorū in casibus Principis personā attingentibus sibi iniuriā factā. aut se grauātū existimaret esse, poterit ad Cōsiliarios (quos R. M. & Dux in Prussia quotānis ad festum S. Francisci, cū id necessitas exigerit Marienburgū mittere debent) prouocare. Qui super ea re cognoscēdi potestātē habere debent. Quod si ibi cognitū fuerit appellationē prouocātis friuolā & illicitā esse debet illa Pars iudicio decem marcas pruthenicales pendere. & Parti aduersę ad refundendū expēsas litis & ad parendū priori sententię obligari.
- ¶ Vbi uero actiōes emergerēt, Incolas Terrarū Prussię (gata esse. & eorundē possēsiōes utrinq; cōtingentes, unusq; in eo iudicio ubi bona seu possēsiōes sitę fuerint, aut Reus domicilium habuerit conueniri, & ad extranea iudicia trahi non debet.
- ¶ Itē neutrius Partis subditi, nec etiā eorū bona, ex q̄ in locis ad quę spectant iusticia obtineri possit, in alienis iudicijs arrestari aut detineri.
- ¶ Item quod deinceps omnes Incolę Terrarū Prussię utriq; (debēt. reciproca uicissitudine in terra & mari sine impedimēto negociationes exercere, ueteribus stratis proficisci, & curribus transire, necnon in priuilegijs suis hoc casu permitti debent.
- ¶ Coeterū fora in Villis cōtra fas & antiquā cōsuetudinē instituta, deinceps ubiq; aboleri, & in Ciuitates ad quas spectāt reponi debebūt.
- ¶ Item quod profundū Balgēn. ad mare recens Haeb & ubicūq; alias profunda id est Ostia maris fuerint, caput Villę, & omnia flumina omnibus Prussię Incolis, ut in ipsis nauigare & transire possint libera sint. Et peregrini Mercatores nec in Königsberg nec Bravmsbergk, Elbingū, Gdanū, aut in ullā aliam Ciuitatē proficisci cogantur, sed debent libere non coacti prout ipsis placuerit uelificare, & nauigare. Attamen sine antiquorum teloneorū & priuilegiorum detrimento.
- ¶ Item nulla telonea, depositiōes uel alia grauamina in Terris Prussię cōtra antiquā cōsuetudinē & priuilegia ab ulla partiū institui debēt. Sed uetera telonea permanere. Si autē ab alterutra partiū a tempore trāsfactionis Regis KAZimiri telonea essent instituta, ea q̄q; hincinde abrogari debent. Si uero successu tēporis cōtingeret quod R. M. & similiter Dux in Prussia ad requisitiōē utriusq; subditorū suorum alicubi noua telonea aut emporia ad utilitatē Terrarū Prussię instituere destinarēt, tunc debet Maiestas Regia Ducē Prussię uocare in locū opportunum, & ambę partes super ea re cōcordandi & trāsigendi potestātē habere. Si etiā aurigę uel nautę huiusmodi telonea pręterierent, non debent eis bona adimi, sed tantum naues currusq; auferri.
- ¶ Coeterū quod ad bona naufragantiū attinet, debet id cū eisdem secundū ueterem introductam consuetudinē, ex quo idem in Zelandia Hollādia et Brabantia cōsuetū est, etiā obseruari, ita tamē quod a nautis nihil plus extorqueat.

Item debet utraq; partiū aduersus alterā nūc et deinceps publicatū īstratarū prædones, fures, & alios Terris perniciē inuementes, ad receptādum & promouendū abstinere. Sed q̄ unius partis professus hostis sit, debet etiā ab altera parte pro eius diffidato hoste & dānificatore cēseri.

Item quæuis partiū potestatē habere debet hostes & noxios suos in bonis alterius partis persequēdi, & in quibus Iudicijs apprehendēt, in illis sisti, & iuxta ipsorum demerita iustificari debent.

Item Dux in Prussia, præterea Elbingē, Gdanē, & Thorunē, omnem monetā cudere abstinēat, ita quod R. M. intra hīc & festū Pen-tecostes sequentis anni diē statuāt se ratiōe huiusmōi monetę clare con-
 ¶ Item quod Dux Prusię omnibus priuilegijs & Iurib. (cordādī, huic cōtractui repugnātib, seu ea sint a Pontificibus Max. Imperato-
 ribus, Principibus, uel Regibus Pol. profecta, nunc & in perpetuū re-nunciare, & ea in manus Regię Maiestatis cōsignare debet. Si aut quic-
 quā in eiusmōi priuilegijs cōtineretur quod huic trāsactioni non repu-
 gnaret, sed Duci Prusię & Terris occasiōe finium, & aliorū Iurium &
 priuilegiorū necessarium esset, debeat Maiestas Regia eiusdem tenoris
 sub Literis & sub Sigillo Maiestatis suę ea denuo concedere.

Item quod Regnū Pol. & Terrę Prusię pro se & eorū successorib, sufficiēter se inscribere debent, quod hanc institutā transactionē, in omnibus suis partibus punctis & articulis fideliter perpetuo & irreuocabiliter seruare, nec unq; cōtrauenire aut agere debeant, aut uelint: hoc puncto singulariter adiuncto, si casus mortis Principū, quos Deus pro suo arbitrio conseruet, se offerret, quod Terrę Prusię Maiestati Re-gię & Regno Polonia, & nulli alteri adherere debent.

Postremo si quisq; cuiusq; dignitatis aut cōditiōis existeret, hūcq; contractū impugnare uellet, debent tres Marchiones, quos hęc cōcordia pariter attingit, una cū Duce de Prussia cū omnibus, quos ad hoc per-mouere poterūt, Regiam Maiestatem iuuare, & super hoc respōdere.

Huic superscriptę christianę cōcordię & unitati Regia Maiestas Polonia, & Dux Prusię in omnibus articulis, clausulis, cōditiōibus, punctis superius expressis Regiā ac Ducalē dignitatē, christianāq; bo-nam fidem perpetuo & fideliter interponē, inuolabiliter pro se & suc-cessiue posteritatis eorū hæredibus successores Reges Polonię & Duces Prusię ratam & firmā habere & obseruare polliciti sunt, ac promite-runt. Pro maiori præfatorū fide & securitate Regia Maiestas similiter Dux Prusię huiusmōi pactū, concordiā, & unionem manu eorū pro-pria subscripserūt, & Sigilla ipsorū nostris adherentia subappendi fe-cerunt, & huiusmōi cōtractus binę literę cōcordatiōis seu unionis sub eodem uerborū tenore cōfectę cuilibet Parti unę præsentatę sunt. Da-tum & actum Cracouię Sabbato in uigilia Palmarū quæ fuit octaua mensis Aprilis. Anno domini. 1525.

Nos itaq; Sigism. Rex Pol. de consilio & consensu Consiliariorum nostrorū Regni Pol. omnes et singulos memoratos articulos ut præmit-titur medio Illustriū Principū prænominatorū Georgij Marchionis Brandebur-

Brandeburgē. & Friderici Ducis Legnice. inter nos, & Illustrē dominum Albertū Marchionē Brandeburgē. Magistrū ac Ordinē eius in Prussia actos cōdictos & cōclusos in omnibus & singulis eorū punctis, clausulis, & cōtinentijs prout iacent, acceptamus, ratificamus, approbamus, laudamus, et cōfirmamus, ipsosq; perpetuū firmitudinis robur obtinere uolumus. Promittē. in uerbo nostro Regio, ac sub fide boni ac legalis & ingenui Principis pro nobis atq; successoribus nostris Regibus Pol. ac Regno, & dominijs nostris, quantū nos et illa cōcernūt, nos omnia suprascripta in praeinsertis Literis atq; articulis cōdictis & cōclusis expressa firmiter & inuiolabiliter obseruare, exequi, & adimplere, neq; illis quoquomodo cōtrauenire de iure uel de facto, directē & indirectē, omni dolo & fraude penitus seclusis. In quorū omniū & singulorum fidem, robur, & testimoniū praemissorū praesentes Literas manu nostra propria subscripsimus, illasq; Sigillo nostro Regio & Consiliariorū nostrorū Sigillis cōmuniri fecimus. Datum Crac. die dñico Palmarū. Anno dñi 1525. Regni uero nostri anno 19. Presentib. &c.

Rex Sigil. Terras Prussiae dat in feudū.

IN NOMINE DOMINI AMEN. Ad perpetuam rei memoriam, Nos SIGISM. Dei gratia Rex Polonie, Magnus Dux Lithuaniae, necnō Terrarū Cracouiae &c. dñs & heres. Vniuersis & singulis praesentibus & futuris harū seriem inspecturis, Manifestū facimus, Quia cum olim multae & graues cōtrouersiae, multaq; & Reipub. christianae pñciosissima bella gesta fuissent inter predecessores nostros Reges Polonie, ac Magistros & Ordinē dictū S. Marię Theutonicorū super proprietate in Terris Prussiae Regibus & Regno Pol. ius suū hereditariū pro uirili tuentibus, Magistris uero ac ordine suis ueris ac legitimis heredibus & dñis parere recusantibus, atq; ijs tantis cōtrouersiis, tātisq; bellis eo res deducta fuisset, ut diuino fauore iusticie Regni nostri opitulante, & pax cōfecta & Magistri ac Ordo totaq; ipsorū ditio in subiectionē & omagiū Regibus & Regno Pol. deuenisset, idq; longissimo tempore tentū & obseruatū esset, Successu uero temporis nouę controuersiae de ipsa proprietate, ac demū bellum inter nos Regnumq; nostrū & Illustrē dñm Albertū Marchionē Brandeburgē. Magistrū generalē ac Ordinē eius suscitātū esset, cū maximo Reip. christianę incōmodo & detrimēto. Proindeq; summi Pōtifices uidelicet LEO decimus ADRIANUS sextus, & modernus CLEMēs septimus, demū Inuictiss. CAROLUS Rom. Imperator & Hispaniae Rex catholicus, Necnō Sereniss. Nepos noster dñs LODOUICUS Hungariae & Bohemiae Rex, ac pleriq; Germanię Principes summo studio apud nos egissent de cōcordia, & pace cōponenda. Quae deniq; cōcordia cū medio Illustriū Principum dñorum GEORGij Marchionis Brandemburgē. in Slesia Rati-borien. lagendorff, in Prussia Stetinen. Pomeranig, Cassubarū, Sclauorum &c. Ducis Principis Rugiae ac Burgrabij Nurembergē. & FRIDERICI Ducis Legnice. & Brigen. & Capitanei inferioris Slesiae tra-

data & cōclusa esset, uenissetq; ad nos ipse Illustris dñs ALBERTVS
 Marchio Brandeburgen. & Magister generalis cū nōnullis membris
 Ordinis & subditis suis plenā & omnimodā facultatē ab Ordine & u-
 niuersis subditis eius habētib; se nobis uti uero & legitimo hāredi, &
 domino suo ac Terrarū omniū Prussiae subijciē. ac easdē Terras sibi
 in feudū dari enixe, & suppliciter, primū eius Cōsiliarij Proceres & sub-
 diti, demū ipse Illustris dñs Albertus Marchio a nobis petiuissent. de-
 clarans se nobis & Reipubli. Regni nostri hoc pacto magis ex usu fieri
 posse, pacemq; firmiorē futurā. Nos rationē habentes inprimis utilita-
 tis ipsius Reipub. christianae, quae in tanta infideliū tempestate, nō nisi
 pace & cōcordia inter se christianorū Principū seruari potest, demum
 obaudire nolētes, ut postulata Sanctiss. domini nostri Papae, Caesareq;
 & catholicae Maiestatis, ac Sereniss. dñi Nepotis nostri domini Lodou-
 ci Hungariae & Bohemiae Regis, aliorūq; Principū christianorū qui ha-
 ctenus omni conatu hanc differentia & bellū sistere & componere inter
 nos studuerūt, ac deniq; gratificari & commodare uolētes dicto Illustri
 Principi domino Alberto Marchioni Brandeburgen. uti Nepoti nostro
 ex sorore charissimo, eiusq; Domui de Onspach annuimus nō grauati
 precibus eius Illustritatis, & subditorū ipsius, illiq; & eius ueris mascu-
 lini generis & legitimis feudi hāredibus ex lumbis eius procedētib;,
 Terras, Ciuitates, Oppida, & Arces infra scriptas in perpetuū, & in di-
 uisum feudū dedimus, & cōcessimus, & ipsum de illis per uexilli nostri
 traditionē inuestiuimus, harūq; serie Literarū damus et cōcedimus: ui-
 delicet Arcem Königsbergk cum tribus Ciuitatibus, item Arces et Op-
 pida Lochstete, Vargen, Girmavv, Pubetten, Rudavv &c. ut in praece-
 dentibus cōcordiae Literis sunt descripta. Cū omnibus & singulis sub-
 ditis, Vassallis, fructibus, dominijs, superioritatib; libertatibus, & iurib;.
 una cū omnibus Arcibus, Ciuitatib; foris, Villis, mansis, Curijs, molen-
 dinis, molendinorū, locis, censibus, uectigalibus, redditibus, teloneis, ser-
 uitijs, feudis Spiritualib; & Secularibus, lacubus, fluminibus, piscatiōi-
 bus, aquis, aquarū decursibus, ferarū lustris, ferarū meatibus, uenatiōi-
 bus, syluis, nemoribus, pascuis, praeterea, actibus etiā, cū omnibus metallis,
 quae modo sunt seu in futuro fieri possunt auro, argento, cupro, stanno,
 plumbo, salinis supra & subtus Terrā, similiter una cū omnibus & sin-
 gulis eminentijs, iuribus, & pertinentijs uniuersis nullis exceptis, sicut
 eiusmōi Terras priores Magistri generales, & idē Ordo habuere, et usq;
 ad praesens nouissimū bellum gestū usu & fructu tenuerūt, in posterū,
 perpetue & hereditarie in cōmune & indiuisum feudum teneñ, habēñ,
 fruendū, utendū, & possidendū. Vbi uero ipse Illustris Albertus Mar-
 chio & Dux in Prussia sine legitimis masculis feudi hāredibus, uel eius
 legitimi masculi feudi hāredes nō relictā prole uirili deficerēt, extūc su-
 pradictae Terrae Ciuitates & Oppida & Arces in omni forma & modo
 quemadmodū eas supradictas Illustris Albertus Marchio habuit, ad Il-
 lustrem Principē dñm GEORGIUM Marchionē Brandeburgen. & ipsius
 legitimos sexus masculini feudi hāredes uenire, & deuolui debēt. Si ue-
 ro etiam

ro etiam Marchio Georgius sine legitimis feudi heredibus masculis uel eius hæredes post eius obitum sine legitimis masculi generis legitimis feudi heredibus ex humanis cōcederent. dictæ Terræ, Ciuitates, Oppida, & Arces ad Illustrē Principē dñm KAZimirū & eius masculos feudi hæredes deriuari ac deuolui debent. Si autē prædictus Marchio Kazimir sine prole mascula feudi herede decederet, aut eius feudi hæredes post ipsius mortē liberos masculos feudi hæredes post se nō relinquerēt: tūc nominatę Terrę, Ciuitates, Oppida, et Arces in Prussia ad Illustrē Principem dñm IOHannē Marchionē Brandeburgē. & eius ueros legitimos masculini generis feudi hæredes deuolui debēt, ita quod dictę Terrę, Ciuitates, Oppida, & Arces ubi diuina ordinatiōe huiusmodi casus futuris temporibus accideret, de fratre in fratrē prædictos & eorū legitimos feudi hæredes masculos cedant, & deuoluāt, sine nostro heredūq; & successorū nostrorū Regum ac Regni nostri Polonię impedimento. Ita tamē cū, & quotiens se obtulerit eiusmodi casus deuolutiōis de uno in alterum, prædictos fratres & eorū legitimos feudi hæredis masculos debebunt illi, & quisq; eorū debeat nobis & successoribus nostris Regibus ac Regno Pol. infra tempus debitū ac legitimū debitā subiectionem, & feudi obligationē, ac omagiū præstare. Quod si prædicti quatuor fratres de domo Onspach diuina uoluntate sic disponēte sine mascula prole feudi hæredē legitima ex lumbis eorū ordine superscripto procedente, aut eorū huiusmodi proles similiter sine masculo feudi hæredē legitimo ex lumbis eorū procedente decederet, Tunc omnes & singulę Terrę, Ciuitates, Oppida, bona, & Arces superscriptę ad nos, et successores nostros REGES & REG Num Polonię sine omni impedimento ac contradictione deuolui ac redire debent.

¶ Debeat item ipse Illustris dñs Albertus Marchio & Dux in Prussia eiusq; prænominati successores & feudi hæredes pro hac nostra in se beneficentia nobis & Regno nostro tale obsequiū præstare, quod ubi ratione huius cōcordiæ & concessiōis feudi a quocūq; cuiusuis eminētię & conditiōis Principe seu potētatu impeteremur, aut successores nostri impeterent, tenebitur ipse Illustris dñs Albertus Marchio aut eius prædicti successores Duces in Prussia in propria persona nobis & Regno nostro ubiq; una cum omnibus suis subditis, & pro summis uiribus suis adesse. Quod uicissī nos & successores nostri Reges ac Regnū Polonię in eodem casu facere debebimus & debebunt.

¶ Vbi autē contingeret quod nos uel successores nostri Reges & Regnum Pol altera quauis ex causa tam ab infidelibus quā ab quocumq; alio hoste impeteretur, & ipsi in persona propria ad bellū cum subditis nostris proficisceremur, aut successores nostri proficiscerent, debeat Illustris dñs Albertus Marchio & Dux in Prussia aut eius prænominati successores Duces in Prussia nobiscū cum centum equitibus armatis proficisci, & intra limites Terrarū Prusię nobis seruire. Quod si educere extra terminos Prusię illum aut eius successores nos & successores nostri uellemus, extūc ad eosdē centum equites stipendiū tale præbere,

quale dari alijs nostris mercenarijs equitibus est solitū. tenebimur Vbi uero nos uel successores nostri uellemus ipsum dominū Albertū Marchionē aut eius nominatos posteros nobis & successoribus nostris maiori comitatu seruire, debemus nos & successores nostri hijs omnibus militibus quos ultra centum predictos cōducere posset, mox post egressum a domibus ipsorū stipendiū, quod nostris militibus dabitur, illis, quā diu seruerint, persolvere. Si autē plures quā centū prædictos equites ipse Illustris dominus Albertus Marchio aut eius successores Duces in Prussia educere nō possent, non debemus nos aut successores nostri ab illo & eius posteris Ducibus in Prussia plura exigere.

¶ Præterea nō debet ipse Illustris dñs Albertus Marchio et eius nominati feudi hæredes successores Duces in Prussia, quicūq; ex Terris, Ciuitatibus, Oppidis, Arcibus, & bonis prædictis uendere. Verū si ad hoc illum & eius successores ingens urgeret necessitas, tenebit nobis & successoribus nostris tanq; dominijs suis hereditarijs ante omnia denunciare. Quod si nos ipsi emere nō curauerimus, aut hæredes & successores nostri nō curauerint, in hoc casu ipse dñs Albertus Marchio & Dux in Prussia aut eius legitimi feudi hæredes seu successores cuiuscūq; uoluerit uel potuerint, liberā uendendi habebunt facultatē. Regalibus tamē nostris feudi & obsequiorum luribus semper saluis remanentibus.

¶ Poterit etiā ipse dñs Dux in Prussia & eius feudi hæredes ubi eos necessitas urgens premeret, ex bonis suis prædictis quantū opus foret impignorare suis duntaxat subditis & Vassallis, ut eadē bona unita & indiuisa permaneant. Quæ etiā omnia & singula superscripta & quæcumq; alia quæ Vassallus & feudalus Princeps erga suum naturalē dominū hereditariū & superiorē dñm præstare ac obseruare tenetur, debet ipse Illustris dñs Albertus Marchio & Dux in Prussia ac eius feudi hæredes legitimi successores firmiter & inuiolabiliter adimplere. Nosq; uicissim illum & successores eius omni gratia & fauore Regio completi, ac illos in luribus & immunitatibus ipsorū cōseruare pro nobis & successoribus nostris Regibus & Regno Polonię pollicemur. In quorū omnium & singulorū fidem & testimoniū Sigillū nostrum præsentib. est appensum. Datū Cracou. feria secūda post dominicā Palmarū proxima. Anno dñi 1525. Regni uero nostri anno 19. Præsentib. &c.

Rex dabit Alb. Duci Prus. 4000. floren.

SI Gismundus &c. Significamus tenore præsentium uniuersis. (Rineñ. Quia cū diuino fauore Illustris Princeps dñs Albertus Marchio Brandeburgē, ac in Prussia Stetineñ. Pomeranię, Cassubarū, Sclauorū &c. Dux, Burgrabijs Nurembergē, & Princeps Rugię, Nepos noster charissimus, post controuersiā ad quā nobiscū deuenerat, tandē ad nos ueniens medio Illustriū Principū dñorum Georgij Marchiōis fratris germani ac Friderici Ducis Legniceñ. sororijs sui, se nobis reconciliauerit, magnaq; ac euidentia testimonia & indicia de sua erga nos fide ac propensiōe exhibuerit, uolentes eius Illustritatē in Terris Prusię quas illi in feudum

in feudū dedimus, & quę bellica seuicia magnū detrimentū sunt pāsse, releuare, ac illū nobis & Regno nostro maiori beneficentia deuincere, dandum & donandū illi duximus annuū stipendiū, quatuor milliū florēnorū Rynensium in auro, uel pro singulis aureis xxviij. grossos integros monetę & numeri Regni nostri pręsentis, harūq; serie Literarū dāmus, donamus, & assignamus, ad terminos uitę Illustris suę per nos & successores nostros quotannis soluē. ita uidelicet quod primā ratā anni huius soluere debebimus ad festū S. Michaelis proxime futurum, alterā uero ratam ad festa Paschę anni dñi 1527. & deinceps singulis annis sequentibus ad festa Paschę dictā summam quatuor milliū flor. Rynensium soluere nos & successores nostros Reges Polon. submisimus, & pręsentibus submittimus, ac obligamus, promittē. in uerbo nostro Regio pro nobis & successoribus nostris Regibus Pol. quod eā donationem & firmam habebimus, et illi semper quo ad sua Illustritas uiixerit satisfaciemus, & successores nostri Reges Poloniae satisfaciēt. In cuius rei testimoniū Sigillū nostrū est pręsentib. appensum. Datū Crac. feria iij. post dñicā Palm. quę fuit xij. Aprilis 1525. Regni nostri 19.

Priuilegium Duci Prussię datum.

IN NOMINE DOMINI AMEN. Ad perpetuam rei memoriam, Nos SIGISM. Dei gratia Rex Pol. Magnus Dux Lithuaniae, necnō Terrarū Cracouię, Sandomirię, Siradię, Lācicię, Cuiouię, Rursię, totius Prussię, Culmenē, Elbingenē, Pomeranię &c. dñs & hęres, Manifestū facimus tenore pręsentii. Quia licet quasdā Terras nostras hęreditarias in Prussia Illustri Principi dño ALBERTO domino Marchioni Brandenburgenē. & Duci in Prussia &c. iure feudali cōcessimus, in earūq; possessionē illū per Cōsiliarios nostros induci fecimus, & eius cōcessiōis, ac articulorū, et conditionū inter nos transactarum illi sufficiētes nostras Literas dedimus, in quibus pręter alia etiā, immunitates illi a nobis cōcessę sunt descriptę, tamē cum cōtractus cū illo per nos factus uelit, ut si quidpiā in priuilegijs illis cōtineretur quę nobis restituit, & quibus renūciauit, quod huic ipsi cōtractui & transactioni non repugnaret, sed quod ipsi Duci ex Prussia & Terris eius occasione finium et aliorū lurium & priuilegiarū necessariū esset, quod id nos sub Literis & Sigillo nostro denuo cōcedamus: Ideo nōnullas infrascriptas prorogatiuas & immunitates prioribus Literis cōtentas eius Illustritati renouandas, addendas, & denuo cōcedendas duximus, & tenore pręsentii cōcedimus, ita sane, ut ipse Dux Albertus similiter & hęres eius Terrā concessam ab omni exactione & seruitio, exceptis his quę nominatim in cōtractu cōcordię expressa sunt, liberam teneat ac immunitatem, & coram nullo alio, si ratione ipsius Terrę impeteretur, quā coram nobis, aut successoribus nostris Regibus Poloniae respondere teneatur, atq; ut liceat eidem una & hęredibus suis per totam Terrā nunc concessam, ad commodū suum passagia & telonea ordinare, secundū contractus pręscriptum, Nundinas & fora statuere, monetam cudere pro contractus for-

tractus formula. Taliā & alia iura taxare, directuras per terrā in fluminibus, & in mari sicut utile uisum fuerit, stabilire. Denicq; Iurisdictionē potestatēq; illā habeat & exerceat in Terris suis, quam aliquis Princeps Regni nostri melius habere dinoscitur in Terra quā habet. Quatenus aut in ita cōcordiā, & contractui, nō aduersetur, ut bonos usus & consuetudines ponat, assisias faciat, & statuta qbus omnes eius subditi pace tranquila gaudeāt, & utant. Postremo concedendā etiā duximus & cōcedimus tenore presentīū eius Illustritati atq; Nobilibus suis omnibus libertatē ducendi & transuehendi per Regnū & dominia nostra, terra uel aqua, omnes & singulas res quacūq; ad usum & necessitatē propriam eius Illustritatis atq; eorundū Nobiliū, non aut ad mercaturā exercendam, opportuna & necessaria fore uidebunt. & his pariter omnibus qui ex alienis prouincijs cōmigrare uellent, in Terrā & ditiōes eius Illustritatis, Equestris duntaxat cōditionis seu Nobilibus, liberā damus res omnes illorū proprias secū transferendi per Regnū & dominia nostra, absq; solutiōe cuiuslibet telonei, & citra ullum impedimentū, facultatem, & prærogatiuā. In cuius rei testimoniū Sigillū nostrum est presentibus appensum. Actum & datū in Ciuitate nostra Marienburgen. sabbato proximo ante festum S. Trinitatis. Anno dñi 1526 Regni uero nostri anno xx. ut supra in Literis feudalib. Ducis Pomeraniæ.

Nobilitas cū Ciuitatib. appbāt cōcor-

Nos infra scripti Erhardus electus Pomesaniēn. Fridericus dñs (diam. de Heydek ordinis Theutonicorū in Prussia, Henricus de Kittlicz, Georgius de Kymheim nomine Nobiliū: Nicolaus Richan Magister Ciuium Ciuitatis antiquæ, Crispinus Schenbergk Consul in Kuribhoff nomine maiorū & minorū Ciuitatū in Prussia: palam facimus & recognoscimus, Quia cū retroacto tēpore multa grauiāq; bella inter Sereniss. Polon. Reges, & Inclytos Theutonici ordinis Magistros magnos, tantis odijs inueteratisq; dissidijs in utriusq; populi et Polonici et Pruthenici calamitatē gesta sint, ut parū haftenus profuerint contractus & pacis foedera Summorū Pontificū, Imperatorū, Regumq; auctoritate semper interposita. Cuius mali origo hinc dimanauit, Quod Prussiæ Terra (nam de eius propinquitate tātopere pugnatū est) rectore hæreditario caruit, cum hinc Reges Polo, illinc magni Magistri & militaris Ordo Ius suū prætenderēt, mallentq; armis quā pia christianaq; cōcordia negociū transigere. Proindeq; peruenit eorū malorū nō parua portio ad nostrā usq; etatē. Siqdem paucis ab hinc annis oborto iterū ea de re bello, cōcurrentibusq; infestis signis Sereniss. Rege Sigismūdo, & Illustriss. Príncipe Alberto magno Magistro: quāta uastitate utraq; Terra affecta sit, ostendunt ipsę ruinæ & calamitas miserorū. Sunt uastati agri, abducti Coloni, effusus sanguis christianus, uim passæ mulieres, stupratæ uirgines, prophanatæ sacre gdes: præterea alia scelera & bellorum incōmoda perpetrata. quæ etiā audire, ne dum fieri in populo christiano mens horret, Cuius belli immanitate moti, & miserorū fortunā miserti, Sum-

Origo Pruthenici
belli.

misertus, Summus Pontifex, sacratissima Cæsarea Maiestas, Sereniss. Hūgaria Bohemiae Rex ad Inducias quadriennales utraq; partē pñs rationibus flexerūt, eo proposito, ut quadriennio illo Induciarū ueterē discordiā omnino tollerent, & pacē firmam inter nos finitimas gentes cōponerent. Erat spes bona nobis fore, ut aliquādo cōcordia pro discordia ueniret. Coeterū cū christianus orbis undiq; bellorū tumultu uarijsq; perturbatiōibus uexaret, factū est, ut tam piū consiliū tantorū rectorū Rerumpub. de cōcordia statuenda impediret, quādo quidē quadriennium Induciarū irritū abiit, ut eius sine pro pace bellum uideret renasci, quod sane ita erat in manifesto, ut aut ipsum noua cū calamitate christianorū fuisset suscipiendū, aut in contractū Thorunēsem cui titulus est perpetuæ pacis cōiurandū. Quando igit uersaremur inter duo eiusmodi pericula, ut aut arma patriæ nostræ intolerāda deinceps foret capessenda, aut necesse esset cōsentire in concordia & predictū cōtractum perpetuæ pacis, nec in aliā partē se flecti permetteret Sereniss. Rex Pol. & inclytum eius Regnū: Respexit Deus propicijs oculis in pias preces calamitate afflictī populi, deditq; ex improviso pios ac prudentes pacis per aliū modū procuratores illustrijs. Principes & dominos dñm GEORGium Marchionē Brandeburgē. &c. & dñm FRIDERICū Ducem Legniceñ. &c. quos uetus discordia & periculū redeūtis belli nō minus mouit, quā si eorū res ageret: quū sint utriq; Partiū sanguine & affinitate cōiunctissimi. Hi diuina inspiratiōe inuenerūt Articulos trāfactionis & pacis cum iustos, tū christianos. Qui si bona fide custodiant, nō erit amplius timor de periculo renascituri belli.

Inprimis aut sua prouidentia curarūt quo restringeret fons unde haftenus tot mala fluxerūt, scilicet, ut habeat Terra Prussie Principē hereditariū, qui iustis de causis superiorē recognoscat Sereniss. Regē Pol. & inclytum eius Regnū. Quando qdem certis iam indicijs & argumētis haud fallacibus iam tandē euidēter cognouimus, fundū & solū Terræ Prussiae intra fines, limites, & circulo ditiōis inclyti Regni Poloniae cōtineri, & cōcludi. Quādo aut nihil potius esse debet christianis pectoribus, quā cum omnibus, si fieri possit, inprimis uero cum uicinis in pace & trāquilītate uiuere, quā nobis Magister noster Christus et eius discipuli tanta cura & studio cōmendarūt: Volentes accurrimus ad per tam pios Principes oblatas pacis conditiōes, qua haftenus indigni uisi sumus, & nūc diuina cōmiseratione donamur: idq; eo libētius fecimus, quod nos ad eandē transactionē amplectendā clarissimus uir dñs Iohānes Statilius Prepositus Vesprimiē. Secretarius & Orator domini Lodouici Regis Hungarie & Bohemiae Regis dñi nostri gratiosissimi adhortabat duplici nomīne, tū quod ad percutiendū foedus pacis missus esset, tum quod propositi articuli transactionis iusti ac christiani a prefato Sereniss. Rege iudicarent, qui ceu alter summorū arbitrorū cōcordie statuendæ in quadriennalib. Inducijs nihil æque ad se pertinere affirmauit, quam, uel in ipsis Inducijs, uel post finem earum inter Principes utrinq; sibi cōiunctissimos et populos uicinos pacē procurare. Ideo cō-

consensimus & consentimus in transactione & concordia inter Sereniss. dominum Sigism. Regem & inclitum Regnum Polo. ex una, & Illustrissimū Principē dñm Albertū Marchionē Brandeburgē. & c. heredes & successores ex altera partibus, super feudo, iuribus, & proprietate predictae Terrae Prussiae, ac alijs punctis articulisq; per praefatos Illustriss. Principes dñm Georgiū Marchionē & c. & Fridericū Ducē Legnicē pacis mediatores anno 1525. die nona Aprilis Cracouie ad nostrā petitionē & placitū conceptā, & confectā, ipsamq; in omnibus punctis & articulis, perinde ac si inserta hic esset, nostro, constituentium, heredū, & successorū nomine laudamus, approbamus, & cū magna hilaritate animiq; gratitudine suscipimus & amplectimur, pro nobis, praefatis constituentibus, heredibus, & successoribus nostris, syncera & christiana fide, & sub honore nostro, necnō iurisiurandi sacramēto firmiter & cōstanter promittentes, & efficaciter nos obligātes, quod eandē concordia transactioneq; ut praefertur, in omnibus & singulis articulis & cōditionibus fideliter & irreuocabiliter sine fraude & dolo ratam & gratā habere, & p̄p̄uo obseruare, nec unq; per nos, aut submissas personas, quouis praetextu siue colore, publice uel occulte ipsi cōtrauenire uolumus, nec debemus. Renunciantes praeterea omnibus & singulis iuribus, & priuilegijs, & exceptiōibus quibus eandē concordia impugnare, & infringere possemus. Porro si Illustriss. Princeps dñs Albertus Marchio Brandeburgē. & c. in Prussia Princeps & c. quē de uolūtate praefati Sereniss. Regis Polo. Sigismūdi in hereditariū dñm suscepimus, & praesentibus suscipimus, Necnō Illustritatis suae ueri & legitimi feudi heredes masculi, & subinde Illustrissimi Principes dñi GEORGius, KAZimirus, IOHANNes una cum omnibus suis legitimis feudi haeredibus euita migrauerūt, & praefata Terra Prussiae ipsis in feudū cōcessa, iuxta Inscriptionē predictae transactionis ad Serenissimos Reges & Regnū Pol. deuoluta fuerit: quod nos Sereniss. Regibus eisdē, & Regno Polon. cui nos unanimiter sponte & ex certa scientia una cū praedicto Principe nostro anteq; superiori dño subiecimus, & exnūc subijcimus, nec cuiq; alteri adhaerebim⁹, obediemus, & subiecti erimus. Sed eosdē Sereniss. Reges, & inclitū Regnum, pro dominis nostris quo ad utile & directū dominiū, merum & mixtū imperiū, in perpetua subiectiōe profitebimur, & recognoscemus. Saluis tamē semper manentibus omnibus & singulis transactionis articulis quibus in hoc casu Terrae Prussiae cautū est. In quorū omniū fidem & robur nos suprascripti Oratores nomine constituentium, & nostro, has Literas Sigillorū nostrorū appensiōe muniuimus. Datū Cracouie die ix. Aprilis quē erat dñica Palmarū. Anno domini 1525.

Sigismund. I. Iohanni Dantisco apud Rom. Pontif. Oratori de pacificatione Prussiae.

Cum Inducia cum Magistro Prussiae expiraret, ageretq; cum Sūmus Pontifex, cum Caesarea M. Serenissimusq; dominus Rex Hungariae Nepos noster apud nos de Inducijs prorogandis: ad quas subditi nostri cōsentire nequaq; uoluerunt, iudicantes eas bello futuras nocibiliores Proindeq; nos ad prosequendā rem nostram armis

stram armis institueremus: venit ad nos id sentiens ipse Magister cum Illustribus Marchione Georgio & Frederico Duce Legniceñ. transigitq; nobiscū corā de tota cōtrouersia: præsfito nobis debito suo, & datis illi per nos in feudum Terris, quas prius ante bellum nouissimum possedit.

De religione vero nihil inter nos est actum, tum quia interesse nostra non videbatur, tum quod etiā Ordinis institutores nō fuerimus, tum vero quod fere in tota ditione Ordinis prorsus de tota religiōe catholica sit actum, & deploratū. Proindeq; abusi sumus ea conditione deprauatū temporis, in rem pacis cum res aliter transigi nullo pacto potuit.

Proinde si qui isthic hos actus nostros in re Pruthenica suggilari vellent, habes quo innocentia nostra tueri possis. Nam nos Ordinis curatores nō sumus, sed hereditariū lus nostrum duntaxat semper exegimus: Religio catholica nobis semper cordi fuit, pro qua nequaquā dubitamus vel sanguinē nostrum pro-

fundere, tantum abest, vt illi nostra opera vel consensu quicquid esset per hanc transactionem detractum.

Constitutiones Militarē & Ciuile ordinem totamq; Prussiam concernen.

SIGISMUNDVS Dei gratia Rex Poloniae, Magnus Dux &c. Significamus tenore praesentium quibus expedit uniuersis, Quia consulerent volentes multiplicibus erroribus & abusibus, qui cum in diuinis tum etiam humanis rebus inoleuerant in Terris & Ciuitatibus nostris Prussiae, uenimus huc ad easdem Terras omnibus alijs negocijs nostris intermissis, & auspice domino Deo recte omnia quae reformatione indigebant confecimus. Praeterea etiam ad futurum deinceps bonum regimen constitutiones & ordinationem opportunam in ipsis Terris relinquere operę precium esse duximus. Proindeq; de consilio & consensu omnium Consiliariorum & Nunciorum communitatis tam Militaris quam etiam Ciuilis ordinis infra scriptas constitutiones edidimus & promulgauimus.

¶ In primis quisque Palatinus habeat apud se exemplum seu copiam priuilegij Terrarum Prussiae, & illud unicuique petenti ostendet, & coram eo legi faciet, quod nos manuteneat & secundum ipsius tenorem Dignitates Officia & Capitaneatus solis indigenis conferre dignabimur.

Palatini Terrarum Prussiae
et habeant.

¶ Coeterum cum lus Culmen, quo potissimum Prussia utitur, scripturis saltē authenticis nusquam reperiatur esse sancitum, multaq; propterea orientur incommoda: Venerabiles & Egregios deuote nobis dilectos Tidemannum Gise Custodem & Canonicum Varmien. Mathiam Slevvniczki Canonicum Gneznen. Achatiū Frenut Canonicum Varmien. Franciscum Soldauv, & Philipum Holkner designauimus, ut hoc anno ad Kalendas Octobres Marienburgi conueniant, & eiusmodi lus cum eius constitutionibus passim colligant diligenter, conscribantq; ut deinde typis excussum et euulgatum ad omnium noticiam perueniat, firmiterq; a cunctis obseruet.

Lus Culmense
conscribatur.

¶ Iudicia autem Terrestria in singulis Palatinatibus quotannis bis seruentur, ita ut in Palatinatu Culm. primum Iudicium feria tertia post dominicam Quasi modo geniti. Secundum autem feria tertia post Lamperti celebretur. In alijs autem Palatinatibus iuxta ueterem consuetudinem celebretur. ex quibus quidem Iudicijs Terrestribus Appellationes ordinarie fiant ad Con-

Iudicia Terrestria
quando celebrari debent.

Gradus Appellati-
onum.

Pœna contra temere
litigantes.

Causæ a Palati-
ni iudicari debent,
nec ne.

Palatini & Capitane-
i iudicij Terrestri-
bus subint.

Notarius Terres-
tris sit.

Commissarii in quib-
us causis a Rege
dari possunt.

Conuentus publici
quando celebrari de-
beant.

Ad Conuentus ex
omnibus iudicijs ap-
pelleantur.

uentus generales Terrarū Prussiae. A Cōuentibus autē generalib. ad Re-
gium tribunal nostrū, donec alterutra partiū conformes sententias ob-

¶ Vt autē friuolę & temerarię Appellatiōes nō nihil cohi- (tinuerit,
beantur, quisquis a Iudicio Terrestri ad Conuentū generalē appellaue-
rit, tres Marcas in Iudiciū reponat. Si uero a Conuētū generali ad nos
appellatū fuerit, sex Marcæ deponant. & si appellans corā Iudice appel-
lato succubuerit, in usum publicū Iudicij in q̄ erant repositę cedāt, alio-
¶ Nec Palatini iudicent Causas ad Ius Ter- (quin parti restituant.

restre spectantes, nisi de consensu Partiū, & prouocātes ad Iudiciū Ter-
restre remittāt, exceptis causis leuioribus quæ uidelicet ualorē decē Mar-
carū non excedant. Hæc q̄dem sine strepitu Iudicij de simplici & plano
ab eis cōponi possunt. In causis autē sanguinis & de facto recenti depre-
hensis in dilatā iusticiā ministrent: nec partes cōtendentes ad cōponen-
dum amice inter se controuersiā cogant, nec exigant ullas pœnas nisi p̄
Iudicium decretas. Quarū pœnarum tertia pars Iudicio Terrestri, re-
liquæ duæ partes Palatino Loci cedant.

¶ Palatini & Capitanei citati tam in Iudicio Terrestri, quā Conuē-
tuum publicorū respondere sunt obligati, exceptis actiōibus super bo-
nis nostris Regalibus emergentibus. Capitanei autē iuxta continentiam
priuilegij Terrarū Prussiae sint indigenæ possessionati, ratiōe quarum
possessionum suarum sint Iudicio Terrestri subiecti.

¶ Statuimus præterea ut cōmunibus Consiliariorū uotis Notarius
Terrestris Nobilis possessionatus linguas necessarias calens, & alias, ad
hoc Officiū eligatur, qui cū iuratus fuerit, exclusis tam Ecclesiasticorū
Prælatorū quā Ciuitatū ac aliorū, Notarius solus secretorū consilijs &
Conuentuū publicorū Iudicijs intersit. Literas & Acta Iudicialia dili-
gent cōscribat, ac Iura Partiū in Iudicio producta fidelit̄ custodiat.

¶ Vt autē temerarię lites amputent, Cōmissarios siue Iudices delega-
tos nō deputabimus in causis ad Iudiciū Terrestre spectantibus, & min-
in eo iā pendētibus, nisi per appellationē ordinariā de qua sup̄ius dictū
est a sententia definitiua seu interlocutoria iam lata ad tribunal nostrū
deuolutæ fuerint, exceptis causis limitū, bonorū nostrorū Regaliū: nec
Iudices delegatos seu Cōmissarios a quibus semel appellatū est, in eadē
causa denuo deputabimus, aut causam ad illos remitemus. Non enim
uerisimile aut honestū uidebatur, quod Iudex pristinam suam sententiā
am retractet, aut aliter iudicet, quam antea iudicauerat.

¶ Conuentus autē publici seu generales iuxta proximā ordinationem
nostrā in Prussia quotānis bis celebrent. Verno uidelicet tēpore Dirsa-
uiæ ad diē S. Stanislai: Tēpore autē autumnī in Grandentz ad diē S.
Michaelis. Conuentus autē peculiarit̄ per nos instituendus locū & diē ex

¶ Ad prædictos Conuentus omnes causæ tā (nostro arbitrio sortiet̄.
ex Ciuitatib. quā Iudicijs Terrestribus per appellationē deuoluant, &
etiā sine speciali cōmissione nostra iudicent. Deinde uero & non antea
ad supremū tribunal nostrū remittant̄ parte prouocante: cui ad prose-
quendū appellationē a Iudicibus legitimis terminus præfigatur. Quam
appellati.

appellationē si intra unius anni spaciū non prosequerēt, prior sentētia iuxta Iuris cōmunis dispositionē in rem transeat iudicatā, & executiōi

¶ Ante Conuētum uero publicū per nos & successores (demandet. nostros singulariter instituendū, in singulis Palatinatib. Culmen. uidelicet, Mariemburgeñ. & Pomeraniā, fiat Nobilitatis Conuētio particularis, quā secundū morem antiquū Palatini ex singulis Districtib. Palatinatus sui ad aliquē locum cōuenientē Literis suis conuocent: ut Nuncij ad huiusmōi Conuentū mittendi eligant. Qui aut uocatus nō cōparuerit, poenā duarū Marcarū pendet. Cuius medietas Palatino ei9 loci, altera uero medietas ærario publico proueniat.

Ante Conuentū generalem Nobilitatis cōuentiones fiant.

¶ At cū frustra sententiæ ferant nisi legitime executiōi demandent, uolumus & irrefragabili constitutiōe sanctimus, ut deinceps unusquisque cuiusuis cōditiōis uel eminentiæ fuerit rei iudicatæ sine omni contradic-tiōe cū effectu pareat, & obsequat. Alioqui locorū Palatini nullo alio a nobis mādato expectato, legitimā executionē faciāt: adiuncto sibi ubi causæ conditio postulauerit, Capitaneo & Nobilibus illius Districtus: aut etiā si necessitas exegerit, omnibus & singulis nostris Vassallis seu Nobilibus illius Palatinatus, quos ad assisistendū illi sub Iurisiurādi debito & amissiōe feudorū obligatos esse decernimus. Si uero maiori potentia sit opus, negociū ad nos referri uolumus: ut oportunis ratiōibus rebus prouideamus. PALATINOS similiter ad huiusmōi executiōes faciendās, iusticiāq; oppressis administrandā, Iurisiurandū nobis præstitum adigat. Quos etiā si remissiores fuerit, quinquaginta florenorū Hungarical. poena plecti uolumus. Cuius mulctæ medietas Parti cui iusticia denegata est. Altera uero medietas ærario publico Terrarū Prussiae cedat. Vbi aut quis executiōi uiolenter resistere cōuictus fuerit, poena bāni, siue proscrip-tiōis ac bonorū confiscatiōe puniatur, ex quibus bonis Parti læsæ primū fiat satis, Quod reliquum fuerit fisco applicetur.

Que formula Palatinus rem iudicatam exequi debet.

¶ Statuimus præterea ut nullus Capitaneus, Nobilis, Ciuis, aut quis alius cuiuscūq; conditiōis existat: personis, Castris, domibus, aut possessionibus alicuius ullā uiolentiā inferre: incurssiōes facere: in publicis stratis insidias ponere præsumat. Alioquin super his conuictus, iuxta antiquum plebiscitum Terræ Culmen. capitali poena puniatur.

Violentiæ conuictus capitali poena mulctetur.

¶ At cum aliq; Nobilis decreto publici Conuētus, Iudicio Palatinorum, aut Terrestris capitur: sub certis poenis in potestatē aut carcerē Ciuilem non tradatur: sed in manus Palatinorū. Si quis aut in Ciuitate, ubi nulla arx est, capiatur: & autoritate Conuērus, Palatinorū, Iudicij in carcerē Ciuilem conijcitur: in potestate eorundē, & non Ciuitatis permaneat, fideiussoria tamē cautiōe a carcere huiusmōi liberetur, nisi causa fuerit criminalis, Alioqn sub poena uiginti florenorū Hungarical. quorū medietas Palatino, altera Parti læsæ cedat, absq; ulla remissiōe persoluen. Nobiles & eorū subditi autoritate seu potestate Ciuili nō capiānt, detineāntur, aut arestantur: nec uicissī Nobiles autoritate propria capiant aut detineāt Ciues, aut eorum subditos. sed unusquisque coram Iudicio suo ordinario conueniatur, & iusticiam requirat.

Nobilis captus Palatino tradatur.

Que poena est, si quis Nobilem eiusve subditum aut Ciuem conijciat.

Libera sit navigatio.

Præterea ne in fluminibus Prussiae præsertim nauigabilibus, & itē Fehres, Bree, & Bda, ac etiā Redæ in Districtu Puckkouien. obstacula fiant: ut tam piscibus quā nauibus & lignis liber transitus permittatur: nisi quis speciale priuilegium super hoc habuerit.

Qui in lacubus Regijs piscari possunt.

Nobiles aut qui habent priuilegiū piscandi in lacubus nostris Regijs, & testibus fidedignis probare possunt se fuisse in possessiōe piscandi: & quorū uel limites aut ager stagnis nostris Regijs adiacet, his quidem piscatio permitti debet, sed paruis retibus dūtaxat ad usum & mēsam corū propriā: non aut ad uendendū. Ea tamē conditiōe, ut retia Castren. primos in hyeme habeant tractus, & quod tēpore quādo pisces q Germanice Bressen. Polonice uero Kleszcz uocantur semen aut foetum emittunt, nulli liberū sit in lacubus nostris Regijs piscari: ne huiusmodi piscium foetura in augmentando impediatur.

spirituales ne Terrestria bona acquirāt.

Præterea ut Ecclesiastici bona Terrestria Ecclesijs adscribenda, & approprianda, siue incorporāda absq; speciali consensu nostro a modo non nisi a suis Vassallis emant, nec obsequia nobis ex ipsis debita intereant. pro se uero priuatī illa emere possunt, quę si in uita sua nō alienauerint, aut cuipiā nō donauerint, ad corū propinquos & cōsanguineos de-

Ciues & Plebei bona Terrestria ne emant alioquin miluet qui illa prius acquisiuit.

Similiter, ne Ciuis aut ignobilis quispiā bona Terrestria (uoluāt. emat. Si uero iam empta possideat, nō per cōducticias personas sed proprias seruitia seu obsequia debita ad bellicam expeditionem de ipsis sub eorundem amissione præstet.

Ubi & quomodo aliiquis uenationē exercere debet.

Nec omnino liceat a modo Rusticis feras in nemoribus uenari, nec laqueos in syluis, & agris ponere: canes aut retia uenatoria habere. alioqui in potestate dñorum sit Bombardas, canes, & retia huiusmodi auferre: & pro qualitate excessus mandatū præuaricātes in decē Marcis pecdomino fundi applicandis, toties q̄ties, punire. exceptis fossis pro luporum captura, quas tamē sine præiudicio cuiusuis quilibet cū consensu dñorum suorū habere potest. Simili modo, nec Palatini, Capitanei, aut Nobiles alter in alterius fundo absq; uoluntate dñi fundi uenari: nec in syluis feras domare, aut cecurire debet. quod Klopfen uocāt sub amissione retium, equorū, & curruū. Bōbardis aut nemo omnino nec in proprijs, nec alienis syluis sub poena centū floren. Hungarical. irremissibiliter soluendorum a modo utatur. Cuius multæ medietas nobis, altera ærario publico Terrarum Prussiae proueniat.

Consiliarij res uendibiles æstiment.

Volumus itē, ut in Conuētū generali proximo per uniuerfos Cōsiliarios harū Terrarū omniū rerum uendibiliū æstimatio, & iusti precij cōstitutio fiat: utq; diligentior respectus ad mensuras, & omnia pōdera habeatur: ut dolus ac deceptiones maliciæ uitari possint.

Fines Prouinciæ prædonibus purgentur.

Item ut Palatini & Capitanei diligenter fines Terrarū obseruent, ne prædones & grassatores ingrediēdo & egrediēdo impune grassent.

Plebs exarmata incedat.

Item ne Rustici cum cuspidibus, lanceis, gladjs, aut similibus armis publice aut priuatim incedāt, easq; deferāt, nisi a dñis suis ad uenationē uocati fuerint.

Poloni ad opificia plantur.

Districte etiam inhibemus, ne Poloni a modo (tionē uocati fuerint. ab opificijs Ciuitatū quarūlibet arceant, sed pari conditiōe cum germanis & alijs

nis & alijs natiōibus admittant, nō obstantibus huiusmōi opificiorum contrarijs constitutiōibus. sub poena L. floren. Hungar. qui eos nō receperint infligenda: perq; loci capitaneū pro fisco Regio exigenda.

¶ Ex quo item multorū querimonijs accipimus, quosdā Officialium nostrorū p̄sertim Tucholiē, p̄textu mandati prohibitorij de inue-

*Officiales Tucholien.
ne temere sal inuadāt*

ctiōe salis peregrini in Poloniā, innocentibus, si quādo finibus Terræ appropinquēt, salē adimere. Quod quia iniquū est sub graui indigna-

¶ Nobiles p̄terea Districtus Slochovv instar Rusti- (transgresso-
corum ut ligna ad arcem ducant, aut alia seruitia rusticalia faciāt, cogi
nolumus: sed antiquā consuetudinem seruandā esse decernimus.

*Nobiles Slochouu
sint liberi.*

¶ Ad p̄cludendas aut uarias hinc inde obloquēdi uias, & cōtrouer-
siarū occasiōes, quæ solent oriri a Ciuitatibus & Oppidis cōtra Nobi-
les & Tabernatores tam Sēculariū quā Spiritualiū q coquunt, & alijs
per tunnas uendunt ceruisiā: ita ordinatū est. quod Nobiles pro utilita-
te eorū propria coquere libere possunt ipsam ceruisiā. & si quid ex illa
eis superhabūdauerit, id uendēt ad suas Tabernas. uerū negociationem
ceruisiæ nō exerceant, quod statu eorū foret indignū. Tabernatores ue-
ro qui ultra miliare distant ab Oppidis uel Ciuitatib. & qui habent in
suis priuilegijs facultatē coquendi ceruisiā: coquere illā possunt quantū
ad propinandū in eorum Tabernis sufficet, nequaquā tamē per integras
uel medias tunnas uendendi ipsam ceruisiā habeant: sub poena decem
Marcarū totiēns quotiēs huic constitutiōi cōtrauenerint soluendarū.

ius coquēde ceruisiæ

¶ Cum etiā Mercatores et p̄sertim peregrini siue exotici homines in
Nobilitatis ac Ciuitatū iniuriā pelles, frumenta, humulū, linum, & alia
merciū genera in Villis ac Pagis clam & publice coemere, & negociati-
ones illicitas exercere soleant: auctoritate nostra Regia firmiter prohi-
bemus, ne id de cætero fiat. Statuentes ut deinceps subditi dñorum mer-
ces & res suas uendibiles in proximas Ciuitates ducāt, & in foro publi-
co uenales exhibeant, legitima tamē dñorum suorū cum pellibus fera-
rum & bestiolarū syluestriū habita ratiōe. Alioqui emptoribus equos,
& currus: uēditoribus aut res uēditas a p̄fectis nostris adimi & cofi-

*Propole rusticanti
tolluntur.*

¶ Mandamus insuper, & ita omnino habere uolu- (scari uolumus.
mus, ut Palatini debitores decimarū aratriū & quorūuis Ecclesiasti-
corum prouentuū censuras cōtumaciter sustineñ. ad huiusmodi debi-
torum solutionem remedijs opportunis compellant: ne Ecclesiastici
prouentibus sibi debitis fraudentur.

*Decime spiritualib.
dentur.*

¶ Postremo ad tollendū errorem & incōmoditatem ex uarietate, uti-
litate, & adulteratione monetę prouenientē, unanimi consilio decretum
et constitutū est: ut abolita in Prussia moneta uetere, Triplex noua sub
nostris & Terrarū Prusiæ insignijs cudatur: uidelicet grossi, solidi, &
oboli, siue denarij. ita ut uiginti grossi unam Marcā: quadraginta autē
grossi siue duæ Marcæ florenū Hungaricalem constituent. Tres uero
solidi grossum, & sex oboli solidū. Sitq; ea moneta in grani ualore & g-
stima tiōe par Polonicę, et similiter noua cudenda est, equaliter propor-
cionata: ut

Alias uilitate.

*Ratio cudende mon-
netæ p̄scribitur.*

cionata: ut scilicet grossus Polonicus Pruthenicū equet, & solidus ternarios duos, obolus uero obolum ualeat. Curratq; huiusmōi moneta Pruthenica Regio edicto per totum Regnū, Mazouiā, & Lithuanīā, hoc tamen Illustris Prusie Dux usq; ad festū S. Martini proximū in deliberatione Quæ omnia & singula ut præmissa sunt, in omnibus suis punctis, conditionibus, & articulis rata & firma esse uolentes, de certa nostra scientia & deliberatiōe consensuq; tam Consiliariorum nostrorū status utriusq; quā etiā Nunciorū omnium Terrarū nostrarum Prusie Statuimus & decernimus robur debite firmitatis habere, debere Harū testimonio Literarū quibus Sigillū nostrū est impressum, Actum & datū in Ciuitate nostra Gedanē, feria tertia proxima post festū diuisionis beatorū Apostol. Anno dñi 1526, Reg. nostri anno xx.

Sigismund. Rex ad Cōsiliarios Terra-

rum Prusie de Decimis Episcopo Vvladisl. penden.

Magnifici et generosi syncere nobis dilecti, Accepimus Literas uestras, quibus nescimus prolixè ne magis ac indigne nobis, cū aduersus Decretum nostrū, quod de soluēdis Decimis dño Episcopo Vvladislau. anno superiore iuste & equanimiter tulimus, respondetis. idq; agitis, docentes nos quasi nouū aut desultoriū Christianū, de lege gratiæ, de sublato Sacerdotio Leuitico, de nō contribuēdo pastoribus nisi pascant, & alijs tritis iam Apostatarū cantilenis: nō temperantes interī ab aculeis in suū Episcopū, & Pastorē. Vnde uehementer miramur, quæ est ista noua christiana ratio, Quia per Legē gratiæ, quæ tantū Legi iram operanti cōtradicit: per libertatē Euangelicā, quæ solū seruituti peccati opponit, duplex, idq; ingens peccatū aduersus diuinas & humanas Leges cōmittitis. Alterū nō reddendo proximo suo atq; adeo Pastori quæ sua sunt: Alterū Literis & Decretis Principis sui nō parendo, Si per Legem gratiæ liber est populus a soluēdis Decimis quæ ministris Dei debent: eadē Lege liber erit a soluendis tributis quæ alijs Ordinibus & potestatibus debent. Nam Lege gratiæ omnes pariter Christiani in unā libertatem sunt asciti. Si ob hoc quod sublatū est Sacerdotiū Iudæorū, non plus habeant Sacerdotij christiani Sacerdotes, quā id quod cōmune est omnibus, neq; illis suos prouētus deberi: pari ratiōe abolito Regno Iudæorū Christiani nō plus erunt Reges, quā ceteri Christiani, nam per Legem gratiæ omnes ex æquo REGAL E SACERDOTIū esse censent. Quod si christiani Prīcipes Decimas & prouentus successorib. Apostolorū nō recte cōtulerunt, minus recte Apostolis ipsis primi illi Christiani precia bonorū suorū omniū cōferebant. Si nephas est Pontificem ob nō redditas Decimas populū excōmunicare, maius erit nefas quod Apostoli ob negatā pecuniā Ecclesiæ dicatā, utraq; morte cōdemnabant. Si nō pendendū est Pastori, nisi pascat, et doceat: nō pendendus erit etiam a Plebe suus census Ordini seu statui Militari, nisi militet, & populū Dei tueatur: Si deniq; nō sunt ualide dotes et Priuilegia maiorum & antecessorū nostrorū Ecclesijs collata, cuius erunt firmitatis illa alijs Or-

illa alijs Ordinibus sub paribus signis, pari attramento, & pelle, cōcessa: atq; hæ sunt illæ Euangelicæ ratioēs quæ nūc orbem Terrarū seditiōibus, tumultibus, periurijs, & sacrilegijs implent. Graui igitur & molestissimo animo ferimus, quod aduersus Decretū nostrū tales Literas, talibus impijs dogmatibus cōsutas miseritis, quæ nō solum indigna sunt auribus nostris, & ab uniuersa Ecclesia Catholica damnata: Sed etiam a nobis & alijs christianis Principibus publicis edictis uetita. Et proinde denunciamus uobis hanc immutabilē sententiā, & uoluntatē nostrā quod Decretū ipsum nostrū iuste & legitime latū nulla ex parte mutaturi, neq; dominū Episcopū, & lura ipsius nostro debito patrocinio deserturi sumus. Et si in ea contumacia perseuerare uolueritis: Nos id quod ad iustum & christianū Principē attinet, exequemur. Datum Petricouiz decima Ianuarij. Anno domini 1528.

ARTICVLVS III.

An Dux Prussiz ad ELECTIONEM Regis Pol. pertineat? Quodq; ab eo ad Regiā M. vel aliogn cōmunes illorū Cōmissarios appelleť. Præterea R. M. Literas publicę fidei aliqua iniuria in Prussia grauatis dabit.

Respōsum datū Oratoribus Ducis de

Prussia super facultate eligendi Regis. Lex I.

Quod Legatio Illustrissimi dñi Ducis Prussiz inprimis cōtinebat, de facultate eligendi Regis: Super eo negotio expendens Maiestas Regia una cum uniuersis Cōsiliarijs suis singularē in se & Regnū suū propensionē eius Illustritatis, proindeq; cupiens illi hac in re ex animo gratificari, reuoluit Maiestas sua uti se facturā receperat cū lura & Priuilegia tum uero acta & cōsuetudines Regni ueteres, cōperitq; adeo diligenter cautū & obseruatū esse omni tempore, ne quis alius excellētioris ordinis præter CONSILIARIOS Regni lus eligendi Regis haberet, ut etiā & Duces MAZOUiz qui Principes erāt indigenæ Regij, & uetustissimi generis, ut deniq; & filij Regij domini naturales huius Regni, post obitum patris neq; locum neq; uocē eligēdi Regis habere potuerūt. Sed & Magistri Prussiz qui omagia Regibus & Regno Pol. præstabant, non solum ut Principes, sed etiā ut Cōsiliarij Regni qui pari modo loca in Senatu habebāt hoc ipsum lus Electiōis obtinere nō potuerūt. Proinde cum Illustriss. dñs Dux Prussiz ut prudens Princeps satis intelligat nihil esse perniciosius in omni Repub. quam aliqd aduersus Leges & instituta uetera perpetua serie & usu approbata cōmittere, neq; aliunde grauiores casus & perturbatiōes oriri, boni cōsulere dignetur eius Illustritas, quod Maiestas Regia & uniuersi Cōsiliarij Regni qui eius Illustritati integerrimo animo afficiunt, nō possunt eā rem ut insolitā & institutis Regni aduersam cōcedere. Præsertim cum id in omnibus Conuentibus exigāt uniuersi Regnicolę, ut nihil aduersus lura & morē Regni ueterē statuatur. Neq; mirū aut indignū uideri debet eius Illustritati, quod habens locū suū in cōsilijs, Terrarū Comitij, & Cōuentibus generalibus, ad Electionē Regis nō pertineat: cū itidem nō pertinebant

antecessores eius Illustritatis, ac Duces MAZOUÏÆ. & hic fuit mos & usus in hoc Regno ab initio receptus & obseruatus, Sed & in GERmania ubi uigent Leges Cæsareæ, nō omnes Principes lus habēt eligendi Cæsaris, qui locū suū habent in Conuētibus publicis, Similiter in Regno BOHEMIÆ, & alibi, quod notius est quā ut explicari sit opus. Alioq̃ nisi res esset aduersus lura & instituta Regni, quæ Maiestas sua nō let ulla in parte turbari & labefactari, libentissimo animo Maiestas sua et Cōsiliarij uniuersi gratificarent̃ eius Illustritati, propter hāc illius erga Maiestatem Regiā & Regnū eius quā omnes cognoscūt propensionē & obseruatiā, neq̃ ullo pacto sibi aliē eius Illustritas persuadere dignē.

A Duce Prussię ad Regiā M. appelle-

tur, quæ etiā Literas publicæ fidei dabit, Respōsum Oratoribus Ducis Prussię in Conuētū Petricou. die x. Ianuarij datū. Lex ij.

Quod ad Appellatiōes ab Illustr. dño Duce Prussię ad Maiestatem R. interpositas, & interponēdas pertinet: nemo uel mediocriter in lure uersatus ignorare potest, propriū esse lus uniuscuiusq̃ superioris domini, ut ad ipsum a quouis subiecto & Vasallo appellet̃. Quippe quod non aliunde magis dominiū et subiectio dignoscit̃. Cum itaq̃ Priuilegium eius Illustritati cōcessum clare testetur, eius Illustr. se cum omnibus cōseruare debere erga Maiestatem suā, uti fidelē subditū & Vasallū de lure decet, & articuli transactiōis satis declarēt Maiestatem suā ea dūtaxat priuilegia & immunitates eius Ill. cōfirmasse, qui huic trāsfactioni & superioritati Maiestatis suæ nō repugnarēt: neq̃ de Appellatiōibus, quæ luge et cōsequentiā propria ad superioritatem pertinet, aliqd est exceptū: nemini dubiū esse debet ad Maiestatem suā lus appellandi pertinere, quæ admodū & alia omnia superioritatis lura pertinet, quæ nō sunt in Priuilegio nominatim exempta & excepta. Siquidē sublati Appellatiōibus nullum extaret uere superioritatis uestigium.

Similiter & de dādis a R. M. SALVIS CONDVCTIBUS intelligi debet, Ea etenī res nō modo cōueniens est et iusta, sed etiā pro cōseruando cōmuni statu & trāquillitate apprime necessaria. Ex denegatis enī Appellatiōibus & saluis cōductibus a superiori dominio, oriri solent diffidatiōes, depredatiōesq̃ comuniū subditorū. ex quibus & ad bellum plerūq̃ peruenit̃. Maiestas uero Regia neq̃ debet neq̃ uellet ulla in re aduersa eius Illustritati ac subditis eius unq̃ deesse. Quare hortatur Maiestas sua eius Illustritatem, ut quæ propria sunt Maiestatis suæ & Iuris eius superioris, his eius Illustritas nō nitat̃ Maiestatem suā priuare, et trāsfactionē factā, quæ satis clara est, istis disceptatiōibus in aliū sensum torquere, & labefactare, in præiudiciū M. suæ & cōmunis boni status detrimentū. Quod si utiq̃ molestū id esse deberet eius Illustritati, qd̃ merito esse nō debet, neq̃ illā iustę ratiōes M. suæ permouerent, licet esset cum dispēdio Iuris & auctoritatis M. suæ, tamē potius quā eius Illustritati Maiestas sua displicere in hoc deberet, ita se cōseruare dignabit̃ in causis tā Appellantiū, quā etiā qui sub saluis cōductibus iusticiā quærunt, ut

runr, ut est in Causis, si quæ inter Maiestatem suam & eius Illustritatem incidere, expressum in Priuilegio tractationis articulo decimo septimo, q̄ incipit: Item quod ad Iurisdictionem inter Maiestatem R. & Principem attinet &c. deputare uidelicet dignabitur Cōsiliarios suos, & illos quo ad eiusmodi actus a Iuramento sibi obnoxio absoluet, et iusticiam ministrare precipiet. Eos uero Iudices cum in Causis proprijs eius Illustritas suscipere non recusauit, in alienis merito refutare non debet.

De eisdem Appellationibus.

Quam in Literis Omagialibus Ill. Ducis Prussie extat definitum, Quia Appellationes ab ipso Duce Prussie interpositas Cōmissarij ex utraque parte scilicet a nobis quam ab ipso Duce Prussie deputati cognoscere debent: Nihilominus quia illic non est descriptum, neque adiectum, cum ipsi Cōmissarij inter se essent discordes ac sententijs uariarent: Quisnam ulteriorem cognitionem & Iudiciū earum Appellationum facere deberet? propterea hunc articulum distulimus ad aduentum Ducis Prussie in his Nuptijs M. R. iunioris filij nostri futurum. Cum quo de hoc articulo bonis modis constituemus. Ad hoc uero tempus omnes Appellationes earum Partium quæ a Ducis Prussie Iudicio ad nos tanquam ad superiorem dominum prouocauerunt, in suo robore & ualore relinquimus.

ARTICVLVS III.

De uniendis Regno Pol. Itemque de dissimulandis ab eodem Regno Lithuanie, Prussie, Oszyveczim, & Zathorien. Ducatibus Sigism. statuta uide Lib. v. cap. i. art. ij. & iij. de Ducatu Lithuanie ad Regnum incorporatione.

Kmeto ob calamitatem belli Pruthenici profugus, a quacunque Spirituali uel Seculari persona Iudicio Castren. repetebat Sigi. Bidgostie in unum annum statuerat. Vide hoc Statutum Lib. i. cap. xvij. artic. viij. de Kmetonib. folio 345.

Vt Nobiles Regni frumenta sua Bidgostie libere uendant. uide Li. i. ca. xvj. de Ciuitatib. art. xj. folio 324.

THORVne. uero nauigationem non impedianr. Vide Lib. ij. capit. iij. de Fluminibus Regni artic. primo, folio 413.

PORRO Gedanen. quoque ostendit sua priuilegia quibus doceret quod Nobilit. Reg. cogat illis frumenta sua uedere. uide li. iij. ca. i. ar. iij. fo. 458

ARTICVLVS V.

Sigism. Regis ad Archiepiscopum, Magistrum, & reliquos Ordines Liouonie Legationis fragmentum.

Quia Sacra Maiestas sua Reuerend. dominum Iohannem Archiepiscopum Rigen. & Episcopum Therbatensem occasione nonnullarum differentiarum in Liouonia exortarum molestaciones nonnullas tanto viro indignas pati accepit, eius Maiestas officii sui esse existimauit, ut, quoniam Rigen. & Therbatensem Ecclesie iam dudum protectione Re-

gum Pol. ac Lithuanicæ Ducū vtantur, causæ atq; differentiis ipsius domini Archiepiscopi nō deesset, ne qd in eius præiudiciū atq; iniuriā ageretur. Ideoq; hos Nuncios suos ad D. Liuanicæ Magistrū, & hunc Conuentū Maiestas eius milit: qui actiōibus iis contra Reuerendissimā P. suam instituēdis interessent, referretq; Maiestati suæ quid de ipsa causā & Reuerend. D. suæ statu decerneretur.

Ad Archiepiscopū Liuanicæ Legatiōis fragmentum.

Nunciū Sacræ Maiestatis Regiæ omnia pro honore & cōmodo Reuerendissimi D. Archiepiscopi agēt, dum modo vicissim D. Archiepiscopus in his rebus, quibus subditi se grauatos merito cōqueruntur, iusto moderamine vtatur; ne Maiestas sua rem videatur postulare indecentem.

CAPITVLVM III.

De infeudatione Castri Bytow & Ciuitatis Lunenburg.

Ad perpetuā rei memoriā. Nos SIGISM. &c. Vniuersis & singulis præsentibus & futuris harū seriē inspecturis Manifestum facimus, Quia uigentibus olim bellis inter Sereniss. foelicis memorię KAZimirum Regem parentē & prædecessorē nostrū, ac inter Ordinē dictū sanctæ Mariæ Theutonicorū in Prussia Illustris olī Princeps dñs Ericus Stetinen. Pomeraniæ, Cassubiæ, Vandalicæ Dux & Princeps Rugiæ, multa in ipsis bellis & cōtrouersijs fauoris beneuolentiæ & obsequij sui erga prædictū Sereniss. parentē nostrū officia exhibere, & suppetias nō uulgares illius Maiestati defunctæ aduersus hostes eius præstare solitus erat, ac ob eam causam illi Arcem Bytow una cū Oppido ibidē cōsistente, necnō Ciuitatē Lunenburgk cū uniuersis fructibus & prouentibus ad illā pertinentib. idē Sereniss. parens noster ad arbitriū & beneplacitum suū cōcesserat, ut id ex Literis & alijs monumētis abūde cōstat. Deinde uero ad eā beniuolentiā et cōiunctionē quę inter Serenissimos prædecessores nostros & prædictū dñm Ducē Ericum ac posteros eius intercesserat, etiā affinitas & necessitudo accessit, quæ ad hæc usq; tempora mutuis officijs & amore coaluit, ita ut prædictas Arces & Oppida repetita quidē aliquies, tamē nō grauati & nos & Sereniss. fratres ac prædecessores nostri possideri a nominatis Ducibus Pomeraniæ citra Iurium Regni sui detrimentū ferebāt. Cū postremo nos ad has Terras nostras Prusiæ ueniētes inuiseret officiosissime Illustris Princeps dñs Georgius Stetinen. Pomeraniæ, Cassubię, Vandalicæ Dux & Princeps Rugiæ Nepos noster ex sorore charissimus, & suam, ac Illustris fratris sui germani domini Baruini singularē erga nos propensionē animi & obseruantia declarauit, remisitq; nobis & successoribus nostris de dote Illustrissimę olī domine Annæ sorori nostræ a præfato Sereniss. dño Rege Kazimiro patre nostro promissa, quatuordecim millia aureorū Hungaricaliū: uolētes uicissī erga Illustritates eorū uberiorē amorē nostrū testari, & illas earūq; successores nobis ac Regno nostro archiori beniuolentia & cōiunctione deuincere, attamē iuribus Regni nostri nō deesse, illis et earū heredib. masculis, Arces & Oppida prædicta Bytow & Lunenburgk

Lunenburk cū omnibus & singulis eorū subditis, Vafallis, fructibus, libertatibus, eminentijs, censibus, prouētib, iuribus, & pertinētijs uniuersis, sicuti illa ad arbitriū & beneplacitū, ut dictū est, Serenissimorū prædecessorū nostrorū & nostrū hactenus usu & fructu tenuerunt, de consilio & consensu dñorum Cōsiliariorū tam Spiritualiū quā Secularium Regni nostri teneñ. habeñ. frueñ. uteñ. & possideñ. in perpetuū Iure feudi pro nobis & successoribus nostris Regibus Poloniæ dedim⁹ & cōcessimus ac illos de eis ipsis Arcibus & Oppidis Bytovv & Lunenburg inuestiuimus, & tenore præsentīū damus & cōcedimus, illosq; et eorū heredes de ampliori gratia & beneuolētia nostra ab omni iuramēto, necnon tributis & exactiōibus quibuscūq; nobis & posteris nostris ratione dictarū Arciū & Oppidorū præstandis dimittimus, & liberos facimus, pollicemur præterea dictos Principes in prædictis Arcibus & eorū pertinētijs quantū in nobis est defendere & tueri, tenebunt tamen & obligati esse debēt præfati domini Duces & eorū successores ad singulas successorū nostrorū Regū Pol. Coronatiōes, uel uenire ipsi, uel Cōsiliarios aut Officiales suos mittere, qui hoc ipsum Ius feudale de præfatis Arcibus & Oppidis ad Regnū nostrū pertinens, ita ut iam dictum est, recognoscēt, & Literas eius recognitiōis & renouatiōis ipsius feudi, quæ gratis illis debēt dari, a nouis Regibus accipiēt. Quod si aliqua legitima causa impediti hoc Officiū & debitū in Coronatiōibus successorū nostrorū nō fecerint, nihil ea negligentia illis detrimēti afferre debeat, dūmodo alio breui tempore post Coronationē id præstare curauerint. Vbi uero ipsi Principes domini Georgius & Berninus Duces Pomeraniæ sine legitimis masculis feudi heredibus uel eorum legitimi masculi feudi heredes nō relicta prole uirili decederēt, stirpsq; et progenies eorū mascula & legitima deficeret, extūc prædictę Arces & Oppida Bytovv & Lunenburg cū omnibus suis bonis, subditis, Vafallis, fructibus, libertatibus, iuribus, eminentijs, & pertinētijs uniuersis ac cum pleno Iure & possessione citra omnē difficultatē ad nos & posteros nostros Reges Polo. redire debebūt: Salua tamē Iurisdictione interī perpetuo, prouentibus, decimis seu Episcopalibus, cū Villis bonis & piscatoriis ac libertatibus ad Reuerendū Iohannē Episcopū & Ecclesiā Vvladislau. ex antiquo pertinētib. In cuius rei testimoniū Sigillū nostrū est præsentibus appēsū. Actum & datū in Ciuitate nostra Gedanē. die inuentiōis S. Crucis, anno dñi 1526. Regni nostri anno xx.

CAPITVLVM V.

De Ducatib. zatorien. & Oszwiacimē.

Cum & vetustiores & recentiores Annales vniuersam Silesiā ad Regnū Pol. pertinuisse testent, eiusdem Prouincijs q; quasi partes ad ipsum Regnū semper pertinuisse liquet. ad quod præterea certa pacta feudalīa & cōtractus in Cōmentariis Regiis cōtenti accesserūt; quibus etiā Zathorien. & Oszwyacimē. Ducatus ipsi Reg. legitime sunt adscripti. Licet vero plurimæ sint causæ quæ eas prouincias Regno, cui accesserūt vniāt, & ad vnum Ius reducāt: Ne tamē Diui Reges nostri

ges nostri Incolas earū prouinciā rē inuitos pertrahere viderent, integrā eis opti-
onem reliquerūt, vt si velint in Iure suo antiquitus recepto (quod nō mediocrē
seruitutē ipsīs imponit) permaneāt, vel Iuri ac Ciuitati Regni accedāt. Itaq; nisi
fallor, primū KOMOROVII, hos vero secutus Magnificus Seuering BONAR
de Balicze Castell. Sandecen. & horū Ducatuū Capitaneus, aliq; Nobles exē
plo illorū vna cum suis bonis ad Ciuitatē seu Municipiū Regni sese transfulerūt,
transfussent se vero & alii omnes qui ciuiliore ingenio prēditi sunt, Nisi Magni-
ficus Nicolaus MYSZKOVVski de Myrov Castell. Radomieñ. & Myedzye-
rzecen. ac horū Ducatuū Capitaneus prudentia sua illorū prouinciālī Iuris rē
ditatē tractaret, & rigore æquitate temperaret, omniaq; clementius quā Ius pro-
uincie exigat, faceret. Quæ qdem potestatis suæ moderatio effecit, vt Principi nos-
stro Sigism. Augusto dignus visus esset quē in Collegā Senatorū ante canos co-
optaret, atq; tot præficeret prouinciis, in quibus ille moderandis, grauitatis cum
summa humanitate, quantumvis difficilis sit horum societas, existi-
mationem est consecutus.

Literæ feudi & Omagii Ducis, Oszwias

IN NOMINE DOMINI AMEN. (czimeñ. & Zatorieñ.
Ad perpetuā rei memoriā Nos KAZimirus Dei gratia rex Polo. Ma-
gnus Dux Lithuanie, Rusie, Prussie, &c. dñs & heres, Notū facimus
per præsentēs nostras Literas omnibus & singulis qbus expedit. Quod
ueniens ad præsentia nostrā præclarus dñs Vencellaus Dux Oszvya-
czimeñ. & Zatorieñ. &c. frater noster dilectus, cupiens & petēs Regno
nostro uniri & incorporari, Literas & priuilegia quorundā Regū Bo-
hemie in præsentia nostra posuit & ostendit, quatinus ipsum & ipsius
successores in eisdē priuilegijs & in alijs libertatibus conseruaremus, &
cōfirmaremus, in protectionēq; & tutionē nostrā ac Regni nostri reci-
peremus, prout ipsum ipsiusq; successores antecessores Reges Bohemie
tenebāt & tuebant. Nos uero priuilegijs ipsius uisis, & sufficiēter exami-
natis, tanq; iustis & ratioī cōsonis, tum & petitiōi ipsius acclinati, attē-
dentes ipsius liberū accessum & unionē ad nos & Regnū nostrum, Ip-
sum dñm Vencellau Ducem Oszvyczimeñ. & Zatorieñ. in nostrā &
Regni nostri tutionē & protectionē recepimus, & recipimus, ac priui-
legia per Reges Bohemie sibi & suis antecessoribus data & cōcessa con-
firmauimus & cōfirmamus. Insuper & a Iuribus nostris feudalib. quo-
modocūq; ad nos spectantibus & pertinentibus, a bello dum & quādo ex-
peditio bellica fieret & cōtingeret aliarū Terrarū Regni nostri, a cōtri-
butione seu datia omni in quā Terræ Regni nostri cōsentierint ex qua-
cumq; causa seu modo, cōterisq; seruitijs & grauaminibus quocumq;
nomine uocantē seu in futurū uocabunt, tam de persona, quā de bonis
mobilibus & immobilib. liberū fecimus, dimisimus, & in futurū faci-
mus, & dimittimus. Etsi quispiā habēs bona in prædicto Ducatu ab o-
bedientia domini Ducis Zatorieñ. se subtraxerit, & ad nos recurrerit
talem nō suscipiemus, neq; defendemus, sed remitemus & cōpellemus
eum ad obedientia dñi Ducis Zatorieñ. Et si aliquādo aliquis Nobiliū
aut Plebeorū de eodē Ducatu Zatorieñ. ad nostrā uel Regni nostri lu-
diciū prouocauerit & appellauerit: sic prouocant. & appellant. nō admit-
temus ad nostrā audientia seu iudiciū, sed remitemus, et in futurū mā-
damus remit-

damus remitti ad eundē Ducatū ZatorieŃ. ut ibidē in omni negotio p subditos prædicti domini Ducis Iusticia petētibz administret. & gene raliter ipsum dñm Ducē, & ipsius successores, tum & Ducatū Zatori eŃ. seu dominiū, in omnibus Iuribus & priuilegijs conseruamus, & in perpetuū uolumus cōseruari, quæ ab antiquo ad ipsum, & dominiū ip sius pertinebant & spectabant. In cuius rei testimonium &c.

Literæ sup Ducatum zatorien. 1494.

IN NOMINE DOMINI AMEN. Ad perpetuā rei me moriā, Quoniā humani generis actiōes memoria perpetua indigentes plerūq; ab hominū noticia dilabunt, nisi scripturarū seu testiū muni mine fuerint renouata: Proinde nos IOHANNES ALBERTUS Dei gratia Rex Pol. necnō Terrarū Cracouiæ, Sandomiriæ, Siradiæ, Lan cicæ, Cuiauia: supremus Dux Lithuania, Russiæ, Prussiarū: ac Cul meŃ, ElbingeŃ. & Pomeraniæ dñs & hæres &c. Significamus tenore præsentiiū quibus expedit uniuerſis, præsentibus, & futuris, harū noti ciā habituris. Quomodo quāuis a multis iā retro actis annis Terra seu Ducatus una cū Duce Ducibusq; ZatorieŃ, cū omnibus eorundē Iuri bus, inscriptiōibus, & cū omnibus & singulis Terrigenis, necnō Ciui tate Zathor, alijsq; Oppidis, & cū Castro seu Fortalicio eodem nomine Zathor dicto, alijsq; omnibus Fortalicijs, necnō Villis, hereditatibus, possesiōibus, & omnibus eorundē cēſibus seu utilitatibus, fluuijs, syl uis, eorūq; usibus tā Ducalibus quā etiā aliorū quorumcūq; Terrige narū & subditorū cuiuscūq; conditiōis existiāt in toto ambitu dicti Du catus cōsistentibus, cū omni Iure, proprietate, & dominio, nobis ditiōiq; nostræ seu Regibus & toti Coronæ Pol. pertineāt, & sunt incorporati, appropriati, ascripti, & perpetue irreuocabiliterq; uniti, nobisq; & Co ronæ nostræ præfatæ subiecti, cū omnibus eiusdē Ducatus subditis tam Spūalibus quā Secularibus. Quā incorporationē, unionē, cōfœderatio nem, & subiectionē uetustā, semper ratam firmāq; et inuiolabilē perpe tuoq; duraturā habuimus, habemus, perpetuoq; habere uolumus: Ni hilominus præclarus Dux IANVSSius eiusdē Ducatus ZatorieŃ, mo dernus dominus, hæres, & possessor ex successiōe suorū parentū Ducū ZatorieŃ. procedens, una cū Illustri Ducissa domina BARBARA cōsor te sua legitima, easdē ueteres inscriptiōes, incorporatiōes, uniōes, et sub iectiōes, contestātes et recognoscētes nouis se Inscripitiōibus, fœderibus; Ligis, uenditiōibus, atq; subiectionibus pariter cū præfato pleno & inte gro Ducatu ZatorieŃ, nobis & omnibus successoribus nostris Regibus & toti Coronæ Pol. cū plena potestate & autoritate perpetuoq; dura turis matura deliberatiōe & cōsilijs cuius intererat præhabitis uoluerūt inscribi, tantoq; firmitus incorporari, & subijci, prout iam nūc se inscri bunt: & prout proprijs inscriptiōibus præfati Ducis Ianussij, cōsortisq; suæ præfatæ, necnō omniū Terrigenarū pariter & Ciuitatensū præfa to Duci Ianussio subiectorū sufficiēter est firmatū & expressum. Proi de ut hæc unio, incorporatio, inscriptioq; præfati Ducis Ianussij & cō sortis suæ,

fortis suæ, necnō totius Terræ & Ducatus eiusdē uenditio, realitq; satisfactio per nos sibi facta ad effectū deducat, sitq; solidior et firmior perpetuo & in æuū, recognoscimus nos apud præfatū Ducē Ianussii tāq; apud uerum & indubitātū heredē præfati Ducatus Zatorien. & apud Illustrē Barbarā consortē suā præfatā emisse præfatū Ducatū Zatorien. una cum Castro seu Fortalicio, & Ciuitate tota Zatorien. & cū omnibus bonis, possessiōibus, Villis tā Ducalibus quā etiā Terrigenarum & subditorū quorumcūq; quicūq; seu quęcūq; in præfato Ducatu consistūt, emptiōe uenditiōeq; perpetua & irreuocabili, perpetuo & in æuū, pro octuaginta millibus florenorū Hungaricaliū auri ueri puri & iusti ponderis. Pro qbus sibi iam plene & ex toto satisfacimus realiter & cū effectū: prout ipse Dux Ianussius una cū præfata sua cōsorte eandē satisfactionē & solutionē proprijs Literis & Sigillis consortisq; eiusdem una cū Terrigenis & subditis suis fatetur & recognoscit: Nosq; & futuros successores nostros Reges & Coronā Poloniæ de accepta satisfactione & solutiōe quitauerūt, & liberos dimiserūt. Et tamē præter hoc, tenore præsentiiū promittimus, Quod nos & successores nostri Reges, et tota Corona Pol. pro finali satisfactiōe præfati Ducis Ianussii & consortis suæ præfatę pro dicto Ducatu Zathorien. & bonis ad ipsum pertinentibus, debemus, tenemur, tenoreq; præsentiiū pollicemur, & tenebimur, nosq; obligamus præfato Duci Ianussio, & dictę cōsorti suæ, pro quolibet anno dare & soluere de Zuppis nostris Wielicēsisbus & Bochenensibus ducentas Marcas pecuniæ cōmunis monetæ & numeri Polonialis, & sedecim bancos salis donatiui, usq; ad extrema tempora uitæ eorū, seu utriusq; , seu ad mortē præfatorū Ducis Ianussii & consortis præfatę eiusdē. Ita tamē, Quod pro quolibet quatuor tēporibus singulorū annorū per quinquagita Marcas, & per quatuor bancos salis, dare eisdē, seu utriq; eorundē, uel alteri eorundē qui super uixerit, præfatas ducentas Marcas dare & extradere tenemur, & debemus, tenebimurq; & debebimus. Et similiter nostri successores Reges, & tota Corona Poloniæ, dare eisdē, uel alteri eorū modo supra scripto soluere & complere tenebunt. Si uero quod absit pro aliquibus quatuor tēporibus usq; per unum integrū annū præfatū censum ducentarū Marcarū, & sedecim bancos salis, prout præmissum est, soluere neglexerimus uel nō curauerimus, uel successores nostri neglexerūt uel nō curauerint: Extunc post cuiuslibet anni integri decursum post huiusmōi negligentia sequentem in alijs ducentis Marcis præfati Duci Ianussio & suę consorti succumbemus, & successores nostri succumbēt. Post præfatorū uero Ducis Ianussii & Barbarę cōsortis suę legitime obitū, Extunc præfatus Ducatus Zatorien. cū Castro & Ciuitate & cū omnibus Terrigenis omnibusq; bonis & subditis tā Spiritualib. quā Sęcularib. cuiuscūq; cōditiōis existant cū omni lure hereditario proprietate & dominio cum titulo & re lureq; uenditiōis & emptiōis in manus nostras uel successorū nostrorū Regum & toti Coronę Pol. perpetua & irreuocabili successiōe lureq; hereditario perueniet, & deuoluet. Quē iā exnūc, prout extūc, & extunc prout exnūc,

prout exnũc, ipse Dux Ianussius una cũ cõsorte sua pręfata nobis Regibusq; & toti Coronę Polonię cõdescendit, & resignat, & ita sicut pręmissum est cõdescendũt & resignat. Et pręter hoc, pręfatus Dux Ianussius una cum cõsorte sua proprio iuramẽto corporali, hanc uenditionem emptioneq; necnõ inscriptionẽ & subiectionẽ conseruationeq; irreuocabilẽ atq; perpetuã iam approbare, cõfirmare, & robore affectualit de facto debet et tenetur debentq; et tenent. Et similiter Burgrabijs Castri seu Fortalicij & omnes Terrigenę Ciuesq; ZatorieŃ. iurare debẽt nobis Regibusq; & toti Coronę Pol. nũc iam & in posterũ, quotiẽs opus fuerit, ad tenendã nobis Regibusq; & toti Coronę Pol. fidem seu fidelitatẽ: & tam pręfatus Dux Ianussius una cũ consorte sua specialibus Literis suis, necnõ omnes & singuli Terrigenę eiusdẽ Ducatus ZatorieŃ. etiã proprijs Literis inscribere se debẽt, et propria Sigilla ad Literam pargameneã appẽdere, promittẽdo obedientiã fidelitatẽq; nobis Regibus & toti Coronę Pol. pręstandã, & post mortẽ pręfatorũ Ducis Ianussij & cõsortis suę pręfatę nulli alteri possessionẽ dicti Castri Ciuitatisq; ZatorieŃ. & totius Terrę seu Ducatus ZatorieŃ. dare, facere, & resignare, nulliq; fidem & fidelitatẽ ac obedientiã pręstare & facere quã nobis Regibus & toti Coronę Pol. debẽt, & tenent. Quilibetq; eorũ debet, & tenet. Qui etiã Terrigenę omnes et quilibet eorũ debet & tenet, debebũtq; & tenebuntur, specialiterq; pro Burgrabio dicti Fortalicij seu Castri & Ciuitatis ZatorieŃ. & pro semetipsis, iam nũc, & q̃tiens opus fuerit, seu q̃tiens pręfatus Burgrabijs mutari & institui debebit, etiã uiuẽte pręfato Duce Ianussio, cauere & fideiubere atq; corporalit iurare. Quod pręfatũ Castrũ fideliter tenebit, & nulli alteri in pręfato casu mortis pręfatorũ Ducis Ianussij & cõsortis suę quã nobis Regibus & toti Coronę Pol. cõdescendere & resignare debebit, & tenet. Debet etiã & tenet pręfatus Dux Ianussius una cũ pręfata consorte sua in uita sua, quam diu omnipotens Deus eã eis cõcesserit, nobis necnõ Regibus & toti Coronę Pol. in omnibus aduersis assistere, & nos cõtra omnẽ inimicũ iuuare, una cũ pręfatis Terrigenis & subditis suis seu cũ toto suo Ducatu & eiusdẽ Incolis. quãdo, & quotiẽs opus fuerit. Nos uero etiã pręfatum Ducem Ianussiu suoscq; Terrigenas & subditos totũq; Ducatum tenere & cõseruare debemus & tenemur sub nostra Terreſtri, & totius Regni Pol. tutela: & eum ab omnibus inimicis suis opprimere eũ uolentibus sibi assistere & eum pariter et consortẽ pręfatũ eiusdẽ defendere & tueri pollicemur, & tenemur. Volumus etiã ut in necessitate alicuius disturbij Terreſtris, uel cuiuscũq; guerrę aut intrãq̃llitatis, ipse Dux Ianussius in Castrũ seu Fortaliciũ Ciuitatẽq; Zathor gentes nostras immittere debeat libere ad requisitionem nostrã, uel nostri Capitanei Cracon, ut tãto securius ab hostiũ incurſu ipsum Castrũ & fines Regni nostri tutius & in meliori pace cõseruare ualeãt, ad quod etiã faciendũ se sua inscriptione una cum pręfata sua consorte subdiderũt. Ex quo autẽ pręfatę Illustri doming Barbarę consorti dicti dñi Ducis Ianussij pro dote & dotalicio suis, quę habebat in pręfato Ducatu ZatorieŃ. sibi in-

scripta & reformatā, per nos & per Coronā nostrā seu Regnū Polo. cō-
pletis prēmisis, est sibi satisfactū. Extūc prāfata Ducissa Barbara tene-
bitur teneſq; Literis sui mariti dñi Ducis Ianuſſij, necnō etiā ſuis pro-
prijs prēfatā ſatisfactionē recognoscere, nobiſq; Literas ſuæ reformati-
onis reſtituere, & eaſdē Inſcriptiones dotis & dotalicij prāfatis Literis
extinguere & mortificare. In cuius rei teſtimoniū Sigillū noſtrū prēſen-
tibus eſt ſubappenſum. Actū Cracou. feria tertiā ante feſtū S. Petri ad
uincula. anno dñi 1494. Regni uero noſtri anno ij. Prēſentib; Ma-
gnificis & Generoſis Iohāne de Pilcza Ruſſiæ, Dobeſlao de Kurozvan-
ki Lublineñ. Palatinis. Petro de Kurozvanki Theſaurario Regni Pol.
& Cracouieñ. Capitaneo, Petro Myſzkovyſki Vieluneñ. & Nicolao
Serzezovyſki Sanocēñ. Caſtellanis. Stanislao de Chodecz Capitan. Exer-
cituū noſtrorū in Terris Podolię, Andrea Koſczyelecki Bidgoſtieñ. &
Iohanne Dunyn de Viazd Capitaneis, cōterisq; Dignitarijs, Cōſilia-
rijs, & Cubicularijs noſtris fidedignis teſtibus. Datū uero per manus
Venerabilis Gregorij de Ludbrancz Skarbimirieñ. & ſancti Floriani
in Kleparz Prepoſiti, Regni noſtri Vicecancel. ſyncere nobis dilecti.

Venditio Ducat⁹ Oſzwyacimen. Regi
IN NOMINE DOMINI AMEN. Ad (Pol. Kazimiro.
perpetuā rei memoriā. Ne temporū labentiū curſus rerū geſtarū memo-
riam ſecū rapiat, & illos obliuiōis errore cōfundat, mentibus humanis
illud diuinitas inſpirauit, pręſtititq; remediū actiōes ordinatiōesq; hu-
manas per temporis lapſum perituras, & uenditionū emptionūq; con-
tractus, ne a poſteris reuocent in dubiū, cōſtans apex roboret Literarū,
& fides teſtiū iugiter renouet & confirmet. Proinde nos IANVSSius
Dei gratia Dux & dñs Oſzvyaczimeñ. Significamus tenore pręſentiū,
qbus expedit uniuerſis & ſingulis, pręſentibus & futuris, publiceq; re-
cognoscimus & fatemur. Qualiter matura deliberatiōe cū illuſtrib; fra-
tribus noſtris, Baronibus, & Cōſiliarijs noſtris prāhabita, etiā in opti-
ma uale tudine cōſtituti, nullo dolo, fraude, aut ingenio ſeducſti, nec per
errorē aut improuide, ſed de mera & ſpōtanea uolūtate Ducatū noſtrū
& Terrā noſtrā Oſzvyaczimeñ. quę portiōe paterna nobis obuenit, Se-
reniſſ. Principi & dño domino KAZIMIRO Dei gratia Regi Pol. Ma-
gno Duci Lithuanix, hęredi Ruſſiæ, & domino Pruſſiæ, Regnoq; ſuo
& Coronę Pol. pro quinquagita millibus Marcarū latorū groſſorum
Pragenſiū numeri Polonialis, quadragita octo groſ. in quālibet Marcā
cōputando. (Quę qdem quinquagita millia Marcarū latorū groſſorum
ab eodē dño Kazimiro Rege & Corona Pol. nos integraliter & effectū-
aliter in pecunia parata & numerata pro huiusmōi Ducatu tuliffe, & le-
uaſſe, & percepiffe pręſentibus recognoscimus, & profite mur) uendidi-
mus, pręſentiūq; tenore uendimus, & uenditiōe perpetua & irreuoca-
bili pręfato Sereniſſ. Principi & domino dño Kazimiro Regi & Coro-
næ ſuæ Pol. de illo cedimus, & ipſum reſignamus, & inſcribimus, cū om-
nibus & ſingulis dicti Ducatus & Terræ Oſzvyaczimeñ, Caſtris, For-
talicjs, Ci-

Fol DE DVCA TIB. Z A T O R I E n. & O S V Y A C Fo. 794
 talicijs, Ciuitatibus, Oppidis, Villis, Teloneis, censibus, prouentibus, uti-
 litatibus, fructibus, seruitijs, omagijs, allodijs, Exactiõibus, Collatiõib.
 Iure patronatib. culpis, emendis, piscinis, molẽdinis, lacubus, agris, pra-
 tis, syluis, borris, uenationib. aucupatiõibus, mellificijs, pascuis, rubetis,
 mericis, fluuijs, torrẽtib. aquarũq; quib. libet decursibus, montibus,
 fabricis, ferrifodinis, plũbifodinis, auri, et argenti, æris & cuiuslibet me-
 talli fodinis, monetis, ludicijs, & bannis, seu inhibitiõibus uenationũ, &
 poenis inde sequẽtib. cõsuetudine uel de iure utilitatibus, honoribus,
 conuentiõibus, honorarijs, feudis, feudatarijs, uasallis, uasallarijs Nobi-
 libus, Rusticis, & Plebeis, hominibusq; habitantib. & habitaturis, cũ po-
 testate ibi mercata publica & Nundinas celebrandi, faciendi, datias, peda-
 gia, gabellas, & alia omnia onera realia & personalia ordinaria, extra or-
 dinaria, atq; mixta, quocũq; nomine nuncupentẽ imponẽdi exigendi &
 exigifaciẽdi, cũ mero et mixto dominio, supremo et infimo, omnimoda
 iurisditiõẽ, plena gladij potestate, et exercicijs eorundẽ, cũ uniuersis alijs
 utilitatibus quæ ibi hactenus sunt, et in posterũ naturalit, aut industria
 humana fieri poterũt, qbuscũq; nominibus aut cognatiõibus uel uoca-
 bulis nuncupentẽ, prout idem Ducatus et Terra longe, late, et circũferẽ-
 tialiter in basso et plano, in gadibus et limitibus et terminis est distictõ,
 cum omni iure Ducali, dominioq; mero & mixto, supremo & infimo,
 titulo & proprietate prout eandẽ Terrã & Ducatũ nos & nostri prede-
 ccessores tenuerũt & habuerũt, nihil nobis aut nostris successorib. cuius-
 cumq; dominij, iuris, feudi superioris, & proprietatis, tituli, & memorie
 in eodẽ Oszyaczimeñ. Ducatu quomodolibet reseruãdo, per dictũ ip-
 sum Kazimirũ Regẽ & suã Coronã Pol. suosq; successores Reges Pol.
 habendũ, tenendũ, possidendũ, & ad usus suos beneplacitos cõuertendũ
 renũciantes publice & per expressum omni iuri, titulo, feudo, dominio,
 & proprietati, quod hactenus illic habuimus & progenitores antecesso-
 resq; nostri habuerũt, pure simpliciter & de plano, & sine aliqua cõditi-
 one, lus, titulũ, dominiũ, proprietatẽ, atq; feudũ dicti Ducatus & Ter-
 ræ Oszyaczimeñ, eidẽ Sereniss. Principi dño Kazimiro Regi et suę Co-
 ronæ Pol. resignãtes, absoluentes, omnes & singulos Barones, Nobiles,
 Scultetos, Ciues, Oppidanos, & Kmetones, Incolas & singulas personas
 Ecclesiasticas & Sęculares qcumq; nomine censeant, aut quacũq; digni-
 tate uel conditiõẽ præfulgeãt præfati Ducatus & Terræ Oszyaczim.
 a nostra obediẽtia, & feudo, iuramẽto, & fidelitate, ac obligatione eorũdẽ
 Barones & Nobiles, Scultetos, Ciues & Oppidanos, Kmetones & Inco-
 las, personasq; Spũales & mũdanas eiusdẽ Ducatus, in obediẽtiã, feu-
 dum, & utilitatẽ prædicti Sereniss. dñi domini Kazimiri et sui Regni ac
 Coronæ Pol. subiicimus & supponimus per præsentis. Et ne in poste-
 rum dubitari quomodolibet possit, quo iure, titulo, & cõditiõẽ, Castra,
 Ciuitates & Oppida atq; Villæ in dicto Ducatu & Terra Oszyaczim.
 cõsistentia, per nos eidẽ Seren. dño domino Kazimiro Regi et suo
 Regno ac Coronæ Pol. uenditæ & resignatę & subiectæ sunt, conditi-
 onem eorũ pro futura memoria duximus præsentibus exprimendum.
 G G G ij Inprimis

In primis quidem fatemur, quod Castra principalia Ossvyacima, & ualentes huiusmodi Ducatus, & Terrę predictę cū duabus Ciuitatib. seu Oppidis, uidelicet Ciuitas ipsa Ossvyacim cum teloneo & molendinis, & Kanthi cū teloneo & molendinis, necnō Villę Bielany, Lauki, Babicze, Lipnik, Osyek, Brzesczye, Monouicze, & Dyvory, sunt esseque debēt de mera proprietate titulo atque dominio præfati dñi Kazimiri Regis et sui Regni ac Coronę Pol. Quoniā cū præfata Castra Ciuitates & Oppida telonea atque Villę nulli alteri nisi nobis sunt censuales & obnoxie ac subiectę, præfatus etiā dñs Rex cū omnibus pertinentiis, appendentiis, & emolimentis ea possidebit. Itē recognoscimus & publice profiteamur, quod etsi Villę Polanka antiqua, noua Polanka, Vvlosyenicza, Poramba, Grodzyecz, Sparovicze, Nidek, Vitkovicze, Glabovicze, Bulovicze, Czarnicze, Malecz, Czacuga, Novayesz, Rocziny, Sbroskovice, Brzezinka, Raysko, Francyskovicze, Przecyessyn, Skiedziey, Vithkovicze, Vilamovice, Helcznarovice, Bnyakovy, Dzvekosse, Mikluffovice, Pissarovicze, Halcnovv, Byertolovice, Komorovice, Zebraca, Restvvina, Rabkovicze, Staravyess, Ianusslovicze, Tharmassy, & alię omnes in prædicta Terra Ossvyacimē. cōsistentes, per certos Terrigenas, & Nobiles Ducatus prædicti teneantur & inhabitent. Quia cū nos & progenitores nostri supremū ius Ducale fere in illis omnibus habuimus, ceterosque census, tributa, labores, seruitia, & obuentiōes ex illis iure nostro Ducali percipiebamus: Vnde etiā Villas prædictas in signū altioris firmitatis cū omnibus censibus prouētiibus & oneribus eisdē dño Kazimiro Regi & Coronę Pol. resignamus, & eisdē renūciamus. Item omnes Literas, Priuilegia, munimenta, Inscriptiōes, obligatiōes, cōtractus & quascūque scripturas, quas nos uel cōsanguinei fratres aut successores sup dicto Ducatu eiusdem titulo & proprietate, & dominio habuimus, habemus, uel habebimus, quę in derogationē, uel lesurā iuris, proprietatis, tituli & domini præfati domini Regis & sui Regni ac Coronę Polon. in dicto Ducatu Ossvyacimē, & præfati nostrę resignatiōis uergēda, uel quomodolibet faciēda, & quę nobis aut fratribus uel cōsanguineis nostris possent prodesse, et dicto dño Kazimiro aut Coronę Pol. obesse annullamus, cassamus, extinguiamus et mortificamus, easdēque nullius decernimus et profiteamur roboris uel momēti, suspectasque, et uiciosas declaramus. Item ut huiusmodi nostra uēditio et resignatio præfato dño Regi et suo Regno et Coronę Pol. de dicto Ducatu Ossvyacimē. facta iuxta desyderium cordis nostri funiculo multiplici roborata, perpetua, atque pacifica, nullū futurę litis, inq̄tatiōis, aut dubietatis habens respectū, perseueret, promittimus, spondemus, nosque uerbo Ducali circa fidē nostrā et honorē sine dolo et fraude catholica promissiōe astrigimus et obligamus, quod uenditionē et resignationē nostrā de dicto Ducatu et Terra Ossvyacimē. per nos ut præmittit dicto Sereniss. Principi dño Kazimiro Regi et suo Regno ac Coronę Pol. factā, Illustres Principes domini Venceslaus Zatorien. Przemislaus Thoslen. germani nostri Duces, omnesque cōsanguinei nostri affines et proximi gratā, ratam, firmā habebūt, tenebunt, nec

bunt, nec in aliquo directe uel indirecte quæsito colore occasione huiusmodi uenditiōis et resignatiōis cōtraueniēt, aut eā impediēt quouis modo. Nosq; prædictū Sereniss. Regem et suū Regnū ac Coronā Polo ab omnibus impedimētis, litibus, molestatiōibus, perturbatiōib. infestatiōibus, offensis et iniurijs tam a præfatis dominis Venceslao et Przemislao germanis nostris, quā ab omnibus cōsanguineis et proximis nostris, et a quacūq; persona cuiuscūq; cōditionis existat, et quacūq; fulgeat dignitate, Spirituali siue Sæculari, a qbus occasiōe præfata nostræ uenditiōis resignatio et cōtractus præfati Ducatus et Terræ Osuyacimē. ipse Sereniss. dominus Rex et Regnū ac Corona Pol. lesi, molestati, perturbati, offensi, et impediti fuerint, ipsum dñm Sereniss. Regē suū Regnū et Coronā Pol. nos intercedere, et euincere, nullā interponendo præscriptionē iuxta lus nostrū Ducale tenebimur, eliberareq; sub fide et honore. In cuius rei testimoniū Sigillū nostrū Ducale presentibus est subappensum. Datū in Glivice feria secūda ante festum S. Mathiæ Apostoli anno dñi 1457. Præsentib. Strenuis Generosis et Nobilibus, Iohāne Saffovvski. Zauiss Bohemo, Nicolao de KamieŃ. Krystek Schelhem de Schothmank, Misliborio de Orzesse, Iohāne Karnic de Sam bork, Michaelē Laskovvski, Nicolao Myskovvski, Nicolao Saffovvski Iohanne Vvyec de Thomica, Procopio de Svyantosslovice, Hinkone Svyatlik de Zass, Iohanne Tlema, Urbano de Kopcovice, Michaelē de Zavyerce Notario nostro et alijs fidedignis testibus circa præmissa.

E NOS IANVSSius Dei gratia Dux Osuyacimē. recognoscimus tenore præsentium quibus expedit uniuerfis, tam presentibus quam futuris, noticiā presentium habituris. Quod a Sereniss. Principe domino Kazimiro Dei gratia Rege Pol. Magno Duce Lithuanie, herede Rusiæ, Prusieq; dñe, et a Regno Coronaq; sua Pol. quinquaginta millia Marcarū latorū grossorū Pragen. numeri polonialis quadraginta octo grossos in quālibet Marcā computant. in uim totalis et integræ solutionis pro Terra et Ducatu Osuyacimē. per nos ipsi Seren. Principi domino Kazimiro Regi et Coronæ Pol. uenditis recepimus, et de manib; Magnificorū et Strenuorū ac Nobiliū dñorum Iohannis de Czyssov. v. Castellani et Capitanei Cracou. Gregorij de Branyca Castellani Radomien. Andreæ de Tanczyn, Iohānis de Rythviany Capitanei Sandomiriē. Iohānis de Tarnoyv, Iohānis de Melstyn, et Grot de Ostroyv in effectū leuauimus. Vnde et eundē Sereniss. Principē dominū Kazimirum Regem Pol. etc. et suū Regnū, et Coronā suā Pol. Nos Ianussius Dux prænominatus quietamus, et absoluimus, quietatosq; et absolutos pronūciamus per præsentēs. Omnesq; Literas, et obligatiōes cuiuscūq; existant tenoris, quas præfatus dñs Rex et suū Regnū et Corona Pol. aut sui fideiussores nobis super solutionē dictarū quinquaginta milliū Marcarū latorū grossorū, aut illarū aliqua portiōe, dederūt, mortificantes, et cassantes presentium per tenorē. profitentes illas nullius esse efficacie, roboris, uel momenti, et iam præfatum dominū Kazimirū Regē et Coronam Poloniarū nobis occasione emptionis Terræ Osuyacimē.

GGG iij recogno-

Crotonia 1457.

*Ab sol
duc Os
et Sato
rie 800
millia Mar
carū*

recognoscimus & profiteamur in aliquo non teneri. In cuius rei testimonium Sigillum nostrum presentibus est appensum. Datū Cracouię feria quinta post Cinerum anno domini 1457. &c.

Iuramentum Ducis zatorien.

Ego I. Dux Zatorien. Iuro, quia fidelis & obediens ero cum omnibus subditis Ducatus mei, & cum Ducatu meo Sereniss. Principi dño A. &c. 162
Regi Pol. &c. gratiosissimo & ipsius successoribus Regibus, & Regno, ac Coronę Polonię, pro bono statu M. Regię & Reipub. Regni Polo. & pro utilitate M. Regię & Regni consulā, & quę sentio M. Regię successoribus & Regno Pol. nocitura pręcustodiā, & pro posse meo auertam, ac omnia fideliter ad partē M. R. & Regni Pol. agam fideliter & obediēter, mādatis M. Regię & successorū suorū parebo, & ea implebo, Literas meas iuxta contractū per olim Sereniss. dñm Iohannē Albertū inter me & Regnū factū sub meo & subditorū meorū Sigillis dabo M. R. ad thesaurū Regni, subditosq; uniuersos meos ad iurandum iuxta contractū inducā, & iurari, aliāq; quę ex cōdictamine debeo facere, faciam. Sic me Deus adiuuet, & hæc sancta Christi crux.

Iuramētū Terrigenar. Ducat⁹ zatorie.

Ego P. Iuro quia fidelis ero Sereniss. Principi & dño domino Alexā. 162
dro Dei gratia &c. gratiosissimo et Regno ac Coronę Pol. & post mortem Ducis Ianusij Zatorien. domini mei gratiosū neminē alium quam ipsum dñm Alexandrū Regem & successores Polonię pro dño suscipiam, & me ei subiiciā, ac pro posse meo procurabo omne bonū, et auertam omne malū quod sciuerō imminere R. M. & suo Regno Polon. omniaq; faciā fideliter, obediēter, & diligēter quę ad subditū bonū & fidelem pertinet. Sic me Deus adiuuet, & hæc sancta Christi crux.

De vniedis aut Regno Lithuan. Prussię, Zatorię, ac Oszyvaczim Ducatibus &c. Vide supra Libro quinto Capitulo I. Articulo I. de Lithuan. incorporatione.

Ducatus Syewierie. etiā ad Regnū Polonię siue ad Episcopatū Cracouiē. pertinet. Qua de re diplomata legitime cōfecta, in scriniis Ecclesię ac Episcopi Cracou. extant deposita.

CAPITVLVM VI.

De xij. Ciuitatibus Scepusij.

Tametsi Reges Pol. & semper fere cōtra hostes vicinos in statioe excubare oporteat, & solum eorū prouentu metallorū prouinciis ad meridiē & occidentē sitis sterilius esse videtur: Nihilominus K A Z I M I R V S tercius Rex Polo. cōfessus tot bellis, factis præterea aliis tot sumptibus, Regi Hungarię magnā pecunię vim mutuo dedit: in qua etiā Scepusii 13. Ciuitates iure obligatiōis ac hypothece in possessionē accepit. Et quia ad rēpus præstitutū as ei restitutū nō est, aliæque conditiones cōtractus & Inscriptionū in Thesauro Regio repositarū expletæ non sunt, Scepu-

sunt; Scepussū ipsum poenis ac Vadiis in ipsīs Literis obligationū cōtēntis & in
terpositis tantū immeritū illigatūq; habet, vt si redimendū esset, vnus Regni pe
cuniā ad illud eliberandū vix iussicerēt. propter quas obligatiōis conditiones &
nodos, nō tantū vsusfructus qui ex obligatiōe possessori venit, verū etiā ipse fun
dus qui æquivalenti summa ab emptore acquiritur, Regis & Re
gni Poloniæ proprius esse censetur.

CAPITVLVM VII.

De Ducatu Mazouia.

Sigismū. Regis ad Mazouia Legatio.

Res ipsa per se nota est, nec dubitaturū aliquē inter nos arbitror, qui modo medis
ocri rerum peritia imbutus sit; Quomodo aliquot retro seculis gens & lingua nos
stra in has oras & regiōes quas modo incolimus cōmigrauerit, sedesq; hic in his
locis fixerit, cumq; in infinitā pene multitudinē coaluisset, omnesq; finitimas na
tiones sibi infensas esse prospexisset, id quod Lex naturæ & reliquarū gentiū mos
suadet, ad vnū omnia deferre cōstituerat, vt ita vnī qui sit optimus summa rerum
tradita eius Imperio pareret. Sic enim & aduersariis resistere, & tranquillius vi
tam agere se posse existimauerit. Cuius rei argumento sunt, multæ & vetus
stæ Literæ veterū Regum & Ducū signis cōmunitæ, quæ tū per Arces tum ve
ro per templa religiosissime custodiunt. Satisq; constat Melchkonem primum
eundemq; piissimū Ducem, & Boleslaū primum Poloniæ Regē omnes fere Epis
copatus istos, qui nedum in Regno Poloniæ, sed etiā in finitimis prouinciis ha
bentur fundauisse, puta Archiepiscopatū Gnezneū Episcopatus Cracou. Vlas
dilauiē, Posnañ. Vvratislau. Culmen. Lubuceñ. in Pomerania Camineñ. & ali
os plurimos. Cuius Regis Imperio cum vniuersæ gentes linguae nostræ parerent
incredibile dictū est quā longe lateq; terminos diticiōis suæ propagarēt, & quanto
terrori vicinis natiōibus existerent. Tandē vero (vt fere omnibus rebus viu
venit) dum eadem gens nostra in Arcē summæ potentiae decoriq; euaserat, vt
sunt res humanæ fluxæ & fragiles, extincto illo ipso tam prorege quā Rege in de
terius prolabi, & in diuersas factiōes, qui Ducatus vocabatur, scindi cōcepit. Ita qd
ex vno eodemq; amplissimo Regno multi Ducatus succreuerāt. Demū cum suc
cessu temporis homines multitudinis Principum pertesi essent, sublati e medio
multis, iterum res omnis in potestatem vnus hoc est Regis deuenerat.

Tamen Ducatus ipse MAZOVIAE singulari quadā pudentia ditina vsq;
in hac tempora seorsum ab Regno Poloniæ auulsus sub Imperio Ducum Mazo
uia vigeat, quatenus stirps mascula nō defuerat. Cum vero Deo ita ordinā
te nuper stirps illa Ducalis in Mazouia penitus extincta esset, lure naturæ & gē
tium equum est, vt membrū a corpore suo iam dudum separatū rursus tandē cor
pori suo vniretur, & sub Imperiū vnus capitis hoc est Sereniss. domini dñi Sigis
mundi Regis Pol. domini nostri gratiosissimi & Coronæ Regni Pol. adiungeret.
Quod negociū tentatū qdem est in proxime præterito Cracou. Conuentu cum
Oratoribus Ducatus Mazouia per Regiā Maiestatē & Senatores Regni: Sed
Oratores ipsi Mazouia renitebātur, nec super eisdē rebus aliqd tractare volebāt,
asserentes se nullā facultatē vel mandatū super eiusmodi rebus habere ab his qui
eos miserunt. Quare Maiestatī suæ supplicauerūt, vt totum hoc negociū vniendū
& incorporādū Ducatus Mazouia ad Regnum & Ducatū ipsum, & ad Incolas
eius dimitteret, & Conuentū ad talia tractāda Varssouia indiceret. Quod sua Ma
iestas ex singulari sua clementia effecit, Conuentūq; hunc Varssouia indixit, et
agi voluit. Nosq; huc ad vos in eo negocio misit, vt vobiscū super eiusmodi rebus
ageremus. Cum itaq; sua Maiestat Regia plane perspiciat indecorū & pene
absurdum esse, si pars suo toto nō cōgruat, iuadet & hortatur, immo præcipit, vt
cum (Deo volente) iam vnus capitis & corporis membra effectū essis, etiā vnus
Legibus atq; institutis vtamini, eis videlicet qbus mater ipsa nostra Polonia, reli
quæq; Tere

Propter quas causas
Reges Respubl. sint
prepositi?

Boleslaus quos Epis
copatus instituit.

Monarchia Regni
Pol quando sit scissa
in Ducatus?

Mazouia diu suis Du
cibus usa est.

quæq; Terræ Mazouïæ, puta Ploceñ. Gostineñ. Raven. Sochaczouieñ. & Belzen. vtuntur: præcipue quo ad expeditionē militārē & bellicā attinet, cupit sua Maiestas vt eam æquo Iure & ordine cum vniuersis Terris Regni Polonię subeat, & inuicem super his rebus conferatis, & omnia hæc de quibus supra mentio habita est, in præsentia nostrum constitutatis & firmetis. Id cum effeceritis multū honoris & dignitatis atq; cōmodorum rebus vestris inde accedet libertatibusq; & cœteris summis prærogatiuis, quibus nihil est dulcius, perfruemini: & Regiæ Maiestatis dñi mei clemētis. gratiā vobis cōciliabitis, vobisq; ac posteris vestris, tū & bono ac trāq; statui vestro optime cōsuletis.

Alia Legatio.

Post diā gratiā Regiam, & Literas fidei oblatas, dicendum, satis esse iam declaratum, Terras Mazouïæ vnum esse corpus & vnā hereditatē regni Poloniæ, vnā gentem, vnā linguā, vnos dominos ipsorū ab initio semper extitisse. partito vero Regno inter Duces, vt alias Terras, ita & Ducatus Terrasq; Mazouïæ decedentibus masculis Iure feudī ad corpus & vnitatē Regni denuo rediisse. quæ omnia ex Literis, Inscriptiōibus, & exemplis ita clare cōstant, ita in recētī memoria existunt, vt nullis rationibus & argumentis inficiari possint.

Cum itaq; placuit diuinæ Maiestati reliquā masculā sobolem Ducum Mazouïæ ab humanis auferre, & reliquæ Terræ Mazouïæ Iure feudī, & iuxta inscriptiōes veteres ac recentes in Maiestātē Regiā & Regnū Polonię recidissent: Licet Maiestas sua potuisset e vestigio possessionē earundē Terrarū accipere, & illis sicuti reliquis Terris & subditis suis imperare, tamen voluit Maiestas sua vt decet clementem & benignissimū Principē, rem alioquin iam prius transactā iterum placide & æquanimiter trāsfigere. Non enī designata est Maiestas eius primū Legatiōibus benignissimis illos ad debitū ipsorū cohortari, deinde etiā ipsamet ad eos descendere. & iustis ratiōibus modisq; clemētissimis Ius suū & debitū illorum ab eis exigere: quibus cum iuste reluctari nō potuissent, tandē vniuersi Iusiurandū Maiestati suæ & Regno suo Poloniæ præstiterunt.

Quāuis autē petissent tum & pariter in Cōuentu Cracou. dari sibi in Ducem & dominū Illustrissimū Principē Sigism. Augustum filiū Maiestatis suæ charissimum, tamen Maiestas eius id tum illis, & demum in Cōuentu Cracou. denegauit. quod nollet videri is qui Iuribus Regni sui quitq; detraheret. quin magis cōduces re putet, vt filio suo & omnibus subditis suis Regnū & DOMINIA VNITA QVAM SCISSA & diuisa relinqueret.

Siq; dem Ducatus Mazouïæ mera est hereditas & corpus Regni Polonię, possessusq; est ab initio a præfatis Ducibus Iure feudī. Quo q; dem Iure iam maior pars ipsius Ducatus antea successiue ad prædecessores Maiestatis suæ & Regnū Pol. recidit. Nempe Terra Raven. Terra Sochaczouieñ. Terra Gostineñ. Terra Ploceñ. Terra Visneñ. quæ omnes Terræ sunt Mazouïæ sed eo Iure ad Regnū deuolutæ. atq; id nō solum mascula stirpe nō deficiente, sed etiā fratribus superstitis bus partitis inter se bonis sibi inuicem nunq; succedere potuerunt. eoq; minus nunc succedere possent cum vniuersa stirps mascula defecit. Quod scientes & intelligentes domini Duces nouissime defuncti, obtinuerant a Maiestate sua eam gratiā magnis precibus & seruitiis suis, Quod ipsi duo fratres sibi inuicē succedere potuissent. & cōcessum illis erat hoc Priuilegiū a Maiestate sua, nō sine magnæ clementiæ testimonio, prout Literæ eo nomine cōfectæ satis declarant.

ARTICVLVS I.

Cōfirmātur Iura Mazouitarū. Lex I.

sigism. Petric. 1529 Omnia Iura, Priuilegia, donatiōes, cōsuetudines, libertates, prærogati-
Ex Statuto Mazou. uas, & successiones omnes omniū Nobiliū, & quorūvis subditorū nostrorū in Ducatu Mazouïæ, tam publice quā priuate, iuste & legitime datæ & emanatæ, in quorū seu quarū extant possessiōe pacifica, in uita

Ducum

Ducū & dñorum suorū, cōfirmamus, et in robore cōseruamus ppetuo. SIMILITERq; omnia Statuta Terrestria eiusdē Ducatus, cōsuetudines & articulos, quo ad iudicia Terrestria & Castrensia in omnib; causis, cōtrouersijs, & rebus quibuscūq; in suo ordine antiquo, Statuto, tenore, & cōsuetudine cōseruamus et cōfirmamus, iuxta antiquā eiusdē Ducatus consuetudinē, quibus non debent derogare nouæ consuetudines Regni perpetuo.

Iuramentū præstitū p subditos Ducat⁹

Mazouia feris quinta in uigilia exaltatiōis S. Crucis, 1526. Ego S. spondeo & iuro, quā Sereniss. Principi & dño domino SIGISMUNDO Dei gratia Regi Polo, Magno Duci Lithuanie, Russie, Prussie &c. dño & heredi domino meo gratiosissimo, eiusq; Maiestatis SVCCESsoribus Regibus Polo, fidelis, obsequens, & subiectus ero, ac omne bonū & cōmodum suæ Maiestatis & successorū ipsius Regū & Regni Pol. procurabo, ac promerebo, et quæ sensero illis nocitura fore præcustodiā, & præcauebo, ac pro posse meo auertā, omniaq; fidelit̃ & obsequenter curabo & faciā quæ ad bonum & fidelem subditū pertinent, ita me Deus adiuuet & sancta Christi crux.

Ducat⁹ Mazou. Maiori Pol. adscribitur

Consentimus, ut iste Ducatus adiungat̃ & adhereat, sicut & aliæ Terræ, Terris Maioris Pol. Quando præsertim & Ducū tempore Duces ipsi erant cū Terris Maioris Pol. tempore belli. Nec ob aliā causam Terra Wischni. ipsis Terris Maioris Polonice sit adiuncta.

*sigism. Petric. 1522
Ex statuto Mazou.*

Quod etiā in Mazouia pecunia bracha

ta recipitur. Libro 2. Cap. 6. Artic. 4. de Moneta Statut. Kaz. hī vide.

Palatini & aliq; Castellani præsertim in

Ducatu Mazouia liberi sunt a solutione exactionis duorum grossorū Libro 2. Capitulo septimo Articulo de sumalibus vide.

Ratio tamē æqua Mazonū haberi non

potest atq; Polonorū, durantibus Constitutiōibus illorū. Nuncij ex Terris Mazouia cū multa a nobis postularēt, quæ concedi solent per nos alijs subditis nostris Regnū incolentibus, & Statutorum cōmuni iure fruētib; a nobis hoc respōsum tulerunt, quod dū sunt iure & cōsuetudine ab alijs Regni nostri subditis seiuncti, nō in omnibus eorū eadē ratio haberi possit, quæ habetur subditorū Regni. Sed si aliquādo iuribus & cōsuetudinibus se cōequare Regni nostri subditis uoluerit, quod in eorū arbitrio est positū, tum eorū ratio æqualis cum alijs est futura. Interim aut̃ in eorū moribus, iuribus, Priuilegijs, & cōsuetudinibus Priuilegio nostro cōfirmatis illos cōseruabimus.

sigism. Crac. 1540

De limitibus Ducatus Mazouia defini

endis vide Libro 5. Cap. 1. Artic. 3. & iterum paulo infra repetetur.

HHH

CAPITV

CAPITVLVM VIII.

De Ducatu Baren, ac Mediolan, necn o Modunen, atq; Cremonen. Ciuitatib.

PRÆFATIO. Si dominus Deus filias Salphaad cum nō haberent fratres iuste hereditare pater-
 Numeri 27. ternā postulare Moyſi respōdit, nefas est sexum foemineū fratribus nō extrātib;
 a successiōe hereditaria repellere. Quocirca & Sereniss. Regina nostra BONA
 cum fratribus careat, iuste titulo hereditario Ducatus BAREN. potitur. Et hic
 qdem locus esset seriem Iurium eius Maieſtatis persequi, si mihi eorū copia esset:
 Quia vero nō est, ea quæ tam per Literas quā per Legatos Diuus olim Sigismū.
 pro eo Ducatu ex Cōmentariis fidedignis gessisse memoratur, fideliter referā, vt
 posteritas habeat in Repub. qualescūq; cōsiliū, quod tanq; Thesei filium, in res-
 tinenda tam insigni Reginæ suæ dote sequat, & Priuilegia ad eā speciātia cum
 ea a Reginali M. nanciet, diligentissime cōseruet, ac tueat. Tamenli vero Sere-
 nissima BONA possesiōe ipsius Ducatus sui nō tam vi depulsa quā falsis crimin-
 natiōibus circumuenta exciderat, ad eam tamē nō multo tempore interiecto est
 restituta: Prætereaq; quod ius ad Ducatū Mediolanē. & Ciuitatē Cremonē.
 haberet, declarauit. Quare hoc obiter addā hic, omnes heredes possesiōne solere
 cōtinuare in bonis qui ius suum persequunt, & animū eis carendi nō deponunt:
 id aut inter Regna præsertim vim Iuris obtinere videtur, inter quæ, vt præscripti-
 ones nullæ fere sunt, ita semper Iure postulandi aut etiam vi repe-
 tendi ablata libera datur facultas.

Rex Sigismū. Duci Baren, ad quasdam Inscriptiones consentit.

SIGISMVNDVS Dei gratia Rex Pol. Manifestum facimus per præsen-
 tes vniuersis. Quia pro necessitudine & amore mutuo, qui nobis est cum Illustr.
 Principe domina Isabella Mediolani & Bari Duce matre & focu nostra charis-
 sima, illi gratificari volentes, vt in vita sua possit partim de seruis suis, partim etiā
 de religiōe & sacricolis bene mereri, & suæ suorūq; saluti cōsulere, tenore præsen-
 tium cōsentimus, vt quādocumq; illi libuerit, possit inter seruos, & ad pia opera,
 aut quemadmodū illi melius videbit, decem millia Ducatorū in auro ex prouen-
 tibus annuis Ducatus Bareñ. distribuere, vel ad distribuendū inscribere, seu ob-
 ligare. Promittimusq; verbo nostro Regio pro nobis & Illustris. filio nostro Si-
 gismundo nos eandē distributionē seu obligationē per eius Illustritatē factam, fir-
 mam & ratam habituros. In cuius rei testimoniū Sigillum nostrum præsentibus
 est impressum. Datum Cracouiæ die quarta Februarii, Anno domini 1523.
 Regni vero nostri 17. Sigism. Rex significat.

Vniuersitati Ciuium Ciuitatis Bareñ. & Modunē.

Magnifici, Nobiles, & Egregii, fideles nostri dilecti. Accepimus Literas quibus
 nobis dolorē nostrum de obitu Illustris Ducis Isabellæ, & fidem vestrā erga nos
 declaratis. de qua nō aliter nobis persuademus neq; dubitauimus quin in eo euē-
 tu vos ita exhiberetis, vti probos & fideles subditos decet. Nos etiā volumus ea erga
 vos gratia & æquanimirate vti, & tales vobis Officiales præficere, vt nobis su-
 besse nunquam Iure vos prænitere queat.

Iohanni Dantisco & Ludouico Decio Iosto Oratorib. suis.

Nobiles fideles dilecti, hesternō die allatæ sunt nobis Literæ Iosti ex Bario, quibus
 significat statum illius & omnes res recte se habere, nihilq; aduersi illi orti,
 præter tumultum cōtra Iosue, qui & ipse tandem est sopitus. Allatæ quoq; nobis
 sunt Literæ a Ciuitatibus Bareñ. & Modunē. quibus fidem suā erga nos aduer-
 sum abunde testatur, quā, & aliorū pariter Iostus ipse declarat. prætereaq; scribit
 esse magnas

esse magnas querimonias omnium subditorum aduersus Iosue, & alios Officiales. Proindeq; efflagitat, ut cum illis iusticia ministretur, petatur confirmatio Iurium & Priuilegiorum, petuntur boni & æquanimes Officiales. Quocirca omnis prima erit illis cura vestra, ut videlicet cõpositis & sopitis rebus, si quæ in perturbatiõe sunt, iusticiã unicuiq; ministretis, & Officiales tales cõstituatis quorũ probitas & fides spectata est, & populo essent ex sententiã. De Priuilegiis cõfirmandis respõdimus nos id facere velle, quod & vos illis eis polliceamini, & trãsumpta illorũ nobis mittatis, quibus visis libet cõfirmabim9, quęcũq; iusta & honesta fuerit.

Carolo V. Cæsari.

Serenissime ac excellentissime Princeps. Significatũ est nobis nuper ex Mediolano Illustr. dñm Mediolani Ducem petere decreuisse, vel forte iam petiuisse a Maiestate vestra, ut Consilio Regni Neopolitano demãdare dignetur, quo Ducatum Barẽ. ad nos iure legitime successionis deuolutũ acciperet in sequestrũ: in quo idẽ dominus Dux Mediolani nescimus qd Iuris sibi cõpetere asseuerat, et deducere nititur Illustr. olim dominã Isabellã de Aragonia Ducẽ Mediolani & Barĩ socrum nostrã nõ hereditario iure, sed duntaxat vitę suę spacio illum possesse. Nos nõ dubitamus Ius certum & indubitatũ penes nos & Sereniss. dominã Bonam cõiugem nostrã esse, Quod qdem nõ verbis sed Literis, nõ vnũ sed pluribus, sine cõtrouerſa probare poterimus, quorũ beneficio post mortem ipsius olim dominę matris & socrus nostrę possessionẽ illius Ducatus cõtinuauimus, quaq; priuari citra insignem iniuriam nostram nõ possumus. Cum enim ad disquisitionem ventum fuerit, melius diplomata seu Priuilegia nostra quam nuda verba vim Iuris & iusticię declarabunt.

Legatio Sigismundi Regis ad Carolum V. Cæsarem data Stanislao Borek Canonico Cracouiensi.

Cum proximis his mensibus Illustrissima domina Isabella de Aragonia Dux Mediolani & Barĩ suę Serenitatis mater, & socrus, ab hac vita discessisset, relicto iusto & hereditario iure Ducatus Barẽ. Sereniss. Bonę cõiugi Serenitatis suę, filię vero suę, ad capiendãq; possessionẽ eiusdem Ducatus Serenitas suã ipsius Sereniss. cõiugis suę nomine Nuncios & Procuratores nulla mora facta misisset, illiq; ea ipsa possessione accepta, & aliquãto tempore cõtinuata: rerum & negotiorũ eiusdem Ducatus curã & administrationẽ suscepissent, Vicerex vestrę Maieſtatis Regni Neopolitani eandẽ possessionẽ illis ademit, & sequestrẽ cõstituit qui ad causę diffinitionẽ eidem Ducatui pręſſet; quasi lis esset sub Iudice, cum reuera nulla vnquam fuerit, nec esse possit.

Totum eni Ius ipsius Ducatus apud Sereniss. dominã Reginam est ex legitima successione: cuius vim & ſeriem ex Literarum & Priuilegiorum exemplis, quę mecum attuli, vestra Maieſtas probe cognoscat.

Miratur aut̃ vehementer Seren. domini mei celsitudo, cur & qua ratiõe tãta iniuria sit ei irrogata: cum totius orbis hominũ Ius esse peculiare nõ ignoret, possessionẽ honorum nemini nisi ad disquisitionem vocato, Iureq; victo adimĩ solere. Si enim Illustriss. dominus Mediolani Dux aliquid Iuris haberet, quo sibi persuaderet hunc ipsum Ducatũ fore suum: aliis modis quam vi Iusticię suę sibi quærenda erat. Deest conclusio.

Carolo V. Cæsari Sigism. pro restituto Ducatu gratias agit.

Serenissime ac excellentissime Princeps &c. Nuncius noster quẽ in causa Barẽ. si ad vestrã Maieſtatẽ miseramus tãdem rediit: duas res gratissimas afferens, quarum hæc potissima est, quod declarauit V. M. in ea beneuolentiã erga nos permanere, quã nobis ex ea sanguinis coniunctiõe quę nobis cum illa intercedit pollicebamur. est deinde nobis per quã gratum qd V. Maieſtas Ducatum Barẽ. nobis restituere dignata est, nõ adeo propter ea cõmoda quę illinc habituri sumus, quã quod hi dissidentes animos nostros inuicem videre vellent, q. alienis malis lætari solent. Agimus igitur vestrę Maieſtati quas maiores possumus & debemus gratias, relaturi etiã quacũq; parte & occasiõe id facere possumus, ut amoris nostro nunq; intermorituro, sed perpetua serie permãſuro ad summã coniunctionẽ nihil

defuturum esse videatur. Cœterum quia is Orator noster qui iam pridem apud vestram Maiestatem fungitur munere sibi a nobis iniuncto, ob eas necessitates quæ subis de se offerunt adhuc manus ipsam aliquantisper est obiturus, referetq; a nobis non nulla vestra Maiestati, Idcirco rogamus illam plurimum, dignetur eius verbis, quæ solet benignitate, eque ac nostris propriis fidem adhibere. Valeatq; felicissime M. V. & voto suo in omnibus optatis potiatur, nosq; habeat commendatos. Datum.

Eidem Carolo V. Cæsari.

Serenissime ac excellentiss. Princeps &c. Rediens dudum ad nos a vestra Maiestate Nuncius & Secretarius noster Borgius, declarauit nobis a M. V. nos in possessionem Ducatus nostri Barens. & Principatus Rossani restitui mandauit, & Literas ad eam rem opportunas nobis attulit, de quo officio & amore fraterno M. vestrae fuimus admodum consolati, & illi e vestigio gratias quas debuimus per Literas nostras egimus: verum facti nunc sumus certiores illinc ab Officialibus & Procuratoribus nostris ipsam possessionem nobis vigore Literarum Maiestatis vestre restitutam denegari, remq; prætextu quarundam Literarum aliarum Maiestatis quæ ex diametro sunt contrarie inuestiturae, & aliis Literis nobis concessis in locum produci. Quibus scriptum dicitur (quod admodum nobis mirum videtur) ut nisi vocato prius Illustriss. dno Duce Mediolani de restituenda nobis possessione nihil fieret: ut hac mora & difficultate iniecta, pariatur nobis aliquod incommodum, hi qui & favorem nobis Maiestatis vestrae inuident, & nostram mutuam coniunctionem, & necessitudinem egre patiantur. Cum autem & nos vocati non fuerimus quando possessio nobis, indicta causa adimebatur, qui ad illam legitime successimus, obtinuerimusq; insuper inuestituram a Maiestate vestra, facto illi debito omaggio, quæ concedi non solet nisi possessoribus, vel quibus possessio iure debetur. Proindeq; sequestrum cum ipsa inuestitura nequaquam coherere potest. Quocirca rogamus etiam atq; etiam M. V. ut fratrem nostrum honoratiss. non patiatur nos ita & coniunctionem & necessitudinem nostram mutuam apud se per emulos nostros labefactari, ut etiam illud saltem quod nobis iure optimo debetur, & M. V. iam semel concessit, & restituendum commisit, consequi nequeamus: iubereq; dignetur M. V. denuo, ut citra istas productiones & difficultates nobis ipsa possessio honorum nostrorum reddatur, quæ potiti, parati erimus coram M. V. aut eius collateralis consilio, non ipsi solum Illustr. domino Duci Mediolani, sed etiam unicuique alteri pro iure nostro respondere.

Carolo V. Cæsari Sigismundus Rex.

Serenissime ac excellentiss. Princeps, Fecerunt nos certiores Officiales & Procuratores nostri hactenus Arcem Barens. non esse nobis restitutam, non possumusq; non vehementer mirari, ut cum semel M. V. Cæsarea pro sua æquitate ac in nos animi sui propensione super Inuestituram ipsius Arcis Barens. dederit assensum, & beneplacitum suum, unde sit istud impedimentum, quominus Decretum M. V. Cæsareæ locum habeat. Propter ea rogamus M. vestram omni studio ut tandem possessionem eiusdem Arcis Barens. nobis reddi & libere dimitti faciat, & ut M. vestra Cæsarea aures hominibus maleuolis non accommodet, qui inter nos dissidium querunt, coniunctionemq; ac mutuam beneuolentiam & necessitudinem nostram dirimere contendunt. faciet Maiestas sua rem sua virtute & nostra in se perpetua obseruantia dignam.

Legationis ad Cæsarem fragmentum.

Nuncius noster hoc agere diligenter, ut restituamur in possessionem Ducatus Barens. & si Dux Mediolani aut cuius alter prætendit se aliquod ius habere ad Ducatum ipsum Barens. cum vocabit nos, aut Serenissimam coniugem nostram dominam Reginam in ius, stabimus paratissimi omni iudicio.

Et cum M. Cæsarea vult ministrare iusticiam Illustr. domino Francisco Duci Mediolani de Ducatu Barens. roganda erit, ut similiter administrare velit nobis iusticiam in Ducatu Mediolanens. & in dotibus auiæ Sereniss. coniugis nostræ dominæ

Bona Regina Polo. Reginæ, hoc est in Ciuitate Cremonens. quoniam Maiestas sua Reginalis plus ius habet ius ad Ducatum ris habet ad Ducatum Mediolanens. quā habet Dux Franciscus in Ducatu Barens. Mediolan. & Ciui- Aequum enim est & valde conueniens & cum M. sua Cæsarea, vult ministrare iusticiam in vno, velit etiam ministrare illam & in alio.

Item

Item excusabit nos Nuncius qd' tam diu Omagium debitum Cæsareæ Maieſtatis nō preſtitiffemus, nam id nō negligētia vlla, ſed cum propter longinq̄tatē itine-
ris tum propter multas occupatiōes bellicas & curas qbus ad hoc tempus diſtrō-
cti fuimus facere diſtulimus. Nunc vero mittimus mandatum ſufficiens ad illud
preſtandū. nam de iure viuente Illuſtr. olim matre noſtra domina Iſabella præ-
ſtare nō attinebat, nec eramus obligati. Iurabitq; Nuncius Omagiū nomine Re-
ginal. M. prius, et demū ſi neceſſariū erit, Iura etiā preſtabit noſtro noīe poſtremo
Quāuis aut in vita eiufdē Illuſtr. matris noſtræ populi & Vaſalli Ducatus noſtri
Baren. promiſerunt & rogauerūt ſolenni ſtipulatiōe, qd' Sereniſſ. dominā Regi-
nam poſt mortē & ſœlices dies dictæ Illuſtr. domine Iſabellæ Ducis. habituri es-
ſent in ſuam verā & vtilem dominā dicti Ducatus ac Ciuitatū & Terrarum ad il-
lam ſpectantiū, tanq̄ vnica legitima & vniuerſalē hæredem Illuſtr. olim domi-
næ Ducis. eiq; præſenti, recipiēti, & ſtipulanti ad ſancta Dei Euangelia corporas-
liter manibus ſunctis tacta ſponte iurauerūt, & iuramenta corporalia præſtiterūt.
Quia tamē id fecerunt absq; conſenſu Cæsareæ & Catholicæ M. rogāda erit M.
ſua Cæsareæ & Catholica cōſentire digneſ & admittere, vt dicti Vaſalli & populi
denuo iuramentū faciāt, & promittāt, modo quo ſupra dictæ Seren. dominæ Re-
ginæ qd' eam recognoscēt verā dominā & patronā dictarum Ciuitatū & Terrarū,
eiq; de omnibus & qbuscūq; fructibus, redditibus, introitibus, & prouentibus il-
larum respondebūt, & responderi facient ſecundum Iura & Conſtitutiōes Regni
Neapolitani, ſicuti decet Vaſallos facere & exequi.

Item impetrandæ erunt cōmiſſiones efficaces vt præfecti Cæsareæ Maieſtatis
non moleſtent deinceps nos in Ducatu ipſo Baren. ſed vt deinceps ſecurum illū
ſemper habeamus ab omni perturbatiōe.

Item quoniā Illuſtris olim mater noſtra moriens multas donatiōes & legata fecit
teſtamento ſuo ſeruitoribus ſuis, & aliis multis perſonīs etiā ad vitam illarū, alie-
nando multos prouentus Ducatus noſtri Baren. qd' facere nō potuit obſtantibus
pactiōibus & Cōuentiōibus matrimonialib. quæ inter nos & illā interceſſerūt:
roganda erit M. Cæsareæ ne eiufmōdi teſtamentū & legata approbet, & cōfirmet,
& ſi forte iam cōfirmauit & approbauit ignara exiſtens de iure noſtro & pactiō-
ne prædicta, vt caſſare & inualidā facere priorem ſuam cōfirmatiōē ſurēpticiæ
obtentam noſtra & iuſticiæ cauſa dignetur, prout apparet in capitulis Matrimo-
nialibus quæ oſtendentur.

Item petet Nuncius noſter a M. Cæsareæ qd' reſtitui faciat quatuor paſcua mō-
tis ſerici quæ ſunt ablata nomine Maieſtatis ſuæ Cæsareæ, eo prætextu, quod
prius ad vſum Maieſtatis ſuæ tenebantur.

Omnia aut ſupradicta aget Nuncius & tractabit cōmuni cōſilio & opera cū Io-
hanne Dantiſco Nuncio noſtro quem antea ad M. Cæsaream miſimus.

Iuſticia aut quā Sereniſſ. coniunx noſtra domina Regina habet ad Ciuitatē Cre-
monā eſt iſta, Ea enī Ciuitas Cremona data fuit in dotem ab Illuſtr. domino Du-
ce Philippo vicecomite Illuſtr. dominæ Blancæ filiæ ſuæ, quæ collocata erat in
matrimoniu Illuſtr. Comiti Franciſco Stoiciæ proauo ſuæ Maieſtatis, ex quo cō-
nubio nati ſunt filii multi, qui omnes habuerunt dominiū & prouentus dictæ Ci-
uitatis pro rata parte: Ex iſtis aut ſucceſſoribus nō extat perſona aliqua legitima,
niſi ipla Sereniſſ. domina Regina, & Dux Franciſcus, propterea medietas eſt de
mera iuſticia ſuæ Maieſtatis, imo & plusq; medietas, ea ratione qd' ſœlicis memo-
riæ Illuſtr. domina Iſabella Duciffa ſuæ M. mater fuit filia Illuſtr. dominæ Hypo-
politæ Sforcie Duciffæ de Calabria filiæ legitimæ dictæ dominæ Blancæ, & ob

id dicta Sereniſſima Domina Regina haberet Iuſticiam & Ius in
duabus partiibus ex tribus dictæ Ciuitatis.

Mandati fragmentum.

Sed cum Illuſtris dominus Dux Sforcia pro Ducatu Barenſi ad quē nullum Ius
habet nos impetrat, nos vero ad Ducatū Mediolani plenum & periectū Ius habes-
amus, Nihilominus tamē pro Ducatu Baren. respondere non abnuimus, modo ro-
gamus Cæsareā M. quā & tu verbis noſtris roges, vt cū primū de Ducatu Baren.
nobis lis mouebitur, ſua M. vnico atq; eodē Iudicio vnoq; actionis contextu cau-

Item etiā Ducatus Mediolanē. atq; ita & Ciuitatis Cremonē. ad quā etiam ius habemus diiudicare, determinare, & definire iubeat. id nos paribus vel etiā maioribus officiis & meritis suae Maiestatī rependere semper praesto erimus.

Sigismundus Comiti de Nassom.

Illustrissime Princeps nobis charissime, facti sumus certiores Illustr. Principē Frāciscum Sforcia velle nos imperare, & in ius vocare pro Ducatu nostro Bareñ cui nos nō abnuimus qdem respondere iure & iusticiā nostrā declarare, verum cum nobis etiā ius cōperat ad Ducatū Mediolanē. & Ciuitatē Cremonē, Rogamus plurimū tuam Illustr. facere velit operā suam apud Cēsareā M. vt cum nobis institueretur actio pro Ducatu Bareñ. cōmittere dignetur M. sua Cēsarea quo vno eodēq; iudicio pro Ducatu quoq; Mediolanē. ac Ciuitate Cremonē. ad quā etiā ius clarum habemus, cognoscatur & definia. informabit de his et aliis nostris negociis plenius tuam Illustr. Orator noster Magnificus Iohannes Dantiscus de mente nostra sufficienter instructus, quē benigne audire & plenā illi fidem adhibere velit. nos vero vicissi omnibus in rebus quibuscūq; poterimus tuā

Illustritati hanc operā referre curabimus. Datum.

CAPITVLVM IX.

De Samogitia & Pomerania.

Si Cosmographi non seorsim Samogitiā & Pomeraniā meminisse solerēt, diuersumq; genus hominū Samogitas a Lithuanis, & Pomeranos a Pruthenis asseuerarent. & nisi praeter ea ita rem sese habere ipse quoq; audiā: certe ego eas Prouincias, ipsam videlicet Samogitiā sub Capitulo de Lithuania, cuius utiq; pars esse praesumitur, & Pomeraniā sub Capitulo de Prussia, cui saltem cōtermina est: resposuissē. ne nimis diligenter Prouincias Regni enumerādo, vel Cymini sector, vt est in prouerbio, vel intēpestiuus opum Regni ostentator cautis lectoribus, vt hospitibus delicatis, esse videar. Ac proinde iam longe alia scripturi ēti pene oblito in memoriā earū Prouinciarū recordatio subiit. Vtūq; aut illę Prouincię, suis Magistratibus ac Iuribus diuisę, ac descriptę sint: cum tamē nulla publicā Litterarum monimēta de eis habeā meminisse potius hic earū Prouinciarū, quā ipsa earum iura, quibus Regno coherēt recentere cogor. hoc vñum interea sufficere arbitrat, si earum alterā Regum Pol. alterā aut Ducū Lithuanīę semper proprias ac tributarias fuisse, & esse, meminero.

CAPITVLVM X.

De Moldauia siue Valachia.

PRÆFATIO. Nisi res humanę in orbem semper agerent, & dominia rerum abire & redire solerent, arroganter fortassis Moldauīā inter Prouincias Regni Polonię reponere viderer: quod ea dubiū quo fato Polonorū ditōe excussa, iam facta sit iuris alieni. Vtūq; tandē rebus in humanis ludit fors, Iuris Polonici Moldauiam asserere non dubitamus, quod semel tanta cū solennitate Regno accessit, Iureq; iurādo ei subiecta est, vt nisi remittentibus Polonis Iuste sui etiā Iuris esse nequeat, tanto minus alieni. Voluntate enī dominorū nō defectione subditorū in libertatē restitutio fit, Iure etiā possessorū non vi hostiū iusta Imperia quarunt. Alioqn & serui fugitiui liberi, & spolia praedonū propria censei possint, non legitimorū dominorum, quorū euaserint potestatē, vel quibus illa abstulerint. Ac eadem nondum scio fortunā ne, id est diuinū arbitriū cui omnia subsunt, an negligentia qua male cuncta gerunt accusemus, quod Moldauos amiserimus: qdē apud illos nūc pro nostris hostiū sunt praesidia, proq; confederatis sociis aduersarios professos ex illis simus habituri. Quod enim multoties quasi postliminio ad nos redibant, videri potest diuinitus oblatū fuisse beneficiū: qdē aut illos toties reiecimus, fortassis in officio pietatis ac prouidentię deliquimus. Et fuerit qdem aliquādo vera forsan hec

sententia,

sententia, certe si hæc tēpora priscis cōferamus, abstinere ab illorū societate potius quā auribus lupum tenere arbitror: quātumvis honestior fortiorq; hæc postrema vulgo videatur esse deliberatio. Non enī in aliquousq; plausibilia, quæq; ante pedes iacent cōsilia oculi deliberantiū sunt inferendi; verum quæ semper Reipub. cōseruā dæ sit vtilis animaduertēda & sequēda est sententia. Itaq; tam iniquo tēpore, & metu dubii euentus, Moldauos ipsos, præsertim qd' iam alieni Iuris sint, præstat pro dubiis subditis inere externos haberi. Et si enī perfidia gentis aliqua ratioe coerceri potuisset. At iam nobis pro illis, vt Germanis pro Trāsiluania, vel Gallis pro Parma, fuerāt subeunda certamina, certaq; pax certiore etiā bello cōmutanda fuit. Idcirco recte sane hoc tempore metu, vel saltem intēpestiue supplicibus responderi potest, qd' olim Romæ plano frequēter in via fractū sibi pedē fuisse simulati, & iterū eos q se quo volebat deferēbāt irridenti, a techne peritis respōdebāt: TOLLAT TE, QVI NON NOUIT. Quo sensu qdā de illis cecinit.

Perfidia regnant Valachi, hunc uincendo per illum;

Quamq; tenent nulli, dant tamen usq; fidem.

Ense necant dominos misera cum plebe Tyranni:

Quos rursus tollunt toxica, tela, fugæ.

Calliditas genti Romana uidetur inesse,

Punica, siue fides Græca: Polone caue.

Nunc uero inprimis cum uis hanc tanta coerces,

Intus habet fraudes, at foris arma tenet.

Vt cumq; tamē res sese habeat, recensebo omnē deditiōis ac Omagii Valachici celebritatē, quā in Regis Cōmentariis fideliter ab oculatis testibus conscriptā inueni. vt nostri Principes amissā Prouinciā quasi postliminio, si id olim cōmode diuina ope fieri poterit, recuperent. Nostrorū enī facilitate illi abusi, iugum Pol. excusserunt, quod & præsentē, & armato Kazimiro Rege susceperant.

Omagium Palatini Moldauiae.

Post plures tractatus inter Ser. P. & D. D. Kazimirū III. Regem Pol. & Barones Poloniae suæ Ser. & Regni nomine ex vna, & inter Magnificū Iohannē Stephanū Palatinū Moldauiae armigerosq; ipsius suo & Terræ Moldauiae similiter nomine parte ex altera, parti personaliter, partim etiā per Regiæ M. Nūcios diebus aliquot ab aduentu ipsius in præsentē diem habitos, dominus Palatinus Moldauiae qui supra, propter defensionē a Polonia Regno habendā, feriā secundā proxima post festū Natiuitatis Virginis gloriosæ Mariæ ad Omagiū Sereniss. Principi domino Kazimiro Pol. Regi &c. inclytæq; suæ Poloniae Coronæ præstandum, se, posteros, & Terrā suam Iuramento ad fidelitatē, subiectionē, & obedientiam perpetuo seruandā, habendā, & obstringendā cōsensit, hora terciarū, eadēq; die hora meridiei, vel paulo serius, Omagium & corporale Iuramentū præstitit, iuxta informationē per M. R. datam. Primū itaq; Maiestate R. cum adhuc ille abesset, solū suum in Corona qua coronatus est, ascendēte, ibiq; in apparatu integro, quem circa coronationē induit, sedente, Maiestatis sede septa spūalibus & secularibus Prælatīs & Sūmatibus infra scriptis, Stephanus Palatinus a M. R. per Magnificos Nūcios ad vniendū faciendūq; ea quæ debet, auisatus & conductus cum omnibus suis armigeris, Bolariis vulgari eorū dictis, eques venit: ad latus vero per vnum suū fidelem habebat, cui Banderiū quoq; magnum sericeū coloris rubri, in quo arma Terræ Moldauiae pulchre auro depicta erāt, præferebatur. Sui vero omnes Terrigenæ bona hereditaria, in Moldauia habētes, & alii omnes Curien. notabiliore Banderia parua, quilibet suum equū insedendo, manu tenebāt. Ipsiū, & Regis clangentibus tubis: Accedensq; ad solū M. R. ex equo descendit, dein Banderiū manibus corripuit, ac mox cum Banderio versus solū processit: id etiā sui omnes post eum fecere. immediatēq; solium accedens, flexis suo more genibus, & capite prono, Banderiū vsq; ad terram inclināt. similiterq; faciētib; subditis: tenorem Omagii his verbis proferebat, M. Regia immota sedente, sed stantibus dñis: his verbis in facie M. R.

Clemēs

Iuramentū quod Ste-
phanus Pal. Molda-
uie Kazimiro Regi
et Regno Pol. in lo-
co campestri circa Co-
loniam feria quinta
in crastino exaltati-
onis s. Crucis anno
domini 1485. pre-
stitit.

CLEMENtissime mihi Rex, ego Serenitati vestræ Omagiū facio & præsto cum omnibus Terris, & hominibus meis, & peto tuitionē Serenitatis vestræ, & circa lura, in lureq; meo, & Dignitatibus cōseruari. Hic adhuc Banderiū tenuit, pro genu aūt flexione, de ritus sui more capite inclinato, tacto signo crucis sanctæ Iusiurandum fecit corporale, his verbis.

GRATIOfissime Rex, ego Omagiū præsto, & Iuro, ac etiā promitto fideliter sine dolo & fraude vestræ Serenitati, successoribusq; Serenita-
tis vestræ Regibus & sacræ Coronæ Regni Pol. cum omnibus Terris, Baronibus, & hominibus meis, fidelitatē, effectq; fidelis & obediens Sere-
nitati vestræ successoribus, & Coronæ Poloniæ Regni. Sic me Deus adiuuet, & sancta Christi crux.

Mox iuramēto finito, hæc respōdit M. R. uerba residēs in sede M. suæ. NOS te & Terras tuas in nostrā protectionē recipimus, & circa omnes Dignitates & lura omnia Terrarū tuarū tanq; Palatinū nostrū relin-
HIS dictis osculata est eum Maieſtas Regia. (quimus

OSCVLO facto recepit Banderiū M. R. manibus suis de Palatini manibus, in manusq; Marschalci Regni illud dedit. Hic primū armigeri omnes Palatini Moldauie stantes circa soliu Maieſtatis, sua Banderia parua e manibus in terrā strauerūt, Marschalcoq; Regni prædicto Banderiū magnū de folio Maieſtatis, iuxta ac cōclusum erat, ad Thesaurum Regiū deferente, & parua illa per Cubicularios M. Regiē collecta, itidē ad Thesauri locū ferebant seruanda. Noluit quippe Palatinus & armigeri sui cōsentire, ut intra tractandū diriperent: quin petijt ipforū ut Baderia Omagialia honeste seruarent: propter maioris amicitiae autoramentū. Quo facto M. R. nō longe a se Palatinū tanq; amicum & suum Omagialē penes se locauit, & consedentibus illis, armigeri ipsius omnes sub hac forma iurauerunt tacta cruce.

Iuramentū quod Va-
lachi Regi et Regno
Poloniae præstitit.

NOS BARONES, Vassalli, & tota Terra Moldauie præstamus Oma-
giū nostro & totius cōunitatis Terræ Moldauie nomine, Serenissimo
Principi dño Kazimiro & successoribus Regibus Polo. & Coronæ Re-
gni Pol. promittimusq; & iuramus omnē fidelitatē, subiectionē, & obe-
dientiā in perpetuū Serenitati suæ Regno, & Regibus Poloniæ. Ita nos
Deus adiuuet, & sancta Christi crux.

Quod quidē Iuramentū quidā eorum manibus cruci appositis, quidā vero ex-
panſis supra, fecerunt. Eo facto Regia Maieſtas omnes Palatini armigeros, vni-
uersam denique Curia suæ iuuentutem, militiæ symbolis insigniuit.
Huius actus Regij, & Pol. Regni, tam notabili celebritati pro Cerimo-
niarū more Reuerēdis, & Reuerēdus in Christo patres domini, ac Ma-
gnifici, Venerabiles, Strenui, Generosi, ac Nobiles interfuere: Iohannes
Vatropka Archiep. Leopoliēn. qui sancta tenebat ad Iuramēta, Mathi-
as de Stara Lomza Episcopus Camenec. & Iohānes Targoviczki Elect9
Chelmen. eidē suffragātes: Iacobus de Dambno Castellanus & Capi-
taneus Cracou. qui ceruici Regio sacrū imponebat dirigebatq; dyade-
ma, Mathias de Bnyń Posnań. Iohānes Amor de Tarnov Cracouicē.
Spitko de Iaroslav Sandomir. qui Sceptrū Regni gerebat, differebatq;
quippe hī domini Cracou. & Posnań. Palatini, quod uterq; illud ferre
nitebatur alter alteri se præferēdo, unde unanimi cōsensu Pal. Sandomir.
Sceptra des

Sceptra dedere pro hac uice dūtaxat, Iohānes de Pilcza Rusiæ genera-
lis, Iacobus de Buczac Podoliæ, & Dobeslaus de Bussow Belzeñ. Pa-
latini: Raphael de Iaroslav Sandom. qui etiā Regni Marschalcatū ge-
rebat, Nicolaus de Kurozvanki Siradiē, Iohānes de Koszczyelec Dobri-
neñ. Nicolaus de Zmigrod Premisl. Michael de Buczac Halicieñ. Cas-
tellani: Cresslaus de Kurozvanki Decanus Gnezñ. Cancell. Petrus de
eadē Kurozvanki Thesaurarius qui sub hac differentia pomū tenebat,
Cancellario ipso Omagñ & Iuramentorū formā atq; tenorē pronunci-
ante, Gregorius de Lubranyecz Præpositus Skarbimirieñ. Vicecancel.
Regni Pol. Stanislaus de Brosno Marschalcus, Ambrosius Pampowski
Incisor Curia M. R. Iohānes Podlodovyski Zarnouieñ. Iohānes Ole-
ski Malogosteñ. Castellani, Nicolaus de Tanczyn Gladifer, Iohānes de
Tarnovy Vexilifer Cracouieñ. aliq; quam plures Nobiles Ius
uener & Regni Indigenæ fidedigni.

CAPITVLVM XI.

De Ducatib. prædictis a Regno, ab se-
seque dissimitandis.

Lithuaniam a Mazou, Commissarij dissimi-

sigism. Crac. 1510.
Idem folio 703.

7. Prouidentes difficultatibus & grauaminibus subditorū (tent. Lex I.
nostrorū Regni & Magni Ducatus Lithuanie, quæ occasiōe granicie-
rum inter eadē dominia & Mazouiam tum inter Magnū Ducatū & Re-
gnum sepe cōtingunt, Volumus & decernimus, ut quotiēs opus fuerit
per nos Cōmissarij deputent, & mittantur nostris expensis prouidendi,
ad faciēdas easdem granicies & iniurias cōponendas, occasione illarum
hincinde exortas, quatinus absq; querentium onere Iusticia eis mini-
stretur.

DE EODEM.

- 136 Dietæ & Iudicia antiqua inter Ducatus Lithuanie, Prussie, & Mazo-
uia, in locis solitis pro omnibus iniurijs & uiolētijs subditorū ex utra-
que parte fieri debent de coetere, & innouari, iuxta antiquā consuetudi-
nem & processus Terrestris.

DE EODEM.

Cōmissarios iam nūc ad fines Regni emittemus, qui tam de finiu regū-
dorum, quā de alijs causis nomine iniuriarū suscitatis certū aliqd cōsti-
tuerēt. Quocirca iā eos nominare, & dare uolumus.

DE EODEM.

Quia tenemur paci & tranquillitati subditorū nostrorū cōsulere, Com-
missarios ad dissimitanda dominia Regni nostri a uicinis dominijs puta
Hungariæ, Marchiæ, Silesiæ, Pomeraniæ, Lithuanie, & Prussie, necnō
ad resarciēda damna & iniurias mutuas designauimus: Cui qdem no-
stro instituto ut quā citissime satis fieri possit, dabimus operā diligentē.
Commissarij autē nostri etiā diligenter curabūt, ut pro ijs damnis, quæ
per cōmunes Cōmissarios Seren. Regis Romanorū & nostros in Silesi-
is sunt decreta, hominib. nostris satisfactio iusta et cōpetens impendat.

sigism. Crac. 1513.

sigism. Aug. Pr. 1550.

Alroquin si prædones Silesiæ a violentis

tiis sibi nō temperauerint, vel a Rom. Rege non arcerent, Statutū de nō inferendis priuatim bellis relaxari debet, de quo vide Libro 6. Capitulo 1. Articulo 1. de re Militari & eodem Libro, Cap. 3. de Regni defensione mercenaria.

CAPITVLVM XII.

De fœderatis populis.

Hactenus de Prouinciis Regno vnitis, atq; subiectis egimus, sequitur vt de fœderatis Regni eodē ordine agamus. Fœderati enī sunt, qui omnino liberi existētes, suisq; Legibus viuentes, Polonorū Maiestati comiter obseruare, mutuāq; amicitiam colere sese receperūt. Et si enī in genere humano nō detur propria differentia, per quā homo ab homine, gensq; a gente ita differat, quin omnes vna & eadē definitio cōtineat, vt superius quoq; meminimus: Nihilominus virtus & vicium, propiorq; vel nulla alterius cū altero cōiunctio, homines tantū inter sese cōiungunt, vel e cōtra ab se distare faciūt, vt ob hanc homo hominī Deus vel Satan, tyrus vel Tyrānus sit, & esse nucept. Atq; ob hanc in ipso genere hominū varietatem, hæ gentes quæ de sua vltro citroq; iusticia sibi bene persuasæ sunt, cōtra vim malorū, si qui vel domi Respub. eorū turbaret, vel foris ingrueret, in vnā societate coire, & tā sanctorū quā prophanorū exemplis Regum fœderari cœperāt. vt scilicet & sibi ipsi in metu satis cōsiderent, & cōtra ipsos audaces fortiores fierēt. Et si qdem fœdus sponso aliquarū gentium seu Regum professā, iureiurādoq; ad pacem inter se seruandā, rebelles vero secundū cōventionē reprimendos libere cōfirmata. Tamēsi fœdus proprie pacem quæ feritur inter dimicantes significet, ita dictum, quod fides in fœdere interponi solet.

Et tria qdem genera fœderū antiquitus fuisse accepimus qbus populi aut Reges mutuas amicitias inibant, vnū cum bello victis a victoribus dicebātur Leges: Alterum cum pares bello & æquo fœdere in pacem atq; amicitia veniebāt, redditis per cōventionē iis rebus quarū bello turbata fuit possessio: Tercium cum liberi populi ad amicitiam sociali fœdere iungendam coibant.

Inde fœdus generaliter dicitur pro necessitudine alicuius vinculi, quod quidem inter populos amicosue pro Lege habetur.

Cum aut fœderibus fides magna cum religiōe iurisiurādi interponat, omnino fœderatis fides est seruāda, neq; fœdera verborū subtili interpretatiōe sunt eludenda. Itaq; fidem frangere tam nefariū ac perfidiosum est putandū, quā pupillum fraudare qui in nostrā tutelam peruenit, quā socium fallere qui se nobis in aliquo negocio cōiunxit: In christianis aut Principibus merito id ita videri debet, quod fideles se videri volunt, & ita appellātur. Eam enī vafriaciē si in priuatis cōtractib; admittatur Leges damno, cauterio, furca, infamia, vel exilio puniunt. Certe Tullio Rom. Rex Metium in pugna se a tergo per dolum adorientem, finito certamine curribus duobus alligatū, actis in diuersum vtriusq; quadrigis, discerpit medium. Nec iniuria, ad alios enī tecti esse possumus, illisq; nos ac nostra nō aperimus: Socios vero ac fœderatos qui cauere possumus, quos etiam si metuimus, lus officii quodam modo lædimus.

Porro fœderū sancientorū varius mos a variis gentibus fuit obseruatus: Romani enim per feciales, ita a fœderibus sanciedis, rebusq; repetendis, & bellis indicēdis dictos, ipsa fœdera, silice porca cæsa, sanciebāt: vt scilicet ita ab Ioue feriat, qui primus fœdera violasset. Eratq; Romanis constitutū, vt nunq; cum hoste armato conditionē fœderis acciperēt, neq; citra Senatus aut populi iussu societates & fœdera inirent, neq; cum aliquibus pacato Imperio vterentur, nī prius omnia diuina & humana tradidissent, & præsidium accepissent, aut denique societate & fœdere adstricti essent.

Apud Græcos vero cœterasq; natiōes percutiendorū fœderum multæ erāt formæ, cōmuniter tamen tempore belli per caduceatores, in pace vero per Legatos, pane præ-

panē præciso inuicēq; gustato, aut vini poculo epoto, Leges pacis & fœdera sanc-
Seytæ vero grandē calicem mero plenum mutui sanguinis fuso crus (ciebant.
ore miscere, & postquā gladium & sagittas eo perfuderant, illud inuicem epotare
maximum concordie vinculum ratum habent.

Alii autē inter pocula & epulas de fœderib. datis sibi dexteris, transigere solent.
Nos autē qui a Christo Christiani appellamur Iusiurandū præstare, & inuicē ac-
cipere, tacta dextræ manus digitis sancti Euangelii scriptura solemus. vt scilicet
Christi nomē promissōibus nostris interponatur, quem & cordiū scrutatorē esse,
& iudicem viuorum & mortuorū futurum credimus, & confitemur.

Machometani autē ex præscripto Alcorani sui cum infidelibus (sic enim reliquos
omnes appellāt a sua secta alienos) fœdera inire prohibentur: nisi fortasse eis
sint vtilia. alioquin ei qui illis tenetur, triduo ieiunio absoluto, si pauper sit: vel
nouem egnis vestitis, atq; pastis, si diues sit: fœdera irritare licet.

At quoniā nos de nostris fœderatis agere instituimus, pro instructiōe posteritas
tis, ponemus hoc loco fragmentū responsi, quod Sigism. Rex de Collegio Aurei
velleris ad Carolum V. Imperatorem per olim Iheronimum Laski milerat.

Quemadmodū Excellētissime Rex Maiestas vestra significare dudum Sereniss.
domino meo dignata est, se cum toto Collegio velleris Aurei decreuisse illum in
societate eius ordinis accipere, & ipse Sereniss. dominus meus optauit capitula pri-
us obseruatiōis eiusdem societatis videre, ne quid in illis cōtineretur, qd' illi præ-
stare nō esset integrum: vestra vero Maiestas dignata fuit illi capitula ipsa mitte-
re, in quibus illius M. cognouit omnia esse honesta, decentia, & ad præstandum
sibi nō difficultia: gratissimo animo suscepit hoc munus a Maiestate vestra, & pro
hac beneuolentia illi gratias agit amplissimas. Quomocūq; autē illius Maiestas
rem vestra celsitudo edocebit, quid ad eam rem facto sit opus, id totum libentissimē
me præstabit, & exequetur.

Vnde & mortuo Sigismūdo Rege, simul ac D. Sig-
gism. Aug. ipsi diuo olim parenti suo: Consimiliterq; Carolus Imperator, & Fere-
dināndus Ro. Rex tanq; amico fœderato suo, parētia absoluerūt: Symbolū huius
ipsius aurei velleris iuxta cū solēnitare quasi amicicie intermortue signū remisit.

Aliorum vero fœderū formā cum Regibus & Principibus ictorū hic nihil in-
ferre attinebat, quod sint cōmunes, & vltimate arbitrioq; Regum & populorū con-
ditiōibus augentur, vel diminuunt: Ea tamē quæ ipsis fœderatis propria esse in Le-
gibus repperi, obiter hic adnotāda putauī. Ac primo ex Leg. 12. tabularum.

Sociis parcunto: se & seruos continento: populi sui gloriam augentō: domum
cum laude redeunto.

Proculus autem digesti noui Li. II. de captiuis & postliminio reuersis has Leges
fœderatorum describit.

Non dubito quin fœderati & liberi, nobis ex-
terni nō sint, nec inter nos atq; eos postliminiū sit. Etenim quid inter nos atq; eos
postliminio opus est: cum & illi apud nos & libertatē suā & dominiū rerum suarū
æque atq; apud se retineāt, & eadē nobis apud eos contingāt: Liber autē po-
pulus est is, qui nullius alterius populi potestati subiectus est: siue is fœderatus est
siue nō fœderatus est: item siue æquo fœdere in amiciciā obuenit, siue fœdere cō-
prehensum est, vt is populus alterius populi Maiestatē comiter cōseruet. hoc enī
adiicitur, vt intelligatur alterū populum superiorē esse, non vt intelligatur alterū
non esse liberum. Et quemadmodū clientes nostros intelligimus liberos esse, etiā
si neq; authoritate, neq; dignitate, neq; Iure omni nobis pares sunt: sic & eos qui
Maiestatē nostrā comiter cōseruare debent, liberos esse intelligendū est. At si fiant
apud nos rei ex Ciuitatibus fœderatis, & in eos damnatos animaduertimus.

Atq; hæ sunt fœderatorū cōmunes Leges. plærq; tamē hæ plurimū valent, quæ
inter percutienda fœdera ab vtraq; parte de quibuscūq; rebus sanctiunt.

CAPITVLVM XIII. De Externis.

Si itaq; fœderati alieni non sunt, sequit vt omnes homines qui fœderibus nostris
nunc sunt obligati, sed peregre ad nos quacūq; de causa veniunt, & in Repub. nos

Ius hospitij seruandū

stra versantur, Externi sint & esse censeant. Et tamē quia genus humanū idcirco factum est, vt repleat terrā, vsurāq; elementorū ei maxime debetur: Quinimo & variae necessitates alium alio extrudunt, ad vertendūq; solum impellunt: ratio humanitatis exigit, vt non solum Ius hospitij Aduenis ipsiq; Externis benigne desimus (quo tamē nomine bene vbiq; nostri homines audiunt, vt facile Græcæ humanitatis in nobis hac quoq; parte recognoscanē vestigia) Verum etiā cōniti debemus, vt si digni sint, in Ciuitatē nostram pellicianē: vel si integræ gentes sint, in corpus Reipub. nostræ veniāt, & nobiscum fœderent. Legimus enim Rempubl. Rom. (ex qua omnia bene cōstituendæ Reipub. exempla sunt petenda) in tantam molem non alia via excreuisse, nisi hac, qd̄ nullum genus hominū in quo alia qua virtus elucescebat, fastidiret. Itaq; Rom. non solum stipendiariis ex qbusuis Prouinciis aduenientibus Ciuitatē dederunt: verum etiā & hostes qui ad illorum Imperatores profugiebāt, aliquo aut vsui Reipub. illorū esse poterant: deniq; & seruos quantumuis fortunæ conditio illorū infima fuit, si bene de Republ. merebant, frequēter libertate, hoc aut est, Ciuitate publice donauerunt. Quinimo Iure fraternitatis donatos in Senatoriā dignitatē admittebāt. Quippe quod cum virtute ac ingenio, quo vnusq; sibi ac posteritati suæ decus querit, bellum gerere vis si fuissent, si ea in q̄cumq; tandem genere hominū elucescebant, non adamassent, & quo par fuit honore non fuissent prosecuti. Qui enim (vt Cicerō Lib. 3. Officiorum ait) Ciuium rationē dicunt esse habendā, Externorum negant: hi quoq; dirimunt cōmunem generis humani societātē, qua sublata: beneficentia, liberalitas, bonitas, iusticia funditus tollitur: Quæ qui tollunt, etiā aduersus Deos immortales impij iudicandi sunt: ab his enim constitutā inter homines societātē euerunt. Cuius societatis arctissimū vīnculum est, magis arbitrari esse contra naturā hominem homini aliqd̄ detrahēre sui commodi causa, quā omnia incōmoda subire vel externa vel corporis vel etiā ipsius animi, quæ vacent iusticia. Hæc enī vna

Officia externorum.

virtus omnium est domina, & Regina virtutū. ET TAMEN EXTERNI ipsi si quatenus beneficio Magistratus summi Ciuitate nō donantur, præter suum necgocium nullum aliud agāt: de alieno quoq; plane nihil inquirāt. Et non modo se pro Ciuibus non gerant, hoc enim simile rapinæ cuiusdā est: verum etiā in aliena Repub. ne sint curiosi, qd̄ hoc exploratorū propriū: neq; Ius Ciuitatis sibi vsurpent, quod hoc arrogantū: tātominus se Ciuibus anteferāt, qd̄ hoc superbiorum esse videatur: sed per omnia edictis Magistratus pareāt, quod id iustum sit. Quia

Quid cauere debent Externi?

etiā caueant, ne vel data opera studio questus, vel per imprudentiā studio gratificandi improbis, labem morū aliquā in alienam Rempub. infundant. Si enim neq; Principes neq; priuati id ferunt impune, quomodo Externi ferent? Certum aut

Que mala ab externis in Respublicas proficiantur.

hoc est, quia omnibus Rebuspub. nihil vnq; pestilentius fuit quā mores Externorū in Ciuitatē infusi, si deprauati cōtingant. ita in Repub. Ro. præualētibus peregrinis moribus, diuitiæ exoticæ pro domestica pauperie, luxus pro frugalitate, omniūq; affluentia pro cōtinentia primo sensim irreperit: mox agminati in Rempub. qua data porta fuit, irruere cōperūt: quoad eneruatis bonis ac sobrijs morib; Respub. versa sit ab imo: Euentusq; qui stultorū est Magister, multas gentes docuit in Repub. consiliū valde esse vtile, ne vel erga Externos inhospitales simus, vt Lycaon aduersus Iouem in terris peregrinū: vel ne pro virtutibus vicia ab Externis recipiamus, velut olim Epimetheus Pandorā cum suis pixidibus hospitio excipiens, pro multis bonis quæ sperabat, agmen februm ac morborū a diis inibi reconditum, ob ignem de cœlo a Prometheo furatum, vt est in fabulis, reperit: terrisq; immisit. vel vt Troianī a Græcis equum proditoribus reflatum

apertis vr̄bis portis receperunt.

Externi arbitrio Cancellar. Literas sol.

bigism. Petric. 1511.
idem lib. 1 cap. 9. de
Cancellar.

Homines externi soluent Literas nostras iuxta arbitrium & uoluntatem Cancellariæ nostræ.

Ne Externis Dignitates & Officia Regni dentur.
Libro primo Capitulo quinto de Dignitatibus vide.

Nundinæ

Nundinæ in Polonia pro Germanicis sint.

Vide Libro primo Capitulo 16. Artic. 10. folio 312.

Aromatis exoticis precium statuitur.

Libro 1. Capitulo 16. Artic. 10. de Ciuitatibus folio 322.

Ne Rustici extra Reg. tēpore messis proficiant, Capit. prouideāt.

Vide Libro 1. Capitulo 17. Artic. 7. de Kmetonibus folio 342.

Sal externum in Regnum ne aduehatur.

Libro primo Capitulo 2. de Salis fodinis.

De uis extra Regnum inhibendis, & Corio Equireis ac Bobus extra Regnum non emittendis.

Vide Libro secundo Capitulo quarto de Regni uis.

Moneta externa de Regno proscribitur.

Vide Libro secundo Capitulo sexto de Moneta.

Nobiles cum suis seruatoribus exire de Regno possunt, sed nō collecto exercitu neq; hereseos discendæ causa.

Lib. 1. Cap. 15. Art. 4. de Nobilitate, & Lib. 6. de re Militari vide.

CAPITVLVM XIII.

De obediētia Magistratib, debita ac de pace int' subditos domi, & in Ciuitate, tū in religiōe cōseruāda, deq; rebellib'.

Cum iam Leges Regni absoluimus, iuraq; populorū Regno vnitorū, item fœderatorum ac externorū descripsimus: Ne quis vel audacia Legis ac Regis dominum excutiat, vel cōstituta Repub. vi quitq; in alterū sibi licere putet: de obediētia superiori potestati præstandā, paceq; mutua seruanda, paucis itidem agamus. Cum enim hominū ea sit cōditio, ut & domi suæ uxori liberis ac seruis præsit, & in Ciuitate Magistratibus sublit, in Ecclesia autē quo ad Deū Ministris uerbū obediāt: inconfesso est quoniā homini tres sunt bene, honeste, beateq; uiuēdi ordines constituti, in qbus singulis ei iusta obediētia præpositis suis est præstanda: Oeconomicus uidelicet, quo ad se suosq;, Politicus quo ad Magistratū, & Ecclesiasticus quo ad Deum. Et quia sine aliquo horum ordine uita foelix, honesta, & pia duci nequit, tot etiā artes eisdē subseruire uidemus. Oeconomico enim seruit agricultura quo ad victum ex elemētis querendū, & opificina quo ad trāsformandas res humano corpori necessarias, Necnō Medicina quo ad cōseruandā uitam, Politico famulatur Iurisprudētia, cuius officiū est docere ut honeste in Ciuitate uiuamus, alterū non lædamus, Ius suum unicuiq; tribuamus. Ecclesiastico uero ordini necessaria est Theologia, quæ in Ecclesia christiana Legem Mosi ab Euangelio Christi, ac utriusq; vim in hominibus discernit, Præterea ueros cultus a falsis, Iusticiāq; Politicā a Christiana uerbumq; Dei a mandatis humanis discerniat. Philosophia autē quā late in naturalē, moralem, & rationalē diuiditur, his tribus ordinibus humanæ uitæ cōmunis quædam est atq; indiuisa possessio. Et ne vnq; hæc humanæ uitæ distributio turbet ab audacibus, restat, ut huic operi nostro finem, uelut fabulæ catastrophē, imposituri doceamus breuiter hanc ipsam superioribus obediētiā præstari, ac pacem in vno quouis ordine uitæ oportere cōseruari. ne hæc ipsa hominū societas, inuerso ordine diuinitus instituto, per fanaticorū quorundā temeritatē dissoluatur. Ut enim (ait Cicero) in fidibus ac tibis atq; cantu ipso ac uocibus, cōcentus est quidā tenendus ex distinctis sonis, quem immutatū aut discrepantē aures eruditæ ferre nō possunt. Isq; cōcentus ex dissimillimarū uocum moderatiōe concors tamē efficitur & cōgruens: sic ex sum-

Quod est in omni
cantu harmonia, hoc
in domo, Ciuitate, &
Ecclesia concordia

III iij mis, & me.

mus. & mediis, & infimis interiectis ordinibus, ut sonis, moderatā ratiōe (domū) Ciuitatem (& Ecclesiā) cōsensu dissimilimorū cōcinere: & quę harmonia a musicis dicitur in cantu, eam esse in (domo) Ciuitate (& Ecclesiā) concordia: archisimum atq; optimū omniū in Repub. vinculum incolumitatis, eamq; sine lustricia nullo pacto esse posse.

De Obedientia ac pace Oeconomica,

Res familiaris & Regnum quandā similitudinē ad se habent, utrobique enim vnus praeest, ceteri omnes ei subunt, ut aut Regis auctoritas sine cōuersione Reipub. nō cōuellitur: ita si res familiaris salua esse debet, patrisfamilias potestas & vxoris liberi, aut serui, bouesue aratores contineant, necesse est. Nulla enī ratiōe sceminae absq; viris subsistere, vel liberi procreari sine vtriusq; aut serui vel iumenta sine beneficio dominorū ali possunt. Quos omnes ne etiā dilabant domo vna cōtineri oportet. Cum ergo maxime secundū naturam sit maris & sceminae societas, propter generis humani propagationē sempiternā, & propter mutua vitæ officia sibi ipsis in vita praestanda, a Deo instituta: De hac coniugū indiuidua societate, obedientia, & pace mutua inter eos cōseruanda, Dei praeceptū subnectamus: nō solum ut cōiuges ipsi cōsentienter secū viuāt, verū etiā ut hanc vitā a Deo esse propter seminaria Ciuitatis & Ecclesiæ Dei propaganda instituta credāt. cum alia genera vitæ, quæ sanctiora vulgo esse apparent, his testimoniis Dei fortassis destituantur. Creato ergo hoc qd' cernimus, qd' in secretis naturæ thesauris latet, vnus uerso: statim ait Deus, Faciamus hominē ad imaginē & similitudinē nostrā, ut prelit piscibus maris, & volatilibus cœli & bestiis, vniuersaq; terræ, omniq; reptili quod mouetur in terra. Et creauit Deus hominē ad imaginē & similitudinē suā, ad imaginē Dei creauit illū masculū & foeminā creauit eos, Benedixitq; illis Deus, & ait, Crescite, & multiplicamini, & replete terrā, & subicite eā, & dominamini piscibus maris, & volatilibus cœli, & vniuersis animantibus quæ mouent super terrā. Dixitq; Deus, ecce dedi vobis omnē herbam afferentē semē in super terram, & vniuersa ligna quæ habēt in semetipsis semētē generis sui, ut sint vobis in escā & cunctis animantibus terræ, omniq; volucri cœli, & vniuersis quæ mouent in terra, & in quibus est anima viuens, ut habeāt ad vescendū. Et factum est ita. Viditq; Deus cuncta quæ fecerat: & erāt valde bona. Formauit igitur dñs Deus hominē de limo terræ, & inspirauit in faciē eius spiraculū vitæ, & factus est homo in anima. Tulitq; Dominus Deus hominē, & posuit eum in paradysum vobis (nam viuentē, luptatis, ut operaretur & custodiret illū: praecepit ei dicens, Ex omni ligno paradisi comede: de ligno autē scientiæ boni & mali ne comedas. In quocūq; enim die comederis ex eo, morte morieris. Dixit quoq; Dominus Deus, Non est bonū hominem esse solum: faciamus ei adiutoriū simile sui. IMMITTIT Dñs Deus soporē in Adam: cumq; obdormisset, TVLIT VNAM de costis eius & repleuit carnem pro ea, & AEDIFICAVIT Dñs Deus costam quā tulerat de Adam, in mulierē: & ADDVXIT eam ad Adam. Dixitq; Adam, HOC NVNC, os ex ossibus meis, & caro de carne mea: hæc vocabitur virago, quoniā de viro sumpta est. QVAM OBREM relinquet homo patrē suum & matrē, & adheret vxori suæ: & erunt duo in carne. Erat autē vterq; nudus, Adā scilicet & vxor eius: & nō erubescbāt. Post transgressionē vero mandati diuini, omnis fere ipsius matrimonii ac etiam oeconomiae ratio est commutata. Cum enim Domino obiurganti Dixit Adam, Mulier quā dedisti mihi sociā, dedit mihi de ligno, & comedi. Dixissetq; Dñs Deus ad mulierē. Quare hoc fecisti? Quæ respondit, Serpens decepit me, & comedi. Ait Dominus Deus ad serpentē, Quia fecisti hoc, maledictus es inter omnia animantia, & bestias terræ: super pedes tuos gradieris, & terrā comedes cunctis diebus vitæ tuæ. INIMICIAS ponā inter te & mulierē, & semen tuum & semen ipsius mulieris. IPSVM cōteret caput tuū, & tu insidiaberis calcaneo eius. Mulieri quoq; dixit, Multiplicabo ærumnas tuas, & cōceptus tuos: in dolore paries filios, & sub viri potestate eris, & ipse dominabit tui. Adā vero dixit Quia audisti vocem vxoris tuæ, & comedisti de ligno ex quo praeceperā tibi ne comederes, maledicta terra in opere tuo: in laboribus comedes ex ea cunctis diebus vitæ tuæ, spinas & tribulos germinabit tibi, & comedes herbas terræ. In sudore vultus tui vesceris.

Libr. Genes. cap. 1.
Hominis creatio magno Dei cōsilio fit ad imperiū inter beluas exercendum.

Homini uim generandi dat Deus ne quibus capistrū cœlibatus si bi temere imponat, ei q; omnia subicit.

Prouidentia Dei de actū hominis.

Eodem libr. cap. 2.

Tamen si homo iam feliciſſ. ab omnib. res vum affluentia esse in debatur. Deus tamen dicit, nō esse ei bonū absq; muliere. Quare matrimonii magna cum solēnitare in paradiso instituit.

mirabili cōsilio Deus facit mulierē, & in morem paronymi adducit eam ad virum.

Libr. Genes. cap. 3.

Maledicatur serpens

Maledicatur Eva & subditur viro suo.

Maledicatur Adam & opus eius

tus tui veleris pane tuo, donec reuertaris in terrā de qua sumptus es: quia puluis es, & in puluere reuerteris. Et vocauit Adam nomen vxoris suæ. Heua: eo quod mater esset cunctorū viuentium. Fecitque Dñs Deus Adæ & vxori eius tunicas pelliceas, & induit eos. ET S I autē bonæ frugis illum esse oportet, qui bene suæ præst domui: præcipue tamē sanctitatis Oeconomus legim⁹ fuisse Noach, & Iob: Item Lot, & Abraham, qui etiā Angelos hospicio suo excepisse credunt. Omnium autē matrimonia vt pote Oeconomiae fundamēta mirabiliter fuerunt a Deo seruata. Namq; Noach & filii eius a diluuiō cum vxoribus sunt seruati, Lot cum cōsorte ab incendio Sodomæ fuit liberatus, Abrahæ verò Sara ab Abimelech adulterio defensa: Porro Iob vxor garrula ad exercendā ipsius viri sui patiētia profuit. Vt autē inter virum & fœminā ratio imperandi & seruiendi perpetua sit etiā inq; Petrus, Mulieres subditæ sint viris suis: vt, & si qui nō credunt verbo, per mulierū conuersationē sine verbo lucrifaciāt, cōsiderantes in timore sanctā cōuersationē vestram. Quarū non sit extrinsecus capillatura, aut circumdatio auri, aut indumentū vestimentorū cultus: sed qui absconditus est cordis homo, in incorruptibilitate q̄ et i & modesti spiritus, qui est in cōspectu Dei locuples. Sic enī aliquādo & sanctę mulieres sperantes in Deo, ornatib; se, subiectæ propriis viris, sicut Sara obediebat Abrahæ, Domīnū cum vocans: cuius estis filiæ, benefaciētes, & nō pertimētes villā perturbationē. Viri similiter, cohabitātes secundū scientiā, quali in firmis ori vasculo muliebri impartiētes honorem, tanquam cohæredibus gratiæ vitæ: vt non impediātur orationes vestræ.

1. Petri cap. 31

Et ne quis natura, opere, aut gratia Dei Eunuchus & celebs ad ingū matrimoniū se cogi putet: vel contra fecundus & matrimonio aptus in vitione perpetua ac scelere detineri debere videatur: Pauli sententiā audiat vterq;.

BONVM est homini mulierē nō tangere, propter fornicationē aut vnusq; suā am vxorem habeat, & vna quæq; suū virum habeat. Vxori vir debitum reddat, sicut militi autē & vxor viro. Mulier, sui corporis potestātē nō habet: sed vir. Similiter autē & vir, sui corporis potestātē nō habet: sed mulier. Nolite fraudare inuicem, nisi si forte ex cōsensu ad tempus, vt vacetis oratiōi: & iterū reuertimini in idipsum, ne tēter vos Satanas propter incōtinentiā vestrā. Hoc autē dico secundū indulgentiā, & nō secundū Imperiū. Volo autē omnes vos homines esse sicut me ipsum: Sed vnusq; propriū donum habet ex Deo, alius q̄dem sic, alius vero sic. Dico autē non nuptis & viduis: bonum est illis si sic permāserint sicut & ego. Quod si nō se contineāt: nubant, melius est enī nubere, quā vri. Iis autē qui matrimonio iuncti sunt, præcipio nō ego, sed Dñs. Vxorem a viro nō discedere: qđ si discesserit, manere innuptā, aut viro suo reconciliari. Et vir vxorem nō dimittat. Nā cōteris, ego dico, nō Dñs. Si quis frater vxorē habet infidelē, & hæc cōsentit habitare cum illa: non dimittat illā. Et si qua mulier fidelis habet virum infidelē, & hic cōsentit habitare cum illa: nō dimittat virum. sanctificatus est enī vir infidelis per mulierem fidelem: & sanctificata est mulier infidelis per virum fidelem. Alioq; filii vestri in mundi essent: nunc autē sancti sunt. Quod si infidelis discedit: discedat, non enī seruatiū subiectus est frater aut soror in huiusmodi. in pace autē vocauit vos Deus. Vnde enī scis mulier, si virum saluū facies: aut vnde scis vir, si mulierē saluā facies: nisi vniciq; sicut diuisit Dñs, vnumquemq; sicut uocauit Deus, ita ambulet.

2. Corint. Cap. 7.

DE VIRGINIBVS autē præceptum Dñi nō habeo: cōsiliū autē do, tanq; misericordiā cōsecutus a Deo vt sim fidelis. Existimo enī hoc bonum esse, ppter instantem necessitatē, quoniam bonum est homini sic esse. Alligatus es vxori: noli quærere solutionē. Solutus es ab vxore: noli quærere vxorem. Si autē acceperis vxorem: nō peccasti. Et si nupserit virgo: nō peccauit. tribulationē tamen carnis habebunt huiusmōi. Ego autē vobis parco. Hoc itaq; dico fratres, tempus breue est: reliquum est vt q̄ habent vxores, tanq; nō habentes sint: & qui flent: tanquā nō flentes. & qui gaudent: tanq; nō gaudentes. & q̄ emunt: tanq; nō possidentes. & q̄ vtuntur hoc mundo: tanq; nō vtantur, præerit enī figura huius mundi. Volo autē vos sine sollicitudine esse. Qui sine vxore est: sollicitus est quæ Domini sunt, quomodo placeat Deo. Qui autē cum vxore est, sollicitus est quæ sunt mundi, quomodo placeat vxori: & diuisus est. Et mulier innupta & virgo, cogitat quæ Domini sunt: vt sit sancta corpore & spiritu. Quæ autē nupta est, cogitat quæ sunt mundi: quomodo placeat viro

placeat viro. Porro hoc ad vilitatem vestram dico: non ut laqueum vobis intellā, sed ad id quod honestum est, & quod facultate prebeat sine impedimento Dominum obsecrādi. Si quis autem turpem se videri existimat super virgine sua, quod sit superadulta, & ita oportet fieri: quod vult faciat: non peccat, si nubat. Nam qui statuit in corde suo firmus, non habens necessitatem, potestatem autem habens suae voluntatis, & hoc iudicauit in corde suo, seruare virginem suā: bene facit. Igitur & qui matrimonio iungit virginem suā, bene facit: & qui non iungit melius facit. Mulier alligata est Legi quanto tempore vir eius viuit, quod si dormierit vir eius: liberata est a Lege, cui autem vult nubat: tantum in Domino. Beatior autem erit si permanferit secundum meum consilium. Puto autem quod & ego spiritum Dei habeam.

Ad Ephes. cap. 5.

Ne vero matrimonium res plane foeda & ethnica in renatis quibus esse videatur. idem Apostolus inquit. Mulieres viris suis subditae sint, sicut Dominus: quoniam vir, caput est mulieris: sicut Christus caput est Ecclesiae. Ipse, saluator corporis eius. Sed sicut Ecclesia subiecta est Christo, ita & mulieres viris suis in omnibus. Viri diligite uxores vestras, sicut & Christus dilexit Ecclesiam, & se ipsum tradidit pro ea: ut illam sanctificaret, mundas eam lacro aquae in verbo vite, ut exhiberet ipse sibi gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam, aut rugam, aut aliquid huiusmodi, sed ut sit sancta & immaculata. Ita & viri debent diligere uxores suas ut corpora sua. Qui suam uxorem diligit: seipsum diligit. Nemo enim vnquam carnem suam odio habuit: sed nutrit & fouet eam, sicut & Christus Ecclesiam, quia membra sumus corporis eius, de carne eius & de ossibus eius. Propter hoc relinquet homo patrem & matrem suam: & adheret uxori suae, & erunt duo in carne vna. Sacramentum hoc magnum est. ego autem dico in Christo & in Ecclesia. Verum tamen & vos singuli, vnusquisque uxorem suam sicut seipsum diligit: uxor autem timeat virum suum. Ad Hebr. autem scribit, Honorabile matrimonium in omnibus, & immaculatus torus, fornicatores enim & adulteros iudicabit Deus.

Capitulum 13.

Ad Ephes. capit. 6.

FILII precipientur ut parentibus obediant.

Ad Titum cap. 2.

2. ad Timot. cap. 5.

FILII obedite parentibus vestris in Domino. Hoc enim iustum est. Honora patrem tuum & matrem tuam (quod est mandatum primum in promissione) ut bene sit tibi, & sis longeuus super terram. Et vos patres nolite ad iracundiam prouocare filios vestros: sed educate illos in disciplina, & correptione Domini.

IUVENES similiter hortare ut sobrii sint. In omnibus teipsum praebe exemplum bonorum operum, in doctrina, in integritate, in grauitate, verbum sanum irreprehensibile, ut is qui ex aduerso est vereatur, nihil malum habens dicere de nobis.

SENIORVM vero ne increpaueris: sed obsecra ut patres: iuuenes ut fratres: anus ut matres: iuuenulas ut sorores in omni castitate. VIDVAS honora: quae vere viduae sunt. Si qua autem vidua filios aut nepotes habet: discat primum domum suam gerere, & mutuam vicem reddere parentibus. hoc enim acceptum est coram Deo. Quae autem vere vidua est & desolata: speret in Deum & instet obsecrationibus & orationibus nocte & die. Nam quae in deliciis est: viuens mortua est. Et hoc praecepe ut irreprehensibiles sint. Si quis autem suorum & maxime domesticorum curam non habet: fidem negauit, & est infideli deterior. Vidua eligat non minus sexaginta annorum, quae fuerit vnius viri uxor, in operibus bonis testimonium habens, si filios educauit, si hospicio recepit, si sanctorum pedes lauit, si tribulationem patientibus subministravit, si omne opus bonum subsecuta est. Adulescentes autem viduas deuota. Cum enim luxuriatae fuerint in Christo nubere volunt: habentes damnationem, quia primum fidem irritam fecerunt. simul autem & ociosae discunt circuire domos: non solum ociosae, sed & verbosae & curiosae, loquentes quae non oportet. Volo autem iuniores nubere, filios procreare, matres familias esse: nullam occasionem dare aduersario maledicti gratia. Iam enim quaedam conuersae sunt retro post Sathanam.

Ad Titum cap. 2.

TV AVTEM loquere quae decent sanam doctrinam. Senes, ut sobrii sint, pudici, prudentes, sani in fide, in dilectione, in patientia. Anus similiter, in habitu sancto non criminatrices, non multo vino seruientes: bene docentes, ut prudentiam habeant. Adulescentulas, ut viros suos amet, filios suos diligat, prudentes, castas, sobrias, domum curam habentes, benignas, subditas viris suis, ut non blasphemetur verbum Dei.

1. Corint. cap. 7.

SERVIS praecipitur ut dominis suis seruiant.

VNVSquisque in qua vocatione vocatus est: in ea permaneat. Seruus vocatus est: non sit tibi curae, sed & si potes fieri liber, magis utere. Qui enim in Domino vocatus est seruus, liberrus est Domini: similiter qui liber vocatus est, seruus est Christi.

SERVI

SERVI subditi estote in omni timore Dominis, non tantum bonis & modestis, sed etiam discoloris.

SERUI obedite Dñs carnalibus, cum timore & tremore, in simplicitate cordis vestri, sicut Christo: nō ad oculum seruientes, quasi hominibus placentes, sed vt Serui Christi, facientes voluntatē Dei ex animo, cū bona voluntate seruientes, sicut Dño & nō hominibus. scientes quoniā vnusq; quodcūq; fecerit bonū, hoc recipiet a Dño, siue seruus, siue liber. Et vos Domini eadem facite illis remittentes minas: scientes quia & illorum & vester Dominus, est in cœlis: & personarum acceptio non est apud eum.

SERVOS Dominis suis subditos esse oportet, in omnibus placentes, non contradicentes: non fraudantes, sed in omnibus fidem bonam ostendentes: vt doctrinam saluatoris nostri Dei ornent in omnibus.

QVicumq; sunt sub iugo Serui, Dominos suos omni honore dignos arbitrentur, ne nomen Dñi & doctrina blasphemetur. Qui autē fideles habent Dominos, non contemnant, quia fratres sunt, sed magis seruiant quia fideles sunt & dilecti, quia beneficii participes sunt, Hæc doce & exhortare.

De Obedientia & pace Politica.

ET quia ipse homo societate expetit, siue qd' ratiois & oratiois parvus illi usus futurus erat in solitudine, siue qd' sufficere sibi ipsi solus nō poterat. Ea vero hominū societas iuris cōsensu ac vtilitatū cōmunionē colligata Respub. id est, res populū appellat: itaq; vt his omnibus qui hos cœtus cōsilio vel auxilio iuuerit, a Deo premia parata esse credimus: ita e regione scelere nō vacant, qui hanc ipsam naturalem societatem hominū gratia vtilitatū cōmunionē conflatā dissiparent. Quippe qd' sponsonē publicā violarent, cōmunem vtilitatē inficerent, Principis etiā ac Reipub. Maiestatē cōtrauenirent, atq; adeo cōtra Deum ipsum exemplo Gigantum bellare viderent. Ad quā qdem obedientiā & pacem publicā persuadendā ex Legib. Politicis nihil hic amplius affere us, de eo enī toto hoc Libro egimus: Quos circa Sacris etiā aliquot exemplis, testimoniisq; Diuinis, Regnorū status & Politicā Magistratibus obedientiā, pacemq; subditorū Deo probari, atq; etiā vtrūq; ab illo statui & præcipi doceamus. Ac principio loquitur Ierthro ad Moysen. Proinde de omni plebe viros sapientes & timentes Deum, in quibus sit veritas, & qui oderint auariciā, & cōstituē ex eis Tribunos, & Centuriōes, & Quinquagenarios, & Decanos, qui iudicent populū omni tempore: quicqd' autē maius fuerit, referāt ad te, & ipsi minora tantūmodo iudicent: leuiusq; sit tibi partito in alios onere. Si hoc feceris, implebis Imperiū Dei, & præcepta eius poteris sustentare: & omnis hic populus reuertet ad loca sua cum pace. Quib. auditis Moyses fecit omnia quæ illi suggererat. Et electis viris strenuis de cuncto Israhel, cōstituit eos Principes populū, Tribunos, & Centuriōes, & Quinquagenarios, & Decanos. Qui iudicarent plebem Domini, omni tempore: quicqd' autē grauius erat, referebāt ad eum, faciliora tantūmodo iudicantes. Iudices & Magistros cōstituit in omnibus portis suis, quas Dominus Deus tuus dedit tibi, per singulas Tribus tuas: vt iudicent populum iusto iudicio, nec in alterā partem declinent. Non accipies personā nec munera: quia munera excæcant oculos Sapientum, & mutant verba iustorum. Iuste quod iustum est persequeris: vt viuas, & possideas terram, Terrā quā Dominus Deus tuus dedit tibi. Ipse ergo Moyses, & post illum Iosue, Iudas, Gedeon, Thola, Iephthe, Samson, & filii Samuelis ad exemplum Aristocratiz Duces, ac iudices erant a Deo in Israhel cōstituti. Quib. repudiatis, licet ante ea Regis potestas pœna peccati esse dicebat, Nihilominus Saul a Samuele vnctio dicitur, Ecce vnxit te Dñs super hæreditatē suā in Principē, & liberabis populum suum de manibus inimicorū eius, qui in circuitu eius sunt. Et hoc tibi signum, quia vnxit te Deus in Principem. Et iterum. Nunc ergo præsto Rex est vester, quem elegistis & petistis: ecce dedit vobis Dñs Regem. Si rimueritis Dñm, & serueritis ei, & audieritis vocem eius, & nō exasperaueritis os Domini, eritis & vos, & Rex qui imperat vobis, sequentes Dñm Deum vestrum, si autē nō audieritis vocem Domini, sed exasperaueritis sermones eius, erit manus Domini super vos, & super fratres vestros. Et iterum dixit, Timete Dñm, & seruite ei in veritate & ex toto corde vestro: vidistis enim magnifica, quæ in vobis gesserit Dominus. Quod si persevera-

KKK

ueritis in

1. Petri cap. 2.

Ephes. cap. 6.

Ad Titum cap. 2.

1. Thimot. cap. 6.

Exodi capitulo 18.

Deuteronomio, 18.

Magistratus quales
creari oporteat

1. Regum cap. 10.

1. Regum cap. 10.

2. Regum cap. 5.

3. Regum capit. 1.

4. Regum cap. 9.

Esdræ 1.

Prouerbior. 8.

Iobann. cap. 19.

1. Petri 2.

1. ad Rom. cap. 13.

ueritis in malicia: & vos & Rex vester pariter peribitis. Rursus de Dauidis ad Regnum Iuda inauguratione scriptura dicit. Tulit ergo Samuel cornu olei, & unxit eum in medio fratrum eius: & directus est Spiritus Domini a die illa in Dauid. Item de eodem cum ungeretur in Regem super Israel, scribitur. Et venerunt vniuersæ Tribus Israel ad Dauid in Hebron, dicentes. Ecce nos os tuum, & caro tua sumus. sed & heri & nudius tertius cum esset Saul Rex super nos, tu eras educens & reducens Israel: dixit autem Dominus ad te, Tu pascas populum in cū Israel. & tu eris Dux super Israel. Venerunt quoque & seniores Israel ad Regem in Hebron & percussit eum eis Rex Dauid fœdus in Hebron corā Domino: vixeruntque Dauid in Regem super Israel. ET POSTEA de Salomonis inauroratione scriptura dicit. Et respondit Rex Dauid, dicens. Vocate ad me Bethsabee, Quæ cum fuisset ingressa corā Rege, & steteret ante eum, iurauit Rex, & ait. Viuit Dominus, qui eruit animā meā de omni angustia, quia sicut iuravi tibi per Dñm Deum Israel, dicens. Salomō filius tuus regnabit post me, & ipse sedebit super solium meū pro me: sic faciā hodie. Summissaque Bethsabee in terrā vultu, adorauit Regē, dicens. Viuat Dominus meus Dauid in æternū. Dixit quoque Rex Dauid, vocate mihi Sadoc Sacerdotem, & Nathan Prophetā, & Banaïam filiā Ioiadæ. Qui cū ingressi fuissent corā Rege, dixit ad eos. Tollite vobiscū seruos Domini vestri, & imponite Salomonē filium meū super mulā meā, & ducite eum in Gihon & vngat eum ibi Sadoc Sacerdos, & Nathan Propheta in Regē super Israel: & canetis buccina, atque dicetis, Viuat Rex Salomō. Et ascendetis post eum, & venietis in Ierusalem, & sedebit super solium meum. & ipse regnabit p me: illique præcipiā vt sit Dux super Israel & super Iudam. ITA ET postea Helizeus vnxit Iehu Regem super Israel, aliosque Reges alii itidem Prophetæ iussu Dei: horum autem imitatioe ac exemplo christiani Episcopi Duces itidem in Reges populorum vixerunt: nimirum hoc cōsilio vt in ipsis Regnis vberius, efficacius, ac etiā sanctius ipsa charitatis officia in populū exercerēt, quā fortassis exequissent, si priuati vixissent. Quin & Cyrus gentis Rex Persarū a Deo in id suscitatus fuisse legitur, vt restauraret templum Domini. Sed ne quis & sanctos Principes ab Ethnicorū Rebus pub. Legis busque abhorruisse arbitretur. is Iosephū, Danielē, Naaman, Centurionē, & alios huiusmodi respiciat, & in administratioe gentiliū Rerum pub. vsuque Legum illarum Deo placuisse animaduertat, tantum abest, vt nos quoque presentis Regni status pœniteat, & ad aliam Reipub. formā aspitemus. Quando quidem & malorū præsidum potestas a Deo esse creditur. Ipsa enī Sapientia Christus per quem Reges regnāt, dicit Pilato. Non haberes aduersus me potestatem, nisi tibi datum esset de super. Quo sensu Petrus quoque scribit.

SVBIECTI estote omni humane creature propter Deum: siue Regi, quasi præcellentis: siue Ducibus tanquā ab eo missis ad vindictā malefactorū, laudem vero bonorum: quia sic est voluntas Dei, vt bene facientes obmutescere faciatis imprudentium hominū ignorantia: quasi liberi, & non quasi velamen habentes maliciæ libertatem, sed sicut serui Dei. Omnes honorate. Fraternitatem diligite. Deum time. Regem honorificate.

OMNIS anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Non est enī potestas nisi a Deo. quæ aut sunt a Deo, ordinata sunt. Itaque qui resistit potestati, Dei ordinatiōi resistit. Qui autem resistunt, ipsi sibi damnationē acquirūt. Nam Principes non sunt timorē boni operis, sed mali. Vis autem nō timere potestatem? bonum fac: & habebis laudē ex illa. Dei enī minister est vindex in iram, ei qui malum agit. Ideoque necessitate subditi estote: nō solum propter iram, sed etiā propter cōscientiā. Ideo enim & tributa præstatis. Ministri enim Dei sunt, in hoc ipsum seruientes. Reddite ergo omnibus debita: cui tributū, tributum: cui veltigal, veltigal: cui timorē, timorem: cui honorē, honorem. Nemini quicquid debeatis: nisi, vt inuicem diligatis. qui enim diligit proximū, Legem impleuit. Nam, Non adulterabis. non occides, non furaberis, nō falsum testimoniū dices, nō cōcupisces, & si quid est aliud mādatum: in hoc verbo instauratur, Diliges proximū tuum sicut teipsum. Dilectio proximi malum non operatur. Plenitudo ergo Legis est dilectio.

NE AVTEM hec Ciuilis societas dissoluatur, audiamus necessaria vincula charitatis ab eodem Paulo præscripta,

SICVT

SICVT enim corpus vnum est, & membra habet multa, omnia aut membra corporis cum sint multa, vnum tamen corpus sunt. (& paulo post ait)

NAM & corpus non est vnum membrum, sed multa. Si dixerit pes. Quoniam non sum manus, non sum de corpore: non ideo non est de corpore. Et si dixerit auris, Quoniam non sum oculus, non sum de corpore: non ideo non est de corpore. Si totum corpus oculus: ubi auditus? Si totum auditus: ubi odoratus? Nunc aut posuit Deus membra, vnum quodque eorum in corpore sicut voluit. Quod si essent omnia vnum membrum, ubi corpus? Nunc aut multa quidem membra: vnum aut corpus. Non potest aut oculus dicere manui. Opera tua non indigeo, aut iterum caput pedibus. Non estis mihi necessarii. Sed multo magis quæ vident membra corporis infirmiora esse, necessaria sunt: & quæ putamus ignobiliora membra esse corporis, his honorem abundantior circumdamus: & quæ inhonesta sunt nostra, abundantior honestatē habent. Honestatē aut nostra, nullius egent: sed Deus temperauit corpus, ei cui deerat abundantior tribuendo honorē: ut non sit schisma in corpore, sed in idipsum pro inuicē sollicita sint membra. Et si quid patitur vnum membrum: cōpartitur omnia membra. siue gloriatur vnum membrum: cōgaudent omnia membra. Si enim linguis hominū loquar & angelorū, charitatē aut non habeam: factus sum velut æsonās aut cymbalum tinniens. Et si habuero prophetiā, & nouerim mysteria omnia, & omnē scientiā, & si habuero omnē fidem, ita ut montes transferā, charitatem aut non habuero: nihil sum. Et si distribuero in cibos pauperū omnes facultates meas, & si tradidero corpus meum ita ut ardeam, charitatem aut non habuero: nihil mihi prodest. Charitas patiens est, benigna est. Charitas non amulat, non agit perperā, non inflatur, non est ambitiosa, non quærit quæ sua sunt, non irritatur, non cogitat malū: non gaudet super iniquitate: congaudet aut veritati: omnia suffert, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet. Charitas namque ex cedit: siue prophetiæ euacuabunt, siue linguæ cessabunt, siue scientia destruet. Hi, & alij multi loci sacre scripturæ Principū auctoritatē cōstabiliunt, Ciuēs vero tanquā membra charitate vnita in officio retinent. Et ne vnquā aliquis nostrorū dicat illud stultorū, NON PVTARAM: hoc quoque loco addam aliquot signa, quibus admonemur Respu. variis ex causis solere turbari, dissolui, atque necessario interire. Ac primo Respu. semper agitari necesse est ex parte Cōstitutionū, si mere re contra lus naturale & diuinum pugnet: quales sunt apud nos de voluntariis etiam homicidiis pecunia persoluēdis, & altæ huiusmodi. Ex parte vero Regis, si Rex fractis Legibus ad Tyrannidē aspirer, & arbitratu suo cuncta faciat, ad instar Roboam pro flagellis etiam scorpiones subditis minuetur: vel honores & præmia, item onera & poenas inæqualiter distribuat. Verum enim est illud quod noster Petrus Roylius Hispanus scripsit.

Multa quod indigni teneant, paucissima digni:

Omnis eo pax est publica fracta malo.

Addo, quod intenuēs redeunt onera, atque labores:

Virtuti contra præmia nulla vident.

Ex parte vero Magistratū & Ciuum Respu. dissoluitur, si damnati iusta non existente causa in integrum restituatur, vincti soluantur, exules reducatur, res iudicatæ rescindantur, aliaque omnia Regis domi ac pace, foris ac bello iuste imperata, vel vetita, temeritate subditorum irriterentur.

De Obedientia & pace in Ecclesia retinenda.

Quod si Deus tanto studio vel Oeconomiam instituit, vel Politiam cōstabiliuit, cum altera harū tantum ad propagationē generis humani, altera solum fere ad extensam tranquillitatē per Magistratū in populo conseruandā pertineat, vtraque aut sine dubio infra dignitatē animæ posita est: longe maiore cura ædificauit Ecclesiam suam, quā Ciuitatē suam Spiritualem esse voluit, multo etiā sanctiores VERBIS VI Leges ei dedit, cum illis se præcipue colligauit, ac præter ea illarū obseruatoribus vitam, transgressoribus aut mortē promisit. Itaque legimus quāta diligentia Deus ipse Ecclesiam suam, hoc est cœcum audientium & custodientium verba Dei, ab initio semper munierit, ac serauerit. Ab eis enim eadem in Cain vitus est, Enoch &

1. Corint. cap. 12.

idem.

1. Corint. cap. 13.

Respublice turbantur ac intereunt.

Ex parte Constitutionum.

Ex parte Regum.

Ex parte Magistratum & Ciuum.

Maiore diligentia Deus Ecclesiam suam instituit quam vel Oeconomiam, vel Politiam.

Qui sunt repositi in definitionem Ecclesiarum.

Quomodo Iudeorum
Ecclesia est dissipata.
In gentibus autem esse
cepit.

Hellam in paradysum transfudit, Noach cum tota domo sua a diluvio servavit, Lot de Sodomis eduxit, Abraham peregrinanti benedixit, Danielē a Leonibus defendit, Ionā de ventre Ceti eduxit, aliosque sanctos suos ab aliis periculis mirabiliter pre-texit. In Iudeos denique tanta beneficia effudit, ut nihil tale ulli nationi fecisse legatur. In quibus etiam sacerdotum Leviticum tanta cura constabiliuerat ut illius contemptores ignis deuoraret ut Nadab & Abihu, infernus absorberet ut Core, Dathan & Abiron, Lepra infecerit ut Oziam, mors strauerit ut Ozam. Porro cum Prophetæ ferere mendacia cœperunt, Sacerdotes vero præ traditionibus suis Legem Dei neglexerunt, populus autem facile est obsecutus utrisque, insuper cædes varias atque perfidia omnes addidit: Deus iustus vindex scelerum, non tantum Silo ubi prius colebatur & templum suum cui confidebant Iudei, verum etiam testamentum suum quod patribus sanctis dederat, totaque Iudeorum Ecclesiam in qua tot prodigia edidit, demolitus est, atque etiam gentem ipsam nomine filiorum Dei commendatam per totum orbem terrarum horribili exemplo dispersit. In gentibus autem Ecclesiam suam, simulque sacerdotium secundum ordinem Melchisedec fundare cepit, tanto diligentius utique, quanto hæc illa maior, sanctior, durabiliorque esse debuit. Itaque non alicuius vrbis angustis, vel terræ spaciis ut olim Iudeorum, sed orbe terrarum, ortu occasuque Solis Ecclesia Christiana definitur: non amplius hircorum & taurorum cruore quotannis abluitur, verum Christi Iesu sanguine in perpetuum sanctificata existit: nec ad vitam huius vel illius sacerdotis mansura est, verum pro eo ac Christus Rex & Sacerdos eius mediatorque Dei ac hominum in æternum est, ipsa vero ut discipula audit verbum Dei & custodit illud: ad consumationem sæculi durabit. De quibus omnibus testimoniis sacre scripturæ hic adferri non oportet, ne vel in meridie lucernam accendere, vel in immensum pelagus pugillo velle concludere viderer. Illud duntaxat hic quasi obiter attingam. Quia rationum Christi in Ecclesia suam beneficiorum veros testes perpetuosque ministros & fideles dispensatores semper extare in Ecclesia oportet, ne quis per seditionem functiones illorum impediat, aut se diuidat ab illis.

1. ad Corint. 12.
Eadem fere sententia habetur.
Ad Ephes. cap. 4.
Vnus ministrorum Ecclesie qui est.

AC PROPREA Deus in Ecclesia sua quosdam Apostolos posuit, quosdam Prophetas, alios vero Evangelistas, alios autem Pastores, & Doctores, ad consumationem sanctorum, in opus ministerii in ædificationem corporis Christi (quod est Ecclesia) ne simus paruuli fluctuantes, circumferamur omni vento doctrinæ per nequam & astutorum hominum circumventionem, errores seminantium. Qui quidem ordo ne per temporum curricula deficeret, vel doctrinam Evangelii aut sacramentorum administrationem variaret: Et Episcopi ab Apostolorum successoribus, Presbyteri autem Diaconi aliique ministri ab ipsis Episcopis per impositionem manuum instituantur: & doctrina de differentia Legis ac Evangelii, ac utriusque, deque aliis omnibus doctrinæ partibus, Apostolicis scripturis est prodita: & sacramentorum administrandorum ritus omnibus sui partibus est descriptus: ita ut hic cœtus Christianorum, si neque ad dextram neque ad sinistram a præscripto verbi Dei inclinet, lure optimo Ecclesia Dei visui dicatur columna videlicet & firmamentum veritatis. Et quoniam Episcopi & alii ministri Ecclesiæ omnium bonorum propagatores in Ecclesia Dei sunt, non alicundeque hæreses nisi ex contemptu illorum pullulent: Idcirco opere precium putabam, hæc etiam adscribere sententias, quibus populus admonetur illorum ordinem ac officium esse a Christo propter nos institutum: ut tanto religiosius quicquid de eis sentiat, quanto sanctior mittentis eos auctoritas apud nos esse debet, & dignitas illorum functionis omni humano fastigio sublimior esse videtur. Quod ubi absoluerimus, de omni fere ratione Prouinciæ ipsorum itidem aliquot testimonia scripturæ subiiciemus, ut concordia cum iusta obedientia ipsis Ecclesiæ ministris vel restituatur, vel potius facta recta que maneat.

Math. 4. cap.
Christus vocat discipulos suos ad piscaturam hominum.

Math. 8.

Math. 10.

AMBVLANS Iesus iuxta mare Galileæ, vidit duos fratres Simonem & Andream & ait illis, venite post me & faciam vos PISCATORES HOMINVM. At illi continuo relictis RETIBVS secuti sunt eum. Et procedens inde, vidit alios duos fratres Iacobum Zebedæi & Iohannem fratrem eius in naui, & vocauit eos. Illi autem statim RELICTIS RETIBVS, ac PATRE, secuti sunt eum. Et cuiusdam alii discipulo ait, sequere me, sine mortuos sepelire mortuos suos. Similiter Paulus & alii vocationem itidem Christi, secuti sunt.

ET CONVOCATIS duodecim discipulis suis, dedit illis potestatem spirituum im-mundorum

mundorū vt eycerent eos, & curarent omnem languorē, & omnem infirmitatem. Item EVNtes prædicate, dicentes, Quia appropinquabit Regnum cœlorū. Infir-
mos curate, mortuos suscite, leprosos mundate, dæmones eycite. gratis accepistis
gratis date. Nolite possidere aurum, neq; argētum, neq; pecuniā in Zonis vestris:
non peram in viā, neq; duas tunicas, neq; calceamēta. neq; virgam: dignus enī est
operarius cibo suo. In quācumq; aut Ciuitatē aut Castellum intraueritis, interro-
gate q̄s in ea dignus sit: & ibi manete donec exeatis. Intrantes aut in domum, salu-
tate eam, dicentes. Pax huic domui. Et si quidē fuerit domus illa digna, veniet pax
vestra super eam. si aut non fuerit digna: pax vestra reuertetur ad vos. Et quicumq;
mon receperit vos, neq; audierit sermones vestros: exeuntes foras de domo vel Ci-
uitate excutite puluerē de pedibus vestris. Amen dico vobis, tolerabilius erit Ter-
ræ Sodomorum & Gomorrhœorū in die iudicii quā illi Ciuitati. Ecce ego mitto
vos sicut oues in medio luporum. Estote ergo prudentes sicut serpētes, & simpli-
ces sicut columbæ. Itē Math. 28. dicit eis. Euntes ergo docere omnes gentes &c.
Ibidem: Docentes eos seruate omnia quæ præcepi vobis. Marci vltimo. Itē in or-
bē vniuersum & prædicate Euāgelium &c. Ioh. 20. Sicut me misit pater, ita & ego
mitto vos: id est, ad prædicationē eiusdem Euāgelii. Act. 1. Et eritis mihi testes &c.
VOS AVTEM quem me esse dicitis? Respōdens Simō Petrus dixit. Tu es Chri-
stus filius Dei viui. Respōdens aut Iesus dixit ei, Beatus es Simō Bariona: quia
caro & sanguis nō reuelabit tibi, sed pater meus qui in cœlis est. Et ego dico tibi
quia tu es Petrus: & super hanc Petrā ædificabo Ecclesiā meā, & portæ inferi nō
præualebunt aduersus eā. Et tibi dabo clauēs Regni cœlorum. Et quodcumq; li-
gaueris super terram, erit ligatum & in cœlis, & quodcumq; solueris super terrā,
erit solutum & in cœlis.

DIXIT ergo eis iterum. Pax vobis: sicut me misit pater. & ego mitto vos. Hæc cū
dixisset, insufflauit: & dicit eis. Accipite Spiritum sanctum: quum remiseritis pec-
cata, remittuntur eis: & quorum retinueritis, retenta sunt eis.

CVM ergo (post Resurrectionē Christi) prædisserent, dicit Simoni Petro Iesus, Si-
mon Iohānis, diligis me plus his? Dicit ei, Etiam Domine: tu scis quia amo te. Dis-
cit ei, Pasce agnos meos. Dicit ei iterū, Simon Iohānis diligis me? Ait illi, Etiam
Domine: tu scis quia amo te. Dicit ei iterum: pasce agnos meos. Dicit ei tercio, Si-
mon Iohānis amas me? Cōtristatus est Petrus quia dixit ei tercio, amas me? Et
dixit ei, Domine tu omnia nosti: tu scis quia amo te. Dicit ei, Pasce oues meas.

Huc pertinet forma boni Pastoris a Christo Iesu grauer descripta. & a merce-
narij perfidia omnibus sui partibus distincta. Inde est videndum. Quia vt Simon
vnus pro omnibus Apostolis Petrā, quæ est Chr. stus filius Dei viui, confitetur: ita
Christus eidē (vt pote personā Apostolorū Ecclesiæq; sustinenti) & Petri deno-
minationē mutuatus est, & clauēs Regni cœlorum promissit: quas Iohānes soluē-
di & ligandi potestātē omnibus Apostolis in cōmune datam exposuit: ita nimirū,
vt iis quos scelerum poeniteat, credatq; Euangelio, remissa: vel cōtra induratis &
infidelibus retenta esse peccata anūcient. Magno tamē mysterio Christus vni Pe-
tro ipsas clauēs promissit, quas postea omnibus tribuit: vt scilicet & ordinem inter
Apostolos fieri. & per vnū in omnes tantā dispensationē refundi, omninoq; vna-
nimes in confessiōe Petræ, & in ligādo vel soluendo solosmet ipsi Petræ superedis-
ficatos esse oportere doceret: si portis inferorū resistere vellent. Et ne ipse Petrus
a Spiritu ad carnem, a Deoq; ad sanguinē vnq; retrospiceret, a Petræ in arenā
deflecteret, aut sibi soli tantū clauēs arrogaret: eidem statū post magnificā clauū
promissionē Christus a cruce se dehortanti, respōdit. Vade retro post me Satana,
offendiculo mihi es, neq; enim sapias ea quæ Dei sunt, sed quæ carnis. Item tem-
pore crucis negauit se nosse Christum: Insuper iā post acceptū Spiritum sanctū,
licet cōfirmator fratrū, ac etiā pastor ouium fuerit positus, vt etiā Paulus Euāge-
lium suum cum ipso cōtulerit: quia tamen nō vere in Euāgelio inaccessit, ab ipso
Paulo Apostolo fuit reprehensus. Non cōniendum aut fuit Apostolo ad hunc
errorem: si quidem & Iudæi nihil minus quā excusabiles fuerūt, qd̄ vitulum ab
Aarone cōstatum adorauerūt, & ipsemet Petrus magis obediendū esse Deo, quā
hominibus docuit, quin etiā Angelorum doctrinā ab Euāgelio semel tradito dis-
sentientem, anathema iussit esse Apostolus. Alioquin Petro, eiusue successorī, cū

Christus Apostolis in-
iēgit propria officia.
Matth. 10.

In Petra Christo tam
Apostoli elau-geri,
quam Ecclesia sunt
ædificata, in hac de-
niq; spes triūphi con-
tra portas inferorum
est omnibus promissa

Iohān. cap. 20.
Apostolis datur spi-
ritus sanctus, & cla-
ues.

Iohān. 21.
Amore Christi pasto-
res Ecclesie ad pasce-
re gregem Domi-
ni ducantur.

Iohān. 10.

Clauēs Regni cœlo-
rum in persona Petri
data Apostolis.

Cur Christus sibi Pe-
trum permiserit

Matth. 16.

Petro, eiusque successore
est obediendum.
1. Regum cap. 15.

1. Petri 5. Petrus Presbyteros hortatur ad
pascendum gregem Christi.
Isti, atque hac est illa eius
potestas data sibi a
Christo in pascendo, et
lenitas digna summo
pastore in admonendo

1. Ad Timoth. 3.
Episcopi quales esse
debeant.

Diaconi.

Vxores Diaconorum.
Eodem pertinet locus
Act. 6. de Diaconorum
institutione ac officio.

Ad Titum capitulum 1.
Presbyteri quales.

1. Ad Timotheum 5.
Presbyteri praedicantes
Euangelium duplici
ei honore ac etiam ui
ctu digni sunt.

1. Ad Timotheum 5.
2. Ad Timot. 2.

An successio Episcoporum
perpetua sufficiens sit
signum uerae Christi
Ecclesiae.

Nota uera Ecclesia.

sapientia ea quae Dei sunt, cum fratres confirmat, cum oues pascit, vel cum etiam a cau-
lis haedos segregat, lupos et coere et, aliasque partes functionis suae legitime exequit:
magna cum reuerentia est obsequendum. Ne Deo per ipsum nobiscum agenti, pere-
ditorum exemplo, refragari videamur. Melior enim est obedientia quam uictima,
& Deo auscultare magis quam offerre adipem arietum: quoniam quasi peccatum
ariolandi est, Deo repugnare, & quasi scelus idolatriae est, nolle acquiescere. Itaque
cum ex aliis locis scripturae, tum ex hoc apparet: quomodo Petrus pro officio suo
os istidem Conseniores ad pascendum gregem Dominicum opidatum dispositos,
hortatur: & quid praemii sibi polliceri debeant, exponit.

SENIORES ergo qui in uobis sunt obsecro, consenior & testis Christi passionum,
qui & eius quae in futuro reuelanda est gloriae communicator: pascite qui in uobis
est gregem Dei, prouidentes non coacte, sed spontanee secundum Deum: neque tur-
pis lucri gratia, sed uoluntarie: neque ut dominantes in cleris, sed forma facti gregis ex
animo. Et cum apparuerit Princeps pastorum, percipietis immarcescibile gloriae coronam.

OPORTET Episcopum tenacem esse eius, qui secundum doctrinam est, fidelis scri-

monis: ut potens sit exhortari per doctrinam sanam, & contradicentes refellere.
SI QVIS Episcopatum desiderat, bonum opus desiderat. Oportet enim Episco-
pum irreprehensibilem esse, unius uxoris virum, sobrium, prudentem, ornatum, pudis-
cum, hospitalem, doctorem, non uolentem, non percussorem: sed modestum, non litigiosum,
non cupidum: sed suae domui bene praepositum, filios habentem subditos cum omni
castitate. Si quis autem domui suae praesse nescit: quomodo Ecclesiae Dei diligen-
tiam habebit? Non Neophytum: ne in superbia elatus, in iudicium incidat Diaboli.
Oportet autem illum & testimonium habere bonum ab iis qui foris sunt: ut non in
opprobrium incidat & in laqueum Diaboli. Diaconos similiter pudicos, non bilin-
gues, non multo uino deditos, non turpe lucrum sectantes: habentes mysterium fidei
dei in conscientia pura. Et hi quoque probentur primi: & sic ministrent, nullum cri-
men habentes. Mulieres similiter pudicas, non detrahentes, sobrias, fideles in omni-
bus. Diaconi sint unus uxoris viri: qui filiis suis bene praesint, & suis domibus.
Qui enim bene ministraverint, gradum sibi bonum acquirant, & multam fiduciam
in fide quae est in Christo Iesu.

HUIUS rei gratia reliqui te Cretae, ut ea quae desunt corrigas, & constituas per Ci-
uitates Presbyteros, sicut & ego disposui tibi. Si quis sine crimine est, unius uxoris
uir, filios habens fideles, non in accusatione luxuriae, aut non subditos. Oportet enim
Episcopum sine crimine esse, sicut Dei dispensator: non superbum, non iracundum, non
uolentem, non percussorem, non turpis lucri cupidum: sed hospitalem, benignum, sob-
rium, iustum, sanctum, continentem, amplectentem eum qui secundum doctrinam est,
fidelis sermonem, ut potens sit exhortari in doctrina sana, & eos qui contradicunt arguere.
QUI bene praesunt Presbyteri, duplici honore digni habeantur: maxime qui labo-
rant in uerbo & doctrina. Dicit enim scriptura, Nos obligabis os boui trituranti,
& dignus est operarius mercede sua. Aduersus Presbyterum accusationem non
li recipere: nisi sub duobus aut tribus testibus.

MANVS cito nemini imponeris, neque communicaueris peccatis alienis.

Porro nemo militans Deo, implicet se secularibus negotiis, ut ei placeat, cui se probauit.

ET SI autem continua successio, legitimaque in auctoritate Episcoporum in Ecclesia, ma-

gnum nobis momentum adfert ad dignoscendam ueram Christi Ecclesiam a falsa, & cas-

tholicam ab haeretica: Attamen quia Silo, templum, & perpetua successio Pontificum

Iudeis ad titulum Ecclesiae non profuere: quod precepta Dei transgrediebantur propter

traditiones suas. Quarum etiam zelo peruerso, Prophetas contradicentes sibi, atque ip-

sum postremo Christum & eius Apostolos inuitatis mortibus trucidauerunt. In Ec-

clesia uero Christi multi itidem post Apostolos fuere pseudo Episcopi, ac Prophe-

tae, Heretici, Simoniaci, & Pharisei (imo etiam Antichristum non alibi quam in tem-

plo Dei sessurum prophetat Paulus) a quibus omnibus cauere nos Christus ius-

bet: Igitur post hanc continuam Episcoporum successionem, omnium certissima nota

sit uerae Ecclesiae, in qua SONAT ET CVSTODITVR VERBUM DEI,

PVRAQUE externorum SACRAMENTORVM administratio & VSVS retin-

entur: CONtumaces autem a comunione fidelium arcentur. Ita ut eum coetum ad

unitatem uerae Ecclesiae pertinere confidenter credamus, in quo haec signa uidere

licet: etiam

Ueneretiam si quædā vicia vel in administrātibz illa, vel in illis quibus administrātur hæreant: Dominus enim Ecclesiā suam sagenæ missæ in mare omne genus piscium cōgreganti similem esse ait, & tam triticum quam zizania toleranda vls que ad messem præcepit.

AC PRIMA quidē pars Sacerdotalis ministerii est in prædicationē ipsius verbi Dei, qđ in Legem & Euāgeliū diuidit: Quorum alterū opera tantū exigit, & nisi fiant, maledicta ingerit: alterum pœnitentiā peccatorū, & fidem in Christum qui gratis iustificat peccatores, operaq; charitatis requirit. In quarū duarum rerum prædicationē, ne ad somnia capitis sui ministri respiciāt, multa exempla admonent. Quod enim Adam a præcepto discessit paradiso pulsus est, Saul Regnū amisit, Propheta de Iuda a Leone est disceptus, Iudæorū Ecclesiā dissipata est: aliiq; innumeri multis cladibus cōfecti sunt. Contra beati omnes semper sunt habiti, qui meditant in Lege Domini, audiunt verbum Dei, & custodiunt illud. NE autē Sacerdotes oscitāter officium suū faciant, meminerint quid Esa. dicat, Ve mihi quia tacui: Similiterq; Apost. ait, Ve mihi nisi Euāgelisauero: Atq; ob id Dominus per Esa. dicit, Clama ne cesses, quasi tuba exalta vocem tuā, annuncia populo meo scelera eorum &c. Alioquin si Sacerdos Ecclesiæ videt gladium venientē super populum, neq; præmonet illū, sanguinē populi de manu eius Dominus requireret, animaq; eius pro anima illius rea tenebitur, vt ait Ezechiel. Et tamē in prædicationē Euāgelii nihil prohibet, quominus traditiones veteris Ecclesiæ ad nos vsq; cōsentienter, nō contra, sed iuxta Analogiā verbi Dei recepra, seruent: prætereaq; Politicę ordinationes de quibusdā Ecclesię temporibus, locis, ceremoniis, redditibus, & id genus rebus adiaphoris fiant: vt scilicet bono ordine, disciplina & tranquillitas Ecclesiæ seruetur. Nihil enī in domo, Rep. ac etiā in ipsa Ecclesiā perniciosius est, quā si sublato aliquo capite, penes quē auctoritas esset regendi & puniendi, omnes ita redigi in ordinē, vt vnicuiq; impune liceat, quod libeat: male enim in illa Repub. viuatur, in qua nihil omnino licet: pessime in qua, quid cuiuslibet, licet, vt quidā aiebat. Ac proinde quo plus momenti in his ordinationibus est, eo magis cauere Pontifices oportet, ne iniuste aut impie Leges Ecclesiæ imponant. Nam eæ semper exagitantur, & motæ reliquā Politicā labefactāt.

Prima pars Sacerdotis ministerii in prædicatione Verbi Dei consistit.

Traditiones Politicę Ecclesię conseruanda.

ALTERA AVTEM pars Sacerdotalis ministerii in administrādis Sacramētis est posita. Quę sane inuisibilis gratiæ Dei visibilia signa sunt, ita dicta, qđ in eis visibiles elementorū species ostendunt, Inuisibilis vero gratiæ participatio signis significatur, vt ita scilicet magnitudinē beneficiorum Dei fragiles cōprehendamus, & spiritalia dona sub rebus corporalibus carnales capiamus: Ita Deus in arcu celi cum Noach, in circumcisiōe vero præputii cum Abrahamo fœdus pepigit, Iudæis autē in Zion se adorari præceperat. Porro cum & vmbra iam præterierūt, & legale Sacerdotiū desit: veritas autē & Euāgeliū per Iesum Christū orbī terrarum illuxit, suauis iugo & sarcinæ leui nos Christus supposuit, simulq; vt ait Aug. societatē noui populi Sacramētis numero paucissimis, obseruatōe facillimis, significationē autē præstantissimis colligauit, & in spem adoptiōis filiorū Dei cōsecrauit: Sicuti est, Baptismus Trinitatis nomine cōsecratus, & cōmunicatio corporis & sanguinis Christi, & vsus clauis ministris Ecclesiæ creditus: & si quæ alia Sacramēta his exequat, quę remissionē peccatorū signis exterioribz haberēt adnexā.

Alterā pars Sacerdotis ministerii in administratione Sacramētis est posita.

QVO Circa Dominus post Resurrectionē suā discipulos suos docet quemadmodum baptizare deberent. Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra. Euntes ergo docete omnes gentes: baptizantes eos in nomine patris & filii & spiritus sancti, docentes eos seruire omnia quęcūq; mandauī vobis. & ecce ego vobiscū sum omnibus diebus, vsq; ad cōsumationem sæculi. Item Iohann. 3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu nō potest introire Regnū Dei. Mar. 16. Qui crediderit & baptisatus fuerit saluus erit. Act. 2. Baptisetur vnusq; in remissionē peccatorū. & Act. 8. In aquā Philippus cum Euncho descendit, & baptisauit eum. Petrus autē baptismum pactum bonæ cōscientiæ erga Deum per Resurrectionē Christi vocat, Paulus vero in baptismo nostrum veterem Adamū cōcrucifigi, commorī, atq; conspelli Christo, ipsumq; ita a nobis indui testatur. Porro vt olim infantes Iudæorum per circumcisiōem populo Dei inferebant, ita etiā nostri paruuli originali peccato obnoxii ad beneficia Christi per baptismū inaurorant. de qbus

De Baptismo. Mat. 28.

De Confirmatione.

omnibus cū

omnibus cum adoleſcunt, & a catechiſtis erudiunt, & in fide profeſſa ab Episcopis propriis per impoſitionē manuum cum dono Spiritus ſancti confirmant. Sed quia Chriſtus poſt Reſurrectionē in diſcipulos ſuſtulit, & ante mortem ſalem ſe appellauit & luto oculos caeco, aures ſurdo, linguā muto reddidit, eiſque demoniis oleo agros vnxit, idcirco vniuerſalis Chriſti Eccleſia ſtatum, ſal, ſpirum, luſum, & oleum aquae in regeneratiōe eorum quoque ſenſuum religioſa operum Chriſti imitatiōe addidit. Et quamque Paulus dicat. Qui in Chriſtū baptiſati ſunt, iam non ſeruos eſſe, verum omnes nos in libertate, in quā a Chriſto leiui ſumus vocari ſtare iubet. Non hoc tamē agit Apoſtolus, vt vel ſerui dominorū, vel ſubditi Magiſtratum, quod baptiſati ſint, iugum excutiāt: Euāgelium enim neque Oeconomiae neque Politiae ordinatiōes de corporibus atque facultatibus conſeruandis conſtitutas aboleri: immo vero vt generi humano valde neceſſarias conſtabili: vt ſupra de eo diximus, cum & ſancti Patriarchae, Prophetae, ac Reges: & ſeruos & ſubditos etiam habuerint, proptereaque Apoſtoli de hac vniuerſa ordinatiōe Dei honorificentiſſime ſemper ſenſerunt. Verum eniūvero Apoſtolus de fidei in Chriſtum, ac de ſpiritus libertate (nimirum ab onere, terroreque Legis, & irae Dei metu) loquitur: in qua quidē nō eſt melior Iudaeus, non eſt Graecus, nō eſt ſeruus nō eſt liber, nō eſt mas non eſt ſcēmina: quia ea nō propter vilius perſonae genus, dignitatē, ſexum, aut meritum: verum gratis omnibus per fidem in Chriſtum Ieſum cōtingit. Interim autē, vt mas ſcēminae, & pupillo tutor: ita ſeruo Dominus, & ſubdito Magiſtratus, ad ipſorum conſeruatiōem ac vtilitatē preponunt. Quippe quod omnis huiusmodi potestas a Deo ſit, vt eorū beneficio inferiores nō ſolum ab iniuria tuti, verum etiam mutuis officiis adiuti, tranquiſſā ac beatā vitam degant. Porro quod Chriſtiani vetantur ſeruire Iudaeis, id ſit ne filii Dei hoſtibus filii Dei ſeruiant, & in ſe Domino & redemptori ſuo inurant contumeliā.

De poenitentia & eius
paribus conuſione
iudicet, confeſſione
& ſatiffactione.

TAMEN ſi vero ita vetus homo noſter in Baptiſmo occiditur, vt renati, nō carni, non mundo, tantominus Satanā: ſed ſpiritu, celo, ac ipſi etiam Deo viuamus: ac ſcēleus tamē concupiſcentiae ex noſtra carne nō eximitur, donec ſumus in hac vita, compelliſque a Deo nequit, quin aduerſus ſpiritū erigat, & militet: cum vero in hoc cōſpectu raro victores euadamus: ſape autē victi manus demus peccatori: idcirco terrore Legis quā tranſgredimur ad poenitentiam ſclerū toties reuocamur, quoties a ſocietate Chriſti delicto noſtro excidimus: cōſitemurque ipſa peccata noſtra Deo cuius praeceptū tranſgredimur: proximo recōciliamur quē offendimus: & ad pedes Presbyteri nos abiicimus, qui pro habitu delinquentiū impoenitentes vel poenitentes, annūciatiōe irae vel gratiae Dei, ligat, vel ſoluit: vt cum Ninivitis ieſunātibz, Petro autē plorante in ſpem gratiae Chriſti fide accipiamur, non autē cum Ieruſalem, vel cum Iuda deſperatiōe abſorbeamur. Non enim Pontificē ac mediatorē noſtrum Chriſtū Ieſum habemus, qui infirmitatibus noſtris cōpati nō poſſit: quippe quod ipſe per omnia pro ſimilitudine noſtri quā geſſit, abſque tamē peccato quod non fecit, etiam ſit tentatus. vt Iure optimo cum fiducia ad thronum eius gratiae adeamus, & tam poenitentes miſericordiā cōſequamur, quā ſidentes eius promiſſiōibus gratiā inueniamus in tempore oportuno. Idcirco enim & ſeſe Deo patri pro nobis ſemel obtulit, & interpellaturus pro nobis in dextris Dei patris cōſedit, aeterna redemptiōe nobis inuenta. Cuius gratiae pignus ac etiam in membris nō, corpus & ſanguinē ſuum ſub panis & vini ſpeciebus, hinc abiens omnibus ſuis ſis delibus reliquit, vt ſcē mens humana tāto facilius grāde myſterium reconciliatiōis hoc medio inſtrumēto capiat, quāto craſſius illud in oculis, auribus, ac lingua etiam verſari, ac fieri, videt, audit, atque etiam ſentit. Quocirca ne de tanto Sacramento Satan impias opiniōes ſuſcitet, & pro vniōis ſymbolo diſſenſiōis fomitem, vti ſolet, inſiciat: ſcripturas de eo ſecundum praeceptū, ac exemplum Chriſti, & imitatiōem prioris Eccleſiae cōfectas, audiamus. ne tantum teſtamentū atque etiam ſcēdus inter Deum & homines per impietatem, quae neceſſariis detrahit, violemus: vel per ſuperſtitionem quae ſuperflua addit, prophanemus.

De Coena Domini.

Iohannis 6.

DIXIT ergo eis Ieſus, Amen amen dico vobis, niſi manducaueritis carnem filii hominis, & biberitis eius ſanguinē, nō habebitis vitam in vobis. Qui manducat meam carnem, & bibit meum ſanguinē, habet vitam aeternā: & ego reſurcitabo cum in nouiſſimo die. Caro enī mea, vere eſt cibus: & ſanguis meus, vere eſt potus, qui manducat

manducat meā carnē, & bibit meum sanguinē, in me manet, & ego in illo.

COENANTibus autē eis, accepit Iesus panem, & benedixit ac fregit, deditq; discipulis suis, & ait, Accipite, & comedite: hoc est corpus meum. Et accipiens calicem, gratias egit, & dedit illis, dicens, Bibite ex hoc omnes. Hic est enim sanguis meus novi testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum.

ET manducantibus illis accepit Iesus panē: & benedicens fregit, & dedit eis, & ait, Sumite, hoc est corpus meū. Et accepto calice, gratias agēs dedit eis, & biberunt ex illo oēs. Et ait illis, hic est sanguis meus novi testamenti, q pro multis effundet.

ET accepto pane gratias egit, & fregit, & dedit eis, dicens, Hoc est corpus meum, qd p vobis dat. Hoc facite in meā cōmemorationē. Similit̃ & calicē, postq̃ cœnauit, dicens, Hic est calix nouū testamentū in sanguine meo, qui p vobis fundet.

POST Ascensionem vero Christi in cœlum Paulus Apostolus ita ad Corinthiorum Ecclesiam scribit.

CALIX benedictiōis cui benedicimus: nōne cōmunicatio sanguinis Christi est? & panis quē frāgimus, nōne participatio corporis Dñi est? Quoniā vnus panis, et vnū corpus multi sumus. omnes qui de vno pane & de vno calice participamus.

Et iterum idem Apost. EGO accepi a Dño, quod & tradidi vobis, quoniam

Dominus Iesus in qua nocte tradebat, accepit PANEM, & gratias agens fregit, & dixit, Accipite & manducate, hoc est CORPVS meum qd pro vobis tradet:

hoc facite in meā cōmemorationē. Similiter & CALICEM, postq̃ cœnauit, dicens, Hic calix nouum testamentū est in meo SANGVINE. hoc facite, quoties

escumq; biberitis, in meā cōmemorationē. Quotiescūq; enim MANDVcabitis PANEM hunc, & CALICEM BIBetis: mortem Domini annunciabitis, donec veniat.

Itaq; quicumq; MANDVcauerit PANEM, & Biberit CALICē DOMINI indigne: reus erit CORporis & SANGvinis Domini. Probet autē seipsum homo: & sic, de PANE illo edat, & de CALICE bibat. Qui enim māducat & bibit indigne:

Iudicium sibi manducat & bibit, non diiudicans CORPVS Domini.

COMperimus autē, Quod qdam sumpta tantūmodo corporis sacri portiōe, a calice

ce sacratī cruoris abstinēat. qui procul dubio (quoniā nescio qua superstitiōe do-

centur astringi) aut integra Sacramēta percipiāt: aut ab intē. is arceant. quia di-

uisio vnius eiusdēq; mysterii sine grandi sacrilegio non potest peruenire.

QVARE sub duplici specie sumitur? Vt ostenderet Christus totā humanā naturā

assumpsisse, vt totā redimeret: Panis enim ad carnē refertur, Vinum ad animā: qd

vinum operat sanguinem: in quo sedes animæ, a Physicis esse dicitur. Et ergo in

duabus speciebus celebrat, vt animæ & carnis susceptio in Christo, & variusq; li-

beratio in nobis significet. Valet enim vt Ambros. ait ad tuitionē corporis & ani-

mæ qd percipimus. Quia caro Christi pro salute corporis, sanguis vero p animā

nostra offertur: sicut præfigurauit Moyses, caro inqt pro corpore vestro offer-

tur sanguis p animā. Sed si in altera specie tantū sumeret, ad alterius tantū id est

animæ vel corporis: nō ad vtriusq; pariter tuitionem valere significaretur. etenim

non fit conuersio panis nisi in carnem: nec vini nisi in sanguinem.

EVCHARISTIA quoq; intincta nō debet dari populo pro supplemento cōmuniōis,

quia nō legitur Christus alicui discipulorū præbuisse panem intinctum, nisi Iude:

Tunc vero nō accepit Iudas corpus Christi, sed tantū panem: corpus vero & san-

guinem Christi ante cum aliis discipulis perceperat.

AT vero nunc nō infirmis, sed fortibus pax necessaria est, nec moriētibus, sed vi-

uentibus cōmunicatio a nobis danda est, vt q̃s excitamus & exhorramur ad præ-

lium, nō inermes & nudos relinquamus, sed protectiōe sanguinis & corporis Chri-

sti muniamus: & cum ad hoc fiat Eucharistia, vt possit accipiētibus esse tutela, q̃s

tutos esse cōtra aduersariū volumus, munimēto Dominicæ saturitatis armemus.

Nam quomodo docemus aut prouocamus eos in confessiōe nominis sanguinem suum fundere, si eis militaturis Christi sanguinē denegamus? Aut quomodo ad martirii poculum idoneos facimus, si non eos ad bibendum prius in Ecclesia po-

culum Domini Iure communicationis admittimus?

CVM ergo peccatori nomine Christi dicit Sacerdos, vade amplius noli peccare,

ne quid deterius tibi cōtingat: sanctorū quoq; cōmunioni cōmunicatione cœnæ

dominicæ eundē restituit: tum vero quo ad concupiscentiā carnis iuxta Dei præ-

Matthæi 26.

Marci 14.

Luce 22.

1. Corint. 10.

2. Corint. 11.

Ex decretis di. 11. de
pore Gelasij Papæ.Magister sententia
rum di. Q. 11.Idem Magister senti
ciarum di. Q. 1.Cyprianus epistol.
2. ad Cornelium Papam.

De Matrimonio.

ceptum ordinandā homo lege sacri Matrimonii excipit: Quod quidē cum sit legitima & spontanea viri cum muliere per verbum Dei copula, propter propagandum genus humanū, mutuūq; adiutorii, ac scortationē vitandā a Deo instituta: apparet quia ex omni parte in omnibus ita honorabile est, ut in Oeconomia generis & mutui adiutorii, in Rep. omnis honeste conuersationis, in Ecclesia vero pudicitie atq; adeo salutis custos iure optimo dici queat. Itaq; ut paulo superius de eodem egimus, Dominus mirifico consilio coniugiū in paradiso instituit, in diluulo seruauit, post diluuiū cōfirmauit, a Sodoma subduxit, ab Abimelecho descendit, in aliisq; mirabiliter tutatus est: ac postremo omnium miraculo Christi primo cōsecrauit. Quocirca Deus cū & in Lege per Moysen, & in Euangelio per Apostolum summi Pontificis formā describeret: ne propter incontinentiā carnis a Satana magno cum Ecclesie scādalo tentaret, vel tam sublimis apex promiscuis mulieribus coīquinaret, Pontificē maritum esse precepit: ita inquit. Sacerdos scortum & vile prostibulū nō ducet uxorem, ne eam quę repudiata est a marito: qā cōsecratus est Deo suo, & panes propositionis offert. Sit ergo sanctus, qā & ego sanctus sum Dominus, qui sanctifico vos. Sacerdotis filia si deprehēsa fuerit in itinere, & violauerit nomē patris sui, flammis exuret. Pontifex autē id est Sacerdos maximus inter fratres suos, super cuius caput fufum est vnctionis oleum, & cuius manus in Sacerdotio consecratae sunt, vestitusq; est sanctis vestibus, Virgine ducet uxorem: viduā autē & repudiatā, & sordidā atq; meretricē nō accipiet, sed puellam de populo suo: ne cōmisceat stirpem generis sui vulgo gentis suae: qā ego Dominus qui sanctifico vos. Apostolus vero de forma Episcopi, Presbyteri, & Diaconi Christiani itidē scribens, ait, ut supra attigimus: oportet Episcopū, similiter Presbyterū, ac Diaconū irreprehensibiles esse, vnarū vxorum maritos: Interq; alias dotes requirit in eis, ut domibus suis bene prae sint, filios habeant subditos cū omni castitate: Nam si quis domui suae praesse nesciat, quomodo, inquit, Ecclesiae Dei diligentia habebit? Quorum praeceptorū auctoritas tantū apud sanctos patres valuit, ut nō solum omnes Patriarchae & Prophetae in cōiugio sancti vixerent, Zacharia patri sds verum etiā cōceptio Iohānis Baptista (quo inter natos mulierū maior nō surrexit) per Angelū Gabrielē qui astat ante Deum Zachariae patri Sacerdoti ad altare facienti a Deo fuerat nuntiata, tunc stanti hora incensi renuntiata fuerit. Ad eundēq; modū omnes fere Apostoli cōiuges habuerūt, ut testis est locupletissimus D. Chrysostomus in homilia super 6. caput Esaię cōscripta. Sic Petrus uxorem habuit, quia socrum habuit, Mar. 2. Sic Paulus ad Philip. 4. suae vxoris meminit, his verbis: Sane rogo te cōpar germana, adiuua eos qui in Euangelio decertarunt mecū. Item 1. ad Corint. 9. An nō habemus potestatem, sororē mulierē circumducendi, quemadmodū & ceteri Apostoli & fratres Domini, & Cephas? Ita quoq; Philippus legitur in Actis Apost. & uxorem & filios habuisse. Quin etiā magna cōgeries exemplorū restat, quae docent nos de coniugio Episcoporū, Sacerdotū, & Diaconorū. Hilarius enī Episcopus fuit cōiunx, Nicolaus similiter vnus ex Diaconis cum Stephano electis, uxorem pulcherrimā habuit, teste Eusebio Eccles. hist. Lib. 3. cap. 29. Philogonius Episcopus cōiugatus fuit, teste Chrysost. Vxoratum Episcopū Pelagius ordinauit. dist. 28. Can. de Syracusanā vrbis. Spiridion Cyprius Episcopus uxorem habuit & liberos, Eccles. hist. Lib. 10. cap. 5. Pater Gregorii Nazianzeni Episcopus cōiugatus fuit, Eccles. hist. Lib. 9. cap. 39. Pater Cenomanensis Episcopus in coniugio vixit. dist. 56. Can. Ceno. Bonifacius primus ex patre lucundo Presbytero natus est, teste Platina. Foelix tercius ex Foelici Presbytero, vixit anno 474. Gelasius primus ex patre Valerio Episcopo, vixit anno 494. Agapitus primus ex patre Gordiano Presbytero, testibus Platina & Volaterrano. Syluerius Campanus ex patre Hermisda Episcopo, testibus Platina & Volaterrano. Iohānes 21 ex Gregorio Portuensi Episcopo, teste Stella in Chronicis. Theodorus primus ex patre Theodoro Episcopo, teste Volaterrano. Hadrianus II. ex patre Talaro Episcopo. Platina. Iohānes duodecimus ex Sergio Pontifice. Platina. Iohanes decimus quartus ex Iohāne Episcopo, sub Ottone primo. Iohānes decimus sextus ex patre Leone Presbytero, sub Ottone tercio. Syluerius Papa, ex patre Syluerio. Episcopus Coloniensis Adolphus duxit uxorem, anno 1363. teste Chronica D. Hediōis, Item Iohānes Leodiensis Episcopus, anno 1416. teste eadē Chronica. Atq; hi omnes, & alij

Leuitici 21.

Luce primo.

Iohannis conceptio
Zachariae patri sds
cerdoti ad altare (as
xii) per Angelū Gabrielē
qui astat ante Deum
Zachariae patri Sacerdoti
ad altare facienti a Deo
fuerat nuntiata.Apostoli habebant
uxores.Qui Episcopi coniugati
fuerunt.

nes, & alii fere innumerum cum Paphnutio, eiusque similibus sanctis viris honorabiles confitebantur esse nuptias Nec sine causa coniugium semper tanti fuisse videmus. Et Christus enim primo miraculo in nuptiis chanae illud ut diximus coelestiauit, & in vinculo coniugii Sacramentum magnum Spiritualis coniugii, amoris, ac obedientiae, inter se & Ecclesiam adumbratum iri voluit, Ita ut daemonea doctrinam Apostolus esse dixerit, Matrimonii usum prohibitum: triplici genere Eunuchorum, qui absque visionis peccato continere possunt, a Lege Matrimonii semper exceptis. Augustinus certe tria in Coniugio animaduertit: fidem, prolem, & Sacramentum. In fide attenditur ne post vinculum professum cum alia coeatur, in prole ut amanter suscipiatur religiosusque educetur, in Sacramento ut ne coniugium separetur, & dimissus vel dimissa ne quidem prolis causa alteri coniugatur. Atque haec sunt Matrimonii iura, istae Leges. Porro non solum tot praemia ad conseruandam Matrimonii sanctitatem nos inuitare debent, verum etiam e regione prauas mentes metus poenarum a flagitioso concubitu detertere possunt. Matrimonii enim prophanatores crudeliter semper puniti sunt, si quidem filii Dei quod tantum ob pulchritudinem filias hominum in uxores receperint, horrendo diluuii una cum omnibus animantibus, quae archa Noach non receperat, perierunt: Sodomitae ob peruersum concubitum viui ad inferna praecipitati sunt: septem viri Sarae quod eius pulchritudine libidinose arserunt a daemone sunt suffocati: ob uxorem Leuitae stupratam tota fere Tribus Benjamin est excisa: ob Bethsabae uxorem Uriae acceptam gladius de domo Dauid nunquam recessit. Quin etiam Scottatores, adulteri, & molles, tantoque minus incestuosi, & alii istis etiam deteriores Regnum Dei non possidebunt. Castam enim generis humani propagationem Deus esse voluit. vagas autem libidines in gentibus quoque etiam excisione integrarum gentium vltus est. Quo etiam naturae sensu Athenis, similiterque Romae Lege 12. tabularum vetitum erat, nec Coelibes sint in Ciuitate: & quod si alienis mulieribus insidiari videbantur, cum suas non haberent: & quod Ciuēs Reipub. nullos edebant, cum procreandis liberis non studerent. Quocirca tam Oeconomorum, quam Politicorum, & Ecclesiarum praesidium maxime inter sit, in domibus, in Ciuitatibus, tantoque magis in Ecclesia Christi inter homines pudicitiam tueri: pecuinos autem, id vero est vagos, concubitus omni genere poenarum vindicare, ne scilicet pro templis spiritus sancti, membris autem Christi simus, quod Deus auferat, templum Satanae, ac membra etiam meretricis, incedio gehennae destinata. Iamque ut Sacerdotum ordo Ecclesiam Dei plantat, Baptismus mox genitum hominem regenerat, Confirmatio adultum in professam fidem corroborat, poenitentia delictis obnoxium Deo reconciliat, Confessio ligat vel soluit, Coena Dominica Christo incorporat, Matrimonium in pudicitia custodit, ita vnctio olei hominem iam iam ad patrem coelestem ex militia huius mundi remigraturum quasi bonum athletam postremo perficit, & absoluit: de qua ita IACOBVS Apostolus in sua Epistola scribit. Infirmatur quis in vobis? inducat Presbyteros Ecclesiae, & orent super eum, vngentes eum oleo in nomine Domini. & oratio fidei saluabit infirmum, & alius uiuabit eum Dominus: & si in peccatis sit, remittetur ei. Atque ita Sacerdotum institutio, praedicationis Verbi Dei forma, & Sacramentorum usus a nobis sunt breuiter perstricta, ne tantopere de his homines quoque nostri diuerso zelo tumultuentur, & sectas ex sectis ad exemplum vicinae Germaniae ferendo, ex vniuersali atque catholica particulares & angulares Ecclesias faciant, ac more Ciuilis belli alteri in alteros, quod absit, armentur & insurgant. Quod si fortassis hactenus a praescripto Verbi Dei a quacunque parte deflexum sit, ad eius regulam, veterisque Ecclesiae normam, quaeso, dum tempus correctionis est, omnia redigi patiat. Ut enim medicina, ita concordia ex ablatione superfluatorum, additione autem necessariorum consistat, & perficitur. ut hoc etiam addam, omnis nostrae doctrinae atque libertatis vniuersae moderatricem esse oportere CHARITATEM. Et Christus enim habitudinem Apostolorum diu tolerauit, & pro crucifixoribus suis, quod nescirent, quid facerent, orauit: peccatum tamen esse irremissibile dixit, si quis agnitam Dei veritatem oppugnet, ut Pharaon, Pharisei, & quidam post Christi passionem Imperatores, Reges, Principes huius mundi, & multi haeretici atque Apostatae illam magno suo malo oppugnasse memorantur.

SI ERGO Ecclesiae fundamentum ac Magister est Christus, ut ostendimus: quae

LLL

ij

ta gloria

In Matrimonio tria
uidenda sunt.

De vnctioe extrema.

Iacobi 5.

Ratio concordiae in
Ecclesia Christi con-
seruanda.

Omnis nostrae libera-
tati moderatrix esse
debet charitas.

De Confura Ecclesia
sica que Episcopis
debetur.

ta gloria eius hec est, quia & domus supra Petram posita & discipulorum Christi rationem obtinet. Quod si hanc ipsam gloriam non facile quis ratione consecutus fuerit: quantum e regione probrum esse debet, si quis suo scelere & ab hac domo peccatur, & a comunione discipulorum Christi proscribatur: dici satis nequit. Neque enim de rebus carnalibus vel fortunae bonis, verum de anima hic periclitaretur, quae tanquam lignum distortum ex aedificio in ignem, vel pecus morbida e grege ad lupos, iudicio fabri vel Magistri eiceretur. Quae quidem potestas iudicandi, ac etiam excommunicandi, Episcopi quoque cum Ecclesiae Presbyteris est propria, eque atque illae duae primae praedicare scilicet Euangelium, Sacramentisque parare Domus non plebem suam. Ac propterea & filii Israel altera manu templum aedificasse altera gladium tenuisse memorantur ne hostes aedificia diruerent. Quin etiam in Legge Sacerdotes comunione externae Censores, leprosos pro ratione leproxi extra castra aliquandiu esse iubebant. In Euangelio autem Paulus Corinthios quendam ob incestum Saran tradiderat. Petrus vero ut Simonem sacrilegii obviu gavit, Sic Ananiam cum Zephira mendacii reos auctoritate clauum percussit usque ad mortem. Porro omnibus impenitentibus & infidelibus generali Concionatorum voce V E illud horrendum praedicatur.

Tamen si Christus propter peccatores uenit, peccatores tamen indurati ex sua Ecclesia eijci uoluit.

Quare impenitentes Christus e suorum coetu proscribi uoluit.

Tamen si autem Christus neque libentius neque humanius locutus, atque etiam conuersatus fuerit, quam cum peccatoribus: ita peccatrici Magdalenae multa peccata dimisit, Matthaeum publicanum ad Apostolatum vocauit, ad Zachaeum etiam publicanum libenter diuertit, Adulterem patrocinauit, Latroni paradisum pollicitus est: denique non propter iustos sed propter peccatores se uenisse ita testabatur, ut eos omnes qui cumque opinione sanctitatis commendabant, quasi ex professo fuerit infectatus: Nihilominus quia multos in Ecclesia quoque sua fore sciuit, qui neque beneficiis Euangelii ad officium allicerent, neque poenis Legis a scelere deterrentur: sed ad peruersitatem doctrinae, morum quoque turpitudinem addituri erant perpetua: Idcirco ipsos Episcopos velut doctrinae ac morum Censores in Ecclesia sua esse uoluit, eisdemque ad ligandum huiusmodi titiones inferni potestatem dedit, Ne uidelicet nomen eius blasphemetur, si in sancta eius Ecclesia foret improborum hominum sentina, neue malorum consuetudine boni ut a modico fermento tota massa corrumpantur, praeterea ut improbos turpitudinis suae aliquando poenitere incipiat, cum non solum comunione Sacramentorum verum etiam nisi resipiscant, comunione sanctorum tanquam Dei & Ecclesiae eius contemptores spoliarentur. Itaque omnes omnium seculorum falsi prophetae: a ueris exagitabantur, quod uidelicet Verbo Dei quaecumque praeccepta hominum, & ueritati mendacia, velut tritico paleas, aut uino aquam remiscebant: Perindeque scelera in moribus quasi e plaustro pii reprehendebant, nempe quod contemptu Dei furerent, aliena raperent, libidinosamque vitam uiuerent.

Quare omnes etiam Magistratus censura suorum Pastorum subiacent.

Pastorum Ecclesia potestas aequae sacrosancta ac excellens.

Quia uero & pastores super Reges & Regna Dominus constituit, & piscatoribus orbem terrarum submisit Christus: nullus Magistratus ea sublimitate in Ecclesia Dei esse potest, si modus sit Christianus, quin si merito reprehensibilis esse uideatur, se a communi filiorum Dei sorte, subiectione, ac censura eximere debeat, tantum abest, ut iudicium illud Episcoporum vel sublatum vel diminutum iri cupiat. Ecquid enim honorificentius est, ut inquit Ambrosius, quam ut Ecclesiae Christi filius dicatur Imperator? Id uero ne nouum ac insolens esse putetur: semper Dominus bona uel mala Regibus per prophetas praedixit, ut Sauli per Samuelem, per Nathan Dauidi, per Heliam & postea per Micheam Achabo, per aliosque alios. Etenim pastorum Ecclesiae ea est propria potestas, ut ex Verbo Dei confidenter omnia audeant, eius maiestati omnem mundi uirtutem, gloriam, sapientiam, altitudinem cedere, atque obedire cogant: eius potentia summi omnibus a summo usque ad infimum imperent, Christi domum aedificent, Sathanam subuertant, oues pascant, lupos interficiant, dociles instituunt, & exhortentur, rebelles & peruicaces arguant, increpent, instituunt, subigant, ligent, ac soluant, fulgurent denique si opus est ac fulminet: SED OMNIA IN VERBO DEI, quod acutius est omni gladio accipiti, fortius malleo quatiente petras, euertenteque omnes munitiones Sathanae, in inuentionibus cerebri humani fundatas. Quo sensu Paulus quoque loquitur, Nam arma militiae nostrae non carnalia sunt, sed potentia Deo ad destructionem munitio-

onum, quae

onum, quæ consilia & omnem altitudinē extollem se aduersus scientiam Dei destruunt, & in captiuitatem omnem intellectu in obsequium Christi redigunt, omnemque inobedientiam viciscuntur.

Et hæc vtiq; potestas ligandi malos Episcopis, vt Magistratui gladius, eripi neq; debet neq; potest si corpus Ecclesiæ, quod hac Potestā velut socius vtero cōtineatur, saluum esse volumus. Nihilominus ne ipsi Episcopi vel ex musca elephante, hoc est, ex leui delicto graue peccatum exaggeratione faciant, vel dimissis functionibus propriis ciuiles inuadant, neue in vniuersum clauibus sibi datis ad destruendum non ad ædificationem abutantur, e regione diligenter est prouidendum. De his clauibus abutantur in alijs rebus creditur: est prouidendum.

primo enim dicit Christus in Phariseos, quia Culicem colant camelum deglutunt, & festucam in fratribus, trabem aut in propriis oculis non vident: cum etiā Christus pro eo atq; ipse tentatus est, non solum ignorantibus & errantibus sit comparsus: Verum etiā Petrum pastorem toties perfidiæ reum clementer respexit, & crucifixoribus sui rogauit, alijsq; compluribus exemplis largos itidem veniæ suos discipulos semper esse oportere docuit. Et tamen vtiq; iusta causa sit quæ Episcopalem censuram posceret, Lenitas tamē & ordo in monendo priuatim, vt ait Christus, inter te & ipsum præmittenda est, priusq; dicatur Ecclesiæ. Quod si fortassis magnitudo sceleris ita sit propalata, vt leniori monitioni locus non sit, sed acriorem medicinam desideret: tum vero & seueritatem & mititatem Pauli Episcopus imitetur. Hic enim Corinthi ob stuprum Sathanae traditū, rursus satis castigatum ad sinum Ecclesiæ reuocauit: ne desperatiōe veniæ fortasse fuisset absorptus. Ad ædificationē quippe & salutem ea potestas data est Spiritualibus, non ad destructionem: quatenus scilicet est spes vlla corrigendi peccatoris.

VT aut Episcopi propriis functionibus sint cōtenti, Ciuiles vero ne inuadant: Christus & Regnum suum non esse ex hoc mundo dixit, & discipulorū suorum ministerium a Regū dominatiōe plane diuersum debere esse iussit: inquiens, vos autē non sic: sed vt maior plane omnium minister fiat, præcepit. Et ne seruis in ordinē redigi graue esse videretur, se ministrare venisse dixit, non vt sibi ministre. Ideoq; neq; Rex neq; diuisor inter fratres esse voluit, quin etiā ne quis tantū doctrinæ ministeriū a se intelligi putet, ipsorum discipulorū suorū in vltima coena pedes lauit: vt quod ille suis discipulis fecit, illi itidem suis faciant, sed pro eo ac Spirituālis Regni Rex fore debebat, arma quoq; militiæ non carnalia sed Spiritualia suis dedit discipulis. Qui quidem ne militiā Christi professi implicarent se Sæcularibus negocijs, Diaconos creauerāt, vt ministrarent mensis, ne fortassis ipsi reliquere prædicationē Verbi cogere, si illis fuissent occupari. Vnde siquid appareret, quia nemo Episcopi munus & Principis obire, & vtriusq; fori causarū Iudex esse potest, nisi quis forsan deserta propria statione in aliena castra transfugiat, vel Apostolos vigilis ac etiā tolerantia laborū & sanctitate se posse vincere speret. Ne aut aliquis Episcopus ociosum se posse esse arbitretur, profecto, si vel prouinciā suā in promiscuos vicarios omnino partiti noller, vel in morbos religionis introspicere cupiat, etiānum multam esse messem, operarios paucos: dispensatores autē raro fideles inueniet. Propheta enim & Sacerdos etiā nū declinauerūt ad auariciā: alteriq; horum prophetant mendaciū, alteri aut applaudunt manibus, populus aut facit sicut inquit Ieremias. Quibus vtiq; omnibus Episcopus pro officio suo obuiam ire tenetur, si fidelis speculatoris officium implere, & boni pastoris nomen referre velit.

Postq; vero Episcopi & nauiter suæ Iurisdictiōi satisfecerint, & a prophana sibi temperauerint. E cōtrario a destructione bonarū rerum caueant, hoc est ne quid pro libidine sua cōtra præceptū Magistrī nostri cōmunis in Ecclesia docere audeant, & credere cogant. neq; enim figmenta sui cerebri sed cœlestem doctrinā ex ore Domini annunciare debent. Ita Moses cum Aaron ante docentur a Domino quid vel dicturi vel facturi erant coram Pharaone, Dominus etiā cum Leui percussit socius vt esset Lex veritatis in ore illius. Nam Labia Sacerdotis custodiunt scientiā vt homines Legem requirant ex ore eius, quia Angelus exercitus Domini est, Mal. 2. Ergo si Episcopus audiri se cupiat, præstet se nunciū Dei verum, i. mandata quæ a Domino accepit, fideliter referat, nihil addendo vel minuendo, quid enim commune est nocti cum luce, aut paleis cum tritico. & Belial

si Episcopi boni Ecclesiæ ædificatores esse uolūt regulam Verbi Dei in docendo respiciant diligenter.

Omnia Apostolorum
gloria ab officio pra-
dicandi Verbi Dei est
profusa.

Matthaei Ultimo.

si Christus non nisi
Patris sui doctrinam
predicauit: Ecclesia
eius uera, quomodo
nouam sibi doctrinam
posset committere?
Verbum Dei ex qui-
bus Libri descendunt.

Ioh. in Apocal. ultio.

Biblorum scripturis
nihil est addendum.

sort Christi fidelium
& infidelium diuersa.

cum Deus Idcirco Ezechiel scribit, fili hominis (ait Dominus) speculatorem Dei
te domui Israel, audies igitur ex ore meo verbum, & annuncabis illis ex me. Hinc
illud apud Prophetas toties repetitur, Verbum Domini, onus Domini, visio Do-
mini, sic ait Dominus, os Domini locutum est. Et merito. Esaias enim polluta sua
labia esse clamabat, Iheremias autem se nescire loqui dicebat, quia puer esset: Ecce
ergo ab illius polluto, ab huius fatuo ore prodire poterat, nisi immundum, aut in-
sultum, si a se quicquid locuti fuissent? Sed e contrario sancta & pura illis labia fue-
runt, cum Spiritu sancti coeperunt esse organa. ubi vero hac religioe obstricti sunt
Prophetæ, ne quid dicant, nisi quod acceperant, tunc insigni potestate ac eximio
titulis ornantur. Nam cum Dominus testatur se praefecisse illos gentibus ac Re-
gnis, ut euellent & extirpent, perdant & destruât, ædificent ac plantent: continuo
subiungit causam: quia verba sua in eorum ore posuerit. Iam si in Apostolos res-
picias: multis quidem insignibus elogiis illi commendantur: quod Lux sint mundi, &
lati terræ, quod pro Christo audiendi, quod quaecumque in terra ligauerint aut solue-
rint, ligata erunt aut soluta in cælo. Verum suo nomine praefecerunt, quantum sibi
in suo munere permissum sit. Nempe si Apostoli sunt, ne garriant quicquid colubis-
tum fuerit: sed mandata eius, a quo missi sunt, bona fide perferant. Et satis clara sunt
Christi verba, quibus eorum ligationem terminauit: cum mandauit illis, irent ac do-
cerent omnes gentes, quaecumque praeceperat. Quin ipse quoque hanc in se legem, ne
cui eam detrectare fas esset, recepit, sibi quoque imposuit. Doctrina, inquit, mea non est
mea: sed eius, qui me misit, Patris. Is qui vnicus ac æternus Patris consiliarius sem-
per fuit, quique Dominus ac Magister omnium est constitutus a Patre, quia tamē do-
cendi ministerio fungitur, ministris omnibus, suo exemplo praescribit, quā in do-
cendo regulam sequi debeant. Non est igitur Ecclesiae potestas infinita: sed sub-
iecta Verbo Domini, & in eo quasi inclusa. Porro ne de ipso Verbo Domi-
ni dubitetur, est illud totum corpus librorum ex Lege, Prophetis, Psalmis, necnō sa-
cris historiis: Item Euangelistarum atque Apostolorum scripturis cōpactum. Ne ergo
vel per superstitionem rectos fines mandati Diuini egrediamur, nullumque modum
fingendi recentes Deos, item licentiae ac peccandi faciamus: vel per sacrilegium
quæ Deus voluit extenuemus, rapiamus, cōcerpamus: aures, oculos, corda, mētes,
linguas, in sacra Dei doctrina his ipsis scripturis Patriarcharum, Prophetarum, Euan-
gelistarum, & Apostolorum cōprehensa deligamus. In hac enī Spiritus sancti scho-
la sic proficitur, ut nihil sit aliunde ad discendum, ignorandum vero libenter quicquid
in ea nō docetur. Ac proinde nō erunt illæ tam profundæ radices, quas nō valis-
sima hæc securis Verbum Dei euellat, nulla etiā tam speciosa facies erit, sub
qua latens malum Lux hæc nō prodatur. Cum autem Deus omnes scientiæ & sapien-
tiæ suæ thesauros in hoc Libro voluit esse absconditos, decet sane, ut perfecti eius
doctrinam esse cogitemus: quæ etiā neque sublimiorē, neque etiā sanctiorē, vel quæ-
ramus vel expectemus ab aliquo. Quo audaciæ ne ipsi quoque discipuli venissent,
dixit eis Christus, vos nolite appellari Rabi, vnus enim Magister vester ego sum.
Item illud, docete omnes gentes ea quæ praecepi vobis. ut iam nihil restet, quin
in negotio fidei omnium hominum omnia placita, vel potius fragmenta ruant, ut so-
lius Dei decreta rata maneant. quippe quod iuxta sententiā Cypriani adulterū
est, impium est, sacrilegum est, quodcūque humano furore instituitur, ut dispositio
diuina violetur. ut recte credamus, obedientiā Verbo Dei tantū esse, ut Deus in
ea & Angelos suos, & orbem vniuersum a nobis iudicari velit. Hoc ergo volumē
cum Iohānes concludit, ita scribit. Confestor omni audienti verba prophetie Li-
bri huius, si quis apposuerit ad hæc: apponet Deus super illum plagas scriptas in
Libro isto. Et si quis diminuerit de verbis Libri prophetiæ huius: auferet Deus par-
tem eius de Libro vitæ, & de Ciuitate sancta, & de his quæ scripta sunt in Libro
isto. Cum autem Ciuitatē Dei, a mancipiis Diaboli: hoc est, fideles auditores Verbi
Dei ab infidelibus diuidit, ait, Beati qui lauant stolas suas in sanguine agni: ut sit
potestas eorum in Ligno vitæ, & per portas intrent in Ciuitatē. **FORIS CA-**
NE & venefici, & impudici, & homicidæ, & idolis seruientes, & omnis qui
amat, & facit mendacium.

ET QVO niam omnes vitæ humanæ ordines Oeconomicū videlicet, Politicū,
& Ecclesiasticū, neque casu, neque humano cōsilio, tantominus vi esse institutos, pro
uirili no-

visi nostra ostendimus: quin etiā docuimus illos ipsos a Deo Opt. Max. propter propagandum, conseruandū, ac sanctificandū genus humanum magna auctoritate constabilis: nemo sane mentis inficiari poterit, illum hominem neq; generis, neq; humanitatis, neq; postremo Dei meminisse, qui maritis parentibus ac Dñis in Oeconomia, Magistratibus in Politia, Sacerdotibus vero in Ecclesia rebellis esse audeat. Et sibi ipsi enim cōtradicare, & cuncta regenti atq; tuenti Deo ille res luctari, atq; auctoritatē eius excutere velle videretur: qui iis ipsis potestatibus hominem tanq; agrum curatoribus pro rara parte curandū subiecit. Et vt de vxoribus ac seruis taceam, quorū hi sine dominorū, illæ sine virorum beneficiis subsistere non possunt: vt causa non sit, quin eorū præceptis obedire teneant. De nobis ipsis dicam, quos qdem nonne eo sensu parentes progenuerūt, educauerunt, Magistrisq; erudiendos subiecerāt, vt in nos ipsos liberos suos omnia sua beneficia & commoda transmitterēt, quæ vel ipsi itidem a suis progenitoribus receperūt, vel quæ homini ab homine cōtingere possunt maximæ. Perindeq; Magistratus, nonne charitate patriæ munus impositū suscipiunt, & vel periculo capitis sui illud Reipub. hoc est vniuscuiusq; Ciuis causa exequuntur? Similiterq; Sacerdotes, nonne amore Christi, & pascendi gregis eius studio ad tantā functionē ducunt, ita vt relictis omnibus carnis & mundi rebus soli spiritui ouium suarū excolendo, propagandisq; veris veri Dei laudibus sese tradunt? Quæ quidē omnia quāq; alii aliis sanctius faciant, & absoluāt, vnum tamē & consentiens illorū studium eis se nemo negauerit: vt scilicet ii omnes pro rata parte, quā maxime possint ac teneantur, filiis, ciuibus, ac ouibus benefaciant. Ac proinde in confesso est, quia omnia nostra officia minora sunt, quā vt beneficiis horum omnīū natura, tutela, atq; pietate patrum exequari possint, hæc enim beneficia illorū ita magna sunt, vt eis quod viuimus, quod bene viuimus, qd æternum victuri simus merito debemus: contra aut ipsa nostra officia: ac etiā tributa quæ illis præstamus, in nos ipsos refunduntur: Et honor enim patris in filium redit, Magistratus potestas tuetur Ciuēs, pastoris doctrina oues sanctificat: Et tributa non nisi itidem ad cōmoda nostra, vt cibus ex stomacho in membra, referuntur. Ac propterea Deus nō solum ipsis parentibus, Politicis, ac Ecclesiasticis Magistratibus tanq; præpositis, & inter homines suis ministris obedire: verum etiā pro eo ac nobis loco parentum sunt, eos honorare præcepit, si longæui cupiamus esse super terram. E contrario aut omnium horum contemptū grauiter semper vindicauit. ita Noach Cham filio, quod eius pudenda nō operuit sed etiā reuelauit fratribus, maledixit. Mose autē etiā durius inquit, filium nō audientē parentibus populus lapidibus cædido. Regina Vasti quod ad Assuerum maritum vocata ire noluit, Regno est eiecta. Serturi vero qui scientes voluntatē dominorū suorum nō, faciunt illam, vel præcepto Dei vapulant plagis multis. Porro Ciuēs Magistratibus inobedientes, ne multa exempla huc coaceruent, damno, vinculis, verberibus, talione, ignominia, exilio, seruitute, ac etiam morte vbiuis gentiū fuerunt puniti. Neq; enim pax in Rep. conseruari posset, si pœnæ malis, vt præmia bonis fuerint detracta. In religiōe aut multo grauius præcepto Dei inobedientes puniti fuerūt, ac primo exilio vt Adā, exautoratiōe vt Saul, submersiōe vt Ionas: porro indurati vt Pharaon, intractabiles vt Iudæi, impœnitentes vt Tyro Sydon & Corozain, perfidi vt Iudas, aliiq; horum similes, quos supra recensuimus, ad eundēq; modum infideles, Apostatæ, & hæretici variis tormentis semper fuerunt a Deo pessundati. Mose aut Deutero. 17. ait. Qui elatus superbia Sacerdotis Imperio, ludicisue decreto parere cōtemperit, is morte pœnam luito, contra omnes quicūq; tractabiliore ingenio Deo, maritis, parentibus, & dominis, Item Magistratibus ac Sacerdotibus morigeri, obsequentes, atq; deuoti fuere: (quod sexcentis exemplis probari queat) semper habiti sunt beati, pacifici, & in ea fide, quæ in Christum proram & puppim suæ spei defigit, salutis æternæ securi.

Ac proinde si vnus quisq; nostrū in domo, in Ciuitate, & in religiōe, quo loco positus est libenter cōquiescat: quāq; a Deo in hac cōmunitate, vt a Chorago in sce-

Vnusquisq; in suaocatione permaneat: et
superiori potestati et
quam muer subsit.

manebit.

Parentes, Magistra-
tus & sacerdotes ho-
norandi.

Deuteron. 21.

si unusquisque faciat,
quod se deceat, facile
pax in domo, Repu-
blica & Ecclesia Christi
retinebitur.

Quantum bonum sit
PAX enarratur.

Fortuna in concor-
dia & pace unicuique
salua.

Contra si homines
plus sibi arrogent bel-
la oriri.

Omnia quae in rerum
natura sunt, amicitia
contrahuntur, discor-
dia dissipantur.

Pax aliorum omnium
bonorum, iustitiae so-
ror, alma rerum tin-
cunda & ma-

Ecclesiastici scripto-
res ad pacem hortantur

manebit. Quae tot tantaque generi humano beneficia adfert, ut nihil fere sub coe-
lo sit, quod concordia & pace non contineatur: discordia vero dissipetur. Etenim non
solum hi vitae humanae ordines de quibus diximus, verum etiam omnia bona quae
in rerum natura constant & videntur, pacis vi ac potestate continentur. Ita vniuersa
si compago quae mundum appellamus stabili partium societate, ordine, mutuoque nexu
consistit. Quid enim in his ordinem, vim, motum, atque locum suum sortitum des-
centur non obtinet? In quo quidem & si multa contrarietas insit, leuiusque grauius,
rara densis, calida frigidis, & pugnent siccis humentia: ea tamen discordia, siue mos-
tum spectes, siue tempus, aliasque corporum simplicium & mixtorum affectiones, & na-
turas, ita ab aeterno patre temperantur, moderantur, ac reguntur, ut nulla usque con-
cordia certior, aut pax fidelior inueniatur. quippe quod vnum quodque horum intra
naturam suam consistit, locum suum ac ordinem retinet, alienum non inuadit. Quod si
forte Dei permisso vniuersae hae partes, quae vniuersum hoc perficiunt, facto im-
petu sese inuadant, atque altera alteram loco, ordine, vi, ac officio deturbare contem-
dat, vel saltem mutuum sibi auxilium ferre recuset, quae iam vis obistere aut prohibe-
re posset, quin e vestigio totam hanc mundi machinam humoribus diluuii mergi,
vel ardoribus ignis conflagrare, vel tenebris chaos obducatur, atque postremo
interire videamus? Nec dissimiliter homo (minor mundus iure appellatus) sese
haberet, si in eo rationi affectus inferiores obsequi nollent, vel si aliqua vi aut
offensione confundantur, aut perturbentur: tum vero necesse esset humanae mentis
acumen obtundi, iudicium labefactari, ac memoriam subuertere & comminui. Perindeque
si in humano corpore humores quatuor, quibus in primis vis ipsa vitalis alitur ac
fogetur, bellum sibi mutuo facerent, procul dubio per eorum pugnam & tumultum
bona valetudo corporis adfligeretur, & euerteretur. Quid dicam de fortunis, quae
(ut Romuli Amalaei utar sententia) non tantum in bonis ducuntur, sed ex communi
etiam vi loquendi solae sibi bonorum nomen vendicant? Nonne saluo iure ac iustitia
cia, quae sunt humanae societatis vincula, id est vigente hominum pace & concordia
saluae vnicuique & incolumes esse solent? Quod si plus sibi homines appetant, quam
humanae coniunctionis ius, cuius omnis ex pace est orta ratio, patiantur: An non le-
uissimum illinc aliena inuadendi cupiditate incitatis, hinc iusta in suis retinendis
ira inflammatis, dissidentium partium animis agi ac rapi omnia, vrbes & agros vastari,
sacra & prophana violari, suas cuiusque opes, imperium, honestatem, caput etiam
ipsum in periculum & discrimen vocari videmus. Ac proinde nihil prohibet quo-
minus credamus. Omnia quae in rerum natura totoque mundo constant, quaeque mo-
uentur, amicitia contrahi, discordia dissipari. Quo sensu alius inquit, Exime ex res-
rum natura consensionem & benevolentiam, nec domus vlla, nec vrbs stare poterit,
nec agri quidem cultus permanebit. E poetarum vero numero sunt, qui Pacem bon-
orum custodem & hominum altricem, qui Iustitiae sororem, qui almam, qui rerum
omnium iucundissimam appellant. Sed horum fortassis testimonia minus ponderis
habere videntur, quod iis vixere temporibus, quibus nondum vere sapientiae homi-
nibus lumen affulserat. Sed quid sanctissimi ac religiosissimi viri pietatis nostrae
authores, an non vno consensu, atque vna & eadem voce, Pacem summe salutare, atque
ex omnibus maxime expetendum bonum esse praedicant: & ad eam in primis am-
plexandam adhortantur? Pacem (inquiunt) sequimini, sine qua nemo Deum vis-
debit. Pacem qui accepit teneat, qui perdidit repetat, qui amisit exquirat, ab dica-
tos & exhaeredes Dei filios qui Pacem aspernantur, appellant. Iidem venturam ad
eum nunquam Dei hereditatem qui non obseruet pacis testamentum, exclamant, ac mi-
nitantur. Quam saepe odia ac inimicitias detestantur? quam multa de reditu in gra-
tiam, praestandoque alteri officio praecipunt? quam pie, quam grauiter, quam etiam ele-
ganter, immensa quae per pacem hominibus bona Deus impertitur commemorant?
Sed quid horum quilibet de pace senserit, ac scriptum reliquerit, idcirco praetero quod
diuinarum omnium atque humanarum auctoritatum ille nobis instar esse debet, qui non
veridicus aut sapiens, sed ipsa est veritas, & sapientia Christus. Et is quidem cum sua
iustis, innocentibus, & integris hominibus praemia pollicetur, quod praemium om-
nium maximam esset his attribuit, quorum ad Pacem voluntas & consilia spectarent.
Non enim beatos tantum eos fore pollicitus est, sed filii inquit hi Dei vocabuntur.
Idem vero quam grauius, quam etiam expressis verbis est discordiam execratus?

Pacifici filij Dei.

Omne

Omne quod, Regnum dissidens desolabitur, Et omnis Ciuitas vel domus dissidens non stabit. Quid aut frequentius his quos diligebat, quā Pacem est ominatus: Pacis cum cōgrederetur, Pacis cum discederet nomen usurpabat: Pacē iussit familiares ac discipulos suos, in quācumq; domum intrassent cōprecari. Quod scilicet ubi Pax esset, ibi se esse: ubi ipse esset, leta sciebat esse ac secunda omnia. Iam vero a patre in cellam illam atq; eternam cœli sedem euocatus, iisdem discipulis, quos quasi sui patrimonii heredes esse voluit, Pacem suā tradidit, Pacem suam reliquit. O admirabilem hereditatē, O vera æterni patris bona, non Regna ille omnium Regnorū Dominus, non opes, non aurum, non prudentiā deniq; aut temperantiam, aut cætera quæ in bonis homines ducunt, sed Pacem, qua vna omnes mundi partes, omnia Regna, omnes opes, omnia corporis animiq; bona continerentur, Pacem dedit, Pacem reliquit.

Et quamq; nos omnes qui Christo nomen dedimus nihil magis deceat, quā & eam Pacem quæ inter Deum ac nos per Christum parta nobisq; donata est amplecti, & pacem externā qua inter nosmetipsos coaluimus tueri: ne vel nobis ob ingratitudinē pro pace acerbius bellum a Deo recrudescat, vel si dicamus nos Deum diligere, fratri vero q; rem videmus bellum inferamus, mendaces habeamur. Nihilominus Episcoporū Ecclesiæ Christi ac Magistratuū imprimis curare interest, ut utraq; pax in Ecclesia scilicet Dei & Ciuitate maneat, nec vlla vel ingratitudinis vel tumultus procella labefiat. Quocirca cum nuper in Repub. nostra nō nihil controuersie esset suscitatum religiōis ergo, quod quædā Constitutiōes hominū & decreta nō nihil manifestato Dei & Christi aduersari hincinde viderent: Nihilq; diuus noster PRINCEPS SIG. AVG. pro cōponenda pace reliquum faceret: tunc pius & prudens imprimis vir ANDREAS ZEBRID Ouius posteaq; primum opus Episcopatus Cracouiē. accepit, a seditione Ecclesiastica & Ciuili, cum pie & prudenter tum benigne & grauiter ad pacem, & in veræ religionis genere consensionē omnes hac oratione siue Epistola ita reuocabat.

ANDREAS DEI GRATIA EPISCOPUS Cracouiē. Omnibus qui sunt in dioecesi nostra, fidelibus in Christo Iesu filiis charissimis, Gratiam & pacē Dei. Grauitē, vel pro officio nostro, vel pro animo erga vos, audimus, quæ huc de quibusdam vestrū adferuntur. Esi enim plēaq; ex iis eiusmodi sunt, ut ea de vobis credere nequeamus, cum neq; generis, neq; educatiōis, neq; personæ, neq; omnino moris vestri esse, sed malignitate duntaxat famæ vel contingi in vniuersum, vel adfingi videantur: tamen nō dolere nō possumus, nō eam esse vitam vestram, quæ vi ipsa ita ita famam cohibeat, ut de ea mendari vereatur. Et certe, ut quædā, sicut dicimus, cōficta sint, sunt fortassis nōnulla, quæ suā veritatē in vestra vita & moribus possunt cōmonstrare. Quod si est, quid nobis quæso contingere potest acerbius? Sed nos ea nō referemus, quæ lædere tam nos referentes possent, quā fortassis etiā audientes vos. Illo contenti erimus, quod officii nostri esse intelligimus, quodq; vobis non molestū fore arbitramur.

Obsecramus vos igitur per nomen Domini nostri Iesu Christi, qui sicut ipse vnum cū Patre est, ita nos vnū in sese fieri voluit, omnes ut sitis ab omni schismatis atq; dissidii non solum culpa sed etiā suspitione ita alieni, ut eandem mentē in iis quæ sunt ad Deum, eandeq; sententiam retineatis: neq; vos ab ea vnitāte spiritus distrahi patiamini, quam ut in vinculo pacis cōseruemus, sollicitos nos iubet esse Apostolus. Respicite quæso ad fidei vestræ authorem & consummatorē Iesum. Ipse pax est nostra, qui fecit utraq; vnum: & ipse est, qui, cum hanc vitam, quā nostra causa vixerat, patri esset redditurus, dixit hinc abiens, pacem se nobis relinquere: ut omnino hac ratione, & se esse, & nos fore, filios eius persuaderet qui nō est dissensionis Deus sed pacis. Respicite vocationē vestram, & aliquando cognoscite, in pace vos vocatos esse: ut in pace agatis, quæ pacis sunt sectemini: quæ dissensionis, fugiatis. Functionē etiā nostrā respicite, quos hanc legationē obire intelligitis, ut vos vni Deo, per vnum Christum, in fidei & professiōis vnitāte, ad vnum ouile vni pastori adducamus. Respicite Sereniss. Regem vestrum, Senatūq; Regni, illi ea in re per omnia consentientē, quam firmiter acceptā semel religionē & sacra, retinet ac tu quam se, doctrinis variis ac peregrinis circumferri non patitur: imitemini fidei eius cuius sequimini Imperium. Respicite maiores vestros, qui summa sunt

Discordia Reipubl. exitium est.

Christus pacē suis uenient & abiens omis nabatur.

Christus nullam aliā hereditatē quam pacem suis reliquit discipulis.

Iohann. 18.

Ephes 4.

Ephes. 2.

Iohann. 14.

in rebus cæteris, tum in religione imprimis consensione, ex paruis illis hæc ara fecerunt, vobisq; eadem consensioe conservanda tradiderunt. Turpe esse putate, quibus genus vestrum acceptū fertis, ab iis vos esse in veræ religionis genere degeneres. Respicite vos ipsos, quibus cum multa sint inter se cōmunia, patria, princeps, leges, ius, forum, cōsuetudines, iure etiam optimo. & communis religio & sacra eadem esse debent. Respicite Rempub. quæ concordia & conspiratiōe nō modo crescit & augetur tanq̃ nutrimento, sed etiam vivit tanq̃ anima: quā Rempub. nemo homo secat acerbius, q̃ qui secat varietate doctrinæ & religionis: idq; eo magis etiam, si, qui secat, ciuis est eius quā secat Reip. vt vulnus quidem hoc sit grauius, quo grauius est a suis q̃ exteris lacerari. Quod si quis adhuc est quē hæc omnia minus mouent, quanq̃ si quis eiusmodi est, eius nos magnam rationē habere, cum sui ipse nullam habeat, parum conuenit: sed tamē hic quoq; velim oculos aliquando cōuertat in ipsam rerum vniuersitatē & naturam, quæ ita facta est, vt discordiam si ferre possit, se ipsa sustinere non possit, vtq; nisi discordes elementorum qualitates cōsentiente concordia inter se colligaret, sua se vi ipsa euerteret.

Desinite, desinite Christiani varietate animorū & religionis ita Ecclesiam Dei lacerare, vt quæ sponsa Christi est & quidem vna, sancta, atq; catholica, ex ea vos plures, sed singulares & quidem inquinatas faciatis. Nolite per Deum immortalē, hanc Christo sponso tam lulentam maculam aspergere, vt quum sponsam vnā habeat, amor illius in plures nescio quas partitus esse videatur. Carteras vestres Christi, quæ dissiui recte possunt, partiamini, si lubet: hanc vnite charitatis tunicam interiorem, quæ vt consuta non est ita nō est dissiuenda, scindere si voveris, vererī magnopere debetis, ne ferocitate ipsum Pilati militem superare videamini, qui sortiri de illa maluit quā eam scindendo inutilem reddere. Quin iunctis potius manibus & operis in id nobiscum vna incumbite, vt ex tot vanis Ecclesiarum nominibus, vnum Deo verum templum, quod quidē nos sumus ipsi, cōstituamus. Reuocate obsecro de medio isto & periculosissimo cursu cogitatiōes vestras, sensusq; vestros ita institute, vt cum Ecclesiæ sensibus congruere videātur. Quos qdem Ecclesiæ sensus si animo & intelligētia tenetis, bene est, sed ita, si verbis q; & re ipsa tenere vos ostenderitis. Corde creditur ad iustitiā, ore fit autē

confessio ad salutem. Sin tenere vos putatis nec tenetis tamē, videte, ne melius sit vos a nobis, quibus id officii incumbit, doceri, quam in rerum tantarum dubia sententia aut falsa opinione fluctuare, quantæ res sine summa vitæ & salutis iactura ignorari non possunt. Quod si in nobis ipsis tantum nō est, quātum vel dubitatiōibus, vel, quæ fortassis nulla est in vobis, ruditati vestræ expediret, erit Deo gratia vel in Ecclesiæ nostræ Canonicis, quos Deus nobis locios omnium & ad ministrōs constituit, vel in gymnasiis istius Magistris atq; doctōribus, quorum doctrinæ & eruditiois fama ad externos etiam permanauit, & quorum nos quoties necesse est, opera vti possumus, vnde vestris desyderiis fieri satis queat. Excipietur vnusquisq; & quatenus opus erit docebitur in spiritu lenitatis: eamq; istā rationem & naturæ atq; modestiæ nostræ cōgruentiorem, & vobis vtiliorem. & Ecclesiæ moribus cōsentaneam magis existimamus, quam si aliis remediorū generibus pro officio debitoq; nostro vti cogeremur. Gratia Domini nostri Iesu Christi & vnitas pacis cum omnibus & in omnibus vobis. Amen. Cracouiæ vii. die Septembr. Anno Domini M D L I.

SED QVAMuis nemo tam amens atq; immanis sit, quin & per seipsam pacē expetat, & in sectanda illa tam piis hortatibus pii Episcopi acquiescat: nemo tamē ipsius pacis compos futurus est, nemoq; tātum beneficium a Deo Opt Maximo illius præbitore cōsequetur, nisi hic vt toties diximus, qui mādatis Dei accipiorum (vt ita dicam) seniorum quasi tutorum suorum præceptis obsecutus fuerit. dicit enim scriptura. NON EST PAX IMpiis. Et Magistratus gladiū gestat ad vindiā malorū, PACEM VERO BONorum. vt omnino PAX inter Deum & homines, inter perfectos & subditos, interq; Rempub. & eius socios, quasi quoddā pactum sit solenni quadam ceremoniā percutiendi fœderis stipulam. Cuius idcirco violatores variis etiam Legum pœnis subsunt, & a Magistratu Ecclesiastico & Politico adficiuntur. Cum aut iam Iherarchiā Ecclesiasticā, quæq; ad eam constabiliendā pertinent, vt in tanta festinatiōe potuimus, vtiq;

delināui-

Iohann. 19.

Roman. 10.

Vfus canonicorū &
Doctōrum in Eccle-
sia quæ

Qui tandem pacis cō-
pos erunt?

delin(auimus): Ne quis etiam in Politia contra vim ad arma priuatim confugere, & publicā tranquillitatē turbare habeat necesse: Magistratus præsto est, q̄ se ab iniuria vindicet: si tamē innocenter se iniuria pulsatum queratur. si quidem

Pax ei est, qui nulli nocet. Lex I.

Expedit Reipub. ut subditi quiete uiuant, quod fiet, si nulli noceant, & in uirtutibus conualecant.

Rex vero indēnitati cuiuslibet prospici-

Aequitate Dei suadēte tenemur cuiuslibet iusticiæ & in (cit. Lex ij. demnitati prospicere. Etenim dignitas Regia per iniusticiæ culpam prophanatur.

QVA VERO iudicii formula Rex has vel illas Causas iudicat. Vide Lib. 1. Capitulo 2. Articulo 8 9 10. 11. 12. 13. 14

6. Cōtra vim defensores ordinarij. L. iij.

Decernimus, quod Capitanei, Iudices, & Burgrabi ipsos Terrigenas & subditos nostros, itinerumq; ac itinerantiū securitatem, iuxta iuris formam a uiolentijs iniuriantium defendant.

ITAq; CAPitanei VIOLatores mulierū, INCENDiarios, ITINerā-tium prædones, & DOMorum Inraiores, NOBiles in Ciuitatibus uolentiam facientes, aliosq; huiusmodi iudicāt, simulq; IVDicata exequuntur. de quibus omnibus Libro 1. Capitulo 12. de Capitan. videatur.

S VCCAMER. Arj uero Causas finium regundorū definiunt. Vide Libro 1. Capitulo 14. de Succamerariis.

IUDICES aut Prouinciales Causas Ciuiles pro qbusuis pec. sum-mis iudicāt. ut supra Li. 4. Ca. 3. Art. 2. de Officio Iudicis generali est expressū.

QVOD si ipsi Magistratus vel iudicia sua protelauerint, vel parum iuste exer-cuerint, poenæ extrant in eos descriptæ: simulq; prouocatiōis potestas grauato res linquitur. Sed ne Actor vel studio accusandi Magistratus, vel vexandi aduersarii magis quā tutandi iuris sui gratia litem ex lite serat, easq; trahat: poenæ quoq; in remere litigantes, ut Libro quarto egimus, sunt constitutæ.

VTCVMq; aut pax sit tranquilla libertas, non modo humanis sensibus iucunda, reiq; familiari, publicæ, ac Ecclesiasticæ necessaria: verum etiā inanimis rebus le- ta, & utilis: ei tamē ira & semper & ubiq; tam publice quā priuatim consulendū est, ut sub eius sanctione nihil cuiq; insidiarū lateat, nullum etiā bellum immine-at, ita ut ipsius pacis fundamentū, & quasi procreatrix sit IVSTICIA: quæ qui-dem Deo, parentibus, Magistratibus, ac Sacerdotibus: prætereaq; sociis & amicis quod eis iuste debeat, libenter reddere, & cōmunicare iubet. Quæ omnis ratio sanctiendæ & cōseruandæ pacis, cum per omnes sui circumstantias legitime erit prouisa, ne in re nota omnibus vberiore explicatiōe, vel in per se optima maiore cōmendatione uti viderer: a longiore oratione supersedebo.

PORRO quas Leges de REBELLIBVS in genere a sapientibus accepi, eas hic cōpendio perstringam. Ne scilicet seditiosi in domo, vel in Repub. Regni, aut quorūvis sociorū Prouincia, ut morbi in corpore grassari, aut CONVENTicula & CONIVratiōes facere, a Magistratu horum vindice impune permittantur.

Illi ergo rebelles sunt, qui cum sint Regis professi subditi, quocūq; tamē modo pu-blice vel occulte, si modo id liquido appareat, contra Regium honorem, & suam fidelitatem, cum aliqua Reipub. perturbatiōe, rebellionis aliqua opera faciunt: & contra Maiestatē Regni aliquid (nimirū legis & conspiratiōibus prohibitis, sub aliquo colore licito factis) dolosa ordinatione machinant: vel etiam contra Prin-cipis Officiales in his quæ a deuerendū dissipandūq; cōmissum eis Officium mie-re pertinent, violenter rebellant, & insurgunt. Et id quidē scelus si a Ciuitate ali-

MMM ij qua com-

Ne quis cogi se ad vim præstet, Ma-gistratus in Repub. iniuriarū vindicet co-sultor adeat.

sigism Craco. 1522.

Idem supra folio 25.

sigism Bldgo. 1520.

Albert. Patric. 1496

sigism. craco. 1507.

Idem lib. 1. cap. 12.

art. 8. folio 25.

Ita de pace consulen-dum est, ut nihil insi-diarum sub eius sanc-tione lateat.

Pacis fundamentum IVSTICIA.

DE REBELLIB. COMMENTAR.

Qui sint Rebelles et quæ poenæ eis merito sit irroganda.

qua cōmittatur; tunc plerumq; vt Troia vel Cartago huiusmodi Ciuitas patitur aratram. Sin ab Illustri aliqua persona, infamia percellitur, si ab inferiore, capite eluitur. Nisi grauitatē delicti aliqua circumstantia moderetur, vel etiā amplius aggrauet, vt enī merita ita delicta in Principem, in Rempub. pręstita vel admissa esse videntur. Porro si qui sese brachio Regali opponunt, quominus legitime iudicatum exequatur; tametsi Principis Maiestatem recognoscunt, quia tamē Legi ac Regi eiusq; iudiciis non parent, sed illis cōtraueniunt: tanq; rebelles etiā bonorum publicatione, item proscriptione, ac etiā si cōprehenderent, & Principi ita vellet, capite puniuntur. Idcirco vero tam grauitur in rebelles animaduertitur, vt ne quis temerarius Legis, Regis, ac Magistratus auctoritatē diuinitus ad generis humani, cultumq; Dei verum in tranquillitate cōseruandum datorū impune violeret, & pessimo exemplo euertere tentet.

POSTQVA Migitur iam omnem nisi fallor Reipub. nostrę descripsi Politiam, & quo Iure aliqui socii eidem sint fœderati & vniti ostendi, ac post de obedientia necessaria domi, in Ciuitate, ac in Ecclesia præstanda, deq; pace inter Ciues tenenda, ac rebellibus plectendis vt opinor satis egit: Superest, vt Deo Optimo Max. gratias agam, qui me (vt agnoscam ingenue a quo profecerim) primo omnium Præclari & Insignis viri PETRI BORATINI Procapitanei & Burgrabi Cracou. hortatu, & inuitamentis, de hinc Generosiss. Patricii Stanislai MATHEI STADNICZKI de Zmigrod & Dubiecko Illustris suorum Maiorū digni nepotis beneficiis, Postremo aut Sereniss. Principis nostri SIG. AVG. auctoritate & mandato ad hoc opus excitauit: Neq; inter tot labores lucubrandi, sumptusq; excudendi, & inter dolosos ac potētes aduersarios occumbere permisit. Quare descripta Repub. vt sese domi habeat, restat, vt adhuc videamus quomodo per Legatos & quibus artibus sit Principi auertendū, si qd mali foris ingruat, quod quidē ipsam Remp. infestare posset. Dabunt aut mihi veniā & ocores operis mei Aristarchi, quia non solū corpus hoc Reip. ita vt quisq; videt, ex Legibus patrię descripserim, verum etiā ipsius Reip. Legatos quasi instruere aggrediar: cum ego neq; Illustri aliqua Legatione vnq; usus fuerim, neq; subsellia fori attriuerim. Amor enī meus in Principē SIG. AVG. ac in ipsam Remp. magnum studium effecit, vt in ea arte, in qua nunq; fui discipulus ac Tyro, quasi Magister isq; Veteranus esse incipiam. Si aut ego neq; Principi meo, neq; Reip. hoc ipso meo studio quitq; cōmodauero: ecquid enim & in tantū Regem ab hoc subdito, & in Rempub. a tam inopī Ciue proficisci potuit: at hoc saltem certe quidē cōsequar, vt meo Regi cui me Deus subiecit, & Reipub. quę me genuit, grati animi Officium declarem. Prętereaq; meo exemplo Stan. ORICHOVIVM, Val. & Ioh. HERBORONES, ac Stan. VAPOVIVM: iisq; non posteriores Stan. DROIEVIVM, Ioh. DERSNACŮ, ac Stan. VCHANIVM: vel singulare ornamentum patrię nostrę Andr. TRICESIVM, aliosue tercentos Reipub. nostrę alumnos tam eruditos quā acri Iudicio viros ad par decus, in ipsamq; Rempub. quasi cōmunem altricem officia excitent, prouocent, & animent. Vbi A ergo ventis priusq; adhuc ad portum applicemus, & vt olim Satyrico Poetę, sic mihi nunc quoq; stulta clementia esse videatur, periturę parcere chartę: si quidem galetum sero duelli poenitet. Si quis aut vel obrectator mei operis esse volet, vel ruditatē mei stili se superatorū existimabit: Age sane, habet publicam materiam, meliora scribat, præla supererunt, victori canemus triumphū. Bene Respu. habebit si in ea certamen erit de virtute & officio: facile mihi meliores anteponi patiar. Ipse vero pulchrū putabo stare post principia: si quidē virtus primi pilī mihi quoq; gregario proderit militi, & in laude summī ac excellentis alicuius Ducis, meę quoq; ignauię suus honor erit. Namq; Hebręorū, Gręcę, vel Italię sapientum ac fortis virorum laus in posteros quoq; illorū ad hæc vsq; tempora refunditur. Vellem enim serio omnes Ioue propicio natos, vt in hoc genere doctrinę sese exercerent maxime. Nam si qui alii bene, certe Legislatores horumue dextrī interpretes optime de Repub. merentur: quod ei viuendi Leges cōscribunt, & quid rectum prauumue sit ad posteritatem etiā calamo exprimunt, ne malicia grassetur, virtus cōtra obruta iaceat. Et ne sanctę constituta in solis chartis, non in viu hominū hærent: MAGISTRATVS CVSTOS Legum, vt toties dixi

mus, adhibitus est: ut scilicet ex sententia Legum ipsa vicia plecterentur, virtutes vero promouerentur. Ut vel hac diligentia homines externam saltem inter se disciplinam conseruarent: inter quos ipsos constaret humanitas, VIS autem ABSIT, & feritas beluina remoueat.

CAPITVLVM XV.

De Legationibus.

AD REVERENDISS. ET ILLVSTRES
D. IOHANnem DROIEuium Cuiavien. & IACOBVM VCHA-
nium Chelmen. Episcopos, ac STANISLaum a TANCzyn Comitem
Castell. Leopoliens. ad Conciliū Tridentinū: nec non ad VALEN-
Tinum DEMBiniū de Pyotrkoyicze Castell. Biecen. ad Im-
peratorem T. Legatos a D. SIG. AVGVSTO
Rege Polon. publice designatos, IACOB.
PRIL. Commentarius.

Sed licet in Repub. nostra obedientia, concordia, atque pacem ad hunc modum quæ deliniamus constabiliamus, ita, ut etiam nulla unquam dissensio, rebellio, ac turbarum procella incidat: Nihilominus cum Cives nostri cum externis nomine rerum inter se contrahant, ac disceptent: fieri nequit quin ex hac causa inter Regna aliquid negotii intercedat, vel etiam publice aliquid controuersiæ oboriatur: præsertim si de religione alicubi, vel de finibus regundis utrinque ambigetur, vel quod ipsa Regna ad mutua foedera, ad suscipiæ æquabiliter sibi ipsis dicendum aliqua insignis utilitas hortetur, ac impellat. Cum autem hominibus sermo ob id datus sit, ut utilitatum & damnorum, iucundorum & tristium, iusti & iniusti sensum sibi inuicem, per se, vel per Literas, aut per Legationes enarrando, societatem Civilem inter se conseruent: Inde fit, ut Rerum publicarum Principes si ipsimet conuenire nolunt, vel nequeunt, aut ratio dignitatis illorum prohibet: Literis, vel Legationibus omne id controuersiæ genus, quod late patet, absoluant. Ac Literæ quidem in primis, & si erubescere nesciunt, minus tamen quam oratio viuæ efficiunt: vel quod viuæ vox & vultus domini præsentis magis quam mortuæ Literæ mouent, vel quod Literæ interdum arte confictæ, non autem a mente scribentis profectæ creduntur. Vtque tandem est, Literarum usus (ut Conradus Brunus inquit) inter mortales est & frequentissimus, & valde necessarius. Nam quæ comoda inter absentes ob locorum distantiam, malam valetudinem, religionem, itinerum pericula, aliasue similes causas, viuæ voce agi non possunt: comode per Literas explicantur, quibus animorum sensus utrinque demonstrantur. Similiter per Literas & Epistolas, emptiones, venditiones, societates, locationes, condictiones, aliasque pene infinita similia, æque ut voce, contrahimus. Quin etiam inter præsentibus multa sunt, quæ nisi interuenientibus Literis, nec expediri contrahiue de iure possunt, nec contracta valent: quales sunt, contractus Emphyteotici, testamenta solennia, fidei iussiones, quædam donationes, sententiæ iudicum definitiue, omnesque in vniuersum contractus: quibus hoc agitur, ut non valeat contractus, nisi in scripturam redactus. Hæc enim & multa id genus alia, non aliter vires habent, nisi scriptis completa & corroborata. Sed & quædam præsentibus scribimus, quæ voce coram explicare possemus: quod & breuius & certius magisque deliberate, quæ scriptis agimus, cognoscant. Quæ causa est cur preces subditorum Principibus non voce, sed conceptis Libellis, offerantur. Neque vero ad contrahenda tantum negotia inter absentes, sed etiam ad rerum gestarum, tam inter præsentibus quam inter absentes conseruandam memoriæ, in primis valent Literæ. Fragilis res est, & quæ sepe fallit, quæ per testes sit probatio: per quos nonnunquam vix ea, quæ non ita pridem gesta sunt, nedum quæ memoriæ hominum excedunt, probantur. Ut interim non referam, quæ sit eorum non raro incerta, sæpe etiam fallacissima fides. At scriptura nunquam sibi non similis, quæ quod contigerit, etiam quocumque tempore gestum, sine furo fateretur. Hoc sciamus.

Necesse est nobis aliquid quando controuersiæ am esse cum externis.

sermone tantum de omni controuersiæ transigitur.

Absentes per Literas aut per Legatos colloquantur.

Usus Literarum commodus, & necessarius, etiam in contrahendis.

Libelli Principibus offeruntur.

Literæ fideliter rerum gestarum memoriam retinent, quam testes.

Fo. 817

Dolus & falsitas
quandoq; in scriptis
priuatis.Fraus in literis per
aliena nomina & si-
gna
Fallacissimæ literæ
quæMortis machinatri-
ces literæ quædam.
2. Regum 11.
Hister 3. & 8.Peiores literæ Daui-
di contra Vriam, quā
Assueri, contra IudæosNon omnia tuto per
literas & scripta,
sed quædam per fi-
dos homines, commo-
dius transigi inter ab-
sentes.Senece 9. Imper. omniū
quorū post necē Al-
bini literas reperti,
ut hostes trucidauit.
Otho Imp. moritur 9
literas suas combussit
Plinij libro 7. ca. 25.Iulius Cæsar:
Dictator hostis liti-
ras non legit.
C. Caligula Imp.
Cautelæ de periculis
literarum.

ne melior & commodior sermone, quod hæc rem vt gesta est simpliciter edocet. Si-
biq; semper cōstat sermo vero siue vox, ob fragilitatē memorię loquentiæque ma-
liciam, sæpe rem aliter quā gesta est exprimit. Nec vero istiusmodi fidem omni-
bus scripturis tribuo. Nam & in scribendo multi dolī, variæq; fraudes admittuntur.
Et vt falsi nuntii, sermones, & iniqui testes: ita & Epistolę, & priuatę scripturę,
ræ, fallaces & mendaces esse possunt: Quod genus falsi, frequentissimū est in stras-
tagematīs bellicis. Quorū nonnulla Libro sexto adferemus. Omniū autē fallacissimæ
sunt Literæ (idem ait Conradus) quę aliena nomina signaq; sub quibus pe-
deunt, profitentes, alienos dñs, quos falso mentiuntur, produnt. Ille siq; dem inter
multos vnus, idemq; subtilissimus, omnis generis inducendarū obligationū mo-
dus est, quo scilicet ignari prorsus & inscii, fictis & alienis tanq; veris & propriis
Literis, quiduis promittere, immo qualibet etiā crimina de se latere cōiungunt.
Possem equidē huius rei multa exempla afferre, nisi me instituti mei ratio ad aliā
properare cogeret. Adde etiā, Literas nonnunq; pessimarū rerum machinatrices
esse. Cuiusmodi fuerūt Bellerophontis Literæ, & Pharnabasi ad Lacedæmonios
aduersos Lysandri. Et apud Hebræos Dauidis Epistola ad Ioab, de Vriā eius Es-
pistolę latore scripta. Quibus nō omnino dissimiles sunt Assueri Regis Literæ,
de occidendis & delendis Iudæis, ad omnes Prouinciārum Satrapas scriptę: nisi qđ
has Rex, dolis & machinatiōibus Aman circūuentus, & scribēdas & annulo suo
signandas, mandauit, sed quas deinde detectis fraudibus proditoris, ad preces Hes-
ter Reginaę renouauit, corrigendasq; mādauit. Illas vero Dauid nō deceptus, sed
diū contra Vriam, quā sciens prudensq; in hoc vt Vriam perderet, scripsit, tanto prioribus peiores, quāto
Assueri, contra Iudæos deterius est, Principē scienter Literis suis abuti, quā dolis inductū, aliud quā opor-
teat Literis mandare. His itaq; se habentibus, prudētissime veteres, vt nō omnib.
testibus, ita nec scripturis quibuslibet, sed integris tantū, & quauis suspitiōe carē-
tibus, fidē adhibendā esse censuerunt. Quinetiā certos quosdā modos, quibus cui-
uslibet generis falsitates, tam in testibus, quā in scripturis, deprehendi simul &
vitari possint, tradiderūt. Itaq; quæ de utilitate Literarū supra diximus, ita acci-
pio, vt nō de fallacibus istis Literarū imposturis, sed de his scriptis, quę a probis et
integris viris sine suspitione pronuntiant, intelligantur.

Sed quæadmodū multa inter absentes cōmode per Literas explicant: ita rursus
quædā, quo secretiora sunt magisq; celanda, hoc Literis cōmissa, & facilius, & ma-
iore cum periculo multorū, in eorū, quorū minime volumus, manus incidunt.
Seuerus enī Imperator, Clodio Albinio interfecto, statim Literas inquiri iussit:
ira vt inueniret, ad quos ipse scripsisset, vel qui ad eum rescripsissent: omnesq; il-
los, quorū Epistolas reperit, hostes iudicari a Senatu fecit, atq; ob id & ipsos inte-
remit, & bona eorū proposuit, atq; in ærarium publicū retulit. Itaq; prudenter
Otho Syluius, qui iam iam moriturus, quicquid Epistolarū erat, ne cui periculo aut
noxæ apud Vitellium forent, concremauit, teste Sueto, in Syluio Othone. Plinius
quoq; Cæsaris laudibus adscribit, qđ captis apud Pharsaliam Pompei Magni scri-
ptis, iterumq; apud Thapsū Scipionis, ea optima cōcremasse fide, atq; non legis-
se. Et C. Cæsare Caligulam ferunt cōmentarios ad matris fratrumq; suorum causas
pertinentes, ne cui post modū delatori, aut testi maneret ullus metus, coniectos in
forum, & ante clare obtestatū Deos, neq; legisse neq; attigisse gr̃q; concremauisse.
Qui tamē Libelli postea per ipsum prolati, & fraudulentū Cæsaris animū testati
sunt, & multis exitio fuerunt. At prudentius aliquāto agunt, qui q̃tūm periculosa
manifestatio est, ea aut omnino non cōmendant infidelibus Literis: aut ita fictis,
Literisue a propria in arbitrariā significationē translatis scribunt, vt non ab aliis,
quā a consociis dolī legi intelligiue possint. Sunt qui tabellis ligneis scriptura de-
super cera inducta, cōsilia hostium suis prodidere: nonnulli loris varie circum bacu-
lum cōplicitis, illorum secreta perscriberebat: quæ ubi in longū laxarent, nihil certū
representabāt: alii e castris ad aliā Bullas plumbeas certis notis cōsignatas e funda-
mittunt: Alii Literas sagittæ intrapōsitas, forisue circumdatas iaculant: Plinius
autē lacte tithimalli herbæ occultas Literas scribi posse cōmemorat: similiterq; sue-
to cæpis in papyro Literæ scriptæ nō prius videntur, quā earū formæ admodum ad
papyrum ardente candela exeant, & veluti sua sponte, & ex nihilo proferantur:
de quo genere Literarū multa scribit doctissimus Abbas Tritencius in sua poly-
graphia.

graphia. Atq; ex his omnibus perspicuū sit, quā cauti veteres in scribendis Literis fuerint, si quod arcanum absentibus significare voluerunt.

COETERUM sunt quædā negotia tam perplexa, vt neq; explicari per Literas, nec vt res exigit demonstrari possint. Quædā etiā vel inter agendum accidunt, vel agentibus in ipso tractatu occurrunt, quæ vt præuideri nō possunt, ita nec scribi cōmode possunt. In quibus omnibus, qd' non possunt Literæ & Epistolæ: hoc cōmode homines, quorū nobis fides & industria perspecta est, præstare possunt. In quibus præcipue sunt PROCVRatores, qui aliena negotia domini mandato administrāt: Item NEGOCIORū gestores, qui absentiu negotia licet ignorantiu vtiliter gerunt, vt eo etiā nomine in eos quorū negotia gesta sunt, actio detur: Item COGNITores vel Patroni, qui in iudicio præsentiu litem suscipiunt. Item ADVOCATI, qui ius suggerūt, aut præsentia suam cōmodant amico: Præterea PROCVRatores Principis, fisci rationales, aut rei dominicæ: Insuper NVNCII, cuius in explicandis negociis ministerio vice Epistolæ vtimur, atq; ea, & huiusmodi alia sunt organa, per quæ, & negotia nostra obitūmus, & ad alios perferimus. Ad quod genus & iudiciū Nuncios uulgo MINISTERIALES apud nos nūcupatos, referimus. Nuncius tamē a Procuratore hoc interest, quia Procurator in suam personam: Nuncius autē in personam domini contractum concipit: nec proprium, sed alienum factum, & nudum ministerium præstat.

VERUMENIMVERO quia si omnes vt paruarū causarū ita & personarū priuatarum administrari esse videtur, Mag. statib. vero magnæ res eaq; publicæ sunt gerendæ: Idcirco ultra has administratiōes Legationū q̄q; publicarū vsus est introductus.

Cum autē LEGATIO nihil aliud sit, quā alicuius personæ a Magistratu aliquo ad quempia absentē ad dicendū, gerendū, exequendūue aliquid missio: In confesso est, Quia omnis LEGATIO cōtinet tres personas, eam QVAE MITTIT, QVAE MITTITUR, ad QVAM MITTITUR. Item REM de qua mittitur & QVA FORMA, in QVEMVE VSVM Legatio sit peragenda. ITAQ; qui Legatos mittunt in administratiōe alicuius Reipub. constitui debent, vt sunt ex Ecclesiasticis Patriarchæ, Archiepiscopi, Episcopi, Abbates, aliq; Ecclesiarū Prelati: Ex Secularib. Imperator, Reges, Principes, Duces, Comites, Barones. In virosq; aut statu sunt corpora, Collegia, cōmunitates & fraternitates, quæ etiā Legatos mittunt. Vt in Ecclesiastico statu Conuentus & congregatiōes Episcoporū quæ Concilia appellamus, Capitula, Ecclesiæ, Monasteria &c. In seculari Regna, Prouinciæ, Ducatus, Ciuitates, societates, fraternitates. Atq; hi omnes ea ratione Legatos mittendi habent potestātē, quia in publicis administratiōibus cōstituti sunt. Alioqui si quos priuati mittunt, Nuncii sunt non Legati. Tantoq; minus omnes ex parte religiōis vel Politicæ violatē iusta de causa infames, Legatos mittere possunt. Nisi tam potentes sint, vt ab his periculū Reip. metuatur. Quod quidē & in seditiōibus contingit, in quibus indignissimi, facinorosi & plerumq; sordidissimi, maximis dignitatibus & honoribus fruunt. Quorū quidem pro re & pro tempore non solū Legatiōes cognoscendæ & audiendæ sunt, sed alia quoq; per multa dissimulanda & toleranda, donec consilio & ratione victi tandem ab honoribus iniuste usurpatis turbati, in ordinē redigantur. Quo sane cōsilio saepe olim schismaticorum Legatiōes, in Conciliis generalibus receptæ sunt. Nec tamē consultū videt, vt ad publica consilia seditiosorū Legatiōes admittant. Nam hoc modo, ipsorum audacia & cōtumacia non solum nō frangeretur, sed etiam corroboraretur.

Tum autē Rerūp. præfides Legatiōibus vtuntur, cum ipsi res suas vel suorū Ciuiū cū absentib. vel corā, vel per Literas agere nō possūt, vel ppter certas causas nolūt. At qui si QVI MITTVNTUR, vel illi ad QVOS MITTVNTUR, nihil interest publicæ an priuatæ sint personæ, absit modo ab vtriusq; vel nataliū infamia, vel hereseos, aut perfidiæ, alteriusue sceleris, aut etiā morum insignis turpitudine: quæ quidem mittentis dignitatē eleuare queant. Quo loco dicendū est, quia licet nō fisci, tamē Reip. debitores: sed & si qbus ius postulandi nō est, Legatiōe fungi nō possūt. Cum autē iudices, Consules, cæteriq; Magistratus apud veteres gentes: immo etiā Mathias ab Apostolis in locum iudæ, tam sortitione, quā electiōe ad honores veniebant, variæq; ratioēs pro vtroq; horum extant: Nihilominus apud prudentes electiō, quæ nihil erroris habet: præ sorte, quæ tota fortunæ nititur: in vsu esse cœpit.

Legatos

Veteres cauti in scribendis literis.

Multæ sunt persone per quas nostra negotia confisimus.

Procuratores.

Negotiorū gestores.

Cognitores vel patroni.

Aduocati.

Rationales Procur.

Nuncij.

Legatio quid sit?

Legationis definitio dicitur multa, nempe personas tres, xā quæ mittit, quæ mittitur, & ad quam mittitur item rem pro qua fit Legatio, & formam quæ Legatio sit in h. e. uel illum finem peragenda.

Priuatorū Nuncij.

Infamij Nuncij an et quando sunt audiend.

Quando legationes sint mittendæ?

Qui mittuntur? quales esse oportet, vel non oportet.

sorte an electione?

Et quo ordine dandi sint Legati? sortitio Magistratuum ac legatorum in consilia est.

Quo ergo scrutinio
ac ordine Legati eli-
gendi sint?

Patre fungente Lega-
tione filius etiam alia
fungi potest.

Vnus potest plures
obire legationes.

In Legatis sex con-
siderantur.

SCIENTIA.
Prudentia.

solertia.
Experientia.

Eloquentia
sicut summa materia
alitur & motib. ex-
citatur, & uerbo cla-
rescat. Cor. Facit.

VIRTUS.
Iusticia vniuersalis.

Lex.
Ius gentium.

Ius positium.
Iusticia particularis.

Fortitudo.
Temperantia.

Continentia.
Modestia.

GRATIA.
NUMERVS le-
gatorum.

Legato electo Offi-
ciii certa forma prae-
scribitur.

Legatos enim aut alios Magistratus fortiri, perinde esse putauit Socrates, ac si quis athletas fortiat, non eos qui certare possint, sed qui forte euenerint; aut si e nauis forte gubernatore constituat, quasi vero forte potius quam scientia constituendus sit. Electione autem unusquisque pro merito suo vel honoratur vel negligitur. Tum praestantiores, & qui sunt omnium maxime idonei, officiis praeficiuntur, quique praesentis Reipublicae statum norunt, deliguntur. Receptum etiam est ut Legati non secreto scrutinio ut vocant, sed ex ordine, & apertis suffragiis eligantur: ita neque se quisque negligi causebitur, neque onus impositum detractare poterit, si tamen ingenio ac opibus pares tantis functionibus sint. male enim Respublica Legati Imperitia, vel egestate multatur. Sed si Legatio de primariis viris desideret personas, & qui ordine vocantur inferiores sint, ordo non est obseruandus, ita ut Princeps, penes quem praecipue est arbitrium, & ius decernendorum Legatorum, virtutes ac facultates illorum praecipue spectet & timeatur. Certe secundum sententiam Vlp. Filius etiam a Legatione non excusatur, quod tum etiam pater suus alia fungatur: hoc enim tantum in interuallis honorum qui summum habent recte obseruatur, non autem in stipendiis Legationum, quae solo ministerio Legati sumptibus aut publicis obeunt. Quin etiam eundem plures Legationes suscipere non est prohibitum, praeseri si & sumptus, & itinerum compendium suaserit. Sed quia in creandis Legatis id maxime spectandum est, ut ad rem quae eis debet imponi quam maxime idonei sint, Ne vel miles de pietate, vel Sacerdos de bello suscipiendo; hoc est asinus de fidibus, testudine de alis, aut bos de phaleris disputare videantur. In personis itaque eorum, qui Legati esse possunt, sex, teste Conrado, considerantur, Scientia, virtus, gratia, numerus, Officium, & beneficium. SCIENTIA ut sint idonei & rerum, propter quas mittuntur, periti, atque Legationi quam suscipiunt pares. Scientia autem, sub se habet Prudentiam & Eloquentiam. Prudentiae partes sunt Ecclesiastica & Politica, utraque in Deliberatiua, iudiciali & Praeceptiua diuiditur. Prudentia vero natura adiuuat. Ea est promptitudo & habilitas, quae homini a natura inest, qua quid tum sibi tum aliis prosequendum fugiendumque sit prospiciat. Quam nos solertiam & sagacitatem appellamus. Denique prudentiae adiungitur Experientia, quae ex multarum rerum memoria constat: Quam hystoriarum diligens lectio parit & adiuuat. Eloquentia vero Legatorum, in iudicando, deliberando, & demonstrando versatur. Primum genus quod iudiciale vocatur, accusationes, querelas, contentiones, de iure & possessione continet. Ad secundum genus, quod Deliberatiuum siue suasiuum appellatur: consultationes, sententiarum dictiones, petitiones amiciciarum, induciarum, pacis, captiuorum pecuniarum deprecationes veniae, pertinent. In tertio genere, laudationes & vituperationes ponuntur. VIRTUS, partes habet Iusticiam, Fortitudinem, & Temperantiam. Iusticiae duo sunt genera, Iusticia vniuersalis, & Iusticia Particularis: Iusticia vniuersalis, quae & legitima dicitur, opera sunt, Leges condere, conditas diffinire, diffinitas exequi curare. Lex autem, alia naturalis, alia positiua dicitur. Naturalis partes sunt, Religio, pietas, gratia, vindicta, obsequantia, veritas. Ab his Ius gentium trahitur. Ius gentium, bella, seruitutes: quae a vindicatione trahuntur. Item Conuentiones & Contractus, in quibus fides seruatur, quae a veritate dicuntur. Caeterum Ius positiuum, consuetudinem, mores, & Legem scriptam continet. Iusticia vero Particularis, quae aequitate seruatur, vnicuique tribuit quod suum est. Partes eius sunt Distributiua & Commutatiua. Porro Fortitudo est virtus, quae circa pericula versatur. Eius partes sunt, fidentia, patientia, & perseverantia. Temperantia denique, est rationis in libidine atque in aliis, non rectos impetus animi firma & moderata dominatio. Huius partes sunt, continentia & modestia. Continentia circa voluptates victus & Veneris versatur. Modestia in tribus consistit: quarum primum est, ut appetitus rationi obtemperet. Secundum, ut consideremus quanta res ipsa sit, ne maior aut minor cura & opera suscipiatur, quam causa posulat. Tertium, ut ea seruemus, quae ad liberalem speciem & dignitatem pertinent, habita ratione temporis, loci & ordinis. GRATIA, natura, consuetudine, & studiorum participatio comparatur. Ad NUMERVM pertinet, quot numero Legati, super una pluribusue rebus mittendi sint. Numerus autem Legatorum statuitur ex more, Legibus, & arbitrio mittentium. Ternarium tamen numerum excedere non debent. Posteaque vero persona Legationi satis idonea reperiatur, cui certa forma praescribitur. Verborum forma, ac potestatis etiam, necnon rei gerendae certus modus Legato

du: Legato præscribant, vt mandatū de religione sic ad Verbum Dei cōstituenda: de bello sic vel sic indicendo, de offerendis muneribus, deq; agendis gratis, & alijs rebus huiusmodi. MANDATUM si quidem est rerum gerendarū exequendarum re cōmissio, & veluti forma quædam cōficiendæ Legatiōis, iis qui mittuntur præscripta: ne vel temeritate transgrediaf, vel obliuione obliteretur, vel vt fides Legati (si ita res poscat) ipsa cōfirmetur. Alioquin nihil turpius est, quam sine Procuratiōe Senatorem, & sine Mandatis Legatū esse. Itaq; Legati sine Literis mandati ægre audiuntur, sæpe re infecta domū discedunt, non raro in suspiciōe fraudis veniunt. Vt autē nulla ratio permittit, vt quis sine mandatis Legatus sit, ita etiā nemo causa rei suæ Legatus esse debet. Quapropter iuste reprehedendi sunt si qui mittunt, vt hæreditates & syngraphas suas perlequantur, vel cum tuti inter Cives esse non possunt, sub Legatiōis prætextu se e cōspectu Ciuum subtrahunt. Et tamē non pugnat, quo minus quis & mittētis, & sua causa sit Legatus: Sin vero non mittentis causa, sed eiusmet qui mittit Epistola scripta sitificat nō mandatum, sed cōmendationē potius continet: Ita qui eam reddit, tabellarius potius vel nunciū priuatus, quam Legatus nominabitur: IPSA vero Legatorū OFFICIA a personis, rebus, & ordine gerendi (teste eodē Conrado) ducuntur. PER SONAE triplicis sunt cōsideratiōis & respectus, vt pote ad eos qui mittunt, & ad eos qui mittunt: Atq; ad eos ad quos Legati mittunt, vt pro Officio recte omnia fiant. RES in cōgnitiōe & exēcutione versantur. Cognitiō in exercitio Iurisdictionis & in deliberatiōibus agitur. Iurisdicō duplex est, Sacra seu Ecclesiastica, & Prophana seu Secularis: Et vtraq; rursus duplex est, Voluntaria videlicet & Cōtentiōsa. Contentiōsa itidē duas cōplectitur species, nempe legitima Iudicia, & liberas disceptatiōes. Cæterū Deliberatio in publicis Conuentibus fit & Conciliis. Concilia autē, quædā Vniuersalia, quædam Particularia sunt. Similiter & Executio duplex est. Alia eni coniunctā habet cōgnitiōē, Alia merum factū & nudum ministeriū continet. Prophana insuper Iurisdicō versatur in rebus pacis & belli: Res belli, quædā bellum antecedunt, quædam in bello, quædam post bellum, quædam vero mixtīm ante bellum, in bello, & post bellum gerunt. ORDO in his omnibus certus pro diuersitate Officii seruandus est.

Mandatum quid est,
& qui usus eius sit.

OFFICIA Legatorum a personis, verbis, & ordine trahuntur.

A PERSONIS, A REBUS, Iurisdicō.

Deliberatio.

Executio.

Res belli.

ORDO.

Cum autē res multiplices ac variæ sint de quibus Legatiōes fiunt, ac mandantur: A rebus ipsis Legatiōes denominationē capiunt, & secundū distinctionē illarum, eæ quoq; ab sese distinguunt. Nam (vt idem Conradus ait) quædā sacrae sunt, quædam prophanae: quædam cum Iurisdicōe, quædam sine Iurisdicōe mandant. Quædam in orando, quædam in consulendo, quædam in exequendo versant: quædam alijs de rebus, alijsq; modis exercentur. atq; vt in summa tantā varietatē cōprehendam, tot fere sunt Legationum genera, quot rerum super quibus Legatiōes mandant. Vnde manifestum esse arbitror, Quia Legatus sumpra Reipū. persona, iuxta præscriptū mandatū, apud absentes sacra & prophana administrat, igna ris consulit, oppressos audit, eis suffragatur & adiuvat, lites hoc vel illo iure dirimit, contra iniuriosos disceptat. Iusticiæ patrocinatur, contrahit, dona dat & accipit, emit, vendit, nuptias cōficit, salutat, gratulatur, conuiujs honorat, & honorat, laudat & vituperat. Si qui autē casus harmoniā pacis turbauerint bellū extinguit, pacem componit, fœdera percutit, & condiōes fœderis ita moderatur, vt ne pax verbis re aut bellum lateat inclusum. VEL E CONTRA, si pax certa cōfieri nequeat, bellum indicit, illudq; gerit: vel anteq; vtrumq; faciat, oculos, aures, linguam in id intendit, ac etiā pecuniā insumit, vt cuncta exploret, speculetur, exquirat, ac etiam in intima hostis cōsilia qua potest, penetret.

A rebus ipsis Legationes denominantur & formam accipiunt.

Officiorum Legati tempore pacis ac belli farrago.

Ex qua quidem multiplici functione summa difficultas Legatiōis, par autē Legatorum dignitas elucescit: vt bellicis etiā operibus non iniuria præteratur. Quamq; enim bella contra iniquos rerum nostrarū usurpatores Magistratus auctoritate sustinere fas est, eaq; sine peccato exemplo Abraham, Iosue, Gedeonis, & aliorum geri possunt. Nihilominus quatenus hostis vllā acquiratē admittit, etiā in flammis belli causa existente, semper ad pacificā transactionē potius quā ad arma deflectendū esse sapientes iudicant. Non solum ob id quia ratione & oratione certare hominis est proprium. cōtra manus ad bellum armare beluinum esse videt: Verum etiā iusticia & pax utili quod tam ipsa Iusticia multo cōmodior, quā ipsa pax longe vtilior est, quam Lex

Licet bellare fas est præstat tamen ratione & oratione certare, & victoria potius, quam bello.

Iusticia & pax utili ora sunt, si a Legato potius q̄ ab imperatore querantur.

Fol. 84

*Etiam iusti summi bel-
li in incōmoda mul-
ta sequuntur.
Euentus bellisemper
victori & victo ca-
lamitosus.
Legatus Imperatoris
conferitur.*

gatus oratione persequitur, facit, & cōfirmat: quam quæ bello ab Imperatoribus
queritur, quod scilicet vel iustissimū bellū tanta semper incōmoda, labores, curas,
ac sumptus secum adfert, vt centies fortassis desistere causa præstaret: quā tot ma-
lis Remp. inuolui. Insuper euentus ipsius belli semper est dubius, nunq̃ vero non
calamitosus: siue enim vincimus, lucrum sumptus belli longe excedunt: siue vin-
cimur, iam his miseri sumus, quod & sumptum ac res nostras amissimus, & libera-
tem vitamq̃ nostram, ac posteros adduximus in præcep̃s. Quanto igitur consula-
tius est pace de omni lite transigere, quā periculosam Martis aleam tentare, tãto
deniq̃ Legati Officiū Imperatoris Officio carius, sanctiusq̃ est, & quodamodo
Illustrius. Tamen si enim æque Imperator in dextra, ac Legatus in lingua Resp.

*Quales oportet esse
Legatos.*

*Legatio ad res diui-
nas & humanas per-
tinet.*

*Propheta & Ange-
li sunt Legati Dei.*

*Luce 1.
Mirifica Dei legatio
ad Zachariam sa-
cerdotem mariti de
conceptione eius fi-
lij Iohannis.
Legatus Dei patris
ipse Christus.*

*Legati Christi Apo-
stoli, atq̃ Episcopi,
& Presbyteri.*

*Apostrophe ad Le-
gatos.*

portat, vterq̃ aut̃ presenti cōsilio ac fortitudine in summis periculis polleat, oportet:
ambæ præterea artes homines in summo dignitatis gradu collocare solent:
Attamē ipse Imperator sæpe tantum Ducis, Præfecti, Magistri, aliorumq̃ Offi-
ciorum titulos gerit. Officia vero, quorum ipse plerūq̃ imperitus est, per vicarias
operas implet, & administrat. At Legatos propria virtus non aliena: vera non sus-
cata cōmendat. Si quidem tanta Prouincia cum dignitate fungi non possunt, nisi q̃
sint multis experimentis eruditi, iusti, fortes, & constantes: & in primis rerum, de
quibus Legationē suscipiunt periti, & ad gerendum eas idonei, solertes, circum-
specti, ad omniaq̃ prompti: qui scilicet ex re, & ex tempore, de qualibet re ad ne-
gociū quoquo modo pertinente, quid facto opus sit, deliberare: tum commode
etiam & cum dignitate, de his quæ deliberauerint dicere, eaq̃, quoties res exegerit,
cōficere possent. Et tamen ad dignitatē quoq̃ Legatiōis illud pertinet, quod
id munus non tantū humanis destinatū, sed etiā diuinis vsibus consecratum est.
Nam vt illa fabulosa mittā, quæ Poetæ de Mercurio & Iride fingunt: illis tantum
nitamur, quæ de Legatiōibus diuinis, diuinæ tradunt hy storia. Namq̃ & Deus
optimus Maximus licet omnia potest, tamen consilium & voluntatē suam sæpe
hominibus per Legatos manifestauit. Si quidem & Prophetas, id est Legatos &
nuncios suos præmisit, qui filium suum in carnem venturū, & perditam salutem
humano generi recuperaturū esse nuntiarent. Et idem Angelos suos ad Abrahā,
Iacob, Moysen, Tobiam, aliosq̃ Patriarchas misit, vt quid se iubente illis sequendū
esset, atq̃ fugiendū, nuntiarent. Angelus fuit & Legatus Domini qui ad Zacha-
riam Sacerdotē tum ad aram sacra facientē missus est, nuntiātum illi, ne timeret,
quia vxor sua Elizabeth paritura esset illi filium Iohannē. Eodem munere sun-
ctus est Angelus Gabriel, a Deo missus ad Mariā salutatum eam, simul atq̃ nun-
ciātum ipsam pariturā Iesum filium Dei: illum qui regnaturus esset in domo Iac-
ob in æternū, nec Regni eius futurus esset finis. Iam & Christus ipse Legatus
fuit, a patre missus in mundum, vt assumpta carne, peccata nostra, quæ a primo pa-
rente nostro Adam cōtraxeramus, deleteret, & nos qui filii iræ eramus, morte sua
patri reconciliaret. Quin & Legatiōe sua perfunctus, ipse quoq̃ Apostolos, id est,
Legatos suos misit in vniuersum orbem, prædicatū Euāgelium: qua Legatione, et
eorum successores, Episcopi, & Sacerdotes, vsq̃ ad contumationē sæculi fungens-
tur. Atq̃ hæc de diuinis Legationibus, eo afferre volumus, quo intelligamus, vel
ista etiā ratione plurimum huius muneris dignitatē accedere, quia Deus cætera
quidem munera approbat, hoc autem diuino etiā vsu confirmat.
Cum autē Legatiōis munus tam rebus mortalium necessariū sit, vt verbis bella ex-
tinguat, tā magnificum, vt Imperatoris dignitatē superet: tā sacrosanctum, vt Pro-
phetarum, Angelorum, & Christi, ipsiusq̃ Apostolorum functionē referat: iam Res-
uerendiss. ac Illustrēs viri videtis quantum Rex Senatus populusq̃ Polonus de
prudētia vestra persuasi sint, quantū de fide præsumant, quantū præterea de ves-
stra erga omnes Reipub. partes charitate sibi polliceant: quod videlicet electiōe
non sorte, consilio non casu, in Rep. domi ac foris pacificanda tanta negocia vos
his cōmiserunt, crediderunt, atq̃ etiā humeris vestris ferenda imposuerunt: quāta
ipsimet iunctis omnibus ingenis atq̃ facultatū suarum copiis agere deberent.
Porro cum ego neq̃ vobiscū ad Conciliū proficisci poterā, vt me STANISLAE
TANCINI per Petrū BORATINŪ vocabas: neq̃ etiā tecum VALENTINE DEM-
BINI in Turciam ire volebā, vt me præfens præsentem hortabare: Verebar enim
ne & peregrinādo foris domi esse desinerem, & negociis nescio quibus impeditus
de ocio

de oculo hoc meo ignobili periclitarer: humanitate tamē vestra erga me effectus, ut ea quæ vel cogitatione, vel lectione, vel visu rerum magistro de Legationibus didici: nunc quasi quidam nomenclator vobis, alioquin satis bene memoribus, ex longinquo in aurem suggeram. Et si quid præterea votis agatur. Optem vobis in iis functionibus iam providentiā, Nestoris gravitatem, Carneadis vim dicendi, Reguli fidē. Sed quid ego externos domesticis, gentiles etiā Christianis, prophas nos autē Episcopis propono in exemplum? quin potius precabor, ut vos vobis in omnibus partibus actionum publicarū constetis. Hoc autē est, ut tu DROIEVI tuæ prudentiæ ac moderatiōis, tu VCHANI ingeniū & pietatis, Tu vero TAN CINI natalium tuorum Illustriū propterea; libertatis in dicendo & magnanimitatis, omnes autē ex æquo Theologicæ doctrinæ & veritatis memores, rē christianam constabiliatis ex Dei sententia. Porro tu DEMBINI quæ bona ingeniū, corporis, vel fortunæ, aliis, vel naturæ vel ars vel exercitatio per partes dedit: tu tecum uniuersa feras, quod omnia præsidia tua in te vno tibi collocata sunt: dabisq; operam, ut tua dexteritate pacatis Reipublicis securi viuamus in pace. Sed ne ego vos tantū adhortando nullum ipse symbolum ad vos quoq; afferam, & quasi lucernam accendens nihil ipse olei suffundam. Agite ergo & ipse significabo quid quidem vobis Concilii Legati Respub. mea quidē opinione maxime mandet: illud nimirum (dicam autē res magnas compendo) ut scilicet in negotio religiōis omnes Constitutiones humanæ quæ cōtra præceptū Dei in Lege, Prophetarūq;, ac Euangelistarū, & Apostolorū scriptis cōprehensum, militant: Concilii auctoritate abrogentur, solæ autē illæ cōstabiliantur, quæ secundū analogiā ipsarū scripturarum sunt introductæ: vel quas necessario propter pacem Ecclesiæ introduci oportet, potius quā quilibet pius frustra reluctantibus Episcopis zizania tritico Domini permixta eruncet. Quod enim omnes omnium mortalium inuentiones scripturis Canonice Verboq; Dei cedere debent, cum mille aliis scripturæ præceptis, quæ scrutanda sunt: tum adducimur illo Samuelis dicto, qui dixit MELIOR EST OBEDIENTIA VERBO Dei quā victimæ. Et illo Petri, q; dixit oportet DEO MAGIS OBEDIRE quā hominibus. ut etiam illud quod optimum nobis esse videatur, præ ipso Dei præcepto, negligere debeamus, ut ita scilicet solius patris cœlestis fiat voluntas in terra, sicut est in cœlo: Nos etiā oēs simus discipuli, Deus vero sit vnus omnium magister, aliq; nihil a Mahometanis, vel ab aliis gentibus differemus, qui tam doctrinam falsam retinent, quā euentita sacramenta tuentur. Si autē Deus primos parentes nostros ob transgressionē vnus præcepti exilio, ob cædem Caymum luctu, filios Dei ob carnales nuptias diluuiō, Sodomā ob saturnitatem, ocium, & nefarium concubitū incendio, in uniuersumq; Iudeos Legis præuaricatores per leuitæos, Phariseos, & Cananæos: item fame, ac peste afflictas etiā propemodū exterminauit: Certe & nos si mandata eius proculcauerimus per Getas, Scytas, & Agarenos omniq; illade malorū ad extremum quod Deus auferat, conficiet. Zelotes enim Deus est, & vindex, si verba sua contemni videat. Quod si etiā nosmet veritatē Dei persequemur, quā ex pfecto tueri debeamus: nonne tenebræ pro luce appellabimur? salq; infatuatum eiectioni destinabimur? & sedentes in templo Dei Antichristi erimus? An autē hoc tēpore ad eum lapidem non impegerimus, nemo sane mentis non videt. Plerumq; enim somnia fabulosissima pro veritate Euangelii docentur, tenebræ scelerum pro luce pietatis ostētantur, Atq; ideo vel eiectioni ut infatuati destinamur, vel ut Antichristi, nisi resipiscamus, damnationē expectemus necesse est. Et tamē quicquid vel in sacerdotibus vel in populo est vici, facile a vobis Episcopis cum voletis ad limam Verbi Dei corrigetur, vestra enim auctoritati vtriq; subsunt. Illud Reuerendi patres difficilius est, quā nam ratione præfectos iidem vestros emendetis: ne vos quoq; ipsos vna cum vestris cooperariis & turpiter viuere & impie credere cogāt in primis autē Simonia cōtaminent. Neq; enim ignoramus, vos non nisi datis Ro. Pontifici multis aureis plumbeo breui Episcopos esse creatos: simulq; uniuersas Constitutiones eius (quantūuis multæ illarū iniquæ & præcepto Dei contrariæ sint) iure iurando vos seruaturus promississe. Nec pudeat vos & pecuniā dedisse, & ad præscriptū iurasse: eo enim res Ecclesiæ est adducta, ut hoc tempore ne quidem ipse gratiæ largitor Christus cum suis piscatoribus Episcopi renunciarent,

Quid Respub. Pol.
mandet Legatus con
cilij.

Veritas Dei & Chri
sti hoc tēpore ob Ec
clesiæ Sacerdotib. &
Antistitibus plerumq;
oppugnat.

Episcopi non nisi da
to auro a Ro. Ponti
ficantur.

pro Annatis quantūvis Concilii Basiliē decreto sint prohibite, nihil numeras-
runt: quinimo in patibulum suffigerentur, si pro Dei praecepto contra Ro. Pontifi-
ficem optima fere quavis suo arbitratu vastantē, vocem efferrent. Adde q. vos
bis a Rom. Pontifice ita ligatis, Cortisani .i. praebendarū accipitres in nostras Ece-
clesias inuitis vobis aduolant, & si renuatīs iudicio Romanæ Rotæ, tanq̃ pecus
famelicum ad glandem obtrudunt. Insuper Monachorū greges a vestra iurisdic-
tione eximuntur, vt scilicet parati sint Corycei & accusatores cōtra vos, nisi in
numerū saltetis, vel totum vadizetis, vt inquit Plautus. Via Romana itaq; mul-
torum Sacerdotiorū vniones repertæ sunt, vt ventrem vnus Prælati saginent: eā-
dem dispensationes de incōpatilibus tenendis sunt inuentæ: vt scilicet quis te-
nui Episcopatu proiecto, ad pinguiorem aspiret: vel duos Episcopatus, Abbatia-
asue: Canonicatus aut, & Plebanatus, aut altaria decem, viginti, aut etiam triginta
deuoret. Dispensatur & super hoc (ne scēdiora retegā) vt ne ipsi praebendas
rum captatores, ad tot vel tot annos, id vero est, nunq̃ ministerio Ecclesiæ vtiā-
sed per Sacerdotū turbam vili stipe mercenariā omnia diuina absoluant: quæ ip-
sime ne digito quidem attingant. Cum aut ita auarissimus quisq; tot sacerdotia
ventri suo, vt ipsimet aiunt, in morem quadrigarū coniungat: Mercenarios aut bis
marcales vel trimarcales pro se sufficiat: mirum esse non debet, Quia tot fabulæ
pro veritate Dei ab illis ipsis mercenariis in Ecclesiam sint introductæ, quodq; ad
falsitatē doctrinæ parem morum turpitudinē adferant: tam speculatoribus cæcis,
quam fabulosis Libris, falsam doctrinā adiuuantibus, & turpem vitam permittē-
tibus. Quibus rebus effectum esse cernimus, vt sententiā vera Ecclesiæ, de discris-
mine Legis & Euangelii, de vera poenitentia, & vsu clauium. Iustificatiōeq; pec-
catorum, monstrosis indulgentiis, ac precationibus: item operibus sine praecepto
Dei excogitatis, satisfactoriisq; humanis sit cōspurcata, adeo vt postremo ad Di-
abolum eiusq; purgatoriū ignem, scripturæ, vt ait Aug. ignotum, domos tamē vi-
duarū comburentē, potius q̃ ad Christū, fidemq; in illū peccatores desperabundos
soleāt remitti: & ad inuocandū creaturas sine praecepto & exemplo adhortari.

Et ne quid ad turpitudinē Sacerdotalis vitæ, dignitatēq; functionis tantæ ele-
uandam desit, videmus quoq; quantū scelerum vnus Sacerdotū Coelibatus in Ece-
lesia peperit: vt iam tot fere lupanaria vulgo dicantur, quod sint sacerdotum do-
micilia. Et ne hæc turpitudine sine praecepto alii videatur, cautū est Toletani Con-
cilii Decreto, vt is Christianus qui non habet vxorem, & pro ea habet Concubinā

Coelibatus incontinē-
tibus sacerdotib. im-
peratus fons est om-
nium malorū in Ec-
clesia Christi.
Lex concubinariæ in
Decreto dist. 34.
videatur.

nam, a communione fidelium (Christi scilicet) non repellatur, sed tamē vnus
Concubinæ coniunctione sit contentus. Cum aut maior fere pars Sacerdotum
hāc Legem Concubinariā, pro dolor, sit amplexa: vulgus vero illorū exempla li-
benter imitetur, & ea suis peccatis prætexat, inde factum est, vt scortis ac spuris
plena sint omnia: adeo vt bona ex parte Priapi cuiusdā Lampfacum potius quā
Christi Ecclesia in nobis esse videatur. Porro qui Sacerdotū in remedium incons-
tinentiæ ac vstionis suæ vxores legitimas duxerint, non solum ab altari repellun-
tur tanq̃ immundi & capite diminuti, verum etiam omni genere poenarū affici-
untur, tanq̃ concubinariæ Legis proditores. Ita honorabile Matrimoniu in hono-
ratur, Concubinarii aut id vero est, scortatores, & adulteri (excipio vere castos)
Regnum Dei, id est Ecclesiam, vi summa possident. Illa vero praecepta, non est bo-
num hominem solum esse, faciamus ei adiutoriū, masculum & sceminam creauit
eos, & benedixit eis Dominus, nam vxor bona a Domino: Item Sacerdos Virgis
nem ducat vxorem, Episcopus aut vt viuat sine crimine, perindeq; Diaconus sit
vnus vxoris vir, & filiis suis bene præsit, si vero quis potest Coelibatū capere, ca-
piat, nemini est laqueus iniiciendus, melius est nubere quā vri, & alia huiusmodi,
hæretica, vel saltem allegorica habentur: aut non simpliciter sed secundum quid
interpretantur. Quo sit, vt numeratis Archidiacono tanq̃ Lenoni tribus Marcis
pecuniæ, & concubinæ, & scorta, & spuris illis permittantur: tantum abest vt hoc
tempore vel lapidibus adulteri obruantur, vel scortatores excommunicentur, aut
etiam aliquo duriore modo animaduertatur in eos: Naturalia enim & aquatica
peccata hæc esse pleriq; omnes confitētur. Ducere ramen vxorem, & exemplo
Zachariæ cum Elizabeta cohabitare, grande scelus habetur: risus iocusq; sunt,
immo hæresis, praecepta Dei ac sanctorū exempla: quin Romanus Coelibatus tot
animarum

asinarum manifesti præcipitio, publicæ Reipub infamia nobilitatus manu tenetur, Ac etiam vt Plutoni fructificem is, proli dolor defenditur, quoad incendio Sodomitæ, quod absit, conflagemus. Quod etia ab aduersariis multisq scriptoribus Ecclesiæ Babylon, i. Roma vtrinq aut falso mater fornicationū, & mater abominacionum terræ dicitur, quæ a vino iræ suæ potauit omnes gentes, & cum qua scortati sint decem Reges terræ. Qui vnum consilium habent, & virtutē, & potestatem suam bestię tradiderunt, vt cum agno pugnent: sed agnus vincet eos, ipsaq; Babylon cadet in incendium æternum. Quippe quod dæmoniacā doctrinā de prohibitione nuptiarum tantopere defenderit, vt fornicationis fructus (nisi quam primum corrigantur) referat multo vberimas.

Si aut scortatio carnalis tam in Sacerdotibus quā in populo legitimo matrimonio corrigenda est, prophanatio quoq; Cœnæ Dominicæ, vsu corporis & sanguinis Domini ad præscriptū Euangelistarū & Pauli Apostoli sub panis & vini speciebus administranda emendari debet. Etenim si testamētū hominis morte confirmatum sine piaculo nemo mutat, hæc quoq; legata nobis hæredibus a Domino nostro relicta, sine grandī sacrilegio diuidi: & a nobis aliter quā sunt tradita accipi, non possunt. Cum aut aliter dentur, & accipiantur: An non hic verus fuit iuda, vel potius Apostata Diabolus, qui aquam e lacuna quapiam sine præcepto, sineq; promissione vlla Christi fidelibus bibendam obtrudit? sanguinem aut Iesu Christi in ara crucis e corpore ipsius pro nobis effusum contra præceptū Christi, & Apostolorū imitationē, euacuans etiam sacrosanctā promissionē de remissione peccatorum illi adnexam, negauit? Neq; me hic mouet quod vel Episcopi quidam hoc sacrilegium aliquandū in Ecclesiā inuectum defendant, vel Reges ac Magistratus eis nonnulli suffragentur: apud pios certe quidem Christi & Apostolorum sententia antiquior esse debet, quā etiam Angelorum, quorū itidem doctrina si ab Euangelio semel per Christum tradito, & a nobis accepto dissentiat, anathema est, blasphemā est, & damnata hæresis: tantum abest, vt quisq; mortaliū illa verba, hoc est CORPVS meum, comedite illud: hic est SANGVIS MEVS, BIBITE EX HOC OMNES: immutare queat suo arbitratu. Adde quod licet truncatim hæc institutio Cœnæ Dominicæ a nonnullis legatur in Ecclesia, quo sanguinis mentio ex auribus atq; cordibus piorum eximatur: Incautis tamen exhortatio illa in processionibus publicis erumpit: VENITE, COMEDITE, & BIBITE. In quem vsu tam Calices sanguini fundendo, quā patenæ corpori in ora fidelium porrigendo: non aut ad supersticiosam argenti ostentationē prælata fuisse existimamus: vt etiamnum præferri videmus, & ad COMEDENDUM cum BIBENDAM plebem conuocari audimus.

Cum aut hæc aliq; multa auctoritate Concilii ad præscriptum Verbi Dei exigetur, constabiliēturq; quis dubitat reliquos Ecclesiæ Christi Patriarchas Romano, cum quo nunc mutuo sese diris deuouent, dexteras societatis esse daturus? prætereaq; tot hæreticos sub ordinariā Episcoporū obedientiam sponte reuersuros, & manuum vestrarū impositionē atq; auctoritatē esse agnituos? deindeq; reliqua sacramenta quæ illi nunc negligunt, esse recepturos? redibūt, itaq; principio Greci, reuertentur Alexandrini, & Antioçeni, apud quos Iustificatiōis Articulus nullis indulgentiis, monstrosiq; mediis, aut operibus cōtaminatus est, Coelibatus iugum etiā, vt pote tot malorum fomes, nisi forte Monachis, aut sponte sua castratis, Sacerdotibus nō imponitur. Cœna aut Dominica citra impietatem, quæ necessaria demit: ac citra superstitionē, quæ superflua addit: ad hæc vq; tempora incoraminata atq; inconuulsa habetur. perindeq; alia iminota, incorruptaq; existunt, & retinentur. Equis enim contra hunc consensum Vniuersalis Ecclesiæ ortu & occasu Solis definitæ super Verbo Dei vt supra Petram solidam fundatum consistet? Quo etiam ore, exemplo Goliati, exercitui Dei viuentis quis exprobrabit, altareue contra altare eriget? Cum interea & consistere libētissime, & exprobrare audacissime, & erigere cōstantissime nulli non dubitent: nec arbitremini sententiam esse mutatuos, nisi Apostoli Euangelium prædicetis non Leges suas, discipuli Christi præcepta prædicetis non figmenta hominū, claudgeri etiam sapiatis ea quæ Dei sunt non quæ carnis. Alioquin vnusquisq; pro Apostolico Apostaticus, pro discipulo Iudas, pro Petro etiā & erit, & appellabit Sathan, pro Chris-

Cœna Dominica est
etiam ad amicum scri
pturam populo ad
ministranda.

Episcopo Antichristus, qui in templo Dei sessurus erat, extollens se super omne id quod dicitur & colitur Deus, mutans Dei Leges ut suas constabiliat, quoad conficiatur spiritu & Verbo Dei. Amen Domine Iesu, veni, vide, & vince: ne nos quoque miseræ pecudes rapiamur cum pastoribus in interitum, nisi per te quâ primum pastores nostri conuertantur, corrigantur, respiciant, & tuæ voci parere incipiant: vel ob hoc, ne ipsimet & falsa doctrina & impura vita causam schismatum in Ecclesia tua nobis suppeditent.

QVOD VERO ad pacificandâ foris Rempub. attinet, tu VALENTINA DEMBINA apud T. Reipub. nostræ causam ita ages, ut præsens rerum facies actionem moderari desiderat. Eris enim nunquam antea tam magna tamque ardua Reip. nostræ Legatio, ut nunc, contigit, tibi tamen obeunda est. Qui enim alius vel Cuius vel Senator ad functionē eius tibi esset præferendus, tua singularis virtus, ac in omni Reipub. functione dexteritas spectata dubium fecit. Principio itaque ad Imp. T. iterum a Serenis. nostro Principe Oratorem præmittendū esse censemus, qui quidem nos excuset, quod & pestilentia in V. grassante, & insidiis olim Stephani cæsi, quominus ceptum iter continuasti, fueris prohibitus. Simulque alteras publicæ fidei Literas tibi afferat, priores enim exoleuisse non temere suspicamur. Cum autem coram Imp. dabitur tibi copia dicendi, veterem amicitiam inter eum & Principes nostros summa semper fide atque observantia singulari cultam recoles, istudque ipsum signis, quæ plurima ab antea actis rebus colligi poterint, confirmabis. Summa autem Legationis erit, ut res repetas, & fœdera percutias. De V. vero vel per occupationē sermonem institues, vel rogatus ex mente Principis respondabis. Quodcumque tamen horum placuerit, aptam sententiā fore existimo, ut V. ab eo defecisse ad nos neget. Etenim hic Alexander nuperrime in locum cæsi Stephani communi suorum suffragio suffectus, tributum ei se daturum recepit. Cum Serenis vero Rege nostro Ius atque fœdus societatis atque amicitie iuratus sanxit. Id vero & iuste & candide fecisse doceatur: non solum ob id quia eius Maiores Regno Poloniae iurati semper fuerant loci, verum etiam quod Imperatorē fœdus sanctissime nobiscum coluisse sciuit. Quod quidem ut esset perpetuum, se quoque pro rata parte curaturum promisit. Ac proinde hæc Palatini voluntas merito suo magno boni debet consuli, tantum abest, ut vel animaduersiōe digna, vel suspitione cauillanda esse videatur. Stephanus autem Alexandri per omnia fuisse dissimilis multis argumentis est ostendendus, & quoad fieri potest cōmerito suo in inuidiam pertrahendus. Non solū enim indicta causa nobilissimos quosque suorum Ciuū sustulit crudelissime, verum etiam nihil fecit reliquum, ut fœdus Imperatori & Regi nostro sacrosanctū semper habitum omnes per occasiōes violasset. Quinimo ut omnes ludibrio haberet, rapinæque suæ proponeret, Imperatoris quoque subditos Mercatores per sicarios a se destinatos rebus spoliavit, simulque immanissime percussit. Qua de re cum ab Imp. appellaretur, ut se impostor omni crimine vacuum esse doceret, conquisita mancipia morti deuota in præsentia Legati per summum scelus trucidauit: aliaque tercenta scelerosissime egit, ut nihil mirum sit quod suorum met manibus quos tot modis cruentauit, more Tyrannorum lanienā suorum Ciuū exercentiū perierit. Nostros autem Milites, qui tantum ad fines custodiendos missi erant, nihil consilii, minus etiā præsidii ad tanta facinora contulisse, prohibere tamē, ne fierent, neque potuisse, neque debuisse. Quin etiam vii nequissimo vicino quā optimus succederet, more hominū cōmunī optauisse: cum quo vel certa pax esset, vel saltem certum bellum. Vt cumque tamen accidit, culpam V. si qua per eos admissa esse putetur, ex dignitate Reipub. dilues, atque etiā si ita res poscat deprecabere, ne fraudi ei sit, quod potentem sibi fecerint inimicum, dum in tanto rerum omnium motu ac discrimine, & se in libertatem asserunt, & sanctis partibus adherent: ut videlicet aliquā potius quā nullam rationem tuendæ salutis ac Reipub. Christianæ experiantur. Alioquin si omnia tentata nihil proficient, nihilominus iniecta spe pacificarū conditionū referenda erunt omnia ad Regem: ut saltem ita res in longum extrahatur, ut quid facto opus sit, tempus quod cōmuni rerum pater est, nos doceat. Quamque tot veterum & recētiōra exempla abunde nos admonent, in hac vicinia, securitate nihil esse perniciosius. Qui enim neque Iureius rando, neque fœdere villo se teneri proficitur: hic utilitatis spe, quantumvis sanctam, ex quacumque

ex quocumq; tandē occasiōe, amicitiam violabit. Ita vt nihil credere, sed quāsi in statione semper excubare, & veteres socios pro muro habere, tutissimū Reipub. propugnaculū fore videatur. Est enim fortassis ea inhumanitas insit nobis, vt ad nos cōfugientibus sus hospitii ac societatis denegemus: cupiditas tamē illius hac offa saturari, tantoq; minus sisti poterit: statim danda erunt plura, vt hydropico sitienti aqua: statim causas belli necet, litem ex lite feret, vt nos nostro deinceps detorbet. Si autē tantum etiam virium illi accedet, nobis vero decedet: videamus quāso ne tandem accisi, attenuati, & solt ad dimicationē relictī nostram supinitas rem sero culpemus, ac dicamus illud, NON PVTARAM. Nihil autē Rebusp. periculosius est, vel Principibus indignius, quā si vel propter timorem pusillantis miter, vel ob vtilitatem seruiliter supplices se dent eorum Legatis: ita vt quocūq; tandem res inclinabunt, neq; de dignitate Principis, neq; de existimatiōe virium quicūq; plane eis remittendum esse censeamus.

Et equidem pro mea in Rempub. fide, atq; in patriā charitate, quod in præsentia tam cogitatiōe consequi, quā iudicio examinare poteram: vobis Reuerendis. ac Illustres Legati suggero: ne in tractatione huius argumenti omnino sine symbolo, sineq; vilo plebis etiam mandato, vos dimisisse videar. longe tamē prudentiora loquor, vt hoc vestro Officio & Ecclesia Dei repurgatiōe, & finium Regni pacificationem iure optimo nobis atq; nostris polliceri queamus: Vestros conatus adiuuante Deo, qui & veritas appellatur: & pacis atq; belli est arbiter.

Et tamen in Legatiōibus generale Mandatum valere putatur, quantū ad eas species, quæ recte sub illo genere mandati comprehendī possunt. Item qui in sama ma potestate cōstituti sunt, his clausulis & Legatos instruūt, & mandata sua extēdunt, vt quæ in ipsis comprehensa nō sunt, vel tacite contineri, vel si ita velint, ipsi etiam vigore eiusdem mandati exprimere possent. Quod tum fit, si talis, vel si talis clausula mandato inseratur. Dantes nihilominus itidem Oratoribus, Legas valium que forma, eis, siue Procuratoribus, & eorū cullibet, præsentibus Literis in mā datis, vt desse & qui usi si: cum supplere valeant, & huic Procuratorio addere, quicqd quoad præsens negocium expediendū, substantiæ vel solennitatis posset esse necessarium vel vtile, per occupatiōem vel alias omisum, & sic vt quoad addita, ac si fuissent Procuratorio apposita per nos ipsos. Et huiusmodi mandata recte libera appellātur. Inde autē huiusmodi mandatorū vsus venit, quia multæ sunt res quæ aliter decerni atq; constitui quam in re præsenti non possunt: vt medicus per Literas cibi aut balnei tempus eligere nequit, venia tangenda est. Quinetiā prouerbiū admonet, gladiatorem in arena cōsiliū capere, aliquid aduersarii vultus, aliquid manus mota, aliquid ipsa inclinatio corporis intuentem monet quid fieri soleat, quid in vniuersum fieri oporteat, cuiusmodi cōsiliū mandari potest & scribi, idque non tantum absentibus sed etiam posteris. Illud autē quando fieri debeat, aut quēadmodū, ex longinquo nemo suadebit, cum rebus ipsis deliberandum est: In quibus rebus, quoniam certum mandatum dari non potest, multa eorum, qui mittuntur, fidei credenda sunt. Idq; non solum in disceptatiōibus causarum, verum etiam in cōsultatiōibus publicis de bello & pace. In desperatis quoq; rebus, vbi nullum certū cōsiliū, nullius certæ rei electio a fortuna relicta est, Legati cum Liberis mandatis mitti solent, vt scilicet id agant, quod e re Dñorum suorum vtile putauerint. Idem quoq; in priuatorum negociis obseruari solet, vt pro qualitate rerum interdum etiam Libera mandata dentur. Quod quidem tunc fit, cum generaliter alii cui Libera rerum administratio conceditur. Nam tali casu omnium, quæ Domus facere posset, mandatum plenum habere intelligit, vt etiam ea, quæ speciale mandatum exigunt, explicare possit. In quibus tamē mandatis Liberis, nisi verbum Libera aut æquipollens vel insit tacite, vel expresse nomine: quantumlibet generaliter concepta sint, nunq; tamē ad ea, quæ speciale mandatum requirūt, extenduntur. Itaq; recte a quibusdam dictum est, Procuratorē quantumcūq; generale, nisi cum libera potestate mandatum habeat, nullam obligationē contrahere. Cæterum quæcūq; de Liberis mandatis dicta sunt aut dici possunt, illam interpretationem recipiunt, vt absit dolus malus: vt scilicet qui mandauit, nō aliter quatenus res ex fide agenda sunt, mandasse intelligatur.

Mandata neq; testi-
bus, neq; iuramentan-
do probantur, sed ni-
si ostendantur, Lega-
to non creditur.

Mandata publica &
occulta.

Mandata occulta
quædam licita, quæ-
dam non.

Inhonestas mandata si-
ne Literis dari solent.

Esaiæ 5.

Matth. 10.

Est autem in sanctioribus Iudiciis ultra mandatū Procurator Iusiurandum præstare
resoluit, quod non animo calumniandi onus Procuratiōis assumat. Nihilominus
a Legatis illud non exigitur, sed simpliciter eorum mandatis tam apertis quā ob-
signatis, sine Iusiurandi ac testium probatiōe creditur, si modo autentica illa es-
se videantur. Perindeq; Officialibus, & Procuratoribus Principū, ac fisci, aliisque
Cōmissariis absq; Literis non creditur. Quas si amittant, priusq; ostendant, inuti-
liter Iureiurando vel testibus cōfirmare vellent; cum alioqui is qui priuatus Lite-
ras super bona amittit, per testes illarum gnaros & proprio iuramento probatiōe
facta eas Principis beneficio recuperat. Duo vero genera sunt Literarū quas Les-
gatis dare solemus: alias enim Legatis damus, & appellantur Instruções, seu Cō-
monitoria: quibus Legatos docemus, quid nostro nomine, & quo ordine, ac modo
agere debeant. Alias Literas ipsi ad quos Legati mittunt dare solemus, quibus
& Legatos nostros cōmendamus, & ut nostro periculo eis fides habeatur postu-
lamus. Itaq; ut Legatus obligat Dñm suum, ita quoq; eidem Dño suo is obligatur,
qui cum ipsius Legato cōtrahit. Et appellantur huiusmodi mandata publica, quæ
pe quod illos quibus cum aliquid agimus latere nolumus. Atqui alia etiā occulta
mandata sunt, quæ tantū iis quibus ea exequenda cōmittimus cognita esse volu-
mus: vel quorū occulta opera, cōsilioq; utimur, ut a multitudine id quod volumus,
sed aperte tamē non possumus, impetremus. Et utraq; rerum licitarū vel illicitarū
dari possunt: Licita sunt mandata veluti quæ ad exploranda hostium consilia, si-
ue per Legatos solos, siue per ipsos, & paucos quosdā alios dantur. Nec huiusmōd
mandata illicita sunt, quamq; sint occulta: nam vice bellicorū Stratagematū esse
solent, occulta vero, eaq; illicita & turpia mandata, non nisi a Tyrannis & Lucifus-
gis in eum finem dari solent, ut Legati prætextu publici mandati mere in pernī-
ciem eorum ad quos mittunt aliquid tentent, puta si subditos ad defectionē solis-
citent, vel dissensionē dirimant, vel in Principem animent, aut ipsi prætextu amī-
citiæ & officii cēdem machinentur: aliisque huiusmodi corruptelis plebem inficia-
ant, & arment. a quo genere fraudis Ro. non solum abstinuerūt, verum etiā Pyrr-
hum Regē Epyrotarū manibus vrbis iam appropinquantē, ut sibi a veneno me-
dici caueret, præmonuerūt. Ita siquidē vel acerrimo hosti fidem seruauerūt.
Ut autē in rebus turpibus & inhonestis crebrior vñs est occultorum mandatorū,
ita plerumq; sine Literis dari solent, ne prodantur, ut enim honestatis natura &
conditio ea est, ut nusq; latere, quin potius omnibus exposita esse velit: Ita e regis-
one ipsa turpitudine natura lucem refugit, hominūq; cōspectum reformidat, a qua
omnes homines quantūlibet etiā prauissimi abhorrent. Nec enim quisq; est (ut
cum Cicerone dicam) tam dissimilis homini, qui non, ut comprobatiōe honestas-
tis: ita offensione turpitudinis, moueatur. Quo fit, ut qui turpia perpetrāt, ea aut
aliquo honestatis prætextu velare studeant (Quod quidem plerumq; faciunt se-
ditiosi, & quicūq; vicia pro virtutibus venditant, malum bonum, & tenebras lucē
esse mentiunt) aut si id non possint, tamē quod faciunt celatum esse velint: Ma-
xime vero, ne authores ipsi prodantur, si crimen ipsum celari non potest, laborāt.
Quos tamē peregrinus Philosophus apud Gellium omnium maxime errare putat:
neq; enim peccatum vllum diutius latere posse, nec impunitatē ex ea latebra spe-
randam, ideoq; Sophocles filios versiculos semper in ore habendos esse dicebat.

Nihil occulte, quando cuncta tuens
Et cuncta audiens omnia reuelabit dies.

Et a turpibus & ab occultis mandatis ab-
stinendum. Quod si igitur turpia mandata in vniuersum vitanda sunt, tum ab occultis omnis
um maxime abstinendū est, quæ non eo tantū nomine, quod turpia præcipiūt,
mala esse iudicantur: sed quia occulta sunt, hoc ipso, quod in alienam pernī-
ciam suscipiunt: Proditōis etiā speciem aliquā præferre videntur. Quæ & ipsa etiā
amisi manus non adhibeātur, homicidii species est. Non solum enī homicidæ sunt,
qui manibus hominem occidunt, sed etiā per quorum consiliū & fraudem,
& exhortationem homines extinguuntur.

Varia Legatiōes pas-
ce, ac bello in rebus
sacris & prophanis,
publicis & priuatis
fiunt. Ipsæ vero Legatiōes variis de causis suscipiūtur, a quibus etiā denominationem
capiunt. Namq; pace Legatiōes fiunt de rebus sacris & prophanis, publicis & pri-
uatis. Siquidem & Ro. Pontifex, Archiepiscopi, Episcopi, & ceteri Ecclesiasticarum Præ-

carum Prælati de dogmatibus fidei & Ecclesiasticarum rerum statu in generalibus & Prouincialibus Synodis per Legatos consultant, statuunt, atque decernunt. Similiter etiam de cognoscendis rebus Ecclesiarum, deque pace inter Christianos concilianda Legati a Pontifice Rom. mitti solent. Quæ quidem Legationes rerum sacrarum sunt, & ab his sacræ appellandæ. In rebus autem publicis & priuatis, quod generale Officium Legati sit pace, mox a capite huius Commentarii attigimus. Tempore vero belli multiplex etidem materia Legationum nascitur: Namque alia bellum antecedunt, ut consultatio de inferendo bello: & Indictio belli. Qua Legatione apud Ro. faciales tantum fungebantur. Quædam inter gerendum incidunt, ut inducias, auxilium, veniæ, vel colloquium: item captiuorum, & aliorum huiusmodi postulatio. Ad quod genus etiam referunt illa, ut pote obsidiones nunciare, vrbes dedere, captiuos reducere, hostium consilia explorare, castra & munitiones atque speculari, frumenta & annonam militarem comparare, aliorum societatem petere, aliorum auxilia ab hostibus auertere, Duces reuocare, & similia. Quædam bellum sequuntur, ut pacem facere, foedera percutere, conditiones pacis exequi: & hanc Legationem Cicero pacificatoriam appellat. Ac de his rebus omnibus Legationes mitti solent: quod ex infinitis historiarum exemplis cognoscere licet. Etsi autem nemo rei suæ ergo Legatus esse debeat, nihilque turpius Ciceroni esse aiebat, ut supra retulimus, quam sine procuratoris Senator. Legatus sine mandato, sineque villo Reip. munere: Attamen honoratioribus Civibus libere & sine villo Reip. mandato Legationes committere mos est, ita scilicet, cum quis peregre proficiscitur cuiusvis honesti exercitii causa, vel ut hæreditates aut Legata persequatur, & exigat in prouinciis: qualiumcumque Legatorum personas induere solent, ut facilius id quod volebant, consequantur. Sed & illa olim virebantur, qui ab inimicis, hostibusue in Rep. minus tuti, honestam aliquam causam proficiscendi, ac e Civium conspectu se subtrahendi, querebant: Nam hac Legatione ornati, domi contempti, apud Prouinciales in honore & reuerentia habebantur. Ideoque qui hac Legatione aberant, non videbantur Reip. causa abesse, non enim publici commodi causa, sed sui aberant. ut inquit Vlpianus. Hac Legatione usus est Scipio Nasica, qui propter iniquissimam virtutum suarum apud Ciues æstimationem, sub titulo Legationis Pergamum secessit, & quod vitæ superfluit, ibi peregit. P. quoque Lentulus, clarissimus & amantissimus Reip. Ciuis, inuidia & obrectatione compulsum, Legatione a Senatu libera impetrata, habitaque concione, qua a Diis immortalibus petiit, ne unquam ad ingratis populum reuertere, in Siciliam profectus est, ibique perseveranter morando copotem se voti fecit. Otho item Siluius, qui a Poppea Sabina amica Neronis rivalem excluderat, per causam Legationis in Lusitaniam sepositus est, ut scribit Tranquillus in Othone Siluius. Atque hæc quidem Legatio, relegationis & Exilii quandam speciem habere videtur. Quemadmodum Marcus Cato apud Ciceronem, quasi per beneficium Cyprum relegatus esse dicitur. Quæ & eidem Ciceroni amandatio dicitur. Huiusmodi etiam videtur fuisse Ostracismus ille Atheniensium, nam & ipse erat exilii generis, non quidem improbitatis castigatio, sed honestiore voce elationis, ac grauioris potentie moderatio & poena. In eos siquidem ferebatur, qui superexcellere videntur, vel propter diuitias, vel propter aliam Ciuilem potentiam, testis Aristoteles. Fuit autem (teste Plutarcho) huiusmodi OSTRACIS (id est, calculi) viritum in Concilio dabantur, & in eis quisque quem ex Civibus vrbe cedere vellet, Literis indicabant, quem postea in vnum fori locum cancellis circumseptum deferabant. Magis stratus vero, quibus negotium dabatur, primum quidem simul vniuersos recensebant, qui nisi sex millium numerum excessissent, nihil confectum erat: postea vniuscuiusque calculis sepositis, eum quem pluribus sententiis damnatum cognoscerent, decem annis extorrem esse declarabant: ea tamen conditione, ut fructus suos capere liberum sibi relinqueret: Hæc Plutarchus in Aristide. Mirabilis sane auditu poena, quæ non ob delictum inferebatur: sed humani tantum liuoris erat consolatio. Hanc Aristides, Hanc Cymon, hanc alii plures, nobilissimi simul multarumque rerum gloria clarissimi viri passi sunt. Qui nullam aliam ob causam, quam quod populus eorum virtutem & amplitudinem ferre non posset, a patria exterminati sunt. Hic mos & si apparentem quamdam iusticiam his qui eum instituerunt, habere visus est, Si quidem arbitrati sunt, Cives equales genere & potentia esse debere, illosque qui superexcellunt, quantumlibet Nobiles, non tam ferendos esse inter ceteros, quam pictor pedem debita mensura

Tempore belli Legationum materia,

Legatio libera uerba
is ex causis dari solet

Ex lib. 1. cap. 14. Ciceroni
radi Brun. ad uerb.

Talis Legatio Exilij
quædam speciem habet.
Cicero in Oratore
pro domo sua.
Ostracismus apud
Athenienses.
Lib. 3. Polit. cap. 9.

Plutarchus in Aristide.

Iniqua poena Ostracismi.

Apparens ratio
iusticia Ostracismi.

proportio-

Periandri consilium.

Iniquitas Ostracismi.

si Legatus legationē
deseruerit, uel neglex-
erit.

BENEFICIA

Legatorum.

A iure gentium.

A iure civili.

si Legatus moriatur

Officia personarum
ad quas mittitur Le-
gatio.

Auctoritas.

Admissio.

Dimissio.

Responsa multiplicia.

Decretum.

proportionēq; excedentē, quāatūis pulchrū, animal habere nō pateret; aut ar-
tífex prorā aut aliam partē nauis: aut magister chōri pulchriorē ac meliorē toto
choro vocem emittentē, in choro esse nō sineret. Atq; eo etiā Periandri consiliū
Thrasibulo datum respicere putat: Hoc enī ipso qđ nullo responso nuncio dato,
supereminentes spicas demetendo legerē adaequauerit, supereminētes Cīues au-
ferendos esse, significauisse. Tamē nulla ratiōe iusta huiusmōi poena nūc videtur,
quippe quā ex timore populi, pcedit, seditionūq; materiā & velut fomentū pra-
bet. Tum omni qđ iusticię aduersum est, eum q; virtute excellat, exilio multari:
quē perpetuum magis Cīuium administratorē gubernatorēq; esse cōueniret.

Quod si Legatus legitime missus sine legitima causa deseruerit Legationē poena
afficiet extraordinaria vel si grāde peccatū in eo sit, ordine suo vt plerūq; fieri so-
let mouebit. Et tamē is qui Legationē deseruerit vel ex necessaria causa moram
passus sit ordinē patrię suę probare debet. Cessatio tamen vnus Legatī ei qui
munus vt oportet obit nihil nocet.

Atq; ita de Legationū causis, deq; personis quā Legatiōes mittūt: necnō de qua-
litate ac Officio Legatorū: & de mādatis, deq; rebus ac differentia Legationū di-
ximus. Sed Legationū quēdā gratuitę sunt. Quēdā ob lucrum susceptę. Legatī,
qui gratuitę Legatiōis munere fungunt, DVPLEX BENEFICIū habent: vnū
a Lege, & alterum ab homine. Lex nāq; naturalis, & Ius gentiū tribuit Legatis, vt
a nemine pulsari, spoliari, aut alia quacūq; ratiōe violari debeāt. Nomen enī Le-
gati tam sanctum & inuolabile esse debet, vt nō modo inter sociorū iura, verum
etiā inter hostium tela incolume verset. Et ideo si genti alicui bellum indictū sit,
cum Legatī eorū apud nos essent: liberos eos manere oportet. Qđ si quis Legatū
pulsauerit, hostibus qrum erat Legatus est dedendus. Lex autē humana seu Cīui-
lis, sua quoq; priuilegia & beneficia tribuit Legatis. Ac primum qđem, vt sint a
muneribus & oneribus ac iudiciis Cīuilib. immunes, intra hoc tempus, quo eis Le-
gatio est imposita. perindeq; tempus suę vacatiōis cōcessum nō statim ex die re-
uersiōis numerat, sed cum quodā temporis laxamento. Nisi forte Legatus etiā tē-
pore Legatiōis obligauit se daturum aut facturum aliqd. Deinde vt Reipu. causa
ab esse intelligant, eorū beneficio Iuris omnino gaudeāt. q; gaudent ii, qui Reipu.
causa sunt abientes. Postremo, vt Ius reuocandi domū habeāt. At is qui Legatiōe
fungit, neq; alienis, neq; propriis negociis se interponat: nisi forte cum amico suo
gratis cōsiliū cōmunicet, vel pupillę nomine instituat & defendat causam: pre-
cipue si participē ipsius tutelę absentiē esse dicat. Qđ si alium Iure cōuenit, Lega-
tus respondere debet eidē se recōuenire volenti. Si vero qđ in munere Legationis
anteq; ad patriā reuertere decesserit, sumptus qui proficiscēti dati sunt, nō resti-
tuunt. Ab hominibus qđ beneficia accipiunt Legatī. Primū, ab his qui eos mit-
tunt. Deinde ab his ad quos mittunt. Nam ab vtriusq; munera ex honesta causa
accipere possunt. Certe qui ob lucrum Legatione funguntur, Legatium id est,
salarium, accipiunt ab his qui eos mittunt.

Restat vt attigamus de personis eorū ad qđ mittit Legatio: & de eorū Officio in
suscipiēdis dimittēdisq; Legatis. PERSONÆ enī, ad quas mittunt Legatiōes, vt in-
quit Cōradus, vel publicę sint vel priuatę: Aut vna, aut multę: Quēdā Sacre, quē-
dā Prophane. Quę multę sunt, interdū corpus cōstituunt, interdū nullum cōsti-
tuunt. In personis eorū, ad qđ mittunt Legatī, duo spectant, Auctoritas & Offi-
cium. Auctoritas in admittēdis, audiēdis, dimittēdisq; Legatiōib. versatur. Itaq;
partes ejus sunt: admissio, audiētia, dimissio. Auctoritatē vero per sese, vel per ali-
os exercēt ii, ad qđ Legatio mittit. Admissiōis Legatorū partes sunt, Exceptio, &
Audiētia. Exceptiōis partes sunt, hospiciū & dona. Audiētię partes sunt, lo-
cus, tempus, indictio Senatus seu Cōciliī, sessio, ordo audiēdi. Dimissio, Respōsa,
Decreta, Honores Profectionē & Renunciationē cōplectit. Respōsa danť, aut vo-
ce, aut Literis: aut parti voce, parti Literis. Porro, Responsorū quēdā sunt Extre-
ma, quēdā Media: Quēdā Gratificatoria, quēdā Negatoria: Quēdā spem faciunt,
quēdā rē ipsam pręstāt: Quēdā mitia & benigna, quēdā dura & aspera: quēdā cer-
ta & expedita: quēdā perplexa, quēdam magnifica & fortia, quēdā modesta, quē-
dam superba. Decretū in Concilio, sit a maiore parte Cōciliī & subscriptiōib. atq;
sigillis cōmunit. Maiorē aut partē, numero, auctoritate, zelo, & merito metimur.

Subscriptio

Subscriptio fit, vel proprio nomine solo, vel proprio nomine adiuncto: scilicet, manu propria, vel manu alterius subscripta. Honor exhibetur Legatis. Primum, muneribus datis. Secundo, monstrantibus, quæ sunt in precio apud eos quod illos dimittunt. Tertio, adhibitis aliis quibus, quod eos prosequantur. Renunciatio fit a Legatis, eis, a quibus missi fuerunt.

subscriptio

Renunciatio

¶ Pacta seu promissa Legatorum inuiolata sunt.

Si autem Romanis vel aliis gentibus, sacrosancta erant omnia illa acta, quæ illorum fecerant, cum patre patrato, nomine Senatus populi que sui, siue fœdera sanciendo, siue res repetendo, siue bella indicendo, adhibitis, perphantis solennitatibus, gesserunt: tum etiam ea quæ de pactationibus & conditionibus populorum, Regum, terrarum, & nationum; necnon de illarum iniuriis locis fœderatisque gentibus, promiserunt: Nec contra fidem conventionis & ius gentium cuique venire licebat: Quomodo Regum, Senatorumque nostrorum pacta, semel per Legatos eorum nec vi nec dolo malo cum aliquibus externis gentibus, facta, in nomine Dei iuri iurando confirmata, violanda quæ putet: nonne & Deo testi, & hominibus, quibus promiserunt, ut perfuri mentirentur, & vindictam eorum erga quos forte fidefragi fuerit in se, pro carent: Hoc autem ne Rex, ne Senatus populi que omnes, quod sine huius Reipublice continent, in se admittant: partim domesticis Principum & priuatorum, partim externarum gentium iustis exemplis admoniti, quæ plurima sunt, cauebunt. Qui inter Rom. Reguli fidem sibi imitandam proponant: qui, ut ait Cicero, captus a Pœnis cum de captiuis commutandis Romam missus esset, iurassetque se rediturum, primum ut venit captiuos reddendos in Senatu non censuit, deinde cum retinere se a propinquis & ab amicis ad supplicium redire maluit, quam fidem hosti datam fallere. Qui autem secundo bello Punico post Cannensem pugnam itidem ab Annibale obstructi, ac Romam missi: quod de captiuis commutandis nihil a Senatu impetrassent, non redierunt, eos omnes Censores, quod quisque eorum vixit quod perierant, in aerariis reliquerunt. Sed & maximum est iusticie exemplum in hoste ab ipsis Rom. constitutum. Quum enim a Pyrrho perfuga Senatui esset pollicitus se venenum Regi daturum, & eum necaturum: Senatus & C. Fabricius per fugam Pyrrho dedit. Ita ne hostis quidem & potentis, & bellum ultro inferentis, cum scelere interitum approbavit. Sed quod ego Rom. in exemplum seruandorum promissorum gentibus Sarmatice propono: Quum vnus Rex noster D. Sigism. absolutissimum hoc quo omnis Regie virtutis exemplum omnibus sufficiat, hic enim nihil Regi sanguinis gloria elatus, nihil tot triumphorum successu inflatus, nihil opibus summis insolentior factus: & erga suos pius ac clemens, & erga externos etiam hostes æque promissi tenax, ac fortis omnia amicitie iura sanctissime coluit, fœderumque pacta prestitit: ut Regum exemplum ab omnibus omnium nationum Principibus merito, ut erat, dicere: tantum abest, ut vnquam in omni vita sua vel publice vel priuati nomine violati promissi a quoque appellaret. Quin etiam de eo dum adhuc viveret, in externarum gentium historiis, ac publicis orbis terrarum picturis magno cum consensu omnium scribebatur: id quod Samuel de Saule, sed tamen longe feliciore omine, dixit.

NON FUIT EIUS SIMILIS REX IN OMNI POPULO.

Quocirca cum externi fœderatis, hostes Civibus, insuper Mahometani Christianis summa obseruantia & amore in illum etiam mortuum certare viderent: ego quoque in Epitaphio inter alias eius laudes me scripsisse memini.

Te, quos vicisti, Valachus, Scyta, Moscus ademptum:

Disideat quamuis Cæsar vterque, dolent.

Illis tamen pactis non est standum, quæ quod vel meru qui cadit in constantem virum adactus, vel dolo deceptus, cum se decipi nihil suspicaret, aliquid se facturum promiserit: aut si ei cui promissa sunt nihil noceant: vel si de scelere patrando sint vi extorta, aut etiam astu elicitæ. In legitimis autem pactis seu promissis quod senseris non quod dixeris est cogitandum, vir tamen bonus nunquam quidquam dicet, nisi forte vis preesto sit, nisi id quod animo suo conceperit: sublata enim fide, quæ est dictorum & factorum præstatio, iusticia quoque, quæ reddendo unicuique suum est societatis humanæ vinculum, ruit, & e medio mortalium pessundatur.

Quibus promissis

non est standum

In promissis quid utendum

¶ Apostrophe ad socios fœderatos Polonorum, ut æque bello ac pace amicitiam cum ipsis Polon. conferuent.

Porro cum iam vobis o socii Polonorum ex vestrismet iuribus planum feci, quod iure, quibusque viculis ipsis Polonis adcreatis, Quia denique ratione cum externis hominibus de vestris

de vestris controversiis per Legatos transigatis, Cogitate, queso, vos, Dei ac maiorum vestrorum, prouidentia & voluntate in eam Polonorum societatem venisse, & tam humanam quam necessariam rationem tuendam communis salutis cum illis inuissis: Quae quidem ne unquam dissuerent reuocarentque in dubium, & ipsi maiores vestri iusiurandum eo nomine praestiterunt, & a vobis perpetuo praestari novis subinde oriens Principibus, voluerunt. Nec iniuria, tam enim publice inter gentes foederatas societas, quam privati inter quasuis personas amicitia, secundas res splendidiores facit, aduersas autem communicando tolerabiliores efficit. Sed neque opprimi imbecilles, neque cadere debilitatos, neque egere pauperes permittit: qui etiam, quod dictum mirabile est, amici mortui etiam in iis qui supersunt quodam modo viuunt. Ac proinde maiores vestri hanc ipsam cum Polonis amicitiam ita honestam sibi & iustam fore iudicabant, ut etiam infamiae ac iniquitatis reos se, vosque suos posteros fore volebant, si eam vel illi violassent, vel vos labefaceretis. Adeo etiam utilem fore arbitrabantur, ut aequae suae ac vitae vestrae, vestrarumque coniugum, ac liberorum, nec non libertatem, ac fortunas, praetereaque religionem vestram ea contineri crediderint. Quos circa si tot honorum presentissimi fructus, ac malorum metus, vos mouet, (ut certe mouere debent) & si quod humani sensus vobis inest (ut sapientiae famam retinetis) non solum super his rebus fidem semel datam Polonis Regibus vestro & illorum communi perpetuo seruabitis (hoc autem citra periculum praestare tam inglorium quam facile est) verum etiam si salui esse voveris, unum & commune periculum, quod bello vobis nobiscum imminet, iunctis in commune omnibus vestris viribus ac copiis propulsabitis. Etenim si inter gentes fideles amici Aeneas & Achares, Achilles & Patroclus, Theseus & Pyrrhus, in primis autem Orestes & Pylades laudantur, quod alter pro altero ire ad supplicium maluit: Pylades Orestem se simulans, & contra Orestes ita ut erat reuera se Orestem fontem furti affirmans: Quae laus vobis populis ac nationibus Christianis debebit, si nos quoniam amicitiam vobis honestam, ac utilem semper experti estis, in summis periculis iuueritis: maius enim erit vos toti Reip. Polonae, quam unum illorum quantumvis virum excellentem virtute ac officio ductum uni homini tantam fidem seruasse. Alioquin si forte Polonis ea fides a vobis in summis periculis non fuerit seruata, illud quidem dictum Christi, nisi Deus cauerit, impleri oportebit, quod omne Regnum in se diuisum desolabitur: penes tamen illam gentem, dedecus aeternum, scelusque perpetuum manebit, quae more Metii sociis in acie laborantibus, cum possit, ut debuit, ob perfidiam iustas non tulit supplicias: periturusque etiam interire, qui fidem seruando vna cum eis salua esse maluit, ut autem omnes qui haec legent scripta mea intelligant & quid animo concipio, cognoscant: iterum repeto. Quia si Poloni aliquo ictu fortunae, cladeque publica, quod Deus auferat, in acie conciderimus: non est quod vobis singulis vestrisque posteris ullam salutem tantopere polliceamini, quin Polonorum occasu, vos quoque vna occidatis. Insuper, ut Mahometanis discordia civilis aperuit viam in Europam per Graeciam & Hungariam: ita eisdem eadem Erynnis alteram quoque patefaciet per Poloniam, de quo quidem citra villas ambages me loqui oportet, ut vanam falsamque & Reip. insidiosam esse libertatem vestram doceam: quam vel ipsimet vobis etiam non indulgendo forte iactatis intempestive, vel aliqui stulti rerum aestimatores, ut blandiant vobis, de ea retinenda disputant incaute: id nimirum cauentes, ne vires vestras more fidissimorum sociorum, fortissimorumque virorum exemplo nobiscum ad dimicandum iungatis, sed ut potius singuli hostem, hoc autem est, interitum vestrum turpem & infamem, in finibus vestris, ac domi vestrae, veluti perfidi proditores, aut degeneres res serui, vel potius pecora lanienae hostili relicta expectetis.

IVRIS SEV STATVTORVM ET PRIVILEGIORVM REG. POLON.

De Re Militari seu de Bello,

LIBER VI.

AD ILLVSTREM ET MAGNIFICVM
D. Iohannem Comitem a Tarnov. Castellan. Cracou. Sandomiriē.
Lubaczoyiē. ac Stryeē. Capitaneum. Necnon Regni Po-
loniæ exercituum Ducem fortissimum.

QUOD si vel Ciues summa fide inter se Iusticiā colerent, vel cum eisdē ex-
terni de omni cōtrouersia ex æquo & bono spōte transigerēt, vt Leges de
viroq; horū superioribus quinq; Libris tradidimus: profecto tu quoq; IO-
HANNES TARNOWI pro tua sapientia ac æquitate inhumanū esse iudicares,
vel iustis Ciuibus Magistratus imponi, vel externis bellum inferri: dicā vero aper-
tius, inutilis esset Rex, nō necessariū Magistratus, sine causa adsciscerent etiā Mi-
lites: quippe qd̄ omnes Ciues iusti essent, nullus aut̄ metus maliforis immineret:
Sed cuncti innocentia tuti, nihilq; mali inuicē cogitantes, scēlicem ac beatam vi-
tam sine Rege, absq; etiā vllis Præfectis, & Milite, hoc aut̄ est, liberi, veluti olim
aureo sæculo victitarēt. Verum enīvero, quia inique inter Ciues multa des-
signant, qd̄ tenues a ditioribus plerūq; opprimunt: & gens gētem vel cōtemnit,
vel iniuria frequēter afficit. Inde sit, vt nō solum odia intus & foris vtrinq; qdam
modo immortalia necessario pullulent, verum etiā cædes & rapinæ facultatum
multæ populari temeritate designantur. Quibus qdem malis sistendis, tamen si Re-
ges ac Magistratus principio creati fuerint, absq; tamē Milite præsentī vana eos
rum quoq; ira, sine auctoritate etiā potestas videret. Quin etiā inter Reges (dicā
cum bona venia) tam pauci sunt boni, ac perfecti, vt secundū prouerbiū, in vno
annulo sculpi posse videant: frequētiusq; inuenias Roboamos q̄ Salomones, Phas-
lares q̄ Traianos, Neronēs q̄ Constantinos: qd̄ maligna ingenia, si etiā institutiōe
recta destituant, in summa potestate & licentia difficile sibi modū statuunt: In-
deq; factū esse existimo, quia nō solum Reges Rebusq; præponi, singulisq; Res-
rump. Prouinciis a Regibus variis Magistratus præfici, verum etiā & Milites cre-
ari cœperint, qui qdem iussu Regum externis Iuris gentiū violatoribus bellū in-
ferrent: vel vt vicissim ipsæ Respublicæ cōtra extremā Tyrannorū vim illis vterē-
tur. vt ne scilicet horū aliq; per licentiā in perniciē infirmiorū domi aut foris gras-
sentur impune, si nō sit in Rep. certum quoddā asyllum, ad qd̄ oppressis pateat tu-
tum perflugium, & tanq̄ ad sacrosanctum Tribunal prouocetur.
Cum ergo Reges & Magistratus cōtra vim potentiorū, cōtra vero externorū ini-
quitatē, ac sauitiā Tyrannorū, in omni Rep. Milites ex viris aliqua virtute excel-
lentibus sint introducti, omnino circa militarem ordinē honestandū, locupletan-
dum, omniq; ratiōe constabillendū, omnia in Rep. consilia in primis fieri debent:
qd̄ videlicet Milites pace ac bello, domi ac foris cū Rege ac Magistratu pro rata
parte pudent, vt corpus Reip. quacumq; tandē fortunæ procella feriat, illis saluis

PRAEFATIO.

Que fuit causa
creandorum Regum
Magistratū, ac Mi-
litum.

Militum creandorū
quæ prima causa fu-
isse videtur.

Omnia in Rep. cons-
ilia de constabillan-
do militari ordi-
ni sumi debēt.

Militum officia.

○○○

& incolumi-

& incolumibus, saluū & incolume maneat, & ad quandā sempiternitatē cōseruetur. Quæ quidē tot ac tāta neq; luxus vestitū, neq; auri preciū, neq; argenti splendor, gēmarumue nitor præstare possunt. eoq; minus vel iniuriosos cōpescunt, vel vios lentos ad officiū reuocāt, vel hostes ad reuerentiā nostrā, aut ad gratiā fleciūt: qn̄ hæc solo terrore Principū armatorūq; Militum vi cōficiunt. Quorum si vel copiā diminuat, vel disciplina pessundet, & ipsa Resp. cum suo principe absq; viribus Militū facile ab hostibus cōtemneret: & plebs agris, opificiis, mercaturēq; addicta nullo negotio in prædam vicinorum veniret: aut etiam inter seipsam icillā, manus in mutuam armaret perniciem.

Et qn̄iam tu IOHANNES TARNOUI in Rep. nostra huius militiæ post Regem Princeps cōsiliarius, & summus Imperator es: Leges nostras de re Militari a me methodico ordine digestas tibi inprimis dedicare volui. qbus quidē tu adhuc vīsus, tot trophæis Remp. nostrā cum summa laude ac nominis tui gloriā sempiterna illu- strasti, vt vel iniquissimis Censoribus dubitū feceris, bello ne Imperator fortior, an pace Senator sis prudentior. Quāta enī prudentia Remp. domi iuues, ac eius rati- ones omnes gubernes, res ipsa publica docet: in qua tu, ceu in qdam theatro aper- to & exposito viuens, omnes illius partes ad cōmunem salutē curas: vt in Polonia merito Princeps Senatus sis, tam loco, q̄ sententiis: quæ pro Apollinis oraculis, ac pro Sybillæ respōsis in Polonia sunt, & iure optimo habent. Quid bellorū quan- tum tandē te esse dicā, cum Polonia te Duce nō solum stet adhuc inuicta, sed etiā maximarū gentium, ac bellicosissimarū nationū victrix existat? Hæc enī tuis oli- Sigismūdi auspiciis, tuis vero armis Moskouia afflixit, Scythiam repressit, ac Vala- chia domuit: & qcumq; se cōuertat plurima tuę virtutis monimēta in omnes pars- tes intuei. Videt enī ad Orientē OBERtinū infinita Valachorū cæde madentē, videt etiā a Septemtrione STARODubum Moskorū internitiōe euersum: Aspi- cit Hungariā, ac SCYthiam. Quarum altera te oli Ducem exercitus a D. S I G. Rege Ludouico Regi Hungarię in auxiliū missi vidit florentem annis iuuenem: Altera nūc q̄tidie experit senem, vt ipsa Pol. tuæ inprimis vigilantię acceptū ferre nō dubitet, qd̄ Russia eius Prouincia nō solum ab anniuersario Scythiæ incurſu sit pacata: Verum etiā tantū inſessa, vt cum vetustissimis iisq; populosis Prou- inciis hominum frequentia, & rerum copia, quā pax peperit, certare videat. Ad quē qdem fructum laudis & gloriæ tantū fere NICOLAUM SYENAIUM Bel- zen, & MYLECII Podolię Palatinos, præterea Magnificū ANDREAM a GOR- ka Comitē Castell. Posnan. tanq̄ collegas: FILIOS aut ipsius Syeniani, & PRO- COPIIUM atq; ALEXANDRUM fratres eius: Item LIGAZONES, PRAETVICIUM, prætereaq; IASLOVICIOS, TVVOROVIOS, HERBORTONES, TARLONES, STA- RECHOUIUM, SENCIGNIEVIOS & Sarmaticæ fortitudinis memorabile exemplū Iohan. BORATINUM aliosq; fortissimos viros. partī vt magistros Equitum, partī vt milites admittas. Inde sit, quia in tanto Resp. discrimine, in q̄ nunc est posita, post Deum ac Regē in te omnes suspicimus, in te q̄q; nostros deligimus oculos, & qd̄ vel agas, vel sentias, quasi classicū vel receptū tantum expectamus cuncti. Id ve- ro te nunc maxime præstare, nos aut sperare fas est, IOHANNES TARNOUI, cū iam illustrem & potentē virum PETRUM KMITA A VISNICZE Comi- tem, Palatinū aut & Capitan. Cracou. & Marschalcū & omnis libertatis Regni Antistitē inſractum, tot rebus itidē & in Repu. nostra, & in Curia Cæsaris MA- XIMIL. pace belloq; prudenter, pie, iuste, fortiter, ac liberaliter gestis, clarissimum, nō solum natura, verum etiā voluntate fratrem tuum, quasi Theſeum alterū tibi cō- optaris Collegā, ei dextrā dederis, cum eo omnes functiōes tuas, hoc aut est, Re- gni omnes publicas actiōes partiāris, & cōmunices. Cum quo qdem tamen ali- quandiu (dicam enī vera) similitates tibi interceſſerāt, de virtutibus tamē & in Rempu. officiis, studio partiū magis q̄ voluntate vestra certamen fuisse suscitātū, sæpe ipsimet deprehendisti. Quæ qdem cōtentio, & si Platoni & Xenophōti p- pter æqualitatē doctrinæ certantibus calcar fuit ad virtutē, quia tamē cōtrario hæc ipsa siue cōtentio siue æmulatio inter Pompeiū & Iulium Cæsare suborta, Resp. Rom. exitiosa fuit, eam sæpe præcidisti, infecisti, & ne extra fines hone- sti progredere, oppressisti: vt scilicet Remp. cui vos vestraq; debere scitis omnia, omnibus sui partibus fartam tectāq; nobis, posterisq; vestris, quasi per manus tra- datis, qua-

Tarnouij Collège,
Magistri Equitum,
& Milites.

Iohanni Tarnouio
Petrus Kmita Theſe-
seus.

dati, quales a maioribus vestris accepistis, aut vosmet ipsi uirtute uestra pro rata parte adhuc seruastis. Nunc inquā IOHANNES TARNOWI a te salutē poscimus omnes maxime, cum ad omnia naturae tuae, artis, ac fortunae adiumenta, accessit quod tibi omnium iidem actionū tuarum comes eque fidus ac graciosus Illustris. *Item Nicolaus Radziwilius Dux olica.*
 VIT. NICOLAUS RADIVILVS OLICAE DVX PALATINVS Vilneā, & Magni Ducatus Lithvaniae supremus Marschalcus. Qui quidem tamen si hactenus nihil operae pepercit, nihil sumptibus suis magnis detraxit, ut quā optime de Polonia, totaque Rep. Polonorum mereret: siue cum Legationibus apud Carolum V. Caesarem magna cum gloria Polonici nominis fungeret: siue cum tot belli adiumenta, pacis vero ornamenta in patriā nostram infereat: nihil tamē vel maius, vel sanctius, vel Ducali eius honore dignius ab eo expectamus vniuersi, quā ut cum Diuo Rege SIG. AVG. Lithuanos Polonis ad omnes Reip. violentiores casus coniungat, & ex duabus Gentibus vnam, pro sua tam apud Regem SIG. AVG. quā apud Proceres Lithvaniae gratia & auctoritate in Rempublicā Regni ac illius Ducatus beneuolentia, Officio, & debito faciat. ad quas quidem res cōficiūdas te hortatorem atque adiutorem habebit: ut habuit, quo is tibi priuati affinis, publice autē Cuius & Dux Regni clariss. sit, & habere. Ac propterea is Dux tibi cum PETRO KMITA erit, ut Ciceroni quondā Cato, pro centum millibus: vel potius, ut Plauto Antimacho pro omnibus fuisse memorant. Et equidem sentio Illustris heros quam magna, & quam difficilia opera a te optemus, quod nō tamē ea optemus: & si ita dici vis, lure quidam patriae postulemus: turpe siquidem fuerit tuā auctoritatē domi vel apud Principem nostrū, vel apud Cives & socios in negociis Reip. honestissimis, utilissimis, atque adeo hoc tempore necessariis hāc ipsa efficere nō posse, cum ea tantum apud exteras gentes pondus habeat, ut etiam FERDINANDVS Rom. Rex inclytus ei standum sibi esse multoties duxerit. Is enī quā in lustrando suo exercitu castrisque disponendis tuo usus fuit cōsilio, toties in fugam hostes potentissimos vertit, aut saltem incolumem seruauit exercitū. Quod quidem officium, ut nō solum tibi verum etiā omnibus nostrae gentis hominibus testaretur se grato accepisse animo, cum nihil ornamentorum tibi parenti addi potuit, IOANNES tuum magnae spei filium in eius aula primā aetatem exigentem, paternae fere beneuolentiae est prosecutus: subindeque in mediis Regnorum euentibus cōplexum suo ac tuo nomine, ut olim Aeneas Iulium filium suum, Poetae versiculo ad virtutem hortabatur.

Disce puer uirtutem ex me, uerumque laborem:

Fortunam ex alijs.

Item illud quoque saepe ingeminasse fertur:

Nomine lane refers patrem, uirtutibus aequa.

Cum ergo tot domi ac foris, pacis ac belli artibus, excellas, nec minora nos de te sperare iubet, quā ea quae iam praestitisti, iudicium incertum relinquis, qua tandem laudis parte magis emineas. At ego quidem in aequa laudis parte utrumque posueri, diuinitusque hoc tibi datum esse dixerim, id quod paucis contigit, ut & pace sapiens Senator, & bello summus sis Imperator. Quorum utrumque in suo Agamemnone nunquam tantopere admiratus fuisset Homerus, nisi id raro alicui daretur uni, ut qui fortis esset bello, idem prudens haberetur domi: quod fortitudo animo indigeat incenso atque incitato, prudentia vero remisso atque temperato. Quae duo tamē diuersa, ita cōueniunt in te, aptaque sunt, ut summa moderatiōe in te simul consistant. Et ad hunc modum cum ab alijs eruditjs uiris in Polonia, tum a nostro PETRO ROYSSIO Hispano Epigrammatis praedicantur.

Cum laudare uirum fortem uis Sarmata, dicis,

Hannibal hic alter, Scipio & alter hic est.

Parce dehinc laudare uirum sic Sarmata fortem:

Quid quaeris Poenos? Romuleosue Duces?

Vestra domus tulit unde petas haec Sarmata: noli

Quaerere dehinc Poenos, Romuleosque Duces.

○○○ ij

Ingratus

Item Nicolaus Radziwilius Dux olica.

Ferdinandus Rex Tarnouium plurimum fecit.

Fortis uero prudens

De Iohanne Tarnouio Epigramma.

Ingratus patriæ es, patriæ est iniuria: fortem

Cui conferre queas, patria fortis habet.

Tarnouione potes Pœnos Latiosue relicto

Quætere? qui facit hoc, inuidet ille suis.

Cum laudare uoles igitur dehinc Sarmata fortem:

Alter hic est, dicas, Sarmata Tarnouius.

Adde quod, hic iuris quoque cognitione Lycurgum

Anteit, & uera relligione Numam.

Nec mirum, quod tam diuersas virtutes in te coniunctas videamus, ac veneremur: ad ingenii enim fertilitatem, ut olim Alexander Homeri, Cæsar Xenophontis, aut Cicerò Platonis Lectione adhibuisti quoque studiū Philosophiæ diuturnū, quæ ita moderatur affectibus tuis, ut in illis non inuenias nimium neque parum, ut nusquam præcepta ruas, sed rectus in omni Officio, ceu talis iactus, assistas: quo fit, ut summa tua uirtute plurimum Polonia cōfidat, ac te, & domi autorem uirtutū omnium, & foris salutis suæ propugnatorē habeat: ut tibi sese & armis tutandā, & Legibus ornandam credat. Quas Leges cum pace sententiā, bello uero armis tueare: tuo inquam potissimum Iudicio hunc Librū de re Militari scriptum submitto, ex quo sane intellegatur, quanta tandē ea in Polonia sit libertas, quæ ut pacem, ita bellum Legibus habet circumscriptū: ut sic temeritate a nostra Repub. Legibus exclusa, nihil in Polonia valeat CASVS STULTORVM MAGISTER. ETSI autem sciam Phormionē Oratorē falsē ab Hannibale fuisse reprehensum, ita, ut nunquam se uidisse se senem magis delirantē dixerit, quā Phormionē: quod homo ex Musæo productus, de officio Imperatoris se presente dissere non dubitasset. multoque uerius hoc scomma de me dici queat, qui admodum mediocri peritiā rei Militaris imbutus, & Imperatorē tot uictoris illustrē, uel officiū admonere, uel te censore de re Militari scribere auderē. Nihilominus amor meus in Remp. singularis, erga te uerō quædam obseruantia, me nunc cum Phormione delirare coegerūt, ut si ea quæ de ipsa re Militari uel cogitatione consequi, uel lectione discere, aut quantulocūque usu rerum deprehendere poterā: in hunc Librū conferre uoluerim. Tibi ergo in primis homini sapientissimo, ac eidē Imperatori summo, non dubito gratum fore studiū hoc meū, qui fide optima Leges patrias ordine digestas nostris Ciuib. propono: ut illis cognitis atque perspectis, cogitemus, quales nos in nostra Rep. Ciues esse cōueniat: ut illa uetera sapientū præcepta Legum nostrarū præscripto exequamur. nempe ut pietatē colamus, Parentes honoremus, Maiores natu uereamur, Legibus obtemperemus, Magistratibus pareamus, cōmunitatē amemus, Patriā uita chariorē habeamus, & breuiter, iusti in omnes, iniusti autem in neminem simus: quodque maximum est, ut nostra tam pace quā bello tueamur sine alterius iniuria: Quæ præcepta nullo modo poterimus seruare, nisi moribus ac Legibus patriæ perspectis, quæ Polonis uitæ cōmunis officia tradunt. Quod qua ratione pace fiat, ex præcedentibus Legib. liquet, quomodo uero idē efficiat bello: sequens Legū series docebit. SED antequā has ipsas Leges aggrediar, illud quoque fuit mihi attingendū quia ingeniosis uiris & illud in mentem uenire posset, In uita mortaliū (ut quidā Godefridus Hittorpius ait) res cōplures & fuisse semper, & adhuc esse, & deinceps fore, quas quidem ut initio præstabat nunquam fuisse inuentas, eo quod ingens malorum agmen secum allaturæ forent: ita posteaque ab improbis hominib. in perniciem bonorum repertæ sunt, optimū esse prudentes uiri iudicarūt, si & boni eas hactenus attingerent, ut malorū a se uim ac iniurias, eadē arte qua ab improbis petunt, depellere possent. Quo in genere uel cum primis mihi esse uidetur bellum: quo per Deum immortalē, quod bellum magis, quod magis impium, & ut uno dicā uerbo, quod inhumanius excogitari ab hominibus poterat: quo tot hominū innocentissimorum sanguis quotidie fundit, quo tot pereunt animæ, urbes diripiunt, Regna aliisq. florentissima evertunt, diuina humanaque sursum ac deorsum cōmiscunt, ac cōcidunt: quod nemo denique libens suscepit unquam, nisi inuitus: nemo esse bonū putauit, nisi qui sit ipse minime bonus. Sed tamē quādo huc quoque hominū pessimorū est progressa audacia, ut aut seruandū sit bonis uniuersis, aut illorū impiis conatibus resistendum;

Polonia ut pacē & bellum habet Legibus circumscriptum.

An Reipu. expediat artem bellandi proferre?

resistendū, nemo mali cōsulet opinor, si q̄s ea curet proferenda in lucem. Quam ad
 miniculo, facile ab insultibus ac iniuriis aliorū tuti esse possimus. Id qđ nostro hoc
 æuo, si vñq̄ alias, ego necessariū esse duco: quo vnīuersus pene orbis christianus
 ita bellis ac discordiis inundatur, vt ne angulus qđem vllus, huius quasi catacly-
 smi esse possit omnino expers. Poloniæ aut nostræ præcipue tot hostes imminēt,
 quot sunt fere vicini: cum quibus tam dubia pax, quā certum bellū est: qđ, vel so-
 lum Polonorū occupant, vel suum a nobis occupatū esse pertinaciter quiritant.
 Quocirca nihil reliquū nos iam facere oportet, quā vt temporī rei Militaris disci-
 plinā longa pace in vnīuersum fere, proh dolor, collapsam, restituamus: Ne si illā
 ad extremū abiciamus, prædæ qđq̄ hostium, velut inermes columbæ aquilarum,
 expositi, prius pereamus, quod absit, quā nos perisse videamus. Esto aut qđ nunq̄
 aut tarde bello pulsemur; hāc vero vanā falsam atq̄ exitiosam fiduciā q̄s ignorat:
 at vel solus belli metus, & maior penes belli imperitos est, & maiorem adfert ca-
 lamitatē. Nam cum Resp. inermis, imparata, & luxu perdita, hostem audit iā ad-
 uentantem: etiā si forsan irruptio nulla fiat, tamē pecora relinquunt, agricultura
 deseritur, mercatorū vltro citroq̄ cōmigrandi libertas congescit: quin etiā & reli-
 gio, Iudicia ac cæteræ bonæ artes cōticescunt: inprimisq̄ fugiendi cōsuetudo ho-
 minum seruales animos facit, vt nunq̄ deinceps se ei hosti pares fore putent, quo-
 rum semel cōspectum metu attoniti fugiebāt. Atq̄ inde liquet, Quia rei Milita-
 ris virtus longe præstantior est cæteris virtutibus, quippe qđ omnia quæcumq̄
 ambitu Imperiī cōtinentur, latent illibata in tutela ac præsidio bellicæ virtutis. Ita
 vt nemo in Rep. sit qui suæ vitæ, artis, facultatū, atq̄ etiā dignitatis principia, pro-
 gressus, vtilitates, atq̄ etiā ornamēta bellicæ virtuti nō ferat accepta. Hæc itaq̄ vt
 apud nos cōseruetur, IOHANNES TARNOWI: corruptelæ aut illius vt extermin-
 nentur, per ipsius Reip. nostræ salutem quæso, des operā. Vel primariū enī Impe-
 ratoris hoc est Officiū, vt virtute & cōsilio eius metu, seruitute, atq̄ interitu li-
 berati, securi, liberi, & incolumes degamus. Et si enī cōfiteamur te scientia rei Mi-
 litaris cum summis Imperatorib. æquari posse, ad hæc fortem in periculis, item au-
 ctōritate summa inter Milites, foelicem etiā esse in victoriā querenda: præterea
 tolerantem laborū in agendo, celerem in cōficiendo, sapientē aut in prouidendo:
 Minora tamē hæc esse putabimus, Nisi hanc ipsam disciplinā in Rempub. infun-
 das, & quā latissime propages, hæreditariāq̄ nobis iusto vsu ac lustratiōe saltem
 armorū facias, ne scilicet posteaq̄ naturæ cōcesseris, quasi Tyrones sine Magistro,
 ad certamina sine tua disciplinā relinquamur: & sero cum Phrygib. sapientes, ne-
 glectæ disciplinæ occasu Reip. demus pœnas. Quā quidem cum vna cum D. Si-
 gism. Aug. Rege nostro optimo, eiusq̄ Senatu in Repub. cōstabilis, constabiles
 aut si voles, facile cum ipsius Hannibalis atq̄ Scipiōis laudem adequabis, tum ve-
 ro eorum qui eodem ordine atq̄ loco in Repub. nostra ante te fuerant, vnus fa-
 mam obliterabis, inprimisq̄ charitatis opera exercebis cumulatius. Neq̄ enī tu-
 orum antecessorū sententiæ tuas facile vicerint, cum non sit, qui qđem vel natu-
 ra, vel arte, vel vsu variæ lectiōis, inprimisq̄ Philosophiæ purioris, Iuris, & hysto-
 riarum, ac etiā proprię, omnisq̄ externæ Reipub. cognitiōe te vicisset: neq̄ con-
 flictus & victoriæ tuis præliis ac trophæis, siue fortitudinē hostium, siue numerū
 victoriarum respiciamus, pares esse possunt: tantoq̄ minus aliorum peregrinatio-
 nes tuis in Ciues meritis, vestes armis, cæneq̄ sudoribus, supellex armamentariis,
 gratia periculis, liberalitas etiam priuata tuis in Rempub. beneficiis, exæquari
 poterint, ita vt omne feras punctum, si tot bona quæ nostræ patrię præstitisti, no-
 bis quoq̄ qui nunc viuimus, ac posteris etiā, qui nostris vestigiis proxime immi-
 nent, hanc ipsam (dico) disciplinā Militarem cōmunices, trāsmittas, & cōstabili-
 as, quæ quidem nostra Respub. contra tot hostes pro vallo, atq̄ etiā pro muro in-
 expugnabili, ad æternitatē quandā vtatur, vt nō solum te vitum colat,
 verum etiā tuos cineres æternis laudibus celebret: Nepotes
 aut, quibus tu tantum præluxisti, ad par decus me-
 ritorū, similiq̄ virtutis facinora perpe-
 tuo studio accēdat, & inflāmet.

Poloni disciplinam
 militarem in Repub.
 sua restituant.

Metus belli, bello sen-
 re ipso grauior.

Rei militaris virtus
 longe præstantissima

CAPITVLVM I.

De Nobiliū gnālī expeditiōe ad bellū.

ARTICVLVS I.

Anteq̃ de bello ineatur deliberatio, omnia pacis consilia sunt præmittēda, quod pax semper beata, bellum cōtra luctuosum sit. Itaq; vt belli omnis præcidatur occasio, Ciues innocenter viuant, vtq; tales sint Rex prouideat, nec etiā illatas priuatim iniurias vlciscendo, belli faciant vllam occasionē, quin Iure de litibus intra & extra disceptent, omnes Regni fines defendant. Porro vel Milite mercenario, vel alioqui permissū Regio cōtra prædones pugnent, bellum autem & omnium viribus geratur, & ad tutelam non ad desolationem Regni ordinetur.

P R Æ F A T I O.

Ad ocium & pacem
omnia cōsilia in Res
pub. sunt referenda.

VT ocium negotio, ita pax bello præfertur: si vtraq; cōtingant iusta, honesta, vtilia, aut saltem ferenda. Neq; enim Regnū propter hoc foelix existimandū est, quod bella gerat, ac etiā vincat: sed quod verā religionē, iusticiā, atq; pacem custodit; cōtrariis aut viciis, quasi fontibus malorū omnium vacat, quippe quod hæc naturalē hominum societate violant, ac prophanāt: vt illa seruant, & beant. Deinde, tametsi periculosa est alea belli, vnaq; hora gentes integras perdit, sumere tamen bellum vel ignauissimo licet, deponere nō licet, nisi victoris arbitrio. Itaq; in Repub. Leges atq; omnia consilia ad PACem referenda sunt, non AD BELLū: siue quod PAX sit tranquilla & beata libertas, quā late se eius comoditates per sacra & prophana diffundunt: siue quod ecōtrario BELLum omnia sacra & prophana perturbet, deformat, & luctuosa reddat. ita, vt quemadmodū nihil tam populare, tamq; humanū est, quā ipsa Pax: qua quidem non modo ii quibus sensum natura dedit, verum etiā tecta atq; agri suo modo letantur: ita econuerso bello nihil inhumanius, nihil belluinū magis, eo etenim nō modo vniuersa animantia intesrire, verū etiā oia inanima deformari vident. Atq; idcirco Tibul. de pace ita canit.

Pax bello confertur.

Interea PAX arua colat, PAX candida primum

Duxit araturos sub iuga curua boues.

PAX aluit vites, & succos condidit uuæ,

Funderet ut nato testa paterna merum.

PAC E bidens, uomerq; uigent, ac tristia duri

Militis in tenebris occupat arma situs.

Rusticus e lucoq; uehit male sobrius ipso

Vxorem plaustro, progeniemq; domum.

E T O V I D I V S.

Candida PAX homines, trux decet ira feras.

Econtrario autem de BELLO LVcanus ita scribit.

Nobilitas cum plebe perit, lateq; uagatur

Ensis, & a nullo reuocatum est pectore ferrum.

Stat cruor in templis, multaq; rubentia cæde

Lubrica saxa madent, nulli sua profuit ætas,

Non senis extremum piguit urgentibus annis

Præcipitasse diem, nec primo in limine uitæ

Infantis miseri nascentia rumpere fata.

Crimine quo parui cædem potuere mereri:

Sed satis

Sed satis est iam posse mori,
 Quemq; suæ rapiunt scelerata in prælia caussæ,
 Hos polluta domus, Legesq; in pace timendæ,
 Hos ferro fugienda fames, mundiꝝ ruinæ
 Permiscenda fides, nullum furor egit in arma,
 Castra petunt magna uicti mercede.

I D E M L V C A N V S.

Nulla fides pietasq; uiris qui castra sequuntur
 Venalesq; manus, ibi fas, ubi maxima merces.

P R A E T E R E A T I B V L.

Qui fuit horrendos primus qui pertulit enses?

Quam ferus? & uere ferreus ille fuit?

Tunc cædes hominum generi, tunc prælia nata,

Tunc breuiter diræ mortis aperta uia est.

At nihil ille miser meruit, nos ad mala nostra

Vertimus, in sæuas quod dedit ille feras.

Diuitis hoc uicium est auri, nec bella fuerunt

Faginus astabat cum cyphus ante dapes.

Non arces, non uallus erat, somnumq; petebat

Securus uarias dux gregis inter oues.

Quis furor est, atram bellis accersere mortem?

Imminet, & tacito clam uenit illa pede.

Non seges est infra, non uinea culta, sed audax

Cerberus, & stygiæ nauita puppis aquæ.

Illic percussisq; genis, uisq; capillo,

Errat ad obscuros pallida turba lacus

Quam potius laudandus hic est, quem prole parata

Occupat in parua pigra senecta casa.

Ipsæ suas sectatur oues, at filius agnos.

Et calidam fello comparat uxor aquam.

Et quamq; BELLVM illud, quod etiã iustissime in hostem iniuriosum, superbũ,
 & cõtumeliosum suscipitur, est miserrimũ: omne tamẽ genus calamitatũ seditio
 leu bellum Ciuile vincit. cuius imaginẽ Poeta Vergilius ita descripsit.

iustum bellum cal-
 mitosum semper:
 uile tamen longe c-
 lamitosius est.

Ac ueluti magno in populo cum sæpe coorta est

Seditio, sæuitq; animis ignobile uulgus,

Iamq; faces, & saxa uolant, furor arma ministrat:

Tum pietate grauem, ac meritis si forte uirum quem

Conspexere, silent, arrectisq; auribus astant:

Ille regit dictis animos, & pectora mulcet:

Quod si delit talis ac tantus vir cuius pietatẽ, ut Poeta innuit, partes reuerentẽ, cu-
 iusq; sententiæ subscriberet omnes: vir tamẽ bonus q̃ longissime a bellis & cõtro-
 uersis Ciuilibus discedet: non solum qd̃ sine scelere geri nõ possunt, verum etiam
 qd̃ in eis nihil miserrus est, quã ipsa victoria. quæ q̃ dem etiã si ad meliores venit,
 tamen si Ciceroni credimus eos ipsos ferociiores impotentioresq; reddit. ut etiam
 si natura tales nõ sint, necessitate tamen esse cogantur. Multa enim victori, eorum
 arbitrio per quos Vicit, etiam inuito, sunt facienda.

Et quamq; omnibus fere, secundum Proverbiũ, Dulce sit bellum inexpertis, qd̃
 ubi nulla prudentia est, ibi multa cõfidentia esse solet. Explicandũ tamẽ est nobis,

quia cõmu-

Fontes omnium fe-
re Bellorum.
Diuersa religio.

quia cōmunes fontes omnū fere bellorū sunt, diuersitas religiōis, proximi odium, aut iniusticia, vel alienarum rerum, gloriæue cupiditas. Namq; videmus quā Iudæus gentes vniuersas præ se fastidiat, excretur, & si possit neci destinet: Nec aliud experimur in nobis gentibus, licet in radicem Iudæorū insiti simus, qd' ne auequidem dicimus Iudæis: Porro Mahometani (ii vero sunt Ismahelitæ) nil prius itidem habent, quā vt tam Iudæos ex Isaac descendētes, quā Christianos in stirpē eius adoptatos, perpetuo persequant, & immanissime trucidant. Vt taceā, quam vnus religiōis sectæ sese omni genere pœnarū petant, proscindāt, & dilaniēt. qd' videlicet vnusq; arbitretur longe gratissimū se obsequium præstare Deo, si in eos qui a sua hæresi dissentiunt, quā maxime ferociat. Et quia is furor in his duobus populis ex ignorātia veræ religiōis proficiscit. Nos autē Christi fideles qd' ex scripturis sanctis didicimus, verę religionis possessiōe nos gloriari: omnino hic cultus veri Dei, & quē ille misit Iesū Christi, ex veris & Canonicis scripturis depromptus atq; institutus, antiquior nobis esse debet, quā vt ab eo recedamus, quo vel præiudiciis, vel subditis, vel locis nobis cōiunctis, tantoc; minus hostibus, si illū omnino violare pergant, gratificemur: qd' oportet plus obedire Deo q̃ hominibus. Porro quæ res in nobis litæ sunt, dilectiōe mutua, Iusticia, & innocentia, nō solum ipsæ

charitas & innocen-
tia paci sunt funda-
menta,

Empticia amicitie
infirmæ, indignæ, ac
seruiles.

Contra amicitie di-
uturnæ sunt quæ opi-
nionē virtutis stabili-
untur.

Sigismundum R. om-
nes vicini magni fe-
cerunt,

si inter nos cōsentienter viuere, verum etiā finitimarū gentiū amorē emereri debemus. vt sic pie quo ad Deum, moderate quo ad nos, & iuste quo ad proximum viuendo, intra & extra pacata Repub. perfruamur, verēq; homines ad humanitatem & Iusticiā facti videamur, non belluq; quibus bellum ac vis propria sunt, Et quamq; tantopere pacem, continentiaq; & charitatem cōmendemus: vt etiam earum gratia de lure nostro multum nos decedere oportere censeā: EMPTICIAS tamē amicitias in vniuersum damno, vel qd' seruiles req; publica, ac Principibus liberis indignæ sunt, vel qd' infirmas esse ratio & experientia docent. eatenus enī durant quatenus habes quod des. Insuper is qui pecuniā pacem redimit, timidū, ob idq; inferiorē, ac seruū se esse proficitur. Cum autē semel aliq; se tanq; degenerem deiecerit, difficile ad resistendū cōcipiet fiduciā. At quæ amicic, innocentia, & charitate, opiniōeq; præstantis alicuius virtutis, comparant: liberales, iucundę, & æternæ habentur: ita vt ferocissimas etiā gentes cicurent, & nobis fideliter cōiungant. Quod qdem nostra ætate SIGISMUNDO illi lure optimo patri patriæ nostræ appellato cōtigisse vidimus. cuius virtus in tanta veneratione fuit etiā apud gentes vicinas, vt, quemadmodū superius dixi, externi foederatis, hostes Ciuibus, Mahometani Christianis, amore & obseruantia in illum viuētem ac mortuū certasse viderentur.

Quod si Rerumpub. Principes ad archetypū huius SIGISMUNDI, aliorūq; laudatissimorū Regum, exemplo SIG. AVG. Principis nostri, illius autē filii, pace belloq; sese cōponerent: certe aliquanto pacatius res humanæ sese haberent, nullas dissensionē societatem humanā scindentes experiremur, nō etiā bellis orbem rerarum confundi doleremus: citiusq; Leonum, Vrsorū, aut Luporū agmina cōtra sui generis animantia, quā hominū exercitus cōtra homines surgerent in præliū. Hanc enī Iusticiæ regulā, summa pax, summa etiā beatitas sequerentur, quippe quod omnis causa mutuo decertandi tolleretur e medio.

Fraus & cupiditas
bellorum fontes.

Quia tamē si dē fraus Iusticiā vero cupiditas perturbant, bellum in locum pacis ita successit, vt is, qui semper lites domi, foris autē bella cōsideret, PACIS NOMEN INANE ESSE VOCABULUM cōtinuo dicere nō dubitaret. Nihil enim pleriq; reliquum faciunt, quā vt hoc vel illo prætextu cuius tollant ii, qui eorum cupiditatibus obstant. Vnde tot mala vitam humanā adflixerunt, vt ab his, qui memoriā illorum styli officio persequi studuerunt, significata potius quā descripta esse videant: numero ac magnitudine rerum diligentia ac eloquentia scriptorum vincente. Vt cumq; aut res sese habeant, ac bello deforment: Vsus tamen iustorum bellorum naturalis, immo etiā exemplo Abrahę, Moyfi, Iosue, Gedeonis, Saulis, & Davidis, a Deo permissus est. Nempe cum ipsa iniusticia, ac vis hostilis, disceptatiōe transigi, vel cōsilio auerti nequeunt: superest, vt Magistratus gladio, ad pacem bonorū, vindictam aut malorū, diuinitus ei dato, propulsen. Nam ferre

Vsus iustorum bello-
rum naturali & di-
uino lure pmissus ē.

Qui ueterem iniuri-
am fert, nouam ini-
uriat.

iniuriā cum non oporteat, inutile: & hosti seruire, contra naturam: deserere aut patriam cum quis possit ac debeat tueri, impietas est. adde qd' hostes nisi principio fortiter

prio fortiter resistas, audacia ad malefaciendū concipiunt. Atqui bellum inferre p gloria, Ethnicum potius quā Christianū: pro praeda aut, siccarū potius quā Principis proprium esse videtur. Sed quia neq; cecē est vt ducat, neq; cadentis vt erigat, neq; imperiti vt prosit, vt supra diximus: omnino, vt sacra, & forā: ita disciplina Militaris in Reipub. sunt instituenda, atq; exercenda, vt eius adiumento vitā, religionē, libertatē, atq; facultates nostrorū a vi hostili tueamur: Quodq; Iure foederis ac societatis ex hoste non possumus: Iure belli persequamur. Nam & Iohannes Militiam approbauit, ne tamē Milites aliquē cōcutiant, sed vt stipendio suo sint contenti, praecepit. Armorum enim vsu, ac Militaris disciplinae peritiā, facile cōtra iniusticiam cōstitimus. Sine hac vero, hostibus velut oues sine pastoribus lupis, in praeda exponimur. In qua quidem disciplina posteaq; constet Deo nostrā probari causam, PRIMO OMnium Reipub. firmissimū propugnaculū esse putetur, apistia, hoc est, nihil hosti credere: certam autē proditiōē arbitrari, secure agere: eorūq; magis, cōsiliū hosti retegere. Timorem enim in animis nostris extinguī, exercitissimis etiā perniciosum esse, Romae Fabiorū ad Cremerā, apud nos Alberti in Valachia casus docuerunt, adeo nullus hostis violentius vincit, quā q contemptui habitus est. SECVNDVM, vt discordia interna habeat clades vniscuiusq; Reipub. certissima. Si enim nō orbis terrarum, non gentes conglobatē, mouere Romanū Imperium potuerant: & tamē discordia Ciuili conuulsū, attritū & postremo euersum est: ita, vt qd' olim Samium in Samo, ita hoc tempore Roma Romę queri possit: Certe magna vil labore Princeps, vt firmet apud suos concordie bona, mala autē discordie pellat. Necesse enim est eos tarde ad victoriam peruenire, qui inter se dissident, anteq; dimicent. Quinimo si fieri potest, largitiōibus, pollicitatiōibus, ac fama, inter Ducees exercitus hostilis ea iniciat, vt q minime sibi fidant, & seditiōe conuellant mutua, ac postremo desperatiōe frangantur, vel auertantur alio. Nec solum fortis & ad omnem occasionē solers Princeps verum etiā benenolus, copiosus, exercitatus, atq; expeditus Miles faciendus est. Vt enim Leone Duce etiā Cerui pugnant, & occasione res prospere vel male cedunt: ita cum maleuolis contra hostes non est in certamen descendendū, neq; cū paucis contra multos, neq; cum inexercitatis cōtra exercitatos, neq; cum tardis cōtra celeres: PECVNIA insuper ad sumptus necessarios habenda est, sine quā Princeps in officio liberalitatis claudicat, virtus militaris friget, vicia vires concipiunt, & omnia plane haerent. Hac autē nisi quorannis visibus bellorum adlerueat, sufficiens repente conferri nō potest. His itaq; bene cōstitutis illae quæstiones in deliberatione de bello suscipiendo solent excuti. Num satis pium ac iustum bellum, facile, vtile, ac ita necessariū sit, vt pace nequeat mutari: aut si id contingat sine graui dedecore, aut insigni iactura, redimi. Item qui de bello & pace cōsultaturus est, is Reipub. suae & hostium copias nō ignorabit, item quantē, qualesue sint, & quandiu, ac vbi durare, stipendiumq; atq; cōmeatum, in praesentia, & quanta paulo post supplementa habere possent. Item quo genere certaminis, quoue successu bellū hinc inde gesta sint, reputabit, ac quomodo foederibus, victoria, vel deditione hostis vsus sit, in memoria habebit. Nam ab similibus similia sunt expectanda. Ad haec, cum aliis finitimis prius foedera percutienda sunt, ne bello impeditū ab instituto reuocet, recte enim illud dicitur, Ne hercules quidem aduersus duos. Et fortissimum quemq; turbari necesse est, si pugnaturus alter hostis insperatus a tergo imminet. praeterea quo pacto, per quantos, quales, ac vbi locorum regio sit custodienda, est reputandum: ita, vt si minora sint praesidia, augeantur: sin vero superuacua, omnino tollantur, & loca opportuna magis custodiant. Ad haec, quam magna impensa Reipub. ad victum sufficiat, & quae a propriis agris colligatur, & quae afferatur aliunde. Item quas res efferre, quas inferre opus sit, vt cū huiusmōi hominibus foedera sint, atq; pacta. Ad duo enim genera hominum Respub. debet respicere, ad meliores, & ad eos, qui ei aliqua ratione viles esse possunt. Neq; hoc praetereundū est, vter Castra vel vrbes in finibus Regni munitiores ac propinquiores habeat, quibus praesidia hic, vel ille imponat, vel alioqui in quē disperfus, aliqua calamitate cōfectus, aut etiā proxime hybernaturus miles deducatur cōmode. Nam qui arces, & vrbes munitas, ad robur Regni, simulq; ad cohibendum hostem, viles esse negat: is vel incaute sibi victoriā pollicetur, nesciens dubi

Qua bella illicita sūt

Quia iustum bellum sumere licet, disciplina militaris in Regno est instituenda atque exercenda.

Discipline militaris primum praeceptū nō huius hosti credere.

Secundū ut absit discordia ciuilis, in exercitum vero hostilem iniiciatur.

Tercium ut praestofit, miles benenolus, copiosus, exercitatus, & expeditus.

Pecuniae usus in bello pernecessarius.

Quae quæstioni capitā in deliberatione de bello suscipiendo sint excutienda.

gentia Principis de
tudo Regno est spo
culatus

Eadem Minerva dicit
tū & bellorū praeles

Imperator non con
tingit bis peccare in
prælio,

In dispositiōe exerci
tus potiss. ma. uisio
ris pars posita est.

am esse aleam Martis : vel ita infans est, ut melius dirutis parietibus habitari pu
tet, tutius etiā in campis, quā sub rectis hominem cōtineri arbitret. Item firmius
Regnum esse asseneret, quod neq; fluminibus, lacubusue, neq; asperitate montis
um transitū hostibus impediatur. Cum ergo scientia Principis seu Imperatoris ma
xime omnium earum rerum, causarum, ac euentuum sit speculatur: cognitione ac
peritia earundē imbutus, ille sit oportet, moreq; Iani Bisfrontis, quæ arte vidit, aus
diuit, gessit, in hystoriisq; conscripta, vel a Poetis in magnis, fortibusq; viris inge
nioli adumbrata legit, & quæ retro ac proxime futura sint, prospectet, simulq; pu
tet antiquitatē non vanis argumentis eandē Deam, nempe Minervā, tam ingenii
quā armorum præsidē finxisse, & ferro corpus, hasta dextram, clypeo cum Gora
gonibus sinistram manum armasse : caput etiā galea, noctua in tenebris vidente,
& dracone vigilante, ei insidentibus, texisse, adeo ut nihil nouum, nihil inopinū,
nihil nō meditatum Imperator habere debet. Cum enim ceteræ omnes artes ero
rando discantur, impuneq; desipitur in illis, quod primi lapsus secundis studiis cor
rigi possunt, solius Imperatoris incogitantia ac delictum, raro ullam recipit correc
tionem, Neque contingit bis peccare in prælio, ut habet Prouerbiū.
Sed Respub (quæ est vita quædā omnium) dat eius errati pœnas : gloriāq; aus
dedecus, libertatem vel seruitutē, vitam aut mortem, ex vno fere iactu aleæ Mar
tis expectat, ac sibi pollicetur, ita ut magna necessitas Imperatori incumbat, nihil
admittere, cuius mox pœnitere illum oporteat.
Et quia Legislatores nostri cauerunt, ubi, quando, & a quibus bellum sit deces
nendum; item quomodo, & quā innocenter ad bellum esset proficiscendū, illorum
Constitutiōes adnumeremus, ut alia omnia ordine methodico. Cum aut omnia
consilia Belli, ad pacem, vel si dimicandū sit, ad victoriā dirigenda sint : eaq; in
dispositiōe exercitus, non minus quā in robore consistat, rationē adeoq; formam
exercitus instruendi, consilio, atq; voluntati Principis, ab eoue creati Imperator
ris, maiores nostri reliquerunt, vel quod Principum ea facultas sit propria, nec Im
peratores, nisi ex gnaris eiusdem facultatis militibus, creari solent, vel quod certa
forma, omnium incertissimæ rei ad omnem hostis impetum: nec non pro loco, ac
tempore, proq; casu, item pro numero, & qualitate militum, variabilis præscribi
non poterat. Illa tamē forma exercitus absoluta fiet, quæ omnem numerū equi
tum, peditumq; Ex iisdemq; Tyronum, ac veteranorū : item omnium tormento
rum atq; curruum copiam ea forma, eoq; loco ac tempore disponat. ut vel victori
am tanq; finem consequatur, vel saltem fortunam potius, quā consilium
Imperatorī defuisse dicatur a prudentibus.

Ex Priuil. Vultu, &
B. Pruss. 1404.

Ad pacem & vnionē Deus nos inuitat.

Auctor pacis Deus ad unitatis & pacis spiritum suis rigidis (Lex I.
mandatis nos inuitat quotidie. (sis.

Pacis & Belli, charitatis & odij antithe.

Ex Priuil. pacis &
concord. inter Regē
& B. Pruss. 1436.

Pax quæ est finis bel
li, & charitas quæ in
natura hominis est cō
mendatur: mala aut
odij & belli, quæ go
niū humanum hic &
in futuro pessundant
enumerantur.

Attendē, quod non nisi in pacis Opifex Deus perfecte coli ualeat, &
ea nihil in mundo exoptari possit præciosius, aut desiderabilius concu
pisci : hinc est, quod nos non absq; interna cōpassione & graui cordis
amaritudine recēcentes, quot, & quanta mala ex guerris & dissensiōib.
procedant, quotq; ex cōtentionibus, & bellis, si ea mortales agant, odia
hominū non sine etiā animarū & æternæ salutis dispendijs, ac excidijs
Ciuitatū, Prouinciarū. & terrarum, ac in illis degentiū interitus sub
sequantur: diuinus deperit cultus, & sanguinis effusio oritur : Cumq;
talium discordiæ atq; bella, non solum se suosq; sed etiā alios plurimos
tractura sunt, uerisimiliter in præcipitiū, & ruinam. ¶ Propterea su
premis affectibus exoptamus ut non crescant iurgia, sed iuxta Magi
strum bonorū omnium, charitatē, quæ nihil sapit extraneū, nihil aspe
rum, nihil

132

133

134

DE EXPEDITIONE AD BELLUM
rum, nihil confusum immo propria uirtute nutrit concordia, diffocia-
tos iungit, pacem & unitatem consolidat, ad laudem & gloriam om-
nipotentis Dei amplectamur.

Fo. 862

Iterum Pax laudatur.

Inter humanæ uoluntatis desideria, quæ in aliquē citra Deum finem, Idem Rex,
atq; rerum omnium Opificem, diriguntur: nulla res optabilior, nulla gra- Pacem huius mundi,
tior, quemadmodum quotidianis experimur effectibus, nulla denique hu- scu Politicam, cū pa-
mano generi æque salutaris, necessaria, iucundior & utilior, quā Pax ce spiritali & chri-
habeatur, in ortu redemptionis Domini nostri Iesu Christi hominibus stiana Legator his
bonæ uoluntatis denunciata per Angelos, & in recessu ad patrem cætui confundit, tolerabis
Apostolico, & uniuersis Apostolorum sequacibus geminata donatione liter tamen.
relicta, & repromissa. **S I M I L I S.**

142. Attendimus quales sint ueræ pacis fructus, & quanta belli pericula, Idem Rex.
qualisque uastitas discordiam subsequatur.

Si expedit Reipub. ut eius Municipipes

gete uiuant, semper de innocentia et uirtute illorum consultandum est. L. ij.

Expedit Reipub. ut subditi quiete uiuant, quod fiet, si nulli noceant, sigis, Petric, 1523.
& in uirtutibus conualescant.

Quales Crues esse oporteat, & qd Pax

& concordia a Regibus custodiuntur. Lex iij.

53. Quamuis disponente Domino subditi debeant esse pudici, modesti, ius- Kerim. L. 1389.
ti, ac pacifici: effrenata tamē cupiditas eo usq; progressa est, ut nisi a cu- Idem lib. 1. cap. 2. art.
stodib. iusticie frenaret, tunc pfecto cōcordia & pax int hoies deperirēt. ticulo 8. leg. 1.

Nemo iniuriā suā ulciscatur, hostesue

Nonnullorum improba temeritas & audacia suas pas- (cōcitet. Lex iij.

91. siones & iniurias ulcisci uolentium guerras execrabiles sæpenumero Re- Kerim. leg. Pet. 1447.
gno nostro excitant, & damna procurant immensa: Propter quod pro- Quod si aliqui ob in-
hibemus præsentī edicto, ne aliquis cuiuscūq; status aut conditionis exis- iurias priuatas bella
tat, quacūq; laesitatus offensa, aut iniuria, uel damno, audeat sine no- cū extraneis, uel Cō-
stro consensu belligerare, aut guerras personis extraneis, aut intraneis uob absq; cōsensu Ro-
mouere. Si quis aut contrarium facere præsumpserit, ad damnorum omni- gio exeat, & dā-
um, quæ nos, aut nostri subditi, propterea contraherent: cum decernimus nū Reg. dederint: ad
cōuictum cogi debere solutionē. Si aut plenaria solutio, aut partialis dā- damni solutionē Reg.
norum, propter eius inchoationē guerræ Regno, aut personis irroga- uel externis dati tes-
torum non sufficeret, mulctandum decernimus in corpore. neantur. alias in cor-
pore puniantur. Sæ-
pe enim priuata odia
Reipub. euentunt.
Ac proinde Leg. 6.
12. tabulari fuit pro-
ditum. Qui hostes cō-
citauerit, quique opē
hosti dederit, pœnā
capitis dato: Nam &
foeliciss. etiam pugna-
re in iussu Ducis, &
pud Ro. fuit capitale.

Licet enim unicuique Municipum Iu-

re competenti suam persequi iniuriā. Lex v.

Quā uide supra Lib. 4. de Iudiciis Terrestribus. Cap. 3. Art. 1. Lege Volumus aut.

COMMISSARIj aut de finitimorum hominum iniurijs definiunt. Lex vi.

Quam uide Lib. 2. Cap. 1. Art. 4. & 5. de Commissarij Iudicio, sed liquidius
Lib. 5. Ca. 1. 2. 3. 4. & de singulis Ducatib. Regno unitis & præserti Ca. 11.

SVB INTER Regno tam Ecclesiarum bona quam fines Regni a Nobi-
litate defenduntur. Lex vij.

PPP ij Quā

Quam vide Lib. 1. Cap. 1. Art. 2. Lege 3. confederationē dictam Cap. 10.

Prædones etiam Silesiæ milite ex pu-

sigism. Craco, 1532.

blicis Contributionibus submo-
ueantur, & si a uiolentijs sibi non
temperauerint, uel a Ro. Rege nō
arcerentur: Statuta superius po-
sita de non inferendis bellis a R.
Maiestate relaxari debēt, ut uni-
cuiq; uī ui repellere liceat, L. viij.
Quam uide infra cap. iij. art. v.
de Regni defensione Mercenaria.

set aut negligat debitorem ad soluen. cogere: vel in delinquentē animaduertere.
alis enim & debitorem tueri, & delictis patrocinari uidetur.

De Repressalibus.

Supra attigimus Lib. 3. quia illicitus est
talis Contractus, si qs pacificat, quia pro
suo debito populariū aut Municipiū suos
rum bona uelit esse oppignorata: si ipse
cesset soluere. Neq; enī fas est, ut inson-
tes pro alienis debitis pignorent. & vocā-
tur tales pignorationes Repressalē, quæ
nullo iure sunt licitæ, nisi a Magistratu
qui habet ius cōdendæ Legis cōcedant
aduersus subditos eius, qui omnino recu-

Porro cū omnia pacis cōsilia tētata, cō-

sigism. Craco, 1530.

sumptaq; fuerint, ita, ut bellum pium, iustū, ac necessariū suscipi opor-
teat, facta eius denunciatiōe: omnium Ducatuū, in eisq; sta-

tuum unitis uiribus geratur. Lex ix.

Compertum ab omnibus habetur, quod uirtus unita fortior solidior-
q; esse cōsueuit, se ipsa diuisa. (ideo præcitat a Rege. L. x.

Nam dissensio omni bello grauior est,

Alexand. Rod. 1507

Volumus tempore nostri foelcis
regiminis obuiare tēpestiue pe-
riculis dissensionū, & seditionū
intestinarū, quod omni bello ex-
terno sint grauiores,
ter se discrepant, vel alter alterum prius exponit periculo, ipse uero more Thra-
sonis cauēt sibi post principia.

Nihil est tam contrariū disciplinæ mili-
tari quā seditio. & vel de suo iure Reip.
causa aliqd cōcedere nolle, uel etiā priua-
tas iniurias cōmuni saluti nō cōdonare.
Tarde aut uel potius nunq; illi ad victori-
am perueniunt, qui anteq; dimicent, in-
ter se dimicant.

Item bellum ordinatum sit, ad tuitione-

nem non ad destructionem Regni cedat. Lex xi.

sigism. Petric, 1523.

Item ut expeditio Bellica ordinato modo fiat, ad tuitionēq; Regni, & 29.
non ad eiusdem destructionem cedat.

ARTICVLVS II.

De Officio omnium Respub. Statuum tempore Belli.

P R Æ F A T I O.

Esti functiones Regiæ tales sint, ut nullo nō in officio perfecta omnia a Principe
debeant expectari: non solum quod eius errati Respub. det pœnas: uerum etiam
quod nimis esset turpe, eum ex quo exemplum omnis uirtutis petendū sit, in alijs
quo labi & offendere: IN BELLO tamē suscipiendo uirtutes illas quas Regi des-
bere inesse Libro primo ostendimus elucescere debēt maxime. ET QVIA Res-
gē parum est bonum atq; frugi uirum dici, quod ex quoq; laudes in quēlibet pri-
uatum bene quadrāt: restat, ut REX excellēter sit, prudens, pius, iustus, fortis,
ac liberalis, si Regiam laudē ferre, Ciuibuscq; admirationi esse uelit. PRVDens
itaq; Princeps nihil incogitantē, nihil inconsulto, temere nihil tentabit: quin lō-
ge antea omnem belli materiā seu instrumenta, item formam, & quoad humana

mens ex

mens ex præteritis ac præsentibus futura conſicere poteſt, exitum quoq; præu-
debit. IVSTVS, nunq̃ niſi pium, iuſtum, ac neceſſariũ bellum: id vero eſt, vel re-
ligionis ac patriæ tuendæ, vel repetendarũ rerum gratia, ſuſcipiet. Præter ea ho-
ſti illud per ſecialem prius denunciabit, eiq; fidem ſeruabit. FORTIS aut̃ nō mi-
nus in periculis belli ſibi conſtabit quā in tranquillitate incurſantes caſus Legi-
bus fuit moderatus. Porro LIBERALIS Theſauros ſuos in hunc uſum longe antea
depoſitos ad ſalutē Reipub. conuertet. Præterea MODEſta Principis & HV-
MANITAS amorē militum elicient, vt TEMPERantia ipſummet frugalē, vigilan-
tem, ac prouidum ad omnia faciet. Quod ſi PACE ſocordia Principis ad malum
Ciuiſus perſuadēdum multum ualet, BELLO tamē eiꝰdē virtus ad virtutē am-
plectēdam calcet longe acutius erit: cum & virtuti præſto præmiũ, & ſocordiae
præſens poena omnibus imminere videbitur. Ita vt nihil dubitandũ ſit, Principis
virtute magnam ſubditis impoſitum iri neceſſitatē ad res nauiter itidē gerendas.

Ad hæc ſuſtius in delinquentes animaduertet, niſi cum eo longe pul-
cherrimum certamē de virtute putarint ſibi ſuſcipiendũ.

Rex fines Regni tueatur, Lex I.

Quæ Lib. I. cap. I. Art. iiij. fol. xxj. de Iure iurando Regis uideat̃.

Caſtra pace ac bello per quē reparanda,

defendenda, & præſidio munienda: Lex ij.

41. Item ſi aliquod Caſtrum uetus reparationē indigeat, tunc tempore pa-
cis Burgrabiꝰ, ſeu poſſeſſor, & conſeruator illius Caſtri tenebitur re-
parare. Oriente aut̃ guerra, & diſcordia, Caſtra noſtra in cōfinibus Re-
gni noſtri Poloniæ ſita & exiſtentia, homines illorum Diſtrictũ ubi
ipſa Caſtra ſita exiſtunt, adiuuare ad reparationē, reformationēq; tene-

41. ¶ At ſi aliquod Caſtrum pro deſenſione & utilitate ipſius Re- (ant.
gni cum conſilio & conſenſu eorundē Baronũ conſtruere uoluerimus,
tunc ad eius conſtructionē ijdem Regni Proceres tenentur adiuuare.
Si uero ſine ſcitu & cōſenſu eorundē Nobiliũ & Procerũ ædificare uo-
luerimus, tũc ad eius cōſtructionē noſtris ſumptib. & expēſis faciemꝰ.

QVOD AVtem Spūalium & Sæculariũ ſubditi liberati ſint ab alijs
laborib. & ſeruitijs, necnō tributis Caſtrorũ. Lib. iij. ca. I. uideat̃.

PORRO Vagi Laici, & Mendici ualidi, abſq; ſignis Ciuitatum, Ple-
banorum, vel ſaliē Dominorum errantes capiantur per Caſtrorũ, aut Ciuitatum
Officiales, ad faciendos aggeres, vel foſſas Ciuitatum, aut Caſtrorũ, Turcis & Tar-
taris præſertim viciniõũ, purgandas. de quo uide Statuta Lib. I. Cap. 12. de Capit.
Art. 18. Et poſt ea Lib. I. Cap. 16 de Ciuitatibus Art. 7. Et Lib. I. Cap. 17. Art. 7.
de vagis Ruſticis. Et Cap. 20. de Mēdicis. Et Libro 3. Capitulo 1.

EX VAGORVM quoq; & mēdicorum genere cēſeri poſſunt PHILISTINI,
prætextu neſcio cuius ſuperſtitiõis, omnium gētiũ erroneſ, mendicabula, ac ſu-
res. Qui quidē Iure optimo alligandĩ eſſent alicuius vitæ certo inſtituto, vel potius
us Caſtrorum ac Ciuitatũ itidē foſſis ac muris parandis. ſi etenim non ſolum q̃ quo
ſe vertunt furantur, incautos circumueniunt, bonaq; depopulantur, verum etiam
multos noſtræ gentis ad ſuam factionem pellunt.

SED ET ILLI viles eſſent publicis operibus murosũ ac foſſarũ reſiciēdarum,
qui ob ſarta parua, & alia leuiora delicta more pecudũ capite plectuntur.

SIMILITER ET capti in Bello, vel alioquĩ circa prædandũ in confinio Regni
depreheſi reſiciēdis muris atq; foſſis eſſent alligandĩ. hi enim omnes vili cibo con-
tenti, operas ſuas Reipub. viles ac neceſſarias præſtarent. & terrorē tam vagis &
mendicis, quā furibus & prædonibus incuterent longe maiorē, q̃ ſi mactarentur,
vel inutiliter compedibus vincti in carcere federent.

PPP

iij

Sed quia

Ex Præſt. Ludouic.
Caſſonia 1374.

Ludouicus decernit
Caſtra per ſe tempo-
re pacis, ſed tempore
guerre per Diſtrictũ
ſuis Terrarum re-
paranda.

Ex eodem Præſt.
ſed Nobiles conſen-
tientes ad Caſtri re-
parationem, tenentur
Regem adiuuare, alio-
quin Rex illud ſuis
impenſis conſtruet.

SED QVIA Castra & Vrbes frustra uel natura loci, uel opere muniuntur, nili fortibus uiris cōmittant. Quod ergo ex Polonis, Nobilibus, Veteranis ac benemeritis, liscq; indigenis Capitanei vel Tribuni creandi sint. idemq; Castris præficiendi: uide Li. 1. Ca. 5. fol. 183. de Dignitatib. & Officiis cōferendis.

De Tribunatibus.

sigism. Augustus Pol. triconia 1538.

Quia etiā bellico seruitio Tribunatibus nō parum decedit, omnes hea Tribunatus post annū 1538. institutos abrogamus. antiquis aut iuxta hoc ipsum Statutū Lib. 1. Cap. v. supra positū dispensabimus. Quin etiā & eos, qui Castris carent, cassamus. tantum aut eos, qui Castra habent, in robore relinquimus.

sigism. Petric. 1538.

VICECAPitanei uero arcium Iudicialiū, & in cōfinio positorū, ne ex Castris ad bellum proficiscant. uide Artic. sequenti.

QVOD VERO tempore belli Castra Regia milite, cōmeatu, & stipendio: item tormentis & pixidibus: aliisq; omnibus obsidiōi aliquamdiū sustinendē rebus necessariis, a Rege: uel aliq; a possessoribus illorū instruant, & muniantur: vltus & ratio ipsa satis indicant: & exempla quotidiana admonēt. Certe, ne Rex impensis grauetur, bona pars earū rerum partim ex hostiū præda, partim ab his hominib. peti & exigi poterit absq; iniuria: q; suæ & suorū vitæ tuendē gratia ad Castra, uel ad Vrbes, ex agris cū suis rebus, frumētis, & animantib. cōfugere cogunt.

Kazimir, Tercius.

Rex aut ne obliget terras & Castra pri-

cipalia, quia bona mensæ Regalis nō solum pro persona Regia sed & pro tuitiōe 93. & cōseruatione Regni totius sunt a principio ordinata. Lex liij. Quā uide supra Libro 2. Cap. 1. Artic. 2. de bonis fisci Regalis.

Kazimir. 3.

Nerum belli est preuia, quæ, quod bellu sumptus infanti se re sunt, Regi debet esse numerosa. Quo sensu M. Crassus ait: bat, nō esse diu, q; exercitiū alere nō posset sua preuia.

Quē etiā Rex augēdis Thesauris ac p-

uentib. studeat, ex quibus Regno & subditis liberalitē prouidere valeat. Lex liij. Quā uide Lib. 1. Ca. 1. Art. 1. qualē Regē esse oporteat. & Li. 2. Ca. 2. de salinis.

SED THESAVrus Regius defēsiōi Reip. cōparandus, ne cum alijs. inutilibus expensis, cum multitudinē Nunciorū Terrestrīū exhaustiatur. Lex v. Vide Libro 1. Capitulo 2. Artículo 1. de Comitib.

Sig. Cracou. 1540.

TESTAMENTa quoq; nō de immobilib. & hereditarijs bonis conduntur, ne defēsiō Reipub. minuat, sed solum de mobilibus, uel Regalibus bonis. alioqui Testamenta huius Statuto cōtraria non sunt cōfirmanda. Lex vi. Quam uide Lib. 2. Cap. 1. Artic. 3. de recuperandis bonis Regalibus. & Lib. 3. Cap. 3. Art. 1. de successione in bona ex Testamento.

Sig. Cracou. 1540.

Curr⁹ bellici nisi expressa sit mētio in

sig. Cracou. 1540.

Idem lib 3 cap. 1. ar. 4. de literis sup. Reg. bona.

alicuius Priuilegio, uel in Inscriptiōe: iuris Regij esse cognoscit. L. viij. 19. Vbi specialis mentio in Priuilegio, uel in Inscriptiōe, de Curru Bellico (Regia Ciuitatibus singulis mitti solito) facta non est, iuri Regio reseruatus esse intelligitur. (Lex viij.)

Kaz. Mag. V. 1362.

Milites & Nobiles cōtra hostes militēt

Porro Milites & Nobles ad expeditionē bellam sint obligati, & debent seruire armati, iuxta quantitātē bonorū, si que habent: libera, si autē

Sed quia in armata militia honor Regis, & defēsiō totius Regni dependet: Tenetur igit quilibet Miles secundū quantitātē, & possessionē suorum bonorū, & redituū, ad Rempu. certis armatis hominibus seruire & prodesse, dum modo bona ipsorū sint libera, & de lure militari instituta, & absq; omni uexatiōe cōseruentur. Decernimus etiā quod Barones 84.

rones & Nobiles nostri Terrarū Pol. nobis & nostris successoribus in Regno nostro Pol. quanto melius & efficacius poterint, teneantur militare, & armis se instruere, & seruire, Sed extra Regni metas nobis seruire non sunt obligati, nisi ipsis satis competens satisfactio per nos impendatur, uel per nos specialiter fuerint petiti, & ad hoc rogati.

Nobiles quod bona sua, loco stipendij

possideant, ea lusu alicuique illicitis modis perdere non debent. ut studia & opes militarium virorum non in dedecus, detrimentū, ac scelera, sed ad dignitatē, defensionem, virtutesque in Repub. promouendas infumantur. Vide Lib. 3. Cap. 3. Art. 2. de Contractibus filiorū familias.

S I M I L I S.

49. Quod si insultus hostiū in dictū Regnū inualesceret, tunc Nobiles ipsius Regni ad repellendū eorū saeuiciā occurrant cum omnimoda eorū potestate. ¶ Demū si nostro & nostrorū successorū regiminis tempore, pro aliqua expeditione facienda, ultra fines ipsius Regni procedere nos expediat, uel eisdē nobiscū cum inimicis quibuscūque in eadē expeditione conflictum seu bellū facere, & inire cōtigerit, & aliqui ex ipsis in eodem cōfliktu capti uel detenti fuerint, damnaque parua, uel magna perceperint in rebus & personis: ipsis plenariā satisfactionē impēdemus. SIMILIS. Item promittimus insuper & spōdemus, quod dum ad requisitionē nostram Nobiles nostri Regni extra metas eiusdē Regni nostri ad repellendā hostium saeuiciā transferre cōtigerit, ipsis satisfactionē cōdignam pro captiuitate, ceterisque damnis Nobilibus faciemus. ¶ Metas uero seu granicies saepe dicti Regni memorati Nobiles ab insultu & incursumulorū & hostium proprijs sumptibus tueri debēt, & omnimode teneantur. ¶ In casu uero quo aliquis æmulus Regni nostri quocūque modo Regnū nostrū intrauerit, & cū eodem cōfliktum intra metas eiusdē Regni Terrigenas nostros facere cōtigerit, eisdem Terrigenis pro captiuitate duntaxat: Si uero extra metas id ipsum fieri cōtigerit, tūc & pro damnis, si quæ, quod absit, incurrerint, & pro captiuitate satisfactionem cōdignā impendere. ¶ Et si quis ex nostris Baronibus, Nobilibus, Proceribus, seu Terrigenis, aliquē, uel aliquos, captiuū, uel captiuos cuiuscūque status, conditionis, aut eminētiæ captiuauerit: illi, uel illis promittimus a quolibet huiusmodi captiuo dare & soluere unam sexagenam monetæ in Regno nostro currentis & recipere pro nobis captiuum depactandū, exceptis Ciuibus & plebeis, quos ille uel illi depactēt, qui eos duxerit seu duxerint captiuandos pro libito suæ uoluntatis.

¶ Item quod quando præfatis nostris Terrigenis extra metas Regni nostri expeditionaliter exire, seu se trāsferre mandabimus, seu mandaremus: quinque Marcas super quālibet hastam dare, soluere, & distribuere promittimus, in Ciuitate notabiliore cuiuslibet Districtus, seu antequā metas Regni nostri exiuerint prædicti. ¶ Casu uero seu successu temporis se offerente dum infra spaciū duorum annorū post distributiones pecuniarū, sic ut præmittitur factā, ad expeditionē non processerimus: Extunc iisdē Terrigenæ ab huiusmodi pecunijs & seruitijs ratiōe prædictarum pecuniarū faciendis erunt soluti penitus & exempti. ¶ Si autē infra decursum eorundē duorum annorū ad expeditionē cum eisdem

intra limites Regni: Extra uero Reg. militaturis. stipendium dandum est, uel rogandi sunt.

Ex Priuileg. Ludouici Cassouie 1374.

Iterum Nobiles ad repellendos hostes cum summa illorū potestate obligantur. Rex uero Terrigenis promittit in bello damna passis, aut captis de indemnitate.

Ex Vulad. Reg. Priuileg. 1433.

Nobilis, extra metas Reg. ad propulsandos hostes proficiscētib. indemnitate Rex promittit.

Nobiles ab incursum hostiū proprijs sumptibus metas Regni tueri debent.

Capti in cōfliktu intra metas Reg. de captiuitate duntaxat, extra metas uero tam de captiuitate, quam de damnis Rex satisfaciāt.

Nobilis Nobili in bello capti, Regi deportandū tradet sexagenam recepta. Ciuem uel plebem per se depactaturus.

Terrigenis extra metas ad bellum Rege mandante progredientibus, quinque Marce pro qualibet hastā p. Regē dentur.

Terrigenæ receptis pecunijs si Regē ad bellū progredi nō cōtingat infra biennij, a seruitijs & pecunijs liberi & exempti erunt.

Terrigenis

Fo. 867

Rege ad expeditionē extra metas infra biennium progrediēte, Terrigena a pecunijs absoluuntur.

Terrigenis nostris transitū faceremus, & extra metas Regni nostri cū expeditionē processerimus, Extunc prædicti Terrigenæ ab eisdē pecunijs & seruijs preteritu earundē similiter absoluti. SIMILIS.

Item pollicemur, Quod dum & quādo nos extra fines Regni expeditionē

Kaz. in Nyess. 1454

Extra fines Regni cū

tibus s. Marc. super

hastam Rex inscribit.

Pro captiuitate uero

dānis in bello pas

sis promittit satisfac

tionem.

Alex. Rad. 1505.

bus exoluemus lura Terrestria. uidelicet super quālibet hastam quinq; Marcos: pro damnis etiā, & captiuitate ipsis satisfaciemus, iuxta quod ipsis a nostris prædecessoribus est concessum. SIMILIS.

Nobilitas suis proprijs ceruicib. a casibus bellicis Regnum ipsum defendere consueuit, & astricta est.

TUTORES de bonis minorenniū pupillorū secundū quantitātē bonorum eorundē equites militatum expediant.

SIMILITERq; Viduæ Tutores, filios, amicos, uel certe seruitores suos secundū quantitātē bonorū suorū quæ possident militatū expediāt.

Clericus bonorū Terrestriū possessor,

Kaz. Mag. V. 1368.

Clerici bona heredi

taria possidens ad

bellum sic obligatus.

alias bonis cedat, aut

confiscabuntur.

Cum in lure suo nullus debeat defraudari. Et quia (militet. Lex ix. pleriq; Clerici nostri Regni bona patrimonialia tenentes & habentes, de eisdē bonis, sub umbra clericali uiuentes, nobis & nostro Regno seruitutia debite facienda in expeditionē subtrahere cōsueuerunt. Ideoq; Statuimus, quod nōdem Clerici nostri Regni, cuiuscūq; status existāt, prædicta patrimonialia bona tenentes, uel nobiscū ad quālibet expeditionē transire teneātur iuxta prædictorū bonorū facultates: uel eadem bona proximis suis fratribus laicis resignare, & dimittere, & eisdē renunciare. Quod si præfati Clerici neutrū istorū facere curauerint, prædicta bona decreuimus, & præsentium auctoritate decernimus, perpetuis temporibus nostro Regno applicanda. SIMILIS.

Bodzan's 1369.

Clerici de bonis pa

ternis ad expeditionē

bellicam cum Rege

ire tenentur iuxta su

am facultatem.

Clerici uero cuiuscūq; gradus, status, uel conditionis existāt bona patrimonialia possidentes, ad expeditionē cum dño Rege transeant de eisdē, iuxta eorum omnimodam facultatem. (de Monialib.

DE BONIS Monialiū militet. L. x. Quā uide Lib. j. Cap. iij. Art. xij.

ANNATÆ uero, quæ nō sine scelere Simonie pro impositione manū;

Rom. Pontifici ab Episcopis nostrarū Ecclesiarū dātur: ad sumptus bel

li gerendi cōuertantur. Lex xi. Quā supra Lib. j. ca. iij. art. v. uide.

IMMO & Spirituales de bonis suis in summa Reip. necessitate milita

tum expediant. Lex xij. Quam uide de hoc infra Cap. ij.

Kaz. Mag. V. 1368.

Sculpti uniuersi ad

bellū cū Rege nādāt.

Sculteti oēs Spūaliū & Sclāriū militet.

Quia onus, præsertim quod omnes tangit, inter plures diuisum facilius deportatur. Quia propter Statuimus, quod indifferēter omnes Sculteti, tam Spūalium quā etiā Sclāriū personarū, iuxta ipsorū facultates ad quālibet expeditionē nobiscū transire teneāt. SIMILIS.

Visum est, ut si probatū fuerit Scultetos Spūalium teneri ad expeditionem bellicā, Sculteti eorū sint obligati deinceps nobiscū in bellū profici

cisci, præter eos qui Priuilegijs essent ab expeditionē exempti & liberati,

Quæ Priuilegia dñi Spūals in Synodo proxima, postq; præterita pro

pter mortem

sigisf. Petric. 1538.

Inst horum Legū me

no supra lib. i. cap.

27. ar. 3. de scultetis.

sculteti spūalium

seruiant bellicam ex

peditionē nisi immu

nitatem literis autem

illis probauerint.

pter mortē dñi Archiepiscopi effectū sortita nō est, se recensere promiserunt, & illa post modū in Conuentu generali Regni proxime post Synodum futuro exhibebūt, ut ex illis fiat cognitio de immunitate Scultetorum seu Aduocatorū, uel obligatione ad præstandam & sustinendam bellicam expeditionem.

SIMILIS.

Quia ubi est maior hominū copia, ibi uis potentior: renouādo antiqua Statuta, Statuimus, ut ex Scultetis & Aduocatis bellicū seruitiū fiat. idē tam ex his quę possidētur ab ipsis, quā ex his quę (per dños) exēptæ sunt. Nihilominus in futuris Comitibus Spūales hoc docere debent, an Sculteti, uel Aduocati eorū, a bellico seruitio liberi sint iuxta Statutum anni 1538. Quod quidē si nō fecerint, extunc Scultetiae & Aduocatie eorū ad protectionē bellicam iam tenebūtur, & erūt obligatæ.

Quare Ciues & plebei bona Iuris Ter-

rastris aquirere, phibētur, alioq, si ea acquisuerit, nō liberent a bello, sed militēt, uel de ipsis bonis exemātur. Attamē si qui Ciues ad militārē ordinē inuātorari sunt, a negociis ab hoc ordine alienis in vniuersum abstineāt, militaribus aut strenuē dent operam. Alioqui si citabūtur pro bonis literis inuātoratiōis suæ se defendere non poterint. Lex xliij. Quam uide Libr. 3. Cap. 1. uero Artic. 2.

Si aut sub Interregno externi uel Ec-

clesiarū bona, uel fines Reg. inuadāt: a Nobilitate defendant. Lex xv. Insuper si qui extra fines Regni positi, Ecclesias seu bona Ecclesiæ, aut confinia Regni nostri, Rege nondū coronato, molestare pręsumperint, uolumus promittē. sine dolo & fraude, cum ad hoc specialiter requisiti fuerimus, iuxta posse, facultatesq, nostras, unanimi illa defendere.

De qbus bonis expeditio fiat: Lex xvi.

Statuto uetusto innitētes, Constituimus, ut Terrigenę in diuersis Terris domicilia habentes, omni tamē fraude submota, bellico seruitio ex eis bonis ubi eos restes pręuenerint, propria persona: de alijs aut bonis expeditione congruenti satisfaciant. At uero secus facienti fraus & dolus non patrocinauntur.

Filius nō emācipat⁹ pro patre, & frater

indiuisus pro fratre militare possunt. Lex xvij.

Item Statuimus, Quod si quis ex Terrigenis nostris habuerit filiū adultum, indiuisum: aut frater fratrem potentiē ferre arma: poterit ipsum (etiā absq, licentia Regia) ad expeditionē uice sua mittere: qui supplebit locum eius tanquā solus personaliter interesset, sic tamē quod ipsum eo modo expediat, sicut ipsemet iturus esset.

Filij kmetonū de Villis si plures sint

non nisi cū Literis testimonialib. Capitaneorū, uel dñorum suorū, ad stipendia lia seruitia: & pręsertim Literarū, uel artificiorū (Reipub. utilium, ut sunt pixidarum, & armificina) discendorū gratia mittant. alioqui si vnus filius sit, uel violator huius statuti, vnecūq, extradātur. Lex xviii. Quā qdem uide supra Lib. 1. Ca. 17. Art. 6. de filiis, filiabus, ac uiduis Kmetonū, sit tamē & mentio eiusdē Libr. 1. Cap. 4. Ar. 14 de libertatib. Scholasticorū.

QQQ

Serui

scultetorum numerus ad decē millia equi b. illi. Pruihen. cu. sup. isse fertur. Quia uero hoc tēpore magna pars eorū suis fundis exēpti: uidere licet qd eo facto re militari decesserit, nisi mature ei damno obuiam ibitur.

sigism. Augustus P. tricomie 1550.

Ex confederatione que dicitur Captur. idem lib. 1. ca. 1. ar. 2. de Rege folio 7.

sigism. Craco, 1510.

Lex. in v. 1454.

Alex. in Radō 1907

serui olim sex, iam
uero decem septima-
nis ante bellū licenti-
am a dominis petant.
et non aliter, sub in-
fante poena.

Sigism. Craco, 1507.

Serui quāto tpe ante bellū veniā abeū:

Quicūq; seruientiū siue famulantiū sub expediti- (di petant: Lex xix.
one bellica, aut aliqua alia necessitate iusta & legitima, licentiā a serui-
tio apud dominū suū petierit, & ab eo recesserit: perpetuo etiā sint infā-
mes. habebit aut quilibet ante bellicā expeditionē ante necessitatē dñi
sui sex septimanarū tempus, infra quod & nō celerius a dño suo licen-
tiam a seruitio petet & postulabit. DE EODEM.

In hac Constitutiōe de tempore seruorū sub indicta belli expeditione,
aut alia necessitate iusta & legitima, a dñis recedere uolentiū: quæ sex
septimanas præfinit petendę licentię discessus a dominis ante dictā ex-
peditionem bellicā: ad decem septimanas extendimus.

Mazouia cū Polonis militet. Lex xx.

Ex stat. Maz. 1529.

Consentimus, ut iste Ducatus adiūgatur & adhereat, sicut & alię Ter-
ræ Terris Maioris Polonię. Quādo præsertim & Ducum tempore Du-
ces ipsi erant cū Terris Maioris Polonię, tempore belli. Nec ob aliā cau-
sam Terra Vischneñ, sit adiuncta ipsis Terris Maioris Polonię.

Quod si ita Resp. postulet, Mercatores

quoq; Opifices & agricolæ secundū facultatē honorū suorum, quęcūq; possidēt,
militatum expediant: vel tributa cōferant. EX QVibus qdem, si ita Principi vi-
sam fuerit, & e Repub. fiat, ad certos militiæ gradus, iuxta stat. Libr. 1. Cap. 16.
Artic. 1 & 5 ac 6, generosiores inauctorētur, ut vel hoc laboris ac sumptuū propos-
sito præmio, alacriter omnes ad bellum, tanq̃ ad cōmune incendiū restringendū,
cōcurrant. Nam & Romani repentino hostium aduentu territi, vel etiā bello cla-
de accepta, rapidim tales militiæ equestri & pedestri adscribebāt. TVMVLuaris
osq; item PROletarios, CAPiteq; censos: item Volones qui voluntarie nomen
suū dabant, item libertinos ex seruis creatos, item gregarios, alarios, & manipula-
res: item voluntarios obsequentes latrones dictos: aliosq; aliis nominibus, nullum
genus hominū fastidiētes, nuncupabāt. Quibus, ut etiā maius incitamentū adder-
etur: non solum aliqua præmiola, verū inprimis hostiles copiæ in prædā propos-
nebantur. Si enī Getes ex captiuis delectu adhibito fortissimos legit habetq; mi-
lites, certe fortiores nostri erunt, si & aliquousq; itidē exerceant, & præmiis pro-
positis ad labores & pericula pro patria sustinenda animent. Qua de re ne mentis
ri videar, quotidiano quoq; exemplo, peditum nostrorū ex ima plebe lectiorū, pas-
sum non gratis militantiū, fortitudinē præstantē, ac famis & laborū tolerantia in-
credibilē videmus: si modo Duces habeāt tales, quibus virtutū suarum specimina
edere ac probare queant. ET tamē etiā ad Tyrocinū nullus vagus, veteranus,
censibus obnoxius, quiue sit alienum mancipium accedere edicto Valentis Imp.
permittebatur: nisi fortassis in clade Reipub. insigni.

QVOD aut Lithuani, & Samogitæ: item Prutheni, et Pomerani: præ-
terea Zatoricū & Olšvvyaczim, ac Scepusiē, necnō Moldaui iuxta facultatem,
vel alioquin iuxta pacta auxilia Polonis & Ruthenis cōtra hostes illorū quosli-
bet dare, & ferre teneātur. Lex xxi. Quam ex illorū Priuilegiis, & cum Regno
vniōnibus Libro quinto contentis vide.

FOEDERati etiā populi sua auxilia cōferant. de quibus supra Libro
5. Cap. 12. de foederatis vide. In rebus tamen dubiis, nihil temere est expectan-
dum ab amicis Aesopi Cassia admonet.

PORRO inter ea dum bellandū est cum uno hoste, foedera cum alijs
percutiantur: eaq; ut sint rata, faciundum est periculum, ne tempore difficili in-
tentur, & fracta fides noceat.

Et quamq̃

ET quamq; Nobiles, qui militare ratioe bonorū non tenent, libere de Regno ad seruitia honesta, si forte domi nulla habeant: vel si ardua Reipub. necessitas id patitur: exire possunt. viritū tamē, non collecto exercitu id facient. Lex xxiij. Quam Libro 1. Cap. 4. Artic. 15. vide.

NE tamen Coloni extra Regnum mittantur. Lex xxiij. Quam Libro 1. Capitulo xvij. Articulo vij. vide.

NEQV Etiam Equites Regno expellantur. Lex xxiij. Quam Libro 1. Capitulo v. Articulo iij. vide.

SI PAX, eiusq; tot comoda retineri nequeat: ita, vt necessario bellū eissq; tot mala suscipienda sint: ne cum poenitentia, & dedecore, inprimisq; iactura Reipub. illud deponere cogamur: Primo omnī, post Dei auxilium, vires tam hostiles expendendę, q̄ proprię recensendę sunt, ad hunc vtriq; modum, nisi fallor, quę ex ipsīs patitę Legibus descripsi, ita vt nō solum cōsideretur, quā iusta, et honesta sit in hoc bello gerendo tua voluntas: verum etiā vt eius sustinēdi a te habeatur facultas. In quo qdem ipso animaduertendū est, ne vel temere desperes propter ignauiam, vel nimis propter cupiditatē cōfidas, vt ait Cic. Quod si inferiorē te viribus agnoscas, arte, qđ de est viribus, est addendū: & vt dicitur, Qua deest pellis leonina, assuenda est vulpina. Sed anteq̄ dicamus de hastibus seu stratagematibus in hostem iniuriolum cōcessis, de iustis ac veris Reipub. viribus p̄cipio agamus. Atq; ob id statim est reputandū, Quia vt OECONOMIA ex DOMO, VIRO & VXORE, ac BOUE aratore cōstat: ita RES MILITARIS in ARCES & VRBES, item ARMA, VIROSq; ex quibus itidem cōstat: diuidit. Quod enī in OECONOMIA sunt DOMVS quę ab insuriis cœli familiā defendunt: Item OECONOMVS, qui domui p̄æst: p̄terea BOVES cum omnibus rusticis instrumētis agro purgando necessariis: hoc in RE MILITARI sunt, vt equidē arbitror, ARCES & VRBES quę a vi hostium incurrentiū CITES. vel alioquī imbellē turbā cum facultatibus eorū recipiāt: Item REX, q̄ tot periculis obuiam eat: p̄terea EQVITES & PEDITES qui omni genere armorum instructi, Regē adiuuent. Si aut PATRISFAMILIAS interest, vbi, & qua forma DOMVM cōtra imbrēs, aliasq; incommoditates depellēdas, cōmoditates vero accēfendas ponat: omnino in RE q̄q; MILITARI REGIS providere interest, quo loco, quauē forma, ac robore, ARCES, vel VRBES, recipiēdo populo cōtra vim hostiū, incōmodaq; oppugnationū, & comoda munitionū necessarię ædificent. Vt enī in BELLO gerendo, de PACE cōstituta: ita in PACE DE BELLO gerēdo est bene antea cogitandū: neq; ocio sed exercitatiōi militari, nō etiā profundendis luxu sed cōparandis parsimonia rebus bello necessariis studendū, vt Resp. etiā in pace, quasi qdam exercitus ad bellum semper instructa esse videat. Nemo enī ignorat (vt Sallustius de Rep. Galliarū scribit) quā sit necesse, habere in finibus propugnacula q̄ munitissima. Nam vnum aliqd' oppidum bene munitū, ac rebus necessariis instructū, ad tolerandā obsidionem, ad alendū p̄sidia militum, & ad sustinendū vim hostilē, donec ei subueniatur, maximum saepe momentū toti Regno ad salutē adfert. qđ cum alias frequenter, cum hac memoria nō semel cognitum est. In hanc ergo curā Rex diligētē incumbat, & sumptum in eā rem faciat, & pecuniā ad certum tempus, in hęc vsum imperet, iis p̄senti qui fines incolunt, & q̄ tempore belli receptū habituri sint in ea loca, quę cōtra vim & impetus hostium ædificant. Pacis aut tempore his rebus vacandū est. nam & populus multo minus grauat, & opus ipsum in ocio melius perficit, & cum bellū incidit, nō ita perturbant homines, vt fieri necesse est, cum repente ac tumultuose ad laborē accurratur. Tum enī hoc etiā est incōmodū, qđ in ea festinatiōe nihil ad diuturnitatē ædificatū potest. Verum in eo saepe peccat, maximo & Regis & populi detrimento: quāobrem, qbus earum rerum est demanda curā, certe magnopere puidere debent, si sunt Reipub. amantes, vt oportune suq; tempore singula administrēt. Quoniā vero & nō omnes sunt ad eiusmodi res idonei, & pleriq; suis fere studiē cōmodis: ita ex vsu Reip. si Rex, cum ei per negocia vacat, circumspiciet per omnes Prouincias, & Regni fines inprimis accedat, vt cuiusmōdi fiant locorū munitiōes, & quomodo populus gubernet, & an p̄fecti, in suo q̄q; genere, officio fungant, ipse cognoscat. Quocūq; aut accēf-

COMMENT.

Domus, OECONOMVS,
& BOVI in re familia
ari. ARCES & VRBES,
REX, & Equites arma
mai in re militari
conferuntur.

Arces & Vrbes in
Reg. sunt necessaria.

Vrbes munitę reprin
mū hostilē incursum

Tempore pacis ad æd
ficandum.

Fastidate ædification
nes sumptuose, mala
tamen.

Rex per omnes Reg.
Prouincias circū p̄m
cietur, munitiōes ad
ders, facere quāq;
suam officium cogat.

QQQ

ij

rit, populi

Re. popul. salutē sibi esse curā declarabit, & eos qui quāq; de re querent, benigne patienterq; audiet, & qd' iniquum esse cognouerit, emendabit. Nam hoc ipso beneuolentiā & animos hominū, multo magis quā si literis tantū & mandatis rem ageret, sibi conciliat, & omnis generis praefectos ac belli Duces, in officio ac metu continet, & illos in quā agros peruenierit, questu auget. qd' in finib. maxime est necessarium, vt videlicet homines, qā sumptum plusq; reliqui facere cogunt, sint q; maxime pecuniosi. De qua qdem Regis circum fines Regni peruagatione, muniendisq; eius finibus, & quā nā ratioe Princeps cōparet sibi beneuolentiā apud subditos: noster q; S T A N I S L A V S O R I C H O uisus ad Regē S I G. A V G. nuper ita scripsit. Cum scenerator urbem quērat, Causidicus forum, Areator agrum: Regi q; vt in Repub. summo artifice, pro ratioe suae artis, aptus locus deligendus est. Quia vero idē REX IVDIX & CVstos Regni est: cum intra satis temporis cognoscendis subditorū causis dederit, custodiā Regni reliquum temporis tribuat. CVstodi autē locus a natura, non intra, sed extra eas res quas custodit est attributus. vt generosus canis nō intra ouile sed extra cubat, quo facilis us sentiat lupos, persequaturq; & arceat: cōtra segnis & degener latitat post oues, & interdū in sinum pastoris turpiter refugit. Milsis ergo urbibus, quē & intra Regnum sunt, & voluptatū illecebris plenae sunt: in oras Regni, quas metus hostis premit maxime, Rex sese cōferat: & quae vel aedificandis arcibus, vel disponēdis praesidiis vsui bellorū necessaria sunt, temporē prouideat: semperq; ad excipiendā vim hostis paratū sese declaret. ita in labore & metu (hoc est cū duobus optimis fortitudinis magistris viuens) nō trepidabit ad pericula subide venientia: quinimo tam hostibus formidabilis erit, quā Ciuib. suis stabilimentū videbit. Multum enī pollice sibi ille de certa victoria, qui vel hosti venienti occurrat, vel illum viro ad certamen inuitat. Sed quādo equester ordo praecipuū Regni firmamentū est, hunc duabus potissimū rebus Rex sibi adiungat, Prima qdem si nīl sui Rex in Regno esse dicat, sed totum Respub. adscribat: se autē illius tantū CVstodem fateatur, non dominū. Eo pacto & suspiciōe auariciae effugiet, & spe libertatis omnes ad se amandum alliciet. Altera vero res est quae ad conciliandā beneuolentiā subditorum valet plurimū, si eos quos illi Principes sui ordinis esse dixerint, Rex clementer fuerit cōplexus: in qbus omnes illi se magnifici putabunt. Sed cum iam ipsum Regē in oras Regni producemus: quae de ipsis arcibus vel urbibus aedificandis, muniēdis, expugnandis, vel cōseruandis sentimus, aut apud alios qui de re militari scripserūt legimus, hic q; ei fideliter exponamus, ne accendisse lucernā, nihil aut olei infundisse videamur. At ne quis vel rem sumptuosam, vel inutile me suasse putet, is omnino sciat Vegetii dictū verū esse, qd' hic q; desiderat pacē, bellū preparare debet: q; impressionē timet, muniat vrbes: q; victoriā cupit, instruat milite diligētē, q; secūdos opat eūctus, dimicet arte nō calu. Nemo prouocare, nemo audet offendere, quē intelligit superiorē esse futurum, si pugnet.

Consilia aedificandarum Urbium.

Areat, & Ciuitates Igitur Vrbes atq; Castella, aut natura muniunt, aut manu, aut utroq; qd' firmius aut opere, aut natura: aut opere, aut natura: aut utroq; debent muni. Ex Vegetio libr. 4.

Non directos sed angulosos muros faciendos. Ambitum muri directū veteres ducere noluerūt, ne ad ictus arietum esset expositus: sed sinuosis anfractibus iactis fundamētis clauere vrbes, crebrioresq; turre in ipsis angulis ediderunt. Propterea, quia si quis ad murum tali ordinatione constructum vel scalas vel machinas voluerit ad mouere, nō solum a fronte: sed etiā a lateribus & prope a tergo veluti in sinum circumclusus telis opprimitur. Turre autē vel rotundas, vel angulis ita ad excipiendos ictus expositas faciebant: vt tela & globi nō in pariete oppositum, sed vel in angulos inciderēt, vel certe, si ab eis parum deflecerent, sine vilo periculo desilirent in partem.

Quemadmodū muro nūq; possit d. moliri. Murus autē vt nūq; possit elidi hac ratioe perficitur. Intervallo citra vel ultra decē pedum interposito, duo intrinsecus parietes fabricant. Deinde terra quae de fossis fuerit egesta, inter illos mittit, vte cubusq; densatur: ita vt a muro primus paries parum inferius

rum inferior, secundum longe minor ducat: ut de plano Civitatis ad similitudinem graduum quasi clius molliusque ad propugnacula possit ascendi. Quia sic nec mirus visus potest ardetibus globis rumpi, quæ terra confirmaret quæ casu destructis lapidibus ea quæ in parietes densata fuerit, ad muri vicem ingruentibus moles obstitit.

Quare & hoc genus munitionum optimum, ac minimo sumptu parabile esse videtur: gleba ex fossis circūducendis egesta, cum lapidibus cernit, inter binos & binos parietes ex roboribus cōsignandos, & intertrahat in formā propugnaculorum disponendos: interfecta, præsertim in lutulento, aut saltē humido loco (ut a suffusione, & agentis subterraneis cuniculis nihil periculi immineat) sit edificandum: præter ea, si roborum maior quā lapidum, vel laterum sit copia in propinquo, Nam ab saculis igneis foris, argilla circumposita, robora defendi possunt.

Cauetur præterea, ne portæ subiectis ignibus exurant. Propter quod sunt coris & ferro aut saltē argilla tegendæ. Sed præstat, ut ante portā addatur propugnaculum. In cuius ingressu ponitur cataracta, quæ annulis ferreis ac funibus pendet: ut si hostes intraverint, demissa eadē extinguantur inclusi. Ita tamen supra portam murus est ordinandus: ut accipiat foramina, per quæ de superiore parte effusa aqua, subiectum extinguat incendium.

Posse aut ante vrbes altissimæ latissimæque faciendæ sunt, ut nec possint coramque repleti: ab obsidentibus: & cum aquis coeperint inundari, ab adversario cuniculum continuari minime patiantur. Nam duplici modo opus subterraneum peragi, earum altitudine & inundatione prohibetur.

Consilia oppugnandarum Urbium.

Tamen si longe regalius est Vrbes cōdere, quod hoc cōsiliando propagandoque generari humano longe est viliissimum: quā cōditas demoliri, quod vno hoc reio multa milia hominum pessundari soleant, victoris periculo: Nihilominus cum vel dñs ipsius Civitatis, vel potius ipsamet Civitas deliquerit, tum vero expugnationes ipsarum urbium æque ac bella Politicis Magistratibus concessa sunt: non vindicantiū iniuriā, sed delinquendi malo. De quibus quidem oppugnandis ac defendendis parti Imperatorum magnorum, parti nostrā bona cum venia lectorum hic adferemus opinionem, ut si quādoque vel oppugnandi vel defendendi vrbes necessitas nostris quibusque hominibus cōtingat, habeant exempla in illustri loco posita quæ sequantur, vel etiā si minus possunt, vitent, aut antevortant.

Igitur priusquam ab urbem cum exercitu oppugnandā accedamus, consiliū est, ut ipsius urbis Cives & primates benignis verbis, necnon sitibundus diutiusque populus liberalitate ac munificentia ad deditiōem provocentur. Nam magna est Imperatori gloria, & fautor apud milites non vulgaris, optatam victoriam sine ullo militum suorum sanguine consequi. Sed Imperator urbis situm accurate propriis inspicere oculis debet, antequam cum exercitu ad propugnandā, vel obsidendā eam accedat. Nam ex una magis, quā ex altera parte urbem aggredi, vel obsidere, quod aliud est profectio, quā & eam vel expugnare, & vel non cum damno, vel sine exercitu castra habere: quare omnē urbis situm diligenter iterum atque iterum prudens cōsideret Imperator, ex eoque cōsiliū capiet, quā urbis parte eam aggredi, vel obsidere expediat.

Nam omnes fere vrbes & oppida ex una magis quā ex altera parte habiles ad expugnandū existunt. quare quā urbis parte difficilior & periculosior oppugnatio est, ex ea iubere debet Imperator omnes tubas canere, ut earum horribili clangore exercitus urbis defensores, & perterriti illuc accurant: & sic aliquā ipsam urbis partem minus custodiā relinquant, & ex ea faciliorē nobis urbis oppugnationē reddant. Nam procul dubio, ubi rari sunt defensores, facilius minorique cum exercitus clade muros ascendimus, & pauci a multis certe cōtemnunt, & haud difficile opprimunt. Sed facilius munitionē urbis partem deferent defensores, si de illiorē totis viribus oppugnari vident. quā ex re consiliū est, ut accepta robustioris exercitus parte, munitionē, ob idque minus dubiā & custodiā urbis partē aggrediantur. ex loci tamen situ & defensorum numero consiliū capiat Imperator.

Sed ab illius Oppidi, vel Urbis oppugnatione, seu obsidione, cui indices auxilia, nobis etiā inuitis, submitti possunt, omnino desistendū est. Nam ex huiusmodi quotidianis auxiliis submissiōe eorū oppugnatio, seu obsidio difficillima reddit: immo impossibile pene est, huiusmodi Vrbes vel Oppida subigere, cum integri pro laucis

Quales munitiones in Polonia commodiores & faciliore sumptu parabiliores sunt.

De cataractis, & portis, ne exurantur ab ignibus. Ex Vegetio.

De fossis faciendis.

Ante urbis oppugnationē quid obsideri est faciendum.

Ex Iacobi Frontini Comitis libello, hic quedam desumpta sunt.

De situ urbis ab Imperatore primo inspicendo.

Qua parte facilior urbis est, ea, ut incerta relinquitur a Civibus: quid faciendum.

Alioquin abstinendū ab oppugnatione earum urbium, quibus auxilia sunt certa.

In magnarum urbium
obsidione, qd agitur

Obsessor quat muni-
tiones circum urbem
facere debet.

Urbis obfessa promit-
tatur militib. in praes-
entiam.

De continuâ urbis
oppugnatione.

Si pauci milites sunt
in urbe continuo op-
pugnetur.

Alioquin si est ulla se-
ditionis spes in urbe
futura: oppugnatione
differatur.

Agri primū potius
dum, postea urbes ag-
gredienda.

Quomodo in urbem
sunt mittendae literae.

Nocte vel pluuio-
so tempore urbes maxi-
me capiendae.

quotidie submittant, nec desint illis necessaria ad victum. Aduersus tamē huiusmodi Oppida, seu Urbes: uti celeri & inopinata oppugnatione, nō improbamus. In obsidendis autē magno ambitu Urbibus, summo studio curandū est, ut publicae latius alacrisq; foueas, haud longe ab Urbe intercédant vię, ligneisq; turribus fortiter muniant, ne qua repentina ex Urbe eruptio fiat, quę magna exercitibus incommoda afferre consuevit. Deinde amplae inter obsidentium Castra fiāt vię, ut una exercitus pars alteri auxilio cito ac tuto esse possit, si res exigat.

In obsidendis item Urbibus, seu Castellis perutile est consiliū, ut alta circumdetur fossa, deinde aggeres & desuper frequentes excitentur turre, ne facile egredi obsessis Urbem liceat, aut alicui introeundi facultas concedat. alias haud facile capiuntur obsidione munitę Urbes, aut Castella. Nam & externa in tempore accersere auxilia, & qd in statu res suę sint, & Reges & Principes suos sigillatim admonere poterunt, quantūq; in Urbe cōmeatus sit, & quantū temporis molestā ferre possint obsidionē. Et si fortasse cōtigerit nimium obstinate & Castella & Urbes ab hostib; defendi, tunc consiliū est, ut capta Urbe vel vi vel deditiōe, pugnantiū manus absceindi iubeat Imperator: ut eorum grauis poena & diuturna in aliorū manifestum trāseat exemplum, ne tā obstinati in sua persistant opiniōe, & obsidionē perferant.

Expediit qd; maxime in munitissimę Urbis oppugnatione, generali Imperatoris edicto, vniuerso significare exercitui captae Urbis prędā militum fore. ea enim dulci lucrispe omnes ad Urbis oppugnationē accendunt milites, & robustiores fiunt: neq; vi vlla, nec maxime quidem, ab eius capriuitate arceri poterint, tanta est mortalibus pessimi lucris auditas, & insatiabilis cupiditas.

Neq; est dubitandū, etiā munitissimā quāq; exercitum fortit̃ aggredi Urbem, si eā maxime ab ignauis & praeliis penitus inuictis viris tueri cognouerimus. nam nō altissimę turre, nō lata mœnia, pauldos viros & bellicę rei ignaros, omniaq; timentes, satis pregent: timor animi auribus officit, quare omni postposita mora cum ad huiusmodi custoditas viris Urbes deueneris, illas corona cingere, & strenue aggredi minime verear: scilicet amore, stupore, cœlum, terrę replendo: eas nāq; paruo exercitus labore, & eo qdem incruento, expugnabis, verum nō laxandum pręlium memineris, donec nō ipsa potius sis Urbe, ne ex segni oppugnatione illis & animus & vires aualeant, & tui deficiant, & sic difficilior indies Urbis reddat opus.

Porro ubi parua est multitudo, quę Urbem tueat, consiliū est, eam (pugnatio. corona cingere, die nocteq; pręlio deuicere, acerrimeq; oppugnare, ut feli tādē dedant. Nam qd tam strenuus est & robustus vir, qui diu sine quiete in viuis esse possit: ne dum acriter cum hostibus pugnare, quare in Urbis oppugnatione diligenter exploret Imperator, quot viris abundet: & an satis sint ad eam tuendam diē, noctūq; si pręlio illam aggredi & oppugnare vellet.

Alioquin ubi aliqua spes est in Urbe quā obsidemus, seditionē moueri, consiliū erit, ut oppugnatione differat: quoniam celerius, & qd admodū gloriosum est, in cruentis exercitiis, in tumultu illo Urbis capiet. Omnem igit ad occasionem inuentus sit Imperator ne ea prętermittat magnū illi postmodū sequat incōmodum. Hoc idē seruandum erit, ne cum hostibus manus cōseramus, si spes vlla erit, quod in hostis Castris seditio aliqua oriat, aut tumultus excitet. Neq; prius Urbes, Oppidaue aggredi debemus, quā vniuersum Urbis vel Oppidi agium in nostrā rede gerimus ditionem. Nam si agri partem Urbis vel Oppidum in sua habeat potestas, haud facile capient: sed diutius frustra ibi tempus teretur, qd fortassis & maiores Urbes & Oppida caperent. Et hoc cōsilio semper virilis spiritus mulieres vsq; sunt Amazones, quę nō prius Urbem aggrediebant, qd vniuerso potita essent agro.

In Castra & Urbem, vel extra, miti possunt Literę sagittis alligatę. Quę quidē viles esse possunt, si seditionem inter Duces Ciuitatis immittant.

Si Urbes & Oppida absq; vilo militū sanguine acquiri possent, maximā hoc Imperatori glorię apud milites suos cederet: apud hostes vero terrori esset, qd lingulari prudentia sua incruento exercitu tanta potius esset victoria. milites qd; suos ad quęcūq; etiā difficilissima opera peragenda, magna Imperatoris peritia cōfisos, promptos, paratosq; in posterū habebit semper. Quare omnia prius experiri cōsilio, quā armis, prudentē decet Imperatorē, qd maiora fere semper gerunt bella, quā viris, nocte igit, & imbre cadente, Urbes & Oppida maxime capiendę, diripiendę.

Inter autē

Inter aut oppugnationū & defensionū multa genera, cōperimus & hæc esse omnium vltatissima. Cum aduersarius opportunis locis præliis ordinatis, cōtinuis insultibus oppugnat obsessos, vt nec spaciū requiescendi, tātoq; minus dormiēdi, aut vires reficiendi det; qua quidem re sæpe efficit, vt obsessi tametsi viribus, tormentis, atq; cōmeatu abundant: perpetua tamē vigilia, atq; statione confecti, vel sponte viribus diffusi, vel victi tanquā pecora maciandos se hostibus tradant.

Eodem refert & illud stratagemā, Qd' aliquādo etiā hostis tūbam pecorum & captiuorū ad muros agit, vt Ciues omnē vel saltem plurimā vim globorum ac telorum primo eiacularē in eos: post modū fortissimos quosq; impune muris admittit, q; vel scalis ad motis muros ascendunt, vel potius antea muris vi tormentorū demolitis, euerisue putueribus pixidariis per cuniculos subterraneos suppositis, foramen occupāt. Quod si nō perficiunt, at saltem cadauerū sœtore Ciues fatigant, atq; etiā inde aere infecto pestilentia necāt. Item vtile genus oppugnationis est, cum aduersarius vel aqua phibet inclusos, vel deditionē sperat a fame: quādo omnes phibuerit cōmeatus, Hoc enī cōsilio, ipse ociosus ac tutius fatigat inimicū.

Vrbes etiā munitissime eminus ex mōte, si q; ei imminet: vel ex vallo, si per aquas quā propinquissime noctu cōtra Vrbem erigi potest, ad motis tormentis demoliri solent. Quod si muri fortes atq; alti sūt, altius vallum erigit, vt illis præteritis, tela & globi rectis incidant, eaq; frangant. Porro PALVdes si altæ sūt, roboribus: vel si vadabiles, ex rubetis ac terra desuper ingesta factis pontonibus sterni, & in speciem aridæ redigi solent, præsertim si sylvarū in propinquo fiant. Alioquin fame & populas rōibus Vrbis premis, vel etiā cadaueribus tam ad Vrbem fluentes, quā circū stagnantes aque, vna cum aere, & vento inficiunt. Ad hæc proditiōes internæ quis malo Vrbibus nocētiore sunt. Eæ vero vel hostium pollicitatiōibus summis fiūt: vel si hostis simulat, & quacūq; via rumorē spargit, aliquē Ducem sibi Vrbem esse proditorū, sic enī nō solum Duces disiungit, verū etiā eos in mutuā cēdē agit.

Vbi vero timetur eruptio, tam ex Vrbe quā ex hostiū exercitu, extra Vrbem erigendi sunt aggeres virinq; & turres lignæ excitandæ, vt tutus exercitus ab utraq; parte sit. Nam eruptiones maxima plerūq; exercitibus incōmoda afferre solent: immo qā frequent ex impulsu accidunt, ad vltimā vsq; perniciē exercitus adducere cōsuevere, tāta est inopinata eruptiōis vis, qua pene victus sepe victor euadit.

Quod si Vrbem aliquā vi capere nequis, & obsidio nimis fortasse longa futura est, vt Imperator longe ab Vrbe recedat, & hac illac cum exercitu celeri modo Vrbē versus, modo longo proficiscat itinere, post modūq; ex improviso ipsam adorietur, quam attonitam frequenti exercitus mutatione omnino capiet.

Sed caveāt milites, Dei optimi & maximī templa impie spoliare, ne illis fortiter irascatur. Nam ex huiusmodi crudeli & sacrilega templorū spoliatiōe, magna vel ingentia potius exercitus damna sequunt: neq; vlla scripturæ memoria, aut diebus nostris vnq; cōpertum fuit, aliquem exercitū tātum nefas impune perpetrasse. A templorū ergo rapina nō minus, quā a mortalib; hostib; & plus ceræ caueat. Nam nullum est perniciosius in humano genere, & inexcitabilius, quā Dei bellum.

In noua aut Vrbis vel Prouinciæ deditiōe, ad alliciendū hominū animos ad beneuolentiā, omnia onera ad tēpus remitti debēt, necnō & carceres recludi, & Libri condēnatoriū cōburi, & deniq; nullū genus aut liberalitatis aut humanitatis & clementiæ erga illos omitti debet, quo intelligere valeāt, illos miro amore, ineffabili charitate, ingentiq; beneuolētia prosequi. Libertatē illibatā omnino seruet, imo augeat Imperator captis Prouinciis, Vrbibus, vel Oppidis. Nam nihil est, qd' captiuorū animos magis alliciat ad beneuolentiā & amorē, necnō & antiqui domini obliuionē, quā intactā illis libertatē & seruare & augere: qua nihil dulcius in hac vita, nihil suauius mortalibus contingere potest, pro qua & horribilē mortem subire nemo vnq; sanus mente recusat.

Item in euerendis Vrbibus, diripiendisq; valde illud Imperator cōsiderabit, ne qd temere, ne qd crudeli fiat. Idq; est magnanimi viri, rebus agitatīs, punire fontes, multitudinē cōseruare, & in omni fortuna recta atq; honesta retinere. Vnde Agelilaus ille magnus Lacedemoniorum Rex crebro solitus fuit in concione admonere milites suos, ne captiuos, vt facinorosos cruciaret, sed vt homines seruaret. Infantibus etiā in bello captis parcere.

Hos vt in vnum locū cōportarent, iussit, ne mutatis Castris relictis perirent. Eandem

Quid agendum ubi timetur eruptio.

De assucta ad urbem capiendam.

Capta urbe templane spoliuntur.

Etiā parcendum alijs dediti.

De eodem.

Ciccr. in Offic. lib. 1.

Ex Adamarij Loris ibi de inist. Princ. Eueris urbibus quis bus est parcendum?

Fo. 87r

Er. in apo.

Cyrus a direptione ur
bis temperavit.

Er. in prin. inflit.

Is tantū qui deliquit,
punitur, nō omnes.

Er. 5. apo.

Etiam rebus bene ge-
stis imp. nunquam ge-
nio indulget.

Pla. in ap.

gacris, literis, artificu
monumentis, & eru-
ditis parces.

Val. lib. 8. cap. 7.

Gel. lib. 15. cap. 31.

Imperatorum genus.

Mores pudici & li-
berales.Luxuria ac uirtuti
bellum perpetuum.

Auaricia imp. iniusta

Eandē eorū voluit impendi senibus captiuis, ne quāquam sequi nō possent, a canibus lupisue discernerent. Hæc autē humanitas Regi nō solum aliorū, verum etiā ca-
pitiuorū mire beneuolentiā cōcessit. Et nunc hoīes sibi vident, qui trucidatis in-
stantibus, ac senibus, eam atque abducunt, quæ vel libidini apra est, vel labori, vel
virici. Quo progressa est immanis illa feritas: Multo iustiores oli Ethnici. Cregus
cum videret Vrbe capta, Cyl milites magno tumultu discursantes, rogabat, quid
nam facerent: Cui respōdenti, facere eos, qd' victor exercitus solet, diripere bona
Ciuium. Quid, inqt, audio: An nō hæc iam tua sunt, q me viciſti? Cur igit ista tua
populant? Hac voce monitus Cyrus, militē a direptione coercuit. Eadē semper or-
porabit obuersari Principis aio: Hec quæ extorquent mea sunt, q iniuriis afficiūt
mei sunt, q spoliāt & atterunt mei sunt. Quicquid in hos peccat, in me ipsū peccat.

Item propter vnus delictū hominis Princeps nō delebit totā aliquā Ciuitatē. Sic
cum in Abela Ciuitate Sibam, oppugnaret Ioab, & exercitus destruere muros nis-
reretur, ad sapientē mulierē Ciuem, inqt: Non demoliar Ciuitatē. Tradite solum
hostem mihi, & recedemus a Ciuitate. Et ait mulier ad Ioab: Ecce caput eius mis-
retur ad te per murum, Ingressa est ergo ad omnē populū, & locuta est eis sapientē:
Qui abscissam caput Sibe, plexerunt ad Ioab, & ille cecinit tuba, & recesserunt ab
Item: Rebus scilicet in bello gestis, tum maxime, cum populus maxi- (Vrbe.

me indulget genio, vigilandū est Principi, Huic nō oportet vnq vacare, genialiter
vitare. Sic olim, cum festū diem celebraret, omnesq cōpotatiōibus & libidini in-
dulgerēt. Epaminundas Thebanorū Dux cuidā familiarū factus est obuiā, quæ-
lidus & cogitabundus. Admirare illo, rogatq: qd tādē esset rei, qd solus ad eū as-
fectus modū obābularet: vt vobis, inqt, omnibus ebrios, & socordes esse liceat.

Item: Sacra, literarū & artificum nobilium monumenta cōseruabit integra, cum
tis ab iniuriis defensa. Viris item & virtutibus, & eruditōe cōspicuis parci iube-
bit. Sic captis Syracusis M. Marcellus Imperator, machinatiōib. archimedis Philo-
sophi, multum ac diu victoriā suā inhibita senierat, eximia tamē hominis pru-
dentia delectatus, vt capiti illius parcere, edixit: pene tantū gloriæ in Archimede
seruato, quantū in oppressis Syracusis hostis reponens. Et Dux inclytus Demetria-
us, cū Rhodū obsideret, edes quæ extra muros Urbis erant, vastare, & igni parabat
absumere. In iis ædibus erat memoratissima illa imago Hyalili Protogenis manu
facta, pictoris illustis. Cuius operis pulchritudinē præstantiāq ira percitus Rhos-
diis inuidebat. Mittūt Rhodii Legatos ad Demetriū cum his verbis: Quæ malū,
inunt, ratio est, vt tu imaginē istā velis incendio ædium facto, disperdere. Nam si
nos omnes superaueris, ac Oppidū hoc totum cœperis, imagine qq illa integra &
incolumi per victoriā poteris. Si vero nos vincere obsidēdo nequeris, petimus cō-
sideres, ne turpe tibi sit, quia non potueris bello Rhodios vincere, bellum cum
Protogene mortuo gessisse. Hoc vbi ex Legatis audiuit, oppugnatione delita, &
imagini & Ciuitati pepercit.

De Imperatore Exercitui ducēdo uel Vrbi defendēdæ necessario.

Talem exercitus tuus, vel Urbis in Imperatorē eligas virum velim, q generoso sans
guine ortus sit, qq nihil præter malā famā in vita timeat, viciisq omnibus careat.
Nam q aliis imperare vult, sibi ipsi prius imperare eum decens est. Vbi enī appeti-
tus dominat, cessat ratio: qua sine, figura tantū, nō re hoīes dici possumus. Sed præ-
ferti LVXVria & AVARicia, ab omnis pcul dubio fugiendis viciis, carere de-
ber: NAM magnos hæc duo scelera & innumerabiles qdem pariūt effectus. LV-
XVria enī Imperatorē reddit infamē, & amicis & inimicis contemnibilē: & qd
deterius est, exercitū qq turpitudinis suæ imitatorē facit. qua ex re muliebris cū
Imperatore, qd admodū dedecorosum, efficit exercitus: & dum molli Veneri ope-
ram dant, fortem Martē deserūt. Nam vires & animi & corporis hæc improba dos
mina penitus tollit: & deniq q in viro luxuria vigeat, nulla vnq virtus erit. Tanto
enī, tamq immortalis odio se inuicē luxuria & virtus prosequunt, vt nulla inducia
arum, nulla vnq in ipsis pactis sit spes. IMPERatoris aut AVARicia milites suos eti-
am strenuos, & ad maxima pericula promptos, pigriores reddit: neq pro auari &
ideo inuili Imperatoris gloria, aut p victoriā se periculis exponere volunt, cū fru-
stra se laborē suscipere, & pericula Imperatoris auaricia subire manifeste videant
atq cognoscāt: q laborū suorum, necnō & periculorū pmiū desperāt. Sed qd
singula

singula referre opus est: cū omnīū malorū sōs & origo certe sint hęc duo vicia. Pre-
terea FORTVNatus sit Imperator. nā qdam adeo aduersam patiunt fortunā, vt
vinci semper eorum peculiare sit, neq; militum multitudo, aut fortitudo victores il-
los fecere vnq; adeo vt illis Ducibus nulla certae victoriæ spes sit. OPTimo igit in
Imperatore hoc præcipue requiratur, vt q maxime fortunatus sit. ad hoc curandum
est etiam, vt talis vir ab ineunte vsq; ætate sub optimis MILitauerit Imperatoris
bus, & in exercitu magna cum gloria ordines duxerit, maiorq; semper honore di-
gus ab vniuerso habitus fuerit exercitus, quicq; magna & ingenii sui, & artis bel-
licæ experimenta præbuerit, VESTIMENTis aut æqualis cæteris sit: neq; IM-
PERator ad aliquid agendum, sed RATIONE ducatur.

Multa sunt quippe vario in bello toleranda, quę dulci in pace nō essent. Nam nō om-
nes, quas in bello patiunt iniurias, statim vicisci expedit: sed earū vltionē potius post-
peractum bellū, dissimulatis tunc iniuriis, differre debemus: ne eodē tempore plu-
res nobis paremus hostes, quum vim sustinere nobis aut difficile admodū, aut im-
possibile sit. NAM SVscipere bella nihil leuius, PONere aut cum gloria nihil
difficilius: & parua qdem scintillæ, quas minime curamus, magna quādoq; exci-
scunt. Prudens Imperator, quicq; rei militaris peritiā optime caller, neq; (ut incēdia
victus, neq; victor vnq; gescere dedit, sed semper magno & inuictō animo sese ge-
rere cōsuevit. Hoc enī pacto & victū, & victorē parit hostes perhorrescēt, & mors
talium neminem magis quā cum timebunt, absentemq; & præsentem æque sibi
exitialem existimabunt. qua ex re facile eueniet, vt huiusmodi animi Imperator,
aut honestam pacem, aut gloriosam de hostibus victoriam consequatur.

ATTamē sanctas in Vrbe Lex, vt victus exercitus Imperator capitis poena mul-
tetur: sic aut vincet, aut strenue pugnādo cum sua immortalī gloria ac fama mo-
rietur: omniaq; malorū cura & sollicitudine in exercitu curabit, quā si nulla talis exte-
ret Lex. neq; patiet exercitū suum turpi ocio corruptū, sed in cōtinua exercitū
tione cōtinuisq; laboribus detinebit: suosq; frequent aduonebit milites, vt patriæ
Legis memores aut vincāt, aut strenue pugnādo moriant. eosq; præterea doceat,
nihil esse viris fortissimis melius, q in virtutis & victoriæ contentiōe vitā fortit ac
Et quia in Prouinciis sepius esse solent cōplures & Villæ, & (strenue finire.

Castella, quę nullo ab hostibus defendi modo quęunt, quare vtile cōsiliū est, vt
ea diruant, & incendant, ne inde sibi hostes & cōmeatus, & alia ad victum & sibi
& equis pernecessaria facile suppeditare possint. qd si illa integra & incorrupta
reliquerimus, & qd aliud q belli maritū & fomentum nostris præstabit hostis-
bus: & nō solum Castella, aut Villas, sed & pabula & aquarum fontes, si eorum in
Prouincia magna esset penuria, corrumpere deberemus: vt magnis impensis, nec
nō & grandi exercitus incōmodo ad nos iter facere possint. Nam diutius defici-
ente cōmeatu, in Prouincia cum exercitu morari non poterunt hostes.

Obsessi etiā debent aliq; argumento verisimili obsidentib. ostendere, sese rebus ad
sustinendū dū obsidiōne omnib. abundare, & maxime quibus carēt: vt de situ spe
omni vrbis potiū de ipsam deserāt, & iis sepius argumētis delusi fuerūt obsidētes.
SED ne in media egestate stulte sibi placere incipiāt obsessi: iam statim a principio
ad omnem vsum Ciues, quārumuis leui suspiciōe pulsati, tū omnem vim telorum,
tormentorū aliorūq; armorū, in primisq; militum: quā omnē alimoniam victus intra
muros debent studiosissime collocare: vt ipsis exuberet substantia, aduersarios ino-
pia cogat abcedere. Non solum aut PORcinum: sed & omnīs ANimaliū genus,
qd inclusum seruari potest, deputari oportet ad lardum: vt adminiculo carnis fru-
menta sufficiāt. Aues aut cortales & sine expensā in Ciuitate nutriti, & ppter
ægorātes sunt necessaria. Pabula equis cōgerenda præcipue, & quę apportari
nequerint exurenda. vini, aceti, cæterarūq; frugum vel pomorū cōgerendæ sunt
copiæ: nihilq; qd suis pficiat, hostibus relinquendū est, Nam vt horrorū cura in
viridariis domorū, vel aris exerceat: vilitatis aut voluptatis ratio persuadet. Pa-
rum aut proficit plurimū collegisse, nisi ab exordio dimensio salubri per idoneos
Procuratores erogatio temperet. NVNQVAM PERICLITATI SVNT
FAME, QVI FRVGAlitē inter copiam seruare cœperunt. In bellis q; etas ac
sexus propter necessitatem victus foris frequenter exclusa est, ne penuria oppri-
meret armatos, a quibus saepe moenia seruabantur.

Fortunatus si Impe-
rator.
Ex milie creetur.

Vestimenta imperat.
qualia s

De patientia in bello
lo necessaria.

Dissimulanda aliquo
usque iniuria.

suscipere bella nihil
facilius, ponere cum

gloria omnium d ffa
all m m.

De inuictō animo
Imperatoris.

Cōsilia defen-
dendarū urb.

Ad defendendū hoc
est vtile ut imperas

tor premiū & poe-
nis presentissimis ad

fortitudinem instilla-
atur.

Diruat villas & Ca-
stella immunita cō-

mentū exurat.

Obsessorum primū
officium.

Ex Vegetio.

Aues cortales.

Quę pabula seruan-
da, et quę cōburenda s

Erogatio pæcis, per
nu est locupletissimā.

Imbellis aliquando
excludendi.

que species propas
randa sint pro des
fensione murorum.
Exurimēta, ferrum,
carbones, ligna, saxa

Exurimēta, bitumen, sulphur, picem liquidā, oleum (qd' incendiariū vocāt) ad
exurendas hostium machinas: cōueniūt q̄q; preparari. Ad arma faciēda ferrum
vtriusq; temperaturē, & carbonēs seruānt in cōditis: ligna q̄q; hastilibus sagittisq;
necessaria reponunt. Saxa rotunda de fluuiis q̄ pro rotunditate grauiora sunt &
aptiora, mittentib; diligentissime colligunt: ex q̄bus muri replentur & turres. Mi
nima etiā fundis siue fustib; vel manib; iaciēda. Maiora per onagros dirigū
tur. Maxima vero pondere, formaq; velubili, in propugnaculis dirigunt: vt dimiss
sa per praeceptis, nō solum hostes obruāt subeuntes: sed etiā machinamēta cōfrin
gant. Rotæ q̄q; de lignis viridibus ingentissime fabricant: vel intercisi ex validis
simis arboribus cylindri (quas tales vocant) vt sint volubiles leuigant. Quæ per
prorum labentia, subito impetu bellatores sternunt: quosq; solēt detertere. Tra
bes q̄q; & tabulata vel diuerse magnitudinis clauos ferreos esse oportet in prom
ptu. Nam talibus oppugnatiū machinis, per alias machinas consuevit obfisti.
Præcipue cum subditis operib; addenda sit muris vel propugnaculis altitudo: ne
aduersariorum mobiles turres supereminēant & capiant Ciuitatem.

Rotæ.

Trabes, clauos.

Quid faciendum si
neruorum copia des
fuerit?

Neruorū q̄q; copiā summo studio expedit colligi: q̄a onagri vel balistæ cæteraq;
tormenta, nisi funibus neruinis intentā, nihil plunt. Equorū tamē setæ de caudis
ac iubis ad balistas viles afferunt. Indubitātū vero est crines sceminarū in eius
modi tormentis nō minorē habere virtutē, Romanę necessitatis experimēto. Nā
in obsidiōe Capitoli corruptis iugi ac longa fatigatiōe tormentis, cum neruorum
copia defecisset, matronę abscissos crines viris suis obtulere pugnātib; reparatis
q̄ machinis aduersariorū impetum repulerūt. Maluerunt enī pudicissime scem
inæ deformato ad tempus capite libere viuere cū maritis: q̄ hostibus integro des
core seruire. Cornua quoq; vel cruda coria proficit colligi ad cataphrattas tēgen
das aliāq; machinamenta siue munimenta.

Mulierum Romanarū
crines.

Cornua crudi corij.

Quid faciendum ne
aque inopiam patien
tur obfisti?

Magna Urbis utilitas est, si vel flumina præterlabētia habeāt, vel cū perennes fon
tes murus includit. Qd' si natura nō præstat, cuiuslibet altitudinis effodiendi sunt
putei: aquarūq; haustus funibus extrahendi. Sed interdū sicciora sunt loca, quæ
montibus sunt saxisq; munita: in q̄bus supposita Castella extra murū inferiores
repperiunt fontium venas, ac de propugnaculis vel turrib; destinatis, pergunt telis: vt
aquatorib; liber præstet accessus. Qd' ultra factam telī, incliuo tamē Ciuitatis sub
iecta sit vena: Castellū parvū (quē Burgum vocāt) inter Ciuitatē & fontem cō
uenit fabricari, ibiq; balistas, sagittariosq; cōstitui: vt aqua defendat ab hostibus,
Præterea in omnibus publicis ædificiis, multisq; priuatis, cisternę sunt diligentis
sime substituendę: vt receptacula aquis pluuiarib; quę de tectis effluūt præstet. Dis
ficile enī vincit sitis eos, q̄ q̄uis exigua aqua ad potū tātum in obsidiōe sunt vti.

Cisternę.

si sal defuerit quid
faciendum sit?

Si maxima sit Ciuitas & sal defuerit, liquor ex mari sumptus, per alueos aliāq; pa
tula vasa diffundit: q̄ a calore Solis duratur in Salem. Qd' si hostis ab vnda, phibe
at (nam hoc sepe accidit) harenas, quas excitato vēto mare superfuderat, aliquā
do colligunt, & dulci aqua eluunt: quę Sole siccata nihilominus mutat in Salē.

si primus impetus ho
stium repellatur.

Violentia aut impugnatio, quādo Castellis vel Ciuitatib; præparat. muroq; vtriusq;
periculo, sed maiore oppugnantū sanguine exercent luctuosa certamina. Illi enī
q̄ muros inuadere cupiunt, terrifico apparatu expositis copiis in spem deditiōis
formidinē gemināt: tubarum strepitu hominūq; permixto. Tunc, q̄a timor magis
frangit insuetos, primo impetu stupentibus Oppidanis, si discriminū experimēta
nō norunt: ad motis scalis inuadit Ciuitas. Quod si a fidensib; siue militibus vi
ris repellatur prima congressio: statim clausis crescit audacia, & iam nō terrore: sed
viribus & arte configitur. Quod si formidat, ne multitudo sagittariorū, de

Ne sagittis hostium
homines lædantur in
muro.

propugnaculis exterritis defensorib; appositisq; scalis occupet murum: cataphras
tæ galeæ atq; scuta in Ciuitatib; habeant q̄ plurima. Arcuum aut & balistarum,
in primisq; pixidū & tormentorū omnis generis, præterea sagittarū, globorū, relos
rum, ac puluerū ad ea necessariorū q̄ maxima itidē copia habeat ad hostē ppul
sandum, sed & hostes ita leuissima opera conficiunt, si per ea loca per quęcumq;
aggressuri sunt muros, quā maxima vis pixidarū pulueris conspergat: vt tum cum
iniliunt maxime, tum q̄ plurimis iactis exurimentis puluis succendat, qui vel mo
re tonitruū enecet, vel saltem igne & fumo excæcet irruentes.

Ex Vegetio.
Quomodo hostes ur
bi propinquantes si
ne telis etiam confi
ciuntur?

Quod si vi tormentorū muri deficiant, nec hostis permittit, vt ex domibus Ciui
tatis ligneis

catls ligneis terra rudibusq; implēdis foramina nocta sartianē: tātoq; minus val-
lo admoto muros vacillātes cōfirmari patit: qd' statū ad foramen occupandū festis
natitunc optimū videt esse cōsiliū, vt intrinsecus penes murum fossa q; pfundis-
sima & latissima sudibusq; acutis plena fiat, in quā hostes & fumo puluerē occa-
cati, & primi ab vltimis suis impulsū ruant prācipites. Et tamē e terra egesta vallū
etiā citerius cū turriculis, ppugnaculisq; q; altissime tuēde ciuitatis causa erigat.

Assiduā vero oppugnationē, vicissitudinaria Ciuiū quieters leniunt: cadauera
submersio, exastio, aut sepultura nocturna, si erumpere licet, collunt: telorū ac glo-
borum desuper insaltum, vel altum itidē vallum, vel subterranei specus eludunt:
pontonia ignes cōburunt, aquarum infectionē cysterne cōpernsant, preterea sedis-
tionē vnus summum Imperiū, ac iurata fides: Item minas & pmissa obsessorū,
vel induciē aliquousq; impetratā, vel itidem virium ostentatio, ac fucata promisse
sa: aliāq; technā alias excludunt.

Certe in dura obsidiōe omnia & gratia
qdem prius patiēda sunt, quā dedant se hostibus obsesi: quā in viris nihil mas-
gis quā sancta probat fides: qua fluxa, qd viro dignum in illis amplius desideran-
dum est: Custodiāt igit obsesi ipsam vsq; ad vltimū vitæ exitum, nec p ea maxis-
mos etiā corporis cruciatus subire recusent. nā plerumq; q; nūq; putares, fortis-
sima erigere consuevit. Persistant ergo in fide, qui in obsidiōe reperiuntur, & Dos-
minio omnino breui peritura corpora dedecent. Nam nihil viro strenuo glorio-
sius contingere posset, quam fidem seruando vitam fortiter finire.

Euenit etiā frequentē Vrbes molestissima prami obsidiōe, & preter durissimos las-
bores, & immensas vigiliās, quas ipsa tristi in obsidiōe homines patiunt, domatris
ce omnium mortalium fame, plerumq; etiā afficiunt: quæ omnia sæpius ad matu-
riorē deditiōē Vrbes cōpellere cōsueverunt: nisi singulari prudentia vir illis pefes-
ctus fuerit, q; blandis verbis, & correctiōibus nōnunq; Ciues & populū multa sine
gendo in sancta retineat fide. Nōnulla igit exempli gratia inferius notabimus, vt
his prāceptis imbuti Urbis prāfecti, plura & vtiliora inuenire possint signēta ad
conseruandā dño suo Urbem. Debet igit prāfectus omni studio curare, vt Regis
sui nomine literæ conficiant, quibus certa illis spes properati auxilii fiat: & si ad
deditiōē eos inclinatos viderit, oratiōem cōtinuo ad Ciues & ad populū habeat,
omni arte insinuatā, qua illos a tanto facinore deterrere possit, omnimodā illis li-
bertatem pollicendo, studeat preterea, vt noctu in Urbis propugnaculis, seu tabu-
latis, sagitte cum Literis affigant, quibus Ciuis aliq; ab amico, qui in hostium exer-
citu sit, admoneat, ne deditiōem faciant: fraudem inesse Imperatoris pollicitatio-
nibus, cæde & igni Urbem illā eam extirpare velle omnino decreuisse, & similia
alia fingendo: quæ ex obsidiōis diuturnitate verisimilia videbuntur.

Vbi manifesta Urbis apparet defectio, ense celeriter opprimenda est. Nā in ma-
nifestis Urbium defectiōib. nulla ratio valet, nullæ seruant Leges, silent inter ar-
ma, quare qd nullis verbis, nullis ratiōibus suaderi potest, lure ense q; primū suas

Accidit frequentē in exercitu, nimia ob hostium multitudinē Cas-
stra oppugnatium, super eruptiōe cōsultari, an illa pugnare debeamus, nec ne. quā
obrem prudentē Imperatorē nō lateat, nunq; nisi necessario eruptiōe pugnandum
esse. Nam pugne genus illud in extrema tantum reseruat fortuna, & vbi nulla tu-
endū Castra amplius spes relinquit, aut vbi diu illa oppugnando maxime defefsi
sunt hostes, idem & in Urbium oppugnatione seruandum erit.

Strenui & prudētis est Imperatoris, nō superesse exercitui in foelicis interempto.
quo enī vultu Imperator in fortissimorū virorum cōspectum venire potest, cum
eo ductore vniuersus interemptus sit exercitus: si enī male pugnatum est, in quē,
nisi in Imperatorē culpa transferē, qui aut iniquo loco, aut parua manu, temere
cum magna pugnauerit multitudīne, aut cum hostibus peritioribus: cum nō nisi
ex magna occasione, aut ex necessitate pugnandum sit.

SEQUITVR ENVMERATIO MACHINARVM

narū quibus olim muri oppugnabātur, uel etiānum oppugnant.

ADMOuentur etiā testudines, arietes, falces, vinee, plutei, musculi, turres: de quib.
bus singulis qualiter fabricent, quo etiā pacto preliant vel repellant edisserā.

De materia ac tabulatis testudo contexta, quæ ne exuratur incendio, coriis vel cis-

RRR

ñ

licis cen-

si muri ab hoste de-
stantur, ut tam foran-
men occupet.

obsidio constantem
persuadenda.

Ad seruandam urbem
in fide obsidiam qua
sum utilia ē

In manifesta urbem
defectione quid agē-
dum ē
Iacob.

Quando eruptione
pugnandum est,
Iac.

Sitrenus Imperator
ne supersit cōsis.

Vegetius lib. 4. ca. 2.

De arietē, falce, testudo.

Vegetius lib. 4. ca. 14

Illeis centonibusq; vestit. Hæc intrinsecus accipit trabem, quæ adunco præfigitur ferro, qd' falx vocat, ab eo qd' incuruata est, vt de muro extrahat lapides. Aut certe ipsius caput vestitur ferro, & appellat aries. Vel qd' habet durissimā frontem, quæ subruat muros, vel qd' more arietum retrocedit, vt cum impetu vehementius feriat. Testudo autē a similitudine veræ testudinis vocabulum sumpsit, quia sicut illa modo reducit, modo profert caput: ita machinamentū interdum reducit trabem, interdum exerit, vt fortius cedat.

De vineis, de pluteis, & aggero.

Veget. lib. 4. cap. 15.

Vineas dixerūt veteres, quas nunc militari barbaricoq; vsu caussas vocāt. E lignis leuiorib. machina colligit, lata pedibus 8. alta pedibus 7. longa pedibus 16. Huius rectum munitiōe duplici, tabulatis cratibusq; contextit. Lateralē q; vimine sepiūtur, ne saxorum telorūq; impetu penetrent. Extrinsecus autē, ne immisso concrematur incendio, crudis ac recentib. coriis vel centonibus operit. Istæ, cum plures factæ fuerit, iungunt in ordinē, sub qbus obsidentes tuti ad subruenda penetrāt murorum fundamenta. Plutei dicunt, q ad similitudinē apsidis contextunt e vimine, & ciliciis vel coriis, pregantur, ternisq; rotulis, quarū vna in medio, duæ in capitibus apponunt. In quacūq; partem volueris ad mouenē more carpenti, q; obsidentes applicant muris, eorumq; munitione, pecti, sagittis siue fundis vel missilibus defensores omnes de propugnaculis Ciuitatis exturbāt, vt scalis ascendendi facilior prestet occasio. Agger autē ex terra lignisq; extollit cōtra murū, de q tela facta.

De Musculis.

Veget. lib. 4. cap. 16.

Musculos dicunt minores machinas, qbus protecti bellatores si lutum offuerit, aut ciuitatis fossatū, apportatis lapidibus, lignis, ac terra, nō solum cōplent, sed etiā solidant, vt turres ambulatorie sine impedimento iungant ad murum. Vocantur autē a marinis beluis musculi. Nam quemadmodū illi, cum minores sint, tamen balenis auxiliū adminiculūq; iugit exhibent, ita istæ machinæ breuiores deputatæ turribus magnis, aduentui illarum parant viam, itineraq; præmuniunt.

De turribus ambulatoriis.

Veget. lib. 4. cap. 17.

Turres autē dicunt machinamenta, ad ædificiorū speciem ex trabibus tabulatisq; cōpacta, & ne tantū opus hostili concremēt incendio, diligentissime ex crudis coriis vel centonib. communis, qbus pro modo latitudinis addit altitudo. Nam interdum tricenos pedes per quadrū, interdum quadragenos vel quinquagenos latae sunt. Proceritas autē ipsarū tanta sit, vt nō solum muros, sed etiā turres lapideas altitudine superent. His plures rotæ mechanica arte subdunt, quarū lapsu volubili magnitudo tam alta moueat. Præsens autē periculū Ciuitatis est si ad murum fuerit turris admota. Plures enī accipit scalas, & diuerso genere conat irrumper. Nā in inferiorib. habet arietem, cuius impetu destruit muros. Circa vero mediā partem accipit pontem, factū de duabus trabibus, septumq; de vimine, quē cito prolaturum inter turrim murūq; cōstituant, & per eum ingredientēs de machina bellatores in Ciuitatē transeūt, & occupāt muros. In superiorib. autē turris illius partibus contati & sagittarii collocant, q defensores Urbis contis, missilibus, saxisq; ex alto pternant. Quo facto Ciuitas capis sine mora. Quid enī auxilii superest, cū hi q de murorū altitudine sperabāt, repēte supra se aspiciāt altiorū hostiū murum.

Quemadmodum ambulatoria turris possit incendi.

Veget. lib. 4. cap. 18.

Malleoli.

Phalarica.

Huic tam manifesto discrimini occurrūt multis modis. Primū si cōfidentia vel virtus est militaris, eruptiōe facta, globus egredit armatorū & vi hostib. pulsus machinamentū illud ingens direptis coriis ignis exurit. Qd' si oppidant exire nō audeāt maiores balistas, malleolos, vel phalaricas cum incendio destinant, vt perruptis coriis vel centonibus intrinsecus flamma condant. Malleoli velut sagittæ, & vbi adhæserit (q ardentes sunt) vniuersa cōflagrant. Phalarica autē ad modum hastæ valis do præfigit ferro, inter tubum etiā & hostile sulphure, resina, bitumine, stuppisq; cōuoluit infuso oleo, qd' incendiariū vocāt. Quæ balistæ impetu destinata, prorsus pro munimine ardens figit ligno, turritaq; machinam frequenē incendit. Depositi quoq; homines funibus cum hostes dormiunt, in latebris portant lucernas, & incensis machinis rursus leuantur in murum.

Quemadmodū altitudo muris addatur.

Veget. lib. 4. cap. 19.

Præterea partem muri, ad quā machina conat accedere, cemento atq; lapidibus velluto siue lateribus, postrema tabulatis extruendo faciunt altiorē, ne defensores moenū desuper Urbis vtrūq; possit opprimere. Constat autē inefficax machinamentū reddi, si inueniat inferius. Verum obsidentes eiusmodi dolum adhibere consueuerunt. Primo talem extruunt turrem, quæ propugnaculis Ciuitatis videatur inferior. Deinde secreto aliam de tabulatis intrinsecus faciunt turriculā, & cum muris fuerit

ria fuerit machina sociata, subito funibus trochleisq; de medio turrícula illa pdu-

citur, de qua egredientes armati (quia altior inuenit) statim capiunt Ciuitatē.

Interdū longissimas ferratasq; trabes opponunt machinæ venienti, eamq; a muri

vicinitate ppellunt. Sed cum Rhodiorū Ciuitas oppugnaret ab hostibus, & tur-

ris ambulatoria super murorū altitudinē ac turrium omniū pararet, mechanici in

genio inuentum est tale remediū. Per noctem sub fundamento muri cuniculū fo-

dit, & illū ad quē die postero turris fuerat, pmouenda, nullo hostiū sentiente, eges-

ta terra cauauit intrinsecus, & cum rotis suis moles impulla fuisset, atq; ad locum q

subtus cauatus fuerat venisset, rāto pondere solo cedente subsedit, vt nec īgi mur-

ris aut moueri vlterius potuit. Ita Ciuitas liberata est, derelictaq; machina.

Admoris turribus funditores lapidibus, sagittarij iaculis, manubalistarii vel arcu-

balistarij sagittis, iaculatores plumbatis ac missilibus, e muris submouēt homines.

Hoc facto scalis appositis occupāt Ciuitatē. Sed q scalis nitunt, frequēt periculis

lum sustinent, exemplo Capanei, a q primum hæc icalarū oppugnatio perhibetur

inuenta: q tanta vi occisus est a Thebanis, vt extinctus fulmine dicere ē. Et ideo sam-

buea, exostrea, & tollenone obsidentes in murū hostium penetrāt. Sambuca diciē

ad similitudinē citharę. Nam quēadmodū in cithara chordę sunt, ita in trabe, quę

iuxta turrim ponit, funes sunt, q pontem de superiore parte trocleis laxant, vt des-

scendat ad murū, statiq; de turri exeunt bellatores, & per eā trāseuntes moenia vr-

bis inuadunt. Exostrea diciē pons quē superius exposuimus, q de turri in murum

repente protrudit. Tollenon diciē qdes vna trabs in terrā prælata defigīt. Cui in

summo vertice aliā trāuersa trabs longior, dimensa medietate cōnectit, eo libra-

mento, vt si vnum caput depresseris, aliud erigat. In vno ergo capite cratibus sine

tabulatis contextit machina, in qua pauci collocant armati. Tunc per funes vno

tractato depressoq; alio capite eleuati imponuntur in murum.

Aduersum hæc obseſſos defendere cōsueuerūt balistę, onagri, scorpiōes, arcubae

listę, fustibalis, sagittarii, fundę. Balista funibus, neruis, chordisq; tēditur, quę quā-

to, plixiora brachiola habuerit, hoc est quāto maior fuerit, tanto spicula longius

mittit. Quę & si iuxta artē mechanicā tempere ē, & ab exercitatis hominib. qui

mensurā eius ante collegerit, dirigat, penetrat quodcūq; percusserit. Onager autē

dirigit lapides, sed præ neruorū crassitudine & magnitudine saxorū pōdera iacu-

latus. Nam quāto amplior fuerit, tātō maiora saxa fulminis more cōtorquet. Hīs

duobus generib. nulla tormentorū species vehemētior inuenit. Scorpiōes dicebā-

tur, quas nūc manubalistas vocāt, ideo sic nuncupati qd paruis subtilibusq; spicu-

lis inferāt mortē. Fustibalos, arcubalistas, et fundas describere superflū puto, quę

præſens vſus agnoscit. Saxis tamē grauiorib. per onagrū destinatis, nō solum equi

eliduntur & homines, sed etiā hostium machinamenta franguntur.

Aduersum arietes etiā vel falces sunt plura remedia. Aliquātī centrones & culci-

tras funibus calcāt, & illis opponūt locis qua cedit aries, vt impetus machinæ ma-

teria molliore fractus nō destruat murū. Alii laqueis captos arietes, per multitudi-

nem hominū de muro in obliquū trahunt, & cum ipsis testudinib. euertunt. Plus

res in modū forficis dentatū funibus alligāt ferrū, qd lupum vocāt, apprehēsumq;

arietem, aut euertunt, aut ita suspendūt, vt impetū nō habeat feriendī. Interdū ba-

ses columne marmoreę vibrato impetu faciunt e muris, arietesq; confringūt. Qd

si tanta vis fuerit, vt murus arietib. perforet, & (qd sæpe accidit) decidat, salutis

vna spes superest, vt destructis domibus aliis intrinsecus murus addat, hostesq; in-

tra binos parietes (si penetrare tentauerint) perimantur.

Aliud genus oppugnationū est, subterraneū atq; secretum, qd cuniculū vocāt, a

leporib. q casulas sub terras fodiunt, ibiq; condunt. Adhibita ergo multitudine ad

speciem metallorū in qbus aurū argentiq; venas beſſorum rimat industria, magno

labore terra defodit, cauatoq; specu in exitū Ciuitatis inferna querit via. Quę

fraus duplicibus operat insidiis: Aut enī penetrāt Urbem, & noctu, nō sen-ſitib.

Oppidanis, egrediunt per cuniculū, reſeratisq; portis suorū agmen inducunt, hos-

tesq; in ipsis domibus perimūt ignorātes. Aut certe cum ad murorū fundamenta

peruenerit, suffodiunt eorum maximā partē, appositis sicciorib. lignis, ruinaq; mu-

ri cumultuario opere suspēdunt. Sarmenta insuper iungunt aliq; fomenta flama-

rum, Tunc præparatis bellatoribus subter ignis immittit. cōbustisq; columnis

Quo pacto fodiatu
terra, ut machina no
cere non possit.

Omnia ex Vegetio.

De scalis, sambuca,
exostrea, & tollenone

Capaneus

sambuca

Exostrea,
Tollenon

De balistis, onagris,
scorpionib, arcubalis
tis, fustibalis, fundis,
per quę tormenta deo
ſinditur murus.

Onager.

scorpiones.

Aduersum arietes
profunt culcitæ, las
quei, lupi, & columa
ne grauiiores.

De cuniculis p quos
murus defoditur.

Quid facere debeant oppidani, si hostes iruperint Ciuitatem. Iliis atq; tabulatis, muro subito corrumpente irruptioni aditus referatur. Innumerabilibus declaratis exemplis, saepe caecos ad internecionē hostes, qui peruaferāt Ciuitatē. Qd' sine dubio euenit, si oppidani muros ac turres retinuerint, vel altiora loca occupauerint. Tunc enī de fenestris ac tectis omnis aetas ac sexus irruentes obruūt saxis, alijsq; generibus telorū. Qd' ne sustineāt obsidentes, portas Ciuitatis aperire cōsueuerūt, vt resistere desināt, fugiendū potestate cōcessa. Necelsitas enī quēdā virtutis est desperatio in hoc casu. Vnum oppidanis auxiliū est, siue per diem siue per noctē hostis intrauerit, vt muros turresq; teneāt, ac loca superiora cōscendant, hostesq; per vicos & plateas vndiq; obruāt dimicantes.

Quo sit adhibenda cautela, ne hostes furim occupent murū.

Frequentē dolum excogitāt obsidētes, ac simulata desperatiōe longius abeūt. Sed vbi post metum, murorū vigiliis derelictis, requeuerit incauta securitas, tenebrarū ac noctis occasiōe captata cum scalis clanculū veniunt, murosq; conscendūt. Propter qd' maior est adhibēda custodia cū hostis abscesserit, & in ipsis muris ac turribus tuguriola locāda. In qbus vigiles hybernīs mensibus ab imbrib, vel frigore, aestiuīs defendant a sole. Illud q; vsus inuenit, vt acerrimos ac sagacissimos canes in turribus nutriāt, q aduentū hostiū odore præsentiāt, latratuq; testent. Anseres q; nō minore solertia nocturnos superuētus clamoribus indicāt. Nā ingressi Capitolinā arcem Galli, Romanū nomen eruerant, nisi clamore anserum excitatus Manlius restitisset. Mira diligentia siue fortuna viros, qui vniuersum orbem erāt missuri sub iugum, auis vna seruauit.

Quomodo oppidani insidiantur insidiis.

Non solū in obsidiōibus, sed in vniuerso genere bellorū super omnia ducit, hostiū consuetudinē explorare diligēt ac nosce. Oportunitas enī insidiarū aliter nō potest inueniri, nisi scias qbus horis aduersarius a laboris intentiōe discedat, quibus reddat incautior, interdū medio die, interdum ad vespertū, saepe nocte, aliquādo eo tempore q sumit cibum, cum vtriusq; partis milites ad regem aut curanda corpora dispergunt. Qd' in Ciuitate cum coeperit fieri, obsidentes astu se de prelio subtrahunt, vt aduersario negligentia licentiā tribuant. Quae ipsa impunitate cū creuerit, repente ad motis machinis, vel appositis scalis occupāt Ciuitatē. Et ideo in muris saxa ceteraq; tormēta ponunt in promptu, vt cognitis insidiis occurrentes, ad manus habeant quod supra capita hostiū euoluant atq; iaculentur.

Quid faciant obsidētes ne ab oppidanis patiantur insidias.

Cum negligentia interuenerit paribus insidiis subiacēt obsidentes. Nam siue ciues siue somno fuerint occupati, siue otio aut aliqua necessitate dispersi, tunc oppidani repente prumpunt, ignorātes perimūt, arietes, machinas, ipsosq; aggeres ignibus cōcremant, omniaq; in perniciē suā fabricata opera subueriunt. Propter hoc obsidentes vltra iaciū teli fossam faciunt, eamq; nō solum vallīs & sudibus, sed etiā turriculis instruūt, vt erumpentib, ex Ciuitate possint obsistere, qd' opus lorica vocant, & sepe cū obsidio describit, inuenit in historiis lorica Urbē esse citā.

Quo genere tormētorum defendantur Ciuitates.

SED ex alto destinata missilia, siue plumbata, vel lancea, veruta, (cum datā, vel spicula in subiectos vehemētius cadunt. Sagittae q; arcibus missae, & saxa manibus, fundis, siue fustibalis directā, quanto de excelsiori loco exeunt, tanto lōgius penetrant. Balistae vero & onagri, si a peritis diligentissime temperent, vniuersa praecidunt. A qbus nec virtus vlla nec munimina possunt defendere bellatores. Nā more fulminis quicqd' percusserit, aut dissoluere, aut irrūpere cōsueuerunt.

Quomodo modū mensura colligatur, ad scalas vel machinas faciendas.

AD capiendos muros scalae vel machinae plurimū valēt, si ea magnitudine compactae fuerint, vt altitudinē exuperent Ciuitatis. Mensura aut colligit duplici modo: Aut enī linum tenue & expeditū, vno capite neclit in sagitta, quae cū ad muros fastigia directā peruenierit, ex mensura lini murorū altitudo deprehendit. Aut certe cum sol obliquus umbrā turriū murosq; iaculat in terrā, tunc ignorantibus aduersariis, umbrā illius spatium mensurat. Itemq; decempeda figit, & umbra illius similis mensurat. Quo collecto numero, nemo dubitat ex umbra decempedae inueniri altitudinē Ciuitatis, cum sciat quanta altitudo, quantū umbrā mittat in longum. Quae ad oppugnādas vel defendēdas Vrbes autores bellicarū artium praediderūt, vel quae recentior necessitatū vsus inuenit, p publica (vt arbitror) utilitate digesti, illud iterū iterūq; cōmonēs, vt solertissime caueat, ne qndo aut potius inopia emergat, aut cibi, qbus malis nulla arte succurrit. Ideoq; intra muros tanto plura cōdēda sunt, quāto scit clausurae tēpus in obsidētiū potestate cōsistere.

ATq; hęc sunt, quae de aedificādis, expugnādis, atq; defendēdis Archibus & Urbibus, vel

bibus, vel ipse sentiam, vel ab aliis scripta legam. Superest, ut mentē nostrę Reip. in Legibus (salvis tamē illis per omnia) de conditiōe sequendī Regis extra Regnum, paucis explicē. Ac primo illud. Quoniā ut in RE RVSTICA vestigiū herile optimū sterquilinum agro esse, in re autē pecuaria OCVLUS dñi saginare equū discit: ita q̄q; in re militari optimē VRGET OPVS præsentiā REGIS, & tam imperium quā exemplū eius cunctos operi accigit. nō solum qđ de Rege, ut de Leone, in acie versanti plurimū q̄sq; militū, etiā si forte ut Ceruus timidus sit, cōfidit: Verum etiā qđ q̄sq; benefactis suis premiū & laudē, cōtra malefactoris suppliciu & dedecus sub oculis Regis sibi certius polliceat. E cōtrario autē nemo libentē sese p Rege exponeret periculo, si ipsemet subducat se a bello, vel si saltē valde sibi caueat post principia. Et tamē pessime Reip. consulit, si Rex in aciem dimicaturus pducitur. Scimus enī quantā cladē Hungaria Ladislao & Ludouico Regibus suis bello Turcico amisit, Item Gallia Francisco suo Rege a Carolo V. capto, & Aegyptus suo Soltano amissa, acceperit. Sed licet q̄q; & illud sit inf summos Imperatores cōfessum: bellum in hostili regiōe melius, q̄ in propriis finibus geri: si modo cōmoda vel incōmoda hostilis regiōis satis bene explorata atq; tuta ab insidiis sint. Nihilominus nostris Legib. caueat, ne Nobilitas gratis extra fines Regni a Rege educatur. Siue ob id, ne & sanguine & sua stipe fors militare cogat, siue ob id ne aliquando Rex susceptis priuati cum aliq; vicino inimiciis, vel glorię, aut Regni ppagandi libidine ductus, vita atq; facultatib. militiæ suę abutatur: id ei frenum esse. Attamē stantibus his Legibus saluis, sepe maiores nostri pro belli ac temporis ratione Principes suos, q̄s semper tanq; liberi aq̄sissimos parentes dilexerūt, & tanq; omnium virtutū magistrōs fidelit̄ venerati sunt, extra etiā fines Regni gratis sequebant. immo etiā vitro, vel ad inuadendos hostes, vel saltē frumentatū se mitti petebant. Sed neq; illud hīc reticendū est, q̄a nusq; alibi gentiū Nobilitas suo impendio militat: apud nos vero Ius militiæ Nobilis amittit, nisi ita cum opus est, cū Rege militet. ac ppter ea de externorū, & nostra militiā, tā vere q̄ acute dicē, qđ alii pręstēt gēmis, pręstēt auro: pugnāt fabris p thesauris, nos p agris milite Nobili.

An expediat Reip. Regem ad dimicationem procedere.

Quare Nobilitas extra Regnum nō militet suo stipendio.

ARTICVLVS III.

De bello decernendo, & indicēdo: deq; Conuentiōib. Prouincialibus illud pręcessuris, ac Scholis Militaribus.

TAMetsi inf sapientes cōstet, pueros ut pote Reip. feminariā, & publicē, & in optimis disciplinis mox ab incunabulis esse instituēdos: ut scilicet tā corpus, quā animā & mentē, ad opera virtutis q̄ maxime vtilia reddat: q̄ppe qđ ad omne op̄rite obeundū tria necessario cōcurrere debent. Natura tractabilis, ars liberalis, & exercitatio diuturna. In assignatiōe tamē earum artū ipsi sapientes nō nihil secum dissentire vident. Etenī PLATO Philosophus, Musica & Gymnastica ex equo esse pueros imbuēdos docuit: MVSIces nōie, omnē inq̄sitiōnē virtutis, ac liberaliū scientiarū circulum, q̄bus animus ad bene, liberalit̄, beateq; viuendum instituit: GYMNAStices vero, omnē exercitationē quę ad corporū sanitatem & robur cōparandū, facultatesq; defendendas spectat, intelligens, ARISToteles vero quatuor pueris ingenuis oportere tradi pręcepit, LITERas videlicet, q̄bus artes liberales discat: FIGVrandi peritiā, ut melius de operib. mechanicorū iudicent: MVSIcā, q̄bus mentem seris laboribus fessam beato, delectabili, & docto ocio oblectent: ppter ea GYMNAsticen, qua ad fortitudinē in periculis honestis, & p Rep. necessario sumendis exerceant. Quę tamē Philosophorū sententię facile cōciliabunt, Si MVsica, id qđ voluit Plato, literas & picturā, ut genus species suas cōprehendat: GYMNAsticen autē secundū vtriusq; sensum accipiamus. Cui etiā Philosophorū pręscripto nō absimile ludæi faciebāt, cum altera manu TEMPlū Dñi ædificabāt, altera gestabāt GLAdios, q̄bus illud tuerent. A quibus qđem pręceptis & exemplis nostri q̄q; maiores nō recesserūt. Nam & Musica seu artib. liberalib. in Rep. summa sapientiā vna cum earū magistris publice cōstitutis: GYMNAsticen q̄q; seu rem militarem, quę illa omnia cōmoda in trāq̄litate tueret, ita cōstituerūt, ut neq; vsq; gentiū ei maior honos sit habitus, neq; libertas data, neq; exercitatio aptior reperta. Et de honorib. qđem, ac libertate satis sufficiēnt supra egim⁹: de exercitio vero anteq; dicamus primo omnīū Lectorem admoneamus, q̄a Deus

Musica & Gymnastica in Repub. Polonorum discuntur.

Ismahe litas

christianos nūquam posse esse absq; hostib. In deliberatiōe de bello suscipiendo duo in primis videnda.

Israhelitas (si vero sunt, pfecti hostes nostri) nō solum nō delet, verū etiā in dies pperat: ut scilicet semper flagellū habeat, q̄ nos feriat, nisi custodiamus praecepta eius, & reiectis inuentiōib. nostris ambulemus in illis. ut de eo in Libro Iudicū capite 2. & 3. & alias per totā fere scripturā legimus. Cum ergo & doctrinā Ecclesiæ & vitā, ad prescriptū mandatorū Dei instituerimus, Quid enī apostatē cōtra infideles, falsū cōtra mendaces, perduelles cōtra hostes, vel scelerosū cōtra impios bella gereremus? tum vero secundo loco de praesidiis humanis, quæ q̄dem rem militariā appellamus, est cogitandū. Quæ q̄dem qd' vel in propagādo, vel in tuēdo Imperiū verset: ex Romana vero in primis Rep. omnia fere cōsilia & exēpla bene administrandarū Rerump. sunt petenda: Cicerōis afferā testimoniū, qui q̄dem de his artibus q̄bus Resp. Romana iuste creuerat, ita inq̄. Nolite aestimare maiores nostros armis Remp. ex parua magnam fecisse, id si ita esset, multo pulcherrimā nos haberemus. Quippe sociorū atq; Ciuiū, præterea equorū atq; armorū maior nobis copia est, quā illis fuerat. Sed alia supersunt, quæ viros illos magnos fecerunt, quæ nobis nulla sunt. Domi industria, foris iustū Imperiū, animus in cōsulendo liber, nec delicto, nec libidini obnoxius. Pro his nos habemus luxuriā, auariciā, publicā egestatē, priuati opulentia: laudamus diuitias, segmur inertia. Inter bonos & malos nullū discriminē. OMNIA VIRTUTIS PRAEMIA AMBITIO possidet. Atq; ita Cicero vere & graui nō solum de Romana, verū etiā de cuiuslibet Resp. incremētis, atq; decremētis sensit, & scripsit, ut qd nobis itidē ex usu esse q̄at, in illustri exēplo cōtemplaremur, tanq̄ in speculo. NIHIL Ominus q̄a rem militariē cohibendis Resp. hostibus pbauimus esse necessariā: Estq; & illud cōfessum, ut in qualibet alia arte, ita in ipsa militiā exercitatos in exercitatis prudētiōes atq; fortiores solere fieri: Itaq; est in Rep. exercēda, Nulla enī alia re cōtra iniustos hostes cōsistimus, vel in officio cōtinemus rebellātes, nisi armorū exercitiū, disciplina Castrorū, vsq; militiæ: ut ei post Deum, salutē Reip. nostrē iure optimo ac ceptā ferre debeamus. ea etiā oli Romani orbē terrarū sibi subegerāt. Quid enī (inq̄ Vegetius) aduersus Gallorū multitudinē, paucitas Romana valuisse? Quid aduersus Germanorū pceritatem, breuitas potuisset audere? Hispanos q̄dem nō tantū numero: sed etiā viribus corporū, nostris pręstitisse, manifestū est. Aphrorū dolis atq; diuitiis semper impares fuimus. Græcorū artibus prudentiaq; nos vinci, nemo vnq̄ dubitauit. Sed aduersus omnia, pfuit Tyronē soleriē eligere, lus (ut ita dixerī) armorū docere, disciplinā quālibet exercitiū roborare, quacūq; euenire in acie atq; in præliis possent, omnia in cāpestri meditatiōe prænoscere, seuerē in desides vidicare. Scientia enī rei bellicæ, dimicandi nutrit audaciā. Nemo facere metuit, qd' se bene didicisse cōfidit. Etenim in certamine bellorū, exercitata paucitas ad victoriā prōprior est, q̄ rudis & indocta multitudo, semper exposita ad cēdē.

militaris disciplina est exercenda.

Rei militaris potētia.

Exercitatio in remilitari multū ualet.

Poloni rei militari maxime idonei.

Poloni græcū genus.

Resp. Polona in tres ordines diuiditur in Regem, sacerdotes, Equites.

Exercitatio Polonos vū antiquor et praesens

Iuuenes Polonorū a Literis ad militiam ducuntur.

SI aut vilius gentis miles certe Sarmata pastus equo, ut inq̄ Lucanus, bello utilissimus esse videt. qd' ad naturalē ac veterē regiōis feritatē, quæ nostræ utiq; cū septentrionalib. cōmunis est: cultum animorū ab his q̄ clementiore cœlo emollit sunt, cōhibemus: aut potius, tanq̄ patriū retinemus, qd' a Græcis nos ortos esse idē omnia nostrū semigræcū plane testat. Ut nihil sit, quod quidem ad robur corporis, & sapientiam bellandī pertinet: vel Momus in nostris desideret.

ACCessit ad hæc, qd' apud nos tota Resp. in REGem, SACERdotes, & EQVites sit diuisa: ita ut quēadmodū Sacerdotes sacrorū, sic Egtes omniū fere Politicarum rerum administrī sint, ac tutores habeant. Atq; ideo bello ingruente, neq; aliunde miles aduocāt, neq; de virtute domesticorū, aut de numero inaucloratorū dubitat. Præterea rura colūt nō Vrbes, sub diuo nutriunt, solis patientes sunt, vmbra negligentes, balnearū nesciūt, deliciarū ignari, simplicis animi, parucq; cōtenti, ab omni quæstu alieni, militiā tantū & agricultura viuentes, ad omnē tolerantia membra educāt. Et sicut Quintius ex aratore Dictator fuit a Romanis salutaris, ita q̄q; apud nos sepe idem Imperator idē venator, idem bellator idē arator habet. Et ita certe q̄dem maiores nostri in Rep. nostra oli vivebāt. Verum enīvero hoc excelsior tempore, pueri tam Nobiliū q̄ plebeiōrū primo Literis fidelit̄ instituunt, ubi aut ex ephebis excedunt, artiumq; liberaliū fidelit̄ faciunt fundamenta, nisi sese ad Philosophos, ad artes tuendæ vitæ necessarias cōuertant: ducibus, & magistris militū tradunt: & p eo, ac Minerva Literis & armis praesidet, SAPientia, qua regant popu-

gant populos: & FOR Titudinē, quā trepidantes defendāt, cōiungunt. ut eque pa
ce ac bello Reip. p̄sint. Et ut in præsētia tantū de re militari agamus. mox a tene
ris annis lucta & gladiatoria, item cursu exercent: inprimisq; velocit̄ ascendere
equum, ex eo descendere, calcaribus in hostē agere, freno rotare, eiusq; rei orna
menta discunt: arma, enses, arcus, balistas, pixides, sclopetos, scorpiōes: item hastas,
lanceas, parmas, loricas, & thoraces ferūt. præterea fame, siti, frigore, & aestu: necnō
vigiliis, labore, & tolerātia, ad odiū usq; corporis, & mortis cōtemptū sese exer
cent: nihil etiā prius, nihil q̄q; antiquius habēt. q̄ in acie versari, cū hoste cōfliges
re, IN PRAELIO DENIQ; POTIVS PATRIAE QVAM NATVRÆ
VITAM REDDERE. Atq; hęc ita apud nos sancta sunt, ut posteaq; decernēs
dī rationē decerēt dī fortitudo subsequi debet: qui secus faxit, quantūvis genere ac
opibus excellat, ignobilis sit, & degener habeat. Cuius rei, ut hīc taceā Tvvorouis
os, Strullōs, Czyolkones, Velodkones, aliosq; fortes viros: vel vnus BALICIUS Iu
dex Sandomir. etate inclināte creatus, documento esse potest. Is etenim ille rudimē
tis a iuventa sua institutus ea prætrogatiua militiæ vir publice fuit honoratus, ut
primus in omni certamine cōfligeret, impetūq; hostiū in se exciperet. ita, ut te Du
ce IOHANNES TARNOWI. Collega vero ISKRLCIO ad OBERtū cum iā pu
gnam & occasio inuitabat, & necessitas exigebat, ter BALICII cohors ante omnes
cū VALACHIS cōfligeret, totiesq; a frequentissimo hoste usq; in Castra repressa fu
erit, qd̄ eruptiōe a te impetrata, a quatuor millibus nostrorū, viginti quatuor mil
lia Equitū Valachorū sint fusa, atq; fugata. Et licet nō incruentā victoriā omnes
alii retulissetis, q̄ enī aliter fieri poterat? ex BALICII tamē Equitibus tantū fere vi
ginti, aut triginta, ex centenaria cohorte superstites, atq; si aduersis vulnerib; saucil
laerunt relictī. Sed qd̄ ego hīc q̄q; militaris obedientiæ memorabile, fortitudinis
aut̄ iidē inusitatū exēplum, p̄ multis vīum IOH. BORATINū huius PETRI BOR
tini Procapitanei & Burgrabii Cracou. patrem referā? Qui qd̄em ad liberandam
obsidiōē Arcem POLOCZKO cum quadringentis Equibus missus (ut oī Gedeon
cum trecentis viris cōtra Madianitas) q̄ maxima potuit vi, clamore tubarūq; clau
gore, in hostes securos irruit, partēq; eorū ferro percussit, partē aut̄ in flumē prae
terlabens præcipites egit. ut e sex millibus, vix aliquot centa vīrorū cladis suę nū
cī incolumes, Moskouiā abiectis armis, p̄fugerint. Ita hīc BORATINUS Ducis sui,
licet necessario, dāro tamē Imperio paruit: ut & ego virtutis eius ergo, ad tabulam
gesta eius continentem hęc carmina adscripserim.

Viuere quisquis amas post ultima fata superstes:

Fac quod amet, recitet, posteritasq; colat.

En & imago docet uere, ut BORATINVS ad HORSAM

Viribus Hectoreis agmina MOSKA quatit:

It, redit, ac totiens instaurans praelia uictor,

Fungitur officio MILITIS, atq; DVcis.

Eripit, alia parte, obsidione POLOCZKUM,

Cumq; quater centum millia sena fugat.

Hic sed ab aduerso iacet obrutus agmine: uictus

Rex porro Hungariæ Theutonici arma fugit.

Rex fugiens uitam sine Regno elegit acerbam:

Viuere dimisso noluit iste loco.

O si mille Duces tales pro gente Polona

Starent: Thrax fieret, quod fuit ante, Getes

Sepulchro autem ipsius hęc verba legantur incisa.

Mars iacet hic bellis, idem Cato pace uerendus:

Humanæ & quitquid integritatis erat.

Quas qd̄em BALICII, BORATINI, aliorūq; fortis. virorum virtutes nō solum naturæ, ve
rum etiā institutiōi recte debemus. Quippe qd̄ semper illa sententia eorū animo
obuersabatur, quā a teneris annis imbiberāt. FORtis animi & cōstantis est nō per

SSS

turbari in

studia Polona iuuen
tutis,

Polonorū fortitudi
nis memorabilia in
primis exempla BA
LICII ET BOR
TINVS,

In clariss. uiri Iohann
nis Boratynski Vexil
lifert Præfati, & Ca
pitani, Robatynski, cū
alibi tum in præliis
cū Moscis & in Hun
garia cum Germanis
cōmissis, Ducis ac Mi
litis fortissimi tabu
lam gesta eius contin
entē, ad spectatores
picturā.

Cicero.

turbari in rebus asperis, nec tumultuantē de gradu deici, ut dicē, sed praesenti animo uti & cōsilio, nec a ratiōe discedere: quāq; hoc animi, illud etiā ingenii magni est, praecipere cogitatione futura, & aliquāto ante cōstituere, qd accidere possit in utrāq; partem, & qd agendum sit, cum qd euenierit, nec cōmittere, ut aliquādo dicendū sit. NON PVTARAM. Hae sunt opera magni animi, & excelli, et prudentia cōsilioq; fidentis. Sed quia mortē oppetūt iī, qui vfu bellorū exercitatissimi sunt, aut saltē fuerunt: Legislatores aut oportet ad aeternitatē quandā Reip. respicere, age ergo in vsum nostrorū hominum, huc adferā, quae de Tyronibus exercendis a Vegetio sunt Literis prodita ne quid vel operae vel sumptibus in gratiam patriae hic quoq; pepercisse videar.

Causa artis tyrones
uel eligendi sint uel
respuendi.
Vegetius lib. 1. ca. 7.

AC PRIMO cuius artis tyrones vel eligendi vel penitus respuendi sint, indagemus. Piscatores, aucupes, dulciarios, lintheōes, omnesq; qui aliqd tractasse videntur ad gynēcea pertinens, lōge arbitror pellendos a Castris. Fabros ferrarios, carpēarios, macellarios, et ceruorū aprorūq; venatores, cōuenit iocare militie. Et hoc est in q; totius Reip. salus vertit, ut tyrones nō tātum corporib. sed etiā animis praestantissimi deliganē. Vires Regni, & aeterni nominis fundamentum, in prima delectorū examinatione cōsistunt. Nec leue potest hoc officium, aut pasci qbuscunq; mādandum, qd apud veteres in tam varia genera virtutū, in Sertorio praecipue constat esse laudatū. Iuuetus enī cui defensio Prouinciarū, cui cōmittenda bellorū fortuna, & genere, si copia suppetat, & moribus debet excellere. Honestas enī idoneū militē reddit. Verecundia, dum phibet fugere, facit esse victorē. Quid enī pdest si exerceat ignauus: si pluribus stipendiis morem in Castris? Nunq; exercitus pfecit tempore belli, cuius in phandis tyronib. claudicarit elector. Et, quātum vfu experimētisq; cognouimus, hic tot vbiq; ab hostibus illatae sunt clades, dum longa pax militē negligentius incuriosusq; legit, dum honestiores quicq; ciuilia sectant officia, dum possessorib. additi tyrones, per gratiā aut dissimulationē probantur: talesq; sociantur armis, quales domini habere fastidiunt. A magnis ergo viris, magna diligentia, idoneos eligi conuenit iuniores.

Tyrones genere et
moribus diligantur
honesti,
non est exercendum
ignauus.

Quādo tyrones
signandi sunt.
Veget. lib. 1. cap. 8.

SED nō statim punctis signorū inscribendus est tyro delectus, verū ante exercitio praetentandus, ut virum vere tāto operi aptus sit, possit cognosci. Et velocitas in illo regrenda videt & robur, & virum armorū disciplinā ediscere valeat, virum habeat cōfidentia militarē. Pleriq; enī, quib. in specie nō imphabiles videant, tamē experimentis cōprobanē indigni. Repudiandi ergo minus vtilēs, & in locum eorum strenuissimi subrogadi sunt. In omni enim cōflictu, nō tam pdest multitudo, quā virtus. Signatis itaq; tyronibus per quidiana exercitia, armorū est demonstranda do-

Ad gradum militare
et cursum et saltum
exercendos tyrones.
Veget. lib. 1. cap. 9.

PRIMIS ergo meditationū auspiciis, tyrones militarē edocendi sunt (cū trina. gradum. Nihil enī magis in itinere vel in acie custodiendū est, quā ut omnes milites incedendi ordinē seruent. Qd aliter fieri non potest, nisi ut assiduo exercitio ambulare celerit & aequalit discant. Periculū enī saepe ab hostibus grauissimū sustinet diuisus & inordinatus exercitus. Militari ergo gradu, viginti millia passuum, horis quinque duntaxat aestus cōficienda sunt. Pleno aut gradu, q citatior est, totidem horis viginti quatuor millia peragēda sunt. Quicqd addideris iā cursum est, cuius spatium nō potest diffiniri. Sed ad cursum praecipue assuescendi sunt iuniores, ut maiore impetu in hostes pcurrāt, ut loca oportuna celerit, cum vsum adueuerit, occupet: vel aduersariis, idem facere volentib. praoccupet: ut ad explorandum alacrit pergant, alacrius redeāt, ut fugientib. terga facilius cōprehendāt. Ad saltum etiā q vel fossae transiliunt, vel impediens aliqua altitudo superat, exercendus est miles ut cum eiusmodi difficultates euenierit, possint sine labore transire. Preterea in ipso cōflictu ac dimicatione telorum bellator cum cursu saltuq; veniens, aduersarii perstrigit oculos, menteq; deterrēt, priusq; plagā infligit, quā ille ad cauendum vel ad resistendū se praeparet. De exercitio Pompeii magni, Salustius hoc memorat, cum alacrib. saltu, cum velocibus cursu, cum validis vestie certabat. Neq; enī ille alit potuisset par esse Sertorio, nisi se & milites frequentib. exercitiis prepar-

Pompeii exercitium.

Ad usum natandi
exercendos tyrones.
Veget. lib. 1. cap. 10.

NATANDI vsum estius mensibus omnis aequalit debet tyro trasset ad praesentia, cōdiscere. Nō enī semper flumina pōribus transeunt, sed & cedens & insequens natare cogit frequent exercitus. Saepē repentinis himbrib. vel niuib. solēt exundare torrentes. Et ignorantia nō solum ab hoste, sed etiā ab ipsis aq; discrimē incurrit. Ideoq;

rit, Ideoq; Romani veteres, q; tot bella & cōtinua pericula, ad omnē rei militaris erudierant artem, Campum Martiū vicinū Tiberi delegerūt: in q; iuuentus post exercitiū armorū, sudorem puluerēq; dilueret, ac lassitudinē, curiusq; laborem natando deponeret. Non solum autem pedites, sed & equites ipsosq; equos vel lixas (quos galearios vocant) ad natandum exercere per commodum est, ne quid im-

Campus Martius
Roma.

peritis, cum necessitas imminere, eueniat.
ANTIQUI (sicut inueniē in Libris) hoc genere exercere tyrones. Scuta de vīs minē in modum cratiū corrotū data texebant: ita vt duplum pōdus cratis haberet, quā scutum publicū habere cōsuevit. Idēq; clauas ligneas, duplicis eque pōderis, p gladiis tyronibus dabant. Eoq; modo nō tantū mane, sed etiā post meridiē exercebant ad palos. Palorū enī vīsus nō solum militibus, sed etiā gladiatorib; plurimū pdest. Nec vnq; aut harena, aut campus inuictum armis virum pbauit, nisi q; diligēter exercitatus docebat ad palum. A singulis aut tyronibus, singuli palī defigebant in terrā, ita vt stare nō possent, & sex pedibus eminerēt. Cōtra illum palū, tanq; cōtra aduersariū, tyro cum crate illa & claua, velut cum gladio se exercebat & scuto: vt nunc quasi caput aut facie peteret, nunc a lateribus minaret, interdū cōtenderet poplites & crura succidere, recederet, assultaret, insiliret, & quasi praeferentē aduersariū, sic palum omni impetu, omni bellandī arte tentaret. In qua meditatiōe seruabat illa cautela, vt ita tyro ad inferendum vulnus insurgeret, ne qua ex parte pateret ipse ad plagam.

Quomodo ad
scuta minē uel ad
palos antiqui exerce-
bant tyrones.

Veget lib. 1. cap. 17.

Palorum usus.

PRAETerea nō cāssim, sed puncti ferire disciebant: Nam cāssim pugnātes nō solū facile vicere, sed etiā derisere Romani. Cāssa enī quā impetu veniat, nō frequent interficit, cum & armis vitalia defendant & ossibus. At cōtra puncta, duas vncias adacta, mortalis est. Necesse est enī vt vitalia penetret, q; qd immergit. Deinde dū cāssa inferi, brachiū dextrum laevisq; nudat. Puncta aut tecto corpore infertur, & aduersariū laecat anteq; videat. Ideoq; ad dimicandū hoc praeipue genere vfos esse cōstat Romanos: duplicis aut ponderis illa cratis & claua ideo dabant, vt cū vera & leuiora arma tyro sumpsisset, velut grauiore pōdere liberatus, securior alacris

Non cāssim sed puncti
ferire docendos
tyrones.

Veget lib. 1. cap. 17.

PRAETerea illo exercitiū genere, qd armaturā vocāt, & a cāssis (orq; pugnaret, pī doctoribus tradit, imbuendus est tyro. Qui vīsus vel ex parte seruāt. Cōstat enī & nunc in omnibus praeliis armaturā melius pugnare, quā cāssos. Ex q; intelligi debet, quantū exercitatus miles in exercitatu sit melior: cū armatura vtq; eruditū, reliq; cōtribuales suos bellandī arte praecedāt. Ita aut seuerē apud maiores exercitiū disciplina seruata est, vt & doctores armorū duplicibus remunerarentur annona, & milites, q; parum in illa praeliōe pfecerant, p frumento ordeū cogere accipere. Nec ante eis in tritico reddere annona, quā sub praesentia praefecti. Tribunorū, vel Principum experimētis datis, ostendissent se omnia quae erāt in militari arte cōplessē. Nihil enī neq; firmitus, neq; foelicius, neq; laudabilius est Reipub. in qua abundāt milites eruditi. Nō enī vestium nitor vel auri vel argenti gēmarumq; copie hostes aut ad reuerentiā nostrā, aut ad gratiam inclinant, sed solo terrore subigunt armorū. Deinde in aliis rebus (sicut ait Cato) si qd erratum est, potest postmodū corrigi: Praeliorū delicta emendationē nō recipiunt, cum statim poena sequat errorē. Aut enim cōfestim pereunt, qui ignaue imperiteq; pugnauerunt: aut in fugam versi, victoribus vltra pares esse non audent.

Armaturam docen-
dos tyrones.

Veget lib. 1. cap. 17.

Veterum cōsuetudo.

Milites eruditi Reipub.
stabilimentum.

Catonis sententia.

SED ad inceptū reuertor. Tyro: q; cum claua exerceat ad palum, hastilia q; pōderis grauioris, quā vera futura sint iacula, aduersus illum palū, tanq; aduersus hostem iactare cōpellit. In qua re armorū doctor attendit, vt magnis viribus hostile cōtorqueat, vt destinato ictu vel in palum vel iuxta dirigat missile. Eo enī exercitio & lacertis robur accrescit, & iaculandi vīsus atq; peritia acquiritur.

Ad missilia iacienda
tyro exercebatur.

Veget lib. 1. cap. 17.

SED prope tertia, vel quarta pars iuniorū, quae aptior potuerit reperiri arcibus ligneis, sagittisq; lusoriis, ad illos ipsos semper exercenda palos. At doctores ad hāc rem & artifices eligendi: & maior adhibēda solertia, vt arcum diligēter ac scienter teneant, vt fortitū impleant, vt sinistra fixa sit, vt dextera cum ratiōe ducat, vt ad illud qd feriendū est, oculus parit ac animus cōsentiant, vt siue in equo siue in terra, recte sagittare doceat. Quā artem & disci opus est diligēter, & quidiano vīsu exercitioq; seruari. Quantū aut vtilitatis boni sagittarii in praeliis habeāt, & Cato in Libris de disciplina militari euident ostendit, & Claudius pluribus iaculatorib; ante

sagittis tyronem in-
buendū diligenter.

Veget lib. 1. cap. 17.

claudij iaculatores.

Aphricani iacula-
tores.

Ad iactandos lapides
fundis uel manu exer-
cendos tyrones.

Balearibus funda pri-
mo reperie.

Vegetius lib. 1, ca. 16.

De exercitio plum-
batarum.

Martio barbaruli.

Vegetius lib. 1, ca. 17.

Quemadmodum ad
ascendendos equos ty-
rones exercendi sunt.

Vegetius lib. 1, ca. 18.

Ad portandū pondus
excedens tyrones.

Veget. lib. 1, ca. 19.

Quo armorum gene-
re uti sunt antiqui.

Veget. lib. 1, ca. 20.

instructis atq; perdoctis, hostē, cui prius impar fuerat, superauit. Aphricanus qdē Scipio, cum aduersum Numātinus, q exercitum populi Romani sub iugum mis-
serant, esset acie certaturus, aliter superiorem se futurum esse non credidit, nisi in
omnibus centuriis lectos sagittarios miscuisset.

AD lapides vero, vel manibus vel fundis faciendos, exerceri diligenter cōuenit iu-
niores. Fundarū aut vsum primū Baleariū Insularū habitatores & inuenisse, & ita
perite exercuisse dicunt, vt matres paruos filios nullū cibum cōringere sinerent,
nisi quē ex funda destinato lapide percussissent. Sepe enī aduersum bellatores cas-
sidibus, catafrattis, loriceq; munitos, teretes lapides de funda vel fustibalo destina-
ti, sagittis sunt omnibus grauiore. cū mēbris integris, letale tamē vulnus impo-
nent: & sine inuidia sanguinis, hostis lapidis ictu intereat. In omnibus aut veterū
præliis funditores militasse, nullus ignorat. Quæ res ideo ab vniuersis tyronib; fre-
quenti exercitio discenda est: qā fundā portare nullus est labor. Et interdū eue-
nit, vt in lapidosi locis cōflictus habeat, vt aut mons sit aliq; defendendus, aut collis
& ab oppugnatione Castellorū siue Ciuitatū, lapidib; barbari fundisq; sunt pellēdi.

PLUMBatarū q; exercitatio (quas Martio barbarulos vocāt) est tradenda iu-
nioribus. Nam in Illyrico dudum duæ legiōes fuerunt, quæ sena millia militū ha-
buerunt: quæ qd his telis scient vtebant & fortit, Martio barbaruli vocabant. Per
hos longo tempore strenuissime constat omnia bella cōfecta, vsq; eo, vt dum Dios-
cletianus & Maximianus ad Imperiū venissent, p merito virtutis hos Martio bar-
bulos, Iouianus, atq; Herculianus censuerit appellādos, eosq; cūctis legiōib; præ-
tulisse doceant. Quinos aut Martio barbarulos insertos scutis portare cōsueuerunt:
quos si opportune milites facerēt prope sagittariorū scutari imitari videntur of-
ficium. Nam hostes equosq; cōstanciant priusquā, non modo manu ad manum,
sed ad ictum missilium potuerat perueniri.

NON tantū aut a tyronibus, sed etiā a stipendiariis militibus salitio egrum distri-
cte est semper exacta. Quē vsum vsq; ad hanc ætatē, licet iam cum dissimulatione,
peruenisse manifestū est. Equi lignei hyeme sub tecto æstate ponebant in cam-
po: super hos iuniores primo inermes, dum cōsuetudine pficerent, deinde armati
cogebant ascēdere. Tantaq; cura erat, vt nō solum a dextris, sed etiā a sinistris par-
tibus & insilire & desilire cōdiscerent euaginosos etiā gladios vel contos tenētes.
Hoc enim continua meditatio faciebat, scilicet vt in tumultu prælii sine mora
ascenderent, qui tam studiose exercebantur in pace.

PONDUS q; basulare vsq; ad LX. libras, & iter facere gradu militari, frequētis-
sime cogēdi sunt iuniores, qbus in arduis expeditiōib; necessitas imminet annonā
parit ac arma portandi. Nec hoc credat esse difficile si vsum accesserit. Nihil enim
est, quod non assidua meditatio facillimum reddat. Quam rem antiquos milites
facitauisse, Vergilio ipso teste, potest cognosci, qui ait:

Non secus ac patris acer Romanus in armis.

Iniuſto sub fasce uiam cum carpit, & hosti.

Ante expectatum positus stat in agmine Castris.

LOCUS exigit, vt q armorū genere, vel instruendi, vel muniēdi sint tyrones, refer-
re tentemus. Sed in hac parte antiqua penitus cōsuetudo deleta est. Nam, licet
exemplo Gothorū & Alanorū Hunnorūq; Egitum arma pfecerint, pedites tamē
cōstat esse nudatos. Ab Vrbe enī cōdita vsq; ad tēpus diui Gratiani, & cataphrat-
tis & galeis muniēbas pedestris exercitus. Sed cum cāpestris exercitatio, interue-
niente negligētia desidiaq; cessaret, grauiā videri arma cōperūt, quæ raro milites
induebant, itaq; ab Imperatore postulabāt primo cataphrattas, deinde cassides des-
ponere. Sic detectis pectorib; & capitibus, congressi cōtra Gothos milites nostri,
multitudine sagittariorū sæpe deleti sunt, nec post tot clades, quæ vsq; ad tantū
Vrbium excidia peruenerūt, cuiq; curæ fuit, vel cataphrattas vel galeas pedestrib;
reddere. Ita fit vt nō de pugna, sed de fuga cogitēt q nudi in acie exponunt ad vul-
nera. Quid enī pedes sagittarius sine cataphratta, siue galea, q cum arcu scutū tes-
nere nō potest, faciet? Quid ipsi draconarii atq; signiferi, q sinistra manu hastas gu-
bernāt, in prælio facient, qrum & capita nuda esse cōstat & pectora? Sed grauis
pediti lorica videt, & galea fortasse raro meditantī, & arma tractātī. Ceterū quidē
anus usus

animus vltus non laborat, etiam si onerosa gestauerit. Sed illi, qui laborē in portandis vestibus munimētis armorū ferre non possunt, detectis corporibus & vulnera sustinere cogunt & mortes: & (quod est grauius & turpius) aut certe capi, aut fuga Rēp. perdere. Sic dum exercitiū laboremque declināt cum maximo dedecore trucidant ut pecudes. Vnde apud antiquis murus non dicebatur pedestris exercitus, nisi quod pilae legiones praeter scuta etiam cataphrattis galeisque fulgebant. Vsq; eo, ut sagittarii sinistra brachia manicis munirent. Pedites autē scutati, praeter cataphrattas & galeas, etiam ferreas ocreas in dextris cruribus, cogerent accipere. Sic erant armati illi, qui in prima acie pugnantes Principes, in secunda hastati, in tertia triarii vocabantur. Sed triarii genibus flexis solebant intra scuta sublidere, ne stantes vulnerarentur venientibus telis: & cum necessitas postulasset, tanquam reuerenti vehemētius inuaderent hostes, quibus constat saepe facta esse victoriā, cum hastati illi, & qui priores steterant, interuissent. Erant autē apud veteres inter pedites, qui dicebantur leuis armaturae funditores & ferentarii, qui praecipue in cornibus locabantur, & a quibus pugnandi sumebatur exordium. Sed hi velocissimi & exercitatissimi legebantur. Nec erant admodum multi, qui cedentes (si prelii necessitas compulisset) inter principia legionum recipi solebant, ita ut acies immota consisteret. Vsq; ad praesentem prope aetatem consuetudo permansit, ut omnes milites pileis, quos panonicos vocabant, ex pellibus uterentur. Quod propterea seruabatur, ne grauius galea videretur homini in praelio, qui gestabat aliquid semper in capite. Mulsilia autē quibus utebatur pedestris exercitus, pila vocabantur. ferro subtili trigono praefixa, vincturū nouē siue pedali, quae in scuto fixa, non possent abscindi: & lorica, scilicet ac fortiter directā, facile perfringunt: cuius generis apud nos iam rara sunt tela. Barbari autē scutati pedites his praecipue utuntur, quas Bebras vocant: & binas etiam ac ternas in praeliis portant. Sciendum praeterea, quod cum missilibus, agitur, sinistros pedes in ante milites habere debere. Ita enim vibrādis spiculis vehemētor ictus est. Sed cum ad pilā (ut appellant) veniunt, & manu ad manū gladiis pugnant: tunc dextros pedes in ante milites habere debent, ut & latera eorum subducant ab hostibus, ne possint vulnus accipere, & proximior dextra sit, quae plagam possit inferre. Instruendos igitur ac protegendos omni arte pugnandi, & quicunque genere armorum, constat esse tyrones. Necesse est enim ut dimicandi acriorem summat audaciam; qui munito capite vel pectore non timet vulnus.

CASTRORUM quoque munitionē debet tyro discere. Nihil enim tam salutare, neque tam necessariū inueniunt in bello. Quippe si recte constituta sunt Castra, ita intra vallum securi milites dies noctesque peragunt, etiam si hostis obsideat, quasi muratā ciuitatē videant secum ubique portare. Sed huius rei scientia prorsus intercidit, Nemo enim iam diu deductis fossis, praefixisque sudibus Castra constituit. Sic diurno vel nocturno superuentu Equitum barbarorum, multos exercitus scimus frequentē afflicto. Non solum autē confidentes sine Castris ista patiuntur, sed cum in acie casu aliquo ceperint cedere munimēta Castrorum, quae se recipiant non habent, & more animalium multi cadunt. Nec prius moriendi finis sit, quam hostibus defuerit voluntas persequendi.

CASTRa autē, praesertim hoste vicino, tuto semper facienda sunt loco, ubi & lignorum & pabuli & aquae suppetat copia. Et si diutius comorandum sit, loci salubritas eligatur. Cauendum etiam ne mons sit vicinus altior, qui ab aduersariis captus possit officere. Considerandum etiam ne torrentibus inundari consueuerit campus, & hoc casu vim patiantur exercitus. Pro numero autē militum vel impedimentorum munimenta sunt castra, ne maior multitudo constipetur in paruis, neue paucitas in latioribus, ultra quam oportet.

INTERdum autē quadrata, interdum trigona, interdum semicircularia (tetragona extēdi, rotunda, prout loci qualitas aut necessitas postulauerit, Castra facienda sunt. Porta autē quae appellatur praetoria, aut orientem spectare debet, aut illum locum quod ad hostem respicit: aut si iter agitur, illam partem debet attingere, ad quam est profecturus exercitus. Intra quam primae centuriae, hoc est cohortes, papilioes tendunt & dracones & ligna constituunt. Decumana autē porta quae appellatur, post praetoriam est: per quam delinquentes milites educuntur ad poenam.

CASTRorum autē diuersa triplexque munitione est. Nam si nimia necessitas non premit, caespites circuncidunt e terra, & ex illis velut murus instruunt. Altus tribus pedibus super terrā, ita ut in ante sit fossa, de qua leuati sint caespites. Deinde tumultuaria fossa sit lata pedes nouem, & alta pedes septē. Sed ubi vis acrior imminet hostium,

Murus pedestris exercitus.

Triarii.

Pila.

Bebras.

De munitione Castrorum. Veget. lib. 1. cap. 21.

In quibus locis conueniēda sint Castra. Veget. lib. 1. cap. 22.

Quali specie delinenda sint Castra. Veget. lib. 1. cap. 23. Praetoria porta.

Decumana porta.

Quo genere munimenta sint Castra. Veget. lib. 1. ca. 24.

Quomodo muniri
enda sint Castra cum
hostis imminet.
Veget. lib. 1. cap. 25.

Quomodo exerci-
ceantur tyrones, ut
in acie ordinē & in-
terualla custodiant.
Veget. lib. 1. cap. 25.

Quintū spatium ire
uel redire debeant,
uel quoties in mense
exerceant, cum edu-
ctur milites ambulātū.
Veget. lib. 1. cap. 27.

De adhortatione rei
militaris Romanarū
uiriū.
Veget. lib. 1. cap. 28.

tunc latissima fossa ambitū cōuenit munire Castrorū, ita ut duodeci pedes lata sit, & alta sub linea (sicut appellāt) pedes nouē. Supra autē sepibus hinc inde factis, quę de fossa leuata fuerit, terra cōgerit, & crescit in altum quatuor pedes. Sic fit ut sit alta tredecī pedes, duodecim lata. Supra quā fudes de lignis fortissimis, quas milites portare cōsueuerant, præfiguntur. Ad quod opus ligones, rastra, qualos, alięq; utensiliū genera habere conuenit semper in promptu.

SED facile est absentibus hostibus Castra munire. verū si aduersarius incumbat, tunc omnes Egtes, & media pars peditū, ad ppulsandum hostiū impetum, ordinant in acie, reliq; post ipsos ductis fossis muniant Castra, & per præconē indicat, quę centuria prima, quę secunda, quę tertia, quę quarta opus omne cōpleuerit. Post hæc a centuriōibus fossa inspicit ac mensurat, & vindicat in eos qui negligētius fuerit operati. Ad hunc ergo vsum instituendus est tyro, ut cum necessitas postulauerit, sine perturbatione celeriter possit Castra munire.

NIHIL magis pdesse cōstat in pugna, quā ut assiduo exercitio milites in acie dispositos ordines indefinēt obseruent, nec ultra magis quā expedit, aut conglobent agmen, aut laxent. Nam etiā cōstipati, perdunt spatia pugnandi, & sibi inuicem impedimēto sunt. Et rariore atq; interlucētes aditum perrūpendi hostibus præstāt. Necessē est autē statī metu vniuersa cōfundi, si interclsa acie ad dimicantiū terga accesserit. Producēdi ergo tyrones sunt semper ad campū, & secundum matriculę ordinē in aciem dirigēdi, ita ut primo simplex extēsa sit acies, ne quas habeat curuaturas, ut æquali legitimoq; spacio miles distet a milite. Tunc præcipiendū, ut subito duplicet aciem, ita ut in ipso impetu, ad quē ipsi respondere solēt, ordo seruet. Tercio præcipiendū est, ut quadratā aciem repente cōstituant, q̄ facto in trigonū (quē cuneū vocāt) acies ipsa mutanda est. Quę ordinatio plurimū pdesse cōsuevit in bello. Iubeat etiā ut instruāt orbes, q̄ genere cum vis hostiū interruperit acie, resisti ab exercitatis militibus cōsuevit, ne omnis multitudo sumatur in fugam, & graue discrimen imminet. Hęc si iuniores assidua meditatione perceperint, facilius in ipsa dimicatione seruabunt.

PRÆterea & vetus cōsuetudo permāsit, & diuī Augusti atq; Hadriani cōstitutionibus præcauet, ut ter in mense, tam Egtes quā pedites educant ambulatū, hoc enī verbo, hoc exercendi genus nomināt. Decem millia passuū armati instructi, omnibus tellis pedites, militari gradu ire ac redire iubebant in Castra, ita ut aliquā itineris partem cursu alacriore cōficerent. Egtes q̄q; diuisi per turmas armatiq; similē tantū itineris peragebāt, ita ut ad equestrē meditationē interdū sequerent, interdum cederēt, & recursu q̄dam impetus repararēt. Non solum autē in campis, sed etiā in cliuosis & arduis locis, & ascendere & descendere utraq; acies cogebat, ut nulla res vel casus prorsus pugnātib. possit accidere, quā nō ante boni milites assis-

HABC fidei ac deuotiōis inuitu, Imperator in: (dua exercitatioē didicissēt. uictē, de vniuersis autoribus, q̄ rei militaris disciplinā literis mādauerunt, in hunc Libellū enucleata cōgessi, ut in delectu atq; exercitatioē tyronū, si qs diligens uelit existere ad antiquę uirtutis imitationē, facile corroborare possit exercitium. Neq; enī degenerauit in hominib. Martius calor, nec effortē sunt terrę quę Lacædæmonios, quę Atheniēses, quę Marfos, quę Sannites, quę Pelignos, quę ipsos pgenuerē Romanos. Nōne Epirotæ armis plurimū aliquādo valuerūt? Nōne Macedones ac Thessali, superatis Persis usq; ad Indiā bellando penetrarūt? Dacos autē & Mædos ad Thraces, intantū bellicosos semper fuisse manifestū est, ut ipsum Martē fabulæ apud eos natum esse cōfirmet. Longū est si vniuersarū prouinciārum vires enumerare contendā, cum omnes in Romani Imperii ditiōe cōstant. Sed longe securitas pacis hoies partū ad delectationē otii, partū ad ciuilia traxit officia. Itā cura exercitiū militaris, primo negligētius agi, postea dissimulari, ad postremū olī in obliuionē perducta cognoscit. Nec aliq; hoc superiore ætate accidisse mirer, cum post primū Punicū bellum viginti quatuor circulis excursis annorum pax ita Romanos illos ubiq; victores ocio & armorū desuetudine enervauerit, ut secundo bello Punico Hannibali pares esse nō possent. Tot itaq; cōsiliis, tot Ducibus, tot exercitiis amissis, tunc demū ad victoriā peruenērūt, cum vsum exercitiūq; militare cōdiscere potuerūt. Sēper ergo legēdi & exercēdi sunt iuniores. Vtilius enī cōstat erudire armis suos, quā alienos mercede cōducere.

Atq; hæc

Atq; hæc ideo IOH. TARNOVI, & qui fortassis legetis hæc oli Cives mel, huc ex Vegetio adscripsit: ut nostri q; hoies sapientia Romanorū ad instituendā militarem disciplinā puocarent. & ad eam industriā, quæ eis naturalis est: ad eāq; artem, quā perpetuis in bellis discant: exercitationem q; veterum Romanorum suæ scidem adiungāt. Cum enī plurima alia præmia & ornamenta militariū. viris in Rep. nostra pposita sunt, tum his maiora esse nō possunt, Quod REX noster (cōtra VENETORū exemplum) extraneos milites nunq; asciscit, sed, ut dixi, tantum suorū viribus cōtra externos bella gerit. Præterea, nō nisi suffragantib. ipsi militibus ea decernit. Vel qd parua sint arma foris, nisi sit cōsiliū domi: vel quod iuste it de bello sententiā roganē. qrum sumptibus & labore est gerendum. Excep- pro, si forte regrediorū iplorū spaciū insperatus hostis Regi eripiat. Ad hæc Conuentus municipibus prouinciati præstituunt. In qbus arma, viri, & Castellas als omnium lustrent, & ut apparatus bellicus vniuscuiusq; facultatibus respōdeat, atq; exequet, tanq; a Censoribus legitimis puidetur, ut inde ad locum & tempus bello præstitutum ordinare, ac mature omnes deducantur.

95. Bellū in Comitib; decernatur, insperato

Item pollicemur, Quod neq; Terrigenis ut ad bel- (casu excepto. L. I. lum mouerent, mādabimus: absq; Conuentiōe cōmuni in singulis Ter- ris instituenda, EXCEPTIO.

Quia tamē incerta est futurorū euentuū cognitio, nec aduersus illos certa cōsilia dari, aut prouisiōes fieri possunt, erit in potestate nostra ex decreto præsentis Conuētus, generalē belli motionē facere: ubi talis ne- cessitas ingrueret, ut illi per præsidia decreta obstari non posset.

Cōuent' puiciales bellū quoq; antece-

Itē quoniā cōuenimus simul cū uniueris subditis nostris, (dēt. L. ij. ut quālibet expeditionē bellicā generalē, Conuētiōes Particulares in locis cōsuetis secundū cōsuetudines ex antiq; seruatas præcederēt. Itaq; Statuimus, Quod nos, successoresq; nostri, quotiescūq; expeditionē bel- licam uellemus indicare, seu uellent, necessitate quacūq; exposcēte: toti- ens Cōuentiōes Particulares instituere debemus, & debebūt. ¶ Vie- delict Terrigenis Cracou. Terræ in Prossowicze: Sandecē. & Biecen. in Czchovv: Sandomir, in Novemyasto: Maioris Poloniae, & Vvsko- ueñ. in Szroda: Siradien. & Vyeluneñ. Siradiæ: Lanciciæ, Cuiauieñ. & Bresteñ. in Brzesczye: Dobrineñ. in Rypin: Gostineñ. et Sochaczouieñ. in Rypin: Rauē. in Raya: Lublineñ. & Lukouieñ. in Vrzandovv: Chel- meñ. in Rubyessovv: Belzen. in Busko: Premissien. in Moszcziska: Podo- lia in Kamyenyecz: Sanocen. in Sanok: Leopoliē. in Wisznia: Halici- eñ. in Trebovva ad consulendū necessitati, tunc fortasse nobis & Rei- pub. Reg. nostri imminēti. SIMILIS, deq; soluendo bello.

Bellicā Expeditionē generalē, nō nisi deliberate, & ex legitimis ratiōib. & causis ac necessitate publica, futuris temporibus instituemus, secun- dum dispositionē Statutorū, præmissis generali & particulari Conuēti- bus, Cum uero expeditio bellica fuerit instituta, ad illā immutandā, Cō- uentiōes in dici nō debēt, ne cum ex decreta & publicata expeditiōe, præ- parationē ad bellum Nobiles fecerint, si eodem tempore cōtribuere co- gerentur, duplici sumptu onerentur.

Literæ restiū bello præmittēdæ. L. iij.

Latini. in Nyessous.

sigism. Craco. 1527.
Relinquitur in pote-
state Regis generalis
belli motio, quando
opus sit.

Iohan. Alb Pet. 1496
Expeditiones bellicas
præcedit Conuentio-
nes Terrestres in locis
infra scriptis,
Cracouia.
In Prossowicze, Sande-
decz, Biecz, Czchouia
sandomiria, Nouem-
myssio.
Polonia.
Vvsko-
ueñ. in Szroda: Siradien.
Siradiæ, Lancic, Brzesc-
zye, Rypin, Gostineñ.
bin, Raua.
Russia.
Vrzandouu, Rubien
ssou, Busko, Moszc-
iska, Kamyenyecz, Sa-
nok, Wisznia, Trebo-
uouia.

sigism. Petrie. 1538.
Bellicam expeditionē
generalem & particu-
larem Conuentus præ-
cedent.

sigism. Bidgo. 1520.

Statuimus & ordinamus, Quod dū bellū generale iuxta Statuta antiquiora per nos & successores nostros indictū fuerit, extūc trinæ Literæ Restium seorsum siue successiue mittant, & in ultimis Literis Restium nominabit dies Conuentionū Particulariū in Districtibus pro quo tēpore Castellani Districtuū tenebunt cum Nobilitate cōuenire & constituere inter se unanimiter diem & locū, ita quod Nobiles Districtuū cū suis Castell. ad locū generalis belli designatū pcedāt. SIMILIS.

sigism. Augustus P. triconie 1550.

Literæ Restium unę pro binis, nisi in Comitijis ita decretū fuerit, emitte non debent. Sed alteræ post alteras iuxta Statutum.

Literis Regijs a bello nemo liberetur.

Alexand. Petr. 2504
Idem lib. 1. cap. 2. ar.
2. de Cancell.

Ipsi uero Cancellarij & Vicecancellarij Literis Literas cōtrari- (L. iij.) as, alter cōtra alterū, & cōtra Ius cōmune Regni, nō extradāt, * Literæ aut Iuri cōtrarię int alias intelligunt * liberationes ab expeditione bellica

It enī tantū a bello liberi sunt, Lex v.

sigism. Bidgo. 1520.

Agrotos reuidere Castellanis interest & Regi deferre.

Item statuimus, Quod in eisdē Conuentionibus Particularib. licebit eisdem Castellanis egrotos ad bellū proficisci nō ualētes cū aliquibus Nobilibus reuidere, & tandē nobis & successoribus nostris deferre: ac deinde corā nobis & successoribus nostris nomine talis ægroti testes quatuor Nobiles idonei nominabunt, qui testes quatuor, uel alij electi Nobiles testes nominādi iurare debēt super uera infirmitate cū codē ægrotocōualescente. Sed si ipse infirmus cū quatuor nō iurauerit super uera infirmitate: extūc talis ægroti bona impetrata debēt secundū donationē nostrā uel successorū nostrorū suū effectū sortiri. Et nihilominus talis ægrotus expeditionē debitā faciet bellicā. SIMILIS.

sigism. Petric. 1538.
Agroti, senes Reip. necessitates obuiā, ac Vicecapitani locorū tam iudicialiū quam limitaliū a bellica necessitate exempti.
sigism. Augustus P. triconie 1550.

Cauebimus deinceps, nos & posterī nostri, ne aliquē qui ad obeundū seruitiū bellicū de lure esset obligatus, ab expeditione generali liberū & exemptum faciamus, præter ægrotantes, senio cōfectos, & in necessitate Reip. existētes, & præter Vicecapitaneos corū locorū ubi sunt iudicia, & in limitibus Reg. arcibus præsidentes. SIMILIS.

De liberandis hominibus a bello iuxta ueterē cōsuetudinem, & commune Ius nos conseruabimus.

Arma & pixides tēpore belli, in Russia

uero semper impune portentur. Lex vi.

sigism. Petric. 1519.

Nemo deinceps tēpore pacis seu eques siue pedestris pixides breues quas Rucznicze uocant deferre audeat, ab hac tamē Constitutione Terras Russiae libertas esse uolumus quæ parata arma contra insultus hostium habere semper solent & debent.

PRÆSCR Iptiones tempore belli ne currant. Lex vii.

Quam Libro 3. Capitulo 6. Articulo 8. & alibi uide.

ARTICVLVS IIII.

Nobiles sua bona ut pote stipendia ne pfundant: ne tā Spūalium quā Seculariū rapere cogant, ob idq; in campis statioes faciant, per Castellanos suos a vi arceantur. Quæ si accidat, parti ipsi Castellani Palatini & Rex, partim Spūitiales sones puniunt.

res puniunt. Cōmeatum enim iuste aestimatum Castellani ex Villis ad exercitū
conduci iubent: ne illum Nobilibus vi rapere sit necesse.

SI aut nostris Nobilibus bona hereditaria tanq̃ stipendia sunt cōsignata, ne nō
Reip. sed suo stipendio militare se putent: & si ad defendendā Rempub. publice
se missos gloriant, quod utiq; propriū officium eorū est: Omnino, neq; bona sua lu
xu profundāt, qd' quidē egestas eorum Reipub. sit fraudi: neq; bona Cūiū tanq̃
tutores pupillorū rapiant, qd' hoc ipsum cuiusdā latrocinii simile existimat. Atq;
idcirco Leges nostrae, vt Regi, bona fisci: & Episcops, Ecclesiae fundos alienare
vetuerunt: ita q̃q; & Nobilibus lusu bona perdere, vel Mercatorib. luxuriae suae
administris ea vendere, phibuerūt. Ne si cōtra fiat vnus quisq; eorū propter eges
tatem in exequendis suis officiis claudicer, vel tam Ecclesiae mīnistrorū, quā pau
perorum hominū facultatibus manus admoveat. Male aut se res habet, si & canis
ouibus quas custodit pro defensore Lupus sit: & miles suis met Cūiibus & Eccles
iis pro tutore fiat hostis. Quae audacia ne impune admittat, primo efferatis milite
rum animis metus Dei ponendus est ob oculos, dixit enim Dñs, NON CONcu
piscēs, tantoq; minus FVRAberis. Quod ne milites sibi licere putent, dixit eis
Iohānes. NEMINē CONcusseritis, NEMINē INIVriā feceritis, SVfficiat vobis
STipendiū vestrum. Quod cum ita sit, lure optimo poenis quoq; corporalibus et
pecuniariis Leges emendari delictū voluerunt, si quis ad bellum p̃ficiendo dam
num det Ecclesiastico ministro, Cūi, vel Colono: & quod horū utiq; ipsi milites
sunt defensores, ac patroni: & quod vnusq; eorū pro rata parte stipem itidē bel
lo gerendo cōfert. Et vt hic taceā, quā crudeliter gentiles Imperatores in praedos
nes milites sauerint: Vereor enim ne recitandis peregrinis exemplis aliquid in his
manum in Remp. nostrā, vel etiā iusta de causa inuexisse videar: illud cōmemoras

PRAEFATIO,

bo, Quod D. Aurelianus (vt Flavius Vepiscus scribit) posteaq; adulterū militē
duabus arboribus inflexis alligatū, isdemq; dimissis, medium dūcerpsit: ad vica
rium suum scripsit: SI VIS Tribunus esse, immo si vis viuere, manus militū contis
ne. Nemo pullum alienū rapiat, Quem nemo cōtingat, Vuam nullus auferat, Ses
gerem nemo deterat, Oleum, sal, lignum nemo exigat. Annona sua cōtentus sit.
In hospitiis caste se agant: qui litem fecerit, vapulet. Epistola profecto dignissima,
quā omnes legant, & factis exprimant milites, eorumq; Tribuni christiani.

Epistola Aureliani
ad Tribunū exercitus

Similiter Aufidius Celsus Imperator milites, qui aliquid Prouincialib. abstulissent
per vim, in illis ipsis locis, in quibus peccauerāt, in crucem sustulit. Primus id sup
plicii genus inuenit, vt ad stipitem grandē damnatos milites ligaret, & ab imo for
cum apponeret, incensis aliis, alios tum cruciatur, timore etiā alios necaret. Idem
deos catenatos in p̃luentem mergi iubebat, vel in mare, Idem multis desertoris
bus manus abscidit, alii crura incidit, ac poplites, dicens: maius exemplum esse
viventis miserabiliter criminosi, quam occisi.

Ex Adamario Lo
richio,

Ex Vica, Gallicano.

Et Alexander Seuerus Caesar, in expeditionibus, si quis de via in alicuius possessio
nem deflexisset, pro qualitate loci fustibus ac virgis caedebat, aut aliq; condem
nabat. Quod si dignitas personae tales poenas nō recipiebat, grauissimis cōtume
liis afflictebatur, quā diceret: Velles ne hoc in agro tuo fieri, quod facis in alieno?
Clamabat se plus, quod a Christianis audierat, idq; per praconē, quoties aliquem
emendabat, dicere iubebat: QVOD TIBI fieri nolis, alteri ne feceris. Sed quid
nunc dicemus de militibus Christianis, qui limina paterna vix egressi, statim mo
re luporum, rapiunt: atq; mactant, qui siue quo eant, siue redeant, furantur, cōstus
prant, pulsant, abigunt pecora, pertussis vasis sinunt vinum effluere. Quid multis?
Crudeliter tractant suos, quā hostes. Et hoc hodie si superis placet, appellat Ius mi
litare, & ad haec cōsueunt Principes. Attamē heroes hodie nōnulli boni, scelera
militum in Prouinciales aedita pati nō possunt, imitatī P. Cornelii Scipionē, qui
eodē temporis momento, quo Castra intrauit, turpi atq; erubescenda hominū sen
tina purgavit exercitum. Neq; enim impiissimā quandā audendi quaelibet licen
tiam esse bellum sciunt, quod solius iusticiae defendendae, iniuriarūq; illatē propuls
sandaē, non inferendaē causa, suscipi debet. Et tamē rapinae militari praesentissimū
est remediū si & res, cum gratis omnibus impartiri nō possunt: facile, iustoq; pres
cio tam a sp̃alibus, quā ab agricolis, ac Mercatorib. militibus vendant: & si exer
citus quoq; a propriis finibus in hostilem regiōem mature transferatur. In quā vt

Ad, Lamp.

Contra militare ra
pinam quae remediatur

T T T

non gra-

non grauius Imperatorē etiā extra stipendiū sequatur: hostiles copiae, ac etiam Vrbes, nisi se sponte sua dedant, & peccato hostis participant: ei in prædā sunt ponendæ. Si autē ipse in primis Imperator manus suorū a raptu cōtingerit, non difficile eandē continentia reliquis militibus persuadebit. Sicut ecōtra eosdem alas cres ad operas præstandas, periculaq; adeunda, faciet: si primus ipse omnī opus inuadat, & periculum capeſſat: ne milites alterum contumeliæ, alterum etiam proditiōis loco ducant.

Interest Reipubl. vt militares viri in

defendendo Regno peruiſigent, defensiōisq; facultates necessarias cōseruent. Idcirco nulli Cōtractus, fideiussionesue super rebus, equis, bonis, & hereditatibus inter ludendum aleam facti valeant. imo si creditores debitoribus probis insultent, pœna percelluntur. Lex 1. Quam Libr. 3. Cap. 10. Artic. 2. de Contractibus & fideiussoribus quasi ex maleficio vide.

Kaz. M. Viſt. 1368.

Armigeri ne dāna dēt, statioēs in cāpis

Armigeri ad bellicā expeditionē procedētes, nulli morū damno uiuere nō debent, sed in campis statioēs faciētes, soli pabulis sint cōtinenti: nec ædificia destruunt, sed in uicinis syluis ligna cedā: Secus facientes damna soluant. Secundum iuramentū domini loſi, & pœnam duplicē L. per hoc tamē pabulum equi moderatū non negatur.

Expedit Reip. ut subditi gete uiuā, et qd' nulli noceāt, & (faciāt. L. ij. in uirtutib. cōualeſcāt. Quidā tamē prætereūtes ista, ueluti Legis transgressores: Qd' cū p Terras pprias pergūt ad expeditionē bellicā, quasi hostes infinita damna pauperibus (etiā plura quā hostibus) inferre nō uerent. per quod Terræ nostræ maxime deuaſtant. Volētes itaq; huic periculo de remedio opportuno prouidere. Statuimus, Quod quiescūq; ad bellicā expeditionē sit progressio, nullus in Villis statioē faciat: sed in campo. Nec rapinas in equis, pecudibus, pecoribus, uel in alijs rebus cōmittant: sed solū modo pabula recipiāt moderate pro suis equis. Nec statioēs faciāt de lignis in syluis, Gaſijs, aut rubetis pro edificijs ualentibus: ut ex hoc ædificia Villarū integra & illæsa permaneāt: Et si qs uelut temerarius huius Statuti uiolator fecerit cōtrarium, dño illius Villæ, aut cui damnū est illatū, damna restituat iuxta suū Sacramentū, cū restitutiōe ablatorū, super ablatis præstitū cū pœna pyathnadzieſta ad hoc appoſita. Et nihilominus alia similis pœna cedat nobis occasiōe uiolatiōis Statuti. Per hoc tamē nō negamus quin pabulū moderatū eqs & uictus ipſorū, sine q transitus alias haberi nō possit, recipiatur.

Nihil pabulorū vi in via recipiat. L. 3.

Kazim. M. Viſlicia. Idem ſupratib. 1. ca. 27. de Kazim. ar. 2.

Cum itaq; omnis uiolētia nō immerito uarijs luris sanctiōibus prohibeatur, & coerceat: Maiestas igit Regia equū censuit, subditorū cōmoda in his præſertī prouidere: Statuimus ideo, ut trāseuntes per uia ad domos suos, uel in proprijs etiā negocijs procurādīs, siue sint Principes, Milites, aut alterius status, & cuiuscūq; conditiōis homines existāt, pro se expensas, aut pabula equorū, in Villis, tabernis, aut locis solitarijs nō recipiāt: aut aliquā uim inferāt uēdere nolētibus, aut a uenditiōe se retrahentibus: Sed unusq; libere utatur re sua, pro libito suæ uolūtatis.

Cōtra raptores maiores etiā pœnæ ſta:

Vladislaus Jagello confirmat Statutum Kazim. Magni.

Quāq; foelicis recordatiōis KAZIMirus Rex Po (tuunt. L. iij. 61. loniæ prædeceſſor noſter, cū nōnullis Principib. Terrarū Regno & Maiestati suæ cōtrariantibus, per multa tempora bella & expeditiones habuerit, fecerit, tenuerit, & exercuerit: nunq tamē tempore foelicis sui regiminis Res

minis Regni, per bellatores tot & tam graua damna, pericula, sacrilegia, effractiones Ecclesiarum, & deuastationes bonorum Ecclesiae, & Monasteriorum, ac aliorum bonorum fuerunt, nec sunt tot, & tam graua, uti foelicis tempore nostri regiminis Regni (quod condolentes referimus perpetrata ac commissa.

¶ Statuerat enim & ordinauerat laudabiliter praefatus praedecessor noster cum Praelatis & Dominis Regni sui: Quod omnes & singuli Regnicolae, ad expeditionem euntes, quicumque nomine censerent nunquam in Ciuitatibus, Oppidis, Villis, allodijs, & alijs bonis tam Ecclesiarum, & Monasteriorum, & Secularium quae aedificia habent, sed in campis, uel rubetis stationem facere, nullasque rapinas bonorum quorumcumque & uiolentias cuiquam inferre debuissent.

¶ Item statuerat, cum Praelatis & Dominis praedictis leuiori comparatione expensarum, ad expeditionem transeuntium ex utilitate Regni pensatis, Quod euntes ad expeditionem pro expensis suis comparandis: Bouem pro media Marca, VAccam pro octo scottis, pro fertone PORcum, MVTonem pro duobus grossis, duas AVcas pro grosso uno, sex PVllos pro grosso, CApetam tritici pro duobus grossis, Capeta SILiginis pro grosso, & Capeta AVenae pro grosso similiter emere debuissent.

Quod Statutum per longam consuetudinem Terrigenarum nostrorum fuit & est tentum, & laudabiliter obseruatum. Sed tempore foelicis nostri regiminis Regni quondam Incolarum Regni nostri detestanda peruersitas, nesciens abstinere a uetitis, nec debito modo gaudere concessis, tam laudabile Statutum in abusum damnabilem deducetes, non tantum praemissa, sed multo plura, & maiora mala quae diuinae Maiestatis offensam, Regnique nostri desolationem inducere uidentur, ferociter perpetrando commisit: prout ex subditorum nostrorum querelis, & querulosis clamoribus percepiimus, & nos ipsi certa experientia probauimus.

Ex quibus in Regno nostro multa scandala, magna pericula, & graua incommoda, necnon destructiones Ecclesiarum & Monasteriorum sunt secuta, & ampliora sequi (nisi celeri remedio succurrat) uerisimile est in futurum. ¶ Nos igitur praemissis, & alijs malis occurrere, & indenitatibus Regni nostri & Ecclesiarum Monasteriorumque prouida circumspeditione prouidere cupientes, tam laudabile Statutum praedicti praedecessoris nostri, de consilio pariter & assensu Praelatorum & Dominorum Regni nostri approbantes illud auctoritate nostra Regia confirmamus, nostris uobis dantes in mandatis, quatenus tam laudabile Statutum in Ciuitatibus & Oppidis nostri Regni ac ipsius confirmationem & approbationem publicare & proclamare faciatis, illudque ab omnibus Regnicolis nostris, sub obtentu gratiae nostrae obseruari praecipiat.

Transgressores uero ipsius nobis & illis quibus damna intulerint poenam syedmnadzyesta alias xiiij. Marcas, uel maiorem poenam illius Terrae per cuius Terrigenas praedicto Statuto contrauentum fuerit, una cum illatis damnis, & iniurijs soluere tenebunt. ¶ Quae damna & iniuriae per illius solius iuramentum, cui illata sunt, quicumque ille sit, coram nobis probari debent, exceptis Pontificibus, qui cum saepius ex diuersis causis in remotis partibus causas agere habent: Procuratores ipsorum discretos & idoneos, Spirituales uel Nobiles Seculares nobis istud praestent. ¶ Vobis nihilominus huiusmodi transgressores Statuti presentis nostra approbatione,

Ad bellum euntes non in Ciuitatibus, oppidis, uillis, uel allodijs spiritualium uel secularium faciant stationem sed in campis.

Euntes ad bellum Bouem media marca, uaccam octo scotti, Porcum fertone, autone duobus grossis, duas aucas uno grosso, sex pullos uno grosso, Capetam tritici duobus grossis, siliginis uno grosso, Capetam auenae grosso comparabunt.

Vladislaus Rex confirmat statutum Kaz. & mandat illud publicari. Transgressores statuti poena 14. marc. una cum illatis damnis percellendos.

Damna iuramento solui cui illata sunt probari debent. Pontificibus, in remotis agentibus, exceptis, qui per Procuratores idoneos tam spirituales quam seculares Nobilibus praestabunt.

Dat Rex auctoritate iudicibus, transgressores iudicandi, con-

domandi, puniendi,
et ad satisfaciendū
compellendi.

Ad perpetuam rei
memoriam Rex man-
dat, hanc confirmati-
onem in Librum Ter-
restrum scribi et in-
ferri de uerbo ad
uerbum.

& confirmatiōe, iudicandi, cōdemnādi, ad satisfactiōē cōpellendi & pu-
niendi, omnibus dilatiōibus remotis omnimodā damus & cōmittimus
facultatē. ¶ Mandātes uobis, omninoq; habere uolētes, Quod pręsen-
tes nostras approbatiōis & cōfirmationis huiusmodi Literas in Libros
Terrestres de uerbo ad uerbū ad perpetuā memoriā scribi & inferri fa-
ciatis, Nos igit̃ VVLadislauus Dei gratia Rex Poloniae &c. hoc lau-
dabile Statutū superius notatū Sereniss. Prīcipis & Dñi Kazimiri Dei
gratia Regis olī Pol. prędecessoris nostri renouā. cōfirmamus, & ad Li-
brum Iuris Terrestris scribi, & notari iussimus, prout antea in Statutis
eiusdē Dñi Regis Kaz. cōtineēt, ac in omnib. prius enarratis obseruari et
teneri fecimus, de cōsilio Pręlatorū, ac dñorū nostrorū. SIMILIS.

Rex 3 Petric. 1457.

Ista constitutio Kaz.
eadem est in forma
et cōstitutiōe Vula-
dislai sui progenito-
ris pręter paragra-
phum illam Quod si
nos aut aliq; nostrū,

KAZIMIR VS Dei gratia Rex Poloniae, Magnus Dux Lithva-
niae, Rufsiae, Prusieq; Dñs & heres. Vniuersis & singulis Capitaneis 64.
Regni nostri tā generalibus q̃ Particularib. quibuscūq; Terris & Di- 65.
strictibus pręsidentibus Gratiā & beniuolentiā Regalē, Magnifici Gene-
rosi, & Nobiles fideles nostri dilecti, Quamq; foelicis recordatiōis Kazi-
mirus Rex Poloniae prędecessor noster cū pluribus hostibus Regni sui
per tempora multa hella expeditiōes habuerit, fecerit, tenuerit & egerit,
nunq̃ tamē tempore foelicis sui regiminis Regni per bellatores tot & tā
grauia damna, pericula, sacrilegia, effractiōes bonorū Ecclesie, et Mona-
steriorū fuerūt, & sunt cōmissa, quod & quā grauia tempore nostri fo-
elicis regiminis Regni, quod dolēter referimus, fuerūt, & sunt cōmissa &
perpetrata. Statuerat enī & laudabilē ordinauerat pręfatus prędeces-
sor noster cum Pręlatis & Cōsiliarijs Regni nostri. QVOD omnes &
singuli Regnicolę q̃cumq; nomine censeant̃ ad expeditionē euntes, nū-
quā in Ciuitatib. Oppidis, Villis, allodijs, & alijs bonis tā Ecclesiarū &
Monasteriorū q̃ Sęculariū, quę ædificia habent: sed in campis uel rube-
tis stationē facere, nullasq; rapinas bonorū q̃rumcūq; cōmittere, & uio-
lencias inferre cuiuscūq; debuissent, ¶ Item statuerat cū Pręlatis et Cō-
siliarijs prędictis pro leuiori cōparatiōe expensarū ad expeditionē trā-
seuntū ex utilitate Regni pensantis, Quod euntes ad expeditionē pro
expensis suis cōparandis, BOuem pro media Marca: VACCā pro octo
scottis, PORcū pro fertone, MVTonē pro duobus grossis, duas AV-
cas pro grosso, cassulā tritici pro duobus grossis, cassulam siliginis pro
grosso, & cassulā auenę pro grosso emere debuissent, Quod Statutū per
longā cōsuetudinē Terrigenarū nostrorū fuit, & est tentū, & laudabi-
liter obseruatū. Sed tempore nostri foelicis regiminis q̃rundā Regnico-
larum nostrorū detestanda pueritas, nesciens abstinere a uetiis, neq;
debito modo gaudere cōcessis, tam laudabile Statutū in abusum dam-
nabilē deducens: nō enī pręmissa, sed multo plura ac maiora mala quę
Maiestatis diuinę offensam, & Regni nostri desolationē inducere ui-
dentur, ferociter perpetrādo cōmisit, prout ex subditorū nostrorū cla-
morib. querulosis, percepimus, & nos ipsi certa experiētia probauimus.
Ex qbus in Regno nostro multa scādala, magna pericula, & grauia in-
cōmoda, necnō destructiōes Ecclesiarū, & Monasteriorū sunt secuta, &
ampliora sequi (nisi celeri remedio succurrat) uerisimilit̃ pręsumitur
in futurum.

in futurū. Nos igit̃ prēmisis. & alijs malis occurrere. & indēnitatibus Regni nostri, ac Ecclesiarū, & Monasteriorū utilitatib. provida circūspectiōe providere cupientes, tā laudabile Statutū p̃decessorū nostrorum parit̃ & assensu Prælatorū, Cōsiliariorū Regni nostri approbantes illud auctoritate nostra Regia, cōfirmavimus, vobis & cuilibet vestrū dantes in mādatis, quatinus tā laudabile Statutū, ac ipsius approbationē & cōfirmationē in Ciuitatib. & Oppidis Regni nostri publicari, & proclamare faciatis. Illud q̃q; ab omnibus Regnicolis nostris sub obtentu gratiæ nostrę obseruare præcipiatis, transgressores vero ipsius nobis & illis qbus damna intulerit poena syedmadzyesta, uel maiore pœnam Terræ illius per cuius Terrigenas prædicto Statuto cōtrauentum fuerit, una cum illatis damnis & iniurijs soluere tenebunt. quæ damna & iniuriæ per illius solius fūramētū, cui illata fuerit, q̃cumq; ille sit, corā nobis probari debēt. Exceptis Pontificib. qui cum sæpius ex diuersis causis in remotis partibus agere habēt per Procuratores eorū discretos & idoneos Spūales uel Nobiles seculares corā nobis illud præsent. Vobis nihilominus & vestrū cuilibet huiusmōi transgressores Statuti, præsentī nostra approbatiōe & cōfirmatiōe iudicandū & cōdemnandū satisfacere cōpellendū, puniendū, omnibus dilatiōibus remotis omnimodam damus & cōmittimus tenore præsentū facultatē. ¶ Quod si uos aut aliq; vestrū in exhibēda iusticia iniurias, aut damna passis, postq̃ per eos requisiti fueritis, negligētes ac remissi fueritis, poterit personæ Ecclesiasticæ cōtra uos & quēlibet vestrū pro huiusmōi negligentia uti lure Spirituali, & per Iudices Ecclesiasticos cēsuris Ecclesiasticis cōpellere, quibus uos subijcimus. ¶ Volumus tamē esse in optiōe & arbitrio iniuriā aut damnū passi, quod possit & ualeat super damnis & iniurijs sibi illatis, ad Ecclesiasticū uel Secularē Iudicē pro iusticia recurrere. Mandamus uobis & cuilibet vestrū omnino habere uolētes, qd̃ præsentēs nostras huiusmōi approbatiōis & cōfirmatiōis Literas in Libro Terrestri de uerbo ad uerbū ad perpetuā rei memoriā scribi & inseri faciatis in testimoniū futurorū, secus nostræ gratiæ sub obtentu nō facturi. Actum & datū Petricouię in Cōuentiōe generali sabbato post festum S. Andree Apostoli. Anno dñi 1457. nostro sub sigillo præsentibus appenso &c. Præsentibus ibidem R. in C. P. D. Iohāne S. Eccl. Gnes. Archiep. & Primate. Thoma Cracou. Iohanne Vulad. Cancell. Andrea Posnañ. Episcopis Vener. Iohanne Luthkonis de Brzezye V. I. Doctore Archid. Gnesn. Vicecanc. R. P. Necnon Magnificis Gener. Stren. & Nobil Iohāne de Czyzov Castell. & Capitan. Crac. Stanislae de Ostrorog Califs. Derslao de Rythywany Sirad. Petro de Opporov Lancic. Nicolao de Koszyelec Vulad. Palatinis, Andrea de Sprova Palatino & Capitan. Leopold. Petro de Samotuly Posn. Petro de Gay Califs. Hyncza de Rogovv Sirad. & R. P. Vicethesaur. Creslao de Kurozvyanki Lubl. Iohāne de Borek Brezeñ. Petro de Mosczina Dobriñ. Petro de Striykovv Vulad. Stanislae de Szydloyec Zarnou. Castellanis, Creslao Voyssyk de Voycza Cracou. Sandiuogio de Lazenicza Sando. n. & Capitan. Lubl. Florianio de Paczanoy Crac. Cristino de Smol-

*Iudices seculares ius
factam f. ere negli
gent. damna passis, p
quom fuerint requi
sit, possunt per per
sonas Ecclesiasticas cō
surari & compelli.*

*In optiōe & ar
bitrio est. possi dam
num, an ad iudicē
spiritualē uel secul
larem uoluerit pro
iusticia recurrere.*

sko Iunivlad. & Vulad. Dapif. Iohāne Kraska de Lubnicza Califs. Iacobobo de Dambno Cracou. Pincernis, & alijs pluribus fidedignis circa pramissa. Datū per manus præfati Reuerend. patris Dñi Iohan. Episcopi Vuladisl. Canc. & Venerab. Iohānis Luthkonis de Brzezze V. I. Doct. Archid. Gnesn. R. P. Vicecanc. sincere nobis dilectis. Sub sigillo nostro præsentibus appenso in fidē præmissorū ad relationē eiusdē Reuerend. patris Domini Iohānis Episcopi Vulad. R. P. Cancell.

Itē Priuilegiū wlad. Iagellonis & kaz.

III. Petricouix feria quarta post festū S. Georgii proxima. Anno 1458. datum supra Libr. 1. Cap. 4. Artic. 9. fol. 128 de Raptoribus decimarum vide ad hunc enim locum feruire videtur.

S I M I L I S.

De Raptorib. & in
uasorib. bonorū Ec-
clesiæ.
In Oppatouyec 1474

KAZIMIRUS Dei gratia Rex Poloniæ, Magnus Dux Lithvaniæ, Rursiæ, Prussiarq; Dñs & heres &c. Vniuersis & singulis Capitaneis, signanter tamē Cracou. Sandom. Noue Ciuitatis, Radomiē. Lubliñ.

& alijs ubilibet cōstitētib; presentib; requireñ. sincere & fidelibus dilectis. Gratiā nostrā cū fauore. Magnifici & Generosi sincere & fideles nostri dilecti. Non sine graui animi molestia, ac diuinæ ultionis metu quidianas Spiritualium Regni nostri querelas lachrymis etiā permixtas audimus. Quomodo ipsi p Terrigenas belligeros q ad expeditionē generalē proxime præteritā procedebāt in bonis Ecclesiasticis præter morem Terrestrē damnificati sunt. Volētes itaq; ultionē diuinā interciperē, nostraq; animaduersionē præuenire cū omnibus Cōsiliarijs nostris in

inferent alicui spiri-
tuali damni, coram
Capita. cui subest, est
cōueniendū, & non
secus q̄ pro Artic. Ca-
pitani uno ex quatuor
per eū iudicandū.

Oppatouyec exercitualiē cōgregatis, talē modū inuenimus, statuimusq; per quē ipsi Spūales damna sua per uia iuris repetēt breuiorē. ¶ Quilibet pro damnis suis possit corā Capitaneo loci cui damnificator ipse subiacet eū cōuenire, quē ipse Capitaneus pro damnis illatis nō secus q̄ pro Articulo Castrēsi uno ex quatuor in lure descripto iudicare debet.

Actori super damno
illato inelabit proba-
tio, alias Reus iurabit
se esse immunē a dam-
no illato.

¶ Et admittere probationē Actori, sicut pro uiolētia domestica: aut si Actor id elegerit, quod arbitrio eius deferimus, purgatiōe iuramēti more Castrī reus iudicetur. ¶ Si uero Capitaneus in lōga distantia fuerit, corā quo Reus deberet trahi in causam; poterit Actor Spūalis oportunitate capta, dū ipsi in partibus Cracou. & nō Maioris Polonię es-

Capitaneo a loco lō-
ge distante, potest Ac-
tor Reum coram Re-
ge in terra Crac. agē-
te conuenire, sine Di-
strictus exceptione.

semus cōstituti, ad nostri præsentia Reū citare, quē nulla Districtus euocatiōe uolumus excipi, sed more bellico Actori iusticiā ministrare, quæ omnia descripta de Spūalibus bene possessionatis Terrestrī dominio siue hereditario intelligere uolumus. ¶ De alijs uero Spūalibus inferioris cōditionis qui propter eorū egestatē in Iudicijs Terrestrib; maxime

Spiritualib; inferiorib; nō habentib; im-
pensis i: iure Terre-
stri conceditur facul-
tas conueniendi sui
damnificatores in lu-
re spirituali, qui si
conuicti censurati ul-
tra annum sustine-
ant in turrim inje-
antur.

sic remotis nō sufficiēt impēdere: Extūc poterint in lure corū Ecclesiastico damnificatores suos cōuenire, in quo quādocūq; iuste cōuicti fuerint, & censuras ultra annū sustinuerūt, uolumus quod rigidissime cōstitutio de talibus edita obseruetur, & quod turri mancipētur. hāc uolumus a Iudicibus Spiritualib; & Actoribus seueritatē moderari, ut nec illi in petendo siue existimādo damna sua, nec isti in decernēdo modum excedant rationabilis æquitatis. In cuius rei testimoniū sigillū nostrum præsentib; est subappēsū. Datū in Noua Ciuitate Korczyn feria vi. proxima ante Dñicam Oculi, An. Dñi 1474. Ad Mādatū Dñi Regis.

SI VERO stipendiati in bonis Spiritualiū damna dent. Vide infra Capitulo tercio Articulo septimo.

ITAq; Plebei ad aliquot maiores Ecclesias non recipiuntur, quod earū bona, hoc est, Oppida, Villas, decimas a rapina militum defendere non sufficiunt. Lex v. Quam Libro I. Cap. iij. Artic. iij. uide.

Castellani arceant a damnis, & ducant

exercitus eis a Palatinis consignatos. Lex vi.

- Quodā abusu frequentatū est, Quod Nobilitas sine ordine ad bellum, dum generalis expeditio moueret, transibat, Constitutionē uetustā non obseruando. Decernimus itaq; Statuto ueteri inniteñ. ut Castellani Districtus suos ad locum in Restibus per nos designatū sine hominū iniuria & incōmodo ducant. Quibus quidē auctoritatē damus eos puniendi, qui temerarie excessus facerent, & damna hominibus inferrent, ordinationes antiquas in uictu cōparando nō obseruantes. Quod si Castellani officiū suum in hoc neglexerint exequi, & in profectiōe damna nō prohibuerint, tunc tenebūtur damna pāsis damna soluere, si reos nobis non detulerint, & nobis pro pōena negligentiae xiiij. Marcas soluēt. Palatini uero cum Castellanis ordinabūt Districtus, & Castellanis eos ducendos diuident, & deputabūt, p̄sertim in Maiori Polonia, ubi nihil hoc modo ante ordinatū fuisse reperitur. Dum uero Castellanus cū Districtu suo mouere se uoluerit ad bellum, ut una omnes pergant; Debet Castellanus locum suo Districtui deputare, & in loco cōpetenti tentorium suum extendere, & quatuor diebus in eodē loco immorari, et itādem progredi sine hominū iniuria: uictualia quāuis, ut Statuto cautū est, soluendo, & cum ad locum in Restibus designatū uenerit, Palatino suo eum Districtū quē duxit, consignabit. S I M I L I S.

- Itaq; Nobiles Districtuū cum suis Castellanis ad locū generalis belli designatū procedant, & Castellanus in profectiōe de Nobilitate cōquerentibus super damnis & iniurijs iusticiā faciat. Inobedientes autē nobis & successoribus nostris deferat, quod si deferre neglexerit, extunc damna pāsis persoluet. Si uero idem Castellanus egritudine, uel aliqua alia causa absens fuerit, uel transire nō poterit; extunc in locū suum aliū idoneum Nobile deputabit ad prēmīssa. S I M I L I S.

- Item ut expeditio bellica ordinato modo fiat, ad tuitionēq; Regni et nō eiusdem destructionē cedat: ueteri ordinationi & Statuto innitētes. Statuimus ac ordinamus, ut Castellanus ad bellicā expeditionē cum Nobilibus sui Districtus profecturus, quatuor, uel ad minus tres dies in loco ad conueniendū designato in Districtu suo expectet, & qui Nobiles ad diem illam non cōuenerint, aut cum eo profectiōē suam non continuauerint, soli uero absq; ipso Castellano suo proficiscētes, si damnum cuiuspiam fecerint, Duplum eiusdē damni soluere damnū pāsis tenebūtur & debebunt. Idem autē Castellanus cū suo Districtu proficiscens statua faciet cum Nobilibus nō in Villis, nec Oppidis, sed prope illa iuxta Statuta Regni, ET SI RVSTICI seu Coloni COMMEATVM & alia necessaria ad exercitū illius cōducere noluerint; ipse Castellanus

Vera bona Eccl. Dei sunt. Euangelij teju Christi, & sacramenta diuini ut instituta: quae quidem olim Apostoli & greges etiam iusti defenderunt, opes autē (si bene dispēntur bona utiq;) ut Giezi dona & iuda sacculi, uera uenena Ecclesiae esse coeperunt.

sigism. Craco. 1510. Vi uero Nobiles p̄sentia etiam Dig. ita: riorum ab inferendis damni arceantur, Castellani ducant suos exercitus, & damnisq; coherceant. Alioq; ipse damnum passo Regi uero p̄nam 14. Marcas soluant, & quod Palatini ordinant cum Castell. Nobiles quos Castell. quatuor triduo in tentorijs expectent una secum ad locum restibus praestitum profecturos, & postea palat. consignandos.

sigism. Bido. 1520. Nobiles cum Castellano no procedant ad locū belli praesignatū, ius de illis nomine damnum dicant, uel Regi differant inobedientes Et quod ager Castell. pro se idoneū Nobile sufficit & deputat.

sigism. Petric. 1523. simile quod Castell. Districtus suos quatuor diebus expectent; deinde ad locū in restibus designatum ducet, ab iniurijsq; cohercebat. Alioq; si quispiā solus proficiscens damnum det, duplū damni soluat. Item quod statim nō intra, sed circa villas & oppida faciant: & quod

pabula nisi sponte cōducantur ad exercitū recipiuntur: astimantur onē Castell. seu ab eo missorum proborum familiarum aut Nob. litem soluenda.

Veni precium.

Cassula siliginis.

Auenæ.

Bos, Iuuenca, Porcus

Arie, Anser, Gal-
linæ.

sigism. Craco. 1532.

Eiusdem infra cap. 2.

art. 7 fit mentio de
mercenario milite.

Generaliter aut Cap-

itaneus exercitus, &

Palatinus siue Castel-

lanus uel aliqui Rex

et sue Officialis de

mercenarys militib.

aut Nobilib. qui sube-

ditis spiritualiū, uel

seculariū d. mna in-

ferunt, iusticiam fa-

ciunt.

ad utcinas Villas familiares suas uel aliquos probos Nobiles mittet, q
necessaria ipsa omnibus qui pro illis se cōtulerint, distribuunt, & cura-
bunt, ut parata pecunia exoluant, modo & ordine infra scripto uideli-
cet FENVM quantū unus equus portare seu trahere potest soluat, uel
uno grosso, Quod duobus equis afferetur, seu aduocet duobus grossis,
Quod quatuor equis, quatuor grossis. CASSULA Siliginis una tri-
bus grossis. AVENÆ unus choris uno grosso CASSula uero auenæ
duobus grossis soluetur. BOS media Marca. IUVENCA alias lalovis
eza sedecim grossis. PORcus duodecim grossis. ARIES seu Muto tri-
bus grossis. ANSeres, GALLINÆ, & Pulli, prout in antiquo Statuto
descriptum est soluantur. S I M I L I S.

De Militibus Mercenarijs, uel Nobilitate ad seruitiū bellicū profici-
scen. uel inde redeuntes Capitaneus exercituum Regni & Palatini seu
Castellani locorū prouidere debent, ne subditis Spiritualium uel Secula-
rium aliqua damna uel uolentia cōtra Regni Constitutiones & Priui-
legia inferantur, & si illatae fuerint, ut ad solutionē & satisfactionē dam-
norum & iniuriarū illas inferen. cōpellantur. Cum uero milites Merce-
narij ex seruitio, uel Nobiles Regni nostri ab expeditiōe bellica domū
reuertē. aut reuerſi, aut in proprijs agentes, alicui damna intulerint:
nos iusticiam cuiuslibet de illis facere & administrare pollicemur, uel Of-
ficiales nostri ministrabunt, iuxta Statutum Regni nostri.

ARTICVLVS V.

Ne milites tpe belli caritate rerū gra-

uentur, Omnes Magistratus sciant sua officia, eaq; tam bello quā pace exequant.
alioquin a Rege doceant, & si cessent exequantur. Vide Libro 1. Capitulo
16. Articulo 10. de Ciuitatibus folio 317.

PALATINI precia rebus cōstituant, maxime bello instante. Vide Libro 1. Cap.
16. Art. 10. de Ciuitatibus fol. 319. cum alijs eius generis Legibus.

SI RAPINAE militum cohiberi debent, Rustici (& ipsi Spūales certe qdem,
item Opifices, ac Mercatores) iussu Castellano cōmeatum ad Castra ducant,
eumq; constituto precio vendant. Vide superiore Articulo.

QVOD Si omnibus non sufficiat affari, Castellanus data tessera, seu frumētandi
signo, unicuiq; certam mēsuram, secundū Egtum numerū distribui ac vēdi faciat.

Ita & inopia victus, & lis de diuidēdo tollē ab exercitu: iprimisq; rapinē sedabūt.
QVANDO ET quāta foralia Marchalcus vel Imperator exercitus capit, pre-
ciaq; rebus imponit. Vide supra Libro 1. Cap. 8. de Marchalco fol. 197.

ARTICVLVS VI.

Kax. M. Viflic. 1358. Officia Imperatoris ac militū in bello.

Cum iam omnes mili-
tes ad locū b. n. deu-
nerint, Quilibet in lis
in bello, ne machina-
rium, & propugna-
culorum, ceterarūq;
rerum bellicarū, aut
exercitus custodiam,
uigilantur, aut defen-
sionē euitet; sub certo

Ius militare admonet, ut attēdamus, & super id cōstituamus. (Lex I.
quod quidā ex nostris Baronibus, Nobilibus, ceterisq; subditis, cum in
Castris cōtra hostes positi fuerūt, omni abiecto rubore, cum omni Nobili-
lium strenuitate cōmunicantes, sub nullius uexillo, neq; alicuius ditiōe
nostri exercitus se locare præsūmūt: aliquādo ad hunc præserti finem,
ut machinarū, & propugnaculorū, ceterarūq; rerū bellicarū, aut ipsius
exercitus custodiā, uel uigiliā nocturnā euitaret, & defensionē, quā cæ-
teri cōmiliti

teri cōmilitones & frātres ipsorū sub certis uexillis locati, secundū modum inter ipsos ordinatū, facere & seruare cōsueuerūt, negligenter. Idcirco quoniā TVRPIS EST PARS quæ suo non cōgruit uniuerso: Statuimus, ut quilibet miles, aut simplex, sub certo uexillo erecto cū sua statiōe cōquiescat, ut ingruente necessitate belli, & dimicatiōis cum hostibus sciat capere locum certum, magisq; animaduerneret pro sui uexilli defensione, alias uolumus, quod tales & huiusmōi desertores, si amplius in nostro exercitu fuerint inuenti: per Succamerariū Terræ seu Districtus in quo dēgunt & militāt (quasi per circuitorē exercitus) capti nobis ad pœnam præsentabūtur. Equi uero eorū, eidem Succamerario pro ipsa culpa & delicto applicentur.

QVOD CVM EXERCITIBUS Maioris Poloniæ Mazouitæ militent. Vide supra Articulo secundo.

CVM iam EXERCITUS producat in præliū, omnino illum in ARMA virosq; diuidi oportet. Et in ARMORū qdem genere ponunt ea omnia in strumēta, quæ cumq; sunt necessaria ad regendū, portandū, alendum, sanandūq; corpus: vel ad hostem cominus vel eminus cōficiendū, ut sunt lorice, laminæ, toraces, galeæ, ac clypei: Item equi, & currus: Item cōmeatus & pharmaca: præterea enses, caestus, & hastæ: item tela, sagittæ, & globi variorū pixidum, ac tormentorū. Et NVDIS enī cum armatis nō est cōfligendū, & EQVI equum sunt portitores, COMMEATUS aut sanos, PHARMACA vero lēsos reficiunt. PORRO VIRORUM omnē multitudinem in IMPERATORē summū, Duces, ac Magistros militum varios: ac in exercitum quātumcūq; ille multiplex est, diuidit. Cum aut omnīncē dīo seuior sit exercitus, si vel nullū, vel imphū IMPERATORē habeat: Qualis ille esse debeat, tamen paulo ante in Cōmentario super Art. 2. diximus. Attamē etiā nū aliqd de eodē dicam, iuxta puerbiū Gregorū, bis & ter, quæ pulchra et necessaria sunt repetētes.

Qualis debet esse Imperator, deq; eius officio.

Optimus itaq; ille, mea certe qdem opiniōe, erit Imperator, q nō solum natalibus generosus, ac ingenio sit acutus, quicq; exēplo Homerici Vlysis multorum mores hominū vidit, legendūq; multa didicit: verum etiā qui tyrospectatus, postea miles satis diu fuit in periculis exercitus, quicq; victoris assuetus sit nō fugæ: viresq; & artes suas, atq; hostium, ante dimicatiōnē pernoscat: ut ita animū omni humana sorte excellentiorē, & præter scelos atq; infamiam nihil timentē, in aciem secum perferat, talis qppe erit in capessendis periculis audax, & inter ipsa pericula ocularatus. Diues item & liberalis sit, ut virtuti præmia largiri possit, scelerī vero pœnas irroget, ac omnino imperet cum auctoritate. Quæ qdem cum summa sint, omnis nō qspiam obsecutus, hebes, inexercitatus, pauper item, aut sordidus ne aspiret ad tantā functionē: in qua error ad perpetuā Reip. calamitatē redundat. Neq; enim vel in sordidissima opificina poterit esse ille magister, qui vel a natura sit ineptus, vel ab arte parum perfectus, vel iusta exercitatiōe, cum facultatib. destitutus ad illam tractandā accesserit. Quod si tam ipse Imperator, quā eius milites, p pia ac iusta causā se decerraturos intelligēt, neq; adire laborē, neq; ferre pericula, neq; etiā ipsam mortē valde fugiendā esse parabunt. Mirum enī est, quā cōicia mens recti cōfidens sit, & victoriā sibi polliceat: cōtra, iniusti semper animo torquent, nunq nō seruiliter trepidāt, etiā si nemo eis pœnas irroget, nemoq; eos persequatur. Atq; int partes prudentiæ, quæ vel circa suas, vel circa hostiles vires explorādas versantur: nō postrema erit, ut fœdera cum aliis hostibus percutiat, cum cōtra alios bellū geret, bene enī dicit ne hercules qdem aduersus duos. Et fortis qdem Imperatoris est, dare nō accipere conditiōes: Nihilominus si feruendū est temporī, vel pollicitationibus quærendum, vel certe quidem aliquo tolerabili pacto fœdus est redimendum: donec cum infestiore inimico erit debellatum.

Quod si Imperator ad præliū descēsurus dicat se moriturū potius quā acie cessurū; mirificā spem de se suis, ac hostibus etiā metum iniiciet, hoc enī cōsilio cō-

uexillo militare teneatur. secur faciens, per succamerarium uæ Terra tanq circuitorē exercitus captiuatur, Regi de ur, Equi uero sui eidem succam. d. bebuntur.

COMMENT.

Exercitus in arma uirosq; diuiditur.

Armorū formæ uariæ

usui armorum qui

viros omni multa

titudo diuiditur in Duce

et milites.

Optimus Imperator debet esse

Generosus, Prudent,

Bello exercitatus,

Fortis,

Diues ac liberalis,

Iusta et pia causa

multam fiduciam im-

peratori ac militibus

suppeditat.

Prudentia impe. est,

cum alijs hostib. fœ-

deris percutere: dum bellū gerit cum alijs,

VVV

plures stre-

imp. omnia dicat et facit confid. nter te meretamen nihil.

plures strenui Duces vias omnes a tergo impediunt, potesque delinunt, necnon a sylvarum latebris abducunt exercitum: ut milites cum fugere non desint, vincant, aut moriantur. Quare & Sylla videns aliquando Romanos fugam capessere, ipse ab equo descendit, arreptoque vexillo ad fugientes ita dixit. Mihi hic gloriosum est, o Romani, mori obire. Vos autem interrogantibus, ubi Syllam perideritis, facite, ut respondeatis, in Orchomeno. Hoc sermone perfacti Romani, reuersi sunt, & alacri in aduersarios impetu facto, eos in fugam compulerunt. tantum laepe valet temeritas ac desperatio, ut ferro aperiat sibi viam ad salutem: & nodum quem neque viribus, neque arte solvere potest: ferro dirimat. iuxta proverbium. Sed gravitas quoque dicendi, & verborum ornatus plurimum in Imperatore commendantur, & necessario fere requiruntur, nam grauius & ornatis utendo verbis Imperator se omnibus praestat venerabilem, & tanquam quiddam absolutae virtutis simulacrum, ac singularis prudentiae exemplum, quod omnes milites maxime & admirentur & venerentur. quoniam non palam ioculis & inanibus, utat verbis, nisi in maxima sibi familiaritate, & non vulgari amicitia coniunctos, sint enim ipsius verba non lasciuia, non temulenta: sed sapientiae plena, & grauitatis, denique tanquam sacra oracula. Quid enim oratio possit firmis adiuta sententiis, declarat ut Caeſar, cum ad Vefontionem Sequanorum Oppidum, aliquandiu moratus, aduersus Ariouistum Germanorum Regem, cum exercitu proficisceretur, Hoc genus alia testimonia multa reperiuntur in Xenophontis Libro, qui de Cyri perfectione in Persiam est conscriptus, reperiuntur item quae plurima in Salustio, Tito Livio, Quinto Curtio, & omnibus pariter Historicis. Quoniam ita statuo, quod si consuetudo illa vetus concionandi ad militem reuocaretur in usum, & ab Imperatoribus nostris recoleretur, non mediocrem ex ea re commoditatem posse ad Rempublicam redire.

Imper. grauis quoque sit in dicendo.

Imperator ac militibus. turpis fama plus etiam morte est fugienda

Imp. uestitu militibus. si aequalis, virtutibus maior.

Imperat. sit socialis.

Imp. praesentia quam ualeat

Collegae Imp. adduntur, & qui sit eorum usus

Ac in primis strenuos milites suos nihil praeter turpem famam magis timere doceat quod die, atque admoneat prudens Imperator. Nam & quod diutius in uiciis certe esse cupimus, ea turpius amissa, qua sine ulla uitae ratio prorsus habenda est: quoniam ea perditam, non uitam illam, quam uiuimus, sed miserissimam potius mortem appellare possumus. Et ne Imperator aliqua re a militibus suis dissensire videatur, etiam uestimentis ceteris aequalis sit, hoc enim pacto multitudinis fauorem plurimum sibi conciliabit, humilitatis vendicans sibi, & superbiae nomen effugiens: verum virtutibus superior sit. Decet enim eum, qui aliis imperare optat, quemadmodum illustri dignitate ceteris, ita & virtutibus, & bonis moribus superiorem esse: alias sibi Imperatoris nomen falso vendicabit, qui subditis sit deterior. Attamen Caius Caesar, ut in conspectu bellicorum cunctis innotesceret, & ad prima signa nouo colore amictus, & diuerso genere armorum munitus, perire solebat. Sic & Alexandrum Macedonem auro & gemis distincta arma honoratibus quoque militaribus non solum aliquando intersit, verum etiam praesit, & comestationes, sodalitatesque aliquando non fastidiat: quod gratior omnibus fiat. Nulla enim vox iucundior in exercitu, atque in omni actione militari auditur, quam cum Imperator cunctos in bello blando verbo commilitones appellat: & si ea quae promiserit, adepta victoria per viribus suis praestat. Alioquin si Imperator ocio gaudet, & armorum strepitum horret, militum denique aspectum refugit, is vel fortunam in consilio habeat, quae ei pacem aeternam promittat, ut ait Patricius, vel certe Imperio sese exautoret. Male enim cum militibus nullo lure amicitiae sibi deuinctis in praedium descendet. Quantum etiam Imperatoris praesentia in praedio expediat, omnes qui alicuius sunt consilii & rationis, clare intelligunt atque cognoscunt. Nam & milites & eorum duces cum verecundia, tum Imperatoris timore ad omnia strenue peragenda impigre mouentur: nonnulli etiam maxima spe praemii & gratiae Imperatoris consequendae, diligenter omnia administrant: frequentemque a militibus segnis destituta, ab Imperatore fortiter redintegrant praedia: nihil in eis ubique relinquit in expertum, belli fortuna in omnibus tentat: praesentia Imperatoris, & verba adhortatoria ac minantia nonnumquam militibus animum & vires augent, se inuicem milites fortitudine superare contendunt, manifestum vitae periculum subire minime recusant, dum modo in Imperatoris conspectu egregium aliquod edant facinus. Nulla igitur res magna & perpetua digna memoria absque Imperatoris praesentia unquam certe geritur. Quia vero Imperator praesentissimo semper consilio, ac etiam opera in exequendis officiis militaribus eget, Imperatori quoque Legati seu Collegae addi solent, ut vel quomodo absen-

modo ablentis Imperatoris vicē supplerent, vel dubitanti cōsulerent, vel imperat
e vestigio parerēt, aut etiā errata emendarēt, pari tamē potestate cum Imperatore
ne sint, qđ male plures imperitēt, qđ ut cœlum duos soles, ita qđq; exercitus saluo
eius statu duo summa Imperia neq; habere. Qđ si fortasse sint, ac dissentiant: fortis
tione de omni lite transigāt, tarde enī aut nunq; ad victoriā perueniunt illi, q; ante q̃
dimicent, in se discordāt. qđ ante ea qđq; diximus. Quod si Imperator exercitui
vult persuadere, vt sequat virtutē: ipse in omni vita virtutis, honestatis, & cōtinen
tiæ in se primū exhibeat exemplū. ita inferiores a virtute sui Ducis desciscere pu
debit. ne aliqñ loripes claudos, æthiops nigros reprehendere videat. Nihilominus
in militibus magis peritia, quam exacta probitas est spectanda.

Quod si Imperator diligens in ægotantiū & vulneratorū curationē & visitatione
militum fuerit, profecto in tantum eorum sibi animos conciliabit, vt pro ipsius glo
ria, propriam etiā exponere vitam non vereantur.

Si autē suos in certamine nolit trepidare, eosdē ante prælium exerceat: neq; vñq;
sub tecto habeat, quibus sub dio multæ cœli tempestates sunt exhauriendæ.

Quod si q; in exercitu deliquit, videat Imperator, vt in puniēdo delicto cōtumes
tia absit: neue maior pœna irroget, quā sit delictum. Porro cum pœnarū genera
sint octo, dānum, carcer, vincula, verbera, talio, ignominia, seruitus, & mors. Impe
rator ex æquo & bono, proq; ratione delictorū, rerum, ac personarū eas pœnas in
tendet, vel remittet, vt ita pœna ad delinquentē duntaxat, exemplum autē ad om
nes pertineat. Eccontrario autē benefacta præmiis, quam late illa patent, honorabit.

Qui etenim nō intelligunt Deum qđq; propter ipsum met esse colendum, benefi
ciorum ipsius recordatione, ad colendum illum extimulantur.

Sed qñiam solent etiā plarumq; milites in exercitu de Imperatore maledicere,
qđ fortassis nō ita ab eo diligunt, aut dignis afficiunt præmiis, vt se mereri existi
mant. Quare Imperator nō illis irasci debet, sed liberalitate potius in eos uti, nam
maioribus eum postea laudibus psequēt, quā cæteri milites, magisq; promptos
omnibus in periculis certe habebit. Fortes igitur milites leui de causā prudens Im
perator minime ab sese alienet, sed illos omni potius studio sibi adiungat.

Præterea officium prudentis est Imperatoris, pspicere, vt cōmeatu exercitus plu
rimū abundet. Nam nihil vrgente fame a militibus bene fortisq; agi potest. qñi
am & equis, & viris fame cōfectis, proculdubio vires deficiunt: vt non modo hos
tes strenue ferire, verum etiā nec se tueri fortiter valeant.

Generalit̃ autē optimi Imperatoris officium est, vigilare, festinare, cuncta strenue
obire, non somnus, nō labor vilius, aut voluptas eum proprio ab officio auocet: sem
per diē, noctuq; intentus, paratusq; sit ad omnes callide nocēdi hostibus occasio
nes, & suos amicos tutandi. Non parcat pecuniis, vt qđ hostes agant, qđue acturi
sint, quotidie, vel si fieri possēt, singulis fere horis intelligat: nam a fidelibus explo
ratoribus hoc facile cognoscat: si illos magna sæpius donabit pecunia, & maiorib.
onerabit promissis. hæc enī est præcipua causa, & cladem aliquam fugiendi, &
victoriā de hostibus cum gloria adipiscendi.

Atqui meminimus vnus exploratoris opera tantū in bello nos minime vi de
bere. Nam frequēt maiorū spe ducti premiorū, nostra ad hostes deferunt cōsilia:
& quæ nobis falsa sunt, & minime expedire cognouerimus, fictis insidiarum ple
nis referunt verbis. Quare plurimum vitanda est opera, curandumq; vt neuter ipso
ratorum alterum cognoscat cito, hoc enī pacto fraudem deprehendemus: qua
cognita, laqueo illos vitam miserrime finire cogamus.

Enī autē difficile admodū sit, in magno exercitu hostiū exploratores cognoscere,
tamē quasdā nō inutiles cognoscēdi illos explicabimus ratib;e. Vna erit, si sæpius
exercitus lustratio fiat. nam q; in exercitu erunt, si in matriculis scripti nō reperis
ent, exploratores esse nō parua erit suspicio. Sed si ex his q; scripti sunt, nōnulli cōs
ilia ad hostes deferāt: tunc necesse erit, vt itinera & saltus, & nemora ab armatis
militibus diē noctuq; obsideant: & qui ab his capti fuerint retrahant, & torqueant,
immo & geumq; præfectorū iniussu extra Castra reperiant, nō carebunt pditio
nis suspicione. Officium Imperatoris tamē erit, singulis diebus clam per callidos
viros exercitū lustrare, & hominū facies notare. & an aliqua noua eis in exercitu
appareat: tunc poterit intelligere, an miles hic & cuius, & quāto tēpore fuerit, po

Collega cum imp. p
ri potestate ne sint,
si Duces diuideant
imp. similib. viri
tum exemplum.

Imperatori quid ma
ximè conciliet bene
uolentiam militum.
Imperator ante præ
lium suos milites exerceat.
vt in Repub. ita in
exercitu duo di; præ
mii videlicet ex cœ
na, sunt necessarij.

Si milites Imperatores
vi maledicant.

Imper. provideat ut
exercitus commensu
abundet.

Imp. vigilet & hosti
um consilia exploret.

At non vnus explora
toris opera est in
tendum.

Hostium explorato
res in lustratione exer
citus cognoscuntur.

si hostium exploratores capiantur.

scipio speculatoribus exercitum suum laxare permisit.

summi labores in imperatoribus & militibus honore compensantur.

Omnes virorum copiae in tres partes diuiduntur.

Ex Veget. lib. 2, ca. 1. vexillationes.

Equites Legionarii. Classium duo genera.

Pedites magis Reipublicae necessarii.

Peditum duo genera.

Legio.

Quid inter legiones & auxilia intersit Vegetius lib. 2, ca. 2. phalanges ceterum auxiliares.

terit etiam interdum iubere milites in tētoria sua sedere: & si q̄ tunc apparebūt, cōprehendi poterunt, & in vincula conici, & quid agant cognoscere.

Si hostiū exploratores in nostrā aliquando deuenierit potestare, illis vitam, & insuper magnā pecuniā donare, nō inutile erit, maioribus q̄ pollicitatiōib. eos in posterum ad hostiū arcana nobis aperiēda cōpellere, necnō & quae nobis plurimum expedire cognouerimus, illis referre. Nihil enim in bello vtilius, nihil tutius, magisq̄ necessariū esse potest, quā hostium cōsilia q̄ die percipere: q̄ntam nihil, vel parum, quae prouiderimus, nobis obesse poterit. Omni igit̄ studio & arte, qd̄ acturi sint hostes, singulis fere horis intelligere curemus, neq̄ pecuniis parcat̄ us, eoq̄ minus pollicitatiōibus. Verū si liberalit̄ remissi fuerint, nulla de hostiū cōsiliis interrogatiōe facta, magnū erit confidentiae signum, quae res hostium animos multum conteret. ex re tamē capiat cōsiliū Imperator, quid magis expediat.

SCIPIO certe speculatorib. Carthaginēsiū ter cōprehensis, Lege Romanorū iubēte hostiū exploratores interficere, id qdem nō fecit, sed eos iussit circūire vniuersum exercitū. Qui cum viderēt Romanos alios tela mittere, alios iaculari, alios gladios acūere, rursus ad Scipionē adducti sunt. Qui dato eis pradio: Renunciate, inquit, quae vidistis, ei q̄ vos misit. Qui reuersi, Annibali, alijsq̄ Carthaginensib. hęc rennūciātes, terrorē eis iniecerūt, & Romanorū apparatiōe, & Scipiois magnanimitate.

SED q̄ntā iidē labores nō eque Imperatori ac militi graues esse debēt, (mitate. qd̄ honos Imperatoriū laborē faciat leuiorē. Idcirco & Imperator multos labores nō defugiet, & in exhortādis militib. q̄ maximā partem eius honoris, ad eos deuolutum iri dicat, & inculcet. & q̄ nūc milites sint, Imperatores q̄q̄ aut saltē illustres Ciues fore persuadeat. Qui plura volet cognoscere de his, quae in belli Duce regunt, & paulo inferius videbit, & alia plura facile sibi ipse colligere poterit ex plerisq̄ Libris ea de re scriptis, & ex historiis, iis praesertim, quae clarissimorū hominum res gestas cōmemorant, cuiusmōi fuerunt Cyrus, Alexāder, Pyrrhus, Hannibal, Marcellus, Fabius, Scipio, Themistocles, Lisander, C. Caesar, & id genus alii, quorum facit mentionem Plutarchus.

SEQUITUR vt de MILITIBUS aliqd̄ etiā dicamus: vt prudēt, fortis, ac iuste imperata: citra vllā puocationem e vestigio per eos exequant. Sed q̄ in hoc genere scripti Vegetius omniū sentētia optime elaborasse videt: Mihi aut̄ nunc nō vacat satis expolire ea quae in vsum Reip. nostrae ego q̄q̄ paraui: ne, & post Homerum Iliada scribere, & nō satis cōcocta temere meis Polonis obieciisse viderer: illius hic Librum secundum ad verbum inferendum duxi.

OMNES ergo copiae virorū in tres diuidunt̄ partes. EQVITES, PEDITES, CLASSES. EQVITUM ALAE dicunt̄, ab eo qd̄ ad similitudinē alarū ab vtraq̄ parte protegant acies: quae nunc vexillationes vocant̄ a velo, quia velis, hoc est flammulis, vrant. EST aliud genus Equitum, qui LEGIONARIJ vocant̄: ppter ea qd̄ connexi sunt legiōi. Ad q̄rum exemplū, ocreati Equites sunt instituti. CLASSIUM item duo genera sunt. Vnum liburnarū: aliud lusonarū. EQVITIBUS campi, CLASSIBUS maria & flumina, PEDITIBUS colles, vrbes, plana & abrupta, seruant. Ex q̄ intelligit̄ magis Reip. necessarios PEDITES: q̄ possunt vbiq̄ pdesse. Et maior numerus peditum, sumptu & expensa minore nutrit. EXERCITUS ex re ipsa atq̄ opere exercitū, nomen accepit: vt ei nunq̄ liceret obliuisci. qd̄ vocabat̄. VERUM ipsi pedites, in duas diuisi sunt partes: hoc est, in auxilia & legiōes. AVXILIA a sociis, vel foederatis gentib. mittebant̄. Romana aut̄ virtus, praecipue in legionū ordinatiōe praepollet. LEGIO aut̄ ab eligendo appellata est: qd̄ vocabulum eorum desiderat fidem atq̄ diligentia, quibus milites phantur. In auxiliis minor, in legiōibus longe amplior consuevit numerus militum ascribi.

DENIQ̄ Macedones, Graeci, Dardanij, phalanges habuerūt: vt in vna phalange armatorū octo millia censerent. Galli atq̄ Celtiberi, pluresq̄ barbaricę nationes, cateruis vtebant̄ in praelio: in q̄bus erant sena millia armatorū. Romani legiones habēt, in q̄bus singulis sena millia, interdum amplius, militare cōsueuerunt. Quid aut̄ int̄ legiōes & auxilia interesse videat̄, expediat. Auxiliares conducunt̄ ad praesidium ex diuersis locis, ex diuersis munerib. venientes: nec disciplina int̄ se, nec notitia nec affectatiōe cōsentiunt. Alia instituta, alius int̄ eos est vsus armorum. Necesse est aut̄ tardius ad victoriā perueniri, q̄ discrepat anteq̄ dimicent. Deniq̄ cum

in expeditioni-

in exercitiis plurimū p̄sit, omnes milites vnus p̄cepti significatiōe cōuertit: nō possunt equalit̄ iussa cōplere, qui ante parit̄ nō fuerunt. Tamē hac ipsa si solē nibus diuersisq; exercitiis p̄pe q̄tidie roborent, nō mediocrit̄ iuuant. Nam legio nibus semper auxilia, tanq̄ leuis armatura in acie iungebant: vt in his p̄stanti magis aduinculū esset quā p̄cipale subsidium. Legio aut̄ p̄p̄is cohortib; p̄ena, cum gr̄am armaturā, hoc est p̄cipies hastarios, triarios, antesignarios: Item le uem armaturā, hoc est ferentarios, sagittarios, funditores balistarios, cum p̄p̄os & sibi impositos Eq̄tes Legiona rios, iisdem matriculis teneant: cum vno animo pa riq; cōsensu Castra muniat, aciem instruat, p̄lium gerat ex omni parte p̄fecta: nul loq; extrinsecus indigens adiumento, quantūlibet hostiū multitudinē superare cōsueuerat. Documentū est magnitudo Romana, quā semper cum legiōibus di micanis, tantum hostiū vicit, quantū vel ipsa voluit vel rerū natura p̄misiit.

Legio.

Leuis armatura.

LEGIO nomen in exercitu permanet hodie: sed per negligentia superiorū temporum, robur infractū est, cum virtutis p̄mia occuparet ambitio, & per gra tiam p̄mouerent milites, qui p̄moueri cōsueuerant per laborem. Deinde cōtus bernalib; cōpletis stipendiis, per testimoniāles ex more dimissis, nō sunt alii substi tuti. Præterea necesse est, morbo aliquātos debilitari atq; dimitti; aliquātos militis am deferere, vel diuersis casibus interire: vt nisi annis singulis, imo lingulis pene mensib; in recedentiū locum iuniorū turba succedat, quāuis copiosus exauriat̄ exercitus. Est & alia causa, cur attenuatæ sint legiōes. Magnus in illis labor est mi litandi, grauiora arma, fera munera, seuerior disciplina. Qd' vitantes plariq; in au xiliis sepe festinant militiæ sacramēta percipere: vbi & minor sudor & maturiora sunt p̄mia. Cato ille maior, cum & armis inuictus esset, & Consul exercitū sepe duxisset, plus se Reip. credidit p̄stare, si disciplinā militari cōferret in Literas. Nam vnus ætatis sunt res quæ fortit̄ fiunt: quæ vero p̄ vtilitate Reip. scribuntur æterna sunt. Idem fecerūt alii cōplures: sed p̄cipue Frōninus diuo Traiano ob eiusmōi cōprobat̄ industriā, Horū instituta, horū p̄cepta, in quantū valeo, stricti fidelit̄q; signabo. Nam cum easdē expensas faciat & diligens & negligens exer citus ordinatus, nō solum p̄sentib; sed etiā futuris sæculis, p̄ficiet: si pro vitiōe Ma iestatis tuæ Imperator Auguste, & fortissima dispositio reparetur armorum, & emenderetur dissimulatio p̄cedentium.

Qua causa exaurio ri fecerit legiones.

Veget. lib. 2. cap. 3.

Cato vel militaris scriptor.

IN OMNIBUS authorib; inueniūt, singulos Cōsules aduersus hostes copiosissimos nō amplius quā binas duxisse legiōes, additis auxiliis sociorum. Tanta in illis erat exercitatio, tāta fiducia, vt cuius bello due legiōes crederent̄ posse sufficere. Qua propter ordinationē legiōis antiquæ secundū normā militaris laris exponā. Quæ descriptio si obscurior aut impolitior videbit̄: nō mihi, sed difficultati ipsius rei cō uenit imputari. Attento itaq; animo sepius relegēda sunt, vt memoria intelligens tiq; valeant cōprehendi. Necesse est enī inuictā esse Remp. cuius Imperator mi litari arte p̄cepta, quantos voluerit faciat exercitus bellicosos.

Quotenas legiōes an tiqui ad bellum duxerunt.

Veget. lib. 2. cap. 4.

DILIGENT̄ igit̄ lectis iunioribus, animis corporibusq; p̄stātib; additis etiā exer citiis q̄tidianis, quatuor, vel eo amplius mensū, iussu auspiciisq; inuictis. P̄cipis legio formā. Nam p̄sturis in cure punctis milites scripti & matriculis inserti iu rare solent. Et ideo militiæ sacramēta dicunt̄. Iurant aut̄ per Deum & Christū & Sp̄ritum sanctū, & per maiestātē Regis, quæ secundū Deum generi humano dis ligēda est & colēda. Nam Rex, cum Augusti nomē accepit, tanq̄ p̄sentis & cor poralis Deo fidelis est p̄stāda deuotio: & impendēdus peruiq; famulatus. Deo enī vel priuatus, vel militās seruit, cum fidelit̄ eum diligit, q̄ Deo regnat aut̄ ore, iu rant aut̄ milites omnia se strenue facturos, quæ p̄ceperit Imperator, nunq; des ferturos militiam, nec mortem recusaturos pro Republica.

Quemadmodū legio constituitur.

Veget. lib. 2. cap. 5.

Militiæ sacramenta.

SCIENDUM est aut̄ inq̄ Vegetius in vna legiōe decem cohortes esse debere. Sed prima cohors reliquas, & numero militum, & dignitate p̄cedit. Nam genere & institutiōe Literarū viros electissimos querit. Hac enī suscipit aglam: qd' p̄cipis puum signū in Romano est semper exercitus, & totius legiōis insigne. Hec imagi nes Imperatorū, hoc est diuina & p̄sentia signa venerat̄. Habet pedites mille cē tum quiq; Eq̄tes loricated cētum triginta duos: & appellat̄ cohors milliaria. Hec ca put est totius legiōis: ab hac, cum pugnandū est, prima acies incipit ordinari. Sec unda cohors habet pedites 555. Eq̄tes loricated 66. & appellat̄ cohors quingēta

Quot cohortes in una sin legiōe. Item quot milites in una cohorte.

Libro 2. cap. 6.

ria. Tertia cohors similiter habet pedites 555. Equites 66. sed in hac cohorte tertia validiores, pbari moris est: q̄a in media acie cōstitit. Cohors quarta habet pedites quingentos quinquaginta quinque. Eques 66. Cohors quinta habet totidē. Sed & ipsa strenuos desiderat milites, quia sicut prima in dextro, ita quinta in sinistro ponit cornu. Hæ quinque cohortes in prima acie ordinant. Sexta cohors habet pedites 555. Equites 66. In ipsa q̄q̄ enucleari ascribēdi sunt iuniores, q̄a in secunda acie post Aquilā & imagines, cohors sexta cōstitit. Cohors septima habet pedites 555. Equites 66. Cohors octava habet pedites 555. Eques 66. Sed & ipsa animosos desiderat viros, q̄a in secunda acie cōstitit media. Cohors nona habet pedites 555. Equites 66. Cohors decima habet pedites 555. Eques 66. & ipsa bonos accipere cōsuevit bellatores, q̄a in secunda acie sinistrū possidet cornu. His decem cohortibus legio plena fundat, quæ habet pedites sex millia centum, Eques septingentos triginta. Minor itaq̄ numerus armatorū in vna legiōe esse nō debet. Maior autē interdū esse cōsuevit, si nō tantū vnā cohortē, sed etiā alias milliarias fuerit iussa sus-

Nomina & gradus principiorū legionū. Veget. libr. 2. cap. 7.

Principia.
Tribunus.
Ordinarij.
Augustales.
Flauiales.
Aquiliferi.
Imaginarij.
Optiones.
Signiferi.
Tesserarij.
Tesseræ quid?
Campigeni.
Metatores.
Beneficiarij.
Librarij.
Tubicines.
Cornicines.
Buccinatores.
Armaturæ.
Mansores.
Torquati.
Candidati.
Munifices.

Nomina eorum qui antiquos ordines ducebant. Veget. libr. 2. cap. 8.
Centurio principij.
Primus hastatus.
Ducenarius.
Princeps primæ cohortis.
Hastatus secundus.
Triarius prior.
Centuriones.
Centenarij.
Decani.
Caput contubernij.
De officio præf. & legionis.
Veget. libr. 2. cap. 9.

ANTIQUA ordinatiōe legiōis exposita, principaliū militū, & (vt p̄ (scipere, prio vtar vocabulo) principiorū nomina & dignitates secundū præsentis matriculas indicabo. Tribunus maior per Epistolā sacrā Imperatoris iudicio destinatur. Minor Tribunus puenit ex labore. Tribunus autē vocat a tribu, tribuendoq̄ lure, q̄a præ est militibus. q̄s ex tribu primus Romulus legi. Ordinarij dicunt, qui in prælio præfunt, & primos ordines ducunt. Augustales appellant, q̄ ab Augusto ordinariis iuncti sunt. Flauiales itē tanq̄ secundj augustales, a diuo Vespasiano sunt legiōib. additi. Aquiliferi qui Aquilam portant. Imaginarij, vel imaginiferi qui Imperatorū imagines portant. Optiones ab optando appellati, qd̄ antecedentib. ægritudine præpeditis, hi tanq̄ adoptati eorū, atq̄ vicarij solent vniuersa curare. Signiferi, q̄ signa portant, q̄s nunc draconarios vocant. Tesserarij, qui tesserā per cōubernia militū nunciant. Tessera autē dicit præceptū Ducis, vel ad aliqd̄ opus, q̄ vel ad bellū mouet exercitus. Campigeni, hoc est antesignani, ideo sic nominati, q̄a eorū opera atq̄ virtute exercitiū genus crescit in campo. Metatores qui præcedētes, locum eligunt Castris. Beneficiarij, ab eo appellati, qd̄ p̄ mouēt beneficio Tribunorū. Librarij, ab eo qd̄ in Libros referāt ratios ad milites pertinētes. Tubicines, Cornicines, & Buccinatores, qui tuba, vel æreo cornu, vel buccina cōmittere prælium solēt. Armaturæ duplæ, quæ binas cōsequuntur annonas. Simplæ, quæ singulas. Mensores, q̄ in Castris ad podiciū demerunt loca, in q̄bus milites tentoria figāt, vel hospicia in Ciuitatib. præstāt. Torquati duplæ, Torquati simplæ, q̄bus torques aureus solidus virtutis præmiū fuit, quē qui meruisset, præter laudē interdum duplas cōsequebat annonas, duplæ duras, simplæ vnā. Erant & secundum annonam candidati duplæ, candidati simplæ. Hi sunt milites principales, qui priuilegijs muniuntur. Reliqui munifices appellantur, quia munia facere coguntur.

VEtus autē cōsuetudo tenuit, vt ex primo Principe legiōis, p̄moueret Centurio principij, q̄ nō solum Aquilæ præerat, verum etiā quatuor cēturias, hoc est quadringentos milites, in prima acie gubernabat. Hic tanq̄ caput totius legiōis merita cōsequebat & cōmoda. Item primus hastatus duas cēturias .i. ducentos homines ducebat in acie secunda, quē nunc ducenariū vocant. Princeps autē primæ cohortis centuriā & semis, hoc est centum quinquaginta homines gubernabat. Ad quē prope omnia, quæ in legiōe ordināda sunt, pertinēt. Item secundus hastatus centuriā & semis, id est centū quinquaginta milites gubernabat. Triarius prior, centū homines regebat, sic decem centuriæ cohortis primæ a quinque ordinariis regebant, q̄bus magnæ utilitates & magnus honor est a veteribus cōstitutus, vt cæteri milites ex tota legiōe omni labore ac deuotiōe cōtenderēt ad tanta præmia peruenire. Erant etiā Centuriōes qui singulas cēturias curabāt, q̄ nunc centenarij nominant. Erant Decani, denis militibus præpositi, qui nunc caput cōubernij vocantur. Secunda cohors habebat Centuriōes quinque. Similit̄ tertia, quarta, quinta, vsq̄ ad decimā cohortē: in tota autē legiōe erant Centuriōes quinquaginta quinque.

SED Legati Imperatoris ex Cōsulayibus ad exercitus mittebant, q̄bus legiones & auxilia vniuersa obtemperabāt in ordinatiōe pacis vel necessitate bellorum: in quorum locum nunc illustres viros cōstitat magistros militū substitutos, a quibus nō tantum

tantū binæ legiones, sed etiā plures numero gubernant. Proprius autē Iudex erat Præfectus legiōis, habens cōmunē primū ordinis dignitatē; qui absente Legato, tã quā vicarius ipsius, potestatē maximā retinebat. Tribunī vel Centuriōes, ceteriq; milites, eius præcepta seruabāt. Vigilariū siue præfectiōis tessera petebat ab eodem. Si miles crimen aliqd' admisisset, auctoritate præfecti legiōis deputabāt a Tribuno ad pœnam. Arma omniū militum, item equi, vestes, annona, ad curam ipsius pertinebant. Disciplinæ ius & seueritas & exercitatio, nō solum peditū, sed etiā Equum legionariorū, præcepto eius q̄tidie curabāt. Ipse autē custos diligens & sobrius, legionem sibi creditā assiduīs operibus ad omnem deuotionē, ad omnem afforabat industriam, sciens ad præfecti laudem subiectorū redundare virtutem.

ERAT etiā Castrorū præfectus, licet inferior dignitate, occupatus tamē nō mediocribus causis, ad quē Castrorū positio, vallī & fossæ destinatio pertinebat. Tabernacula vel casæ militum, cum impedimētis omnibus, nutu ipsius curabant. Præterea ægrī cōubernales, & medici (a quibus curabant) expensæ, etiā ad eius industriā pertinebant. Vehicula sagittariū, necnō etiā ferramenta, quibus materies secat vel cædit, quibusq; aperiunt fossæ circa situm vallī & aque ductus. Item ligna vel stramina, arietes, onagri, balistæ, cæteraq; genera tormentorū, ne deessent aliis quando procurabat. Is post longam probatāq; militiam, peritissimus omnium legebatur, ut recte doceret alios quod ipse cum laude fecisset.

HABET præterea legio fabros lignarios instructores, carpentarios, ferrarios, pictores, reliq; artifices ad hybernorū ædificia fabricanda, ad machinas, turres lignæ, cæteraq; quibus vel expugnant aduerlarios Ciuitates, vel defendunt, præparatos. Qui arma, q; vehicula cæteraq; genera tormentorū vel noua facerēt, vel q; cassata repararent. Habebant etiā fabricas scutarias, loricarias, arcuarias in quibus sagittæ, missilia, cassides, omniaq; armorū genera formabant. Hec enī erat cura præcipua, ut quicqd' exercitui necessariū videbāt, nunq̄ deesset in Castris: vsq; eo, ut etiā cunicularios haberent, q; ad morem Bessorum, ducto sub terris cuniculo, murisq; intra fundamenta perfossis, improvisi emergent ad Vibes hostium capiendas. Horum Iudex erat proprius præfectus fabrorum.

DECem cohortes habere legionū diximus, sed prima erat milliaria, in qua censu, genere, literis, forma, virtute, pollentes milites mittebant. Huic Tribunus præerat armorū scientia, virtute corporis, morum honestate præcipuus. Reliquæ cohortes, ut Principi placuisset, a Tribunis vel a præpositis regebant. Tanta autē seruabāt exercēdi milites cura, ut nō solum Tribunī vel præpositi cōubernales sibi creditos, sub oculis suis iuberēt q̄tidie meditari, sed etiā ipsi armorū arte perfecti, ceteros ad imitationē, proprio cohortarent exēplo. Tribunī autē sollicitudo per hanc laudatā industriā, cū miles veste nitidus, armis bene munitus ac fulgēs, exercitiū vsu et

PRimum signū totius legionis est Aquila, quā (disciplina eruditus incedit. Aquilifer portat. Dracones etiā per singulas cohortes a draconariis ferunt ad prælium. Sed antiqui, q; sciebant in acie cōmissio bello celerit ordines aciesq; turbati atq; cōfundi, ne hoc posset accidere, cohortes in cēturias diuiserūt, & singulis cēturiis singula vexilla cōstituerunt, ita ut ex qua cohorte vel quota esset centuria in illo vexillo Literis esset ascriptū, qd' inuenientes vel legentes milites, in quātouis tumultu, a cōubernalibus suis aberrare nō possent. Centuriōes insuper, qui nūc cētenarii vocant, nīmiū bellicosos loricatedos, trāsumptis cassidū cristis, ut facilius noscerent, singulas iusserūt gubernare centurias, quatenus nullus error existeret, cū centeni milites sequerent, nō solum vexillū suum, sed etiā Centuriōnē q; signum habebat in galea. Rursus ipsæ centuriæ in cōubernia diuisæ sunt: ut decem militibus, sub vno papiliōe degentibus, vnus quasi præesset Decanus, q; caput cōubernii nominat. Contuberniū autē manipulus vocabat, ab eo qd' cōiunctis manibus parit

QVEM admodū in pedites centuria vel manipulus appellat, ita dimicabant. In Equites turma dicit, & habet vna turma Equites 32. Huic qui præest, Decurio nominat. Centum enī pedites ab vno centuriōe, sub vno vexillo gubernant: similiter 32. Eques ab vno Decuriōe, sub vno vexillo regunt. Præterea sicut Centurio eligendus est magnis viribus, pœra statura, q; hastas vel missilia perite iaculet & fortit, qui dimicari gladio, q; scutum rotare doctissime nouerit, qui omnē artem didicerit armaturæ, vigilans, sobrius, agilis, magis ad faciēda quæ ei imperant, quam ad loquendum

Præfectus legionis.

De officio præfecti
Castrorum.
Veget. lib. 2. cap. 10.De officio præfecti
Fabrorum.
Veget. lib. 2. cap. 11.De officio Tribunī
militum.
Veget. lib. 2. cap. 12.De Centuriis atq; vexillis
peditum.
Veget. lib. 2. cap. 13.Decanus.
Manipulus.De turmis Equitum
legionariorum.
Veget. lib. 2. cap. 14
Turma.
Decurio.

Turmales,

Quemadmodū legio
nū acies instruuntur.
Veget, lib. 2, cap. 15.

Principes.

sphata.

semisphata.

Pilum, spiculum.

Verriculum.

Ferentarij.

Scutati.

Funditores.

Triangularij.

Quemadmodū tria-
rii uel Centuriones
armantur.
Veget, lib. 2, cap. 16.

Commisit pugna gra-
uem armaturam ita-
re pro more
Veget, lib. 2, cap. 17.

Nomina militum &
gradu in scutis eorū
aduersus scribenda.
Veget, lib. 2, cap. 18.

Digmata.

ad loquendū paratus. Cōubernales suos ad disciplinā retineāt. & ad armorū exer-
cium cogat, ut bene vestiti & calceati sint, ut arma omniū defricent ac splendes-
ant. Similit̃ eligendus est Decurio, qui turmæ Equum præponat, in primis habili
corpore, ut loriceatus & armis circumdatus, omnibus cum summa admiratione equū
possit ascendere. Equitare fortissime, conto sciens vsū, sagittas doctissime mittere,
Turmales suos, id est, sub cura sua Equites positos, erudire ad omnia quæ equestris
pugna deposcit: eosdem cogere loricas suas vel cataphrattas, contos suos & cassis
des frequentē tergere & curare. Plurimū enī terroris hostibus armorum splendor
importat. Quis credat militem bellicosum, cuius dissimulatione situ ac rubigine ar-
ma fœdant? Nō solū aut̃ Eqtes, sed etiā ipsos eqs assiduo labore cōuenit edomari.
Itaq; ad Decurionē & sanitatis & exercitatiois tā hominū q̃ eq̃rum pertinet cura.

NUNC qualiter instruenda sit acies, si pugna imminet, declaret vnus legiois
exemplo; qd' si vltus exegerit, trāferri possit ad plures legiones. Eqtes locant̃ in cor-
nibus. Acies peditum a prima cohorte incipit ordinari in cornu dextro. Huic co-
hors secunda cōiungit̃. Tertia cohors in mediā acie collocat̃. Huic annectit̃ quar-
ta. Quinta vero cohors sinistru sūscipit cornu, sed ante signa & citra signa. Nec nō
in prima acie dimicantes, Principes vocabant̃, hoc est ordinarij, cæteriq; p̃ncipales.
Hæc erat grauis armatura, q̃ habebāt calsides, cataphrattas, ocreas, scuta, gladios
maiores, q̃s sphatas vocāt, & alios minores, q̃s semisphatas nomināt, plūbatas qui-
nas politas in scutis, quas primo impetu faciunt. Item bina missilia, vnum maius,
ferro triangulo, vnciarū nouem hastili pedum quinq; & semis, qd' pilum vocabāt,
nunc spiculū dicūt. Ad cuius ictum præcipue exercebant̃ milites, qd' arte & vir-
tute directum, & scutatos pedites, & loriceatos Eqtes sepe trāsuerberat. Aliud mi-
nus, ferro triangulo, vnciarū quinq; hastili trium pedum & semis, qd' tunc Verricu-
lum, nunc verutum dicūt. Prima acies Principū. Secunda hastatorū, armis talibus
doct̃ instructa. Post hos erant Ferentarij & leuis armatura, q̃s nunc auxiliatores
& armaturas dicimus. Scutati q̃ plumbatis vel gladiis & missilibus accincti, sicut
nunc prope omnes milites vident̃, armati erant: Item Sagittarij, cum calsidibus, ca-
taphrattis & gladiis, sagittis & arcubus. Erāt Funditores, q̃ ad fundas vel fustibulos
lapides iaciebāt. Erant Triangularij, q̃ ad manubalistas vel arcubalistas dirigebant
sagittas. Secunda acies similiter armabat̃, in qua cōsistētes milites, hastati vocabant̃.
Sed in secunda acie, dextro cornu, cohors sexta ponebatur, cui iungebatur septi-
ma. Octaua cohors mediam aciem tenebat, nona comitante. Decima cohors in
vn decima acie, sinistru sūscipiebat cornu.

POST omnes aut̃ acies, Triarii cum scutis, cataphrattis & galeis ocreati cū gladiis
semisphatis, plūbatis, & binis missilibus locabant̃, q̃ genu posito subsidebāt, ut si
prima acies vinceret, ab his quali de integro reparata pugna, posset reparare victo-
riam. Omnes aut̃ signarij vel signiferi, quos pedites, loricas minores accipiebāt, &
galeas ad terrorē hostium, vltimis pellibus tectas. Centuriones vero habebāt cata-
phrattas, scuta, & galeas ferreas, sed trāsuersis & argētatis cristis, ut facilius cognos-
cerent a suis.

ILLUD aut̃ sciendū est, & modis omnibus retinendū, cōmisso (scerent a suis.
bello, prima ac secunda acies stabant immota. Triarii q̃q; residebant. Ferentarij
aut̃ armaturæ scutatores, sagittarij, funditores, hoc est leuis armatura aduersarios
p̃uocabant ante aciem p̃cedentes, si hostes fugare poterant sequebant̃, si eorum
virtute ac multitudine premebant̃, reuertebant̃ ad suos & post eos stabant. Excis-
piebat aut̃ præliū grauis armatura, & tanq̃ murus (ut ita dicam) ferreus stabat,
nō solum missilibus, sed etiā gladiis cominus dimicabāt. Esi hostes fugassent, non
sequebat̃ grauis armatura, ne aciem suam ordinationēq; perturbaret, & ad disper-
sos recurrentes hostes, incōpositos opprimerent, sed leuis armatura cum fundito-
ribus, sagittariis, & Equibus, fugientes sequebat̃ inimicos. Hac dispositione atq;
cautela sine periculo legio vincebat, aut superata seruabatur incolumis, quia lūs
legionis est facile nec fugere nec sequi.

SED ne milites aliquādo in tumultu prælii a suis cōtubernalib. aberrarēt, diuersis
cohortibus diuersa in scutis signa p̃gebant, quæ ipsi nomināt Digmata, sicut etiā
nunc moris est fieri: præterea in aduerso scuto vnus cuiusq; militis literis erat no-
men ascriptū, addito ex qua esset cohorte, quæue centuria. Ex his ergo apparet les-
gionem bene institutā, quasi munitissimā esse Ciuitatē, quæ omnia p̃el o necessa-
ria secum

ria secum ubique portaret. nec metueret repentinum hostium superuentum, quæ etiam in mediis campis subito fossa se valloque muniret, quæ omne genus milicium contineret & armorum. Si quæ ergo pugna publica superare barbaros cupit, ut diuinitatis natus, dispositio Imperatoris inuicti reparet, ex tyronibus legiones votis omnibus petat. Intra autem breue spatium temporis, iuniores diligenter electi & exercitati, quibus die non solum mane, sed etiam post meridiem, omni armorum disciplina vel arte bellandi veteres illos milites, quorum orbem terrarum integrum subegerunt, facile coequabunt. Ne moueat: Cæsar, tuam Maiestatem, quod olim consuetudo est mutata quæ viguit: sed huius provisionis ac felicitatis est perennitas tua, quod pro salute Reipublice. & noua excogitet & antiqua restituat. Omne enim opus difficile videtur antequam tentes. Ceterum si exercitati & prudentes viri delectui præponant, celeriter manus bellis apta poterit aggregari & diligenter institui. Quiduis enim efficit solertia, si competentes non denegentur.

DE Oportet in legionibus plures scholæ suat, quæ literatos milites (expensæ, quæerunt, ab his quæ tyrones, præsentat in omnibus quodam staturæ magnitudinem, corporis robur, alacritatem animi, eorum tenet explorari. Sed in quibusdam notarum peritia, calculandi computandique usus exigunt. Totius enim legionis ratio, siue obsequiorum, siue militarium numerorum, siue pecuniarum quidam ascribit actis maiore, prope diligentia, quam res annonaria vel Civilis politicis Libris annotat. Quotidianas etiam in pace vigilias. Item excubitus siue angarias, de omnibus ceteris & cõtuberniis, quæ vicissim milites faciunt, ut ne quæ contra iusticiam prægrauet, aut alicui præstet immunitas. Nomina eorum quæ vices suas fecerunt, breuibus inserunt. Quando quæ cõtineantur acceperit, vel quod dierum, annotat in breuibus. Tunc enim difficile cõtineantur dabat, nisi causis iustissimis approbatis. Nec aliquibus milites instituti deputabant obsequis nec priuata istis negotia mandabant. Siquidem incongruum videtur, Imperatoris militem, qui veste & annona publica pascitur, utilitatibus vacare priuatis. Ad obsequia tamē iudicum vel Tribunorum, necnon etiam principum deputabant milites, quæ vocabantur accensi, hoc est postea additi quæ fuisset legio cõtineantur, quæ nunc super numerarios vocant. Fascicularia tamē iungunt, foenum, aquam, stramen etiam legitimi milites in Castra portabant. Munifices enim ab eo appellantur, quæ hæc munia faciunt.

ILLUD vero ab antiquis diuinitas institutum est, ut ex donatio quod milites cõtineantur quoniam, dimidia pars sequestraretur apud signa, & ibidem ipsis militibus seruaretur, ne per luxum aut inanem rerum cõtineantur, a cõtubernialibus possit absumi. Plerique enim homines & precipue pauperes tantum erogant, quantum habere potuerunt. Sepossitio autem ista pecunie, primum ipsis cõtubernialibus, deinde accommoda. Nam cum publica sustententur annona, ex omnibus donatiis augeat eorum, pro medietate Castrorum se pecuniam. Miles deinde, quæ sumptus suos scit apud signa depositos, de deferendo nihil cogitat, magis diligit signa. Pro illis in acie fortius dimicat more humani ingenii, ut pro illis habeat maximam curam, in quibus suam videt positam esse substantiam. Denique 10. folles, hoc est 10. sacci, per cohortes singulas ponebantur, in quibus hæc ratio cõtineantur. Addebatur etiam saccus undecimus, in quem tota legio particulam aliquam cõtineantur, sepulture scilicet causa, ut si quæ ex cõtubernialibus, defecisset, ex illo undecimo sacco ad sepulturam ipsius, promeret expensa. Hæc ratio apud signiferos (ut nunc dicunt) in cophino seruabatur. Et ideo signiferi non solum fideles, sed etiam literati homines eligebantur, quæ et seruaret deposita, & sciret singulis reddere rationem.

NON tantum humano consilio, sed etiam diuinitatis instinctu, legiones arbitror a Romanis constitutas, in quibus 10. cohortes ita sunt ordinatæ, ut omnium unum corpus, una videatur esse cõtineantur. Nam quasi in orbem quandam per diuersas cohortes & diuersas scholas milites, promouent, ita ut ex prima cohorte ad gradum quempiam, promotus vadat ad decimam cohortem, & rursus ab ea, crescentibus stipendiis, cum maiore gradu per alias recurat ad primam. Ideo primipili Centurio, postquam in orbem omnes cohortes per diuersas administrauerit scholas, in prima cohorte ad hanc peruenit palmam, in qua ex omni legione infinita cõtineantur cõtineantur. Sicut Primicerius in officio præfectorum prætorioque ad honestum quæ stultumque militie peruenit gradum: ita legionarii Equites cohortes suas cõtubernii affectione venerant, cum naturaliter Equites a peditibus soleant discrepare. Per hanc ergo cõtineantur, in legionibus, & omnium cohortum Equitum, peditumque seruabatur una concordia.

HABet præterea legio Tubicines, Cornicines, & Buccinatores. Tubicines ad bellum uocantur

Præter corporis robur notarum uel cõtineantur artem in tyronibus eligendum, Veget. lib. 2. cap. 19.

Accensi. supernumerarii.

Donatio partem dimidiam debent apud signa sequestrare militibus seruandam, Veget. lib. 2. cap. 20.

In legione ita fieri promotiones, ut per omnes cohortes transiant quæ promouentur, Veget. lib. 2. cap. 21.

Primicerius.

Quid inter tubicines
& cornicines & clas-
sicum intersit.

Veget. lib. 2. cap. 22.
Classicum.

De exercitatione mi-
litum.

Veget. lib. 2. cap. 23.

Exempla adhortati-
onum exercitij mili-
tarij, de alijs artibus
tracta.

Veget. lib. 2. cap. 24.

Enumeratio ferram-
torij vel machinarum
legionis.

Id vocat milites & rursum receptui canētes reuocāt. Cornicines quātes canūt. nō mi-
lites, sed signa ad eorum obtemperant nutū. Ergo quātes ad aliqd' opus exituri sunt so-
li milites, Tubicines canūt. quātes mouēda sūt signa, cornicines canūt. Quoties aut pu-
gnat, & Tubicines & Cornicines parit canūt. Classicū itē appellat, qd' Buccinato-
res per cornu dicūt. Hoc insigne videt Imperij, quia classicum canit imp. presens
re, vel cū in milite capitalit' animaduertit, qd' hoc ex Imperatoris Legib. fieri ne-
cessē est. Si vero ad vigillas vel angarias faciēdas, siue ad opus aliqd', vel ad decursū
onē cāpi exeunt milites, tubicines vocante operant. & rursus tubicines admonente
cessant. Cum aut mouent signa, aut iam mota figenda sunt, Cornicines canunt.
Quā ideo in omnibus exercitiis & p'cessionibus custodiūt, ut in ipsa pugna facilius
obtemperent milites, siue eos pugnare, siue stare, siue sequi, vel redire p'ceperint
Duces. Siqdem ratio manifesta sit, semper in ocio debere fieri, qd' necessario facis

LEGionis ordinatiōe digesta, ad exercitiū reuertat' (endum videt in praelio.
mur, vnde (sicut iam dictū est) exercitus nomen accepit. Iuniores qdem & noui
milites, mane & post meridiē ad omne genus exercebant armorū. Veteres aut &
eruditi sine intermissiōe semel in die exercebant armis. Neq' enī longitudo aetas
tis aut annorū numerus artem bellicā tradit, sed post quāta volueris stipendia, in
exercitatus miles semper est tyro. Idcirco armaturā quā testis diebus exhibet, nō
tantū qui sub campī doctore sunt, sed omnes æqualit' cōubernales quātidiana me-
ditatiōe discabant, & corporis velocitatē. Nam & velocitas vsu ipso acquiri cor-
poris, & scientia feriendi hostē seq' p'legendi, p'ferri si gladiis cominus dimicet.
Illud vero malus est, ut seruare ordines discāt, ut vexillum suum in tātis permixtis
onibus in ipsa plusione comitent. Nec inter doctos aliq's error existit, quis in mul-
titudine sit tanta cōfusio. Ad palum q'q' vel sudes iuniores exerceri p'comodum
est cum latera vel pedes aut caput petere, puncti celsit'q' cōdiscant. Saltus q'q' &
ictus facere parit assuescāt, insurgere tripudiantes in clypeū, rursusq' subidere, nūc
gestiando puolare cum saltu, nunc cedētes in terga resiliē. Missilibus etiā palos
iplos p'cul terere meditent, ut & ars dirigendi, & dextræ virtus possit accrescere.
Sagittarii vero vel funditores scopas, hoc est fruticū vel straminum fascies, p' signo
ponebant, ita ut sexcentis pedibus remouerent a signo, ut sagittis vel certe lapidis
bus ex fustibalo destitatis, signū sæpius tangerēt. Propterea sine trepidatione in
acie faciebant, qd' ludentes in campo fecerant. Semper assuescendū est etiā, ut se-
mel tantū funda circa caput roretur, cum ex ea emittit saxum. Sed & manu sola,
omnes milites meditant' libralia saxa iactare, q' vsus paratior credit, quia nō des-
siderat fundam. Missilia q'q' vel plumbatas iugī & perpetuo exercitio dirigere co-
gebant, vsq' adeo, ut tempore hyemis de tegulis vel scandalis, quā fidæ essent &
certe, de cannis, vlua vel culmo & porticus tegerent ad Egtes, & quāda velut basis
licæ ad pedites, in qbus tēpestare vel ventis aere turbato, sub tecto armis erudieba-
tur exercitus. Cæteris aut etiā hybernis diebus, si nives pluuiæq' cessarent, ex er-
ceri cogebant in campo, ne intermissa cōsuetudine, animos militū debilitarent et
corpora. Syluā cedere, portare onera, trāsilire fossas, natare in mari siue fluminib.
gradu pleno ambulare, vel currere etiā armatos cum sarcinis suis, frequētissime cō-
uenit, ut quātidianū laboris vsus in pace, difficilis nō videat in bello. Siue ergo legio
fuerit, siue auxilia, exerceant assidue. Nam sicut bene exercitatus miles p'aelium
cupit, ita formidat indoctus. Postremo sciendū est, in pugna vsu amplius p'desse
quā vires. Nam si doctrina cesset armorum, nihil paganus distat a milite.

ATHleta, venator, auriga, ppter exiguā mercedē, vel certe plebis fauorē, cōtis
nua meditatiōe artes suas aut seruare aut augere cōsuecunt. Milite, cuius est mas-
nibus seruanda Respub. studiosius oportet scientiā dimicandi, vsuq' rei bellicæ
iugibus exercitiis custodire. Cui cōtingit nō tantū gloriosa victoriā, sed etiā ampli-
or p'ceda, quemq' ad opes ac dignitates ordo militiæ & Imperatoris iudiciū cons-
uevit euehere. Artifices scenici ab exercitiis nō recedunt p' laude vulgi. Miles sa-
cramento lectus ab exercitiis armorū, vel nouellus vel iam vetustus cessare nō des-
bet, cui pugnandū est p' salute propria & libertate cōmuni, p'ferri cum anti-
qua sit prudensq' sententia, omnes artes in meditatione consistere.

LEGio aut nō tantum militū numero, sed etiā genere ferramentorū vincere cō-
suevit. Primū omnium instruit saculis, quæ nullę lorice, nulla possunt scura sufferre.

Nam per

Nam per singulas centurias singulas carrobalistas habere cōsuevit, quibus nulli ad trahendū, & singula cōubernia ad armandū vel dirigendū, hoc est vndeci homines, deputant. Nam hec quāto maiores fuerit, tanto lōgius ac fortius tela iaculant. Non solum autē Castra defendunt, verum etiā in campo post acie grauē armaturę ponunt. Ad quarū impetum, nec Eqtes loricati, nec pedites securati possunt obstare. In vna autē legiōe 55. carrobalistę esse solent. Item decē onagri, hoc est, singuli per singulas cohortes in carpētis bobus duobus portant armatis, vt si forte hostes ad oppugnandū venerit vallū, sagittis & saxis possit Castra defendi. Scaphas quoque de singulis trabibus excauatas, cū lōgissimis funibus, interdū etiā ferreis catenis secum legiō portat, quatenus cōtextis eisdē (sicut dicūt) monoxylis, superie cū tabulatis, flumina sine pōtibz quę vadari nequeunt, tā a peditibus quā ab Equitibus sine periculo transeant. Habet ferreos harpagones, quos lupos vocāt, & falces ferreas cōfixas lōgissimis contis. Item ad fossarū opera faciēda bidentes, ligones, palas, rastra, alucos, cophinos, quibus terra portet. Habet quoque dolabras, securēs, ascas, ferras, quibus materia ac pali dolant atque secant. Habet præterea artifices cum omnibus ferramentis, qui ad expugnandas hostiū Ciuitates, testudines, musculos, arietes, vineas (vt appellāt) turres etiā ambulatorias faciant. Verū ne singula enumerādo plura dicant, vniuersa quę in quoque belli genere necessaria esse credunt, secū legiō debet vbique portare, vt quis loco fixerit Castra, armata faciat Ciuitatē.

Harpagones.

ATHENIENSES & Lacedæmonios ac Macedonas rerū potitos, prisci loquuntur annales. Verū apud Athenienses, nō solum rei bellicę, sed etiā diuersarū artium viguit industria. Lacedæmoniis autē præcipua fuit cura bellorū. Primi namque experientia pugnarū de euentibus colligētes, artem præliorū scripsisse firmanē, vsque eo rem militare, quę virtute sola, vel certe felicitate credi cōtineri, ad disciplinam peritię studia reuocarit, ac magistros armorū (quos *τακτικους* appellauerūt) iuuentutem suā vsum varietatēque pugnandi præceperit edocere. O viros summa admiratione laudandos, quę eā præcipue artē ediscere voluerūt, sine qua alię artes esse nō possunt. Horū sequētes instituta Romani, Martii operis præcepta & vsum retinuerunt, & Literis prædiderunt. Quę per diuersos autores Librosque dispersa, Imperator inuicte, mediocritatē meā abbreviare iussisti, ne vel fastidiū nascere ex plurimis, vel plenitudo fidei deesset in paruis. Quantū autē in præliis Lacedæmoniorū disciplina profuerit (vt omittā ceteros.) Xantippi declarat exēplo. Qui Attilium regulum, Romanūque exercitū, sæpe victorē cum Carthagenensibz, nō virtute, sed artis solo fere auxilio, pstratis exercitibus, cepit ac domuit, vnoque cōgressu triumphas bellum omne cōfecit. Nec minus Hannibal, petitorus Italiā Lacedæmoniorū doctrinē quę fuit armorū. Cuius monitis tot Cōsules, tātisque legiōes, inferior numero ac viribus interemit. Ergo quę desiderat pacem, præparet bellum. Qui victoriā cupit, instruat militē diligenter. Qui secundos optat euentus, dimicet arte non casu. Nemo puocare, nemo audet offendere, quē intelligit superiorē esse si pugnēt.

Veget. in prologo li. 3.

Lacedæmoniorū cura
ca bellum curā.

Xantippus rei militaris peritus.

Hannibal rei militaris studiosus.

Qui modus debeat
esse exercitus.

Veget. libr. 3. cap. 1.

Exercitus.

PRIMVS Liber tyronū delectum exercitiūque deprōpsit, sequens legiōis institutionē disciplināque edocuit militare. Hic autē tertius classicum sonat. Ideo enī illa præmissa sunt, vt hæc, in quibus peritiā certaminū & victorię summa consistit, disciplinę ordine custodito, & intelligerent celerius, & amplius adiuuarēt. Exercitus dicitur tam legiōum, quā etiā auxilliorum, nec nō etiā Equum ad gerēdum bellum multitudo collecta. Huius modus a magistris querit armorū. Nam cum Xerxis & Darii & Mithridatis ceterorūque Regum, quę innumerabiles armauerunt populos, exemplaria legunt, euidentē apparet nimium copiosos exercitus, magis propria multitudo, quā hostiū virtute depressos. Nam pluribus casibus subiacer amplior multitudo. In itinēribz pro mole sua semper est tardior. In lōgiore autē agmine, etiā a paucis, superuētum a seipso patitur. In locis autē asperis & fluminibus traiectionis, propter impedimentorū moras sæpe decipit. Præterea ingenti labore numerosis animalibus equisque pabula colligunt. Rei quoque frumentarię difficultas, quę in omni expeditione vitanda est, cito maiores fatigat exercitus. Nā quātolibet studio præparet annonā, tanto maturius desit, quāto pluribus erogat. Aqua denique ipsa nimia multitudinē aliquādo vix sufficit. Quod si casu acies verterit tergum, necesse est multos cadere de multis, & illos quę effugerit, semel territos, postea formidare cōsuetum. Veteres autē, quę remedia difficultatū didicerāt experimētis, nō tā numeros

XXX

ij

fos, quā

Quomodo modum sani-
tas gubernetur exerci-
tus.

Veget. libr. 3, cap. 2.

Quanta cura provi-
denda sint atq; ser-
uanda pabula & fru-
menta.

Veget. libr. 3, cap. 3.

fos, quæ eruditos armis exercitus habere voluerunt. Itaq; in leuiorib. bellis vnâ les-
gionem, mixtis auxiliis. hoc est decem millia peditum & duo millia Egtum, credide-
runt posse sufficere. Quâ manum Prætores velut minores Duces, ad expeditionē
sæpe ducebāt. Qd' si magnæ hostium copiæ dicerent, Cōsularis potestas cum 20.
millibus peditum & quatuor Egtum, tanq̃ comes maior mittebat. Qd' si infinita
multitudo ex gentib. fortissimis rebellasset, tunc nimia necessitate cogente, duo
Duces & duo mittebant exercitus, cum eiusmōi præcepto, vt pviderent ne quid
Respub. detrimēti capiat. Consules ambo. Deniq; cum in diuersis regiōibus con-
tra diuersos hostes a Po. Rom. annis pene omnibus pugnare. ideo sufficiebāt mi-
litum copiæ: q̃a vtilius iudicabant nō tam grandes exercitus habere, quam armis
instructos. Illa tamen ratione seruata, ne vnq̃ amplior multitudo sociorum auxi-
liariumue esset in Castris, quam Ciuium Romanorum.

NVNC (qd' vel maxime puidendum est) quæadmodū sanitas custodiā exerci-
tus admonet, hoc est, locis, aquis, temperiē, medicina, exercitio. Locis, ne in pes-
tilenti regiōe iuxta morbosas paludes, ne aridis & sine opacitate arborū campis
aut collibus, ne sine tentoriis æstate milites cōmorent. Ne egressi tardius & calore
Solis, & fatigatiōe itineris cōtrahant morbum; sed potius in æstate ante lucē ad
loca, cœpro itinere, destituta perueniāt. Ne sæua hyeme iter per niues ac pruinas
noctibus faciant, aut lignorū patiant inopiā, aut minor illis vestium suppetat co-
pia. Nec sanitati enī, nec expeditiōi idoneus miles est, q̃ algere cōpelli. Nec per-
niciosis & palustribus aquis vtatur exercitus. Nam malæ aquæ potus, veneno si-
milis, pestilentia bibētib. generat. Iam vero vt hōc casu ægri cōubernales opor-
tunis cibis reficiant, ac medicorū arte curent. Præcipuum Tribunorūq; & ipsius Co-
mitis, qui maiorē sustinet potestati, iugis quærit diligētia. Male enī cum his agē,
q̃bus necessitas & belli incūbit & morbi. Sed rei militaris periti, plus q̃ diuina ar-
morum exercitia ad sanitatē militum putauerūt, pdesse, quā medicos. Itaq; pdis-
tes sine intermissiōe imbribus vel niuib. sub tecto, reliqs diebus exerceri in cam-
po voluerūt. Similit̃ Equites nō solum in planis, sed etiā in abruptis, & fossarū hias-
tu difficillimis semitis, seq; & equos suos assidue exercere iusserunt: vt nihil itis in
necessitate prælii accidere posset incognitum. Ex q̃ intelligi, quāto studiosius ar-
morum artē docēdus sit semper exercitus, cum ei & laboris cōsuetudo in Castris
sanitatē, & in cōflictu possit præstare victoriā. Si autumnali æstiuoq; tēpote diu-
tius in eis dē locis militum multitudo cōsistat, ex contagiōe aquarū & odore ipsius
fœditatis, viciatis haustibus, & aere corrupto, perniciosissimus nascitur morbus,
qui prohiberi non potest aliter, nisi frequentī mutatione Castrorum.

ORDO postulat vt de cōmeatu pabuli frumētūq; dica. Sæpius enī penuria, quā
pugna cōsumit exercitū & ferro læuior fames est. Deinde reliqs casibus potest in
tempore subueniri, at pabulatio & annona in necessitate remediū nō habent, nisi
ante condant. In omni expeditiōe vnum est & maximū cōsiliū, vt tibi sufficiat
victus, hostes frangat inopia. Ante igit̃ quā inchoet bellum, de copiis expensiq;
solers debet esse tractatus, vt pabula, frumētum, cæteraq; annonariæ species, quas
a Prouincialibus cōsuetudo deposcit, maturius exigant. & in oportunis ad rem ge-
rendā ac munitissimis locis, amplior semper modus quā sufficit aggreget. Qd' si vil-
lura deficiunt, progato auro cōparanda sunt omnia. Neq; enī diuitiarum secura
possessio est, nisi armorum defensiōe seruet. Frequē aut̃ necessitas geminas &
obsidio sæpe sit longior quā putat, cum aduersarii etiā ipsi esurientes circumside-
re nō desinant, q̃s fame sperant esse vincendos. Præterea quicq; in pecore, vel qua-
cuncq; fruge vinoq; hostis inferens bellum ad victum suum poterit occupare, non
solum admonitis per edicta possessorib. sed etiā coactis per electos percrutatores
ad Castella idonea & armatorū firmata præsidiis, vel ad tutissimas cōferendū est
Ciuitates, vrgendiq; Prouinciales, vt ante irruptionem seq; & sua mœnibus condāt
Reparatio enī murorum tormentorūq; omnium, ante curanda est. Nā si semel ho-
stes præuenerit occupatos, metu vniuersa turbant. Et quæ ex aliis Urbibus petē-
da sunt, interclusis itineribus denegant. Sed fidelis seruatorum custodia, & erogas-
tio moderata, cōsueuit sufficere pro copia, maxime si ab initio pcuratur. Cæterū
sera parsimonia est, tum seruare cum deficit. In expeditiōibus arduis, per capita
magis militum, quā per dignitates ab antiq; præbebant annona, ita vt post neces-

sitatem eis-

sitatem eisdē a Repu. redderent. Hyeme lignorū & pabulū, æ stare aquarū vitandā est difficultas. Frumenti vero vini & aceti, necnō etiā salis, omni tempore necessitas declinanda, ita vt Vrbes atq; Castella ab iis militibus, q; minus prōpti inueniunt in acie armis, sagittis, fustibalis, fundis etiā & saxis, onagris, balistisq; defendant. Præcipueq; videt cauendū, ne aduersariorū dolo atq; periuriis decipiant Prouicialiū incauta simplicitas. Frequentius enim cōuentionum pacisq; simulatio credulis, quā arma nocuerunt. Qua ratione famē collecti patiuntur hostes, dispersi vero crebris superuentibus facile vincuntur.

INTERdum mouet tumultū, ex diuersis locis collectus exercitus, & cum pugnare nolit, irasci se simulat, vt nō ducat ad bellum. Qd̄ si præcipue faciunt, q; in sedibus ociose delicateq; vixerunt. Nā asperitatis insoliti, labore offensi, quē in expeditione necesse est sustinere, præterea metuentes præliū, qui armorū exercitia declinant, ad eiusmodi præcipitant audaciā. Cui vulneri multiplex medicina cōsuevit opponi, vt dum adhuc separati sunt in sedibus suis, Tribunorū vel vicariorū, necnō Principū ad omnē disciplinā arctissima seueritate teneant, nihilq; aliud, nisi deuotionē moderationēq; custodiāt. Campi cursionem (vt ipsi appellant) inspectionemq; armorū assidue faciāt. Nullis cōmeatibus vacent. Nomen & signa obseruare nō desinant. Ad sagittas faciendas, ad missilia dirigenda, ad iactādos lapides vel funda, vel manu. Ad armaturæ gestum, ad vectes iactādos, p; similitudine gladiorum, punctū cæsimq; feriendo, multo die vsq; ad sudorē sunt frequentissime detinendi. Cursu etiā & saltu ad trāsmittendas fossas nihilominus imbuedi, si mare vel fluuius vicinus est sedibus. A festiuo tempore ad natandū cogendi sunt omnes. Præterea syluā cædere, iter per dumos & abrupta facere, materiem dolare, aperire fossam, occupari aliquem locū, & ne a cōtubernalib; detrudant, in scutis inuicē obuiatibus, niti. Ita exercitati atq; eruditi in sedibus milites Romani, siue legiones nati, siue auxiliares, siue equites fuerint cum ad expeditionē ex diuersis cōuenierint locis, æmulationē virtutis prælium magis necesse habeant optare quā ocium. Nemo cogitat de tumultu, qui fiduciā de arte vel viribus gerit. Dux autē esse debet attentus, vt in omnibus legiōibus siue auxiliis vel vexillatiōibus a Tribunis, vicariis, Principibusq;, si qui turbulentū vel seditiosū fuerit milites, nō pro inuidia suggerentiū, sed p; rerum veritate cognoscat, eosq; prudentiori cōsilio segregatos a Castris, ad agēdum aliqd qd̄ ipsis prope videat optabile, aut ad Castella Vrbesq; deputent muniendas atq; seruandas, tanta subtilitate, vt cum abiiciunt, videant electi. Nunq̄ enī ad contumaciā pari cōsensu multitudo, prumpit, sed incitant a paucis, qui viciorū scelerumq; impunitate sperant peccare cum plurimis. Qd̄ si fieri medicinā necessitas extrema persuaferit, rectius est more maiorum in autores criminum vindicari, vt ad omnes metus, ad paucos poena perueniat. Laudabiliores tamē Duces sunt, quorum exercitus ad modestiam labor & vsus instituit, quem illi quorum milites ad obedientiam suppliciorum formido compellit.

MVLta qdem sunt discenda atq; obseruanda pugnantibus, siqdem nulla sit negligentiae venia, vbi de salute certat. Sed in reliqua, nihil magis ad victoriā, p̄ficat, quā monitis obtemperare signorū. Nā cū voce sola in præliorū tumultus regi multitudo nō possit, & cum p; necessitate rerum plura ex tempore iubenda atq; facienda sint, antiquus omniū gentium vsus inuenit, quomodo qd̄ solus Dux utile iudicasset, per signa totus agnosceret & sequeretur exercitus. Tria itaq; genera constat esse signorum, vocalia, semiuocalia, muta. Quorū vocalia & semiuocalia percipiuntur auribus. Muta vero referuntur ad oculos. Vocalia dicuntur, quæ voce humana, p; nunciant, sicut in vigiliis vel in prælio p; signo dicuntur: vt puta, victoria, palma, virtus, Deus nobiscum, triumphus Imperatoris: & alia quæcūq; voluerit dare, si qui in exercitu habent maximā potestatem. Sciendū tamē est, ista vocabula quidie debere variari, ne ex vsu signum hostes agnoscat, & exploratores in nostros versent impune. Semiuocalia sunt, quæ per tubam, aut cornu, aut buccinā dant. Tuba quæ directā est, appellatur Buccina, quæ in semetipsam æreo circulo flectit. Cornu qd̄ ex vis agrestibus, argento nexum, temperatū arte, & spiritu quem canentis flatus emittit, audit. Nam indubitatē per hæc sonis agnoscit exercitus, vtrum stare aut p̄gredi, an certe regredi oporteat: vtrum longe persequi fugientes, an receptui canere. Muta signa sunt aquilæ, dracones, vexilla, flāmulae, rustæ, pinng; Quos

Quemadmodū oportet providere ne milites seditionē faciāt. Veget. libr. 3. cap. 4.

signorum militarium quot sint genera. Veget. libr. 3. cap. 5.

signa uocalia.

signa semiuocalia.

Tuba.

Buccina.

Cornu.

signa muta.

cunq; enī hęc ferri fuisset ductor, eo necesse est signum suum comitantes milites pergant. Sunt & alia muta signa, quę Dux belli in eqs, aut indumentis, & etiā in ipsis armis, vt dignoscat hostis, precipit custodiri. Pręterea manu aliqd vel flagello more barbarico, vel certe mota qua vti vestē significat. Quę omnia in sedibus, itineribus, in omni exercitatioe Castrensi, vniuersi milites & sequi & intelligere cōsueſcant. Cōtinuus enī vsus necessarius videt in pace eius rei, quę in pręlii cōfusiōe seruanda sit. Item mutum & cōmune signum est, q̄rens pficiscēte turba excitatus puluis ad similitudinē nubium surgit, hostiūq; p̄dit aduentū. Similiē si diuisę sint copię, per noctē flāmis, per diem fumo significant sociis, qd' aliē nō potest nunciari. Aliquādo in Castellorum aut Vrbium turribus appenduat trabes, quibus aliquando erectis, aliquando depositis indicant quę geruntur.

Quanta sit seruanda
antela, cū uiciis ho
lib. mouetur exercito
Veget. libr. 3. cap. 6.

Itineraria.

QVI rem militārē studiōsius didicerunt, asserunt plura in itineribus, quā in ipsa acie pericula solere cōtingere. Nam in cōflictu armati sunt omnes milites & hostē cōtinuus vident, & ad oppugnādū animo veniunt parati. In itinere aut minus armatus, minusq; attentus est miles, & superuētus impetu vel fraude repēte turbat. Ideo omni cura, omniq; diligētia, puidere Dux debet, ne pficiscens patiat incursum, vel facile ac sine damno repellat illatum. Primū itineraria omniū regionum, in qbus bellum gerit, plenissime debet habere perscripta, ita vt locorū interualla, nō solum passuū numero, sed etiā viarum qualitates perdiscat, cōpendia diuertis cula, montes, flumina, ad fidem descripta cōsideret: vsq; eo, vt solertiores Duces, itineraria Prouinciārum, in qbus necessitas gerebat, nō tantū adnotata, sed etiā p̄fecta habuisse firment, vt nō solum cōsilio mentis, verum aspectu oculorū viam, p̄fecturis eligerent. Ad hęc a prudentiorib, & honoratis ac locorū nō ignaris, separatim debet vniuersa pergrere, & veritatē colligere de pluribus. Pręterea sub periculo eligendarū viarum, Duces idoneos, scientesq; percipere eosq; custodiā mās cipare, addita p̄cunę contestatioe vel p̄mii. Erunt enī viles, cum intelligāt nec fugiendi sibi copiam superesse, & fidei p̄mii, ac perfidię parata supplicia. Pro uidendū q̄q; vt sapientes exercitatioq; quærant, ne duorū aut trium error discrimen pariat vniuersis. Interdum aut imperita rusticitas plura, p̄mittit, & credit se scire quę nescit. Sed cauteq; caput est, vt ad quę loca, vel qbus itineribus sit, p̄fecturus exercitus, ignoret. Tutissimū nanq; in expeditioib; credit faciendā nesciri. Ob hoc veteres Minotauri signum in legioib; habuerūt, vt quēadmodum ille in intimo & secretissimo labyrintho abditus perhibet, ita Ducis cōsiliū semper esset occultum. Securus iter agit, qd' agendum hostes minime suspicant. Verum, q̄a exploratores alit̄secus missi, p̄fectionem suspicioib; vel oculis deprehendunt, vel interdū trāsugę, p̄ditoresq; nō desunt, quemadmodū occurrī ingruentibus debeat, intime f. Dux cum agmine exercitus, p̄fecturos, fidelissimos, argutissimosq; cum equis, p̄batissimis mittat, qui loca, per quę iter faciendū est, in progressu & a tergo, dextra, leuāq; perlustrent, ne aliquas aduersarii moliant insidias. Tutius aut operant exploratores noctibus quā diebus. Nā qdāmodo ipse sui p̄dit tor inuenit, cuius speculator fuerit ab aduersariis cōprehensus. Primū ergo Eq̄tes iter arripiāt. Inde pedites, impedimenta, Sagittarii, Calones, vehiculę in medio collocent, ita vt expedita pars peditū & eq̄um subsequat. Nam ambulātib; interdum q̄dem a frōre, sed frequētius a tergo superuētus inferet. A lateribus q̄q; pari armatorū manu impedimēta claudenda sunt. Nam insidiatores in alio loco impulsant, trāsuerso frequentē incurſu. Illud q̄q; p̄cipue obseruandū est, vt ea pars ad quam hostis venturus credit, oppositis electissimis Eq̄tibus & leui armatura, necnō etiā peditibus sagittariis muniat. Qd' si vndiq; circūfundunt inimici, vndiq; p̄parata debent esse subsidia. Ne vero repentinus tumultus amplius noceat, ante cōmonendi sunt milites, vt parati sint animo, vt arma in manibus habeāt. Nā in necessitate subita quę cōterrent, p̄uisa nō solent esse formidini. Antiq; diligētissime p̄cauebāt, ne a Calonibus interdū vulneratis, interdū timētib; & Sagittariis clamore pauefactis, pugnātes milites turbarent, ne dispersi lōgius aut cōglobati, amplius quā expedit impediret suos, hostibusq; p̄desent. Et ideo ad exemplum militum, etiā impedimenta sub qbusdā signis ordinanda duxerunt. Deniq; ex ipsis Calonibus (q̄s galearios vocant) idoneos ac peritos vsu legebant, q̄ non amplius quā ducentis sagittariis puerisq; p̄fecerāt. Hisq; vexilla dabant: vt scirent ad quę

Calones.
Galearii.

rent ad quæ signa deberet impedimenta colligere. Sed pugnatores ab impedimentis laxamento aliq̃ diuidunt, ne cōstipati lædant in prælio, ambulante exercitu. Vt locorū varietas euenierit, ita defensionis ratio variat. Nam in campis patēs Egres magis solent impugmare quā pedites. At vero in locis syluestribus vel mōtosis, vel palustribus, pedestres magis formidandæ sunt copiae. Illud q̃ vitandum, ne per negligentia aliis festinantibus, aliis tardius incedētibz interrumpat acies, aut forte tenuet. Continuo enī hostes interpollata peruadunt. Præponendū ergo sunt exercitissimī campī doctores, vicarij, vel Tribuni, q̃ alacriores retardet, & pigrius incedentes accelerare cōpellant. Nam q̃ multum præcesserunt, superuentu facti, nō tam redire quā fugere cupiunt. Qui vero extremi sunt, deserti a suis, vi hostium ac p̃pria desperatione superant. Sciendū est etiā, qd̃ aduersarij in his locis quæ sibi oportuna intelligunt, subsestas occultius collocāt, vel apertō Marte impetum faciunt. Sed ne secreta noceant, Ducis præstat industria, quæ omnia prius cōuenit explorare. Deprehensa q̃q̃ subsesta, si circumueniat vtilit̃, plus periculi sustinet quā parabat inferre. Aperta aut̃ vis si præparet in mōtibus, altiora loca præmissis sunt præsidij occupāda, vt hostis cum adtulerit, reperiāt inferior, nec audeat obuiare, cum tam a fronte quā supra caput suū cernat armatos. Qd̃ si angustæ sint viæ, sed tamē tutæ, melius est præcedere cum securibus ac dolabris milites, & cum labore vias aperire, quā in optimo itinere periculū sustinere. Præterea noscere debemus hostium cōsuetudinē, vtum nocte, an incipiente die, an hora reficiendi lassus superuenire cōsueuerint, & id vitare qd̃ illos facturos ex more putamus. Iam vero vtum pedibus an Egribus, vtum funditoribus, vtum cōtactis, an Sagittariis amplius valeant, vtum numero hominū an armorū munitione præcellant, nos scire cōuenit, & ordinare qd̃ nobis vtile, illis doct̃ aduersum. Tractare q̃q̃, per diem an per noctem iter expediat inchoare, quæ & quāta locorum intervalla sint, ad quæ cupimus p̃perare, ne æstate penuria obsit euntibus, ne hyeme difficiles aut inuiæ occurrāt paludes, maioresq̃ torrentes: & impedito itinere circumueniat exercitus, priusq̃ ad destinata perueniat. Vt nostra cōmoditas est, ista sapient̃ vitare: ita si aduersariorū imperitia vel dissimulatio occasionem nobis derit, nō oportet dimitti, sed explorare solite, p̃ditores, ac trāsugas inuitare, vt qd̃ hostis moliat̃, in præsentī vel in futurum possimus agnoscere, paratisq̃ Egribus, ac leui armatura ambulantes eosdē, vel pabula victūq̃ querētes, im̃ puilo terrore

IN transitu fluiorū gratis molestia negligentibz frequenter emer- (decipere, git. Nam si qua aqua violentior fuerit, aut alueus latior, impedimēta, pueros, & interdum ipsos ignauos solet mergere bellatores. Ergo explorato vado, duæ acies Equum, electis animilibz ordinant̃, intervallis cōpetentibus separat̃, vt per medium pedites & impedimēta transeāt. Nam acies superior aquarū impetum frangit: inferior, q̃ rapit submersiq̃ fuerit, colligit atq̃ rēponit. At cum altior fluctus nec peditem nec equem patit̃, si per plana decurrat, ductis multifariā spargit fossis, diuisisq̃ facile transit. Nauigio vero amnes, hastis fixis ac superpositis tabularis, peruū sunt, vel certe tamoltuario opere colligatis inanibus cupis, additisq̃ trabibus transitum præbent. Expediti vero Egres fascēs de cannis aridis vel vluā fascere cōsueuerunt, super q̃s loricas & arma, ne vident̃ imponunt, ipsi equiq̃ natādo transeunt colligatisq̃ secum fascēs pertrahunt sarcinis. Sed cōmodius repertū est, vt Monoxylus, hoc est paulo latiores scaphas, ex singulis trabibus excauatas, p̃ genere ligni & subtilitate leuissimā, carpentis secum portet exercitus, tabulis parit̃ & clauis ferreis præparatis. Ita absq̃ mora cōstructus pons, & funibus (qui p̃pterea habendū sunt) vinctus, lapidei arcus soliditatē præstet in tēpore. Sed insistentes aduersarij ad transitus fluminū insidias vel superuentus facere cōsueuerūt. Ob quā necessitatē in vtraq̃ ripa collocant̃ armata præsidia, ne alueo interueniente, diuisi opprimant̃ ab hostibus. Cautius tamē est sudes ab vtraq̃ parte præfigere ac sine detrimento, si quavis illata fuerit, sustinere. Qd̃ si pons nō tantum ad transitum, sed etiā recursum & cōmeatum necessarius fuerit, tunc in vtroq̃ capite percussis latioribus fossis, aggereq̃ constructo, defensores milites debet accipere. A quibus tam diu teneatur, quam diu necessitas locorum postulat.

CONsequēs videt̃, itineris obseruatōe descripta, ad Castrorū (in q̃bus mane ndū est) venire rationē. Non enī bellī tempore ad statiuā vel mansiōem murata Ciuitas

Quemadmodū flumina, quæ sunt maiora transeantur. Veget. libr. 3. cap. 7.

Monoxylus.

Quemadmodum castra debent ordinari. Veget. libr. 3. cap. 8.

tas semper

tas semper occurrit, & incautus est plenusq; discriminis, exercitū passi sine aliqua munitione cōsidere, cum militibus ad capiendū cibum occupatis, aut ad munia facienda dispersis, facile nectant insidię. Postremo noctis obscuritas, necessitas somni, pascentiū eq̃rum dispersio, occasionē superuenientibus pręstat. In merandis Castris nō sufficit bonum locū eligere, nisi talis sit, ut alter eo nō possit melior inueniri, ne utilior prętermisus a nobis, & ab aduersariis occupatus, apporet incōmodum. Cauendum q̃q; ne per æstatē aut aqua morbosa in pximo, aut salubris aqua sit longius. Hyeme, ne pabulatio desit aut lignum, ne subitis tēpestatibus campus, in q̃ manendū est, soleat inundari, ne sit in abruptis ac deuīs, & circūsedentib; aduersariis, difficilis pręstet egressus, ne ex superioribus locis, missa ab hostibus, in eum tela perueniāt. Quibus ut oportet caute studioq; puissis, pro necessitate loci, vel quadrata, vel rotunda, vel trigona, vel oblonga Castra cōstitues. Nec utilitatis pręiudicer forma. Tamē pulchriora credunt, q̃bus ultra latitudinis spaciū tertiā pars additur lōgitudinis. Ita aut ab agrimētoribus podismū mensurę colligi oportet, ut ad quantitātē concludat exercitus. Nam ppugnatores angusta cōstipant, & ultra quā cōuenit latiora diffundunt. Tribus aut modis diffiniunt Castra muniri posse. Primū in vnus noctis transitum, & itineris occupationē leuiorē, cum sublati cespites circundant, & aggerē faciunt, supra quem valli, hoc est sudes vel tribuli lignei, per ordinē digerunt. Cespes aut circuncidit ferramentis, qui herbarum radicibus cōtinet terram, sit altus semissem, latus pedem, longus pedem semis. Qd si terra solutior fuerit, ut ad similitudinē lateris cespes nō possit abscindi, tunc opere tumultuario fossa producit, lata pedes quinq; alta tres: cui intrinsecus agger excreuit, ut sine metu securus q̃scaat exercitus. Statiua aut Castra æstate vel hyeme, hoste vicino, maiore labore ac cura firmanē. Nam singulę centurię, diuidentibus campi doctoribus & Principibus, accipiunt pedaturas, & scutis vel sarcinis suis in orbem circa propria signa depositis, cincti gladio fossam aperit, latā aut nouem, aut vndecim, aut tredecim pedibus: vel, si maior aduersariorū vis metuitur, pedibus decem & septē (imparem enī numerū obseruari moris est) tum sepibus ductis vel interpositis stipitibus ramisq; arborū, ne facile terra dslabatur, agger erigitur. Supra quē ad similitudinē muri pinna & ppugnacula componunt. Opus vero centuriōes decem pedis metiunt, ne quis minus foderit, aut errauerit alicuius ignauia. Id Tribuni circumcunt, nec ante discedunt, qui strenui sunt, quā fuerint omnia perfecta. Ne tamē aliq; superuentus laborātibus fiat, omnes Equites & pars peditum, qui non operant, dignitatis priuilegio ante fossam inpræcincta armata cōstitit, ut ingruentes repellat inimicos. Prima igit signa locis suis intra castra ponunt, quia nihil est venerabilius eorū maiestate militibus. Ducī prætorū, eiusq; comitibus pręparat. Tribunis tabernacula collocant, quibus per cōubernales ad munia deputatos, aqua, lignum, & pabula ministrant. Tunc pro gradu legiōibus & auxiliis, Equitibus & peditibus, loca in quibus papilioes tendant, deputantur in Castris, ac de singulis centuriis quaterni eq̃tes & quaterni pedites, qui excubium noctibus faciunt, eligunt. Et quia impossibile videbat in speculis per totam noctem vigilātes singulos permanere, ideo in quatuor partes ad clepsydram sunt diuise vigilię, ut nō amplius quā tribus horis nocturnis necesse sit vigilare. A Tubicīne omnes vigilię cōmittunt. Et finitis horis a Cornicinē reuocant. Idoneos tamē Tribuni & pbatissimos eligunt, q̃ circūeant vigilias, & renuncient, si qua emerit culpa, q̃s circūitores appellāt. Nunc militiā factus est gradus, & Circūitores appellanē. Sciendum tamē est Equites extra vallum nocturnas excubias facere debere. Per diem aut Castris positis, alii mane, alii post meridiem, ppter fatigationem hominū equorūq; angarias faciunt. In pręcipua cōuenit Ducem, pūdere siue in Castris, siue in Ciuitate cōsistat, ut animalū pascua, subuectio frumētū cæterarūq; specierū, aquatio, lignatio, pabulatio, secuta ab hostium reddat incursu. Qd aliū nō potest euenire, nisi per loca idonea, qua nostrorū ambulat cōmeatū p prælidia disponant. Siue illæ Ciuitates sint, siue Castella munita. Qd si nō reperitur antiqua munitio, opportunis locis circundata, maioribus fossis tumultuaria castella firmanē. Nam a Castris diminutiuo vocabulo sunt nūcupata Castella. Intra quę in angariis aliquātū pedites eq̃tesq; degētes, tutū iter cōmeatib; pręstāt. Difficile enī hostis ad ea loca audet accedere, in q̃bus & a fronte & a tergo nouit aduersarios commorari.

QVISQUIS

Circūitores.

Castella a Castris.

QVISqs hos artis bellicæ cōmentarios, ex pbatissimis authoribus breuiatos, legere dignabit: q̄primum legem prælii, depugnandiq; cupit audire præcepta. Sed cōflictus publicus durarū vel trium horarū certamine diffinif, postq; partis eius quæ superata fuerit, spes omnis intercidit. Ideo omnia ante cogitanda sunt, ante rē randa, ante facienda, quā ad vltimū veniat abruptum. Boni enī Duces, nō aperto Marte præliū in q̄ est cōmune periculū, sed ex occulto semper attentāt, vt integris suis, quantū possint hostes interimāt certe vel terreāt. In qua parte quæ necessāria admodum sunt, ab antiqs recepta perscribā. Præcipua ars & vtilitas Ducis est, vt adhibitis ex vniuerso exercitu scientibus belli & sapiētibus viris, de suis & hostium copiis, sapius tractet, omni (quæ plurimū nocet) adulatione sum mota, vtrū maiore numerum pugnatorū ipse an hostes habeāt, vtrum ipsius, an aduersariorū homines, magis armati sint & muniti. Qui magis exercitati, q̄ sint in necessitatib. fortiores. Querendū est etiā, vtra pars Eqtes, vtra pedites habeat meliores. Sciendumq; in pedibus maxime cōsistere robur exercitus. Et in ipsos Eqtes, qui cōtatis, qui sagittariis antecedāt. Qui plures loricas induant, q̄s vtiliores equos adduxerit. Postremo ipsa loca in quibus pugnandū est, vtrum inimicis an nobis videatur accommoda. Nam si equitatu gaudemus, cāpos optare debemus: si pedite, loca eligere angusta, fossis, paludibus, vel arboribus impedita, & aliq̄ties montosa, cui magis victus abundet quā desit. Nam fames (vt dicif) intrinsecus pugnat, & vincit sapius sine ferro. Maxime aut tractandū est, vtrum p̄trahi necessitatē expediat, an celerius dimicari, interdū enī sperat aduersarius expeditionē cito posse finire, & si delatus fuerit in longum, aut penuria exercitus macerat, aut desiderio suorum reuocat ad p̄pria, aut nihil magnū faciens, per desperationē abire cōpellitur. Tunc fracti labore & tædio plurimi deserunt, aliquanti p̄dunt, aliquanti se tradūt. Quia aduersis rebus rarior fides est, & nudari incipit qui copiosus aduenerat. Ad rem pertinet nosse qualis ipse aduersarius vel eius comites optimatesq; sint, vtrū temerarii, an cauti, an audaces, an timidi, scientes artem bellicā, an ex usu temere pugnantes, quæ gentes cum his fortes, quæ ignauæ pugnaverit, nostra auxilia cuius fidei qualiūq; sint virium, q̄s animos illius copiar, q̄s habeat noster exercitus, quæ pars sibi magis victoriā re, p̄mittat. Eiusmōi enī cogitationibus virtus augetur aut frangit. Desperatibus aut crescit audacia adhortatiōe Ducis, & si nihil ipse timere videat, crescit animus si ex insidiis vel occasiōe aliqd fortit fecerit, si hostib. aduersæ res cœperit euenire, si vel infirmiores aut minus armatos ex inimicis potueris superare. Cauendū aut est ne dubitantē aut formidantē exercitū ad pugnam publicā aliquādo, p̄ducas. Intereft vtrū tyrones an veteres milites habeas, vtrū ante breue tempus in expeditionibus fuerint, an annos aliquot in pace durarint. Nam p̄ tyronibus accipiendi sunt, qui pugnare longo tempore desierint. Sed cū legiōes, auxilia, vel Eqtes ex diuersis aduenerit locis, Dux optimus & separatim singulos numeros per Tribunos electos, q̄rum scif industria, ad omnia genera exercere debet armorū, & post in vnum collectos, quasi depugnatos cōflictu publico exercebit. Ipse sapius tentabit quicqd artis possit habere, quid virium: quēadmodum sibiip̄s cōsentiant, vtrum ad rubarū monita, ad signorū indicia, ad præcepta vel nutum suum diligentē obtēperent. Si errant in aliq̄bus, exerceant atq; doceant q̄diu possit esse perfecti. Si vero in campī cursiōe, in sagittando, in iaculando, in ordināda acie ad plenum fuerit eruditi, nec sic q̄dem temere occasiōe capta, ra ad publicā deducendi sunt pugna, sed ante minoribus præliis imbuendi. Dux itaq; vigilans, sobrius, prudens, tanq̄ de Ciuili causa inē partes iudicaturus adhibito cōsilio de suis, & aduersarii copiis iudicet. Et si multis rebus superior inuenitur, oportunū sibi nō differat inire cōflictum. Si vero aduersariū intelligit potiorē, certamen publicū vitet. Nam pauciores numero & inferiores viribus superuētus & insidias facientes, sub bonis Ducibus reportauerunt sæpe victoriā.

OMNES artes omniaq; opera, q̄tidiano usu, & iugi exercitatiōe, p̄ficiunt. Qd̄ si in paruis verum est, quanto magis debet in maximis custodiri: Quis aut dubitat in paruis verum est, quanto magis debet in maximis custodiri: Quis aut dubitat artem bellicā rebus omnibus esse potiorē, per quā libertas retinet, & dignitas Pro uinciē p̄pagat, & cōseruat Imperiū. Hanc quondā relictis doctrinis omnibus La cedamoniū, & postea coluere Romani. Hanc solam hodie q̄q; Barbari putāt esse seruandā. Cætera aut hac arte cōsistere omnia, aut per hanc allequi se posse cōfi-

Quæ & quantā con
sideranda sunt, ut in
telligatur utrum su
peruentibus & insi
dijs, an publico debe
at arte consiligi.
Veget. lib. 3, cap. 9.

Quid oportet fieri.
si quis desuetū a pu
gna habeat exercitiū
uel tyronem.
Veget. lib. 3, cap. 10.

Perfarum mos in fo-
sis ducendis.

Formula Imperandi
& obsequendi ex Ae-
liano.

dant. Hæc dimicatoribus est necessaria, per quā vitā retineāt, & victoriā cōsequā-
tur. Dux ergo cui tantæ potestatis insignia tradunt, cuius fidei atq; virtuti posses-
sorū fortunæ, tutelæ Urbium, salus militū, Reipub. credit gloria, nō tamē p vnū
uerso exercitu, sed etiā pro singulis cōtubernalib. debet esse sollicitus. Si qd enī illi
eueniat in bello, & ipsius culpa, & publica videat iniuria. Ergo si tyronem vel diu
armis defuetum exercitū ducit, singularū legionum siue auxiliorū, necnō etiā vex-
illationū vires, animos, cōsuetudinē, diligenter exploret. Sciat etiā (si pote sit fieri)
nominatī quis comes, q̄s Tribunus, quis domesticus, q̄s cōtubernalis, quantū possit
in bello, autoritatēq; maximā seueritate sumat, omnes culpas militares legibus
vindictet, nulli errantiū credat ignoscere, in diuersis locis ex diuersis occasiōibus
omniū experimenta præcipiat. His (vt oportet) ita curatis, cum dispersi ad præ-
dandū securi oberrant hostes, tunc pbatos Equites vel pedites cum tyronibus aut
inferioribus mittat, vt ex occasiōe, suis inimicis, & illis peritiā, & reliquis crescat
audacia. Ad transitus flauiorū, ad præcipitia mōtium, ad syluarū angustias, ad pas-
ludum aut viarū difficultates, superuentus nullo sciente disponat, atq; ita iter su-
um temperet, vt aut cibum capiētes, aut dormiētes, aut vacantes, certe securos ins-
ermes, discaletos, distractis equis, nihil suspicātes, ipse paratus inuadat, quatenus
in huiusmōi certaminibus sui fiduciā colligant. Nam qui ante lōgum tempus, aut
omnino nunq̄ viderunt homines vulnerari vel occidi, cum primū aspexerint per-
horrescunt, & pauore cōfusi, de fuga magis quā de cōflictu incipiūt cogitare. Præ-
terea, si excurrāt aduersarii longo itinere, fatigaros aggrediat: vtimos certe vel in-
esperatos superueniat. Eos etiā qui longe a suis, aut pabuli, aut prædæ gratia cōmor-
rantur, citō occupet cum delectis. Illa enī ante tentanda sunt, quæ si male cesserint,
minus noceant, si bene, plurimū p̄sint. In hostes discordiarū serere causas sapiens
tis est Ducis. Nulla enī quis sit minima natio, citō pote sit ab aduersariis deleri: nisi
si p̄p̄iis simultatibus seipsa cōlumpserit. Nam Ciuile odium ad inimicorū pernisi-
ciem præceps est, ad vtilitatē suę defensiōis incautum. Vnum illud est in hoc ope-
re prædicendū, vt nemo desperet fieri posse quæ facta sunt. Dicat aliq̄s, Multi an-
ni sunt quibus nullus fossa, aggere, vallo, mansurū circumdat exercitum. Respons-
debit, si fuisset ista cautela, nihil nocturni aut diurni superuentus hostium nocere
potuissent. Persæ imitantes Romanos, ductis fossis Castra cōstituūt. & q̄a arenas
sa sunt, ppe omnia, saccos, q̄s inanes portauerāt, ex puluerulenta (quę ibi effodit)
terra cōplent, eorumq; cumulo aggerē faciunt. Omnes Barbari catris suis in orbē
cōnexis ad similitudinē Castrorū, securas a superuenientib. exigunt noctes. Veres
mur ne discere nequeamus quæ a nobis alii didicerunt: Hæc ex vsu Librisq; dis-
cenda, quæ antea seruabam̄, sed om̄ssa diu nemo quæsiuit: q̄a vigentibus pacis
officiis, pcul aberat necessitas bellī. Sed ne impossibile videat armorū disciplinā,
cuius vsus intercidit, reparari posse doceamur exēplis. Apud veteres ars militaris
in obliuionē sæpius venit: sed prius a Libris repetita est, postea Ducum authori-
tate firmata. Scipio Africanus sub aliis Imperatorib. Hispaniēses exercitus fies-
quent victos accepit, hos disciplinæ regula custodita, omni opere fossisq; faciēdis
ita diligenter exercuit: vt diceret fodiētes luto ingnari debere, qui madere hostium
sanguine voluissent. Cum ipsis deniq; Numantinos sic, capta Ciuitate, cōcremas-
uit vt nullus euaderet. Metellus in Africā Albino imperante subiugatū accep-
pit exercitum. Quē ita emendauit veteribus institutis, & disciplina maiorem, vt
postea eos, a quibus sub iugum missi fuerāt, superaret. Cimbri q̄q; Cepionis & Ma-
nili & Syllani legiōes inter Gallias deleuerunt. Quarū reliquias cum C. Marius
suscepisset, ita erudiuit scientia & arte pugnandi, vt innumerabilē multitudinem
nō solum Cimbrorū, sed etiā Teutonū & Vmbrorū publico Marte deleret. Facilis
us autē est ad virtutem instruere novos milites, quā reuocare perterritos.

AGE ad arma. assiste ad arma. impedimēta a phalange secedāt. Miles attendat
præceptis, suscipe, recipe, dista. erige spiculum. versa, iuga. respice præcedentē. suā
decuriam dirigat tergiductor. Constituta interualla cōserua. ad hastā declina. col-
lige. ita cōsisste. Ad hastam immutare. collige. Ita cōsisste. Ad hastā immutare. col-
lige. Ita cōsisste. Aliud inē duplica. restitue. Laconicā euolue. restitue. Macedo-
nicam euolue. restitue. Choreum euolue. restitue. ad hastam cōuerte. restitue ad
hastam. inflecte. restitue: & alia huiusmodi.

PRÆmissis

PRAEmissis leuioribus artibus belli, ad publici cōflictus incertū & fatalem diē natiōibus ac populis, ratio disciplinæ militaris inuitat. Nam in euentu apertū Mar-
tis victoriæ plenitudo cōsistit. Hoc ergo tempore tanto magis Duces debent esse
soliciti, quāto maior sperat diligētibus gloria, & magis periculū comitat ignauos.
In quo momento peritiæ vīus, pugnandi doctrina cōsiliūq; dominaat. Veteribus
seculis mos fuit parco cibo curatos milites ad certamē educere, vt citatores sum-
pta redderet esca, & longiore cōflictu nō fatigaret inedia. Præterea obseruādum
est præsentiū hostibus, siue ex Castris, siue ex Ciuitate, pducas ad prælum, ne
diam per angusta portarū particulā pcedat exercitus, a collectis & præparatis
debilitet inimicis. Ideoq; puidendum est, vt ante omnes milites egrediant portā,
& aciem cōstruant, quā hostis adueniat. Qd' si intra Ciuitatē manentibus impa-
ratis, aduenerit, aut differat egressus, aut certe dissimulet, vt dum aduersarii insul-
tare cœperit his q; non putāt exituros, cum ad prædā vel redeundū conuerterint
animum, cum ordinem soluerint, tunc illis stupentibus lectissimi quicq; prumpat,
& confecti aggrediant ignaros. Obseruat aut ne longo spacio fatigent milites, ne
lassi post cursum equos ad publicū prælum cogas, multum virium labore itine-
ris pugnaturus amittit. Quid faciet qui ad aciem anhelus adueniat? Hoc & vete-
res declinarūt & superiori nostra ætate, cum Romani Duces per imperitiā nō ca-
uissent (ne qd amplius dicā) exercitus perdiderūt. Impar enī cōditio est lassum cū
regeto, sudantē cum alacri, currentem cum eo q; steterit inire cōflictum.

IPSA die qua certaturi sunt milites, qd sentiant diligēt cōuenit explorare. Nā
formido vel fiducia ex vultu, verbis, incessu, motibus cernit. Nec cōfidas satis si ty-
ro prælū cupit: in expertis enī dulcis est pugna. Et noueris te oportere differre, si
exercitati bellatores metuunt dimicare. Monitis tamē & adhortatiōe Ducis, exer-
citus virtus accrescit & animus, præcipue si futuri certaminis talem acceperit ras-
tionem, qua sperent se facile ad victoriā peruenturos. Tunc inimicorū ignauia vel
error ostendendus est, vel si antea a nobis superati sunt, cōmemorandū. Dicenda
etiā, qbus militum mentes in odium aduersariorū, in iram & indignationē moue-
ant. Animis pene omniū hominū hoc naturalit̃ euenit, vt trepident cum ad cō-
flictum venerit. Sine dubio aut formidolosiores sunt, qrum mentes ipse confundit
aspectus. Sed hoc remedio formido lenit, si anteq̃ dimices frequent exercitū tuū
locis tutioribus ordines, vnde & videre hostem & agnoscere cōsuecant. Interdū
audeant aliqd ex occasiōe, aut fugent, aut intermināt inimicos. Inimicorū mores,
aduersariorū arma & equos recognoscant. Nam quæ ex usu sunt nō timent.

BONum Ducem cōuenit nosse magnā partem victoriæ, ipsum locum in q̃ dimis-
candum est possidere. Elabora ergo, vt cōserturus manum, primū auxiliū capias
ex loco: q̃ tanto vtilior iudicat, quāto superior fuerit occupatus. In subiectos enī
vehementius tela descendūt, & maiore impetu obnitētes, pars altior pellit. Qui ad-
uerso nitit̃ cliuo, duplex subit cum loco & hoste certamen. Sed illa distātia est, qd'
si de peditibus tuis victoriā speras cōtra Egtes hostiū, loca aspera, inæqualia, mōs-
tosa debes eligere. Si vero de Equitibus tuis cōtra aduersariorū pedites victoriā
queris, seq̃ debes paulo qdem editiora loca, sed plana atq; patētia, neq; syluis neq;

ORDINaturus aciem tria debet ante pspicere, solem, pul- (paludib. ipedita.
uerem, & ventum. Nam Sol ante faciē eripit visum, ventus cōtrarius tua inflectit
ac deprimt, hostiū adiuuat tela. Pulsis a frōre cōgestus oculos implet & claudit.
Hæc momento eo q̃ acies ordinat, etiā imperiti vitare solent: sed Duci, puido ca-
uendum est in futurū, ne post paululū accedente die, noceat Solis mutata cōuer-
sio, ne ventus aduersus hora solita eo pugnāte nascat̃. Ita ergo cōstituant ordines,
vt hæc post occipitiū nostrum sint, & (si potest fieri) aduersariorū impetant facies.
Acies dicūt exercitus instructus, frōs quæ aduersum hostē spectat. Hec in pus-
gna publica, si sapiēt disponit, plurimū iuuat: si imperite, quis optimi bellatores
sint, mala ordinatiōe frangunt. Instructiōis lex est, vt in primo exercitati & vete-
res milites collocent, q; antea Principes vocabāt. In secundo ordine circumdati ca-
raphrattis sagittarii, & optimi milites cum spiculis vel lanceis ordinent, q; prius
hastatos vocabāt. Singuli aut armati in directū ternos pedes inf se occupare consueuerūt,
hoc est, in mille passibus mille sexcenti sexagita sex pedites ordinant in
longum, vt nec acies interluceat, & spaciū sit arma tractandi. Inter ordinē autē &

Que ipso die procu-
randa sunt, cū publi-
ca cōmittitur pugna.
Veget. lib. 3. cap. 11.

Investigandum quid
sentiant milites pu-
gnaturi.
Veget. lib. 3. cap. 12.

Quibus Dux exer-
citus moueat.
Remedium in formis
dine militum.

Quemadmodū idone-
us locus eligatur ad
pugnam.
Veget. lib. 3. cap. 13.

Quemadmodū acies
debeat ordinari ut in
cōflictū reddatur in-
uicta.
Veget. lib. 3. cap. 14.

ordinem a tergo in latū sex pedes distare voluerūt, vt haberent pugnātes spaciū accedendi atq; recedēdi: vehementius enī cum salu cursuq; tela mittunt. In his duobus ordinibus & etate maturi, & vsu cōfidentes, & muniti grauioribus etiā armis collocant. Hi enī abinuicē muri, nec cedere, nec sequi aliquādo cogendi sunt, ne ordines turbent: sed venientes aduersarios excipere, & stando pugnādoq; repellere vel fugare. Tercius ordo disponit de armaturis velocissimis, de sagittariis iuuenibus, de bonis iaculatoribus, q̄s antea ferentarios nominabāt. Quartus item ordo cōstruit de scutatis expeditissimis, de sagittariis iunioribus, de his qui acriter verutis vel Martiobarbulis (quas plumbatas nomināt) dimicant, q̄ dicebant leuis armatura. Sciendū ergo est stantibus duobus primis ordinibus, terciū & quartum ordinē ad p̄uocandum cum missilib. & sagittis primo loco semper exire. Qd̄ si hostes in fugam vertere potuerūt, ipsi cum Equibus persequunt. Si vero ab hostibus pulsi fuerint, redeunt ad primā & secundā aciem, & in ipsos recipiunt se ad loca sua. Prima autē & secunda acies cum ad spathas & ad pila (vt dicis) ventum fuerit, totum sustinet bellum. In quarta acie pocebant interdū carrobaliste, & manubalistarii, fundibulatores, funditores. Fundibulatores sunt q̄ lapides fustibalis iaciūt. Fustibalus, fustis est longus pedibus 4. cui per mediū ligat funda de corio, & vtrāq; manu impulsus, ppe ad instar onagri dirigit saxa. Funditores sunt qui fundis ex lino vel setis factis (eas enī dicunt esse meliores) cōtorto circa caput brachio dirigunt saxa. Quibus scuta deerāt siue lapidibus manu iactis, siue missilibus in hoc ordine dimicabāt, q̄s accensos tanq̄ iuniores & postea additos nominabāt. Sextus ordo post omnes a fortissimis, & scutatis et omni genere armorū munitis bellatoribus tenebat, q̄s antiqui triarios appellabāt. Hi vt requieti & integri acius inuaderent hostes, post vltimas acies sedere cōsueuerant. Si quid enim primis ordinibus accidisset, de horum viribus reparationis spes tota pendebat.

EXPLANATO autē qualiter debeat acies instrui, nunc podissimū mensurāq; ipsius ordinatiōis exponā. In mille passibus campī, vna acies mille sexcentos sexagita sex pedes sumit. Ratio podissimū quam suscipit pedites, p̄pterea quia singuli pugnatores ternos occupāt pedes. Qd̄ si sex inter singulos homines in longum, uel in latum inter singulos ordines debeat custodiri. Senos autē pedes a tergo inter singulas acies in latum diximus patere debere: & ipsi bellatores stantes singulos obtinent pedes. Ideoq; si sex acies ordinaueris, quae draginta & duos pedes in latum, & mille passus in longū, & 10000. hominū tenebit exercitus. Si autē in ternos volueris 21. pedes in latum & duo millia passuum in longum 10000. tenebit exercitus. Ad hanc rationē siue 20000. siue 30000. peditum fuerint iuxta mensurā podissimū, sine aliqua dubitatiōe difficultatis poterūt ordinari, nec Dux fallit cum sciat qui locus quātos possit capere armatos. Deniq; si angustior locus sit, vel multitudo sufficiat, & tam inde nouem vel amplius acies ordinari cōuenit. Magis enī expedit vt cōferti pugnent, quā lōgius separati a suis. Nam si nimis fuerit acies attenuata, cito ab aduersariis facta impetitiōe perumpit, & nullum postea poterit esse remediū. Qui autē numeri in dextro cornu, qui in sinistro, qui in medio debeant ordinari, & iuxta dignitates eorum seruetur ex more, vel certe pro qualitate hostium commutatur.

De Equib. ordinandis. CONSTRUCTA acie peditū. Equites ponunt in cornibus, ita vt loricati omnes, & cōtati iuncti sint peditibus. Sagittarii autē, vel q̄ loricas nō habent, lōgius euagent. A fortioribus namq; Equibus, peditum p̄tegenda sunt latera, & a velocioribus atq; expeditis hostium cornua perfundenda sunt atq; turbāda. Scire Dux debet cōtra q̄s Drumos, hoc est globos hostiū, q̄s Equites oporteat ponere. Nā nescio qua oculata ratiōe, imo pene diuina, alii cōtra alios dimicāt melius, & qui fortiores vicerant, ab inferioribus saepe vincunt. Qd̄ si Equites impares fuerint, more veterū vel locissimi cum scutis leuibus pedites, ad hoc ipsum exercitati isdē miscendi sunt: q̄s expeditos Velites nominabāt. Quo facto quis fortissimi hostium venerit Equites, tamē aduersus mixtū agmen pares esse nō possunt. Vnum hoc remediū Duces veteres inuenerūt, vt assuescere facerent iuuenes currētes egregie, & inter binos Eques singulos ex his pedites collocarēt, cū leuiorib. scutis, gladiis, atq; missilibus.

SED optima ratio est, & ad victoriā plurimū cōfert, vt lectissimos de peditibus, Equitibus,

Drumi.

Alij contra alios melius dimicant, si Equites impares habeas, pedites illis sunt permiscendi.

Bystibus, cum vicariis, comitibus, Tribunisque vacantibus, habeat Dux post aciem præparatos, alios circa cornua, alios circa medium, ut sicubi hostis vehementer insisterit, nerumpat acies, puolent subito, & suppleant loca: additæque virtute, innumerorum audaciam frangat. Hoc primi Lacones inuenerunt, quos imitari sunt Carthaginenses, Romani postea ubique seruauerunt. Hac dispositione nulla melior inuenitur. Nam directa acies hoc solum agere debet si potest, ut hostem repellat, aut fundat. Si cuneus agendus sit, aut forfex, superfluos habere debes post aciem, de quibus cuneum aut forficem facias, si copia de proximo ducenda sit. Serra item ex abundantibus ducitur: nam si de loco suo ordinatum militem transferre coeperis, vniuersa turbabis. Si globus hostium separatus, aut alam tuam, aut partem aliquam vrgeri coeperit, nisi superfluos habearis quos contra globos possis opponere, siue Eques siue pedites de acie tuleris, dum aliam vis defendere, aliam periculosis denudabis. Quod si bellatorum tibi copia non abundat, melius est aciem habere breviorē, dumodo in subsidiis colloces plurimos. Nam plures circa medias partes capi, expeditibus bene armatis debes habere lectissimos, de quibus cuneum facias, & statim aciem hostium rumpas. Contra cornua autem de contatis loriceatisque Equitibus ad hoc seruatis, & leui armatura peditum, alas hostium circumuenire te conuenit.

DUX, qui præcipuam sustinet potestatem inter Eques & pedites, in parte dextra stare consuevit. Hic enim locus est in quo tota acies gubernatur, ex quo rectus est liberque percursor. Ideo autem inter virosque consistit, ut & consilio Regem, & autoritate tam Equites quam pedites ad pugnam possit hortari. Hic de Equitibus supernumerariis, mixtis peditibus expeditis, aduersariorum sinistrum cornu, quod contra ipsum stat, circumire & a tergo semper vrgeri debet. Secundus Dux in media acie ponitur peditum, qui eam sustinet & firmet. Hic fortissimos pedites, & bene armatos de superfluis secum habere debet, ex quibus aut ipse cuneum faciat & hostium aciem rumpat, aut si aduersarii cuneum fecerit, ipse forficem faciat, ut cuneo illi possit occurrere. In sinistra parte exercitus, tertius Dux esse debet, satis bellicosus & puidus, quia sinistra pars difficilior est & velut manca in acie consistit. Ideo circa se bonos Equites supernumerarios & velocissimos pedites secum habere debet, de quibus sinistrum cornu semper extendat, ne circumueniatur ab hostibus. Clamor autem (quem quidam barricum vocant) prius non debet attolli, quam acies utraque se iunxerit. Imperitorum enim vel ignauorum est vociferari de longe, cum magis hostes terreat, si cum telorum ictu clamoris horror accesserit. Semper autem studere debes, ut prior instruas aciem quam hostis, quia ex arbitrio tuo potes facere quod tibi utile iudicas, cum nullus obsistat, deinde & ruis auges confidens etiam & aduersarii fiduciam minuis: quia fortiores videntur qui puocare non dubitant. Inimici autem incipiunt formidare, qui vident contra se acies ordinari. Huic addit maximum commodum, quia tu instructus paratusque ordinantem & trepidum aduersarium præoccupas. Pars enim victoriæ est inimicum turbare antequam dimices.

EXCEPTIS superuentibus vel incursionibus repetitis ex occasione, quam nunquam Dux exercitus amittit. Nam in itineribus iam fatigatis, in fluminum transgressione diuisis, in paludibus occupatis, in iugis montium laborantibus, in campis sparsis, atque securis in mansione dormientibus, opportunum prælium semper inferit: cum aliis negociis occupatus hostis, prius interima quam præparare se possit. Quod si cauti sunt aduersarii, & insidiarum nulla sit copia, tunc aduersum præsentem, scientes, videntesque æqua conditione pugnant. Inde ars belli, non minus in hoc aperto conflictu, quam in occultis fraudibus adiuuat eruditos. Cauendum vel maxime, ne ab ala, cornuque sinistro (quod sæpius euenit) aut certe dextro (quod tam raro contingit) circumueniantur tui a multitudine hostium, a vagantibus globis, quos Drumos vocant. Quod si acciderit, vnum remedium est, ut alam cornuque replicas & rotundas: quatenus conuersi tui sociorum terga defendant. Sed & in angulo ipsius extremitatis fortissimi collocentur, quia ibi imperus amplior fieri consuevit. Item aduersum cuneum hostium, certis resistit modis. Cuneus dicitur multitudo peditum, quæ iuncta cum acie primo angustior, deinde latior procedit, & aduersariorum ordines rumpit: quia a pluribus in vnum locum tela mittunt. Quam rem milites nominant caput porcinum. Contra quæ ordinatio ponitur, quam forficem vocant. Nam electissimis militibus confertis in V. literam componitur: & illum cuneum excipit, atque ex utraque parte concludit, quod factum aciem non potest erumpere. Item serra dicitur, quæ a strenuis directæ, ante frontem opponitur hostibus, ut

De subsidiis quæ post aciem collocantur. Veget. lib. 3. cap. 17.

Directa acies quæ facit

serra ex superfluis facienda.

In quo loco primus Dux stare debet, in quo secundus, in quo tertius

Veget. lib. 3. cap. 18. Dux inter equites & pedites stat.

Officium Ducis. secundus Dux in acie peditum.

Tertius in sinistra parte exercitus quam manca est.

Clamor usque in commissione pugne tollendus.

semper prior aciem instruam.

Quibus remediis utrumque tutum vel dolis hostium resistatur in acie.

Veget. lib. 3. cap. 19. ubi commodè hostis inuadendus.

Ars in aperto bello utilis.

Qualis Cuneus sit.

Caput porcinum.

serra,

YYY

ij

turbata

Globus.

In pugna non com-
mutandi ordines.Quot generibus pu-
gna publica committit-
tur, & quomodo etia-
am qui inferior est
numero & viribus
ualet uictoriam ob-
tinere.

Veget lib. 3. cap. 20.

turbata acies reparet. Globus autem dicitur, qui a sua acie separatus, vago superuenit incurfat inimicos. Contra quem alter populosior vel fortior immittit globus. Obseruandum quod est, ne sub tempore, quo iam committitur pugna, velis ordines commutare aut de locis suis aliquos numeros ad alia transferre. Statim enim nascitur tumultus atque confusio, & imperatis conturbatisque facilius hostis incumbit.

DEPVgnationum septem sunt genera, quae infesta ex utraque parte signa conspiciunt. Vna depugnatio est fronte longa, quadrato exercitu, sicut etiam nunc prope semper solet praelium fieri. Sed hoc genus depugnationis periti armorum non optimum iudicant, quia cum in plinxo spacio tendit acies, non aequalis semper campus occurrit, & si aliquando in medio sinus aut curuatura sit, in eo loco acies frequenter irumpit. Praeterea si multitudine aduersarius antecedit, a lateribus aut dextra aut sinistra alam circueuenit, in quo periculum magnum est, nisi supernumerarios habeas qui sustineant, hostesque repellant. Hoc genere solus debet conspiciere, qui & plures & fortes habuerit bellatores, ut ex utroque cornu hostem circueueniat, & quasi in linum suum concludat exercitus. Secunda depugnatio est publica, quae plurimis melior. In qua si paucos strenuos loco idoneo ordinaueris, etiam si multitudine hostium & virtute turberis, tamen poteris reportare victoriam. Huius talis est modus: Cum instructae acies ad congressum veniunt, tunc tu sinistra alam tuam a dextra aduersarii tui longius separabis, ne vel missilia ad eam vel sagittae perueniant. Dextra autem alam tuam sinistrae alae illius iunges, & ibi primum inchoa praelium, ita ut cum peditibus optimis, & probatissimis Equitibus sinistra parte illius, ad quam te iunxeris, aggrediaris atque circumeas, & detrudendo atque supercurrendo ad hostium terga peruenias. Quod si semel aduersarios exinde pellere coeperis, accedentibus tuis indubitanter victoriam consequeris, & pars exercitus tui, quam ab hoste submoueris secunda durabit. Ad similitudinem autem A. literae vel libellae fabrilis, acies in hoc dimicandi genere constituit. Quod si te prior aduersarius fecerit, illos quos post aciem supernumerarios diximus debere poni, tam Equites quam pedites ad sinistra tuum colliges cornu & sic aduersario resistes magnis viribus, ne arte pellaris. Tercia depugnatio est similis secundae, sed in hoc deterior, quod a sinistro cornu tuo cum illius incipis dextro conspiciere. Nam quasi mancus impetus est eorum, & aperte cum difficultate aggrediuntur hostes, qui in sinistro dimicant cornu. Quod apertius explanabo: Si quando alam tuam sinistra longe habueris meliorem, tunc & fortissimos Equites peditesque coniunge, & in congressu ipsam primam applica ad alam hostium dexteram, & quantum potes aduersarii dexteram partem pellere & circueue festina. Tuam autem aliam exercitus partem, in qua deteriores bellatores habere te nosti, a sinistra longe illius separa, ne vel gladiis inuadatur, vel ad eam tela perueniant. In hoc cauendum est ne inimicorum cuneis transuersa tua acies elidatur. Hoc autem modo vno casu utilis pugnabitur, si aduersarius infirmius dextrum cornu habuerit, & tu longe fortius sinistrum. Quarta depugnatio talis est. Cum ordinaueris aciem ante quadringentos vel quingentos passus, quam ad hostem peruenias, non sperante eo, subito ambas alas tuas incitare te conuenit, ut ex utroque cornu improvisos hostes vertas in fugam, & celerius victoriam consequaris. Sed hoc genus certaminis licet cito superet, si exercitatus fortissimosque produxerit, tamen periculosum est: quia mediam aciem suam, qui sic dimicat, denudare compellit, & in duas partes exercitum separare. Et si primo impetu victus non fuerit inimicus, habet postea occasionem, qua inuadat & diuisa cornua, & mediam aciem destitutam. Quinta depugnatio est quartae similis. Sed hoc vnum amplius habet, quia leuem armaturam & sagittarios ante primam aciem ponit, ut illis resistentibus non possit irumpi. Nam sic de dextro cornu suo illius sinistram, & de sinistro cornu suo illius dextrum aggreditur. Quod si fugare poterit, statim vincit, sin minus, media acies illius non laborat: quia a leui armatura sagittariorum defendit. Sexta depugnatio optima est, & prope similis secundae, qua vnum qui de numero suorum & de virtute desperant. Et si bene ordinauerit, quis cum paucioribus, semper victoriam consequent. Nam cum instructa acies ad hostes accedit, dextram alam tuam sinistrae alae hostium iunge, & ibi per Equites, probatissimos & velocissimos pedites incipe praelium. Reliquam autem partem exercitus tui, longissime a dextra parte illius remoue, & directum porrige quasi verum. Nam si partem sinistra illius & a lateribus & a tergo coeperis cadere, sine dubio vertes in fugam. Aduersarius autem nec de dextra parte sua, nec de media acie potest

acie potest suis laborantibus subuenire, quia acies tua extenditur & tota se porrigit ad similitudinem L. literae longissime, quae recedit ab hostibus. Quo genere in itineribus saepe colligitur. Septima depugnatio est, quae loci beneficio adiuvatur dimicantem. In hac quoque & cum paucioribus & cum minus fortibus poteris aduersarium sustinere, hoc est, si montem, aut mare, aut flumen, aut lacum, aut Civitatem, aut paludes, aut abrupta in parte una habeas, ex qua hostis non possit accedere, reliquum exercitum tuum directa acie ordines. Sed in illa ala quae munitionem non habet, omnes Eques & ferentarios ponas. Tunc securus pro tuo arbitrio cum hoste colliges, quia ab una parte loci natura te munit, ab alia duplex prope ponitur equitatus. Illud tamen observandum est, quod nihil melius invenitur, ut siue de dextro cornu tuo cum illius sinistro pugnare volueris, ibi fortissimos ponas: siue de sinistro cum illius dextro, ibi strenuissimos colloces: siue in medio facere cuneos volueris, per quos hostium acies rumpas, in cuneo exercitissimos ordines bellatores. Victoria enim per paucos fieri consuevit. Tantum est ut electa a Duce sapientissimo in his locis, in quibus ratio & utilitas postulat, ordinentur.

PLAERI quoque rei militaris ignari, pleniorē victoriā credunt, si aduersarios aut locorum angustiis, aut armatorum multitudine circundederint, ut aditum non inveniatur abscedendi. Sed clausis ex desperatione crescit audacia, & cum spei nihil est, sumit arma formido. Libenter cupit commori, quod sine dubio scit se esse moriturum. Ideoque Scipionis laudata sententia est, quod dixit: viam hostibus qua fugerent, non esse muniendam. Nam cum abscedendi aditu patefacto, mentes omnium ad praebenda terga commiserint, multum more pecorum trucidant. Nec insequentium vllum periculum est, cum victi (quibus defendi poterat) arma converterint. Hoc genere quanto maior fuerit exercitus, tanto facilius multitudo prosternitur. Neque enim ibi regredus est numerus, ubi animus semel territus, non tam tela hostium cupit declinare, quam vulum. Caeterum clausi, licet exigui numero & infirmi viribus, hoc ipso tamen sunt hostibus pares, quia desperantes sciunt aliud sibi licere non posse, sed una salus victis nullam sperare salutem.

Viam abscedendi hostibus dandum, ut deinceps facilius fugiant.

Veget. lib. 3. cap. 21.

DIGESTIS omnibus quae ratio militaris experientis & arte servauit, unum superest edocere, quemadmodum recedat ab hostibus. Nam disciplinae bellicae & exemplos periti, nusquam maius periculum imminere testantur. Qui enim ante congressum recedit ex acie, & suis fiducia minuit & inimicis addit audacia. Verum quia hoc saepius necesse est evenire, quibus modis tuto possit fieri declarandum est. Primum ut tui nesciant ideo te recedere, quia declinas inire conflictum, sed credant arte aliqua se ideo reuocari, ut ad oportuniorē locum inuites hostis, ut facilius superes, aut certe insequetibus aduersariis secretiores collocentur insidiae. Nam necesse est ad fugam parati sint, quod Ducem suum sentiant desperare. Illud quoque vitandum est, ne hostes te recedere sentiant & statim irruant. Propterea plerique ante pedes suos Eques posuerunt, ut discurrentes aduersarios videre non sinerent, quando pedes abscedebant. Item particulatim incipientes a primis, singulas acies subducebant, retroque reuocabant, in gradu suo manentibus reliquis, quos sensim post acies, sequi ad illos iungebant, quos subduxerant. Primum aliquantisper exploratis itineribus, noctu cum exercitu recedebant, ut hostes die orto, cum intellexissent, non possent comprehendere praecedentes. Praeterea levis armatura praemittebat ad colles, a qua subito tuto reuocaretur exercitus. & si hostes insequi voluissent, a leui armatura, quae antea occupauerat locum, additis Equibus fundebatur. Nihil enim periculosius existimatur, quam si inconsulte insequentibus, ab his qui in sublefa fuerint, vel qui ante se parauerint, obuies. Hoc tempus est quod opportune collocantur insidiae, quia aduersum fugientes, maior audacia & minor cura est. Necessario autem amplior securitas grauius solet habere discrimen. Imperatis, cibum accipientibus, in itinere lassis, equos suos pascentibus, ac nihil tale suspicantibus, superuetus assolet fieri. Quod & nobis vitandum est, & hosti in eiusmodi occasioibus, perniciosas inferenda. Hoc enim casu oppressis, nec virtus potest nec multitudo prodesse, quia qui in acie publica vincit pugna, licet & ibi ars plurimum possit, tamen ad defensionem suam potest accusare fortunam. Qui vero superuetus & sublefas insidias passus est, culpam suam non potest excusare, quia hoc evitare potuit, & per speculatores idoneos ante cognoscere. Cum recedit, talis fraus fieri consuevit. Recto itinere Eques consequuntur. Valida manus occulte per alia mittit loca, ubi ad agmen inimicorum peruenerunt Eques, tentant leui atque discedunt. Ille credit quicquid insidiarum fuerat praeterisse, & sine cura res solgit in negligentiam. Tunc illa manus, quae secreto itinere destinata fuerat, superueniens oppri-

Quemadmodum ab hostibus recedatur, si conflictum pugna displiceat.

Veget. lib. 3. cap. 22.

ueniens opprimit ignorantes. Multi cum ab hoste discedunt, si per sylvas ituri sunt, præmittunt qui abrupta vel angusta occupent loca, ne ibidem ab aduersariis patiantur insidias. Et rursus post se præcisis arboribus vias claudunt, quas cōpedes vocant, ut aduersariis facultatē adimant persequēdi, & pene vtrique parti in itinere ad subleffas cōmunis occasio est. Nā qui præcedit, opportunis vallibus, vel syluosis montibus, quasi post se reliquit insidias, in quas cum inciderit inimicus, recurrit ipse & adiungit suos. Qui vero sequitur auersis semitis, longe ante destinat expeditos, ut præcedentē aduersariū arceat in transitu, deceptūq; a tergo & a fronte cōcludat. Dormientibus noctu aduersariis, & qui præcesserit potest regredi, & qui sequitur, quantūvis interfit, potest superuenire per fraudem. In trāsfratatione fluuiorū, qui præcedit, illā partem tentat opprimere, quæ præmissa trāsierat, dū reliqui alueo se parant. Qui aut sequitur festinato itinere, illos qui nō potuerunt trāsire cōturbat.

De Camelis & catas
phrattis Equitibus.
Veget, lib. 3. cap. 23.

CAMELOS aliquantē nationes apud veteres in acie pduxerunt, ut Vrcilani in Africa, Mahetes hodie quique pducunt. Sed hoc genus animalium arenis & tolerandæ sitis aptum, cōsulat etiam in puluere vento vias absque errore dirigere memorat. Cæterū propter nouitatē, si ab insolitis videatur, inefficax bello est. Cataphrattis Equites propter munimina quæ gerunt, a vulneribus, quidē tuti, sed propter impedimentū & pondus armorum, capi eos facile est, & laqueis frequent obnoxii, cōtra dispersos pedites, quæ cōtra Equites in certamine meliores, tamē sunt aut ante legiones positi, aut cū legionariis mixti, quando cominus (hoc est manu ad manū) pugnant, acies hostium sæ-

Quomodo quadrigis
falcatis, vel Elephanti
in acie positi obfistunt.

Veget, lib. 3. cap. 24.

Tribulus.

QVADRIGAS falcatas in bello Rex Antiochus & Mithridates habuerunt. Quæ ut primum magnum in acie intulere terrorem, ita postmodum suere derisui. Nam difficile currus falcatus planum semper inuenit agrum, & leui impedimento retinet, vnoque afflicto aut vulnerato equo decipit. Sed maxime hæc Romanorum militum arte perierunt. Vbi ad pugnam ventum est, repente toto campo Romani tribulos abiecerunt, in quos currentes quadrigæ cum incidissent, deletæ sunt. Tribulus autem est ex quatuor palis cōfixum, propugnaculū, quod quomodo abieceris, tribus radiis stat & erecto quarto infestus est. Elephantum in præliis magnitudine corporum, barbitus horrore, formæ ipsius nouitate, homines equosque cōturbant.

Pyrhus Elefantos
primus in Italiam duxit.

Promuscis,
sarrisæ.

Hos cōtra Romanū exercitum primus in Lucania Rex Pyrrhus eduxit. Postea Hannibal in Africa, Rex Antiochus in Oriente, Iugurtha in Numidia copiosos habuerunt. Aduersus quos diuersa resistendi excogitarunt genera armorum. Nā & Centurio in Lucania gladio manū (quæ Promusciden vocat) vni abscidit, & bini cataphrattis equi iungebantur ad currum. Quibus insidentes Clibanarii, Sarrissæ, hoc est longissimos, contros in Elephantos dirigebant. Nam muniti ferro, nec a sagittariis (quos vehabant) beluæ ledebant, & earum impetum equorum celeritate vitabant. Alii cōtra Elefantos cataphrattos milites immiserunt, ita ut in brachiis eorum, & in caisidibus vel humeris aculei ingentes ponerent e ferro, ne manu sua Elephas beliatorum cōtra venientē posset apprehendere. Præcipue tamē Velites antiqui aduersum Elefantos ordinarunt. Velites autem erant iuuenes, leui armatura, corpore alacri qui ex equis optime missilia dirigebant. Hi equis prætercurrentibus, ad latiores lanceas vel maiora spicula beluas occidebant, sed crescente audaciā postea collecti, plures milites parit pila, hoc est missilia, in Elefantos cōgerebant, eosque vulneribus, elidebant. Illud tamē additum est, ut Funditores cum Fustibalis & fundis rotundis lapideibus destinatis, Indos (per quos regebant Elephanti) cum ipsis turribus affligerent atque mactarent. quod nihil tutius inuenit. Præterea venientibus beluis, quasi irrupissent aciem, spacium milites dabant. Quæ cum in agmen medium peruenissent, circumfusus undique armatorum globis, cum magistris absque vulneribus, capiebant illas. Carro balistas aliquanto maiores (hæ enim longius & vehemētius spicula dirigunt) superpositas currulis, cum binis equis aut mulis post aciem ordinari cōuenit, & cum tuba iactu teli accesserit, bestię sagittis balistariorum transfigunt. Latius tamē & firmius cōtra eas præfigit ferrum, cum in magnis corporibus maiora sint vulnera. Aduersum Elefantos plura exempla & machinamenta retulimus, ut si quando necessitas postulauerit, sciatur quæ sint tam immanibus beluis opponenda.

Velites.

Quid fieri debeat, si
vel pars vel totus ex-
ercitus fugerit.
Veget, lib. 3. cap. 25.

SCIENDUM vero est, si pars exercitus vicerit & pars fugerit, minime desperandum cum in eiusmodi necessitate, Ducis cōstantia totam sibi possit vindicare victoriam. Innumerabilibus hoc accidit bellis, & per superioribus sunt habiti qui minime desperarunt.

sperarunt. Nam in simili conditōe fortior credis, quē aduersa nō frangunt. Prior ergo de cæsis hostibus spolia capiat, qđ ipsi dicunt colligat campū, prior clamore ac buccinis exultare videat. Hac fiducia ita perterrebit inimicos, ita suis fiduciā geminabit, quasi victor ex omni parte discesserit. Qđ si aliqđ casu omnis in acie fū datur exercitus pernicioſa clade, tamē reparatiōis multis fortuna nō defuit, & medicina quæreda est. Dux ergo pridus sub ea cautela publico debet Marte cōſi gere, ut si qđ p varietate bellorū, vel conditōis humane secus acciderit, absqđ gra ui detrimento liberet victos. Nam si vicini colles fuerit, si post terga munitio, si cæ teris abscedentib, fortissimi quicqđ reſtiterit, se suosqđ seruabunt. Frequenē iam fū sa acies, dispersos ac passi sequentes, reparatis viribus interemit. Nam nunqđ exul tātibus maius solet esse discrimē, quā cū ex subita ferocia in formidinē cōmutanē. Sed quicqđ euentus fuerit, colligēdi sunt superſtites, bello erigendi, adhortatiōib, cōgruis & armorū inſtauratiōe refouendi. Tunc noui delectus, noua quærunt au xilia, & (qđ amplius pdest) captatis occaſiōibus in ipsos victores per occultas in ſidias impetus faciendus est, ac sic audacia reparanda. Nec opportunitas deerit, cum pro ſœlicitate ſuperbius & incautiſſe mentes efferaantur humane. Si quis hunc casum vltimum putat, cogitet euentus omnium præliorum, inter inīcia cō tra illos magis fuiſſe, quibus victoriā debebatur.

IN omnibus præliis expeditiōis cōditio talis est, ut quicqđ tibi pdest, aduerſario noceat, qđ illum adiuvet, tibi ſemper officiat. Nunqđ igit ad illius arbitriū aliqđ fa cere aut diſſimulare debemus, ſed id ſolum agere, qđ nobis vtile indicamus. Cōtra re enī eſſe incipis, ſi imiteris qđ fecit ille, p ſe, & rursus quicqđ p tua parte tenta ueris, cōtra illum erit, ſi voluerit imitari. In bello, qui plus in angariis vigilauerit, plusqđ in exercēdo milite laborauerit, minus periculū ſuſtinebit. Nunqđ miles in aciem pducendus eſt, cuius antea experimēta nō cœperis. Aut inopia, aut ſuper uentibus, aut terrore melius eſt hoſtem domare, quā prælio, in qđ ſolet amplius for tuna poteſtatis habere quā virtus. NVLLa cōſilia meliora ſunt, quā illa quę igno rauerit aduerſarius anteqđ facias. OCCaſio in prælio amplius ſolet iurare quā viri tus. IN ſollicitādīs ſuſcipiēdisqđ hoſtibus, ſi cum fide veniāt, magna fiducia eſt, qđ aduerſariū amplius frāgunt trāſfugæ quā perempti. MELius eſt poſt aciem plura ſeruare præſidia, quā latius militem ſpargere. DIfficile vinciſ, qui vere poteſt de ſuis & de aduerſarij copiis iudicare. AMplius iuuat virtus quā multitudo. AM plius pdest ſæpe locus quā virtus. PAVcos viros fortes natura pcreat, bona in ſtitutiōe plures reddit industria. EXERCitus labore proficit, ocio conſeneſcit.

NVNquā ad certamē publicū pduxeris militem, niſi cum eum videris ſperare vi ctoriā. SVBita conterret hoſtes, vitata viſeſcunt. QVI diſperſis ſuis inconfuſe te inſequit, quā ipſe acceperat aduerſario vult dare victoriā. QVI frumentū ne ceſſariāqđ nō præparat, vinciſ ſine ferro. QVI multitudine & virtute præcedit, quadrata dimicet fronte, qui primus eſt modus. QVI imparē ſe iudicat, dextro cor nu ſuo ſiniſtrū cornu pellat inimici, qui eſt ſecundus modus. QVI ſiniſtrā alam fortiffimā habere ſe noverit, dextram alam hoſtis inuadat, qđ eſt tercius modus.

QVI habet exercitatiſſimos milites, in vtroqđ cornu pari prælium debet incipe re, qui eſt quartus modus. QVI leuem armaturā optimam regit, vtrāqđ alam ho ſtis inuadat, ſerentariis ante aciem cōſtitutis, qđ quintus eſt modus. QVI nec nu mero militum, nec virtute cōfidit, ſi depugnaturus eſt, de dextra ſua ſiniſtrā alam hoſtium pulſer, reliqđ ſuis porrectis in ſimilitudinē veru, qui ſextus eſt modus.

QVI pauciores infirmioresqđ habere ſe nouit, ſeptimo modo ex vno latere aut montē, aut Ciuitatē, aut mare, aut fluuiū, aut aliſquod debet habere ſubſidium.

QVI cōfidit equitatu, altiora loca quærat Equibus, & rē magis per Equites gerat.

QVI cōfidit pedestribus copiis, altiora loca peditibus quærat, & rem magis per pedites gerat. CVM explorator hoſtiū latentē oberret in Caſtris, omnes ad tentoria ſua per diem redire iubeant, & ſtatim deprehendiſ explorator. CVM cōſilium tuum cognoueris aduerſariis pditum, diſpoſitiōnē mutare te cōuenit. QVID ſi eri debet tractato cum multis, qđ vero facturus ſis, cum pauciſſimis ac fideliffimis, vel potius ipſe tecum. MILites pœna & timor in ſedibus corrigunt, in expediti one ſpes & præmia faciunt meliores. BONi Duces publico certamine nunqđ niſi ex occaſiōe aut nimia neceſſitate cōſigunt. MAGna diſpoſitio eſt, hoſtem fame

ZZZ

magis urget

Regule bellorum ge
nerales.

Veget, lib. 3, cap. 26.

magis virgere q̄ ferro. DE equatu sunt multa praecepta, sed cum hac pars militis vsu exercitū, armorū genere & equū nobilitate p̄ceperit, ex Libris nihil arbitror colligendum, cum praesens doctrina sufficiat. QVO genere depugnaturus sis nesciant hostes, ne aliquibus remediis obliſtere moliantur.

Digesta sunt (Imperator inuicte) quae nobilissimi auctores, diuersis p̄bata temporibus, per experimentorū fidem memoriae tradiderūt, vt ad sagittandi peritiam, quam in Serenitate tua Persa mirat̄, ad equitadi sciētiā vel decorem, quē Hunnorum, Alanorūq; natio vellet imitari, si possit, ad currendi velocitatē, quā Saracenus Indusq; nō æquat: ad armaturae exercitationē, cuius campī doctores vel pro parte exempla intellexisse gaudent. Nunc regula praeliandi, imo vincendi artificium ingeratur, quatenus virtute pariter ac dispositione mirabili, Reipublice tuę & Imperatoris officium exhibeas & militis.

De celeritate & cunctatione, deq; obedientia ac fide seruanda, uindicanda uero temeritate ac perfidia.

ET quamq̄ Vegetius nihil nō attigit, qd' qdem ad rem militare ediscendā faceret: Nihilominus & ipse ne sim omnino a symbolis, quēdā alia praecepta alicunde cōſcerpta in cōmune adferā. Ac primo de celeritate & cunctatiōe, de quibus ita statuo. Quia tamen si vix quitq̄ cōsumatū esse potest, qd' repente fit: posteaq̄ tamen bellum decretū est, CELERITAS in cōficiundo illo magnū pondus habet: Siqdem in officio prudentiae nō claudicet, Et antea enī bellum infert, vel depellit, quā hostis speret: & multum de se p̄mittit is, q̄ factis famam etiā anteuerit, ita vt Castra & Vrbes etiā munitissime HAC sola vitrice opprimant̄. Quo sensu Iulius Caesar gloriari solebat, VENI, VIDI, VICI, Nihilominus si ea ipsa celeritate vtī cōmode ne queamus, Nulla res summo Imperatori magis cōuenit ecōtrario, quam MORA & CUNCTATIO: nulla minus, quā FESTINATIO & TEMERITAS. Qua quidem si hostis vtī, in laqueum prudentis & oculati Imperatoris facile incidit. Quid enī Hannibale fuit vel vatrius in cōsiliis, vel in praeliis audacius, vel in agēdo celerius? At tamē tot ac tantae dotes eius, CUNCTATIO Fabii succubuerit. Cuius impetus vehementes diuturna detrectatiōe pugnae elusit atq; eneruauit, donec opportunitate p̄uifa, nō magis viribus quā arte fregit. Sed quanq̄ cunctationē p̄bamus, delicta am tamē, vt certissimā omnīū Rerū, & exercitū pestem damnamus, ita vt sola maturatio, quae ex celeritate incōsulta, & tarditate remissa cōstat, & in omnes omni loco, omniq; tēpore nocendi occasiōes sit intēra, in exercitū q̄q; maxime p̄bet.

ALTERum est, vt posteaq̄ Imperator acies instruxerit, meminerit Duces cum militibus capitale esse, nisi ordines obseruēt, ac dicto Imperatoris cum vestigio pareant, fidemq; in summo etiā periculo seruēt. Et si enī p̄ditio hosti grata sit, p̄ditores tamē certum odium, certior etiā calamitas, certissima omnīū nex manet. Ita Metius a Tullo duobus curribus alligatus actis in diuersum quadrigis est discerptus, Medicus Pyrrhi, & Iuētutis Phaleriorū Pædagogus, ab ipsismet Romā, in quū gratiā alter Regem veneno tollere: alter pueros Ciuū tradere voluerūt, p̄ditū, ferro immanissime sunt trucidati. Et tamē si auxiliares, aliaue copiae p̄ hostibus suos impetāt, Imperator, ne sui terreā nouitate immanitateq; sceleris, exēplo Tulli dicat suo iussu ita illas facere: donec sit debellatū, & perfidi iusto dedant supplicio. Quia vero vel in Hungaria sola quotidiana exempla violatae vel seruatae fidei omnibus hoc tempore apparent, a recitandis illis supersedit̄.

TERCIum est, vt in periculoso certamine si fœderibus sisti, nocturna retrocessiōne, simulatiōe fugae, lociue, vel Castrorū, aut Vrbiū tutela deuitari neq̄: omnes vnum hostiū Ducē cōfertim, vel sigillatim exēplo Mutii Scaeuolae petāt: potiusq; in acie more fortium virorū occumbant, quā veluti pecora ab hoste trucident̄, vel in seruiturē redigant̄. Inprimisq; fortissimus Imperator cōsumato suo omni officio, ne supersit victis. Confidentiaq; iusti belli meminerit q̄ sit vna salus victis nullā sperare salutem. Nam illud soli Demostheni fuit concessum, vir fugiens iterum pugnabit.

STRATAGEMATA.

Sed q̄ fortis animi & cōstantis est, nō perturbari in rebus asperis, nec tumultuātem de gradu delici, vt dicit̄: sed praesenti animo vtī & cōsilio, nec a ratiōe discedere: Temere aut̄ in acie versari, & manu cum hoste cōfligere, si arte vinci potest, immane quiddam ac belluarū simile est. Itaq; nisi tempus necessitasq; postulat vt decertetur manu,

De celeritate ac cunctatione in bello.

An celeritate, vel potius cunctatione est utendum.

Maturitas probanda

De obedientia ac fide seruanda, uindicanda uero temeritate ac perfidia.

Si cohort aliqua in praelio prauarietur

In periculoso certamine quid faciendū.

Ex Cicerone.

Positudo animi in stratagematibus maxime clucescit.

certetur manu, Omnino Stratagematib. cōtra hostem prius est utendū. Cum enī Stratagema sit artificium qd̄ iam callidū ducendi exercitus ad hostiū internecionē ex tempore reperit: certe praeſtat ingenio, qd̄ Deus hominī pro armis dedit: quā viribus decertare, quas belluis tantū impertit: praſerū si iplis viribus inferior ſis. tunc enī aſſuenda est pelis vulpina, cum deest leonina, vt dicit. vt ſi inopinātibus terror inſiciat, im. puſum hoſtib. cōſilium capiat, accerſat dolus absq; perfidia, adhibeat industria, locum habeat ſolertia, Stratagemata p tempore valia & vtilia

Atq; principio omnis victorīe auctori Deo supplicandū est, eiq; (vſurpen. exemplo oī Abrahę, Moyſi, Iosue Gedeōis, Saulis, Dauidis, & Iude, aliorūq; pio- rum ac fortium Principū effundendū cor: vt ei p iusta & pia causa in praeliū deſcē- diſſe nos pbemus, poſtea vero cōceſſis artib. dolis, aut etiā virib. est in hoſtem vē- dum. Qd̄ aut̄ dolis vti licet in hoſtē, ſalua fidei integritate: & ſacra exēpla docent. Nā ABRAHAM celeritate ſola vſus, diuiſis ſuis 318. militib. in alī quot turmas, noctu irruit ſuper quatuor Regulos Lot eius fratrē captiū ducētes, percuſitq; eos atq; etiā eſt perſequutus. MOSES aut̄ iuſſu Dei acceptis rebus Aegyptiorū cōmodo, poſtremo Regem Pharaonē aquis rubri maris, quas ipſe ſiccō pede trā- ſiit, cōmerſit. RAAB vero in ſericho exploratores abſcōdit. Porro IOSVE ſolo tubarū clāgore muros ipſius Ciuitatis euertit. Insuper cū Rex HAI educeret cō- tra Iſraelē exercitū, IOSVE ſimulādo metū ceſſit loco, cōiecitq; ſe in fugā: inſidias vero a tergo hoſtiū ſe perſequentiū abdidiit. Cum ergo maxime fugeret, Hai vero fugaret maxime: Iosue cōuerſis ſignis palantes, & ſine ordinibus hoſtes victoriā ſecuros inuaſit, cecidit, atq; fugauit, praeterea Urbem cōepit, in tumultūq; erexit, & Regem captū in furca ſuspendit. Aliosq; omnes itidem gentiū Reges parti vi, partim aſtu deleuit. Conſimilitq; GEDEON duntaxat cum 300. viris iuſſu Dei delectis, in Caſtra hoſtiū ad locuſtarū multitudinē exaequatorū deſcēdit, expiſcas- tiſq; eorū cōſiliis, atq; etiā exauditis ſuſurris & colloqis, diuiſis 300. viris in tres par- tes, datisq; tubis in manibus eorū, cum vigilię noctis medię inciperēt, irruit in ho- ſtes, cuius metu illi percuſſi, vociferātes, viulantesq; fugerūt: inſtātib. 300. viris, & buccinis perſonātibus: ita vt hoſtes ſeſe mutua cēde cōficerent. Similit̄ Zabeē & Salmana cum ſecuri eſſent, & nihil aduerſi ſuſpicarenē, turbato omni eorū ordine, percuſſit & cōprehendit. Sed & SAMSON ppter ablatā vxorem alligatis facib. ad caudas vulpiū, ſegetes Philistinorū incēdit, poſtremo cōcuſſis fortis columnis domus, in qua ad 3000. Philistinorum compotantiū & ei illudentiū erant, erutos oculos ſua & hoſtium morte vidicauit: dicens, moriaſ anima mea cum Philistiim. Quare & DAVID in noīe Dñi percuſſit Goliathū lapide miſſo ex funda. Idēq; ppoſuit premiū q̄ percuſſiſſet Iebuseū. Idem alia vice gyrans poſt tergum eorū, eosdē percuſſit. IEHV vero Rex omnes ad vnū Prophetas & Sacerdotes Baal in eius Idoli ſanum ad ſacrificandū dolo cōuocatos occidit, & in cōtumeliā Idoli cō- tritū, ex templo fecit latrinas. Item arte factū eſt, vt Aman in patibulo, qd̄ fabrica- uerat Mardocheo, precibus atq; pbatōe HESTER ab Aſſuero Rege ſuspende- retur. Item vaſro nīmī cōſilio IVDITH extra Bethuliā obſeſſam egreſſa, ab Ho- ſferneq; ſui amore capto, & tum ebrīo, venia nocte ad oratiōes exeundi & rede- undi impetrata, caput ipſius precidit, & Ciuib. ſuis detulit, priusq; vigiles exerci- tus facinus reſciſſent. Quinimo & Magi per aliā viam in regiōē ſuā reuerſi, He- rodi illuſerunt. Et Chriſtus nō ſolum cecos Phariſaeorū impetus toties euaniōē eluſit, verum etiā Regnū Dei abſtulit ab his, qbus ſe vltro dedit ad crucifigendū. Praeterea Satanā mortis humanae auctorē, morte ſua viciit. & ad ſimilitudinē pec- catorū actus in patibulū, peccatores ſaluos fecit. egregiū ſtratagema ratus, ſi in car- ne Deum ſe nobis pderet, per crucem gloriā quēreret, morte mortuos viuifica- ret, infernis ſuperatis ad cōelum aſcēderet, inferretq; nos ad dexterā Dei patris, vnde nos Satan deturbauit. Nec iniuriā, aliena qppe fraude hoſtes Dei facti ſumus, aliena etiā iuſticia Deo ſumus recōciliati, atq; vniti. Quae qdem redemptiōis no- ſtrae ſtulticia ac infirmitas, prudentū prudentiā inſatuauit, potentiā aut̄ potentū ſub iugum ſuum redegit, ne ſcilicet gloriē vlla caro in cōſpectu DEI, & AGNI: q̄ omnē ſuperbiā mititate ſua demolit, peccata mundi ſua iuſticia tollit. Sed quia haec, & huiuſmōi ſexcēta alia ſacra exēpla qd̄ diuinitus facta ſint imitabilia eſſe vidēt, Itaq; ad humana calamū cōuertamus. Quae tamē & ipſa nō ſine ruiē Dei ge-

Quid ē ſtratagemas

ſtratagematib. uti
licet.

Conſiſturus primo
omnium Deo suppli-
ca, & iuſta cauſa te
niti oſtende.

Sanctiſſimi viri ſtra-
tagemata, uſi ſunt.

Genef. 14.

Abrahā.

Moyſes.

Raab.

Iosue.

ſimulando fugam
hoſtes ingenti clado
aſſecit.

Gedeon.

Iudic. 7.

3. Iudic.

ſamſon.

15. Iudic.

16. Iudic.

Dauid.

2. Reg. 5.

3. Reg. 15.

Heſter.

Iudith.

ſtratagemata Chri-
ſti omnū noſſerrima.

ZZZ

ij

ſta eſſe cre-

ita esse credamus. Qui qdem nō solum alteri alteros, liberosq; seruis preponit, verum etiā integra Regna de gente in gentē trāsfert, ppter INIVSTICIā: persuasum interea habentes, quia NON EST DEO DIFFICILE, vel in multis, vel in PAUCIS vincere aut saluare.

Protheus.

Vlysses.

Inter gentiles ergo nō vano argumento PROTheū varias rerum figuras mentitum. Stratagematū enī peritū fuisse Poetæ his inuolucris ostenderunt. A q non multum VLYsses recessit, q in equo fabricato Troiani pditores immisit, recte etiā am vinum, terrisq; & aries, stratagemata possunt appellari cōtra Cyclopem ab eo adhibita. Perindeq; cera sociorū auribus inuncta, & ipse rectus ad malū alligatus. Namq; hæc remedia cōtra perniciosā musicā, atq; illecebras voluptatum fortissimus Imperator excogitabat. Item quæcumq; de pera mendici dicas, & quæcumq; erga Eumæum, aut Penelopen sinxit.

Bacchus olim Indię nunc multarum gentiū in Europa victor

BACCHVS etiā aduersus Indos bella gerens, nō tam armis q̄ ebrietate illos vicit. Ebrietas enī cōfidentiam, obliuionē, ac securitatē inducit, virilesq; animos & corpora effœminat. Quo sensu Plato vinum a Deo ad vindictā malorū datum esse putauit. Quare & hoc tempore sobriæ gentes ebriosos p insanis habent, & ad militiā nō permittunt. Turcæ aut ebrioso quadraginta ictus infligunt.

Ridiculum si etiam nū Mars cum Venere ligatus deprehēdatur, & Palladi conficiendi dentur.

Si aut Mars cum Venere ligatus, vt est in fabulis, diis hominibsq; adhuc risum mouet: certe exercitus cuiuspiā Heliogabali ex scortis instructus, iusto ludibrio, ac etiā cædi seruaf. tantū ab est, vt in expugnādo illo multis viribus sit opus Palladi. quæ vt casta est, ita ingenii atq; armorū præses esse fingit a Poetis.

Pan,

PAN vero Dux Bacchi, cum speculatores ei renunciafsēt hostē noctu iam iā sibi intra cōcatas rupes imminere, imperato suis clamore incōdito, petræ sonum exceptum ad hostes referebāt, & cauitas saltus lōge maiorum copiarū fremitū hostibus reddebat. Quare ab Echo metu perterriti se in fugam coniecerunt, atq; ideo Echo Pan gratam & amicam esse sinxerunt Poetæ.

Hercules.

HERCULES aut cum Minyorū equitatu cōflicturus, Phisum fluuiū inē duos mōtes aggere obiecto auertit, & Castra hostibus cōmodissima refluxu fluuii inundauit, ac postremo in locos inigores eductos turbatis turbinibus cōfecit. Quo facto

Restagnationū usus.

admonemur restagnatiōibus, vel planicies circum Vrbes obsessoris reddi infestas, vel si in imo cōsideant ipsas Vrbes q̄q; vel alioq; hostiū Castra posse inundari.

Locorū angustie usufriū uiles.

Certe decem millia peditum Spartanorū Duce LEOMDA ad Thermopylas, clausa straq; illa naturalia, exercitū Xerxis Regis Persarū vltra decies centena millia peditum, octogita vero millia armatorū ad internecionē vsq; pfligasse ab Historicis memorantur. Ex quo quidem exemplo multo maximam partem victoriæ in delectu loci consistere discimus. Similit̄ & ALEXander occupatis faucibus,

Alexander.

angustis Amanicarū Pylarum, paruo satis exercitu, minus ducentis viris amissis, centum millia Darii etiam Regis Persarum fudit, ac deleuit.

Transfugarum usus maximus.

Scitum & hoc est, exploratores quasi trāsfugas ad hostes mittere, qui eis tale cōmentum denarrent, quod si sequantur, tibi se feriendos præbeant, aut saltem inde deducant exercitum, vnde tu velis esse remotos, atq; incautos.

Transfuge qualia cōmenta narrent?

Eius est generis & illud, vt trāsfuga hostibus renunciēt mortem Imperatoris, vel Principum discordiā, pestemue, aut famē, paucitatem, nuditatēue, vel alioq; scortorum & impedimentorū copiam in tuo exercitu, ita hostes te cōtemnentes secure omnia agēt, ac etiā te persequenē, & in insidias, quas illis, vel in angustis, mōtanisue locis abdes, peruenient: aut saltem remissius de victoriā confluent.

Transfuge uel nihil boni, uel omnia optima de te narrent, uera tamen falsis sunt permiscēda, ne fraus

delegatur.

Quod si cōtrarium expedit, omnem nostrā virtutem iidem trāsfugæ, etiā maiorē quā sit, denarrent: quippe nostris magna aduenisse auxilia, in exercitu summam pudentiā versari, rerumq; copiam esse. E cōtrario aut primarios hostium Duces pditionis aliq; signo insimulet. quo hostes & virtute nostrorū terreant, & nihil sibi fidant, vel sese conficiant, aut metu perfidiæ potius fugiant, quam dimicent.

Idem tuis militibus semper persuade, vt si aliquis eorum forte capiatur, metum hosti incutiat: & tui semper confidentiores sint.

Darius Babylonē oppugnans, longo tempore Ciuitatē capere nō potuit. Zopyrus Darii Satrapa mutilata facie, trāsfugæ specie ad hostes venit, quali his damnis a Dario affectus. Babiloniū vultus calamitatē fidē adhibent, Zopyroq; administrationem Ciuitatis permittunt. Qui per noctem portas aperuit, & Darius Babylonē potius

ne potius

ne potitus est. Sed hanc vocem plane Regalem emisit, se viginti Babylonibus æquo animo carere posse, ne damnum hoc Zopyri videret.

Q^Uod si hostis semper similia tuis ceptis facere incipit, & excurrenti scilicet sit obuiam, & te quiescente quiescit, & vigilante dormienteque itidem vigilat vel dormit: Optimum factum est, ut factis his vel illis præstigiis: hac parte, eoq; tempore illum adoriare, quo minimè ille se vapulaturum sperauit.

Sed ne hostes fugientes persequamur: ne, vel in insidias nos ducant, vel manendū potius q̃ fugiendū sibi esse putent. sepe enī desperatio præstat, qd̃ virtus efficere neq̃at.

Q^UOD si certo scias tibi bellum futurū, neq; stratagematib; uti liceret: inferendū potius tibi censeo, potius q̃ depellendū. multum enim de suis viribus ille promittit, qui vltro hostem ad pugnam lacescit.

Q^Uod si partem exercitus tui hostili more vestib; & armis induas: hostibus qd̃ erūt perniciosi, sed neq; sibi ip̃is parcat, si nō certis notis sese cōsignet: idē imitatores. p̃serti si linguā hostiū calleat, inf̃ cedēdū, hostes, quasi iā suos, ad fugā hortēf Imper. q̃q; est, inf̃ hortandū clamare, vicinū: & si resiliāt sui, p̃ de futuros ostēdere.

Q^Uidam etiā acutorum CL Auorū magnā vim in angustiore itinere, per qd̃ hostes erāt transitori spargere soliti sunt. Atq; sic hostiliū eq̃rum soleas cōfigebant.

Porro ALcibiades ad nauigās hostili solo, noctu militet: Castris egredi iussit: quibus incensis, & fugā simulās, naues cōscendere iussit. Cum aut̃ hostes securi & palantes admiratū egressi sunt, mox ex insidiis cū suis erūpens, illos parti cecidit, par Militare est hostium vires cauere, præsertim si ex desperatiōe putent. Q^Uod si pauperes habeas milites, ut laude & gloria inopiam cōpensent, & ex rebus bene gestis facultates sperent, sunt adhortandi.

Si quid malū actum est de tuis, contraria nuncientur. ne reliquus exercitus timore confternatus fugam capeſſat.

AGEſilaus captiuos Persas preciosis vestib; exuit, & corpora eo rū luxu alba Græcis ostēdit, ac laconice dixit. Cum qbus nobis bellū est, hī sunt: p̃ qbus vero, hec. CVM Tissaphernes Rex Persarum violatis fœderibus agros Græcorū violasset, Græciq; metu cōsternarent: Ageſilaus gaudio exhilaratus, inquit. Gratiā habeo, o Tissapherne, p̃ peritūrio. Tibi enī Deum hostem, mihi vero socium reddidisti: nec mora alacriter collatis signis Barbaros vicit, ac fudit.

IDem Ageſilaus spargebat rumores se ea facturum, quæ minime erat attentatus: quæ vero facturus erat, occultabat. ut semper factis verba anteuertaret.

IDem cum Mendenses oppugnauit, illis significauit. qd̃, inquiens, tumultuamini: dimidia enī pars vestrum p̃ditionis est particeps, q̃ me ad Ciuitatē occupandā vos

IDem nobilissimos q̃q; captiuos libere dimisit, & hostium Principes, cauerunt, similiterq; Legatos eorum, omni genere humanitatis est prosecutus. ut scilicet ita ip̃is fidem apud suos Ciues derogaret, seditionesq; inter illos sereret. Sic altera manu panem ostentabat, altera incutiebat lapidem.

COntra sagittiferos Scythas agmen lente procedat. at cum iam intra iactum teli ab illis consistes, omni impetu eos adoriare, ut eorum tela anteuertas.

CLearchus cum esset in Thracia, & exercitus eius metu nocturno agitaref, dispositis p̃be vigiliis edixit, ut si q̃s noctu consurgeret, tanq̃ hostis interficeretur. hoc præcepto exclusit timorem, ac intempestiuum suorum tumultum sedauit.

EPaminūdas vero cum eius milites tonitruo terrerent, nō, inquit, contra nos, sed contra hostes ea tela Deus parat. atq; sic in spem bonam trepidantes erexit.

IDem cum Laconibus cōflicurus, anguē coepit. & resecato eius capite, militibus ostendit: inquiens, videre absq; capite quam inutile sit corpus: ita si vos Laconicum agmen contriueritis, socii illorum vltro fugam capeſſent.

Q^UOD si maxime cōmeatus inopia te vrgeat, tū maxime iactures copiā, sic & tui in fiduciam erigentur, hostes autem desperatione frangentur.

CLeonimus Lacedæmoniorū Rex, Træzenem Urbē oppugnans, ad multas Urbis partes circumcirca expeditos iaculatores collocauit, & emittere iussit, iaculis inscribēs: Venio, ut Ciuitatē in libertatē asseram. Træzenios etiā, q̃s captiuos habebat, sine redemptiōis precio dimisit. Captiui in Vebem reuerſi, faustum nunciū adferebant. Atq; sic immissa seditione Ciuitate est potitus.

CVM Iphicrates in hostes militum agmē p̃duceret, q̃dam trepidos ac timidos, pallidosq;

Ne hostē persequitor

si bellum deuolare nō potes, inferas potius quam depellas.

Habitus hostium alio quando imitandus.

Vicinus elamet imp.

clavis iter hostium impediendum.

simulare fugā utile.

Hosti non est contemnendus.

Inopes milites quomodo adhortandi?

Mala, bona appellentur.

Ornati & pulchri non sunt timendi.

si hostis uiolat fœdera, nihil extimescēdū.

suspicionem proditiōis hostib; incutere est utile.

Venari amicitia: hostilium principū utilia

sagittarij q̃ inuadēdū

Cōtra tumultū militū.

Terriculamīta in bonam partem conuertenda sunt.

Caput hostis petas, uel etiam partem imbecillioem, si ita expedit.

Obsessu libertatem pollicere ut inter eos seditionem immittas.

Fo. 919

Exercitum matculo
si repatga.Cum timidis militib;
nō est confliendum.Quomodo contra ty
rones uel ueteranos
est dimicandum.Exercitus ordinatus
humano corpori per
similis.Blandiendum est fer
uis, uel ducib hostiū.Quibus modis exer
cendi sint milites.Obsequenda hosti pra
da, uel circa eam cas
piatur.Menerimus nos cō
tra hostes pugnaueros
Timidi militari offi
cio exauio: andi.

Cellida fuga.

Etiam utile est imbel
les aliquādo armareDurato corpore mi
licem esse oportet.Armis nō citharis in
exercitu ē indulgēdūEtiam uicti ordines
non deserant.Aliquando simul bel
lum indicendum &
inferendum.Pulchrum oratiōe q̄
armis uicinas.Imperator primus
iussa capeffat.Caput hostis primū
est petendum.

palidosq; se qui cōspicatus pgressus aliquantulū, cum mox esset in eundū praeliū,
clamare Praeconē iussit: Si quis aliqd reliquit, reuertat. & recte instructus redeat.
Hoc audito, timidiōres letabant, & cōtinuo reuerti coeperunt. At Iphicrates nūllā
mora facta: Nunc, inquit, nos viri sine mancipiis cum hostibus pedem confere
mus, ut soli etiam fructum fortitudinis & uirtutis capiamus. Hac re multo confis
dentiores effecti sunt milites, & sine timidis pugnā faciētes, uictoriā pepererūt.

IDEM cum rogaretur quare a praeco abstinuisset, respondit, quia tum maiorem
dentium quam armorum fremitum exaudiebam.

IDEM si cōtra tyrones & inexercitatos aciem instrueret, habens exercitatos mis
lites, non cōtinuo pugnam faciebat, sed stando tempus cōsumens, hostes lassabat,
minus ad laborē assuetos, atq; tum demū impetū faciebat. Sin cum praeexercitatis
cōflicturus esset, habēs tyrones, statim pugnā inibat, & primū suorū impetū tēpesti

IPHICrates ordinationē exercituū humano corpori assimilabat. (ue adhibebat,
Pectus phalangē appellabat, manus leuis armaturę milites, pedes eq̄tatum, caput
Ducem. Reliquorum aliquod si desit, claudum & mancum exercitum esse: sin
deficiat Dux, totum inutilem discedere.

IDEM Mitylenae famam emisit, breuī multa scuta comparari oportere, quæ
Chiorum sergis mitterentur. Hoc audito Chii, mancipiorum conatum metuen
tes, e vestigio miserunt ei pecunias, & societatem fecerunt.

IDEM Iphicrates variis modis milites exercebat, fictis excursionibus, falsis insis
diis, fictis prodicionibus, simulatis transitionibus, fictis aggressionibus, & panicis,
ut si quando tale quid eueniret, non terrentur.

IDEM in Thracia cum hostes ppe Castra haberēt, inter utrosq; noctu syluā ins
cendit, & relictis sarcinis, multisq; quadrupedibus, fumo tenebrosiore noctē effi
ciente, discessit in locum arboribus densum, & umbrosum. Illucescente die, Thra
ces ad Castra progressi, cum neminem Græcorū inuenissent, ad sarcinarū & qua
drupedum rapinam sese verterunt. Iphicrates distractis superueniens ex eo loco
cum instructa acie, cum hostes profligauit, tum sarcinas vindicauit.

CHABrias, militib; dixit: Si pugnā inibimus, ne putemus nos cū hostib; manū cō
ferere, sed cū hominib; sanguine ac carne p̄ditiis, & q̄ naturā eandē cōmunemq;

IDEM cum recens collectum exercitū haberet, et pugnā initus (nobiscū habeāt,
rus eisset, per Praeconē iussit, ut q̄ male haberent, seorsim arma deponerent. Quot
quot igit̄ erant timidi, morbum simulātes, arma seponebāt. His ad pugnam quis
dem non urebatur, sed ad praecupanda loca munita, ut saltem ipsorum multitudo
apparens, metū hostibus faceret. Occasiōe uero data, statim eos stipendiis priuauit.

DEMETRIUS Phalerus cum se a Thraciae Rege interceptum, captum iri cerne
ret, semetipsum in currū stramiē onustū abdēs, in finitimā regionē saluus & incol
ARGEUS Rex Macedonum ex imbelli turba, atq; adeo & ex (lumis peruenit.
mulieribus armauit exercitum: puīso eo, ut fugæ praesidio tutus esse queat, si acie
cedendum fuisset, quem Galaurus eminus uidens retrocessit atq; fugit.

PHILIPPUS Macedo quendā Tarentinū munere Imperatorio exautorauit, qd̄ ca
lidis balneis fuisset usus, asserens q̄ apud Macedones ne mulierē q̄dem puer perā

IDEM etiā e finibus Regni sui Damalippū Ducem (aqua calida lauāri uideas,
p̄scripsit, qd̄ e lupanari conductam mercede psaltriam in Castra adduxerit.

IDEM cum a Siratocle Athenien. Imperatore ad cedendū acie cogereē, nihil co
minus disposito agmine paulo retrocedēs, occupatis excelsiorib; locis, militibusq;
cōfirmatis, reuersus sūma vi in Athen. impetū fecit: atq; collatis signis eosdē egres

IDEM simul & Legatos mittere & bellum inferre solitabat. (gie uicit.

IDEM Philippus nō minores res oratiōe q̄ praelio confecit: & hercle magis sibi
placebat in his, q̄rum uerbis adeptus esset uictoriā, q̄ quę armis in suā potestātē re
degisset. Horū enī partē sibi uindicare milites existimabat, at illa ad suā uictoriā lau

ALEXANDER Tyrum oppugnās, cum amplā fossā menib; Tyrierū (dem pertinere,
adiectā superare cuperēt, primus ipse corbē arena referitū apportauit. Macedones
cum Regē, suis manib; opus facere uiderēt, cōfessi abiectis chlamidib; celerit̄ loca

IDEM cum in praelio a Parmeniōe fuerat admonitus, ut iumentis (æ quarunt,
opem ferret. Qui, Nequa q̄, inqt, Phalāx est dissoluenda: sed cum hostib; ipsis prae
lium faciendū. Nā si uicti fuerimus, nō indigebimus amplius iumentis. Si euaserim;
uictores, nō solum nostra, uerum etiā hostiū obtinebimus. IDEM

IDEM semithoraces suis militibus pro thoracibus dedit, vt si mansissent, securitatem ac munitionem haberent, anterioribus partibus occultatis: sin fugissent, auersa hostibus per Literas scribere iussit, q omnes ad vnum scripserunt. Cum vero Tabellarii tres statim nos abessent, reuocatis iis, Literas resignauit: & q sententiam & opinionem **ALEXANDER** per aridam & expersam aquae viam iter (haberent singuli, cognouit. faciens, maxime sibi laborabat. Macedones speculatores regionis cum in cauo saxo praesidium aquae reperissent, eam in galeam impositam Alexandro attulerunt. Ille ostendens exercitui, vt apparente aqua bonum animum gererent, nequaquam ipse bibit, sed in omnium oculis & conspectu galeam effudit.

IDEM in Persarum regia sumptum immensum in regias cenas legens columnam in qua haec erant descripta conuelli iussit, ac dixit. Nequaquam utile esse Regibus, tam intemperantem & prodigum canare discere: Necesse enim esse, vt magnum luxum ac prodigalitatem, eximia timiditas atq mollicies consequatur. Videatis autem, eos qui tantis cenis impleri solent, in pugnis etiam celeriter hostibus victoriam dare.

SYLLA non omnia delicta puniebat, verum insigni aliqua fortitudine expiari iubebat. Seditio tamen ac fuga in militibus peccata mortalia sunt. Ex montanis ac munitis locis hostis in planiciem educetur: si fugam simules.

IMPRANSUS hostis extrahendus est ad praesum, vt mora belli fame conficiatur.

SCIPIO omnes meretrices e Castris elecit, subens eas in Urbem conuiuiis dedit: recedere. Imperauit etiam, vt nouae mensae, scyphi, omniaq vasa, praeter ollam, verum & poculum fictile exportarent. Ex argenteis poculum non amplius duarum librarum permisit, si quis habere vellet. Balneis uti vetuit. Qui vngerent, iussit vt ipsi sese fricarent. Nam iumenta fricationibus indigere. Praedarent aut expers ignis obsonium. In cena etiam carnem seu coctam, seu assatam adderent. Vestimento uterent. sago Gallico: & primus ipse sago pullo amictus, Duces in stratis recumbentes circumiens inspexit, dicens se deplorare exercitus luxuriam & molliciem.

SCIPIO tumultuantis populi vociferatione impeditus. Me, inquit, ne militum quidem armorum clamor unquam terruit, neque hominum tumultus terrebit, quum Italia scio non ueream esse, non matrem. His verbis repressi sunt, & tumultuari desierunt.

COESAR si tumultuari videret milites, expectari ab hostibus, maiores copias non solum non inficias ibat, sed vehementioribus verbis etiam augens, & amplificans, eos confirmabat, vt aduersos plures fortius dimicandum putarent.

SCIPIO cum subegisset in Iberia Urbem Phoenicia, cum captiuorum ductores virginem insigni formae elegantia praeditam adducerent, patrem requisit, eique filiam donauit. Qui cum adferret munera, etiam haec simul largitus est, dotem, ingens, se haec puellae dare. Quotquot aut etiam aliae vel uxores hominum summo loco natorum, vel filiarum, vel pueri aetate florentes caperent, his duos Romanorum moderatissimos attribuit ex senibus, qui curam eorum gererent, & sumptum captiuarum per dignitate superpeditarent. Scipionis continentia multas Urbes Ibericas ad amicitiam & societatem Romanorum milites semper instructos esse iubebat, (manorum volentes perduxit, quasi & in festo. & in imbri, nocte dieq subito exercitum educiturus. ob eamque causam neque tempus neque diem antea definiebat.

COESAR milites commilitonum vocabulo solebat appellare, aequalitate nominis promptiores reddens ad subeunda in pugnis pericula.

COESAR cum Pompeio in campis Pharsalicis praedium committebat. Cum videret multos hostium iuuenes & formosos se ob pulchritudinem efferre, praecepit suis militibus, ne corporibus hostium hastas & venabula inferrent, sed in ipsas facies intenderent. Illi veriti, ne forma mutilaretur in fugam se conticiunt.

COESAR Pompeio bellum denunciare, contra denunciavit, eos qui neutros sequerent, se amicorum numero habiturus: & his qui sibi auxilium ferrent, periculum propulsaturum.

QVI in occultas foueas hostes deducere cupiunt, consilium est, vt trans eas paucas constituant cohortes, quae sint in armis, & peditum se intra caecas recipere foueas ad

PEDITES etiam cum arcibus, balistis, picedibus, ac toris (moneat, doceatq Imperator. mentis in exercitu habere plurimum interest, non solum quod nulla arma illis ob stare possunt, via cognita.

semithoraces tantum fortibus necessarij. Quomodo uel militum uel ciuim sententias de se Alex. expiscabatur.

Imperatoris tolerantia militum facit continentem.

Intemperantiam timore per. eximia timiditas atq mollicies consequitur.

Quod scortis & luxu purgandus sit exercitus

Contra tumultuantes milites.

Contra maiores copias, maiores animi tollantur.

Puella captiua patri reddua.

Semper instructum militem haberi oportet

Benigne milites compellendi.

Formosi imbelles.

Qui neutros sequitur pro amicis sunt habendi.

Quedam praecepta nostro auxilio necessaria cognita.

Fol. 91

Arcus & balista, ita
diabolicum sternen-
dorum hominū inue-
tum, paxide, & tor-
mento, in exercitu ha-
benda.

Quomodo hostes tu-
is tormentis obicere
poteris.

Si tibi sit pugnandū
cum hoste graui uel
leui armatura.

De extrema acie.

Mos Polonorum in
conflitu.

Plura stratagemata
unde petenda.

re possunt, verum etiā qđ tempus fugę eripiunt: presertim si hostes eorū in strumē-
torum telis & globis præcisā fuerit obiecti. Qđ si tibi cōtra tales pugnandū erit,
vel vallum ante exercitū de terra erigas, ne lædās ab insilientibus globis: vel pri-
mum ordinem in editiore, reliq̃s aut exercitus ordines in humiliore loco statuas.
ut posteaq̃ omnis tormentorū vis frustra egesta fuerit, cum hoste tormentis exara-
mato, & fumo pixidario occęcato, præterea victorię securo cōgrediare fortissime.
Si tamē ita accidat, ut tuus peditatus hostiū tormentis incaute obiectus sit, vel re-
trocedendum est: aut certe humi ꝑcumbendum, ut globorū impetus eludatur: &
ad statariam pugnam integris ire, ac itidem pixidibus hostes adoriri liceat.
HVMILDO aut, vel pluuioso tēpore, aut ex imꝑuiso huiusmōi iaculatores impune
QVOD si tormentorū copiam habeas, inē exercitus sunt tibi oc̃i (inuadi solent.
cultanda, ut posteaq̃ hostis tuos velites ante ipsa tormenta emissos persequendo
iamā ad globos se obtulerit, cum primū tuis in Castra recepris, in hostes confertos
illa exonerēs. Ita enī Turcus Ludouici Regis Hungarię exercitū ad Mohaczoe-
uium tormentis fudit, atq̃ dissiecit. Qua etiā re docemur hostes nō temere esse per-
sequēdos. Ne aut hostis insidias subolfaciat, & a persequendo abstineat: omnino
quam maxīma in speciem tibi acies est ordinanda. Ita tamē, ut cum retrocesserit,
in paratam & commodam stationem sese recipiat.

QVOD si tibi cum exercitu grauis armaturę pugnandū sit, prælium in longum,
quantū potes extrahas. Nec vnq̃ ad statariā pugnam descendas, fame aut, & siti,
prætereaq̃ tam imbris, quā calore illum cōficiās. Consilio enim citius q̃ armis
tales vinces. CONTRA, eos qui sola celeritate & spe fugę bella gerunt, vel potius
latrocinantur: vel prædatum euntes, vel redeuntes repentina pugna inuadas.

SEMPER aut in extrema acie eque ac in prima & fidelissimi & fortissimi quicq̃
collocentur. Nam ea integra, incolumis vñuersus seruari poterit exercitus. præ-
terea tam a tergo quam a fronte exercitum hostis aggredi solet.

CERTE in cōmittendo prælio nostri Poloni ad alacritatē canunt, ad terrorem vo-
ciferant, ad accendendos animos tubas & vtres inflant, omniq̃ comatu viro-
& insultu equorum hastarumq̃ ac tormentorū vi hostem inuadunt. cum ea nō
mirum fiducia, ut vincant: vel cæsi corporibus data loca regant.

HAEC ego in vmbra cōscripsi, Imperator vero in sole exequatur: in suaq̃ præ-
ctica & labore, nostrā theoricam & ocium ne omnino asperneat. Summi enī Du-
ces fuerunt, q̃rum huc præcepta, & exempla, ut per festinationē potui, conge-
si. Plura stratagemata scire q̃ volet, Valerium, frontinum, & Polyænū Historicorū
scriptores legat: vel breuī a nobis expectet, si hæc senserimus esse grata.

ARTICVLVS VII.

DE PRAEMIO AC POENA MILITVM.

PRÆFATIO. SI Dominus est vir pugnator, ipsi ꝑfecto in primis omnis victoriā debet, eię
gratiā agendæ sunt. Secūdo aut Imperatori etiā ac militib. honores ac iusta præ-
mia cōferant, per q̃s Dñs, tanq̃ per lux potentię instrumenta, populo suo pacem
dedit, eius facultates a direptionē defendit, viraq̃ a morte seruauit. Ac ꝑincipio om-
nium gratissimā hostiā Deo cedi existimo. x̃i vitæ hostium pepercerimus, in ꝑri-
misq̃ eorū sacra (siq̃dem christiana fuerit) item omnē ingeniorū ac virtutū alris-
cem, imbellemq̃ ac innocentē turbā seruauerimus. Siue qđ ex ꝑfesso religiōis no-
stræ remittere delinquentibus in nos, ac etiā benefacere debemus: Siue qđ ꝑꝑitū
est omnem victorię insolentiā etiā in magistros virtutū ac innocentes effundere,
qui nullā penitus belli causam dederūt: sed Magistratū suorū errata dependunt.
Nisi fortasse diuinæ voluntatis præceptū, ac præsentissima Reip. utilitas Impera-
torem cogerēt, ut tam de Rege victo, quā de populo, ac substantiā eius atrocius fe-
rat supplicia. nimirū exemplo Mosi, q̃ nō solum substantiā Aegyptiorū accepit,
verum etiā Pharaonē ceruicosum in aquis cum exercitu submergit. vel exemplo
Iosue, q̃ Hai Regem acie victum suspendit, Ciuitatēq̃ eius terra obruit. vel exē-
plo Samuelis, qui Agag Regē Amaleitarū in frustra cōcidit, quodq̃ hoc ipsum
Saul non fecit, sed & de substantiā eius holocausta obtulit, quā vastare debebat,
Regnum amisit. (Nam idolatricos cultus tollere semper ex præcepto Dei astrin-
gimur.) Nec iniuria, omnia ꝑꝑe victi in victoris potestate sunt posita: ita, ut &
vita, & fas

Ut tribus paratur vi-
ctoria, nempe Dei
gratia, Imperatoris
prudētia, & virtus
te militum: Ita Deo
in ꝑrimis, ac Impera-
tori, tum militibus
pro deuictis hostibus
gratiæ sunt habendæ
ac referendæ.

* An, & quando ho-
stis uita, sacris, subs-
tantia, & facultatibus
sit parcendum?

vita, & facultatum deuicti penes victorē fiant arbitria. Alioq; si diuinitus ad atrox suppliciu nō impellimur, & humanæ fortunæ incōstantia, & victoriæ rota fallax monent, ne qd durius in innocentes hostiū subditos, ipsosue captiuos, sacraue illorum statuamus. Hoc enī iuris in nosmetipsos statuimus, qd' alteri fecerimus, suscipere enī arbitror, si nostra vīdicemus ac tueamur ab hoste. q' quidē ne ad cōsimilem iniuriā impunitate alliciat, vel potentia exarmet qua abusus est, vel redigat in ordinē ne inoleseat, vel aliog onus ac tributū ei imponat vt deditiōnē recognoscat, vel captus seruet qd nobis satisfiat, vel si fieri potest Ciuitati nostrę adscribat potius q' illum hostē aut saltem externū habeamus. parcendo enī subiectis. & debellando superbos nostri maiores ex paruis initis tantā nobis hāc Remp. fecerūt, & in summa trāqllitate reliquerūt, vt neq; cuiq; Reip. plures ac potentiores socii sint, neq; in cāta generis, religiōis, ac etiā legum diuersitate interna pax certior cōstet. Quemadmodū enī sunt lura belli, nempe, vt nō nisi rerum repetundarū gratia suicipiat, denunciet, iusto more gerat, fœdera seruent signo dato cōstigatur, & sistatur, stipendia pendant: ita q; sua lura & in deuictū hostem sunt sancte cōseruanda. nempe, vt hostis si nō sit in acie cæsus seruet incolumis, si ante prælium supplicē se det delicto eius parcat, si reddit qd' accepit damnaq; refundit bello libere. In vniuersum vero rebus cōpositis obliuiscendū iniuriæ, induendaq; est itā amici tum patroni persona. Esi enī pulchrū sit Arces oppugnare, capere Vires, sternere fontes exercitus: Nihilominus lōge speciosius illustriusq; est in victoria iram frenare, insolentiā cohibere, cumq; p iure victoris possis omnia, nihil nisi qd' iustum, equum, humanū, ac etiā pium sit tibi permittere. Quippe qd' aliter vinctere, & feris & barbaris etiā def: At seipsum posse domare, omnibusq; libidinibus frenum inlicere, tantū hominū idq; duntaxat bonorū ppiū esse putamus. Hec ista clementia Scipionē adeo exulsi, hæc Cæsarē deum fecit, hæc Augustū cōsecrauit, hæc deniq; SIG. nostrū Regē omnibus mundi Principibus venerabilē effecit, vt ab omnium sectarum antistitibus illustre qddam exēplum omnis virtutis sis dei atq; diuinæ cuiusdā grauitatis viuus ac mortuus pace belloq; habere. Certe Marcellus ante q' Syracusas Vrbem opulentissimā præde p concioe militibus edixisset, fleuit, edictog; cauit, ne q; corpus liberū violaret: cum eius Urbis præde tārū fuisse Lūius referat, quantū vix capta Carthagine tunc fuisset, cum adhuc cum ea æquis viribus certabat. Cōtra Hānibal, Sylla, & Mahometana feritas adhuc omniū mortaliū iustis cōuiciis exagitant: qd' tam superbe, auare, crudelē, ac omnino impotentē sese in victoria gessere: vt plane hominē exuisse videant. Nec iniuria, Finis enī belli PAX est. Gentiles tamē tantū pacem vt belli finē expetūt vt scilicet in ocio possit viuere, & bonis corporalib. potiri absq; molestia. At Christiani belli finē pponunt sibi hunc, vt in trāqllitate hominū religiōis doctrina, ppagef, regant scholæ. imbecillis ætas erudiat, nec prorsus dissipent, aut deleant teminaria Ecclesię & Politicorū: deide vt mores honesta disciplina regant, ne deniq; doctrina de vero Deo & beneficiis Christi delere. idq; nō solum in eorū, verū etiā in deuictorū hostiū ditiōibus, hos fines intuebat David, & alii sancti viri, q̄ties educebant exercitū, q̄ties instruebāt acie, quoties in hostilē exercitū imperum faciebāt, hi fines ignoti erant Alexādro, Scipiōi, & C. Cæsarī. sed tantū sentiebāt defendendā esse patriā, vt ne genus humanū occideret, neue p moribus in speciem honestis feri atq; barbari influerēt: quinimo vt superbis, ambitiois, crudelitati, atq; auariciæ suæ satisfacerēt: quacūq; tandē ruina & cladib. hominū id eis cōstitisset.

ET q̄niam tu q; TARNoui Imperator eque omnes clementiæ Leges in deuictos obseruasti, ac fortitudinis vim in repugnātes hostes præstitisti, omniū calculus iudicari esse dignus, q omnibus seculis Imperatoriarū virtutū itidem specimē in Rep. nostra sis & habere. Tu enī & Reip vires nosti, & cōsilia ac naturā hostis ante intelligis quā cum illo dimices: tu locum ac tempus qbus aduersariū ferias, puides: tu qua parte inermis sit, diligenti animaduertis: in te nihil ebrietas ac socordia, nihil Venus vanitas aut remissio, nihil petulātia, temeritas, auaricia, aut iracundia præceps, sed & arrogantia aut iactantia intēpestiua ne tantillū qdē in sibi vfurpant: quin vndiq; teres ac æquabilis, intentus ac erectus disciplinā militārē tueris, eodēq; semper vultu ad salutē populi vigilas: vt neq; decipi neq; vinci queas. Militibus aut cōsilijs inculcas illa verba: vita patriæ potius quā nature reddat. Cœ

Quæ pœne hosti sint
irroganda?

Parcendo & debellando
Reipublica nostra creuit.

Quæ sint lura belli
gerendi, tum in hostem
deuictum?

Clementia Imperatoris
res nobilitat: contra,
crudelitas infamat.

Marcelli humanitas
in victoria,

Inhumana exēpla q?

Finis bellorum pax,
gentilibus tamen &
christianis diuersi eius
usus respiciuntur.

Iohā. Tarnoui Imperator
in repugnantes fortis,
in deuictos hostes clement.

Officiū imper. summi
antequam dimicet.

Pol. 99

Verba Imper. milites
ad praeliū adhortantisOfficiū Imper. par-
ta victoria.Iohan. Tarnowitz
laudes & honores tri-
umphales merito ha-
bendi.Quae forma triūpha-
liū esse deberet.Regere prudentes ac
fortes viri in Repub.
sunt laudandi.Bona pars victoria
milibus debetur.Inflammandi sunt mi-
lites premijs ad viro-
tutem.Licet aliq. fortissimi
Imper. egerint fuerint,
nō propterea tamen
omnes fortes ac pru-
dentes negligi, atq. eti-
am fame macerari
debent.

lo regis, qui nō habet vinā. vndiq. ad superos tantundē est via. item, mors audacē fugit, fugitiuū persequit virum. preterea illud qd. qd. Silius Poeta finxit Alexan-
drum ad Scipionē loqui apud inferos, ne hosti des spaciū sese cōfirmandi, usurpa-
re soles. Est turpis lenti solertia Martis, Audēdo bella expedias: pigra extulit astris
haud vnq. sese virtus. tu magna gerendi praecepta tēpus: mors atra impendet agē-
ti. & alia huiusmōi. Parta aut. victoria humanū & placabilē te supplicib. praebes: vt
etiā hostiū abs te deuictorū testimonio, nihil est, qua parte illis Ducibus, qd. recitas
ul. inferior sis, vel ppter qd. Epaminondā Thebanis, vel Agesilaū Lacedaemoniis,
vel Cononē Atheniensib. aliosq. Duces altis gentib. inuideamus. tu enī imple om-
nium horū desiderū, atq. etiā excludis. Nec mirum, per omnes enī gradus milis-
tares ad hoc fastigiū ascendisti, & parendo imperare didicisti: q. qdem cōsecutus
es, vt exercitus tibi Imperātī libentē obediāt, & te Duce ad victoriā alacrit. cōtēns
dat. Cum aut. eo nomine tuis meritis parem referre nequeamus, hoc saltē loco tibi
quā possimus gratiā habeamus omnes, q. ingratiitudinis labem effugere volumus.
Cum enī nos domi fuissetus pacatis studiis additi, securiq. beato perficeremur
otio: tu militiā laborasti, tu in acie sudasti, tu cum potentib. hostibus cōfluxisti. vt
tua virtute inprimis effectū esse recognoscamus, qd. nemo Reip. hostiū sit, qui hoc
tempore nobis te Duce nō succubuerit, q. tua dextra nō sit victus, cuius etiā cruor
Polonā nō infecerit oram: ita vt omnes nō solum iam tuum, verum etiā tecum cōs-
mune nobis Polonorū nomen reformidēt, & sibi exitiale cōfiteant. Ac ppter ea si
hi honores, q. oli Romae Imperatorib. decernebant, in patria qd. nostra essent res
cepti, generosissimi quiq. te curru aureo vehi, te laurea corona coronari, aureoq.
clauo vestiri, tibi victos ante triūphalē currum Duces praere, simulachraq. Ara-
cium & Oppidorū praeferi, ac omnino ouationē publicā fieri libentissime vides-
rent: & tibi tātos triūphos instrui gratularent. quippe qd. iustum sit summis adis-
cere honorib. illos, q. nō solū prudentē & fortis pietatē, bona studia, libertatē, aliaq.
Reip. omnia munera: item salutem, dignitatēq. nostrā defenderit: verum etiā toc
hostes patriā fuderit, & sub iugum Reip. nostrae miserint. Certe qd. ad me attinet,
vocibus & calamo triūphos tibi canā, te nostris prudentiā ac fortitudinis ppos-
nam exemplū, & vt qsq. nostrorum Ciuium ad par decus cōtendat extimulare, q.
ad viuam, nō cessabo, ne scilicet virtus illaudata frigeat, & gloria suo pabulo fraus-
data agat in furore, ceterosq. ad ignauitā potius q. ad solertiā, ad metum & pusillā
nimitatē potius q. ad fortitudinē & magnanimitatē impellat: Inprimisq. ingrati er-
ga Deum videamur, q. omnibus seculis huiusmōi heroas dat, ad seruandas generis
humanī societates, quae noie Rerump. appellant: in qbus ille diligere, colere. &
tanq. gigas bellator timere. ET q. niam bona pars victoriae in milites qd. resun-
dit, q. d. dexteritate Imperatores in praelio vtunt: ipsis qd. militibus ciuicas, mu-
rales, obsidionales, aliasue p merito coronas: ac iusta premia a Principe publice da-
ri veli, praeterea, vt plebei p ratioe meriti ad ordinē militarem inuolarent, sa-
tis cū curen, tenues ditarent, locupletes honores caperent. vt nemo videlicet sit, qui
fructū laboris ac periculi nō caperet, p modulo suo, amplissimū. Si enim virtuti
PRAEMIA iusta, scelerū aut. POENAM debitā detrahas: omnis rei militaris disci-
plina perit, quin etiā generosissimus qsq. cōtemptus impatiens, eius Reip. exter-
minū optat, in qua virtuti suae nō sit honor, neq. locus. Inde q. militū alacritas in
rancorem, fortitudo in rapinā, obediētia in cōumaciā vertit. & breuē in sua vis-
spera stringere ferrū potius, q. hostem ferire malunt. Et quanq. Scipio maximus
Imperator (vt taceam de Fabritio, Curio, & aliis) tantae abstinentiae fuisse tradit, vt
annis 54 nihil dicat emisit, nihil vendidit, nihil edificasse, atq. in tanta rerum ab-
fluentia & opibus qbus Carthaginē & Numantiā deleuit, haud plus tribus & 30.
argenti libris, auri vero duabus reliquit. Itaq. cum per socios & exteras gentes iter
faceret, nō mancipia eius, nō opes, nō victoriae numerabant: sed quantū amplius
dinis, cōtinentiae, & abstinentiae pondus secum ferret existimabant. Nihilominus
e cōtrario vt PRVDentem CONtemni, ita FORtem virum EGERE, LIGoneq.
fodere q. sciat GLADIO pugnare neutiq. ferendū esse putarunt sapientes, vt scilicet
HONorata VIRtus crescat, OPesq. bene gerendarū rerum habeat instrumenta,
sine q. d. d. adminiculo nemo nō in officio cuiuslibet virtutis claudicat. praeterea q.
ne iustā offēnsiōis quiritādī, atq. etiā furendi causam habeat: eo magis aut. si igna-
uos ac imbelles

uos ac imbelles sibi præferri videat. Cum aut̃ honorabilis virtus, tum vero & Tyrones ad scholas militares impigri cōfluent, in qua bellādo discāt cōtemnere morē: & milites ad labores ac pericula fortes reddent: & Imperatores omnem industriam ac etiā facultates suas ad tutelā Reip. insument, atq; cōuertent. Alioq; Tyrones spectaculis & scenæ potius sese addicent quā certamini & palestræ, Poetas pro Ducibus mirabunt, Gymnasia quarumvis artium pro Cāstris visitabunt, deniq; suas operas ac etiā vectigalia in Mascaras & Scenicos lusus, vel alioqui ad nundinationem conuertent.

De præmijs & prærogatiuis militū, &

peculio Castreñ. ac militari testamento, deq; poenis. Item de captiuis, ac postlimio reuersis. Lex I.

49. Ad fidem eximiā & obsequia semper fideli continuata studio attendimus, quibus Prælati, Barones, Proceres, Nobiles, ac uniuersa Regni nostri militia, nunc suis nos dirigendo cōsilijs, nunc in bellis, nunc in alijs casibus & cōtingentijs nostris infatigabili uirtute nobis adherēdo gratos se nobis reddiderūt: & quotidie reddūt incessanter, & aucta fidelitatis suæ præstātia adhuc magis reddere studēt in futurū, propter quæ Regalis munificentiae nostræ dona merentur a nobis recipere.

Ex priuilegio prope Czernyen, 1422.

Premium & poena tanq; duo dij in manu Regis positi rem militarem, ac Reipublicam continent.

59. Hoc Statuto perpetuo declaramus obseruandū, Quod Donatiōes siue xx & firmæ debeant permanere, etiā si Priuilegiū super eisdē Donatiōibus cōcessum nō fuerit. dum modo saltē morte Donatoris, uel eius cui Donatio facta fuerit, cōfirmetur: præsertim aut̃ his qui nobiscū seu cum nostris successoribus uiriliter in bello pugnātes fuerint interfecti: Donatio huiusmodi recipiat perpetuam firmitatem.

Kaz. M. Viss. 1368. Donatio per Regem militib; in bello facta morte donatoris & donatarij etiā absq; litteris, confirmatur.

PRAEROGATIUE militum seu Nobiliū sunt hæc, qd̃ cum Senatoribus Regē eligunt, & coronant. Item ius figendorū ac refigendorū Legum, necnō pacis & belli arbitria cum ipso Rege ac Senatu cōmunia habent. ex iisdem etiā Spirituales & Seculares Senatores, necnō Dignitarii & Officiales creant: Nobiliūq; & Equum prærogatiuis quā late illæ patent, specialibus gaudent. de quibus omnibus superius abunde egimus. præsertim Lib. 1. Capitulis 1. 2. 3. 4. & 5. item Cap. 15. de Militibus, Nobilibus, & scartabellis: æstimatiōeq; vulnerum & caputū. & Lib. 3. de rebus, fundis, ac maleficiis. Item Libro 4. de iudiciis illorum &cæt.

DE inuasiōe domus Nobilis alicuius uide Lib. 1. cap. xij. art. x.

39. SI uero in Curia nostra, uel alicuius Militis minutas quascūq; res quis subtraxerit: auris periculo & priuatiōi sit subiectus. Vbi uero coram milite quis gladiū uel cultellū extraxerit, neminē tamē uulnerando sit in gratia militis. Si aut̃ uulnus intulerit, decernimus, quod manus sua perforari poterit, & debeat.

Kaz. M. Viss. 1368. subtrahenti in curia Regi uel militi res auris priuationi subiicitur.

Vulnerans in præsentia militis manus perforatiōe puniatur.

SI iste, qui ob infirmitatē a bello se exempt, cū quatuor testibus corā Rege nō iurauerit super vera infirmitate, extunc talis ægroti bona impetrata debent secundū Donationē nostrā Regiā, uel successorū nostrorū, suum effectū sortiri, uide hoc Statutū supra Art. 3. qd̃ incipit. Item Statuimus qd̃ in eisdē &c.

DE uituperatiōe Nobili expeditionē bellicā seruienti, iudicijsq; Terrestribus subiecto, aut pro Nobili se gerenti, illata per Kmethonem &cæt. Vide Libro 1. Capitulo 15. Articulo 2. de Nobilibus.

SI in negotio limitandorū bonorū testis super Nobilitate culpatur, & si alii quinq; testes testificant simplici verbo, qd̃ est possessionatus, habet uides licet bona Terrestria, & habet p Nobilitatē uicinos, & seruitiā bellicā cū Nobilitate obituale testimoniū sufficiet sibi p̃t̃e &c. uide istū ar. li. 1. ca. 14 ar. 4 de Succ.

A a ij Item pro-

Item promittimus quod nulli pœnas super Nobilibus ad quas nobis iudicialiter fuerint cōdemnati exigendas donabimus, sed eas per nos s² aut nostros Capitaneos seu Officiales exigemus, & exactas iuxta beneplacitū nostrū cōuertemus.

De Castren. peculio.

Ea quæ filiusfamilias miles nomine militiæ a parentibus, vel cognatis accepit, vel aliunde acq̃sivit, vel etiā emeruit: etiā inuito patre q̃ vult cōuertere, vel actiōe persequi potest. Etenim in iis bonis filiū, quæ Castren. peculium nuncupant, nullum lus habet pater. Etiā si illum det adoptandū, vel emancipet: quia nec in familia res tento ei hæc auferre potest. Et tamē ea bona quæ pater militi filiofamilias reuerso donat, Castren. peculium nō sunt: sed alterius peculii, perinde ac si filius nunq̃ militasset. Certe, pater qui Castren. peculium in reſtati filii retinebit: Aes alienū intra modum eius, & annum vtilem lare soluere cogitur. Idē si testamento scriptus hæres existerit, vt hæres cōueniet. Sed & legata ab eo vnicuiq̃ præstabit. Porro Miles tribus modis testatur. Cōstitutus domi lare cōmuni: Item cōstitutus in militiā lare singulari, id est saltem duobus testibus forte etiā mulieribus conuocatis. Postremo in bello forte trāsfixus, sine villo teste lare singularissimo testari poterit, nimirū Literis rutilantibus sanguine in puluere, vel in mucrone, vel in clypeo. verum si postea vertatur in dubium, miles ita scripserit neene: per duos testes ab hærede Castrensis peculii instituto probeatur.

Pœnæ absentiū a bello vel deliquentiū

Absentiū a præſenti bello inobedientiū Nobiliū merito (in illo. L. ij. punire debuimus seuera & cōſueta punitiōe contra tales semper obseruata. Petitioni tamē Terreſtriū Nunciorū supplici tribuētes deferre eādē decreuimus ad Conuentū generalē proximo celebrañ. & præſentib. **ITA** postulātibus ſubditorū noſtrorū ratiōibus, De-

creuimus ut nullus Nobilis ſubditus noſter ſponſiōe fidei per nos obſtringatur niſi lare uictus. Secus erit in exercitio rei militaris, & ubi nobis uel alicui ſubditorū noſtrorum interuenerit cum ſeruitore factore adminiſtratore aut ſubdito ſuo. Et ubi Reipublicæ cauſa aliquid ſit contra quemuis agendum.

Miles q̃ in COMMEATU agit, nō videt Reip. cauſa abeſſe. Miles IBI pœna pleſcitur, ubi deliquit. EMANſor eſt qui diu vagatus ad Caſtra reuertit. DESertor vero q̃ itidem diu vagatus reduciſ. QVI cōtra edictum iuit hoſtes ſpeculātū, aut qui a foſſa recedit, capite pleſcit. QVI ſtationē deſerit, gradu militiæ deſicitur.

QVI imperata præſidis nō facit, p̃ deſertore habeat. QVI a frumētando ad præſtitutum diem non rediit, niſi cauſam probet, pro deſertore habeat. QVI ad hoſtes cōfugit, & rediit, tortus, ad furcam, vel ad beſtias damnaſ. Miles qui arma in bello amiſit, vel alienauit, vel ſurripuit, capite punitur. SI q̃s inter eundū captiueſtur, ac redeat, inſpecta eius vita veteranus puteſ, & emerita accipiat. SI q̃s in bello rem a Duce phibitā fecit, aut mandata nō ſeruauit, etiā ſi bene ceſſerit, capite punitur. SI quis agmine exceſſit, fuſtibus cediſ, aut militiā mutare cogiſ. SI q̃s vallum trāſcendat, aut per murum Caſtra ingrediat, capite pleſcatur. SI quis ſoſam trāſſiuit, militiā reſicitur. QVI ſeditionē atrocem militum cōcitauit, capite punitur. SI multi milites aut legio, in aliq̃d flagitiū cōſpirent, vel deſiciāt: exauctorē, vel capitibus pleſtant. QVI præpoſitū ſuum, pregere noluerit, vel deſeruerint, capite pleſtant. AT nō omnibus militare permiſſum eſt. Qui ſtatus cōtro-

uerſiā patiunt, licet reuera liberi ſint, aut legitimi, lite pendente nomē militiæ ne dent: multoq̃ minus, qui adulteri, furri, perfidiæ, parricidii, vel aliq̃ legitimo iudicio ob aliq̃d enorme ſcelus damnaſ ſunt: aut militiā ex cauſa exauctorati, in militi-

tes nō ſunt recipiendī. grauius tamē delictum eſt, detrectare munus militiæ q̃ appetere. QVI filium ſuum ſubtrahit belli tempore, exilio, vel bonorū parte multus eſt. QVI vero debilitatiōe inhabilem faceret, deportet. QVI captus nō rediit, cum

Qui militare non poſſunt.

Qui militiam detrectant,

Qui militiam detrectant,

Qui militiam detrectant,

Qui militiam detrectant,

Qui militiam detrectant,

Qui militiam detrectant,

Qui militiam detrectant,

dist, cum redire poterat, pro transfuga habeat. Omne aut delictum militis vel segete, vel contumacia, vel perfidia committit. Itaque qui imperata non fecit, quod manus preposito intulit, Qui fugam prior fecit, qui secreta aperuit hostibus, commilitonemque vulneraverit: capite puniant. Qui excubias palatii Castrorum, vel exercitus, deseruerit, capite puniet. Milites quoque officia mechanica quibus a militia distraherentur, ne exercent, nisi forte Equestri, aut Militari usus sint utilia. Quin et Censores exercitus equos militum strigosos in ararium referant, paruos vero reticiant. praeferti si strigoso Eques curator, paruo aut facultatibus, ditior esse coperiat. Generale aut officium eorum est, qui exercitui praesunt, milites in Castris continere, ad exercitum rationem perducere, claves portarum suscipere, vigilias interdum circumire, frumentationibus commilitonum interesse, frumentum perbare, mensurae fraudem coercere, delicta secundum suae autoritatis modum castigare, principibus frequentem interesse, querelas commilitonum audire, valerudinem inspicere. Porro Tribuni non solum Arces cum Vicecapitaneis et Burgravis ubi sunt, seruant: verum etiam ut omnes qui militare debent militatum perficiant, possident. praeterea si exercitus calamitate aliqua bello attritus esse significet: milites novos domi seu in Prouincia quaerunt, client, cogunt, scribunt, et sufficiunt. Ad omnes enim casus res militaris debet esse instructa, ne incogitantia, securitate, mora, inopia, vel temeritate peccetur.

Castellanorum et praefectorum exercitus, seu magistrorum Equitum officia,

Tribunorum in Regno Poloniae officia,

De Iusticio captiuus, ac postliminio re:

Volumus tamen et declaramus, Quod omnes praemissae (uersis. Lex iij. 18. praescriptioes, tempore pacis et concordiae uendicent sibi locum. Tempore 19. autem guerrarum seu discordiarum nullatenus locum sibi debeant uendicare. Sed tunc oportebit se salubri remedio eiusdem praescriptiois prouidere iuxta discordiam, guerrarumque qualitatem, et longitudinem. ¶ Sicut et captiuus per Tartaros, atque alios hostes, nullam uolumus fieri praescriptionem.

Kaz. M. Vist. 1368.

Tempore belli, et captiuus non praescribitur.

per Tartaros et hostes capti, nulla unquam praescriptio opponatur.

COMMENTA R I V S.

si capti redeunt, tunc POSTLIMINIUM erant perant.

POSTLIMINIUM quod est

Naturalis aequitas postliminium ius in a introduxit.

Induciarum tempore postliminium non est. Quando postliminium locum habet, et quando incipit.

Transfuga postliminio non redeunt, sed hostes censendi sunt.

Filius fam. transfuga postliminio non gaudet.

ET quia fortibus viris proprium fere est, ut raro moriantur in stragulis: sed vel in acie cadunt, vel ab hoste capiunt: nisi vincant. Ideo caesis honesta sepultura, ac praecleara recordatio: Captis ex bonis Ecclesiae, Fisci, ac paternis redemptione debent. Aliis qui si patrem filius, vel e contra pater filium non redemerit, si possit: alter alterum exhereditat. Quod si capti fugerit, vel se in libertatem quacumque ratione honesta asseruerint, ad nos quoque redierit: iure POSTLIMINIUM Ius Ciuitatis, libertatis, bonorum, ac functionum recuperant: ac si nunquam fuissent capti. Nec interest, Nobiles illi fuerint, aut Plebeii: mobilesue res (praeter arma quae sine turpitudine non amittunt) an fundi: Item corporales, an incorporeales recuperent. Nam POSTLIMINIUM est ius amissae rei recuperandae ab extraneo, et in statum pristinum restituendae, in nos ac liberos omnes populos Regesque moribus ac Legibus constitutum. Nam quod bello amissimus, aut etiam circa bellum: hoc si rursus recipiamus, dicimur postliminio recipere. idque naturali aequitate introductum est: ut qui per iniuriam ab extraneis detinebatur, is ubi in fines suos rediisset, pristinum suum ius reciperet. INDUCIAE sunt cum in breue, et in praesens tempus conuenit, ne inuicem se lacefferent. quod tempore non est postliminium. A Piratis aut Latronibus, capti liberi permanent. Postliminio rediisse videtur quod cum fines nostros intrauerit: sicut ubi fines nostros exelsit, amittit. Sed et si in Ciuitatem sociam, amicam, aut ad Regem socium, vel amicum venerit, statim postliminio rediisse videtur: quia ibi primum nomine publico tutus esse incipit. Transfugae nulli postliminium est. Nam quod malo consilio, et perditionis animo patriam reliquit: hostium numero habendus est. Sed hoc in libero transfuga iuris est: siue foemina, siue masculus sit. Si vero seruus transfugerit ad hostes: quoniam et cum causa captus est, Dominus in eo postliminium habet, et pristinum ius recuperat. Ne si secus fiat, non tam seruo iniuriosum sit, quod seruus semper erat: quam Dominus damnosum constituat. Si statu liber transfuga reuersus sit: existente condicione postquam rediit, liber efficitur. Diuersum est, si condicio extitisset, dum apud hostes est. In eo enim casu neque sibi reueri potest ut liber sit, neque heredi in eo ius postliminii est. Filius quoque familias transfuga non potest postliminio reueri, neque viuo patre, quia pater sic illum amisit, quemadmodum patria, disciplina vero Castrorum antiquior est, quam charitas liberorum. Transfuga autem non is so-

Aa iij lus accipien-

Qui etiam dicatur transaga.

Redemptori tantum precij a redempto restituitur, quantum hosti fuerit datum.

si captivus, de quo cautum sit ut rediret, non redit: et postliminium non.

Hostes bello suorum apud nos occupati, serui nostri sunt, et postliminio ad suos redeunt.

Prescriptiones captivis nullae.

Quod si subditi copulorum dominorum postliminio rediit.

De metallo captus, a fisco redimatur.

An filius et uxor patri iure postliminio redeant.

Bello civili, neque hostis, neque captivus, neque postliminio, neque restitutor ingenuitatis esse possunt.

Nihil interest, ut captus evasit, si modo noluit reverti.

Qui victis hostibus recuperantur, postliminio redeunt.

Captorum proles legittima censeri debet. Nisi forte sola mater cum filio redeat: nec patri legitimi signa extent in illo.

lus accipiens est, qui aut ad hostes, aut in bello transfugerit: sed etiam qui per induciarum tempus ad eos quibus cum nulla amicitia est fide suscepta transfugit. Si is qui emerat ab hostibus, pluris alii lus pignoris quam in redempto habet cesserit: non eam quantitatem, sed priorem redemptus reddere debet: Emptor vero habet actionem adversus eum, qui vendidit exemptum. Postliminium est omnibus cuiuscunque sexus conditionisue sint: nec interest, liberi, an serui sint. Nec enim soli postliminio recipiantur, qui pugnare possunt: sed et omnes homines qui eius naturae sunt, ut vivere vel consilio, vel aliis modis possint. Si captivus de quo in pace cautum fuerat, ut rediret, sua voluntate apud hostes mansit: non ei postea postliminium esse, verum est. Expulsi hostibus ex agris quos ceperant: dominia eorum agrorum ad priores dominos redeunt, nec publicantur, aut praedae loco cedunt. Publicae enim ille ager qui ex hostibus captus est. Redemptio facultatem redeundi praebet, non lus postliminii mutat. Cum autem et illi quidam suo fato serui sint nostri, cum quibus, interea dum manent apud nos, bellum nobiscum intercessit: lure postliminii ad suos reuertuntur. Certe capti neque testamentum neque codicillis testari possunt, non enim sunt sui iuris. Praescriptiones tamen iuridicae neque illis, neque illorum liberis in captivitate natis, currunt, si reuertantur. retro enim creditur in civitate fuisse qui ab hostibus advenit. Attamen et illi postliminio carere, qui armis victi hostibus se dederunt. Si servus copulorum fuerat, et omnium nomine ei qui redemit restitutum, precium erit: in communem possessionem redibit, si unus tantum, vel quondam, nec omnium: ad eum, eosque qui soluerunt, pertinebit. Ita ut in portione sua pristinum lus obtineat, et in partes ceterorum is qui redemit, succedat. De metallo vero captus redemptus, in poenam suam reuertetur: nec tamen ut trans fuga metalli puniendus erit, sed redemptor a fisco precium recipiet. Non ut pater filium, ita uxorem Maritus lure postliminii recipit, sed consensu redintegrat matris monium. In civilibus discordiis, quis sepe per eas Respublicas: qui in alterutras partes discedunt, vice hostium non sunt. Atque ob id neque lura captivitatibus, aut postliminia sunt. Immo captos et venundatos postea manumissos placuit supervacuo repetere a Principe ingenuitatem, quam nulla captivitate amiserant. Quod filius eius qui in hostium potestate est, accipit aut stipulam: id, patre priusquam postliminio redierit mortuo, ipsi acqutitum intelligitur: quod si filius vivo patre decesserit, ad heredem patris pertinebit. nam status omnium quorum patres in hostium potestate sunt, in pendenti est. reuerso autem patre filius existimatur nunquam suae potestatis fuisse: mortuo vero patre, tunc filius paterfamilias fuisse, cum pater eius in hostium potestate perueniret, est credendus. hostes autem sunt, quibus bellum publice indiximus, vel ipsi nobis indixerit: ceteri vero latronculi vel praedones sunt nuncupandi. Porro nihil interest quomodo captivus reuersus est: utrum dimissus, an vi, vel fallacia potestate hostium euaserit: ita tamen, si ea mente venerit, ut non illo reuertere, ut Atilius Regulus. Nec enim satis est corpore domum quem rediisse, si mente alienus est. Sed et qui victis hostibus recuperant, postliminio rediisse existimantur. Quod si uxor cum marito ab hostibus capti sint, et ibidem procreauerit, ac proles reuertere: iustos esse parentes, et liberos: filiumque debere esse in potestate patris credamus. Quod si filius cum matre sua sola reuertatur, quasi sine marito natus, spurcius credi potest: nisi per signa aliqua legitimus esse doceatur.

CAPITVLVM II. De expeditione maiori.

PRÆFATIO. QUANDO quidem Deus ipse in semine serpentis et semine mulieris, item in Chama et Semae Iaphet, inter Ismaele et Isaac, inter Esau et Iacob, interque vniuersas gentes et Israel inimicitias posuit immortales: sed et gentes contra Christum fremere oportet, donec ponantur scabellum pedum ipsius, vniuersique fines terrarum in hereditatem illi dentur: optare magis quam habere pacem externam possumus, qui Christo nos men dedimus, pieque volumus vivere in illo. Et non facile obliuisceremur DEI precatoris inermium, adiutoris imbecillium, et saluatoris derelictorum: Mandata etiam ipsius praeuentionibus humanis suscipere debemus, si non sit qui desideres persequatur, letos tribulet, exultantes affligat: sed porro omnia prospera pollicitantes nobis, epulas indumentis,

indumentis, scelera vero mendaciis adæquaremus. Etsi autem esse inimicos oportet, & nobis expediat: Deus tamen spectator huius certaminis vult, ut se inuocato eis exemplo Abrahæ, Mosi, Iosue, Gedeonis, Iudæ, Saulis, Davidis, & aliorum resistamus. Namque ob eam rem precipue & Iohannes milites in officio suo confirmavit, & Christus Censum dare Cæsar tentatores iussit, & Apostoli Præpositis gladium relinquerunt, obedientiamque Magistratibus. & huic ordinationi diuinæ tantopere preceperant. Verum enimvero quia Gentes pro gloria, pro imperio, ac pro præda dimicant, prope quod ex mundo sunt: nos si Christi discipuli videri velimus, diuersas causas belli habeamus oportet. GLORIAM ENIM DEI, ac propagationem ECCLESIE CHRISTI prædicatione Euangelii quaerere debemus: prædā autem ex hoste ne expetamus, si modo nostra ab iniuria vindicemus, ac tueamur. Cum autem sæpe stulta cacoëlia peccemus, & ad bella gerenda eadē de causa, pro qua Gentes dimicant rapiamur, pietatis est gentibus, vero ac iusticiæ sumus immemores: tantū abest, ut vel exemplo Mosi Pharaones tractemus, vel exemplo Iosue ac Gedeonis hostes populi Dei inuadamus, vel exemplo Davidis contra Goliathos exprobrantes exercitibus. Dei in nomine Domini fundas libere: aut tribulationis atque crucis tempore serio Deum patrem per nomen MEDIANI: roris nostri Iesu Christi inuocemus, & coram ipso tanquam victorie arbitro supplices precemur: Sed porro ad arma carnalia carnales confugimus valde carnaliter: mirum est, quod sæpe uinum non est, si a mancipiis liberi, ab imbellibus fortissimi, a timidis audacissimi, ab semis nudis fabri armorum, a palantibus urbium conditores, a stolidis prudentissimi vicamur & sedibus nostris pellamur: insuper vexilla crucis olim superis & inferis tremenda præ barbaricis ferarum imaginibus terga vertunt. Est ne præter ea alia causa: quia hic Deus noster qui Pharaonem submersit, Sennacherib deleuit, Holophernem exterminauit, totque potentie ac misericordie sue alia testimonia edidit, abscondit faciem suam a nobis, stat contra nos, & adhuc manus eius est extenta, est omnino, quæ rogo: dic sine ulla circuitu. quia eius doctrinam præ fabulis nostris parum non totam abiicimus, vino aquam, & argento eius scoriā admiscuimus. insuper turpitudine morum ac iniusticia hostes ipsos longe superamus. Quid agis quæso, bone vir? an nos non Ecclesia, non sponsa, non denique amici, & discipuli Christi sumus? An frustra dixit vobiscum sum usque ad consumationem seculi, non derelinquā vos orphanos, mittā vobis paracletum, tu vero Petre cōuersus cōfirma fratres tuos, & alia huiusmodi non nulla. hic ego tibi nihil respondēdo, sed cōpresso silentio admonēbo: ut tot Sermorum Libros per Ecclesias Dei sparsos, Bibliothecas item Monachorum ex quibus populus Dei ab indoctis sacrificulis verius seducit, quam viam Domini doceat: eruditi viri acriter iudicio reuideant. Attamen gratia gustus, vnum ex centum millibus mendaciorum proferam. Quod Gabriel Baraleus Dominicafter, scilicet Italicus olim Cōcionator celebris, fortassis ut Franciscanos eleuet, nullius ordinis Monastici, præterquam Dominici habitum, & cucullum a Maria coelitus esse datum gloriatur: quæ etiā ut pingit, fingit humeris suis sustentantē Ecclesiam Dei: atque ad cælum ascendenti Christum ex vna, & Mariam Virg. parte ex altera scalam tenuisse mentis. hunc enim ex sententia Reynaldi fuisse dicit, in QVO ADAM NON PECCAVIT. Item dicit, in Coelesti palatio factam fuisse DISSENSIONEM magnam inter patrem & spiritum sanctum, Et alia huiusmodi mille fœda & execranda mendacia spargit, quibus diu stultus deludebat populus, non secus atque a Mahometo Arabes. Illud non repetam ne zelo Ecclesie Christi quæ offendam, qui etiā præbendarum & Episcopatu sit mercatus, quæ ambitio primarum cathedrarum, quæ lanæ cupiditas gregis aut negligentia & contemptus. Sed ne quidem commemorabo, quæ Inuocationis, item Euangelii, ac Sacramentorum Iesu Christi multiplex perphanatio sit introducta. Nam ebrietas, homicidia, perfidia, rapina, Spiritualium & Secularium coelibum scortationes, item adulteria: etiamque alia scelera non ferenda centuplo apud gentes seuerius quam apud nos vindicari omnes ex æquo agnoscimus. in exercitu præsertim, in quæ sæpe apud nos impurissimi quique cōfluunt, ut impunitatē quolibet audendi inueniant: cum apud gentes disciplina militaris tam sancte custodit, ut ingressi exercitum, omnia scelera iurati deposuisse videant. Si autem tot falsis doctrinis ut vento, circumferamur: & sacrorum mercatura, aliisque madeamus criminibus: Quomodo Christi discipuli erimus, qui magistri nostri præcepta propter cupiditates, traditionesque nostras, ac mille figmenta, tam ad sinistram quam ad dextram inclinantia, transgrediamur?

Qua fronte

Quamvis Deus non nisi quam sine hostibus esse patitur, illis tamen ut resistamus, iubet.

vsus militie a Deo præceptus & confirmatus.

Omnino nobis Christianis diuersa causa belli esse debet, quam

Cum eadem pro causa, pro qua gentes pugnant, pugnamus, neque

q: Deu inuocemus in tribulatione, mirum non

est, quod sæpe uinum

canur.

Secunda causa propter quam cedimus, est quia ueram Christi doctrinam præ fabulis nostris abiicimus

turpitudine autem mon

u gentes superamus.

Hec Gabriel Baraleus in sermone de D. Dominico & alia monachorum quocumque scire uellet, Librum cōformitatum eorum alioque generis huius legat.

Qui uero deliria Franciscanorum quocumque scire uellet, Librum cōformitatum eorum alioque generis huius legat.

si quis sermones Christi non seruet, quomodo eius erit discipulus?

Tam doctrina Eccle-
siastica quam uita ad
canonem scripturarū
essent exigenda.

Contra impios pietas
te est certantum ut
fructus Euangelicae
doctrinae appareant
et probeant in nobis

Athila Leonis preci-
bus mansuefactus.

Totila Benedicti.

Gothi et Angli Gre-
gorij.

vsui maioris expe-
ditionis.

Qua fronte Ecclesia eius nuncupabimur, qui oppugnamus praecepta eius? qua ra-
tione sponsa, & amici: quū illum tot modis excludamus a nobis, puocemusq; ad
vindictā. Neq; tamē vnq; vel turpis vitæ, vel fallæ doctrinæ poenitentia agimus se-
riam: hac ipsa uidelicet paraclētus præsentiā, vel cōfirmatore Petro adiuuante. Et
quia nisi poenitentia egerimus, certum est nos esse perituros: ante q̄ ueniat ira Dei
postrema, omnino necessariū est, ut tam doctrinā Ecclesiasticā, q̄ uitam ad cano-
nem scripturarū exigamus, repurgemus, & instituiamus. ira quippe & Deo cultus
nostros pbauerimus, & in Ecclesia tot vulnera ac factiōes sanabimus. Alioq; nisi
audiamus VERBUM DEI. & CVSTODIAMUS illud: seruauerimusq; SERMO-
nes eius, q̄s dixit nobis: BAPTISMVS & TITVLVS Ecclesiæ Christi nobis ita pdes-
runt, ut cœlū superbo Lucifero, paradysū trāsgressori Adæ, Cayno homicidæ pri-
mogenitura, filiis Dei incæstuosus Dei cognitio, Chamo irrisori Noach pater, vxori
Lot retrospiciētī ad mōrem secessus, Ismaeli percussori pater Abrahā, Isaacus ge-
nitor sanguinolento Esau, fratribus venditorib. Ioseph Iacob pater cōmunis, Isra-
eli prauaricatori circumcisio, trāsitus maris, Lex, eloquiū, Sacerdotiū, templū, Pro-
phetæ, ipse deniq; Christus frater, & Apostoli: addubitantī Mossi tot & tanta pdis-
gia, Heli indulgenti sacerdotiū, Sauli inobedienti Regnū, Roboamo crudeli Salo-
monis genus, tot Regibus idolatris summa potentia, Phariseo iactabundo ieiunia
Iudæ Apostolatus dignitas, aut Latroni sinistro Christi ppinquitas fuerāt utilia.
Nisi forte Deus iustus & Angelos peccatores, mundū recentē, ac ramos natura-
les oliuæ punire debuit: nos autē gentiles oleastros dictos post tot exempla, ne qdē
durius appellare, aut nobis repudiū libellum dare queat. quasi nō perinde falsi ami-
ci ac p̄fessi hostes Christo velato oculis etiānum dicant, PROPHEtisa Christe
q̄s est nostrum, qui te percussit? Sed ego iam zelo Dei nostri. perfectō autē sceleris
& falsorū dogmatū odio auferor: & in hostem me accingens, ne a meis qdem Ciui-
bus mihi tempero, qd̄ veli, ut prius omnia iræ Dei & dissensiōis mutua semina pu-
blica autoritate tollant, priusq; hostem petamus. Qd̄ si aduersus etiā ipsos pietatis
christianæ hostes, armis q̄q; Spūalibus potius q̄ p̄sidiis carnalib. niteremur, illicq;
nos secundū Euāgelicum dogma innocent, iuste, ac māsuete viuere: nulla autē cus-
piditate, iniusticia, ac etiā crudelitate duci subodorarent: Præterea si sæpius sacris
conciōibus peterent, essentq; qui eos ad meliōrē frugem prudent, pie, & cum be-
neuolentia exemplo Apostolorū hortarent, et curarent, & in moribus nostris san-
ctam doctrinā relucere ostenderēt: certe mitiores facti a nomine christiano non
vsq; adeo abhorrerent, quin bonis monitis adducerent, ad veritatēq; respicerent.
Nam ea est VIRtutis ac VERitatis vis, ut facile quēuis moueat. Et ne altius repe-
tamus, qd̄ crudelius fuit Athila Hunnōrū Reger qui tamē Leonis primī Pōtificis
Rom. sanctitate victus Romanis pacem reddidit, & ex atrocissimo hoste, humas-
niq; cruoris appetēssimo, vnus hominis precibus est mitissimus factus. Nec mi-
nus valuit nomen pbitatīs Benedicti Abbatis apud Totilā Gothorū Regem pre-
ferocem. Is enī capta Vrbe Roma, ignoto habitu se illi obtulit ut eius sanctitatem
experiret, a q̄ nihilo secius ferē esse cognitus, quis alter in comitatu esset Regio
indutus vestitu, admonitusq; est, ne victoria crudelis vteret, qd̄ & fecit, nam dicto
obtemperās ab omni deinceps iniuria cōsulto abstinuisse dicit. Dignus item Gre-
gorius potuit Gothos ipsos iam Arrianos factos bonis monitis ab errore reuocare:
potuit & Anglos sic mollire, ut deinde sint sua spōte religionē cōplexi: adeo CVN-
CTA PROBITATI parent. Atq; ad hunc modum etiānum nostra Spūalis
Resp. hoc est, Christiana religio, ut præstantior cæteris, reliquas omnes velut hu-
manas dissolueret facile, si qui eam docent cum primis opere seruauit, verboq; do-
cuerit. Quia tamē vim vi repellere fas est, si nullo cōsilio auerti, nulla etiā pietate
ac deprecatione flecti queat: ob eam rem maior etiā quā illa expeditio, quæ gene-
ralis appellat, in Rep. nostra extat antiquitus reperta, ac praecepta: a qua ne sacra-
dotes qdem cum suis puentibus excipiant: vel qd̄ Phinees percussio Zambri cū
meretrice Cozbi Sacerdos a Dño renunciatus est, Samuelq; Agagum in frustra
cōcidit, Helias vero Sacerdotes Baal cōbussit: vel qd̄ NECESSITATIS ea ratio est, ut
Legem, qua Sacerdotes tam ab oneribus publicis q̄ a bello liberant, sine crimine
frangat, tamen enī sabbato Israelitæ audiendo verbo Dei vacare debebāt, Antio-
cho tamē sabbato illos adoriente, resisterūt, atq; illum depulerunt: & nō solum sa-
nare, uerum

nare, verum etiā bouē in foueā cadentē sabbato Christus extrahere iussit, Sacerdotesq; & Leuitā, qđ a latronibus cēsum pręterierit, impietatis cōdemnauit. Ipsa itaq; urgente necessitate, dotati Sacerdotes etiā militatū expediāt. Porro pars prædicationibus ac orationibus piis in exercitu perfungant. In qbus populū ad penitentia scelerum, ac fidem in Christū, melioresq; fructus operū hortent, & sacramentis inuitorēt, vt vel hac nota, inter exercitū Dei, & Belial sit discriminē: & Deus in summo periculo sit saluator populū sui, ad se ex toto corde, ac tota mente cōuerſi. Amen. Veni Dñe Deus, Pontificē ac mediatorē nostrum intueri, eripe, & salua nos populū tuum, & oues pascuę tuę. nō est enī alius qui pugnet & vinctat pro nobis, nisi tu Deus noster: ad gloriā nominis tui sempiternā, ne forte gentes exprobrantes exercitibus tuis dicant, vbi est Deus eorum?

Quia vero primus gradus fere est bene gerendi bellī, vim mores atq; cōsilia etiam externorū nosse: hac itaq; indicabo, sunt eis EQVITES Timarcini, qui loco stipendii Villas, Castella, & Oppida eidē possident. duobus parent Ducibus. numero fere octoginta millia. Sunt Aconizie fatales dicti, horum sit quadraginta millia, sine stipendio militāt, proptereaq; prædabundi agmen præcedūt. Sunt Charippi octingenti numero, ex Scythis Persisq; præstantissimis lecti, custodię Regis addicti, & extremo discrimini referuati. Sunt præterea Spahigienī & Soluphtari milites fere & trecenti, Regis dextra leuaq; latus stipant inter eundē. PEDITES autē alii dicunt Ianizari, a puericia ex toto imperio lecti, in publicis Gymnasiis ad militiā vsuq; armorū a Magistris edocti. hi Castra muniunt & Vrbes oppugnant, viginti fere millia numero. Alii sunt Asapphi leuis armaturę pedites, ense, scuto, & longiore hasta instruunt; rubro pileo a primis discreti. hi hostiū equos in prælio cōfodiunt, horum numerus ad bellī magnitudinē accommodat, ad minimū tamē quadraginta millia eorum sit, his stipendium cum bello finitur. Ita totus exercitus ad ducenta fere millia virorum euadit. præter varios pixidarios, quibus præcipue ad omnē hostiū circumuentionē vtunt si incauti fuerit, potiusq; vt statariā pugna ineant: præterq; voluntarios, euocatos: item calones, lixas, varios fabros pontibus & pontonis faciundis, aggeribusq; in hostes erigendis, expugnandisq; Urbibus necessariis, exceptis q; trapezitis, institoribus, cocis: & alia huius generis colluie. Certe horum exemplo instruendi essent nobis exercitus, militarisq; disciplina restituenta, discendaq; celeritas in agendo, in periculis cōstantia, obseruatio Imperii, fluminū tranatio, motiū superatio, per æqua ac per iniqua eundi, ac cōgregiendi prudens audacia: nō vitæ sed Imperii memoria, vigiliant ac in edia tolerantia, seditionis tumultus & intempestiui clamoris vitatio: In primisq; fortitudinis, ac benegestorū citra vllum discriminē personarū remuneratio, vel delictorū capitalis vindicta. Quæ omnia si apud nos valerent & obseruarent, nulla gens sub sole præ Polonis vel alacriores ad periculū, vel fortiores ad prælium milites haberet: Signum autē eius rei est, Quia tametsi Rex noster sine vllō stipendio tot centena millia Equitū & peditū armare potest ad bellū: Attamē pro more nostro nūq; fere dimidia multitudo cum hostibus cōfiximus. Nihilominus tamē tot ex illis Dei beneficio duximus triumphos, & si Deus volet, disciplināq; militaris restituetur, maiori ex hoste maiores ducemus. Sed ego longius fortassis pgregior.

Omnes Regni ordines militēt. Lex I.

In primis edicimus, ut iuxta cōsuetudinē omnes Dñi Sēculares iuxta facultatē bonorum suorū expeditionē bellicam seruire teneantur.

¶ I Tem Spūales pro hac expeditionē debēt seruire ad bellū iuxta facultatem & exigentiā bonorū suorū, ne sine prouisione bona itidē eorū, pro ut & Nobiliū annihilent per belligeros, & damnificent. Sed si quæ uitalia necessaria ab illis recipiuntur, solui debent, iuxta Statutū ea de re diu factū. Et nihilominus Capitanei locorū, qui debēt se prius q; cæteri mouere, ui & potentia in hoc dissolutos & rebelles cōpescant, tam ad solutionē, quā ad progressū celeriorē eos cogentes, alias ij omnes in campo

B b

Iure belli

vsus piorum sacerdotum in exercitu quic

Equites externorum.

Pedites.

Militaris discipline præcepta quæ

Fortitudo Polonorum præmij & poena ad cūretur.

Kazim. 3. petr. 1475.

Ex Commentarijs Regiæ Cancell.

Iure belli respondeant: uel in domo corā Capitaneo. ubi ex his duobus damnū passi elegerint, & damnifactor poena xiiij. Marcarū soluto dāno irremissibiliter per Regiam Maiestatem punietur.

¶ ITem Ecclesię Cathedrales & Coilegiatę Abbates siue Prępositi cęnobiorum debent expedire armigeros, in eo numero, iuxta quod in Synodo super unumquemque laudabitur.

¶ ITem Episcopi debent habere intelligentiā cū Plebanis parrochialibus, ut illi etiā faciant subsidiū suo Episcopo. Ita tamē quod omnes superius descripti talibus seruire nō debeāt: qui per SE ad seruitiū bellicū obligarent. nisi tales essent cōtinui COMMēsales & SERuitores illorū. Sed FRAtres indiuisos, qui bello nō obligarent, recipere debebūt: uel saltē obligatos ad bellū adeo egenos & insufficiētes, qui neq; arma decentia, neq; equos ualētes ex patrimonio suo habere possent. quod qdē arbitrio Capitanei & Castellani cōmittimus. Quibus tres de cōmunitate adiūgi debēt. ualorē eorū una cū Capit. uisuri, ac estimaturi.

¶ ITem omnes Ciuitates Regales & Spūales Ecclesiarū debēt cū dominis pedites expedire, in tanto numero, ad quē taxati fuerint. & quod quilibet peditū habeat balistā, uel bombardā, ac gladiū: item galeā, chirotecas alias Rekayicze, scutum, & pectorale alias Plahowicze.

¶ ITem quilibet in bello circa unūquēq; suorū curruū, dēptis aurigis, unū peditē habeat, similiē armatū cū gladio, balista, uel pixide ma-

¶ ITem quilibet Capitaneus cū Castellano adhuc in terra cō (nuali. spicere terrigenas pauperes, & illis iniūgere debēt: ut quilibet decenter seruiat, singulosq; q̄ decenter seruiāt, cōscribere in Registro tenebunt. Cōspectio uero DOMinorū, & inter Nobilitatē, maiorū, Regiæ Maiestati referuent. Et Capitaneus cū alijs ad hoc deputatis arbitret, qui nō sufficient ad bellū, ut scilicet duo, aut tres, unum satis idoneū & sufficienter ab omnibus rebus & armis instructum expediant.

¶ ITem hoc q̄q; diligenter prouideat, ut nullus alter alteri arma aut equos eo tempore cōmodet, quādo ad ordinē acies debet se ostendere. in fraudē enim seruitij publici id cessurum existimabimus.

¶ ITem Regia Maiestas bonū in hoc respectū & moderamē habeat, quod tales ex Nobilibus in Castris suis & Dñorum nō relinquat, qui multa bona haberent, ne per hoc notabiliter seruitium periret.

¶ ITem Maiestas R. hoc etiā in cōsideratiōe habeat, ne homines possessionati & obligati ad seruitiū in stipendiū reciperent, nisi forte sufficient seruitiū Terrestre implerēt: illudq; in alio bāderio, q̄ sit stipēdiarum qui in proprijs personis nō uadunt ad bellū. sicut sunt uiduæ, presbyteri, & infirmi: ne per hoc fraus aliqua committatur.

¶ ITem sit speciale banderiū & specialis acies eorū, collocarēt. riorū, collocarēt.

¶ ITem filij Nobiliū in seruitio dñorum existētes nō intercedāt bellū pro parētib; ad hoc idoneis. sed si placet patri in domo manere, recipiat eum, & pro eo ac debet merere seu seruire, de domo expediat. Ipsi uero dñi ex ijs clientelā suam integrent, qui a seruitio bellico sint liberi &

¶ ITem quilibet cōpareat in loco die cōstituito sub amissi- (exempti. one honorū, & colli: omnemq; disciplinā militarem obseruet.

Item nullus

¶ Item nullus Nobilis propinet ceruissā: sed q̄libet in ordīe colloceť. Multos annos Politici Magistratus cum Ecclesiasticis de onere maioris expeditionis cōmunibus viribus ferendo acriter disceptarunt, donec ego (absit inuidia quęso) hāc Kaz, Cōstitutionē Senatui per Legatos Terrarū obtulī. eaq; via effectū est, vt omni contentiōe deposita, Lex infra subiecta oīm cōsensu cōderet.

Similis. Lex ij.

Cum Sacra M. Regia dñs noster clemētiss, pro ea cura quā gerit tuendi Regni sui, cōsideret pericula, Comitia Regni maiora Petricouię ad diem festū Epiphaniarū edixit, in quibus cōmuni cōsilio omniū provide-
sigismundl tempore Proceres 1544. Petri.
 ri posset. ne quid Regnū detrimenti caperet, neue nos imparatos hostis offendens, nec opinātes opprimeret. Nos Senatores & Cōsiliarij Regni Pol, tam Spūales q̄ Seculares una cū Terrarū Nuncijs, quibus plena et nō limitata de rebus omnibus ad defensionē pertinentibus potestas fuit data: defendendi rationem eiusmodi inuenimus.

¶ Principio pro ueteri cōsuetudine dñi Seculares cū cunctio equestri ordine erunt obstricti expedire sese, atq; ad bellū instruere, pro eo ut maxime facultas tulerit cuiusq; secundū Statutum & priuilegia.

¶ QVod ipsum ultro se facturos obtulerūt una cū CLERO suo uniuerso & SÆCVIariū & RELigiosorū Sacerdotū, dñi Archiepiscopi, Episcopi, Archimēdritæ, Vuladicæ, quo & ipsi ad eundē modū prout facultas eorū maxime tulerit, expeditionē facere teneant. Ita tamē, ut cōtra solius potētoris hostis uim, & nō aliter expeditio hęc per illos fiat, & immunitatē ipsorū personæ habeāt a profectiōe bellica. Sed alijs loco sui mīssis, officio suo fungant, sacrificijs, & oratiōib. Deū placātes.

¶ IN omnibus Ciuitatib. & Oppidis in quibus exerceť mercatura, & emporia sunt: ne factoribus quidē mercatorū exceptis, q̄s uulgo Legetones uocāt: Neq; inquilinis, qui modo facultates aliquas habeāt: quisquis bona habuerit, quę Mille flor. æstimari possent, teneant unū armatum equitem expedire. Cuius uero bona siue Merces quingentorū flor. æstimationē nō excedūt, is peditē armatū expedit, cōtra uim hanc maiorem. Qui uero ex Ciuib. & mercatorib. minus habebūt. eorū facultates in Ciuitatib. & Oppidis simul taxabunt & cōiungentur, ita ut ex Mille flor. bonus eques: Ex his uero quę fuerūt quingentorū, pedester expediatur. Quod ut ita fiat, prouidebūt Consules, Consulibus superintendent ij qui erunt a M. Regia cōstituti: quales sunt Palatinus, Castellanus, & Regni exercituū Cāpidoctor, quādo erit ordinādus exercitus. Porro ijs q̄s Spūales expedierint, Capitanei Spūalium superintendent. Ita tamē quod Regni exercituū Cāpidoctoris pręceptis more aliorū Cē

¶ QVod ita intelligendū est, ut q̄ habēt bona mobilia, siue immobilia, quę pluris quā Centū flor. possent æstimari: Neq; tamē quingentorū aut Mille flor. ualorē explere quęāt, ij cōiungant ad expeditionē peditū, & equitū. Qui uero in Ciuitatib. & Oppidis nō habent bona mobilia & immobilia, quę Centum florenis æstimēt, ij obstricti sint e numero suo quindecimū quęq; bene armatū expedire.

¶ CIVitates quę habēt nudū cēsum reddituū Prætorij, eā simili ex

Mille flor. redditus, decē equites: ex quingētis quinq; bene armatos ex-
 ¶ **K**Methones S. M. Regiæ & dñorum tā Spūalium q̄ Sē- (pediant.
 culariū, uigēsimū ex numero suo expedire tenebūt, exceptis hortulanis.
 ¶ **I**Vdæi ultra eam pecuniā quā quotānis S. M. Regiæ pendūt. certa
 Millia flor. numeri & monetæ Regni Pol. pro defensiōe in singulos an-
 nos numerare tenebunt. Ipsi deniq; Iudæi, si quādo hæc ualida expedi-
 tio fieret, ad eundē modū, ut mercatores christiani iuxta bonorū suorū
 æstimationem, expedire milites erunt obligati.

¶ **P**orro Sacra M. Regia promittere dignata est alere exploratores
 diligētes & certos, uersus oram hostilē, & q̄ poterit diligentissime tēpo-
 ri cōsilia illorū inuestigare, quādo et ad quē locū uires suas cōuertere co-
 gitent. Atq; homines suos, quoad eius fieri poterit, celerrime primis Re-
 stiū Literis, quæ & secundarū uim habebūt, ut in procinctu sint, horta-
 re, ac si certius aliqd de ui atq; impressiōe in Regnū cognoscet: tum per
 alteras Literas Restiū quæ pro ternis reputari debebūt, locus erit per eā
 designandus, ad quē intra quatuor hebdomadas cum Sacra Maiestate
 Regia conuenire omnes teneantur.

¶ **P**ROfectio aut ad bellū fieri debet iuxta ueterē ordinē & cōsuetu-
 dinē in Statutis descriptā, citra damnū hominū siue Spūaliū siue Sēcu-
 lariū, ut soluant omnia secundū Priuilegia & Constitutiōes Regis la-
 gellonis. Qui ordo ut in profectiōe, et solutiōe seruet, Castell. Districtus
 illius diligēter prouidebit iuxta Statutū: Cuius executio fieri debet in

¶ **C**ASTellani Districtuū primī proficiscēt ad locū qui (omnibus,
 in illo Districtu cōgressui erit præscriptus, ut Nobilitas ad eos cōueni-
 at, Quæ una cum suo Castellano ad locū qui ultimis Literis Restiū fu-
 erit designatus, conuenire debebit. Ad quē locum ubi cōuenerint, inspi-
 ciendi erūt ibidē infirmi, & senes, iuxta Statutū Bidgostienſe.

¶ **P**ROuidebit præterea S. M. Regia. ut siue in illius Maieſtatis, siue
 in quorūcūq; Spūalium aut Sēculariū Arcibus ne relinquant ij qui
 amplas habēt possēsiōes, ne numerus eorū qui expediēdi sint minuat.
 Quod si quis ita officio suo exigente manserit: nihilominus secundum
 facultatem bonorum expedire teneatur.

¶ **I**LLud una curæ S. M. Regiæ futurū est, ut ne stipendīo cōducant
 eos, qui, cum possēsiōes habeāt ad expeditionē sunt obligati, & ut sub
 Vexillo suo iustus habeat numerus: quos in eiūsmōi expediōe cōscri-

¶ **P**ROpriū præterea uexillū eorū esse debebit, qui ipsi (bere teneſ.
 personaliter ad bellū nō proficiscēt: cuius generis sunt Sacerdotes, ui-
 duæ, minorēnes, infirmi: ne fraus in Republica admittatur.

¶ **F**ilij Nobiliū seruiētes dñis nō debēt loco parentū qui ualēt ad ex-
 peditionē, proficisci. sed si pater uolet domi manere, filiū a domino reci-
 pere, & ex domesticis eum copijs expedire tenebitur.

¶ **S**Culteti S. M. R. iuxta Statuta Reg. & priuilegia sua ad bellū pro-

¶ **S**CVlteti uero Spūalium & Sēculariū cū dñis suis, aut (siciscant.
 cum ijs qui eorū locum tenuerint, proficisci debebunt.

¶ **Q**Uicūq; ad expeditionē tenetur, simul atq; alteris Restiū Lite-
 ris, quæ ultimarū uim habebūt, de loco, decq; die certior erit factus, in spa-
 cio quatuor

cio quatuor septimanarū a publicatiōe Literarū in Districtibus sistere se in loco bene armatus secundū Statutum debet. sub amissiōe bonorum suorum. hoc est si ordinationem exercitus neglexerit.

¶ **F**Actura est etiā S. M. Regia ut iuxta ueterē cōsuetudinē locū destinatum exercitui prouideat, & tutum reddat, ad quē tuto proficisci cum persona Maiestatis suæ Terræ possint: nō recedēdo a ueteri Statuto &

¶ **D**B Spūalibus beneficiis q̄ Sacerdotes actu nō sunt, (priuilegio, erit Sacræ Maiestati Regiæ cure, ut apud Pontificē Rom. impetret, quo possint personaliter ad hoc bellū proficisci, per quē q̄dem Nunciū AN- NATAS quoq; impetrare conabitur, quas ei hactenus nostri Episcopi contra Conciliū Basiliē. Decretum pendebant.

Si talibus Clericis priuati referre licet, quomodo Remp. tueri cōtra vim nō licebit? Q̄ si nō licet, ne quidē Rom. Pont. ex illicito licitum facere poterit. Nāq; iura naturalia & diuina ne Deus quidem mutat. Necessitatē aut cuncta parent. Cum aut ANNATAS in Concilio Basiliensi tanq; Simoniacus sint prohibita, cur ipsi Ro. Pont. dantur? aut etiā illas ab inuitis Episcopis extorqueat? ut ad preces etiā Regum surdus sit, an nō gratis accepit, ut reuendat? An hoc est Apostolicū, & nō potius Apostaticū? hoc etiā vicariū, & nō potius aduersariū Christi est? Si Papa est Petri successor, quare nō dicit istis Simonibus, Curtisanisue eorū (Pon- loniā tot hostibus cinctam exenterantibus auro, quo vel scorta vel bella ciuilia alā- tur) PECUNIA TVA tecū SIT in PERDITIONē? Alioq; ne Christus q̄dem inops apud nos potuisset fieri Episcopus. occinere enī illi a Curie famelicis copistis.

Annata nō sint Pon- Romano a nostris E- piscopis pro imposi- tione manū danda.

Et quamuis pietate uenis comitatus Iesu:

Si nihil attuleris, uacuis procul ibis Iesu.

Insuper, si Decretū Concilii est verum, nihil dant, nihil etiā accipiunt isti Simoniaci; tamen quædā BR. Bula illi mittant, isti accipiant. scio quo cum periculo hæc ego scribā, nō mecum tamē sed cum scripturis expostulent ac etiā surgent. Attamen si ita res poscit, ut olim Curtius uinus sese in fornē dedit præcipitē, quo pestis feram exhalationē sanaret; vellem & ipse centena morte obrui, ut hæc mercatura animarū a meretrice Babilonica introducta in Ecclesia Christi sistatur, aliāq; dū tempus est, ad limam VERBI DEI corriganē; quo pax & cōcordia Ecclesiæ Dei restituat. utq; tot schismata eius, velut vulnera sanent. Scio enī, quia nemo Con- cionatorum hæc, ut deberet, ex suggesto exagitabit; cum tantopere CALICEM SANGUINIS NOUI & ABTERNI TESTAMEN- ti, ut præceptū est scripturis & exē- plis, ne detur misero populo, eleuent, & oppugnet; purgatoriū aut ignem & aquā, & alias lustratiōes peccatorū humano cerebro cōfictas stabiliāt. tantæ etiā vitiōi Sacerdotū cōiugio legitimo medicatū iri nolunt, ut solum Romanis gratificent, eorumq; legem cœlibatus a scortatoribus exigant. Quæ fere tria capita cōtrouersa me q̄q; miserum, quo minus sacris nomen meum dedissem, repulerunt: & a docenda plebe Christi, quæ tam mihi fuit cōmissa, retruserunt; talentūq; meum mihi q̄q; fortassis creditum, pro dolor, abscondere; proq; dispensando PANE VERBI Dñi siliquis humanorū negociorū me infarciri, ac uti coegerunt: de q̄ corā Deo & Angelis eius, nunc, & in die tremendi Iudicii protestor. Et si me olim fortassis quis diabolus seducat, corā Regibus & Principibus cōfiteor irrevocabiliter. Inuitis enī præsidibus Ecclesiæ, quibus clauēs creditæ sunt, ex suggesto hæc veritatem Dei cōstabilire, mēdacia aut & scelera oppugnare nō poteram. Ve aut mihi si ta- cuero, tanta mihi quoq; necessitas veritatis asserendæ incumbit.

Petrus in Epist. & Iohannes in Apoc.

¶ **L**Vstratio omniū ordinū Spūalium & Seculariū Ciuiū & Colo- norū ad profectiōē expeditiōis bellicæ fieri debet in uniuerso Regno uno die, hoc est pro festo S. Adalberti anni proxime insequētis 1545. Interea aut debent sese parare. Quomodo aut & corā quibus hæc lustra- tio fieri debeat, Num in Palatinatibus, an in Terris siue Districtibus? in proximis Comitijis de consensu omniū ordinum statuatur.

o sacrosanctum & Reip. utile decretum, & restituendæ mili- tari discipline appon- situm.

¶ QVod si lustratio hæc post expletionē rerū omniū ad eā pertinētium effectū suū erit sortita. Nihilominus alia uice cōstituēda nō erit, nisi ex Comitiorum decreto.

¶ QVando lustratio hæc effectū sortiet ad diē suprascriptū. quisq; ordo, tam is qui per se quā is per alios expeditionē facere tenetur, exhibere se debet iuxta facultates suas, & modū supra scriptū. Quod si qs S^piritualiū nō fecerit, poena in eum decerneť, quæ fuerit in Synodo cōstituta, quæ cum exacta ab al. q; fuerit, in utilitatē Reip. cedere debebit. Si uero S^aEC^lVLaris is fuerit, ea poena afficiet quæ in Comitijis proxime futuris erit cōstituta. Quod ipsum de CIVitatibus, & earū expeditione: Similiter de expeditione COLONorum intelligi uolumus.

¶ QVod Magnū Ducatū Lithvaniæ attinet, cum esset rogata S. M. Regia ab uniuerſa cōgregatione Comitiorū a Cōsiliarijs & Nūcijs Terrestribus, ut illius Ducatus subditos suos eo adduceret, quo & ipsi ad similem ordinationē & expeditionē generalē tenerent, una cū exercitib. Regni. aduersus hunc superius nominatū hostē. Quoniā scit S. M. Regia esse id in potestate sua, ut liceat illi quādoquē libet imperare subditis suis Magni Ducatus Lithvanię, ut ad bellum q; cūq; iusserit proficiscant: pollicita est. quod cum Regni sui homines ad eā expeditionem cōtra talē hostem profecti fuerint, fore, ut etiā Ducatus Magni Lithvanię homines secundū facultates suas ad eandē expeditionē cū illis se cōiungant. Quando tamē Cōsiliarij Regni sui tam solicite ea de re cum ea egerunt, ut eo adduceret subditos suos Ducatus sui Lithvanię: ut in suscipienda propugnationē in utramq; partē uni alteros adiuuātes contra eum hostē qui ex equo utriq; parti uicinus est, Regno adsint, & Nuncios ad cōsentiendū in primū generalē Conuentū mittāt. Cum intelligat S. M. Regia se nihil eiusmōi promittere aut cōstituere posse de Magno Ducatu Lithvanię, re ad Cōsiliarios eius non relata: illud in se recepit, quod omnē curā & diligentiam adhibebit, ut etiā Ducatus Lithvanię ad hanc cōmunem expeditionē per Legatos suos ad proxima Comitia mittendos cōsentiat. Ac est bona spe, quādoquidē ab ordinibus Regni fraternū illis promittitur subsidiū, quod & ipsi quod summum poterint auxilium laboranti Regno, ferre non recusabunt.

¶ TERræ Prussiæ q; niam ultro se facturas receperūt, ut contra uim hanc facultatibus suis nobis & Regno huic nō deessent, Mittet S. M. Regia Cōsiliarios suos ad Comitia, quæ in Maio mense Mariemburgi habebunt. ut ordinationē quæ facta est hic illis declararēt. & ad eandē eos inducāt. Hoc idem de Zathorieñ. & Oszyacyzmeni promissit.

¶ EXPeditio aut huiusmōi generalis fieri nō debet, nisi certū sit et indubitātū (quod Deus omen obruat) hostē rupto fœdere, quod ei cum S. M. Regia intercedit aut ipsum per se in Regnū hoc impressionē facere, aut ingentē uim suorū populorū qui eius Imperio subsunt, ad depopulandū Regnum mittere uelle, quibus veteri debita expeditiōe resisti non possit. Quādoquidē eiusmōi expeditio contra extremā uim & potentiā de consensu omnium ordinum est decreta.

¶ HÆC ordinatio & si ita decreta est, quia tamē Nunciij Lithvanię, Prussiæ,

Prussiae, Zathorieñ. & Oszvyaczymeñ. Ducatuū desyderabant, a quibus cōsensus ad mutuā & reciprocā eiusmōi inter se bellicae defensionis cōiunctionē uidebat̃ necessarius, Statutū est, et ab oībus Reg. ordinib. receptū, ut hae oīa ita cōscripta & cōclusa suspēsa ad proximū Reg. Cōuentū maneāt. Hac adiecta cōditiōe, ut si istorū supra expressorū Ducatuū Nūcī ad Cōuentū Re. futurū cū pleno mādato missi: ea in suos p utilitate Reg. receperit, quae Regnicolae sustinere ad illorū cōmodū uolunt, tum quae sunt cōclusa Sigillo M. Regiae cōmuniant, & cōfirment omnia, sin minus abrogata omnia & nullius roboris esse censeātur. & si liberū aliud in Cōuentu cōsiliū de imminentibus periculis capere.

¶ Si uero, quod Deus auferat, hoc anno anteq̃ alia Comit̃ia habeātur magna ui in Regnū hostis impetū faceret, modo supra scripto: tū hae Cōstitutio ad defensionē Reg. & ad resistēdū hosti robur habere debet.

¶ Quibus q̃dem Constitutiōibus infra scripti dñi Cōsiliarij manibus suis proprijs subscripserūt. Petrus Archiepisc. Gnezneñ. & Episcopus Cracouiē. Nicolaus Vyladislau. Sebastianus Poznañ. Samuel Plocē. & Vicecancel. Iohānes Chelmeñ. Episcopi, Necnō Iohannes Comes in Tarnovy Castell. Cracou. Petrus Kmita Comes in Wisznicze Cracou. Ianussius Comes in Labissyn Poznaniē. Petrus de Sluzeyo Calissieñ. Stanislaus Laski Siradiē. Nicolaus Chodzyeski de Pothulicze Brzeſteñ. Iohānes de Kosczyelec Innovyad. Palatini, Spythek de Tarnovy Thesaurarius, & ceteri Dignitarij, ac Officiales.

¶ TAMet si uero Incolas Ducatus Prussiae iā eo adduximus, ut cōtra uiolentū hostē nobis & Regno nostro omnibus facultatibus, ac etiā iugulis suis se auxiliaturos receperit: Quia tamē subditi Regni nostri Poloniae minus q̃ OPORTet illos sese facturos promississe affirmāt, Quod scilicet tantū cōtra uiolentū & potentē hostem auxilia ferre, nō aut singulis annis cōmunē & solitā defensionē sustinere deberēt: cum ipsi nō solū in una re, sed in omni necessitate illorū quo minus eos defendant, nihil deuitēt. Quodq̃ sciāt ipsos in Chronicis suis habere descriptū, q̃a ipsosmet, ut liberarent̃ ex oneribus & seruitute Ordinis, uirtute ac potentia sua adiuuerūt: ut omnino libertates eorū sanguine suo militari redemisse, atq̃ mercato esse sit cōfessum. Illis ergo promissimus & promittimus, nos denuo uelle Cōsiliarijs nostris & subditis Terrarū Prussiae in id Comit̃ia edicere, & Nunciū nostrū ad eos mittere, cōsilijs ipsos eo adducēdo, ut nō solū cōtra uiolentiore hostē, uerū etiā ut uniformem singulis annis defensionē cōtra q̃suis Reipub. hostes cū subditis nostri Regni cōmunibus uiribus sustinerēt. Qua q̃dem in re si nostris cōsilijs & adhortatiōibus obsequi noluerit, tum in primis Comit̃ijs Regni nostri cōsilia Senatus nostri eo nomine exquiremus: quid nā ulterius in eo negotio facere debebimus. Quod aut de Ducatu Prussiae scripsimus, hoc idem etiam de Ducatu Oszvyaczymeñ. & Zathorieñ. facere uolumus ac pollicemur.

Sigism. Craco. 1543

Pruiheni contra potentiorē hostem auxilia sua Poloniae promittunt. Nihilominus ut semper ea praestent, postulantur.

ET licet sociis Libertas facta testat̃ esse debet, cui tamē rei illorū nobiscū cōsociatio erit, si ardente nostro pariete ad incendiū nō accurrent: nobisq̃ periculis tantibus nō suā q̃q̃ rem agi putabūt: socii ne isti, an potius aliqd aliud, qd̃ dicere nolo, censendi erunt. An nō hac partiū libertate Gracia perit? Hungaria etiam

COMMENT.

socij qui Reip. in suo mo discrimine posita non adfuerim, quoc loco sint habendis

Concordia robur vel
discordia imbecillitas

Tarde ad uictoriam
perueniunt, qui secū
discrepant, antequam
dimicent.

Reges duos amiserunt dum quisque arbitrato suo deliberat, nūciat, renūciat, cōsentit, dissentit, morat, cunctat: hoc est, Regem omni in suos potestate exautoratū hosti prodit, sit ergo insidiosa hæc libertas, quā a tergo comitat perpetua seruitus: rebellio, etiā sit hæc cunctatio, quæ nobis in acie, p̄ductis ipsa cauet sibi post principia: Lex etiā sit cōiuratio, quæ ne q̄dem in summa necessitate æquitati sese accōmōdat: iusiurandū deniq; sit periuriū. Memorabile est illud factū cuiusdā Scytæ Regis, qui filiis dato sagittarū fasciculo (quē nisi sigillatī quāq; sagittā exēptam frangere nō poterant) cōcordiæ robur, ecōtrariōq; discordiæ imbecillitatē grauius declarauit. Quod si hæc vel vetera vel vana esse videant, saltem ab hostibus obediētiam, tolerantia, ac fortitudinē summā, si nō sponte amoreq; virtutis: at metu p̄sonæ discamus. Securis enim ad radicem posita est, ut inquit veritas, nisi doctrinam cum vita emendauerimus, modumq; in summo discrimine fecerimus nostræ Libertati.

CAPITVLVM III. De Mercenaria defensione Regni.

PRÆFATIO.
Cōtra incertos hostes
difficilis pugnatur.

Quotānis milite mer
cenario Respubl. no
stra eget.

Securitate & credu
litate in Republica ni
hil peius.

Nobilitas uniuersa ad
incursum hostium sem
per excubare nequit.

Mercenariorum mi
litiū utilitas.
Primus modus que
rendi stipendij.

Secundus modus.

Tercius modus.

Domestici potius q̄
Externi in finibus Re
gni stipendio mercant.

SI Respub. nostra certā pacē, vel certū bellum cum Scytis, aliisq; vicinis habes ret: aliquāto facilius de tuendis eius finibus statui posset. Verum eniuero quia ne utrum horū nobis certum est: nunq̄ enī Scytæ, alii vero vicini raro lura belli obseruat: sed more latronū ac prædonū in oras Regni incursant, atq; prædas agunt, nunq̄ nisi coacti vel occasiōe inuitati iustæ pugnæ copiā dantes: idcirco mercenarius milite, quasi excubiis, nos quotānis uti oportet. Nam SECVritate nihil in Repub. perniciosius est. & CREDulitas, ut in optimi cuiuscūq; mentem facile irreptit, ita magno malo sæpe mulctat. Si aut quotānis Nobilitas esset cogenda ad bellum, quanti id tam ipsi Nobilitati, q̄ Prouinciis frumētariis cōstaret: nemo nō videt, insuper sæpe post fœstū, ut dicis, ad ferenda direptis auxilia veniret: machinæq; post bellum ut habet, puerbium, adducerent. Neq; nobis insolens esse videtur mercenario milite uti. Qui enī bello clari fuere, semper fere cōductio milite bella gesserunt. Namq; mercenarii obediētiōres sunt, q̄ illi qui suo merent stipendio: exercitatiores etiā sunt, quā ii qui in paranda re familiari ætatem exegerunt: neq; rebus militariis pro eo atq; æquum esset, sunt instructi. Si igit huiusmodi miles Respub. necessarius est, certe nō solum a Colonis (ad q̄s onus tuendi nō perinde atq; ad alios pertinet) verum eniuero ab omnibus de suo cōtribuendū est aliquid. Siquidē REX tot sumptibus obnoxius neq; aliunde aut nihil ORDinatiū prouentus præter ANNatas, & quasdā MVLctas in hunc vsum est cōstitutum, posset aut (Deus bone) constitui, si is, qui neq; in Ecclesia docet neq; in Politia quicq; agunt, aliqd in hunc vsum anno quis detraha: vel fouendorū tot vel tot egrum onus imponat, tuendorū finium ergo. Cum enī in Repub. ab summis ad imos nemo nō ferat onus suum, & æstum diei: stulta sit pietas, aliq; in Repub. ociosos ventres pati, aliis intra tot oneribus oppressis, finitimis aut tot modis & toties direptis, Quos q̄dem epulones ociosos qd' omnes nouimus, ego digito indicare nolo. sit modo REX cum CENSORibus GEOMETRA, ut Plato DEVM esse perhibet: nam difficile in Rep. reperiet plus æquo delicatos alteros, alteros oppressos. Attamen & hi fortassis totaq; Respub. onere q̄tannis expeditendi militis aliquq; liberarent, si (ut Ber. PRETVicius finium Regni custos hoc tempore vigilantior Argo mihi narrauit) inter Braczlauum Kanyouiū & inter Czerkasy, inferius sylua Zvinogroczka, in loco Naszepole dicto, int̄ paludes Vherskye & Hnyli Tykicz, qua flumina Synavoda, Vysn, & Verbova cōfluunt, ædificat. Ex hoc enī Castro Scytæ prakopienſes, Oczakovienſes, Byalogrodenſes, Dobruceñ, & Kiliēñ, illac meatu magno, nigro Slak dicto, in fines Regni excursantes, facile arcerentur. Eredis præterea aliis in p̄pinquo Castellis, quæ vna cum desertis campis ex senectia Regis distributa militares viros alere possent: Ad vim aut maiore reprimendā, ut Capitanes q̄q; viciniōres: & si ita necessitas posset, Nobilitas sint parati. Certe quā docūq; vltus exigit, DOMESTICI potius q̄ EXTERNI ad custodiā finium sunt cōscribendi, ut scilicet nostri rem militare cōdiscant, rem parent, rebusq; dubiis fidelesiores sunt.

liores sunt quā externi: qui edocti, ac dīcati, recalcitrant: sapē a fortuna fides eorum pendet, quā inclināte, nō raro spem atq; animū ad hostem inclināt, si vel laborem imperes, vel aēs nō affatim numeres. neq; enī fidem, neq; pietatē requiras ab his, qui bella sequunt: quin venalib. manibus ibi fas est ubi maxīma merces. Insuper Tyrannorū pprium est, vt externis cōtra Cīues arment: Rex cōtra Cīuib. cōtra externos munitur: suosq; etiā potius quibus fidit, q̄ externos qui tantū merces de ducunt, in re militari exercet. Quod si etiā a cōtribuendī molestia liberī esse, scholasq; militares instituire, potius q̄ aedificare Arces, vel ociosos vexare, vel de-
*Quartus modus tuē-
dorum finū Regni.*
 ferta partiri vellemus: omnino (absit tamē vt hic meo errori q̄s subscribat) prestas-
 ret, vt quotānis vnus vel duo Palatinatus cum Palatino suo, quasi Prorege in finis-
 bus Regni militent, ita vt intra quinq; sex, vel septem annos ad eandē Prouinciā
 militandi necessitas quasi circulo recurra (ad vim porro maiorē expeditio publi-
 ca vt sit de more parata.) Ita pro se quisq; luxu cohibito arma, equos, & famulos,
 pararet: cōmeatum etiā necessariū in hunc vsum cōparceret: in primisq; vīu armo-
 rum se exerceret: cum certo sciret, turpe atq; infame sibi fore, si domi & priuatiū
 locuples sit: anniuersario vero munere recurrente, militiā ac publice sordidus &
 inops corā suis Cīuib., COMMilitonibus, atq; CENSoribus appareret. Porro
 imbelles & quæstuarii ad bona Terrestria nō facile ea ratiōe aspirarēt, cum scirēt,
 bellandum nō voluptuandū sibi esse, omnesq; glebæ prouentus militiā deberi, nō
 pellendis tenuioribus vicinis, sed absit, vt ego alicuius in Repub. nouatiōis autor
 vellem videri, quæ Principi, patribus, populoc; minus p̄betat. certe amor Reip.
 tot eius tuendæ modos me quærere coegit: ne quotannis de ea tam
 diu, tamq; operosē deliberare oporteat.

ARTICVLVS I.

Nullæ cōtributiōes a subditis sūt exigē

Quod LVDOuicus liberat Polonos ab omnibus datijs, (dæ. Lex I. seruitijs, laboribus, collectis, Donationibus, seu tributis, uideatur Li- bro tercio Articulo primo de lib. Nobil. fund.

KAZIMIRVS &c. Significamus tenore præsentīū quibus expe-
 dit uniuersis, Quomodo Magnifici, Generosi, et Nobiles Terrarū nostra-
 rum Maioris Pol. Siradiæ, Lancic. & præsertī Cuiavię sincere & gra-
 te nobis dilecti, nobis subsidiū fertonum spōte, & de bona ipsorū uolū-
 tate, nō inuiti nec q̄cumq; modo per nos coacti, sed ad petita nostræ Ma-
 iestatis, & pure cōsiderata nostra & Regni nostri magna & ardua neces-
 sitate dederūt. Quā solutionē fertonū nō de lure, nec quīs alio modo nisi
 si ut præmittit tanq̄ spontaneā recipimus, & loco eorundē fertonū no-
 bis datorū promittimus uerbo nostro Regio a festo S. Martini Cōfesso-
 ris, & a data præsentīū post unū annū uenientē ad sex annos cōtinue se-
 sequētes de Terris prædictis exactionē FV Maliū seu poradlne alias kro-
 lestvyo nō recipere, sed loco istorū fertonū nobis taliē datorū anno q̄li-
 bet de q̄libet laneo duos grossos defalcari, & excutere. Demū promitti-
 mus tales fertones aut huiusmōi incōsuetas solutiones ab ipsis expetitas,
 aut datas, nō in sequelā trahere, aut eorū priuilegijs & monimētis per
 huiusmōi solutionē in aliq̄ derogare. Sed ipsas Terras & præsertī Cu-
 iavię circa lura, & munimēta, priuilegia, & ipsorū luriū cōfirmationē
 prædecessorū nostrorū, & nostra, ac antiquas & bonas consuetudines,
 prout in suis punctis, clausulis, et articulis latius cōtinent, gratiosius cō-
 seruare, Harū quibus Sigillū nostrū est subappēsū testimonio Literarū
 Cc rum, Datum

Kazim. in loco cam-
pestri circa Choini-
ce 1455.
Nobilitas Maioris Po-
lonie, & præsertim
Cuiaviae Kazimiro
Regi pro duobus gr.
agrarie seu famulū
contributionis, con-
cesserant fertones ad
sex annos, sed ita ne
ea res irahatur in cō-
sequentiam.

rum. Datū in loco cāpestri exercituū nostrorū circa Choinicze feriā VI,
ante festum Omnīū sanctorū. Anno domini 1455.

Relatio Venerab. Lutek de Brze
zie utriusq; Iuris Doct. Archi-
diac. Gnezñ. & R. P. Vicecancel.

Item anno 1453. eidē
Regi ferto ad unum
annum cōcedi ut; sed
ne Cōtributio de-
inceps quasi debita
olatur.

aq; Rex Kat. 3. an
1454. in Oppos
obligat se, ac abi
nūciat, quod a mo
lo nō expetēt Cōtri-
butioes a subd. t. pra
erquam 2. grossor.
dem lib. 2. cap. 7. de
familibus.

ob. Alb. Petr. 1435.
dem lib. 2. cap. 7. de
funal. Et tamē si ses
satus ac Equitris et
nis consensu forsan
cessisse fuerint, caus
um est, ut libertate a
ensib. p. dominos los
orū Colonis concessa
durante; Exactores
nihil pro exactionib.
quibuscumq; exigere
audeant.

sigism. Petric. 1511.
Præterea ne de agris
hortis, & scultetis de
certis, aut libertate do
nati, Czopoue exce.
pio, de molendinis ue
ro secundū antiquas
quietatiōes soluantur

sigism. Petric. 1511
sed Nobiles Regni co
quentes ceruissim in
ciuitatib. & Oppi-
dit, ad usum suū do-
mesticū, immunes esse
debent & soluenda czopoue.

sigism. Craco. 1527.

K A Z Imirus D. G. Rex Pol. &c. Significamus tenore presentīū qui-
bus expedit uniuerſis tam præsentiſ ſibi q̄ futuris præsentiū noticiā ha-
bituris. Quomodo Magnifici, Generosi, & Nobiles, Dignitarij & Ter-
rigenæ, Incolæq; Terrę nostrę Brzeſteñ. ſyncere nobis dilecti, ad preces
nostras, de ipſorū mera ſpōtanea & libera uolūtate, pēſato periculo qđ
poſſet imminere Terris noſtris Cuiauiæ ex hoſtiū noſtrorū incurſu &
inuafiōe prouideñ. & cōſulere uoleñ, Terrarū ipſarū Cuiauiæ indemni-
tati: cōſenſerūt ad Cōtributionē pecunialē pro ſtipendiariorū per nos
nūc ſuſceptorū cōſeruatiōe in Terris Cuiauiæ pro reprimēdis hoſtibus
ab inuafiōe ipſarū Terrarū. promittimusq; quod Cōtributio nō debet
impoſterū uenire in ſequelā, neq; aliquā Cōtributionē de prędictis Di-
gnitarijs & Terrigenis noſtris Terrę Brzeſteñ. ipſis inuitis & cōtradicē-
tibus exigere & extorquere deinceps uolumus, & promittimus. In cuius
rei testimoniū Sigillū noſtrū præsentiſ ſibi eſt appenſum. Datum in Ko-
lo feria quarta in Vigilia Conceptionis glorioſæ Virginis Mariæ. Anno
domini 1463.

Dominus Rex per ſe.

Item pollicemur, Quod a modo nō expetēmus aliquas ſolutiones,
aut Cōtributiones fertonū, aut ſex groſſorū, a Terrigenis, uel corū ho-
minibus: ſed in ſolutiōe duorū groſſorū de q̄libet laneo debemus eſſe cō-
tenti, iuxta ueterē cōſuetudinē de eo latius Li. ij. ca. vñ. in leges relatā.

ARTICVLVS II.

Si tributū decernitur, quid, a quibus,
quomodo, & de quo ſoluendū ſit? Lex I.

Item in exigendis cæteris Exaetiōibus antiquis, aut pro tempore lauda-
tis, uolumus et Statuimus Exactores adeo rationabiles atq; discretos eſſe
ſe, ut de hominibus cauſa quacūq; præcedente, a cēſibus annuis libera-
tis, interim donec libertas nō uidebitur expirata eſſe, Exaetiōes ipſas lau-
datas, laudandasq; exigere non præſumant, neq; poſſint.

Item Statuimus, ut agri, horti, & Scultetiaſe deſertæ a ſoluēdis exa-
etiōibus impoſitis ſint immunes, utq; de Molendinis ſecundū antiquas
taxas & quietatiāſ prędictæ Cōtributiones exigantur, & qui propter ali-
quē caſum libertate ſiue immunitate donati ſunt, ab iſdem etiā Exaeti-
onibus ſoluendis præter Czopoue quam diu eiſmodi immunitas du-
rat, liberi p̄maneāt.

Item quia Nobilitas Reg. noſtri multa one-
ra Reipub. & præſerū deſenſiōis cōtra hoſtes ſuſtinet. Statuimus, ut q̄
cumq; in Ciuitatibus & Oppidis ad uſum ſuū priuatū domesticū cer-
uiſſiam braxauerint, dum modo id nō in fraudē fiat ad ſoluendā Con-
tributionem dictā Czopoue minime teneantur.

VILLæ & TABernę, quę ex quadā negligētia ſeu cōniuentia Exa-
ctorum &

ctorum & Capitaneorum publicas Contributiones hactenus non soluerunt, ad solutionem illarum omnino compellantur. Et similiter MOLendina quorum tercias mensuras Tenuarii bonorum nostrorum exemerunt, & illas a se emptas, seu in summis pecuniarum obligatas tenent, soluant CONTRibutionem quae Szosz dicitur, sicut reliqua omnia MOLendina in Regno nostro seu illorum Molendinarios eam soluere solent, contraria consuetudine, quae corruptela potius dici debet, penitus non obstante.

¶ PROspicientes magnam Reip. afferre iacturam consuetudinem in exigendis & comportandis Regni laudatis Contributionibus in Regno nostro seruari dudum solitam: decernendum duximus, & Statuimus praesentibus, ut in exigendis & comportandis publicis Contributionibus, talis ubique modus et ordo seruetur, ut Coloni, qui ad publicam Contributionem soluendam obligantur, ad dñm uel ad possessorem Villae quam incolunt, ordinis & conditionis cuiuscumque, iuxta Conuentus decretum & constitutionem factam, & in uniuersalibus Literis descriptam comportare teneantur. quam uicissim perceptam dñi seu possessores Colonorum, uel quorumuis, ad soluendam publicam Contributionem obligatorum ad Exactores publicos in Terris designatos & constitutos integre, & secundum Conuentus ordinationem per se uel Procuratores suos deferant: cum ea simul pecuniae parte, quam illi ipsi dñi ex Decreto Conuentus in publicam Contributionem soluere debent, de qua re tam Exactor illi dño uel procuratori dñi pecuniam afferenti, quam dñs seu procurator Exactori pecuniam Contributionum publicarum capienti, mutuo literariam obsignatam & subscriptam recognitionem sibi dabunt.

sigism. Cracou. 1532.
ipsi uero Coloni ad dominos suos Contributionem publicam deferant.

Ars excludendo peccatum
culatui utilis

ARTICVLVS III.

Iniqui exactores, uel negligentes, tributarium

Item uolentes praeccludere iniuriarum occasio- (quomodo puniendi, L. I.
nem, quae plerumque ab Exactoribus subditorum nostrorum hominibus in exigendis Contributionibus fiunt, Statuimus, quod deinceps ipsi Exactores si quando ultra formam Literarum uniuersalium in soluta taxatione quempiam grauarent, querelis eorundem hominum de talibus iniuriis coram illius Terrae Episcopo, Palatino, uel Castellano respondere, et decretis eorum parere.

sigism. Petrico. 1511.
Coram Episcopo, Palatino, uel Castellano iniqua publicarum contributionum Exactores respondebunt.

¶ CAPitanei uero pignorado pro exactioibus, seu pro (re teneantur, re decreta quid accipere debeant. Item Statuimus quod quotiescumque &c. supra inter offic. Capitani. Lib. 1. Cap. 12. Art. 24 Et Lib. 3. Cap. 10 de pignoribus. vide.

¶ EXActores publicarum Contributionum deferre tenebunt nobis, si in loco propinquo fuerimus, uel si in remotis ageremus. Capitaneos loci, omnes qui negligentes fuerint in soluendis ipsis Contributionibus, aut qui illas non soluerint, aut integre non extradiderint, & tales, cuiuscumque status, ordinis & praeminentiae illi fuerint, nos sine omni spe ueniae poenis debitae puniemus. Et simili poenae seu multae, subiacebunt Capitanei, qui executionem non fecerint mandatorum nostrorum, & Decretorum Conuentualium.

sigism. Crac. 1527.
Capitaneus extorquetur contributio.

ARTICVLVS IIII.

Qui pecunias dispensabunt, uel milites conscribentur Lex I.

C c ij

Ipsae quoque

Alex. Petric. 1504.
Theſaurarij officium
ei ea ſtipendiaſ.

Sigism. Craco. 1507.
ad publicæ pec. pro
neceſſitate Reg. ex ar
bitrio Regio, & cō
ſiliario ſi diſpenſ. bñ
tur, reliquum ſerue
tur in theſauro. ſi q
uero inde alqd præ
ſertim ſub INTER
regno ſuſtulerit, rap
ueritue, fraudis &
peculato reus iudicet

Per quos pec. militi
bus mittetur.

Iuramentū ac
officiū Nota
rii exercitus.

Sigism. Craco 1527.
Damna militibus pec
ſartiantur.

Sigism. Craco. 1532.
Predones ſileſie mi
lites ex publicis cōtrin

Ipe quoq; Theſaurarius ex ſua tanq̃ priuilegiata auctoritate expediat
ones, cōdictamina, & ratiōes faciet, ſtipendiariorū curienſiū & omniū
quibus ratiōe ſeruitutis, aut Reip. aut M. Regiæ aliquid debebit.

¶ QVoniā ea quæ ab omnibus publice utilitatis cauſa conferuntur,
equum eſt, ut expeditis pro tempore neceſſitatibus, quæ ſuperfuerit ad
futuras diligent cōſeruent. Statuimus, ut quicq; cōtingerit in theſaurū
de publicis pecunijs inferri, ſit illud quidem in poteſtate & arbitrio no
ſtro & ſucceſſorū noſtrorū diſpenſandi, prout utilitas & neceſſitas Re
gni expoſcet, adhibito cōſilio dñorum Conſiliariorū qui tunc nobiſcū,
uel cum eiſdē ſucceſſoribus noſtris fuerint, & Terræ illius dñorum in
qua prouidendi publice cōmoditati opportunitas euenerit. Quod autē
expeditis publicis neceſſitatibus ſupererit, decreuimus, ut ſeruet fidelit̃
in THEſauro, ex quo ſi quis aliquid ſuſtulerit, rapueritue, aut quis mo
do in uſus proprios conuerterit: præſertim ſub INTERregno: fraudis
& peculatus reus iudicetur.

¶ ANNatæ ne Romam mittant, ſed ad tutelam Reipub. conuertant.
uide Lib. I. cap. iij. artic. v. Eodem quædam etiā mulctę cōuertant.

¶ TERRæ, Cracouiē. Sandomiriē. & Lubliē. habebūt unū Notariū,
hominē induſtriū, & fidum, per nos designandū qui cōductus publicis
pecunijs, militibus mercenarijs ad Terras Ruſſiæ, pecuniā perferet, ac
eā illis numerabit ſecundū Regēſtra cōſcriptiōis, quę apud ſe habebit.

Terræ uero Maioris Pol. mittent pecuniā Cōtributionū ſuarū in Lāci
ciam, quam inde Notarius per nos eligendus perferet in Ruſſiam, &
ſoluet ſtipendia militibus illic militantibus ſecundum Regēſtra con
ſcriptionis, quæ illi ex unoquoque Palatinatu mitti debent.

De Terris aut Ruſſię Exactores portabūt pecuniā militib. et eā illis nu

¶ EGO N. Goreczki iuro, quia Sereniſs. Dño Regi, & (merabūt,
Regno Pol. fideliter ſeruiam, omnia damna in exercitibus, & ſtipēdia
rijs equitibus, & peditibus ſuæ Maieſtatis & Regno Pol. eminētia dili
gent prouidebo, & cuſtodiā omnes equos tam per dānificatos, q̃ ad ſer
uitiū ſtipendi cōductos & cōducendos ueracit̃ conſcribā, & hæc omnia
diligenter & fidelit̃ faciā, nec eadem negligā, uel obmittā, cauſa timoris,
odij, amoris, fauoris, uel lucri, & donorū gratia: ſed omnia damna Ma
ieſtatis Regię & Regni quę inter Equites, & eorū equos, & Pedites eue
nerit, diligēt̃ cuſtodiā, & ea M. R. uel dño Capitaneo exercituū Reg.
fideliter reuelabo, ſic me dñs Deus adiuuet, & Chriſti ſancta crux.

¶ LITerræ indēnitatis nō uident̃ eſſe dandæ præſectis, & eorū comi
tiuis prout anno ab hinc ſecundo etiā nō erant datæ, ſed ſtabit̃ pro dā
nis. Eadēq; dāna ſuſcipient̃ a præſectis & eorū ſocijs per Capit. generalē
ſeu Imp. exercitus, ac per Palat. & Exactores, ac illis adiūctos pſoluent̃.

ARTICVLVS V.

Stipēdiati in finib. Reg. cōtra prædōes

De incēdijs, & alijs uiolētis inuaſiōibus domorū, & (excubēt. Lex I.
iniurijs, quę a Myſzka Berka et relijs prædonibus ſileſitis Regno Pol.
& eius

& eius Incolis inferunt: Censemur cū toto Senatu, ita prouidētes, ut ex publicis Contributiōibus certus numerus Equitū in præsidijs finium Terrarū Maioris Pol. & Silesiæ collocet: qui huiusmodi uiolētijs & iniurias hostiles inferri nō permittāt, teneriq; et seruari ipse numerus Equitum debeat hoc anno. alias q̄ diu fines & Terræ illæ nō pacificabunt. Restituta aut pace, & pacificatiōe, sublatoq; metu a uiolētijs prædonum prædictorū, numerus ille Equitū seruari amplius nō debeat. & amplius declaratis Sereniss Regi FERdinādo & PRINCIPIBUS alijsq; Ordinibus Silesiæ iniurijs & damnis subditorū nostrorū, nisi prædones post declarationē factā a ui & iniurijs inferendis cōtineant, & pro illatis damnis satisfaciāt, Statutū quod de nō inferendo bello, uel inimicitijs non denunciandis cauet. relaxabimus, & ut unicuiq; in posterum uim ui repellere liceat, permittemus.

Domini Nunciū nomine totius Conuentus Regni Proceres Lithuania rogauit, ut saltem aduersus hunc cōmunem hostem Tartarū, cōiunctis & paribus uiribus fines utrosq; tueri uelint: taliaq; & tanta præsidia seruaret in ipsis finibus: qualia & quanta ex parte Regni seruabunt. Vt utraq; sibi inuicem subsidio esse possint. Neq; postulentur, ut certa in longum tempus statuant præsidia militum. Nam id factum neq; integrū neq; necessariū esse uidetur, cum nō equalibus semper periculis Regnū & magnus Ducat Lith. ab hoste infest. Et opusq; sit ppter ea augere vel minuire præsidia, putat tēp 9 & publica utriusq; dñi necessitas exposcit

bu. iōib. cōdu. Ro. moueri debet. Quæ si a uiolētijs sibi tempore uerint, uel Ro. Rege nō arceat. tur. stat. Kaz. 3 de mouēdijs billis ac gub. in lib. 5 cap. 1. possit solue. ut, ut unicuiq; uim ui repellere liceat.

Senatus populi Iusq; Poloni Procerib. Lithuan. de præsidijs finibus Reg. cōtra. Sc. tas imponendis.

ARTICVLVS VI.

Vnde milites ac eorū præfecti scriben:

di, per se mereant, deque statuiis eorum. Lex I.

Item eligemus cū Capitaneo generali præfectos militū, hoc est poruczni ki in q̄libet Palatinatu uiros possessionatos & rei militaris peritos, ipsi uero præfecti delectū faciēt militū in Palatinatib. suis pro arbitrio suo.

¶ QVisq; præfectus militū, qui ducentos Equites in suo comitatu et præfectura habuerit, aut paulo minus, habebit seruitiū super decē equos & ad singulum equum stipendiū decem florenorū, per quatuordecim scotos quemlibet florenorum computando.

Reliquis uero militib. soluet stipendiū super quēlibet equū, ad quodlibet quartu ale anni per sex florenos per mediam sexagenā cōputatos.

¶ AD petitionē de præfectis militū ex Palatinatib. deligendis, ita cū Senatoribus nostris cōstituimus, ut sicubi in Palatinatu repertus fuerit ad præfecturā obeundā idoneus & exercitatus, illaq; in se assumere uellet, nō alteri nisi ei cōmittat comittiua Palatinatus illius. Cæterū si non fuerit repertus idoneus, uel suscipere onus præfecturæ noluerit, licebit nobis cū cōsilio Capitanei generalis exercituū Regni nostri aliū quēpiam idoneū comittiux illius Palatinatus præficere. pecunia tamē in illo Palatinatu contributa, militibus etiā illius Palatinatus, qui seruire uoluerint, pro alijs erit eroganda.

¶ II Dem præfecti militū prouidere debebūt, ut neminē suscipiāt ad militiā, nisi ad summū in octo equis, & inferius, in septem, sex, quinq; quatuor, Et ut quisq; militum solus per seipsum seruiat, non per substitutum, & seruos suos.

Sigism. Craco. 1527

Sigism. Craco. 1540.

Præfecti militum & milites unde petendi

Sigism. Craco. 1527.

Per se seruiant stipendiati.

Ro. 953 ¶ **I**tem milites mercenarii cū eorū præfectis cogi nō debent ad infolentia Iuramēta per Capitaneū generalē exercituū Regni. Obedire tamē eidem Capitaneo debēt, & militari obedientia subiecti esse.

TERrarū Podoliæ & Russiæ Nuncijs a nobis petētibz, ut Stationes exercituū militū mercenariorū, & aliorū, in bonis eorū fieri prohiberemus: Nos cū Consiliarijs nostris & Terrarū Regni nostri Nuncijs expēdentes nobiscū fieri nō posse, ut locatio exercituū certis locis coartari debeat, qđ qđ bona alia huic molestie essent obnoxia: Alia uero ab ea essent libera. Proinde Statuimus Cōsiliarijs nostris & Terrarū Nuncijs consentibus, ut huiusmōi exercituū locatio & statua fiant indifferēter pro arbitrio Capitanei exercituū Regni nostri, & necessitate occurrente in locis & bonis quibuscūq; iuxta ueterē consuetudinē nostrā & antecessorū nostrorū, absq; damno tamē honorū illorū quæ in uicinia Stationū cōsistunt. Vbi uero damna aliqua per exercitus huiusmōi locatos, & statua habentes, bonis quibuscūq; nostris uel subditorū nostrorū Spūalium uel Seculariū fuerit illata, illa ex pecunijs publicis dāna pāsis fartiant, & soluantur, iuxta arbitriū Maiestatis nostræ.

ARTICVLVS VII.

Stipendiati ne damna dent. Lex I.

phari. Alb. Pe. 1495 ¶ **I**tem cōsiderantes damna plurima, oppressiōes, rapinas, & uiolētias in bonis & hominibus Spūalium subditorū nostrorū per Stipēdarios cōmitti solita, atq; solitas, nulla satisfactiōe, aut mūlcta cōpensari. Statuimus ut in futurū Stipendarii undecūq; & quacūq; necessitate in Regno nostro pro tempore existētes, pro singulis damnis, oppressiōibus, rapinis, uiolentijs, & iniurijs satisfactionē debeāt omnimodā per Capitaneos locorū, aut gentium, cum ea qua decet seueritate ad impendendū eam cōpellendi. Et insuper MAGistri Comituarū de quibus tales reperiuntur oppressores, tanq; criminū conscij, ac illorū duces improvidi, in turrim deiciantur: usq; ad plenariā satisfactionē detinendi.

sigism. Petro 1523. ¶ **Q**uia milites mercenarii in Russia militantes cōsueuerūt post exactum seruiitiū plurima damna in bonis tam Spūalium quā etiā Nobiliū cōmittere: Statuimus, quod qui ex ipsis militibus damna aliqua tam Spiritualibus quā etiam Nobilibus intulerint, ad ea refartienda, accepta a nobis stipendiū solutione, teneantur.

sigism. Crac. 1527. ¶ **Q**uilibet autē præfectus nō per substitutū, sed solus per seipsum ducere debet Comites seu Cōmilites suos tam eundo ad Terras Russiæ, quā inde redeundo, & prospicere, ne damna fiant hominibus Spūalibus & Secularibus, aut eorū subditis, neue ab illis Statiōes exigantur. Quæ damna si facta fuerint, ipse Præfectus pro illis conuenietur, & ad solutionem refartionemq; illorum erit obligatus.

¶ **V**T autē Præfectus possit prouidere indemnitati suæ, cum ob culpam alterius nemo mūltari debet, reseruabit apud se parē aliquā pecuniæ cōmilitionibus suis soluendæ, cū ad Terras Russiæ cū illis proficiet, & similiter cū ad domū cum eis reuertetur, ut si in itinere et profectione aliqd

Cur pars pecunie
reueri debet a præ-
fecto?

Et si aliquid comes seu socius eius, damnū cuiuspiā homini cuiuscumq; status fecerit, & resarcire illud noluerit, ipse pro illo, ei qui damnū passus est, sub testimonio sociorū suorū satisfaciāt, & posthac ei dem militi qui damnū fecerit, de eius stipēdio, id quod pro eo soluerit, de trahat, &

¶ Idem Præfectus cuiuslibet Palatinatus duabus septimanis ante finitū seu expiratū seruitiū suum, & comitiuæ suæ, de Castris & Terris Russiæ discedet, ut comitiuā suam sub obedientia sua habeat, & in officio cōtineat, prohibereq; cōmodius possit, ne damna hominibus & miseris Colonis, ac Spiritualibus inferantur.

¶ DE militibus mercenarijs, uel Nobilitate ad seruitiū bellicū proficiscente, uel inde redeunte, Capitaneus exercitū Regni, & Palatinus, seu Castellani locorū prouidere debent: ne subditis Spūalium uel Seculariū aliqua damna uel uolentiaē cōtra Regni Cōstitutōes & priuilegia inferant. & si illatae fuerint, ut ad solutionē & satisfactionē damnorū & iniuriarū illas inferentes cōpellant. Cum uero milites mercenarij ex seruitio, uel Nobiles Regni nostri ab expeditiōe bellica domū reueriē, aut reuerfi, aut in proprijs agentes alicui damna intulerint, nos iusticiā cuiuslibet de illis facere & administrare pollicemur, uel Officiales nostri ministrabunt, iuxta Statutum Regni nostri.

sigism. Cracow. 1538.
Capitaneus exercitū
& Palatinus sine Ca
stellan. uel aliqui
Rex, et sine Officiali
de mercenarijs militi
bus, qui nob. lib. qui
subditis spūalium uel
seculariū damna in
ferunt, iusticiam faci
ent. Idem supra.

ARTICVLVS VIII.

De militum delictis. Lex I.

27. Quicūq; ad seruitiū militare pecuniā receperint, & pro ea nō satisfecerint, nulla citatiōe præmissa per Capitaneos capiant: & tam diu in carcere detineant, donec ibi, & tempus seruitij quod facere debuerūt expleant, & pecuniā acceptā restituāt: siue illi possessionati seu nō possessionati extiterint. Et qui præfinitam conscriptiōis diem neglexerint, arbitrio nostro, aut Campidoctorum nostrorum punientur.

¶ ITA postulātibus subditorū nostrorū ratiōibus decreuimus ut nullus Nobilis subditus noster sponsiōe fidei per nos obstringat, nisi iure uictus. secus erit in exercicio rei militaris & ubi nobis uel alicui subditorū nostrorū actio interuenerit cū seruitore factore administratore aut subdito suo. Et ubi Reip. causa aliqd sit cōtra quemuis agendum,

sig. Petricon. 1519.
Poena carceris a Cap
itan. percelli di sunt
qui pecuniam recipi
unt ad seruitiū milita
re, nec seruiunt. Qu
uero ad præscriptam
diē se non sistunt, Re
gio uel Belliductorū
arbitrio punientur.

sig. Petricou. 1540.
Obligatio sponsionis
fidei ad milites quoq;
mercenar. se extendit.
Multoties repetitur.

ARTICVLVS IX.

De prærogatiua militantiū, deq; salario

Literæ lus & iusticiā impediē, nō sunt dandæ a Rege (Præfecti. L.I. præterq; illis, qui in bello fuerint, uel Reipub. negocijs intendant. Vide Statuta de eo congesta Lib. 4 Cap. 8. Artic. 1. de Inhibitionibus Iudiciorum,

¶ NOBiles uiritim e Regno militatū, uel exercicij causa exire possūt, sed nō collecto exercitu. Vide supra Lib. 1. Cap. 4. Artic. 15. in fine.

CVM Domini Consilarii Maiestatis suæ & omniū Terrarū Nuncii animaduertissent, PRÆfectū Exercitū Regni generalē paruo admodū stipendio, & annua mercede prouisum esse: si uel magnitudo muneris eius respiciat, uel tot ociosorum donatiōes illius salario conferant: & propterea viderent, eum nō posse semper in Castris esse, & cum dignitate sua atq; honore Regni officij eius publici munus sustinere;

De Præfecti
exercitus sala
rio Senat9 ad
Sigis. Regē.

nus sustinere: cōsultarunt inuicē, & censuerūt vtile fore, vt tanti muneris & officii Præfectus ampliore & honestiore deinceps stipendio & mercede subleuetur, & honoretur. Ex qua deliberatiōe sua hæc omnibus mansit sententia, videri scilicet cōueniens & æquum, vt ad instantē hunc annum centum illi adscribantur Equites, & stipendiū pro ipsis & singulis eorū ex Palatinatibus decem florenorū illi soluantur. Cæterū, vt ex lucro Monetario pro coquina ipsius darent illi floreni mille. Quā sententiā tum quod sit publice ab omnibus facta, tum quod ad decorem & vtilitatē Regni pertineat, supplicant omnes Maiestati Regiæ, approbare eam dignetur. ita vt ipse Dñs Præfectus generalis certus esse tantæ mercedis annuæ, & præesse exercitui cum dignitate possit. Nā alioqui ille in Castris nequaquam posset esse assiduus, & vbi nō esset, metuerent domini Cōsiliarii, ne eius exemplo Illustris Dñs Dux CONSTANTINUS recusaret præesse illis Militibus, qui ad fines Magni Ducatus Lithvaniæ erunt collocandi, atq; ita exercitus maneret Duce & ordine debito priuatus, & Respub. in periculo tota esset cōstituta.

CAPITVLVM III.

De cōtributiōe virritania, seu cēsu capitū

PRÆFATIO. QVIA bellū innumeras habet difficultates, curas, labores, pericula, incertosq; euentus: infinita fere eget pecunia, qua illa incōmoda sine protelatiōe fiantur. Quare cum & ordinariā, & maiorē, & mercenariā ratiōem tuendi Regni descripsissem, hanc q; adiungere volui: qua tributum virritaniū, seu Censum capitū ab olī D. SIGISMO. fuit imperatus. hoc vtrūq; cōsilio, vt si aliquādo hoc vtile & necessarium Reipub. esse videat, tempore difficili præsertim, præsto sit exemplū, quod etiā Principes nostri cōseruandę Reipub. causa expedite sequi possent. Cum autē optimus quisq; maxime saginet gloria, Princeps extraordinarios etiā honores omnibus proponat iis, quicūq; se ingenio, fortitudine, in primisq; facultatibus ad sustinenda belli onera iuuerint. Ita Romani etiā FLORAE meretrici, quæ moriens grandem pecuniā ærario legauit, floralia festa indixerāt. Et alii Principes ex aliis sepulchris alta arte semper effodiebant pecuniā. Fiscus enim quod multis dat, a multis accipiat oportet, atq; ita, in accipiendo venter quidē Olophagus, in erogando vero Pantazoon videri queat. Qui tamē princeps tributa imperare, vel hos Eucliones exenterare nolit, parimoniam fundum esse putet, nunq; enim periclitati sunt fame, qui frugalitatē inter copiam seruare didicerunt. vt prius diximus. NECESSitati tamē & ipse Iuppiter olīm cōcessisse a Poetis narrat. Sed quia in secundo LIBRO præter patrias, nullas aliunde Leges de Fisco attulit, ne nō perfectā rationē tuendi eius tradidisse iudicet, eas hic in transcurso perstringā. **PRIMO** itaq; is q; cōuenia fisco nō soluit beneficio cadit. debitores fisci summarie exiguntur. In exactiōe fiscalium tributorū absq; Iuris ordine procedit de facto. Si duo sine tributariū fisci, alter illorū in solidum cōuenitur. Securitas data debitoribus fisco nō præiudicat, nisi eo nomine specialiter cautum fiat. Fiscus succedit in bonis nullos cōsanguineos post se relinquentiū. Si fiscus mutuatur tibi pecuniā, tu autē ex pecunia illa fisci cōstituas tibi debitore, a fisco potest cōueniri te omisso. fiscus in successiōe æquiparatur Ecclesiasticis bonis nō hereditariis. Fiscus agit corā suo Iudice, licet nō sit Iudex rei. Fiscus in bonis debitoris tam ex cōtractu quā ex maleficio habet tacitā hypothecā, licet in secundo casu scilicet maleficii creditores ex cōtractu præferunt fisco. Qui tamē præfertur anterioribus creditoribus nō habentibus hypothecā expressam. Si fiscus agit cōtra Donatariū hypothecaria, debet Donatarius probare illā rem prius sibi donatā quā fuerit fisco obligata. Fiscus præsumitur diues & esse soluendo. Procurator fisci præsumitur diues factus de bonis fisci. Fiscalia donari non possunt a Principe nisi Senatus auctoritate accedente. Quādo debitor fisci non est soluendo, potest deueniri ad debitore debitoris. Si fiscus cōcurrit cum aliis vendicantibus hereditatē alicuius, Ius fisci prius excutitur, & Ius alterius differtur. Bona alienata in fraudem fisci applicantur fisco. In fiscum transeunt ex delicto, Iura, & actiones sine celsiōe ipso Iure, quod secus est in priuato. Si fiscus habet cohæredē, instrumenta cōmunia deponunt apud fiscum. Qui

subripuit per

subripuit pecuniā fiscalem tenetur crimine peculatus. Fiscus pro tempore præter-
ritio cōuenit emptorē prædii tributari. Si fiscus habet vsumfructū cum alio, non
tenetur satisdare proprietario. In causis fiscalibus qui paciscit, pro cōfesso habet.
Qui inuenit thesaurū in loco fisci, & nō reuelauit, totum thesaurū cum æquina-
lentia amittit. Quod nō accipit Christus accipit fiscus. Itaq; Officiales fisci gratiam
non faciunt, sed sine indulgentia exigant. Qui pecuniā auream a fiscali mutuo re-
cepit sine licentia Regis, punitur pœna perpetuę deportatiōis & publicatiōis bo-
norum: & mutans punitur pœna capitis. Si cōducentes gabellam a fisco vnus
eorum fraudē commisit in exactiōe gabellæ, potes alterū insolidū cōue-
nire, si alter nō est soluendo. Sed iā festinemus ad edictū.

SIGISMUNDVS Dei gratia Rex Polon. &c. Vniuersis &c.
Quum hoc bellū quod nobis in A. B. C. est, nō modo nō mitescere sed
magis ac magis feruere uideat. Quodq; magis nos angit, dum hoc bel-
lo inuiti occupamur, mallemus hāc impēsā & hęc arma aduersus in-
fideles cōuertere, cum quibus, inprimis aut Tartaris christiani nominis
perpetuis hostibus in Terris Rusię nobis continuū & plane heredita-
rium bellū sit: pernecessariū fore putauimus tantis malis & periculis q-
bus Regnū & dominia nostra, immo ferme tota christianitas obiecta est
diligentius quā unq; alias consulere & prouidere. Statuimus igit in hoc
Conuētū generali Bidgostien, cōmuni omniū Consiliariorū nostrorū
& Nunciorū Terrestrīū cōsilio & assensu Contributiōes infrascriptas
pro defensiōe Reipub. & **NERVO BELLI.** neq; enim alio cōuertē-
da erit hęc pecunia, quæ grate pieq; cōferetur quā pro defensiōe Reipu.
& tuendis finibus Christianorū ab incursiōe infidelium, & liberatione
Captiuorum de potestate ferocissimæ gentis Tartaricæ.

Inprimis d. Archiep. Gne. flor. 300.

Archiepiscop. Leop. flor. 100.

Episcopi omnes Pol. per flor. 150.

Suffraganei per x. floren.

Episc. terrarū Rusiæ per flor. 50.

Gnezneñ Prælati de singulis præ-
laturis per decem flor.

Prælati Sandomiriē, de singulis
prælaturis per flor. vi.

Abbat. et prepositi infulati p fl. 50

Abbates baculati per xxy. flor.

Quilibet beneficiatus, de singulis
beneficijs, quot quispiam habet in
cuiuscūq; Ecclesijs Regni & Ter-
rarū Rusię suā taxam soluet sin-
gulariter inferius explicatam.

Canonici in cathedralibus Polo-
nicis per floren. v.

Canon. in colleg. maiorib. p iij. fl.

Canon. in colleg. minorib. p ij. flo.

Prælati in collegiatis minoribus
per floren. ij.

Prælati Rusiæ per flor. ij.

Cancel. Crac. flor. vi. ratiōe officij.

Cancellarij dñorū Episcoporū &
Officiales rurales per flor. iij.

Præbendarij simplices per flor. j.

Mensionarij, Altaristæ, & Psal-
teristæ per flor. j.

Itē lectores gratialiste, & sacerdot.
nō bñficiati, nec salariati p gro. vi

Itē Officiales, & Vicarij, et iudices
in spūalib. p flo. x. in Eccle. Rus.

Vladarij qui decimas dñorum
Episcoporū uendunt flor. iij.

Notarij Consistoriorū per flor. j.

Vicarij Canonicales per floren. j.

Vicarij Rus. cathedraliū p gr. xx.

Prælati Monasteriorū Monacho-
rum & Monialium per flor. ij.

Omnes religiosi Monachi, uillas,
domus, & census habentes, & Mo-
niales per gross. x.

Doctores nō beneficiati per flor. j.

D d

Phisici pra-

Phisici practicañ. per floren. ii.
 Causidici Iuris Spūalis per flor. i.
 Magistri artium per gros. viij.
 Baccalarij per gros. vi.
 Studentes cōmuniē omnes ex Regno nostro dūtaxat oriūdi p. ij. gr
 Itē seruitores Magistrorū, Doctorū, Studentū, Baccalariorū, in omnib. buris pter extraneos p. ij. gr.
 Plebani Ciuitatum per flor. vi.
 Plebani Oppidorū ditiores p. fl. iij.
 Plebani Villarū ditiores p. flor. ij.
 Plebani pauperiores per Marcā.
 Vicarij parochialium in Ciuitatibus notabilioribus per gros. xij.
 Rectores Scholarium in Ciuitatibus muratis per gros. xij.
 Vicarij Oppid. paruorū per gr. vi.
 Vicarij uillarū & Clechi p. gr. iij.
 Cātōres Ciuitat. nobiliorū p. gr. x.
 Cantores Oppidorū per gros. viij.
 Organistæ per gros. vi.
 Campanatores per i. gros.

¶ Ordo Spūaliū Ruthenorū.
 Vvladici Ruthenici per floren. x.
 Archimendritæ per iij. floren.
 Kriloszanye per flor. i.
 Seruitores utriusq; status p. gro. i.
 Archipopones alias Archipopi per floren. unum.
 Monachi alias Czeruczi per flo. vi.
 Papadiæ per gros. iij. pueri, & uxores eorum per gros. ij.
 ¶ Dignitarij & Official. Sclāres.
 Palatini generalit omnes p. 50. flo.
 Capitanei in quibus Iudicia celebrantur per floren. x. (flor. i.
 Vicecapit. ubi nō sunt Iudicia per Capitanei Castrorū Episcoporū, & dominorum per floren. ij.
 Marschalci per floren. xx.
 Officiales sigillorū Regior. p. fl. xx
 Thesaurarius Regni floren. xx.
 Officiales nō salariati prouentus nō habētes per iij. flor. eadē ratio sit de Officialib. Sereniss. Regine.

Præfectus exercituum flor. xx.
 Ratiōe Capitaneat. Kazim. flo. x.
 Vicecap. ubi sunt Iudicia p. flo. iij.
 Capitanei Castrorum Regalium non Iudicialium per floren. v.
 Factores prædiorum per gros. xij.
 Castellani Maioris Pol. per flo. iij.
 Castellani reliq omnes per flor. x.
 Castellani nullos prouentus habentes per floren. v.
 Officiales Curie salariati per flo. x.
 Magnus pcurator Crac. flor. xx.
 Curien. nostri et aulici per flor. ij.
 Cubicularij nostri in equis seruientes per flor. ij. (gros. xv.
 Cubicularij sine equis seruientes p. Familia nobilis Consiliariorū, Officialiū, & Curialiū in cōtinuo seruitio curiæ seruient. per gros. viij.
 Familia eorundē ignob. per gr. ij.
 Burgrabij Cracouien. per x. flore.
 Burgrabij Castrorum Iudicio præsidentes per ij. flor. (per flor. x.
 Tribuni Terrarum seu Castrorū Officiales omnes Terrestres & Districtuum prouentibus suis gaudentes per floren. v.
 Iudices Terrestres per floren. vi.
 Subiudices iij. floren.
 Notarij Terrestres per floren. x.
 Camerarij Subcamerariorū Terrestrium per florenum i.
 Iudices Castren. per flor. ij.
 Iudex Subcamerarij Crac. flor. ij.
 Procuratores pecuniarij Sclārium causarū per flo. iij. & si qs se talem esse negauerit Iuramēto cōfirmet.
 Exactores Terrestres modernis ex Notarij eorū p. flo. i. (ceptis p. fl. v
 Officiales Terrestres & Districtuum q nullos habēt puēt. per flo. iij.
 Burgrabij Castrorū ignobiles tāquam factores per floren. i.
 Notarij Castr. per mediū alterū fl.
 Holomkovie & serui Castrorum per gros. ij.

Officia Sa-

¶ Officia Salinarum.

Zupparij per floren. xxx.

Vicezupparij per flor. x.

Teloneator, in Capitaneatib. et Teloneis nostris Regalib. per flor. x.

Teloneatores et particulariū teloneorum Exactores per flor. ij.

Officiales perpetui in Zup. flor. v.

Officiales temporales per flor. iij.

Varkmeister floren. xv.

Barikrech & qui dicūt & habent lus perpetuū in mōtib. per flor. v.

Vxores & pueri per ij. gros.

Varzychovie per floren. ij.

Guarkones per gros. ij.

Vxores & pueri per gros. unum.

Mensarij alias Stolniczy per mediū flo. uxores et pueri per gr. viij.

Starzyszye & cæteri minuti Officiales per gros. sex.

Vxores & pueri per gros. iij.

Laboratores cōmunit omnes per ij. gros. a qualibet fenestra alias vyczye hereditarij per floren. ij.

Vxores & pueri per viij. gros.

A caldearibus alias panvye Salis Ruthenic. p. fl. viij. exceptis Regijs

¶ Officiales fodinarū Mūbi.

Similiter in Ilkusz Laboratores communes per gros. ij. uxores et pueri per gros. unum.

Guarkones in montibus laborant per gr. xij. uxores et pueri eorū per gr. vi.

Nō habētes uero minerā per gros. ij. uxores & pueri per gros. i.

Mensarij alias Stolniczy per gr. i.

Similiter uxores & pueri per gr. i.

Mineratores alias Rudniczy per i. flor. uxores & pueri per vi. gr.

Socij uero eorū p. i. gr. similiter uxores De molēdinis uētilibus & aquati

cis molendinatores soluēt per gro. iij. uxores & pueri per i. gros.

Lazurium fodien per iij. flor. uxores & pueri per v. gros.

¶ Ordo uniuersę Nobilitatis.

Tam Spūales q̄ Sæculares Dñi &

Nobiles quicūq; Villas habēt, quilibet ab qualibet Villa, dū modo nō sit tota deserta, p. i. flo. nō obstantibus quibuscūq; libertatibus. Nā hæc Lex in personas & non in bona constituta est.

Nobiles bona habentes Terrestria quotq; sunt in domo, etiā indiuisi tenēt soluere de capite suo p. viij. fl. Qui Kmetones habēt per viij. flor. Item Viduæ Nobiles & populi q nō habēt Kmetones per xij. gros. Populi aut hereditates & Kmetones habentes per viij. floren.

Aduocati & Sculteti plebis Kmetones & hereditates nō habent per gr. viij. uxores & pueri per gros. i. Aduocati & Sculteti plebis Kmetōes, hereditates, aut tabernas, aut molendina habentes per viij. flor. Vxores & pueri per viij. gros. Viceaduocati & Rurales Vladarij, ita ut Kmetōes soluēt per i. gro. Similiter ab uxore & pueris q nō habent aliquos prouentus.

¶ Conditio Kmetonum.

Quilibet a se, uxore, et puero p. i. gr. Hortulani quilibet a se, uxore, & pueris per iij. gros.

Rathaie p. iij. gr. uxor. et pue. p. i. gr. Inquilini Villarū per gros. iij. pueri & uxores per i. gr. demptis uiduis pauperibus & uiduis per vi. gr. Mercenarij diē laborant per iij. gr. uxores & pueri per i. gros.

Seruitor. Kmet. utriusq; sex p. i. g. Valachi agros colētes & ultra centum oues habentes per iij. gros. uxores et pueri per ij. gros.

Valachi agros non habentes sed oues habentes per unum gros.

Similiter uxores et pueri.

Knyazovye Ruthenici per iij. gr.

Vxores & pueri per ij. gros.

Flisovniczi & piscatores per ij. gr.

Vxores & pueri per unum gross.
Kmetones generaliter omnes. simili
liter uxores per unum gross.

¶ Cōditio Ciuitatū maiorū.

Consules Cracouiē per v. floren.
Consules Poznanien per iij. flor.
Consules Leopoliē per iij. floren
Aduocati iuris supremi per v. flo.
Scabini eiusdem iuris per iij. flor.
Aduocati Ciuitatum per ij. flore.
Vxores & pueri tā Consulū q̄ Ad
uocatorū & omniū suprascripto
rum per mediū summæ quamq̄
cuiuslibet maritus soluerit.

Czechmagistri eorundē Ciuitatū
per gr. xij. uxores et pueri per vi.
Mercatores ditiores & Pannicide
Cracouiē per iij. flor.

Vxores & pueri per viij. floren.
Pannicide Poznanien & Leopoliē
per sesquialterum floren.

Mercatores pauperes per unū flo.
Vxores & liberi per viij. gross.

Institutores per x. grossos.

Vxores & pueri per iij. grossos.

Artifices omniū artificiorū per vi
gross. pueri & uxores per iij. gros.
Socij artificum per ij. grossos.

Vxores & pueri per unum gross.
Discipuli artes mecha. discē. p. j. gr
Ciues cōmuniter omnes lure ciui
li gaudentes per iij. floren.

Vxores & pueri per xx grossos.

Inquilini in circulo per ij. grossos.

Vxores & pueri per unum gross.

Seruitores utriusq̄ sexus per j. gr.
Pisciū uēditores apud Cra co. ha
bentes piscinā & domus per j. flor.

Vxores & liberi per viij. grossos.

Molēdinatores hereditarij p̄di
ctarū Ciuitatum per xij. gros. uxo
res & pueri per viij. gros.

Molēdinatores tēporales per iij
gro. uxores & pueri per ij. grossos.

Tragarze per iij. gross. Vxores &
pueri per unum gros.

Mixtarij per duos grossos.

Armeni per xij. gro. uxores & pu
eri per tres grossos.

¶ Ciuitates & Oppida secū
di ordinis.

Kazimiria apud Crac. Vieliczka,
Bochnya, Sandecz, Byec, Pilzno,
Tarnovv, Proszovice, Skarmierz,
Myechovv, Lelovv, Sandomiria,
Lublin, Radō, Opoczno, Vislicza
magna Opatovv, Ilza, Bodzaczin.

¶ Maioris Pol. eiusdē ordinis.
Kalisz, Kosczyen, Vvslchova, Bid
goscza, Krysko, Ploczko, Vveluñ
Lancycza, Gnyezno, Lovic, Vol
borz, Vnyeiov, Snyena, Bark, Slu
pcza, Raya, Sochaczov, Brzeziny,
Pyatek, Szamothuly, Grodzisko,

¶ Ciuitates & Oppida (Kolo.
secūdi ordinis Terrarū Russiē.
Premysl, Krosno, Sanek, Iaroslav,
Przyvorsk, Lanczut, Rzeszovv,
Strzezovv, Brzozovv.

¶ Suprascriptarū omniū Ciuita
tū et Oppidorū secūdi ordinis.

Consules Ciuitatum a capite per
xv. gr. uxor. & liberi eorū p. iij. gr.
Ite Aduocati, Scabini, Notarij per
iij. gros. uxores per ij. gros. pueri
uero per unum gross.

Item omnes mechanici per ij. gros.

Vxores & pueri per unum gro.

Socij mechanicorum per j. gros.

Discip. mechañ. artes discē. p. vi. gr

Mercatores & Vectores inuehētes
res p̄ciosas uidelicet lapides, gē
mas, pannos sericeos, & Laneos,
telā p̄ciosam, & colonien. & alia
id genus per viij. flor. uxores et pu
eri per iij. grossos.

Mercatores pauperiores q̄ ab ijs
emere solent. per viij. gross. uxores
& liberi per unum gross.

Vectores & duceñ per iij. gros. ab
uxoribus & pueris per unū gross.

Omnes generalit Ciues domos &
lus ciuile

Ius ciuile habētes per iij. gro. uxores & pueri per ij. gros.

Inquilini per ij. gros. uxores & liberi per unum grossum.

Serui mercenarij laborator. p. j. gr. Suburbani & Hortulani & hæreditarij Molēdinatores in Ciuitatibus & Oppidis prædictis per viij. gros. uxores & pueri per j. gros.

Molēdinatores manuales & tēporales earūde Ciuitat. & Oppidorū per iij. gr. uxores et pueri per j. gr.

PRÆTEREA sunt nonnulla Oppida in Regno nostro & in Terris Russ. habētia fora annualia & septimanalia, in talibus Oppidis Cōsules a capite soluēt per viij. gr. uxor. eorū p. ij. gr. pueri uero p. j. gr. Item Aduocati, Scabini, et Notarij p. ij. gr. uxores et pueri eorū p. j. gr. Itē mechanici generalit omnes per j. gro. Similit uxores et pueri eorū Item artificū socij, ac eorū uxores et pueri per unum gros.

Mercatores omnes per iij. gros.

Vxores & pueri per duos gross.

Itē Inqlini uxores et pueri per j. gr.

Item Suburbani, Hortulani lre Ciuili gaudentes cum uxoribus

VT autē hec Decreta, & ordinatiōes in exigēdis huiusmōi tributis factę debite executiōi demādent, Statuimus, ut in omnibus Districtib. Palatinatū duo Exactores fiāt, unus Spūalis alter Sclāris, et Capitaneus seu eius uices gerēs cū eis tanq̃ superintēdens. Qui qdem Exactores secundū formulā & dispositionē superscriptā eas exactiōes medio iuramento ad sancta Dei corporalit præstito exigēt. quod iuramentū Sclāris Exactor corā loci Capitaneo aut eius uices gerēti, Spūalis uero corā Notario publico & testibus fidedignis: inter q̃s tamē sit loci Capitaneus uel eius uices gerens. Iurabūt autē in hæc uerba. Ego N. Iuro, q̃a in superscriptis Cōtributiōibus repetēdis & exigēdis fidelis ero Clementiss. & Sereniss.

Dñō D. S. I. G. Regi Pol. ac Reipub. Quodq̃ uolo & debeo omni cura, studio, integritate, & diligētia exactiōes Villarū & capitaliū iuxta laudum & formā Literarū uniuersaliū in generali Conuentiōe Bidgostiē. decretas & cōstitutiōes fidelit̃ repetere & colligere, nulli hominū cuiuscūq̃ status, ordinis, sexus, et cōditiōis siue ob amorē, fauorē, aut premiū parcentiū, primo & ante omnia de bonis Regijs, necnō dñorū Spūaliū, & Sclāriū; demū de bonis uniuersis Nobilitatis, de personisq̃ & capitibus ordi-

& pueris per unum grossum.

Itē Molēdinatores taliū Oppidorum perpetui, seu hæreditarij per iij. gr. uxores & pueri per ij. gros.

In Oppidis nō habētibus forū annuū & septimanalia Consules & generaliter omnes Officiales per ij. gr. Vxores uero & pueri & generalit omnes homines in huiusmōi Oppidis existentes per unū gros. Suburbani & Hortulani taliū Oppidorū oēs in uniuersum per j. gr. Omnes Fistulatores, cytarēdi, timpanistę, hoc quęstu uictū quęrēn. de capite suo per vi. gros. uxores & pueri per unum grossum.

Mulieres uagæ in Curijs dñorū, & ubicumq̃ manentes per vi. gro.

Itē ludæi generalit omnes in Regno nostro 3000. flor. per xxx. gros. computatorum soluent.

TEMPVS uero solutiōis nos Literis nostris assignaturi sumus.

Iudices ludæorum per ij. floren.

Notarij per unum florenum.

Præterea Exactio & Contributio ducillorū debet durare a festo Petecosten proxime uenturo usque ad Conuentū generalē proximū.

Exactores quā for-

ma iuramentum præstabitur.

Plebani capita suorum
parochialium descri-
pta & exactoribus of-
ferant iurati.

pena statuuntur co-
ra eos qui soluere co-
tributionem neglexer-
int.

iustitiam exactoris
bus donatur.

Modus pecunie fide-
liter ad thesaurum
reddenda.

bus ordinū & statuū, nō obstatibus quibuscūq; libertatibus & exēptiōi-
bus quacūq; autoritate cuiuscūq; cōcessis. & si aliquē hominū quippiam
Reipub. abstrahere cognouero alicuius libertatis & exēptiōis prætēxtu,
aut temere, extūc talē M.R. & Consiliarijs eius ac uniuersæ Nobilitati
pādere publice uolo, & tenebor: necnō loci Capitaneo. Exactas uero pe-
cunias in manus horū inferā fideliter, sicut inferius cōstitutū est: sic me
Deus adiuuet, & hæc sancta crux. Sed ut infrascriptis exactiōibus faci-
lior & uerior modus & ordo fiat, debēt omnes Plebani, uel eorū Cōmē-
darij, in Ciuitatibus, Oppidis, Villis singularū suarū Parochialiū, per
capita & personas nullū hominē excludendo sine mora fideliter cōscri-
bere, & eadē Regestra ante festū Purificatiōis Mariæ proximū Exacto-
ribus sui Districtus præsētare, & in manus dare, sub iuramēto: quod
ipsa Regestra ab eo fideliter cōscripta sunt. Vbi uero inter Plebanū &
dñm Villæ seu Cōsules Oppidorū dissensio super Regestris orta fuerit,
extunc Exactores illius Districtus mittant, uel si quomodo possunt ipsi
descendant ad locum de quo esset differentia, ad cognoscē. rei uerita-
tem, qua cognita id quod iustum erit exigatur.

¶ Ceterū Statuimus, ut Exactio & collectio omniū pecuniarū incipiat
fieri a proximo fæsto Purificatiōis Marię, & finiat die Dñico Oculi, p-
xime uēturo: hoc modo, Quod dñi Spūales et Sclāres Cōsiliarij infra du-
as primas hebdomadas ipsam Exactionē in toto disoluāt sub pœna dus-
plici, & Centū Marc. & ceteri status ac ordines etiā infra alteras duas
septimanas, id quod iustū est extradāt sub pœna duplici, & xiiij Marc.
Si q; cōtributiōes suprascriptas extradere neglexerit, & die Dñico Ocu-
li extūc lapso duplicē exactionē soluere cogēt. In qua qdem duplici exa-
ctiōe Capitaneus loci eiusdē in bona talis nō soluētis se auctoritate no-
stra intromittere, & eadē tandē tenere debet usq; ad totalē solutionem
præfatæ duplicis Cōtributiōis. Et si talis negligēs siue sit dñs siue inferi-
oris ordinis Capitaneo suo intromissionem in bona sua dare noluerit,
Extūc ipso facto inferior pœnā xiiij Marc. dñs uero Centū Marc. pœ-
nam succūbet, ratiōe quarū pœnarū tam diu Capitaneus bona taliū te-
nebit donec pœnæ duplicatæ & similiter pœnis suprascriptis satisfaci-
et. Quę pœnę duplicatę, & pœnę xiiij Marc. siue Centū repetitæ & exa-
ctæ pro defensiōe Regni & necessitate Reip. cōuertant. Spūales uero ta-
les exactiōes soluere cōtemnē. aut negligē. cēsuris Ecclesiasticis ad sol-
uē. pœnā duplicē cōpellant. Quas si quispiā ultra tres menses indura-
tus sustinuerit, hostis patriæ esse censeatur, & ut talis puniatur.

¶ Hoc etiā specialit̃ prouisum esse uolumus, Quod Exactores designa-
ti si q; in lure Terrestrī, aut Castreñ, aut q̃cumq; alio iudicio Actiōes ha-
berēt: & si causas suas intra tempus collectiōis nō attētauerint, uel dili-
gētias necessarias & opportunas nō fecerūt, ea prærogatiua gaudeāt qua
gaudere solēt hi q; Reip. extra fines Regni nostri seruiūt. Hic Exacto-
res sunt descripti prætereāq; Ciuitates Districtū primariæ in qbus pe-

¶ Collectis itādē omnibus Cōtributiōibus, pecuniā (cunīq; exigebāt,
collatā debēt Exactores portare ad Ciuitatē capitalē suæ Terræ, uideli-
cet ad diē dñicā iudica proxime uenturā, & tandē iam integre & fidelit̃

in manus

in manus et potestatem Palatini, si præsens fuerit: sin aut minus, extunc in manus Castellanos: ibidemque mox coram superscriptis de omnibus præceptis & collectis iuxta Registra eis tradita sufficientem rationem facere, qua facta, de traditis & expositis ab eodem Palatino Castellanis & Nobilibus accipere, qua accepta, eisdem Palatino Castellanis recognitionem suam dare, ut eam Palatinis cum Castellanis in Conuentu generali proxime futura coram nobis & Consiliariis nostris Nunciisque Terrarum originaliter ostendant, & producant. his peractis pecuniam omnem collectam Palatinis cum Castellanis Nobilibus superscriptis in thesaurum Regni nostri fideliter per Notarium nostrum ad id specialiter deputandum inferri sine omni mora procurabunt. Vt aut præfatæ Contributiones ex necessitate & bono Reipublice institutæ integre & fideliter & sine cuiuspiam hominis impedimento exigantur, decreuimus & presentibus decernimus omnium Consiliariariorum nostrorum & Nunciorum Terrestrium communi consilio & assensu, quod nemo cuiuscunque status, dignitatis, aut conditionis existens audeat Exactores earundem Contributionum aut illos qui illas indicabunt, uel conscribent, siue sint Ecclesiastici, siue Seculares, quouis modo occulte uel manifeste perturbare, uel facto aut consilio nocere illis uelle, aut minas aliquas & metum mortis aut mutilationis membrorum interponere sub poenae confiscationis bonorum & bannitionis de Regno. Mandamus igitur singulis et uniuersis superscriptis ut præmissis omnibus ullo modo contrariari non audeatis. Sed pecuniam cito & fideliter in manus Exactorum portare curetis. Vos uero Capitanei eos qui tardi & contumaces in soluendo errant, & quos uobis ipsi Exactores deferunt per pignorationes & alias poenass superius expressas ad solutionem ipsarum Contributionum compellatis, poenasque huiusmodi diligenter exigatis sub poena Centum Marcarum contra negligentes Capitaneos decreta irremissibiliter persoluenda. Vos uero qui summam non habetis inscriptam sub punitione priuationis beneficii officii & pro gratia nostra aliter non facturi. Actum & datum in Actu Bidgostien, generali feria secunda ante festum sanctæ Barbaræ proxima.

Anno domini 1520. Regni uero nostri xiiij.

CAPITVLVM V.

De taxatione fundorum.

SIGISMUND, Dei gratia Rex Pol. &c. Vniuersis et singulis gratiam nostram Regiam. Licet ante biennium, perpendentes, cum uniuersis Consiliariis & Terrarum Nunciis, in Conuentu generali Petricouien, nullam certam & firmam defensionem, sine bono ordine, bonum ordinem uero absque iusta & conuenienti dispositione, iustam aut dispositionem & facultatis uniuscuiusque cognitionem fieri non posse, absque debita bonorum taxatione, statueramus unanimi omnium consensu, fundos bonorum Terrestrium in uniuerso Regno taxandos, & quibus modis id fieri debebat, fuit sufficienter descriptum & omnibus publicatum. Verum cum per aliquos homines, omnis ordinis impatiētes, fuit hæc salutaris institutio præpedita, ita, ut prout decretum erat, ad effectum suum uenire non potuerit, & in presenti Con-

uentu Cra-

uentu Cracouiē. cōsulentes imminētibus indies magis Regno nostro periculis & discriminibus, nihil utilius reperire potuerimus, ad firmā et omnibus æquā ac tolerabilē defensionē statuendā, q̄ ipsam fundorū taxationē, placuit uniuersis Cōsiliarijs & Terrarū Nuncijs, illud decretū ante bienniū factum, in integrum restituere, & ad taxandos ipsos fundos, modo infra scripto procedere.

¶ In primis, in Cōuentibus particularib. quos in omnibus Palatinatibus Regni nostri, & locis cōsuetis iā indiximus, & ad eos, Palatinos, & omnes Dignitarios, Castellanos, Capitaneos, & Officiales, totāq; Nobilitatē, uniuscuiusq; Palatinatus cōuenire iussimus, q̄sq; Palatinus cū Castellanis, Officialibus & Nobilibus sui Palatinatus eliget & designabit ad singulos Distriktus, unū Castellanū illius Distriktus, & duos uiros Nobiles eiusdē Distriktus, sic qd' ad singulos Distriktus sit electus ac designatus Castellanus, & duo Nobiles eiusdē Distriktus fide digni, p̄batē uirtutis & bonę cōscientiē. Quod si nō fuerit in aliq̄ Distriktu Castellanus, eliget Palatinus aliū Dignitariū seu Officialē illius Distriktus de cōsensu Dignitatorū, Officialiū ac Nobilitatis quę ibi fuerit, aut ma

¶ Hijs uero omnes supradicti iurati esse debebūt, (ioris partis ipsius. Palatinus & Castellanus, sub eo Iuramēto, q̄ nobis & Reip. Regni nostri obstricti sunt, dicent, duo t̄ero illi Nobiles ex cōmunitate electi, corporale iuramentū prestabūt, quod omniū & singulorū bona, iuste taxabunt, & cōscribent, ita, ut illa uendi aut emi deberēt, nō habita ratione sanguinis aut amicicię, uel cuiuscūq; necessitudinis, neq; ex amore, p̄ce, p̄ccio, aut odio, nec propter munera aut pollicitatiōes, nec metu aut timore, sed pure, syncere, ac secundum Deum & iusticiam.

¶ Quisq; aut Palatinus cū Castellano primario & duobus Nobilib. ex cōmunitate electis initiū faciet eiusmōi taxatiōis bonorū, feria secūda post festum sanctę Trinitatis proxima & primus ipse capitalē Distriktum sui Palatinatus obegtabit, uidēdo, estimādo, & taxādo cuiusq; bona, a suis proprijs incipiēdo, si illa in eodē Distriktu capitali habuerit, siue illa sint hereditaria siue obligatoria, secundū industriā, discretionē & cōscientiā, & descendēdo p̄sonaliter cū sibi adiūctis Castellano et Nobilibus, ad singulas parochias eiusdē Distriktus, & ubi opus fuerit & dominis taxatoribus ita expedire uidebit, etiā ad Villas ipsas, Ciuitates & Oppida, situm, prouētus omnes diligēt perpēdendo & disquirendo, & ibidē ualorē & extimationē bonorū illius parochię, uocato ad se Plebano aut eius Cōmendario, & alijs hominibus tā Nobilibus q̄ plebeis omnis ordinis & status circūadiacentibus, inquiret, nulli fauendo, sed Deum & cōscientiā p̄ oculis habēdo, ac ipsam taxā & ualorē singulorū bonorū eiusdem Distriktus, fideliter conscribi & annotari faciet.

¶ Quo exēplo alijs Castellani cū duobus Nobilibus iuratis, ibūt p̄ Distriktus sibi deputatos illius Palatinatus, & taxationē omniū bonorū, descēdendo ad parochias modo p̄missis facient & fidelit cōscribent.

¶ Ibit aut unus Castellanus post aliū infra unā septimanā, si & inquātū priorē Distriktū absoluerit, p̄ alios singulos Distriktus, propterea, ut Nobiles in diuersis Distriktibus bona h̄reditaria habē, taxatiōi suorū bonorum m

bonorū interesse possūt, id qđ facere debebūt & tenebunt sub pœnis nostris Regalib. uel si ipsimet psonaliter cōmode interesse nō uzalerēt, uices suas amicis, uicinis, familiaribus, aut Officialib. suis cōmittere possint, alioqn eorū bona nihilominus taxabunt, & taxari debēt, absētia illo-

¶ Et q̄niā in om̄ibus Palatinatibus & Districtibus, (rū i nō obstāte, dñi Spūales habēt bona sua Ecclesiastica seu fundos, quæ licet nunq̄ ali as subiecta erāt oneri bellicæ seruitutis, ut quæ per Sereniss. pprædecessores nostros Poloniæ Reges & Duces, sunt ab initio fundatiōis Ecclesiarum, ad usum dūtaxat & onera Ecclesiæ collata, multisq; immunitatib. & libertatibus donata, tamē in præsenti Regni necessitate & i summo discrimine, uolētes ipsi dñi Spūales, sibi & Ecclesijs suis gratiā i nostrā Regiam demereri, fratribus uero suis dñis Sēcularib. gratificari, Reiq; publice pro cuius bono statu orare tenent, ope sua nō deesse, poermiserunt etiā non grauati, bona sua Ecclesiastica hactenus semper libera, cū his quæ ad defensionē obligata sunt, in præsens taxari, ita ut bona dñorum Sēculariū taxabunt. Et proinde dñi Archiepiscopi & Episcopi, designabunt duos uiros Ecclesiasticos bonæ fidei & cōscientiæ ad quēlibet Palatinatū, qui una cū Taxatoribus, per Palatinū, Castellanos, Officiales & Nobilitatē electis seu eligēdis taxabūt bona omnia tā Spūalium quā Sclāriū personarū, & hī primū cū Palatino & Castel. primario, ac duobus Nobilib. electis, capitalē Districtū obegtabūt p singulas parochias, & simul cū illis bona eiusdē Districtus taxabūt & estimabūt, modo suprascripto, secundū Deū & cōscientiā, sublato amore, fauore, metu, pre-

¶ Idē Spūales designādi per dños Archiepisc. & Episc. (cœ, odio, &c. scopos, ituri deinceps sunt successiue per alios Districtus illius Palatinatus, & bona omnia tā Spūalia q̄ Sēcularia cū Castellanis & Nobilib. electis seu eligēdis taxabūt, modo et ordine suprascripto, & nō erit opus ut ad singulos Districtus eligant, seu designent alij & alij Spūales, put taxatores Sclāres q̄ ad singulos Districtus eligi & designari debēt, sed ad totū Palatinatū & Districtus illius omnes, duo dūtaxat taxatores Spūales, incipiēdo a primo & capitali Districtu, bona omnia ut i supra dictū est, cū taxatorib. ad singulos Districtus electis seu eligēdis taxabūt seu

¶ Verū prestabūt prius iuramētū corporale in manib. (estimabūt. sui Episcopi, q̄ nō amore, prece, odio, metu, fauore etc. Sed iuste & secundū Deū ac cōscientiā, ac iustū ratiōis suę iudiciū, bona oīa taxabūt, &

¶ Si uero taxatores Spūales & Sclāres inter se fuerit discordes in taxatiōe aliquorū bonorū Spūaliū aut Sclāriū, huiusmōi differentiā, et qbus ratiōibus et causis quęq; pars nitet, & assertiōē ac motū animi sui fulciet, describēt, & ad nos ad p̄ximū generalē Cōuentū pferēt, reuidēdā p nos et Cōsiliarios nostros, et iusticia mediāte decernēdā.

¶ Peracta aut in singulis Palatinatib. et Districtibus eorū taxatiōe suprascripta, descriptisq; diligent omnibus differentijs, si quę circa eā exorient, eā Palatini ipsi, Castellani, & Taxatores Spūales & Sēculares suprascripti, in singulis Palatinatib. cōscribent, ac in Regestra seu Libros redigēt ac redigi faciēt, illaq; manibus proprijs subscripta Sigillis suis obsignabūt, quę Palatini ipsi Terrarū ad se recipiēt & nobis afferēt, ad

proximū generalē Cōuentū, in q̄ nos cū Cōsiliarijs nostris & Terrarū Nuncijs, uisib. p̄spectis, & mature p̄pensis taxatiōib. omniū bonorū, cōstituemus modū & ordinē defensiōis Regni nostri, qui eidē Regno utilis & subditis nostris tolerabilis & ferēdus sit futurus, idēq̄ qd' nobis in ea ipsa taxatiōe bonorū moderandū, augendū & minuendū uidebit, facere & cōstituere cū Senatu Regni nostri & Nūcijs Terrarū curabim⁹.

¶ Quia uero nos ferimus multa onera in sustinēdo statu nostro Regio, & expediēdis Reip. negocijs, nō uisum fuit, ut bona nostra Regia, quæ libera & nō oppignorata habemus, subijcerent taxatiōi sup̄scriptæ, q̄niam nos pro officio ac debito nostro, proq̄ uirtute & benignitate nostra Regia, nunq̄ deesse solemus, nec unq̄ deesse uolumus, uiribus et facultatib. nostris, defensiōi ipsius Regni & subditorum nostrorū.

¶ Verū bona reliqua omnia nostra Regia, in summis pecuniarū quibusq̄ obligata, subiecimus, & subijcimus taxatiōi sup̄scriptæ, quæ perinde taxari & estimari debebūt, ac aliorū subditorū nostrorū Spūalium & Sēculariū bona hēreditaria & obligatoria taxabuntur.

¶ Quocirca uobis omnibus Palatinis, Castellanis, ceterisq̄ Dignitarijs & Officialibus, ac uniuersis subditis nostris tam Spūalibus q̄ Sēcularibus Regni nostri, præsenti Cōstitutionē Conuētus generalis denunciamus, Mandamusq̄ uobis: ut illā eo ordine & modo ut p̄missū est, diligenter exequamini, pro fide uestra ac gratia nostra nō aliter facturi. Datum Cracouiæ in Conuētu generali feria tertia proxima post Dñicam Reminiscere. Anno dñi 1527. Regni nostri anno XXI.

MILITARIS DISCIPLINAE EPILOGVS.

Si bella tonant, prius agmina duris
Exerce studiis, & sauo praestrue Marti.
Non brumæ requies, non hybernacula segnes
Eneruent torpore manus, ponenda salubri
Castra loco, præbenda vigil custodia vallo.
Dilce ubi densari cuneus, ubi cornua tendi
Aequius, aut iterum flecti, quæ montibus apta,
Quæ campis acies, fraudi quæ accommoda vallis,
Quæ uia difficilis, fidit si moenibus hostis,
Tum tibi murali libretur machina pulsu,
Saxa rotet præceps arles, prætectaque portas
Testudo feriat, ruat emersura iuuentus
Effossi per operta soli, si longa moretur
Obsidio, tum vota caue secunda remittas,
Inclusumue putes, multis damnosa fuere
Gaudia, dispersi pereunt, somnoque soluti,
Sæpius incautæ nocuit victoria turbæ.
Neu tibi regificis tentoria larga redundant
Delitiis, non imbelles ad signa ministros
Luxuries armata trahat, neu stantibus Austris
Neu pluuiis cedas, neu defensura calorem
Aurea submoueant rapidos umbracula soles;
Inuentis utare cibus, solabere partes
Aequali sudore tuas, si collis iniquus
Primus ini, syluam si cadere prouocat usus,
Ne pudeat sumpta quercum strauisse bipenni;

Calcatur

Calcatur si p[er]gra palus, tutus ante profundum
 Præsentet sonipes: fluuio tu prorere curru
 Hærentes glacie, liquido tu scinde natatu.
 Nunc eques in medias equitum te consere turmas,
 Nunc pedes astitis pediti, tum promptius ibunt
 Te socio, tum conspicuus gratusque geretur
 Sub te teste labor.

Interea nullis animus dum mollior instet,
 Et quæ mox imitare legat, nec desinat unquam
 Tecum Graia loqui, tecum Romana vetustas.
 Antiquos euolue Duces, assuesce futuræ
 Militiæ, Latium retro te confer in ærum.
 Libertas quæsitæ placet, mirabere Brutum:
 Perfidiam damnas, Metis satiabere poenis:
 Triste rigor nimius, Torquati despue mores:
 Mors impensa bonum, Decios venerare ruentes:
 Vel solus quid fortis agat, te ponte soluto
 Oppositus Cocles, Muti te flamma docebit.
 Quid mora perfringat, Fabius: quid rebus in arctis
 Dux gerat, ostendet Gallorum strage Camillus.
 Discitur hinc, nullos meritis obistere casus.
 Prorogat æternam feritas tibi Punica famam
 Regule, successus superant aduersa Catonis.
 Discitur in quantum paupertas sobria possit.
 Pauper erat Curius, Reges cum vinceret armis.
 Pauper Fabricius, Pyrrhi quum sperneret aurum,
 Sordida Serranus flexit dictator aratra,
 Lustratæ lictore casæ, fascesque salignis
 Postibus affixit, collectæ consule messes,
 Et sulcata diu trabeato rura colono.

In bello ardet
 ne & liberales, ne
 non historia usui
 se debent.

Quæ quidē omnia hæc prænominata, quibus Iura cōmunia, & priuilegia, ac libertates Regni reformata sunt, in debitā executionē reponimus, & Literis nostris cōfirmamus, & roboramus: uolentes, & mandātes, ut ab omnibus firmiter & inuiolabiliter tenerent: prout & mos eadē tenere, & iuxta ea subditos nostros conseruare uolumus. Adhuc autē ultra hoc, quodcūq; nobis fuerit demonstratū esse iuxta Iura cōmunia, Statuta, Literasq; et priuilegia: hoc totū tenere, et iuxta hoc subditos nostros cōseruare uolumus, & prout debemus, tenebimur. Et his omnibus effectualē executionē facere uerbo nostro Regio promittimus, & hisce Literis nos obligamus. Quod si nos ipsi aliquid cōtra hoc ipsū fecerimus, extunc nō secus intelligi debet, nisi quod in eo cōtra lusiurandū nostrū excessimus. Et in maiorem horū cautelam, & testimoniū, præsentēs Literas scribi mandauimus, & Sigillo nostro cōsignauimus. (Quæ quidem datæ, & scriptæ sunt in Comitib; generalibus Regni, Petricouia, Sabato sanctæ Annæ sacro. Anno Christi Dei nostri Millesimo quingentesimo quinquagesimo. Regni autē nostri XXI. Præsentibus Cōsiliarijs Regni nostri Spūalibus & Secularibus.

sigill. Augustus
 triconie 1550.
 cipit se omnia sc
 ta, que ipse in
 attigit, aliq; o
 iusta & legitim
 neculurum.

Ad Mandatum S. Ma
 iestatis Regiæ propriū,

¶ Iuris seu Statutorū ac Priuilegiorum
 Regni Poloniae, Finis.

Ec ij

De causis

D E C A V S I S

T V R B A S V E L P A C E M R E

I P V B. A D F E R E N T I B V S

E L E G I A.

IVPPiter haud REGNUM statuit disperdere nostrum;
 Et nobis, nisi sint numina laesa, fauent,
 Nam PATER atq; autor CHRISTUS DEVS ille salutis,
 Perpetua cura commoda nostra regit.
 Ast nostram patriam sceleratis mentibus ultro:
 Conamur Ciues dilacerare feri.
 Namq; DEI VERBO, fuit hæc fiducia quanta:
 SPRETO: grex hominum religione perit.
 SANGVine, STEMMatibus, PREce, SERuitiue labore,
 Quærunturq; DEI templa SIMONIS ope,
 Vix est qui CHRISTI ZELO bene pascat ouile:
 Quin pingues venter tot vorat vnus oues.
 IVSTICIAM FIDEI reticent pro LEGE parentes,
 INVENTISq; suis, PVRificaq; STYGE.
 DIMIDIata gregi misero SACRA SIGNA ministrant:
 Inq; vsus vetitos tessera sancta venit.
 VNDA PROPHanda datur populo pro SANGVine CHRISTI:
 Quem POTVM MORiens OMNIBVS ILLE DEDIT.
 SCORTA SACERdotes multos temerantq; PROPHandos:
 Ismaeles replent OPPida, RVRA, DOMVS.
 Clauium abest vsus, qui debuit esse timendus:
 Dimissisque suis vis aliena rapit.
 VIRGO PARens, omnes pariter cum virgine SANCTI
 Fraudantur, cultu legitimoque DEVS.
 Laudibus ast contra falsis onerantur inepte,
 Quas Thrafo stolidus vix tolerare queat.
 Addit vana superstitio, furor impius aufert:
 Hanc citra, illam ultra ponere cuncta iuuat
 Hinc populus falsa delusus imagine rerum:
 Pastores contra seditione furit
 Vt etiam BONA CONCVLCET nouitatis amator,
 Iamque suis furis cuncta licere putat.
 Censor & indoctus censendi præripit artem
 IVDICIBVS doctis, PRAESVLIBVSq; piis.
 Quod si peruideas populi peccata PROPHandi
 Hæc quoque fit variis turba prophana modis.
 Namq; MAGISTRatus quidam, LEGESq; FIDEMq;
 Vendunt: quos cruciat non saturanda fames.
 SAEVitiæ exercent, rapiuntque TYRANNida quidam,
 Induat ut iustus Ciuihus arma dolor.
 Pars cuperet sartire domestica damna RAPINIS:
 Exhaustæ patrias cum male luxus opes.
 Diripiunt Regni patrimonia publica nostri,
 Et sibi diuitias vique, doloque parant.
 Et non IVSTICIAE formidant vindicis iram
 Consiliis superum quæ Dea semper adest:
 Hæc oculis cernit vigilantibus omnia facta,
 Nemo putet falli nomina posse Deum.
 Et quamuis pœnas differt aliquando, tacetque,
 Mente tamen memori facta nefanda notat.

Exigit ac

Hæc causa Ecclesie
 in Christi hoc tem-
 pore conturbant.

Gemma Politiam
 atq; concutiunt
 et solent Elegia.

Exigite ac tandem poenas, non Regna, nec Urbes;
 Effugiunt clades quas meruere graues.
 Hinc gens diuitiis quondam Imperioque superba
 Seruiti paritur iustitia lura modo.
 Aut rabidi Cives in mutua vulnera stringunt
 Exorta gladios seditione suos.
 Aut validos hostes sine causa forte lacessunt,
 Soporumque mouent quod fuit ante, malum.
 Nam GENS quæ socios iniustis prouocat armis,
 Pacificas artes, militiæque iacit,
 Corruet, & prædæ fiet secunda malorum;
 Corruet, & subitis est peritura modis.
 Calibus his validæ gentes delentur & Urbes
 Pro spreta poenas quæ pietate luunt.
 At si qui excidio patriæ fortasse supersunt,
 Post hæc fata illos non leuiora manent.
 Extorres sine spe, sine sede, inopesque vagantur:
 Aut empti precio vincula dura gerunt.
 Sic partem cuius tolerat, cum publica clades
 Incidit, & prohibet ianua nulla malum.
 Non latebræ quemquam fugientem abscondere possunt,
 In thalamos penetrant publica damna tuos.
 Hæc moneo CIVES, nec fabula ficta puranda est:
 LEGES atq; DEI spernere IVSSA nocet.
 Sed placidam retinet PACEM REVERENTIA IVRIS:
 Peccanti quæ non parete lenta solet.
 Hæc prohibet turpem luxum, frenatque rebelles,
 Crescere nec patitur semina sparsa mali.
 Iudicis emendat fraudes, violentaque facta,
 Nasci inter Cives dissidiumque vetat.
 Deniq; VITA hominum TRANQVILLA manebit, IES V
 VERBA SACRIS PRAESINT, PATRIA IVRA FORO.
 Insuper AMBITIO RAPiat ne PRAEMIA DIGNIS;
 At plectat SCelerum debita POENA REOS.

signa

Repub. male est
 nemo non miseria
 adficiatur.

Legibus ac Dei prae
 ceptis Respub. qd
 stabilienda.

Iudicium officia ex
 quantur.

Ante pacis in
 fia ac in Pol
 nenda.

A D O P E R I S

C E N S O R E M

REX iussit, iuuit DEVS, o quæ IACOBE tulisti
 Vt LEGVM PATRIAE perficeretur opus.
 I licet infernis furiosa Megæra: IACOBVS
 Tutus erit REGIS præsidioque DEI.
 At vos si grati capietis vestra POLONI
 Iura, breui vobis utiliora dabit.
 Sin minus, ipse quidem studium sibi inutile mittet,
 Post nec in Ingratos officiosus erit:
 Ast ita proficiet Musas studiosa IUVVENTVS:
 Excolet haud PATRIAM, barbariemque SOLI.

Ecce in

IN IACO

IN IACOBI PRI-
LVSII PRÆSTANTISS. POETÆ

Philosophi & Iureconsulti effigiem, ANDREÆ
TRICESII Equitis Poloni.

CARMEN EXTEMPORANEVM.

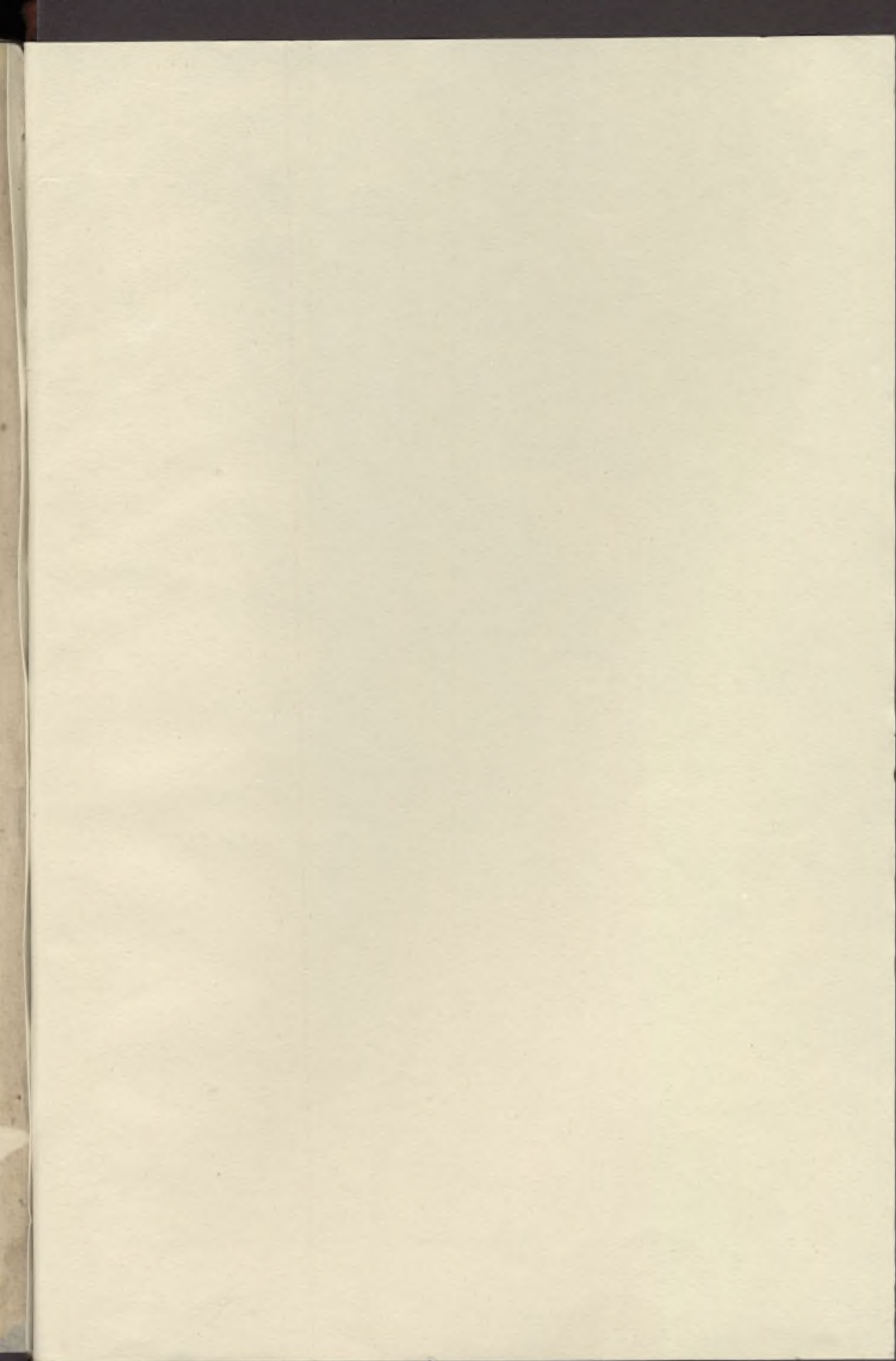
PRIlusiꝝ augustam faciem quicumq; IACOBI
Cernis, & egregiꝝ pectora lata uiri:
Miraris forsan, tam uasto in corpore Musæ
Ponere qui sedes non timuere suas?
Desine mirari, talis fuit ille Sophorum
Primus, & æterno dignus honore Plato,
Cuius ut excelsum pectus coluere Camenæ,
PRIlusiꝝ nostri sic quoq; iure colunt.
Corporis effigies ut par censetur utriq;
Sic etiam studium difficilisq; labor.
Ille suis Græcis leges conscripserat, & quo
Publica res esset rite regenda modo.
Scribit & iste suis Legum præcepta Polonis,
Et magna e uarijs eruit arte Libris.
At quia diuinis noster de fontibus hausas
Tradit, & ad fidei dogmata cuncta refert:
Tanto illo posset me iudice maior haberi,
Quanti Atheo Moses Socrate maior erat.

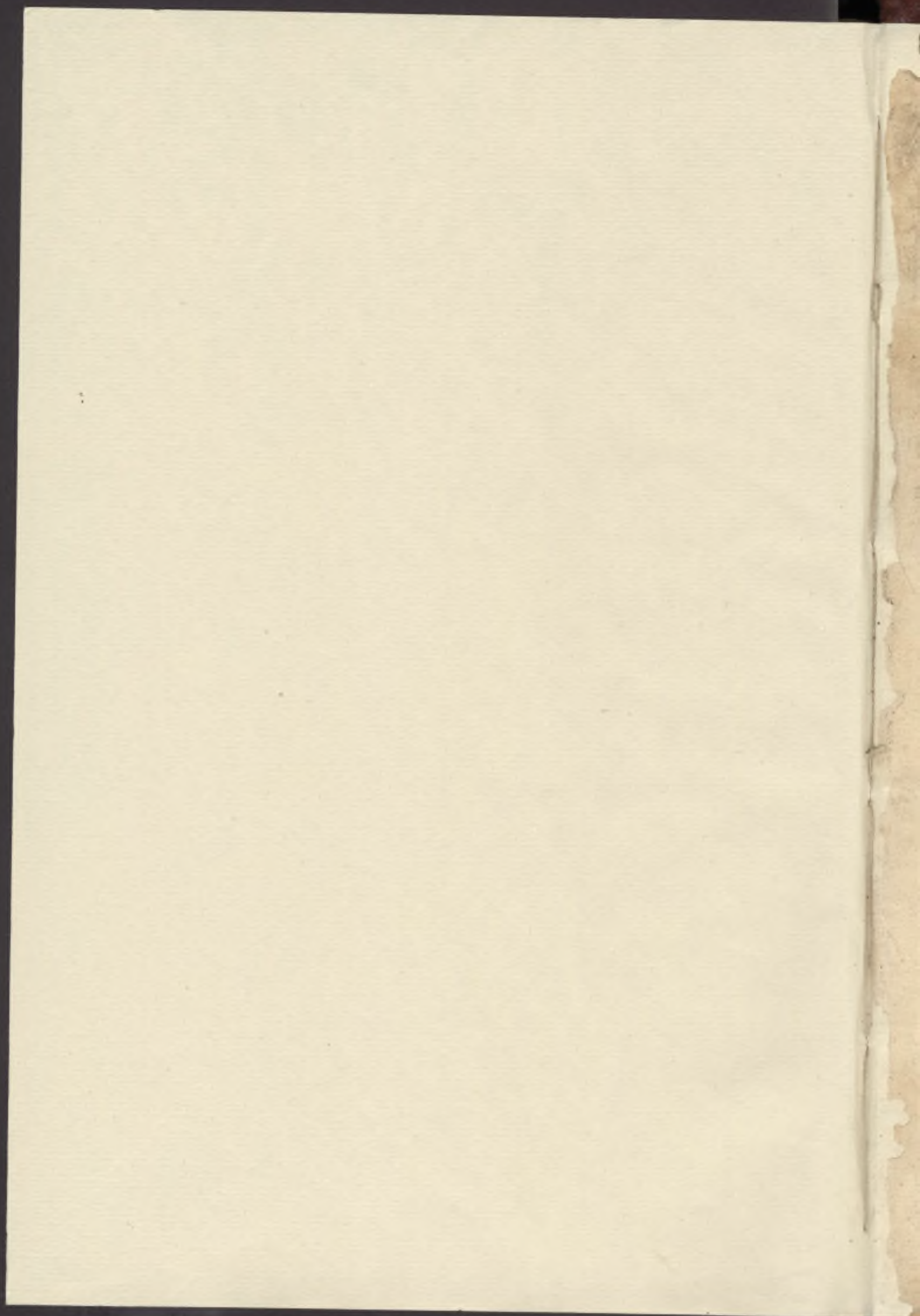
FINIS OPERIS.

Quod labore ac sumptu meo, partim in Sczuczyn, partim sub Ar-
ce Cracouiẽ. in ædibus meis ad antrum Draconis
scriptum, & toto biennio est excussũ. abso-
lutum uero incunte anno 1553.

M.

O.





W 23

0

[Faint handwritten text]

37/16 - 26-3-59



